

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO

SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES

ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM

SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIRIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTER

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUÀ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINÆ
A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTIUM III.

Accurante J.-P. Migne,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA BINA EDITIONE TYPIS MANDATA EST, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. —

VENEUNT MILLE FRANCIS DUCENTA VOLUMINA EDITIONIS LATINÆ; OCTINGENTIS ET

MILLE TRECENTA GRÆCO-LATINÆ. — MERE LATINA UNIVERSOS AUCTORES TUM OCCIDENTALES, TUM
ORIENTALES EQUIDEM AMPECTITUR; HI AUTEM, IN EA, SOLA VERSIONE LATINA DONANTUR.

PATROLOGIÆ TOMUS CXII.

B. RABANI MAURI

TOMUS SEXTUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

SÆCULUM IX.

B. RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

OPERA OMNIA

JUXTA EDITIONEM GEORGII COLVENERII ANNO 1617 COLONIE AGRIPPINÆ DATAM, MENDIS
QUIBUS SCATEBAT INNUMERIS CURA QUA PAR ERAT EXPURGATAM,
NOVISSIME AD PRELUM REVOCATA ET NOVO ORDINE, CHRONOLOGICO SCILICET, DIGESTA;

VARIIS PRÆTEREA MONUMENTIS

QUÆ SUPPEDITARUNT

MABILLONII, MARTENII ET DACHERII COLLECTIONES MEMORATISSIMÆ,

AUCTA ET ILLUSTRATA.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSE,
SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SEXTUS.

VENEUNT 6 VOLUMINA 42 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PRÔPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1852

ELENCHUS

OPERUM QUE IN HOC TOMO CXII CONTINENTUR.

Expositio in epistolam I ad Corinthios.	Col.	9
— in epistolam II ad Corinthios.		159
— in epistolam ad Galatas.		245
— in epistolam ad Ephesios.		381
— in epistolam ad Philipp.		478
— in epistolam ad Colossenses.		507
— in epistolam I ad Thess.		539
— in epistolam II ad Thess.		565
— in epistolam I ad Timotheum.		580
— in epistolam II ad Timotheum.		635
— in epistolam ad Titum.		653
— in epistolam ad Philemonem.		693
— in epistolam ad Hebræos.		711
Appendix.		833
Allegoriæ in sacram Scripturam.		849
Commentaria in cantica quædam.		1089
Liber de sacris ordinibus.		1165
De ecclesiastica disciplina.		1191
De videndo Deum, de puritate cordis et modo pœnitentiæ.		1262
De quæstionibus canonum pœnitentialium.		1333
Pœnitentium liber.		1397
De Vita B. Mariæ Magdalenæ et sororis ejus S. Marthæ.		1431
Rabani epistolæ.		1507
Glossæ Latino-Barbaricæ de partibus humani corporis.		1575
De inventionem linguarum.		1579
Fragmentum glossarii Latino-Theotisci.		1583
Rabani Carmina cum glossis Christophori Broweri.		<i>Ibid.</i>
Dubia et spuria.		1675
Index rerum et verborum locupletissimus.		

ENARRATIONUM

IN

EPISTOLAS BEATI PAULI

LIBER NONUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD CORINTHIOS PRIMAM.

ARGUMENTUM.

(Hier.) Corinthii sunt Achivi, et hi similiter ab apostolis audiverunt verbum veritatis, et subversi multifarie a falsis apostolis, quidam a philosophiæ verbosa eloquentia in sectam legis Judaicæ inducti sunt. Hos revocat Apostolus ad veram et evangelicam sapientiam, scribens eis ab Epheso per Timotheum discipulum suum. (Ambr.) Præcepto autem Domini admonitus Apostolus resedit apud Corinthios annum et menses sex, docens inter eos verbum Dei : hinc est quod cum magna fiducia et charitatis affectu agit cum eis, aliquando commonens, aliquando arguens, aliquando blandiens ut filiis. Nam multæ causæ sunt propter quas scribit ad eos : quarum prima hæc est quod more hæreticorum dissentientes ab invicem, hominibus devoti, Pauliani, Petriani et Apolloniani dici volebant, non Christiani ; quod valde exprobat Apostolus : erant tandem inter eos qui ab his dissentirent, Christo soli dicati. Secunda hæc est, quia eloquentia delectari cœperant et terrena philosophia, ut sub nomine Christi his imbuerentur quæ contraria sunt fidei. Tertia eo quod inflati essent, quod non iret ad illos Apostolus. Quarta propter fornicatorem, quem inter se esse patiebantur. Quinta ut commoneret de præterita Epistola, quam ante hanc quæ prima dicitur scripserat. Sexta quia invicem sibi injurias et fraudes facere cœperant, et infidelium potius examina requirebant. Septima causa est, in qua designat licere sibi sumptus accipere, sed contemnere, ne forma esset rapacibus pseudoapostolis. Octava vero est, ut respondeat epistolæ illorum : perturbari enim cœperant ab hæreticis de matrimoniis. Nona est, in qua declarat sic debere manere unumquemque ut credidit. Decima autem de virginibus, eo quod nihil sit sibi præceptum, et reliquæ sunt quæ in corpore videbuntur.

CAPUT PRIMUM.

Laudat Corinthios Apostolus, ad concordiam exhortatur illos qui dicunt se baptizatos a diversis : et quod Deus stultam fecerit sapientiam hujus mundi

Paulus vocatus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei. (Ambr.) Ad Romanos aliter cœpit, quia

PATROL. CXII.

A altera causa est : hic vero Apostolum se esse Christi Jesu Dei voluntate scribit, quia omnia quæ egit, Filii Dei egit voluntate, qui dixit ad eum : *Vade, ego longe ad gentes mittam te* (Act. xxii). Hinc vocatus est apostolus, hoc est, Dei voluntate missus ad gentes, per quod tangit etiam illos quos neque Christus miserat, neque verum erat quod docebant. Deum enim et Christum ideo frequenter nominat, ut Christum Deum non ipsum Patrem ostendat, sed esse Christum Filium Dei, esse et Deum Patrem, non unionem cum ostenditur Filium dici. Aliam significationem habet Jesus, aliam significationem habet Christus, cum sit unus Jesus Christus Salvator noster, Jesus tamen proprium nomen est. Illi, quomodo Moyses proprio nomine appellatur, quomodo Elias, quomodo Abraham, sic tanquàm proprium nomen Dominus Jesus ; Christum autem sacramenti nomen est, quomodo si dicatur propheta, quomodo si dicatur sacerdos : sic Christus commendatur unus in quo esset redemptio totius populi Israel. *Per voluntatem Dei*. Voluntate Dei vocatus est ad fidem, sed sua sponte et suo arbitrio credidit, sicut ait in Actibus apostolorum : *Non fui incredulus celesti visioni* (Act. xxvi). (Ambr.) Multæ enim sectæ emergerant, quæ Evangelium Christi pro sensu sui arbitrio asserebant, ex quibus rami aridi exstant nunc usque, quarum assertores ecclesias evertabant. Hinc Apostolus omnia quæ hæresibus contraria sunt, ponit, ac se verum prædicatorem, per id quod a Christo Dei voluntate missus est, asseverat. *Et Sosthenes frater*. Etiam istum sua commendat societate. (Maur.) *Frater*, inquit, non apostolus : hunc autem idcirco secum scribentem inducit, quia ex ipsis doctor erat, et pro his valde sollicitus.

Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi sanctificatis in Christo Jesu. (Ambr.) Propterea Ecclesiæ scribit, quia adhuc singulis ecclesiis rectores non erant constituti. Et cum in multis arguat eos, ait, *sanctificatis in Christo Jesu*. Sed ideo quia regenerati in Christo sanctificati sunt : post autem cœperant male conversari, ut ostenderet omnem Ecclesiam sanctificatam fuisse in Christo : sed quosdam illorum prava doctrina pseudoapostolorum eversos a traditione

veritatis. *Vocatis sanctis.* (Aug.) Hoc est vocati estis ut sancti sitis, quod est, ut non recedatis a regula sanctificationis. Invocat te, Domine, fides mea, quam dedisti mihi, quam inspirasti mihi per humanitatem Filii tui, per ministerium prædicatoris tui, et quomodo invocabo Deum meum, Deum et Dominum meum? quoniam utique in meipsum eum vocabo cum invocabo eum. *Cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi in omni loco ipsorum et nostro.* Sacerdotum est invocare Deum quibus dicitur: *Sic benedicetis filios Israel invocantes nomen meum super illos* (Num. vi); et Psalmista dicit: *Et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus* (Psal. xcvi), quem sacerdotem fuisse illa res probat, quia et sacerdoti successit, et hostias offerebat, de quo etiam secundum historiam dictum est: *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem* (I Reg. ii), qui quamvis non sit ex genere Aaron, tamen de tribu Levi esse in Paralipomenon legitur, quia ipse hunc constituit, qui et illum. Ita enim Aaron elegit, ut alios postea eligendi non amiserit potestatem. *In omni loco ipsorum et nostro,* quia sacerdotes et suo et apostolorum loco funguntur, propter quod ecclesiarum etiam apostoli nominantur. (Ambr.) Aliter in memorata sententia, qua dicitur *cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum et nostro.* Cum Judæis vero jungit et gentes, quia *salus ex Judæis est* (Joan. iv), ut in omni loco ubi gentes quæ invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, et ubi Judæi supra memorati sunt, similiter sint omnes unum. Pseudoapostoli enim qui nomen Christi per prudentiam mundi prædicabant, id est, admista philosophia veterem legem et prophetas reprobabant, negabant enim Christum vere crucifixum, sed tantum visum crucifigi, sicut Marcion et Manichæus. Unde Apostolus: *Nos autem, inquit, prædicamus Christum crucifixum.* Neque carnis resurrectionem fatebantur quod propheta Isaias clamat, dicens: *Qui in monumentis sunt non resurgent* (Isa. xxvi).

Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Christo Jesu Domino nostro. Cæterum, quia dixerat, qui *invocant nomen Domini nostri Jesu Christi*, ne Patris aut nomen, aut donum tacuisse videretur, et suspicionem forte aut occasionem daret unionis, docet Christum quidem rite invocandum, sed omnem gratiam esse patris, ut et duos qui in unum sunt per divinitatem ostenderet, et Patris auctoritatem præferret. *Gratias ago Deo meo semper pro vobis.* Quamquam omnibus in Ecclesia scribat, sed ita significat cum aliquando corripit, aliquando laudat, ut unusquisque cum epistola legitur, intelligat quid pro se, quid adversum se dicatur; in una enim plebe duobus populis scribit, ut cum arguit qui male versantur, sciant sibi hæc scripta: similiter et cum laudat, sciat qui in regula manet ad se hæc dici. Ideoque *gratias ago, inquit, Deo meo semper pro vobis super gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu.* Quæ gratia sic data est in Christo Jesu, quia hoc consti-

tutum est a Deo ut qui credit in Christum salvus sit sine opere, sola fide, in qua gratis accipit remissionem peccatorum. *Quia in omnibus ditati estis in ipso, in omni verbo et in omni scientia.* (Ambr.) Hoc significat quia in accepta gratia et verbo veritatis doctrinæ, scientiam spiritalem assecuti permanserunt. Ideo gratias agit in his Deo: primum solito more laudando provocat ad profectum, et dicit se quidem gaudere de eorum scientia, sed scire illos debere quia vera sapientia non inflatur, neque dissensit, quoniam in omnibus divites facti erant in illo, in omnibus virtutibus per sapientiam quæ amicos Dei et prophetas constituit, in omni scilicet verbo et in omni sapientia, id est, tam Novi quam Veteris Testamenti. *Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis.* (MAUR.) Testimonium quo ait: *Omnis scribe doctus in regno cælorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera* (Matth. xiii).

Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia. Unde ait Salomon: *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa* (Sap. vii), id est cum sapientia. (Ambr.) Testimonium Christi confirmatum est in his, quia roborati in fide, nihil de hominibus sperabant, sed omnis spes illorum in Christo erat, nullis voluptatis illecebris capti. *Expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi.* (MAUR.) Ille vero expectat adventum Christi, qui omnibus præparatus est; revelatio autem dicitur Domini adventus, quia modo a nobis absconditus est. (Ambr.) Manifestum est hunc expectare diem judicii, qui circumspectus sollicitus est: futurum judicium Dei, in quo Dominus noster revelabitur tam fidis quam infidis, ut cognoscant increduli ac sciant verum esse, quod credere noluerunt et pereant; fidi vero gaudeant plus boni invenientes quam putaverant.

Qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine in die adventus Domini nostri Jesu Christi. (MAUR.) Per doctrinam, sicut ait beatus David: *Confirmame in verbis tuis* (Psal. cxviii); et iterum: *Pax multa diligentibus nomen tuum, et non est in illis scandalum* (Ibid.). (Ambr.) Alacri animo confisus de spe illorum securus est, quia inviolati usque ad futurum judicium erunt: qui enim inter tot discrimina sensuum et perturbationes diversitatum immutari minime potuerunt, procul dubio in eodem mansuros se ostendunt. Cum hos laudat, illos qui errore pseudoapostolorum depravati fuerant invitat: dum horum enim fidem prædicat, illos ad poenitentiam provocat. *Qui et confirmabit, inquit, vos usque in finem sine crimine in adventum Domini.* (Greg.) In Epistola Joannis ita scriptum est: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus et veritas in nobis non est* (I Joan. i). Cum seductio est existimare esse sine peccato, quomodo confirmamur a Domino sine crimine in adventum ejus, maxime cum etiam infans unius diei non potest esse sine peccato? Nunquid ergo et crimen peccatum est sine quo quis conformatus a Domino fieri potest? Sciendum pro-

fecto nobis est quia non omne peccatum crimen est, attamen omne crimen peccatum est : sicut omnis impius et peccator est, non autem omnis peccator impius. Minima ergo et maxima peccata dicuntur ; crimina autem nisi magna minime leguntur : quia nimirum vita humana Deo confirmante potest esse sine crimine, sine peccato nullatenus potest nec uno die. *Fidelis autem Deus per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi Domini nostri.* (MAUR.) Fidelis Deus qui confirmavit, quia vos in societatem filii ejus vocavit, quam societatem Joannes exponit dicens : *Quoniam Deus lux est et tenebræ in eo non sunt ullæ : si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur* (I Joan. i) ; et Paulus ait : *Si commortui sumus, et convivimus : si sustinemus, et conregnabimus* (II Tim. ii). Hic locus contra Arianos facit, qui in hoc minorem esse Filium volunt, quo per ipsum omnia facta referuntur, cum hoc etiam in Patrem cadat, per quem in societatem filii ejus credentes vocati dicuntur. (AMBR.) Quis ambigat de promissis et fide Dei, quia non erit aliter quam dixit, filios adoptatos nos sibi credentes in Christum ? hoc enim nos donat, quod credimus, ut quia credimus Christum Filium esse Dei, hoc nos esse incipiamus, mansuri in eadem dignitate sicut manet Christus, quem credimus Filium Dei : societas enim fraternitas est, ut quomodo fidem Dei incolumem in hac causa nobis futuram ostendit, ita nos non sed diffidentes et perfidi inveniamur, perseverantes in adoptionem.

Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut ipsum dicatis omnes. Nunc orat ut unum sentiant, hoc utique in quo renati Dei filii appellati sunt : Ad omnem enim modo Ecclesiam loquitur, ut hi qui dissentire cœperant, reverterentur ad cœptam fidem, quam videbant in his laudari, qui in illa perseverabant. *Et non sint in vobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem scientia.* Perfectos vult eos esse in eodem sensu, quem illis tradiderat, ut non discrepant. Ad aliorum enim exemplum quos supra laudat hos provocat, ut hoc sentiant ac defendant ; schismata semper ex contentione nascuntur. *Perlatus est enim mihi de vobis, fratres, ab his qui sunt Chloes quod contentiones sint inter vos.* (GREG.) Ecce quos in omni verbo et in omni scientia laudaverat, quibus nihil deesse in ulla gratia dixerat, paulisper loquens, ad increpandum leniter veniens, divisos erga seipsum reprehendit, et quorum prius salutem narraverat, postmodum vulnera patefacit. Peritus enim medicus vulnus secandum videns, sed ægrum timidum esse conspiciens, diu palpavit, et subito percussit. Prius enim blandam manum laudis posuit, postmodum ferrum increpationis fixit. Nisi enim verecundæ mentes fuerint palpando reprehensæ, ita ut ex aliis rebus audiant, quod in consolationem sumant, per increpationem protinus ad desperationem cadunt. Sed nunquid mentitus est Paulus, ut prius eis nil deesse

in omni gratia diceret, quibus postmodum dicturus erat unitatem deesse ? Absit hoc ; quis de illo talia vel desipiens credat ; sed quia erant inter Corinthios quidam omni gratia repleti, et erant quidam in personarum favoribus excissi, cœpit a laudibus perfectorum, ut modesta invectione ad reprehensionem pertingeret infirmorum. (AMBR.) Quamvis eversi fuerant, tamen fratres illos appellat. Sicut et in Isaia propheta dicit Deus ad illos, qui secum erant, ut eis, qui pseudoprophetis credebant, dicerent, *fratres nostri eritis vos*, ut per id non dissentirent ab eis quasi fratres. Quod autem dicit, *ab his qui sunt Chloes*, aliquibus videntur homines esse manentes et fructificantes in fide Dei, aliquibus videntur locus esse, ut puta si dicatur, *Ab his qui sunt Antiochiæ*, aliquibus autem videtur fuisse feminam Deo devotam, cum qua multi essent colentes Deum, quibus fides non negaretur, ut quod deferrent de Corinthiis verum esset, quod contentiones essent inter eos. Contentiones inter eos esse dixit, ut ostenderet diversitatem mentis illorum de disciplina Dominica. (MAUR.) Quæritur quomodo Apostolus crediderit aliquid de absentibus, cum scriptum sit : *Non credas auditui vano* ; et iterum : *Quæ viderint oculi tui loquere*, etc. (PROV. xxv). Sed hanc gratiam habebat, ut nosset absens quid de singulis ecclesiis ageretur, sicut dicit ad Colossenses : *Ut si corpore absens sum, sed spiritu præsens, gaudens et videns ordinationem vestram*, et reliqua (Col. ii). Quia ergo sciebat Corinthios ita agere ut audiebat, non credidit sine causa quasi de absentibus, quorum conversationem in spiritu probabat.

Dico autem hoc quod unusquisque vestrum dicit. Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo : ego vero Cephæ, ego autem Christi. (AMBR.) Errorem ostendit, sed auctorum nomina non prodidit : nec enim in loco stabant, sed circumibant ad eversionem simplicium. Nam hos quos nominat sine dubio boni erant doctores, sed sub horum specie falsos apostolos tangit : si enim in his gloriandum negat, quanto magis in malis doctoribus quorum doctrinam pravam in subjectis significat. Inter eos tamen hos perseverantes designat, qui dicebant se Christi esse, non hominis, quæ superius laudat. *Divisus est Christus ?* Dividitur corpus cum membra dissentiant, divisum dixit Christum, quia gloriam ejus homines sibi partiti sunt ; sicut hæretici qui se aut Photinianos, aut Arianos, aut Cataphrygas, aut Novatianos, aut Donatianos, aut Manichæos vocari non norrent. Ita et Corinthii diversorum hæreticorum nominibus subijci cœperant, ut viderentur loco Christi homines venerari, qui dum diversa de Christo accipiunt, dividunt Christum. Unus enim hominem tantum accipit Christum ; alter Deum purum sine corpore fatetur ; alius dicit per prophetas prædictum Christum ; alter negat prophetas de Christo locutos. Cum ergo Christus unus sit Deus et homo, isti sibi aliud, aliique aliud ei vindicantes, dividunt Christum, et quia sub nomine suo ecclesias faciunt multas, adjecit :

Nunquid Paulus crucifixus est pro nobis? Ideo a se cepit, ne forte putaretur aliorum ideo refutare personas ut suam commendaret. Si enim Christus pro nobis, inquit, mortuus est, quomodo gratiam ejus et beneficium hominibus imputamus ad ejus injuriam? In nomine Pauli baptizati estis? Si credentes hoc, inquit, in Christum baptizamur, ut in nomine ejus justificemur, quid est ut fidei hujus homines nobis auctores faciamus, immemores cœptæ credulitatis? (Aug.) Nam dividendum sibi Ecclesiam et partes facere de unitate conantibus parturiens parvulos mater charitas in Apostolo exponit viscera sua, conscindit quodammodo verbis ūbera sua, plorat filios, quos videt effleri, revocat ad unum nomen eos qui multa nomina sibi facere volebant, repellit ab amore suo, ut Christus ametur, et dicit: Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? quid dicit, nolo mei sitis, ut mecum sitis, mecum estote: omnes illius sumus, qui pro nobis mortuus, qui pro nobis crucifixus est.

Gratias ago Deo quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Gaium, ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem et Stephanæ domum; cæterum nescio si quem alium baptizavi. (Ambr.) Gratias agit Deo quia non multos ex his baptizavit, ne qui error sub hac re cœperat, ex nomine ejus esset in plurimis, per hoc arguit arguendos, et baptizantes et baptizatos, qui ad injuriam Salvatoris baptismatis ejus gratiam hominibus deputabant, illis dissimulantibus gloriæ causa. Si enim erant sicut nunc Novatiani et Donatiani, qui baptismum sibi vindicant, a nostris baptizatos reprobantes, et baptizati ab his gloriantur in personis illorum. Denique a Christi nomine abdicati, Novatianos et Donatianos vocari se gloriantur. Crispus ergo et Gaius Corinthii sunt, quos ad testimonium nominat, quia sic baptizati sunt ab Apostolo, ut nullam illi gloriam ex hac causa dandam addicerent. Stephanæ autem domus primitiæ sunt Achaïæ, sicut in postrema parte Epistolæ significat, quibus testimonium dat, quod in ministerium sanctis se constituerant. Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare. Quoniam majus est evangelizare quam baptizare, ideo non se missum baptizare dicit, sed evangelizare, quia in episcopo omnium ordinationum dignitas est, caput est enim cæterorum membrorum. Per quod etiam illos humiliat, quibus illi multum dabant, propterea quod ab illis fuerant baptizati, ut ex eo scirent non magnum esse baptizare; quia non omnis qui baptizat idoneus est et evangelizare, verba enim solemnia sunt quæ dicuntur in baptismo. Denique apostolus Petrus credentem Cornelium cum suis jussit baptizari (Act. x), nec dignatus est ministris assistantibus hoc opus facere; si enim defuissent, ipse hoc egisset necessitate compulsus. Quanto ergo melior his sit, quos illi venerabantur, ostendit, et non tamen hoc nomini suo decerni permisit, sciens periculosum esse gloriam Dei nomini hominis vindicare: est enim quasi idolo-

latria. Non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. Quia prædicatio Christiana non indiget pompa et cultu sermonis, ideoque piscatores homines imperiti electi sunt qui evangelizarent, ut doctrinæ veritas ipsa se commendaret teste virtute, ne hominum versutia et caliditate humanæ sapientiæ acceptabiles viderentur, non veritate, sicut disciplinæ ab hominibus inventæ, in quibus non ratio, non virtus, sed verborum quæritur compositio, ac per hoc gloriam suam quærît, qui fidem Christi verbis exornare vult: obscurat enim illam splendore verborum, ut non illa sed ipse laudetur. Sic et pseudoapostoli ne stulti viderentur prudentibus mundi in sapientia hominum Christum prædicabant duplici genere, ut eloquentiæ studerent, et ea quæ mundus in nobis stulta judicat evitarent, ut neque incarnatum Dei filium et de virgine natum docerent, neque carnis futuram resurrectionem, quia mundi istud sapientia et ratio stultum æstimat, quos reprobant. Ne evacuetur, inquit, crux Christi. Quia qui in sapientia hominis Christum annuntiat, negat veritatem prædicationis, sicut supra memoravi.

Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est. Manifestum est quia quibus crux Christi stultitia est, in perditione sunt, inferni enim morte non sunt erepti. His autem qui salvi sunt virtus Dei est. Non est obscurum quia his qui credunt Dei virtus est, credunt enim non infirmitatem esse crucem Christi, sed virtutem; intelligentes mortem victi in cruce cujus signum qui habent, salvi sunt, quia ab illa teneri non possunt. Scriptum est enim in Isaia: Perdam sapientiam sapientium, et intellectum prudentium reprobabo. Perdit sapientiam sapientium, non suam in eis sapientiam perdit et reprobant, quam ipse donavit, sed quam sibi arrogant qui non habent ipsius: dum quæ illa negat posse fieri facit: et reprobant intellectum prudentium, quando Deum, quem incuriosum dicunt, aggressum probat ea quæ stulta putant, ut Dei filius incarnatus de virgine crucifigeretur pro humana salute, quod factum vere testatur virtute, non verbis. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus sæculi? His dictis tam in Judæos quam in gentiles invehitur, quia et Judæorum scribæ, et legis doctores Deum filium habere stultum putant credi. Simili modo et gentes istud risui deputant. Sed Judæi, quia hoc non tam aperte in lege significatum est, diffidunt: gentiles vero quia mundi ratio non istud recipit; nihil enim dicit posse fieri sine commistione, stultum judicant. Conquisitor tamen sæculi hic est, qui constellationibus agi mundum et duodecim signis ortus et occasus fieri decernit calculis, nihil omnino sine horum motu putans fieri posse. Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Stulta facta est sapientia hujus mundi, putans enim se sapere inventa est imprudens. Quod enim impossibile judicabat possibile declaratum est, Deum incuriosum æstimans. Est aliquid hac asseveratione stultius, ut fecisse dicatur mundum et curam ejus non agere? ad quid fecit, si non ad illum

perinet quod fecit? sed quia vident quosdam feliciter mundo frui, quosdam deprimi, et bene agentes despici, malevolos gloriari, idcirco incuriosum Deum esse crediderunt. Qui incuriosum Deum dicit, non negat malevolum, aut injustum: aut enim iudicaturus est mundum, et injustus est, dissimulans de hominis et patiens fieri mala. Si igitur animadvertant seposito odio divinæ legis, possunt videre causam istam a nobis terminari, qui Dei iudicium exspectamus, in quo vi depressi exaltabuntur, et violenti humiliabuntur, quia non est personarum acceptio apud Deum.

Nam quoniam in sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis, salvos facere credentes. (Aug.) Quid enim tam simile imprudentiæ, quam qui haberet in potestate una voce suos persecutores prosternere, pateretur se teneri, flagellari, conspui, colaphizari, spinis coronari, ligno affigi, imprudentiæ simile esse et stultum videtur: sed stultum hoc superat omnes sapientes. (Greg.) Verbum quippe Dei sapientia est, sed stultitia hujus sapientiæ dicta est caro Verbi, ut quia carnales quique per carnis suæ prudentiam pertingere non valebant ad sapientiam Dei, per stultitiam prædicationis, id est per carnem Verbi, sanarentur. (Ambr.) Non cognovit mundus, id est homines, Deum in sapientia ejus. Quia unicam majestatem illius figmentis dederunt, vel elementis, dissimulantes de eo, per sapientiam carnis putantes hæc debere coli, quæ videntur: propterea placuit Deo prædicationem ordinare, quæ illis stulta videretur, ut credentes quæ illi diffidunt, salvi fierent, illis damnatis. Vicissitudo ergo hæc est, per quam Dei consilio falsum a vero damnatur.

Quoniam Judæi signa petunt et Græci sapientiam querunt. (Ambr.) Judæi signa petunt, quia non diffidunt potuisse fieri, sed an factum sit querunt. Scientes virgam Aaron aridam germinasse et fructum attulisse, et Jonam a ceto deglutitum in ventre ejus tribus diebus et tribus noctibus fuisse, et vivum ejectione esse: illud tamen præcipue quærent, ut aliquid tale videant, quod vidit Moyses in igne Deum; unde dicunt, Nos scimus quia Moysi locutus est Deus, cum majus sit mortuum Lazarum fetidum quarto die de monumento vivum exisse. Græci vero sapientiam quærent, quia nolunt audire præterquam quæ mundi ratione possibilia sunt.

Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæi quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. (Maur.) Multum suam doctrinam ab illorum sensu discrepare demonstrat. Judæis quidem scandalum. Scandalizantur si audiant a se Christum mori potuisse, quem illi quasi immortalem expectant, id est, quod dicebant nos audivimus ex lege Christi manet in æternum (Joan. xii); non intelligentes quia illum primum pati oportebat, et sic in suam gloriam introire; gentibus autem stultitiam; secundum mundanam sapientiam stultitia videtur, Deum

A credere crucifixum. (Ambr.) Scandalum est Judæis dum audiunt Christum Dei se filium consistentem, et Sabbatum evacuantes; gentibus autem stultitiam, quia audiunt ea prædicari, quæ dum rationi mundanæ non congruunt, insensata videntur, et partus virginis et resurrectio mortuorum. *Ipsi vero vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam*, quia apud ipsum semper est, quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Suadente virtute, quæ potior verbis est, credentes in Christum intelligunt, Judæi primum, qui signum quærebant, Christum Dei esse virtutem; et Græci similiter vident Christum Dei esse sapientiam, illam autem mundanam quam prius putabant prudentiam, maximam esse stultitiam. (Amb.) Virtus ergo Dei est quia per ipsam omnia fecit Deus Pater; sapientia autem idcirco quia per ipsam cognitus est Deus: nec enim posset cognosci Deus, nisi per eum qui esset de eo. Quia nemo novit, nec vidit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (Luc. x).

Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. (Maur.) Quod stultum putatur Dei omnem humanam sapientiam antecedit, quia per sapientiam suam liberari non poterant qui per crucis mysterium sunt salvati. (Greg.) Stultum quippe hominibus visum est, ut pro hominibus auctor vitæ moreretur, et inde contra eum homo scandalum sumpsit, unde ei amplius debitor fieri debuit. Nam tanto Deus ab hominibus dignius honorandus est, quanto pro hominibus indigniora suscepit. (Ambr.) Stultum Dei, inquit, non quia vere stultum est, sed quia ab hominibus, dum rationi mundanæ non convenit, stultum putatur, cum sit ratio spiritalis: ac per hoc sapientius dignoscitur esse hominibus, quia spiritalia plus sapiunt quam carnalia. Non enim spiritalia per carnalia sunt, sed carnalia constant per spiritalia, ideoque subjecta sunt carnalia spiritalibus. *Et quod infirmum est Dei fortius est hominibus.* (Maur.) Mortem, quam nec Gigantes evadere potuerunt, crucifixi infirmitas superavit. (Ambr.) Sine dubio cœlestia vincunt terrena, quomobrem infirmum Dei non est infirmum, quia infirmitas Christi magna victoria est. Vicit enim cum victus videtur, sicut ait in psalmo L: *Ut vincas cum judicaris.* Victor enim existit, qui injuste occiditur, reum constituens a quo occiditur.

Videte, fratres, vocationem vestram, quia non multi sapientes secundum artem, non multi potentes, non multi nobiles. Manifestum est quia pauci sunt qui mundi rationibus inflati magis quam eruditi sunt, hoc est, qui stellarum motus inspiciunt, et discernunt. Ipsos autem dicit et fortes secundum carnem, quos et prudentes: et ideo fortes, quia passionem crucis Christi infirmam asserunt: iniquitas enim fortis et vincere sibi videtur ad tempus. Ipsi etiam nobiles per quos superstitioni suæ originem antiquitatis assignant, nos novellos dicentes; non ergo hanc

asseverationem elegit Deus quæ in paucis est. *Sed stulta mundi elegit ut confundat sapientes.* Stulta mundi sunt virginem peperisse, et Dei filium crucifixum: credi enim hoc stultum putat, ideo Deus ut hunc confundat, hos elegit, qui hoc credunt, quod hic stultum iudicat: confunduntur enim sapientes, dum quæ pauci negant, multos vident fateri. Non est enim ambiguum multorum sententias paucorum antea sententias. (Greg.) Aliter, ad cognitionem illi prius stulta mundi collecta sunt, ut postea etiam astuta vocarentur, Paulo attestante, qui ait: *Non multi sapientes secundum carnem non multi potentes, non multi nobiles; sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes.* Tempora namque sanctæ Ecclesiæ prima litterarum perhibentur ignara, ut videlicet cunctis in prædicatoribus suis Redemptor ostenderet quod ad vitam credentes populos non sermo, sed causa suaderet. *Et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia.* (Ambr.) Idem sensus est, quia quod pauci infirmum putant, hi qui se prudentes estimant in seculo, diffidentes de spe, a multis virtus asseritur, quia multi credunt, quod infideles non credunt ad illorum ruborem. Vident etenim infirma Christi nominata dæmoniis imperare, prodigia facere: infirma autem sunt mundo injuriæ, et passio Salvatoris nescienti hæc ad virtutem proficere, quia ideo ista pati se permisit, ut vinceret mortem: injuste enim pati et potentem resistere nolle, gloria est patientis, et damnatio occidentis. *Et ignobilia hujus mundi et contemptibilia elegit Deus quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret.* Ignobilia ergo et contemptibilia elegit, non quia vere ignobilia et contemptibilia sunt, sed sic adicantur a mundo, quia spernunt rationes mundanas credendo in Christum, ut ea quæ sunt vere ignobilia et contemptibilia destrueret, quia ipsi magis iudicandi et condemnandi sunt qui iudicant: asseverationem enim illorum error invenit; nec fuit ab initio; nostra autem disciplina ab initio est. Destruitur ergo dum sine testimonio nudis verbis asseritur. Nostra vero non verbis solis, sed et teste virtute probatur. Quare autem primo ignobiles paucos, imperitos, impolitos elegerit Dominus, cum haberet ante oculos suos turbam magnam in comparisonem quidem illorum pauperiorum pauciores, sed in genere suo multos divites, nobiles, doctos, sapientes, quos postea etiam collegit, exponit Apostolus sacramentum: *Infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia, et stulta hujus mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, et ignobilia hujus mundi elegit Deus, et ea quæ non sunt, id est, non computantur, ut quæ sunt evacuentur.* Venerat enim docere humilitatem, expugnare superbiam; venerat humilis nullo modo hic prius altos querere qui tam humilis venerat; primo quia elegit nasci de illa femina, quæ desponsata erat fabro; non elegit ergo amplos natales ne in hac terra nobilitas superbiaret; non elegit saltem nasci in amplissima civitate, sed natus est in Bethlehem Judæ, quæ nec civitatis nomine nuncuparetur, hodieque illam

A incolæ læci illius villam appellant, tam parva, tam exigua, tam prope nulla est nisi pristina Domini Christi nativitate nobilitaretur. Elegit ergo infirmos, pauperes, indoctos, non quia reliquit firmos, divites, sapientes, nobiles, sed si ipsos primo eligeret, merito divitiarum suarum, merito substantiarum, merito natalium sibi eligi viderentur, atque inflati de his rebus salutem humilitatis non reciperent, sine qua nemo potest redire ad illam vitam, unde non laboretur nisi per superbiam (Aug.). Sed forte diceret aliquis: Elsi ipse humiliter natus est, in discipulorum nobilitate jactare se voluit. Non elegit reges aut senatores, aut philosophos, aut oratores. Imo vero elegit plebeios, pauperes, indoctos, piscatores. Petrus piscator, Cyprianus orator. Nisi fideliter præcederet piscator, non humiliter sequeretur orator. Non de se quisquam desperet abjectus, teneat Christum, et spes ejus falsa non erit. *Ut non gloriatur omnis caro in conspectu Dei.* (Ambr.) Id est, ut sapientia carnis erubescat in errore suo iudice Deo: sensus enim carnis est diffidere Dei potentia virginem peperisse, quia hoc mundi ratio, qui cognatus est carnis, non recipit. (Aug.) Videte quemadmodum nobis abstulit gloriam, ut daret gloriam; abstulit nostram, ut daret suam; abstulit inanem, ut daret plenam; abstulit nutantem, ut daret solidam. Non ergo in te debes gloriari, quod prohibuit Veritas, sed quod ait Apostolus, hoc præcepit Veritas: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur* (II Cor. x).

Ex ipso enim vos estis in Christo Jesu. (Ambr.) Ex ipso, id est, ex Deo, qui omnipotens est, esse nos in fide Christi: Dei enim propositum est ut veritatem ejus et misericordiam per Christum disceremus. Veritas est mysterium Trinitatis, misericordia vero, qui cum essemus captivi redemit nos. *Qui factus est sapientia nobis, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.* Ad confirmationem credentium Christum Dei voluntate dicit egisse quæ gessit, ut sciamus vere nos sapientiam didicisse et sanctificatos esse, et justificados, et redemptos a Deo per Christum, nemo enim redemit nisi quod fuerat suum. Sive ergo quod redempti sumus, sive quod sanctificati, id est, ab opere carnis et idolorum immunditia purgati, sive quod justificati (justum est enim creatorem colere cæteris spretis), sive quod sapientes per id quod mundanos didicimus imperitos, totum hoc Dei beneficium est per Christum. Redemptio tamen nostra hæc est; obtulit enim se Christus diabolo cupienti ut peccati in se contradictionem auferret, et sic captivos ejus erueret. (Greg.) *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia,* qua scilicet justitia, dum in hoc mundo contra vias peccatorum venit, antiquum hostem vicimus, a quo capti tenebamur. (Aug.) Filius factus est nobis sapientia a Deo et justificatio, quia temporaliter nos ad illum convertimur, id est ex aliquo tempore, ut cum illo maneamus in æternum, et ipse ex quodam tempore *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis,* ea porro justitia quæ vivit in seipsa procul dubio Deus est, et incommutabiliter

vivit; sicut autem cum sit in seipsa vita, etiam nobis sit vita, cum ejus efficiamur utique participes; ita cum in se sit justitia, etiam nobis sit justitia, cum ei coherendo vivimus, et tanto magis minusque justissimi, quanto illi magis minusque coheremus. Unde scriptum est de unigenito Filio Dei, cum sit utique Patris sapientia atque justitia, et semper in seipsa sit, quod factus sit nobis sapientia et justitia et sanctificatio, et redemptio.

Ut quemadmodum scriptum est: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Est plane ille summus Deus, vera justitia, vel ille verus Deus summa justitia, quam profecto esurire ac sitire debemus; ea nostra est in hac peregrinatione justitia, et qua postea saturari cupimus; ea nostra est in æternitate plena justitia. (Cass.) Cuncta namque si ab uno homine volumus mutuari, aut difficile, aut certe nunquam idonea ad imitandum exempla nobis poterint reperiri, quia licet necdum Christum omnia in omnibus factum secundum Apostolum videmus, eum in omnibus tamen hoc modo possumus, id est, per partes in omnibus, invenire. De ipso enim dicitur: *Qui factus est nobis ex Deo sapientia, justitia, sanctitas, et redemptio.* Dum ergo in alio sapientia, in alio justitia, in alio sanctitas, in alio mansuetudo, in alio castitas, in alio humilitas reperitur, membratim Christus per unumquemque nunc sanctorum divisus est: concurrentibus vero universis in unitatem fidei ac virtutis, redditur in virum perfectum, plenitudinem sui corporis in singulorum membrorum compage ac proprietate perficiens. Donec veniat ergo illud tempus quo sit Deus omnia in omnibus, in presenti potest hoc quo diximus modo, id est per partes virtutum, esse in omnibus Deus, licet nondum plenitudo earum omnia sit in omnibus: quia licet unus religionis nostræ sit finis, professiones tamen diversæ, quibus ad Dominum tenditur, sicut in collationibus seniorum plenius disputandum est. Ideoque discretionis et continentie forma ab his est nobis peculiariter expectenda, a quibus virtutes has per gratiam Spiritus sancti uberius vidimus effluere, non quod ullus quæ in multos divisa sunt, solus possit acquirere, sed ut in his bonis quorum capaces esse possumus ad eorum nos imitationem qui eas peculiariter obtinuerunt, tendamus. (Ambr.) *Ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur in Domino gloriatur.* Hoc scriptum est in Jeremia propheta (Jer. ix). Dignum est quod dicit propheta ut in Domino gloriemur. Quia non poterit confundi qui gloriatur in Deo: opera enim ejus, et magnificentia in rebus gestis apparent. Ideoque, inquit, confundantur in idolis suis, qui non pluvit nec fecerunt cælum et terram. Simili modo, et qui in hominibus gloriantur quos sciunt utique nullius esse virtutis, quare et ait Scriptura: *Vana spes est in homine* (Eccli. xxxiv). Sic enim qui gloriatur non nisi in Domino gloriatur, cum cognoscit non suum sed illius esse, non solum ut sit, verum etiam ut non nisi ab illo bene sibi sit, a quo habet ut sit.

CAPUT II.

Ostendit Apostolus se usum non fuisse excellentia secularis sermonis, quia perfecti tantum, ut sunt homines spirituales, possunt eam capere.

Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non cum eminentia sermonis aut sapientie prædicantibus vobis mysterium Dei: neque enim judicavi scire me aliquid inter vos, nisi Christum Jesum et hunc crucifixum. (Greg.) Ac si diceret, Quia vos capere divinitatis ejus mysteria non posse pensavi, sola vobis humanitatis ejus infirma locutus sum. Quoniam superius gradatim formam disciplinæ nostræ ostendit, nunc non se aliter illis tradidisse probat, quam quæ ostendit, quia et in humilitate sermonis et in stultitia prædicationis sicut mundo videtur, locutus est illis de Christo mysterium: quod ideo mysterium vocat quia quod incarnatum est occultum erat a sæculis apud Deum Deus verbum; hæreticos autem esse in quibus gloriabantur, quia et per eloquentiam pravam doctrinam commendabant, prudentiam mundi sectantes, crucem Christi evacuabant, erubescentes stulti appellari a mundo, ut neque natum Christum ex virgine prædicarent, neque vere crucifixum docerent, quia stultum videtur, Dei filium natum hominem fateri et crucifixum. Hos et Joannes apostolus designat dicens: *Qui negat Christum venisse, Antichristus est; et qui negat Filium, nec Patrem habet* (I. Joan. ii); quia ipsum Patrem sibi Filium appellatum dicebant ex quibus Marcion traxit errorem. Quæ arguit clausa videntur, quia non illa manifestat, sed intelligi vult, ex eo quod in prudentiam mundi invehitur, quæ est religioni inimica; quæ autem sunt quæ corripit ejus judicio vult disci, ut quæque nostra irridet, velut stulta a se omnia in Corinthiis reprehendi ostendat: corpus enim ipsum memorat, ut ex eo membrorum ejus ratio dignoscatur; Corinthiis tamen manifesta erant quia causas in quibus arguebantur non ignorabant. *Et ego in infirmitate et timore multo fui apud vos.* (Ambr.) Christum enim in stultitia humanæ sapientiæ prædicans, odium sibi et persecutionem provocabat, quasi rem vanam annuntians, et inimicitiam Judæis atque gentibus. *Et sermo meus et prædicatio mea non in persuasionem sapientiæ.* Ostendit quia ne hominum favorem acquireret, idcirco humanæ sapientiæ placere noluisse, neque verborum arti studuisse, sed fidem auctori exhibuisse, qui doctrinam suam non ornatu traditionis humanæ acceptabilem esse voluit verborum strepitu, sed ipsis rebus, quia res ante verba sunt. *Ad ostensionem Spiritus et virtutis Dei.* Ut quia verbis, quæ infirma juxta virtutem sunt, res fatuæ compe prudentes videntur, Deus prædicationem suam non testimonio verborum voluit commendari, sed virtutibus, ut verbi stultitia indicata factis se sapientiam demonstraret spiritali ratione fundata. *Sapientiam enim loquimur inter perfectos.* Hoc est inter eos qui crucem Christi virtutis testimonio sapientiam fatentur: hi enim sapientes et perfecti sunt qui fidem non magis verbis habent, quam rebus. Sapientiam autem non

hujus sæculi. Recte ait sapientiam non hujus sæculi, sed futuri, in quo veritas Dei negantibus apparebit : hoc enim sæculum rationem hanc non capit infirmitate cogitationis terrenæ. Neque principum hujus sæculi qui destruuntur. Manifestum est non esse sapientiam hanc principum hujus mundi, quia destruuntur ab illa : Christianitas enim omnes destruit errores, quos alibi Apostolus enumerat, id est, idololatriam, avaritiam et cætera vitia, sicut dicit Joannes apostolus : Propter hoc venit Filius Dei ut solveret opera diaboli (I Joan. iii). — Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. Occultum sensum manifestare missum se testatur, quem neque principes, neque potestates scirent, neque mundus audierat ; ac per hoc stultum putari, quia incognitum est ; esse autem rationale et salutare teste virtute, cui omnis intentio cedit rationis humanæ. Abscondita est ergo Dei sapientia, dum non in verbis, sed in virtute est ; non humana ratione possibilis, sed Spiritus efficacia credibilis. Quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram. Usque adeo vera sapientia, et cum Deo semper fuisse declaratur, ut ante sæcula prædestinata in gloriam nostram dicatur, qui credimus. Præscius enim Deus errores futuros in mundo, quem erat factururus, hoc decrevit ad confusionem illorum qui sibi stultitiam sapientiam facturi erant, ad nostram autem gloriam qui credituri eramus et credimus. Quam nemo principum hujus sæculi cognovit : si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent. Principes hujus sæculi non solum homines accipiendos Judæorum ac Romanorum, sed et hos principes et potestates quos supra dixit, ad quos vere pertinet dictum hoc, adversus quos nobis colluctatio est spiritalia nequitie in celestibus (Eph. iv), quia consilio ac voluntate illorum crucifixus est Christus. Denique post tentationes recessit, ait, diabolus usque ad tempus (Luc. iv), et ipse Dominus : Princeps, inquit, hujus mundi venit et in me invenit nihil (Joan. xiv). Principes ergo hujus sæculi per ignorantiam Dominum majestatis crucifixerunt. Nam Judæorum principes, quomodo principes hujus sæculi possunt intelligi, qui erant subjecti regno Romano, et neque Romanorum principes crucifixerunt Christum ; quippe cum dixerit Pilatus : Nullam causam mortis invenio in eo (Joan. xix), unde et manus lavit, dicens Judæis : Inocens ego sum a sanguine justii hujus, vos videritis (Matth. xxvii) : hi ergo principes crucifixerunt Dominum, quos triumphavit libere in semetipso. Quamvis dicat Lucas evangelista de demonibus : Sciebant enim Christum ipsum esse Jesum (Luc. iv) ; scierunt quidem ipsum esse, qui in lege promissus erat, mysterium tamen ejus quo filius Dei est nesciebant. Hoc etiam et Petrus apostolus ad populum Judaicum dicit (Act. iii) : Scio, fratres, quia per ignorantiam gessistis hoc malum, sicut et principes vestri, non tamen sæculi. Si ergo per ignorantiam servi occiderunt Dominum, peccatum eis ascribi non debet : sed non licet hoc ignorare. Et quamvis Dominum esse nescierint, tamen, quia rem

A impiam faciebant, non erant nescii. Dominus tamen majestatis dicitur crucifixus, cum mori nesciat : sed quia Verbum caro factum est, id est, Dei Filius incarnatus homo factus est, ipsi ascripta est mors, quia Judæi non utique carnem persecuti sunt, sed eum qui operabatur per carnem ; ac per hoc quamvis Dominus majestatis mortem ignoret, quantum ad Judæorum tamen votum pertinet, et ad principum hujus sæculi, Dominum occiderunt in carne. Ex forma enim servi crucifixus est et tamen Dominus gloriæ crucifixus est : talis enim erat illa susceptio quæ Deum hominem faceret, et hominem Deum. (Aug.) Quid tamen propter quid, et secundum quid dicatur, adjuvante Domino, prudens et diligens lector intelligit. Nam ecce diximus, quia secundum

B id quod Deus est glorificat suos, secundum hoc utique quod Dominus gloriæ est, et tamen Dominus gloriæ crucifixus est, quia recte dicitur, et Deus crucifixus non ex virtute divinitatis, sed ex infirmitate carnis.

Sed sicut scriptum est : Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus eum. (Ambr.) Hoc scriptum est in Apocalypsi Eliæ, in Apocryphis. Per hoc exemplum inopinatam rem factam dicit, et quæ non solum in humanum sensum non caderet, sed et cælestes potentias lateret, Dei scilicet Filium incarnatum, ut quod supra dixerat firmaret, quia si principes hujus sæculi Dominum hominem factum non intellexerunt, quanto magis homines. Sed si verba offendiculum

C vel scandalum faciebant, virtutibus tamen et signis fides non debuerat denegari : infirmitati enim et ignorantie humanæ virtus debuerat præponi et credi quod humanæ rationi impossibile videbatur, ideoque diligentibus Dominum, id est, credentibus præparavit donum hoc. (Aug.) Aliiter, quod oculus non vidit, quia non est color, nec auris audivit, quia non est sonus, nec in cor hominis ascendit, quia cor hominis illuc debet ascendere. *Nobis vero revelavit Dominus per Spiritum suum. (Hier.)* Si oculus non vidit nec auris audivit quæ præparavit Deus his qui diligunt eum, quomodo idem Apostolus infert, nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum ? Si revelatum est Apostolo intelligendumne est quod et ille aliis revelaverit ; atque brevis responsio est, non debere requirere, quid sit illud quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit : si enim ignoratur quomodo sciri potest quod promittitur in futuro, non cernitur in præsentii ; spes enim quæ videtur, non est spes, sed jam certa possessio ; quomodo si velit quispiam dicere, ostende mihi quod impossibile est, loquere quod audiri non potest, expone quod non comprehendit humana cogitatio. Ergo hoc sensu Apostolus dixisse credendus est, quod carnalibus oculis et aure carnali, et cogitatione mortali, non possint spiritalia comprehendere. Et : si enim noveramus quondam Jesum secundum carnem, sed nunc jam non novimus eum ; et in Joannis Epistola scribitur : Charissimi. nunc filii Dei sumus, et

nequum manifestum est quid futuri sumus, quoniam A
 videbimus eum sicuti est (I Joan. iii). Quodque re-
 veratum sibi et sanctis per Spiritum esse testatur,
 non statim sequitur, ut ipse aliis revelaret; alioquin
 audivit et in paradiso verba ineffabilia, quæ aliis
 narrare non poterat, aut si narravit, nequaquam
 ineffabilia sunt. (Ambr.) Nam quia principes sæculi
 hoc ignorabant, Deus hoc per Spiritum suum reve-
 lavit credentibus, quia res Dei non potest sine Spi-
 ritu Dei addisci. Nam non solum hominibus sacra-
 mentum istud missum se dicit declarare, sed et prin-
 cipibus et potestatibus in cælestibus qui Dominum
 crucifixerunt, ut hoc prædicant in terris, discant
 qui sunt in carnalibus cælis, qui degunt sub elemen-
 tis firmamenti. Hic ergo singularis apostolus est, et
 qui hanc gratiam consecutus est, quia Trinitatis B
 mysterium a nullo sic potuit explanari; unde et *vas elec-
 tionis* divino iudicio vocitatus est. *Spiritus enim om-
 nia scrutatur, etiam profunda Dei.* (Aug.) Non uti-
 que, ut quod nescit inveniat, sed quia nihil relinquit
 omnino quod nesciat. (Ambr.) Quia enim de Deo est
 hic Spiritus, omnia novit. *Dei profunda* autem ideo
 ait, quia omnem virtutem et præscientiam ejus novit:
 quod omnino creaturæ impossibile est. *Quis enim*
scit hominum ea quæ sunt hominis, nisi spiritus ho-
minis qui in ipso est? Manifestum est cogitationes
 nostras a nullo sciri, nisi ab animo nostro, quem
 spiritum dicit. (Aug.) Denique in Evangelio inter
 cætera sic ait: *Et spiritus ejus reversus est ad illam*
(Matth. ix). Spiritus hominis in scripturis dicitur
 ipsius animæ potentia rationalis, qua distat a peco-
 ribus, et eis naturæ lege dominatur, de quo dicit
 Apostolus: *Nemo scit ea quæ sunt hominis, nisi spi-*
ritus hominis qui in ipso est. Nemo enim scit quid
 agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso
 est, donec veniat Dominus, et illuminet abscondita
 tenebrarum et manifestet cogitationes cordis, ut eas,
 non solum quisque suas videat, sed et aliorum. Se-
 cundum hoc enim dixit Apostolus, neminem scire
 quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in
 ipso est, secundum quod videmus in nobis: nam se-
 cundum id quod credimus non videmus et multos
 fideles esse novimus, et multis noti sumus cum scri-
 ptum sit, *Quis ergo hominum scit?* (Greg.) Si ea quæ
 sunt hominis nemo scit, nisi spiritus hominis qui in
 ipso est, qua ratione in Job legitur: *Certe noti cogi-*
tationes vestras (Job: xxi). Sed tunc spiritus homi-
 nis ignoratur ab altero, cum verbis, vel operibus non
 demonstratur, nam cum scriptum sit: *Ex fructibus*
eorum cognoscetis eos (Matth. vi), per hoc quod fo-
 ras agitur, quidquid intus latet aperitur. Unde recte
 quoque per Salomonem dicitur: *Quomodo in aquis*
respondeant vuluius prospicientium, sic corda hominum
manifesta sunt prudentibus (Prov. xxvii). Proinde
 beatus Job cum amicorum colloquentium cogitatio-
 nes nosse sese diceret, adjunxit, *et sententias contra*
me iniquas, ut ex patenti re ostenderet, quia hoc
 quod in eis latebat invenisset. *Sic et quæ in Deo sunt,*
nemo cognovit nisi Spiritus Dei (Amb.) Hic Spiritus

Dei docuit nos quod scit naturaliter, non doctus, et
 docuit nos de mysterio Christi, quia non solum Spi-
 ritus Dei est, sed et Christi.

Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus,
sed Spiritum qui ex Deo est. Hinc scimus quia Spi-
 ritum qui de Deo est accepimus, quia mundi spiritus
 non potest scire, quæ ab hoc nobis insinuata sunt.
 Spiritus tamen mundi hic est, per quem arripiuntur
 fanatici, qui sine Deo sunt: est enim inter munda-
 nos spiritus potior, unde solet conjecturis quæ
 mundi sunt divinare, quem pythonem appellant. Hic
 enim est, qui per verisimilia fallitur et fallit; hic
 est, qui per sibyllam locutus est, sensum nos-
 trum secutus, locum volens inter cælestes habere.
Ut sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis. Quia enim
 Dei Spiritus datus est nobis, scimus quæ a Deo donata
 sunt nobis: non enim hæc possemus scire, si mundi
 spiritum haberemus, quia non potest scire mundi
 spiritus. Sensus enim Dei nemo novit, nisi qui de
 Deo est Spiritus Dei. Inferiora enim non possunt su-
 periorum scire consilium, neque creatura conditoris
 dignoscere voluntatem. *Quæ et loquimur.* Ut hinc
 manifestum sit scire nos quæ a Deo nobis donata
 sunt, quia hæc et loquimur, ut et alii discant per
 doctrinam spiritalem. Prædicatoribus enim, id est
 apostolis, insinuata divinitus sunt, quæ traderent
 populis, et addicerent principes hujus sæculi quid
 admisissent mali. (Aug.) Nam cum Dominus ait:
Quia servus nescit quid faciat dominus ejus (Joan.
xv), nos autem charissimi, ut amici Domini esse
 possimus, quid noster Dominus faciat, sciamus
 non solum enim homines, verum etiam justos
 ipse facit nos, et non ipsi nos; et ut hoc
 sciamus, quis nisi ipse facit? Non enim spi-
 ritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo
 est, ut sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis, ab ipso
 quidquid boni est donatur. Ergo quia et hoc bonum
 est, ab ipso utique datur, ut sciatur a quo bonum
 omne donetur, ut omnino de omnibus bonis qui
 gloriatur in Domino gloriatur; qui enim habet dabitur
 ei (Luc. vii). Quid est plene habere? Scire unde ha-
 beas. *Qui autem non habet,* id est, nescit unde habet, et
 quod habet auferetur ab eo. Denique, sicut ipse ait, hoc
 ipsum erat sapientiæ scire cuius esset et hoc donum
 (Sap. vii). Sic et apostolus Paulus cum commendaret
 nobis gratiam Dei in Spiritu sancto ait: *Nos autem*
non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum
qui ex Deo est; et quasi diceretur illi, unde discernis,
 secutus ait, *ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis.*
 Ergo Spiritus Dei spiritus est charitatis, spiritus hu-
 jus mundi spiritus est elationis. Qui habent spiritum
 hujus mundi, superbi sunt, ingrati sunt Deo: multa
 dona ejus habent, sed non colunt eum a quo habent,
 ideo sunt infelices. (Greg.) Non in doctrina verbo-
 rum humanæ sapientiæ, sed in doctrina Spiritus,
 malebat quippe hanc sapientiam sola puritate veri-
 tatis ostendere, non autem eloqui tinctione lucare.
 (Amb.) Verba enim humanæ sapientiæ hunc sensum
 non vident, neque litteraturæ studiis apprehenditur,

sed per fidem spiritali ratione concipitur, dicente Isaia propheta : *Nisi credideritis, neque intelligetis* (Isa. vii); naturali enim magis lege, quam cursu siderum, et calculis signorum, quæ in firmamento de-notantur, addiscitur. Denique credentes non humanis verbis sed naturæ suæ vident congruere, quod credunt : opus enim agnoscit opificem; ideoque Evangelium animis nostris loquitur spiritalia, excitans illos ad cognitionem sui Creatoris. *Spiritualibus spiritalia comparantes*. Hoc est, his qui mundanam prudentiam refutant, spiritalem efficaciam tradere, quæ mysterio fidei continetur, ad illuminandos sensus benevolorum hominum; credentes enim quæ mundi sapientia stulta iudicat, spiritales sunt. *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei : stultitia enim est illi*. Pecoribus enim similis sensum suum in terra deprimit, ideo non assequitur nisi quæ videt, nec putat aliquid posse fieri, quam quomodo scit. Ideo quidquid aliter audit, quam novit, stultum iudicat; nihil enim æstimat posse fieri, sine commistione. Unde ridet, audiens Deum filium genuisse, quem scit simplicem et incorporeum; et virginem peperisse, et resoluta corpora rursum revocari ad vitam; cum hæc magis ad laudem Dei proficiant ut credatur fecisse, cuius operis ratio investigari non possit : Deus est enim qui fecit. Imbecillitas enim humana stultum putat, quod scientia sua non concludit; cum hoc magis stultum deberet habere, et illud prudens, quod quia Dei factum dicitur, comprehendi non potest, humanam traditionem sequentes, dum unius Dei fidem abnegant, spiritaliter factum est quod, ratione carnis inflati, putant fieri non posse, et sic reprobi annotati spiritaliter condemnati sunt. (Aug.) Hunc Spiritum quod illi non habeant, qui sunt ab Ecclesia segregati, Judas apostolus apertissime declaravit dicens : *Qui seipsum segregant animales Spiritum non habentes*. Unde in ipsa Ecclesia etiam illos qui per nomina hominum, quamvis in ejus unitate constitutorum, quædam schismata moliebantur, Paulus apostolus arguens, ait inter cetera : *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia est enim illi, et non potest scire quoniam spiritaliter dijudicatur*, ostendit quid dixerit non percipit, id est, scientia non capit. Verum hos in Ecclesia constitutos parvulos dicit nondum spiritales, sed adhuc carnales, et lacte alendos, non esca. *Quasi parvulis*, inquit, *in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis : sed nec adhuc quidem potestis* (I Cor. iii). Ubi dicitur, nondum, vel non adhuc, profecto non desperatur, si eo tenditur, ut sit aliquando quod nondum est, adhuc enim, inquit, estis carnales, et ostendens, unde sint carnales : *Cum enim sit inter vos*, inquit, *emulatio et contentio, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis?* atque idipsum planius aperiens, cum enim quis dicat, inquit : *Ego quidem sum Pauli, alius autem, Ego Apollo, nonne homines estis?* Illi ergo, id est Paulus et Apollo, concordēs erant in unitate Spiritus et vinculo pacis, et tamen

A quia eos isti inter se dividere, et pro altero inflari adversus alterum cœperunt, dicuntur et homines, et carnales, et animales, non valentes percipere quæ sunt Spiritus Dei : et tamen quia non sunt ab Ecclesia segregati, parvuli appellantur in Christo, quos utique vel angelos, vel deos esse cupiebat quos arguebat, quia homines erant, id est, in his contentionibus, non quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum sapiebant. De illis vero qui sunt ab Ecclesia segregati non dictum est, ea quæ sunt Spiritus non percipientes, ne ad scientiæ perceptionem referretur, sed dictum est, *Spiritum non habentes*. Non est autem consequens, ut qui habet etiam sciendo percipiat quod habet; habent ergo istum Spiritum in Ecclesia constituti parvuli in Christo, adhuc animales atque carnales, quid habeant percipere non valentes, id est, intelligere et nosse. Nam quomodo essent parvuli in Christo, nisi renati ex Spiritu sancto? Nec mirum videri debet quod quisque aliquid habeat, et quod habet ignoret. Ut enim taceam de omnipotentis atque incommutabilis Trinitatis divinitate, quis facile scientia percipit quid sit anima, et quis non habet animam? Postremo ut verissime noverimus, quod parvuli in Christo, nondum percipientes quæ sunt Spiritus, habent tamen Spiritum Dei, paulo post intueamur quemadmodum eos ipsos increpans ait : *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* hoc itaque nullo modo diceret ab Ecclesia segregatis, de quibus dictum est : *Spiritum non habentes*.

C *Spiritalis autem dijudicat omnia, ipse autem a nemine iudicatur*. (Amb.) Quoniam vera ratio spiritalium est, id est credentium, hoc enim quis nuncupatur quod credit, ideo ipsi omnia iudicant. Ipsorum enim exemplo infidelitas dijudicabitur, ipsi autem a nemine iudicabuntur : quis enim condemnet, vera dicentem? Cum enim constet omnes inimicos fidei falsa tenere pro veris, accusatio illorum in irritum jam deducta est veri iudicio condemnata; quia qui non crediderit, inquit Dominus, jam iudicatus est (Joan. iii). [Aug.] Ita homo renovatur in agnitionem Dei secundum imaginem ejus, qui creavit eum, et spiritalis effectus dijudicat omnia, quæ utique iudicanda sunt : ipse autem a nemine iudicatur. Quod autem iudicat omnia, hoc est, quod habet potestatem piscium maris, et volatiliū cœli, et omnium pecorum et ferarum, et omnis terræ, et omnium serpentium quæ repunt super terram : hoc enim agit per mentis intellectum, per quem percipit quæ sunt Spiritus Dei. Alioquin homo in honore positus non intellexit, comparatus est jumentis insensatis, et similis factus est illis (Psal. xlviii). Iudicat etiam spiritalis approbando quod rectum, improbando autem quod perperam invenerit in operibus moribusque fidelium, in castitate, in jejuniis, in cogitationibus piis de his, quæ per sensum corporis percipiuntur : de his enim iudicare nunc dicitur in quibus et potestatem corrigendi habet. *Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum?* (Amb.) Sensus Dei

est, quo hæc spiritualiter jussit fieri, per quæ mundi A sapientia stulta probaretur, negans posse fieri quod factum est. Quem sensum nullus est qui cognoverit, et displiceat illi, ut emendet consilium Dei; quia qui cognovit, laudat potentiam Dei, quem qui omnia negat posse, nec mundum credit fecisse. Quid enim magnum est ut de se credatur generasse, qui non ambigitur cuncta ex nihilo fecisse? quippe cum dicat Salvator : *Apud Deum autem omnia possible sunt* (Luc. xviii), cunctis liquet quia Deus consiliariis non eget, qui ipsis quoque consiliariis hominum sapientiæ consilium præbet, de quo etiam scriptum est : *Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit?* Sed quemadmodum cum panis vel vestimentum egenti tribuitur, hoc se Dominus accepisse testatur : ita cum nescienti cuilibet rectum B consilium datur, hoc ipse accepit, cujus ille membrum est qui eruditur. Omnes etenim fideles membra nostri redemptoris sumus, et sicut ipse in nobis per misericordiam largitatis pascitur, ita ipse in nobis per doctrinæ consilium juvatur. *Nos autem sensum Dei habemus.* Hoc dicit, quia credentes participes sumus ejusdem divinæ sententiæ.

CAPUT III.

Removet errorem Corinthiorum, quia ministris aliquibus nimium tribuebant, agique de edificatione super lignum, fenum, stipulam et de stulta sapientia mundi.

Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. (Amb.) Nunc his loquitur qui propterea quod sæculi adhuc voluptatibus serviebant, carnales erant. Quamvis jam baptizati essent, et Spiritum sanctum læcepissent : tamen quia post baptismum statim ad veterem hominem fuerant reversi, cui abrenuntiaverant, dicuntur carnales; Spiritus enim sanctus tunc permanet in eo, cui se infuderat, si maneat in proposito generationis; si quominus, abcedit; ita tamen ut si se reformaverit homo, redeat ad illum, semper enim paratus ad bonum est, diligens poenitentiam. *Quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam.* Quamvis renati essent in Christo, tamen non fuit dignum tradi his spiritualia : accepta enim fide, quæ est veluti semen spiritale, nullum fructum Deo dignum fecerunt, ut perfectionis verba mererentur addiscere, sed quasi parvuli imperfectionis sensibus studebant. Aposto- D lus autem vir divinus et medicus spiritualis unicuique secundum vires ejus tradebat, ne per imperfectionem et imperitiam quis de rebus spiritualibus scandalum pateretur. *Nondum enim poteratis.* Ostendit aperte non illos debuisse audire quæ confirmatis dicenda sunt. *Sed neque nunc potestis, adhuc enim estis carnales.* Hic valde arguit temeritatem illorum, qui querebantur dudum se non audisse spiritualia, cum adhuc indigni essent audire. Pseudoapostoli enim promiscue omnibus uno atque eodem genere tradebant, nullius personam discernentes; ut acceptabiles fierent per hypocrisin commendati, cum constet Dominum et auctorem nostrum Christum aliter popu-

los, aliter discipulos affatum, et inter ipsos apostolos fuisse distantiam. Tribus etenim discipulis gloriam suam in monte ostendit, dicens illis ut tacerent visum, quandiu a mortuis resurgeret. (Greg.) Sancti etenim prædicatores quasi portæ nobis sunt, qui nos ad interiorum intellectum æternæ sapientiæ perdu- cunt : sed cum adhuc inchoantibus non alta et mystica, sed quædam quæ capi prævalent, prædicant, portæ exteriores sunt; cum vero perfectis profunda et mystica loquuntur, portæ interiores. Videamus qualiter porta exterior pateat : *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus; tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam.* Videamus qualiter porta interior patet : *sapientiam loquimur inter perfectos.* Videamus utrum B eadem ipsa sit porta interior et exterior, *sapientibus et insipientibus debitor sum* (Rom. i), qui rursum dicit, *sive mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis* (II Cor. v); in hoc enim quod contemplando et loquendo sapientibus mente excedit, porta interior est; in hoc vero quod parvulis sobrie in prædicationem se temperat, et quanta ebrietate Spiritus infundatur in mente, cum prædicat, non ostendit, exteriorem portam se esse manifestat. Ipsi itaque et exteriores portæ nobis sunt, et interiores, quæ nos et in primo aditu fidei, spei, atque charitatis instituunt, et cum jam proficientibus cœlestis regni mysteria prædicant, per subtiliorem sensum nos ad interiora perducunt. (Aug.) Prædicatus ab apostolis Christus crucifixus et Judæis erat scandalum, et gentibus stultitia, et ipsis vocatis Judæis, et Græcis Dei virtus et Dei sapientia; sed carnalibus parvulis credendo id tantum tenentibus, spiritualibus autem capaci- C bus, id etiam intelligendo cernentibus. Hoc igitur primitus cognito, quod ea ipsa quæ simul audiunt spiritales atque carnales, pro suo quique modo capiunt, illi, ut parvuli, isti ut majores; illi, ut lactis alimentum, isti ut cibi solidamentum, nulla videtur esse necessitas ut aliqua secreta doctrinæ taceantur et abscondantur fidelibus, seorsum dicenda majoribus, hoc est intelligentioribus; et hoc ideo faciendum putetur, quia dixit Apostolus : *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed ut carnalibus,* hoc ipsum enim quod non judicavit se scire in eis nisi Jesum Christum et hunc crucifixum, ipsis non potuit loqui quasi D spiritualibus, quia id sicut spiritales capere non valebant. Quicunque enim spiritales inter eos erant, id est, quod illi tanquam carnales audiebant, spirituali intellectu ipsi capiebant, ut sic intelligatur, quod non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, ac si diceret, non potuistis quasi spiritales, sed quasi carnales capere quando loquebar. Itaque festinandum nobis est, ut cum renuntiantes desierimus esse carnales, id est, a sæcularium cœperimus conversatione sejungi, et ab illa manifesta carnis pollutione cessare, spiritalem statum protinus apprehendere tota virtute nitamur, ne forte blandientes nobis qui videmur secundum exteriorem hominem huic renuntiasse mundo, vel carnalium for-

nicationum deseruisse contagia, tanquam qui summam perfectionis per hoc apprehenderimus, remissiones deinceps erga emendationem cæterarum passionum lenioresque reddamur, et inter utrumque detenti, gradum spiritualis profectus assequi nequeamus, existimantes ad perfectionem nobis habendam sufficere, quod exteriore homine videmur de conversatione mundi hujus ac voluptatibus segregati.

Nam cum in vobis amulatio et contentiones sint, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis? (Amb.) Indignitatis causas ostendit; quia de homine qui sperat auxilium, carnalis est; qui autem spreta humanitate de Deo sperat, spiritalis est, quia Deus spiritus est. (Aug.) Quid est ambulare secundum hominem, hoc est esse carnalem, quod a carne, hoc est, a parte hominis intelligitur homo, et eosdem ipsos quippe dixit superius animales, quos postea carnales, ita loquens, *Animalis autem homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei: stultitia est enim illi.* Talibus igitur, id est animalibus, paulo post dicit: *Et ego, fratres, non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus,* et illud et hoc eodem loquendi modo, id est, a parte totum: ab anima namque et a carne quæ sunt partes hominis potest totum significari, quod est homo; atque ita non est aliud animalis homo, aliud carnalis, sed idem ipsum est quod utrumque, id est secundum hominem vivens homo, sicut non aliud quam homines significantur, sive ubi legitur: *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro* (Rom. iii); sive quod scriptum est: *Septuaginta quinque [septuaginta] animæ descenderunt cum Jacob in Egyptum* (Gen. xli); magis autem hoc apparuit in his quæ subiunxit: *Cum enim quis dicit: Ego sum Pauli; alius autem Apollo: nonne homines estis?* (Greg.) Et quamvis Scriptura sacra aliquando homines ponere soleat humana sapientes, sicut ait Apostolus: *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis?* paulo post subdidit dicens, *nonne homines estis?* Nonnunquam tamen dicit, eos, quos a bestiis ratione distinguit, id est, quos non alteri bestiali passionum motu demonstrat, quibus per prophetam Dominus dicit: *Vos autem greges pascuæ meæ estis* (Psal. xciv), quia illos nimirum Dominus pascit, quos voluptas carnis jumentorum more non affectat. At contra hi qui carnali affectioni succumbunt non jam homines, sed jumenta nominantur, sicut de quibusdam in peccato suo morientibus per prophetam Dei: *Computruerunt jumenta in stercore suo* (Joel. i). Nonnunquam vero cum se vitium proterve minime perpetrare cognoscunt, compendiosius ad correctionem veniunt, si alterius culpæ manifestioris, et ex latere requisitæ in opprobrio confundantur, ut ex eo quod defendere nequeunt, cognoscant se tenere improbe quod defendunt. Unde cum proterve Paulus Corinthios adversum se invicem videre inflatos, ut alius Pauli, alius Apollo, alius Cephræ, alius Christi esse se dicerent, incestus culpam

A in medium deduxit, quæ apud eos et perpetrata fuerat et incorrecta remanebat. (Amb.) Sicut enim gloriantes in Deo et de ipso homine gratiam sperantes, dii dicuntur a Deo adoptati; ita et in homine gloriantes, et homines, et carnales dicuntur, sententia Dei conclusi, quia ait: *Ego dixi, Dii estis; vos autem sicut homines moriemini* (Psal. lxxxii). A sua ergo persona incipit, ne forte putaretur per invidiam magis personas illorum destruere, ostendens magnum errorem et ad Dei contumeliam pertinere, quando Deo prædicato, gloria datur hominibus. Quid ergo minus est a gentilitate, dum adhuc aliquid de hominibus speratur? *Quid igitur est Apollo, quid vero Paulus? ministri ejus cui credidistis.* Ut quia ministri sunt, spes in his non sit, sed in Deo, cujus sunt ministri. Illi enim gratiarum actio deferenda est, cujus donum est: hi vero servi, quos etiam invitos oportet dispensare. Nunquid non Moyses coactus est ire ad Pharaonem (Exod. ii), et Jonas invitus est missus prædicare Ninivitis (Jon. i), et Ananias contradicens missus est Saulo manum imponere? (Act. ix.) *Et unicuique sicut Dominus dedit.* Id est sicut voluit et scivit, divisit singulis officia ministerii. *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit.* Plantare est evangelizare et ad fidem attrahere; rigare vero, baptizare solemnibus verbis: peccata autem dimittere et Spiritum dare, Dei solius. Si ergo effectum salutis Deus dat, nulla salutis gloria in hac re hominis est: scimus enim et Spiritum sanctum sine manus impositione datum a Deo, et non baptismatum consecutum remissionem peccatorum. Nunquid non hic invisibiliter baptizatus est, quando donum baptismatis consecutus est? (Greg.) Magna sunt quæ per vocem suam Dominus facit, sed minus magna essent si perscrutari potuissent. *Facit ergo, juxta beatum Job, magna et inscrutabilia* (Job. xxxvii), quia ostendit foris perfectionem operis, sed latet intus ipsa qualitas operationis. Voce sua foris etiam per apostolos insonat, sed corda audientium per semetipsum interius illustrat, Paulo attestante, qui ait: *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.*

Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. (Amb.) Et plantata enim solent emori, et rigata ad effectum fecunditatis minime pervenire, nisi det Deus vegetam vitam. Quantum ergo ad honorificentiam Dei pertinet, nihil est homo, quantum autem ad ministerium pertinet, necessarius est, ut honorificetur quasi servus, non ut aliquid de illo speretur ad injuriam Dei. (Aug.) Quid volebat Simon neri laudari in miraculis, extolli superbia? Ipsa enim eum compulit ut pecunia emendum putaret donum Spiritus sancti (Act. viii). Cujus superbiæ contrarius Apostolus in humilitate manendo, in meridie fervens Spiritu, fulgens prudentia, dicit: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Quia dixerat: *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum*

dedi; et iterum: *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?* Vide quomodo se coli respuit pro Christo, et non vult se fornicanti animæ ostentare pro sponso. Nonne magnum videtur plantare et rigare? Sed *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat*. Quomodo timuit? non se dicit aliquid ad salutem eorum quos in Christo ædificare cupiebat. (Greg.) Adjutores enim Dei sumus: nam cum ei quem ipse per internam gratiam infundit nos exhortationis voce concurrimus, hoc quod ille per Spiritum agit intrinsecus, nos exterius per ministerium vocis adjuvamus, et tunc solum nostra exhortatio ad perfectionem ducitur, cum in corde Deus fuerit, qui adjuvetur; unde et alias dicit: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*. Plantare quippe et rigare adjuvare est, quod utrumque vacuum erit ministerium si in corde Deus non dat incrementum. Sed qui de sensu suo alta sapiunt, esse humiliter Dei adjutores nolunt, quia dum se esse utiles Deo æstimant, a fructu se utilitatis alienant. Unde et Veritatis voce discipulis dicitur: *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus* (Luc. xvi). *Qui autem plantat et qui rigat unum sunt*. (Aug.) Unum sunt, quia ambo mercenarii sunt, quamvis diversa sint illorum officia. Nescio utrum inveniat in Scripturis dictum, *unum sunt*, quorum est diversa natura. Si autem et alia plura ejusdem naturæ sint, et diversa sentiant, non sunt unum, in quantum diversa sentiunt. Nam si jam unum essent, ex eo quod homines erant, non diceret, ut sint unum, sicut et nos unum, cum suos discipulos Patri commendaret. At vero Paulus et Apollo quia et ambo homines, et idem sentiebant: *Qui plantat, inquit, et qui rigat unum sunt*. Cur ergo sic dicitur unum, ut non addatur quid unum? et plura unum dicuntur, eadem natura atque essentia non dissidens neque dissentiens significatur; eum vero additur quid unum, potest aliquid significari ex pluribus unum factum, quamvis diversis natura, sicut anima et corpus non sunt utique unum, quid enim tam diversum, nisi addatur aut subintelligatur quid unum, id est, unus homo, aut unum animal. Inde Apostolus: *Qui adhæret, inquit, meretrici, unum corpus est* (I Cor. vi).

Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. (Amb.) Quamvis enim unum sint, sed quia major est qui evangelizat quam qui baptizat, ideo discrevit mercedes illorum, et non solum ad hoc sed ad doctrinæ sinceritatem pertinet, ut majori dignus mercede sit, qui inviolatam tradit doctrinam.

Dei enim unus adjutores: *Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis*. Hoc ad apostolorum personam pertinet, quos constat Dei esse adjutores dum vicarii sunt Christi. (Greg.) Sed considerandum est ne forte illa sententia beati Job, huic loco contraria sit qua ad æmulatores suos loquitur dicens: *Cujus adjutor es? Nunquid imbecillis?* (Job. xxvi.) Apostolus autem dixit: *Dei*

sumus adjutores. Si ergo bonum est esse adjutores Dei, quid Helio reprehenditur de adjutorio Dei? Ad quod respondetur, nimirum scire nos convenit, quia nonnulli defendendo Deum offendunt, et sunt nonnulli qui, quantum in ipsis est, causam Dei defendunt; isti veraciter prædicando Dei adjutores sunt: illi increpando fallaciter sanctos pro Deo satagunt, sed satagendo offendunt; isti non ignoti sed cogniti de Deo loquuntur: illi etiam vera loquentes a Deo minime cognoscuntur, Domino de Helio loquente (Job. xxxviii.) *Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis?* Quid est quod Dominus de illo interrogat dicens: *Quis est iste involvens sententias?* et tamen interrogando reprobatur subjungens, *sermonibus*, inquit, *imperitis?* Ille vero sententias veras dicebat, sed eas sermonibus imperitis involvebat, quia dicta Spiritus sancti de reprobis in Job retorquebat, de quo, quia sine querela erat, Dominus testimonium dederat. Non eodem modo ergo dicimus: *Deus adjutor noster in æternum*, quo dicimus, *Dei sumus adjutores*; ille enim non eget adjutorio nostro, nos autem nihil possumus facere sine ipso. *Dei agricultura, Dei ædificatio estis vos*, quia videlicet civitas habet hic et in sanctorum moribus magnum jam ædificium suum. In ædificio quippe lapis lapidem portat, quia lapis super lapidem ponitur, et qui portat alterum, portatur ab altero: sic itaque sic in sancta Ecclesia unusquisque et portat alterum, et portatur ab altero. Nam vicissim se proximi tolerant, ut per eos ædificium charitatis surgat. *Secundum gratiam quæ data est mihi ut sapiens architectus fundamentum posui*. (Amb.) Gratiam sibi datam dicit, ut dignus esset prædicare Evangelium, ut et hoc Dei esse ostenderet, non hominis. Secundum hanc itaque gratiam ut sapientem architectum fundamentum se dicit posuisse. Sapiens architectus est, qui juxta disciplinam auctoris collocat fundamentum, id est, qui secundum traditionem Salvatoris evangelizat. *Alius autem superædificat*. Superædificia sunt, quæ post prædicationem Apostolorum supervenientibus traduntur aut malis aut bonis doctoribus. *Unusquisque autem videat quomodo superædificet*, id est, ut superædificia congruant fundamento, ne si obliqua fuerint et frivola, ruinam faciant, manente incolumi fundamento: quia si male docuerit,

Christi nomen permanet, quod est fundamentum: doctrina autem mala peribit, sicut Dominus ait: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus celestis, eradicabitur* (Matth. xv).

Fundamentum enim nemo potest ponere præter id quod positum est, qui est Christus Jesus. (Greg.) Christus Jesus portat fundamentum, et lapides, a lapidibus autem non portatur, quia redemptor noster omnia nostra tolerat, sed in ipso malum non fuit, quod tolerari debuisset. (Ambr.) Ideo nemo potest ponere aliud fundamentum, quia quamvis heretici sint aliqui, non tamen docent nisi sub Christi nomine, aliter enim commenta erroris commendare non possunt, nisi interposito salvatoris nomine prædicent, ut res contra-

rias et absurdas nominis dignitas acceptabiles faciat. *Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos.* (Amb.) Lapidis pretiosi sunt quos non corrumpit ignis. Tria genera posuit præclara in mundo, in quibus bonam doctrinam significavit, *Ligna, fenum, stipulam.* Tria alia genera posuit, sed frivola: in his corrupta et vana doctrina designata dignoscitur. (Aug.) Qui bene vivunt, qui Deum honorant et laudant, qui patientes sunt in tribulationibus, qui desiderant patriam, ipsi ædificant aurum, argentum, lapides pretiosos: qui autem amant adhuc sæcularia, et negotiis terrenis implicati sunt, et dediti sunt vinculis quibusdam et affectibus carnis, domibus suis, conjugii, possessionibus, et tamen Christiani sunt, ita ut cor eorum non recedat a Christo, quomodo in ædificando nihil præponitur fundamento, ædificant quidem ipsi ligna, fenum, stipulam. Sed quid sequitur? *Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit.* Ignis nempe tribulationis et tentationis; iste ignis multos probavit hic martyres, omne autem genus humanum probabit in fine. Inventi sunt martyres qui haberent ista sæcularia. Quam multi divites et senatores passi sunt! Ædificant tamen quidam eorum ligna, fenum, stipulam, in affectibus carnalium et sæcularium curarum: sed tamen quia Christum fundamentum habebant, super quod ædificabant, arsit fenum, et ipsi permanserunt in fundamento, sicut dicit Apostolus: *Si cuius opus permanserit, mercedem accipiet, nihil perdet, quia quod amavit hoc inveniet. Quid ergo illis fecit ignis tribulationis? Probavit eos. Si cuius opus permanserit, mercedem accipiet; si cuius opus arserit, detrimentum patietur. Sic aliud est igne non lædi, aliud per ignem salvari, et unde? propter fundamentum. Non recedat ergo ac corde fundamentum, noli supra fenum ponere fundamentum, hoc est, noli antepone fenum fundamento, ut fenum habeat primum locum in corde tuo, et secundum Christus, sed si jam non potest nisi esse ibi fenum, vel primum locum ibi habeat Christus, et fenum secundum.*

Uniuscujusque opus manifestum erit, dies Domini declarabit, quia in igne revelabitur. Hoc est mala doctrina in igne omnibus apparebit, nunc enim quosdam fallit: nihil in ædificio præponitur fundamento. Quisquis itaque sic habet in corde Christum, ut ei terrena et temporalia, nec ea quæ licita sunt atque concessa, non præponat, fundamentum habet Christum; sin autem præponit, etsi videatur habere fidem Christi, non est tamen in eo fundamentum Christus, cui talia præponuntur, quanto magis si salutaria præcepta contemnens, committat illicita, non præposuisse Christum, sed postposuisse convincitur. Si quis itaque Christianus diligit meretricem, etque adherens unum corpus elicitur, jam in fundamento non habet Christum. Si quis autem diligit uxorem suam, si secundum Christum, quis ei dubitet in fundamento esse Christum? Si vero secundum hoc sæculum, si carnaliter, si in morbo concupiscentiarum, sicut et gentes quæ ignorant Deum, etiam hoc

A secundum veniam concedit Apostolus, inno per Apostolum Christus; potest ergo et iste in fundamento habere Christum. Si enim nihil ei talis affectionis voluptatisque præponat, quamvis superædificet ligna, fenum, stipulam, Christus est fundamentum, propter hoc salvus erit tanquam per ignem. Delicias quippe hujus mundi, amoresque terrenos, propter conjugalem quidem copulam non damnabiles, tribulationis ignis exurit, ad quem pertinent ignem et orbitates et quæcunque calamitates quæ auferunt hæc, ac per hoc ei qui ædificavit, erit ædificatio ista damnosa, quia non habebit quod superædificavit, et eorum amissione cruciabitur, quibus fruendo utique lætatur; sed per hunc ignem salvus erit merito fundamenti, quia etsi utrum id habere mallet, an Christum, a persecutore proponeretur, illud Christo non præponeretur. Vide in Apostoli verbis hominem ædificantem super fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos; qui sine uxore est cogitat quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo. Vide alium ædificantem ligna, fenum, stipulam, qui autem matrimonio junctus est, inquit, cogitat ea quæ sunt mundi quomodo placeat uxori. Uniuscujusque opus manifestabitur, dies enim Domini declarabit, dies utique tribulationis, quoniam in igne, inquit, revelabitur. Eandem tribulationem ignem vocat, sicut alibi legitur: *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis* (Eccli. xxvii). Et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit; si cuius opus manserit, permanet enim quod quisque cogitat, quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo, quod superædificavit mercedem accipiet, id est, unde cogitavit hoc sumet. Si cuius autem opus arserit, damnum patietur, quoniam quod dilexerat non habebit; ipse autem salvus erit, quia nulla eum tribulatio ab illius fundamenti stabilitate semovit, sic tamen quasi per ignem, quod enim sine illi-ciente amore non habuit, sine urente dolore non perdit.

Et uniuscujusque opus quale sit ignis probabit. (Amb.) Quia enim per ignem examinatio fiet, si in aliquo non invenerit quod exurat, manifestat illum bonum fuisse doctorem. Mala enim et adultera doctrina idcirco in ligno et in feno et in stipula significata est, ut ostenderetur ignis esse esca. (Aug.) Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est, et utrum ita sit quæri potest: et aut inveniri, aut latere, nonnullos fideles per ignem quenquam purgatorium, quanto magis minusve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusque salvari: non tamen tales, de quibus dictum est, quod regnum Dei non possidebunt, nisi convenienter pœnitentibus eadem crimina remittantur. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est Christus Jesus. (Greg.) Nunquid etiam ipsi apostoli per ignem probabuntur, qui non judicandi sed judicaturi duodecim tribus Israel dicuntur? aut etiam illos ignis probabit cum quibus seipsum sanctus Paulus numeravit dicens: *Nos autem qui relinquimur, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus* (I Thes. iv).

Si dictorum Christi sensum pensemus, hanc obscuritatem ipso illuminante ad lucem perducimus: nam ipse dixit: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat?* (Luc. xii.) Spiritusque sanctus super apostolos descendens in specie ignis apparuit, qui in signo apparens infidelibus, fideles intus ut ignis probavit. *Opus ergo uniuscujusque quale sit ignis probabit*, quia quos ignis spiritalis in presenti tempore non examinat, in futuro iudicio per ignem probabit. *Quicumque ergo Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei* (Rom. viii), qui licet per ignem probati Spiritu sancto examinati sunt: nam illum per impositionem manuum episcopi accipientes, nullatenus ab eo deviarunt; sed si aliqua in re delinquant recogno-scendo et confitendo corriguntur. Omnis enim, inquit Dominus, per ignem salietur, aut enim hic per spiritalem, aut illic per corporalem ignem probabitur. Nimirum ergo sicut non in die iudicii omnes per ignem probabuntur, ita in ipso eodemque die non omnes omnino iudicabuntur, Domino tesante qui ait: *Qui credit in Filium, non iudicabitur; qui autem incredulus est, jam iudicatus est* (Joan. iv). Quos nec ergo ignis futurus probabit, si Deus nec credulos nec incredulos iudicabit? Sed quasi a nobis interrogaretur, quod ergo erit iudicium? protinus subiunxit, dicens: *hoc est iudicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem*. Hi ergo soli in die iudicii iudicabuntur, qui licet lucem scirent venire, tamen magis tenebras diligere dicuntur. Nam qui in tenebris manent jam iudicati sunt, qui autem nihil tenebrarum habent, sine ullo iudicio ad lucem pertinent. Illi vero qui licet baptizati sunt in futuro iudicio iudicandi erunt. De illis ergo solis iudicium habebitur, ut aut ad lucem, aut ad tenebras plus pertinere debeant demonstretur. Resurgent ergo hi ut iudicentur, iusti ut iudicent, impii ut damnentur, quia et illi resurgent, sed non in iudicio, Psalmista testante, qui ait: *Non resurgent impii in iudicio* (Psal. i).

Si cuius opus manserit quod superædificaverit, mercedem accipiet. (Amb.) Cum enim nihil in illo sordis inventum fuerit doctrinæ prævæ, ut in bono auro, ita erit ut tres fratres in camino ignis, mercedem vitam æternam cum gloria accepturus, quia sicut aurum et argentum et lapides, quos ignis non consumpsit, ita et bonis magister incorruptibilis permanebit. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur.* Opus quod ardere dicitur, mala doctrina est, quæ interibit: cuncta enim mala peribunt, sicut iter impiorum, quia non sunt substantiæ sed asseverationes perversæ. Damnum autem pati est, pœnas perpeti: quis enim in pœna positus iacturam non facit? *Ipse tamen salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Salvum futurum illum dicit, quia non interibit substantia, quia constat, sicut et doctrina mala peribit, quia accidens causa est. Ideo autem dixit, *sic tamen quasi per ignem*, ut salus hæc non sine pœna sit, quia non dixit, Salvus erit per ignem, ut merito suo ab igni non combustus salvus fiat examinatus per ignem;

sed cum dicit, *sic tamen quasi per ignem*, ostendit salvum quidem illum futurum, sed pœnas ignis passurum, ut per ignem purgatus fiat salvus, et non sicut perfidi igne perpetuo torqueatur, ut ex aliqua parte operæ pretium sit credidisse in Christum. Semper enim erubescat necesse est, qui se videt falsum defendisse pro vero, et simili modo semper fiduciam habebit Dei, qui abjecto falso, secutus est verum, et spreta impietate, succubuit pietati: extra catholicam enim veritatem quidquid est, contrarium est. (Aug.) Multi sunt qui per lectionem istam male intelligentes falsa securitate decipiuntur, dum credunt, quod si super fundamentum Christi crimina capitalia ædificant, peccata ipsa per ignem transitorium possint purgari, et ipsi postea ad vitam perpetuam pervenire. Intellectus iste, fratres charissimi, corrigendus est, quia ipsi se seducunt, qui sic sibi blandiuntur; illo enim transitorio igne de quo dixit Apostolus, *Ipse enim salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, non capitalia, sed minuta peccata purgantur, et quamvis quod peius est, non solum majora, sed etiam et minuta nimium plura sunt, de ipsis tamen majoribus peccatis etsi non omnia, vel aliqua commemoranda sunt, ne aliquis inaniter excusare conetur, et dicat, nescire se quæ sunt minuta peccata, quæ autem crimina capitalia. Et quamvis Apostolus capitalia plura commemoraverit, nos alitem, ne desperationem facere videamur, breviter dicemus quæ illa sunt, uti sacrilegium, homicidium, adulterium, falsum testimonium, furtum, rapina, superbia, invidia, avaritia, et si longo tempore tenuerit iracundiam, et ebrietas, si assidua sit, in eorum numero computatur. Quicumque enim aliqua de istis peccatis in se dominari cognoverit, nisi digne se emendaverit, si habuerit spatium, longo tempore penitentiam egerit, et largas elemosynas erogaverit, et a peccatis abstinuerit, illo transitorio igne, de quo ait Apostolus, purgari non poterit, sed æterna illum flamma sine ullo remedio trucidabit. Quæ autem sint minuta peccata, licet omnibus nota sint, tamen quia longum est ut omnia replicentur, opus est, ut ex eis vel aliqua nominemus; quoties aliquis in cibo, aut in potu plus accipit quam necesse est, ad minuta peccata noverit pertinere; quoties plus loquitur quam oportet, plus tacet quam expedit; quoties pauperem inopportune petentem exasperat; quoties cum sit corpore sanus, aliis jejnantibus prandere voluerit, aut somno deditus tardius ad ecclesiam surgit; quoties, excepto desiderio filiorum, uxorem suam cognoverit; quoties in carcere positos tardius requisierit, infirmos tardius visitaverit; si discordes ad concordiam revocare neglexerit; si plus aut proximum, aut uxorem, aut filium, aut servum exasperaverit quam oportet; si amplius fuerit blanditus quam oportet; si quicumque majori personæ, aut ex voluntate, aut ex necessitate adulari voluerit; si pauperibus esurientibus nimium deliciosa vel sumptuosa convivia præparaverit; si se aut in ecclesia, aut extra ecclesiam fabulis otiosis de quibus in die

judicii ratio reddenda est occupaverit; si dum incaute juramus, et cum hoc per aliquam necessitatem implere non poterimus utique perjuremus, et cum omni facilitate, vel temeritate maledicimus, quoniam scriptum est, neque *maledici regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi); et si temere aliquid suspicamur, quod tamen plerumque non ita, ut credimus, comprobatur, sine dubitatione delinquimus. Hæc autem et his similia ad minuta peccata pertinere non dubium est, quæ sicut jam dixi, enumerari vix possunt, et a quibus non solum populus Christianus, sed etiam nullus sanctorum immunis esse potuit aliquando, aut poterit: quibus peccatis licet occidi animam non credamus, tamen ita eam vel ut quibusdam pustulis et quasi horrenda scabie replentes deformem faciunt, ut eam ad amplexus illius celestis sponsi, aut vix, aut cum grandi confusione venire permittant, de quo scriptum est: *Aptavit sibi Ecclesiam non habentem maculam et rugam* (Ephes. v). Et ideo continuis orationibus, et frequentibus jejuniis, et largioribus elemosynis, et præcipue per indulgentiam eorum qui in nobis peccant assidue redimantur, ne forte simul collecta, cumulum faciant et demergant. Quidquid enim de istis peccatis a nobis redemptum non fuerit, igne purgandum est, de quo Apostolus dixit, *quia in igne revelabitur, et cujus opus arserit detrimentum patietur*; et ut breviter cuncta repetantur, omnes sancti qui Deo fideliter serviunt, lectioni et orationi vacare, et in bonis operibus perseverare contendunt, nec capitalia crimina, nec minuta peccata, id est, ligna, fenum, stipulam super fundamentum Christi, sed bona opera, hoc est, aurum, argentum, lapides pretiosos superædificantes, per illum ignem de quo Apostolus dicit, *quia in igne revelabitur*, absque ulla violentia transibunt; illi vero qui quamvis capitalia crimina non admittunt, ad perpetranda minuta sunt faciles, et redimenda ea sunt negligentes, ad vitam æternam, pro eo quod Christo crediderunt et capitalia peccata non admiserunt, venturi sunt, sed prius aut in hoc sæculo per Dei justitiam, vel misericordiam, sicut jam dictum est, amarissimis tribulationibus sunt excoquendi, aut illi ipsi per multas elemosynas et præcipue dum inimicis suis clementer indulgent, per Dei misericordiam liberandi, aut certe illo igne, de quo dixit Apostolus, longe tempore cruciandi, ut ad vitam æternam sine macula et ruga perveniant. Illi vero qui aut homicidium, aut sacrilegium, aut adulterium, aut fornicationem vel reliqua his similia commiserunt, sicut jam dictum est, si eis digna jam pœnitentia non subvenerit, non per purgatorium ignem transire merebuntur ad vitam, sed æterno incendio præcipitabuntur ad mortem.

Nescitis quia templum Dei estis et Spiritus Dei habitat in vobis? (Ambr.) Templum Dei nos dicit, ut Deum in nobis habitare sciamus: in templo enim suo habitat necesse est. Et quia Spiritum Dei dicit habitare in nobis, Deum significat intelligendum Spiritum sanctum. (Greg.) Cujus templi qualia sunt

ligna, sponsa describit in Cantico canticorum: *Trabes*, inquit, *nostræ cypressus, ligna domorum nostrarum cedri* (Cant. i), et ideo hujusmodi ad templum Dei lignorum genera eliguntur, quæ sunt et bonæ fragrantiae, et imputribilia, quæque nec corruptibili vetustati, nec esui vermium valeant subijci.

Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus: templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. (Ambr.) Itæc ideo præmisit, ut illos compungat qui turpiter viventes corpora sua violando corruperunt, maxime illum qui uxorem patris habebat, ut ante esset reus, quam causa illius in medium promerperet. Denique simili, imo eodem modo cum causam illius judicat, loquitur, dicens: *An nescitis quia corpora vestra templum est Spiritus sancti, quem habetis a Deo.* Superius Dei templum dixit, hoc autem loco templum Spiritus sancti: quis hinc dubitet, quia Spiritum sanctum Deum significavit? (Greg.) Qui itaque sacerdotes sunt qui templum Dei custodiunt, nisi hi qui orando, prædicando, spiritalibus actibus vigilando sanctam Ecclesiam a malignorum spirituum immissionibus, a pravorum suasionibus, ab hæreticorum erroribus defendunt? An non custos templi fuerat, qui labores suæ passionis enumerans, dicit: *In labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate, atque statim subdit, præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum* (II Cor. xi). Pensate, quæso, custos templi quanta sollicitudine vigilet; ecce enim in seipso inestimabilia patitur, et cordis sui sollicitudinem aliis impertitur. Cujus rogo virtutis est, plus de utilitate proximorum, quam de sua afflictione cogitare, quis hoc digne æstimat? quis digne pensat? Laborat, luget, esurit, sitit, alget, jejunit, vigilat, et tamen vigilando de ecclesiarum omnium sollicitudine cogitat. Ecce est solertissimus custos templi in exemplo propositus, imitetur qui valet. Adversa etenim pro veritate pati, bona proximis impendere, circa animarum sollicitudinem vigilare, ne quis in perfidiam, ne quis in superbiam, ne quis in rapinam vel immunditiam laboretur, exquirere, atque conspicerere, hoc est, templum Dei, id est, sanctam Ecclesiam custodire.

Nemo se seducat. (Ambr.) Id est nemo proprio vel humano consilio putet se sibi prodesse. Ad superiorum sensum redit: *Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens.* Hoc dicit, quia si quis intelligit salutem promissam et mysterium Incarnationis Domini nostri Jesu Christi, stultus fiat, id est sapientiam mundi fugiat, ut stultus ab ea judicaret, et tunc erit prudens, quia stultus sæculo prudens est Deo, dum credit Deum fecisse quæ ratio mundi non capit, sicut supra memoravi. Pseudoapostoli autem prudentes volentes fieri in mundo, neque Dei filium habere, neque incarnationem veram esse, neque carnem posse resurgere prædicabant. (Cass.) Morali ter autem tu, o homo, ut stultum te secundum Apostoli præceptum facias, in hoc mundo ut sis sa-

piens, nihil scilicet discernens, nihil dijudicans ex his, quæ tibi fuerant imperata, sed omni simplicitate ac fide obedientiam semper exhibeas, illud tantummodo sanctum, illud utile, illud sapiens esse iudicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel senioris examen indixerit : tali etenim institutione fundatus, sub hac disciplina poteris durare perpetuo. (Greg.) Scien- dum nobis est quod alii intra sanctam Ecclesiam vocantur stulti, sed tamen nobiles; alii vero sunt stulti et ignobiles. Stulti namque dicuntur, sed esse ignobiles nequeunt, qui, carnis prudentiam contem- nentes, profuturam sibi stultitiam appetunt, et ad nobilitatem internæ prolis virtutis novitate suble- vantur, qui stultam sapientiam mundi despiciunt, et sapientem Dei stultitiam concupiscunt; scriptum est quippe, *Quod stultum est Dei sapientius est hominibus* (I Cor. i); hanc pos stultitiam Paulus comprehendere admonet, dicens : *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens*; hanc stultitiam qui perfecte assecuti sunt voce sapientiæ audire meruerunt : *Vos qui secuti estis me, in regenera- tione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis et vos super duodecim thronos, iudican- tes duodecim tribus Israel* (Matth. xix). Ecce relin- quentes temporalia gloriam potestatis æternæ mer- cati sunt; quid itaque in hoc mundo stultius quam sua deserere, et quid in æternitate nobilius, quam cum Deo iudices venire? horum scilicet nobilitas Salomone attestante memoratur, cum hoc quod jam præfatus sum dicitur : *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ* (Prov. xxxi). Valde quippe nobiles considerat; quos senatores vo- cat. Hanc in se nobilitatem Paulus aspexerat, cum cognationi conditoris per spiritum junctus dicebat : *Genus igitur cum simus Dei, non debemus æstimare auro aut argento, aut lapidi sculpturæ artis et cogi- tationi hominis divinum esse simile. Genus videli- cet Dei dicimur, non ejus natura editi, sed per spi- ritum illius et voluntate conditi et adoptive recreati, tanto ergo ad hanc nobilitatem quisque erigitur, quanto per acceptam imaginem ad similitudinem illius ex imitatione renovatur. At contra sunt stulti et ignobiles, qui dum supernam sapientiam semet- ipsos sequentes fugiunt, in sua ignorantia, quasi in abjectæ prolis vilitate sopiuntur : quo enim id ad quod conditi sunt non intelligunt, eo etiam cogna- tionem acceptæ per imaginem generositatis perdunt. Stulti sunt ergo et ignobiles quos ab æternæ hæredi- tatis consortio repellit servitus mentis. Scriptum quippe est : *Omnis qui facit peccatum servus est pec- cati* (Joan. viii), et voce egregii prædicatoris dicitur : *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum*. (Greg.) Qui ergo dum terrena saperent, ab intima generositate repulsi sunt, stulti simul et ignobiles fuerunt, quorum dum plerique actus imitantur, filii stultorum et ignobilium sunt, dumque eos sensibus ac moribus sequuntur, et stulti sunt, quia veram sapientiam non intelligunt, et ignobiles quia nulla spiritus libertate renovantur. (Ambr.) Sic stultitia*

A est sapientia hujus mundi apud Deum, dum facit Deus, quod mundus fieri posse negat, sapientiam illius stultitiam probat, et cum multos deos dicant, fides autem unum probet, teste virtute, in prudentia sua confundentur. *Scriptum est enim : Reprehendam sapientes in astutia ipsorum; et iterum Dominus novit cogitationes sapientum, quomodo vanæ sunt*. Istud in psalmo habetur xciii. Denique idem sensus est, sciens enim vanas cogitationes illorum ut stultos illos probaret, sapientiam illorum reprehendit, ostendens verum esse quod falsum dicebant, et falsum quod verum putabant. (Aug.) Dominus, inquit, *scit cogitationes hominum. quoniam vanæ sunt* : sed in nescis cogitationes Dei, quoniam justæ sunt; ille scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt, et homines scierunt cogitationes Dei, sed qui- bus jam amicus factus est, et prodit consilium suum. Relinquit, fratres, cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt, ut comprehendatis cogitationes Dei, quæ sapientes sunt. *Itaque nemo glorietur in homine*. (Ambr.) Quoniam enim humanæ cogitationes et consilia improvida et infirma sunt, non est gloriandum in homine, sed in Deo, cujus consilium retractari non potest. Quidquid enim homines sine Deo sapiunt stultum est.

Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas (qui est Petrus) sive mundus, sive² vita, sive mors, sive præsentia, sive futura : omnia vestra : vos autem Christi, Christus autem Dei. Alio loco dicit de eodem sensu : *Nos autem servi vestri propter Jesum* (II Cor. iv), servos pro ministris posuit ut non singulos sibi defenderent cum omnibus uteren- tur, sicut et Dominus dicit : *Ego sum in medio vestrum, non ut ministrer, sed ut ministrem* (Marc. x, Luc. xxii). Nam mundus utique noster est, sed ut de illo secundum voluntatem Dei sentiamus, et de- cretos cursus ejus in Dei voluntate ponamus; et vita præsens concessa nobis est, sed ut modeste illam et cum Dei gloria transigamus, sive mors, ut pro Christo mori libentes habeamus spem promissionis futuræ, sive præsentia, ut sic præsentibus utamur ne offenda- mus; sive futura, ut futura credentes ipsis nos magis, quia meliora sunt, commendemus; vos autem Chri- sti, ut quoniam hæc judicio nostro concessa sunt et subjecta; ita nos Christo subjiciamur, quippe cum per ipsum esse cøperimus, et in prima origine et in regeneratione. *Christus autem Dei, Christus Dei est, Patris sui proprius Filius, faciens voluntatem ejus, ut et nos ipsius faciamus. Si ergo Christi sumus famuli, quid est, ut ad ejus injuriam de hominibus aliquid speremus? Si quis igitur ad perfectionem tendit de illo primo timoris gradu quem proprie diximus esse servilem, de quo dicitur : Cum omnia feceritis, dicite quia servi inutiles sumus* (Luc. xvi), ad altiorem spei tramitem gradu proficiente conscen- det, qui jam non servo, sed mercenario comparatur, quia mercedem retributionis expectat, et quasi de peccatorum absolutione a pœnali timore securus ac bonorum operum sibi conscius, licet placiti præ-

miū videatur expetere, tamen ad affectum illum filii, qui de paternæ indulgentiæ liberalitate confidens, omnia quæ patris sunt sua esse non ambigit, pervenire non poterit. Festinandum proinde nobis est, ut ad tertium gradum filiorum, qui omnia quæ patris sunt, sua esse credunt, per insolubile charitatis gratiam conscendentes, cœlestis illius Patris imaginem ac similitudinem recipere mereamur, et ad imitationem veri illius Filii proclamare possimus: *Omnia quæ habet Pater mea sunt*, quod etiā de nobis beatus Apostolus profitetur dicens: *Omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentiā, sive futura, omnia vestra sunt*. Ad quam etiā similitudinem præcepta nos provocant: *Estate*, inquit, *vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est* (Matth. v). In illis enim nonnunquam solet interrumpi bonitatis affectus, cum aliquo vel tempore Salvatoris, vel lætitiā, vel oblectatione vigor animi relaxatus, aut metum ad præsens gehennæ, aut desiderium subtrahit futurorum, et est quidem in illis gradus cuiusdam perfectus imbuens nos, ut dum vel poenarum metu, vel præmiorum spe incipimus vitia declinare, ad charitatis gradum transire possimus, quia timor, inquit, *non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor penam habet, qui autem timet, non est perfectus in charitate; nos ergo diligamus, quia Deus prior dilexit nos* (I Joan. iv). Non ergo aliter ad illam veram perfectionem conscendere poterimus, quemadmodum in nullius alterius rei, nisi nostræ salutis gratia prior nos ille dilexit, ita cum nos quoque nullius alterius rei nisi sui tantum amoris dilexerimus obtentu.

CAPUT IV.

Arguit Apostolus iudicii temeritatem; de contemptu quorundam ministrorum, atque insistit eorum correctioni.

Ita nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei. (Ambr.) Hoc significat, quia minus de illo sentiebant aliqui Corinthiorum, sed ut de hoc ille homo sentiret quod et Deus qui illum elegerat, ideo ministros Christi ait, et dispensatores mysteriorum Dei: quando enim non verborum strepitu, neque humana sapientiā nitebantur, intelligi debuit sacramentum Christi dispensare, in quo non verba, sed virtus fulgebat, non per quod homo, sed Deus gloriosus videretur. Collega enim piscatorum non aliter quam illi Christum prædicabat. Cum ergo ministrum se Chris- et sacramentorum Dei probat, pseudoapostolos illos notat, ac negat Christi esse, quod tradunt, per id quod discordarent a traditione apostolica. *Hic jam queritur inter dispensatores ut fidelis quis inveniatur.* (MAUR.) Interrogantis vox est, id est, jam hic putatis posse conscientias judicare? (Ambr.) Hoc quod dicit non solum ad pseudoapostolorum personam pertinet, sed ad reliquorum, qui accepta dispensatione, aut verecundia, aut timore, aut certæ condemnationis suæ causa onstanter arguere trepidabant, aut malos sensus,

aut mores: hic enim tam constans erat, ut ne qui vitæ suæ parceret, dummodo fideliter omnia celebraret. *Mihi autem pro minimo est ut a vobis iudicet, aut ab humano die.* Quos in tantis vitiis reprehendit, miserum dicit ab his se iudicari, quippe cum nec a justis iudicandum se sciret; aut ab humana die, hoc est, quia nec a legibus mundo creditis iudicandus erat. Supergressus enim humanam iustitiam cœlesti iustitiæ studebat, sicut dicit Dominus: *Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum Dei* (Matth. v). Humanum ergo diem cum dicit, significat et divinum, in quo iudicaturus est Christus, quia sicut jurisconsulti seu pontifices, quos vocant sacerdotes, certos dies quibus iudicatur decreverunt: ita et dies Domini definitus est, quo iudicaturus est mundum. *Sed neque me ipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum.* Apertum est quia conscientiam puram habens sollicitus de se non erat. *Sed non in hoc iustificatus sum.* Nunc humiliat se, et loquitur ut homo, qui possit culpam incurere nescius *Qui autem iudicat me, Dominus est.* (Greg.) Ac si diceret: Et recte egisse me recolo, et tamen de meritis non præsumo, quia ad ejus iudicium vita nostra ducitur. (Ambr.) Recte ait; quamvis enim humiliaverit se, tamen Domino Christo plurimum dedit, quia potest quod hominem latet, dum occulta iudicat, manifestare, non ut reum faciat, sed prudentem; quamvis enim sanctus, tamen homo est, quem non potest fieri ut non aliquid lateat. Interdum enim aliquid utile putamus quod inutile est, nec enim omnia membra aut latera conversationis humanæ descripta habemus, ab his autem quæ gravia sunt aperte prohibiti sumus, nam quædam causæ nos fallere solent ex causis aliquibus ortæ, ut quod non est utile putemus utile, quod leve quidem est, quia propositum liberum est. Impossibile est, ut non aut ignorantia, aut negligentia, aut vanitate, aut obreptione, aut cogitatione, aut necessitate, aut oblivione peccetur; nam et si ad tam præcelsum quis virtutum culmen ascenderit, ut apostolicum illud non jactanter exclamet: *Mihi autem pro minimo est, ut a vobis dijudicet, aut ab humano die, sed neque me ipsum iudico: nihil enim mihi conscius sum;* tamen sciat se absque peccato esse non posse; neque enim frustra idem doctor adiunxit, *sed non in hoc iustificatus sum*, id est: non si ego iustum me esse credidero, veram confestim gloriam possidebo, vel quia conscientia mea nullius peccati reprehensione compungitur, idcirco nullius sordis contagione fuscatus sum, multa enim meam conscientiam latent, quæ cum sunt mihi incognita atque obscura, Deo nota atque manifesta sunt. Ideo subiiciens: *Qui autem me, inquit, dijudicat, Dominus est*, id est, ab illo solo quem secreta cordium non latent verum iudicii in me proferetur examen. *Itaque nolite ante tempus iudicare, donec veniat Dominus.* (Ambr.) Monet illos ne iudicent, cum iudicandi sunt, et habeant duplex peccatum, sicut ait Dominus: *Nolite iudicare, et non iudicemini* (Matth. vii), sed expectate diem iudicii Dei, ac si fideles et boni sint;

injuriam enim iudicis est, si ante cognitionem ejus a servo procedat iudicium aut sententia. *Qui illuminabit occulta tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo.* Hoc dicit, quia in die iudicii nihil occultum erit eorum quæ gesta aut cogitata sunt, et simplicitas et hypocrisis illic apparebit, ut et qui despectus habebatur, forte appareat dignus, et qui aliquid esse putabatur, inveniat reprobis. Omnia enim nota erunt in die iudicii, et tunc laus erit bene agenti vel cogitanti. Hic enim qui laudatur, improbabile est an dignus sit, sicut in alio loco dicit: *Non enim qui seipsum commendat illè probatus est, sed quem Dominus commendat* (II Cor. x), quem utique nihil latet; (Aug.) non enim scimus mortales corda mortalium. Tunc autem illuminabit Dominus occulta tenebrarum, et manifestabit cogitationes cordis, et tunc laus erit unicuique a Deo, quia id laudabitur et diligetur a proximo, in proximo, quod ne lateat, ab ipso illuminabitur Deo. (Greg.) Quisquis enim in cogitatione, a rectitudine exorbitat in tenebris peccat, nos ergo tanto minus debemus aliena corda audaciter reprehendere, quanto scimus quia visu nostro non possumus alienæ cogitationis tenebras illustrare; sed in hoc solerter inveniendum est, quanta pater Job severitate potuit filiorum opera corrigere, qui tanta sollicitudine studuit corda mundare, qui dixit de filiis suis: *Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis* (Job. i). Quid ad hæc rectores fidelium dicunt, qui discipulorum suorum et aperta opera nesciunt? quid in sua excusatione cogitant, qui in commissis sibi nec vulnera actionum curant? (Maur.) Quæritur autem cur Paulus Corinthios prohibuerit ante tempus iudicare, cum ad Philippenses scribens dicat: *Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis, tunc autem et fens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus* (Phil. iii). Ille ergo qui alios prohibuit ante tempus iudicare, ipse videtur hic ante tempus eos iudicasse, de quibus dixit, *quorum finis interitus*. (Greg.) Ad quod responderi potest: Christus qui in Paulo locutus est, futura jam quasi præterita agnoscit, et ideo etiam Paulo hoc dicente, nihil ante tempus iudicavit. Nam et Spiritus sanctus per apostolum Petrum ad Simonem magum ait: *Non est tibi pars, neque sors in hac vita* (Act. viii), quia futura Simonis magi quasi præterita Petro in Spiritu fuerant revelata: a quibus autem futura ut præterita minime videntur, ante tempus iudicare a Domino prohibentur, de quibus et per prophetam increpando dicitur: *Væ his qui prophetant de corde suo* (Ezech. xiii); de corde namque prophetare est ex sola præsumptione, non per spiritum aliquid dicere.

Hæc autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo, propter vos, ut in vobis discatis ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum infletur pro alio. (Ambr.) Transfiguravit hæc in se et Apollo, dum pseudoapostolorum glorias et traditiones perversas sub sua persona et Apollo evacuat, summatim illos designans, non singulatim, ne major forte discordia

A in populis nasceretur. Nemo enim audiens nomen suum taxari aut ejus, cui favet, contentus est tacere. Tacito autem nomine, si quis audiens ac si de se intelligat dictum, dissimulat. Sub hac ergo propositione evacuavit personas illorum cum dicit: *Ego plantavi, Apollo rigavit, etc.*, ut in his discerent nihil dandum hominibus. *Quis autem te discernit?* Id est, sunt aliqui qui amplius accipientes in baptismo, aut in doctrina, cæteros dicant minus consecutos. Hoc his loquitur qui baptizatos ab aliis plus aliquid esse putabant, quorum eloquentia seducebantur, ut fucis quodam perversa recta putarent: tanta enim discordia in populo erat, ut multa essent studia diversarum partium, et sic omnia dicta sua aptavit Apostolus, sive manifestatione nominum omnibus partibus, ut cum legeretur Epistola unaquæque pars ad se dicta susciperet, audiens quod causæ suæ intendi cognosceret. *Quid autem habes quod non acceperisti?* Nihil illum boni ultra dicit consecutum ab aliis quam ab eo acceperat, ideo frustra queri, quod enim habebant ab Apostolo acceperant. Ad unum autem videtur loqui, qui ad partem plebis loquitur: *Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Hoc quasi insultatores apostoli agebant per imperitiam, ut eadem audientes, quæ ab Apostolo jam didicerant, illum evacuates, de horum magisterio gloriarentur; eloquentia enim commendati prædicationis gloriam in se convertebant: Apostolus vero se contemptibilem volebat videri, dummodo Dei gloriam faceret acceptabilem. (Maur.) Ante omnia igitur Apostolus humilitatem suis auditoribus commendat, ut in ipsa stabilitate atque consolidati, superbix et arrogantix ruinam caveant. Unde et alibi dicit (I Cor. iii): *Nemo gloriatur in homine; et paulo superius: Qui gloriatur, inquit, in Domino gloriatur; quoniam et Jacobus ait: Omne datum optimum et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (Jac. i). [Aug.] Illi vero hæretici seipsos a seipsis justos fieri putantes, quasi hoc eis Deus dederit, sed ipsi sibi, non utique in Domino, sed in seipsis gloriantur. Talibus dicit Apostolus: *Quis enim te discernit?* quod ideo dicit, quia massa illius perditionis, quæ facta est ex Adam, non discernit hominem, ut eum faciat vas in honorem, non in contumeliam, nisi Deus; sed quoniam homo carnalis et inaniter inflatus cum audisset, *quis enim te discernit?* posset respondere, vel voce, vel cogitatione, et dicere, Discernit me fides mea, discernit me oratio mea, discernit me iustitia mea; mox Apostolus occurrit cogitationibus ejus et dixit: *Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Sic enim gloriantur, quasi non acceperint qui se a seipsis justificari putant, ac per hoc in seipsis, non in Domino gloriantur. (Greg.) Sancti hi viri sciunt post primi parentis lapsum de corruptibili stirpe se editos, et non virtute propria, sed præveniente superna gratia, ad meliora se vota vel opera commutatos, et quidquid sibi mali inesse cognosceunt

de mortali propagine sentiunt meritum; quidquid vero in se boni inspiciunt immortalis gratiæ cognoscunt donum, eique de accepto munere debitores sunt, qui et præveniendi dedit eis bonum velle quod noluerant, et subsequendo concessit bonum posse quod volunt. Undebene per Joannem dicitur: *Adoraverunt viventem in sæcula sæculorum, mittentes coronas suas ante thronum Domini (Apoc. iv)*. Coronas namque suas ante thronum Domini mittere, est certaminum suorum victorias non sibi tribuere, sed auctori, ut ad illum referant gloriam laudis, a quo se sciunt vires accepisse certaminum. *Jam saturati estis, jam divites facti estis; sine nobis regnatis. (Amb.)* Ironia est, sicut dicunt: irascentis enim verba sunt, non confirmantis, in quibus enim tanta vitia arguit, regnare illos dicit, sic enim putabant gloriantes de his quæ a pseudoapostolis tradebantur: *Et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus*. Ut pius pater etiam ingratum filiis bene optat, qui enim fieri poterat ut sine apostolis regnarent? Quidquid enim non ab apostolis traditum est sceleribus plenum est: sic tamen fuerat ordo dicere, ut nobiscum regnetis, sed quia præmiserat, *et utinam regnetis*, aliter dicere non potuit, nisi ut et nos vobiscum regnemus. Regnare autem est de spe et promissis Christi securum-esse, et gaudere in his quæ adversa propter nomen Christi accedunt: lucrum enim asserunt, non detrimentum; unde alio loco dicit (*II Cor. xii*): *Cum infirmor, tunc potens sum*.

Puto enim Deus nos novissimos apostolos ostendit quasi morte destinatos. Hoc ideo personæ suæ deputat, quia semper in necessitate fuit, persecutiones et pressuras ultra cæteros passus, sicut passuri sunt Enoch et Elias qui ultimo tempore futuri sunt apostoli; mitti enim habent ante Christum, ad præparandum populum Dei et muniendas omnes Ecclesias ad resistendum Antichristo, quos et persecutiones pati et occidi lectio Apocalypsis testatur. Horum ergo tempus suo tempori comparavit Apostolus dicens, *quasi mortui destinatos*: ad hoc enim venturi sunt ut occidantur.

Quia spectaculum facti sumus huic mundo, et angelis, et hominibus. Quia erunt spectaculum et Enoch et Elias, usque adeo ut corpora eorum in platea projiciantur, in conspectu totius populi infidelis: ita et apostoli spectaculum facti sunt, quia publice ridebantur positi ad injuriam et mortem quam passi sunt; mundum autem angelos et homines dixit, quia et angeli mali sunt, dicente David in psalmo: *Vexabat illos per angelos malos (Psal. lxxvii)*; et homines mali increduli, his apostolorum injuriæ oblectamento sunt. Mundus autem idcirco infidelitas dicitur, quia visibilia sequitur. *Nos stulti propter Christum*. Verum est, quia amantes Christum stulti sunt mundo. *Vos autem prudentes in Christo*. Qui prudens in Christo iudicatur a perfidis, non recte asserit Christum. Denique Marcion, quia negat Filium Dei, et incarnari Deum potuisse, prudens est mundo; et Plotinus, quia non fatetur Christum per id quod natus est

A Deum, sapiens videtur mundanis. *Nos infirmi, vos autem fortes*. Infirmi ideo, quia sine adulatione, et cum stultitia sicut videtur mundanis, prædicantes Christum injuriis subiciebantur. *Vos autem fortes*: ideo fortes, quia sic profitebantur Christum, ne offenderent homines, ut essent securi. *Vos nobiles*. Qui enim Christum non fatetur, quia Abraham promissus est, et ab initio prædicatus est, hic nobilis contra Christum est, quia antiquitatem promissi Christi aliis deputat. *Nos autem ignobiles*. Ignobilis mundo est, qui Christum, quod mundus denegat, ab initio proficitur: hæc igitur omnia supra dicta, quæ negare videtur, confirmat, et quæ quasi confirmare videtur negat, irascentis enim verba sunt qui negando confitetur et confitendo negat. *Usque in hanc horam et*

B *esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et laboramus, operantes manibus nostris*. Libere enim et juxta veram fidem sine aliqua adulatione Christum prædicantes et gesta pravæ vitæ arguentes, gratiam apud homines non habebant, et colaphizabantur, id est injuriis agebantur, et instabiles erant, quia fugabantur, ne in loco diu manentes plures docerent. Ideo et manibus operabantur, quia non solum gratiam apud homines non habebant, verum etiam ab his accipere indignum erat, qui errori studebant, sicut dicit in psalmo: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum (Psal. cxl)*, quia et libertatem arguendi amittit, et peccat, qui ab eo accipit qui peccat, qui ideo dat ne corripiatur. *Maledicimur et benedicimur*. Male tractantes enim se hortabantur ad bonum. *Persecutionem patimur et sustinemus*. Quia persequentibus se non resistebant. *Blasphemamur et obsecramus*. Blasphemantes enim rogabant ut permitterent reddi sibi rationem. *Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus omnium peripsema usque adhuc*. Non resistendo ulli, neque vicem in malis reddendo, sed semper se subiciendo, ut per patientiam provocaret ad bonum, contemptibilis et despectus fiebat; *usque modo*, id est usque nunc, etiam apud Corinthios, pro quibus hæc quæ supra memorat mala passus est, et quoniam humilitatem suam nihil prolificare in his videbat, queritur dolore commotus tantam subjectionem et injurias nullum fructum habere potuisse, sed, quod deterius est, in pejus profecisse. *Non ut confundam vos hæc scribo*: hoc est, non ut ruborem vobis faciam, hæc scribo, sed ut corrigatis. *Sed ut filios meos charissimos moneo*. Adhuc se supplicem facit, ne correpti, ad iram provocati admonitiones ejus spernerent, id agit ut medicus salutaris, qui putamina [putredinem] abscindens dolorem illatum spe et blanditiis mitigat, ut ager se curari permittat.

D *Nam si decem millia pedagagorum habueritis in Christo, sed non multos patres: per Evangelium enim ego vos genui*. His dictis ostendit nullum posse eo affectu diligere illos, quo ipse eos diligebat. Quis enim alienos filios suis præponat in amore? ac per hoc monita ejus qui et pro his tanta mala passus est non debere eos spernere. *Obsecro vos, imitatores me*

estote. O benevolentia sancti apostoli, qui obsecrat filios ut imitentur patrem, hoc est sponte rogat agros ut recipiant medicinam! In his tamen sui illos imitatores vult esse, ut sicut hic multa exitia pro salute illorum ab incredulis passus est, et non cessit, dummodo per dies et noctes evangelizaret illis donum gratiæ Dei: ita et illi manentes in fide ejus et doctrina, non reciperent falsorum apostolorum prava commenta, sed resisterent contemnentes opprobria aut detractiones, ut patri suo spiritali inviolatum reservarent affectum. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, et fidelis in Domino. Hortatur illos in hoc eodem Timotheo, quem ideo charissimum et fidelem filium obtestatur in Domino, ut in hoc discernere quid peccarent. Cum enim huic testimonium perhiberet, illos arguit. Qui vos commonefaciat vias meas, quæ sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo. Peristum quem fidelem filium in Domino confirmat, reverti illos vult ad regulam a se traditam veritatis, ut commoniti verbis et exemplis operum ejus, respicerent, cognoscentes non perperam se fuisse ab Apostolo doctos, quando eadem tenere omnes Ecclesiae discerent. Tanquam non venturus essem ad vos, inflati sunt quidam. Indignabantur quidam Corinthiorum, quia non ibat ad illos, non desiderio, sed superbia, quod quasi indignos illos haberet, cum magis Apostolo hoc studium fuerit, ut de indignis faceret dignos, habebat ergo votum eundi, sed majora erant quæ agebat. Veniam autem cito ad vos, si Dominus voluerit. Post communionem promittit se ire ad illos, sed si Dominus permitteret, ut quia plus scit Deus quam homo, ideo si sciret operæ pretium esse, permitteret, ut si non iret, Dominus non si visse ostenderet, causa utique indignitatis illorum. Et recognoscant non sermonem illorum qui inflati sunt, sed verbum. Confundit illos, quia cum oblique conversarentur indignabantur quasi digni essent ab Apostolo visitari. Nec enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Ut sicut regnum Dei non splendore verbi commendatur, sed virtute signorum, ita et hi non verbis nudis, sed virtute operum spiritualium dignos se ostenderent ab Apostolo visitari. Quid vultis? In virga veniam ad vos, aut in charitate et spiritu mansuetudinis? Terroris verba inserit, ut pudorem passi, qui inflati erant humiliarentur, ut si vere apostoli præsentiam desiderarent, præpararent se ad excipiendum eum, id est, abluerent ab omni plaga criminis, et veniens ad illos lætitiā haberet quasi cum filiis charissimis.

CAPUT V.

Arguit Apostolus vitium fornicationis, adjuncta poena, radicemque culpæ reprehendit. cum negligentia correctionis

Omnino auditur in vobis fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes est. (Ambr.) Ut quam grave sit istud peccatum ostenderet, nec ab his hoc dixit admitti, qui Deum nesciunt, ut perinde, qua poena hic multandus esset ostenderet, qui sub terrena et divina justitia constitutus tanti sceleris crimen admisit.

Ita ut uxorem patris quis habeat. Præmissi criminis prodidit genus, ut non solum illum aperte reum mortis faceret: sed adhærentes illi non immunes a crimine demonstraret, in quo enim difficile peccatur, plus facit reum. (Greg.) Subtiliter itaque ab arguente discutienda sunt opera protervorum, ut in quo sibi placent, ostendantur, quia Deo displicent, tunc enim protervos melius corrigimus, cum ea quæ benegisse se credunt, male acta monstramus, ut unde adepti creditur gloria, inde utilis subsequatur confusio; nonnunquam vero, cum se vitium protervie minime perpetrare cognoscunt, compendiosius ad correctionem veniunt, si alterius culpæ manifestioris, et ex latere requisitæ in opprobrio confundantur, ut ex eo quod defendere nequeunt, cognoscant se tenere improbe, quod defendunt. Unde cum proterve Paulus Corinthios adversum se invicem videret inflatos, ut alius Pauli, alius Apollo, alius Cephæ, alius Christi esse se dicerent, incestus culpam in medium deduxit, quæ apud eos et perpetrata fuerat et mox recta remanebat dicens: Auditur inter vos fornicatio et talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris quis habeat, et vos inflati estis et non magis luctum habuistis, ut tolleretur de medio vestrorum, qui hoc opus fecit. Ac si aperte dicat: Quid vos per proterviam hujus vel illius dicitis, qui per dissolutionem [dissolutionem] negligentia nullius vos esse monstratis? Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis? (Ambr.) Superbiam illorum in tantum humiliat, ut non querulos jam, sed magis supplices faciat: erant enim et ipsi participes dum patenterent reum tam ingentis facinoris secum incorruptum convenire, ut omnes uno consilio abjicerent eum, si negaret emendare se; si autem quis potestatem non habet, quem scit reum abjicere, aut probare non valet, immunis est, et judicis non est, sine accusatore, damnare: quia et Dominus Judam, cum fur esset, quia non est accusatus minime abiecit. Ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit. Cognito opere isto pellendum illum, ait, fuisse de coetu fraternitatis. Omnes enim crimen ejus sciebant et non arguebant: publice enim novercam suam loco uxoris habebat. In qua re neque testibus opus erat, neque tergiversatione aliqua poterat tegi crimen. Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu. Idem absens facie, præsens autem auctoritate spiritus, cujus cum adest virtus, jam judicavi eum ut præsens, qui hoc admisit, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis, et meo spiritu, cum virtute Domini Jesu, tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis. Quoniam omnis carnalis voluptas a diabolo est, ac per hoc cum huic voluptati remittitur, traditur Satanæ: caro enim hoc habet in natura, ut intereat. Anima ergo cum se jungit desiderio ejus, infirmans spiritalem suum vigorem, simul interitum patitur. Itaque si hic correptus stupri admissi erubesceret ejectum se, non interiret, poenitentia subsequente. Non tantum omnium consensu et præsentia, sed virtute Domini Jesu, id est, sententia, ejus legatione

fungebatur Apostolus, abjiciendum illum de Ecclesia censuit. Cum ejicitur, traditur Satanae in interitum carnis, ut et spiritus salvus sit in die Domini. Anima enim et corpus intereunt, quando quæ contra legem sunt, fiunt. Sed in hac aliter causa interitus carnis homini deputatur : quamquam enim omnia peccata carnalem hominem præstent, hoc tamen specialiter desiderium carnis est; quod sordibus maculatam animam cum corpore tradit gehennæ : quia victa anima in libidine carnis, fit caro, sicut et corpus recte gubernatum, spiritale appellatur. Animus tamen est, qui aut victus illecebris, totum hominem carneum facit, aut in vigore naturæ suæ manens carni præstat, ut spiritalis dicatur.

Ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi, tradi jubet contaminatum supra dictum Satanæ, ut Spiritus salvus sit in hominibus Ecclesiæ in die judicii; nisi enim ejectus esset, non fieret salvus spiritus Ecclesiæ in die judicii. Dese-rebat enim omnes contaminationis causa, ut in die Domini nudi ab Spiritu sancto inventi audirent a judice Domino : *Recedite a me, non novi vos* (Matth. vii), sicut dicit ad Romanos : *Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (Rom. viii); et in alia Epistola : *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei*. Si enim contristatur deserit, et non erit salvus, non utique sibi, qui impassibilis est, sed nobis quibus datus est, ut per illum Dei filii esse probe-mur. Res enim quæ admittitur salva non est, non utique sibi, quæ ubicumque sit, necesse est sit, sed ei a quo admittitur. (Cass.) Duo hæc credere immo-biliter nos oportet, primo quod sine Dei permissio, nullus ab eis omnino tenetur; secundo quod omnia quæ a Deo nobis inferuntur, sive tristitia ad præsens vel læta videantur, velut a piissimo patre clementis-moque medico pro nostris utilitatibus irrogentur, et idcirco eos velut pædagogis traditos humiliari, ut discedentes ex hoc mundo, vel purgatiores ad vi-tam aliam transferantur, vel poena leviori plectan-tur, qui secundum Apostolum traditi sunt in præsentī Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat in die Domini nostri Jesu Christi. *Non est bona gloria-tio vestra*. (Amb.) Hoc est, non bona, læti enim erant cum magis contristari debuerint in fratre, tam acerbe peccante, sicut tristis fuit Samuel in Saul pec-cante (I Reg. xv), in quo crimine palii doctores, aut dissimulabant, aut negligentius arguebant, sicut et Heli sacerdos filios suos peccantes in Deum, ne amari e-ssent hominibus (I Reg. ii).

Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit. Ita et peccatum unius quod cognitum non arguitur, multos contaminat, imo omnes qui norunt, et non devitant, aut cum possent arguere dissimu-lant : non enim sibi videtur peccare, quando a nullo corripitur aut vitatur. *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio*. Hoc duplici genere accipien-dum est, quia est et fermentum humana doctrina, dicente Salvatore : *Caveat a fermento Phariseorum* (Matth. xvi), id est, a doctrina mala, ergo doctrina

A mala cavenda est, et ob hanc causam dictum est, quia ejecto fornicatore vetus fermentum ejicitur. Ideo autem vetus, quia antiqui erroris peccatum est : nova autem conspersio Christi doctrina est. *Sicuti estis azymi*. Azyma ex causa non fermentatæ farinæ dictum est, cum filii Israel ejecti sunt de Ægypto ut fermentum vetustas haberetur, Azyma autem novi-tas : abjectis enim veteribus erroribus Ægyptiorum in novam legem inducti sunt. Ita et Corinthii post paganorum errores, in Evangelium Christi inducti sunt. Hortatur ergo ut secundum professionem suam quam ab Apostolo sub nomine Christi acceperant, et viverent jam vitæ novæ cultores, et hoc est azymos esse. *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus*. Secundum legem docet novitatem paschæ ratione consistere, et ideo Christum esse occisum, ut ex eo nova prædicatio, novam faceret conversationem : ut quia paschæ rationem colimus, veterem vitam non sequamur. Pascha itaque immolatio est, non transitus, sicut quibusdam videtur : prius enim pascha et sic transitus, quia ante exemplum est Sal-vatoris, et sic signum salutis, nec enim ante signum quam crux : nam occiso vespere agno in Ægypto filii Israel pascha egerunt, ex cuius sanguine postes signaverunt, ut noctu angelus transiens ea loca non contingeret, quæ sanguine agni fuerant oblita. *Itaque festa celebremus [epulemur] non in fermento veteri*. (Ambr.) Hoc est lætitiā habentes renovationis facta vetera fugiamus, immunditiā omnem abijcientes a nobis, quæ est corruptio. Quia sicut fermentum to-tam massam corrumpit, ita et mala vita totum homi-nem. Ergo ut non solum a turpitudine vitæ nos ob-servemus, sed et ab iniquitatis studio, adjectit. *Neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis*. Hoc est, ut sinceritas mundam vitam faciat, veritas autem omnem fraudem excludat. *Scripsi vobis in epistola ne commisceamini fornicariis*. Scripsisse se significat prius, ubi commonet illos, ne conjungerent se malæ vitæ hominibus, et quia non intellexisse forte, ea quæ scripserat, videbantur, nunc in hac Epistola quid scripserit interpretatur dicens : *Non utique fornicariis hujus mundi, sed a fratribus scripsi recedendum. Aut avaris, aut rapa-cibus, aut idolis servientibus; alioquin debueratis de hoc mundo exire*. Igitur intellectum illorum arguit qui putabant forte quia ab incredulis fornicariis, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus prohibuisset, non a fratribus, et ideo illum, qui uxorem patris habebat, inter se esse non ægre ferebant. Si igitur his commiscimini, inquit, melius erat mori vos, compendium est enim male agentibus si citius moriantur, quam si diutius in peccatis versentur. *Nunc autem scripsi vobis ne commisceamini*. Si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis ser-viens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum hujusmodi nec quidem cibum sumere. Cum fratre prohibet cibum sumere, cum infideli autem non prohibuit, quippe cum dicat (I Cor. x) : *Si quis vos vocat ex infidelibus ad cœnam, ite et omne quod*

trium piscium millia millium sanctorum, sic in duodecim sedibus non duodecim homines, sed magnus numerus perfectorum intelligitur. *Sæcularia iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos ad iudicandum constituite.* (Ambr.) Sæcularia iudicia sunt, ad corpus pertinentia, vel corporea, et quia non sic fieri debet adjecit: *Ad reverentiam vestram dico.* Ne quia supra negotium nominavit, sed quale non significavit, sunt enim et divina negotia, dicente eodem: *Adjutor negotii mei* (Col. iv), et sæcularia forte iudicia, quia prohibuerat apud perfidos agenda quamvis in Ecclesia sicut audierant, a quolibuscumque tamen putarent audienda, aut terminanda, ad ruborem eorum, ait, *contemptibiles qui sunt in Ecclesia*, hoc est lignea vasa; tam enim intractabiles et inconsideratos eos significavit, ut imperitos forte ex tribus iudices eligerent. Hoc de experio scribebat Apostolus, sciebat enim quam tepidi et improvidi in reliquis causis fuerant deprehensi, (Greg.) Paulus enim auditores suos ad virtutem sapientiæ et linguarum genera, ad prophetiæ quoque indaganda mysteria succedebat dicens: *Æmulamini dona meliora, magis autem ut prophetetis* (I Cor. xiv). Sed quia spiritualia dona non caperent, si terrena eos negotia depressissent, longe ante præmisit, dicens: *Contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum.* Ac si aperte dicat, qui minoris meriti sunt in Ecclesia et nullis magnorum donorum virtutibus pollent, ipsi de terrenis negotiis iudicent, quatenus per quos magna nequeunt bona, minora suppleantur; quos et contemptibiles nominat, et tamen sapientes vocat, cum dicit: *Sic non est sapiens quisquam inter vos qui possit iudicare inter fratrem suum?* Quia ex re quid colligitur nisi ut terrenas causas examinent, qui exteriorum rerum sapientiam perceperunt? qui autem spiritualibus donis ditati sunt, profecto terrenis non debent negotiis implicari, ut dum non coguntur inferiora bona disponere, exercitati valeant bonis superioribus deservire. Sed curandum magnopere est, ut qui donis spiritualibus emicant, nequaquam proximorum infirmantium negotia funditus deserant, sed hæc aliis, quibus dignum est, tractanda committant. Unde et Moyses quoque ad populum viros pro se septuaginta constituit (Exod. xxiv), ut quanto se ab exterioribus causis absconderet, tanto ardentius interna penetraret, sicque fit, ut et summi viri magis ad spiritualia dona proficiant dum eorum mentes res infimæ non conculcant; et rursum viri in Ecclesia ultimi sine bono opere non vivant, dum in rebus exterioribus inveniunt recta quæ agant. Sancta quippe Ecclesia sic consistit unitate fidelium, sicut corpus nostrum unitum est compage membrorum. Alia namque membra sunt in corpore, quæ lutuendæ luci deserviunt; alia quæ a terræ tactu minime disjunguntur. Oculis quippe luci intenditur, et ne cæcari valeat a pulvere custoditur. Pes enim tunc officium suum recte peragit, cum suscipiendum terræ pulverem non refugit, quæ tamen corporis membra vicissim sibi sua officia impartiendo copulantur,

A ut pes oculis currat, et oculus pedi prospiciat. Sic itaque, sic sanctæ Ecclesiæ membra debent et officio esse disjuncta, et charitate conjuncta, ut summi viri eorum viam provideant, qui in terrenis negotiis vacant; quatenus velut ad lumen oculorum pes ambulet, et rursum quidquid terrenis negotiis implicati agunt, hoc ad majorem utilitatem referant. Ut pes cujus via prospicitur, non sibi tantummodo, sed etiam oculis gradiatur. Dum itaque sibi invicem alterna administratione conveniunt, miro modo agitur, ut quia electi quique vicissim sibi met impendendo, quod valent faciunt, eorum fiant opera etiam quæ facere ipsi non possunt. Sed inter hæc sciendum est, quia cum proximorum causis exterioribus, qui apte deserviant desunt, debent hi quoque, qui spiritualibus donis pleni sunt, eorum infirmitati condescendere, terrenisque eorum necessitatibus, in quantum decenter valent charitatis condescensione servire; nec tædere animum debet si sensus ejus contemplationi spiritualium semper intentus aliquando dispensandis rebus minimis quasi minoratus inplectitur, quando illud Verbum per quod constant omnia creata ut prodesset, hominis assumpta humanitate voluit paulo minus angelis minorari. Quid ergo mirum si homo se propter hominem attrahat, dum creator hominum et angelorum formam hominis propter hominem suscepit? nec tamen minoratur sensus cum sic attrahitur, quia tanto subtilius superiora penetrat, quanto humilior pro amore conditoris nec inferiora contemnit. Quid indignum nobis vel difficile est si supra infraque animum ducimus, qui eadem manu corporis lavamus faciem, quæ etiam calceamus pedem? *Sic non est inter vos quisquam sapiens qui possit iudicare inter fratrem suum?* (Amb.) Quia ergo sunt, inquit, sapientes fratres, aliqui horum eligantur ad iudicandum quorum iudicium meretur mundus, magnus enim pudor est si inter eos qui dicuntur Dominum cognovisse, non inveniatur qui examinare possit negotium juxta ipsi Evangelicum, ideo autem fratrem iudicem eligendum dicit, quia adhuc rector Ecclesiæ illorum non erat ordinatus. *Sed frater cum fratre iudicio contendit, et hoc apud infideles.* Manifestum est, quia infideles aut arbitros, ut assolet fieri, postulatos significat, aut iudicem publicum cui dici solet; Hodie dies sacrorum est, ius dici non potest.

Jam quidem omnino delictum in vobis est, quod iudicia habeatis inter vos. Peccatum esse significat, quia frater cum fratre litigat, cum danda opera sit, ut concordæ sint quasi germani, maxime cum fides nostra paci studeat. Quamquam enim Christianus litigare non debeat, tamen si grave quid fuerit, et quod contemni non possit, causam ad Ecclesiam deferat, ne et dampnum ad præsens et offensionem forte incurrat.

Quare non magis injuriam patimini? Quare non magis fraudamini? Sed vos injuriam faciis, et fraudatis, et hoc fratribus. Nunc hos corripit quorum injustitia jurgium generatur, quia non solum per

fraudem admittam rei sunt, sed et partem habent delicti illorum, qui coacti injuria aut fraude eorum, infideles rogant ad judicandum, et cum fraudem aut injurias illatas persequi non deberent, non solum vindicant, sed et ipsi fraudem et injurias faciunt, ut puniendi exempla fratribus tribuant. Et quid aliis facere credatur qui non pareit suis? *An nescitis quia inique regnum Dei non possidebunt?* Hoc dicens ostendit illos non nescios peccare, ac per hoc gravius vindicandum, si enim inimisericordes rei sint apud Deum, quanto magis inique? *Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebrios, neque maledicti, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Non hæc ideo memoravit quasi nescirent, apud quos annum et sex menses sedit, docens Evangelium Dei, sed commonuit ut resuscitaret in illis reverentiam legis et meritum ad regna colorum. *Et hæc quidem fuistis.* Ne omnibus hoc ascribere videretur, aut certe omnes ab his criminibus immunes faceret, si taceret, (prohibuisse enim videbatur, non revelasse crimina illorum); ideo sic ait: *Et hæc quidem fuistis, et ne ad iram illos provocaret adjecit, Sed abluti estis; ut agnoscentes crimina rei facti, statim respirarent audientes sed abluti estis.* Solent enim aliqui pudorem pati, et corrigere cum de se audiunt bona. *Sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et Spiritu Dei nostri.* Hæc omnia beneficia puritatis in baptismate consecuti noscuntur, quod est fundamentum Evangelicæ veritatis: illic enim omnibus depositis peccatis abluitur credens, justificatur in Domini nomine, et Spiritu Dei nostri, Dei filius adoptatur. Per hæc admonet illos, quanta et qualis sit gratia, quam per veram traditionem assecuti sunt. Postea vero contra hanc regulam fidei impulsu malorum doctorum sentientes, his beneficiis se exuerunt. Unde id agit ut revocet illos ad primam sententiam, ut recuperent quod fuerant consecuti. *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate.* Omnia sibi licere dicit, ea scilicet, quæ et coapostolis ejus licuerunt, quæ et Rex continet naturalis, non Moyses, quia multa prohibuit Moyses propter duritiam cordis populi increduli et cervicosi, tamen si ad causam respicias, aliud fuit in sensu Apostoli, ut hæc loqueretur. Hæc enim præmisit, postea acturus hanc causam, sicut fecit, et de illo qui incestum admiserat, proponit enim designans quid acturus esset postea. Denique statim ad superiorem sensum breviter, interim re commendata redit, hoc enim ideo dicit quia licebat illi ab his sumptus accipere. Sed quoniam sciebat pseudoapostolos occasionem querere accipiendi, noluit ab his accipere, ne causa ventris vigor Evangelicæ veritatis torpesceret: si enim ab his acciperet, quos in tantis vitiis arguebat, auctoritatem magisterii concessam sibi ad nos a Domino inclinabat; non enim potest constanter argui, a quo accipitur, maxime cum ideo promptus ad dandum sit, ut sibi humiliet præposi-

tum; unde et dicit: *Sed ego sub nullius redigar potestate.* (Aug.) Potest aliquid licere et non expedire, Expedire autem quod non licet non potest. Ac per hoc non omnia licita expediunt, omnia vero illicita non expediunt. Tunc non expedit id quod licitum est, quando permittitur quidem, sed utilis ipsius potestatis adfert aliis impedimentum salutis; mihi videntur licere non expedire, quæ per justitiam, quæ eorum Deo est, permittuntur, sed ostensione hominum, si ob hoc impediuntur ad salutem, vitanda sunt: ea vero non licere quæ sic vetantur ut facienda non sint. (Greg.) Sæpe hi qui in potestate sunt, dum sese et a licitis retinere nesciunt, ad illicita et inquietata delabuntur: solus enim in illicitis non cadet, qui se et aliquando a licitis caute restringit, quæ videlicet contritione religatus beatus Paulus insinuat dicens: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* Atque ut ex ipsa religatione ostenderet, in quanta se mentis libertate dilaret, illico adjunxit: *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius potestate redigar:* cum enim mens concepta desideria sequitur, servire rebus vincitur, quarum amore superatur. Paulus, cui cuncta licent, sub nullius potestate se redigit, quia semetipsum etiam a licitis restringendo ea quæ delectata premerent despecta transcendit. *Esca ventri et venter escis: Deus autem et hanc destruet.* (Amb.) Destructio ventris est, cum edendi cessat officium, escæ vero destructio tunc erit, quando steterit nativitas. Pseudoapostoli autem, qui non utique religionis causa sed quæstus circaibant, peccantibus amari esse nolebant. (Aug.) Reficimus quotidianas ruinas corporis edendo et bibendo, priusquam escas et ventrem destruas satietate mirifica cum occideris indigentia, et corruptibile hoc induerit incorruptionem. *Corpus autem non fornicationi, sed Domino.* (Amb.) Nunc redit ad superiorem sensum. *Et Dominus corpori.* Quid Dominus corpori? subauditur, immortalitatem resuscitato præstabit; corpus enim Deo dicatum dono spiritali remunerabitur merito ducis, id est animi. *Deus vero et Dominum suscitavit, et nos suscitabit per virtutem suam.* Idem sensus est, quem Dominicæ voluit exemplo resurrectionis firmare, virtus enim Dei Christus est, qua nos suscitabit, et ipsum Dominum, hoc dixit, quia ipse Dominus corpus suum suscitavit, sicut et ipse Dominus ait: *Solvite templum hoc, et ego tribus diebus suscitabo illud: hoc autem dicebat de templo corporis sui (Joan. ii).* Quibusdam tamen videtur propter libertatem concessi arbitrii dixisse Apostolum: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt,* ut liceat fornicari, non tamen expediat. Sed quomodo licet quod prohibetur? aut certe si omnia licent, nihil potest dici illicitum, sed licet, non tamen expedit. Hæc susurrant potius quam asserunt aut immemores, aut negligentes. Dicit enim Joannes Baptista ad Herodem: *Non licet tibi habere uxorem fratris tui (Marc. vi).* Sed forte Joannes expertus fuit humani eloquii, inspiratus in utero, quia si hoc est, debuit dicere, Licet tibi, sed non expedit. Sed et

Dominus similiter mulieri Chananeæ ait: *Non licet accipere panem filiorum et mittere canibus* (Matth. xv), et iterum dicit Dominus Judæis: *Non legistis quid fecit David, cum esuriret, quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis accepit? quos non licebat*, etc. (Matth. xii). Omne ergo quod prohibetur non licet, et omne quod non licet prohibetur; sed aliquando interveniente aliqua causa licet, sed non expedit. *Nescitis quia corpora vestra membra Christi sunt?* Corpora nostra membra Christi sunt, sed in novum hominem qui secundum Deum creatus est, quia ipse est caput Ecclesiæ: *Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? Absit. Absit*, ait, quia meretrici adhærentia membra desinunt esse membra Christi. *An nescitis quia qui adhæret meretrici unum corpus fit?* Hoc dicit, quia qui contaminationi se admiscet, unum fit cum eo, cui se admiscet. Fornicatio enim ambos unum facit, ut quomodo in natura, sic et in macula unum sint. *Erunt, inquit, duo in carne una*, Manifestum est, ut quia mulier de viro est, ambo in carne una sint. *Qui autem adhæret Domino unus spiritus est.* (Aug.) Quoniam in bene agentibus spiritus Dei est, communis cum Deo hominibus. Cum sic dicitur unum, ut non addatur quid unum, et plura unum dicuntur eadem natura, atque essentia non dissidens neque dissentiens significatur; cum vero additur quid unum, potest aliquid significari ex pluribus unum factum, quamvis diversis natura, sicut anima et corpus non sunt utique unum; quid enim tam diversum nisi addatur aut subintelligatur quid unum, id est unus homo aut unum animal. Inde Apostolus, *qui adhæret meretrici*, inquit, *unum corpus est*, non dixit unum sunt, aut unum est, sed addidit *corpus*, tanquam ex duobus diversis masculino et feminino unum corpus adjectione compositum, et *qui adhæret*, inquit, *Domino*, *unus spiritus est*. Non dixit qui adhæret Domino unum est, aut unum sunt, sed addidit *spiritus*. Diversum enim natura spiritus hominis et spiritus Dei: sed inhærendo fit unus spiritus ex diversis duobus. Ita ut sine humano spiritu, beatus sit Dei spiritus atque perfectus, beatus autem hominis spiritus non nisi cum Deo. Quamobrem si ve ita dicatur, Deus, de Deo, ut et singulis hoc nomen conveniat, non tamen ut ambo simul duo dii, sed unus Deus sit; ita enim sibi cohererent, quod etiam in distantibus diversisque substantiis fieri Apostolus testis est. Nam et solus Dominus spiritus est, et solus hominis spiritus, utique spiritus est, tamen si adhæreat Domino, unus spiritus est: quanto magis ibi, ubi est omnino inseparabilis atque æterna connexio? Sic ordinata est mens naturarum ordine, non locorum. ut supra illam non sit nisi Deus. Denique cum illi penitus adhæserit, unus erit spiritus, cui rei atesiat Apostolus dicens: *Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est*. Accedente quidem ista ad participationem naturæ veritatis beatitudinis illius, non tamen crescente illo in natura veritatis beatitudine sua. In illa itaque natura cui feliciter adhæserit immutabile

videbit omne quod viderit, tunc sicut ei divina Scriptura promittit, satiabitur in bonis desiderium ejus, bonis immutabilibus, ipsa trinitate Deo suo, cuius imago est, et ne uspiam deinceps violetur, erit in abscondito vultus ejus tanta ubertate ejus impleta, ut eam nunquam peccare delectet.

Fugite fornicationem. (Amb.) Recte fugiendam monet fornicationem per quam filii Dei fiunt filii diaboli. Omne peccatum quodcumque fecerit homo extra corpus est, qui autem fornicatur in corpus suum peccat. Ostendit gravissimum esse peccatum, quia ex hoc omne deperit corpus, in cæteris autem peccatis portio perit, non totum, totum enim corpus vir est et mulier, quia portio viri est mulier. Quicumque enim aliud peccatum admiserit extra se peccat; fornicarius vero in carnem suam peccat. Age si laqueo vitam finiat, aut ferro se trucidet, non in corpus suum videtur peccare? non in corpus suum peccat, sed in animam, cui vim facit. Fornicari autem corporale delictum est, quod et corpus contingit et animam, non enim sine desiderio carnis, quia habet et caro proprium motum, anima concupiscit, ut peccet in carnem, quamvis sine anima nihil possit. Per id ergo quod in carnem quæ ex se est peccat (ad originem enim retulit), in corpus suum dicitur peccare ut desinat a fornicatione quasi sibi parcens. Novatiano tamen hic qui fornicatur, non in corpus suum videtur peccare, sed in Christi, aliter enim hoc pronuntiat, ut etiam illum qui fornicatur in Spiritum sanctum dicat peccare, propter causam qua scissus est ab Ecclesia. Hoc nulla ratione astrui potest, corpus enim Christi non est unus, aut duo Christiani sed omnes: singuli autem membra sunt: quomodo ergo qui fornicatur in Christi corpus peccat, cum non omnes contamine? quod si ita esset ut Novatiano videtur, cætera omnia peccata extra Deum essent, et sola fornicatione peccatum esset in Deum; etiam qui vadit ad idola, non peccat in Deum, nec qui negat in persecutione, quia omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus Christi est, sicut illi videtur. Si autem et hoc aliter voluerit pronuntiare, ut neget aliquid extra corpus Christi esse peccatum, cogetur dicere, quia omnis quicumque quodcumque peccat fecerit, in Deum peccat, et in Spiritum sanctum, ut et fur et perjurus, et mendax in Spiritum sanctum peccare dicatur; et quomodo est illud quod ait Dominus: *Quia omnia peccata et blasphemie remittentur hominibus; qui autem peccaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hic, neque in futuro* (Matth. xii). Apparet utique exceptis cæteris peccatis aliud esse peccatum, quam peccatum dicitur in Spiritum sanctum. Quibusdam iterum videtur quia qui fornicatur, ideo in corpus suum dicitur peccare, quia Ecclesiæ membrum est, et se contaminans, in Ecclesiâ peccat, cuius membrum est. Qui ergo Ecclesiæ membrum est, dicendum est illi, cum fornicatur, quia non sibi, sed in Ecclesiam peccat. Porro autem dicit Apostolus, quia qui fornicatur, per id quod in portionem suam

delinquit in corpus suum peccat. (Aug.) *An nescitis, inquit, quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carne una.* Nunquid hoc posset dici de aliis, atque aliis quibusque facinoribus hominum? liberum est enim animo humano in aliis quibusque sceleribus et unum aliquod eorum operari, et eo ipso tempore alibi cogitatione distendi, quod in fornicationis ipso opere ac tempore non licet animo ad aliquid aliud cogitandum liberum esse, sic enim totus homo absorbetur ab ipso, et in ipso corpore, ut jam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit quod caro sit, et spiritus vādēns et non rediēns. Sic ergo possumus intelligere, quia omne peccatum quod cum fecerit homo extra corpus est, qui autem fornicatur in corpus proprium peccat, ut videatur Apostolus in tantum exaggerare voluisse fornicationis malum, ut in comparatione hujus cætera extra corpus habenda esse dixerit, quæcunque peccata, et solo hoc tantummodo fornicationis malo in corpus proprium peccare dixerit, quia a majore libidinis ardore, quo superior nullus est, voluptas ipsius corporis tenet servum efficitque captivum. *An nescitis quia corpora vestra templum est Spiritus sancti quem habetis a Deo?* (Ambr.) Superius templum Dei dixit, hic templum Spiritus sancti, quia in substantia hoc est Spiritus quod Deus, hoc ideo dixit ut corpora nostra incontaminata servemus; ut possit illic Spiritus sanctus habitare. *Et non estis vestri, empti enim estis pretio.* Manifestum est, qui emptus est, non est sui arbitrii, sed ejus a quo emptus est, ut non suam, sed illius faciat voluntatem, et quia care empti sumus, propensius Domino nostro servire debemus ne offensus, a qua nos redemit morti nos reddat: quam enim charissimo pretio nos emit, ut sanguinem suum daret pro nobis? *Clarificate et portate Deum in corpore vestro.* Hoc est, clarificare et portare Deum in corpore, ut secundum legem ejus ambulemus, per legem enim suam ipse videtur in nobis. Portare Deum tamen hoc est, imaginem Dei in rebus bene gestis ostendere. (Aug.) Duo sunt peccata et duo genera peccatorum, aut enim in Deum homo peccat, aut in hominem; peccatur autem in Deum etiam corrumpendo et templum ejus in te, etenim Deus redemit te sanguine Filii sui, quamquam et antequam redimereris ejus eras, nisi ejus qui condidit omnia? peculiariter quodammodo te habere voluit redemptum sanguine Filii sui. *Non estis, inquit, vestri, empti enim estis pretio magno, glorificate et portate Dominum in corpore vestro.* Ergo ille a quo redemptus es, effecit te domum suam; nunquid in vis everti domum tuam? sic nec Deus suam, hoc est, te ipsum; si tibi non pareis, propter te ipsum parce tibi, vel propter Deum, qui te fecit templum suum. *Templum enim Dei sanctum est quod estis vos. Et qui templum Dei violaverit disperdet illum Deus.* — *De his autem quæ scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere.* (Ambr.) Pravis sensibus pseudopostolorum exagitati, qui nuptias per hypocrisis,

A ut cæteris puriores viderentur, spernendas docebant, hæc per Epistolam ab Apostolo requirebant: quia enim non oblectabantur hac sententia, prætermisiss cæteris, hoc solum requirunt, quibus tamen respondit: *Bonum est quidem mulierem non contingere, quanquam non illi istud simpliciter asserant. Tamen propter fornicationem, hoc est, ne quid contra legem admittatur cum quando quod lex non prohibet vitatur. Unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat* (Greg.) Paulus cum quosdam in Ecclesia incontinentes aspiceret, concessit minima, ut majora devitarentur, propter fornicationem enim unusquisque suam uxorem habeat, et quia tunc solum conjuges in admixtione sine culpa sunt, cum non pro explenda libidine, sed pro suscipienda prole miscentur, ut hoc etiam quod concesserat sine culpa, quamvis minore, non esse monstraret, illico adjunxit, *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*: non enim est sine vitio, quod ignoscitur, et non præcipitur. Peccatum profecto vidit, quod posse indulgeri prævidit, sed cum in dubiis constringimur, utiliter minimis subdimur, ne in magnis sine venia peccemus (Ambr.) Solent enim qui compendium quaerunt errare; quomodo enim fieri possit, ut hi se ab uxoribus suis abstinere, quos in tantis vitis reperit? ideo ergo non permittit ne a licitis se abstinere in concessa præsumerent, sicut faciunt Manichæi: *Ut uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro.* Invicem sibi subjici illos in hac causa, ut quia unum corpus sunt, una illorum sit et voluntas in lege naturæ. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Hoc dicit, quod neque viro, neque mulieri liceat corpus suum alii tradere; invicem enim sibi debitores sunt in hac causa ne peccandi daretur occasio. *Nolite fraudare invicem.* Hoc dicit ut conveniat illis in re uxoria, ne dissensio generet fornicationem. *Nisi ex consensu ad tempus.* Id est, a condito absteineant se propter gratiarum actiones. *Ut vacetis orationi.* Quanquam enim sine intermissione orandum sit (meditatio enim hæc omni die facienda est), tamen ut orationi insistatur, huic rei vacandum præcepit, interpositis temporibus ad Dominum promerendum; ut enim misereatur, mundus exorandus est, quamvis munda sint conjugia, tamen etiam a licitis abstinendum est, ut facilius ad effectum deducatur oratio, nam et in lege sanctificari volentes, inter cætera etiam ab uvis passis jussu Domini temperabant, ut fierent sanctiores, cum enim quis etiam non concessa contingit, ostendit se velle quod precatur accipere. *Et iterum revertimini ad idipsum.* Quoniam consilium dat conjugis post dies orationis ad usum naturalem reverti debere. *Ne vos tentet Satanas propter intemperantiam vestram.* Interpositis diebus abstinendum monet ne occasio detur diabolo, sicut dicit Petrus apostolus: «Ecce diabolus, ut leo rugiens, circuit quaerens quem devoret.» Si enim causa filiorum creandorum ducitur uxor, non multum tempus con-

cessum videtur ad idipsum usum, quia et dies festi et dies processionis, et ipsa ratio conceptus et partus juxta legem cessari temporibus his debere demonstrant. *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Manifestum est ideo hoc illud dare consilium, ut fornicationem excludat, non ut ad meliorem vitam tendentibus iter claudat. (Aug.) Quæ sint autem levia, quæ gravia peccata non humano sed divino sunt pensanda iudicio. Videmus enim quædam ab ipsis quoque apostolis ignoscendo fuisse concessa, quale illud est quod venerabilis Paulus conjugibus ait : *Nolite invicem fraudare nisi ex consensu ad tempus ut vacetis orationi.* Et, ad idipsum iterum revertimini, ne vos tentet Satanas propter intemperantiam vestram, quod putari posset non esse peccatum misceri scilicet conjugii non filiorum procreandorum causa, quod bonum est nuptiale, sed carnalis etiam voluptatis ut fornicationis sive adulterii, sive cujusquam alterius immunditiæ mortiferum malum, quod turpe est etiam dicere, quo potest tentare Satana, libido pertrahere, incontinentium devitet infirmitas. Posset ergo, ut dixi, hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset : « Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium. » Quis autem jam neget esse peccatum, cum dari veniam facientibus apostolica auctoritate fateatur (Greg.) ? Admonendi sunt conjuges, ut suscipiendæ prolis se meminerint causa conjunctos, et cum immoderate admixtioni servientes propagationis articulum in usum transferant voluptatis, perpendant, quod licet extra non exeant, tamen in ipso conjugio conjugii jura transcendant. Unde necesse est ut crebris ex orationibus deleant quod pulchram copulæ speciem admixtis voluptatibus fœdant. Hinc est enim, quod peritus medicinæ cœlestis Apostolus non tam sanos instituit quam infirmis medicamenta monstravit dicens.

CAPUT VII.

Instruit eos qui sunt in matrimonio, et majus bonum docet esse in virginali statu vivere.

De quibus scripsistis mihi : Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationes autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Qui enim fornicationis metu permisit profecto non stantibus præceptum contulit, sed ne fortasse in terram ruerent lectum cadentibus ostendit. Unde adhuc infirmantibus subdit : *Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro.* Quibus dum in magna honestate conjugii aliquid de voluptate largiretur adjunxit, « hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium, » culpa quippe esse invenitur quod indulgeri perhibetur. Sed quæ tanto citius relaxetur, quanto non per hanc illicitum quid agitur, sed hoc quod est licitum sub moderamine non tenetur. Quod bene Loth in semetipso exprimit (Gen. xix), quia ardentem Sodomam fugit, sed tamen Segor inveniens nequaquam mox montana conscendit; ardentem quippe Sodomam fugere est illicita carnis incendia declinare; altitudo vero est montium munditiæ continen-

tium, vel certe quasi in monte sunt qui etiam carnali copulæ inhærent, sed tamen extra suscipiendæ prolis admixtionem debitam nulla carnis voluptate solvantur. In monte quippe stare quid est, nisi fructum propaginis in carne non querere : In monte stare est carni carnaliter non adhærere. Sed quia multi sunt qui scelera quidem carnis deserant, nec tamen in conjugio positi usus solummodo debiti jura conservent, exit quidem Loth Sodomam, sed tamen mox ad montana non pervenit, cum jam damnabilis vita relinquatur, sed adhuc celsitudo conjugalitatis subtiliter non tenetur. Est vero in medium Segor civitas quæ fugientem salvat infirmum, quia videlicet cum sibi per incontinentiam misceantur conjuges, et lapsus scelerum fugiunt et tamen veniam salventur, quasi parvam quippe civitatem inveniunt in qua ab ignibus defendantur. Quia conjugalitatis hæc vita non quidem in virtutibus mira est, sed tamen a suppliciis secunda. Unde idem Loth ad angelum dicit : *Est civitas hæc juxta, ad quam possum fugere parva, et salvabor in ea : nunquid non modica est et vivit in ea anima mea ?* Juxta igitur dicitur, et tamen ad salutem tuta perhibetur, quia conjugalitatis vita nec a mundo longe est divisa, nec tamen a gaudio salutis aliena. Sed tunc in actione hanc vitam suam conjuges quasi in parva civitate custodiunt, quando pro se assiduus deprecationibus intercedunt. Unde et recte per angelum ad eundem Loth dicitur : *Eccce etiam in hac suscepi preces tuas ut non subvertam urbem pro qua locutus es,* quia videlicet cum Deo deprecatio funditur, nequaquam talis conjugum vita damnetur; de qua deprecatione quoque Paulus admonet dicens : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.*

Volo autem omnes homines esse sicut meipsum. (Ambr.) Quantum ergo ad benevolum et sollicitum magistrum pertinet omnes tales fieri posse volebat esse, sicut seipsum, qualis autem ipse erat mox in subjectis ostendit. *Sed unusquisque proprium donum habet a Deo, alius quidem sic, alius vero sic.* Hoc est unusquisque juxta votum suum donum Dei habet, ut, si velit, ipsius nutu Dei possibilitatem consequatur; ideo non debet quis constringi ne a licito prohibitus, illicita admittat, sed ipse sibi eligat quid sequatur : *Dico autem non multis et viduis, bonum est illis si sic permaneant sicut et ego.* Non diceret bonum est innuptis, ut sint sicut et ego, si non esset integer in corpore, nec diceret : « Omnes homines volebam esse sicut meipsum; » si enim habuit uxorem et hoc dixit, virgines esse noluit. / Sed absit, sic enim a pueritia Spiritu fervebat, ut hujus rei studium non haberet, quippe cum juvenculus anticipatus sit a gratia Dei. Postquam dixit unumquemque proprium donum habere a Deo, ostendit in qua re melius est esse propensiores, quia in eo adjuvatur quis, quod videtur aviditate mentis appetere. *Quod, si se non continent, nubant : melius est enim nubere quam uri* (Cass.). Notandum quod fornicationis genera sunt tria. Primum quod per conjunctionem sexus utriusque verifi-

citur. Secundum quod absque femineo tantum, pro quo Her. patriarchæ Judæ filius, a Domino percussus legitur (Gen. xxxviii), quod in Scripturis sanctis immunditia nuncupatur, super quo Apostolus : *Dico enim innuptis et viduis : Bonum est illis si sic permanserint sicut et ego. Quod si non continent, nubant : melius enim est nubere quam uri.* Tertium quod animo ac mente concipitur, de quo Dominus in Evangelio : *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (Matth. v). Quæ tria genera beatus Apostolus pari modo extinguenda pronuntiat. *Mortificate*, inquit, *membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, etc.* (Amb.) In ista re illos vult contendere ut se contineant, quod si impulsu carnis perseverare se viderint non posse, quia nec sunt promptiores in eo ipso ut adjuventur a Deo : illum enim Deus adjuvat, quem videt tota virtute contendere ; nubant utique si uri timeant, forte enim poterunt postea hoc adipisci. Digesto enim impedimento reparat se voluntas robustiore virtute : sic enim scriptum est (Matth. xix) : *Qui potest capere, capiat.* (Aug.) Sed non possum, inquis ; non potes ? non possum suscipit re nutricatoria quædam Apostoli auctoritas, ut si se non continent nubant. Fiat aliquid unde perveniatur ad veniam, pertineat ad veniam ne irruatur in æternam pœnam. Fiat quod licet, unde agnoscatur quod non licet, hoc indicat quod sequitur, « mallet eos nubere quam uri. » Concessit, inquit, aliquid incontinentiæ, quia malus timuit pœnas æternas, timuit quod expectat et manet adulteros, etiam hoc quod conjugati victi concupiscentia utuntur invicem ultra necessitatem liberos procreandi pœnam in his pro quibus quotidie dicitur : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* (Greg.) Scriptum quippe est : *Melius est nubere quam uri.* Sine culpa scilicet ad conjugium veniunt. si tamen necdum meliora deoverunt. Nam quisquis bonum majus subire proposuit, bonum minus quod licuit illicitum fecit. Scriptum quippe est : *Nemo mittens manum suam super aratrum, et respiciens retro, aptus est regno cælorum* (Luc. ix). Qui igitur fortiori studio intenderat, retro conspiciere convulcitur, si derelictis bonis amplioribus ad minima retorquetur. (Amb.) Non ideo dixit : *Melius nubere quam uri*, quasi bonum sit uri, ideo nubere melius, sed consuetudinem secutus est, soleamus enim dicere, melius est lucrum facere, quam damnum. Uri ergo est desiderii as vel vinci, cum enim voluntas calori carnis consentit uritur, nam desideria pati, et non vinci, illustris viri est et perfecti.

His autem qui matrimonio juncti sunt præcipio, non ego, sed Dominus. Postquam innuptis et viduis locutus est, hos alloquitur qui matrimonio juncti sunt ore Dominico. *Uxorem a viro non discedere : quod si discesserit, manere innuptam.* Hoc Apostoli consilium est, ut si discesserit propter malam conversationem viri jam innupta manet. *Aut viro reconciliari.* Quod si continere se inquit non potest, quia pugnare non vult contra carnem, viro reconcilietur. Non enim

permittitur mulieri ut nubat si virum suum causa fornicationis dimiserit, aut apostasiæ, aut si impellente lascivia usum quærat uxoris, quia inferior non omnino hac lege utitur qua potior. Si tamen apostaverit vir aut usum quærat uxoris invertere, nec alii potest nubere mulier nec reverti ad illum. *Et vir uxorem non dimittat.* Subauditur autem, excepta fornicationis causa, et ideo non subjecit, sicut de muliere dicens. Quod si discesserit manere sic, quia viro licet ducere uxorem, si dimiserit uxorem peccantem, quia non ita lege constringitur sicut mulier. *Caput enim mulieris vir est.* (Aug.) Dominus ergo ad illud confirmandum, ut non facile uxorem dimittatur solam causam fornicationis excepit. Cæteras vero universas molestias, si quæ forte extiterint, jubet pro fide conjugali et pro castitate fortiter sustinere. Et mœchum dicit etiam virum, qui eam duxerit, quæ soluta est a viro. Cujus rei apostolus Paulus terminum ostendit, quia tandiu observandum dicit, quandiu vir ejus vivit. Illo autem mortuo dat nubendi licentiam. Hauc enim etiam ipse regulam tenuit, et in ea non suum consilium sicut in nonnullis monitis, sed præceptum Domini jubentis ostendit, cum ait : *Eis autem quæ nuptæ sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, mulierem a viro non discedere, quod si discesserit manere innuptam, aut viro suo reconciliari, et vir uxorem ne dimittat,* credo simili forma, ut si dimiserit, non ducat aliam, aut reconcilietur uxori ; fieri enim potest ut dimittat uxorem causa fornicationis quam Dominus exceptam esse voluit, jam vero si nec illi nubere conceditur vivo viro a quo recessit, neque huic alteram ducere viva uxore quam dimisit, nullo minus fas est illicita cum quolibet supra committere. Nam cæteris ego dico, non Dominus (Ambr.) Hoc dicit, ut ostendat, quid proprio ore Dominus jussit, et quid hujus auctoritati concessit, quia et per istum Dominus loquitur, ait enim : *An experimentum queritis ejus, qui in me loquitur Christus ?* (Aug.) Hic primo videndum est, quibus cæteris, dicebat enim superius ex Domini persona his qui sunt in conjugio ; nunc vero ex sua persona cæteris dicit. Ergo fortasse his, qui non sunt in conjugio, sed non sequitur. Ita enim subjungit : *Si quis, fratres, habet uxorem infidelem et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam.* Ergo etiam nunc his dicit, qui sunt in conjugio. Quid sibi ergo vult quod ait *cæteris*, nisi quia superius eis loquebatur, qui sic copulati sunt, ut ambo in fide Christi essent, cæteris vero nunc dicit, id est, eis qui sic copulati sunt, ut non ambo fideles sint. *Si quis, fratres, uxorem habet infidelem et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non relinquat virum* (Ambr.) Hoc dixit quia inter illa primordia cum ambo utique essent Gentiles, fiebat ut unus ex his crederet, et quia horrebant perfidi culturam Dei, similiter et credentes contaminationem præteriti erroris, ideo præcepit ut si contenti essent habitare cum immutatis, con-

tenti essent et fideles esse cum illis. (Aug.) Aliud est quod jubetur, aliud quod monetur, aliud quod ignoscitur; jubetur mulier a viro non discedere, quod si recesserit manere inupta, aut viro suo reconciliari, aliter ergo non licet facere. Monetur autem vir fidelis si habet uxorem infidelem consentientem secum habitare, non eam dimittere. Licet ergo et dimittere quia non est præceptum Domini ne dimittat, sed consilium Apostoli: sicut monetur virgo non nubere, sed si nupserit consilium quidem non tenebit, sed contra præceptum non faciet. Ignoscitur cum dicitur: *Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium.* Quapropter licet ut dimittatur conjux infidelis, quamvis melius sit non dimittere, et tamen non licet secundum præceptum Domini ut dimittatur conjux nisi causa fornicationis. Fornicatio est etiam ipsa infidelitas. Quid enim tu dicis, apostole? Certe ut vir fidelis consentientem secum habitare mulierem infidelem non dimittat. Ita, inquit; cum ergo hoc et Dominus præcipiat, ne dimittat vir uxorem nisi causa fornicationis, quare hic dicis: «Ego dico, non Dominus?» Quia scilicet idololatria quam sequuntur infideles, et quaelibet noxia superstitio fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti, sed quia permisit, non jussit, dedit locum apostolo monendi ut qui voluerit non dimittat uxorem infidelem, quod sic fortasse possit fidelis fieri. *Sanctificatus est enim vir infidelis in uxore fidei, et sanctificata est mulier infidelis in viro fidei.* (Ambr.) Habere illos beneficium bonæ voluntatis ostendit, qua honorem nominis Christi non habent et ad tuitionem pertinet hospitii, in quo signum fit crucis, quo mors victa est, sanctificatio enim est. *Alioquin filii vestri immundi essent.* Immundi essent filii eorum, si dimitterent nolentes habitare secum, et aliis se copularent: essent enim adulteri eorum per hoc et filii eorum spurii, ideo immundi. Credo jam provenerat ut nonnullæ feminæ per viros fideles, et viri per uxores fideles in fidem venirent, et quamvis non dicens nomina, exemplis tamen hortatus est ad confirmandum consilium suum. Deinde sequitur, *alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.* Jam enim parvuli Christiani erant, qui sive auctore uno ex parentibus, sive utroque consentiente sanctificati erant. Quod non fieret, si uno credente dissociaretur conjugium et non toleraretur infidelitas conjugis usque ad opportunitatem credendi. *Nunc autem sancti sunt.* Sancti sunt, quia de conjugis licitis nati sunt, et quia sub Creatoris veneratione nati sunt propensiore ex parte. Quia, sicut quidquid sub prædicatione idolorum fit, immundum est, et ita quidquid sub Dei creatoris fit professione, sanctum est, *Quod si infidelis discedit, discedat.* Propositum religionis custodit præcipiendo, ne Christiani relinquunt conjugia: sed si infidelis odio Dei discedit, fidelis non erit reus dissoluti matrimonii: major enim causa Dei est, quam matrimonii. *Non est enim frater aut soror servituti subjectus in ejusmodi.* Hoc est,

A non debetur irreverentia conjugii ei, qui horret auctorem conjugii: non enim ratum est matrimonium, quod sine Dei devotione est, ac per hoc non est peccatum ei qui dimittitur propter Deum, si alii se junxerit, contumelia enim creatoris solvit jus matrimonii circa eum qui relinquitur ne accusetur alii copulatus: infidelis autem discedens et in Deum et in matrimonium peccare dignoscitur, quia noluit sub Dei devotione habere conjugium. Itaque non est ei fides servanda conjugii, quia ideo recessit ne audiret auctorem esse Christianorum Deum conjugii. Nam si Esdras dimitti fecit uxores, aut viros infideles, ut propitius fieret Deus, nec iratus, si alias ex genere suo acciperent; non enim ita præceptum his est, ut remissis istis alias minime ducerent, B quanto magis si infidelis discesserit liberum habebit arbitrium, si voluerit nubere legis suæ viro? illud enim non debet imputari matrimonium, quod extra decretum Dei factum est, sed cum post cognoscit et dolet dereliquisse reemendat se ut veniam mereatur. Si autem ambo crediderint per cognitionem Dei confirmant conjugium. *In pace autem vocavit nos Deus.* Verum est, quia non oportet litigare cum eo qui discedit, quia odio Dei discedit, ac per hoc nec dignus habendus est. *Quid enim scis, mulier, si virum salvum facias? Aut unde scis, vir, si uxorem salvam facias?* Hoc dicit quia forte possunt credere, qui non horrent nomen Christi. *Nisi unicuique sicut divisit Dominus.* Divisit Dominus unicuique quando salvetur, hoc est, quando potest credere, et sustinet illud, et hic docet expectandos eos, nec scandalum de his pati debere, quia custodienda est spes illorum; si enim ipsi recesserint, dissimulandum ab his.

Unumquemque sicut vocavit Deus ita ambulet. Hoc est, ut si matrimonio junctus est, qui credit non deserat, neque vir neque mulier, sed sic maneat sive Judæus, sive Græcus. *Sicut in omnibus Ecclesiis doceo.* Ut suadeat non se aliter his tradere quam cæteris, ut cum cæteros hujus fidei hoc doceri audiunt, promptius assequantur, facile enim quis inclinatur si viderit socium consensisse. *Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium.* Hoc est quod dixit, ut ita ambulet, sicut vocatus est. Ut Judæus factus Christianus non putet se forte indignum, quia præputium non habet dans gloriam præputio. D *In præputio quis vocatus est? non circumcidatur.* Ut Gentilis vocatus non æstimet debere se circumcidi per id quod filios Abraham præponi audit, nec enim quia circumcisi sunt præponuntur, sed merito Abraham cujus filii sunt in utroque, si credant; si quominus pejores erant Gentilibus. Deterius est enim fuisse et non esse, quam nunquam fuisse. *Circumcisio nihil est, et præputium nihil est.* Manifestum est quia nec obest, nec prodest. *Sed observatio mandatorum Dei,* id est, fides propitium facit Deum, si bonis operibus approbetur. *Unusquisque in ea vocatione in qua vocatus est, in ea permaneat,* hoc firmat quod supra dixit. *Servus vocatus es? non sit tibi curæ, sed si potes, liber fieri, magis utere.* Hortatur ut bene ser-

viens de Dei timore carnali domino dignum se faciat libertate, ne audiens forte, « Servus vocatus es, non sit tibi curæ, » negligentior esset circa bonos actus carnalis Domini, et doctrina Christi blasphemaretur, et nec ille Deum promereretur, qui in his terrenis bene serviens meritum sibi collocat apud Deum, quia dixit Dominus : « Qui in minimo fidelis est, et in magno erit. » — *Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini.* Ereptus enim a peccatis quæ veros servos probant, libertus fit. Hic enim omnino servus est, qui imprudenter agit, sicut et veteribus placuit, qui omnes sapientes liberos appellarunt, imprudentes autem omnes servos, unde Salomon, *Servo, inquit, sapienti liberi servient (Ecclesi. x).* Hic ergo qui credit et si servus sit ad tempus, quia rem facit prudentem, ut credat in Christum, libertus fit Domini. Si ergo peccata servos faciunt, sicut Cham filius Noe peccati et imprudentiæ causa factus est servus (*Gen. ix*), cum quis accipit remissionem peccatorum libertus efficitur. *Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi.* Profectus est ex libero servum fieri Christi. Liber enim erat a Deo, quod maximum crimen est. Ideo amissa amara et contraria libertate conditionem sortitus est, quæ prodesset, sicut dicit Dominus : *Tollite jugum meum super vos quia suave est; et onus meum, quia leve est (Matth. x).* Superbiam itaque abscidit et in unitatem fecit, ut neque servus pudore conditionis despectum se putet, neque liber elatione mentis inflatus servo se superponat. *Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum.* Verum est, quia tam caro pretio empti sumus, ut a nullo redimi potuissemus, nisi a Christo, qui omnium dives est. Qui ergo pretio emitur, magis servire debet, ut aliquatenus vicem reddat emptori. A Deo ergo empti, id est, a Christo; servi hominum esse non debent. Servi autem hominum hi sunt, qui humanis se subjiciunt superstitionibus. Apostolus tamen illud memorat, quod in capite Epistolæ reprehendit, eo quod dicerent, *Ego sum Pauli, alius autem, Ego Apollo;* dedit tamen articulum Christum fatendum Deum, quando servos Christi non hominis servos appellandos ostendit. *Unusquisque frater in quo vocatus est, in eo maneat apud Deum.* Hoc est, quod supra dixit, quod ut plene commendat reiterat.

De virginibus autem præceptum Domini non habeo. Hoc ad scripta illorum respondit, sicut supra dixit : *De quibus scripsistis mihi, etc. Consilium autem do tanquam misericordiam consecutus a Domino ut sim fidelis.* Præceptum se de virginibus negat accepisse, quia non poterat auctor conjugii rem adversam nuptiis imperare, ne factum suum pristinum accusaret. *Consilium autem do,* non quod displiceat, neque quod adulatione factum sit, quia ad hoc gratiam consecutus est, ut idoneus sit in dandis consiliis salutaribus.

Existimo ergo hoc bonum esse propter præsentem necessitatem; quia optimum est homini sic esse. Bonum dicit esse, virginem permanere, et uti hoc ab-

solutius ostenderet propter præsentem necessitatem ait, quia optimum est, ut inter bonum et optimum nihil tam præclarum atque utile esse cognosceretur, quam est virginitas. Quia non solum apud Deum virginitatem commendatiorem docet, sed et apud vitam præsentem, dum necessitates temporis nescit, quas patitur conjugatio, et mœrores partus, simulque orbitates filiorum ignorat. Ut ergo ad hanc affectandam hortaretur, præsentis necessitatis exitia lucrari docet has, quæ illam dilexerint. Ut cum non solum apud Deum locum meliorem habere discunt, verum etiam in præsentem omni industria hanc appeterent. Unum enim est quod laborat ut affectum carnis vincat, in cæteris omnibus libera, quia enim caro in origine sua est, et natura, usus ejus suavis, videt, et dulcis affectus, ideo hæc superare non brevis gloria est. *Vinctus es uxori? ne quæsieris solutionem.* Hæc remedium consilia sunt. dicit enim non debere quemquam absolvi ab uxore, nisi causa fornicationis; frequenter enim suas dimittentes sub tegmine continentiæ, alias decipiunt refrigerescente proposito, sed si melius vult vivere cum uxore sua positus, exhortetur illam, ut sine scandalo prius vivat. *Solutus es ab uxore? ne quæsieris uxorem.* Ut sciens hoc magis Deo acceptum, et a necessitate liberum non quærat uxorem; ita tamen ut a cæteris temperet; si quo minus, quid prodest desiderium carnis premere, hoc est, reia licitam spernere et illicitis subjacere? *Si autem acceperis uxorem, non peccasti.* Non utique peccat, quia quod concessum est facit, si vero contempserit, meritum sibi collocat et coronam : magnæ enim patientiæ est, hoc non contingere, quod prohibitum non est. *Et si nupserit virgo, non peccabit.* Quia apud Deum ex hac causa libera est. *Tribulationes tamen carnis habebunt hujusmodi.* Hoc est, etsi aperte a peccato liberi sunt, in hac tamen vita tribulationes habebunt, gemitus ventris, nutrimenta filiorum, victus, tegumenta, dotes, ægritudo, apparatus domus, uxoris necessitas, mariti dominatio. (*Greg.*) Sed tribulationem carnis hic pati possunt etiam qui spiritaliter vivunt; cur ergo inesse conjugibus carnis tribulatio quasi specialiter dicitur, quæ etiam a vita spiritalium longe non est, nisi quod hi frequenter majores tribulationes ex carne suscipiunt, qui carnis voluptatibus delectantur. Bene autem per Job dicitur : *Et anima ejus super semetipso lugebit (Job. xiv),* quia quisquis in se gaudere appetit, eo ipso jam in luctu est, quo a vera lætitia recessit; vera quippe lætitia mentis creator est. Dignum itaque est, ut se semper homo in mœrore inveniat, qui derelicto creatore in se gaudium quærebat. *Ego autem vobis parco.* (*Amb.*) Parcit quando ad hæc magis provocat, quæ tribulationes carnis et sollicitudines memoratas excludunt : potest sic videri parcere cum permittit, et non contradicit volentibus, quod onerosum ostendit : *Hoc itaque dico, fratres, tempus brevium est. Reliquum est.* Breviatum tempus et reliquum dicens, finem mundo imminere significavit; quamvis

sciret adhuc tempora superesse, sed aliter scribere non debuit propter hos, qui lecturi hæc sunt tunc cum perbreve supererit tempus, ne semper dum longe esse putaretur dies iudicii, aut non timeretur, aut falsum esse æstimaretur. Illud autem quod dicitur cum adhuc longe sit, imminere multum proficit; terrorem enim incutit ad meliorem vitam agendam hominibus. Denique hic in præsentī quam solliciti sunt hi, qui apud iudices habent quæ agant, cum actorum dies dicitur imminere? Hoc sonat hic, quod alio in loco dicit: *Ut seductores, sed veraces* (II Cor. vi).

Ut et qui habent uxores, ita sint ac si non habentes. Quia enim mundi finis in proximo est, non de cære ad generandum esse sollicitos, neque ad usum ipsum deditos, ut propensiores et vigilantes, in divinis operibus exercitati circa curam legis imminētē prælio repugnent. Pressuræ enim erunt, quales nunquam fuerant, et multi casuri sunt in laqueum diaboli. Denique nullus nostrum vult tempore suo hæc provenire, timens prædicatas a salvatore pressuras. Ideo sicut nobis optamus, consulamus et aliis, ut a generatione nos filiorum multorum abstineamus, plus orationi et Dei servituti subjecti, prævidentes diem iudicii, ne et nos simus imparati, per impedimenta necessitatis præsentis, et illi incurrant quod nos timemus. A licitis ergo etiam temperare vult fideis, ut non solum innocentes, sed et gloriosi videantur, concessa enim præterire virtutis est maximæ, et prohibita non desiderare non longe est. (Aug.) Beatiora sane conjugia iudicanda sunt, quæ sive filiis procreatis, sive etiam ista terrena prole contempta, continentiam inter se pari consensu servare potuerint; quia neque contra illud præceptum sit, quod Dominus dimitti conjugem vetat: non enim dimittit, qui cum ea non carnaliter sed spiritualiter vivit, et illud servatur, quod per Apostolum dicitur: *Reliquum est ut qui habent uxores tanquam non habentes sint.* (Greg.) Itaque Christianorum animus conjugum et infirmus et fidelis, quia et plene cuncta temporalia despiciere non valet, et tamen æternis se conjungere per desiderium valet, quamvis in dilectione carnis interim jacet, supernæ spei refectione convalescit, et si habet quæ mundi sunt in usu itineris, sperat quæ Dei sunt in fructu perventionis, nec totum se ad hoc, quod agit conferat, ne ab eo quod robuste sperare debuit, funditus cadat. Quod bene ac breviter Paulus exprimit dicens: *Qui habent uxores tanquam non habentes sint, et qui flent tanquam non flentes, et qui gaudent tanquam non gaudentes.* Uxorem quippe quasi habendo non habet, qui sic per illam carnali consolatione utitur, ut tamen nunquam ad prava opera a melioris intentionis rectitudine ejus amore flectatur. Uxorem quasi non habendo habet, qui transitoria esse cuncta conspiciens curam carnis ex necessitate tolerat, sed æterna gaudia Spiritus ex desiderio expectat, non flendo autem flere est, sic exteriora adversa plangere, ut tamen noverit æternæ spei consolatione gaudere, et rursus non gaudento gaudere est, sic de infimis

animum attollere, ut tamen nunquam desinat summa formidare, ubi apte paulo post subdidit: *Præterit enim figura hujus mundi*, ac si aperte diceret, Nolite constanter mundum diligere, quando et ipse non potest stare quem diligitis, incassum cor quasi namenti figitis, dum fugit ipse quem amatis. *Et qui flent tanquam non flentes.* (Ambr.) Scientes enim in proximo finem mundi mox consolationem eorum futuram, qui pro Dei justitia forte premuntur, hac spe inter eos consolentur se, *Et qui gaudent tanquam non gaudentes.* In præsentī enim qui gaudent sciant mox luctum venturum, eis videlicet qui mundo gaudent, ambigentes de Dei iudicio. *Et qui emunt tanquam non possidentes.* Credentes enim qui emunt parvum tempus superesse mundo, sic agunt, ut non omnem curam in re cito peritura impendant, magis autem curam animæ suæ gerant quam sciunt æternam. *Et qui utuntur hoc sæculo, tanquam non utantur.* (Greg.) Id est, ut non præsumant de usu hoc, qui cito peribit corrue[n]te mundo; emit autem, sed quasi non possidens, qui et ad usum terrena præparat, et tamen cauta cogitatione prævidet quod hæc citius relinquat; mundo quoque utitur sed quasi non utatur, qui et necessaria cuncta exterius ad vitæ suæ ministerium redigit, et tamen hæc eadem non sinit menti suæ dominari, ut subjecta foris serviant, et nunquam intentionem animi ad alta tendentis frangant. Quicumque igitur tales sunt eis profecto terrena omnia, non ad desiderium sed ad usum sunt. Qui rebus quidem necessariis utantur, sed nihil habere cum peccato cupiunt. De ipsis quoque rebus habitis quotidie mercedes acquirunt, et plus gaudent bono opere quam bona possessione. *Præterit enim figura hujus mundi* (Ambr.) Quia finiri mundum dixit ostendit figuram ejus præterire et hunc esse finem, id est, non substantiam ejus præterire, sed formam. (Aug.) Itaque si forma mundi peribit, dubium utique non est omnia quæ in mundo sunt interire. Ideo præterit quia quotidie senescit mundus; peracto quippe iudicio tunc esse desinet hoc cælum et hæc terra, quando incipiet esse cælum novum et terra nova. Mutatione namque rerum non omnimodo interitu transibit hic mundus. Unde et apostolus dicit: *Præterit enim figura hujus mundi, volo vos sine sollicitudine esse.* Figura ergo præterit, non natura: iudicatis quippe his qui scripti non sunt in libro vitæ et in æternum ignem missis, tunc figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione præteribit, sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluvium. Illa itaque, ut dixi, conflagratione mundana elementorum corruptibilium qualitates quæ corporibus nostris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibunt; atque ipsa substantia eas qualitates habebit, quæ corporibus immortalibus mirabili mutatione conveniant. Ut scilicet mundus in melius innovatus apte accomodetur, hominibus etiam carne in melius innovatis. *Volo vos sine sollicitudine esse.* (Ambr.) Diminuta enim sollicitudine sæculi, in Dei rebus propensius vigiletur. Qui

sine uxore est, cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Quomodo sine sollicitudine simus ostendit, dicens: *Qui sine uxore est, cogitat quæ Domini sunt.* Amputata enim sollicitudine rei uxoriæ, quæ sola in mundo cæteris gravior est, ad Deum promerendum animus eruditur, si tamen hac spe animus his molestiis se exuat, ut Deo magis serviat. *Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori.* Cura enim uxoris et filiorum cogitatio mundi est, nam inter cætera solent aliquando res puniendas admittere, ne illas offendant, sicut refert Zorobabel unus de tribus cubiculariis Artaxerxis regis (*III Esdr. iii*). Magna enim amaritudo est in domo uxor tristis. *Divisa est mulier et virgo.* Divisa non utique natura, sed actu. Quia legimus in Numeris, mulieres virgines appellatas (*Num. xxxi*). Alia ergo sollicitudo mulieris, alia virginis est; tamen cum dicitur mulier, incertum est quid significet, nisi significatio subsequatur: cum autem dicitur virgo, manifesta locutio est. Hinc Apostolus post mulierem, virginem posuit, ut mulierem, non virginem significaret: per hoc enim voluit ostendere virginem liberam a tædiis et laboribus, quos patitur mulier viro copulata. *Quæ autem non est nupta, sollicita est de his quæ Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu.* Dum enim spe cælestium mariti et filiorum sollicitudinem non suscipit, de Domino cogitat, quoniam propositum Deo devotum custodiat: si tamen in corpore mundo animus terrena abiciens cælestibus studeat. Animus est enim, qui aut sanctificat, aut polluit corpus. Quid enim prodest corpus mundum habere, et animam pollutam, cum merito animæ, aut honoratur corpus aut damnatur? *Nam quæ nupta est cogitat quæ sunt hujus mundi quomodo placeat viro.* Lege enim maritali constricta sollicita est quomodo impleat jus maritalis officii, subdita mundanis necessitatibus: *Hoc autem ad vestram utilitatem dico, non ut laqueum vobis injiciam. Sed ad id quod honestum est provoco, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi.* Quoniam quibusdam asperum et grave videtur quod utilius aut melius est propter consuetudinem temporalis usus: ideo post rationem redditam hortatur affectu charitatis simpliciter hoc utilius, hoc honestius esse quod dicit, honestum est quia sanctum est, et mundum; utile vero quia dignissimum est apud Deum, et leve in sæculo. Quid ergo dicimus? Si virgines de Deo cogitant, et junctæ viris de mundo, quæ spes relinquitur nubentibus apud Deum? Si enim ita est, dubium est de salute eorum. Nam videmus virgines de sæculo cogitare et matrimonio junctas Dominicis studere operibus: his virginibus non imputabitur sanctimonium a Deo, et his matri-moniis erit merces apud Deum: quia cum obligati essent terrenis nexibus, operam dederunt, ut in futurum aliquid immortalis præmii mererentur. Illis autem non solum non imputabitur virginitas, sed et pœnæ subji-cientur, qui sub tegmine melioris spei vitam et conversationem suam mundiali cura et sol-

licitudine occupantes, pigros se ad Dei opera agenda fecerunt, sicut dicit Jeremias propheta: *Maledictus qui opera Dei agit negligenter* (*Jer. xlviii*); hi sunt de quibus in alia Epistola dicit: *Habentes speciem quidam veritatis, virtutem autem ejus abnegantes* (*II Tim. iii*). Apostolus autem his loquitur qui mira devotione obsequi desiderant cælestibus præceptis, ostendens et docens quo compendio citius itur ad Deum, quia qui propter Deum promerendum virgo manere vult, sciens quale præmium possit accipere, qui a licito temperatur, ut melior fiat, simul omnia impedimenta carnis spernit, non nescius hæc esse, quæ gressum currentis velut oneribus compedum delinent. Admonendi sunt qui ligati conjugii non sunt, ut præceptis cælestibus eo rectius serviant, B per quos eos ad curas mundi nequaquam jugum copula carnalis inclinat, ut quos onus liciti conjugii non gravat, nequaquam pondus illicitum terrenæ sollicitudinis premat: sed tanto eos paratiores dies ultimus, quanto expeditiores inveniat, ne quo meliora agere vacantes possunt, sed tamen negligunt, eo supplicia deteriora mereantur. Audiant quod Apostolus, cum quosdam ad cælibatus gratiam instrueret, non conjugium sprevit, sed curas mundi nascentes ex conjugio repulit, dicens: *Hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est provoco, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi: ex conjugii quippe terrenæ sollicitudines prodeunt, et idcirco Magister gentium auditores suos ad meliora persuasit, ne sollicitudine terrena ligarentur. Quem igitur cælibem curarum secularium impedimentum præpedit; et conjugio se nequaquam subdidit, et tamen conjugii onera non evasit. Si quis autem turpem se viderit super virginem suam, si sit ultra pubertatem, et sic oportet fieri, quod vult faciat, non peccat si nubat.* Propter quod superius virginitatem tenendam et continentiam, reddita ratione, hortatus est, ita ut pene ad comparisonem earum conjugia inutilia et abjicienda videantur: nunc ne nuptias negare putaretur, non peccare virginem, si nubat, ostendit, sed rem maximi laboris aggredi et quæ apud Deum præmium non habeat, sicut non habet pœnam: Christianos enim vult per omnia esse meliores. Si ergo aliqua in desiderio nuptiarum est, jam matura ad usum melius esse ut secundum concessam legem publice nubat, quam occulte ista turpiter agat et erubescatur in illa. *Qui autem statuit in corde suo non habens necessitatem, potestatem habet de sua voluntate, et hoc judicabit in corde suo, servare virginem suam, bene facit.* Hoc dicit, ut qui virginem habet, cui animus ad nuptias non est, servet illam, nec illi ingerat fomitem nuptiarum, quam videt nubendi voluptatem [voluntatem] non habere. Beneficia enim si præstanda sunt, quanto magis minime auferenda! *Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam bene facit.* Benefacit quia licet quod facit, et qui non jungit melius facit, quia apud Deum illi meritum collocat, et a sæculi sollicitudine illam liberat. *Mulier alligata est lege quanto*

tempore vir ejus vivit. Hæc idcirco prosequitur ut doceat quia mulier, etiamsi a viro fuerit ejecta, nubendi licentiam non habet. *Quod si dormierit vir ejus, liberata est a æge.* Etiam hæc ad supra dictas pertinent causas, ut ostendat quam beata sit virgo, cum nulli nisi soli Deo subjecta sit : vincere enim videtur naturalem subjectionem quando quod per naturam humiliatum est erigit. *Cui vult nubat, tantum in Domino,* id est, quem sibi aptum putaverit, illi nubat, quia invitæ nuptiæ solent malos proventus habere. « *Tantum autem in Domino,* » hoc est ut sine suspicione turpitudinis nubat et religionis suæ viro nubat, hoc est in Domino nubere. *Beatorum autem si sic permanserit secundum meum consilium.* Cum dicit, nubat, lege loquitur naturali, quamquam a Deo primæ nuptiæ sint, secundæ vero permissæ sunt. Denique primæ nuptiæ quoniam sub benedictione Dei celebrantur, sublimantur : Secundæ autem et in præsentia carent gloria, concessæ autem sunt propter incontinentiam, et quia solent viduarum juniores incurrere : ac per hoc concedit secundas. Sed quia melius ut se contineat, ut dignior in futurum, consilium dat spiritali ratione præcipuum ut se contineat. *Puto autem et ego spiritum Dei habeo,* ut ratum et providum consilium suum ostendat, humilitate verbi hoc commendat alio sensu.

CAPUT VIII.

Ostendit Apostolus scientiam non valere nisi secundum charitatem sit ordinata; docet veritatem de escis idolis immolatis, arguitque scandalizantium temeritatem.

De his autem quæ idolis immolantur, scimus quia omnes scientiam habemus. (Amb.) Nunc de scientia locuturus est, et quæ sit scientia non statim dicit, sed in subjectis ostendit, dicens, quia nihil est idolum. *Scientia inflat.* Manifestum est, habentem scientiam in eo ipso gloriari, si non foris, quia prudens est, vel apud se, genus enim hoc est scientiæ ut gloriatur in sese, ideo inflat. *Charitas vero ædificat.* (Aug.) Quod recte aliter non intelligitur, nisi scientiam tunc prodesse si ei charitas inest, sine hac autem inflare, id est, in superbia inanissimæ quasi ventositatis extollere. (Amb.) Itaque tunc scientia magna est, et sibi utilis, si charitate humilietur, ut amplius crescat; temperatur enim a dilectione, ut non satis mera sit et inebriet scientem ut se extollat. Sicut enim vinum non temperatum admixtione aquæ mentem alienat, ita et scientia superbum facit, nisi fuerit temperata, omnia enim sola insuavia sunt et nociva, quia nec panis solus bene editur nec reliqui cibi sine admixtione grati sunt, sed nocui. Ideo charitas ædificat, ipsa charitas, licet uno vocabulo appelletur, multis tamen consistit, sine patientia enim non potest, neque sine humilitate, neque sine cordis simplicitate; hi ergo inflati erant per scientiam, quia nihil est idolum, qui contra salutem fratrum imperitorum carnes sacrificatorum edebant, scientes licere carnem edere, et quia nihil est idolum, ideo non contaminari edentem : hi scandalum fratribus erant,

charitatem præ oculis non habentes, quia plus erat carnem contemnere, quam fratri scandalum facere; scientia enim illorum destruebat animos imperitorum fratrum putantium esse illic apud idolum aliquam gratiam, quando peritiores fratres interesse illic, et non horrere videbant. Ideo ait: *Charitas ædificat,* ut saluti fratrum studentes scientiæ illic legibus non uterentur, ne illis scandalum facerent (Greg.). Cum ergo charitas ædificando nos erigit, scientia inflando pervertit, plerumque se hypocritæ mira abstinencia affligunt, omne robur corporis atterunt, et quasi carnis vitam funditus in carne viventes extinguunt, sicque per abstinenciam morti appropiant, ut pene quotidie morientes vivant, sed ad hæc humanos oculos querunt, admirationis gloriam expetunt, Veritate attestante, quæ ait : *Exterminant facies suas ut appareant hominibus jejunantes* (Matth. vi).

Quod si quis existimat se scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire (Amb.). Eos ipsos qui in scientia gloriantur ostendit non ita cognovisse sicut cognoscendum est. Dum enim charitatem, quæ mater omnium bonorum est, non sectantur, non sciunt sicut oportet : ut ergo scientia fructum habere possit, charitati se debet subijcere. *Si quis vero diligit Deum, licet cognitus est ab eo.* Hic diligit Deum, qui charitatis causa scientiam mitigat, ut prosit fratri pro quo Christus mortuus est. *De cibis igitur simulacris immolatorum nunc causam ipsam pertractat,* ut ostendat per rationem scientiam non solum non proficere, charitate contempta, sed et obesse. *Scimus quia nihil est simulacrum, et quia nemo Deus nisi unus,* verum est; apud Christianos enim unus est Deus, licet sint qui dicantur dii et domini sive in cælo, sive in terra. A paganis enim sol et luna, et cætera sidera dii coelestes dicuntur. In terra Apollinem, Æsculapium, Herculeum, Minervam, deos dicunt et dominos. *Nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia et nos in illo.* Omnia enim ex illo quæquæ sunt, ubicunque sunt; cum autem dicit : *Et nos in illo,* discrevit nos a cæteris qui cum ex illo sint, non tamen sunt in illo dum adhuc non credunt. *Et unus Dominus Jesus per quem omnia, et nos per ipsum.* Omnia enim ex Patre, sed per Filium creata sunt, sed cum dicit, « et nos per ipsum, » per quem creati fuimus, significat in Dei cognitione, quia facti per ipsum cum cæteris, per stuporem mentis et ignorantie nos per ipsum agnovimus mysterium unius Dei; unum ergo Deum Patrem dixit et unum Dominum Jesum Filium ejus, ut quia Deus non potest non esse Dominus, similiter et Dominus intelligatur esse Deus, unum esse Deum et Dominum demonstraret, modum unius principii conservando. *Sed non in omnibus est scientia.* Id est, non omnes norunt credentes mysterium Dei unius, ideo quidam putant ex his qui credunt aliquid numinis in simulacris. *Aliqui autem adhuc scientia simulacri quasi simulacro immolatum manducant.* De plebe enim aliqui cum veneratione adhuc simulacri manducabant de sacrificatis, quasi aliqua

esset illic divinitas. *Et conscientia illorum cum sit A* infirma coinquinatur. Maculatur conscientia si infirma est circa Deum. *Esca autem nos non commendat Deo.* Verum est, quia non ideo Deo placebimus si omnia ederimus, aut offendemus si aliqua contempserimus, *neque enim si ederimus, abundabimus, neque si non ederimus, deerit nobis.* Contempta enim sacrificiorum esca, non utique deerit quod edatur : si autem sumptū fuerit, non abundabit, ita ut nihil requiratur, ac per hoc abjicienda, quia neque sine illa non vivitur et scandalum fratribus est. *Videte tamen ne forte licentia vestra offensio fiat infirmis.* Hoc est ne quia licere vobis edere carnem de sacrificio dicitis, per id quod nihil esse idolum scitis, offensionem generetis fratribus, qui nesciunt adhuc quia nihil est idolum. *Si enim B* quis viderit eum qui habet scientiam in idolio recumbentem, nonne conscientia ejus, cum sit infirma, edificabitur ad manducandum de simulacris? Hoc ideo dixit quia videns quis fratrem peritum in idolio invitatum, recumbentem edere carnes sacrificiorum, putat esse illic aliquid gratiae, et incipit ipse edere carnes sacrificiorum, non illa conscientia, qua ille peritiæ causa, sciens nihil esse idolum, sed esse illic putat numen, quando fratrem peritum vidit illic edere, nec horrere. *Et peribit qui infirmus est in tua scientia frater pro quo Christus mortuus est.* Peribit infirmus si edat contra unius Dei fidem de sacrificiis, quæ, quod quidem quasi irascentis verba sunt, et ostendentis quid mali possit parere scientia, si non fuerit temperata a charitate. *In tua scientia, id est, tua peritia illum occidit, quando a te fieri vidit quod ille aliter intelligit : et tu eris occasio mortis fratri, quem Christus ut redimeret crucifigi se permisit, ac per hoc aliquando ab scientia dissimulandum docet charitatis causa, quia sine dubio plus est salus fratribus quam cibus, quia licet quidem, sed non expedit : hoc erit cognovisse sicut oportet et scire. Sic autem peccantes in fratres et percutientes conscientiam illorum infirmam, in Christo peccatis.* Quando enim charitatis non æmuli sunt, qua Christus nos liberavit, peccant in Christo; non in Christum, quia in Christum peccare negare Christum est : in Christo autem, in hæc quæ sunt Christi, sicut et hic qui sub lege est, in lege dicitur peccare, ita et hi, qui sub Christo sunt, in Christo peccare dicuntur. *Propter quod si esca scandalizat fratrem, non edam carnem in æternum, ne fratrem scandalizem.* In tantum charitati studendum docet, ut licita pro illicitis habeantur, ne obsint fratri : quantum enim mali est per illicita non delinquere, et per ea quæ concessa sunt offendere, ut lex servetur in licitis, et in illicitis non custodiatur, dum inconsiderate eduntur? Lex enim sic permisit, quæ concessit, ut modus tamen sit quem custodiant : uxorem certe licet habere, sed si fornicata fuerit, abjicienda est, ita et carnem licet edere : sed si idolis oblata fuerit, respuenda est.

CAPUT IX.

Inducit Apostolus Corinthios ad virtutis perfectionem sui exemplo, atque currentium in stadio.

Non sum apostolus? non liber? nonne Jesum Dominum nostrum vidi? (Amb.) Cum negare videtur, confirmat : iratus enim loquitur. Apostolum enim se probat, quia missus est ad gentes, dicente Domino ad eum : *Ego ad gentes mitam te (Act. xxii)* ; liberum autem se ostendit, quia nullius aliquid concupivit, neque in adulatione docuit : Jesum autem Dominum nostrum vidit, dum oraret in templo Hierosolymis. *Nonne opus meum vos estis in Domino?* Ideo opus ejus sunt, quia ipse illos plantavit in Domino, per annum et sex menses evangelizans eis verbum Domini (Act. xviii). *Et si aliis non sum apostolus, verumtamen vobis sum.* Quia Judæis credentibus et nihilominus legem servantibus apostolus esse negabatur. Jam enim circumcidi non debere docebat, neque sabbatum custodiri, cæteris autem Apostolis propter scandalum ab hac re dissimulantibus, hic aliter videbatur docere. Ideo apostolus ab his negabatur, his enim erat apostolus qui viderant in eo virtutis insignia. *Nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino.* Hoc enim prædicante, conversi sunt ab idolis ad fidem Dei unius. *Mea defensio ad eos qui me interrogant hæc est.* Nunc incipit agere causam quam superius præmisit dicens : *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate.* Esca ventri et venter escis (Supra vi). — *Mea defensio apud eos qui me interrogant hæc est, et quæ sit subjiciens dicit : Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi.* Hoc est quod dixerat : *Omnia mihi licent.* *Nunquid non habemus potestatem mulierem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas?* Ideo addidit et Cephas, quia cum primus esset inter apostolos, non refutabat sumptus oblatos. Cephas ipse est Simon Petrus. Mulieres enim desiderio doctrinæ Dominicæ et cupidæ virtutum sequebantur apostolos, ministrantes eis et sumptus et servitia, sicut et Salvatorem secutæ sunt ministrantes ei de facultatibus suis. *Aut solus ego et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi?* Hoc est habemus potestatem operandi, sed nolumus ; pro accipiendi tamen operandi ait, ut honestius loqueretur, et ut hoc confirmet, exempla subjicit dicens : *Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem ovium, et de lacte earum non percipit? Nunquid secundum hominem hæc loquor?* Id est, nunquid humanam scientiam sequor? An et lex hæc eadem non dicit. Concordare docuit supra dicta testimonia documentis divinis, ut ostendat non sine causa utique nolle se ab illis sumptus accipere, quando tot exemplis ostendit et dandum et accipiendum esse. *In lege enim scriptum est (Deut. xxv) : Non alligabis os bovi trituranti.* (Greg.) In bobus ergo aliquando luxuriosorum dementia, aliquando laboriosa fortitudo prædicantium, aliquando humilitas exprimitur Israelitarum, quia enim bovis nomine et per comparatio-

nam luxuriosorum dementia designatur, Salomon iudicat, qui cum malesuadentis mulieris petulantiam præmississet, adjunxit : *Statimque eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam* (Prov. vii). Rursus quia bovis nomine labor prædicatoris exprimitur legis verba testantur, ubi legitur : *Non obturabis os bovi trituranti*; ac si aperte diceret : Prædicatorem verbi ab stipendiorum suorum perceptione non prohibeas. Rursum quia bovis nomine plebs Israelitica figuratur, propheta asserit qui Redemptoris adventum denuntians dicit : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui* (Isa. i). Per bovem scilicet Israeliticum populum iugo legis edomitum signans, per asinum vero gentilem populum indicans voluptatibus deditum et gravius brutum. *Nunquid de bobus cura est Deo?* (Amb.) Interim paucis hoc absolvamus. In Jona enim propheta scriptum est : *Non parcam civitati in qua habitant plus quam centum viginti millia hominum, et pecora multa* (Jon. iv); et Psalmigraphus : *Homines, inquit, et jumenta salvabis* (Psal. xxxv), quomodo ergo Deus non curat de bobus et pecoribus? sed non curat de bobus et pecoribus propter hæc ipsa, sed propter nos, quorum causa sunt facta : ideo de nobis curat, non de illis. *Aut potius utique propter nos dicit, propter nos enim scriptum est* (Per figuram enim omnia dicta ad nos transeunt) : *Quoniam qui in spe arat et triturat, debet spei suæ fructum percipere*. Verum est, quia hæc spe laboratur, ut fructus capiat. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si vestra carnalia metamus. Non dicit magnum, neque par esse, si evangelizantes regnum Dei, et cœlesti cibo ecclesiam saginantes, alimenta corporis sumerent, ut tradentes æterna, consequerentur temporalia. *Si alii potestate vestra utuntur, nonne magis nos?* Si enim hi qui per evangelium Patres vestri non sunt, nec eundem affectum habent erga vos, facultatem habent accipiendi, quanto magis nos? et subauditur, vestri apostoli, quia Barnabas apostolus erat. *Sed non sumus usi hac potestate, sed omnia toleramus ne quod impedimentum demus evangelio Christi*. Diu occultatum prodidit sensum; ostendit enim sumptus ideo se nolle cum liceret accipere, ne vigor evangelicæ auctoritatis torpesceret. Pseudoapostoli enim peccantibus blandiebantur, volentes accipere, ita ut non sibi viderentur peccare illis subjecti; sed quoniam hæc res contra evangelicam erat disciplinam, hic non vult accipere, ut libere arguat, ne in illorum numero inveniat; ut enim regulæ christianæ vis maneret licita, illicita fecit, quia illi per licentiam offendeant. *Nescitis quoniam qui in sacrariis operantur, de sacrario vivunt, et qui altari deserviunt, altari participantur?* In sacrariis legem gentilium significat, in altari vero Judæorum : sic enim decrevit Dominus per Moysen, ut de his quæ oblata erant, partem sumerent sacerdotes. *Ita Dominus Jesus ordinavit eos qui evangelium annuntiant de evangelio vivere*. Non ergo Deus per Moysen gentilium formam secutus est, sed ipsa naturalis ratio hoc habet, ut quis

A inde vivat ubi laborat : hanc ergo rationem ipsi naturæ et conversationi humanæ decrevit : hoc tamen ad cumulum adhuc addens gravat causam, ut non leve faciat neque odiosum, quod tantis testimoniis commendat, et non tamen sibi proficere vult ne libertatem arguendi humillet. *Ego autem nullo horum usus sum*. Postquam multis modis ostendit licere accipere, sibi tamen non opus esse, obest enim accipere a peccantibus, sicut supra memoravi. *Non scripsi autem hæc ut ita fiant in me*. Bonum est enim mihi magis mori quam ut gloriam meam quis evacuet. Gloriam suam dicit in eo, si evangelii veritas maneat, et magis mori eligit, quam evangelii jura violare, sciens hoc magis sibi proficere ad futuram salutem; debitum enim obsequium abuit ab his sibi impendi, ne per hoc accipiant fiduciam delinquendi. *Nam si evangelizem, non est mihi gratia, necessitas enim mihi incutitur*. Sicut dicit Dominius, « cum feceritis quæ dico vobis, dicite servi inutiles sumus, quæ debuimus facere, fecimus. » *Væ enim mihi erit si non prædicavero evangelium*. Missus enim servus a Domino, facit etiam invitatus quod sibi præceptum est, si quominus, astringatur plagis necesse est. Denique Moyses invitatus missus est ad Pharaonem, et Jonas coactus est prædicare Ninivitis. *Nam si volens hoc ago, mercedem habeo*. Manifestum est, quia nemo accipit remunerationem ejus rei quam invitatus agit. Si enim voluntarius, dignus mercede est, quia consentit domino et quod voluntate fit melius fit. Si autem invitatus, dispensatio mihi credita est. Nec hoc obscurum est, quia qui indevotus aliquid facit, non voluntate facit, sed necessitate, quia enim potestatis suæ non est, facit invitatus quod sibi præceptum est. *Quæ ergo erit merces mea, Ut evangelium annuntians sine sumptu ponam evangelium, ut non abutar potestate mea in evangelio*. Repressa verborum jactantia gloriatur, et vult intelligi quanta dignus mercede sit, quia potestate sua non utitur in evangelio, dum respuit oblatos sumptus, ne vim prædicationis humiliet : hoc est licere, sed non expedire propter salutem fratrum, ut corrigantur. Forma ergo vult esse cæteris ut ubi vident non expedire, etiam licitis non utantur. Si quominus delicto fient rei : quod sumunt cum ad detrimentum non proficiat. (Aug.) Dicit enim Apostolus licere sibi quidem et permissum esse a Domino, ut qui evangelium annuntiant, de evangelio vivant, id est, de evangelio habeant ea quæ huic vitæ erant necessaria. Sed tum se non esse abusum hac potestate : erant enim multi qui occasionem habere cupiebant acquirendi et vendendi evangelium, quibus eam volens amputare Apostolus, manibus suis victim suum toleravit. De his enim alio loco dicit (II Cor. xi) : *ut amputem occasionem his qui querunt occasionem*. Quanquam etiam sicut cæteri et boni Apostoli permissu Domini de evangelio viveret, et non in eo victu constitueret finem evangelizandi, sed magis ipsius victus sui finem in evangelio collocaret, id est, non ideo evangelizaret, ut perveniret ad cibum, et si qua sunt alia necessaria,

sed ideo ista sumeret, ut illud impleret, ne non volens sed necessitate evangelizaret : hoc enim improbatur cum dicit : *Nescitis, inquit, quoniam qui in templo operantur, quæ de templo sunt edunt; qui altari deserviunt, altari compatiuntur?* Sic et Dominus ordinavit his, qui evangelium annuntiant, de evangelio vivere. Ego autem nullius horum usus sum, hinc ostendit permissum esse, non jussum, alioquin contra præceptum Domini fecisse tenebitur. Deinde sequitur et dicit : *Nō autem sic scripsi hæc, ut ita fiant in me : bonum est mihi magis mori, quam gloriam meam quisquam inanem faciat*, hoc dixit quia statuerat propter quosdam occasionem quærentes manibus suis victum transigere : *Si enim evangelizavero, non est mihi gloria*. Id est, si evangelizavero, ut ita fiant in me, id est, si propterea evangelizavero ut ad illa perveniam et finem evangelii in cibo, et potu, et vestitu locavero ; sed quare non est ei gloria? *Necessitas enim, inquit, mihi incumbit*, id est, ut ideo evangelizem, quia unde vivam non habeo, aut ut acquiram temporarium fructum de prædicatione æternorum, sic enim erit necessitas jam in evangelio non voluntas. *Væ enim mihi erit, inquit, si non evangelizavero*. Sed quomodo debet evangelizare? scilicet ut in ipso Evangelio et in regno Dei ponat mercedem : ita enim potest non coactus evangelizare, sed volens. *Si enim volens, inquit, hoc facio, mercedem habeo*. *Si autem invitus, dispensatio mihi credita est*, id est, si coactus inopia earum rerum, quæ temporali vitæ sunt necessaria, prædico Evangelium, alii per me habebunt mercedem Evangelii, qui Evangelium ipsum me prædicante diligunt : ego autem non habeo, quia non ipsum Evangelium diligo, sed ejus pretium in illis temporalibus constitutum, quod nefas est fieri, ut non tanquam filius ministret quisque Evangelium, sed tanquam servus, cui dispensatio credita est, ut tanquam alienum erogat, nihil inde ipse capiat, præter cibaria, quæ non de participatione regni, sed sustentaculum miseræ servitutis dantur extrinsecus. Quanquam alio loco et dispensatorem se dicat, potest enim et servus in filiorum numerum adoptatus eam rem, in qua coheredis sortem meruit fideliter dispensare participibus suis, sed nunc, ubi ait : *Si autem invitus, dispensatio mihi credita est*, talem dispensatorem intelligi voluit, qui alienum dispensat unde ipse nihil accipiat.

Nam cum liber sim ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrificiam. (Amb.) Liber ex omnibus est, cum nulli per adulationem tradidit Evangelium, neque cujusquam præter salutem aliquid concupivit, neque ad delicias habendas ab aliquo sumptus largiores mercede hypocrisis accepit. Servum autem sic se omnium factum dicit, dum se per humilitatem similem omnium mente imbecillum exhibuit, ut eos per patientiam firmaret ad salutem futuram, confovens animos illorum, quia aut peccabant, aut res divinas tardius sequebantur, ut non aspere ferrent lenius reprehendebat. *Et factus sum*

A *Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrificerem.* Nam quasi videtur simulasse ut omnibus fieret omnia, quod solent adultores facere, sed non ita est : vir enim divinus et medicus spiritualis sciens omnium causas et vulnera, magna industria confovet illos et compatiatur ; cum omnibus enim hominibus quædam habens communia, factus est ergo Judæis quasi Judæus, quia propter scandalum illorum circumcidit Timotheum, et purificatus ascendit in templum, ne occasionem per eum acciperent blasphemandi. Rom ergo fecit quæ jam cessare deberet, sed fecit secundum legem, nam et consensit illis legem esse a Deo, et prophetas, et exinde illis ostendit Christum hunc esse, qui promissus est, ut assensus ejus haberet effectum.

B *His qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non sim sub lege, ut eos qui sub lege sunt lucrificerem.* Hi qui sub lege sunt Samaritani noscuntur, legem enim solam accipiunt, id est, quinque libris Moysi. Sunt autem ex origine Persarum et Assyriorum, quos rex Assyriorum, sublatis filiis Israel in captivitatem, posuit ad incolenda loca Samaritæ. Ideo et ignem colunt more Persarum : his ergo Apostolus, dum non negabat legem esse a Deo, fiebat quasi sub lege. Sed ex ea illis miti verbo Christum intelligendum tradebat, sic et Samaritana illa, quæ dixit ad Dominum : *Scio quia Messias venit* (Joan. iv), docta per legem. *His qui sine lege sunt, quasi sine lege essem, cum sine lege non essem Dei, sed in lege essem Christi.* Hoc dicit quia cum in lege Christi est, in lege Dei est, quia quod Christi est, Dei est, et quod Dei, Christi est, sicut dicit : *Omnia mea tua sunt, et tua mea* (Joan. xvii). *Ut eos qui sine lege sunt lucrificerem.* Dum enim assentit illis, id est, gentilibus, juxta physicam rationem mundum factum a Deo, et quæ in eo sunt, et animam esse immortalem, et ab ipso nos originem habere, ita enim in Actibus apostolorum ait : *Et sicut quidam ex vobis dixerunt : Ipsius enim et genus sumus* (Act. xvii), sic fiebat quasi sine lege, per quod subintroducebat illis Christum ipsum esse quem Deus ad judicandum mundum prælegit, et ipsum esse per quem omnia fecit. (Aug.) Utrisque enim debebat charitatem de corde puro, et conscientia bona et fide non ficta (I Tim. i), ac per hoc omnibus omnia factus est, ut omnes lucrificeret, non mentientis astu, sed compatiens affectu : id est, non omnia mala hominum fallaciter agendo, sed aliorum omnium malis omnibus, tanquam si sua essent : misericordis medicinæ diligentiam procurando. Cum itaque illa testamenti veteris sacramenta etiam sibi agenda minime recusabat, non misericorditer fallebat, sed omnino non fallens, atque hoc modo a Domino Deo illa usque ad certi temporis dispensationem jussa esse commendans, a sacrilegiis sacris gentium distinguebat : tunc autem non mentientis astu, sed compatiens affectu Judæis tanquam Judæus fiebat quando eos ab illo errore, quod in Christo credere nocebant, sed per vetera sacrificia sua cæremoniarum

que observationes se a peccatis posse mundari, si-
rque salvos existimabant, sic liberare cupiebat tan-
quam ipse errore illo teneretur, diligens utique
proximum tanquam seipsum, et hæc aliis faciens,
quæ sibi ab aliis fieri vellet si hoc illi opus esset :
quod cum Dominus monuisset, adjunxit : *Hæc est*
enim lex et prophetæ (Matth. vii). Hunc compati-
entis affectum in eadem epistola ad Galatas præcepit
dicens : *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo deli-*
cto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in
spiritu lenitatis, intendens te ipsum, ne et tu teneris
(Gal. vi). Vide si non dixit fieri tanquam ille, ut il-
lum lucrificas, non utique ut ipsum delictum falla-
citer ageret, aut se id habere simularet : sed ut in
alterius delicto quid etiam sibi accidere posset, at-
tenderet. Atque ita alteri tanquam sibi ab altero vel-
let misericorditer subvenire, hoc est, non mentientis
astu, sed compatiens affectu, sic Judæo, sic gentili,
sic cuilibet homini Paulus in errore vel peccato ali-
quo constituto, non simulando quod non erat, sed
compatiendo, quia esse poterat, tanquam qui se ho-
minem cogitaret, omnibus omnia factus est ut om-
nes lucrificaret. Neque enim egregius prædicator ut
quasi Judæus fieret ad perfidiam erupit, neque ut
quasi sub lege esset, ad carnale sacrificium rediit,
neque ut omnibus omnia fieret, simplicitatem men-
tis in erroris varietatem commodavit, sed descendendo
appropinquavit infidelibus non cadendo, ut
videlicet singulos in se suscipiens, et se in singulis
transfigurans compatiendo colligeret : si ita ipse
ut illi esset, quid impendi sibi ab aliis recte voluis-
set, et tanto verius unicuique erranti concurreret
quanto salutis ejus modum ex propria consideratione
didicisset.

Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucriface-
rem. Infirmus factus est dum propter fratres infir-
mos ab licitis abstinet ne illis scandalum generet.
Omnibus factus sum omnia, ut omnes salvos facerem.
Hoc fuit viri prudentis et spiritualis ut omnibus omnia
factus, propositum tamen religionis non excederet.
Quia ubi cessit, ad hoc cessit ut proficeret, et nec
aliud fecit quam lex mandavit. (*Cass.*) Quid aliud
ostendit quam secundum infirmitatem atque men-
suram eorum qui instituebantur descendisse
semper, et a perfectionis rigore aliud relaxasse se,
id quod destructio poscere videbatur, sed illud
magis præposuisse, quod infirmantium utilitas exi-
gebat, et ut hæc eadem attentius indagantes singu-
latim Apostolicarum virtutum insignia replicemus,
querat aliquis quomodo omnibus per omnia beatus
Apostolus suam probetur aptasse personam, ubi
factus sit Judæis, sicut Judæus? profecto ibi ubi
illam sententiam intimo corde custodiens, quia Ga-
latis denuntiaverat dicens : *Ecce ego Paulus dico vo-*
bis, si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit
(Gal. v). In Timothei tamen circumcisione, imagi-
nem quodammodo Judaicæ superstitionis assumpsit :
et rursus ubi factus est eis qui sub lege erant tan-
quam sub lege esset, nempe ibi ubi Jacobus omnes-

A que seniores Ecclesiæ formidantes ne in eum illa
irrueret Judæorum credentium imo Christianorum
judaizantium multitudo quæ ita fidem Christi rece-
perat, ut adhuc in judaismo teneretur, discrimini
ejus hoc consilio ac persuasione succurrant, dicen-
tes : *Vides, frater, quot millia sunt Judæorum qui*
crediderunt, et hi omnes æmulatores sunt legis; audie-
runt autem de te quia discessionem doceas a Moyse
eorum, qui per gentes sunt Judæorum, dicens non
debere eos circumcidere filios suos; et infra: Hoc
ergo fac quod tibi dicimus: sunt nobis viri quatuor
votum habentes super se; his assumptis sanctifica te
cum illis, et impende in illis ut tradant capita, et
scient omnes quomodo quæ de te audierunt falsa sunt,
sed ambulans et ipse custodiens legem (Act. xxi); et

II ita pro illorum qui sub lege erant salute illam pau-
lisper distractionem sententiæ suæ calcans qua dixe-
rat : *Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo*
vivam (Gal. ii) : caput radere, purificari secundum
legem, atque in templo Mosaicorum vota offerre com-
pellitur, quæ res etiam pro salute eorum qui legem
Dæi penitus ignorabant, tanquam et ipse sine lege
esset, effectus sit, lege in Atheniensium urbe ubi
gentilium vigeat impietas, quo usus sit prædicationis
exordio. *Præteriens, inquit, vidi simulacra, et*
aram, in qua scriptum erat IGNOTO DEO (Act. xvii).
Cumque de eorum superstitione sermonem fuisset
orditus tanquam si et ipse sine lege esset sub occa-
sione illius profani tituli fidem Christi intulit dicens :
Quod ergo ignorantes vos colitis, hoc et ego annuntio
vobis, et post pauca velut si divinæ legis penitus igna-
rus, gentilis poetæ versum potius quam Moysi aut
prophetarum maluit proferre sententiam. Et sicut
quidam inquiens vestrum poetarum dixerunt: ipsius
et genus sumus. Cum itaque suis eos quæ refutare
non possint testimonio fuisset aggressus, ita de
falsis vera confirmans subdidit, dicens: Genus ergo
cum sumus Dei, non debemus estimare auro aut ar-
gento, aut lapidibus sculpturæ artis et cogitationis homi-
nis divinitatem esse similem (Act. xvii). Infirmis au-
tem infirmus effectus cum secundum indulgentiam,
non secundum imperium, his qui se continere non
poterant in idipsum redire concessit, sive cum lacte
non esca Corinthios potans, infirmitate et timore et
tremore multo apud eos fuisse se dicit. Omnia autem
D omnibus factus est, ut omnes faceret salvos cum
dicit : *Qui manducat, non manducantem non spernat;*
et qui non manducat, manducantem non judicat; et
qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit, et
qui non jungit melius facit (Rom. xiv). Et alibi :
Quis, inquit, infirmatur et ego non, infirmor? Quis
scandalizatur et ego non uror? Atque hoc modo illud
quod Corinthiis præceperat adimplevit dicens: Si-
ne offensione estote, Judæis et Græcis, et Ecclesiæ
Christi sicut et ego per omnia omnibus placeo, non
quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi
fiant (I Cor. x). Utile sine dubio ei fuerat Timotheum
non circumcidere, caput non radere, purificationem
Judaicam non assumere, nudipedia non exercere,

vota legalia non offerre, sed facit hæc omnia, quia non querit quod sibi utile est, sed quod multis, quod quamvis Dei contemplatione sit factum, tamen simulatione non caruit. Qui enim per legem Christi legi mortuus fuerat, ut Deo viveret, quippe illum iustitiam legis, in qua conversatus fuerat sine querela, detrimentum fecerat, et arbitratur ut stercora ut Christum lucrifaceret (*Philip. iii*), ea quæ legis erant vero cordis affectu offerre non potuit. Nec fas est credi eum qui dixerat: *Si enim quæ destruxi, hæc iterum ædifico, prævaricatorem me constituo* (*Gal. ii*), in id se incidisse quod ipse damnaverat et in tantum non magis res ipsa quæ geritur, quam gerentis pensatur affectus. (*Aug.*) Hoc ergo exhibeamus ei cujus infirmitatem portare volumus, quod ab illo nobis vellemus exhiberi, si forte nos in ea essemus et ipse non esset. Ad hoc pertinet quod ipse Apostolus ait: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem*, cogitando scilicet in eo vitio etiam se esse potuisse, unde cupiebat alterum liberari: compatiendo enim potius id agebat, non mentiendo, sicut quidam suspicantur, et hi maxime qui mendaciis suis defendendis, quæ negare non possunt alicujus magni exempli patrocinium querunt. *Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar.* (*Amb.*) Hoc est, omnia supra dicta facio, ut voluntatis Evangelicæ particeps fiam, quam habet circa salutem humanam. *Nescitis quoniam qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus autem accipit palmam.* Nunc aliud incipit exponere. Itaque hoc exemplo ostendit quanta sit utilitas legis nostræ, in qua non uni, sed omnibus promissa est palma.

Sic currite ut comprehendatis. (*Theolog.*) Sollicite vult curri ad promissionem, quia magna est, nec propter lentorum et segnium moras paratos atque alacres debere subsistere, cum rectius sit, ut desides a præcorrentibus incitentur, quam ut properantes a residentibus obligentur. *Omnis autem qui in agone contendit ab omnibus se abstinet.* Ab his omnibus, inquit, quæ vitanda eadem tradit disciplina, cum sciant unum coronandum, quanto magis observandum nobis est, quia omnibus promissa est salus. A quibus omnibus dixerit, inquiramus, ut possit nobis spiritualis agonis instructio comparatione carnalis acquiri. (*Cass.*) Illi etenim qui in hoc agone visibili student legitime decertare, utendi omnibus escis quas desiderii libido suggesserit non habent facultatem, sed illis tantummodo quas eorundem certaminum signant disciplina, et non solum interdictis escis, et ebrietate, omnique crapula, eos necesse est abstinere, verumetiam cuncta inertia, et otio atque desidiosa ut quotidianis exercitiis jugiter meditatione virtus eorum possit accrescere, et ita omni sollicitudine ac tristitia negotisque secularibus, abiectionem etiam contempere congaudent efficiuntur aliam, ut præter exercitium discipline nihil aliud censerint, nec ulla mundi cura penitus implicentur, ab eo tantum qui certamine præsidet, sperantes quotidiani victus substantiam et coronæ gloriam, condignaque præmia

A victoriæ laude consequere. Itaque si agonis mundialis intelligimus disciplinam, cujus exemplo beatus Apostolus nos voluit erudire, docens quanta custodia quid nos conveniat facere, qua puritate oportebit custodire nostri corporis atque animæ castitatem, quos necesse est quotidie sacrosanctis agni carni-bus vesci, quas neminem immundum contingere etiam veteris legis præcepta permittunt? In Levitico namque ita præcipitur: *Omnis mundus manducabit carnes, et anima quæcunque ederit de carni-bus sacrificii salutaris, quod est Domini, in qua est immunditia peribit coram Domino* (*Levit. vii*). Quantum est igitur integritatis munus, sine qua et illi qui erant sub veteri testamento sacrificiis typicis non poterant interesse, et qui mundi hujus corruptibilem coronam cupiunt adipisci, nequeunt coronari. Itaque omni custodia cordis nostri sunt latebræ primitus extirpandæ; quod enim illi in corporis puritate cupiunt assequi, nos debemus etiam in cordis conscientia possidere, in qua Dominus arbiter atque agonotheta residens pugnam cursus atque certaminis nostri jugiter exspectat, ut ea quæ in propatulo horremus admittere, ne intrinsecas quidem coalescere incauta cogitatione patiamur, et in quibus humana cognitione confundimur, nec occulta quidem concupiscentia polluiamur: quæ licet possit hominum præterire notitiam, sanctorum tamen Angelorum ipsiusque omnipotentis Dei scientiam quam nulla subterfugiant secreta, latere non poterit. *Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.* (*Amb.*) Et in hoc multum dispar bonum est, ac per hoc diligentiores nos esse debere, quibus non terrenis et marcescentibus floribus, sed æternis conserta gemmis, in modum regalis diadematis, spiritualis coronam spectamus.

Ego igitur sic curro, non quasi in incertum. Magna spe currere proficitur, certum habens quid sit promissum. *Sic pugno non quasi aerem cædens.* Hoc est, non verbis magis sed rebus contendo. *Sed castigo corpus meum et subiici mihi.* Castigare corpus est reprimis illud agere, et illi ei dare quæ ad vitam proficiant, non ad laxum; servatui vero subiicitur, dum non suam perficit, sed spiritus voluntatem. *Ne forte aliis prædicans ipse reprobus efficiar.* Ideo se refrenare corpus suum ostendit, ut remuneratione, quam aliis prædicat, etiam ipse dignus habeatur ne aliis curatis ipse remaneret in vulne ei. Ratam ergo spem predicationis suæ affirmat, quando gestus id se prosequi quod docet, ostendit: quia qui aliter agit quam prædicat, suspectus facit audientes, ut de promissis dubitent; suo itaque exemplo non magis verbis, quam operibus exercendum hortatur. (*Cass.*) Vides quid in semetipso, id est, in carne sua, colluctationum suam velut in base quadam firmissima statuerit, et proventum pugnae in sola castigatione carnis et subiectione sui corporis collocaverit. *Ego, inquit, sic curro non quasi in incertum, non currit in incertum quia cœlestem Jerusalem conspiciens deusum habet quo sibi*

cordis sui inflexibilis sit dirigenda perspicacitas; **A**erem vacuum et inanem, aliquos tamen in aere non currit in incertum, quia obliviscens ea quæ posteriora sunt, extendit se ad destinatum, persequens ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu quo semper dirigens suæ mentis obtutum, et ad eum omni cordis properatione festinans cum fiducia proclamabat: *Bonum agonem certavi, cursum consummavi, fidem servavi; et quia se noverat post odorem unguentorum Christi perpeti conscientiæ devotione infatigabiliter cucurrisse et spiritalis agonis certamen, carnis castigatione vicisse, cum fiducia insert: de cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex, ut et nobis quoque similem spem retributionis aperiret, si in agone cursus istius imitari eum velimus, et adjecit: Non solum autem mihi, sed et omnibus qui diligunt adventum ejus, participes nos coronæ suæ in die judicii fore pronuntians, si diligentes adventum Christi, non illum tantum, qui etiam nolentibus apparebit, sed etiam hunc, qui quotidie in sanctis committat animabus victoriam certaminis, castigatione corporis acquiramus. De quo adventu Dominus in Evangelio: Ego, inquit, et Pater meus veniemus et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv); et iterum: Ecce ego sto ad ostium, et pulso. Si quis audierit vocem meam et aperuerit januam, introibo ad illum, et cenabo cum illo, et ipse mecum (Apoc. iii). Nec tamen agonem cursus tantummodo consummasse se describit, cum dicit: Si curro, non quasi in incertum, quod specialiter tantum refertur ad intentionem mentis et fervorem spiritus sui, qui toto Christum sequebatur ardore cum sponsa decantans: Post te in odorem unguentorum tuorum currimus; et iterum: Adhesit anima mea post te: sed etiam aliud collectationis genus se vicisse testatur dicens: Sic pugno non quasi aerem verberans, sed castigo corpus meum et servituti subicio, quod proprie ad continentia doloris et corporale jejunium, atque afflictionem carnis pertinet, per hanc se pugilem quemdam strenuum suæ carnis esse describens, nec in vanum adversus eam ictus continentia exercuisse designans, sed triumphum pugna mortificatione sui corporis acquisisse, quo verberibus, continentia castigatione, jejuniorum gressibus eliso, victori spiritui immortalitatis coronam et incorruptionis contulit palmam. Vides legitimum collectationis ordinem; et spiritalium certaminum contemplaris eventum, quemadmodum athleta Christi adeptus de rebellatrice carne victoriam vitiorum, illa subjecta quodammodo pedibus suis, ut sublimis triumphator, invehitur, et idcirco non currit in incertum, quia confidebat urbem sanctam Jerusalem cœlestem se protinus ingressurum; sic pugnat jejuniis scilicet et afflictione carnali, non quasi aerem verberans, id est, non in vanum ictus continentia porrigens, per quos non aerem vacuum, sed illos spiritus qui in eo versantur, castigatione sui corporis verberabat: qui enim dicit, non quasi aerem verberans, ostendit se tametsi non*

aerem vacuum et inanem, aliquos tamen in aere verberare: et quia hæc certaminum genera superaverat, et ditatus multarum coronarum stipendiis incedebat, non immerito robustiorum hostium incipit subire luctamina, ac prioribus æmulis triumphatis cum fiducia proclamat et dicit: *Jam non est nobis collectatio adversus carnem, et sanguinem, sed adversus principatus, adversus potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitia in cœlestibus (Ephes. vi).*

CAPUT X.

Reprobat Apostolus participantes ex idolis, et docet quomodo utendum sit iis quæ immolantur idolis.

Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube et in mari. Judæorum exemplo qui negligentia sua offenderunt, sollicitos non vult esse, ideoque sub nube dicit illos fuisse, quia omnia quæ gesta sunt in figura nostri facta sunt ut veritatis nostræ illi habuerint imaginem: contexti enim nube et ab avversariis suis tuti præstiti dum a morte liberati sunt, baptizati dicuntur. Illis enim, id est, Ægyptiis in mari mortuis, dum hi, duce Moyse, feliciter transeunt, erepti sunt a morte, quod præstat baptismum; non enim illis præterita mala imputata sunt, sed per mare et per nubem purificati præparati sunt ad accipiendam legem, et formam futuri sacramenti nostri. **E**t omnes eandem escam spiritalem ederunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequenti eos petra: petra autem erat Christus. (Amb.) Manna et aquam quæ fluxit de petra hæc dicit spiritalia, quia non mundi lege parata sunt; sed virtute Dei sine elementorum commixtione ad tempus creata, habentia in se figuram futuri mysterii, quod nunc nos sumimus in commemorationem Christi Domini. Ideo et panis angelorum dictus est, quia virtute qua angeli subsistunt creatus est, hoc significans, quia de cœlis venturus erat, qui spiritaliter pasceret. Unde et manna primum Dominico die venit de cœlo ad saturitatem populi: sequens tamen petra dicta est, quæ intelligitur Christus esse: ubi enim deficiebat humanum eis suffragium, aderat Christus: ideo sequebatur, ut ubi defecisset ille subveniret, nec enim petra aquam dedit, sed Christus. Mare Rubrum significat baptismum, Moyses ductor per mare Rubrum significat Christum, populus transiens significat fideles, mors Ægyptiorum significat abolitionem peccatorum. Nunquid non eadem credebant per quos hæc signa monstrabantur, per quos ea quæ credimus prophetata prænuntiabantur? Utique credebant, sed illi ventura, nos autem venisse. Ideo et sic ait, *eundem potum spiritalem biberunt, sed spiritalem eundem, nam corporalem non eundem. Quid enim illi biberunt, bibebant autem de spiritali consequenti eos petra, petra autem erat Christus.* Videte ergo fide manente signa variata, ibi petra Christus, nobis Christus quod in altari Dei ponitur;

et illi pro magno sacramento ejusdem Christi bibe-
runt aquam profluentem de petra; nos -quid biba-
mus norunt fideles; si speciem visibilem intendas,
aliud est; si intelligibilem significationem, eundem
potum spiritalem biberunt, *Petra autem erat Christus*;
de qua petra in libro Job ita legitur, *Petra autem
fundeat mihi rivus olei*. Quæ videlicet petra nunc
ad usum sanctæ Ecclesiæ olei rivus fundit, quia in
ea loquens Dominus prædicamenta unctionis intimæ
emanant. De hac petra olei rivus exiit liber Matthæi,
liber Marci, liber Lucæ, liber Joannis. In diversis
hujus mundi partibus quot prædicamenta dedit, tot
petra hæc per ora Apostolorum omnium rivus fudit,
toties adhuc de petra hac olei rivus funditur, quoties
sancto Spiritu ungendis mentibus auditorum ea quæ
in libris veteribus de Christo dicta sunt explanantur,
et rivi vocantur olei, quia decurrunt et ungunt, in
quibus quisquis tingitur, ungitur, quisquis tingitur
interius impinguatur. *Sed non in pluribus eorum
bene sensit Deus.* (Amb.) Ideo hoc dixit, quia acce-
ptum beneficium non intellexerunt. *Prostrati enim
sunt in deserto.* Dignum est, ut qui magna consecu-
tus, in parvis diffidens est, non solum hæc non ad-
piscatur, verum etiam amittat et illa. Quomodo ergo
superius hortatus est ad meliora, se etiam dicit id
elaborare, ut ad promissionem dignus occurrat,
nunc ut istud exempli terrore constringat, ac suadeat
Judæos, tunc simili modo dicit donum Dei et
gratiam sortitos, sicut et nos, et quia indiligentes
et dubitantes de Dei provisione fuerunt, prostratos
esse in deserto, ut ideo semetipsum affligere se
ostenderet, ne in illorum numero inveniretur, pro-
inde elaborandum, ut sui imitatores existerent.

*Hæc autem in figura nostri facta sunt, ut non simus
desiderantes mala sicut et illi desideraverunt.* Hic sen-
sus et ratio quam supra memoravi. *Neque simulacris
servientes, sicut quidam illorum.* Nunc hos tangit qui
in idolo recumbentes putabant non esse peccatum.
*Sicut scriptum est (Exod. xxxii): Sedit populus man-
ducare et bibere, et surrexerunt ludere.* Ante idolum
utique, ut non se crederent immunes a crimine, qui
in idolo epulabantur: nam Moyse in monte posito
apud Deum, simulacro vituli facto post oblationem
dedicationis causa, *sedit populus manducare et bi-
bere, et surrexerunt ludere.* Hæc luxuria est, qua sem-
per oblectati, in Dei rebus infideles inventi sunt.
(Greg.) Ideoque instruit, ne in hac diffidentia per
assensum luxuriæ idoli incidamus. Ex vanitate ergo
ad iniquitatem ducimur, cum prius per levia delicta
desluimus, et usu cuncta levigante nequaquam post
committere, etiam graviora timeamus. Nam dum
moderari lingua otiosa verba negligit more inolitæ
remissionis capta, audax ad noxia prorumpit. Dum
gulæ incumbitur ad lenitatis protinus insaniam pro-
ditur; cumque mens subigere delectationem carnis
renuit, plerumque et ad perfidiæ originem ruit. Unde
bene Paulus plebis Israeliticæ damna conspiciens, ut
imminente ab auditoribus mala compesceret, cura-
vit ex ordine transacta narrare dicens: *Neque idolo*

*latræ efficiamini sicut quidam quemadmodum scriptum
est: Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt
ludere.* Esus quippe potusque ad ludum impulit, lu-
dus ad idololatriam traxit, quia si vanitatis culpa ne-
quaquam caute compescitur, ab iniquitate protinus
mens incauta devoratur, Salomone attestante, qui
ait: *Qui modica spernit, paulatim decedit (Eccli. xix).*
Si enim curare parva negligimus insensibiliter se-
ducti, audenter etiam majora perpetramus. *Neque
fornicamur sicut quidam illorum fornicati sunt, et ce-
ciderunt una die viginti tria millia hominum.* Hoc illis
retributum est, quando cum Madianitis mulieribus se
commacularunt. Ira enim Dei exstitit contra illos
quæ æmulatione Phinees sacerdotis habentis zelum
Dei sopita est ne plures morerentur. *Neque tentemus
Christum, sicut quidam tentaverunt, et a serpentibus
perierunt.* Detrahentes de Deo Christum tentasse di-
cuntur, quia Christus erat, qui ad Moysen loqueba-
tur. Denique ne nos in eadem causa inveniamur,
commonet ne diabolo tradamur: *cujus serpentes ha-
bent figuram; qui nos super omne genus serpentum
calcare spiritualiter jussit.* (Aug.) Ipse enim est et
prophetarum Deus, qui populo infideli ad signifi-
canda peccata, quorum veneno invisibiliter morie-
bantur, visibiles serpentes quibus admoverentur im-
misit, et plaga emendatoria mortes animarum morti-
bus corporum figuravit: *Neque murmuraveritis, sicut
quidam eorum murmuraverunt.* (Ambr.) Murmurare
est falso ad invicem de præpositis et rectoribus
queri, quantum ad mentem loci pertinet, quia solet
murmur fieri et justa ex causa. *Et perierunt ab exter-
minatore.* Hoc est in locum Jude concesserunt anti-
cipantes illum, quia tradens Christum exterminatus
est de numero Apostolorum a iudice Deo. Per hæc
exempla ad correctiorem nos vitam provocat, ut mo-
nitis ejus aut præmium, si obediens fuerimus, aut
propensioem pœnam mereamur inobedientes. Non
est enim ambiguum illos peccantes plus subjiciendos
tormentis, quibus peccantium pœnæ ad hoc relate
sunt ne peccarent. *Hæc autem omnia in figura
contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem
nostram, in quos fines sæculorum devenerunt.* Fines
sæculorum nos sumus, quia tunc hæc ideo facta
noscentur circa retributionem illorum, ut nobis es-
sent exemplo, qui postremo sæculo futuri eramus in
fide Christi; pro utilitate enim nostra gesta sunt, ut
si terrore horum in Dei timore manserimus, gloriam
illis promissam accipiamus. Si quominus, geminabi-
tur nobis pœna illorum, quia major notitia legis plus
facit reum. (Aug.) Hæc, inquit, omnia in figura
contingebant illis, scripta sunt autem propter nos.
Ecce ipse aperuit, cur illæ litteræ accipiantur a no-
bis, et cur illa rerum signa jam necesse non sit, ut
observentur a nobis. Cum enim dicat, scripta sunt
propter nos, procul dubio demonstrat, quanta nobis
cura legenda et intelligenda, et in quanta auctori-
tate habenda sint, quia propter nos utique scripta
sunt; cum vero dicit figuræ nostræ fuerunt, et in fi-
gura contingebant illis, ostendit jam non opus esse,

ut cum res ipsas manifestas agnoscat, figurarum praenuntiantium celebrationi serviamus.

Propterea et qui se putat stare, videat ne cadat. (Ambr.) Hoc ad eos loquitur qui praesumentes de scientia, qua licitum est omnia edere, infirmis fratribus scandalo erant, et putantes aliquid se proficere doctrina pseudoapostolorum, detororaverant, et iudicabant Apostolum, cum ipsi essent rei. Superbiam ergo amputat ne per hanc tententur, sicut Judaei tentati sunt et perierunt. (Greg.) Per hanc ergo sententiam et spes nutritur humilium, et elatio premitur superborum, dum et illi bona possunt amittere, de quibus superbiunt, et isti ea percipere, quae quia non habeant contemnuntur. Formidemus igitur in his quae accipimus, ne eos illa necedum assecutos in desperationem trahamus. Quid enim sumus hodie novimus, quid aut post paululum possimus esse nescimus. Hi vero quos fortasse despiciamus, et tarde possunt incipere, et tamen vitam nostram ferventioribus studiis anteire. Timendum itaque est, ne etiam nobis cadentibus surgat, qui nobis stantibus irridetur, quamvis stare jam non novit, qui non stantem novit irridere. *Tentatio vos non apprehendat nisi humana* (Ambr.). Ac per hoc detrahentes Apostolo, Dominum tentare videntur, quia et tunc cum Moysi detraherent, et dubitarent de eo, Deum tentasse dicuntur. Oportet enim quod probatum non habetur, tentatur. Ideo ut haec tentatio convellatur admonet cum terrore; ut autem humana tentatio illos apprehendat hortatur: humana enim tentatio est propter spem Dei diffidere de homine, quia vana spes in homine, ut in necessitate aut pressura non desperet de Deo, humanum auxilium requirendo. Sicut et Judaei qui dubitantes de Deo idolorum adminiculum exorabant, hoc est, humanum auxilium, quia dii paganorum terra sunt, et culturam idolorum humanus error invenit. Propter Christum ergo pati, humana tentatio est, per quam proficitur apud Deum. (Aug.) Sunt etiam humanae tentationes, credo, cum bono quisque animo secundum humanam tamen fragilitatem in aliquo consilio labitur, aut irritatur in fratrem studio corrigendi, paulo tamen amplius quam Christiana tranquillitas postulat, de quibus Apostolus dicit, *tentatio vos non apprehendat, nisi humana*. Quae sententia et aliter intelligi potest. (Cass.) *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana*. Non enim meremur mentis robore conquisito graviores pugnas nequitiarum caelestium experiri, qui carnem fragilem resistentem spiritui nostro subjugare non quivimus. Quod Apostoli testimonium non intelligentes, quidam posuerunt pro indicativo, optativum modum, id est, *tentatio vos non apprehendat, nisi humana*, quod ab ipso dici manifestum est, non optantis, sed pronuntiantis, vel exprobrantis affectu. (Greg.) Humana quippe tentatio est, qua plerumque in cogitatione tangimur etiam nolentes, qui ut nonnunquam et illicita ad animum veniant. Hoc itaque in nobismetipsis ex humanitatis corruptibilis pondere habemus. Jam vero demoniaca est, et non humana tentatio, cum ad hoc

A quod carnis corruptibilitas suggerit, per consensum se animus restringit.

Fidelis autem Deus qui non patitur vos tentari super quam potentia: sed faciet cum tentatione etiam proventum ut possitis tolerare. (Ambr.) Ideo fidelem dicit Deum qui non patietur vos tentari super id quod potestis, quia daturum se promissit Deus diligentibus se regna caelestia, et ut dei necesse est, quia fidelis est. Propterea ergo tribulatis pro se aderit, nec patietur tantum irrogari, quod tolerari non possit, sed faciet, ut aut cito cesset tentatio, aut si prolixia fuerit, dei tolerandi virtutem; alioquin non dabit, quod promissit, quia vincitur, qui patitur: homo est enim infirmitati subiectus, et non erit qui accipiat. Sed quia fidelis est Deus qui promissit, subvenit, ut impleat quod promissit. Denique breviores dies dicit Dominus, ut salventur electi, et possint consequi regnum Dei. Quomodo tamen a Deo adjuvatur, si tantum permittitur tentari quantum potest? Adjuvatur plane, dum non plus permittitur ei imponi quam scitur ferre posse, ut quarto die pati non permittatur, qui scitur ultra non posse quam tri-duo tolerare. (Greg.) Contra hanc sententiam qua scriptum est: *Fidelis autem Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam proventum, ut possitis sustinere*, videtur idem Paulus alibi allud ad Corinthios sentire, ita dicens (II Cor. x): *Nolumus ignorare vos, fratres, de pressura nostra, quae facta est nobis in Asia, quoniam supra modum et supra virtutem gravati sumus; et si supra virtutem gravamur, quoniam gravari nos Deus patitur, item si supra virtutem non gravamur quoniam supra virtutem gravari dicimur, ut ista dissonantia celerius dissolvamus, ad illud propheticum testimonium recurramus, ubi ait: quia vana salus hominis in Deo faciamus virtutem* (Psal. lxx). Frequenter ergo gravari dicimur supra humanam fragilitatem, quia vana salus hominis est, sed nunquam gravamur supra virtutem, quia ille medicus est. Agrotus ergo sub manibus medici aliquando plorat, quia quo pacto ad salutem perveniat, ignorat: sed sapiens medicus plerumque secatur, ut agrotum quoque ad salutem perducatur. Paulus igitur intuendo fragilitatem gravari se dixit supra virtutem, nihilominus ait: *Omnia possum in eo qui me confortat* (Phil. iv). Itaque in Job ita scriptum est: *Iratus est contra me furor ejus, et sic me habuit quasi hostem suum* (Job. xix). Prædicatore quippe egregio attestante didicimus, quia fidelis Deus et non patitur nos tentari supra id quod possumus ferre, sed faciet cum tentatione etiam proventum, ut possimus sustinere. Per prophetam quoque Dominus dicit: *Plaga inimici percussit te castigationes crudeli* (Jer. xxi). Qui ergo ita percutitur, ut vires illius a percussione superentur, non hunc Dominus jam quasi filium per disciplinam, sed quasi hostem per iram ferit. Cum ergo virtutem nostram patientia flagella transeunt, valde metuedum est, ne peccatis nostris exigentibus, non quasi filii a Patre, sed quasi hostes a Domino feriamur. Et

quia fit plerumque, ut etiam maligni spiritus afflictorum cordibus multa suadeant, atque inter flagella quæ exterius feriunt cogitationes noxias in mentibus fundant, post furorem Domini recte subiungitur: *Simul venerunt latrones ejus, et fecerunt sibi viam per me.* Latrones namque ejus maligni sunt spiritus, qui exquirendis hominum motibus occupantur, qui viam sibi in afflictorum cordibus faciunt, quando inter adversa quæ exterius tolerantur cogitationes quoque pravas immittere non desistunt. De quibus adhuc dicitur: *Et obsederunt in gyro tabernaculum meum.* In gyro enim tabernaculum obsident, quando ex omni latere suis tentationibus mentem cingunt, quam modo lugere de temporalibus, modo desperare de æternis, modo in impatientiam ruere, atque in Deum blasphemiz verba jaculari pessima suggestionem persuadent. Quæ tamen verba, ut jam prædiximus, beatum Job etiam juxta historiam congruunt, qui dum mala quæ pertulit ante oculos congescit, non quasi corrigendo filium, sed quasi hostem percussus se esse judicavit, per quem sibi etiam latrones ejus viam fecerunt, quia maligni contra eum spiritus licentiam percussionis acceperunt, cujus in gyro tabernaculum obsederunt, quia sublatis rebus et filiis, etiam corpus ejus omne vulneribus attriverunt. Sed mirum valde est, cum latrones diceret, cur addidit ejus, ut videlicet eosdem latrones Dei esse monstraret; qua in re si voluntas ac potestas malignorum spirituum discernatur, cur Dei latrones dicantur aperitur, maligni quippe spiritus ad nocendum nos incessabiliter anhelant: sed cum pravam voluntatem ex semetipsis habeant, potestatem tamen nocendi non habent, nisi eos voluntas summa permittat, et cum ipsi quidem injuste nos lædere appetunt, quemlibet tamen lædere non nisi juste a Domino permittuntur. Quia ergo in eis et voluntas injusta est, et potestas justa, et latrones dicuntur, et Dei, ut ex ipsis sit quod inferre injuste desiderant, et ex Deo quod desiderata juste consumant.

Propter quod, charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura (Ambr.). Hortatur etiam nunc ut abstineant se ab omni societate idololatriæ, ut non solum spes, sed et animus in Deo tollatur, ne per hoc nascatur in Deum tentatio. Nemo enim assiduus in idolio, nihil sperat de Deo, hinc sperare dubitare de Deo est, sicut et Saul relicto Deo qui ei fuerat delicti causa iratus ad idololatriam se contulit, aliquid sperans de ea; cui quidem et in præsentī obsuit, et in futurum gehennam ultricem providit. *Ut prudentibus loquor, vos judicate quod dico.* Exemplum subjicit, ut facilius suadeat, quia qui verba satis non faciunt, solent exempla suadere. *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis et unum corpus multi sumus, omnes enim de uno pane participamus.* Quoniam unum sumus alter alterius membra, unum nos sentire debere dicit, ut fides una unum habeat sensum et opus. *Videte enim Israel secundum carnem.* Hoc est, discite, homines videntes Deum, quemadmodum

A se habeant carnalia, id est, idololatria. *Namque qui edunt hostias, participes sunt altaris?* Sicut enim nos de uno pane et de uno calice percipientes, participes et consortes sumus corporis Domini, ita et qui edunt hostias, participes sunt altaris erroris. *Quid ergo dico quod idolis immolatum sit aliquid? aut quod idolum sit aliquid? sed quæ immolant gentes, demoniis immolant, et non Deo.* Simulacrum verè nihil est, quia imago videtur rei mortuæ, sed sub tegmine simulacrorum diabolus colitur. *Nolo vos autem socios fieri demoniorum.* Ostendit illis non hoc esse tantum quod videtur in idolio, sed esse occultum iniquitatis mysterium, quod ut unius Dei fidem corrumpere, Satanas adinvenit. Unde et Joannes apostolus in sua Epistola dicit: *Ad hoc venit Filius Dei ut solveret opera diaboli (I Joan. iii).* Eos quippe ab idololatria prohibebat, propter quod eis ostendere voluit, ita illos fieri socios demoniorum, si idololatriæ sacrificia manducaverint. Quomodo Israel carnalis socius erat altaris in templo, qui de sacrificiis manducabat; ideo quippe carnaliter et secundum carnem, quia est Israel spiritaliter, vel secundum spiritum, qui veteres umbras jam non sequitur, sed eam consequentem, quæ illis umbris præcedentibus significata est, veritatem. Hic enim cœpit, ut hoc diceret: *Propter quod, dilectissimi, fugite ab idolorum cultura.* Deinde secutus ostendit ad quod sacrificium debeant jam pertinere dicens: *Quasi prudentibus dico, vos judicate quod dico: Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio est sanguinis Christi? Panis quem frangimus nonne communicatio est corporis Christi? Quia unus panis, et unum corpus multi sumus.* Omnes enim de uno participamus; et propter hoc subjunxit: *Videte Israel secundum carnem, nonne qui de sacrificiis manducant, socii sunt altaris?* Ut intelligerent ita se jam socios esse corporis Christi, quemadmodum illi socii sunt altaris, et quia ut hoc diceret, ab idololatria prohibebat; unde locus iste sermonis ejus sicut commemoravi sumpsit exordium, ne putarent ideo non esse curandum, si de sacrificiis ederent idolorum, quia idolum nihil est, existimantes sibi hæc velut superflua non nocere; confirmavit quidem et ipse quia nihil esset idolum, nec ideo se ista prohibere, quia idolis immolantur, quæ non habent sensum, sed quia, *quæ immolant, inquit, id est idolorum cultores, demoniis, et non Deo immolant, nolo vos socios demoniorum fieri, quia unus panis,* inquit, unum corpus multi sumus, omnesque de uno pane et de uno calice participamus. Quia qui passus est pro nobis, commendavit nobis in isto sacramento corpus et sanguinem suum, quod etiam fecit, et nos ipsos. Nam et nos corpus ipsius facti sumus, et per misericordiam ipsius quod accepimus nos sumus. Recordamini et vos, non fuistis, et creati estis, ad aream domini-cam, comportati estis laboribus hominum, id est annuntiantibus Evangelium, triturati estis, quoniam catechumeni disflerebamini, in horreo servabimini, nomina vestra dedistis, cœpistis moli jejuniis et exorcismis, postea ad aquam venistis, et conspersi

estis, et unum facti estis, accedente fervore Spiritus sancti cocti estis, et panis dominicus facti estis. Ecce quod accepistis; quomodo ergo unum videtis esse quod factum est, sic unum estote vos diligendo vos, tenendo unam fidem, unam spem, individuum charitatem. Hæretici quando hoc testimonium contra se accipiunt, quia illi quærent divisionem, cum panis iste indicet unitatem. Sic et vinum in multis racemis fuit, et modo in uno est; unum est in suavitate calicis post pressuram torcularis, et vos post illa jejunia, post labores, post humilitatem et contritionem jam in nomine Christi tanquam ad calicem Domini venistis, et ibi vos estis in mensa, et ibi vos estis in calice, nobiscum vos estis: simul enim hoc sumus, simul bibimus quia simul vivimus: *Non potestis calicem Domini bibere et calicem dæmoniorum; non potestis mensæ Domini participare et mensæ dæmoniorum*. Sicut Dominus ait: *Non potestis Deo servire et mammonæ* (Matth. vi), quia qui calicem dæmoniorum bibit, calici Domini insultat, et cum mensæ dæmoniorum communicat, mensæ Domini, id est, altari obstreperit, et Domini corpus crucifigit; ideo enim Christus crucifixus est, quia dissolvit opera diaboli, qui ergo facit opera diaboli, Christo repugnat. An æmulamur Dominum, nunquid fortiores illo sumus? Vix fit ut humilis zeletur potentem, scit enim non sibi competere, in quo illi potest invideri: sed aut inæquali invidetur, aut prope æquali; ideo Apostolus non posse dixit homines æmulari Dominum Jesum, præterea qui illum sciunt, si quo minus, non videbitur eis dignus esse vocari Dominus, quem zelantur, ne Dominus sit. Zelo enim Satanas idolatriam invenit, ut homines negando Deum Dominum idolis serviant quasi diis et dominis. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt*. Omnia dicit licere secundum legem naturæ, omnia enim munda sunt, de escis agebatur et carne idolis immolata: nam quæ prohibita et interdicta sunt, quomodo dici possunt licere? cum etiam hic ipsa quæ concessa sunt significet aliquando non expedire? sicut dicit Petrus apostolus: *Si hæc est causa viri cum uxore, non expedit nubere* (Matth. xix).

Omnia licent, sed non omnia ædificant. Idem sensus, quia licet omnia edere, sed quod idolis immolatur non ædificat, quia scandalum facit fratri, sicut supra dictum est, ideoque a licitis aliquando temperandum est, ut prosit. Hinc est unde sumptus ab his, cum ei liceret, noluit accipere, sciens non expedire. *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius*. (Cass.) Et charitas non quærit quæ sua sunt, sed quæ aliorum, ac de se ipso ait: *Non quero*, inquit, *quod mihi utile est, sed quod multis ut salvi fiant*. Si enim ea quæ nostra sunt querimus, et id quod nobis utile est perfricaciter volumus retentare, etiam in hujusmodi necessitatibus loqui nos necesse est veritatem, et reus fieri mortis alienæ: si vero ea quæ aliis salutaria sunt, nostris utilitatibus præponentes, Apostolico satisfecerimus imperio, sine dubio subeunda est nobis necessitas mentiendi, et ideo nec

A integra charitatis viscera possidere, nec ea quæ aliorum sunt secundum Apostolicam disciplinam quærere poterimus, nisi his quæ districtioni nostræ perfectionique conveniunt paululum relaxatis, condescendere utilitatibus aliorum prono maluerimus affectu, et ita cum Apostolo infirmis efficiamur infirmi, ut lucrari possimus infirmos.

Omne quod in macello venit, edit, nihil interrogantes propter conscientiam; Domini est enim terra et plenitudo ejus. (Ambr.) Ut omnia munda ostenderet, exemplo psalmi vigesimi tertii, hoc roborabat quia non potest immundum esse quod Domini est, et quomodo superius de escis ait: *Omnia licent*, statim subsecutus est: *Omne quod in macello venit edit, nihil interrogantes propter conscientiam*; hoc autem ideo B subject, ut libera sit conscientia: licet enim aliquid sit pollutum per accidentiam, id est, oblationem idoli, cum hoc tamen nescit, qui emit, nullum patitur scrupulum, et apud Deum immunis est. Si quis vocat vos ex infidelibus ad cænam, ite: *omne quod appositum vobis fuerit edit, nihil disquirentes*. Hoc est, simpliciter manducate quod apponitur, non interrogantes unde sit. *Nihil interrogantes propter conscientiam*. Si quis autem dixerit: *Hoc immolatum est idolis, nolite manducare, propter conscientiam: conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius*. Hoc perfectis loquitur qui possunt contemnentes idololatricam, quia nihil est manducare de sacrificio, certi quia quod sub Dei creatoris nomine editur non potest pollueri, sed quia alius qui idolis servit, gloria- C bitur te edente de sacrificatis, quasi venereris idola; ideo non debet edi, apud conscientiam enim ille lætabitur suam, quia vidit te libenter appetere quod idolis immolatum est. *Ut quid enim libertas mea judicatur ab alia conscientia?* Hoc dicit quia cum ab idoli devotione conscientia sit libera, quid opus est ut putetur, quia venerationis causa edat idolis immolata? judicatur enim non distare ab eo qui colit idola, quando non horret quod oblatum est simulacro. Si enim ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago? Id est, si ego gratia Dei communico, quia in ipsius nomine edo, quid opus est hoc arbitrari aliqueum, quia ego idolo devotus sum, dum non horreo quæ oblata sunt idolo, hoc est, « blasphemor? » Et me ergo blasphematur, et ille in idolo suo gaudet, dum me putat participem, habet occasionem permanendi in errore, et fratribus malum datur exemplum: nam si præceptum in lege est, ut luci et aræ et tituli, et ipsa idola confringantur, vide si non peccatum est, non solum hæc non facere, sed et interesse epulis hujusmodi, propterea de sacrificatis non expedit edere. Sive ergo manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Por hæc subjecta declaravit in idolo edere, quavis il- cet conscientia, inimicum esse Deo; ad opprobrium enim unius Dei hæc diabolo dedicantur, nam in gloriam Dei edere, et bibere, et aliquid facere, hoc est, ut sub invocatione Creatoris cum modestia convivium celebretur, in gloriam Dei autem aliquid fit,

cum in actibus et conversatione Christiani Deus laudatur.

Sine offensione estote Judæis, et Græcis, et Ecclesiæ Dei. Sic temperandam conversationem docet, ut nullus in ea scandalum patiat; offensio ergo Judæis fit, cum idola quæ illi abominantur, Christianum, qui se dicit legem et prophetas accipere, vident non horrere; Græcis vero, id est, gentilibus, hæc est offensio, si in eo in quo sunt non solum non arguantur, sed et promptiores fiant dum non vitantur vota idolorum illorum; Ecclesiæ autem Dei sit offendiculum, quando quosdam ex numero suo videt his quæ inimica Deo sunt adhærere. *Sicut et ego et per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.* (Cass.) Omnibus per omnia placere est sine scandalum cujusquam agere ad profectum utilitatis illorum, ut et illis et huic sit utile; utile sine dubio ei fuerat, sicut supra dictum est Timotheum non circumcidere, caput non radere, purificationem Judaicam non assumere, nudipedia non exercere, vota legalia non offerre, sed facit hæc omnia quia non querit quod sibi utile est, sed quod multis, quod quamvis Dei contemplatione sit factum, tamen simulatione non caruit: qui enim per legem Christi legi mortuus fuerat, ut Deo viveret, quique illam justitiam legis, in qua conversatus fuerat sine querela detrimentum fecerat, et arbitratur ut stercore ut Christum lucrificaret, ea quæ legis erant vero cordis affectu offerre non potuit, nec fas est credi eum qui dixerat: *Si enim quæ destruxi, hæc iterum ædifico, prævaricatorem me constituo* (Gal. II), in id incidisse, quod ipse damnaverat cum tantum non magis res ipsa quæ geritur, quam gerentis pensatur affectus, ut e contrario quibusdam repertur veritas nocuisse, ac profuisse mendaciam. Nam Doeck Idumæus regi Sauli de fuga David coram famulis conquerenti veraciter proditorem fecit, pro qua veritate eradicari de terra viventium meruit, ac de eo dicitur per Prophetam: *Propterea Deus destruet te, in finem evellet te, eradicabit te de tabernaculo, et radicem tuam de terra viventium* (Psal. LI). [Aug.] Et Apostolus dicit: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. I), cum alio loco dicit: *Sicut ego omnibus per omnia placeo* (I Cor. x); quod qui non intelligunt contrarium putant, cum ille se dixerit non placere hominibus, quia non ideo recta faciebat, ut placeret hominibus, sed ut Deo, ad cujus amorem corda hominum volebat convertere, eo ipso quod placebat hominibus; itaque et non se placere hominibus recte dicebat, quia in eo ipso ut Deo placeret intuebatur, et placendum esse hominibus recte præcipiebat non ut hoc appeteretur tanquam merces recte factorum, sed quia Deo placere non posset, qui non se his quos salvos fieri vellet præberet imitandum: Imitari autem illum, qui

A sibi non placuerit, nullo pacto quisquam potest. Sicut ergo non absurde loqueretur, qui diceret: In hac opera qua navem quæro, non navem quæro, sed patriam, sic apostolus convenienter diceret: In hac opera, qua hominibus placeo, non hominibus, sed Deo placeo, quia non hoc appeto, sed ad id refero ut me imitentur, quos salvos fieri volo. (Ambr.) Sciendum quoque quod oporteat, ut rectores boni placere hominibus appetant, sed ut suæ æstimationis dulcedine proximos in affectum veritatis trahant, non ut se amari desiderent, sed ut dilectionem suam quasi quamdam viam faciant, per quam corda audientium ad amorem conditoris introducant: difficile quippe est, ut etiam quælibet recta denuntians prædicator qui non diligitur libenter audiat. Debet ergo qui præest et studere se diligi, quatenus possit audiri, et tamen amorem suum pro semetipso non querere, ne inveniat ei cui servire per officium cernitur occulta cogitationis tyrannide resultare quod bene Paulus insinuat, cum sui nobis studii occulta manifestat, dicens: *Sicut et ego per omnia omnibus placeo*, qui tamen rursus dicit: *Ego si adhuc hominibus placerem Christi servus non essem.* Placet ergo Paulus et non placet, qui in eo quod placere appetit, non se sed per se hominibus placere veritatem querit: *Imitatores mei estote sicut et ego Christi.* (Greg.) Humanum est, quod dicitur imitatores ejus simus, qui a Deo nobis magister indultus est. Si enim hic Dei imitator est, quare non nos hominibus? quia sicut Deus Pater misit Christum magistrum et auctorem vitæ, ita et Christus misit Apostolos nobis magistros, ut eorum imitatores essemus, quia ejus esse non possumus. Ita enim ait Dominus ad Patrem: *Sicut et me misisti in hunc mundum, ita et ego misi eos in hunc mundum* (Joan. xvii); et quia dignum erat, ut imitatores ejus fierent, subjicit, *et pro eis sanctificabo meipsum.* Quidquid in eis de visceribus pietatis, quidquid de mansuetudine spiritus, quidquid de zelo rectitudinis, quidquid de custodia humilitatis, quidquid de fervore charitatis est, hoc ab ipso fonte misericordiæ, ab ipsa radice mansuetudinis, ab ipsa virtute justitiæ, id est, a mediatore Dei et hominum, Deo Domino traxerunt. Hujus hominis se similitudinem habere, egregius prædicator ostendit, dicens: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*, ad ejus nos similitudinem surgere admonet, cum dicit: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo, cælestis: sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cælo descendit* (I Cor. xv). Sanctus etenim quisque in tantum ad similitudinem hujus hominis ducitur, in quantum vitam sui redemptoris imitatur, nam ab ejus mandatis atque ab operibus discordare, quid est aliud quam a similitudine longe recedere?

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT XI.

Reprobat Apostolus errores circa celebritatem sacrosanctæ eucharistiæ et viri præminentie; ponit et eucharistiæ dignitatem, et ritum sumendi bonum et convenientem.

Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, et sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis. (Ambr.) Postquam mores et conversationem illorum arguit, nunc traditiones vult corrigere. Ideo non hoc confirmat, sed succenset eis, quia cum esset Apostolus eorum, immemores erant traditionum ejus, neque, quod adhuc non didicerant ex aliarum Ecclesiarum traditione sequebantur, ac per hoc quasi noviter tradit illis dicens: *Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est.* Ad auctoritatem retulit, quia homo a Deo quidem, sed per Christum. *Caput autem mulieris vir.* Quia quamvis et mulier per Christum, de viro tamen facta est, ac per hoc subicitur viro. *Caput autem Christi Deus.* Dignum est, ut filii caput Pater dicatur, quasi genitor ejus. Aliter tamen caput viri Christus est, et aliter vir mulieris, et aliter Deus caput Christi est. Deus autem ideo caput Christi est, quia de eo vel ab ipso genitus est; Mulieris vero idcirco vir est, quia ex ejus costa Dei virtute formata est. Christus autem ideo caput viri est, quia per ipsum cum non esset, creatus est. Una ergo dictio diversam habet intelligentiam, quia et personæ discrepant et substantiæ. (Aug.) Si Deus non nisi omnia simul tria, quomodo caput Christi Deus, id est, caput Christi trinitas, cum in trinitate sit Christus, ut sit trinitas? C An quod est Pater cum Filio caput est ei, quod est solus Filius? cum Filio enim Pater Deus, solus autem Filius Christus est, maxime quia jam Verbum caro factum, loquitur, secundum quam humilitatem ejus etiam major est Pater sicut dicit: *Quoniam Pater major me est,* ut hoc ipsum Deum esse quod illi cum Patre unum est, caput sit hominis mediatoris quod ipse solus est. Si enim mentem recte diximus principale hominis, id est, tanquam caput humanæ substantiæ, cum ipse homo cum mente sit homo, cur non multo congruentius multoque magis verbum cum Patre quod simul Deus est, caput est Christi? quamvis Christus homo nisi cum verbo quod caro factum est, intelligi non possit. (Greg.) Nam Evangelium Joannis narrat, sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminihus positum, sed separatim involutum in unum locum. Quid esse fratres credimus, quod sudarium capitis Domini cum linteaminihus non invenitur in monumento? nisi quia attestante Paulo, *Caput Christi Deus,* et divinitatis incomprehensibilia sacramentorum ab infirmitatis nostræ cognitione distincta sunt, ejusque potentia creaturæ transcendit naturam.

Omnis vir orans aut prophetans velato capite de-

A turpat caput suum. (Ambr.) Orare dicit deprecari: prophetare autem adventum fore Domini voce symboli post orationem effari. *Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, confundit caput suum:* unum est enim atque idipsum, ut decalvetur; si autem non velatur mulier tondeatur: si autem turpe est mulieri tonderi aut decalvari velet caput, vir enim non debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei. Quamvis una substantia sit et vir et mulier, tamen quia vir caput est mulieris, anteponendus traditur, ut per causam et rationem major sit, non per substantiam. Inferior ergo mulier viro est, portio enim ejus est; quia origo mulieris vir est, ex eo enim est, ac per hoc obnoxia videtur mulier viro, ut imperio ejus subjecta sit: honorificentiam et dignitatem viri ob stare dicit ne velet caput. B Imago enim Dei incongruum est, ut celetur, abscondi enim non debet, Dei enim gloria videtur in viro. *Mulier autem gloria viri est.* Multum distat inter gloriam Dei, et gloriam viri: vir enim ad imaginem Dei factus est, non mulier. Hæc est autem imago Dei in viro, quia unus Deus unum fecit hominem, ut sicut ab uno Deo sunt omnia, ita essent et ab uno homine omnes homines, ut unius Dei invisibilis unus homo visibilis imaginem haberet in terris, ut unus Deus in uno homine videretur auctoritatem unius principii conservare ad confusionem diaboli, qui sibi neglecto uno Deo, dominium et divinitatem voluit usurpare; quod propheta Ezechiel significat, et Apostolus idem, ait enim: *Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se quasi sit Deus* (II Thess. II). [Aug.] Ad Romanos vero sic dicit: *Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis: non est Judæus neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina: omnes enim vos unum estis in Christo Jesu* (Galat. III). Nunquid igitur fideles feminae sexum corporis amiserunt, sed quia ibi renovantur ad imaginem Dei, ubi sexus nullus est, ibi factus est homo ad imaginem Dei, ubi sexus nullus est, hoc est in spiritu mentis suæ. Cur ergo vir propterea non debet caput velare, quia imago est et gloria Dei. Mulier autem debet, quia gloria est viri, quasi mulier non renovetur spiritu mentis suæ qui renovatur in agnitione Dei secundum imaginem ejus qui creavit illum, sed quia D distat sexu a viro, rite potuit in ejus corporali velamento figurari pars illa rationis, quæ ad temporalia gubernanda deflectitur, ut non maneat imago Dei, nisi ex qua parte mens hominis æternis rationibus conspiciendis vel consulendis adhærescit, quam non solum masculos, sed feminas habere manifestum est. Ergo in eorum mentibus communis natura cognoscitur: in eorum vero corporibus ipsius unius mentis distributio figuratur. *Non est vir ex muliere, sed*

mulier ex viro : etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Propterea mulier debet potestatem habere supra caput propter angelos. (Ambr.) Velamen potestatem significavit; angelos episcopos dicit sicut docetur in Apocalypsi Joannis (Apoc. ii, iii), et quia utique homines sunt, quod non corripere plebem arguuntur, et quod rectum in illis est laudatur. Mulier ergo idcirco debet velare caput, quia non est imago Dei, sed ut ostendatur subjecta, et quia pravaricatio per illam inchoata est, hoc signum debet habere, ut in Ecclesia propter reverentiam episcopalem non habeat caput liberum, sed velamine tectum, nec habeat potestatem loquendi, quia episcopus personam habet Christi; quasi ergo ante iudicem, sic ante episcopum, quia vicarius Domini est, propter reatus originem subjecta debet videri. Verumtamen neque mulier sine viro, nec vir sine muliere in Domino. Ideo in Domino, quia Deus ex uno fecit ambos et unum : una enim caro et unum corpus sunt in Domino, hoc est, secundum Dominum qui creavit. Denique qui non credunt mulierem de viro sumptam, hi sine Domino, vel non secundum Deum credunt hominum originem. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem. Hoc firmat, quod dixit, quia ambo unum sunt in natura, quia origo mulieris vir est, sicut legitur in Genesi factum a Domino creatore. *Omnia autem ex Deo.* Postquam gradatim exposuit singula, ut omnia Deo subiceret, unum servans principium, ait : *Omnia autem ex Deo*, ut neque mulier subjectionis suae causa contristaretur, neque vir, quasi exaltatus superbi-*ret* (Aug.); sicut enim mulier ex viro, ita et vir per mulierem, quia mulier ex viro facta est, ut etiam vir per mulierem postea nasceretur. Si autem victor ita dividit ut dicat mulierem ex viro esse secundum corpus, ex Deo autem secundum animam et spiritum, quomodo erit verum quod ait Apostolus : *Omnia autem ex Deo*? Quapropter, ut Apostolus potius verum loquatur, quam iste ab Apostolo proferatur, mulier ex viro est, sive secundum corpus, sive secundum totum, quo constat humana natura, nihil enim horum tanquam certum affirmamus, sed quid horum verum sit adhuc quaerimus, et vir per mulierem, sive ex parte, tota hominis natura ducatur, quae per mulierem nascitur, sive sola caro, unde adhuc quaestio est. Omnia tamen ex Deo unde nulla quaestio est, id est, et corpus, et anima, et spiritus viri et mulieris, etsi enim non ex Deo nata vel tracta sunt, vel manarunt, ita ut ejus naturae sint, tamen ex Deo sunt, a quo enim creata, condita, facta sunt, ab illo habent ut sint.

Vos ipsi judicate, decet mulierem velatam orare Deum? (Ambr.) Hinc est, quod superius illis per ironiam succenset, dicens : *Laudo, quia per omnia meam memoriam retinetis, et quomodo ubique trado, traditiones meas tenetis.* Cum enim haec esset traditionis ratio, et velatae mulieres essent in Ecclesia, illi contra revelatas eas in Ecclesia patiebantur. Ideoque non jam auctoritate traditionis quam neglexerant, sed per ipsam naturam suadere illis nititur veritatem

A dicens : *Nec ipsa natura docet vos.* Quia vir quidem, si comam habuerit, hoc secundum legem locutus est, prohibet enim virum esse comatum : *Mulier autem si comam habuerit, gloria est illi, quoniam coma pro velamine data est.* Naturaliter hoc honestum et prope-
modum decretum vult esse, ut velata mulier satisfaciat et gratias agat Deo. Coma ergo indicium velaminis est, ut naturae voluntas addatur; denique nulla mulier revelata habet potestatem. *Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* Post rationem redditam, ut contentiosos vincat, auctoritatem interponit, quia neque judaismus hoc habuit. Unde dicit, « neque nos, neque Ecclesia Dei, » ut neque Moyses, neque Salvator sic tradiderit. *Hoc autem praeceptum non laudans quod non in melius, sed in pejus convenitis.* Quomodo particulatim conversationem eorum per correptionem emendat, ita et traditiones eorum non laudans utique, sed vituperans eos.

Primum enim. Primum dicendo, genus peccati ostendit, unde orti sunt errores, quos reprehendit. Ubi enim dissensio est, nihil est rectum. *Convenientibus vobis in Ecclesia, audio dissensiones esse, et partim credo, oportet enim et haereses esse, ut et qui probati sunt manifesti fiant inter vos.* Sciens dum nonnullos mente corruptos versutia diaboli, dicit « oportet haereses esse, non utique noluit pecc optavit, » sed quia praesciebat futurum dixit, sicut et Dominus : *Oportet, inquit, venire scandala, et oportet filium hominis pati* (Matth. xviii), praescius quia Judas proditor erat futurus, ut probati autem, cum dicit, *manifesti fiant inter vos.* Illos significat, quia in traditione accepta durantes, exemplum probationis erant evangelicae disciplinae ad condemnationem ceterorum. Hi sunt quos in capite epistolae significat eo quod dicerent, *nos vero Christi*, cum alii dicerent : *Ego Pauli, ego Apollos.* (Aug.) Malo enim voto per peccatum legentes, male coguntur intelligere, ut ipsa sit poena peccati, quorum tamen morte filii catholicae Ecclesiae, tanquam quibusdam spinis a somno excitantur, et ad intelligentiam divinarum Scripturarum proficiunt, *oportet enim et haereses esse, ut probati, inquit, manifesti fiant inter vos*, hoc est, inter homines, cum manifesti sint Deo. *Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est caenam Dominicam manducare, unusquisque enim suam cenam praesumit ad manducandum : et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandum, et bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent?* (Ambr.) Hos notat, qui sic in Ecclesiam conveniebant, ut munera sua offerentes advenientibus presbyteris, quia adhuc rectores Ecclesiis in omnibus locis fuerant constituti, totum sibi qui obtulerat vindicaret schismatis causa. Dissensiones enim inter eo pseudoapostoli semina-
verant, ita ut oblationes suas zelarentur. Cum una atque eadem prece omnium oblationes benedicerentur, ut hi qui, ut assolet fieri, non obtulerant, aut unde offerrent non habebant, pudore correpti con-

funderentur non sementes partem, et tam cito illud agebant, ut supervenientes non invenirent quod ederent. Ideoque si sic, inquit, convenitis, ut unusquisque suum sumat, domi hæc agenda, non in Ecclesia ubi tatis et mysterii causa convenitur, non dissensionis et ventris: munus enim oblatum totius populi fit, quia in uno pane omnes significantur, per id enim quod unum sumus, de uno pane omnes nos sumere oportet. *Quid dicam vobis? laudo vos? in hoc non laudo.* Apertum est, deprehensum et correpto errore; ut de cætero corrigant et sciant, hoc verum, quod dudum in primordiis ipsi didicerant, formam illis quæ a salvatore in re hujuscemodi data est iterat dicens: *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quomodo Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, acceperit panem, et gratias agens fregit, et dixit: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem postquam cœnavit dicens: Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine. Hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem.* Ostendit illis mysterium Eucharistiæ inter cœnandum celebratum non cœnam esse; medicina enim spiritalis est, quæ cum reverentia degustata, purificat sibi devotum. Memoria enim redemptionis nostræ, ut Redemptoris memores majora ab eo consequi mereamur. *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* Quia enim morte Domini liberati sumus, hujus rei memores in edendo et portando carnem et sanguinem, quæ pro nobis oblata sunt, significamus Novum Testamentum in his consecuti, quod est nova lex, quæ obedientem sibi tradit cœlestibus regnis. Nam et Moyses accepto sanguine vituli in patera, aspersit filios Israel, dicens: *Hoc testamentum est, quod disposuit Deus ad vos (Exod. xiv).* Hoc figura fuit testamenti, quod Dominus Novum appellavit per prophetam, ut illud vetus sit quod Moyses tradidit. Testamentum ergo sanguine constitutum est, quia beneficii divini sanguis testis est. In cujus typum nos calicem mysticum ad tuitionem corporis et sanguinis, et animæ nostræ percipimus, quia sanguis Domini sanguinem nostrum redemit, id est, totum hominem salvum fecit; caro enim Salvatoris pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra effusus est, sicut prius præfiguratum fuerat a Moyse, sic enim ait: *Caro, inquit, pro corpore vestro offertur, sanguis vero pro anima, ideoque non manducandum sanguinem.* Si igitur apud veteres imago fuit veritatis, quæ nunc apparuit et manifestata est in Salvatoris adventu, quomodo hæreticis contrarium videtur vetus novo, cum ipsa sibi invicem sint testimonio?

Itaque quicumque ederit panem hunc aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Indignum dicit esse Domino, qui aliter mysterium celebrat, quam ab eo traditum est, non enim potest devotus esse qui aliter præsumit quam datum est ab auctore, ideo præmonet, ut secundum ordinem

A traditum devota mens sit accedentis ad Eucharistiam Domini. Quoniam futurum est iudicium, ut quemadmodum accedit unusquisque, reddat causas in die Domini Jesu Christi, quia sine disciplina traditionis et conversationis, qui accedunt rei sunt corporis et sanguinis Domini. Quid est reus esse, nisi penas dare mortis Domini? Occisus est enim pro his qui beneficium ejus in irritum ducunt (*Aug.*). Quid ergo miraris, si datus est Judæ panis Christi, per quem manciparetur diabolo, cum videas e contrario datum Paulo angelum diaboli, per quem proficeretur in Christo, ita et malo bonum obfuit, et bono malum profuit. Recordamini ergo unde sit scriptum: *Quicumque manducaverit panem, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.* Et de his erat sermo cum hoc Apostolus diceret, qui Domini corpus velut quemlibet alium cibum indistincte negligenterque sumebant. Illic ergo si corripitur qui non dijudicat, hoc est, non discernit a cæteris cibis Dominicum corpus, quomodo non damnatur qui ad ejus mensam fingens amicum accedit inimicus? *Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat: qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non discernens corpus Domini.* (*Ambr.*) Devoto animo et cum timore accedendum ad communionem docet, ut sciat mens reverentiam se debere ei, ad cujus corpus sumendum accedit; hoc enim apud se debet judicare quia Dominus est, ejus in mysterio sanguinem potat, qui testis est beneficii Dei; quem nos si cum disciplina accipiamus, non erimus indigni corpore et sanguine Domini, gratias enim videbimus reddere Redemptori. *Ideo multi in vobis invalidi et ægroti, et dormiunt multi,* ut verum probaret, quia examen futurum est accipientium corpus Domini, jam hic imaginem iudicii ostendit in eos qui inconsiderate Domini corpus acceperant, dum febribus et infirmitatibus corripiebantur, et multi moriebantur, ut in his cæteri discerent, et paucorum exemplo cæteri terrii emendarentur, non inultum corpus Domini scientes negligenter accipere, et eum quem hic pœna distulerit, gravius tractari, quia contempsit exemplum. *Quod si nosmetipsos discernere non utique judicaremur. Dum judicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Hoc dicit, quia si nosmetipsi errores nostros corrigeremus, non a Domino judicaremur, et quia corripimur, tamen pro nobis est, ut timore ipso emendemur: in paucis enim omnium est emendatio; « ne cum hoc mundo, » id est, cum infidelibus « damnemur. » Nihil enim differt ab infideli qui inconsiderate ad mensam Domini accedit: neque enim pie Dominus ante delinquentium oculos flenda peccata opponeret, si per semetipsum ea districte ferire voluisset; constat enim quod a suo iudicio abscondere voluit, quos miserando præveniens semetipsis iudices fecit. Hinc enim scriptum est: *Præveniamus faciem ejus in confessione (Psal. xciv).* [*Cass.*] Hinc per Paulum dicitur: *Si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur.* Omni quidem

industria, quantum in nobis est studere debemus, ut A

immaculatam castimonie puritatem illo vel maxime tempore teneamus, quo venerandis assistere optamus altarium, et vigilantissima circumspectione præcavendum est, ne carnis integritas præcedente tempore custodita, in ea præcipue, in qua nos ad communionem salutaris convivii præparamus nocte fraudetur. Verum si hostis ille nequissimus, ut nobis cœlestis remedii subtrahat medicinam, custodiam sopitæ mentis illuserit, ita duntaxat nullo reprehensibili interveniente pruritu, nullo oblectationis contaminetur assensu, sed egestionem aut naturali necessitate profusam, aut certe impugnatione diaboli absque sensu voluptatis elicitam ad impedimentum nostræ sanctificationis obtenderit, possumus et debemus ad gratiam salutaris cibi confiderenter accedere; sin vero nostro vitio hæc fuerit egesta concretio, convenientes conscientiam nostram illud apostolicum formidemus : Qui manducaverit panem, et biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem primum seipsum homo, et sic manducet de pane illo, et de calice bibat : qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non discernens corpus, id est, nequaquam illum cœlestem cibum a communium escarum vilitate secernens, nec talem esse dijudicans, quem non nisi pura liceat mente, vel carne præsumere. Denique infert : Ideo inveniuntur multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi; spirituales scilicet infirmitates ac mortis ex hac specialiter dicens præsumptione generari : multi enim qui eum illicita usurpatione præsumunt, infirmantur fide, et imbecilles sunt mente, passionum scilicet et languoribus involuti, et dormiunt somno peccati, ab hoc sopore lethali nequaquam salutari sollicitudine resurgentes. Deinde sequitur, quod si nosmetipsos iudicaremus, non utique iudicaremur, hoc est, si nosmetipsos perceptione sacramentorum, quotiescunque peccati vulnere prævenimur, iudicaremus indignos, impenderemus utique studium, ut per poenitudinis emendationem ad ea digne possimus accedere, et non tanquam indigni severissimis infirmitatum flagris castigaremur a Domino, ut vel sicut compuncti ad remedia nostrorum vulnorum recurramus, ne digni præsentis sæculi brevissima correptione non habiti, in futuro simul cum hujus mundi peccatoribus condemnemur. Itaque, fratres, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate; si quis esurit, domi manducet. (Ambr.) Ad invicem expectandum dicit, ut multorum oblatio simul celebretur, ut et omnibus ministraretur; et si quis impatiens est, domi terreno pane pascatur. Ut non in iudicium conveniatis. Hoc est, ne mysterium reprehensibiliter et cum offensione agatis. Cætera autem cum venero disponam. Caput prius salutis ordine agendum ostendit, et quomodo in Ecclesiam ab utroque sexu conveniatur præmisit; in quibus rebus, si error fuerit, non leve peccatum est; cætera autem, quæ ad ædificationem Ecclesiæ pertinent, præsentia sua ordinare promisit.

CAPUT XII.

Commendat Apostolus gratiam Dei generali declaratione gratiæ gratis datæ comparando corpus Ecclesiæ ad corpus nature.

De spiritualibus autem nolo vos ignorare, fratres. Scitis quia cum gentes eratis, ad simulacrorum formam euntes prout ducebamini. (Ambr.) Spiritualia illis traditurus exemplum prioris conversationis memorat, ut sicut simulacrorum fuerant forma colentes idola, et ducebantur duce voluntate dæmoniorum, ita et colentes Deum sint forma legis Dominicæ, ambulantes sicut placet Domino; forma enim uniuscujusque legis in professione et conversatione cultoris debet videri. Ille enim forma et imago legis Dei est, in cuius fide et conversatione Evangelii veritas lucet. Propter B quod notum vobis facio, quia nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu, et nemo potest dicere Dominum Jesum nisi in Spiritu sancto. Quoniam rationem spiritualium ignorantes per singula charismata hominibus potius quam Deo gloriam dabant, non assecuti per Spiritum sanctum, hoc donum ministrari, et quia qui Dominum Jesum vocat, non sine Spiritu sancto hoc dicit, habet enim gratiam in eo ipso fidei suæ propter gloriam nominis Christi : non enim sine dono Dei est, Dominum dicere Jesum. Ac per hoc ostendit illis in omnibus Dei esse laudem et gratiam. Quia sicut idolorum imago in ministris ejus est, ordinem suum habens per singulos gradus, totum tamen hominis est; ita et in lege Dominica gradus charismatum sunt officiis Ecclesiæ, non utique meritis humanis C indulti, sed ut membra ad ædificationem Ecclesiæ pertinentia, quæ per se et in se habent gloriam, sicut est etiam in humanis officiis. Scholæ enim sunt, quæ positæ in se dant dignitatem, et loci honor hominem faciat gloriosum, non propria laus, ait ergo : Nemo in Spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu; vox enim quæ dicit anathema Jesu humano est errore prolata : Quidquid enim falsum est, ab homine est, et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto. Dictum enim ipsum, quo significatur Dominus Jesus, non adulatione hominum, sicut et idola, dii vocantur, sed Spiritus sancti veritate profusum est; quidquid enim verum a quocunque dicitur, a sancto Spiritu dicitur. Ne ergo hominum favore existimarent in regula Christiana, et propter hoc argui se minime paterentur, sicut est et in simulaeris; homo enim adinvenit ut Deus dicatur, qui non est, ac per hoc subjecti sunt antisites illis, ostendit enim eis nullum beneficium esse humanum in eo, cum dicitur, Dominus Jesus, sed magis donum Dei, qui dignatus est mysterium suum hominibus declarare. Etenim ipsa professio remissionem acquirat peccatorum, sicut exaggerat dicatio idolorum. Docet ergo eos, quia non præstant religioni beneficium, dicentes, « Dominum Jesum, » sed accipiunt. Ne more idolorum hominum putarent gratiam esse in lege Domini, dum vocatur Deus qui non est. Denique non intelligentes Dei donum esse in fide, singuli singulos sibi homines delegerant, quos sequeren-

tur, dicentes : *Ego sum Pauli, ego vero Apollo.* Superbiam ergo illorum humiliat ut patiantur se argui. (Aug.) Igitur quoniam legitur in Evangelio Dominum dixisse : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed is qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum* (Matth. vii). Merito quæri potest quomodo huic sententiæ conveniat illud Apostoli ubi ait : *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu, et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto, quia neque aliquos habentes Spiritum sanctum possumus dicere non intraturos in regnum cœlorum si perseveraverint usque in finem.* Neque illos qui dicunt, Domine, Domine, et tamen non intrant in regnum cœlorum possumus dicere habere Spiritum sanctum. Quomodo ergo nemo dicit Dominus Jesus in Spiritu sancto, nisi quia proprie Apostolus posuit verbum quod est, dicit, ut significet voluntatem atque intellectum dicentis : Dominus vero generaliter posuit verbum, quo ait : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.* Videtur enim dicere etiam ille qui nec vult, nec intelligit, quod dicit, sed ille proprie dicit, qui voluntatem ac mentem suam sono vocis cunctiat. Deinde apostolica vox est : *Nemo dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto, et quis Dominum Jesum, nisi qui eum diligit, dicit ?* si eo modo dicit quo intelligi Apostolus voluit. Multi enim voce dicunt, corde autem et factis negant, sicut de talibus ait : *Confitentur enim se nosse Deum, factis autem negant, si negatur factis, procul dubio etiam dicitur factis, nemo itaque dicit Dominum Jesum, animo, verbo, facto, corde, opere, nemo dicit Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto, et nemo sic dicit, nisi qui diligit. Divisiones autem gratiarum sunt.* (Ambr.) Non hoc humanis meritis vult ascribi, sed gratiæ Dei ad honorificentiam nominis ejus ; sicut enim qui dicit Dominum Jesum, in sancto Spiritu dicit, qualis vis sit, ita et in loco ordinis officii ecclesiastici positus, gratiam habet, qualis vis sit, non utique propriam, sed ordinis, per efficaciam Spiritus sancti, unde inter initia dicit : *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.*

Idem autem Spiritus, et divisiones ministeriorum sunt. Per eundem Spiritum diversa dona dicit præstari. *Idem vero Dominus, et divisiones operationum sunt.* Jungit nunc Christum sancto Spiritui. *Idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus.* In tantum non hoc hominibus dandum quasi proprium, sed soli Deo, asserit, ut etiam donum Spiritus sancti et gratiam Domini Jesu unius Dei dicat operationem, ne gratia et donum divisum sit, per personas Patris et Filii et Spiritus sancti, sed indiscretæ unitatis et naturæ trium unum opus intelligatur, ut ad unum omnem gloriam reducat, et divinitatem. « Divisiones autem gratiarum sunt » officiis ecclesiæ, non humanis meritis deputatæ. Si enim Spiritus sanctus idem Dominus est, et Dominus idem Deus est, tres unus

Deus est : cum enim Spiritus sancti gratia et potestas et natura Dei est, et Dominus Jesus idem est in natura quod Deus est, unus utique Spiritus sanctus, et Dominus Jesus, et Pater Deus est, et singuli enim Deus unus est, et tres Deus unus. Denique operante uno, tres operari dicuntur, ut Trinitatis mysterium in unius Dei natura et potestate claudatur, cum sit immensum. *Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem.* Hoc est, donum accipit, ut divinis retinaculis vitam suam gubernans, et sibi, et aliis utilis sit, dum exemplum bonæ conversationis ostendit. *Cuidam enim datur per Spiritum sermo sapientiæ.* Id est, datur illi prudentia, non ex litteris, sed corusco lumine Spiritus sancti, ut cor habeat illuminatum et sit prudens, ut discernat quæ vitanda sunt, quæ sequenda. *Alii vero sermo scientiæ secundum eundem Spiritum.* Hoc est, ut habeat scientiam rerum divinarum. (Greg.) Sunt enim quidam, qui per donum gratiæ, et ipsa intelligunt, quæ exponi a doctoribus non audiverunt, hi videlicet sermonem sapientiæ perceperunt ; et sunt quidam qui per semetipsos intelligere audita nequeunt, sed ea quæ in expositoribus legerunt, retinent, atque scienter proferunt quæ lecta didicerunt. Unde itaque isti nisi sermone scientiæ pleni sunt. Quamvis hoc intelligi et aliter possit, quia sapientiæ ad vitam, scientia vero pertinet ad doctrinam. Qui igitur bene vivit et prudenter prædicat, gazophylacium spiritalis ædificii recte nominatur, quia ab ejus ore divitiæ dispensantur. *Alii gratia curationum in uno spiritu,* id est, ut medelam tribuat infirmis, vel ægris. *Alii fides in eodem spiritu,* hoc dicit, ut fidei profitendæ ac vindicandæ pressa verecundia accipiat facultatem. *Alii operatio virtutum,* potestatem dari significat in ejiciendis dæmoniis, aut signis faciendis. *Alii prophetia,* id est, ut Spiritus dicat futura. *Alii discretio spirituum,* hoc dicit, ut intelligat, et judicet quod dicitur, an Spiritus sancti sit, an immundi. *Alii interpretatio linguarum.* Interpretari est, ut dicta illorum qui linguis loquuntur per litteris, per donum Dei fideliter interpretentur. Actualis ergo scientia est, quæ alio vocabulo charitas ab Apostolo nuncupatur, et universis linguis hominum et angelorum et plenitudini fidei, quæ etiam montes transferat, et omni scientiæ quæ prophetiæ, et erogationi omnium facultatum, ipsique postremo glorioso martyrio apostolica auctoritate præfertur, nam cum dinumerasset universa charismatum genera, atque dixisset : *Alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii fides, alii gratia sanationum, alii operatio virtutum, et reliqua.* De charitate dicturus, quemadmodum eam cunctis prætulit charismatibus paucis advertite ; et adhuc, inquit, supra modum excellentiorem vobis viam demonstro, per quod evidenter ostenditur, perfectionis ac beatitudinis summam non illorum mirabilem operatione, sed in charitatis puritate consistere, nec immerito, omnia enim illa evacuanda ac destruenda sunt, charitas vero perpetuo permansura, ideoque a Patribus nostris opera, vel ipsa ista signo-

rum nequaquam vidimus affectata, quin imo cum ea Spiritus sancti gratia possiderent, nunquam exercere voluerunt, nisi forte extremā illos et inevitabilis necessitas coarctasset.

Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividendi unicuique prout vult. (Amb.) Quod superius trium personarum dicit, nunc per unum Spiritum sanctum agi proficitur, ut quia unus naturæ sunt et virtutis, quod unus operatur, operentur tres: unus est tamen Deus, cujus gratia dividitur singulis prout vult, non ad meritum magis hominis, sed ad ædificationem Ecclesiæ suæ, ut omnia quæ mundus imitari vult, sed non implet, quia carnalis est, hæc in Ecclesia, quæ domus Dei est, singulorum officiis, dono et magisterio Spiritus sancti indulta ad probationem veritatis in his qui contemptibiles mundo sunt videantur. (Cass.) Idcirco fide non dubia et ut ita dicam palpabili experientia comprobatur, universalis Deum velut piissimum Patrem benignissimumque medicum secundum Apostolum indifferenter omnia in omnibus operari, et nunc quidem salutis inspirare principia, et inserere unicuique bonæ voluntatis ardorem; nunc vero ipsius operationis effectum, et consummationem donare virtutum; et nunc a ruina jam proxima lapsque præcipiti etiam invitos et inscios revocare; nunc autem occasiones et opportunitates salutis ingerere, ac præcipientes violentosque conatus a lethalibus dispositionibus fuhibere: et alios quidem volentes currentesque suscipere, alios vero nolentes renitentesque pertrahere, et ad bonam cogere voluntatem. Totum vero non semper resistantibus, nec perseveranter invitis nobis a divinitate concedi, et summam salutis nostræ, non operum nostrorum merito, sed cœlesti gratiæ deputandam. Ita Domini ipsius vocibus edocemur; *Et recordabimini, inquit, viarum vestrarum et omnium scelerum vestrorum, in quibus polluistis vos et displicebitis vobis in conspectu vestro, in omnibus malitiis vestris, quas fecistis, et scietis quia ego Dominus cum bene fecero vobis propter nomen meum, non secundum vias vestras malas, neque secundum scelera vestra pessima domus Israel (Ezech. xx).* [Aug.] Quod ait Apostolus de Spiritu sancto, omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, non ideo dictum, quia non ei cooperatur Pater et Filius, sed quia in his operibus non sunt multi, sed unus Spiritus, sed et in diversis suis operibus non est a se diversus, cum vero adjungit, et dicit, dividendi singulis prout vult. Nonne manifestat, etiam sancti Spiritus potestatem, sed a Patre et Filio plane individuum. (Hier.) Queritur quomodo Salvator secundum Joannem insuflat Spiritum sanctum apostolis, et secundum Lucam post ascensionem missurum se esse dicit, hujus quæstionis perfacilis solutio est, si docente Paulo apostolo, Spiritus sancti diversas gratias noverimus. Scribit enim in prima ad Corinthios: *Divisiones vero donorum, idem autem Spiritus, et divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus, et divisiones operationum, et idem Deus, qui*

operatur omnia in omnibus, etc. Ergo Dominus qui post resurrectionem suam juxta Lucæ Evangelium dixerat (Luc. xxiv): *Ego mittam promissionem Patris mei in vos, vos sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto; et juxta eundem in apostolorum Actibus (Act. i): Et locutus præcepit eis ab Jerusalem ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis per os meum, quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies.* Rursum in fine Evangelii secundum Joannem, eo die quo resurrexerat, id est die Dominica, clausis janis ad apostolos introisse narratur (Joun. xx), et dixisse eis secundo: *Pax vobis, et intulisse, sicut misit me Pater et ego mitto vos. Hoc cum dixisset, insuflavit et dicit eis: Accipite Spiritum sanctum, quorum remisistis peccata remittuntur eis, quorum retinueritis, retenta sunt.* Porro igitur die resurrectionis ejus acceperunt Spiritus sancti gratiam quo peccata remitterent et baptizarent, et filios Dei facerent, et Spiritum adoptionis credentibus largirentur, ipso Salvatore dicente, *quorum remisistis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta erunt.* Die autem Pentecostes eis amplius repromissum est, ut baptizarentur Spiritu sancto et induerentur virtute ex alto, quia Christi Evangelium cunctis gentibus prædicarent, juxta illud, quod in sexagesimo septimo psalmo legimus: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa, ut habere operationes virtutum et gratiam sanitatum, et prædicaturi multis gentibus acciperent genera linguarum, ut jam tunc cognosceretur qui apostolorum quibus deberent gentibus nuntiare. Denique apostolus Paulus qui de Jerusalem usque in Illyricum prædicavit, et inde per Romanam ad Hispanias ire festinabat, gratias agit Deo, quod cunctis apostolis magis linguis loquatur; qui enim multis gentibus annuntiaturus erat, multarum linguarum acceperat gratiam, quæ repromissio Spiritus sancti die decimo post ascensionem Salvatoris expleta est, Luca referente qui scribit (Act. ii): Cumque complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco, et factus est repente de cælo sonus, tanquam advenientis Spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes, et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, seditque super singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto et cæperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* Tunc completum est illud quod legitur in Joel (Joel. ii): *Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem et prophetabunt filii vestri et filia vestra, et juvenes vestri visiones videbunt.* Verbum autem effusionis significat gratiæ largitatem, et id ipsum sonat quod Dominus repromisit: *Vos autem baptizamini Spiritu sancto non post multos hos dies.* In tantum enim sancto Spiritu baptizati sunt, ut repleretur tota domus ubi erant sedentes, et ignis Spiritus sancti stationem in eis inveniret optatam, linguasque divideret, et secundum Isaiam, qui im-

munda labia habere se dixerat purgaret, labia eorum, ut Evangelium Christi purius predicarent, et in Isala quidem (Isa. vi) superfluminare templi dicitur fuisse connotum, et repleta omnis domus fumo, id est, errore et tenebris, verique ignorantia; in principio autem Evangelii repletur Spiritu sancto Ecclesia, ut gratia ejus atque fervore omnia credentium peccata purgantur, et igne Spiritus sancti quem Dominus misurum se esse dixerat predicantium Christum lingua sanaretur; non enim Joannes Lucasque discordant, ut illo prima resurrectionis die datum esse significet, hic die quinquagesimo venisse describit: sed profectus apostolicus est, ut qui primum remittendorum peccatorum gratiam acceperunt, postea acciperent operationis virtutem, et cuncta donationum genera, quæ ab Apostolo descripta memoravimus, et quod magis necessarium erat diversitatem linguarum universarum gentium, ut annuntiaturi Christum nullo egerent interprete. Unde et in Lyconia cum audissent Paulum et Barnabam loqui linguis suis, deos in homines conversos esse credebant, et revera indumentum virtutis Spiritus sancti gratia est, quam possidentes iudicium tribunalia, et regum purpuras non timebant. Promiserat enim Dominus priusquam pateretur, et dixerat (Luc. xxv): Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Ego autem audacter et tota libertate pronuntio, ex eo tempore quo apostoli Domino crediderunt sompne eos habuisse Spiritum sanctum, nec potuisse signa facere absque Spiritus sancti gratia, sed pro modulo atque mensura. Unde Salvator clamabat in templo dicens: Qui sitit veniat ad me et bibat, qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum (Joan. vii); et in eodem loco infort: Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus; non quo non esset Spiritus sanctus, dicente Domino Salvatore (Matth. xii): Si autem ego in Spiritu sancto ejicio demonia, eod qui erat in Domino, necdum totus in apostolis morabatur, quamobrem deterrentur ad passionem ejus, et negant, et Christum se nescire jurant: postquam autem baptizantur Spiritu sancto, et effunditur in eos Spiritus sancti gratia, tunc libero loquuntur ad principes Judæorum: Obadire magis oportet Deo, an hominibus? (Act. v.) Mortuos suscitant, et inter flagella lætantur, fundunt sanguinem; et suis supplicis coronantur. Nondum erat Spiritus in apostolis, nec de ventre eorum fluebant gratiæ spirituales, quia Dominus necdum fuerat glorificatus. Quæ sit autem gloria ipso in Evangelio ait: Pater, clarifica me gloria quam apud te habui priusquam mundus esset (Joan. xvi), gloria Salvatoris patibulum triumphantis est; crucifigitur ut homo, glorificatur ut Dominus. Denique sol fugit, luna mutatur in sanguinem, terra motu insolito contremiscit, aperiuntur

A inferi, mortui ambulant, saxa rumpuntur, hæc est gloria, de qua loquebatur in psalmo: *Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara* (Psal. cxv). Ipsaque de se respondit, gloria et dispensatio carnis assumptæ, *exsursum diluculo*, ut impleatur vicesimi primi psalmi titulus, *pro assumptione matutina*. Hæc dicimus, non quo alium Deum, et alium hominem esse credamus, et duas personas faciamus in uno Filio Dei, sicut nova hæresis calumniatur, sed unus atque idem Filius Dei, et filius hominis est, et quidquid loquitur, aliud referimus ad divinam ejus gloriam, aliud ad nostram salutem, pro quibus non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit, factus obediens usque ad mortem, et mortem crucis (Phil. ii); et Verbum caro factum est, **B** et habitavit in nobis (Joan. i). Miror autem Montanum et insanas feminas ejus, abortivos prophetas, Domino promittente atque dicente: *Vado et alium paracletum mitto vobis*, et postea Luca evangelista narrante quod apostoli acceperunt quod promissum est, id multo post tempore in se diceret fuisse completum: apostolis enim promissum est: *Ego mittam aponsonem Patris mei in vos, et vos sedebitis in civitate, quoad usque induamini virtutem ex alto* (Luc. xxiv), et resurgens in apostolos insufflavimus, et non in Montani Priscillæ, et Maximillæ, et illis ait: *Quorum remisistis peccata, dimittentur, quorum retinueritis, retenta erunt*, apostolis, inquam, præcepit non recederent de Hierosolymis, sed expectarent promissionem Patris, et postea quod promissum est expletum legimus: *Repleti sunt omnes Spiritu sancto et cæperunt loqui aliis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui eis*. Spiritus enim sanctus spirat ubi vult, et quando dicit Dominus, alium paracletum mittam vobis, et se ostendit esse paracletum, qui appellatur consolator. Unde et Deus Pater hoc censeatur nomine, Deus miserationis et totius consolationis. Si autem Pater consolator et Filius consolator, et Spiritus sanctus consolator, et in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti quod intelligitur Deus baptizantur credentes, quorum unum divinitatis et consolatoris est nomen, ergo et una natura est. Hic Spiritus sanctus non solum in apostolis, sed et in prophetis fuit, de quo David orabat dicens: *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me* (Psal. l.); et Daniel Spiritum Dei habuisse narratur (Dan. iv, v), et David in Spiritu loquitur dixisse Dominum Domino suo: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. cix). Nec sine Spiritu sancto prophetaverunt prophætæ, et, *verbo Domini celi firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (Psal. xxxii), et quidquid Patris et Filii est, hoc idem et Spiritus sancti est, et ipse Spiritus cum mittatur a Patre, et pro Filio veniat, in alio atque alio loco Spiritus Dei Patris et Christi Spiritus appellatur. Unde et in Actibus apostolorum qui Joannis baptismo fuerant baptizati et credebant in Deum Patrem et Christum, quia Spiritum sanctum nesciebant, iterum baptizantur, imo tunc vere accipiunt

baptismum; absque Spiritu enim sancto imperfectum est mysterium Trinitatis. Et in eodem volumine Petrus Ananias et Saphiræ dixisse narratur (Act. v), quod mentientes Spiritui sancto non sint hominibus mentiti, sed Deo.

Sicut enim corpus unum est, membra autem habet multa, omnia autem membra ex uno corpore cum sint multa, unum sunt corpus, ita et Christus, etenim in uno spiritu nos omnes, in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive Græci, sive servi, sive liberi, et omnes unum Spiritum potavimus (Ambr.). Per hæc docet nullius personam quasi despecti contemnendam, neque alicujus quasi perfecta sit præferendam, nec gloriam quæ soli Deo debetur hominibus tribuendam, quando in omnibus unus atque idem Deus sit gloriosus: quippe cum omnes et unum baptisma habeamus et unum atque eundem Spiritum sanctum, hoc propter supradictam causam, quia in aliquibus gloriabantur, aliquos verò velut contemptibiles spernebant. (Aug.) Loquens de membris Christi, hoc est de fidelibus, non ait sic et membra Christi, sed totum hoc quod dixit Christum appellavit: sicut enim corpus unum et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa unum est corpus, sic et Christus membra multa unum corpus Christi, ergo simul omnes nos cum capite nostro Christus, sine capite nihil valentes. Quare quia nos cum capite nostro vitis sine capite nostro, quod absit, sarmenta præcisa, non alicui agricolarum, sed igni tantummodo destinata. Ideo et ipse in Evangelio ait: *Ego sum vitis, vos estis palmites et Pater meus agricola est; sine me, inquit, nihil potestis facere* (Joan. xv).

Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. (Ambr.) Hoc dicens ostendit unitatem habere varietates officiorum, et diversitatem hanc non discrepare in unitate potestatis, quando corporis unitas non in singularitate consistit, sed in multis membris, ut invicem sibi præstent quod debent. Si dixerit pes, quia non sum manus, non sum de corpore, num propterea non est de corpore. Hoc est, non posse eum qui infirmus videtur inter fratres negari esse de corpore, quia non est potens. Si dixerit auricula, quia non sum oculus, num propterea num est de corpore? Non debere dicit illum qui paulo inferior est non necessarium putari corpori, propterea quod de primis non sit, id est, si omnes unius essent officii et operis, quomodo impleteretur reliqua necessitas corporis cum constet multis officiis opus esse ad gubernacula corporis. Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus? Voluntatem Dei, quia provida et rationalis est, membra dicit corpori aptasse, ut nihil desit multis membris perfectum.

Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum sicut voluit in corpore. Manifestum est, quia si omnes unius fuissent dignitatis, non dicerentur membra, neque corpus, ideoque variis membrorum

A officiis gubernantur. Omnia enim unum membrum esse non poterant. Ideo autem multa sunt quia ab invicem differunt dignitate. *Quod si essent omnia unum membrum ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.* Hoc dicit, quia multa membra cum invicem sui egeant, non discrepant in unitate naturæ, quamvis diversa sint, quia diversitas hæc in unum concurret ut corporis utilitas expleatur. Sicut et ea quibus mundus ipse constat, cum sint diversa non solum officiis, sed et naturis, ad unius tamen mundi proficiunt perfectionem, et ex omnibus his nascitur temperies quædam in fructibus, qui humanæ proficiunt utilitati.

Non potest autem dicere oculus manus: Opera tua non indigeo; aut iterum caput pedibus, Non esis mihi necessarii. Hoc est, non potest potior dicere inferiori, non mihi opus es, quia oculis quidem videt, sed manus sunt quæ operantur. *Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt.* Id est, major gradu et dignitate non potest sine illo qui humilis est, quia est quod humilis potest quod non potest sublimis, quia ferrum potest quod non potest aurum, ac per hoc honorem capiti faciunt pedes. *Et quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, his abundantiores honorem circumdamus.* Manifestum est quia quamvis aliquis dignitate sublimis sit, si subjectus tamen defuerit, qui obsequiis suis illum faciat gloriosum, ipsa dignitas contemptibilis erit: officium est enim per quod dignitas constat. Tale est si imperatori desit exercitus; quamvis ergo magnus sit imperator, necessarium tamen habet exercitum, membrum est enim corporis ejus, ante se habens tribunos, comites, magistros: his omnibus inferiores sunt milites, et magis necessarii sunt sicut membra corporis, quæ cum inferiora videntur, plus utilia sunt: sine oculis enim manus operatur, et pes ambulans victum quærit. *Et quæ inhonesta sunt nostra, his majorem honorem circumdamus.* Similis sensus est, quia qui putantur sine dignitate esse, invenimus in eis quod laudemus, sicut et in membris, et plus nobis placeat quam quod in cæteris invenimus: quo enim honore dignæ sunt manus, quando quod volumus tenemus, vel pedes cum quo volumus imus? propterea et nos addimus eis honorificentiam, ut puta pedibus, quos ¶ quia humiles sunt et sine dignitate calceamentis ornamus. *Et quæ inhonesta sunt nostra abundantiores honestatem habent.* Manifestum est quia pudenda nostra, quæ torpia videntur, dum aspectus publicos vitant, honestate se contegunt ne per irreverentiam horreant. Simili modo et quidam fratrum cum sint egestate et habitu inhonesti, non tamen sunt sine gratia, propter quod membra sint corporis nostri: nam solent succincti vesticula tetrica pede nudo incedere; cum ergo videantur contemptibiles, magis honori sunt, quia solent vitam habere mundiores: quod enim hominibus videtur despectum, solet a Deo pulchrum judicari. *Honesta autem nostra nullius egent. Sed Deus temperavit corpus ei cui deerat, abun-*

duntiore tribuendo honorem. Apertum est quia caput non eget, neque facies neque manus, ut his addatur per quod decorentur, ita et fratribus, in quibus studium peritiæ et conversationis viget honestas, nihil est quod a nobis addatur, debitum enim illis redditur honor, despectis vero vel humilibus exhortatio necessaria est, per quam addatur illis aliquis honor, ut fiant utiles, si quominus, ipso contemptu negligentiores circa se erunt in quibus magis proficiendum est. *Ut non sit schisma in corpore, sed pro invicem sollicita sint membra.* Sic dicit a Domino moderatum humanum corpus, ut omnia membra ejus necessaria sint, ac per hoc pro se invicem sollicita, quia aliud sine altero non potest, et quod inferius putatur, magis necessarium est, sicut et de fratribus expositum est vel disputatum, quia nullus debet velut inutilis despicere. (Greg.) Quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his honorem abundantius circumdamus, et quæ inhonesta sunt nostra abundantius honestatem habent. Honesta autem nostra nullius egent, sicut enim inhonesta membra in corpore, ita quidem sunt intra sanctam Ecclesiam potentes et protervi, qui dum aperta invectione feriri nequeunt, quasi honore tegminis velantur, sed de oculis hæc potentum delictis loquimur. Nam quando et aliis cognoscentibus peccant, aliis etiam cognoscentibus, increpandi sunt, ne si prædicator tacet culpam approbasse videatur, atque hæc crescens in exemplum veniat, quam pastoris lingua non secatur. *Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra.* (Amb.) Hoc de membris corporis carnis ambiguum non est. Quia si oculus, aut pes, vel manus capiatur ægritudine aliqua infirmialis, totum condolet corpus, ita et nos decet condolere fratribus, si aliquid hujusmodi, aut necessitates emerit. *Sive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra.* Manifestum est, quia lætum est caput, sive cætera membra, si pedes fuerint accurati vel sani: sic debemus alacres fieri, si fratrem aliquem viderimus cultiorem, et actum honestate morum, hoc est sanum esse consilio. *Vos estis autem corpus Christi, et membra de membro.* Ostendit aperte nostram causam se per membrorum carnalium rationem tractasse, quia non omnes eadem possumus, sed singuli pro qualitate fidei et gratiam habemus concessam. (Cass.) Si habuerimus hanc scientiam, imo fidem, quam superius comprehendimus, ut et omnia per Deum fieri, et pro utilitate animarum dispensari universa credamus, non solum nequaquam despiciemus eos, sed etiam pro ipsis tanquam pro membris nostris incessanter orabimus, eisque totis visceribus ac pleno compatiemur affectu: cum enim patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, scientes nos absque illis ut pote membris nostris omnimodis consummari non posse, quemadmodum legimus ne anteriores quidem nostros sine nobis re-promissionis summam consequi potuisse, ita de illis Apostolo pronuntiante (Hebr. xi): *Et hi omnes testimonio fidei comprobati non acceperunt repromissio-*

nes Deo pro nobis, melius aliquid providente, ne sine nobis consummarentur.

Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos. (Ambr.) Caput itaque in Ecclesia apostolos posuit, qui legati sunt Christi, sicut dicit idem Apostolus (II Cor. vi), *pro quo legatione fungimur*; ipsi sunt episcopi, firmante istud Petro apostolo et dicente inter cætera de Iuda, *et episcopatum ejus accipiat alter.*

Secundo prophetas. Prophetas duplici genere intelligamus, et futura dicentes, et Scripturas revelantes, quamvis sint et apostoli prophetæ, quia primus gradus omnia subjecta habet. Denique pessimus Caïphas propter quod princeps sacerdotum erat prophetavit (Joan. xi), ordinis utique causa, non proprii meriti: tamen specialiter erant prophetæ, et Scripturarum interpretes, et futura dicentes; sicut erat Agabus (Act. xi, xxi), qui exitia et vincula huic Apostolo prophetavit, futura Jerosolymis, et sanem cecinit quæ facta est sub Claudio. Ideo, quanquam sit melior apostolus, aliquando tamen eget prophetis, et quia ab uno Deo Patre sunt omnia, singulos episcopos singulis ecclesiis præesse decrevit. *Tertio doctores.* Illos dicit doctores qui in Ecclesia litteris et lectionibus retinendis pueros imbuebant more Synagogæ, quia traditio illorum ad nos transitum fecit. *Deinde virtutes, exinde gratias curationum*; potest enim aliquis non esse episcopus et habere in se donum virtutis sanitarum. *Opitulationes, gubernationes*, ut in rebus divinis vigilet intellectus, ita tamen ut in aliquibus, quæ implere non conceditur, ab alio sumat quod non habet, quia totum uni concedi non potest. Sunt et gubernatores qui spiritalibus retinaculis hominibus documento sunt. *Genera linguarum.* Ut donum Dei sit multas linguas scire, ut alicui hoc gratia Dei impertiat, ut linguarum interpretandarum habeat peritiam. *Nunquid omnes apostoli?* Verum est, quia in Ecclesia unus est episcopus. *Nunquid omnes prophetae?* Non est ambiguum non omnibus concedi prophetiam. *Nunquid omnes doctores?* Ille doctor est, cui conceditur. *Nunquid omnes virtutes?* Ille potest habere virtutem cui dat Deus dæmonia ejicere. *Nunquid omnes gratiam habent curationum?* Quomodo potest fieri ut omnes habeant dona curationum? *Nunquid omnes linguis loquuntur?* Non utique nisi qui accipit donum in hac re. *Nunquid omnes interpretantur?* Ille potest linguas interpretari cui dat Deus; in supra dictum sensum hæc inserenda; explanavit enim, reddita ratione, omnes habere diversas gratias, et nec totum alicui concedi, exemplo membrorum. Exemplo enim corporis carnis spiritale corpus insinuat, ac per hoc in omnibus Deum benedicendum, et in ipsis nomine glorificandum cujus gratia est, hanc rationem etiam in rebus physicis invenimus. Aurum autem cum melius argento sit, plus tamen in usu argentum est, et cum æs necessarium sit, plus tamen ferro opus est, nihil pene sine ferro fit cum sit inferius. Et post hæc: *Emulamini autem charismata meliora.* Hoc mox in

subjectis absolvit : *Et adhuc excellentiorem vobis viam demonstro.* Gradatim illos ad utiliora provehit, ostendens illis gratiam supra dicti omnis doni, quæ in hominibus videntur, sive loquendi, aut curandi, vel prophetandi, non ad meritum hominis pertinere, sed ad honorificentiam Dei. Ideoque nunc viam illis dicit se ostendere planiorem, quæ itur ad cælum, quæ meritum collocat apud Deum. Nam quia supradicta non semper ad meritum pertinent, dicit Salvator : *Multi mihi dicent in illa die, id est, iudicii, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus? et dæmonia ejecimus? et virtutes multas fecimus? (Matth. vii) et quia non hoc ad meritum pertinet, sed officia sunt Ecclesiæ, ad confusionem gentilium, et Dei honorificentiam protestandum, dicit Dominus eis : Recedite a me, non novi vos, operarii iniquitatis.* Securi enim, quod Dei in illis operatio cenebatur, negligentes erga se fuerunt. Nam et Septuaginta duobus discipulis gaudentibus quod dæmonia illis subdita fuerant, dicit Salvator : *Nolite in hoc gaudere, quod dæmonia vobis subjecta sunt, sed in hoc gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in cælo (Luc. x).* Quare? nisi quia nomini Dei subdita sunt, non hominis merito; et quare nunc non ita fit ut habeant homines gratiam Dei? inter initia fieri oportuit, ut fundamenta fidei acciperent firmitatem; nunc autem non est opus quia populus populum adducit ad fidem, cum videntur eorum opera bona et prædicatio simplex. (Aug.) *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ipse ambulavit, et ille ambulare (I Joan. ii).* Quæ est ista via, in qua Christus ambulavit? quæ est alia nisi charitas, de qua dicit Apostolus : *Adhuc supereminentiorem viam demonstro vobis.* Si ergo Christum volumus imitari, per ipsam viam debemus currere, quam Christus et in cruce pendens dignatus est ambulare. In cruce enim fixus erat, et charitatis viam currens pro suis persecutoribus supplicabat. Denique sic dixit : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii);* et nos ergo pro omnibus inimicis nostris hoc jugiter supplicemus, ut illis Dominus emendationem morum, et indulgentiam tribuat peccatorum.

CAPUT XIII.

De charitatis excellentia, utilitate et stabilitate.

Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut ærumentum resonans, aut cymbalum tinniens. (Ambr.) Magna utique videtur gratia diversis loqui linguis, plus autem aliquid est etiam angelorum, si possit, linguam scire. Id est, si spiritualiter cognitum possit habere angelicum motum, sed hoc ad meritum non ascribi, sed ad Dei gloriam subjectis ostendit dicens, si esse ut ærumentum resonans, aut cymbalum tinniens : quia sicut ærumentum impulsu alterius resonat, et cymbalum tinnit, ita et hic qui linguis loquitur, Spiritus sancti effectum habet et motum, ut loqui possit. *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Matth. x).* Nam

et asina locuta est humana lingua ad Balaam filium Beor (Num. xxi), ut addiceret Dei majestatem, et pueri infantes prorumperent in laudem Dei ad confusionem Judæorum. Salvator autem non solum istos, sed et istos lapides ad condemnationem perfidorum; et gloriam Dei clamare posse ostendit, et inter ipsa primordia ad commendationem fidei, qui baptizabantur linguis loquebantur. (Greg.) *Si linguis, inquit, hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans aut cymbalum tinniens.* Bona quippe loquens, sed per amorem eadem bona non sequens, velut æs aut cymbalum sonitum reddit, quia ipse non sentit verba, quæ ipse facit. *Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia et omnem scientiam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* (Ambr.) Vere nihil prodest, ad Dei enim gloriam prophetatur, sicut dicit Propheta : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam (Psal. cxiii).* Nam et Balaam prophetavit cum propheta non esset, sed ariolus, et Caiphas prophetavit, non merito, sed dignitate ordinis sacerdotalis, et Saul prophetavit cum jam inobedientiæ causa spiritu malo fuisset repletus, sed propter Dei causam ne posset comprehendere David, et occidere quem volebat. *Et si sciero omnia mysteria.* Judæ enim nihil profuit cum apostolis et didicisse mysteria, cum charitatis hostis tradidit Salvatorem, et propheta Ezechiel diabolum mysteria cælestia scire ostendit, quando increpita voce in paradiso illum Dei fuisse et pretiosos lapides habuisse testatur, quos lapides idem Apostolus doctrinæ divinæ mysteria significavit, et nihil illi profuit, quia charitatis immemor, in superbiam prosilivit. *Et si habeam omnem scientiam.* Nihil prodest scientia si charitas non sit. Denique scribis et Phariseis nihil profuit, dicente Salvatore : *Vos habetis clavem scientiæ, et neque vos intratis, neque alios sinitis introire (Luc. vi);* per invidiam enim charitatem corrumpentes, scientiam ejus ad nihilum deduxerunt. Nam et Tertullianus et Novatianus non parvæ scientiæ fuerunt, sed quia per zelum charitatis fœdera perdiderunt, in schisma versi, ad perditionem sui hæreses creaverunt. *Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam.* Virtutes facere, aut dæmonia per fidem ejicere, Dei virtus et gloria est, nec hoc ad meritum proficit, nisi quis bonæ conversationis fuerit æmulus, sicut supra memoravi. *Et si erogavero omnem substantiam meam.* Apertum est, quia si omnis substantia impendatur, nihil proficit, charitate neglecta, quia caput religionis charitas est, et qui caput non habet, vitam non habet. *Et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, nihil mihi prodest.* Sine charitate nihil prodest, quia fundamentum religionis est charitas. Quidquid ergo sine charitate fit caducum est. (Cass.) Sine qua ad perfectam puritatem cordis et ad contemplationem Dei nemo conscendere poterit. Hinc namque est quod nonnullos mundi hujus maximas facultates et non solum multa auri atque argenti talenta, verum etiam

prædiorum magnificentiam contemnentes, post hæc vidimus pro scalpello, pro grapho, pro calamo commoveri, qui si contemplationem cordis mundi fixam tenerent, nunquam utique pro parvis rebus admitterent, quod ne pro magnis ac pretiosis incurrerent opibus, easdem penitus abjicere maluerunt, nam et plerumque nonnulli tanto zelo codicem servant, ut eum ne leviter quidem legi, vel contingi ab aliquo sinant, et inde occasiones impatientiæ ac mortis incurrant; unde moventur stipendia patientiæ et charitatis acquirere. Cumque omnes divitias suas pro Christi amore disperserint, pristinum tamen cordis affectum in rebus minimis retinentes, et pro ipsis nonnunquam mobiliter irascentes, veluti qui non habeant apostolicam charitatem, ex omnibus infructuosi sterilesque redduntur, quod in spiritu beatus Apostolus prævidens: *Et si distribuero, inquit, in cibos pauperum omnes facultates meas, et tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Unde liquido comprobatur, perfectionem non statim nuditate et privatione omnium facultatum, seu dignitatum abiectione contingi, nisi fuerit charitas illa, cujus Apostolus membra describit, quæ in sola cordis puritate consistit. Nam quid est aliud non æmulari, non inflari, non irritari, non agere perperam, non quærere quæ sua sunt, non super iniquitate gaudere, non cogitare malum, et reliqua, nisi cor perfectum atque mundissimum Deo semper offerre et intactum a cunctis perturbationibus custodire. Omnia igitur hujus gratiæ gerenda, appetendaque sunt nobis, pro hac jejuniis, vigiliis, laboribus, corporis nuditate, lectionem, cæterasque virtutes debere nos suscipere noverimus, ut scilicet per illas ab universis passionibus noxiis, illasum parare cor nostrum, et conservare possimus et ad perfectionem charitatis istis gradibus innitendo conscendere. Videtis ergo nihil pretiosius, nihil perfectius, nihilque sublimius, et ut ita dixerim, nihil charitate perennius inveniri: charitas enim nunquam excedit, sine qua non solum illa præcellentissima charismatum genera, sed etiam martyrii ipsius gloria vacuatur. Quisquis igitur fuerit in hujus charitatis perfectione fundatus, necesse est ut ad sublimiorem illum charitatis timorem gradu excellentiore conscendat, quem non pœnarum terror, nec cupido præmiorum, sed amoris generat magnitudo, quo vel filius indulgentissimum patrem vel fratrem, frater, vel amicum, amicus, vel conjugem, conjux sollicito reveretur affectu, dum ejus non verbera, neque convicia, sed vel tenuem amoris formidat offensam, atque in omnibus non solum actibus, verum etiam verbis attonita semper pietate distenditur, ne erga se quantulumcunque fervor dilectionis illius intesecat; cujus timoris magnificentiam unus prophetarum eleganter expressit (*Isa. xxxiii*): *Divitiæ, inquit, salutis sapientia et scientia, timor Domini, ipse thesaurus ejus, non potuit timoris istius dignitatem ac meritum magis evidenter exprimere, quam divitiis salutis nostræ, quæ in vera sapientia*

A Dei scientiaque consistunt, dicere, nisi a timore Domini non posse servari. Ad hunc igitur metum non peccatores sancti prophetici invitantur eloquiis, dicente Psalmographo: *Time Domine, sancti ejus, quia nihil deest timentibus eum; qui hoc timore metuit Deum, perfectioni ejus certum est nihil deesse.*

Charitas magnanima est, jucunda est: charitas non æmulatur, non inflatur, non perperam agit, non ambitiosa est, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitatem: congaudet autem veritati, omnia tolerat, omnia credit, omnia suffert, omnia sperat, charitas nunquam excedit. (Ambr.) Tanta præconia charitatis edocuit, ut non immerito hanc cæteris anteponeere videretur, et incassum laborare eos qui aliis mandatis operam dant, huic non obtemperantes. Hinc et ait Joannes apostolus, *Deus charitas est, et qui charitatem non habet, sciat se Deum non habere, unde in alia Epistola idem Paulus ait (Ephes. ii): Deus autem qui dives est in misericordia propter multam misericordiam miserius est nostri.* Qui ergo charitatem non habet, ingratus est misericordiæ Dei, quia non diligit per quod salvatus est, ut perinde discerent, quia graviter delinquebant, qui escam fraternæ charitati præponebant. Nam hæc est quæ et in præsentī prodest et in æternum cum Deo permanet. (Cass.) Omnia namque dona pro usu ac necessitate tribuuntur ad tempus, consummata dispensatione mox procul dubio transitura; charitas vero nullo intercipitur tempore, non solum enim in præsentī mundo utiliter operatur in nobis, sed etiam in futuro sarcina corporeæ necessitatis abjecta efficacior multo atque excellentior permanebit nullo unquam corrumpenda defectu, sed per incorruptionem perpetuam flagrantius Deo atque intentius adhæsura. (Aug.) Quid tam magnanimum quam pro impiis mori? quid tam benignum quam et inimicos diligere? sola est quam felicitas aliena non premit, quia non æmulatur: sola est quam felicitas sua non extollit, quia non inflatur; sola est, quam scientia non compungit mala, quia non agit perperam, omnia tolerat, omnia credit, omnia sperat, omnia suffert. Ideo tolerat omnia in præsentī vita, quia credit omnia de futura vita; et suffert omnia quæ hic immittuntur, quia sperat omnia quæ ibi promittuntur. Non quærit quæ sua sunt, neque enim essent etiam homines amatores pecuniæ nisi eo se putarent excellentiores, quo ditiores, cui morbo contraria charitas, non quærīt quæ sua sunt, id est, non privata excellentia lætatur. Merito ergo et non inflatur, charitas omnia credit, inter eos utique quos connexos sibimet unum facit. (Greg.) Charitas, inquit, *patiens est, benigna est, non æmulatur, non inflatur, non agit perperam, non est ambitiosa, non quærīt quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitatem, congaudet autem veritati, patiens quippe est charitas, quia illata mala æquanimitè tolerat; benigna vero est, quia pro malis bona largiter ministrat, non*

emulatur, quia per hoc quod in presenti mundo nihil appetit invidere terrenis successibus nescit; *non inflatur*, quia cum prænium internæ retributionis anxia desiderat, de bonis se exterioribus non exultat. *Non agit perperam*, quia quo se in solum Dei ac proximi amorem dilatat, quidquid a rectitudine discrepat, ignorat. *Non est ambitiosa*, quia quo ardentius ad sua satagit, foras nullatenus aliena concupiscit. *Non quærit quæ sua sunt*, quia cuncta, quæ hic transitoria possedit velut aliena negligit, cum nihil sibi esse proprium, nisi quod secum permaneat, agnoscit. *Non irritatur*, quia et injuriis laçessita, ad nullos se ultionis suæ motus excitat, dum pro magnis laboribus majora post præmia expectat. *Non cogitat malum*, quia in amore munditiæ mentem solidans, dum omne odium radicitus eruit, versare in animo quod inquinat nescit. *Non gaudet super iniquitatem*, quia quo sola dilectione erga omnes inchoat, nec de perditione adversantium exultat. *Congaudet autem veritati*, quia ut se cæteros diligens, per hoc quod rectum in aliis conspicit quasi de augmento proprii profectus hilarescit. (Aug.) Inter cæteras virtutes ejus quas commemorat apostolus Paulus, quod *charitas non emulatur, non agit perperam, non irritatur, non cogitat malum*, etc. In ultimo quatuor ejus virtutes comprehendit, dicens: *Omnia tolerat, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas nunquam excedit*. Ex his igitur quatuor virtutibus sanctæ charitatis loqui convenit sanctitati vestræ, delectatque primitus intueri quemadmodum velut quatuor cardines orbis continens, totum possederit mundum. Requiramus igitur si placet aliquorum exempla sanctorum, eorum scilicet qui his virtutibus sanctæ charitatis possessi sunt, et eis singulis, ita singula tribuamus, ut omnes in omnibus esse noscamus. Quoniam omnis qui pie tolerat recte credit, et omnis qui recte credit aliquid sperat, et qui sperat sustinet ne abs spe cadat. Sed jam quoniam isti sunt videamus, quorum fidem in quantum desuper adjuvamus, assequi valeamus. Virtus charitatis quæ omnia tolerat, eminuit in sancto Noe; quæ omnia credit in sancto Abraham; quæ omnia sperat in Patribus nostris, id est, in populo Israel. Unde ipse noster exhortatus est Dominus; quæ omnia sustinet in ipso capite nostro Domino Jesu Christo, qui est vera charitas, quæ nunquam cadit, nec cæteros sanctos ab his virtutibus vestra charitas deputet alienos, quos pro brevitate temporis, et pro sermone suscepto, ita prætermisissos esse cognoscite, ut tamē certissime noveritis, omnes esse in Christo, et in omnibus Christum. Sed jam videamus quemadmodum sanctus Noe possederit, vel possessus sit virtute charitatis, quæ omnia tolerat. Prædixit ei Deus, quod iniquitate hominum crescente diluvio perderet mundum, statim ille admonitus confugit, ad lignum, et post camporum amœnorum faciem angustiis se recludit: arcæ, tolerat cœli fremitum; sonitum aquarum, fragorem nimborum, et post ista omnia qui solet gaudere consortio hominum, socios quodammodo

A efficitur serpentum ac ferarum; nec expavescit vir iste, quod cum eo sint feræ in arca: imo ubi agnoscit ordinem suum feritas, quia se cognovit humanitas, et jubenti homini obediunt, quia hominem superiori domino obedisse cognoscunt, ostensum est, in Noe, quid Adam præceptum contemnendo perdidit, et demonstratum est posse homines bestiis etiam dominari, si subdant obedientiam conditori. Expectat et tolerat sanctus iste finem diluvii, nec antequam finiatur causa ferarum arca relinquatur. Tolerat bonus mala, et donec in fine etiam corpore separetur intus manens corde, non corpore separatur. Si qua es anima quæ cupis possidere virtutem charitatis, quæ omnia tolerat, relinque mundum, confuge ad crucis lignum, non metuas procellas et turbines hujus diluvii, non mergeris si ligno portaberis, novit gubernare qui dignatus est creare; tantum adsit virtus charitatis, quæ omnia tolerat, nulla res te ab arcæ soliditate evellat, permane bonus et tolera malos: melius est enim ut intus positus propter bonos toleres malos, quam foras exiens et periens et bonos relinquas et malos. Si ergo sunt tecum feræ, id est, si sunt tecum in Ecclesia, prava docentes, falsa sentientes hæretici vel schismatici, aut etiam ipsi mali catholici, more ferarum animas devorare quærentium, tolerentur usque ad finem sæculi, tanquam finem diluvii, rugiant licet et fremant dentibus, atque ipsam arcam confringere cõentur, non expavescas, finito diluvio illos capiat inanis ac spinosa silva, te fertilis suscipit terra. Post finem sæculi impii rapiuntur ad tenebras exteriores, ibi est fletus et stridor dentium, pios suscipit terra viventium; nam et ipse sanctus Noe post finem diluvii obtulit sacrificium Deo, sed de animalibus mundis non de immundis; simul enim et munda et immunda animalia in arca natæ potuerunt, sed mali ad Dei sacrificium non pervenerunt. Sed jam hinc aliquando transeamus, ut cætera perscrutari valeamus. Procedat in medium sanctus ille Abraham, et suo nos doceat exemplo pervenire virtutem charitatis, quæ omnia credit, qui non est cunctatus ad unam vocationem relinquere patriam sedem, domum, familiam, omnia relinquuntur ut Domino præcipienti pareatur. *Exi*, inquit ei Deus, *de cognatione tua, et de domo tua, et veni in terram quamcumque tibi ostendero* (Gen. xii). Nec apud se iste sanctus cogitavit, aut dixit, quo eam? cui me committam? in quam terram vadam? sed statim audit, surgit, currit, festinat, accelerat. Terram promissam non videt, sed credendo eam firmiter tenet, ambulat recto itinere, nec oberrantibus vestigiis alibi, quam debuit declinavit: quia qui eum ad ignotam terram mittebat, ipse qui mittebat, non dimittebat, nec eum ipse fefellit, redditur merces credenti, ad terram pervenit, dilatur, multiplicatur, ex paupere efficitur dives, ex ignobili potens, ditatur omnibus bonis, et in illo impletur quod Dominus in Evangelio suis discipulis promissit, dicens: *Si quis dimiserit domum, aut agrum, aut videntes causa nominis mei,*

in hac vita centuplum accipiet, et in futuro sæculo vitam consequetur æternam. Cumulatur adhuc hujus fidei merces, et seni promittitur filius. Adest virtus charitatis, quæ omnia credit, audit, exsultat, amplius diligit. Suscipit filium ex conjugē sterili, quam spes pariendi destitutam, sterilitas, ætasque jam fecerat, atque in illo benedictionem omnium Gentium promissam firmissime tenet. Sed adhuc eum charitas probat, probatumque commendat, et quemadmodum nihil Deo præferat, posteris monstrat. Vocat eum Dominus de cælo dicens (*Gen. xxi*): *Abraham, Abraham*, et ille tanquam servus obediens, *Ecce adsum ait*, et Dominus, *Accipe filium tuum illum, quem diligis Isaac, et vade in terram excelsum, et offerens eum holocaustum in uno montium, quem dixerō tibi*. Nec hac quidem jussione turbatur aut frangitur servus fidelis. Adest enim ei virtus charitatis, quæ omnia credit; surgit, domum pergit, asinum sternit, ligna condidit, gladium et ignem sumit, puerum simul adducit, et pergit ad locum. Tunc intentus factus Isaac patrem interrogabat dicens: *Pater*, ait, *et ille, quid est, fili?* et filius, *Ecce, ait, ignis et ligna, ubi est ovis quem immolaturus es ad holocaustum?* et pater respondit: *Deus providebit sibi ovem ad sacrificium, fili*. Magnum hic et grande video sacramentum: aliud Abraham corde gestabat, aliud filio promittebat, sed neque quæ promittebat filium fallebant, neque aliqua infirmitas cor ejus a proposito immutaverat. Aliam virtutem charitatis quæ omnia sperat, placet inspicere, hanc superius plebi Israel et patribus nostris assignasse cognoscimus. Ejus namque virtutis vox est in usu illo prophetico: *In te speraverunt patres nostri, speraverunt et liberasti eos* (*Psal. xxi*). Et ipsi ex Ægypto fugere jubentur, terra eis lac et mel fluens promittitur, per mare Rubrum transeunt, ad eremum veniunt, ducebat eos spes charitatis, ut discerent Deum amare gratis, redditur et his merces fidei: non enim potest non reddere, qui se dignatur facere debitorem. Post eremum mella de petra suxerunt, panem cæli manducaverunt, non sunt privati a desiderio suo quod speraverunt, terram etiam promissionis acceperunt. Exsurgant omnia, quæ hujus charitatis virtute comprehensa est effugiat ex Ægypto, id est, ex hujus sæculi desiderio, pergat ad mare Rubrum, scilicet Christi baptismum, ideo rubrum quia Christi sanguine purpuratum, persequantur hostes, peccata cum suo diabolo auctore, tanquam Ægyptii cum suo rege Pharaone, sæviant, sequantur fugientes, quid metus? Usque ad aquam sæviunt. Ingredieris tu, ingrediuntur et illi post te: sed aqua conversa illis erat in perniciem, tibi proficiet ad salutem; illos obruit, te abluit; illos damnabit, te liberabit. Posthac suscipiens mel de petra, quos sitim tuam saties: *Petra enim erat Christus*, ex cuius præceptis tanquam ex fontibus dulcedinis satieris; gustabis et panem illum, scilicet, qui dixit: *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi* (*Joan. vi*). Gustabis et videbis quam suavis est Dominus. Et

A si in te eminet virtus charitatis quæ omnia sperat, per eremum te necesse est transire, id est, utaris hoc mundo tanquam non utens, et in hac via peregrinum te noveris esse, si terram promissionis cupis intrare. Hæc terra est de qua Propheta cantat, et dicit: *Credo videre bona Domini in terra viventium* (*Psal. xxviii*). Ultima virtus charitatis restat, quæ omnia sustinet et nunquam cadit, hanc ipsi capiti nostro Domino Jesu Christo convenire videmus. Ideo in ultimo, quoniam finis legis est Christus. Quanta autem ipse pro nobis sustinuerit, puto charitatem vestram ignorare non posse, tamen exinde aliquid dicam, tamen de tanto aliquid digne dicam, prius illud quod Deus homo, quod verbum caro factum est, quod multa bona fecit, et mala perpressus est, quod mortuos suscitavit et mortuus est, quod singularis illa potentia pertulit diabolū tentatorem, discipulū traditorem, quod ipsum Judam, priusquam ostenderet traditorem, pertulit furem, et ante experimentum vinculorum crucis ac mortis, labiis ejus dolosis non negavit osculum pacis. In ipsa autem morte quanta sustinuit? pertulit odiorum flammās, ministros pessimi cordis linguas, clamaverunt Judæi, Crucifige, crucifige, et ut rei remanerent Judæi, innocens ab eis crucifixus est, Filius Dei, ad crucem ducitur et expalmatur, qui est vera palma victoriæ; spinis coronatur qui spinas peccatorum venit confringere; ligatur qui solvit compeditos: ligno suspenditur qui erigit elisos: aceto potatur fons vitæ: disciplina cæditur, salus vulneratur, vita moritur, occidit ad tempus vitam mors, ut in perpetuo a vita occideretur mors. Quid hic Judæi in hac morte Christi exsultaverunt quasi victores? et dum terrenum et caducum regnum timebant perdere, Regem cæli et terræ non dubitaverunt occidere. Sed nec sicut putaverunt, victores existerunt. Si enim vicerunt, quomodo regnum perdidērunt? quomodo nunc usque servi remanserunt? ista namque causa est, quia ab eis Christus occisus est. Dixeruntque apud se principes Judæorum, ut evangelista narrat: *Vidētis*, inquit, *quia totus mundus abiit post eum, si dimiserim illum vivere, venient Romani et tollent nobis et locum et regnum* (*Joan. xi*), et Christum occiderunt, et locum regnumque perdidērunt. Quid vobis profuit, o insani Judæi, quod tantum scelus admisistis? Nunquid quia Christo Domino ut decuit servire noluistis, ideo dominio ejus caruistis: dum illi serviunt reges, quibus vos servistis, facti estis maji servi bonorum servorum Christi, per ipsos conterit, contumaciam vestram per ipsos dissipat, consilia vestra per ipsos retribuet scelera in capita vestra. Hactenus Augustinus.

Sive autem prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur; ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus, cum autem venerit quod perfectum est, evacuabuntur quæ ex parte sunt. (*Ambr.*) Omnia charismatum dona evacuari dixit, quia non tantum possunt comprehendere, quantum ipsa veritas habet, neque nos aut capere,

aut narrare possumus plenitudinem veritatis. Qui enim fieri potest ut lingua humana omne completur quod Dei est? Ideo destruetur imperfectio nostra, non id quod verum est evacuabitur, sed dum additur imperfecto quod deest, destruetur. Destructio enim imperfectio est, quando id quod imperfectum est impletur in verum. *Cum essem parvulus quasi parvulus loquebar, quasi parvulus sapiebam, quasi parvulus cogitabam: cum factus sum vir ea quae parvuli erant, destruxi.* Hoc dixit quia exeuntes sancti de hoc mundo plus necesse est inveniant, quam nunc putant, sicut Joannes apostolus de Salvatore dixit: *Tunc videbimus illum sicut et est.* In hac ergo vita parvuli sumus, ad comparisonem futuræ vitæ quia sicut vita hæc imperfecta est, ita et scientia. *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc vero facie ad faciem.* Apertum est nunc imagines videri per fidem, tunc res ipsas. (Greg.) Videamus Paulum quadam caligine quasi infantia pannis obvolutum. Ait, *videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut et cognitus sum.* Qui si se ad comprehendenda cælestia infantem non cerneret ætatis suæ, ad hæc comparisonem nullo modo præmisisset, dicens: *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus.* Tunc ergo ad robur juvenile conscendimus cum forti sensu, eam ad quam tendimus vitam videmus: nunc autem quia intentionis nostræ acies per infirmitatem suam ab interna luce retunditur mens nostra, ligata infantia pannis tenetur. (Aug.) Nam in psalmo scriptum est: *Mirificata est scientia tua ex me, convaleuit, non potero ad illam* (Psal. cxxxviii), ex me, quippe intelligo quam sit mirabilis et incomprehensibilis scientia tua, qua me fecisti, quando nec meipsum comprehendere valeo quem fecisti: et tamen in meditatione mea exardescet ignis (Psal. xxxvii), ut queram faciem tuam semper. Incorporealem substantiam scio esse sapientiam, et lumen esse, in quo videntur, quæ oculis carnalibus non videntur, et tamen vir tantus tamque spiritalis, *Videmus nunc, inquit, per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Quale sit et quod sit hoc speculum si queramus, profecto illud occurrit quod speculo nisi imago non cernitur. Hoc ergo facere conati sumus ut per hanc imaginem, quod nos sumus videremus, utcumque a quo facti sumus tanquam per speculum: quia vero addidit, *in ænigmate* multis hoc incognitum est, qui eas litteras nesciunt in quibus est, doctrina quædam de locutionum modis, quos Græci *τρόπος* vocant. Singulorum autem modorum, sive troporum nomina, difficillimum est et insolentissimum Latine enuntiare. Unde quidam interpretes nostri quod ait Apostolus, quæ sunt in allegoria, nolentes Græcum vocabulum ponere circumloquendo interpretati sunt dicentes: *Quæ sunt aliud ex alio significantia.* Hujus autem tropi id est allegoriæ plures sunt species, in quibus est et quod dicitur ænigma. Quid est ergo allegoria,

nisi tropus, ubi aliud ex alio intelligitur? quale illud est ad Thessalonicenses: *Itaque non dormiamus sicut et ceteri, sed vigilemus et sobrii simus: nam qui dormiunt nocte dormiunt, et qui inebriantur, nocte ebrii sunt. Nos autem, qui diei sumus sobrii simus* (I Thes. v). Sed hæc allegoria non est ænigma: nam nisi multum tardis iste sensus in promptu est; ænigma est autem, ut breviter explicem obscura allegoria, sicut sunt, sanguisugæ tres erant filia, et quæcunque similia. Sed ubi allegoriam nominavit Apostolus non in verbo eam reperit, sed in facto, cum ex duobus filiis Abraham, uno de ancilla, altero de libera, quod non dictum, sed etiam factum fuit, duo testamenta intelligenda monstravit (Gal. iv), quod antequam exponeret obscurum fuit, ideo allegoria talis, quod est generale nomen, posset specialiter ænigma nominari. Proinde, quantum mihi videtur, sicut nomine speculi imaginem voluit intelligi, ita nomine ænigmatis quamvis similitudinem, tamen obscuram et ad perspicendum difficilem. Cum igitur speculi et ænigmatis nomine quæcunque similitudines ab Apostolo significatæ intelligi possint, quæ accommodatæ sunt ad intelligendum Deum, eo modo quo potest, nihil tamen est accommodatius quam id quod imago ejus non frustra dicitur. Nemo itaque miretur etiam in isto videndi modo, qui concessus est huic vitæ per speculum, scilicet in ænigmate laborare nos, ut quomodocunque videamus: nomen quippe hic non sonaret ænigmatis, si esset facilitas visionis. In Evangelio quoque Dominus ad discipulos ait: *Dico enim vobis quod angeli eorum semper in cælis vident faciem Patris mei, qui in cælis est, sicut ergo illi vident, ita et nos visuri sumus, sed nondum ita videmus; propter quod ait Apostolus: Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Præmium itaque fidei nobis visio ista servatur. De qua et Joannes loquens: *Cum apparuerit, inquit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (I Joan. iii). Facies autem Dei manifestatio ejus intelligenda est, non aliquod tale membrum, quale nos habemus in corpore, atque isto nomine nuncupamus. Itaque visuri sunt Deum sancti in isto corpore, sed utrum per ipsum sicut per corpus nunc videmus solem, lunam, stellas, mare ac terram, et quæ sunt in ea, non parva questio est. Durum est enim dicere quod sancti talia corpora tunc habebunt ut non possint oculos claudere atque aperire cum volent. Durius autem, quod ibi Deum quisquis oculos clauserit, non videbit. Si enim propheta Elisæus puerum suum Giezi absens corpore vidit accipientem munera, quæ dedit ei Naaman Syrus (IV Reg. v), quanto magis in illo corpore spiritali videbunt sancti omnia, non solum si oculos claudant, verum etiam unde sunt corpore absentes; et illud, inquit, quod ait Apostolus facie ad faciem. Non cogit ut Deum per hanc faciem corporealem ubi sunt oculi corporales nos visuros esse credamus, quem Spiritu sine intermissione videbimus. Nisi enim esset etiam interioris hominis

facies, non diceret idem Apostolus (II Cor. iii): *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam tanquam a Domini Spiritu.*

Nunc scio ex parte, tunc vero cognoscam, sicut et cognitus sum. (Amb.) Id est, video quæ promissa sunt sicut video, hoc est, præsentem esse ad Deum, ubi Christus est. (Aug.) Ad illam visionem Dei, quæ nobis in resurrectione promittitur, non ex hoc mundo istam concupiscentiam oculorum transferre conemur. Sed mundandis cordibus pio studeamus affectu, nec corporalem faciem cogitemus, cum dicit Apostolus: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*, præsertim quia expressius dixit: *Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum.* Si ergo tunc corporali facie Deum cognoscemus, corporali nunc ejus facie cogniti sumus: *tunc enim cognoscam*, inquit, *sicut et cognitus sum.* Unde quis eum non intelligat eo loco etiam faciem nostram illam significare voluisse, de qua dicit alio loco: *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu.* De gloria scilicet fidei in gloriam contemplationis æternæ, hoc quippe ait, hæc transformatio qua interior homo renovatur de die in diem. (Greg.) In Job quoque ita scriptum est: *Quasi furtive suscipit auris mea venas susurri ejus* (Job. iv). Venas superni susurri auris cordis furtive suscipit, quia subtilitatem locutionis intimæ afflata mens, et raptim et occulte cognoscit; nisi enim se ab exterioribus desideriis abscondat, interna non penetrat. Occultatur autem ut audiat, et audit ut occultetur, quia et subtracta visibilibus invisibilia conspiciunt, et repleta invisibilibus visibilia perfecte contemnit. Notandum vero, quando non ait quasi furtive suscipit auris mea venas susurri ejus, susurri quippe occulti verbi est, hæc ipsa locutio aspirationis internæ, venæ autem susurri dicuntur causarum origines, quibus hæc ipsa aspiratio ad mentem dicitur, quasi enim venas susurri sui aperit, cum nobis Deus latenter insinuat, quibus modis ad nostræ intelligentiæ aurem venit. Aliquando enim nos amore, aliquando terrore compungit, aliquando præsentia, quia nulla sint ostendit, ad æterna desideria diligenda erigit: aliquando prius æterna indicat, ut post temporalia vilescent, aliquando nostra nobis mala aperit, et ad hoc nos usque, ut alienis etiam malis doleamus, extendit, aliquando aliena mala nostris obtutibus objicit, et compunctos mirabiliter a nostra pravitate corrigit. Venas itaque divini susurri furtim audire, est oculos divinæ aspirationis modos tenuiter et latenter agnoscere, quamvis adhuc vel susurrum, vel venas susurri intelligere aliter valeamus: qui enim susurrat, occulte loquitur, et vocem non exprimit, sed imitatur. Nos igitur quousque carnis correptione premimur, nullo modo claritatem divinæ potentiæ, sicut ipse incommutabilis manet videamus, quia acies infirmitatis

nostræ non sustinet et hoc quod de ejus æternitatis radio super nos intolerabiliter fulget. Cum ergo se nobis omnipotens Deus per rimas contemplationis indicat, nequaquam nobis loquitur, sed susurrat: quia etsi plene non intimat, quædam tamen de se humanæ menti manifestat. Tunc autem nequaquam jam susurrat, sed loquitur cum ejus nobis species certâ revelatur. Hinc est enim quod in Evangelio Veritas dicit: *Palam de Patre annuntiabo vobis* (Joan. xvi); hinc quod Joannes ait: *Videbimus eum sicut est* (I Joan. iii); hinc Paulus dicit: *Tunc cognoscam sicut et cognitus sum*: Nunc autem divinus susurrus tot ad nos venas habet, quod creatis operibus ipsa divinitas præsidet: dum enim quæ sunt cuncta creata cernimus, in Creatoris admiratione sublevamur. **T** Nam sicut aqua æqualiter fluens rimata per venas quærit ut augeatur, tantoque se vastius fundit, quanto venas apertiores invenerit: ita nos dum studiosæ divinitatis notitiam ex creaturæ ejus consideratione colligimus, quasi susurri illius ad nos venas aperimus, quia per hoc quod factum cernimus, virtutem factoris admiramur, et per ea quæ sunt, in publico, illud ad nos emanat, quod latet in occulto. *Manent autem fides, spes, charitas, tria hæc, major autem horum est charitas.* (Ambr.) Digne major est charitas, quia ut fides prædicaretur, et spes esset futuræ vitæ, charitas præstitit, sicut supra memoravi. Unde et Joannes apostolus: *Ex hoc cognoscimus, inquit, charitatem ejus, quia ipse pro nobis animam suam posuit* (II Joan. iii). Juste igitur major charitas, per quam reformatum est genus humanum. (Aug.) Itaque tria sunt hæc, quibus et scientia omnis et prophetia militat, fides, spes, charitas. Sed fidei succedit species quam videbimus, et spei succedit beatitudo ipsa, ad quam perventuri sumus: charitas autem etiam istis decidentibus augebitur potius. Si enim credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum videre cœperimus; et si sperando diligimus, quo nondum pervenimus, quanto magis cum pervenerimus: *Manent, inquit, fides, spes, charitas, tria hæc, major autem horum charitas.* Quia et cum quisque ad æterna pervenerit, duobus istis decidentibus charitas auctior et certior permanebit. Fides namque est quæ futuri judicii, ac suppliciorum metu vitiorum facit contagia declinari; spes quæ mentem nostram de præsentibus avocans universas corporis voluptates cœlestium præmiorum expectatione contemnit; charitas quæ nos ad amorem Christi et spiritualium virtutum fructum, mentis ardore succendens, quidquid illis contrarium est, toto facit odio detestari, quæ tria licet ad unum finem tendere videantur. Provoquant enim nos a rebus illicitis abstinere, magnis tamen excellentiæ suæ gradibus ab invicem dissepantur. Duo namque superiora proprie hominum sunt eorum, qui ad profectum tendentes, necdum affectum concepere virtutum. Tertium specialiter Dei est, et eorum qui in sese imaginem Dei ac similitudinem receperunt. Ille nam-

que solus ea quæ bona sunt, nullo metu, nulla remunerationis gratia provocante, sed solo bonitatis operatur affectu. Omnia enim, ut ait Salomon, *operatus est Dominus propter semetipsum* (Prov. xvi), suæ namque bonitatis obtentu omnem bonorum copiam dignis indignisque largitur, quia nec fatigari injuriis potest, nec iniquitatibus hominum passibiliter permoveri, semper scilicet manens perfecta bonitas, immutabilisque natura.

CAPUT XIV.

Ostendit eminentiam prophetiæ super donum linguarum, et quomodo utroque dono sit utendum.

exclamini charitatem, æmulamini spiritalia, magis autem ut prophetetis. Post charitatem prophetandi studium magis habendum hortatur, quia quamvis magni sint spiritalia gradus, quos enumerat, hic tamen melior, qui ad utilitatem Ecclesiæ proficit, ut discant omnes divinæ legis rationem. In quo enim quis animum dederit, in eo ipso accipit donum, dicente Salomone: *Scire legem sensus est optimus.* Scientia enim subnixâ charitati non inflatur, sed est mansueta, proficiens omnibus ad utilitatem. Qui enim loquitur linguis, non hominibus loquitur, sed Deo; nemo enim audit, Spiritu autem loquitur mysteria. (Amb.) Hoc est quod dicit, quia qui loquitur incognita lingua, Deo loquitur, quia ipse omnia novit, homines enim nesciunt: ideoque nullus est ex hac re profectus, Spiritu autem loquitur, non sensu, quia ignorat quod dicit. Qui enim prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem. Ædificatur enim quando quæstionum solutionem addiscit, exhortatio autem fit illi ut desiderium patiatur prophetandi: consolatur vero quia contemptum disciplinæ in spe videt: scientia enim legis firmat animos, et provocat ad spei melioris profectum. Qui loquitur lingua seipsum ædificat, qui vero prophetat Ecclesiam ædificat. Per id enim quod solus forte scit quod loquitur, se solum ædificat, nam qui prophetat omnem plebem ædificat. Intelligitur ab omnibus quid loquatur. Prophetas interpretes dicit Scripturarum, sicut enim propheta futura dicit, quæ nesciuntur, ita hic dum Scripturarum sensum, qui multis occultus est, manifestat, dicitur prophetare. *Volo autem vos omnes loqui linguis, magis autem ut prophetetis.* Non poterat prohibere loqui linguis, quia superius dixit, donum istud esse Spiritus sancti: sed ideo prophetandi magis studium habendum quia utilius est. *Major est enim qui prophetat, quam qui loquitur lingua, nisi interpretetur.* Quia si interpretari poterit, non erit minor quia ædificat Ecclesiam, hoc enim majus est, quod omnibus prodest: hic enim per donum Dei linguis loquitur, qui etiam interpretatur, sicut et illi duodecim in Actibus apostolorum (Act. iv). *Nunc, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero? Si non loquar vobis, aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina.* Hæc omnia unum significant, docere enim nemo poterit, nisi intelligatur: possunt tamen hæc

quatuor species ad quadrifariam sacræ Scripturæ intelligentiam, hoc est, historiam, tropologiam, allegoriam, anagogen, transferri. De his quatuor interpretationum generibus heatus Apostolus ita dicit: *Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar? aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina.* Revelatio namque ad allegoriam pertinet, per quam ea quæ tegit historica narratio spiritali sensu et expositione reserantur; ut verbi gratia, si illud aperire tentemus. Quemadmodum patres nostri, omnes sub nube fuerunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari (I Cor. x), et, quemadmodum omnes eandem escam spiritalem manducaverunt (Ibid.), et eundem spiritalem de consequenti petra biberunt potum; petra autem erat Christus. Quæ expositio præfigurationi corporis et sanguinis Christi, quem quotidie sumimus, comparata, allegoriæ continet rationem, scientia vero quæ similiter ab Apostolo memoratur, tropologia est, qua universa quæ ad discretionem pertinent actualem, utrum utilia, vel honesta sint, prudenti examinatione discernimus, ut est illud cum apud nosmetipsos judicare præcipimur, utrum deceat mulierem non velato capite orare Deum? Quæ ratio, ut dictum est, moralem continet intellectum. Item prophetia quam tertio Apostolus intulit loco anagogen sonat, per quam ad invisibilia ac futura sermo transfertur, ut est illud: *Nolumus autem ignorare vos, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent.* Si enim credimus quoniam Christus mortuus est et resurrexit. Ita et Deus eos per Jesum adducet cum eo, hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quoniam nos, qui vivimus in adventu Domini, non præveniemus eos qui dormierunt in Christo, quoniam ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui qui in Christo sunt resurgent primi (I Thes. iv). Quia exhortationis specie anagoges figura præfertur. Doctrina vero simplicem historicæ expositionis ordinem pandit, in qua nullus occultior intellectus, nisi qui verbis resonat continetur, sicut est illud: *Tradidi enim vobis imprimis quod et accepi quia Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die, et quia visus est Cephæ* (I Cor. xv); et: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret* (Gal. iv). Sive illud: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* (Deut. vi).

Tamen quæ sine anima sunt, vocem dantia, sive tibia, sive cithara, si distinctionem sonitus non dederint, quomodo cognoscetur quod per tibiam canitur, aut quod citharizatur; etenim si incertam vocem tuba dederit, quis se parabit ad prælium? Quoniam exempla facilius suadent quam verba, exemplis commendat, per quæ facile assequantur non debere illos in Ecclesia loqui linguis, qui interpretari non possunt; ad quid enim loquitur, quem nemo intelligit?

Ita et vos per linguam nisi significantem sermonem derideritis, quomodo sciatur quod loquimini? eritis enim in aera loquentes (hoc est, nihil proficientes), ut puta, genera linguarum sunt in hoc mundo et nihil sine voce. Multa quidem sunt genera linguarum, inquit, sed habent vocum significationes proprias, ut intelligantur. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar barbarus, et is, qui loquitur, mihi barbarus. Non utique id studendum monet, ut invicem per incognitam linguam barbari sibi videantur, sed quia concordiae res est, his nitendum est, ut per unanimitatem intellectus communi lætitia glorientur. Sic et vos, quoniam amulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesiæ quærite, ut prophetetis. Quia prodest Scripturas explanare. Nam incitatur et gaudet animus, quando aliquid de Scripturis percipit, et quantum propensior in hac parte sit, tantum deserit vitia; propterea ad hanc partem studium monet applicandum. Ideo qui loquitur lingua, ore ut interpretetur. Eum qui linguis loqui desiderat, dicit orare debere, ut accipiat donum interpretandi, ut proficiat cæteris studium ejus. Si oravero lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Manifestum est ignorare animum nostrum si lingua loquatur quam nescit, sicut solent Latini homines Græce cantare, oblectati sono verborum, nescientes tamen quid dicant. Spiritus ergo qui datur in baptismo, scit quod ore animus, dum loquitur, aut perorat lingua sibi ignota: mens autem quæ est animus sine fructu est. Quem enim potest habere perfectum qui ignorat quæ loquatur?

Quid est ergo? orabo spiritu, orabo et mente, psalmum dicam spiritu, psalmum dicam et mente. Hoc dicit, quia cum quis hac lingua loquitur quam novit, tam spiritu quam mente orat, quia non solum spiritus ejus, quem dixit datum in baptismo, scit quod oratur, sed et animus (Aug.) simili modo et de psalmo non ignorat. Spiritus a mente distinguitur evidentissimo testimonio: Si enim oravero; inquit lingua, spiritus meus orat, mens autem mea infructuosa est; cum ergo lingua intelligatur hoc loco dicere obscuras et mysticas significationes, a quibus si intellectum mentis removeas, nemo ædificatur audiendo quod non intelligit. Unde etiam dicit: Qui enim loquitur lingua non hominibus loquitur, sed Deo, nemo enim audit; spiritus autem loquitur mysteria, satis indicat eam se linguam hoc loco appellare, ubi sunt significationes velut imagines rerum ac similitudines, quæ ut intelligantur indigeat mentis obtutu, cum autem intelliguntur in Spiritu eas dicit esse, non in mente. Unde aperit ait: Si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem, quandoquidem nescit quid dicas. Quia ergo etiam lingua, id est membrum corporis, quod movemur in ore, cum loquimur, signa utique rerum dantur, non res ipsæ proferuntur, propterea translato verbo linguam appellavit quamlibet signorum prolationem priusquam intelligantur. Quo cum in-

tellectus accesserit, qui mentis est, proprius, sit revelatio vel agnitio, vel prophetia, vel doctrina; proinde ait: Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi si loquar vobis in revelatione, aut in agnitione, aut in prophetia, aut in doctrina, id est, cum signis, hoc est, lingue accesserit intellectus, ut non spiritu tantum, sed etiam mente agatur quod agitur. Proinde, quibus signa, per aliquas rerum corporalium similitudines demonstrabantur in spiritu, nisi accesserat mentis officium ut etiam intelligerentur, nondum erat prophetia, magisque propheta erat qui interpretabatur, quod aliud vidisset, quam ipse qui vidisset. Unde apparet magis ad mentem pervenire prophetiam, quam ad istum spiritum, qui modo quodam proprio vocatur spiritus, vis animæ quædam mente inferior, ubi corporalium rerum similitudines exprimuntur. Itaque magis Joseph propheta, qui intellexit quid significarent septenæ spice, et septenæ boves, quam Pharaon qui eas vidit in somnis (Gen. xli), illius enim spiritus informatus est ut videret; hujus mens illuminata, ut intelligeret, ac per hoc in illo erat lingua, in isto prophetia, quia in illo rerum imaginatio, in isto imaginationum interpretatio. Minus ergo propheta, qui rerum quæ significantur sola ipsa signa in spiritu per rerum corporalium imagines videt; et magis propheta qui solo earum intellectu præditus est; sed maxime propheta qui utroque præcellit, ut videat in Spiritu corporalium rerum significativas similitudines, et eas vivacitate mentis intelligat. Sicut Danielis excellentia tentata est et probata, qui regi et somnium, quod viderat dixit, et quid significaret, aperuit (Dan. iv, v), et ipsæ quippe imagines corporales in spiritu ejus expressæ sunt, et earum intellectus revelatus in mente. Cæterum si benedixeris spiritu. (Ambr.) Hoc est si laudem Dei lingua loquaris ignota audientibus. Quis supplet locum idiotæ? Quomodo dicit Amen, super tuam benedictionem, quoniam quid dicas nescit? Imperitus enim audiens quod non intelligit, nescit finem orationis, et non respondet amen, id est verum, ut confirmetur benedictio; per hos enim impletur confirmatio precis, qui respondent amen, ut omnia dicta veri testimonio in audientium mentibus confirmetur. Nam tu quidem bene gratias agis. Deo dicit qui cognita sibi loquitur, quia scit quid dicat. Sed alter non ædificatur. Si utique ad ædificandam Ecclesiam convenitis, ea debent dici, quæ intelligant audientes, nam quid prodest, ut quis lingua loquatur, quam solus scit, ut qui audit nihil proficiat? Ideo tacere debet in Ecclesia, ut hi loquantur, qui prosint audientibus. Gratias ago Deo meo quod omnium vestrum lingua loquor. Quoniam superius linguis loqui donum esse dixit Spiritus sancti, ideo ad Deum refert, quod omnium lingua loqueretur, et ne forte quasi æmulus per invidiam hoc dicere videretur, ostendit omnium quidem horum se loqui linguis, et quia non valde prodest, addit: Sed in Ecclesia volo quinque verba loqui, ut et alios sensu

meo instruat, quam decem millia verborum lingua. A Utilius dicit paucis verbis in apertione sermonis loqui, quod omnes intelligant quam prolixam orationem habere in obscuro t hi ex Hebræis erant, qui aliquando Syra lingua, plerumque Hebræa in tractatibus aut in oblationibus utebantur ad commendationem. Gloriabantur enim se dici Hebræos propter meritum Abrahæ, quod idem Apostolus pro nihilo habuit dicens: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.*

Fratres, nolite pueri effici sensibus. Sed malitia parruli estote; sensibus autem perfecti estote. Perfectos esse vult illos, ut sciant quid ad instructionem Ecclesiæ sit necessarium, ut recedentes a malitia et erroribus, his studerent, quæ proficerent ad utilitatem fratrum: hic est enim sensu perfectus, qui agit ut prosit alicui, maxime fratri. *In lege enim scriptum est: Quia in aliis linguis, et in labiis aliis loquar populo huic, et nondum me exaudiet, dicit Dominus.* Hoc Dominus de his dixit, quos præscit nec Salvatore credituros: in aliis enim linguis et in aliis labiis loqui, Novum Testamentum esse prædicare, sicut dicit Jeremias propheta: *Ecce venient dies, dicit Dominus, et consummabo domui Israel, et domui Judæ Testamentum Novum, non secundum quod disposui patribus illorum (Jerem. xxxi),* hoc est, immutata ratione aliter loqui, quam se legis veteris verba habebant. Dum audivit Sabbatum solvi, neomenias evacuari, circumcisionem cessare, sacrificia immutari, escas dudum prohibitas licere edere, Christum de Deo, Deum prædicari, hoc est, aliis labiis, et aliis linguis loqui, nec perfidi Deum obaudire voluerunt. Potest et sic intelligi, quia multi Judæorum malevoli erant, et propterea dignum non erat his in revelatione loqui Evangelium. In parabolis loquebatur ad eos, ut intelligerent, ideo sibi non revelari, quia mali erant, nec se corrigerent ut merentes se facerent per explanationem audire verba Dei. Unde dicunt discipuli ad Dominum: *Domine, quare in parabolis loqueris illis?* Et Dominus, quia vobis datum est, inquit, nosse mysterium regni Dei, illis autem non, ut videntes non videant, et audientes non intelligant (Luc. viii), ne indigni salutem perciperent, quod animadvertentes pro meritis suis factum, nec sic conversi Deo satisfacere voluerunt. *Itaque linguæ in signum sunt.* Hoc est velamine incognitæ lingue obscurati sunt sermones Dei, ne videantur a perfidis, ut cum audiuntur incognitæ lingue, signum sit quia propter perfidiam factum est, ne audiens intelligat. *Non fidelibus, sed infidelibus.* Hoc est, quod dixit, quia ad occultandos sensus incredulis proficiunt lingue. *Prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus;* hoc est, non competit fidelibus audire linguas, quas non intelligunt, sed infidelibus, qui non sunt digni intelligere, sicut dicit Isaias propheta: *Vade et dic populo huic, Aure audietis et non intelligetis, etc. (Isa. vi).*

Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum et

omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ, aut infideles, nonne dicent quod insanitis? Manifestum est, quia si omnes diversis linguis loquantur, tumultus sit quidam inconditus populi, quasi phrenesim patientis. *Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, aut idiota, convincitur ab omnibus, judicatur ab omnibus, occulta cordis etiam ejus manifesta fiunt, et tunc cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit.* Dum enim intelligit et intelligitur audiens laudari Deum, et adorari Christum, pervidet veram esse, et venerandam religionem, in qua nihil fucatum, nihil in tenebris videt geri, sicut apud paganos, quibus velantur oculi, ne quæ sacra vocant perspicientes, variis se vanitatibus cernant illudi. Omnis enim impostura tenebras petit, et falsa pro veris ostendit; ideo apud nos nihil astute, nihil sub velamine, sed simpliciter unus laudatur Deus, ex quo sunt omnia, et unus Dominus Jesus per quem omnia. Si enim nullus sit, qui intelligat, aut a quo ipse discutiatur, potest dicere seductionem esse quamdam et unitatem, quæ ideo linguis canitur, quia pudoris est, si reveletur. Prophetia de præsentī est quæ Paulus apostolus dicit: *Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, convincitur ab omnibus, judicatur ab omnibus, occulta cordis ejus manifesta fiunt, et tunc cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit.* (Greg.) Cum igitur occulta cordis ejus manifesta fiunt, profecto monstratur, quia per hunc modum prophetiæ Spiritus non prædicat quod futurum est, sed ostendit quod est. Quo autem pacto prophetia dicatur Spiritus, qui nihil futurum indicat, sed præsens narrat? quia in re animadvertendum est, quod recte prophetia dicitur, non quia prædicat ventura, sed quia prodit occulta, rem quippe quamlibet sicut ab oculis nostris in futuro subtrahunt tempora, ita ab oculis nostris in præsentī subtrahet causa. Ventura etenim res occultatur in futuro tempore, præsens autem cogitatio absconditur in latenti corde. Est etiam prophetia præsens, cum res quælibet non per animum, sed per absentem locum tegitur, quæ tamen per Spiritum denudatur, et ibi sit præsens prophetantis animus, ubi per præsentiam non est corpus. Nam Giezi longe a propheta recesserat, cum Naamam Syri munera percipiebat, cui tamen idem propheta dicit: *Nonne cor meum in præsentī erat, quando reversus est homo de cursu suo in occursum tibi? (IV Reg. v.)*

Quid ergo est, fratres, cum convenitis unusquisque vestrum psalmum habet? (Ambr.) Id est, laudem Dei per canticum eloquitur. *Doctrinam habet,* hoc est, sensum per spiritalem prudentiam habet expositionem. *Apocalypsin habet,* id est, subest ei prophetia occultorum quæ ad omnium mentem perveniat, favente Spiritu sancto. *Linguam habet;* ut eos, qui lingua loqui poterant non contristaret, permisit eos loqui linguis: ita tamen ut interpretatio sequeretur. Ideo ait, *interpretationem habet, ut si interpre-*

adesset, daretur locus loquentibus linguis. Omnia ad ædificationem fiant. Conclusio hæc est, ut nihil incassum in Ecclesia geratur, hocque elaborandum magis, ut et imperiti proficiant, ne quid sit corporis per imperitiam tenebrosum. Idcirco omnes paratos vult convenire, diversis donis spiritualibus, ut ipsa aviditate animi vigilantes invicem se exhortantes meliora dona æmulerentur, ad illuminationem fratrum. Sive enim lingua quis loquitur, secundum duos aut, ut multum, tres, et per partes unus interpretatur. Hoc est, duo aut tres, plus non linguis loquantur, sed singuli, non simul omnes, ne insanire viderentur; ideo ergo « ut multum, tres, » ne occuparent diem linguis loquentes, et interpretes illorum non haberent, atque prophete tempus Scripturas disserendi, qui sunt totius Ecclesiæ illuminatores. Si autem non

rūi interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur Deo. Hoc est, intra se tacite ore, aut loquatur Deo, qui audit muta omnia: in Ecclesia enim ille debet loqui, qui omnibus prosit. *Prophete duo aut tres dicant et alii didicent.* Ipsum modum tenuit dicendo: « Duo aut tres loquantur, » singuli autem sicut supra, ceteros autem interrogare permisit de his quæ forte in ambiguis veniunt, aut quæ assequi aliquis non potest, quia diversa sunt ingenia, ut disputatione planiore dilucidarent. *Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat.* Id est, permittat potior inferiori, ut si potest, dicat nec ægre ferat, quia potest et illi dari donum, ut dicat, cum videtur inferior, quod potiori concessum non est. Sicut enim totum uni concedi non potest, licet potiori, ita et non potest alicui quamvis inferiori nihil impartiri, ut nemo sit vacuus a gratia Dei. *Potestis enim per singulos prophetare, ut omnes discant et omnes exorent.* Hæc traditio Synagogæ est, quam nos vult sectari, quia Christianis quidam scribit, sed ex gentibus factis, non ex Judæis, ut sedentes disputent, seniores dignitate in cathedris, sequentes in subselliis, novissimi in pavimento super mattas, quibus si revelatum fuerit, dando locum dicendi præcepit, nec despiciendos, quia membra corporis sunt. *Et Spiritus prophetarum prophetis subjectus est.* Quia enim unus atque idem spiritus est qui tam prophetis futura dicentibus, quam his qui revelant Scripturas, infundit se pro ratione et qualitate causarum, ideo dicit, *subjectus est prophetis*, ut ingenia accenderet hac spe, quod spiritus contradicendo non resisteret, ne discordia fiat in corpore: qui enim in pace vocantur, patientiæ debent studere, ne pacis jura solvantur. *Non enim est dissensionis Deus, sed pacis: sed sicut in omnibus ecclesiis sanctorum doceo.* Hoc dicto hortatur illos, ut quæ præcepit faciant, quando similiter se ecclesiis sanctorum prædicare testatur. *An a vobis verbum Dei processit, aut in vos solos pervenit.* Arguentis verba sunt, sic enim inflati erant, quasi ipsis promissa fuisset hæc salus, et exemplo eorum ceteræ gentes vocarentur ad fidem, aut non essent aliqui, qui possent suscipere gratiam Dei, apostolis prædican-

tibus. Sic enim se jactabant, quasi beneficium darent magis, quasi acciperent, accedentes ad fidem; unde dicit: *Aut in vos solos devenit verbum Dei?* Omnis enim qui vult aliquid emere, quod scit ab aliis non requiri, cum quodam fastidio accedit ad emptiorem quasi beneficium præstiturus vendenti. Ideo hoc Apostolus arguit in Corinthiis qui tales se premebant elatione vanitatis, quasi ipsi, si non obedi- rent verbis fidei, nemo esset qui crederet, sicut dicit Judæis: *Vobis primum oportebat loqui verba vitæ hujus, sed quia repulistis ea indignos vos facientes æternæ vitæ, ecce convertimus nos ad gentes* (Act. xiii.).

Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.

Hoc dicens, tangit supra memoratos falsos apostolos a quibus fuerant depravati, qui pro desideriis hominum non divina, sed terrena docebant. Ideo nihil suum tradere se dicit, sed Domini, ut quibus suadet, Deo acquisiti, non hominibus videantur, quia fiducia et constanter prædicat, liberam habens conscientiam, quia non hominibus placere vult, sed Deo; unde peccatoribus non blanditur ut crescant, sed admonet ut desinant. *Si quis autem ignorat, ignorabitur.* Recte, quia qui nescit Domini esse, quæ loquitur Apostolus, et ipse a Domino ignorabitur in die judicii, dicente Domino: *Amen dico vobis, quod nescio vos* (Math. xxv.).

Itaque, fratres, æmulamini prophetare. Quamvis arguat hos, et in multis reprehendat, et corripiat, eo quod recesserant a traditione ejus, tamen fratres hos vocat, quia dicit Isaias ad plebem Domini, *Dicite his qui non recte ambulant in viis meis, fratres nostri estis vos.* Ut ergo consolaretur istos post correctiones, fratres illos vocat, et ad æmulationem prophetiæ hortatur, ut assidua disputatione et explanatione legis divinæ fierent structiores, ut possent discere perversas esse pseudoapostolorum prædicationes. *Et loqui linguis nolite prohibere.* Et propter charitatem, ut qui possunt loqui linguis, et qui interpres fuerit præsens non velentur ne fiat dissensio. *Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant.* Hoc est secundum ordinem supra dictum, honeste autem illud fit, quod cum pace et disciplina fit.

Mulieres in ecclesia taceant. Nunc tradit quod prætermiserat: superius enim velari mulieres in ecclesia præcepit, modo ut quietæ sint et verecundæ ostendit, ut operæ pretium sit quia velantur. Si enim imago Dei vir est, non femina, et viro subjecta est lege naturæ, quanto magis in Ecclesia debent esse subjectæ propter reverentiam ejus, qui illius legatus est, qui etiam viri caput est! *Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse sicut et lex dicit.* Quid dicit lex? *Ad virum tuum conversio tua, et ipse dominabitur tui.* Lex hæc specialis est. Hinc Sara Dominum vocabat Abraham virum suum (Gen. xviii.), ac per hoc in silentio jubentur esse, ne supradictæ legis sententia infirmetur, cujus me-

mor Sara viro suo erat subjecta, sicut dictum est, A quamvis una caro sit : sed duabus ex causis jubetur esse subjecta, quia et ex viro est et per ipsam intravit peccatum. Si autem quid volunt discere domi, viros suos interrogent : turpe est enim mulieres loqui in Ecclesia. Turpe est, quia contra disciplinam est, ut in domo Dei, qui eas subjectas viris suis esse præcepit, de lege loqui præsumant, cum sciant, illic viros habere primatum, et sibi magis competere ut in domo Dei precibus vacent, linguam retinentes, aures aperiant, ut audiant quomodo misericordia Dei mortem vicit per Christum, quæ per eas regnavit. Nam si audeant in Ecclesia loqui, dedecus est, quia idcirco velantur ut humiliatæ appareant. Ille autem se inverecundas ostendunt, quod et viris op- B probrium est : in mulierum enim insolentia etiam mariti notantur.

CAPUT XV.

*Tractat Apostolus de gratia resurrectionis, præmit-
tendo commendationem doctrinæ evangelicæ.*

Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium quod prædicavi vobis, quod et accepistis, in quo et statis, per quod et salvamini : qua ratione prædica- verim vobis si tenetis, nisi frustra credidistis. (Ambr.) Ostendit illis, quia si in hac causa quæ subjecta est, a traditione ejus seducti sunt, perdidit in hoc crediderunt. Omnis enim spes credentium in hoc sensu est, quia mortui resurgent. Quod autem dicit, « in quo et statis », de his dicit, qui firmi erant in fide traditionis hujus; promiscuis enim loquitur, ut et hi qui fixi in fide sunt gaudeant, et qui nutant corrip- se doleant et corrigantur. Tradidi enim vobis impi- mis, quod et accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas. Scripturas Testamenti Veteris memorat, quæ futuram passio- nem Domini cecinerunt; dicit enim Isaïas propheta (Isa. LIII) : *Ut ovis ad immolandum ductus est, et inter cætera, Quoniam tolletur a terra vita ejus; ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem.* Hæc in Christo reperta noscuntur : sed quia præteriti tem- poris significatio videtur, non est adversum, quia apud Deum, qui omnium præscius est, nihil futu- rum est; ideo sic dicit, quod futurum sit nobis, quasi factum sit. Nam in Apocalypsi Joannis apo- stoli dicitur (Apoc. XVII) : *Agnus, inquit, qui occisus est a constitutione mundi : quia enim aliter non fiet, quam scit Deus, factum dicitur : nobis enim fit non Deo, quia apud Deum nihil est, quod futurum dica- tur.* Et in psalmo ait : *Dominus regnavit a ligno* (Psal. xcvi); et Moyses de cruce ejus vita significavit dicens : *Tunc videbitis vitam vestram pendentem ante oculos vestros, et non credetis* (Deut. xxviii). Idcirco ergo in eadem causa, et futuri temporis aliquando significantia ponitur ne a perversis non de Christo dictum defendatur, si totum quasi præteritum signifi-icaret. Et quia sepultus est. Nulli dubium mortuum sepultum esse, sicut dicit Isaïas propheta (Isa. LIII) : *Et dabo malos pro sepultura ejus.*

Et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas. Omnia in fide clausa sunt, ideo sub persona populi resurrectio Domini tertio die futura descripta est; dicit enim Osee propheta : *Post biduum et in tertio die resurgemus, et vivemus in conspectu ejus* (Ose. vi). In Christo enim omnes resurrexisse, sicut in Adam mortuos esse, nemo fidelium denegat. Simili modo et in Psalmo sub persona hominis etiam de Christo significat dicens : *Omnia subjecti sub pedi- bus ejus, gloria et honore coronasti eum.* (Psal. viii).

Et quia visus est Cephæ, id est, Petro, hoc etiam Cleophas et Emaus testantur in Evangelio juxta Lucam, quod apparuit soli Petro. Et post hæc undecim. Et hoc in Evangelio continetur. Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul. Hoc sua fide loquitur. Ex quibus multi manent usque adhuc, qui- dam autem dormierunt. De his quibus post resur- rectionem apparuit Dominus tunc multos dicit fuisse in corpore. Deinde visus est Jacobo. Singulariter Jacobo apparuit sicut et Petro, quod ideo puto fac- tum, ut multifaria apparentia fidem resurrectionis firmaret. Deinde apostolis omnibus. Iterum omni- bus apostolis visus est in monte, ubi constituerat illis Jesus, sicut refert Matthæus Evangelista. Ante in Jerusalem post dies octo resurrectionis suæ, id est, Dominica die, januis clausis, intravit ad discipu- los ut Thomæ animus firmaretur, sicut dicit Joan- nes apostolus : In monte enim intelligitur mandata illis dedisse. (Aug.) Non dixit primo apparuit Ce- phæ, nam esset contrarium, quod primo mulieribus apparuisse in Evangelio legitur. Postea, inquit, un- decim quibuslibet, qua hora libet, ipso tamen resur- rectionis die. Deinde apparuit plus quam quingentis fratribus simul, sive isti cum illis undecim erant congregati clausis ostiis propter metum Judæorum, unde cum exisset Thomas, venit ad eos Jesus, sive post octo illos dies quando libet nihil habet adversi. Postea, inquit, apparuit Jacobo. Nam tunc primum accipere debemus visum esse Jacobo, sed aliqua propria manifestatione singulariter. Deinde apostolis omnibus, nec illis tunc primum, sed jam ut fami- liariter conversaretur cum eis usque ad diem ascen- sionis suæ. Novissime autem omnium, tanquam ab- ortivo visus est et mihi. (Ambr.) Apparuit illi pri- mum in celo, post oranti in templo. Abortivum se dixit, quia extra tempus natus in Christo apostola- tum accepit jam Christo in celos recepto in carne. Ego enim sum minimus apostolorum. Humiliat se, et temporis causam sibi ascribit : tempore enim mi- nor est, non dignitate. Sed quia et persecutor fuit, inclinat se dicens. Qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. (Greg.) Videamus Paulum quomodo apostolorum alis tactus, atque ad pœnitentiam excitatus fuerat, qui mala præ- teritæ persecutionis suæ, et apostolorum innocentem vitam considerans, dicebat. Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei. Consideravit quippe apostolorum innocentiam, et propter præce-

dentem multam vilis in ejus oculis facta est omnis quam exhibebat in Ecclesia sollicitudo sua, et quam multos ex accepto intellectu præcederet non attendit, quia illorum innocentiam pensans persecutorem aliquando se fuisse doluit. Sed videamus, si quis ex apostolis eum, qui Paulo datus est intellectum miratur. Ipse nobis apostolorum primus requirendus est, qui discipulos admonens ait: *Sicut et charissimus frater noster Paulus secundum sibi datam sapientiam scripsit vobis: Sicut et in omnibus Epistolis loquens in eis, de his in quibus sunt, quædam difficulta intellectu, quæ indocti et instabiles depravant (II Petr. III)* Miratur itaque in omnibus apostolis Paulus innocentiam; miratur apostolus primus in Paulo sapientiam. Alis ergo se tangunt, qui inde vicissim se ad profectum excitant, unde volant. Hoc itaque omnipotens Deus agit in cordibus hominum, quod facit in regionibus terrarum. Poterat namque unicuique regioni fructus omnes tribuere. Sed si unaquælibet regio alterius regionis fructibus non indigeret, communionem cum altera non habuisset. Unde sit ut huic vini, alii vero olei, abundantiam tribuat; hanc multitudinem pecudum, illam ubertate abundare faciat frugum: ut cum illa defert quod ista non habet, et ista reddit quod illa non detulit, per communionem gratiæ sibi simul etiam divise terræ conjunctæ sint. Sicut ergo regiones terrarum, ita sunt mentes sanctorum, quæ dum vicissim sibi conferunt quod acceperunt, quasi fructus suos regiones regionibus impendunt, ut in una omnes charitate jungantur. Sed inter hæc sciendum est, quia sicut electi quique hoc semper in aliis attendunt quod a Deo melius acceperunt quam ipsi, ut eos sibi in cogitatione præferant, sequæ illis in humilitate substernant; ita reproborum mens nunquam considerat, quid alter boni amplius, quam ipse, sed quid boni ipse amplius quam alter habeat; neque pensant, quæ bona spiritus alter acceperit, et ipsis desint, sed quæ bona ipsis et quæ mala adsint alteris; et cum omnipotens Deus ad hoc singulis virtutes dividat, ut alterum alteri in cogitatione humiliet, ad hoc reprobi pertrahunt bonum quod acceperunt, ut ex eo in elatione perdantur, dum semper considerant bona quæ ipsi habent et alii non habent, et nunquam pendere student quanta bona alii habent, et ipsi non habent. Quod ergo divina pietas in augmentum disponit humilitatis, hoc mentes reprobæ in augmentum vertunt elationis, et ex diversitate munerum a bono deficiunt, unde crescere in humilitatis bono debuerunt. Propterea ergo necesse est, fratres charissimi, ut in vobis hoc semper debeatis aspicere quod minus habetis; in proximis vero quod vobis amplius acceperunt, quatenus dum super vosmetipsos eos pro bono quod ipsi habent et vos non habetis aspiciatis, ad hoc quoque obtinendum etiam vos ex humilitate crescat. Si enim et vos in illis accepta bona perpenditis, et illi in vobis considerant dona quæ habetis, vicissim vos alis tangitis, ut excitatis semper ad cœ-

A lestia voletis: *Gratia autem Dei sum id quod sum.* (Ambr.) Deo dat gloriam, qui eum elegit, et dignitatem suam non sibi defendit, sed indignum se dicit; unde vere plus meretur, sciens dixisse Dominum: *Qui se exaltat humiliabitur (Luc. XIV).*

Et gratia ejus in me vacua non fuit. Hoc dicit, quia non propter quod persecutus est, minorem gratiam in apostolatu accepit. Sed abundantius illis omnibus laboravi. Addit causam, quia non solum minoratus non est, sed et amplius propter constantiam, qua vigeat in Christo afflictus est, quod non ægrè ferens dignior factus est. *Non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Ne se extulisse jactanter putaretur, statim se humiliat, cum hoc ipsum non magis sibi, sed Dei gratiæ ascribit, ut semper omnem gloriam reportet ad Deum, unde jure exaltandus est. (Aug.) Non quia ipse nihil boni agebat, sed quia nihil ageret, si ille non adjuvaret. (Cass.) Nam cum dicit, *laboravi*, conatum proprii significat arbitrii; cum autem dicit, *non ego, sed gratia Dei*, virtutem divinæ protectionis ostendit; cum dicit, *mecum*, non otioso neque securo, sed laboranti ac desidanti eam cooperatam fuisse declarat; quod etiam in Job probatissimo athleta suo, cum eum diabolus expetisset ad singulare certamen divinam legimus providisse justitiam. Si enim contra inimicum non sua virtute, sed Dei solius fuisset gratia protegente congressus, et absque ulla virtute patientiæ suæ, divina tantum opitulatione suffultus, multiplices illas ac tota inimici crudelitate quæsitæ tentationum moles et exitia pertulisset, quomodo non illam calumniosam diabolus quam prius emiserat vocem adversus eum justius iterasset: *Nunquid gratis Job colit Deum, nonne tu vallasti eum, ac domum ejus, et universam substantiam ejus per circuitum, sed aufer manum tuam, id est, sine eum suis mecum viribus decertare, nisi in faciem tuam benedixerit tibi? (Job. I.)* Sed cum nullam hujusmodi querimoniam calumniosus hostis post conflictum audeat iterare, non Dei, sed illius se victum viribus confletur. (Greg.) Superna ergo pietas prius agit in nobis aliquid sine nobis, ut subsequenter quoque nostro libero arbitrio bonum, quod jam appetimus, agat nobiscum, quod tamen per impensam gratiam in extremo judicio, ita remuneret in nobis, ac si solis processisset ex nobis. Quia enim divina nos bonitas, ut innocentes faciat prævenit, Paulus ait: *Gratia autem Dei sum id quod sum.* Et quia eandem gratiam nostrum liberum arbitrium sequitur, adjungit, *et gratia ejus in me evacuata non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi.* Qui dum se de se nihil esse conspiceret, ait: *Non autem ego;* et tamen quia se esse aliquid cum gratia invenit, adjunxit, *sed gratia Dei mecum.* Non enim diceret *mecum*, si cum præveniente gratia subsequens liberum arbitrium non haberet. Ut ergo se sine gratia nihil esse ostenderet, ait, *non ego*, ut vero secum gratiam operatam esse per liberum arbitrium demonstraret, adjungit, *sed gratia Dei mecum.*

Sive enim ego, sive illi sic prædicamus et sic credidistis. (Ambr.) Hoc est quod supra significavit, quia non inferiorem gratiam in prædicatione accepit, quam cæteri apostoli, sed unam atque eandem: unde magis arguit perfidiam Corinthiorum, quia cum manifestata esset credulitas hæc apud omnes Ecclesias, hi ab hac fide et spe desciverant, quam subiecit dicens: *Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo dicunt quidam in vobis, quoniam resurrectione mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit: si autem Christus non resurrexit, inanis est fides vestra, inanis est et prædicatio nostra.* Hæc a falsis apostolis erant tradita, qui Christum neque natum, neque in carne passum, neque resurrexisse asserebant, quos et Joannes apostolus denotat, quod Christum in carne venisse negabant; unde dicit: *Qui negat Christum in carne venisse, hic est Antichristus; et qui negat Filium, nec Patrem habet* (1 Joan. 11). Isti ambulabant et quorundam fidem ne imprudentes a mundi sapientibus judicarentur subvertebant, quia prudentes sæculi stultum judicant, cum audiunt resurrectionem mortuorum. Quod si, inquit, verum est, quia Christus non resurrexit, falsi sumus prædicatores, et fides vestra inanis erit. Hoc enim crediderunt Apostolo prædicante, quia mortui resurgunt, et hac spe attracti sunt ad fidem. Quod utique ad detrimentum illorum proficere asserit, si crediderunt quod futurum non est; et pudoris est, ut aliquis profiteatur hoc se credidisse, quod falsum est. Et verecundiam ergo illis incutit, et labores illorum dicit infructuosos, si quod a falsis apostolis audierunt, verum est, quia mortui non resurgunt, quod nemo utique de se patitur audire, ut videntes hoc contra se esse reverterentur ad primam fidem. *Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversum Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit.* Qui asserit quod Christum Deus a mortuis suscitavit, falsus est testis, si non est factum; virtutem tamen Dei prædicat, non utique ut inimicus, qui tam admirabile factum virtuti ejus ascribit. Quod si verum est, quia excitavit Christum a mortuis, quid huic dicendum est, qui et testis contra Deum falsus est, et opus ejus stultitiam asserit? *Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, adhuc estis in peccatis vestris, ergo qui dormierunt in Christo, perierunt.* Terret illos, ut, quia nemo sibi male vult, doleat illis, hoc cœpisse credere, quod contra ipsos est: quis enim peccata sibi remissa nolit audire? Et qui dormierunt in Christo, perierunt. Addit ad terrorem, quia charorum suorum excessum nolunt æstimare perditionem: qui enim sub hac spe de sæculo exierunt, sive occidi non timerunt, quia resurgere exemplo Christi crediderunt, et non est verum, perierunt. Hoc illis dicit, quod amore suorum defunctorum nolunt audire, ut illis amputet quod prius per errorem volebant audire. (Aug.) Sunt etiam veræ connexiones ratiocinationis, falsas habentes senten-

tias, quæ consequuntur errorem illius, cum quo agitur, quæ tamen ad hoc inferuntur a bono et docto homine, ut in his erubescens ille, cujus errorem consequuntur, eundem relinquat errorem, quia si in eodem manere voluerit, necesse est, ut etiam illa quæ damnat tenere cogatur: non enim vera inferrebat Apostolus cum diceret: *Neque Christus resurrexit, et illa alia, inanis est prædicatio nostra, inanis et fides vestra, et deinceps alia, quæ omnino falsa sunt, quia et Christus resurrexit, et non erat inanis prædicatio eorum, qui hoc annuntiabant, nec fides eorum, qui hoc crediderant, sed ista falsa verissime connectebantur illi sententiæ qua dicebatur non esse resurrectionem mortuorum; ipsis autem falsis repudiatis, quoniam vera erant, consequens erit resurrectio mortuorum.* Cum ergo sint veræ connexiones non solum verarum, sed etiam falsarum sententiarum, facile est veritatem connexionum etiam in scholis discere, quæ præter Ecclesiam sunt: sententiarum autem veritas in sanctis libris, et in Ecclesiasticis investiganda est; ipsa tamen veritas connexionum non instituta, sed animadversa est ab hominibus et notata, ut eam possint vel discere, vel docere, nam est in rerum ratione perpetua, et divinitus instituta. Sicut enim qui narrat ordinem temporum, non eum ipse componit: et locorum situs, aut naturas animalium vel serpentium, vel lapidum qui ostendit, non res ostendit ab hominibus institutas: et ille qui demonstrat sidera eorumque motus, non a se vel ab homine aliquo rem institutam demonstrat; sicut etiam qui dicit, Cum falsum est quod consequitur, necesse est, ut falsum sit quod præcedit, verissime dicit, neque ipse facit ut ita sit, sed tantum ita esse demonstrat. Ex hac regula illud est, quod de Apostolo commemoravimus, præcedit enim non esse resurrectionem mortuorum, quod dicebant illi, quorum errorem destruere volebat Apostolus. Porro illam sententiam præcedentem, quæ dicebant non esse resurrectionem mortuorum necessario sequitur, neque Christus resurrexit, hoc autem quod sequitur, falsum est, Christus enim resurrexit; falsum est ergo, quod præcedit, præcedit autem, non esse resurrectionem mortuorum. Est igitur resurrectio mortuorum, quod totum breviter ita dicitur: Si non est resurrectio mortuorum, neque Christus resurrexit. Christus autem resurrexit: est igitur resurrectio mortuorum. Hoc ergo quod consequenti ablato, auferatur etiam necessario quod præcedit, non instituerunt homines, sed ostenderunt, et hæc regula pertinet ad veritatem connexionum, non ad veritatem sententiarum. Sed in hoc loco de resurrectione cum ageretur, et regula connexionis vera est, et ipsa in conclusione sententia.

Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. (Ambr.) Manifestum est, quia in hac vita præsentis, et in futura speramus in Christo; nec enim hic deserit servos suos Christus, sed dat illis gratiam, et in future erunt in gloria æterna: sin autem futuræ vitæ spes

non esset, omnibus hominibus, quod dixit miserabiliores essemus; ut quid enim jejunia, vigiliæ, exitus, munda vita, iustitia, misericordia, mors, si pro his nulla merces erit in futuro? Increduli autem vel hæc vita fruuntur. (Cass.) Hæc quæstio ipsorum solet animos permovere, qui parum fidei, vel scientiæ possidentes, merita sanctorum vel præmia quæ non in præsentī redduntur, sed reposita sunt in futurum, arbitrantur in hujus temporalis vitæ brevitæ restitui. Cæterum, nos, qui non sumus in hæc vita tantum sperantes in Christo, ne secundum Apostolum miserabiliores simus omnibus hominibus, quia scilicet in hoc mundo nihil promissionum recipientes, etiam in futuro eas pro hac incredulitate perdamus, opinionibus eorum non debemus errare, ne ignorata veræ definitionis sententia, titubantes ac trepidi tentationibus moveamur, cum eisdem quoque nos traditos viderimus, vel inconstantiam scilicet, vel incuriam humanarum rerum Deo, quod dictu quoque nefas est, ascribentes: quia sanctos vivos recteque viventes in tentatione non protegat, nec bonis ea, quæ bona sunt, nec malis mala retribuat in præsentī, et cum illis damnari mereamur, quos Sophonias propheta castigans: *qui dicunt, inquit, in cordibus suis, Non faciet Dominus bene, sed neque faciet male* (Soph. i); vel certe cum illis inveniamur, qui hujusmodi quærimoniis Deum blasphemasse dicuntur, Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent; aut certe ubi est Deus iustitiæ? illam quoque blasphemiam quæ in subsequentibus describitur, similiter adjungentes: *Vanus est qui servit Deo, aut quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus? et quia ambulavimus tristes coram Domino?* (Mal. iii.) Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, si quidem dicti sunt facientes impietatem, et tentaverunt (sic), et salvi facti sunt. Quamobrem, ut hanc ignoracionem, quæ pravissimi hujus erroris radix et causa est, possimus evadere, primum nosse debemus; quid vere sit bonum, quid malum, et ita demum super his non falsam vulgi, sed veram Scripturarum definitionem tenentes minime infidelium hominum decipiemur errore. Tria sunt omnia quæ in hoc mundo sunt, id est, bonum, malum, medium. Debemus itaque nosse quid proprie bonum, quid malum, quidve sit medium, ut nostra fides, vera scientia communita, in cunctis tentationibus inconcussa perduret. Nihil igitur in rebus duntaxat humanis principale bonum esse credendum est, nisi virtus animi solaque fides sincera nos ad divina perducens, illi immutabili hono facit jugiter inherere; et econtrario nihil malum esse dicendum est, nisi peccatum solum, quod a bono Deo nos separans malo diabolo facit copulari. Media sunt quæ inter utramque partem pro affectu et arbitrio utentis depravari possunt, ut puta, divitiæ, potestas, honor, robor corporis, sanitas, pulchritudo, vita ipsa, vel mors, paupertas, infirmitas carnis, injuriæ, et cætera his similia, quæ pro qualitate et affectu utentis, vel ad bonam possunt partem proficere, vel ad malam. Nam et divitiæ proficiunt frequenter ad

bonum secundum Apostolum (I Tim. vi), qui divitiis hujus mundi præcepit, ut facile tribuant, communicent indigentibus, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut per has apprehendant veram vitam: et secundum Evangelium (Luc. xvi) bonæ sunt illis qui faciunt sibi amicos de iniquo mammona. Quæ rursum retorquentur ad malum, cum ad recondendum tantummodo, vel ad luxuriam congeruntur, et non ad usus, indigentium dispensantur. Potestas quoque et honor, corporisque robor ac sanitas, quam sint media et utrobique convenientia, etiam ex hoc facile comprobatur, quod multi sanctorum in Veteri Testamento positi, his omnibus et in summis divitiis et culmine dignitatum, et fortitudine corporis constituti, Deo quoque acceptissimi fuisse noscuntur; e diverso qui his male abusi sunt, et ea ad ministerium suæ nequitie detorserunt, non immerito vel puniti sunt, vel extincti, quod frequenter Regnorum liber indicat factum. De ipsa etiam morte ac vita, quia mediæ sunt, vel sancti Joannis, vel Judæ nativitas protestatur: unius namque in tantum sibi met vita profuit, ut aliis quoque gaudium ortus ejus contulisse dicatur, secundum illud: *Et multi super nativitate ejus gaudebunt* (Luc. i). De alterius vero dicitur vita: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille* (Matth. xxvi; Mare. xiv). De morte etiam Joannis, omniumque sanctorum dicitur: *Pretiosa in conspectu Domini, mors sanctorum ejus* (Psal. cxv). De Judæ autem ac similium, *mors peccatorum pessima* (Psal. xxxiii). Infirmitas etiam carnis interdum quam sit commoda, Lazari ipsius pauperis ulcerosi beatitudo demonstrat, cujus cum nulla alia virtutum merita Scriptura commemoret (Luc. x), pro hoc solo quod egestatem et infirmitatem corporis patientissime toleravit, sinum Abraham possidere beatissima sorte promeruit. Egestas quoque ac persecutiones et injuriæ, quæ mala esse totius vulgi opinione censentur, quam sint utiles ac necessarie etiam ex hoc liquido comprobatur, quod sancti viri non solum eas nunquam vitare voluerunt, verumetiam virtute summa vel appetentes, vel fortiter tolerantes amici Dei effecti, æternæ vitæ stipendia sunt consecuti, beato Apostolo concinente: *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus* (II Cor. xii), in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo *Cum enim infirmor, tunc potens sum, quia virtus in infirmitate perficitur*; et ideo illi, qui summis sæculi hujus divitiis, et honoribus, ac potestatibus extolluntur, non ex his principale bonum obtinuisse credendi sunt, quod in solis esse virtutibus definitur, sed medium quiddam: quia sicut iustis ac ad necessaria utentibus utilia hæc esse reperiuntur, et commoda, occasionem namque operis boni fructusque in illius vitæ parturiunt æternitate, ita illis qui male opibus abutuntur inutiles sunt atque incommodæ, et occasionem peccati mortis concinant. *Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.* (Ambr.) Hoc

dicens tangit pseudopphetas, qui Christum natum negabant, ac per hoc non resurrexisse carnem, quia qui natus non est, nec moritur. Sic autem probat Christum resurrexisse a mortuis, quia homo fuit, ut dubium non sit hominem a Deo a mortuis excitatum, ut quia peccato hominis mors inventa est, Christi iustitia resurrectionem meruerit mortuorum.

Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Hoc dicit, quia sicut Adam peccans mortem iavenit, et omnes ex ejus origine tenuit ut dissolvantur, ita et Christus non peccans et per hoc vincens mortem, quia qui non peccat, vincit mortem, quia mors ex peccato, omnibus qui sunt ex ejus corpore acquisivit vitam, id est resurrectionem. Quamvis ergo generalem tribuerit resurrectionem, ut sicut in Adam omnes, sive justii sive injusti, moriuntur, ita et in Christo tam omnes credentes, quam dissidentes resurgant, licet ad poenam increduli; tamen vivificari videntur, quia corpora sua recipient, jam non morituri, sed passuri poenam in eis sine fine, quod credere noluerunt. (Aug.) *Sicut in Adam, inquit, omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Quia sicut in regno mortis nemo sine Adam, ita in regno vitæ nemo sine Christo; sicut per Adam homines, ita per Christum omnes justii homines; sicut per Adam omnes mortales in poena facti sunt filii sæculi, ita et per Christum omnes immortales fiunt in gratia Filii Dei. *Unusquisque autem in suo ordine.* (Ambr.) Nunc ordines resurrectionis vult exponere, ne ideo putarent fabulosum esse, quia factum adhuc non est in cæteris, ordines illis exponit, et tempora, quando factum sit, et quando futurum est, ut resurgant mortui. *Primitivæ Christus.* Sicut et in Actibus apostolorum testatur scriptum esse in Moysæ Si passibilis Christus, si prior surgens ex mortuis, et cætera. Prior ergo resurrexit, ut forma fieret credentibus sibi. *Deinde hi qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt.* Hoc duplici modo intelligendum, quia et in adventu ejus secundo sancti resurgent juxta fidem Apocalypsis Joannis, sicut et in primo adventu cum surrexit, multa corpora sanctorum resurrexerunt ad protestationem victæ mortis ac spoliatæ. Sub una ergo significatione duplicem adventum Domini comprehendit.

Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et dominationem. (Cass.) Idcirco dici principatus, vel potestates, evidenti possumus ratione colligere, quod scilicet vel diversis gentibus dominantur, ac præsent, vel certe quod in inferiores spiritus, atque dæmonia, de quibus etiam Evangelicæ legiones esse propria ipsorum confessione testantur, suos exercent principatus; non enim Dominationes dici possunt, nisi habeant, in quos ditionem suæ dominationis exercent; nec potestates ac Principatus vocari queunt, nisi fuerint super quos sibi vindicent principatus, quod etiam in Evangelio designari a blasphemantibus Pharisæis manifestissime reperimus: *In Beel-*

zebub principe dæmoniorum hic ejecit dæmones (Luc. xi). Nam rectores tenebrarum legitimus appellari, et alium mundi hujus principem nuncupari, quos tamen gradus beatus Apostolus in futurum cum omnia fuerint Christo subjecta asserit evacuandos: *Cum tradiderit, inquit, regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem et dominationem.* Quod utique non aliter fit, nisi fuerint de ipsorum ditione sublatis, supra quos in hoc sæculo potestates, seu dominationes, vel principatus administrare noscuntur.

Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors; omnia enim subjecta sub pedibus ejus. (Ambr.) Hoc dicit, quia tradito regno finis erit mundi, impleta resurrectione, quod quidam terribi asperitate sermonis, dum quasi pie volunt sentire, a proprietate sensus declinant; horrent enim sonum verbi audientes: « cum tradiderit regnum Deo et Patri, » putantes traditionem hanc regni, si juxta sonum verbi intelligatur, vacuum remanere, ut si tradit, jam ipse non habeat, quasi Pater tradens omnia Filio evacuaverit se. Nam ipse Dominus ait: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* (Luc. x). Et post ea: *Hæc est autem, inquit, vita æterna, ut cognoscant te solum et verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. xvii). Ecce regnante Filio regnat et Pater. Quomodo autem tradens regnum Filius evacuare se crederetur, cum dicat angelus ad Mariam: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis* (Luc. i). Et Daniel de eodem regno dicit inter cætera: *Deus cæli excitavit aliud regnum quod nunquam corrumpetur, et hoc regnum erit æternum* (Dan. ii). Nemo ergo dubitet Filium semper regnaturum cum Patre. Traditio autem hæc est regni, ut cum omnia Filio fuerint subjecta et adoraverint illum ut Deum; destructa morte, tunc Filius ostendet illis non se esse ex quo sunt omnia, sed per quem sunt omnia, et hoc erit tradere regnum Deo et Patri, ostendere ipsum esse ex quo omnis Paternitas in cælis et in terra nominatur, et tunc erit finis. Destructio quidem mortis, est resurrectio mortuorum. (Aug.) Deinde finis cum tradiderit regnum Deo et Patri. Tradet itaque regnum Deo et Patri Dominus noster Jesus Christus, non se inde separato, nec Patre, nec Spiritu sancto, quoniam perducet credentes ad contemplationem Dei, ubi est finis omnium bonarum actionum, et requies sempiterna et gaudium, quod non auferetur a nobis. Hoc enim significat Dominus in eo quod ait: *Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (Joan. xvi). Fideles quippe ejus quos redemit sanguine suo dicti sunt regnum ejus. *Cum evacuaverit, inquit, omnem principatum, et potestatem et virtutem.* Id est, ut necessario non sit dispensatio similitudinum per angelicos principatus, et potestates, et virtutes, ex quarum persona non inconvenienter intel-

ligitur dici in Canticis canticorum ad sponsam: *Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, quoadusque rex in recubitu suo est* (Cant. i), id est, quoadusque Christus in secreto suo est, quia *vita nostra est abscondita cum Christo in Deo*. Cum Christus, inquit, *apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum illo in gloria* (Coloss. iii). Nec sic arbitremur Christum traditurum regnum Deo et Patri, ut adimat sibi; nam et hoc quidam vaniloqui crediderunt. Cum enim dicitur tradere regnum Deo et Patri, non separat ipse, quia simul cum Patre unus Deus est. Sed divinarum Scripturarum incuriosos et contentionum studiosos fallit verbum, quod positum est, *donec*, ita namque sequitur, *oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*, tanquam cum posuerit non sit regnaturus; nec intelligunt, ita dictum sicut est illud: *Confirmatum est cor ejus, non commovebitur, donec videat super inimicos suos* (Psal. cxi); non enim cum viderit jam commovebitur.

Cum autem dicat: *Omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subjecit ei omnia: cum autem subjecta illi fuerint omnia, tunc ipse Filius subjectus erit illi, qui sibi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus*. (Ambr.) Idem sensus est, quem nunc aperit ut manifestet quid sit tradere filium regnum Deo et Patri, hoc tamen addit ad sensum, quia tradens Pater filio regnum non se subjecerit ei, sicut filius Patri se subjecit, incongruum est enim, ut Pater subjiçatur filio. Omnia ergo subjecit Pater filio, ut similiter honorificetur filius, sicut honorificatur et Pater. Cum ergo omnia confessa fuerint Christum Deum, substrata pedibus ejus, tunc et ipse Christus Dominus subjiçetur Deo Patri, ut sit Deus omnia in omnibus. Hoc dicit quia cum omnium Principum et Potestatum, et Dominationum fuerit pressa superbia, et adoraverint Christum quasi Deum, tunc et Christus propter unicam auctoritatem Patris Deum quidem se ostendet sed de Deo, ut unius principii sublimis et ineffabilis auctoritas maneat: hoc est, subjiçere se Filium Patri. (Aug.) Cum autem dixerit, quia omnia subjecta sunt ei, manifestum est quod præter eum, qui subjecit sibi omnia. Ita ergo quilibet existimet de Patre intelligendum quod subjecerit omnia filio, ut ipsum filium sibi omnia subjecisse non putet: inseparabilis enim est operatio Patris et filii, alioquin nec ipse Pater subjecit sibi omnia, sed filius ei subjecit, qui ei regnum tradit, et evacuat omnem principatum, et omnem potestatem et virtutem. De filio quippe ista dicta sunt, *cum tradiderit, inquit, regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et omnem potestatem et virtutem*; ipse enim subjecit qui evacuat. Illud autem quod ait: *Cum autem ei omnia subjecta fuerint, tunc et ipse subjectus erit ei qui illi subjecit omnia*, ideo dictum est, ne quisquam putaret habitum Christi qui ex humana creatura susceptus est, conversum postea in ipsam divinitatem, velut certius expresserit deitatem quæ non est creatura, sed est unitas

Trinitatis incorporea, et incommutabilis, et sibimet consubstantialis, et coeterna natura. (Ambr.) Hoc est Deum esse omnia in omnibus, quia cum discit omnis creatura caput suum esse Christum, Christi autem caput Deum Patrem, omnia in omnibus est Deus Pater. Hoc est, ut creatura omnis unum sentiat, et una voce omnis lingua cœlestium et terrestrium et infernorum confiteatur unum esse Deum, ex quo sunt omnia. Si autem dixisset, *ut sit Deus in omnibus*, intelligeretur quidam in omnibus esse, sed per affectum aut communem sensum, non tamen ea ipsa ex ipso esse. Sed cum dixit, *omnia in omnibus*, hoc significavit, quia et ex ipso sunt, et ipsis est: ex ipso, quia ab ipso creata sunt: in ipsis autem, quia in omnium confessione unus est Deus. Non tamen sic subjiçitur filius Patri sicut filio creatura. *Ut sit Deus, inquit, omnia in omnibus*. (Aug.) Quid est enim aliud quod per prophetam dixit: *Ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi plebs?* (Jer. xi.) nisi ego ero unde satientur, ego ero quæcunque ab hominibus honeste desiderantur, et vita, et salus, et victus, et copia, et gloria, et honor, et pax, et omnia bona; sic enim et illud recte intelligitur quod ait Apostolus, *ut sit Deus omnia in omnibus*. Ipse finis erit desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Hoc munus, hic affectus, hic actus profecto erit omnibus sicut ipsa vita omnis æterna. Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgent. (Ambr.) In tantum ratam et stabilem vult ostendere resurrectionem mortuorum, ut exemplum det eorum qui tam securi erant de futura resurrectione, ut etiam pro mortuis baptizarentur, si quem forte mors prævenisset, timentes, ne aut male, aut non resurgeret, qui baptizatus non fuerat, vivus nomine mortui tingebatur; unde subjecit: *Quid et baptizantur pro illis?* Exemplo hoc non factum illorum probat, sed fixam fidem in resurrectione ostendit. *Quid et nos periclitamur omni hora? quotidie morior pro gloria vestra, quam habeo in Domino*. Dicendo quid et nos periclitamur? discrevit personas, ostendens non Catholicos esse, qui pro mortuis baptizabantur. Denique supra dixit: *Quid et baptizantur pro illis?* Nunquid et baptizamur pro illis? nam et Jephthæ, quamvis in re quæ accepta fieri non posset fidelis inventus est, offerens filiam suam, secundum votum suum quod stulte voverat (Judic. xi). Non ergo factum probatur, sed perseverantia fidei in exemplum profertur. Prædicantium pericula et labores memorat dicens:

Quid et nos periclitamur? et subauditur, nisi quia speramus futuram resurrectionem, sicut supra memorat. Securi enim, quia post istam mortem vera vita sequetur, pericula non timent illata ab infidelibus propter zelum illorum, quos quia crediderunt perdidisse, dolent. Sollicitudinem ergo suam ostendit quam habebat erga salutem illorum, propter gloriam promissam a Domino, sicut et in lege dictum est: *Exalta sicut tuba vocem tuam, si te audierint lucraveris*

animas illorum. Ad hoc festinabat Apostolus semper sollicitus, ut gloria illi cresceret apud Deum acquisitione salutis multorum. (Aug.) Quotidie, inquit, morior per vestram gloriam, fratres. Hoc ne quis existimet ita dictum, tanquam si diceretur, vestra gloria me fecit quotidie mori, sicut dicitur, per illius magisterium doctus factus est, id est, illius magisterio factum est, ut perfecte doceretur, Græca exemplaria diducant, in quibus scriptum est, *ὡς τὴν ὑπερίπαν καύχουσα*, quod non nisi a jurante dicitur. Ita ergo intelligitur præcepisse ne juretur, ne quisquam sicut bonum appetat jusjurandum, et assiduitate jurandi ad perjurium per consuetudinem dilabatur. Itaque Dominus docet nihil esse tam vile in creaturis Dei, ut per hoc quisque pejerandum arbitretur. Quando a summis usque ad infima divina providentia creata regantur, incipiens a throno Dei usque ad capillum album et nigrum; et hinc etiam cætera intelliguntur, quæ omnia utique dici non poterant, sicut illud, quod commemoravimus dictum ab Apostolo: Quotidie morior per vestram gloriam, quam Jurationem, ut Domino se debere ostenderet addidit; quam habeo in Christo Jesu Domino nostro.

Si secundum hominem, ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgent? (Ambr.) Hoc est, si secundum humanum sensum (qui videns hoc in rerum naturam non cadere, ut caro jam soluta reformetur ad vitam, minime credit futuram resurrectionem mortuorum), bestiis offerri non timui, nihil profeci. Sed non hoc est, quia certus de promissa vita, non solum non timuit, sed et libenter bestiis offerri se passus est, sicut inter cætera ait in Actibus apostolorum: Ego enim non solum ligari, sed et mori paratus sum in Hierosolyma pro nomine Domini nostri Jesu Christi (Act. xxi).

Manducemus et bibamus, cras enim moriemur. Hoc ab Isaia propheta dictum est (Isa. xxii), propter hos qui quasi nihil futurum esset post mortem, ventri tantum studebant quomodo pecora, sicut et hi qui Corinthios depravabant. Nolite seduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala. Significat confabulatione malorum hominum everti posse bonum propositum, assiduitas enim pravi colloquii vitiat mentem, ac per hoc ab ipsis cavendum. Quicumque enim acceptam fidem custodire vult, maxime inter ipsa initia perstreptentes debet vitare, ut impleat quod utile judicavit. Sobrii estote, vigilate justi, et nolite peccare. Vigilandum monet ne circumventionem pravi sensus capti, et a fide abducti depravarentur mortuorum resurrectionem non credendo. Justos esse præcepit, ut non solum terrenam justitiam excolant, sed et cœlestem, quia terrena justitia meritum non facit, sicut et non facit reum. Quid enim magnum est aliena non tollere, quippe cum hoc timoris sit? magnum autem est de proprio non habenti largiri, hæc est vera justitia. Et ut non peccent, subjecit, unde intelligi voluit non se justitiam temporalem servandam mandasse, sed

A divinam, quia qui cœlestem justitiam servat sine dubio in hac præsentī perfectus est. Ignorantiam enim Dei quidam habent: ad reverentiam vobis loquor. Propositum Dei ignorantes hi, qui inter eos convertebantur, mortuos resurrecturos stultum esse dicebant credere. Ideo pudorem illis incutit quasi imprudentibus, credebant enim eis, qui ignorantiam Dei habentes contra Dei statuta docebant. Sed dicit aliquis: Quomodo resurgunt mortui, quali autem corpore veniunt? Hos dixit ignorantiam Dei habere quorum depravata sententiæ verba protulit dicens: Quomodo resurgent mortui, quo autem corpore venient? cui congrue respondit, dicens: Insiptens, tu quod seminas non vivificatur nisi prius moriatur. Cum animali homine non utique legis auctoritate agit, ut exemplis suadeat, quæ si reciperet non erraret: sed physica ratione, de qua sibi blanditur, ut non credat resurgere resoluta et emortua corpora. Ostendit enim mortua rursus reparari ad vitam, et multiplicata, ut confundatur error humanus. Et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, ut puta tritici aut alicujus cæterorum. Deus autem dat illis corpus prout vult, et unicuique seminum proprium corpus. (Greg.) Paulus apostolus dicens: Non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, hoc insinuat quod videmus, quia granum cum culmo et foliis nascitur, quod sine culmo et foliis seminatur. Ille itaque in augmento gloriæ resurrectionis, non dixit, grano seminis deesse quod erat, sed illi esse quod non erat. (Ambr.) Si ergo nudum granum seminatur, et Dei nutu quodammodo elementorum ministerio vestitum resurgit, multa secum habens incrementa utilitatis humanæ, cur ergo non credibile Dei virtute sit mortuum posse resurgere, meliorata tantum substantia, non numero multiplicatum? Quid ergo requiritur ab infideli quo corpore resurgant mortui, cum exempla prædicant ad fidem, hanc melioratæ resurrectionis, non amissæ substantiæ, qua proprium corpus recipiet, in quo creatus Adam est? (Aug.) Secundum hoc ergo dixerat non corpus quod futurum est seminas, neque enim non triticum erit ex tritico, sed quia nemo seminat herbam, vel stipulam, et multiplicia in palea tegumenta granorum, cum quibus tamen semina exsurgunt, ideo ait, sed nudum granum, hinc volens ostendere: quia si Deus potest addere quod non erat in nudo semine, multo magis potest reparare quod erat in hominis corpore. Jam vero quod adjungit ad differentiam pertinet resurrectionum propter diversas glorias fidelium atque sanctorum.

Non omnis caro eadem caro. Alia quidem hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia piscium, et corpora cælestia, et corpora terrestria. Sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis; alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum: stella enim a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum. In his omnibus iste sensus est, si genera carnis, cum sint cuncta mortalia, differunt tamen inter se pro diversitatibus animantium, et ei

corpora cum sint omnia visibilia, differunt tamen inter se pro diversitatibus locorum, unde alia est cœlestium gloria, alia terrestrium, etsi in locis sublimibus cum sint cuncta cœlestia, differunt etiam ipsa claritatis luminum, non mirum est quod in resurrectione mortuorum, distabit gloria meritum. (Ambr.) Cum ex eadem massa omnis caro sit : unde et quomodo in his tanta diversitas est, ut una impensa faceret genera diversa ? Dicant nunc sophistæ mundi et scrutatores siderum, si valent comprehendere, quæ extra se sunt, cum quid intra se sit nesciant ? Denique omnes mundani philosophi, qui mentem suam legi Dei humiliare, ut fidem ejus susciperent, noluerunt, diversa semper et contraria asserentes, inanissimis disputationibus invicem se confoderunt, quia in nullo horum testificatæ veritatis signum agnitus est, quod antepositum verbis commendaret doctrinam, sicut et Deus decrevit disciplinæ nostræ, quæ non verbis probatur, sed virtute, cui non possunt verba resistere. Quemadmodum ergo ex una impensa diversa animantium caro est, ita et unius carnis hominis diversæ erunt dignitates in resurrectione, ut talis unusquisque appareat, qualis fuerit meriti, quippe cum etiam hic diversitatem corporum videamus. Et corpora, inquit, cœlestia et terrestria. Sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium. Cœlestia corpora sunt resurgentium, terrestria autem antequam moriantur, aut surgant, ut quia Christus cœlestis est, ex eo corpora cœlestia dicantur; ex Adam vero, quia terrestres est, terrestria corpora. *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum, stella enim a stella differt in claritate.* Unius naturæ comparatione utitur ad indiscretæ substantiæ reddendam rationem : quia sicut sol et luna et stellæ cum sint unius quidem naturæ, diversæ tamen claritatis sunt; ita et homines cum sint unius generis, merito tamen dissimiles erunt in gloria, ut claritati solis illorum dignitas exæquetur, qui centesimum numerum habent, qui ut perfecti essent, primi gradus æmuli fuerunt, de quibus dictum est : *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui (Matth. xiii).* Lunari autem claritati hi comparandi sunt, qui sexagesimum numerum bonis operibus mercati sunt, ut secundi gradus meritum haberent. Stellis autem clarioribus eorum merita comparanda sunt, qui trigesimum numerum, tertii gradus dignitatem justis laboribus quæsierunt. Sequentibus vero stellis, quæ inter claras et obscuriores mediæ sunt, peccatores homines coaptandi sunt, qui de tribus nullius gradus honorem adipisci voluerunt. Tetricis autem stellis et omnium novissimis, perfidorum resurrectio similis est, quia errorem secuti, stellis in errore ducentibus comparandi sunt; sicut dicit in Epistola sua Judas apostolus. Infidelitas enim non potest claram resurrectionem habere, quia sicut carbo cinere suo coopertus obæcatur, ita et hi perfidia sua erroris tenebris circumdati luce carebunt. Ita erit et resurrectio mortuorum. Exempla dat, ut non sit dubium

A resurrectionem futuram mortuorum, ut accepta ratione nemo ambigat.

Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione. Seminare est sepelire, ut corrumpatur : resurgere autem in incorruptela jam exsuscitatum non posse corruipi, sed habere claritatem immortalitatis. *Seminatur in ignominia, resurgit in gloria.* In ignominia seminatur, quia dum in tetrico punitur, fit fetidum, et scatet vermibus : surget autem in gloria quia exsuscitatum et lumen erit et nullam squaloris injuriam patietur. *Seminatur in infirmitate, surgit in virtute.* In infirmitate seminatur, quia immobile est et irregibile : surgit autem in virtute, quia jam totum vivum erit ac vegetum. *Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale (Cass.)* Licet enim pronuntiemus nonnullas esse spiritales naturas, ut sunt Angeli, Archangeli, cæteræque virtutes, ipsa quoque anima nostra, vel certe aer iste subtilis, tamen incorporeæ nullatenus æstimandæ sunt, habent enim secundum se corpus, quo subsistunt. Licet multo tenuius quam nostra sunt corpora secundum Apostoli sententiam ita dicentis, *et corpora cœlestia, et corpora terrestria;* et iterum, *seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale;* quibus manifeste colligitur nihil esse incorporeum, nisi Deum solum, et ideo ipsi tantummodo posse penetrabiles omnes spiritalesque atque intellectuales esse substantias, eo quod solus, et totus, et ubique et in omnibus sit, ita ut et cogitationes hominum, et internos motus, adita mentis universa inspiciat, atque perlustret. De ipso siquidem solo pronuntiavit beatus Apostolus, dicens (Hebr. iv) : *Vivus enim est sermo Dei et efficax, et acutior super omnem gladium ancipitem, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretura cogitationum, et intentionum cordis, et non est creatura invisibilis in conspectu ejus, omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus;* et beatus David (Psal. xxxii) : *qui fingit, inquit, singillatim corda eorum;* et iterum : *Ipse enim novit occulta cordis (Psal. xliii.)* [Ambr.] Animale corpus est, dum cibis sustentatur, ut vivat : spiritale autem cum horum nihil indigeat conversum in vitam. Omnia supradicta hoc sensu clauduntur, non enim corpus animale semper hic habere potest Spiritum sanctum; tunc vero, id est

D in resurrectione, semper manebit in sanctis : surget corpus spiritale quod possit ire obviam Christo. *Sicut scriptum est : Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.* Notandum est, quod cum duos Adam dicit, ejusdem naturæ utrosque demonstrat, quod contra Manichæos, et Apollinaristas facit, qui negant Dei Verbo perfectum hominem esse susceptum.

Et non prius, quod spiritale est, sed quod animale est, deinde, quod spiritale, primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis, qualis terrenus tales terreni. Cœlestis dicitur, quia non humanæ fragilitatis ritu, sed divinæ majestatis nutu, et con-

ceptus est, et enixus. Nam usque adeo naturam A nostram habuit, ut secundus Adam dicatur, et homo.

Et qualis cœlestis tales et cœlestes. Si ideo, ut hæretici volunt, nostri generis assumptus homo non fuit, qui cœlestis dicitur, ergo nec isti naturæ nostræ sunt qui cœlestes appellantur: si vero de his nemo dubitat, nec de illo est ambigendum. (Aug.) In his ergo verbis Apostoli quibus ait: *Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione, et reliqua*, nunquid fas est putare melius corpora nostra resurrectione, quam Christi, cum de illo sit propositum exemplum, quod fideliter intendere, et per ejus gratiam sperare debeamus, ac per hoc nullo modo potuit corpus Christi cum corruptione resurgere, si nostrum in incorruptione resurrectionem promittitur. Constat itaque nec dubitandum est, corpus Christi, quod licet corruptionem putredinis in sepulcro non viderit, unde scriptum est, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, clavis tamen et lancea perrumpi potuit, nunc omnino in incorruptione consistere; et quod in contumelia passionis, mortisque seminatum est, nunc esse in gloria vitæ æternæ; et quod infirmitate potuit crucifigi, nunc in virtute regnare: et quod erat corpus animale quoniam ex Adam sumptum est, nunc esse spiritale, quod spiritui jam inseparabiliter copulatum est. Cum enim vellet Apostolus de corpore animali adhibere testimonium Scripturarum, illud posuit, quod in Genesi legitur: *Si est, inquit, corpus animale, est et spiritale, sicut et scriptum est: Factus est primus Adam in animam viventem, ut in animam vivam, recoles certe, quemadmodum scriptum est: Et insufflavit Deus in faciem ejus flatum vitæ, et factus est homo in animam viventem (Gen. II.)* Dictum est autem de animalibus: *Producat terra animam vivam (Gen. I.)* Intelligitur ergo corpus animale dici simile cæteris animalibus, propter mortis dissolutionem et corruptionem, quæ quotidie cibis reficitur, et postea superata animantis compago dissolvitur: spiritale autem corpus quod jam cum spiritu immortale est: quamvis nonnulli arbitrentur, tunc fieri corpus spiritale, cum jam et ipsum corpus mutatur in spiritum, et quod homo erat ex corpore et spiritu utrumque ac totum spiritui erit, quasi dixerit Apostolus, seminatur corpus surget spiritus. Dixit Apostolus, seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Proinde sicut animale corpus non est anima, sed corpus: ita et spiritale corpus, non spiritum debemus putare, sed corpus. Quis porro audeat opinari vel Christi corpus non spiritale resurrexisse, vel si spiritale resurrexerit, non jam corpus fuisse, sed spiritum, cum jam opinionem discipulorum refellat? ubi eum videntes existimarent se spiritum videre, ait: *Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere (Luc. XXIV);* jam ergo illa caro spiritale erat corpus, nec tamen spiritus erat, sed corpus nulla alterius morte ab anima resolvendum atque separandum, sicut corpus

animale, quale animatum est Dei flatu, cum factus est homo in animam vivam, etiam ipsum ex animali spiritale sine mortis interventu futurum, nisi transgressio præcepti prius commissio peccato infligeret poenam, quam Deus servatæ justitiæ daret coronam. Unde Dominus Christus per nos ad nos venit, cum peccatores justus invenit, per statum quodammodo humilitatis nostræ. Nam per animale nobis, hoc est, per mortale corpus apparuit, qui utique, si voluisset, cum corpore immortalis primitus advenisset: sed quia nos humilitate Filii Dei sanari oportebat, usque ad nostram infirmitatem descendit, et fidei nostræ meritum ac præmium virtute suæ resurrectionis ostendit. Ideo sequitur, Apostolus dicit: *Novissimus Adam in spiritum vivificantem: sive intelligatur primus Adam, qui de pulvere ante formatus est, sive novissimus Adam, qui de virgine procreatus est; sive in unoquoque homine utrumque compleatur, ut primus Adam sit homo in corpore mortali, novissimus Adam idem ipse in corpore immortalis: tamen inter animam viventem, et spiritum vivificantem hoc interesse voluit, ut illic sit corpus animale, hic spiritale.* Anima quippe in corpore animali vivit quidem, sed non vivificat usque ad auferendam corruptionem; in corpore vero spiritali, quoniam perfecte adhærens Domino unus spiritus est, sic vivificat, ut spiritale corpus efficiat, absumens omnem corruptionem, nullam metuens separationem; profunde sequitur: *Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale.* Primus homo de terra, terrenus, secundus homo de cælo, cœlestis: qualis terrenus, tales et terreni, et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cælo est. Quid est qualis terrenus, tales et terreni? nisi mortales ex mortali; et quid est, qualis cœlestis, tales et cœlestes? nisi immortales per immortalitatem, illud per Adam, hoc per Christum. Dominus autem ad hoc terrenus factus est, cum esset cœlestis, ut eos qui terreni erant faceret cœlestes, hoc est, ideo ex immortalis mortalis factus est, assumendo servi formam, non Domini mutando naturam, ut eos qui mortales erant, faceret immortales impertiendo dominicam gratiam, non servilem injuriam retinendo. *Igitur sicut portavimus imaginem illius terreni, portemus et imaginem hujus cœlestis (Ambr.).* Peccator imaginem Adæ portat, justus vero imaginem Christi. Ergo sicut portavimus veterem hominem ante baptismum, ita et post baptismum portemus novum.

Hoc autem dico, fratres, quoniam caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, neque corruptio incorruptelam possidebit. Frequenter Scriptura carnem pro operibus nominat carnis, ut ibi: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu (Rom. VIII).* [GR.] Aliter caro, sicut est, regnum Dei non possidebit, nisi immortalitate vestita. In sacro eloquio, aliter caro dicitur juxta naturam, atque aliter juxta culpam, vel corruptionem. Caro quippe juxta naturam sicut scriptum est: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et*

caro de carne mea (Gen. ii). Et : Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i); caro vero juxta culpam sicut scriptum est : *Non permanebit in hominibus istis spiritus meus; eo quod sunt caro* (Gen. vi), et sicut Psalmista ait : *Memoratus est, quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens* (Psal. cii). Unde et discipulis Paulus dicebat : *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu*. Neque in carne non erant, quibus Epistolas trans mittebat, sed quia passionem carnalium desideriorum vicerant, jam liberi per virtutem spiritus in carne non erant. Quod ergo Paulus apostolus dicit : *Quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*, carnem vult secundum culpam intelligi, non carnem secundum naturam. Unde et mox, quia carnem secundum culpam diceret, ostendit subdus : *Neque corruptio incorruptelam possidebit*. In illa ergo coelestis Regni gloria, caro secundum naturam erit, sed secundum passionis desideria non erit, quia devicto mortis aculeo in æterna incorruptione regnabit. (Aug.) Cum igitur de resurrectione corporis Apostolus disputans doceret, nostra corpora futura ex corruptibilibus incorruptibilia, ex contemptibilibus gloriosa, ex infirmis fortia, ex animalibus spiritalia, hoc est ex mortalibus immortalia, subjecit, atque ait : *Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*; et ne quisquam putaret secundum substantiam carnis hoc Apostolum definisse, aperuit quid diceret, subiungendo, *neque corruptio incorruptionem possidebit*; tanquam diceret, quod dixi, caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, ideo dixi, quia corruptio incorruptionem non possidebit. Hoc ergo loco nomine carnis et sanguinis, corruptionem mortalitatis intelligi voluit. Denique, tanquam ei diceretur, quomodo caro erit, et caro non erit? respondet, caro quippe erit, quoniam Dominus post resurrectionem ait : *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv); caro autem non erit, quoniam caro et sanguis regnum Dei non possidebunt, exponit quod dixerit adjiciens : *Ecce mysterium dico vobis, omnes quidem resurgimus, sed non omnes immutabimur*. Vel sicut Græci codices habent : *Omnes quidem dormiemus, non tamen omnes immutabimur*. (Aug.) Hanc immutationem utrum deterius, an in melius intelligi voluerit, inferiora demonstrant. Ecce mysterium dico, obscuritatem significat nominando mysterium. Omnes, inquit, resurgemus, non omnes immutabimur. (Ambr.) Omnes autem homines resurgent, sed soli qui regnaturi sunt in gloriam mutabuntur. Sive ita, omnes resurgimus, qui in adventu Christi mortui invenimur, non omnes immutabuntur, qui in corpore sunt reperti, quia sancti soli beatitudinis gloriam consequentur. *In momento, in ictu oculi*. Per ictum oculi, nimiam brevitatem vult significare momenti, ut quanta sit Dei potentia ex resurrectionis celeritate cognoscas. *In novissima tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur*. Novissimus adventus intelligitur Christi, mortui autem vel pec-

catores intelligendi sunt, qui etiam viventes mortui esse dicuntur ut ad penam, aut immortales, ut absque aliqua membrorum diminutione resurgant; vel certe simpliciter omnes mortuos resurgere, dicit, et solos sanctos cum his, qui vivi justi inventi fuerint in gloriam immutari. (Aug.) In atomo, inquit, hoc est, in puncto temporis, quod dividi non potest; in ictu oculi, hoc est, in summa celeritate; in novissima tuba, hoc est, in novissimo signo, quod dabitur, ut ista compleantur. Quid sit atomus multum vestrum non norunt : atomus est τὸμῆς sectio, atomus est, Græce, quod secari non potest; sed atomus in corpore corpusculum est breve, quod jam non habet ubi secetur; atomus in tempore momentum breve, quod jam non habet ubi dividatur, verbi gratia lapis est, divide eum in partes et partes ipsas divide in lapillos, lapillos divide in grana arenæ, grana arenæ divide in minutissimum pulverem, perveni ad aliquam minutiam, quam jam secare non potes, hoc ergo in corpore quomodo sit atomus. In tempore vero, quemadmodum annus verbi gratia secatur in menses, menses dividuntur in dies, dies adhuc in horas dividi possunt, horæ adhuc in partes momentorum quasdam productiores admittunt divisiones, usquequo venias ad tantum punctum temporis, et quamdam momenti stillam, ut produci non possit, cum nihil habeat medium, iste est atomus in tempore. Cum dixisset in atomo, subjecit, quantum potest fieri actionis et motus in isto atomo temporis : In ictu, inquit, oculi, quantus est ictus oculi, non quo palpebram moventes claudimus oculum, vel aperimus, sed ictum dicit oculi emissionem radiorum ad aliquid videndum; mox ut enim aperueris oculum emittitur radius tuus, non dico ad parietem proximum, sed ad montem longe distantem; nec dico ad montem qui in terra ideo videtur quia proximus est, in sidera, in solem, in lunam, quæ tam magno intervallo distant a terra, mox ut radium emisieris, ibi est, quia spatia quam cito transvolat in atomo, in ictu oculi, in novissima tuba; signo illo dato de cælo in die judicii. Canet enim tuba et mortui resurgent incorrupti, et nos commutabimur. Ergo istam commutationem in melius sine dubitatione oportet intelligi, quia omnes, et justi et injusti, resurrecturi sunt, sicut Dominus in Evangelio loquitur : *Qui bene fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui male egerunt, in resurrectionem judicii* (Joan. v), judicium appellans penam sempiternam, sicut alio loco : *Qui non credit, inquit, jam judicatus est* (Joan. iii). Proinde illi, qui ad judicium resurrecturi sunt, non commutabuntur in illam incorruptelam quæ nec doloris corruptionem pati potest, illa namque fidelium est atque sanctorum : isti vero perpetua corruptione cruciabantur, quia ignis eorum non exstinguetur, et vermis eorum non morietur (Marc. ix). Quid sibi ergo vult ista distinctio, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur, nisi quia omnes incorrupti resurgent, sed ex his justi etiam immutabuntur in illam incorruptelam, cui omnino nulla possit nocere corruptio, ac per hoc qui in eam

non commutabuntur, incorrupti quidem resurgent in integritate inmembrorum, sed tamen corrumpendi dolore poenarum, cum audierint : *Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv)*, a quo auditu malo justus non timebit. De illa vero commutatione justorum cum dixisset *nos commutabimur*, tanquam quæreremus quomodo istud fiat, vel qualis illa commutatio futura sit, adjungit et dicit : *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, et mortale hoc induere immortalitatem*. Non, ut opinor, dubitandum est secundum hoc dictum : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*, quia non ibi erit corruptio et mortalitas carnis et sanguinis : secundum has enim qualitates hoc loco carnem et sanguinem nuncupavit. (Ambr.) Est quod induit, et est similiter indumentum. (Aug.) Cum ergo nec resurrectio fieri, nisi mors præcesserit, nec dormitionem possimus illo loco intelligere nisi mortem, quomodo omnes vel dormient vel resurgent, si tam multi quos in corpore inventurus est Christus, nec dormient, nec resurgent? Si ergo sanctos qui reperiuntur Christo veniente viventes, eique in obviam rapi, crediderimus in eodem raptu, de mortalibus corporibus exituros, et ad eadem mox immortalia redituros, nullas in verbis Apostoli patiemur angustias, sive ubi dicit : *Tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur*; sive ubi dicit : *Omnes resurgemus, aut dormiemus omnes*, quia nec illi per immortalitatem vivificabuntur, nisi quilibet paululum tamen ante inqriantur, ac per hoc et a resurrectione non erunt alieni, in qua dormitione præcedunt, quamvis brevissima non tamen nulla. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est : *Absorpta est mors in victoria*. (Ambr.) Ut evacuatis causis mortis per divinam victoriam ac si absorpta mors pereat. Ubi est mors stimulus tuus, ubi est mors victoria tua? (Aug.) Propheta ex persona justorum loquitur insultantium morti. Tunc, inquit, fiet sermo, qui scriptus est : *Absorpta est mors in victoria, ubi est mors contentio tua? ubi est mors aculeus tuus? aculeus autem mortis est peccatum*. Mortem significari arbitror hoc loco carnale consuetudinem, quæ resistit bonæ voluntati delectatione temporalium fruendorum : non enim diceretur, ubi est contentio tua, si non restitisset et repugnaret. Ipsius contentio etiam illo loco describitur (Gal. v) : *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem, ut non quæ vultis faciatis*. Fit ergo per sanctificationem perfectam, ut omnes carnales appetitus, spiritu nostro illuminato et vivificato, eidem bonæ voluntatis subiciantur. Hanc autem mortem peccato meruimus, quod peccatum erat omnimodo in libero arbitrio, cum in paradiso nullus dolor denegatæ delectationis voluntati bonæ hominis resistebat. *Stimulus autem mortis est peccatum*. (Ambr.) Sagitta mortis peccatum per quod animæ jugulantur. *Virtus vero peccati lex*. Dum fortius et majus fit per scientiam peccatum, ergo aculeus mortis peccatum est, quia peccato facta est delectatio, quæ jam pos-

set resistere voluntati, et cum dolore cohibere, quam delectationem, quia in defectu est animæ deterioris effectæ, jure mortem vocamus. Virtus autem peccati lex est, quia multo sceleratius et flagitiosius quæ lex prohibet committuntur, quam si nulla lege prohiberentur. Tunc itaque absorpta erit mors in victoria, cum per sanctificationem in omni hominis parte perfecta delectatione spiritualium delectatio carnalis obruetur. Aculeus autem mortis peccatum est, cujus punctione facta est mors : peccatum quasi scorpius est, pupugit nos et mortui sumus. Sed quomodo est, ut dicatur, ubi est mors victoria tua? hoc enim nobis non in hac vita sed in resurrectione promittitur, tunc dabitur sanctis ut peccare nec velint omnino, nec possint. Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum. Victoriam illius peccati, in quo lex per carnalem nostram voluntatem fuerat infirmata, quam Christus cruce extemplo destruxit. Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, abundantes in opere Domini, semper scientes quod labor vester non est inanis in Domino. Reddita resurrectionis ratione, de qua hæsitabant, hortatur eos in Dei opere permanere, jam certis de retributione futura.

CAPUT XVI.

Docet Apostolus quomodo conversandum est cum extraneis et vicinis, ac in fine Epistolæ annectit salutationem.

Nam de collectis quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite. Per unam sabbati. (Ambr.) De sumptibus dicit quæ per singulas Ecclesias collecti Jerosolymam sanctis pauperibus mittebantur. Una sabbati Dominica dies est, sicut in Evangelio dicitur Dominum una sabbati surrexisse. Unusquisque vestrum apud se recondens quod ei bene placuerit, ut non cum venero, tunc collectæ fiant. Ut paulatim reservantes non una hora gravari se putent, ut hilares datores diligantur a Deo. Cum autem fuero præsens, quoscunque probaveritis per epistolam, hos mittam perferre gratiam vestram Jerusalem, quod si dignum fuerit, ut ego eam, mecum ibunt. Per se clarum est, quia utrumque eorum arbitrio derelinquit, ut et quod dederint portetur, et per quos direxerint, ipsi eant. Quod si dignum, inquit, fuerit ut et ego eam, mecum ibunt. Id est, si talis fuerit oblatio vestra, quæ mea quoque prosecutione debeat deferri. Veniam autem ad vos cum Macedoniam pertransiero, nam Macedoniam pertransibo, apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hiemabo, ut vos me deducatis quocunque iero. Nolo enim vos nunc in transitu videre, spero enim me aliquantum temporis mansurum apud vos, si Dominus permiserit. Quia ita se agunt Macedones, ut non sit necesse mihi apud eos diutius remanere, apud vos necesse est, ut maneam, vel hiemem : multa enim sunt quæ corrigantur a vobis, sicut medicus ibi moram habet, ubi plures ægrotant. Manebo autem Ephesi usque ad Pentecosten, ostium autem mihi apertum est magnum, et evidens; sed ad-

versarii multi. Ideo ibi permanebo, quia cum mihi evidens datus sit aditus prædicandi, sunt plurimi qui resistant. Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos, qui opus Domini operatur sicut et ego, ne quis illum spernat. Sine tribulationis formidine, vel etiam vestri contemptus. Deducite autem illum in pace, ut veniat ad me, exspecto enim illum cum fratribus. Nihil admittentes, quod ad animi ejus proficiat læsionem. De Apollo autem fratre notum vobis facio, quia multum illum rogavi venire ad vos cum fratribus, et utique non fuit voluntas ut nunc veniret, veniet autem cum opportunum fuerit. Vigilate, state in fide, viriliter agite, confortamini, omnia vestra cum charitate fiant. Vigilate enim mentis oculis, ad diaboli astutias præcavendas, State, quia stantibus difficile somnus obrepit. Viriliter agite, mulieris enim omnis inconstantia et varietas judicatur. Confortamini, ut sit in vestra virtute profectus, omnia non inanis gloriæ causa, sed charitatis gratia facere festinate.

Obsecro autem vos, fratres, nostis domum Stephanæ, et Fortunati, et Achaici, quoniam sunt primitiæ Achaicæ, et in ministerium sanctorum se ordinauerunt, ut vos subjecti sitis talibus, et omni cooperanti et laboranti in vobis. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ, et Fortunati, et Achaici quoniam id quod vobis deerat ipsi adimpleverunt. Quia præsentibus sunt apud vos, et illis magnum potestis habere profectum: sive quia mihi venerunt pro vobis ministrare officium charitatis. Refecerunt autem et meum spiritum et vestrum.

A Charitate pro vobis, vestrum, pro mea letitia, meum refecerunt. *Cognoscite ergo hujusmodi. Unde alibi ait (Philip. III): Cognoscite eos qui ita ambulant, ut habeatis formam nostram, hos cognoscite, honorate, cognoscentes eorum studium vel laborem.*

Salutant vos Ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in Domino multum Aquila et Priscilla, cum ea quæ in domo eorum est Ecclesia, apud quos etiam hospitor. Domesticam congregationem fraternitatis Ecclesiam nominavit. Salutant vos fratres omnes. Salutate invicem in osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema maranatha. (Aug.) Simul et Græco et Syro utitur verbo. Si quis, inquit, non amat Dominum sit anathema maranatha. Anathema Græco sermone dixit condemnatus, maranatha desinivit donec Dominus redeat. (Ambr.) Sicut illis qui eum amant, redemptioni venturus est Christus, ita illis, qui eum non amant, anathematizabit, id est, ut illos abominetur et perdat. Maranatha magis Syrum est quam Hebræum, tametsi ex confinio utrarumque linguarum aliquid Hebræum sonat, et interpretatur Dominus noster venit. Gratia Domini vobiscum. Propriæ manus consueta subscriptio. Charitas mea cum omnibus vobis. Ut quomodo vos ego diligo, ita et in Christo invicem diligatis. In Christo Jesu. Non secundum sæculi charitatem. Amen. Confirmatio est benedictionis hic sermo, sicut superius ipse demonstrat, Quomodo, inquit, dicit: Amen super tuam benedictionem?

LIBER DUODECIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD CORINTHIOS SECUNDAM.

ARGUMENTUM.

Apostolus Paulus post actam a Corinthiis poenitentiam consolatoriam eis scribit Epistolam a Troade, et collaudans eos hortatur ad meliora, contristatos quidem, sed emendatos ostendens. Hujus ergo Epistolæ principalis est causa, quoniam in prima pro quorumdam peccatis doctores eorum præcipue corripuerat, et multum fuerant contristati: nunc eos consolatur, suum eis proponens exemplum, et docens non debere ægre ferre quod pro aliorum sunt salute correpti, cum ipse pro aliena salute periculis quotidie et morti subiaceat.

CAPUT PRIMUM.

Captat benevolentia Corinthios per suas tribulationes ad excitandam attentionem, et excusat se de promissione eis facta.

Paulus Apostolus Christi Jesu, per voluntatem Dei. (Aug.) Amat Paulus disci a nobis peccata sua ut glorificetur ille qui talem morbum sanavit, magnitudinem enim vulneris manus medici secuit, et sanavit. Vox illa de cælo prostravit persecutorem, et erexit prædicatorem, occidit Saulum et vivificavit Paulum,

C Saul enim persecutor erat viri sancti, inde nomen habet iste quoniam persequēbatur Christianos, postea de Saulo factus est Paulus. Quid est Paulus? modicus. Ergo quando Saulus, superbus, elatus; quando Paulus, humilis, modicus, ideo sic loquimur: paulo post videbo te, id est, post modicum. Audi quia modicus factus est, *ego enim sum novissimus apostolorum (I Cor. xv), et, mihi minime sanctorum omnium, dicit alio loco (Ephes. III).* Sic erat in apostolis tanquam fimbria vestimenti, sed teligit Ecclesia gentium tanquam fluxum patiens, et sanata est. (Ambr.) Quæritur cur in omnibus epistolis contra usum epistolarum, primo suum nomen ponat, quam eorum ad quos litteræ destinantur, seu hoc auctoritatis est apostolici ordinis, qua minoribus scribit, sicut etiam iudices sæculi solent, ad eos quos regunt scripta dirigere. *Per voluntatem Dei. Dei, non hominum voluntate, simul ut ostendat non sine Patris voluntate se missum a Christo: Et Timotheus frater, Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi. Non dixit Paulus et Timotheus, quia non ambo apostoli. Ad Philipenses vero, ubi non erat tanta auctoritas neces-*

saria, servi ambo ponuntur. *Cum omnibus sanctis.* Hic sancti possunt accipi sacerdotes, qui in prima ponuntur Dominum invocantes, et ad Philipenses cum Episcopis et Diaconibus, ideo autem postea nominantur, ne parum intelligentes eos præmissos esse putarent, cum jam sint in Ecclesia comprehensi. *Qui sunt in universa Achaia.* Cujus est metropolis Corinthus. *Gratia vobis et pax a Deo.* Gratias agunt Deo gaudentes se ideo consolari ut ipsi alios consolentur. *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum.* Quia ex ipso omnis misericordia. *Et Deus totius consolationis.* Id est, perfectæ consolationis, quia non est minus in tribulatione solatium. *Qui consolatur nos in pressura nostra.* Non in aliquibus, sed in omnibus. *Ut possimus et ipsi consolari eos qui sunt in omni angustia, per exhortationem qua exhortamur et ipsi a Deo.* Propterea liberamur, ut et nos alios consolari et de tristitia liberare possimus, aut ita formam nobis dat alios consolandi, et per exhortationem, qua ipsi a Deo consolamur, agnoscimus quod Deus timentium se neminem derelinquat, et multo magis in futuro remuneret, quos etiam in præsentem non deserit. *Quoniam sicut abundant passionibus Christi, ita et per Christum abundat etiam consolatio nostra,* ut et Petrus est de carcere liberatus (Act. xii); et ipse Paulus visione Domini et voce confirmatus in templo (Act. xxii). *Sive autem angustiam patimur pro vestra exhortatione, et salute.* Quia vos ad salutem hortamur, sive ut vobis exemplum tolerantiae præbeamus: nam manifestum est, quia pro quo patimur, ipse nobis adest consolans nos, per liberationem eripiens nos de pressura interventu majestatis suæ. *Sive autem pressuram patimur, pro vestra exhortatione et salute: sive exhortationem consequimur, pro vestra exhortatione, quæ operatur per patientiam earumdem passionum, quas et nos patimur, et spes nostra certa est pro vobis, quia scimus quod si socii estis passionum, sic et consolationis.* Generaliter loquitur, ut quia credentium causa persecutiones patiebantur a perfidis subjecti injuriis et cædibus, sic iterum auxilio Dei liberarentur ad consolationem credentium ne scandalum passi a fide exciderent, quia injuriæ apostolorum tentationes erant credentium, sicut scriptum est in propheta Zacharia: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis* (Zach. xiii). Quamvis futura credant fideles, tamen inter ipsa primordia pressuræ novellis faciunt scandalum, putant enim inanem esse promissionem, si vi oppressum viderint prædicantem. Sed si jam firmus est credens, compatitur cum suo magistro, fidens de spe futura, ut simul consoletur, cum quo et patitur.

Non enim volumus ignorare vos, fratres, de pressura nostra, quæ facta est in Asia, quia supra modum gravati sumus: supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere. Ideo passionibus pressurarum indicat prope usque ad mortem allatas, ut ostendat quæ mala salutis illorum causa patiebantur, ut non gra-

avius ferrent, si corripentur errores illorum ab his, qui hæc tam aspera tolerabant pro illis. Quis enim medicorum non arguat susceptum suum negligentius se tractantem, ne curæ medicinæ ejus sine effectu remaneat.

Sed ipsi in nobis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos. Tantam insolentiam iniquitatis significat insurrexisse contra fidei prædicatores, ut mortem ante oculos haberent, denique erepti de ipsa pressura resuscitados se dicunt. Sic enim afflicti fuerant, ut desperarent de præsentem vita. Sed quia Deus præsidia sua non negat in necessitate positus, maxime suis, eripuit illos desperantes de semetipsis, fidentes autem de Deo; nimia enim pressura deficere se profitebantur, nisi adesset Deus. *Qui de tantis periculis eripuit nos et eruit: in quem speramus, quoniam et adhuc eripiet, adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis ut ex multorum personis ejus quæ in nobis est donationis per multos gratiæ agantur pro nobis.* Hoc dicit, quoniam gratia Dei multorum causa consolata est apostolos, id est, omnium credentium, quorum causa et pressuræ eis ingerebantur. Ac per hoc quia omnium causa est, cuncti Deo gratias referant, cum cessat tentatio, aut oritur, simul obsecrant. *Gloria enim nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.* Hoc dicit, quia de sua conscientia præsumebant, quæ pura erat ab omni simulatione, quamobrem de Dei auxiliis non diffidebant. (Greg.) Sancta Ecclesia in Evangelio (Matth. xxv) decem virginibus similis denuntiatur, in qua quia mali cum bonis et reprobi cum electis admixti sunt, recte similis virginibus prudentibus et fatuis esse perhibetur: sunt namque plerique continentes, qui ab exteriori se appetitu custodiunt, et spe ad interiora rapiuntur, carnem macerant, et toto desiderio ad supernam patriam anhelant, æterna præmia expetunt, pro laboribus suis recipere laudes humanas nolunt, hi nimirum gloriam suam non in ore hominum ponunt, sed intra conscientiam contegunt; et sunt plerique qui corpus per abstinentiam affligunt, sed de ipsa sua abstinentia humanos favores expetunt, doctrinæ inserviunt, indigentibus multa largiuntur, sed fatuæ profecto sunt virgines, quia solam laudis transitorie retributionem quærunt, unde et aperte subditur: *Quinque fatuæ non sumpserunt oleum secum, prudentes autem acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus, per oleum quippe nitor gloriæ designatur, vascula autem nostra sunt corda, in quibus ferimus cuncta quæ cogitamus.* Prudentes vero oleum in vasis habent, quia nitorem gloriæ intra conscientiam tenent, Paulo attestante qui ait: *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ: fatuæ autem virgines oleum secum non sumunt, quia gloriam intra conscientiam non habent, cum hanc ab ore proximorum quærunt.* *Quia in simplicitate et sinceritate, non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo, abundantius autem ad vos.* (Apl.) Hæc est gloria conscientie quam dixit

simplicitas et sinceritas, et quia hæc de Dei doctrina sunt, adjecit, « non in sapientia carnali, sed in gratia Dei; » ut ostenderet non humanæ sapientiæ sed Evangelicæ prædicationi liberam se conscientiam exhibuisse. Præterita refricat, hoc enim significat, quod in prima epistola arguit fucatam prædicationem juxta humanum sensum aptatam, cujus prædicationes duplici genere in sapientia carnali accusat, quia et juxta mundi sensum prædicabant, ne facile offenderent homines et quæstus causa hoc agebant propriis lucris carnalibus studentes. Unde et Apostolus nunquam a Corinthiis sumptus voluit accipere, ne his occasionem daret, eo quod similis eis esset in hac re. Hinc est, quod dicit, « abundantius apud vos simpliciter sumus conversati, » quia cum ab aliis accepit, ab his noluit, ne arguerent eos auctoritatem amitteret. *Non enim alia scripsimus vobis, quam quæ legistis et cognoscitis.* Ea se dicit scribere, quæ non solum literis cernerent, sed et operibus ejus manifesta haberent, ut probaret ea quæ loquitur gestis se implere, quibus uniuscujusque mens et propositum discat. *Spero autem quod usque in finem cognoscitis, sicut et cognovistis nos ex parte, quia gloria vestra sumus, sicut et vos nostra in die Domini Jesu Christi.* Proficere illos sperat ex eo, quod jam ceperant meliores effici, cognito affectu circa se Apostoli, et gloriabantur in eo velut filii in patre charissimo, unde et Apostolus gloriam suam videri testatur in filios obedientes, et tunc debere videri quando prodest, id est, in die judicii Dei. Hoc dicens, perseverandum monet.

Et hac fiducia volueram prius venire ad vos ut secundum gratiam haberetis, et per vos transirem in Macedoniam, et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Judeam. Hæc fiducia ex emendata est vita illorum. Jam enim et desiderare se illos significat, quos ante indignum erat videre. Plenam ergo gratiam habuissent de adventu ejus, quia imago est epistola, præsentia autem veritas. Non est itaque otiosum, quia voluerit ire et non iit, intelligi enim vult esse aliquos inter eos, quorum causa voluntatem suam non implevit, ut adhibita opera purificarentur.

Hoc ergo cogitans, nunquid levitate usus sum, aut quæ cogito secundum carnem cogito, ut sit apud me, est, est, non, non. Quoniam dixit, volueram venire ad vos, et non iit, idcirco, *nunquid levitate usus sum, inquit, aut quæ cogito secundum carnem cogito ut sit apud me est et non.* Ac si aperte dicat idcirco mutabilitatis aura non moveat, quia levitatis vitio non succumbo, quia videtur qui dicit aliquid, et non facit levitate uti. Ideo ne forte istud de Apostolo arbitrarentur, hoc purgat, quia non istud leviter, sed cum consilio fecit, ut non impleret quod disposuerat. *Aut nunquid quæ cogito, inquit, secundum carnem cogito?* qui enim secundum carnem cogitat, tunc non implet quæ disponit, quando aut personis amplioribus defert, aut certe lucris, aut apparatusibus vinci-

tur, quod Apostolus semper sprevit. Spiritale autem tunc dispositum non impletur, quando providentius aliquid pro salute animæ meditatur, sicut et Apostolus ideo non implevit quod voluerat, ut per hoc ipsum meliores efficerentur, scientes ideo distulisse eum, quia quidam adhuc inter eos non se purificaverant a peccatis. *Ut sit, inquit, apud me, est, est, non, non, hoc significat quia non aliud egit quam sit agendum, quia utilitas anteponenda est voluntati.* Hic sensus spiritualis est : carnalis autem sensus sic mutatur, ut anteponat voluntatem utilitati. *Fidelis autem Deus quia sermo noster qui fuit apud vos non est in illo, est et non. Sed est in illo, est.* Hoc est quod dicit et ad Galatas : *Si quæ destruxi, hæc eadem ædifico, prævaricatorem me constituo (Gal. II).*

B Ideo ergo fidelem in se dicit Dei prædicationem, nam hæc faciunt adulatores, frequenter enim ne homines. offendant, quæ vera sunt prætermittunt. *Dei enim Filius Jesus Christus qui in vobis per nos prædicatus est, per me et Silvanum et Timotheum, non fuit in illo, est, et non : sed est, in illo fuit.* (Amb.) Quantum ad idoneos prædicatores pertinet, hoc debet esse, ut sit apud eos, est, est, non, non, ut non aliud faciant, quam sciunt utile : quia enim frequenter aliud volumus, quam est utile, ne voluntas vincat utilitatem, ideo Apostolus voluntati suæ utilitatem præposuit, ne iret ad illos. In Christo enim Jesu non fuit est, et non, sed est in illo fuit, quia nunquam aliud voluit quam quod est utile, semper enim voluntas ejus cum utilitate est; nec est immutatus, ut faceret invitus, sicut homo, quod est utile, aut ambigeret de aliquibus, aut mutaret voluntatem.

C *Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo est. Ideo et per ipsum amen Deo ad gloriam nostram.* Manifestum est quia semper in Deo veritas est, hoc est, amen, manifestata per Christum, post per apostolos prædicata ad gloriam Dei, signorum virtutibus testimonium perhibentibus vera esse, quæ promisit Deus per Christum Dominum nostrum. Gloria enim Dei est, cum ab illo omnia, et per illum, et in illo esse dicuntur. *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus, et qui signavit nos, et dedit pignus spiritus in cordibus nostris.* Christum dicit confirmare gentes in fidem promissam Judæis, quia ipse est qui fecit utraque unum, id est, circumcissionem et præputium, in uno novo homine faciens pacem. Dominus ergo confirmat et Deus, *qui unxit nos, id est, qui dedit regiam honorificentiam, sicut dicit Petrus apostolus, quia sumus, inquit, genus regale (I Petr. II), per unctionem spiritalem, cujus typus fuit in regibus Judæorum. Qui et signavit nos, dando spiritum suum nobis pignus, ut non ambigamus de promissis ejus. Si enim adhuc mortalibus spiritum suum credidit, dubium non est, quin jam immortalibus addat ad gloriam. Unum tamen opus dicit Patris et Filii, quia et Christum dicit confirmare et Deum. Quem enim confirmat filius, confirmat et Pater, et cum dat Spiritum Pater, dat et Filius, quia*

D

utriusque est Spiritus sanctus, sicut dicit ad Romanos : *Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (Rom. viii). Quoniam ergo de perfectione hominis locutus est, Trinitatis hoc loco fecit mentionem : omnis enim summa perfectionis in Trinitate consistit. Ego autem testem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis non veni ultra Corinthum. Nunc manifestat, qua causa cum voluisset ire ad illos, distulit, ut tunc iret, quando jam prope omnes emendatos inveniret. His enim nunc loquitur, qui videbantur velle se corrigere, sed operam non dabant ut hoc implerent : quia ergo corripere illos necesse erat, iter suum ad alios convertit, ne contristaret multos, et hoc fuit illis parcere. Quod ut mentibus eorum commendat, Deum testem dat, ne putarent indignos se esse, et contemni ab illo, quo comperto ut praesentiam ejus mererentur, emendarent se. *Non quia dominemur fidei vestrae, sed adjutores simus gaudii vestri, nam fide statis.* Quoniam fides non necessitatis, sed voluntatis res est, ideo dicit, *non quod dominemur fidei vestrae, dominatus enim necessitatis causa est.* *Adjutores enim, inquit, sumus gaudii vestri,* hoc est, quia sicut in malo opere tristitia est, ita et in emendatione gaudium. Hujus gaudii adjutores sumus, inquit, quia volentibus eis emendare se offerunt occasiones ut quod velle coeperant possint implere. *Non quia dominamur, inquit, fidei vestrae sed adjutores simus gaudii vestri,* atque illico adjunxit, *fide enim statis,* ac si id quod protulerat aperiret dicens, ideo non dominamur fidei vestrae quia fide statis, aequales enim vobis sumus in quo vos stare cognoscimus, quasi praelatum se fratribus esse nesciebat, cum diceret, *facti sumus parvuli in medio vestrum* (I Thes. ii) ; et rursum : *Nos autem servos vestros per Christum* (II Cor. iv).

CAPUT II.

Duplex causa cur Apostolus non venerit ne contristaret eos, et alibi fructum majorem faceret, quem fructum deinde ostendit.

Statui autem hoc ipse apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos. (Amb.) Apertum est, quia ideo noluit ire, ne forte corripiens paucos, multos contristaret, ipse etiam contristatus : compatiuntur enim omnia membra unius moerori. *Si enim ego contristo vos, et quis est, qui me laetificet, nisi qui contristatur ex me ?* Hoc dicit, quia non vult eos contristare, sed quia peccatis studuerant, necesse erat illos contristari invito Apostolo, ita tamen, ut de caetero obaudientes facti, laetificarent eos, qui contristabantur cum eis, ut qui corripiendo contristaverant eos, laetaretur ex his dum se corrigunt. *Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere, confidens in omnibus vobis, quia gaudium meum omnium vestrum est.* Idcirco dicit, hoc se scripsisse, ut postea veniens, non esset, unde contristaretur, sublati vitii, sed gauderet cum eis, quasi cum charissimis filiis, ut qui ab infidelibus tribulationibus afficiebatur, ab his utique

A gauderet qui crediderant. Gaudium enim Apostoli, purificatio est populi. Ideo enim gaudet, quia vituperatio non est in eis, quos simul oportet gaudere.

Nam ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut contristemini, sed ut sciatis, quam charitatem habeam abundantius in vobis. Manifestum est, quia quando hoc affectu quis aliquem corripit, ut plus illo debeat peccatis ejus, non utique, ut illum contristet corripit, sed ut ostendat illi, quo amore diligat eum ; qui enim non hoc affectu corripit fratrem, contristat : insultat enim, qui non condolet fratri. *Si quis autem contristavit me, non me contristavit, sed ex parte, ut non onerem vos omnes.* Omnes hos, quos dicit *ex parte* sancti sunt, duae enim partes in populo sunt, sicut in prima epistola memoravi. Hi ergo *ex parte* sanctorum sunt, quos contristatos in errore fratris significat, sicut et semetipsum. Hoc dicens oneravit peccantem, vel eum qui peccaverat : plus enim fit reus, in cujus delicto multi tribulantur, ac per hoc : *Sufficit illi qui ejusmodi est objurgatio haec, quae fit a pluribus.* Magnum dolorem utique patitur, qui delictum suum pluribus videt displicere. *Ita ut econtra magis donetis et consolemini, ne forte abundantiore tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est.* Afflicto homini peccati proprii causa subvenire praecipit, quia poenitentia, si de vero animo est, hoc est, si correptus statim in animo deoleat, protinus habet fructum. Denique in Regnorum habetur historia, quia Achab cum arguisset eum propheta, commotus animo statim meruil' veniam (III Reg. xxi) ; et David in causa Uriae Hethaei correptus, quia cognovit peccasse se, delictum ejus deletum est (II Reg. xii) : ita et Apostolus illum, qui incestum commiserat, habens uxorem patris, objurgatum et abjectum dolentem revocari jubet, ne diu videns se contristatum sperni, desperans de se, daret animam ad mundum fruendum, quasi qui locum apud Deum jam non haberet. Hoc est, majore tristitia absorberi, desperantem de se converti ad admittenda peccata, quibus gravatus absorbeatur a secunda morte : haec enim vera poenitentia est, jam cessare a peccato ; sic enim probat dolere se sibi, si de caetero desinat. *Propter quod obsecro vos ut confirmetis in illum charitatem.* Ideo scripsi vobis, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Quantum datur intelligi, obedientes hos factos in ceteris probat, emendaverant enim quae ad ordinem Ecclesiasticum pertinent : unde etiam in hoc vult illos esse obedientes, ut confirmet fratrem in charitate, suscipientes eum in communionem. Cui autem aliquid donastis, et ego. Manifestum est quia, quod jubet fieri, ipse facit, nec potest hoc abnuere quod etiam obsecrans ut fiat, scribit, cum haberet potestatem jubendi. Sed in prima epistola grave ejus crimen detulit, ut horrerent illum omnes : nunc recipi illum vult, orat ne adhuc exulcerato animo adversum illum durum illis esset habere cum illo communio-

nem Ecclesiæ. Neque enim tanta in eis erat, quanta in Apostolo providentia, ut statim intelligerent faciendum esse quod dicebat Apostolus in causa hujus duntaxat, ideo obsecrat ut dimittant illi, significans Deum illi ignovisse, quia nihil sine Dei spiritu agebat Apostolus. (Greg.) Bene autem in visione Ezechielis (Ezech. xl) cum mensurarum labia metiuntur, et mensura palmi dicitur, additur *unius*, ut ex doctorum prædicatione sicut unitas tenetur in fide, ita quoque mentium unitas servetur in opere, ne per opus bonum quod alter agit, alter ad discordiæ malum prorumpat. Ita enim bona facere opera debemus, ut per hæc quoque cum his cum quibus vivimus unanimitatem, in quantum recte possumus, conservemus, id est, non deserendo bonum, quod agimus, sed præveniendo bonis persuasionibus malum discordiæ quod timemus. Sic in suis operibus unitatem palmi custodiens Paulus discordiam generari prohibebat, cum quemdam jam lapsum atque ab Ecclesia abjectum, jam velle recipere Corinthios videret; dicens: *Si cui aliquid donastis, et ego, nam et ego si quid donavi, propter vos in persona Christi, ut non circumveniamur a Satana.* Qui videlicet solet de bonis mala generare, et hoc quod per charitatem agitur, ad discordiam contrahere. Unde et mox de ipso subiecit dicens: *Non enim ignoramus cogitationes ejus.* Doctor autem qui per bona quæ prædicat in suis auditoribus rectam operationem format, si mentes operantium ad unanimitatem non ligat, in labiis palmum habet, sed eam quæ dicta est, palmi unitatem non habet. *Nam et ego quod donavi, si quid, donavi propter vos in persona Christi.* (Amb.) Hoc dicto gravat illos, quia si [Al. quasi] magister, petentibus discipulis donavit, cui voluerunt peccatum, quanto magis obaudire debent discipuli magistrum? et ut ratum ei, cui donavit ostenderet apud Deum, ait, *in persona Christi* se donasse quod donavit, hoc est accepto tulisse Christum, cujus legatione fungebatur, ut factum Apostoli, factum sit Christi, sicut dixit: *quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in celo* (Matth. xviii). Si vero huic pro quo petiverunt per Apostolum Christus ignovit, quanto magis huic jam ignotum erat, cui ut donent etiam ipse hortatur? *Ut non circumveniamur a Satana, non enim ignoramus cogitationes ejus.* Hoc dicit quod supra memoravi, quia consolatio debet subsequi fratrem delictum flentem, ne diu contristatus et contemptus a charitate Ecclesiæ, incipiat desperare de se; et videns, qui semper in insidiis subtilis diabolus, mentem ejus vilem effectam, accedat et suggerat ei, ut vel præsentibus fruatur, qui de spe futuri præmii dejectus est, et pereat frater possessus a diabolo, cui ad hoc penitentia data erat, ut conversus reformaret se, sicut dicit Ezechiel propheta: *Nolo mortem morientis, sed magis ut revertatur et vivat* (Ezech. xviii); et iterum: *Convertantur, inquit, et replantabo eos* (Ezech. xxxii). [Greg.] Magna quippe arte magisterii ipsi est traditus coactus in poenam, cui sponte est substratus in culpa, ut qui auctor fuerat ad vitium nequitiae,

A ipse flagellum fieret disciplina. Qua tamen bene gesta penitentia, dum cognovisset Corinthios super eum jam misericorditer motos, ait: *Cui aliquid donastis, et ego. Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi.* Communio istaque gratiam cogitans ait, *cui aliquid donastis et ego.* Ac si diceret, A bono vestro non dissentio, meum sit quidquid ipsi fecistis; atque mox subdidit, *et ego si quid donavi propter vos*, ac si diceret, vestris actibus bonum addidi, quidquid propter vos misericorditer feci, vestra ergo est utilitas, bonitas mea: mea utilitas bonitas vestra. Qui ipsam mox compagem cordium, in qua sic tenetur, adjungens subdidit, *in persona Christi*: cui, velut si dicere præsumamus, Quare te ita caute discipulis copulas? quare te vel illorum, vel illos tuis actibus tam sollicita mente conformas? illico subjunxit, *ut non circumveniamur a Satana.* Cujus Satanae [Al., sagaces] insidias quam acuto sensu transfigat, insinuat subdens: *Non enim ignoramus cogitationes ejus*, ac si verbis aliis dicat: Acute auctore Domino sudes sumus, et nares Behemoth istius subtiliter circumspiciendo penetramus, ne hoc quod bene mens inchoat ipse in malitiæ finem convertat.

Cum venissem autem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum; sed valefaciens eis profectus sum in Macedoniam. (Hier.) Narrat Corinthiis quæ fecerit, quæ passus sit, et quomodo in cunctis agat gratias, ut sub exemplo sui, illos provocet ad certandum. Veni, inquit, Troadem, quæ prius Troja appellabatur, ut Evangelium Christi in Asia prædicarem. Cumque ostium mihi apertum esset in Domino, id est plurimi credidissent, sive per signa atque virtutes, quæ in me operabatur Deus, spes esset nascentis fidei, et in Domino succrescentis, non habui requiem spiritui meo, hoc est, speratam consolationem invenire non potui, eo quod Titum fratrem meum non invenerim, sive, quem ibi reperiendum putabam, sive quem ibi audieram degere, vel qui illuc venturum esse se dixerat. Quæ autem fuit tanta consolatio, et quæ requies spiritui in præsentia Titi, quem quia non invenit, valefaciens eis profectus est in Macedoniam? Aliquoties diximus apostolum Paulum virum fuisse doctissimum et eruditum ad pedes Gamaliel, qui in apostolorum Actibus concionabatur, et dicit: *Et nunc quid habetis cum hominibus istis? si enim a Deo est, stabit, si ex hominibus, destruetur* (Act. v). Cumque haberet sanctarum scientiam Scripturarum, et sermonis diversarumque linguarum gratiam possideret, unde ipse gloriatur in Domino et dicit: *Gratias Deo ago quod Dominum vestrum magis linguis loquor* (I Cor. xiv), divinorum sensuum majestatem, digno non poterat Græci eloquii explicare sermone. Habebat ergo Titum interpretem sicut et B. Petrus Marcum, cujus Evangelium Petro narrante et illo scribente compositum est. Denique et duæ epistolæ quæ feruntur Petri, stylo inter se et

charitate discrepant, structuraque verborum, ex quo intelligimus pro necessitate rerum diversis eum usum interpretibus. Ergo et Paulus apostolus contristatur quia prædicationis suæ impræsentiarum fistulam organumque per quod Christo caneret, non invenerat, perrexitque in Macedoniam. Apparuerat enim ei vir Macedo, dicens: *Transiens adjuva nos* (Act. xvi), ut ibi inveniret Titum et visitaet fratres, vel persecutionibus probaretur. Potest et hoc aliter intelligi, ut (Amb.) Troadem perrexisset ad prædicandum Evangelium Christi, et cum cõpisset prædicare, fuissentque qui caperent verbum fidei, sed quia solatium Titi defuit, intolerabilis erat labor perstreptentium causa. Quamvis enim quidam eorum aperuerant corda sua ad recipiendum sermonem Dei, tamen impudentia infidelium non minima existebat, insurgens in Apostolum zelo credentium, et hæc duo ab uno impleri non poterant, ut aut fideles instrueret, aut incredulis repugnaret: ideoque vale illis facto qui susceperant eum, profectus est in Macedoniam.

Deo autem gratias qui semper triumphat per nos in Christo Jesu. Pro eo, quod est, triumphat de nobis sive triumphum suum agit per nos, qui in alio loco dixerat: *Spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus. Nam cum venissem in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi foris pugnæ, intus timores. Sed qui consolatur humiles consolatus est nos Deus in adventu Titi: non solum autem in adventu ejus, sed etiam in solatio* (I Cor. iv, II Cor. vii). Ergo propterea vale faciens Trojanis, sive Troadensibus, profectus est in Macedoniam, ut inveniret ibi Titum et haberet interpretationis Evangelique solatium, quem intelligimus non ibi repertum, sed per tribulationes et persecutiones Apostoli supervenisse: Prius ergo quam veniret Titus multa perpressus, agit gratias omnipotentis Deo, in Christo Jesu, quem gentibus prædicabat: quod dignum se elegerit, in quo egerit triumphum Filii sui. Triumphus Dei est passio martyrum, in Christi nomine cruoris effusio, et inter tormenta lætitia, cum enim quis viderit tanta perseverantia stare martyres, atque torqueri, et in suis cruciatibus gloriari, odor notitiæ Dei disseminatur in gentes, et subit tacita cogitatio, quod nisi verum esset Evangelium, nunquam sanguine defenderetur: neque enim delicata et divitiis studens ac secunda confessio est, sed in carceribus, in plagis, in persecutionibus, in fame, et nuditate, et siti hic triumphus est apostolorumque victoria. Sed poterat audiens respondere, quomodo ergo non omnes crediderunt? priusquam ergo interroget solvit, et juxta morem suum quidquid alius objicere potest antequam objiciatur edisserit. Et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco: Quia bonus Christi odor sumus Deo, in his qui salvi sunt, et in his qui pereunt. Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam; (Hieron.) et est sensus, nominis Christi in omni loco, bonus odor sumus Deo, et prædicationis

A nostræ longe lateque spirat fragrantia: sed quia homines suo arbitrio derelicti sunt, neque enim bonum necessitate faciunt, sed voluntate, ut credentes coronam accipiant, increduli supplicio mancipientur: ideo odor noster, qui per se bonus est, virtute eorum et vitio qui suscipiunt, sive non suscipiunt, in vitam transit, aut in mortem: ut qui crediderint salvi fiant, qui non crediderint pereant. (Amb.) Odor notitiæ Dei in Christo et per Christum est. Odorem autem idcirco dixit, quia sicut quædam res, quæ cum non videantur, per odorem tamen cognoscuntur, et intelligis in loco aliquo esse, quod non vides; ita et Deus, quia invisibilis est, per Christum se voluit intelligi, ut prædicationis Christi, quæ utique invisibiliter, sicut ad nares odor, ita ad aures pervenit, B Deum Patrem insinuaret creaturæ, et Filium ejus unigenitum, cujus rei legatione fungentes apostoli, (sicut dicit Dominus ad Deum, Filius ad Patrem, sicut me misisti in hunc mundum, ita et eos mitto in hunc mundum) odorem notitiæ Dei et Christi per signa et prodigia manifestarent. Vera esse de Deo et Christo prædicationis virtutis testimonio probatur, quæ ideo in odore significata est, quia cum Deus non videatur, per hanc, quæ invisibiliter operatur, in apostolis esse intelligitur ut veritas doctrinæ manifestetur. Qui ergo recte asserit Christum, bonus odor est Deo, laude dignus in eo qui credit, nec vituperabilis in illo qui non credit; qui vero non recte asserit Christum, malus odor est Deo tam in his qui fidi sunt, quam in illis qui diffidunt; pro utrisque enim reus erit: qui enim diffidit idcirco videtur non credere, quia perversum est quod audit, et qui credit, male credit. Apostolus ergo rationem legis locutus est, ut sicut in lege qui hostias bono voto offerebat, bonus odor erat Deo et acceptabilis, ita et nunc prædicationis vis doctrinæ odorem præstat fragrantem Deo. Quam ob causam auxiliis suis totus præstabat Deus apostolis, ut verba cognitionis ejus infunderent patentibus auribus, sive Judæis, sive gentibus, addito his sacramento nativitatis Domini Jesu secundum voluntatem Dei et patris ejus in unitate fidei salutaris ad salutem credentium, et perditionem diffidentium. *Aliis*, inquit, *quidem odor mortis in mortem*, hoc dicit, quia incredulis prædicationis crucis Christi odor mortis est; audientes enim verbum Dei sic accipiunt, quasi pestem, ex qua oritur mors, et necesse est ut juxta fidem illorum fiat eis. *Aliis autem odor vitæ ad vitam*, verum est quia fidei sermo auditus Dei nuntius est salutis æternæ, et secundum fidem eorum continget eis. Sive ergo in his qui pereunt, sive in his qui salvi sunt, Christi bonus odor Deo erant apostoli, quia sinceriter prædicabant: qui enim non credebant, ipsi sibi laqueum circumdabant. His, sicut dicit Dominus ad Ezèchiel prophetam: *Tu prædica; si te audierint, lucraveris animas eorum; si non, quominus, ipsi sibi viderint; tu tamen liber eris a perditione illorum.* (Greg.). Sicut bonus odor ex virtute est, Paulo attestante qui ait, odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, qui Christi bo-

nus odor sumus Deo, ita e contrario fetor ex vitio. Radix enim omnium malorum est cupiditas, et quia quodlibet malum per avaritiam gignitur, dignum est, ut domus avaritiæ in fetore construat, felices qui bono odore vivunt, quid autem infelicius illis qui bono odore moriuntur? (*Aug.*) Et quis est, ait aliquis, quem bonus odor occidit? hoc est, quod ait Apostolus, et ad hæc quis idoneus? Quomodo ea fecit Deus miris modis, ut bono odore et boni vivant et mali moriantur: Paulum apostolum bene agentem, bene viventem, justitiam verbo prædicantem, opere demonstrantem, doctorem mirabilem, fidelem dispensatorem fama usquequaque disseminabat, quidam diligebant, quidam invadebant. Amasti bene agentem, vixisti bono odore, invidisti bene agentem, mortuus es bono odore: ecce unde gratias agit miles acerrimus, et defensor invictissimus gratiæ. Ecce unde gratias agit, quia Christi bonus odor sunt apostoli Deo, et in his qui salvi fiunt gratia ejus, et in his qui pereunt iudicio ejus. Sed ut minus succenseatur hoc parum intelligentibus, ipse admonet et dicit:

Et ad hæc quis tam idoneus? non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur. (*Amb.*) Pseudoapostolos tangit hic versus qui corrupta doctrina verba Dei per malam interpretationem adulterabant, tollentes divinum sensum ponebant humanum; ex quibus quidam zelum habentes traditionis Judaicæ, nec de Christo bene docebant, ideo minus idoneos hos dicit: apostolos autem sinceriter prædicasse, sicut ex Deo datum est, ante Deum, id est, quomodo Deus dedit, ipso teste, in Christo loquebantur, non suam querentes gloriam, sed Dei. Hoc est in Christo loqui ejus honorem, et potentiam prædicare, (*Hier.*) quia difficile dignus præco virtutum Christi inveniri potest, qui in annuntiandis illis non suam quærat gloriam a quem prædicat; in eo autem quod negat non se esse, sicut multos, qui venditant verbum Dei, ostendit esse quamplurimos qui quæstum putant esse pietatem, turpis lucri gratia omnia faciunt, qui devorant domus viduarum, se autem ex sinceritate quasi missum a Deo, et præsentem eo qui se miserit omnia in Christo, et pro Christo loqui, ut causa prædicationis Dei triumphus Christi ejusque sit gloria. Et notandum quod mysterium Trinitatis in hujus capituli fine monstretur. Ex Deo enim in Spiritu sancto, coram Deo Patre in Christo loquimur. (*Greg.*) Adulter quippe in carnali coitu, non prole, sed voluptate tenetur, et perversus quisque ac vanæ gloriæ serviens recte adulterari verbum Dei dicitur, quia per sacrum eloquium non Deo filios gignere, sed suam scientiam desiderat ostendere. Quem enim libido gloriæ ad loquendum trahit, voluptati magis, quam generationi operam impendit. Adulterare namque est verbum Dei, aut aliter sentire de illo, quam est, aut ex eo non spirituales fructus, sed adulterinos fetus quærere laudis humanæ, ex sinceritate vero loqui est nihil in eloquio extra

A quam oportet acquirere. Sicut ex Deo autem loquitur, qui scit non se a se habere, sed ex Deo accepisse, quod dicit: coram Deo vero loquitur qui in omni quod dicit, non humanos favores appetit, sed omnipotentis Dei præsentiae intendit, non suam, sed auctoris gloriæ requirit. Qui autem scit quid est ex Deo se accepisse, quod et tamen dicendo propriam gloriam quærit, sicut ex Deo loquitur, sed non coram Deo, quia eum quem cordi suo non proponit cum prædicat, quasi absentem putat. Sed sancti viri et ex Deo loquuntur et coram Deo, quia et ab eo se sciunt habere quod dicant et ipsum suis sermonibus adesse iudicem, auditoremque considerant. Unde fit ut cum se a proximis despici agnoscunt, suaque dicta vitæ audientium non prodesse, abscondunt quantæ virtutes sunt, ne si secretum cordis inutiliter sermo prolatus aperiat, ad inanem gloriam prorumpat.

CAPUT III.

Ostendit Apostolus se commendatione hominis non egere, nec eam quærere. Commendat ministros Christi Ecclesiæ quantum ad officii dignitatem et cognitionis excellentiam.

Incipimus iterum nosmetipsos commendare. (*Amb.*) Quoniam pseudoapostolos notat, prava eorum commendata designans, se autem verum prædicatorem testatur, videtur iterum commendare se, sicut in prima Epistola, et ne hoc versutia aliqua terrestris lucri gratia facere videretur, adjecit: *Nunquid egemus, sicut quidam, commendatitiis Epistolis ad vos, aut ex vobis.* Hæc dicens et suum sensum purgat, et adhuc pseudoapostolos notat, quos proprii honoris et quæstus causa circuire ecclesias probat, ad auferendam, non ad tribuendam salutem. Ex his erant quibus dicit Dominus: *Comeditis domus viduarum et pupillorum, oratione longa orantes, propterea accipietis majus iudicium (Matth. xxiii).* hic enim et res eorum non tangebatur, et veritate doctrinæ animas eorum salvabat; non ergo scandaliter, sed spiritaliter se commendabat ad profectum salutis illorum, ut hoc de illo crederetur, quod erat: quia qui de bono male sentit peccat, ac per hoc commendatio hæc istis magis proficit. *Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris.* Epistola salutis indicium est, recte ergo ait quia salus Corinthiorum in corde erat apostoli et eorum qui cum illo erant; semper enim de salute eorum cogitabat. Cum ergo in corde sunt apostoli et eorum qui cum ipso erant, Epistola sunt scripta in cordibus eorum, quia qui semper alicujus memor est, scriptus est in animo ejus. *Quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus: manifestati quoniam Epistola estis Christi ministrata a nobis.* Apertum est qui cum dicuntur Christiani, Epistola Christi sunt, indicantes salutem quam dedit Deus in Christo omnibus hominibus, scribentibus apostolis: dum enim docent, scribunt. *Et scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi.* Quoniam quæ promissa sunt æterna sunt, ideo Deo spiritu scripta dicuntur, qui semper est, temporalia autem atramento, quod obsolescit,

* Hic deesse videtur membrum phrasidis hujusmodi: *Potius quam gloriam ejus...* Edit.

et perdit memoriam. *Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Nunc legem veterem pulsatur, quæ primum data in lapideis tabulis abolita est, fractis tabulis sub monte a Moyse: nova autem lex in animo scribitur, hoc est in corde, non per calamus, sed per Spiritum: quia fides æterna res est, ab Spiritu scribitur ut maneat: vetera autem præcepta, deficiente mundo, cessabunt. Quomodo ergo differt lex a lege, ita differunt dispensatores illius legis a dispensatoribus legis fidei.

Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. Quanta dignitas sit in apostolis manifestat cum dicit: *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum*, ut ostendat veteres non hanc habuisse fiduciam ad Deum, quia minor fuit administratio. *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi a nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non littera sed spiritu: littera enim occidit, spiritus autem vivificat.* Quamvis præferat apostolicam dignitatem, in Dei tamen laudes prorumpit, non istud meritis humanis ascribens, sed ejus gratiæ qui dignatus est pro vita humana salutarem prædicationem ordinare, quæ, quos lex vetus reos tenebat, salvaret, data remissione peccatorum per Christum Dominum nostrum. Litteræ enim ad hoc datæ sunt Moysei, ut contemnentes legem occideret, secundum jus naturæ; Spiritus autem, id est, lex fidei, quæ non scribitur, sed animo continetur, vivificat reos mortis, convertentes tamen se, ut justificati de cætero non peccent. Recte ergo data lex fuerat, ut timor esset peccandi, sed quia fragile est genus humanum, misericordia Dei data est in prædicatione apostolis, ut donatis peccatis evaderent mortem, credentes in Christo. Hæc est prædicatione Novi Testamenti, quod promiserat Deus per prophetas. Doctores quoque gentium non ignorans idoneum se factum ministerio Novi Testamenti, non suo merito, nec sudore, sed Dei miseratione proclamant. *(Cass.) Non quod simus, inquit, idonei cogitare aliquid ex nobis, quasi a nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*, quod minus Latine, sed expressius dici potest, idoneitas nostra ex Deo est. Denique sequitur: *Qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti.* In tantum autem universa quæ ad salutem pertinent apostoli sibi a Domino largita senserunt, ut ipsam quoque fidem præstari sibi a Domino postularent dicentes: *Adauge nobis fidem (Luc. xvi), plenitudinem ejus, non libero arbitrio præsumentes, sed Dei sibi credentes munere conferendam. (Aug.)* Lex enim tantummodo lecta, et non intellecta, vel non impleta, utique occidit, tunc enim appellatur littera; spiritus autem vivificat, quia plenitudo legis est charitas, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. *Quod si ministratio mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysei, propter gloriam vultus ejus, quæ evacuat, quomodo non magis ministratio spiritui erit in gloria?* Manifestum est majorem gratiam esse legis fidei,

quam legis Moysei: quamvis enim ad hoc data sit lex Moysei ut prodesset, contempta tamen, facta est lex mortis, ergo quia peccatoribus providere non potuit; lex fidei, quæ hos salvaret non solum ignoscens, sed et justificans eos, data est. Multum ergo erat inter legem et legem: tunc enim maculati peccato vultum Moysei descendentes de monte cum lege accepta in tabulis intueri non poterant (*Exod. xxxiv*), quia gloriosa facta erat facies ejus, ne a peccatoribus posset aspiæ, quia digni erant morte; quæ nunc gloria evacuat per legem Spiritus, cum accepta remissione peccatorum, facti justi, digni sunt aspicere et possunt gloriam Dei sicut viderunt in monte Petrus, et Joannes, et Jacob, gloriam Christi (*Matth. xvi*). (*Aug.*) Cur ministratio mortis dicitur si bona est lex, quia peccatum ut appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem (*Rom. vii*), nec mireris, cum de ipsa prædicatione Evangelii dictum sit: *Christi bonus odor sumus in his qui salvi sunt et in his qui pereunt, aliis quidem odor vitæ ad vitam, aliis autem odor mortis ad mortem.* Ad Judæos enim dicta est lex ministratio mortis, ad quos et in lapide scripta est, ad eorum duritiam figurandam, non ad eos qui legem per charitatem implent: *plenitudo enim legis charitas; qui enim diligit alterum, legem implevit, nam non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, et si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, diliges proximum tuum sicut teipsum (Rom. xiii).* Quia et hoc in eadem lege scriptum est, cavendum est ne figuratam locutionem ad litteram accipias, et ad hoc enim pertinet quod ait Apostolus: *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Cum enim figurate dictum sit, accipiatur tanquam proprie dictum sit, carnaliter sapitur, neque ulla mors animæ congruentius appellatur, quam cum id etiam quod in ea bestiis antecellit, carni subjicitur sequendo litteram, qui enim sequitur litteram, si sabbatum audierit, verbi gratia, non intelligit nisi unum diem de septem, qui continuo volumine repetuntur; et cum audierit sacrificium, non excedit cogitatione illud quod fieri de victimis pecorum terrenisque fructibus solet. *Nam si ministratio damnationis gloria est, multo magis abundat ministerium justitiæ in gloria.* (*Ambr.*) Hoc dicit, quia amplius est donum justitiæ Dei per fidem Christi, quam legis veteris: quia magis gloria in salute est, quam in morte; quamvis juste damnet, tamen ad laudem proficit magis si indulgeat, ut possit reus corrigere se. (*Aug.*) Lex enim, quamvis justa, et sancta et bona, prævaricatoribus intulit mortem, quos Dei gratia non adjuvit ad justitiam legis implendam. Oportebat enim ut testamento vetere lex imponeretur superbis, et de suæ voluntatis identibus virtute quæ non daret justitiam, sed juberet, ac si morte prævaricationis impliciti ad gratiam confugerent, non jubentem tantummodo, sed juvantem, quæ Novo Testamento est revelata; quid ergo mirum si illa dicta est ministratio mortis, ubi littera occidit, malum prohibendo quod fit, malum non imperando quod fit? *Ista vero dicta*

est ministratio Spiritus, utique vivificantis, ut a praevaricationis morte surgamus et iustitiam non rei legamus in tabulis, sed liberi et in cordibus et in moribus habeamus, hoc est, Testamentum Novum dilatans a Vetere, quod ibi vetus homo formidinis coarctetur angustis, hic novus homo spatietur latitudine charitatis. Quod autem dictum est de ministro Veteris Testamenti Moyse, quod non poterant intendere filii Israel in faciem ejus, propter gloriam vultus ejus, signum erat, quod in lege Christum intellecturi non erant, et ideo velamen in faciem Moysi ad ipsos positum erat, ut non intenderent, sicut scriptum est, filii Israel usque in finem; finis autem legis quis est? ad hoc non ego, sed Apostolus ipse respondeat: *Finis enim legis, inquit, Christus ad iustitiam omni credenti* (Rom. x); finis perficiens non interficiens. Finis quippe dicitur propter quem sunt omnia, quaecunque alio sunt officio: nam inter officium et finem hoc distat, quod officium est in eis quae facere debemus, finis propter quem facimus, quod utique illa omnia propter Christum fiebant, quem filii Israel in eis quae fiebant, non intelligebant. Hoc significabat velamen quod eos utique usque in finem non sinebat intendere, id est, usque ad faciem Moysi, quae significabat Christum. Sed ideo dictum est quod evacuatur haec gloria, quod omnes umbræ significantes evacuantur cum res quae significatur advenit. Quemadmodum enim scientia, quae nunc est evanescit, sicut idem dicit Apostolus, cum venerit illa, quam dicit, acie ad faciem (I Cor. xiii): sic et ista, quae in umbris tradita erant Judaeis in Vetere Testamento, necesse fuit evacuari revelatione Testamenti Novi. Nec sane omnes in illo populo non intelligebant, Christum per illas umbras Testamenti Veteris figuratum, neque enim ipse Moyses et ceteri prophetae non intelligebant, qui cum cæteris praeannuntiabant. *Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam.* (Ambr.) Manifestum est non esse factum gloriosum, quod visum est in vultu Moysi gloriosum: quando enim nulli profuit gloria vultus ejus, non habuit fructum gloriae, sed magis obsuit, licet non suo vitio, sed peccantium, tamen in hac parte gloria non est; illa est autem magis gloria quae abundat in gratia, ut purificati homines dono Dei absterge caligine possint videre gloriam Christi. *Si enim quod evacuatur per gloriam est, multo magis quod manet in gloria est.* Non negat gloriam fuisse in lege, vel in vultu Moysi, sed non permansit in Moyse quia figura erat quae apparuit; veritas manet semper, ut quantum interest inter imaginem et veritatem, tantum intersit inter gloriam vultus Moysi et gloriam Christi. Ideo supra dixit *propter excellentem gloriam*: illa enim tanta erat gloria, quanta debuit credi servo; haec vero tanta, quanta est genitoris ejus, quia *Dominus Jesus in gloria est Dei Patris*: sicut enim vespere stellae gloriose sunt, oriente autem sole evacuatur earum claritas, ita et Moysi gloria evacuatur apparente gloria Christi. *Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur.* Spem habere nos dicit videndi gloriam, non talem

qualis fuit in vultu Moysi, sed eam quam viderunt tres apostoli in monte, revelante se Domino; hinc igitur conficere debemus quantum nobis contulerit divina clementia, quantumque nos superioris gratiae dono ditare dignata est quam dederat Judaeis. Judaei ergo, cum minor esset gloria vultus Moysi, eam speculari non poterant; nos vero non Moysi gloriam quae inferior est, sed excellentem Salvatoris gloriam visuros nos credimus. Judaei ergo servi gloriam non meruerunt videre, nos autem Domini communis gloriam sumus visuri, ideoque et nos vicem reddere in quantum possumus, debemus benevolentiae Dei, ut propensiores simus in ejus amore, qui nobis fiducia dedit, ablucens nos a peccatis, videndi gloriam Dei. Nunc itaque opus est ut crescat in nobis fiducia bonis actibus parata, tantum enim videbimus quantum credimus. *Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quae evacuatur.* Quoniam digni facti sumus per gratiam Dei videre gloriam Christi, ideoque et non sicut Moyses, ait, ponebat velamen super faciem suam, ne intuerentur filii Israel, ideo ponebat velamen, quoniam splendorem vultus ejus ferre non poterant causa peccati, quo sublato potestas datur videndi gloriam Dei usque ad finem ejus, quia tam diu non revelatur, donec relicta lege convertantur ad gratiam fidei, et sic evacuantur; accedente autem dignitate per fidem evacuatur indignitas. *Sed obtusi sunt sensus eorum usque in hodiernum diem.* Tandiu obtusos dicit, quandiu non credunt; quae obtusio infidelitatis causa obvenit, ideo conversis ad fidem acutur acies mentis ut videant divini luminis splendorem. *Idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuatur.* Obtusio, ait, haec in lectione Exodi manet, quandiu credunt, non enim revelatur nisi credant. In Christo enim evacuatur, hoc est, per fidem Christi auferetur velamen: amoto enim delicto incipient videre quod, obstant peccato, videre non poterant. *Sed usque in hodiernum diem cum legitur Moyses velamen est positum super cor eorum.* Manifestum est, quia cum legitur haec pars legis, sententia illorum recitatur qui sunt sub lege. (Greg.) Unde in Job scriptum est: *Nudus egressus sum de utero matris meae, nudus revertar illuc* (Job. i). Redemptoris mater juxta carnem Synagoga existit, ex qua ad nos per corpus visibilis processit: sed hunc intra se tegmine litterae adopertum tenuit, dum ad spiritalem ejus intelligentiam oculos aperire neglexit; hunc quia in carne humani corporis latentem videre Deum noluit, quasi in divinitate nudum conspiceret contempsit. Sed nudus de utero matris exiit, quia a Synagoga carne prodians conspicuus ad gentes venit. Quod bene Joseph relicto pallio fugiente signatum est: dum enim mulier adultera male illo uti voluisset, relicto pallio fugit foras, quia dum synagoga Dominum purum hominem credens quasi adulterino complexu constringere voluit, ipso tegmen litterae ejus oculis reliquit, et ad cognoscendam divinitatis suae potentiam cou-

speculum se gentibus prae-buit. Unde et Paulus dicit: *Usque hodie dum legitur Moyses, velamen est super cor eorum*, quia videlicet adultera mulier apud semetipsam pallium tenuit, et quem male tenebat, nudum amisit. Quia ergo a Synagoga veniens, fidei gentium conspicuus apparuit, ex utero matris nudus exiit.

Cum autem conversus fuerit ad Dominum, aufertur velamen. (Ambr.) Converti ad Dominum, hoc est, credere in Christum, ut agnoscens Dominum veniam mereatur accipere, hoc est, auferri velamen, sententiam evacuari, qua tenebatur reus sub lege.

Dominus autem Spiritus est: ubi autem Spiritus Domini ibi libertas. Quoniam Deus spiritus est, per Christum legem dedit spiritus, non litteris utique scriptam, sed per fidem animis intimatam; non quae visibilia doceat, sed invisibilia credi suadeat, quae animus spiritaliter colligat, non quae oculus cernat: haec lex dat libertatem, solam fidem poscens, ut quia quae non videt credit, de conditione erui mereatur. Sed nulla est libertas in culpa quia scriptum est, ubi spiritus Domini ibi libertas. Nos vero omnes, *revelata facie, gloriam Dei speculantes, in eandem imaginem transformamur, a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu.* Nos dicit omnes, qui libertatem sumus consecuti dono gratiae Dei, gloriam Domini per fidem speculantes, ad eandem imaginem transformari, quam speramus, id est, ut similes inveniamur transacta hac vita imaginem gloriae Christi, sicut dicit Joannes apostolus: *Scimus, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus* (I Joan. iii). *A gloria in gloriam, sicut a Domini spiritu*, id est sublati beneficio Dei gloriae Moysi quam reatus causa cernere nequibamus, transformamur ad gloriam, quam credimus dari nobis a Domini Spiritu: tantum enim dabitur gloriae, quantum dignum est dare Deum per spiritum suum. Ideo enim dixit, *sicut a Domini spiritu*, ut ostenderet talem gloriam dari, quae sublimitati congruat dantis, Moysis enim gloria nec tanta fuit, nec perennis, pro modo enim legis et gloriam percepit; ita et pro modo legis fidei, in qua spiritus Dei est, dabitur gloria credentibus, tantum enim concessit Deus fidelibus, ut spiritum suum det eis, pignus illius gloriae quam promisit. (Aug.) *Videmus nunc*, inquit, *per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem* (I Cor. xiii). Quale sit hoc speculum, et quod sit si queramus, profecto illud occurrit, quod speculum nisi imago non cernitur, hoc ergo facere conati sumus, ut per hanc imaginem quod nos sumus videremus utcumque a quo facti sumus, tanquam per speculum. Hoc significat etiam illud quod ait idem apostolus: *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini spiritu.* Speculantes dixit, per speculum videntes, non de specula prospicientes, quod in Graeca lingua non est ambiguum, unde in Latinam linguam translata apostolica litterae; ibi quippe speculum ubi apparent imagines rerum, ad

A specula de cuius altitudine longius aliquid intuemur, etiam sono verbi distat, ut omnino satisque appareat Apostolum ab speculo non ab specula dixisse, *gloriam Domini speculantes*. Quod vero ait, *in eandem imaginem transformamur*, utique imaginem Dei vult intelligi, eandem dicens, istam ipsam scilicet, id est, quam speculamur, quia eadem imago est et gloria Dei, sicut alibi dicit (I Cor. xi): *Vir quidem non debet velare caput cum sit imago et gloria Dei.* Transformamur ergo dixit de forma in formam, mutamur atque transimus de forma obscura in formam lucidam, quia et ipsa obscura imago Dei est, et si imago, profecto etiam gloria in qua homines creati sumus praestantes ceteris animalibus. De ipsa quippe natura humana dictum est: *Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei*, quae natura in rebus creatis excellentissima cum a suo Creatore ab impletate justificatur, a deformi forma formosam transformatur in formam, est quippe et in ipsa impietate quanto magis damnabile vitium, tanto certius natura laudabilis, et propter hoc addidit *de gloria in gloriam*, de gloria creationis in gloriam justificationis. Quamvis possit hoc et aliis modis intelligi, quod dictum est *de gloria in gloriam*; de gloria fidei in gloriam speciei, de gloria, qua filii Dei sumus, in gloriam qua similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Quod vero adiunxit, *tanquam a Domini spiritu*, ostendit gratia Dei nobis conferri tam optabilis transformationis bonum. Verum haec hujus imaginis est quando quae futura perfectio ad hanc consequendam nos erudit Magister bonus fide Christiana, pietatisque doctrina, ut revelata facie a legis velamine, quod est umbra futurorum gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformemur, de gloria in gloriam tanquam a Domini spiritu. In qua enim facie velamen habent Judaei, non transeundo ad Christum, quoniam cum transierit quisque ad Christum, auferetur velamen, ea nos facie revelata in eandem imaginem transformamur. Apertissime autem dicit, *velamen super cor eorum positum est*. Ibi est igitur facies, qua revelata nunc in fide, quamvis per speculum et in aenigmate, contuemur, tunc autem facie ad faciem.

CAPUT IV.

D *Commendat Apostolus ministerium Novi Testamenti, et quantum ad operationem boni et quantum ad tolerantiam mali.*

Ideo habentes hanc administrationem juxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus. (Amb.) Tantam spem dicit administrationis hujus, ut non deficiat in pressuris confortatus, si de promissionum solatio, unde superius dicit, multa fiducia utatur: fidentes enim in his quae promissa sunt, quidquid adversum acciderit, tolerant, quod non humanis meritis deputat, sed misericordiae Dei, quae hominem primo abluat, deinde justificat, adeptans filium Deo, ut donet ei gloriam similem gloriae Filii proprii Dei. *Sed renuntiamus oculis dedecoribus*, ut illius gloria

dignus sit homo, omnia turpia et polluta quæ fieri et cogitari possunt, amovenda docet, ut non solum de opere, sed et de cogitatione pellantur. Invitantis verba sunt, sub sua enim et suorum persona ad meliorem vitam hortatur propter supradicta vitia, quæ in his sæpe reprehendit; possunt et hæc occulta dedecoris esse, quæ pravo sensu ad prædicandum meditantur, ut fallant, unde subjecit: *Non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei.* Ad dedecus enim et deformationem ejus proficit, qui subdola mente confringit doctrinam ad decipiendum corda simplicium: turpis enim invenietur in die judicii Dei; astutia enim male mentis, ut id quod sibi libitum est expleat, verba Dei adulterat, ut sensum invertat. Adulterare est autem verum sensum per falsum velle excludere. *Sed in manifestatione veritatis, commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo.* Hoc dicit quia in prædicatione evangelica nulli se fecit suspectum, addens amplius, cum dicit *coram Deo*, ut hoc ipsum non solum hominibus manifestum probet, sed etiam Deo, cui nihil occultum est; testimonium ergo Dei implorat, ut vel ipsi credatur quia ita prædicat sicut datum est ab auctore, et Deus hoc mundo testis est, dum dat signa et prodigia fieri per manus ejus. *Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt.* Verum est, quia increduli non vident perfidia obcæcantes splendorem virtutis Dei, velamen enim est super cor eorum, et obtusio infidelitatis, Judæis maxime. *In quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio Evangelii, gloria Christi, qui est imago Dei.* Deum dicit sæcularium hominum, quia malevoli sunt erga fidem Christi, sensus obcæcare ut non videant veritatem Evangelii majestatis Christi, hoc ergo illis præstat quod volunt. Quia enim malevoli sunt homines, et non intelligentes, verum dicunt esse falsum, in eo ipso adjuvantur ne possint credere quod volunt, Christum autem, cum sit imago Dei, corporeum tantum asserunt, relinquentes gesta ejus, solius carnis faciunt mentionem; de quibus dixit Isaïas: *Obcæcavit oculos eorum ne videant et ne audiant auribus usque in hodiernum diem (Isa. vi).* [Aug.] Quam quidem sententiam plerique nostrum ita distinguunt, ut Deum verum dicant excæcasse infidelium mentes; cum enim legerint in quibus Deus suspendunt pronuntiationem, ac tunc inferunt, sæculi hujus, excæcavit mentes infidelium, quia etsi ita non distinguas, sed exponendi gratia ita verborum ordinem mutes, in quibus Deus excæcavit mentes infidelium sæculi hujus. Item qui in illa distinctione sensus elucet; potest enim etiam talis operatio qua excæcantur mentes infidelium secundum quemdam modum pertinere ad verum Deum, quod non facit malitia, sed justitia, sicut idem Paulus alibi dicit (*Rom. iii*): *Nunquid iniquus Deus, qui infert iram?* præcedit enim aliquid occultum in oculis ubi Deus agit justissimum examen judicii sui, ut quorundam mentes excæcentur, quorundam illuminentur, cui veris-

A sime dictum est: *Judicia tua abyssus multa (Psal. xxxv).*

Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum. (Ambr.) Hoc est, non nostram gloriam annuntiamus, ne quis nos dicat propter nos ipsos evangelizare, ut nobis proficiat forte ad tempus, sed Jesum Dominum nostrum annuntiamus, subjicientes nos virtuti majestatique ejus. Quando ergo nullum concutimus, nullum gravamus, et Christum Dominum nostrum fatemur, quid est ut elati judicemur, quasi pro nostra propria utilitate prædicare, ut gloriosi appareamus?

Nos autem servos vestros per Jesum. In tantum se servum Christi esse probat, ut jubente ipso, ministrum se horum in prædicatione testetur, ut pro utilitate horum subjecti sint in ministerio Evangelii, servos ergo dicens ministros significat, sed ut humiliter loqueretur, sic dixit, ut vere ostenderet non ad suam gloriam prædicari a se Evangelium, sed ad claritatem Domini Christi, cui obedit, cui servit, sicut ipse Dominus ait (*Luc. xxii*): *Ego sum in medio vestrum non ut minister, sed ut ministrem, non merito horum quibus ministrat, sed propter imperium Domini. (Greg.)* In sublimi quippe humiles ponuntur, quia cum se ex humilitate substernunt, alto mentis judicio cuncta temporalia mente transeunt; cumque indignos se in omnibus æstimant, rectæ cogitationis examine hujus mundi gloriam transcendentes calcant. Videamus humilem Paulum, ecce discipulis dicit: *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Christum.* Videamus hunc humilem positum in sublimi, nam ait: *An nescitis quia angelos judicabimus? (I Cor. vi.)* Et rursum: *Conresuscitavit et consedere nos fecit in cælestibus (Ephes. ii).* Fortasse hunc exterius tunc catena religabat, mente tamen positus in sublimibus fuerat, qui jam per spei suæ certitudinem in cælestibus sedebat. Sancti itaque viri foris despecti sunt, et velut indigni omnia tolerant, sed dignos se supernis sedibus confitentes, æternitatis gloriam cum certitudine expectant, cumque laborant foris adversitate persecutionis, ad munitam recurrunt intrinsecus arcem mentis, et inde cuncta sub se respiciunt inter quæ transire corporaliter etiam semetipsos cernunt.

Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ charitatis Dei in facie Christi Jesu. (Ambr.) Hoc dicit, quia misericordia Dei factum est, ut nos, inquit, qui fuimus incredibiles in ignorantia, hoc est in tenebris, per nos daret Deus lumen cæteris gentibus. Vide quantum se adhuc humiliat ut Dei solius et Christi gloriam præferat: illuminantur enim ut cognitionem habeant gloriæ Dei per Christum, ideo gloriæ Dei ait cognitionem, id est, non Dei solius, sed et Christi qui est gloria ejus, ut significaret non Deum solum cognosci, sed et opera ejus, et misericordiam, et providentiam qua et condidit et salvavit

genus humanum, visus in Christo per gloriam virtutis suæ. (Aug.) Quin etiam stultitiæ scribentis assignat quod tenebras dixerit sine initio semper fuisse, lucem vero initium sumpsisse de tenebris, quasi legerit in eo libro cui calumniatur tenebras sempiternas, cum scriptum sit : *In principio creavit Deus cælum et terram, terra autem erat invisibilis et incomposita, et tenebræ erant super abyssum.* (Gen. 1), ex illo ergo tenebræ esse cœperunt, ex quo confusa moles cœli esse cœpit ac terræ, antequam facta lux esset, qua illuminaretur quod sine luce fuerat tenebrosus. Quid autem inconueniens si mundanæ materiæ fuerant tenebrosa primordia ut accedente luce melius quod factum est. redderetur, et tanquam proficientis hominis, quod postea futurum erat hoc modo significaretur affectio. Porro si huic displicet lucem initium sumpsisse de tenebris, eidem Apostolus hoc dicat, qui scribens ad fideles ait : *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v). Quis enim hoc fecit, nisi ille qui, cum tenebræ essent super abyssum, dixit : *Fiat lux, et facta est lux.* Quod apertius alio loco idem apostolus Paulus expressit, dicens : *Deus qui dixit de tenebris lucem clarescere, claruit in cordibus nostris.*

Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtus Dei et non ex nobis. (Ambr.) Thesaurum sacramentum significavit Dei in Christo, quod credentibus manifestatur, incredulis vero quodam velamine tectum est, quia sicut thesaurus in occulto ponitur, ita et sacramentum Dei intra hominem, id est in corde humano absconditur. Hunc ergo thesaurum in animo et corpore dicit esse a Deo datum, ut eminentia virtutis ejus appareat per homines prædicatores duntaxat, ut reconcilietur omnis lingua Creatori suo, non ad honorificentiam hominum, sed Dei, qui se manifestat per homines. Qui cum humiles et imperiti essent, acceperunt potestatem a Deo, et loquendi magnalia et agendi. Fictilia ergo vasa dicens, infirmitatem naturæ significat, quæ nihil potest, nisi a Deo acceperit virtutem, ut ad laudem suam Deus per hæc se prædicet, quæ infirma sunt, ut gloria illi detur, non homini qui ex luto fictus est. (Greg.) Has in se Paulus scientiæ divitiis contemplatus, et contemplationem suam consideratione humanæ fragilitatis humilians ait, *habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.* Multas itaque apud nos divitias reperimus, cum dona abundantis intelligentiæ sacra eloquia investigando percepimus, atque in his plura, nec tamen sibimet diuersa sentimus. Non est autem secunda lætitia in divinis paginis, vel multa cognoscere, sed cognita custodire. Nam qui bene intelligit, quid intelligendo debeat agnoscit; quanto enim intellectu latius extenditur, tanto ad explenda opera enixius ligatur. Unde in Evangelio Veritas dicit : *Cui multum datum est, multum quaeretur ab eo, et cui commendaverunt multum plus repetent ab eo* (Luc. xii). Deputemus igitur intelligentiam datam quasi pecuniam mutuam, quo plus nobis creditur ex benigni-

tate, eo debitores amplius tenemur in opere, et plerumque eadem intelligentiæ accepta pecunia, cum ad usuras auditoribus datur, amittitur, nisi caute tribuatur.

In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. Nunc ostendit propter quod idonei erant prædicatores, quia semper illis in necessitate adfuit Deus, ideo pressuram, ait, passi, sed non coangustati, hoc est, non permisit Deus tantum nos opprimi, ut crederemus; inopiam passi, sed non destituti, id est, in inopia positus adfuit pastor Deus. *Persecutionem patimur, sed non derelinquimur.* Verum est quia consulebat eis Deus, ne satis sibi facerent de his inimici. *Dejecti, sed non perimus.* (Ambr.) Id est, verberibus prostrati, sed obstante Deo non mortificati : sive enim clausi, sive vinculati, adiutorio Dei manus hostium evadebant. Denique Paulus et Silas cum essent clausi, jam cæsi et pedes eorum essent in nervo conclusi, alacres hymnum canebant Deo (Act. xvi), fortiores his facti qui non erant cæsi. *Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu in corporibus nostris manifestetur.* Dubium non est, quia in martyribus Christus occiditur, et in his qui pro fide patiuntur aut exitus, aut vincula, aut verbera Christi passiones sunt, ut et vita ejus in corpore eorum palam fiat : passiones enim sunt, quæ ostendunt meritum ad futuram vitam, quam promisit Christus. Unde alio loco dicit (II Cor. xii) : *Cum infirmor tunc potens sum; et iterum* (Act. xiv) : *Per tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.*

Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. Apertum est quod dicit, quia ideo, inquit, in mortem tradi propter Jesum non recusamus, cum possimus vivere, ut vita qua resurrexit a mortuis Christus, huic mortali carni nostræ præstetur, hoc est, non timere mori propter resurrectionem promissam. *Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis.* Hoc dicit, quia pro salute eorum morti subiciebantur : gentibus autem prædicantes, inimicitias sibi excitabant tam a Judæis quam a gentilibus usque ad mortem. *Habentes autem eundem spiritum fidei,* hoc est, communem spiritum per quem firmatur fides, habemus vobiscum; ideo enim pro ipsis tanta patiebantur mala, ut invicem copularentur in fide. *Sicut scriptum est : Credidi propter quod locutus sum; et nos credimus propter quod et loquimur.* Exemplum ideo dedit de psalmo cxv, ut ostenderet se ideo promptum esse ad omnia toleranda, quia creditur futuram resurrectionem. Securus ergo de futura vita, præsentis vitæ non habet curam : quippe cum hoc credatur, ut tunc illa beata vita speretur, si hæc contemnatur. Securus ergo, quia quod credidit, verum est, audet hoc prædicare ut cæteros spei suæ participes faciat. (Aug.) Non diceret eundem spiritum fidei, nisi admonens etiam antiquos justos ipsum habuisse spiritum, hoc est, incarnationis Christi, sed quia illis futura prænuntiabatur, quæ jam facta

nobis annuntiat, et tempore Veteris Testamenti velabatur, quæ tempore Novi Testamenti revelabitur, ideo ejus sacramenta variata sunt, ut alia essent in Veteri Testamento, alia in Novo, cum fides ipsa varia non sit. Beatus apostolus Paulus adhibuit testimonium de Scripturis, in quo nobis gloriam martyrum commendavit. *Propter quod scriptum est, inquit, credidi propter quod locutus sum; et nos credimus propter quod et loquimur.* Si enim tantummodo credidissent, et non loquerentur, non paterentur, credendo apprehenderunt et loquendo invenerunt mortem: sed mortem in qua corpus corruptibile seminaretur, et incorruptio metereitur, istum sensum, id est quod credimus, propter quod et loquimur, alio loco idem apostolus sic explicavit: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x), eadem fides Mediatoris salvos faciebat antiquos, pusillos, cum magnis, non Vetus Testamentum, quod in servitutem generat. *Scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum.* (Amb.) Hac spe dicit laborari propter fidem, quia exemplum præcedit resurrectionis Domini Jesu, quid futuri erunt, qui credunt; quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Adam enim forma mortis est, causa peccati, Christus vero forma vitæ propter justitiam, quia peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (I Petr. ii), et quia participes hos communis fidei dixit, resuscitados, inquit, constituet vobiscum, ut unus fidei, in una sint domo pacis; cum enim intelligunt quia pro ipsis patiuntur exitia, et isti solliciti sunt de passionibus horum, velut compatiētes simul et participes erunt in vita promissa, ut simul contristati, simul gaudeant: propter illos sic loquitur qui resurrectionem negabant, quos et in prima Epistola exprobrat. *Omnia enim propter vos, ut gratia abundans per multos, gratiarum actione abundet in gloriam Dei.* A munere suo Deus nullum voluit esse alienum, et quia non omnes capiunt verbum fidei, Apostolus Dei voluntatem sciens, persecutiones et pericula pati non timuit, dummodo omnibus fideliter prædicaret, ut plures possent credere, ut abundans donum Dei non per paucorum gratiarum actionem minueretur ad contumeliam Dei, sed multis proficiens afflueret per multorum gratiarum actionem ad gloriam Dei: quanto ergo hic dignus honore est, qui animam suam semper morti subiecit, ne donum Dei longe aliter proficeret, quam datum est! nunquid non magna contumelia ejus est, qui cœnam faciens opulentam, ac multos invitans, paucos habet in summa?

Propter quod non desicimus. Manifestum est hæc ad superiorem sensum pertinere; ut enim devotionem suam adhuc propensorem in Dei rebus ostendat, hæc subjicit, quibus nullo genere deficere se probat, quominus id quod Deo placitum est impleatur, securus tamen de resurrectione promissa.

Sed licet is qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem. Pres-

A suris, plagis, fame, siti, frigore, nuditate caro corrumpitur, sed anima spe futuri præmii renovatur, quia assiduus tribulationibus purgatur, proficit enim in pressura, non interit, ita ut accedentibus tentationibus quotidie acquirat ad meritum, quia et corpori corruptio hæc proficit ad immortalitatem merito animæ. (Aug.) Sane ista renovatio non momento uno fit ipsius conversionis, sicut momento uno fit illa in baptismo renovatio remissione omnium peccatorum, neque enim vel unum quantumcunque remanet, quod non remittatur, sed quemadmodum aliud est carere febribus, aliud ab infirmitate, quæ febribus facta est revalescere: item aliud est infixum telum de corpore demere, aliud vulnus quod eo factum est secunda curatione sanare: ita prima curatio est, causam remove languoris, quod per omnium fit indulgentiam peccatorum. Secunda ipsum sanare languorem, quod fit paulatim proficiendo in renovatione hujus imaginis. Quæ duo demonstrantur in psalmo, ubi legitur: *Qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis* (Psal. cii), quod fit in baptismo; deinde sequitur, *qui sanat omnes languores tuos* (Ibid.), quod fit quotidianis accessibus, cum hæc imago renovatur. In agnitione igitur Dei justitiæque et sanctitate veritatis, qui de die in diem proficiendo renovatur, transfert amorem a temporalibus ad æterna, a visibilibus ad intelligibilia, a carnalibus ad spiritualia, atque ab istis cupiditatem frenare atque minuire, illisque se charitate alligare diligenter insinit. Imago vero, quæ renovatur spiritu mentis in agnitione Dei, non exterius, sed interius de die in diem ipsa perficitur visione, quæ tunc erit post judicium facie ad faciem: nunc autem proficit per speculum in ænigmatate. (Greg.) Sciendum vero est quia aliquando nos adversarius, aliquando autem conteret Deus, ex contritione autem adversarii a virtute deficiamus: per contritionem vero Domini fracti a vitiis in virtute roboramur, hanc contritionem propheta conspexerat, cum dicebat: *Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli conteret eos* (Psal. ii). In virga nos Dominus regit et conterit, quia dispensationis suæ forti rectitudine, cum nos interius reficit, exterius affligit: nam quo virtutem carnis humiliat, intentionem spiritus exaltat, unde et hæc eadem contritio figuli vasi cooperatur, sicut per Paulum dicitur:

D *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, qui simul contritionem et regimen exprimens ait: licet is qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem.*
Id enim quod in præsent est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. (Ambr.) Præsentis temporis tribulationes, quæ causa fidei ingeruntur, momentaneas et leves dicit, quia sunt temporales, supra modum tamen in sublimitate æternæ gloriæ operari patientibus, parvis enim laboribus magna redditur merces, et pro levi tribulatione supra modum sublimitas gloriæ pensabitur perpetuæ.

Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur temporalia sunt; quæ autem non videntur æterna sunt. Desiderium cœlestium et spirituum habentes, hæc præsentia et terrena spernere proficitur, qui ad comparationem spiritualium hæc nulla sunt; sic enim sunt hæc ad superna, quomodo figura ad veritatem: figura deperit, veritas manet, ac per hoc de sæculo isto exire non metuunt iusti, sed gaudent.

CAPUT V.

Agit de præmio justorum, et desiderio et præparatione ad illud.

Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quia ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in celis. (Greg.) Sancti enim predicatorum Ecclesiæ in præsentia spiritus gaudium futurum contemplantur, qui posteaquam de corporibus transeunt, non per morarum spatia, sicut antiqui patres a cœlestis patriæ perceptione differuntur, mox quippe ut a carnis colligatione exeunt, in cœlesti sede requiescunt, Paulo attestante, qui ait: Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in celis. Prius enim quam Redemptor noster morte sua humani generis pœnam solveret, eos etiam qui cœlestis patriæ vias secuti sunt, prius egressum carnis inferni claustra tenuerunt, non ut pœna quasi peccator plecteretur, sed potius in locis remotioribus quiescentes, quia necdum intercessio mediatoris advenerat, ab ingressu regni reatus primæ culpæ prohibuerat. Unde juxta idem Redemptoris testimonium, dives qui apud inferos torquetur, in sinu Abrahæ requiescere Lazarum contemplatur (Luc. xvi), qui profecto, si adhuc in imis non esset, hoc ille in tormentis positus non videret. Unde et idem Redemptor pro nostræ culpæ debito occumbens inferna penetrat, ut suos, qui ei inhæserunt, ad cœlestia reducat: sed quo nunc homo redemptus ascendat, illuc profecto si peccare nolisset, etiam sine redemptione pertingeret. Sederet ergo vir sanctus quia si non peccasset illuc etiam non redemptus ascenderet, ad quod prædicatores sanctos post redemptionem necesse est cum magno labore pervenire. (Ambr.) Hac fiducia dicit Apostolus non timendum dissolvi de corpore violentia infidelium, aut sorte vitæ, quia præparata est hujusmodi hominibus habitatio in celis æterna, ut de temporali et terrena expulsi, in perpetuum domum recipiantur. Unde hoc et optandum est, sed quia optandum non est, ne in tua gloria alius pereat, si tamen acciderit, libenter ferendum est. Terrestrem enim domum carnem hanc dicit, quia mortalis est, ut si de hac dissoluti fuerimus, ædificatam inveniemus in celis domum æternam: hæc domus corpus immortale significat, in quo resurgentes semper erimus, cujus forma jam in celis est in Domini corpore declarata. (Aug.) Quamquam Christo inhæreret cupiamus, mori tamen nolu-

mus, et ideo libenter vel potius patienter patimur pro Christo, quia alius transitus non datur, ut ei cohæreamus: nam si possemus aliter pervenire ad Christum, quis vellet mori? naturam quippe nostram, id est, consortium animæ quoddam et corporis, et quamdam in his duobus familiaritatem congeminationis atque compaginis exponens Apostolus ait, habere nos domum non manufactam, æternam in celis, id est, immortalitatem præparatam nobis, qua induendi sumus in fine, cum resurrexerimus a mortuis.

Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cœlo est superindui cupientes: si tamen vestiti, et non nudi inveniamur. Nam et qui sumus in hoc habitaculo, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita. Qui autem efficit nos in hoc ipsum Deus, qui dedit nobis pignus spiritus. (Ambr.) Propterea dicit in precibus ingemisci, ut gloria promissa de celis possit resurgentes induere, hoc ergo desiderantes insistent precibus ne surgentes: recepto utique corpore, nudi, id est, alieni a promissa gloria inveniantur; hoc enim opus est, ut induta anima corpore Dei judicio superinduat gloria, quæ est immutatio in claritatem: mors enim de terra est, resurrectio autem de celis, si tamen immutemur in gloriam; aliqui codices sic habent, siquidem exspoliati, non nudi inveniamur, id est; si exeuntes de corpore Christum vestiti fuerimus: quia quicumque in Christo baptizatur, Christum induit. Si itaque in forma baptismi et traditione manserimus exspoliati corpore, non nudi inveniemur: quia in interiore homine habitat Christus, quem cum induti, sive Spiritu sancto dato nobis, videbimus, erimus digni superindui promissa gloria, in illum enim decidit promissa claritas, quem viderit signum adoptionis habere. *Nam cum sumus, inquit, in isto corpore, id est mortali, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus exui, sed superindui, ut absorbeatur mortale hoc a vita.* Idem sensus est. Ideo enim dicit gravatos nos passionibus corporis et ipsius mundi tempestatibus postulationes ad Deum dirigere, ne immutemur victi, et indigni efficiamur, sed et ut contigerit exitus, perseverantes in fide, induti inveniamur sancto Spiritu, qui in substantia Christus est: tunc enim superindui promissa gloria poterimus, si exuti corpore, non despoliati a sancto Spiritu fuerimus: sic mortale absorbetur a vita, id est, ut resurgentes superinduemur immortalitate cum gloria, ne ultra mori possit, aut passionibus implicari, hoc est, absorberi a vita, quia ad hoc surgit ne pœnis agatur. *Qui autem perficit nos in hoc ipsum, Deus est qui dedit nobis pignus spiritum.* Hoc quod ingemiscientes poscimus, id est, non ut exui, sed ut superindui mereamur, juxta supradictum sensum in die judicii Deum perficere dicit, quia promissum est, dans hujus rei implendæ pignus Spiritum, ipse est enim signaculum adoptionis nostræ. (Aug.) Aggravamur ergo corruptibili corpore, et ipsius gravationis causam non naturam substantiamque corporis, sed ejus corruptionem scientes, nolumus corpore spo-

liari, sed ejus immortalitate vestiri : tunc enim erit corpus, sed quia corruptibile non erit, non gravabit. Nam in psalmo scriptum est : *Salvam fecisti de necessitatibus animam meam (Psdl. xxx)*. Quid jam dicam de necessitate ipsius mortalitatis? mori necesse est, et nemo vult quod necesse est, dura necessitas, nolle quod non potest vitari. Nam si sic fieri posset nollemus utique mori et effici quod angeli vellemus, sed commutatione quadam non morte sicut dicit Apostolus : etenim qui sumus in hac habitatione ingemiscimus gravati, eo quod nolumus spoliari, sed supervestiri, volumus pervenire ad regnum Dei, sed mortem nolumus, ingemiscimus gravati, secundum illud Scripturæ alio loco : *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. ix)*. Ergo. ait, ingemiscimus gravati, sub sarcina scilicet corruptibilis carnis ingemiscimus gravati. Si ingemiscis, libenter pone sarcinam istam, certe ingemiscere se dixit sub hoc onere, gravari se dixit sub sarcina corruptibilis corporis, vide utrum velit hoc onere spoliari, sub quo gravatur, sub quo ingemiscit, non hoc sequitur, sed quod ait, in quo nolumus exspoliari. O vocem naturæ, confessionem pænæ, grave corpus est, onerosum corpus est, corruptibile corpus est, gemit sub illo, et non libenter deseritur; nolumus, inquit, sic remansurus es gemens? et si ingemiscis gravatus, quare spoliari non vis? non inquit, vide quod sequitur, nolumus spoliari, sed supervestiri, sub terrena tunica gemo, ad cœlestem vestem festino; illam volo accipere, istam nolo ponere, in qua nolumus spoliari, sed supervestiri. Ergo Paule intelligam te, quid dicis, fiet injuria tanta illi cœlesti vestimento, ut veniat tibi super hos pannos mortalitatis et corruptionis, ut hoc sit inferius, illud superius, hoc interius, illud exterius. Absit, inquit, non sic dico, nolo spoliari, sed supervestiri, non tamen ut sub incorruptione lateat corruptio, sed ut absorbeatur mortale a vita, bene exclamasti qui Scripturas nosti, sed ne aliquis ignarus Scripturarum verba mea putet, subsequuta Pauli sunt verba, omnia ista apostolica verba sunt, ingemiscimus gravati, in quo nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale a vita, bene tenes, quod alibi dicis de resurrectione corporis loquens : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est : Absorpta est mors in victoria (I Cor. xv)*. Quod illo loco ait, ut absorbeatur mortale a vita, hoc isto loco, absorpta est mors in victoria, nusquam mors non infra, non supra, non intra, non extra, absorpta est enim mors in victoria. Ubi est mors contentio tua? Qui autem, inquit, perficit nos in hoc ipsum Deus, qui dedit nobis pignus Spiritum. Jam responsum est, cum de distantia præsentis et futuri sæculi locuti sumus: hic enim accipimus per pignus Spiritum, et certandi et vincendi vires, ibi autem sine hoste ullo externo et interno, ineffabili ac sempiterna pace

perfruemur. (Greg.) Quisquis ergo omnia quæ ibi habenda sunt, hic vult habere, fidem se indicat non habere, in Scriptura sacra appellatione pignoris aliquando dona Spiritus sancti, aliquando vero signatur confessio peccati. Pignus namque accipitur donum Spiritus sancti sicut per Paulum dicitur, *qui dedit nobis pignus Spiritum*, at hoc enim pignus accipimus, ut de promissione quæ nobis sit, certitudinem teneamus. Donum ergo Spiritus sancti pignus dicitur, quia per hoc nostra anima ad interioris spei certitudinem roboratur. Rursus pignoris nomine peccati confessio solet intelligi, sicut in lege scriptum est : *Cum debet tibi quippiam frater tuus, et abstuleris pignus ab eo, ante solis occasum pignus restitue (Exod. xxii)*, qui enim peccatum quod commisit fatetur, et veniam petit, jam quasi pro debito pignus dedit, quod nimirum pignus ante solis occasum reddere jubemur, quia priusquam in nobis per dolorem cordis sol justitiæ occidat, debemus ei confessionem veniæ reddere, a quo confessionem accepimus culpæ.

Audentes igitur semper et scientes quoniam dum sumus in hoc corpore peregrinamur a Domino, per fidem enim ambulamus, et non per speciem. (Ambr.) Manifestum est, quia per fidem cum Domino sumus, non per præsentiam, ac per hoc peregrinamur non fide, sed specie. Et quare, cum idem dicat in Actis apostolorum : *In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus (Act. xvii)*, hoc loco peregrinari nos a Domino dicat; si ubique est, quomodo hic positi peregrinamur a Domino? sine dubio ubique, imo omnia in Deo sunt, sed quia sedes Dei in cœlis est, et illic semper videtur, ideo hic positi, ubi non videtur, peregrinari ab eo dicimur. Quando enim non eum videmus, licet præsens sit, absentes ab eo sumus. Audemus autem et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentes esse ad Dominum. Recte ait, audemus, habentes enim fiduciam promissionis Dei, et scientes multum expedire illic esse, quam in sæculo, consentiunt et optant excedere de corpore, ut requiescant usque ad diem resurrectionis sub altare Dei. Et ideo contendimus, sive absentes, sive præsentes placere illi. Id agendum dicit, et bonis operibus insistendum, ut sive in hac adhuc vita positi, sive ante tribunal Christi præsentes, placeamus ei. Unde si disciplina servetur, et hic et illic ei placebimus, quia qui hic placet, illic non displicebit. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Igitur si iudicante Christo, unusquisque nostrum facta corporis recipiet, non utique sine corpore adjudicabitur bono aut malo, et non dixit facta carnis, quia carnis vitia puniunda semper sunt, sed facta corporis, quia aliquando spiritualiter, aliquando carnaliter operatur. (Aug.) Non igitur ista, quæ pro defunctis commendandis frequenter Ecclesiæ illi apostolicæ sunt adversa sententiæ, qua dictum est : *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, ut ferat unusquisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum*. Quia etiam hoc meritum sibi

quisque cum in corpore viveret comparavit, ut ei possent ista prodesse, non enim omnibus prosunt. Quare non omnibus prosunt? nisi propter differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore; faciendum est iudicium atque iustitia, quod nobis prosit in posterum, quando recipit quisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum, per corpus quippe ibi dixit Apostolus, per tempus, quo vixit in corpore, neque enim si quis maligna mente atque impia cogitatione blasphemet, neque id ullis membris operetur, ideo non erit reus, quia id non motu corporis gessit, cum hoc per illud tempus gesserit, quo gessit et corpus. Intueri convenit Apostoli verba, quia non dixit referre oportere eum qui iudicatur, prout gessit ante corpus; manifestum est, quia non ante corpora animæ exstiterunt: si enim ante exstissent, diceret utique Apostolus, sicut per corpus, ita et ante corpus. *Scientes ergo timore Domini hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus.* (Ambr.) Quoniam ergo iudicium Dei futurum est per Christum ad singulorum discriminanda opera, idcirco Apostolus suadere se dicit ad bonum sensum et vitam, ut auditores ejus securi sint de poena futura, et ipse gloriatur in his habens fructum laborum suorum, quia quorundam praviloquio dies iudicii Dei in dubium deducitur: *Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala* (I Cor. xv). *Hominibus suademus*, ait, ut credant et provideant ne incurrant et tunc poenitent, quando poenitentia fructum non habet. *Deo autem manifesti sumus.* Hoc enim prædicabat quod Deus jusserat, et hoc scire dicitur Deus quod bonum est. Denique male agentibus dicit, *Nescio vos* (Matth. xxv).

Spero enim et in conscientiis vestris manifestos nos esse. Manifesta erat puritas eorum Corinthiis, quia neque aliquando in adulatione fuerant deprehensi, neque prædicatione illorum displicuerat sanctis, nec ab aliquo illorum quidquam, ut assolet, occulte elicere tentaverant, ut foris simplices apud turbas, intus vero impostores essent. Ideo conscientias illorum pulsant, ut ipsi sibi testes essent de veritate illorum.

Non iterum nos commendamus vobis. Quoniam superius veram prædicationem suam obtestans, laudare se visus est, nunc eadem significat, non ad laudem suam hoc dicere se, sed ad eorum gloriam, ut gaudeant integram se prædicationem addidicisse, his annuntiantibus. *Sed occasionem damus vobis gloriandi de nobis, ut habeatis aliquid in eos qui in facie gloriantur, et non in corde.* Hoc dicit, quoniam multi per elationem gloriabantur in se de apostolis, profitentes se ab his doctos, qui semper cum Domino fuerunt, ideoque et hic dicit dare se his rationem, per quam et ipsi gloriarentur adversus eos, quia apostolus erat, a quo isti didicerant. Unde in alio loco dicit (II Cor. xn): *Nihil minus feci ab his qui valde sunt apostoli, quod quidem coactus dicit, ut silentium ejus istis obesset. Qui enim in corde gloriatur, superbiam repripuit, sciens quia humilibus Deus dat gratiam, superbis*

A autem resistit (Jac. iy); superbiorum enim mens fructum non facit de Deo dignum.

Sive ergo mente excedimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis. Hoc dicit, quia si elate vel superbe putatur locutus, quia laudare se visus est, verum dicens, Deo hoc remittendum; si autem non superbe intelligitur, sed ad gloriam audientium esse locutus, Corinthiis proficere dicit, ut tunc sanum sit dictum audientibus, si ita intelligatur ut dictum est; si autem jactanter putetur dictum, velut insanum a Deo dimittendum: omnis enim superbia velut insaniam habetur. Unde ipsa Veritas in Evangelio ait: *Videbitis cælum apertum, et angelos ascendentes et descendentes supra Filium hominis* (Joan. i). Audi uno loco ipsum Apostolum ascendentem et descendentem in

una sententia: *Sive enim, inquit, mente excessimus, Deo; sive temperantes sumus, vobis.* Quid est mente excessimus? ut illa videamus quæ non licet homini loqui. Quid est temperantes sumus vobis? *Nunquid judicavi me scire aliquid inter vos nisi Jesum Christum et hunc crucifixum?* (I Cor. ii.) Si ipse Dominus ascendit et descendit, manifestum est quia et prædicatores ipsius ascendunt in illuminatione, descendunt prædicatione. Verbum extasis Græcum, Latine quantum datur intelligi, verbo uno exponi potest, si dicatur, excessus; in excessu vero mentis duo intelliguntur, aut pavor, aut intentio ad superna, ita ut quodammodo de memoria labantur inferna. In hac extasi fuerunt omnes sancti, quibus arcana Dei mundum istum excellentia revelata sunt. De hoc

mentis excessu, id est, extasi, Paulus, cum loqueretur, se ipsum insinuat: *Sive enim, inquit, mente excessimus, Deo, sive temperantes sumus, vobis, charitas enim Christi compellit nos: hoc est, si ea tantum agere velimus, et ea tantum contemplari quæ mentis excessu intuemur, vobiscum non essem, sed essem in supernis, tanquam contemptis vobis; et quando nos ad illa superiora et interiora infirmi passu sequeremini, nisi rursus compellente nos charitate Christi, qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (Phil. ii). Et nos consideremus nos esse servos, et non ingrati ei a quo accepimus altiora propter eos qui infirmi sunt, non contemneremus inferiora, et temperamus nos eis qui non possunt nobiscum videre sublimia. Hoc ergo ait, *sive mente excessimus Deo*, ille enim videt quod videmus in mentis excessu, ille solus revelat secreta sua, quippe ille hoc loquitur qui se dicit abreptum esse et ablatum usque ad tertium cælum, et audisse ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Tantus autem fuit ille mentis excessus ut diceret *sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit* (II Cor. xii).

Charitas enim Christi urget nos, astimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est. Quoniam Christus diligens genus humanum, ut eos redimeret, morti se dedit, ideo apostoli, ut vicem ei reddant, homines ex aliqua parte exhortantur ad ejus obse-

quium, et ut eos attrahant necesse est ut verum se prædicare testentur, aliis prava docentibus, nec suum meritum taceant, ut malorum doctorum pœnam designent. Non ergo elatione mentis hæc agebant, sed ut donum Christi intelligeretur ab hominibus, et fideliter devoti ei gratiarum actiones referrent. Propter Christi ergo charitatem quæ et quanta ejus dona circa diligentes eum sint non tacent, non jactantiæ causa, sed ut invitent audientes ad ejus devotionem, ne mors Christi infructuosa videretur, non ut laus apostolorum nosceretur. Per meritum enim et gloriam apostolorum agnoscitur Christi gratia et beneficium Dei. *Ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt jam non sibi ipsi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.* Quia omnes necesse est mori causa Adæ pro omnibus mortuus est Christus, ut eos a secunda morte liberaret; ideoque qui vivunt in corpore, scientes Christum mortuum esse pro se, sint ei subditi profitentes hunc Dominum; quia enim prodest mors ejus, testimonium perhibet resurrectio ejus. Igitur hic sibi non vivit qui paratus est domini sui facere voluntatem. (Aug.) Omnibus bonum est audire vocem Filii Dei, et vivere ad vitam pietatis, ex impietatis morte trans-eundo, de qua morte ait apostolus Paulus: *Ergo omnes mortui sunt et pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.* Omnes itaque mortui sunt in peccatis, nemine prorsus excepto, sive originalibus, sive etiam voluntate additis, vel ignorando, vel sciendo, nec faciendo quod justum est, et pro omnibus mortuis vivus mortuus est unus, id est, nullum omnino habens peccatum, ut qui remissione peccatorum vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro omnibus mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram (Rom. iv).

Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem, et si cognovimus secundum carnem Christum, nunc jam non novimus. (Ambr.) Verum est quia, Christo resurgente a mortuis, jam cessat in eo carnalis nativitas, cessat infirmitas corporis, cessat passio mortis. Usque ad crucem enim suspicio fuit infirmitatis in Christo, post autem apparuit esse quod non credebatur, sicut et ipse ait: *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quoniam ego sum* (Joan. viii). Hoc ergo idcirco Apostolus memorat ut ostendat quia devotione obsequendum est Christo: pro salute enim hominum non solum hominem se nasci non dedignatus est, sed et injuriis agi et mori voluit; ut intelligentes quam pretiosa sit mors ejus, propensius illi serviant, non quasi homini vicem reddentes, sed Deo: quia unicuique pro persona ejus et meritis refundenda obsequia sunt. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt nova. Manifestum est quia per Christum renovata sunt omnia, si animadvertant dignitatem ejus: novus enim sit his quibus prius homo tantum videbatur, cum intelligitur esse Deus, ut recedente infirmitate agnoscatur divinitas, et cessante errore vetere, qui

A introducta multorum deorum opinione, ab unius Dei veri fide transduxerat genus humanum, revertantur omnia ad simplicitatis professionem, unum Deum adorantia in Trinitate. Nos, inquit, amodo neminem novimus secundum carnem, et si noveramus secundum carnem Christum, sed jam non novimus. (Aug.) Certe jam nunc cuivis apparet, propter resurrectionem Christi hoc dixisse Apostolum, quandoquidem ista verba illud præcessit, ut qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. Quid est enim aliud non sibi, sed illi vivant, nisi non secundum carnem vivant in spe terrenorum et corruptibilium bonorum, sed secundum Spiritum in spe resurrectionis, quæ jam ex ipsis in Christo facta est. Itaque eorum pro quibus Christus mortuus est et resurrexit, et qui jam non sibi, sed illi vivebant, neminem secundum carnem Apostolus noverat, propter spem futuræ immortalitatis, in cujus expectatione vivebant, quæ in Christo non spes, sed res erat: quem etsi noverat secundum carnem cum adhuc moriturus esset, jam tamen non noverat, quia eum resurrexisse noverat, et ultra ei mortem non dominaturam, et quia omnes in illo etsi nondum re, jam tamen spe, hoc sumus. Sequitur et dicit: *Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, et ecce facta sunt nova.* Omnia autem ex Deo qui reconciliavit nos sibi per Christum. Omnis ergo nova creatura, id est, populus innovatus per fidem, ut habeat interim in spe, quod in re postea perficiatur in Christo, habet jam quod in se sperat. Itaque nunc vetera transierunt secundum spem, quia jam modo non est tempus Veteris Testamenti, quo temporale atque carnale regnum expectetur a Deo, et facta sunt omnia nova secundum spem, ut regnum cœlorum, ubi nulla erit mors atque corruptio, promissum teneamus. In resurrectione autem mortuorum non jam secundum spem, sed secundum rem, et vetera transibunt, cum inimica novissima destruetur mors (I Cor. xv), et fient omnia nova, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem (II Cor. iv), quod jam factum est in Christo, quem secundum rem jam non noverat Paulus secundum carnem, eorum vero pro quibus mortuus est et resurrexit, non secundum rem, sed secundum spem. D neminem noverat secundum carnem, quia illius gratia, sicut idem Ephesis dicit, sumus salvi facti. *Etsi noveramus, inquit, secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus,* etiam ipsam quippe carnem Christi, non secundum carnem novit, qui Verbum carnem factum spiritaliter novit.

Omnia autem ex Deo. (Ambr.) Quamvis Christus nos redemerit, omnia tamen ex Deo, quia ab ipso est omnis paternitas, ideoque necesse est præferri personam Patris. Qui reconciliavit nos sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum. Et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione

fungimur tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo : eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso. Deus omnipotens genitor Christi, cum omnia quæ per Christum fecerat, errore caduca fuissent effecta, Creatoris sui oblita, ubi nulla est differentia, ac per hoc invicem sunt, quia et imago et similitudo eorum una est, ut videns Filium, vidisse dicatur Patrem : *Qui me vidit, vidit et Patrem* (Joan. xiv). Recte ergo dicitur : *Deus erat in Christo*, hoc est, Pater in Filio, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta eorum, quoniam creatura peccavit in Deum, nec penituit ut reverteretur ad eum. Deus opus suum nolens perire, misit Filium suum, per quem, prædicata eis remissione peccatorum, reconciliaret eos sibi per ipsum, per quem nos creaverat. Sive ergo per Filium, sive per servos Deum exhortatur populum, quia ad ipsum omnis summa referenda est, ejus voluntate et providentia Christus incarnatus est ad salutem hominum redimendam, qui cum reverti vellet ad Patrem, dispensationem acceptam a Patre dedit discipulis. *Orantes pro Christo reconciliari Deo*, hoc est quod dixi, quia pro Christo vicarios dedit apostolos, ut pro ipso prædicarent reconciliari Deo. (Aug.) *Pro Christo*, inquit, *legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo*, id est, tanquam Christus obsecret nos, *reconciliari Deo*. Si exhortatur et obsecrat Apostolus, ut reconciliemur Deo, inimici eramus Deo : nemo enim reconciliatur, nisi ex inimicitia; inimicos autem nos non natura, sed peccata fecerunt. Quomodo autem reconciliamur nisi solvatur quod inter nos et ipsum separat, est enim medium separans, sed contra est mediator reconcilians; medium separans est peccatum, mediator reconcilians est Dominus Christus : *Unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus* (1 Tim. ii). Ut ergo tollatur materia separans, quod est peccatum, venit ille mediator, et factus sacrificium sacerdos ipse, et quia sacrificium factus est pro peccato offerens seipsum in holocaustum in cruce passionis. Sequitur Apostolus et dicit, cum dixisset, *obsecramus pro Christo reconciliari Deo*, quasi diceremus, quomodo poterimus reconciliari, obsecramus, inquit, pro Christo reconciliamini Deo. (Greg.) Ecce inter nos et Deum discordiam peccando fecimus, et tamen ad nos Deus suos legatos prior misit, ut nos ipsi qui peccavimus,

A ad pacem Dei rogati veniamus. Erubescat ergo humana superbia, confundatur quisque si non satisfaciatur prior proximo, quando post culpam nostram, ut ei reconciliari debeamus, et ipse qui offensus est legatis intervenientibus obsecrat Deus. *Eum qui non noverat peccatum pro nobis peccatum fecit.* (Ambr.) Deum dicit Patrem peccatum fecisse Filium suum Christum, cum utique qui peccatum nesciebat, id est, qui non peccaverat, quia factus caro non immutatus, sed incarnatus factus est peccatum. Sicut qui sit præfectus non amittit quod erat, sed assumit utique quod non erat. Homo ergo factus est Christus causa peccati, quem non tangebatur sors, neque dignitas nasci hominem : propter quod enim omnis caro sub peccato est, ideo factus caro, factus est peccatum, et quoniam oblatus est pro peccatis, non immerito peccatum factus dicitur, quia hostia in lege, quæ pro peccatis offerebatur, peccatum nuncupabatur, *ut nos essemus iustitia Dei in ipso* qui peccatum nesciebat, dicente Isaia : *Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus* (Isa. lxi; 1 Petr. ii), quasi peccator occisus est, ut peccatores justificarentur apud Deum in Christo. Zelum enim passus est Satanæ adversus Salvatorem, videns eum docere homines quomodo sibi propitium facerent Deum, abrenuntiantes diabolo, et propter hoc occidit eum nesciens futurum adversus se. Christus enim post crucem descendens ad inferos, devicta morte, quia qui peccatum nesciebat, teneri a morte non poterat, quia mors per peccatum exinanivit infernum, ut mors iusti peccatoribus proficeret, ut de cætero mors eos qui signum crucis habent, tenere non possit. (Aug.) In Vetere quippe Testamento peccata vocabantur sacrificia pro peccatis, quod vere iste factus est, ejus umbræ erant illa : hinc Apostolus cum dixisset, *obsecramus pro Christo reconciliari Deo*, continuo subjunxit atque ait, *eum qui non noverat peccatum, peccatum pro nobis fecit, ut nos simus iustitia Dei in ipso*. Non ait, ut in quibusdam mendosis codicibus legitur, *is qui non noverat peccatum, peccatum pro nobis fecit*, tanquam pro nobis Christus ipse peccaverit; sed ait, *eum qui non noverat peccatum*, id est Christum, *pro nobis peccatum fecit Deus*, cui reconciliandi sumus, hoc est sacrificium pro peccatis, per quod reconciliari valeremus : ipse ergo peccatum, ut nos iustitia : nec nostra, sed Dei; nec in nobis, sed in ipso : sicut ipse peccatum non suum, sed nostrum : nec in se, sed in nobis, constitutum similitudine carnis peccati in qua crucifixus est demonstravit, ut quoniam peccatum ei non inerat, ita quodammodo peccato moreretur dum moritur carni, in qua erat similitudo peccati.

CAPUT VI.

Hortatur ad bonum suos Apostolus in futuro agendum, quantum ad exteriorem conversationem interiorem devotionem, ac infidelium vitacionem.

Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiamus. (Ambr.) Duplici genere Apostolus humanæ salutis curam subicere contendit, ut et

Dei providentiæ devotus existeret, et hominibus charitatis officium exhiberet. Ait enim : *Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te.* Hoc scriptum est in Isaia propheta, prædestinatum docet gratiam Dei in tempore Christi : sic enim discrevit Deus affluere misericordiam suam, ut in nomine Christi poscentibus auxilium largiretur. *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum.* Tempus adesse dicit, quo possint ad indulgentiam proficere peccatores : tempus adesse dicit, quo morbis mortalibus medicina possit infundi, et ideo se sollicitum esse circa ægrorum salutem, ne forte negligentia aliqua medicinæ gratia effectum careret bonæ voluntatis suæ. Fide ergo et vigilantia sua omnem offensionem negligentibus amputat, ne horum forte segnitia occasionem offensionis pareret discipulis, ac per hoc liberos se significant, quia quod salutare est simpliciter omni instantia prædicant : unde subiecit, *ne vituperetur ministerium nostrum* : vituperaretur enim ministerium ipsorum si ea quæ verbis docebant, operibus suis ut fierent, exempla non darent. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros.* Dei ministri sine adulatione doceant, ut ei cujus ministri sunt, placeant : non sicut pseudoapostoli scientes non se a Deo missos, præsentī utilitati studebant. *In multa patientia.* Patientia est, quæ salvat homines, nisi enim patientia abusus esset, quomodo salvasset Corinthios, quos post prædicationem suam tantis vitiis morum et erroribus diversarum sectarum invenerat involutos, quos patientia sua paulatim ad veram doctrinam revocat? *In tribulationibus.* Pressuras pertulit, sciens quid a Deo pro his sit promissum. *In necessitatibus.* Necessitas erat etiam in pressura positum docere, quia a Domino erat missus. *In angustiis.* Spe futuri angustius perfidorum oppositionibus non cessit. *In plagis.* A Judæis et gentilibus cæsus frequenter, non tacuit gratiam Christi. *In carceribus.* Sæpe in carcerem missus contempta salute sua, etiam illic donum Dei prædicavit. *In seditionibus.* In tantum Deo devotus erat, ut nec perturbatio fiduciam quam in Deo habebat, minueret. *In laboribus.* Laborare non destitit manibus suis, ne cui gravis esset, certus, hoc sibi proficere apud Deum. *In vigiliis.* Tam sollicitus erat circa officium delegatum sibi, ut nec nocte cessaret. *In jejuniis.* Aliquando voluntaria, aliquando necessitatis jejunia pertulit causa penuriæ, et Deo gratias egit spiritualiter se pascenti, quia ideo contentus erat, ne ventris causa inclinaretur. *In castitate.* Castitatem sive corporis, sive Evangelii vindicans, non paucos fecit inimicos. *In scientia.* Legis et Evangelii scientiam, non in sapientia humana neque in simulatione asserens, Deo se fidelem dispensatorem Christi exhibuit. *In longanimitate.* Grandis animi erat in bajulandis infirmitatibus fratrum, et in contemptu mundi hujus, unde alio loco dicit (*Gal. vi*) : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* In benignitate, benignus erat, quia sicut arguebat, ita et blan-

diebatur, ut post correptionem leni exhortatione consolaretur. *In Spiritu sancto.* Spiritus sanctus effugit fictum : quoniam ergo sinceriter docebat, in Spiritu sancto Dei donum tradebat. *In charitate non ficta.* Simulata charitas in his est qui in necessitate deserunt fratres ; unde hic semper necessitates fratrum suas faciens, simplex erat in charitate ; compatiebatur enim omnibus, sicut alio loco dicit (*II Cor. xi*) : *Quis scandalizatur, et ego non uror?* Hæc enim vera charitas est, si sua utilitate contempta ejus curam habet, quem diligere se proficitur, quod semper fecit Apostolus. *In verbo veritatis.* Verbum veritatis erat in ejus doctrina, quia non aliud tradebat quam a Domino acceperat. *In virtute Dei.* Virtus in eo Dei erat, quæ per signa atque prodigia Dei hunc idoneum ministrum probabat. *Per arma justitiæ a dextris et sinistris.* (Cass.) Per arma justitiæ quæ a dextris sunt et a sinistris recto moderamine trans-eundum est, et ita inter utrasque nimietates discretionē moderante gradiendum, ut nec a tradito continentię tramite nos acquiescamus abduci, nec rursus remissione noxia in gulæ ventrisque desiderium concidamus. Libram se significat fuisse et fidelibus, et infidelibus, et incredulis, arma justitiæ enim perimunt iniquitatem. (Greg.) Non hunc adversa frangebant, non prospera in mentis timore sublevabant : hinc et inde ergo gestabat palmam, quia et in adversitate fortis, et in prosperitate humilis permanebat. Quisquis enim de prosperis extollitur habere in parte dextra palmam nescit : quisquis in adversitatibus frangitur, portare palmam a sinistro latere ignorat. Ut ergo hinc et inde palma gestetur, in fronte adesse semper nostris mentibus debet, et in adversis fiducia, et in prosperis timor, ne aut adversa in desperationem pertrahant, aut prospera animum in sui fiducia extollant. Item, cum ad sola quæ interiora sunt nititur, in nullo dilectionis infimæ latere flectatur, ne hunc prospera elevent, non adversa perturbent, non blanda usque ad voluntatem demulceant, non aspera ad desperationem premant, ut dum nullis passionibus intentionem mentis humiliat, quanta in utroque humero superhumeralis pulchritudine tegatur ostendat, quod recte etiam superhumeralis ex auro hyacintho, purpura distincto cocco et torta fieri bisso præcipitur, ut quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat, demonstretur. Sæpe enim laus bene agentis auribus insolenter admota dum foras sermonibus perstrepat, intus quamdam menti pertacitam elationis tempestatem gignit ; sitque ut hoc, quo animus de humanis favoribus gaudet, non facile exterius ostendat, sed tamen corruptionis vim non tenuerit interior sentiat. (Cass.) Itaque via regia volentem incedere per arma justitiæ, quæ a dextris sunt et a sinistris oportet apostolica disciplina transire per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, et tanta cautione, ne intumescentes tentationum fluctus, gubernante discretionē, et flante nobis Spiritu Domini iter dirigere virtutis, ut dextra lævaque si paululum de-

nectamus, sciamus nos perniciosiorum morum cantibus illidendos. Itaque per sapientissimum Salomonem monemur: *Ne diverteris ad dexteram, neque ad sinistram* (Prov. iii), id est, nec sibi virtutibus blandiaris, et dextris successibus ac spiritalibus extollaris, nec deflectens ad sinistram tramitem vitiorum secundum Apostolum, gloriam tibi ex eis in tua confusione conquiras. *Per gloriam, et ignobilitatem.* (Amb.) His qui Evangelium Dei gloriam aestimabant, manifeste integrum et fidelem se predicatorem dicit; simili modo et eis, qui verba divinae doctrinae ignobilitatem et deformationem putabant, fidelem se Dei ministrum exhibuit, dum non terretur neque pudorem patitur ea illis loqui quae horrenter audire. *Per infamiam et bonam famam.* Etiam his integrum se Dei dispensatorem praebeuit, qui fidei bonam opinionem faciebant, et qui malam, dum non metuit hanc invidiam, sed constans est. (Cass.) Omnia igitur quae prosperare putantur, et dextrae dicuntur partes, quae sanctus Apostolus gloriae et bonae famae vocabulo designavit. Illa etiam quae existimantur adversa, quae per ignobilitatem et infamiam evidenter expressit, quaeque a sinistris esse describit, efficiuntur viro perfecto arma iustitiae, si in lato sibi magnanimitate sustentaverit, quod videlicet per haec dimicans, et istis ipsis quibus impugnari putatur, adversis tanquam armis utendo eisque velut arcu et gladio scutoque validissimo contra illos qui haec ingerunt, communis, profectum sibi patienti aequo virtutis acquirit, gloriosissimum constantiae triumphum ex ipsis quae lethaliter inferuntur, capiens hostium telis, nec prosperis duntaxat elatus, nec dejectus adversis, sed itinere plano et via regia semper incedens, ab illo tranquillitatis statu nequaquam laetitia superveniente quasi in dextera motus, nec ingruentibus adversis tristitiaque dominante velut ad laevam rursus impulsus. *Pax enim multa diligentibus nomen tuum, et non illis scandalum* (Psal. cxviii).

Ut seductores et veraces. (Ambr.) Increduli seductores eos vocabant, fideles contra veraces eos et simplices pronuntiabant, nec hoc odio cedit ut superducat fucum veritati. *Sicut qui ignoti, et cogniti.* Malis ignoti erant, bonis noti, agnoscebant enim in his veritatem. *Quasi morientes, et ecce vivimus.* Odio illos habentes quotidie putabant non evadere minas iniquitatis. Isti autem qui a Deo propitio docebant auxilio Christi tuti praestolabantur a morte praesenti et futura. *Ut castigati, et non mortificati.* Tentati videbantur, quando sic tractabantur ut credere putarentur, et quia non vincebantur, morti non addicebantur: hic enim addicitor morti, qui in fide non permanet, sed morti non huic, sed futurae. Potest et de praesenti morte intelligi: tentari enim eos patiebatur Deus, ut pressuris crescerent merito, non tamen permittebat eos occidi. *Quasi tristes, semper autem gaudentes.* Verum est, quia tristitia haec gaudium operatur, et qui eos injuriis contristabant gaudium eorum exaggerabant. *Sicut egentes, multos au-*

A tem locupletantes. Quantum ad praesentem vitam pertinet, pauperes videbantur, sed spiritalis divitias credentibus largiebantur, egeni in terris, in caelis divites. *Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes.* Hoc fuit in apostolis gloriosum, ut sine sollicitudine et nomine possidendi, non solum ea quae in possessionibus erant, sed et ipsos eorum dominos possiderent. Omnia enim necesse erat ante pedes eorum poni causa virtutum, sicut legimus in Actis apostolorum (Act. iv). [Greg.] Libet inter haec oculos mentis attollere ad electos Dei exterius oppressos, quantae intrinsecus arcis praesideant videre, cuncta quippe quae foris eminent, oculis eorum obtutibus per despectum jacent. Nam super se interius rapti, in alto animum figunt, et quaeque in hac vita patiuntur, quasi longe infra labentia atque a se aliena conspiciunt, utque ita dixerim, dum mente extra carnem fieri decertant, pene ipsa quae tolerant, ignorant. In horum profecto oculis, quidquid temporaliter eminet altum non est, nam vel ut in magni vertice montis siti praesentis vitae plana despiciunt, seque ipsos per spiritalem celsitudinem transcendentes subjecta sibi intus vident, quaeque per carnalem gloriam foris tument. Unde et nullis contra veritatem potestatibus parcent, sed quos attolli per elationem conspiciunt, per Spiritus auctoritatem premunt. *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii.* (Ambr.) Hoc libertatis causa loquitur, et purae conscientiae, male enim sibi conscia mens loqui trepidat, sensum perdit, in verbis errat. *Cor nostrum dilatatum est,* eorum cor dilatatur qui fiducia bonae conversationis gaudent in sese, aut certe spe futuri praemii in tribulationem non angustantur, quia sicut in hac vita nisi praecesserit labor, redditus non sequetur, ita et in rebus divinis, si non exitia antehierat, praemium non consequetur.

Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris, eandem mercedis habentes retributionem. Hoc dicit quia non oberat magistris, si discipuli male verterentur, contemnentes vigorem doctrinae, quia unusquisque pro operibus suis mercedem accipiet, quia quod ad magistros pertinet non tacerunt dicente Domino ad Ezechiel prophetam: *Exalta vocem tuam et loquere ad plebem, et si te audierint, lucraberis eos* (Ezech. iii). [Greg.] Si quominus tu animam tuam salvabis. Cum ab infirmis auditoribus se intelligi non posse conspiciunt, solent plerumque etiam justi laudati bona quae dicunt, non quod ipsi suis inhiant, sed quo auditores suos ad audiendi sollicitudinem accendant, ut dum eorum voce proferuntur ab illorum cordibus arcanis, et multa dixisset, adjunxit, *os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est,* sed arrogantes dum cor bonorum nesciunt, et solas aliquando voces imitantur, effertur laudando quae dicunt, non quod eis torpor audientium displicet, sed quod sibi inhiant placent; justorum voces imitantes simulant, sed vim vocis ignorant, vident quod justi proferunt, sed nesciunt quod requirunt.

Tanquam filiis dico : Dilatamini et vos, et nolite jugum ducere cum infidelibus. (Amb.) Ad bonam conversationem et spem eos hortatur, ut fidentes et purgantes conscientias suas, possint in semetipsis gaudere, habentes fiduciam puræ mentis, sicut et eorum magistri, separantes se ab infidelium societate in operibus malis ; et bene ergo agendo et futura sperando dilatare vult illos animo, qui enim laborat et futura non credit, sicut infidelis angustatur desperatione futuri. (Aug.) Latitudo mandati charitas est, quia ubi charitas, non sunt angustie. In ipsa latitudine erat Apostolus, cum diceret : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est, non angustiamini in vobis*; ideo ergo latum mandatum tuum valde. Quod est latum mandatum? *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis*; B charitas ergo non angustatur. Vis non angustari in terra? in lato habita: quidquid enim tibi fecerit homo, non te angustat, quia illud diligis Dei quod non nocet, homo Deum diligis, fraternitatem diligis, legem Dei diligis, Ecclesiam Dei diligis; sempiterna erit, laboras in terra, sed pervenies ad fructum promissum, quis tibi tollit quod diligis?

Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci cum tenebris? quæ autem conventio Christi cum Belial? aut quæ pars fidei cum infidele? qui autem consensus templo Dei cum idolis. (Amb.) Manifestum est hæc quæ enumerat esse contraria, ac per hoc fugiendum ab his docet quia dicit Dominus, *Nemo potest duobus Dominis servire*, lex etenim justitiam prædicat, ut fugiatur iniquitas. Lumen ostendit, quod est veritas, ut ab ignorantia, quæ tenebræ sunt, recedatur. Christum in Dei mysterio annuntiat, ut a diabolo, qui se Deum mentiri vult, abscedatur; credentibus vitam pollicetur æternam, ut perfidia exuti, ab omni infidelium errore sint alieni. Idola prohibuit coli, quia templo Dei sunt inimica. (Cass.) Habet unumquodque vitium in corde nostro propriam stationem, quam sibi vendicans in animæ nostræ recessu exterminat Israel, id est, contemplationem rerum summarum atque sanctarum, eisque semper adversari non desinet: non enim possunt virtutes cum vitiis pariter morari. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate, aut quæ societas luci cum tenebris? sed cum ab Israelis populo, id est, a virtutibus contra se dimicantibus fuerint vitia superata, locum quem sibi in corde nostro concupiscentiæ vel fornicationis Spiritus retinebat, deinceps castitas continebit, quem furor ceperat, patientia vendicabit, quem tristitia mortem operans occupaverat, salutaris et plena gaudii, tristitia possidebit, quem acedia vastabat, incipiet colere fortitudo, quem superbia conculcabat, humilitas honestabit, et ita singulis vitiis expulsis eorum loca, id est, effectus virtutes contrariæ possidebunt, quæ filii Israel, id est, animæ videntes Deum, non immerito nuncupantur, qui cum universas cordis expulerint passiones, non tam alienas possessiones pervasisse, quam proprias recuperasse credendi

sunt. Vos enim estis templum Dei vivi. (Ambr.) Nihil tam inimicum homini, quam idola, quia ab unius Dei fide cogunt recedere.

Sicut dicit Deus : Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis, et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens. Interim primæ causæ sensum explicemus, ut cujus personæ verba sint declararem dicentes: *Quoniam inhabitabo in illis et inter eos ambulabo, et ero illorum Deus et ipsi erunt mihi populus.* Hæc verba Christi sunt, hoc est enim quod et inter cætera Jeremias testatus est, dicens: *Post hæc in terris visus est, et inter homines conversatus est (Baruch 11).* Hic enim habitavit in nobis, dicente apostolo Joanne: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. 1).* Et quia Deus noster est, dicit iterum Jeremias: *Hic est Deus noster*, et quia populus ejus sumus, dubium non est, Ecclesia enim Christi est; ideoque separari nos vult ab omni contaminatione, ut suscipiat nos in filios, sicut dicit: *Filii, adhuc modicum tempus vobiscum sum (Joan. 11), et quia omnipotens est, puto ambigi non debere; si enim sicut ipse dicit: Quæcunque facit Pater, eadem et Filius facit similiter (Joan. 5), hoc est Filium omnia posse quæ potest et Pater. Si quid non potest Pater, non potest et Filius, sed idoneus est Filius qui dicit de Patre: Apud Deum autem omnia possibilia sunt (Matth. 19); hoc testimonio et nos ad puram vitam exhortatus est, et Dominum nostrum Jesum, jam olim Deum nostrum et suscepturum nos in affectu charitatis suæ prædestinatum ostendit.*

CAPUT VII.

Monitio utilis Apostoli præmittitur, atque Corinthii de præteritis bonis commendantur.

Has igitur habentes promissiones, charissimi, munemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. (Ambr.) Manifesta sunt quæ dicit: inquinamentum tamen carnis multifarie intelligendum est. Ideo etenim non dixit, ab inquinamento carnis, sed ab omni inquinamento, ut tota vitia carnalia fugiamus. Omne enim quod lex prohibet carnale est, ut perficiamus sanctitatem Spiritus in timore Dei. Sanctitatem sic perficimus Spiritus, si in timore Dei recta sequamur, ut sub nomine Christi a peccatis nos abstinentes sancti simus; qui enim sine promissione Christi a vitiis se cohibere videntur, sanctificati sunt juxta mundum, non secundum Dei Spiritum, cæteri vero qualesvis sint, immundi sunt: quidquid enim sine Christo est, immundum est, sicut dicit ad Titum: *quia infidelibus nihil mundum est, inquinata est enim eorum mens et conscientia (Tit. 1).*

Capite nos. Neminem læsimus, neminem corrumimus, neminem circumvenimus. Considerare vult illos

quæ dicit, ut receptis his in animum, conferant secum vera esse quæ loquitur, et spernentes hos quos tangit, omnem animum transferant ad eos quos vident vero affectu se diligere. Pseudoapostoli enim erant, qui et nocebant illis corrumpentes sensum illorum, et gravabant sacculos eorum circumventionem serpentinæ astutiæ. *Non ad condemnationem dico.* Hoc est, non vos abjicio, sed ut corrigalis moneo; qui enim aliquem contemnet, non illi dimittit. *Prædiximus enim quod in cordibus nostris estis ad commoriendum, et ad convivendum.* Ex prædictis vult illos cognoscere, quo animo loquatur ad eos: quos enim participes vult habere, et ad præsentēs passionēs pro Christo, et ad futuram vitam non utique illos abjicit, sed ut participatione dignos se faciant, exhortatur. *Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis, repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Fiducia hæc de primæ Epistolæ correptione est, quam quia non aspere susceperunt fiduciam dederunt admonendi se. Visi sunt enim velle corrigere se, unde gloriatur: pro his animum etiam suum consolatum ex hac parte pronuntiat, in tantum, ut in omni pressura superabundare se gaudio protestetur. Videns enim esse spem in his pro quibus angustias patitur gaudet, cum contribulatur, certus mercedem se a Deo accepturum acquisitæ salutis eorum. *Etenim cum venissemus Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra.* Pressuras et cædes memorat quas patiebantur causa credentium, ut magis provocet eos ad charitatem. *Nullam, inquit, requiem habuit caro nostra.* Ut compaterentur eis, certi, quia pro salute fidelium animas suas traderent usque ad mortem. Antequam enim digereretur tribulatio et corporalis injuria, altera veniebat, ut requies patienti non esset. Nam et quoniam sensu bruta est omnis caro, nullam requiem hanc habuisse vel habere in passione significat: animam autem, quamquam ipsa patiebatur in corpore, ex hac tamen parte requiem habere, qua sperat pro tribulationibus his, quæ pro fide irrogantur a perfidis, daturum Deum mercedem: denique in ipsa pressura Deo hymnos canebant. *Sed omnem tribulationem passi.* Juxta historiam Domino vocante intraverunt Macedoniam, et cum non pauci credidissent invenissentque solatium Lydiæ mulieris, quæ cum omnibus suis credidit, tunc factum est, ut Spiritum pythonem, id est, divinum, fugaret de ancilla quorundam, qui videntes perdidisse se, non minimum quæstum, quem puella referebat divinando, concitaverunt seditionem Paulo et Silæ, et traxerunt eos ad forum ad magistratus, qui multas eis plagas imponentes miserunt eos in imum carceris, ita ut et pedes eorum in nervo concluderent. Hæc est pressura quam passi sunt in Macedonia, et hinc est unde dicit: *Nullam requiem habuit caro nostra. Foris pugna, intus timores.* Pugna erat corpori dum cædebatur, animo timores: illic enim timor est ubi et intellectus est; sed timor hic propter eos erat, qui crediderant, ne passione ejus scandalizarentur; nam

A sibi quid jam timeret, qui patiebatur, præterea, cum dicat in Actis apostolorum (Act. xxi) non solum ligari sed et mori paratum se pro nomine Domini Jesu Christi? Videtur ergo totum hominem afflictum in carne significasse, ut ex parte Spiritus qui homini datur, ut maneat, quia est impassibilis, affligi potuisse minime intelligatur, sed ut homo totus ex parte corporis et animæ afflictus in carne dicatur: ex parte vero Spiritus impassibilis. Potest et sic intelligi, ut foris pugna, id est, in publico a perfidis fierent contra fidos, dum furore pleni resistebant veritati, cuius rei nuntius intus timores generabat, ubi erat Apostolus. (Greg.) Quis enim homo non timeat angustias, sed quia in Dei rebus propensior erat, timorem hunc spe superabat. Sancti viri tribulationum bello deprehensi, cum uno eodemque tempore alios ferientes, atque alios suadentes feriunt, illis opponunt scutum patientiæ, istis jacula intorquent doctrinæ, atque ad utrumque pugnandi mira virtutis arte se erigunt, quatenus et perversa intus sapienter doceant, et foras fortiter adversa contemnant: hos docentes corrigant, illos tolerantes premant. Insurgentes namque hostes patiendi despiciunt; infirmantes vero cives compatiendo ad salutem redeunt, illis resistunt, ne et alios subtrahant, istis metuum ne vitam recitudoinis funditus perdant. Videamus castrorum militem Dei, contra utraq; præliantem? Ait enim *foris pugna, intus timores*, innumera bella quæ extrinsecus tolerat dicens: *Periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus* (II Cor. xi). Pensemus ergo, cujus laboris sit uno eodemque tempore foris adversa tolerare, intus infirma protegere: foris pugnas patitur, quia verberibus scinditur, catenis ligatur; intus metum tolerat, quia passionem suam non sibi, sed discipulis obesse formidat. Unde et eisdem scripsit dicens (I Thess. iii): *Nemo moveatur in tribulationibus istis, ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus*; aliorum quippe casus in propria passione metuebat, ne dum ipsum discipuli afflictum pro fide verberibus agnoscerent, fideles se profiteri recusarent. O immensa charitatis viscera? despiciit quod ipse patitur, et curat ne quid praviæ persuasionis discipuli in corde patiantur; in se contemnit vulnera corporis et in aliis vulnera medetur cordis. Habent quippe hoc iusti proprium, ut in dolore positi tribulationis suæ, curam non deserant utilitatis alienæ, et cum de se adversa patientes dolent, aliis necessaria docentes prævident, et quasi percussi quidam magni medici ægrotant, ipsi tolerant scissuras vulneris, et aliis proferunt medicamenta sanitatis.

Sed qui consolatur humiles, consolatus est et nos Deus in adventu Titi. (Ambr.) Quoniam Deus suorum non est immemor, semper dat eis in tribulatione solatium, acceleravit adventum Titi, ut refrigerio esset positus in fervore: magna enim consolatio est patientis, si secum habeat consolantem. *Non solum autem in ad-*

ventu ejus, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis. Plus addit ad consolationem, quia audisse se a Tito significat conversionis eorum promptam voluntatem, in tantum, ut Titus, qui dolorem habebat inobauditionis illorum, consolationem acciperet de poenitentia eorum. Quantum affectum se circa eos habere ostendit Apostolus, ut nec inum carceris, nec plagarum dolorem computare scissi corporis, neque nervum quo pedes ejus conclusi erant, sed audita correctione eorum letaretur, et immemor factus passionum, Deo gratias ageret pro horum salute, sic hoc estimans, quasi remunerationem tribulationum. *Referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum.* Nuntiavit Titus desiderium habere illos emendandi se: addiscentes enim quæ promissa sint bene viventibus incitati sunt ad desiderium horum. Vestrum inquit fletum, correpti flebant dolentes, quia peccaverant, nec excusare nisi sunt, unde gloriatur in his. *Vestram æmulationem pro me.* Addiscentes enim charitatem Apostoli erga se, cœperunt illum defendere contra adversarios. Ita ut magis gauderem. Quoniam etsi contristavi vos in Epistola, non me poenitet. Manifestum est non debere poeniteri ex hac re, quam secutus talis effectus est, quoniam severius in prima Epistola corripuit errores eorum. Non, inquit, me poenitet asperius scripsisse, quia hoc causa poposcit. Et si poeniteret videns, quod Epistola illa etsi ad horam vos contristavit, nunc gaudeo. Hoc dicit, quia si me poeniteret, inquit, propter charitatem, quia vos contristavi, consolatio succederet gaudii, quia profuit quod vos contristavi. Non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam: contristati enim estis secundum Deum. Idcirco gavisum se dicit, quia cum pudore contristati sunt, non cum ira: qui enim reprehensus pudorem patitur, corrigere se promittit; qui autem irascitur, pejorem se futurum ostendit. Ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Ut omnia, inquit, nostra effectum habeant in vobis, etiam quod contristavimus vos, pro vobis est.

Quæ enim secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur. Manifestum est, quod qui tristis est, quia peccavit, secundum Deum tristis est: dolet enim quia fecit quod odit Deus, hoc ad stabilitatem salutis pertinet. (Cass.) Unde illa tristitia qua poenitentiam ad salutem stabilem operatur obediens est, affabilis, humilis, mansueta, suavis, ac patiens, ut puta ex Dei charitate descendens, et ad omnem dolorem corporis ac Spiritus contritionem infatigabiliter semetipsam desiderio perfectionis extendens, et quodammodo læta, ac spe profectus sui vegeta, cunctam affabilitatis et longanimitatis retinet suavitatem, habens in semetipsa omnes fructus Spiritus sancti, quos enumeravit idem Apostolus: *Charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, benignitas, continentia* (Gal. v): hæc vero asperissima, impatiens, infructuosa, plena rancore et mœnore, dura, ac desperatione poenali eum quem complexa fuerit ab industria ac salutari

A dolore frangens et revocans, ut puta irrationabilis et intercipiens non solum orationum efficaciam, verum etiam universos quos prædiximus fructus spirituales evacuens, quos novit illa conferre: quapropter absque illa, quæ vel pro salutari poenitentia, vel pro studio perfectionis seu pro desiderio suscipitur futurorum, omnis tristitia, tanquam sæculi et quæ mortem inferat, æqualiter repellenda est, ac sicut fornicationis, seu Spiritus philargyriæ vel iræ, de nostris cordibus penitus extrudenda. Hanc ergo perniciosissimam passionem ita de nobis expellere possumus, ut mentem nostram spiritali meditatione jugiter occupatam futura spe et contemplatione repromissæ beatitudinis erigamus: hoc enim modo universa tristitiarum genera, sive quæ ex præcedente ira descendant, quæ amissione lucri vel detrimenti illati nobis adveniunt, seu de irrogata generantur injuria, sive quæ in rationabili mentis confusione procedunt, seu quæ nobis lethalem desperationem inducunt, valebimus superare, cum æternarum rerum ac futurarum intuitu semper læti atque iramobiles perdurantes, nec casibus dejecti presentibus, nec prosperis fuerimus elati, utraque velut caduca et mox transeuntia contemplantes. Sæculi autem tristitia mortem operatur. Hoc dicit, quia secundum Deum tristitia vitam operatur, poenitet enim, et sperat Dei misericordiam: ita secundum mundum tristitia mortem operatur, detectus enim peccator tristis est, quasi puniendus non habens a quo speret misericordiam, et si forte ad præsens qui vindicet defuerit, Dei tamen judicium evadere non poterit.

C Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos quantum in vobis operatur sollicitudinem. Verum est, quia qui poenitet sollicitus est ne denuo peccet. Sed defensionem. Recte, quia poenitentia non habet excusationem, sed confusionem. Sed timorem. Ostendit timorem in peccatore, qui delicti sui causa veniam postulat. Sed desiderium. Desiderat reformari se, qui se scit factum per peccatum deformem. Sed æmulationem. Zelum incipit pati honorum operum perficiendorum, qui intelligit pro se esse, quod corripitur. Sed vindictam. Necesse est, ut quis vindicet eum, cujus erga se sentit affectum, et in seipsum vindicat qui se causa delicti affligit. In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio. Quando omnia quæ ad profectum melioris spei pertinent, meditari videntur, zelum habentes Apostoli, et præceptoris sui in omnibus officiis humanæ conversationis duce fide probos se videri contendunt. Igitur etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit injuriam. Inique versatum et injuriosum dicit illum, qui inestum admiserat, necnon etiam hos tangit, quos injurias et fraudes fratribus in prima Epistola fecisse significat. Nec propter eum, qui passus est. Hi inique tractati sunt, quia fratribus contraria passi sunt: hic sensus est, quem in capite Epistolæ memorat, ubi dicit si cui aliquid donatis, et ego. Ostendit enim non magis horum causa qui peccaverunt scripsisse

se remitti illis debere, sed magis propter Ecclesiam; quia in uno male agente multi sunt qui confundantur, et in uno contumeliam aut fraudem patiente, multi sunt qui indignantur: quia si patitur aliquid unum membrum compatiuntur omnia membra. Sed ad manifestandum sollicitudinem nostram, quam pro vobis habemus ad vos coram Deo. Emendando injustos et pollutos sanctificando et Ecclesiae reconciliando totius populi sollicitudinem se habere demonstrat, secundum quæ supra memoravi. Ideo et consolationem accepimus. Accepisse se, ac per hoc dare dicit consolationem; accepit autem cum didicit corrigere illos, quos arguebat, ut per patientiam se reformarent; dat autem dum eos revocat ad Ecclesiam, ne diu contristati desperarent de se, et ad publicam et funestam vitam declinarent. In consolatione autem nostra abundantius magis gavisus sum super gaudio Titī, quia resectus est Spiritus ejus ab omnibus vobis. Corruptos per primam Epistolam audiens se velle corrigere, consolationem accepit; a Tito autem addiscens, quia dolorem paterentur erroris sui, auctus est in consolatione, gaudio repletus, quia voluntas eorum in opere cœperat probari, Tito hoc idoneo teste cum lætitia animi referente. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus. Antequam pergeret Titus ad Corinthios audivit ab eis, id est, ab Apostolo et qui erant cum eo, bonam voluntatem esse Corinthiorum

A in emendandis vitiis, ac per hoc regresso et eadem referente non utique confusus est Apostolus, sed lætior factus est, quia non aliter invenerat Titus quam audierat ab eis. Sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus: ita et gloriatio nostra, quæ fuit ad Titum, veritas facta est. Exsultans in Spiritu hæc scribit Apostolus, sic gaudens in his, ut efficaciam eorum tam veram probet, quam est et prædicatio ejus ad eos in correptione duntaxat; veritas enim arguentis in eo ipso tunc videtur esse manifesta, si hi qui arguuntur incipiant emendare se. Dum enim correpti immutantur, testimonium perhibent arguenti. Et viscera ejus abundantius in vobis sunt. Animum et affectum Titī dicit esse in eis, quia vidit profectum illorum. Sancti enim animus in omni bono est. Reminiscens omnium vestrum obedientiam, quomodo cum timore et tremore excepistis illum. Scientes Corinthii ab Apostolo missum esse Titum ad se, qui in tantis vitiis ab Apostolo fuerant correpti, terri sunt in adventu ejus, et quia vitam suam cœperant emendare, solliciti erant obedire præceptis ejus, ut regressus animum Apostoli mitigaret eis; quamobrem Titum laudasse significat: in Tito enim apostolum reveriti sunt. Gaudeo quod in omnibus confido in vobis. Non solum in bona voluntate eorum lætatus est, sed in operibus bonis quibus quæ peccaverant emendabant; ideo in omnibus, inquit, confido in vobis.

LIBER DECIMUS TERTIUS.

CAPUT VIII.

Ad eleemosynam in Hierusalem mittendam Corinthios hortatur Apostolus, et agit de collectoribus hujus eleemosynæ.

Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ, quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipsorum fuit. (Amb.) Quoniam Macedones devoto animo perceperunt verbum fidei, idcirco gratiam eis datam dicit a Deo, ut in tribulatione Pauli et Silæ quam supra memoravi, scandalum non paterentur: sed in exultatione mentis acciperent, confidentes de spe promissa, ut probatos se horum passionibus demonstrarent. Et altissima paupertas eorum abundavit in divitiis simplicitatis eorum. Votum eorum prædicat, quia cum tenui essent substantia facultatum, animus ipsorum dives inventus est in ministerio sanctorum. Pura enim conscientia operati sunt, non ut hominibus, sed ut Deo placerent. Quia secundum virtutem testimonium illis reddo: et supra virtutem voluntarii fuerunt. Quantum dignum fuit et Deo placitum qui vires illorum scit, in facultatibus dederant ad ministerium, et quia ex toto corde Deo se dederant, amplius volebat offerre, quam eorum vires admittebant. Cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam et communicationem ministerii, quod fit in sanctos. Tam

C simpliciter et devoto animo obtulisse illos ministerium, quod ultra vires eorum erat, prædicat, ut cum lacrymis deprecantes offerrent, ut vel sic cogerent accipi a se, quod accipiendum non videbatur, quia plus erat quam poterat eorum substantia, ne forte eis postea egestas boni operis pœnitentiam suaderet. Sed quia tales ostenderunt ut puro animo jam præsentia postponentes, futuris se promissionibus confidentia fidei confirmarent, accipi ab eis visum est, ne boni cordis gratia fructum amitteret. Et non sicut speravimus, sed semetipsos dederunt primum Domino, deinde nobis per voluntatem Dei. Idcirco, inquit, ab his accipi debuit, quia prius emendantes errores pristinos et vitæ vitia, ac morum, ultra quam sperabatur, Deo se voverunt: visum est enim simpliciter illos hoc agere, ut nec timeret, cui offerebatur accipere, quia non utique hoc animo offerebant, ut redimentes præpositos suos vitia eorum paterentur, nec arguerent: quia munera exerceant oculos, et vim auctoritatis inclinant. Dantes ergo se Deo, dum emendant vitia, deinde fratribus dum offerunt sumptus, contristari non debuerunt, qui ante prope, quam inciperent, perfecti esse voluerunt. Horum igitur exemplo invitat Corinthios, ut ea quæ cœperant hac exhortatione aucti, mente sedula consummarent. Ita ut rogaemus Titum, ut quemadmodum

cæpi, ita et perficiat in vobis etiam gratiam istam. Quoniam Titī affectum sincerum sciebat circa istos, nec non hos obediētes ei, idcirco per ipsum etiam ad hoc opus exhortari illos facilius posse significat, ut quomodo in cæteris rebus exhortationis suæ habuit fructum in eis, haberet etiam in hac gratia ut ad ministerium sanctorum promptos eos faceret, ut quia jam vitia emendabant, hujus largitatē fructum haberent. Qui enim ad hoc dant, ne arguantur, nullum fructum hujus rei habebunt. *Sed sicut in omnibus abundatis fide et sermone, et scientia, et omni sollicitudine, et charitate vestra in nos: ut in hac gratia abundetis.* Exhortatur illos, ut gloriatur de his apud cæteras ecclesias. Hæc est enim probatio emendationis eorum, si prompti sint ad ministerium sanctorum. *Non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinem, etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans.* Manifestum est, quia non imperat sed exhortatur ut penuriz patientibus mittant sumptus, et relevant sollicitudinem illorum. Bonum animum suum Deo et hominibus ostendentes pro qua re sine dubio mercedem accipient. *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi quoniam propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.* Pauperem Christum dicit factum, quia Deus nasci dignatus est homo, virtutem potestatis suæ humilians, ut hominibus divinitatis divitias acquireret, ut sicut dicit Petrus apostolus divinæ essent consortes naturæ. Homo ergo factus est, ut hominem in Deum assumeret, sicut scriptum est: *Ego dixi: Dii estis (Psalm. lxxxii).* Hoc modo exhortatur ut largiendi quasi pauperes fiant, ut prosit paupertas eorum, sicut Christi paupertas profuit nobis; et Christus quidem nostri non sui causa pauper factus est, nos autem ut nobis proficiat.

Et consilium in hoc do, hoc vobis enim utile est, qui non solum facere sed et velle cæpistis ab anno priore. Nunc vero et facto perficite. Ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit et perficiendi ex eo quod habetis. Hoc dicit, ut voluntas illorum in opere appareat, si vera est, secundum vires, ut tantum dei, quantum potest et vult animus, ut munda fiat conscientia, non in simulatione ut hominibus placeat, et mercedem apud Dominum non habeat. *Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum quod non habet.* Quoniam Corinthii ad hoc opus ministerii provocantur hoc eis indicitur, ut non plus tribuant quam possint, ne plus forte offerentes coacti, non voluntarii, gravati viderentur sine mercede futuri, quia qui coactus aliquid fecit mercedem non habet. Ecclesiæ enim Macedoniæ ultro obtulerunt cum precibus. Ut probarent tota se voluntate hoc facere, ut plus offerrent quam poterant, ideoque acceptabile fuit. Quanto enim amplius obtulerunt, tanto plus accepturi sunt: nam si tantum quis dei quantum vult, aut potest, acceptum est: iudicio enim videtur hoc facere, ac per hoc tantum dei, quantum potest et vult animus, ut rei hujus possit habere mercedem. Non enim

ut aliis sit remissio, nobis tribulatio. Verum est, quia sic dandum est, ut non egestatem præstet dantibus. *Sed ex æqualitate in hoc tempore presenti.* Hoc dicit ut quantum habet ad tempus dividat sanctis, non enim plus exigitur, quam sibi debet retinere. (Greg.) Quia diliges, inquit, proximum tuum sicut teipsum (Matth. xix). Unde Zachæus: *Ecce dimidium, inquit, bonorum meorum do pauperibus (Luc. xix);* ut videlicet sollicitè perpendamus, quia et eos, quos nunc inopes cernimus, abundantes quandoque videbimus, et qui abundantes aspiciuntur, si largiri neglegimus, quandoque inopes erimus. Qui itaque nunc temporale subsidium pauperi tribuit, ab eo postmodum perpetua recepturus, ut ita dicam, quasi ad frugem terram excolit, quæ quod acceperit, uberius reddit. Restat ergo, ut nunquam elatio surgat ex munere, quando videlicet dives ex eo quod pauperi tribuit, agit, ut in perpetuum pauper non sit. *Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.* (Ambr.) Hoc est, quod dicit, ut quia juxta tempus sancti inopiam patiuntur, deserentes omnia mundi, et se in divinis solis operibus constituentes, ut doctrinæ atque orationi insisterent, ad profectum multorum hi qui credunt, quique artibus aut negotiis insistent, aut certe facultates paternas habent, ministrent sanctorum inopiis: ut iterum sancti illis ubi divites sunt, et isti inopes communicent eis, quasi vice rependentes ministerio illorum, sicut dicit Dominus: *Quand u fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis (Matth. xxv).*

Ut fiat æqualitas sicut scriptum est. Hæc est æqualitas, ut quia isti in hoc tempore ministrant sanctis, reddantur illis vices in futuro: debitores enim sibi faciunt sanctos. *Qui multum habet, non abundabit: et qui modicum, non minorabit (Eccl. xvi).* Hoc in Exodo legitur, plus enim habent sancti in spe futuri sæculi, et magis quam hi qui in hoc tempore videntur divites, et tamen æquabuntur illic utrique, ut sicut beneficio horum sanctorum inopia sustentatur, ita et beneficio sanctorum divites fiant hi in futuro sæculo in quo videntur pauperes: non enim totos se dederunt Deo, ut hic pauperes, illic essent divites, sed ex hac parte quia hic divites sunt, illic pauperes, sanctorum suffragio, qui hic positi jam illic mente sunt, ditabuntur: non enim qualecunque meritum est de justis laboribus ministrare sanctis. Qui multum, inquit, habuit, non abundabit, quia quod plus habebat dedit indigenti. Et qui modicum, non minorabit ille qui accepit ab illo qui abundavit, ut fiat, inquit, æqualitas. (Greg.) Multum vero ad edomandam dantis superbiam valet, si cum terrena tribuit, verba sollicitè magistri cœlestis penset, qui ait: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula (Luc. xvi).* Si enim eorum amicitias æterna tabernacula acquirimus, dantes procul dubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur. Huic per Paulum dicitur: *Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum*

abundantia vestrae inopiae sit supplementum, ut videlicet, sicut superius dictum est, sollicite perpendamus quia et eos, quos nunc inopes cernimus, abundantes quandoque videbimus, et qui abundantes aspicimur, largiri negligimus, quandoque inopes erimus. Beatus igitur Job, ut diligenter ostenderet, humilitas atque misericordia, quanta in eum fuerint consideratione sociata, ait : *Si desepi praetereuntem, eo quod non habuerit indumentum, et absque operimento pauperem, si non benedixerunt mihi latera ejus, et de velleribus ovium mearum calefactus est (Job. xxxi)*; ac si diceret : In amore proximi uno eodemque ordine et superbiae vitium et impietatis premens praetereuntem quempiam et humiliter aspiciens non desepi, et misericorditer calefeci. Quisquis enim, super eum cui aliquid tribuit, fastu se elevationis extollit, majorem culpam intrinsecus superbiendo peragit, quam extrinsecus largiendo mercedem, itque ipse bonis interioribus nudus, cum nudum despicit vestiens, eoque agit ut seipso deterior fiat, quo se indigenti proximo meliorem putat, minus quippe inops est, qui vestem non habet, quam qui humilitatem. Unde necesse est, ut cum naturae nostrae consortes exteriora non habere conspiciamus, quam multa nobis desint bona interiora pensemus, quatenus sese super inopes cogitatio nostra non eleve, cum solerter videt quia nos tantum verius quanto et interius indigentes sumus. (*Hieron.*) O quanta beatitudo pro parvis magna recipere, aeterna pro brevibus, pro morituris semper viventia, et habere Dominum debitorem. Si qua autem vidua habet liberos, et maxime si nobis familia est, egentes filios non dimittat : sed ex aequalitate, ut meminerit primum animae suae; et ipsam putet esse de filiis, et partiatur potius cum liberis, quam omnia filiis derelinquat; imo Christum laborum suorum faciat cohaerem. Respondebis, difficile est, durum est, contra naturam, sed Dominum tibi audies respondentem (*Matth. xix*) : *Qui potest capere capiat; et : Si vis esse perfectus, non tibi jugum necessitatis imponit, sed potestati tuae liberum concedit arbitrium. Vis esse perfectus, et in primo stare fastigio dignitatis, fac quod fecerunt apostoli, vende omnia quae habes, et da pauperibus, et sequere Salvatorem, et nudam solamque virtutem nuda sequaris et sola : non vis esse perfecta, sed secundum gradum tenere virtutis, dimitte omnia tua quae habes, et da filiis, da propinquis, nemo te reprehendit, si inferiora secteris, dummodo scias tibi illam jure praelatam, quae elegerit prima. Dicis hoc apostolorum est et virorum, mulierem autem nobilem non posse omnia vendere, quae multis adjumentis vitae hujus indiguit. Audi Apostolum commonentem : *Non ut alius refrigerium, vobis autem tribulatio, sed ex aequalitate vestra abundantia illorum sustentet inopiam, et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum. Unde et Dominus : Qui habet, inquit, duas tunicas, det alteram non habenti (Luc. iii).* Quid si Scythiae frigora sint, et Alpinae nives? non duabus aut tribus tunicis, sed vix pecudum pellibus, repelluntur*

A tur. Quidquid ergo corpora nostra defendere potest, et humanae succurrere imbecillitati, quos nudos natura profudit, hoc una appellanda est tunica; et quidquid in praesentibus alimentis necessarium est, hoc unius diei victus appellatur. Unde praeceptum est : *Ne cogitetis de crastino (Matth. v)*, hoc est de futuro tempore, et Apostolus : *Habentes, inquit, victum et vestitum, contenti sumus (I Tim. vi)*, si plus habes, quam tibi ad victum et vestitum necessarium est, illud eroga, in illo debitorem esse te noveris. Ananias et Saphira apostoli meruere sententiam, quia sua timide servaverunt (*Act. v*). Ergone, inquires, puniendus est, qui sua non dedit? minime : puniti sunt quia mentiri voluerunt Spiritui sancto, et reservantes necessaria victui suo, quasi perfecte saeculo renuntiantes, vanam gloriam sectabantur; alioquin licet libere vel dare, vel non dare : quanquam et cui cupiat esse perfectus, praesens paupertas futuris divitiis compensanda sit. Quomodo autem vidua vivere debeat, brevi sermone Apostolus comprehendit, dicens : *Quae in deliciis est vivens, mortua est (I Tim. v)*.

Gratias autem Deo qui dedit eandem sollicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationem quidem suscepit. (*Ambr.*) Deus qui justus est sciens Corinthios velle proficere, Titi affectum incendit circa eos, ut adimpleret exhortatione suae voluntatem illorum in opere bono, qui videns profectum illorum consolatus est, letatusque in eis. *Sed cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos.* Hoc est, videns proficere illos circa actus bonos, sollicitior factus est circa affectum illorum, ita ut voluntarius proficisceretur ad eos, qui prius etiam rogatus excusarat ab eis propter vitia illorum. *Misimus etiam cum illo fratrem nostrum, cujus laus in Evangelio per omnes Ecclesias : non solum autem, sed et ordinatus ab Ecclesiis comes peregrinationis nostrae, in hac gratia quae ministratur a nobis ad Domini gloriam et destinatum voluntatem nostram.* Istum commendat quia ignorabatur ab his, ut scirent in quanta jam essent boni opinione, ad quos tales viri mittebantur, ut congauderent cum eis, augentes eos in fide operationis Dei, ad ejus gloriam sollicite hoc agebant vicarii Christi, ut conditor Deus caeli et terrae agnosceretur in his. *Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quae ministratur a nobis in gloria Dei.* Quoniam de ministerio agebatur, ideo hoc subicit, ne negligens circa curam pauperum vel sanctorum judicaretur, si hoc segnius ageret : de hac enim re constituerant inter se apostoli, ut memores essent pauperum, quod ad Galatas significat. Cum ergo invituperabilis esset in omnibus apostolus, ne in hac causa indiligens judicaretur, idcirco hoc se praemonere significat, ut hoc opere impleto in omnibus sollicitudo ejus et providentia appareret. *Providemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus.* Providet bona coram Deo, dum quod jubet Deus circa ministerium sanctorum, vel pauperum fieri docet : coram

hominibus vero sic providet bona, quia tales mittit ad hoc opus exhortandum, qui probitate sua non faciant eis scandalum, sed provocent eos, ne bona doctrina apostoli per improvidos ministros ejus in vituperationem caderet. *Misimus autem cum illis, et fratrem nostrum quem probavimus in multis sæpe sollicitum esse: nunc autem multo sollicitiorem, confidentia multa in vos, sive pro Tito qui est socius meus, et in vobis adjutor, sive fratres nostri apostoli ecclesiarum, gloria Christi.* Titum ideo socium suum vocat, quia et ipse episcopus erat, cui ministerium dedit notum in omnibus ecclesiis ipsius provinciae, quibus. addit et tertium fratrem probatum in multis operibus bonis atque sollicitum: per Titi autem relationem referentes bonam voluntatem Corinthiorum et cæterorum missorum quos apostolos ecclesiarum gloriæ Christi appellat. Sollicitiorem se factum esse ostendit videndi illos et exhortandi ad ministerium sanctorum: fiduciam enim accepit audiens meliores esse factos Corinthios. Unde satagebat venire ad eos, certius, quod obaudirent sibi ut bona opera facerent. *Ostensionem ergo quæ est charitatis vestræ et gloriæ nostræ pro vobis in illos ostendite in facie ecclesiarum.* Commonet eos ut in his quos mittit dictionem suam ostendant, ut bona quæ de ipsis audierant vera probarent. Sic enim ostendebant profecisse se monitis Apostoli, si missos ab eo cum honore exceperint, ut cæteræ ecclesiæ agnoscerent vera esse bona, quæ de eis dici coeperant. Provocat ergo animos eorum, quia de quo bene sentitur, solet se meliorem præbere.

CAPUT IX.

Apostolus, suspicionem excludens, docet eleemosynam dandam esse velociter, hilariter et abundanter.

Nam de ministerio quod fit in sanctos, ex abundantia est mihi scribere vobis: scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones. (Ambr.) Et hæc oblectantis verba sunt: superfluum enim esse dicit scribere de ministerio, quod fit in sanctos, ut de his bene sentire videatur. Superfluum est enim si commoneas eum, quem scias facturum, sed ut diligentiam suam ostendat, necessarium est ut scribat, et ut hos promptiores faciat, et quid de his cæteris prædicet, manifestet: quia superflua solent majorem parere sollicitudinem. Nam et Dominus non dubitans de amore erga se Petri apostoli, tertio dicit ei: *Simon Joannis, amas me?* (Joan. ult.) Quæ trina repetitio quasi superflua videtur, sed prodest ad perfectionem monitionis, ut sciat se cum magna diligentia debere curare, quod frequenter mandat. *Quoniam Achaia parata est ab anno præterito.* (Greg.) In quibus enim non tam opera, quam pia vota requirebat, in eis procul dubio plus laudat pia vota, quam opera. Notandum tamen est, quia habet improprium hæc ipsa consolatio cum dicitur, *ab anno priore*; bonum quidem, sed tarde fecerat, atque ideo hoc magister non sine reprehensione laudabat: medicus quippe est, medicamentum vulneri apponit, quod et ea quæ purgata

sunt, refovet, et ea quæ putrida inveniuntur, mordet. (Ambr.) Post Macedones Achaia, id est, ecclesiæ provinciae Achaiae, non tamen omnes quia et Corinthii Achaici sunt, præparaverant se æmulatione ducti Macedonum, ut ministrarent sanctis, quo dicto plus exhortatur Corinthios cum dicit illos paratos ab anno priore, sed expectare jam hoc, ut divideretur ministerium illorum, pro uniuscujusque necessitate. *Et vestra æmulatio provocavit plurimos.* Post Macedones Achaia paratam dicit. Deinde ut et Corinthii fiant parati secundum promissum suum. Cæteræ vero ecclesiæ æmulatione Corinthiorum, dum audiunt illos prius multis erroribus fuisse implicatos, post autem corrigentes se bonæ voluntatis effectos, incitati sunt ad bonum opus; quia si hi qui post acceptam fidem male versati sunt hæc ceperant habere voluntatem, quanto magis isti, in quibus hæc vitia non sunt reperta! *Misimus autem fratres, ut ne quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte, ut quemadmodum dixi parati sitis.* Hos fratres memorat, quos supra, id est, Titum et quos ei adiunxit adjuutores, qui impensius exhortarentur eos ad promissionem implendam in ministerio sanctorum, ut non solum litteris, sed et facie ad faciem oblectarent eos. crebris admonitionibus, ne exsultatio Apostoli, qua in splendore animi eorum gloriabatur, evacuetur. Sæpius ergo hoc memorans, sollicitudinem suam circa eos ostendit, nolens illos confundi. *Ne cum venerint mecum Macedones et invenerint vos imparatos erubescamus nos, ut non dicamus vos, in hac substantia.* Manifestum est, quia si non hoc inventum fuerit quod testificatus est de his, et ipse erubescat in ipsis, et ipsi amplius confundantur, qui nec propter quod testis eis exstitit Apostolus, id agere nisi sunt, quod verum illud facerent, vel propter tanti viri personam. *Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, ut præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, non quasi avaritiam.* Ut sollicitudinem suam adhuc manifestet, rogasse se dixit fratres, per quos admoniti id implerent quod promiserant, et non implebant. Cum supra Titum voluntarium dicat profectum, hoc est, non illi fuisse extortum, sed mox ut audivit libenter amplexus est, ut videatur voluntarius ad illos profectus propter spem illorum: nunc non ideo se rogasse hos significat, quasi nolentes ire, sed suum affectum probat circa illos, quando volentes ire insuper rogat, ut sine aliqua mora fiat, quod et illi volunt, et hic precatur. Hoc ergo agit cum his, ut in promissione sua fideles sint, et se ideo commonere propter exstimationem illorum, non circumvenire, sed ut tantum offerant, quantum non peniteat. *Hoc autem dico quia qui parce seminat, parce et metet.* Parcum avarum significat, cui extorquetur, ut inferat, penitet enim, quia promissit; hoc et de tarditate eorum colligit, qui olim promiserant, et diu deliberabant. Huic parce perparva messis est, quia cum dubitatione seminat, nescit enim prodesse quod facit. *Et qui seminat in bene-*

dictionibus, de benedictionibus et metet. (Greg.) Hic in benedictione seminat, qui bona voluntate, sub spe futuræ retributionis hoc agit. Unde et prædicator egregius, ut ad largitatis gratiam viscera nostræ compassionis accenderet, dixit: *Propter nos egenus factus est cum dives esset, qui si etiam dicit, non ut aliis sit remissio, nobis autem tribulatio, hæc procul dubio condescendendo infirmis intulit, quoniam quibusdam inopiam ferre non valentibus tolerabilius est minus tribuere, quam post largitatem suam ex inopie angustia murmurare.* Nam ut ad magna largiendi studia audientium mentes accenderet, paulo post intulit dicens: *Hoc autem dico, qui parce seminat, parce et metet*: plus autem nonnunquam esse dicimus, compati ex corde, quam dare; quia quisquis perfecte indigenti compatiatur, minus æstimat B omne quod dat, nisi enim dantis manum bona voluntas vinceret, idem prædicator egregius discipulis non dixisset, *qui non solum facere, sed et velle cœpistis ab anno priore.* Facile quippe est in bono opere obedire etiam nolentem, sed hæc magna in discipulis virtus exsisterat, eos bonum, quod illis præceptum est, et ante voluisse. *Unusquisque prout destinavit corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate*: hilarem enim datorem diligit Deus. (Ambr.) Docet illos tunc prodesse hoc in futurum, si læto animo fiat: ex his enim qui inferunt, hunc elegit Deus cui retribuatur, qui devoto corde operatur, quasi thesaurizans sibi apud Deum: quia qui invitus facit, propter præsentem pudorem ne aliis inferentibus turpis inveniatur, mercedem non habet. *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.* Dei potentiam ad esse illis exoptat, ut sicut in emendandis vitiis, et doctrinæ veritate compungit corda illorum, ita et in hoc faveat cœptis illorum, ut abundant in omni bono per gratiam Dei. *Ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum.* (Ambr.) Hoc dicit et optat, ut in omni semper sufficientes sibi sint Dei nutu, nec indigeant his quæ ad salutem necessaria sunt. Si ergo sufficientiam sibi solam eligant, poterunt in Dei opere abundare: illud enim sibi retinendo quod sufficit, cætera in usus sanctorum, vel pauperum impendant necesse est, et hoc erit abundare in omni opere bono; licet enim exigui hominis sit parvum quod tribuit, abundat tamen quia recto iudicio fit, et non solum quæritur quantum, sed et de quanto, et quo animo detur. Denique illa vidua in Evangelio de parvo laudata est, et qui multa mittebant laudati non sunt, illius enim parvum multum est, quia plus misit quam poterat: divites autem minus miserunt, cum plus possent, ac per hoc modicum illius, quia ultra vires suas misit, plus inventum est quam divitum multum, quia de eo quod abundabat eis miserunt, qui ergo tantum dat, quantum potest, recte facit, viduam tamen illam ante se habet, quia hæc omne quod habuit misit (Luc. xxi). Sicut scriptum est: *Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Hoc in Psalmo scriptum est cxi: per exemplum addit ad curam pau-

A perum, ut in omni opere bono abundet. Si enim hujus qui pauperibus largitur justitia manet in æternum, quanto magis ejus qui ministrat sanctis? pauperes enim possunt dici, qui publice egeni sunt; sancti enim discernuntur ab his, quia hi servi Dei sunt, insistentes orationibus et jejuniis, puram vitam agentes. Sicut et Anna prophetissa quæ non discedebat de templo, jejuniis et orationibus serviens die ac nocte (Luc. ii), omnem mundi curam postponens. Misericordia ergo hæc appellata est justitia, quia sciens qui largitur omnia Deum communiter omnibus dare, quia sol ejus omnibus oritur, et pluit omnibus, et terram omnibus dedit, idcirco dividit cum his, qui copiam terræ non habent, ne beneficiis Dei privati videantur. Justus ergo est, qui sibi soli non detinet, quod scit omnibus datum, et justus non solum nunc, sed et in æternum, quia in futuro sæculo hanc habebit secum in perpetuum.

Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum præstabit, et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ, ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem. Omnia Dei sunt, et semina, et nascentia Dei nutu crescunt, et multiplicantur ad usus hominum. Deus ergo qui hæc dat, ipse et jubet de his communicari eis qui indigent, ac per hoc non poterit qui tribuit juxta Dei voluntatem, Dei nutu non augeri incrementis hujusmodi ad amplificandum fructum justitiæ, danti enim addit, ut eo amplius habeat, unde largiretur. Hæc est justitia, ut quia Deus dat, retribuatur ex eo et homo ei, cui deest; hos enim multo ministros esse eorum, qui potiora eligentes copias præsentis temporis spernunt, totos se Dei rebus obligantes. Unicuique enim secundum bonam voluntatem Deus præstat auxilium. Sancti enim qui nihil volunt hic possidere, nisi victum habere et vestitum, hos quæ hæc habere volunt tutores illorum Deus esse disposuit, ut qui bene et simpliciter eis ministraverit, amplifacetur Dei nutu, ut habeat unde semper largiatur, et ad præsens locupletatus, et in futurum. Semel enim seminans his metet, ita ut si futuris spebus consulit, nolit eos subiectos habere, sed magis se eis inclinet, quia a Deo hujus rei accipiet mercedem. Si enim ad præsens humiliari eos sibi voluerit, spem futuri amittit. Hic enim accepit mercedem operis sui, non simpliciter hoc agens, sicut dicit Dominus: *Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam.* (Matth. vi).

Quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo, quoniam ministerium hujus officii, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino, per probationem ministerii hujus, glorificantes Deum in obedientiam confessionis vestræ, in Evangelium Christi, et simplicitate communicationis in illos, et in omnes, et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis. Gratias Deo super inenarrabili dono ejus. Hoc dicit quia quicumque operatur per dispensatores doni Dei hoc opus unde gratie agantur Deo, ab his qui necessarios sumptus

accipiunt sub nomine Christi, non mendicitati subiecti, sed Deo, de cuius bonis alii se norunt, non tantum ab eis gratiæ illis referuntur, sed a reliquis fratribus, qui pro his gratias agent Deo, commendantes factum ipsorum Domino, ut paucis tribuentes a multorum obsecrationibus commendentur Deo : probantes enim mentem eorum in hoc opere, magnificant in eis Dominum, cuius spe firmati, obediunt Evangelio Christi in subiectione mentis, ne velint eos sibi humiliari, ut præbeant quæ necessaria sunt sanctis; et hoc erit in simplicitate agere gratias communicationis illorum, commendantes se orationibus ipsorum et desideris eorum. Quis enim non cupiat oculis videre necessitatibus suis propter Dei nomen subiectos? Denique Dei dona vocantur : Deo enim dat, qui his ministrat, quia qui jubet fieri, ipsi imputatur, quod datur. Gratias autem Deo in his agentes, et super ineffabili dono ejus; donum enim Dei est quod incitat bonum opus homines, spes enim promissa lacessit ad ministerium supradictum.

CAPUT X.

Excusat se Paulus de sibi false impositis per facti evidentiam, per rationem et exempla.

Ipsæ autem ego Paulus, obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi, qui in facie quidem humilis inter vos, absens autem confido in vobis. (Ambr.) Hoc est quod dicit nunc, quia talis est absens, qualis et præsens, nec enim humilis erat ad faciem adulatione, aut subiectione alicujus rei, qui constantiam suam sic zelabatur, ut aliquando etiam a licitis temperaret ne inclinaretur; unde dicit in alia Epistola (I Cor. vi) : *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate : esca ventri et venter escis, et hunc et hanc Deus destruet.* Ideo ergo absens obsecratur, et modestiam Christi interponit, ne præsens durior iuveniat, causa vitiorum eorum, quam est in Epistola, ut componentes se qui adhuc non emendaverant, mollirent sibi rigorem Apostoli, ut moderatos eos inveniens pressa severitate letaretur in eis. Confidentiam itaque fiduciam severitatis significavit, quam forte in Epistola tantum habere putabatur, non tamen præsens facie, quia in prima Epistola severus, et nimis rigidus videtur, et ideo commonet ne eadem severitate præsens utatur, sicut non sperabant. *Rogo autem ne præsens audeam per eam confidentiam, qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos, tanquam secundum carnem ambulemus.* Idem sensus est, quem ut delucidet, repetit : orat enim ut tales illos inveniatur, ne cogatur irasci, sed ut requiescat cum eis. Hic ergo aperuit quod supra significavit, et adhuc in subjectis plenius manifestat, hanc esse confidentiam, quam hic fiduciam dixit, datæ sibi potestatis a Christo, cuius vicarius est, ut vindicet in eos qui sub nomine Christi agentes non obaudiunt ut corrigant, in quibus reprehenduntur. Hos dicit, qui non recipiendi spiritualia quæ ab Apostolo dicebantur, sic eum existimabant, quasi carnalia loqueretur, quæ recipienda non essent. Ideo dicit : *Qui nos arbitrantur secundum carnem ambulare, quia*

A qui spernit spiritualia, putat illa carnalia. *In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus.* Hoc est, in corpore positi, spiritualiter vivimus : spiritualiter enim vivit, qui facit quod placet Deo, hic ergo secundum carnem militat, qui desideriis obtemperat. Omnis enim error caro dicitur : Christo autem ipse militat, qui obaudit eum in fide et disciplina. *Nam arma militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo.* Ideo fortia quia incorrupta, omnia enim carnalia corrupta sunt, arma ergo ideo, quia repugnant vitis, signum habentia imperatoris sui Christi, qui hostis est vitiorum. Sicut enim imperator per milites vindicat suum regnum, ita et Salvator per nos servos suos defendit unius Dei professionem et disciplinam. *Ad destructionem munitionum consilia destruentes, et omnem altitudinem extollemem se adversus scientiam Dei.* Arma spiritualia fides est incorruptæ prædicationis, per hæc Deus vincit principes et potestates, quos constat ut sibi usurpent imperium extolli contra fidem Christi, cogitationibus se hominum inserentes, ut avocent eos a Dei dominio, quas cogitationes destruit veritas fidei. Munitiones ergo principes dicit, et potestates, et spiritualia nequitia, qui se extollunt, et armant infidelium animos ad contradicendum Christo, contra quos pugnat Dei lex, dissipans consilia eorum. *Et in captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Captivat intellectum, dum contradicentem rationem vincit, et ad fidem Christi, cui prius repugnauerat, numilem et mansuetum inducit, et parat. *Et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.* Manifestum est, quia vindicat inobedientiam, cum illam condemnat per obedientiam, tunc illam destruens, quando eos qui resistunt perducit ad fidem, ut perfidia ab his, quibus defendebatur, damnetur. *Quæ secundum faciem sunt, videte.* Nunc vult eos quæ palam sunt considerare, id est, ea quæ editurus est, quia sunt aperta dijudicare. Dicit ergo : *Si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita et nos.* His loquitur quorum tangit superbiam, qui de se præsumentes inflatione animi, minus quam dignum erat de Apostolo sentiebant, quasi non egerent præceptis ejus; quos commonet, ut si de se confiderent, quia erant servi Christi, non utique deberent de Apostolo dubitare : sed et de eo quamvis impar sit, vel similiter sentire, cum utique magis præferre sibi deberent magistrum gentium; sed hic humilitatem illos in se docet æquans se illis, cum esset vas electionis, et magister gentium in fide et veritate. Hoc ergo vult illos considerare, quod utique clara luce videtur, quia de Apostolo nemo credentium non plus æstimet, quam de se, quanto magis nemo minus, quam de se debeat æstimare? hos ergo contestatur ac docet ne elatione mentis, bonæ vitæ meritum perderent, qui enim scit se aliquid esse, humiliat se ut amplior fiat. *Nam et si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit Dominus, in ædificationem, et non in destructionem vestram, non erube-*

acum. Nunc significat quia superius se humiliavit, ipsa se comparando, cum si se erigat, non erubescat quia a Domino accepit potestatem prædicandi, ut salvet, non ut perdat obaudientes. Si ergo hic, qui a Domino missus est, inclinat se et comparat se inferioribus, quanto magis hi qui nullius erant testimonii, comparare se non deberent, non dicam præferre majoribus? *Ut autem non existimer tanquam terrere vos per epistolas.* Ille potest videri terrere per epistolas, qui neque auctoritatis alicujus est, neque præsens fiduciam habet arguendi, absens autem ideo audet, quia præsens timet. *Epistolæ, inquit, graves sunt et fortes, præsentia autem corporis infirma et sermo contemptibilis, hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales et præsentis in facto.* Ideo non se alium esse absentem, quam præsens est, probat, quia non erat præsumptor, a Domino enim acceperat potestatem: cui enim non est data potestas absens potest audere, præsens autem pudorem patitur. Ideo Apostolus non erubescit dum corripit, quia fiducia potestatis hoc agit. Hæc propter hos loquitur qui non missi prædicabant adulantes quia seipsos commendare volebant. (Greg.) Sed plerumque prædicatores sancti ostendere semetipsos, ut prosint, cupiunt, nec tamen possunt, plerumque ut quieti sint appetunt, nec tamen permittuntur. Nemo igitur scit quando lucem nubium pluvie ostendat, quia nemo comprehendet quando Deus virtutem prædicationis dat, ut prædicantium gloria clarescat. Unde Dominus ad Job ait: *Nunquid scis quando præceperit Deus pluvii, ut ostenderent lucem nubium ejus?* (Job. xxxvii.) Ac si aperte dicat, nunquid si venturos in mundo prædicatores jam conspicias, quando eos ad prædicandum Dominus repletionem spiritus impellat, quibusve modis eorum vite claritatem modo innotescat, apprehendis? unde adhuc apte subjungitur: *Nunquid nosti semitas nubium magnas, et perfectas scientias?* (Ibid.) Habent istæ nubes semitas subtilissimas, scilicet sanctæ prædicationis vias, angusta quippe porta est quæ ducit ad vitam. Eos ergo per semitas astringunt, qui ab intentionis eorum tramite per lata mundi desideria evagando non exeunt: arcta enim bene vivendi censura non est ampla via, sed semita, in qua prædicator quisque studiose constringitur, qui se sub præceptorum custodia sollicite coangustatur.

Non enim audemus inserere, aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant. (Amb.) Hi sunt qui semetipsos commendant, qui non accepta potestate dominari volunt, nomini suo vindicantes auctoritatem; qui eum mittitur non sibi, sed ei a quo mittitur vindicat potestatem, per quod etiam ostendit se a Domino dispensatorem electum. Sic ergo non se conjungit, aut comparat his qui non missi prædicant, dum nihil ultra concessum præsumit. Sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, et comparantes nosmetipsos nobis. Nos autem in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ, quam mensus est nobis Deus. mensuram vertigendi usque ad vos. Tanta se uti

dicat potestate, quanta concessa est ab auctore, nec mensuram egredi vult; idcirco non superba, inquit, erit gloria nostra, quando non egreditur terminum datæ potestatis. Gloriam pro auctoritate posuit, quæ utebatur in correptionibus peccatorum, ut salvos eos faceret, nec tamen se gloriarì dicit in extollentia potestatis, sed ad ædificationem illorum: ostendit enim potestatem, de qua si goriari vellet, non illum puderet, quia data est illi a Domino. Sed hic sic illa utitur, ut non gloriatur nisi in profectu credentium, corripiens constanter vitiosos, ut gloriatur in salute illorum, ut potestas data saluti proficiat, non elationi. Duplici igitur genere non se in immensum gloriari testatur, et quia secundum datam potestatem, sicut dixit, et quia non ultra quam prædicatio ejus personabat, vindicabat sibi auctoritatem. De his enim confidebat quos ipse fundaverat in fide Christi; partitum enim dicit unicuique ad quos in prædicatione dirigeretur, ut singuli aliquas civitates proprias haberent, de quorum fide gloriarentur. Dei enim nutu Macedonibus prædicare advocatus est hic Apostolus, et ut Corinthiis evangelizaret a Domino monitus est. His ergo audenter loquitur, quos ipse fundavit, et ad quos Dei nutu pervenit: cæteris non tali fiducia, quia in aliena regula erant, hoc est in parte alterius evangelistæ. *Non enim quasi non pertinentes ad vos superextendimus nos.* Hoc est, non quasi non missi pervenimus ad vos in prædicatione, sed destinati Deo mittente nos ad vos. Superextendi autem est ultra extendi, quam conceditur, sed non ultra, quia mensuram dedit Deus, quam servarent evangelistæ ejus, quam hic se custodisse testatur. Ideo enim hoc ostendit, ut sciant quoniam a Deo ad hos directus est, ac per hoc obaudire illos debere monita ejus, ne contemnentes Deo a quo missus est resistere viderentur. *Usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis laboribus.* Hic manifestius apparet quod dicit, quia ipse illos fundaverat, ideo tanta fiducia ad hos loquitur: nec enim labore alterius acquisiti fuerant ad fidem, sicut in alia Epistola ait (I Cor. iv): *In Christo enim per Evangelium ego vos genui.* Non ergo extra mensuram gloriatur, qui in labore suo gloriatur. *Spem autem habentes crescentis fidei vestræ in vobis magnificari.* Quia fructum laboris sperat quæsitæ fidei eorum, idcirco non negligenter hoc agere se profitetur ne tædiis et molestiis cederet, quia magnificari se credit apud Deum, si augeantur in fide auditores ejus, sicut dicit Dominus: *Pater, sicut misisti me in hunc mundum, et ego misi eos in hunc mundum, et pro eis sanctifico meipsum* (Joan. xvii): hoc dicit, quia testimonium magistri est in discipulis obaudientibus. Unde ait. *In vobis magnificari, secundum regulam nostram in abundantiam, etiam in illa quæ ultra vos sunt evangelizare.* Lætiore fide eorum, ultra eos prædicaturum se necessario profitetur, ad augendam gloriam prædicationis, ubi non adhuc fuerat prædicatum. *Non in aliena regula in his, quæ præparata sunt gloriari.* Manifestum est quia vir præ-

dens, non in his confidit, neque gloriam sperat, quæ in aliorum laboribus constant. Ideo et Apostolus non audet in hos qui alijs prædicantibus crediderunt, ne in alienis laboribus gloriari videretur: sed hoc nititur, ut eis prædicet quibus non erat annuntiatum, ut gloriam labore suo quærat. Qui autem gloriatur in Domino gloriatur. Hoc dicto significavit ipsam confidentiam, et gloriam Domino dandam, cuius gratia est, ut qui in potestate evangelica confidit, Deo auctore confidat, ut quæstus omnis negotii divini Domino in lucrum veniat. Sed qui non accipit potestatem a Deo non potest in Domino gloriari, quia suam gloriam quarit. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Verum est, quia illum Dominus commendat, et ille probatus est, quem dignum habet, ac mittit ut prædicet donum ejus. Quem autem non mittit, non illum commendat: ipse autem se commendat qui non missus prædicat, ac per hoc idoneus non est, sed præsumptor et reprobus.

CAPUT XI.

Præmittendo rationem suam ponit commendationem Apostolus, ex suis operibus, et malis perpeisis.

Utinam sustineretis modicum quid-insipientiæ meæ, sed et supportate me. (Ambr.) Incipiens vera de semetipso narrare, insipientem se dicit, quia ad laudem ejus videtur pertinere. Propter quod dictum est, « non te laudent labia tua, sed proximi tui: » sed hic dolore compellitur propter hos, qui cum de eo præ cæteris bene sentire deberent, indigne sentiebant. *Æmulor enim vos Dei æmulatione: despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Quæ locuturus est amore eorum dicturum se ostendit, ut non magis ad laudem ejus proficiat, sed ad horum profectum, ut discant, quemadmodum parenti suo in Evangelio faveant: quia vituperatio patris, detractio filiorum est, et laus filiorum gloria patris est. Virgines ergo eos esse in fide, unde et corruptores fidei zelatur ab his, ut in die iudicii incontaminatis eos assignet judici Christo. Hinc est unde et in Apocalypsi Joannis legitur: *Hi sunt, inquit, qui cum mulieribus se non coinquinaverunt, virgines enim permanserunt: hi sequuntur Agnum quocunque vadit* (Apoc. xiv). In mulieribus errorem significavit, quia error per mulierem cepit, sicut et Jezabel mulierem dicit propter uxorem Achab, quæ zelo Baal Dei prophetas occidit (*III Reg. xviii*), cum intelligatur idololatria, qua corrumpuntur mores, et fidei veritas. Nam si mulieres intelligas, ut ideo putes virgines dictas, quia corpora sua incontaminata servaverunt, exclusis ab hac gloria sanctos, quia omnes apostoli exceptis Joanne et Paulo uxores habuerunt, et vide an conveniat accusare apostolum Petrum, qui primus inter apostolos est, quanto magis inter cæteros! (*Aug*) Quod vero in evangelica parabola (*Matth. xxv*) sponso dixit obviam venire virgines, sic intelligendum puto,

ut ex ipsis virginibus constet ea, quæ dicitur sponsa, tanquam si omnibus Christianis in Ecclesiam concurrentibus, filii ad matrem concurrere dicantur, cum ex ipsis illis constet ea, quæ dicitur mater: nunc enim desponsata est Ecclesia et virgo est ad nuptias perducenda, id est, cum se continet a corruptione sæculari; illo autem tempore nubet, quo universa mortalitate prætereunte immortalis conceptione fetatur: *Desponsavi, inquit, vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Vos, inquit, virginem a plurali ad singularem concludens: ideo et virgines dici possunt, et virgo. *Timeo autem ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, et excidant a simplicitate, quæ est in Christo.* (Ambr.) Ostendit quia causa cogitur vera de se protestari, ad hoc enim gloriam sibi datam proficitur, non ut se laudet, sed ut illos deformet qui sub nomine Christi contra Christum prædicabant, a quibus Corinthii seducebantur, et veritas hæc his magis quam ei proficeret. Hoc enim agit, ne audiantur seductores, quos diabolo comparavit propter astutiam malitiæ eorum, quia corrumpere fidelium corda a veritate Christi conantur. Hoc ergo timens semper sollicitus de eis est ne violentur. (*Aug*.) Virginitatem corporis paucae feminae habent in Ecclesia, sed virginitatem cordis omnes fideles habent in ipsa fide. Virginitatem cordis timebat Apostolus corrumpi a diabolo, quam qui perdidissent, sine causa sunt virgines corpore. Mulier catholica præcedit virginem hæreticam; illa enim non est virgo in corpore, illa mulier facta est in corde, et mulier, non a marito, sed a serpente. Quid autem Ecclesia? *Super aspidem, inquit, et basiliscum ambulabis* (rex est serpentium basiliscus, sic diabolus rex est dæmoniorum), *et conculcabis leonem et draconem.* (Psal. xc).

Nam si is qui venit, alium Christum prædicat quem non prædicavimus, aut alium spiritum accipitis, quem non accepistis, aut aliud Evangelium, quod non recepistis, recte pateremini. (Ambr.) Quare ait: *Recte pateremini*, si alius vobis Christus prædicatus fuisset, aut si alius spiritus, vel aliud Evangelium traditum vobis fuisset, cum dicat Galatis: *Si quis vobis annuntiaverit præterquam quod accepistis, anathema sit?* (*Gal. i.*) Si Galatis perversum erat aliud accipere, quam ab apostolis fuerat traditum, quomodo Corinthiis rectum erat, si alius Christus prædicatus illis fuisset? Sed sciens Apostolus nunquam alium Christum, quam hunc qui crucifixus est prædicari, idcirco ait, *Recte pateremini*, si vobis alius potior Christus ab his qui veniunt prædicatus fuisset; Galatis autem anathema dixit, si aliud audirent quod non utique majus esset, sed contrarium. Porro autem, inquit, ipse Christus prædicatur ab his, qui a nobis annuntiatur, et hoc Evangelium, quid causæ est, ut nos inferiores habeamur, cum nihil amplius ab illis addiscatur? Superius de pseudoapostolis loquitur, fidei corruptoribus, hoc loco autem de veris prædicatoribus, quia

plebs Corinthiorum variis erroribus fluctuabat, ut aliqui faverent pseudoapostolis, quidam eis a quibus compositis verbis eadem audiebant quæ ab Apostolo audierant, alii autem apostolis favebant, quia cum Domino fuerant, apostolum suum Paulum deformantes, quia in carne non viderit Dominum.

Existimo enim me nihil minus fecisse a magnis apostolis. Non vult gratiam Dei inferiorem in se videri, quia similiter docuit et eadem fecit, quæ faciebant apostoli qui propensiores videbantur, quia priores cõperant docere et fuerant cum Domino. Unde maioris auctoritatis esse putabantur, cum huius Apostoli electio cum testimonio sit, et amplius cæteris laboraverit, et Dominum in templo orans viderit, et locutus sit ei. *Et si imperitus sermone, sed non scientia.* Hoc non ad apostolos pertinet, quia non erant eloquentes, ut puta sine litteris, pleni tamen sancto Spiritu, sed hos tangit, quos præferebant Corinthii causa accurati sermonis, cum in religione vis sermonis necessaria sit, non sonus dulcis. Quomodo tamen se humiliat ut imperitum se esse dicat in sermone, et ubi est illud, quod Festus ait: *Paule, inquit, Paule, multæ litteræ te faciunt extorrem [exordem]?* (Act. xxvi.) Hoc ergo dicens non se loqui nescire voluit intelligi; sed propter eos qui non per fidem, sed per eloquentiam commendari volebant, et in eo tamen dixit se imperitum, quod non habet crimen. In eo autem quod non caret crimine, et acquirit salutem, non se imperitum pronuntiavit, quia qui imperitus est in sermone, reus non est apud Deum, qui autem scientiam Dei non habet, reus est ignorantiae, quia non licet ignorare, maxime quod pertinet ad salutem. Quamobrem Apostolus, spreta eloquentia, id agebat, ut fides teste virtute acceptabilis esset, ut non fidem eloquentia commendaret, sed virtus, cui cedit eloquentia. *In omnibus autem manifestus sum vobis.* Manifestum se dicit esse Corinthiis in omnibus, quia non ignorabant etiam loquendi habere illam peritiam, et hoc scientes alii favebant in eo, quo istum inferiorem nesciebant, ideoque commotus loquitur, quia hoc peius erat, ut cum scirent illum in nullo deesse, humiliarent illum cæteris; cum vidissent per eum non solum impleri prædicationem, sed signa ac prodigia fieri apostolica. *Aut nunquid peccatum feci meipsum humilians, ut vos exaltemini.* Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis? Quoniam inflati erant eo quod sumptus ab eis accipere noluit, et propter hoc alios ei præponebant, ideoque, nunquid peccavi, ait, quia me humiliavi, ut me indignum ad accipiendum iudicaret? quia inde mihi irascimini, cum hoc non peccati sit, sed gloriæ. Itaque sic se humiliavit, cum id quod sibi debebatur, non exegit: debitum enim erat, ut sumptus ab his acciperet, quibus prædicabat Evangelium Dei, sicut Dominus constituit dicens: *Dignus est operarius mercede sua* (Luc. x); sed ut ad utilitatem eorum proficeret, refutavit: duabus enim ex

causis oblatos sumptus refutavit, ne et pseudoapostolis similis inveniretur, qui non ad gloriam Dei, sed ad suam utilitatem prædicabant, ut non occasionem acciperent deprædandi; alio enim non accipiente, non potest alter multum expetere, et ne vigor evangelicæ potestatis torpesceret; qui enim peccantibus accipit, arguendi auctoritatem amittit. Sic ergo exaltantur, cum ideo ab eis non accipitur, ut correpti emendantur, a morte elevati ad vitam. *Alias ecclesias expoliavi accipiens stipendia ad ministerium vestrum, et cum essem apud vos et egerem, nulli onerosus fui.* Ostendit enim non solum noluisse se ab eis accipere, sed et ab aliis accepisse, et eis ministrasse, et ut multum hoc ostendat fuisse, non parum, ait: *Alias expoliavi ecclesias ad ministerium vestrum.* Non parva ergo significat se in eos impendisse: cum enim dicit, *expoliavi*, multa accepta et data significat, non extorta; unde subiicit, accepto stipendio, stipendium enim est quod militans accipit ad sumptus vice mercedis. Ruborem ergo incussit eis, quia non utique dolo refutavit, quando ipse eis ministravit, et ut per hoc ministerium, quod promiserant facilius implerent, scientes se esse debitores, ut non valde jam gloriosum sit ministerium eorum, sed debitum, ne vel inde se iactarent. *Et cum essem, inquit, apud vos, et cum egerem nulli onerosus fui,* in tantum eis proficere voluit, ut egestatem suam consolaretur propter eorum salutem: passus enim egestatem contentus fuit, ne illi aliquod scandalum paterentur; qui enim dat putat se exaltari, et jam non se patitur argui. *Nam quod mihi deerat suppleverunt fratres, qui venerunt a Macedonia.* A Macedonibus semper accepit, quia prius vitia sua correxerunt; et sicut a Corinthiis accipiendum non erat, ne illis in scandalum proficeret: sic iterum a Macedonibus accipiendum erat, ne bene seminantes fructum amitterent. *Et in omnibus sine onere me vobis servavi et servabo.* In eo se perman-surum dicit, ut si se corrigant, propter pseudoapostolos, qui occasionem quærebant deprædandi eos. (Greg.) Pensemus ergo si possumus, Paulus apostolus, qui tantum patiens inter persecutores, quantum mansuetus inter discipulos fuerit, gerte Corinthum veniens ab idolorum servitio Corinthios retraxit, quis esset verus Deus innotuit, æternæ eis vitæ gaudia prædicavit, et cum magnam multitudinem populi in fide collegisset, tantam illic inopiam pertulit, ut victus sui gravi necessitate laboraret, et panem terræ a discipulis non accepit, quibus panem cœli prædicavit, instabat verbo pro vita audientium, instabat labori manuum pro vita corporis sui, de terris quoque aliis ei stipendia a discipulis mittebantur, ut Corinthiis prædicare sufficeret; ipse quippe ad eosdem Corinthios post per Epistolam loquitur, dicens: *Cum essem apud vos et egerim, nulli onerosus fui; nam quod mihi deerat suppleverunt fratres qui venerunt a Macedonia,* quibus ad magnum quoque improprium præmisit, dicens: *Alias Ecclesias expoliavi, accipiens stipendium ad*

ministerium vestrum. Pensemus ergo si possumus, A
cujus hoc mansuetudinis fuerit, panem spiritus prædicare, et panem carnis non accipere, corda audientium de divitiis æternis instruere, et inter eosdem discipulos fideles et abundantes fame laborare; inter satiatos pati inopiam, nec tamen quod patiebatur dicere; quæ patiebatur non dicere, nec tamen dolere; videre dura erga se corda auditorum tenacium, nec a prædicatione desistere. Nam sicut apostolorum Acta testantur, anno et sex mensibus continue in eadem civitate prædicavit (*Act. xviii*); cumque ab eisdem Corinthiis recessisset, ad eos postmodum scribit, quod apud eos positus pertulit: quare autem hoc eis cum inter eos viveret nunquam dixit? ne quod erga eum factum ex bona voluntate non fuerat, fieret ex jussione, et cum innotesceret eorum misericordia, remaneret voluntas ignota. Quare autem hoc postmodum longe positus scribit? ne omnimodo discipuli incorrecti remanerent, et quales magistro in tenacia fuerant, aliis quoque fratribus tales essent. Vere et in hoc Paulus, vere magister gentium sua negligens, aliena curans, implevit quod prædicaverat, Nemo quod suum est querat, sed quod alterius, et non quæ sua sunt singuli cogitantes, sed ea quæ aliorum. Quanta itaque ista mansuetudinis virtus est, quanta tranquillitas spiritus? quis autem nostrum, si unum hujus mundi vitæ ad omnipotentis Dei servitium convertisset, seque egere conspiceret, et illam sibi vitæ suæ subsidia non præbere, non protinus de ejus vita desperasset? quis non incassum laborasse se diceret? quis non ab ejus exhortatione obmutesceret quem in semetipso primum ferre fructum boni operis non videret. Sed Paulus per mansuetudinem in virtutum vertice solidatus perstitit, prædicavit, dilexit, et bonum quod cœperat explevit, atque portando et persistendo discipulorum corda ad misericordiam perduxit. Nam eorum profectum postmodum scire se indicans in eadem Epistola scribit (*Supra cap. ix*): *De ministerio quod fit in sanctis abundanti est mihi scribere vobis: scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones, quomodo Achaia parata est ab anno priore, et vestra æmulatio provocavit plurimos. — Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloria non infringetur in me in regionibus Achaiae.* (Ambr.) Hortatur omnem Achaiam ut ministrent sanctis, sibi autem non permittere, ne cœptam gloriam non impleret: gloria est enim a licitis abstinere, maxime ad aliorum salutem. In Achaia ergo regionibus noluit uti, in cæteris usus est, et amplius promittit sub testimonio Christi, dicens, in eo mansurum, ne aliquando ab Achaia regionibus acciperet: *Quare? quia non diligo vos? Deus scit.* Reddita ratione etiam Dei scientiam testem dat dilectionis suæ, quam habebat erga eos, quia non ideo volebat accipere, quia non illos diligebat, sed ideo magis, quia amabat eos, ut hoc ipsum prodesset illis, sicut dixi. Quod autem facio, et faciam, ut amputem occasionem eorum, qui

volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut et nos. Gloria pseudoapostolorum in pecuniis erat accipiendis, ideo Apostolus hoc refutavit, ne illis similis videretur, quia nisi hoc ab Apostolo vitatum fuisset, major occasio illis data fuisset accipiendi, aut magis extorquendi, quando in hac reformam ab Apostolo datam ostenderent.

Nam ejusmodi pseudoapostoli operarii subdoli sunt, transfigurantes in apostolos Christi. Subdoli sunt quia in avaritia, et non religiosa mente, neque missi prædicant Christum, nomen sibi apostolicum usurpantes. Et non mirum: ipse enim *Satanas transfiguravit se in angelum lucis.* Manifestum est, quia frequenter multos fallit Satanus, ostendens se illis, quasi angelum Dei, ut decipiat eos; unde Jesus Nave sollicitus quesivit, quis esset qui ei apparuit (*Jos. v*); et apostoli in nave perterriti, putabant phantasma esse, unde Petrus apostolus dicenti Domino: *Notite timere, ego sum, facile credens, ait: Si tu es, jube me venire ad te super aquam* (*Matth. xiv*), ut ei firmiter posuisset pedem super aquas, sciret verum esse; quia non erat phantasma quod apparebat. Non est ergo magnum si ministri ejus transfigurentur, velut ministri justitiæ. Ministri justitiæ apostoli sunt, quorum se hi socios mentiebantur, ut deciperent audientes. Quorum finis erit secundum opera ipsorum. Sine dubio, quia judicabuntur hujusmodi, secundum animi sui nequitiam, quia non propter Deum, sed propter suum ventrem simulant se ministros Dei, finem tamen illorum secundum opera illorum dixit, ut sicut opera ei cura ventris interit, ita et hi interire intelligantur. (*Greg.*) Antiquus hostis ille aliter religiosas hominum mentes, aliter vero huic mundo deditas tentat. Nam pravis mala, quæ desiderant aperte objicit, bonis autem latenter insidians sub specie sanctitatis illudit. Illis velut familiaribus suis, iniquum se manifestus insinuat; istis vero velut extraneis cujusdam quasi honestatis prætextu se palliat, ut mala quæ eis publice non valet, tecta bonæ actionis velamine subintromittat. Unde et membra ejus sæpe cum aperta nequitia nocere non possunt, bonæ actionis habitum sumunt, et prava quidem se opere exhibent, sed sancta specie mentiuntur. Iniqui enim si aperte mali essent a bonis recipi omnino non possent, sed sumunt aliquid de visione honorum, ut dum boni viri in eis recipiunt speciem quam amant, permixtum sumunt etiam virus, quod vitant. Unde quosdam Paulus apostolus intuens sub prædicationis velamine ventris studio servientes ait: *Ipsæ enim Satanæ transfiguravit se in angelum lucis* (*II Cor. xi*). Quid ergo mirum, si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ? Iterum dico, ne quis me putet insipientem, alioquin velut insipientem accipite me, ut et ego modicum quid glorier. (Ambr.) Supra jam dixit, « utinam sustineretis pusillum imprudentiam meam, » hoc nunc repetit, semper enim proponit quod postea multis interpositis prosequatur. Quod ergo supra posuit, modo incipit enarrare, nam vora dicturus, velut

Insipientem se dicit, quia videntur ad laudem ejus A
pertinere, *ut et ego*, inquit, *modicum glorier*, modicum hoc dicit, quia in verbis, non in sensu est. Non ergo vere ad gloriam suam hæc loquitur, sed vult illis ostendere, quia quos putant gloriosos, nihil plus ab eo habent, ac per hoc si putantur hi gloriosi, et ego inquit, ideo insipientis hoc esse dicit, ut ad laudem suam aliquid prosequatur, se autem coactum hæc loqui, dolet enim ei, ut illos putarent sublimes, hoc contempto, qui nihil plus ab eo haberent. *Quod loquor, non loquor secundum Deum.* Secundum Deum non loquitur, quia ad carnis tuniorem hæc pertinent, nec de inflatione apud Deum surgit gloria, quia apud Deum humilitas gloriosa est. *Sed quasi in insipientia in hac substantia gloriæ.* Non plenam dixit insipientiam, sed ex parte, veritas enim est, sed quia elatio vitiosa res est, ideo quamvis verum sit quod dicitur, quasi in insipientia tamen est unumquemque laudare se, plena autem insipientia est, si se falsis quis laudet, ille enim superbus de vero est, hic stultus de falso: substantia tamen gloriationis in hac causa carnalitas est, quia sicut flos feni, ita decidit gloria ista. *Quia multi gloriantur secundum carnem, et ego gloriabor.* Hoc dicit, quia jam aliqui ex Judæis credentes præsumebant sibi, quod essent filii Abrahæ, hoc est, secundum carnem gloriari, nobilitatem sibi carnis vindicare; inde enim sibi defendunt generis prærogativam, quia filii ejus dicuntur, qui Deo credidit, cum anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Si ergo hæc gloria est, inquit, et ego C
gloriabor, quia et ego filius sum Abrahæ, sed nihil prodest apud Deum filium esse Abrahæ, quia fides est, quæ salvat, non propagatio generis Abrahæ, ideoque gloria hæc carnis est, gloria, ut puta, si dicatur nobilis hominis filius. *Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes.* Insipientes appellat, qui de carnis circumcisione gloriantur, et quia a Corinthiis portabantur ut gloriosi viderentur, ideo Apostolus etiam sustineri se ab his vult, ut et ipso hoc se esse ostenderet, quod erant hi, et non tamen gloriari ex hac parte secundum Deum. Unde gloriam hanc insipientiam vocat: gloriari enim se dicit secundum carnem, sed hoc stultum esse proficitur, ut et gloriam hanc inaniret, et se coactum in laudem carnis erupisse doceret. Igitur ironia D
est hæc, nam quomodo prudentes sunt, qui sæpe reprehenduntur? nonne plus sapit insipientia Apostoli, quam horum prudentia? hic enim sapiens sustinet imprudentes, qui patientia sua suffert eos, ut possint proficere, ne provocans, aut alijciens eos, pejores illos faciat, aut certe si in illis proficere non potuerit, suam modestiam custodit, horum in Corinthiis nihil est. Quomodo ergo libenter sufferunt imprudentes, cum ipsi sint sapientes, nisi quia non sic vult intelligi, sicut sonant verba? hoc in sensu, et in pronuntiatione est, quia eadem quidem verba non eundem habent sensum, aliter pronuntiat, aliter sentit, nam aliquando confirmat, aliquan-

do negat quod dicit; hi enim ut imprudentes insipientes sufferebant falsos apostolos. *Sustinetis enim, si quis vos in servitutem redigit.* Hoc verum est, quia redigebantur in servitutem, non per prudentiam, sed per stultitiam ut famularentur pseudoapostolis. *Si quis devorat.* Nec hoc falsum est quia contenti erant devorari res suas a falsis doctoribus. *Si quis accipit.* Accipere est aliquem dolo capere ideoque significat hos capi a dolosis magistris, et ferre quod non expedit. *Si quis extollitur.* Extollentia superbia est, hos ergo tangit, qui superbi erant, male taxantes Apostolum, et his non displicebant. *Si quis in faciem vos cædit.* In faciem cæditur, in cuius os injuria irrogatur, nunc hos significat, qui eo quod essent ex genere Abrahæ obrectabant eis, quod essent incircumcisi, se præferentes, hos humiliantes. (Aug.) Facies autem est qua quisque cognoscitur, et legimus apud Apostolum: *Toleratis enim, si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit.* Deinde continuo subjecit, *secundum ignobilitatem dico*, ut ostendat, quid sit in faciem cædi, hoc est contemni ac despici, quod quidem non ideo dicit Apostolus, ut illos non sustinerent, sed ut se magis, qui eos sic diligeret, ut se ipsum pro eis vellet impendi. *Secundum ignobilitatem dico.* Ignobilitatem dicit, hoc quod supra ait, et ego gloriabor secundum carnem. non enim dicit ad laudem pertulere, quia infirmus non erat, in quo se jactabant, quos occulte tangit. Unda adjecit: *Quasi nos infirmi fuerimus in hac parte.* (Ambr.) Manifestum est, quia non erat in hac gloria infirmus, in qua se præferebant credentes judæi, quos hi patiebantur, quasi Apostolus eorum in hac re esset dissimilis, quia et ipse erat ex semine Abrahæ, ac per hoc infirmi non erant in hac gloria carnis. Infirmi autem hi judicabantur qui applicati fuerant generi Abrahæ. Isti enim quasi firmi in eo quod illi se præferebant, eo quod essent Israelitæ, in hoc ipso volunt se sufferri, ut ostenderent in hac gloria carnis non se esse dissimiles et infirmos, cum de sua causa loquitur subinducit, et Barnabæ personam socii sui, unde et in prima dicit Epistola (I Cor. ix): *Aut ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi*: non ergo minores erant in hac gloria, in qua se Judæi jactabant, sed non inde plandeabant; denique dicit: *In quo quis audet in insipientia dico, audeo et ego.* Hoc est, non fuisse infirmum in gloria, qua se jactabant Israelitæ, nec quidem ex hac re prudentem judicari, præferre enim se nolunt prudentes. In insipientia ergo dicit audere in eo, quod audent hi, qui se jactant, eo quod sint filii Abrahæ, ut gloriam illorum inaniat, imprudentem se pronuntiat, ne illi prudentes viderentur, in hac parte aut nobiles, *Hebræi sunt et ego, Israelitæ sunt et ego, semen Abrahæ sunt et ego.* In his parem se eorum, de quibus supra significavit, ostendit, ut detractationes eorum, quibus indignus ab his judicabatur, falsas ostenderet. *Ministri Christi sunt et ego*: ut minus

sapiens dico, plus ego. Vera de se dicens insipientem se pronuntiat, ut intelligatur coactus in laudem suam prorupisse. Nam qui sponte ea refert, quæ ad laudem ejus proficiant, imprudentem se non dicit. Ostendit ergo quæ sint, quæ faciant illum ministrum Christi magis esse, quam sunt reliqui prædicatores: occasione enim inventa omnium tangit, personas etiam apostolorum, dolens quia Dei gratia minor in hoc judicabatur, cum eadem operaretur, quæ cæteri apostoli, et fidei causa majora exitia toleraret. Unde et in alia Epistoladicat (*I Cor. xv*): *Plus illis omnibus laboravi.* (Greg.) Hinc est ergo, quod prædicatores boni, et honorem propter elationem fugiunt, et honorari tamen propter imitationem volunt. Sic nimirum Paulus apostolus discipulis loquens honorem fugit, et tamen quantum esset honorandus, ostendit. Nam cum Thessalonicensibus diceret: *Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis sicut scitis, neque in occasione avaritiæ, Deus testis est, secutus adjunxit: Nec querentes ab hominibus gloriam neque a vobis neque ab aliis, cum possimus oneri esse, ut Christi apostoli, sed facti sumus parvuli in medio vestrum (I Thess. ii).* Rursus Corinthiis fugiens honorem dicit: *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum, Dominum nostrum: nos autem servos vestros per Jesum Christum (II Cor. iv).* Quos tamen videns falsorum apostolorum persuasionibus a veræ fidei tramite deviare, eis se summopere, quantum esset honorandus, ostendit dicens: *In quo quis audeat, in insipientia dico, audeo et ego, Hebræi sunt et ego, Israelitæ sunt et ego, ministri Christi sunt et ego, ut minus sapiens dico, plus ego,* quibus etiam subjungit, quod ei quoque tertii cœli secreta patuerint, quod raptus etiam paradisi arcana penetravit, ecce honorem fugiens servum se discipulorum prædicat, ecce honorem pro utilitate audientium quærens falsis apostolis vitæ suæ merita superponit: egit quippe doctor egregius, ut dum ipse qualis esset agnoscitur, et vita et lingua male prædicantium ejus comparatione vilesceret. Illos videlicet commendaret, si se absconderet, cumque se non ostenderet errori locum dedisset; miro igitur modo et humilitatis exhibet gratiam et utilitatis quærit incrementa, ut et servum se discipulorum prædicet, et adversariis potius demonstraret, ostendit discipulis, quid humilitatis acceperit, ostendit adversariis quid sublimitatis. Innotescit contra adversarios quid haberet ex munere: innotescit discipulis qualis apud se maneat in cogitatione. Innotescit adversariis qualis foris appareat in operatione. Sancti enim viri dum coguntur bona narrare quæ faciunt, non elationi serviunt sed utilitati. *In laboribus plurimis.* (Amb.) Ideo in pluribus ait laboribus quia, et illi laboraverunt, sed non tantum: hic enim a mane usque ad quintam horam victum manibus quæritabat, et exinde usque ad decimam horam disputabat publice tanto labore, ut contradicentibus suaderet. *In carceribus abundantius.* Apertum est fre-

quentius istum missum fuisse in carcerem quam illos. *In plagis supra modum.* Ideo supra modum, quia ultra quam oportuit: nam et illi cæsi sunt, sed non tantum. *In mortibus frequenter.* Verum est, quia frequentius hic pericula sustinuit, quam cæteri. *A Judæis quinquies quadragenas, una minus, accepi.* Hoc dicit, quia quinquies flagellatus est a Judæis secundum legem Moysi accipiens plagas triginta novem, sicut scriptum est in Deuteronomio (*Deut. xxv*) quod per quinque ergo vices factum est, hic summatim refert. *Ter virgis cæsus sum.* Hoc a gentibus passus est. *Semel lapidatus sum.* A Judæis lapidatus est in civitate Lycaonia (*Act. xiv*). *Ter naufragium feci.* Qui omni tempore legitur navigasse adversis procellis, facile fuit ter naufragium facere. *Nocte et die in profundo maris fui.* Hoc factum est quando missus est Romam, cum appellasset Cæsarem. Tunc desperationem vitæ in alto, hoc est profundum maris fuit, mortem ante oculos habens, sic enim scriptum est ipso loco: *Ita ut desperaremus nos etiam vivere (II Cor. i).*

In itineribus sæpe. Nunc alia memorat pericula ut terra marique pro Christo vexatum se secundum carnem ostendat. *Periculis fluminum.* Si itinerum pericula recitat, quid est, ut dicat, periculis fluminum? sed hieme iter faciens, quia utique imbres assidui sunt, egredientibus fluminibus incurrerat periculum. *Periculis latronum.* Cum in civitate diabolus eum occidere posset, latrones illi excitabat in via, cum nihil ferret quæ latrones cuperent. *Periculis ex genere.* Judæorum dicit persecutiones, qui fratres ejus erant secundum carnem: dolebant enim quia deserta lege ad Evangelium Christi se converterat. *Periculis ex gentibus.* Agentibus persecutiones passus est propter mysterium incarnationis Domini Jesu Christi et unius Dei prædicationem. *Periculis in civitate.* Usque adeo in periculo fuit in civitate ut per fenestram effugeret manus insidiantes sibi. *Periculis in solitudine.* Periculum hoc a Judæis fuerat procuratum, quando eum factis insidiis in via volebant occidere. *Periculis in mari.* Jam superius dixerat, «ter naufragium feci nocte et die in profundo maris fui,» quod aliud fuit periculum in mari? sed hoc est periculum quando in mari, hoc est, in navi milites cogitaverant omnes custodias occidere, ne quis enatus effugeret, quod periculum centurio prohibuit inferri, ne Paulus occideretur, ut vivum eum Romam perduceret (*Act. xxvii*). *Periculis in falsis fratribus.* (Aug.) Falsi fratres hi sunt de quibus dicit ad Galatas: *Propter subintroductos autem falsos fratres qui subintraverunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu (Gal. ii).* Hi enim partim Christiani erant, partim Judæi, in neutro perfecti, qui zelo legis Apostolo invidiam excitabant, eo quod prædicato Christo legem jam cessare dicebat. Denique his perurgentibus Timotheum compulsus est circumcidere. Fictus ergo Christianus est, qui æmulatione legis persequitur Christianum, hic est falsus frater: si enim tantum

Judæi erant hi, et propter Judaismum fratres eos A falsos appellat, quid opus erat iterare? jam enim superius dixit. *Periculis ex genere*, sed secundum carnem non sunt falsi fratres, in Christo autem falsi sunt, quia non tota mente Christiani sunt, fuerunt, et alii falsi fratres sicut Demas et Hermogenes. (Greg.) Undique enim sanctus vir persecutionibus et flagellis circumdatus erat, sicut per beatum Job dicitur: *Saltem nunc intelligite quia Deus non æquo judicio afflixerit me, et flagellis suis me cinxerit* (Job. xix). Aliud quippe est flagellis percuti, aliud cingi, flagellis namque percutimur, cum consolationem et in doloribus ex rebus aliis habemus, nam cum tanta nos afflictio deprimit, ut ex nullius rei consolatione respirare animus possit, non jam flagellis solummodo ferimur, sed etiam cingimur, quia tribulationum verbera ex omni parte circumdamur. Cinctus enim flagellis Paulus fuerat, cum dicebat: *Foris pugna, intus timores* (II Cor. vii); cinctus flagellis fuerat cum dicebat: *Periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine*, etc. Quæ ita enumerat ut nunquam se habuisse requiem ostendat. Sancta vero Ecclesia cum tribulationum suarum flagellis cingitur, in ea infirmi quique in pusillanimitatis casum rediguntur: ita ut se eo jam desperatos existiment, quose exaudiri tardius vident. *In labore et ærumna.* (Ambr.) Verum est, quia potest esse labor sine molestia, sed hic ideo addit, et in molestia, ut laborem ipsum exitiosum ostenderet. *In vigiliis multis.* Multæ fuerunt ejus vigilie, sed aliæ voluntariæ, alteræ ex necessitate. In pressura enim positus, necesse erat, ut vigilaret, Dei quærens auxilium, et non solum diebus, sed et noctibus docebat, sicut dicit in Actibus apostolorum. *In fame et siti:* fugatus frequenter Judæis persequentibus, necesse erat ut famem pateretur, et sitim per inopiam. *In jejuniis multis.* Sæpius jejunavit, ut Dei adminiculo protegi mereretur: jejunat enim, qui non habet quod edat et abstinet. *In frigore et nuditate.* In frigore fuit et nuditate, quando naufragium passus est, denique ignem fecerunt, ait, et referunt nos propter pluviam imminentem et frigus barbari in insula Mitylena (Act. xxviii). Præter illa quæ intrinsecus sunt instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum. Sollicitudo hæc quam dicit quotidianam de traditionis usu descendit, ut omnibus diebus commissum sibi populum instruat: illa autem, quæ supra memorat, superinducta sunt necessitate cogente: dies enim ad opera datus est, Nox ad requiem. Sed quia instabat necessitas, ut omnibus occurreret, etiam nocte docebat, se enim affligere non dubitabat, ne Dei gratia esset in otio. *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* Compati se dicit omnibus et condolere eo affectu, quo provideat vulneri medicinam; hoc autem ideo prosequitur, ut ostendat quia cura commissam sibi Ecclesiam tueatur, et regat, ac per hoc in nullo se minorem debere judicari cæteris apostolis: quippe qui secundum quod claruit plus illis omnibus laboraverit: majore

enim invidia laborabat apud Judæos præ cæteris apostolis. Quia cum persequeretur Ecclesiam, subito immutatus factus est defensor ejusdem, testificans atque affirmans quod Christum, quem prius ut hominem mortuum æstimabat, de cælo secum locutum audierit, ejus testimonium necessario multi sequerentur, scientes eum de persecutore, non utique sine ratione, factum defensorem, hac causa excruciabantur Judæi, et quærebant eum semper interficere. *Quis scandalizatur, et ego non uror?* Scandalizari est, carnis pati desiderium, quantum ad locum hunc pertinet, et quia etiam inviti solent scandalizari, illecti forma aut pulchritudine corporis, aut propriæ carnis calore, Apostolus autem necessitatem humanæ naturæ considerans, uri se dicit, ut consulat talibus compatiens infirmitati eorum. Nec hos condemnans sed commonens in humilitate sermonis, ut spe promissi præmii repugnent stimulis carnis, ne quis eorum qui eum audiunt desideriis carnis victi, desperantes de se, putantes jam non accepto ferre Deum si corrigant et in eisdem manentes depereant. (Greg.) Per viscera charitatis, quidquid in damno parvulorum sustinet se perpeti animus perfectorum dolet. Infirmorum enim damna ad corda fortium per compassionem transeunt, unde per Paulum dicitur: *Quis infirmatur et ego non infirmor?* *Quis scandalizatur et ego non uror?* Tanto enim quisque perfectus est, quanto perfecte sentit dolores alienos. Unde sancta Ecclesia infirmis tunc cadentibus angustata, cum horum reminiscitur temporum jure dictura est. *Si gloriari oportet quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor.* Hoc dicit, quia si gloriandum est Christiano, in humilitate gloriandum est, de qua crescit apud Deum, unde alio loco dicit (II Cor. xii): *Cum infirmor tunc potens sum*, hoc est, cum humilior pro salute fratris, tunc exaltor. Hinc gloriandum est, non de carnis progenie, quia est quis ex semine Abrahæ. (Ambr.) *Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi scit, qui est benedictus in sæcula, scit quod non mentior.* Deum testem dat, ut quæ dicit facile credantur, propter hos duntaxat, qui eum non ut verum apostolum honorificabant. *Damasci præpositus gentis Aratæ regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet. Et per fenestram in sporta dimissus sum per murum, et sic effugi manus ejus.*

D *Si gloriari oportet (non expedit quidem).* Princeps Damasci, videns Judæos insidias tendentes Apostolo, implere voluit per potentiam malam cogitationem illorum, ut ipse eum si posset comprehenderet, et ut Judæis placeret, et ut diligens in officio sibi credito videretur, si eum quem publice perturbatorem audiret, causa quietis interficeret, hoc inter ipsa primordia, tunc quando apparuit illi in via Dominus eunti Damascum, incensi sunt Judæi, videntes eum, qui victos credentes in Christum venerat perducere in Jerusalem, prædicare sectam, quam venerat condemnare. Sic factum est ut a discipulis per fenestram, per murum, in sporta demissus, effugeret. Quod quidam indigne factum dicunt, quia non Dei

auxilio liberatus est, sed quod ab hominibus fieri potuit, quid opus erat, ut Dei suffragio liberaretur, cum Dei suffragium tunc sit necessarium, si humanum auxilium deficiat? Quo pacto non sibi dicit expetere gloriari, quia presentis vite gaudium fragile est: si enim non evasisset, martyrium fecerat, sed quia fugiendum in persecutione mandatum est, data opera effugit, nec enim debet aliquis expectare, ut in semetipsum peccetur. Ergo gloriandum dicit, quia evasit, sed non expedit, inquit, propter superbiam, quia de humilitate crescitur, et auxilium Dei mitibus proficit non elatis. Præterea, quia qui gloriabatur mortem se evasisse, quæ pro fide inferitur, inane videri significat pati pro Christo, ideo non expedit gloriari. (Aug.) Recolimus verba Domini dicentis: Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam (Matth. xx). Quis autem credat ita hoc Deum fieri voluisse, ut necessario ministerio sine quo vivere nequeant, desererentur greges, quos suo sanguine comparavit? Nunquid hoc fecit ipse, quando portantibus parentibus in Ægyptum parvulus fugit, qui necdum ecclesias congregaverat, quas ab eo desertas fuisse dicamus? Nunquid quando apostolus Paulus, ne illum comprehenderet inimicus, per fenestram in sporta submissus est, et effugit manus ejus, deserta est, quæ ibi erat ecclesia, necessario ministerio, et non ab aliis fratribus ibidem constituta, quod oportebat completum est? Eis quippe volentibus hoc Apostolus fecerat, ut seipsum servaret ecclesie, quem proprie persecutor ille quærebat. Faciant ergo servi Christi, ministri verbi et sacramenti ejus, quod præcepit, sive permisit: fugiant omnino de civitate in civitatem, quando eorum quisquam specialiter a persecutoribus quæritur, ut ab aliis qui non ita requiruntur, non deseratur Ecclesia, sed præbeant cibaria conservis suis, quos aliter vivere non posse noverunt. Cum autem omnium, id est, episcoporum et clericorum, et laicorum est commune periculum, hi qui aliis indigent non deserantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes transcant, aut qui habent necessitatem remanendi, non relinquuntur ab eis per quos illorum est ecclesiastica supplenda necessitas: ut aut pariter vivant, aut pariter sufferant, quod eos Paterfamilias vult perpetui.

CAPUT XII.

Recommenda se Apostolus ex visionibus, et ponit ibi remedium contra periculum superbiæ. etc.

Veniam autem ad visiones et revelationes Domini. (Amb.) Nunc ostensurus est quæ sublatus est, ut perinde quanta et qualia sint, quæ illi ostensa et dicta sunt, possint intelligi, ne, sicut quibusdam videbatur, minor cæteris apostolis crederetur. Scio, inquit, hominem in Christo ante annos quatuordecim sive in corpore, nescio, sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum hujusmodi usque ad tertium cælum. Utrumque confirmavit, quia utrumque posse fieri non negavit, ut et sine corpore rapi potuisset, et in corpore. Et forte quibusdam videatur non magnum

A esse si homo Christi raptus est usque ad tertium cælum, cum in tertio circulo dicatur luna esse, sed non ita est, quia ultra omnia mundi sidera raptus intelligitur, et ideo magnificum et mirabile est, quod narrat: significat enim supra firmamentum in tertio numero cælum de spiritualibus cœlis raptum semetipsum. Et scio hujusmodi hominem, sive in corpore sive extra corpus nescio, Deus scit. Quoniam raptus est in paradysum et audivit arcana verba quæ non licet homini loqui, pro ejusmodi gloriabor. Bis se raptum dicit, id est, hinc usque ad tertium cælum, deinde in paradysum cœlestem, in quo latroni dixit Dominus quod futurus esset cum eo. In paradiso inquit Patris, illic ubi et civitas dicitur esse Hierusalem mater nostra. Quid ergo mirum, si post resurrectionem corpus jam expiatum atque tenuatum factum immortale futurum credatur in cœlis, quando non dubitat Apostolus adhuc mortale corpus potuisse levare ad cœlos, et tolli in paradysum Dei Patris cœlestem? pro hujusmodi homine, id est, qui tam dignus est Deo, ut hoc experiretur, gloriari se dicit, et non vult aperte dicere quia de se loquitur, ne laudare se videatur. Et Joannes apostolus cum de se sciatur loqui: Hic est, ait, discipulus quem diligebat Jesus, qui et recubuit in cœna supra pectus ejus (Joan. ult.), ne de se gloriose offari videretur. (Greg.) Quia nonnunquam in virtutibus proficere conamur, et quædam dona percepimus, a quibusdam vero repulsi in imis jacemus: nemo enim est qui tantum virtutis apprehendat, quantum desiderat, quia omnipotens Deus interiora discernens ipsis spiritualibus profectibus modum ponit, ut ex hoc homo, quod apprehendere conatur et non valet, in illis se non eleve, quæ valet. Unde ille quoque egregius prædicator qui raptus ad tertium cælum fuerat, paradisi arcana penetraverat, esse post revelationem tranquillus, atque intentatus nolebat. Sed quia omnipotens Deus terminos constituit homini, qui præteriri non poterunt, et elevavit hunc ad cognoscenda sublimia, et reduxit iterum ad infirma toleranda, ut modi sui mensuras aspiciens, dum securitatem comprehendere conaretur, et non posset, ne per elevationem extra se iret, per humilitatem cogeretur intra suos semper terminos redire. Sic rector singulis compassione proximis præ cunctis contemplatione suspensus, ut et per pietatis viscera in se infirmitatem cæterorum transferat, et per speculationis altitudinem, semetipsum quoque invisibilia appetendo transcendat, ne aut alta petens proximorum infirma despiciat, aut infirmis proximorum congruens appetere, alta derelinquat, hinc est namque quod Paulus in paradysum ducitur, cœlique tertiæ secreta rimatur, et tamen illam invisibilitum contemplatione suspensam, ad cubile carnalium mentis aciem revocat, atque in occultis suis qualiter debeant conversari dispensat, dicens: Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaqueque suum virum habeat. uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro (I Cor. vii); et paulo post: Nolite fraudare invicem,

nisi forte ad tempus, ut vacetis orationi, et iterum, *A* *Revertimini in idipsum (I Cor. vii)*. Ecce jam cœlestibus secretis inseritur, et tamen per condescensionis viscera carnalium cubile perscrutatur, et quem sublevatus ad invisibilia erigit, hunc miseratus ad secreta infirmantium oculum cordis flectit. Cœlum contemplatione transcendit, nec tamen stratum carnalium sollicitudine deseruit, quia compage charitatis summis simul et infimis junctus, et in semetipso virtute Spiritus ad alta valenter rapitur, et pietate in aliis equanimiter infirmatur. Hinc etenim dicit: *Quis infirmatur et ego non infirmor? Quis scandalizatur et ego non uror (I Cor. ix)*; hinc enim rursus ait: *Factus sum Judæis tanquam Judæus (Ibid.)*, quod videlicet exhibeat non amittendo fidem, sed ostendendo pietatem: ut in se personam infidelium transfigurans, ex semetipso disceret qualiter aliis misereri debuisset: quatenus hoc illis impenderet, quod sibi ipsi, si ita esset, impendi recte voluisset. Hinc iterum dicit: *Sive mente excidimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis (II Cor. v)*, quia et semetipsum noverat contemplando transcendere, et eundem se auditoribus condescendendo temperare.

Pro me autem nihil gloriabor nisi in infirmitatibus meis. Sic de se non gloriatur, dum non aperte de se proficitur. In infirmitatibus sane, inquit, meis gloriabor; exponere enim pressuras passionum et infirmitates angustiarum non videtur gloriosum, sed flebile. Idcirco se in his gloriari dicit: sciens tamen quia ad profectum perducunt remunerationum cœlestium. Quid enim tam gloriosum in futurum Christiano, quam exitia pro Christo illata sibi narrare. *Nam et si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dicam.* Hoc dicit, quia si meritum suum profiteatur quod habet apud Deum, non erit imprudens, vera enim loquitur. Ergo si quis pro meritis suis, quæ sibi ostensa sunt, loquitur, non est utique stultus: si autem taceat, est etiam prudens. Sed quia causa hic nunc palam gloriatur, nunc subjecit dicens: *Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt me, aut audit ex me.* Ostendit igitur quia causa non aperte gloriatur, ne quis me existimet, inquit, ultra gloriam meam tendere, quam limes meritorum admittit. Hos significat, quos obrectatores habebat causa legis, sicut supra memoraui: nam utique meritorum gloriam bonum est non tacere ut invitentur credentes. (Greg.) Habebat ergo adhuc de se dicendum aliquid, quæ parcat dicere; sed agit utrumque doctor egregius, ut et loquendo quæ egerat discipulos instrueret, et tacendo se intra humilitatis litem custodiret. Nimis namque esset ingratus, si de se tota vel discipulis taceret, et fortasse nimis incautus, si de se tota vel discipulis proderet. Sed mirabiliter, ut dictum est, egit utrumque; ut loquendo erudiret vitam audientium, tacendo custodiret suam. Sciendum vero est quod sancti viri, quoties de se aliquid sequentibus innotescunt, morem sui Creatoris imitantur. Nam Deus, qui nos prohibet ne proprio ore laudemur, per Scripturam sacram laudes suas loqui-

PATROL. CXII.

tur, non quia ipse eis indiget, qui proficere laudibus nescit, sed dum suam nobis magnitudinem narrat, nostram ad se imperitiam sublevat; et bona sua loquendo nos edocet, quem omnino homo non cognosceret, si de se tacere voluisset. Idcirco laudes suas indicat, ut valeamus cum audientes cognoscere, cognoscentes amare, amantes sequi, sequentes adipisci, adipiscentes vera ejus visione perfui. Unde Psalmista ait: *Virtutem operum suorum annuntiavit populo suo, ut det illis hereditatem gentium (Psal. cx)*. — ac si aperte dicat: Idcirco fortitudinis suæ operationes insinuat, ut eum qui audierit donis ditescat. Morem ergo sui creatoris imitantes sancti viri nunquam quædam de se, ut audientes instruant, non ut ipsi proficiant, manifestant: et tamen in his alta se consideratione custodiunt, ne dum alios a terrena intentione erigunt, ipsi in terrenæ laudis appetitione mergantur. Quorum plerumque dicta imitantur hypocritæ, sed dictorum sensum penitus ignorant, quia quod justi agunt ad utilitatem proximi, hoc ipsi faciunt ad extensionem nominis sui. Sanctus autem Job hypocritas intuens, nequaquam gloriam futuram appetere, sed cupere præsentem tenere ait: *Quæ enim spes est hypocritæ (Job. xxvii)?* quia dum præsentia diligit, futura minime sperat. Scriptum namque est: *Quod enim videt quis, quid sperat (Rom. viii)?* Idcirco ergo ab hypocrita ad æterna præmia per spem minime tenditur, quia quod alio quærendum fuerat, hic se tenere gloriatur. Cujus omnia culpa prolata est, etiam poena subjungitur, cum protinus subinfertur: *Non liberet Deus animam ejus, et reliqua.*

Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, ut me colaphizet. (Ambr.) Deum bonis meritis providere testatur, dum permittit tentationibus bonos deprimi, non solum ne laborum suorum fructibus abdicentur, verum etiam ut augeantur his ad cumulum possessionis æternæ. Hoc ergo remedium datum est Apostolo, ut injuriis pressus, animo non possit extolli pro magnitudine revelationum, quia otiosum pectus necesse habebat in his quæ viderat extolli. (Aug.) Nempe hic agnoscis Apostolum habentem magnitudinem revelationum, et timentem elationis præcipitum. Ut ergo noveris, quia et ipse Apostolus, qui volebat alios salvos facere, adhuc curabatur, si magni pendis ipsius honorem, audi quid ei medicus apposuerit ad tumorem: *Et ne magnitudine, inquit, revelationum extollar. Ecce, jam possum dicere Paulo apostolo: Ne extollaris, sancte Apostole? Tu ne extollaris adhuc cavendum est? tu ne extollaris adhuc timeendum est? Quid mihi, inquit, dicis? Tu audī quid sim, et noli altum sapere, sed time. Audi quomodo brevis agnus ingreditur, ubi acies sic periclitatur. In magnitudine, inquit, revelationum mearum ne extollar; datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizet. Qualem tumorem timuit, qui mordacissimum epithema accepit? Jam ergo modo dic quia tanta erat in isto justitia, quanta est in angelis sau-*

ctis. An forte et angelus in cœlo sanctus, ne extollatur, accipit stimulum angelum Satanæ, a quo colaphizetur? Absit hoc de sanctis angelis suspicari. Homines sumus, apostolos sanctos homines agnoscamus; vasa electa, sed adhuc fragilia; adhuc in hac carne peregrinantes, nondum in cœlesti patria triumphantes. (Greg.) Percussio alia est qua peccator percutitur, ut sine retractatione puniatur. Alia, qua peccator percutitur, ut corrigatur. Alia, qua nonnunquam quisque percutitur, non ut præterita corrigat, sed ne ventura committat. Alia per quam nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur: sed ut, dum inopinata salus percussione sequitur, salvantis virtus cognita ardentius ametur; cumque innoxius flagello atteritur, et per patientiam summa cumuletur. Aliquando peccator percutitur ut absque retractatione puniatur, sicut perituræ Judææ dicitur: *Plaga inimici percussit te, castigatione crudeli* (Jer. xxx); et rursum: *Quid clamas ad me super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus* (Ibid.). Ut corrigatur autem aliquando peccator percutitur, ut ait in Evangelio: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare* (Joan. v). Verba enim salvantis indicant, quia peccata præcedentia habiti vim doloris exigebant. Aliquando quisque non pro præterita culpa diluenda, sed pro futura vitanda percutitur; quod aperte Paulus de semetipso dicit: *Ne magnitudo revelationum extollat me*. Non ait extollit, sed ne extollat; apte indicat quod percussione illa, ne eveniat, compescitur, non quæ evenit culpa purgatur. Nonnunquam vero quisque nec pro præterita, neque pro futura iniquitate percutitur, sed ut sola divinæ virtutis potentia ex amputata percussione monstretur. Unde cum Domino in Evangelio de cæco nato dicitur: *Hic peccavit, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur?* respondit Dominus dicens: *Neque hic peccavit, neque parentes ejus, sed ut manifestentur opera Dei in illo* (Joan. ix). In qua manifestatione quid agit, nisi ut ex flagello meritorum virtus augeatur; et cum nulla præterita iniquitas tergitur, magna de patientia fortitudo generetur? Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*. (Amb.) Stimulus diaboli, quem perfide mentibus inserit ad nocendum Dei servis, instigans ut cessarent ab eo, ter Dominum deprecatum se fuisse, et non impetrasse testatur: non quia despectum se dicit, sed quia inscius contra se petebat, ut cessarent ab eo tentationes, per quas perfectior se fiebat. Ideo ad Romanos dicit: *Nam quid oremus sicut oportet nescimus* (Rom. viii). Unde hoc dicit sibi responsum, ut sufficeret sibi gratia Dei, qua aut vires tolerandi addebantur, aut tempus pressuræ abbreviatur, ut devotio, dum infirmitate pressuræ accidentis non frangitur, probata videatur. (Aug.) Invenimus malos petisse et accepisse, et bonos petisse et non accepisse. Quid enim pejus dæmonibus? et tamen porcos petierunt et acceperunt, et invenitur Deus non fecisse desiderium dæmoniorum (Marc v). Quid ergo dicimus, nisi quia novit Dominus qui sunt

A ejus (II Tim. ii), et eorum qui petit accipit. Sed adhuc de Apostolo scrupulus restat. Numquid ipse non erat inter eos qui sunt ejus, qui hanc sententiam dixit: *Novit Dominus qui sunt ejus?* Ergo omnes qui sunt ejus petunt et accipiunt. Sed quærimus, quid ea quippe quæ propter istam vitam temporalem petuntur, aliquando prosunt, aliquando obsunt, et quando ea scit Deus obesse, non ea dat desiderantibus et petentibus suis, quomodo nec medicus dat quidquid æger petierit, et amando negat, quod non amando concederet. Exaudit ergo omnes suos ad æternam salutem: non omnes exaudit ad temporalem cupiditatem: et ideo non exaudit ad hoc, ut exaudiat ad illud. Denique etiam ipsa verba considera, quando non accepit, propter quod Dominum rogavit, ait illi: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*. Quid a me desideras ut auferatur a te stimulus carnis, quem accepisti, ne in tuis revelationibus extollaris? Utiq; propterea hoc poscis, quia tibi prodesse nescis; crede medico: quod imposuit acre est, sed utile: facit dolorem, sed parurit sanitatem. *Virtus in infirmitate perficitur*. Tolerare enim infirmitatem, si desideras sanitatem; tolerare infirmitatem, si desideras perfectionem: quia virtus in infirmitate perficitur. (Greg.) Ecce dum passione aliqua vel molestia carnis afficimur, scire fortasse occultas causas ejusdem passionis vel molestiæ optamus, quatenus in eo quod patimur, ex ipsa rerum scientia consolemur. Sed quia de specialibus tentationibus nostris nequaquam nobis singulis specialiter respondetur, ad Scripturam sacram recurrimus, ibi videlicet invenimus quod Paulus carnis infirmitate tentatus audit: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*; quod ideo illi in infirmitate proprie dictum est, ne sigillatim nobis omnibus diceretur. In Scriptura igitur sacra vocem Dei afflicto Paulo audivimus, ne cum fortasse affligimur, singuli audire eam privata consolatione quæreremus. Non ergo Dominus ad omnia nobis verba respondit, quia semel loquitur, et secundo idipsum non repetit, id est, in his quæ per Scripturam sacram ad patres nostros protulit, nos erudire curavit. *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi*. (Ambr.) Apertum est quia tunc gloriantium docet, quando injuriis humiliatur. A Christo autem virtus tolerandi præbetur, ut quia prius asperæ ac per hoc fastidiendæ injuriæ videbantur, postea libenter suscipiendæ, ut Christi auxilio lenirentur. Libenter ergo credi se dicit, dummodo a Christo curetur, sciendo plus addere medicinam Christi ad salutem quam infirmitas detrahit sanitati. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis, pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum. Verum est quia tunc vincit Christianus, cum perdere putatur: et perdit tunc perfidia, cum se vicisse gratulatur. Plaudat ergo cum illi insultant, et surgit cum premitur. (Cass.) Egestas quoque ac persecutiones et injuriæ, quæ male esse totius vulgi

opinione censentur, quam sint utiles ac necessariae, etiam ex hoc liquido comprobatur, quod sancti viri non solum eas nunquam vitare voluerunt, verum etiam virtute summa vel appetentes, vel fortiter tollerantes, amici Dei effecti aeternae vitae stipendia sunt consecuti, beato Apostolo concinente: *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum; quia virtus in infirmitate perficitur. Et idcirco illi qui summis sæculi hujus divitiis, et honoribus ac potestatibus extolluntur, non ex his principale bonum obtinuisse credendi sunt, quod in solis esse virtutibus definitur, sed medium quiddam; quia sicut iustis ac necessaria utentibus utilia hæc esse reperiuntur et commoda: occasione namque operis boni fructusque in illius vitae aeternitate parturiunt: ita illis qui male opibus abutuntur, inutiles sunt, atque incommode et occasionem peccati mortisque concinnant. Quid enim grave poterit esse, quid durum ei qui jugum Christi tota mente susceperit? qui vera humilitate fundatus, semperque ad Domini respiciens passiones, in omnibus quæ sibi fuerint irrogata lætatur injuriis, dicens: *Propter quod complaceo mihi in infirmitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo; cum enim infirmor tunc potens sum. Quo, inquam, familiaris rei cruciabitur damno, qui perfecta nuditate gloriosus, voluntarie pro Christo offerens, universas hujus mundi respuit facultates, omnesque ejus concupiscentias generaliter arbitratur ut stercore, ut Christum lucrifaciat? Evangelici illius præcepti meditatione continua cunctorum dispendiorum æstus despicens, et excludens: *Quid enim prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiat? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? (Matth. xvi.)* Super cujus rei privatione tristabitur qui omnia quæ ab aliis auferri possunt, sua non esse cognoscit, illud invicta virtute proclamans: *Nihil intulimus in hunc mundum, nec dubium quia nec auferre quid possimus (I Tim. vi.)* Cujus aut inopie necessitate ejus superabitur fortitudo, qui peram in via, æs in zonâ, vestem intemporalē habere non novit, sed cum Apostolo gloriatur in jejuniis multis, et fame, et siti, in frigore, et nuditate.**

Factus sum insipiens, vos me coegistis. (Ambr.) Compulsum se dicit ut quid esset ostenderet. Et non utique stultus est qui de se vera locutus est: sed inclinat se ut manifestat quia non voluntate merita sua ostendit. *Ego enim debui a vobis commendari.* Manifestum est quia hi debuerant testimonium ei perhibere adversus obrectatores ejus, apud quos Ecclesiam constituit, et signorum prodigia apostolatus ostendit, ut hoc tacente, illi eum defenderent, quem Patrem habebant in Evangelio Christi. *Nihil enim minus fui ab his, qui sunt valde apostoli. Valde hoc est nimis, sicut quibusdam videtur.* Nam hoc erant, quod et apostolus Paulus. Hoc ergo dicit quia minor non est, neque in prædicatione, neque

in signis faciendis, apostolis præcessoribus suis, non in dignitate, sed tempore. Nam si de tempore præscribendum putatur, ante coepit Joannes prædicare quam Christus, et non Christus Joannem, sed Joannes Christum baptizavit. Num ergo sic judicat Deus? Denique prior secutus est Andreas Salvatorem quam Petrus, et non tamen primatum accepit Andreas, sed Petrus. Quare ergo apostolus quibusdam non videbatur, cum eadem posset per Dei gratiam, quæ et apostoli? Ideo dolet, et compulsus ostendit, quid a dignatione Domini mereatur. Hinc est unde non solum minorem se non esse coactus est profiteri, sed et plus omnibus laborasse. His ergo displicebat, et non videbatur esse apostolus, qui æmulatione paternæ legis prædicationem ejus respuebant, quasi inimici traditionis Moysi; quia eam jam cessare dicebat, apostolis magis faventes, et istum his humiliantes, quia illi non tam constanter contra legem aliquid asserebant. *Et si nihil sum, signa tamen apostoli facta sunt per vos in omni patientia, signis, et prodigiis, et virtutibus.* Sic se humiliat ut erigat; patientiam tamen primum memorat, quia diu illos portabat quasi impatientes ægros, ut adhibita medicina signorum atque virtutum, curaret vulnera erroris illorum. *Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam.* Adhuc per humilitatem se commendat; ostendit enim non minus illos aliquid habuisse præ cæteris Ecclesiis, sed et amplius: Evangelium enim Dei gratis his prædicavit, quod nullis concessum est Ecclesiis, dicente Domipo: *Dignus est enim operarius mercede sua (Luc. x).* Si ergo pro bono opere injuria, inquit, dignus sum, ignorete mihi. Omnis enim stultus boni accusator est. Ut hoc ergo imperitos ostendat, veniam ab his postulat ejus facti, de quo laude dignus est. *Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, et non ero gravis vobis.* Ne forte hoc inter initia fecisse putaretur ad commendationem suam, post autem mercedem evangelicæ prædicationis velle accipere, ostendit in ea se voluntate durare, ne factum suum post emendare videretur, et esset quod ab obrectatoribus reprehenderetur. *Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos.* Ostendit ideo se nolle accipere ab eis, ut illos ipsos lucraretur, ut intelligentes quia pecuniæ præponeret eos, tandem cognoscerent affectum illius erga se. *Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.* Patrem se eorum spirituales, sicut in prima Epistola dicit: *Per Evangelium ego vos genui (I Cor. iv),* carnales tamen parentes sunt qui filiis thesaurizant: nam spiritales a filiis dignum est ut accipiant sumptus ad sustentandam vitam præsentem. Non enim magnum est ut spiritalia tradentes, consequantur carnalia. Hic enim in tantum probat se nolle accipere, ut transferat causam carnalis patris ad spiritalem, ut non solum non ab eis accipiat, sed et si potest fieri, ipse illis tribuat, sicut supra jam dixit: *Alias ecclesiæ exspoliavi, accepto stipendio ad ministerium vestrum.* Hoc dicto tangit eos, ut intelligant quantum sit, et

quid hi mereantur, qui tanti apostoli providentiam neglexerunt. *Ego autem libentissime impendam, et super impendar pro animabus vestris.* Nunc aperte affectum et charitatem, quam circa eos habebat ostendit, quando non solum sua pro eis impendere paratum se dicit, et propensius impendero, sed et seipsum pro salute animarum eorum etiam mori, sicut et apostolus Joannes dicit: *Quia exemplo Salvatoris pro fratribus, inquit, etiam animas nostras debemus ponere. Licet plus vos diligens, minus diligar.* Provocat eos ad amorem, quia ipsi plus illum deberent diligere, maxime per quem didicerunt viam salutis, per quem acquisiti sunt Deo, ex infidis facti fideles, et ex contaminatis purificati. *Sed esto, ego vos non gravavi; sed cum essem astutus, dolo vos cepi.* Quonia quæ possent ex adverso proponi non tacet, ut se purget per omnia; quia nihil per circumventionem egit apud eos, sed in simplicitate, semel sibi prospiciens, his duplici genere: ut et apud Deum providerit eis, et hic censum illorum non quereretur: sibi autem hoc sufficere quod a Deo promissum est in futurum. Forte enim suspicarentur ideo illum contempsisse, quia parva erant quæ offerebantur, ut majora consequerentur; ut circumspiciens merita sua, non pecuniam refutaret; sed numerum indignum sibi aestimans contemneret. *Nunquid per aliquem illorum, quos misi ad vos, circumveni vos?* Hoc est, quod dicit, quia quos misit, non illis hoc intimarunt, et si vellent, pacatum habere Apostolum, dignam quantitatem personæ illius offerrent, quia ideo noluisse accipere, quia minus quam dignum erat offerebatur: quod compositum Apostoli astutia intelligerent, ut quod egit, non per contemptum, sed per avaritiam egisse probaretur. *Rogavi Titum et misi cum illo fratrem; nunquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis?* Apertum est quia quando ab his quos misit nihil tale dictum, aut factum est, una eorum sententia probatur in bono, exclusa suspitione avaritiæ. *Iterum putatis quod excusemus nos apud vos?* Hoc est, quod dicit: Olim de nobis dubitatis, arbitantes quia non simpliciter agamus vobiscum: a pseudoapostolis enim exagitabantur, quia volentes depredari eos, tergiversatione hoc agere Apostolum asserebant. *Coram Deo in Christo loquimur.* Omnia autem, charissimi, propter adificationem. (Greg.) Ex Deo enim coram Deo loquitur, qui predicationis verbum, et quod accipit intelligit, et placere per illud Deo, non hominibus querit, audiant quod scriptum est: *Abominatio Domini est omnis arrogans* (Prov. xvi), quia videlicet dum in verbo Dei gloriam propriam querit vis dantis invadit, eumque laudi suæ postponere nequaquam metuit, a quo hoc ipsum quod laudat accipit. (Ambr.) Sic illos cupit verum et bene de se sentire, ut et ratione et testificatione satis illis faciat, quia non ut sibi prosit talem se præbet, sed ut adificationem eorum perficiat; ut vel sic amorem illorum circa se provocet, dum non gravat censum illorum, et auctoritatem potestatis in ar-

guendis vitiis non inclinatur: sine dubio enim proderet ei qui corripitur ut emendetur, si præpositus ideo oblata refutetur, ut libero arguat. *Timoo enim ne forte cum venero, non quales volo inveniam vos.* Quoniam non omnes adhuc quos in prima Epistola corripit emendaverant se, in quibus fuerant vitiis reprobis, ideo cum auctoritate vult videri liturus ad illos, ut terribi corrigantur, ut tales illos inveniat, quales vult. *Et ego inveniar a vobis, qualem non vultis.* Hoc dicit, ut tales se præbeant, ut conveniat eis cum Apostolo, ut invicem congaudeant sibi: ille enim invenit aliquem qualem non vult, qui se talem facit ut discordet ab illo. *Ne forte sint inter vos contentiones, amulaciones, animositates, dissensiones, detractiones, suaversiones, inflationes, seditiones.* Nunc errores memorat, quos in superiore Epistola reprehendit, quando personis deferentes et alterum alteri præponentes dissidebant ab invicem. *Ne iterum, cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt penitentiam super immunditia et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt.* Hoc præmonet ut non illos tales inveniat, quales dudum invenerat, cum vitiis diversis operum immundorum, vel magis nominum, quia omne opus sine crimine est, sed inordinationis nomen facit crimen: tunc enim est illicitum, cum aliter sit quam concessum est. Illis ergo peccantibus, se humiliari dicit, quia incipit, ut pius pater, peccata illorum deslere. Quis enim pater non gaudeat bene agentibus filiis? sicut iterum necesse est lugeat, si prave versentur. Ideo admonet, ut ei qui præteritarum fornicationum, aut alterius immunditiæ, vel impudicitia non egerunt penitentiam, sicut quidam quos significat non egisse, nunc agerent, ut veniens sine tristitia esset cum eis. Cum enim dicit, *Et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt penitentiam,* probat quosdam ex his egisse penitentiam, quosdam non egisse: quod Novatiano adversum est, qui dicit fornicatores non posse peragere penitentiam, et recipi in communionem. Hoc probat peregisse, ac per hoc receptos esse in pace Ecclesiam. Tres ergo fornicas peccatorum probat, cum fornicationem et impudicitiam, et immunditiam nominat.

CAPUT XIII.

Vituperat Apostolus adhaerentes prophetis falsis, commendando persistentes in vera doctrina: sub finem venit salutatio.

Ecco tertio hoc venio ad vos. (Ambr.) Superius præparatum se dixit, nunc jam venturum. *In ora duorum vel trium testium stabit omne verbum.* Hoc secundum legem dixit, ut aliquis duobus, aut tribus testibus, aut purgetur, aut condemnetur, ita et hi tertio adventu Apostoli ut purgati inveniantur commonet. *Prædixi enim et prædico, ut præpara vobis et nunc absens scribo his qui ante peccaverunt, et ceteris omnibus.* Quoniam si venero iterum, non parcam. Prædixi enim si significat dixisse præsentem, ut corrigerent se, ne cum pudore corripentur; et nunc iterum

absentem se eadem dicere contestatur, ut post secundam correptionem si se non emendaverint, parci illis non debeat. *An experimentum queritis ejus, qui in me loquitur Christus?* Probationem quaerunt Christi loquentis in Apostolo, dum praeceptis non obediunt, volentes probare, si audet vindicare, ut per id intelligatur esse fidei auctoritatis, ut de cetero timeatur. Qui enim magistrum contemnit, emendari se querit. (*Cass.*) Illud sane prae omnibus nosse debemus, tria cogitationum nostrarum esse principia, id est, ex Deo, et diabolo, et ex nobis. Et ex Deo quidem sunt, cum Spiritus sancti illustratione nos visitare dignatur, erigens nos ad sublimiorem profectum, et in quibus vel minus acquisivimus, vel desidiose agentes superati sumus, saluberrima compunctione castigat, vel cum reserat nobis caelestia sacramenta et propositum nostrum ad meliores actus, voluntatemque convertit, ut ibi, cum rex Assuerus castigatus a Domino libros annuales instigatur, inquirere, quibus (*Ester. vi*) Mardochaei beneficia recordatus, summo eum gradu honoris exaltat, ac protinus crudelissimam supernae gentis Judaeae sententiam revocat (*Ester. vi*), vel cum Propheta commemorat: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* (*Psal. lxxxiv*). Alias quippe dixit: *Angelus qui loquebatur in me* (*Joan. xiv*), vel cum Dei Filius venturum se una cum fratre, et mansionem apud nos facturum esse promittit. *Et non estis vos, qui loquimini, sed Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis* (*Math. x*). Et vas electionis: *Experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus?* Ex diabolo vero cogitationum nascetur series, cum subvertere nos tam vitiorum oblectatione, quam etiam occultis conatur insidiis, subtilissima calliditate mala pro bonis fraudulenter ostentans, et transfigurans se nobis in angelum lucis, vel cum Evangelista refert: *Et coena facta cum diabolus jam immisisset in corde Simonis Judae Iscariot ut traderet Dominum; et iterum: Post buccellam, inquit, introiit in illum Satan* (*Joan. xiii*). Petrus quoque ad Ananiam: *Quare, ait, tentavit Satan cor tuum, mentiri te Spiritui sancto* (*Act. v*)? Et illud quod in Evangelio multo ante per Ecclesiasten praedictum legimus: *Si Spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimittas* (*Eccle. x*). Illud quippe quod dicitur ad Deum contra Achab in tertio Regnorum libro ex persona spiritus immundi: *Egrediar, et ero spiritus mendax, in ore omnium prophetarum ejus* (*III Reg. xxii*). Ex nobis autem oriuntur, cum eorum quae gerimus vel gessimus, vel audivimus naturaliter recordamur: de quibus beatus David: *Cogitavi, inquit, dies antiquos, et annos aeternos in mente habui, et meditatus sum nocte cum corde meo exercitabar et scopebam spiritum meum* (*Psal. lxxvi*); et iterum: *Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanae sunt* (*Psal. xciii*). In Evangelio quoque Dominus ad Phariseos: *Quid cogitatis mala in cordibus vestris* (*Math. ix*). Hanc igitur tripartitam rationem oportet nos jugiter observare, et universas cogitationes, quae emutant in carne

A nostra, sagaci discretionem discutere, origines earum et causae auctores primitus indagantes, ut quales nos eis praebere debeamus, ex illorum merito qui eas suggerunt considerare possimus. *Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis.* (*Amb.*) Potens est in his Christus, quia viderunt in nomine ejus mortuos excitatos, demones fugatos, paralyticos convalescisse, surdos audisse, mutis redditum affatum, claudos ecurrisse, caecos viderisse. Haec omnia virtutis sunt, non infirmitatis; denique hac causa attracti ad fidem sunt. *Nam etiam crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Verum est, quia propter peccata nostra crucifixus est Christus, ut mortem destruens, credentes sibi liberaret ab ea. Infirmari ergo passus est propter nos, ut mortem vinceret nobis. Descendens enim ad inferos, qui omnino peccatum nesciebat, et quasi peccator occisus est, chirographum Adae delevit, ut de cetero defuncti sub ejus nomine a morte non tenerentur, sed haberent fiduciam eundi ad caelos. Propter infirmitatem ergo nostram occisus revixit virtute Patris, ut discipulis praeberet quae docuerunt esse vera, exemplo in se ostenso. (*Greg.*) Inde per beatum Job dicitur: *Scio enim quod Redemptor meus vivat* (*Job. xix*); ac si apertis vocibus dicat, infidelis quisque illum flagellatum, derisum, palmis caesum, corona spinea coronatum, sputis illitum, crucifixum, mortuum, noverit, illum post mortem vivere: certa fide credo, libera voce profiteor, quia Redemptor meus vivit, qui inter iniquorum manus occubuit. *Nam et nos infirmi sumus in illo.* (*Amb.*) Hoc ad apostolorum personam pertinet, qui cum, id est, Christum praedicantes infirmabantur; dum injuriis agebantur, clauderentur, caederentur. *Sed vivimus cum eo ex virtute Dei in nobis.* Manifestum est quia si a perfidis infirmabantur apud credentes, non erat infirmitas, sed profectus, quia hinc potentiores fiunt fideles, dum infirmantur. Illata ergo mors a perfidis, vita est erga credentes: virtute enim Dei resurgent, ut vivant cum Christo. *Vosmetipsos tentate, si estis in fide: ipsi vos probate.* Invicem ut se fratres discunt, praecipit: sollicitiores enim fiunt, si secum favorem conferant. Tentationem ergo hanc probationem voluit intelligi, quia omnis probatio tentatio est, non tamen omnis tentatio, probatio. Si enim Deus tentare dicitur, probatio est; si autem diabolus tentare dicatur, tentatio est: quia evertere nititur. Et homo aliquando tentat, ut probet, aliquando ut capiat. (*Greg.*) Malum namque quod consilio praeventur, decorantem contra se animo ex ratione subijcitur, quia tanto quisque minus adversitate vincitur, quanto contra illam praesciendo paratior invenitur. Saepo enim grave timoris pondus usu laevigatur; saepe mors ipsa sicut inopinata perturbat, ita deliberatione praeventa laetificat. Unde apud Job recte de hoc equo dicitur: *Fervens et fremens sorbet terram, nec reputat tubae sonare clangorem: ubi audierit buccinam, dicit: Vah; nam subiungitur: procul odoratur bellum;* ac si apertius dicatur, idcirco quolibet cor-

tamen exsuperat, quia mentem certamini ante certamen parat. Bellum quippe procul odorari, est adversa quæque adhuc longe posita cogitando prænoscere, ne fortasse valeant improvisa superare. Hoc bellum procul odorari discipulos Paulus admonerat, cum diceret : *Vosmetipsos tentate si estis in fide, ipsi vos probate*. Ac si aperte præciperet dicens : Persecutionum certamina ad mentem reducite, et cordis vestri intima atque occulta pensantes, quales inter supplicia existere valeatis, invenite. Hoc bellum sancti viri procul odorantur, quando et in pace universalis Ecclesiæ positi, vel hæreticorum bella, vel imminencia ab infidelibus persecutionum tormenta conspiciunt. Qui dum recte vivunt, sæpe pro bonis mala recipiunt, detractionum contumelias æquanimiter ferunt : ut si persecutionis occasio suppetat, tanto illos fortiores aperti hostes inveniant, quanto eos et intra Ecclesiam falsorum fratrum jacula non expugnant. Nam qui ab statu patientiæ ante linguarum vulnera corruit, ipse sibi testis est quia contra manifestæ persecutionis gladium non subsistit. *An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est, nisi forte reprobi estis ?* (Ambr.) Hoc dicit, quia si probare vos invicem nescitis, non cognoscitis quia Jesus Christus est in vobis, et hoc est reprobum esse, nescire religionis et professionis suæ fidem ; qui enim fidei suæ sensum in corde habet, hic scit Christum Jesum in se esse. *Spero autem quod cognoscetis quod nos non sumus reprobi*. Provocat eos ad scientiam fidei et rectæ vitæ : cum enim cœperint scire apostoli sui certam auctoritatem et meritum apud Deum, poterunt et circa se esse solliciti. *Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis, non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est faciatis, nos autem ut quasi reprobi simus*. Eo affectu quo semper orat pro eis ut a malis temperent. *Non ut nos, inquit, probati appareamus, id est, non ut in auctoritate videamur, vobis peccantibus. Sed ut vos quod bonum est faciatis : nos vero ut quasi reprobi sumus*. Quid est hoc ? Orat Apostolus, ut reprobus sit ? Non sane ; sed hoc orat, ut his bene agentibus, dum non auderent corrumpere, quasi humiliarentur, ut humiliati vel reprobi appareant. Probati enim a Deo videntur, dum judicant peccatores, auctoritate concessa. Si ergo quos judicent, non sint, cessante in his auctoritate, quasi reprobi videntur. *Non enim possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate*. Hoc dicit quia potestas non est data contra veritatem, ut arguant bene viventem, sed pro veritate, ut vindicent in eum qui inimicus legis est ; ideoque cessabit potestas, si quod bonum est fecerint. Unde ad Romanos ait : *Vis non timere potestatem ? Bonum fac, et habebis laudem ex illa* (Rom. xiii). Cum ergo non timet bonum operando, evacuata est apud eum potestas ; hoc est, quasi reprobum esse, quia hoc in eo cessat unde probatur potestas. *Gaudemus autem quando nos infirmi sumus, vos autem potentes estis*. Hoc est infirmari, non exercere potestatem ; hos autem optat fortes esse, ut bene agentes vitia vincant, et prohibeant a se

A vindictam aut correptionem. Et quid mirum, si vasa electionis pro Christi gloria, et fratrum suorum conversione, gentisque privilegio anathema fieri optet a Christo, cum Micheas quoque propheta vellet se mendacem fieri, et ab inspiratione sancti Spiritus alienum, dummodo plagas illas et captivitatis exitia, quæ sua vaticinatione prædixerat, plebs Judaica nationis evadat ? *Utinam, inquit, non essem vir habens Spiritum, et mendacium potius loquerer !* (III Reg. xxii.)

Hoc et oramus vestram consummationem. Petit orans, ut in eo perficiantur, ne peccent consummati in virtute bonæ vitæ et incorrupta fide. *Ideo hæc absens scribo, ut non præsens durius agam*. Apertum est quia ideo absens commonet ut correctiores illos inveniat, et non illic positus increpet cum pudore, ut erubescat qui peccat in cœtu fraterno. *Secundum potestatem quam Dominus dedit mihi in ædificationem et non in destructionem*. Hæc potestas est, quam superius optat esse otiosam, his agentibus bene : si quo minus exercere se in hac ut ædificentur correpti, non mortificati peccatores ; non enim destruuntur, qui arguuntur ut corrigantur, sed ædificantur ad vitam.

De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete, et Deus dilectionis et pacis erit vobiscum. Gaudium hoc de emendatione erit, unde et poterit provenire perfectio ; sed ante erit consolatio, ut spe futurorum deserant præsentem oblectationem. *Idem, ait, sapite* : hoc ait propter veterem discordiam, ut jam unum sentiant. *In pace agite*. Cum concordēs fuerint, habebunt pacem. *Et Deus pacis et dilectionis erit, inquit, vobiscum*. Deus pacis Christus est, qui dixit : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (Joan. xiv) ; ipse est et Deus dilectionis, qui iterum ait : *Norum mandatum do vobis, ut diligatis invicem. Et in hoc, inquit, cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem, qua dilexi vos, habueritis ad invicem*. Alia tamen pax Dei, alia mundi est, quia et maligni et spurci habent pacem, sed ad damnationem : Christi enim pax libera est a peccatis, perfidiam enim fugit, dolum spernit, factis malis repugnat. Hæc Deo placita est et amica, diabolo autem inimica ; hanc qui habuerit, habebit et dilectionem simul et Deum eorum ad tuitionem perpetuam. *Salutate invicem in osculo sancto*. Hæc saluatio ecclesiastica est, quia oscula hæc non carnalia, sed spiritalia sunt, quæ complexu corporum animos copulant, non desiderio carnis, sed spiritus. *Salutant vos sancti omnes*. Provocat eos ad sanctitatem, ut et ipsi audeant reddere vicem sanctis in salutatione ; ideo enim a sanctis salutantur, ut illos imitentur. *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen*. Trinitatis hic complexio est, et unitas potestatis, quæ totius salutis perfectio est. Dilectio enim Dei misit nobis salvatorem Jesum cujus gratia salvati sumus. Ut possideamus hanc

gratiam salutis, communicatio facit sancti Spiritus: A tuetur, ut trium perfectio, consummatio sit hominibus enim dilectos a Deo et salvatos gratia Christi minis in salutem.

LIBER QUARTUS DECIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD GALATAS.

ARGUMENTUM.

(Ambr.) Omnis credens in Christum et observans legem factorum, male intelligit Christum: sicut et Symmachiani, qui ex Pharisæis originem trahunt, qui servata omni lege Christianos se dicunt, more Photini Christum non Deum et hominem, sed hominem tantummodo definientes. Si enim Deum intelligerent Christum, nihil de lege factorum sperarent, id est, de neomeniis, sabbato, circumcisione et discretionem escarum; quia qui Deum et Dominum legis colit, supra legem est: nec potest judicari a lege, qui cum legislatore concordat. Denique non illorum causa lex data est, qui Deum colebant, sed eorum qui male et credebant et agebant ad contemptum Creatoris. Unde dicit ad Timotheum: *Nec enim justo lex posita est, sed injustis et male versantibus (1 Tim. i).* Et Moyses sic inquit: *Timentes facietis filios Israel.* Inde et Galatæ vel qui eos subvertebant, adhuc erroris nebula contextum cor habentes, non cernunt sensum Isaïæ prophetæ inter cætera dicentis: *Verbum enim consummans et brevians in æquitate, quia verbum brevium faciet Dominus super terram (Isa. x).* Si ergo hæc dicta intelligerent, a lege recederent, scientes a prædicatione Joannis Baptistæ legem jam cessare, ut sola fides sufficiat ad salutem abbreviata ex lege. In lege enim et de Deo Patre, et Christo Filio ejus, et de Spiritu sancto continetur. (Aug.) Causa propter quam scripsit Apostolus ad Galatas hæc est, ut intelligant gratiam Dei id secum agere, ut sub lege jam non sint. Cum enim prædicata eis esset, Evangelii gratia, non defuerunt quidam ex circumcisione, quamvis Christiani nomine, nondum tamen tenentes ipsum gratiæ beneficium, et adhuc volentes esse sub oneribus legis, quæ Dominus Deus imposuerat, non justitiæ servientibus, sed peccato: justam scilicet legem injustis hominibus dando ad demonstranda peccata eorum, non auferenda. Non enim auferet peccata nisi gratia fidei quæ per dilectionem operatur. Sub hac ergo gratia jam Galatas constitutos illi volebant constituere sub oneribus legis, asseverantes nihil eis prodesse Evangelium nisi circumciderentur, et cæteras carnales Judaici ritus observationes subirent; et ideo Paulum apostolum suspectum habere cœperant a quo illis Evangelium prædicatum erat, tanquam non tenentem disciplinam cæterorum apostolorum, qui gentes eohebant judaizare. Cesserat enim talium hominum scandalis apostolus Petrus, et in simulationem ductus erat, tanquam et ipse hoc sentiret nihil prodesse gentibus Evangelium nisi onera legis implerent. A qua

simulatione idem apostolus Paulus eum revocat, sicut in hac ipsa Epistola docet. Talis quidem questio est in Epistola ad Romanos, verumtamen videtur aliquid interesse, quod illi contentionem ipsam dirimit, itemque componit, quæ inter eos qui ex Judæis, et eos qui ex gentibus crediderant orta erat, cum illi tanquam ex meritis operum legis sibi redditum Evangelii præmium arbitrarentur, quod præmium incircumcisis tanquam immeritis nolebant dari: illi contra Judæis se præferre gestirent, tanquam interfectoriis Domini. In hac vero Epistola ad eos scribit qui jam commoti erant auctoritate illorum qui ex Judæis erant, et ad observationes legis eohebant: cœperant enim eis credere, tanquam Paulus apostolus non vera prædicasset, quod eos circumcidi nolisset. (Hier.) Ad Galatas hoc proprium habet, quod non scribit ad eos qui ex Judæis in Christum crediderant, et paternas putabant caeremonias observandas, sed ad eos qui ex gentibus fidem Evangelii receperant, et rursus retro lapsi, quorundam fuerant auctoritate deterrii, asserentium Petrum quoque et Jacobum, et cæteras Judææ Ecclesias Evangelium Christi cum lege veteri misculisse: ipsum etiam Paulum aliud in Judæa facere, aliud nationibus prædicare; et frustra eos in Crucifixum credere, si id negligendum putarent. quod apostolorum princeps observaret. Quamobrem ita caute inter utrumque et medius incedit, ut nec Evangelii prodat gratiam, pressus pondere et auctoritate majorum, nec præcessoribus faciat injuriam, dum assertor est gratiæ; oblique vero et quasi per cuniculos latenter incedens; ut Petrum doceat pro commissa sibi circumcisionis plebe facere, ne ab antiquo repente vivendi more desciscens, in crucem scandalizata non crederet, et sibi prædicatione gentium credita, æquum esse id pro veritate defendere, quod alius pro dispensatione simularet; et ideo sic cœpit: *Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gloriam Christi, in aliud Evangelium.* (Aug.) Hoc ergo exordium causæ quæstionem breviter insinuat, quamquam et ipsa salutatione, cum dicit se apostolum, non ab hominibus neque per hominem; quod in nulla alia Epistola dixisse invenitur, satis ostendit, et illos qui talia persuadebant, non esse a Deo, sed ab hominibus, et cæteris apostolis, quantum ad auctoritatem testimoni Evangelici pertinet, imparem se haberi non oportere, quandoquidem non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem se apostolum noverit. Singula igitur ab ipso Epistolæ vestibulo,

permittente Domino et adjuvante studium nostram, sic considerata et tractanda suscepimus.

CAPUT PRIMUM

Redarguit Apostolus Galatas de veloci translatione ab Evangelio Christi, quod tum Apostolus non ab homine accepit, sed a Christo.

Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem qui suscitavit eum a mortuis. (Ambr.) Apostolum se non ab hominibus electum, et missum ad prædicandum testatur: sicut erant quidam qui electi ab apostolis mittebantur ad Ecclesias roborandas; neque sicut alii qui a Judæis mittebantur ad disturbandas Ecclesias, quos pseudoapostolos vocat, sed a Filio Dei missum se, quem in hac causa idcirco hominem negare videtur: quia præcepta quasi Deus dedit, non quasi homo, et quem elegit, divino iudicio elegit. Per quod idoneum et firmum se prædicatorem significat: quia multo utique melior est quem Deus, quam quem homo eligit. Neque, inquit, per hominem, sicut arbitrabantur de Christo qui hos coegebant circumcidi, sed per Jesum Christum, id est, per eum qui Deus et homo est. Quod statim aperit cum dicit: *Et Deum Patrem qui suscitavit eum a mortuis.* Hoc dicto duas hæreses damnavit, et Manichæi et Photini; quia Manichæus Christum hominem negat, et non negat crucifixum: et Photinus Christum Deum esse non concedit, et tamen ipsum se, hoc est, corpus suum excitasse a mortuis negare non audet; ut Manichæus cum crucifixum non negat, stulte eum hominem non fateri videatur; et Photinus impietate quadam Deum negare, quem se ipsum a mortuis excitasse fatetur. Legit enim dixisse Dominum: *Solvite templum hoc, et ego tribus diebus excitabo illud: hoc autem dicebat de templo corporis sui (Joan. 11).* Igitur ipse excitans se a mortuis, corpus suum significat a mortuis se excitasse, et nihilominus tamen a Patre suo dicitur excitatus, propterea quod omnis virtus Filii de Patre est, ut gesta Filii facta sint Patris, ex quo sunt omnia. (Hier.) Nec prætermittendum quod Hebræi aiunt inter ipsos quoque prophetas et sanctos viros esse quosdam qui et prophetæ et apostoli sint, alios vero qui tantum prophetæ. Denique Moysen, cui dicitur: *Ecce ego mittam te ad Pharaonem (Exod. 11);* et ipse respondeat: *Provide alium quem mittas (Ibid.);* et Isaiam cui loquitur Deus: *Quem mittam, et quis ibit ad populum istum? (Isa. vi.)* esse et apostolos et prophetas. Unde et nos possumus intelligere Joannem quoque Baptistam et prophetam et apostolum appellandum, siquidem, ait Scriptura: *Fuit homo missus a Deo cui nomen erat Joannes (Joan. 1).* Et in Epistola ad Hebræos propterea Paulum solita consuetudine, nec nomen suum, nec apostoli vocabulum præposuisse, quia de Christo erat dicturus: *Habentes ergo principem sacerdotum et apostolum confessionis nostræ Jesum (Hebr. 11),* nec fuisse congruum ut ubi Christus apostolus dicendus erat, ibi etiam Paulus apostolus poneretur. Quatuor autem genera apostolorum sunt: unum

A quod neque ab hominibus est, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem: aliud, quod a Deo quidem est, sed per hominem: tertium, quod ab homine et non a Deo: quartum, quod neque a Deo, neque per hominem, neque ab homine, sed a semetipso. De primo genere potest esse Isaias, et cæteri prophetæ, et ipse apostolus Paulus, qui neque ab hominibus neque per hominem, sed a Deo Patre et Christo missus est. De secundo, Jesus filius Nave, qui a Deo quidem est apostolus constitutus, sed per hominem, Moysen. Tertium genus est, cum hominum favore et studio aliquis ordinatur, ut nunc videmus plurimos non Dei iudicio, sed redemptio favore vulgi in sacerdotium subrogari. Quartum est pseudoprophetarum et pseudoapostolorum, de quibus Apostolus: *Istiusmodi, inquit pseudoapostoli, operarii iniquitatis, transfigurantes se in apostolos Christi qui dicunt: Hæc dicit Dominus: et Dominus non misit eos (II Cor. 11).* Verum non talis Apostolus Paulus, qui neque ab hominibus neque per hominem, sed a Deo Patre per Jesum Christum missus est. Ex quo approbatur Ebionis et Photini etiam hinc hæresis retundenda, quod Dominus noster Jesus Christus Deus sit, dum Apostolus qui a Christo ad prædicationem Evangelii missus est, negat se missum esse ab homine. Subrepunt hoc loco cæteræ hæreses, quæ putativam Christi carnem vindicantes, Deum aiunt Christum esse, non hominem. Nec non et nova hæresis, quæ dimidiatam Christi asserit dispensationem. Atque ita Ecclesiæ fides inter tanta falsorum dogmatum naufragia constituta, si Christum fateatur hominem, Ebion Photinusque subrepunt: si Deum esse contenderit, Manichæus et Marcion, et novelli dogmatis auctores ebulliunt. In commune itaque audiant Christum et Deum esse et hominem: non quod alius Deus sit et alius homo: sed quod qui Deus semper erat, homo ob nostram salutem esse dignatus est. (Aug.) Qui ab hominibus mittitur, mendax est; qui per hominem mittitur, potest esse verax: quia et Deus verax potest per hominem mittere. Qui ergo neque ab hominibus, neque per hominem, sed per Deum mittitur, ab illo verax est: qui etiam per hominem missos veraces facit. Priores ergo apostoli veraces, qui non ab hominibus sed a Deo per hominem missi sunt, et per Jesum Christum scilicet adhuc mortalem. Verax etiam novissimus apostolus, qui per Jesum Christum totum jam Deum post resurrectionem ejus missus est. Priores sunt cæteri apostoli per Christum adhuc ex parte hominem, id est mortalem: novissimus est Paulus apostolus per Christum jam totum Deum, id est, omni ex parte immortalem. Sit ergo testimonii ejus æqualis auctoritas, in cujus honore implet clarificatio Domini, si quid habet ordo temporis minus. Ideo enim cum dixisset, *et Deum Patrem, addidit, qui suscitavit illum a mortuis,* ut etiam ex hoc modo jam a clarificato missum se esse breviter commemoraret. *Et qui mecum sunt fratres Ecclesiæ Galatiæ (Ambr.)* Postquam auctoritatem suam com-

mendavit, adhuc auget ad causam, ut cæteros qui secum erant, omnes commotos adversus eos ostenderet. Quamvis sufficeret auctoritas ejus, nec posset refutari, tamen ut gravet factum illorum, quo a prima fide destiterant, multos secum accensos ad errorem illorum arguendum designat: facile enim poterit quis intelligere errare se, si a multis se videat reprehendi. (*Hier.*) In alijs Epistolis Sosthenes et Silvanus, interdum et Timotheus in exordio præponuntur: in hac tantum, quia necessaria erat auctoritas plurimorum, omnium fratrum nomen assumitur: qui et ipsi forsitan ex circumcisione erant, et a Galatis non contemptui ducebantur. Plurimum quippe facit ad populum corrigendum, multorum in una re sententia atque consensus. Quod autem ait, *Ecclesijs Galatiæ*, et hoc notandum, quia hic tantum generaliter non ad unam Ecclesiam unius urbis, sed ad totius provinciæ scribat Ecclesias [Epistolas], et Ecclesias vocet, quas postea errore arguat depravatas. Ex quo noscendum dupliciter Ecclesiam posse dici, et eam quæ non habeat maculam, aut rugam, et vere corpus Christi sit, et eam quæ in Christi nomine absque plenjs perfectisque virtutibus congregetur. Quomodo sapientes bifariam nuncupantur, tam hi qui sunt plenæ perfectæque virtutis, quam illi qui incipiunt et in profectu positi sunt. De perfectis dicitur: *Mittam in vos sapientes* (*Matth. xxii*). De insipientibus: *Argue sapientem, et diligit te* (*Prov. ix*). Qui enim plenæ consummatæque virtutis est, correptione non indiget. Juxta hunc sensum de cæteris quoque virtutibus intelligendum, quod scilicet fortis et prudens, pius, castus, justus et temperans, interdum plene, interdum abusive accipiuntur. *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.* (*Aug.*) Gratia Dei est qua nobis donantur peccata: ut reconciliemur Deo: pax autem qua reconciliamur Deo. (*Ambr.*) Utriusque beneficio tam Patris quam Filii genus hominum sublevatum ostendit. Nec minorem Filium significat, cum eum Dominum nostrum vocat: neque Patrem majorem, quia eum Deum nostrum appellat; quia non erit verus Deus Pater, nisi et Dominus sit; neque, verus Dominus Filius, nisi et Deus sit. Si ergo una gratia Patris et Filii erga nos est, quid est, inquit, ut de Filio minus sentientes, legem illi æquetis, ut partim Christo, partim legi serviatis, cum legeritis Dominum dicentem: *Quia Dominus est filius hominis etiam sabbati?* (*Luc. vi.*) ut per hoc videant quanta contumelia ab eis Domino irrogetur, cum comparant Dominum famulæ. *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris*, ut eriperet nos de præsentis sæculi maligno. (*Aug.*) Sæculum præsens malignum, propter malignos homines; qui in illo sunt, intelligendum est, sicut dicimus et malignam domum, propter malignos inhabitantes in ea. (*Ambr.*) Aperto ostendit nihil prodesse legem, quando Christum dicit obtulisse se, ut pro nobis pateretur, ut nos justificaret, quos lex reos tenebat; ut eruti a lege per fidem Christi, jam non peccatores essemus, sed justificati

A secunda nativitate, filii Dei appellati. Cum enim in conditione diaboli genus hominum teneretur, Salvator obtulit se volenti diabolo, ut illudens eum potestate virtutis suæ, cum accipere eum voluit, quem detinere non potuit, auferret ei, quæ malo jure tenebat obnoxia. Exspoliatis itaque inferis, trophæum animarum pertulit ad Patrem, ex quo sunt omnia; quod lex utique facere non potuit. Quamquam profutura data sit, nobis tamen peccantibus conversa est ut fieret inimica, et cæpit occidere, non vivificare: Christus autem donans delicta, non solum vivificavit nos, sed et sibi sociavit, ut filii Dei vocemur facti per fidem. Quantus ergo error est post gratiam reverti sub legem, hoc est post acceptam libertatem velle servire, ut ereptus gladio, immemor beneficii, denuo se vendat lanistæ? Accusator est enim emptoris, qui relicto eo, rursus ad priorem dominum redit. *Ut liberaret*, inquit, *nos, de præsentis sæculo maligno.* Hoc dicit, quia ideo morti se concessit Dominus, ut nos ab errore sæculi liberaret, id est ut ab intelligentia hujus sæculi, quod curriculum senescente ætate devertit in finem, alieni facti, futuri sæculi quod occasum nescit, participes simus in sensu unius Dei. Præsentis enim sæculi hæc est malignitas, quia non reddit congruam reverentiam creatori Dei et restauratori Christo, dum multos sibi conflagit deos error humanus, aut dum Christo a credentibus debita honorificentia non reservatur. *Secundum voluntatem Dei Patris*, cui gloria in sæcula sæculorum, Amen. (*Aug.*) Quanto igitur magis homines non debent arroganter ad seipso referre, si quid operantur boni, quando et ipse Dei Filius in Evangelio, non gloriam suam se querere dixit, neque voluntatem suam venisse facere, sed voluntatem ejus qui eum misit. Quam voluntatem, gloriamque Patris nunc commemoravit Apostolus, ut ipse quoque Domini exemplo a quo missus est, et non se querere gloriam suam significaret, nec facere voluntatem suam in prædicatione Evangelii, sicut paulo post dicit: *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* (*Ambr.*) Ut firmum sit plenumque auctoritate quod dicit, quia Christus nos liberavit, addit, quia istud Patris fecit cum voluntate. (*Hier.*) Nec Filius se dedit pro peccatis nostris absque voluntate Patris, neque Pater tradidit Filium sine Filii voluntate. Sed hæc est voluntas filii voluntatem Patris implere, ut ipse loquitur in psalmo: *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui* (*Psal. xxxix*). Dedit se autem Filius, ut injustitiam quæ erat in nobis, justitia ipse subverteret; tradidit se Sapientia ut insipientiam expugnaret; sanctitas et fortitudo se obtulit, ut spurcitiam infirmitatemque deleret. Atque ita non solum in futuro sæculo juxta promissas spes quas credimus, sed etiam hic de præsentis nos sæculo liberavit: dum commortui Christo transfiguramur in novitatem sensus, et non sumus de hoc mundo, a quo merito nec amariur. Queritur quomodo præsens sæculum malum dictum sit. Solent quippe hæretici hinc capere occasiones, ut alium

lucis et futuri sæculi, alium tenebrarum et præsens-
tis asserant conditorem. Nos autem dicimus non
jam sæculum ipsum quod die et nocte, annis currit
et mensibus, appellari malum, quam *ἀμαρτία*, ea
quæ in sæculo fiunt : quomodo sufficere dicitur dei
malitia sua. Et dies Jacob modici esse scribuntur
et pessimi (*Gen. xlvii*) : non quo spatium temporis
in quo vixit Jacob, malum fuerit, sed quo ea quæ sus-
tinuit per varia eum exercuerint tentamenta. Deni-
que eo tempore quo ille pro conjugibus serviebat
(*Gen. xxxix*), et multis constabat angustis, Esau
in requie erat, atque ita idem temporis spatium,
alii bonum, alii malum fuit. Nec scriptum esset in
Ecclesiaste (*Eccle. vii*) : *Ne dixeris quia dies mei po-
iores erant boni super istos*, nisi ad distinctionem malo-
rum. Unde Joannes ait : *Mundus omnis in maligno
positus est* (*I Joan. v*), non quod mundus ipse sit
malus, sed quod mala in mundo fiant ab hominibus,
manducemus et bibamus, dicentibus, *cras enim mo-
riemur* (*Isa. xxii*) ; et ipse Apostolus : *Redimentes*,
inquit, *tempus, quia dies mali sunt*. Infamantur et
saltus, cum latrociniis pleni sunt, non quod terra
peccet et silvæ, sed quod infamiam homicidii loca
quoque traxerint. Detestamur et gladium quo huma-
nus effusus est cruor : et calicem in quo venenum
temperatum est, non gladii calicis peccato ; sed
quod odium mereantur illi qui his male usi sunt.
Ita et sæculum quod est spatium temporum, non per
semetipsum aut bonum aut malum est, sed per eos
qui in illo sunt, aut bonum appellatur, aut malum.
Quapropter Valentini deliramenta et fabule contem-
nendæ sunt, qui triginta *αἰώνες* suos, ex eo quod in
Scripturis sæcula legantur affluxit, diceps eos esse
animalia, et per quadrigas [quadradas] et ogdoadas ;
decadas quoque et duodecadas, tot edidisse nume-
ros sæculorum quot *Aeneia* fetus scropha generavit.
Querendum quoque quid sit inter sæculum et sæ-
culum sæculi, sive sæcula sæculorum, et ubi pro
brevis temporis spatio, ubi pro æternitate ponatur,
quia in Hebræo sæculum, id est, *olam*, ubi *vav* li-
teram positam habuerit, æternitatem significat, ubi
vero sine *vav* scribitur, annum quinquagesimum,
quem illi jubileum vocant. Ob hanc causam et ille
Hebræus qui propter uxorem et liberos amans
dominum suum aure pertusa servitio subjugatur,
servire jubetur in sæculum, hoc est, usque ad an-
num quinquagesimum : et Moabitæ et Ammonitæ
non ingrediuntur Ecclesiam Domini usque ad quin-
tam decimam generationem et usque in sæculum,
quia omnis dura conditio jubilei solvebatur adventu.
Quidam dicunt eundem esse sensum in sæculis sæcu-
lorum, quem in sanctis sanctorum, in operibus ope-
rum, in Canticis canticorum : et quam habent diffe-
rentiam cœli ad eos quorum cœli sunt, et sancta
quæ sanctorum comparatione sunt sanctiora, et
opera quæ operum prelatione meliora sunt, et Can-
tica quæ inter cantica universa præcellunt : eam-
dem habere et sæcula, quæ sæculorum collatione
sunt sæcula. Præsens itaque sæculum ita elisserunt,

A ut dicant ex eo tempore illud esse numerandum, ex
quo cœlum et terra sunt condita, et currere usque
ad consummationem mundi, quo Christus iudicaturus
est omnia. Revocant quoque ultra et in priora pro-
movent gradum, de præteritis et futuris sæculis
disputantes, bona an mala fuerint, seu futura sint,
et in tam profundas incidunt quæstiones, ut libros
quoque et infinita volumina super hac dissertatione
condiderint. Quod autem prologus Pauli *Amen*, He-
bræo sermone concludatur, *Amen*, Septuaginta trans-
tulerunt *ἡμῶς*, id est fiat : Aquila, *πιστεύομεν*,
vere sive fideliter : quod etiam in Evangelio a Salva-
tore semper assumitur, sua per *Amen* verba firmante.

Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos
vocavit in gratiam Christi Jesu, in aliud Evangelium
quod non est aliud. (Ang.) Evangelium enim et aliud
est præter id quod, sive per se, sive per aliquem Do-
minus dedit, jam nec Evangelium recte dici potest.
Vigilanter autem cum dixisset, *transferimini ab eo
qui vos vocavit in gloriam Christi* : quam volebant
illi evacuare, quasi frustra venerit Christus, si jam
circumcisio carnis atque hujusmodi opera legis tan-
tum valebant, ut per illa homines salvi fierent.
*Nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, et volunt con-
verttere Evangelium Christi*. Non quemadmodum istos
conturbant, ita etiam convertunt Evangelium Chri-
sti, quia manet firmissimum : sed tamen convertere
volunt, qui ab spiritualibus ad carnalia revocant in-
tentionem credentium. Illis enim ab ista conversis,
manet Evangelium non conversum, et ideo cum
dixisset *conturbantes vos*, non dixit et converten-
tes, sed *volentes*, inquit, *convertere Evangelium
Christi*. (Hier.) Miratur itaque Paulus primum, quod
translati sint ab Evangelii libertate, in legalium
oporum servitutem : deinde quod tam cito translati,
quia non ejusdem reatus est transferri ab aliquo, et
difficultate transferri : ut in martyrio non eadem
pœna plectitur, qui absque colluctatione et tormen-
tis statim prosilivit ad negandum et ille, qui inter
equuleos, fideiulas, ignesque distortus, compulsus est
quod credebat, negare. Recons adhuc erat Evangelii
predicatio, non grande tempus in medio, quo Gala-
tas Apostolus ab idolis ad Christum transduxerat ;
miratur itaque quomodo tam cito recesserint ab eo,
ad cujus nomen dudum facti fuerant Christiani. Habet
autem et locus ipse hyperbatoem, quod ita suo
ordine legi potest. Miror quod sic tam cito trans-
ferimini a Christo Jesu, qui vos vocavit in gratiam,
dicens : *Non veni vocare justos, sed peccatores ad
penitentiam* (*Luc. xix*) ; gratia quippe salvi facti
sumus, et non per legem. Translati autem, inquit,
estis in aliud Evangelium quod non est aliud :
quia omne quod falsum est, non subsistit, et quod
veritatis contrarium est, non est : uti illud : *Ne tra-
das, Domine, sceptrum tuum his qui non sunt* (*Esa-
ther. xiv*) : et ea quæ non erant vocavit Deus, ut
faceret esse quod non erat. Si autem hoc de his qui
eundem Deum et easdem Scripturas habebant, dici-
tur, quod translati sint in aliud Evangelium, quod

non est Evangelium, quid de Marcione et cæteris hæreticis, qui conditorem respuunt et alterius Dei Christum simulant, æstimare debemus? Qui non interpretatione legis et litteræ, vel pugna carnis et spiritus labuntur et corrumpunt, sed de toto Ecclesiæ jure discordant. Pulchre autem ait: *Nisi sunt aliqui qui vos conturbent, volunt convertere Evangelium Christi.* Volunt, inquit, Evangelium Christi mutare, convertere, turbare, sed non valent, quia hujus naturæ est, ut non possit aliud esse quam quod verum est: Omnis qui Evangelium alio interpretatur spiritu et mente quam scriptum est, credentes turbat et convertit Evangelium Christi, ut id quod in facie est, post tergum faciat, et ea quæ post tergum sunt verlat in faciem. Si quis tantum litteram sequitur, posteriora ponit in faciem. Si quis Judæorum interpretationibus acquiescit, post tergum mittit ea, quæ ex natura sua in faciem constituta sunt. Nec non et illud congrue quod translationis verbum Galatis coaptatum est: Galatia enim translationem nostra in lingua sonat.

Sed licet nos aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizamus vobis, anathema sit; sicut prædiximus et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathemata sit. (Aug.) Veritas propter se ipsam diligenda est, non propter hominem, aut propter angelum, per quem annuntiatur: qui enim propter annuntiatores diligit eam, potest et mendacia diligere, si qua forte ipsi sua protulerint. *Sicut prædiximus, inquit, et nunc iterum dico: si quis vobis evangelizaverit præterquam quod accepistis, anathema sit.* Ant præsens hoc prædixerat, aut quia iteravit quod dixit, propterea voluit dicere, *sicut prædiximus*: tamen ipsa iteratio saluberrime intentionem movet ad firmitatem retinendi eam quæ sic commendatur fidem. (Hier.) Potest et hyperbolice dictum accipi, non quod aut Apostolus, aut angelus potuerint aliter prædicare, quam semel dixerant: sed etiamsi hoc posset fieri ut et apostoli et angeli mutarentur: tamen non esse ab eo, quod semel acceptum fuerat, recedendum: maxime cum ipse Apostolus in alio loco firmitatem fidei suæ ostendat dicens (Rom. viii): *Scio quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque præsentia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque alia creatura, poterit nos separare a dilectione Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea. Hæc quippe dicta non sunt ejus qui possit a Christi fide et dilectione aliquando discedere (Ambr.). In aliud ergo Evangelium vocati fuerant, quam quod hi prædicabant, qui eos subverterant, non tamen aliud ab eo quod apostoli annuntiabant, quod pseudoapostoli aliud esse asserebant, ad invdiam apostoli qui eos instruxerat: et ut Galatas per hanc fallaciam circumvenirent, necesse erat ut Evangelium Apostoli aliud esse dicerent, quam quod ratio Salvatoris docebat: hoc autem esse

verum quod ab eis cum legis veteris concordia prædicabatur. Hi sunt qui quæstiones fecerunt Paulo et Barnabæ de hac re, sicut continetur in Actibus apostolorum. Isti enim docebant ex gentibus credentes quia nisi circumciderentur more Moysi et judicarent, salvi esse non possent. *Nisi, inquit, aliqui sint qui conturbant vos, et volunt convertere Evangelium Christi.* Apertum est quia hoc aiebant, ut converterent Evangelium Christi, immutantes traditiones, ut sub nomine Christi essent Judæi; id est, convertere Evangelium Christi in legem. Nemo miretur Apostolum, qui feritatem morum mansuebat, sic esse commotum. Pro Galatarum enim salute indignatur adversus inimicos disciplinæ Christianæ: Indignatio enim hæc ostendit non leve peccatum esse post acceptam fidem converti ad legem; nam tam firmum et verum Evangelium, quod eis prædicaverat, asserit, ut etiam seipso, id est apostolos, si immutati forte aliter prædicarent, non audiri diceret; quorum utique fuma quod essent apostoli Christi peragraverat omnem locum. Aut si forte diabolus angelum Dei se fingens ut facile possit audiri, de cælis appareret, contra hæc prædicans, sciretur esse contrarium et abominatio haberetur. (Hier.) Porro *anathema* verbum propriè Judæorum est, et positum tam in Jesu Nave quam in Numeris, quando omnia quæ erant in Jericho, et Madianitarum detestationi et anathemati habenda Dominus imperavit (Num. xxi, Jos. vi). Interrogamus eos qui Christum et apostolum Paulum, boni Dei et usque ad illud tempus ignorati, vel filium asserunt esse vel servum, qui maledicere nesciat; nec noverit aliquem condemnare: quomodo nunc Apostolus ejus verbo Judæorum, id est, Creatoris utatur, et perire vel angelum vel apostolum velit, cum ipse non soleat ulcisci? Quod autem addidit: *Sicut prædiximus, et nunc iterum dico*: ostendit se et in principio hoc ipsum caventem, denuntiassè anathema eis qui aliter prædicaturi erant, et nunc postquam prædicatum est, id anathema decernere, quod ante prædixerat. Propterea autem et sibi quem aliud in Judæa facere, aliud docere in gentibus criminabantur, et angelo, quem majorem etiam præcessoribus suis apostolis esse constabat, anathema nuntiavit; ut non magna Petri et Joannis putaretur auctoritas, cum nec sibi liceret qui eos ante docuerat, nec angelo aliter prædicare, quam semel didicerant. Se itaque et angelum nominatim posuit, alios vero absque nomine: *Si quis, inquit, vobis evangelizaverit* ut in generali vocabulo nec præcessoribus faceret injuriam, et tamen nomina eorum latenter ostenderet. *Modo enim hominibus suadeo an Deo? aut quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* (Ambr.) Significat igitur hos a quibus fuerant eversi, non Deo, sed hominibus placere in Galatarum subversione. Ut enim laudari a Judæis possent, secundum voluntatem illorum, legem servandam dicebant, ne si verum Evangelium Christi prædicarent, inimicos eos facerent. Illic autem apostolus Paulus, qui enim devotione

Deo placere docebat, non timebat homines offendere, dummodo Dei gloriam commendaret: omnia enim præsentia postponens, futuris, se commendabat spebus, ut Christi idoneus servus: idonei autem servi esse non possunt, qui sub nomine Domini propriis lucris student. (*Hier.*) Non putemus ab Apostolo nos doceri, ut exemplo suo hominum judicia contemnamus, qui in alio loco dixerit (*II Cor. v*): *Scientes ergo timorem Dei, hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus; et illud (I Cor. x): Sine offensione estote Judæis et gentibus, et Ecclesiæ Dei, sicut et ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salventur.* Sed si fieri potest, ut pariter et Deo et hominibus placeamus, placendum est et hominibus. Sin autem aliter non placemus hominibus, nisi Deo displiceamus: Deo magis quam hominibus placere debemus: alioquin et ipse infert, cur omnibus per omnia placeat, non quærens, inquiens, quod mihi utile est, sed quod multis ut salventur. Qui autem ex charitate, quæ non quærit quæ sua sunt, sed quæ aliena, placet omnibus, ut salventur; utique Deo primum placet, cui salus hominum curæ est. Habet autem et verbum quod hic specialiter additum est; *modo*, vel placendum esse pro tempore hominibus vel displicendum, ut quo modo non placet propter Evangelii veritatem, placuerit quondam ob salutem plurimorum. Placuerat Paulus aliquando Judæis, cum æmulator existens paternarum traditionum (*Gal. i*), sine querela ante in lege versatus est: et tantum habuit in majorum cæremoniarum ardoris et fidei, ut in Stephani nece particeps fieret, et Damascum perrexerit ad eos qui a lege desciverant, vinciendos (*Act. ix*). Sed postquam in vas electionis de persecutore translatus est, et cœpit prædicare fidem, quam quondam expugnauerat, cœpit pariter displicere Judæis, quibus ante placuerat. Hoc est ergo quod ait: Nunquid quæro Judæis placere, quibus displicendo, Deo placui? Si enim illis placerem, adhuc Christi servus non essem: assererem quippe legem, et Evangelii gratiam destruerem. Nunc autem propterea nec in simulationem quidem observandæ legis adducor: quia non quæro et Deo placere pariter et Judæis, quibus quicunque placet, Deo displicet. Et ipsum quoque verbum *suadere*, de humano usu sumptum est, cum quis id quod ipse habet et semel inibit, etiam cæteris conatur inserere: et in plurimis Scripturarum locis legitur, ex quibus illud est: *Suasio hæc non est ex eo qui vocavit vos (Gal. v)*; nec non et in Actibus apostolorum: *Venerunt ergo ad eum Judæi in hospitium multi, quibus exponebat, contestans eos de regno Dei, suadensque eis de Jesu, ex lege Moysi et prophetis, usque ad vesperum (Act. xxviii)*. Hoc autem totum ideo quia diffamatum de eo fuerat, occulte illum custodire legem et Hierosolymis cum his qui judaizabant consortium miscuisse. (*Aug.*) Nemo Deo suadet, quia manifesta sunt illi omnia; sed hominibus ille bene suadet, qui non se illis placere vult, sed ipsam quam suadet veritatem. Qui enim placet hominibus, non ab ipsis

A suam gloriam quærens, sed Dei ut salvi fiant, non jam hominibus, sed Deo placet; aut certe jam cum et Deo placet, simul et hominibus, non utique hominibus placet; aliud est enim placere hominibus, aliud et Deo et hominibus. Item, qui hominibus propter veritatem placet; non enim ipse illis, sed veritas placet; placere autem dixit, quantum in seipso est, quantum ad ejus voluntatem attinet, ac si diceret, placere vellem: non enim si hoc eo non agente placeat alicui, quasi propter seipsum, et non propter Deum atque Evangelium, quod annuntiat, superbiæ ipsius potius quam errori ejus, cui perverse placet, tribuendum est. Iste itaque sensus est: Modo ergo hominibus suadeo an Deo, aut quia hominibus suadeo, quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus B quærerem placere, Christi servus non essem. Jubet enim ille servis suis, ut discant ab ipso mites esse et humiles corde (*Matth. xi*): quod nullo modo potest, qui propter se ipsum; id est, propter suam quasi privatam et propriam gloriam placere hominibus quærit, dicit autem et alibi: *Hominibus suademus, Deo autem manifestati sumus (II Cor. v)*; ut intelligas quod hic ait, *hominibus suadeo, an Deo*; non utique Deo, sed hominibus suadendum. Non ergo moveat quod alibi dixit: *Sicut et ego omnibus per omnia placeo (I Cor. x)*; addidit enim, *non quærens quod mihi prodest, sed quod multis, ut salvi fiant.* Nulli autem prodest ut salvus fiat, si homo ei propter seipsum placeat, qui non placet utiliter, nisi cum propter Deum placet, id est, ut Deus placeat et glorificetur per eum, cum dona ejus attenduntur in homine, aut per ministerium hominis accipiuntur. Cum autem sic homo placet, jam non homo, sed Deus placet; utrumque ergo recte dici potest, et, Ego placeo, et non ego placeo; si enim adsit bonus intellectus, piusque pulsator, patebit utrumque, et nulla inter se repugnantia repellit intrantem.

Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi. (*Ambr.*) Nunc principia Epistolæ aperit; ipsum enim sensum vult manifestari, quia non ea quæ docebat ab homine didicerat, ne forte dubitaretur de his quæ docebat: neque secundum humanum judicium aptata erat prædicatio, ut indigna divina auctoritate videretur; sed a Dei Filio dicit se didicisse per revelationem, cum jam post resurrectionem esset in cœlis. (*Aug.*) Evangelium quod secundum hominem est, mendacium est, omnis enim homo mendax (*Psal. cxv*): quia quidquid veritatis invenitur in homine, non est ab homine, sed a Deo per hominem. Ideo jam quod secundum hominem est, nec Evangelium dicendum est, quale illi afferebant, qui in servitutem ex libertate attrahebant eos, quos Deus ex servitute in libertatem vocabat; (*Hier.*) Et ex hoc loco Ebionis et Photini dogma conteritur, quod Deus sit Christus, et non tantum homo. Si enim Evangelium Pauli non est secundum hominem, neque ab homine accepit.

illud, aut didicit, sed per revelationem Jesu Christi, non est ulique homo Jesus Christus qui Paulo Evangelium revelavit. Quod, si non est homo, consequenter Deus est; non quod hominem negemus assumptum: sed quod tantum hominem renuamus. Nec putemus in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Dicitur in propheta de Deo: *Sermones ejus boni sunt cum eo*. Tunc Scriptura utilis est audientibus, cum absque Christo non dicitur, cum absque Patre non profertur, cum sine Spiritu non eam insinuat ille qui prædicat: alioquin et diabolus qui loquitur de Scripturis, et omnes hæreses secundum Ezechiel (*Ezech. xiii*), inde sibi consuunt cervicalia, quæ ponant sub cubito universæ ætatis. Grande periculum est in Ecclesia loqui, ne forte interpretatione perversa, de Evangelio Christi, hominis fiat Evangelium, aut, quod pejus est, diaboli. Inter accipere autem et discere, hoc interest, quod ille accipit Evangelium cui primum insinuatur, et ad fidem ejus adducitur, ut credat vera esse quæ scripta sunt; discit autem is, qui ea, quæ in illo per ænigmata et parabolas figurata sunt, explanata et disserta cognoscit, et cognoscit non homine revelante, sed Christo, qui revelavit Paulo, aut per Paulum in quo loquitur Christus. Verbum quoque ipsum ἀποκαλύψεις, id est, revelationis, proprie Scripturarum est, et a nullo sapientium sæculi apud Græcos usurpatum. Unde mihi videntur quemadmodum in aliis verbis quæ de Hebræo in Græcum Septuaginta interpretes transtulerunt, ita et in hoc magnopere esse conatos, ut proprietatem peregrini sermonis exprimerent, nova novis rebus verba fingentes: et sonare, cum quid tectum et velatum, ablato desuper operimento, ostenditur et profertur in lucem. Hoc ut manifestius fiat, accipite exemplum: Moyses cum Deo revelata et aperta facie loquebatur, id est, absque velamine: ad populum autem loquens, quia vultum ejus attendere non valebant, velamen ponebat in facie. Ante arcam quoque testamenti velum oppansum erat: quod cum fuisset reductum, ea quæ ante abscondita fuerant, pròdebantur, et ut ipso verbo utar, revelabantur. *Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem*, ita et in præsentī loco oblique in Petrum accipi, et in cæteros præcessores ejus, quod nullius pro lege et auctoritate moveatur, qui Christum solum Evangelii habeat præceptorem. Porro revelationem illam significat, cum Damascum vadens in itinere Christi vocem meruit audire, et cæcatis oculis, verum lumen mundi intuitus est (*Act. ix*).

Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo, quoniam supra modum persequabar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam, et proficiebam in Judaismo supra multos cœtaneos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum. (Ambr.) Propositum suum quod prius juxta carnem vigeat, repugnans Ecclesie, breviter memorat. (*Hier.*) Sed plurimum prodest Galatis ista narra-

atio, quomodo Paulus, vastator quondam Ecclesiæ, et Judaismi acerrimus defensor, ad Christi fidem repente conversus sit, et hoc eo tempore, quo crucifixus primum annuntiabatur in mundo, quo novum dogma et a gentibus et a Judæis totius orbis finibus pellebatur. Dicere enim poterant: Si ille qui a parva ætate Phariseorum institutus est disciplinis, qui omnes cœtaneos suos in Judaica traditione superabat, nunc defendit Ecclesiam, quam quondam validissime persequabatur; et magis Christi gratiam et novitatem vult habere cum invidia omnium, quam vetustatem legis cum laude multorum; quid nos facere oportet, qui ex gentilitate cœpimus esse Christiani? Pulchre vero adjunxit, *supra modum persequabar Ecclesiam Dei*, ut hinc quoque admiratio nasceretur, quod non unusquisque de his qui leviter persequabantur Ecclesiam, sed ille qui cæteros in persecutione vincebat, conversus ad fidem sit. Et prudenter dum aliud narrat, interserit non iam Dei se servisse legi quam paternis, id est, Phariseorum traditionibus, qui docent doctrinas et mandata hominum, et rejiciunt legem Dei ut statuunt traditiones suas. Quam elegans autem observatio, pondusque verborum est: *Audistis enim, inquit, conversationem meam aliquando in Judaismo?* (Aug.) Si persequendo et vastando Ecclesiam Dei, proficiebat in Judaismo, apparet contrarium esse Ecclesiæ Dei, non per illam spiritalem legem, quam acceperunt Judei: sed per carnalem conversationem servitutis ipsorum. Et si æmulator, id est, imitator paternarum suarum traditionum persequabar Paulus Ecclesiam Dei; paternæ ipsius traditiones contrariæ sunt Ecclesiæ Dei. Non autem legis illius culpa est: lex enim spiritualis est, nec carnaliter se cogit intelligi; sed illorum vitium est, qui et illa quæ acceperunt, carnaliter sentiunt, et multa etiam sua tradiderunt, dissolventes, sicut Dominus dicit, mandatum Dei propter traditiones suas. (*Hier.*) *Conversationem*, non gratiam; *aliquando*, non modo; *in Judaismo*, non in lege Dei. *Quomodo supra modum persequabar Ecclesiam Dei, et devastabam illam.* Non persequabatur ut cæteri, sed supra modum: nec sufficiebat quamvis vehemens persecutio, sed quasi quidam grassator Ecclesiam et prædo vastabat. Nec ait, *Ecclesiam Christi*, ut tunc putabat, quem ducebat contemptui, quem persequabatur: sed ut nunc credit, *Ecclesiam Dei*, vel ipsum Christum Deum esse significans; vel ejusdem Dei esse Ecclesiam, qui quondam legis dator fuit. *Et proficiebam, inquit, in Judaismo supra multos cœtaneos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum.* Rursum profectum non legis Dei, sed Judaismi vocat; nec super omnes, sed super plurimos; nec super senes, sed super cœtaneos; ut et studium suum referret in lege, et jactantiam declinaret: paternas autem traditiones, non Domini mandata commemorans, et se Phariseum, ex Phariseis indicavit, et habuisse quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam. Usque hodie autem qui Judaico sensu Scripturas intelligunt, per-

sequuntur Ecclesiam Christi, et populantur illam, non studio legis Dei, sed traditionibus hominum depravati. Cum autem placuit ei, qui me segregavit de utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizem illum in gentibus. Non solum in hoc loco, sed et ad Romanos Paulus segregatum in Evangelium Dei esse se scribit. Et Jeremias, antequam formaretur in utero et conciperetur in vulva matris suæ, notus Deo (Jer. i), sanctificatusque perhibetur. Et ex justis, sive ut quidam putant, ex Salvatoris persona dicitur: *In te projectus sum ex vulva, ex utero matris meæ Deus meus es tu* (Psal. xxi). Contra de peccatoribus David canit: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis concepit me mater mea* (Psal. l); et in alio loco: *Abalienati sunt peccatores a vulva* (Psal. lvi). Et in utramque partem, antequam parvuli nascerentur, Deus Jacob dilexit, Esau autem odio habuit (Malac. i; Rom. ix). Inveniunt locum hæretici, qui diversas naturas esse prætendunt, spiritalem videlicet et animalem, et choicam [χοικῆν], et aliam salvari, aliam perire, aliam in utramque consistere, quod nunquam aut justus eligeretur antequam aliquid boni faceret, aut peccator odiretur ante delictum, nisi esset pe-reuntium et salvandorum natura diversa. Ad quod potest simpliciter responderi, hoc ex Dei præscientia evenire, ut quem scit justum futurum, prius diligat quam oriatur ex utero: et quem peccatorem, oderit antequam peccet: non quod et in amore aut in odio iniquitas Dei sit, sed quod non aliter eos habere debeat, quos scit vel peccatores futuros esse, vel justos: nos ut homines tantum de præsentibus judicare, illum cui futura jam facta sunt de fine rerum, non de exordiis ferre sententiam. Non est autem ipsum, quod dicit, *ut revelaret Filium suum in me*, quasi diceret, *ut revelaret Filium suum mihi*: cui enim quid revelatur, huic illud potest revelari: quod ante in eo non erat. In quo vero revelatur, illud revelatur quod prius fuit in eo, et postea revelatum est. Simile est illud in Evangelio: *Medius in vobis stat, quem vos nescitis* (Joan. i); et alibi: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum*. Ex quo perspicuum fit, natura omnibus Dei inesse notitiam, nec quemquam sine Christo nasci; et non habere semina in se sapientiæ et justitiæ reliquarumque virtutum. Potest et aliter accipi, in Paulo Dei Filius revelatus, quod prædicante illo agnitus sit gentibus quem ante nesciebant. Continuo non acquievi carni et sanguini (sive ut in Græco melius habet), *Non contuli cum carne et sanguine*. (Ambr.) Præscientia ergo Dei segregatus est de utero matris suæ, id est, antequam nasceretur, vel statim natum scit Deus futurum bonum, sicut dicit ad Jeremiam prophetam: *Priusquam te formarem in utero, novi te, et cætera* (Jer. i); ita et apostolum Paulum, sciens quis esset futurus, prævenit eum; ut antequam converteretur, vocaret eum, quia erat necessarius. Denique statim suscepit dispensationem doni Dei, omni postposita cura carnali: nec enim consilium cujusquam petiit, aut ad

aliquem retulit quid esset acturus: sed protinus prædicavit Christum, quia hic est Filius Dei: nam sicut futuri mali frequenter ante sunt boni, ita et solent futuri boni prius esse mali. (Hier.) Scio plerosque de apostolis hoc dictum arbitrari: nam et Porphyrius objicit, quod post revelationem Christi, non fuerit dignatus ire ad homines, et cum eis conferre sermonem, ne post doctrinam videlicet Dei, a carne et sanguine instrueretur. Sed absit, ut ego Petrum, Joannem et Jacobum, carnem et sanguinem putem, quæ regnum Dei possidere non possunt. Non contulit Paulus post revelationem Christi cum carne et sanguine, quia noluit margaritas projicere ante porcos, nec dare sanctum canibus. Dicit quispiam. Si statim non contulit cum carne et sanguine Evangelium, tamen subintelligitur, quod postmodum cum sanguine et carne contulerit: et sensus hic, quo apostoli excusantur, ne caro et sanguis sint, stare non poterit: dum nihilominus qui in principio cum carne et sanguine non contulit, postmodum, ut dixi, cum sanguine et carne contulerit. Quæ præpositio nos coarctat, ut sic distinguamus, ne statim sive continuo cum carne jungamus et sanguine, sed cum superioribus hæere faciamus, et legatur: *Cum autem placuit ei qui me segregavit de utero matris meæ, ac deinde, ut revelaret Filium suum in me*: et ad extremum, *ut evangelizarem illum in gentibus continuo*, ut a proprio incipiat exordio, *Non contuli cum carne et sanguine*. (Aug.) Segregatur quodammodo de ventre matris, quisquis a carnalium parentum consuetudine cæca separatur. Acquiescit autem carni et sanguini, quisquis carnalibus propinquis et consanguineis suis carnaliter suadentibus assentitur. Neque veni Hierosolymam ad præcessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum in Damascum. (Amb.) Non fuisse dicit necessitate electum se a Deo pergendi ad præcessores suos apostolos, ut aliquid forte disceret ab eis, quia Deus ei revelavit per Filium suum quomodo doceret. Hoc ideo loquitur ut ostendat non aliud tenendum esse quam quod docet, nec hominibus credi, sed Deo, a quo se didicisse testatur; ac per hoc eos qui illos in legem induxerant, esse falsos doctores, quia non a Deo traditum erat quod docebant. A Damasco ergo in Arabiam profectus est ad prædicandum, ubi nullus erat apostolorum, ut ipse illic fundaret Ecclesias, ne subrepentibus pseudoapostolis, Judaismum seminaretur. Et inde iterum regressus est Damascum, ut visitaret quibus rudis prædicaverat Evangelium gratiæ Dei. Deinde post annos tres ascendi Hierosolymam videre Petrum, et remansi apud illum diebus quindecim. Dignum fuit ut cuperet videre Petrum, quia primus erat inter apostolos, cui delegaverat Salvator curam Ecclesiarum: non utique ut aliquid ab eo disceret, qui jam ab auctore didicerat, a quo et ipse Petrus fuerat instructus, sed propter affectum apostolatus, et ut sciret Petrus hanc illi datam licentiam, quam et ipse acceperat. Veniens ergo ad eum hospitio receptus est et apud eum mansit diebus quindecim,

quasi unanimis coapostolus. Hæc ideo manifestat, ut ostendat concordiam se cum apostolis habuisse, nec in aliquo dissensisse, sicut susurrabant de eo pseudoapostoli : ut eum apud Ecclesias gentium deformarent, et sua mala simplicioribus insererent, dicentes ea convenire cum doctrina apostolorum majorum. (*Hier.*) Non sibi videtur historiæ ordo concinere, referente Luca in Actibus apostolorum, quod cum Paulus post fidem Christi per dies multos Evangelium Damasci loqueretur audenter, factæ fuerint ei insidiæ, et in sporta per murum nocte dimissus sit, et venerit Hierosolymam tentans se jungere discipulis. A quibus cum vitaretur et timerent ad eum accedere, a Barnaba ad apostolos illum esse perductum, et ibi narrasse quomodo Dominum viderit in itinere, et Damasci fiducialiter egerit in nomine Jesu : *Erat, inquit, cum illis intrans et exiens in Hierusalem, et fiducialiter agens in nomine Domini. Loquebatur quoque et disputabat cum Græcis; illi autem quærebant occidere eum. Quod cognovissent fratres, detulerunt eum Cæsaream et dimiserunt Tharsum (Act. ix).* Hic autem dicit se primum isse in Arabiam, et iterum reversum Damascum : post triennium venisse Hierosolymam, vidisse Petrum, et cum eo mansisse diebus quindecim, nec præter Jacobum fratrem Domini, alterum convenisse. Quæ ut vera credantur (dubia quippe videri absentibus poterant,) sub testatione confirmat dicens : *Quæ autem dico vobis, ecce coram Deo quia non mentior.* Possumus igitur æstimare, isse quidem Paulum, secundum Lucæ historiam, Hierosolymam, non quasi ad antecessores apostolos, ut aliquid ab illis disceret, sed ut persecutionis impetum declinaret, qui sibi Damasci propter Evangelium Christi fuerat concitatus : et sic venisse Hierosolymam quasi ad quamcunque aliam civitatem : inde eum statim propter insidias recessisse, et venisse Arabiam sive Damascum, atque inde post triennium ad videndum Petrum Hierosolymam revertisse. Vel certe ita : Statim ut baptizatus sit, et accepto cibo confortatus, fuisse eum cum discipulis qui erant Damasci per dies aliquot, et stupentibus cunctis in synagogis Judæorum prædicasse continuo quod Jesus esset Filius Dei, et tunc isse in Arabiam, et de Arabia Damascum revertisse, et ibi fecisse triennium : quos dies multos Scriptura testatur dicens : *Cum impleverentur autem dies multi, consilium fecerunt Judæi, ut eum interficerent : notæ autem factæ sunt Saulo insidia eorum, et custodiebant portas die ac nocte, ut eum interficerent. Accipientes ergo discipuli ejus nocte per murum dimiserunt eum submittentes in sporta. Cum autem venisset Jerusalem, tentabat jungere se discipulis: Lucam vero idcirco de Arabia præterisse, quia forsitan nihil dignum apostolatu in Arabia perpetrabat, et ea potius compendiosa narratione dixisse, quæ digna Christi Evangelio videbantur. Nec hoc segnitæ Apostoli deputandum, si frustra in Arabia moratus sit, sed quod aliqua dispensatio et Dei præceptum fuerit ut taceret. Nam et apostea legimus Paulum cum Sila egressum prohibi-*

tum esse a Spiritu sancto verbum in Asia loqui. Ali-
ter : *Sed abii in Arabiam et iterum reversus sum Damascum.* Quid mihi prodest ista relatio, si legam quod Paulus post revelationem Christi statim ierit in Arabiam, et de Arabia statim Damascum fuerit reversus, nec sciam quid ibi gesserit, quidve utilitatis habuerit itus ac reditus ? Dat mihi occasionem altioris intelligentiæ in hac eadem Epistola ipse Apostolus, cum de Abraham, Agar et Sara disputans, quæ quidem sunt, inquit, per allegoriam dicta : hæc enim sunt duo testamenta : unum quidem a monte Sina in servitutem generans, quæ est Agar : Sina enim mons est in Arabia, qui junctus est ei quæ nunc est Jerusalem (Gal. iv) ; et docet Venus Testamentum, hoc est, ancillæ filium in Arabia, quæ interpretatur humilis et occidua, constitutum. Statim itaque ut credidit Paulus ad legem, ad prophetas, ad Veteris Testamenti jam in occiduo positi sacramenta conversus, quæsiivit in eis Christum, quem jussus fuerat in gentibus prædicare : et reperto illo non est ibi diutius commoratus. sed reversus est Damascum, hoc est ad sanguinem et passionem Christi, et inde prophetica lectione firmatus pergit Hierosolymam, locum visionis et pacis : non tam disciturus aliquid ab Apostolis, quam cum eis Evangelium quod docuerat collaturus. Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum. Non ut oculos, genas, vultumque ejus aspiceret, utrum macilentus, an pinguis, adunco naso esset, an recto ; et utrum frontem vestiret coma, an, ut Clemens in Periodis ejus refert, ut calvitium haberet in capite. Nec putq, apostolicæ fuisse gravitatis, ut post tantam triennii præparationem aliquid humanum in Petre videret aspicere : sed his oculis aspexit eum, quibus et modo in Epistolis suis videtur. His oculis Paulus vidit Cepham, quibus nunc a prudentibus quibusque Paulus ipse conspicitur. Quod si cui non videtur, cum superiori sensu jungat hæc omnia, quod nihil sibi apostoli contulerint. Nam et quod visus sit ire Hierosolymam, ad hoc isse, ut videret Apostolum, non discendi studio, quia et ipse eundem prædicationis haberet auctorem : sed honoris priori Apostolo deferendi. Et mansi apud eum diebus quindecim : Non grandi indiguit magisterio, qui tanto se ads videndum Petrum tempore præparavit. Et licet quibusdam superfluum videatur numeros quoque qui in Scripturis sunt observare, tamen non abs re arbitror quindecim dies quibus apud Petrum Paulus habitavit, plenam significare scientiam, consummatamque doctrinam : siquidem quindecim sunt carmina in Psalterio, et quindecim gradus per quos ad canendum Deo et in atrils ejus consistendum justus ascendit. Ezechias quoque quindecim annorum spatio sibi ad vitam datæ, signum accipere meretur in gradibus ; et solemnitates Dei a quinto decimo die incipiunt. Necnon quia duplicem intelligentiam sequimur, propterea quindecim ponit dies, ut ostendat non fuisse grande tempus quo potuerit aliquid a Petro discere, ut ad illum sensum a quo cepit, cuncta

referantur, se non ab homine doctum esse, sed a Deo. *Alium autem apostolorum vidi neminem nisi Jacobum fratrem Domini.* (Ambr.) Jacobum vidit Hierosolymis, quia illic erat constitutus ab apostolis episcopus, qui et ipse prius fuerat incredulus, sicut dicit evangelista (Joan. vii), quia *nec fratres ejus, inquit, adhuc credebant in eum.* (Hier.) Potest et hoc aliter intelligi, quod propter egregios mores et incomparabilem fidem, sapientiamque non mediam, frater dictus sit Domini, et quod primus ei Ecclesiae prae fuerit, quæ prima in Christum credens, ex Judæis fuerat congregata. Dicuntur quidem et cæteri Apostoli fratres Domini, sicut in Evangelio : *Vade, dic fratribus meis : Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum* (Matth. xviii, Joan. xx). Et in psalmo : *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in media Ecclesia cantabo* [laudabo] te (Psal. xxi). Sed præcipue hic frater dicitur, cui filios matris suæ ad Patrem Dominum vadens commendaverat. Et quomodo Job et cæteri patriarchæ dicti sunt quidem famuli Dei, sed quasi egregium quiddam Moyses habuit (Hebr. iii), ut scribitur de eo : *Sed non sicut Moyses famulus meus ; sic et beatus Jacobus specialiter frater Domini, ut ante diximus, appellatus est. Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior.* (Hier.) Siye simpliciter accipiendum, ut sit : Quæ scribo vobis vera sunt, et Deo teste confirmo, quia nulla arte verborum, nullo sunt fucata mendacio. Sive altius, ut legatur : Quæ scribo vobis coram Deo sunt, id est, Dei digna conspectu. Quare autem Dei digna conspectu? Quia scilicet non mentior. Et quomodo, *Oculi Domini super justos* (Psal. xxxiii), avertit autem faciem suam a conspectu impiorum : Ita nunc ea quæ scribuntur coram Domino sunt, me non mentiente qui scribo; quæ non essent coram Domino si mentirer. Hoc aut non solum de his quæ nunc scribit ad Galatas potest accipi; sed et generaliter de omnibus Epistolis, quia non sunt falsa quæ scribat, et cor ejus verbaque non discrepent. (Aug.) Qui dicit : *Ecce coram Deo non mentior* : jurat utique. Et quid sanctus hac juratione? Sed non est contra præceptum juratio quæ a malo est, non jurantis, sed incredulitatis ejus cui jurare cogitur; nam hinc intelligitur ita Dominum prohibuisse a jurando, ut quantum in ipso est quisque non juret. Quod multi faciunt, in ore habentes jurationem tanquam magnum aut suave aliquid. Nam utique noverat Apostolus præceptum Domini, et juravit tamen. Non enim audiendi sunt qui has jurationes esse non putant: quid enim facient de illa : *Quotidie morior per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro* (I Cor. xv), quam Græca exemplaria manifestissimam jurationem esse convincunt? Quantum ergo in ipso est, non jurat Apostolus, non enim appetit jurationem cupiditate aut dilectione jurandi, *amplius est enim, quam, Est est : Non, non,* et ideo a malo est; sed infirmitatis aut incredulitatis eorum qui non aliter moventur ad fidem. Deinde veni in partes Syriae et Cili-

ciae. (Hier.) Post Hierosolymæ visionem venit ad Syriam, quæ nobiscum dicitur *excelsa atque sublimis*. Deinde transit ad Ciliciam, quam in fide Christi cupiebat assumere, evangelizans ei vocationem poenitentiae; Cilicia quippe interpretatur *assumptio*, sive *vocatio lamentabilis*. *Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo Jesu.* (Aug.) Animadvertendum non in sola Hierosolyma Judæos in Christo credidisse; nec tam paucos fuisse, ut Ecclesiis gentium miscerentur, sed tam multos ut ex illis Ecclesiæ fierent. *Tantum auditum habebant, quoniam qui persequabatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam quondam expugnabat, et in me glorificabant Deum.* (Aug.) Hoc est quod etiam Dominus dicit (Matth. v) : *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant bona facta vestra, et glorificent Patrem vestrum qui in celis est.* (Hier.) Ecclesiæ, quæ erant in Judæa, Paulum tantum rumore cognoverant, ex quibus pleræque eum magis persecutorem quam Apostolum viderant : Syria vero et partes Ciliciæ, Arabia et Damascus, ex vultu quoque eum forsitan noverant, quia doctor gentium Evangelium Christi non Judæis, sed gentibus prædicabat. Totum autem quod agit, illud est, ut doceat se nunquam de persecutore apud eos ipsos quos prius persecutus fuerat, potuisse existere gloriosum, nisi prædicatio ejus eorum quoque, qui ante eum male noverant, esset judicio comprobata. Et ad propositum occulte rediit, tam breve tempus se in Judæa fecisse confirmans, ut etiam vultu credentibus esset ignotus. Ex quo ostendit non Petrum, non Jacobum, non Joannem se habuisse doctores, sed Christum, qui sibi Evangelium revelasset. Simul autem notandum quod supra dicatur Ecclesiam expugnasse, hic fidem. ibi homines, hic rem; ut nunc opportunius inferretur : *Evangelizat fidem quam aliquando expugnabat.* De Ecclesia enim similiter sonare non poterant. (Amb.) Cum Christi lex aliud impenderet quam Judaismus; illic enim circumcisio carnis est, hic cordis : illic sub elementis servitur neomeniis et sabbato, hic soli Deo in Spiritu, quia corde creditur; illic conditio est causa peccati, hic libertas ex remissione peccatorum. Multa itaque distantia est.

CAPUT II.

Ostendit Apostolus circumcisionem non esse necessariam ex approbatione et auctoritate aliorum apostolorum. Et restitit apostolo Petro, qui videbatur circumcisionem aliquoties palliare, concludens legalia non esse servanda.

Dehinc post annos quatuordecim rursum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem, et contuli cum eis Evangelium, quod prædico in gentibus. (Cass.) Quis ergo tam præsumptor et cæcus sit, qui se audeat suo judicio discretionique committere, cum vas electionis indiguisset se coapostolorum suorum collatione testatur? Unde manifestissime comprobatur, nulli a Domino viam perfectionis ostendi, qui habens unde valeat erudiri, doctrinam seniorum,

vel instituta contempserit, parvipendens illud elo- A
quum, quod oportet diligentissime custodiri : *Inter-
roga patrem tuum, et annuntiabit tibi : seniores tuos,
et dicent tibi (Deut. xxxii).*

Seorsum autem his qui videbantur aliquid esse, ne
forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. (Hier.)
Ascendit igitur post quatuordecim annos Hierosoly-
mam, et qui prius ad videndum tantum perrexerat Pe-
trum, et diebus quindecim manserat apud eum, nunc
se dicit ideo perrexisse, ut conferret cum Apostolis
Evangelium, assumpto Barnaba circumciso, et Tito
ex gentibus habente præputium, ut sub ore duorum
et trium testium staret omne verbum. Aliud est autem
conferre, aliud discere. Inter conferentes æqualitas
est, inter docentem et discentem, minor est ille qui
discit. In principio fidei, in transitu Apostolos videt :
post annos, ut ipse ait, decem et septem plene cum
eis loquitur, et se humiliat, et ne forte in vacuum
aut curreret aut cucurrisset, inquit; duplicem ob
causam, quo et humilitas ostenderetur Pauli, qui
doctor in toto orbe jam Gentium ad præcessores
apostolos cucurrisset, et Galatæ discerent, non re-
probasse Evangelium ejus, eos quoque qui in Judæa
Ecclesiis præsidebant. Simul autem et illud docet,
quod pro Christi fide et Evangelii libertate, ad eos
ipsos qui de eo plura cognoverant, quod legem in-
fringeret, Moysen destrueret, circumcisionem pe-
nitentia auferret, ausus sit ducere Titum hominem in-
circumcicum, et inter tantam Judæorum multitudinem
et inimicos suos, qui quasi ob zelum legis sanguinem
ejus haurire cupiebant; nec ipse nec Titus aliquo
sint terrore superati necessitati cedere, quæ potuit
habere veniam, vel pro loco, vel pro auctoritate
majorum, vel pro numero Ecclesiarum, quæ ex Ju-
dæis in Christo credebant, vel pro tempore, ne tan-
tam simul invidiam sustinerent. Quidam post qua-
tuordecim annos eum Hierosolimam ascendisse
tunc dicunt, quando in Actibus apostolorum de quæ-
stionibus observandæ vel prætermittendæ legis, inter
credentes Antiochiæ orta dissensio est, et placuit
iri Hierosolimam et sententiam majorum præstolari :
quando ipse quoque Paulus et Barnabas missi sunt.
Et hoc esse quod in codicibus latinis legatur : *Quibus
ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii
perseveraret apud vos.* Quod scilicet Paulus et Bar-
nabas de re manifesta quasi dubia se mitti passi
sint Hierosolimam, ut majorum quoque judicio
Evangelii gratia confirmata credentibus probaretur,
et nulli resideret ultra dubitatio circumci-
sionis omisse; cum apostolorum esset litteris
imperatum, jugum legis ab his qui in Christum ex
gentibus crediderant auferendum. (Aug.) Quod seor-
sum exposuit Evangelium eis qui eminebant in Eccle-
sia, cum jam illud exposuisset coram omnibus, non
ideo factum est, quod aliqua falsa dixerat, ut seor-
sum paucioribus vera diceret : sed aliqua tacuerat,
quæ adhuc parvuli portare non poterant, qualibus se
ad Corinthios lac dicit dedisse non escam (I Cor. iii);
falsum enim dicere nihil licet, aliquando autem ali-

quid veri tacere, utile est. Perfectionem ipsius opus
erat ut scirent cæteri apostoli. Non enim sequebatur
ut si fidelis esset, veramque et rectam teneret
fidem, jam etiam apostolus esse deberet. Illud au-
tem quod subjungit, *Ne forte in vacuum currerem,
aut cucurrissem*, non ad illos cum quibus seorsum
conlulit Evangelium, sed ad istos, quibus scribit,
quasi per interrogationem dictum intelligendum est,
ut ex eo appareret non eum in vacuum currere, aut
cucurrisse : quia jam etiam attestazione cæterorum,
nihil ab Evangelii veritate dissentire approbatur.
(Ambr.) Nam quoniam multo tempore fama ejus
crebrescebat apud omnes Judæos, facie autem non
videbatur; perambulabat enim fundare et roborare
ecclesias solita constantia inter gentes, a Judæis
autem causa legis, mala illi fiebat opinio, quasi dis-
cordaret a prædicatione cæterorum apostolorum, et
hinc fiebat multis scrupulus, ita ut gentes possent
perturbari, ne in aliud inducerentur ab eo, quam
tradebant apostoli, qui cum Domino fuerant. Nam
hac ipsa occasione subversi sunt Galatæ a Judæis
dicentibus, quia aliud tradebat Paulus quam Pe-
trus. Hinc factum est, ut admonitus revelatione Do-
mini, ascenderet Hierosolimam cum testibus prædi-
cationis suæ, id est, Barnaba et Tito, uno ex Ju-
dæo, et altero ex gentili, ut si qui de eo haberent
scandalum, horum testimonio tolleretur, adaperiens
illis sensum prædicationis suæ; cum apostolis vero
secreto contulit, ut scirent non illum discordare a
regula evangelica : hoc est ne putarent illum in va-
cuum currere aut cucurrisse, sicut aestimabant ali-
qui ex Judæis credentibus. Nec enim aliquid ab eis
discere poterat, quia a Deo fuerat instructus. Sed
propter concordiam et pacem, Dei nutu factum est
ut tolleretur scrupulus aut suspicio fratribus aut
coapostolis ejus, et ut gentibus proficeret cognoscen-
tibus quia concordabat Evangelium ejus cum apo-
stolis. Præterea cum legem dedissent non molestari
eos qui ex gentibus credebant : sed ut ab his tantum
observarent, id est, a sanguine et fornicatione et
idololatria. Nunc dicant sophistæ Græcorum qui sibi
peritiam vendicant, naturaliter subtilitate ingenii se
vigere, quæ tradita sunt gentibus observanda? quæ
ignorabant, an quæ sciebant? Sed quomodo fieri po-
test, ut aliquis ea discat quæ novit? Ergo hæc illicita
esse, ostensa sunt gentibus quæ putabant licere, ac
per hoc non utique ab homicidio prohibiti sunt, cum
jubentur a sanguine observare; sed hoc acceperunt
quod Noe a Deo didicerat, ut observarent se a sanguine
edendo cum carne. Nam quomodo fieri poterat, ut
Romanis legibus imbuti, quorum tanta auctoritas in
servandis mandatis est, nescirent homicidium non
esse faciendum; quippe cum adulteros et homicidas
et falsos testes et fures et maleficos et cæterorum
malorum admissores puniant leges Romanæ? Denique
tria hæc mandata ab apostolis et senioribus data re-
periuntur quæ ignorant leges Romanæ, id est, ut
abstineant se ab idololatria, a sanguine, sicut Noe, et
a fornicatione : quæ sophistæ Græcorum non intelli-

gentes, scientes tamen a sanguine abstinendum, adulterarunt Scripturam, quartum mandatum addentes et a suffocato observandum, quod, puto, nunc Dei nutu intellecturi sunt, quia jam supradictum erat quod addiderunt. *Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset ex gentibus, compulsus non est circumcidi.* Hoc est, illo tempore ipso quo fui, inquit, Hierosolymis, Titus qui mecum erat compulsus non est circumcidi, cum utique inter apostolos et eos qui ex Judæis crederantur essemus, nemo illum, id est, Titum compulit circumcidi. Et subintelligitur, quid est ut vos circumcidamini, cum Titus ab apostolis, qui videbantur aliquid esse, non est compulsus circumcidi, sed susceptus est incircumcisis? *Propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintraverunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu. Ut nos in servitutem subicerent, ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii permaneat apud vos.* Titum, quia Græcus erat sicut Galatæ, negat circumciscum: quo dicto hos arguit, qui paterentur se circumcidi cum essent Græci. Sed ne forte opponeretur ei, quia ipse circumciderat Timotheum, nunc causas exponit cur fecerit, quod faciendum negabat, dicens: *Propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintraverunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem subicerent, ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii permaneat apud vos.* Græci e contra dicunt, nec ad horam cessimus. Et hoc aiunt convenire causæ, quia qui fieri prohibebat, non oportebat, inquirunt, dicere se fecisse, ne probaret esse faciendum. Sed Apostolus vir divinus, sciens posse hoc opponi, ipse illud proponit, ut præveniat calumniosos, et reddit causas quibus compulsus est facere quod nolebat. *Propter subintroductos autem, inquit, falsos fratres.* Subintroductos dicit, quia cum dolo intraverunt, ostendentes se fratres, cum essent inimici. *Qui subintraverunt, hoc est, cum humilitate intraverunt fingentes amicitiam, explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem subicerent.* Explorare est sic intrare, ut aliud fingat et aliud quærat quo possit accusare libertatem nostram quam habemus in Christo Jesu. Libertas in Christo Jesu, hæc est, non subijci legi. *Ut nos in servitutem subicerent, hoc est, ad hoc intraverunt cum dolo et fallacia, ut nostram libertatem in servitutem subicerent, cogentes nos subijci legi circumcisionis.* Ad horam cessimus subjectioni, hoc est, ad horam nos subiecimus servituti, humiliantes nos legi, ut circumciso Timotheo cessaret dolus et scandalum Judæorum. Parati enim erant, sicut datur intelligi, commovere illi tumultum et seditionem. Fuit enim causa quomodo haberent aditum calumniæ faciendæ, quia Timotheus erat matre quidem Judæa, patre autem Græco. Unde factum est ut secundum legem circumciscus infans non esset. Volens autem Apostolus eum assumere ut ordinaret illum episcopum sicut fecit, quia testimonium ei, inquit, bonum perhibebant omnes loci illius, insidias passus est Judæorum. Explorabant

enim, si filium Judææ incircumciscum susciperet, parantes seditionem, quia si de Græcis contradicebat non esse circumcidendos, sicut et Epistola ab apostolis de hac re fuerat data, vel filios Israel circumcidi non velaret, quia nihil de his in Epistola eadem significaverant apostoli, ex cujus auctoritate plus insæviebant credentes Judæi, quia non prohibebat Judæos filios suos circumcidere ipsa Epistola. *Tunc, inquit, accipiens circumcidit eum propter Judæos qui erant in locis illis: de gentilibus autem scandalum non habebant, unde Titus non est compulsus circumcidi.* Ad horam ergo cessit, ut veritas Evangelii permaneat apud gentes, cum se non subiiciunt circumcisioni. Apud Judæos autem non erat veritas Evangelii, quia credentes circumcidebant filios suos: *In Christo enim Jesu neque præputium neque circumcisio valet aliquid, sed fides per dilectionem operans (Gal. vi).* [Aug.] Potest et ita legi secundum id quod habent Græci codices, hoc est, *Quibus neque ad horam cessimus subjectioni, quia Timotheum propterea circumcidit ne Judæis et maxime cognationi ejus maternæ sic viderentur qui ex gentibus crediderunt in Christum detestari circumcisionem, sicut idololatria detestanda est, cum illam Dominus fieri præceperit, hanc Satanæ persuaserit; et Titum propterea non circumcidit, ne occasionem daret eis qui sine illa circumcisione dicebant gentes salvas esse non posse, et ad deceptionem gentium hoc Paulum sentire jactarent.* Quod ipse satis significat ubi ait: *Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset Græcus, compulsus est circumcidi, propter subintroductos falsos fratres qui subintroierunt explorare libertatem nostram ut nos in servitutem redigerent, quibus neque ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii permaneat apud vos.* Hinc apparet quid eos captare intellexerit, ut non faceret quod in Timotheo fecerat, et quod ea libertate facere poterat, quam ostenderet, illa sacramenta, nec tanquam necessaria debere appeti, nec tanquam sacrilega debere damnari. *Ab his autem qui videbantur aliquid esse, quales aliquando fuerunt, nihil mea interest. Deus personam hominis non accipit.* (Amb.) Hoc significat quia apostoli prius simplices homines erant, et imperiti, nullius dignitatis in lege, sed hoc non obesse; quis enim accuset eum quem Deus excusat? Quia non quæritur, quis quid fuerit, sed quid sit. Præterita enim nec condemnant nec vindicant: sed tamen vult intelligi, quia et peritus erat in lege, et clarus vita, ac per hoc, et dispensatione Evangelii præcipuus minister. *Mihi enim qui existimantur aliquid esse nihil contulerunt.* Nihil se dicit ab apostolis consecutum, sed a Deo; quia qui imperitis tribuit sensum disciplinæ Christianæ, ipse et mihi, inquit, cum essem legis peritus, dignatus est impertire sensum rationis hujusmodi. Quomodo ergo fieri poterat ut hic ab his disceret, quem peritum inveniens, peritiorem fecit gratia Christi? *Sed e contra cum vidissent quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis; qui enim operatus est Petro in apostolatam circumcisionis,*

operatus est et mihi inter gentes; et cum cognovissent gratiam Dei, quæ data est mihi, Petrus et Jacobus, et Joannes qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem. (Aug.) Quia et qui videntur esse aliquid, carnalibus hominibus videntur esse aliquid; nam non sunt ipsi aliquid, et si enim boni ministri Dei sunt, Christus in illis est aliquid, non ipsi per se. Nam si ipsi per se essent aliquid, semper fuissent aliquid, quales aliquando fuerint, id est, quia et ipsi peccatores fuerunt. Nihil sua dicit interesse, quia Deus hominis personam non accipit, id est, sine personarum acceptione omnes ad salutem vocavit, non reputans illis delicta eorum. Et ideo absentibus illis qui priores facti sunt apostoli, Paulus a Domino perfectus est, ut quando cum eis contulit, nihil esset quod perfectioni ejus adderent, sed potius viderent eumdem Dominum Jesum Christum, qui sine personarum acceptione salvos facit, hoc dedisse Paulo, ut ministraret gentibus, quod etiam Petro dederat, ut ministraret Judæis. Non ergo inventi sunt in aliquo dissentire ab illo, ut cum ille se perfectum Evangelium accepisse diceret, illi negarent et aliquid vellent tanquam imperfecto addere; sed e contrario pro reprehensoribus imperfectionis, approbatores perfectionis fuerunt, et dederunt dextras societatis, id est, consenserunt in societatem, et paruerunt voluntati Domini, consentientes ut Paulus et Barnabas irent ad gentes: ipsi autem in circumcisionem. quæ præputio, id est, gentibus contraria videtur. Nam etiam sic potest intelligi quod ait, *e contrario*, ut ordo iste sit: Mihi enim qui videntur aliquid esse nihil apposuerunt, sed e contrario, ut nos quidem in gentes iremus, quæ sunt contrariæ circumcisioni, ipsi autem in circumcisionem, consenserunt mihi et Barnabæ, hoc est dexterarum societatis nobis dederunt. Neque in contumeliam præcessorum ejus putet quis ab eo dictum, *qui videntur aliquid esse, quales aliquando fuerint nihil mea interest*; et illi eum tanquam spirituales viri, volebant resisti carnalibus, qui putabant aliquid ipsos esse, et non potius Christum in eis: multumque gaudebant cum persuaderetur hominibus et seipsos præcessores Pauli, sicut eumdem Paulum, ex peccatoribus justificatos esse a Domino, qui personam hominis non accipit, quia Dei gloriam quærebant, non suam. Sed quia carnales et superbi homines, si quid de vita ipsorum præterita dicitur, irascuntur, et in contumeliam accipiunt, ex animo suo conjiciunt apostolos: Petrus autem et Jacobus, et Joannes honoratiores in apostolis erant, quia ipsis tribus se in monte Dominus ostendit in significatione regni sui, cum ante sex dies dixisset: *Sunt hic quidam de circumstantibus, qui non gustabunt mortem donec videant filium hominis in regno Patris sui* (Matth. xvi, Marc. ix); nec ipsi erant columnæ, sed videbantur: noverat enim Paulus sapientiam ædificasse sibi domum, et non tres columnas constituisse, sed septem: qui numerus vel ad unitatem Ecclesiarum refertur. Solet enim pro universo poni, sicut in

Evangelio dictum est: *Accipiet in hoc sæculo septies tantum*; ac si diceret: *Quasi nihil habentes, sed omnia possidentes* (II Cor. vi). Unde etiam Joannes ad septem scribit Ecclesias (Apoc. i), quæ utique universitatis Ecclesiæ personam gerunt; vel certe ad septenariam operationem Spiritus sancti, magis refertur septenarius numerus columnarum: sapientiæ et intellectus, consilii et fortitudinis, scientiæ et pietatis, et timoris Dei (Isa. xi), quibus operationibus domus Filii Dei, hoc est Ecclesia continetur. Quod autem ait: *Tantum ut pauperum memores essemus, quod et studui hoc ipsum facere*. Communis cura erat omnibus apostolis de pauperibus sanctorum, qui erant in Judæa: qui rerum suarum venditarum pretia ad pedes apostolorum posuerant. Sic ergo ad gentes missi sunt Paulus et Barnabas, ut Ecclesiæ gentium quæ hoc non fecerant, ministrarent oratione ipsorum eis qui hoc fecerant, sicut ad Romanos dicit: (Rom. xv) *Nunc autem pergam Hierusalem ministrare sanctis: placuit enim Macedoniæ et Achaïæ communionem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Hierusalem; placuit enim illis, et debitores eorum sunt. Si enim spiritualibus eorum communicaverunt gentes, debent et in carnalibus ministrare eis*. In nulla ergo simulatione Paulus lapsus erat, quia servabatur ubique quod congregare videbat, sive Ecclesiis gentium, sive Judæorum, ut nunquam auferret consuetudine regnum Dei: tantum admonens, ne quis in superfluis poneret spem salutis, etiam si consuetudinem in eis propter offensionem infirmorum custodire vellet: sicut ad Corinthios dicit (I Cor. vii): *Circumcisis quis vocatus est, non adducat præputium, in præputio quis vocatus est, non circumcidetur? Circumcisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei, unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat*. Hoc enim ad eas consuetudines vel condiciones vite retulit quæ nihil obsunt fidei, bonisque moribus. (Hier.) Non enim si latro erat quisque cum vocatus est, debet in latrocinio permanere. Hyperbaton est, et multis quæ in medio sunt interjecta sublati, sic breviter legi potest: *Mihi enim qui videbantur aliquid esse nihil contulerunt: sed e contra dextras dederunt et Barnabæ societatis*. (Aug.) Dicit venisse se Hierosolymam, et Evangelium cum apostolis contulisse, dextras sibi datas fuisse, id est, signum concordiae, signum consonantiæ, quod ab eis quæ ipsi dicerant, in nihilo discrepabat. (Hieron.) Aut certe ille absque jactatione sui occultus est sensus, mihi qui videbantur aliquid esse nihil contulerunt: sed e contra a me eis collatum est, dum flunt in Evangelii gratia firmiores. Totum autem quod dicit, hoc est, unus atque idem mihi Evangelium præputii, et Petro circumcisionis credidit; me misit ad gentes, illum posuit in Judæa: nec gentes poterant adulta jam ætate non profuturo circumcisionis dolore cruciari, et abstinere se ab escis quibus semper adsueverant, et quas Deus creaverat ad utendum; nec hi, qui ex Judæis crediderant et circumcisi erant, et ex consue-

tudine quasi secunda natura putabant se a cæteris A gentibus plus habere, facile contemnere poterant ea in quibus gloriabantur. Providentia itaque Dei alius apostolus circumcisis datus est, qui legis umbris videretur acquiescere; alius in præputio constitutus, qui Evangelii gratiam non putaret esse servitium, sed liberam fidem, ne sub aliqua occasione impedimentum fidei nasceretur, et propter circumcisionem sive præputium, non crederetur in Christum. Nec hoc dicimus, quod Petrus qui et ipse in Actibus apostolorum (Act. x), nullum hominem communem esse testatus est, et in illo vase quod quatuor angulis de coelo dimissum videret edocetur nihil interesse Judæis sit aliquis an gentilis, quasi oblitus priorum, super Evangelii gratiam legem putaverit observandam; sed ut ipse quoque legem B custodire se simulans, paulatim Judæos ab antiquo vivendi more deduceret. Non enim poterant tantum observationis laborem, et veteris vitæ cautissimam conversationem quasi purgamenta subito et damna contemnere. Ex quo perspicimus, propterea dextras datas Paulo et Barnabæ societatis a Petro et Jacobo, et Joanne, ne in observatione varia diversum Christi Evangelium putaretur, sed et circumcisorum et habentium præputium esset una communio. Pulchre autem præstruxit dicens: *Qui enim operatus est Petro in apostolatam circum-* C *cisionis, ne quis eum putaret detrachere Petro, sed ut laudibus ejus ante præmissis intelligeretur Petrus ideo circumcisionem aliqua ex parte suscipere, ut eos qui sibi ex Judæis crediti fuerant lucrificeret, et in Christi fide et Evangelio custodiret. Subintelligit etiam quod si ille absque culpa faceret et ad tempus observando quod non licet, ne sibi creditus perderet, se magis pro Evangelii veritate facere debere, quod sibi creditum est in præputio, ne gentes legis onere et difficultate deterritæ a Christi fide et credulitate discederent.* (Ambr.) Petrum solum nominat et sibi comparat, quia primatum ipse accepit ad fundandam Ecclesiam; se quoque pari modo electum ut primatum habeat in fundandis gentium Ecclesiis; ita tamen ut et Petrus prædicaret gentibus si causa fecisset, et Paulus Judæis, nam uterque invenitur utrumque fecisse: sed tamen plena auctoritas Petri in Judaismi prædicatione data dignoscitur, et Pauli perfecta auctoritas in prædicatione gentium invenitur; unde et magistrum se vocat gentium in fide et veritate, unusquisque enim pro viribus suis et dispensatione sortitus est: difficilior enim fuit eos qui longe erant a Deo ad fidem suam attrahere quam proximos. (Hieron.) *Petrus, inquit, et Joannes, et Jacobus qui videbantur columnæ esse. Ter supra dictum de apostolis legimus, Scorsum autem his qui videbantur: Et, Ab his qui videbantur esse aliquid: Et, Mihi enim qui videbantur esse aliquid nihil contulerunt, sollicitus itaque requirebam quidnam esset quod diceret, qui videbantur. Sed nunc me omni scrupulo liberavit, adjiciens, qui videbantur columnæ esse. Columnæ igitur sunt Ecclesiæ apo-*

stoli, et maxime Petrus, Jacobus et Joannes, e quibus duo cum Domino ascendere merentur in montem, quorum unus in Apocalypsi Salvatorem introducit loquentem: *Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei (Apoc. iii)*, docens omnes credentes qui adversarium vicerint posse columnas Ecclesiæ fieri. Ad Timotheum vero Paulus scribens ait: *Ut sciat quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna autem et firmamentum veritatis (I Tim. iii)*. His et cæteris instruimur tam apostolos, omnesque credentes, quam ipsam quoque Ecclesiam columnam in Scripturis appellari, et nihil interesse de corpore quid dicatur, an membris, cum et corpus dividatur in membra, et membra sint corporis. Dederunt itaque Petrus et Jacobus, et Joannes qui videbantur columnæ, dextras Paulo et Barnabæ societatis, sed Tito qui cum eis erat, dextras non dederunt: necdum quippe ad eam mensuram pervenerat, ut Christi possint ei mercimonia ex æquo cum majoribus credi, et eundem tenere negotiationis locum, quem Barnabæ tenebat et Paulus. *Ut nos, inquit, in gentibus, ipsi autem in circumcissione, tantum ut pauperum memores essemus. Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere.* (Hieron.) Sancti pauperes quorum præcipue ab apostolis Paulo et Barnabæ cura mandatur hi sunt, qui ex Judæis credentes, pretia possessionum suarum ad pedes apostolorum deferabant, gentibus largienda: vel quia contribulibus, cognatis et parentibus suis, quasi desertores legis, et in crucifixum hominem credentes, detestationi et piaculo ducebantur. In horum ministerio sanctus apostolus Paulus quanto labore sudaverit, epistolæ ejus testes sunt ad Corinthios, ad Thessalonicenses, ad omnes gentium Ecclesias, ut præparent munus hoc per se, vel per alios, qui eis placuissent Hierosolymam deferendum. Unde nunc confidenter dicit, *quod etiam sollicitus fui facere hoc ipsum.* Possunt autem et alio genere pauperes accipi, de quibus in Evangelio dicitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum (Matth. v)*; merentur quippe tales in memoria esse apostolorum. Necnon et illi pauperes de quibus in Salomone scribitur: *Redemptio viri animæ propriæ divitiæ, pauper vero non sustinet comminationem (Prov. xiii)*: non enim potest futurum poenarum audire terrorem, pauper in fide, pauper in gratia, non habens divitias spirituales, nec scientiam Scripturarum, quæ auro et argento, et pretioso lapide comparatur. Quoniam igitur non egent sani medico, sed hi qui male habent (Luc. v), propterea et apostolis in dexterarum communicatione convenit: ne spernerent pauperes, nec despicerent peccatores, sed semper meminissent eorum, sicut Paulus Corinthiis illius meminit, quem cum in priori epistola contristasset ad tempus, ut corpore per poenitentiam laborante, spiritus salvus fieret, in secunda, ne in majori tristitia absorberetur, revocât ad Ecclesiam, petitque cunctos ut confirment in eum charitatem, et donent fratri, sicut ipse unicuique eorum in facie Christi donaverat, implens

pactum quod Hierosolymis fecerat, ut semper pauperum recordaretur.

Cum autem venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat (Ambr.) Post concordiam societatis et honorificentiam primatus quam sibi invicem per Dei gratiam detulerunt, nunc interveniente causa negligentiae, vel erroris, dissidere inter se videntur Apostoli, non in propria causa, sed in sollicitudine Ecclesiae. In faciem illi, inquit, restiti: Quid est hoc? nisi in praesentia ei contradixi? Et qua causa subjunxit, dicens: Quia reprehensibilis erat. Reprehensibilis utique ab evangelica veritate, cui hoc factum adversabatur. Nam quis eorum auderet Petro primo apostolo, cui claves regni caelorum Dominus dedit, resistere, nisi alius talis, qui fiducia electionis suae, sciens se non impari, constanter improbare, quod ille sine consilio fecerat. (Greg.) Sunt vero nonnulli, qui non Petrum apostolorum principem, sed esse quemdam alium eo nomine, qui a Paulo est reprehensus, accipiunt: qui si Pauli apostoli studiosius verba legissent, ista non dicerent. Dicturus etenim Paulus, Cum venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti, ut de quo Petro loqueretur ostenderet, in ipso suae narrationis initio praemisit dicens: Creditum est mihi Evangelium praeputi, sicut Petro circumcisionis; qui enim operatus est Petro in apostolatuum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes. Patet ergo de quo Petro Paulus loquitur, quem et apostolum nominat, et praefuisse Evangelio circumcisionis narrat. Et fuerunt quidam qui secundam Petri epistolam, in qua epistolae Pauli laudatae sunt, ejus dicerent non fuisse, sed si ejusdem epistolae verba pensare voluissent, longe aliter sentire poterant: in ea quippe scriptum est, « voce delapsa ad eum hujusmodi a magnifica gloria: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (Matth. xviii); » atque subjungitur: Et hanc vocem nos audivimus, cum essemus cum ipso in monte sancto. Legant itaque Evangelium, et protinus agnoscent quia cum vox ista de caelo venit, Petrus apostolus in monte cum Domino stetit. Ipse ergo hanc epistolam scripsit, qui hanc vocem in monte de Domino audivit. Prius enim quam venirent quidam a Jacobo, cum gentibus edebat: cum autem venissent, subtrahebat se, timens eos qui ex circumcisione erant, et simulationi ejus consenserunt et ceteri Judaei, ita ut et Barnabas duceretur ab his in illa simulatione. (Ambr.) Hi omnes Judaei qui consenserunt simulationi Petri et Barnabae, bonae fidei fuerunt; sed propter scandalum illorum qui veniebant a Jacobo (erant enim aemulatores legis, qui et legem et Christum aequo jure venerarentur, quos contra fidei disciplinam est), praesentibus eis non commiscebantur gentibus. Timebant enim impetum audaciae eorum qui aemulabantur legem. Quod si solum fuisset, non erat reprehensibile, sed in quo erratum est in subjectis ostendit: nam et ipse utique cessit animositati et audaciae Judaeorum, timens ne per hoc quod facile est subreperet scandalum, quod difficile seda-

retur, quia et secundum legem purificavit se coactus, et Timotheum circumcidit invitus. Sed cum vidissem a via non recta via incedebant ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus. Ideo in solum Petrum invehitur, ut in eo qui primus est discerent ceteri. Si tu cum Judaeis sis, gentiliter et non judaice vivis, quomodo gentes cogis judaizare? Nunc aperuit causam reprehensionis: non enim aliquid fuisset erroris, si praesentibus Judaeis dissimulasset a gentilibus, timens scandalum: sed hic tota causa reprehensionis est, quia advenientibus Judaeis a Jacobo, non solum segregabat se ab eis, cum quibus gentiliter vixerat, sed et compellebat eos judaizare, causa timoris illorum, ut quid horum verum esset, ignorarent gentiles; sciebant enim ipsum se cum non quasi Judaeum vixisse: post autem audientes ab eo quia Judaeorum instar sequendum erat, haesitabant utique quid esset verum. Si hoc verum erat ut judaizarent, ipsum praevicatore tenebant, quia gentiliter vixerat: si autem illud melius erat, et verum, ut simpliciter viverent, eversio erat gentilium per ejus ignaviam, quibus adempto bono, res laboriosa et inefficax tradebatur. Apostolus autem Paulus quando ad horam cessit, non hoc et suasit, sed rem se superfluum et inanem facere clamavit, propter furorem Judaeorum. Cui quidem rei non succubisset, nisi causa interlunisset, qua audacia Judaeorum plurimorum se jactaret. Erat autem Timotheus filius mulieris Judaeae, patre autem Graeco; unde factum est, ut infans secundum legem minime circumcideretur. Insidiabantur ergo explorantes si eum qui Judaeus natus erat, incircumcisis assumeret, quod illicitum putabant Judaeorum generi: occasione quaerentes, qua eum eversorem tenerent legis: hac causa ad horam cessit furori eorum. (Hieron.) Utilem vero simulationem et assumendam in tempore, Jehu regis Israel nos doceat exemplum, qui non potuisset interficere sacerdotes Baal, nisi se finxisset velle idolum colere, dicens: Congrega mihi omnes sacerdotes Baal: Si enim Achab servivit Baal in paucis, ego serviam in multis (IV Reg. x); et David quando mutavit faciem suam coram Abimelech, et dimisit eum et abiit. Nec mirum, quamvis justos homines, tamen aliqua simulare pro tempore, ob suam et aliorum salutem, cum et ipse Dominus non habens peccatum nec carnem peccati: simulationem peccatricis carnis assumpserit, ut condemnans in carne peccatum, nos in se faceret justitiam Dei. Legerat utique Paulus in Evangelio Dominum praecipientem: Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corrige eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucrificeris fratrem tuum. (Matth. xviii, Luc. xvii). Et quomodo cum etiam de minimis fratribus hoc faciendum jusserit, ausus est apostolorum maximum, in publicam faciem tam procaciter, tam constanter arguere, nisi et Petro sic placuisset argui, et Paulus non ei faceret injuriam, de quo ante dixerat: Veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim:

alium autem apostolorum vidi neminem (Galat. 1). Si tu, inquit, cum Judæus sis, gentiliter et non judaice vivis, quomodo gentes cogis judaizare? Indissolubili argumento constringit Petrum, imo per Petrum eos qui pugnantia illum inter se facere cogeabant: Si, inquit, Petre, tu natura Judæus, circumcisis a parva ætate, et universa legis præcepta custodiens, nunc ob gratiam Christi, scis ea nihil per se habere utilitatis, sed exemplaria esse et imagines futurorum, et cum his qui ex gentibus sunt cibum capis, nequaquam ut ante superstitione, sed libere et indifferenter victitans, quomodo eos, qui ex gentibus crederunt nunc recedens ab eis, et quasi a contaminatis te separans et secernis, en compellis judaizare? Si enim immundi sunt a quibus recedis, idcirco autem recedis quia non habent circumcisionem, compellis eos circumcidi et Judæos fieri, cum tu ipse natus Judæus gentiliter vixeris. Et latenter ostendit causam quare adversus eum disputavit, quia scilicet gentes simulatione sua judaizare compelleret, dum eum cupiunt æmulari. (Aug.) Petrus autem cum venisset Antiochiam, objurgatus est a Paulo, non quia servabat consuetudinem Judæorum, in qua natus atque educatus erat, quamquam apud gentes eam non servaret, sed objurgatus est quia gentibus eam volebat imponere, cum vidisset quosdam venisse a Jacobo, id est, a Judæa, nam Ecclesiæ Hierosolymitanæ Jacobus præfuit. Timens ergo eos qui adhuc putabant in illis observationibus salutem constitutam, segregabat se a gentibus, et simulate illis consentiebat ad imponenda gentibus illa onera servitutis, quod in ipsius objurgatione verbis satis apparet, non enim ait, Si tu, cum Judæus sis, gentiliter et non judaice vivis, quomodo rursus ad consuetudinem Judæorum reverteris? Sed quomodo, inquit, gentes cogis judaizare? Quod autem hoc ei coram omnibus dixit, necessitas coegit, ut omnes illius objurgatione sanarentur. Non enim utile erat errorem qui palam noceret, in secreto emendare. Huc accedit quod infirmitas et charitas Petri, cui ter a Domino dictum est, Petre, amas me? pasce oves meas, objurgationem talem posterioris pastoris pro salute gregis libentissime sustinebat. Nam erat objurgatore suo ipse qui objurgabatur mirabilior, et ad imitandum difficilior; facilius est enim videre quid in alio corrigas atque id vituperando vel objurgando corrigere, quam videre quid in te corrigendum sit, libenterque corrigi ve. per te ipsum, nedum per alium; adde posteriorem, adde coram omnibus. Valet autem hoc ad magnum humilitatis exemplum, quæ maxima est disciplina Christiana, humilitate enim conservatur charitas, nam nihil eam citius violat quam superbia. Et ideo Dominus non ait: Tollite jugum meum et discite a me, quoniam quatruiduana de sepulcris cadavera exsuscito, atque omnia dæmonia de corporibus hominum, morbosque depello, et cætera hujusmodi, sed, Tollite, inquit, jugum meum, et discite a me quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi): illa

enim signa sunt rerum spiritualium. Mitem autem esse et humilem charitatis conservatorem, res ipsæ spirituales sunt, ad quas per illa dueuntur, qui, oculis corporis dediti, fidem invisibilem, quia jam de notis usitatisque non possunt, de novis et repentinis visibilibus quærunt. Si ergo et illi qui cogeabant gentes judaizare, didicissent mites esse et humiles corde, quod a Domino Petrus didicerat, saltem correcto tanto viro ad imitandum invitarentur, ne putarent Evangelium Christi justitiæ suæ tanquam debitum redditum: sed scientes quoniam non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Christi Jesu, ut impleat opera legis, adjuvante infirmitatem suam, non merito suo, sed gratia Dei, non exigent de gentibus carnales legis observationes, sed per ipsam gratiam fidei, spiritualia opera legis eos implere posse cognoscerent; quia ex operibus legis cum suis viribus ea quisque tribuit, non gratiæ miserantis Dei, non justificabitur omnis caro (Rom. iii), id est, omnis homo, sive omnes carnaliter sentientes: et ideo illi, qui cum jam essent sub lege, Christo crediderunt, non quia justi erant, sed ut justificarentur, venerunt ad gratiam fidei. Peccatorum autem nomen gentibus imposuerant Judæi, jam vetusta quadam superbia, tanquam ipsi justi essent, videndo stipulam in oculo alieno, et non trabem in suo. Secundum eorum morem locutus Apostolus ait: Nos natura Judæi et non ex gentibus peccatores. (Aug.) Id est, quos appellant peccatores, cum sint et ipsi peccatores. Nos ergo, inquit, natura Judæi, cum gentiles, non essemus, quos ipsi peccatores appellant, tamen et nos peccatores in Christo Jesu credidimus ut justificemur per fidem Christi, non autem quærerent justificari, nisi essent peccatores. An forte quia in Christo voluerunt justificari peccaverunt? quia, si jam justi erant, aliud quærendo utique peccaverunt. Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis nisi per fidem Jesu Christi, et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur in fide Christi, et non ex operibus legis. (Hieron.) Natura Judæus est, qui de genere est Abraham: et a parentibus die octava circumcisis est; non natura Judæus, qui postea est factus ex gentibus. (Ambr.) Manifesta ratione circumventos eos ostendit ut servarent legem, in qua nemo justificatur apud Deum, quippe cum hi ipsi qui natura Judæi sunt, volentes justificari, relicta lege, confugiant ad fidem Christi, quoniam ex operibus legis non justificabitur omnis caro. Nullum hominum justificatum dicit ex operibus legis; quicumque enim justi sunt, ex fide justificati sunt, sicut Abraham, Isaac, et Jacob, et cæteri sancti. (Hieron.) Ut autem totum argumentum brevi sermone comprehendam, sensus est iste qui textitur: nos, id est, ego et tu, Petre (miscuit enim personam suam, ne illi facere videretur injuriam), cum essemus, inquit, natura Judæi, ea facientes quæ lege præcepta sunt, et non ex gentibus peccatores, qui vel generaliter quia idolis serviunt peccatores sunt, vel quos nunc putamus immundos; scientes quod

non possemus ex legis opere, sed Christi fide salvari, credidimus in Christum, ut quod lex nobis non dederat, fides tribueret, quam habebamus in Christo. Quod si recedentes a lege in qua salvari non potuimus, transcendimus ad fidem, in qua non carnis queritur circumcisio; sed cordis pura devotio; et nunc a gentibus recedendo hoc agimus, ut quicumque non est circumcisis, immundus sit: ergo fides in Christum in qua nos putabamus, ante salvari, magis peccati est ministra, quam justitiæ, quæ aufert circumcisionem: quam qui non habuerit immundus est. Sed absit, ut quod semel destruxi et scivi mihi non profuisse, rursum vindicem. Semel a lege discedens legi sum mortuus, ut in Christo viverem, crucique ejus adfixus, et in novum renatus hominem, fide magis quam carne subsisterem, et cum Christo egrederer e mundo; quod semel adorsus sum teneo; non mihi gratis Christus est mortuus, in quo frustra credidi, si potui absque fide ejus in veteri lege salvari. *Scientes autem*, inquit, *quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi. Et nos in Christo Jesu credidimus, ut justificemur in fide Christi, et non ex operibus legis.* Aiunt quidam, si verum sit hoc quod Paulus affirmat: ex operibus legis neminem justificari: sed ex fide Jesu Christi, patriarchas et prophetas et sanctos qui ante Christi adventum fuerunt imperfectos fuisse. Quos admonere debemus, eos hic dici justitiam non consecutos, qui tantum ex operibus justificari posse se credunt: sanctos autem qui antiquitus fuerunt, ex fide justificados Christi, siquidem Abraham vidit diem Christi et lætatus est (*Joan. viii.*); et Moyses majores divitias existimavit thesauro Ægyptiorum imperium Christi (*Hebr. xi.*), aspiciebat enim in remunerationem: et Isaias vidit gloriam Christi, ut Joannes evangelista commemorat (*Joan. xii.*); et Judas de omnibus generaliter: *Commonere*, inquit, *vos volo, scientes semel omnia, quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans, secundus eque qui non crediderunt perdidit* (*Jud. 5*). Unde non tam legis opera damnantur, quam hi qui tantum ex operibus justificari se posse confidunt: Salvatore quoque ad discipulos loquente: *Nisi superabundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum* (*Matth. v*). Considerandum in hoc loco quanta in lege præcepta sint, quæ explere nullus queat; et e contrario dicendum, quædam legis etiam ab his fieri, qui ignorant eam, sed ideo non justificari operadores ejus, quia absque fide Christi fiant: verbi gratia, non dormire cum viro dormitione mulieris, non adulterare, non rapere, sed magis honorare patrem et matrem et cætera, quæ imperata sunt, facere. Quod si de sanctis viris nobis exempla protulerint, quod in lege versati, ea quæ legis fuerant perpetrarint, dicimus quia *justo lex non est posita, sed iniquis, et non subditis, impiis et peccatoribus, contaminatis et immundis* (*I Tim. i.*); qui autem a Deo doctus sit, non habere eum necesse ut saltem de charitate doceatur, Paulo dicente: *De charitate autem non necesse habeo*

scribere vobis: ipsi enim vos a Deo docti estis ut diligatis invicem (*I Thess. iv.*).

Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro. (Hieron.) Non justificabitur ex operibus legis caro illa, de qua scribitur: *Omnis caro senum, et omnis gloria ejus quasi flos seni* (*Isa. xl.*). Justificatur autem per fidem Jesu Christi caro illa, de qua in resurrectione dicitur sacramento: *Omnis caro videbit salutare Dei* (*Luc. iii.*); sed et juxta humiliorem intellectum, justificabitur quondam ex lege non omnis caro, sed tantum hi homines qui in Palestina erant: nunc autem ex fide Christi justificatur omnis caro: dum Ecclesia ejus in toto orbe fundatur.

Quod si querentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores: nunquid Christus peccati minister est? Absit. (Amb.) Quomodo Christus potest peccati minister esse, qui donat peccata? ideo *absit*, inquit, sed si justificari volentes per fidem Christi, legi servimus, sub peccato nos esse profitemur, quia fides extrahit hominem a lege ut justus sit. Ergo si damus nos legi, peccatores invenimur, quia qui sub lege sunt, sub maledicto sunt, sed si ita est inquit, ergo *Christus peccati minister est?* (Aug.) Quod utique non possunt dicere, quia et ipsi qui nolebant nisi circumcisis gentibus tradi Evangelium in Christo crediderant: et ideo quod dicit *Absit*, non solus, sed cum ipsis dicit: *Destruxit autem superbiam gloriantem de operibus legis, quæ destrui et deberet et posset, ne gratia fidei videretur non necessaria, si opera legis etiam sine illa justificari crederentur.* Et ideo prævaricator est, si rursus illa ædificat, dicens, quod opera legis etiam sine gratia justificant, ut Christus peccati minister inveniat. *Si enim quæ destruxi hæc iterum ædifico, prævaricatorem me constituo* (Amb.) Absolutum est, quia accedens ad Christum relinquit legem, de servo enim fit liber: quod si iterum redeat ad legem, ipse sui accusator existit, quia factum suum condemnat (Aug.) Quid ergo, quia fidem Christi oppugnabas, o Paule, antea, quam nunc ædificas, prævaricatorem te constituis? Sed illam non destruxit, quia destrui non potest, hanc autem superbiam vere destruxerat, constanterque destruebat, quia destrui poterat. Et ideo non ille prævaricator est qui rem veram cum conaretur destruere, et postea veram esse

ac destrui non posse cognosceret, tenuit eam ut in ea ædificaretur: sed ille prævaricator est, qui cum destruxerit rem falsam, quia destrui potest, eam rursus ædificat.

Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam. (Amb.) Hoc dicit, quia per legem fidei mortuus est legi Moysis: moritur enim legi, qui liberatur ab ea, et vivit Deo, cujus fit servus emptus a Christo. (Aug.) Mortuum autem se legi dicit, ut jam sub lege non esset, sed tamen per legem, sive quia Judæus erat, et tanquam pædagogum legem acceperat, sicut postea manifestat: hoc autem agit per pædagogum, ut non sit necessarius pædagogus, sicut per ubera nutritur infans, ut jam uberibus non

indigeat, et per navem pervenitur ad patriam, ut jam navi opus non sit. Sive per legem spiritaliter intellectam, legi mortuus est, ne sub ea carnaliter viveret. Nam hoc modo, per legem legi ut morerentur volebat, cum eis paulo post ait : *Dicite mihi sub lege volentes esse, legem non legistis ? Scriptum est enim quod Abraham duos filios habuit, etc. (Gal. iv, Gen. xxi), ut per eandem legem spiritaliter intellectam morerentur carnalibus observationibus legis. Quod autem adjungit, ut Deo vivam, Deo vivit, qui sub Deo est, legi autem qui sub lege est, sub lege autem vivit, in quantum quisque peccator est, id est, in quantum a vetere homine non est mutatus : sua enim vita vivit, et ideo lex supra illum est, quia qui eam non implet, infra illam est. Nam justo lex posita non est, id est, imposita ut supra illum sit : in illa est enim potius quam sub illa, quia non sua vita vivit, cui coerenda lex imponitur, ut enim sic dicam, ipsa quodammodo lege vivit, qui cum dilectione justitiæ juste vivit, non proprio ac transitorio, sed communi ac stabili gaudens bono. Et ideo Paulo non erat lex imponenda, qui dicit : *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus*. Quis ergo audeat Christo legem imponere, qui vivit in Paulo ? Non enim audet quis dicere, Christum non recte vivere, ut ei coerendo lex imponenda sit. (Hieron.) Aliud est per legem mori, et aliud legi mori : qui legi moritur, vivebat ei antequam moreretur, observans sabbata, neomenias, et dies festos, et victimarum typicam curiositatem, et fabulas Judaicas, et genealogias ; postquam autem venit Christus, et lex de qua scriptum est : *Scimus autem quia lex spiritalis est (Rom. vii)*, per Evangelicam legem, legi pristinae mortuus est, et anima quæ secundum id quod scribitur ad Romanos : *Viro vivente si nupsisset, adultera vocabatur (Ibid.)*, mortuo viro suo, id est, lege veteri, nupsit legi spiritali, ut fructificaret Deo, unde in Osee ad eam dicitur : *Ex me fructus tuus inventus est (Ose. xiv)*. Cui pulchre mysticum illud infertur, *quis sapiens et intelligit ista ? Aut intelligens et cognoscet ea ?* Qui per legem igitur spiritali legi litteræ moritur, Deo vivit, cum non sit sine lege Dei, sed in lege sit Christi : qui vero legi moritur, ob peccata, mortuus quidem est, sed non potest de eo dici, quod sequitur, ut « vivat Deo. » Esse autem legem aliam spiritali extra legem litteræ, et alibi Apostolus docet dicens (Rom. vii) : *Itaque lex quidem sancta et mandatum sanctum et justum et bonum*. Et Ezechiel ex persona Dei : *Et eduxi, inquit, eos, id est populum Judæorum, de terra Ægypti, et adduxi eos in desertum, et dedi eis præcepta mea, et justificationes meas ostendi eis, quas faciet homo, et vivet in eis (Ezech. xx)*. De ea vero lege quæ iram operatur, cui et Apostolus mortuus est, postea infert : *Et ego dedi eis præcepta non bona, et justificationes, in quibus non vivunt in eis*. Idipsum significatur et in Psalterio, quoniam non cognovi litteraturum, introibo in fortitudinem Domini.*

Christo confixus sum cruci. Quia dixerat per legem

legi se mortuum, quomodo mortuus fuerat ostendit, *Christo confixus sum cruci* : tollens crucem suam, et Christum sequens, et in ipsa obsecrans passione : *Memento mei cum veneris in regnum tuum* : statimque audiens : *Hodie mecum eris in paradiso (Luc. xxiii)*. Si quis mortificatis membris super terram, et mundo mortuus configuratus fuerit morti Jesu Christi, crucifigitur cum Jesu, et tropæum mortificationis suæ in ligno Dominicæ passionis affigit. (Amb.) Quoniam non agit quæ mundi sunt, vel erroris, mortuus mundo est.

Vivo autem jam non ego : vivit vero in me Christus : non est ambiguum in eo qui per fidem liberatur a morte Christum vivere : morte enim digno dum donat peccata, ipse vivit in illo, ejus enim præsidio ereptus morti (Hieron.) Non vivit ille qui quondam vivebat in lege, quippe qui persequabatur Ecclesiam, vivit autem in eo Christus, sapientia, fortitudo, sermo, pax, gaudium, cæteræque virtutes ; quas qui non habet, non potest dicere : *Vivit autem in me Christus*. Hoc autem totum sub sua persona adversus Petrum de Petro disputat. (Aug.) Audi apostolum Paulum negantem se, *Mihi, inquit, mundus crucifixus est, et ego mundo*. Audi adhuc negantem se, *Vivo, inquit, non ego* : vivo non ego, aperta sui negatio. Sed jam sequitur gloriosa Christi confessio, *vivit vero in me Christus*. Quid est ergo nega te ? noli tu ipse vivere in te. Quid est, noli tu ipse vivere in te ? noli facere voluntatem tuam, sed illius qui habitat in te.

Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me. (Amb.) Quoniam futura vita promissa est Christianis, ideo qui nunc in hac vita auxiliis Dei munus vivit, in fide vitæ promissæ vivit : hic enim imaginem illius contempletur, quasi pignus habens vitæ futuræ, quæ per Dei nutum Christi amore nobis quæsitæ est. (Hieron.) Aliud est in carne esse, et aliud in carne vivere. *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt, unde ad bene viventes dicitur : Vos autem non estis in carne (Rom. viii)*. « In fide, inquit, vivo Filii Dei et Christi, qui dilexit me, et tradidit seipsum pro me. » Ad Romanos de Deo loquitur, quod Filio suo non pepercerit, sed pro nobis tradiderit eum : nunc vero de Christo, quod seipsum tradiderit, *qui dilexit me, inquit, et tradidit seipsum pro me*. In Evangelio vero, ubi apostoli enumerantur, infertur, et Judas Iscariotes qui tradidit eum ; et rursum in eodem : *Ecce appropinquavit qui me tradet (Marc. x, Matth. xxvi)* : de principibus vero sacerdotum et senioribus populi Scriptura commemorat, quod condemnaverint Jesum morti, et gigantes eum duxerint tradiderint Pilato præditi : et inceps de Pilato : *Dimisit eis Barrabam, Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigerent eum (Matth. xxvii)*. Igitur et Pater tradidit Filium, et Filius ipse se tradidit, et Judas, et sacerdotes eum principibus tradiderunt, et ad extremum traditum sibi, tradidit ipse Pilatus : sed Pater tradidit ut salvaret perditum

mundum, Jesus ipse se tradidit, ut Patris suamque faceret voluntatem, Judas autem, et sacerdotes, et seniores populi, et Pilatus, vitam morti nescii tradiderunt, (Aug.) Quæ cum ipsa quoque se pro nostra salute tradiderit, videtis quia non quid faciat homo considerandum est, sed quo animo et voluntate faciat. In eodem facto invenimus Deum Patrem, in quo invenimus Judam: Patrem benedicimus, Judam detestamur, benedicimus charitatem, detestamur iniquitatem. Quantum enim præstitum est generi humano tradito Christo, nunquid hoc cogitavit Judas ut traderet? Deus cogitavit salutem nostram, quia redempti sumus: Judas cogitavit pretium quo vendidit Dominum: Filius ipse pretium quod dedit pro nobis, Judas cogitavit pretium quod acceperit, ut venderet. Diversa ergo intentio diversa facta facit, cum sit una res ex diversis intentionibus, eam si metiamur, unum amandum, alterum dammandum, unum glorificandum, alterum detestandum invenimus. « Quod autem nunc vivo, inquit, in carne, » quia non posset dicere Christum adhuc mortaliter vivere, vita autem in carne mortalis est, in fide, inquit, vivo Filii Dei, ut etiam sic Christus vivat in credente, habitando in interiore homine per fidem, ut postea per speciem impleat eum, cum absorptum fuerit mortale a vita. Ut autem ostenderet quod vivit in illo Christus et quod in carne vivens in fide vivit Filii Dei, non meriti sui esse, sed gratiæ ipsius, qui me, inquit, dilexit et tradidit seipsum pro me, pro quo utique, nisi pro peccatore, ut eum justificaret? Et dicit hoc, qui Judeus natus et educatus erat, et abundantius æmulator exstiterat paternarum suarum traditionum, Ergo et si pro talibus se tradidit Christus, etiam ipsi peccatores erant. Non ergo meritis justitiæ suæ datum dicant, quod non opus erat justis dari. Non enim veni vocare justos, ait Dominus, sed peccatores, ad hoc utique ne sint peccatores. (Hier.) Beatus multumque felix qui vivente in se Christo, per singulas cogitationes et opera, potest dicere: In fide vivo Filii Dei qui dilexit me et tradidit seipsum pro me. — Non abjicio gratiam Dei. Si enim per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est. (Amb.) Illic ergo non est ingratus Christo, qui in fide ejus perdurat, sciens nullius se habere beneficium nisi hujus, et ad contumeliam ejus proficere, si alterum ei comparet, cujus auxilium habere non potuit. Si enim, inquit, per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est. Nihil tam apertum, quia si per legem potuisset homo justificari, Christum non oportuerat mori. Sed quia lex dare remissionem peccatorum non poterat, neque secundam mortem triumphans exspoliare captivos quos tenebat causa peccati, idcirco Christus mortuus est ut ea præstaret, quæ lex non poterat, ac per hoc non gratis mortuus est, mors enim ejus justificatio peccatorum est. (Hieron.) Abjicit gratiam Dei, tam ille qui post Evangelium vivit in lege, quam is qui peccatis post baptismum sordidatur: qui au-

tem potest cum Apostolo dicere: Gratia ejus in me non fuit vacua (I Cor. xv), iste et hoc loquitur confidenter: Non abjiciam gratiam Dei. Quod autem sequitur, valde necessarium est adversum eos qui post fidem Christi, putant legis præcepta servanda. Dicendum quippe eis, si per legem justitia est, quod Christus gratis mortuus sit, aut certe doceant quomodo non Christus gratis mortuus sit, si opera justificent. Sed quamvis sint hebetes, dicere non audebunt Christum sine causa mortuum. Ad particulam itaque syllogismi, quæ hic proponitur, id est, si enim per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est, debemus illud assumere quod consequenter inferitur, et negari non potest: Christus autem non est gratis mortuus, et concludere: non igitur per legem justitia. Hucusque contra Petrum, nunc ad Galatas revertitur.

CAPUT III.

Increpantur Galatæ, ostendensque Apostolus imperfectionem legis Mosaicæ, dicit justitiam esse ex fide, annectendo legis utilitatem.

O insensati Galatæ, quis vos fascinavit? (Amb.) Irascentis cum miraculo verba sunt, quia sic fuerant depravati, ut nec se agnoscerent circumventos. Proœmio usus est, omnis enim qui fascinatur, de bono transit ad malum, sicut et hi de libertate et securitate ad servitium et sollicitudinem transierunt. (Hieron.) Dupliciter hic locus intelligi potest; vel ideo insensatos Galatas appellatos, a majoribus ad minora venientes, quia cæperint spiritum, et carne consumuntur: vel ob id quod unaquæque provincia suas habeat proprietates. Cretenses semper mendaces: malas bestias, ventres pigros, vere ab Epiménide poeta dictos, Apostolus comprobat: vanos Mauros, et feroces Dalmatas Latinus pulsat historicus, timidos Phrygas omnes poetæ lacerant. Athenis expeditiora nasci ingenia philosophi gloriantur; Græcos leves apud Caium Cæsarem suggillat Tullius dicens, et aut levium Græcorum aut immanium barbarorum. Et pro Flacco, *Ingenita*, inquit, *levitas et erudita vanitas*, ipsum Israel gravi corde et duraervice omnes Scripturæ arguunt, In hunc ergo modum arbitror et Apostolum Galatas regionis suæ proprietate pulsasse: licet quidam profundis se quæstionibus inserentes, quasi sub obtentu vitandæ hæreseos quæ diversas naturas inferat dicant Tyrios quoque, Sidonios, Moabitas et Ammonitas et Idumæos, Babylonios et Ægyptios, omnesque gentes quæ in Scripturis nominantur, habere quædam idiomata ex causis præcedentibus et merito operum pristinarum, ne justitia Dei veniat in dubium, cum unaquæque gens vel bonum vel malum habere asseratur, quod alia non habeat. Nos istas altitudines declinantes, superiora sectabimur, aut stultitiæ eos argui, dicentes, per quam spiritum legis et litteram dijudicare non possint, aut vitiis gentis corripi, quod indociles sint et vecordes, et ad sapientiam tardiores. Quod autem sequitur: *Quis vos fascinavit?* digne Paulo, qui, etsi imperitus est sermone, non tamen

scientia, debemus exponere : non quod scierit esse fascinum, qui vulgo putatur nocere : sed usus sermone sit trito, et ut in cæteris, ita in hoc quoque loco, verbum quotidiana sermocinationis assumpserit. Legimus in Sapientia : *Donum invidi cruciat oculos* (Eccli. xx); qui apud nos, *invidus*, in Græco, significantius, ponitur *fascinator*. Et in Sapientia quæ Salomonis scribitur : *Fascinatio malignitatis obscurat bona* (Sap. iv). Quibus docemur exemplis, quod vel invidus aliena felicitate crucietur, vel is in quo bona sint aliqua, alio fascinante, id est, invidente noceatur. Dicitur fascinus proprie infantibus nocere et ætati parvulæ, et his qui necdum firmo vestigio figant gradum. Unde et quidam e gentilibus :

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Hoc utrum verum necne sit, Deus viderit ; quia potest fieri ut et dæmones huic peccato serviant, et quoscunque in Dei opere cøpisse, vel profecisse cognoverint, eos a bonis operibus avertant. Nunc illud in causa est, quod ex opinione vulgi sumptum putamus exemplum, ut quomodo tenera ætas noceri dicitur fascino, sic etiam Galatæ in Christi fide nuper nati et nutriti lacte et non solido cibo, veluti quodam fascinante sint nocui, et stomacho fidei nauseante, spiritus sancti cibum evomuerint. Quod si aliquis contradicit, exponat quomodo de communi opinione sit sumptum, Vallis Titanorum in Regnorum libris (II Reg. xxiii), sirenæ et onocentauri in Isaia (Isa. xiii, xxxiv), Arcturus et Orion et Pleiades in Job (Job. xxxviii), et cætera his similia, quæ utique vocabula gentilium fabularum et causas et origines habent. Ante quorum oculos Jesus Christus proscriptus est. (Amb.) Manifestum est quia stultorum oculis Christus proscriptus videtur, id est, expoliatus, vel condemnatus : prudentium vero oculis et sensibus non solum non condemnatus, sed ipse mortem cruce sua damnassee videtur. Passio enim Domini vita nostra est, et destructio mortis est. Sed quia hi indigne cøperant sentire translati ad legem, ideo mentibus eorum Christum condemnatum videri conqueritur, ideo et subiecit : *In vobis crucifixus est*. Hoc est, sensu vestro crucifixus est quasi homo, in quo enim spes plena non est, homo est, ideo hi non putabant plenam salutem esse in Christo, quia legem illi æquabant. In his vero qui congrue intelligunt Christum, vivit in eis Christus. In Photino crucifixus est, hic enim vere mortuus est in quo Christus dicitur crucifixus, quia istud loco accusationis obijcitur. (Hier.) Aliter, in vobis crucifixus est : nobis enim recte præscriptus est Christus, de cuius patibulo et passione, alapis et flagellis, omnis prophetarum prædicit chorus, ut crucem ipsius, non de Evangelio tantum in quo crucifixus refertur, sed multo antequam descendere dignaretur ad terras, et hominem, qui est crucifixus assumeret, noverimus. Nec parva laus Galatarum est, quod ita crediderint in crucifixum, ut eis fuerit ante præscriptus, quod scilicet lectitantes Prophetas, et omnia veteris legis sacramenta noscentes, via et ordine venerint ad creden-

dum. (Aug.). Cum autem dixisset : *Jesus Christus proscriptus est*, addidit, *crucifixus*, ut hinc eos maxime moveret, cum considerarent quo pretio emerit possessionem, quam in eis amittebat, ut parum esset gratis eum mortuum, quod superius dixerat. Illud enim ita sonat, tanquam non pervenerit ad possessionem pro qua sanguinem dedit. Proscripto autem, etiam quæ tenebat, aufertur ; sed hæc proscriptio non obest Christo qui etiam sic per divinitatem Dominus est omnium, sed ipsi possessioni, quæ hujus gratiæ cultura caret. Hinc jam incipit demonstrare, quemadmodum gratia fidei sufficiat ad justificandum sine operibus legis, ne quis diceret non se quidem operibus legis tantum totam hominis justificationem tribuere, sed neque tantum gratiæ fidei, ex utroque autem perfecti salutem. Sed hæc quæstio ut diligenter tractetur, ne quis fallatur ambiguo, scire prius debet opera legis bipartita esse. Nam partim in sacramentis, partim vero in moribus accipiuntur : ad sacramenta pertinent circumcisio carnis, sabbatum temporale, neomeniæ, sacrificia atque omnes hujusmodi innumerabiles observationes. Ad mores autem, non occides, non mœchaberis, non falsum testimonium dices, et talia cætera. Nunquidnam ergo Apostolus ita potest non curare utrum Christianus homicida, aut mœchus sit, an castus, atque innocens, quemadmodum non curat utrum circumciscus carne, an præputiatus sit? Nunc ergo de his operibus maxime tractat quæ sunt in sacramentis, quanquam et illa interdum se admiscere significet. Prope finem autem epistolæ de his separatim tractabit, quæ sunt in moribus, et illud breviter, hoc autem diutius. Hæc enim onera potius imponit gentibus, quorum utilitas in intellectu est, nam hæc omnia exponuntur Christianis, ut quid valeant tantum intelligant, etiam facere non cogantur. In observationibus autem, si non intelligantur, servitus sola est, qualis erat in populo Judæorum, et est usque adhuc. Si autem et observentur illa et intelligantur, non modo nihil obsunt, sed etiam prosunt aliquid si temporì congruant, sicut ab ipso Moyse, prophetis quoque observata sunt congruentibus illi populo, cui adhuc talis servitus utilis erat, ut sub timore custodiretur. Nihil enim tam pie terret animam, quam sacramentum non intellectum : intellectum autem, gaudium pium parit, et celebratur libere si opus est temporì, si autem non est opus, cum suavitate spiritali tantummodo legitur et tractatur. Omne autem sacramentum cum intelligitur, aut ad contemplationem veritatis refertur, aut ad bonos mores. Contemplatio veritatis in solius Dei dilectione fundata est, boni mores in dilectione Dei et proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet et prophete. Nunc igitur quemadmodum circumcisio carnis et cætera hujusmodi legis opera, ubi jam gratia fidei est, non sint necessaria, videamus. Hoc solum volo a vobis discere : ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Respondetur utique ex auditu fidei : ab Apostolo enim prædicata est eis fides,

in qua prædicatione utique adventum et præsentiam sancti Spiritus senserant, sicut illo tempore in novitate invitationis ad fidem, etiam sensibilibus miraculis præsentia sancti Spiritus apparebat, sicut in Actibus apostolorum legitur. Hoc autem factum erat apud Galatas, antequam isti ad eos pervertendos et circumcidendos venissent. Iste ergo sensus est, si in illis operibus legis esset salus vestra, non vobis Spiritus sanctus nisi circumcisis daretur. Deinde intulit: *Sic stulti estis, ut cum spiritu cæperitis; nunc carne consummemini?* Hoc est quod superius in exordio dixerat, nisi aliqui sunt conturbantes vos et volentes convertere Evangelium Christi. Conturbatio enim ordini contraria est. Ordo est autem, a carnalibus ad spiritalia surgere, non ab spiritalibus ad carnalia cadere: sicut istis acciderat. Et hæc est Evangelii conversio retrorsus, quod quia bonum non est, non est Evangelium cum hoc annuntiatur. *Sic stulti, inquit, estis, ut cum spiritu cæperitis, nunc carne consummemini?* (Amb.) Adhuc cum stomacho loquitur: dolet enim valde super errore eorum, quia fabricam suam qua eos per Evangelium edificaverat, videbat esse destructam. Non sic de Corinthiis motus est, quia quamvis carnales illos appellet, non tamen usque adeo fuerant mente capti, ut circumcidi se paterentur. Ideo et hi stulti et sine intellectu esse dicuntur, quia nec dolori carnis suæ consulere valuerunt, usque ad hoc enim solet quis induci quod delectat, aut dolorem non præstat. Interrogantis ergo verba sunt, et quod interrogat ex parte confirmantis, cum dicit: *Hoc solum volo discere a vobis, ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Hoc ab eis quærit, in quo et gloriabantur, et negare non poterant, quia Spiritum sanctum per fidem acceperant, non per legem, ut resipientes agnoscerent quia donum Dei, in quo gloriantur, non ex opere legis acceperant, sed credentes in Christum, ut vel sic grati Christo legem quam sibi in nullo prodesse didicerant relinquerent. Hoc proponit, quod illo in tempore negari non poterat, spiritum Dei inesse credentibus. Ad rudimenta enim fidei commendanda, donum hoc Dei manifestabatur hominibus, sicut inter ipsa initia factum est in Apostolis et cæteris discipulis: nec non et in illis duodecim, quos, quia in adulterino baptismo, sub nomine baptismi Joannis fuerant non lincti, sed sordidati, Paulus Apostolus in Trinitatis nomine baptizari præcepit, quibus impositis manibus, decidit in eos Spiritus sanctus, et diversarum linguarum ministrabat eloquia, cum interpretatione earum, ut nullus auderet negare Spiritum sanctum inesse in eis. Quamobrem sine intellectu Galatas esse appellat, qui hujus rei gnari et consilii degradantes se, carnis curæ se subjecerunt. *Incipientes, inquit, spiritu, nunc carne consummemini?* Hoc dicit, quia cum ab inferioribus ad summam fidei ascensus sit, hi contra, de summis in ima delapsi sunt. Per fidem enim spirituales effecti, conversi ad legem, perdiderant gratiam Spiritus quam fuerant consecuti, consummatio enim per-

ditionem significat, id est, fidem. (Hieron.) Consideremus diligenter, quia non dixerit: *Volo a vobis discere, utrum ex operibus Spiritum accepistis*, sed adjecerit, *ex operibus legis*; sciebat enim Cornelium centurionem (Act. x) Spiritum ex operibus accepisse, sed non ex operibus legis, quam nesciebat: si autem econtrario dicitur: ergo et sine auditione fidei accipi Spiritus potest? Nos respondebimus accepisse quidem eum Spiritum, sed ex auditu fidei et naturali lege, quæ loquitur in cordibus nostris, bona quæque facienda, et vitanda mala; per quam dudum quoque Abraham, Moysen, et cæteros sanctos justificatos retulimus, quam augere deinceps potest operum observatio, legisque justitia, non tamen carnalis legis quæ præterit, sed spiritalis. Lex enim spiritalis est. Neque vero, quia fidem præferimus, legis opera destruimus, nec dicimus secundum quosdam, *faciamus mala donec veniant bona* (Rom. iii), quorum damnatio iusta est, sed servituti gratiam anteponimus, dicimusque quod Judæi propter motum faciunt, id nos facere propter charitatem: illos servos esse, nos filios. Illos cogi ad bonum, nos bonum sponte suscipere. Non ergo in fide Christi licentia nascitur delinquendi, sed ex dilectione fidei voluntas boni operis augetur: dum bona ideo facimus, non quia iudicem formidamus, sed quia scimus ea ei placere in quem credimus. Quærat quispiam, si fides non est nisi ex auditu, quomodo qui surdi nati sunt, possunt fieri Christiani? Deum quippe Patrem ex magnitudine et pulchritudine creaturarum potest quis intelligere, et a conditionibus conditor consequenter agnoscitur; Christi autem nativitas, crux, mors, resurrectio, nisi ex auditu, sciri non potest; aut surdi igitur Christiani non sunt, aut si surdi sunt Christiani, falsum est quod alibi ab Apostolo dicitur: *Itaque fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei* (Rom. x). Ad quod qui simplici responsione contentus est, dicit, non eum generaliter dixisse, fides omnium ex auditu est, sed *fides ex auditu*, quod et in parte et in toto accipi potest: eorum scilicet fides ex auditu qui audiunt, qui credunt. Qui autem huic scrupulo satisfacere conatur, prius illud tentabit asserere, quod nutibus quoque et quotidiana conversatione, et ut ita dixerim, totius corporis loquente gestu, surdi possunt Evangelium discere, deinde etiam hoc quod Dei sermo, cui nihil surdum est, ad eas magis loquatur aures, de quibus et ipse ait in Evangelio: *Qui habet aures audiendi, audiat* (Matth. xi); et in Apocalypsi: *Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis* (Apoc. ii). Et Isaias: *Dominus addidit mihi auriculam*. Iste est alter homo, cui Deus loquitur in occulto, qui clamat in corde credentis, *Abba Pater*. Et ut frequenter exposuimus, quomodo corpus omnia membra et sensus habet, ita animam quoque universos sensus et membra habere, et inter cætera, aures etiam; quas qui habuerit, non magnopere indigebit his auribus corporis ad Christi Evangelium cognoscendum. Si-

mul autem etiam illud attendite, quod hic spiritus absque ullo additamento sanctus intelligatur, quem ex dono Dei consequimur, et non hominis, de quo alibi scribitur : *Incorruptus Spiritus est in omnibus* (Sap. xii). Et : *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro* (Rom. viii); et in alio loco : *Nemo scit ea quæ in homine sunt, nisi spiritus hominis qui in eo est*. Et in Daniele : *Benedicite, spiritus et animæ iustorum, Dominum* (Dan. iii).

Sic stulti estis, inquit, ut cum Spiritu cœperitis, nunc carne consummemini? Si sanctum Spiritum acceperant Galatæ, quomodo stulti erant? verum statim solvitur, cœpisse quidem eos Spiritu, sed cum carne consummarentur, Spiritum ab eis fuisse sublatum. Unde sine causa passi sunt tanta quæ passi sunt. Quod ne sibi post peccatum eveniret, David precatur dicens : *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me* (Psal. l). Diligenter attendite, quod qui scripturas juxta litteram sequitur, consummari carne dicatur, quamobrem illud quod ad Corinthios scriptum est : *In carne viventes, non juxta carnem militamus* (II Cor. x), melius sic intelligi potest, ut hi militare in carne dicantur, qui Vetus Testamentum humiliter edisserunt, qui vero sequuntur intelligentiam spiritalem, sunt quidem in carne, quia eandem habent litteram, quam Judæi : sed non juxta carnem militant, a carne ad spiritum transcendent.

Tanta passi estis sine causa, si tamen sine causa. (Amb.) Multa eos passos pro fide significat ab infidelibus. Tunc enim qui credebant cæteris opprobrio erant, sive domesticis sive extraneis, nam digito signabantur quasi rei majestatis. Unde similiter Galatæ multa passi sunt, insaniore experti : cujus rei meritum perdiderant, sub legem mittentes se. (Aug.) Multa jam pro fide toleraverant non timore tanquam sub lege positi : sed magis in ipsis passionibus charitate timorem vicerant, quia charitas Dei diffusa est in cordibus eorum, per Spiritum sanctum quem acceperant. Sine causa ergo, inquit, tanta passi estis, qui ex charitate quæ in vobis tanta sustinuit, ad timorem relabi vultis? Sed quia addidit, *si tamen sine causa*, ostendit sperare se posse illos reformari. (Hieron.) Consideremus infelices Judæos quanta superstitione et observationis labore vivant, inter cæteras nationes, dicentes, ne tetigeris, ne gustaveris, neque atrectaveris, et probabimus verum esse quod dicit, *tanta passi estis sine causa* : sed non statim ad eos sententia temperatur et dubia fit, *si tamen sine causa* : quia de his dicitur qui possunt post legem ad Evangelium reverti. Melius autem sic intelligi potest, quod primum credentes Galatæ in Crucifixum, a Judæis et gentibus opprobria multa perpassi sint, et persecutiones non minimas sustinuerint; quas frustra arguuntur fuisse perpassi, si a gratia Christi recedant, propter quam tanta passi sunt : simul et illa spes, quod quicumque ob Christi fidem laboraverit, et postea lapsus fuerit in peccatum, sicut priora sine causa dicitur passus fuisse dum peccat, sic rursum non perlat ea, si ad pristinam fidem et

ad antiquum studium revertatur. *Qui ergo tribuit vobis spiritum et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?* Tribuit, hoc est, administrat, præsentis temporis est legendum, ut ostendatur per singulas horas atque momenta, semper dignis Spiritum sanctum ministrari. Et quanto quis in Dei opere et amore profecerit, tanto magis sancti Spiritus in se habere virtutes, quas auditus fidei et non legis opera consummant, non quod legis opera contemnenda sint, et absque eis simplex fides appetenda : sed quod ipsa opera fide Christi adornentur. Scita est enim sapientis viri illa sententia, *non fidelem vivere ex justitia, sed justum ex fide*. Simul ostenditur Galatas, accepto post fidem sancto Spiritu, dona habuisse virtutum, id est, prophetiam, genera linguarum, morborum curationes, et cætera, quæ ad Corinthios in donis spiritalibus enumerantur. Et tamen post tanta, quia forsitan gratiam discernendorum spirituum non habebant, a falsis doctoribus irretiti sunt. (Amb.) Adduntur virtutis insignia quæ testimonium perhibent fidei, quod sit spes fida et rationabilis. Legem autem nulla virtus comitatur, quæ attrahat ad ejus spem : quia quæ videntur non sperantur, sed sunt temporalia, sicut lex factorum, quam supra ostendimus.

Sicut scriptum est : *Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam*. (Amb.) Ostendit exemplo Abraham, qui pater fidei est, justitiam non ex operibus legis imputari, sed per fidem, credens enim justificatus est, ac per hoc stulte et improvide legi eos se subjecisse, quæ non ad justificationem data est, de quo in Epistola ad Romanos uberius apertiusque dissertum est. (Aug.) Hoc enim maxime in eo victoriosum est, quod antequam circumcideretur, deputata est fides ejus ad justitiam, et ad hoc rectissime refertur quod ei dictum est, *quia benedicentur in te omnes gentes* : imitatione utique fidei ejus, quia justificatus est etiam ante sacramentum circumcisionis, quod ad fidei signaculum accepit, et ante omnem servitutem legis, quæ multo post data est. (Hieron.) Credidit autem Abraham Deo, exiens de patria sua in terram quam nesciebat, Saram nonagenariam et sterilem confidens esse parituram; et audita reprobatione Dei quod in Isaac vocaretur semen ejus, ipsum Isaac offerens victimam, et tamen de Domini reprobatione non dubitans : recte tali reputatur fides ad justitiam, qui legis opera supergressus, Deum, non metu, sed dilectione promeruit. *Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abraham*. (Amb.) Verum est, quia credentes filii sânt Abraham, quia si Abraham ex fide justificatus est primus, quotquot post hunc credunt, filii ejus sunt, sive ex judæis, sive ex gentibus. (Hieron.) Plenius de hoc in epistola ad Romanos disputat, quod fides Abraham reputata est ad justitiam, non in circumcisione, sed in præputio; et diligenter observans, docet eos filios esse Abraham, quicumque hac mente crediderunt, quia incircumcisi credidit Abraham, qui exsultavit ut videret diem Domini, et vidit, et lætatus est unde; et ad infideles

Judæos dicitur : *Si filii estis [essetis] Abraham, opera Abraham facite [faceretis]* (Joan. viii). Quæ autem alia illo in tempore cum hæc dicebantur ab eis Dominus opera temporebat, nisi credulitatem in Filium Dei, quem Pater miserat, loquentem? *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui me misit* (Joan. xii). Unde et in alio loco de generis sibi antiquitate, et nobilitate plaudentibus, respondetur : *Ne dixeritis, quia patrem habemus Abraham : potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham* (Matth. iii); lapides ibi nemo ambigit dura significari corda gentilium, quæ mollita sunt postea, et fidei recipere signaculum.

Providens autem Scriptura quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abraham : *quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt benedicentur cum fidei Abraham.* (Amb.) Hoc dicit, quia forma est Abraham omnium credentium, ut hi benedicti in eo sint, qui credunt. Sequentes enim fidem ejus, participes fiunt et benedictionis ejusdem. Manifestum est, quia fideles cum fidelibus benedicentur : quomodo infideles cum infidelibus puniuntur. *Providens autem, inquit, Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, etc.* (Hieron.) Non quod ipsa Scriptura, atramentum videlicet et membranæ quæ insensibiles sunt, possint futura prænoscere, sed quod Spiritus sanctus et sensus qui in litteris latet, multis post sæculis ventura prædixerint. Porro exemplum quod de Genesi sumptum est, ita in proprio volumine continetur. *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ* (Gen. xxvii). Quod Apostolus super Christum interpretans ait : *Non est scriptum, Ex seminibus, quasi in multis : sed quasi in uno : et semine tuo, qui est Christus.* Hoc autem in omnibus pene testimoniis, quæ de veteribus libris in Novo assumpta sunt Testamento, observare debemus, quod memoriæ crediderint evangelistæ vel apostoli, et tantum sensu explicato, sæpe ordinem commutaverint, nonnunquam vel detraxerint verba vel addiderint. Nulli vero dubium, quod in Isaac, et Jacob, sive in duodecim Patriarchis et cæteris, qui de Abraham stirpe descendunt, non fuerint benedictæ universæ nationes, sed in Christo Jesu, per quem omnes gentes laudant Deum, et benedicuntur novum nomen super terram. Potest autem Apostolus et de alio Geneseos loco exemplum seminis usurpasse, ubi scribitur : *Eduxit autem foras, haud dubium quin Abraham, Deus, et dixit ei, Aspice in cælum, et numera stellas, si poteris dinumerare eas ; et ait illi : Sic erit semen tuum* (Gen. xv). *Et credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam.* Quicunque ergo credunt benedicentur cum fidei Abraham, qui ob egregiam in Deum fidem, primus in eum credidisse narratur. Sicut et Enos ob principalem in Deum spem, et inter cæteros eminentem, sperasse scribitur (Gen. iv) invocare Dominum Deum. Non quod et Abel, de quo Dominus ait, *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me* (Gen. iv), et cæteri deinceps Deum non speraverint invocare : sed quod ex ea parte, unusquisque appelletur, quam vel maxime habet.

A Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt legis. Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt legis, (Aug.) sub timore vult intelligi, non libertate, ut scilicet corporali, præsentique vindicta vindicaretur in eos qui permanerent in omnibus quæ scripta sunt in libro legis ut facerent ea, huc quoque accederet, ut in ipsa corporum poena, etiam maledicti ignominiam formidarent. Ille autem justificatur apud Deum, qui eum gratis colit; non scilicet cupiditate appetendi aliquid ab ipso, præter ipsum, aut timore amittendi. In ipso enim solo vera nostra beatitudo atque perfecta est, et qui invisibilis est oculis carneis, fide colitur quandiu in hac carne vivimus, sicut supra dixit : *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei ; et ipsa est justitia*, quo pertinet quod dictum est : *Quia justus ex fide vivit.*

Scriptum est enim : Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt, in libro legis ut faciat ea. (Hieron.) Hunc morem habeo, ut quotiescunque ab apostolis de Veteri Instrumento aliquid sumitur, recurram ad originale librorum, et diligenter inspiciam quomodo in suis locis scripta sint : inveni itaque in Deuteronomio (Deut. xxvii) hoc ipsum apud Septuaginta interpretes ita positum : *Maledictus omnis homo qui non permanserit in omnibus sermonibus legis hujus, ut faciat illos, et dicet omnis populus, Fiat, fiat.* Apud Aquilam vero sic : *Maledictus qui non statuerit verba legis hujus, ut faciat ea.* **C** *Et dicet omnis populus : Vere.* Symmachus : *Maledictus qui non firmaverit sermones istos ut faciat eos.* *Et dicet omnis populus : Amen.* Porro Theodotio sic transtulit : *Maledictus qui non suscitaverit sermones legis hujus facere eos.* *Et dicet omnis populus : Amen.* Ex quo intelligimus Apostolum, ut in cæteris, sensum magis testimonii posuisse quam verba : et incertum habemus utrum Septuaginta interpretes addiderint : *Omnis homo, et in omnibus, an in veteri Hebraico ita fuerit, et postea a Judæis deletum sit : In hanc me autem suspicionem illa res stimulat, quod verbum, Omnis, et in omnibus, quasi sensui suo necessarium, ad probandum illud, quod quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sint.* Apostolus vir Hebrææ peritiæ et in lege doctissimus, nunquam protulisset nisi in Hebræis voluminibus haberetur. Quam ob causam Samaritanorum hebræa volumina relegens inveni *Chol* : quod interpretatur omnis, sive omnibus, scriptum esse, et cum Septuaginta interpretibus concordare. Frustra igitur illud tulerunt Judæi, ne viderentur esse sub maledicto, si non possent omnia complere quæ scripta sunt : cum antiquiores alterius quoque gentis litteræ, id positum fuisse testantur. Quoniam autem nemo possit explere legem et cuncta facere quæ jussa sunt, et alibi testatur Apostolus dicens (Rom. viii) : *Quod enim erat impossibile legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato condemnavit peccatum in carne.* Quod

si verum est, potest nobis objici : Ergo et Moyses et Isaias et cæteri prophetæ qui sub operibus legis fuerunt, sub maledicto sunt : quod non timebit annuere qui dicentem Apostolum legerit : *Quia Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictus* ; et respondere, unumquemque sanctorum suo tempore maledictionem factum esse pro populo, nec statim hoc tribuens et justis viris videbitur detrabere Salvatori, quasi nihil præcipuum et excellens habuerit, factus pro nobis maledictum, cum et cæteri pro aliis maledictum facti sint. Nemo enim illorum quamvis factus fuerit ipse maledictio, de maledicto quempiam liberavit, absque solo Domino Jesu Christo, qui pretioso sanguine suo, et nos omnes et ipsos, Moysen dico et Aaron, prophetasque cunctos et patriarchas, de maledicto legis redemit, nec hoc ex meo sensu dictum putetis. Scriptura testis est : *Quia Christus gratia Dei (II Cor. v), sive ut in quibusdam exemplaribus legitur, absque Deo pro omnibus mortuus est* : si autem pro omnibus, et pro Moyse, et pro universis prophetis, e quibus nullus potuit delere chirographum vetus quod adversum nos scriptum erat, et affigere illud cruci (*Coloss. ii*) : *Omnes peccaverunt et indigent gloria Dei (Rom. iii)* ; Ecclesiaste quoque hanc firmante sententiam : *Homo non est justus in terra, qui faciat bonum et non peccet (Eccle. vii)*. Denique et inferius Apostoli dictum manifeste docet nec Moysen, nec illustrem aliquem de antiquis virum apud Deum justificari potuisse per legem, sequitur enim : *Quia autem in lege nemo justificabitur apud Deum, manifestum est, quia justus ex fide vivit. (Ambr.)* Ac per hoc recedendum a lege docet : ne justitia per fidem quæsitâ pereat.

Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, vivet in eis. Non est ex fide lex, quia nihil mandat credendum : Omnia enim ejus manifesta sunt, ut servans legem vivat, si quominus, necesse est plectatur, quia, quod scivit vitandum, admisit. Potest opponi e diverso et dici. Si in lege nemo justificatur, quid est ut maledicatur, qui aliquid præterit legis? verum est quia nemo per legem justificatur apud Deum : justificatur autem apud mundum, ut securus sit in vita præsentî. Si autem apud Deum justificari vult ut illi ad meritum proficiat in die judicii Dei, sequatur fidem, alioquin hic securus, reus erit in futurum. Prodest ergo lex, sed quæ in tabulis scripta est, nam cætera, sicut dixit, ut oneri essent data sunt. (*Hier.*) Exemplum quo probatur justum ex fide vivere, et non ex operibus, de Abacuc propheta tulit (*Habac. iii*), quod ita Septuaginta interpretes ediderunt : *Justus autem ex mea fide vivit.* Aquila et Theodotus : *Justus autem ex ejus fide vivit*, id est, Dei. Considerandum utique quia non dixerit, homo aut vir, ex fide vivit, ne occasionem tribueret ad virtutum opera contemnenda, sed, justus ex fide vivit, ut quicumque fidelis esset et per fidem victurus, non aliter posset ad fidem venire, vel in ea vivere, nisi prius justus fuisset, et puritate vitæ quasi quibusdam ad fidem

A gradibus ascendisset. Potest ergo fieri ut sit aliquis justus, et tamen non vivat absque fide Christi. Si legenti scrupulus commovetur, Pauli verba suscipiat, in quibus ipse de se ait : *Secundum justitiam quæ in lege est sine reprehensione (Philip. iii)*. Erat igitur Paulus tunc justus in lege, sed necdum vivere poterat : quia non habebat in se Christum loquentem : *Ego sum vita (Joan. xi)*. In quem credens postea cœpit vivere. Faciamus et nos aliquid simile huic quod dicitur, *Justus ex fide vivit*, et dicamus : *Castus ex fide vivit, sapiens ex fide vivit, fortis ex fide vivit, et a cæteris virtutum partibus, vicinam sententiam proferamus adversum eos qui in Christum non credentes, fortes et sapientes, temperantes se putant esse vel justos, ut sciant nullum absque* B *Christo vivere, sine quo omnis virtus in vitio est. Potest præsens testimonium et sic legi, « quia justus ex fide, » ut deinceps inferat, « vivit. »* Quod autem inquit : *Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea, vivet in illis*, manifestissime demonstratur, non simplicem dici vitam, sed eam quæ referatur ad aliquid, *justus quippe ex fide vivit* : et non additur, in his, sive in illis. Vivens autem in lege, qui fecerit ea, vivet in illis : hoc est in his quæ fecit, quæ putavit bona : mercedem laboris sui habens ea tantum opera, quæ fecit, sive longitudinem vitæ, ut Judæi putant, sive declinationem pœnæ, per quam transgressor legis occiditur : « vivere autem in illis » non putemus Apostoli verba esse, sed Ezechielis prophetæ, qui ait : C *Et eduxi eos in desertum, et dedi eis præcepta mea et justificationes meas demonstravi eis quas faciet homo, et vivet in eis (Ezech. xx)*. [Aug.] Itaque intellige legem in hoc loco pro ipsis operibus positam. Qui autem vivebant in his operibus, timebant utique ne, si non ea fecissent, lapidationem vel crucem vel aliquid hujusmodi, paterentur. Ergo qui fecerit ea, inquit, vivet in illis, id est, habebit præmium, ne in ista morte puniatur. Non ergo apud Deum, cujus ex fide si quis in hac vita vixerit, cum hinc excesserit, tunc enim magis habebit præsentissimum præmium. Non itaque ex fide vivit quisquis præsentia quæ videntur, vel cupit, vel timet, quia fides Dei ad invisibilia pertinet, quæ post dabuntur. Nam est ista quædam in operibus legis justitia, quando sine suo præmio relicta non est, ut qui fecerit ea, vivet in eis. D Unde et ad Romanos dicit : *Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum (Rom. iv)*. Aliud est ergo non justificari, aliud non justificari apud Deum : qui omnino non justificatur nec illa servat quæ temporale habent præmium, nec illa quæ æternum : qui autem in operibus legis justificatur, non apud Deum justificatur, quia temporalem inde expectat visibilemque mercedem, sed tamen est etiam ista ut dixi quædam ut sic dicam terrena carnalisque justitia : nam et ipse Apostolus eam justitiam vocat, cum alibi dicit, « justitiam quæ in lege est, conversatus qui fuerim sine querela. » Propterea Dominus Jesus jam libertatem daturus credentibus quædam earum observationum non serva-

vit ad litteram, unde etiam cum sabbato esurientes discipuli spicas evulsissent, respondit indignantibus, Dominum esse filium hominis etiam sabbati (*Luc. vi*). Itaque illa carnaliter non observando, carnalium conflagravit invidiam, et suscepit quidem poenam propositam illis qui eam non observassent: sed ut credentes in se talis poenae timore liberaret, quo pertinet quod adjungit: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno, ut in gentibus benedictio Abraham feret in Christo Jesu, ut re promissionem spiritus accipiamus per fidem.* (Amb.) Cum nemo poterat implere legem, rei erant omnes maledicto legis, ut vindicaret in eos, Christus autem homo natus, oblatu a patre pro nobis, redemit nos a diabolo. Morti enim volentem offerens illum pro his qui maledicto legis erant obnoxii, maledictum illum fecit hoc modo, sicut in lege hostia pro peccatis oblata peccatum nuncupabatur, propterea pro maledictis oblatu, factus est maledictum, dum quasi peccator occiditur. Ideo non dixit, factus pro nobis maledictus, sed maledictum. Is enim qui propter peccatum proprium morti offerebatur, maledictus fiebat, in sua enim causa moriebatur. Et si propius aspicias, videbis Christum, maledictum eorum factum a quibus occisus est: crux enim Salvatoris peccatum et maledictum est Judaeorum, *quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno* (*Deut. xxi*). Hoc Moyses dixit in Deuteronomio de reis mortis; ut sufficeret suspensus in ligno illic esse usque ad vespem et deponi ad sepulturam, quia « maledictus omnis, inquit, qui pendet in ligno, » ut reo mortis sufficeret hoc, quia suspensus moriebatur in ligno, ne diutius, si esset suspensus, majus haberet opprobrium mors ejus quam deberet, et fieret macula generi ejus, si amplius mors ejus publicaretur. Ac per hoc Salvator innocens suspensus in ligno, non est maledictus, sed maledictum illorum a quibus suspensus est. Quantum tamen ad Judaeos pertinet, quasi peccatorem illum occidendum Pilato offerentes, maledictum illum fecerunt, ut quasi reus occideretur cum esset innocens, quia dignus morte maledictus est juxta legem. Videntes enim multos aggregari doctrinae ejus, zelati sunt dicentes: *Ecce totus mundus abiit post illum* (*Joan. xii*), ac per hoc, pro nobis occisus dicitur, et duplici genere pro nobis. Cum autem putant illum occidi debere ne doceret, nihil profecerunt, quia et doctrina ejus crevit, et mortem evacuavit in passione sua. Descendens enim ad inferos genus hominum liberavit, qua causa et occidi se permisit, sciens pro nobis esse et contra diabolum. (*Aug.*) Ille negat Christum maledictum, qui negat et mortuum, qui autem confitetur mortuum, negare non potest mortem de peccato esse, et ob hoc etiam ipsum peccatum vocari, audiat ipsum Apostolum dicentem, *quia vetus homo noster simul cum illo crucifixus est* (*Rom. vi*), et intelligat quem maledictum Moyses dixerit. Ideoque secutus Apostolus ait de Christo, *facius pro nobis maledictum*: sicut non

timuit dicere, *pro nobis omnibus mortuus est*. Hoc est enim, mortuus est, quod maledictum, quia mors ipsa ex maledicto est. Et maledictum est omne peccatum, sive ipsum quod fit ut sequatur supplicium, sive ipsum supplicium, quod alio modo vocatur peccatum, quia fit ex peccato. Suscepit autem Christus sine reatu supplicium nostrum, ut inde solveret reatum nostrum, et finiret etiam supplicium nostrum. Misit Deus, inquit, *Filium suum in similitudine carnis peccati* (*Rom. viii*), eo ipso quo mortalis erat, similitudinem habebat carnis peccati, hoc appellat etiam peccatum consequenter dicens, *Ut de peccato damnaret peccatum in carne* (*Ibid.*). Cur ergo timeret Moyses dicere, maledictum quod Paulus non timuit dicere peccatum. Quod autem additum est, *omnis qui in ligno pependit*, non sane Moyses minus praevidit etiam justos in cruce futuros, sed bene praevidit haereticos, veram mortem Domini negaturos, et ideo volentes ab hoc maledicto Christum sejungere, ut a mortis etiam veritate sejungerent. Si enim vera illa mors non erat, nullum maledictum Christo crucifixo pependit in ligno, quia nec vere crucifixus est: ac per hoc additum est, *omnis*, ne Christus ad veram mortem non pertinere diceretur, si a maledicto quod morti conjunctum est, insipienti honorificentia separaretur. Nam quod quidam nostri minus in Scripturis eruditi, sententiam istam nimis timentes, et Scripturas veteres debita pietate approbantes, non putant hoc de Deo dictum esse, sed de Juda traditore ejus, aiunt enim propterea non esse dictum, *Maledictus omnis qui figitur in ligno*, sed *qui pendet in ligno*, quia non hic Dominus significatus est, sed ille qui se laqueo suspendit, nimis errant nec attendunt se contra Apostolum disputare, qui ait: *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum*: quia scriptum est, *Maledictus omnis qui pendet in ligno*. Qui ergo pro nobis factus est maledictum, ipse utique pependit in ligno, id est Christus, qui nos liberavit a maledicto legis, ut non jam timore justificaremur in operibus legis: sed fide apud Deum, quae non per timorem, sed per dilectionem operatur. Spiritus enim sanctus qui hoc per Moysen dixit, utrumque providit, ut et timore visibilis poenae custodirentur qui nondum poterant ex invisibilium fide vivere: et ipse timorem istum solveret suscipiendo quod timebatur, qui timore sublato, donum dare poterat charitatis. Nec in hoc quod maledictus est appellatus, qui pendet in ligno, contumelia in Deum putanda est; ex parte quippe mortali pependit in ligno: mortalitas autem unde sit, notum est credentibus, ex poena quippe est, et maledictione peccati primi hominis: quam Dominus suscepit, et peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Si ergo diceretur, mors maledicta est, nemo exhorresceret, quid autem nisi mors Domini pependit in ligno, ut mortem moriendo superaret? Eadem igitur maledicta quae victa est. Item, si diceretur, peccatum maledictum est, non miraretur; quid autem pependit in ligno, nisi peccatum veteris hominis, quod Do-

minus pro nobis in ipsa carnis mortalitate suscepit? A unde nec erubuit nec timuit Apostolus dicere peccatum eum fecisse pro nobis addens, *ut de peccato condemnaret peccatum*: non enim et vetus homo noster simul crucifigeretur sicut idem Apostolus alibi dicit (*Rom. vi*), nisi in illa morte Domini peccati nostri figura penderet, ut evacuetur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. In ejus peccati et mortis figura etiam Moyses in eremo super lignum exaltavit serpentem (*Num. xxi*); persuasionem quippe serpentis homo in damnationem mortis cecidit. Itaque serpens ad significationem ipsius mortis convenienter in ligno exaltatus est, in illa enim figura, mors Domini pendebat in ligno. (*Hieron.*) Subreptit et in hoc loco Marcion, de potestate Creatoris, quem sanguinarium, crudelem infamat, et vindicem, asserens nos redemptos esse per Christum, qui alterius boni Dei Filius sit; qui si intelligeret, quo differunt emere et redimere (quia qui emit, alienum emit, qui autem redimit, id emit proprie quod suum fuit, et suum esse desivit), nunquam Scripturarum verba simplicia in calumniam sui dogmatis detorqueret. Redemit ergo nos Christus de maledicto legis quod peccantibus constitutum est, quos ipse increpat per prophetam dicens: *Ecce peccatis vestris venditi estis, et in iniquitatibus vestris dimisi matrem vestram (Isa. l)*; et Apostolus hoc ipsum replicat dicens: *Ego autem carnalis sum, venditus sub peccato (Rom. vii)*. Maledicta quoque legis, quæ in Levitico, et in Deuteronomio scriptæ sunt, non Deo auctore complentur, sed prophetico spiritu his qui peccaturi erant, ea quæ eventura sunt eis nuntiantur. Quod si Apostoli voluerit nos testimonio coarctare dicentis: *Quicumque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea*; et asserere omnes qui sub lege fuerint, fuisse maledictos, interrogemus eum, utrum hi qui sub Evangelio Christi sunt, et ejus præcepta non faciunt, maledicti sint, an non? Si maledictos dixerit, id habebit in Evangelio, quod nos habemus in lege: Si maledictos negaverit, frustra ergo Evangelii præcepta sunt posita, et absque mercede erunt hi, qui illa compleverint. Solvitur itaque utrumque hoc modo, quomodo Christus Jesus ex maledicto nos legis liberavit, factus pro nobis maledictum; ita de maledicto quoque Evangelii quod statutum est super eos qui ejus præcepta non fecerint, eruit nos, factus pro nobis ipse maledictum: sciens talenti quoque minimam non dimittere portionem, et novissimum exigere quadrantem. (*Ambr.*) Hoc dicit, quia exprobratis et maledictis Judæis, cum sibi de iustitia legis blandirentur occiso Salvatore, quasi sabbati violati reo, benedictio promissionis Abraham transitum fecit ad gentes per fidem Christi Jesu. Unde dicit Dominus Judæis: *Tolletur a vobis regnum, et dabitur genti facienti fructum ejus. (Hieron.)* Hæc famosissima quæstio est, et nobis solet a Judæis

pro infamia obijci, quod Salvator noster et Dominus sub Dei fuerit maledicto. Primum igitur in-tuendum est, quod non quicumque in ligno pepend-rit, maledictus sit apud Dominum, sed qui pecca-verit, et propter scelus morti fuerit adjudicatus, sublatusque in crucem; non ideo maledictus quia crucifixus est, sed quia in talem inciderit reatum, ut meruerit crucifigi. Deinde illud opponendum quod inferius causa patibuli plenius exponatur, Scriptura referente, ob maledictum et blasphemiam Dei eum esse crucifixum. Quod apertius Symmachus transtulit dicens: *Quia propter blasphemiam Dei suspensus est. Ad extremum interrogemus eos, si Ananias, Azarias et Misael, nolentes adorare idolum Nabu-chodonosor (Dan. iii), fuissent in ligno suspensi*; B Eleazarus quoque nonagenarius sub Antiocho rege Syriæ (*II Mac. vi*), et cum septem filiis gloriosa mater (*II Mac. i*), utrum maledictos eos aestima-turi fuerint, an omni benedictione dignissimos; certe si crucem quam Aman paraverat Mardocheo (*Esther vii*), non ipse suo merito conscendisset, puto Mar-docheus in eam non ut maledictus, sed ut sanctus ascenderet. His et cæteris similibus comprobatur, illum esse maledictum qui dignum facinus patibulo perpetravit: non eum qui iniquitate judicum et inimicorum potentia vel clamore vulgi, aut virtu-tum invidia, aut regis ira fuerit crucifixus. Hæc adversum Judæos. Cæterum ut ad nos redeat dis-putatio, scire non possumus quare Apostolus in eo quod scriptum est: *Maledictus a Deo omnis qui pendet in ligno*, vel subtraxerit aliquid, vel addi-derit. Si enim semel auctoritatem Septuaginta in-terpretum sequebatur, debuit sicut ab illis editum est, et Dei nomen adjungere. Si vero ut Hebræus ex Hebræis id quod in sua lingua legerat, putabat esse verissimum, nec omnis nec in ligno, quæ in Hebræo non habentur, assumere. Ex quo mihi vi-detur aut veteres Hebræorum libros aliter habuisse quam nunc habent: aut Apostolum, ut ante jam dixi, sensum Scripturarum posuisse, non verba; aut quod magis est æstimandum, post passionem Chri-sti et in Hebræis, et in nostris codicibus ab ali-quo Dei nomen appositum, ut infamiam nobis inu-deret, qui in Christum maledictum a Deo credi-mus. Audaci itaque pede in hoc procedo certamine, D ut ad libros provocem, nullo loco scriptum a Deo quempiam esse maledictum, et ubicunque maledi-ctio ponitur, nunquam Dei nomen adjunctum. *Maledictus tu ab omnibus festis*, dicitur ad serpentem; et ad Adam: *Maledicta terra in operibus tuis*; et ad Cain: *Maledictus tu super terram*; et alibi: *Maledi-ctus Chanaan puer, famulus erit fratribus suis*, nec non in alio loco: *Maledictus furor eorum, quia audax, et ira eorum quia dura*. Nullum autem debet movere, quod Christus pro nobis maledictum factus sit, quia et Deus qui eum dicitur fecisse maledictum, ipse, cum non sciret Christus peccatum, pro nobis eum peccatum fecit; et Salvator de plenitudine Patris exinanivit se, formam servi accipiens (*Phil. ii*), vita

mortuus est, et sapientia Dei, fatuitas appellata, ut quod stultum erat Dei sapientius fieret hominibus. Et in LXVIII psalmo de se loquitur : *Deus, tu scis insipientiam meam; et delicta mea a te non sunt abscondita*. Injuria itaque Domini, nostra gloria est : ille mortuus est ut nos viveremus : ille descendit ad inferos, ut nos ascenderemus in cælum : ille factus est stultitia, ut nos sapientia fieremus : ille se de plenitudine et de forma Dei evacuavit, formam servi accipiens, ut in nobis habitaret plenitudo divinitatis, et Domini fieremus nos servi ; ille dependit in

A ligno, ut peccatum quod commiseramus in ligno scientiæ boni ac mali, ligno deleret appensus. Crux ejus amaras aquas verit in dulcem saporem (*Exod. xv*) ; et securim perditam in profundumque demersam, missa in fluente Jordanis levavit (*IV Reg. vi*). Ad postremum, factus est ille maledictio, factus, inquam, non natus, ut benedictiones quæ promissæ fuerant Abrahæ, ipso auctore et prævio transferrentur ad gentes, et spiritus repromissio per fidem illius compleretur in nobis.

LIBER QUINTUS DECIMUS.

SEQUITUR CAPUT III.

Fratres, secundum hominem dico. (Ambr.) Hoc dicit, quia exemplo humanæ causæ commendare vult rationem divinx promissionis. Unde etiam testamenti humani mentionem facit, quod utique multo est infirmius quam divinum. Tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit aut superordinat. Verum est quia testamentum defuncti jure factum non potest scindi. (*Aug.*) Tamen hominis testamentum confirmatum, inquit, nemo irritum facit aut superordinat, quia cum testator mutat testamentum, non confirmatum mutat : testatoris enim morte confirmatur. Quod autem mors testatoris valet ad confirmandum testamentum ejus, quia consilium mutare jam non potest, hoc incommutabilitas promissionis Dei valet ad confirmandam hæreditatem Abrahæ, cujus fides deputata est ad justitiam. Abrahæ dictæ sunt promissiones et semini ejus, non dicit, et seminibus quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus. (Ambr.) Hoc est quod scriptum est in Genesi ad Abraham : *Et in semine tuo benedicentur omnes gentes* (*Gen. xxi*). Quod utique in Christo impletum est ; in cujus nomine omnes gentes benedicentur per fidem. Ideo non in multis, sed in uno firmata est promissio, qui est Christus. Hac disputatione sua Apostolus quasi reos falsati testamenti designat, qui credentes in Christum, etiam de lege aliquid sperant, ut non solum salus promissa in Christo, sed et in lege sit, ideo probat promissionem benedictionis in solo Christo factam. (*Aug.*) Unus est Christus caput et corpus, docente Apostolo atque dicente de semine Abrahæ : *Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis*, cum dixisset superius : *Non dicit et seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in uno, et semini tuo, quod est Christus*. Si ergo semen Abrahæ, hoc est Christus, quid aliud dictum est quibus dictum est, ergo Abrahæ semen estis, nisi, Ergo Christus estis ? Et ideo semen Abraham cui dictæ sunt promissiones, Christum dicit Apostolus, hoc est omnes Christianos fide imitantes Abraham. Quod ad singularitatem redigit commendando, quod non dictum est, et seminibus, sed semini tuo : quia et una est fides : et non possunt

B similiter justificari qui vivunt ex operibus carnaliter, cum his qui vivunt ex fide spiritualiter. Hoc autem dico testamentum confirmatum a Deo, quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facit, ad evacuandam promissionem. (Ambr.) In solo Christo firmatam benedictionis promissionem docet, ut legem post cccc et xxx annos datam ostendat. Constituta enim promissione, postea data lex est, quæ non utique infirmaret promissionem, sed quod futura et quando ventura esset significaret. (*Hieron.*) Apostolus qui omnibus omnia factus est, ut omnes lucrificeret, debitor Græcis ac Barbaris, sapientibus, Galatis quoque quos paulo ante stultos dixerat, factus est stultus, non enim ad eos his usus est argumentis quibus ad Romanos, sed simplicioribus, et quæ stulti possent intelligere, et pene de trivio. Quod ne videretur imperitia et non arte fecisse, prudentem placat ante lectorem, et quæ dicturus est, temperat præfatione præmissa : *Fratres, secundum hominem dico*, quod enim dicturus sum, non dico secundum Deum, non dico secundum reconditam sapientiam, et eos qui solido possunt vesci cibo ; sed secundum eos qui ob teneritudinem stomachi lacteo rore pascuntur, et nequaquam valent audire quæ grandia sunt. Unde et ad Corinthios, in quibus audiebatur fornicatio, et talis fornicatio quæ nec inter gentes quidem, ait : *Ego dico, non Dominus* (*I Cor. vii*). Et ad eosdem in secunda : *Quod loquor, non secundum Deum loquor, sed quasi in insipientia* (*II Cor. xi*). Putant aliqui quod de testamento hominis, et de testatoris morte, et cæteris humanæ similitudinis disputaturus exemplis dixerit : *Fratres, secundum hominem dico* ; mihi autem videtur, et propter hoc quidem quod illi arbitrantur, sed maxime propter illud quod sequitur esse præmissum, id est, *non dicit et seminibus quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo qui est Christus*. Omnes scripturas sensu ac memoria peragrans, nunquam plurali numero semina scripta reperi, sed sive in bonam, sive in malam partem, semper singulari. Necnon et illud quod inferi, *Hoc autem dico testamentum confirmatum a Deo*, si quis diligenter Hebræa volumina et cæteras editiones cum LXX interpretum transla-

tione contulerit, inveniet ubi testamentum scriptum est, non testamentum sonare, sed pactum, quod in Hebræo sermone dicitur Berith. Unde manifestum est id fecisse Apostolum quod promisit, nec reconditis ad Galatas usum esse sensibus, sed quotidianis et vilibus, et quæ possent, nisi præmisisset *secundum hominem dico*, prudentibus displicere. Supputandi in hoc loco anni ab eo tempore quo Dominus ad Abraham locutus est dicens: *Et in semine tuo benedicentur omnes gentes*, usque ad legislatorem Moysen, utrum quadringenti triginta sint, vel quomodo in Genesi ipsi Abrahæ Dominus polliceatur. Quod post quadringentos annos de terra servitutis filii ejus exituri sint. Non enim parva res est, et a multis quæsitæ, nescio an ab aliquo sit inventa. Vincibiliter autem quod lex infert nondum data erat, nec posset post tot annos ita dari, ut antiquas Abrahæ promissiones irritas faceret. Si enim lex justificat, non est justificatus Abraham, qui multum ante legem fuit: quod quia dicere non possunt, coguntur fateri, legis operibus non justificari hominem, sed fide. Simul etiam nos cogit intelligere, omnes antiquos qui justificati sunt, ex ipsa fide justificados: quod enim nos ex parte præteritum, id est primum adventum Domini, ex parte futurum, id est, secundum adventum Domini credendo, salvi efficiemur, hoc totum illi, id est, utrumque adventum futurum credebant, revelante sibi Spiritu sancto, ut salvi fierent. Unde est etiam illud: *Abraham concupivit diem meum videre, et vidit et gavisus est* (Joan. viii).

Si enim ex lege hæreditas, jam non ex promissione, Abrahæ autem per repromissionem donavit Deus. (Ambr.) Duas causas sibi contrarias defendunt Judæi, nullo enim pacto, nulla ratione suaderi potest Judæis Abrahæ promissionem evacuatam per legem, et recte: sed aliud adversum improvida præsumptione defendunt, putantes justificationem sine opere legis provenire non posse; cum sciant Abraham, qui forma ejus rei est, sine operibus legis per solam fidem justificatum. Sed æmulatione quadam cæcati non intelligunt, neque considerant, quia si per legem justificatio, excluditur promissio. Et si exclusa fuerit promissio, sine dubio frustrabitur fides Abrahæ. Quod ne audire quidem se patiuntur Judæi, scientes quia promissio ex fide est Abrahæ, quæ promissio per fidem justificat, non per legem, sicut et Abraham justificatus ex fide est. Hi ergo hæredes sunt promissionis Abrahæ qui illi succedunt, suscipientes fidem, in qua benedictus et justificatus est Abraham. Testimonium ergo promissionis Abrahæ, testamentum appellatur, ut post mortem ejus hæredes essent in promissione, filii ejus facti per fidem. Quæ causa cucurrit usque ad Christum Abrahæ repromissum, ut post mortem Christi credentes, hæredes essent fidei Abrahæ per testamentum sanguinis Christi. Donum ergo quod promissum est Abrahæ, filiis ejus in Christo solutum est; quamvis et ipse Abraham consecutus sit donum hoc illic ubi inventus est. (Hieron.) Simplex autem sensus qui in hoc loco textitur. hanc vim habet, ut

doceat Apostolus non posse per legem, quæ postea data est, repromissiones quæ ante factæ sunt ad Abraham destrui, et posteriora prioribus præjudicare, cum repromissiones ad Abraham ante quadringentos triginta annos datæ sint, quod benedicerentur in illo universæ nationes. Legis autem observatio, quod qui fecisset eam, viveret in ea, post quadringentos triginta annos Moysi data sit in monte Sina. E contrario hic dici poterat: Quid ergo necesse fuit legem post tantum tempus repromissionis dari, cum et data lege, suspicio destructæ sponsionis putaverit oboriri, et manente repromissione, non profutura lex data sit? Quam prævidens Apostolus quæstionem, in sequentibus ipse sibi proponit, et explicat dicens:

Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem unius non est, Deus autem unus est. Quia manente repromissione quæ facta fuerat ad Abraham, lex postea data per Moysen frustra videbatur illata, cur data sit explicat: propter transgressionem posita est, inquit: post offensam enim in eremo populi, post adoratum vitulum, et murmur in Dominum, lex transgressionem prohibitura successit: Justo quippe lex non est posita, iniquis autem et non subditis, impiis et peccatoribus (I Tim. i). Et ut altius repetam post idololatriam, cui in Ægypto fuerant mancipati, ita ut Deum patrum suorum obliviscerentur et dicerent: *Isti sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti* (Exod. xxxii); ritus colendi Deum, et delinquentium poena sancita est, in manu mediatoris Christi Jesu, quia omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. i), non solum cælum, terra, mare, et universa quæ cernimus, sed etiam illa quæ per Moysen duro populo quasi jugum legis imposita sunt. (Ambr.) Lex factorum, id est, Moysi, posita est in medio inter ceptam promissionem et semen, cui facta promissio est, hoc est inter Abraham et salvatorem. Ideo longe data post factam promissionem, ut ipsa distinctione aliud lex, et aliud promissio videretur: ut populum Dei a gentibus segregatum erudiret sub Dei timore, ut dignus fieret ad excipiendam promissionem, quæ est Christus. Lex tamen factorum ideo dicitur, quia docet quæ, Deo jubente, corporaliter fiant, de sacrificiis, de primogenitis, de decimis, et de cæteris talibus. Disposita per angelos in manu mediatoris. Angelos dicit Dei nuntios, id est Moysen, et filium Nave, et cæteros prophetas usque ad Joannem Baptistam, de quo dicit Deus: *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam* (Malach. iii). Per hos ergo, lex ordinata, disposita est a Deo in manu, id est, potestate Salvatoris: ipse est mediator vel reconciliator Dei et hominum, ut salvet quos vult ex his qui legem per supra memoratos angelos acceperunt; ipse enim ait: *Sicut enim Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificat* (Joan. v).

Mediator autem unius non est. Sine duobus mediator. hoc est, arbiter, non est unius, sed duorum;

cum enim duo populi invicem adversus se dimicarent semper dissidentes, et inimici diversitate doctrinae, Salvator horum, arbiter venit, amputans utrique populis per quod discordabant, ut possent esse pacifici. Abstulit ergo gentilibus numerum Deorum, et famulatum elementorum, quod scandalum erat Hebraeis; abstulit et Judæis opera legis, id est, neomenias, circumcisionem, et curam sabbati, et discretionem escarum et cætera quæ abominabantur gentiles; et sic facti sunt pacifici, qui prius fuerant inimici. Si ergo hæc ita se habent, quid est ut Galatæ hebetudine mentis arbitrium istud corrumpant, conversi ad Judæismum? Judicium enim Salvatoris in irritum ducunt, quando post factam pacem, quasi penitentes de ea, subjiciunt se illis, quæ prius paci fuerant inimica. Juxta sensum ergo Galatarum, Christus arbiter non est, quia inducti in lege de duobus populis unum fecerunt, et unius utique populi arbiter nemo est. Hunc eundem sensum ad Ephesios prosequitur dicens: *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem macerie solvens, inimicitias in carne sua; legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem (Ephes. ii).* Si in uno novo homine fecit pacem, ambobus utique abstulit, per quod dissidebant, et hoc eis statuit data sua lege, per quod essent pacifici; hoc Galatæ irruerunt, conversi ad Judæismum. *Deus autem unus est.* Hoc dicit, ne Christum prædicando Deum, quem arbitrum dicit uni Deo, prædicasse putaretur contra legem et prophetas. Arbitrum ergo hunc per assumptionem carnis intelligi docet, sicut dicit ad Timotheum: *Arbiter Dei et hominum homo Christus Jesus (I Tim. ii).* Juxta autem quod Deus est, a Patre hunc non separari, sed unum esse cum Patre: sive enim Pater, sive Filius Deus unus est. Deus enim naturæ nomen est et potestatis, quam in Patre et Filio individuum manere ipsa nominum ratio docet. (*Hieron.*) Postquam ob nostram salutem de virginis utero dignatus est nasci mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, sequenter est dictus: antequam vero humanum corpus assumeret, et esset apud Patrem in principio Deus verbum, ad omnes sanctos ad quos factus est sermo Dei, Enoch videlicet, Noe, Abraham, Isaac et Jacob, et postea Moysen et cunctos prophetas, quos Scriptura commemorat, sine additamento hominis, quem necdum assumpserat, mediator tantummodo nuncupatur. Quod autem ait: *Lex ordinata per angelos:* hoc vult intelligi, quod in omni Veteri Testamento, ubi angelus primum visus refertur, et postea quasi Deus loquens inducitur, angelus quidem vere ex ministris pluribus, quicumque sit visus, sed in illo mediator loquatur qui dicat: *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob (Exod. iii).* Nec mirum si Deus loquatur in angelis, cum etiam per angelos qui in hominibus sunt loquatur Deus in prophetis, dicente Zacharia: *Et ait angelus qui loquebatur in me (Zach. ii, iv, v);* ac deinceps infren-

A *Hæc dicit Dominus omnipotens.* Neque enim angelus qui esse dictus fuerat in propheta, ex sua persona audebat loqui: *Hæc dicit Dominus omnipotens.* Manum mediatoris, potentiam et virtutem ejus debemus accipere: qui cum secundum Deum, unum sit ipse cum Patre, secundum mediatoris officium alius ab eo intelligitur. Quia vero lectionis ordo confusus est, et hyperbato perturbatur, sic nobis reddendus videtur: *lex posita est per angelos in manu mediatoris, propter transgressionem ordinata per angelos, donec veniret semen cui repromissum erat.* Semen autem haud dubium quin Christum significet, qui ex Mathæi quoque principio comprobatur esse filius Abraham, Scriptura referente: *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham.* (Aug.) Invenimus inter quid et quid sit mediator, ipso Apostolo dicente: *Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.* Si non jaceres, mediatorem necessarium non haberes; quia vero jaces et surgere non potes, mediatorem quodammodo Deus tibi porrexit brachium suum: *Et brachium Domini, cui revelatum est? (Isai. LIII.)* Oritur quæstio satis necessaria. Si enim fides justificat, et priores sancti qui apud Deum justificati sunt, per ipsam justificati sunt, quid opus erat legem dari. Quam quæstionem tractandam sic intulit interrogans et dicens: *Quid ergo?* Hucusque enim interrogatio est: deinde infertur responsio, *lex transgressionis gratia proposita est, donec veniret, inquit, semen cui promissum est, dispositum per angelos in manu mediatoris.* Mediator autem unus non est, Deus vero unus est. Mediatorem Jesum Christum secundum hominem dici ex illa ejusdem Apostoli sententia fit planius cum ait: *Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus: (I Tim. ii.)* Mediator ergo inter Deum et Deum esse non posset, quia unus est Deus. *Mediator autem unus non est,* quia inter aliquos medius est. Angeli porro qui non lapsi sunt a conspectu Dei, mediatore non opus habent, per quem reconciliantur. Item angeli qui, nullo suadente, spontanea prævaricatione sic lapsi sunt, per mediatorem non reconciliantur. Restat ergo, ut qui mediatore superbo diabolo superbiam persuadente dejectus est, mediatore humili Christo, humilitatem persuadente, erigatur. Nam si Filius Dei in naturali æqualitate Patris manere vellet, nec se exinaniret, formam servi accipiens, non esset mediator Dei et hominum, quia ipsa Trinitas unus Deus est, eadem in tribus, Patre et Filio, et Spiritu sancto, deitatis æternitate et æqualitate constante; sic itaque unicus Filius Dei mediator Dei et hominum factus est, cum verbum Dei, Deus apud Deum, et majestatem suam usque ad humana deposuit, et humilitatem humanam usque ad divina subvexit, ut mediator esset inter Deum et homines, homo per Deum ultra homines. Ipse est enim speciosus forma præ filiis hominum, ut unctus oleo exultationis præ participibus suis (*Psal. XLIV.*) Sanati sunt ergo ab impietate superbiæ: ut reconciliarentur Deo quicumque homi-

nes humilitatem Christi et per revelationem antequam fieret, et per Evangelium posteaquam facta est, credendo dilexerunt, diligendo imitati sunt. Sed hæc iustitia fidei, quia non pro merito data est hominibus, sed pro misericordia et gratia Dei, non erat popularis antequam Deus homo inter homines nasceretur. Semen autem cui *promissum est*, populum significat, non illos paucissimos, qui revelationibus eam futuram cernentes, quamvis per eandem fidem salvi fierent, populum tamen salvum facere non poterant. Qui populus sane si per totum orbem consideretur (nam de toto orbe Ecclesiam Hierusalem cœlestem congregat), pauci sunt, quia via angusta paucorum est, in unum tamen congregati quotquot existere potuerunt ex quo Evangelium prædicatur, et quotquot poterunt usque in finem sæculi per omnes gentes, adjunctis sibi etiam illis quamvis paucissimis, qui ex fide Domini per prophetiam ante ambos adventus ejus salutem gratiæ perceperunt, implent sanctorum beatissimum civitatis sempiternæ statum. Superbienti ergo populo lex posita est, ut quoniam gratiam charitatis, nisi humiliatis, accipere non posset, et sine hac gratia nullo modo præcepta legis impleat, transgressionem humiliaretur, ut quæreretur gratiam: nec se suis meritis salvum fieri, quod superbum est, opinaretur, ut esset non in sua potestate et viribus justus, sed in manu mediatoris justificantis impium. Per angelos autem ministrata est omnis dispensatio Veteris Testamenti agente in eis Spiritu sancto, et ipso verbo veritatis nondum incarnato, sed nunquam ab aliqua veridica administratione recedente: quia per angelos disposita est illa dispensatio legis, cum aliquando suam, aliquando Dei personam, sicut prophetarum etiam mos est, agerent, perque illam legem morbos ostendentem, non auferentem, etiam prævaricationis crimine contrita est superbia; dispositum est per angelos, sed in manu mediatoris, ut ipse liberaret a peccatis, jam per transgressionem legis coactos confiteri, opus sibi esse gratiam et misericordiam Domini, ut sibi peccata dimitterentur, et in nova vita per eum qui pro se sanguinem fudisset, reconciliarentur Deo. In istis enim erat per transgressionem legis confringenda superbia, qui gloriantes de patre Abraham, quasi naturalem se jactabant habere justitiam, et merita sua in circumcissione cæteris gentibus tanto perniciosius quanto arrogantius præferebant; gentes autem facillime etiam sine hujusmodi legis transgressionem humiliarentur: homines enim nullam ex parentibus originem justitiæ se trahere prævidentes simulacrorum etiam servos invenit Evangelica gratia. Non enim sicut istis dici poterat, non fuisse illam justitiam parentum eorum in colendis idolis, quam esse arbitrabantur: ita etiam Judæis dici poterat falsam fuisse justitiam patris Abraham: itaque illis dicitur: *Facite ergo fructum dignum penitentiae, et ne dixeritis vobis, Patrem habemus Abraham: potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham (Matth. iii).* Istis autem dicitur: «Propter quod

A memores estis, quia vos aliquando gentes in carne, qui dicimini præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manufacta, quia eratis illo tempore sine Christo, alienati a societate Israel, et peregrini testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. » Denique illic infideles de oliva sua fracti, hic autem fideles de oleastro in olivam illorum inserti esse monstrantur. Illorum ergo erat de legis transgressionem atterenda superbia, sicut ad Romanos cum Scripturarum verbis peccata eorum exaggerasset: *Scitis autem, inquit, quoniam quæcunque lex dicit, his qui in lege sunt loquitur, ut omne os obstruatur, et reus fiat omnis mundus Deo (Rom. iii)*; Judæi scilicet de transgressionem legis et gentes de impietate sine lege: Unde et iterum ait: *Conclusit enim Deus omnia in incredulitatem, ut omnibus misereatur: hoc et nunc dicit, refricans ipsam questionem. Lex ergo adversus promissa Dei? Absit. (Ambr.) Absit utique quia non est lex inimica promissionis, quippe cum confirmet eam; nam primus Moyses dixit: Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris (Deut. xviii).* Hoc de Christo dictum Petrus apostolus probat in Actis apostolorum (Act. iii): *Si enim data esset lex quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia. Justitiam hanc dicit, quæ apud Deum imputatur justitia, id est fidei, quia et lex habuit justitiam, sed ad præsens, non quæ justificaret apud Deum: remittere enim peccata non potuit, ut de peccatoribus faceret justos: sed ad hoc data est, ut terrori esset, provocans homines ad bonam vitam irreverentes puniens, ideoque non est data lex, quæ posset vivificare, sed condemnare.*

Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Hunc sensum et ad Romanos posuit dicens: Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur (Rom. xi). Hoc dixit quod supra memoravi, quia lex ad hoc data est, ut peccatores reos se scirent apud Deum. Manifestatis enim peccatis suis conclusi sunt, ut se excusare non possent, sed quærerent misericordiam, ut veniens qui promissus fuerat Abraham, fidem solam ab eis posceret, quam habuit Abraham, ut malorum suorum veniam et justificationem mererentur. Hoc enim manifestaverat Deus per Isaiam prophetam dicens: *Veniet ex Sion qui eripiat et avertat impietatem a Jacob, et hoc erit illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum (Isa. lxi).* [Aug.] Quando audis promissionem, expecta factorem. Idonea fuit humana natura per liberum arbitrium vulnerare se, sed jam vulnerata et sauciata, non est idonea per liberum arbitrium sanare se. Bona est lex si quis ea legitime utatur. Quid est ergo legitime uti lege? Per legem agnoscere morbum suum, et quærere ad sanitatem divinum adiutorium: quia sicut dixi: Si data esset lex, quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia, nec quæreretur Salvator, nec veniret Christus, nec sanguine suo ovem perditam quæreretur. Sic dicit alio loco idem Apostolus: *Nam si per legem*

justitia, ergo Christus gratis mortuus est (Gal. ii). A Non ergo lex data est, ut peccatum auferret, sed ut sub peccato omnia concluderet: lex enim ostendebat esse peccatum, quod illi per consuetudinem cæcati, possent putare justitiam, ut hoc modo humiliati cognoscerent, non in sua manu esse salutem suam, sed in manu mediatoris; maxime quippe humilitas revocat, unde nos dejecit superbia: et ipsa humilitas est accommodata percipiendæ gratiæ Christi, qui singulare humilitatis exemplum est. Nec quisquam hic tam imperite dixerit, Cur ergo non profuit Judæis quod per angelos legem ministrantes in manu mediatoris dispositi sunt? Profuit enim quantum dici non potest: quæ enim gentium Ecclesiæ venditarum rerum suarum pretia ad pedes apostolorum posuerunt? quod tot millia hominum tam repente fecerunt, nec turbæ infidelium considerandæ sunt, omnis enim area multis partibus ampliorem habet palearum partem, quam frumenti. Unde etiam illa ejusdem Apostoli verba ad Romanos, nisi de sanctificatione Judæorum: *Quid ergo? Nunquid repulit Deus plebem suam? Absit. Nam ego Israëlita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam quam præscivit (Rom. xi).* Cum autem laudaret præ cæteris Ecclesiis gentium Ecclesiam Thessalonicensium, similes eos factos dicit Ecclesiis Judææ, quia multa a contribulibus suis pro fide passi erant, quomodo et illi a Judæis. Hinc est et illud quod paulo ante commemoravi, quod ait ad Romanos: *Si enim spiritualibus eorum communicaverunt gentes, debent et in carnalibus ministrare eis (Rom. xv).*

Prius enim quam veniret fides, sub lege custodiebantur, conclusi in eam fidem quæ revelanda erat. Hoc est quod dicit, quia antequam veniret Salvator, sub legis custodia agebamus ne peccaremus, ut venienti promissione digni essemus. Hac enim spe lex tutos præstabat nos, ut venienti Christo offerret nos, id est Judæos. (*Hieron.*) Sicut mediator Dei et hominum, inter dantem et accipientem legem, medius fuit; sic lex ipsa quæ post repromissionem data est, inter repromissionem et completionem ejus media subrepsit, quæ non idcirco arbitrandæ est promissionem excludere, quia postea subsecuta eam, quæ prius fuit, videtur abolere; sed ex eo quod non potuit vivificare, nec id tribuere quod repromissio prima pollicita est, manifestum est in custodiam eam repromissionis, non in subversionem datam. Si enim data lex esset quæ posset præstare vitam, et id quod repromissio sponderat exhibere, vere promissio per legem putaretur exclusa. Nunc autem propter transgressionem, ut supra diximus, posita, magis eos arguit peccatores, quibus post repromissionem in custodiam, et, ut ita dicam, in carcerem data est, ut quia per arbitrii libertatem, noluerant innocentes expectare promissum, legalibus vinculis præpediti, et in servitutum mandatorum redacti, custodirentur in adventum futuræ in Christo fidei, quæ finem repromissio-

nis adferret. Nec vero æstimandum Scripturam, auctorem esse peccati, quia omnia sub peccato conclusisse dicatur, cum mandatum quod ex jure præcipitur, ostendat potius arguatque peccatum, quam sit causa peccati; quomodo et Judex non est auctor sceleris nequam homines vinciendo: sed concludit eos, et nocentes sententiæ suæ auctoritate pronuntiat, ut debitos pœnæ indulgentia postea si voluerit principalis absolvat. (*Aug.*) Ut enim tam prope invenirentur, et tam de proximo ad Deum, venditis suis rebus accederent, quod Dominus eis præcepit qui vellent esse perfecti, lege ipsa factum est, sub qua custodiebantur conclusi in eam fidem, id est, in adventum ejus fidei, quæ postea revelata est. Conclusio enim erat tum timor unius Dei, et B quod prævaricatores ipsius legis inventi sunt, non ad perniciem, sed ad utilitatem valuit eis qui crediderunt. Cognitio enim majoris ægritudinis, et considerari medicum vehementius fecit, et diligi ardentius: *Cui enim plus dimittitur, plus diligit (Luc. vii).*

Itaque lex pædagogus noster erat in Christo Jesu, ut ex fide justificemur. (*Ambr.*) Idem sensus est, quia sub cura legis eramus, donec veniret Christus, qui nos credentes justificaret. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo. Omnes enim filii Dei estis per fidem in Christo Jesu. Sub pædagogo qui agit, potestatis suæ non est. Parvulus enim et lubricus ad peccandum, sub pædagogi cura habetur. Veniente autem Christo, qui quasi de minoribus facit majores, liberati de potestate pædagogi, per ablutionem peccatorum facti sumus filii Dei, cum essemus servi peccati. (*Hieron.*) Pædagogus parvulis assignatur, ut lasciviens refrenetur ætas, et prona in vitia corda teneantur, dum tenera studiis eruditur infantia: et ad majores philosophiæ ac regendæ reipublicæ disciplinas metu pœnæ coercita prepararetur. Non tamen pædagogus, magister et pater est, nec hereditatem et scientiam pædagogi, is qui eruditur, expectat: sed alienum custodit filium pædagogus, ab eo, postquam ille ad legitimum capiendæ hereditatis tempus advenerit recessurus. Denique et nomen pædagogi hoc ipsum sonat, et est compositum a παις et ἄγω, quod pueros agat, id est, ducat; itaque et Moysi lex, populo lascivienti ad instar pædagogi severioris apposita est, ut custodiret eos, et futuræ fidei præpararet; quæ postquam venit et credidimus in Christum, jam non sumus sub pædagogo, tutor a nobis, curatorque discedunt, et legitimum ætatis tempus incuntes, vere Dei Filii nominamur, cui nos generat non lex abolita, sed mater fides, quæ est in Christo Jesu. (*Aug.*) Qui sequitur litteram translata verba sicut propria tenet, neque illud quod proprio verbo significatur refert ad aliam significationem: sed si sabbatum audierit, verbi gratia, non intelligit nisi unum diem de septem, qui continuo volumine repetuntur, et cum audierit sacrificium, non excedit cogitatione illud, quod fieri de victimis pecorum terrenisque fructibus solet: quæ tamen servitus in

Judæo populo longe a cæterarum gentium more distabat, quandoquidem rebus temporalibus ita subjugati erant, ut unus in eis omnibus commendaretur Deus. Et quamquam signa rerum spiritualium pro ipsis rebus observarent, nescientes quo referrentur, id tamen insitum habebant, quod servitute tali, uni omnino quem non videbant, placerent Deo, quam custodiam tanquam sub pædago parvulorum fuisse scribit Apostolus, et ideo qui talibus signis pertinaciter inhæserunt, contemnentes ista Dominum, cum jam tempus revelationis eorum venisset, ferre non potuerunt, atque inde calumnias quod sabbato curaret moliti sunt. *Quicumque enim baptizati estis, Christum induistis.* (Ambr.) Hoc dicit, quia credentes, dum immutantur, Christum induunt, quando hoc appellantur quod credunt. *Non est Judæus, neque Græcus: non est servus, neque liber: non est masculus, neque femina: omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.* Nullam distantiam dicit credentium, ut nulli præjudicaretur quid fuerit antequam crederet, omnibus enim his unum decretum est donum: apud Deum enim nulla discretio est personarum, nisi morum et vitæ: ut homines unius fidei meritis distinguantur, non personis. (Hieron.) Quod autem Christus sit indumentum, non solum de præsentī loco, verum etiam de alio comprobatur, Paulo eodem cohortante: *Induite vos Dominum Jesum Christum* (Rom. xiii). Si igitur qui in Christo baptizati sunt, Christum induerunt, manifestum est eos qui non sunt induti Christum, non fuisse baptizatos in Christo; ad eos enim qui fideles, et baptisma Christi consecuti putabantur, dictum est, *Induite vos Dominum Jesum Christum.* Si quis hoc corporeum, et quod oculis carnis aspicitur, aquæ tantum accipit lavacrum, non est indutus Dominum Jesum Christum. Nam et Simon ille de Actibus apostolorum, acceperat lavacrum aquæ, verum quia Spiritum sanctum non habebat, indutus non erat Christum: et hæretici vel hypocritæ, et hi qui sordide victitant, videntur quidem accipere baptismum, sed nescio an Christi habeant indumentum. Itaque consideremus, ne forte et in nobis aliquis deprehendatur, qui ex eo quod Christi non habet indumentum, arguatur non baptizatus in Christo. Cum autem quis semel Christum fuerit indutus, et missus in flammam Spiritus sancti ardore canduerit, non intelligitur aurum sit, an argentum; quandiu calor massam possidet, unus igneus color est, et omnis diversitas generis, conditionis et corporum aufertur istiusmodi vestimento: *Non est enim Judæus, neque Græcus.* Pro Græco, gentilem accipere debemus: quia ἔθνη et Græcum et ethnicum utrumque significat. Nec Judæus idcirco melior est, quia circumcisis est, nec gentilis ideo deterior, quia præputium habet; sed pro qualitate fidei, vel Judæus, vel Græcus, melior sive deterior est. Servus quoque et liber non conditione separantur sed fide, quia potest servus libero esse melior, et liber servum in fidei qualitate prævertere. Masculus similiter et femina, fortitudine et imbecillitate

A corporum separantur: cæterum fides pro mentis devotione censetur, et saepe evenit, ut et mulier viro salutis causa fiat, et mulierem vir in religione præcedat. Cum autem res ita se habeat, et tota diversitas generis, conditionis et corporum, Christi baptismate et indumento illius auferatur, omnes unum sumus in Christo Jesu, ut quomodo Pater et Filius in se unum sunt, ita et nos in ipsis unum simus. (Aug.) Nunquidnam igitur fideles feminae sexum corporis amiserunt? sed quia ibi renovantur ad imaginem Dei, ubi sexus nullus est, ibi factus est homo ad imaginem Dei, ubi sexus nullus est, hoc est, in spiritu mentis suæ, omnes apud eam vestiti sunt. Nunquid de nuditate servorum suorum sollicitus erit vir ejus cum alicubi demoratur, habens conjugem talem? Quis est iste vir, nisi Christus? Aut conjux, nisi Ecclesia? Vestiti sunt et optime, quam optime, vultis nosse? Quotquot in Christo baptizati estis, vestiti estis, Christum induistis. Omnes omnino apud eam vestiti sunt qui Christum induerunt. Non tantum ad formam sacramenti, sed etiam in opere exempli, sequentes vestigia Domini sui. Induunt autem homines Christum, aliquando usque ad sacramenti perceptionem: aliquando et usque ad vitæ sanctificationem. Atque illud primum et bonis ac malis potest esse commune: hoc autem alterum proprium est bonorum ac piorum. *Itaque lex, inquit, pædagogus fuit noster in Christo.* Hoc est quod ait: *Sub lege custodiebamur, conclusi in ea: posteaquam venit fides, jam non sumus sub pædago.* Eos ergo non reprehendit qui faciunt irritam gratiam Christi, quasi enim nondum venerit qui vocaret in libertatem, sic adhuc volunt esse sub pædago. Quod autem, filios Dei dicit esse omnes per fidem, quia induerunt Christum, quicumque in Christo baptizati sunt, ad hoc valet ne gentes de se desperarent, quia non custodiebantur sub pædago: et ideo se filios non putarent, sed per fidem induendo Christum omnes fiunt filii: non natura sicut unicus filius, qui etiam sapientia Dei est, neque potentia et singularitate susceptionis ad habendam naturaliter et agendam personam sapientiæ, sicut ipse mediator, unum cum ipsa suscipiente sapientia sine interpositione alicujus mediatoris effectus; sed filii fiunt participatione sapientiæ, id præparante atque præstante mediatoris fide, quam fidei gratiam nunc indumentum vocat. Ut Christum induti sunt qui in eum crediderunt, et ideo filii Dei, fratresque ejusdem mediatoris effecti sunt, in qua fide non est distantia, Judæi neque Græci, non servi neque liberi, non masculi et feminae. In quantum enim omnes fideles sunt, omnes unum sunt in Christo Jesu. Et si hoc facit fides, per quam in hac vita juste ambulatur, quanto perfectius atque cumulatus id species ipsa factura est, cum videbimus facie ad faciem: nam nunc quamvis primitias habentes spiritus, qui vita est propter justitiam fidei, tamen quia adhuc mortuum est corpus propter peccatum, differentia ista vel gentium, vel conditionis vel sexus jam quidem ablata est ab uni-

tate fidei, sed manet in conversatione mortali : ejus- **A**
que ordinem in hujus vitæ itinere servandum esse,
et apostoli præcipiunt, qui etiam regulas saluberri-
mas tradunt, quemadmodum secum vivant pro differe-
rentia gentis, Judæi et Græci, et pro differentia
conditionis, domini et servi, et differentia sexus,
viri et uxoris : vel si qua talia cætera occurrunt;
et ipse prior Dominus, qui ait : *Reddite Cæsari quæ
Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei sunt* (Math. xu ; Luc.
xx). Alia sunt enim quæ servamus in unitatem fidei
sine ulla distantia, et alia in ordine vitæ hujus tan-
quam in via, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur.
Et hoc non solum propter iram, ut effugiamus
offensionem hominum, sed etiam propter conscientiam,
ut non simulate quasi ad oculos hominum ita
faciamus : sed pura dilectionis conscientia, propter **B**
Deum, qui omnes homines vult salvos fieri, et in agni-
tionem veritatis venire (I Tim. ii).

Si autem vos unum estis in Christo Jesu, ergo
Abrahæ semen estis, secundum promissionem hæredes.
(Ambr.) Semen Abrahæ sunt omnes credentes, quia
Abraham pater est omnium credentium. Et si filii
sunt, necessario promissionis ejus hæredes, ut conse-
quantur per fidem, quod promissum est Abrahæ, ut
participes simus justificationis ejus in regno cælo-
rum. (Hieron.) Quia repromissiones ad Abraham et
ad semen ejus factæ sunt, quod est Christus Jesus,
consequenter hi qui Christi filii, id est, semen ejus
sunt, semen quoque dicuntur Abraham, cujus sunt
semen ex semine : verum quotiescunque Dominus
noster Jesus Christus semen Abrahæ nominatur, corpo-
raliter sentiendum est, quod ex ejus stirpe generetur ;
quoties autem nos, qui Salvatoris sermone suscepto
credidimus in eum, et nobilitatem generis Abrahæ ad
quem promissio est facta suscepimus, spiritualiter
semen fidei et prædicationis accipere debemus. Dein-
de etiam hoc considerandum ; quod quando de
Domino loquitur, *Abrahæ dictæ sunt promissiones
et semini ejus*, hoc est, Christo Jesu, repromissiones
pluraliter ponat : quando vero de his qui per Christum
semen sunt Abrahæ, singulariter repromissio nun-
ciatur, ut in præsentī loco : *Ergo Abrahæ semen
estis, secundum promissionem hæredes*. Decens quippe
erat, ut quod in Christo uno pluraliter dicebatur, id
in multis hominibus singulariter poneretur. (Aug.)
Superius enim dixerat : *Non dicit et seminibus tan-
quam in multis, sed tanquam in uno, et semini tuo,
quod est Christus*, hic ergo ostendit unum semen
Christum, non tantum ipsum mediatorem intelli-
gendum esse : verum etiam Ecclesiam, cujus ille
corporis caput est, ut omnes in Christo unum sint
et capiant secundum promissionem hæreditatem per
fidem, in quam conclusus erat, id est, in cujus ad-
ventum tanquam sub pædagogo custodiebatur popu-
lus, usque ad ætatis opportunitatem : quia in liber-
tatem vocandi erant qui in eodem populo secundum
propositum vocati sunt, id est, qui in illa area
frumentum inventi sunt.

CAPUT IV.

Ostendit Apostolus cessationem legalium per duas si-
militudines, interposita Galatarum ingratitude.

Dico autem, quanto tempore hæres parvulus est,
nihil differt a servo, cum sit Dominus omnium ; sed
sub tutoribus et actoribus est, usque ad præfinitum
tempus a patre. (Ambr.) Verum est quia jus patris
ordinaverunt et usque ad quam ætatem subjectus
debeat esse adulus statuerunt, ita ut quandiu par-
vulus est, libertate sua uti non possit, neque domi-
nari, quasi hæres : sed similis prope servis in con-
ditione est curatorum vel actorum. Hoc exemplo
probat eos qui sub lege fuerunt, parvulos fuisse
circa meritum, nec libertatem habuisse, quia in
conditione legis erant subjecti causa peccati. Ita et
nos cum essemus parvuli, sub elementis hujus mundi
eramus servientes. In elementis, Neomenias signifi-
cat et sabbatum : Neomeniæ enim, dies sunt luna-
res, quos observant Judæi, Sabbatum vero dies re-
quitionis : Antequam veniret ergo promissio, id
est, donum gratiæ Dei purificans justificaret cre-
dentes, quasi imperfecti et parvuli per legem Dei
subjecti eramus conservis, quasi pædagogis : li-
bertas enim nostra obnoxia erat causa peccati. Ni-
hil tamen de elementis sperabant Judæi sicut et
pagani, sed creatorem Deum venerabantur in crea-
tura. (Hieron.) Hæres iste parvulus qui, nihil differt
a servo, cum sit dominus omnium, sed sub tutoribus
et actoribus est, usque ad præfinitum tempus a patre,
totum humanum genus usque ad adventum Christi, **C**
et, ut amplius dicam, usque ad mundi consummatio-
nem significat. (Quomodo enim omnes in protoplasto
Adam necdum nati moriuntur : ita etiam omnes
hi qui ante adventum Christi nati sunt, in secundo
Adam vivificantur. Atque ita fiet, ut et nos legi ser-
vierimus in patribus, et illi gratia salventur in filiis.
Iste intellectus Ecclesiæ Catholicæ convenit, quæ
Veteris et Novi Testamenti unam asserit providen-
tiam, nec distinguit in tempore, quos conditione
sociavit. Omnes edificati sumus super fundamen-
tum apostolorum et prophetarum, continente nos
angulari lapide Jesu Christo Domino nostro, qui
fecit utraque unum, et medium parietem dissi-
pans, inimicitiam utriusque populi in sua carne de-
struxit, et antiquæ legis difficultatem Evangelicorum
dogmatum integritate mutavit. Tutores autem et
actores possunt et prophætæ accipi, quorum verbis
quotidie in adventu Salvatoris erudiebamur, sicut
pædago Moysi lex supra edisserata est. Et angeli
parvulorum qui quotidie vident faciem Patris, et in-
terpellant pro eis, de quibus dictum est : *Immittet
angelus Domini in circuitu timentium eum, et eri-
piet eos* (Psal. xxxiii). Possunt intelligi et sacerdotes
et principes, qui tum populo dominati, nunc for-
mam præbere censentur. Recte hi sub tutoribus esse
dicuntur, qui habentes spiritum timoris, necdum
meruerunt spiritum libertatis et adoptionis accipere :
Ætas enim infantie ad peccata formidat, pædagogum
metuit, non confidit esse se liberam, licet per natu-

ram domina sit. Et secundum utramque intelligentiam, qua tutores et actores, vel prophetas, vel angelos diximus; parvulus iste tandiu sub actoribus est atque tutoribus, donec legitimus perfecti viri tempus impleverit. Legitimus autem tempus, sicut Romanis legibus viginti quinque annorum spatium terminatur, ita ad humani generis perfectionem, Christi reputatur adventus, statim ut ille venerit, et omnes in virum perfectum creverimus, pædagogus a nobis tutorque discedunt. Tunc auctoritate Domini et hereditatis possessione perfruimus, in qua prius nati, quodammodo putabamur alieni. Ita et nos, inquit, cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes. Elementa mundi, eosdem quos supra tutores et actores dixerat, appellavit: quod sub ipsis primum præsidibus constituti, quia necdum Dei Filii capere ad nos poteramus adventum, erudiebamur in medio. Nonnulli eos esse angelos arbitrantur, qui quatuor mundi elementis præsideant, terræ videlicet, aquæ, igni et aeri, et necesse esse, ut priusquam quis credat in Christo, illis arbitris gubernetur. Elementa mundi, cælum et terram, et ea quæ intra hæc sunt, plerique appellata putant, quod videlicet solem, lunam, maria, silvarum et montium deos et sapientes Græciæ, et barbaræ nationes, Romanique, omnium superstitionum sentina, venerentur, a quibus cum Christus venerit liberamur: intelligentes ea creaturas esse, non numina. Alii elementa mundi, legem interpretantur Moysi, et eloquia Prophetarum, quod per hæc quasi initia, et exordia litterarum, Dei timorem, qui sapientiæ principium est, suscipiamus. Denique ad eos, qui jam deberent esse perfecti, et veritate neglecta adhuc disciplinarum principii inhærebant, scribit in Epistola ad Hebræos Apostolus: *Etenim cum deberetis esse magistri propter tempus, rursum necesse habetis ut doceamini quæ sint elementa principii sermonum Dei* (Hebr. v). [Aug.] Quæri autem potest quomodo secundum hanc similitudinem, sub elementis hujus mundi fuerunt Judæi, cum illis per legem quam acceperunt, unus Deus qui fecit cælum et terram colendus commendaretur: sed potest esse alius exitus capituli hujus, ut cum superius legem pædagogum fecerit, sub quo erat ille populus Judæorum, nunc procuratores et actores dicat elementa mundi, sub quibus serviebant gentes, ut filius ille parvulus, id est, populus, propter unam fidem ad unum semen Abrahæ pertinens, quia et de Judæis et de gentibus congregatus est, parum fuerit sub pædago legis tempore pueritiæ suæ, id est, ex ea parte qua de Judæis congregatus est: partim sub elementis hujus mundi, quibus tanquam procuratoribus et actoribus serviebat, ex ea parte qua de gentibus congregatus est, ut quod miscet Apostolus personam suam, non dicens: Cum essetis parvuli sub elementis hujus mundi eratis, sed dicens: Cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes, non pertineat ad significationem Judæorum, ex quibus Paulus originem ducit, sed magis ad

A gentium, hoc duntaxat loco, qui et eorum personæ decenter se potest annectere, quibus ad evangelizandum missus est. Deinde jam dicit, veniente plenitudine temporis, Deum misisse Filium suum ad liberandum parvulum heredem servientem ex parte legi tanquam pædagogo, ex parte elementis hujus mundi, tanquam procuratoribus et actoribus.

At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. (Ambr.) Plenitudo temporis est completum tempus quod præfinitum fuerat a Deo Patre, quando mitteret Filium suum, ut ex virgine factus quasi homo nasceretur, subjiciens se legi usque ad tempus baptismi, ut formam daret quomodo peccatores abluti, et a iugo legis erepti, dignatione Dei, filii ejus adoptarentur, sicut promiserat, redempti sanguine Filii ejus. Salvatorem autem necesse erat fieri sub lege, quasi filium Abrahæ juxta carnem, ut circumcisis appareret is esse, qui promissus Abrahæ, venerat gentes justificare, per fidem, signum habens ejus cui promissus fuerat: ideo ultra neminem oportuit circumcidi, quia tandiu cūcurrit signum, quoadusque veniret qui promissus fuerat restaurare fidem, in qua justificatus est Abraham in præputio, ut credentibus non opus sit circumcisio; Abraham autem ideo circumcisis est, quia filium se credidit habiturum, in quo omnes gentes benedicerentur. (Hieron.) Diligenter attendite, quod non dixerit, factum per mulierem, quod Marcion et cæteræ hæreses volunt, quæ putativam Christi carnem simulant; sed ex muliere, ut non per illam, sed ex illa natus esse credatur. Quod autem sanctam et beatam matrem Domini, mulierem, non virginem nominavit, hoc idem et in Evangelio *κατά* Matthæum scriptum est, quando uxor appellatur Joseph, et ab ipso Domino quasi mulier increpatur: non enim necesse erat semper quasi caute et timide virginem dicere, cum mulier-sexum magis significet, quam copulam viri. Quomodo sub lege factus est, ut eos qui sub lege erant redimeret: sic propter illos qui nati fuerant ex muliere, ex muliere nasci voluit. Nam et baptismum in Jordanis fluente idcirco quasi poenitens, cum esset a peccatis liber, accepit, ut cæteros edoceret mundandos esse per baptismum, et in filios nova spiritus adoptione generari. Quod nequaquam intelligens Joannes Baptista; eum ad lavacrum prohibebat accedere, dicens: *Ego a te debeo baptizari* (Matth. iii), et statim sacramentum docetur: *Sine modo, sic enim nobis decet adimplere omnem justitiam* (Marc. i; Joan. i), ne qui ob hominum salutem venerat, aliquid de conversatione hominum præteriret (Aug.) Sed offendit, factum ex muliere, quia natum confitemur ex virgine, factum non confitemur nisi hominem: Deus autem semper faciens est, fieri nescit ut sit, fieri nescit Deus, sed fit ut aliquid alicui sit, quomodo dicitur: *Domine, refugium factus est nobis* (Psal. lxxxix); Et: *Domine factus est auxiliator meus* (Psal. xxix). Quando

factus qui nunquam est factus? Dominus autem A
Christus homo factus est, ut esset, ut qui creator
semper erat, creatura esset. Manens enim Deus,
factus est homo, ut fieret quod non erat, non ut per-
iret quod erat. Hoc ergo de virgine quod factum
est, quare ex muliere? Quod apud Hebræos, ubi est
prima lingua Scripturæ, mulier nomen est signifi-
candi sexus, non amissæ integritatis. Lege quando
mulier formata est. *Extraxit, inquit Deus, unam e
costis ejus, id est, viri, et edificavit eam in mulie-
rem.* Sic mulier Maria, sic ei dictum est antequam
pareret, antequam conciperet: *Beata tu inter mu-
lieres* (Luc. 1). Cum itaque ait: *Misit Deus Filium
suum factum ex muliere*, satis ostendit eo ipso mis-
sum Filium quo factus est ex muliere. Quod ergo de
Deo natus est, in hoc mundo erat: quod autem de B
Maria, natus est in hunc mundum, missus advenit.
Itaque cum sine ullo initio temporis, in principio
esset verbum, et verbum esset apud Deum, et Deus
esset verbum, sine ullo tempore in verbo ipso erat,
quo tempore verbum caro fieret et habitaret in no-
bis. Quæ plenitudo temporis cum venisset, *misit
Deus Filium suum factum ex muliere*, id est factum
in tempore, ut incarnatum verbum hominibus ap-
pareret. (Hieron.) Alius vero ipsum verbum, *redime-
ret*, acutius intrabitur, et dicit, eos significari re-
demptos, qui primum de Dei parte fuerint, et postea
esse cessaverint: illos vero qui sub lege non fue-
runt, non tam redimi quam emi, unde et ad Corin-
thios, in quibus audiebatur fornicatio et talis forni-
catio quæ neque inter gentes quidem, scribitur: C
Pretio empti estis (I Cor. vii), non redempti, sub
lege quippe non fuerant. (Aug.) Ecce ad hoc venit
Christus ut eos qui sub lege erant redimeret, ut
jam non simus sub lege, sed sub gratia. Quis ergo
dedit legem? ille dedit legem, qui dedit et gratiam:
sed legem per servum misit, cum gratia ipse de-
scendit. Et unde facti erant homines sub lege? non
implendo legem. Qui ergo legem implet, non est sub
lege, sed cum lege: qui autem sub lege est, non
sublevatur, sed premitur lege. Omnes itaque homi-
nes sub lege constitutos, reos facit lex, et ad hoc
illis super caput est, ut ostendat peccata, non tol-
lat. Et quoniam suis viribus implere non poterant
legem, facti rei sub lege imploraverunt liberatoris
auxilium, et reatus legis fecit ægri tudinē superbis,
ægritudo superborum facta est confessio humilium.
Jam confitentur ægroti quia ægrotant, ut veniat
medicus et sanet ægrotos. Medicus quis? Dominus
noster Jesus Christus. Adoptionem propterea dicit,
ut distincte intelligamus unicum Dei filium: nos
enim beneficio et dignatione misericordie ejus,
filii Dei sumus. Ille natura est filius, qui hoc est,
quod Pater. Nec dixit accipiamus, sed recipiamus,
ut significaret hoc nos amisisse in Adam, ex quo
mortales sumus. Hoc ergo quod ait: *ut eos qui sub
lege erant redimeret*, et ad liberandum eum populum
pertinet, qui parvulus sub prædago serviebat, et
refertur ad id quod dixit, *factum sub lege*. Illud au-

tem quod ait, *ut adoptionem filiorum recipiamus*, re-
fertur ad id quod dixit, *factum ex muliere*. Hinc
enim adoptionem recipimus quod ille unicus non
dedignatus est participationem naturæ nostræ, factus
ex muliere ut non solum unigenitus esset, ubi fra-
tres non habet, sed etiam primogenitus in multis
fratribus fieret. Duo enim proposuit, *factum ex mu-
liere*, et, *factum sub lege*, sed mutato ordine, re-
spondit, jam illum populum adjungens, qui parvulus
sub procuratoribus et actoribus serviebat, id est,
elementis hujus mundi, ne putarent se non esse fi-
lios, quia non erant sub prædago.

Quoniam autem estis filii Dei, *misit Deus Spiritum
Filii sui in corda nostra clamantem: Abba, Pater.*
(Ambr.) Ab his cœpit quibus et scribit dicens: C
Quoniam autem estis filii Dei, et subjungit Judæos, dum
ait: *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra*.
Quando autem gentes dixit filios Dei credentes in
Christum, quæ prius fuerant inimicæ, dubium non
erat Judæos credentes dici filios Dei, quos constat
jam pridem hoc nomine nuncupatos: nomen enim
olim acceperunt, velut in imagine, ut postea con-
firmaretur per Christum, quia sine spiritu non erat
plenum. Hoc est quod dicit et ad Romanos: *Ipse
Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod su-
mus filii Dei* (Rom. viii); ut enim probaremur
adoptati esse a Deo in filios, spiritum suum dedit
nobis, qui signum patris ostendat in filios, ut quia
hoc non auderemus dicere in infirmitate et indi-
gnitate nostra, suggerat, ut audeamus dicere, *Abba*,
quod est *Pater*, denique Judæis hoc jam dudum non
est concessum dicere. (Hieron.) Manifeste apostolus
Paulus tres spiritus nominat: Spiritum Filii Dei ut
in præsentī loco, *misit Spiritum Filii sui in corda
nostra*; et Spiritum Dei, ut in illo: *Quotquot Spi-
ritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt* (Rom. viii); et
Spiritus sanctum, ut ibi: *Corpora vestra templum
sancti Spiritus sunt, qui est in vobis* (I Cor. vi).
Alium autem Spiritum sanctum esse quam Filium
Dei, manifestissime in Evangelio comprobatur: *Qui
dixerit verbum contra Filium hominis, dimittetur ei:
quicumque autem dixerit contra Spiritum sanctum,
nec hic nec in futuro dimittetur ei* (Luc. xii). De
quingagesimo psalmo tres spiritus nominatos bre-
viter ostendam, Propheta dicente: *Cor mundum
crea in me, Deus, et Spiritum rectum innova in visce-
ribus meis: Ne projicias me a socie tua, et Spiritum
sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi lætitiā
salutaris tui, et spiritu principali confirma me.* Prin-
cipalem Spiritum, Patrem appellat, quia Filius ex
Patre, et non Pater ex Filio; Spiritum autem
rectum, veritatis atque justitiæ, Christum Dominum
significat; quia *Pater omne judicium dedit Filio*
(Joan. v). Et est in Psalmis: *Deus, judicium tuum
regi da, et justitiam tuam filio regis* (Psal. lxxi).
Porro Spiritum sanctum aperto nomine vocat: quæ
quidem cum vocabulis personisque dissentiant, sub-
stantia naturaque sociata sunt, et indifferenter idem
Spiritus ob naturæ societatem, nunc Patris dicitur

esse, nunc Filii. Argumentum autem quo adserere conatur, nos jam non esse sub lege, sed sub gratia Domini Jesu, tali fine concludit. Superius dixerat, ut adoptionem filiorum reciperemus: hunc Dei esse nos filios, ex spiritu probat quem habemus in nobis. Nunquam enim, inquit, auderemus dicere: *Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum*, nisi de conscientia Spiritus habitantis in nobis, et magna sensuum et dogmatum voce clamante: *Abba Pater*. Abba, Hebraicum est, idipsum significans quod Pater, et hanc consuetudinem in pluribus locis Scriptura conservat, ut Hebraicum verbum cum interpretatione sua ponat. Notandum etiam quia clamor in Scripturis non magnæ vocis emissio, sed scientiæ intelligatur, et dogmatum magnitudo: nam et in Exodo respondit Dominus ad Moysen: *Quid clamas ad me?* (Exod. xiv) cum penitus Moysi vox nulla præcesserit; verum compunctum cor, et pro populo lacrymabiliter ingemiscens, Scriptura clamorem vocavit. Quomodo igitur qui Spiritum Filii Dei habet, Filius Dei est; sic in reciproco, qui Spiritum Filii Dei non habet, Dei Filius non potest appellari. Accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus: *Abba, Pater* (Rom. viii). [Aug.] Ecce hic non dixit quod ipse Spiritus clamet orando, sed, in quo clamamus, *Abba, Pater*. Alio tamen loco ait: (Gal. iv) *Quoniam filii estis, misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem Abba Pater*, non hic ait, in quo clamamus, sed ipsum Spiritum clamantem dicere maluit, quo efficitur ut clamemus. Sicut sunt illa: *Ipse Spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus*; et: *Spiritus Patris vestri est qui loquitur in vobis*.

Itaque jam non est servus, sed filius. (Ambr.) Non est servus, quia sublatas de potestate legis, socius factus est benedictionis proprii filii Dei. *Quod si filius, et hæres per Deum*. Dubium non est, quia ideo quis adoptat sibi filium, ut hæredem illum relinquat: sed hæreditas ex morte alicujus provenit: quid est ergo ut mortales ejus hæredes dicantur, qui semper vivit? Sed Scriptura more nostro loquitur, ut intelligere possimus; ut enim ostendat datum patrem filiis de bonis suis, hæc quæ daturus est hæreditatem appellat. (Hieron.) Quod autem in hoc loco dicimus, in cæteris quoque observare debemus, de toto genere hominum singulari numero disputari. Omnes enim credentes unum sumus in Christo Jesu, et membra corporis ejus: et in perfectum virum reducti, illum habemus caput, quia caput viri Christus est.

Sed tunc quidem ignorantes Deum, his qui natura non sunt Dii, serviebatis. (Ambr.) Quoniam prius per ignorantiam peccabant, idolis serviente, facile illis ignotum significat, sicut dicit in Genesi Abimelech ad Deum: *Domine, inquit, nunquid gentem ignorantem perdes?* (Aug.) Satis probabile est etiam superius de gentibus dictum, quod sub elementis hujus mundi erant servientes, tanquam sub procuratoribus et actoribus. Nam ipsa elementa utique non sunt naturaliter dii sive in cælo sive in terra;

A quemadmodum multi dii et domini multi, sed nobis unus Deus Pater, per quem omnia et nos in ipso, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum (I Cor. viii). Cum autem dicit, *his qui naturaliter non sunt dii servistis*, satis demonstrat unum verum Deum naturæ esse Deum, quo nomine, Trinitas fidelissimo et catholico gremio cordis accipitur. Eos autem qui natura non sunt dii, propterea superius procuratores actoresque appellat, quia nulla creatura est, sive quæ in veritate manet, dens gloriæ Deo: sive quæ in veritate non stetit, quærens gloriæ suam. Nulla ergo creatura est quæ, velit nolit, non divinæ providentiæ serviat, sed volens facit cum ea quod bonum est; de illa vero quæ hoc non vult, fit quod justum est. Nam si etiam ipsi B prævaricatores angeli cum principe suo Diabolo non recte dicerentur procuratores vel actores divinæ providentiæ, non Dominus magistratum hujus mundi Diabolum diceret, nec uteretur illo ad correptionem hominum ipsa potestas apostolica, eodem Paulo alibi dicente (I Tim. i); quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare; et alio loco (I Cor. v), ad salutem, ait enim: *Ego quidem sicut absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi quasi præsens eum qui sic operatus est in nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis et meo spiritu, cum potentia Domini nostri Jesu Christi, tradere ejusmodi Satanæ in interitum carnis ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu*. Sed magistratus sub tanto imperatore non facit, nisi quantum illi permittitur, C et procuratores actoresque hujus mundi nihil faciunt, nisi quantum Dominus sinit. Non enim latet eum aliquid scire hominem, aut in aliquo est minus potens, ut procuratores atque actores qui sunt in ejus potestate aliquid, ipso sive non permittente, sive nesciente, in subjectis sibi pro suo gradu rebus efficiant. Non eis tamen rependitur quod de ipsis juste fit, sed quo animo ipsi faciunt: quia neque liberam voluntatem rationali creaturæ suæ Deus negavit, et tamen potestatem quæ etiam injustos jube ordinat, sibi retinuit. Quem locum latius et uberius in aliis libris tractavimus. Sive ergo solem et lunam, et sidera, et cælum, et terram cæteraque hujusmodi, gentes colebant, sive dæmonia, recte sub procuratoribus et actoribus fuisse intelliguntur. Verumtamen ea quæ sequuntur, jam quasi explicatam questionem D rursus implicant. Cum enim per totam Epistolam non ab aliis ostendat sollicitam fuisse Galatarum fidem, nisi ab eis qui ex circumcissione erant, et ad carnales observationes legis, tanquam in eis salus esset, adducere cupiebant; hoc tantum loco ad eos loqui videtur qui ad gentilium superstitiones redire tentarent.

Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cognitis a Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis? (Ambr.) Grave illorum admissum adnotat, quia post cognitionem Dei, ea quæ paganorum sunt sequi cœperant, et plus addidit: *Quia non isti cognoverunt Deum, sed magis cogniti a Deo sunt*. Cum

enim hi non quærerent Deum, advocavit eos ad suam gratiam, et hi ingrati ad ea converti cœperant, quæ tunc colebant quando ignorabant Deum; ut venerarentur infirma et egena elementa, et non tota mente Christum in quo omnis inhabitat divinitas. Infirma et egena dicit elementa, quia imperfecta sunt; ad regendum enim mundum invicem egent sui: in Christo enim perfecta salus est. (*Hieron.*) Puto itaque quandiu quis parvulus est, nec statutum tempus a patre implevit, ut filius et hæres appellari queat, sub elementis eum mundi, lege videlicet esse Moysi. Cum autem post libertatem, adoptionem et hæreditatem filio debitam rursum reversus fuerit ad legem, circumcidi volens et totam Judaicæ superstitionis litteram sequi; tunc, quæ prius ei mundi tantum fuerant elementa, infirma quoque et egena dicuntur exordia. In tantum enim nihil prosunt cultoribus suis, ut ne hoc quidem eis exhibere valeant, quod ante præstiterant, Hierosolyma, templo, altarique destructis. Respondeat aliquis et dicat: Si lex et præcepta quæ in lege conscripta sunt, infirma et egena elementa sunt, et hi qui cognoverunt Deum, magis autem cogniti sunt ab eo, legem observare non debent, ne incipiant non tam Deum colere, a quo cogniti sunt, quam ad eos reverti qui natura non sunt dii; aut legem observaverunt Moyses et prophetae, et non cognoverunt Deum, nec cogniti sunt ab eo: aut si cognoverunt Deum, mandata legis minime compleverunt; quod utrumque periculosum est dicere: aut illos non fecisse quæ legis sunt, et sic cognovisse Deum: aut non cognovisse Deum, dum infirma, et egena legis elementa custodiunt. Quod quidem sic solvi potest, ut dicamus illos quomodo Paulus factus est Judæis Judæus, ut Judæos lucrificaret; et in Cenchris ex voto comam totondit, et nudipedalia atque calvitium Hierosolymis in templo exercuit (*Act. x*), ut eorum sedaret invidiam qui catechizati de eo fuerant, quod contra legem Moysi et Deum faceret prophetarum: ita et sanctos viros fecisse quidem ea quæ legis erant, sed sensum magis legis secutos esse, quam litteram, qui non minus quam Abraham, sublato de facie velamento, cupierunt videre diem Christi, et viderunt et lætati sunt (*Joan. viii*), facti infirmo populo infirmi, ut infirmos lucrificarent: et his qui sub lege erant, quasi essent ipsi sub lege, ut eos ab idolis quibus in Ægypto assueverant, separarent. Lex Moysi quæ ante Evangelium dives et opulenta et clara fuit, post adventum Christi, ad comparisonem ejus quasi infirma et egena, immixta atque destructa est ab eo qui major fuit Salomone, et templo, et Jona (*Matth. xii*). Alias autem, infirma et egena elementa Judæorum traditiones, et secundum litteram vilem intelligentiam confirmabimus, quæ sunt justificationes non bonæ, et præcepta non bona; robusta quippe et dives est legis intelligentia spiritalis, ita ut aut penitus elementum non debet appellari; aut elementum quidem sit comparatione futuri sæculi et vite in Christo Jesu, qua

nunc vivunt angeli, supernæ quæ virtutes; sensui vero Judaico comparata, non tam elementum, hoc est, initium, quam perfectio nuncupatur. Quod autem ait: «Nunc vero cognoscentes Deum, magis autem cogniti ab eo;» illud ostendit, quod post idolorum cultum, Deum intellexerint Galatæ; vel potius ipsi cognitione ejus digni sint judicati; non quod Deus creator, omnium aliquid ignoret, sed quod eos tantum scire dicatur, qui errorem pietate mutaverint: *Cognoscit enim Dominus qui sunt ejus (II Tim. ii)*. Et Salvator in Evangelio: *Ego sum*, ait, *Pastor bonus, et cognosco meas et cognoscunt me meæ (Joan. x)*; contra ad impios: *Nescio vos, recedite a me, operarii iniquitatis (Luc. xiii)*; et ad stultas virgines: *Nescio vos, quæ sitis (Matth. xxv)*.

B *Dies observatis et menses et tempora et annos.* (*Ambr.*) Quæ elementa dixerit nunc declaravit; diem sol facit, menses cursus lunæ; tempora vero sunt ver, æstas, autumnus, hiems, quatuor hæc, completo numero proprio faciunt annum. Dies ergo observant qui dicunt, ut puta: Crastino proficiscendum non est, post crastinum enim non debet aliquid inchoari, et sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses, qui cursus lunæ perscrutantur dicentes, ut puta, Septima luna instrumenta confici non debent. Nona iterum luna ut puta, emptum servum domum duci non oportet. Et per hæc facilius solent adversa provenire. Tempora vero sic observant cum dicunt: Hodie veris initium est, festivitas est, post eras Vulcanalia sunt; et talia iterum aiunt: **C** *Posteriorum est, domum egredi non licet.* Annos sic colunt cum dicunt: Kalendis Januariis novus est annus: quasi non quotidie anni impleantur, sed ut illius memoriam recolant Jani bifrontis, hac superstitione utuntur, quæ longe debet esse a servis Dei. Si enim Deus ex toto corde diligatur, ipso propitio nulla debet esse formido, neque suspicio harum rerum. Aliter: (*Hieron.*) Qui non adorat Patrem in spiritu et veritate, nescit sabbatismum sanctis repositum, de quo loquitur Deus: *Si introierit in requiem meam (Psal. xciv)*; et non de illis temporibus recordatur de quibus scriptum est: *Recordamini dierum sæculi (Isa. xlvii)*; et alibi: *Memoratus sum dies antiquos, et annos æternos in mente habui (Psal. lxxvi)*. **D** Dies Judaicos observat, et menses, et tempora, et annos: dies, ut sabbati, neomeniæ, et a decima mensis primi usque ad quartam decimam, quæ agnus corporeus victimæ reservatur: et a quarta decima usque ad vicesimam primam ejusdem mensis, quando azyma comeduntur, non sinceritatis et veritatis (*I Cor. v*), sed in fermento veteri malitiæ et nequitie Pharisæorum. Septem quoque septimanas, qui ritu Judaico post azyma computat, dies Israeliticæ Pentecostes colit. Nec non clangorem tubarum mense septimo; prima mensis. Decima quoque ejusdem mensis expiationem et jejunium, et scenopegias ex more figentes, Judaicos observant dies. Menses autem custodiunt, qui primum et septimum mensem, non intelligentes mysterium veritatis, obser-

vant. Tempora quoque colunt, qui ter per annos singulos Hierosolymam venientes, putant se Domini implere præceptum dicentis; *Tribus temporibus anni diem festum agetis mihi, solemnitatem azymorum, et solemnitatem messis primitivorum, et solemnitatem consummationis in exitu anni (Exod. xxiii). Et alibi: Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui (Exod. xxxiv).* Quod autem ait, *et annos*, puto de septimo remissionis anno dici, et de quinquagesimo, quem illi jubileum vocant. Dicat aliquis: Si dies observare non licet, et menses, et tempora, et annos, nos quoque simile crimen incurrimus, quartam Sabbati observantes, et parasceven, et diem Dominicam, et jejunium quadragesimæ, et Paschæ festivitatem, et Pentecostes lætitiā, et pro varietate regionum, diversa in honore martyrum tempora constituta. Ad quod qui simpliciter respondebit, dicet, non eosdem Judaicæ observationis dies esse, quos nos. Nos enim non azymorum pascha celebramus, sed resurrectionis et crucis. Nec septem juxta morem Israel numeramus hebdomadas in Pentecoste, sed Spiritus sancti veneramur adventum. Et ne inordinata congregatio populi, fidem minueret in Christo, propterea dies aliqui constituti sunt, ut in unum omnes pariter veniremus; non quod celebrior sit dies illa qua convenimus; sed quod quacunque die conveniendum sit, et aspectu mutuo lætitiā major oria-
tur. Qui vero oppositæ questionī acutius respondere conatur, illud affirmat: Omnes dies æquales esse, nec per parasceven tantum Christum crucifigi, et diē Dominicā resurgere, sed semper sanctæ resurrectionis esse diē, et semper eum carne vesci Dominica: jejunia autem et congregationes inter dies, propter eos, a viris credentibus constituta, qui magis sæculo vacant, quam Deo, nec possunt, imo nolunt toto in Ecclesiam vitæ suæ tempore congregari: et ante humanos actus Deo orationum suarum offerre sacrificium. Quotus enim quisque est, qui saltem hæc pauca, quæ statuta sunt, vel orandi tempora vel jejunandi semper exerceat? Itaque sicut nobis licet vel jejunare semper vel semper orare, et diē Dominicā accepto Domini corpore indesinenter celebrare gaudentibus; non ita et Judæis fas est omni tempore immolare agnum, Pentecostem agere, tabernacula figere, jejunare quotidie. (Aug.) Sunt quædam quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora. Quis enim æstimaretur, quam magnum peccatum sit dies observare et menses et annos et tempora, sicut observant, qui certis diebus, sive mensibus, sive annis, volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo quod secundum vanas doctrinas hominum fausta vel infausta existiment tempora? nisi hujus mali magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui talibus ait:

Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. (Ambr.) Duplici genere subversi fuerant Galatæ, ut post Dei gratiam, non solum ad legem converterentur, sed ad errores pristinos. Inducti enim vel eversi,

in legem facile declinarant ad observantiam dierum et mensium, sabbati enim observantia et neomeniarum attraxerunt illos ad hæc: ideoque, «timeo, inquit, vos ne sine causa laboraverim in vobis;» sic enim videbat eos in pejus proficere, ut possent etiam a Christo penitus recedere. (Hier.) Satis vero caute inter auctoritatem Apostoli et sancti hominis lenitatem, verba moderatus est, inferens: *Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis; si enim abrupte condemnare voluisset, dixisset atque: Timeo vos, sine causa enim laboravi in vobis.* Nunc autem videns eos zelum Dei habere, sed non secundum scientiam (Rom. x), nec penitus eorum desperavit salutem, qui pio fuerant errore decepti: nec rursum irreprehensos relinquit, ne et ipsis perseverandi in errore, et cæteris occasionem similiter tribueret errandi. *Timeo autem vos*, posuit pro eo quod est, timeo de vobis. Sine causa laborat magister, cum ipse provocat ad majora discipulos, et illi retrorapsi, ad minora et humilia revolvuntur. (Aug.) Plena sunt conventicula nostra hominibus, qui tempora rerum agendarum a mathematicis accipiunt. Jam vero ne aliquid inchoetur, aut ædificiorum aut hujusmodi quorumlibet operum, diebus, quos Ægyptiacos vocant, sæpe etiam nos monere non dubitant, nescientes, ut dicitur, ubi ambulant. Quod si locus iste de Judæorum superstitiosa observatione intelligendus est, quam spem habent cum Christianos se dici velint, ex ephemeridis vitam naufragam gubernantes, quando de divinis Libris quos Deus adhuc carnali populo dedit, si more Judæorum tempora observarent, diceret eis Apostolus: *Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis; et tamen si deprehendatur quisquam vel catechumenus Judaico ritu Sabbatum observans, tumultuatur Ecclesia.* Nunc autem innumerabiles de numero fidelium cum magna confidentia in faciem nobis dicunt: Die post Kalendas non proficiscor; et vix lente ista prohibemus, arri-
dentes, ne irascantur, et timentes ne quasi novum aliquid mirentur. Væ peccatis hominum quæ sola inusitata exhorrescimus: usitata vero pro quibus abluendis Filii Dei sanguis effusus est, quamlibet magna sint, et omnino claudi contra se faciunt regnum Dei, sæpe videndo omnia tolerare, sæpe tolerando, nonnulla etiam facere cogimur; atque utinam; o Domine, non omnia quod non potuerimus prohibere, faciamus! Sed jam videamus quæ sequuntur, sane præterieramus quod dictum est: *Nunc autem cognoscentes Deum, imo cogniti a Deo.* Videtur enim certe hoc loco etiam Apostolica locutio congruere velle infirmitati hominum; neque tantummodo in Veteris Testamenti libris, usque ad terrenas hominum cogitationes, modus divini eloquii descendisse videatur. Nam quoniam correctrix quod dixerat, *Cognoscentes Deum*, nihil nos movere debet: manifestum est enim quandiu per fidem ambulamus, non per speciem, nondum nos cognovisse Deum, sed ea fide purgari, ut opportuno tempore cognoscere valeamus. Sed quod in ipsa correctione

ait; imo *cogniti a Deo*, si proprie accipitur, putabitur Deus quasi ex tempore aliquid cognoscere, quod ante non noverat. Translate ergo dictum est, ut oculos Dei accipiamus ipsam dilectionem ejus, quam commendavit mittendo pro impiis occidendum unicū Filium. Sic enim de his qui diliguntur dicere solemus, quod ante oculos habeantur. Hoc est ergo *cognoscentes Deum*; imo *cogniti a Deo*, quod et Joannes dixit: *Non quod nos dilexerimus Deum, sed quia ipse dilexit nos* (I Joan. iv).

Estote sicut et ego, quia et ego sicut vos. (Ambr.) Hoc dicit ut dent operam corrigendi ea, quia non est impossibile ut sint sicut ipse, quia et ipse erat hoc, id est, homo, quod et illi; et cum fuisset in errore persequens Ecclesiam, correptus convertit se. (Hier.) Quod dicit tale est: quomodo ego vobis infirmis sum factus infirmus, et non potui loqui ut spiritalibus, sed quasi carnalibus et parvulis in Christo, et quia necdum poteratis solido cibo vesci, Evangelico tantum lacte potavi, nolens in ætate vos semper infantie permanere, sed paulatim ad adolescentiam, et juvenitatem usque perducere, ut solidum cibum possetis accipere: ita et vos debetis esse sicut ego sum: perfectiora videlicet sapere, dimisso lacte, ad fortiores cibos et ad pabula transire majora. Hoc autem loquitur quasi Salvatoris imitator, qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo (Phil. ii), ut nos dii fieremus ex hominibus, et non ultra moreremur; sed conresurgentes Christo, amici ejus diceremur, et fratres, ut esset discipulus sicut magister, et servus sicut dominus. Potest autem et ita intelligi: obsecro vos, inquit, fratres, ut Judaica observatione contempta, dierum, mensium, temporum atque annorum, quæ sunt umbræ futurorum, me imitemini, qui sine querela in lege versatus, omnia arbitratus sum quasi purgamenta atque quisquilias, ut Christum lucrificerem (Philip. iii). Fui quippe et ego sicut vos nunc estis, cum eisdem observationibus strictus tenebar, et Ecclesiam Christi, quia ista non faceret, persequens, devastabam.

Fratres, obsecro vos, nihil me læsisistis. (Aug.) Tanquam si diceret: Ne ergo putetis quod ego lædere vos cupiam. (A b r.) Nunc mitius agit cum eis, et bona eorum incipit memorare, ut post magnas correptiones, bona opera sua audientes, recrearentur, et data opera reformarent se, ne objurgationibus diutius pressi asperioribus fierent exacerbati. Nihil tamen sibi nocuisse illos dicit, ipsis enim operat delictum illorum: Apostolus enim impleverat officium dispensationis sibi creditæ, ut omni cum diligentia prædicaret eis, sicut dicit Dominus ad prophetam Ezechiel: *Tu, inquit, prædica, si te audierint, lucraveris eos: si quo minus, tu salvabis animam tuam* (Ezech. iii).

Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem, et tentationem vestram quæ erat in carne mea non sprevisistis, neque respuistis, sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum

A Jesum. In memoriam revocat illis tempus quando primum prædicavit illis Evangelium Dei. Ipso enim tempore injuriis agebatur Apostolus et cædibus infirmabatur: infirmus enim videtur, quia humiliatur, et non resistit propter Evangelium Dei. Et in hoc laudat constantiam eorum, quia non sunt abstracti a fide; injuriæ enim Apostoli tentatio erat Galatarum, in qua firmi inventi sunt non dubitantes fide. Possent enim scandalum passi, dicere: Quæ est virtus aut spes in hac fide, quando minister ejus sic humiliatur? Sed quia jam animum futuris spebus infece-
B rant: præsentis exitus pro Christi nomine non per-
timescebant, certi fidem nostram non in terris, sed in cælis habere dignitatem, et pro his tribulationibus magna rependi præmia. (Hier.) Hæc quidem et nos ad humilitatem provocant, et supercilium decutunt episcoporum, qui velut in aliqua sublimi specula constituti, vix dignantur videre mortales, et alloqui conservos suos. Discant ab Apostolo errantes et insipientes Galatas, fratres vocari; discant post increpationem blanda verba dicentis, *Obsecro vos*. Quod autem obsecrat illud est, ut imitatores ejus sint sicut ipse Christi. Imo ut præsentem locum sequar, nihil est grande quod postulat, ut quomodo ipse propter illos de majori factus est minor: sic illi a minoribus ad majora descendant. *Nihil me, inquit, læsisistis.* Lædit discipulus magistrum, si per negligentiam suam præcepta ejus laboremque disperdat. Non læserant Galatæ Apostolum, usque in præsens tempus Evangelium ejus ac mandata servantes. Aut certe ita: C quando vobis primum Evangelium annuntiavi, et propter infirmitatem carnis vestræ, quia non poteratis sacramenta suscipere majora, prædicavi vobis quasi parvulis, et me ipsum infirmum esse simulavi, ut vos infirmos lucrificerem, nonne quasi angelum suscepistis me, quasi Christum Jesum? Cum igitur in nullo me tempore læseritis, et me vestri causa humilem atque dejectum similem Dei Filio putaveritis, quomodo ad majora vos provocans lædor a vobis, perdendo laborem meum, et dispensationem illam qua me parvulum esse simulaveram irritum opere nunc lugetis? Per infirmitatem autem carnis non suæ, sed audientium, Galatis Paulus annuntiat, qui non poterant carnem subijcere verbo Dei: sed quasi carnei nequaquam recipiebant intelligentiam spiritalem. Quod ut evidentius fiat, D aliquid ponamus exemplum: per infirmitatem carnis docet qui dicit: *Si se non continent, nubant* (I Cor. vii); et: *Mulier, si mortuus fuerit vir ejus, libera est; cui vult nubat, tantum in Domino* (Ibid.); nequaquam vero per infirmitatem carnis docet, ista commemorans: *Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem*; et: *Tempus est ut et qui habent uxores, sic sint quasi non habentes*. Alia quippe præcepta ad spiritalia, alia dantur ad carnales. Et aliud est quod juxta imperium, aliud quod juxta indulgentiam præcipitur. Et tentationem, inquit, vestram in carne mea non sprevisistis. Obscurus locus est, acrius attendendus: ego quidem, ait, quasi parvulis vobis atque lactentibus per infirmitatem carnis vestræ jam pridem

evangelizavi, a minoribus incipiens, et, ut ita dicam, apud vos pene balbutiens; quæ dispensatio et prædicationis infirmæ simulatio, mea quidem gubernatio erat, sed vestra tentatio, an vobis placerent, et magna viderentur ea quæ pro conditione sui minora erant, et a me quasi humilia promebantur: quæ quidem vos non ut parva sed ut magna capientes, in tantum admirati estis, ut me qui ea loquebar quasi angelum, et, ut plus dicam, quasi Dei Filium susceperotis. Hæc ergo vestra tentatio quæ ego vos in carnali mei sermonis annuntiatione tentabam, non fuit contempta nec vilis, sed plus quam æstimabam, habuit dignitatis. Potest locus iste et ita disseri: Quando veni ad vos, non veni in sermone sapientiæ, sed homo humilis atque contemptus, nihil magnum deferens, crucifixum. Cum igitur me videritis in corpore infirmitatibus obnoxio constitutum, regna cælestia pollicentem, non irrisistis, nec æstimastis dignum esse contemptu: intelligebatis quippe humilitatem carnis meæ, et ipsius habitus vilitatem ad vestram tentationem fieri; an videlicet contemneretis eum qui ab incredulis miserabilis putabatur; sed econtra illum humilem, vilem atque contemptum, ita ut angelum et plusquam angelum suscepistis. Aut certe suspicari possumus Apostolum, eo tempore quo primum venit ad Galatas, ægrotasse, et aliqua corpusculi infirmitate detentum; non cessasse tamen, nec vocem silentio repressisse, quo minus cœptum Evangelium prædicaret. Nam tradunt eum gravissimum capitis dolorem sæpe perpassum; et hunc esse angelum Satanæ, qui appositus ei sit, ut eum colaphizaret in carne ne extolleretur (*II Cor. xii*). Hæc infirmitas, et languor hic corporis, apud eos quibus annuntiabatur Evangelium tentatio fuit, an contemnerent eum sublimia promittentem, quem languoribus corporis subjectum videbant: nec non et illud dici potest, quod in principio adventus sui ad Galatas, contumelias et persecutiones et plagas corporis ab his qui contraibant Evangelio sustinuerit. Et hanc fuisse tentationem vel maximam Galatis, Apostolum Christi cernentibus verberari. Quod autem ait: *Sicut angelum, sicut Christum Jesum suscepistis me*, et angelo Christum ostendit esse majorem, quem secundum dispensationem corporis minorem Psalmista cantaverat dicens: *Minorasti eum paulo minus ab angelis* (*Psal. viii*). Et tantum sua verba in principio valuisse demonstrat, ut angeli putarentur et Christi. *Ubi est ergo beatitudo vestra?* (*Ambr.*) Beatos hos fuisse dicit, apud cæteras Ecclesias per id, quod Apostoli injuriis non frangebantur, sed crescebant in fide. *Testimonium enim perhibeo vobis: quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis et dedissetis mihi.* (*Aug.*) Cur enim hoc fieri non posset, nisi quia justè fieri nullomodo posset? Sic et Job ait: Utinam possem me occidere! (*Job. x*) sic et Dominus ad Loth: *Non potero, inquit, facere rem donec tu illuc introeas* (*Gen. xviii*). Non posse dixit se, quod sine dubio poterat per potentiam, sed non poterat per justitiam. (*Ambr.*) Votum eorum circa religionem tam plenum

A ostendit fuisse, ut non solum bene ab eis susceptus sit, sed et fortes in fide inventi sunt, et quod ad laudem magis proficit, omnia pene sua illi obtulerint profliganda. Hinc plus dolet, quia tanta charitas subversa fuerat prava doctrina.

Ergo inimicus vobis factus sum verum ascens vobis?

Hoc dicit, quia non potest fieri, ut inimicus, inquit, vobis sim, quorum tanta sensi obsequia. Sed quia nemo se argui vult errantem, idcirco vobis inimicus videor justè vos reprehendens. (*Hieron.*) Beatus est qui ambulat in virtutum via; sed si ad virtutes usque pervenerit, nec prodest a vitiis recessisse, nisi optima comprehendas; quia non tam initia sunt in bonis studiis laudanda, quam finis. Sicut enim in vinea multi usque ad prelum usque gradus sunt, et primum ne-

B cesse est ut vitis germinet in pampinis, spem promittat in floribus; dehinc ut flore decusso futuri botri species deformetur, paulatimque turgescens uva paraturiat, ut pressa torcularibus dulcia musta desudet: ita et in doctrina singuli beatitudinum sunt profectus, ut audiat quis verbum Dei, ut concipiat, ut in utero animæ ejus adolescat, et ad partum usque perveniat; et cum pepererit, lactet, enutriat, et per in-

*fantiam, pueritiam, adolescentiam, juventutem, ad perfectum virum usque perducatur. Cum ergo singuli, ut diximus, gradus juxta profectus suos habeant beatitudinem, si finis, et, ut ita loquar, extrema manus operi defuerit, totus labor irritus fiet, et dicetur, *Ubi est ergo beatitudo vestra?* Quamvis, inquit, vos eo tempore quo Evangelium juxta carnem suscep-

C tis, beatos dicerem, quod in initis fervebatis: tamen nunc, quia non video ædificio culmen impositum, et pene nequidquam jacta fundamina, cogor dicere, *Ubi est ergo beatitudo vestra*, qua vos beatos arbitrans ante laudabam? Vere enim et ipse fateor, quia sic me vobis humilia prædicantem, vel persecutionibus conflictatum, in principio dilexistis, ut si fieri posset (hyperbolice autem sunt accipiendi quæ loquuntur), eruissetis vobis oculos, et mihi ut omnium vestrum luminibus plus cernerem, dedissetis. Optabatis quippe vos cæcos esse per ineffabilem in me charitatem, ut plus in meo corde Evangelii lumen oriretur. Emolumentum meum vestris damnis crescere volebatis, et hoc illo tempore, quo vobis quasi parvulis atque lactentibus, sive propter infirmitatem carnis vestræ,

D parva et humilia annuntiabam, sive propter meæ carnis injurias non dignus videbar fide: nunc vero quia ab elementis et syllabis et lectione puerili, cœpi vos ad majora studia provocare, ut libros teneatis in manibus, ut plena eruditionis et sensuum verba discatis, recalcitratis, irascimini, gravis vobis videtur esse perfectio doctrinarum, et in tantum mutati estis in alios affectus, ut me, quem quasi angelum et Christum suscepistis, cui volebatis oculos vestros tradere, nunc habeatis inimicum, quia vobis plenam annuntio veritatem. Eleganter enim sententiam terminavit, dicens: *Ergo inimicus vobis factus sum, veritatem dicens vobis?* ut ostenderet initia predicationis non tam veritatem fuisse, quam umbras et imagi-

nem veritatis. Similis est huic, illa sententia nobilis apud Romanos poetæ,

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Sed vide quanto hic melius quam ille : Apostolus enim his quos stultos dixerat, quos parvulos appellarat, hanc sententiam temperavit, et specialem fecit; dum proprie ad personas, Galatasque direxit : ille vero et generalem, et ita se apud omnes habere pronuntians, vehementer erravit. Obsequium enim quo putavit amicos fieri, veritate dempta, non tam obsequium est, quam adulatio et assentatio, quas clandestinas magis inimicitias, quam amicitias dici debere perspicuum est. Simul autem et illud considerandum, quod hodieque quandiu parvulis atque lactentibus, et his in quorum cordibus nunquam Christus adolevit, nec proficit ætate, et sapientia, et gratia apud Deum et homines, juxta litteram Scripturas explanamus, laudamus, suspicimur, admirationi habemur. Cum autem paululum cœperimus eos provocare ut transeant ad meliora, de præconibus nostris inimici fiant et maligni. *Æmulantur vos non bene, sed excludere vos volunt ut illos æmulemini.* (Aug.) Id est, invident vobis, qui vos carnales de spiritualibus volunt facere, hoc est, *æmulantur non bene, sed excludere*, inquit, *vos volunt, ut illos æmulemini*, hoc est imitemini; et quomodo? nisi ut servitutis iugo atteneamini sicut ipsi attenentur. *Bonum autem æmulamini in bono semper : et non tantum cum præsens sum apud vos.* (Ambr.) Invidia Judæorum subversos eos significat : Videntes enim sic illos proficere in Evangelio; et tantam habere charitatem in Apostolo, id egerunt quatenus eos deciperent; erant enim legis causa Apostoli inimici, ut manente nomine Salvatoris, facerent eos Judæos, gaudentes in eversione illorum. Non enim patiebantur ut gratiam sibi promissam audirent incircumcisis gentibus datam, ideo imitatores suos voluerunt illos fieri, ut more eorum circumciderentur. *Æmulamini autem meliora dona : bonum æmulamini semper, et non solum cum præsens apud vos sum.* Meliora dona spiritualia sunt, quæ imitati habebunt affectum apud Deum. Hæc spiritualia et bona sunt, quæ vult ut semper imitentur, non ad tempus, sicut pridem : aut se præsentem tantum, post autem ad aliud convertantur; sed vult illos de cætero perseverare in bono. (Hier.) *Æmulantur autem non bene qui non tam ipsi cupiunt esse meliores, ut imitentur eos qui æmulatione digni sunt, quam illos ipsos volunt facere pejores et retrorsum trahere æmulatione perversa : verbi gratia, dictum sit, Christianus est quispiam, legit Moysen, et Prophetas : scit omnia in umbra et in imagine illi populo præcessisse, scripta autem esse propter nos in quos fines sæculorum decurrerunt, circumcisionem non tam præputii, quam aurium et cordis intelligit : resurrexit cum Christo, ea quærit quæ sursum sunt; liberatus est ab onere et servitute legali, ne tangas, ne gustes, ne attamines, imperante. Huic si quis Scripturarum verbis voluerit persuadere, ut non per tropologiam sed occidentem litteram quæ sunt scri-*

pta suscipiat, ut in manifesto fiat Judæus, non in occulto, æmulatur eum non bene, sed concito cursu ad majora gradientem retrahere festinat, ut se potius amuletur, qui retrorsum vadit, aut certe ut multum ultra non promovet. Loquitur itaque Galatis, qui ab assertoribus legis inducti fuerant ut eos imitarentur, cum illi potius Galatas debuerint imitari : quia naturale est majorem de minori, non minorem fieri de majore. Et dicit : *Bonum æmulamini in bono*, id est, nolite assertores Judaicæ observationis imitari, sed ea quæ bona sunt imitamini. Quomodo enim qui divitias, potentiam, dignitatem alicujus imitatur, non tam bona quam ea quæ fugienda sunt æmulatur : ita et vos, e contrario, bonum æmulamini in bono, magis autem quærentes spiritualia quam carnalia, ut non illi vos Judæos, sed vos illos Christianos esse doceatis : hoc autem facite semper, ut perseveranti gradu ad finem boni operis pervenire possitis. *Æmulabamini siquidem bonum in bono prius cum apud vos essem, qui postquam a vobis recessi, omnia quæ tradideram perdidistis, de statione certa et fido portu, rursum in altum unde relabenti subtracit. Nec mirum si recedente Apostolo vase electionis, et in quo Christus Dominus loquebatur, Galatæ sunt mutati, cum etiam nunc cernamus in Ecclesiis idipsum fieri : si quando enim doctor quis in Ecclesia contigerit, sermone ornatus et vita, qui audientes quasi stimulis quibusdam concitet ad virtutes, videmus omnem plebem circa eleemosynas, jejunia, castitatem, susceptionem pauperum, sepulturas et cætera similia festinare, fervere, discurrere; cum autem ille recesserit, paulatim emarcescere, et subtracito cibo tenuari, pallere, languescere, et interitum sequi omnium quæ prius vigeant.*

Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. (Ambr.) Primum per fidem illos genuerat, in baptismo, sed quia velut per abortum nati, deformati et infirmi inventi sunt, nunc cum dolore concilii reformat eos in Christum. Concipientes enim fidem et sensum fidei minime advertentes, formatum Christum in animis suis negantur habere. Si enim intellexissent gratiam Dei in Christo, post fidem in Judaismum transducti non essent. (Aug.) Magis hoc ex persona matris Ecclesiæ locutus est; nam et alibi dicit (1 Thes. II) : *Factus sum parvulus in medio vestrum, tanquam si nutrix fovet filios suos.* Formatur autem Christus in credente per fidem in interiore homine vocato in libertatem gratiæ, miti et humili corde, non se jactante de operibus et meritis, quæ nihil et nulla sunt, sed ab ipsa gratia aliquid meritum inchoante. Potest movere quod dictum est : *Quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis*, nisi parturitionem hanc pro curarum angoribus positam intelligamus, quibus eos parturivit ut nascerentur in Christo : et iterum parturit, propter pericula seductionis, quibus eos conturbari videt. Sollicitudo autem talium de illis curarum quæ se quodammodo parturire dicit, tandiu esse poterit donec perveniant in mensuram ætatis plenitudinis.

Christi, ut jam non moveantur omni vento doctrinæ. Non ergo propter initium fidei, quo nati erant, sed propter robur et perfectionem dictum est, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Hanc parturitionem aliis verbis etiam alibi commendat ubi dicit (II Cor. xi) : *Incursum in me quotidianarum sollicitudo omnium Ecclesiarum.* (Hier.) Quantis difficultatibus et dolore fetus promantur ex utero, maledictio prima declarat dicens : *In tristitia paries filios* (Gen. iii); volens igitur Paulus ostendere magistrorum pro discipulis sollicitudinem, quos patiantur affectus ne sectatores sui excidant a salute, ait, *Filioli mei, quos iterum parturio.* Qui enim in alio loco quasi Pater dixerat (I Cor. iv) : *Si decem millia pedagorum habeatis in Christo, sed non multos patres*; jam, non quasi pater, sed ut mater, loquitur in Christo, ut utriusque anxietatem et pietatem in se parentis agnoscant. Tale quid et Moyses de populo loquebatur : *Nunquid ego in utero accepi [concepi] omnem populum istum?* (Num. xi.) Quis, putas, nostrum ita de discipulorum anxius est salute, ut non paucis horis aut ut multum biduo triduo, sed toto vite sue tempore torqueatur donec Christus formetur in eis? Formatur quoque Christus in corde credentium, cum omnia illis sacramenta panduntur, et ea quæ obscura videbantur perspicua sunt. Sed et illud est intuendum, quod qui per peccatum quodammodo homo esse desiderat, per penitentiam concipitur a magistro, et rursus in eo Christi formatio repromittitur. Hoc adversum Novatianus est qui noluit reformari eos, quos semel peccata contriverint.

Vellem autem esse apud vos modo, et mutare vocem meam, quia confundor in vobis. (Hier.) Scriptura divina ædificat et lecta, sed multo plus prodest si de litteris vertatur in vocem, ut qui per Epistolam docuerat, præsens instruat audientes. Magnam siquidem vim habet vox viva, vox de auctoris sui ore resonans, quæ illa pronuntiatione profertur atque distinguitur, qua in hominis sui corde generata est. Sciens itaque Apostolus majorem vim habere sermonem qui ad præsens fiat, cupit vocem Apostolicam, vocem litteris comprehensam in præsentiam commutare, et quia hoc magis expediebat his qui in errorem fuerant depravati, vivo eos ad veritatem retrahere sermone, hoc autem ideo, quia confundatur in illis; quod quidem Græce magis proprie dicitur; ἀπορούμαι enim non tam confusionem quæ apud illos αἰσχύνη sive ὀύγχις appellatur, quam indigentiam et inopiam sonat. Sensus itaque iste est, Vellem apud vos nunc adesse, et litterarum vocem præsens ipse proferre, quia indigeo in vobis. Non quippe habeo fructus quos solent de discipulis habere doctores, et sine causa semen jactum est doctrinarum, cum penitus in vobis patiar egestatem: ita ut in Jeremiæ possim vocem prorumpere : *Non profui, neque profuit mihi quisquam* (Jer. vii). Potest autem et simplicius intelligi : Blandis apud vos modo verbis usus sum dicens : *Fratres, obsecro vos*; et : *Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in*

A vobis. Sed ego blandus et lenis qui ad vos quasi pater locutus sum pro ea charitate qua filios meos perire non patior, et errare perpetuo, vellem nunc præsens esse, si confessionis me vincula non arctarent, et blandam vocem in objurgantis verba mutare. Nec levitatis est si nunc blandiar, nunc irascar : impellit me charitas, impellit me dolor diversis affectibus loqui : nescio enim in quæ primum verba prorumpam, et quo vos debeam sanare medicamine, quia confundor in vobis.

Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non audistis? (Hier.) Notandum legem hic dictam esse Genesios historiam, non ut vulgo æstimant quæ faciendi sint, quæve vitanda, sed totum quod de Abraham et ejus uxoribus, liberisque contextitur legem appellatam. Legimus et in alio loco, prophetas quoque legem vocari. Audit ergo legem, qui juxta Paulum non superficiem sed medullam ejus introspectit : non audit legem, qui similis Galatis exteriorem tantum corticem sequitur. (Ambr.) Hoc in Genesi habetur, quia cum Sara generare non posset (erat enim sterilis), Agar ancillam suam obtulit viro suo Abraham in concubinam, ut quod generasset, adoptaret sibi (Gen. xxi). Sic factum est, ut de Agar nasceretur Ismael. Post autem nutu Dei promissus est Abraham filius de Sara uxore ejus quæ erat sterilis, hæc peperit Abraham Isaac, tunc cœpit duos Abraham habere filios, unum de ancilla et unum de libera; Sed quidem, *qui de ancilla secundum carnem natus est, qui autem ex libera per. repositionem : quæ sunt per allegoriam dicta.* Ismael qui ex ancilla Agar natus est, secundum carnem natus est; Isaac vero non secundum consuetudinem, sed secundum providentiam, Dei virtute natus est, quippe cum Sara et anus esset et sterilis. In typum enim Christi natus est Isaac, ideo hæc per allegoriam asserit dicta, ut aliud ex alio significant personæ Ismael et Isaac : Ismael enim Judæorum significat nativitatem, vel eorum qui servi peccati sunt : Isaac vero Christianorum, quia in libertate nascuntur. Liber enim fit, qui accipit remissionem peccatorum. Scriptum est enim, *quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla et unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repositionem.* Hæc enim sunt duo testamenta, quæ sunt per allegoriam dicta. Moyses accipiens sanguinem vituli in cratera, aspersit populum dicens : *Hic est sanguis testamenti quod disposuit Deus ad vos* (Exod. xxiv). Hoc est quod dixit : *Unum quidem a monte Sina in servitutem generans quæ est Agar.* Lex enim in monte Sina data est, quam Moyses recitans populo librum hunc Testamenti appellavit, et tunc aspersit populum sanguine, sicut dixi. Hæc lex reos tenuit peccatores, et cœperunt esse servi peccati facti filii Agar, quasi ancillæ. Sina autem mons est in Arabia quæ conjungitur huic quæ nunc est Hierusalem, serviens cum filiis suis. Causam Agar significare dicit Hierusalem terrenam, id est, synagogam quæ in servitutem generat, quos enim generat sub pec-

cato sunt. *Ille autem quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra.* Hæc quam matrem nostram dicit, regula est Dominici mysterii per quam renascimur in libertatem, sicut et ipsa libera est, et ideo cœlestis dicitur, quia cœlum sedes ejus est, et quos generat, ibi erunt cum ea, sicut dicit Dominus: *Pater, quos dedisti mihi volo ut ubi ego fuero [sum], et hi sint mecum (Joan. xvii).* Hæc est et vita, quia immortalitate donantur, qui credentes renascuntur per eam: sic enim de Domino dictum est (Joan. i, v): *Quia quod factum est in illo, vita est: sicut enim Pater habet vitam, ita dedit et Filio vitam. Et vita erat lux hominum.* Hæc vita et lux, mater est fidelium. *Sicut scriptum est.* In Isaia enim hoc habetur quod subjectum est: *Lætare, sterilis quæ non paris, erumpe et exclama, quæ non parturis: quia multi filii deserte magis quam ejus quæ habet virum (Isa. liv).* Hanc terrenam Hierusalem virum habere dicit, quia secundum carnem generat: illam autem cœlestem Hierusalem quam dicit matrem nostram, sterilem appellat: quia non parit secundum carnem, nec dolores patitur, hoc est non parturit, generat autem sine passione, spiritaliter, exclamans in lætitiis, quia deserta aliquando (a quo, nisi ab Adam? quia deserta vita, secutus est mortem), nunc plures filios habet quam hæc quæ habet virum, id est, quæ carnaliter generat: multo enim plures sunt Christiani Judæis, sicut dicit in Apocalypsi (Apoc. vii): *Et vidi turbam magnam quam numerare nemo poterat ex omni tribu et gente (Hier.)* Nimis difficultatis est demonstrare, Isaac tantum qui de Sara natus est, fuisse de repromissione generatum, et non etiam Ismael, qui de Agar ancilla est ortus Ægyptia. Scriptura quippe refert quod cum persequente Sara, Agar feta fugisset, et venisset ad eam angelus in deserto, mone-retque ut subliceretur dominæ potestati, idem ipse angelus etiam hæc locutus sit: *Multiplicans multiplicabo semen tuum, et non numerabitur præ multitudine (Gen. xvi);* et postea de Ismael, quæ utique repromissionis verba nemo dubitavit: *Iste erit rusticanus [ferus] homo, manus ejus super omnes, et manus omnium super eum, et contra faciem omnium fratrum suorum habitabit.* Sed responderi potest minoris auctoritatis esse repromissionem angeli, quam ipsius Dei: sicut enim stella, orto sole non rutilat, ita et angeli verba ad comparisonem repromissionis Dei obscurari et evanescere et pro nihilo computari. Videtur quidem hæc responsio aliquid habere momenti, sed statim sequentis Scripturæ auctoritate conteritur. Scriptum est enim (Gen. xvii): *Abraham autem dixit ad Deum: Ismael utinam vivat in conspectu tuo; et Deus respondit ad eum: Ecce Sara uxor tua pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Isaac: et statuam testamentum meum ad eum in testamentum æternum; et semini ejus post eum.* De Ismael autem: *Ecce exaudivi te, et ecce benedixi eum, et augebo eum, et multiplicabo illum vehementer: duodecim gentes generabit, et dabo eum in gentem magnam. Testamentum autem meum statuam*

A *ad Isaac quem generabit tibi Sara in tempore isto anno venturo.* Ex quibus evidens est, ipsius quoque sermonibus Dei, Ismael secundum repromissionem esse generatum. Sed et hoc ita solvitur, repromissionem proprie in testamenti datione compleri, et aliud esse benedicere, augere, multiplicare vehementer, quod in Ismael scriptum est: aliud hæredem facere per testamentum, quod de Isaac dicitur: *Statuam testamentum meum ad eum in testamentum æternum, et semini ejus post eum; et in sequentibus: Testamentum autem meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sara.* Et quomodo aliud sunt dona, aliud substantia, aliud legata, aliud hæreditas (legimus enim (Gen. xxv) filiis concubinarum Abrahæ dona tradita, filio autem Saræ totius substantiæ hæreditatem relictam): ita aliud esse, ut diximus, benedictionem atque legata, aliud testamentum. Sed et hoc dici potest de Ismaele, post conceptum ejus vel angelum, vel Deum locutum, de Isaac vero antequam in Saræ utero conciperetur Deum fuisse pollicitum. Nunc breviter ad altiora tendendum est, ut dicamus unumquemque nostrum primum non juxta repromissionem nasci, quandiu Scripturarum verbis simplicibus instruitur, et judaicis adhuc expositionibus delectatur: quando vero ad sublimiora transcendit et legem intellexerit spiritalem, tunc eum de repromissione generari: et ut apertius loquar, quotidie eos qui faciunt opera Abrahæ, de Abraham nasci: verum illos qui habent Spiritum servitutis iterum in timore, ex ancilla generari Ægyptia, eos autem qui Spiritum adoptionis acceperint, ex Sara libera, qua libertate a Christo donati sumus. Quæ quidem, inquit, sunt per allegoriam dicta. Allegoria proprie de arte grammatica est, et quod a metaphora, vel cæteris tropis differat, in scholis parvuli diseimus. Aliud prætendit in verbis, aliud significat in sensu. Pleni sunt oratorum allegoriis et poetarum libri. Scriptura quoque divina per hanc non modica ex parte contexta est. Quod intelligens Paulus apostolus, quippe qui et sæculares litteras aliqua ex parte contigerat, ipso verbo figuræ usus est, ut allegoriam sicut apud suos dicitur appellaret, quod scilicet sensu magis loci hujus Græci sermonis abusionem monstraret. Scisse autem Paulum, licet non ad perfectum, litteras sæculares, ipsius verba testantur: *Dixit quidam ex eis proprius eorum propheta: Cretenses semper mendaces, male bestiarum, ventres pigri (Tit. i).* Hic versus heroicus Epimenidis poetæ est, cujus et Plato, et cæteri scriptores veteres recordantur. Apud Athenienses quoque cum Areopago verba faceret, hæc addidit: *Sicut et quidam de vobis poetæ dixerunt: Ipsius enim ei genus sumus (Act. xvii).* Hoc hemistichium fertur in Arato, qui de cœlo stellisque conscripsit. Nec non et illud: *Corrumpunt mores bonos confabulationes pessimæ (I Cor. xv).* Trimeteriam-bicus de comœdia sumptus est Menandri. Ex quibus et aliis evidens est Paulum non ignorasse litteras sæculares, et quam hic allegoriam dixit, alibi vocasse intelligentiam spiritalem. (Cass.) Sciendum

vero est quod practica erga multas professiones ac studia derivatur, theoretica in duas dividitur partes, id est, in historicam interpretationem et intelligentiam spiritalem. Unde etiam Salomon cum Ecclesie multiformem gratiam enumerasset, adjecit : *Omnes enim, qui apud eam sunt, vestiti sunt dupliciter (Prov. xxxi).* Spiritualis autem scientiæ genera, sunt tria, tropologia, allegoria, anagoge. De quibus in Proverbiis ita dicitur : *Tu autem describe ea tibi tripliciter, super latitudinem cordis tui (Prov. xii, et xiii).* Itaque historia præteritarum ac visibilium agnitionem complectitur rerum, quæ ita ab Apostolo replicatur : *Scriptum est enim, quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et alium de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem.* Ad allegoriam autem pertinent quæ sequuntur, quia ea quæ in veritate gesta sunt, alterius sacramenti formam præfigurasse dicuntur, hæc enim, inquit, sunt duo Testamenta : unum quidem a monte Sina in servitutem generans, quod est Agar : *Sina enim mons est in Arabia, qui comparatur huic quæ nunc est Hierusalem, et servit cum filiis suis.* Anagoge vero de spiritualibus mysteriorum ad sublimiora quadam et sacratiora cœlorum secreta conscendens ab Apostolo ita subjicitur : *Quæ enim sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater omnium nostrorum. Scriptum est enim : Lactare sterilis quæ non parturis : quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum.* Tropologia est moralis explanatio ad emendationem vitæ et institutionem pertinens actualem, velut si hæc eadem duo testamenta intelligamus practice et theoreticam disciplinam hominis velimus accipere : vel certe si Hierusalem aut Sion animam hominis velimus accipere : secundum illud : *Lauda, Hierusalem, Dominum : lauda Deum tuum, Sion (Psal. cxlvii).* Igitur prædictæ quatuor figuræ in unum ita si volumus confluent, ut una eademque Hierusalem quadrifariam possit intelligi, secundum historiam civitas Judæorum : secundum allegoriam Ecclesia Christi : secundum anagogen civitas Dei, illa cœlestis, quæ est mater omnium nostrum ; secundum tropologiam anima hominis, quæ frequenter hoc nomine aut increpatur aut laudatur a Domino (*Hier.*) Notandum quoque est, quod pere cunctorum super hoc loco ista est explanatio ; ut Agar ancillam interpretentur in lege et in populo Judæorum : Saram autem liberam in Ecclesia quæ de gentibus congregata est, quæ mater sanctorum sit, Paulo dicente, *quæ est mater omnium nostrum.* Hæc diu non peperit, antequam Christus de virgine nasceretur, et sterilis fuit, necdum risu mundi Isaac de electo patre cum voce sublimium dogmatum resonante, siquidem Abraham in nostra lingua, *pater electus cum sonitu* refertur : Agar autem quæ interpretatur *paræcia*, id est, incolatus sive peregrinatio, sive mora, generat Ismaelem, qui tantum audiat Dei præcepta, nec faciat hominem. rusticum, sanguinarium, deserta sectantem : qui universis fratribus suis de libera pro-

creatis inimicus sit, et adversa fronte resistat. Nec mirum Vetus Testamentum quod in monte Sinai, qui est in Arabia et confinis est ei quæ nunc est Jerusalem, constitutum est atque conscriptum, non esse perpetuum, cum et incolatus a perpetua possessione diversus sit, et Sinai montis nomen tentationem sonet, et Arabia significet occasum. Et e contrario, quæ sursum est Hierusalem quæ est libera, materque sanctorum, demonstret hanc Hierusalem quæ in præsentiarum est deorsum esse, et in humili infimoque demersam. Sunt qui duo testamenta et aliter intelligant, ut Scripturam divinam tam veterem quam novam juxta diversitatem sensuum eorumque sententiam qui legunt, aut ancillam interpretentur, aut liberam, et eos qui adhuc litteræ servant et spiritum timoris habeant in servitutem, de Agar Ægyptia velint esse generatos : eos autem qui ad superiora conscendant, et allegorice velint sentire quæ scripta sunt, filios esse Saræ, quæ in lingua nostra *ἄρχουσα*, id est princeps, interpretatur, genere feminino. Et hoc ob illam necessitatem se assenserunt usurpare, quia iniquum sit Moysen et cunctos prophetas de ancilla, quoslibet vero Gentilium de libera, intelligere procreatos. Unde melius esse, ut non solum de his qui in Ecclesia sunt, pro diversitate, ut supra diximus, intellectum, alios servos, alios liberos arbitremur ; sed etiam de uno eodemque homine quandiu sequitur historiam, ancillæ eum esse filium : cum autem aperiente Jesu Scripturas, incensum fuerit cor ejus, et in fractione panis inspexerit eum quem antea non videbat, tunc et ipsum Saræ filium nominari. *Lactare*, inquit, *sterilis quæ non parit, erumpe et clama, quæ non parturit : quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum.* Virum habuit Synagoga legem, et juxta Annæ quoque prophetiam (*I Reg. ii*), fetosa quondam in liberis fuit, sterilis vero Ecclesia sine viro Christo, sine ullo sponsi sermonis alloquio, quia diu jacuit in deserto : sed postquam accepit illa librum repudii in manus suas, et omnia ornamenta viri in idoli vertit ornatum, tunc maritus priori cingulo putrescente (*Jer. xiii*), alium lumbis suis balteum, aliud de gentibus lumbare contexit, quæ statim ut est viro juncta, concepit et peperit. Et in Isaac exclamat Dominus per prophetam : *Si est gens nata simul (Isa. lxxvi).* Quando una die in Actibus apostolorum tria millia et quinque millia hominum crediderunt (*Act. ii et iv*). Nec puto necesse esse, ut de multitudine Christiana et Judæorum paucitate dicamus : cum in toto mundo crucis vexilla resplendeant, et vix rarus atque notabilis in urbibus Judæus appareat.

Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus. (*Ambr.*) Hoc est non carnis filios esse, sed Dei, quia Isaac in typum natus est Filii Dei, et vult eos subintelligere, quia facti filii Dei, conversi sunt, ut essent filii carnis : si vero respiciant, sunt filii Dei. Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequeretur eum qui secundum spiri-

tum, ita et nunc. Non solum Ismael secundum carnem natus est, sed et Esau, quia et ipse in populi Judaici typum natus est. De quo in Malachia propheta scriptum est : *Jacob dilexi, Esau vero odivi* (Malach. 1); hic persequatur Jacob, qui in populi Christiani figura natus, vocatus est Israel, hoc est homo videns Deum. Similiter et Judæos per invidiam persequi significavit Christianos. Unde data opera Galatas everterant carnali astutia. *Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.* Hæc verba Saræ sunt, quæ typum habet Hierusalem celestis, de promissione generans Isaac : ut ejecto filio ancillæ, id est Judæo populo, incredulitatis causa abjecto, (servi enim peccati sunt, quibus data remissio non est), hæres sit filius liberæ illius Hierusalem supernæ, qui est populus novus regni celorum. *Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit.* Fuimus igitur ancillæ filii dum peccatis eramus obnoxii : sed accepta remissione peccatorum a Christo, liberati sumus. (Hier.) Non puto invenire nos posse ubi Ismael persecutus fuerit Isaac : sed tantum illud, quod cum filius Ægyptiæ qui major natu erat luderet cum Isaac, indignata sit Sara, et dixerit ad Abraham : *Ejice ancillam et filium ejus : non enim hæreditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac* (Gen. xxi). Et utique simplex lusus inter infantes, expulsionem et abdicationem indignus est. Verum Apostolus quasi Hebræus ex Hebræis, et ad pedes magistri Gamalielis edoctus, qui quondam furens adversus Dominum Phariseos consilio refrenarat, ex verbis Saræ dicentis, *Non enim hæreditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac*, intellexit lulum illum simplicem non fuisse : sed quia forsitan Ismael quasi major natu et eo tempore circumciscus quo jam poterat intelligere et sentire quod passus est, sibi primogenita vindicabat, Scriptura jurgium parvulorum lulum vocavit. Unde et Sara hæc verba non sustinens, et consuetudinem sibi primogenita vindicantis ancillæ filii a parva ætate non patiens, erupit in vocem : *Ejice ancillam cum filio suo : non enim hæreditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Quod cum durum visum fuisset Abraham (semper enim primogenitis majora debentur), non solum Ismaelem priorem easse desinere, sed ne æqualem quidem cum minore fratre accipere portionem, Deus qui liberam intus esse, et foras expelli volebat ancillam, Saræ verba confirmat, et loquitur ad Abraham : *Non durum sit coram te de puero et ancilla. Omnia quæ dixeris tibi Sara audi vocem ejus, quia in Isaac vocabitur tibi semen.* Sicut ergo tunc major frater Ismael lactantem adhuc et parvulum persequatur Isaac, circumcisionis sibi prærogativam, sibi primogenita vindicans : ita et nunc secundum carnem Israel, adversum minorem fratrem, de Gentibus populum Christianum sustollitur, inflatur, erigitur. Consideremus insaniam Judæorum qui et Dominum interfecerunt, et prophetas et apostolos

A persecuti sunt, et adversantur voluntati Dei, et videmus multo majores persecutiones quas nos etiam historiæ docent, a Judæis in Christianos, quam a Gentibus concitatas (Aug.). Quæramus quid ait in Genesi : *Et factum est cum luderet Ismael et Isaac, vidit eos ludentes.* Quis persecutus est? quem persecutus est? Ludentes eos vidit Sara, et ait : *Ejice ancillam et filium ejus.* Quare? Quia vidit eos ludentes. Sed lulum illum Paulus persecutionem vocat; quia lusio illa, illusio erat : si illusio, seductio et deceptio est : omnis lusus puerorum, simulacrum est negotii majoris; et quando major ludit cum minore, quasi ut seducatur, sciens se habere negotia alia quæ intendit, et simulat, quædam puero, id est infirmo, ludens cum illo. Major erat Ismael et roboratus in malitia; sed ludens cum puero Isaac, seducebat Isaac, et quasdam fraudes ludendi cum infirmo faciebat; animadvertit mater lulum illum, intelligit Ecclesia lulum illum. Sara dixit : *Ejice ancillam et filium ejus, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Ecclesia dicit : Ejice hæreses et filios earum : non enim hæredes erunt hæretici cum catholicis. Sed quare non erunt hæredes? nomine de semine Abraham nati? Et quomodo baptismum Ecclesiæ habent? Baptismum habent, hæredem faceret semen Abraham, nisi ab hæreditate superbia excluderet. Eodem verbo nasceris, eodem sacramento, sed ad eandem hæreditatem vitæ æternæ non pervenis, nisi ad Ecclesiam catholicam reversus fueris. Ex semine Abraham nasceris : sed filius ancillæ foris propter superbiam.

CAPUT V.

Inducuntur Galatæ legalia non observare propter evasionem malorum, et consecutionem bonorum : et distinguuntur opera carnis et spiritus.

State ergo, et nolite iterum servitutis jugo cohiberi. (Amb.) Standum monet in accepta gratia, ne redeuntes ad vetera, amittant donum libertatis quod fuerant consecuti. (Hier.) Quod autem ait, *state*, firmam et stabilem in Christo hortatur fidem, ut Ecclesiæ Galatiæ fixo in Salvatore permaneat pede. De quo et in alio loco justus loquitur : *Statuit super petram pedes meos* (Psal. xxxix); pro eo quod est *super Christum*, ne scilicet circumferantur omni vento doctrinæ, et in diversa rapiantur. Jugum autem servitutis, legem vocat duram, difficilem, laboriosam, quæ die ac nocte cultores suos gravi opere consumit; sicut et Petrus in Actibus apostolorum : *Quid tentatis, inquit, imponere jugum grave super collum fratrum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuerunt?* (Act. xv.) Quod autem apposuit, nolite iterum, non quo prius legem Galatæ custodierint, sed quo et idololatriæ jugum grave sit, quo Ægyptiorum populus oppressus, ad instar plumbi in Rubrum mare mersus est : juxta quem sensum et supra dixerat : *Quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus rursum servire vultis, dies observantes, et menses, et tempora, et annos?*

Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. (Amb.) Nunc apertè veritatis et auctoritatis suæ vim non tacet, dicens : *Ecce ego Paulus dico vobis* : id est, ego magister Gentium, ejus opus estis in Christo, palam vobis dico : *quia nihil vobis proderit Christus, si circumcidamini*, ipse enim Dominus ait : *Lex et prophetæ usque ad Joannem, ex quo regnum cælorum prædicatur.* (Luc. xvi.) Antequam ergo nova inciperet prædicatio, oportuit circumcidi : nunc autem lege fidei succedente, ea sequenda sunt quæ rudis veritas jubet : quia vetus et novum admisceri non debent, auctoritate Domini prædicantis, ait enim : *Nemo additamentum panni rudis assuit vestimento veteri; tollit enim fortitudinem ejus a vestimento, et major fit scissura* (Matth. ix.) Ac per hoc non solum nihil proderit fideli addita circumcisio, sed et oberit : majus enim malum est ex libero servum fieri, quam nasci. (Hier.) Nam cum et in prima ad Corinthios præmisisset : *His autem qui nupti sunt denuntio, non ego, sed Dominus* (I Cor. vii), et statim intulisset : *Cæteris autem ego præcipio*, ne vilis sua putaretur auctoritas : *Puto, inquit, quod et ego Spiritum Dei habeo*; ut Spiritu et Christo in se loquente, non contemptui duceretur, qui prophetas imitans diceret : *Hæc dicit Dominus omnipotens.* Majus autem fiet id quod dictum est : *Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest*, si cum principio copuletur, in quò ait : *Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum*, et reliqua, ut audientes, non tam missi, quam mittentis auctoritate moveantur. Potest aliquis dicere : Contrarium est huic loco illud quod ad Romanos scribitur (Rom. iii) : *Circumcisio quidem prodest, si legem custodias*; et infra : *Quid ergo amplius est Judæo, aut quæ utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum : primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei.* Si enim his qui circumcisi fuerint Christus nihil prodest, quomodo legem custodientibus prodest circumcisio? Quod quidem hac responsione solvetur, ut dicamus Epistolam, quæ ad Romanos scripta est, ad eos esse dictatam, qui ex Judæis gentilibusque crediderant; et hoc egisse Paulum, ut neuter populus offenderetur, quo scilicet suum utraque plebs privilegium possideret, ut nec Gentiles circumciderentur, nec circumcisi adducerent præputium. Ad Galatas autem scribens, alio usus sit argumento : non enim erant ex circumcisione, sed ex Gentibus qui crediderant, nec poterat eis prodesse circumcisio, qui post Evangelii gratiam iterum ad legalia reverterentur elementa. Subtilius intelligenda sententia, *Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest* : quod non solum in eo si circumcidantur non eis prosit ipsa circumcisio; sed etiam si cæteras videantur extra circumcisionem in Christo habere virtutes, universæ per-eant, cum post fidem Christi fuerint circumcisi. Quid igitur? nihil profuit Timotheo circumcisio? *Multum per omnem modum.* Non enim tam ideo circumciscus est, ut ex ipsa circumcisione aliquid emolumenti

Aestimaret posse se consequi, quam ut cæteros lucrificeret, factus Judæis Judæus, ut Judæos ad fidem Christi sua circumcisione transduceret. Tunc siquidem non prodest circumcisio, cum aliquid per semetipsam putatur utilitatis afferre. (Aug.) Dico ergo circumcisionem præputii, et cætera hujusmodi priori populo per testamentum quod vetus dicitur divinitus data ad significationem futurorum quæ per Christum oportebant impleri : quibus advenientibus remansisse illa Christianis legenda tantum ad intelligentiam promissæ prophetiæ, non autem necessario faciendæ, quasi adhuc expectandum esset ut veniret fidei revelatio, quæ hic significabatur esse ventura; sed quamvis Gentibus imponenda non essent, non tamen sic debuissent auferri a consuetudine Judæorum tamquam detestata, atque damnata, sensim proinde atque paulatim fervente sane prædicatione gratiæ Christi, qua sola nosset credentes se justificari salvosque fieri, non illis umbris rerum antea futurarum, tunc jam venientium atque præsentium, ut in illa Judæorum vocatione quos præsentia carnalis Domini et apostolica tempora sic invenerant, omnis illa actio consumeretur umbrarum : hoc ei suffecisse ad commendationem ut non tanquam detestanda et similis idololatriæ vitaretur : ultra vero non haberet progressum, ne putaretur necessaria, tamquam vel ab illa salus esset, vel sine illa esse non posset : quod putaverunt heretici, qui dum volunt esse Judæi et Christiani, nec Judæi, nec Christiani esse potuerunt. Christum autem nihil eis profuturum esse dicit si circumcidantur, sed illo modo quo eos isti volebant circumcidi : id est, ut in carnis circumcisione ponerent spem salutis. Non enim Timotheo non profuit Christus, quia Paulus ipse illum jam Christianum juvenem circumcidit : fecit autem propter scandalum suorum, nihil simulans omnino, sed ex illa indifferetia qua dicit, *Circumcisio nihil est, præputium nihil est* : nihil enim obest ista circumcisio ei, qui salutem in illa esse non credit.

Testificor autem omni homini circumcidenti se, quia debitor est universæ legis faciendæ. (Amb.) Possunt aliqui legem aliquatenus servare, et non circumcidi : nam multi Romanorum in Judæa servabant legem incircumcisi. Unde dicit Paulus apostolus ad Agrippam regem Judææ : *Credis, rex Agrippa, prophetis? Scio quia credis* (Act. xxvi). Et centurio cujus servus erat moriturus, qui mittens ad Jesum rogabat ut veniret et sanaret servum ejus, cui testimonium perhibentes Judæi dicebant ad Jesum : *Dignus est ut hoc præstes ei : diligit enim gentem nostram, et synagogam ipse edificavit nobis* (Luc. vii). Nemo tamen circumciscus non totam legem servat : debitor est enim, quia lex circumciscis data est. Hoc ideo dixit, quia tam hebetes se ostendebant, ut digni essent omnia onera legis portare. (Hier.) Deus qui circumcisionem primo ad Abraham, deinde per Moysen in lege præcepit, non solum circumcisionem, sed et alia multa observanda constituit : dies festos Hierosolymis frequentandos, hostiarum holocausta maue

semper et vespere, immolationem in uno tantum loco agni, terræ septima ætate ferias, quinquagesimum remissionis annum, et cætera quæ facile est de Scripturis excerpere sibi unumquemque lectorem. Coartabimus itaque Ebionem et sectatores ejus, qui post Evangelium credentes in Christo, circumcidendos putant, aut ut circumcisionem faciant, et cætera quæ præcipiuntur in lege; aut si impossibile est cuncta fieri, cesset et circumcisio, quæ cum cæteris quasi inutilis prætermissa est. Quod si responderint possibilia tantum debere se facere (non enim Deum ea a nobis exigere quæ non possimus, sed quæ possimus implere); dicemus eis, non ejusdem esse Dei custodire velle legem, et eos, qui legem custodiant, derelinquere. Aut quomodo propter intermissam legem reos eos faciet, qui etiamsi velint, universa complere non possint? Nos vero legem sequi spiritalem, quæ dicat: *Non infrenabis os bovi trituranti (Deut. xxv)*; et cum Apostolo intelligere: *Nunquid de bobus cura est Deo? (I Cor. ix.)* Sed propter nos utique dicit, et observare sabbata delicata, non ut bos et asinus noster et vilia pecora lætentur in sabbato, sed illi homines et pecora, de quibus scriptum est: *Homines et jumenta salvos facies. Domine (Psalm. xxxv)*, homines rationabiles quosque et spirituales viros; animalia vero eos qui tardioris ingenii sunt, et spiritualibus ad agenda Domini sabbata erudiuntur. Nec contrarium esse id quod supra dictum est: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Et quod sequitur: *Testificor omnem hominem circumcidentem se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ, Huic, quod infertur a nobis. Neque enim auditores legis justi sunt apud Deum; sed factores legis justificabuntur (Rom. ii),* quia factor ille sit legis, qui potest dicere: *Nos sumus circumcisio; et In occulto Judæus; et Scimus quia lex spiritualis est.* Qui autem concisionem et interfectoricem sequatur litteram, eum non legis esse factorem, sed veræ legis inimicum, maxime post Salvatoris adventum, qui ad se convertentibus tollat de corde velamen, ut omnes revelata facie gloriam Domini contemplantes transfiguremur de vetustate litteræ in novitatem spiritus (*II Cor. m*). *Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, a gratiā excidistis.* (Amb.) Quibus nihil prodest Christus, evacuati sunt a Christo, erant enim gratia ejus pleni, qua recedente, evacuati sunt. His enim loquitur, qui post acceptum donum gratiæ Dei circumcidi se maluerunt. « Qui in lege gloriamini, a gratiā excidistis. » Justitia legis est, si serventur, quæ data sunt: ideoque qui in his justificari se vult post fidem, amittit gratiam: quia ad hoc venit donum Dei, ut cessantibus oneribus legis, justificaret credentes apud Deum. (*Hier.*) Quomodo nemo potest duobus dominis servire, sic umbram pariter et veritatem legis implere difficile est. Umbra in lege veteri est, donec aspirēt dies, et amoveantur umbræ. Veritas in Evangelio Christi: *Gratiā enim et veritas per Jesum Christum facta sunt.* Perdit ego gratiam Christi, et Evange-

lism, quod tenuerat, amittit, qui in aliqua observatione legis se justificari putat; et cum gratiam amiserit, a Christi fide destituitur, et in ejus opere conquiescit: *καταργήσατε enim ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ*, non ut in Latino male interpretatum est, *evacuati estis a Christo*, sed *in Christi opere cessastis*. Magis intelligitur, ut id quod supra spiritualiter de circumcisione præceperat, dicens, *Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest*, nunc de tota lege generaliter comprehendat, nihil eis in Christi opere proficere, qui in quacunque observatione legis se crediderint justificandos.

Nos enim spiritu ex fide, spem justitiæ expectamus, nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur. (Amb.) Apertum est, quod dicit; quia spes justificationis in fide est per Spiritum, non per opera legis, in fide enim spiritualiter Deo servitur devotione mentis et puritate cordis. Unde dicit Dominus ad Samaritanam: *Deus Spiritus est, et adorantes eum, in Spiritu et veritate adorare oportet (Joan. iv)*, ac per hoc neque præputium valet quidquam, neque circumcisio, sed sola fide opus est in charitate ad justificationem. Fides enim charitate fraterna debet muniri, ut perfectio sit credentis. Denique salvator, quod primum mandatum esset, interroganti scribæ respondit, dicens: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et proximum tuum tanquam teipsum. In his, inquit, duobus mandatis tota lex pendet et prophetæ (Luc. x).* Imperfecta sunt itaque cætera, quando in his duobus mandatis perfectio continetur. (*Hier.*) His qui in Christo Jesu volunt vivere, virtutes appetendæ sunt, vitia fugienda; media vero, quæ inter virtutes et vitia sunt, nec fugienda sunt, nec appetenda, ut circumcisio et præputium, et cætera his similia. Igitor in Christo Jesu nec circumcisio valet, nec præputium corporale; quia in medio, id est, inter vitia virtutesque sunt posita; sed fides, quæ per charitatem operatur, ut et fides quæ reputata est Abrahæ in justitiam, comprobetur, et omne opus fidei in charitate ponatur, tota lege et prophetis ex charitate pendentibus. In his siquidem duobus præceptis: *Diliges Dominum Deum tuum, et diliges proximum*, Salvator asseruit legem prophetasque consistere. Et Paulus in alio loco: *Etenim non adulterabis, non furaberis, non concupisces, et si quod est aliud mandatum in hoc sermone recapitulatur: Diliges proximum tuum sicut te (Rom. xiii).* Si ergo omne mandatum recapitulatur in eo quod dictum est: *Diliges proximum tuum tanquam te*, fides autem per charitatem operata valet plurimum, manifestum est operationem fidei per charitatem, plenitudinem mandatorum omnium continere. Quomodo autem juxta apostolum Jacobum: *Fides absque operibus mortua est (Jac. ii)*; sic absque fide, quamvis bona opera sint, mortua computantur. Qui igitur in Christo non credunt, et sunt probis moribus, aliud quid magis habent quam opera virtutum? Exemplum fidei, quæ per charitatem operatur, de Evangelio illa meretrix

tribuat, quæ cum in domo Pharisæi accumbenti Domino pedes lavisset lacrymis, tersisset crinibus, linnisset unguento, et Pharisæo murmuranti Dominus parabolam quinquaginta et quingentos denarios debitoris proposuisset (*Luc. vii*) adjecit : *Propter quod dico tibi, dimittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum*, et ad ipsam mulierem conversus ait : *Fides tua te salvam fecit, vade in pace.*

Currebatis bene, quia vos impeditur veritati non obedire? (Amb.) Exercitium illorum in opere fidei bonum fuisse testatur, sed nequitia malorum hominum detentos, ne cursum suum efficacia perseverante consummarent. Unde ut respiciant hortatur, de cætero nulli eorum credentes, qui ut opera legis servanda suaderent, Evangelicæ veritati non eos obedire sinebant. *Nemini consenseritis, persuasio hæc non est ex eo qui vocat vos.* Verum est, quia humano consilio hoc agebant Judæi, ut mitterent eos sub jugum legis, non Dei judicio, qui vocabat eos per Apostolum suum ad gratiam. *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Hoc dicit, quia licet quippiam legis admiscentes fidei, violant fidem, ne habeat fructum, aut sit acceptabilis. Hoc ideo adjecit, ne forte incolumem se reputarent habere gratiam fidei, si pauca legis servarent. (*Hier.*) Aliud quippe Dei opus est, aliud hominum. Dei opus est vocare: hominum vel credere, vel non credere. Et sic ubi alibi de Scripturis liberum hominis affirmatur arbitrium, ut ibi : *Si volueritis et audieritis me, et iterum: Et nunc, Israel, quid petit a te Dominus Deus tuus?* (*Deut. x*), et ex hoc loco vel maxime comprobatur. Verum simpliciores quique putantes se deferre Deo, ut persuasio quoque nostra in ejus sit potestate, abstulerunt partem orationis non, et sensum contrarium Apostolo reddiderunt. Sive ergo in bonam, sive in malam partem, nec Deus, nec diabolus in causa est: quia persuasio nostra non est ex eo qui vocavit nos, sed ex nobis, qui vel consentimus, vel non consentimus vocanti. Aliter: Persuasio hæc quam nunc sequimini, non est ex Deo, qui in principio vos vocavit, sed ex his qui vos postea turbaverunt. *Modicum fermentum totam conspersionem fermentat.* (*Hier.*) Porro quæ est ista Pharisæorum alia doctrina, nisi legis secundum carnem observatio? Sensus itaque iste est: Nolite putare paucorum hominum, qui de Judæa venientes aliud docent, insidias contemnendas. Scintilla res parva est, et pene dum cernitur, non videtur; sed si fomitem comprehenderit; et nutrimenta sui, quamvis parvus ignis, invenerit, mœnia, urbes, saltus, regionesque consumet. *Ego confido de vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis.* (Amb.) Hac spe se dicit fidere de his, quia non sponte, sed circumventi erroris viam intraverant: inde ostenso vero itinere, facile eos posse reverti confidit. (*Hieron.*) Non per conjecturam, ut quidam volunt, sed prophetico spiritu Paulus pronuntiat Galatas ad veritatis viam, quam amiserant, regressuros. Etenim qui alios hortabatur, ut æmulerentur charismata, magis autem ut prophetarent, ipse quoque

A eadem plenus gratia loquebatur: *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus* (*I Cor. xiii*). Prævidens igitur spiritu, quia nihil aliud essent credituri, nisi quod per Epistolam docebantur, ait: *Ego confido de vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis.* Nam et additio Dominici nominis idipsam significat: si enim per conjecturam hoc æstimabat, potuerat dicere: *Ego confido de vobis*: nunc autem apponens in Domino, divinò quodam confidens spiritu, quod futurum cognoverat prophetavit. Qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicumque est ille. (Amb.) Quomodo qui errantem converti facit, remunerandus est, dicente Jacobo apostolo in Epistola sua: *Qui converti fecerit peccatorem, salvabit animam ejus, et operiet multitudinem peccatorum* (*Jac. v*); ita et qui recta incedentem via iter in devium cogit flectere, damnationem consequitur, quicumque fuerit. Hoc propter hos subijcit, ne qui sibi meritum defenderent, eo quod filii essent Abrahæ secundum carnem; denique exaltantes se dicunt ad Jesum, *Nos filii Abrahæ sumus* (*Joan. viii*). [*Hieron.*] Portare autem judicium, id est, quod aliis verbis in sequentibus dixit, *Unusquisque proprium onus portabit.* Et puto in Scripturis onus et in bonam et in malam partem posse accipi, hoc est, et in his qui peccatis gravibus opprimuntur, et in illis qui virtutum levia onera sustentant. De peccatis in psalmo poenitens loquitur: *Iniquitates meæ elevatae sunt super caput meum, quoniam onus grave gravatae sunt super me* (*Psal. xxxvii*). De virtutibus doctrinaque virtutum Salvator ait: *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (*Matth. xi*). Quod autem et doctrina pro onere accipiatur, perspicuum fit in Evangelio: *Alligant quippe Pharisæi onera gravia et quæ portare non possunt, et superponunt ea super humeros hominum, ipsi autem uno ea digito nolunt contingere* (*Matth. xxiii*). Quam grave sit aliquem de tranquillitate turbare et serena corda hominum quibusdam quasi fluctibus concitare, Salvatoris ad apostolos verba testantur dicentis: *Ne conturbetur, cor vestrum, neque timeatis* (*Joan. xiv*); expedit quippe ei qui conturbat et scandalizat quempiam in Ecclesia, ut lapis molaris circumdetur collo ejus et mittatur cum eo in mare, quam ut scandalizet unum de his minimis qui a Salvatore monstrantur (*Matth. xviii*). Turbati ergo fuerant Galatæ inter spiritum et litteram, circumcisionem et concisionem, Judaismum occultum et manifestum, quid agerent ignorantes. Brevius autem et sic accipi potest: Quicumque est ille, qui vos ad Pharisæorum doctrinam retrahit, et in carne desiderat circumcidi, quamvis sit eloquens, et in legis eruditione se jactet, nihil amplius dico, nisi hoc, quod etiam vos abnuere non potestis, quod portabit pro hoc opere judicium et consequetur pro suo labore mercedem. (*Aug.*) Hæc est illa conturbatio contraria ordini, ut de spiritualibus carnales fiant, et quoniam intelligendum est, fuisse quosdam, qui cum vellent eis

istam servitutem persuadere, et viderent eos Pauli apostoli auctoritate revocari, dicerent etiam ipsum Paulum id sentire, sed non eis facile aperire voluisse, sententiam suam opportunissime subiecit: *Ego autem, fratres, si circumcisionem prædico, quid adhuc persecutionem patior?* (Amb.) Apertum est quod dicit; ideo enim quasi inimicus a Judæis audiebatur et non desinebant a persecutione ejus: quia circumcisionem jam cessare docebat. Denique Judæis compellentibus et sæpenumero falsas accusationes contra eum deferentibus obliquum judicem videns coactus appellavit Cæsarem. Ergo evacuatum est scandalum crucis. Scandalum erat Judæis prædicatio crucis, quia sabbatum et circumcisionem evacuabat; si autem admitteret circumcisionem, non esset scandalum, et pacifici nobis essent Judæi. Nam dicebant de Salvatore: *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit* (Joan. ix). [Hieron.] Legimus in Actibus apostolorum, et ipse quoque apostolus Paulus in Epistolis suis sæpe commemorat, se a Judæis persecutiones creberrimas sustinuisse, propterea quod doceret eos qui ex Gentibus crederant in Christo, non debere circumcidi. Hi itaque, de quibus supra ait: *Qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicumque est ille*, ut deciperent Galatas, etiam hoc addebant: Non solum Petrus et Jacobus et Joannes et cæteri in Judæa apostoli circumcisionem et alia præcepta legis observant, sed ipse quoque Paulus, qui vos aliter docuit quam se rei veritas habet, Timotheum circumcidit, Judæis frequenter Judæus factus est, veritate cogente. Quam opinionem de Galatarum mentibus Paulus nunc volens tollere, ait: *Ego autem, fratres, si circumcisionem prædico, quid adhuc persecutionem patior?* Omne, inquit, in me odium Judæorum, et quæ adversus me fiunt insania, ob nihil aliud est, nisi quod doceo Gentes non debere circumcidi et legis onera superflua et jam abolita custodire. Cum autem persecutionem patiar, manifestum est me circumcisionem non prædicare, quam destruo. Non enim tam persecutionem patior a Judæis, quia prædico crucifixum, et Jesum esse dico Christum, quem lex et prophetæ prænuntiaverunt, quam quia doceo legem esse completam. Quod autem crux Judæis scandalum sit, Gentibus stultitia, ipse Dominus noster ostendit, qui lapis dicitur offensionis et petra scandali: propter nihil aliud puto, nisi quia prædicatio cum plenius velis apud audientes processerit, statim ut ad crucem venerit, impingit; et nequaquam libero cursu potest ultra procedere. Sed hæc crux, quæ apud Judæos scandalum est et apud Gentes stultitia, nobis qui credimus virtus est et sapientia « Christus enim Dei virtus est et Dei sapientia » (I Cor. i), ut propter id quod stultitia dicebatur, fatuum Dei sapientius fieret hominibus, et propter id quod infirmitas et scandalum, infirmum Dei fortius fieret hominibus. Ergo evacuatum est scandalum crucis: *utinam et abscindantur, qui vos conturbant!* (Amb.)

Utinam abscindantur hi qui vos subvertunt! Tale est hoc, quale et illud ad Corinthios in prima: *Qui non, inquit, amat Dominum Jesum, anathema sit* (I Cor. xvi). Ex ipso grege morbo sunt et hi quos sociat sententia eorum, ut abscindantur a misericordia Dei, qui Galatas Dei gratia exuerunt; et non solum spiritaliter, sed et carnaliter hos maledixit, ut quia circumcidi Galatas cogebant, ipsi abscinderentur, ut multiplicaretur his dolor corporis. (Aug.) *Utinam, inquit, abscindantur qui vos conturbant!* non tantum, inquit, circumcidantur, sed abscindantur: sic enim fient spadones propter regnum cælorum, et carnalia seminare cessabunt. (Hieron.) Quæritur, quomodo Paulus, discipulus ejus qui ait: *Benedicite maledicentibus vobis* (Luc. xvi); et ipse loquens: *Benedicite et nolite maledicere* (Rom. xii); et in alio loco. *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi), nunc et maledixerit eis qui Ecclesias Galatiæ conturbabant, et cum oplantis voto maledixerit, *Utinam et abscindantur qui vos conturbant!* Tam enim detestanda abscisionis est passio, ut et qui invitis eam intulerit, legibus publicis puniatur, et qui seipsum castraverit, infamis habeatur. Ut enim illud, aiunt, verum sit, *vivit in me Christus* (Gal. ii); et hoc: *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus?* (II Cor. xi) certe maledictionis vox non potest ejus intelligi, qui dicit: *Discite a me quia humilis sum, et mitis, et mansuetus corde* (Matth. xi). Et magis putatur Judaico furore et quadam effrenata insania se non potuisse cohibere, quæ imitatus esse eum qui tanquam agnus coram tondente se non aperuit os suum, et maledicentibus non remaledixit: tradidit se morti condemnatus. Ad quod qui pro Paulo respondebat, hæc dicit: non tam furoris in adversarios, quam dilectionis in Ecclesias Dei verba esse quæ locutus sit. Videbat quippe totam provinciam, quam ipse suo sanguine et periculis ab idololatria ad Christi transduxerat fidem, subita persuasione turbatam, et dolore apostolico, dolore patris, se tenere non poterat: mutabat vocem, et quibus blanditus fuerat, irascebatur, ut quos nequiverat lenitate, saltem objugatione retineret. Nec mirum esse si Apostolus, ut homo et adhuc vasculo clausus infirmo, vidensque aliam legem in corpore suo captivantem se et ducentem in lege peccati, semel fuerit hoc locutus, in quod frequenter sanctos viros cadere perspicimus. Sed et illud dici potest, licet superfluum quibusdam esse videatur, quod Paulus non tam maledixerit eis, quam oraverit pro illis, ut eas partes corporis perderent, per quas delinquere cogebantur; et quomodo in Evangelio dictum est (Matth. xviii), melius esse aliquem sine oculo et sine manu, et sine pede, et qualibet alia parte membrorum intrare in regnum cælorum, quam totum ire in gehennam: ita et nunc optare eis magis unam partem corporis perdere, quam per occasionem integri corporis perpetuo igne damnari. Hic locus, quando ab ethnicis reprehenditur, quomodo eis responderi possit, ostendimus. Nunc a nobis contra

hæreticos proleterat, Marcionem videlicet et Valentinum et omnes, qui contra vetus latrant Testamentum, qua ratione illi qui creatorem sanguinarium, severum bellatorem, et tantum judicem criminantur, hoc in apostolo Dei boni valeant excusare. Et certe nullam puto in veteri lege tam trucem, tam cruentam in aliquos esse sententiam, quam *utinam abscondantur, qui vos conturbant*! Nec possunt dicere orasse Apostolum pro inimicis Christi, qui ejus Ecclesias conturbabant; nec ex dilectione prolatum quod timore et indignatione plenum ipso verborum

A pondere demonstratur. Quidquid ergo illi pro Apostolo excusationis attulerint, hoc non pro lege veteri defendemus. (Aug.) Maledicta enim et prophetica dicuntur, non sunt de malo voto imprecantis, sed de præscio Spiritu denuntiantis; nam illud tanquam stomachatus et indignatus etiam male optasse videtur Apostolus, *Utinam et abscondantur qui vos conturbant*! Quod utique, si consideres personam scribentis, magis eum elegantissimo ambiguo bene optasse intelliges: sunt spadones, qui seipsos absconderunt propter regnum cælorum.

LIBER SEXTUS DECIMUS.

SEQUITUR CAPUT V.

Vos enim in libertatem vocati estis, fratres; tantum, ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem servite invicem. (Amb.) In libertatem vocati sunt, quia, cum peccatis essent obnoxii, Dei gratiam accipientes remissam delictorum liberati sunt. *Tantum ne libertatem in occasionem carnis detis.* Hoc dicit, ne acceptam libertatem occasio carnis adimat: ad hoc enim circumcidit eos volebant, ut in conditionem legis intrarent. Ideo monet, ne sit occasio consentiendo eis. « Sed per dilectionem Spiritus servite vobis invicem, » non per affectum carnis charitatem habendam, sed per Spiritum exhortatur, ut invicem sibi subjecti sint. « Universa enim lex in vobis uno verbo impletur, diliges proximum tuum, sicut teipsum. » Hoc scriptum est in Levitico, quod supra dictum est, quia perfectio salutis per dilectionem operatur, quia qui non diligit fratrem, non diligit Deum, dicit Joannes apostolus (I Joan. iv). *Quod si mordetis invicem et criminatis, videte ne ab invicem consumamini*; manifestum est, quia dissensio fratrum inimica est dilectionis, ideo monet ut pacifici sint proficientes in bono. Contentiones enim generant jurgium, cujus fructus est vitæ consumptio. (Theod.) Quisquis ergo perfectionem evangelicæ studuerit tenere doctrinæ, hic sub gratia constitutus, peccati dominatione non premitur: hoc est enim esse sub gratia, quæ a gratia mandantur implere; quicunque vero perfectionis Evangelicæ plenitudini subjectus esse noluerit, non ignoret se, quamvis baptizatus sibi videatur ac monachus, non esse sub gratia, sed sub legis adhuc vinculis præpeditum peccati pondere pergravari. Propositum namque est ejus, qui omnes, a quibus receptus fuerit, gratia adoptionis assumit, non destruere, sed superædificare, nec evacuare, sed adimplere Mosaicas sanctiones; quod nonnulli penitus ignorantes et consiliorum atque exhortationum Christi magnificentiam negligentes, ita præsumptivæ libertatis securitate solvuntur, ut non solum Christi præcepta tanquam ardua non attingant, verum etiam ipsa illa, quæ illis insipientibus parvulisque Mosaica lege mandata sunt velut antiquata

B contemnant, illud quod Apostolus execratur, noxia libertate dicentes: *Peccavimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia* (Rom. vi). Qui ergo nec sub gratia est, quia nequaquam ad Dominicæ doctrine culmen ascendit, nec sub lege, quia etiam ipsa illa parvula legis mandata non suscipit, hic duplici peccatorum oppressus imperio ob solam gratiam Christi percepisse se credit, ut per noxiam libertatem ab eo fieret alienus, in illud incidens, quod apostolus Petrus, ne incurramus enuntiat: *Quasi liberi*, inquit, *agite, et non quasi velamen habentes multitiæ libertatem* (I Petr. ii). Beatus quoque apostolus Paulus: *Vos enim*, inquit, *in libertate vocati estis, fratres*, id est, ut absoluti sitis a dominatione peccati, *tantum, ne libertatem in occasione carnis detis*, id est, frustrationem legalium præceptorum credatis esse licentiam vitiorum. Hæc vero libertas, quia nusquam, nisi ibi sit tantum, ubi Dominus commoratur, Paulus apostolus docet: *Dominus*, inquit, *spiritus est: ubi autem spiritus Domini, ibi libertas* (II Cor. iii). Quapropter ignoro utrum hunc beati apostoli sensum, sicut hi qui experti sunt sapiunt, exprimere atque elucidare potuerim; cum scio, apertissime illum etiam sine expositione uniusquam omnibus servari, qui practicem, id est, actualem perfecte tenerint disciplinam. Non enim laborabunt, ut quod jam operando didicerunt intelligant disputando. *Sed per charitatem*, inquit, *servite invicem.* (Aug.) Qui enim per charitatem servit liber, et servit, et sine miseria obtemperat Deo cum amore faciendo quod docetur, non cum timore quod cogitur. Tunc enim nos charitas a iugo culpæ liberos reddit, cum vicissim nos nostrum per amorem servitio subjicit, et cum aliena nostra bona credimus, et nostra aliis quasi sua offerentes exhibemus. (Hieron.) Hunc locum quo dicit: *Vos enim in libertatem vocati estis, fratres*, etc., quia valde obscurus est, de decimo Stromatum libro transferri placuit ad verbum: non quod singula non possint suis locis et sensibus explanari: sed quod a superiori negotio separata, unum difficile corpus efficiant: et si sic intelligantur ut resonant, inconsequenter et abrupte

repugnare inter se, et scatere videantur. (*Orig.*) A toto corde, ex tota anima, ex tota mente Deum diligit, diligit et proximum tanquam seipsum : quia hoc jubet ille quem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligit. Item, diligere proximum, id est, omnem hominem tanquam se ipsum, quis potest, nisi Deum diligit, cujus præcepto et dono dilectionem proximi possit implere? Cum ergo utrumque præceptum ita sit, ut ne unum sine altero possit teneri, etiam unum horum commemorare plerumque sufficit, cum agitur de operibus justitiæ : sed opportunius illud, de quo quisque facilius convincitur. Unde Joannes dicit : *Qui enim non diligit fratrem quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere ?* (*1 Joan. iv.*) Mentiebantur quidam dilectionem se Dei habere, et de odio fraterno eam non habere convincebantur, de quo judicare in quotidiana vita et moribus facile est. (*Hieron.*) Apostolus ergo, cum esset liber ex omnibus, omnium se propter charitatem servum fecit, ut plures lucrificaret. Unde recte hortatur et cæteros, ut per charitatem sibi servant, quæ non quærît quod suum est, sed quod proximi. Qui enim vult fieri primus, erit omnium servus, ut quomodo Salvator in forma Dei constitutus, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo, humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis (*Phil. ii*) ; ita et nos quæcunque ante sub lege necessitate facere videbamur, nunc sciamus nobis liberis magis per charitatem esse facienda. Tantum autem bonum est charitas, ut omnis lex in illa recapitulètur. Enumerat et in alio loco Apostolus charitatis bona dicens : *Non zelatur, non agit perperam* (*1 Cor. xiii*) ; multisque in medio replicatis, in fine concludit : *Omnia sperat, omnia sustinet ; charitas nunquam excidit ; et Salvator in Evangelio hoc signum sui ait esse discipuli, si diligit proximum : quod quidem puto non solum hominibus, sed etiam angelis convenire. Aliis verbis id ipsum dicitur : Quod vobis fieri non vultis, alteri ne feceritis ; et quæ vultis, ut faciant vobis homines, hæc eadem et vos eis facile similiter* (*Matth. vii*). Nolo adulterari uxorem meam, nolo substantiam diripi, nolo me falso opprimi testimonio, et ut cuncta brevi sermone comprehendam, indigne fero aliquid mihi fieri quod injustum est.

D Hæc eadem si per charitatem in me operantem, vel fecero alteri, vel voluero, lex omnis impleta est. Nec difficile est docere quomodo universa præcepta, non occides, non adulterabis, non furaberis, non falsum testimonium dices, et cætera his similia, una charitatis observatione teneantur. Hoc ostendere arduum est, quomodo hostiæ quoque, quæ in Levitico sunt præceptæ, et ciborum vel abstinentia, vel permissio cum alia munda, alia dicantur immunda, solemnitatem quoque jugis per annos recursus, in uno charitatis præcepto recapitulentur : nisi forte quis illo se transferat, ut affirmet legem spiritalem esse, et imaginibus et exemplaribus nos cœlestium deservisse, antequam verus pontifex adveniret ; qui postquam

repugnare inter se, et scatere videantur. (*Orig.*) A toto corde, ex tota anima, ex tota mente Deum diligit, diligit et proximum tanquam seipsum : quia hoc jubet ille quem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligit. Item, diligere proximum, id est, omnem hominem tanquam se ipsum, quis potest, nisi Deum diligit, cujus præcepto et dono dilectionem proximi possit implere? Cum ergo utrumque præceptum ita sit, ut ne unum sine altero possit teneri, etiam unum horum commemorare plerumque sufficit, cum agitur de operibus justitiæ : sed opportunius illud, de quo quisque facilius convincitur. Unde Joannes dicit : *Qui enim non diligit fratrem quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere ?* (*1 Joan. iv.*) Mentiebantur quidam dilectionem se Dei habere, et de odio fraterno eam non habere convincebantur, de quo judicare in quotidiana vita et moribus facile est. (*Hieron.*) Apostolus ergo, cum esset liber ex omnibus, omnium se propter charitatem servum fecit, ut plures lucrificaret. Unde recte hortatur et cæteros, ut per charitatem sibi servant, quæ non quærît quod suum est, sed quod proximi. Qui enim vult fieri primus, erit omnium servus, ut quomodo Salvator in forma Dei constitutus, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo, humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis (*Phil. ii*) ; ita et nos quæcunque ante sub lege necessitate facere videbamur, nunc sciamus nobis liberis magis per charitatem esse facienda. Tantum autem bonum est charitas, ut omnis lex in illa recapitulètur. Enumerat et in alio loco Apostolus charitatis bona dicens : *Non zelatur, non agit perperam* (*1 Cor. xiii*) ; multisque in medio replicatis, in fine concludit : *Omnia sperat, omnia sustinet ; charitas nunquam excidit ; et Salvator in Evangelio hoc signum sui ait esse discipuli, si diligit proximum : quod quidem puto non solum hominibus, sed etiam angelis convenire. Aliis verbis id ipsum dicitur : Quod vobis fieri non vultis, alteri ne feceritis ; et quæ vultis, ut faciant vobis homines, hæc eadem et vos eis facile similiter* (*Matth. vii*). Nolo adulterari uxorem meam, nolo substantiam diripi, nolo me falso opprimi testimonio, et ut cuncta brevi sermone comprehendam, indigne fero aliquid mihi fieri quod injustum est.

D Hæc eadem si per charitatem in me operantem, vel fecero alteri, vel voluero, lex omnis impleta est. Nec difficile est docere quomodo universa præcepta, non occides, non adulterabis, non furaberis, non falsum testimonium dices, et cætera his similia, una charitatis observatione teneantur. Hoc ostendere arduum est, quomodo hostiæ quoque, quæ in Levitico sunt præceptæ, et ciborum vel abstinentia, vel permissio cum alia munda, alia dicantur immunda, solemnitatem quoque jugis per annos recursus, in uno charitatis præcepto recapitulentur : nisi forte quis illo se transferat, ut affirmet legem spiritalem esse, et imaginibus et exemplaribus nos cœlestium deservisse, antequam verus pontifex adveniret ; qui postquam

semel seipsum offerens victimam, suo sanguine nos redemit, omnis illa priscae legis varietas et difficultas in ipsis super homines dilectione completa est. In tantum quippe Pater amavit mundum, ut Filium suum charissimum et unigenitum daret pro nobis (Joan. iii). Ei autem qui semel spiritu vivens opera carnis mortificavit, et a Salvatore dilectus, nequam servus, sed amicus vocatur (Joan. xv), non est ultra lex posita, quæ impiis et peccatoribus, et non solum subjectis et nefariis constituta est. At nunc, cum omnia quæ difficiliora sunt, vel modica ex parte faciamus, hoc solum non facimus, quod et facto facilius est, et absque quo cassa sunt universa quæ facimus. Jejunii corpus sentit injuriam, vigiliæ carnem macerant, eleemosynæ labore quærun-
tur, sanguis in martyrio, quamvis ardeat fides, tamen sine timore et dolore non funditur. Hæc omnia sunt qui faciant: sola charitas sine labore est. Et quia sola cor mundum efficit a diabolo expugnatur in nobis, ne Deum pura mente videamus. Quando enim sedens loquor contra fratrem meum et contra filium matris meæ pono scandalum, quando aliena torqueor felicitate, et alterius bonum meum malum facio, nonne hoc, quod sequitur, in me expletur? *Quod si invicem mordetis, et comeditis, videte ne ab invicem consumamini.* Charitatis rara possessio est. Quis vult ipse anathema esse a Christo pro fratribus suis Apostolum sequens? quis cum lugentibus lugens, cum gaudentibus gaudens, alieno vulneretur? quis fratris morte percutitur? Omnes magis amatores nostri, quam amatores Dei sumus. Vide quantum bonum sit charitatis. Si ita martyrium fecerimus, ut nostras velimus ab hominibus reliquias honorari, si opinionem vulgi sectantes intrepidum sanguinem fuderimus, et substantiam nostram usque ad mendicitatem propriam dederimus, huic operi non tam præmium quam pœna debetur, et perfidiæ magis tormenta sunt quam corona victoriæ. *Quod si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini.* Potest hoc simpliciter accipi, ne detrahamus invicem, ne maledicto nos putemus ulcisci, ne contristati contristare cupiamus, et similes bestiarum, mordere pariter et remorderi, ut post morsus sequatur interitus atque consumptio.

Dico autem: Spiritu ambulate, et concupiscentiam carnis non perficietis. (Ambr.) Postquam a lege factorum eos prohibuit, in quâ sunt præcepta carnalia, nunc ut a vitis carnis se contineant præcipit: hic enim spiritu ambulat, qui fugit peccata. *Nam caro concupiscit adversus spiritum, spiritus vero adversus carnem.* Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non ea quæ vultis faciat. Duas leges proponit, sicut facit et in Epistola ad Romanos, quæ invicem adversantur, unam Dei, alteram peccati: quæ ideo in carne significatur, quia visibilibus oblectatur, cupida peccatorum, ut his sibi adversantibus medius homo non ea, quæ vult, agat. Divina enim lex premit et fugat legem peccati consulens homini, ut vigorem

naturæ suæ custodiat, ne capiatur illecebris: illa e contra in insidiis agens, lacessit hominem blanditiis, ut spernat præceptum legis divinæ. Cum ergo consenserit homo legi Dei, contradicit lex peccati suadens homini, ne faciat quod imperat lex divina. E diverso autem lex Dei revocat hominem, ne faciat quod suggerit lex peccati. Quod quidem homo non videt esse absurdum: scit enim naturæ suæ congruere, si faciat quod imperat lex Dei, denique gaudet quando hæc agit. Cum autem ea operatur quæ suggerit lex peccati, videt se turpem et horret post factum. Ideoque legis spiritus præcepta servanda sunt et carnalia fugienda. Ipsa enim conscientia accusat, si ei consentiat, sciens horrore esse quæ suggerit lex peccati. (Hieron.) *Dico, inquit, Spiritu ambulate et desideria carnis non perficietis.* Et hoc secundum superiora dupliciter accipiendum, ut dicamus eos, qui spiritu opera carnis mortificaverint et seminaverint in spiritu, ut de spiritu metant vitam æternam. Quotiescunque voluptatem carnis senserint titillare, non perficere desiderium ejus, quod quidem si expletum fuerit blandiri videtur ad tempus; sed spiritu refrenare, et secundum sententiam historici, animi imperio, corporis servitio, magis vivere; nec non et illud, quia lex spiritalis est, et non qui in manifesto Judæus, sed qui in occulto et circuncisio cordis in spiritu, non littera, eos ambulare spiritu et carnis desiderium non perficere dicimus, qui spiritaliter egrediuntur Ægyptum, et spiritalem escam potumque de spiritali hauriunt petra, qui non judicantur in cibo aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ et sabbati; sed ambulant in omnibus spiritaliter, non perficientes carneæ legis litterarum desiderium, sed fructus metentes intelligentiæ spiritalis. Tertia quoque interpretatio a quibusdam in hoc loco dicta est, sed quæ non multum discrepat a secunda, ut desiderium carnis in his asserant esse, qui parvuli in Christo sunt: iter autem spiritus in perfectis viris, et esse sensum: In gravitate spiritus, id est, in itinere viri ambulare perfecti, et non facietis desideria parvulorum. *Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem.* Hæc enim invicem adversantur, ut non, quæcunque vultis, illa faciat. Caro presentibus delectatur et brevibus: spiritus perpetuis et futuris. Inter hoc iurgium media anima consistit, habens quidem in sua potestate bonum et malum, velle vel nolle, sed non habens hoc ipsum velle ac nolle perpetuum, quia fieri potest, ut cum carni consenserit et opera ejus fecerit, rursum per penitentiam se remordens spiritui copuletur et opera ejus efficiat. Hoc est ergo quod ait: *Hæc enim invicem adversantur*, id est, caro et spiritus, ut non quæcunque vultis, illa faciat: non quod proprium nobis tulerit arbitrium, quo vel carni, vel spiritui assentiamus, sed quia quod facimus non est nostrum proprie, sed opus ipsum vel carni, vel spiritui deputatur. Grandis laboris et disputationis est nimis, ostensis carnis operibus et spiritus, media aliqua reperire, quæ nec ad

carnem videantur pertinere, nec ad spiritum. Carnales dicimur, quando totos nos voluptatibus damus : spirituales quando sanctum Spiritum prævium sequimur, id est, cum ipso sapimus instruite, ipso docemur auctore. Animales reor esse philosophos, qui proprios cogitatus putant esse sapientiam, de quibus recte dicitur : *Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus : stultitia quippe ei est* (1 Cor. II). Quod, ut manifestius fiat, aliquod sumamus exemplum : Caro, terra, anima, aurum, spiritus, ignis vocentur. Quam diu aurum fuerit in terra, perdit vocabulum suum, et a terra, cui commistum est, appellatur : cum vero separatum ab humo, auri et speciem et nomen acceperit, aurum quidem dicitur, sed necdum probatum. Si autem per ignem excoctum fuerit et purgatum, tunc auri splendorem et ornatus sui accipit dignitatem. Ita et anima inter humum et ignem, hoc est inter carnem spiritumque consistens, quando sese tradiderit carni, caro dicitur, quando spiritui, spiritus appellatur. Quod si proprio crediderit cogitatu, et absque gratia Spiritus sancti invenire se æstimaverit veritatem, quasi aurum sordidum, animalis hominis appellatione signabitur. (Cass.) Caro luxuriis ac libidine delectatur, spiritus ne ipsis quidem naturalibus desideriis acquiescit. Illa cupit satiari somno, repleti cibo : hic ita vigiliis et jejuniis saginatur, ut ne ad ipsum quidem necessarium vitæ usum somnum cibumque vellet admittere ; illa universis exuberare copiis concupiscit : hic ne ipsius quidem exigui panis quotidianam substantiam habere contendit. Lavaeris illa nitescere et quotidianis adulantium cuneis appetit consipari ; hic squalore sordium et inaccessibilis eremi vastitate congaudet ; honoribus illa et laudibus hominum confortetur : hic irrogatis sibi injuriis ac persecutionibus gloriatur. Inter has igitur utrasque concupiscentias, animæ voluntas in meditullio quodam vituperabiliore consistens, nec vitiorum flagitiis oblectatur, nec virtutum doloribus acquiescit : sic querens a passionibus temperare carnalibus, ut nequaquam vellet dolores necessarios sustinere, sine quibus desideria spiritus nequeunt possideri ; absque castigatione carnis castimoniam corporis desiderans obtinere ; sine vigiliarum labore cordis acquirere puritatem ; cum requie carnis spiritualibus exuberare virtutibus ; absque ullius exasperatione convitii patientiæ gratiam possidere ; humilitatem Christi sine honoris mundani exercere jactura ; religionis simplicitatem cum sæculari ambitione sectari ; Christo cum hominum laude ac pavore servire ; distractionem veritatis sine cuiuspiam vel tenui offensione proferre. Postremo sic mavult futura consequi bona, ut præsentia non amittat : quæ voluntas nunquam nos ad perfectionem veram faceret pervenire, sed in tempore quodam terrerrimo collocaret, talesque faceret, quales illi sunt, qui in Apocalypsi increpatione Domini castigantur : *Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus ; utinam frigidus esses, aut calidus ! nunc autem tepidus es, et incipiam te evomere ex ore*

A meo (Apoc. III), nisi hunc tepidissimum statim altinsecus hæc insurgentia bella dirumperent. Nam cum famulantes huic voluntati nostræ ad hanc voluerimus nosmetipsos paululum relaxare, confestim aculei carnis insurgunt, suisque nos vitiis et passionibus sauciantes, nequaquam in illa qua delectamur puritatis qualitate stare permittent, atque ad illam quam horremus frigidam voluntatum plenamque sensibus pertrahunt viam. Rursum spiritus fervore succensi opera carnis volentes extinguere, sine ullo respectu fragilitatis humanæ totos nosmetipsos tentaverimus ad immoderata virtutum studia cordis elatione conferre, nisi interpellans caro ab illa reprehensibili nimietate spiritus revocat, ac retardat, et ita fit ut utraque concupiscentia tali collectatione alterna sibiimet repugnante, animæ voluntas, quæ nec totam se carnalibus desideriis debere, nec virtutum vult laboribus desudare, quodammodo justo moderamine temperetur, dum hæc inter utraque contentio illam pernitiosiore excludens animæ voluntatem, quamdam æqualitatis libram in statiram nostri corporis collocat, quæ spiritus carnisque continua justo discernit examine, nec a dextris mentem spiritus ardore succensam, nec a læva carnem vitiorum aculeis præponderare permittens. Hæc pugna quotidianis diebus utiliter exagitur in nobis, ad illud statum, quod nolumus, salubriter venire compellimur, ut puritatem cordis non otio, nec securitate, sed jugi sudore et contritione spiritus acquiramus, castitateque carnis districtis jejuniis, fame, siti, ac vigilantia retineamus : directionem etiam cordis lectione, vigiliis, oratione continua et solitudinis squalore capiamus, patientiam tribulationum exercitiis retentemus, cum blasphemis et opprobriorum saturitate nostro serviamus auctori ; veritatem cum invidia mundi hujus et inimicitias, si necesse fuerit, exsequamur, et tali collectatione in nostro corpore militante, protractis nobis ab hac ignavia et securitate, atque ad istum quem nolumus laborem ac virtutum studia provocatis, æquitas optime media retentetur, et tepidum nostræ voluntatis arbitrium, hinc spiritus fervor, hinc carnis gelidissimus rigor moderatissimo calore contemperent ; ac neque ad effrenata vitia mentem pertrahi concupiscentia spiritus sinat ; nec rursus ad virtutum irrationabiles appetitus fragilitas carnis spiritum patitur extolli ; ne vel illius omnigenum pullulent fomites vitiorum : vel hinc elatio morbi principalis emergens, telo nos superbæ graviore confodiat ; sed horum pugna æquilibratione justa succedens, sanam et moderatam inter utraque virtutum reseret viam, itinere regio docens militem Christi semper incedere.

Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. (Ambr.) Non est obscurum, quia qui ducem habet sanctum Spiritum, non errat. Lex enim errantibus dominatur, sicut alio loco dicit (1 Tim. I) : *Iusto lex non est posita.* (Hieron.) Notandum ergo, quod hic spiritus non cum articulo et cum additamento aliquo, sicut in

cæteris legimus, spiritum mansuetudinis. et spiritum fidei, sed simpliciter spiritus appellatur : quæ quidem minutæ magis in Græco quam in nostra lingua observatæ, qui ἄρρα penitus non habemus, videntur aliquid habere momenti. Quæritur in hoc loco, si quicumque spiritu ducitur, non est sub lege, utrum Moyses et prophetæ vel spiritu acti sint, et sub lege vixerint, quod Apostolus negat, aut habentes spiritum sub lege non fuerint, quod Apostolus hic affirmat : aut quod est tertium, sub lege viventes spiritum non habuerint, quod de tantis viris nefas est credere. Ad quod nos breviter respondebimus, non idem esse sub lege esse, et esse quasi sub lege, quomodo non idipsum est in similitudine carnis peccati et in carne esse peccati. Nec idem sonat verus serpens, et ærei similitudo serpentis, quem Moyses in cremo suspendit. Sic igitur et sanctos prophetas, et Moysen ambulantes spiritu, et spiritu viventes, non sub lege, sed quasi sub lege vixisse, ut ipsi viderentur quidem esse sub lege; sed eos, qui sub lege erant, lucrifacerent, et ab humilitate litteræ ad altitudinem spiritus provocarent. Nam et Paulus, qui Judæis Judæus factus est, et omnibus omnia, ut omnes lucrifaceret (I Cor. ix), non dixit *factus sub lege*, sed, *factus quasi sub lege*, ut ostenderet se non veritatem legis, sed similitudinem custodisse. Videmur nobis solvisse propositam quæstionem. Sed quid faciemus de illo Pauli capitulo dicentis : *Cum autem venerit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret*? Si enim Christus sub lege fuit, et non quasi sub lege, tota illa superior disputatio vacua fiet. Verum et hæc oppositio de suo solvetur loco. Qui enim propterea factus sub lege est, ut eos, qui erant sub lege, redimeret, utique cum esset liber a lege, legi se subdidit voluntate, et multo erat Paulo liberior, qui non sub lege, sed quasi sub lege se fuisse testatus est. Et quomodo in cœnum et barathrum mortis propter nos descendit, qui orabamus dicentes : *Quis me liberabit de corpore mortis hujus*? (Rom. vii) ita et ex muliere nasci voluit, et esse sub lege, et eos, qui erant nati de muliere et vivebant sub lege, salvaret. (Aug.) *Spiritu*, inquit, *ambulate et concupiscentias carnis ne perfeceritis*. Non ait, *Ne feceritis*, quia eas non habere non poterant; sed, *ne perfeceritis*, id est ne opera eorum consensu voluntatis impleatis. Quod ergo est ad Galatas : *Concupiscentias carnis ne perfeceritis*, hoc contrario est ad Romanos : *Perficere autem bonum non invenio*; quia nec illæ perficiuntur in malo, quoniam eis non accedit nostræ voluntatis assensus, nec nostra voluntas perficitur in bono, quamdiu illarum, cui non consentimus, permanet motus. Caro enim *concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*. Hæc enim invicem adversantur sibi, ut non quæcumque vultis, illa faciat. Cum caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem, ut non ea, quæ volumus, faciamus, nec carnis perficiuntur concupiscentiæ, quamvis fiant, nec nostra perficiuntur bona opera, quamvis fiant. Sicut enim

A tunc perficitur carnis concupiscentia, cum consentit et spiritus ad opera mala, ut non concupiscat adversus illam, sed cum illa : sic et bona opera. Nam tunc perficiuntur, quando ita spiritui caro consenserit, ut adversus eum etiam ipsa non concupiscat. Hoc enim volumus, cum perfectionem justitiæ concupiscimus. Verissime quippe ac veracissime scriptum est, *caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*; sed tantum carnem sine anima concupiscere nihil posse puto, quod omnis doctus indoctusque non dubitet; ac per hoc ipsius concupiscentiæ carnalis causa non est in anima sola, sed multo minus est in carne sola : ex utroque enim fit, scilicet ex anima, quod sine illa delectatio nulla sentitur : ex carne autem, quod sine illa carnalis delectatio non sentitur. B Carnem itaque concupiscentem adversus spiritum dicit Apostolus, carnalem procul dubio delectationem, quam de carne et cum carne spiritus habet, delectationem quam solus habet : solus quippe habet, nisi fallor, desiderium, non cum carnis voluptate, vel carnalium rerum cupiditate commistum, quo desiderat et deficit anima in atria Domini (Psal. lxxxiii). Solus habet etiam illud, de quo ei dicitur, *Concupisti sapientiam, serva mandatum, et Dominus præbet eam tibi*. Nam cum spiritus imperat membrum corporis, ut huic desiderio serviant, quo solus accenditur, velut cum assumitur codex, cum aliquid scribitur, legitur, disputatur, auditur, cum denique panis frangitur esurienti et cætera humanitatis ac misericordiæ præstantur officia, obedientiam caro exhibet, non concupiscentiam movet. C His itaque hujusmodi desideriis, quibus sola anima concupiscit, cum adversatur aliquid, quod eandem animam secundum carnem delectat, tunc dicitur caro concupiscere adversus spiritum et spiritus adversus carnem. Quod si spiritu, inquit, *ducimini, non estis sub lege*. Magna mihi videtur quæstio, quid sit esse sub lege, sic quemadmodum Apostolus culpat; neque enim hoc eum propter circumcisionem, aut illa sacrificia, quæ tunc facta a patribus, nunc a Christianis non fiunt, et cætera hujusmodi : sed hoc ipsum etiam, quod lex dixit, *Non concupisces* : quod fateamur certe Christianos observare, atque evangelica maxime illustratione prædicare, legem dicit esse sanctam, et mandatum sanctum et justum et bonum. D Deinde subjungit : *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors*? Absit, sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, ut fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatum (Rom. vii). Quod autem hic dicit peccatum per mandatum fieri supra modum, hoc alibi : *Lex subintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem delictum abundavit, superabundavit gratia* (Rom. v). Et alibi, cum superius de dispensatione gratiæ loqueretur, quod ipsa justificet, velut interrogans ait : *Quid ergo lex*? atque huic interrogationi continuo respondit : *Prævaricationis gratia posita est, donec veniret semen, cui repositum est*. Hos damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem, dum non

intelligendo gratiæ beneficium ad faciendā Dei præcepta, quasi de suis viribus superba elatione præsumunt: *Plenitudo enim legis charitas (Rom. xii) : charitas vero Dei diffusa est in cordibus nostris*, non per nosipsos, sed *per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v)*. Sic ergo illud quod lex ait: *Non concupisces*, si humana fragilitas gratia Dei adjuta non fuerit, sub se reum tenet, et prævaricatorem potius damnat, quam liberat peccatorem, quando illa, quæ significationis causa præcepta sunt circumcisio, et cætera quæ gratiæ revelatione latius innotescente necesse fuerat aboleri, justificare neminem poterant, non tamen ideo fuerant tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cum ipsa gratia inciperet revelari, quæ umbris talibus fuerat prænuntiata, sed permittenda paulum eis, maxime ex illo populo cui venerant, postea vero tanquam cum honore sepulta sint Christianis omnibus irreprehensibiliter deserenda.

Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, ira, rixæ, dissensiones, sectæ, invidia, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. (Ambr.) Hæc omnia et his similia legis peccati membra sunt, quæ Apostolus opera carnis appellat, quia errores isti ex mundo sunt, ex quo et caro; omnia namque peccata de foris oriuntur, ex parte carnis, non ex parte spiritus, ideo non absurde opera carnis dicuntur. (*Aug.*) Totus iste epistolæ locus consideratus poterit hanc dissolvere quæstionem, quid sit secundum carnem vivere. In operibus carnis namque, quæ manifesta esse diximus eaque commemorata damnavit, non illa tantum invenimus quæ ad voluptatem pertinent carnis, sicuti est, fornicatio, immunditia, luxuria, ebrietates, comessationes: verum etiam illa quibus animi vitia demonstrantur, a voluptate carnis aliena. Quis enim servitutum, quæ idolis exhibetur, veneficia, inimicitias, contentiones, animositates, dissensiones, hæreses, invidias, non potius intelligat animi vitia esse quam carnis? quandoquidem fieri potest, ut propter idololatriam, vel hæresis alicujus errorem, a voluptatibus corporis temperetur, et tamen etiam tunc homo, quamvis carnis libidines continere atque cohibere videatur, secundum carnem vivere hac apostolica auctoritate convincitur, ut in eo quod abstinet a voluptatibus carnis, damnabilia opera carnis agere demonstretur. Quis inimicitias non in animo habeat, aut quis ita loquatur, ut inimico suo, vel quem putat inimicum, dicat, *Malam carnem*, ac non potius malum animum, habes adversus me? Cur ergo hæc omnia et his similia doctor gentium in fide et veritate opera carnis appellat, nisi quod eo locutionis modo, quo totum significatur a parte, ipsum hominem vult nomine carnis intelligi. Quod si quis quidem dicit carnem causam esse malis moribus quorumcunque vitiorum, eo quod anima carne affecta sic vivit, profecto universam hominis naturam diligenter advertit. Nam

A corruptio corporis, quæ aggravat animam, non peccati primi est causa, sed pœna; nec caro corruptibilis peccatricem animam, sed anima peccatrix fecit esse corruptibilem carnem; ex qua corruptione carnis licet existant quedam incitamenta vitiorum et ipsa desideria vitiosa, non tamen omnia vitæ iniquæ vitia tribuenda sunt carni, ne ab his omnibus purgemus diabolus, qui non habet carnem. Quis autem illo est inimicius? scis; quis adversus nos contentiosior, animosior, et magis æmulus atque invidus invenitur? et hæc omnia, cum habeat sine carne, quomodo sunt ista opera carnis, nisi quia opera sunt hominis, quem, sicut dixi, nomine carnis appellat? Non enim habendo carnem, quam non habet diabolus; sed vivendo secundum seipsum, hoc est

B secundum hominem factus est similis diabolo. (*Hieron.*) Sed et illud eleganter, quod in carne opera posuit, fructus in spiritu: quia vitia in semetipsa finiuntur et pereunt; virtutes frugibus pullulant et redundant. Ne putemus animæ nullum esse opus, si vitia carni, virtutes spiritui deputentur; quia anima, ut supra diximus, in quodam meditullio posita vel carni jungitur et dicitur de ea: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt (Gen. vi)*; vel spiritui copulatur, et in spiritus vocabulum transit; qui enim adhæret Domino unus spiritus est (*I Cor. vi*). Primum itaque carnis opus est, fornicatio. Manifesta in exordio posuit, ne de mediis ambigamus. *Omne enim quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in carne sua peccat*

C (*Ibid.*). Et non sumus nostri, empti enim sumus pretio, glorificemus et portemus Deum in corpore nostro. In eo fornicator majoris est criminis, quia tollit membra Christi, et facit ea membra meretricis: erunt quippe duo in carne una. Qui non est fidelis, nec credit in Christo, sua membra facit membra meretricis: qui credit et fornicatur, Christi membra facit membra meretricis. E contrario infidelis in fornicatione sua utrum violet an ædificet templum idolo, nescio; per vitia quippe vel maxime dæmones coluntur. Hoc unum scio, quod qui post fidem Christi fornicatur, violat templum Dei. Secundum opus carnis immunditia nuncupatur, et eam comes luxuria sequitur. Quomodo enim in veteri lege de nefandi criminibus, quæ in occulto fiunt, et ea nominare D turpissimum est, ne et dicentis os et aures audientium polluerentur, generaliter Scriptura complexa est dicens: *Verecundos (vel reverentes) facite filios Israel ab omni immunditia (Lev. xv)*: sic in hoc loco cæteras extraordinarias voluptates, ipsarum quoque opera nuptiarum, si non verecunde et cum honestate, quasi sub oculis Dei fiant, ut tantum liberis serviantur, immunditiam et luxuriam nominavit. Quartum in catalogo operum carnis, idololatria locum tenet. Qui enim se semel luxuriæ voluptatique permisit, non respicit creatorem. Alias autem omnis idololatria, festivitate, gula, ventre, et his quæ infra ventrem sunt, delectatur. Et ne forsitan veneficia et maleficæ artes non viderentur in Novo prohibita Testamento,

ipsæ quoque inter carnis opera nominantur, quia sæpe magicis artibus et amare miseris evenit et amari. Inimicitia quoque, quæ post veneficia ponitur, quem habeat reatum manifesto crimini subjecta declarat: quantum enim in nobis est, nullius esse debemus inimici, et cum omnibus habere pacem. Quod si loquentes veritatem aliquos meremur inimicos, non tam nos inimici eorum sumus, quam illi inimici sunt veritatis. Nam quod in Genesi dicitur ad Abraham: *Inimicus ero inimicis tuis, et adversabor adversantibus tibi* (Gen. xii), sicut supra intelligendum est, non tam Abraham illis inimicum fuisse, quam illos virtutibus Abraham et religioni, per quam, calcatis idolis, cognitum venerabatur Deum. Illud quoque, quod populo præcipitur Israel (Num. xxv), ut odio sempiterno, et in posteros transmissa discordia, inimici sint Madianæis, quasi his dicitur, qui sub pædagogio erant, et in alio loco merebantur audire: *Odio habe inimicum tuum* (Lev. xix). Aut certe non tam personarum, quam morum est facta dissensio, ut quomodo Deus utiliter inter serpentem et mulierem inimicitias posuit, ne amicitie eorum inutiles essent homini, per quas projectus est de paradiso: ita et in Israelitis et Madianæis vita magis dissimilis, quam gens una damnata est. Septimum locum inter carnis opera contentio possidet, quodam quasi sacramento epinuntiat inter vitia numero collocata. *Servum autem Domini non oportet rixari, sed esse mansuetum ad omnes, doctorem, longanimum, cum mansuetudine erudientem, etiam eos qui e contrario disputant* (II Tim. ii). Post contentionem octava succedit æmulationis, quæ Græco sermone *ζῆλος* significantius et notius appellatur. Quo quidem malo, nescio quis notrum careat. Zelati sunt enim et patriarchæ Joseph fratrem suum (Gen. xxxvii); et Maria et Aaron prophetae Dei et sacerdos contra Moysen tali passione decepti sunt: in tantum ut illa de qua Scriptura narraverat dicens: *Tollens autem Maria prophetae tympanum, et cætera, postea extra castra projecta, lepræ vitio sordidata sit, et pœnitentiam longiorem septem dierum separatione signaverit* (Num. xii). Ira deinde succedit, quæ *justitiam Dei non operatur* (Jac. i), et species est furoris. Inter iracundiam autem et iram hoc interest, quod iracundus semper irascitur, iratus pro tempore concitatur. Et nescio quis possit regnum Dei possidere, cum is qui irascitur, separetur a regno. Rixæ quoque, quas aliud Græci significanter *ἐπίστιας* vocant, siquidem rixa *μάχη* dicitur, a regno Dei prohibent. Est autem *ἐπίστιας*, cum quis semper ad contradicendum paratus, stomacho delectatur alieno, et muliebri jurgio contendit, et provocat contententem. Hæc alio nomine apud Græcos *φιλονεικία* appellatur. Nec non et dissensiones opera carnis sunt; cum quis nequaquam perfectus eodem sensu et eadem sententia dicat: *Ego sum Pauli, et ego Apollo, et ego Cepha, et ego Christi*. Sed et domorum inter se hæc eadem dissensio reperitur, mariti videlicet ad uxorem, patris ad filium, fratris ad fratrem, conservi ad conservum, militis ad contuber-

nalem, artificis ad ejusdem operis artificem. Nonnumquam evenit, ut in expositionibus Scripturarum oritur dissensio: e quibus hæreses quoque, quæ nunc in carnis opere ponuntur, ebulliunt. Si enim *sapientia carnis inimica est Deo* (Rom. viii), inimica autem sunt omnia dogmata falsitatis Deo repugnantia), consequenter et hæreses inimicæ Deo ad carnis opera referuntur. Hæresis autem Græce ab electione dicitur, quod scilicet eam sibi unusquisque eligat disciplinam, quam putat esse meliorem. Quicumque igitur aliter Scripturam intelligit quam sensus sancti Spiritus flagitat, quæ conscripta est, licet de Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest, et de carnis operibus est, eligens quæ pejora sunt. Hæreses sequitur invidia, quam non putemus idem esse
B quod zelum: quia zelus et in bonam partem accipi potest, cum quis nititur ea, quæ meliora sunt, æmulari. Invidia vero aliena felicitate torquetur, et in duplicem scinditur passionem, cum aut ipse est aliquis in eo, in quo alium esse non vult, aut alium videns esse meliorem, dolet se ei non esse consimilem. Pulchre quidam de neotericis Græcum versum transferens elegiaco metro de invidia ludit dicens:

Justus invidia nihil est: quæ protinus ipsum,
Auctorem rodit excruciatque animum.

Scriptis et beatus Cyprianus librum de Zelo et Litore valde optimum: quem qui legerit, non dubitabit annumerare operibus carnis invidiam. Inter invidum autem et invidiosum hoc interest, quod invidus feliciori invidus est [invidet]; invidiosus est qui ab alio
C patitur invidiam. Quartum decimum locum inter carnis opera ebrietas tenet: *Ebriosi quippe regnum Dei non possidebunt* (I Cor. vi). Et Dominus ad discipulos: *Cavete, ait, ne forte graventur corda vestra in vino et crapula* (Luc. xxi). Vino hominis sensus evertitur, pedes corruunt, mens vacillat, libido succenditur. Unde Apostolus clamat: *Et vinum, in quo est luxuria* (Ephes. v). Habet unusquisque suæ sententiæ potestatem. Ego Apostolum sequor, in vino esse luxuriam, in vino ebrietatem: ebrietatem autem et luxuriam inter carnis opera nominari. Nec ille potest negare, qui eisdem passionibus vincitur. Et licet me quidam in eo libro, quem de servanda virginitate conscripsi, reprehendendum putent, quod dixerim adolescentulas ita vinum debere fugere ut
D venenum, non me sententiæ pœnitebit. Opus quippe ibi magis vini, quam Dei a nobis creatura damnata est: et licentiam tulimus virgini proprio ætatis calore fervente, ne sub occasione parum bibendi plus biberet et periret; alioquin sciebamus et in Christi sanguine vinum consecrari; Timotheo vinum, ut biberet, imperatum (I Tim. v). Ebrietas autem tam ex vino quam ex cæteris bibendi generibus, quæ vario modo conficiuntur, potest accidere, ex quo et de sancto dicitur: *Vinum et siceram non bibet* (Luc. i): siceram interpretatur ebrietas. Et ne quis vinum non bibens, aliud sibi putaret bibendum, exclusa causatio est, dum omne quod inebriare potest, cum vino pariter aufertur. Quinta decima, quæ et extre-

ma inter carnis opera, comessatio est. *Manducavit A* populus et bibit, et surrexerunt ludere (I Cor. x, Exod. xxxii). Semper ebrietati juncta luxuria est. Pulchre quidam non ignobilis orator, cum ebrium de somno scriberet excitatum ait : *Nec dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat.* Qua sententia expressit quodammodo nec mortuum eum fuisse, nec vivum. Longum erat universa carnis opera replicare, et catalogum facere vitiorum. Uno igitur omnia sermone conclusit dicens : *et his similia.* Quæ utinam tam facile vitare possemus, quam facile intelligimus. *Prædico, inquit, vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Ubi antea prædixerat : *Non regnet, inquit, peccatum in mortali vestro corpore ad obediendum desideriis ejus (Rom. vi).* Peccatum omnes istas species habet, in quibus nunc discriminandis plus forsitan, quam oportuit, immorati sumus. Ergo in anima, in qua peccatum regnavit, non potest Dei regnare regnum. Quæ enim participatio justitiæ et iniquitatis? quæ communicatio luci ad tenebras? qui consensus Christo cum Belial? (II Cor. vi.) Et putamus nos regnum Dei consequi, si a fornicatione et idololatria et veneficiis immunes simus? Ecce inimicitia, contentio, ira, rixæ, dissensio, ebrietas quoque et cætera, quæ parva arbitrabamur, excludunt nos a regno Dei. Nec refert uno quis a beatitudine excludatur, an pluribus, cum omnia similiter excludant. In Latinis codicibus adulterium quoque et impudiciæ et homicidia in hoc catalogo vitiorum scripta referuntur. Sed sciendum non plus quam quindecim carnis opera numerata, de quibus et disseruimus. (Aug.) Agunt autem hæc, qui cupiditatibus carnalibus consentientes facienda esse decernunt, etiamsi ad implendum facultas non datur. Cæterum qui tanguntur hujusmodi motibus, et immobiles et in majore charitate consistent, non solum non eis exhibentes membra corporis ad male operandum, sed neque nutu consensionis ad exhibendum consentientes, non hæc agunt, et ideo regnum Dei possidebunt. Non enim jam regnat peccatum in eorum mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus, quamvis habet in eorum mortali corpore peccatum, nondum extincto impetu consuetudinis naturalis, qua mortaliter nati sumus, et propriæ vitæ nostræ, cum et nos ipsi peccando anximus quod ab origine peccati humani damnationisque trahebamus. Aliud est enim non peccare; aliud non habere peccatum. Nam in quo peccatum non regnat, non peccat, id est, qui non obedit desideriis ejus. In quo autem non existunt omnino ista desideria, non solum non peccat, sed etiam non habet peccatum. Quod etiamsi ex multis partibus in ista vita possit effici, ex omni tamen parte, non nisi in resurrectione carnis atque commutatione sperandum est. Potest autem movere quod ait: *Quæ dico vobis, sicut prædixi : quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt,* si quaeratur, ubi ista prædixerat, nam in hac Epistola non invenitur. Ergo aut præsens cum, esset, hoc prædixerat, aut cognoverat,

pervenisse ad illos Epistolam, quæ missa est ad Corinthios. Ibi enim sic ait : *Nolite errare : neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt (I Cor. vi).* Hic ergo cum enumerasset opera carnis, quibus clausum est regnum Dei, subiecit etiam opera spiritus quod spiritus fructus vocat.

Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, patientia, continentia : adversus hujusmodi non est lex. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis (Ambr.). Non dixit opera spiritus charitas est, sed fructus spiritus. Lex enim spiritus, hæc, quæ supra memoravit, fructificat, ut ex his hæreditas regni cælorum quaeratur. Qui enim Christo devoti sunt, hos dicit Christos, id est, unctos. Hi carnem, id est, mundum crucifigunt, quando hæc, ex quibus errores oriuntur, condemnant, hunc sensum et Joannes apostolus secutus ait : *Nolite diligere hunc mundum, neque ea quæ in hoc mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in illo, quia omne quod in hoc mundo est, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum (I Joan. ii).* Qui ergo mundum, et quod in mundo est, non concupiscit, hic carnem crucifigit. Neque enim corpori humano hæc vitia ascribenda sunt, id est, idololatria, veneficia, hæreses, invidiæ, inimiciæ, iræ, rixæ et talia; sed ideo carnalia dicuntur, quia ex parte mundi sunt, sicut supra memoravi. Interea non amplius quam decem res posuit, quas fructus spiritus significat, ut in his omnia complexus videatur secundum tabulas testamenti Dei, in quibus non amplius quam decem verba mandatorum tradita sunt. (Hieron.) Et quæ alia inter fructus spiritus debuit tenere primatum, nisi charitas, sine qua virtutes ceteræ non reputantur esse virtutes, et ex qua nascuntur universa quæ bona sunt, siquidem et in lege et in Evangelio ipsa obtinet principatum : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua, et diliges proximum tuum tanquam teipsum.* Quantis bonis referta sit charitas, et supra breviter perstrinximus, et nunc vel parum dixisse sufficiat, quod dilectio non quaerit quæ sua sunt, sed quæ aliena. Et quamvis suo quis vitio inimicus sit diligenti, et tranquillitatem ejus ad odiorum fluctus concitare nitatur; tamen ille nunquam turbatur, nunquam creaturam Dei odio dignam æstimat : *charitas enim operis multitudinem peccatorum (I Petr. iv).* Illud quoque quod a Salvatore dicitur : *Non potest arbor bona fructus afferre malos, neque arbor mala fructus afferre bonos (Matth. vii),* non tam de hominibus, quam de fructu carnis et spiritus arbitror pronuntiatum, quia nec spiritus unquam potest ea vitia, quæ in carnis operibus numerata sunt, facere : nec caro his fructibus, qui oriuntur spiritu redundare. Potest autem fieri, per negligentiam possidentis, ut spiritus qui versa-

tur in homine fructus non habeat suos : et e contrario caro operibus suis mortificatis peccare desistat ; non tamen illo usque procedunt, ut et neglecta arbor spiritus, opera carnis afferat, et arbor carnis exulta, fructus germinet spirituales. In secundo spiritualium fructuum loco gaudium positum est, quod Stoici quoque, qui distinguunt inter verba subtilius, aliud quid esse æstimant quam lætitiā. Gaudium quippe esse aiunt elationem animi super his quæ digna sunt exsultantis : lætitiā vero effrenatam animi elationem, quæ modum nesciat, et in his quoque quæ vitio sint mista, lætetur. Alii e regione gaudii voluptatem ponunt : non hanc quæ corpus ad libidinem concitat, titillat sensus, dulci blanditur affectu ; sed aliam huic *ἡμωσύον*, quæ sine moderatione et ullo decore lætitiæ in risu exaltat vocem suam. Quod si verum est, et eorum inter verba distinctio non fallit et fallitur, consideremus ne forsitan idcirco dictum sit : *Non est gaudere impiis, dicit Dominus (Isa. XLVIII)*. Simul autem et illud notandum, quod post dilectionem gaudium sequitur. Qui enim diligit quempiam, semper in ejus felicitate lætatur ; et si eum viderit aliquo errore deceptum et peccatorum lubrico concidisse, dolebit quidem et erueri festinabit ; sed non poterit gaudium mutare tristitia, sciens nullam rationabilium creaturarum apud Deum perire perpetuo. Tertiū fructus spiritus, est pax, a qua Salomon quoque, qui in typo Christi præcessit, nomen accepit ; et de Ecclesia Psalmista canit : *Factus est in pace locus ejus (Psal. LXXV)* ; et inter octo Evangelii benedictiones scribitur : *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (Matth. v)*. In primo etiam Graduum psalmo cantatur : *Cum his qui oderant pacem eram pacificus (Psal. CXIX)*. Nec putemus pacem tantum in eo esse querendam, si cum alio non jurgemur : sed tunc pax Christi, hoc est, hæreditas nostra nobiscum est, si tranquilla mens nullis passionibus perturbetur. Post pacem sequitur longanimitas sive patientia, quia utroque modo *μακροθυμία* possumus interpretari. Huic contraria est pusillanimitas, de qua scribitur : *Pusillanimus vehementer insipiens. Qui vero patiens est, et universa sustentat, vir sapiens. Et cum ἡντάρων multum sapiens appellatur. Ut in Proverbiis quoque scriptum est : Longanimus vir multus in prudentia*. Benignitas etiam sive suavitas, quia apud Græcos *χρηστότης* utrumque sonat, virtus est lenis, blanda, tranquilla, et omnium bonorum apta consortio, invitans ad familiaritatem sui, dulcis alloquio, moribus temperata. Denique et hanc Stoici ita definiunt : Benignitas est virtus sponte ad benefaciendum exposita. Non multum bonitas a benignitate diversa est, quia et ipsa ad benefaciendum videtur exposita. Sed in eo differt, quia potest bonitas esse tristior, et fronte severis moribus irrigata, bene quidem facere et præstare quod poscitur, non tamen suavitas esse consortio, et sua cunctos invitare dulcedine. Hanc quoque sectatores Zenonis ita definiunt : Bonitas est virtus quæ prosit : ex qua oritur utilitas ; aut virtus propter semetipsam ; vel

A affectus, qui fons sit utilitatum. Inter fructus spiritus septimum et sacratiorem locum fides possidet, quæ etiam alibi inter tres ponitur, spes, fides, charitas. Nec mirum si spes in hoc catalogo non referatur, cum in fide sit quod speratur, et ita eam Apostolus ad Hebræos scribens definiat : *Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum necdum apparentium*. Siquidem id quod speramus esse venturum, et necdum est in præsentī ; fide possidemus, sperantes nos tenere quod credimus. Queritur quoque, quomodo fides in charitate sit posita. Qui diligit, nunquam se lædi æstimat, nunquam aliud, nisi quod diligit et diligitur, suspicatur ; cum autem dilectio procul abfuerit, et fides pariter abscedit. Post fidem mansuetudo numeratur, quæ adversa B est iræ, rixis, dissensionibus, et nunquam ad sui contraria provocatur, vere de bona spiritus arbore, bonos fructus et germinans. Per hanc famulus Dei Moyses testimonium Scripturæ meruit accipere, dicentis : *Moyse mansuetus erat plus quam omnes homines super terram (Num. XII)*. Super terram, inquit ; super eos enim, qui facie ad faciem Deum videbant, esse non poterat ; quia multa sæpe compellimur per carnis facere infirmitatem. De David quoque, licet multi de Domino nostro æstiment prophetatum, quod nos etiam non negamus, Spiritus sanctus in typo venturi canit : *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus (Psal. CXXXI)*. Cujus mansuetudo adversus Saul, Absalon et Semei, vel maxime clarui, cum alius eum vellet occidere ; alius res novas molitus fraudare imperio niteretur ; alius lapides in eum jaciens, et pulverem ventilans clamaret et diceret : *Egredere, egredere, vir inique (I Reg. XIX et seq. ; II Reg. XV, XVI)*. Extrema continentia in fructibus spiritus collocatur : quam non solum in castitate debemus accipere, sed etiam in cibo et potu, in ira quoque et vexatione mentis et detrahendi libidine. Inter modestiam autem et continentiam hoc interest, quod modestia in viris perfectis est, consummatæque virtutis, de quibus Salvator ait : *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. v)*. Et de se ipso : *Discite a me quoniam mitis sum et humilis corde (Matth. XI)*. Continentia vero in via quidem virtutis est, sed necdum pervenit ad calcem : quia cupiditates adhuc in ejus, qui se continet, cogitatione nascuntur, et mentis pollunt principale, licet non superent, nec ad opus pertrahant cogitantem. Non solum autem in desideriis, et cupiditate continentia necessaria est ; sed etiam in tribus reliquis perturbationibus, dolore scilicet, lætitiā et timore. Adversus hujusmodi fructus spiritus non est lex. *Justo quippe lex non est posita, iniquis autem et non subjectis, impiis et peccatoribus (I Tim. I)*. Lex mihi dicit : « Non adulterabis, non occides, non falsum testimonium dices, non fraudabis, non desiderabis aliena, non pejerabis, non furaberis. » Si hæc omnia fructu in me spiritus charitate regnante non facio, superflua mihi sunt præcepta legis. Denique et sapientes mundi de philosophia, sic

opinati sunt, ut quod leges publice facere homines necessitate compellunt, hoc illa persuadeat fieri voluntate. (*Aug.*) Regnant ergo spirituales isti fructus in homine, in quo peccata non regnant: regnant autem ista bona, si tantum delectant ut ipsa teneant animum in tentationibus, ne in peccati consensionem ruat. Quod enim amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est, ut, verbi gratia, occurrat forma speciosæ feminæ, et movet ad delectationem fornicationis: sed si plus delectat pulchritudo illa intima et sincera species castitatis per gratiam quæ est in fide Christi, secundum hanc vivimus, et secundum hanc operamur; ut, non regnante in nobis peccato ad obediendum desideriis ejus, sed regnante justitia per charitatem cum magna delectatione faciamus quicquid in ea Deo placere cognoscimus. Quod autem de castitate et de fornicatione dixi, hoc de cæteris intelligi volui. Recte igitur fornicationi opponitur charitas, in qua sola est custodia castitatis. Immunditiæ autem sunt omnes perturbationes, de illa fornicatione conceptæ, quibus gaudium tranquillitatis opponitur. Idolorum autem servitus, ultima fornicatio est animæ, propter quam etiam bellum adversus Evangelium cum reconciliatis Dei furiosissimum gestum est, cujus reliquæ, quamvis contritæ sint diu, adhuc tamen recalent. Huic itaque pax contraria est, qua reconciliamur Deo, eademque pace etiam cum hominibus custodita, veneficiorum, inimicitarum, contentionum, æmulationum, animositatum dissensionumque vitia sanantur in nobis: ut autem in aliis, inter quos vivimus, justa moderatione tractentur, et ad sustinendum longanimitas, et ad curandum benignitas, et ad ignoscendum bonitas militat. Jam vero hæresibus fides, invidiæ mansuetudo, ebrietatibus et comessionibus continentia reluctatur. Ne quis sane arbitretur hoc esse invidiam, quod est æmulatio; vicina enim sunt, et propter ipsam vicinitatem plerumque utrumlibet horum pro altero, vel æmulatione pro invidia, vel invidia pro æmulatione ponitur. Sed quia utrumque hic locis suis dictum est, utique distinctionem de nobis flagitant. Nam æmulatio est dolor animi, cum alius pervenit ad rem quam duo, pluresve appetebant, et nisi ab uno haberi non potest: istam sanat pax, qua id appetimus quod omnes qui appetunt, si assequantur, unum in eo fiunt. Invidia vero dolor animi est, cum indignus videtur aliquid assequi, etiam quod tu non appetebas: hanc sanat mansuetudo, cum quisque ad iudicium Dei se revocans, non resistit voluntati ejus et magis ei credit recte factum esse, quam sibi, quod putabat indignum. Crucifixerunt autem carnem suam cum passionibus et concupiscentiis, sicut in consequentibus dicit, qui sunt in Christo Jesu. Unde autem crucifixerunt, nisi timore illo casto permanente in sæculum sæculi, quo cavemus offendere illum, quem toto corde, tota anima, tota mente diligimus? Non enim hoc

A timore timet adultera, ne custodiatur a viro, quo timet casta ne deseratur: illi tristis est præsentia viri, huic absentia. Et ideo timor ille corruptus est, et transire non vult hoc sæculum: iste autem castus permanet in sæculum sæculi. De quo timore crucifigi optat propheta cum dicit: *Confige clavis a timore tuo carnes meas* (*Psal. cxviii*). Ista crux est, de qua Dominus dicit: *Tolle crucem tuam et sequere me* (*Marc. viii*). [*Hieron.*] Igitur si corpora nostra membra Christi sunt, consequenter et caro nostra caro Christi est, quam crucifigimus, mortificantes per eam super terram fornicationem, immunditiam, passionem, desiderium malum, et avaritiam: et de nobis in laude nunc ponitur, qui Christi Jesu carnem crucifixerunt cum vitiiis et concupiscentiis, et semper mortificationem Jesu circumferimus in corpore nostro, ut et vita ejus manifestetur in carne nostra. Non modici autem laboris est, sic in presenti sæculo vivere, ut jam nunc vita Jesu manifestetur in carne nostra. Ita enim vivificabuntur et mortalia corpora nostra per inhabitantem in nobis spiritum. Pene oblitus sum interpretationis secundæ. Prædixeram enim omnia, quæ sequuntur, ad legem et ad circumcisionem esse referenda. Sensus itaque iste est: In quibus est fructus spiritus, charitas, gaudium et reliqua, hi corpoream Scripturæ intelligentiam, quæ nunc caro Christi appellatur, crucifixerunt cum passionibus ejus et desideriis, quæ generant parvulis atque lætantibus fomenta vitiorum. Crucifixit talem Christi carnem, qui non juxta carnem historiæ militat, sed spiritum allegoriæ sequitur prævantem. (*Aug.*) Congruit nostræ devotioni, ut qui Domini crucifixi passionem jam propinquantem celebraturi sumus, reprimeदारum carnalium voluptatum crucem nobis ipsi faciamus, sicut dicit Apostolus: *Qui autem Christi sunt, carnem crucifixerunt cum passionibus et concupiscentiis*. In hac quidem cruce per totam istam vitam, quæ in mediis tentationibus ducitur, perpetuo debet pendere Christianus. Non enim est in hac terra tempus eveleendi clavos, de quibus in psalmo dicitur: *Confige clavis a timore tuo carnes meas* (*Psal. cxviii*): carnes sunt carnales concupiscentiæ, clavi sunt præcepta justitiæ; his illas timor Dei configit, qui nos illi acceptabilem hostiam crucifigit. Unde item dicit Apostolus: *Obsecro itaque vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem* (*Rom. xii*). — [*Greg.*] Qui autem sunt, inquit, Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiiis et concupiscentiis. Cum vitiiis quippe et concupiscentiis carnem crucifigimus, si sic gulam restringimus, ut jam de mundi gloria nihil quæramus. Nam qui corpus macerat, sed honoribus anhelat, crucem carni intulit, sed mundo per concupiscentiam pejus vivit; quia sæpe per sanctitatis imaginem locum regiminis indignus assequitur, quem nisi aliquid in se virtutis ostenderit, nullo percipere

labore mereretur, sed transit, quod delectabiliter A
obinet, et pœnaliter, quod sequitur, manet.

CAPUT VI.

*Monot Apostolus Galatas ad mutuam supportationem,
et confirmat dicta de cessatione legalium.*

Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. Non
efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocan-
tes, invicem invidentes. (Amb.) Hoc dicit, quia si
bene et honeste vivimus, bonos debemus habere
et mores; hoc est enim spiritu vivere, inconta-
minatam vitam habere; et sic spiritu ambulamus,
si paci studeamus; hæc enim parit charitatem.
Inanis autem gloria est velle vincere, ubi præ-
mium non est; ut quis studium non habeat con-
tentionis, sciens quia hæc generant discordias
et lites: *Servum autem*, inquit, *Domini non*
oportet litigare (II Tim. II). Bonæ enim vitæ
fructus aridos facit, perdens spem promissam cas-
tæ conversationis: bona enim et casta vita mor-
ibus ornanda est, et benevolentia locupletanda.
(Hieron.) « Si vivimus spiritu, spiritui obtemperemus. » Utamur hoc testimonio adversus eos qui no-
lunt Scripturas spiritaliter intelligere. Quis est au-
tem qui vivit spiritu, nisi absconditus homo no-
ster, qui et juxta carnem interdum solet vivere?
Sed cum spiritu vixerit, spiritu ambulat: cum in
carne voluerit ambulare, vivens mortuus est. Vir
perfectus in Christo, semper vivit in spiritu: spi-
ritui obedit, nunquam vivit in carne. Contra, qui
se totum carni dedit, et passionibus deputavit,
nunquam vivit in spiritu. Inter hos medii sunt,
quos nec spiritales possumus appellare, nec car-
nales; sed qui, inter virtutes et vitia fluctuantes,
nunc ad meliora retrahuntur et spiritus sunt; nunc
carnis lubrico supplantantur, et caro sunt. *Non effi-*
ciamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes,
invicem invidentes. Unum verbum apud Græcos *ἐ-*
νόδοξον, trium verborum circuitu Latinus interpret
expressit. Quantas autem habeat definitiones et
significantias gloria, et philosophorum innumera-
biles libri, et Ciceronis duo volumina, quæ de
gloria scripsit, indicio sunt. Verum nos, quia
non verborum etymologias, sed Scripturæ sensum
disserere conamur, ita hunc locum cum superio-
ribus copulabimus: Si spiritu vivimus, spiritui ob-
temperemus, nequaquam per legem, sed per cha-
ritatem nobis invicem servientes: non debemus de
Scripturarum interpretatione contendere, et di-
cere: Circumcisio melior est. Non, sed præputium.
Contemnenda historia, et allegoria sequenda, imo
allegoria vana est, et umbratica, et nullis veri-
tatis fulta radicibus. Unde evenit ut invicem na-
scentur invidia. « Excludere enim, ait, vos volunt,
ut illos æmulemini, » non tam veritatem legis vo-
lentes docere, quam vincere. Ne autem penitus
verbum gloriæ prætermittamus intactum, suas
philosophis ineptias relinquentes, de Scripturis

aliqua retractemus. Opinionem vulgi, et laudem
hominum favore quæsitam, gloriæ nomen sonat,
ubi dicitur: *Omnia autem faciunt, ut ab hominibus*
glorificentur (Matth. XXII); et alibi: *Quomodo pote-*
stis credere, gloriam ab invicem quærentes? (Joan. V.)
Porro in bonam partem in eodem loco, et gloriā
ab eo, qui solus est, non quærentes, ex quo in-
telligimus idem verbum nunc virtutem significare,
nunc vitium. Si ab hominibus quæro gloriā,
vitium est: si a Deo, virtus æst, qui et ad ve-
ram nos gloriā cohortatur dicens: *Eos autem*
qui me glorificant, glorificabo (I Reg. II). —
(Aug.) *Non efficiamur, inquit, inanis gloriæ cu-*
pidi, invicem invidentes, et invicem provocantes.
Prorsus magnifice et omnino divino ordine, postea-

quam eos instruxit adversus illos, a quibus in
servitutem legis seducebantur, hoc in eis cavet,
ne instructiones facti et volentes jam calumniis
carnalium respondere, contentionibus studeant, et
appetitu inanis gloriæ, legis oneribus non ser-
vientes, vanis cupiditatibus serviant. Nihil autem
sic probat spiritalem virum, quam peccati alieni
tractatio, cum liberationem ejus potius quam in-
sultationem, potiusque auxilia quam convicia me-
ditatur, et quantum facultas tribuitur suscipit; et
ideo dicit: *Fratres, etsi præoccupatus fuerit homo*
in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instruite hu-
jusmodi in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et
tu tenteris: alter alterius onera portate. Nihil enim ad
misericordiam sic inclinat, quam proprii periculi co-
gitatio: ita eos nec deesse voluit fratrum corre-
ptioni; nec studere certamini. Multi enim homi-
nes cum a somno excitantur, litigare volunt; aut
rursus dormire, cum litigare prohibentur. Pax igitur
et dilectio et communis periculi cogitatio in
corde reservetur. Modus autem sermonis, sive acrius
sive blandius proferatur, sicut salus ejus, quem
corrigis, videtur postulare, moderandus est. Nam
et alio loco dicit (*II Tim. II*): *Servum autem*
Christi litigare non oportet, sed mitem esse ad omnes,
docibilem, patientem. Et ne quisquam ex eo putet
cessandum sibi esse a correptione erroris alterius,
inde adjungitur: *In modestia corripientem diversa*
sentientes. Quomodo in modestia? quomodo corri-
pientem? nisi cum lenitatem corde retinemus et
aliquam medicamentum acrimoniam verbo correptionis
aspergimus. Nec aliter accipiendum video, quod
in Epistola positum est: *Prædica verbum, insta*
opportune, importune, argue, hortare, increpa in
omni longanimitate et doctrina (II Tim. IV). Importu-
nitas enim opportunitati utique contraria est, ne-
que omnino ullum medicamentum sanat, nisi quod
opportune adhibueris. Quanquam et sic possit dis-
tingui, *insta opportune*, ut alius sensus sit: *im-*
portune argue, deinde cætera contextantur: *hortare,*
increpa cum omni longanimitate et doctrina, ut tunc
opportunos sentiaris, cum instas ædificando, cum
autem destruis, arguendo, non cures etiamsi im-
portunus videaris, si hoc est talibus importunum:

ita duo quæ sequuntur, ad duo superiora pos-
sunt singillatim referri; *hortare*, cum importune
instas: *increpa*, cum importune arguis; deinde
cætera duo similiter, sed converso ordine refe-
runtur, cum *omni longanimitate* ad sustinendas in-
dignationes eorum, quos destruis, et *doctrina* ad
instruenda eorum studia, quos ædificas: tamen
etiãsi illo usitatore modo distinguatur, *insta op-
portune*, quod si hoc modo non proficis, *impor-
tune*, ita intelligendum est, ut tu opportunitatem
omnino non deseras, et sic accipias, quod dictum
est, *importune*, ut illi videaris importunus, qui
non liberet audit quæ dicuntur in eum. Tu ta-
men scias hoc illi esse opportunum, et dilectionem
curamque sanitatis ejus animo teneas mansueto et
modesto et fraterno. Multi enim postea cogitan-
tes, quæ audierint, et quam justa audierint, ipsi
se gravius et severius arguerunt. Et quamvis per-
turbatiores a medico viderentur abscedere, paula-
tim verbi vigore in medullas penetrante, sanati
sunt: quod non fieret, si semper expectaremus
periclitantem putrescentibus membris, quando eum
liberet aut uri aut secari; quod nec ipsi corporis me-
dici attendunt, qui terrenæ mercedis intuitu curant.
Quotus enim quisque reperitur, qui ferrum eorum
aut ignem non ligatus expertus sit? cum et illi rario-
res sint, qui volentes ligari fuerint. Plures enim
resistentes, et mori se malle clamantes, quam
illo curari modo, vix lingua ipsa eorum relicta li-
bera omnibus membris construxerunt [constrinxer-
unt]; neque ad suum, neque ad reluctantis, sed
ad ipsius artis arbitrium: quorum tamen vocibus
conviciisque dolentium nec commovetur curantis
animus, nec quiescit manus. Medicinæ autem cœ-
lestis ministri; aut per odiorum trabem cernere
stipulam in oculo fratris volunt, aut tolerabilius
mortem videre peccantis, quam verbum indignantis
audire: quod non ita accidisset, si tam sanum
animum curando alterius animo adhiberemus, quam
sanis manibus illi medici aliena membra pertra-
ctant. Nunquam itaque alieni peccati objugandi
suscipiendum est negotium, nisi cum internis inter-
rogationibus examinantes nostram conscientiam, li-
quido nobis coram Deo responderimus, dilectione
nos facere. Quod si convicium vel minæ, vel etiam
persecutiones ejus, quem argueris, laceraverunt ani-
mum, si adhuc ille per te sanari posse videbitur,
nihil respondeas donec saneris prior, ne forte car-
nalibus motibus tuis ad nocendum consentias, et
exhibeas linguam tuam arma iniquitatis peccato,
ad reddendum malum pro malo, aut maledictum
pro maledicto. Quidquid enim lacerato animo di-
xeris, punientis est impetus, non charitas corri-
gentis. Dilige et dic quod voles: nullo modo ma-
ledictum erit quod specie maledicti sonuerit, si
memineris senserisque te in gladio verbi Dei li-
beratorem hominis esse velle ab obsidione vitio-
rum. Quod si forte, ut plerumque accidit, dile-
ctione quidem talem suscipis actionem et ad eam

A cordis dilectione accedis, sed inter agendum sub-
repserit aliquid, dum tibi resistitur, quod te au-
ferat ab hominis vitio persequendo et ipsi homini
faciat infestum, postea te lacrymis lavantem hu-
jusmodi pulverem, multo salubrius meminisse oport-
tebit, quia non debeamus super aliorum superbire
peccata, quando in ipsa eorum objugatione pec-
camus, cum facilius nos ira peccantis iratos, quam
misericordia misericordes facit. (Greg.) *Alter*, inquit,
alterius onera portate. Quia Veteris Testamenti custo-
dia timorem habeat, non potuit apertius significari
Novi Testamenti donum esse charitatem, quam hoc
loco, ubi Apostolus dicit: *Invicem onera vestra por-
tate, et sic adimplebitis legem Christi*. Hanc enim le-
gem Christi dicere intelligitur, qua ipse Dominus
præcepit, ut invicem diligamus; tantum in ea sen-
tentia præcepit pondus constituens, ut diceret: *In
hoc cognoscite, quoniam discipuli mei estis, si vos
diligatis* (Joan. xiii). Hujus autem dilectionis offi-
cium est, *invicem onera vestra portate*. Sed hoc offi-
cium non est sempiternum: perducet sane ad bea-
titudinem sempiternam, in qua nulla erunt onera
nostra, quæ invicem portare jubemur. Lex etenim
Christi, quid congruentius intelligi quam charitas
poteat, quam tunc vere perficimus, cum fraterna
onera ex amore toleramus? Sed hæc eadem lex mul-
tiplex dicitur, quia studiosa sollicitudine charitas ad
cuncta virtutum facta dilatatur: quæ a duobus qui-
dem præceptis incipit, sed sese ad innumera exten-
dit. Hujus namque legis initium dilectio Dei est ac
C dilectio proximi. Sed Dei dilectio per tria distingui-
tur: qua ex toto corde et ex tota anima, et ex tota
fortitudine diligere conditor jubetur. Qua in re notan-
dum est, quod divinus sermo, cum Deum diligere præ-
cipit, non solum narrat ex quo, sed etiam informat
ex quanto, subjungit ex toto, ut videlicet qui perfecte
Deo placere desiderat, sibi met de se nihil relinquat.
Proximi autem dilectio ad duo præcepta derivatur,
cum et per quemdam justum dicitur: *Quod ab alio tibi
odis fieri, vide ne tu alteri facias* (Tob. iv), et per se-
metipsam Veritas dicit: *Quæ vultis ut faciant vobis
homines, et vos facite illis* (Luc. vi). Quibus duobus
scilicet utriusque Testamenti mandatis per unum ma-
litia compescitur, per aliud benignitas prærogatur,
ut malum, quod pati non vult quisque non fa-
ciens, cesset a nocendi opere; et rursus bonum,
quod sibi fieri appetit impendens, erga utilitatem
se proximi exerceat ex benignitate. Sed hæc ni-
mirum duo, cum sollicita intentione cogitantur,
cor ad innumera virtutum ministeria tenditur, ne
vel ad inferenda quæ non debet desideris in-
quieta mens inferveat, vel erga exhibenda quæ
debet otio resoluta torpescat. Nam cum cavet al-
teri facere quod nequaquam vult ab altero ipsa
tolerare, sollicita se intentione circumspicit, ne
superbia elevet usque ad despectum proximi et ani-
mum deficiens exaltet: ne ambitio cogitationem
laniet, cumque hanc ad appetenda aliena dilatat,
angustet: ne cor luxuria polluat, et subiectum

desideriis per illicita corrumpat: ne ira exasperet, et usque ad proferendam contumeliam inflammet: ne invidia mordeat, et alienis felicitatibus æmula, sua se face consumat: ne immoderate linguam loquacitas protrahat, eamque usque ad lasciviam obsecrationis extendat: ne odium malitia excitet, et os usque ad jaculum maledictionis irritet. Rursum cum cogitat, ut ea alteri faciat, quæ ipse sibi fieri ab altero exspectat, pensat nimirum, ut malis bona, et bonis meliora respondeat, ut erga procaces mansuetudinem longanimitatis exhibeat: ut malitiæ peste languentibus gratiam benignitatis impendat, ut discordes pace uniat, ut concordēs ad concupiscentiam veræ pacis accingat, ut indigentibus necessaria tribuat, ut errantibus viam rectitudinis ostendat, ut afflictos verbo et compassione muleat, ut accensos in hujus mundi desiderii increpatione restringat, ut minas potentium ratiocinatione mitiget, ut oppressorum angustias, quantum prævalet, sublevet: ut foris resistentibus opponat patientiam; ut intus superbientibus exhibeat cum patientia disciplinam; ut erga errata subditorum sic mansuetudo zelum temperet, quatenus a justitiæ studio non enervet: sic ad ultionem zelus ferveat, ne tamen pietatis limitem fervendo transcendat; ut ingratos beneficiis ad amorem provocet, ut gratos quosque ministeriis in amore servet, ut proximorum mala, cum corrigere non valet, tacuit, utque cum corrigi loquendo possunt, silentium consensum esse pertimescat; ut sic ea quæ tacet, toleret, ne tamen in animo virtus doloris occultet: ut sic malevolis munus benignitatis exhibeat, ne tamen per gratiam a jure rectitudinis excedat, ut cuncta proximis, quæ prævalet, impendat, sed hæc impendendo non tomeat, ut sic in bonis, quæ exhibet, tumoris præcipitum paveat, ne tamen a boni exercitio compestat: ut sic, qui possidet, tribuat, quatenus quanta sit largitas remunerantis attendat: ne cum terrena largitur, suam plus quam necesse est laudem cogitet, et in oblatione maneris hilaritatis lumen tristitia obscuret. Bene ergo lex Dei multiplex dicitur, quia nimirum cum una eademque sit charitas, si mentem plene ceperit, hanc ad innumera opera multiformiter accendit. Cujus diversitatem breviter exprimimus, si in electis singulis bona illius perstringendo numeremus. Hæc namque per Abel et electa Deo munera obtulit, et fratris odia non reluctando toleravit (*Gen. iv*). Hæc Enoch et inter homines vivere spiritaliter docuit, et ad sublimem vitam ab hominibus etiam corporaliter abstraxit (*Gen. v*). Hæc Noe, despectis omnibus, solum Deo placabilem ostendit, atque in arcæ fabricam studio longi laboris exercuit, et mundo superstitem pio opere exercendo servavit (*Gen. vi*). Hæc per Sem et Japheth humiliter verecunda patris erubuit, et superjecto dorsis pallio, ea, quæ non videbat, abscondit (*Gen. ix*). Hæc Abraham dexteram, quia ad mortem filii obediendo extulit, hunc prolis innumeræ, gentium patrem fecit (*Gen. xxi*). Hæc Isaac mentem, quia semper ad munditiam tenuit,

caligantibus ætate oculis, ad videnda longo post ventura dilatavit (*Gen. xxvii*). Hæc Jacob compulsi et amissum bonum filium medullitis gemere, et pravorum filiorum præsentiam subjecta humilitate tolerare (*Gen. xxxvii*). Hæc Joseph docuit a fratribus venundatum, et libertate animi infracta servitium perpetui, et eisdem post fratribus mente non elata principari (*Gen. xlii et seqq.*). Hæc Moysen, delinquentem populo, et usque ad petitionem suæ mortis in precibus prostravit (*In Exod.*): sic quoque ad interfectionem populi per zeli studium erexit, ut et pro pereunte plebe sese morti objiceret, et contra peccantem protinus vice Dei irascentis sæviret. Hæc Phinees brachium in ultionem peccantium erexit, ut arrepto gladio coeuntes transfigeret, et iram Domini iratus placaret (*Num. xxv*). Hæc Josue exploratorem docuit, ut et prius contra falsilique cives veritatem verbo defenderet, et hanc postmodum gladio contra hostes allegaret (*Josue ii et seqq.*). Hæc Samuel et in principatu humilem præbuit, et integrum in dejectione servavit, qui cum persequentem se plebem diligeret, ipse sibi testimonium extitit, quia culmen, ex quo dejectus est, non amavit (*I Reg. iii*). Hæc David ante iniquum regem et humilitate commovit ad fugam, et pietate replevit ad veniam, qui persecutorem suum et timendo fugit ut dominum, et tamen cum potestatem ferendi reperit, non agnovit inimicum (*I Reg. xxiv et alibi*). Hæc Nathan et contra peccantem regem in auctoritatem libere increpationis sustulit, et cum regis culpa deesset, in petitione humiliter stravit (*II Reg. xii seqq.*). Hæc per Isaiam nuditatem carnis in prædicatione non erubuit (*Isa. xx*), et subducto carnali velamine ad mysteria superna penetravit. Hæc Eliam, quia fervoris zelo vivere spiritaliter docuit, ad vitam quoque et corporaliter abstraxit (*IV Reg. ii*). Hæc Eliseum, quia magistrum diligere simpliciter instituit, magistri spiritu dupliciter implevit (*Ibid.*). Per hanc Jeremias, ne in Ægyptum populus descenderet, restituit; sed tamen et inobedientes diligens, quæ descendere prohibuit et ipse descendit (*Jer. xlii*). Hæc Ezechielem, quia prius a terrenis desideriis sustulit, post per cinctum capitis in aere libavit (*Ezech. viii*). Hæc in Daniele, quia a regis dapibus gulam compescuit, ei et esurientium ora leonum clausit (*Dan. xiv*). Hæc tribus pueris, quia in tranquillitate positis incendia vitiorum subdidit, tribulationis tempore et flammam in fornace temperavit (*Dan. iii*). Hæc in Petro et minis terrentium principum fortiter restitit, et in circumcisione submovenda minorum verba humiliter audivit (*Act. v*). Hæc in Paulo et manus persequentium humiliter perulit, et tamen in circumcisionis negotio longe se imparis prioris sensum audenter increpavit (*Act. xv*). Multiplex ergo ista lex Dei est, quæ singulis rerum articulis non permutata congruit, et causis se variantibus non variata componit. (*Hier.*) Sciens Paulus ejus Dei esse se cultorem, qui nollet mortem peccatoris, sed penitentiam, et excepta Trinitate, omnem creaturam,

licet non peccet, tamen posse peccare. cum quoque, qui spiritualis est, cohortatur sui timore, ne peccet, manum porrigere corruenti. Et pulchre praeoccupatum in delicto hominem vocat, qui mori possit, ex ipso nomine fragilitatem conditionis ostendens, ut dignus sit venia, qui, velut homo errore deceptus et mersus in voraginem, seipsum sine auxilio et adiutore erigere non possit. Spirituali autem non additur homo: sed quasi Deo praecipitur, ut hominem praeoccupatum in delicto instruat, sive, ut melius habetur in Graeco, perficiat in spiritu lenitatis. Qui autem perficitur non ei desunt universa, sed aliqua. Denique si non peccatis pluribus, sed vitio aliquo praeoccupatus erravit, lenitatis spiritum et mansuetudinis in correctione peccantis spiritualis adhibeat, ne rigidus, ne iratus et tristis corrigere cupiat errantem, sed provocet eum spondens salutem, veniam reponitens: Christi testimonium proferat, quod gravi legis et peccatorum onere depressos, ad jugum suum suave, et leve invitet onus: ut discant, quia humilis sit et mitis, et mansuetus corde et inveniant requiem animabus suis (Matth. xi). Utamur hoc testimonio adversum haereticos, qui, diversarum fingentes fabulas naturarum, aiunt spiritalem bonam esse arborem, et non malos afferre fructus. Ecce Apostolus, cujus et ipsi auctoritatem sequuntur, dicit eos qui spiritales sunt posse peccare, si per altitudinem cordis sui inflentur et corrauant: quod et nos quoque fateamur, et χαίρου, spirituales fieri, si ad meliora vertantur. Opponi nobis potest illud, quod ad Corinthios scribitur: Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis? (I Cor. iv.) Si enim ibi ad peccatores non in spiritu mansuetudinis, sed in virga venire se dicit, quomodo nunc illis qui in aliquo peccato preventi fuerint, non virgam adhibet, sed spiritum mansuetudinis? Verum ibi ad eos dicitur, qui post peccatum non sentientes errorem suum, volebant majoribus subdi, et poenitentia corrigi. Ubi vero peccator intelligens vulnus suum, tradit medico se curandum, ibi non est virga necessaria, sed spiritus lenitatis. Sed et illud forte quaeratur, quod si propterea instruere quis debeat peccatorem in spiritu lenitatis, quia consideret se, ne et ipse tentetur; ergo justus, qui de sua certus est mente, qui scit non posse se labi, non instruere debet peccatorem in spiritu lenitatis? Ad quod dicimus: Et si vicerit justus, sciens quanto labore superaverit, magis peccanti veniam largiatur. Nam et Salvator propterea tentatus est, juxta omnia nobis similis absque peccato (Hebr. iv), ut possit compati et condolare infirmitatibus nostris, suo doctus exemplo, quam difficilis sit in carne victoria. Si quis virgo ad senectam usque permanserit, ignoret ei, qui adolescentie quondam calore deceptus est, sciens quantis difficultatibus illam transierit aetatem. Si quis pro nominis confessione cruciatus, alium in tormentis viderit fidem denegare, compatiatur vulneribus negatoris, et non tam illum victum quam se vicisse miretur. Cautelam quoque scribentis attendit, quia non dixerit. Considerans te, ne

A et tu cadas; sed, ne et tu tenteris. Vinci quippe vel vincere, nonnunquam in nostra est potestate: ceterum tentari, in potestate tentantis est: si enim Salvator tentatus est, quis potest esse securus intentatum se vitae hujus maria transire? Qui putant Paulum juxta humilitatem et non vere dixisse: *Etsi imperitus sermone, non tamen scientia* (II Cor. xi), defendant hujus loci consequentiam. Debuit quippe secundum ordinem dicere: *Vos, qui spirituales estis, instruente hujusmodi in spiritu lenitatis, considerantes vosmetipsos, ne et vos tentemini, et non plarali inferre numerum singularem.* Hebraeus igitur ex Hebraeis et qui esset in vernaculo sermone doctissimus, profundos sensus aliena lingua exprimere non valebat; nec curabat magnopere de verbis, cum sensum haberet in tuto.

Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero. (Amb.) Verum est, nec latet quemquam, quia si actus nostros et mentem consideremus, nullis nos anteponimus, et nec facile quemquam judicamus: qui autem extollitur, quasi aliquid sit, errat: nescit enim quia de humilitate crescit. Verba enim et gesta Salvatoris ante oculos non habet, qui cum sit omnium Dominus, humiliavit se, ut nobis formam daret, quid sequi deberemus, si crescere velimus, et si nos erigeremus, inclinaremur, quod facit imperitia cordis inflati, ut apud homines commendatio videatur. Spemans enim et despiciens peccatores, justum se videri contendit, sicut et Phariseus ille quem Dominus denotat (Luc. xviii). Nunquid non vere hic imperitus est, qui praesentis gloriae cupidus est? Nunquid non vere de futuris desperat, qui mercedem iustitiae in praesenti vult consequi? Quare? Quia non est justus in opere, sed per fallaciam fingit iustitiam. Qui enim vult justus esse, alterum sibi praepoint, ut vere justus sit. Unusquisque enim plus mala sua scit, quam alterius. Unusquisque suam sarcinam portabit. Ad posterum hoc volumus inaelescere superbis, quia non conquinantur quis alieno peccato, dummodo dissentiat, ut nemo vereatur iungere se peccatori, aut accedentem ad se suscipere, ut eum lucretur. Nam si quis existimat se esse aliquid, cum nihil sit, se ipsum seducit. Hieron. Si quis non vult onera aliena portare, et immisericos quoque tantum opere et virtute contentus est, non quantum quae aliena sunt, sed quae sua, hoc est, sui tantum, amator, et non etiam Dei, ipse se seducit. Dupliciter autem legi potest atque distingui: Vel, si quis existimat se esse aliquid, cum nihil sit, vel ita: si quis existimat se esse aliquid, ut postea inferamus, cum nihil sit, ipse se seducit. Et magis in Graeco quam in Latino resonat ista distantia. Prioris distinctionis hic sensus est. Qui se aliquid existimat esse, et nihil est, ipse se decipit. Secundus sensus altior est, et qui nobis magis placet: Si quis existimat se esse aliquid, in eo quod se putat esse aliquid, et non ex elementis in proximum, sed ex suo opere

et labore se judicat, sua tantum virtute contentus, iste ex hac ipsa arrogantia nihil fit, et ipse se decipit, quod melius in Græco dicitur *παραπατάω*, hoc est, mentem suam decipit : pro quo Latinus posuit, *se ipse seducit*. Mentem autem suam decipit, qui se putat esse sapientem, et secundum Isaiam : *Sapiens in se est, et in conspectu suo intelligens*. Ad circumcisionem, et ad legem ita loci hujus connectitur intellectus : qui spiritalis est et misericordiam in proximum non habet, contemnens humilem, quia ipse sublimior est, ipse se decipit, nesciens hanc spiritus esse legem, ut nos invicem diligamus. *Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero*. Sensus istc est : Tu, qui te æstimas spiritalem, et de alterius infirmitate robustior es, non debes imbecillitatem jacentis, sed tuam fortitudinem considerare. Neque enim si alius perfecte non potest ad Christianismum a Judaismo transire, idcirco tu perfectus es Christianus ; sed si te propria conscientia non remordet, habes in temetipso gloriam, et non in altero. Athleta non ideo fortis est quia vincit infirmum, et languida adversarii membra superavit, sed si robustus est, et in sua fortitudine, non in infirmitate alterius gloriatur. Intelligi potest et aliter : Qui conscientiam habet operis boni et seipsum considerans opus suum non reprehendit, non debet de hoc apud alium gloriari, et laudem suam foras fundere, et communicare cum cunctis, et ex hominum querere favore jactantiam, sed in seipso habeat gloriam et dicat : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo*. Qui gloriam querit ab altero, huic nec mundus crucifixus est, nec crucifixus est ipse cum Christo : recepit quippe, quod querebat ab hominibus, mercedem suam. *Unusquisque enim onus suum portabit*. Videtur superioribus contraire, ubi ait : *Alter alterius onera portate*. Si enim onus suum unusquisque portabit, alter alterius onera portare non poterit. Sed videndum, quod ibi præceperit, ut peccantes in hac vita nos invicem sustentemus, et in præsentī sæculo alterutrum auxilio sinus : hic autem de Domini dicat in nos iudicio, quod non ex alterius peccato et comparatione deterioris, sed juxta nostrum opus, aut peccatores ab eo iudicemur, aut sancti, recipientemque portare onus suum. Obscure licet docemur per hanc sententiam novum dogma, quod latitat, dum in præsentī sæculo sumus, sive orationibus, sive consiliis invicem posse nos adjuvari : cum autem ante tribunal Christi venerimus, nec Job, nec Daniel, nec Noe rogare posse pro quoquam, sed unumquemque portare onus suum. (*Aug.*) Revocemur ad conscientiam, de qua dicit Apostolus : *Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ* (II Cor. i). Revocemur ad conscientiam, de qua dicit : *Opus autem suum probet unusquisque, et tunc in semetipso habebit gloriam, et non in altero*. Opus ergo suum probet quisque nostrum, utrum de vena charitatis emanet, utrum de radice dilectionis

A rami bonorum operum pullulent. *Opus autem suum probet unusquisque, ait, et tunc in semetipso gloriam habebit, et non in altero* non quando illi perhibet testimonium lingua aliena, sed quando perhibet conscientia propria. Interroga cor tuum, quid fecisti et quid ibi appetisti salutem tuam ad laudem hominum ventosam. Intus vide : nam homo judicare non potest quem videre non potest ; nisi oneris nomen sub diversis significationibus proculdubio putabis, eundem sibi in loquendo esse contrarium, et hoc in una sententia tam vicine positis verbis, qui cum paulo ante diceret, *alter alterius onera portate*, postea dixit, *unusquisque proprium onus portabit*. Sed alia sunt onera participandæ infirmitatis, alia reddendæ rationis Deo de actibus nostris : alia cum fratribus sustentanda communicantur, hæc propria ab unoquoque portantur.

Communicet autem is, qui catechizatur verbo, et qui se catechizat, in omnibus bonis. (Amb.) Hoc dicit, ut doctoribus audientes communicent in omnibus bonis. Si autem aliter agant, quam docent, in his illis non communicandum, sed dissentiendum, ut magis lex tibi dux sit, quam homo : sibi enim oberit, non tibi ; quia, quæ doceris, observas. (*Hieron.*) Marcion hunc locum ita interpretatus est, ut putaret fideles et catechumenos simul orare debere, et magistrum communicare in oratione discipulis ; illo vel maxime elatus, quod sequatur, *in omnibus bonis*. Cum utique, si de oratione fuisset sermo, non debuerit ei præcipi, qui catechizatur, sed ei qui catechizat, id est, non discipulo, sed magistro. Deinde etiam cætera, quæ sequuntur, cum ejus expositione non congruunt : *Quæ seminaverit homo, hæc et metet, et : Bonum autem facientes, non deficiamus : tempore enim suo metemus, non deficientes*. Sensus itaque iste est : Quia superius spiritalibus præceperat, ut eos, qui præoccupati fuerant in aliquo delicto, instruerent in spiritu lenitatis, et alter alterius onera portarent, adimplentes legem Christi, nunc e contrario his, qui adhuc imbecilliores et discipuli et carnales erant, imperat, ut quo modo ipsi a magistris spiritalia metunt, sic magistris carnalia præbeant, qui totos se divinæ eruditioni et studio tradentes vitæ hujus necessariis indigent, et fiat illud quod de manna scriptum est : *Qui multum, non abundavit, et qui modicum, non minoravit* (Exod. xvi). Bona autem in præsentī loco juxta vulgi consuetudinem, moremque communem, victum et vestitum, etc., quæ homines inter bona numerant, appellavit : *Habentes enim victum et vestitum, his contenti sumus*. Nec mirum, si Paulus ea quæ erant corpori necessaria boni appellatione signavit, cum etiam Salvator noster ad eos, qui necdum ad virtutum culmen ascenderant, sed adhuc humiliter incedebant, et sibi addi posebant fidem, dixerit : *Si ergo vos, cum mali sitis, scitis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater cælestis dabit bona petentibus se?* (Matth. vii). Ego puto et Job, cum ad uxorem, quasi unam de insipientibus mulieribus loqueretur, respectu ejus,

quæ ita putabat, de corporalibus divitiis locutum : *A Si bona accepimus de manu Domini (Job. i); et rursum de angustiiis et pressuris et tentatione, quæ victoriam ferant : Quare mala non sustineamus ? cum utique mala et bona, non in divitiis et pressuris, sed in virtutibus ponantur et vitiis : ut justus loquitur in psalmo : Quis est homo qui vult vitam, et cupit videre dies bonos ? Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum : declina a malo et fac bonum (Psal. xxxiii et seqq.).* Proprie malum dicitur, quod vitandum est : Bonum, quod facere debemus. Dives quoque ille in Evangelio, qui mali et boni scientiam non habebat, recte agrorum ubertatem bona arbitrabatur, dicens : *Anima, habes bona posita in annos multos, quiesce, comede, bibe, lætare (Luc. xii);* et alius, qui jacebat in purpura et deliciis affluebat, audit apud inferos ab Abraham : *Recepisti bona in vita tua (Luc. xvi).* Illud quoque attendendum, ne forte hoc possit intelligi, dari discipulis mandatum, ut eis, qui se instruunt, verbum communicent, obsequantur, dociles facilesque se præbeant, in his tamen quæ bona sunt, quæ spiritualia et non hæretica vel Judaica pravitate perversa. *Nolite errare, Deus non irridetur. (Ambr.)* Nemini dubium est Deo imposturam fieri non posse, sed hoc ab eo unumquemque consequi, quod meretur. *Quæ enim seminauerit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem.* Hic carnalia vitia, quæ in carne admitti solent, significat, ut qui in carnem suam corruerit, sciat se corruptelæ futurum obnoxium. Corruptit autem corpus, qui in concessa præsumit. *Qui autem seminauerit in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. (Aug.)* Seminatio in spiritu est, ex fide cum charitate servire justitiæ, et non obidere desideriis peccati, quamvis de mortali carne existentibus : messis autem vitæ æternæ, cum inimica novissima destruetur mors, et absorbebitur mortale a vita et corruptibile hoc induet incorruptionem (I Cor. xv). In hoc ergo tertio gradu, quo sub gratia sumus, seminamus in lacrymis, cum existunt desideria de animali corpore : quibus non consentiendo renititur, ut in gaudio metamus, cum etiam reformato corpore, ex nulla parte hominis ulla nos sollicitabit molestia, ullumque tentationis periculum. (Ambr.) Homo Christianus spiritu constat et carne : homo enim ad comparisonem Spiritus sancti caro est. Cum ergo spiritui dat assensum cohibens se ab his quæ contraria sunt, spiritaliter seminat, ut possit metere vitam æternam. Testimonio enim spiritus accipit immortalitatem loco mercedis. Sicut enim qui corrumpit dehoneat corpus suum, non ad æternitatem, sed ad corruptionem pertinebit : ita et qui incontaminatum se custodit, vitam æternam consequetur. *Nolite, inquit, errare, Deus non irridetur. Quæ enim seminauerit homo, hæc et metet. (Hieron.)* Prævidens spiritu eos, qui docentur, et debent magistris sumptus et vitæ necessaria ministrare, posse obtinere paupertatem et dicere : Ager meus hoc anno aruit siccitate ; vineam

grando contrivit ; redditus, qui esse poterant tributa, rapuerunt ; non habeo unde tribuam quod jubetur, adjecit : *Nolite errare, Deus non irridetur.* Scit, inquit, corda vestra, non ignorat facultates. Excusatio verisimilis hominem potest utcumque placare, Deum non potest fallere : et simul cohortatur ad id quod præceptum est exhibendum, semen nominans, ne putet perditum, quod multiplicato fenore recepturus est. Ad Corinthios quoque rationem dati et accepti, simili docuit exemplo : *Qui parce seminat, parce et metet : et qui seminat in benedictione, de benedictione et metet. Unusquisque sicut propositum habet in corde, non ex tristitia, aut ex necessitate : hilarem enim datorem diligit Deus. (II Cor. ix.)*— *Quoniam qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem : qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Omne quod loquimur, agimus, cogitamus, in duobus seminatur agris, carne et spiritu. Si bona sunt, quæ de manu, ore, corde promuntur, seminata in spiritu, vitæ æternæ fructibus redundabunt : si mala, ab agro carnis excepta, corruptionis nobis segetem pullulabunt. Aliiter : Qui legem carnaliter intelligit, repromissiones quoque carnales et quæ in præsentī sæculo corrumpuntur expectat : qui autem spiritualis auditor est, seminat in spiritu, et de spiritu metet vitam sempiternam. (Ambr.) Hæc est enim æterna vita, vivere sine pœna, et habere gloriam. Nam si hic ad præsens qui in sollicitudine est, negat se vivere ; quanto magis, ubi alienus a Deo, ignem, tortoremque patietur ? *Bonum autem facientes non deficiamus : tempore enim suo metemus non deficientes.* Hoc dicit quia qui sortis erit ad seminandum, fortis erit et ad metendum, id est, sic recipiet, quomodo facit. Ideo promptos nos ad beneficiendum esse hortatur, nec fastidium pati debere, securos quia pro parvis magna recipiemus, et pro terrenis æterna, tempore quo promisit Deus. (Hieron.) *Bonum autem, inquit, facientes, non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes.* Cohortatur eos ad studium perseverantiæ, qui in hac vita mercedem boni operis expectant, nescientes quia sicut in semine aliud sationis, aliud messis est tempus : sic et in præsentī vita sementis est opera [sementem esse opera], quæ nunc vel in spiritu, vel in carne metantur : messem vero operum futurum judicium, et pro qualitate vel diversitate sementis diversas nos facere messuras, centesimum et sexagesimum, et tricesimum fructum, quam segetem nemo potest metere deficiens : *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x).* Et in alio loco : « esto, ait, non deficiens, » quale est autem ? ut cum peccatoribus quotidie in malis operibus augeantur, nos in bono opere lassemur. *Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. (Ambr.)* Gentiles tempus habent operandi malum : homines enim sine Deo, quomodo possunt operari bonum ? Christiani autem facti, tempus habent operandi bonum ad omnes homines, ut post acceptam fidem bonum opus proficiat mercedi promissæ. Tempus enim

idcirco conceditur vitæ, ut jam juste versemur, exemplum dantes gentibus. *Maxime autem ad domesticos fidei.* (Aug.) Quos cum credendum est, nisi Christianos significare? Omnibus enim pari dilectione vita æterna optanda est: sed non omnibus eadem possunt exhiberi dilectionis officia. (Ambr.) Verum est, quia factiores et propensiores in bono circa fratres esse debemus: quia invicem sumus membra. (Hieron.) Tempus sementis, ut diximus, tempus est præsens, et vita quam currimus. In hac licet nobis quod volumus seminare; cum ista vita transierit, operandi tempus auferetur. Unde et Salvator ait: *Operamini, dum dies est: veniet nox, quando jam nullus poterit operari* (Joan. ix). Ortus est nobis Dei sermo, sol verus; et congregatæ sunt bestię in cubilia sua: procedamus ut homines ad opus nostrum, et usque ad vesperam laboremus, sicut mystice canitur in psalmo: *Possuisti tenebras et facta est nox. In ipsa pertransibunt bestię silvæ, catuli leonum rugientes, ut rapiant et quærant a Deo escam sibi. Ortus est sol et congregati sunt, et in cubilibus suis dormierunt. Egredietur homo ad opus suum et ad opera sua usque ad vesperam* (Psal. ciii). Sive ægrotamus, sive sani sumus, humiles, vel potentes, pauperes, divites, ignobiles, honorati, esurientes atque vescentes, omnia in nomine Domini cum patientia et æquanimitate faciamus, et implebitur in nobis illud, quod scriptum est: *Diligentibus autem Dominum omnia cooperantur in bonum.* Ira ipsa et libido, et injuria, quæ desiderat ultionem, si me refrenem: si propter Deum taceam, si per singulos commotionis aculeos et incactiva vitiorum, Dei desuper me videntis recorder, sunt mihi occasio triumphorum. Ne dicamus in largiendo: Ille est amicus, hunc nescio: hic debet accipere, iste contemni. Imitemur Patrem nostrum, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (Math. v). Fons bonitatis omnibus patet: servus et liber, plebeius et rex, dives et pauper, ex eo similiter bibunt. Lucerna cum accensa fuerit in domo, omnibus lucet æqualiter: quod si in cunctos indifferenter liberalitatis frena laxantur, quanto magis in domesticos fidei, et in Christianos, qui eundem habent patrem, ejusdem magistri appellatione censentur? Videtur mihi locus iste posse et superioribus coherere, ut domesticos fidei magistros nomet, quibus supra omnia, quæ putantur bona, ab auditoribus suis jusserat ministrari. Breve est vitæ istius curriculum. Hoc ipsum quod loquor, quod dicto, quod scribo, quod emendo, quod relego, de tempore meo mihi aut crescit, aut deperit. Titus, filius Vespasiani, qui in ultionem Dominici sanguinis, subversis Hierosolymis, Romam victor ingressus est, tantæ dicitur fuisse bonitatis, ut cum quadam nocte sero recordaretur, in cœna, quod nil boni die illa fecisset, dixerit amicis: *Hodie diem perdi.* Nos putamus non perire nobis horam, diem, momenta, tempus; ætates, cum otiosum verbum loquimur, pro quo redditori sumus rationem in die judicii. Quod si hoc ille sine

A lege, sine Evangelio, sine Salvatoris et apostolorum doctrina, naturaliter dixit et fecit, quid nos oportet facere, in quorum condemnationem habet et Juno univiras et Vesta virgines, et alia idola continentes? Beatus Joannes Evangelista, cum Ephesi moraretur usque ad ultimam senectutem, et vix inter discipulorum manus ad ecclesiam deferretur, nec posset in plura vocem verba contexere, nihil aliud per singulas solebat proferre collectas, nisi hoc: *Filioli, diligite alterutrum.* Tandem discipuli et fratres, qui aderant, tædio affecti, quod eadem semper audirent, dixerunt: Magister, quare semper hoc loqueris? Qui respondit dignam Joanne sententiam: *Quia præceptum Domini est, et si solum fiat, sufficit.* Hoc propter præsens Apostoli mandatum: *Operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.*

Videte qualibus litteris scripsi vobis mea manu. (Amb.) Obediri vult litteris his. Ubi enim olographa manus est, falsum dici non potest; ne forte circumventi excusarent de Epistola, quasi aut falsa esset, aut non esset Apostoli, nolentes se reprehendi. (Hieron.) Hi qui circumcidi Galatas volebant, disseminaverant alia Paulum facere, alia prædicare, et suum opere destruere sermonem, quod qui legem assereret abolitam, ipse inveniretur in lege. Hanc opinionem, quia non poterat Paulus apud omnes præsens subvertere, prohibebatur quippe vinculis, quæ ob Christi martyrium sustinebat, se ipsum per litteras repræsentat. Et ne aliqua suppositæ Epistolæ suspicio nasceretur, ab hoc loco usque ad finem manu sua ipse perscripsit, ostendens superiora ab alio exarata. Quod autem sub nomine ejus a falsis doctoribus Epistolæ mitterentur, ad Thessalonicenses quoque demonstrat scribens: *Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in idipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, nec terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini, ne quis vos seducat ullo modo* (II Thess. ii). Et ut totam Epistolam quam mittebat, suspicionem erueret falsitatis, manu sua in fine subscripsit, dicens: *Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni Epistola, ita scribo: Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis.* Ad Colossenses etiam, quas dictaverat litteras, manu sua similiter subnotavit: *Salutatio mea manu Pauli: memores estote vinculorum meorum* (Coloss. iv). Et ubicunque sciebat falsos adesse doctores, qui possent per Apostoli auctoritatem nova dogmata seminare, Epistolam manu propria subscribebat. Denique et ad Corinthios scribens, in quibus erant schismata et hæreses, unoquoque dicente: *Ego sum Pauli, et ego Apollo, ego autem Cephæ,* Epistolam suam tali annotatione signavit: *Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat Dominum Jesum Christum, sit anathema, maranatha; etc.* (I Cor. xvi). Propter hoc igitur volens omnem occasionem falsis auferre do-

ctoribus, qui et Galatas a veritate Evangelii depravarant, finem epistolæ manus suæ annotatione complevit dicens: *Videte quilibet litteris scripsi vobis, non quo grandes litteræ fuerint, hoc quippe in Græco sonat πηλικοῖς*, sed quod suæ manus essent eis nota vestigia, ut, dum litterarum apices recognoscunt, ipsum se putarent videre, qui scripserat. *Quicunque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.* (Hieron.) Superius ostendit ex quo loco sua scripserit manu, nunc quid scripserit replicat. Caius Cæsar et Octavianus Augustus, et Tiberius successor Augusti leges promulgaverant, ut Judæi, qui erant in toto Romani imperii orbe dispersi, proprio ritu viverent, et patriis cæremoniis deservirent. Quicunque igitur circumcisis erat, licet in Christum crederet, quasi Judæus habebatur a gentibus: qui vero absque circumcisione se non esse Judæum præputio præferebat, persecutionibus tam gentiliū quam Judæorum fiebat obnoxius. Has igitur persecutiones, hi, qui Galatas depravarant, declinare cupientes, circumcisionem pro defensione discipulis persuadebant, quam nunc Apostolus confidentiam in carne vocat, quod scilicet, tam gentilibus, quos timebant, quam Judæis, quibus volebant placere, circumcisionem in persecutione præponerent. Nam nec Judæi persequi eos poterant, nec gentiles, quos videbant et proselytos circumcidere, et ipsos legis præcepta servare. (Amb.) In carne placere, hominibus placere significat. Ut enim Judæis propitiis aut non infensis viverent, quos pseudoapostolos dicit, sic Christum prædicabant, ut et legem servandam docerent: quod Apostolus nunquam metuit, sed constanter, quod verum est, non tacuit, et sibi, et his providens quos docebat. Denique: *Ego*, inquit, *non solum ligari, sed et mori in Hierosolyma paratus sum, pro nomine Domini Jesu Christi* (Act. xxi). — (Hieron.) *Neque enim qui circumciduntur legem custodiunt, sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur.* Propter infirmitatem, inquit, carnis, lex impleri non potest. Unde et Judæi præcepta magis hominum et doctrinas, quam Dei mandata custodiunt, neque corporalem facientes legem, impossibile quippe est: neque spiritalem, quam non intelligunt. Unde hoc est, omne quod student, quod agunt, quod nituntur, ut apud Judæos de vestræ carnis injuria glorientur, et jactitent suo gentes magisterio circumcisis. Hoc autem totum faciunt, ut Judæis placeant, et expugnatæ legis invidia conquiescat. (Amb.) Tale est hoc, quale et illud dictum ad apostolum Petrum: *Si tu, cum sis Judæus, gentiliter vivis, quomodo compellis gentes judaizare?* (Gal. ii.) Ita et hi, cum ipsi legem non custodirent, conversantes injuste, circumcisionem zelabantur, ut proinde vindices et amatores legis viderentur, cum constet hunc legem defendere et custodire, qui justitias ejus exsequitur, et mandatum quod ad vitam pertinens datum est, non prætermittit. Talis ergo Galatarum excusatio erat. Hæc dicit, ut vel

A sic intelligant, quia ludebantur velut stulti et hebetes, de quorum doloribus gloriarentur. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* (Aug.) Mundus mihi crucifixus est, ait, ut me non teneat; et ego mundo, ut eum non teneam, id est, ut neque mundus mihi nocere possit, neque ego de mundo aliquid cupiam: qui autem in cruce Christi gloriatur, non vult placere in carne, quia persecutiones carnalium non timet, quas prior, ut crucifigeretur, ille sustinuit, ut vestigia sua sectantibus præberet exemplum. (Amb.) Quomodo pseudoapostoli tribulationes pro nomine Christi quasi nihil profuturas per hypocrisis redimebant, erubescentes in his; ita et Apostolus gloriabatur de his, sciens magnam pro istis fore mercedem, quemadmodum et coapostoli ejus, sicut scriptum est in Actibus apostolorum: Tunc, inquit, cæsi exierunt apostoli de concilio, gaudentes quia digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliam pati (Act. v). Cujus ergo omnis spes in Christo est, hic gloriatur in cruce ejus, huic et mundus crucifixus est, certus amorem crucis Christi vitam esse: mundi vero amorem parere mortem. (Hieron.) Solus potest in cruce Christi gloriari, qui tollit eam et sequitur Salvatorem, qui crucifixit carnem suam cum vitiis et concupiscentiis, qui mortuus est mundo, et non contemplatur ea quæ videntur, sed quæ non videntur; videns mundum crucifixum et transeuntem figuram ejus. Crucifigitur autem justo mundus ille, de quo Salvator ait: *Ego vici mundum*; et: *Nolite diligere mundum, et, Non accepistis spiritum mundi.* Crucifixus est mundus illi, cui mundus mortuus est; venitque ei mundi consummatio, et dignus effectus novo cœlo, nova terrâ, et Novo Testamento, canit canticum novum, et accipit nomen novum scriptum in calculo, quod nemo novit, nisi qui acceperit illud (Apoc. ii). [Greg.] Bene ergo Paulus, cum sæculum perfecte despiceret, et talem se factum videret, quem jam hoc sæculum concupiscere omnino non posset, ruptis hujus vitæ vinculis liber dicit: *Mihi mundus crucifixus est et ego mundo.* Mundus quippe ei crucifixus fuerat, quia hunc cordi suo jam mortuum non amabat: sed et se ipsum mundo crucifixerat, quia talem se ei exhibere studuit, ut ab eo quasi mortuus concupisci non posset. Si enim in uno loco sint mortuus et vivens, etsi mortuus vivum non videt, vivus tamen mortuum videt: si vero utrique mortui sunt, alter alterum nequaquam videt. Ita qui jam mundum non amat, sed tamen ab illo vel non volens amatur, et si ipse velut mortuus mundum non videt, hunc tamen mundus adhuc non mortuus videt: si vero nec ipse in amore mundum retinet, nec rursus a mundi amore retinetur, vicissim sibi utrique exstincti sunt; quia dum alter alterum non appetit, quasi mortuum mortuus non attendit. Quia igitur nec Paulus mundi gloriam quærebat, nec a mundi gloria ipse querebatur, et se mundo et mundum sibi cruci-

fixum esse gloriatur. (*Hier.*) Sed quæritur, quomodo nunc Paulus dicat: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi*, cum in alio loco de aliis gloriatur, ut ibi ait: *Per vestram gloriam, quam habeo in Christo Jesu (I Cor. xv)*; et iterum: *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut habitet in me virtus Christi (II Cor. xii)*; et in alio loco: *Bonum autem mihi est magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet (I Cor. ix)*, et cætera quæ in hunc modum scripta sunt. Sed sciendum est quod omnis illa gloriatio ad crucem relata, gloria crucis sit, et quidquid dignum in virtutibus perpetratur, hoc fieri ob Domini passionem.

In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura. Et quicunque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia, et super Israel Dei. (Aug.) Novam creaturam dicit vitam novam per fidem Jesu Christi, et notandum verbum est: difficile enim inveniri creaturam vocari etiam eos, qui jam credendo in adoptionem filiorum venerunt. (Ambr.) Nova creatura est regeneratio nostra, hæc est quæ dat profectum permanentibus, super istos est enim pax Dei; qui enim cum Deo pacificus est, nullius inimicitiam metuit: tutus enim est protectione et misericordia Dei, quæ promissa est et manet super Israel Dei, non super Israel hominis: Judæi enim non credentes Israelitæ sunt secundum carnem. Duas ergo partes significavit, super quas manet pax et misericordia Dei, Judæorum credentium, et gentilium fidelium. (*Hier.*) Quomodo fidelis et infidelis, cum unus sit per substantiam, in duos dividitur juxta intelligentiæ diversitatem, Apostolo dicente: *Exspoliantes vos veterem hominem cum operibus ejus, et induentes novum, qui renovatur in agnitionem juxta imaginem Creatoris (Col. iii)*; sic et mundus cum secundum substantiam unus sit, secundum sensum alius atque alius efficitur. Peccatori autem mundus vetus est, sancto novus. Cum enim sancto mundus fuerit crucifixus, nequaquam est ei circumcisio et præputium, non Judæus, neque Gentilis; sed nova creatura in quam transfiguratur corpus humilitatis nostræ conformæ corporis gloriæ Christi. Vetera quippe transierunt, ecce facta sunt omnia nova, et quomodo alia est gloria solis, et alia lunæ, et alia stellarum, et stella quippe a stella differt in gloria; sic et resurrectio mortuorum (*I Cor. xv*): de qua et Daniel pari voce concordat, dicens: *Plurimi dormientium de terræ pulvere surgent: hi in vitam æternam, et hi in opprobrium et in confusionem æternam (Dan. xii)*; et: *intelligentes fulgebunt sicut splendor firmamenti (Matth. xiii)*; et de justis: *Multi sicut stellæ in sempternum.* Neque enim in sole et in luna, firmamento et stellis, circumcisio aliquid valet aut præputium, sed est nova conditio sine his partibus corporum, quæ possunt secari. Ita igitur et nos, qui diligimus Deum, et præparata sunt nobis quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt (*Isa. lxiy; I Cor. ii*), cum de corpore

A humilitatis transformati fuerimus in corpus gloriæ Domini nostri Jesu Christi, illud habebimus corpus, quod nec Judæus possit incidere, nec cum præputio custodire Gentilis: non quod aliud juxta substantiam sit; sed quod juxta gloriam sit diversum. Oportet enim mortale hoc induere immortalitatem, et corruptivum hoc incorruptione vestiri (*I Cor. xv*). Huic quid simile et beatus evangelista Joannes sentiens est locutus: *Charissimi, nunc filii Dei sumus, et necdum manifestum est quid futuri simus. Scimus quia si manifestatum fuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti ipse est (I Joan. iii)*. Quia ergo necdum manifestum est illud corpus gloriæ Jesu Christi, quod et vestigia clavorum post resurrectionem habuit, et clausis januis est ingressum: nos qui jam in B baptismo Christo consurreximus in novum renati hominem, nec circumcisioni, nec præputio serviamus: sed quod futuri sumus, jam nunc nos esse credamus. Et quicunque hanc regulam sequuntur, pax super illos et misericordia et super Israel Dei. Ad normam omnia diriguntur, et utrum prava rectave sint, cum regula apposita fuerit, arguuntur. Ita et doctrina Dei quædam quasi norma sermonis est, quæ inter justa judicat et injusta; quam, qui secutus fuerit, habebit pacem in semetipso, quæ superat omnem sensum, et post pacem, misericordiam quæ præcipua est in Dei Israel. Dei vero Israel dictus est, ad distinctionem ejus qui Dei Israel esse cessavit. Dicunt enim se esse Judæos, et non sunt; sed mentiuntur, cum sint *synagoga Satanæ (Apoc. ii)*. C Nec mireris, si ad imitationem spiritualis Israel carnalis sit Israel, qui nec pacem habeat, nec misericordiam, de quo et ad Corinthios scribitur: *Videte Israel secundum carnem (I Cor. x)*, cum ad imitationem quoque Dei et Domini, multi sint dii et multi domini, sive in cælo, sive in terra. Pulchre autem uno sermone, ut epistolam juxta propositionem argumenti finiret, Israel Dei vocavit, quo scilicet omnia, quæ supra dicta sunt, non extra causam, sed ex causa disputata doceantur. De cætero nemo mihi molestus sit. Non quasi defecerit in docendo, sed quod et agricola hunc habeat laborem, si quæ plantaverit, virgulta siccitent, et pastor sollicitudinem, si pecora, quæ congregaverat, dissipata lanientur. (Ambr.) Molestias sibi noluit de cætero fieri, ut iterum forte cogeretur scribere, sed jam correctiores illos vult fieri, ut, amputatis erroribus, post tanta lædia pausam haberet. Si autem duriores se præstarent et inflexibiles in convertendo, cessarent ab eo, ut illis operas suas et efficaciam impenderet, de quibus mercedem aut lucrum speraret. (*Hier.*) Melius ergo in Græco legitur: *De cætero labores mihi nemo exhibeat*; ne rursum scilicet in vobis necessitatem habeam laborandi. Laborem præstat magistro, qui aliter et vivit et sentit quam magister et docuit et fecit. Potest et contentionem eorum, si qui contradicere deinceps voluerint, prævenire, quod etiam ad Corinthios in velando mulieris capite et masculi non velando, post multa complexus est,

dicens : Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei (I Cor. xi) : hoc est, nos diximus, quæ nobis honesta videbantur et justa : si quis autem nolens acquiescere veritati, querit quid respondeat, et quibus nitatur e contra, sciat se responsione non dignum, qui magis contendere paratus est, quam doceri. Ego enim stigmata Jesu in corpore meo porto. (Aug.) Stigmata enim dicuntur notæ quædam poenarum servilium : ut si quis, verbi gratia, servus in compedibus fuerit propter noxam, id est, propter culpam, vel hujusmodi aliquid passus fuerit, stigmata habere dicitur, et ideo in jure manumissionis inferioris est ordinis. Nunc ergo Apostolus stigmata voluit appellare, quasi notas poenarum de persecutionibus quas patiebatur. Propter culpam enim persecutionis, qua persecutus erat Ecclesias Christi, hæc sibi retribui cognoverat : sicut ab ipso Domino dictum est Ananias, cum idem illum Ananias tanquam persecutorem Christianorum formidaret : Ego illi ostendam, inquit, quæ oporteat eum pati pro nomine meo (Act. ix). Verumtamen propter remissionem peccatorum, in qua baptizatus erat, omnes illæ tribulationes non ei valebant ad perniciem, sed ad coronam victoriæ proficiebant. (Hier.) Qui post adventum Christi in carne circumciditur, non portat stigmata Domini Jesu, sed habet gloriam in confusione sua ; qui vero in plagis super modum, in carceribus frequenter, ter virgis cæsus est, semel lapidatus est, cæteraque quæ in catalogo scripta sunt gloriandi : hic stigmata Domini Jesu in corpore portat. Forte et is qui macerat corpus suum et subjicit servituti, ne aliis prædicans, ipse reprobus inveniat (II Cor. ix), portat stigmata Domini Jesu in corpore suo. Lætabantur et apostoli (Act. v) quod digni fuerant pro nomine Jesu contumeliam compati. [Ambr.] Hoc dicit iratus, quia passiones, quas credentium causa patiebatur, inefficaces in his videbat, quoniam constantia et fide doctrinæ suæ pro Christo, plagas et vincula pati non timuit : sed passus est amore credentium cicatrices plagarum

A habere se in corpore, quo non minus fideliter eis prædicaret, sicut et pseudoapostoli, qui Galatas deceperant. Neminem itaque vult sibi molestum esse, qui huic rei devotus non est ; ista enim stigmata, id est cicatrices plagarum, testimonia sunt credentium eorum, qui patientur, quod digni sunt futura promissione. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum Spiritu vestro, fratres. Amen. Non legis gratiam dicit, sed Domini nostri Jesu Christi esse cum spiritu illorum, quos spiritales fratres appellat ; neque enim penitus fuerant omnes eversi. (Hier.) Non dissensio, non legis servitus, non rixa, non jurgium, sed gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro : nequaquam cum carne, nequaquam cum anima ; sive quia spiritales facti caro et anima esse desistis ; sive quod in principali etiam ea quæ minora sunt comprehendantur. Anima enim et caro subjecta sunt spiritui, de quo Ecclesiastes loquitur : Spiritus revertetur ad eum qui dedit illum (Eccl. xii). Et Paulus in alio loco (Rom. viii) : ipse Spiritus testimonium perhibet spiritui nostro. Hæc autem gratia Domini Jesu non cum omnibus est, sed cum his qui fratres ab Apostolo merentur vocari, fratres fideles, fratresque germani, quod Amen verbum significat Hebæum. Amen enim Septuaginta interpretes, Fiat ; Aquila, Symmachus et Theodotio, Fideliter sive vere interpretati sunt : et quomodo in Veteri Testamento quadam jurandi consuetudine Deus sua verba confirmat dicens : Vivo ego, dicit Dominus, per sanctos quoque juratur : Vivit anima tua ; ita et Salvator noster in Evangelio per verbum Amen verâ esse quæ loquitur, ostendit. Quod autem Amen consensum significet audientis, et sit signaculum veritatis, ad Corinthios quoque prima nōs docet, in qua Paulus ait : Cæterum si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem, quoniam quidem nescit quid dicas ? (I Cor. xiv.) Ex quo ostendit non posse idiotam respondere verum esse, quod dicitur, nisi intellexerit, quod docetur. Amen.

LIBER SEPTIMUS DECIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

ARGUMENTUM.

(Ambr.) Ephesios Apostolus non fundavit in fide, sed confirmavit, multa mala pro his passus a perfidis, sicut dicit : Si enim secundum hominem ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt ? (I Cor. xv.) Et quoniam pugnam suam non sine effectu protectionis illorum prævidet, gaudens in eis, ad meliora scriptis hortatur de urbis Romæ custodia ; quia veniens ab Hierosolymis in custodia sub fidejussore intelligitur degisse, manens extra castra in conductu suo (Act. xxviii). [Hier.] Scri-

batur ad Ephesios Dianam colentes, non hanc venatricem, quæ arcum tenet atque succincta est, sed illam ultimam [multimammiam], quam Græci πολύμαστον vocant, ut scilicet ex ipsa quoque effigie mentirentur omnium eam bestiarum et viventium esse nutricem. Scribebat ad metropolim Asiæ civitatem, in qua ita idololatria, et quod semper idololatriam sequitur, artium magicarum præstigiæ viguerant, ut Demetrius diceret, et magnæ deæ templum Dianæ in nihilum reputabitur, destruetur quoque magnitudo ejus, quam cuncta Asia et universus orbis colit (Act. xxix).

Denique triennio ibi Apostolus moratus est, nocte et die Evangelium prædicans, ut, idololatriæ arce destructa, facile minorum urbium templa caperentur. Hoc ipsum Scriptura refert, quomodo Paulus ad Ephesios sermocinetur dicens: *Quapropter vigilate, recordantes quia triennio nocte ac die non cessavi cum lacrymis monere unumquemque vestrum, et nunc commendo vos Deo et verbo gratiæ ejus, qui potens est ædificare et dare vobis hereditatem in sanctificationis omnibus* (Act. xx). Indigebant enim commendatione Apostoli ad Deum, quos tanto tempore dæmonum error tenebat, et sciebant esse spirituales ad quas [aliquas] potestates, et in extis atque auguriis et divinationibus quandam similitudinem divinitatis agnoverant. Unde rursus ad eos loquitur: *Propter quod contestor vos in die hac, quia mundus sum ego a sanguine omnium. Non enim subtraxi, quo minus annuntiarem vobis omnem voluntatem Dei* (Ibid.). Et in eodem loco: *Quomodo nihil subtraxerim eorum quæ vobis proderant, quin annuntiarem et docerem publice et domesticè* (Ibid.). Legerat in Ezechiele (Ezech. xxxiii) quod speculator qui populo hostium non prædixisset adventum, sanguis civium exigeretur de manibus ejus, et propterea omnem se voluntatem Dei, et universa quæ illis utilia forent annuntiasset memoravit, ut liber esset a sanguine eorum. Ut autem sciatis eos qui in Epheso crediderant, dæmoniacis prestigiis et magicæ fuisse arti obligatos, in iisdem apostolorum Actibus replicatur et dicitur: *Plurimi quoque eorum qui curiosa gesserant, comportaverunt libros, et combusserunt eos coram omnibus, et computato pretio illorum, invenerunt quinquaginta milia argenti: sic potenter verbum Domini crescebat et confortabatur* (Act. xix): Hæc idcirco universa replicavimus, ut ostenderemus quare Apostolus in hac vel potissimum Epistola obscuros sensus et ignota sæculis sacramenta cōgesserit, et de sanctarum Scripturarum contra morem docerit potestate: qui sint dæmones, quid valeant, quid aut fuerint, et quomodo post adventum Christi sint diruti atque destructi. De quibus ait: *Non est nobis pugna adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, et adversus rectores tenebrarum istarum, adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus* (Ephes. vi). Et in alio loco: *Permaneo autem Ephesi usque ad Pentecostem. Ostium enim mihi apertum est magnum et efficax, sed adversarii multi* (I Cor. xvi). Permansit autem Ephesi usque ad Pentecosten, tempus lætitiæ atque victoriæ, in quo non flectimus genua, nec curvamus in terram, sed cum Domino resurgentes ad cælorum alta sustollimur. Et permansit: quia apertum ei erat ostium, et non ostium modicum, sed magnum, ut victo forti atque superato, domum ejus invaderet, spoliaret et everteret, et captivam captivitatem duceret (Matth. xii): qui satellitum suorum agminibus congregatis, tota contra Apostolum acie dimicavit. Et [et victus est. Qui sint autem Ephesii et hinc] vel maxime com-

A probatur, quod sicut Joannes mysterium nativitatis antiquæ Domini relaturus, in pectus ejus recubuit, et de purissimo fonte hausit rivulum doctrinarum (Joan. xiii, xxi), ita et hi in abeuntis Pauli collum ruentes (Act. xx), oculis atque amplexibus suis indicaverunt unum se cum eo scientiæ habere thesaurum, et magistri desiderium lacrymis contestati sunt.

CAPUT PRIMUM.

Ponitur aliquorum divina prædestinatio, et recoluntur Dei beneficia collata apostolis et Ephesiis.

Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei. (Ambr.) Solito more scribi: apostolum enim se esse Christi Jesu Dei voluntate testatur. (Hier.) Si per præpositio ministerium ejus, per quem res agitur, ostendit, videtur mihi in illam sententiam sensus iste congruere: *Nemo venit ad Patrem, nisi Pater meus attraxerit eum* (Joan. vi): atque ita fiet, ut et illud, quod in Evangelio Joannis legitur: *Omnia per illum facta sunt*: haud dubium quin per Filium, non præjudicet Domino nostro Jesu Christo, quasi ex eo minor sit, quod Patris obtemperet voluntati: quomodo et nunc non præjudicat Patri, quod per voluntatem illius Paulus apostolus Jesu Christi sit. Alii vero ita locum istum intelligunt, ut Paulum apostolum Jesu Christi per voluntatem Dei, qui sit Christus, ostendi putent: ut sicut sapientiæ, et Verbum, et virtus Dei, et veritas, et resurrectio, et vita dicitur, ita etiam voluntas appelletur. Nonnulli nihil differre existimant, utrum per voluntatem Dei, an ex Dei dixerit voluntate, quia his præpositionibus indifferenter utatur, et idipsum significare per voluntatem Dei, quasi dixisset ex voluntate Dei: *Sanctis omnibus, qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu.* Quidam curiosius quam necesse est, putant ex eo quod Moysi dictum sit: *Hæc dices filiis Israel: Qui est misit me* (Exod. iii), etiam eos, qui Ephesi sancti sunt et fideles vocabulo essentiæ nuncupatos: ut quomodo a sancto sancti, a justo justi, a sapiente sapientes: ita ab eo, qui est, hi, qui sunt, appellantur, et juxta eundem Apostolum elegerit Deum ea quæ non erant, ut destrueret ea quæ erant. Ipsam etiam Scripturam quæ in testimonium adducta est, ita edisserunt, ut destructionem eorum quæ erant, ex consequentibus intelligamus: *Ut non, inquit, gloriatur omnis caro in conspectu Dei.* Si enim, aiunt, quispiam ex eo quod non erat, in id quod est a Deo esse proficiens, non datori gratiam referat, sed sui meriti æstimet quod subsistit, statim quod est esse destruitur, et incipit non esse quod fuerat. Alii vero simpliciter, non ad eos qui sint, sed qui Ephesi sancti et fideles sint, scriptum arbitrantur. Et fidelibus in Jesu Christo. Quoniam sanctificata est mulier infidelis in viro fidei, et vir infidelis sanctificatus est in muliere fidei (I Cor. vii): et sunt quoque vasa sancta, et mutæ pecudes quæ Deo mactantur in templo; propterea eos, quos sanctos dixerat, vocavit et fideles, quia fides ex mentis propriæ descendit

^a Apud Hieron: et de sanctarum contrariarumque virtutum docerit potestate.

arbitrio, sanctificatio vero ex sanctificantis interdum absque voluntate nostra sumitur largitate. Quod autem ait: *Fidelibus in Christo Jesu*, hoc ad distinctionem diligentissimæ observationis est positum; sunt quippe plures fideles, sed non in Christo Jesu: si quis reddat depositum, si quis commendata non abneget, fidelem se amicum exhibeat, animam magis quam fidem paratus sit prodere, quod de nonnullis philosophis legimus, iste et fidelis quidem est, sed non est fidelis in Christo Jesu. Fideles etiam dici possunt et catechumeni, sed non fideles in Christo, quia non sunt baptizati in Christo: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* (Joan. iii).

Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu. (Ambr.) Gratiam Dei cum sanctis dicit esse et fidelibus, quem patrem nostrum appellat: quia ab ipso sunt omnia et condita et restaurata; Christum autem Dominum nostrum, quia redemit nos offerens se pro nobis. (Hier.) Sive ambo ad utrumque, hoc est, et gratia et pax a Deo, tam ad Deum patrem, quam ad Dominum Jesum Christum, sive ad singulos referenda sunt singula, ut gratia ad Deum Patrem, pax vero referatur ad Christum. Siquidem statim sequitur: *In laudem gloriæ gratiæ suæ, in quâ gratificavit nos in dilecto*, ut gratia Patris in eo sit, quod Filium pro salute dignatus est mittere; pax vero Filii in eo, quod per ipsum Patri reconciliati sumus, et destructo medio pariete, inimicitias in carne sua evacuans, fecerit utraque unum. Aliter, tunc gratia Dei proficit nobis, si ingrati non erimus [Forsan deest auctori] salutis nostræ, meritis nostris deputantes bona nostra; pacem vero reconciliationis servabimus, si nihil contrarium facinus ejus voluntati, qui nos pacificavit in sanguine suo. *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus, in Christo Jesu*. (Ambr.) Benedixit nos in omni benedictione spiritali, id est, non mundana sed cælesti benedictione, neque corruptibili, sed æterna, quia gloria Christianorum non in terra, sed in cælo est, et est in Christo. Omne enim donum gratiæ Dei in Christo est, ut si quis spreto Christo benedici se a Deo putet, errare se sciat. (Hier.) Quomodo secundum substantiam atque naturam Deus bonus nos communioni sui effecit bonos, et loquitur ad Israel: *Sancti estote, quoniam et ego sanctus sum* (Lev. xx); ita et ipse benedictus nos præstat esse benedictos. Dat quippe legislator benedictiones, et benedictio Domini super caput justi, cujus benedictionis cognomen tum habet Baruch, qui in lingua nostra benedictum sonat. Benedixit nos, non in una benedictione sed cunctis: non quod omnes omnia consequamur, sed dum singuli, vel singulas, vel plures ex omnibus habemus, omnes per singulas possidemus, et non in terrenis benedictionibus, sed in spiritalibus. Sunt quippe et terrenæ benedictiones, habere quempiam liberos, affluere opibus, honore et sanitate gaudere: quæ tertia benedictio usque ad irrationabilia jumenta descendit. Dictum quippe illis: *Benedixit eis Dominus,*

et dixit: *Crescite et multiplicamini* (Gen. i). Spirituales vero benedictiones in cælestibus sunt: quia terra benedictionem spiritalem non capit, siquidem et benedictiones illæ, quæ in Deuteronomio Dei præceptum servantibus promittuntur (Deut. xxviii): verbi causa, exteris gentibus tenerari, plena esse horrea frumentis, benedictos esse in urbibus, benedictos in agris, et cætera his similia, in prophetis non videmus impleta hominibus, qui in melotis et in caprinis pellibus erraverunt: in egestate et angustia, in desertis montibus, in speluncis, in cavernis petrarum, impetus persecutorum declinantes (Hebr. xi). Spiritualliter ergo omnia accipienda sunt, et spiritalia, non in terrenis locis, sed in cælestibus expectanda. Quod vero ait: *Benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus*, quasi jam in præterito factum sit, et non in futuro promissum, id est benedixit, et non benedicetur est; quæritur quomodo adhuc in terra nos positos cælesti benedictione benedixerit: sive igitur, quod *conversatio nostra in cælis est* (Philip. iii), et non sumus de mundo isto, sed, deposita imagine choici, portamus imaginem supercælestis; et in carne non vivimus, sed in spiritu (I Cor. xv), et thesaurizamus nobis in cælis, ubi et cor habemus, dicimur nunc cælesti benedictione benedicti, sive certe quod omnis benedictio spiritalis in Christo, licet in terra sit, tamen de cælestibus computetur. *Benedixit nos, inquit, in omni benedictione spiritali in cælestibus*, in sermone Dei, et scientia, et veritate, cæterisque virtutibus. Dupliciter autem legendum: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi*; ut sit benedictus Deus, qui universorum conditor est et hucusque distinctio; deinceps inferatur: *Qui est et Pater Domini nostri Jesu Christi*; vel ita: ut Deus et Pater ad Dominum nostrum in commune referatur. Benedictus Deus ejus, qui assumptus est hominis, et Pater ejus, qui in principio apud Deum fuit Deus verbum: non quod alius assumptus homo, et alius sit sermo, qui assumpserit; sed quod unus atque idem pro varietate causarum, nunc sublimis, nunc humilis prædicetur. *Sicut elegit nos in ipso ante constitutionem mundi, ut essemus sancti et immaculati coram ipso*. Pro constitutione mundi, in Græco scriptum est, *πρὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου*, non ipsum autem *καταβολή*, quod constitutio sonat. Unde et nos propter pauperitatem linguæ, et rerum novitatem, et sicut quidam ait, quod sit Græcorum et sermo latior et lingua felicior, conabimur non tam verbum transferre de verbo, quod impossibile est, quam vim verbi quodam explicare circuitu. *καταβολή* proprie dicitur, cum quid deorsum jacitur et in inferiorem locum mittitur de sublimi, vel cum aliqua res sumit exordium. Unde et hi qui ædium futurarum prima jaciunt fundamenta *καταβολήναι*, id est deorsum initia fundamentorum jecisse dicuntur. Volens itaque Paulus ostendere quod Deus universa sit machinatus ex nihilo non conditionem, non creaturam atque facturam, sed *καταβολήν*, id est, initium fundamenti ad eum retuli, ut non juxta Manichæum

(et cæteras hæreses quæ factorem et materiam ponunt) aliquid unde creaturæ sint factæ, antecesserit creaturas, sed omnia ex nihilo substiterint. Quod electos nos, ut essemus sancti et immaculati coram ipso, hoc est Deo, ante fabricam mundi testatus est, ad præscientiam Dei pertinet, cui omnia futura jam facta sunt, et antequam fiant universa sunt nota; sicut et Paulus ipse prædestinatur in utero matris suæ, et Jeremias in vulva sanctificatur. (Ambr.) Præscius omnium Deus scit, qui credituri essent in Christum, sicut dicit ad Romanos: *Quos præscit et vocavit nos* (Rom. viii), non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus. Quos ergo Deus dicitur vocare, perseverant in fide: hi sunt quos elegit ante mundum in Christo, ut sint incontaminati coram Deo in charitate, hoc est, ut amor Dei sanctam illis faciat conversationem. (Hier.) Quod autem ait, *ut essemus sancti et immaculati coram ipso*, inter sanctum et immaculatum hoc interest, quod qui sanctus et immaculatus quoque intelligi potest, immaculatus vero non statim et sanctus: parvuli quippe immaculati sunt, quia integro corpore nullum fecere peccatum, et tamen non sancti, quia sanctitas voluntate et studio comparatur; et quod immaculatus dici potest ille qui peccatum non fecit, sanctus autem is qui virtutibus plenus sit, juxta id quod in quodam psalmo scribitur: *Qui ambulat sine macula et operatur justitiam* (Psal. xiv), et in Cantico canticorum: *Tota speciosa es, proxima mea, et macula non est in te* (Cant. iv).

In charitate prædestinans nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum. (Ambr.) Hoc dicit decrevisse Deum, ut credentes in Christum adoptarentur in filios Dei, ut caput ipsorum sit Christus verus Filius Dei. (Hier.) Quod autem ait: *In charitate prædestinans nos*, dupliciter legendum est, ut charitas vel cum superioribus vel cum inferioribus copuletur; cum superioribus ita: *ut sancti essemus et immaculati coram ipso in charitate*, et postea sequatur: *prædestinans nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum*; cum inferioribus autem sic: *in charitate prædestinans nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipso*, id est, Christo, qui nunquam non fuit filius, nos vero non fuimus filii, antequam prædestinati essemus in ipso. Hoc prædestinavit, ut haberet potestatem filius Dei fieri omnis qui credere voluisset in ipsum, quia nemo filius Dei fieri poterit, nisi fidem et charitatem, quæ per dilectionem operatur, habeat. *Secundum propositum voluntatis suæ*. Sive secundum beneplacitum voluntatis suæ: verbum *εὐδοκία*, quod Latinus sermo interpretatus est *placitum*, apud Græcos compositum est ex duobus integris *ἀπό τοῦ εὖ et τοῦ δοκᾶν*, bene et placito, quod nos possumus dicere beneplacitum, quia non statim omne quod placeat, et beneplacere potest: sed ibi tantum *εὐδοκία*, hoc est beneplacitum dicitur, ubi quod placuit, recte placitum comprobatur. (Ambr.) Tale placitum Deum habuisse dicit, ut ad laudem claritatis ejus proficeret gratia data hominibus. ut salus nostra gloria Dei

• Hæc lusus apud Hieronymum leguntur.

sit. *In laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto*. Deus nobis gratiam dedit, propter quod credidimus in Filium ejus Christum. Diligens enim unigenitum suum amatoribus ejus divina dona largitur. (Hier.) Omnis ergo gratia, quam consequimur in gloriam et laudem ejus, qui nos gratificavit in dilecto, hoc in Domino Salvatore completur, quia absque sapientia et veritate, justitia, pace, redemptione cæterisque virtutibus nullum bonum intelligi potest: nec legendum est, sicut in Latinis codicibus habetur, *in dilecto filio suo*, sed simpliciter, *in dilecto*, ut sit sensus *in dilecto*, quasi subaudiatur *ab omnibus*. Iste est dilectus, de quo in Isaia canitur: *Cantabo dilecto meo* (Isa. vi). Quod vero ait, *gratificavit*, id est, gratos fecit in Christo, non solum redemit, sed etiam peccata remittens, sine nostro merito justos nos fecit. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum*. (Ambr.) Duplicem gratiam flagitat, quia et redemit nos sanguine suo et peccata nobis non imputavit, id est, redemit et manumisit. (Hier.) Ille redimitur, qui captivus est, et in hostium veniens potestatem liber esse desivit; ita et nos sub peccati jugo servivimus et vincti sumus, sicut in Evangelio ipsa Veritas ait: *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* (Joan. viii); nec ante potuimus vinctas catenis explicare manus, et oculos attollere sursum, nisi redemptor adveniret, qui ruptis vinculis nostris, nos liberaret. Sed quis hæc potuit, nisi solus Jesus Dominus noster, qui in suo sanguine totum redemit mundum. C Dupliciter vero sanguis Christi et caro intelligitur, vel spiritalis illa atque divina, de qua ipse dicit: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (Joan. vi); et: *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam æternam* (Ibid.); vel caro et sanguis, quæ crucifixus est, et qui militis effusus est lancea. Juxta hanc divisionem in sanctis ejus diversitas sanguinis et carnis dicitur, ut alia sit caro, quæ visura est salutare Dei; alia caro et sanguis, quæ regnum Dei non queant possidere. Consequenter autem post redemptionem sanguinis Christi, remissionem accepisse scribimur peccatorum: quia, nisi redempti fuerimus, frustra nobis peccata donantur, nec veniam accipere possumus delictorum, et servi esse cessamus, nisi pretium pro nobis cruentus quondam victor acceperit. *Secundum divitias gratiæ ejus quæ superabundavit in nobis*. Superabundavit, dixit, ut non solum a morte liberaret, sed etiam tantam sapientiam nobis donaret, ut voluntates ejus occultaque mysteria nosceremus. Qui intelligit veritatem Dei in remissionem peccatorum nostrorum, maxime in Ecclesia de Gentibus congregata, quæ aliena fuit a testamento et promissionibus Israel, ipse intelligit qualis abundantia est gratiæ Dei in eos qui crediderunt in eum. Has divitias gratiarum in se non facit vacuas, qui quantum valet humana fragilitas nitiatur, laborat atque contendit, et cum Apo-

stolo loquitur: *Gratia ejus in me vacua non fuit* (I Cor. xv). Qui vero beneficii magnitudinem non recordans, ad deteriora delabitur, in isto dives gratia Dei et opulenta largitio paupertate tenuatur. *In omni sapientia et prudentia.* Sapientiam possumus rerum invisibilium, prudentiam vero visibilium tantum accipere cognitionem. (Ambr.) Addit ad gratiam, quia post supra memorata beneficia, donum accedit sapientiæ et prudentiæ rerum spiritualium. *Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ.* Hoc placuit Deo, cujus consilium retractari non potest, ut in Christo ostenderet mysterium voluntatis suæ tempore, quo revelari illud voluit agnitione creaturæ. Voluntas autem ejus hæc fuit, ut tunc perituri fieret omnibus, qui in errore erant, sive in cœlis, sive in terris, quando Christum manifestavit, hoc donum esse credentium, ne illis imputarentur peccata suscipientibus fidem Christi. (Hier.) Sapientiam et prudentiam esse diversas, Stoici quoque opinantur dicentes: Sapientia est rerum divinarum humanarumque cognitio: prudentia vero tantum mortalium. Juxta hanc divisionem possumus sapientiam invisibilium et visibilium accipere, prudentiam vero tantum visibilium. Quæritur igitur quomodo nobis Deus in omni sapientia et prudentia notum fecerit mysterium voluntatis suæ? Et quidem primum simpliciter accipiendum, quod mysterium voluntatis suæ redemptionis nostræ sit per sanguinem Filii ipsius et remissio peccatorum, secundum divitiis gratiæ ejus, quæ abundavit in nobis. Quod scilicet nos in Domini passione credentes, quæ est stultitia non credentibus, sapientiam possideamus atque prudentiam. Deinde, quod per Scripturas sanctas nobis nota fecerit universa mysteria, quomodo primum cælum et terram machinatus sit, et omnia quæ intra ea sunt fecerit, ordinaverit atque distinxerit, ut plasmatus homo, et usque ad passionem Christi mundus impletus sit, quomodo ex visibilibus ea, quæ sunt invisibilia, cognoscantur. Ad extremum, quod etiam ea quæ in terra sunt sapientia indigeant atque prudentia.

Secundum bonum placitum ejus, quod proposuit in eo in dispensatione plenitudinis temporum. Supra dixerat secundum placitum voluntatis suæ, nunc secundum placitum suum, voluntate detracta. Ibi προορισμον, id est, prædestinationem in adoptionem filiorum per Jesum Christum posuit; hic vero πρόθεσιν, id est propositionem. Inter prædestinationem et propositum, hi qui solent inter verba discutere, hoc asserunt interesse, quod prædestinatio alicujus rei multo ante in mente ejus qui destinet quid futurum sit, præfiguret: propositum autem, cum jam vicina sit machinatio, et pene cogitationem sequatur effectus. Quod vero ait, *proposuit in eo*, ad mysterium referendum est. Siquidem supra dixerat, *ut notum faceret nobis mysterium voluntatis suæ*, quod mysterium dispensatio est plenitudinis temporum, ut statuto tempore omnia compleantur, quæ ante in lege præsignata, vel in prophetis prædicta fuerunt. *Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis et quæ in*

terris sunt in ipso. Restaurari non dicitur, nisi lapsum quid ut si dicamus restaurari in cœlis angelorum gaudium in salute hominum, quod ante habuerant, quam homines a justitia penitus declinarent. In terra vero genus hominum restauratum esse in Christo, nullus ignorat; vel etiam numerum angelorum restauratum esse credi potest, per animas sanctorum, quæ in cœlo allatæ sunt per redemptionem nostram. (Aug.) Instaurantur quippe, quæ in cœlis sunt, cum id, quod in angelis lapsum est, ex hominibus rediditur. Instaurantur autem quæ in terris sunt, cum ipsi homines, qui prædestinati sunt in æternam vitam a corruptionis vetustate renovantur. (Hieron.) Quidam vero aiunt cœli nomine animas, terræ vero corpora accipienda; modo itaque animarum restauratio est in conversatione [conversione] ad Deum: corporis vero restauratio erit in resurrectione, quando resurgent mortui. Quidam vero codices habent pro instaurare recapitulare. Omnis quippe dispensatio, quæ et ante mundum et postea esse cœpit in mundo, tam invisibilium, quam visibilium creaturarum, adventum Dei Filii pollicebatur; quod Adam de paradiso ejectus per Salvatorem revocandus esset (Gen. iii), quod in fabricatione turris linguarum unitas scissa (Gen. xi), in Actibus apostolorum portendebat dona linguarum (Act. ii), quod Isaac in typo Domini crucem suam ipse portabat (Gen. iii), quod Samson sanctam comam nutriens, Dalidæ pauperis dilexit amplexus, et omnia cordis sui secreta confessus est (Jud. xvi): Salvatoris et Ecclesiæ ex gentibus vere pauperis et egenæ mysterium significabat. In cruce itaque Domini et in passione ejus recapitulata sunt omnia, id est, universa in hac ἀνακεφαλαιώσει supputata. Quod ut manifestius fiat, quotidianæ consuetudinis ponamus aliquod exemplum: verbi gratia, viginti denarios erogavi, rursum quinque et alios quindecim, triginta quoque et ter decies per diversa tempora dedi. Hæc si in unum voluero supputare, centenarii mihi numeri summa succrescit, et in uno numero habeo omnia, quæ ante descripsi; sic itaque universa mysteria et omnis dispensatio vetustatis, non solum quæ in terris, sed etiam quæ in cœlis gesta est, in Christi passione completur. Cum enim semel mihi Christum passus fuerit et sepultus, et resurrexerit, et ad Patrem victor ascenderit, non necesse habeo veterem numerum, quia in uno omnia teneo. Diligenter attendite, quod non solum omnes historiæ Scripturarum, quas in terra gestas Spiritus sanctus enumerat, sed etiam in cœlestibus, quæ nobis occultæ sunt, in Christi recapitulata passione teneantur. (Ambr.) Omnis enim creatura in cœlis et in terris, dum discit agnitionem Christi, restauratur ad id, quod est condita. Cum enim ad unius Dei fidem imbuatur, cognito mysterio Salvatoris, ab errore quem ceperat restauratur, pro certo habens creatorem suum unum esse et Deum et Dominum. Hinc est unde in Joannis Apocalypsi dicitur: *Vidi Michael et angeli ejus præliabantur in cœlo cum dracone et cum exercitu ejus* (Apoc. xii). Hæc repugnantia partim de er-

rore est, partim de usurpate tyrannidis presumptione.

In qua etiam sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ. (Aug.) Sortem dixit, quantum ego existimo, gratiam, qua salvi facti sumus; quare sortis nomine appellat gratiam? quia in sorte non est electio, sed voluntas Dei. Nam ubi dicitur iste facit, iste non facit, merita considerantur, et ubi merita considerantur electio est, non sors. Quando autem Deus nulla merita nostra invenit, sorte voluntatis suæ nos salvos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus: *Gratia salvi facti estis per fidem, et hac non ex vobis, Dei enim donum est* (Ephes. II). Hæc quodammodo sors occulta est voluntas Dei in humano genere, apud quem non est iniquitas; non enim ille personas accipit, sed occulta illius justitia tibi sors est. (Hier.) Verbum hæreditatis et sortis, per quas in Christi partem venimus, ostendit nos de alia potestate ad aliam transmigrasse, id est, de angelorum potestate malorum translati in potestatem Dei, quoniam eos, qui ante captivi fuerant in perditionem, Christus cepit ad vitam, ut reduceret in excelsum. Et quodam modo est capta captivitas, dum per secundam captivitatem, qui prius captivi fuerant, liberantur. Considerandum, quod hic προορισμός et πρόθεσις, id est prædestinatio et propositum, simul posita sint, juxta quæ operatur omnia Deus, secundum consilium voluntatis suæ: non quod omnia, quæ in mundo fiunt, Dei voluntate et consilio peragantur, alioquin et mala Deo poterunt imputari, sed quod universa, quæ facit, consilio faciat et voluntate, quod scilicet et ratione plena sint et potestate. Vult itaque quæcunque ratione plena sunt atque consilio, vult salvari omnes et in agnitionem veritatis venire (I Tim. II), sed quia nullus absque propria voluntate salvatur (liberi enim arbitrii sumus) vult nos bonum velle, ut, cum voluerimus, velit in nobis et ipse suum implere consilium. *Ut simus in laudem gloriæ ejus, qui ante speravimus in Christo.* (Amb.) Hoc est, quod dicit, quia dispensatio prædicationis his decreta est a Deo, qui ex Judæis crediderunt in Christum. Unde nullus ex gentibus ad apostolatam electus est: dignum enim erat ex his elegi prædicatores, qui ante speraverunt salutem, quæ illis promissa erat in Christo. (Hier.) Ante speraverunt in Christo, quibus Christus per legem vel prophetas prædictus est, quamvis ante ad omnes, qui in Christum credunt, pertinere posse videatur, ut qui ante in hac vita in Christum credunt, in futura vita sint in laudem et in gloriam ejus futuri. Sed alia est merces ejus, qui voluntate sperat in Christum, alia, qui necessitate credit in eum. *In quo et vos, cum audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestræ, in quo credentes signati estis spiritu promissionis sancto.* In quo, haud dubium quin in Christo. Inter cæteros, qui audierunt, vos quoque, Ephesii verbum veritatis audistis, Evangelium salutis vestræ, cui credentes signati estis spiritu repromissionis sancto. Videtur autem juxta

A ordinem lectionis non stare sententia, nec ei quod prælatum est, *in quo et vos, audito verbo veritatis Evangelii salutis vestræ*, redditum aliquid, quod sequatur, quia statim secundo ponitur, *in quo*, quod quia superfluum est, sublatum e medio potest textum reddere lectioni. Hoc autem patiebatur Paulus de nimio amore Christi, ut eum semper, quem diligebat, etiam superflue et extraordinarie nominaret, quod potest absque nobis in omnibus epistolis ejus lector diligens invenire. Unde et nunc secundo positum, *in quo* ordinem deprehenditur turbasse sententiæ, et anteriorem propositionem reliquisse pendentem. Neque vero parva laus Ephesiorum est, non prædicationem tantum, sed verbum veritatis audisse. Quid est verbum veritatis, nisi

Filius Dei, qui est veritas, quia ait: *Ego sum via et veritas* (Joan. X). Quid est audire hanc veritatem, nisi in Christum credidisse et obedisse ei, sicut in Evangelio dicitur: *Amen, amen dico vobis, quia venit hora, quando mortui audient vocem Filii Dei* (Joan. V). Quid est mortuos audire, nisi peccatores credere in Filium Dei et voci ejus, hoc est, præceptis illius obedire, in quo nunc cognoscemini, vos gentes, unum esse nobiscum, quia eundem spiritum accepistis, cujus dona arrha sunt hæreditatis futuræ. Si enim, arrha tanta est, quanta erit hæreditas promissionis æternæ? Signatur autem, si quia audierit verbum veritatis et crediderit in eo spiritu repromissionis sancto; quia multi sunt qui audierunt, et increduli permanentes, nequaquam signaculum sancti Spiritus consecuti sunt. Dicitur et ad principem Tyri: *Tu es signaculum similitudinis Dei* (Ezech. XXVIII), signaculum autem Dei est, ut quomodo primus homo conditus est ad imaginem et similitudinem Dei: sic in secunda regeneratione, quicumque Spiritum sanctum fuerit consecutus, signetur ab eo, et figuram conditoris accipiat. Querendum ubi alibi scriptum sit: spiritus repromissionis sanctus, vel quid significet? Ego enim æstimo, quia sicut Spiritus sanctus sanctum facit enim, cui fuerit infusus, et spiritus sapientiæ sapientem, et intelligentiæ intelligentem, et consilii cautum, atque consultum, et fortitudinis fortem, et scientiæ scientem, et pietatis pium, et timoris timidum, Deique timore trepidantem, ita et spiritus promissionis vel spiritus Dei, sponsorem et Deum facit eum, in quo habitaverit. Quomodo econtrario immundus spiritus immundum facit, et spurcam sibi domum, præparat spurcum habitator; fornicationis quoque spiritus efficit scortatores, de quibus propheta loquitur: *Spiritu fornicationis seducti estis* (Os. IV), et nequam spiritus facit homines nequam atque perversos, et dæmoniacus dæmones: qualisque fuerit liquor qui novæ testæ infusus est, talem diu testa et odorem retinet et saporem.

Qui est pignus hæreditatis nostræ in redemptionem adoptionis, in laudem gloriæ ipsius. Pignus Latinus interpretator pro arrhabone posuit; non idipsum autem arrhabo, quod pignus sonat. Arrhabo enim future emptioni quasi quoddam testimonium et obli-

gamentum datur : pignus vero, hoc est ἐνέχυρον, pro mutua pecunia opponitur; ut cum illa reddita fuerit, reddenti debitum pignus a creditore reddatur. Quicunque igitur non tantum Spiritum sanctum [sed Spiritum sanctum] repromissionis acceperit, simul consequenter [consequetur] et arrhabonem hæreditatis, quæ hæreditas vita perpetua est. Et quomodo ex arrhabone æstimatur qualis emptio sit futura et quæ possessio, verbi causa, ex decem solidis centum solidorum villa, et ex centum solidis mille solidorum possessio; ita ex varietate arrhabonis, hæreditatis quoque postea securæ magnitudo cognoscitur. Quamvis autem sanctus sit aliquis atque perfectus, et omnium iudicio beatitudine dignus putetur, tamen ad futuram hæreditatem nunc arrhabonem est Spiritus consecutus : si autem arrhabo tantus, quanta erit possessio? Quomodo autem arrhabo qui nobis tribuitur, non est extra nos, sed intra nos est, sic et ipsa hæreditas, hoc est regnum Dei quod intra nos est, in nobis versatur intrinsecus. Quæ enim potest esse major hæreditas, quam contemplari et videre sensu pulchritudinem Sapientiæ, et Verbi, et Veritatis, et Luminis, et ipsius ineffabilem substantiam, et magnificam Dei considerare naturam, omniumque quæ ad similitudinem condita sunt Dei, substantiam contueri? Iste autem spiritus repromissionis sanctus, qui est arrhabo hæreditatis nostræ, ideoque nunc sanctis datur, ut redimantur et copulentur Deo in laudem gloriæ ipsius; non quod Deus alicujus laude indigeat, sed quod laus Dei laudatoribus prosit, et dum per singula opera majestatem ipsius magnitudinemque cognoscunt, ad laudandum eam miraculo stuporis erumpant. (Ambr.) Laus gloriæ Dei est, cum multi acquiruntur ad fidem, sicut gloria medici est si multos curet, ideoque ad gloriam Dei pertinet, quia gentes vocavit, ut salutis suæ medelam consequerentur per fidem promissam Judæis, signum habentes redemptionis atque hæreditatis futuræ, Spiritum sanctum datum post baptismum. Redempti enim hæreses designati sunt, si in regeneratione perdurent, ut fides prima veniam, sancta vero conversatio perdurans cum fide coronam mereatur.

Propterea et ego audiens fidem vestram, quæ est in Domino Jesu, et dilectionem in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis. Quoniam juxta decretum Dei, quo statuit gentes participes fieri promissionis Judæorum, audito Ephesii verbo Dei, susceperunt fidem Christi, diligentes omnes sanctos, sicut mandavit Dominus. Hac de causa Deo gratias agit pro conversione et charitate eorum, quia dignatus est gentes concorporare Judæis. (MAURUS.) Magnum ergo probamentum est fidei dilectio in sanctos Dei, pro qua etiam fide laudat Apostolus Ephesios. Igitur in alio loco dicit (Gal. v) : Fides quæ per dilectionem operatur, ostendens fidem nihil sine dilectione proficere in ætate rationabili. (Hier.) Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ et revelationis in agnitionem ejus, illuminatos oculos cordis vestri.

PATROL. CXII.

A Licet verbi ad verbum expressa translatio possit Apostolum diligenti excusare lectori, quod videatur omnis sententia scaterere contextus, et solécismus fieri; tamen ut in Græco vitium sonat. Unde et nos calumniatoribus respondentes conabimur, ita juxta sensum temperare ordinem lectionis, ut dicamus : Audiens fidem vestram in Domino Jesu Christo et in omnes sanctos ejus, vidensque differentiam fidei vestræ in Dominum et in omnes sanctos ejus, non cesso gratias agere et memoriam vestri facere in orationibus meis, ut Domini nostri Jesu Christi Deus, pater autem gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ et revelationis. Quod autem sequitur, *illuminatos oculos cordis vestri*, ita per hyperbaton reddi potest : propterea ego audiens fidem vestram in Domino Jesu Christo B in agnitionem ejus, illuminatos oculos cordis vestri, et in omnes sanctos, non cesso, gratias agens pro vobis, memoriam vestri facere in orationibus meis, ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ et revelationis in agnitionem, ut sciatis quæ sit spes vocationis vestræ, etc. (Ambr.) Manifestum est, quia ideo se orare dicit pro eis, ut fidei suæ pater cognoscat in remuneratione cœlesti; qui cum plene scierint qui fructus est credentium, propensiores fient circa excolendam religionem. Tamen in ejusmodi videtur profectus fore, quia si antequam sciant promissionis gloriam, tam devoti sunt, propensiores fient necessario, cum cognoverint. Clariatis tamen patrem vocat Deum, et Christi Deum, cum verus pater Christi sit Deus, et Deus creaturæ. Sed et ipse Dominus eadem dicit : Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum (Joan. xx). Totius ergo claritatis pater est, quia ab ipso est omnis claritas, et potestas, et dignitas. Est et pater Christi, sed aliter, quia hic verus filius est et Deus omnium, sed non ita Christi Deus est. Sic enim Deus Christi est, quia Deus de Deo Christus est, ceterorum autem Deus est causa terroris; sicut ipse dicit in Malachia propheta (Malach. 1) : Si Deus ego sum, ubi est timor meus? (Hier.) Porro Deus pater Domini nostri Jesu Christi, pater autem gloriæ ita intelligendus, ut quomodo Dominus noster Jesus Christus ipse est sermo sapientiæ, veritas, pax, justitia, fortitudo, ipse sit etiam gloria secundum illud, quod alibi dicitur. Apparebit gloria Dei, et in omni pene veteri lege scriptum est, super tabernaculum testimonii visam esse gloriam Dei, et Psalmista canit : *Exsurge, gloria mea* (Psal. cxvii); quæ gloria illuminans suo fulgore mundum, templum sibi de virginali utero fabricata est; cujus templi pater gloriæ efficitur Deus; et ubi Christus est, ibi tantum pater dicitur; ubi Jesus, ibi Deus ejus absque addimento aliquo nominatur. Iste igitur Deus assumpti hominis, pater vero gloriæ, sapientiæ, veritatis, dat credentibus in Filium suum spiritum sapientiæ et revelationis, ut sapientes fiant, et revelata facie gloriam Domini contemplantur. Quæ sapientia et revelatio cum eos sapientes fecerint, et mysteria illius occulta operuerint, statim sequitur ut habeant illi

minatos oculos cordis. Et ex verbis præsentibus approbatur secundum exterioris membra hominis, etiam interioris hominis membra dici: ecce enim manifeste cordis oculos appellavit, quos absque sensu et mente intelligere non possumus. Huic illud Psalmistæ congruit: *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte* (Psal. xii). Et alibi: *Sapientis oculi in capite ejus* (Eccl. ii). Si enim simpliciter oculos carnis accipimus, nique non solum sapientis, sed etiam insipientis oculi in capite ejus sunt. Caput itaque sapientis, sensus accipitur, quia alio verbo mens, et animus, et principale cordis appellatur. Quod vero ait, in agnitionem ejus, id est *ἐκγνώσκειν αὐτόν*, quidam sic intelligunt, ut inter *γνώσκειν* et *ἐκγνώσκειν*, hoc est inter notionem et agnitionem illud intersit, quod notio sive notitia eorum sit quæ ante non sciebamus, et ea postea scire cœpimus; agnitio vero eorum, quæ prius scientes, deinceps scire desivimus, eorumque postea recordamur, et priorem quamdam vitam in cœlestibus suspicamus, postquam in corpora ista dejecti et obliti Dei patris, nunc eum per revelationem cognovimus, secundum illud: *Reminiscentur et convertentur ad Dominum omnes fines terræ* (Psal. xxi), et cætera his similia replicantes.

Ut scias quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiarum hereditatis ejus in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quoniam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis. Cui semel juxta orationem Pauli datus fuerit spiritus sapientiæ et revelationis, ut apertis oculis cordis aspiciat, iste sciet quæ reposita sunt vocatis, et quæ speranda sanctis Dei; quæ abundanter et large his, qui hæreditatem ipsius sustinent, est daturus: ad quam notitiam magnitudo virtutis Dei est necessaria his qui juxta similitudinem Pauli credentes vocantur; per quam operatus est Deus in Christo Jesu Domino nostro, quem a mortuis suscitavit. Dupliciter autem intelligenda hæreditas, sive quod primogenitus omnis creaturæ hæreditas sit animæ Domini nostri Jesu Christi, et ejus qui ex corpore et anima assumptus est hominis, nosque cum hæreditate animæ hæreditemur Verbum: sive quod in Christo hæreditas nostra sit Patris et Filii et Spiritus sancti una divinitas, ut quomodo vocantur hæreditas domorum atque villarum, ea ipsa quæ ab hæredibus possidentur, sic ipse Deus hæreditas credentium sit atque sanctorum. Scriptum est et in Veteri Testamento: *Filiis autem Levi non dabitur hæreditatem in medio fratrum suorum, quia ego pars eorum* (Num. xviii). Et alibi: *Dominus hæreditas eorum*. Et sanctus, qui extra Deum nihil habere novit, audacter loquitur: *Pars mea Dominus, et: tu es pars hereditatis meæ et calicis mei* (Psal. xv). Non ergo parvi studii est, ut sciamus spem vocationis et divitiarum gloriæ hereditatis Dei in sanctis. Ea quippe indigemus ad hæc cognoscenda virtute, quæ etiam in filio suo Deus usus est suscitando, quem suscitavit non semel, sed semper

A a mortuis, et fecit eum in mortuis liberum, nulla mortis contagione maculatum; quotidie Christus resurgit a mortuis; quotidie in penitentibus suscitatur; non quo non habuerit etiam juxta carnem potestatem. animæ suæ ponendæ et iterum resumendæ (Joan. x), nemo quippe tulit eam, nisi ponat eam a semetipso; sed quo juxta dispensationem carnis et filii, homo et Filius a Deo Patre resuscitatus esse dicatur. Et constituens ad dexteram suam in cælestibus supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed et in futuro. (Amb.) Exemplum salutis credentium et gloriæ in resurrectione Salvatoris consistere proficitur, ut ex ea cognoscant fideles quid eis promissum est, simili enim modo extollerent supra cælos futuri cum Christo, sicut ipse dicit: *Pater, volo ut ubi ego fuero, et hi mecum sint, et videant gloriam meam* (Joan. xvii); hoc propter incarnationem Filii Dei, ut etiam homo factus, super omnes cælos esse dicatur, et super cunctam creaturam sedens ad dexteram Dei, habens nomen Dei per naturam, non per adoptionem, ut cognoscant esse illum Filium Dei, qui illum crucifixerunt; honor enim, quem illi dedit Pater per generationem, tunc manifestatus est, cum natus homo passus est, et, victa morte, resurrexit, ascendens unde descenderat, supra omnes cælos. Unde dictum est, quia veritas de terra orta est (Psal. lxxxiv); quia enim omne judicium Pater Filio dedit, idcirco ad dexteram Dei sedere dicitur quasi judex. (Hier.) C Per humanam similitudinem Dei potentiam demonstrat, non quo solum ponatur et Deus Pater in eo sedeat, secumque filium habeat residentem: sed quo nos aliter judicantem atque regnantem, nisi per nostra verba intelligere nequeamus. Ad hoc pertinet et illud quod in centesimo nono psalmo scriptum est: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, etc.* Si enim juxta regnantis habitum Filius ad Patris dexteram sedet, necesse est ut juxta eandem similitudinem major sit ab eo qui in læva parte consederit. Quod ut sciamus aliter intelligi quam littera resonat, idem psalmus in consequentibus docet, dicens: *Tu es sacerdos in æternum, Dominus a dextris tuis*. Quomodo enim, cum Filius Patris a dextris sedeat, rursum Pater a dextris ejus esse perhibetur? aut quæ ratione terra scabellum est pedum ejus, et cælum thronus ipsius, cum terram secundum Isaiam pugillo continere dicatur, et cælum palmæ extensione metri? Non enim potest intra id esse, quod ab eodem continetur, nec in manu inclusum tenere, a quo ipse juxta sedentis habitum circumdetur. Sicut ergo proximum esse Deo, vel ab eo procul recedere, non secundum locorum spatia, sed juxta merita sentiendum est, quod sancti juxta eum sint: peccatores vero, de quibus ait Propheta: *Ecce qui elongant se a te, peribunt* (Psal. lxxxi), ab omni ejus vicinia submoventur; sic et in dextris aut in sinistris Dei esse accipiendum est, quod sancti a dextris ejus sint, peccatores vero a sinistris; Salvatore quoque id ipsum in Evangelio

comprobante (*Matth. xxv*), cum oves a dextris, hædæ esse a sinistris memoret. Sed et ipsum verbum *sedere* regni significat potestatem, per quam beneficium eis Deus tribuit, super quibus sedere dignatur; quod scilicet et regat eos et in curru suo habeat, et ad nutum proprium vaga prius et libera colla convertat. Post hæc quaeritur quomodo id quod sequitur possit intelligi: *super omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem; et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro*; et quidem de dextris Dei ac sinistris, et de sessione jam dictum est. Nunc quaerendum est ubi Apostolus hæc quatuor nomina, principatū loquor, et potestatem, et virtutem, et dominationem, scripta repperit, et in medium unde protulerit. Nec enim fas est eum qui divina lectione fuerat instructus, aliquid locutum putare, quod in sanctis voluminibus non habetur. Arbitror itaque illum aut de traditionibus Hebræorum ea quæ secreta sunt in medium protulisse, aut certe quæ quasi juxta historiam scripta sunt, cum intelligeret legem esse spiritalem, sensisse sublimius, et quod de regibus atque principibus et ducibus quoque, tribunis et centurionibus, in Numeris et in Regnorum libris refertur, imaginem aliorum principum regumque cognovisse: quod scilicet in cælestibus sint principatus, sint potestates, sint dominationes atque virtutes et cætera ministeriorum vocabula, quæ nec nos possumus nominare; nec ipsum Paulum, puto, ut in gravi corpusculo constitutum enumerare valuisse. Si autem sunt principatus, et virtutes, et dominationes, et potestates, necesse est ut et subjectos habeant, et timentes se et servientes sibi, et eos qui sua fortitudine roborentur; quæ distributiones officiorum non solum impræsentiarum, sed etiam in futuro sæculo erunt, ut per singulos profectus et honores, ascensiones etiam et descensiones, vel crescat aliquis, vel decrescat, et sub alia atque alia potestate, virtute, principatu et dominatione fiat. Nos homunculi cito in cinerem et pulverem resolvendi, si consensu hominum levemur in reges, tantas habemus ministeriorum diversitates et similitudines, quantas facilius possumus sentire quam dicere. Verbi causa, quod præfectus in parte civili iudices per provincias et ordinem suum habeat; rursum militiæ in tot comites, duces, tribunos et multiplicem scindatur exercitum; et putamus Dominum dominorum regemque regnantium simplici tantum ministerio esse contentum? *Et omnia subiecit sub pedibus ejus, et ipsum dedit caput supra omnia Ecclesiæ, quæ est corpus ipsius, plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.* (Hier.) Huic videtur esse contrarium, quod alibi scriptum est: *Necdum enim videmus ei omnia esse subjecta* (*Hebr. ii*); sed et illud: *Oportet enim illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus ejus* (*I Cor. xv*). Si enim necdum ei subjecta sunt omnia, et oportet eum regnare donec ei subiciantur omnia, quomodo nunc sub pedibus ejus Deus universa subiecit? maxime, cum in alio loco Paulus testetur: *Cum autem ei subjecta fuerint om-*

nia, tunc et ipse Filius subjicietur ei qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus (*I Cor. xv*). Ergo aut secundum præsentiam id quod futurum est, quasi jam factum esse commemorat, juxta sensum quem supra exposuimus, ubi ait: *Benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo Jesu*: aut certe, si de præterito sentiendum est, sic debemus accipere, quod etiam ea quæ non sunt ei voluntate subjecta, naturæ conditione deserviant, verbi causa, dæmones, Judæi atque gentiles: non enim serviunt Christo, nec subjecti sunt pedibus ejus, et tamen, quia ab eo in bonam partem creati sunt, subditi sunt potestati ejus inviti, tametsi adversum eum repugnent liberi arbitrii voluntate. Huic sensui et illud quod sequitur coaptatur: *Et ipsum dedit caput super omnia Ecclesiæ, quæ est corpus ipsius.* Quomodo enim caput plurima sibi habet membra subjecta, e quibus sunt nonnulla vitiosa et debilia: ita et Dominus Deus noster Jesus Christus filius, cum sit caput Ecclesiæ, habet membra eos omnes qui in Ecclesia congregantur: tam sanctos videlicet quam peccatores, sed sanctos voluntate, peccatores vero sibi necessitate subjectos: atque ita fit ut etiam inimici subjecti sint pedibus ejus. Quapropter in eo quod ait *omnia*, videtur facere quæstionem. Nam illud quod dictum est: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; et alibi: *Oportet enim illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus ejus*, non magnopere quaerit interpretem, ut ea quæ inimica sunt, cum fuerint superata, subiciantur pedibus ejus, et in victoris transeant potestatem. Cur autem omnia, id est, angeli, throni, dominationes, potestates, et virtutes cæteræ, quæ nunquam fuerunt contrariæ Deo, ejus pedibus subiciantur? Videtur obscurum. Potest itaque responderi, quod absque peccato nullus sit, et sidera illa non sunt munda coram Deo, omnisque creatura creatoris paveat adventum. Unde et crux Salvatoris non solum ea quæ in terra, sed etiam quæ in cælis erant purgasse perhibetur: alius vero omnia, non ad universitatem, sed ad ea tantum refert de quibus disputatum est. Vel hoc modo, omnis civitas exclamavit, non quæ aliquis tacens in urbe non fuerit, sed ex parte maxima etiam ea quæ minora sunt appellentur; et ipse Apostolus: *Omnes, inquit, sua querunt, non ea quæ sunt Dei* (*Philip. ii*); et: *Omnes me dereliquerunt*, non quod et Timotheus, et cæteri discipuli, qui illo tempore quo Epistolæ scribebantur, cum eo erant, illum reliquerint, sed idcirco quia a pluribus sit desertus, ab omnibus, id est a maxima parte desertum se esse conqueritur. Quod et in psalmo sonat: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum* (*Psal. xiii*). Si enim omnes declinaverunt, ergo declinavit et ipse qui loquitur. Et alibi: *Ego dixi in excessu meo: Omnis homo mendax* (*Psal. cxv*). Aut enim verum est hoc omne quod dixit, aut falsum: si enim omnis homo mendax est, ergo mendax est et ipse qui loquitur. Si autem mendax est et ipse qui

loquitur, ne hoc quidem quod ait verum est, omnem A hominem esse mendacem. Porro si vera sententia est, omnes sic accipiendum est, ut diximus, quod magna pars hominum mentiatur. Scribit et alibi Apostolus (*Coloss. 1 et 11*), « docentes omnem hominem, » et rursum, « communes omnem hominem, » non quod omnes homines docuerit, quanti enim sunt qui usque hodie nec doctrinam Apostoli audire, nec nomen? sed quod eos omnes doceat et admoneat qui in Ecclesia sunt, et cupiunt scire quæ Dei sunt. Sequitur, *plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur*. Quod quidem sic accipitur et illud « tunc ei subji- ciatur qui sibi subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus : « nunc enim Deus Pater per partes in singulis est, hoc est, in alio iustitia, in alio castitas, in alio temperantia, in alio sapientia, in alio fortitudo, et difficile est etiam in sanctis viris atque perfectis omnes pariter virtutes invenire. Cum autem in fine rerum, et in consummatione mundi ei fuerint universa subjecta, adimplebitur omnia in omnibus, ut juxta quod Deus est cunctis virtutibus plenus, omnia in omnibus adimpleatur, et sint universi habentes omnia, quæ ante singula singuli possidebant. Sed et hoc quod ait, *et ipsum dedit caput super omnia Ecclesie, quæ est corpus ipsius, plenitudo ejus qui omnia in omnibus adimpletur*, non solum hominum sed etiam angelorum cunctarumque virtutum et rationabilium creaturarum Ecclesia intelligi potest. Nec non et hoc : *Qui omnia in omnibus adimpletur*, nequaquam ita ut resonat accipiendum; non enim ait : *Qui omnia in omnibus adimplet*, sed : *qui omnia in omnibus adimpletur*. Si quidem aliud est implere, aliud impleri : quia in altero agentis, in altero patientis est verbum. Sicut ergo adimpletur imperator, si quotidie ejus augeatur exercitus, et flant novæ provinciæ, et populorum multitudo succrescat : ita et Dominus noster Jesus Christus in eo quod sibi credunt omnia et per dies singulos ad fidem ejus veniunt, ipse adimpletur in omnibus : sic tamen, ut omnia adimpleatur in omnibus, id est, ut qui in eum credunt cunctis virtutibus pleni sint, et juxta Evangelium (*Luc. 11*) faciant eum proficere ætate, sapientia et gratia. (Ambr.) Ali- ter Patrem dicit Filio omnem creaturam subjecisse, ut quia omnia per ipsum fecit, ipse omnium caput sit et Dominus. Tunc illi omnia subjecit, quando il- lum ante omnia genuit, ut per ipsum faceret quæ non erant. Omnem Ecclesiam dicens, summam totum comprehendit quod in cælo est et in terra, ut in novum hominem membra ejus efficiantur, dum confitentur hunc esse, per quem facti sunt a Deo. Subjiciuntur enim illi, quasi capiti membra, ex quo trahunt originem, ut omnia in omnibus adimplean- tur. Cum enim regressi fuerint ad confessionem unius Dei flectentes genu Christo, adimpletur in omnibus, ut sit omnia, quia ab ipso sunt, ac per hoc ipse in eis est : quia virtute ejus subsistunt, receden- tes enim a Deo, evacuare illum videntur; unde alio loco dicit (*Coloss. 11*) : *Ut crescant omnia in incre- mentum Dei*.

CAPUT II.

Inducuntur Ephesii ad gratiarum actionem, quia sunt a peccato liberati et ab aliis gentibus separati.

Et vos cum essetis mortui delictis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum sæculum hujus mundi. (Ambr.) Mortuos dicit, quia errores sæculi sequuntur. Quidquid enim ab unius Dei professione recedit, mortuum habetur, quia non manet in radice, ex qua trahit originem. (Hier.) *Et vos, inquit, gentes cum essetis*, pro nimia peccatorum sarcina spiritaliter mortui, convivificavit vos in Christo, sicut in sequentibus dicit. Quid distet inter delicta et peccata, ita discernitur, quod delicta sint, cum ea quæ sunt faciendi non agimus : peccata vero sunt, dum ea B agimus quæ facere non debemus. *Secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus qui non operatur in filios diffidentie*. (Ambr.) Principem potestatis, id est diabolum, significat sæculi intelligentiam cor- rupte, ut ab uno Deo recederent, multorum deorum opinionem suscipientes, ut socios illos suæ conspiratio- nis efficeret, dum in eadem impietate inveniuntur ne- gantes unum Deum. Principem ergo hunc erroris ideo aeris dicit spiritum, ut ostendat quia hanc partem sibi usurpavit ad exercendam dominationem. Aliud est enim aer, et aliud princeps, sed quia in mundo vel in aere dominatur, spiritus aeris appellatur. *In quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem car- nis et cogitationum, et eramus natura filii iræ, sicut et ceteri.* (Cass.) Licet beatus Paulus omnia vitia generaliter pronuntiaverit esse carnalia, siquidem inimicitias et iras atque hæreses inter cætera carnis opera numeraverit, nos tamen ad illorum curationes atque naturas diligentius colligendas duplici ea di- visione distinguimus. Nam et hæc quedam dicimus esse carnalia, quædam vero spiritalia, et illa qui- dem carnalia, quæ specialiter ad fomitem sensum- que pertinent carnis, quibus illa ita delectatur ac pascitur, ut etiam quietas incitet mentes, invitasque eas nonnunquam pertrahat ad suæ voluntatis assen- sum; de quibus beatus Apostolus : *In quibus, ait, et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ facientes voluntatem carnis et cogitatio- num, et eramus natura filii iræ sicut et ceteri.* Spirita- lia vero dicimus quæ instinctu animæ solius orta, D non solum nihil voluptatis conferunt carni, sed etiam gravissimis eam languoribus afficientia miserrimæ jucunditatis pastu animam tantum nutriunt ægro- tantem; et ideo hæc quidem simplici cordis indi- gent medicina, quæ autem carnalia sunt, non nisi duplici, quemadmodum diximus, ad sanitatem cura- tione perveniunt. Unde puritati studentibus pluri- mum confert, ut harum carnalium passionum, ipsas materias sibi primitus subtrahant, quibus potest vel occasio vel recordatio earum ægrotanti adhuc animæ generari. Necesse est enim ut morbo duplici duplex adhibeatur curatio. Nam corpori ne concupiscentia in effectum tentet prorumpere, necessario effliges et

materia illiciens subtrahenda est, et animæ nihilominus, ne eam vel cogitatione concipiat, attentius meditatio Scripturarum et sollicitudo pervigilet. (Ambr.) Perfidiam significat, dum desideria carnis memorat. Voluptas enim carnis est visibilibus oblectari, ut elementa, quæ Deus gubernacula mundi instituit, deos appellet, cum hoc nomen uni Deo debeatur, ex quo sunt omnia, ut sicut nullum participem habet ex his in virtute, ita et nullum habeat consortem in nomine. Christo autem idcirco hoc nomen non negatur, quia sicut communis eis natura est, ita erit et nomen. Hoc tamen inter Patrem et Filium interest, quia Pater a nullo hoc accepit: Filius autem per generationem omnia Patris accepit, ut in virtute et substantia et nomine nihil distet Filius a Patre; unde dicit, *omnia quæ habet Pater mea sunt, et mea Patris*. Non ergo indignum, neque contrarium est, si et Christus Deus dicatur? sed de Deo Patre, ut unius Dei auctoritas conservetur. Nam si quis aliud putat significare cum voluntatem carnis flagitat, sciat Apostolum mundam vitam habuisse, quia secundum iustitiam legis conversatus est sine querela; sed quia persecutus est fidem Christi, idcirco *conversatus*, inquit, *sumus in desideriis carnis nostræ*. Omne enim peccatum caro dicitur, maxime perfidia, quæ est totius sceleris mater. Nulli opera bona et castitas proderit, si sit perfidus: perfidia enim hæc omnia maculat. Hinc est quod subdidi, *et eramus natura filii iræ, sicut et cæteri*. Naturæ enim cum mala voluntas supponitur, fit natura iræ, id est, quæ ultioni subjicienda sit, immutata, non substantia, sed mala voluntate. Hoc enim deputatur naturæ, quod sequitur. Unde ait in Isaia: *Semen pessimum (Isa. 1), et quare sit semen pessimum, subiecit: Reliquistis enim Dominum*, ait, *et ad iracundiam incitastis sanctum Israel*, ut natura quæ deserit Deum, semen pessimum dicatur. Degenerare enim est ab auctore recedere, et cum malum exemplum cæteris præbet, malum est semen: fructus enim pessimos facit, si vero redeat ad auctorem, bona erit natura secundum Apostolum, qui immutatus, dum agnoscit creatorem suum, vas electionis appellatur. (Hier.) Superius enim, quia duo pariter posuerat, *et vos, cum essetis mortui delictis et peccatis vestris*, et ad peccata retulerat dicens: *in quibus aliquando ambulastis*, ad delicta vero nihil tale videbatur secutum quod sensum posset explere, nunc ait: *in quibus delictis et nos omnes conversati sumus*, simulque, ne in eo quod dixerat: *et peccatis vestris in quibus et nos omnes conversati sumus*, se per superbiam a peccato videretur excipere, adjunxit: *In quibus et nos omnes conversati sumus*. Qui autem conversatum se esse dicit de præteritis delictis, et non de præsentibus constitetur: *conversati*, inquit, *sumus aliquando*, non in uno desiderio, sed in *desideriis carnis nostræ*: caro quippe desiderat adversus spiritum, et spiritus adversus carnem (Gal. 5), facientes non unam voluntatem carnis, sed plures, et non solum voluntates carnis, sed etiam mentium, pro

A quibus in Latinis codicibus habetur *cogitationum*. Inter peccata autem carnis et mentium esse hoc puto, quod carnis peccatum est impudicitia atque luxuria, et ea quæ per ministerium ejus in libidinem explentur: mentium vero delictum ad dogmata pertinet contra-
ia veritati et hæreticam pravitatem, ita ut possimus dicere plerosque hæreticorum (quanquam hoc rarum sit) voluntates mentium facere, et non voluntates carnis, et multos contra ecclesiasticos carnis et non, mentium facere voluntates, et esse plures qui carnis et mentium pariter faciant voluntates. Hæc autem diximus, non quod hæretici carnis non faciant voluntates; plura quippe apud eos vitia corporis sunt, quam apud nostros; sed ut, exemplo posito, facilius, quod volebamus, possit intelligi. Et *eramus natura*, inquit, *filii iræ, sicut et cæteri*. Respondeant hæretici, qui diversas naturas esse contendunt, quomodo Paulus, quem utique spiritualis naturæ esse non dubium est, fuerit natura filius iræ, sicut et cæteri, qui adhuc in errore sunt positi? Nos vero dicimus esse primum omnes homines natura filios iræ, vel propter corpus humilitatis corpusque mortis, et quod ab adolescentia sua mens hominum apposita sit ad malitiam. Unde et Salomon ait: *Non est justus in terra qui faciat bonum et non peccet (Eccli. vii)*; vel quod eo tempore, quo possumus habere notitiam Dei et ad pubertatem venimus, omnes aut opere, aut cogitatione peccemus. Eramus igitur natura filii iræ, sicut et cæteri et omnes sancti, qui ab ira sanguinis Christi redempti sunt. Si enim Paulus, qui juxta iustitiam quæ in lege fuit, irreprehensibiliter est conversatus, dicit se natura fuisse filium iræ: cur timeamus etiam retro sanctos viros filios iræ fuisse testari? de quibus omnibus vere dici possit: « Cum autem venit mandatum, peccatum revixit, ipsi vero mortui sunt; » filios autem iræ sic accipiendum, ut filios perditionis, filios iniquitatis, filios mortis: non quod aliqua ira, mors, iniquitas et perditio subsistat natura sua, quæ filios habeat, sed quod filii dicantur ejus rei, quæ operetur in singulis, sicut filii appellantur gehennæ, qui gehennæ ignibus consumendi sunt: alias filios iræ sic vocatos putatur, ut filios diaboli. Diabolus enim perditio est, et ira, et mors, « devoravit mors invalescens; » et: « novissimus inimicus destructur mors, » et ad ipsum diabolum: « perditio factus es: » factus, inquit, propria voluntate, non ab initio sic creatus. Quomodo igitur mors dicitur, eo quod invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum (Sap. 1), et per illum sunt mortui, qui ante vivebant, et perditio, quod perdat quoscunque deceperit: sic et ira dicitur propter eam quam exercet adversus homines feritatem.

Deus autem qui dives est in misericordia propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, et cum essemus mortui peccatis convivificavit nos in Christo. (Ambr.) Hæ veræ divitiæ sunt misericordiarum, ut non querentibus ultro misericordia præstaretur, sicut dicit Isaïas, *Palam factus sum non querentibus me*: hoc est enim abundare misericordia, ut et non

postulantibus tribuatur; hæc tamen charitas Dei est erga nos, ut quia fecit nos, nolit perire nos: diligit enim opus suum. Ideo enim facit, ut amaret quod fecit: nemo enim laborem suum odio habet. *Et cum mortui essemus convivificavit nos in Christo.* (Hier.) propter charitatem suam qua dilexit hominum genus, et charitatem non simplicem, sed multam; cum essemus mortui propter delicta nostra, vivificavit nos: et non solum vivificavit, parum quippe hoc erat bonitati et magnitudini ejus, sed vivificavit cum Christo Jesu, unam atque eandem tribuens vitam nobis habere cum Christo. (Ambr.) A Deo alienati mortui eramus, gratia autem sua revocavit, hoc est vivificavit nos in Christo: quia enim pro ipsum nos fecit, iterum per ipsum nos reformavit in ipso, id est, ut ejus membra simus, ipse est autem caput nostrum, ipsum enim habemus, Deo præstante, auctorem vitæ nostræ, sicut dicit Petrus apostolus (Act. iii): *Auctorem vero vitæ interfecistis.* (Albert.) Quod itaque ait propter nimiam charitatem suam. Nimia charitas est rebelles servos quasi filios diligere. Unde considerandum est, quantum diligit jam sanctos effectos, qui tantum dignatus est diligere peccatores, ut etiam Filio suo proprio pro eorum non pepererit salute. *Cujus gratia estis salvati.* (Hier.) Si non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii), gratia magis sumus, quam opere salvati. Nihil enim possumus Deo retribuere pro omnibus quæ retribuit nobis. *Et conresuscitavit et consedere fecit in cælestibus in Christo Jesu.* (Ambr.) Hoc dicit, quod supra memoravi, illic futuros sanctos etiam ex gentibus, ubi et Christus est caput eorum. (Hier.) Supra dixerat, quod Deus suscitaverit Christum a mortuis, et sedere fecerit ad dexteram suam in cælestibus supra omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem et omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, nunc vero addidit, quia et nos suscitaverit cum eo et sedere fecerit in cælestibus ad dexteram suam. Queritur ergo, quomodo Deus qui nos salvos fecit et suscitavit simul fecerit sedere cum Christo. Et quidem, qui simplicius est responsurus, hoc asserit, quod juxta præscientiam Dei id quod futurum est, quasi factum esse jam dixerit: et quia mos iste sit Scripturarum, ut interdum futura tempore præterito declinentur, verbi causa, de cruce Domini: *Foderunt manus meas, et pedes meos* (Psal. xxi); et alibi de passione ejus: *Quasi ovis ad occisionem ductus est* (Isa. liii); et adhuc de injuriis flagellorum: *Livore ejus sanati sumus* (Ibid.); et alibi: *Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem* (Ibid.). Hoc autem ideo, ne quia futura incerta sunt hominibus, spes fluctuet et vacillet, ea quæ Deus futura cognovit, apud quem nihil ambiguum est, quasi jam facta memorantur, aut quia præterita secundum philosophos quoque fieri infecta non possunt, qui audierint, quasi jam facta habeant quæ futura sunt. Alius vero, qui resurrectionem et regnum Christi spiritaliter intelligit,

A non deliberavit dicere, jam sanctos sedere et regnare cum Christo. Quomodo enim nequaquam in carne sanctus est, cum vivat in carne, et habet conversationem in cælestibus, cum gradiatur in terra, et caro esse desistens, totus vertatur in spiritum: ita eum in cælestibus sedere cum Christo. Regnum quippe Dei intra nos est, et ubi fuerit thesaurus noster, ibi erit et cor nostrum (Luc. xvi), firmique et stabiles sedemus cum Christo, sapientia, verbo, justitia, veritate. Potest autem et hoc dici, ut quomodo arrhabonem Spiritus sancti accepimus, necdum ejus totam plenitudinem consecuti, sic et sedere nos cum Christo atque regnare, necdum perfectam sessionem in cælestibus obtinentes. (Aug.) Nam prædixit: *Convivificavit nos Christo*, hoc dixit ad Corinthios, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit; et illud, quod dicit: *cujus gratia sumus salvati*, jam velut perfectum sit, loquitur, quia in spe tenet. Nam apertissime alibi dicit: *Spe enim salvati facti sumus*: ideoque et hic sequitur, et tanquam perfectum enumerat, quod futurum est, et simul, inquit, *excitavit, et sedere fecit in cælestibus in Christo Jesu.* Certum enim quia in cælestibus Christus jam sedet, nondum autem nos, sed quia spe certa, quod futurum est, jam tenemus, simul sedere nos dixit in cælestibus, nondum in nobis, sed jam in illo; atque ut intelligamus adhuc futurum sequitur et dicit: *Ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitiæ gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu.* (Hier.) Quanta sit beneficii magnitudo et quam multiplex gratia, qua nos Dominus de sæculi istius perturbationibus liberatos sedere fecit et regnare cum Christo, hinc vel maxime comprobatur, quod in futuris sæculis non uni, sed omnibus suam cunctis rationabilibus creaturis super nos ostensurus est gloriam suasque divitias monstraturus; quod nos, qui quondam lege tenebamur inferni, et propter vitia atque peccata, ut operibus carnis, ita eramus et suppliciis destinati; nunc in Christo regnemus, sedeamusque cum eo, sedeamus non in humili quocunque loco, sed super omnem principatum et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Si enim D Christus suscitatus a mortuis sedet ad dexteram Dei in cælestibus super omnem principatum, et potestatem, et virtutem et cætera, et nos sedemus regnamusque cum Christo, necesse est super his, quæ sedet, sedeamus. Sed qui diligens lector est, statim requirit et dicit: Quid ergo? major homo angelis et cunctis in cælo potestatibus? quod quia periculosum est respondere, principatus et potestates et virtutes, et dominationes, et omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, maxime, quia omnia subjecta sunt pedibus Christi, non ad bonam partem, sed ad contrariam referet, ut dicat eos esse angelos refugas, et principem mundi istius, et Luciferum, qui mane oriebatur, super quibus sancti cum Christo in fine sessuri sunt, illis quoque tri-

buentes beneficium, qui nunc infreni et male libertate sua abutentes passim vagantur et per præcipitia corruunt peccatorum. Cum autem tales habuerint sesores, juxta sedentium voluntatem incipient gubernari. Hoc vero, quod ait : *ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitiæ gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu*, ad illam intelligentiam transferet, quod non simus merito nostro, sed gratia ejus salvati, et majoris bonitatis indicium sit pro peccatoribus magis, quam pro justis mori, et pro bono enim forsitan quis audeat interire, et daturus nobis sit, quæ nec oculus vidit nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt : quæ omnia ex parte jam dederit in Christo Jesu, quia nullum absque Christo bonum dici potest. *Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non est ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne quis gloriatur.* Ideo, inquit, abundantes divitiæ gratiæ suæ in bonitate superventuris sæculis ostensurus est, quia gratia salvi facti estis per fidem, non per opera : et hæc ipsa fides, non ex vobis, sed ex eo, qui vocavit vos. Hoc autem ideo, ne forsitan nobis cogitatio occulta subreperet : si per opera nostra salvati non sumus, certe vel per fidem salvati sumus, et alio genere nostrum est, quod salvamur. Addidit itaque et dixit, fidem quoque ipsam non nostræ voluntatis esse, sed Dei muneris : non quod liberum homini tollatur arbitrium, et secundum illud Apostoli ad Romanos : Non sit volentis, neque currentis, sed Dei miserentis (*Rom. ix.*) : verum quod arbitrii ipsa libertas Deum habet auctorem, ut ad illius beneficium cuncta referantur, cum etiam bonum nos velle ipse permiserit. Hoc autem totum propterea, ne quis gloriatur a semetipso et non a Deo esse salvatum. (*Aug.*) Et ne ipsam sibi saltem fidem sic arrogarent, ut non intelligerent divinitus esse donatam, sicut idem Apostolus alio loco dicit, ut fidelis esset misericordiam consecutus. Hic quoque adjunxit atque ait : *et hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur.* (*Amb.*) Verum est, quia omnis gratiarum actio salutis nostræ ad Deum referenda est, qui misericordiam suam nobis præstat, ut errantes revocaret ad vitam et non quærentes verum iter; ideoque non est glorandum nobis in nobis ipsis, sed in Deo, qui nos regeneravit nativitate cœlesti per fidem Christi; ad hoc ut bonis operibus exercitati, quæ Deus nobis jam renatis decrevit promissa mereamur accipere. *Ipsius enim sumus factura creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.* (*Hier.*) Reddit causas quare gratia salvati sumus per fidem, et hoc ipsum non ex nobis, sed ex munere Dei dicens : *Ipsius enim creatura sumus*, hoc est, quod vivimus, quod spiramus, quod intelligimus et credere possumus, ipsius est, quia ipse conditor noster. Sed diligenter observa, quia non dixerit, *Ipsius figuratio sumus atque plasmatio*, sed *ipsius factura sumus*. Plasmatio quippe originem de terræ limo trahit, factura vero juxta similitudinem et imaginem sumpsit exordium, quod in centesimo quoque octavo

A decimo psalmo simul positum diversa significat. *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me* : factura primum locum tenet, deinde plasmatio : et quia creationis et conditionis nomen ad magna semper solet opera copulari, verbi causa : illa urbs condita est, et ab initio creatus est mundus, et unusquisque sanctorum per varia dogmata atque virtutes in semetipso mundus est totus, propterea nunc creati in Christo dicimur, et creati in operibus bonis, sive quæ ipsi fecimus, vel facturi sumus, sive in aliis creaturis, ad quæ nostra conversatio transferenda est, ut quæ præparavit Deus, in illis ambulemus, spe magna jam nobis data, dum in his ambulaturi sumus, quæ Deus magnopere præparavit. Et quia semel ad nomen creaturæ venimus, et sapientia in Proverbiis Salomonis se creatam dicit initium viarum Domini (*Prov. viii.*), multique timore, ne Christum creaturam dicere compellantur, totum Christi mysterium negant, ut dicant non Christum in hac sapientia, sed mundi sapientiam significari. Nos libere proclamamus, non esse periculum eum dicere creaturam, quem vermem et hominem, et crucifixum, et maledictionem, tota spei nostræ fiducia confitemur, maxime, cum ex duobus versiculis qui præcedunt, ipsa sapientia promittat esse dicturam quæ post sæcula sunt; cum autem Christus sæcula fecerit, et quæ deinceps loquuntur, ea sint, quæ post sæcula dicturum se esse promiserit, ad incarnationis mysterium, non ad naturam Dei referenda sunt, quæ sequuntur, licet in Hebræis codicibus non habeatur : *Dominus creavit me* C *initium viarum suarum,* sed : *Dominus possedit me.* Inter possessionem et creationem multa distantia est : quia qui possidetur, is utique est, atque subsistit, et est proprius, qui possidetur : creator vero ille, qui non erat antequam fieret, aut certe de eo quod erat, transfertur in aliud, sicut et nos nunc creati dicimur in Christo Jesu : utique non quia ante non fuimus, sed creati in operibus bonis. Quod David quoque in Psalmo deprecatur dicens : *Cor mundum crea in me, Deus (Psal. l.)*, et certe mundum cor ante conspectum Dei habuerat, quando de eo Dominus loquebatur : *Inveni David filium Jesse secundum cor meum (Act. xiii.)*; sed sicut ibi creatio instaurationem sonat, ita et in nobis et in Christo per singula opera et profectus creatura atque conditio accipi potest, ut quotidie in credentibus, qui varie secundum merita montes dicuntur et valles et colles atque campestria, Christus creatus, natus, conditus est.

D *Propter quod memores estote quod aliquando vos gentes eratis in carne, qui dicebamini præputium ab ea, quæ dicitur circumcisio in carne manu facta, quia eratis in illo tempore sine Christo alieni a conversatione Israel et hospites testamentorum promissionis, spem non habentes et sine Deo in hoc mundo.* (*Amb.*) Commonet gentes, ut reminiscens quid fuerint, erant enim carnales et sine spe, nullam promissionis communionem habentes Judæorum in Christo (Judæis enim promissus erat Christus, non gentibus); propensius gratias agant Deo per Christum, qui mi-

sericordia sua fecit illos participes spiritualium, cum essent carnales. Ideo tamen circumcisio, ait, in carne manu facta, ut significaret et aliam non manufactam spiritalem. (Hier.) Gentes Ephesios in carne vocans ostendit in spiritu esse non gentes, sicut econtrario Judæi in spiritu gentes sunt et in carne Israelitæ. Quadrifariam Judæi dividuntur et gentes : alii sunt in carne circumcisi et in spiritu, qualis fuit Moyses et Aaron, apostoli et Nathanael, cujus occultum Judæismum Dominus intuens ait : *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est* (Joan. 1). Alii nec carne nec spiritu circumcisi sunt, qualis fuit Nabuchodonosor et Pharaon et hodie barbararum et Romanarum gentium multitudo, quæ non credunt in Deum. Tertii, qui tantum in carne sunt circumcisi et spiritum incircumcismum habent, ad quos propheta dicit : *Circumcidimini Deo vestro, et nolite circumcidere carnem præputii vestri* (Jer. iv) ; et alibi : *Omnes gentes incircumcisi carne : domus vero Israel incircumcisi sunt corde* (Jerem. 1x). Extremi, de quibus nunc dicitur, quia aliquando vos gentes eratis in carne, qui dicebamini præputium ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manu facta, quæ hodie universa est turba credentium et totus ex Gentibus mundus est plenus. Ad distinctionem igitur spiritualium Gentium Judæorum, Ephesii Gentes vocantur in carne, quia secundum Spiritum Israelitæ sunt. Nam et in alio loco carneum Israel Scriptura commemorans ait : *Videte Israel secundum carnem* (I Cor. x), quia in spiritu non erat Israel. Pulchre autem etiam verba moderatus est : *Qui dicebamini præputium, et eratis ab ea, quæ dicitur circumcisio in carne manu facta*, non quo sit circumcisio, sed quo ipsa sibi hoc nomen assumat, et sit vere circumcisio manufacta, non Spiritu : simul et illud est attendendum, quod nos, quos sine Christo alienatos quondam a conversatione Israel esse memoravit, et peregrinos a promissionibus et testamento Dei, nunc postquam in Christum credidimus, sicut repromissiones et testamentum ejus accipimus, ita quoque conversationem habere dicamur Israel, quomodo conversatio universa legalis expletur in nobis. Quia videlicet lex spiritualis est, et magis circumcidamur et sabbatizemus in spiritu, spirituales victimas offerentes, illorum templo altarique destructis, nos Deo fructuum nostrorum decimas offeramus ; nos immolemus agnum immaculatum, et accincti lumbos, expediti pascha comedamus ; sicut enim circumcisio dicitur in carne manu facta ; ita ad distinctionem ejus intelligitur alia esse circumcisio, quæ non sit, sicut diximus, manu facta, sed spiritu. Quod autem ait, « spem non habentes et sine Deo in hoc mundo, » non quo plures deos, antequam in Christum crederent, Ephesii non habuerint atque venerati sint, sed quo qui absque vero Deo sit, nullum deum habeat. Et significanter additum est, « sine Deo in mundo ; habebant quippe Deum, quem eos habituros Deus ante cognoverat, et apud præscientiam Dei non erant sine Deo, sed in mundo erant absque Deo. Nunc autem in Christo Jesu vos, qui aliquando eratis longe,

A facti estis prope in sanguine Christi. Deus ubique est, et totus ubique est, a quo quis potest separari, cum in eo sint omnia ? et ipse per prophetam loquitur : « Ego Deus appropinquans et non de longe. » Et Psalmista testatur : « Si ascendero in cælum, tu illic es : si descendero in infernum, ades. » Cum igitur in ipso sint omnia, procul tamen ab impiis dicitur, juxta illud, « longe est Dominus ab impiis. » Iste, a quo impii longe sunt, vicinus est sanctis. Denique dum ab Ephesiis esset procul, in sanguine Jesu prope eis factus est. Et diligentius intueundum, quod absque cruore Domini Jesu nemo appropinquet Deo. (Ambr.) Adhuc donum et gratiam Dei commendat, cui nos semper velut obnoxios gratias vult referre. Idcirco enim sanguine Christi proximos nos Deo factos memorat, ut, quantum affectum circa nos habeat Deus, ostenderet, qui pro nobis Filium suum mori permisit, ut et nos in fide ejus durantes, omnibus exitiis pro illo nobis illatis, non cedamus, scientes plus illum de nobis mereri, quam quæcunque ab inimicis possunt inferri. Ille enim, cum sit Dominus et nullius egeat, obtulit se pro nobis, ut non illi, sed nobis proficeret. Nos enim etiamsi nobis non proficeret, forte cogeremur mori pro ipso Domino servi : quanto magis cum non solum illius, sed et nostra mors nobis præstet effectum !

Ipsæ enim pax nostra, qui fecit utraque unum. (Hier.) Dicens : *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* (Joan. xiv). Quomodo enim sapientia sapientes facit, et justitia justos, et sanctificatio sanctos, et vita viventes, sic et ipse pax facit nos pacatos, ut dicamus : *cum his qui oderunt pacem, eram pacificus* (Psal. cxix). Si autem Christus credentium pax est, quicumque sine pace est, consequenter non habet Christum. *Qui fecit utraque unum, et medium parietem maceræ solvens inimicitias in carne sua.* (Ambr.) Pacem fecit inter circumcisionem et præputium passio Salvatoris. Inimicitiam enim, quæ velut paries media erat, et dividebat circumcisionem a præputio, et præputium a circumcissione, hanc solvit Salvator, datus legem, ut neque Judæas præsumens de circumcissione reprobaret Gentilem, neque Gentilis fides de præputio, id est, de paganitate abominaretur Judæum ; sed ut ambo innovati, unius Dei fidem sequerentur in Christo. Omnia enim quæ docuit Salvator, tunc firmavit, quando surrexit ; parietem tamen, qui medius erat, dividens inter legem factorum et gentilitatem, maceriam sive sepem significavit, id est, non parietem stabilem, neque robustum ; quia neque Gentilitas firma res erat, quasi ab homine inventa, neque circumcisio et neomeniæ escarum et sacrificiorum, vel sabbatorum stabilis et fixa observatio ; sic enim data sunt, ut cessarent, adveniente Christo : quamvis enim Deus hæc dederit, sed ad tempus, fidei autem firma et sine successore est prædicatio. *Legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso, in unum novum hominem faciens pacem.* Hoc est, quod supra summam memoravi, quia legem, quæ data erat Judæis in circumcissione, et in neomeniis, et in escis, et in sacri-

ficiis, et in sabbato, evacuavit, hoc est, cessare jam ussit, quia oneri erat, et sic fecit pacem. Unde Petrus apostolus dicit in Actibus apostolorum : *Quid impositis jugum supra cervicem fratrum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus ?* (Act. xv.)

Ut exhiberet et reconciliaret ambos in uno corpore Deo per crucem. Sublata inimicitia morte sua, Christus prius populos inter se reconciliavit; deinde Deo patri pacificos fecit, ut homines naturæ unius, quia diversi facti fuerant per errorem, membra efficerentur unius corporis novi, ejus caput Christus est. *Interficiens inimicitias in semetipso, et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem his qui prope, quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem.* (Amb.) Idem sensus est, interfecit enim inimicitiam in se, dum pro omnibus tam Judæis quam gentilibus mortuus est : omnibus enim proficit mors Salvatoris. Resurgens enim a mortuis, damnata morte, quæ tenebat omnes, ostendit quam spem haberent credentes in eum. Hinc mandavit prædicationem, qua omnes convocarentur ad Deum patrem in unitate Spiritus, scissa discordia, ut sive Judæi, qui prope ideo dicuntur, quia ipsorum patribus facta promissio est; sive Gentiles, qui ideo longe dicuntur, quia Dei legem non receperunt datam per Moysen, sublato præterito ritu, susciperent fidem Christi, per quam efficerentur unum. (Hier.) Postquam ergo sapientiam carnis, quæ est inimica Deo, in sua salvator carne destruxit et præcepta legalia evangelicis dogmatibus contravit, ut de Judæo atque Gentili unum populum faceret Christianum, Evangelizans nobis, qui longe eramus, et reliquiis Judæorum, qui de Israel per Apostolos crediderunt, pacem atque concordiam, tunc per ipsum accessimus ad Deum, et unum in Spiritu patrem nos habere cognovimus; completumque est illud, quod in Evangelio Dominus loquebatur dicens : *Ut fiat unus pastor et unus grex* (Joan. x). Et iterum : *Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili* (Ibid.); nos significans ex gentibus congregandos. Inimicitia autem, quæ in Salvatoris carne destructa est, etiam per crucem est interfecta. Scriptum est enim, *ut reconciliaret utrumque in uno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitiam in ea*, non ut in Latinis codicibus habetur in *semetipso*, propter Græci pronomini ambiguitatem, *ἑαυτῷ* enim, et in *semetipso*, et in *ea*, id est, in cruce, intelligi potest, quia crux, id est, *σταυρὸς*, juxta Græcos generis masculini est. Lex quoque mandatorum subversa est in dogmatibus, postquam circumcisio et sabbatismus, qui relictus est populo Dei, et Pascha et Pentecoste, et non apparere in conspectu Dei vacuum, sunt altius intelligenda, quam resonant, et ab occidente littera recedentes, coepimus vivificantem Spiritum sequi. Quod autem ait, *veniens pacem evangelizavit vobis, qui fuistis longe*, hoc est, Gentibus, et pacem his qui prope, id est Judæis, videtur mihi de Isaia aliis verbis testimonium protulisse, et Scripturæ sententia abusum quasi sua.

Scriptum est quippe in eo : *Vias ejus vidi et sanavi eum et consolatus sum eum, et dedi ei consolationem veram, pacem super pacem his qui longe erant et qui prope* (Isa. lvii), et hæc quidem juxta vulgatam editionem dicta sint. Cæterum qui illud Apostoli legit de Christo memorantis : *Pacem faciens per sanguinem crucis suæ his qui in terra erant, et his qui in cælis*, et cætera quæ in eodem dicuntur loco, non putabit nos, qui juxta spiritum Israel vocamur fuisse longe, et Judæos, qui tantummodo Israel nuncupentur in carne, fuisse prope, et hanc totam intelligentiam ad angelos virtutesque cælestes, et ad animas temperabit humanas, quod in suo Christus sanguine terrena et cælestia copularit, quæ inter se antea dissidebant; et bonus pastor morbidam ad montes reportans ovem, fecerit esse cum cæteris, drachnam quæ perierat drachmis quæ salvæ fuerant copulaverit (Luc. xv), et mandata legalia ad illa retraxerit dogmata, ad quorum typum et imaginem Moyses quæ essent in tabernaculo fabricanda conspexit. Atque ita fieri, ut crux Domini non solum terræ, sed cælo profuerit, non tantum hominibus, sed et angelis, et omnis creatura Domini sui cruore mundata sit. Quod autem ait, *ut duos conderet in semetipso in unum novum hominem*, et quod magis videtur superiori de Judæis atque Gentilibus sensui convenire, sic suæ intelligentiæ coaptabat, ut dicat hominem juxta imaginem et similitudinem Dei factum, eandem post reconciliationem formam recepturum, quam et nunc angeli habent, et ipse perdidit. Novum autem hominem esse dicit, qui quotidie renovatur, et habitaturus est in novo mundo, quando erit cælum novum et terra nova, et bibiturus est calicem Jesu novum in regno Dei, et cantaturus canticum novum, et Veteris Novique Testamenti lectione gaudebit. Illud quoque quod alibi scribitur : *Ecce facio omnia, quæ nunc orientur* (Isa. xliii), sic sentiet, ut principium innovationis in præsentī sæculo fieri æstimet. Cæterum, perfectam consummatamque novitatem necdum in isto sæculo putet compleri posse. Et quomodo nunc per speculum videmus in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii) : sic et instaurationem novi hominis, tunc plene perfecteque complendam, cum cælestia terrenaque fuerint copulata, et in uno Spiritu et sensu eademque sententia accesserimus ad patrem. Nescio quid tale et in Epistola alia, si quis tamen eam recipit, prudentibus quibusque lectoribus subindicat dicens : *Hi omnes testimonium accipientes fidei, non retulerunt promissionem a Deo pro nobis melius quid providente, ut non absque nobis consummarentur* (Hebr. xi); propterea et universa creatura congemiscit nobiscum, qui in tabernaculo isto ingemiscimus, et condolet, quia timorem Dei in utero concepimus, et dolemus, et præstolamur revelationem filiorum Dei, ut de vanitate servitutis, cui nunc subjecta est, liberetur, et fiat unus pastor et unus grex, et oratio Dei compleatur dicentis : *Fiat voluntas tua in cælo et in terra.*

Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei. Ad id quod supra

dixerat, « peregrini testamentorum et repromissionis, » nunc respondet, ergo jam non estis hospites, id est, peregrini; et ad illud, quod præmiserat, « alienati a conversatione Israel, » modo respondet, estis cives sanctorum et domestici Dei. (MAURUS.) Quia qui aliquando longe fuistis non habentes repromissiones de Christo vel salute vestra; nunc vero prope estis, non solum prope, sed etiam cives sanctorum. Superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum. (AMBR.) Hoc est supra novum et Vetus Testamentum collocati. Quod enim apostoli prædicaverunt, prophetæ futurum dixerunt, quamvis dicat ad Corinthios: Deus, inquit, primum posuit in Ecclesia apostolos, secundo prophetas (I Cor. xii); sed hi alii prophetæ sunt. Illo enim loco de ordinatione Ecclesie disputat; hic vero de fundamento Ecclesie; prophetæ enim disposerunt, et apostoli fundamenta jecerunt. Unde dicit Dominus ad Petrum: Super istam petram ædificabo Ecclesiam meam (Matth. xvi), hoc est, in Catholice fidei confessione statuam fideles ad vitam. Nam et David disposuit domum Dei, et signavit locum, ubi fieret, Salomon vero fundavit eam. In ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto. (EX HIERON.) In quo et vos Ephesii ædificamini in templum ex vivis lapidibus Deo summo. Quod si universa ædificatio sive ex Judeis, sive ex Gentibus constructa, et compaginata per angularera lapidem, qui duos parietes conjungit, crescit in unum templum unius Dei: nonne nobis omni labore studendum est, ut fiamus illi lapides, de quibus scriptum est: Lapidēs sancti volvantur super terram (Zach. ix); et cum fuerimus vivi lapides ex omni parte dolati, leves, politi, nullam habentes scabredinem, ædificemur in templum et faciamus in nobismetipsis habitaculum Dei; et dignetur in Spiritu sancto habitare in nobis. (AMB.) Duos enim populos in se suscepit Salvator et fecit unum in Domino, sicut et lapis angularis duos parietes continet in unitate domus firmatus. Fideles enim superficies sunt templi Dei in Spiritu conversantes, ut possint hæredes fieri cœlestis habitationis. (ALBAN.) Potest autem omnis ædificatio super fundamentum apostolorum prophetarumque constructa non solum nos, sed et cœlestes significare virtutes, ut universi pariter fiant habitaculum Dei in Spiritu sancto. Summus vero lapis per quem omnia conjuncta sunt, Christus est Dei Filius, lapis præcisus de monte sine manibus (Dan. iv), de quo Psalmista testatur dicens: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, a Domino factum est istud (Psal. cxvii): reprobatus est quippe a Phariseis, qui videbantur legis Domini habere notitiam Dei que templum legalibus ædificare mandatis, et assumptus a Deo in angularera lapidem, ut duos parietes ipse medius contineret, et per illum uterque populus ad Deum haberet accessum et Gentes coædificarentur populo Dei in unam domum spiritalem Deo dignissimumque habitaculum.

CAPUT III.

Præmittit Apostolus ad orandum pro Ephesii dispositionem, et pro eis orat, totum bonum eorum Deo attribucendo.

Hujus rei gratia ego Paulus vincetus Jesu Christi pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis, quoniam secundum revelationem mihi notum factum est sacramentum, sicut supra scripsi in brevi, prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi. (HIER.) Quantum ad consequentiam sermonis textumque eloqui pertinet, ad id, quod præmisit, hujus rei gratia ego Paulus vincetus Jesu Christi, pro vobis Gentibus, diligentissime perquirentes, nihil quod ei reddiderit, potuimus invenire. Neque enim dixit: Hujus rei gratia ego Paulus hoc vel hoc feci, vel illud docui, sed suspensa manente sententia transgressus ad alia est, nisi forte ignoscentes ei, quod et ipse confessus est dicens: Et si imperitus sermone, non tamen scientia (I Cor. xi), sensuum magis quæramus in eo ordinem, quam verborum, qui sic reddi potest: Hujus rei gratia ego Paulus vincetus Jesu Christi et vincetus pro vobis, qui estis ex Gentibus, cognovi mysterium, ut vobis quoque illud traderem, sicut in hac eadem Epistola haud paulum [ante paulum] sum locutus. Debetis autem audire dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis, qui estis ex Gentibus, pro quibus et vincetus sum Jesu Christi: vincitum autem Jesu Christi Paulum esse pro gentibus, potest et de mysterio [martyrio] intelligi, quod Romæ in vincula coniectus, hanc Epistolam miserit, eo tempore, quo ad Philemonem, et ad Colossenses, et ad Philippenses in alio loco scriptas esse monstravimus; vel certo quia in pluribus locis lectum est, vinculum animi corpus hoc dici, quo quasi clausa anima teneatur in carcere, dicimus propterea Paulum corporis nexibus coerceri; nec reverti et esse cum Christo, ut perfecta in Gentes per eum prædicatio compleatur; licet quidam alium sensum in hoc loco introducunt, quod Paulus prædestinatus et sanctificatus ex utero matris suæ ad predicationem Gentium antequam nasceretur, postea vincula carnis acceperit. Puto autem, quod et vitiosa in hoc loco elocutio sit: pro eo enim quod debuit dicere, « hujus rei gratia ego Paulus vincetus Jesu Christi pro vobis Gentibus, cognovi mysterium, sicut scripsi in modico, prout potestis legentes intelligere, » ait, « hujus rei gratia ego Paulus vincetus secundum revelationem, cognitum factum est mihi ministerium [mysterium], » et reliqua. Si vero quis potest etiam juxta sermonis eloquiique contextum docere Apostolum fuisse perfectum, et in artis grammaticæ vitia non incurrisse, ille potius auscultandus est. Nos quotiescunque solæismum, aut talo quid annotamus, non Apostolum pulsamus, ut malevoli criminantur; sed magis Apostoli assertores sumus, quod Hebræus ex Hebræis absque Rhetorici sermonis nitore et verborum compositione, et eloqui venustate nunquam ad fidem Christi totum mundum transducere valuisset, nisi Evangelizasset eum, non in sapientia verbi, sed in

virtute Dei. Nam et ipse ad Corinthios ait (I Cor. ii): *Et ego, cum venissem ad vos, fratres mei, veni non in subtilitate sermonis aut sapientiae, annuntiatus vobis testimonium Christi; et rursus: Et verbum meum et predicatio mea, non in auatoris sapientiae verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum sed in virtute Dei.* Iste igitur, qui solocismos in verbis facit, qui non potest hyperbaton reddere sententiamque concludere, audacter sibi vendicat sapientiam, et dicit: *quoniam secundum revelationem cognitum est mihi mysterium sicut scripsi in modico.* Vere enim si quis superiora hujus epistolae contempletur, videbit ei revelata mysteria quorum partem quandam modicam suo sermone perstrinxit, non tam totum, quod noverat proferens, quam ostendens ex modico quid taceret. *Prout potestis intelligere legentes, inquit, sensum meum, sive sapientiam in mysterio Christi, hoc est illud quod in prefatione diximus: nullam epistolam Pauli tam balore mysteriorum, tam reconditis sensibus involuta, quos et Apostolus nosse se gloriatur, et nobis indicatos breviter ostendit, ut attentius que sunt scripta legamus. (Ambr.)* Quoniam dispensationem divinae clementiae, quae fuerit ante mundum erga salutem gentium ostendit, nunc se legatione hujus doni fungi Dei provisione, Christo mittente, declarat. Dominus enim post resurrectionem suam Apostolos suos vice sua misit praedicare, hunc dirigens ad conversionem gentium, sic enim dixit ad eum: *Vade, ego longe ad gentes mittam te.* Dominico ergo verbo usus est, cum dicit, « pacem vobis qui longe, et pacem his qui juxta, »

« si tamen audistis dispensationem gratiae, quae data est nobis in vos. Vult eos scire quia Dei judicio a Christo missus est praedicare gentibus mysterium gratiae Dei. » Secundum revelationem, notum mihi factum est mysterium, sicut ante scripsi in modico, prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi. » Ostensam sibi significat revelationem mysterii Dei, de quo prius breviter se memorat scripsisse, hoc est temperate, prout poterant capere prudentiam Apostoli in sacramento Christi.

Quod aliis generationibus non est agnitus filius hominum, sicut nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis in spiritu, esse gentes coheredes et concorporales et participes promissionis in Christo Jesu, per Evangelium, cujus factus sum minister secundum donum gratiae Dei, quae data est mihi secundum operationem virtutis ejus. (IIer.) Mysterium Christi, quod ex parte supra Apostolus consecutus est, quomodo aliis generationibus fuerit ignotum plenius tractandum videtur, utrumne Abraham, Jacob, Moyses, Isaian, et ceteri Prophetae illud ignoraverint, annon? A quibus esse praedictum adventum Domini et vocationem gentium Scriptura commemorat, Abraham quippe vidit diem ejus et laetatus est (Joan. viii), et dicitur ei: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes* (Gen. xxii); et Jacob de eo, qui oriundus esset ex Juda prophetice loquitur: *Et ipse erit associatio gentium* (Gen. xlix). Moyses quoque

maiores divitias Aegypti thesauris opprobrium Christi arbitratus est. Et Isaia: *Ecce, inquit, virgo in utero accipiet et pariet filium* (Isa. vii); et alibi: *Virga Jesse et qui exsurgit ad regnandum in gentibus, in ipso gentes sperabunt* (Isa. xi); et ne longum fiat pauca de psalmis dixisse sufficiat: *Adorabunt in conspectu ejus omnes familiae gentium* (Psal. xxi); et iterum: *Omnes gentes servient ei* (Psal. lxxi), et adhuc manifestius de populo Israel et de Domino Salvatore: *Visita vineam istam et perface eam, quam plantabit dextera tua, et super virum, quem confirmasti tibi* (Psal. lxxix). Cujus etiam corporis dispensatio indicatur in consequentibus: *fiat manus tua super virum dexterae tuae.* Aut igitur juxta Montanum patriarchas et prophetas in extasi locutus accipiendum, et nescisse quid dixerint, aut, si hoc impium est, spiritus quippe prophetarum prophetis subjectus est, intellexerunt utique quae locuti sunt. Et si intellexerunt, quaeritur quomodo Paulus dicat quod aliis generationibus non fuit notum, fuisse Christi Apostolis revelatum. Aut igitur illud est respondendum, quod caute Apostolus signanterque testatus sit filiis hominum ignotum fuisse mysterium, non filiis Dei ad quos loquitur: *Ego dixi: Dñi ceteris et filii excelsi omnes* (Psal. lxxxii). Quod scilicet hi, qui spiritum adoptionis acceperunt, de quibus patriarchae et prophetae fuerunt, Dei scierint sacramentum, aut si hoc non recipitur, et si nimium violentum et coactum videtur, illuc sermo transibit, ut dicat, non definite et generaliter dixisse Paulum aliis generationibus fuisse ignotum omnino Domini sacramentum, sed sic quomodo nunc revelatum est sanctis et apostolis nescisse patriarchas veteres et prophetas. Aliud est enim in spiritu ventura cognoscere, aliud ea cernere opere completa. Unde et Joannes propterea major prophetis omnibus dicitur, quia quem ceteri prophetaverunt, ipse conspexit et digito demonstravit dicens: *Ecce Agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. i). Juxta quem sensum et illud exponi potest: *Multi prophetae et justi cupierunt videre quae videtis, et non viderunt; et audire quae audistis, et non audierunt* (Luc. x). Haec igitur videre et audire cupiebant, quia futura cognoverant. Quod si nesciebant ventura, quomodo considerare poterant, quae penitus ignorabant? Legimus in regnorum libris Dominum Salomoni in somnio pollicentem atque dicentem: *Pro eo quod petisti a me verbum istud et non petisti tibi dies multos, neque postulasti divitias, neque animas inimicorum tuorum, sed petisti ut intelligeres et audires judicium, ecce feci verbum tuum et dedi tibi cor prudens, ut sapiens sis tu, et postea non surget similis tui* (III Reg. iii). Et quomodo quidam putant apostolis Christi revelatum esse mysterium, quod ignotum fuerat Salomoni, cum apostolis omnibus sapientiores fuisse Salomonem, et retro patriarchis vox divina pollicita sit? qui de se quoque ipso loquitur confidenter: *Deus docuit me sapientiam et intellectum sanctorum cognovi* (Sap. vii). Nec non et David de scientia occulti mysterii gloriatur dicens: *Incerta et occulta sapientiae tuae mani-*

festasti mihi, et ad eum qui sibi de sapientia sup-
plaudebit Deus loquitur per prophetam : *Nunquid
sapientior es Daniele (Ezech. xxviii)?* Aut ille igitur,
de quo supra jam disseruimus, tenendus est sensus,
ita patriarchas et prophetas, ut nunc apostolis re-
velatum est, Christi ignorasse mysterium, quia aliud
est tenere quid manibus, aliud in spiritu futurum
prævidere. Aut dicendum, quomodo non sunt similes
facies faciebus, sic nec esse corda cordibus, et juxta
Apostolum diversa esse charismata, alium habere
prophetiam, alium genera linguarum, alium dona
curationum, alium opitulationes et gubernationes,
illum esse sapientem, hunc fidelem, istum pollere
conscientia secretorum, illum simplici tantum fide
esse contentum. Neque enim omnes in exemplum
Salomonis de naturis bestiarum et volucrum et her-
barum, similiter sunt locuti, ut disputarent a cedro
Libani usque ad hyssopum, quæ exiit per parietem,
econtrario Salomon non ita forsitan viderit ut Moyses
omnes species victimarum et culturæ Dei : nec ei facie
ad faciem Dominus sit locutus, nec vasorum tan-
tam vel habuerit, vel intellexerit supellectilem,
quorum typum illi in monte Dominus ostendit. Et
quomodo patriarchæ et prophetæ habuerunt aliqua,
quæ apostolos non habuisse credendum est, sic
econtrario pro opportunitate temporis et pro Evan-
gelii prædicatione habuerunt apostoli magis notum
mysterium Christi, quod scierunt quidem et sancti
antiquitus viri, sed non ita ut apostoli, quibus præ-
dicandi necessitas incumbbat. Quod autem hoc my-
sterium, quod sicut nunc aliis generationibus non
fuit revelatum? utique illud, quod sequitur, « esse gen-
tes cohæredes et concorporales, et comparticipes
promissionis in Christo Jesu, per evangelium, »
cujus factus est Paulus minister, secundum donum gratiæ
Dei, quæ data est ei juxta operationem virtutis ejus.
Scio appositionem conjunctionis ejus, per quam di-
citur, *cohæredes, et concorporales, et comparticipes*,
indecoram facere in Latino sententiam, sed quia ha-
betur in Græco, et singuli sermones, syllabæ, apices,
puncta, in divinis Scripturis plena sunt sensibus,
propterea magis volumus in compositione structura-
que verborum, quam intelligentia periclitari. Gen-
tes idcirco cohæredes sunt Israeli, sive, quod melius
arbitramur, Christo cohæredes sunt, ut hæreditas
nostra Deus sit, et cohæredes Christi. Quod et in
alio loco scriptum est (*Rom. viii*) : *Hæredes Dei,*
cohæredes autem Christi; non quod aliqua inter nos
possessio dividatur, sed quod ipse sit Dominus hære-
ditas nostra atque possessio. *Dominus* quippe, ait,
hæreditas nostra est. Et alibi, *Dominus pars mea, et*
hæreditas mea (Psal. xv). Concorporales autem illud
significat, ut quemadmodum in uno corpore multa
sunt membra, verbi gratia, oculi, manus, aures, pe-
des, venter et genua, et cum in uno sunt corpore,
habent differentias suas, ut pro se invicem lætentur
et doleant, sic scilicet diversas habent gratias hi
qui in Christo crediderunt, in uno tamen sint Eccle-
siæ corpore conglobati; et in superioribus quidem

A duobus verbis, id est, in eo quod ait, *cohæredes et
concorporales*, poterat in uno corpore diversum ali-
quid suspicari. Ex eo autem quod addidit « et com-
participes repromissionis in Christo Jesu, » omnis pe-
nitens diversitas amputata est. Ubi enim una compa-
rticipatio est, universa communia sunt. Pulchre
etiam addidit, *per Evangelium, cujus factus sum mi-
nister secundum dona gratiæ, quæ data est mihi juxta
operationem virtutis ejus*, ut Dei gratiam, non suum
meritum demonstraret, sciebat se namque persecu-
torem fuisse, et Christi Ecclesiam vastasse : ex qua
humilitate arrogantiae penitus crimen excluditur,
super quam nonnulli eum reprehendendum pu-
tant, quia sibi dixerit mysterium revelatum, quod
patriarchis et prophetis fuerit ignotum, nunquam
B enim humilitatis discipulus verbis arrogantiae intu-
mesceret, Evangelium, cujus minister est, non sui
meriti dicens fuisse, sed gratiæ Dei. Qui volunt pro-
phetas non intellexisse quod dixerunt, et quasi in
extasi locutos, cum præsentis testimonio, illud quo-
que quod ad Romanos in plerisque codicibus inve-
nitur, ad confirmationem sui dogmatis trahunt legen-
tes : *Ei autem qui potest vos roborare juxta Evan-
gelium meum et prædicationem Jesu Christi secundum
revelationem mysterii temporibus æternis taciti, ma-
nifestati autem nunc per scripturas propheticas et ad-
ventum Domini nostri Jesu Christi, et reliqua (Rom.
xvi).* Quibus breviter respondendum est, temporibus
præteritis tacitum fuisse Christi mysterium, non
C apud eos, qui illud futurum pollicebantur, sed apud
universas gentes, quibus postea manifestatum est.
Et pariter annotandum, quod sacramentum fidei
nostræ, nisi per scripturas propheticas et adventum
Christi non valeat revelari. Sciant igitur qui pro-
phetas non intelligunt, nec scire desiderant, asserentes
se tantum Evangelio esse contentos, Christi nescire
mysterium, quod a temporibus æternis gentibus
cunctis fuerit ignotum. (*Amb.*) Hoc Apostolus asserit
ostensum a Domino tempore Christi, quod latebat,
quia gentes participes futuræ essent gratiæ pro-
missæ in lege; quod ostensum dicit prædicatoribus
sanctis et prophetis, id est, apostolis et legis expla-
natoribus, non prophetis veteribus; quamvis enim
admitterentur prius ad legem gentiles, sed circumcidi
jubebantur; et prophetæ scierunt gentes participes
D futuras doni Dei, nam hoc significaverunt multis in
locis : sed hoc latuit, quia sine circumcisione et
sabbatis et neomeniis et cæteris talibus, gratiæ Dei
futuræ essent participes, ut absque lege susciperent
fidem Christi et salvarentur. Hoc est, quod dicit, « spi-
ritu esse gentes cohæredes et concorporatas et parti-
cipes promissionis ejus in Christo. » Qui enim spiritu
Deum colit opere legis opus non habet. *Per Evan-
gelium ejus factus sum minister secundum donum gra-
tiæ Dei, quæ data est mihi secundum operationem
virtutis ejus.* Per prædicationem ministerii sui cog-
nitum asserit donum, quod disposuit Deus gentibus
juxta virtutis suæ operationem. Operatio enim virtu-
tis ejus est, quia Christum suscitavit a mortuis, de-

vieta morte, in qua omnes salvavit : dispensatio tamen Evangelii ejus hæc est, qua agnita est voluntas Dei, quia gentes sihe opere legis salvare decrevit. *Mihi minimo omnium sanctorum data est gratia hæc.* (Amb.) Humiliat se, cum se minimum dicit, sciens humilitatem profectum habere. Nam tantam gratiam sibi datam dicit, ut donum hoc, quod ante ignotum fuit præteritis sæculis, sibi asserat concessum, ut hoc manifestaret gentibus. Unde enim minimum sanctorum omnium videri potest, qui antequam baptizaretur, vas electionis appellatus est. *Ut in nationibus evangelizem investigabiles divitias Christi.* Electum se probat ad prædicandum donum Dei in divitiis incomprehensibilibus Christi, quas gentibus jam desperatis largiri dignatus est, ut sine opere salvarentur per fidem. Et manifestum est, quia nemo egregium et maximum munus per indignam mittit personam. Ostendens ergo quantum a Deo mereatur, humiliat tamen se, ut meritum ejus crescat. *Et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit.* Missum se dicit duplici modo docere gentes mysterium, quod fuit in Deo, ex quo sunt omnia, ut per eum discant ac intelligant Christum semper in Deo et apud Deum, et quia sine circumcissione et cæteris legis mandatis disposuit salvare gentes. Indigni enim inventi sunt Judæi tantum ac talem habere doctorem, sic enim Judæi credebant in Christum, ut legem tamen servarent, quod odibile est apud Deum. Denique dicunt apostoli ad copostolum suum Paulum : *Vides, frater, quot milia sunt in Judæa credentium ; et omnes isti æmulatores sunt legis* (Act. xxi). Unde factum est, ut vas electionis ad gentes docendas missus esset, ut vel ipsi fidei sui plenitudinem haberent, nihil de lege, sed in solo Christo sperantes. Manifesto enim sacramento Christi tale donum datum est, quod perfectum salutis haberet effectum. Sicut enim in magna vota, maxima dantur apophoreta, ita et magnifico manifestato mysterio, gaudii et lætitiæ causa tam egregio munere donati sunt homines quod illis satis sit ad copiam salutarem. (Hier.) Non puto apostolum Paulum cum mentis suæ concordasse secreto, ut vere se omnibus sanctis infimum esse dixerit, verbi causa, his qui erant in Epheso, qui in Corintho, qui in Thessalonica, vel qui toto orbe crediderant, quod cum humilitatis indicium sit, se omnium sanctorum infimum dicere mendacii est reatus, aliud in pectore clausum habere, aliud in lingua promere. Reperendum est ergo argumentum, quo et Paulus vere omnibus sanctis infimus fuerit, et tamen non de apostolica ceciderit dignitate. Loquitur Dominus in Evangelio ad discipulos : *Qui vult in vobis major esse, fiat omnium minor ; et qui vult esse primus, sit omnium novissimus* (Marc. ix), quod Paulus opere complebat dicens : *Puto enim quia Deus nos apostolos novissimos ostendit quasi morti destinatos.* Omnibus igitur, qui se propter Christum infirmos esse cupiebant, apostolus Paulus infirmior erat, et ideo major. *Omnibus enim, inquit, illis plus laboravi, non autem ego, sed gratia*

A Dei, quæ mecum est (I Cor. xv). Propter quam humilitatem, dum omnium sanctorum est infimus, data est ei gratia hæc in gentibus, ut evangelizaret investigabiles divitias Christi, et doceret dispensationem mysterii absconditi a sæculis in Deo, qui universa creavit. Si investigabiles divitiæ Christi sunt, quomodo evangelizantur in populo ? si absconditum est a sæculis mysterium in Deo, qua ratione per Paulum profertur in gentes ? sed investigabile et absconditum dupliciter sentiendum, aut quod investigabiles ante divitiæ fuerint, et nunc post Domini apertæ sint passionem, aut certe, quæ natura sua homini ininvestigabilia erant, hæc, Deo revelante, sunt cognita. Quia aliud est ad secretum curiositate propria pervenire : quod postquam inventum fuerit, desinit esse ininvestigabile, aliud propria diligentia illud quoque posse comprehendere, sed per gratiam Dei. Quod cum scieris et cæteris quoque ostenderis, nihilominus investigabile perseverat, dum tibi, quantum in te est, fuit antequam ostenderetur occultum. Divitias Christi investigabiles, ad ipsum quoque Christum, loquens Psalmista testatur dicens : *Quam infinita multitudo bonitatis tuæ, quam abscondit timentibus te !* (Psal. xxx.) Hæ bonitatis divitiæ ab omnibus retro sæculis absconditæ fuerant in Domino, qui creator est omnium. Ubi sunt Marcion et Valentinus et omnes hæretici, qui alterum mundi, id est visibilium, et alterum asserunt invisibilium conditorem, hunc justum esse dicentes, illum nescio quem semper ignotum, tantum bonum, qui Pater Christi sit ? Ecce Deus in quo mysterium Christi ab omnibus retro sæculis absconditum fuit, creator esse omnium prædicatur, ex quo ostenditur idem esse Deus Novi et Veteris Testamenti. Potest autem mysterium a sæculis absconditum et aliter intelligi, quod ipsa illud sæcula ignoraverint, hoc est, omnes spirituales et rationabiles creaturæ, quæ in sæculis fuerunt ; sæculum quippe pro his frequenter, quæ in sæculo versantur, accipitur, sicut Paulus ad Galatas loquitur dicens : *Ut eriperet nos de præsentis sæculo nequam* (Gal. i) ; et in alio loco (Ephes. ii) : *Ut ostenderet in venturis sæculis, pro eo quod est, his omnibus, quæ in supervenientibus sæculis futura erant.*

Ut innotescat principibus et potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro. (Ambr.) Tam bene de hoc sensit Deus, ut non solum gentibus hunc magistrum daret, verum etiam ut per eum veritas Christi innotescat spiritibus in cælestibus, qui sunt principes et potestates. Potestates ideo, quia potentiores sunt inter cæteros spiritus : principes autem eo quod principentur potestatibus, ut agnoscentes per Ecclesiam, quæ multifarie ad vitam attracta est, in Christo unius Dei manere mysterium, desinant ab errore. Idem enim agitur, ut prædicatio ecclesiastica etiam his proficiat, et deserant assensum tyrannidis diaboli, qua se adversus Dei unius fidem impia præsumptione armavit. Qui sensus in psalmo vice.

simo tertio præsriptus est, ubi Deus universitatis Dominus demonstratur, dicente Dei Spiritu per David: *Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo.* (Aug.) Sic ergo fuit absconditum hoc mysterium a sæculis in Deo, ut innotesceret tamen principibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, quia ibi primitus Ecclesia, quo post resurrectionem et ista Ecclesia congreganda est, ut simus æquales filii Dei. (*Hieron.*) Juxta donum gratiæ, quæ data est Apostolo ut evangelizaret ininvestigabiles divitias Christi, et doceret in gentibus mysterium, quod a sæculis fuerat ignotum: idcirco id ipsum sacramentum est ei revelatum, ut non solum gentibus, sed et principatibus et potestatibus per Ecclesiam manifesta fieret multiplex sapientia Dei, quæ juxta propositum veterum sæculorum olim destinata, nunc consummata videtur in Christo. Si autem principatibus et potestatibus in cœlis, quas sanctas ministrasque accipere debemus (licet quidam principem aeris istius et angelos ejus interpretentur), ignota fuit multiplex sapientia Dei, quæ nunc eis per Ecclesiam revelata est, quanto magis patriarchis et prophetis ignota fuit, quos supra non ignorasse mysterium Christi, sed ita ut apostolos, nescisse monstravimus! Multiplex quippe sapientia Dei, quæ sermone Græco *πολυτροικλος*, et, ut ita dicam, multifaria appellatur, per Ecclesiam Dei nunc et principatibus et potestatibus revelata est, quam olim Deus futuram in sua mente decreverat, et nunc esse perfectam, ex eo quod videmus, agnoscimus. Crux itaque Christi, non solum nobis, sed et angelis cunctisque in cœlo virtutibus profuit, et aperuit sacramentum quod ante nesciebant. Denique ad cœlum cum corpore Dominum revertentem mirantur et dicunt: *Quis est iste qui ascendit de Edom, fulvida vestimenta ejus ex Bozor* [Al. Bosra], *sic formosus in stola candida?* (*Isa. LXIII.*) Et in alio loco: *Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ* (*Psal. XLIII.*) Non putemus igitur in Ecclesia esse

A simplicem fidem, sed multiplicem et multifariam esse sapientiam, ut non solum varia sit, sed multa varietate distincta. Respicias cunas Christi, vide pariter et cœlum. Vagientem in præsepe intueris infantem, sed angelos simul ausculta laudantes. Herodes persequitur, sed adorant Magi. Ignorant Pharisei, sed stella demonstrat. Baptizatur a servo, sed vox desuper Dei intonantis auditur. Aquis mergitur, sed columba descendit, imo Spiritus in columba. Ad passionem venit et pati timet, vult transire calicem, et Petrum, quia calicem timebat, accusat. Quid hac stultitia prudentius, varietate distinctius, sapientia obscurius, quam fecit Deus in Christo Jesu Domino nostro? Licet enim a plerisque secundum ordinem juncturamque sermonis Ecclesia facta intelligi possit, et *πρόθεσις*, id est, *propositio*, quam genere neutrali in Latino sermone *propositum* habemus expressam, tamen sapientia magis in Christo facta potest resonare quam cætera. *Fatum quippe Dei sapientius est hominibus* (*I Cor. I.*) Quod si in Christo secundum mysticos intellectus dicitur facta sapientia, intelligant Ariani frustra se de illo testimonio gloriari, in quo sapientia in initio viarum Dei creatam se et genitam loquitur et fundatam. Et utique juxta illos si creata est, nata esse non potuit. Si autem nata est, quomodo et fundata dicitur et creata? *In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus.* Magnum est ergo non solum nos habere fiduciam, sed etiam habere eam in confidentia. Nec tantum habere accessum, sed ut ipse firmior sit accessus, habere illum in confidentia, cujus fiduciæ atque accessus, principium et origo, fides in Christo est. Qui igitur omnia ratione et ordine facit, iste credit in Christum sermonem atque rationem; qui sapientiam potuerit comprehendere, credit in Christum sapientiam: qui intellexerit veritatem, credit in Christum veritatem: qui intellexerit justitiam, credit in eum justitiam. Nec opus est plura dicere, cum frequenter mihi necessitas incubuerit similiter de Christo disserendi.

LIBER OCTAVUS DECIMUS.

SEQUITUR CAPUT III.

Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. (Greg.) Ecce in tribulatione positus alios exhortatur, et in hoc, quod ipse sustinet, alios roborat. Non enim filiorum suorum fuerat more struthionis oblitus, sed metuebat nimis, ne ejus discipuli in prædicatore suo tot persecutionum probra cernentes, fidem in eo Dei despicerent, contra quam innumeræ passionum contumeliæ prævalerent, et idcirco minus dolebat in tormentis, sed magis filiis de tormentorum suorum tentatione metuebat, parvi pendebat in se plagas corporis, dum formidaret in filiis plagas cordis; ipse patiendi suscipiebat vulnera tormentorum, sed filios consolando curabat vulnera cordium. Pensemus ergo cujus charitatis fuerit inter dolores proprios aliis timuisse.

D Pensemus cujus charitatis sit filiorum salutem inter sua detrimenta requirere et statum mentis in proximis etiam ex sua dejectione custodire. (*Ambr.*) Comonet ne scandalum patiantur propter tribulationes, quæ sanctis a perfidis irrogantur; ad gloriam enim pertinet illorum, si in tribulatione magistri non fuerint scandalizati discipuli, spe hac firmati, quia fidelium pressuræ futuri sæculi gloria erigentur. Hæc enim fidelium probatio est, si fidei suæ spem advertant: (*Hieron.*) Id quod Latinus translator expressit, *ne deficiatis*, potest juxta Græci sermonis ambiguitatem ita legi, *ne deficiam*, ut sit sensus: « propter quod peto ne deficiam in tribulationibus meis, etc. » Hoc est ergo, quod Apostolus rogat et a Domino magnopere deprecatur, ne deficiat in pressuris suis. Videbat quippe se de Hierusalem usque ad Illyricum Evange-

lium prædicasse, isse Roman, ad Hispanias vel per-
 rexisse, vel ire disponere. Totus mundus ad doctrinam
 ipsius de potestate principis tollebatur, deserebantur
 idola, et cultoribus templa deserta squalore et sordibus
 replebantur, ob quam causam omnis exercitus de-
 monum, omnis turba inimicarum fortitudinum con-
 tra ipsum, facto cuneo, dimicabat, ut per tribula-
 tiones et angustias Evangelium Christi desineret
 prædicare, et lassus aliquando requiesceret. Hoc est
 itaque quod ait : *Peto ne deficiam in tribulationibus
 meis pro vobis.* Totum enim quod patior, quod tri-
 bulor, quod coarctor, vestra salutis est causa, dum
 vobis Evangelium annuntiare desidero, quæ tribu-
 lationes meæ vestra est gloria. Porro quasi impe-
 ritus locutus est, ut plurali tribulationum numero
 gloriam subjungeret singularem et diceret, *in tribu-
 lationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra*, pro eo
 quod est : *quæ sunt tribulationes gloria vestra*, nisi
 fortius quis altius per hyperbaton, vel ad fiduciam,
 vel ad accessum, vel ad fidem hoc æstimet esse re-
 ferendum, et dicat : in quo habemus fiduciam et
 accessum et fidem, quæ fiducia, accessus et fides ve-
 stra gloria est, sed magis superior sectandus est
 sensus. Potest autem secundum id, quod Latinus
 expressit, *propter quod peto ne deficiatis in tribu-
 lationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra*, illud
 exponi, quod pro Ephesiis petat, ne in pressuris
 apostoli lassescant atque deficiant, si quidem et quæ
 sequuntur huic magis sensui congruunt.

Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Do-
 mini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in
 cælis et in terra nominatur, ut det vobis secundum
 divitias gloriæ suæ virtutem corroborari per spiritum
 ejus in interiorem hominem habitare Christum per
 fidem in cordibus vestris. (Amb.) Hoc flexis genibus
 precari se dicit, ut quia dignatus est advocare gentes
 ad cognoscendum mysterium voluntatis ejus, hoc
 etiam donet, quia dives est, ut nutu ejus firmetur
 in spiritu, hoc est ut non illos perturbent carnalia
 exitia illata a perfidis, sed sint stabiles, expectantes
 in futuro hujus rei mercedem. « In interiore homine
 habitare Christum per fidem in cordibus vestris. » In
 eo petit eos magis firmari, ut non ambigant, sed magis
 credant Christum habitare in se, quem non vident his
 oculis, ut spiritus datus hoc eis per Dei donum in-
 fundat, ut certi sint de Christo, quod vivit et filius
 Dei est, et habitat per fidem in cordibus nostris, ut
 cum fidem ejus habemus in cordibus nostris, ipsum
 habere videamus; quod eo proficit, ut securi simus
 de auxiliis ejus, quia non deserit nos, sed semper
 adest propter fidem suam, quam videt in nobis,
 quippe cum ideo spiritus ejus, qui et Dei Patris est,
 detur nobis, ut vice ejus tutos præstet nos, si ei
 assentiamus, ut et occulta revelet, per quem utique
 ipsum in nobis habitare ambigere non debemus. Est
 enim hic alius paracletus, inter quos personarum
 distantia est, non naturæ, quia et de eo accipit,
 et a Deo procedit : in quibus enim naturæ unitas
 est, invicem sui sunt. Unde dicit Dominus : « omnia

Patris mea sunt, et mea omnia Patris. » Propterea,
 inquit, *curvo genua mea ad Patrem, ut det vobis secun-
 dum divitias gloriæ suæ virtutem confortari.* (Albert.)
 Recte igitur petit, ne deficiat fides Ephesiorum in
 pressuris suis atque angustiiis, quas propterea pati-
 tur, quia Ephesiis Evangelium prædicabat, quæ qui-
 dem pressuræ apud incredulos poenæ sunt, apud fideles
 gloria atque victoria : quia vicisse est adversariis
 in angustiiis non cessisse. Notandum est igitur, quod
 quomodo quicunque subjectus est Salvatori, flectere
 ei genua dicitur, sic qui peccati servus est et habet
 spiritum servitutis iterum in timore, genu scribitur
 flexisse peccato. Hæc autem spiritualiter exponentes,
 non statim juxta litteram orandi consuetudinem
 tollimus, quæ, fixo in terram poplite, Deum adora-
 mus magisque quod ab eo poscimus, impetramus.
 Ad patrem, inquit, Domini nostri Jesu Christi, ex
 quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur.
 Quærendum ergo est, quomodo ex Deo Patre omnis
 paternitas in cælis et in terra sit nominata. Non di-
 cit : ex quo omnis paternitas in cælis et in terra
 nata est, vel creata, sed ex quo omnis paternitas in
 cælis et in terra nominatur, quia aliud est appella-
 tione paternitatis mereri nomen, aliud natura habere
 consortium, quod solus est filius Dei. Adam quem
 primum psalmavit Deus, et creator ipsius et pater
 est. Unde et in Evangelio secundum Lucam, cum
 paulatim a Christo David et Abraham sursum esset
 generatio supputata, ad extremum Scriptura ait : *Fi-
 lii Seth, filii Adam, filii Dei* (Luc. iii). Ut paternitas in
 terra, vocabulum a Deo primum ortum esse mon-
 straret. Unde ab eo, qui summe est pater et proprie
 est pater paternitatis gratiam promerentur, qui dicti
 sunt filii Dei. Quæritur vero, quam ob causam et
 in cælis ab eo omnis paternitas appellatur? Quomodo
 nos qui non sumus de genere Abraham, si fidem ha-
 buerimus, filii vocamur Abraham, patriarchas quo-
 que et prophetas, si tamen nos ab eis peccata non
 separant, nostros patres dicimus, ita fortasse et an-
 gelos cæterasque virtutes habent principes sui gene-
 ris in cælestibus quos patres gaudeant appellare.
 Potest ergo et hoc dici ex eo quod Deus pater Do-
 mini nostri Jesu Christi juxta substantiam pater est,
 et unigenitus non est adoptione filius, sed natura,
 cæteræ quoque creaturæ paternitatis nomen ad-
 optione possident. *Ut det vobis secundum divitias glo-
 riæ suæ virtutem corroborari per spiritum ejus in in-
 teriore homine habitare Christum per fidem in cordi-
 bus vestris.* Propterea, inquit, *curvo genua mea ad
 Patrem, ad cujus similitudinem omnis in celo et in
 terra paternitas nominatur, deprecans eum atque
 obsecrans, ut tribuat vobis virtutem gloriæ suæ,
 id est, majestatis suæ habere cognitionem atque
 consortium, vosque roboret atque confirmet per
 Spiritum sanctum, quia nulla fortitudo absque Spi-
 ritu Dei est, roboret autem atque firmet in interiore
 homine (non enim corporis vires, sed animæ quæ-
 rimus, nec exteriorem, sed interiorem hominem cu-
 pinus roborari), ut postquam habitaverit Christus*

in interiore homine, in ipsius interioris hominis habitet principali, id est, in mente rationali, et in ea domicilium sedemque suam ponat : hoc autem totum per fidem fiet, si credamus in eum, habitatio autem ista, quæ per exordium fidei fabricatur, radices et fundamentum habuerat in charitate, de qua latius incipit disputare dicens : *In charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo et longitudo, et sublimitas, et profundum.* (Greg.) Habet quippe Deus latitudinem, quia dilectionem suam usque ad collectionem persequentium tendit. Habet longitudinem, quia ad vitæ patriam nos longanimiter tolerando perducit. Habet sublimitatem, quia ipsorum quoque intelligentiam, qui recepti in superna fuerint congregatione transcendit. Habet profundum, qui damnatis inferius distractionis suæ iudicium incomprehensibiliter exerit, quæ scilicet quatuor nobis in hac vita positis singulis exercet, quia et latitudinem amando et longitudinem tolerando, et celsitudinem non solum nostram intelligentiam, sed etiam vota superando, et profunditatem suam exhibet ante oculos et illicitos cogitationum motus districte iudicando. Sed ejus celsitudo et profunditas quam sit investigabilis nullus agnoscit, nisi, qui vel contemplatione ad summa provehi, vel occultis motibus resistens, tentationum coeperit importunitate turbari, unde et beato Job dicitur : *Excelsior cælo est, et quid facies ? profundior inferno, et unde cognosces ?* (Job. xi.) Ac si aperto dispectu diceretur, profunditatem ejus atque excellentiam quando tu cognoscere sufficis, qui vel virtute ad summa evehi, vel temetipsum reprehendere in tentationibus nescis ? (Amb.) Sequitur, *Ut in charitate radicati*, etc. Hoc præstare dicit habitantem Spiritum vel Christum in nobis, ut fundati simus in charitate Dei, devincti beneficiis ejus, et possimus cum sanctis qui sunt apostoli et prophetæ immensum et inestimabilem cognoscere Deum, omnia excedentem majestate virtutis suæ. Cum enim dicit, « latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum, hoc utique significat, ut sicut in sphaera tanta longitudo est quanta latitudo, et tanta altitudo quantum profundum : ita et in Deo omnia æqualia sunt immensitate infinitatis. Sphaera enim, definito modo concluditur. Deus autem non solum omnia implet, sed excedit, nec enim clauditur, sed omnia intra se habet, ut solus ineffabilis et infinitus habeatur, et gratiæ huic insufficiens agantur, qui, cum tantus sit, dignatus est per Christum hominem visitare, peccatis et morti subiectum. Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi. (Amb.) Post Dei patris infinitam et incomprehensibilem cognitionem et inenarrabilem clementiam Christi quæque agnoscere nos vult charitatem, quia supereminentis est scientiæ, et subintelligitur humanæ, ut super scientiam hominum habeatur dilectio Christi. Quis enim potest coigere charitatis mysterii hujus rationem, ut et Deus hominis causa homo nasceretur, deinde moreretur, pro hominibus, pro servis Dominus, pro creatura Creator, pro impiis pius ? propter quid ita

A dilexit nos ? Aut ut quid nostrum haberet, qui nullius indiget ? Nunquid non charitas hæc super scientiam hominum est ? aut quis hominum hanc poterit charitatem alicui exhibere ? quanquam impar sit, ac per hoc supereminet humana commenta ? Hoc ergo vult nos scire, quia sensus noster assequi non potest, nec perspicere profunditatem beneficiorum Christi erga nos, ut perinde semper ei simus supplices et devoti, et qui de debitis nulla ratione satisfacere possumus, vel in fide ejus usque ad mortem perseveremus. Ille enim pro magnificentia majestatis suæ ea gessit pro nobis, quæ sibi indigna sunt, ut et nos, in quantum possumus, ei famulemur. *Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.* (Alb.) Cum autem radicati et fundati in charitate in interiore homine habitare Christum tota mentis fiducia noverimus, tunc incipiemus cum cæteris sanctis etiam ad illa nos tendere, ut sagaci animo comprehendamus quæ sit latitudo et longitudo, et profundum, et altitudo, et non solum hoc, sed etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi scire cupiemus, ut postquam hæc omnia fuerunt in nobis ordine et ratione completa, tunc impleamur in omni plenitudine Dei. Altitudinem angelos possumus intelligere supernasque virtutes, profundum vero inferos, et quæ infra eos sunt : longitudinem autem et latitudinem media, quæ inter superos inferosque consistunt. Et quia consequens est aut superis aliquem aut inferis esse vicinum, quæcunque incipiunt ad meliora proficere et ad cælestia et ad alta consurgere, longitudo appellentur : quæ vero inferiori parti proxima sunt, et ad vitia dilabuntur, his latitudinis nomen impositum sit : *Lata quippe et spatiosa via quæ ducit ad mortem* (Matth. vii). Hæc universa et in cruce Domini nostri Jesu Christi intelligi queunt, ut sit latitudo in transverso ligno, ubi brachia extensa fuerunt : altitudo pars ligni, quæ supra latitudinem fuit, cui caput junctum est, longitudo vero, ubi inferior pars sub latitudine extenditur ligni, cui totum corpus hærebat, profundum vero illa pars crucis, quæ in terra fixa est. Latitudo vero extensio est charitatis, quæ etiam non solum ad amicos qui dextra significantur, sed etiam ad inimicos qui in sinistra intelliguntur, extendi jubetur : altitudo vero ad spem pertinet, quia omnia charitatis opera in spe æternæ retributionis solidantur. Longitudo itaque perseverantiam boni operis significat, de qua dicitur : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x). Profunditas vero crucis, quæ invisibilis est, divinam demonstrat gratiam, unde hæc omnia procedunt et crescunt. (Amb.) Quia fides neque in solo Patre integra est, neque in solo Filio perfecta, ideo adjecit : *ut impleamini, ait, in omnem plenitudinem Dei.* Ut confessione et gratiarum actione sicut Patri, ita et Filio honorificentia reservetur, et omnia, quæ a Deo Patre sunt, per Filium facta et restaurata credantur, ut sit plena perfectio divinitatis in professione credentium. Nihil deerit Christiano, quando Deum Patrem per omnia immensum esse cognoscit,

charitatem quoque Christi ineffabilem et supereminentem scientiæ humanæ proficitur. *Ei autem, qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia, et in Christo Jesu in omnes generationes sæculi sæculorum Amen. (Hieron.)* Ad id quod supra dixerat, *curvo genua mea ad Patrem, etc., nunc infert, Ei autem qui potest, etc.,* hoc ostendens, se quidem juxta imbecillitatem hominis postulasse, quæ eis conducibilia videbantur, cæterum quantum ad rei ipsius pertinet veritatem, plus Deum valere retribuere, quam rogatur, quia secundum id quod oportet orare nescimus, et sæpe contra nos petimus, æstimantes esse pro nobis, veluti de ipso Paulo legimus, cui deprecanti, ut angelus, qui eum torquebat, recederet ab eo, dictum est: *Sufficit tibi gratia mea (I Cor. xii).* Potens est ergo Deus non solum super quod petimus, sed etiam super id, quod intelligimus tribuere. Præstat igitur super quam petimus aut intelligimus, secundum eam virtutem quæ operatur in nobis, ut quomodo nunc non juxta meritum nostrum, sed supra vota dat nobis aliqua, quæ nec petere ausi fuimus, nec si petissemus, æstimavimus nos mereri: ita et cætera tribuat, quæ nec mens potest cogitare, nec lingua proferre. Ipsi itaque Deo sit gloria, primum in Ecclesia, quæ est pura, non habens maculam neque rugam, et quæ propterea gloriam Dei recipere potest, quia corpus est Christi, deinde in Christo Jesu, quia in corpore assumpti hominis, cujus sunt universa membra credentium, omnis divinitas inhabitet corporaliter; quæ quidem gloria non in præsens tantum tempus extenditur, et futuris sæculis terminatur, sed in omnes generationes et sæcula sæculorum ineffabili æternitate permanet, crescit et augetur. (Amb.) *Ei autem, inquit, qui potest super omnia facere abundantius, quam petimus, aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Christo Jesu et in Ecclesia, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.* Ad Patris personam hæc refert, ut quia melius scit quæ utilia et quæ non petenda sunt, et quando danda et qualia et quanta opus sint, ipse gubernet providentia et virtute sua sibi credentes; cui ideo gloria in Christo Jesu, quia per ipsum omnia præstat nobis, et quia honor Patris in Filio est et in Ecclesia, id est, in populo, quem sibi adoptare dignatus est; in claritate enim filiorum gloria Patris est, dicente Domino: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona et magnificent Patrem vestrum qui in cælis est (Matth. v),* in sæcula sæculorum Amen, id est, in æternum veritas.

CAPUT IV.

Instruit Apostolus Ephesios ad servandam unitatem ecclesiasticam in connexionem et distinctionem membrorum; ac deinde inducit ad morum honestatem.

Obsecro itaque vos ego vinculus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis. (Ambr.) Hortatur eos, ut recte incedentes in præceptis Domini, ad promissam gloriam possint venire, sicut enim peritus medicus obsecrat infirmos, ut bene se agentes possint salvam recipere valetudinem, ita et magister gentium

A hortatur, ut fidei suæ digna opera facientes possint percipere quæ promissa sunt, sanctis, sciens gloriæ suæ esse hujus rei profectum. *Cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. (Amb.)* Nunc dissensionem prohibet: charitati autem studendum monet, ne spiritum virtutis et pacis amittant, ac per hoc, ut invicem se sufferant cum patientia. Modestia enim profectum parit, quia cum se invicem tolerant, cum lenitate animi monentes, corriguntur ad effectum, et pax in eis manebit, per quam filii Dei non immerito vocabuntur, quia dixit Dominus: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Perturbatio enim vel inquietudo contentionem facit, quæ solet etiam ea quæ mala novit velle defendere, ne cedere videatur. Hinc oritur discordia, quæ corrumpit pacis fœdera. (Alb.) Potest et Apostolus in Christi vinculis et in carcere pro martyrio constitutus hæc scribere, melius autem est, si vincum Domini nostri in Jesu Christi charitate dicamus, cujus rei et Clemens ad Corinthios testis est scribens: *Vinculum charitatis Dei quis poterit enarrare? (Amb.)* Qui enim Christum diligunt, sequuntur eum charitatis vinculis colligati. Quod autem ait, *ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis,* digne vocatione ambulare credendus est, qui ingreditur per eum qui dicit: *Ego sum via,* et non declinat, neque ad dextram, neque ad sinistram, et avertit pedem suum ab omni via mala, completurque in eo: *A Domino gressus hominis diriguntur (Psal. xxxvi).* Cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia. Qui terram et cinerem esse se novit, et post paululum in pulverem solvendum, nunquam superbia elevabitur; et qui Dei æternitate perspecta, breve et pene ad puncti instar humanæ vitæ spatium cogitaverit, ante oculos semper habebit interitum, et erit humilis atque dejectus. Propter quod cum omni humilitate et veritate dicamus: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei (Psal. cxxx).* Omnis autem humilitas non tam in sermone, quam in mente est, ut humiles nos esse conscientia noverit, nunquam nos scire, vel intelligere, vel esse aliquid æstimemus. Mansuetudo quoque est illa, quæ nulla passione turbatur, et specialiter ira et furore non rumpitur, quam qui habuerit, beatitudinem, quæ Domini voce promissa est, consequetur, ut possideat terram, id est, imperet et dominetur corpori suo, quo subjecto hæc sit ejus prima hæreditas, in carne non carnaliter vivere. *Cum patientia supportantes invicem in charitate:* patiens nulli vicem reddet injuriæ, nulli malum pro malo restituet, implens autem hoc, quod alio loco idem dicit Apostolus: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum (Rom. xii).* Sufferre nosmetipsos invicem in charitate debemus, ut laudemur, sed ut illi prosit, quem sustinemus ad salutem, si quis alium adjuverit in quacunque tribulatione, alienum onus portasse in charitate laudabitur, qui autem nihil horum fecerit, charitatem fraternam non habet. *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis.* Hic locus vel maxime adversum hæreticos facit, qui,

pacis vinculo dissipato atque corrupto, putant se tenere spiritus unitatem, cum unitas spiritus in pacis vinculo conservetur. Nos vero diligenter custodire debemus unitatem spiritus in vinculo pacis, quia nihil sine pace placet Deo, nec munus ad aram. *Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae.* (Amb.) Propter pacem et concordiam hoc subiecit, ut quia unum corpus est Ecclesia, unum sapiat populus, quia unum est quod creditur. *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, et Pater omnium, qui super omnes et per omnia et in omnibus nobis.* Adhuc unitatem commendat. ut quia unitas est, ad quam vocamur, in nullo dissentiamus; si enim unus est Dominus, id est Christus; sicut et ipse ait in Evangelio, *quia magister vester unus est Christus*, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, qui super omnia est, et per omnes, et in omnibus creditibus, unus debet esse et animus et cor populi, quia hæc, quæ enumerat, unitatis sunt, concordant enim in omnibus; Patrem tamen Deum, quia nulli debet, quod est, super omnia esse dixit, et per omnes: ideo per omnes, quia ex eo omnes, et necesse est super hæc omnia sit, quæ ex eo sunt. *Et in omnibus nobis*, id est, fidelibus. In nobis est enim per confessionem, quia eum fatemur et quia spiritum suum dedit nobis, per quem sine dubio in nobis est. In paganis non est, quia Pater Christi esse negatur ab illis. (Alb.) Unus est Dominus et unus est Deus, quia Patris et Filii una dominatio, una est divinitas; propterea et fides una dicitur, quia similiter in Patrem et Filium et Spiritum sanctum credimus; et baptisma unum, eodem enim modo et in Patrem, et in Filium et in Spiritum sanctum baptizamus; et tunc mergimur, ut Trinitatis unum appareat sacramentum; et non baptizamus in nominibus Patris et Filii et Spiritus sancti, sed in uno nomine, quod intelligitur Deus. Diversitas autem harum præpositionum, id est, *super*, et *per* et *in*, distinctionem personarum in Deo demonstrant: super omnia Pater est, qui auctor est omnium; per omnes Filius, quia per Filium creata sunt omnia; in omnibus Spiritus sanctus, quia ipse creditentibus datur et templum sumus Spiritus sancti, cum quo Pater et Filius habitant in nobis.

Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Licet Deus sancta Trinitas super omnia sit, et per omnes, et in omnibus, tamen gratia juxta mensuram datur creditibus, non quod mensuram habeat Spiritus sanctus, magnificentia enim ejus non est finis, sed quod juxta mensuram unicuique datur, secundum quod cuilibet expedit accipienti, id est, tantum muneris largitur, quantum potest ille etiam donatur accipere: novit enim Deus largitor donorum, quid cui conveniat dari. (Ambr.) Nunc, ne, quia diversa in hominibus dona sunt, paterentur offere unitati, hoc purgat non esse contrarium, quia in donis officiorum diversitas est, non naturæ. Unicuique autem tantum dari dicit gratiæ, quantum donare dignatus fuerit Dominus, non tamen sine æquitatis mensura, quia unicuique pro viribus

A tribuet, ut tantum hauriat, quantum sitit. *Propter quod dicit: Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.* Hoc scriptum est in psalmo LXVII: dona tamen hæc post triumphos cepit largiri. Vincens enim mortem, exaltatus est in cruce, sicut ipse dixerat; ait enim: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me* (Joan. xii), expoliavit inferos, cum captivos, quos ex prævaricatione Adæ, aut propriis captos peccatis in conditione tenebant, abstulit consentientes sibi, et ascendens inde in celos induxit, ex quibus aliquanti resurgentes in corporibus, multi apparuerunt ad testimonium evictæ mortis, ut qui forte Christi resurrectionem credituri non essent, ex horum resurrectione quos mortuos scirent, rei fierent. Hos enim viderunt, quos agnoscerent dudum vixisse, quamvis captivi, inviti et alieni ducantur, Salvator tamen et suos duxit et voluntarios; apparentia enim sua dum lacescit desiderantes liberari, cepisse illos dicitur. (Albert.) Quia supra dixerat: *Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*, ut confirmet hæc ipsa dona, quæ post paululum quoque enumerat dicens: *Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios evangelistas, alios pastores, et a Salvatore esse data, testimonium de psalmo LXVII assumpsit, ut sciamus illarum manubias hominibus distributas, quas Christus victor emeruit.* Ascendens quippe in altum captivam duxit captivitatem. Nos qui nunc in Christum credimus de gentibus congregati, cum essemus creatura Dei, a diabolo capti fuimus et ejus satellitibus distributi. Venit igitur Dominus noster Jesus Christus secundum Ezechielem (Ezech. xii) vasa secum apportans captivitatis, et operto capite, ne ab adversariis cognosceretur, prædicavit his, qui captivi erant, remissionem; et qui tenebantur in vinculis solutionem, et nos de catenis hostium et compedibus liberavit, liberatosque nos et per novam captivitatem de captivitate veteri erutos secum duxit in celum, et his ipsis, quos de inimicorum manu victor eripuit, diversa gratiarum dona largitus est. Hoc autem totum ideo Apostolus replicat, ut quia superius dixerat: *Sufferentes invicem in charitate solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis*, doceret in diversis charismatibus Ecclesiam esse concordem, id est, sicut unus Dominus est, et una fides, et unum baptisma; et unus Deus Pater, ita et nos in charitate idipsum simus in pacis vinculo, servantes spiritus unitatem.

Quod autem ascendit quid est, nisi quia et descendit in inferiores partes terræ? (Amb.) Verum est quia ideo descendit, ut ascenderet, non sicut homines, qui ad hoc descenderunt, ut illic remanerent: ex sententia enim tenebantur apud inferos, quæ sententia Salvatorem tenere non poterat, qui vicit peccatum. Triumphato ergo diabolo, descendit in cor terræ, ut ostensio ejus prædicatio esset mortuorum, et quotquot cupidi ejus essent liberarentur, nec poterat non ascendere, quia ad hoc descenderat, ut vi potestatis

suae calcata morte, cum captivis, quorum causa pati se permisit, resurgeret. (*Hieron.*) Qui ascendisse nunc dicitur, propterea dicitur, ascendit, quia ante descenderat, hoc enim sonat, quod autem ascendit quid est, nisi quia et descendit. Requiritur itaque super eo, quod alibi scriptum est: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis, qui est in cælo* (*Joan. iii*), quomodo ascenderit ante descendens? Quando enim hæc loquebatur post descensionem e cælis, se quondam ad cælos ascendisse monstrabat. Nec non et illud pariter retractandum, quomodo ipsa descensio et ascensio sentienda sit, utrumnam secundum corpus localiter, an supra corpus spiritaliter, vel certe utroque modo, inferiora terræ infernus accipitur, ad quem Dominus noster Salvatorque descendit, ut sanctorum animas quæ ibi tenebantur inclusæ, secum ad cælos victor ascendens abduceret. Unde et post resurrectionem ejus plurima corpora justorum in sancta civitate visa sunt; quod autem in inferiore parte terræ infernus sit et Psalmista testatur dicens: *Aperta est terra et deglutivit Dathan et operuit supra congregationem Abiron* (*Psal. cxv*); et idipsum in Numerorum libro plenius explicatur. Alibi quoque legimus: *Veniat mors super eos, et descendant in infernum viventes* (*Psal. lxxv*).

Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cælos, ut impleret omnia. (*Amb.*) Hoc est quod dicit Dominus: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis, qui est in cælo*. Quod quidem et in psalmo continetur, ait enim: *C* *A summo cælo egressio ejus, et egressus ejus usque ad summum ejus* (*Psal. lxxviii*). Hic ergo descendens e cælis in terram homo natus est, post mortuus descendit ad inferos, ex quibus tertio die resurgens ante omnes mortales ascendit super cunctos cælos, ut illam mortem ostenderet creaturæ. (*Maurus.*) Dum ait, ipse, significat unam personam descendantis et ascendentis. (*Alb.*) Nunquid corporaliter omnes cælos et universas sublimitates et cælorum circulos, quos Philosophi sphaeras vocant transiens atque transcendens, stetit in summo cæli vertice? an certe omnia corporalia transcendens atque superans et æterna contemplant super cælos, id est, super invisibilia mansisse credendus est? quod ego melius puto. Descendit ergo in inferiores terræ et ascendit super omnes cælos Filius Dei, ut non tantum legem prophetasque compleret, sed et alias quasdam occultas dispensationes, quas solus novit, ipse cum Patre perficeret. Neque enim pleniter scire possumus, quomodo et angelis et his, qui in inferno erant, sanguis Christi profuerit, et tamen quin profuerit nescire non possumus. (*Maurus.*) Quod autem ascendit, quid est, nisi qui descendit? hoc contra hæreticos valet, qui dicunt Christum non esse ante partum B. Mariæ Virginis: non enim secundum profectum Deus est Christus, sed propter misericordiam, quæ indigebamus, homo dignanter effectus est. Et ipse de-

dit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas. alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii in ædificationem corporis Christi. Exponit cur dicatur ascendisse, cum ubique esset, dubium non est secundum formam scilicet servi, ad quam non localiter, sed dignanter descenderat, subsequenterque demonstrat per eundem dona accepisse electos Dei per varios gradus in Ecclesia. Primus ordo est in Ecclesia Christi apostolorum autoritas, qui etiam ab ipso Domino Dei filio missi sunt, et ideo apostoli dicuntur, ad quos ipse Dominus post resurrectionem ait: *Euntes docete omnes gentes* (*Matth. xxviii*). Secundo prophetas, non illos qui futura vaticinentur, quales veteris legis testamento, sed qui infideles et imperitos arguant atque dijudicent, futuramque illis inconversis perditionem prædicunt. Etiam et illi sunt prophetæ, qui suavitatem regni Dei animis hominum prædicatione inspirant. Tertio evangelistas, quorum speciosi pedes sunt ad annuntiandum pacem (*Rom. x*). Quisquis pacem Christi, quæ exsuperat omnem sensum, annuntiat fideliter, sive unicuique, vel etiam pluribus, evangelista est. Alios autem pastores et doctores, ut qui pastor est, esse debeat et doctor, ne quisquam, quamvis sanctus sit, pastoris sibi nomen et officium assumere audeat, nisi possit docere, quibus præesse videtur. (*Ambr.*) Apostoli episcopi sunt, prophetæ vero explanatores sunt Scripturarum, quamvis inter ipsa primordia fuerint prophetæ, sicut Agabus, et quatuor virgines prophetantes, sicut continetur in Actibus apostolorum (*Act. xi, xxi*), propter rudimenta fidei commendanda. Nunc autem interpretes prophetæ dicuntur, evangelistæ diaconi sunt, sicut fuit Philippus; quamquam non sint sacerdotes, evangelizare tamen possunt sine cathedra, quemadmodum et Stephanus et Philippus memoratus (*Act. viii*). Pastores possunt esse lectores, qui lectionibus saginent populum audientem, quia non in pane tantum vivit homo, sed in omni verbo (*Matth. iv*). Magistri vero xorcistæ sunt, quia in Ecclesia ipsi compescunt, et verberant inquietos; sive hi, qui lectionibus imbuendo infantes solent imbuere, sicut mos Judæorum est, quorum traditio ad nos transitum fecit, quæ per negligentiam obsolevit. Inter istos post episcopum plus esse intelligitur, qui propter reseratum oculum Scripturarum sensum prophetare dicitur, præsertim quia futuræ spei verba depromit, qui ordo nunc potest esse presbyterii. Nam in episcopo omnes ordines sunt, quia primus sacerdos est, hoc est princeps sacerdotum, et propheta, et Evangelista, et cætera adimplenda officia Ecclesiæ in ministerio fidelium; tamen postquam omnibus locis Ecclesiæ sunt constitutæ et officia ordinata, aliter composita res est, quam cœperat. Primum enim omnes docebant, et omnes baptizabant quibuscunque diebus vel temporibus fuisset occasio. Nec enim Philippus tempus quæsit aut diem quo eunuchum

baptizaret (*Act. viii*), neque jejunium interposuit; A neque Paulus et Silas tempus distulerunt quo custodem carceris baptizarent cum omnibus ejus (*Act. xvi*); neque Petrus clericos habuit, aut diem quasivit, quando Cornelium cum omni domo sua baptizavit (*Act. x*), nec ipse, sed baptizare jussit fratribus qui cum illo ierant ad Cornelium ab Joppe: adhuc enim præter septem diaconos nullus fuerat ordinatus. Ut ergo cresceret plebs et multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est, et evangelizare et baptizare, et Scripturas in ecclesia explanare: at ubi omnia loca circumplexa est Ecclesia, conventicula constituta sunt et rectores et cætera officia in ecclesiis sunt ordinata, ut nullus de clero auderet, qui ordinatus non esset, præsumere officium, quod sciret non sibi creditum vel concessum, et cepit alio ordine et providentia gubernari Ecclesia. Quia si omnes eadem possent irrationabile esset, et vulgaris res et vilissima videretur. Hinc ergo est unde nunc neque diaconi in populo prædicant, neque clerici vel laici baptizant, neque quocunque die credentes tinguntur, nisi agri. Ideo non per omnia conveniunt scripta Apostoli ordinationi, quæ nunc in Ecclesia est, quia hæc inter ipsa primordia sunt scripta. Nam et Timotheum presbyterum a se creatum episcopum vocat, quia primi presbyteri episcopi appellabantur, ut recedente uno, sequens ei succederet, denique apud Ægyptum presbyteri consignant, si præsens non sit episcopus. Sed quia coeperunt sequentes presbyteri indigni inveniri ad primatus tenendos, immutata est ratio, prospiciente concilio, ut non ordo, sed meritum crearet episcopum, multorum sacerdotum iudicio constitutum, ne indignus temere usurparet, et esset multis scandalum. In lege nascebantur sacerdotes ex genere Aaron Levitæ: nunc autem omnes ex genere sunt sacerdotali, dicente Petro apostolo: *Quia estis, inquit, genus regale et sacerdotale (I Petr. ii)*; ideoque ex populo potest fieri sacerdos. In ædificationem corporis Christi. Ecclesiæ ordinationem ad compaginationem humani corporis in professionis unitatem dicit compositam, ut diversi dignitate in Christo omnes unum sint, unum caput habentes Christum, hoc est auctorem vitæ.

Donc occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei. (Ambr.) Tandiu dicit manere ordinationem, quandiu cuncti destinati ad vitam unius sint fidei in cognitionem Christi. In virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Ita elaborandum hortatur, ut perfectio fidei apprehendatur, cujus hæc ratio est, ut Christum perfectum et plenum Deum fides teneat, nec mensura humana metiatur, sed in plenitudine divinitatis, quasi perfectus Deus habeatur. Nec enim perfectum dicens virum temporali ætate et mensura significat, sed per hoc dictum perfectos nos vult fieri in plenitudine intellectus divinitatis Filii Dei. (Alb.) Sunt enim qui putant ex hujus sententiæ apostolicæ ratione, omnes ad ætatem Christi, quam habuit, quando passus est, resurrecturos, ut sui corporis quisque recipiat mensuram, quam vel habuit in juventute etiam si senex est

mortuus, vel fuerat habiturus, si est ante defunctus quam ad dignitatem sui corporis pervenerit; aut si hoc non placet propter perfectionem, totius corporis Christi intelligamus esse dictum, in quam omnes sancti concurrere debent, ut sit unum corpus per diversa membra. Officium unius capitis est Christus, ideo præstruxit in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei. Hæc unitas corporis Christi non est, nisi in agnitione Christi, et in unitate fidei Catholicæ. Unde omni studio laborandum est, primum in fidei occurrere unitatem, deinde et in eadem unitate habere agnitionem Filii Dei, quorum cum fuerit segura possessio, parvuli esse cessantes et mensuram interioris hominis recipientes, quæ mensura plenitudinis mensura Christi est, perfecti viri vocabulum sortiemur; ita tamen, ut ad consummatam ætatem plenitudinis Christi omnis credentium turba perveniat, deinde confestim subjunctum dicens: *Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrine in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* (Ambr.) Fundatos et stabiles nos esse vult in disciplina fidei Catholicæ, quam Petrus apostolus, revelante Deo, professus est, nec ventilari nos errantes per diversarum hæresium pestilentiosas asseverationes nequitia humana inventas, ut per has fallentis inimici sub veri nomine error possit asferri. Hoc enim remedium est falsitatis, ut sub prætextu veritatis inducat errorem, et non solum sub veri nomine, sed et ne, sicut ante acceptam fidem sensu humiles vagabamur per diversos errores, fideles facti discurreremus fragiles et dubii de spe promissa, commonet, quia jam Christiani facti, fundati esse debent, quia ambiguitas in fide nostra non est, commendatur enim virtute prodigiorum. (Hieron.) Quia vero ait, *ultra non simus parvuli fluctuantes*, et reliqua: se quoque fluctuantem et parvulum esse contestans, retractandum videtur, utrumne hoc secundum humilitatem locutus sit, an certe ex parte videns et ex parte cognoscens, intellexerit quantum a perfecta absit scientia, et in vera conscientia suæ verba proruperit. Si qui igitur vult eum secundum humilitatem locutum, ille utetur exemplo: *Quando eram parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus: quando vero factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli.* Alius vero ad ista respondeat comparatione multorum in ætatem perfecti viri Apostolum pervenisse, ad ea vero quæ reposita sanctis sunt adhuc parvulum nuncupari. Siquidem omnes apostolos; qui in Christo credant, parvulos propheta commemorat, dicens: *Ecce ego et parvuli, quos mihi dedit Dominus (Gen. xxxiii).* Post hæc attentius disserendum, ne forte juxta humilitatem, non solum parvulum Apostolus esse se dixerit, sed fluctuantem et omni doctrinarum fluctu in diversa raptum, in fallaciam hominum, in nequitiam ad circumventionem erroris. Qui autem vult hæc eum non de humilitate, sed de conscientia protulisse, dicit: Paulus apostolus homo erat acuti et acris ingenii, et qui ad primos quosque disputantium conatus sagaci

mente quæ erant inferenda prænosceret. Videbat igitur sæpe ex utraque parte sic dici, et tam verisimilia in rebus contrariis asseri, ut ambigere facerent audientem, idcirco ut homo et adhuc in fragili corpusculo constitutus, circumferebatur quidem omni vento doctrinæ, sed non elidebatur. Stabat quippe in puppi gubernaculum tenens et spumantes hæreses fluctus fidei securitate frangebat, non tamen intrepidus et securus, ne quietus et placidus, prospiciebat ventos hinc inde perflantes, et sollicita aure captabat vincebatque contraria; sed non erat illi secunda victoria. Quia igitur adversariorum verba atque rationes, quibus veritatem evertere nitebantur, videbat non facile posse superari et omni calliditate plenas, dialecticæ quoque, imo diaboli arte contextas, sperabat Dei auxilium, ut omnem deliberationem de mente sua propelleret, et certæ atque defixæ absque illa molestia crederet veritati, et augeret eam in dilectione Christi, quem sciebat esse et totius Ecclesiæ corporis caput. *Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis faciens, in ædificationem sui in charitate.* In fine rerum, cum Deum facie videre cœperimus ad faciem, et in mensuram pervenerimus ætatis plenitudinis Christi, de cujus plenitudine nunc omnes accepimus, ita ut Christus non ex parte sit, sed totus in nobis, et relictis initiis parvulorum creverimus in eum virum, de quo propheta dicit : *Ecce vir, Oriens nomen ejus (Zach. vi)*; et Joannes Baptista commemorat : *Post me venit vir qui ante me factus est, quoniam ante me erat (Joann. i).* tunc in occursum unius fidei et unius agnitionis Filii Dei, quem nunc pro varietate mentium, non una nec eadem scientia et agnitione cognoscimus, totum corpus, quod prius dissipatum fuerat et in diversa laceratum in suam compagem juncturamque redigetur, ita ut una subministratio et unius ætatis consummata perfectio totum crescere faciat corpus æqualiter, et omnia membra juxta mensuram incrementum ætatis accipiant. Hæc autem tota ædificatio, per quam corpus Ecclesiæ per partes augetur, totum in se charitate complebitur, quando corpus totius Ecclesiæ nunc dispersum atque laceratum verus medicus Christus Jesus sanaturus advenerit unicuique membro propriam reddere dignitatem secundum meritum qualitatem, ut in omnibus una charitas vigeat, et perfecta perficiatur beatitudo. Ista autem universa sic fient, ut invicem inter se charitate jungantur, et dum congaudet membrum membro, et in alterius gaudio lætatur, Christi corpus, id est, ecclesia sanctorum, inhabitet in cœlesti Jerusalem, quam in alio loco Apostolus matrem sanctorum vocat. *(Amb.)* Qua ratione Christum caput esse omnium dixerit docet, *ex ipso enim, inquit, omne corpus, id est, omnis chorus archangelorum et potentiarum, principatum, et potestatum subsistit.* Quamvis enim singula

hæc numeros proprios habeant, et sint legiones, ut ipse Dominus dixit, quia ab uno tamen et per unum sunt, simul omnia unum corpus appellat; sicut enim membra cum sint unius corporis, diversa tamen sunt actu et dignitate, ita et creatura condita est a Deo per Christum, ut a cherubin et seraphin potentes [potentiis] qui sub sede Dei sunt, et angelis quos ipse Dominus sanctos appellat, quasi quædam concatenatio sit usque ad firmamentum ordinata descendens, ut totum et junctum sit et meritis tamen discernatur. Meritis dico non solum officiorum, sed et naturalium. Nec enim quia juncta dicit omnia, unius erunt natura, sed quod in corpore membra faciunt discreta officiis, non natura, ita et in his omnibus non membra, sed naturæ ipsæ faciunt distinctiones. **E**rgo est quod laboratur, ut ad unum sensum redigatur, et in sensu unum sit corpus, dum omnium creatura una professio est ut concordet in charitate Creatoris ad suum profectum, reædificat enim se in templo Domini : destructa enim fuerat dementia et furore diaboli.

Hoc igitur dico et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiae, in operationem immunditiæ omnis et avaritiæ. Manifestato creatoris et ratione ostensa, quam sequi debeat creatura, in fide Dei sicut duntaxat contestatur illos in Deum, ut non aliter incedant vel sentiant, quam docentur, ne similes gentibus inveniantur, qui nec fidem recipiant, nec conversationem, quam inaudit lex, obscurum habentes sensum, nec contemnantur divini nominis veritatem : vana enim sectantes quæ sunt idololatria, infrenantur a diabolo, ne unius Dei iter incedant, ut socios illos suæ perditionis efficiat : gentiles futuræ resurrectionis desperatione cæcitatem cordis habere significat. Quasi enim ultra non futuri vitam suam contaminant turpissima operatione, nolentes se subicere legi fidei, quia prohibet voluptatem propter spem vitæ futuræ, quam idcirco ridendam censent, ut jure dehonestare se et aliena appetere avida cupiditate videantur, quasi post hanc transpunctionem nulla sit vita. *(Alb.)* Hoc ergo, ait, dico vobis, o Ephesii, vosque contestor, ut quia occursuri estis in mensuram ætatis plenitudinis Christi, non ambuletis sicut ambulant gentes, quæ idolis servientes et sensu et mente abutuntur prave munioribus Dei, quæ cum ideo acceperunt animam et intellectum, ut cognoscere Deum, abalienati sunt a via ejus, quam aliam absque Christo non novimus, et in sui cordis ambulant cæcitate. Atque utinam peccasse sufficeret, et vel sero agerent poenitentiam, damnantque vitia, quibus jugiter inhiant, essetque remedium respicere [resipiscere] post errorem. Nunc vero desperantes se et ritu irrationabilium bestiarum cæno voragineque mergentes, tradiderunt se impudicitiae atque luxuriæ, operantes quidquid corpus voluit, mens desideravit, libido suggestit; et

cum nihil omnino prætermiserint, quod immundum sit, hoc totum fecere in avaritia, dum nunquam luxuriando saturantur. Nec eorum voluptas terminum habet. Aut certe ultra concessam viro ad feminam conjunctionem ad majora conscendunt, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem erroris sui in semetipsis recipientes. (MAURUS.) Duo quædam et hæc perniciosissima peccatorum genera introduxit, id est, luxuriam in libidine carnis, et avaritiam in ambitione sæculi, et his duobus malis tertium adjunxit desperationis voraginem, dum de talibus agere poenitentiam noluerint, quod in omnibus peccatis perniciosissimum esse non est dubitandum. Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu. (AMBR.) Manifestum est Christianos non desperationem post mortem hanc didicisse, sed spem ad utrumque, fidelibus enim vita, perfidis vero promittitur mors, quæ est pœna æterna, ut sive mors, sive vita, in Christo discatur, quia qui eum sequitur per eum resurget ad vitam; qui vero discernit se ab eo, per eum mancipabitur gehennæ; ipso enim judicante, damnabitur. Et quoniam sunt quidam in Ecclesia, qui sub nomine Christi non sequuntur veritatem. Ideoque sicut et est, inquit, veritas in Jesu, ut si ita docti sunt, ut est veritas in Jesu, tunc Christum didicisse et illum audisse, et in illo docti esse videantur. Christus enim de se docet, quid sit, quantus credendus sit, et quæ spes in eo sit, et quales debeant esse credentes. Qui enim didicit Christum, scit illum a mortuis resurrexisse, ut forma esset fidelibus, ideoque magna spes est post istam mortem amantibus Deum. (ALB.) Discere autem Christum id ipsum est quod nosse, id est, virtutes sanctas scire et amare, ac si diceret, Christum discere est audire sapientiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam, et cætera, in quibus Christus intelligitur vel magis quia hæc omnia Christus est, hoc est scire Christum, hæc facere et alias hujusmodi virtutes, atque maxime charitatem, quæ est omnium virtutum caput et perfectio. Si quis ergo Christum audit et didicit et amat, non ambulabit in vanitate sensus sui, nec obscuratus mente gradietur, neque erit abalienatus a vita Dei. Habebit etiam scientiam, ignorance discussa, et immisso tenebris lumine, omnis de oculis cordis ejus cæcitas aufertur. Quod si habuerit, non se tradet immunditiæ carnali, nec ambitioni sæculari. Sicut est veritas in Jesu in nullo enim patriarcharum aut prophetarum plenitudo veritatis habitavit, hoc est, tota veritas, nisi in solo Jesu: quia alii ex parte cognoscebant, et ex parte prophetabant, et per speculum in ænigmate in solo Jesu omnis veritas Dei apparuit, quæ loquitur confidenter: *Ego sum Veritas* (Joan. xiv). (MAUR.) Potest et aliter intelligi, sicut umbra distat a corpore, et est signum quoddam veri corporis umbra: ita et lex umbra fuit, veritas vero Christus, de cujus plenitudine nos omnes accipimus, et gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est. gratia et

A veritas per Jesum Christum facta est. Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. (AMB.) Qui Christum audit, hoc est didicit, ut recederet a conversatione pristina, quam veterem hominem nuncupat propter præteritum ignorantie tempus. Homo itaque unus atque idem est, qui si pristina vitia sequitur, vetus dicitur: si autem in novitate vitæ ambulat, alienus a sæculari errore, qui est sive in actu, sive in sensu, rudis dicitur, non utique substantia carnis et animæ, sed intellectu et conversatione vitæ. Corruptus tamen vetus homo dicitur propter adulterum sensum et turpem vitam. (ALB.) Quia videtur juxta ordinem textumque sermonis scaterere sententia et esse hyperbaton; sic legendum est: Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen audistis et in illo edocti estis, deponere vos secundum priorem conversationem veterem hominem, qui corrumpitur juxta desideria erroris, sicut est veritas in Jesu. Ut sit sensus, quomodo est veritas in Jesu, sic erit et in vobis, qui didicistis Christum et audistis illum, et edocti estis deponere secundum priorem conversationem veterem hominem, qui corrumpitur juxta desideria erroris. Veterem autem hominem, quem præcipit deponendum inveteratum a malitia arbitror appellari. Iste enim secundum priorem conversationem et desideria erroris semper errans et in opere corruptionis deficiens, corrumpitur atque violatur, et quia in desideriis indesinenter versatur erroris, et nunquam cessat a vitio, nequaquam corruptus dicitur, sed corrumpi, quod per singulos dies, horas, punctaque et momenta corrumpitur, violatur, et semper pejor erit.

C Renovamini autem spiritu mentis vestræ. (GREG.) Sed ad hæc agenda valde exempla patrum et sacri eloquii præcepta nos adjuvant, si enim sanctorum opera inspicimus, et divinis jussionibus aurem præbemus, alia nos contemplata, alia audita succedunt, et cor nostrum torpore non constringitur, dum imitation provocatur. Et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est, in justitia et sanctitate veritatis. (AMBR.) Justum et verum est rectam viam sequi. Hic autem rectam viam sequitur, qui devotus Creatori suo in voluntate ejus ambulat, quam gentilitas nescit. Innovatus enim spiritu mentis novum hominem dicitur indutus, qui est Christus: Christum enim induitur, qui per fidem renatus in Christo, æmulus est vitæ, quam tradidit Christus, ut juxta Deum creatus videatur; in eo enim quis creatus est, in quo sapit, et ideo veritas et justitia Dei a gentilibus ignoratur. Cum enim credentes Deum agnoscunt creatorem, servantes mandata ejus, in justitia et veritate creantur. (ALB.) Nec in sensu renovamur absque spiritu, nec in spiritu absque sensu, sed renovamur conjuncti in spiritu sensus nostri, ut quomodo psallimus spiritu, psallamus et sensu; oramus spiritu, oremus et sensu; sic in spiritu sensus nostri renovemur, ut cum sensus mundus fuerit atque purgatus, et ab omni macula sordidæ concreationis alienus, tunc

ei jungatur et spiritus, et ita quodam inter se unitatis glutino copulentur, ut nequaquam simplex spiritus, sed spiritus sensus esse dicatur. Cum autem renovati fuerimus spiritu, qui nostri sensus est spiritus, tunc induemur novum hominem, qui secundum Deum creatus est. Quod quidem aliis verbis id ipsum puto esse, quod in alio loco dicitur: *Induite vos Christum Jesum (Rom. xiii)*. Iste quippe est novus homo, quo universi credentes debemus indui atque vestiri. Quid enim in homine, qui a Salvatore nostro assumptus est, non novum fuit? conceptus, natiuitas, partus, infantia, doctrina, vita, virtutes, ad extremum crux et passio exspoliantis in ea principatus et contrarias fortitudines; resurrectio quoque et ascensus ad cœlum. Ille ergo vere creatus est, in iustitia et sanctitate veritatis, quia Deus verus Dei veri filius fuit, et tota in illo religio atque iustitia Dei in veritate completa est. (Aug.) Quod ait secundum Deum creatum, hoc alio loco dicitur *ad imaginem Dei*, sed peccando iustitiam et sanctitatem veritatis amisit, propter quod hæc imago deformis et decolor facta est; hanc recipit, cum reformatur atque renovatur. Quod autem ait *spiritu mentis vestrae*, non ibi duas res intelligi voluit, quasi aliud sit mens, aliud spiritus mentis: sed quia omnis mens spiritus est, non autem omnis spiritus mens est. Est enim spiritus et Deus, qui renovari non potest, quia nec veterascere potest, dicitur et spiritus in homine, qui mens non sit, ad quem pertinent imaginationes similes corporum, de quo dicit ad Corinthios, et ait: *Si autem oravero lingua, spiritus meus orat, mens autem mea infructuosa est (I Cor. xiv)*. Hoc enim ait, quando id quod dicitur non intelligitur; quia nec dici potest, nisi corporali vobum vocum, imagines, imagines solum oris in spiritu cogitatione præveniunt. Dicitur et hominis anima spiritus. Unde est in Evangelio, *et inclinato capite tradidit spiritum (Joan. xviii)*, quo significata est mors corporis anima exeunte. Et paulo post, quia ergo tot modis dicitur spiritus spiritum mentis dicere voluit eum spiritum, quæ mens vocatur, sicut ait etiam idem Apostolus, *in exspoliatione corporis carnis*, non duas utique res intelligi voluit, quasi aliud sit caro, aliud corpus carnis, sed quia corpus multarum rerum nomen est, quarum nulla caro est. Propter quod deponentes mendacium loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra. (Alb.) Absit ut sic intelligamus tanquam loqui mendacium permiserit cum eis, qui nondum sunt membra corporis Christi, sed ideo dictum est, quia unusquisque nostrum hoc aliud debet deputare, quod eum vult fieri sibi, etiamsi nondum factus sit. Proximum vere vocat hoc loco omnem hominem, qui ex eodem nobiscum parente, id est Adam generatus est, et hoc evangelica parabola designat in eo qui descendit ab Hierusalem in Jericho, et incidit in latrones, et sacerdote et Levita prætereuntibus, a Samaritano curatus et ad stabularium vectus est (Luc. x). Affirmat autem post

hæc Dominus, cum esse proximum, qui illi misericordiam fecit, volens ostendere omnes homines omnibus esse proximos. Quod vero sequitur, *quoniam sumus invicem membra*, magis videtur mihi significare mysterium et de his dici, qui nobis fide et virtute sunt proximi, membra quippe alterutrum non sunt, nisi fideles fidelium, et Christiani Christianorum. Ergo hoc mandat, ut unusquisque ea quæ sunt Dei veritate plena prædicet alteri, et loquatur cum proximo suo veritatem, id est Christum prædicet, qui est veritas. (Aug.) Proximus est omnis homo, omnes proximi sumus conditione terrene natiuitatis. Et aliter, illa spe cœlestis hæreditatis proximum tuum debes putare omnem hominem, et antequam sit Christianus; non enim nosti, qualis sit futurus apud Deum. Qui modo aut Judæus, aut hæreticus, aut paganus est, forte per misericordiam Dei ita convertetur ad Dominum, ut inter sanctos primum locum habere mereatur. (Ambr.) Quia in veritate et iustitia creati sumus renati in baptismo, idcirco, ut in eo maneamus, mendacium deponere jubemur, assumpta veritate, nec dolo aliquid cum fratre agere, ut quia unius corporis membra sumus, causis nostris in veritate invicem faveamus. *Irascimini et nolite peccare*. Quoniam irasci quis non potest prohiberi, quippe, cum ira motus sit naturalis conceptus ex causis, qui solet ad profectum pertinere delinquentis, idcirco irascendum dicit, sed commonet, ne per iram peccetur. Solemus enim modum egredi, dum irascimur et invehimur ipsi peccare, qui peccantes arguimus, dum plus irascimur et amplius oneramus peccantem, quam meretur. Hoc ergo docet, ut ipsa ira cum moderatione sit. Neque nimium quis justum se præbeat delinquenti: quia solent quidam sic peccare, ut tantis plagis afficiendi videantur, quantas non possunt ferre, et qui poterat forte corrigi, tollitur de vita, non sine peccato irascentis. Hinc et Salomon: *Noli, inquit, justus esse multum, quia est qui perit in sua iustitia (Eccl. vii)*, sed imitatores Dei esse debemus; qui temperatam habet iustitiam. Cum enim justum esset plecti iniquos, patientia sua suffert eos, ut aliqui ex eis corrigantur, nos ipsos servos suos peccantes patitur, nec cito aliquem percutit. (Hieron.) Quod autem ait, *Irascimini et nolite peccare*, de quarto psalmo usurpatum nulli dubium est, et videtur illi esse contrarium, quod alibi dicitur: *Nunc autem deponite vos omnem iram, indignationem et malitiam, et blasphemiam, et turpem sermonem ex ore vestro (Coloss. iii)*. Sed et simpliciter intellectum nocet, dum putantur iræ frena laxata. Duplex autem non solum apud nos, verum etiam apud philosophos iræ nomen accipitur; vel cum injuria accessit, naturalibus stimulis concitatur; vel cum, requiescente impetu et furore restincto, potest mens habere iudicium, et nihilominus super eo qui putatur læsisse, desiderat ultionem. Arbitror itaque de priori ira nunc dictum, et nobis quasi hominibus esse concessum, ut ad indigne alicujus rei faciem

moveamur tranquillitatemque mentis velut lenis A
 quadam aura conturbet: nequaquam tamen intum-
 dentes gurgites furoris impetu sublevemur. (*Alb.*)
 Sed fortassis de utroque hoc loco intelligi potest:
 quia per vices ira magistri prodest discipulo, et ira
 patris erudit filium magis, quam soluta blandities.
 Ira homini naturalis ad irascendum propter peccata,
 et voluntas, ut concupiscat bonum: sed ambo hæc
 ratio quasi domina, quæ data est homini, tempe-
 rare debet, ne ultra, quam necessitas exigit, trans-
 eat. Ideo subsecutus ait: *Sol non occidat super ira-*
cundiam vestram. (*Aug.*) Proinde præcepit hic Apo-
 stolus ne sol rationis propter nimietatem ira obscu-
 retur, et plenæ cordis tenebris iracundiæ involva-
 tur. Intelligitur quidem secundum tempus, quia si
 ex ipsa conditione et infirmitate mortalitatis, quam
 portamus, subripit ira Christiano; non debet diu
 teneri et fieri pridiana. Ejice illam de corde ante-
 quam occidat lux ista visibilis, ne te deserat lux
 illa invisibilis. Sed et aliter melius intelligitur, quia
 noster sol justitiæ et veritatis Christus est, cujus ve-
 ritate anima humana illustratur, ad quem gaudent
 angeli; hominum autem infirmatæ acies cordis etsi
 trepidant sub radiis ejus, ad eum tamen contem-
 plandum per mandata purgantur. Cum ipse sol cœ-
 perit in homine habitare per fidem, non tantam in
 te videat iracundiam, quæ nascitur, ut occidat sol
 super iracundiam tuam, id est, deserat Christus
 mentem tuam, quia non vult habitare cum iracun-
 dia tua. (*Hieron.*) Quia igitur verus sol, sicut occidit
 super malos prophetas, juxta illud, quod scriptum
 est: *Occidit sol super prophetas vestros meridie*
 (*Amos. viii.*), ita etiam occidit super omnes peccato-
 res, nequaquam eis ortus sui lumen indulgens: præ-
 cipit nunc Apostolus, ne talia faciamus furore su-
 perati, per quæ nobis sol occidat, et principale cor-
 dis tenebris obvolvatur. Quidam putant sic accipien-
 dum hoc esse simpliciter, quomodo et illud quarti
 psalmi, unde idipsum sumptum videtur: *Quæ dicitis*
in cordibus vestris in cubilibus vestris compungimini,
 id est, quæcumque in die vel opere, vel sermone,
 vel cogitatione peccatis, hæc succedente penitentia
 purgate per noctem et ira sit brevis, nec in diem
 crastinum differatur. *Neque locum dare diabolo.*
 (*Ambr.*) Iram transire vult, nec retineri in pectore,
 ut die orta cum die decidat: quia si in animo man-
 serit, dat occasionem diabolo gloriandi: necesse est
 enim iratus animus mala cogitet, quod cupit diabo-
 lus: invenit enim mentem paratam ad malum, cui
 se inserens affectu suo decipit hominem factum ad
 vitam, quia hominis cogitare est, diaboli implere. *No-*
lite itaque, ait, *locum dare diabolo,* (*Hieron.*) qui tan-
 quam leo rugiens querit aditum per quem possit irrumpere
 (*1 Petr. v.*). Quomodo enim Pater et Filius stant
 ante ostium et pulsant, ut introeant et cœnent cum
 eo, qui se receperit, ita et adversarius semper in
 nos est paratus irrumpere, et cum locum dederimus,
 ingreditur. Solet autem antequam veniat quæ-
 dam jacula præmittere, et præcursorem adventus

sui facere cogitationem, hanc si in corde nostro
 susceptam nutrierimus intrinsecus et crescere fece-
 rimus, cum in nobis prolem suam auctam viderit, et
 ipse audebit intrare. Denique in Judæ Iscarioth eor
 primamjecit sagittam, ut traderet Salvatorem; quam
 si exceptam ille miserabilis non fovisset, nun-
 quam post intinctum panem in paropsidem intras-
 set in illum Satanas (*Joan. xiii.*). Simulque et hoc
 diligenter attendite, quod non invenit diabolus
 locum introeundi in Judam, cujus pectus jam ante
 percuresset, nisi in convivio Salvatoris; quia tunc
 vel maxime in potestatem ei damur, quando nec
 humanitate, nec elementia, nec mansuetudine ejus
 vincimur, quem odimus indigne. Huic quod nunc
 præcipit: *Neque locum detis diabolo,* illud de Ec-
 clesiaste comparatur: *Si spiritus potestatem haben-*
tis ascenderit super te, locum tuum ne dederis ei
 (*Eccle. x.*); ille superbus et temerarius vult ascen-
 dere, vult subire, sed etiamsi te oppressum putave-
 rit, et se extulerit, tu retinueris [ne dederis] locum
 tuum: potestas quippe diaboli non in temeritate il-
 lius atque jactantia, sed in tua est voluntate. (*Aug.*)
 Dant autem locum homines diabolo ex concupi-
 scientiis suis: non enim vident diabolus homines
 cum quo pugnant, sed facile habent remedium: seipsos
 interius vincant, et de illo foris triumphant.

Qui furabatur, jam non furetur, magis autem la-
 bore operando manibus suis, ut habeat unde tribuat
 necessitatem patienti. (*Hieron.*) Quia hi qui in vitæ
 istius negotiis conversantur, propter emolumenta et
 usus necessarios coguntur aliqua vel emere, vel
 vendere, et lucra de negotiatione sectari; et difficile
 est etiam eos, qui a cæteris passionibus liberi sunt,
 a fornicatione, videlicet, idololatria, adulterio et ho-
 micidio, hoc vitio non teneri. Propterea nunc Ephe-
 sios monet, ne sub occasione emolumenti furti cri-
 men incurrant; furtum nominans omne quod al-
 terius damno queritur; justum autem esse, ut ma-
 nibus suis unusquisque operans, et victum labore
 conquirens, impertiat non habentibus. Neque vero
 ait, *magis autem laboret operando manibus suis,*
quod bonum est, ut non indigeat et habeat victum
 indigentibus, et nulli molestiam exhibeat, sed labo-
 ret, inquit, manibus suis, quod bonum est, *ut ha-*
beat, unde communicet indigentibus. Qui igitur ad
 hoc tantum laborat, ut ipse non egeat, et a cæteris
 contrahit manum: quamvis applaudat sibi, tamen
 Apostoli præcepta non fecit. (*Ambr.*) Non solum ergo
 Christianus aliena non tollere jubetur, sed et de la-
 bore suo penuriam patientibus subministrare; ut
 bonis operibus deditus, rependat quæ prius abstu-
 lerat, et de cætero thesaurizet sibi in futurum. Qui
 enim cessat a furto, veniam potest habere, non
 gloriam. Quid enim magnum aut cujus meriti est ab
 alienis temperare? ad meritum enim proficit, cum
 quis de proprio tribuit egenis. (*Hieron.*) Potest au-
 tem et alius intelligi, qui furabatur, jam non fure-
 tur, et reliqua; propter illud quod scriptum est de
 pseudopphetis, qui furantur sermones Dei unus-

quisque a proximo suo (Jer. xxiii); et in Evangelio: *A* Omnes qui venerunt ante me fures sunt et latrones (Joan. x); et ad Romanos: *Q*ui prædicas non furandum, furaris (Rom. ii), quod furta prohibeamur facere spiritualia. Neque enim hoc quod sequitur: *M*agis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ad vitæ hujus necessaria digne referri potest, ut bonum dicatur quodcumque perituum est, et ad mammonam iniquitatis pertinet. Quamvis enim justus labor opes habeat absque tergiversatione quæsitæ, satis habebit, si non dicantur malum, cæterum bonum non valent appellari. Igitur operator bonum, qui declinat a malo et facit bonum, et operatur in agro animæ suæ, ut spiritualibus panibus impleatur, et possit commodare esurienti, et necessitatem sustinenti, dans in tempore cibaria conservis suis. *O*mnis sermo malus non procedat ex ore vestro, sed si quis bonus ad edificationem opportunitatis, ut det gratiam audientibus. Bonus sermo est, qui docet virtutes sequendas, vitia fugienda, malus qui ad peccata provocat, et pronos magis incitat ad ruinam. Quotiescunque ex sermone nostro alius proficit, et juxta opportunitatem loci, temporis et personæ ædificat audientes, bonus de ore nostro sermo processit; quoties vero loquimur, aut non in tempore, aut non in opportuno loco, aut non ut convenit audientibus, toties sermo malus procedit de ore nostro ad destructionem eorum qui audiunt. Consideremus itaque quid loquamur, quia pro omni otioso verbo reddituri sumus rationem in die judicii (Matth. xii), etiamsi non lædamus, non tamen ædificemus, mali verbi nobis luenda sit poena. (Ambr.) In Dei servo omnia bona debent videri, nec ex aliqua parte puritas ejus debet maculari. Quid enim prodest mundam vitam habere et os sordidum? cum dicat Dominus, quod unusquisque verbis suis, aut justificabitur, aut condemnabitur. Nec credibile potest videri bene vivere eum qui male loquatur. Male enim loqui ad multa trahit vitia. Potest enim male loqui, qui turpiter fatur et qui detrahit bonis, et qui cum dolo fabulatur, et qui mentitur: hæc errorem præstant. Bonæ enim et sobriæ fabulæ dant gratiam et exemplum audientibus, ut honorificent Deum in verbis, ædificati in fide Christi. *E*t nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. (Hieron.) Mœror sancti Spiritus sic intelligendus, quomodo ira Dei et poenitentia, et zelus et cæteræ in humana similitudine passionis, non quod contristari possit Spiritus Dei, et ullam perturbationem divinitas sentiat, sed quod ex verbis nostris Dei discamus affectus, quod mœreat quotiescunque peccamus, et defleat peccatores, (Maurus.) vel eo genere locutionis, quo alio loco idem ait Apostolus: *N*am ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus (Rom. viii). Non quod Spiritus sanctus ingemiscat, sed quod nos ingemiscere facit in precibus. (Hieron.) Signati autem sumus Spiritu Dei sancto, et ut spiritus noster et anima imprimantur signaculo Dei, et illam recipiamus imaginem et similitudinem, ad

quam in exordio conditi sumus. (Maurus.) Dies vero redemptionis nostræ, in quo sacramento baptismatis redempti sumus Deoque in filios adoptati, vel etiam dies redemptionis nostræ est, quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem (I Cor. xv). [Ambr.] Cum bene agimus, gaudet in nobis Spiritus sanctus datus nobis, videns monita sua proficere utilitatibus nostris, sicut dictum est a Domino: *I*ta gaudium erit in cælo super uno peccatore penitentiam agente (Luc. xv). Gaudet ergo Spiritus sanctus salutis nostræ, non sibi, qui non indiget, lætitia; ita e contrario, si obedientes ei non fuerimus, contristatur, quia non habet profectum in nobis. Vult enim nos pertinere ad vitam, non tamen sic contristatur, ut patiatur, quippe cum impassibilis sit; sed cum eum contristatum dicit, nostri causa hoc significat, quia deserit nos, eo quod læserimus eum contemnendo monita ejus. Contristatio itaque ejus indignitas nostra est, quæ filios nos Dei prohibet appellari. Ipse est enim Spiritus sanctus, qui sanctificat filios Dei manens in nobis. (Aug.) Neque ipsa Spiritus sancti, qua est, quidquid ipse est, substantia contristari potest, cum habeat æternam atque incommutabilem beatitudinem, magisque sit ipsa æterna et incommutabilis beatitudo, sed quia ita in sanctis habitat, ut eos impleat charitate, qua necesse est ut homines ex tempore gaudeant profectibus fidelium et bonis operibus, et ideo necesse est etiam contristentur lapsu vel peccatis eorum de quorum fide ac pietate gaudebant, quæ tristitia laudabilis est, quia venit ex dilectione, quam Spiritus sanctus infundit, propterea ipse Spiritus dicitur contristari ab eis, qui sic agunt, ut eorum factis contristentur sancti, non ob aliud, nisi quia Spiritum sanctum habent: quo dono tamen boni sunt, ut eos mali mœstificent. hi maxime, quos bonos fuisse, sive noverunt, sive crediderunt. Quæ profecto tristitia non solum non culpanda verum etiam præcipue laudanda ac prædicanda est

*O*mnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia (Alb.) Hic ostendit, pro quibus contristetur Spiritus sanctus, et relinquat cor, in quo habitabat per charitatem et modestiam. Amaritudo contraria est suavitati et dulcedini sancti Spiritus: furor vero incipiens ira est, et fervescens in anima perturbatio. *I*ndignatio ex superbia nascitur, cum aliquem judicamus indignum, et ideo eum nolimus sustinere. (Hieron.) Ira autem est, ejus amaritudo, et furor, et indignatio, species sunt, quæ furore restincto desiderat ultionem, et eum, quem nocuisse putat, vul lædere, unde a nobis omnis amaritudo, et furor, et indignatio, tollenda est. Post hæc omnia recte clamor quoque et blasphemia prohibentur in nobis, quia qui semel fuerit furore superatus, sæpissime erumpit ad clamorem, et turbide fremens ventilatur in modum folii. Blasphemia est, cum de Deo falsa finguntur, aut in fide catholica hæretica pravitate deceptus errare quis probatur. (Aug.) Blasphemia est, per quam de ipso Deo falsa dicuntur, et ideo pejus

est blasphemare, quam perjurare, quoniam perjurando falsus perhibetur testis Deus, blasphemando de ipso Deo falsa dicuntur. (Amb.) Timor enim temperare debet, et modum imponere accidentibus causis, sed quia possunt aliqui, pressa in animo ira et clamore, retinere malitiam ad retributionem nacta occasione, indecirco subiecit hæc auferri cum omni malitia, quia non solum blasphemare malitia est: verum etiam fingere pacem in facie et in animo meditari discordiam. (Cass.) Cum dicit, *omnis ira tollatur a vobis*, nullam penitus velut necessariam, et utilem nobis excipit, delinquentemque fratrem, si necesse est ita curare festinet, ne dum medelam leviori forsitan febricula laboranti procurat inferre, semetipsum iratus tetriori morbo cecitatis involvat. Oportet namque illum, qui alterius vulneri mederi cupit omni languoris morbo alienum sanumque subsistere, ne illud evangelicum dicatur ei: *Medice, prius cura teipsum* (Luc. iv), ac videns festucam in oculo fratris sui, trabem autem in oculo suo non videat; vel quomodo valebit ejicere festucam de oculo fratris sui, qui trabem furoris gestat in oculo suo? qualibet ex causa iracundiæ motus effervens excæcat cordis, et acuminis visum exitiale validioris morbi ingens trabs solem justitiæ non sinit intueri. Nihil interest, utrum aurea lamina plumbive seu cujuslibet metalli oculorum obtutibus imponatur, differentiam cecitatis non facit pretiositas metallorum. Habemus sane ministerium satis commode nobis insertum, ad quod solum eam recipere utile nobis est, ac salubre, cum contra lascivientes cordis nostri motus indignanter infremimus, et ea quæ agere confundimur coram hominibus vel proloqui, in latebras ascendisse nostri pectoris indignamur, angelorum scilicet ac Dei ipsius præsentiam ubique et omnia penetrantem, oculumque ejus tota formidine tremiscentes, quem nequaquam possunt conscientia nostræ latere secreta. *Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis.* (Ambr.) Exemplo Dei Patris benignos et misericordes invicem fieri exhortatur, sicut et Dominus: *Estote, inquit, misericordes, ut similes sitis Patris vestri, qui in cælis est* (Luc. vi). Si enim Dominus per Filium suum servorum misertus est, quanto magis servi ipsi invicem sui debeant misereri et donare, si alter in alterum peccet? (Alb.) Præcipit Apostolus nos clementes esse, et benignos, et blandos, et ad familiaritatem nostram ultro homines invitemus, ut nullus ad nos formidet accedere, quæ familiaritas maxime ex misericordia comparatur. Nec statim præstantes aliis, ipsi quod dedimus, habere desistimus. (Hieron.) Sequitur enim *donantes vobismetipsis*, quia quod bene in alium fit, magis ei reponitur, qui præstitit, quam cui donatum est; qui miseretur pauperis, ipse saturabitur, et qui dat ei feneratur Deo (xiv, Prov. xix). Vel ita accipiendum est, quod in eo quod suaves et misericordes sumus et perturbationibus nos quæ incitabant relictis, ad mansuetudinem temperantiamque transivimus,

A ipsis nobis datum sit et donatum, dum de malis in bonos vertimur et hæc ipsa donamus nobis, quæ Deus Pater donavit in Christo. Si enim, omissis vitiis, virtutes habuerimus, ipsas nobis etiam nostro studio comparamus, et habere nos facimus, quas Deus nobis donavit in Christo. Alius vero hoc quod ait, *donantes vobismetipsis*, simpliciter accipiet, ut quomodo supra dicitur: *Estote autem invicem suaves*, sic et nunc dicatur, *donantes vobismetipsis*, pro eo quod est donantes vobis invicem, ut quomodo Deus nobis in Christo nostra peccata donavit, sic etiam nos eis qui in nos peccaverunt dimittamus, et ad probandum quod dimissio peccatorum in Scripturis donatio nuncupatur, illud sumet exemplum, quod in Luca scribitur (Luc. vii), ubi uni creditori alius debebat quingentos denarios, et alius, quinquaginta, quos utrisque concesserit, et ad interrogationem salvatoris ille, qui interrogatus fuerat, responderit majorem gratiam illum habere, cui plus donatum sit. Dicitur et in oratione Dominica, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Deus autem nobis donavit in Christo, non extrapositis, sed habitans in eo: quia Pater in Filio, et Filius in Patre. Nec statim ille, in quo donatur, minor est ab eo, qui in se donat, quia et Apostolus dicit: *Et ego si quid donavi vobis, in facie Christi et Dei* (II Cor. ii).

CAPUT V.

Inducit Ephesios ad sequendum Christum in fervore charitatis, in decore sanctitatis, ac veritate cognita, et instruit personas junctas matrimonio.

C *Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi.* (Hieron.) Qui intelligit, quomodo dictum est: *Estote perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est* (Matth. v), iste sciet quomodo et nunc dicatur: *Estote imitatores Dei*. Et Corinthiis scribens ait: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (I Cor. xi). Non enim poterant statim Christi fieri imitatores, sed grande illis erat, si imitatores possent Christi existere. Ephesiis vero quasi his, quos jam mysteria tanta docuerat, non ait: imitatores mei estote, nec imitatores Christi, sed *imitatores Dei*, non quod minus sit imitatore esse Christi, quam Dei. Deus quippe Christus est: sed quod aliud sit secundum hominem illum imitari, aliud secundum Deum. Nam et si Christum secundum carnem ante esse noveramus, nunc jam nequaquam cum novimus secundum carnem. Loquitur et Salvator, humilitatem dispensationis ostendens: « Quæcumque viderit Patrem facientem, hæc eadem Filius facit similiter; » non quod aliud cælum et aliam terram Pater fecerit, et ad similitudinem eorum aliud cælum et alia terra et elementa a Christo facta sint cætera; sed quod quæcumque operetur Pater, hæc eadem operetur et Filius. In quo autem similes Deo possimus fieri, supra testatus est dicens: *Donantes vobismetipsis, sicut et Deus in Christo donavit vobis*. Non enim puto, quod in cæteris quoque, quæcumque Deus fecit, homo Deum possit imitari. Sed verbi causa, ut quomodo ille clemens est et pluit super bonos et malos (Matth. v), et reliqua,

sic etiam nos bonitatem nostram super omnes homines effundamus : quod cum fecerimus, erimus filii dilecti. (Ambr.) Hic enim charissimus patris est filius, qui honorum ejus imitator est. *Et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis.* Sicut Dei Patris nos imitatores esse vult in benignitate et misericordia, ita et Christi filii ejus in dilectione, ut sicut ille dilexit nos, tradens se pro nobis, ita et nos invicem pro nobis etiam animas ponere debeamus, quod etiam Joannes Apostolus dixit exemplo Domini pro fratribus animas ponendas. (Hieron.) Qui pro aliorum salute usque ad sanguinem contra peccatum dimicat, ita ut et animam suam tradat pro eis, iste ambulat in charitate, imitans Christum, qui nos in tantum dilexit, ut crucem pro salute omnium sustineret. Quomodo enim ille tradidit se pro nobis, sic et ipse pro quibus potest, libenter occumbens, imitabitur eum qui oblationem et hostiam in odorem suavitatis se Patri tradidit, et fiet etiam ipse oblatio et hostia Dei in odorem suavitatis. (Ambr.) Si ergo Christi mors in odorem suavitatis est Deo, mortem ejus libenter accepit. Quod si verum est, non peccaverunt qui illum secundum Dei voluntatem crucifixerunt : sed non ita est, quia Christus Deo se dicitur obtulisse, dum occidi se passus est, in Dei patris sui voluntate perdurans, quia qui juste occiditur, diabolo se offert; voluntatem enim ejus facit, ut occidi mereatur : ita et Christus, dum Dei voluntati adheret, diabolo displicuit : et ideo illum occidit, quia Deo se obtulit justitiam exsequendo ; in oblatione enim justitia signatur et veritas. Hanc enim respicit Deus, et hoc est ejus sacrificium acceptum. Itaque immeritus, qui occiditur, placet Deo, non quia occiditur, sed quia usque ad mortem justitiam conservavit. Suscepit ergo hanc mortem Deus Christus ad vitam, unde et odor suavitatis appellatur Deo. Ad Romanos tamen dicit : *Quia Deus illum tradidit pro nobis omnibus* (Rom. viii). Nunc querendum est, quomodo Deus illum tradidit, aut quomodo seipsum obtulit Deo? Nam hoc, quantum ad verba pertinet, videtur contrarium. Deus illum tradidisse dicitur, dum illum occidi permisit, sicut dicit Dominus ad Pilatum : *Non haberes adversum me potestatem, nisi tibi data esset desuper* (Joan. xix). Data est enim ei; sed volenti potestas : hoc est, permissum est illi facere quod voluit, et hoc est tradere : dum enim dissimulat, tradit. Si enim noluisse permittere, non fuisset occisus. Permisit ergo occidi eum, sed ab his qui eum volebant, non coacti, sed sponte occidere. Non ergo immunes a poena sunt, quia hoc eis permissum est, quod volebant. Damnatio enim in eo competit, quia voluerunt; quod ideo tamen permisit Deus, quia scit istud adversum diabolum futurum pro multis : dignum enim fuit, ut quod inimicus inpræscius futurorum contra se quasi pro se facere putabat, permitteretur ei, ut inpræscientiam suam sibi imputans facti sui poenitentia torqueretur. Quod

A autem Christus ipse obtulit, aut Deus illum tradidit, unum est, quia amborum una voluntas est.

Fornicatio autem et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. (Ambr.) Manifesta sunt quæ dicit; quam tamen gravis res sit avaritia, a qua dissimulamus, quando fornicationi et immunditiæ comparatur, et sic a nobis videtur, quasi quedam culpa nullius momenti, cum sit grave peccatum. (Alb.) Omnia enim crimina breviter comprehendit duas criminum designando radices : id est fornicationem et avaritiam, adjungens fornicationi immunditiam; alterius generis libidinem immunditiæ avaritiam sociavit, non solum pecunie cupiditatem demonstrans, sed etiam illam avaritiam, quam supra designat, ubi ait : *Ne quis supergrediatur fratrem suum* (I Thess. iv). — *Sicut decet, inquit, sanctos.* De quibus Dominus dicit per prophetam : *Sancti estote, quia ego sanctus sum* (Lev. xi). Omnis quippe immunditia carnalis, et omnis mentis instabilitas per varios voluntatum fluxus discurrens, vitanda est sanctis. Nec enim sanctus nominari recte potest, qui in hujusmodi sceleribus versatur. Aut turpitudine, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio. (Ambr.) Quoniam quidam solent, aliquid turpe agere, aut stultiloquii jocum movere, quasi non sit peccatum, hoc prohibet, quia Dei servi semper sobrii et modesti debent videri. Omnia quæ risum et cachinnum movere solent, Christianæ non conveniunt gravitati, quia famulo Dei de cœlestibus cogitare convenit, vel quomodo coronandus ante tribunal Christi veniat, stultiloquium vero ad fatuas et ineptas fabulas transferendum esse puto. (Hier.) Inter stultiloquium autem et scurrilitatem hoc interest, quod stultiloquium nihil in se sapiens et corde hominis dignum habet; scurrilitas vero de prudenti mente descendit, et consulto appetit quædam vel urbana verba, vel rustica, vel turpia, vel fatua, quam nos jocularitatem alio verbo possumus appellare, ut risum moveat audientibus; verum et hæc a sanctis viris penitus repellenda, quibus magis convenit flere atque lugere, sicut in Evangelio ait : *Beati qui nunc fleitis, quoniam consolabimini* (Luc. vi). [Ambr.] Per stultiloquia enim peccatur; unde Salomon : *Stultus, inquit, per risum agit mala* (Prov. x), et Dominus in Evangelio dicit : *Quia omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii* (Matth. xii). Nec inulta possunt discerni, quæ ideo dicuntur, ut ad alicujus pertineant contumeliam : ideo ad rem salutarem non pertinent hæc. Quare hæc agenda et loquenda monet, quæ ad utilitatem proficiant nostram et Dei laudem, in cujus lege meditandum est die ac nocte, sicut scriptum est in psalmo primo. (Alb.) Dum hæc omnia abdicavit Christiano, quid vero ei conveniret subinfert, dicens : *sed magis gratiarum actio*, significans Christiani verba sale sapientiæ condita esse debere, ut gratiam dent audientibus, sicut superior locutus est. Hoc vero loco gratiarum actio magis pertinere videtur ad verba

loquentis et audientis sensum, quam ad illam gratiarum actionem, quæ Deo solet fieri pro beneficiis suis. (Ambr.) Ex conversatione enim et moribus Dei servi etiam tacentes intelligendi sunt, ut, quantum distat verum a falso, tantum distent Dei servi a servis diaboli.

Hoc enim scitote, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idololatria, non habet hereditatem in regno Christi et Dei. Quia causa amovenda sunt hæc ostendit, quia qui talis fuerit, partem in regno cælorum non habebit, quod est Patris et Filii. Ut avaritiam tamen rem periculosam esse doceret, idololatriam hanc nuncupat, qua nullum peccatum majus est. Videamus ergo, cur avaritia idololatria dicatur. Idololatria Dei honorificentiam usurpat et vindicat creature, cum in nomine Deitatis, quod soli conditori competit, participem illi asserit ejus facturam; avaritia autem idcirco huic exæquata est, quia similiter ea, quæ Dei sunt, sibi usurpat et recondit avarus, ut quæ usibus omnium communiter concessit, avaritia deneget, quando idcirco hæc congregat apud se, ne alii utantur: quæ res facit, ut chare veniundetur, ne pauperes vivant. Si enim minime recondenterentur, abundantia omnium rerum faceret utilitatem. Denique apud veteres, quia avaritia non erat, nec charitas. Recte ergo idololatriæ comparata est, quia multos lædit. Creatori similiter inimica: vult enim Deus ac jubet de his quæ creavit subveniri pauperibus, avaritia contradicit. (Hier.) Notandum, quod sex vitiis supra prohibitis, fornicatione, immunditia, avaritia, turpitudine, stultiloquio, scurrilitate, nunc tantum tria posuerit, fornicationem, immunditiam, avaritiam, quibus qui fuerit obnoxius, hereditatem in regno Christi et Dei habere non potest. Si enim stultiloquus et scurrilatus, dum non excludantur a regno, de quomodo in tres, quos specialiter separavit, videretur sententia esse crudelis, non ignoscere imbecillitati fragilitatis humanæ, cum etiam nos per jocum dicta damnarent: « qui enim in sermone non labitur perfectus est; » neque vero ista dicentes, locum stultiloquio damus et scurrilitati, dum non excludantur a regno, sed quoniam apud Patrem diversæ sunt mansiones. (Joan. xiv), et stella a stella differt in gloria (I Cor. xv), sic et in resurrectione mortuorum; quamvis aliquis a fornicatione, immunditia atque lascivia alienus sit, tamen si stultiloquus et scurrilatus fuerit, non tenebit eum locum, quem possessorus erat, si hæc vitia non haberet. Respondeat quis: stultiloquium et scurrilitas non eundem habent reatum, quem fornicatio, immunditia et avaritia, nunquid non et turpitudinem cum tribus superioribus debuit nominare? ad quod dicendum, turpitudinem hic significare absconditam cogitationem, cum inflammatur sensus noster ad libidinem et carnis titillationibus anima ignita succenditur, et nihilominus Dei timore et mentis judicio refrenatur. Denique etiam supra absque turpitudine tria pariter appellavit dicens, fornicatio autem et omnis immunditia et avaritia nec nominetur in vobis: et deinceps turpitudine cum stultiloquio et scurrilitate nominata est;

A et quomodo stultiloquium et scurrilitas, sic et ista turpitudine non perdit, nec in perpetuum excludit a regno. Quia vero in superioribus ex eo, quod alibi legeramus: « ne supergrediatur avarus et fraudet in negotio fratrem suum, » dixeramus avaritiam pro adulterio positam, querimus id, quod nunc dicitur, aut avarus, quod est idolorum servitus, utrum cum illa, an cum vulgata interpretatione consentiat. Invenimus in locis plurimis prophetarum, idololatriam fornicationem appellatam: Fornicabantur, inquit, post idola sua, et: Spiritu fornicationis seducti sunt (Judic. ii; Ezech. xiii, et alibi). Potest itaque fornicatio et super idololatriam intelligi; sin vero avarus ille accipitur, qui pecuniam utcumque conquirens nummos per fas et nefas habere desiderat, et pleno sacculo delectatur, iste idololatria in eo est, quia sculpturam ipsius nummi colit, et idololatria in eis cæolata veneratur; ut voracium deus venter est, ita cupidorum quoque justissime pecunia deus dici potest; maxime quod in alio loco Apostolus cupiditatem idololatriam vocet. Ad hæc videndum quid sentire voverit dicens, in Christi regno et Dei. Utrum aliud regnum Christi et aliud Dei? an idem regnum sit Patris et Filii? et siquidem dixisset, in regno Filii et Patris, per Filium veniremus ad Patrem. Et licet esset diversitas personarum, tamen esset regnantium una majestas: tunc vero cum dixerit, in regno Christi et Dei, ipsum Deum et Christum intelligamus, quia et cum tradiderit regnum Deo et Patri, non erit Pater omnia in omnibus, sed Deus omnia in omnibus; ubi autem Deus est, tam Pater, quam Filius intelligi potest. Porro quod de Patre et Filio dicimus, hoc idem et de Spiritu sancto sentiamus. (Aug.) Querero ergo quis peccet gravius, qui nesciens hæresin incurrerit, an qui sciens ab avaritia, id est idololatria non recesserit? secundum quidem illam regulam, qua peccata scientiæ peccatis ignorantiae præponuntur, avarus cum scientiâ vincit in scelere; sed ne forte hoc faciat in hæresi sceleris ipsius magnitudo, quod facit in avaritia scientis amissio, hæreticus nesciens avaro scienti corequetur.

Nemo vos seducat inanibus verbis, propterea enim venit ira Dei in filios diffidentiae, nolite ergo effici participes eorum. (Ambr.) Inanes sermones vani sunt, vanitas autem idolorum cultura est, quæ utique non ex Deo initium habet, sed ex errore. Docet ergo, ne horum verbis assensus præbeatur: perstreptum enim semper et seductione quadam fallaciæ contra fidem, consuetudinem antiquitatis obtundunt, rationem præsentium, non spem futurorum asserendam judicantes, ideo venit super hos vindicta de cælis, ut scient verum esse quod credere noluerunt, a qua vanitate Dei servos longe docet debere esse discretos, ne participes fiant pœnæ illorum. (Hier.) Verba quæ decipiunt atque supplantant inania sunt et vacua, quæ vero ædificant audientes, plena, cumula, conferta. Quia igitur sunt plerique, qui dicunt, non futura pro peccatis esse supplicia, nec extrinsecus adhibenda tormenta, sed ipsum peccatum et conscientiam delicti esse pro pœna, dum vernis in corde non moritur (Marc. ix) et in animo ignis accendi-

tur, in similitudinem febris, quæ non torquet extrinsecus ægotantem, sed corpora ipsa corripiens, punit, sine cruciatuum forinsecus adhibitione, quod possidet. Has itaque persuasiones et decipulas fraudulentas, verba inania appellavit et vacua, quæ videntur florem quemdam habere sermonum, et blandiri peccantibus, sed dum fiduciam tribuunt, magis eos ferunt ad æterna supplicia, quia de nullo sic irascitur Deus quomodo si peccator superbiat et erectus et rigidus non flectatur in fletum, nec misericordiam pro delicto postulet. *Propter hoc venit ira Dei super filios diffidentie*, sive insuasibilitatis. Insuasibilitatis autem sive diffidentie filii sic dicuntur, quomodo filii perditionis, et filii fornicationis, et filii mortis, et filii gehennæ, et cætera his similia, quæ in variis Scripturarum locis invenire perfacile est. *Nolite ergo effici comparticipes eorum*. Particeps sive comparticeps sit diffidentie filiorum, qui in fornicatione et immunditia, et avaritia, propter quæ venit ira Dei super filios diffidentie, reperitur. Et particeps quidem eorum est, ab eo quod participatur et communionem habet malorum operum. Comparticeps vero sic appellatur, qui cum aliis est particeps; et in comparticipi intelligitur et particeps; in participi vero non statim tenetur et comparticeps. Diligenter observa verba comparticipis atque participis, puto enim in Scripturis participem in bonam partem, comparticipem in malam semper accipi: verbi gratia, *propter quod unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis* (Psal. XLIV); et in alio loco: *Participes enim Christi facti sumus, si tamen principium substantiæ ejus usque ad finem firmum tenuerimus* (Hebr. III). Porro non memini alibi me legisse, excepto præsentī loco, comparticipem, et tamen hic manifestum non in bona parte, sed in contraria positum est. *Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*. (Ambr.) Tenebræ ignorantia sunt, quia nemo videt in tenebris: ignorantia vero gentilitas est sive perfidia, a qua Dei gratia ad fidem tracti sunt, facti lux, id est veritas, quia in luce manifestantur, quæ sunt. Denique pagani in tenebris mystica sua celebrantes in spelæo velatis oculis illuduntur; ex his Christiani facti cognita veritate filii lucis dicuntur, quia Deus lux est, cujus fidem in veritate suscipiunt. (Hier.) Sicut autem justi sunt lumen mundi; sic impii consequenter tenebræ vocantur: et justi quidem, cum sint lumen, videbunt lumen in lumine, injusti autem, cum sint tenebræ, populus sunt, sedens in tenebris et nihil videns; quorum differentiam atque distantiam ex fructibus intelligimus. *Omnis enim qui operatur malum, odit lucem* (Joan. III), et non veniens ad lucem tenebrosus est, et filius noctis atque tenebrarum: qui vero operatur veritatem et in lucem venit, et lux est, et filius lucis et diei. Lucentes autem et tenebrosi de cordis vel lumine, vel tenebris cognoscuntur. Super hæc quæres, ne forte ob distinctionem eorum, qui lux sunt, sed non lux in Domino, de justis dicatur, *nunc autem lux in Domino*. Decenter quoque Ephesiis, qui ad scientiæ summam conscenderant, scribi-

tur quod sint lux in Domino; neque vero tenebræ ipsæ vertuntur in lucem, aut lux in tenebras commutatur, sed hi qui ab eo quod sunt nomen quoque vel virtutis meruere, vel vitii, si conversi fuerint de alio in aliud, *ὁμωνύμως* his rebus, a quibus possidentur, vel tenebrarum vel lucis vocabulum sortientur. *Ut filii lucis ambulate, nam fructus lucis in omni bonitate et justitia et veritate est*. (Ambr.) Hoc dicit, ut sic conversentur, ut non immerito filii lucis dicantur: opera enim lucis palam sine timore fiunt, tenebrarum autem opera in occulto, quia illicita sunt: omne enim peccatum palam fieri timet. (Alb.) Si Deus lux est et tenebræ non sunt in eo, filii Dei filii lucis sunt, nec non si Christus lux vera est, et filii quoque ejus, ad quos loquitur dicens: *Filii mei, adhuc modicum vobiscum sum* (Joan. XIV), filii veræ lucis sunt. Ex quo colligitur eosdem filios esse Dei Patris, qui sunt filii Christi Jesu. *Fructus, inquit, lucis est in omni bonitate, et justitia et veritate*. Hi sunt fructus, de quibus cognoscimur filii Dei. Fructus siquidem lucis non solum est in bonitate, sed et justitia et veritate. Ubi itaque bonitas est, ibi et justitia; ubi justitia, ibi consequenter et veritas: bonitas in charitate, justitia in operibus bonis, veritas in doctrina catholica cognoscitur. (Hier.) Adversus Marcionem, cui justum Deum a bono separat, et putat creatorem justum esse, alium vero nescio quem, cujus Christus iste, qui venit, sit filius, bonum tantummodo esse Deum, hoc testimonium proferamus: siquidem non solum fructus est lucis in bonitate, sed in justitia et veritate. Ubi itaque bonitas est, ibi et justitia, ubi justitia, ibi consequenter et veritas. Apud bonum ergo Christi patrem, ut ipsi quoque fatentur, est bonitas et veritas. Ubi autem bonitas et veritas, apud ipsum non apud alium, ut nunc Apostolus docet, justitia est. Intelligat Marcion ipsum Christum bonitatem, veritatem et justitiam nuncupari: bonitatem in eo, quod non secundum opera, sed secundum misericordiam det gratiam credentibus in se, justitiam in eo, dum unicuique tribuit, quod meretur; porro veritatem, dum ipse solus causas creaturarum omnium rerumque cognoscit. *Probate, quid sit beneplacitum Deo*. (Alb.) Omnia cum consilio facere nos hortatur, ut cauti atque solliciti ea tantum, quæ intelligimus Deo placere, faciamus, quia vero in hoc loco contextus eloquii videtur esse turbatus et tota scaterere sententia, sic ordini sermo reddendus est: *Nolite ergo fieri comparticipes eorum, probantes quid sit beneplacitum Deo, etsi enim eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino estis, quasi filii lucis ambulate, fructus luminis ostendentes in omni bonitate et justitia et veritate*. (Ambr.) Ex magnificentia sanctitatis et bonitatis perpendi potest, quibus Deus operibus delectetur, ipse enim dixit: *Sancti estote, sicut et ego sanctus sum Dominus Deus vester* (Levit. XI). Et Dominus: *Estote, ait, misericordes, sicut et Pater vester* (Luc. VI); hæc placent Deo. In sanctitate enim purificatio, in misericordia vero plena et perfecta justitia est. *Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum*. (Hier.) Et ad

Galatas (*Gal.* v) nomen fructus in spiritu, operis vero posuit in carne dicens. Manifestavit opera carnis, quæ sunt, fornicatio, et reliqua. *Fructus vero spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas*, etc. Porro impræsentiarum opera tenebrarum infructuosa appellantur, quibus qui ea fecerunt communionem sociantur. (*Ambr.*) Monet, ne malorum actibus per consensum polluamur, quia sunt infructuosi erga bonum. (*Alb.*) Opera enim infructuosa tenebrarum malas consuetudines in peccatis nominat, quibus communicare prohibet Christianos, sed magis ea arguere; ubicunque intelligantur esse, admonet: ideo subsequenter ait: *Magis autem et objurgate, quæ in occulto ab eis fiunt, turpe est etiam dicere.* (*Ambr.*) Jam non solum alienos vult eos esse a malis actibus, sed et arguere malefacta eorum, qui in oculo turpiter operantur: tunc enim probantur peccata, si arguuntur, ut admirentur filios lucis, a quibus, cum juste arguuntur, contradicere non poterunt, sed magis eos reverebuntur. (*Alb.*) Inter cætera mandata etiam peccantes posse arguere maximæ libertatis est, sed hoc ille potest facere, qui non mereatur audire: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc poteris ejicere festucam de oculo fratris tui* (*Matth.* vii), ex quo animadvertendum eum arguere posse, qui ipse non redarguatur in semetipso. Quod vero hic dicit, «turpe est et dicere,» ad superiora respicit, ubi ait de filiis dissidentiae, ut sonare possit: Quæ enim occulte sunt a filiis dissidentiae, turpe est dicere, quæ sunt fornicatio et immunditia et omnis avaritia. *Omnia autem, quæ arguuntur a lumine manifestantur, omne enim quod manifestatur, lumen est.* (*Hier.*) Omnia, haud dubium quin ea quæ occulte sunt a filiis dissidentiae, hæc enim a luce arguta manifestantur, lux autem arguit ea quæ prius erant tenebræ; et postea facta sunt lumen in Domino, ut ex eo quod corripuntur, mutantur in melius, et mutata manifestentur in publico et publicata sint lumen, quia *omne quod manifestatur lux est.* (*Ambr.*) Verum est, quia tunc videntur peccata, cum objurgantur, quia qui peccat, quandiu non corripitur, minime sibi videtur peccare. Omne enim quod manifestatur lux est, in manifesto ambiguitas non est, nec excusari potest, quod palam delictum est, sicut enim apparente sole, diem esse negari jam non potest, ita et manifestato peccato, objurgatio falsa videri non potest. *Propter quod dicit, surge, qui dormis et exsurge a mortuis et illuminabit tibi Christus.* (*Ambr.*) Dormitionem hanc, stuporem mentis significat, quæ alienatur a vera via; alienatio vero hæc species mortis est, ex qua resurgere commonetur, ut resipiscens agnoscat veritatem, quæ est Christus. Perfidi ergo et vitiosi demersi in cœnum sub desperatione vitæ, ut resurgant, sive emergant ad monentur, et habeant partem cum Christo, ut de tenebris transeant ad lucem et a morte ad vitam. (*Hier.*) Quoniam opera tenebrarum a luce arguta manifestantur in lucem, his quæ arguta fuerant transmutatis, dicitur dormientibus et mortuis eo

A quod opera facerent tenebrarum: *Surge qui dormis et exsurge a mortuis.* Quærat aliquis quisnam sit iste qui dicit: *Surge qui dormis et exsurge a mortuis*, aut cujus Apostolus testimonio sit usus? Et quidem qui simplici responsione contentus est dicit, in reconditis eum prophetis, et eis quæ vocantur Apocrypha hæc lecta in medium protulisse, sicut in aliis quoque locis illum fecisse manifestum est, non quod ἀπόρρητα comprobarit, sed quod Arati et Epimenidis et Menandri versibus sit usus ad ea; quæ voluerat in tempore comprobanda; nec tamen Arati et Epimenidis et Menandri tota, quæ scripsere, sunt sancta, quia eos vere aliquid dixisse testatus est. Alius vero quasi προσωποποιῶν Spiritus sancti figuraverit ad hortationem poenitentiae, hæc dicta memorabit.

B Ego certe secundum paupertatulam meam omnes editiones veterum Scripturarum, ipsa quoque Hebræorum volumina diligenter eventilans, nunquam hoc scriptum reperi, nisi forte, et hoc dicamus, quomodo olim prophetæ in concione populi loquebantur. *Hæc dicit Dominus*, et: *Quoniam Dominus locutus est ita et Apostolum Spiritu sancto plenum repente in verba, quæ in se Christus loquebatur, erupisse atque dixisse, Hæc dicit Dominus.* Nec non et illud est disserendum, quomodo uni atque eidem dicatur, quasi dormienti, *surge qui dormis*, quasi mortuo, *exsurge a mortuis*. Igitur quia et spiritus est hominis, quem semper in bona parte scriptum meminimus, et anima, cujus et infirmitates et mortes legimus peccatorum, id quod nunc dicitur: *Surge qui dormis*, refertur ad spiritum, et quod sequitur, *exsurge a mortuis*, animæ coaptatur. Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur (*Ezech.* xviii), spiritus autem mortem nunquam omnino legimus. Christus ergo lux vera oritur ei qui surrexerit de somno et ex mortuis fuerit suscitatus. *Videte ergo quomodo caute ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes.* Recte Ephesius dicitur, ut caute ambulent, qui habebant exercitatos sensus ad discernendum bonum et malum, et probantes omnia, id quod statuerant bonum esse, relinquebant; qui autem videt quomodo ambulet, quam caute figat gradum, ne forte ad lapidem offendat pedem suum, et dicit: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis* (*Psal.* cxviii), utique sapiens est; non enim puto idiotem quempiam, etsi velit ambulare caute, posse hoc implere præceptum, quod sapientibus et insipientibus imperatum est. Ex quo intelligimus et præcepta moralia, quæ plerique manifesta arbitrantur, ex eo quod in Psalmo xviii dicitur: *Mandatum Domini lucidum illuminans oculos*, indigere prudenti et circumspecta expositione, quia lucidum illud præceptum eorum illuminat oculos, qui insipientia derelicta, sapientia se studiis mancipaverint. *Redimentes tempus quoniam dies mali sunt.* (*Ambr.*) Quoniam superius perfidiam et vitia vitæ a Dei servis arguenda mandavit, nunc ut prudenter ea ipsa arguantur prout scandalum subiecit, ut inter perfidos cum prudentia conversandum sit, maxime tempore quo perfidi re-

gnant, præsentes de rege profano, ut si viderit Christianus inquietum et iracundum contradictorem, dissimulet ab eo, ne eum quidem incitet ad blasphemiam et tempestatem movendam: illic autem verba faciat, ubi datur facultas. Quemadmodum enim inter potentes perfidos interrogatus quid sit, tacere non debet nec negare quod est, ita et si metus est inter eos disputare dissimulandum est, quippe cum detrimentum sit seminare super spinas: hoc est enim prudentis, scire quemadmodum unicuique respondeat. Est enim qui quamvis perfidus sit, non tamen penitus intractabilis est, ut nec audire se patiatur verba fidei. Est iterum, in quo sic fervet zelus perfidiae, ut non tantum non eum illo, sed nec presente illo tractetur de fide, perstreperente enim illo et blasphemante, multis fit scandalum. Unde Paulus et Barnabas, cum adversum se blasphemantes audirent (*Act. xiii*), excutientes vestimenta sua, recesserunt ab eis. (*Hier.*) Quando in bono opere tempus consumimus, redimimus illud, et proprium facimus, quod malitia hominum venditum fuerat. Nemo autem vite hujus quærens necessaria, et de divitiis et sollicitudinibus quas Evangelium spinas nuncupat, cogitans, potest sibi tempus redimere. Redimentes autem tempus, quod in diebus malis est, quodammodo immutamus illud, et dies malos in bonos vertimus, et facimus illos, non presentis sæculi, sed futuri. Potest et aliter locus iste disseri: o vos Ephesii, quibus de sæculi somno istius exsurgentibus sol justitiæ ortus est Christus, caute ambulate atque prudenter, et abjecta insipientia, tenete sapientiam, per quam possitis, non cum varietate temporum commutari, sed diversitatem temporum vobis unum tempus efficere. Et quia sunt plurimæ persecutiones, in principio quippe propemodum quotidie vexabantur ecclesiæ, unum tenete cursum, et hoc scitote servandum, ut non in morem stulti, quasi luna mutemini (*Ecclesi. xxvii*), sed quod semel coepistis, firma mente teneatis; ne videlicet si persecutorem judicem videritis, et vos cum iudicis voluntate mutemini. Rursum si alius dogmatis vestri laudator advenerit, vos fateamini Christianos, sed quod estis, omni tempore servate [reservate]. Aliquod de Scripturis ponamus exemplum, ut quod dicimus manifestus fiat. Joseph habebat propositum placere Deo (*Gen. xxxvii et seq.*). Hoc nulla varietate temporis immutatum est, nec fratrum invidia, nec conditione servitutis, nec ætatis illecebris, nec dominæ repromissis, nec squalore carceris, nec postea tumore Ægyptiæ potestatis; sed semper unus fuit, et varietatem, ut diximus, temporum sibi redimens, malos dies vertit in bonos. Hoc idem et de Job sentiendum est, quod per varia tentamenta vexatus, nec divitiis, nec damnis, nec orbitate, nec vulnere, nec exprobratione amicorum, nec solitudine, nec postea honorum omnium restitutione mutatus est (*Job. ii et seq.*). Redemerat enim sibi tempus, et dies malos fecerat bonos.

Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Domini. (*Amb.*) Dominus Jesus paci

studendum monet (*Joan. xiv*); et vas electionis: Si potest, inquit, fieri, quod ex vobis est, cum omnibus pacem habete (*Rom. xii*). Et ad Timotheum: Servum, ait, Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes (*II Tim. ii*). Hæc est voluntas Domini, ut quæ agenda sunt a servis ejus cum modestia agantur. Perturbatio enim et strepitus seu contentio cum animositate inimicitiam generat. Hæc ergo propter superiora subdidit, in quibus vult Deus [Dei] servos corripere delicta hominum peccatorum, ut quia per hoc solet oriri dissensio et rixa, cum temperantia et mansuetudine arguant peccatores, ne ad iracundiam provocati, insiliant ad litem. Ideoque prudenter istud curandum monet, ut sit profectus. (*Hieron.*) Et quia tempus malum est, et, sicut supra diximus, redimendum, appetenda ante sapientia est, ut per illam intelligere valeamus quæ sit voluntas Dei. Non enim possumus caute ambulare, nisi prius intellecta voluntate Dei. In omni ergo opere primum considerandum quid velit Deus, et habito iudicio, id est postea faciendum, quod illi placere fuerit comprobatum. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto. (*Ambr.*) Sobrii possunt habere fiduciam arguendi: bona enim conversatio terrorem incutit delinquenti, nec poterit quando arguitur aspere ferre quia reprehenditur, quod scit optimam conversationem monentis se. Nam ubi ebrietas, ibi luxuria est, luxuria vero provocat turpitudinem: quamobrem sobrios esse convenit, ut bonæ conversationis jura servantur. (*Hieron.*) Quomodo non possumus duobus dominis servire, Deo et mammonæ (*Math. vi*), sic non possumus Spiritu impleri pariter et vino: qui enim Spiritu impletur, habet prudentiam, mansuetudinem, verecundiam, castitatem; qui vino, habet insipientiam, furorem, procacitatem, libidinem. Hoc quippe æstimo uno verbo significare luxuriam. Frequenter annotavimus, nomen spiritus absque additamento in bona parte positum, quod quidem etiam nunc observandum videtur. Loquentes vobismetipsi in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino. (*Ambr.*) Rationabilem vitam diligit Spiritus sanctus, quia si bene vixerimus, implebimur eo, ut memorat, ad constituendum et extollendum Dei donum diverso vocis canore, ut laus in Deum omni lingua canatur. In quo enim est Spiritus, semper spiritualia meditatur, ut non in labiis tantum sit, sed de corde prorumpat propter vetus dictum Domini per prophetam. Ait enim: Plebs hæc labiis me honorat, cor autem illorum longe est a me (*Isa. xxix*). [*Hier.*] Qui se abstinerit ab ebrietate vini, in quo est luxuria, et pro hoc Spiritu fuerit impletus, iste omnia potest accipere spiritualiter psalmos, hymnos et cantica, et canere igitur et psallere et laudare Dominum magis animo, quam voce poterit. Hoc est quippe quod dicitur, Cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino, audiant hæc adolescentuli, audiant hi quibus psallendi in Ecclesia officium est, magis Deo corde, quam voce canendum esse. Sic cantet servus Christi, ut non

vox canentis, sed verba placeant Domini, quæ dicuntur. ut spiritus malus qui erat in Saule (*I Reg. xvi*) ejiciatur ab his qui ab eo similiter possidentur. Inter psalmos et hymnos et cantica hoc distare videtur, quod hymni in laude Dei dicuntur, psalmi vero moralem vitam demonstrant, cantica sunt, dum ex creaturis creator prædicatur. *Gratias agentes semper pro omnibus in nomine Jesu Christi Deo et Patri, subiecti invicem in timore Christi.* (Ambr.) Deo gratias in omnibus donis ejus agere jubemur, qui etiam adoptare nos dignatus est per Christum filium proprium, per quem cognovimus eum. et didicimus in Spiritu Deum, quia Deus Spiritus est, et in Spiritu adorandus, alter alteri se subiciens propter timorem Christi, qui humilitatem exsequendam mandavit. (*Hier.*) Quod autem ait, *Gratias agentes semper pro omnibus*, dupliciter intueandum est, ut et in omni tempore et pro omnibus quæ nobis accidunt Deo gratias referamus, ut non tantum pro his quæ bona putamus, sed etiam quæ nos coarctant et contra nostram veniunt voluntatem, in Dei præconium mens læta prorumpat. Hæc actio gratiarum apud prudentes viros, et generaliter et specialiter observatur: generaliter, ut gratias agamus Deo de omnibus bonis quæ nobis iste mundus ministrat. specialiter quando in Dei beneficiis, quæ nobis accidunt, gratulamur, vel etiam in adversis, si eveniant, gratias agamus Deo: quæ virtus tantummodo Christianorum est. Qui autem, sicut diximus, de omnibus gratias agit Deo Patri in mediatore Dei et hominum, referat per Christum Jesum; quia, nisi per illum, accedere non valemus ad Deum Patrem. (*Alb.*) Quod autem ait: *Subiecti invicem in timore Christi.* Audiant episcopi, audiant presbyteri, audiat omnis ordo doctorum subjectis suis esse subjectos, et imitentur dicentem Apostolum: *Cum enim essem liber ex omnibus, omnibus meipsum servum feci, ut omnes lucrificarem* (*I Cor. ix*). Hoc interest inter gentium principes et Christianorum, quod illi dominantur subditis, nos servimus, et in eo majores sumus, si minimi omnium fuerimus. Sed et hoc, quod ait in *timore Christi*, sic accipiendum est, ut ipsa subjectio non propter hominum gloriam, sed propter timorem Christi fiat, ut illum timeamus offendere. (*Hier.*) Alius vero sic interpretabitur, *Subiecti invicem in timore Christi*, ut hanc sententiam generalem in consequentibus dividi dicat atque parti. *Mulieres viris suis subditæ sint; et, Filii, obedite parentibus vestris in Domino;* et, *Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore.* Ut non solum uxor viro et filii parentibus, et servi dominis, sed etiam viri mulieribus, juxta officium quod præceptum est, et patres filiis, ne illos ad iracundiam provocent, et domini servis, ut remittant minas, et præbeant his quæ habent necessaria, invicem sint subjecti; et hoc ex timore Dei faciant, ut quomodo servis suis fuit ille subiectus, sic et hi, qui majores videntur, subiciantur minoribus suis reddendo officia quæ jubentur. Possumus hic timorem et pro εὐλάβεια, id est, reverentia accipere, quæ magis vicina est charitati. Ne-

quaquam enim convenit Ephesiis, ut timore quid faciant, et non dilectione Christi.

Mulieres viris suis subditæ sint sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut et Christus caput est Ecclesiæ. Hoc quod in Latinis exemplaribus additum est, *subditæ sint*, in Græcis codicibus non habetur, siquidem ad superiora refertur et subauditor, *subjecti invicem in timore Christi*, ut ἐκ τοῦ ὁμοῦ resonet subjectæ, et mulieres viris suis, sicut Domino. Sed hoc magis in Græco intelligitur, quam in Latino. Mulieres subditæ esse viris naturali lege jubentur, quia mulieris auctor vir est. Unde sicut Domino, inquit, ita viris subditæ esse debent: hinc Sara dominum vocabat Abraham (*Gen. xviii*). Sicut enim caput Ecclesiæ Christus, ita et vir mulieris. **B** A Christo enim psumpsit Ecclesia initium, unde subiecta est illi, ita et viro mulier, ut sit subdita. In eo tamen distat, quia mulier consubstantiva viro est: Ecclesia autem in nomine potest non in natura participari Christo. (*Alb.*) Videndum est ut quomodo in Christo et in Ecclesia sancta conjunctio est, ita et in viro et in muliere sancta sit copula. Justa causa est, ut mulier viro sit subjecta, quia mulier ex viro in prima creatione, non vir ex muliere, ideo conversio ejus ad virum debet esse. Quidam vero hunc locum juxta anagogem ita interpretantur, ut dicant, uxorem in corpore, virum accipi in animo, et sicut Christo subjecta est Ecclesia, ita corpora subijci debere sensui et in unum spiritum redigi, si Domino fuerint copulata, quia « qui adhæret Domino unus spiritus est. » Ideo subjungitur: *Ipse Salvator corporis ejus.* (*Alb.*) Magis voluit Ecclesiam corpus Christi nominare, quam carnem. Porro manifestum est, quod quidquid caro est, consequenter et corpus sit, non autem quidquid corpus, hoc consequenter et caro. Proinde maluit nominare corpus Christ Ecclesiam, ejus corporis Salvator est Christus Jesus, id est, verbum, sapientia, cæteræque virtutes, in quibus intelligitur. *Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus.* (*Hier.*) Ecclesia gloriosa est, non habens maculam neque rugam (*Ephes. v*), aut quidquid istiusmodi: qui ergo peccator est et aliqua sorde maculatus, de Ecclesia Christi non potest appellari, nec Christo subjectus dici. Possibile autem est, ut quomodo Ecclesia, quæ prius rugam habuerat, et maculam, in juventutem et munditiam postea restituta est, ita et peccator currat ad medicum, quia non habent opus sani medico, sed male habentes (*Matth. ix, Luc. v*), ut curentur vulnera ipsius et fiat de Ecclesia quæ est corpus Christi. Satis quoque eleganter et caute ad Ephesios loquens ait, « ut Ecclesia subjecta est Christo, ita et uxores viris suis in omnibus. » Si enim uxor ita subijcienda viro est, ut Christo Ecclesia; inter virum et uxorem sancta conjunctio et nunquam corporis servient passionibus. Quod si nobis aliquis illud quod ad Corinthios scribitur opposuerit, virum uxori debitum reddere, et uxorem viro, animadvertat magnam distantiam inter et Corinthios et Ephesios

esse: illis quasi parvulis atque lactantibus scribitur, in quibus erant dissensiones et schismata, et audiebatur fornicatio, qualis nec inter gentes quidem (*I Cor. v*), et propterea conceditur eis, ut post orationem ad idipsum redeant, ne tententur a Satana, licet ibi in consequentibus non juxta voluntatem, sed juxta charismata hæc in eis dicat ignoscere: Ephesii vero, apud quos fecit triennium et omnia eis Christi sacramenta aperuit, aliter erudiuntur, et habet unusquisque arbitrii liberam potestatem, vel Corinthios sequi, vel Ephesios, et salvari, aut servitute Corinthii, aut Ephesii libertate. *Væ*, inquit Salvator, *prægnantibus in die illa* (*Luc. xxi*), id est judicii, quæ utique proprie opera nuptiarum sunt. Unde omni labore nitendum, ut magis Ephesios quam Corinthios æmulemur, nec deprehendamus quasi in diluvio ementes, nubentes et vendentes et matrimonio copulati, sed accinctis lumbis lucernas teneamus.

Viri, diligite uxores vestras sicut et Christus dilexit Ecclesiam et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid ejusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. (Greg.) Maculam quippe et rugam non habet, quæ et turpitudine operis et duplicitate sermonis caret: sed quia nunc intra sinum fidei multos etiam reprobos tenet, cum tempus persecutionis exarserit, ipsos hostes patitur quos prædicationis verbis alere ante videbatur. Dicit itaque sub persona Domini beatus Job: *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me* (*Job. xvi*), id est, ipsi me insequendo increpant, qui nunc in meo corpore positi duplicitatis suæ in se malitiam non emundant. Unde bene adhuc subditur: *Et suscitatur falsiloquus adversus faciem meam, contradicens mihi.* Etiam pacis suæ tempore sancta Ecclesia falsiloquium patitur, dum sunt in ea multi, qui de æternitatis promissione disfidunt, et tamen se fideles esse mentiuntur: qui dum prædicationi ejus aperte contradicere non præsumunt, falsiloquium non contra faciem, sed quasi post dorsum patitur; sed cum malitiæ tempus eruperit, is qui nunc metuens derogat ad contradicendum ante faciem venit, quia verbis veræ fidei apertis vocibus obsistit. (*Ambr.*) Mulieres subditæ esse jubentur et reverentiam habere virorum: viri vero ita diligere mulieres suas admonentur, ut etiam animas suas pro illis ponant, causa dilectionis zelum habentes circa affectum earum et disciplinam, ut religiosæ et sanctæ sint. *Seipsum diligit, qui uxorem suam diligit.* Naturali ratione mulier portio corporis viri est, ac per hoc vir in muliere seipsum diligit, quomodo si fornicetur in seipsum peccat, quia duo in carne una sunt. Non ergo personæ substantiam dividunt, ut per personas numerus fiat naturæ, sed sunt in unitate naturæ. (*Hier.*) Quamvis sui invicem maritus et conjux amore teneantur, qualis illa memoratur Asdrubalis, quæ, capto viro, in patriæ se jecit incendium, et cæteræ, quæ viris mortuis supervivere noluerunt, nunquam tamen dilectio-

nem illam vir sapiens dilectioni Christi et Ecclesiæ comparabit. Sanctus igitur hic intelligendus est amor, quo et Isaac dilexit uxorem suam Rebeccam, quæ interpretatur *patientia*: et de terra Mesopotamiæ, quæ sæculi hujus ex omni parte fluctibus cingitur, in terram repromissionis induxit, ut consolaretur pro morte matris suæ. Interitum quippe Synagogæ conjunctione Ecclesiæ temperavit. (*Alb.*) Sanctum itaque amorem inter virum et uxorem Apostolus admonet, ne sint in passionibus desiderii inter se sic ut gentes, quæ ignorant Deum, sed sit sancta et immaculata et in fide castitatis copula inter eos, sicut tota castitas est in conjunctione Christi ad Ecclesiam, qui eam mundavit lavacro sanguinis sui, ut sit tota sine ruga et macula, ab omni vitiorum sorte purgata: sed considerandum, quando sit Ecclesia sponsa Christi absque omni macula et ruga, quod erit tunc utique quando gloriosa apparuerit cum Christo, cum ipse Christus apparuerit gloriosus. Nec enim ipse Christus glorificatus est ante resurrectionem in forma servi. Ideo dicit de eo Evangelista: *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus* (*Joan. vii*). [*Hier.*] Quia vero secundum tropologiam viros animas, et uxores corpora dixeramus, sic dilgat anima corpus, quomodo Christus Ecclesiam ut semetipsum tradat pro salute ipsius et eam sanctificet verbo doctrine, ut exhibeat sibi eam non habentem maculam aut rugam aliquam vetustatis: maxime cum sciat illam in resurrectione salvandam et visuram esse salutare Dei. Talis vir caput habet Christum: et cum propter salutem carnis se humiliter, factus fuerit cum uxore sua una caro, retrahit eam ad spiritum, et Domino copulatus, caro esse desistit. Pulchre quoque maculam aut rugam, quia de conjugio loquebatur, de exemplo mulierum ad decorem traxit Ecclesiæ. Sicut enim solent in mulierum corporibus vel sordere nervi [*nævi*], vel ruga contrahi, vel lentigo variari: et hoc est omne studium feminarum, ut quod fœdare videtur abstergant, et exhibeant maritis corporum venustatem: ita et animæ omni peccatorum sorde purgandæ sunt, ut ruga veteris hominis juvenia tendatur, et renovetur in novum hominem de die in diem. (*Aug.*) Non vis habere maculam? fac quod scriptum est: *Lavamini, mundi estote, auferite nequitias de cordibus vestris* (*Isa. 1*); non vis habere rugam, extendere in crucem; non enim tantum opus est ut laveris, sed etiam ut extendaris, ut sis sine macula aut ruga: per lavacrum enim auferuntur peccata, per extensionem fit desiderium futuri sæculi, propter quod Christus crucifixus est. Audi ipsum Paulum lotum: *Non, inquit, ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis* (*Tit. iii*). Audi eundem extensum: *Ea, inquit, quæ retro sunt, oblitus, in ea quæ ante sunt extensus, secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis in Christo Jesu* (*Phil. iii*). Merito ergo ipse sine macula iniquitatis et sine ruga duplicis cordis tanquam bonus et fidelis amicus sponsi.

Desponderat enim uni viro virginem castam exhibere Christo sine macula et ruga (II Cor. xi). Tunc ergo per ejus misericordiam justī plene perfecteque mundati fulgebunt in regno Patris sui, sicut tunc plene atque perfecte erit Ecclesia non habens maculam aut rugam, aut aliquid ejusmodi, quia tunc etiam erit vere gloriosa. Cum enim non tantum ait, *Ut exhiberet sibi Ecclesiam non habentem maculam aut rugam*, sed addit *gloriosam*, satis significavit quando erit sine macula et ruga aut aliquid hujusmodi, tunc utique, quando gloriosa: non enim modo in tantis malis, in tantis scandalis, in tanta permistione hominum pessimorum, in tantis improbiis impiorum, dicendum est eam esse gloriosam, quia reges ei serviunt, ibi est periculosior et major tentatio; sed tunc potius gloriosa erit quando fiet, quod idem ait Apostolus, *Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria* (Coloss. iii).

Ita et viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. (Alb.) Dictum est in Genesi de conjunctione viri et mulieris: *Erunt duo in carne una* (Gen. ii); similiter in Evangelio eandem replicat Dominus sententiam dicens: *Qui creavit ab initio, masculum et feminam fecit eos, et dixit: Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adheret uxori suae, et erunt duo in carne una* (Matth. xix). Cum igitur vir et uxor una caro sint, ita uxoribus ut nostris corporibus providendum est in omni castitate et honore. (Hier.) Nemo enim corpus suum turpiter amat, aut semetipsum propter coitum diligit, sed quasi vasculum animae suae fovet corpus et nutrit, ne, fracto vase, id quod retinebatur, effluat et erumpat. Nec non et juxta litteram quandiu mulier partui servit et liberis, hanc habet ad virum differentiam, quam corpus ad animam. Sin autem Christo maluerit servire quam saeculo, mulier esse cessabit, et dicetur vir; quia omnes in perfectum virum cupimus occurrere. Quod si ad tropologiam et haec referimus, amabimus nostrum corpus et corporis sensus, vilioris quidem conditionis ab animo, sed per quos ad mentem bonarum artium et virtutum transeant disciplinae. *Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit: nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam.* (Ambr.) Exemplo Salvatoris viros uxores suas diligere hortatur, ut sicut Christus corpus suum nutrit et fovet, ita et vir mulierem, quia caro ejus est. (Alb.) Quantum ad simplicem intelligentiam pertinet, inter virum et uxorem sancta charitatis praecepta nunc jubemur, ut nutriamus et foveamus conjuges, scilicet ut eis victum atque vestitum et ea quae sunt necessaria praebeamus. Illi vero, qui propter aliquem alienius nimiae infirmitatis dolorem mortem sibi inferre dicuntur, hoc non propter odium carnis, sed propter incommodum doloris agere nemini dubium est, cupientes longum doloris cruciatum cita morte finire, nec tamen sapientes eos vel bene de anima sua sentientes juste dicere possumus. (Hier.) Magis itaque ad tropicam intelligentiam sermo referatur, et dica-

A mus, quod illam carnem quae visura sit salutare Dei anima diligit et nutrit et foveat, eam disciplinis erudiens, et coelesti saginans pane, et Christi sanguine irrigans, ut refecta et nitida possit libero cursu virum sequi et nulla debilitate et pondere praegravari. Pulchre etiam in similitudinem Christi nutriendis et fovendis Ecclesiam et dicentis ad Hierusalem: *Quoties volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, et nolueris?* (Matth. xxiii), animae quoque fovet corpora sua, ut corruptibile hoc induat incorruptionem et alarum levitate suspensum in aerem facilius sublevetur. Foveamus igitur et viri uxores et animae nostra corpora, ut et uxores in viros, et corpora redigantur in animas, et nequaquam sit sexuum ulla diversitas: sed quomodo apud angelos non est vir et mulier, ita et nos, qui similes angelis futuri sumus, jam nunc incipimus esse quod nobis in coelestibus repromissum est. *Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus ejus.* (Ambr.) Hoc spiritaliter intelligendum est: ideo enim nos dixit esse membra ejus, quia caput est ipse totius Ecclesiae; et quia per ipsum esse coepimus, caput nostrum dicatur, quasi ex quo omne corpus subsistat, ut membra ejus omnis spiritalis creatura sit, si tamen in nomine ejus genu flectat. (Hier.) Membra autem sumus corporis Christi non secundam naturam divinitatis aeternae, sed juxta quod hominem dignatus est assumere; quanquam et homo ipse, qui assumptus est, habet naturam nostrorum corporum, sed non habeat originem. Nos enim ex humano semine coagulamur, ille de Spiritu sancto natus est. Potest autem et aliter dici, quoniam corpus Christi Ecclesia est, et Ecclesia de cunctis credentibus congregatur, Paulus et Ephesii membra sunt corporis, id est Ecclesiae Christi. *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adheret uxori suae, et erunt duo in carne una.* (Ambr.) Ad unitatem commendandam unitatis dedit exemplum, ut sicut vir et mulier unum sunt per naturam, ita et Christus et Ecclesia unum intelligantur esse per fidem. (Hier.) Igitur ad exhortationem mutui affectus inter uxorem et virum, Adam et Evae sumpsit exemplum, ut quomodo costa tollitur de Adam et aedificatur in conjugem, et ipsa rursus conjux in unam viri carnem redigitur, quia qui uxorem diligit, seipsum diligit, sic et nos nostras amemus uxores. Idipsum autem per allegoriam in Christo interpretatur et in Ecclesia, ut Adam Christum et Eva praefiguraret Ecclesiam; factus est enim novissimus Adam in spiritum vivificantem: et quomodo de Adam et uxore ejus omne humanum nascitur genus, sic de Christo et Ecclesia omnis credentium multitudo generata est, quae unum Ecclesiae corpus effecta, rursus in latere Christi ponitur et costae locum replet, et unum viri corpus efficitur, ipso Domino id in Evangelio postulante: *Pater, da, ut quomodo ego et tu unum sumus, sic et ipsi in nobis unum sint* (Joan. xvii).

Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico ite

Christo et in Ecclesia. (Ambr.) *Mysterii sacramentum grande in unitate viri ac feminae esse significat. Nec hoc prodit, sed aliam causam, quæ non discordet, a memorato mysterio flagitat, quam scit ad profectum humani generis pertinere, hoc est Ecclesiae et Salvatoris, ut sicut, relicta parentibus, homo uxori suæ adhæret, ita et relicto omni errore Ecclesia adhæreat et subjiciatur capiti suo, quod est Christus.* (Aug.) Quis enim non agnoscat Christum eo modo reliquisse Patrem, qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens (Phil. II), reliquisse etiam matrem Synagogam Judæorum Veteri Testamento carnaliter inhærentem, et adhæsisse uxori suæ sanctæ Ecclesiae, ut pace Novi Testamenti essent duo in carne una, quia cum sit Deus apud Patrem, per quem facti sumus, factus est per carnem particeps noster, ut illius corpus esse possemus. Fit ergo tanquam ex duabus una quædam persona ex capite et corpore, ex sponso et sponsa. Nam unitatem personæ ejus miram et excellentem commendat etiam Isaias propheta, nam loquens in eo etiam Christus ait: *Sicut sponso alligavi mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornamento* (Isa. LXI). Se dixit sponsum, se dixit sponsam, quare? nisi quia erant duo in carne una, cur non duo loquantur in uno, quia in Christo loquitur Ecclesia, et in Ecclesia loquitur Christus et corpus in capite et caput in corpore. (Hier.) Tamen non ut plerique æstimant, omnis historia quæ de Adam et Eva in Genesi scripta est ad Christum et ad Ecclesiam facile referri potest, sed tantummodo quod in præsentī loco ponitur, id est, *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una.* Primus enim homo et primus vates Adam hoc de Christo et de Ecclesia prophetavit, quod reliquerit Dominus noster atque Salvator Patrem suum Deum et matrem suam cœlestem Hierusalem, et venerit ad terras propter suum corpus Ecclesiam, et de suo eam latere fabricatus sit, et propter illam verbum caro factum sit. Et quia non omnia æqualia sacramenta sunt, sed est aliud sacramentum majus et aliud minus, propterea et nunc dicit, *Sacramentum hoc magnum est*, simulque humilitatis ejus indicium est inferentis: *Ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* Gregorius Nazianzenus, vir valde eloquens et in Scripturis apprime eruditus, cum de hoc necum tractaret loco, solebat dicere: *Vide quantum istius capituli sacramentum sit, ut Apostolus in Christo illud et in Ecclesia interpretans, non se ita asserat, ut testimonii postulabat dignitas, expressisse, sed quodammodo dixerit: Scio quia locus iste ineffabilibus plenus sit sacramentis, et divinum cor quærat interpretis. Ego autem pro pusillitate sensus mei in Christo interim illud et in Ecclesia intelligendum puto, non quod aliquid Christo et Ecclesia majus sit, sed quod totum, quod de Adam et Eva dicitur, in Christo et in Ecclesia interpretari posse difficile sit. Verumtamen et vos singuli unusquis-*

A quisque suam uxorem sicut se diligit. *Æstimet aliquis eandem inter maritum et uxorem sibi juberī ab Apostolo charitatem, quæ in proximum præcepta est, sic enim scriptum est: Diliges proximum tuum sicut teipsum, et nunc dicitur: Unusquisque suam uxorem sicut se diligit.* Ergo eadem in proximum et in uxorem charitas erit. Quod si proximus, juxta interpretationem Salvatoris, omnis homo est homini, nulla ergo erit inter uxorem et quorūlibet hominum dilectionem differentia charitatis, quod dicere valde absurdum est. In proximo enim similitudo ponitur, ut sic eam diligas sicut te, et cupias esse salvatum. In uxore autem comparationis adverbium, *sicut*, non similitudinem, sed approbationem et comprobationem, cum quodam pondere sonat. Quomodo dicimus de viro: quasi vir fecit, et de Salvatore scriptum est: *Vidimus gloriam ejus, quasi gloriam Unigeniti* (Joan. I), non quod ipse Salvator gloriam habuerit ad comparationem alterius unigeniti, ipse est enim unigenitus. Et unigenitus si et alter fuerit, unigenitus non potest appellari; unde alterius unigeniti non indigebat exemplo, sed quasi unigenitum, hoc est, ut semetipsum decebat gloriam habere, possedit. (Ab.) Quamvis enim figuraliter dicatur de Christo et Ecclesia: *Erunt duo in carne una*, tamen ad viros dicitur historialiter: *Diligite in omni castitate et sanctitate uxores vestras. Uxor autem ut timeat virum.* (Ambr.) Quoniam una natura in viro et femina est, idcirco vir quasi seipsum, ita mulierem diligere commonetur: mulier autem quia persona inferior est conditionis causa, non natura, viro subjecta timere eum jubetur. (Hier.) Et hoc attendendum quod vir diligere jubetur uxorem, mulier vero timere virum: congruit enim viro dilectio, mulieri timor; servo vero non solum metus, sed et tremor jungitur. Unde et in consequentibus ait: *Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore. Mulier autem, inquit, ut timeat virum.* Si in Deum metus propter timorem supplicii, non sinit eum, qui metuit, esse perfectum, quanto magis imperfecta erit mulier non solum Deum, sed etiam virum metuens? Propter quod requirendum an carnaliter uxor intelligenda sit, et uxoris timor: cum frequenter multo meliores maritis inveniantur uxores, et eis imperent, et domum regant, et educant liberos, et familiæ teneant disciplinam; illis luxuriantibus et per scorta currentibus. Hæ viros suos utrum regere debeant, an timere, lectoris arbitrio derelinquo. Quod si juxta allegoriam, ut supra diximus, uxor in corpore accipitur, vir in animo, nihil incongruum est timere eam ut ancillam virum, in secundo gradu et in villiori substantia constitutam. Animi quippe, ut ait Crispus, imperio, corporis servitio magis utimur. Qui vero simplicem intelligentiam mulieris sequitur et mariti, duas significantias in verbo timoris esse monstrabit. Et dicit una, de qua Joannes dicit: *Qui timet, pœnam habet; et; Qui timet, non est perfectus* (I Joan. IV). Juxta quam et servi spiritum servitutis habent in timore, quem exiguntur a Domino dicente ad eos: *Et si Pater ego*

sum, ubi est gloria mea? et si Dominus sum, ubi timor meus? (Malach. 1.) Alteram vero, quæ apud philosophos nominatur *εὐδαιμονία*, et apud nos, licet non plene sonet, *reverentia* dici potest. Scit quoque et propheta perfectorum timorem, quem qui timuerit, perfectus est, in tricesimo tertio psalmo dicas: *Non est inopia timentibus eum (Psal. xxxiii).* Potest igitur uxori simpliciter intellectæ hic imperari metus, ut timeat, hoc est reveretur virum suum.

CAPUT VI

Docet Apostolus parentum ac filiorum mutuam conversationem, et reddit ad instruendum Ephesios de omnibus virtutibus generaliter.

Filii, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim justum est. Honora patrem tuum et matrem. (Ambr.) Lex datur et filiis, ut quia parentibus auctoribus constant, obediant eis: justum est enim ut reverentiam exhibeant eis per quos sunt. (Alb.) Ambiguit dictum est, utrum in Domino parentibus suis filii debeant obedire, qui eos in Domino genuerunt, sicut Paulus Ephesios, an parentibus carnalibus, si boni sint et contra Dei voluntatem filios suos non erudiant: quod utrumque faciendum esse intelligitur, et carnalibus in Domini voluntate et spiritalibus parentibus obtemperare jubemur. *Quod est mandatum primum in promissione: ut bene sit tibi, et sis longævus super terram. (Ambr.)* Promissio hæc in Exodo continetur (Exod. xx), ut honorifici sint parentes, ut bene essent et provectoris fierent ætatis. Quomodo tamen hoc primum mandatum dixit, cum constet primum mandatum ita contineri: *Non sint tibi alii dii præter me; deinde: Non facias tibi ullam similitudinem eorum quæ sunt in cælo sursum, et in terra deorsum; tertium: Non sumes nomen Domini Dei tui in vanum; quartum: Observabis, inquit, sabbata mea; quintum autem: Honora patrem et matrem, etc.* Sed quia prima quatuor mandata ad Dominum pertinent, hæc in prima tabula contineri subintelliguntur, cætera ad hominem, ut honoret parentes, non occidat, non fornicetur, non furetur, non falsum testimonium dicat, neque quidquam proximi sui concupiscat. Hæc sex mandata in secunda tabula videntur scripta, quorum primum est: *Honora patrem et matrem.* Hac causa ergo dixit, *quod est mandatum primum in promissione*, ut discerneret inter mandata quæ ad Deum, et inter ea quæ ad hominem pertinent. (Alb.) Fortassis hæc promissio Judæis carnaliter data est, nobis vero spiritaliter dicitur: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. v),* non hanc terram, in qua etiam impii nonnunquam et in parentes sunt scelesti et senescunt tamen, sed super illam terram, quam Dominus militibus repromittit et in qua iusti inhabitabunt, et cujus bona Psalmista visurum esse se credit dicens: *Credo videre bona Domini in terra viventium (Psal. xxvi).*

Et, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina et correptione Domini. (Alb.) Peccatum filiorum est non obedire parentibus, et quia poterant parentes aliquod impe-

rare perversum, adjunxit in Domino. Peccatum autem parentum est, parvulos filios atque lactantes ad iracundiam provocare, aut certe jam adolescentibus et maturioris ætatis ea imperare quæ gravia sunt. Sicut igitur in filiis obsequii et subjectionis est monstrata merces, ita in parentibus moderatum jubetur imperium, ut non quasi servis, sed quasi filiis patres præesse noverint, ne exasperati per impatientiam vestram pejores fiant, qui exemplo vestro patientiam discere debuerant. (Ambr.) In ira enim nemo agnoscit quid sit utile: idcirco temperantiam parentum exemplo debent addiscere, ut, quæ utilia sunt, sectentur. Meminisse enim debent patres quia et ipsi fuerunt filii, et noluerunt utique exacerbari a patribus. Filii quoque cognoscere debent, quod futuri sunt patres et nollent inhonorari ab eis: idcirco utrique exhibeant invicem, quod acquirunt ab invicem. (Alb.) Sed melius in Græco legitur *corruptio*, quod admonitionem et eruditionem magis quam austeritatem sonat. Heli sacerdos ipse sanctus fuit, sed quia filios suos non erudit in omni disciplina et correptione, supinus cecidit et mortuus est (1 Reg. ii).

Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo. (Ambr.) Quoniam omnium sublimior et sola potens est religio nostra, et quæ credentibus cælorum regna pollicetur: ne hac igitur causa superbia nasceretur hominibus, omnes debita conditionum vel officiorum præstantium jubentur exsolvere, ut magis incitent perfidorum animos ad culturam Dei, quam vident et justam et humilem. Videntes autem domini meliorasse servos, et in reddendis obsequiis fideliter profecisse, quod merentur cum omni libertate exsolvant. Servi quoque, dum cernunt mansuetudinem dominorum, omni aviditate concupiscunt fidem, cujus potestas tam placidis retinaculis gubernat humana officia. Nam et qui in conditione est, si habeat famulum, non vult contemni ab eo: ideoque nec ipse debet contemnere dominum suum, et sicut vult agere secum dominum suum, ita et ipse agere debet cum servo suo, et sic poterit placere Deo. (Hier.) Ad distinctionem Domini spiritualis, nunc carnalis dominus appellatur, ita ut servo quicumque crediderit in Deum et necdum ad scientiæ summam pervenerit, non indecens sit domino servire carnali cum timore et tremore in simplicitate cordis sui, et sic ei servire fideliter ut Christo; non ad oculum serviens, ut hi faciunt, qui hominibus placere desiderant, sed ut necessitatem in voluntatem vertat, et faciat de servitute mercedem: maxime cum dominus carnis a Domino spiritus diversa non imperet. Hoc est enim quod ait: *Non ad oculum servientes, ut hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Domini.* Sed et ipsam fidelitatem non coactam servus habeat, sed spontaneam et ex animo: sic serviens domino suo sicut Christo, a quo recepturus est fidelis præmium servitutis, non minus quam si liber voluntate servisset. *Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes,*

sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei ex animo. Cum benignitate servientes sicut Domino, et non hominibus : scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc consequetur a Domino, sive servus, sive liber (Ambr.) Propter timorem Dei justa et fidei lia vult hominibus exhiberi servitia. Deo enim servit, cujus jura in obsequiis domini carnalis custodit, quem sibi pro justis actibus in diem judicii vicem reddere et cæteris omnibus audit testari. Quæ res potest proficere etiam ad salutem dominorum : videntes enim quod difficile est, servos per Dei gratiam factos fideles ministros, poterunt Dei gloriam collaudare. (Hier.) Quomodo autem ad Corinthios secundum tempus rescripserat (I Cor. vii), ne per occasionem fidei in Christo inter maritos et uxores divortia fierent, si e duobus unus credere voluisset, ita ad Ephesios et ad Colossenses, quia plurimi inter initia fidei putabant gentiles dominos contemnendos, nunc conditionum moderate præcepta constituit, ut et servitia non videatur contra dominos concitare, et rursus nequaquam dominos doceat audiendos, si vitiosa et nefanda præcipiant. Et hoc notandum, quod obedientiæ filiorum atque servorum diversa subjunxerit. Ad filios enim dicit : *Obedite parentibus vestris in Domino* ; ad servos vero : *Obedite dominis carnalibus cum timore et tremore*, ut sicut inter servum et uxorem habet metus diversitatem, ita et inter filios et servos obedientia discreparet. Et pulchre imperans servis ut obediant dominis, adjecit quasi Christo, et iterum, *ut servi Christi facientes voluntatem Dei*, ut scilicet non audiat servus carnalem dominum, si contraria præceptis Dei voluerit imperare.

Et vos, domini, eadem facite ad illos remittentes minas, scientes quia et ipsorum et vester Dominus est in cælis, et personarum acceptio non est apud Deum. (Ambr.) Non ignorantes utique carnales domini Deum omnium Dominum esse communem, talia exigant servitia, qualia a se exigi non ferant ægre ; in qua enim quis mensura mensuraverit, remeitur illi : Dominus enim justus judex causas discernit, non personas. (Hier.) Quænam sunt hæc, quæ servis superius imperavit, ut diceret dominis eadem facienda quæ servis ? Puto illa quæ dixerat, *in simplicitate cordis, et, facientes voluntatem Dei, et, ex animo, et, cum fidelitate* sive benevolentia in servos, quia *εἰς ὅλα* utrumque sonare potest. Unusquisque enim, quod fecerit boni, hoc recipiet a Domino, sive famulus servierit, ut prædictum est, sive liber dominatus fuerit, ut oportet : ut non sit terribilis, non promptus ad verbera, sciens quia et ipse habet Dominum in cælis, apud quem non est acceptio personarum, et qui solus tantum judicet voluntates, et juxta eas deterriori præferat meliorem, eligens facta, non homines, *De cætero confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus.* (Ambr.) Post omnia monita ethortamenta, et disciplinæ ordinem traditum religiose, et dispositionem mysterii manifestatam, robustos illos vult esse in fide fiducia potestatis Dei, ut scientes

A firmam esse spem promissionis, prompti sint circa obsequia Dei, erigentes gubernacula contra fluctus excitatos imprudentia inimici. Tempestatem enim Dei servis commovet, sed ipse naufragium facit. (Hier.) Quod igitur ait, *Confortamini in Domino et in potentia virtutis ejus*, totum sentitur in Christo, ut in omnibus virtutibus, quæ de eo intelliguntur, qui crediderint confortentur. Et prudenter post specialia mandata, quid viris et uxoribus, patribus et filiis, dominis et servis observandum sit, nunc generaliter omnibus in commune præcipit, ut in Domino et in ejus potentia confortati præparent se adversum diabolum, de quo in consequentibus scribit :

Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. Ex his quæ infra legimus, et B his quæ in Scripturis omnibus de Domino salvatore dicuntur, manifestissime comprobatur omnia arma Dei, quibus nunc indui jubemur, intelligi Salvatorem, ut unum atque idem sit dixisse : *Induite vos omnia arma Dei*, quasi dixerit : *Induite Dominum Jesum Christum* ; si enim cingulum veritas est, et lorica justitia est, Salvator autem et veritas et justitia nominatur, nulli dubium quin ipse cingulum sit et lorica. Itaque juxta Apostolum, ipse erit præparatio Evangelii pacis, et scutum fidei, et galea salutaris, et gladius Spiritus, quod est verbum Dei, et vivens sermo et efficax, et acutus super omnem gladium ex utraque parte acutum (Hebr. iv). Quæ autem alia arma Dei possumus aestimare, quibus induendus est qui C habet adversus diaboli dimicare versutias, excepta virtute, quæ est Christus. Hunc enim, qui juxta omnia quæ super eo intelliguntur, fuerit indutus, potens erit contra universas insidias diaboli repugnare : et secundum id quidem, quod veritate præcinctus est, non facile ad falsitatis dogmata deducetur : juxta hoc vero, quod lorica indutus est justitiæ, iniquitatis jaculis non poterit perforari : nec non cum calceatus fuerit calceamentis pulcherrimis in præparatione Evangelii pacis, quasi is qui præparavit in fine opera sua, et idcirco pacis homo factus est, nec bellicosum aliquid et tumultuosum agit, nec cum his, qui impræparati sunt, condemnabitur. Infidelitas quoque, quæ inimica fidei est, ubi scutum est fidei, nihil valebit. Caput etiam et principale cordis et animæ, in quo D sensus omnes locuti sunt, salutis galea circumdatum non quassabitur. Ad extremum, quasi vir bellator et fortis, omnes sectas contrarias veritatæ concidet, interficiet, jugulabit, gladium Spiritus, id est verbum Dei, manu tenens. Volens ergo Apostolus multimoda diaboli ingenia ostendere, quibus nos capere nititur, per ea loca in quibus non omn. custodia servemus cor nostrum, methodias ejus, id est, adinventiones, vel versutias nominavit. Si enim abstinuerimus nos a corporum voluptate, parum cautos in avaritia capit. Quod si et avaritiam cum voluptate contemnimus, per luxuriam irrepit, et facit nobis ventrem esse Deum, et per hanc etiam illa quæ fortia esse videbantur expugnat. Et quomodo solent sapientes exercituum principes, ea vel maxime op-

pugnare urbium loca quæ parum munita sunt, ut cum per illa irruperint, facile munita capiantur; ita et diabolus super ea quæ patere videt, aut certe non firmiter clausa, quærit irrumpere, et ad ipsam arcem cordis et animæ intrare. Et de cæteris ejus insidiis dicere non est necesse, cum ex his et cæteræ versutiarum ejus species cognoscantur: *Διάβολος* nomen Græcum est, quod interpretatur *criminator*. Juxta Hebræi vero sermonis proprietatem, quia et tribus Zabulon quamdam similitudinem hujus vocabuli habet *זָבֻלֹן*, id est, *deorsum fluens* dici potest: quod scilicet paulatim de virtute ad vitium fluxerit et de cælestibus ad terrena corruerit. (Amb.) Arma Dei fides est stabilis, per quam solam semper victus est Satanas.

Quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitie in cælestibus. Certus Apostolus quia exitia, quæ a perfidis Dei famulis irrogantur, auctore diabolo, ministrantur, cujus altitudo grandis et hominibus impossibilis est, monet adversus hæc Dei arma sumenda, cujus solius virtute superantur et destruuntur omnia machinamenta ejus. Ipse est enim cujus satellites sunt, quos tenebrarum harum dicit rectores, spiritus nequissimi, qui degunt in cælestibus, in firmamento mundi; hi sunt erroris duces, tenebrarum rectores, hoc est ignorantie et perfidie præpositi. (Aug.) Rectores enim tenebrarum in perversum intelligendi sunt gubernare, quasi incredulitatis magistri. Proinde Apostolus Paulus admonens nos quam cauti contra inimicos esse debeamus, ait servis Dei qui tribulationes patiebantur utique seditionibus, improbitatibus, inimicitis hominum: *Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes, et potestates et rectores mundi*. Cujus mundi? Cæli et terræ? Absit. Hujus mundi non est rector nisi Creator. Sed quem dicit mundum? amatores mundi. Denique addit et exponit, quod dicit mundum. *Tenebrarum harum*. Quarum utique tenebrarum? nisi infidelium et impiorum: nam ex impiis et infidelibus cum essent facti pii et fideles, sic eos alloquitur idem Apostolus: *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Eph. v). — *Adversus spiritalia*, inquit, *nequitia in cælestibus*, adversus diabolum et angelos ejus dimicatis, hostes vestros non videtis, et vincitis. *Erue me de manibus inimicorum meorum et a persequentibus me* (Psal. cxlii). Rectores eos mundi dixit, quia ipsi regunt dilectores mundi: non enim regunt mundum, quasi rectores sint cæli et terræ: sed mundum peccatores dicit, et mundus eum non cognovit (Joan. i). Talem mundum illi regunt, qui non cognoscunt Christum. Quia quomodo eos, qui lux sunt, Christus gubernat et regit: sic eos, qui tenebræ sunt, ad omne malum diabolus præcipitat et instigat: hoc ergo nos hortatur Apostolus, ut non contra hominem malum, sed contra diabolum, qui cum illo operatur, oremus, et quidquid possumus faciamus, ut diabolus

A expellatur et homo liberetur. Quomodo enim, si ad aliquem in prælio constitutum de parte adversaria armatus equo sedens veniat, non equo, sed equiti irascitur, et quantum potest, hoc agere cupit, ut equitem percutiat, et equum possideat: sic circa homines malos agendum est, et non contra illos, sed contra eum, qui illos instigat, totis viribus laborandum, ut dum diabolus vincitur, infelix ille, quem possidere cœperat, liberetur? (Hier.) Non puto Paulum scribentem ad Corinthios dicere potuisse: *Non est nobis collectatio adversus sanguinem et carnem*, qui ait: *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana: fidelis autem Deus non permittit vos tentari supra id quod potestis sustinere* (I Cor. x). Existimo quippe adversus carnem et sanguinem esse B certamina, quæ ibi tentationes appellantur humanæ, quando carō concupiscit adversus spiritum, et provocat nos facere opera sua, fornicationem, immunditiam, luxuriam, idololatriam, inimicitias, contentiones, hæreses, insidias, ebrietates, comessationes (Gal. v) et reliqua his similia. Porro non est humana tentatio, nec adversus carnem et sanguinem pugna, quando aut ipse Satanas transfiguratus in angelum lucis persuadere nititur, ut eum angelum lucis arbitremur: aut aliquid horum simile facit, in omni virtute, signis et portentis mendacibus, in omni deceptione iniquitatis. Nam cum aliquem illaquearit inimicus, ut recipiat se et loquatur in eo, hæc dicit Dominus, non quasi caro et sanguis eum decipit, aut humana tentatio, sed quasi principatus et potestas, rector tenebrarum, et nequitia spiritalis. Quamobrem non demus locum diabolo, sed et si spiritus potestatem habentis ascenderit super nos, juxta quod scriptum est, *locum non demus ei* (Eccle. x). Dicit quispiam hoc quod ait: *Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates*; et cætera quæ sequuntur, ideo dici, ut doceamur, ne ea quidem quæ nobis ministrari vitia putamus ex carne, carnis esse vel sanguinis, sed a quibusdam spiritalibus nequitis suggeri. Sent enim quidam dæmones amoribus et amatoriis canticis servientes, ut propheta quoque commemorat dicens: *Spiritu fornicationis seducti sunt* (Ose. iv). Nam et barbara quædam nomina eorum esse dicuntur, ut sæpe confessi sunt hi quos vere vulgus maleficos vocat et incantationes, et D preces, et colores varii, et diversa vel metallorum genera, vel ciborum, ad quæ invocati assistere dæmones, et infelices animas capere memorantur. Alii vero tracundias et furorēs et bella committere; alii præesse inimicitis et inter homines odia concitare. Quia vult ergo, aiunt, Apostolus nos docere non ex natura corporis et de materia carnis et sanguinis hæc vitiorum genera procreari, sed instinctu dæmonum, propterea ait: *Non est nobis collectatio adversus sanguinem, sed adversus principatus et potestates, et reliqua*. Ideo autem nunc eorum qui magicis infelices artibus serviunt, et facere ista perhibentur [prohibentur], in medium exempla protulimus, ut recordemur [retundamus] eorum opinionem, qui

putant omnia vitia esse carnis et sanguinis, et nullam habere dæmones potestatem, ut nos incitent ad peccatum. Talem colluctationem et ad Jacob putamus fuisse, quod scilicet non adversus carnem et sanguinem contenderit, quando remansit solus, et luctabatur cum eo homo adjuvans eum et roborans adversus alium, sudore nimio dimicantem (*Gen. xxxii*). Et simul vide, ne forte ridiculi sint qui arbitrantur in ritum luctantium tota Jacob nocte luctatum. Quid enim grande, si, ut illi dicunt, luctans aut superaverit, aut victus sit? sed juxta rationabilem et convenientem patriarchæ luctam, talem illi colluctationem fuisse credendum est, qualem habent qui possunt dicere: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem*. Nec necesse est totum loci illius excutere sacramentum, cum in suo loco, si vixero, plenius disserendum sit. Querimus autem tibi in Veteri Testamento Paulus hæc legerit, aut qua auctoritate, quæ minime scripta sunt, publicavit. Et conjicimus ex his, quæ de præliis et singulari certamine, verbi causa, David adversum Goliath, et filiorum Israel contra alienigenas et cæteras gentes, scripta sunt in lege et in Jesu Nave, et libro Judicum et Regum, et Paralipomenon, alius intellexisse Apostolum, et spiritale bellum sensisse de carne, quo pugnantes victi sint sive superaverint; et satrapas quidem uniuscujusque loci, supernarum fuisse indicia potestatum; reges autem Gentium singularium, imagines eorum qui nunc rectores mundi tenebrarumque dicuntur: malos vero homines spiritales nequitias in cælestibus demonstrasse. Et videtur nobis Apostolus aliis verbis hæc dicere: O Ephesi, quæ de præliis Israel adversum nationes audistis, videntur quidem carnem sonare vel sanguinem, verbi gratia Ægyptiorum, Idumæorum, Ammonitarum, Moabitarum et Gentium cæterarum, sed si vere vultis scire, cognoscite quia illa universa figuralliter contingebant illis. Scripta sunt autem propter nos, in quos fines sæculorum decurrerunt, ut intelligamus ex illis non esse nobis pugnam adversum carnem et sanguinem, sed adversus spirituales quasdam et invisibiles potestates, adversus rectores tenebrarum harum, quæ huic mundo incubant, et errorem hominibus in crudelitatis offendunt, et adversum spiritualia nequitia, quæ habitant in cælestibus: non quod dæmones in cælestibus commoventur, sed quod supra nos aer hoc nomen acceperit. Unde et aves quæ volant per aerem, *volucres cæli* esse dicuntur (*Psal. vii*; *Luc. viii, ix, xiii*). Nam et in alio loco de dæmonibus, quod in aere isto vagentur, Apostolus ait (*Eph. ii*): *In quibus ambulastis aliquando juxta seculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentie*. Hæc omnium doctorum opinio est, quod aer iste, qui cælum et terram medius dividens inane appellatur, plenus sit contrariis virtutibus. Post hæc retractandum, a quo principatus et potestates et rectores mundi tenebrarum et spiritualia nequitia in cælestibus, ut hoc sint, acceperint

A potestatem. Et quidem dicat alius apostatam diabolum satellitibus suis diversa officia commisisse, et non esse harum, descriptionum auctorem Deum. Cui potest illud diligens lector opponere, et quomodo scriptum est: *Non est potestas, nisi a Deo* (*Rom. xiii*). Quod si de hominibus dicitur, quanto magis de his qui sunt subtilioris meliorisque naturæ? Nec statim qui hoc sentiat, blasphemie eum crimen incurere: quia unusquisque juxta suam voluntatem diversa ministeria sortitus sit. Quomodo enim in urbibus eos qui aliquid commiserce flagitii, videmus, vel bestias alere, vel secare marmora, vel mundare spurcitas cloacarum, vel præesse gladiatoribus, et fundendo reorum sanguini destinari: ita et dæmones ex proprii arbitrii libertate, insidiarum, fraudum, scelerum atque perjurii, et reliquam vitiorum provinciam esse sortitos, ut sint rectores tenebrarum, quia esse lucis principes noluerunt. Hi ergo rectores mundi atque tenebrarum, cum adversum aliquem colluctantes supplantaverint eum, et fecerint corruere, statim illum suo mundo et suis tenebris quibus principantur, annectunt. Ob quam causam fortius laborandum, ut qui semel audivimus: *Ego elegi vos de mundo isto, et jam non estis de isto mundo: si enim essetis de mundo, mundus quod suum esset amaret* (*Joan. xv*), non redeamus ad mundum, nec subiciamur ei, sed crucifigatur nobis mundus et nos ei, ut rector lucis Jesus proprio mundo nos copulet, et sub Patris sui esse ditione faciat, erutos de spiritualis nequitie potestate, et de cælo eorum, quod transiturum est, nec Dei sedes appellari potest. Impium quippe est ut spiritualia nequitie in cælestibus eum cælum tenere credantur, de quo loquitur Deus: *Cælum mihi sedes est* (*Act. vii*). Itaque qui intelligit quanta in isto mundo nobis et presentibus et absentibus fiant, dum ea videre non possumus, sive propter corpus humilitatis nostræ hoc fragile atque terrenum, quo anima involvitur, sive quia carnalibus oculis subtilior natura non panditur, hic videbit quæ sint tenebræ quæ ab Apostolo nunc dicantur: quod scilicet aut tota ista vita terrena tenebræ nuncupentur: lux quippe lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt (*Joan. i*), aut animæ lumen et sensus, orbem corpus, et corpus mortis et humilitatis obumbret, operiat et obcæcet. Sciamus autem quod, excepto presenti loco, nec in Veteri nec in Novo Testamento *κοσμοκράτορας*, id est mundi rectores, nunquam legerimus: quod nomen idcirco Paulus finxit, quia necesse habebat ad Ephesios disputans, novis rebus et invisibilibus nova nomina coaptare. Adhuc propter hoc quod ait in cælestibus, quia videtur ambiguum, dicendum, subaudiri posse illud ad omnia, ut sit sensus: Non est nobis colluctatio adversus potestates in cælestibus, et rectores tenebrarum istarum in cælestibus, et spiritualia nequitie in cælestibus, et non tantum *adversum spiritualia nequitia in cælestibus*. Maxime si intelligimus, ut jam supra expositum est,

quomodo cœlestia nuncupentur propter volucres cœli, et quod in usu dicitur, 'pluviam venire de cœlo : non quod pluvia e cœlo veniat. Philosophi quippe aiunt non amplius quam duobus millibus passuum a terra distare nubes, ex quibus fundantur pluviae et imber irroret, juxta quem sensum cataractæ quoque cœli in diluvio apertæ esse feruntur. Verumtamen quanto quis pejor fuerit, tanto vicinior erit terræ locis et pinguiori substantiæ. Siquidem et terra et circumdatus nobis aer habent pinguedinem suam. Aiunt quidam et animas suis corporibus liberatas, si attenuatæ fuerint in præsentī vita, et lima, ut ita dicam, ἀσκήσις atque virtutum in subtile corpus attritæ, non habitaturas in pinguioribus locis, sed Deo, qui incorporeus est, vicinas fore : si vero tales fuerint, de quibus dici possit : *Filii hominum, usquequo gravi corde* (Psal. iv), sive pingui corde, secundum crassitudinis suæ pondus ad infima detrahi et pinguedine prægravari. Post hoc et illud pariter disserendum, an hac terra et aere aliquis pinguior locus sit, qui a plerisque appellatur Infernus, in quo hi, qui dicuntur inferi, commorantur. Quinam vero isti sint et, quam vel cognitionem, vel diversitatem habeant, ad eos qui spiritalia nequitiae in cœlestibus appellantur, non est præsentis temporis disputare. Reliquum est, ut quid inter colluctationem carnis et sanguinis, et inter rectores tenebrarum istarum et spiritalia nequitiae in cœlestibus sit, in duobus apud Apostolum manifestius discamus agminibus. Quando enim vult humanas tentationes, hoc est colluctationem carnis et sanguinis indicare, despiciens eas atque contemnens loquitur : *Quis nos separabit a charitate Dei ? Tribulatio, an angustia, an persecutio* ? (Rom. viii.) Quando vero docere nos vult de adversariis potestatibus, et rectoribus tenebrarum, et spiritalibus nequitiae in cœlestibus, ab alio quasi capite sumit exordium et dicit : *Certus sum enim quia neque mors, neque vita, et reliqua. Prolixius forsitan quam lector voluerit, de hoc capitulo disputatum sit : sed, quæso, det veniam difficultati illius loci et personæ Ephesiorum, qui post artes magicas scire debuerant a quibus fuissent aliquando decepti.*

Propterea accipite grmatam Dei, ut possitis resistere in die malo et in omnibus perfecti stare. (Hier.) Diem malum aut præsens tempus ostendit, de quo supra dixerat : *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt*, propter angustias et vitæ hujus labores, quia non absque sudore et certamine pervenimus ad palmam : aut certe consummationis atque judicii, quando diabolus, inimicus et vindex, in sua nos cupiet parte retinere, de qua liberabitur, qui intelligit super egenum et pauperem : *In die enim mala liberabit eum Dominus* (Psal. xl). Hæc est dies de qua et alio loco scriptum est : *Ecce venit dies iræ Domini* (Isai. xiii) ; et alibi : *Dies enim Domini insatiabilis venit furoris et iræ* (Isai. xxi) ; et rursus : *Væ desiderantibus diem Domini : ut quid vobis diem Domini et hæc est tenebræ et non lux ; quemadmodum si fu-*

giat homo a facie leonis, et incurrat in ursum ; et introeat in domum suam et reclinet manus super parietem et mordeat eum coluber. Nonne tenebræ dies Domini et non lux, et caligo non habens splendorem ? (Amos. v.) Quomodo enim non mala est dies hæc, quæ tenebris et caligine involvitur, de qua Joel quoque propheta commemorat dicens : *Canite tuba in Sion : prædicate in monte sancto meo, et confundantur omnes qui habitant terram, quoniam dies adest Domini, quia prope est dies tenebrarum et turbinis, dies nebulae et caliginis* (Joel. ii) ; et Sophonias de eadem die loquitur : *Magna prope et veloc nimis ; vox diei Domini amara, et dura, et fortis : dies iræ, dies illa, dies angustiae et necessitatis* (Soph. i), et reliqua. Post quæ infert : *Et affligam homines, et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt* (Apoc. xii). Ut igitur possit quis in hac die diabolo resistere, quia ipse est accusator fratrum nostrorum, assumat omnia arma Dei : hoc enim sonat πανοπλία, non ut in Latino simpliciter arma translata sunt, sed omnibus telis armisque succinctus, de quibus in sequentibus explicatur, sciat se tunc stare posse, si universa fuerit operatus, ut plenus cunctis virtutibus stabilem figat gradum, et non moveatur de acie, sitque ex his, de quibus Dominus ait : *Sunt quidam de hic astantibus* (Matth. xvi) ; et alio loco : *Etenim fide statis* (II Cor. i) ; et Psalmista : *Statuit, inquit, supra petram pedes meos* (Psal. xxxix). Tertia quoque a quibusdam interpretatio subinducitur, dicentibus : non omne adversum diabolum prælum morte finiri, sed cum de sæculo isto exierimus, tunc nobis fortius et apertius præsentibus contra præsentem futurum esse certamen ; et sic illud quod paulo ante exposuimus, exponunt, *neque præsentia, neque futura* : ut futura hæc dicant esse, quæ post vitam istam sint in eunda certamina. Nec non et illud : *Quapropter contendimus, sive in præsentī, sive in futuro, placere illi* (II Cor. v), ut præsens tempus, hanc vitam, futurum, post mortem significari putent. Hoc quoque quod nunc dicitur : *Et omnia operati, stare, ad eundem sensum referent* : quasi non possit aliquis omnia in præsentī vita operari, sed ex parte quid faciat, sicut ex parte videat, et ex parte prophetet : et tunc perfecte stare valeat, cum universa fuerit operatus. Alius vero simplicius hæc exponit, dicens : Ephesios ad futuras tentationes et persecutiones, quas illis Paulus Apostolus post hanc Epistolam prophetico spiritu videbat provenire, cohortari et monere, ut omnia faciant, per quæ possint in fide stare Evangelii, nec in persecutione corruere : diem autem malam proprie de quadragesimo octavo psalmo arbitramur esse nunc sumptam. State ergo succincti lumbos vestros in veritate. Quod juxta membra carnis et corporis omnia membra animæ in Scripturis vocentur nulli dubium est, de quibus unum puto esse hoc membrum, lumbos, quos, ut accingamus veritate, præcipitur. Scriptum est quoque in Evangelio κατά Λουκᾶν : *Sint lumbi vestri accincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris* (Luc. xii). Quia igitur lumbi in generatione semper

accipiuntur et semine, secundum illud: *De fructu lumbi tui ponam super thronum tuum (Psal. cxxxi)*, et alibi: *Adhuc in lumbis erat Levi patris sui Abraham, quando obviavit ei Melchisedech (Hebr. vii)*, videtur nobis accinxisse lumbos suos, qui nequaquam uxori debitum reddit, nec servit libidini, sed imitatur ingenitum Deum, generationis negotiis non ministrans. Hoc idem reor et illud significare, quod Joannes zonam pelliceam habebat circa lumbos suos (*Matth. iii*), et non erat de illis immundis, qui propter fluxum seminis extra castra projecti, cum arca Domini habitare non possunt; nec ex his, de quibus in Numeris scribitur: *Sint vestimenta ejus dissuta (Num. vii)*. Qui autem Christo accinctus est veritate, hæc vestimenta in altum colligit, et sursum trahit, et nudorum laterum fœditatem balteo spiritali velat, stringit, includit, et paratus ad prælium est, et opera habet lucetia, quæ lucernæ dicuntur ardentes. *Et induti lorica justitiæ*. Sicut difficile vulneratur in his vel maxime locis quæ vitam tenent, qui confertam hamis et ferreis invicem circulis se tenentem lorica virtutis indutus est: ita qui est circumdatus multiplici veste justitiæ, nec ad similitudinem cervi in jecur accipiet sagittam, nec in desideria corruet et furores; sed erit mundo corde, habens artificem hujus lorice Deum, qui unicuique sanctorum omnia arma fabricatur, et non sinit eum a jaculo volante per diem, et a sagittis ardentibus percuti pariter et exuri. *Et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis*. Diligentius observate, quod virtutem quamdam animæ appellaverit pedes, quibus ingredimur in eo, qui dicit: *Ego sum via*, et quos nos oportet calcare præparatione Evangelii pacis. In horum calceamentorum figuram et illa calceamenta in Exodo præcesserunt, quæ habere pascha vescentibus imperatur, et his qui ad faciendum iter præparati sunt: *Sic enim, ait, manducabitis illud: lumbi vestri accincti et calceamenta vestra in pedibus vestris, et baculi vestri in manibus vestris; et comedetis illud in festinatione. Pascha est enim Domini (Exod. xii)*. Signum siquidem præparationis est, cum festinatione et calceatis pedibus comedere, ut corroborati paschali cibo latam et horribilem possint eremum pertransire. Qui ergo adhuc ambulat, calcietur: qui vero jam Jordane transmisso terram repromissionis intravit, nudet pedem. *Solve, ait, calceamentum de pedibus tuis: locus enim in quo stas, terra sancta est*. Si quis non est Jesus nave, nec apostolus, calceat pedes suos in præparatione Evangelii pacis: si quis autem apostolus est, et inter duodecim numerari potest, nequaquam tollat in via calceamentum suum, nec ad scorpiones et colubros declinandos calcaneum tegat; sed jam consummatus atque perfectus stet in terra sancta, et vivat in Christo, et sequatur Agnum quocunque vadit. Quæritur utrumnam ad distinctionem Evangelii alterius, nunc dixerit, pacis Evangelium? an certe proprium sit hoc Evangelii, ut pacis Evangelium nominetur? Qui igitur habet pacem, calceatus

est Christi Evangelio, et cum calceatus fuerit præparatus est, et præparatus non se putet esse perfectum, sed ad hoc præparetur, ut pergat, et pergens veniat ad finem. *Super omnia accipientes scutum fidei, in quo possitis omnia jacula maligni ignea extinguere*. Quasi dixerit: In omni opere portate clypeum fidei, ut possitis tecti atque muniti excipere venientes sagittas, et huc atque illuc arte eas bellica declinare. Hæc est fides, quam et Abraham post multa opera atque virtutes vix potuit promereri, ut de eo Scriptura diceret: *Credidit Abraham Deo et reputatum est ei ad justitiam (Rom. iv)*. Perspicua sunt autem jacula maligni, quæ vult mittere in corda nostra per cogitationes pessimas, de quibus jecit in cor Judæ, ut traderet Salvatorem. Itaque nec principium quidem habere poterit inimicus animæ vulnerandæ, si tenerimus scutum fidei: in quo non solum venientia tela franguntur, sed etiam telorum ipse ignis exstinguitur, de quo et propheta complorat dicens: *Omnes adulterantes, quasi clibanus corda eorum (Ose vii)*. Qui hunc umbonem fidei manu forti tenuerit, et confusus in Domino, scierit se a venientibus jaculis esse securum, loquetur intrepidus: *In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ: Transmigre in montem, sicut passer? quoniam ecce peccatores tetenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde (Psal. x)*. Cum ergo, inquit, confidam in Domino, qua mihi datis ratione consilium, ut non stem adversum inimicorum impetus, et jacula quæ contra me in pharetris præparaverunt, volentes non solum me, sed etiam omnes rectos corde percutere? Ecce sto super petram, et non transmigro in montes tenebrosos, et omnia tela hostium repulsa, in ipsos qui dirigunt convertuntur. *Et galeam salutis accipite*. Propter hanc galeam salutis omnes in capite nostro sensus integri perseverant: et maxime oculi, de quibus in Ecclesiaste Salomon ait: *Sapientis oculi in capite ejus (Eccl. ii)*. Sciebat enim quod esset viri caput, et quinam isti oculi in viri capite collocati. Si enim caput illius est Christus, et oculi sapientis in capite ejus sunt, sequitur ut omnis nobis sensus, mens, cogitatio, sermo, consilium; si tamen sapientes fuerimus, in Christo sint. In Christo autem Verbo, lumine, veritate, justitia, cunctisque virtutibus. (*Amb.*) Quoniam contra atrocissimos hostes et omni tergiversatione calidos bellum gerimus, idcirco omni cautela et sollicitudine vigilare debemus, ut quæcumque tentaverint munitos nos et præparatos inveniant. Necesse est enim ut et Deus adjuvet quos viderit in precibus vigilare et de armis ejus expectare victoriam. In hujusmodi ergo bello sobria mente opus est et pura conscientia, quia non contra carnalia nequitiae, sed adversus spiritalia dimicatur. Contra terrigenos enim hostes corpus sagina roboratur, et poculis mens incenditur, ut repugnandi sumat audaciam: adversus enim spiritalia nequitiae spiritaliter repugnandum est, et sobrietatis et abstinentiæ arma sumenda sunt, ut in-

fusi sancto Spiritu immundos et erraticos spiritus devincamus. Sic itaque succingemus lumbos nostros in veritate, si parati sumus errori resistere. Omnis enim qui operari vult succingit se, ut ablato impedimento diligentius operetur.

Et gladium Spiritus, quod est verbum Dei : per omnem orationem et obsecrationem, orantes omni tempore in Spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia et prece pro omnibus sanctis et pro me. (Hier.) Dei sermo de Spiritu sancto fluit : contrarius vero de terra loquitur, et inde sumit exordium. Qui enim de terra est, de terra loquitur. Qui de cælo venit super omnes est, et quod vidit et audivit, hoc testatur (Joan. III). Porro sermo Dei gladius Spiritus est, de quo nunc Paulus ait : *Gladius Spiritus, quod est verbum Dei* (Hebr. IV). Vivens quippe sermo Dei et efficax, et acutus super omnem ancipitem gladium, et penetrabilis usque ad artus animæ, et ossium, et medullarum. Qui Spiritus præcidit et dividit, multum proficiens per orationem eorum qui in omni tempore Dominum deprecantur in Spiritu, juxta illud : *Orabo spiritu, orabo et mente* (I Cor. XIV), et in hoc proficiens, at per vigilias et instantem precem Apostolus in Dei verbo doctrinæque dicitur, et hæc omnis opulentia ad aliorum proficiat salutem, ut eis quoque ipsis prosit qui pro eo obsecrant. Simulque Apostoli humilitas admiranda, petentis Ephesios, ut pro se faciant obsecrationes. Ait quippe : *In omni instantia et prece pro omnibus sanctis et pro me ; ut seorsum sanctorum, et seorsum sui faceret mentionem.*

Ut mihi detur sermo in apertione oris mei, in confidentia notum facere mysterium Evangelii, pro quo legatione fungor in catena : ita ut in ipso audeam, prout oportet me loqui. (Hier.) Hoc quod nunc ait : *In apertione oris mei ;* et alibi : *Aperiens os suum docebat discipulos, dicens* (Matth. V) ; et : *Os meum aperui et attraxi spiritum* (Psal. CXVIII) ; et : *Aperiam in parabolis os meum* (Psal. LXXVII), et cætera his similia, sic accipiendum, quasi dixerit : aperiantur thesauri et abscondita a sæculis sacramenta pandantur, ut Spiritus sanctus introeat ad ea proferenda quæ latent. Nam quod hujus testimonii, id est, ut detur mihi sermo in apertione oris mei, iste sit intellectus, sequentia probant. *In confidentia, inquit, notum facere mysterium Evangelii.* Nequaquam in proverbii et parabolis, sicut et prophetæ, et ipse Dominus adhuc constitutus in corpore loquebatur dicens : *Venit hora, quando nequaquam in proverbii vobis loquar, sed confidenter de Patre annuntiabo vobis* (Joan. XVI). Hunc confidentiæ sermonem solus poterit obtinere, qui non habuerit cor se reprehendens : *Si enim cor nostrum non reprehenderit nos, confidentiam habemus ad Deum, et quodcumque petierimus, accipiemus ab eo* (I Joan. III). Rarus itaque est qui in confidentia notum faciat mysterium Evangelii, quia rarus est qui confidentiam habeat ad Deum. Quis enim gloriabitur castum se habere cor, aut quis stabit dicens mundum se esse a peccatis ? Post hæc quid sit ait, pro quo legatione

fungor in catena, ut notum videlicet facerem mysterium Evangelii, breviter perstringendum. Et quidem qui simpliciter intelligit, dicit propter testimonium Christi eum de carcere et de catenis hæc Romæ positum scripta misisse ; alijs vero propter corpus humilitatis, et catenam istam qua circumdamur, et necdum scimus secundum illud quod oportet nos scire, et per speculum videmus in enigmate, ista eum dixisse contendet, et tunc vere posse in confidentia Evangelii aperire mysteria, cum catenam deposuerit, et de carcere liber exierit, nisi forte et in vinculis absque vinculis computandus est, qui conversationem habet in cælis, et de quo dici potest : Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis (Rom. VIII). [Ambr.] Si recte conversamur, Spiritus sanctus manet in nobis, et quod postulamus possumus impetrare. Hoc est ergo in Spiritu semper orare, munda conscientia et fide integra precem ad Deum dirigere. In carne enim orat, qui polluta mente precatur, iterum peccaturus, non de eventu aut subreptione, sed de proposito ; sed potest non peccari ad mortem, si perseveranter oretur, ut animus sedula mente intentus sit semper in Dei legem, ea meditans die noctuque quæ amat Deus. Tunc et pro sanctis possunt orare, non est enim indignum ut pro invicem sollicita sint membra : nec temerarium poterit videri, si pro magistro discipuli idonei interpellent, adjuvantes eum, ut, postpositis impedimentis, libertate utatur ad prædicandum, sicut traditum est ab auctore, ne pressus vi tribulationum ipsa formidine acumen doctrinæ obtundat, amissa severitate. Duplici igitur genere pro se orandum hortatur, ut et sensus ejus impleatur Spiritu ad eloquendum, plene mysterium, et facultas illi detur, audacie in asserendo, quam utique precem libenter audit Deus ; videt enim legationem suam in apostolo suo despici, unde utique indignatus in causa sua non negabit effectum. Si enim consuetudo et lex est legalis hominum non inferre exitia, qua præsumptione et audacia legalis Dei non solum exitia, sed et mors irrogatur ! Quare et dicit, *Pro quo legatione fungor in catena* : non enim permittebatur libere loqui, sed in subjectione et necessitate verba Dei referens, vinculis et plagis subiciebatur et mortibus, et lapidatus est, ipse enim et ad bestias pugnavit Ephesi (I Cor. XV).

Ut autem sciatis et vos quæ circa me sunt, quid agam, omnia nota vobis faciet Tychicus, dilectus frater, et fidelis minister in Domino, quem misi ad vos in hac ipsam, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra. (Hier.) Dupliciter accipite : Vel ideo Tychicum missum Ephesum, ut nuntiaret eis vineula Apostoli nota facta esse in omni prætorio, et catenam illius ad fidem Evangelii proteclisse, eo tempore quo ad Colossenses scripsit dicens : *Quæ circa me sunt, omnia nota faciet vobis Tychicus frater dilectus, et minister, et conservus in Domino, quem misi ad vos ob hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo, et fidei fratre, qui est ex vobis, etc.* (I Cor. XV).

dis enim consolatio erat audire Paulum Romæ in domina urbium, et in arce Romani imperii, de carcere et de vinculis triumphantom. Vel certe ob id Tychicum missum esse, ut conversationem Pauli, quam ignorabant, annuntiaret eis, et quasi quoddam exemplar vivendi daret discipulis gesta Apostoli atque virtutes, et eum imitari volentibus. Nec parva esse poterat consolatio æmulari cupientium, quæ apostolum egisse cognoverant. (*Ambr.*) Per Tychicum Ephesii discunt quid agat Apostolus, et idem cognoscit quid ageret Ephesii. De Apostolo, quia divina erant quæ agebat, dubium non erat; sed hoc sciendum erat de eo, quid ageret inter perfidos et insidias eorum: de Ephesiis vero hoc cognoscendum, si proficerent nec ne. Ut ergo obedi-
rent et libenter audirent verba Tychici, hunc commendat, et fratrem istum dilectissimum vocans et ministrum Dei idoneum. *Pax fratribus et charitas cum fide a Deo Patre et Domino Jesu Christo.* Pacem, quæ est janua dilectionis, optat esse cum fratribus et charitatem cum fide, ut ingressi per pacem possint manere in charitate, quæ est ex fide: hæc est enim Dei Patris et Filii ejus Domini nostri Jesu Christi. (*Hier.*) Nam si qua alia dona sunt, quæ tribuntur a Deo Patre et Domino Jesu Christo, inter hæc pax non minimum possidet locum, quæ superat omnem sensum, et custodit corda intellectusque sanctorum, serenitas quedam atque tranquillitas animæ quiescentis et universam tempestatem et turbinem perturbationum fugans. Huic similis est charitas cum fide, quam et ipsam simul Deus Pater donat et Filius, ut diligamus Deum de toto corde, et proximos sicut nosmetipsos, et pro inimicis nostris precemur. Hanc pacem et charitatem, quam credentibus Apostolus imprecatur, hi tantum habent, qui fratrum nomine merentur vo-

A cari; Pax quippe fratribus, et charitas cum fide et pace. Igitur et charitatem et fidem sic Pater præstat ut Filius; et hæresis obmutescit, quæ non vult eadem Filium posse, quæ Patrem. *Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum Jesum Christum in incorruptione.* (*Amb.*) Præscius Apostolus multos futuros desperatæ fidei sensum habentes de Domino Jesu Christo, cum his æternam gratiam dicit mansuram, qui diligunt Christum, recte de illo et cum Dei Patris voluntate sentientes: qui enim degenerem hunc dicunt, data illis gratia auferetur. (*Hier.*) Nonnulli hæc ita interpretati sunt, ut eum putarent diligere Dominum nostrum Jesum Christum, qui ab operibus corruptionis alienus sit, opera corruptionis in coitu sentientes. Unde et consuetudo et sermo vulgaris incorruptos, virgines vocat, eos qui coitum nesciant
B feminarum: corruptos, qui istiusmodi degustaverint voluptatem. Illudque testimonium coaptantes: *Si quis templum Dei corruperit, corrumpet illum Deus* (*I Cor. iii*). Sed nescio an hoc valeant explanare, quod scribitur: *Unusquisque proprium habet donum a Deo, aliud quidem sic, et aliud sic* (*I Cor. vii*). Videamus igitur ne forte melius sit omne peccatum corruptionem animæ intelligere, et eos qui a peccato liberi sunt incorruptos vocari, ita ut diligentes Dominum Jesum Christum in incorruptione sint, dum peccati vinculis non tenentur, et cum eis est gratia Dei. Simulque arbitror ad distinctionem eorum qui diligunt Dominum Jesum Christum, sed non in incorruptione nunc positum, eos gratiam Dei habere Christi, qui diligunt eum in incorruptione. Quanti enim diligunt Dominum,
C parati exilium, parati martyrium, parati inobiam et omnia pro eo contumeliarum genera sustinere, et nihilominus carnis passione superantur? sed his non imprecatur Apostolus gratiam, quia gratia Domini est cum omnibus qui diligunt eum in incorruptione.

LIBER NONUS DECIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

ARGUMENTUM.

Philippenses viri erant elegantes et contemplatione virtutum multis erant meliores, qui et ad usus necessarios beati Pauli multam semper expendebant sollicitudinem, debitores se ejus esse existimantes, ut pote apostoli, et quia ob aliorum utilitatem multum sustinere videbatur laborem: et hoc quis recognoscere poterit, ex illis quæ in fine epistolæ ab eodem Paulo sunt scripta. Sed evenit de primatu contentionem oboriri inter quosdam illorum, et hoc inter illos qui maxime virtutibus ornati esse videbantur; deducti vero sunt ad hanc contentionem sicut sæpe solet inter homines fieri, maxime dum illis affuerint illa quæ possunt primatum illis præstare. Virtus enim hoc vel maxime conferre potest, licet et alia aliqua sint quæ id præstare possint. Hæc tamen quantum aliis meliores se perspiciunt, tanto vehe-

mentius id vindicant sibi: si non quis naturæ perpendens infirmitatem ab animo suo omnem repulerit elationem. His additur quoniam illi qui ex circumscriptione erant, suadere properabant illis fidelibus qui ex gentibus crederunt, ut legem custodirent, de quibus Apostolus in secunda ad Corinthios epistola et ad Galatas plurima videtur scripsisse, ex quibus quidam venerunt et ad Philippenses tentantes cur-
D ripere eis, qui etiam et docebant eos dicentes, quod illis qui Christo crediderunt non conveniat legem negligere: scribit ergo in præsentī epistola beatus Paulus de humilitate custodienda, illa quæ scribi conveniebant; scribens eis simul et de illis qui custodire eos legem suadebant: ut non intenderent dictis eorum, complectens et aliqua, quæ ad ineundum consilium idonea illis esse existimabat; demonstrabantur vero cautius omnia ista in illa inter-

pratione, quæ per partes futura est, cum et illis quæ his dicit, et residua omnia quæ in epistola dixisse videtur: tantum vero adjicere dictis dignum est ad manifestandum textum epistolæ, quoniam scribit ista ad eos ab urbe Roma, cum esset in vinculis, quando contigit eum Cæsarem appellare, et propterea a Judæa ductus est Romam, Nerone illo in tempore regnante.

CAPUT PRIMUM.

Apostolus agit gratias de bonis Philippensibus collatis, quibus significans suum statum, ponit distinctiones prædicantium, et suam charitatem, monetque suos ad tolerantiam persecutionis.

Paulus et Timotheus servi Jesu Christi. (Aug.) Sicut duo sunt timores, qui faciunt duo genera timendum; sic duæ sunt servitutes, quæ faciunt duo genera servorum. Est timor quem perfecta charitas foras mittit, et est alius timor castus, permanens in sæculum sæculi. In illo timore, quem foras charitas mittit, est etiam servitus simul foras cum ipso timore mittenda: utrumque enim junxit Apostolus, hoc est et servitatem et timorem, dicendo: *Non enim accepistis spiritum, servitutis iterum in timore* (Rom. viii). Ad hanc servitatem servum pertinentem intuebatur et Dominus dicens: *Jam non dico vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus* (Joan. xv). Non ille utique servus ad timorem pertinens castus, cui dicitur: *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (Matth. xxv); sed ille servus pertinens ad timorem foras a charitate mittendum, de quo alibi dicit: *Servus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum* (Joan. viii). Quoniam itaque dedit nobis potestatem filios Dei fieri, non servi, sed filii Dei simus; ut miro quodam et ineffabili, sed tamen vero modo, servi non servi esse possimus: servi scilicet timore casto, ad quem pertinet servus intrans in Domini sui gaudium; non servi autem timore foras mittendo, ad quem pertinet servus non manens in domo in æternum. *Omnibus sanctis qui sunt Philippis cum episcopis et diaconis gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.* (Amb.) Hæc est præscriptio epistolæ: sociavit vero Timotheum secum, eo quod et miserat eum aliquando in Macedoniam cum Erasto et quod notus esset illis. Notandum vero est illud, quoniam episcopos dixit illos, qui nunc presbyteri dicuntur, sic illos nominans, nec enim ordinis erat multos in una civitate esse illos, qui nunc episcopi nuncupantur: siquidem nec per singulas civitates erant antiquis temporibus functionem hanc adimplentes: sed episcopos dicens statim memoratus est et diaconos. Non utique relictis presbyteris diaconos dixisset inferiores eorum, sed ista quis melius recognoscet ex illis, quæ ad Titum scripta sunt, in quibus dicit: *Ut constituas per civitates presbyteros, sicut ego tibi præcepi* (Tit. i), et adjiciens quales: *oportet, inquit, episcopum irreprehensibilem esse* (I Tim. iii), presbyteros episcopos evidenter nominans. Hoc vero in loco intendendum est, quoniam dixit *cum episcopis*: non sicut quidam intellexerunt coepiscopis dixit,

sicut et nos et compresbyteris scribere consuevimus. Non enim ad suam personam rediens dixit coepiscopis ut intelligi possit coepiscopis nostris, sed ad illud quod dixit *omnibus sanctis in Christo Jesu*. Ut intelligi possit cum omnibus qui sunt Philippis, ut in sanctis illic suis coepiscopis et diaconis. Non absolute designans horum nomina: sed quia humilitatis exhortatio illis magis apta esse videbatur, qui et cæteros instruere poterant, et ante alios se ipsis formam cæteros præbere in his quæ conveniebant, vel agi debebant.

Gratias ago Deo meo super omni memoria vestra semper in oratione mea pro omnibus vobis cum gaudio. Et orationem meam faciens in communionem vestram in Evangelio a prima die usque nunc. Frequenter quidem a gratiarum actione incipit scribere: hoc vero in loco videtur etiam aliquam illis attestari virtutem, si tamen non solum pro illis gratias agere semper edicit super omni oratione, sed et jam gaudio pro illis facit orationem communem in Evangelio ex prima die usque nunc demirans. Nam quod gaudere se pro illis in orationibus edicit, indicium eorum virtutis habere videtur; et quod a prima die usque nunc dixit, immobilitatem eorum indicat probatissimam, eo quod nunquam mutabilitatem aliquam fuerunt perpassi: et quoniam incautum esse videbatur gaudere pro omnibus, quorum exitus erat incertus, adjicit: *Confidens hoc ipsum quoniam qui inchoavit in vobis opus bonum perficiet et usque in diem Christi Jesu.* Bene autem et principium et finem Christi gratiæ aptavisse perspicitur, non solum quoniam confirmabatur illa quæ in Christo est fides, quoniam et istos plus esse firmos erga bonum faciebat, dum discerent quia causa illorum quæ sunt Deo convenit aptari, ipsi etiam pro præteritis debent gratiarum referre actiones. Nam ita in illis persistere, confirmationem illis de futuris præstare videbatur. *Sicut est justum mihi hoc sapere pro omnibus vobis, eo quod habeam vos in corde meo et in vinculis meis et in omni defensione et confirmatione Evangelii participes gratiæ omnes vos esse.* Hoc ad illud, quod in superioribus est dictum, retulit, ubi dixit, *Cum gaudio et orationem faciens super communionem vestram in Evangelium*, volens dicere, quoniam me vel maxime decet talia de vobis credere, qui semper vos in corde meo habeo, licet sim in vinculis, licet ob defensionem meam tenear pro opere meo: sic enim me affectari facit de vobis, ut sciam quoniam prædicationem et doctrinam meam confirmastis per vestram fidem, tribuit mihi gratiæ in apostolatam, participes facti ut dicat, quoniam habeo vos in animo semper, eo quod credidistis: confirmationem enim in Evangelio illorum dicit credulitatem, eo quod credentes quantum ad illos pertinet confirmant prædicationem, quod vera habeatur, sicut et in Evangelio scriptum est: *Qui accipit ejus testimonium, signavit quoniam Deus verax est* (Joan. iii), hoc est, credens confirmavit quantum ad se est, illa, quæ a Deo sunt, ut pote vera. Nam et participes gratiæ meæ quia dixit, id ipsum dicit, eo

quod ipse acceperat gratiam apostolatus, ut crederent alii, sicut et Romanis scribens dicit : *Per quem accepimus gratiam et apostolatam in obedientia fidei in omnibus gentibus* (Rom. 1). Qui credebat communicebat utique gratiæ, et copiose suum erga eos affectum ostendens dicit : *Testis enim mihi est Deus quemadmodum desidero omnes vos in visceribus Christi Jesu : et hoc oro ut charitas vestra magis magisque abundet in cognitione et omni sensu, ut probetis utiliora, ut sitis sinceri et sine offensione in die Christi, repleti fructu justitiæ per Jesum Christum, in gloriam et laudem Dei*. Nam quod dixit, in visceribus Christi, dicere voluit, in charitate illa quæ secundum Christum est, et quod dixit, charitas vestra, illa utique quæ et erga Deum et erga alterutrum est. Vult ergo dicere : quoniam testis est mihi Deus, qualiter erga vos affectum teneo, et oro per singula momenta abundare magis in vobis illam charitatem, quæ et erga Deum et erga alterutrum est. Scientiam vero convenientem habere vos cupio de illis quæ ad virtutem pertinent, probantes quæ sint utiliora, et erga illa magis sollicitudinem expendite, ita ut in futura die sine ulla appareatis reprehensione, plurimam directionum copiam obtinentes, pro quibus poterit et in præsentī vita glorificari in vobis Deus, omnibus supra vestra virtute illum collaudantibus, in cuius nomine hæc facitis. Ista quidem scripsit ad eos, affectum proprium quem erga eos habebat ostendens : et quidem in verissimis laudibus ad eorum est exhortationem abusus. Incipit vero in subsequētibz ea quæ de se erant nota facere illis simul quidem quasi affectuosus, et qui valde pro illo solliciti, siquidem sumptus misisse videntur : conveniebat enim talibus et illa quæ secundum se erant nota facere, simulque et ad doctrinam illis proficere poterant. Nam quia sub arcta erant necessitate, Apostolus pietatis contemplatione sufficiens erat erudire illos, ejus imitatione etiam graviora tolerare pro virtute. Incipit vero sic :

Scire autem vos volo, fratres, quoniam ea quæ erga me sunt magis ad profectum Evangelii pervenerunt, ita ut vincula mea manifesta in Christo Jesu fierent in toto prætorio et cæteris omnibus, et plures fratrum in Domino confidentes vinculis meis abundantius auderent sine timore verbum loqui. Beatus Paulus appellans Festum, eo quod volebat eum Judæis tradere, et postulans se mitti ad Cæsarem, ductus est in vinculis Romam. Inductus vero ante Neronem et et defensionem sui faciens, biennio illo demoratus plenariam adeptus est securitatem. Ideo et in secunda ad Timotheum Epistola quam a Roma ad eum scripsit, non tunc quando et Philippēnsibus scribebat : etenim tunc cum ipso ad illos scripsit, sed secunda vice, quando illic capite est punitus scribens, dicit : *In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me reliquerunt : non illis imputetur. Dominus autem astitit mihi et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes gentes, et liberatus sum ex ore leonis* (II Tim. iv). Nero-

nem indicans. Tum quidem existimabant omnes beatum Paulum interfici a Nerone, eo quod crudelissimus erat : et maxime quia nova quædam illis temporibus docere videbatur, multum extranea illorum quæ apud Romanos tunc ritu deorum colebantur. Præter omnem vero spem introductus est defendens causam suam. Non solum quia nihil passus est, verum etiam et plenam securitatem est assecutus, ita ut et a Roma postea discederet, et consueto more doctrinæ immineret. Omnes vero ad demirationem impellebat illud, quod fuerat factum, et plurimam fiduciam fidelibus tribuebat, ita ut excepto omni terrore pacatus dogmata doceret. Nam quod dixit, in toto prætorio, ut dicat in regijs, et illis quæ circa eum sunt. Prætorium illud nominans, quod nunc ex consuetudine palatium nominamus. Hoc ergo dixit volo vos, inquit, scire, eo quod illa quæ doctrinæ meæ sunt in singulis diebus incrementum accipiunt. Nam vinctus ad omnium notitiam perveni, inductus defensione mea adfui, et sic ab omni periculo liberatus, ut multi fideles cum fiducia docerent illa quæ pietatis sunt, ex illis quæ erga me facta sunt fiduciam accipientes. *Quidam quidem et propter invidiam et contentionem ; quidam vero et propter bonum placitum Christum annuntiant*. Et latius significans quid sit quod dixerit propter invidiam et contentionem adjicit : Alii quidem ex contentione Christum annuntiant, non sincere existimantes tribulationem inferre vinculis meis. *Quidam, inquit, invidentes rebus bene erga me gestis, et quoniam nihil mali passus sum inductus ante Neronem, sed et illa quæ erga me fuerunt edicens, solvi ab eo promerui, contra me suam contentionem exercentes discurrunt, non fiducia agentes id aliqua, sed nequitia, ut ita dixerim, impietatis, dogmata docere deproperant : ut illi qui in principatu et potestate sunt, ex illorum fiducia permoti secum reputent, quoniam horum omnium causa illa existit, quod ego sine periculo negotium transierim : ut iterum adversum me convertantur, et poena mea cæteros corrigantur : hoc autem qui erga beatum Paulum effectum intelligens nequaquam demirabitur, quasi qui ob invidiam fuerit aliquid perpessus, deinde qui dixit, et per bonum placitum Christum prædicant, evidenter illud significavit dicens : quidam quidem ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum, hoc est, quidam charitatem illam quam erga Christum habebant prædicant, confidentes quidem meum esse opus ut prædicetur pietas, abutuntur vero fiducia eo quod ita erga me divina donante gratia sit dispensatum, ut fiduciam cuncti assequerentur, dicens evidētius horum quoque et illorum arbitrium ; *Quid enim ? dum omnimodo sive occasione, sive veritate Christus prædicetur*. (Aug.) Isti mercenarii erant, qui Paulo apostolo invadebant : quare invadebant ? nisi quia temporalia requirebant ? sed quid adjungat attendite, *Quid enim ? dum omnimodo sive occasione, sive veritate Christus annuntiatur ; et in hoc gaudeo, sed et gaudebo*. Veritas est Christus, veritas a mercenariis occasione an-*

nuntiatur, veritas a filiis in veritate annuntiatur, filii æternam beatitudinem Patris patienter expectant : mercenarii temporalem mercedem conducuntis exoptant festinanter : mihi humana gloria, cui mercenarios invidere video, minuatur, et tamen per linguas mercenariorum et filiorum Dei Christi gloria diffametur. Videmus istos rem quidem sanctam et castam non caste annuntiasse, quare gaudet Apostolus non malo illorum, sed bono nominis Christi. (Ambr.) Multa demiratione dignum est id quod Paulo dictum est, licet sit et aliquid aliud simile : non, inquit, discussio arbitrium illorum, licet ad nocivitatem meam per invidiam fiat quod sit, tantum cunctos doceant Christo credere. Nec enim ut quidam existimaverunt licentiam in his beatus Paulus præstat illis qui intervertere pietatis cupiunt dogma, qui tantum nos vult erga hæreticos odium habere, sicut ipse scribens dicit : *Hæreticum hominem post primam et secundam correptionem devita* (Tit. iii); sed de illis hoc in loco loquitur, qui sanam quidem doctrinam docent dogmatum, faciunt autem illud non ob ipsam pietatem, sed ut commoveant contra eum insidias; et ostendens quoniam consequenti ratione, ita persistit de illis qui non integre illud faciunt, sed insidias ei commovere cupiunt, *et hoc gaudeo, sed et gaudebo; scio enim quoniam hoc mihi proficiet in salutem per vestram orationem, et subministracionem spiritus Jesu Christi*. His ita affectis gaudio cumolor, sciens quoniam in futuro sæculo plus gratulabor quando pro his mercedem recipiam vobis orantibus, et Christo gratiam spiritus copiosam nobis pro istis præbente, eo quod et resurrectionem per Spiritum sanctum fieri expectabant, et fruitionem futurorum bonorum, eo quod ante assequi sperabant. Evidens autem est, quoniam et futura gloriæ splendorem pro modo fidei vel laborum a spiritu sibi fidem dari expectabant. Bene ergo subministracionem spiritus dixit, ut largam mercedem significaret et retributionum magnitudinem illam, quam decet spiritum tribuere, et quoniam licet magna sint illa quæ expectantur, sed et tribulationes præsentēs magnæ erant, siquidem et tales insidiæ adversus eum ab his qui ejusdem fidei erant præparabantur.

Secundum dispensationem et spem meam, quia in nullis confundar, sed in omni fiducia sicut semper et nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. Desperationem evidenter illud dicit, quod sperare non possit, vult enim dicere : quoniam licet in tantis constringar malis, ut desperem de præsentibus, et nullam subrepticam spem salutis existimem : sed tunc spero non confundi, valde edoctus, quoniam magnus per illa quæ erga me sunt videbitur Christus, sive vivam, sive moriar : neque mortem meam fieri Christo absolute concedente aut vane. Et quoniam dixit, quia magnificabitur Christus, hoc autem necdum probationem habebat illorum quæ erga eum erant, ostendens quoniam et hoc sufficiens sit sibi si Christus magnificabitur, adjecit : *Mihi autem vivere est Christus, et mori*

lucrum. Nec enim si vivam, inquam, alterius alicujus rei curam habeo, nisi solum illam, quæ ad gloriam pertinet Christi; licet moriar pro eo magna me lucratum esse confido. Vado enim ut sim cum illo, unde et summa cum demiratione adjicit : *Si autem vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro*. Coarctor enim ex duobus, desiderium habens ut resolvat, et cum Christo sim, multo magis melius : permanere autem in carne necessarium est propter vos. Itaque et in dubitationem vertor, ignorans, quid me conveniat eligere : oblectat enim me hujus vitæ exitus, eo quod Christo me facit adesse : gratum autem mihi est, et ut sim in vita, eo quod multis ex illis qui Christo extranei sunt ad ejus potero perducere fidem. Itaque etsi melius est mihi hinc discedere, ut sim cum Christo, sed tamen plus præsentiam meam propter vos necessariam esse judico, ut ducam vos qui ad fidem acceditis. (Greg.) Et tamen alibi dicit, qui sumus in hoc habitaculo ingemiscimus gravati, eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri ut absorbeatur quod mortale est a vita (II Cor. v). Ecce et mori desiderat, et tamen carne exspoliari formidat, cur hoc? quia etsi victoria in perpetuum lætificat, ipsa nihilominus ad præsens pœna perturbat, et quamvis vincat amor subsequētis muneris, tangit tamen non sine mœrore animum pulsus doloris, sicut enim vir fortis cum vicino jam belli certamine armis accingitur, palpitat et festinat, tremat et sævit, quasi pavere per pallorem cernitur, sed per iram vehementer urgetur : ita vir sanctus cum passioni propinquare se conspicit, et naturæ suæ infirmitate contunditur, et spei suæ soliditate roboratur, et de vicina morte trepidat, et tamen quod moriendo verius vivat, exsultat, ad regnum quippe non potest nisi interposita morte transire, et idcirco et confidendo quasi ambigit, et quasi ambiendo confidit, et gaudens metuat, et metuens gaudet, quia scit quod ad bravium quietis non perveniat, nisi hoc, quod interjacet cum labore transcendat : sic nos cum morbos a corpore repellere cupimus, tristes quidem amarum purgationis poculum sumimus, certe autem de subsequenti salute gaudemus, quia enim pervenire corpus aliter ad salutem non valet, in potu libet etiam quod tædet, cumque amaritudini inesse vitam animus conspicit, mœrore turbatus hilarescit. (Cass.) Denique beatus Paulus cum se tantis ac talibus ditari fructibus cerneret, et econtrario-theoriæ bonum corde pensaret, ac velut in una lance tantorum laborum profectum, in altera delectationem divinæ contemplationis appenderet, diu examine pectoris sui quodammodo castigato, dum illum hinc laborum stipendia immensa delectant, illic desiderium unitatis et inseparabilis Christi societas etiam ad resolutionem carnis invitat, anxius tandem proclamatur, ei dicit : *Quid eligam ignoro*. Coarctor autem in duobus desiderium habens dissolvi, et cum Christo esse, multo enim melius : permanere, autem in carne magis necessarium propter vos. Cum igitur multis modis boni hujus excellentiam cunctis

etiam predicationis suæ fructibus prætulisset, tamen charitatis, sine qua nemo Dominum promeretur contemplatione submittitur, ac propter illos quibus adhuc lac velut nutricula uberibus evangelicis immulgebat divulsionem a Christo sibi quidem noxiam, sed cæteris necessariam, non recusat: etenim ad electionem hujus potissimum rei illa nimia pietatis virtute compellitur, quæ pro salute fratrum suorum, si esset possibile, etiam ultimum anathematis malum optasset incurrere. (Ambr.) Et quoniam ista dixit suum arbitrium publicans, ut ne videatur vera ratione apparatus nec eae scire quæ secundum se sunt, vel in quibus sit, adjicit: *Et hoc confidens scio quoniam manebo et permanebo omnibus vobis ad vestrum profectum et gaudium fidei: ut gloriatio vestra abundet in Christo Jesu in me per meum adventum iterum ad vos.* Sed hæc quidem secundum meum affectum locutus sum, scio autem quoniam ero in hac vita, ita ut ad vitam iterum veniam, et profectum suum in fide etiam illa quæ secundum vos sunt habeant, adjuncta vobis multitudine copiosa, quæ per me ad fidem deducetur, ita ut et ampliorem habeam occasionem gloriandi de vobis secundum Christum. Nam *vestrum* dicens, non ad plenum de persona Philippensium dicit, sed ut dicat illos qui per eum sunt credituri ex gentibus: ex illorum persona illud dicens, quasi quia et ipsi sic crediderunt. *Tantum digne Evangelio Christi conversamini.* Hinc incipit de concordia et humilitate cum illis disputare docens eos non de primatu concertare, Valde autem illos ad verecundiam invitât dicto illo, quod dixit, *C* ut digne Evangelio Christi conversamini. Si igitur hoc querit ab illis, ut promissione sive consentanea agant, cujus demiranda adjectio quam adjecit, ut sive veniens et videns vos sive absens audiero illa quæ de vobis sunt, licet præsens sit, licet absens, similiter sollicitus est de illis, ut illa quæ meliora sunt recognoscant, et propter hoc semper æquo studio diligentiam implere meliorem optent. Quod est autem ejus consilium? *quoniam statis in uno spiritu unanimes*, hoc est concordatis vobis, et quæ sit utilitas concordiae explicans, concertantes in fide Evangelii et non terreamini in ullo ab adversariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis. Poteritis, inquit, concordantes auxilium vobis invicem præstare in fide, ita ut non concedatis illis quæ ab adversariis vobis inferuntur, quæ illorum quidem perditionis habent probationem, qui justa ratione pœnas luent, pro quibus in vobis talia agunt: vobis vero salus ex hoc erit, quam acquiritis, pro quibus in præsentī vita contemplatione pietatis passionibus oblectamini, et provocans eos ad passionem ineundam: *Et hoc a Deo quoniam vobis datum est pro Christo non solum, ut in illum credatis, sed et pro illo patiamini.* Sufficienter illis et hisce dictis alacritatem præstitit, siquidem sic bonum est pati pro Christo, ita ut et dignum sit illi pro hoc etiam gratias agere ob illa lucra quæ illis hinc adnascuntur. (Cass.) *Et hoc, inquit, a Deo quoniam vobis*

datum est pro Christo non solum, ut in illum credatis, sed et pro illo patiamini. Hic quoque et initium conversionis ac fidei nostræ et passionum tolerantiam donari vobis a Domino declaravit, quod intelligens David quoque similiter orat sibi hoc ipsum in miseratione concedi dicens: *Confirma, Deus, hoc quod operatus es in nobis (Psal. LXVII), ostendens non sufficere sibi salutis principia dono Dei gratiaque collata, si non fuerint eadem miseratione ipsius et quotidiana operatione perfecta: non enim liberum arbitrium, sed Dominus solvit compeditos, non nostra virtus, sed Dominus erigit elisos, non lectionis industria, sed Dominus illuminat cæcos, quod Græce dicitur: « Dominus sapientes facit cæcos; » non nostra cautio, sed Dominus custodit advenas; non nostra fortitudo, sed Dominus allevat, sive suffulcit omnes qui corruunt.* Hæc autem dicimus non ut studium nostrum vel laborem atque industriad, quasi inaniter et superflue impendendo vacuemus, sed ut noverimus nos sine auxilio Dei nec anniti posse, nec efficares nostros esse conatus ad capessendum tam immane præmium puritatis, nisi nobis adjutorio Dei ac misericordia fuerit contributum. Deinde exemplo sui magis eos adhortatur. *Idem certamen habentes, quale et vidistis in me, et nunc audistis de me.*

CAPUT II.

Instruit suos in fidei unitate, vera humilitate et sanctitate, ad quos mittit nuntios suos.

Deinde sumit exhortationem dicens: *Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas Spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meum.* (Ambr.) Bene quia dixit, si *Qua* ergo, eo quod videbantur curam ejus habere propter imminentem ejus necessitatem, ita ut mitterent et illa quæ usui ejus sciebant esse necessaria: omnino, inquit, si vobis cura est de nostrâ consolatione, et diligentes nps, condoletis nobis talia patientibus, illa facite quæ perfectum nobis gaudium de vobis reddere poterunt. Quæ illa varie dixit, ut dicat concordantes et diligentes alterutrum, deinde et abdicans illa, quæ ab illis fiebant monuit: *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam.* Nec enim cupiditate vanæ gloriæ super primatu debetis contendere, sed quod magis convenit eos facere: *Sed in humilitate superiores sibi invicem arbitantes.* Melius est, inquam, per humilitatem etiam illos qui æquales nobis sunt meliores existimare, et sic omnem illis honorem impigre tribuere. Et quod maxime sciebat posse intercipere hujusmodi contentionem, adjecit consilium dans eis, ut non solum sua unusquisque consideret, *sed et quæ alterius sunt singuli.* Noli, inquit, considerare quemadmodum ipse primatum teneas, sed reputa quoniam si tibi jucundum est cæteris præesse, multo magis alteri intolerabile est, ut secundum locum teneat, cogitans autem similia, et de cæteris diligentiam magis ex æqualitate adhibebis. *Nihil per contentionem, inquit, neque per inanem gloriam, sed in humilitate mentis superiores*

*vobismetipsis alterutrum arbitantes, et illud, honore alterutrum prævenientes, ut plus unusquisque consorti suo scientiæ et sanctitatis ascribens summam discretionis veræ in alterius magis quam in suo credat stare iudicio. Sæpe autem accidit sive illusionē diaboli, sive intercessu erroris humani, quia nullus est in hac carne, qui non falli velut homo non possit, ut et ille interdum, qui acrioris ingenii scientiæque maioris est aliquid falsum mente concipiat, et ille qui tardioris ingenii ac minoris est meriti, rectius aliquid veriusque præsentiat: et idcirco nullus sibi quamvis scientia præditus inani timore persuadeat quod possit collatione alterius non egere. Nam etiamsi iudicium ejus diabolica non fallat illusio, elationis tamen et superbiæ graviores laqueos non evadet. Quis enim hoc sibi absque ingenti poterit usurpare perniciē? cum vas electionis in quo Christus, ut ipse professus est, loquebatur ob hoc solummodo se asserat Hierosolymam conscendisse, ut suis coapostolis Evangelium quod gentibus, revelante et cooperante Domino, prædicabat, secreta examinatione conferret, per quod ostenditur non solum unanimitatem atque concordiam per hæc præcepta servari, verum etiam cunctas diaboli adversantis insidias et illusionis ejus laqueos non timeri. (Ambr., Aug.) Deinde exemplo admodum necessario utitur ad humilitatis doctrinam illam dicens quæ secundum Christum sunt. *Hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Jesu.* Non hoc ita debemus existimare, ut non existimemus, quasi nos existimare fingamus, sed vere existimemus posse esse aliquid occultum in alio, quo nobis superior sit, etiamsi bonum nostrum, quo illo videmur superiores esse, non sit occultum. Istæ cogitationes deprimentes superbiam, adjungentes charitatem, faciunt onera fraterna invicem non solum æquo animo, sed etiam libentissime sustineri, neque ulla res officiosum istum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter impendi, nisi cum cogitamus quanta pro nobis pertulerit Dominus. Hinc enim admonens Apostolus non quæ sua sunt unusquisque intendentes, sed quæ aliorum: *Hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, et cætera.* Ad hoc duntaxat, ut quemadmodum ille in eo quod Verbum caro factum est et habitavit in nobis, et sine peccato cum esset, peccata nostra suscepit, non attendit sua sed nostra, ita et nos libenter ad ejus imitationem invicem onera nostra portemus. Et illi quidem dicunt minorem Filium esse quam Pater est, quia scriptum est ipso Domino dicente: *Pater major me est* (Joan. xiv), veritas autem ostendit secundum justum modum etiam seipso minorem Filium, quomodo enim non etiam seipso minor factus est, qui semetipsum exinanivit formam servi accipiens? Neque enim sic accepit formam servi, ut amitteret formam Dei; si ergo ita accepta est forma servi, ut non amitteretur forma Dei, cum et in forma servi, et in forma Dei*

ipse sit Filius unigenitus Dei Patris, in forma Dei æqualis Patri, in forma servi mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (I Tim. ii), quis non intelligat quod in forma Dei etiam ipse seipso major est? in forma autem servi etiam seipso minor est, in similitudine hominum factus et habitu inventus ut homo? Est ergo Dei Filius Dei Patri natura æqualis, habitu minor, in forma enim servi quam accepit minor est Patre, in forma autem Dei in qua erat, antequam hanc accepisset æqualis est Patri. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* (Greg.) Et ei semetipsum exinanivisse est ab invisibilitatis suæ magnitudine visibilem demonstrasse, ut servi formam tegeret, hoc quod incircumscripte omnia ex divinitate penetraret. (Ambr.) Rapere hominibus est moris illa, ex quibus aliquid acquirere sese posse existimant: dicimus enim frequenter, quoniam illam rem rapiendam esse existimavit, hoc est cum celeritate illud suscepit, quasi quia magnum illi lucrum possit conferre; hoc ergo dicit de Christo, *quoniam non rapinam arbitratus est, ut sit æqualis Deo*, hoc est non magnam reputavit illam quæ ad Deum est æqualitatem, et elatus in sua permansit dignitate, sed magis pro aliorum utilitate prælegit humiliora sustinere negotia, quam secundum se erant: et quidem cum in forma Dei exstaret, ut dicat Dei existens, hoc est Dominus et dominator et universitatis auctor, hæc enim omnia quæ dicta sunt nuncupationem Dei subsequi videntur veraciter. Quid autem fecit? *Sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens.* Exinanitum divina Scriptura pro nihilum vocat, sicut alibi scriptum est (Rom. in): *Evacuata est fides*, hoc est nulla esse ostensa est. Ut idipsum sapiatis, eandem charitatem habentes unanimes unum sapientes. Evacuata est ergo prædicatio nostra, hoc est nulla est et vana. Nam quod dicit seipsum, formam servi accipiens, dignitatem illam abscondit, hoc solum a videntibus se esse existimabatur quod et videri poterat: divina enim natura cunctis erat occulta: formam autem servi, ut dicat naturam servi, humana sic vocatur natura; servilis enim est humana natura, sicut et illud quod dixit, in forma Dei, in divina natura dicit, hoc est divinæ naturæ existens, et quoniam dixit formam servi, commune autem erat hoc et hominibus et jumentis et angelis, formæ enim servorum sunt, et illi siquidem facti sunt, adjecit et illud quod proprietatem significaret, instruere volens, quod dixerat formam servi, in similitudinem hominis factus. *Factus quod dixit, pro habitu* posuit. Nam quod dixit in similitudinem hominis, ut dicat in homine, similitudo enim hominis homo est, hæc omnia conjunxit de Dei verbo dicens; unde adjecit: *In schemate vel specie inventus est ut homo.* Ad comparisonem illius naturæ quæ in nulla specie vel schemate perspicui potest. Schema et speciem posuit, ut dicat quoniam invisibilis et omni schemate liber existens sicut fas est voluit in homine videri. In quibusdam vero exemplaribus ita legitur, *et habitu inventus est ut homo.*

(Aug.) Habitus in ea re dicitur quæ nobis ut habeamur accidit; verumtamen hoc interest, quod quædam eorum quæ accidunt nobis, ut habitum faciant non mutantur a nobis: sed ipsa nos mutant in se ipsa integra et inconcussa manentia; sicuti sapientia cum accidit homini non ipsa mutatur, sed hominem mutat quem de stulto sapientem facit; quædam sic accidunt, ut et mutant et mutantur sicuti cibus, et ipse amittens speciem suam in corpus nostrum vertitur, et nos refecti cibo ab exilitate atque a languore in robur atque valentiam commutatur. Tertium genus est cum ipsa quæ accidunt mutantur et habitum faciunt, et quodammodo mutantur ab iis quibus habitum faciunt sicut est vestis: nam induta accipit formam quam non habebat exuta, cum ipsa membra, et cum inluuntur et cum exuuntur, in suo statu manent. Potest esse etiam quartum genus, cum ea quæ accidunt ad faciendum habitum, nec mutant quibus accidunt, nec ab eis ipsa mutantur, sicut annulus digito. Cum igitur Apostolus de unigenito Dei filio loqueretur, quantum pertinet ad divinitatem ejus, secundum id quod verissime Deus est, æqualem dixit esse Patri, quod non ei fuit tanquam rapina, id est quasi alienum appetere, si semper manens in ea æqualitate nollet hominem induere et hominibus ut homo apparere, sed semetipsum exinanivit, non formam suam mutans, sed formam servi accipiens: neque conversus aut transmutatus in hominem amissa incommutabili stabilitate, sed quanquam verum hominem suscipiendo ipse susceptor in similitudinem hominum factus non sibi, sed eis quibus in homine apparuit, et habitu inventus ut homo, id est habendo hominem, inventus ut homo est. Non enim poterat inveniri ut homo ab his qui cor immundum habebant, et verbum apud Patrem videre non poterant, nisi hoc suscipiendo quod possint videre, et per quod ad illud lumen interius ducerentur. Iste autem habitus non est ex primo genere: non enim manens natura hominis naturam Dei commutavit. Neque ex secundo, non enim immutavit homo Deum et mutatus ab illo est. Neque ex quarto, non enim sic assumptus est homo, ut neque ipse mutaret Deum, nec ab illo mutaretur, sed potius ex tertio: sic enim assumptus est ut commutaretur ineffabiliter, et excellentius atque conjunctius, quia vestis ab homine cum induitur, formam hominis accipit. Hoc ergo nomine habitus satis significavit Apostolus quemadmodum dixerit, *in similitudine hominum factus*, quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est cum indutus est homine, quem sibi uniens quodammodo atque conformans immortalitati æternitatisque sociaret; sed illum habitum qui est in perceptione sapientiæ et disciplinæ Græci nizin vocant, hunc autem secundum quem dicimus vestitum vel armatum schema potius appellant, ex quo intelligimus de isto genere habitus locutum Apostolum, quoniam quidem in Græcis exemplaribus *σχημα* scriptum est, quod nos in Latinis habitum habemus. Quo nomine oportet intelligi non mutatum esse ver-

bum susceptione hominis, sicuti nec membra veste induta mutantur. Cum ejus obedientiam usque ad mortem factam commendaret Apostolus, parum illi fuit dicere, *factus obediens usque ad mortem*: non enim qualemcunque mortem, sed addidit, *mortem autem crucis*, illa morte pejus nihil fuit inter omnia genera mortium; denique ubi dolores acerrimi exagitant, cruciatus vocatur, a cruce nominatus, pendentes enim in ligno crucifixi clavibus ad lignum pedibus manibusque confixi producta morte necabantur; diu vivebatur in cruce, non quia longior vita eligebatur, sed quia mors ipsa protendebatur, ne dolor citius finiretur. Mori voluit pro nobis, parum dicimus; crucifigi dignatus de morte pessima occidit omnem mortem: pessima enim erat non intelligentibus Judæis, nam a Domino electa erat, ipsam enim crucem suam signum habiturus erat, ipsam crucem de diabolo superato tanquam tropæum in frontibus fidelium positurus, ut diceret Apostolus: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (Gal. vi).

Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. (Ambr.) Humiliavit, inquit, seipsum: usque in hunc locum, illa quæ divinæ naturæ condecabant visus est dixisse, in subsequentibus vero ad illa transit quæ humanæ possunt aptari naturæ. *Factus obediens usque ad mortem mortem autem crucis.* De homine quidem condecet ut ista dicantur, divinæ autem naturæ nequaquam aptari possunt ista: nec enim mortem pati natura illa potest, quæ et mortuum suscitare promisit, evidenter Domino ipso dicente: *Solvite templum hoc, in tribus diebus resuscitabo illud* (Joan. ii), et solutionem quidem templo aptavit, resurrectionis vero operationem sibi aptavit, statim in ipso principio dicens: *In Christo Jesu singulariter*, et ut moris erat de una persona dicens, duarum et rationem memoratus est, et naturam dicens, *qui in forma Dei exstans formam servi accepit*, evidenter aliud quod dicens Dei formam, aliud etiam servi: illud quidem sumptum dicens, hunc vero sumentem. Ut autem divisio hæc dictorum non alterum aliquem ad plenum præter Christum faciat intelligi, servi formam unicuique reddidit. Secundum ut et in promptu perspicui possit, illud quidem quod dixit qui in forma existens et reliqua omnia illa dixit quæ in persona intelliguntur Christi: formam vero servi ne aliud quid præter Christum esse existimetur reputasse, eo quod et ab eo sit accepta, dicens vero quæcunque oportebant, de divina dicit natura, ad humilitatis augmentum conjunxit, et illa quæ humanitatis sunt propria in una eademque persona dicens illum honorem qui erga eum post passionem existit, adjecit, *quoniam Dominus Jesus Christus*, evidenter ostendens quoniam non alium aliquem præter Christum existimat esse susceptum hominem et virtutem illorum, quæ significantur naturarum differentiam ostendit. Nam ex illo quo divina persona omnia dixit, copulationem sufficienter ostendit. Omnia quidem in loco ubi de Christo disputat quasi de una persona universa dicit, et illo

quæ virtute sunt differentia secundum naturarum divisionem in unum omnia collegit, ita ut divisam custodiat personæ copulationem. Hoc vero in loco et maxime hoc prudenter simul et necessario egisse videtur. Nam propter consuetudinem solam qua abutitur scrupulosam doctrinam dogmatis, sed et quantum ad præsens argumentum, valde hæc species narrationis illi conveniebat, propositum enim illi erat ut doceret et Philippenses, quoniam bona est humilitas, et valde sufficiens agenti illud lucra conferre, et hoc illo exemplo quod secundum Christum esse confirmat. Conveniebat enim ad majorem doctrinam omni ex parte augeri exemplum. Quemadmodum si Deitatis solius fecisset mentionem, sufficienter ostendere poterat quod valde conveniat humilia sapere: etenim tantum divinam naturam ostendebat, humilitatem rem efficiens quæ multum a sua dignitate distare videbatur. Nam quæ erat res ipsa agenti lucrativa ostendere nullo modo poterat, eo quod nec poterat comprobare aliquid hinc illam naturam potuisse acquirere: si autem humanam naturam tantummodo fuisset memoratus, lucrativam rem esse ab illis quæ ei acquisita fuerant ostendebat, quod vero conveniat humilia sapere cum simili dignitate, huic non poterat confirmare. Nam et illud quod dixit: *factus obediens usque ad mortem*, homini autem aptatum nihil poterat illorum quæ ad humilitatem pertinent comprobare. Si non et divina natura inesse ei fuisset ostensa per quam licebat et hinc non subijci morti. Nam secundum se non obeditionis opus implebat morti succumbens: sustinebat enim mortem et nolens secundum dudum positum terminum naturæ. Prudenter vero sicut dixit quasi in una persona omnia retulit, colligens in unum ista quæ virtute differre videbantur, secundum naturarum divisionem, ita ut ex utroque quod utile erat deduceret ad exhortationem, de illis quidem sermonibus qui erant Deitatis, suadebat nobis ut necessario in nostris cogitationibus humilitatem ostenderemus, siquidem Deus verbum talia sponte fecisse videbatur, ita ut pro aliorum salute præhonorandam omnibus existimaret humilitatem; de illis vero quæ secundum humanitatem facta sunt ostendebat lucrativam esse rem agere volenti, ex quibus ille post passionem in tanta constituit gloria. Unde dicens: *factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, quod quidem erat humanitatis proprium, quæ humanitas etiam et passionem suscepisse videbatur. Ostendebatur vero ex divinitatis sermonibus ad exhortationem humilitatis per quam licebat non pati si voluisset, adjecit:

Propter quod et Deus illum exaltavit. Nescio si aliquis sic stultus inveniri possit, ita ut post passionem exaltatum fuisse Dei verbum existimet. Quæ est autem ipsa exaltatio? *Et donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Nomen evidens est, quoniam non vocabulum, sed rem quamdam dicit acquisitam ei, sicut illi quod scriptum est: *Et cognoscant quoniam nomen tibi Dominus (II Par. vi)*, hoc est, quoniam tu Dominus. Interpretatur vero ipse quid sit illud

A nomen. *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur celestium et terrestrium et infernorum: et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Hoc enim illi donavit, ut omnes illum adorent, et ut omnes Deum confiteantur Jesum Christum in gloria Dei Patris effectum, hoc est talem positum gloriam, qualem fas est illum qui sibi patrem adscribit Deum potiri, propter illam copulationem quam habet ad unigenitum. Quoniam autem hæc post passionem acquisita sunt illi qui assumptus est, nemo qui nesciat, Deo autem verbo aderaut a principio, utpote omnium factori, quod neminem æstimo contradicere, nisi forti valde cedat insanix. *Celestium* quidem dicit invisibilium virtutum: *terrestrium* vero vivorum hominum: *infernorum* etiam illorum qui mortui sunt, qui et ipsi per resurrectionem Dominum confitebuntur resurrectionis suæ auctorem. Illud inter cætera est explicandum quod quidam hæreticorum intervertere volentes testimonium illud quod dictum est, *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, sic intellexerunt, quoniam existimabit, inquit Christus, convenire sibi, ut non raperet illam æqualitatem quam Deus habere videbatur: dictum ipsum multæ stultitiæ habet probationem, hoc enim quando excogitare potuit Christus, si tamen secundum illorum sententiam ejus factura est ex nihilo factus, qui et auctorem suum scit illum esse factorem suum et creatorem? nisi forte hoc dicant: quoniam secundum dæmones exæquare se Deo non usurpavit? quod hæreticos quidem convenit intelligere, qui et semper plena insanix verba loquuntur: Paulo vero non conveniebant hæc verba quasi ut quid magnum diceret de Christo, licet talia esse quis dicat illa, quæ secundum filium sunt, qualia illic dicunt. Videntur autem neque sensum Apostoli præspexisse dicentis: Humilitatem vos existimantes alterutrum vobis supereminere. Evidens est enim quoniam in hisce verbis non minores docet debitum honorem majoribus persolvere, sed exæquatos honore admonet, ut per humilitatem alterutrum se sibi supereminere existiment. Unde et alterutrum posuit, ut et isti erga illos, et illi erga istos paria sapiant. Ad hoc etiam et exemplum aptasse visus est, siquidem Christus ad Patrem secundum divinam naturam æqualitatem vindicans acquievit in homine habitare, et sic exiguum apud homines opinionem acquirere: ita ut nec æstimarent eum aliud quid tunc nec esse propter hominem solum, quod et esse videbatur, ultra vero non erat aptum si nullam habens ad Patrem æqualitatem, præceptum solummodo implebat natura ipsa, ut obtemperaret ei necessitate illi inponente. Itaque et ridiculum erat secundum Apostoli intentionem, ut diceret, quoniam et Christus non insurrexit adversus Patrem, neque conatus est rapere illam æqualitatem, quam cum Patre habebat, consilio illis dante, ut æquales sibi existimarent per bonorum actuum cooperationem, per humilitatem supereminere sibi existimarent. Itaque beatus Paulus sic per omnia exhortationem faciens adjecit.

Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis **A** *ut in praesentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu et tremore vestram salutem operamini. Optime et memoriam praeceptorum persuasit illis nihil indignum sibi sapere, sed talia facere qualia et primitus faciebant, coram ipso et animæ-quiore faciens eos super convenienti illis studio adjicit. Deus enim est qui inoperatur in vobis et velle et inoperari pro beneplacito. Sic enim alacritas vestra cooperariam invenerit sibi Dei gratiam; necessarie eo cooperante vobis ut cogitetis et agatis illa quæ sunt Deo placita, sic enim dicit pro bono placito. (Aug.) Deinde ad exhortationem perducit verbum. Mirum autem est quod prædicato crucifixo audiunt duo, unus contemnit, alter ascendit: qui contemnit imputet sibi, qui ascendit non arroget sibi, ne quod humilis meruit, superbus amittat. Nam etiam qui jam in via justa ambulabant non sibi eam tribuerint et viribus suis, ne pereant de illa. Ideo humilitatem nos docens sancta Scriptura per Apostolum loquitur, cum timore et tremore vestram ipsorumque salutem operamini, et ne inde sibi aliquid darent quia dixit operamini, continuo subjunxit: Deus enim est qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate. Deus est qui operatur in vobis, ideo cum timore valere facite, imbrem suscipite, depressa implentur, alta siccantur, gratia pluvia est. Quid ergo miraris si Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam? ideo cum timore et tremore, id est cum humilitate, noli altum sapere, sed time (Rom. xi). Time ut implearis, noli altum sapere ne sieceris. Omnia autem, inquit, facite sine murmurationibus et disceptationibus, ut sitis sine querela et simplices filii Dei sine reprehensione in medio nationis prave et perverse inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes ad gloriam meam in die Christi. Sic enim inter medios homines illos qui deteriorem plurimam habent sollicitudinem apparebitis irreprehensibiles, et quales decet apparere illos qui in ordine sunt filiorum Dei effecti, ita ut virtutibus illustrati fulgentes inter illos ad similitudinem luminariorum et expectantes illam æternam vitam in futuro illo die, in quo et mihi proveniet gloriari, et ostendens quod illorum profectus multam et illi præstabit fiduciam qui fiet in melius. Quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi: sed etsi immolator supra sacrificium in obsequium fidei vestræ, gaudeo et congratulor omnibus vobis: id ipsum autem et vos gaudete et congratulamini mihi. (Ambr.) Vobis sollicitis de virtute existentibus gratulor et ipse spe illa, qua et in futuro sæculo sum de vobis exsultaturus: sciens quia non vane pro fide laboravi; sed justa ratione omnia sustineo, licet pro vobis etiam mortem subire sim paratus, vobis quasi aliquod sacrificium fidem vestram Deo offerentibus, me autem ad instar libationis proprium sanguinem vobis infundente. Bene autem dixit: hoc ipsum et vos facite, hoc et iustum est et vos ex quibus agitis, ut socii appareatis gaudii mei. Deinde adjecit:*

Spero autem in Domino Jesu Christo Timotheum me cito mittere ad vos, ut et ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt, neminem enim habeo tam unanimum qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim quæ sua sunt quaerunt, non quæ sunt Jesu Christi. Quoniam spero, inquit, cito mittere vobis Timotheum, ita ut magis bono animo sim per illum cautissime vobis instructis, eo quod neque habeo alium sic unanimum et affectuose de vobis sollicitum omnibus illa considerantibus quæ sua sunt. Jactat enim de illis qui ex circumcisione sunt, et ostendere cupiens quoniam ista non in gratiam Timothei dicit, ipsorum utitur testimonio, utpote scientibus eum, et dicit: Experimentum autem ejus cognoscite, quoniam sicut patri filius mecum servivit in Evangelio. Et iterum adjecit: Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut videro quæ circa me sunt. Confestim quoniam mittam illum vobis, at ubi illa quæ secundum me sunt videro et sciero, in quibus sunt, omni dilatione postposita. Confido autem in Domino, quoniam et ipse cito veniam ad vos. Adjecit autem quoniam et ipse valde credidit Deo venire ad eos, unde adjecit: Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem et cooperatorem et commilitonem meum, vestrum autem Apostolum et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos, quoniam quidem omnes vos desiderabat, et mortuus erat propterea quod audieratis illum infirmatum, nam et infirmatus est usque ad mortem: sed Deus misertus est ejus; non solum autem ejus, verumetiam et mei, ne tristitiam haberem. Quoniam nunc interim necessarium existimavi Epaphroditum mittere ad vos, qui operarius meus est secundum Evangelium. Apostolus autem vester est et minister necessitatum mearum, ut dicat per quem transmisistis illa quæ in usus meos necesse habebantur, deinde et commendans eum illis dicit: quoniam et ipse desiderabat vos, et maxime illa quæ de vobis sunt. Per neminem enim cognoscens, quoniam audistis eundem infirmantem: tristabatur enim reputans tristitiam vestram, illam, quam pro eo habere videbamini, nam et vere infirmatus est, ita ut et propinquaret morti, misertus est autem ei Deus, magis autem et mihi et illi, liberans eum ab infirmitate, ut ne circumvallatus multa tristitia adjectionem alterius tristitiæ ex ejus sustinerem morte, quibus adjecit: Festinantius ergo misi eum, ut videntes eum iterum gaudium habeatis. De ejus velocitate, ut et vos videntes eum gaudio repleamini, et ego ultra non sim tristis, sciens quoniam consolabitur vos illius adventus. His ergo adjecit: Suscipite ergo eum in Domino cum omni gaudio, et eos qui hujusmodi sunt in honore habete, quoniam propter opus Domini usque ad mortem appropinquavit, in incertum tradens animam, ut suppleret vestram minorationem ad meum ministerium. Obsecrans eos ut suscipiant eum libenter, et consilium illis dat ut ad plenum in honore habeant eos qui tales sunt. Ostendit autem quoniam vera ratione dignus sit honore apud eos, ex quibus dicit quod

ministraverit vestræ voluntati, apportans illa quæ mihi a vobis missa sunt in tantum inciderit periculum. Opus quidem Domini ministerium ipsum vocans: supplementum vero eorum minorationis ad suum obsequium hoc idem vocans, ita ut cupientes mittere illa quæ ad usus erant necessaria, minime valerent, eo quod unusquisque quæcunque illi dare voluerant, per se perferre non poterant, hoc ergo dixit: ipse supplevit et quæ vobis deerant, ille ab omnibus accipiens, et omnium suppleans vota, apportavit, et hæc dicens de Timotheo quidem memoratus est quoniam missurus sit eum: de Epaphrodito vero quoniam misit eum cum suis scriptis, adjecit vero ad omnia.

CAPUT III.

Ostendit evacuationem legalium verbo et exemplo: deinde se excusat, et eos ad imitandum se provocat.

De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. (Amb.) Orans pro illis ista dicit. Hoc est, contingat vobis ita omnia pati per divinam gratiam ut semper gaudio sitis repleti in illis bonis quæ ab eo nobis sunt præstata. Bene autem posuit in Domino, eo quod est gaudere et non bene, quando quis in bonis presentibus delectari videtur, erga possessiones et fruitionem earum id sibi bonum esse existimans. *Hæc eadem scribere vobis, mihi quidem impigrum, vobis autem cautum.* Hinc incipit illos reprehendere qui erant ex circumcisione, qui suadere illis conabantur ut secundum legem viverent. Nam quod dixit, hæc eadem scribere, non quia jam scripserat dicit: nullo enim in loco in Epistola id videtur dixisse, alteram autem quando scripsit ad eos Epistolam nullo modo didicimus, sed quia docuerat eos instantissime de his ipsis negotiis quando illo fuerat hoc dicit: Quoniam mihi de quibus frequenter vobis locutus sum, de illis ipsis scribere impigrum est, eo quod frequens communitio cautelam vobis ampliorem præbere videtur. Quæ sunt ergo ista? *Videte canes, videte malos operarios.* Canes vocavit eos eo quod nullam haberent verecundiam, sed et frequenter reprehensi pro prava et vana doctrina, in iisdem persistere videantur; malos autem operarios dicit, eo quod non illa docere festinent quæ pietatis conveniunt. Opus autem vocat doctrinam, sicuti et alibi dixit (I Cor. iii): *Si cuius opus manserit, quod superedificavi, mercedem accipiet, si cuius opus arserit, detrimentabitur, de doctrinis enim illa dixisse evidenter cognoscitur: Videte concisionem.* Bene autem concisionem dixit, eo quod quando id fieri Deo placebat circumcisio erat, quia vero nunc non secundum Dei fit voluntatem, sed conciditur tantum ad corporis nocivitatem, ideo ad suam illis comparat personam dicens: *Nos enim sumus circumcisio.* Hoc est, qui illa agimus quæ placita sunt Deo: et custodes cautissime sumus illorum quæ Deo placent, quod proprium est illorum qui se habere promittunt circumcissionem, ex ipsis rebus id confirmans, adjicit: *Qui Spiritu Deo servimus et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne confidimus quoniam carnalem Deo functionem reddimus.* Sed sicut est conveniens

et gloriamur in Christo qui horum nobis auctor extitit, non tamen in illis quæ secundum carnem sunt pietatem esse definimus, sic et Dominus in Evangeliiis dicit: *Etenim Pater tales querit qui se adorent, spiritus est Deus, et qui adorant eum, in spiritu et veritate debent adorare* (Joan. iv); qui et ad Samaritanam dicebat, quæ æstimabat in loco oportere adorare Divinitatem docens: quoniam incorporea est divina natura et tali arbitrio conveniet eam adorari. Maxime vero illo loco satis claret, quod Spiritus sanctus non sit creatura, ubi jubemur non servire creaturæ sed creatori. (Aug.) Non eo modo quo jubemur per charitatem servire invicem, quod est Græce δουλεύειν, sed eo modo quo tantum Deo servitur quod est Græce λατρεύειν. Unde idololatræ dicuntur qui simulacris eam servitutem exhibent quæ debetur Deo: secundum hanc enim servitutem dictum est: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Matth. iv). Nam hoc distinctius Græca in scriptura invenitur, λατρεύσεις enim habet, porro si tali servitute creaturæ servire prohibemur, quoniam quidem dictum est: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.* Unde et Apostolus detestatur eos qui coluerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori. Non est utique creatura Spiritus sanctus, cui ab omnibus talis servitus exhibetur dicente Apostolo: *Nos enim secundum circumcisionem spiritu Dei servientes, quod est in Græco λατρεύοντες, plures enim codices etiam Latini sic habent, qui spiritu Dei servimus.* Græci autem omnes, aut pene omnes, in nonnullis autem exemplaribus Latinis invenimus non spiritu Dei servimus, sed spiritu Deo servimus, sed qui in hoc errant, et auctoritati graviori credere detrectant, nunquid et illud varium in codicibus reperitur: *Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis a Deo?* (I Cor. vi.) [Ambr.] Et ut ne videatur ex superfluo ille incusare ipse nihil tale habens ad sui probationem illis habentibus unde gloriatur.

Et quidem ego habens confidentiam et in carne si quis videtur alter in carne confidere eo magis. Si de his, inquit, bonum erat magna sapere, nulli eorum infirmior sum secundum hanc rationem. Deinde et per partes dicit omnia illa quæ videbantur esse magna illis qui secundum legem conversabantur. *Circumcisus octava die.* Bene posuit octavam diem, ut ostenderet non se fuisse advenam, in quibus solet postea celebrari circumcisio. (Aug.) Sed et ab initio et secundum legem, in veteribus sacramentis circumcisio parvulorum octavo die fieri præcepta est, quoniam Christus, in quo fit delicti carnalis exspoliatio, quam significat circumcisio, die Dominico resurrexit, qui post septimum octavus est. *Ex genere Israel.* Ex cuius genere descendere omnes videntur, qui in qualibet sunt tribu. *De tribu Benjamin.* Necessaria fuit etiam tribus adjectio, ad ostensionem quod non advena fuerit, sed a primordio inde originem traxerit. Unde et evidentius illud insinuat dicit. *Hebraeus ex Hebrais.* Non dixit: Judæus ex

Judæis. Novella enim erat hæc nuncupatio, sed A
 Hebræus ex Hebræis, de antiqua nuncupatione anti-
 quitatem suæ originis confirmavit. Deinde et illa
 quæ sunt ejus propositi. *Secundum legem*, inquit, *Pha-*
risæus. Illi enim qui in hanc consistebant hæresim
 cauti interpretes legis esse existimantur, et illa do-
 cere properabant quæ in lege habere videbantur,
 hinc ostendit. *Secundum æmulationem persequens*
ecclesiam. Et quoniam in persecutione habebat per-
 sectam probationem, fieri enim poterat, ut hoc fe-
 rocitate sola faceret simulatione illa qua pro æmu-
 latione pietatis id facere videbatur, adjicit: *Secun-*
dum justitiam quæ in lege est factus sine querela. Bene
 autem dixit *quæ in lege est*, eo quod non erat possi-
 bile sine querela ad plenum posse aliquem invenire.
 Omnia vero decurrens et ostendens quoniam nihil
 deerat ei bonum, ex illis quæ secundum legem
 erant. *Sed quæcumque mihi erant tucra, hæc existimo*
propter Christum detrimenta: lucra quidem dicens,
 ut ostendat quoniam necessario tunc agebantur:
 adjiciens vero illa quæ erant ad confirmationem,
 dicit quoniam lucra habebat illa sollicitudo quæ
 erga illos erant. Nunc vero magis sunt detrimenta
 in comparatione Christi reputata. Unde ad compara-
 tionem Christi: *Sed et existimo omnia detrimenta esse*
propter supereminentem scientiam Jesu Christi Do-
mini mei. Bene posuit *Domini mei*, quasi ex compa-
 ratione cognoscens ipsam differentiam. Unde et mo-
 tus amore Dominum suum Deum dixit: ut post ma-
 jorum bonorum illi causa existente. Deinde adjicit:
Propter quem omnia detrimentatus sum, et existimo
ut stercora. Et quoniam videbantur contumeliosa,
 ut stercora vocare illa quæ legis sunt, velociter
 adjicit: *Ut Christum lucrificam*. Ostendens quoniam
 comparatio illorum qui secundum Christum sunt
 ista talia faciunt videri, qualiter aut quomodo?
Et inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ
ex lege est: sed illam quæ ex fide est Christi, qui ex
Deo est justitia ex fide. Cupio, inquit, illam justitiam
 assequi quæ ex Deo est, quam assequi possumus
 per illam fidem quæ in Christo est, et ideo dispicio
 meam justitiam: quæ ex lege est, sciens eam et la-
 boriosam esse, et impossibilem ad directionem: fa-
 cilis enim mihi ex lege peccare est, quam dirigi,
 et manifestius faciens quæ sit illa ex Deo justitia,
 quæ per illam fidem quæ in Christo est acquiritur
 in fidem. (Aug.) Hoc ergo Judæorum Paulus di-
 xerat quod malum habebant et imprimis illud
 quod ignorantes Dei justitiam et suam volentes con-
 stituere, justitiæ Dei non sunt subjecti (Rom. x);
 deinde quod post passionem ac resurrectionem
 Christi dato atque manifestato sacramento gratiæ
 secundum ordinem Melchisedech, adhuc putabant
 sacramenta vetera non ex consuetudine solem-
 nitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda:
 quæ tamen si nunquam fuissent necessaria infruc-
 tuose atque inaniter pro eis Machabæi martyres
 fierent. Postremo illud quod prædicatores gratiæ
 Christianos Judæi tanquam hostes legis persequen-

bantur, hos atque hujusmodi errores et vitia dicit
 se damnare, et stercora arbitrari, ut Christum lu-
 crificaret, et non observationes legis si more patrio
 celebrarentur, sicut ab ipso celebratæ sunt, sine
 ulla salutis necessitate sicut Judæi celebrandas pu-
 tabant, aut fallaci simulatione quod in Petro re-
 prehenderat. Qui enim præcepta legis implere se
 putat per arbitrium propriæ voluntatis sine spiritu
 gratiæ, suam justitiam vult constituere, non justitiam
 Dei sumere. Nam unde dicit idem Apostolus: *ut in-*
veniar in illo non habens justitiam meam, quæ ex lege
est, sed justitiam quæ ex fide, justitiam ex Deo, quare
 suam justitiam dicit quæ ex lege eamque justitiam
 probat, non autem suam, sed ex Deo justitiam, quæ
 est ex fide. Nunquid lex non est ex Deo? quis nisi
 infidelis hoc dixerit? sed ex lege dicit justitiam
 suam, in qua homo putat sufficere sibi legem ad
 facienda divina mandata, confidens in virtute sua.
 Ex fide autem justitiam ideo dicit esse ex Deo, quia
 Deus unicuique partitur mensuram fidei, et ad fidem
 pertineret credere quod in nobis Deus operetur et
 velle, sicut operabatur in illa purpuraria, cujus
 aperuerat Deus mentem, ut intenderet ea quæ a
 Paulo dicebantur. Ac per hoc nec ipsi Judæi qui cre-
 diderunt in Christum, in quibus et Paulus fuit, ex
 lege hæredes omnino dicendi sunt, sed potius ex
 promissione. Ideo enim dictum est: *In Isaac voca-*
bitur tibi semen (Hebr. xi), quia non qui filii carnis,
 hi Filii Dei, sed filii promissionis deputantur in se-
 mine. *Ut cognoscam eum, et virtutem resurrectionis*
ejus. Non dixit resurrectionem, sed virtutem resur-
 rectionis. Quæ est autem resurrectionis ejus virtus?
 quoniam pro omnibus facta est, et ut omnes simi-
 lem assequatur resurrectionem: credens enim Chri-
 sto, credo etiam et virtutem resurrectionis ejus co-
 gnoscere, hoc est assequi resurrectionem, in qua
 effectus in immortalis et impassibilis natura ab omni
 peccato liber ero, ultra non indigens lege. Nec enim
 erant consentanea simul etiam et affectus ejus quam
 erga legem cum labore et sudore virtutem sum di-
 recturus, sed divina gratia custodibor in bonis eo
 quod tunc nec peccare ultra potero. *Et communica-*
tionem passionum ejus conformis factus morti ejus, si
quomodo occurram in eam resurrectionem quæ est ex
mortuis. Propter hoc, inquit, et communicare pas-
 sionibus ejus cupio, consimilis factus morti ejus, eo
 quod ad similitudinem ejus contemplatione pieta-
 tis ab alienis ad mortem pertrahor, spe illa qua con-
 fido particeps fieri ejus resurrectionis quæ etiam
 multa et immensa repleta est gloria. *Non quia jam*
acceperim, aut jam perfectus sim: persequor autem
si et comprehendam, in quo et comprehensum sum a
Christo Jesu. Eo quod de sursum illi apparuit, et de
 cælo Christus suam illi ostendit gloriam, hoc dicit
 in illud quod perfectum est necdum constituto, ex
 specto enim illud adhuc. Omnia autem facio eni-
 scens assequi participationem eorum, in quibus
 ipse oculis meis perspexi esse Christum, quando me
 persequentem per suam revelationem præveniens in

revelavit, pervenimus autem in viam fidei, hanc perseverantissimo teneamus, ipsa perducit ad cubiculum regis, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi (Coloss. ii), ambulandum est, proficiendum est, credendum est, ut sint corda nostra capacia earum rerum quas capere modo non possumus; quod si nos ultimus dies proficiētes [proficientes] invenerit, ibi discemus quod hic non potuimus. Verumtamen ad id quod pervenimus ut idem sapiamus et in eadem permaneamus regula. (Amb.) Interim, inquit, in quibus sumus et in quibus vocati sumus permanere debemus, consentaneum erga illos affectum ostendentes, et non discedentes ab expectatione futurorum, sed secundum illam vitam nostram dirigere debemus, hinc enim praecedentium verborum sensus est, quidam vero non intendentes sequentiae quasi Apostolo de virtute disputante sic illa susceperunt, et quod dixit illa quae posteriora sunt obliviscens, ad illa vero quae inante sunt se extendens, et caetera omnia similiter susceperunt, habent enim se non sic ab illo loco quo dixit, hanc eadem scribere vobis, mihi quidem impi-grum, per omnia docet eos, eo quod non conveniat obtemperare illis qui secundum legem eos vivere suadent, sicuti et in interpretatione ostendimus et ostenditur id etiam ex subsequētibz melius.

Imitatores mei estote, fratres. Hoc est nolite sub lege vivere, sicuti nec ego vivo sub lege, et ostendens quoniam non sui causa ista dicit, sed talem vitam conversationem eosdem habere cupit, adiecit: Et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Ad plenum, inquit, ad illos respicite qui sic vivunt sicut nos, illis obtemperate, et illos imitari festinate. Deinde arguens adversarios vehementer illis insistit: Multi enim ambulant, quos saepe dicebam vobis, nunc autem et fens dico, inimicos crucis Christi. Sufficiens erat invitare Philippenses ad odium illorum, siquidem illa quae contraria erant cruci docere tentabant. Unde et adiecit. Quorum finis interitus. Quid enim aliud erit suspicari de illis qui repugnant Christo et minorare prope-rant? Illa quae erga Christum sunt sollicitudinem erga legem impendentes. Quorum Deus venter est. Hoc manduca, illud noli manducare, et circa studia sua se vertunt quasi deo cuidam ventri suo intendentes et ad ipsum pietatem esse existimant, quod alia quidem illi offerre, alia minime offerre studeant, illud etenim quod ultra non secundum voluntatem Dei sit, observantia est pura nihil continens bonitatis, iniquitatem vero perficite videntem, unde illud et ex abundantia extenuat dicens. Et gloria in confusione ipsorum. Magnum aliquid esse existimant ut alia quidem manducantur, alia non manducantur, non considerantes quoniam omnis esca quaeque illa fuerit insimpta in stercore vertitur quod et inspicere confundentur, ecce studiorum eorum qui est finis? et ad plenum eos incusans, adiecit. Qui terna sapient. Nam legitime observationes ad praesentem vitam sunt necessarias

sive circumcisio sit, sive sacrificium, sive escarum observantiae, sive sabbatorum custoditiae; omnia autem haec in futuro saeculo otiosa erunt, in quem constituti expectantes jam secundum formam in illis esse existimantur. Nostra autem conversatio in caelis est. Unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae, secundum operationem; qua possit etiam subficere sibi omnia. Nostra autem conversatio non est terrena, sed caelestis quo ire expectamus, unde et nostras primitias expectamus ipsum Christum, qui hoc corpus, quod nunc humiliatum est sub morte, ad immortalitatem transferet, simile illud suo corpori faciens, quia non solum hoc potest facere, sed omnia renovans sibi conjungit: Ita ut omnis corruptela solvatur, et omnia ad illum inspiciant, quasi principatorem et auctorem incorruptionis sibi existentem, nam quod in hoc loco dixit subficere non servituti illa quae ex necessitate est dicit: non enim hoc in loco propositum est, sed quoniam conjungit sibi per illa beneficia quae illis praebet, ita ut omnia ad illum inspiciant quasi principatorem et auctorem honorum. Tale est et illud quod ad Corinthios scriptum est: Tunc ipse Filius subditus erit. (I Cor. xv), non quia serviet, sed manet conjunctus illi per se omnia offerens, de suscepto homine ista dicens. Deinde firmat exhortationem et consolationem in sequenti capite.

CAPUT IV.

Firmat patientiam Apostolus, suos ad laetitiam spiritualem hortando ac bonorum perseverantiam. Ponitur sub finem salutatio.

Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea, sic state in Domino, charissimi. (Amb.) Hoc est, tali modo conversamini, ostendit in his quoniam multum eos diligebat, et venerabatur quasi industrios charissimos et desideratissimos fratres nuncupans eos, et gaudium suum et coronam eos esse pronuntians, et omnibus illis adiciebat iteravit: Charissimi. Evodiam rogo et Syntyche deprecor id ipsum sapere in Domino. Evidens est quoniam et ipse adversus alteram decertabat contententes super primatum utpote virtutibus adornatae, et ut fieri solet in huiusmodi contentione provocabantur. Unde et nominatim earum memoratus est, sed cum multa reverentia, ita ut suaderet eis illa quae bona erant simul ut et quod decebat personis earum redderet. Hoc in loco maxime illud possibile est conspiciere quoniam nulla eo in tempore discretio virorum erat ac mulierum, quando similiter contemplatione pietatis accelerabatur, ubi et ad omnem plebem scribens nominatim memorare has non dubitaret, plurimum illis reverentiam in suis sermonibus attestans, nihil pertimescens, ne aliquam sibi reprehensionem ob ipsam causam provideret. Evidens est etiam, quoniam neque de mulieribus iurabat, ne quando haec doleant, eo quod coram omnibus sint reprehensae, tanta erat commonitio apud illos qui

tunc erant, et sic omnia apud illos in charitate fiebant ut delectarentur potius coram omnibus reprehensæ quæ tamen opus habebant ut reprehenderentur, et nemo illa quæ fiebant secundum ullam incusabat rationem. *Etiā rogo et te, germane compar, adjuva illas.* Quidam beatum Paulum existimaverunt hinc uxorem habuisse et ad illam scribens rogasse, quasi Philippis commorantem. Neque ad illud inspicientes quoniam dixit affectuose et non affectuosa, quod viro quidem aptari potest, mulieri autem nequaquam; quos conveniebat etiam illud cogitare, quoniam conjugalem divina Scriptura nullo in loco illum qui nuptiis sociatus est dicit, sed illum qui sub eadem fide es: nam et Dominus jugum vocat illam conversationem quæ sub lege est: *tollite, inquit, jugum meum, quoniam suave est* (Matth. xi). Videtur ergo ad aliquem scribere affectu et fide illis conjunctum quem et hortatur ut ad concordiam eas suo reducat studio, de qua pace disputat illis, ut et consilia illis tribuat bona, et omnia agat cum summa diligentia, ita ut ad unanimitatem illas faciat recurrere, et ostendens quoniam dignæ sunt multæ diligentia: *Quæ tecum laboraverunt in Evangelio.* Evidens est quoniam alicubi iter ejus secutæ sunt et ministraverunt ei implenti doctrinam pietatis, et ut ne videatur puram quamdam dicere decertationem addit. *Cum Clemente et cæteris operariis meis, quorum nomina sunt in libro vitæ.* Hoc est, similiter sicut illi collaboraverunt mihi ad doctrinam pietatis; evidens est enim hinc etiam illud quoniam quando dicit ad Corinthios: *Cum Nunquid non habemus potestatem mulierem circumducere?* (I Cor. ix.) Non quia nunquam circumduxerit dicit, sed quia non semper, quod et cautius nobis notatum est, et ostensum est in expositione ipsius Epistolæ; et iterum orat pro illis. *Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete.* Hoc est, semper vobis talia adsint a Deo, pro quibus gaudio possitis impleri. Deinde et ad exhortationem vertitur, quem aptari poterat illi exhortationi quæ humilitate fuerat facta. *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.* Sicut et vos volo esse modestos, ita ut omnes super vestram modestiam de vobis gratulentur, et quoniam modesti frequenter solent noceri, adjicit: *Dominus prope est, nihil solliciti sitis.* Licet nocivitate sustineatis, nolite solliciti esse, prope est Deus qui vobis indigentibus ferat auxilium, qui et potens est eos qui nocent vos punire. Quid ergo convenit facere eos quibus nocetur? *Sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestrae innotescant apud Deum.* (Isaac.) Has quatuor supplicationum species illos docet: ita etiam Dominus exemplo suo nobis initiare dignatus est, ut in hoc quoque impleteret illud quod ipsi dicitur: *Quæ cepit Jesus facere et docere* (Act. i). Nam obsecrationis genus assumit cum dicit: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste* (Matth. xxvi), vel illud quod ex persona ejus cantatur in psalmo: *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliqui-*

sti? (Psal. cxi), aliaque his similia. Oratio est cum dicit: *Clarificavi te super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem* (Joan. xvii); sive illud: *Et pro eis sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate* (Ibid.). Postulatio est, cum dicit: *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et ipsi sint tecum, ut videant gloriam meam quam dedisti mihi* (Ibid.). Vel certe, cum dicit: *Pater, ignosce eis, non enim sciunt quid faciunt* (Luc. xxiii). Gratiarum actio est: *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et revelasti ea parvulis, ita, Pater, quia sic fuit placitum ante te* (Luc. x). Vel certe cum dicit: *Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me, sciebam autem quia semper me audis* (Joan. xi). Quæ tamen quatuor supplicationum genera licet singillatim ac diverso tempore secundum quem comprehendimus modum idem Dominus distinxerit offerenda, tamen etiam simul ea in supplicatione perfecta comprehendendi posse idem suis ostendit exemplis, per illam scilicet orationem, quam ad finem Evangelii secundum Joannem legimus eum copiosissime profudisse, ex cujus textu quia longum universa percurrere, diligens inquisitor hæc ita esse lectionis ipsius serie poterit edoceri, quem sensum Apostolus quoque in Epistola ad Philippenses has quatuor supplicationum species aliquantum immutato ponens ordine evidenter expressit, ostenditque debere eas nonnunquam simul sub ardore unius supplicationis offerri, ita dicens: *sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestrae innotescant apud Deum.* (Aug.) Per quod voluit nos in hac specialius erudire, quod et in oratione gratiarum actio debeat cum postulatio misceri. Quod autem ait: *Postulationes vestrae innotescant apud Deum*, non sic accipiendum tanquam Deo innotescant, qui eas, et antequam essent, noverat: sed pro nobis innotescant apud Deum per tolerantiam, non apud homines per jactantiam, aut forte innotescant etiam apud angelos, qui sunt apud Deum, ut quodammodo eas offerant Deo, et de his consulant, et quod Deo jubente implendum esse cognoverint, hoc nobis evidenter vel latenter reportent, dixit enim angelus homini: *Cum oraretis, ego obtuli orationem vestram in conspectu claritatis Dei* (Tob. xii). *Et pax Dei quæ dæsuperat omnem sensum custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu.* Hoc est ipse vobis præstet perfectam pacem qui ab omnibus plus potest. Nam pacem Dei supereminere dixit omnia ut dicat Deum.

De cætero patres quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque justa, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate quæ et didicistis et accepistis, et audistis et vidistis in me, hæc agite, et Deus Pacis erit vobiscum. (Amb.) Veritatis, inquit, diligentius adhibete, pudicitia, justitia, castitatis, ut dicat, Abstinete vos a pravis negotiis sicuti et ibi dixit, in omnibus vos comprobastis castos esse, in negotio ut ageretur illa quæ omnibus pla-

cent, hoc est, illa quæ ab omnibus cognoscuntur esse bona. Nam et apud omnes similis est bonorum confessio, ex quibus operibus bona vos opinio subsequi poterit quæcunque sunt virtutum opera, quæcunque laudem vobis ab omnibus providere possunt, hoc videntes in nobis, hoc docti a nobis, hæc agite, et habebitis semper Deum vobiscum profundam vobis suam pacem præbentem. Consummans vero omnia illa quæ exhortationis fuerunt, scribit ultra de his quæ mista fuerant sibi ab illis. *Gavissus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refluoristis pro me sentire, sicut et sentiebatis, occupati autem eratis.* Bene, quia dixit, in Domino, ut non videretur ob pecuniam directam sibi lætari, sed propositum illorum qui miserunt, dicit quoniam lætatus sum pro quibus pertinuit vobis de me: sciebam etenim quoniam dudum vobis pertinebat, tempus vero non habebatis ut faceretis illud quod volebatis. Nam quod dixit *tempus non habuistis*, hoc dicit prohibiti estis tempus habentes ut faceretis illud quod volebatis. Neque enim et in illis qui præbent ista, ea quæ dant fructus est, sed quo animo dant. Itaque ille qui Deo serviebat non suo ventri, video plane unde gaudebat, video et congratulor ei valde. Acceperat enim a Philippensibus quæ per Epaphroditum miserant, sed tamen unde gaudebat video, unde gaudet, inde pascitur, quia in veritate loquens *gavissus sum*, inquit, *magnifice in Domino, quia tandem aliquando repullulastis sapere pro me in quo et sapiebatis, tædium autem habuistis*, isto ergo tædio diuturno marcuerant, et quasi exaruerant ab isto fructu boni operis et gaudet eis quia repullarent, non sibi, quod ejus indigentia subvenerint, ideo secutus ait: *Non quasi propter penuriam dico: ego enim didici in quibus sum sufficiens esse, scio humiliari, scio et abundare ubique, et in omnibus institutus sum, et satiari et esurire et abundare et penuriam pati, omnia possum in eo qui me confirmat, verumtamen bene fecistis communicantes tribulationi meæ.* (Aug.) Unde ergo gaudes, o Paule magne, unde gaudes, unde pascersis, quid est quod te pascit lætitia: quid sequitur audiamus: *verumtamen, inquit, bene fecistis communicantes tribulationi meæ, hinc gaudet, hinc pascitur, quia illi bene fecerunt, non quia ejus angustia relaxata est, qui dicit tibi: In tribulatione dilatasti me* (Psal. xc), quia et abundare et penuriam pati novit, in te qui confortas eum. (Ambr.) Hæc, inquit, non quia inopiam fero graviter, in consuetudinem enim meipsum constitui ut sufficiens sim illis quæ inveniuntur in præsentī, et quoniam nulla ex parte conturbatur ex illis quæ sibi accidebant: suscipiebat vero et illa quæ requiei erant, et illa quæ tristitiæ, prudenti ac sobrio intellectu et in duris quidem rebus consueverat, non illa ferre graviter, in prosperis vero non laxari deliciis, sed his ponere illa quæ erga se erant per omnia convenienter et ut ne videatur magna de se sapere hæc dicens: *Omnia prævideo in eo qui me confortat Christo*, ipse, inquit, est qui præ-

stat mihi sic posse, ut et requiem convenienti arbitrio abutar et tristitias forti animo feram, et ut ne æstimetur contemnere illa quæ ab illis missa fuerant tale habens institutum adjicit. *Verumtamen bene fecistis communicantes tribulationi meæ*, vos quidem omni laude digni, pro quibus communicastis tribulationibus meis, mittentes sumptus sublevantes necessitatem meam, ex quibus necesse est ut et mercedis vobis adsit communio.

Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli, quia et Thessalonicam semel et bis in usum mihi misistis. (Aug.) Ad hæc bona opera ejus redisse nunc gaudet et repullulasse lætatur tanquam requiescente fertilitate agri. Nunquid propter usus suos, quia dixit usibus meis misistis? Nunquid propterea gaudet? non propterea, et hoc unde scimus? quoniam ipse sequitur dicens: Non quia quero datum, sed requiro fructum, didici a te, Deus meus, inter datum et fructum discernere, datum est res ipsa quam dat qui impertitur, hæc necessaria veluti est nummus, cibus, potus, vestimentum, tectum, adjutorium: fructus autem bona recta voluntas datoris est. Datum, est suscipere prophetam, suscipere justum, porrigere calicem aquæ frigidæ discipulo; fructus autem in nomine prophetæ, in nomine justi, in nomine discipuli hoc facere, fructu pascitur Elias a vidua sciente quod hominem Dei pasceret (III Reg. xvii): per corvum autem dato pascebatur, nec interfor Elias, sed exterior pascebatur, qui posset etiam talis cibi egestate corrumpi. (Ambr.) Deinde dicit quoniam et quando imprimis vobis prædicavi pietatem cum cæteris Macedonibus et exinde sum egressus, neque dedit mihi quis saltem, neque suscepi ab altero, nisi a vobis solis, etenim et Thessalonicæ commoranti mihi et semel et bis illa quæ ad usus necesse habebantur misistis. Nunquid dixit communicastis in rationem dati et accepti, hoc dicit, non quia aliqua quidem ipse dedit, alia vero illi, sed quod illi quidem dederunt ipse vero acciperet, communionem dati et accepti hoc dixit, eo quod illi quidem dederunt: ipse vero accepit et iterum ostendens quoniam non pro illis quæ data sibi fuerant ista dicit. *Non quia quero datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra.* Hoc dico, inquit, non propter illa quæ data sunt sed institutum vestrum collaudo, cujus evidentes sunt, et fructus, dantes enim multam vobis mercedem et retributionem providistis. A bonis ergo prædicatoribus non causa victus prædicatio impenditur, sed causa prædicationis accipitur victus, et quoties prædicationibus necessaria ab audientibus conferuntur, non solent de rerum munere, sed de conferentium gaudere mercede, unde et per Apostolum dicitur, *non quero datum, sed requiro fructum.* Datum quippe est res ipsa, quæ impenditur, fructus vero dati est, si benigna mente futuræ mercedis studio aliquid impendatur. Ergo datum in re accipimus, fructum in corde, et quia discipulorum suorum Apostolus mer-

cede potius quam munere pascebatur, nequaquam datum, sed fructum se querere fatetur. Unde et subdit protinus dicens: *Habeo autem omnia et abundo, repletus sum autem acceptis ab Epaphroditō quæ misisti in odorem suavitatis hostiam acceptam, placentem Deo.* Quoniam omnia recepi quæ a vobis missa sunt, magis autem et ampliora suscepi, quæ per Epaphroditum a vobis fuerant missa, ostendens quoniam et multas illis refert gratias pro quibus dederunt, propositum illorum plus præhonorans quam illa quæ missa sunt. Orat autem pro illis ut sacrificium boni odoris illa ipsa ante Deum appareant quorum recipit quidem propositum, retribuit vero eis illam, quæ a se erat, gratiam. *Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum secundum divitias suas in gloria in*

A Christo Jesu. Orat pro illis ut et secundum præsentem vitam omnis illorum necessitas a Deo impleatur, nullam minorationem iisdem sustinentibus. *Deo autem et Patri nostro gloria in sæcula sæculorum, amen.* Quoniam pro omnibus Deo Patri gloriam referre dignum est. *Salutate omnem sanctum in Christo Jesu. Salutant vos qui mecum sunt fratres. Salutant vos omnes sancti maxime qui de Cæsaris domo sunt.* Salutatur quidem omnem sanctum apud illos, salutatur etiam eos, et ab illis fratribus qui secum sunt et ab omnibus qui Romæ sunt sanctis ut dicat fidelibus, et sunt de Cæsaris domo, erant enim qui exinde crederant et super omnibus adjicit sibi consuetum finem Epistolæ imponens. *Gratia Domini Jesu Christi cum omnibus vobis.*

LIBER VICESIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES.

ARGUMENTUM.

Scribit Colossensibus beatus Paulus sicut scripsit Ephesiis, quos antequam scriberet non viderat. Ostendit autem hoc ipse in suis scriptis: quando quidem dicens, *audientes fidem vestram in Christo et charitatem quam habetis in omnes sanctos.* Quando vero scribit, *volo autem vos scire quale certamen habeam pro vobis et his qui in Laodiciæ sunt, et quotquot non viderunt faciem meam in carne.* Est autem argumentum epistolæ tale. Consuetudo illi est, ubicunque vel ad quoscunque scribit, quos ante non viderat, illa quæ secundum Christum sunt extollere, et ostendere illorum magnitudinem, qui per eum directi sunt, eo quod nec possibile erat aliter magnum quid et utile ostendi illis, qui illam sectantur fidem quam in eum est, hoc vero in loco non solum secundum hunc modum necessariis sibi hanc esse perspiciebat rationem, sed propter illos qui ex circumcissione erant, qui omni in loco peragrantes illos qui ex gentibus crediderunt, persuadere properabant, et cum illa fide quam in Christo habent etiam illis [legis] custodirent decreta, quia ergo et ad Colossenses venerant et paulo minus aliquibus illorum suaserunt ut legitimis inserviret decretis, nam dum ostendit illorum eminentiam quæ a Christo directa sunt, infirmam utique ostendebat esse legem, superfluum, simul et vanam ejus diligentiam et custodiam esse ostendens. Utraque ergo ex causa ita scribit, una quod apta illi esse poterat talia imprimis scribenti, altera quod illorum causa qui erant ex circumcissione extollere illa properabat quæ sunt secundum Christum, sicut et conveniens erat magnitudinem eorum quæ sunt gesta explicans. Deinde et post hoc evidenter exhortatur, ut suadenter ab illis qui talia eos docere præceptant omni ex parte pronuntians, quod non sit illis ultra necessaria legis custodia: et post hoc ad exhortationem egressus super multis et necessariis rebus omnibus illis loquitur: inchoabimus

B vero in subsequentibus eam facere narrationem, quæ per partes esse videntur, eo quod illa quæ ad argumentum epistolæ pertinebant in his sufficienter patefacta sunt.

CAPUT PRIMUM.

Capitata benevolentia, auctoritatem Evangelii inducit, illi firmiter credendam.

Paulus servus Christi Jesu per voluntatem Dei et Timotheus frater his qui sunt Colossis sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro. (Ambr.) Hanc consuetæ epistolæ præscriptionem faciens incipit hoc modo. *Gratias agimus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Jesu et dilectionem quam habetis in omnes sanctos.*

C Sic et illam epistolam quam ad Romanos scripsit a gratiarum actione inchoavit scribere eis. Adjicit autem in hac *pro vobis orantes*, ostendens quoniam non pro quibus crediderunt tantum gratias agit, sed et pro residuo tempore orat. Quæ est autem oratio ejus? *propter spem quæ reposita est vobis in cælis, ita ut assequi possitis cælestia bona, quorum custoditur vobis spes firma, si tamen illa quæ a vobis sunt concurrerunt, et ostendens quoniam non aliud quid dicit, præterquam illam quam cognoverunt, quam ante audistis in verbo verifatis Evangelii, qui venit in vobis.* Dico autem ista quæ cognovistis cum veritate Evangelii suscipientes doctrinam ad majorem exhortationem eorum, ostendens quoniam non soli illi ista præter ceteros cognoverunt homines, alioquin *D* magis eos continere in fide poterat, quod illa pietas quæ ab omnibus in commune tenetur, etiam ab his teneatur *sicut in omni mundo*, et rei magnitudinem ostendens, *et est fructificans et crescens.* Non solum, inquit, cognitum est illis qui in omni sunt orbe, sed et Evangelium suscepit per singulos dies. Deinde ut ne videatur Evangelii quidem cognitio communis illis esse cum omnibus sicut dixit in omnibus. Ne

ergo illi æstimarent quod Evangelium non ad augmentum apud omnes consequitur adjicit: *Sicut in vobis ex ea die qua audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate.* Cognovistis, inquit, vos pietatem sicut et omnes, augmentum etiam suscepit omni in loco, per singulos dies: sicut et apud vos sic omni in loco Evangelium vim suam obtinet et augmentum per singulos accipit dies, et apud vos et apud omnes qui sunt in orbe terrarum, hoc autem sufficiens erat hos et adhortari et suadere ut in fide manerent, si tamen cum consensu omnes hæc vera esse cognovissent. Deinde indicat et a qua sint docti. *Sicut didicistis ab Epaphro charissimo conservo nostro qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu; qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu.* Evidenter enim in hisce ostendi, quoniam ab Epaphra Evangelium suscepit, quem et justa ratione laudavit, venerabilem illis exhibens, quem etiam commendavit illis, eo quod nota sibi fecisset illa quæ de illis erant, sciens quoniam necessarium quidem et utile est ad plenum, ut venerabilis et desiderabilis sit discipulis magister: maxime autem erga hunc apertissime illud fecisse videtur, ita ut deceat eos cum multo affectu persistere in ejus doctrina in his, et sequestrata lege tradiderat illis Evangelium: itaque non laudasset ejus doctrinam, si non hoc modo fuisset affecta: quo enim fieri poterat in his qui docebat illa non debere custodire. Deinde quod dixit *semper pro vobis orantes, etc.*, resumens dicit: *Ideo et nos ex qua die audivimus non cessamus pro vobis orantes et postulantes ut impleantur agnitione voluntatis ejus in omni sapientia et intellectu spirituali, ut ambuletis digne Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes et crescentes in scientia Dei, in omni virtute confortati secundum potentiam charitatis ejus in omni patientia et longanimitate cum gaudio.* Per omnia optasse illis bona videtur sub specie orationis, edocens eos illa quæ eis conveniebant: dicit autem quoniam ex quo illa quæ de vobis sunt audivimus sine dilatione orabamus, ut omni sensu spiritali repleti cognoscere possitis Dei voluntatem, digne ei conversantes et per omnia placere ei properantes. Ita et boni actus multiplicentur in vobis per singulos dies, cum Dei cognitione, qui poterit vos secundum suam potentiam respicientes ad se sua replere patientia, ita ut possitis ferre patienter universa illa quæ tristitie sunt, ita ut gaudium habeatis in illis propter illam mercedem quæ vobis in futuro sæculo pro his est retribuenda, hoc quidem, ut dixi, optasse se ei dixit, et in eo dum dicit illa quæ orationis sunt docet eos diligentiam convenientium adhibere, sumens vero et gratiarum actionem quam pro eis impleverat initium sumit doctrinæ sicut in Ephesiorum fecit epistola, ubi sub specie gratiarum actionis illa quæ sunt dogmatum eorum visus est instruxisse, propter quod dicit: *Gratias agentes Deo Patri qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine:* Hæc, inquit, postulamus ante omnia gratias agentes Deo pro vobis, quoniam dignos vos per suam cognitionem san-

ctorum collegio esse pronuntiavit, cum essetis alieni a pietate et idolorum eratis sectatores. Nam quod dixit in lumine, ut dicat per suam cognitionem, et quod dixit qui dignos vos habuit, hoc est, dignos esse pronuntiavit, et quod illud est lucrum ut sanctorum jungantur collegio. *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum et transtulit in regnum filii dilectionis suæ.* Non solum, inquit, abstulit vos ab errore et demonum potentia, sed et participes vos pronuntiavit regni esse Christi. Nam quod dicit, *transtulit in regnum filii charitatis suæ*, hoc dicit, sicut et alio loco: *Si sustinemus, et conregnabimus (II Tim. II).* Unde bene quia non dixit, filii tantum, sed *filii charitatis suæ*; nec enim participes regni Dei verbi efficimur, quo enim fieri potest ut universitatis opifici jungamur? sed suscepto homini dicit, cujus et participabimus honori propter naturæ similitudinem quando affectum erga eum ipsis operibus ostendere valuerimus. (Aug.) Quod dictum est *filii charitatis suæ*, nihil intelligatur, quam filii sui dilecti, quia filii potestremo substantiæ suæ. Charitas quippe patris quæ in natura est ineffabiliter simplici, nihil est aliud quam ejus ipsa natura, ac per hoc filius charitatis ejus, nullus est alius quam qui de substantia ejus est genitus, unde et filium charitatis eum vocavit, eo quod non secundum naturam est filius, sed charitatem filiorum adoptionis est assecutus. (Ambr.) Per omnia enim propositum habet illa quæ secundum Christum sunt ostendere magna, sicut et in argumento prædiximus et comprobare propter illorum magnitudinem quæ ab eo correctæ sunt. Unde et de suscepto homine disputat quasi de primitiis nostris, et quia provisor nobis honorum exstiterit multorum. Unde et adjicit: *in quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum.* Per ipsum enim omnem peccatorum securitatem sumus assecuti. Dicit autem futurum statum, in quo per resurrectionem effecti natura nostra immortaliter exstante peccare ulterius non poterimus, tale est et illud quod ad Ephesios dictum est, *ita ut simus sancti et immaculati.* Deinde dicit et illam dignitatem quæ erga eum est. *Qui est imago Dei invisibilis primogenitus omnis creaturæ.* Fides vero catholica quæ inter creatorem creaturamque distinguit nullam patitur in his duobus nominibus intelligendi difficultatem, unigenitum eum accipiens secundum id quod scriptum est: *In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. I).* Primogenitum autem universæ creaturæ secundum id quod Apostolus ait: *Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus (Rom. VIII),* quos ei Pater ad fraternam societatem non æqualitate substantiæ, sed adoptione gratiæ generavit: ut Jesus Christus et Unigenitus sit secundum id quod Verbum Dei est, Deus apud Deum pariter incommutabilis et pariter æternus, non rapinam arbitrans esse se æqualem Deo, et primogenitus omnis creaturæ secundum id quod in ipso condita sunt omnia in cælis et in terra, visitabilia et invisibilia. Bene *invisibilis* adjicit, non quod sit et vi-

sibilis Deus, sed ad ostensionem magnitudinis, si tamen in isto quasi in imagine invisibilem illam naturam videmus, eo quod copulatus est Deo verbo et iudicabit omnem orbem terrarum, apprensus ipse secundum suam, ut fas est, naturam in futuro sæculo cum magna gloria, veniens de cælo in magnis ordinem nobis retinet, evidenter, quoniam omnes in eum quasi in imaginem quamdam divinam conicimus naturam, in qua refertur magnitudo illorum, quæ efficiuntur non visibili naturæ iudici auctoritatem reputantes. Demiratus sum autem illos qui in divinam naturam hoc susceperunt, qui primum quidem non viderunt, quoniam et beatus Moyses de homine dicit, quoniam in imaginem Dei fecit eum (Gen. i), et beatus Paulus: Vir quidem non debet velare caput, imago et gloria Dei exstans (I Cor. xi), quod nunquam de hominibus dictum fuisset, si divinæ naturæ proprium erat. Deinde neque illud prospexerunt, quoniam omnis imago dum ipsa videtur, illud ostendit quod non videtur. Fieri ergo potest ut talis fiat imago, quæ non videtur, cum sit evidens quoniam imagines propter hoc fieri consuetæ sunt apud illos qui aut honoris aut affectu gratiæ easdem faciunt, ita ut recordatio sit eorum qui non videntur illis qui tamen videre possunt. Deinde adjicit: *Primogenitus omnis creaturæ*. Hinc maxime quidam valde prudentium de divina natura dici illud, quod dixit, *imago Dei invisibilis*, astruxerunt, quasi quia non possit, primogenitus erga humanitatem aut videri aut recipi, cum conveniens esset eos perspicere, quoniam non potest hoc, vel maxime aptari divinæ naturæ; si enim sicut creatura primogenitus esset primo creatus debuerat utique dici: si autem genitum aiunt, multa dicti ipsius diversitas esse videbitur, si tamen is qui non est creatus creaturarum primogenitus esse dicatur. Nam primogenitus qui dicitur illorum utique dici poterit primogenitus, qui similitudinem illam quæ ad eum est necessario servare videntur, et hoc ostendit Apostolus evidenter dicens ad Romanos: *Quoniam quos præscivit et præordinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus* (Rom. viii), evidenter fratrem eum primogenitum esse dicens eorum, et qui conformes illi sunt propter similitudinem illam, quam a Deo habent, justa ratione eum sibi adscribunt primogenitum, utpote supereminentem secundum hanc rationem: etenim illic non dixit *conformes Filii*, sed *imaginis Filii*. Imaginem Filii visibilem naturam evidenter dicens, sed interrogant quemadmodum susceptus homo primogenitus potest videri totius creaturæ, cum non sit ante omnem creaturam, sed ut esset, in novissimis accepit temporibus. Non intelligentes quoniam primogenitus non tempore dicitur solum, sed et præ honoratione frequenter, eo quod primogenitus dicitur veraciter illorum qui post illum geniti fuerint, ille tamen qui prior fuerit natus hunc sequitur necessario ut et præhonoratur, sicuti et naturæ ratio et lex divinæ egit

A Scripturæ. Est quidem quando et in tempore utitur nominis hujus translatione, sæpe autem et honoris causa. Etenim beatus David quæ ad se facta fuerant commemorans in quibus promisit illos qui successione ejus sunt, ad familiaritatem suam recipere, quasi ipso Deo dicente ita ait: *Ipse invocavit me, Pater meus es tu, et ego primogenitum ponam eum* (Psal. lxxxviii). Non hoc dicente Deo, quoniam unumquemque eorum cæteris tempore priorem faciam: sed quoniam plurimum illis feram auxilium. Apostolus vero ad Hebræos manifeste hoc idem ostendit sic dicens: *Sed accessistis ad Sion montem, et ad civitatem Dei vivi, Jerusalem celestem, et multorum militum angelorum frequentiam et Ecclesiam primitivorum adscriptorum in cælo* (Hebr. xii), ut dicat, illorum qui multo honore digni habiti sunt. Non enim vult dicere, aliquos anteriores esse aliorum filiorum. Et alibi: *Filius meus primogenitus Israel* (Exod. iv), hoc est honorabilis mihi. Nam erant et alii ante Israel, qui filiorum Dei nuncupatione digni fuerant habiti. De quibus Moyses dicit: *Videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi ex omnibus quas elegerunt* (Gen. vi), sic et in hoc loco, quod dixerat, *primogenitus totius creaturæ*, hoc est, super omnem creaturam honorabilis. Siquidem dixisset absolute primogenitus, honorabilem tantummodo dicebat. Nam quia adjectis *omnis creaturæ*, illum designavit qui ab omni honoratur creatura. Nam is, qui secundum carnem est Christus et tempore,

C primogenitus dicitur veraciter totius creaturæ, quæ in illum facta est, de qua beatus Paulus hoc in loco videtur dixisse. Unde et illud quod dixit primogenitus totius creaturæ, interpretans addit: *Quia in ipso condita universa*. Non dixit per ipsum, sed in ipso. Nec enim de prima dicit creatura, sed illam creaturæ separationem, quæ in eo facta est, secundum quam omnia dudum dissoluta in unum sunt consensu perducta, sicuti et alibi dicit. Recapitulari omnia in Christo. *Quæ in cælis sunt et quæ super terram*. Propter hominum etenim malitiam omnis ut ita dixerim creatura disrumpi videbatur. Avertebant enim se nobis angeli et omnes invisibiles virtutes, propter indevolutionem nostram, quam erga Deum exercebamus. Insuper etiam et nos ipsi morte

D solvimur, ex qua accedebat animam separare a corpore, etenim et omnis connexio creaturæ hinc solvebatur: fictus est enim homo a principio quasi aliquod animal cognatione omnibus junctum, eo quod corpus quidem generaliter ex omnibus consistebat, id est, ex quatuor elementis: anima vero ad invisibiles virtutes propinquitatem habere videbatur, una vero quædam universorum copulatio ex hinc fieri videbatur omnibus in idipsum concurrentibus, ita ut et uno consensu Deo redderent debitam culturam cum cauta sollicitudine, omnes etiam illas quæ illius legibus consentanea erant obtemperare properabant, quia propter peccatum facti sumus mortales, anima etiam a corpore separabatur. Sol-

vebatur hinc propinquitatis copulatio, ita ut nec ultra existimarent invisibiles virtutes aliquam sibi nobiscum esse communionem secundum corporis nostri diligentiam, adjecto illo quod et odibiles Deo eramus contemplatione peccati, qui etiam et avertēbat se a nobis. Unde et hi, qui insistebant visibilibus naturis, et commovebant eas pro nostra utilitate secundum positum sibi terminum, nolebat ultra ea implere, si non promissione percepissent quod omnia aspera solverentur. Cessavit etiam mors et eorruptio omnibus: ad unum consensum redintegratis, sicuti ad Romanos scribit: *Vanitati enim creatura subjecta est non volens; sed propter eum qui subiecit eam in spe, quoniam et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei (Rom. viii).* In nostra igitur renovatione secundum quam et omnium redintegratur connexio, cujus primitiæ sunt his qui secundum carnem Christi, in quo optima quædam et, ut ita dixerim, compendiosa omnium recreatio efficitur, sicut beatus Paulus dicit, si qua in Christo nova creatura, antiqua transierunt, et ecce omnia facta sunt nova: omnium enim ultra existentium in incorruptibilitatem omnibus salvabitur consensus, et concordia, et connexio, et ultra diligent nos etiam invisibiles virtutes utpote familiares Dei. Bene ergo dixit in ipso. *creata sunt omnia*, non solum quia per illa quæ erga eum facta sunt futurorum assecuti sumus promissionem, quam quoniam et perfecta omnibus copulatio in illo custodiētur propter inhabitationem divinæ naturæ, ita ut nihil possit scissum ultra habere ex illis quæ communia nobis sunt. Una quidem ex parte diligentibus eum omnibus propter familiaritatem illam quam ad eum habere potuerunt, quasi ad hominem ex visibili natura et invisibili consistente Deo, altera vero cum multo timore ad eum conversis omnibus propter inseparabile Dei verbum, quod inest ei junctum, unde dicens, *omnia*, adjecit, *quæ in celis sunt et quæ super terram*: et quia incertum erat illud quod in celis erat, et quod super terram, uti cum de visibilibus diceret, aut de invisibilibus eo quod sunt et in cælo quæ videntur, utpote sol et luna et stellæ, posuit enim illa in firmamento cæli, manifestam faciens ipsam divisionem, adjecit, *visibilia et invisibilia*; hoc est, illa et ista omnia conjuncta sunt ulterius et colligata in ipso. Si vero propter cognitionem, sive et propter dignitatem, et quoniam illa quæ visibilia erant magis certa esse videbantur, utpote manifesta exstante familiaritate illa, quæ erat ad ipsum hominem, qui videtur, prætermittens hoc ad invisibilia transit, eo quod de illis dictum majus esse videbatur. Evidenter habens hic magnitudinis illorum probationem quæ per Christum sunt directa, et invisibiles naturæ in illo acceperunt recreationem. *Sedes, sive dominationes, principatus, sive potestates.* Unde non est memoratus angelorum, eo quod hoc nomen ministratio- nis significantiam habere videretur: sed sedes et dominationes, et principatus, et potestates dixit, quia et ipsæ vocantur quidem sic a functione illa,

A quam implere videntur: habent autem et aliquam significationem dignitatis illius, quæ est ad illos, eo quod susceperunt, ut invisibiles emineant. Et alii quidem eminent aëri, alii vero soli, alii autem lunæ, alii vero stellis: alii etiam stellis aliquibus, ut commoveant omnia secundum impositum sibi a Deo terminum ad hoc ut omnia consistere possint. Principatus et potestates hinc dicebantur eo quod principare et potestatem exercere alicujus negotii acceperant potestatem, sicut et Ephesiis scribens de diabolo dicit: *Secundum principem potestatis aeris spiritualis (Ephes. i, iii);* et apud Daniel: *Princeps Persidis restitit mihi, et princeps vester (Dan. x),* illum angelum qui pro illis sollicitudinem expendit sic evocans. Unde dilatavit sensum, sedes, dominationes et principatus, et potestates dicens, id est, ipsum varie dicens. Si, inquit, est aliquid quod dominetur, sive dominium sibi vindicet, sive principatum teneat, sive potestatem exerceat, quomodocunque quis dicere voluerit de tributa illis a Deo potestate in ipso sunt omnia creata. Tadiantes etenim primum propter homines, et suum opus pro nobis perficere nolentes, nunc cum alacritate omnia perficiunt, proprietatem illam naturæ nostræ, quæ ei unita est venerantes, quam neque adorare dubitant, propter eam quæ inest ei naturam futuro sæculo, eo quod omnia copulationem quamdam in se rediens colligavit, eo vel maxime tempore, quo omnis solveretur corruptio, et mors, et quoniam videbatur insuadibile esse quodammodo de homine dicto quod in eo sint creata omnia, confirmans illud adjecit:

C *Omnia per ipsum et in ipso creata sunt. (Ambr.)* Nolite mirari, inquit, non enim ex se illi est ista dignitas, sed propter inhabitantem naturam per quam omnia facta sunt, ad quem etiam omnia respiciunt, quæque facta sunt suum eundem Dominum esse existimantes, et amplius illud augens, et ipse est ante omnes et omnia in ipso consistent, ut dicat, ipse ante omnes exstans omnia produxit, et in ejus virtute omnia ut consistent habere videntur. (Ser.) Ante conditionem hujus visibilis creaturæ, spirituales, cœlestesque virtutes Domini fecisse, quæ pro hoc ipso quod scirent se ad tantam beatitudinis gloriam beneficio creatoris ex nihilo fuisse productas, perpetuas ei gratias referentes, indesinenter ejus laudibus D inharerent, nemo fidelium dubitat, nec enim existimare debemus creationis et principii sui principia ab hujus mundi constitutione Deum primitus inchoasse, quasi in illis interioribus atque innumeris sæculis ab omni providentia et dispensatione divina fuisset otiosus, ac tanquam non habens in quos bonitatis suæ exerceret beneficia solitarius, atque ab omni munificentia alienus fuisse credatur, quod de illa immensa ac sine principio et incomprehensibili majestate satis humile est incongruumque sentire, ipso Domino de illis potestatibus hæc dicente quando facta sunt simul sidera, laudaverunt me voce magna omnes angeli mei; qui ergo inter sunt creationi siderum ante istud principium in

quo factum dicitur cœlum et terra creati fuisse manifestissime comprobantur, quippe qui istis omnibus visibilibus creaturis quas videbant ex nihilo præcessisse creatorem magna voce referuntur cum admiratione laudasse. Ante istud ergo temporale principium quod a Moyse dicitur, quodque bujus mundi secundum historicum imo Judaicum sensum signat ætatem, salvo scilicet nostro sensu, quod nos interpretamur omnium rerum Christum esse principium, in quo omnia creaverit Pater secundum illud: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine eo factum est nihil* (Joan. 1). Ante istud, inquit, Geneseos temporale principium, omnes illas potestates cœlestesque virtutes Deum creasse non dubium est, quas Apostolus per ordinem dinumerans, ita describit, *quia in Christo creata sunt omnia quæ in cœlis, sive quæ in terris sunt visibilia et invisibilia, sive angeli, sive archangeli, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt*. De istorum quoque numero nonnullos principes fuisse collapsos lamentatio Ezechielis sive Isaïæ manifestissime docet (Isa. xiv; Ezech. xxviii); in quibus principem Tyri vel illum Luciferum qui mane oriebatur flebilis planctu cognoscimus lamentari. (Amb.) Non est autem mirandum si quasi de homine disputans ab humanis rebus ad doctrinam deitatis transivit. Hoc enim ostendimus fecisse Apostolum et Philippensibus scribentem ubi dicit: *Qui in forma Dei exstans, etc.* (Philip. ii). Evidenter ibi Apostolus a divinis ad humanam transivit, et quidem quasi de uno eodemque omnia dicens. Sed ad Hebræos itidem dicens: *Locutus est nobis in Filio, quem posuit heredem omnium* (Hebr. i). Evidenter de homine id dicens, cujus et loquelam audivimus, qui suscipit eorum quæ erant dominationem quam ante non habebat: transiit vero ad divinam, ut exinde horum confirmaret magnitudinem, et iterum recurrit ad humanam, et quidem quasi de uno omnia in illa parte epistolæ dicens, hoc et in Evangeliiis eundem Dominum sæpe fecisse invenietur qui in illis sermonibus quæ de se dixisse videtur, quod et cautius quis recognoscere poterit, si interpretationem nostram decurrere voluerit in illam partem Evangelii Joannis, quam super paralytico curato ad Judæos locutus fuisse videtur, sic et hoc in loco memoratus est divinæ naturæ ut ab illa magnitudine illorum confirmet, quæ ergo hominum sunt. (Amb.) Exinde vero iterum recurrit ad hominem dicens: *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ*. Hoc est, istum in quo omnia creata sunt caput ascribit sibi in commune, Ecclesia corpus ejus per spiritalem regenerationem effecta, quæ formam habet futuræ resurrectionis, secundum quam communicare ei sperantes et participes ejus fieri immortalitatis baptizati quasi formam quamdam illorum implentes quorum princeps ipse nobis exstitit. Ea ergo ratione et caput illum ascribimus nobis. Unde adjicit *qui est primogenitus ex mortuis*, hoc est, ante omnes resurgentes primus in illa vita

renatus. Nam quoniam primogenitum ex mortuis susceptum hominem vocat, manifestum est, sed et quia quasi de uno disputat, et illa, quæ in superioribus sunt, et ista dicta et hic evidenter ex ipsis est perspicere sermonibus; qui autem verba Apostoli non recte interpretari attentant et illud, quod dixit, *qui est imago Dei invisibilis primogenitus totius creaturæ*, in divinam suscipiunt naturam, nullo modo nostram interpretationem calumniis poterunt innodare, quibus diximus eum a natura divina ad humanam transire, aut iterum ab humana ad divinam, idipsum enim eos facere necessitas compellit. Illa enim quæ in superioribus dicta sunt in divinam accipere eos naturam res ipsa compellit. Nam hoc quod dixit *primogenitus ex mortuis*, licet ad omnia improbi contendere consant, nequaquam id in divinam poterunt suscipere naturam. Apostolus vero evidenter ostendens, quoniam et in superioribus dixerat, *primogenitus totius creaturæ*, de hoc ipso iterum dixit, *primogenitus ex mortuis*, unde et adjicit: *Ut fiat in omnibus ipse primum tenens*. Nam quod dixit, non ut causam dixit, sed illa quæ sequebantur consueve sibi edixit. Vult enim dicere quod est per omnia ipse primus, non solum quia inchoasse resurrectionem videtur, sed quod sit et per omnia primum tenens. Omnia enim illa quæ in creaturis nominantur, quasi majorem honorem tribuent, et quasi interpretans illa quæ superius dixerat, et aperte illud quod dixerat ostendere cupiens, ait: *Quoniam in ipso creata sunt omnia, etc. Quoniam in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris sunt, sive quæ in cœlis*. Plenitudinem Dei Ecclesiam vocat, necnon et omnia, quasi qui et in omnibus sit et omnia impleat, et hoc est evidenter discere ex illis, quæ ad Ephesios scribens dixisse videtur: et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ejus, plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimplet. Hoc ergo dicit quoniam complacuit Deo in eo, hoc est, in Christo omnem habitare plenitudinem, ut dicat omnem creaturam quæ ab eo repleta est, probavit illi conjungere; et hoc idem latius dicens, et per eum conciliare omnia in ipso pacem faciens, per sanguinem crucis ejus per ipsum, sive illa quæ in terris sunt, sive illa quæ in cœlis sunt. Omnia, inquit, in sua morte: hoc enim dicit sanguinem/ et crucem reconciliavit, et conjunxit et illa quæ super terram erant et quæ super cœlos: eo quod et mortuus est et resurrexit. Exurgens vero commune omnibus præstitit promissum resurrectionis et immortalitatis. Omnia autem hinc connectuntur ad concordiam, sicut et in superioribus diximus, et ad illum incipiunt, ut puta concordie auctorem: hoc enim dicit *in eum* optime dixit, quoniam per mortem ejus omnia conjunxit, et in pace constituit per eam, quæ erga se est, copulationem. Evidenter illud, quod dixerat in ipso creata sunt omnia, quæ in cœlis sunt, et quæ super terram, hoc in loco iterasse videtur: et caute comprobabit,

quoniam de eodem etiam illic verbum fecisse videtur, de quo etiam et hoc in loco dixisse visus est, quem et primogenitum ex mortuis nominans manifestum est hominem susceptum a patre sic vocasse. In his igitur et illa quæ erga Christum sunt ostendens magna et supereminentia, et multo maiora quam humana sibi vindicat natura et quidem et magnitudinem illorum quæ per eum sunt confecta, ex illis quæ generalia sunt sufficienter edocuit. Convertit vero ultra verbum ad eorum personam, eo quod potiti fuissent illud beneficium, quod in commune omnibus collatum est ita ut non solum ex communione eos ad reverentiam adduceret, ut ab illa fide quæ in Christo est non discederent, sed et de illis, quæ secundum eos sunt; siquidem et ipsi magni sunt beneficiis cum cæteris sublimati. (Aug.) Per illud singulare sacrificium, in quo mediator est immolatus, quod unum in lege multæ victimæ figurabant, pacificabant cælestia cum terrestribus et terrestria cum cælestibus, quoniam sicut Apostolus dicit, *in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, et per eum reconciliari omnia in ipsum pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris sunt, sive quæ in cælis*. Pax ista præcellit, sicut scriptum est, omnem intellectum, neque sciri a nobis, nisi cum ad eam venerimus, potest, quomodo enim pacificantium cælestia, nisi nobis, id est, concordando nobiscum? Nam ibi semper est pax et inter se universis intellectualibus creaturis, et cum suo creatore, quæ pax, ut dictum est, præcellit omnem intellectum, sed utique nostrum, non eorum qui semper vident faciem Patris. Sive ergo dicam caput et corpus, sive dicam sponsus et sponsa, unum intelligite, ideoque idem Apostolus, cum esset adhuc Saulus, audivit: *Saule, Saule, quid me persequeris?* (Act. ix.) quoniam corpus capiti ejus adjungitur, et quoniam prædicator Christi pateretur ab aliis quæ persecutor ipse fecerat. *Ut suppleam*, inquit, *quæ desunt pressurarum Christi in carne mea, ad pressuras Christi*, ostendens quia patiebatur, quod non potest intelligi secundum caput, quod jam in cælo nihil tale patitur, sed secundum corpus, id est, Ecclesiam, quod corpus cum suo capite unus Christus est. Non dixit pressurarum mearum Christi quia membrum erat, et in suis persecutionibus quales Christum in toto corpore pati oportebat, etiam ipse pressuras ejus pro sua portione adimplebat.

Et vos cum essetis aliquando alienati et inimici sensu in operibus malis, nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos et immaculatos et irreprehensibiles coram ipso. (Ambr.) Similem sequentiam illorum, quæ in Ephesiorum Epistola scripserat etiam hic servasse videtur: nam et in illis illa quæ de Christo sunt primum magnifice referens, dein adjiciens illam Ecclesiæ copulationem, quæ ad eum facta est, ad illa quæ specialia sunt transiens, memoratus est personas illorum ad quos Epistolam scribebat dicens, *Et vos mortui cum essetis delictis et peccatis vestris in quibus aliquando*

A ambulastis secundum sæculum mundi hujus, etc. Sic et in hoc loco referens illa quæ secundum Christum sunt, sicut et referri conveniebant: deinde adjiciens illam Ecclesiæ copulationem, quæ ad eum facta est, ad specialia transit, id est, ad personam Colossensium dicens, quoniam talia quidem sunt illa quæ erga Christum sunt facta magna etiam bona et vos potiti estis: alienos enim vos exstantes a Deo et in parte inimicorum illic constitutos ob illam quam erga pravitatem habebatis diligentiam, reconciliavit vos Deo per suam mortem, auferens quidem a vobis mortalitatem, immortalitatem vero vobis donans in qua ultra constituti ab omni estis peccato securi effecti, et nihil agere potestis ex illis quæ non conveniunt. Permanetis autem nullam sustinentes incusationem, *B* sed secundum omnem scrupulositatem illi placite conversamini: hoc enim in omnibus Epistolis notavimus, quoniam de futuris Apostolus magnitudinem illorum ostendit, quæ erga nos a Christo facta sunt, et quoniam omnis ejus correctio in promissionibus posita est, quæ est renovatio futura in futuro sæculo, idipsum et Ephesii scribentem dixisse ostendimus. Et quoniam transivit ulterius ad suam personam, designans quod suasi fuissent ab illis, qui suadebant eis diligentiam adhibere super custodiam legis. *Si tamen permanetis in fide fundati et stabiles et non commoti a spe Evangelii quod audistis, et reliqua.* Et sicut in illis in quibus firmiter eos credere hortabatur, gratias agens pro illis commemoratus est, quoniam et per omnem orbem Evangelii gloria *C* vim suam vindicat, sic et hoc in loco designans, quasi seducti fuerint ab illa gloria, quæ apud omnes firma esse videtur, quod et memoratur ut majus eos erubescere faciat. *Quod prædicatum est in omni creatura quæ sub cælo est.* Grave æmulum erat, ut discederent ab illa re quæ in commune ab omnibus bona esse conclamabatur, evidentius facere cupiens illud quod dicit, adjicit: *Cujus factus sum ego Paulus minister.* Hoc enim erat opus Dei ut prædicaret Evangelium in Gentibus excepta legitimum observantia, sicut beato Petro cæterisque dividit prædicationem. Sicut ipse Galatis scribens memoratus est; et ostendens quemadmodum conscius sibi sit, quod bona doceat: *Qui nunc gaudeo*, inquit, *in passionibus pro vobis adimplebo, ea quæ desunt passionum Christi in carne mea.* (Greg.) Redemptorem enim mundi totis suis allegationibus curat sacræ Scripturæ promittere, eumque per electos omnes ut per ejus scilicet studuit membra significare [signare]. Unde et idem beatus Job latino eloquio *dolens* dicitur, *et* per ejus et nomen et vulnera redemptoris nostri passio designatur: de quo propheta ait: *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit* (Isa. liii). Cui tentator, ablatis omnibus, et servos et filios occidit, quia non solum Judaicum populum ex timore servientem, sed ipsos quoque Apostolos in solo amore regeneratos, passionis ejus tempore telo perfidiæ percussit; vulnere beati Job corpus atteritur, quia redemptor noster configi clavibus in crucis patibulo non

dedignatur, a planta autem pedis usque verticem vulnera suscipit, quia sanctam Ecclesiam, quæ corpus ejus est, non solum per extrema et ultima, sed usque ad summa membra persecutione sæviens tentator affligit. Unde etiam Paulus dicit: *Complebo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea. Pro corpore ejus quod est Ecclesia, cujus factus sum ego Paulus minister.* (Ambr.) Itaque et delector patiens pro vobis quoniam præveniens ad conferendum vobis beneficium passus est Christus, ut corpus suum vobis per resurrectionem esse pronuntiaret illa, quæ deerant tribulationum ejus ab illis, quæ pro vobis erunt adimpleo ego. (Rab.) Quid erit quod deerant ut discentes, quæ sunt illa, quæ directa sunt pro vobis, suscipiatis de illis promissionem? hoc autem sine labore et tribulationibus fieri nequaquam potest: pro his ergo patior circumiens et prædicans omnibus illa quæ sunt correcta, ita ut vos credentes affectu animi propinquitatem illam quæ ad eum est accipiatis, horum enim ego exstiti minister. Et ut ne videatur alta sapiens sibi ipsi ministerii adscribere directionem, *secundum dispositionem*, inquit, *quæ data est mihi in vobis adimplere verbum Dei, mysterium quod absconditum fuit a sæculis et generationibus: nunc autem manifestum est sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus.* (Ambr.) Hæc quidem etiam ipsis sermonibus in illa Epistola quam Ephesiis scripserat posita esse quis inveniet, eo quod et illam et istam ad illos qui se non viderunt scribebat: ideo et multos sensus et in illa et in ista Epistola similiter posuisse videtur. Dicit ergo quoniam ministerium hoc commissum est mihi a Deo, ita ut omnes doceam illud, quod olim omnibus erat incertum; nunc vero sanctis ejus cognitum est, quod illud tale, quod ob multam suam bonitatem et gloriæ liberalitatem etiam et Gentibus similiter eorum præbuit fruitionem. Nam antiquis temporibus omnis pietas in Judæorum genere circumscripta habebatur; Gentibus vero nulla ad eos erat societas, Evangelium vero communem omnibus futurorum promisit donationem, quod et mysterium vocat, eo quod olim erat occultum, nunc autem est manifestum. Nam quia dixit *sanctis ejus quibus voluit Deus*, de Apostolis dicit, et illis qui tunc erant præpositi, de quibus et Ephesiis scribens evidenter dixisse visus est. Et quoniam dixit quæ sunt divitiæ gloriæ mysterii adjicit: *Quod est Christus in vobis spes gloriæ.* Hoc est, magnæ divitiæ, id est Christus, et ut in illum credamus: hic enim est futuræ gloriæ spes, qui et causa nobis honorum exstitit, donans nobis ut illa exspectemus. *Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem in omni patientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu.* Hunc, inquit, prædicamus, omnem hominem docentes, ut in eum affectum habeant, ut in futurum assequi possint perfectionem per illam, quæ in eo est, fidem. Perfectionem etenim futurum statum vocat, et in illa Epistola quam ad Galatas et in ista quam ad Ephe-

sios scripsisse videtur: cui statui nihil boni deesse videbitur. Et quoniam omnia ista ad illud retulit quod dixerat, nunc gaudeo in passionibus pro vobis, resumit iterum illud: In quo et laboro certando secundum operationem ejus quam operatur in me in virtute. Pro his, inquit, et laborare cupio omnimodo decertans propter tributam mihi ad hoc virtutem de cælo inveniet autem quis et hoc per omnia simile esse secundum sensum illius Epistolæ quam ad Ephesios scripsisse videtur ubi dixit: *Hujus rei gratia ego Paulus victus Christi Jesu*, etc. (Ephes. ii.) Et quoniam ostendit evidenter sibi competere pro his doctrinam, siquidem Gentium ministerium commissum habere videtur, et in hoc a Deo creatus est, satisfacere. Properat eis, quoniam nondum venerat ad eos.

CAPUT II.

Docet præcavere deceptiones per falsam prophetiam, per legis auctoritatem, per sancitatis simulationem.

Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis et pro eis qui sunt Laodiciæ et quicumque non viderunt faciem meam in carne. (Ambr.) Nec enim illud volo, inquit, vos ignorare, quoniam etsi non vidi vos, sed valde et de vobis agonem sustineo, nec enim minus de vobis sum sollicitus, quam de illis quos vidi. Quid est autem illud quoniam agonem pro illis pateris? *Ut consolentur corda ipsorum instructi in charitate et in omnes divitias plenitudinis intellectus.* Ut et vos in illam charitatem, quæ erga Christum est, convenientes, firmo intellectu illorum honorum quæ expectantur, assequamini fruitionem. *In agnitione mysterii Dei patris Christi Jesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.* Et ut inenarrabilibus bonis communicetis, quæ a Deo donata sunt nobis, quæ etiam absconsa sunt nunc in Christo, cum quo, cum apparuerit in futuro sæculo, et illa quæ erga nos est liberalitas in ipsis tunc videbitur operibus; mysterium etenim sicut frequenter diximus, vocat illam gratiam, quæ erga Gentes est, eo quod et ignota erant primitus; cognitionem vero mysterii participationem ejus edicit esse. Absconsos vero omnes thesauros sapientiæ et scientiæ esse in Christo edicit, utpote cum multa prudentia institutos esse per Christum pro nostra utilitate, qui nunc quidem sunt incerti, videbuntur autem tunc cum apparuerit et ipse. Noverat Apostolus thesauros istos, quantum eorum penetraverat et in eis ad quanta pervenerat quis potest nosse? (Aug.) Ego tamen secundum id quod scriptum est (1 Cor. xii): *Unicuique autem nostrum datur manifestatio spiritus ad utilitatem, alii quidem datur per Spiritum sanctum sermo sapientiæ; alii sermo scientiæ, secundum eundem Spiritum; si ita inter se distant hæc duo, ut sapientia divinis, scientia humanis attributa sit rebus, utrumque agnosco in Christo, et mecum omnis ejus fidelis: et cum lego: Verbum caro factum est et habitavit in nobis, intelligo in Verbo verum Dei Filium, in carne agnosco verum hominis filium, et utrumque simul in unam personam Dei et hominis ineffabili*

gratiæ largitate conjunctum. Scientia ergo nostra Christus est, sapientia quoque nostra idem Christus est, ipse nobis fidem de rebus temporalibus inserit, ipse de sempiternis exhibet veritatem : per ipsum pergitur ad ipsum, tendimus per scientiam ad sapientiam, ab uno tamen eodemque Christo non recedimus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ absconditi. *Hoc autem dico ut nemo vos decipiat in subtilitate sermonum.* (Ambr.) Quid est autem, hoc dico, et qua ratione hunc habeo de vobis agonem? timeo enim ne quando mutabilitatem aliquam sustineatis suasoribus intendentes. Tunc enim poteritis, ut dixi, assequi vobis promissa, quando permanseritis erga pietatem firmi. Et ostendens quoniam et lætitiæ illorum participatur si bene se illa quæ erga illos sunt habuerint, ait : *Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens et videns ordinem vestrum, et firmamentum ejus, quæ in Christo est fidei vestræ.* Licet absens sum, sed vobiscum sum affectu animi, gaudens in vobis, si tamen firmo cogitatu in Christi fide permanere volueritis; et ultra incipit exhortationem facere evidenter. *Sicut ergo accepistis Christum Jesum, in ipso ambulate radicati et superædificati in ipso, et confirmati fide, sicut et didicistis, abundantes in illo gratiarum actione.* Per omnia hæc, illa dicere voluit : in illis manete, quæ accepistis, secundum illa conversantes, ita ut manifestum sit, quoniam extra observantiam legitimorum illa ab Epaphra susceperunt. Propterea et laudavit traditionem ejus in principio. Bene autem, quia et in gratiarum actionem adjecit, ostendens quoniam sic bona est doctrina, ita ut gratias agere conveniat eos, pro quibus eum cognoverunt. Deinde et adversarios improbens dicit : *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam.* Philosophiam docuit verborum pomposam doctrinam, quæ ab adversariis cum quadam simulatione fieri solebat ad seductionem audientium. Inde et ostendens quoniam non vera erat philosophia, sed seductionis verba ad deceptionem auditorum et excogitata erant et adiuncta. (Greg.) Docet nos igitur Deus juxta beati Job sententiam super jumenta terræ et volucres cœli, quia dum hoc quod sumus agnoscimus, nec carnis nos infirmitas dejecit, nec superbix spiritus elevat; nec defluendo imis subjicimur, nec superbiendo de sublimibus inflamur. Qui enim labitur carne, jumentorum appetitu prosternitur : qui vero extollitur mente, more volucrum quasi levitatis penna sublevatur, sed si vigilanter intenditur, ut et mentis humilitas et carnis castimonia teneatur, cito cognoscimus quia alterum custoditur ex altero. Nam multis sæpe superbia luxuriæ seminarium fuit, quia dum eos spiritus quasi in alto erigit, caro in infimis mersit : hi enim secreto prius elevantur, sed postmodum publice corruunt, quia dum oculis intumescunt motibus cordis, apertis cadunt lapsibus corporis. Sic sic elati justa fuerant retributione feriendi, ut quia superbiendo se hominibus preferunt, luxuriando usque ad jumentorum similitudinem devol-

vantur. Homo quippe, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. XLVIII).

Secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi et non secundum Christi. (Ambr.) Secundum elementa mundi dicit dierum et temporum observantiam, eo quod ab elementis mundi perficiuntur ista. Elementum enim mundi solem dicit et lunam, ex quibus dierum-quoque et temporum cursus effici videntur. Sic enim illud et Galatis scribens, dixit, traditionem autem hominum non ipsam legem vocavit, sed ipsam doctrinam illorum qui tunc erant, humanam dicens esse, eo quod nec secundum Dei sententiam fiebat. Unde et ostendens pravitatem ejus, adjecit, et non secundum Christum, Christi personam contra sistit, B et ostendit pravitatem doctrinæ. (Aug.) Cavete ergo, inquit, ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam secundum elementa hujus mundi. Ipsos enim tangebatur qui quasi prudentius idola exponunt. Ideo cum diceret per philosophiam, in eodem loco ait, secundum elementa hujus mundi. Non quasi qualescunque adoratores simulacrorum, sed quasi doctiores interpretores signorum cavendos esse admonens. Quia in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Non ideo corporaliter, quia corporeus est Deus, sed aut verbo translato usus tanquam in templo manufacto non corporaliter habitaverit, id est, præfigurantibus signis. Nam illas omnes observationes umbras futurorum vdeat, etiam ipso translato vocabulo. Summus enim Deus, sicut C scriptum est (Act. xvii), non in manufactis templis inhabitat; aut certe corporaliter dictum est, quia et in Christi corpore, quod assumpsit ex virgine, tanquam in templo habitat Deus. Hinc est quod cum Judæis signum petentibus dixisset : *Solvite templum hoc et in triduo resuscitabo illud* (Matth. xiv), evangelista quid hoc esset consequenter exponens, ait, *hoc autem dicebat de templo corporis sui.* (Ambr.) Omnem plenitudinem Deitatis hoc in loco iterum dicit universam creaturam repletam ab eo, dicit enim illum sensum quem in superioribus posuisse visus est, quoniam omnis creatura in eo habitat, hoc est, ipsi conjuncta est, et quasi quoddam corpus in se retinet aptatum, propter illam copulationem, quæ ad eum est. Omnimodo ergo inconveniens est intendere illi, quia alia docet, præterquam quod ille docuit, in quem omnia coaptata sunt et copulata; hoc enim est a communi consensu seipsum extraneum facere, et evidentiorum ipsam inconvenientiam faciens adjecit : *Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis.* Evidenter illa, quæ in superioribus dicta fuerant, compendiose iterum ait : etenim et vos eum habentes in vobis digni estis habiti ejus copulationi, qui et omnibus invisibilibus virtutibus in ordine capitis consistit. Eo quod omnia ad cognitionem ad illum sicut corpus conjuncta sunt. Deinde et magnitudo donationum ad verecundiam eos adducens dicit : *In quo et circumcisi estis circumcisione non manu facta in expoliationem.*

corporis carnis in circumcisionem Christi. (Aug.) Non duas utique res intelligi voluit, quasi aliud caro sit, aliud corpus carnis : sed quia corpus multarum rerum nomen est, quarum nulla caro est ; nam multa sunt excepta carne corpora cœlestia et corpora terrestria. Corpus carnis dixit corpus quæ caro est : sic itaque spiritum mentis, spiritum quæ mens est : *Renovamini autem spiritu mentis vestræ* (Ephes. iv). [Ambr.] In ipso, inquit, et ea quæ in eo est fide ad impositam vobis mortalitatem estis eruditi, cum qua mortalitate etiam peccata vestra sustulit. Vult enim dicere : quoniam immortalitatem assecuti estis, in qua constituti ultra non peccabitis, quod ex mortalitate sustinebitis necessitatem. Itaque convenit et propter hoc non ingratos vos videri erga illum qui tantorum vobis honorum exstitit provisor. Bene autem circumcisionem nominavit mortalitatis ablationem, ita ut ex comparatione ostendat ejus differentiam : siquidem ibi corporis ablatio exigua est nullam habens prodificationem ; hic vero tanta mortalitas aufertur in melius corpori nostro transformato. Unde et non manufactam circumcisionem vocavit eam, ita ut ex eo modo inoperationis ejus ostendat differentiam : siquidem illic humana manus est, quæ perfecit circumcisionem ; hic vero divina est gratia, qua inoperatur mortalitatis ablatio. Necessaria vero est et adjectio, quam adiecit dicens in *circumcisione Christi*, ut dicat, quia hac circumcisi estis circumcisione, cujus promissum vobis præstitit Christus, et quoniam magna erant quæ dicta fuerant necdum vero in opere erant effecta, *Consepulti*, inquit, *ei in baptismo, in quo et resurrexistis per fidem operationis Dei qui suscitavit illum a mortuis*. Si autem necdum negotio id potiti estis, tamen jam in forma illorum effecti estis, commortui in baptismate et consurgentes ei, evidens est quoniam baptisma assecuti estis credentes. Primitus quod potens sit ista facere Deus, et fecerit jam, ex quibus et suscitavit ex mortuis Christum, in illo communis resurrectionis primitias operatus, multis vero in locis in apostolica doctrina inesse docuimus, quoniam probationes illorum quæ secundum Christum sunt de futuris semper facere consuevit. Commemoratur vero et forma illa, quæ ad præsens impletur, ita ut videantur illorum quæ expectantur pignora aliqua in præsentem habere ; hinc etenim sancti Spiritus primitias in baptismate percipimus ; quoniam autem dixit formam, resumit illum quod dictum fuerat a se ut latius illam quam inde est gratiam explicet.

Et vos cum mortui essetis in delictis et præputio carnis vestræ convivificavit cum illo donans vobis omnia delicta. (Aug., Amb.) Præputium vocavit quod significatur præputio, hoc est, delicta carnalia, quibus exspoliandi sumus. Præputium hoc in loco non corporis dicit, sed sicut circumcisionem ablationem vocavit mortalitatis, sic præputium illud vocavit, quod adhuc circumfert mortalitatem. Hoc ergo dicit : quoniam mortificatos vos peccatis propter circumpositam vobis mortalitatem, resuscitavit cum Christo, in

A ipso communem resurrectionem efficiens, ex qua omnis species peccati vestri exterminabitur. Hoc enim dicit, donans omnia vobis delicta, eo quod constituit nos extra facilitatem peccandi : per resurrectionem etenim, postquam immortales natura exstiterimus, peccare ultra nequaquam poterimus. Deinde conjungit et aliud bonum, quod hinc nobis acquisitum est, quod et ad præsens etiam argumentum sibi convenire existimabat : *Delens quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et idipsum tulit de medio, affigens illud cruci.* (Ambr.) Cautionem legem dicit, cujus omnes actum implere debemus, utpote positæ a Deo, quod erat durum, imo impossibile ut secundum legis scrupulositatem justificaremur, quia lex qualitercunque et B quandoque peccantem punire præcepit ; non peccare vero ad plenum hominem existentem valde erat impossibile, ex quibus fiebat ut illi qui sub lege versabantur, securos a præna effici minime possint. Cautionem ergo adversus nos legem vocat, eo quod erat contraria nobis, hoc est, non permittens justificationem assequi propter suam scrupulositatem, et hanc cautionem delevit decretis, ut dicat resurrectionem et immortalitatem : dogmata enim esse ista et Ephesius scribens dixit, legem præceptorum in decretis destituens, quare ? quoniam lex necessaria erat illis qui subiacebant peccato, retinens ac prohibens eos a peccato, qui autem resurgentes sunt effecti immortales, peccare ultra non poterunt. Itaque et lex superflua est illis, qui hujusmodi sunt, et in hoc, inquit, nos securos facit, ut ne ulterius sub lege conversemur, unde vel maxime sub pœna facile incurrebamus. Bene autem dixit, *configens illam cruci*, eo quod secundum præsentem vitam lex utilis est nobis, quando et peccare possumus ; finis vero hujus vitæ mors est. Confixit, inquit, illam cruci : mortuus enim finem legi dedit. Nec enim in illis qui resurrexerunt locum aliquem ultra habere poterit lex. Nam et nos secundum hoc extra legem efficimur, secundum quod in illis quæ futura sunt transimus per formam baptismatis, secundum baptismam nostram conversationem ordinantes. Et quod majus est : *Exuens se principatus et potestates traduxit cum fiducia palam triumphans illos in semetipso*. Principatus et potestates hoc in loco contrarias dicit esse virtutes, quæ adversus nos nullam aliquando habuissent virtutem, si nos peccare minime potuissemus. Nam deponere inquit mortalitatem, quam pro communi omnium abstulit utilitate ; exiit et illos auctoritatem illam qua abutebantur adversus nos, magnam et indubiam adversus eos proferens victoriam, ita ut confundantur et illæ vanæ adversus nos tantum sustinuisse laborem ex quo nullum profectum habere potuerunt, in meliorem statum transeuntibus nobis, ita ut ultra nec peccare possimus. Omnia enim conjungit resurrectioni. Postquam ablati a mortalitate in incorruptione sumus effecti, efficimur quidem extra peccatum, liberamur vero et a servitute legis : securi etiam efficimur et ab omni dæmonum impressione

quæ cuncta sequuntur necessario illos qui immortales fuerint effecti, et ab omni facti fuerint peccandi conditione securi, qui etiam divinam gratiam custodiunt in perpetuum bonitatis affectum, et quoniam ostendit per illa quæ per Christum facta sunt, et a legis conversatione nos securos effectos, adjicit :

Nemo ergo vos judicet in cibo aut in potu aut in parte diei festi, aut neomeniæ aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. Et ostendens observationis horum differentiam adversus illam conversationem quæ secundum Christum est, quæ est umbra futurorum, corpus vero Christi, promodum nihil aliud esse ostendit comparationis exemplo, in tantum illa illis quæ secundum Christum sunt infirmiora esse dixit, in quantum a corpore infirmior est umbra. Corpus equidem est substantia, umbra vero solummodo solet apparere; sed et ipsa umbra si non corpus fuerit, apparere nequam poterit. Nam ut fiat umbra, aut videatur, corpus id solet præstare; omnia ergo quæ in præsentibus sunt, et horum observantia umbra sunt, si ad illa quæ Christi sunt comparentur, quoniam illa quæ Christi sunt stabilita sunt, finem nullum sustinentes, eo quod immortales et incorrupti post resurrectionem efficiuntur; illa vero quæ legis sunt, in comparatione futurorum tanquam umbra sunt aliqua, eo quod in præsentem vitam statum suum tantum obtinent. Nam esca et potus et festivitas et neomenia, et Sabbatum, ad modicum tempus custoditum pertransiit, eo quod illi qui semel mortui sunt ulterius hac non indigent observantia. Christi vero donatio ubi semel coeperit manet immobilis, nullam vertibilitatem unquam sustinens; quod enim dixit *umbra futurorum*, hoc dicit quoniam in comparatione futurorum umbræ sunt ista omnia, unde ad significantiam umbræ corpus adjecit, hoc dicens, quoniam apud Christum veritas est perpetuam vitam habens. (Aug.) Cum dicit nemo vos in escis judicet, declarat quia non sit necesse ut jam observentur hæc; cum autem dicit, quia est umbra futurorum, ostendit quam oportuerit ut illo tempore observarentur, quo ista quæ nobis jam manifesta eluxerunt per tales umbras figurarum futura prædicebantur.

Nemo vos seducat volens in humilitate et religione angelorum quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei. In his verbis adhibenda est quædam pronuntiatio in vultu et in modo vocis. Per irrisorem quippe verba posuit eorum, qui dicunt: ne tetigeris, neque gustaveris, cum sint omnia munda mundis. (Ambr.) Hanc autem sub nomine scientiæ curam vanarum observationum [tangens], ab his qui philosophi nuncupati sunt et a judaismo cavendum esse cernebat, ubi erant umbræ futurorum removendæ; quia jam lumen earum Christus advenerat, eo quod per angelos lex dicebatur data esse, quasi ministrantibus illis eo tempore quo lex

A dabatur, sicuti beatus Paulus dicit (Hebr. ii): *Si enim quod per angelos narratum est verbum fuit firmum.* Illi ergo qui legem custodire suadebant, proponebant etiam angelos indignari, si non lex fuerit custodita, deinde et humilitatem quamdam similes ostendere properabant, quasi qui ob timorem ad observantiam legis contemptæ. Nolite, inquit, intendere illis qui humilitatem hanc ostendunt et volunt angelos proponere, elatione tamen sensu sui illa dicunt quæ nec sunt, et ostendunt, quia non jaste dicunt, et non tenens caput ex quo omne corpus per nexus et connexus subministratum et coaptatum crescit incrementum Dei, cum conveniat vos illa sectari, quæ Christi sunt, in cujus effectum commune corpus continetur, secundum subministratum illis illam gratiam, illud qui secundum Deum est potest facere incrementum. Et dein ab illis qui ante erant ostensa facere propter exhortationem. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis, neque tetigeritis? Neque gustaveritis, neque contractaveritis. Si ergo sic instituti estis, quasi qui jam et commortui estis Christo, et consurrexistis, et extra statum istius vitæ estis effecti, hoc enim dicit ab elementis mundi hujus, qua ratione quasi in præsentibus vita conversantes patimini illos qui leges vobis statuunt et dicunt, hoc manduca, hoc noli tangere, et alia quæ hujusmodi sunt? et arguens vanitatem traditionis eorum, ait: *Quæ sunt omnia in interitu ipso usu secundum mandata et doctrinas hominum.* Quorum finis, inquit, corruptela est, et digestio, hoc enim solet fieri in omnibus escis: hæc sunt hominum traditiones, sicut et in superioribus dixit, non legis lationem dicit mandata et doctrinas hominum. Sed quæ sunt rationem quidem habentia scientiæ in superstitione et humilitate et ad non parcendum corpori non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Obscure quidem est dictum: vult autem dicere, quoniam ut hæc tradantur videntur quidem quod aliquam ostensionem scientiæ doctorum habeant, et quasi qui humilitatem velint studere eos qui erga talia opportune habent. Ostendit vero quasi quia et corpori suo parcere nolint, et nihil honoris dignum existiment, ut ex omnibus repleant corpus, sed magis continentes a multis propter legis traditionem. Hæc autem dicebat eo quod magna sapiebant illi super abstinence, et quasi qui propter legem escas etiam contemnunt; in subsequenti arguit negotii ipsius miserabilitatem. (Greg.) Qua in re notandum est, quod in disputatione sua prædicator egregius superstitioni humilitatis speciem jungit: quia dum plus quam necesse est per abstinentiam caro attritor humilitas foras ostenditur, sed de hac ipsa humilitate graviter interius superbitur, et nisi mens aliquando plerumque ex abstinentiæ virtute tumesceret, nequaquam hanc velut inter magna merita, Phariseus arrogans studiosè enumeraret dicens: *Jejuno bis in sabbato* (Luc. xviii). [Hier.] Illud quod crebro diximus, et si imperitus sermone non tamen

scientia (II Cor. xi), nequaquam Paulum de humilitate sed de conscientie veritate dixisse, etiam nunc approbamus. Profundos enim et reconditos sensus lingua non explicat, et cum ipse sentiat, quia cum quo loquatur in alienas aures puro non potest transferre sermone, quem cum in vernacula lingua habeat disertissimum, quippe ut Hebræus ex Hebræis, et eruditus ad pedes Gamalielis viri lege doctissimi (Act. xii), et ipsum interpretari cupiens involvitur, sin autem in Græca lingua hoc ei accedit, quam nutritus in Tharso Cilicie a parva ætate imbiberat, quid de latinis dicendum est, qui verbum de verbo exprimere conantes obscuriores faciunt ejus sententias? Nemo ergo vos superet atque devincat volens humilitatem litteræ sequi et angelorum religionem atque culturam: ut non serviatis spiritali intelligentiæ sed exemplaribus futurorum, quæ nec ipse videt, qui vos superari desiderat, sive videt, utrumque enim habet in Græco; præsertim cum tumens ambulet et incedat inflatus mentisque superbia et gestu corporis præferat, hoc enim significat ἐμβατεύων, frustra autem infletur, et tumeat sensu carnis suæ carnaliter cuncta intelligens, et traditionum Judaicarum deliramenta perquirens, et non tenens caput omnium Scripturarum illud, de quo dictum est: *Caput viri Christus est* (I Cor. xi), caput autem atque principium totius corporis eorumque qui credunt, et omnis intelligentiæ spiritalis, ex quo capite corpus Ecclesiæ per suos compages atque juncturas, vitalem doctrinæ celestis accipit succum, ut omnia paulatim membra vegetentur et per occultos venarum meatus fundatur defecatus sanguis ciborum, et ministretur, subrescat, imo teneatur temperantia corporis, ut de fonte capitis rigati artus crescant in perfectionem Dei, ut impleatur Salvatoris oratio: *Pater, volo, ut sicut ego et tu unum sumus, sic et isti in nobis unum sint* (Joan. xvii), ut postquam nos Christus tradiderit Patri, sit *Deus omnia in omnibus* (Ibid.). Unde et supra Paulus ait: *Nemo vos judicet*, de his qui magistros legis esse se jactant, *in cibo et in potu* (I Cor. xv), quod alia munda sint, alia immunda, aut in parte diei festi, aut alios dies festos putent, alios non festos, nobis enim qui in Christum credimus resurgentem jugis et æterna festivitas est, aut Kalendarum et mensis novi, quando decrescens luna finitur et noctis umbris detegitur: Christianorum enim lumen æternum est, et semper solis justitiæ radiis illustratur. Aut in parte Sabbatorum, ut non faciant servile opus et onera non portent, quia nos Christi sumus libertate donati, et onera peccatorum gestare desivimus. Hæc, inquit, omnia umbræ sunt futurorum et imagines venturæ felicitatis, ut in quibus Judæi juxta litteram hæsitantes tenentur in terra, nos juxta Christum transeamus ad Christum, quia ad distinctionem umbrarum nunc corpus appellatur: quomodo enim in corpore veritas est, et in corporis umbra mendacium, sic in spiritali intelligentia mundus omnis cibus et potus, et tota festivitas, et perpetuæ Kalendæ et æterna requies expectanda est.

A Quærimus quid dicere voluerit in humilitate et religione angelorum? aut quem sensum habet ex quo Dominus locutus est ad discipulos: *Surgite, abeamus hinc? et relinquetur vobis domus vestra deserta* (Matth. xxiii), et locus in quo crucifixus est Dominus spiritaliter Ægyptus appellatur vel Sodoma. Omnis Judaicarum observationum cultura destructa est, et quascunque offerunt victimas, non Deo offerunt, sed angelis refugis et spiritibus immundis; nec mirum, si hoc post passionem Domini faciunt, cum per Amos quoque prophetam dicatur ad eos: *Nunquid hostias et victimas obtulistis mihi quadraginta annis in deserto domus Israel et assumpsistis tabernaculum Moloch, et sidus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis ut adoretis eas?* (Amos v.) Quod plenius in contentione Judaica B Stephanus martyr exponens et revolvens historiam veterem sic locutus est (Act. vii): *Et vitulum fecerunt in diebus illis, et obtulerunt hostias idolo, et lætabantur in operibus manuum suarum. Conversus autem est Deus et tradidit eos, ut colerent militiam cœli, sicut scriptum est in libro prophetarum; militiam autem cœli non tantum sol appellatur, et luna et astra rutilantia, sed et omnis angelica multitudo, eorumque exercitus qui Hebraice appellatur Sabaoth, id est, virtutum sive exercituum, unde et in Evangelio juxta Lucam legimus: Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium Deum et dicentium: Gloria in altissimis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. ii); facit enim Deus angelos suos spiritus et ministros suos C ignem urentem, et ut sciamus semper eos qui colebant idola, licet in templo hostias viderentur offerre, non Deo eas obtulisse, sed angelis, per Ezechiel plenius discimus: *Dedi eis justificationes non bonas, et præcepta non bona* (Ezech. xiii), non enim sanguinem hircorum et taurorum querit Deus, sed sacrificium Domini est spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despiciet (Psal. l). Propterea qui vitulum fecerunt in Horeb et coluerunt sidus Dei Rempham, de quo in propheta Amos plenius disseruimus, adoraverunt figuras quas ipsi fecerunt, et tradidit eos Deus, ut servirent militiæ cœli quæ nunc ab Apostolo religio dicitur angelorum pro humilitate, in Græco, ταπεινότητα intelligitur, id est, humilitas mentis, sive sensus, et miseranda superstitio, Deum credere hircorum atque taurorum sanguine delectari, et nidore thymiæmatis, quem sæpe homines declinamus. Quod autem sequitur:

Si mortui esitis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis? Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contractaveritis, quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta et doctrinas hominum: quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione et humilitate, et non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. (RAB.) Hunc nobis habere sensum videtur, curramus per singula, et obscuritatem sensuum atque verborum Christo re-

sonante pandamus : si baptizati estis in Christo et cum Christo in baptismo consepulti, mortui autem ab elementis mundi, pro eo quod est elementum, cur necum non dicitis : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo* (Gal. vi.). Nec audistis Dominum dicentem . *De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo* (Joan. xvii.), sed e contrario quasi viventes in mundo decernitis, Ne tegeritis corpus hominis mortui, ne vestimentum et scabellum in quo sederit mulier menstruata : neque gustaveris suillam carnem, leporum, et sepiarum et loligum, murenæ et anguillæ et universorum piscium, qui squamas et pinnulas non habent, quæ omnia in corruptione et interitu sunt ipso usu et stercore digeruntur : *Esca enim ventri et venter escis* (1 Cor. v.); et : *Omne quod intrat per os non communicat [coinquinat] hominem, sed ea quæ de nobis exeunt* (Marc. vii.), secundum præcepta, inquit, et doctrinas hominum, secundum illud quod Isaias loquitur : *Populus hic labiis me honorat, cor vero ejus longe est a me : frustra enim colunt me docentes doctrinas et præcepta hominum* (Isa. xxvii.). Unde et Dominus Phariseos corripit dicens (Matth. xv) : *Irritum fecistis mandatum Dei ut traditiones vestras statueretis. Deus enim dixit : Honora patrem et matrem, et qui maledixerit matri et patri, morte moriatur. Vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri vel matri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit, et non honorificavit patrem suum aut matrem, et reliqua, quibus infert, et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.* Quantæ traditiones Phariseorum sint, quas hodie *δευτερονομία* vocant, et quam aniles fabulæ, revolvere nequeo, neque enim libri patitur magnitudo, et pleraque tam turpia sunt, ut erubescam dicere, dicam tamen unam ignominiam Gentis inimicæ, præpositos habent synagogæ sapientissimos quosque fœdo operi delegatos, ut sanguinem virginis sive menstruatae mundum vel immundum, si oculis discernere non potuerint, gustu probent. Prætereaque jussum est ut die Sabbatorum sedeat unusquisque in domo sua et non egrediatur, nec ambulet de loco in quo habitat ; si quando eos juxta litteram cœperimus arctare, ut non jaceant, non ambulent, non stent, sed tantum sedeant : solent respondere et dicere, Barachibas et Simeon et Helles magistri nostri tradiderunt nobis, ut duo millia pedes ambulemus in Sabbato, et cætera istiusmodi, doctrinas hominum præferentes doctrinæ Dei, non quod dicamus sedendum esse semper in Sabbato, et de loco in quo quis fuerit occupatus penitus non recedendum : sed quidquid impossibile legis est, in quo infirmatur per carnem, spiritali observatione complendum sit. Sequitur : *quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ, hoc loco, quidem, conjunctio superflua est, quod plebisque in locis propter imperitiam artis grammaticæ Apostolum fecisse reperimus, neque enim sequitur, vel, alia conjunctio quæ solet ei præpositioni, ubi,*

quidem, positum fuerit, respondere. Videntur igitur observationes Judaicæ apud imperitos et vilem plebecolam imaginem habere rationis humanæ ; sapientes et doctores eorum *σόφοι*, hoc est sapientes, vocantur, et si quando certis diebus traditiones suas exponunt discipulis solent dicere : sapientes docent traditiones. Pro superstitione, in Græco *ἰδωλοθρησκεία* posita est, falsa religio, et pro humilitate *ταπεινοφροσύνη*, quod magis virtutem solet sonare quam vitium : sed hoc sic intelligendum, quod humilia sentiant atque terrena. *Ἀπειρία* autem *σώματος*, cujus nomen latinus sermo non explicat, apud nos dicitur, ad non parcendum corpori. Non parcant Judæi corporibus suis in assumptione ciborum, contemnentes interdum quæ habent, et quærentes quæ non habent, ex qua necessitate et debilitates interdum, et morbos contrahunt, nec honorant semetipsos cum omnia munda sint mundis, nihilque possit esse pollutum, quod cum gratiarum actione percipitur (1 Tim. iv), et idcirco a Domino sit creatum ut saturatio et adimplentio carnis humanos artus vegetent, atque sustentent. Per elementa autem mundi, quibus vivimus, imo quibus mortui sumus lex Moysi et omne vetus instrumentum intelligendum est, quibus quasi elementis et religionis exordiis Dominum discimus : quò modo et elementa appellantur litteræ, per quas syllabas ac verba conjungimus, et ad texendam rationem longa meditatione præcedimus. Ars quoque musica habet elementa sua et geometrica ab elementis incipit linearum, et dialectica atque medicina habent et rationes suas ; sic elementis Veteris Testamenti, ut ad Evangelicam plenitudinem veniant sancti viri eruditur infantia. Unde et centesimus octavus decimus psalmus et omnes alii qui literis prænotantur per ethicam nos ducunt ad theologicam ; et ab elementis litteræ quæ destruitur transire faciunt ad Spiritum vivificantem. Qui ergo mundo et elementis ejus mortui sumus non debemus ea observare quæ mundi sunt quia in altero initium, in altero perfectio est.

CAPUT III.

Informat Apostolus de moribus generaliter deponendo vitia, et acquirendo virtutes, specialiter ad parentes, filios, conjugatos et servos.

Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (Ambr.) Hoc est, miserabilis est in comparatione vestra illa quæ erga istos est sollicitudo, qui jam Christo secundum promissionem consurrexistis, quos convenit, expletis his omnibus sollicitos esse de cœlestibus, et illam quæ in cœlis est commemorationem imitari, ubi Christus in dextera Dei residere dignatus est, habitus ut dicam magnam assecutus est honorem. (Aug.) Nondum utique resurreximus sicut Christum, sed tamen secundum spem, quæ in nobis erga illum sive in ipsum est jam nos cum illo resurrexisse testatus est. Unde etiam dicit :

(Tit. iii) : *Secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, tanquam jam data esset eadem salus, alio quippe loco dilucidissime dicit, spe enim salvi facti sumus. Commutatio vero, quæ corruptionem non habebit, sanctorum erit; illorum erit qui modo habent resurrectionem spiritus, de qua resurrectione dicit Apostolus: Si autem resurrexistis cum Christo quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextra Dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ terrena sunt; mortui enim estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo; quomodo morimur secundum spiritum et resurgimus secundum spiritum, sic postea morimur secundum carnem, et resurgimus secundum carnem. Quæ est prima mors? non facere quod faciebas, non credere quod credebas. Idolis serviebat, unum Deum cognovit, mortuus est in idololatria, resurrexit in fide. Ebriosus erat, sobrius est; mortua est ebrietas, resurrexit sobrietas, omnia ergo facta mala quæ desinimus facere quasi mors in nobis; tunc enim aliquid desiderio nostro non deerit, quando omnia in omnibus Deus erit: talis finis non habet finem: nemo ibi moritur, quo nemo pervenit nisi huic sæculo moriatur, non morte omnium, qua corpus ab anima deseritur, sed morte electorum, qua etiam cum in carne mortali adhuc morietur cor sursum ponitur: Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. (Ambr.) Et quoniam contrarium quemdam esse modum videbat illis qui super terram commorabantur, dicit ut illa saperent quæ in cælis sunt. Mortui enim estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. (Aug.) Hinc fortasse dictum est: Valida est sicut mors dilectio (Cant. viii), hac enim dilectione fit ut in ista adhuc corruptibili carne constituti moriamur huic sæculo, et vita nostra cum Christo abscondatur in Deo, imo ipsa dilectio est mors nostra sæculo, vita cum Deo, si enim mors est, quando de corpore anima exiit, quomodo non est mors quando de mundo amor noster exiit? valida est ergo ut mors dilectio, quid ea validius qua vincitur mundus. (Ambr.) Mortui, inquit, estis præsentī huic vitæ, hoc enim natura sustinebit, sed resurrexistis; etenim et hoc in Christo effectum est, ut et in nobis fiat, de quibus nulla poterit esse ambiguitas, sed incertum est hoc interim, eo quod nec ipsum videmus Christum. In Dei ergo virtute, qui et hoc ipsum perficit, et cum ipso in Christo, qui horum est primitiæ, qui interim non videtur, sed nec illud videtur quod futurum est. (Greg.) Sancti igitur viri ab importunitate desideriorum corporalium, a tumultu inutilium curarum a clamore perstreptentium perturbationum, semetipsos sacri verbi gladio mortificare non desinunt. Atque intus ante Dei faciem in sinu mentis abscondunt. Unde recte per Psalmistam dicitur: Abscondes eos in abdito vultus tui a conturbatione hominum (Psal. xxx), quod quamvis perfecte postmodum fiat, etiam nunc ex magna parte agitur, cum a temporalium desideriorum tumultibus delectatione in interiora rapiuntur, ut mens eorum dum in amore Dei tota*

tenditur, nulla inutili perturbatione laceretur. Hinc est quod Paulus per contemplationem mortuos et quasi in sepulcro absconditos discipulos viderat, quibus dicebat: Mortui enim estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo, qui ergo mortem quaerit, gaudet dum sepulcrum invenit: quia qui mortificare se appetit, valde ad inventam requiem contemplationis hilarescit. Ut extinctus mundo lateat, et cunctis externarum rerum perturbationibus intra sinum se intimi amoris abscondat. Quid ergo? Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria. (Ambr.) Sed ait, ubi ille de cælo apparuerit, qui est principatus immortalitatis vitæ vestræ, apparebitis et vos in iisdem, æternæ vitæ et futuræ gloriæ fruitionem assecuti: sic et ejiciens illam conversationem quæ sub lege est, per illa quæ futura sperantur, egreditur iterum ad exhortationem, et ostendens quoniam non solum inconveniens illis sit peccare, eo quod non sint sub lege, sed multo magis eis aptum sit illa quæ veritatis sunt perficere; si tamen consequentia illis agere voluerint quæ per Christum fieri sperantur.

Mortificate igitur membra vestra quæ sunt super terram. Quia immortales post resurrectionem effecti, peccare ultra non poterimus, mortales vero sequitur, ut peccent. Sicuti ergo ex diversis membris peccatorum compositum mortalem hominem supponit, propter quod et mortales talia agere possint. Nam dixit membra quæ sunt super terram, ut dicat actus pravos quos solent mortales sequi. (Aug.) Mortificatis ergo istis membris resurgimus in fide prius, quomodo autem præcedit mors secundum spiritum resurrectionem quæ est secundum spiritum, sic præcessura est mors secundum carnem resurrectionem quæ futura est secundum carnem. Fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus. (Hier.) Neque enim beatus Apostolus ad abscisionem manuum aut pedum, aut genitalium inimici nos præceptione compellit, sed corpus peccati, quod utique constat ex membris, quancocius destrui zelo perfectæ desiderat sanctitatis, de quo corpore alibi, ut destruat, inquit, corpus peccati (Rom. vi), et quæ sit ejus destructio consequenter exponit, ut jam, inquit, non serviamus peccato, a quo etiam se liberari cum ejulatu postulabat dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? (Rom. vii.) Hoc itaque peccati corpus multis vitiorum membris probatur exstructum et ad ejus attingit portionem, quidquid vel facto vel dicto vel cogitatione peccatur; cñjus membra rectissime super terram esse dicuntur. Non enim possunt hi qui attentat eorum ministerio veridice profiteri, nostra autem conversatio in cælis est, hujus igitur corporis in hoc loco Apostolus membra describens, mortificate, inquit, membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus. Primo itaque loco fornicationem credit inferendam

quæ carnali commistione perficitur. Secundum etiam membrum *immunditiam* nuncupavit, quæ nonnunquam absque ullo mulieris actu vel dormientibus, vel vigilantibus per incuriam incircumspecte mentis obrepit, et ideo notatur ac prohibetur in lege, quæ immundos quoque non solum sacrarum carniū participatione privavit, verum etiam ne contactu suo sancta polluerint a castrorum jussit congregatione secerni dicens : *Anima quæcunque comederit de carnibus sacrificii salutaris, quod est Domini, in qua est immunditia, peribit coram Domino, et quicquid tetigerit immundus immundum erit* (Levit. vii). In Deuteronomio quoque : *Si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus est somnio, egrediatur extra castra, et non revertetur priusquam lavet aqua, et post solis occasum regrediatur in castra* (Deut. xxiii). Deinde tertium peccati membrum *libidinem* ponit, quæ in recessibus animæ coalescens accedere cupiunt sine passione corporis potest : libidinem enim ab eo quod libeat dictam esse non dubium est. Posthæc de majoribus peccatis ad minora descendens, quartum intulit membrum *concupiscentiam malam*, quæ non solum ad prædictam immunditiæ passionem, verumetiam ad omnes noxias cupiditates generaliter referri potest, quæ corruptæ tantummodo voluntatis est ægritudo, de qua Dominus in Evangelio, qui viderit, inquit, *mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo*. Multo enim majus est etiam tunc mentis lubricæ desiderium continere, cum ei illecebrosi aspectus offertur occasio; quibus manifestissime comprobatur ad perfectionem puritatis, castimoniam continentiae corporalis solam non posse sufficere, nisi ei etiam mentis integritas addatur. Post quæ omnia novissimum corporis illius membrum, et *avaritiam*, inquit, procul dubio ostendens, non solum ab appetitu rerum alienarum animum continendum, verum etiam propria magnanimitate contemnenda. Hoc enim et in Actibus apostolorum fecisse legitur credentium multitudo, de qua dicitur : *Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una, nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dixerat, sed erant illis omnia communia : quotquot enim possessores agrorum erant aut domorum, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant et ponebant ante pedes apostolorum : dividebatur autem singulis prout cuique opus erat* (Act. iv). Et ne ad paucos pertinere videretur ista perfectio, avaritiam simulacrorum servitutem esse testatus est : nec immerito. Quisquis enim non communicat necessitatibus egenorum, et pecuniæ suæ quam infideli tenacitate conservat, Christi præcepta postponit, idololatriæ crimen incurrit, anorem scilicet materiæ mundialis divinæ preferens charitati. (Ambr.) Notandum quod idolorum culturam avaritiam vocavit, quasi quæ a similitudine Dei eos possit devellere : nec enim possibile est ut quis se a pravis negotiis abtineat, qui plus habendi cupiditate tenetur. (Aug.) Ideo avaritiā ido-

lorum servituti comparat, et *avaritia*, inquit, *quæ est idolorum servitus*, quem sensum beatus Cyprianus sic exaggeravit in Epistola ad Antonium, ut eorum peccato qui tempore persecutionis per libellos se iustificaturos professi erant, avaritiam comparare non dubitaret, et tamen cum manifestissimum sit multo gravius peccare scientem, quam nescientem, vellem mihi aliquis diceret, si quis hæresim incurrat nesciens quantum malum sit, et alius ab avaritia non recedat sciens quantum sit malum, quis enim sit peior ? possum etiam ita proponere, si alius nesciens in hæresim irruat, et sciens alius ab idololatria non recedat; quia et Apostolus dicit : *Avaritia, quæ est idolorum servitus*. (Serap.) Neque hoc silendum arbitror, quod sicut fornicationis genera sunt tria; primum quod per commistionem sexus utriusque perficitur, secundum quod absque femine tactu, pro quo ter patriarchæ Judæ filius a Domino percussus legitur, quod in Scripturis sanctis immunditia nuncupatur, super quo Apostolus (I Cor. vii) : *Dico autem innuptis et viduis, bonum est illis si sic permanserint sicut et ego : quod si se non continent nubant, melius est enim nubere quam uri*; tertium quod animo ac mente concipitur, de quo Dominus in Evangelio : *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (Matth. v); ita philargyriæ genera sunt tria : primum renuntiantes divitiis ac facultatibus suis spoliari non sinit : secundum quod ea quæ a nobis dispersa sunt, vel indigentibus distributa, resumere nobis majore cupiditate persuadet : tertium quod ea quæ ne antea quidem possidemus desiderare vel acquirere compellit. Et ut ostenderet quoniam non potest quis ista sine noxa facere : *Propter quæ, inquit, venit ira Dei super filios diffidentiae*. (Ambr.) Non solum nos peccare absurdum est, sed et resurgentes si deliquerimus poenam necessariam expectabimus. *In quibus et vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis*. Dudum quidem agebantur a vobis, quando cum præsentī vita totam spem vestram dimettebatis nihil amplius expectantes. *Nunc autem deponite et vos omnia*. Jam ultra secundum illa vivere vos non convenit, qui maxime in immortalitate eritis, in qua consistere nunc in formam existimamini, sed discedendum nobis est ab his omnibus, et deponere debemus iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. (Serap.) Sciendum autem quod iræ tria sunt genera, unum quod exardescit intrinsecus; aliud quod in verbum et opus effectumque prorumpit, quod odium nuncupatur, de quibus et Apostolus, *Nunc autem deponite*, inquit, *et vos omnem iram et indignationem* : tertium quod non ut illa fervens ad horam digeritur, sed per dies et tempora reservatur, quod annorum centum dicitur, quæ omnia æquali sunt a nobis horrore damnanda. Quapropter si illam summam divini præmii cupimus adipisci de quo dicitur : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v), non solum hæc e nostris actibus amputanda est, sed etiam de intimis animæ radici-

bus exstirpanda. Non enim valde proderit iracundiæ cohibitus furor in verbo, nec in effectum prolatus, si illam arcanis pectoris nostri Deus, quem secreta cordium non latent, inesse perspexerit: radices enim vitiorum potius excidi præcipit Evangelicus sermo, quam fructus, qui proculdubio evulsis fomitibus nequaquam ulterius pullulabunt: atque ita mens poterit jugiter in omni patientia et sanctitate durare, cum hæc non de superficie operationis et actuum, sed de cogitationum fuerint evulsa penetralibus, et idcirco ne homicidium perpetretur, iradiumque succiditur, sine quibus homicidii crimen nullo modo valebit admitti: *Qui irascitur enim fratri suo, reus erit iudicio* (Matth. v.); et: *Qui odit fratrem suum, homicida est* (I Joan. iii), in eo scilicet quo eum corde cupiat interire, cuius cruorem propria manu, vel telo apud homines minime fundisse cognoscitur, affectu iræ homicida pronuntiatur a Domino, quia non solum pro operationis effectu, sed etiam pro voluntatis ac voti unicuique aut præmium reddet aut pœnam. (Albert.) Hinc item Apostolus dicit scribens ad Ephesios: *Omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia* (Ephes. v). Hic ostendit pro quibus contristetur Spiritus sanctus, et relinquat cor in quo habitabat per charitatem et modestiam. Amaritudo contraria est suavitati, et dulcedini sancti Spiritus; furor vero insipiens ira est, et fervere in ima perturbatio; indignatio ex superbia nascitur, cum aliquem judicamus indignum, et ideo eum nolumus sustinere: ira autem est cuius amaritudo et furor et indignatio species sunt, quæ furore restincto desiderat ultionem, et eum quem nocuisse putat, vult lædere. Unde nobis omnis amaritudo et furor et ira et indignatio, et clamor tollendus est. Post hæc omnia recte clamor quoque et blasphemia prohibentur in nobis, quia qui semel fuerit furore superatus, sæpe erumpit ad clamorem et turbide fremens ventilatur in modum folii. Blasphemia est, cum de Deo falsa finguntur, aut in fide catholica hæretica pravitate deceptus errare quis probatur. Novissime addidit hæc vitia cum omni malitia a nobis esse tollenda: malitia est quidquid virtuti contrarium est, quæ alio nomine vitium dici potest. *Nolite mentiri in invicem.* (Ambr.) Non dixit alterutrum, sed in invicem, hoc enim vult dicere, quoniam non est justum ut cum simulatione vobis narretis, sed sincera mente, et quoniam membra nominavit, actus seipsum sequentes adjicit: *Exspoliantes vos veterem hominem cum actibus ejus.* Ex integro, inquit, convenit vos mortalem deponentes hominem deponere etiam et actus consequentes illum. Et induite novum eum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit eum. Consentanea agere debetis huic novo quem induiti estis renovati et facti secundum imaginem ejus, qui istius recreationis vobis auctor existit, ut dicat Christi: itaque enim inconvertibiles manere vos in bono per omnia convenit, hoc enim vobis in futuro aderit,

A pro possibilitate in præsentī vita: deinde et ostendens hujus recreationis bonum: *Ubi non est Gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus et Scythæ, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus.* At ubi, inquit, in illa transformatione constiterimus, ultra non erit discretus Judæus et Gentilis. Nam circumcisionis et præputii discretio interempta est, eo quod immortales sumus effecti: ita ut neque barbarus neque liberi neque servi poterint ulterius perspicī, Christo in omnibus apparente, ad cuius similitudinem immortalitate potiemur: illos ergo qui hujusmodi induiti sunt hominem et in illo sunt effecti secundum formam, quæ conveniunt vult observare. (Aug.) Si ergo Spiritu mentis renovamur, et ipse est novus homo, qui renovatur in agnitione Dei secundum imaginem ejus qui creavit eum, nulli dubium est non secundum corpus, neque secundum quamlibet partem animi, sed secundum rationalem mentem, ubi potest esse agnitio Dei, hominem factum ad imaginem ejus qui creavit eum; secundum hanc autem renovationem efficitur etiam filii Dei per baptismum Christi, et induentes novum hominem, Christum utique induimus per fidem. Quis est ergo qui ab hoc consortio feminas alienat, cum sint nobiscum gratiæ cohæredes? et alio loco idem Apostolus dicat (Gal. iii): *Omnes enim filii Dei estis per fidem in Christo Jesu: Quicunque enim in Christo baptizati estis Christum induistis. Non est Judæus neque Græcus, non est servus neque liber, non est masculus neque femina: omnes enim vos unum estis in Christo*

C *Jesu.* Nunquidnam igitur fideles femine sexum corporis amiserunt? sed quia ibi renovantur ad imaginem Dei ubi sexus nullus est, ibi factus est homo ad imaginem Dei ubi sexus nullus est, hoc est, in Spiritu mentis suæ. Sicut enim post lapsum peccati homo in agnitione Dei renovatur secundum imaginem ejus qui creavit eum, ita in ipsa creatione creatus est antequam delicto veteresceret, unde rursus in eadem agnitione renovaretur; ista renovatio reformatioque mortis secundum Deum vel secundum imaginem Dei: sed ideo dicitur secundum Deum, ne secundum aliam creaturam fieri putetur. Ideo autem secundum imaginem, ut in ea re intelligatur fieri hæc renovatio ubi est imago Dei, id est, in mente. Non itaque sic intelligamus, secundum imaginem ejus qui creavit eum, quasi alia sit imago secundum quam renovatur, non ipsa quæ renovatur.

D *Induite ergo vos sicut electi Dei sancti et dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam.* (Hier.) Et de sponsa dicitur in psalmo: *Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate* (Psal. xlv). Quid hac varietate pulchrius? de qua et Job loquebatur, *Quis dedit mulieribus texturæ sapientiam, aut varietatis disciplinam?* (Job. xxxviii) et pontifex semel in anno, quando pro populo adolebat incensum, et ingrediebatur in sancta sanctorum, variis vestibus utebatur. Certe si divitiæ varietatem vestium et non

sanctitas faceret diversitatem virtutum, Pharaō et Nabuchodonosor hæc vestimenta habuisse scribebantur, et non Joseph, qui sub peregrino et pastorali patre vestes discolorēs et regias habere non poterat. (Ambr.) Per omnia ista suasit ut illam quæ invicem est charitatem in nobis custodiamus, charitatis enim opera sunt ista, et permanens in iisdem adjicit: *Supportantes invicem et donantes vobismetipsis si quis adversus aliquem habet querelam*, et exemplo illis suadere cupiens ait: *Sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos*. Deinde ad confirmationem dictorum super omnem hanc charitatem compendiose dicere vult, charitatis habete diligentiam, et ex qua horum directio efficitur, et ostendens charitatis utilitatem adjicit: *Quod est vinculum perfectionis*. Etenim, inquit, in futuro sæculo, ac ubi constiterimus, in illud quod præceptum est adhuc, id est charitate, colligati in invicem, permanebimus, nullam separationem ulterius sustinentes: tenebimur vero in concordia illa quæ erga alterutrum est idipsum alterutrum. *Et pax Christi exsulet in cordibus vestris*. Sciens enim beatus Paulus quoniam charitate manente omnia facile diriguntur, illis vero quæ contraria sunt tenentibus nihil efficitur ex illis quæ conveniunt, omni loco de charitate multum facere videtur sermonem, et ostendens exhortationis utilitatem adjicit. *In qua et vocati estis in uno corpore, et grati estote*. Unum quoddam corpus per regenerationem facti sumus: evidens est autem quoniam in pace sumus vocati, eo quod nec corpus sibi ipsi unquam scit dissentire. Ita convenit vos ob hanc ipsam vocationem operibus gratos habitū vos ostendi, custodientes illam erga alterutrum integram vocationem. *Verbum Christi habitet in vobis abundanter*. Ditissime sit, inquit, in vobis larga Christi doctrina, quemadmodum in omni sapientia docentes et commoventes vosmetipsos. Sic illorum assiduum habete memoriam ut semper videamini vosipsos docere et admonere consequenter eis doctrinæ conversationem ostentantes; sic enim erit ditissima in vobis ejus doctrina, si semper hæc eadem cogitantes in vestro sensu eam custodire volueritis. Nam quod dixit in omni sapientia, sapientiam vocavit illum intellectum qui de istis est: *Psalms, hymnis, canticis spiritalibus, in gratia, cantantes in cordibus vestris Deo*. Semper, inquit, in sensu vestro gratias agite Deo pro quibus talia præstitit vobis. *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu facite, gratias agentes Deo Patri per ipsum*. Et quodcumque, inquit, aut dicitis, aut agitis, intuentes in Christo, debitam gratiarum actionem Deo et Patri referre properate pro illis quæ per Christum vobis sunt præstita: etenim in psalmis et hymnis et canticis spiritalibus gratiarum actionem vocavit, hoc dicens, in cordibus vestris gratias agite Deo, aut quodcumque aut dicitis aut agitis, sic et dicite et agite sicut justum est dicere illos, qui talia assequi digni sunt habiti. Hæc enim est vera gratiarum actio: deinde et in hac parte imitans illa quæ ad Ephesios scripserat verti-

tur ad specialem consolationem dicens: *Mulieres subditi estote viris sicut oportet in Domino*. Uxores jubet subditas esse maritis. *Viri diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas*. Viros admonet diligere suas uxores nec moleste erga illas versari. *Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino*. Suadet filiis ut obaudiant parentibus. *Patres nolite ad indignationem provocari filios vestros ut non pusillanimes fiant*. Patribus suadet ut non superflue tristent filios suos. *Servi obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum: quodcumque facitis ex animo operamini sicut Domino et non hominibus, scientes, quod a Domino accipietis retributionem hereditatis, Domino Christo servite*. Jubet et servos obedire suis dominis inspicientes in illam mercedis remunerationem, quæ a Deo illis retribuetur pro fideli servitio, et ita facite sicut et justum est facere eos, qui a Deo sibi mercedem tribui expectant. Non sicut hominibus servientes, sed sicut illi a quo et mercedem vicissim sibi tribui expectant quibus adjicit: *Qui enim injuriam facit, recipiet id quod inique gessit et non est personarum acceptio apud Deum*. Quoniam etsi aliqua ratione injuste eos domini affligere voluerint, non erunt innoxii, Deo scilicet nullius personam aut accioiente, aut reverente.

CAPUT IV.

Dominos instruit Apostolus; et commendat se orationibus Colossensium, ostendens quomodo se ad infideles habere debeant; et ponitur Epistolæ conclusio per salutationem.

Domini, quod justum est et æquum servis præstate, scientes quod et vos Dominum habetis in cælo. (Amb.) Et dominis suadet ut illud quod condecet servis tribuant, humane erga eos agentes et in opere dilectionem illis præbentes, et diligentiam illorum adhibentes, prout potest, et veniam illis delinquentibus tribuant, cum eos peccare acciderit, hoc enim dicit justum et æquum, ut non æquales sibi eos esse existiment: fieri enim potest quando ut serviant servi, et cum integro serviant effectu. Tanta scripsit; suadet autem et his hæc custodire illa memoria, quia et ipsi sint sub Domino illo qui in cælis est: et iterum ad communionem vertitur, et ait: *Orationi instantes, vigilantes in ea in gratiarum actione*. Præcepit sobria mente assidue orare, atque gratias agere pro illis bonis quæ sibi sunt a Deo tributa. *Orantes simul et pro nobis ut Deus aperiat nobis ostium verbi loqui mysteria Christi, propter quod et ligatus sum, ut manifestem illud sicut convenit loqui me*. Sed et pro nobis, inquit, orate ut cooperetur nobis Christus, et docere omnes possimus illam quæ in Christum est veritatem, pro quo et alligatus sum ad præsens. *In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes*. Cum prudentia, inquit, illis qui extranei sunt a fide disceptamini, præsens tempus prout conveniens est vobis abutentes, eo quod ille qui comparat aliquid, ad usum suarum utilitatum illud com-

parat. Hoc voluit dicere : præsentī tempore, in quo mala abundant, pro virium vestrarum qualitate illud agere properate quod vobis expedire cognoscitis, ut et mercede vobis in futurum pro hac conversatione provideatis pro quibus in præsentī sæculo commoramini. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo vos oportet unicuique respondere. Properate, inquit, illa quæ prudentiæ semper plena sunt proloqui, considerantes quod oporteat unicuique dare responsum, convenienter disputantes, ita ut magis donum aliquid ex vestris sermonibus perfici videatur, his adiecit.

Quæ circa me sunt omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater et fidelis minister et conservus in Domino, quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, ut consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo et fideli fratre, qui est ex vobis : omnia quæ hic aguntur nota facient vobis. Propterea a me directus est cum Onesimo fratre, qui a vobis venerat, ut nota vobis faciant quæ erga nos sunt et oblectent vos per suum adventum, omnia quæ hic aguntur manifesta facientes vobis. Salutat vos Aristarchus concipitvius meus et Marcus consobrinus Barnabæ de quo accepistis mandata ; si venerit ad vos, excipite illum. Deinde salutat eos ab Aristarcho, quem et captivum suum edicit esse, utpote colligatum sibi, et a Mareo quem nepotem dicit esse Barnabæ, de quo etiam mandatum eos accepisse edicit, ita ut venientem eum recipiant : dicit autem eis accepisse mandatum non ab alio aliquo, neque a se, sed ab illo qui prædicaverat eis Evangelium, neque a se, quod fieri quidem non poterat eo quod necdum viderat eos. Et Jesus qui dicitur justus, qui sunt ex circumcissione, hi soli sunt adiutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. Salutat eos et ab Jesu qui cognominatur justus, hos solos dicit de illis qui ex circumcissione crediderunt, cooperarios sibi esse in Evangelio, quos et solatium sibi præbuisse dixit : Salutat vos Epaphras qui ex vobis est servus Christi, semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti et repleti in omni voluntate Dei, testimonium enim illi perhibeo quod habet multum laborem pro vobis et pro his qui sunt Laodiciæ et qui Hierapoli. Deinde salutat eos ab Epaphra qui prædicavit eis, dicens multam sol-

licitudinem eum habere de eis, ita ut oret, ut firmi permaneant in fide ? Dicit enim Apostolus testimonium perhibere eis quoniam sollicitudinem de illis haberet, nec non et illis qui in Laodicia sunt et in Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus charissimus et Demas. Salutat eos et a Luca medico qui Evangelium conscripsit, nec non et Dema. Deinde scribit eis : Salutate fratres qui sunt Laodiciæ et Nympham, et quæ in domo ejus est, ecclesiam. Salutate, inquit, illos qui in Laodicia sunt et Nympham cum omnibus suis qui in domo ejus sunt, et adjicit : Et cum lecta fuerit Epistola apud vos, facite ut in Laodicensium Ecclesia legatur, et eam quæ Laodicensium est, vos legatis. Itaque hanc Epistolam postquam ab illis fuerit lecta, legi et in Laodicensium Ecclesia præcipit. Dicit autem eis ut et illam quæ ex Laodicia est legant, non quia ad Laodicenses scribit. Unde quidam falsam Epistolam ad Laodicenses ex nomine beati Pauli configendam esse existimaverunt, nec enim erat vera Epistola. Estimaverunt autem quidam illam esse, quæ in hoc loco est significata. Apostolus vero non Laodicienses dicit, sed ex Laodicia quam illi scripserunt ad Apostolum, in quam aliqua reprehensionis digna inferebantur, quam etiam hac de causa jussit apud eos legi. Ut ipsi reprehendant seipsos discentes quæ de illis sunt scripta ; et propter hoc, ut datur intelligi, neque scribere eis dignum existimavit : sed illam quæ ad Colossenses scripta erat, legi et apud illos præcepit ut bonorum pariter suscipiant monitionem et in melius convertantur, eo quod sic reprehensi sunt a Paulo et neque scripta ab eo percipere digni fuissent existimati. Deinde dicit ad eos : Et dicite Archippo : Vide ministerium quod accepisti in Domino ut illud impleas. Deinde dicit eis, dicite Archippo ut ministerium quod accepit impleat. Ut autem eis ex litteris existimare apud Laodicenses, id est, degens ministerium doctriinæ commissum habere videbatur, his adjicit : Salutatio mea manu Pauli. Quoniam sua manu salutationem scripsit dicens : Memores estote vinculorum meorum. Hoc est, ad meam imitationem etiam pro veritate pati nolite pigere. Adjecit consuetam conclusionem : Gratia vobiscum amen. In hac designatione Epistolæ consummationem fecisse videtur.

LIBER VICESIMUS UNUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM I AD THESSALONICENSES.

ARGUMENTUM.

Beatus Apostolus Paulus peragrabat diversas civitates prædicans fidem quæ in Christo est : divina vero monitus revelatione venit ad civitates Macedoniæ : exinde vero venit et Thessalonicam, sicut est cautissime discere ex libro Actuum apostolorum, prædicavit ergo inter cæteras etiam Thessalonicensibus pietatis doctrinam. Adversariis vero super hoc

Indignantibus, evenit ut multa paterefur, id est, Apostolus, in eadem civitate Thessalonicensium in qua et illi qui crediderunt Christo multa sustinuerunt mala a contrihulibus suis, ita ut cogeretur beatus Apostolus a Thessalonica discedens Athenas proficisci : pertimescens vero de illis qui crediderant, nec forte atrocitate adversariorum impulsus a suo deviarent proposito, coactus Timotheum misit ad eos

simul ut et illa quæ gesta fuerant disceret, et fide-
lium animos tam sua præsencia confirmaret, quam
etiam ex oratione salubri moneret in fide persistere,
qui etiam cuncta illa implens quæ sibi a beato Apo-
stolo fuerant injuncta, reversus ad eum nuntiavit ei
quoniam multa ab adversariis perpassi mala sustine-
runt, nec a fide discesserunt. Inter cætera vero nuntiavit
ei esse aliqua apud illos, quæ corrigi debeant. Hæc a
Timotheo discens Apostolus scribit ad Thessaloni-
censes primam hanc Epistolam, laudans eos quod in
adversis rebus ita fideliter sustinuerunt pro fide de-
certantes; instruit vero eos et de illis, quæ apud eos
inconvenienter geri cognoverat. Omnia vero avidis-
sime ex illa interpretatione, quæ per partes sit, me-
lius agnoscere poterimus.

CAPUT PRIMUM.

*Apostolus agit gratias de Thessalonicensium bona
inchoatione, et diffusione hujus bonitatis.*

Paulus et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessa-
lonicensium. (Aug.) Judæorum proprie synagoga dici
solet, quamvis et Ecclesia dicta sit: nostram vero
Apostoli nunquam synagogam dixerunt, sed sem-
per Ecclesiam, sive discernendi causa, sive quod in-
ter congregationem, unde synagoga, et convocatio-
nem, unde Ecclesia nomen accepit, distet aliquid,
quod scilicet congregari et pecora solent, convocari
autem magis est utentium ratione, sicut sunt homi-
nes. In Deo Patre et Domino Jesu Christo gratia vobis
et pax. (Ambr.) Hoc in loco vel maxime ostendit,
quoniam gratia vobis sic ponit, sicuti nos in præ-
scriptione Epistolæ solemus salutem ponere: posuit
vero et in Deo Patre sicut et nos scribere consuevi-
mus in Domino. Gratias agimus Deo semper pro om-
nibus vobis memoriam vestri facientes in orationibus
nostris sine intermissione memores operis fidei vest-
ræ et laboris et charitatis et sustinentiæ spei Domini
nostri Jesu Christi ante Deum et Patrem nostrum. Et
gratias, inquit, agimus pro vobis, et sine intermis-
sione pro vobis oramus: memores enim sumus illa
quæ pro fide estis operati et laborem illum, quem pro
charitate Christi sustinistis, et tolerantiam quam in
tribulationibus ipsis operibus ostendistis, propter
illa quæ sperant vobis adesse pro illa quam in Christum
habetis, fide. Bene autem adjecit, coram Deo et Patre
nostro, ut dicat: placite Deo ista faciatis, ita ut vi-
deatur fides illa, quæ erga Christum est, et affectus
ille, secundum Dei fieri voluntatem, et docens eos
quoniam juste omnia pro fide sustinent.

Scientes fratres dilecti a Deo electionem vestram,
quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone
tantum, sed in virtute et in Spiritu sancto et in plu-
ritudine multa. Scitis, inquit, quemadmodum electi
estis, hoc est, quemadmodum ad fidem accessistis,
non puris sermonibus nostris credentes. Nec enim
dicebamur tantum, sed et miracula magna et glo-
riosa per virtutem Spiritus effecta, ex quibus confir-
mabimini de his quæ a nobis ad vos dicebantur. Ita-
que ergo quæ cognovistis cautissime illa cum justi-
tia retinete, neque ab illis quæ vobis accidunt ma-

lis a vestro discedatis proposito, deinde et ex illis
quæ erga se erant suadens illis adjecit: *Sicut scitis
quales fuerimus in vobis propter vos.* Sed et illa quæ
erga nos sunt optime recognoscitis, in quibus et ipsi
fuerimus pressuris, et quanta fuerimus vestri causa
perpassi: bene posuit propter vos, ut eos magis
ad reverentiam invitaret: si enim ipse pro illis
patiebatur, multo magis illi ipsi pro se pati justa
ratione debebant; quod et cum veritate dictum ma-
jus eos adhortari videbatur: amabilis etenim tunc
est vel maxime laus, quando non fuerit gratis ali-
cui tributa, sed ex præcedentibus negotiis animum ad
virtutes soleat excitare. *Et vos imitatores nostri facti
estis, et Domini.* Nam quia dixerat et illa quæ ab il-
lis similiter erant, exstitisse, valde poterant suadere
eos ut inde iidem permanerent. Unde optime et Domini
faciens commemorationem majorem fecisse videtur
exhortationem, siquidem in pressuris non solum imi-
tari apostolos videtur, sed et ipsum Dominum: deinde
et manifestam facit imitationem cum dicit: *Suscipien-
tes verbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus
sancti.* Passus est, inquit, Dominus pro nobis per cru-
cem salutem nobis expediens, et ipsi pro illa fide quæ
in eum est tribulationem sustinentes, ut sciatis et nos
et Deum imitari, quoniam illa quæ tristia erant ita
sustinuistis cum gaudio, non graviter illa ferentes
quæ vobis accidebant, sed bono animo fuistis ob illa
bona, quæ hinc vobis retribui expectantur. Et bene
adjecit dicens: *Spiritus sancti*: nec enim erat aliter
gaudere illos qui ad præsens tristabantur pro illis
qui necdum videbantur, nisi illa miracula, quæ a Spi-
ritu fiebant firmam illis fidem de futuris præparent,
ut ad illas virtutes inspicientes facile ferre possint
illa, quæ in præsentia tristitiæ plena esse videbantur,
et augens in laudem eorum illa quæ ad exhortationem
illorum illis ipsis poterunt convenire, Ita ut, inquit,
fieretis forma omnibus credentibus in Macedonia et
Achaia. Vos enim inspicientes illi qui in Macedonia sunt
et Achaia, et credunt et sustinent persecutionem eru-
bescentes ne dissimiles vobis in hoc sæculo videantur,
et quodam modo formæ exstiterunt illorum qui se
non viderant. A vobis enim diffamatum est verbum
Domini non solum in Macedonia et Achaia, sed et in
omni loco fides vestra quæ ad Deum exivit. Verbum

Dei hoc in loco non fidem dicit, nec enim fides ab
illis accepit principium, sed omnes, inquit, cognove-
runt quanta pro fide passi estis, et omnes fidei ve-
stræ firmitatem mirantur, ita ut et alteros adhorten-
tur; et abundantius illa ipsa constringens ait: *Ita
ut non necesse habeamus loqui aliquid: ipsi enim de
nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos.
et quomodo conversi estis ad Dominum a simulacris,
servire Deo vivo et vero et expectare filium ejus de cæ-
lis, quem suscitavit ex mortuis Jesum, qui eripiet nos
ab ira ventura.* Nec enim indigemus ubicunque fac-
rimus aliquid de vobis dicere, eo quod cognita sunt
omnibus illa quæ erga vos facta fuerunt, ita ut
nulla sit invidia referentibus quemadmodum suscepti-
sumus a vobis cum celeritate, hoc enim dicit, qua-

lem introitum habuimus ad vos, et quemadmodum nostris placitis doctrinis, discessistis quidem a simulacrorum cultura, recognovistis vero vestrum Dominum, qui et vere vivit et est Deus verus: credidistis autem et illis quæ de Jesu dicta sunt vobis, quoniam resurrexit a mortuis, ut omnes nos qui in eum credimus ab expectata liberet poena, et quoniam de cælo veniet omnibus nobis beneficia præstans. Bene autem primum dixit adventum ejus de cælo, deinde resurrectionem, et quidem cum ordine id secundum esse videretur, eo quod ad fidei confirmationem illud vel maxime erat dignum, quod de cælo sit in fine sæculi appariturus gloria. Notandum est autem quoniam in simulacrorum abdicatione Deum vivum et verum esse asseruit, ut e contrario ostendat simulacra neque vivorum, neque verorum esse deorum, sed tantum quia falso nomine id dicatur. Igitur ubicunque vocem hanc inveneritis, scire vos convenit, quoniam neque de Patre ad interceptionem dici possit Filii, neque de Filio ad interceptionem dici possit Patris: similiter et Patrem, et Filium Deum apud omnes pios esse creditum. Dicens autem ista ad exhortationem eorum memoratur ultra et illa quæ secundum se sunt, illa vel maxime dicens quæ illi ipsi apud se facta esse sciebant, et ut illa quæ de se erant cum illis commemorans, suaderet illis non cedere tristitiæ.

CAPUT II.

Consolatur suos in adversis per conformitatem ad ipsum atque ad Ecclesiam Hierosolymorum.

Ipsi enim nostis fratres introitum nostrum qui fuit ad vos, quoniam non inanis fuit, sed ante passi et contumeliis affecti, sicut nostis in Philippis, fiducialiter egimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa solitudine. (Ambr.) Scitis, inquit, quoniam non absolute, nec fortuito ad vos venimus, sed licet multa mala Philippis passi fuerimus, tamen non defuimus ad vos venientes cum fiducia prædicare vobis pietatem, et quidem cum multa nobis a dextris incumberet necessitas: bene autem dixit, quia in Deo fiducialiter gessimus, ne sibi videretur ipsam fiduciam ascribere, ideoque eam cooperationi divinæ ascripsit. Demirandum est autem et illud, quod dixit Apostolus, quoniam non fuit inanis introitus noster, eo quod multa erat ante passus, quasi ergo qui in passionibus ipsis lucrum sibi collocet, dum nihil existimat se inane facere, quando et pati eum contigerit ob pietatem: et quoniam dixit passionem, dicit etiam et doctrinæ modum: *Consolatio enim nostra non ex errore, neque ex immunditia, neque ex dolo, sed sicut probati sumus a Deo ut crederetur vobis Evangelium, sic loquimur non tanquam hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra.* Consolationem vel exhortationem hoc in loco vocat doctrinam, sic enim vos, inquit, docuimus non sicut illi solent docere, qui educere volunt illos quos docent, aut aliquid illis referre non verum, qui et dolo sæpe illa quæ dicunt occultant, sed dogma verum et plurima præ-

ditum cautela et munditia, quod et probabit et nobis creditum esse videtur, unde et ipsi probatione consequenter perstetimus, agentes, sicque illud cum fiducia dicentes, sicuti conveniebat eos facere, qui non hominibus placere student, sed Deo, qui mentem cautissime cognoscit: hæc vero universa conjunxit ut ostendat quoniam justa ratione fiducia est abusus: persistens vero referre illa quæ secundum se sunt ad edocendos eos edicit:

Nec enim aliquando in verbo adulationis fuimus sicut ipsi scitis. Econtrario etenim dicebamus, quod illi qui pie vivere cupiunt tribulationes præsentis vitæ sunt passuri. Bene autem adjecit, *sicut scitis*, illos ipsos testes suorum verborum producere properat. *Neque in occasione avaritiæ, neque ad quæstum respeximus;* et hoc dicens non adjecit ultra, sicut scitis, sed Deus testis est, justa ratione vitæ suæ teste Deo est usus quasi plus idoneo. *Neque quærentes ex hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis.* Sed neque respeximus aliquando qualiter acquiramus laudem, aut a vobis aut ab aliis aliquibus. Cautissime enim posuit *non quærentes*, hoc est, non hoc auspicantes, nec hanc habentes actus nostri intentionem; hoc enim est, quod a nobis fieri convenit, ut ne intuitu gloriæ humanæ aliquid faciamus. Nam nec ad nostrum crimen poterit pervenire cum illa faciamus, quæ conveniant cum lege divina, si nos ab hominibus gloria fuerit subsecuta, *Cum possimus oneri esse, sicut Christi apostoli.* Hoc ad illud reddidit, quod dixerat, *neque in occasione avaritiæ*: magis enim erat, ut et habentes potestatem quasi apostoli, illa quæ ad usum necesse habebant, sibi acciperent, nec hoc voluissent accipere. *Sed facti sumus quieti in medio vestrum.* (Greg.) Hoc est, omni mediocritate et humilitate sumus usi, nolentes graves aliquibus videri. Dux autem est impius qui a tramite veritatis exorbitat, et dum ipse in præceptis ruit, ad abrupta sequentes invitat: dux est impius qui per tunioris exempla viam ostendit erroris. Paulus dux impius esse metuebat, cum potestatis suæ celsitudinem reprimebat dicens, nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis neque ab aliis, cum possumus oneri esse ut Christi apostoli, sed quia facti sumus parvuli in medio vestrum. Parvulus in medio eorum factus fuerat, quia timebat ne si inter discipulos honorem suæ celsitudinis vindicaret, exempla elationis ostenderet: timebat nimirum, ne dum ipse sibi potestatem pastoralis potentiæ quæreretur, grex subditus per abrupta sequeretur, et ad impietatem sequentes duceret, qui pietatis officium suscepisset. Unde necesse est, ut is qui præest, quæ exempla subditis præbeat solerter attendat, et tantis se sciat vivere, quantis præesse vigilanter inspiciat, ne in eo quod prælatus est intumescat, ne jura debita potestatis immoderatus exigat, nec disciplinæ vis mutetur in rigorem superbiæ, et unde a perversitate subditos restringere poterat, inde intuentium corda pervertat, ne ut dictum est impietatis dux per officium pietatis existat. Non autem debet hominum ducatum sus-

cipere, qui nescit homines bene vivendo præire, ne qui ad hoc eligitur ut aliorum culpam corripiat, quod rescari debuit, ipse committat. Hinc, inde se ergo qui præsumt circumspectant, ut sibi et subditis vivant, ut bonum quod faciant, et intra sinum mentis abscondant, et tamen ex eo ad proventum sequentium exempla rectæ operationis impertiant; ut subditorum culpam animadvertentes corrigant, nec tamen per vim ejus animadversionis intumescant; ut quædam leniter correpta tolerant, nec tamen disciplinæ vincula eadem lenitate dissolvant; ut quædam tolerando dissimulent, nec tamen ea crescere dissimulando permittant. Laboriosa sunt ista, et nisi divina gratia fulciat ad custodiendum difficilia. Recte vero de adventu districti judicis per Sapientiæ librum dicitur, *horrende et cito apparebit, quoniam judicium durissimum his qui præsumunt fiet.* (Sap. vi) Quia ergo plerumque per potestatem regiminis ad culpam prorumpit elationis, atque apud districtum judicem, ipsa elatio impietatis æstimatur, bene de Domino per Eliu dicitur, *Qui vocat duces impios*: de ipso quippe ducatu dum superbiunt, exemplo suo subditos ad impietatem trahunt. Unde magnopere curandum est, ut qui regendis hominibus præfertur, apud se intra secretarium mentis in cathedra præsideat humilitatis. Cumque judicanti ei cæteris foris assistitur, vigilanti oculo incessanter aspiciat, cui quandoque judici ipse de his judicandis assistat; ut quanto nunc ante eum quem non videt sollicitius trepidat, tanto eum cum viderit securior cernat. Penset ergo quia ad satisfaciendum districto judici de sua tantummodo anima fortasse vix sufficit, ut quod regendis subditis præsto est, reddendæ apud eum rationis tempore, ut ita dicam tot solus animas habet, quænimirum cogitatio, si assidue mentem excoquet, omnem tumorem superbix premit, et rector providus tanto jam neque rex apostata, neque dux impius vocabitur, quanto ei cogitatione sollicita potestas, quæ accepta est, non honor sed onus æstimatur. Nam cui esse nunc judicem libet, huic videre tunc judicem non libet: numerari enim culpæ nequeunt, quæ habendæ potestatis amore perpetrantur, tunc solum vero potestas bene geritur, cum non amando, sed timendo retinetur, quæ ut ministrare recte valeat, oportet primum ut hanc non cupiditas, sed necessitas imponat: percepta autem nec pro formidine debet deseri, nec ex libidine amplecti, ne aut pejor quis quasi ex humilitate superbiat, si divinæ dispensationis ordinem fugiendo contemnat, aut eo jugum superni rectoris abjiciat, quo eum super cæteros privatum regimen delectat. Potestas ergo cum percipitur non libidine amanda est, sed longanimitate toleranda: ut inde tunc ad judicium salubriter levis sit, unde nunc ad ministerium patienter gravis innotescit. *Sicuti si nutrix foveat suos filios, sic desiderantes vos, complacemus participare vobis non solum Evangelium Christi, sed nostras ipsorum animas, quoniam charissimi nobis facti estis.* (Ambr.) Vult equidem dicere, quoniam tantum longe sumus

ut pondus tribulationum graviter feramus, ut in illis malis cum multo desiderio vos docere festinamus, libenter pro vobis supponentes etiam animas nostras, eo quod fortiter vos diligebamus, et affectu integro erga vos tenebamur; demiratione vero digna illud quod volebat comprobavit prolati exempli qualitate: nam et matribus consuetudo est, ut suis filiis suum lac cum multa celeritate præbeant, existimantes se adjuvare, cum filios suos lactare potuerint. Nutricem vero hoc in loco matrem dixit, quæ filios suos nutrit, et hoc evidenter ostendit per illam, quæ adjecit dicens, *sicut foveat filios suos.* Deinde et quod magis augere ejus poterat intentionem, eo quod nihil ab illis accipere voluerit. (Aug.) Ideo non dixit mater quia aliquando matres vel delicatiores sunt, vel minus amantes filios suos cum pepererint tradunt aliis nutriendos. Rursum si solum dixisset tanquam nutrix fovens et non addidisset filios suos, tanquam alia pariente nutriendos accepisse videretur, et nutricem se dixit quia alebat, et filios suos quia ipse pepererat dicens: *Filioli mei, quos iterum parturio, quoadusque Christus reformetur in vobis* (Gal. iv). Parit autem sicut parit Ecclesia utero suo non semine suo.

Memores enim estis fratres laboris nostri et lassitudinis, nocte enim et die operantes ad hoc ut ne gravaremus quemquam vestrum, prædicavimus Evangelium Dei. (Ambr.) Scitis et ipsi quantum sustinui-mus laborem, ut ne graves vobis esse videamur pro nostra necessitate. Persistebamus enim, et non solum in die erga vestram doctrinam occupari videbamur, nec poteramus per totum diem operi insistere, ita ut sufficere nobis potuissemus, et pro omnibus his illorum ipsorum utitur testimonio Dei; *Vos, inquit, testes estis et Deus, quam sancte et juste, et si-ne querela vobis qui credidistis adjuvamus: sicut nostis, quomodo unumquemque vestrum tanquam pater filios suos obsecrantes vos et consolantes.* Utitur quidem illorum ipsorum testimonio, eo quod ipsi sciebant qualiter eos ad instar patris patienter obsecrabat, et consolabatur super accedentibus illis tristitiis, deprecans eos non discedere a fide: memoratus est autem et Dei, quia dixit, *sancte et juste et sine querela vobis qui credidistis*, apud quem maxime de his cauta cognitio habere videbatur, et *testificati sumus, ut ambuletis digne Deo, qui vocavit vos in regnum suum, et gloriam.* Bene quippe posuit, *testificati sumus*, ita ut ostendat quoniam in principio hæc ipsa illis loquebatur, quod conveniat eos dignos habere actus quibus placere possint illi qui eos vocavit in suam cognitionem cum magna futurorum promissione; pro omni magnitudine etiam paria eos agere convenit, et dicens *sua*, iterum ad illorum transit personam, quando quidem illa quæ et erga se sunt, ad hoc commemorat, ut eos ad revelationem adducat, quando vero ad laudem eorum se aptat, ut eorum alacritatem tali studio magis suscitare videatur? *Et propter hoc et nos gratias agimus Deo sine intermissione: quoniam tum suscepissetis a nobis ver-*

bum auditus Dei, suscepistis non sicut verbum hominum, sed sicut est vere verbum Dei, qui et operatur in vobis qui credidistis. Et aliorum quidem erant nostra: non deerant autem et illa quæ a vobis sunt. Unde et gratias agere Deo pro vobis non cessamus, quoniam suscipientes a nobis Dei doctrinam non sicut hominibus vobis loquentibus suscepistis, sed sicut conveniens erat suscipere eos qui divinam suscipiebant doctrinam, quæ etiam et ipsis operibus ostenditur esse apud vos, et quemadmodum in operibus ostendatur dicit:

*Vos, inquit, imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa Christo Jesu, quoniam eadem passi estis et vos a propriis contribulibus, sicut et ipsi a Judæis. Similia, inquit, passi estis illorum qui in Judæa crediderunt Christo; sicut enim illi a Judæis multa sunt perpassi mala, sic et vos a propriis contribulibus ut dicat gentibus. Bene autem eos est adhortatus commemorans illos qui in Judæa crediderunt ut sustineant et ipsi magnanimitè laborem, siquidem non soli contemplatione pietatis patiuntur. Nam et Ecclesiæ integræ, quæ per totam sunt Judæam, diversis fluctuabantur persecutionibus. Unde et latius Judæorum explicans malitiam, ostendit hinc quanta et qualia patiebantur ab illis qui inter illos habitabant. Qui et Dominum, inquit, occiderunt Jesum et vos, prophetas et nos persecuti sunt. Bene in medio posuit prophetas, ex quibus comprobatur quod et Dominum sola malitia interimere usurpaverunt, et apostolos: siquidem et erga suos prophetas tales exstitisse videntur, et quod his majus est: *Et non Deo placent, et omnibus hominibus adversantur, prohibentes nos gentibus loqui ut salvæ fiant. Ut impleant peccata sua semper; venient enim ira Dei super illos usque in finem.* Nihil, inquit, mirum quodcumque facere adituntur, ita ut nihil illis deesse videatur mali, perfectam vero pro quibus agunt pœnam ab æterno iudice accipiant. Hæc autem omnia conjunxit in personam Judæorum maximeque eos justa ratione accusans; necessario vero in præsentī memoriā eorum faciens simul, et ut ostendat quanta patiuntur fideles, qui sunt in Judæa, qui in certamine quasi medio conversantes, scilicet, ut ostendat Thessalonicenses nihil tam durum a gentibus sustinuisse, si tamen illa quæ patiuntur cum illis quæ in Judæa geruntur comparare voluerint. Hæc igitur omnia ad exhortationem Thessalonicensium posuit: quoniam vero inter cætera dixerat de suo ad eos adventu, hinc incipit illa quæ post protectionem sunt dicere, publicans pariter in his etiam suum affectum, quem habet erga illos. *Nos, fratres, desolati a vobis ad instar orphanorum: ad tempus horæ facie, non corde, abundantius acceleravimus faciem vestram videre in multo desiderio, quoniam volumus venire ad vos, ego quidem Paulus et semel et iterum, sed impediit nos Satan.* Bene per omnia auxisse visus est suum erga illos affectum, in eo quod dixit, non corde a vobis discessimus, sed facie, et quod ad tempus ab illis segregatus, statim*

A cupierit eos iterum videre super omnia; quod segregatum se ad instar orphanorum dixit, multum suum affectum ostendit, et quidem in superioribus dixerat quoniam sicut pater unumquemque vestrum obsecraham, sed ibi quidem paterna imago aptata esse videbatur, in absenti vero exquisitione illud quod dixerat separatim se ad instar orphanorum. Nam hujusmodi vel maxime absentia etiam ad ipsam necessitatem coarctatur, ut patrem filii requirant. Et quæ est hujus concupiscentiæ probatio? propter quod volumus venire ad vos. Et quia dixit volumus pluraliter, de se dicens adjicit, *Ego quidem Paulus et semel et bis, et quid obstitit? sed impediit nos Satan,* eo quod erant adjuvandi Thessalonicenses ex ejus præsentia; ergo necessarie omnem nocivitatē Satanæ ascripsit, et quoniam non vane in eorum haberetur affectu ostendit. *Quæ est enim spes nostra, aut gaudium, aut corona gloriandi: nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? vos enim estis gloria nostra et gaudium.* Et omne quidquid boni in futura expectamus die, tunc, quando aoveniet Dominus noster Jesus Christus ad examinanda universa, tunc ob illos labores quos pro vobis sustinemus, mercedem nobis ab eodem venire expectamus. Magna gloria est sacerdotis rectitudo subditorum. (Greg.) Unde bene egregius prædicator discipulis dicit, *quæ est nostra spes aut gaudium aut corona gloriæ, nonne vos ante Dominum?* Sed cum sacerdotes vitam discipulorum negligunt, et nullum de eorum profectibus ante Dominum fructum ferunt, *C* quid aliud quam inglori ducuntur, qui ante districtum judicem nimirum gloriam tunc non inveniunt, quam modo in subditorum suorum moribus prædicationis studio non exquirunt? Bene autem dicitur, *et optimates supplantat,* quia cum mentem regentium justo judicio deserit, hæc internum retributionis præmium non requirit, et in eo supplantatur quo fallitur, ut pro æterna gloria de principatu temporali gratuletur: supplantat igitur optimates, quia dum futura cœlestis patriæ prædicare negligunt in suis hic voluntatibus cadunt.

CAPUT III.

Apostolus mittit Timotheum ad consolandum Thessalonicenses: ponitur utilitas reversionis ejusdem.

D Propter quod non sustinentes amplius, placuit enim nobis remanere Athenis solis, et misimus Timotheum fratrem nostrum et ministrum Dei in Evangelio Christi. (Amb.) Hoc ad illud reddidit, quod addixerat, *volui venire ad vos, quoniam ergo illud implere minime potui, elegi relinqui ipse solus Athenis, et mittere Timotheum ad vos: qua ex causa?* Ad confirmandos vos et consolandos pro fide vestra, ut nemo moveatur in tribulationibus istis: ita ut vos confirmet exhortatione suorum verborum, et animæquiores sua præsentia faciat, ut non cedatis tribulationibus victi, commoveri enim dicit cedi: et ostendens quoniam justa sunt quæ dicit: *Ipsi enim, inquit,*

scitis quoniam in hoc positi sumus. Et unde sciunt? A Nam quando eramus apud vos prædicabamus vobis passuros nos tribulationem. Sicut et factum est, et scitis. Ex quibus et prædixi vobis, quando negotiorum impedimenta Satanæ esse impedimenta dixit illorum, et quidem et opus subsecutum est.

Propter hoc et ego jam ulterius non sustinens. Iterum assumit illam causam dicens ob quam Timotheum miserat. Misi ad cognoscendam fidem vestram, ne forte tentaverit vos is qui tentat, et inanis fiat labor vester. Quid ergo cognovistis eo revertente? Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quoniam habetis memoriam nostram bonam semper desiderantes nos videre, sicut et nos vos: ideo consolati sumus, fratres, in vobis in omni tribulatione et necessitate nostra per vestram fidem. Quoniam autem veniens nuntiavit nobis firmitatem quam erga nos habetis, et quoniam memores estis nostri semper desiderantes nos sicut et nos vos, sufficientem omnis tribulationis nostræ habemus consolationem nuntium illum quem de vobis cognoscimus, et quemadmodum oblectabant eum illa bona quæ de illis sunt cognoscere ostendens adjicit: Quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino. Nunc vivere nos existimamus, si vos in fide perstiteritis, vitam nostram et augens illud. Quam, inquit, gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis super omni gaudio quo gaudemus propter vos coram Deo vestro. Sic enim nostra existimamus illa bona quæ vestra sunt, ut quia talia audivimus de vobis Timotheo referente, magnum quoddam de vobis gaudium habemus, ut nec condigne pro his gratias agere Deo nostro posse existimemus, utque videatur ista dicens dixisse ab illo desiderio quo desiderabat ad eos venire, Nocte, inquit, et die superabundantius deprecantes, ut videamus faciem vestram, et suppleamus ea quæ desunt fidei vestræ. Persistimus, inquit, orantes ut et videamus vos, et suppleamus etiam si et deesse vobis aliquid videtur: et desiderium explicans suum adjicit: Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus dirigat viam nostram ad vos. Hoc vel maxime desiderat, ut et oratione postulet id fieri, sic et ad tolerantiam durissimarum tribulationum adhortans eos, oratione dicta sua confirmat. Vos autem Dominus multiplicet et abundare faciat charitate in invicem, et in omnes, quemadmodum et nos in vobis, ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante Deum et patrem nostrum in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus. Adjiciat, inquit, vobis et in invicem et erga omnes charitatem talem illam in vobis efficiens, qualis et in nobis de vobis est, et confirmet in fide mentem vestram, ita ut permaneat sine crimine, ab omni vos cohibentes inconvenienti actu: hoc enim dicit in sanctitate, per quam poteritis in futuro die fiduciam ad Deum assequi cum cæteris omnibus qui placite conversantur in virtute.

CAPUT IV.

Increpat suos de vitio fornicationis, cupiditatis, otiositatis et immoderati luctus mortuorum.

De cætero, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu sicut accepistis a nobis quemadmodum conveniat vos ambulare, et placere Deo ut abundetis magis. (Ambr.) Diximus et in argumento dudum, quoniam Timotheus a Thessalonica reversus nuntiavit sibi firmitatem fidei eorum quam in persecutionis necessitate incurrentes inviolatam servaverunt, nec non et quod sint aliqua apud illos quæ correctione indigeant: scribit ergo hinc Epistolam Apostolus ad illa quæ sibi nuntiata fuerant a Timotheo, illa quæ conveniebant dicens ad laudem eorum, pro quibus in adversis firmi perstiterunt: simul et exhortans eos in eadem perseverare sententia, quæ et in illis quæ ante dicta sunt a nobis consummasse visus est oratione suam concludens sermonem. Hinc vero incipit de illis disputare quæ inconvenienter ab illis agi didicerat. Hoc ergo dixit: obsecramus vos ut consequentem vitam vestram exhibeatis illius doctrinæ quam assecuti estis a nobis, festinantes placere Deo et promovere ad legis ejus directionem. Optime autem inchoavit ab illo dicto quod dixit, De cætero ergo fratres. postquam laudes consummavit, quas super fidei eorum dixerat firmitate, hoc vult dicere: quoniam illam quam convenit habere sententiam contemplatione pietatis ipsis negotiis demonstratis, agite igitur et de cætero vitæ vestræ diligentiam adhibeamus, ut nihil vobis deesse videatur ex illis quæ ad perfectionem vobis videntur esse utilia, necessaria vero et hoc in loco adjicit, sicut accepistis a nobis, demonstravit enim eo quod non nunc imprimis hæc audire a se videantur, sed et dudum de his fuerint instructi. Unde et augens illud, scitis, inquit, quæ mandata dederim vobis per Dominum Christum. Omni in loco ostendens quoniam nihil novi illis hodie scribit. Hæc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra. Necessario dixit, hæc est enim voluntas Dei: agere enim convenit illa quæ Deus vult fieri, eo quod sanctificatio ad plenum dicitur omnium inconvenientium abdicatio, evidenter vero explicans de quibus sit illi ad præsens sermo adjicit. (Cassian.) Et ne forte dubium nobis relinqueret, vel obscurum, quidnam sanctificationem voluerit appellare, utrum justitiam, an charitatem, an humilitatem, an patientiam, in omnibus enim istis virtutibus creditur acquiri sanctificatio, infert, et manifeste designat, quid proprie sanctificationem voluerit appellare, hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis vos, inquit, a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in honore et sanctificatione non in passione desiderii sicut et Gentes quæ ignorant Deum. Vide quibus eam laudibus prosequatur, honorem vas, id est corporis nostri, et sanctificationem appellans eam, igitur e contrario qui in passione desiderii est et ignominia et immunditia consistit et alienus a sanctificatione versatur. Tertio quoque post pauca infert rursus eam sanctimo-

nam pronuntians, non enim vocavit nos Deus in ignominiam, sed in sanctimoniam. Itaque qui hæc spernit non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum sanctum suum in nobis; auctoritatem præcepto suo inviolabilem junxit dicens, qui hæc spernit, id est, quæ de sanctimonia præfatus sum, non hominem spernit, hoc est, non me, qui hæc præcipio sed Deum, qui in me loquitur, qui etiam Spiritu suo sancto cor nostrum habitaculum deputavit. Cernis simplicibus verbis, ac puris, quibus eam præconiis quantisque extulerit laudibus, primum virtuti huic sanctificationem proprie tribuendo; deinde per hanc asserens vas nostri corporis immunditia liberandum; tertio quod abjecta ignominia et contumelia in honore sit, et sanctificatione mansurum. Postremo quæ summa sit perfectio præmii ac beatitudinis remunerationis, per hanc habitationem pectoris nostri sanctum fore spiritum designavit. *Abstine, inquit, vos ab omni fornicatione.* (Ambr.) Nuntiavit enim ei Timotheus inter cætera, quoniam indifferentes sunt erga permissionem, lascive viventes, ita ut quidam eorum etiam uxores habentes, non sint contenti suis uxoribus; quosdam vero eorum etiam alienis uxoribus permiscere nuntiavit, de quibus scribit nunc ad eos correctione optimæ conversationis hoc principium sumens. Nam dum dicit *ab omni fornicatione*, differentes fornicationis species evidentius ostendere voluit. Nec enim erat aliter possibile adjuvare eos qui delinquebant, si non specialiter dixisset de illis quæ corrigi conveniebant. *Scire unumquemque suum vas possidere in sanctitate et honore non in passione concupiscentiæ.* Hoc quidem de illis dicit, qui uxores habentes non erant illis contenti, dixit suum vas, propriam ejus uxorem sic nominans, in sanctitate possidere, illud dicens, tunc quando non adultera sordidatur, in honore autem dixit, eo quod non despecta sua uxore ad alteram alterius intueatur, apertius vero dixit, *non in passione concupiscentiæ*, eo quod ista agens non quasi uxori suæ junctus esse videtur, sed propter permixtionem solam id agit absolute, quam passionem concupiscentiæ nuncupavit. Concupiscentia enim in crimine vocari non potest, eo quod naturæ motum in suam explere videtur uxorem. Passionem vero concupiscentiæ dixit, quod aliis feminis permixti etiam suas uxores ad similitudinem earum abuti velint; deinde comparatione contrarium opus ipsum sufficienter derogavit, « sicut et gentes quæ nesciunt Deum. » Hæc dicens de illis dixit, qui uxores habentes aliis mulieribus permiscebantur: in subsequentibus vero disputat et de illis qui usurpabant permiscere illis mulieribus quæ legitime maritali erant junctæ affectu. *Ut non supergrediatur et fraudet in negotio fratrem suum.* Pudicissime quidem dixit in negotio, per omnia vero iniquitatem operis enixus est arguere. Nam dum dicit non supergredi, quasi terminos quosdam positos invadentem arguit; eo quod dixit, fraudare, quasi qui alienam auferat possessionem; et quod dixit, fratrem, majus crimen

aggeravit, si et cum uxore illius qui per fidem frater est permisceatur, quem et fratrem nuncupavit, ut majus ostenderet usurpationis ipsius crimen, eo quod et apud omnes in confusione deductum est, ita ut nec demortuorum fratrum uxorem quemquam alterius accipere liceat. Deinde et in timore redigere eos cupiens adjicit: *Eo quod vindex sit Dominus et de omnibus istis.* Bene de omnibus adjecit, ita ut et primis illud aptasse videatur, et iterum quasi contestans, quoniam et dulum hæc eadem dixerat illis, adjecit: *Sicut et prædiximus vobis, et contestati sumus*, et ostendens quoniam necessarius sit illis et de his sermo. *Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem.* Itaque si ab his nos continemus, tunc illa egimus, quæ nostram agere conveniens est vocationem, vocavit enim nos ad sanctificationem possessionis, in qua et existere in futuro speramus sæculo, quando exsurgentes et incorrupti effecti neque peccare ulterius poterimus, quam et imitari nos secundum possibilitatem in præsentī vita convenit. Deinde adjicit: *Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui et dedit Spiritum suum sanctum in nobis.* Itaque qui hæc agit, ipsum spernit Deum, dum ad altera vocatus altera agit; necessaria autem hoc in loco adjectio est, quam adjectum de Spiritu dato, eo quod ab illo nobis futura tribuuntur bona. *Seminatur, inquit, corpus animale, surgit corpus spiritale.* Accipietes ergo hanc arrham futurorum, id est, primitias Spiritus, si fecerimus alia præter illa in quorum spe sumus vocati, despectio est evidens Dei, qui nobis arrham dedisse videtur. Hæc de naturalibus permissionibus disputans, transit ad aliud.

De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis, ipsi enim a Deo docti estis, ut diligatis invicem: etenim facitis illud in omnes fratres qui in tota sunt Macedonia. Obsecramus autem vos, fratres, abundare magis, et studium habere quietos esse, et agere vestrum negotium, et operari manibus vestris, sicut et præcepimus vobis, ut ambuletis honeste ad eos qui foris sunt, et nullius necesse habeatis. Cognovit quosdam esse et apud illos qui valde videbantur esse indisciplinati, qui nihil operantes ex illis quæ ad aliorum pertinebant utilitatem, insuper otiose viventes aliorum discutiebant vitam et turbas quasdam ex tali commovebant ratione. (Rab.) De quibus et apertius in secunda disputavit Epistola, et hoc in loco de illis scribit, eo quod ipsa otiositas et operum securitas faciebat eos in nihil utile ipsam abuti otiositatem. Etenim dum bonitas aliorum sine discussione cunctis indigentibus solatia præbebat, tantum si ejusdem fidei esse existimarentur: laudat quidem primitus illos, qui præbebant ob tale propositum, et quod necessario illud explebant, simul etiam et collaudat eos, quoniam non solum erga suos sed et alios fideles, qui in aliis locis commorare videbantur tale accelerare studium adimplere. Præcepit ergo cæteris ut non abutantur illorum libertate ad illa quæ non conveniunt, qui ad-

que ullum opus facere volebant et otiositate ipsa ad illa quæ non conveniebant sese exercere properabant. Sicut enim laudamus illos qui indigentibus ministrant et tale propositum erga fideles fratres suos ostendunt, sic et cæteros volumus assequi incrementum ut quieti sint, et illa quæ sua sunt agant, operantes manibus suis, ex quibus possibile sit eos non indigere alterius solatio, et apud externos minime confundi pro opere indecente; et hoc in loco similiter adjicit: *Sicut præcipimus vobis, etc.* (Ambr.) Ostendens quoniam nec hoc novum illis nunc indicit; transit vero ulterius ad illa quæ dici conveniebant, suadens, ut non inhoneste ferant de his qui ab hac vita excedunt, quamobrem et de futuro statu illic disputat et gloriam illam quæ erga sanctos tunc erit explicat, et ob necessitatem doctrinæ illa quæ competere sibi existimabat ad præsens argumentum enarrat. Nam in quantum magna erunt illa quæ expectabantur, in tantum consolari magis poterant hi, qui profundo luctu tenebantur. (Cass.) Hunc morbum qui de acedix spiritui nascitur beatus Paulus ut verus ac spiritalis medicus vel tunc jam conspiciens serpere, vel emersurum, Spiritu sancto revelante, prospiciens, salutaribus præceptorum suorum medicamentis prævenire festinat. Thessalonicensibus enim scribens, et primo ut peritissimus quidam perfectusque medicus infirmitatem susceptorum blanda lenique verbi curatione fomentans, ac de charitate incipiens, eosque in ea parte collaudans, quousque lethale vulnus leniori remedio delinitum, deposita tumoris indignatione, facilius medicamina austeriora sustineat, ita ait: *De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis, ipsi enim a Deo docti estis ut diligatis invicem: etenim facitis illud in omnes fratres in universa Macedonia.* Præmisit laudis fomenta lenia, fecit eorum aures ad curam salutaris verbi placidas, et paratas. Rursum infert: *Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis;* adhuc blanda eos verborum lenitate demulcet, ne forte necdum aptos ad perceptionem perfectæ curationis inveniatur, quid est quod rogas, Apostole, ut abundetis magis? scilicet in charitate, de qua superius dixerat: *De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis, et quid necesse est ut dicas, «rogamus vos, ut abundetis magis,» qui super hac re, ne scribi quidem sibi aliquid indigent, cum præsertim et inferas causam ob quam hoc ipso non egeant, dicens, ipsi enim vos a Deo docti estis, ut diligatis invicem?* Tertium quoque majus adjicias quod non solum a Domino docti sint, verum etiam compleant opere, quæ doceantur? etenim *facitis illud,* inquit, non in uno vel duobus, sed in omnes fratres, nec in vestros tantummodo cives, vel notos, sed in universa Macedonia. Dic igitur tandem quid est quod tantopere hoc præmittis? iterum infert: *Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis.* Et vix aliquando in id quod olim moliebatur erumpit, et operam detis, ut quieti sitis. Dixit primam causam, deinde infert secundam, et ut vestra negotia agatis. Ter-

liam quoque, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis. Quartam, et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt. Quintam, ut nullius aliquid desideretis. Ecce illa cunctatio quam tantis proferre præmissis differebat, quid in ejus pectore parturiret, agnoscitur, «et operam detis, ut quieti sitis,» id est, in vestris cellulis commorantes, nec diversis rumoribus, qui solent otiosorum vitiis [Al., votis] vel fabulis generari inquieti effecti, aliis quoque inquietudines inferatis, «et ut vestra negotia agatis, non curiositate vestra actus mundi velitis inquirere, ac diversorum conversationes explorantes operam vestram non erga correctionem vestram sed virtutum studia, sed ad distractiones fratris velitis impendere; et operemini manibus vestris, sicut præcipimus vobis,» cur illa fuerint quæ monuerat superius ne agerent, id est ne inquieti essent, vel aliena curarent negotia, vel inhoneste ambulant ad eos qui foris sunt, vel alterius aliquid desiderarent, nunc intulit, dicens: et operemini manibus vestris sicut præcepimus vobis. Ut enim fierent illa quæ superius reprehendit, otium causam esse evidenter expressit. Nullus enim potest vel inquietus esse, vel aliena curare negotia, nisi qui operi manuum suarum non acquiescit insistere. Quantum quoque intulit morbum, qui ex hoc ipso otio nascitur, id est, ut inhoneste non ambulent, dicens, et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt. Nunquam potest ne apud eos quidem qui sæculi homines sunt honeste incedere, qui nequaquam claustris cellæ et operi manuum suarum inherere contentus est: sed necesse est eum inhonestum esse dum necessaria victus requirit, adulationi quoque operam dare, novitates etiam domorum sectari, causarum fabularumque occasiones conquirere, per quas sibi metipsi aditum paret ac facultatem, qua diversorum domos valeat penetrare. «Et nullius aliquid desideretis:» non potest non alienis donis et muneribus inhiare, qui non delectatur pio quietoque labore operis sui, quotidiani victus parare substantiam. Videtis tot causas, tam graves, tam turpes, una otii labe generari.

Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non sitis tristes sicut et cæteri qui spem non habent. (Ambr.) Bene quia non tristitiam ademit, sed immensam eam esse prohibuit, comparisonem, vel maxime adversariorum ad verecundiam eos devotans, eo quod illi non habent spem; etenim erat inconveniens ut illi qui post mortem meliora præsentī statui expectant, ad similitudinem illorum tristenter qui nihil amplius post mortem expectant, deinde et de illis qui in spe sunt dicit: Si credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit, sic et Deus qui dormierunt per Jesum adducet eum eo. (Greg.) Quid est quod prædicatore egregius mortem Domini mortem vocat, mortem servorum Domini non mortem sed somnum nominat: nisi quia infirma corda audientium respiciens, medicamentum prædicationis suæ mira arte componit, et illum quem jam resurrexisse noverat eis mortuum insinuare non dubitat: eos vero qui necdum

resurrexerant, ut spem resurrectionis insinuet, non mortuos, sed dormientes vocat. Non enim verebatur dicere mortuum, quem auditores jam resurrexisse cognoverant, et verebatur dicere mortuos, quos resurgere vix credebant. (Ambr.) Si etenim resurrectionem Jesu credimus, necessario debemus et de dormientibus credere, quoniam et illos suscitabit per Jesum, ita ut et sint cum eo; hoc enim dicit, *adducet cum eo*, nam quod dixit *per Jesum*, sequentibus est reddendum, ubi dixit, *adducet cum eo*. Ut sit simile illi dicto, eo quod per hominem mors et per hominem resurrectio mortuorum, et intelligi debet quoniam per Jesum praeestabit et nobis resurrectionem, utpote horum nobis causa existente. Intendendum vero est illi rei, quoniam de Jesu dicens, mortuum dicit, eo quod ibi quidem adhuc mors erat, nec enim fuerat soluta. Hoc vero in loco dormitionem dixit, eo quod jam ipsa mors erat soluta, sive secundum promissionem, sive secundum opus, quando tamen quis illud secundum Christum examinare voluerit ex mortuis resurgentem; et ad majorum dictorum confirmationem posuit voces: Si, inquit, mortuus Christus surrexit, et nihil ei obsistit ad resurrectionem, quia hoc voluit Deus, et quidem primitus necdum erat soluta mors, multo magis in nobis illud esse post solutionem justa credimus ratione. Etiam et illud intendendum est, quoniam de resurrectione disputans Christi, dormitionem resurrectionem reliquens dicere, de assumptione disputat: evidens quidem est quoniam assumptioni etiam resurrectionis confessio sit conjuncta. Nam de illis quae supereminere videbantur magis eos in praesenti negotio suadere deproperat, quod et latius explicans futurorum ostendit magnitudinem: *Hoc enim dicimus vobis in verbo Domini*. Bene posuit *in verbo Domini*, hoc est, secundum revelationem quae in operatione divina in nobis facta esse videtur, nec enim erat de futuris dicenti ei credere si non inde fuisset et dictum: *Quoniam nos qui vivimus, qui subrelinquimur in adventu Domini*. Quod dixit *nos*, non de se, neque de illis, qui in praesenti vita tunc habebantur dicit, sed de illis fidelibus, qui tunc victuri sunt, quando resurrectio est futura; *nos* dixit, hoc est, fideles, eo quod et ipse talis erat, et ad tales scribebat. Unde et adjecit, *qui subrelinquimur in adventu Domini*, ostendens quoniam non de illis qui ejus tempore vivebant dicit, sed de illis qui in consummatione sunt victuri. *Non praeveniemus dormientes*. Vult dicere, quoniam tempore assumptionis illos fideles, qui jam sunt mortui, illi qui tunc in vita inveniuntur non praevenient, quod evidentius indicans adjecit: *Quoniam ipse Dominus in jussu, in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de caelo, et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primum, deinde nos qui vivimus, qui subrelinquimur, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Domino in aerem, et sic semper cum Domino erimus*. (Aug.) Haec verba apostolica resurrectionem mortuorum futuram, quando veniet utique Christus ad vivos et mortuos judican-

dos praeclarissime ostendunt, sed queri solet utrum illi, quos hic viventes inventures est Christus, quorum personam in se atque illos qui tunc secum vivebant, transfigurabat Apostolus, nunquam omnino morituri sint, an ipso temporis periodo quo cum resurgentibus rapiuntur in nubibus obviam Christo in aera, ad immortalitatem per mortem mira celeritate transibunt. Neque enim dicendum est fieri non posse, ut dum per aera in sublime portantur, in illo spatio et moriantur et reviviscant: quod enim ait, *et ita semper cum Domino erimus*, non sic accipiendum est, tanquam in aere dixerit nos semper cum Domino esse mansuros, quia nec ipse utique ibi manebit, quia veniens transitorius est; venienti quippe itur obviam, non manenti: sed ita cum Domino erimus, id est, sic erimus habentes corpora sempiterna, ubiqueque cum illo fuerimus. Ad hunc autem sensum, quo existimemus etiam illos quos hic vivos inventuros est Dominus in ipso parvo spatio et passuros mortem et accepturos immortalitatem, ipse Apostolus non videtur arguere, ubi dicit: *In Christo omnes vivificabuntur*, cum alio loco de ipsa loquens resurrectione corporum dicat: *Tu quod seminas non vivificatur, nisi prius mortuatur*. (Ambr.) Mortuos in Christo illos dicit qui et crediderunt in Christo, et pro Christo mortui sunt, quos resurgere dixit primos sicuti et Corinthiis scribens dixit (I Cor. xv): *Primitiae Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui adventum ejus crediderunt, deinde finis*. Velocitatem vero resurrectionis ostendit evidenter in illa Epistola dicens, *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba, etiam enim tuba et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur*. Hoc ergo et in hoc loco dicit, quoniam descendet quidem de caelo Christus cum tuba terribili, et voce quadam magna tunc perstrepete, secundum divinam inoperationem; ut moris est, tubam nuncupat archangelum praecedentem et praecipientem omnibus: *Surgite*. Jussum vero vocat vocem ejusdem archangeli, quia dicit, *Surgite*. His autem ita affectis omnia erunt compendiosa, ita ut illi qui pro fide mortui sunt priores ceteris resurgant, et cum illis fidelibus, qui tunc in vita hac inveniuntur super nubes quasi quibusdam vehiculis rapti ducantur, in aerem, obviam Domino, ita ut sint semper cum Domino. Validam autem et nimiam illorum esse velocitatem insinuavit quae tunc erunt, siquidem Domino Christo apparente de caelo, et tuba sonante, et angelo clamante, *Surgite*, sic omnia expedientur compendiose, ut pariter et mortui resurgant, et vivi cum illis rapiantur, neque praevenire illos ultra poterunt: sic omnibus simul in idipsum divinam quandam et terribilem inoperationem effectis. Evidens est autem et illud, quoniam quando dicit, *et mortui in Christo resurgent primum*, non ad interceptionem illorum dicit justorum qui ante Christi adventum venerunt, fieri enim potest ut is qui evidenter de illis Hebraeis scribendo dixerat: *Et isti omnes testimonium assecuti per fidem non receperunt*

promissionem (Hebr. xi), Deo scilicet de nobis melius quid deliberante, ut ne sine nobis consummarentur, ex quibus patet quoniam eum illis et ipsi habent consummari; sed quoniam post Christi adventum ista scribebat, ad distinctionem illorum qui non crediderunt Christum, ista dixit, eo quod iusti qui ante adventum ejus fuerunt, quantum attinet ad eos, secundum proprium tempus laboraverunt et propter hoc iusta ratione cum illis deputabantur. (Hieron.) Quod autem quidam interrogant de hoc, quod dicit Apostolus in adventu Domini: Salvatoris rapti quosdam viventes obviam in nubibus, ita ut non praeveniantur ab his qui in Christo dormierunt, voluntque nosse utrum sic occurrant in corporibus et non ante moriantur, cum et Dominus noster mortuus sit, et Enoch atque Elias secundum Apocalypsin Joannis morituri esse dicantur, ne scilicet ullus sit qui non gustaverit mortem, hoc ex ipsis continentia loci sciri potest. Quod sancti qui in adventu Salvatoris in corpore fuerint deprehensi, in iisdem corporibus occurrant ei, ita tamen ut inglorium et corruptum et mortale, gloria et incorruptione et immortalitate mutetur, ut qualia corpora surrectura sint, in talem substantiam etiam vivorum corpora transformantur. Unde dicit in alio loco Apostolus: *Propter quod nolumus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur mortale hoc a vita* (II Cor. v), ne scilicet corpus ab anima deserat, sed anima habitante in corpore, fiat inclytum, quod ante inglorium fuit. De Enoch autem et Elia quos venturos Apocalypsis refert, et esse morituros, non est istius temporis disputatio, cum omnis ille liber aut spiritaliter intelligendus sit, ut nos aestimamus, aut si carnalem sequimur interpretationem, Judaicis fabulis acquiescendum sit, ut rursum aedificetur Hierusalem et hostiae offerantur in templo, et spiritali cultu imminuto carnales obtineant caeremonias. (Hier.) Quamobrem illud quod de resurrectione Paulus ad Corinthios loquitur ita legendum est: *Omnes quidem dormiemus, non omnes autem inmutabimur*, si enim omnes in Adam moriuntur, et in morte dormitio est, omnes ergo dormiemus sive moriemur. Dormit autem juxta idiomata Scripturarum, qui mortuus est, spe resurrectionis futurae, omnisque qui dormit, utique exspersciuntur, si tamen non subita eum vis mortis oppresserit et mors somno fuerit copulata; cumque omnes ita dormierint lege naturae, soli sancti et anima et corpore in melius mutabuntur: ita ut incorruptio omnium resurgentium sit, gloria atque mutatio proprie sanctorum. Quodque sequitur juxta Graecos, in atomo, in ictu oculi, utrumque enim legitur, et nostri interpretati sunt in momento et in ictu, sive in motu oculi ita explanavit, juncta simul omnium resurrectione rapiuntur obviam Christo; sed eos quos mors dissolverit. Verum quid ista perquirere et apostolicis dictis calumniam facio cum ipse manifestissime scribat, *qui residui sumus in adventu Domini*; qui sint autem residui verbis discimus Salvatoris (Matth.

xxvi): *Sicut in diebus Noe ducebant uxores et nubebant, et repente venit diluvium et tulit omnes, sic erit adventus Filii hominis*, quibus sermonibus approbatur in fine mundi multos vivos et adhuc in corporibus reperiendos. Sequitur: *in iusto, in voce archangelorum et mortui resurgent primi*; et hoc rursum Salvator loquitur in Evangelio: *Media autem nocte sponsus venit* (Ibid.), qui utique viventes a corpore deprehendet, quando erunt duo in lecto uno, unus assumetur, et alius relinquetur: et duae molentes, una assumetur et alia relinquetur (Matth. xxiv), quibus dictis ostenditur medio noctis securis omnibus consummationem mundi esse venturam, ut ait Origenes in tertio volumine suo. Deinde nos qui vivimus qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Domino in aere, et ita semper cum Domino erimus. De quo quamvis superior Acacii disputatio plenius ventilavit, tamen dicendum est quid videatur aliis, Theodoro videlicet, Appollinari et Diodoro, qui unam sequuntur sententiam, quorum Diodorus haec scripsit: Residuos atque viventes Paulus apostolus vocat, non quod velit intelligi et se et alios resurrectionis in corpore reperiendos, sed nos dixit, pro eo, quod est iustos, de quorum et ego sum numero: ipsi enim rapiuntur obviam Christo, et non peccatores. Viventes autem non juxta tropologiam sanctos accipimus, qui peccato non mortui sunt, sed omnes quos in corpore adveniens Christus invenerit; quodve sequitur, *non praeveniemus eos qui dormierunt*, nequaquam ad peccatores, sed ad iustos referre debemus, neque enim peccatores cum iustis in illa resurrectione habebunt portionem. Nam Epistolae Pauli ad Thessalonicenses prima expositionem faciens, post multa quae vario prudentique sermone disseruit, haec intulit, de quibus nulli dubium est et Achatium pleraque libasse: quid est ergo quod scribunt Thessalonicensibus in verbo Dei Paulus et Silvanus et Timotheus, *nos qui vivimus, qui residui sumus in adventu Domini non praeveniemus eos qui dormierunt*, qui sunt isti qui viventes talia loquuntur? Utique Paulus non ab hominibus nec per homines, Apostolus, et charissimus filius ejus in fide Timotheus, et Silvanus qui illis erat et affectione et virtutibus copulatus, et hoc non solum illi; sed quicumque Pauli et scientia et conversatione similis est, dicere potest, *nos qui vivimus, quorum corpus mortuum est, propter peccatum, spiritus autem vita propter justitiam, et quorum mortificata sunt membra super terram, ita ut nequaquam concupiscat contra spiritum caro, si enim adhuc desiderat caro vivere, et quia vivit desiderat, et non sunt mortificata membra illius super terram; quod si mortificata sunt, nequaquam contra spiritum concupiscunt, quae mortificatione sui hujusmodi desiderium perdiderunt. Sicut igitur, qui vita caruere praesenti, et ad meliora translati sunt, magis vivunt deposito mortis corpore, et vitiorum omnium incentivis; sic qui mortificationem Jesu in corpore suo circumferunt et nequaquam vivunt*

juxta carnem, sed juxta spiritum vivunt in eo qui A. vita est : et vivit in eis Christus de quo scriptum est, *vivens sermo Dei et efficax*, qui est Dei virtus Deique sapientia. Vivunt enim in quibus vivit virtus Dei omni humana fragilitate deposita, et in quibus vivit sapientia, quæ abscondita est a Deo, et in quibus vivit et inoperatur justitia. Christus enim factus est nobis non solum justitia ex Deo, sed et sapientia, et omne, quod virtus est. Etsi quidem in præsentī loco se a dormientibus et in Christo mortuis qui hanc scribunt Epistolam separent, videbatur superflua annotatio, et ex uno loco testimonium assumptum non valeret : nunc vero eodem sensu, quia eodem et spiritu, et in prima ad Corinthios loquitur (I Cor. xv) : *Non omnes dormiemus, omnes autem immutabimur, in momento, in motu oculi, in novissima tuba : canet enim et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur*. Hoc quod in præsentī loco scriptum est, in tuba Dei descendet de cælo, comparat illi quod ad Corinthios dicitur in novissima tuba, *canet enim*, illi autem quod ad Thessalonicenses legitur, *et mortui in Christo resurgent primum*, hoc quod ad Corinthios scriptum est, *et mortui resurgent incorrupti*. Porro quod sequitur de nobis qui vivimus qui residui sumus : illi respondet, *et nos immutabimur*, quorum utrumque sic intelligi potest, *nos qui vivimus qui residui sumus, in adventu Domini, et nos qui immutabimur, et non sumus ex his qui appellantur mortui, sed vivimus*. Idcirco præsentiam Domini non in morte sed in vita præstolamur, quia de Israelitico genere sumus, et electæ sunt de nobis reliquæ. De quibus Dominus olim loquebatur : *Dereliqui mihi septem millia viros, qui non curvaverunt genu Baal (III Reg. x)*. In Joannis quoque Evangelio (Joan. xi) vivorum et non vivorum duplex ordo describitur : *Omnis qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet : et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum*. Si vivos, ita intelligimus, ut jam a nobis dictum est, dormientes, et in Christo mortuos illos esse credamus, qui cum velint in Christo vivere, tamen peccato mortui sunt : sin autem reliquæ et electio secundum gratiam appellantur viventes, qui non ita cædunt nec de Israelitica nobilitate generati sunt, dormientes et mortui appellabuntur in Christo. (Ambr.) Tamen quia memoria dictorum sufficienter eos ad verecundiam induxit, instruit eos pariter, ut talia expectantes bono animo pro illis non deficiant, qui ab hac vita discedunt, nisi tantum debent compati propter amicitiam et solitam consuetudinem. Unde et adjecit : *Itaque consolamini in verbis istis in vicem*. Hæc, inquit, in tribulationibus positi invicem vobis referte : sufficiet enim eorum memoriam audientibus ferre solatium, si tamen domestici sunt fidei et non dubitant de futuris.

CAPUT V.

Admonet suos de die mortis future et judicii generalis : inducitque ut bene se habeant ad Deum et proximum.

De temporibus et momentis vero, fratres, non necesse habetis scribere vobis : ipsi enim cautissimi scitis quoniam dies Domini sicut fur in nocte venit. (Ambr.) Alterum iterum hic incipit capitulum : requirebatur enim ab illis quando erit hujus sæculi finis ? Bene ergo illis scribit ut non requirant, neque existiment se posse dicere, qui semel audierunt quoniam incertum est tempus adventus Domini. Hoc enim dicit *tanquam fur in nocte*, eo quod et fur non prædicens venit ; et quia irridebant adversarii hoc ipsum quod ab illis dicebatur, dicentes, nequaquam

B fieri posse, adjicit : *Cum dixerim pax et securitas, tunc repente illis instat exterminium, sicuti dolor partus in utero habentis, et non effugient*. Non convenit, inquit, prospicere infideles, eo quod necessario erunt ea quæ a nobis dicuntur, etiamsi milles nihil tale fieri existiment ; sed etsi æstiment se esse securos et libertate arbitrii agere quæ velint, subito illis instabit judex, sicuti et dolores prægnantibus, ita ut nec possibile sit eos evadere poenam. Ad omnia ergo optime hoc abusus est exemplo, eo quod et gravi subdentur poena. Gravis enim est partus prægnanti, et ut ostendat quoniam præsumtum est a Deo tempus consummationis, licet nobis, dum subito fit, incerta esse videatur. Nam et mulieribus tempus partus definitus esse videtur : secundum mensium enim curricula partum solent expectare mulieres, verumtamen partus ipsius dies est illis incertus nec enim scire possunt, nisi cum repente dolor partus illis institerit. Deinde et ad exhortationem vertitur ex præcedentibus cum filiis sumens occasionem ait : *Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut dies illa vos tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii luminis estis et filii diei, non sumus noctis neque tenebrarum*. Quoniam dixit *sicut fur in nocte sic veniet*, hoc in loco dicit, quoniam non estis in tenebris, cognovistis enim veritatem. Itaque etsi repente dies instat, sed non erga vos ordinem sibi vindicat furis, qui juvandi estis ex ejus adventu, sed illis qui noxam expectant poenalem ; et ut recognitionem sufficere sibi existiment D adjicit : *Igitur non dormiamus sicut et cæteri : sed vigilemus et sobrii simus, qui enim dormiunt, nocte dormiunt, et qui inebriantur, nocte inebriantur. Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus, induti lorica fidei et charitatis et galeam spei salutis. Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis ut sive vigilemus, sive dormiamus simul cum illo vivamus*. Convenit igitur nos tali remuneratos scientia vigilare et sobrios esse erga eorum diligentiam, quæ nobis conveniunt ad custodiendum ; nocturnum tempus nobis magis est necessarium et ad ebrietatem, latere enim poterit facile is qui talis est ; illos vero qui per cognitio-

nem tanquam in die jam consistunt sobrios esse A
convenit, et vigilantes erga studia virtutum, quasi
qui et in diei tempore conversantur, in quo neque
latere quemquam possibile sit, si tamen aliquid ex
illis quæ non conveniunt, perfecit. Quæ sunt au-
tem illa opera, quæ nobis ut in die conversantibus
deputemus? Fidem ait, in quo et charitatem ponit :
ex quibus spes nobis acquiritur salutis, quod et Do-
minus Deus per Christum, qui pro nobis suscipere
voluit mortem, salutem nobis prodidit, non poenam ;
ut licet secundum præsentem hanc vitam habeamur.
Hoc enim dicit, Vigilemus etiamsi egressi fuerimus
a vita hac, hoc enim dicit, Dormiamus. Vult enim
dicere ut illi qui tunc vivunt in Christi adventu, et
qui jam sunt mortui, omnes æternam vitam et in-
corruptam acquiramus, dum illi qui præcesserunt B
dudum in mortem, ita resurgunt, et illi qui tunc
vivunt in incorruptibilitatem mutantur, sicut idem
Apostolus alio in loco dicit, *quoniam omnes immuta-
bimur*. Igitur nihil est quod prohibeat salutem nos frui
futura, si tamen illa quæ ex nobis sunt minime
nobis obsiderint; et hinc dicens, adjicit : *Propter quod
consolamini in invicem, et edificate alterutrum, sicut
et facitis*. Ab illo loco quo dixit non debere eos
de consummatione sæculi et ejus tempore curiose
agere, necessario hoc in loco istud adjecit, hoc est,
relinquentes illa, hæc agite et de his estote solliciti,
et de illis ad alterutrum disputate pro communi uti-
litate. Post hoc vero exhortatur eos dicens :

Rogamus autem vos, fratres, scire eos qui laborant C
in vobis, et præsent vobis in Domino, et admonent
vos, æstimate eos superabunde in charitate propter
opus eorum, pacem habete in eos. Itaque illos qui
doctrinæ injunctum opus habere videntur plurimo
honore dignos æstimate, non resultantes illis, quando
vos corrigere cupiunt. Hoc enim dicit, *pacem habete
in eos*. Nam et fieri solebat hoc ab illis qui indisciplinate
vivebant, ad quos scribens in superioribus videtur
contumaciam eorum signasse, quoniam dum delin-
quentes eos corrigere cupiebat, docturus eos qui
illa faciebant quæ non conveniebant, hi etiam
gravari se doctorum argutione existimabant, sic-
que ad illos disputans vertit suum sermonem ad
doctores, docens : *Obsecramus autem vos, fratres,
instruite indisciplinatos, consolamini pusillanimes,
sustinete infirmos, patientes estote ad omnes*. Neces-
sarium erat hos exhortari, ut non discederent ab
opere propter quorundam contumaciam : omnia
vero consequenter de illis quæ ipse prædixerat,
præcepit etiam doctores facere, de quibus et ipse in
Epistola sua scriperat, ut de his diligentiam adhibe-
rent, et illis compendiose ut instruerent indisciplina-
tos, ad quos et ipse videtur scripsisse. *Consolamini
vero pusillanimes*, qui ob illos qui decidebant flebili-
ter eorum separationem ferebant. *Sustinete infirmos*;
dicit autem de illis qui fornicatione deturbabantur,
docens non abdicare eos propter peccati ipsius
exprobationem, sed et diligentiam erga illos debitam
adhibere, et curam magis illis facere ut convertantur,

Sic et alio in loco scribens (II Cor. xi) : *Quis, inquit,
infirmatur et ego non infirmor?* hoc est, mea esse
aliorum peccata existimo. Bene autem adjicit, *pa-
tientes estote ad omnes*, eo quod hoc necessarium
valde est magistris, ita ut non facile desperent pro-
pter peccata; patienter vero suam impleant doctri-
nam, expectantes semper ut discipuli meliores sui
efficiantur, lucrumque proprium esse existiment,
etiamsi et serius aliquando eos potuerint ad id quod
honestum est revocare; et iterum ad generalem ex-
hortationem progrediens præcipit :

Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed
semper quod bonum est sectamini in invicem et in omnes.
Nulli malum pro malo debere retribuere dicit, bonum
sectare vero, in quantum virtus opitulatur, ut magis
in invicem sibi beneficia præbeant, cum illis quæ ex
terrena materia nobis esse videantur. (Aug.) Quando
videt homo aliquem male viventem et forte aliquid
Ecclesiæ præstantem, et non eum corripit, animo
fugit. Quid est animo fugere? timere: timor est fuga
interior: quare timet? quia mercenarius est, ne
forte ille non accipiat quod corripitur, et non det
quod solet. Videt lupum venientem, id est, diabolum
male viventis colla frangentem, et fugit, animo ab-
stinet ab utili correptione, plenus timore; qui autem
pastor est, et est ei cura pro ovibus, non eum dimit-
tit (Joan. x), et facit quod ait Apostolus : *Corripite
inquietos, consolamini pusillanimes*, etc. Non ergo
putet quispiam pastor, vel qui se dicit pastorem,
quia non reddet malum pro malo, cum reddet potius
malum pro bono, ille enim etsi peccator et scelestus
de bonis suis dat Ecclesiæ: ille autem malum pro
bono ei reddit, cui subtrahit correptionem. Sed quoniam
hoc totum de dilectione faciendum est, ali-
quando autem homines correptores suos putant
inimicos suos, ideo cum dixisset, *corripite inquietos*,
subjecit, *consolamini pusillanimes*. Forte enim de
correptione incipit delicere et perturbatur, tunc te
oportet consolari. *Suscipite infirmos*, ne per infirmi-
tatem cadant; si titubare eum fecit infirmitas sinu
suo suscipiat charitas; et cum ista dixisset, adjecit in
novissimo : *Videte ne quis malum pro malo alicui
reddat*. Ergo non est malum correptio si sit, sed bona
ovis quando corripitur a præposito suo, quid dicit?
Emendabit me justus in misericordia (Psal. cxl.).
Deinde adjicit : *Semper gaudete*. Hoc est pro omnibus
tristitiis quæ vobis accidunt, bono animo estote,
futurorum expectatione animæquiores effecti, et
post hoc præcipit : *Sine intermissione orate, in om-
nibus gratias agite, hæc enim est voluntas Dei in
Christo Jesu in vobis*. Præcepit orare incessanter,
gratias autem semper agere in orationibus, eo quod
ista Deus velit, et ista a nobis vel maxime depostulet,
ut grati illi simus, et ut gratias illi debitas aga-
mus pro illis bonis, quæ ab ipso sunt donata nobis.
(Isaac in Collat. Cassiani.) Et ideo ut eo fervore
ac puritate, qua debet, emitti possit oratio, hæc
sunt omnimodo observanda; primum sollicitudo re-
rum carnalium generaliter abscindenda est: deinde

nullius negotii causa, non solum cura, sed ne memoria quidem penitus admittenda, detractio, vaniloquia, seu mutiloquia, scurrilitates quoque similiter amputanda: ira præ omnibus sive tristitiæ perturbatio funditus eruenta; concupiscentiæ carnalis ac philargyriæ noxius fomes radicatus evellendus, et ita his ac similibus vitiis extrusis penitus, et abscissis, quæ hominum quoque possunt patere conspectibus, talique, ut diximus, repurgii emundatione præmissa, quæ simplicitatis et innocentie puritate perficitur, jacienda sunt primum profundæ humilitatis inconcussa fundamenta, quæ scilicet turrim intraturam celos valeant sustinere. Deinde superponenda virtutum spiritalis exstructio, et ab omni discursu atque vagatione lubrica animus inhibendus, ut ita paulatim ad contemplationem Dei ac spiritalis intuitus incipiat sublimari. Quidquid enim ante orationis horam anima nostra conceperit necesse est orantibus nolis per ingestionem recordationis occurrat. Quamobrem quales orantes volumus inveniri, tales nos ante orationis tempus preparare debemus: ex præcedenti enim statu mens in supplicatione formatur, eorundemque Actuum procumbentibus nobis ad precem verborum quoque vel sensuum ante oculos imago præhens, aut irasci nos secundum præcedentem qualitatem, aut tristari, aut concupiscentias causasse præteritis retractare, aut risu fatuo, quod etiam pudet dicere, cujusquam scurrilis dicti vel facti titillatione pulsari, aut ad priores faciei volitare discursus. Et ideo quidquid orantibus nobis nolumus ut inhæreat, ante orationem de abditis nostri pectoris excludere festinemus: ut ita illud apostolicum possimus implere: *Sine intermissione orate, et in omni loco levantes puras manus sine ira et disceptatione* (1 Tim. ii). Alias namque mandatum istud perficere non valebimus, nisi mens nostra ab omnium vitiolorum contagione purificata virtutibus tantum, ut naturalibus bonis dedita, jugi omnipotentis Dei contemplatione pascatur. *Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere, omnia autem probate, quod bonum est tenete.* (Aug.) Non quia ille exstingui potest, sed quantum in ipsis est extinctores ejus merito dicuntur, qui sic agunt ut extinctum velint. (Ambr.) Multum existimantibus qui tunc spiritales gratias habebant. Erant etiam et alii qui et ad suasionem aliqua proponebant, quasi qui et ipsi ex divina revelatione illa esse similes quæ a se fiebant, sicuti et Judæos exorcizare et dæmoniacos in nomine Christi usurpasse per Actus didicimus apostolorum (Act. xix). Quoniam ergo apud Thesalonicensenses quidam erant qui non suscipiebant illa quæ secundum inoperationem spiritalem profitebantur, qui et confingebant seductorum se causa studio cautelæ id declinare, fiebant autem ista ab indisciplina, eo quod sæpe indisciplinati eorum arguebatur ex illis, quæ a prophetis dicebantur, ideo dixit: prophetas nolite reprobare neque spiritalem operationem prohibere. Nam quod dixit reprobari prophetas, et illa nolite suscipere quæ ab illis dicebantur, hoc dicit spiritus spernere operationem, sed

A si, inquit, seductores timetis, accipite illa quæ dicuntur, probantes illa, et si inventa fuerint aliqua divinis legibus contraria de illis quæ dicuntur, illa sola rejicite, tenete vero meliora. Deinde adjicit: *Ab omni specie mala vos abstineat, quasi qui et hoc ipsum versute facerent, dicens:*

Ipsæ autem Deus pacis sanctificet vos perfectos et integer vester spiritus et anima et corpus sine querela in adventum Domini nostri Jesu Christi servetur. Orat pro illis ita ut sancti per omnia custodiantur, et sine querela, animo quoque sint et corpore, ita ut et tributa Spiritus sancti gratia integra in illis custodiatur nullam sustinens minoracionem propter eorum malitiam, ita ut in Christi adventu assequi possint æternas mercedes. (Hier.) Formosa questio hic oritur, sub brevi sermone tractanda. Supra dixerat spiritum nolite extinguere, quod si fuerit intellectum, statim sciemus quis iste sit spiritus, qui cur anima et corpore in die adventus Domini conservandus est: quis enim possit credere quod instar flammæ, quæ extincta desinit esse quod fuerat, exstingatur Spiritus sanctus, et sustineat abolitionem sui, qui fuit quondam in Israel, quando per Isaiam et Jeremiam et singulos prophetarum dicere poterat: *Hæc dicit Dominus, et nunc in Ecclesia per Agabum loquitur: Hæc dicit Spiritus sanctus, Divisiones autem donorum sunt, idem autem spiritus, et divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus, et divisiones operationum sunt, et idem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicusque autem datur manifestatio spiritus ad id quod expedit: alii per Spiritum datur sermo sapientiæ; alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu: alii gratia sanctorum in uno Spiritu: alii opera virtutum: alii prophetia, alii discretio spirituum: omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult* (1 Cor. xii). De hoc Spiritu ne a se auferatur rogabat David dicens: *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me* (Psal. li), qui quando auferitur non in substantia sui, sed ei a quo auferitur exstinguitur. Ego puto unum atque idem significare Spiritum nolite extinguere, et quod in alio loco scribit (Rom. xii): *Spiritu ferventes*, in quo enim fervor spiritus multiplicata iniquitate et charitatis frigore non tepescet, in hoc spiritus nequaquam exstinguitur. *Deus igitur pacis sanctificet vos per omnia vel in omnibus, sive plenus atque perfectus, hoc enim dicere sonat.* Deus autem appellatur pacis, quia per Christum ei reconciliati sumus, qui est pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. ii), qui et in alio loco pax dicitur, suaverans omnem sensum (Phil. iv), quæ custodit corda cogitationesque sanctorum; qui autem sanctificatur sive perfectus est in omnibus, in hoc et spiritus, et anima, et corpus in die Domini conservatur. Corpus singulorum membrorum utatur officiis, verbi gratia, si operetur manus, pes ambulet, oculus videat, auris audiat, dentes cibos molant, stomachus concoquat, alius digerat, aut si nulla membrorum parte truncatum est, et hoc quisquam

potest credere Apostolum pro credentibus deprecari, ut in die iudicii integrum omnium Christus corpus inveniat, cum omnium corpora aut morte dissoluta sint, aut, sicut quidam volunt, reperta fuerint adhuc spirantia, habeant debilitates suas, et maxime martyrum, et eorum qui pro Christi nomine vel oculos effossos, vel amputatas nares vel abscissas manus habeant. Ergo integrum corpus est, de quo diximus in alia questione, et non tenens caput ex quo omne corpus connexum atque compactum accipiat augmentum in administrationem Christi. Hoc corpus Ecclesiæ et quicumque hujus corporis tenuerit caput, et cætera membra servarit, habebit integrum corpus, quantum potest recipere humana natura, juxta hunc modum et animæ integritas conservanda est, quæ dicere potest: *Benedic, anima mea, Dominum, qui sanat omnes infirmitates tuas* (Psal. cxi); et de qua scriptum est: *Misit verbum suum et sanavit eos* (Psal. cvi), spiritus quoque integer conservatur, quando non erramus in spiritalibus, sed vivimus spiritu, acquiescimus spiritu, et opera carnis mortificamus spiritu, afferimusque omnes fructus ejus, charitatem, gaudium, pacem et cætera. Aliter præcipitur nobis Salomone dicente: *Tu autem describe ea tripliciter in consilio, in conscientia, ut respondeas verba veritatis his qui proponunt tibi* (Prov. xxii). Triplex in corde nostro descriptio et regula Scripturarum est, prima ut intelligamus eas juxta historiam: secunda juxta tropologiam, tertia juxta intelligentiam spiritalem: in historia eorum quæ scripta sunt ordo versatur, in tropologia de littera ad majora consurgimus, et quicquid in priori populo carnaliter factum est, juxta moralem interpretamur locum, et ad animæ nostræ emolumentum convertimus in spiritalia; *θεωρία*, ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine et cælestibus disputamus, ut præsentis vitæ meditatio umbra sit futuræ beatitudinis, quos tales Christus invenerit ut corpore et anima et spiritu integri conserventur, et perfectam in se habeant triplicis in se scientiæ veritatem, hos sua pace sanctificabit et faciet esse perfectos. Multi simpliciter hunc locum de resurrectione intelligunt, ut et spiritus et anima et corpus in adventu Domini integri conserventur; alii in hoc loco triplicem in homine volunt affirmare substantiam,

spiritus quo sentimus, animæ quo vivimus, corporis quo incedimus. Sunt qui ex anima tantum et corpore subsistere hominem disserentes, spiritum in eo tertium non substantiam velint intelligere, sed efficientiam, per quam et mens in nobis et sensus et cogitatio et animus appellatur, et utique non sunt tot substantiæ quot nomina. Cumque illud oppositum fuerit: *Benedicite, spiritus et animæ justorum Dominum* (Dan. iii), scripturam non recipiunt, dicentes eam in Hebraico non habere. Nos autem in præsentī loco, ut supra diximus, spiritu, qui cum anima et corpore integer conservatur, non substantiam Spiritus sancti, quæ non potest interire, sed gratias ejus donationesque accipimus, quæ nostra vel virtute vel vitio et accenduntur et extinguuntur in nobis. (Aug.) Aliud est esse sine peccato, quod de solo in hac vita unigenito dictum est, aliud de esse sine querela, quod de multis justis etiam in hac vita dici potuit, quoniam est quidam modus bonæ vitæ, de quo etiam in ista humana conversatione justa querela esse non possit. Quis enim juste queretur de homine qui nemini male vult, et quibus potest fideliter consulit, nec contra cujusquam injurias tenet libidinem vindicandi, ut veraciter dicat, « sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Et ut non de oratione dubii habeantur adjicit: *Fidelis qui vocavit vos, qui etiam faciet.* (Ambr.) Hoc est: verus est qui vocans vos bona promisit vobis, qui et replevit vos sua benedictione. *Fratres, orate, et pro nobis.* Scribit et post hoc ita ut et pro se orent, simul in charitate sua eos constringens; nam et ut pro alterutro orent lex defigit charitatem: nec enim unquam orare patiemur pro illis quos non diligimus; simul et instruit nos idipsum etiam ab invicem debere depostulare et facere pro alterutro. *Salutate fratres omnes in osculo sancto.* Deinde et præcepit eis omnes fratres salutare in osculo sancto, sanctum osculum dicens, quod cum perfecta efficitur charitate: *Adjuro vos per Dominum ut legatur Epistola omnibus sanctis fratribus.* Adjurat ut Epistola omnibus legatur sanctis fratribus, suspicans ex aliquibus quæ sibi fuerant delatæ, quoniam non ad omnium notitiam scripta ejus deferrentur, et post hoc adjiciens: *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum, Amen.* Hoc enim verbo consummasse Apostolus videtur suam Epistolam.

LIBER VICESIMUS SECUNDUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM II AD THESSALONICENSES.

ARGUMENTUM.

Beatus apostolus Paulus postquam primam ad Thessalonicenses scripserat Epistolam, cognovit quod, quamquam adversariorum pertinacia in eadem perstiterit sævitia, variis tentationibus aggressa eos qui crediderant, tamen ad omnia illa aspera

De quæ iisdem fuerant in fide persistentes superiores omni tentatione fuerint demonstrati. Cognovit verò quod a quibusdam suasi æstiment finem præsentī incumbere sæculo, hocque aliqui quasi ab ipso Apostolo edocti cæteris nuntiabant: adjecto illo, quod qui in-discipline versabantur nulla ex parte ex litteris

prioribus Apostoli meliores sui fuerant effecti, sed perseveraverint in pristino suo pravo proposito. Scribit igitur secundam hanc Epistolam, primum quidem collaudans eos, quod contra omnes impetus adversariorum decertantes non fuerant superati: adhortatur vero eos etiam currenti tempore in eodem persistere proposito omnemque tempestatem ab adversariis illatam per patientiam superare. Deinde instruit eos, ut non existiment incumbere sibi consummationes temporum; inter cætera vero instruit eos de anticristi adventu, et qualiter vel quomodo sit appariturus; de indiscipline scribens vehementer eos corripiens, eo quod nihil ex illis prioribus scriptis fuerint adjuvi in quibus consilium illis dederat de illis quæ agere conveniebant. Cautius vere de omnibus instruemur ex illis quæ in subsequentibus habentur.

CAPUT PRIMUM.

Gratias agit Apostolus de bona Thessalonicensium conversatione, orando pro meliore consummatione.

« Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiae Thessalonicensium in Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. » (Ambr.) Hac præscriptione Epistolæ facta incipit sic: « Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres, sicut dignum est. » A gratiarum actione incipere idem Apostolus sæpe est solitus, hoc vero in loco etiam dilatassem ipsam gratiarum actionem videtur non absolute dicens gratias agimus, sed quoniam gratias agere debemus, quasi qui et incusari sit dignus, si non debitum redderet pro illis, pro quibus et debent gratiarum actionem, eo quod necessarie debere illam videatur: et adjectio est perspicua quam adjecit dicens: « Sicut dignum est. » Quod et ipsum augmentum actionis, siquidem talia sunt quæ secundum eos sunt, ut iuste Deo pro illis gratiarum actio referatur. Unde ostendens quia iure ista dicit, eo quod magna erant illa quæ secundum eos erant, ait: « Quoniam supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque omnium vestrum in alterutrum. » Etenim per omnia ostendit quoniam magna erant illa quæ secundum eos erant, ex quibus dixit fidem eorum augeri, quod habebant aliquid amplius a firmitate: firmitas enim dici potest, etsi in eodem statu maneat. Nam quod dixit supercrevit, ostendit quod et in ipsa fide augmentum sumperint; et in alterutrum charitatem eorum abundare dicens, quod et ipsum ostendit in dies singulos meliorem illorum fuisse profectum: quod etiam majus asserere cupiens dixit, « uniuscujusque vestrum omnium in alterutrum; » omnes enim similiter dixit tales esse: et quæ est istius rei probatio? « Ita ut nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Domini pro patientia vestra, et fide in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus quas sustinetis. » Denique et nos omni in loco de vobis gloriantes referimus, fidei vestræ firmita-

tem laudantes, eo quod et tormentis variis affecti in eodem statu permansistis. Bene autem dixit, « quas sustinetis, » eo quod hoc demiratione dignum erat, quod forti animo sustinerent illata sibi tormenta: deinde dicit et ipsius passionis utilitatem, « in demonstrationem justi judicii Dei, ut digni habeamini regno Dei, pro quo et patimini: » apparebitis etenim ob ista in futuro sæculo iusta ratione regnum eorum fruentes: si tamen et pro illo pati acquiescitis, magnum quoddam bonum existimantes esse fruitionem. Et ostendens quoniam nec adversariis talia in illis facientibus erit impune, adjicit: « Si tamen justum est apud Deum retribuere his qui tribulant vos tribulationem, et vobis qui tribulamini requiem nobiscum. » Nam quod dicit si justum est, hoc dicit, « si tamen justum est. » Vult enim dicere: quia iusta tunc ratione Deus illos quidem qui talia in præsentī vita erga vos gesserunt subdet pœnæ, vobis vero, pro quibus patimini, magnam præbebit remunerationem largitatis; et pœnæ ipsius publicanus pondus, dicit etiam qualis sit adventus ipsius judicis: « In revelatione Domini Jesu de cœlo cum angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam his qui non noverunt Deum et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi. » Terribilem per omnia ejus adventum esse ostendit, et loci natura, siquidem de cœlo videtur; et ut ministrorum videatur fortitudo, cum angelis ejus virtutis venturum dicit; et tormentorum speciem flammam esse ignis dicit, asserens vero et de illis qui sunt tormentis subiacendi, aut eos qui non noverunt Deum, et qui non obaudierunt Evangelio, majorem tormentorum eorum præbuit probationem; et siquidem illos si solummodo non obediunt fidei, pœna maneat, quanto magis illos, qui credentibus calumnias impressionesque irrogant? deinde et tormentorum speciem exaggerat prout potest, dicens: « Qui pœnas luunt interitus æternas. » Nam ex qualitate ipsa gravia tormenta esse ostendit. Siquidem interitus sunt, et exterminii perditione perficientes, ex tempore, quod non ad tempus, sed æterna sunt: et iterum ad personam recurrit judicis pœnæ ipsius magnitudinem exinde ostendens: « A facie Domini, et a gloria fortitudinis. » Et quia per omnia magna ostendit esse tormenta quæ in adversarios sunt depromenda, dicit in quibus tunc erunt hi qui crediderunt. « Cum venerit glorificari in sanctis suis, et mirificari in omnibus qui crediderunt, quoniam creditum est testimonium nostrum in vobis in die illo. » Quod dixit: « in die illo » ad illud reddendum est, quod dixerat « et mirificari in omnibus qui crediderunt, » ut sit in medio positum « quoniam creditum est Evangelium nostrum in vobis, » et secundum sensum novissimum jacere videatur. Vult enim dicere: secundum illum diem gloriosus et mirabilis videbitur in his qui sibi crediderunt, per illa bona quæ erga eos faciet, quæ etiam et vos estis fruituri, eo quod doctrinam no-

stram receptistis, sic per omnia adhortans revelationem eorum, quæ expectatur, eo quod adversariis magna inferrentur tormenta, et quod magnorum bonorum fruitionem expectent potiri credentes. Adjicit: « In quo et oro semper pro vobis, ut vos dignos » vocatione sua Deus habeat, et impleat omne placitum bonitatis, et opus fidei in virtute, ut glorificetur nomen Domini nostri in vobis, et vos in ipso secundum gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi in vobis et vos in illo. » Pro his quæ talia sunt perseveramus pro vobis orantes, ita ut dignos vos honorum illorum exhibeat Deus, in quorum et vocati estis fruitionem, implens vos omni honore, et confortans, ita ut et in operibus ostendatis fidem, et illa quæ ab adversariis inferuntur facile sustineatis: sic enim et Christus in vobis gloriosus secundum præsens sæculum videbitur: quando cum alacritate acquiescitis pati pro eo, vosque qui sic firmiter in eo credidistis futuram fruimini gloriam, quam sua gratia sibi credentibus promisit: quæ ergo conveniebant dici ad laudem eorum, qui in adversis firmi perstiterunt. et ad exhortationem ut in eadem persisterent, scientiam in hisce visus est consummasse. Hinc vero incipit de consummatione sæculi disputare docens eos non existimare sibi finem mundanum imminere.

CAPUT II

De adventu Antichristi docet suos Apostolus, et ejus rei pluribus ostendit veritatem.

« Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostram congregationem in eum, ut ne cito moveamini, neque per spiritum, neque per verbum, neque per epistolam tanquam a nobis missam, quasi instet dies Domini. » (Greg.). Cum Paulus Thessalonicenses in accepta prædicatione perdurantes, quasi de vicino mundi termino quadam cognosceret pusillanimitate turbatos, prius in eis quæ fortia prospicit laudat, et caute monendo postmodum quæ infirma sunt roborat, ait enim: Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supererescit fides vestra et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem, ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra et fide. Qui cum blanda hæc vitæ eorum præconia præmisisset, paulo post subdidit dicens: « Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam, tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini. » Egit enim verus doctor ut prius audirent laudati quod recognoscerent, et postmodum quod exhortati sequerentur: quatenus eorum mentem ne admonitio subjuncta concuteret, laus præmissa solidaret, et qui commotos eos vicini finis suspicione cognoverat, non jam redarguebat motos, sed quasi transacta nesciens, adhuc commoveri pro-

A hibeat. Ut dum de ipsa levitate motionis prædicatori suo se incognitos crederent, tanto reprehensibiles fieri, quanto et cognosci ab illo formidarent. (Ambr.) Adveniente Domino justos omnes debere rapi in nubes in obviam ejus, et ut simul sint semper cum eo Apostolus in prima Epistola evidenter asseruit, hoc ergo dicit: « Et nostram congregationem ad eum; » dicit etenim Christi adventum et congregationem tunc ad eum futuram. (Raban.) Nolite persuaderi ab illis qui vos seducunt, quasi prope sit illud tempus: sed sive quis de spiritali id inoperatione promittat dicere, sive quasi ex verbo et epistola nostra sit edoctus, nolite persuaderi ei; et vehementius eos cautos facere volens adjicit: « Ne quis vos seducat ullo modo. » Quod est taliter: B utcumque ista quis dixerit vobis, nolite ei credere. « Quoniam si venerit apostasia primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur, et superextollit se super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. » (Amb.) Vult quidem dicere, quoniam non possunt ita fieri priusquam antichristus veniat. Oportet enim primum illum venire, deinde consequenter illa quæ dicuntur. Apostasiam vero vocavit tempus illud, eo quod paulo minus omnes tunc discedent a pietate, et accurrent ad eum: hominem equidem eum nominavit justa ratione, eo quod homo erit dæmone in eo omnia inoperante, sicuti et in illum hominem qui pro nostra salute sumptus est Deus verbo perfecisse videtur. Tentat enim ille per omnia illa quæ Christi sunt imitari, utpote et Christum se esse dicens: peccati vero hominem eum dixit, eo quod peccatum ministrabit, et multis hominibus hujus causa existet: et filium eum perditionis dicit, utpote perditioni subdendum post hoc, sicut et in subsequentibus evidentius dicit; vocat autem eum adversarium quidem, quasi qui et adversa agat divinæ voluntati, et omnes ad se transducere annitatur: superextollentem vero se super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, eo quod omnes homines a propria eorum secta discedere suadens, se faciet adorare, seipsum dicens esse Christum, cui et ab omnibus honorem Dei tribui ut justum vindicabit: sic enim et in Dei templis, hoc est, in domibus orationum ingrediens sedebit quasi ipse sit Christus et propter hoc debeat ab hominibus adorari in ordinem Dei. Et ostendens quoniam nihil nunc novi dicit ad eos: « Non estis, inquit, memores quoniam cum adessem apud vos hæc dicebam vobis? » Deinde adjicit: « Et nunc quod detinet scitis, ut reveletur in suo tempore. » Dicit autem quod nunc detinet, eo quod diabolus dudum quidem voluerit hoc idem facere, Deus vero interim retinet, eo quod tempus statuit consummationis sæculi istius, secundum quam videri concedit eum. Hoc Apostolus nominavit quod nunc detinet, Dei dicens definitionem detinere enim. Unde adjicit: « Ut reveletur idem suo tempore. » Quasi qui prohibeatur nunc videri usque tunc, eo quod divina defl-

nitio ad præsens teneatur. Videbitur vero tunc in A
 sæculi fine, quando et concedit illi Dominus suam
 ostendere malitiam, propter quod bene adjicit : « My-
 sterium enim jam inoperatur iniquitatis. » Hoc est,
 etsi non aperte apostasiam operatur diabolus, sed
 quasi in mysterio nunc peragit per singula momenta
 per suos, a pietate tentans divellere eos qui ad fi-
 dem accedunt ; et hoc ipsum iterum resumens.
 « Tantum ut qui tenet nunc, teneat donec de medio
 fiat, et tunc revelabitur ille iniquus. » Igitur Thes-
 salonicensium animos vel occasio non intellectæ Epi-
 stolæ, vel ficta revelatio, quæ per somnum deceperat
 dormientes, vel aliquorum conjectura Isaïæ et Da-
 nielis, Evangeliorumque verba de Antichristo pro-
 nuntiantia in illud tempus interpretantium, moverat
 atque turbaverat, ut in majestate sua tunc Christum
 sperarent esse venturum. (Hier.) Cui errori medetur
 Apostolus et exponit, quæ ante adventum Antichristi
 debeant præstolari, ut cum illa facta viderint, tunc
 sciant Antichristum, id est, hominem peccati, et fi-
 lium perditionis, qui adversatur et extollitur super
 omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, et qui in
 templo Dei sedeat, esse venturum. Nisi, inquit, ve-
 nerit discessio primum quod Græcè dicitur ἀποστάσις,
 ut omnes gentes quæ Romano imperio subjacent,
 recedant ab eis, et revelatus fuerit, id est, ostensus,
 quem omnium prophetarum verba pronuntiant,
 homo peccati, in quo fons omnium peccatorum est,
 et filius perditionis, id est, diaboli : ipse est enim
 universorum perditio qui, adversatur Christo, et ideo
 vocatur Antichristus, et extollitur super omne quod
 dicitur Deus, aut cunctarum gentium Deus, sive om-
 nium, sive omnem pravam et veram religionem suo
 calcet pede, et in templo Dei vel in Hierosolymis ut
 quidam putant, vel in Ecclesia, ut verius arbitramur,
 sedērit, ostendens se tanquam ipse sit Christus et Fi-
 lius Dei. Nisi, inquit, ante Romanum imperium fue-
 rit desolatum, et Antichristus præcesserit, Christus
 non veniet, qui ideo venturus est, ut Antichristum
 destruat. Meministis, ait, quod hæc ipsa, quæ nunc
 scribo per epistolam, cum apud vos essem præsentī
 sermone narrabam, et dicebam vobis, Christum non
 esse venturum, nisi præcessisset Antichristus, et
 nunc quid detineat scitis ut reveletur in suo tempore,
 hoc est, quæ causa sit, ut Antichristus in præsentia-
 rum non veniat, optime nostis : nec vult aperte di-
 cere Romanum imperium destruendum quod ipsi qui
 imperant æternum putant. Unde secundum Apo-
 calypsin Joannis in fronte purpuratæ meretricis
 scriptum est nomen blasphemiarum, id est, Romæ
 æternæ. Si enim aperte audacterque dixisset, non
 veniet Antichristus, nisi prius Romanum deleatur
 imperium, justa causa persecutionis in orientem
 tunc Ecclesiam consurgere videbatur. Quoque se-
 quitur, « jam enim mysterium iniquitatis operatur,
 tantum ut qui tenet nunc teneat donec dimidium
 fiat, et tunc revelabitur ille iniquus, » hunc habet
 sensum : Multis malis atque peccatis, quibus impu-
 rissimus Cesarum mundum premit Antichristi par-

atur adventus, et quod ille operaturus est, postea,
 in isto ex parte completur. Tantum ut Romanum
 imperium, quod nunc universas gentes tenet, tenere
 cedat, et dimidio [de medio] fiat, et tunc Antichri-
 stus veniet, fons iniquitatis, quem Dominus Jesus
 interficiet Spiritu oris sui, divina videlicet potestate,
 et suæ majestatis imperio, cujus jussisse fecisse est :
 non in exercitus multitudine, non in robore mili-
 tum, non in angelorum auxilio, sed statim ut ille
 advenierit, interficietur Antichristus, et quomodo
 tenebræ solis fugantur adventu, sic illustratione
 adventus sui eum Dominus destruet, atque delebit,
 cujus opera Satana sunt opera, et sicut in Christo
 plenitudo divinitatis fuit corporaliter, ita et in Anti-
 christo omnes erunt fortitudines et signa, atque
 prodigia, sed universa mendacia : quomodo enim
 signis Dei quæ operabantur per Moysen magi suis
 resistebant mendaciis, et virga Moysi devoravit vir-
 gas eorum, ita mendacium Antichristi Christi veri-
 tas devorabit : seducentur autem ejus mendacio qui
 perditioni sunt præparati. (Aug.) Alii vero, et quod
 ait, « quid detineat scitis, » et mysterium operari ini-
 quitatis, non putant dictum, nisi de malis et fictis qui
 sunt in Ecclesia, donec perveniant ad tantum nume-
 rum, quanti Christo [qui Antichristo] magnum popu-
 lum faciat, et hoc esse mysterium iniquitatis, quod
 videtur occultum : hortari autem Apostolum fideles,
 ut in fide quam tenent, tenaciter perseverent, dicendo,
 « tantum qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat, »
 hoc est, donec exeat de medio Ecclesiæ mysterium
 iniquitatis quod nunc occultum est : ad ipsum enim
 mysterium pertinere arbitrantur, quod ait in Epistola
 sua Joannes : « Ex nobis exierunt, sed non erant ex
 nobis (1 Joan. II.) » [Greg.] Idem Joannes dicit :
 « Nunc Antichristi multi facti sunt, » quia iniqui
 omnes jam membra ejus sunt, quæ scilicet perverse
 edita caput suum male vivendo prævenierunt. Hinc
 Paulus ait : « Ut reveletur suo tempore. Nam my-
 sterium jam operatur iniquitatis, » ac si diceret :
 tunc Antichristus manifestus videbitur, nam in cor-
 dibus iniquorum secreta sua jam nunc occultus ope-
 ratur. Ut enim de apertioribus criminibus taceam,
 ecce alius fratri in cœde suo tacitus invidet, et si
 occasionem reperiat, eum supplantare contendit,
 cujus alterius membrum est, nisi de quo scriptum
 est : « Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum ?
 (Sap. II.) » Alius magni meriti esse se æstimans,
 per tumorem cordis cunctis se præferens, omnes
 semetipso inferiores credit, cujus alterius membrum
 est, nisi ejus de quo scriptum est : « Omne sublime
 videt et ipse est rex super universos filios superbiæ ?
 (Job. xli.) » Alius mundi hujus potentiam querit,
 non quo aliis prosit, sed quo ipse alteri subditus
 non sit, cujus alterius membrum est, nisi ejus de quo
 scriptum est, « qui dixit : Sedebo in monte Testa-
 menti in lateribus Aquilonis ; ascendam super alti-
 tudinem nubium, similis ero Altissimo ? (Isa. xiv.) »
 Solus quippe Altissimus ita dominatur super omnia,
 ut alteri subesse non possit, quem Diabolus imitari

perverse voluit cum suum dominium querens ei subesse pecusavit: imitatur ergo Diabolum quisquis idcirco potestatem suam appetit, quia ei qui sibi est superna ordinatione praepositus subesse fastidit. (Ambr.) Intendendum vero est illi parti, quoniam revelationem Antichristi manifestationem vocavit, et superius dicens: « Cum revelatus fuerit homo, » et in hoc loco « Revelabitur iniquus, » eo quod Diabolus semper quidem ab adventu Domini meditatur illud facere ad nocivitatē hominum, et utique illud fecisset, si non secundum inenarrabilem suam providentiam continuisset Deus eum. Operabitur vero tunc, et perducet illud in aperto, quod dudum sibi videbatur, cum illi fuerit concessum suam voluntatem in opere producere; et ostendens quoniam nec ille sine poena erit, addit: « Quem Dominus interficiet Spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui. (Ambr.) » Evidens est, quoniam de homine id dicit: nec enim Satanam expedit, quem aeternae est poenae traditurus, sed illum, eo quod organum sibi illum ad tantam explendam malitiam Dæmon opportunum cogitationibus suis esse reperit, et hoc in subsequētibz apertius manifestavit dicens: « Cujus est adventus secundum inoperationem Satanae. » Alium quemdam insinuat eum esse præter Satanam, cujus inoperatione seipsum demonstrabit. Terribile est autem quod dicit, illum enim talia agentem et per totum orbem omnes homines discedere a pietate suadentem, subito de caelo apparens Christus, et solummodo clamans, cessare faciet ab opere, totum illum expendens: hoc enim dicit, *Spiritu oris*, hoc est, voce, ex illis quae apud nos sunt sumens illud, et dicens, eo quod nos spiritu cooperante abutimur ad articulatam loquelam. Quae secundum illum sunt, referre incipit, cujus est adventus secundum inoperationem Satanae, hoc est, apparebit illi Satanas ibi inoperante omnia: deinde adjicit et quid ille operatur in ea. « In omni virtute et signis et prodigiis mendacibus. » Multa inquit et magna signa quoque et prodigia demonstrabit per eum. Bepe autem adjicit, « mendacibus, » ostendens, quoniam in phantasmate magis quam in opere facit ea. Qua autem ratione hoc operatur? « Et in omni seductione injustitiae in his qui pereunt, » eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut « salvi fierent. » Sic autem vocat eos qui sunt ei accipiendi, pro quibus charitatem veritatis non susceperunt ut salventur: cum conveniret, inquit, eos permanere in veritate charitatis, et non discedere ab ipsa ex qua ei salvari poterant. « Ideo mittit illis Deus operationem erroris ut credant mendacio, et judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. » Evidens est, quoniam concessione Dei quasi opus ejus esse adscripsit, vult enim dicere, quoniam non permanentes in veritate, intendunt seductioni et credent mendacio, justam poenam subeuntes, pro quibus relinquentes veritatem ad injustitiam declinaverunt, ut dicat: Diabolum adoraverunt, injustitiam eam vocans, eo

quod nec justa fiat ratio ab illis qui ea faciunt; et quoniam de illis qui tunc increduli erunt dixit, bene adjicit:

« Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres, dilecti a Domino, quoniam praelegit nos Deus ab initio in salutem in sanctificatione Spiritus, et fide veritatis in quod et vocavit vos per Evangelium, in acquisitionem gloriae Domini nostri Jesu Christi. » Itaque et propter hoc, inquit, pro vobis gratias agimus Deo, quoniam vos elegit, ita ut expectatam fruamini salutem participans quidem vobis gratiam Spiritus, donans vero vobis veritatis fidem. Hoc enim vobis Evangelii praeiuvat vocatio, futuram gloriam: per illam fidem quae in Christo est repromittens; et post hoc: « Itaque, fratres, state, et tenete traditiones, quas didicistis sive per verbum, sive per Epistolam nostram. » Hoc enim ad totum reddidit, hoc est, nolite persuaderi ab illis qui vos seducere volunt, sed manete in illis quae vobis tradidimus, sive per verbum praesentes, sive et absentes per litteras: deinde iterum orat pro eis: « Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus et pater noster, qui dilexit nos et dedit nobis consolationem aeternam et spem bonam in gratia, consoletur corda vestra et constabiliat in omni verbo et opere bono. » Qui gratia, inquit, sua aeternam illam consolationem nobis donavit, id est, futurorum bonorum spem, ipse et secundum praesentem vitam hanc prosperet et corda vestra vos confirmans, ut omne, quicquid illud boni est, et dicere et facere possitis. (Paphnut. in Collat. Cass.) Deum quoque aptare sive confirmare animos nostros ad omne opus bonum et operari in nobis ea quae sibi sunt placita idem Apostolus docet (Hebr. xiii): « Deus autem pacis, qui eduxit de tenebris pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti aeterni Iesum Christum, aptet vos in omni bono faciens in vobis quod placeat coram se: » quod etiam Thessalonicensibus ut eveniat ita precatur, dicens: « Ipse autem Dominus Jesus Christus et Deus pater noster qui dilexit nos et dedit consolationem aeternam et spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra et confirmet in omni opere et sermone bono. » Post hoc scribit

CAPUT III.

Petit Apostolus orationem suffragii, informat eos in regeneratione mali, atque incitat ad laborem manuum.

« De cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Domini currat et clarificetur sicut et apud vos, et ut liberemur ab importunis et malis hominibus. (Ambr.) Ita ut orent pro eo et pro ejus desiderio doctrina ubique profectum accipiat, sicuti et apud illos, ita ut ab omnibus insidiis adversariorum eripiantur: quibus adjicit: « Non enim omnium fides est. » Hoc est, quia non omnes credunt, sunt vero qui et contrasistant veritati; ut ergo ab insidiis horum eripi possit, dignum existimat orationes esse.

« Fidelis autem Dominus qui confirmavit vos, et custodiet a malo. » Hoc ad verba orationis, quam fecerat, reddidit, fidei firmitatem adesse illis optans, simulque et dicens : quoniam verus est Deus qui vocavit vos in spe bonitatis, ipse vos confirmabit in fide, ita ut assequi possitis illa bona ab omni discedentes inconvenienti actu : quibus et adjungit : « Confidimus autem in Domino de vobis, quoniam quæ præcipimus et facitis, et facietis. » Nam dum dicit se de eis bonam habere confidentiam, quoniam omnem ejus doctrinam cum sollicitudine efficiunt, sufficiens est et exhortare illos, ut opinionem suam opere firmam esse ostendant : et iterum orat pro illis dicens : « Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, et in patientia Christi. » Contingat vobis permanere in ea charitate, quæ erga eum est, tolerantes etiam si et aliquid conveniat pro eo pati. Nam quod dixit Dei et Christi, in commune id positum esse videtur, id est, in charitate et patientia.

« Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis. » Manifestum est hinc evidenter de indiscipline dicere, quos et vehementer corripit. Præcipiens etiam ut a colloquio eorum sese cohibeant. Hoc est enim, quod dicit : separate vel « subtrahite vos, » hoc est, accelerate secernere vos ab illis qui tales sunt, et ut ne videretur verbo tantum id tradere ait : « Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non inquieti fuimus in vobis : » et quoniam ista adhuc non erant magna adjicit : « Neque enim gratis panem manducavimus apud aliquem, » et quod his majus est, « sed in labore et lassitudine nocte et die operantes, ut non gravaremus quemquam vestrum. » Et quod majus extolli potest adjicit : « Non quia non habuerimus potestatem, sed ut nos formam daremus vobis ut imitemini. » Et quidem nobis licet accipere eo quod erga doctrinam vacare videmur, sed nolumus, ut ipso opere vos doceamus quemadmodum convenit facere : et ostendens quoniam talia agens apud illos permansit, memoratur iterum traditionem suam. « Nam et cum eramus apud vos hoc prædicabamus vobis, quoniam qui non vult operari, nec manducet. » Hæc et præsentis dicebamus, quod pigri neque manducare sint digni. Non generaliter hoc dicens, quod ille qui non operatur non debet manducare : videtur enim ipse Corinthiis scribens longa prosecutione id explicasse, quoniam illis debetur qui doctrinæ vacant ut a discipulis corporaliū percipiant ministerium : sed illum dicit non esse operarium, qui neque de melioribus sollicitus est, neque corporale aliquid vult operari. Otiosus vero exstans aliorum vitam curiose discutit, de indiscipline etenim illi est sermo. (Cassian.) Denique hos ipsos quos in Epistola prima molli foverat palpatione verborum, qualiter in secunda, velut qui non profecerint ad remedia leniora austerioribus

A quibusdam et causticis medicamentis sanare aggre-
ditur, nullaque jam mitium verborum fomenta præ-
mittit. Non illam teneram vocem ac blandam, ut
ibi : « Rogamus autem vos, fratres, sed, denuntia-
mus vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu
Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante
inordinate. » Ibi rogat, hic denuntiat ; in illa blan-
dientis affectus, in hac obtestantis severitas et mi-
nantis : « denuntiamus vobis, fratres, » quia prius
rogantes contempsistis audire, saltem nunc denun-
tiantes obedite ; ipsamque denuntiationem non nudo
verbo, sed cum obtestatione nominis Domini nostri
Jesu Christi terribilem infert, ne forte simplicem
velut humana voce prolatam rursus contemnerent,
nec magnopere ducerent observandam ; statimque
B ut peritissimus medicus putridis membris quibus
leni medicamento remedium ferre non potuit, me-
dieri spiritalis ferri incisione pertentat, « ut subtra-
hatis vos » inquit, « ab omni fratre ambulante
inordinate et non secundum traditionem quam acce-
perunt a nobis. » Itaque ab his qui vacare operi no-
lunt, jubet subtrahi et velut membra otii corrupta
putredine desecari, ne inertie morbus velut lethale
contagium etiam sanas membrorum partes tabo ser-
pente corrumpat, dicturusque de his qui operari suis
manibus nolunt, et panem suum cum silentio man-
ducare, a quibus etiam præcipit subtrahendum, qua-
libet eos a principio opprobriis inurat, attendite. Im-
primis inordinatos dicit, nec secundum traditionem
ambulare, aliis verbis contumaces eos, utote qui
C nolunt juxta institutionem ejus incedere, et inhon-
estos esse designans, id est, non processioneis, non vi-
sitationis, non verbi, non temporis opportunitatem
congruam honestamque sectantes, omnibus enim
vitiis istis inordinatum quemque necesse est subja-
cere. « Et non secundum traditionem quam accepe-
runt a nobis. » In hoc rebelles eos quodammodo et
contemptores notat, qui traditionem quam accepe-
runt ab eo tenere contemnant, nec imitari velint
id quod magistrum non solum verbo docuisse me-
minerint, sed etiam opere noverunt perfectisse.
« Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari
nos. » Immanem cumulum reprehensionis exage-
rat cum hoc eos asserit non observare quod et me-
D moriæ eorum inhæreat, et ad imitandum non solum
verbo instruyente didicerint, sed etiam exemplo ope-
rum provocante susceperint. « Quia non inquieti
fuimus inter vos. » Cum se vult inquietum inter eos
non fuisse per operis exercitium comprobare eos
qui operari nolunt, abunde notat otiositatis vitio in-
quietos semper existere. « Neque gratis panem man-
ducavimus ab aliquo. » Per singula verba interpreta-
tionis auxesim facit doctor gentium. Prædicator Evan-
geli, dicit se non gratis panem ab aliquo manducasse,
qui novit Dominum præcepisse, ut qui Evangelium
denuntiant de Evangelio vivant (I Cor. ix), et rursus :
« Dignus est operarius cibo suo (Luc. x). Cum uti-
que non gratis qui Evangelium prædicabat, tam sub-
lime et spirituale opus exercens, cibum sibi Domi-

nice jussionis auctoritate præsumeret : quid nos faciemus quibus non solum nulla prædicatione verbi commissa est, sed nec ulla quidem nisi animæ nostræ solius cura mandatur ? qua fiducia otiosis manibus gratis panem comedere audebimus, quem vas electionis, Evangelica sollicitudine et prædicatione constrictus, sine opere manuum comedere non præsunit ? « Sed in labore » inquit, « et fatigatione operantes die ac nocte, ne quem vestrum gravaremus. » Adhuc additamenta suæ castigationis exaggerat. Non enim simpliciter dixit, non comedimus panem ab aliquo vestrum, et hucusque stetit. Pöterat enim videri proprio otiosoque sumptu ac recondita pecunia, vel aliorum licet non istorum, collatione seu muneribus sustentatus fuisse, « sed in labore, inquit, et fatigatione nocte et die operantes, » id est, nostro opere specialiter sustentati : et hoc, inquit, non pro nostra voluntate perpetrabamus, nec pro delectatione, ut requies et exercitium corporis invitabat, sed ut necessitas et inopia victus non sine ingenti fatigatione corporis facere compellebat. Non solum namque per totum diei spatium, sed etiam tempore noctis, quod quieti corporis videtur indultum, hoc opus manuum pro escæ sollicitudine indesinenter urgebam. Nec tamen se solum totaliter inter eos conversatum fuisse testatur, ne forte non magna, nec generalis videretur hæc forma, si ipsius tantum traderetur exemplo : sed etiam omnes qui erant secum ad ministerium Evangelii deputati, id est, Silvanum et Timotheum, qui hæc eadem cum eo scribunt, asserit simili opere laborasse. In eo etiam, quod dicit : « nequem vestrum gravaremus, » verecundiam eis incutit magnam : si enim ille qui Evangelium prædicabat signis illud virtutibusque commendans, ne gravaret quempiam, gratis panem manducare non audet, quomodo illi non æstiment se gravare qui quotidie eum otiosi vacantesque præsument ? « Non quasi non habereamus potestatem, ait, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. » Pandit causam, cur sibi tantum laboris indixerit, « ut, inquit, formam daremus vobis ad imitandum nos, » ut si forte doctrinam verborum auribus vestris frequenter ingestam oblivioni traderetis, saltem conversationis exempla sub oculorum fide vobis tradita memoriter retineretis : haud levior eorum et in hoc reprehensio, cum dicit, se nulla alia, quam exempli gratia laborem hunc et fatigationem die noctuque corporis exegisse, et eos nihilominus erudiri nolle, propter quos ipse necessitatem non habens, sibi tantum fatigationis indixerit. Et quidem, inquit, cum habuerimus potestatem, et paterent nobis facultates omnium fratrum, atque substantiæ, et utendi eis Domini nostri nossem me habere permissum, non sum tamen usus hac potestate, ne quod a me bene ac licite fieret, aliis otii noxii præberet exemplum ; et idcirco Evangelium prædicans meis manibus atque opere malui sustentari, ut vobis quoque volentibus iter virtutis incedere, viam perfectionis aperirem, et conversationis formam meo

labore præberem. Sed ne forte tacitus operans et erudire eos volens exemplis, minime illos etiam præceptorum monitis instruxisse videretur, infert. « Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari nec manducet. » Adhuc illorum desidia, qui scientes eum ut magistrum bonum doctrinæ gratia et institutionis obtentu suis manibus operatum, imitari contemnunt, et diligentiam cautionemque suam exaggerat, dicens, non tantum se hoc illis exemplo tradidisse præsentem, sed etiam verbis jugiter prædicasse, ut si quis scilicet non vult operari nec manducet. Non jam doctoris vel medici utitur ad eos consilio, sed districtione in eos judicariæ pronuntiationis invehitur, et Apostolica potestate resumit, velut e tribunali in contemptores sententiam dicit : illa nempe potestate, quam cum interminatione scribens ad Corinthios a Domino sibi asseruit datam, cum eos in delicto positos præmoneret, ut ante adventum suum semetipsos corrigere festinarent, ita præcipiens : « Rogamus vos ne præsens compellar audere in quosdam potestate illa quæ data est mihi in vobis (II Cor. x). » Et iterum : « Si enim voluero aliquid gloriari de potestate quam dedit mihi Dominus, in ædificatione, et non in destructione vestra, non erubescam (II Cor. xiii). » Illa inquam potestate pronuntiat, « Si quis non vult operari, nec manducet, » non gladio carnali eos addicens, sed auctoritate sancti Spiritus hujus vitæ eis interdicens substantiam, ut si forte pœnam futuræ mortis minime cogitantes adhuc vellent amore otii existere contumaces, saltem necessitate naturali constricti et metu præsentis interitus, salutaria præcepta suscipere cogantur. Quod apertius indicans dicit.

« Audivimus enim quosdam ambulantes in vobis in quiete, nihil operantes, sed curiose agentes. » (Amb.) Curiose agere dicens, quasi qui otio abusi, ad hoc vacant ut aliorum examinent vitam, quod fieri quasi inconveniens abdicabit, præcipiens quidem illis, ut separent se a talibus, dicens quoniam nec manducare sint digni si non operari voluerint : et abundantius illud pandens adjicit : « Illis autem qui hujusmodi sunt præcipimus, et obsecramus per Dominum nostrum Jesum Christum, ut cum modestia operantes suum panem manducet. » Non absolute dicens ut operentur, sed adiecit cum modestia, quod erant adimementes, ut ne vitæ aliena curiose agerent. Volebat enim ut sine ulla curiositate illa operentur, quæ poterant sibi ipsis sufficere ad sustentationem. (Cassian.) Post tantum itaque rigorem evangelicæ districtionis, nunc causam exponit cur hæc universa præmiserit : « Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes sed curiose agentes. » Nusquam eos qui dediti esse operi nolunt, uno tantum morbo corruptos pronuntiare contentus est : in priori namque Epistola inordinatos eos appellat, nec secundum traditionem illam ambulare, quam acceperunt ab eo. Inquietos etiam esse definit, et gratis panem manducare. Rursum hic,

« audivimus, inquit, quosdam inter vos ambulare inquiete, » et subiungit statim secundum languorem, qui inquietudinis huius est radix, « nihil, inquit, operantes. » Tertium quoque morbum qui ex isto velut quidam ramunculus oritur, « sed curiosi agentes. » Itaque fomiti vitiorum tantorum congruam nunc emendationem conferre festinat, et illa Apostolica qua usus fuerat paulo ante deposita potestate, iterum ad viscera pii patris vel clementis revertitur medici, et velut filiis susceptibilis suis consilio salubri infert remedia sanitatis, dicens : « His autem qui huiusmodi sunt denuntiamus et obsecramus in Domino Jesu, ut cum silentio operantes panem suum manducent. » Causas tantorum ulcerum, quæ de radice otiositatis emergunt, uno operationis salutari præcepto curavit, ut peritissimus medicorum; cæteras quoque valetudines malas eodem cespite pullulantes sciens protinus exstinguendas origine morbi principalis extincta. Et quoniam illi qui huiusmodi erant, et operari minime volebant, seditiose quæ non conveniebant, illa perficiebant, occasione ea, quia cæterorum liberalitas præstabat illis, cum omni celeritate, illa quæ erant necessaria quasi ejusdem fidei constitutis, quod et in prima Epistola interpretantes signasse visi sumus, adjicit ad illos qui præbebant :

« Vos autem, fratres, ne deficiatis bonum facientes. » (Amb.) Hoc est, vos exsequimini proprium opus, et ne propter aliorum malitiam discedatis a bono opere : licet illi pravi sint suo proposito, sed vobis merces similis ob vestrum erit propositum, curæ tribuitis. (Cassian.) « Nolite, inquit, deficere benefacientes : id est, humanitatem vestram erga eos, si forte neglexerint observare quod diximus, similiter impertite. Ut castigavit illos qui erant infirmi ne otio dissoluti inquietudini et curiositati operam darent, ita hos qui sani sunt præmonet, ut humanitatem, quam bonis ac malis impertire Domini præcepto jubemur, si forte quidam pravi ad sanam doctrinam converti noluerint, non absceindant ab eis, sed benefacere et fovere eos tam consolationis et correptionis sermone, quam beneficiis solitis et humanitate non desinant. Rursum tamen ne forte hac lenitate provocati quidam præceptis ejus obedire contemnunt, intermiscet apostolicam severitatem, et ait : « Quod si quis non obedit verbo nostro, per Epistolam hunc notate, et nolite commisceri cum illo, ut confundatur. » Monensque eos, pro reverentia sua et utilitate comuni, quid oporteat observare, quaque cautione

A apostolica mandata custodiant, subiungit confestim patris indulgentissimi lenitatem, et ut filios suos, quem erga prædictos pro charitate fraternitatis affectum debeant retinere, similiter docet. « Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem. » (Amb.) Hoc, inquit, facere volo vos, ut non in parte inimici eum habeatis, sed ut modis omnibus increpatione, obsecratione, doctrina reducatu eum ad id quod honestum est. (Cassian.) Severitati iudicialiæ paternam intermiscuit pietatem, et sententiam apostolico rigore prolatam, clementi mansuetudine temperavit. Nam et notari jubet eum, qui obedire suis præceptis contempserit, et cum illo non commisceri : et tamen hæc fieri non odii vitio præcipit, sed fraternæ dilectionis et eorum emendationis intuitu. « Nolite, inquit, commisceri cum illo ut confundatur, » ut qui non est meis præceptis mitibus emendatus, saltem publica omnium vestrum segregatione confusus, ad tramitem salutis incipiat aliquando revocari. « Ipse autem Deus pacis det vobis pacem semper in omni modo. Dominus cum omnibus vobis. Amen. » (Amb.) Deinde orat tribui eis pacem a Deo, ita ut semper eam habeant, et ut modis omnibus semper illis adsit a Deo. « Salutatio mea manu Pauli. » Salutationem vocavit subscriptionem : pro illo enim quod nos solemus ponere Incolumen, etc., ille semper ponit « gratia Domini nostri Jesu Christi. » Hanc ergo salutationem vocat : nec enim videtur aliquos in Epistola sua salutasse ; « Quod est signum in omni Epistola. Ita scribo. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. » Hoc igitur quasi signaculo utor in omni Epistola, scribens illud mea manu quod et in hac Epistola feci, ita ut nemo dubiet meas esse litteras. Hoc autem videtur hoc in loco adjecisse non absolute, sed quia illi qui de consummatione sæculi loquebantur, et dicebant eam esse propinquam, persuadebant eis quasi qui et ex Epistola Apostoli hoc idem significantes dicerent, quodque et ipse in superioribus significavit, scribens eis non persuaderi ab illis qui per Epistolam Apostoli hæc se dicere promittebant; necessario ergo hoc in loco significavit in quibus scripserat de his ad eos, quoniam ejus es. Epistola ob salutationem sufficientem ostendens, quod et hoc illi sit in consuetudine, et quod sua manu consuecte subscribat, ut nihil contrarium recipiant illis quæ hic scripta sunt ad eos, si a quolibet iisdem suadeatur.

LIBER VICESIMUS TERTIUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM I AD TIMOTHEUM.

ARGUMENTUM.

« Sanctus apostolus Paulus beatum Timotheum « Ephesi reliquit » scilicet, ut omnem peragrans

Asiam universas quæ illic sunt Ecclesias gubernaret. Scribit igitur ad eum in prima Epistola quam ad præsens interpretari annititur, in principio quidem

Epistolæ statim commonens eum, ut suos cautissime instruat, non intendere illis qui legis custodiam Christianis modo subintroducere volunt; docet vere eum in subsequentibus quæ conveniat eum facere, Ecclesiarum dispensationem indeptum. Unde et de omnibus illum instruit docens eum, qualem esse unumquemque conveniat eorum qui quolibet modo in ecclesiastico ordine deputantur, vel ministerio fungi videntur; quod et cautissime explicans instruit eum de illis quæ deceant presbyterum, quæve diaconum, quales etiam conveniat esse viduas, et de cæteris similiter omnibus ea quæ conveniebant instruens, perfectam in ipsa Epistola doctrinam visus est deprompsisse; memoratus vero est et quædam de dogmate in media parte Epistolæ, de quibus vel maxime necessarium sibi doctrinam esse perspiciebat. Nihil vero ex illis reliquit quæ ad commune ornamentum pertinere poterant, si tamen quis scripta ejus cum competenti cautela vel legere vel custodire voluerit: hanc igitur Epistolam meo judicio omnes cautissime episcopos edicere conveniebat. Sic enim diligenter instructi cognoscere poterant Ecclesias Domini Dei secundum ut docens est vel regere vel dispensare, beati Pauli legibus inservientes: ea enim quæ ad Timotheum tunc scripsit relinquens eum Ephesi omnibus eum Ecclesiis quæ secundum Asiam videbantur esse proponens, hæc omni episcopo, qui Ecclesiam Dei creditus est gubernare, aptari posse, nemo dubitet. Incipienda est ergo illa expositio quam per partes expedire nos convenit, eo quod argumentum in hisce sufficienter a nobis expressum esse videtur.

CAPUT PRIMUM.

Monet Timotheum Apostolus ne attendat genealogiis ac legalibus observantiis. Gratas agit Deo per vocationem ad apostolatum, et inducit eum ad resistendum doctoribus falsitatis.

« Paulus Apostolus Christi Jesu secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu, spei nostræ Timotheo charissimo filio in fide, gratia misericordia et pax a Deo patre, et Christo Jesu Domino nostro. » (Amb.) Videtur beatus Paulus in præscriptione præsentis Epistolæ contra suam consuetudinem adiecisse gratiam et pacem, atque misericordiam, ab affectu majore, quem erga Timotheum habere videbatur, hac vocis adjunctione fuisse abusum, consummans vero præscriptionem in his incipit sic: « Sicut rogavi te ut sustineres Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denunciare quibusdam non aliter docere, neque intendere fabulis, et genealogiis infinitis, quæ quæstiones præstant magis, quam dispensationem Dei, quæ est in fide. » Ante omnia beati Pauli humilitas digna est admiratione quoniam discipulo suo scribens non dixit: Sicut præcepi, aut probavi, aut dixi, sed dixit simpliciter, sicut rogavi, vel obsecratus sum: sic sanctis illis studium erat universos, obsecratione ad opus pietatis invitare, ita ut et alacritatem fisdem cum quadam animi oblatione imponerent, eo quod obse-

cratio quidem etiam valde desidiosos scit animare, præcepti vero pondus et illum qui alacritate tenetur pigrum sæpe fecisse videtur: intendendum est autem et sensui dictorum; nec enim hoc vult dicere, sicut sensus, qui in promptu est, significare videtur, quoniam rogavit eum ut sustineret Ephesi, ita ut præceperet quibusdam ne aliter docerent, nec enim pro hoc solo reliquit eum illic, sed ut omnia pro illa faceret sollicitudine, quam erga Ecclesias Dei expendere fuerat ordinatus, de quibus etiam omnibus scripsisse videtur ad eum in Epistola; sunt autem sensus duo complexi sibi invicem: primo sensu secundum exclamationem imperfecte expresso ut tali ratione etiam unum esse quod dictum est videretur. Vult enim dicere: Sicut te rogavi Macedoniam, proficiscens, ut sustineres Ephesi, diligentiam illis adhibens qui illic sunt, quod et facite (sic) commissum tibi opus expediens, et omnia sollicite implens quæ ad communem pertinent correctionem. Hoc igitur est quod vult significare per illud quod dixit: « Sicut rogavi te ut sustineres Ephesi cum irem in Macedoniam, » quod et imperfecte dictum esse astruxi, B. Paulo consuetæ in illum loquelæ studium adhibentem, illud autem quod sibi videbatur pro sua virtute, ut poterat, explicante. Nam nec disciplinam dicendi studuerat, sed nec pro hoc studium accommodare conveniens sibi esse existimabat. Deinde adjecit: « Ut denunciare quibusdam, » et reliqua, hoc dicens, quod vel maxime, ante omnia autem procurare volebat; quid ergo illud est? « Velo te, inquit, ante omnia ut dehorteris illos qui in ecclesia alia cupiunt docere » præterquam pietatis postulat ratio. » Evidens est enim quod dixit, « ut denunties quibusdam, » de suis enim id dicit et non de alienis. Nec enim exteris denuntiare erat Timothei tunc vel maxime magistris pietatis, non solum increpare contrariis minime usurpantibus, sed e contrariis plurima ab illis male sustentibus. Dicit autem non debere aliter docere, de illis dicens qui ex circumcisione crediderant, qui et multa quasi pro lege loquentes, eos qui ex gentibus erant docere annitebantur contra Christiani dogmatis ritum. Nam et in omnibus epistolis propemodo Beatum quis inveniet Paulum de illis plurima scribentem, eo quod et multi tunc erant qui hujusmodi proponebant doctrinam, quod et melius cognoscere quis poterit si interpretationem nostram, quam propemodum per omnes epistolas explicasse videmur, decurrere voluerit, in quibus ostendimus B. Paulum multa de his fuisse locutum. Nam quod dixit, « non intendere fabulis et genealogiis infinitis, » in commune quidem de omnibus dixit, maxime de illis qui ex gentibus sunt, qui intendentes illis quæ a Judæis dicebantur, sæpe in dogmate pietatis nocere videbantur, quod et Galatæ perpassi fuisse inveniuntur, qui cum observantia cæterorum quæ in lege fuerant definita, etiam nec a circumcisione sese cohibuerant; genealogiis vero eos intendere minime convenire dixit, eo quod Judæi tunc multam expendebant sollicitudinem, ut ostenderent Christum non

promissorum sequentia ex Abraham et David descendisse, et propter hoc annitebantur etiam progenies veteres memorari, dicentes, quemadmodum ille ortus est ex illo, quemadmodum vero ille ab illo natus est : ex quibus etiam multos conturbari eveniebat, ex illis vel maxime qui ex gentibus crediderant, qui nihil cautissime ex antiquis libris scire poterant. His ergo præcipito, ait, ut genealogiis non intendant, quas bene et infinitas esse dixit, eo quod illi, qui talia explicabant, poterant modo hic, modo illic suum vertere sermonem, et nunc quidem hujus dicere progeniem, nunc vero alterius, et iterum ab isto transisse ad alterum, quod in genealogiis fieri solet necessario, quando quis progeniem ex multis descendentem voluerit interpretari : infinitas nominans, eo quod nullum finem habeant, sed nec deficere possint occasiones verborum in talibus vel maxime quæstionibus, quas etiam occasiones narrationum et fabulas esse dixit, eo quod nec aliquid habent in se necessarium, sed solam narrationem contineant vanam quamdam et fabulosam, quoniam ille illum ex illa genuit ; et interpretans quid infinitum esse dicit, optime adiecit, « quæ quæstiones præstant magis » quam dispensationem Dei in fide. » Talium, inquit, narratio et sollicitudo, quæ de talibus est, quæstiones quidem copiosas quasdam et infinitas præstare videtur : prohibent vero divinam cognoscere dispensationem, secundum quam Deus nostram salutem per Christum operari dignatus est, cui vel maxime cum omni fide intendere convenit illos qui audiunt, qui et ipsis rebus veritatis habere possunt probationem, quorum doctrina minime prætermittenda, successiones non convenit discutere generum, nam quia tunc mala erunt de hisce verbis, liquido id probatur ex Matthæi et Lucæ Evangelistarum narratione. Utrique explicaverunt enim quemadmodum Christi generatio ex antiquo descendit, non tamen pro illa ipsa generatione ad David utique venerunt, sed Matthæus ad aliam genealogiam ex David descendisse videtur : Lucas vero ad aliam coactus est venire narrationem, ab illis quæstionibus quæ tunc vel maxime moveri videbantur, quod etiam cautissime qui scire poterit interpretationem nostram decurrens, quam de Evangeliiis expressisse visi sumus ; et dicens illa quæ conveniebant præcipere eis, et a quibus se cohibere deberent, dicit compendiose et illa quæ emendare cum fidelibus videbat, ita ut diligentiam eorum adhiberet. « Finis, inquit, præcepti est charitas, ex mundo » corde et conscientia, bona et fide non ficta. » Præcipere autem te vel maxime cupio illis, quod et finis est nostræ doctrinæ, ut discedant ab omni quæstione vana, non intendant vero illis qui fabulosa quædam narrare cupiunt, salvam vero atque integram charitatem erga communem Dominum custodiant mundo corde et perfecta conscientia. Et ostendens quanta nocivitas adnascitur illis qui non ita erga dogma pietatis consistunt, adiecit : « A quibus quidam aberrantes conversi sunt in vaniloquium, volentes esse » legis doctores, non intelligentes neque quæ dicunt,

neque de quibus affirmant. » Horum, inquit, diligentiam quidam sic facientes a pietate quidem exteri facti sunt, erga vaniloquium vero vacantes, confingunt se illa, quæ legis sunt, docere, qui etiam quæ a se dicuntur minime intelligunt ; et quoniam verisimile esse videbatur ut non intelligerent ipsi, de quibus dicunt, optime adiecit, « neque de quibus affirmant, » nam qui minime sciunt pro quibus loqui eos conveniat, hi propria videntur ignorare ; et ut ne videretur legem ineusare, adiecit :

« Scimus quoniam bona est lex, si quis ea legitime utatur. » Hæc autem assero, non legem ineusans, sed insipientiam illorum arguens, qui nesciunt ea uti : si vero quis usus ea fuerit sicut convenit, valde et laude dignissimam et venerabilem legem esse recipio. Et ut ne videatur conversationem legis iterum subintroducere quasi usu aliquo, adiecit : « Sciens » hoc quoniam justio lex non est posita, sed injustis, « et non subditis, impiis, et peccatoribus, sceleratis, » et contaminatis, parricidis et matricidis, homicidis, « fornicatoribus, masculorum concubitoribus, plagariis, mendacibus, perjuris. » Illud autem scio, quoniam lex actuum inconvenientium abdicacionem continet, posita est enim ut prohibeat omnes iniquitates. Erga illos qui peccant necessaria est legis definitio, docet enim eos minime illa facere. Qui autem semel sunt justificati et ab omni peccato superiores effecti, superflua est illis lex, qui vel maxime legis possident directionem. Hoc autem est apud nos qui peccamus [expectamus] resurrectionem et incorruptionem cum qua et invertibilitate perpetua persistemus, peccare ultra minime valentes, et propter hoc lege non indigemus : itaque nobis qui credidimus et per formam baptismatis in illis jam exstitimus, superflua est legis definitio, qui ultra a peccatis non abstinere non ex lege instruimur, sed docemur imitari illas res, in quorum formam jam nunc consistimus. Et evidentius post enumerationem peccatorum adiecit : « Et si quid » aliud sanæ doctrinæ adversatur secundum Evangelium gloriæ Beati Dei, quod creditum est mihi. » Ut dicat quoniam omnia, quæ prava sunt, contraria sunt nostræ doctrinæ, quam consequenter Evangelio gloriæ facimus ; gloriam quidem dicens, illam dicit quæ in futuro sæculo post resurrectionem aderit hominibus, quasi qui et in meliorem transituri sunt statum. « Seminatur enim, ait, in corruptione, surget in incorruptione ; seminatur in infirmitate, surget in virtute ; seminatur in ignobilitate, surget in gloria. » Evangelium vero vocat illam prædicationem, quæ de Evangelio est, quod et consequenter creditum sibi esse dixit, ut doceret omnes homines debere expectare illa per eam fidem quæ in Christo est. Gloriam autem dixit Beati Dei, ut dicat quæ ab illo nobis tribuitur. Jure Beatum Deum hoc in loco vocat, eo quod idem in natura beatitudinem habeat propter suam invertibilitatem, nobis vero gratis id tribuat. Hæc ergo prædicatio est de futuris quæ expectare omnes docemur, consequentem et facientes doctrinam, præparamus enim omnes illam vitam

in presenti sæculo imitari, prout potest caventes a peccatis, eo quod licet eis credentibus per baptismatis formam consortes illorum fieri honorum, talibus vero exstantibus superflua est illis lex, unum quidem quia rebus ipsis frui illam expectant, in quibus existentes non habent necessariam legis diffinitionem, alterum vero quoniam omnem omni legitimæ doctrinæ formam præcellere videtur, et illa fides, quæ de illis est, ad omnem virtutum cautelam eos perducere potest, deinde quasi ex dictorum sequentia vertitur, ut gratias agat Deo, quoniam commissum est sibi Evangelium cum non esset dignus. Utitur vero illis quæ erga se erant, referens ad ostensionem dictorum simulque demonstrans quoniam universos Christus salvavit, in futuris illos constituens bonis, in quibus et persistentes invertibiles ultra sine peccato, ita ut et superflua illis necessaria lex esse videatur, quod et ipsis magis ostenditur verbis, dicens enim « secundum Evangelium gloriæ beati Dei quod creditum est mihi, » adjicit : « Et gratias ago ei qui me confortavit Christo Jesu Domino nostro, qui fidelem me existimavit, ponens in ministerium, qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus. » Gratias, inquit, multas refero pro his Christo qui in tali me opere confortavit, ita ut universo orbi Evangelium prædicarem. Nec erat autem possibile hoc posse, si non ejus cooperatione dignus fuisset effectus, et quoniam sua revelatione ad pietatem me tradens, ministerium aliud saluti imponere est dignatus, dignum me existimas quamvis adhuc studio tenerer persequendi, et blasphemandi et contumeliis afficiendi eos qui in illum credebant, et exaggerans illud ait. « Sed misericordiam consecutus sum, quoniam feci in incredulitate : superabundavit autem gratia Domini nostri cum fide, et charitate, quæ est in Christo Jesu. » Sed talis quidem eram ego, misericordiam vero assecutus, dignus habitus sum magnorum, Deo scilicet peccata quidem mea ignorantæ meæ deputante, bonitati vero suæ in fidem et charitatem recipiente. (Greg.) Sancti quique etiam cum in virtutum arce consistunt, unde elati sunt considerant, nec alienæ infirmitatis abjecta contemnunt. Unde in Job legitur : « Qui præcipit nivem ut descendat in terram, et hiemis pluviis et imbri fortitudinis suæ (Job: xxxvii). » Quasi ergo aquæ ad terras de quibus sublatae sunt redeunt, dum condescendentes justis peccatoribus reminisci non desinunt, quod fuerunt : certe in terris adhuc Paulus fuerat, cum legem carnaliter sapiebat, sed ductus ad cœlestia in nivem versus est, quia quod prius infirmum sapuit, ad soliditatem veræ intelligentiæ commutavit, et tamen condescendens fratribus, quasi nix ima repetiit, et quia post virtutum culmina, quam fuerit indignus agnoscit, dicens : « Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. » Ecce quam clementer suæ imbecillitatis reminiscitur, ut aliorum æquanimitè infirma patiatur; quasi enim ad terram de

A qua sumpta fuerat post cœlum aqua rediit, dum post tanta suæ contemplationis arcana peccatorem se Paulus meminit, ut prodesse humiliter peccatoribus posset. (Ambr.) Et postquam de se gratias ad demonstrationem predictorum, sicut dixit illa, quæ de se fuerunt, visus est retulisse adjiciens ait :

« Fidele verbum et omni acceptione dignum, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. » Verum est ergo quoniam Christus pro peccatorum venit salute, sicut ex me est id perspicere. Fidele autem verbum dicens, verum dicetur verbum : acceptione vero dignum ideo dixit, eo quod omnis quicumque fuerit ille recipiet, credens quia Deus homines misericordia salvat, cum sinit peccatores propter suam infirmitatem, acceptabilis vero est omnibus bonitas maxime Dei, quæ valde est magna, et multo copiosior erga nos effecta, omnis autem quicumque illi delectatur in hisce sermonibus, cum sit ipse homo, et bona de hominibus audire cupiat, et latius hoc consecutus sum idem dicens adjicit. « Sed propter hoc misericordiam consecutus sum, ut in me primum ostendat Christus Jesus omnem patientiam ad informationem eorum qui sunt credituri illi in vitam æternam. » Ideo me ministrum vocationis gentium de talibus elegit, ut ex me manifestum omnibus faciat, quoniam clementia Dei et bonitate omnes qui credunt in eum salvabuntur, æternam petitori vitam. Si autem doctrinæ minister talis sumptus est, quales erunt illi qui per eum ad pietatem vocantur? et C quasi qui ostendit per hæc, quoniam vera ratione misericordia tunc omnes salvabuntur, quando a peccato exteri facti, lege ultra minime indigere videbuntur, ut ex hoc confirmet illud, quod propositum sibi fuerat, quoniam non convenit per legem litigare, credenti vero in Christum expectare futuram et secundum illa pro virium suarum possibilitate in presenti sæculo suam vitam regere : ita ut nec sit illis ad præsens adeo necessaria lex, si tamen ad futura respicientes virtutis habere curam voluerint, gratiarum actione suum conclusit sermonem, eo quod et magna adesse nobis bona ostendit, quapropter et dicit : « Regi autem sæculorum immortalis, invisibili soli Deo, honor et gloria in sæcula sæculorum. » Amen. » Hoc est, pro omnibus bonis illum laudari, D justum est a nobis, qui tantorum nobis honorum auctor exstitisse videtur : tamen et hymnus nullum nomen absolute posuit, sed regem quidem sæculorum vocavit Deum, propter futurorum æternitatem : incorruptibilem vero dixit, propter illam incorruptibilitatem quam nobis adesse expectamus, invisibilem vero ait, eo quod non videantur illa bona, quæ expectantur, ergo ab illis, quæ Deo adsint illa quæ nobis ab eo aderunt credi bene reinsinuavit, sicuti et in superioribus beatum eum dixit ad confirmationem beatitudinis illius, quæ nobis aderit. Verum quia nihil ex his Apostolus definitum pro suo posuit arbitrio, sed omnia sicut in interpretatione ostendimus, congregavit adversus eos qui pro legis doctrina

corrumpere dogmatis annitebantur simplicitatem, unde et scripsit illi, ut præciperet suis non debere sustinere illos qui docent, neque debere intendere illis qui talia doceri volunt, quod evidentius in subsequentibus ostendit postquam addidit.

« Hoc præceptum tibi commendo, fili Timothee. » Hoc, inquit, tibi commendavi, id est, præceptum, ut dicat injunxi tibi, ut, de his doceas, ut præcipias tuis, ita ut non intendant illis qui seducere eos volunt, et transducere ad legis sectam, et ostendens quoniam non absolute ista illi injungere visus est, adjicit, « Secundum præcedentes in te prophetias. » Hoc revelationem divinam tui faciens, electionem commisi tibi doctrinæ opus, deinde ut non videatur vane illi post prophetias consilium dare, quasi qui ulterius non indigeat, addit: « ut milites, inquit, in illis bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam. » Prophetiam quidem eleganter gratiam ostendit, erit vero tuo in opere ipsam electionem firmare. Nec autem electio vim inferre nostro consuevit arbitrio, eo quod nec Judam pravi arbitrii exstantem, electio aliquid potuit adjuvare, permanere ergo firmus in dogmate, hoc autem dicit, habens fidem cum bona conscientia in illis conversans, ita ut nec tu ipse transducaris, et alios docere non pigeas, etiamsi te aliquid pati pro illis convenerit, hoc enim magnum tibi providebit juvamen et consequenter eligent istæ gratiæ, et ostendens quanta sit ignobilitas, si non bonam erga dogmata habuerit conscientiam, ait, « quam quidam repellentes erga fidem naufragaverunt, » inconvenientem quidem de illis conscientiam habentes, suscipientes vero adversariorum doctrinam extra fidem sunt effecti, per partes autem dubii exstantes ab omni sunt pietate exteri demonstrati, et ut majus eum in timore redigat, nominatim memoratus est eorum qui tales fuerunt, quos vel maxime sciebat præter cæteros in deterius scripsisse. « Ex quibus est, » inquit, « Hymæus et Alexander, » et quid de illis gestum est? « quos tradidi Satanæ ut discant non blasphemare. » Nam quod dicit « tradidi Satanæ, » hoc est, alienavi eos ab Ecclesia, sicuti et Corinthiis scribens dixisse videtur, tradere eum qui talis est Satanæ, eo quod illi qui ab Ecclesia excluduntur sub Satanæ positi potestate esse videntur, Ecclesiæ alienationem traditionem Satanæ vocans, ostendens per hoc quantum mali sit de Ecclesia excludi, et ut ne videretur severitate quadam eos tradidisse et quod nollet eorum recipere correctionem, adjicit, « Ut discant non blasphemare. » Non, ut causam posuit, sed consequenter secundum suam proprietatem illo est usus, Exclusi, inquit, eos ab Ecclesia, non intercludens eorum correctionem, sed et valde id fieri exspectans, si quomodo ab increpatione meliores sui effecti didicerint non blasphemare, sed reverti ad veritatem, sic et Corinthiis scribens adjicit: « In interitum carnis, ut spiritus salvus fiat. » Hoc dicens, quoniam ideo eum ab Ecclesia repuli, si quo modo per poenitentiam secundum præsentem vitam seipsum affli-

gens dignus fieri videatur, ut futuram salutem assequi possit, hucusque dicens illam quæ secundum præsentem vitam multis necessarii esse ad dogmatum existimabat cautelam, incipit ulterius de illis dicere quæ ad ornamentum commune pertinere videbantur, et de illis quæ debent necessario in Ecclesia impleri, hoc est orationes, et imprimis quidem ista dicit, eo quod necessarium existimabat primum debere docere illa, quæ eos convenienter facere debebat, deinde de proposito vitæ disputat illis incipiens tali modo.

CAPUT II.

Instruit Timotheus de actu orandi et modo, loquiturque de oratione quoad populum subjectum.

« Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. » Antè omnia, inquit, illud obsecro quod vel maxime vos scire operis esse debet, ut convenientes scire possitis quid fieri conveniens sit. Dicit autem, orationes, obsecrationes, postulationes, secundum varietatem postulationum, etiam nominum abusus est mutabilitate: aut enim bona nobis a Deo dari postulamus, quod orationes vocavit, aut malorum solutionem, quod obsecrationes nuncupavit, nam quod et dixit postulationes, valde consequenter dixit, præ omnibus etenim accelerare nitimur ad virtutum opera, illa vero quæ ad hoc nobis sunt contraria, multa sunt, et assidua. Unum quidem, quia Dæmonum subreptio varie nos a bono avertere cupit, alterum vero molestia passionum, quæ nobis inesse videtur, a quibus et a bonis exclusi contra nostrum propositum, sæpe in illis quæ nobis non conveniunt concludimur, sed necessarium est nos, qui multam super hoc pugnam sustinemus, ad Deum recurrere, qui potens est suo auxilio sedare universa illa quæ ad nostram pertinent molestiam. (Aug.) Hoc postulationem dixit, eo quod pro illis quæ nobis repugnant Deo orationem assidue faciamus, quod factum videtur assimilavit, quæ ab adversarii potentia se liberari postulabat. Multa hinc dici possunt, quæ improbanda sunt, sed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis vel pene omnis frequentat Ecclesia, ut preces accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud quod est in Dei mensa incipiat benedici: orationes, cum benedicitur et sanctificatur, et ad distribuendum comminuitur, quam totam petitionem fere omnis Ecclesia dominica oratione concludit; interpellationes autem, sive, ut vestri codices habent, postulationes, sunt cum populis benedicitur. Tunc enim antistites vel advocati susceptos suos per manus impositionem misericordissime offerunt potestati; quibus peractis et participato tanto sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis, ultimam commendavit Apostolus. Hæc autem causa præcipua fuit ista dicendi, ut his breviter perstrictis atque significatis non putaretur negligendum esse quod sequitur, « pro omnibus hominibus, pro regibus

et his qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et charitate, » ne quisquam, sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas, æstimaret non esse ista faciendâ pro his a quibus persecutionem patiebatur Ecclesia, » cum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda. Unde adjungit et dicit, « Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri et in agnitionem veritatis venire, » et ne quisquam diceret, posse esse salutis viam in bona conversatione et unius Dei omnipotentis cultu sine participatione corporis et sanguinis Christi. « Unus enim Deus, inquit, et unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, » ut illud quod dixerat, « omnes homines vult salvos fieri, » nullo alio modo intelligatur præstari nisi per mediatorem, non Deum, quod semper erat Verbum, sed hominem Jesum Christum, cum Verbum caro factum est et habitavit in nobis. (Isaac.) Universas orationum species absque ingenti cordis contritione, atque animæ puritate et illuminatione sancti Spiritus arbitror comprehendere non posse. (Rab.) Tot enim sunt, quot Deum anima una imo in cunctis animabus status queunt qualitatesque venerari, et ideo licet sciamus pro hebetudine cordis nostri universas orationum species non posse perspicere, tamen in quantum mediocritas experientiæ nostræ assequi prævaluerit digerere eas utrumque tentavimus, secundum mensuram namque puritatis in qua mens unaquæque proficit, et qualitatem status, in quo vel ex antecedentibus inclinatur, vel per suam renovator industriam, ipsi quoque momentis singulis reformantur, et ideoque uniformes orationes emitte semper a nemine posse certissimum est. Aliter enim quisque supplicare assolet cum alacer est, aliter cum tristitie seu desperationis pondere prægravatur, aliter cum spiritalibus successibus viget, aliter cum impugnationum mole deprimitur, aliter cum veniam peccatorum, aliter acquisitionem gratiæ seu cujuslibet virtutis exposcit, vel certe extinctionem cujusquam vitii deprecatur, aliter cum consideratione gehennæ futuri judicii timore compungitur, aliter cum spe futurorum bonorum desiderioque flammatur, aliter cum in necessitatibus ac periculis, aliter cum in hac tranquillitate ac securitate versatur, aliter cum sacramentorum cœlestium revelationibus illustratur. Aliter cum sterilitate virtutum, ac sensuum ariditate constringitur. Et ideoque his super orationum qualitate digestis licet non quantum exposcit materiæ magnitudo; sed quantum vel temporis admittit angustia, vel certe capere tenuitas ingeni nostri, et cordis prævalet hebetudo. Major nobis nunc imminet difficultas, ut ipsas singillatim orationum species exponamus, quas Apostolus quadripartita ratione distinxit, ita dicens. « Deprecor itaque primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, » quæ non inaniter ab Apostolo ita fuisse divisa minime dubitandum est, primitus indagandum quid obsecratione, quid oratione, quid postulatione, quid gratiarum

A actione signetur, deinde perquirendum utrum hæc quatuor species ab orante sint pariter assumendæ, id est, ut omnes unaquæque supplicationes, nunc autem postulationes seu gratiarum actiones oporteat promere, et certe alius quidem obsecrationes, alius vero postulationes, alius vero gratiarum actiones Deo debeat exhibere, secundum mensuram scilicet ætatis suæ, in qua unaquæque mens per intentionem proficit industria, et ideo primum proprietates ipsæ sint nominum verborumque tractandæ, ac diseutiendum quid inter orationem et obsecrationem ac postulationem intersit, deinde similiter perscrutandum utrum singillatim sint an pariter exhibenda. Tertio indagandum utrum etiam ipse ordo, qui et ita est Apostoli auctoritate dispositus aliquid amplius instruat auditorem, an simpliciter accipienda sit ista distinctio, et indifferenter putanda sit ab illo taliter fuisse digesta. « Deprecor, inquit, primo omnium fieri obsecrationes, » obsecratio est imploratio, seu petitio pro peccatis, quæ vel pro præsentibus vel pro præteritis admissis suis unusquisque compunctus veniam deprecatur. Orationes sunt, quibus aliquid offerimus seu vovemus Deo, quod Græce dicitur *εὐχὰ*, id est votum, quod ita ab unoquoque nostro implebitur, oramus cum renuntiantes huic mundo spondemus nos mortificatos cunctis actibus et conversationi mundanæ, tota cordis intentione Domino servituros, oramus cum pollicemur sæculari honore contento ac terrenis opibus spretis in omni contritione cordis ac paupertate spiritus nos Domino cohaesuros, oramus cum promittimus nos purissimam corporis castitatem seu immobilem patientiam exhibituros esse perpetuo, vel cum de corde nostro radios iræ, sive tristitiæ, mortem operantes vovemus funditus eruias, quæ cum desiderio soluti atque ad antiqua vitia recurrentes minime fecerimus, orationum nostrarum ac votorum recitetur quare nobis melius est non vovere, quam vovere, et non reddere, quod secundum Græcum dici potest, melius est, non orare te, quam orare et non reddere. Tertio loco ponuntur postulationes, quas pro aliis quoque, dum sumus in fervore spiritus constituti, solemus emitte, vel pro charis scilicet nostris, vel pro totius mundi pace, poscentes, et ut ipsius Apostoli verbis eloquar, cum pro omnibus hominibus pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt supplicamus. Quarto deinde loco gratiarum actiones ponuntur, quas mens vel cum præterita Dei recolit beneficia, vel cum præsentia compleantur, seu cum in futurum, quæ et quanta præparaverit Deus, his qui diligunt eum prospicit, per ineffabiles excessus Domino refert, quæ qua intentione nonnunquam preces uberiores emitte solent, dum illa, quæ posita sunt in futuro præmia purissimis oculis intuendo, gratias cum immenso gaudio spiritus noster instigatur infundere. Ex quibus quatuor speciebus solent occasiones supplicationum pinguium generari, nam et de obsecrationis specie, quæ de compunctione nascitur peccatorum, et de orationis statu quæ de fiducia oblationum et

consummatione futurorum pro conscientiae profuit A puritate et de postulatione, quæ de charitatis ardore procedit, et de gratiarum actione, quæ beneficiorum ac magnitudinis ac pietatis ejus consideratione generatur, ferventissimas sæpissime novimus preces ignitasque prodire, ita ut consistat omnes has quas prædiximus species omnibus hominibus utiles ac necessarias inveniri, ut in uno eodemque viro nunc quidem obsecrationum, nunc autem orationum, nunc postulationum puras ac ferventissimas supplicationes variatosque emittat affectus : tamen prima incipientibus videtur peculiaris pertinere qui adhuc vitiorum suorum aculeis, ac memoria remordentur ; secunda ad illos qui in propectu jam spiritali et appetitu virtutum quadam mentis sublimitate consistunt. Tertia ad eos qui perfectionem votorum suorum operibus adimplenter intercedere pro aliis quoque consideratione fragilitatis eorum charitatis studio provocantur. Quarta ad illos qui jam poenali conscientiae spina de cordibus pulsa in secularibus jam munificentias Domini ac miserationes, quas vel in præterito tribuit, vel in præsentia largitur, vel præparat in futuro mente purissima retractantes, ad illam ignitam, et quæ ore omnium nec comprehendere nec exprimi potest, orationem ferventissimo corde raptantur, nonnunquam tamen mens, quæ in illum verum puritatis proficit affectum, atque in eo jam coeperit radicari, solet hæc omnia simul pariterque concipiens atque in modum cujusdam incomprehensibilis ac rapacissimæ flammæ cuncta pervolitans, ineffabiles ad Deum preces purissimi vigoris effundere, quas ipse spiritus interpellans gemitibus inenarrabilibus ignorantibus nobis mittit ad Deum, tanta scilicet in illius horre momento concipiens, et ineffabiliter in supplicatione profundens, quanta non dicam ore percurrere profundens, sed ne ipsa quidem mente valeat alio tempore recordari, et inde est quod in qualibet mensura quis positus nonnunquam puras intentasque preces invenitur emittere, quia de illo primo et humili ordine, qui est super recordationem futuri judicii his, qui adhuc sub terroris est poena, ac metu ex animis constitutus, ita ad horam compungitur ut non minore spiritus alacritate de obsecrationis pinguedine repleatur, quam ille qui per puritatem cordis sui munificentias Dei perlustrans atque percurrrens ineffabili gaudio, lætitaque resolvitur. Incipit enim secundum sententiam Domini plus diligere, qui sibimet ampliora cognoscit indulta. (Amb.) Nam quia dixit gratiarum actionem evidens est, quoniam habere possit differentiam ab oratione, quoniam aliter quidem postulationem habet illorum, quæ desunt in usu, gratiarum vero actio pro his, quæ jam præstita sunt efficitur, et pro quibus hæc fieri conveniat doceris. « Pro omnibus hominibus. » In commune pro omnibus debere eos sollicitos esse præcepit. Nam is qui pro omnibus hominibus hæc facere jubetur, evidens est quoniam et pro omnibus sollicitudinem expendere jubetur, deinde ad illa quæ summa esse videntur inter homines transit.

« Pro regibus, inquit, et omnibus qui in sublimitate sunt. » Et ostendens quoniam et hoc lucrum siteorum, « ut quietam, inquit, et tranquillam vitam agamus cum omni pietate et sobrietate. » Si enim, ut conveniens est, in pace illi deguerint, possibile est et nos tranquillitatem faciens pietati intendere, et vitæ sobrietati, et suadens illi ista sic facere, sicut ipse præcepit, communem pro omnibus hominibus sollicitudinem qui per totum orbem esse videntur, expendere et communia bona debere existimari, ea quæ universo sunt. « Hoc autem est bonum et acceptum coram Salvatore nostro Deo. » Sufficiens suavitatis eos sic sapere, siquidem et Deo sic placet. Unde et probationem faciens, quod Deo ista placent adjicit, « qui omnes homines vult salvos fieri, et ad cognitionem veritatis venire. » Nam quia Deus de omnibus hominibus ista velit, nemo poterit contradicere. Evidens autem est, quoniam omnes vult salvari, quia et omnes tuetur, necessarium est ergo, ut nos ejus tuitionem erga omnes imitemur, si tamen ad plenum acceleramus similia sapere Deo, et omni ex parte ostendens adjicit. « Unus autem Deus est. » Hoc est, quia est omnium Dominus, non aliorum quidem est. Dominus, aliorum vero non est. Itaque non est possibile eum despicere aliquos, quasi alienos sibi existentes. « Unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus. » (Aug.) Fallax itaque mediator, hoc est, Diabolus quo per secreta judicia Dei superbia hominum meretur illudi, unum cum hominibus habet, id est, peccatum, aliud videri vult habere cum Deo, ut quia carnis mortalitate non tegitur, pro immortalis se ostendet, sed quia « stipendium peccati mors est » (Rom. vi), hoc habet commune cum hominibus, unde simul damnentur in mortem. Verax autem mediator quem secreta tua misericordia, Domine, demonstrasti hominibus et misisti ut ejus exemplo etiam ipsam discerent humilitatem. Mediator ille Dei et hominum homo Christus Jesus inter mortales peccatores et immortalem Justum apparuit mortalis cum hominibus, justus cum Deo, ut quoniam stipendium justitiae vita et pax est, per justitiam conjunctam Deo evacuaret mortem justificatorum impiorum, quam cum illis voluit habere communem, hic demonstratus est antiquis sanctis, ut ita ipsi per fidem futuræ passionis ejus sicut nos per fidem præteritæ salvi fierent. In quantum enim homo, in tantum mediator, in quantum autem Verbum, non medius, qui æqualis Deo, et Deus apud Deum, et simul cum Spiritu sancto unus Deus. (Ambr.) Sed et ille mediator, qui nos homines Deo annititur copulare unus et iste est, et hinc homo secundum naturam existens. Opportune vel maxime hoc in loco hominem eum vocavit, ut et a natura ostenderet donationis communionem omnibus necessario id consentientibus, quoniam universalis pars existens secundum naturam communem omnibus potest per similitudinem naturæ donationem præstare. Unde illud quasi jam in confessionem deductam hinc accipiens adjicit : « Qui dedit seipsum redemptionem pro omnibus testimonium tenet

poribus suis. » Nam et pro omnibus dedit seipsum, nec enim pro aliquibus mortem subire acquievit, sed omnibus volens in commune conferre beneficium, passionem suscipere est dignatus, secundum illud tempus, quo passus est, testimonium enim vocat passionem ipsam, temporibus vero suis dicit, ut asserat secundum illud tempus quo passus est, et quia per omnia necessariam esse ostendit illis, quod conveniat in commune de omnibus hominibus sollicitudinem impendere, eo quod et Deus omnibus curam adhibet. Nam et quod in commune sit omnium Dominus, et quod majus est, qui et ipse Christus similiter omnibus appropinquare videtur proprietate nature. Nam et omnibus præbuit beneficium, pro omnibus passionem suscipiens, comprobatur vero illud de cætero etiam et de illis quæ secundum se sunt.

« In quo positus sum, inquit, ego prædicator et « Apostolus, veritatem dico, non mentior, doctor gentium, in fide et veritate. » Pro his ergo et ego constitutus sum Apostolus, ut et ipsam doctrinam ad omnium hominum notitiam deferam, et omnes ad fidem Christi accedere faciam, per quem ista nobis retributa sunt, et quidem ad horum doctrinam et insinuationem gentium creatus sum Apostolus, ut dicat, omnium hominum qui in omni loco sunt. Bene ergo interposuit dicens, « veritatem dico, non mentior, » ita et confirmationem suam credi faceret, id quod dicebat. Nam quod dixit « in fide et veritate, » ut dicat quoniam pro his constitutus sum magister gentium, ita ut et fidem eos doceam et veritatem, sicque per omnia comprobans, quod necessario conveniat illis in idipsum venientibus pro omnibus facere orationem communem, omnibus provisionem ad similitudinem Dei facientibus, incipit de cætero disputare, quale eorum vult esse institutum, discernens eos secundum sexum, in quem viros dividens et mulieres, et primum quidem secundum ordinem convenienter de viris loquitur, causam explicans ob quam discrevit eos et quidem communes illis leges virtutum statuere annitescens, sicut ex questione poterimus id melius discere.

« Volo ergo viros orare in omni loco levantes puras manus, » sive secundum aliam editionem, « extollentes manus sanctas, sine ira et disceptatione. » Nam quod dixit, « in omni loco, » reddendum est illi dicto, quod dixit « extollentes sanctas manus : » hoc enim dicit, quoniam volo eorum tale esse institutum, ita ut semper orantes in quocunque loco orationem facere videntur, sanctas ad Deum extollant manus. Nam sanctas manus ab arbitrio evidens est esse dixisse, unde et interpretans quemadmodum extensio manuum possit esse sancta, adjicit, excepta ira et disceptatione, compendiose perfectam in his definit virtutem. Nam quod dixit, excepta ira, hoc est, neminem hominem odientes : quod autem dixit « disceptatione, » ut dicat, fidelimente minime dubitantes illa accipere quæ postulant, ex altero enim charitatem quæ erga proxi-

um est visus est confirmasse, ex altero vero erga Deum. Sic quidem ille qui firmiter credit Deo quoniam dat nobis sine invidia quæcunque postulaverimus ab eo, consequens est et ut diligat illum ut pote bonorum largitorem. (*Isaac.*) Idcirco quidquid orantibus nobis nolumus, ut interrumpat orationem de adytis nostri pectoris excludere festinemus, ut ita illud Apostolicum possimus implere, « Sine intermissione orate, et in omni loco levantes puras manus sine ira et disceptatione : » alias namque mandatum istud perficere non valebimus, nisi mens nostra ab omnium vitiorum purificata contagione, virtutibus tantum, ut naturalibus bonis dedita, jugi omnipotentis Dei contemplatione pascatur. Hæc cum puritate, si dici potest, sensu mentis absorpto, a tereno situ ad spiritalem atque angelicam similitudinem reformatur, quidquid inserere cœperit, quidquid tractaverit, quidquid gerit, purissima atque sincerissima erit oratio. Deinde dicens de mulieribus adjicit. « Similiter autem et mulieres. » (*Amb.*) Bene autem dixit « similiter, » ostendens quoniam discrevit eas non hac ratione. Nam ista similiter et viris adesse et mulieribus cupit, sed et ceterorum causam de quibus vel maxime exhortatur mulieres necessario videbatur. Unde et adjicit : « In habitu, ornatu cum verecundia et pudicitia. » Ornare se ipsas non inflexis crinibus auro aut margaritis, aut veste pretiosa, sed, quod decet mulieribus promittentibus Deum colere per opera bona. Per omnia hæc vult dicere, quoniam convenit et mulieres illorum ipsorum diligentiam habere dicentem mulieribus, quæ Deum colere nituntur, ita ut in ipsa specie vestimentorum, et verecundiam et pudicitiam simul ostendant. Hoc enim dicit, « in habitu, ornatu cum verecundia et sobrietate. » Non sibi a foris ornamentum imponere properent, ita ut solet fieri, ex auro aut margaritis, aut flexu crinium, aut pretiosa veste. Quoniam autem super hoc necessarium erat exhortari mulieres magis quam viros evidens est. Nam quod dixit per opera in operibus bonis, bona illi loco reddidit quod dixit, ornare seipsas, et sit dictum, non illis se debere ornari, quæ superius sunt memorata, sed bonis operibus, quod ornamentum decens est illis qui Deum colere se promittunt, bene illi ornamento bona opera contrasisit, evidenter multam habentia differentiam ad illa ornamenta : siquidem illa ornamenta vituperatione magis digna sunt, hoc vero ornamentum necessario laudem acquirit. Intendendum est autem in Apostoli sermonibus, quoniam in abdicationem contrariorum, illud quod deterius erat primum posuit dicens. « Non in tortis vel plexis crinibus, » et tunc adjecit cætera, dicens. « Auro et argento aut margaritis aut veste pretiosa. » Hoc autem et propter inconvenientem vanitatem interea evenit fieri, illud vero propter solum ornatum. Dicens vero hoc, quod vel maxime proprie ad exhortationem mulieribus pertinere existimabat, adjecit et aliud, quod illis quidem poterat dicere, viris autem nequaquam adea

rum similitudinem. « Mulier in silentio discat cum A
omni subiectione, » et evidentius dictum suum inter-
pretans adjicit. « Mulierem autem docere non per-
mitto, neque dominari super virum suum, sed esse
in silentio. » Evidens est, quoniam hoc de statu illo
adjicit, qui in commune fiebat, eo quod non conve-
niat eas in Ecclesia docere. Necessaria autem erat illo
in tempore hujusmodi præceptio, quando et prophetiæ
divina gratia dignæ existimabantur, ex quibus non mo-
dicam dicendi fiduciam in commune assequi videban-
tur. Unde et instruebantur necessario, ut non ad detur-
bationem Ecclesiæ spiritali gratia abuterentur, quæ
infra domesticos parietis illud ostendere ad aliorum
utilitatem debebant. De domestica enim conversa-
tione eorum hæc statuere nequaquam patiebatur
Paulus, neque vetabat mulieres, ut impios maritos
suos ad pietatem vel invitarent, vel docerent, aut
pios inconvenienter conversantes ad opera invitarent
virtutum. Nam ubi erit, quod dictum est: « Unde
enim scis, mulier, si virum salvum facias? (I Cor. vii.) »
Dicit ergo illa ob communem, ut dixi, orationem:
nam ad plenum illa quæ in commune conveniunt,
plurima in epistolæ parte visus est dixisse. Unde et
copiose ostendens, quod in communi congregatione
non deceat mulieres docere, sed esse in silentio, et
primam quidem probationem facit ex natura asserens.
« Adam enim primus plasmatus est, deinde Eva. »
(Amb.) Secundo de illis quæ acciderant. « Et Adam
non est seductus, mulier autem seducta in prævarica-
tionem facta est. Et quidem seductus est et ille. » Sed
quoniam in commune disputabat, discernens, quæ
quidem a mulieribus fuissent peccata admissa, quæ
vero a viris, bene illum quidem non fuisse sedu-
ctum, hæc vere seductam, eo quod illius seductionis
mulier causa existisse videbatur, quia in illam
causam vertere nequaquam poterant, et ut ne videretur
de genere mulierum pronuntiare, quasi inutile
ad pietatem quia ritus ille et jus in omni genere
mulierum pertinere videtur. Seducta est illa, id
ipsam justitia et ratio deposuit in omnibus videri
mulieribus. « Salvabitur autem per filiorum procrea-
tionem, si manserit in fide, et charitate, et sanctifi-
catione, cum pudicitia. » Sed non origo est repellenda,
per filiorum enim dicens procreationem, in subse-
quentibus id demonstrabit mulieribus, ostendens
quod salute digna esse videtur progenies per eas
mulieres quæ ad pietatem respiciunt, et permanent
in fide et charitate. Nec non et sanctificatione vi-
ventes cum pudicitia, et diligentiam suæ adhibentes
vitæ. Nam quod dixit « salvabitur per filiorum genera-
tionem. » Non de Eva dicit, sed de genere loquitur,
eo quod et de genere disputans ad personas recur-
rit Adam et Evæ, inde probans quod non conveniat
ad instar virorum etiam has sibi actum in commune
vindicare, et ne in causam generis esse videretur,
illud quod de personis dicebatur, bene ostendit non
esse adjectum genus, neque reprobandum ad pietatem
esse mulieres, quæ volunt diligentiam adhibere con-
venientium, ut dicat quod ad pietatem similiter reci-

piendæ sunt, sicut et viri, in communi vero congre-
gatione posteriorem eas oportet locum tenere, et
quod ita debeat fieri ex multis id negotiis comproba-
vit, sique sexus Ecclesiam dividens, memoratus est,
seorsum quidem virorum, seorsum vero mulierum.
Ubi visus est communi exhortatione etiam ea dixisse
quæ proprie mulieribus aptari possent, sique com-
muni exhortatione comprehendit omnes, qui ad Ec-
clesiam pertinent, qui enim virorum memoratus est
et mulierum, evidens est quoniam omnes in idipsum
concludit. Exinde vero pergit ad ordinum divisiones,
quia, ut dixi, communi omnia disputat utilitate, et
ordinem ipsorum secundum divisionem memoratus
est, ostendens quia quædam sunt, quæ hunc agere
deceant, quæ vero illum, ita ut nihil minus esse
videatur ex illis quæ pro communi utilitate fieri
debent.

CAPUT III.

*Decetur Timotheus ordinare gradus Ecclesiæ, tam
quod Episcopos quam diaconos, et uxores eorum,
poniturque ratio predictorum.*

« Fidele verbum. » (Amb.) Simile est dictum
quod in Evangelio est expressum, « Amen, amen
dico vobis, » sicut enim illud affirmatione dictum,
et ob majorem positum firmitatem, sic et hoc est
dictum, ut dicat vera est et credi digna est, « fidele
verbum, » dicens: « Si quis episcopatum desiderat, bo-
num opus desiderat. » Bene opus dixit, et non dignita-
tem. Nec enim dignitates sunt Ecclesiasticæ func-
tiones, sed opus, eo quod unumquodque horum pro com-
muni est utilitate constitutum, sive episcopatus, sive
diaconia, sive aliquid aliud, qui enim creatur in hoc,
evidens est indicium operis, cum producit in me-
dium, pro aliorum est necessitate et utilitate func-
tionem assequens. (Grg.) Itaque Apostolus laudans desi-
derium, in pavorem vertit protinus, quod laudavit
cum repente subjungit. « Oportet ergo Episcopum irre-
prehensibilem esse, » Cumque virtutum necessaria
subsequenter enumerat, quæ sit irreprehensibilitas
ista manifestat, et favet ergo desiderio, et terret ex
præcepto, ac si aperte dicat, Laudo quod queritis,
sed prius discite quid queratis, ne, dum vosmetipsos
metiri negligitis, tanto sceleris vestra reprehensibili-
tas appareat, quanto et a cunctis conspici in honoris
arce festinatis. Magnus enim regendi artifex favori-
bus impellit, terroribus retrahit, ut auditores suos
et descripto irreprehensibilitatis culmine restringat
a superbia, et officium laudando, quod queritis, com-
ponat ad vitam. (Amb.) Digna est in hoc loco pro-
videntia beati Pauli, quoniam dixit nemo concupi-
scit, ut ne alia ratione omni reverentia damnata
omnes ad id currere hortaretur. Mediam vero emisit
vocem. « Si quis episcopatum desiderat, bonum opus
concupiscit. » Solum hoc non dicens, quoniam ego
desiderantem non prohibeo. Nam et optimum annu-
tium opus, qui hoc concupiscit. Ostendo vero qua-
lem esse convenit illum, qui ista assequi cupit:
protinus etenim et ab ipso primordio sollicitos fa-
ciens eos et hoc ipsum quod dixit, quoniam operam

concupiscit bonam : docuit enim eos interim scire, A quoniam opus episcopatus, et ad opus quoddam vocatus quia ad hoc vocatus, et quod necesse est eum cum sollicitudine implere. In timorem vero redigit majorem, ex illis dictis quæ subsequuntur. Eo quod et singillatim ea expressit, insinuans quibus virtutibus vitæ ornatus debet concupiscere episcopatum. Hoc enim erat suadere, ut intelligerent non esse concupiscendum : debere vero scire quemadmodum conveniat concupiscere pro ejus doctrina. Quid ergo? « Oportet autem Episcopum irreprehensibilem esse. » Evidens quoniam irreprehensibilem dicens, non ad calumniatorum respiciens intentionem dixit, sed ad ejus intuens vitam. Nam nec ipse Paulus calumniatorum potuit evadere accusationem.

« Unius uxoris virum. » Hoc differentes quidam acce- B perunt : ridiculum vere est illud, quod quasi a pluribus observatur : si enim quidam pudice vivens secundam acceperit uxorem, talem in clero non recipiunt; si autem quidam vivens luxuriose unam legitime acceperit uxorem, is in clero et recipitur et producit, et quidem cum in cæteris beatus Paulus evidenter annuerit secundas debere nuptias fieri. Omnis vero permixtio quæ præter legitimas nuptias habetur, evidens fornicatio est, et interim prætermitto illud, quod et post duas uxores legitimas palam acceptas et baptizant et in clero, eos indiscriminate producant, et quidem cum in cæteris id observare existimant, quasi quia baptisma faciat eum non habuisse duas uxores. Frequenter autem hoc idem agunt, et de illis, qui sunt pravi arbitrii, existimantes se optime facere si baptizantes illum, qui vita vixit luxuriosa, ad functionem clericatus produxerint, qui nulla nec virtutum nec pietatis diligentia præditus unquam fuisse videtur. Ut autem silentio præteream baptismi causam, ob quam datur, ad quam rationem plurimi neque inspicere volunt. Illud vero conveniebat eis scire, quoniam beatus Paulus de civilitate illa disputat, secundum quam, ut idem opinatur, oportet vixisse episcopum, non de concessione peccatorum disputat, quæ per gratiam gignitur illis, qui baptisma perceperunt. Sicut autem hoc ita fieri optimum esse existimant, superflua est omnis legislatio Pauli, dum res admittat illum, qui, qualitercumque vixit, baptizari, et pro- C tinus in clerum produci, quod a Paulo quidem abdicatum est. Vult enim ut ille qui in episcopatum adducitur, testimonium suæ bonitatis ex præterita vita habere videatur, qui et per omne tempus vitæ suæ virtutum studiis inhaesit, aut certe poenitentia mediante ostendit quoniam a deterius vita ad meliorem statum transiit. Quod et melius cognoscere poterimus ex illis quæ subsequuntur. Fit etiam id et ad præsens a plurimis, quia id faciunt, quasi qui magnum aliquod agunt bonum. Quod ergo dixit unius uxoris virum, quidam sic intellexerunt, quod et ego magis verum accipio, eo quod ille in tempore multi erant qui in idipsum duas uxores habebant legitimas, quod et Moysaica lege facere eos licenter

eveniebat. Multi vero unam legitimam habentes uxorem, non erant ea contenti : permiscebantur vero et aliis, sive ancillis suis, sive et aliis mulieribus, absolute lascivientes, quod et usque ad præsens fit, qui pudicitiae diligentiam nullam volunt adhibere. Aiunt ergo Paulum id dixisse, ita ut ille qui ejusmodi est ad episcopatum producat, qui uxorem accipiens pudice vivebat cum ea, contentus ea tantum et usque ad illam naturæ motus sit ejus, qui si sic vivens post amissionem primæ secundam legitime acceperit eodemque modo et cum illa vivere perstiterit, non debere prohiberi eum ad episcopatum transire secundum Pauli diffinitionem. Hoc dixerunt quidam a beato Paulo et definitum esse et statutum, quorum ego dictum valde respuo nec suadeor ab illis, quod is qui secundas nuptias similiter præcepit, illum qui post amissionem primæ secundam uxorem suo ordine accipit, ad episcopatum produci prohibeat, qui enim dixit. « Dico autem innupti et vidui, » et simul conjungens, utriusque unam legem visus est deprompsisse. Evidens est quod unum, inquit, esse utriusque existimabat, quid enim differt secundum naturæ motum aut ad plenum non habuisse, aut habuisse quidem et amisisse et non habere? Non hujusmodi ratio magis in eventu consistit, quam ad propositum respicit : nam is qui habuit multo tempore convenientem sibi uxorem, potius utique est eam inquantum voluit, qui vero post exiguum tempus eandem amisit, necessario ad secundas accedit nuptias, accidit autem ista eventu potius quam directione arbitrii, quæ discutiens ad plenum beatus Paulus qui vel maxime in episcopatum producat, de tali vita cognosci debere intulit. Nam et ridiculum est beatum Paulum legem constituere, non arbitrium, vel propositum probantem, sed ex eventu et ex accidenti discretionem facientem. Si autem quis dicat, quoniam de eventu et de accidenti exiguum quid curans Apostolus cum magna diligentia et scrupulositate de episcopis voluit statuere, quod deberent in tantum coire uxori, audiant quoniam secundum hanc rationem neque post baptisma illum qui talis est produci justa ratione patietur. Nec enim baptisma facit illum non duabus coisse uxoribus, aut apud homines facit existimare, quasi qui unam habuerit uxorem, multo amplius vero eum qui unam legitimam habet uxorem multis aliis luxuriose vivendo permixtus est, et manifestatus est talis vitæ fuisse ad episcopatum non debere perducere, licet secundum eorum verbum baptisma fuerit assecutus : si enim ille qui legitime duabus junctus uxoribus et propositi sui arbitrio pudice cum illis convixit, non debet in episcopatum recipi : ob scrupulositatem vero vitæ, multo amplius eum qui luxuriose vixit indecens est ad hoc produci eum, ea ratione qua baptisma assecutus est. Hæc quidem dicta sufficiant de illo quod dixit. « Unius uxoris virum. » Cujus interpretationem evidentius dicere ipsa sumus necessitate impulsus, consuetudinem illam quæ apud plurimos tenere videtur despicientes. Nam plenio

rem sensum Apostoli in subsequentibus manifesta- binus ex ipsis sermonibus, vel maxime dictorum facientes probationem. Nam virtutis et æquitatis ratio postulat ut is qui de tali negotio loquitur, non consuetudinem æquitati anteponat, sed Pauli leges discutiatur, et illa Deo aptet, quæ ei decent aptari, qui semper cum iustitia, et non eventu aut accidenti universa solet probare, sed secundum propositum et arbitrium hominum unumquemque scit judicare. Nam et illa quæ baptismi sunt frequentes eventus fieri solent, aliter assecutus ob infirmitatem, aut ob aliam aliquando occasionem ab infantia baptismi gratiam; aliter vero post senectutem longævam, qui et per omne tempus vitæ suæ vixit luxuriose, tempore vero mortis baptismi gratiam assecutus; ille vero qui ab infantia baptismi assecutus, diligentiam virtutibus adhibuit plurimam, deliquit vero et aliqua, ut pote homo, et ut solet fieri incurrit etiam et in grave peccatum, infirmitate magis lapsus quam affectu animæ, ridiculum erit si idem ex eventu noceatur nullum juvamen ob bonorum assequens diligentiam, eo quod in infantia baptismatis gratiam est assecutus; iste vero quamquam nihil sustinuerit, pro quibus peccavit, adhuc et clarus in futura videbitur vita, et hoc cum nullam bonitatis habuerit diligentiam, quia ita evenit, ut in finem vitæ suæ baptismi assequeretur: sed hæc ab illis intelligi debent, qui nesciunt rationem ob quam baptismi datur, sed nec divinas voluerunt examinare scripturas, ex quibus discere poterant quoniam Simonem nihil adjuvabit baptismi donum propter propositi pravitatem Spiritu sancto in eo non requiescente; Latroni vero, ut in paradisi habitationem transiret, nullum attulit impedimentum, ob propositi ejus virtutem, ea ratione qua non fuerat baptismi assecutus. Dico autem hæc non ad destructionem baptismatis, sed propter eos qui sub occasione baptismatis incuriam multam inducere annuntiantur iudicio justī Dei. Nam et baptismi magnum eo quod tantorum bonorum continet largitatem, et propositum uniuscujusque necessario judicatur ex Domino Deo, a quo, vel maxime et baptismi donatio multum suscipientibus illud potest conferre juvamen. Nec aquæ naturam, sed suscipientium fidei perfectam Dei liberalitatem in baptismi attrahere solet. Videamus autem et cætera quæ de episcopo dicit: « Sobrium. » Ita ut cum sollicitudine prospiciat illa quæ geri conveniunt. « Pudicum. » Necessario, eo quod in commune et virorum et mulierum constituitur doctor. « Ornatum. » Conversatione, motu, specie, per omnia ostendit qualem conveniat esse episcopum, « Hospitalem. » Conveniat esse episcopum hospitalem, non absolute dici peregrinorum omnium, sed illorum qui ejusdem fidei sunt, quos notos exstantes sibi ut suos suscipere debet cum summa diligentia. « Docibilem. » Hoc ejus opus, ut doceat homines, et virtutem et pietatem; si autem ista docere nescierit, ignorare videtur illud, quod proficitur edocere, sed non solum illud dicit docibilem, A qui longam potest prosecutionem verborum in Ecclesia facere, hoc et perpauci solent implere, sed qui potest qualicumque sermone et in commune et singillatim unumquemque dogmata pietatis instruere, tam pietatem, quam virtutem, et quibus modis implere debeant ista, ex quibus vel maxime augmentum illa assequi poterant. Si ista episcopus nescierit, nihil a cæteris differre videbitur, superfluum speciem doctoris in se simulans, denique et cito scribens inter cætera quæ de episcopo dicebat, ait: Quoniam oportet eum retinere id quod secundum doctrinam fidele verbum, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere, sic vult nihil deesse episcopo illorum quæ ad doctrinam pertinent. « Non vinolentum. » Jure id dicit, si enim et omni homini hoc necessarium est, multo magis episcopo, qui omni tempore paratus debet esse ad actum illorum, quæ fieri conveniunt. « Non percussorem. » Ne absolute, aut sine causa, aut assidua increpatione feriat quemquam. Vult eum cum modestia magis de singulis agere, sicut et in secunda Epistola dicit. Modestum eum oportere ad omnes, non recordantem malitiam, in mansuetudine docentem eos, qui resistunt, licet si increpare aliquando sit necessarium, videatur ab ipsa necessitate illud facere, et non arbitrii sui ferocitate. Denique dicit, sed modestum esse. « Non litigiosum. » His adjicit et aliud. « Non cupidum pecuniarum. » Hoc præ cæteris omnibus necessarium est episcopo, quod si illi hoc non adfuerit, nunquam diligentiam adhibet convenientiam, eo quod cupiditas pecuniaria: multa enim facere impellit ex illis quæ fieri non conveniunt. « Domum bene regentem. » Hoc est dispensantem et diligentiam adhibentem, denique et ipsum regimen ostendens quid dicit adjecit, filios habentem in subjectione, cum omni pudicitia, e. his consequenter adjecit. « Si quis autem domui suæ præses nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Qui suos convenienter regere nescit, multo magis Ecclesiam regere vel docere minime poterit. Nam quod dixit, « filios habentem in subjectione, » non de arbitrio filiorum dicit, sed de patris sollicitudine, ita ut ipse acceleret pudice eos instituere, et subditos eos habere obtemperantes sibi, in quibus de convenientibus dat illis consilium, si autem D patris tali existente arbitrio filii in deterius persistere voluerint, arbitrii sui pravitatem, non patris culpa est, eo quod ad præsens de ejus proposito loquitur, ita ut erga suos sollicitudinem expendat, ut cum modestia et disciplina et gravitate instituantur: ex hoc ostendi potest, quoniam eodem modo et de omnibus erit sollicitus. Nam et filii Samuelis perspicuntur quod amore pecuniæ perdidierint iustitiam, et non utique Samuelem inculpamus ob eorum tale propositum. « Non neophytum, ut ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli. » Valde fatue quidem hoc in loco existimaverunt neophytum dicere Apostolum illum, qui secundum ætatem est juvenis, quos conveniebat etiam, etsi nihil aliud,

saltem illud prospiscere, quoniam ipse Timotheus, cui hæc scribebat non inodo juvenis erat, verum etiam et nimium juvenis, ita ut per hoc contemni posse videretur, scripsit ergo ei (*II Tim. iv*): « Nemo juventutem tuam contemnat; » nam et ipse juvenis cum esset, in Apostolatam electus est, sicut in Actibus Apostolorum Lucas insinuat: sed neophytum dixit, aut illum qui nuper credidit, aut illum qui nuper baptismum est assecutus. Nam fidem plantationem vocat, sicut et scribens dicit, hoc est ego plantavi, ad fidem adduxi: et de baptismo similiter scribit (*Rom. viii*). « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, » de baptismo dicens, etenim non adeo erant ista Apostolorum tempore divisa, ut et crederent, et baptizarentur, eo quod illi, qui non erant baptizati, nec fideles tunc nuncupabantur. Unde et ex eadem consuetudine adhuc et præsens illi, qui baptizati sunt, fideles vocantur; plurimis vero in partibus neque Christianos vocans eos qui non perceperunt baptismum. Nam et Apostolus sic dicit: (*Ibid.*) « Si quis autem Christi spiritum non habet, hic non est ejus. » Evidens est quoniam spiritum non habet qui baptismum non percipit. Vult ergo eum qui in episcopatum producit ex multo tempore fidelem esse et baptizatum, unde et multas causas dicit huic rei necessarias et valde dignas; adjecit vero primam causam dicens: « Ut ne elatus in iudicium incidat diaboli. » Elatio enim dicitur, qui in illis, quæ sibi non adsunt, extollitur magna de se sapiens. Nuper ergo credens et baptismi gratiam potitus, et necdum sui propositi probationem præbens, neque secundum ordinem doctus de illis, quæ ad se conveniunt, si productus fuerit ad hoc, ut alios ipse doceat, ab ipsa ordinatione elatus magna desipiat, qui et quasi magister discere ab aliquo interdum non patietur, eo quod doctor sit ipse constitutus; docere autem nescit eo quod non primitus didicit. Elatus vero existit in illis quæ sibi secundum veritatem minime adsunt. Vane vero extollens se propter impositam magisterii speciem nihil differre videbitur diabolo, qui minister Dei creatus, quæ magna est de se sapere annis, Dei sibi adsciscens et nomen et honorem, in illis se extollens, quæ sibi non adherent justam iudicis penam exspectat, ita ut manifestum sit ex his illud, quod superioribus dicebamus, quoniam Paulus per omnia propositi probationem requirit. Talem esse et episcopum volens, qui in opere propositi sui documenta præstare possit, quod baptismati adesse nequaquam potest: remissionem enim peccatorum baptismum præstat, si sic absolute excepto proposito et hoc pronuntiare sit cautum, virtutem vero non gestam non inoperatur. Deinde et aliam dicit causam quod oporteat virtutibus exercitatum eum esse per omnia erga pietatem qui in episcopatum est producendus. « Oporteat autem eum et bonum te-

stimonium habere de his qui foris sunt. Ut non in opprobrium incidat et laqueum diaboli. » Ab his qui foris sunt edicens, illos putat, qui extra Ecclesiam sunt, apud quos necessario convenit integrum eum debere opinionem habere, prout potest, docens pariter ut opinionis suæ diligentiam habeat. Nam quod dicit tale est, sunt aliquæ professiones quæ secundum se illum quidem, qui eam profitetur reprehensioni subdi efficiunt, ut puta publicanus aut caupo, aut leno, aut aliud aliquid, quam a plurimis vel reprehendi possit vel vituperari. Videmus etenim frequenter homines de aliquibus non bonam habere existimationem, ea ratione vitæ suæ opinionem maculis inusserunt, et ad plurimorum pervenit notitiam, quia aut luxuriose vixerunt, aut erga pecunias avari exstiterunt, aut mercatum exercere voluerunt ob injusta et turpia lucra. Hoc ergo vult dicere, si aliqui fuerint tales, qui ex antiqua vita et professione apud homines existimati sunt pravissimi exstitisse arbitrii, ejusmodi homines convenit devitare, ne in episcopatum producantur, licet videantur fideliter accessisse, et vitam suam studio meliorum illustrare, donec per longum tempus vitæ suæ et conversationis documenta demonstrarent, ita ut opinionem suam in melius illustrare apud illos qui extra Ecclesiam sunt videantur, quare, eo quod licet tibi fidei contemplatione, fide, vel baptismo videatur esse dignus, tamen præcedens vita, admittit ei fiduciam apud eos qui extra Ecclesiam sunt, ita ut non modo juvare possit externos, sed exprobrari ob vitæ suæ turpitudinem. Nam quod dicit, « ut ne in opprobrium incidat » adjecit et tertiam causam dicens, « et in laqueum diaboli. » Hæc causa præ cæteris alia est nulla ex parte infirmior illorum quæ ante dicta sunt, eo quod est cautum, non est tali homini aliorum committere diligentiam, et tantam ei repente præbere potestatem, quare quia adhuc vitæ et morum suorum necdum cautum præbuit documentum, et incertum est, utrum nihil simile pristinæ perficiat vitæ, diabolo multas adversus eum machinas inveniende, ut et iterum eum in antiquis præcipitet delictis, eo quod nuper adhuc a deterioribus recessisse videtur, et non potest sub alterius cura non pertinens in melius corrigi, eo quod ipse videtur aliorum potius sollicitudinem habere commissam; sic per omnia ostendit illum qui in episcopatum producit probabiliter debere esse, et virtutibus illis, quæ secundum pietatem sunt, ornatum. Nec enim ob solam fidem aut baptismi gratiam dignum habere eum existimari istius esse loci, nisi et vitæ et conversationis suæ fultus fuerit testimonio. Tres causas necessarias exposuit, quod ita conveniat fieri, unam quidem eo quod facile extollatur ab illa potestate, qua docere cæteros statuitur: alteram vero quod oporteat eum bonum testimonium habere ab illis, qui foris sunt, et tertiam quod non caute de eo possent conicere, eo quod incertum est an in proposito meliore consistat, nec ne, et in antiqua recurrens sui deterior existat, sed studio meliorum illustretur. Hæc quidem dicta sunt a Paulo quæ viro divina credito gratia dici debuerant. Hi vero qui Pauli decretis superiores esse existimant, nihil ho-

rum pendere volunt, sed plurimos in episcopatum producant, nec vitam eorum antiquam, nec propositum exaraine suadentes, sed ad defensionem suam hoc solum proferunt, quod aut nuper crediderit, aut nuper sit baptizatus, sed si quis vult differentiam recognoscere illam, quæ inter Pauli decreta, interque horum habetur prudentiam, intendat causas, ob quas non sic fieri oportere Paulus instruit, et tunc perspiciet decreti ejus utilitatem; examinet vero jam ipsis negotiis, et perspiciat, si non de illis qui hoc modo facti sunt episcopi, aut omnes causas istas inveniet, aut saltem unam ex illis reperiet, aut inveniet eos elatione immensa extolli, ita ut eos qui in eandem sunt gratiam accersiti, nec similes sibi, nec dignos esse existiment, et hoc de illis qui semper vitam suam studiis optimis illustraverunt, et non discesserunt ab illo optimo propositu, quod in anteriorem vitam expendisse videbantur, et maxime ob cupiditatem pecuniarum, et quod omni ex parte coadunare properent pecunias, si tamen antea tales fuerunt, aut certe ab illis qui extra Ecclesiam sunt impropriis pulsantur, pro quibus ante non multum temporis cum professionis esset talis, aut talis, nullum vite sue vel integritatis testimonium habentes quod possent talia augere aliis; et diligentiam adhibere sui prepositi. Evidens vero illud ex his quæ a nobis ante dicta sunt, quoniam B. Paulus eum, qui de prava vita ad meliorem vitam transit, et opere ipso vite sue documenta præbuerit, in Ecclesiasticam recipit functionem, non ob primam conversationem reprobandum eum, sed pro secunda dignum esse existimans. Nam illum qui hujusmodi fuerit, necessario testimonium bonum subsequitur, ob vite ejus correctionem, quia in melius se sponte transtulit et opprobrium pristinae vite sue a se dispulit. Et non est pertinenscendum ne facile redeat ulterius, qui arbitrio suo ad illis sponte discedere præhonoravit, optimum esse existimans ut meliorum curæ studeat, secundum hanc modum etiam B. Matthæum ex publicano electum fuisse invenimus, et ipsum in apostolum invenimus transisse, eo quod pristina vita eorum nullum illis attulit impedimentum, qui hoc officium sumerent, eo quod et perfecto affectu meliorum studiis se illustraverunt. Diaconos similiter, opinatur quisquis usum divinarum Scripturarum ignorat, beatum Paulum presbyteros prætermisisset, sed non ita se res habet: illa enim quæ de episcopo in anterioribus dixit, etiam et de illis dicit, qui nunc nominantur presbyteri, eo quod antiquis temporibus utrisque his nominibus vocantur presbyteri, et hoc notabamus de Philippensibus scribentes in ea epistola, cum scribens Apostolus cœpisset et coepiscopis et cum diaconis dixit, evidens quia non erat possibile ut multi essent episcopi in una civitate. Melius autem quis cognoscere illud poterit ex illis quæ ad Titum scripsit Apostolus; dixit etenim et ut constituas per singulas civitates presbyteros, sicut ego tibi præcepi, et dicens quales debeant

A ordinare adjicit, et oportet episcopum irreprehensibilem esse sicut Dei dispensatorem (Tit. 1). Cum convenerit utique illi, ut presbyterum eum diceret: sed evidenter et episcopum et presbyterum nominavit; quæ autem sit causa non est justum eam silentio præterire, ob illam immutationem nominum, quæ ad præsens esse videtur, et qua ex causa decreta sunt neo nunc nomina et neque episcopus dici potest presbyter, neque presbyter unquam episcopi nuncupationem poterit sibi vindicare usque dum presbyter esse sistit. Antiquis etenim temporibus quando pietati studebant presbyteri, omni in loco ordinabantur, hoc quidem nomen contemplationis honoris accipientes, sicut et apud Judeos presbyteri dicebantur, qui populo præerant. Vocabantur autem et episcopi ab illo opere, quod et implere videbantur, eo quod considerare omnia quæ ad cultum pertinent pietatis fuerant constituti: ita ut universorum dispensationem haberent commissam. Nam et perfectam dispensationem et auctoritatem ecclesiastici ministerii ipsi tunc commissam habebant, et omnia regebantur pro eorum arbitrio. Hoc autem poterit quis et a Luca discere manifestius, qui in Actibus apostolorum (Act. x) inter cætera dicit misisse Paulum Ephesi, et evocasse presbyteros ad se, cujus etiam et exhortationem ad eos faciam exponit, quia iisdem advenientibus fecisse videtur, in quibus Paulus ita disserit: « Attendite vobis et omni gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos ad regendam Ecclesiam Dei. » Evidens est quia quos ipse nominavit presbyteros, hos a Paulo episcopos accersitos denuntiavit, hi vero qui ordinationis nunc habent potestatem, qui nunc nominantur episcopi, non hujus ecclesiæ creabantur episcopi, sed provincias integras, et in tempore regebant, apostolorum nomine nuncupati, sic universæ Asiæ Timotheum præposuit beatus Paulus, et Cretæ Titum. Evidens autem est quoniam et alios alii provinciis per partes itidem præposuit, ita et unusquisque eorum integræ provincie sollicitudinem indeptus percurreret ecclesias universas, et ad ecclesiasticam functionem, ubi deerant clerici, ordinarent, et quæcumque causæ duræ apud illos accedebant, dissolvebant, eos simul et verbo doctrinæ corrigens, eos et durissima peccatorum delicta reprobans Deus, dissolvere per gratiam videbatur, ad plenum etiam omnia faciens illa, quæ conveniebat facere eum, qui præpositus idem ad hoc fuerat. Nam et universæ civitates tunc presbyteros, ut dixi, habebant, qui suas ecclesias singuli: qui vero nunc episcopi nominantur, illi tunc apostoli dicebantur. Quoniam vero per singulas civitates aut possessiones, qui ordinationem episcopatus susceperunt, et tunc quidem hoc modo ecclesiæ regebantur; quoniam vero pietas incrementum sumpsisse videtur, et replete sunt non modo civitates credentium, sed regiones. Beatis vero apostolis decedentibus, illi qui post illos ordinati sunt, et præerant ecclesiis illis primis exæquari non poterant, ne-

que miraculorum testimonium par illis habere, sed et in multis aliis infirmiores illorum esse videbantur, grave existimaverunt apostolorum sibi vindicare nuncupationem; dividerunt ergo ipsa nomina, et illis id est, presbyteris presbyterii nomen reliquerunt. Alii vero episcopi sunt nuncupati, hi, qui et ordinationis præditi sunt potestate, ita ut plenissime iidem præpositos se ecclesiarum esse cognoscerent; facta sunt vero et ampliores episcopi causa sic depostulante. Postea vero et illis adjecti sunt, alii liberalitate eorum qui ordinationes faciebant. Imprimis enim per singulas provincias duo aut multum tres fiebant episcopi, quod et in partibus etiam occiduis non ante multi temporis spatium in plurimis provinciis custodire videbantur, in aliquibus vero et usque ad præsens id inveniet quis custoditum: tempore vero promovente non solum per civitates ordinati sunt, et per singula loca, in quibus nec adeo necessitas flagitabat, ut ad hanc functionem explendam ordinarentur. Et hæc quidem ad manifestationem sensus apostolicæ Scripturæ a nobis sunt dicta, ut et illa quæ dudum fuerat vel consuetudo, vel demutationis causa in apertum consisteret.

Intendendum vero est de cætero illis quæ de diaconibus dicit, cum evidens sit illud, quoniam illa quæ de episcopis dicta sunt, de illis qui tunc presbyteros gubernabant, ita ut essent tunc per singulas provincias singuli, nuncupantes voluit significari, quæ vel maxime conveniunt ad præsens, et cum omni diligentia observantur ab illis qui nunc episcopi nuncupantur, tanto intentius quanto maiorem functionem commissam habere videntur. Quid ergo dicit? Diaconos similiter illum ordinem propemodum, et in hoc loco servasse videtur, quem de mulieribus dixerat et viris. Nam et illa quæ de viris primitus dicens adiecit, « similiter autem et mulieres, » ostendens quoniam illa quæ virtutum sunt, commune ad eos vult pertinere. Hoc idem vero fecit et in hoc loco, dicens illa quæ tunc de episcopis dixerat qui nunc nominantur presbyteri, adiecit, « diaconos similiter, » hoc est universa quæ ad virtutem pertinent, similiter et his adesse cupio. Deinde adiecit. « Pudicos. » (Amor.) Justa ratione eo quod mediatores quidem et ministri functionis sacerdotalis, non solum erga viros erant, sed et erga mulieres: necessario ergo eos tales esse conveniebat. « Non bilingues. » Et hoc iusta dicit ratione, si enim deferant illa, quæ mandantur a presbyteris sive viris, sive mulieribus, ad quos admittuntur, iustum est eos sincero arbitrio, sicut convenit, implere, quæ sibi dicuntur, et quæ per eos mandantes audiunt. Nam utilitatem decretorum beati Pauli unusquisque tunc evidenter perspicere poterit, si rebus ipsis una examinare voluerit. « Non multo vino deditos, non turpe ducrum spectantes. » Utrique enim hæc necessaria sunt diaconibus, sicut et presbyteris. Nam et in persona presbyterorum et ipsum posuit dicens non vinolentum, non cupidum pecuniarum. In eo autem dum dicit « similiter, » sufficienter visus est hoc ipsum significasse, quoniam per omnia illis

A communia esse illa quæ virtutum sunt oportere existimet: adiecit vero et aliqua specialiter dicens, ut magis magisque ipsius rei faceret confirmationem, deinde adiecit generaliter. « Habentes ministerium fidei in conscientia pura. » Compendiose illa, quæ deceant diaconos observare dixit, iustum est, inquit, eos fidei ministerio ministrantes, ut dicat dogmata pietatis: mysterium enim sæpe vocat illud dogma, quod de Christo est, sicut et in hac epistola ex subsequentibus melius cognoscere poterimus, ut mundam conscientiam habeant in ea functione quam implere videntur. Inde adiecit: « Et hi probentur primum, et sic ministrent sine crimine constituti. » Nam quod dixit ministrent, hoc est, producantur in diaconia, eo quod nec poterat fieri ut ministrarent, si non B primum fuerint ordinati, sic videtur per omnia beatus Paulus de illo, qui in ministerio est producendus, scribere, ut bonum testimonium habeat ex præterita vita, non tamen absolute et fortuito ministerio producat, deinde quia diaconos dixit, commune vero hoc nomen est etiam et mulieribus quæ in hoc opere producantur, optime adiecit, « Mulieres similiter pudicas. » Non hoc vult dicere in hoc loco, quoniam convenit eos tales habere uxores, sed quoniam et mulieres, quæ diaconis officium implere statuuntur similes esse convenit, ut virtutis studio æque sint illustratæ. Nam et in loco hoc ideo adiecit, « Non accusatrices, » Eo quod necessario fieri soleat, ut cæteræ mulieres confidenter illis ea quæ de se sunt referant: necessario ergo dicit non debere eas esse C accusatrices, ita ut non duplicent illa aliis, quæ a quibusdam illis dicuntur, ne ex hoc contentiones aliquas adnasci faciant aut divortia. « Sobrias. » Hoc est argutas, ita ut impleant cum velocitate omnia illa quæ a se fieri conveniunt, deinde plenarie dicit. « Fideles in omnibus. » Media vero interponens illa quæ de mulieribus diaconicæ officium fungentibus propter nominis dixerat communionem, ita ut ostenderet, quod vult similiter, et istas studiis virtutum intendere, deinde resumit prosecutionem illam quam de diaconibus in præcedentibus dixerat residua adieciens. « Diaconi, inquit, sint unius uxoris viri: filios bene regentes et domos suas. » Compendiose id ipsum dixit, quod in superioribus et de presbyteris dixerat, per omnia ostendens quoniam commuæ illis vult D adesse studium virtutis, deinde quia infirmiores esse videntur presbyteris secundum gradum, ostendens quia in nulla parte minorantur ab illis, si secundum, ut conveniens est, suum officium implere voluerint, adiecit. « Qui enim bene ministraverint, gradum sibi bonum acquirunt, et multam fiduciam, quæ est in Christo Jesu. » Qui enim convenienter functionem suam impleverint, licet si in præsentī infirmioris gradus esse videantur, si provisos sibi in futuro optimi gradus existunt fiduciam plurimam assecuturi a Christo, bonum gradum non in præsentī seculo dicit, nec dixisset gradum sibi bonum acquirerent, nam et diaconicæ gradus bonus est, sed dixisset utique maiorem; nunc autem adieciens bonum, non

quia non bonus gradus diaconiae, sed quoniam illum quidem gradum confitetur esse bonum, et iuvans eos qui eum assequi voluerint. Nam non posse quemquam juvare, si non et illa quæ conscientiam nostram possent integram reservare consenserint nobis, et adjecit. « Et multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu. » Evidenter ostendit, quoniam de illis quæ tunc erunt dicit: vult enim eos docere, quia nullum detrimentum afferre poterit infirmior gradus illis qui digni inveniuntur magna et perfecta assequi bona, si tamen conscientia eorum, prout convenit, illibata ab illis ipsis fuerit custodita. Percurrens vero hoc modo etiam illis ordines qui functione habentur ecclesiastica, adjicit: « Hæc tibi scribo, spe-
 « rans venire ad te cito, si autem tardavero, ut scias, « quemadmodum conveniat te in domo Dei conver-
 « sari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firma-
 « mentum veritatis. » De his, inquit, scripsi tibi, sperans vel maxime cito venire ad te, si vero even-
 « nerit me tardare, ut scias quæ te agere conveniant, « et quomodo debeas Ecclesiam Dei regere. Optime
 « autem adjecit, « Dei vivi. » Ita ut ostendat ex hoc Ecclesiæ dignitatem, illud vero est cognoscendum quoniam domum Dei Ecclesiam, non domum orationis dicit secundum plurimorum opinionem, sed fide-
 « lium congregationem, sicuti et Hebræis scribens dicit, « quæ domus sumus nos. » Unde et columnam illam, et firmamentum veritatis » vocavit; eo quod in ea veritatis firmitas habeatur, eo quod Ecclesia est fide-
 « lium congregatio, in hac pietatis necesse dogma sal-
 « vari, qui si secundum, ut conveniens, in fide per-
 « manserint, illibatum utique permanet dogma pietatis: si autem hi qui Ecclesie sunt a suo proposito aversi fuerint, necessario vacillabit, et dogmatis scrupulo-
 « sitas, eo quod secundum præsentem vitam veritatis cognitio apud homines esse perspicitur. Illud vero dictis nostris adjici dignum est, quoniam non con-
 « venit demirari se, quod neque subdiaconum, neque ele-
 « ctorum memoriam Apostolus fecisse videtur: illis etenim gradibus functionum, qui in Ecclesia neces-
 « sario habentur, isti postea magis sunt adjecti propter utilitatem ministerii, quod propter multitudinem cre-
 « dentium per alios postea implere debere necessitas flagitavit. Unde nec ordinationem ante altare asse-
 « quuntur, eo quod nec mysteriis ministrare statuun-
 « tur, sed alii quidem eorum lectionum officium im-
 « plement: alii vero infra diaconum illa præparant, quæ ad diaconorum pertinent ministeria, nec non sollici-
 « tudinem implent luminariorum. Nam mysterii mini-
 « sterium presbyteri implent, et diaconi soli: alii qui-
 « dem eorum sacerdotale opus implentes, alii vero sa-
 « cris ministrantes. Et hoc quidem signavimus ne ali-
 « quis existimet Paulum oblivione quadam eos minime memorasse quorum memores esse conveniebat. In-
 « tendendum vero est et sequentiæ narrationis. Nam Apostolus eo quod Ecclesiam « columnam et firmamen-
 « tum veritatis » vocavit, optimum esse existimavit etiam dogmaticos interserere sermones, ut ostendat ipsam veritatem, quæ sit. Præparat vero Timotheum

A etiam et de illis disputare ad illos: dogmaticorum vero memoratus est verborum illorum quæ vel maxime tunc memorari necessitas ipsa flagitabat, propter quod ait:

« Et manifeste magnum est pietatis sacramentum sive mysterium. » Ut dicat dogma, hoc erat quod in superioribus significavimus, quoniam mysterium sepe illud dogma dicit, quod de Christo est, eo quod deitas Unigeniti inerat in homine, et propter hoc facile non ad cognitionem poterat venire multorum. Nam et mysteria consueverunt non ab omnibus cognosci similiter, sic etiam et Corinthiis scribens dixit: « Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio quod absconditum est (1 Cor. vii). » Evidenter de prædicatione illa quæ secundum Christum est dicens, et post pauca adjicit, « quoniam si cognovissent, non utique Dominum gloriæ crucifixissent, » etiam hoc in loco. « Manifeste, inquit, magnum pietatis myste-
 « rium, » hoc non est dubium. Nam et habebat ex ipsis rebus indubiam probationem unde et adjicit: « Quod manifestum est in carne. » Hoc est, pietatis delectus ministerio, eo quod sit magnum et supereminens, quoniam is qui invisibilis est Deus, Verbum, Unigenitus Patris manifestavit se hominibus, in carne apparens pro communi omnium salute. Optime autem hoc in loco non dixit in homine, sed in carne: et quidem in superioribus evidenter dixerat. « Quoniam mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, » eo quod hoc erat, quod tunc dubie suscipiebamus, ex hac de causa ad ista verba, descendere est compul-
 « sus. Nam illo in tempore contra pietatis doctrinam dogma si minus magis pullulare videbatur, quod dogma universa ista quæ videntur ob opificationem Dei alienare tentabat, propter hoc etiam carnis denegabat factam fuisse assumptionem: dicebat enim phantasmate solo Dominum apparuisse in carne, ita ut non videretur caro tali ratione, honore et diligentia digna videri: siquidem et in habitatione divina digna fuerit, deinde dicens, « qui manifestatus est in carne, » quod de Deo dici jure videbatur. Nam illa erat divinitas, quæ in carne Christi fuerat visa; transit et ad illa quæ de homine dici poterant, ut ampliore sermonum prosecutione confirmaret illud quod tunc vocabatur in dubium. « Justificatum est in spiritu. » Evidens hoc, quoniam ad deitatem nequaquam potest pertinere: humanæ vero naturæ eviden-
 « ter potest aptari, qui et spiritus inhabitationem in baptismo accepit. Quando et in specie columbæ super illum venit: sed a spiritu in solitudine ductus est, ut contra diabolum in agone decertaret; et in spiritu Dei ejiciebat dæmones, sicut ipse in Evangeliiis dicit, et ad plenum illa quæ secundum inhabitantem in se spiritum gratiæ pro nostra expediebat salute. Primitiæ quidem salutis nostræ erant illa, quæ secundum Christum celebrantur. Unde et spiritus ad perfectionem omnium suscipit bonorum inhabitationem Dei Verbi, eo quod et nobis participatione spiritus omnium bonorum causa acquiritur, sive in præ-
 « senti sæculo, sive in futuro Et illud non est miran-

dum si quasi de eodem ipso disputans de deitatis sermonibus ad humanitatem transisse videatur. Consuetudo hæc est divinarum Scripturarum, sicut non solum in apostolica interpretatione id ostendimus, sed et in Evangeliorum interpretatione videntibus his demonstravimus. « Apparuit angelis. » Hoc est perspicuus angelis factus est. Hoc enim dicit « apparuit, » ut ostendat quemadmodum magnitudo ejus et angelis existeret mirabilis. « Prædicatum est in gentibus. » Annuntiatus est, inquit, hominibus, deinde quod majus est: « Creditum est in mundo. » Nihil enim magnum erat quod prædicabatur secundum se, si non et fides auditorum subsecuta fuisset. Hoc autem dicebat magnitudinis ejus sufficientem probationem, eo quod homines qui in omnibus locis erant suscipere de eo fidem, qui nunquam paterentur cum consensu credere illis, quæ de eo dicebantur, si non rebus ipsis, de his quæ dicebantur, testimonium satisfactione percepissent. « Assumptus est in gloria. » Dicit enim de illa assumptione, qua de hominibus assumptus est. In ultimo autem illud posuit, quasi quia sufficiens esset ad fidem eos invitare, eo quod et angelis fuerit factus perspicuus et hominibus prædicatus, fide sit ab illis susceptus. Hæc de Christo dicens, quasi quia et necessarie, et cognosci et custodiri debeant, nec a veritate dimoveri: si tamen firma et non absolute horum confessio apud fideles permanserit.

CAPUT IV.

Excludit Apostolus modum docendi erroneum, et verum ponit docendi modum.

« Spiritus autem manifeste dicit, quoniam in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis demoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, cauteriatam habentium conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis, » et cætera. (Greg.) Nam sunt nonnulli, qui ita virginitatis carnis student, ut nuptias damnent: et sunt nonnulli qui ita abstinentiam laudant, ut sumentes alimenta necessaria detestentur, de quibus per Paulum dicitur: « Prohibentium nubere, abstinere a cibis quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum atque fide libus. » Quia ergo eos a carnali intentione suæ superstitionis revocat, hæretici cum hos aspiciunt aliter vivere quam docuerunt, lacertos eorum ab operatione quam prius tenuerunt comminutos esse, ab Ecclesia testantur. Unde et in hoc tempore disciplina, si quid ei adversitatis evenierit, hoc evenisse ex digna peccatorum retributione suspicantur. (Amb.) Evidens quidem quoniam hæc dicit beatus Paulus, non quia tunc jam apud aliquos coeperant ista profiteri, sed quod postea ista erant ab hominibus principium sumptura. Nam et ista eo spiritu cognovisse designavit, et quod in novissimis temporibus sint futura, pronuntiavit. Conjunxit vero ea illis sermonibus, quæ de Christo fuerant dicta, non absolute, sed quoniam illos ipsos sciebat tales esse

futuros, qui et nuptias et escas erant adepturi, simul negantes, et quod suscepta fuerit caro a Deo verbo. Optime ergo ea cum illis complexus est, ut videretur insistere ex utroque latere, quasi adversus unum propositum. Nam et Manichæos et Marcionistas, et eos qui de Valentiniani sunt hæresi, et omnes qui ejusmodi sunt similiter quis perspiciet, et nuptias damnare, et escarum usum quasi inhonestum criminari, et quod annitantur ostendere carnem a Deo non fuisse susceptam. Intendendum vero quemadmodum amarissime memoratus eorum, et ut vehementer instituat de illis, qui ista docere in novissimis temporibus incipient spirituum malignorum seductiones eas esse dicens, et doctrinas demoniorum vocans illas, sic gravem horum professionem esse existimabat. Bene autem quoniam dixit, « in hypocrisi loquentium mendacium. » Nam omnes isti Christianos esse simulant, et doctrina sua majorem se tenere promittunt castitatem, multum vero pietatis contra eos qui sibi obtemperant de Christo docere annuntur. Omnia vero illa quæ luxuriæ sunt plena, quæ et omnem in se continent pravitatem, ipsi inter se agere cum omni properent sollicitudine, quæ in primis ad plenum silere videntur. At ubi per illam quam ineunt simulationem aliquem instanter suadere sibi per omnia fecerunt, tunc illa sermonibus quibusdam adducunt in medium suadentes, ut illa peragant, quasi pietatis opera perficientes, quæ omni sunt spurcitæ plena. Et hoc inveniet quis, si illa omnia quæ prædicta sunt, cautissime considerare voluerit, licet non facile possint deprehendi, eo quod latere plurimos super talibus operibus annuntur. Consequenter autem adjecit, « cauteriatam habentium suam ipsorum conscientiam, » qui enim de castitate simulant, omnem spurcitiam in se perpetrare inveniuntur. Evidens est quoniam talia facientes non integritatem possunt habere, contraria enim specie suorum sermonum sibi ipsi conscii sunt, quæ et in se exercent et alios docent. Evidens autem quod dixit prohibentium nubere abstinere a cibis, ostendens quoniam non nubere, aut non sumere escas crimine dignum est, sed quod lege ista prohibere annuntur: ex arbitrio enim continere se aliquem ab istis non est inconveniens. Nam prohibere de his necessitatis est potius, non propositi, quod similiter dicere non potest, quoniam ubi propositum est ibi continentia, ista vero evidens execratio est. Notandum vero est in eo, quod dixit, « abstinere a cibis, » sicuti et imperfectionem notabimus eo quod nullam diligentiam eloquentiæ faciat multa dicens imperfecte. Nam et hoc in loco quod dixit, « prohibentium, » quasi per necessitatem illud fieri accipiens, sequentiam illorum reliquit imperfectam, quasi hinc possit etiam illud cognosci quo inculsat eos qui cogunt abstinere a cibis, deinde dicens etiam sententiam quam et accusat, quia in ultimo erit apud homines, adjecit probationem, quod non convenienter ista proponant. « Quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione. » Nam et valde

inconueniens erat Deum illa ad hoc facientem lege ab eorum usu homines prohibere. Necessario vero adiecit « cum gratiarum actione, dicens, ita ut et modus adiectus esse videatur ipsius usus secundum quæ facta sunt, sufficienter comprobans prauitatem prohibentium, si enim gratias agere Deo bonum est pro escis, impium est inçausare eas, nullam de cæteris gratiarum actionem subrelinquentes illis, qui ita eas sibi tributas esse existant. Nam is qui ad hoc facta illa a Deo confitetur, licet contineat se suo proposito, tamen cognoscit quod conueniat de illis Deo gratias agere; et arbitrii eorum prauitatem latius explicans adiecit: « Fidelibus et his qui cognouerunt veritatem, » Non dixit absolute hominibus omnibus, similiter de usu escarum propositum esse videtur, eo quod ita eos universaliter fecerit Deus, sed ut maiorem ostendat prauitatem eorum qui ita de escis sentiunt; siquidem et alia dicere usurpant de illis, quorum vel maxime usus omnibus videtur esse et necessarius et aptus. Accusat vero eos grauius adiiciens « cum gratiarum actione. » Nam ideo factæ sunt escæ, ut cum gratiarum actione unusquisque eas sumat: etenim iustum est eos qui fruuntur illis gratias agere ei qui eas largiri dignatus est, sed hoc non de omnibus dicit, sed de solis fidelibus loquitur: nam infideles nec gratiarum actionem reddere sciunt. Itaque etsi pro ratione opificationis in commune omnibus usus escarum propositus esse videtur, sed ut oportet, conuenienter fieri fidelibus magis videtur posse aptari. Multam ergo prauitatem eorum per hoc ostendit, qui cum gratias agere deberent pro largita sibi reque, utrum insumant eas, utrum se ab eis contineant, utpote fideles; e contrario incusant escas et quod non sint bene factæ et usum earum lege annituntur abdicare. Deinde dicens quia a Deo factæ sunt, consequenter adiecit: « Quia omnis creatura Dei bona et nihil rejiciendum. » Quemadmodum, inquit, incusatione dignum non possit videri illud quod a Deo factum est, bene autem generaliter illud dixit: « Quoniam omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum. » Omnia autem utilia sunt, itaque et illa quæ in usum escæ data sunt, non sunt rejicienda, sed potius recipienda, eo quod a Deo sint ab hoc facta. (*Theoph.*) Si enim tali sensu ac proposito jejunemus, ut peccatum contrahi in escarum participatione credamus, non modo nullos fructus pro abstinentiâ consequimur, sed etiam reatum maximum ac sacrilegii crimen secundum Apostolum contrahimus, abstinentes a cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et his qui cognouerunt veritatem quia « omnis creatura Dei bona et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. » Qui enim putat quid commune esse, illi commune est, et ideo ob solam perceptionem eam neminem legimus condemnatum, nisi forte iunctum quid fuerit, vel postea subsecutum, per quod meruerit condemnari. (*Ambr.*) Adiecit autem iterum et modum, secundum quem oportet easdem escas insumere. « Quod cum gratiarum actione

percipitur. » Deinde adiecit, et quod ex illis lucrum possit aduasci. « Sanctificatur enim per verbum Dei, et orationem. » Nam in sumptione escarum, quando cum gratiarum officio actione jam non communem escam facit participare, sed sanctam; in eo etenim dum gratiæ aguntur Deo, etiam escæ sanctificantur. Sic ad dogmaticos egressus sermones, ad confirmationem veritatis illos interserens, quorum et firmitatem Ecclesiam esse asseruit, dixitque illa vel maxime quæ tunc maxime dici oporterent, pro commotis tunc quæstionibus, ita ut Timotheus frequenter de his doctrinam faceret ad fideles, ideo illud his verbis admonet: « Hæc proponens fratribus bonus oris minister Christi Jesu. » Eris, inquit, minister Christi probabilis, si hæc cum sollicitudine eos, qui fide nobis juncti sunt, docueris, et ostendens simul quia et ipsi utilis sit huiusmodi sollicitudo ait: « Enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ quam assecutus es. » Proficiet, inquit, hoc et tibi in melius; nam quando cum debita sollicitudine docere alios illa quæ fidei sunt anniteris, maiorem firmitatem ipse eorum acquirit, quasi qui et assidua meditatione nutriaris illis, ostendere volens quod aptum sit illi ut assidue alios doceat, quod secutus est, quasi diceret: Hæc quæ frequenter es audisti et didicisti semper mecum degens, hæc iustum est te docere et alios, exhortans vero eum in hisce dictis sufficienter, ut doctrinæ imminerent cum omni sollicitudine, dehortatur eum pariter ne illis quæ contraria sunt vel leuiter intendat.

« Ineptas autem et aniles fabulas evita. » Hoc vel maxime præ cæteris commodo dictum est ab Apostolo, si igitur quis libris apocryphis intendere voluerit, illos quos habere videntur illi, qui ista dogmata profitentur, nomine quidem beatissimorum edictos apostolorum, demoniacorum vero hominum conscriptione repletos, perspiciet dictorum Pauli commoditatem: ita autem et omnes profani sunt sermones illi, et aniles fabulæ, quæ in illis libris inseruntur, imo et fabulis anilibus plus sunt execrabiles, apurcitias enim et immunditias continent, quæ nec aures hominum sustinere potuerunt. Hæc vero super dehonorationem illorum quæ ab adversariis conficta sunt commode dicens, et consequenter precedentibus, adiecit iterum. « Exerce te ipsum ad pietatem. » In prioribus ait, doce ista cum debita sollicitudine: adiuuabit autem frequens eorum meditatio non solum eos, sed et te et quia interjecit illa, in illis sermonibus quos in dehortationem adversariorum fecerat, ad illa ipsa redit. Bene vero exercitationem pietatis diligentiam dixit esse doctrinæ, qua alios ita instruere deproperat, ita ut ait exercitatio pietatis ei, qui pietatis exsequitur opera; exercitationem vero dicit, ut alios cum omni diligentia ista instruat. Frequens autem meditatio pietatis labore solet exerceri, et quoniam exercitationem illam quasi ad corporalem agonem dixit ex comparatione illius ostendit illius differentiam, et ait: « Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas autem ad

omnia utilis est. Promissiones habens vitæ presentis et futuræ. Qui enim in agone sunt corporali; et ad hoc seipsos exercent usque in presentem vitam, inde solent habere solatium. Nam pietatis agon et istius exercitatio ex multis partibus nobis magnam præbet iuventutem; promittitque nobis in futuro sæculo magna præbere: nam secundum presentem vitam conferre nobis non minima potest. Quod vero dixit vitam presentem, sic dixit, quod si pii etiam aliquando necessitatem sustinuerunt, plurimum iuventutem etiam secundum presentem vitam assequuntur. (*Moses.*) Pietas autem quæ sine dubio charitas intelligitur; ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ. Quæ ergo dicitur ad modicum esse utilis, manifeste pronuntiatur nec per omne tempus exerceri, nec summam perfectionis per se solam laboranti posse conferre: modicum quippe ad utrumque referri potest, id est vel ad brevitatem temporis, quod scilicet homini tam in presenti quam in futuro exercitatio corporalis coeterna esse non possit; vel certe ad parvitatem utilitatis; quæ de carnali exercitatione conquiritur, eo quod afflictio corporalis initia quædam protectionis, non ipsam perfectionem pariat charitatis, quæ promissionem habet vitæ et presentis et futuræ; et ideoque exercitia operum prædictorum necessaria esse censemus, quia sine ipsis ad charitatis fastigia non posset ascendi. Hæc etiam quæ dicitur opera pietatis ac misericordie necessaria sunt in hoc tempore, dum adhuc inæqualis diversitas dominatur, quorum ne hic expectarentur operationes; nisi inopum, indigentium, infirmorumque pars maxima redundaret, quæ iniquitate hominum facta est, eorum scilicet, qui ea quæ omnibus a communi Creatore concessa sunt; in suos tantum occupant usus, nec tamen utenda tenuerunt; donec ergo in hoc mundo inæqualitas ista grassatur, erit hæc actio necessario utilis exercenti, restituens quidem bono affectui et pie voluntati retributionem hereditatis æternæ, ipsa vero in futuro sæculo paritate regnante cessabit; cum jam non fuerit inæqualitas, propter quam hæc debeant exerceri, sed cuncti ab hac multiplici, id est, actuali operatione ad charitatem Dei et divinarum rerum contemplationem perpetua cordis puritate transibunt.

« Fidelis sermo, et omni acceptione dignus. » (*Ambr.*) Hoc est, vera hæc dixit, quæ nullam dubitationem suscipere poterant, eo quod pietas suis sectatoribus multorum bonorum largitatem præstare videtur, et post confirmationem suorum dictorum, iterum ad sequentiam exhortationis suæ convertitur, et ait: « In hoc laboramus, et maledicimus, quia speravimus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum maxime fidelium. » Itaque cum pietas multa bona possit providere, et inirum est, nos qui credimus Deo semper exstanti, pro ea et laborare et exprobari pro quo; et pati optimum est, eo quod scit omnes salvare sua bonitate, fidelibus vero ob avaritatem animæ eorum etiam multas scit

A præstare mercedes. Et quoniam per omnia ostendit, necessarium esse horum studium et ut exerceantur ad pietatem ceteros docentes, resumit præpositam exhortationem et adjicit: « Præcipe hæc et doce. » Non absolute posuit præcipe, sed quod conveniat eum instanter insistere, si quando res ipsa eum id facere compulerit. Deinde quia juvenis erat, et videbatur ætas ipsa a plurimis contemni, adjecit: « Nemo adolescentiam tuam contemnat. » Idem, noli autem propter ætatem pusillanimitas esse, neque caveas, quin cum auctoritate doceas; eo quod ad hoc sis in juventute electus. Admirabilis vere est adjectio quam adjecit dicens: « Sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. » Ad ætatem, inquit, tuam noli respicere, diligentiam vero adhibe horum, ut dicas et agas illa, quæ dici oportet, et secundum quod decet conversentur, ut charitatem eam quæ erga omnes est teneant, ut firmi sint in fide, ut pudicitie diligentiam adhibeant, ita ut et ipse formam te præbeas fidelibus, pro quibus vitam regis tuam, instruens quantummodum conveniat conversari, ita ut ex ipsis actibus tuis testimonium vitæ tuæ illis præbeas. Noli dignitatem doctrinæ ætati dimittere tuæ, cum fiducia vero omnia dicere properato. (*Greg.*) « Præcipe, inquit, hæc, et doce cum omni imperio, » non dominationem potentie, sed auctoritatem suadet vitæ: cum imperio quippe docetur, quod prius agitur, quam dicatur. Nam doctrinæ subtrahit fiduciam; quando conscientia præpedit linguam. Non ergo ei, potestatem datæ locationis, sed bonæ fiduciam insinuavit actionis. Unde etiam de homino scriptum est: « Erat enim docens sicut potestatem habens, non sicut scribæ et Pharisei (*Marc. 1.*) » Singulariter namque et principaliter solus ex potestate bona locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit; ex divinitatis quippe potentia habuit id quod nobis per humanitatis suæ innocentiam ministravit: nos enim quia infirmi homines sumus, cum de Deo hominibus loquimur, debemus primum meminisse quod sumus, ut ex propria infirmitate pensemus quod docendi ordine infirmis fratribus consulamus. Consideremus igitur, quia aut tales sumus, quales nonnullos corrigimus, aut tales aliquando fuimus, etsi jam divina gratia operante non sumus: ut tanto temperantius corde humili corrigamus, quanto nosmetipsos verius in his quæ emendamus agnoscimus, si autem tales nec sumus, nec fuimus, quales adhuc illi sunt, quos emendare cupimus, ne cor nostrum forte superbiat, et de ipsa innocentia pejus ruat, quorum mala corrigimus alia, eorum bona nobis ante oculos revocemus; quæ si omnino nulla sunt ad vocata Dei iudicia recurramus: quia sicut nos nullis meritis hoc ipsum bonum quod habemus accipimus, ita illis quoque potest gratia supernæ virtutis infundere, ut excitari posterius etiam ipsa possint bona quæ nos ante accipimus pervenire. Quis enim crederet quod per apostolatus meritum Saulus lapidatum Stephanum præcessurus erat, qui in morte ejus la-

pidantium vesimenta servabat? his ergo primum co-
gitationibus humiliari cor debet, et tunc demum de-
linquentium iniquitas increpari. Deinde ex generali-
tate eum exhortans de his quæ sibi conveniunt ad-
jicit: « Dum venio attende lectioni et exhortationi et
« doctrinæ. » (Ambr.) Et sollicitudinem impende
erga lectionem, ut discere possis, quæ te et facere,
et alios docere conveniat, ut assidue lectionum
teipsum instruens insistere possis doctrinæ et exhor-
tationi, non dicit enim absolute narrationem, sed
exhortationem sive collationem, illam commotionem
quæ ex aliquibus accedentibus fieri solet, quam inter-
dum et in communi facere est necesse vel maxime
cum illam narrationem inciderimus, quam singulis
exponere res ipsa compellat. Permanere vero in do-
ctrina et exhortatione diligenti suadens placibilitate,
adjicit: « Noli negligere gratiam quæ in te est. »
Nam et sufficienter poterat ei persuadere, ut cum
sollicitudine doctrinæ opus impleat, eo quod ad di-
vinam donationem ab hac ipsa causa dignus fuerit
assequi unde et amplius datum ipsum augere cu-
piens, ut magis magisque eum adhortaretur, adjicit:
« Quæ data est tibi per prophetiam cum impositione
« manus presbyterii. » Nam et donum divinum pro-
pter hoc assecutus es, per revelationem illud acci-
piens, per, inquam, impositionem manuum plurimo-
rum et hoc non vilissimorum, qui in tua ordinatione
ipsi gratiæ visi sunt ministrasse. Itaque omni ex
parte, non est auctum tibi, ut negligas illa quæ tibi
sunt junctæ, sive propter revelationem, cum qua
ea assecutus es, sive ob dignationem eorum qui ob
hoc ipsum ministrantes manus tibi imposuerunt.
Presbyteros vero hoc in loco non eos nominavit, qui
nunc nominantur presbyteri: nec autem res admit-
tebat istos manus imponere ad ordinationem ipsius
functionis, sed apostolorum dicit conventum, qui
aderat apostolo Paulo, et cum eo manus imponebant
in ejus ordinationem. Presbyterium autem illud nomi-
navit, contemplatione honoris, ista vero consuetudine
etiam nunc agunt usque huc, ut in episcoporum or-
dinatione non unus, sed plurimi et hujusmodi ordi-
nationem impleant, deinde et persistens in præbendo
consilio, adjicit: « Hæc meditare, in his esto, ut
« profectus tuus manifestus sit omnibus, attende
« tibi et doctrinæ, insta in illis. Hoc enim faciens et
« teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. » Et
per omnia illud dicit, quoniam conveniat te tuam
ipsius diligentiam habere, ac virtutibus illustrare,
ita ut et ante omnia lectionibus intentas, et doctrinæ
opus cum omni expedias sollicitudine, sic enim
tibi ipsi et aliis multis eris bonitatis provisor, et
quoniam de his consummavit exhortationem pluri-
mis eam sermonibus explens scribit de cætero et
qualem eum esse erga singulos conveniat.

CAPUT V.

*Instruit Apostolus Timotheum de senioribus, juveni-
bus et viduis; docet quæ vere viduæ sint, ac lo-
quitur de provisione ministrorum Ecclesiæ, etc.*

« Seniore[m] ne increpueris, sed obsecra, ut pa-

trem. » (Ambr.) Seniore[m] dicit, non secundum
ordinationis rationem, sed secundum ætatem, hoc
est, senem, ut dicat, senibus noli acerbus videri,
sed cum modestia illis loquere, quasi patribus tuis.
« Juvenes ut fratres. » In commune posuit illud
quod dixerat, « obsecra, » vult enim dicere, nulli
inveharis neque sis acerbus aut amarus: clementer
vero et benigne erga omnes tuum exhibe affectum,
longævos quasi patres diligens, juniores ut fratres,
et quia ista de viris dixerat, volens ostendere
quoniam paternum affectum convenit eum habere
erga viros et erga mulieres, transit ad illam par-
tem paria dicens: « Anus ut matres, » erga mulieres,
inquit, talem te exhibe ut seniores earum matres
tuas esse existimes. Deinde et de novellis similia di-
cens, adjicit: « Juvenculas ut sorores cum omni
castitate. » Et has, inquit, sicut sorores proprias di-
lige, divisionem sexuum per ætatem fieri debere pro-
bavit, et quidem eum possit illa, magis et absolute
et in communi dicere, sed hoc fecit, ut per partes
ostenderet, quoniam similiter eum vult erga omnes
tam viros, quam mulieres affectum ostendere suum
sive senes sint, sive juvenes. Optime autem non so-
lum secundum sexum viros et mulieres divisit, sed
etiam et secundum ætates, quæ proprietate naturæ
accidere solent. Unde et nomina secundum ætatem
memoratus est, ita ut longævos quidem more paren-
tum affectaret, juvenes vero more fratrum, et ut
augeret ejus affectum in melius simile aliquid dixit
illorum, quæ Dominus dixerat ad illum, qui sibi nun-
tiaverat, quoniam mater tua et fratres tui expectant
foris, respondit: « Mater, inquit, mea et fratres hi
sunt, qui faciunt verbum meum; » sic et ipse in eodem
ordine fideles eum habere præcepit. Intendendum
vero est illi cautela, quemadmodum de adolescenti-
bus mulieribus loquens posuerit, « tanquam sorores,
» et his adjecerit « in omni castitate, » simul et
consilium suum erga personas memoraturum pro-
pter ætatem cautum ostendens, simul et illud in-
struens, quoniam possibile est affectum habere ve-
hementem contemplatione pietatis erga mulieres,
licet sint per ætatem novellæ, et hoc non in actum
deducitur pessimum. Nam quod dixit « sicut sorores,
» ex superiore sequentia etiam hoc in loco id
posuit, consilium dans, ut non solum diligit eas, sic-
ut et in superioribus dixerat, sed et ad ostensionem
integritatis adjecit, ut ne ab affectu jura vio-
lentur castitatis, si tamen non aliquis sponte meliora
dispiciens in deterius serpere voluerit, siquidem et
sorores sint mulieres et eandem habeant naturam et
similia perpeti possint, et diligemus propter naturæ
propinquitatem, et cavebimus aliquid inconveniens
in illas agere, propinquitatem venerantes naturæ
eum debita reverentia.

« Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. » Omnia
quæ in superioribus interjecisse videtur beatus apo-
stolus Paulus, ab illo quo dixit, « manifeste magnum
est pietatis mysterium, » usque ad hoc dictum quo
dixit, « adolescentulas et sorores in omni castitate, »

illa quidem quæ dogmatica sunt, ad probationem veritatis posuit, eo quod Ecclesiam dixit esse columnam et firmamentum veritatis. Alia vero ad instructionem beati dixit Timothei, quæ et facere eum justum existimabat, sive ob illius ipsius causam, sive ob cæterorum iuvamen. Cœpit autem ab illo loco quo dixit, « Obsecro ergo primum omnium fieri orationes, deprecationes, postulationes, gratiarum actiones, » quæ universa ad utilitatem et ad ornamentum communis Ecclesiæ pertinere videbantur. Nam quod dicit : « ante omnia, » illud vel maxime designat, quod communiter congregationem Ecclesiæ ab illis fieri oportere existimabat, scilicet ut omnis cultus Deo debitus restituatur, cum debita gratiarum actione, quæ ei debetur pro illis, quæ ab eo data sunt nobis : et quidem orationem facientes non pro nobis ipsis solis facere debemus, sed et pro omnibus hominibus. Unde et in subsequentibus necessario adjicit, quales eos esse conveniat, vel in vita, vel in moribus, vel in conversatione, et primum in communi naturæ adusus est divisione, alia dicens ad instructionem virorum, instruens quales eos oporteat esse; alia vero ad mulieres, sicque communiter ad omnes super virtutibus implendis consilium visus est dedisse, deinde ad ordinem transit illorum qui nec Ecclesiæ ministerium implere videntur, reputans quoniam privata hi indigeant exhortatione, eo quod in commune conveniens Ecclesia eorum impletur ministerio : et istis quidem bene agentibus multum possunt cæteri adjuvari : econtrario etiam istis illa quæ conveniunt minime procurantibus, plurima detrimenta multis videantur irrogari. Unde et de presbyteris primam videtur fecisse disputationem, instruens quales eos esse oporteat, deinde diaconibus, postea vero de viris et mulieribus, post consummationem vero horum ad hoc instructionem suam produxisse visus est, quam et interpositam et interjectam esse diximus. Conveniens autem erat post communem exhortationem, quam ad omnes fecisse videbatur, et proprie ad illos qui Ecclesiæ functionem impleant, conjungere etiam illa quæ de viduis dici conveniebant, quas etiam in suo ordine memorare par erat ob illam providentiam, quam erga eas implere oportebat. Hinc vero, ut dixi, ad propositam interjectionem ab illa egressus est sequentia; post sequentiam autem dictorum consuetudo est illi etiam et interjectiones facere, sicque ad illos sermones exiit, qui super viduis dici debebant, honora, inquit, « illas, quæ vere sunt viduæ, » non absolutam promissionem earum intendere voluit, sed quando promissio ipso opere impleri videtur. Nam quod hoc in loco dixit « honora, » hoc est, diligentiam illis adhibe, quod evidens sit ex illis dictis quæ sequuntur, quas quidem ita vera ratione existimat esse viduas, sicut in subsequentibus melius instruimur. Iterum vero de illis loquitur quæ non debent ecclesiastico sumptu ali, adjiciens de illis. « Si qua autem vidua filios, aut nepotes habet, » discat [discant] primum omnia sua regere, at

PATROL. CXII.

A « vicem reddere parentibus, hoc enim acceptum est coram Deo. » Quod dixit, discant, de filiis et nepotibus dixit, non de viduis : properabat enim docere quoniam illæ solæ debent sumptu ecclesiastico nutrirī, quæ aliunde alimoniam habere minime possint; si igitur vidua aut filios aut nepotes habet, discant illi qui ex ea nati sunt alere matrem sive aviam, quia hoc magis placitum est Deo, ut ab illis nutriantur, et non ecclesiastico indigeant solatio. Deinde dicit de illis viduis, quas vere viduas esse existimat, dicens : « Quæ autem vere vidua est et desolata, sperat in Deum, et instat obsecrationibus et orationibus, nocte ac die. » Evidens est quod veram viduam duabus ex causis ecclesiastico sumptu vult nutrirī, unum ut, et moribus sit ordinata, et virtutibus illustrata; alterum eo quod ad plenum neminem videtur habere, qui diligentiam ei adhibeat. Hæc autem est vera vidua, quæ propinquum non habet, et per omne tempus vitæ suæ solis vacat orationibus. « Quæ autem in deliciis est, vivens mortua est. » Si aliqua amisso viro in viduitate se persistere promittit, et deliciosam exercet vitam, mortua est magis quam viva, licet si et vivere videatur. Nec autem altera maritali conscientia tenetur, neque virtutis studio illustratur, sed solis epulis ac deliciis vacare properans, nihil ex illis quæ sibi conveniunt facere poterit. (Moses) Nam quemadmodum Zabuli regnum per conniventiam suscipitur vitiorum; ita regnum Dei per exercitationem virtutum puritate cordis ac spiritali scientia possidetur. Ubi autem regnum Dei est, ibi procul dubio et vita habetur æterna, et ubi regnum Zabuli est, ibi mortem atque infernum esse, non dubium est, in quo qui fuerit, nec laudare Dominum potest secundum Prophetæ sententiam dicentis : « Non mortui laudabunt te, neque omnes qui descendunt in infernum (Psal. cxiii), » sine dubio peccati, « sed nos, inquit, qui vivimus, » non vitiis, scilicet nec mundo huic, sed Deo, « benedicimus Dominum ex hoc nunc et usque in sæculum (Ibid.). » Non enim est in morte, qui memor est ei, in inferno autem peccati quis confitebitur Domino? id est, nemo : nullus enim tametsi militem semetipsum, vel Christianum, profiteatur esse, vel monachum, cum peccat, nullus confitetur Deum, nullus admittens ea, quæ Dominus execratur, reminiscetur Dei, nec servum se veraciter illius profitetur, cujus præcepta contumaci temeritate contemnit, in qua morte illam viduam quæ est in deliciis, beatus Apostolus esse pronuntiat, « vidua, inquit, quæ in deliciis est, vivens mortua est. » Sunt ergo multi qui viventes in hoc corpore mortui sunt, et in inferno jacentes Deum laudare non possunt; et econtrario sunt, qui cum mortui sint corpore, Deum spiritu benedicunt atque collaudant secundum illud : « Benedicite, spiritus et animæ justorum, Dominum (Dan. iii); » et : « Omnis spiritus laudet Dominum (Psal. cxl). »

« Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint. » (Ambr.)

Hoc est, et his dicit, ut optime viventes maneant

irreprehensibiles. Deinde adjicit : « Si quis autem suorum, et maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior. » Hoc ad illud retulit, si « qua vero vidua filios aut nepotes habet, discant primum suam domum colere, » eo quod dixit, quoniam oportet ut talis a filiis et nepotibus nutriatur, ita ut nihil illis desit de his quæ eis necessaria sunt. Hoc de illis dixit, admonens eos ut erga parentum diligentiam sint solliciti, quoniam oportet omnibus qui nobis propinquitatem junguntur diligentiam adhibere, maxime domesticorum, ut dicat eorum qui nimia nobis propinquitatem generis jungi videntur, ut puta pater, mater, avus, avia : si quis vero hos despicit, manifestum est, quod nec fidei curam habet ullam, sed infideli sit deterior, sive quia illam legem quæ naturæ posita est illi qui se pietatem servare promittit, custodire noluerit. Incipiens vero docere ab illo loco quod dixit, « viduas honora quæ vere viduæ sunt, » quales conveniat esse illas quæ sub ecclesiasticorum diligentia habentur, interposuit de illis viduis quæ filios vel nepotes habent, ad quos hoc reddidit, implens illud quod in superioribus minus dixerat : deinde ad suam recurrens sequentiam, manifeste exponit quales velit esse viduas quæ et sub regula ecclesiastica et providentia debent haberi : « Vidua eligatur non minus sexaginta annorum. » Ante omnia, ætatem designandam esse credidit, in qua constitutæ debent in ordinem recipi viduarum, quidam vero non considerantes quam ob causam ætatem voluerit significari, hæc statuerunt, utrumnam mulieres diaconissas, ante hanc ætatem, ordinare minime conveniat. Erga quas vel maxime id debere observari aestimaverunt, eo quod in majori ordine a viduis sint producendæ, neque illud intelligentes, quoniam si in earum ordinatione id observari decrevit, multo magis erga presbyteros et episcopos id custodire præcepisset, quod minime perspicere potuerunt. Beatus autem Paulus nunquam per ætatem functionem credidit esse decernendam ; nam Timotheum ipsum valde juvenem exstantem tantis præposuit ecclesiis, magnum illi opus et quod omnibus præcellere videtur, committens, et hoc significatur per illas litteras, quas ad eum dirigit, dicens : « Nemo juventutem tuam condemnet, » quid ergo est quod hic dicit ? virtutis industriam non ex ætate cupit firmari, cujus vel maxime probationem facere videtur ; sufficit enim illa ætas, quæ ante hæc tempora nimiam et cautam præbuerit probationem uniuscujusque propositi. Quia veræ viduæ in ordine constituebantur ecclesiastico, ut ecclesiasticam potirentur providentiam, multæ autem erant, quæ viros amiserant, quæ non virtutum studio inter viduas se commorari volebant, sed ut ecclesiastica fruentes provisione, secure illa quæ ad usum pertinent corporalem habentes, vitam suam transigere possent, ex hac ratione multa, ut assolent, mala adnascabantur, eo quod nec ut decebat, vivere studebant, quia nec ob contemplationem virtutis sese ascribi, ut viuas cupiebant, sed solo securitatis desiderio, et ut

A sine aliquo labore vel opere facile quotidianum victum haberent ; hæc ergo beatus Paulus cautissime cupiens confirmare, ætate et virtute statuit debere probari illam, quæ inter viduas se cupit ascribi ; ætate quidem, eo quod ante hoc tempus ætatis possent etiam per opera manuum suarum sibi victum acquirere ; virtute vero, eo quod justum non esse existimabat, ut ecclesiastici sumptus absolute in quaslibet viduas expenderentur, sed magis docere existimans, ut virtute sint illustratæ, quæ ecclesiastica sunt tuendæ diligentia. Unde dicens de tempore, adjicit in subsequentibus etiam de moribus earum, quomodo vellet eas institutas habere, et primum dicit. « Quæ fuerit unius viri uxor. » Nunc autem hoc in loco dicens unius viri uxorem, illud dicit, non quæ secundum accepit maritum, ipse enim id fieri dedit consilium, quod nequaquam aliqua ratione incusari quasi indecens patiebatur, sed si pudice cum suo vixerit viro, sive unum tantum habuerit, sive et secundo fuerit nupta tantum, si alteri nunquam intendit eo tempore quo maritum habebat : pudicitiam etenim requirit ab ejusmodi viduis. Nam pudicitiam exsequuntur etiam et illæ quæ in conjugio pudice suis viris convivunt, siye cum primo marito, sive cum secundo : inconveniens etenim erat illas, quæ secundis nuptiis junctæ, virtutum studiis, ut convenit, sunt adornatæ, deinde ad profundam senectutem sunt redactæ, ab ecclesiastica excludi diligentia, ita ut egentes penuria conterantur ea ratione, quia secundo fuerint junctæ marito, quod nullo in loco prohibuisse visus est Paulus ; ex contrario vero excludens fornicationem id fieri annuerit. Deinde adjicit : « In operibus bonis testimonium habens. » Et hoc quidem summam explicavit, in subsequentibus vero illud per partes agit, dicens : « Si filios educavit. » Illa autem, quæ suorum filiorum curam non habuit, evidens est multam inhumanitatem in animo habuisse suo. « Si peregrinos hospitio recepit. » Non de peregrinis quibuslibet loquitur, sed de fidelibus, et iis fidelibus qui virtuti student. Denique volens et in subsequentibus ipsius hospitalitatis speciem explanare, quam vel maxime eas exsequi cupit, adjicit : « Si sanctorum pedes lavit. » Non peregrinos absolute dixit, sed sanctos, ut suadeat etiam pedes lavari eorum quos hospitio recipit, memoriam faciens sanctorum. Hoc, ut dixi, ad exhortandas eas adjicit, ut ostendat quoniam summa diligentia convenit eis hospitio recipi, nec aliquid ex his quæ ad honestum pertinent obsequium despiciere. « Si tribulationem patientibus subministravit. » Iterum summam id dixit : « si omne opus bonum subsecuta est : » evidens est quoniam pro virium qualitate ista fieri suadet. Certum est autem ex his dictis, quoniam illas quæ in matrimonio sunt fideles, tales cupit esse viduas : qui enim viduas dicit tales vitæ debere fuisse, eo in tempore quo erant in matrimonio, paria cupit implere ; alioquin, quemadmodum potuerunt hujus vitæ inveniri, si non in matrimonio constitutæ tales fuerint ? et ostendens quam

ob rem etiam ætatem designaverit, secundum quam illas in ordine viduarum recipi præcepit, adjicit : « Adolescentiores autem viduas devita. » Non quia non sit digna juvenis exsequi virtutem, sed quam ob causam id dixerit, in subsequentibus pandit : « Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. » Bene luxuriatæ in Christo dicit, hoc est, at ubi ipse viduas fuerint receptæ, ecclesiasticum assecutæ fuerint sumptum, securæ exstantes super corporalibus necessitatibus, nihil aliud curant, nisi ut otiosæ vacent luxuriæ corporali, eo quod non habent de quibus sollicitæ sint, quæ etiam solent et intellectum humiliare humanum, otiosæ vero effectæ, despicientes professionem suam, de nuptiis incipiunt cogitare, gravissime se obnoxias facientes earatione qua promissum suum, quem promiserunt Christo, spernendum esse existimaverunt, primam duntaxat Adem irritam facientes. Nec autem de nuptiis ista dixit, sicut quidam a multa desipientia suspicati sunt, sed de professione dixit viduitatis, quia nec fas erat ut damnationi obnoxias diceret illas, quæ illud faciunt quod ipse fieri visus est annuisse; et otiositatis ipsius malitiam explicans adjicit : « Simul autem et otiosæ discunt circumire domos, non solum otiosæ, sed et verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non oportet. » Hoc vult per ista omnia dicere, quoniam nullam habentes sollicitudinem corporalem, dum securæ assequuntur illa quæ usui sunt necessaria, discunt ex ipsa largitate studere otiositati. Nec autem est ulla res, quæ illas possit ultra ad opus cohortari : otiosæ vero exstantes, vacant verborum, et properant horum dicta ad illas deferre, et illorum ad istas, et ex hoc adnascuntur tristitiæ, dum de alienis curiose agentes, loqui illæ student quæ eloqui minime oportet. Ob hæc igitur causam significavit in superioribus et ætatem et mores, statuens, ut quæ erga studia virtutum curam non impendunt, ecclesiastico sumptu minime nutriantur. Nam illæ quæ in juventute adhuc tales sunt, debent erga victum corporis sollicitudinem expendere, eo quod possit talis sollicitudo etiam erga studium pietatis illis multum prodesse, eo quod ipsa sollicitudo alimentorum potest eas a nimia vanitate coercere, ut cogitatum suum humiliantes, de se sint sollicitæ. Propter hoc neque de presbyteris, neque de diaconibus dicens ætatis est memoratus, sed de viduis tantum quæ se ob illam causam quam dixi in ordine viduarum ascribi deproperant. Ostendit vero et causam ob quam juniores viduas præceperat minime recipi : non quia non sit fidelis et utilis juvenis ad studia virtutum, sed quia non competenter multæ earum id exsequi videntur : simulant autem se persistere in viduitate spe illa sola, ut ecclesiastico sumptu nutriantur. « Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matres familias esse. » Quare? Ut juventutis impetus erga plurimam sollicitudinem occupatus possit compesci. Hoc autem erat, non ut juniores viduas a virtutum studiis ex-

cluderet, sed ut magis eas invitaret : qui enim dixerat, non oportere illas quæ nec ætate nec virtutibus sunt ornatae in ordinem recipi viduarum illarum quæ ecclesiastico sumptu aluntur, ista vero dicens, præparabat eas, ut id non attentarent. Convenienter, dicta enim illius illa cupiunt per omnia confirmare, ut illa quæ oportet custodiant. Unde non videtur ad plenum devitare juniores viduas, quæ caute vitam suam insistant, sequitur : « Nullam occasionem dare adversario maledicti gratiæ. » Non enim volo illas ob illam causam viduitatem simulantes postea in aliis inveniri, et ex hoc dare occasionem illis, qui nobis derogare properant, ob illam rationem, quia vitæ nostræ nullum studium adhibemus, sed specie tantum virtutem nos exsequi simulamus. Et ut ne videatur ipse suspicione id colligere, causam ipsam ponit et dicit : « Jam enim quædam conversæ sunt retro Satanam. » Sic videtur modis omnibus illas quæ non bene utuntur ipsa viduitate excludere ab ordine viduarum, omnem simulationis occasionem ab ipsa adimens professione. Nam et risu dignum videtur virginitatem recipere, si quis eandem profiteri nolit, sicut est id perspicere ex Epistola ejus quam ad Corinthios scripsisse videtur ; illas vero adolescentulas quæ viris sunt privatæ, non recipere, tamen si viduitatem, ut convenit studere voluerint. Nec autem illæ quæ virginitatem proficiunt, post senectutem erunt professuræ. Justum est hoc in loco memorare illorum qui omne studium in eo ponunt, ut a nuptiis excludant, qui et diversa facere conantur, ut aliquos in hac professione adducant, a quibus negotiis tantum videtur Pauli sermo distare, ut et ab ipsa professione prohibeat tandiu, donec quis plurimam virtutem, diligentiam in conversatione sua ostendat, addit ergo : « Si quis fidelis (vel si qua fidelis) habet viduas, subministret illis, et non gravetur Ecclesia. » Etenim sicuti superioribus de illis dixit, quæ habent filios aut nepotes, ut ab illis nutriantur, sic et hoc in loco eos, qui fideles habent in domibus suis viduas, vult ut diligentiam illis adhibeant, ita ut ecclesia non multam sollicitudinem de talibus sustineret ; et ut ne videatur hoc idem lege statuere, ut tali occasione hi qui præsent ecclesiis pecunias possint colligere securi, exstantes a multitudine et sollicitudine viduarum, quibus necessaria præstent, bene adjicit : « Ut his quæ veræ viduæ sunt, sufficiat. » Veras viduas dicit illas, quæ ex omni parte sunt desolatæ, et neminem habent, qui diligentiam illis adhibeat, sic enim poterat illarum facere providentiam Ecclesia, quæ desolatæ sunt, quando non multarum sollicitudinem, sed paucarum auxiliantibus eis ad hoc fidelibus, si tamen præbere valuerint, ex opibus suis ; illis vero viduis, quas in domos proprias singuli habent, provisionem illis facere adhortatur, si aut matrem habent, aut aviam, propter summam propinquitatem pro virium suarum qualitate diligentiam illis adhibeant. Tanta super alendis viduis disputans, quia in superioribus

dixerat quales esse conveniat presbyteros, de obsequiis vero eorum vel alimentis nihil fuerat memoratus; et quidem illis ipsis secundum illud tempus sollicitudinem ecclesiarum implentibus, bene adjicit et de his.

« Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur. » Duplicem dicens, multiplicem intelligit. Nam presbyteros, inquit, etiam majoris provisionis dignos oportere existimare justa deposcit ratio. Unde et adjicit, « qui bene præsunt, » sed nec de illorum providentia absolute dixit, « qui in ordine et gradu tantum sunt presbyterorum, sed de illis qui gradus sui functionem implere, prout convenit, videntur. Unde et adjicit : « Maxime qui laborant in verbo et doctrina. » Non absolute hos dignos esse providentia dixit, sed illa ratione qua plurimum laborem expendant, si tamen, ut convenit, doctrinae opus implere voluerint, ita ut in communi de omnibus sollicitudinem impendant, ac doceant eos illa facere quæ fieri oportet, et ut de singulis solliciti multum habeant agonem, ut unumquemque consiliis optimis et exhortationibus ad illud quod decens est adducant. Sic enim et beati apostoli videntur doctrinae opus omnibus operibus anteposuisse. Unde et contemplatione viduarum aliquando oborta contentione (Act. vi), dixerunt non esse dignum relinquentes se verbum doctrinae, ministrare mensis viduarum, quod doctrinae opus se magis decere existimabant. Volens autem et Scripturarum testimonio Apostolus comprobare de presbyteris illa quæ dixerat, asserens, « qui maxime laborant in doctrina, » adjicit : « Dicit enim Scriptura : « Non infrenabis os bovi trituranti, » et, « Dignus est operarius mercede sua. » Ac si aperte diceret : Prædicatorem verbi ab stipendiorum suorum perceptione non prohibebis. (Greg.) Hac diligentiam debite præbendam illis dicens, adjicit : « Adversus « presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub « duobus aut tribus testibus. » (Ambr.) Omni demiratione dignus est Apostolus, quia et super hoc negotio sollicitus fuit. Nam et dictum fuerat generaliter : « In ore duorum et trium testium stabit omnis sermo (II Cor. xv) ; » sed hoc in loco contrario abdicans accusationem, dixit, « Noli suscipere nisi coram duobus aut tribus testibus, » eo quod super cæteris interea res patitur, ut et aliter de negotio judicetur; hoc vero in loco non debere ita fieri ob duas posuit causas. Una quoniam necesse est presbyterum, ut pote communem patrem, tam virorum quam mulierum curam adhibere, eo quod et similiter utriusque sexus sollicitudinem implens indiscrete et mulieres cogitur videre et loqui cum illis, prout ratio exigit pietatis : altera vero causa, eo quod multis et variis occasionibus diversæ [accusationes] contra eos exercebantur ea ratione qua iidem presbyteri coacti interdum increpant obnoxios pro admissis peccatis, et argunt eos pro quibus non competenter agunt. Prospexit ergo Apostolus, quoniam facile adversus presbyteros ab hujusmodi hominibus accusationes

adnasci possint, opitulante eis opere psorum, ut id quod volunt adversus eos dicere, verissima existimatur accusatio, propter quod licenter vel videant mulieres vel loquantur cum eis, quæ res malignis hominibus occasionem accusationis dare videatur. Quid ergo observari decernit? aliter, inquit, noli audire, nisi duo aut tres videantur testes esse negotii ipsius de quibus intenditur accusatio. Et ut ne videatur ista dicens delinquentium peccata velle contegere, adjicit : « Peccantes coram omnibus argue, » ut et cæteri timorem habeant. » Examen negotii de illis cum omni scrupulositate volo fieri, et non absolute adversus eos crimen ad punctum recipi : si vero aliqui vera ratione deliquisse fuerint detecti, aperte increpentur, ut et cæteri eorum exemplo pudici efficiantur. Optime autem et aliorum correctionem esse dixit : nec enim erat necessarium ut hoc ita fieret, nisi ob aliorum fieret emendationem, de quibus in Evangelio legitur : « Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum intra te et ipsum solum (Matth. xviii). » [Greg.] Cum vero discipulo dictante peccans « coram omnibus » arguendus est, quid ipse magister veritatis « intra te et ipsum solum, » locutus est? Hanc questionem celerius absolvemus, si vim dictorum diligentius consideremus, ibi dixit peccantes, sed non addidit in quem, hic dixit, « si peccaverit in te. » Si ergo occulte in te peccaverit frater tuus, et vis coram omnibus arguere, non es corrector, sed proditor, peccantes autem in Deum, « coram omnibus, » (hic respices) ut illud verbum, « argue, » ad sequentem vocem adjungas. Hinc Paulus ait (Gal. ii) : « Cum venisset Petrus Antiochiam, in faciem illi restiti, eo quod non recte incederet ad fidem Evangelii; » et post pauca : « Dixi Petro coram omnibus, » ac si dixisset, eo quod simulationem coram omnibus habuisset, « Si tu, inquit, cum sis Judæus gentiliter et non Judæice vivis, quomodo gentes cogis judaizare? » (Ibid.) Occulta ergo peccata possunt occulte corripi, et publicata peccata coram omnibus debent argui, « ut et cæteri timorem habeant. » Quidquid autem mentem movit aliorum, nequaquam reticendum, sed cum magna humilitate proferendum est. Deinde omnibus illis dicens terribiliter, adjicit :

« Testificor coram Deo et Christo Jesu et electis angelis ejus, ut hæc custodias sine præjudicio, « nihil faciens in aliam partem declinando. » (Ambr.) Scilicet ut non facile contemplatione odii adversus aliquem pronunties, priusquam vera ratione convincatur, neque econtrario contemplatione amicorum aliquorum occultes peccata : hoc autem dicit, nihil faciens per declinationem. Nam hujusmodi contestatio in talibus negotiis admodum est necessaria. Deinde vertitur ad eum, dando ei consilium, et ait : « Manus cito nemini imposueris. » Omnino non facile ad ordinationem quemquam producas, sine plurima probatione : et pondus ipsius negotii grave ostendens, adjicit : « Neque communicaveris

« peccatis alienis. » Si, inquit, te, ut convenit, probante, ille deliquerit, non est tuum crimen; si vero tu facile et non cum causa probatione ad ordinationem producis, particeps efficeris ejus delictorum: ille enim, pro quibus [peccavit] justa ratione punietur; tu vero pro quibus non caute egisti, nec perfectam arbitrii ejus colligens probationem ad ministerium eum produxisti, et adhuc in timorem eum redigens, adjicit: « Te ipsum custodi castum, » deinde et illa quæ de eo erant, dicit: « Noli adhuc aquam bibere, » sed vino modico utere propter stomachum tuum « et frequentes tuas infirmitates. » Evidens est, quoniam et super hoc consilium illi dat, eo quod valde infirmum eum corpore esse perspiciebat: contemplatione autem continentiae adhuc aquam bibere persistebat; et quia frequenter aliorum causa talia agimus, ut ne videamur indifferentes esse erga conversationem, non ignorantes quoniam illa quæ ad usum nobis vel facta sunt vel tributa, nequam nos insumpta poterunt nocere. (Greg.) Paulus namque egregius prædicator Mitylenem veniens et plenam infidelibus insulam sciens, patrem Publii dysenteria febribusque vexatum orando salvavit (Act. xxviii), et tamen ægrotante Timotheo præcepit, dicens: Modico vino utere propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates. » Quid est, Paule, quod ægrotum infidelem orando ad salutem revocas, et tantum adiutorem Evangelii more medici per alimenta curas? nisi quod idcirco fiunt exteriora miracula, ut mentes hominum ad interiora adducantur, quatenus per hoc quod mirum visibiliter ostenditur, ea quæ admirabiliora sunt, invisibilia credantur. Signo quippe virtutis pater Publii sanandus fuerat, ut mente revivisceret, dum miraculo ad salutem rediret: Timotheo autem adhibendum foris miraculum non erat, quia jam totus inde vivebat. Quid est igitur mirum, si propagata fide crebro miracula non fiunt, quando hæc ipsi Apostoli in quibusdam jam fidelibus non fecerunt? bene adjicit.

« Quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium: quosdam autem et subsequuntur. Similiter et facta bona manifesta sunt, et quæ aliter se habent, abscondi non possunt. » (Ambr.) Vult dicere, quoniam delinquentium hominum et non recte viventium delicta manifesta sunt, quæ necessarias illis in futuro sæculo penas sunt provisura, licet si et faciant aliqua quæ multos latere poterunt. Sic et de illis qui recte vivere instituerunt plurima quidem illorum manifesta sunt hominibus, sunt etiam et aliqua quæ lateant multos, hæc enim significat, dicens similiter et quæ se aliter habent, nec enim possunt omnia incerta esse. Itaque nec hoc pertimescas, ne quando non bonam hinc opinionem acquiras, te ipsum aquæ potu expendens; utere vero exiguo vino pro ipsa infirmitatis necessitate, valde sciens quoniam et illa quæ homines conjiciunt, si tamen recte vivamus, bona esse plurima ex parte prospicientur.

(Greg.) Nec ullam ex his nocivitatibus sustinebimus, licet videantur multi actus nostri a multis ignorari. Paulus namque Apostolus cum dilectum discipulum de instituendis ecclesiæ officiis admoneret, ne quos forte ad sacros ordines inordinate proveheret, dixit: « Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis, te ipsum castum custodi, » qui ad infirmitatem ejus corporis protinus verba convertens, ait: « Noli adhuc aquam bibere, sed modice vino utere propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates, » statimque subjungit, dicens: « Quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quorumdam autem et subsequuntur. » Quid ergo ad illud pertinet quod ab infirmo aquam bibi prohibuit hoc quod de peccatis absconditis quorumdam hominum manifestisque subjunxit? nisi quod imposita de ejus infirmitate sententia ad hoc in extremo redit, quod superius dixit: « Manum cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. » Ut enim hæc eadem peccata, quanta sollicitudine perquirenda essent, ostenderet, imposita contra infirmitatis molestiam discretionis admonitione, protinus intulit, quod in aliis patescerent, in aliis laterent, dicens, « quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quorumdam autem et subsequuntur; » sicut ergo per hanc sententiam Paulus non eisdem verbis congruit quibus jam loquens de Timothei infirmitate subjunxit, post hoc, adjicit et de servis.

CAPUT VI.

Inducit Apostolus episcopos ad custodiam pauperum in servitio dominorum, alque inducit, ad sectandam humilitatem, pietatem et cæteras virtutes.

« Quicumque sunt sub iugo servi, dominos suos « omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur » (Ambr.) Hæc de illis scribit, qui infideles habent dominos, præcipiens eis, ut omne obsequium suis præbeant dominis, licet sint a pietate alieni, ut non hinc blasphemia aliquando aut vituperium pietatis doctrinæ affligatur, existimantibus illis, quod ita eos institutus ut contemnunt dominos suos. Quoniam autem de illis servis dicit qui infideles dominos habent, evidens est, et ex quibus dixit, « ut ne doctrina Dei hinc blasphemetur. » Manifestius vero id ostenditur et ex illis quæ sequuntur, adjicit enim. « Qui autem fideles habent dominos, non contemnunt, « quia fratres sunt, sed magis serviant, quia fideles « sunt et dilecti, qui beneficiorum sunt particeps. » Justum, inquit, est, ut et hos non contemplatione pietatis suos contemnunt dominos, qui benigne cum illis agunt, sed multo magis debent eis servire, quasi fidelibus, qui et diligere propter ipsum debent ab eis, et illa vel maxime de causa, qua benigne illis utuntur. Hoc enim dicit, « qui beneficiorum sunt particeps, » hoc est, qui beneficiis eos sublevare properant contemplatione pietatis quam exsequuntur. Igitur dominorum benignitas non debet servi oc-

casio fieri contemptus, sed magis eos in affectu ampliori debet retinere, et iterum adjicit. « Hæc doce et obsecra, » per omnia exsuscitans eum, ut cum multa sollicitudine de omnibus his doctrinam proponere deproperet; et quoniam omnia percurrit quæ ad correctionem Ecclesiæ in commune convenire existimabat, sicut scrupulosius significavimus in illis quæ antea interpretati sumus, memoratur iterum et de illis qui contraria pietatis docere conantur: dicit enim de illis qui ex circumcissione crediderunt, qui omnia agere adnitebantur volentes legis custodiam fidelibus imponere, de quibus et in principio Epistolæ plurima dixerat, siquæ ad sermones correctionis, quæ in commune conveniunt, egressus, iterum de illis ipsis quæ in principio dixerat, dictum resumens in illis ipsis etiam finem concludit, cætera in media parte Epistolæ interjiciens. « Si quis; inquit, aliter docet et non acquiescit sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est et nihil sciens. » Bene elationi conjunxit nihil scire: elatio vera ratione dicitur illa esse, quæ homines magna sapere facit de illis quæ sibi non adsunt, et quidem maximum est illis opprobrium, ut alios docere promittant cum ipsi nihil scient. Nam et de hoc ipso derideri digni sunt, dum alios docere promittentes ipsi nihil scient. Hujus vero rei probatio ex præcedentibus apertius est manifesta, si enim non intendunt illi doctrinæ quæ secundum pietatem est, evidens est, quoniam nihil sciunt de illis quæ scire conveniunt: ergo inane docere promittunt, illa ignorantes quæ scire conveniunt. Dein opus eorum incusans adjicit: « sed languens circa questiones et verborum rixas [pugnas]: » quia et plurimum eveniebat eos questionibus commovere, illa ratione, qua sua statuere cupiebant. Bene autem posuit languescere eos, languorem dicit cogitationem eorum, eo quod relinquentes pietatem, questiones inconvenientes evolvebantur; et ostendens quoniam et alia multa inhonesta studio questionum adnascebantur, adjicit: « Ex quibus oriuntur invidia, contentiones, blasphemiae, suspensiones male, conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. » Efficiuntur hinc invidia, unoquoque invidente illi qui potest qualibet ratione in doctrina videri, rixæ etiam plurimæ quia loquuntur ex his quæ loqui non conveniunt, maxime cum et illi quæ nobis non sunt communes in fide blasphemant nos, et inquirunt adversus nos causas otiosæ existentes, sitque et hoc necessario ut malam habeant de nobis suspensionem, maxime hi qui fide nobis exteri sunt, illos vero diligunt, oblectati verbis eorum, quos et imitari properant, illa agentes, quæ ab illis fieri videntur, homines corrupti mente, ullam veritatis habentes cupiditatem, qui et omnia luci causa facere adnituntur. Quæstum sibi pietatem esse existimantes inhonestum, ex quo et alia plurima adnascebantur

A mala. Optime adjicit, Discede ab ejusmodi. Postquam autem ostendit pravitatem hominum, et illa quæ inhoneste ab illis efficiuntur, sufficiebat ut tantum consilium daret, separari ab eis; deinde relinquens cætera ad illam partem redit, atque insistit, qua pecunias colligere accelerabant, inque hac parte vel maxime suum sermonem latius exaggerat, eo quod nec facile posse existimabat eos despicere pecunias. Sciens vero et illud quia cupiditas pecuniaria nihil est illis quæ fieri conveniunt facere permittit, despectus etenim pecuniarius facile illa expedire facit quæ meliora sunt, ait: « Quæstus est magnus, pietas cum sufficientia. » Magnum lucrum, magnæ divitiæ, lucrativa negotiatio pietas est, ut erga ea solliciti simus, necessitatibus nostris sufficientes. Bene vero adjicit, « pietas cum sufficientia, » ita ut et necessitatem non videretur intercipere, et nimietatis studium excludere, et omni ex parte sollicitudinem pecuniarum adimere. « Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quid possumus. » Multus ac potens sensus in compendio verborum horum contineri videtur: illi enim qui erga pecunias studium habent, pro illis quidem quæ adsunt sibi laborant, ut permanere possint et custodiri; pro illis vero quæ necdum habent, quemadmodum acquirere possint. Utrumque exclusit, ita ut pro illis quæ sibi adsunt minime laborem expendant. Nam quod dixit, « nihil intulimus, » sed nudi in hunc mundum, in hanc vitam venimus, de illis quæ nobis adsunt laborem expendere [vetat], quasi de propriis nostris, quæ quidem nos quando in hanc vitam ingredimur invenimus. Nam et laborem pro illis expendere vanum admodum esse ostendit, dicens: « quia nec auferre quid possumus, » quæ enim est utilitas laborem expendere, ubi etsi omnia acquirere possumus, hic illa relinquemus, quæ congregavimus? quid ergo fieri debet, quoniam et illud necessarium est, et hoc superfluum? « Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus. » Sufficit illa habere quæ ad usum nobis sunt necessaria, his enim fruemur solis: cætera vero etiam si cummulata fuerint aliis relinquimus in mundo. « Habentes autem alimenta et operimenta his contenti sumus. » Operimenta, inquit, non vestimenta, ut in quibusdam latinis exemplaribus non proprie continetur, id est, quæ corpus operiant tantum, non quæ amictus gloria blandiantur. Superfluum enim est, inquit, nos qui nihil intulimus multa velle conquirere, ut hinc efferamus. Deinde ostendens quemadmodum nociva sit hujusmodi sollicitudo ei qui pietati studere cupit, adjicit, « Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa, inutilia, et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. » Necesse est eum qui cupit divitiis acquirere, multis implicari tribulationibus, multa eum sustinere pericula, et ad desideria prorumpere nociva, et stulta, ex quibus maxime augere solent, et abundare

poterunt, multam vero perditionem provident illis qui semel occupati fuerint eorum desiderio; et quis sufficienter poterit dicere illa mala quæ ex desiderio solent divitiarum adnasci? Unde et adjicit: « Radix enim omnium malorum est avaritia. » Et ut compendiose, inquit, dicam, nihil indecens, malum nullum est, quod non per concupiscentiam admittatur pecuniarum. Et ostendens quoniam experimento doctus sit, sciens multos fuisse ex ipsa concupiscentia non leviter deceptos, adjicit: « Quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. » Ex hac, inquit, concupiscentia multi a fide cecidisse videntur, ut nec secundum presentem vitam in melioribus potuerint inveniri, sed e contrario dolentes ac dolentes persisterint pro illis quæ sibi ex his acciderunt tristitiis. (Greg.) Hinc quoque de peccatoribus per beatum Job dicitur: « Radix juniperorum erat cibus eorum (Job. xxx). » Quid vero per radicem juniperi nisi avaritia designatur, ex qua peccatorum omnium spinæ producuntur? de qua et per Paulum dicitur: « Radix omnium malorum cupiditas, » ipsa quippe latenter oritur in mente, sed punctiones omnium peccatorum patenter producit in opere, quas videlicet punctiones ab hac radice surgentes statim predicator egregius insinuat cum subdit, « quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. » Qui enim multos dolores dixit, quasi nascentes innotuit ex hac radice punctiones. In juniperis ergo peccata, in radice vero juniperorum quid aliud quam avaritiam, id est materiam, intelligimus peccatorum? (Cassian.) Quamobrem nulli vilis despectusque videatur hic morbus, qui sicut potest perfacile declinari, ita si quemquam possederit, ad sanitatis remedia vix pervenire concedit. Receptaculum namque est vitiorum malorum, quæ omnium radix et inextricabilis nequitiae fomes efficitur, dicente Apostolo: « Radix omnium malorum » philargyria, id est, amor pecunie. Hæc igitur cum remissam tepidamque possederit hominis mentem, primitus eum in exigua summa sollicitans, justos quosdam et velut rationabiles ei colores, ob quos vel reservare sibi aliquid pecunie debeat, vel parare, describit. Nam et ea quæ præbentur in monasterio queritur non esse sufficientia, et sano robustoque corpore vix posse tolerari; quid faciendum, si valetudo mala carnis emergerit, et reconditum non fuerit aliquid peculiare, quo sustentetur infirmitas? præstationem monasterii esse pertenuem, et negligentiam erga ægrotantes maximam; si proprium aliquid non fuerit, quo cura corpori valeat adhiberi, misere esse moriendum fame; ipsum etiam vestimentum non sufficere quod præbetur, nisi procuraverit unde sibi aliud valeat exhiberi; postremo nec diu posse in eodem loco vel monasterio commorari: et nisi paraverit sibi viatici sumptus eversionisque transmarinæ mercedem, non posse cum voluerit trans-

A migrare, et necessitate inopiæ coarctatam, laboriosam ac miserabilem absque ullo profectu vitam jugiter toleraturum, inopem se quoque semper ac nudum non sine improprio aliena substantia sustentandum. « Tu autem, homo Dei, hæc fuge, » (Ambr.) Aptè visus est eum exhortasse, ut ista fugiat, hominem illum dicens esse Dei: aptum enim est ei qui talis est, ut ab omni malo sese custodiat. Deinde scribit ei, utpote charissimo discipulo, insinuans quæ eum agere oporteat.

« Sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. » Erga ista sollicitudinem, inquit, expende, et quoniam labor est necessarius illis qui virtutem exsequi adnuntur, adjicit: « Certa bonum certamen. » Fidei necessario adjicit bonum certamen vel agonem, ut hoc loco vel maxime ostendat, quod necessarius sit labor talis, qui pro multis expenditur bonis. Deinde laboris ipsius lucra pandens adjicit: « Apprehende vitam æternam. » Certaminum autem vel agonum horum merces vita æterna est, quibus poterit eam assequi, et suadens ei ut de his studiose agat, « in qua, ait, vocatus es et confessus bonam confessionem, ob hanc enim et credidisti. » Hoc enim dicit: « In qua vocatus es, et confessus bonam confessionem. » Ob hanc vocationem confessus es pietatem, ut dicat, quoniam pro hac passus es. Nam quod dixit « confessus es, » hoc est, passus es dicit. Unde et plus eum adhortans, ut pro hisce rebus sustineat laborem, adjicit, « coram multis. » Multi enim erant qui sciebant beatum Timotheum adjunctum fuisse Paulo contemplatione pietatis, atque is passus fuerat non pauca. Itaque tibi necessarium, inquit, est, ut omni ex parte pro æterna vita laborem sustineas, pro qua et credidisti, et confessus es pietatem, periculis frequenter adjectatus: justum etenim est, ut minimè ex posteriori desidia illa exterminentur, quæ imprimis sunt acquisita. Deinde et plus eum adhortatus subdit: « Præcipio » in conspectu Dei, qui vivificat omnia, et Christo « Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, » bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. « Est mandatum, ut dicat, illa quæ mandavi tibi. Bene [monstrat] hoc in loco ob quam rem etiam et in agone pro fide certare eum præcipiebat. Unde et memoratus est Christi adventum confirmans, atque stabiliens, quod necessario utique erit, adjicit: « Quem suis temporibus ostendet beatus » et solus potens Rex regum, et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, lucem habitans inaccessibilem, quem hominum vidit nullus, nec videre potest, cui honor et imperium sempiternum. Amen. » Ex magnitudine divinæ naturæ, et illa quæ erga eam habentur confirmavit futura, unde et ista quæ erga Deum sunt posuit in presenti, quæ confirmationem quandam futurorum habere poterant. Hoc ipsum autem et initio epistolæ fecisse videtur ubi dicit: « Regi autem sæculorum, incorrupto, invisibili, soli Deo honor, et gloria in sæcula sæculorum. Amen. » Unde etiam et in hoc loco

beatum illum vocat ad confirmationem futuræ advertibilitatis, quæ nobis aderit, quia ille talis est in natura beatitudinem habens, nec autem ullam poterit sustinere vertibilitatem. Potentem vero dixit, eum ut nemo dubitet, quoniam resurrectionem nobis poterit conferre, et quidem et Regem eum regnatum et Dominum dominantium dixit, ut ostenderet ex hoc, quoniam omnes subjugat, et potens est etiam dæmones subjugare, et mortem adimere, et omnia illa interciperet, quæ nos ad præsens affligunt. Ideo et solum dixit habere immortalitatem, eo quod sufficiens nobis sit hoc præstare quod ipse solus possidet in natura, a nullo alio assecutus, et quod dixit: « Lumen habitans inaccessible, » confirmationem habet, quod immenso quodam lumine et inaccessiblei persistat, qui etiam vera ratione iustorum corpora lumine faciet illustrari; sed et illud dixit: « Quem videt hominum nemo nec videre potest, » ut ostendat quoniam nulla demiratione dignum est, si illa, quæ tunc erga nos erunt, ad præsens non videantur: siquidem et ipse, qui nobis ista collaturus est, invisibilis nobis existat per naturam, sicque suum sermonem futurorum confirmatione visus est consummasse, ut magis suaderet Timotheo invigilare de his quæ sibi sunt scripta. (Greg.) Videbimus igitur Deum, ipsumque erit præmium laboris nostri, ut post mortalitatis hujus tenebras, accessa ejus luce gaudeamus. Sed cum ejus lucem dicimus accessam, obsistit animo quod Paulus dicit: « Qui lucem habitat inaccessibleem, quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest. » Ecce rursum audio, quod Psalmista ait: « Accedite ad eum et illuminamini (Psal. xxxiii). » Quomodo ergo accedendo illuminamur, si ipsam lucem qua illuminari possumus, non videmus? Si vero accedendo ad eum, ipsam qua illuminamur lucem videmus, quomodo inaccessibleis esse perhibetur? qua in re pensandum est, quod inaccessibleem dixit, sed omni homini humana sapienti. Scriptura quippe sacra omnes carnalium sectatores humanitatis nomine notare solet. Unde idem Apostolus quibusdam discordantibus dicit (I Cor. iii): « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? » Quibus paulo post subiecit: « Nonne homines estis? » et unde alias testimonium protulit: quod « oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus diligentibus se? (Isa. lxi, I Cor. ii), » et cum hoc hominibus dixisset absconditum, mox subdidit: « Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum: » ipsum se ab hominis vocatione discernens, qui raptus supra homines, divina jam saperet: ita etiam hoc loco, cum lucem Dei inaccessibleem perhiberet, ut ostenderet quibus, subdidit, « quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest, » more suo homines vocans omnes humana sapientes, qui divina sapiunt videlicet supra homines sunt. Videbimus igitur Deum si per coelestem conversationem supra homines esse mereamur: nec tamen ita videbimus, sicut videt ipse seipsum; longe

A quippe dispari modo videt Creator se, quam videt creatura creatorem. Nam quantum ad immensitatem, Dei quidam nobis modus figitur contemplationis, quia eo ipso pondere circumscribimur, quo creatura sumus: sic profecto non ita conspiciamus Deum, sicut ipse conspici se, sicut non ita requiescimus in Deo, quemadmodum ipse requiescit in se. Nam visio nostra vel requies erit utcumque similis visioni vel requiei illius, sed æqualis non erit. Ne enim jaceamus in nobis, ut ita dicam, contemplationis penna nos sublevat, atque a nobis ad illum erigimur intueundum, raptique intentione cordis, et dulcedine contemplationis aliquo modo a nobis imus in ipsum: et jam hoc ipsum ire nostrum minus est requiescere; et tamen sic ire perfecte requiescere est. Et perfecta ergo requies est, quia Deus cernitur, et tamen æquanda non est requiei illius, quia non a se in alium transiit, ut quiescat. Est itaque requies, ut ita dicam, similis atque dissimilis, quia quod illius requies est, hoc nostra imitatur. Namque ut æterni et beati simus in æternum, imitamur æternum, et magna nobis est æternitas, imitatio æternitatis, nec exsortes sumus ejus, quem imitari possumus, quia et videntes participamus, et participantes imitamur. Quæ nimirum visio nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficitur, quando coeternam Dei sapientiam, quam modo per ora prædicantium, quasi per decurrentia flumina sumimus, in ipso suo fonte hiberimus. (Ambr.) Adjicit vero, et de divitibus, perspicuens quoniam hoc in media parte Epistolæ dicere prætermiserat, ubi de cæteris disputaverat ad eum, et ait:

C « Divitibus in hoc sæculo præcipe non altum sapere. » Bene dixit, in hoc sæculo, ut ostendat ipsas divitias temporales esse, pro quibus vel maxime non conveniebat ut alta saperent. « Neque sperare in incerto divitiarum? » Et hoc adjicit, ut ostendat quoniam neque in hoc sæculo divitiæ a divitibus caute tenentur, « Sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundare ad fruendum. » Optime contra posuit de divitiis temporalibus illam abundantiam, quæ a Deo nobis datur. Quis enim sic stultus est, ut dubitet quin melius sit in Deum sperare quam in divitiis? Unde et adjecit, « vivum, » ut magis illud exaggeret. Comparavit enim cum Dei sempiternitate divitiarum usum temporalem, et ipsum usum dixit esse incertum. Et quod dixit « omnia nobis abunde præbet, » verum est, ab illo loco quo superius dixerat, evidens est quoniam omnibus ejus fruimur; et ut ostenderet quia oportet magis intueri Deum, a quo et honorum omnium habemus fruitionem, despicientes illas opes, quæ nobis in præsentī adsunt, convenit vero nos semper gratias agere Deo, qui omnium, quæ potimur, bonorum auctor et donator esse videtur. Deinde et quod necessarium erat post hoc facere illos instruxit, dicens: « Bonum opus facere divites esse in operibus bonis, facile tribuere, communicare » (et quod erit ex hoc lucrum? dicit), « thesaurizantes sibi ipsis fundamentum bonum in futuro, ut ap-

«prehendant vitam æternam.» Percipient autem in futuro sæculo mercedem magnam, pro quibus in hoc sæculo ista faciunt. Nam et mercedem percipient talem, quæ nunquam ullam poterit mutabilitatem sustinere. Nam quod dixit, «fundamentum,» firmitatem eorum voluit significare. Compendiose vero hoc voluit dicere: præcipe illis, ut non magna sapiant propter illa quæ possident, cognoscant vero Dominum horum sibi esse largitorem, et huic semper pro omnibus sibi tributis gratias debent referre, in bonis operibus sollicitudinem expedientes, quod parva dantes in præsentī vita magna in futuro sæculo recipiant. (Greg.) Aliter ergo admonendi sunt inopes, atque aliter locupletes, illis namque conferre consolationis solatium contra tribulationem, istis vero inferre metum contra elationem debemus. Inopi quippe a Domino per prophetam dicitur: «Noli timere quia non confundis (Isa. lrv),» cui non longe post blandiens, dicit: «Pauperula, tempestate convulsa,» rursumque hanc consolatur, dicens: «Elegi te in camino paupertatis;» at contra Paulus discipulo de divitibus dicit: «Divitibus hujus sæculi præcipe non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum suarum.» Ubi notandum valde est, quod humilitatis doctor memoriam virtutum faciens, non ait, roga, sed præcipe, quia etsi impendenda est pietas infirmitati, honor tamen non debetur elationi. Talibus ergo rectum quod dicitur, tanto rectius adhibetur, quanto et in rebus transitoriis altitudine cogitationis intumescunt. De his in Evangelio Dominus dicit: «Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram (Luc. vi), quia enim quæ sunt æterna gaudia nesciunt, ex præsentis vitæ abundantia consolantur. Offerenda ergo eis est consolatio, quos caminus paupertatis excoquit, atque illis inferendus est timor, quos consolatio gloriæ temporalis extollit; ut et illi discant quia divitias, quas non convenit, possident, et isti cognoscant quia eas quas conspiciunt nequaquam possunt tenere. (Paphnut. in Collat.) Tripartito enim modo in Scripturis sanctis intelliguntur divitiæ, id est, malæ, bonæ, mediæ: et malæ quidem sunt, de quibus dicitur: «Divites eguerunt et esurierunt (Psal. xxxiii).» Et: «Væ vobis, divites, quia recepistis consolationem vestram.» Quas etiam divitiæ abjecisse summa perfectio est. Ad quarum distinctionem pauperes illi sunt, qui in Evangelio Domini voce laudantur: «Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum (Matth. v);» et in psalmo: «Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum (Psal. xxxiii).» et iterum: «Pauper et inops laudabit nomen tuum (Psal. lxxiii).» Sunt etiam bonæ, quas acquisisse magnæ virtutis ac meriti est, quas vir justus possidens collaudatur, dicente David: «Generatio rectorum benedicetur. Gloria divitiæ in domo ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi (Psal. cxl);» et iterum: «Redemptio animæ viri propriæ divitiæ (Prov. xiii).» De quibus divitiis in Apocalypsi dicitur ad illum qui eas non habens vituperabiliter pauper et nudus est, «incipiam te, in-

quit, evomere ex ore meo, quia dicis quod dives sum et locuples, et nullius egeo, et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus et nudus: suadeo tibi emere a me aurum ignitum ut locuples fias, et vestimentis albis induaris, et non appareat confusio nuditatis tuæ (Apoc. iii).» Sunt quoque mediæ, id est, quæ bonæ possunt esse vel malæ, ad utramque enim partem pro arbitrio vel qualitate utentium transferuntur. De quibus beatus Apostolus: «Divitibus, ait, mundi hujus præcipe non sublime sapere, nec sperare in incerto divitiarum, sed in Deo qui præstat nobis abunde omnia ad fruendum, benefacere, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam;» quas iterum dives ille in Evangelio (Luc. xvi) retinens, ac nequaquam indigentibus subministrans, de cujus micis satiari pauper Lazarus ante fores ejus expositus cupiebat, intollerandis gehennæ ignibus et æterno deputatur ardori. Has igitur visibiles mundi divitias relinquentes, non nostras, sed alienas abjicimus facultates, quamvis eas gloriemur vel nostro labore quæsitæ vel parentum ad nos hæreditate transmissas, nihil enim, ut dixi, nostrum est, nisi hoc tantum, quod corde possessum, atque animæ nostræ coherens a nemine potest prorsus auferri. De illis autem visibilibus divitiis ad eos, qui illas tanquam proprias retinentes, communicare indigentibus nolunt, increpans loquitur Christus: «Si in alienis fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis? (Luc. xvi.) Evidenter igitur has divitias alienas esse, non solum quotidiana experientia docet, verumetiam sententia Domini ipsa appellatione signavit. De invisibilibus vero pessimisque divitiis loquitur Petrus ad Dominum: «Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis?» (Matth. xix.) Quos utique nihil amplius quam vilissima, consciaque retia certum est demisisse, quæ omnia nisi in hac abrenuntiatione vitiorum, quæ vere magna et summa esse fuerint intellecta, nec pretiosum aliquid invenimus apostolos reliquisse, nec Dominum habuisse, propter quod illis tantam beatitudinis gloriam largiretur, ut ab eodem mereretur audire: «In regeneratione cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.» Si igitur hi qui perfecte terrenas istas visibilesque abdicant facultates certis ex causis, ad illam Apostolicam charitatem pervenire non possunt, nec illum sublimiorem paucorumque admodum renuntiationis tertium gradum expedito queunt vigore conscendere, quid illi de semetipsis judicare debebunt, qui ne primum quidem, quæ perfacilis est, perfecte arripientes atque antiquas pecuniarum suarum sordes con infidelitate pristina retinentes, nudo tantum sibi met autumant hominum vocabulo gloriandum? Ergo prima quam diximus abrenuntiatio rerum alienarum est, ideoque per se solam perfectionem renuntianti conferre non sufficit, nisi pervenerit ad secundam, quæ vere ab-

renuntiatio rerum nostrarum est, quam adepti expulsi-
one omnium vitiorum, tertiæ quoque abrenun-
tiationis fastigia conscendimus, per quam non so-
lum omnia, quæ in hoc mundo geruntur, vel parti-
culatim ab hominibus possidentur, verumetiam ipsam
cunctorum elementorum plenitudinem, quæ putatur
esse magnifica, tanquam vanitati subjectam et mox
transituram, transcendentes animo ac mente despi-
ciemus, intuentes duntaxat secundum Apostolum,
« Non ea quæ videntur, sed quæ non videntur : quæ
enim videntur temporalia sunt, quæ autem non vi-
dentur æterna (II Cor. iv) ; » ut ita demum illud su-
premi mereamur audire, quod dicitur ad Abraham,
« Et veni in terram quam monstravero tibi (Gen.
xii). » Per quod evidenter ostenditur quod, nisi
qui tres superiores illas abrenuntiationes omni
impleverit mentis ardore, ad quartum hoc per-
venire non possit, quod remunerationis ac præmii
vice perfecte renuntianti tribuitur, id est, ut terram
repromissionis mereatur intrare, nequaquam sibi
jam vitiorum spinas, ac tribulos germinantem, quæ
post expulsionem passionum cunctarum puritate cor-
dis in hoc corpore possidebitur, quam non virtus vel
industria laborantis monstrabit ei, sed ipse Dominus
ostensurum se esse promittit, « Et veni, inquit, in
terram quam monstravero tibi. » Per quod manifeste
probat et initium nostræ salutis Domini vocatione
fieri dicentis, « Exi de terra tua, » et consummatio-
nem perfectionis ac puritatis ab eodem similiter tri-
bui, cum dicit « Et veni in terram, quam monstravero
tibi, » id est, non quam tu ex teipso vel indu-
stria tua valeas reperire, sed quam ego tibi non
solum ignoranti, sed etiam non inquirenti monstra-
vero. (Ambr.) Dicens autem de divitibus iterum ad
Timothei se verit personam, illi quæ prædicta fue-
rant competenter adiciens.

« O Timothee, depositum custodi devitans profa-
nas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis
scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem
exciderunt. » De illis enim hoc in loco dicit, tu, in-
quit, custodi fidem omni virtute declinans eos, qui
contraria docent, et semper excogitant aliquid novi

A dicere, et inconveniens, qui et controversias contra
veritatem excogitant sub nomine scientiæ quam men-
titi insimulant, promittuntque se scientiam habere,
longe autem multumque distant a fide. Bene autem
et commendationem dixit dogmatum scrupulositate,
ut ostenderet magis, quod necessarium sit ei ut cu-
stodiat illa, quæ ab eo accepit, quia et exigenda
sunt illa quæ sibi sunt commendata. (Greg.) Qui ad
veræ prædicationis verba se præparat, necesse est
ut causarum origines a sacris paginis sumat, ut
omne quod loquitur, ad divini auctoritatis funda-
mentum revocet, atque in eo ædificium suæ locutio-
nis firmet, ut enim prædiximus sæpe hæretici dum
sua student perversa astruere, ea proferunt quæ
profecto in sacrorum librorum paginis continentur.
B Unde et discipulum suum prædicator egregius ad-
monet dicens : « O Timothee, depositum custodi
devitans profanas vocum novitates : » quia dum
laudari hæretici tanquam de excellenti ingenio cu-
piunt, quasi nova quædam proferunt, sicut fit ut dum
videri sapientes desiderant miseris suis auditoribus
stultitiæ semina spargunt. (Cass.) De istis ergo qui
imaginem quamdam scientiæ videntur acquirere, vel
de his qui dum sacrorum voluminum lectioni ac
memoriæ scripturarum diligenter insistent, carnalia
tamen vitia non relinquunt, in proverbii elegan-
ter exprimitur. « Sicut inauris aurea in naribus suis,
ita mulieris male moratæ species (Prov. xi). » Quid
enim prodest quæpiam ornamentum eloquiorum
cælestium et illam pretiosissimam Scripturarum spe-
ciem consequi, si eam lutulentis operibus vel sen-
sibus inhærendo, quasi immundissimam subjiciendo
confringat, aut cœnosis libidinum suarum polluat
volutabris ? Fiet enim ut id quod recte utentibus de-
cori esse consuevit, non solum istos ornare non pos-
sit, verumetiam majoris cœni colluvione sordescat :
ex ore enim peccatoris non est pulchra laudatio,
cui dicitur per Prophetam : « Quare tu enarras
justitias meas et sumis testamentum meum per os
tuum (Psal. xlix) ? » [Ambr.] Consummans vero in his
Epistolæ, consuetam adjicit salutationem in ultima
parte Epistolæ dicens : « Gratia tecum. Amen. »

LIBER VICESIMUS QUARTUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM II AD TIMOTHEUM.

ARGUMENTUM.

Epistolam Pauli ad Timotheum secundum sensum
explicaturus, argumentum ejus, ut moris est nobis;
primitus explicabimus; evidens est enim illud, quod
non post primam Epistolam etiam hanc protinus scri-
pserit, sed et nec de iisdem scripserit locis, de qui-
bus primam illam scripserat Epistolam. Primam
enim scribens, dicit : « Sicut rogavi te sustinere Ephesi
(I Tim. i) », ostendens quoniam illic eum relique-

D rat et sic Epistolam ad eum scribit, quasi adhuc in
illis locis commorantem; in hac vero Epistola in
fine scribit : « Tychicum, » inquit, « Ephesi direxi
ad te (II Tim. iv), » quasi Ephesi adhuc Timotheus
moraretur, quando et hanc ad eum scribebat Epi-
stolam. Et primam quidem sic scripsisse ad eum
manifestavit, ut et insinuat quod non multo post
tempore sit ipse ad eum venturus; dicit enim : « Hæc
tibi scribo, sperans me venire ad te cito (I Tim. iii) »;

hanc vero scribens designat, quia non multo post A
tempore ad Christi confessionem istius vite trans-
itum expectet; ait namque: « Ego enim jam delibor,
et tempus meae resolutionis instat (II Thim. iv). » Jube-
t autem eum cito venire ad se, dicens: Festina, inquit,
venire ad me cito. Scribit autem hanc Epistolam ad
eum ex urbe Roma, in illo tempore quando Felicem
appellans victus Romae ex Judaeae partibus fuerat
ductus (Act. xxiv). Duobus etenim annis tunc, sicut
Lucas dicit, Romae commorans, qui ante Neronem
introducitur pro se satisfaceret, ex sententia ejus
laxatus est auctoritate, eo quod nihil aliud ab eo cri-
mine dignum gestum fuisse Nero repererat, qui di-
missus protinus suum opus implebat. Percurrens
enim orbem terrae pietatis rationem omnibus tradere
properabat, et illud non incertum est, quoniam ubi-
cunque tunc Timotheus commorabatur, pro volun-
tate B. Pauli, ad aliorum utilitatem commorabatur.
Nam nec erat possibile Apostolum sic scribere ad
eum in quibus laudaret eum, et opus ejus reciperet,
et de singulis quae erga illum erant affectaretur,
si contra voluntatem Apostoli relinquens eum, aliis
locis, ubi sibi placitum fuerat, fuisset commoratus.
Scribit igitur ad eum hanc Epistolam: non sicut in
prima instruit eum, quemadmodum conveniret eum
de singulis facere illis quae ad commune ornamen-
tum Ecclesiae poterant pertinere, sed quasi qui suffi-
cienter eum in prima Epistola de omnibus instruxe-
rat, quae eum instrui conveniebat, hanc ad eum fecit
Epistolam; consilium dans ei simulque et commonens
eum, ut cum summa diligentia ea quae aliis essent
utilia expediret, et cum omni alacritate, et ut pro
ipsa praedicatione, etiam si res exigeret, nec peri-
culis se dubitaret objectare. Nam et plurima pars
hujus Epistolae hoc idem videtur exprimere, quam-
obrem etiam de se, qualia et quanta multis in locis
fuerat perpersus, referre admittitur, ut ad similitudi-
nem sui etiam illum hortetur paria sustinere. In me-
dia vero parte Epistolae, in qua eum vel maxime ex-
hortari videtur, memoratus est etiam illos qui in
deterius serpere adhibebantur, non leviter arguens
eos. Adhuc etiam et illud significans quod tempore
proficiente inter homines malitia plurima sumat in-
crementum, docens eum non discedere ab opere pro-
pter eos, qui in deterius serpunt. In finem vero Episto-
lae illa quae secum ferat insinuat, in quibus fuerit,
vel sit. Interea vero et mandat de illis de quibus
mandare ei conveniebat, utpote qui et ad charissi-
mum scribebat discipulum suum, sed cautissime de
singulis cognoscemus ex illa interpretatione quae per
partes efficitur, quorum etiam interpretationem
tempus nos facere admonet, sufficienter argumento
in his explanato.

CAPUT PRIMUM.

Inducit Apostolus Timotheum ad constantem predi-
candum Evangelium Christi ex pontificali dignitate
ac praedicantium paucitate.

« Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem

« Dei, secundum promissionem vitae, quae est in
« Christo Jesu, Timotheo, charissimo filio, gratia,
« misericordia, pax a Deo Patre et Christo Jesu Do-
« mino nostro. » (Anbr.) Quod dixit, « secundum pro-
« missionem vitae quae est in Christo Jesu » ad illud
redit quod dixerat « apostolus; » hoc est, apostolus
creatus sum; ut praedicarem promissam omnibus in fu-
turo saeculo vitam immortalem per Christum, qui ei
primus pro omnibus visus est resurrexisse, et do-
cere universos homines qui per omnem sunt orbem
terrarum, ita ut suscipientes de his doctrinam, pos-
sint etiam promissorum bonorum assequi fruitio-
nem; et ista quidem sunt in praefatione Epistolae
scripta, incipit vero sic: « Gratiam habeo Deo cui
servio a proavis meis in munda conscientia; » hoc
est, cui accelero servire in conscientia munda. Nec
enim quasi testimonium sibi ipsi perhibens ista dixit,
licet veraciter profitetur quod haec ita se haberent.
Unde et adjecit: « Quemadmodum sine intermis-
« sione memoriam tui habeo in orationibus meis no-
« te et die, et cupiens te videre. » Hoc vero totum
in consummato sensu interjectum esse videtur. Ad il-
lud autem redit jam Apostolus quod dixerat, « gra-
tiam habeo Deo, » etc., « memor lacrymarum tuarum
ut gaudio implear. » Vult autem dicere; quia
semper memoriam tui facio in oratione tua; sive in
nocte orem, sive in die, multas pro te Deo gratias
refero, memor lacrymarum illarum quas effundebas
eo tempore quo a me discedebas. Gaudium autem
mihi plurimum confertur ex memoria illarum lacry-
marum. Nam quod dixit, « ut gaudio implear, » illud
ut, non causam dicit, sed consuetudinem illud significat,
quod sequitur; et ut ne videatur absolute gaudere su-
per lacrymas, « Memoriam, inquit, accipiens ejus
fidei, quae in te est sine simulatione: » excogito au-
tem hinc quemadmodum sinceram Deo exhibeas fi-
dem ex illis vel maxime, et quibus tantum erga nos
exhibeas affectum, qui magistri tibi verborum pietatis
existimus, ita ut nec separationem nostram magna-
nimitur ferre possis. Et ostendens quantum necessaria
sit ei multis ex partibus pietatis diligentia, adjecit:
« Quae inhabitavit primum in avia tua Loide et matre
« tua Eunice. » Et quia hoc necdum ad laudem Timo-
thei pertinere videbatur, si avi, vel parentis ejus ta-
les fuissent, adjecit: « Certus sum autem quia, et in
te. » Hoc est, talis es et ipse; et ut ex omni parte
doceret ei esse pietatis diligentiam, siquidem et ab
avis et a parentibus ad eundem descenderat, et
ipse similia lisdem exsequatur, ait: « Quam
« ob causam magis commoneo te, ut resuscites gra-
« tiam Dei, quae est in te per impositionem ma-
« num mearum. » Itaque omni ex parte competit
mihi sermo is qui ad te fit, ita ut in opere ipsam
gratiam ostendas, quam per ordinationem manuum
mearum assequi dignus reperis es. Sufficienter
vero eundem adhortatur ut omni visu alios adju-
vare deproperaret, gratiam vocans ordinationem
ejus. Nam nec justum erat eum qui divinam do-
nationem fuerat hac de causa assecutus, negligeret

commissam sibi gratiam; et quia sufficienter eum in his omnibus ad id quod ei conveniat exhortatus est memoria avorum et parentum, et proprii ejus propositi vel arbitrii, nec non et gratiæ illius quam in ordinatione fuerat assecutus, laboriosum vero negotium ipsum esse videbatur et maxime ea de causa, quia multa pericula illis ab adversariis eo in tempore inferebantur, ideo adjecit: « Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. » Nec enim formidare nos convenit de illis malis, quæ ab exteris nobis inferuntur. Quare? quoniam illa gratia spiritus, quæ est in nobis, sufficiens est per omnia nos confortare, et in Dei constringere charitate, nec non et pudicos nos etiam ipsis efficere cogitationibus. Denique beatus Apostolus, qui servilem illum timoris gradum olim charitatis Dominicæ virtute transcederat, inferiora despiciens, majoribus se ditatum bonis a Domino proficitur. « Non enim, inquit, dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis et sobrietatis. » Eos etiam qui perfecta cœlestis illius Patris dilectione flagrabant, quosque ex servis filios adoptionis divina jam fecerat, hoc adhortatus eloquio, ait: « Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus: Abba Pater (Rom. viii). » De hoc etiam metu cum illam septiformem Spiritus sancti gratiam propheta describeret, quem in homine illo Dominico secundum incarnationis dispensationem descendisse non dubium est, dixissetque « Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis (Isa. xi), » novissime velut quiddam præcipuum intulit dicens, « Et replebit eum spiritus timoris Domini. » In quo primitus illud est diligentius intuendum, quod non dixerit, et requiescet super eum Spiritus timoris Domini, sicut de illis prioribus dixerat, sed « replebit eum, » inquit, « spiritus timoris Domini: » tanta enim ubertatis ejus est magnitudo, ut quem semel sua virtute possiderit, non partem, sed totam ejus occupet mentem. Nec immerito, illi etenim quæ nunquam excedit coherens charitati, non solum replet, sed etiam perpetua et inseparabili eum, quem carpsit, possidet jugitate, nullis letitiæ temporalis, vel voluptatum oblectationibus imminutus, quod nonnunquam illi qui foris mittitur timori evenire consuevit. Hic est igitur perfectionis timor, quo homo ille Dominicus, qui non solum redimere humanum genus, sed etiam præbere venerat perfectionis formam, atque exempla virtutum, repletus fuisse narratur, illum enim servilem suppliciorum timorem verus Dei filius, qui peccatum non fecit nec dolus inventus est in ore ejus, habere non potuit. Deinde ad verecundiam eum invitans adjecit:

« Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri Jesu Christi, neque me vincum ejus. » Nam valde eum ad verecundiam in hisce dictis at-

A traxit, dicens, ne erubescas, quasi qui erubescere deberet illa quæ pietatis sunt, si non et aliqua contemplatione pietatis sponte perpeti vellet. Unde non dixit, « ne erubescas » Dominum, sed « testimonium Domini, » hoc est, passionem; et non sufficit ut ista diceret, sed adjecit, et se vincum, sufficienter admonens, ut memorans Christum, et illa quæ secundum se sunt, non pigeret pati, si tamen et cum Apostolo, et cum Christo communionem habere affectaret pro hisce passionibus. Unde et adjecit: « Sed collabora Evangelio. » Itaque per passiones ipsum Evangelium est perfectum, necessarium est ut communices ei per passiones, quas pateris pro aliorum utilitate, ostendens quoniam tale est Evangelium, ut pati pro eo dignum

II sit.

« Secundum virtutem Dei, qui salvos nos fecit, et vocavit vocatione sancta non secundum opera nostra, sed vocatione suum propositum et gratiam. » Similis est autem hæc species narrationis, qua dixit, « secundum virtutem Dei, » illi dictioni, quam dixerat, « secundum propositionem vitæ, quæ est in Christo Jesu, » quod in præfatione posuit hujus Epistolæ. Sicut autem illic secundum propositionem vitæ dicit, hoc est, ut promissam vobis vitam, creatus sum Apostolus, ut hanc prædicarem, sic et in hoc loco, « secundum virtutem, inquit, Dei, » hoc est, per virtutem « Dei, qui salvos fecit nos. » Adnitere ergo et labora et passionibus te subjice, ut omnibus ad notitiam deferas illa quæ pro nobis sunt dispensata. Vult autem dicere, quoniam magnum est Evangelium: virtus enim est Dei in eo, qui salvavit nos, et vocavit in sanctificatione et in incorruptela illa, quam exspectamus, quod et fecit non ob nostrum meritum, sed ob suam misericordiam. Tale est illud quod dictum est ad Romanos (Rom. i): « Nec enim erubescio Evangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti. » Labora ergo digne pro magnitudine promissorum bonorum. Deinde ostendens Evangelii magnitudinem, et etiam de antiquitate vult illud extollere, ait enim: « Et gratiam, quæ data est nobis, in Christo Jesu, ante tempora sæcularia, manifestata est autem nunc per illuminationem salvatoris nostri Jesu Christi. » Si enim exitu negotiorum novum esse perspicitur Evangelium, sed arbitrio donantis antiquum est. Nam dum hæc in Christo fieri probaverat Deus; nunc ergo quando ipse Christus nobis apparuit in opere illud produxit; et magnitudinem illorum bonorum quæ pro nobis fuerant dispensata, ad confirmationem Evangelii, adjecit: « Qui destruxit quidem, et mortem, illuminavit autem vitam, et incorruptionem per Evangelium. » Hoc, inquit, fecit: destruxit quidem mortem, vitam vero quamdam nobis novam revelavit, quæ omni libera est corruptela. Talis enim est illa vita, quam per resurrectionem nobis tribui exspectamus. Et quoniam sufficienter magnitudinem dogmatum in eundem incitavit, adjecit: « In quo positus sum ego prædicator Apostolus et

« magister gentium. » Et ut ad similitudinem inci-
 taret Timotheum, pro his, inquit, ego constitutus
 sum Apostolus, ita ut et tu hæc ita agens particeps
 mihi esse videaris; et ultra de suis eundem plenarie
 adhortans, adjicit. « Ob quam causam hæc patior,
 sed non confundor. » Bene posuit « non confundor, »
 quia et in superioribus dixerat ad eum, « non ergo
 erubescas, » et ostendens quoniam justa ratione
 docet non erubescere, ait: « Scio cui credidi, et
 « certus sum quia potens est depositum meum ser-
 vare in illum diem. » Nam et valde, inquit, cer-
 tus sum quoniam qui spe futurorum arrham spiritus
 quasi quamdam commendationem mihi dedit, custo-
 diet hanc inviolatam, ut perfectam tunc spiritus gra-
 tiam assequi possimus, in qua spe ad præsens hanc
 spiritus gratiam ut arrham assecuti sumus. (Greg.) B
 Sancti igitur viri quot labores nunc veritati com-
 mendantibus exhibent, tot etiam remunerationis suæ
 pignora intra spei cubiculum clausas tenent, sed
 gravis nunc sentitur æstus in opere, ut quandoque
 refrigerium percipiatur ex quiete.

« Formam habes sanorum verborum, quæ a me
 « audisti, in fide et dilectione in Christo Jesu. »
 (Ambr.) Memor esto doctrinæ meæ, et eorum quæ a
 me sæpe audisti, dicente tibi de fide illa quam Deo
 exhibere debemus, et charitate illa, quæ secundum
 Christum est. Bene autem dixit, « formam habes
 doctrinæ meæ. » Deinde quod dixit de se, hæc
 etiam et illi suadet consilium dans ei. « Bonum de-
 « positum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat
 « in nobis. » Quam accepisti gratiam spiritus, hanc C
 illibatam custodire depropera sollicitudine et dili-
 gentia eorum quæ conveniunt; et iterum sua me-
 morans suadet ei, ut impigre doctrinam impleat,
 nullius momenti existimans illas esse tristitias quæ
 per singulos dies accidere ei videntur. « Scis hoc
 « quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex
 « quibus est Philetus et Hermogenes. » Hoc in loco
 memorati esse existimantur qui simulabant se fidem
 tenere, qui etiam in Asia eo degente aversi sunt ab
 eo. Nam et omni pugnæ exteriori gravior est inter-
 ior, hoc est, ut sui se relinquunt. Nihil, ait, debet
 te tristem facere ex illis quæ accidunt tristi-
 tiis; reputa autem illa quæ erga me fiunt, et
 quoniam qui videntur communes nobis esse in fide,
 omnes me in Asia reliquerunt, ex quibus Philetus
 est et Hermogenes: meminit autem horum nomi-
 natim eo quod forte omnium deterius arbitrium erga
 Apostolum in Ephesum ostenderunt; hoc quidem ad
 consolationem, instructionem dixit Timothei, et ut
 non-graviter ferat super illis tristitiis, quæ sibi acci-
 dunt. Adhortans vero eum ad meliora, meminit
 etiam illius qui dissimile arbitrium habuit, et ait:
 « Det misericordiam Dominus Onesiphori domui,
 « quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non
 « erubuit, sed cum Romam venisset, sollicitè me
 « quæsit, et invenit, det illi Dominus invenire mi-
 « sericordiam a Domino in illa die, et quanta Ephesi
 « ministravit tu melius nosti. » Nam dum memoratur

Onesiphorum, hortatur et Timotheum erga pieta-
 tem diligentiam adhibere. Unde et hoc in loco
 posuit, « et catenam meam non erubuit, » conse-
 quenter ista junxit illis quæ ad ejus exhortationem
 dixerat, Ne ergo erubescas testimonium Domini; con-
 fidens vero de procedente exhortatione, adjicit.

CAPUT II.

*Sollicitat Apostolus Timotheum ad exsequendum præ-
 dicationis officium, ac monet juvenilia desideria
 fugere.*

« Tu ergo, fili mi, confortare in gratia, quæ est in
 « Christo Jesu, et quæ audisti a me per multos
 « testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui
 « idonei erunt et alios docere. » (Ambr.) Omni ergo
 ex causa gratiam illam, quæ data est tibi a Christo,
 ob aliorum utilitatem rebus ipsis ostende: studium
 tuum sit ut omne, quodcunque magnum est, cum
 sollicitudine illud agas, et quæ a me audisti frequen-
 ter, dum alios docerem; hoc enim dicit « per multos
 testes, » hæc propterea et ipse docere, non quoslibet,
 sed quos discere ista idoneos existimans qui poterint
 lucrum horum et in alios proferre. Deinde et exem-
 plo eum adhortans dicit: « Labora sicut bonus miles
 in Christo Jesu. » Imitare milites istius sæculi et
 militem te Christi existimans omne quod durum est
 et laboriosum contemplatione pietatis ferre depro-
 pera; et ipso exemplo dans ei consilium, adjicit:
 « Nemo militans Deo, implicat se negotiis, ut ei
 « placeat cui se probavit. » Scito, inquit, quoniam
 qui voluntate bona in militia sua probabiles, inve-
 niuntur, ab omni negotiatione sæculari seipsos cohi-
 bent, opere suo tantum intendentes. Bene autem
 dixit, « implicat se, » et valde proprie illud dixit,
 eo quod ille qui talis est, et de his studium habet,
 nec attendere potest in melius, eo quod semel sæcu-
 laribus implicatus est. Deinde et ad illud transit
 exemplum. « Nam et qui certat in agone, non coro-
 « natur nisi legitime certaverit. » Et quidem ad
 beatas coronas assequi impossibile est, si non solum
 ad justitiæ disciplinam intenderint, sed etiam in ejus
 perstiterint legibus, sic multo magis decens est, te,
 sive quasi athletam, sive quasi militem Christi, co-
 hibere a corporalibus negotiis, intendere vero solum
 pietati. Et quia exhortatus est eum, ut nullam soli-
 citudinem de sæcularibus habeat negotiis, sed et illa
 tantum intendat quæ ad utilitatem pertinent alio-
 rum, necessitas flagitat humana etiam de illis per-
 quiri quæ erga escam sunt et indumentum. (Greg.)
 Angelicos vero spiritus recte Dei milites dicimus,
 quia decertare eos contra potestates aereas non
 ignoramus, quæ tamen certamina non labore, sed
 imperio peragunt: quia quidquid agendo contra
 immundos spiritus appetunt ex adjutorio cuncta re-
 gentis possunt. De hac namque militia nascente rege
 nostro scriptum est: « Subito facta est cum angelo
 multitudo militiæ celestis (Luc. II), » cui tamen mi-
 litæ electorum quoque hominum numerus jungitur,
 qui per sublime mentis desiderium a terrenæ ser-
 vitutis conversatione liberantur, de quibus per Pau-

lum dicitur: « Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, » qui licet nunc pauci appareant, in invisibili tamen patria innumerabiles regnant, quia etsi ex comparatione pravorum pauci sunt, in congregationis suæ frequentia metiri nequaquam possunt. Sæpe namque nonnulli velut obliiti, quod fratribus animarum causa prælati sunt, toto cordis adnisi sæcularibus curis inserviunt, has cum adsunt se agere exsultant, ad has etiam cum desunt, diebus ac noctibus cogitationis turbidæ æstibus anhelant, cumque ab his, cessante forsitan opportunitate, quieti sunt, ipsa deterius sua quiete fatigantur. Voluptatem namque censent, si actionibus deprimuntur, laborem deputant, si in terrenis negotiis non laborant, sicque fit ut dum mundanis tumultibus gaudent, interna, quæ docere alios debuerant, ignorant. Unde subjectorum quoque procul dubio vita torpescit, quia cum proficere spiritualiter appetit in exemplo ejus, qui sibi prælatus est, quasi in obstaculo offendit itineris: languente enim capite, incassum membra vigent, et in exploratione hostium frustra exercitus velociter sequitur, si ab ipso duce itineris erratur, nulla subditorum mentes exhortatio sublevat, eorumque culpas increpatione nulla castigat, quia dum per animarum præsulem terreni exercetur officium iudicis, a gregis custodia vacat cura pastoris, et subjecti veritatis lumen apprehendere nequeunt, quia dum pastorum sensus terrena studia occupant, vento tentationis impulsus Ecclesiæ oculos pulvis cæcat. Quo contra recte humani generis Redemptor cum nos a ventris voracitate compesceret, ait: « Attendite, ut non graventur corda vestra crapula et ebrietate (*Luc. xxi.*). » Illico adiunxit aut in curis hujus mundi vitæ, ubi pavorem quæque protinus intente adjiciens, « ne forte superveniat repentina dies illa, » cuius adventus etiam qualitatem denuntiat dicens: « Tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem orbis terræ (*Ibid.*). » Hinc iterum dicit: « Nemo potest duobus dominis servire (*Matth. vi.*). » Hinc Paulus a mundi consortio contestando ac potius conveniendo suspendit religiosorum mentes, dicens: « Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit. » Hinc Ecclesiæ rectoribus et vacandi studia præcipit, et consolandi remedia ostendit dicens: « Sæcularia igitur negotia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia illos constituite ad iudicandum (*I Cor. vi.*), » ut ipsi videlicet dispensationibus terrenis inserviant, quos dona spiritualia non exornant, ac si apertius dicat, quia penetrare intima nequeunt, saltem necessaria foris operantur.

« Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere; intellige quæ dico: dabit enim Dominus tibi in omnibus intellectum. » (*Ambr.*) Vult autem dicere: quæ ad usum tuum necessario pertinent, indiscrete assequere a fidelibus qui præstant tibi. Suasit vero ei ipso exemplo vel maxime: sicut enim agricola quidam ipse tu tua

A doctrina instituis ac doces fideles, quem virtutis et boni operis fructus Deo offerre justum est et ante omnes assequi, cuius labore etiam cæteri assequi videntur. Unde et dicit: « Intellige quæ dico, » quasi qui occultis illud dixerit, simul etiam et optat de omnibus ei tribui intellectum. « Memor esio Christus Jesum resurrexisse a mortuis ex semine David secundum Evangelium meum, in quo laboro usque ad vincula, quasi male operans. » Bene autem dixit, « ex semine, » ut corporis magis assumptionem factam insinuaret. Nec autem absolute ista posuit, sed necessario, eo vel maxime tempore, ista docere adnitebatur. Nam Simon, et qui ex ejus sunt hæresi omnes tunc inchoaverant dicere, quoniam Christus non fuit in carne, sed in phantasmate quodam apparuit, ita ut nec resurrectio vera facta esse susciperetur, quia enim fieri poterat, ut vera crederetur resurrectio, si caro vera ratione fuisset sumpta. Hoc ergo idem dicit: memor esto docere, pro virium tuarum possibilitate, quoniam ex semine natus est David Jesus Christus, homo vera ratione secundum naturam factus, qui et resurrexit a mortuis, quod etiam cunctis futurum esse Evangelium testatur. Hac de causa acquiesco illa sustinere, quæ sustinent malefactores, eo quod magnum lucrum scio ex hoc posse acquiri. Et ut ostendat quoniam ex illis tristitiis quæ ei accedunt, pietati nulla ex parte noceri potest, adjicit: « Sed verbum Dei non est alligatum. » Hoc est licet ergo plurima sustineam mala, sed nulli ex hoc adnascitur nocivitas veritatis negotiorum: manet enim Dei promissio illibata, si innumeris ego videar subijci tormentis. Consequenter vero præcedentibus adjungit. « Ideo omnia sustineo propter electos, ut ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu cum gloria cælesti. » Propter eos qui ad hoc sunt electi et segregati omnia pati sustineo, ita ut per Christum salutem assequantur in perpetua gloria degentes, et ad exhortationem Timothei dicens, adjicit:

« Fidelis sermo, nam si commortui sumus, et convivemus, si sustinemus et conregnabimus. » Non est dubium, inquit, hoc nos, qui communicamus in illis quæ deteriora sunt, necessario communicabimus ei et in illis quæ meliора sunt; et ostendens lucra quæ ex compassione solent acquiri, dicit etiam illud detrimentum, quod illis solet evenire, qui in fide persistere noluerunt. « Si negaverimus, et ille negabit nos. » Deinde ne videretur, secundum æquam partem, et ipsi, nobis negantibus, noceri, adjicit: « Si non credimus, ille fidelis manet, negare seipsum non potest. » Nam illa quæ a nobis inconvenienter fiunt nobis nocent, illi vero nulla ex parte nocetur: manet etenim in sua gloria stabilis ac firmus, nec etiam possunt ista negari, quæ in ipsis perspicuntur negotiis. « Hæc commune, testificans coram Domino. » Bene dixit « testificans, » ut in timorem enim redigat: « Noli verbis contendere, ad nihilum enim utile est nisi ad subversionem aut dientium. » Commune, inquit, ut ista sectentur, Dei

illis proponens iudicium : noli autem contentioni studere, ex contentione enim nihil adnascitur, nisi quod aliqui mendacia confirmare cupiunt, ad plurimorum subversionem.

« Sollicite cura te ipsum probabilem exhibere Deo : operarium inconfusibilem : recte tractantem verbum veritatis, profana autem et inaniloquia devita. » Cauteke dogmatum intende, et ea quæ veritatis sunt commune, recto edoce instituto, et non pigeas laborem pro his subire. Nam adversariorum novitates vocum, quæ omni immunditia plena sunt, et ad novitatem multorum sunt excogitata, repelle. « Multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit, ex quibus est Hymenæus et Philetus qui a veritate exciderunt dicentes resurrectionem jam factam et subvertunt quorundam fidem. » Vult dicere, noli novum aliquid existimare, et secundum pietatem provectum eos ad præsens habere prospicias, eo quod multi eos subsequantur. Ad similitudinem autem passionis sicut cancer qui solet serpere in gregem, etiam ipsi multos fidelium suis sermonibus inescantes attrahant ad impietatem, sicut Hymenæus et Philetus, qui veram Christi resurrectionem abnegantes, aliam quamdam resurrectionem somniant, quam et in succensionem constare necesse est. Et ista ad consolationem ejus dixisse videtur Apostolus, eo quod valde consuevit tristes facere eos, qui ad utilitatem aliorum prospiciendam sunt ordinati, si plurimos fidelium viderint in deterius serpere. Unde et persistens suadere ei, ut non afflictus animo deficiat, et ob aliorum malitiam in stuporem vertatur, adjicit : « Sed armum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc, cognovit Dominus qui sunt ejus. » Hæc, inquit, te duo consolentur, primum quidem, quoniam aliorum seductio non exterminat rerum veritatem, secundo quoniam suos qui veri sunt ejus olim cognovit Deus. Itaque eos quos nunc perspicis seduci, hos Deus olim reprobos esse sciebat; nihil ergo sit, novum, ut in stuporem vertaris, sed illud sit, quod olim fieri sciebat Deus; nam cujus rei curam habere debemus instituit dicens : « Et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. » Ut hujusmodi homines discedant ab omni impietate. Et quia hoc modo optimos magistros sciebat valde de his affligi, qualis erat et beatus Timotheus, ea ratione, quia multos ex suis videbat in deterius prorupisse, hac de causa adjecit et aliam ei consolationem, et ait : « In magna domo non sunt sola vasa aurea et argentea, sed et lignea et ficilia, et quædam quidem sunt in honorem, alia vero in contumeliam. Magna, inquit, domus est Ecclesia ex multis consistens hominibus; necesse est ergo non omnes ibi esse æquos. Nam et in magna domo non possunt omnia vasa similia reperi, licet sit domus valde magna, sed inter aurea et argentea vasa perspiciuntur et lignea, et ficilia, et alia quidem multa digna sunt honore, alia vero sunt contemptibilia, et ad certum usum discreta : deinde quia naturalis erat vasorum divisio, ut ne

quid tale apud nos existimaret, adjicit : « Si enim quis mundaverit se ab his, erit vas in honore sanctificatum, et optimum, Domino ad omne opus bonum præparatum. » Sed quod illic materia naturalis, facit hic arbitrium : qui enim se a deterioribus segregaverit, est vas utile; hoc autem in nostro est positum arbitrio et potestate, et ostendit illud esse propositi, iterum vertit se ad ejus exhortationem, paulo minus hanc habens intentionem per omnem hanc epistolam; unde et inquit : « Juvenilia autem deserta fuge. » Omnem delectationem et vanam voluptatem, quæ tibi non convenit, longe a te facito, quibus vel maxime rebus capi consuevit juvenus : « Sectare vero justitiam, fidem, charitatem, pacem cum his qui invocant Dominum de corde puro. » Diligentiam adhibe justitiæ, et eam quæ in Deum est fixam, et charitatem, et pacem cum illis qui vitæ virtutibus student. Optime de his dicens, suadet, ut in quibus deceret et possibile esset pacem servare adnitatur. « Stultas autem et sine disciplina quæstiones devita, sciens quia generant lites. » Stultas et indoctas vocavit quæstiones quæ non ob aliquam sunt utilitatem. Declina, inquit, ab illis qui absolute solis quæstionibus operam suam splendere cupiunt. Rixæ autem ex his adnascuntur, quorum nec recta est intentio; et quia res ista nec conveniat, nec deceat eum ostendit. « Resvina, inquit, Domini non oportet litigare. » Deinde et modum illi exponens quomodo debeat doctrinæ intendere, ait : « Sed modestum esse ad omnes, docibilem, non litigiosum, cum modestia docentem eos qui resistunt veritati. » Et utilitatem ipsius rei ostendens; et quanto melius sit sic docere resistentes, adjicit : « Ne quando det eis Deus penitentiam ad agnitionem veritatis, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ab eo in ejus voluntate. » Ex contentione autem placari adversariis impossibile est, doctrina vero mansuetudine probata sæpe scit suadere, et duritiam animi mollire. Præparat etiam, ut et ad veritatem perspicere possint, discedentes a præsumptione, a qua et anticipati, quasi quodam laqueo diabolico constricti tenentur, protractum quidem in deterius, correctionem vero in melius nullam volentes suscipere. Deinde et futurorum in novissimis temporibus memoria consolatur beatum Timotheum, ut non animum deficiat pro pravisimis temporibus et hominibus, sicut sequitur in subjecto capite.

CAPUT III.

Propter falsorum prædicatorum multiplicationem hortatur Apostolum ad prædicandum, poniturque ad Timotheum monitio de firmitate.

« Hoc autem cognosce quoniam in novissimis diebus instabunt tempora periculosa; (Ambr.) consuevit namque deteriorum memoria consolare eos qui in moribus malis sunt; et quæ sint tempora periculosa ostendens, adjicit. « Erunt, inquit, homines seipsum amantes. » Omnia ad suam facientes utilitatem vel pro defectione. « Cupidi pecuniarum. » Quia et studium omne expendunt in colligendis pecuniis « Elati. » Qui jactant se illa habere quæ non habent.

« Superbi. » Qui magna sapiunt pro illis, quæ habere videntur. « Blasphemi. » Derogationi studentes et omnem curam erga derogationem habentes. « Parentibus non obedientes. » Evidens est quod adjicit : « Ingrati. » Ad eos, qui bene sibi faciant, nam in parte pravorum ponit etiam eos qui beneficio sunt sublevati, si non gratias agant illis qui beneficia contulerunt. « Scelesti, » illos dicit qui justitiæ nullam adhibent diligentiam. « Sine affectu, » illos dicit qui nullam erga quemquam affectum volunt habere sponte. « Criminatores. » Qui istorum verba ad illos et aliorum ad istos referunt, ut illos inter eos commoveant. « Incontinentes, » illos dicit, qui in passionibus infirmiores sunt. « Immites, et illos putat qui nullius boni diligentiam volunt habere. « Ingrati, » qui non libenter honorum studia exsequuntur. « Proditores. » Ut dicat amicorum. « Protervi, » parati ad malum. « Inflati, » quoniam magna sapiunt in his, quæ sibi minime adsunt. Est autem differentia inter elatum et inflatum, quoniam inflatus ab arbitrio designatur, elatus vero qui in sermonibus se jactare consuevit. « Amatores voluptatum magis, quam Dei. » Qui voluptates pietati præhonorandas esse existimant. Hæc autem non de exteris dicit, sed de domesticis Ecclesiæ, qui tales erunt. Nam et ab initio sermo ille de talibus fuit, qui in deterius solent serpere, ex illo loco quo dixit : « Me mor esto Jesum Christum resurrexisse ex mortuis, » in exhortatione ea qua consilium dans ipsi Timotheo, adversarios arguere est adnitus, qui et multos ex illis qui Ecclesiæ sunt subvertere nituntur, pro quibus eum et ad plenum consolatur ut non graviter velat ferat, sed intendat quidem suo operi, segreget vero se ad plenum a pravis hominibus. Unde et nunc quasi qui de talibus dicat, quæ sunt quidem aliquando in novissimis diebus vel temporibus, qui sub specie domesticorum acturi sunt illa quæ non oportet fieri. (Greg.) Ex hoc corde hoc gignitur superborum, qui nisi Deum superbiendo contemnerent, nequaquam tot lubrica lasciviendo penetrarent, quibus nimirum herbis Behemoth pascitur, qui in eis penam æternæ mortis esuriens eorum perditis moribus satiatur, superbi enim hujus sæculi et si quando æternæ dispensationis ordine præpediti ab expletione pravorum operum cessant, prava tamen in cogitatione multiplicant, modo ut se potentiores cæteris rebus et honoribus ostendant, modo ut eandem suam potentiam in studio alienæ læsionis exerceant, modo ut lubricis motibus ducti per facta se levia voluptatesque dissolvant, qui dum rebus divinitus acceptis nequaquam recta, sed prava semper agere cogitant, quid aliud faciunt nisi suis contra Dominum donis pugnant : quia igitur Behemoth iste in superborum mentibus sua semper per desideria recognoscit, quasi herbas in montibus invenit, quibus reflectum suæ malitiæ ventrem tendit. Unde optime adjicit : « Habentes formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. » (Ambr.) Et simulantem quidem se tenere pietatem, a negotio vero ipso mul-

tum distantes ; et quia tales erunt illi qui tunc erunt de quibus ei sermo : « Et hos, inquit, devita, ex his autem sunt qui penetrant domos et captivas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducunt variis desideriis semper discentes et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. » Itaque talibus exstantibus illis, qui in novissimis erunt diebus, quorum in ænigma isti sunt, declinare ab eis pro viriæ tuarum possibilitate accelera, qui sua pravitate in domos sese aliorum immergunt, ut seducentes aliquas in deterius attrahant, non illas mulieres quæ vere sunt piæ, et fideles, hoc enim fieri impossibile est, sed illas quæ æstimantur esse nostræ : repletæ sunt vero omni pravitate, et a nobis quidem semper discunt illa, quæ agere oportebant, juvenem vero nullum ex doctrina nostra recipiunt propter pravitatem propositi et arbitrii sui, quia hæc vel maxime de causa intendunt illis, eo quod verba eorum suis perspicui concurrendi desideriis. Terrens vero eum memoria futurorum, consolatoriam ex illis quæ antea jam facta fuerunt. « Quemadmodum, inquit, Jamnes et Mambres restiterunt Moysi, sic et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi erga fidem. » Memor esto, inquit, ea quæ secundum Moysem olim facta fuerunt, cui malefici viri restiterunt. Itaque nulla demiratione dignum est, si et nunc homines corrupti mente veritati resistent, et quia quadam ratione hi qui ejusmodi sunt, maxime in principio fidem simulantes latere multis videntur, qui vel quales sint. « Sed non promovebunt, inquit, amplius, insipientia autem eorum manifesta erit, sic ut et illorum fuit. » Non poteunt denuo se occultare quicumque sunt illi. Manifestos autem faciet eos tempus sicuti et illorum insipientiam manifestam fecit, et tempore subsequenti. Nam, quod interrogant quidam, unde potuit beatus Paulus cognoscere nomina illorum, qui restiterunt Moysi, multæ stultitiæ dignum est. Ridiculum etenim est : Moysem quidem, tanta ante se facta videatur edixisse illa, quæ multis erant incerta, memorari etiam tantorum quos nemo tunc scire poterat : Paulum vero demirari si duorum hominum nomina, qui ante fuerant, valuerit dicere. Nam et secundum traditionem antiquorum ista illum scire nihil novi fuit. Illud vero notatu dignum est, quod videtur apud multas questionem movere, quemadmodum in superioribus dixerit, « multum proficiant, » hoc vero in loco dixit, « sed non proficiant amplius. » Dicit autem ista non secundum vanam eam denique rationem, illic enim dicit, proficient, de illis dicens, qui sequuntur, et quod nunquam poterint deficere hi, qui secundum dicta eorum faciunt. Adjicit denique, dicens : « et sermo eorum ut cancer serpit : » hoc vero in loco apud eos qui depravare sufficiunt veritatem, dixit, non proficere eos, quia in principio frequenter multi homines de illis nescientes, speciem eorum ac schema solum agnoscunt, qui tempore currenti necessario dogmatum eorum subversionem cognoscentes habere in his poterunt ; quod ergo

dixit : non proficient, » secundum illud dixit, quod error eorum latere possit ad tempus, unde et adjecit : « Insipientia enim eorum manifesta erit. » Per omnia ergo ista consolatus est Timotheum ut ne nimium affligeretur pro illis qui in deterius serpunt : suis vero consiliis incitat eum dicens :

« Tu autem assecutus es meam doctrinam, meum institutum, propositum, fidem, longanimitatem, charitatem, pietatem, patientiam, persecutiones, passiones. » Semper, inquit, mecum commorans horum experimentum accepisti, docens, qualia quidem ipse alios docere consueveram, quemadmodum vero me ipsum instituebam, vel quia illa per singulos dies agere properabam erga fidem, quemadmodum in ea sine ulla persistebam malitia, et diligens cunctos et sustinens, et quod cum multa oblectatione persecutiones illas, quas mihi adversarii inferebant, sustinuerim. Hæc ergo imitare, et erga ista sollicitudinem expende, nullius momenti adversarios esse existimans. Deinde dicit et passionem ipsas ad exhortationem Timothei. « Qualia mihi sunt facta in Antiochia, » in Iconia, in Lystris, quales persecutiones sustinui. »

Et quod magis poterat eum animiquiorem erga passiones tolerandas facere, adjecit : « Et ex omnibus » me liberavit Dominus. » Non ignoras, inquit, etiam in diversis rebus Dei erga nos probatam providentiam, a qua non debes discedere, si tamen in hæc ipsa patiens persistere volueris. « Et omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutiones » patientur : mali autem homines et seductores proficient in deterius, errantes, et in errorem mittentes. » Iterum hoc in loco, proficere, dixit de illis qui seducuntur, eo quod nunquam deficere possint hujusmodi homines. Nam et in utroque quicunque voluerit rebus ipsis examinare, inveniet per omne tempus fieri, eo quod et omnis hæresis imprimis apparens multis fit in suspectationem, arguitur vero tempore, eo quod in adventione novi dogmatis non possunt minus inveniri qui seducantur. « Tu vero permane » in his quæ didicisti et credidisti. » Et suadens illum tenere ac permanere, adjecit : « Sciens a quo didiceris. » Sufficiens autem est ad hortationem discipulorum magistri dignitas. Deinde et aliud dicit : « Et quia a pueritia sacras litteras didicisti. » Nam et hoc sufficiens erat exhortari eum. Rubore autem dignum videtur, ut is qui a pueritia in bonis fuerat enutritus, in ultimo post longi temporis meditationem indigna incipiat agere. Nam et ipsam doctrinam admodum sublimem ostendit, dum dicit sacras litteras divinas esse Scripturas, quibus omni ratione credi convenit. Unde et qualitate ipsam doctrinam cumulans, adjecit. « Quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem Jesu Christi. » Nam et ostendens necessarium esse ut maneat in doctrina pietatis, una quidem ex causa ex magnitudine doctoris. Altera vero quia et a pueritia illa didicerit, et quod ipsa doctrina sit divina, et quod magna possit præstare illis qui Christo credere voluerint dum illam salutem quæ ex fide est assequuntur. (Hieron.) Ad

A sacerdotis pertinet disciplinam interrogatum respondere de lege, qui si ignorantiam in cæteris diligentem, in Scripturis sanctis obtenderit negligentem, frustra jactat dignitatem, cujus opera non exhibet. Hoc est, quod apostolus Paulus scribit ad Titum, ut potens sit et contradicentes revincere. Et ad Timotheum : « Quoniam ab infantia sacras litteras nosti, » quæ te possunt instruere ad salutem, » ut peccantes coram omnibus arguat. Et quia dixit, « sacras » litteras quæ te possunt instruere, » adjecit : « Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad doctrinam, ad argutionem, ad correctionem, ad eruditionem, quæ est justitia, ut perfectus sit homo » Dei, ad omne opus bonum paratus. » (Ambr.) Talis est, inquit, omnis Scriptura, quæ a divino est data Spiritu, ut sufficiens sit omnia prospicere utilitati, sive docere conveniat de illis quæ agi debeant, sive peccantes debeant argui, sive poenitentibus debeat inferri aliqua correctio, sive erudire oporteat de illis quæ possunt adducere homines ad justitiam : ita ut quicunque se Deo voluerit dicare, per Scripturarum utilitatem per omnia possit esse perfectus. Et postquam de omnibus est eum exhortatus, terribilem cupiens suam facere exhortationem, adjicit in sequenti capite.

CAPUT IV.

Prædicit Apostolus multiplicationem malorum auditorum, cum denuntiatione sui martyrii. Expetit Timothei adventum, et amicos salutat.

C « Testificor ergo ego in conspectu Dei, et Domini » nostri Jesu Christi, qui judicaturus est vivos ac » mortuos, secundum revelationem suam et regnum » suum. » (Amb.) Hoc est, tunc omnes est judicaturus quando apparuerit secundum suam dignitatem in qua consistit. « Prædica verbum, insta opportune, » importune. » Non hoc dicit ut importune instet, nam inopportunum, quodcumque est illud, nulla ratione agi debet, sed dicit nullum tempus relinquant doctrinæ, omne tempus opportunum tibi ad hoc esso existimes. Hoc quidem de illis dicit qui instrui debent : quoniam autem evenit aliquos desidie causa non permanere in doctrina, « Argue, ait, increpa, » obseca. » Argue eos qui persistunt in peccato, ut intelligere possint suum peccatum; « increpa » sentientem, inquit, suum peccatum, et sub definitione constitue; « obseca, » reduc iterum ad antiquum statum post poenitentiam. Et modum quo hoc fieri conveniat docet : « In omni patientia et doctrina. » Neque ad argutionem, neque ad increpationem, nulla omittas de illis quæ agi conveniunt; et quoniam eveniebat aliquos hæc non suscipere, propter morum suorum pravitatem, iterum meminit de illis hominibus. « Erit, inquit, tempus cum sanam doctrinam non admittent, sed secundum sua desideria » sibi ipsis coacervabunt sibi magistros, prurientes » auribus, et a veritate quidem auditum avertent, » ad fabulas autem convertentur. » Fabulas dixit illa verba esse quæ contraria sunt pietati. Necessa-

ria vero ei fuit in presenti negotio horum memoria. Postquam enim exhortatus est eum arguere, increpare, et obsecrare, ne animo deficeret ipse, si hæc facientem minime velint aliqui intendere, in deterius prorumpentes, ideo insinuat quod horum multo deteriores erunt hi qui in ultimis erunt temporibus, maiorem suis doctoribus providentes laborem. Unde et adiecit:

« Tu autem sobrius esto, in omnibus labora, opus « fac Evangelistæ, ministerium tuum imple. » Hoc est, si non adjuventur aliqui, tu illa quæ te oportet agere, age, et cum omni age sollicitudine, sustinens pro Evangelio laborem, et illud quod ad te pertinet facito: pro hoc enim et rationem reddit, non pro aliorum arbitrio. Bene autem dixit « ministerium « tuum imple, » hoc est commissum tibi opus diligenter imple, matura contentus opere tuo, licet si illa, quæ discipulorum sunt, minime concurrere videantur. Et quia testificatus est de his, post exhortationem ostendere cupit, quod tempus opportunum sit ei a contestatione. Unde et dicit: « Ego enim jam delibor, et tempus meæ resolutionis instat. » Propinquus mihi est exitus vitæ præsentis et jam ultra non habebo tempus commonere te de his quæ fieri conveniant. Unde et hanc feci ad te exhortationem, sub teste Deo. Non absolute dixit, delibor, sed quia pro Christi confessione mortem erat subiturus, libationem dixit; nam libatio vini dicitur effusio, quæ sit in divini honoris expiatione. « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. » Non plaudens ista dicit, sed ad exhortationem dicit Timothei: hoc est, secundum tempus quod in hac vita habebam, omnia quæ ad me pertinere videbantur implebam. (Cass.) Et quia se noverat post odorem unguentorum Christi præpeti conscientie devotione infatigabiliter cucurrisse, et spiritualis agonis certamen carnis castigatione vicisse, cum fiducia infert: « De cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam « reddet mihi Dominus in illa die justus iudex. » (Greg.) Quia enim contra mala transeuntia de fructu certaverat, de mansuris nimirum gaudiis sine dubietate præsumebat. (Amb.) Bene justitiæ coronam vocavit illam, quæ contemplatione laborum datur, et iustum iudicem nominavit, ad confirmationem illorum quæ illi aderunt pro labore, et ostendens quoniam non solum ipse luctam huiusmodi assequatur, sed et omnes qui ad ejus sollicitudinem laborare pro Evangelio voluerint, unde et dicit: « Non solum « autem mihi, sed et omnibus qui diligunt adventum ejus. » (Cass.) Participes nos coronæ suæ in diem iudicii fore pronuntians, si diligentes adventum Christi, non illum tantum qui etiam nolentibus apparebit, sed etiam hunc, qui quotidie fit in sanctis animabus, victoriam certaminis, castigatione corporis acquiramus. De quo adventu Dominus in Evangelio: « Ego, inquit, et Pater meus veniemus ad eum « et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv); » et iterum: « Ecce ego sto ad ostium et pulso; si « quis audierit vocem meam, et aperuerit januam,

« introibo ad illum, et coenabo cum illo, et ipse me « cum, (Apoc. iii). » [Amb.] Itaque propositum est, inquit, et tibi coronæ præmium, si tantum valueris laborare. Miraculo vero dignum est quod non dixit illis qui laboraverunt, aut passi sunt, sed qui diligunt adventum ejus, eo quod certaminum et passionum tempus non semper est, charitatis vero tempus est, si ea etiam in tempore pacis prout oportet salutare quis deproperaverit, nullam fraudem assequens si tempus certaminum minime adfuerit. In hisce dictis suum consummans consilium exhortationem sua sub testificatione concludens doctrinæ, quam ad eum fecisse videtur, scribit ultra de his rebus, de quibus scribere eum ratio exigebat, ut pote ad suum discipulum, et maxime sibi dilectum. « Festina ad « me venire cito. » Et causam explicans qua cito eum ad se venire jusserat: « Demas, inquit, me « dereliquit diligens præsens sæculum, et abiit in « Thessalonicam. » Hoc est, in deterius versus est, totum se negotiis præsentis vitæ implicans: hoc enim dicit præsentis sæculi delectationem. « Crescens in « Galatiam; » Galatiam dixit, quam nunc nominamus Gallias, sic etiam antiqui omnes loca illa nominabant, sicut recognoscere quis poterit et ex multis aliis, et ex historia Judaica, quam Josephus descripsisse videtur. Nam et hi qui nunc dicuntur Galatæ ita nuncupantur, quos ex illis partibus ad ista loca venisse antiquorum insinuat narratio. « Titus in Dalmatiam. » Hos non ad similitudinem discessisse a se memoratus est, aut in deterius versus, sed hac sola ratione, quod non sint præsentem. « Lucas est mecum « solus. Marcum assumens adduc tecum. » Et quæ sit ratio, ut Marcus veniat, « est mihi, inquit, utilis in ministerio. » Opportunus mihi est, eo quod cum summa sollicitudine universa adimplere deproperat. « Tycheum misi Ephesum. » Deinde præcepit ei etiam illa exsequi, quæ oporteat eum facere servientem. « Penulam, quam reliqui Troadæ apud Carpum, « veniens affer et codices, maxime autem et membranas. » Latina lingua volumina dixit membranas, secundum illam consuetudinem qua Romæ loquebantur, indiscrete usus est hoc sermone, ex qua urbe etiam Epistolam hanc scripsisse visus est. In voluminibus, antiquis temporibus habebant consuetudinem divinas scribere Scripturas, sicuti et usque ad præsens Judæi multa in voluminibus scripta habere videntur; libros autem dixit secundum communem usum, eo quod in alia specie erant libri. Risui vero dignum est de illis, qui hoc in loco penulam Apostolum non indumentum significasse existimaverunt, sed speciem quamdam libri; qui non intenderunt illa quæ subsequuntur: superfluum enim erat dicere, et libros, si tamen et illud libri species erat, quod poterat etiam cum cæteris significari.

« Alexander ærarius multa mala mihi ostendit. « Reddet illi Dominus secundum opera ejus. Quem « et tu devita; valde enim restitit verbis nostris. » Hoc posuit ad custodiam et cautelam Timothei, non ad accusationem Alexandri; nihil enim pertinebat ad

eum de hoc, propter quod posuit etiam illam penam, A : *vum me faciet in regnum suum cœleste, cui gloria*
quæ ei manebat a Deo; pro quibus talia faciebat,
non maledicebat ei sicut quidam existimaverunt, sed
ut hortaretur Timotheum multa ab eo sustinentem
mala patienter sustinere. Hac ergo de causa neces-
sario memoratus est virum, præcipiens Timotheo
ut pro virium suarum possibilitate declinare ejus
insidias deproperet. Non convenit vero mirari si ab
ærariorum tanta tunc fiebant indiscipline, quia ei vul-
gares homines insurgabant adversus eos qui piete-
tatem prædicabant, vulgus autem vel maxime omnes
commovere videbatur seditiones. « In prima mea
defensione nemo mihi astitit, sed omnes me dere-
liquerunt: non illis imputetur. » In prima defen-
sione dicit, quando in primis ductus Romam est
vinculus ex Judæa, quando et appellationem fecerat.
 Bene autem precatus est, ut illis non imputetur peccatum hoc, eo quod perspexerit alios ob infirmitatem, alios ob inminentem sibi necessitatem loco cessisse: « Dominus autem astitit mihi, et confortavit me, ut per me prædicatio impleretur, et audiant omnes gentes et liberatus sum ex ore leonis. » Leonem hoc in loco Neronem regem per ænigma vocat. Vult enim dicere, quoniam assecutus sum Dei iudicium, a quo et confortatus de illis quæ erga me fuerunt satisfaciens, dimitti jussus sum, ita ut cursum meum peragerem, et multis pietatis insinuare dogmata, quod etiam et fecisse videor. « Et liberavit me Dominus ab omni opere malo, et sal-

um me faciet in regnum suum cœleste, cui gloria in sæculum sæculorum, amen. » Non ultra dixit liberavit me ab eo; prædixerat autem in superioribus quoniam non post multum temporis erat interficiendus, quod et passus est, capitali a Nerone addictus sententiæ, eò tempore quo secunda vice Romam accesserat: sed dixit « ab omni opere malo liberavit me, hoc est ab omni pressura præsentis vitæ liberavit me, in suum me salvans regnum, quod et exspecto. Post hoc præcepit ei: « Saluta, inquit, Priscillam, et Aquilam, et Onesiphori domum. » Indicat etiam ei et de aliis, ait enim: « Erastus remansit Corinthi. » Designans quoniam Erastus Corinthi remanserit. « Trophymum autem reliqui apud Myletum infirmum. » Trophymum vero quod ipse infirmantem reliquerit Myleti insinuavit, quibus adjicit. « Festina ante hiemem venire. » Deinde significat scribens ei quoniam et fratres salutant eum, dicens: « Salutant te Eubolus, et Prudens [Pudens], et Linus, et Claudia, et fratres omnes. » Fratres, inquit, omnes: eos dicit qui utique eo tempore Romæ erant, et illos quidem quos affectu justos sibi esse cernebat nominatim credidit memorandos, cæteros vero fratres in communi salutatione comprehendit, et primum quidem pro ipso Timotheo orans dicit: « Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. » Post hoc vero consueto fine claudit Epistolam: « Gratia vobiscum, amen. » In fine consueta salutatione etiam seipsum illis censuit connumerandum.

LIBER VICESIMUS QUINTUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD TITUM.

ARGUMENTUM.

Beatus Apostolus Cretam accedens pietatis rationem illis qui illic habitabant tradidit: quia vero ad alias provincias transire eum ipsa pietatis ratio compellebat, ut universos per diversa loca habitantes pietatis instrueret rationem, beatum Titum Cretæ reliquit, sicuti et Timotheum Ephesi, præponens eum illi ecclesiis quæ illic erant. Scribit ergo ad eum, ut compendiose dicam, de ordinatione facienda, instruens eum quemadmodum conveniat ipsas facere ordinationes; simul et de cæteris omnibus consilium tribuit, et docens qualiter de singulis agere oporteat eum. Memoratur vero et eorum qui ex circumcisione erant, sicuti et in Epistola memoratus est quam ad Timotheum imprimis scripserat, vehementer instruens eum, ut ne quid pietatis contrarium aut ipse D

C Epistola quam ad Titum direxerat, compendiose de omnibus visus est explicasse. Epistolæ equidem argumentum in his consistit. Ego vero prædicationem de singulis arripiens compendiose eam explicare adnitar: moris siquidem nostri est, ut non absolute prolongemus narrationem quando sufficienter sensus veritatis in paucis poterit explicari.

ALIUD ARGUMENTUM.

Ex Hieronymo.

Licet non sint digni fide, qui fidem primam irritam fecerunt, Marcionem loquor et Basilidem, et omnes hæreticos qui Vetus Ianianum Testamentum, tamen eos aliqua ex parte ferremus, si saltem in Novo continerent manus suas, et non auderent Christi, ut ipsi jactitant, boni Dei Filii vel evangelistas violare, vel apostolos. Nunc enim cum Evangelia ejus dissipaverint, et apostolorum Epistolas non apostolorum Christi fecerint esse, sed proprias, miror quomodo sibi Christianorum nomen audeant vindicare. Nunc vero cum hæretica auctoritate pronuntient et dicant: Illa Epistola Pauli est, hæc non est; ea auctoritate refelli se pro veritate intelligant, qua ipsi non eru-

bescunt falsa simulare. Sed Tatianus Encratitarum patriarcha, qui et ipse nonnullas Pauli Epistolas repudiavit, hanc vel maxime, hoc est, ad Titum, Apostoli pronuntiandam credidit, parvipendens Marcionis et aliorum, qui cum eo in hac parte consentiunt, assertionem. Scribit igitur Apostolus, o Paula et Eustochium, de Nicopoli quæ in Actiaco litore sita, nunc possessionis vestræ pars vel maxima est; et scripsit ad Titum discipulum suum, et in Christo filium quem Cretæ reliquerat ad ecclesias instruendas: præcepitque ei, ut cum e duobus Artemas seu Tychicus Cretam fuerit appulsus, ipse Nicopolim veniat. Iustum quippe erat ut ille qui dixerat « sollicitudo mea omnium ecclesiarum, » et qui Evangelium Christi usque ad Illyricum de Hierosolymis proficiscens fundaverat, non pateretur et sui et Titī absentia Cretenses esse desertos, a quibus primum idololatriæ semina pullulaverunt: sed mitteret eis pro se et Tito Arteman vel Tychicum quorum doctrina et solatio confoverentur.

CAPUT PRIMUM.

De Domino Patre, quod ante æterna tempora Dominum Filium nobis promiserit, quem postea suis temporibus declaravit. De episcopi formula; et quod iidem quondam episcopi fuerint qui et presbyteri dicebantur. Et de seductoribus ecclesiarum.

« aulus servus Dei, apostolus autem Christi Jesu. » (Hier.) In Epistola ad Romanos ita orsus: « Paulus servus Jesu Christi vocatus apostolus: » in hac autem servum se Dei dicit, apostolum vero Christi Jesu. Si enim Pater et Filius unum sunt, et qui crediderit in Filium credit et in Patrem, servitus quoque indifferenter Apostoli Pauli vel ad Patrem est referenda, vel ad Filium. Hæc autem servitus non est illa de qua Apostolus ait (Rom. viii): « Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus Abba, Pater; » verum nobilis servitus de qua et David ad Deum loquitur: « Ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ (Psal. cxv); » et beata Maria ad angelum: « Ecce ancilla Domini: fiat mihi juxta verbum tuum (Luc. i). » Hanc servitutem habuit et Moses, de quo Dominus ad Jesum filium Nave (Jos. i, xi, xii, xiii): « Moyses, inquit, famulus meus mortuus est. » Et in alio loco: « Mortuus est Moyses famulus Domini, in terra Moab per verbum Domini. » Absit quippe ut spiritum servitutis Mosen et Mariam in timore, et non in dilectione Dei habuisse credamus. Nec mirum quamvis sanctos homines, tamen Dei servos nobiliter appellari, cum per Isaiam prophetam Pater loquatur ad Filium: « Magnum tibi est hoc vocari te puerum meum (Isa. xliv). » Non est itaque impium credere eum qui formam servi assumpserat, hæc fecisse, quæ servi sunt, ut paternæ voluntati servisse dicatur, cum servis suis ipse servierit. Hæc autem servitus charitatis est, per quam invicem nobis servire præcipimur. Et ipse Apostolus cum liber esset ex omnibus, omnium

se servum fecit. Et in alio loco: Vester, inquit, « servus propter Christum. » Servus Dei ille est, qui non est servus peccati. Apostolus igitur qui peccati non fuit servus, recte Dei Patris servus vocatur et Christi. Porro quod ait: « Apostolus autem Christi Jesu; » tale mihi videtur quale si dixisset: præfectus prætorio Augusti Cæsaris, magister exercitus Tiberii imperatoris. Ut enim iudices sæculi hujus quo nobiliores esse videantur, ex regibus quibus serviunt, et ex dignitate qua intumescent, vocabula sortiuntur: ita et Apostolus grandem inter Christianos sibi vindicans dignitatem, apostolum se Christi titulo prænotavit, ut ex ipsa lecturos nominis auctoritate terreret, indicans omnes qui in Christo crederent, debere sibi esse subiectos. « Secundum fidem electorum Dei, et cognitionem veritatis, quæ est juxta pietatem in spe vitæ æternæ, quam promisit non mendax Deus ante sæcula æterna: manifestavit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione quæ credita est mihi, secundum imperium Salvatoris nostri Dei, » Tito charissimo filio juxta communem fidem, gratia et pax a Deo Patre et Christo Jesu Salvatore nostro. » (Ambr.) Longam fecit præscriptionem Epistolæ propter multitudinem illam, quam necessario interjecisse videtur, hoc etiam et alio in loco frequenter fecisse noscitur. Sicuti et in illa fecit Epistola quam ad Romanos dudum scripserat. Præscriptionis igitur ratio in his contineri videtur. « Paulus servus Dei apostolus autem Christi Jesu Tito charissimo filio, » et cætera quæ subsequuntur; interposuit vero ab illo loco quo dixerat « secundum fidem electorum Dei, » usque ad illum locum quo dixit, « Tito charissimo filio. » Simile est autem illi principio Epistolæ, quam secundo ad Timotheum visus est scripsisse, ubi dixit: « Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu. » Hoc enim et in hoc loco dicit: quoniam apostolus constitutus sum, ita ut per me credant omnes qui olim a Deo ob propositi sui bonitatem sunt ad hoc electi, qui et cognoverunt pietatis veritatem, ita ut perpetuam illam vitam, quam exspectamus, assequi possint, quam dudum Deus se representari promiserat. « Paulus servus Dei, apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum Dei. » (Hier.) Id est, eorum, qui non tantum vocati sunt, sed et electi. Electorum quoque ipsorum magna diversitas est pro varietate operum, sensuum, atque sermonum. Nec statim qui electus Dei est, vel juxta electionem possidet fidem, vel juxta fidem habet scientiam veritatis. Unde et Salvator ad Judæos qui in eum crederant est locutus. « Si permanseritis in verbo meo, cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos (Joan. vii). » Et evangelista testatur: quod hæc credentibus quidem dixerit, sed nescientibus veritatem, quam consequi possent, si in sermone ipsius permanerent, et liberi effecti, servi esse desinerent. Quæritur quare ad id quod ait, « secundum fidem

electorum et cognitionem veritatis, junxerit, quæ juxta pietatem est. » Utrumnam sit aliqua veritas quæ non in pietate sit posita, et nunc ad distinctionem illius inferatur cognitio veritatis, quæ juxta pietatem est? Est plane veritas, quæ non habet pietatem. Si quis grammaticam artem noverit, vel dialecticam ut rationem recte loquendi habeat, et inter falsa et vera dijudicet. Geometrica quoque et arithmetica, et musica habent in sua scientia veritatem: sed non est scientia illa pietatis. Scientia pietatis est noscere legem, intelligere prophetas, Evangelio credere, apostolos non ignorare. Et e contrario multi sunt qui habent pietatis veram cognitionem, sed non statim et cæterarum artium, et earum de quibus supra mentionem fecimus, veritatem. Hæc igitur veritas, cujus cognitio juxta pietatem est, in spæ vitæ æternæ posita est: quia statim ei, qui se cognoverit, præmium tribuit immortalitatis. Absque pietate vero notitia veritatis delectat ad præsens: sed æternitatem non habet præmiorum, quam promisit non mendax Deus ante sæcula æterna, et manifestavit eam temporibus suis in Christo Jesu. Cui autem ante promisit, et postea fecit esse perspicuam, nisi sapientiæ suæ quæ erat semper cum Patre (*Prov. viii*), cum lætaretur orbe perfecto, et gauderet super filiis hominum, et repromisit eos quicumque in illa credituri essent, habituros eos vitam æternam? Antequam orbis jaceret fundamenta, antequam maria diffunderet, montes statueret, cœlum suspenderet, terram dejecta mole solidaret, hæc promisit Deus, in quo mendacium non est. Non quia possit mentiri, et nolit in falsitatis verba prorumpere, sed quia qui pater sit veritatis, nullum in se habet mendacium. Sed nec hoc silentio præterendum est, quomodo non mendax Deus, ante æterna sæcula, æternam sponderit vitam. Ex quo juxta historiam Geneseos factus est mundus, et per vices noctium ac dierum, et mensium pariter et annorum, tempora constituta sunt. In hoc curriculo et rota mundi tempora labuntur et veniunt, et aut futura sunt aut fuerunt. Unde quidam philosophorum non putant esse tempus præsens, sed aut præteritum aut futurum: quia omne quod loquimur, agimus, cogitamus, aut dum fit, præterit, aut si nondum factum est, expectamus. Ante hæc igitur mundi tempora, æternitatem quamdam sæculorum fuisse credendum est, quibus semper cum Filio et Spiritu sancto fuerit Pater, et ut ita dicam, unum tempus Dei est omnis æternitas: imo innumerablem tempora sunt, cum infinitus sit ipse qui ante tempora omne tempus excedit. Sex mille necdum nostri orbis implentur anni: et quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas sæculorum originis fuisse arbitrandum est, in quibus angeli, throni, dominationes, cæteræque virtutes servierint Deo, et absque temporum vicibus atque mensuris, Deo jubente, substituerint! Ante hæc itaque omnia tempora, quæ nec sermo eloqui, nec mens comprehendere, nec cogitatio tacita audet attingere, promisit

A Deus Pater sapientiæ suæ verbum suum, et ipsam sapientiam suam, et vitam eorum qui credituri erant, mundo esse venturam. Diligenter attendite textum et ordinem lectionis, quoniam vita æterna quam non mendax Deus ante sæcula æterna promisit, non alia sit absque verbo Dei. « Manifestavit enim, inquit, temporibus suis verbum suum. » Ergo quam promiserat vitam æternam, ipsa est Verbum suum, quod in principio erat apud Patrem: « et Deus erat Verbum, et Verbum caro factum est et habitavit in nobis (*Joan. i*). » Quod autem Verbum Dei, hoc est Christus, ipse sit vita, in alio loco testatur dicens. « Ego sum vita (*Joan. xiv*). » Vita vero non brevis, non aliquibus circumscripita temporibus, sed perpetua, sed æterna: quæ manifestata est in novissimis sæculis, per prædicationem quæ credita est Paulo doctori gentium et magistro, ut annuntiaretur in mundo, et hominibus nota fieret, juxta imperium Salvatoris Dei, qui nos salvos esse voluit, id quod pollicitus fuerat implendo. Scribit autem Apostolus Tito « charissimo filio » quod Græce dicitur *ἡρώδης τέκνον*, et latino sermone non potest explicari: *πρῖονος* enim hoc potius sonat, cum quis fidelis, et proprius, et ut ita dicam legitimus, sive germanus, absque comparatione alterius appellatur. Ex quo intelligimus fuisse et in filiis Pauli plurimam differentiam, quod alios haberet *πρῖονος*, id est germanissimos et sibi conjunctos et de vero matrimonio ac de libera procreatos: alios vero quasi ex ancilla et ex Agar, qui non possent hæreditatem accipere cum libere filio Isaac (*Gal. iv*). Sermo quippe et sapientia et doctrina, qua Titus Christi ecclesias instruebat, efficiebant eum proprium Apostoli filium, et ab omni aliorum consortio separatum. Videamus post hæc quod sequitur, « secundum communem fidem, » utrumnam omnium qui in Christo credebant, communem dixerit fidem: an communem suam tantum et Titi? Quod quidem mihi melius videtur apostoli Pauli et Titi fidem fuisse communem, quam omnium credentium; in quibus pro varietate mentium fides quoque communis esse non poterat, sed diversa. Ad extremum, præfatio Epistolæ et salutatio præfationis Apostoli ad Titum tali fine completur: « Gratia et pax a Deo Patre et Christo Jesu Salvatore nostro. »

I Sive quod et gratia et pax tam a Deo Patre sit quam a Christo Jesu, et utrumque ab utroque datum possit intelligi: sive quod gratia ad Patrem, et pax referatur ad Filium. Non absque scrupulo transeundum est quod quibusdam Apostolus imprecatus est, ut eis gratia et pax multiplicarentur: nunc vero ad Titum pax et gratia sine multiplicatione sint posite. Noe vir justus et e naufrago orbe solus servatus, non dicitur plures gratias, sed unam gratiam invenisse in conspectu Dei. Et Moses ad Dominum, « si inveni, inquit, gratiam apud te. » Perceptorum quippe est unam margaritam et unum thesaurum omnibus margaritis et totius substantiæ suæ emere commercio: incipientium vero et adhuc in itinere possitorum, nedum unam et solam habere, sed plures.

« Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, » ut ea quæ deerant corrigeres. Apostolicæ dignitatis est Ecclesiæ jacere fundamentum, quod nemo potest ponere, nisi architectus. « Fundamentum autem non est aliud præter Christum Jesum. » Qui inferiores artifices sunt, hi possunt ædes super fundamenta construere. Paulus itaque ut sapiens architectus, et hoc omni labore contendens, ne in præparatis gloriaretur, sed ubi necdum Christus fuerat annuntiatum, postquam dura Cretensium ad Christi fidem corda mollierat, et tam sermone quam signis edomuerat, et educerat eos non in veraaculum Jovem, sed in Deum Patrem, et in Christum credere, reliquit Titum discipulum Cretæ, ut rudimenta nascentis Ecclesiæ confirmaret, et si quid videbatur deesse, corrigeret, ipse pergens ad alias nationes, ut rursum in eis Christi jaceret fundamentum. Quod autem ait, « ut ea quæ deerant corrigeres, » ostendit necdum ad plenam venisse scientiam veritatis: et licet ab Apostolo correcti fuerint, tamen adhuc indigere correctione. Omne autem quod corrigitur imperfectum est. (Ambr.) Bene dixit « quæ desunt: » nisi pietatis ratio omnibus erat tradita ab Apostolo, restabat ut dispensatio erga credentes impleretur, ita ut et ad consensum instruerentur per ordinationes ecclesiasticas, et quæ sit correctio necessaria insinuat. « Et constituas per civitates presbyteros, sicut ego tibi disposui. » (Hier.) Audiant episcopi, qui habent constituendi presbyteros per urbes singulas potestatem, sub quali lege ecclesiasticæ constitutionis ordo teneatur: nec putent apostoli verba esse, sed Christi, qui ad discipulos ait: « Qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui me misit (Luc. x). » Sic et, « qui vos audit, me audit: qui autem me audit, audit eum qui me misit (Ibid.). » Ex quo manifestum est eos qui, Apostoli lege contempta, ecclesiasticum gradum non merito voluerint alicui deferre, sed gratia, contra Christum facere, qui qualis in Ecclesia presbyter constituendus sit, per Apostolum suum in sequentibus exsecutus est. Moses amicus Dei, cui facie ad faciem Deus locutus est, potuit utique successores principatus, filios suos facere, et posteris propriam relinquere dignitatem; sed extraneus de alia tribu eligitur Jesus, ut sciremus principatum in populos non sanguini deferendum esse, sed vitæ. At nunc cernimus plurimos hanc rem beneficium facere, ut non querant eos qui possunt Ecclesiæ plus prodesse, in Ecclesiæ erigere columnas, sed quos vel ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti: vel pro quibus majorum quispiam rogaverit, et, ut deteriora taceam, qui ut clerici fierent muneribus impetrarunt. Diligenter Apostoli attendamus verba dicentis: « Ut constituas per civitates presbyteros. » (Ambr.) Sicut autem errantibus pietatis cognitio est necessaria, sic et illis qui crediderunt necessaria esse videtur commonitio pietatis, quod non aliter fieri potest, nisi omnes in unum conveniant, sicutque ad hoc certi electi, qui possint sua doctrina com-

A munionis implere officium. Hoc vero implere poterat ex presbyteri ordinatione, qui convenientibus illis disputare ac docere eos poterat de his quæ discere eos conveniebat. Unde et in præsentii horum solummodo est memoratus, eo quod ob hanc ipsam causam plurimum utilitatis in communi possint conferre. Et quidem evidens est, quoniam et ceteri erant necessarii, qui simul in ordine clericorum suum officium implerent, per quos explicari poterant illa quæ ad communem pertinent utilitatem. Deinde iterat illud quod dixerat, « sicut ego præcipio tibi, » docens quales debeant presbyteri ordinari. « Si quis autem sine crimine est, » qui non ex crimine peccatorum, sed ex vitæ suæ cognoscitur integritate, ita ut ipsa vera ratione sine crimine esse cognoscatur, omnes calumniatorum insidias superans.

« Oportet enim episcopum sine crimine esse, tanquam Dei dispensatorem. » (Hier.) Idem est ergo presbyter qui et episcopus, et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis: « Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephæ (1 Cor. i), » communi presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos quos baptizaverat suos esse putabat, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis cura Ecclesiæ pertineret, et schismatum semina tollerentur. Putet aliquis non Scripturarum, sed nostram esse sententiam, episcopum et presbyterum unum esse, et aliud ætatis, aliud esse nomen officii: relegat Apostoli ad Philippenses verba dicentis: « Paulus et Timotheus servi Christi Jesu, omnibus sanctis in Christo Jesu qui sunt Philippensem episcopis et diaconis. Gratia vobis et pax, » et reliqua. (Philip. i.) Philippis una est urbs Macedoniæ, et ceteræ in una civitate plures, ut nuncupantur, episcopi esse non poterant. Sed quia eosdem episcopos illo tempore quos et presbyteros appellabant: propterea indifferenter de episcopis quasi presbyteris est locutus. Adhuc alicui hoc videatur ambiguum, nisi altero testimonio comprobetur. In Actibus apostolorum scriptum est (Act. xx), quod cum venisset apostolus Paulus Miletum, miserit Ephesum et vocaverit presbyteros ejusdem Ecclesiæ, quibus postea inter cætera sit locutus: « Attendite vobis et omni gregi in quo vos » Spiritus sanctus posuit episcopos pascere Ecclesiam Domini, quam acquisivit per sanguinem suum. » Et hic diligentius observate, quomodo unius civitatis Ephesi presbyteros vocans, postea eosdem episcopos dixerit. Si quis vult recipere eam Epistolam quæ sub nomine Pauli ad Hebræos scripta est, et ibi equaliter inter plures Ecclesiæ cura dividitur. Si quidem ad plebem scribit: « Parete principibus vestris et subjecti estote: ipsi enim sunt qui vigilant pro animabus vestris, quasi rationem reddentes, ne suspirantes hoc faciant, siquidem hoc utile vobis est. » Et Petrus, qui ex fidei firmitate nomen accepit, in Epistola sua loquitur di-

cens : « Presbyteros ergo in vobis obsecro comprehendet et testis Christi passionum, qui et ejus gloriæ, quæ in futurum revelanda est socius sum, pascite eum qui in vobis est gregem Domini, non quasi cum necessitate, sed voluntarie (*I Per. v.*). » Hæc propterea, ut ostenderemus apud veteres eosdem fuisse presbyteros quos et pisces : paulatim vero ut dissolutionum plantaria vellerentur, ad unum omnem sollicitudinem esse delatam. Sicut ergo presbyteri sciunt se ex Ecclesiæ consuetudine ei qui sibi prepositus fuerit esse subjectos : ita episcopi noverint se magis consuetudine, quam dispositionis Dominicæ debere Ecclesiam regere, imitantes Moysen, qui cum haberet in potestate solus præesse populo Israel, septuaginta elegit cum quibus populum judicaret (*Num. xi*). Videamus igitur qualis presbyter sive episcopus ordinandus sit.

« Si quis est sine crimine unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. » (*Greg.*) Hoc inter peccatum distat et crimen, quod omne crimen peccatum est, non tamen omne peccatum crimen ; et in hac vita multi sine crimine, nullus vero esse sine peccatis valet. Unde et prædicator sanctus cum virum dignum gratiæ sacerdotalis describeret, nequaquam dixit, Si quis sine peccato, sed « si quis sine crimine. » Quis vero esse sine peccato valeat ? cum Joannes dicat : « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, et veritas in nobis non est (*I Joan. i.*). » In qua videlicet peccatorum et criminum distinctione pensandum est quia nonnulla peccata animam polluant, nam crimina extinguunt. Unde beatus Job crimen luxuriæ definiebat : « Ignis est usque ad perditionem devorans (*Job. xxxi*) ; » quia nimirum reatus facinoris non usque ad iniquitatem maculat, sed usque ad perditionem vorat. Et quia quælibet alia fuerint bona opera, si luxuriæ scelus non abluir, immensitate hujus criminis obruuntur, secutus adjunxit, « et omnia eradicans germina. » Germina quippe sunt animæ operationes bonæ, cui tamen si perverso ordine caro dominatur, igne luxuriæ omnia bene prolata concremantur : nulla quippe ante omnipotentis Dei oculos justitiæ pietatisque sunt opera, quæ corruptionis contagio monstrantur immunda. Quid enim prodest si pie quispiam necessitati compatitur proximi, quando impie semetipsum destruet habitationem Dei ? Si ergo per cordis immunditiam libidinis flamma exstinguitur, incassum quælibet virtutes oriuntur.

« Oportet enim episcopum sine crimine esse, tantumquam Dei dispensatorem, non protervum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri appetitorem. » (*Hier.*) Primum itaque sine crimine sit : quod puto alio verbo ad Timotheum « irreprehensibilem » nominatum : non quod eo tantum tempore quo ordinatus est, sine ullo sit crimine, et præteritis maculas nova conversatione deleverit : sed ex eo tempore, quo in Christum renatus est, nul-

la peccati conscientia mordeatur. Quomodo enim potest præses Ecclesiæ auferre malum de medio ejus, qui in delictum simile corruerit ? Aut qua libertate corripere peccantem, cum tacitus sibi ipse respondeat, eadem se commisisse quæ corripit ? Itaque « qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat (*I Tim. iii*). » Opus inquit, non honorem, non gloriam. « Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli. » Quod autem ait, « unius uxoris vir, » sic intelligere debemus, ut non omnem monogamum digamo putemus esse meliorem : sed quod is possit ad monogamiam, et continentiam cohortari, qui sui exemplum præferat in docendo. Esto quippe aliquem adolescentulum conjugem perdidisse, et carnis necessitate superatum accepisse uxorem secundam, quam et ipsam statim amisit, et deinceps vixerit continenter ; alium vero usque ad senectam habuisse matrimonium et uxoris usum ut perique æstimant felicitatem, nunquam a carnis opere cessasse : quis vobis videtur et duobus esse melior, pudicitior, continentior ? Utique ille qui infelix etiam in secundo matrimonio fuit, et postea pudice et sancte conversatus est, et non is qui ab uxoris amplexu, nec senili est separatus ætate ? Non sibi ergo applaudit quicumque quasi monogamus eligitur, quod omni digamo sit melior, cum in eo magis sit electa felicitas quam voluntas. Quidam de hoc loco ita sentiunt : Judaicæ, inquit, consuetudinis fuit, vel binas uxores habere, vel plures : quod etiam in veteri lege de Abraham et Jacob legitur : et hoc nunc volunt esse præceptum, ne is qui episcopus eligendus est, uno tempore duas pariter habeat uxores. Multi superstitiosius magis quam verius, etiam eos qui cum gentiles fuerint, et unam uxorem habuerint, quæ amissa, post baptismum Christi alteram duxerint, putant in sacerdotium non legendos : cum utique si hoc observandum sit, illi magis ab episcopatu arceri debeant, qui vagam per meretrices ante exercentes libidinem, unam regenerati uxorem acceperint : et multo detestabilius sit fornicatum esse cum pluribus, quam digamum reperiri : quia in alio infelicitas matrimonii quod, in alio ad peccandum prona lascivia. (*Aug.*) Quod est cibus ad salutem corporis, hoc est concubitus ad salutem generis : et utrumque non est sine delectatione carnali, sed diversa opera Patrum non faciebat, nisi diversitas temporum. Sic autem necesse erat ut carnaliter coirent etiam non carnales prophetae, sicut necesse erat ut carnaliter vescerentur etiam non carnales apostoli Ecclesiæ. Dispensatorem non licere ordinari nisi unius uxoris virum, acutius intellexerunt, qui nec eum qui, catechumenus, vel paganus, habuerit alteram, ordinandum esse censuerunt : de sacramento enim agitur, non de peccato, nam in baptismo peccata omnia dimittuntur. Sed qui dixit, « si acceperis uxorem non peccasti, et si nupserit virgo non peccat, et quod vult faciat, non peccat si aubat (*I Cor. vii*), » satis declaravit nuptias

nullum esse peccatum. Propter sacramenti autem sanctitatem, sicut femina etiamsi catechumena fuerit vitata, non potest post baptismum inter Dei virgines consecrari: ita non absurde visum est eum qui excessit uxorum numerum singularem, non peccatum aliquod commisisse, sed normam quamdam sacramenti amisisse, non ad vitæ bonæ meritum, sed ad ordinationis Ecclesiasticæ signaculum necessarium; ac per hoc sicut plures antiquorum patrum uxores significaverunt futuras nostras ex omnibus gentibus ecclesias uni viro subditas Christo, qua et nunc perficietur, cum revelaverit occulta tenebrarum, et cætera; nunc autem sunt manifestæ, sunt latentes dissensiones, etiam salva charitate, inter eos qui unum et in unum futuri sunt, quæ tunc utique nullæ erunt. Itaque sicut duobus dominis pluribusve servire, sic a vivo viro transire in alterius connubium nec tunc licuit, nec nunc licet, nec unquam licebit; apostatare quippe ab uno Deo, et ire in alterius adulterinam supersitionem, semper est malum. Nec causa ergo numerosioris prolis fecerunt sancti nostri quod Cato dicitur fecisse Romanus, ut traderet vivus uxorem etiam in alterius domum, et sic filiis impletæ sunt; in nostrarum quippe nuptiis plus valet sanctitas sacramenti quam fecunditas uteri. (Hier.) Et quidem esse sine crimine episcopum, sive presbyterum, et unam uxorem habere, in nostra est potestate. Cæterum illud quod sequitur, « habere filios fideles, non in accusatione luxuriæ, ac non subditos, » extra nostram est voluntatem. Esto quippe parentes bene instituisse liberos suos, et a parva ætate semper Dominicis erudisse præceptis: hi si postea luxuriæ se dederint et superati vitiis libidini frena permiserint, nunquid culpa ad parentes redundabit, et sanctitatem patris filii peccata maculabunt? Si quis bene erudit filios suos, in his puto fuisse et Isaac, qui utique Esau filium suum bene instituisse credendus est. Verum Esau fornicarius et profanus pro una esca vendidit primogenita sua (Gen. xxv, xxvi, seq.). Samuel quoque, qui talis fuit ut invocaret Dominum et Dominus exaudiret eum, et in tempore messis pluviam hiemis impetraret, habuit filios qui declinaverunt post avaritiam, et accipiebant munera, et tam iniqui iudices extiterunt, ut populus nequaquam ferens, regem sibi in similitudinem cæterarum gentium postularet (I Reg. viii). Ergo si electio fieret sacerdotum et Isaac propter Esau, et Samuel propter filios suos, indigni sacerdotio putarentur. Et cum peccata parentum filios non imputentur, nequaquam jam illa vigente sententia: « parentes uvam acerbam manducaverunt, et dentes filiorum obstupuerunt (Exech. xvi), » filiorum vitia parentibus præjudicabunt? Primum itaque dicendum est quod tam sanctum nomen sit sacerdotii, ut nobis etiam ea quæ extra nos sunt posita, reputentur, non quod propter vitia nostra episcopi non fiamus: sed quod propter filiorum

A incontinentiam ab hoc gradu arcendi simus. Quia enim libertate possumus alienos filios corripere, et docere quæ recta sunt, cum nobis statim possit qui correptus est ingerere: Ante doce filios tuos? Aut qua fronte extraneum corripio fornicantem, cum mihi conscientia mea ipsa respondeat: Exhæreda ergo filium fornicantem, abjice filios tuos vitiis servientes? Cum autem nequam filius in una tecum conveniat domo, tu audes de alterius oculo festucam detrachere, in tuo trabem non vides? (Luc. vi.) Non itaque justus polluitur ex vitiis filiorum, sed libertas ab Apostolo Ecclesiæ principi reservatur, ut talis fiat, qui non timeat propter vitia liberorum extraneos reprehendere. Deinde etiam illud est inferendum adversum eos qui de episcopatu intumescunt, et putant se non dispensationem Christi, sed imperium consecutos, quia non statim omnibus his meliores sint quicumque episcopi non fuerint ordinati, et ex eo quod ipsi electi sunt, se magis existiment comprobatos. Sed intelligant propterea quosdam a sacerdotio remotos, quia eos liberorum vitia impediunt. Si autem peccata filiorum ab episcopatu justum prohibent, quanto magis se unusquisque considerans, et sciens, quia « potentes potenter tormenta patientur » (Sap. vi), retrahet se ab hoc non tam honore quam onere, et aliorum locum qui magis digni sunt non ambiet occupare! Ad extremum, hoc dicendum est in Scripturis per filios λογισμούς, id est cogitationes; per filias vero, πράξεις, id est opera, intelligi, et eum nunc præcipi debere episcopum fieri, qui et cogitationes et opera in sua habeat potestate, et vere credat in Christo, et nulla subreptium vitiolorum labe maculetur. « Oportet enim episcopum sine crimine esse, tanquam Dei dispensatorem. » Queritur ergo inter dispensatores, ut fidelis quis inveniat et non comedens et bibens cum ebriosis, percutiat servos et ancillas, sed incertum Domini expectet adventum, et det conservis in tempore ci-baria. Inter villicum autem et familiam hæc sola distantia est quod conservis præpositus est conservis suis. (Ambr.) Duo hoc in loco ostendit quæ a nobis jam dicta sunt in prima Epistola Timothei, quoniam illos qui nunc nominantur presbyteri, non presbyteros solum, sed et episcopos tunc dicebant. Nam dum dicit, « ut constituas per civitates presbyteros, » et de presbyteris disputans adjicit: « Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse, sicut Dei dispensatorem; » et quod dixerat per civitates presbyteros debere constitui, qui ecclesiarum possint implere dispensationem, provincias etenim integras in idipsum committebant illis, quibus ordinandi potestatem præbebant, qui civitates peragrantes, sicut episcopi regiones suas, eos qui in ministerium Ecclesiæ minus esse videbantur, ordinabant, et docebant quæ eos facere conveniebat, ordines simulque instituentes singulos, sicut expedire existimabant. Tunc vero isti ipsi qui ordinationi præerant apostoli dicebantur, contemplatione quidem reverentiæ hoc nomine se vocari grave existimantes, prælegerunt, ut se-

cundum consuetudinem quæ ad præsens habetur, episcoporum sibi vocabula vindicarent: eo quod apostolorum nomine se vocari sui meriti majorem esse censebant. Si autem non hoc ita se haberet, non utique diceret: ut constituas per civitatem presbyteros, sed diceret: ut constituas per civitatem episcopum, qui ordinatus cuncta quæ illo minus habebantur poterat adimplere. (*Hier.*) Sciatur itaque episcopus et presbyter sibi populum conservum esse, non servum. Cætera vero quæ sequuntur in nobis posita sunt. « Non protervum, » id est, non tumentem et placentem sibi quod episcopus sit, sed, quasi bonum villicum, id requirentem quod pluribus prosit. « Non iracundum. » Iracundus est qui semper irascitur, et ad levem responsionis auram atque peccati, quasi a vento folium commovetur. Et vere nihil est foedius præceptore furioso, qui cum debeat esse mansuetus, et secundum illud quod scriptum est: « Servum autem Domini non oportet rixari, sed humilem esse ad omnes, doctorem, patientem et mansuetudine erudientem eos qui contra veniunt: » ille e diverso torvo vultu, trementibus labiis, rugata fronte, effrenatis conviciis, facie inter pallorem ruboremque variata, clamore perstrepat: ut errantes non tam ad bonum retrahat, quam ad malum sua sævitia præcipitet; inde est quod et Salomon ait: « Ira perdit etiam sapientes (*Ecclesi. vii*); et: « Ira viri justitiam Dei non operatur (*Jacob. i*). » Neque vero qui aliquando irascitur iracundus est, sed dicitur iracundus, qui crebro hac passione superatur. Prohibet quoque episcopum esse « vinolentum. » De quo ad Timotheum scribitur: « Non multo vino deditum. » Quale est autem episcopum videre vinolentum, ut sensu occupato vel exaltet risum contra gravitatis decorem, et labii dissolutis cachinnet; vel si paululum tristis cuiusdam rei fuerit recordatus, inter pocula in singultus prorumpat et lacrymas. Longum est ire per singula, et insanias quas ebrietas suggerit explicare. Videas alios pocula in tela vertentes, scyphum in faciem jacere convivæ; alium scissis vestibus in vulnera aliena proruere; alios clamare, alios dormitare; qui plus biberit, fortior computatur, accusationis occasio est, adjuratum per regem, frequentius non bibisse. Vomunt ut bibant, bibunt ut vomant. Digestio ventris et guttur uno occupantur officio. Hoc nunc dixisse sufficiat, quod secundum Apostolum (*Ephes. v*), in vino luxuria est: et ubicunque saturitas atque ebrietas fuerint, ibi libido dominetur. Specta ventrem et genitalia, pro qualitate vitiorum est ordo membrorum. Nunquam ego ebrium castum putabo, qui etsi vino consopitus dormierit, tamen potuit peccare per vinum. Miramur autem Apostolum in episcopis, sive presbyteris damnas vinolentiam, cum veteri quoque lege præceptum sit (*Levit. x*; *Num. vi*), sacerdotes cum ingrediuntur templum ministrare Deo, vinum omnino non bibere; et Nazareum quandiu sanctam comam nutriat, et nihil contaminatum, nihil mortale conspiciat, et a vino abstinere, et ab uva passa, et a dilutiore,

A quæ solet ex vinaceis fieri, potione, omni que siccata quæ mentem ab integra sanitate pervertit. Dicat quisque quod volet: ego loquor conscientiam meam. Scio mihi abstinentiam et nocuisse intermissam, et profuisse repetitam. Post vinolentiam etiam hoc præcepit, ne percussor sit: quod quidem simpliciter intellectum ædificat audientem, ne facile manum porrigat ad cædendum, ne in os alterius verberandum insanus erumpat. Melius autem est, ut non percussorem illum esse dicamus, qui mansuetus et patiens, scit in tempore quid loquendum sit, quidve tacendum, nec sermone inutili conscientiam percutit infirmorum. Non enim Apostolus Ecclesiæ principem formans, vetat esse pugilem et pancratiastem, quod etiam in plebeio et quocunque gentili si fuerit, reprehenditur: sed hoc, ut dixi, ne contumeliosus et garrulus perdat eum, quem potuit modestia et lenitate corrigere. Turpis quoque lucri appetitus ab eo qui episcopus futurus est, esse debet alienus. Sunt enim multi docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia: qui totas domos subvertunt, et putant quæstum esse pietatem (*I Tim. vi*). Melior autem est juxta Salomonem (*Prov. xvi*) « modica acceptio cum justitia, quam multa genimina cum iniquitate; » et magis eligendum in paupertate nomen bonum quam in divitiis nomen pessimum (*Psal. xxxvi*). Episcopus qui imitator esse Apostoli cupit, habens victum et vestitum, his tantum debet esse contentus (*I Tim. vi*). Qui altario serviunt, de altario vivant (*I Cor. ix*); vivant, inquit, et non divites fiant. Unde et æs nobis excutitur ex zōna, et una tantum tunica induimur, nec de crastino cogitamus (*Marc. vi*). Turpis lucri appetitio est plus quam de præsentibus cogitare. Hucusque quid non debeat habere episcopus, sive presbyter, Apostoli sermone præceptum est: nunc e contrario quid habere debeat explicatur.

« Sed hospitalem, honorum amatorem, castum, » justum, sanctum, continentem, abstinentem, obtinentem eum qui secundum doctrinam esse fidelem « sermonem, ut potens sit consolari in doctrina sana, » et contradicentes arguere. » (*Ambr.*) Hospitalem, inquit, hoc est, eos peregrinos qui fide sibi sunt juncti libenter recipientem. « Benignum, » ut erga bonitatem sit studiosus. « Pudicum, » ut ab omni lascivia sese superiorem contineat. « Justum, » ut justitiæ studeat. « Sanctum, » ut ab omni se malo superiorem reservet. « Continentem, » qui non voluptatibus delectetur. « Amplectentem id quod secundum doctrinam fidele verbum, » hoc est, diligentem erga doctrinam pietatis, et quæ nihil prosit, si sit diligens erga doctrinam, si non etiam et possibilitate ipsius doctrinæ fuerit præditus; « ut potens sit consolari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere. » Oportet autem adesse ei virtutem, ut non solum docere copiose possit pietatem pios, sed ut et potens sit arguere eos qui resistunt, dogmatum fultus veritate. (*Hier.*) Ante omnia hospitalitas futuro episcopo denuntiatur. Si enim om-

nes illud de Evangelio audire desiderant : « Iospes A
fui, et suscepistis me (*Matth. xxy*). » quanto magis
episcopus, cujus domus omnium commune esse de-
bet hospitium! Laicus enim unum, aut duos, aut
paucos recipiens, implebit hospitalitatis officium.
Episcopus nisi omnes receperit inhumanus est. Sed
vereor ne quomodo regina Austri veniens a finibus
terræ audire sapientiam Salomonis, judicatura est
homines temporis sui; et viri Ninivite actu peni-
tentia ad prædicationem Jonæ condemnabunt eos
qui majorem Jona Salvatorem audire contempserint
(*Matth. xii*); sic plurimi in populis episcopos judi-
cant subtrahentes se ab ecclesiastico gradu, et ea
quæ episcopo non conveniunt exercentes; de quibus
puto et Joannem ad Gaium scribere : « Charissime,
fideliter facis quodcumque operaris in fratribus, et
hoc peregrinis qui testimonium dederunt dilectioni
tuæ coram Ecclesia: quos optime facis si præmiseris
Deo digne; pro nomine enim Domini exierunt, nihil
accipientes a gentilibus (*III Joan. 5, 7*). » Et
vere sancto Spiritu in se loquente quod futurum erat
ecclesiis, jam tunc reprehendit dicens : « Scripsi
etiam Ecclesiæ: sed qui primatus agere cupit eorum
Dioprepes non recipit nos. Propterea cum venero
amovebo ejus opera quæ facit malis verbis detra-
hens de nobis: et non sufficit ei quod ipse non reci-
pit fratres, sed et volentes prohibet, et de Ecclesia
ejicit. » Vere nunc est cernere quod prædictum est
in plerisque urbibus episcopos sive presbyteros, si
laicos viderint hospitales, amatores bonorum; invi-
dere, fremere, excommunicare, de Ecclesia expel-
lere, quasi non liceat facere quod episcopus non
faciat: et tales esse laicos damnatio sacerdotum sit.
Graves itaque eos habent et quasi cervicibus suis
impositos, ut a bono abducant opere variis persecu-
tionibus inquietant. Sit autem episcopus et pudicus
quem Græci *σώφρονα* vocant: et Latinus inter-
pres verbi ambiguitate deceptus, pro pudico, pru-
dentem transtulit. Si autem laicis imperatur, ut
propter orationem abstineant se ab uxorum coitu,
quid de episcopo sciendum est, qui quotidie pro
suis populi peccatis illibatas Deo oblaturus est
victimas? Relegamus Regnorum libros, et invenie-
mus sacerdotem Abimelech de panibus propositionis
noluisse prius dare David et pueris ejus, nisi inter-
rogaret utrum mundi essent pueri a mulieribus
(*I Reg. xxi*); non utique alienis, sed conjugibus; et
nisi eos audisset ab heri et nudistertius vacasse ab
opere conjugali, nequaquam panes quos prius nega-
verat concessisset. Quantum interest inter propo-
sitionis panes et corpus Christi? quæ differentia
inter umbram et corpora, inter imaginem et verita-
tem, inter exemplaria futurorum, et ea ipsa quæ per
exemplaria præfigurabantur? Quomodo itaque man-
suetudo, patientia, sobrietas, moderatio, abstinentia
lucris, hospitalitas quoque et benignitas præcipue
esse debent in episcopo, et inter cunctos laicos
eminentia, sic et castitas propria ei, ut ita dixerim,
pudicitia sacerdotalis, ut non solum ab opere se

mundum absteineat, sed etiam a jactu oculi et cogi-
tationis errore mens Christi corpus confectura sit
libera. Justus quoque episcopus esse debet et sanc-
ctus, ut justitiam in populis, quibus præest, exer-
ceat, reddens unicuique quod meretur, nec accipiat
personam in judicio. Inter laici autem et episcopi
justitiam hoc interest, quod laicus potest apparere
justus in paucis, episcopus vero in tot exercere justi-
tiam potest, quot et subditos habet. Sanctus autem,
quod Græce *ἅγιος* dicitur, magis id significat, cum
ipsa sanctitas est mista pietati, et ad Deum refertur;
quem enim nos sanctum, Græci *ἅγιον* vocant: quem illi
ῥεῖον, nos pium in Deum possumus appellare. Sit
quoque episcopus et abstinentes: non tantum, ut qui-
dam putant, a libidine et ab uxoris amplexu, sed ab
omnibus animi perturbationibus; ne ad iracundiam
concitetur, ne illum tristitia dejiciat, ne terror exa-
gitet, ne letitia immoderata sustollat. Abstinentia
autem in fructibus spiritus ab Apostolo memorata
est. Et si exigitur ab omnibus, quanto magis ab
episcopo? qui patiens et mansuetus debet vitia ferre
peccantium, consolari pusillanimes, sustentare infir-
mos, nulli malum pro malo reddere, sed vincere in
bono malum. Ad extremum, obtineat eum qui se-
cundum doctrinam est fidelem sermonem, ut quo-
modo sermo Dei fidelis est, et omni acceptione dig-
nus (*I Tim. i*), sic et ille talem se præbeat, ut
omne quod loquitur fide dignum existimetur, et
verba ipsius sint regula veritatis. Potens quoque
sit eos, qui sæculi istius turbidinis exagitantur, con-
solari, et per sanam doctrinam infirma præcepta de-
struere. Sana autem doctrina dicitur ad distinctio-
nem languidæ infirmæque doctrinæ. Talis quoque
sit, ut contradicentes arguat hereticos sive Judæos,
et sæculi istius sapientes. Et superiora quidem quæ
in episcopi virtutibus posuit, ad vitam pertinent.
Hoc vero, quod ait, « ut potens sit consolari in
doctrina sana et contradicentes arguere, » referen-
dum est ad scientiam. Quia si episcopi tantum sancta
sit vita, sibi potest prodesse sic vivens. Porro si et
doctrina et sermone fuerit eruditus, potest ceteros
quoque instruere, et non solum instruere et docere
suos, sed et adversarios repercutere, qui nisi refu-
tati fuerint atque convicti, facile queunt simpli-
cium corda pervertere. Hic locus adversus eos facit
qui inertix se et otii somnio dantes, putant pecca-
tum esse, si Scripturas legerint; et eos qui in lege
Domini meditantur diè ac nocte (*Psal. i*), quasi gar-
rulos inutilesque contemnunt: non enim advertent
Apostolum post catalogum conversationis episcopi,
etiam doctrinam similiter præcepisse.

« Sunt enim multi et non subditi, vaniloqui, et
« mentium deceptores: maxime qui de circumei-
« sione sunt, quibus oportet silentium iudici, qui
« universas domos subvertunt, docentes quæ non
« oportet turpis lucris gratia. » (*Ambr.*) Multi, inquit,
sunt qui obtemperare veritatis doctrinæ nolunt:
omnem verò verborum subsequentes vanitatem se-
ducunt multos. Tales autem sunt hi qui ex circum-

cisione sunt, qui volunt legis doctrinam Christianorum subintroducere dogmati. Unde necesse est ut vehementius arguantur, ut pote contra aequitatem docentes, ita ut ab eorum seductione simplices liberentur. Nec autem possibile est eos aliter a sua separari dementia, qui omne opus expendunt, ut verborum suorum vanitate universas domos subvertant, et in deterius deducant: quod maxime illa faciunt ratione, ut cupiditatem pecuniæ expleant, et tali ratione acquirere possint pecunias. (*Hier.*) Qui Ecclesiæ futurus est princeps habeat eloquentiam cum vitæ integritate sociatam, ne opera absque sermone sint tacita, et dicta factis deficientibus erubescant. Maxime cum sint non pauci, sed plures, nec subditi, sed protervi, qui non curent illud Psalmistæ dicere: « Nonne Deo subjecta est anima mea? » (*Psal. lxi.*) Sed bonam mentium sementem quæ naturaliter habet notitiam Dei, inani persuasionem pervertant. Hoc quippe mihi Paulus videtur sensisse, cum dicit, *ὑπερπατῶντες*: non, ut simpliciter Latinus interpret transulit, deceptores, sed mentium deceptores. Et quidem sine Scripturarum auctoritate garrulitas non haberet fidem, nisi viderentur perversam doctrinam etiam divinis testimoniis roborare. Hi sunt de circumcisione Judæi, qui tunc temporis nascentem Christi Ecclesiam subvertere nitentur, et introducere præcepta legalia: de quibus ad Romanos et ad Galatas plenius Paulus exsequitur. Et nos ante paucos menses, tria volumina in Epistolæ ad Galatas explanatione dictavimus. Tales homines doctor Ecclesiæ, cui animæ populorum creditæ sunt, Scripturarum debet ratione superare, et silentium illis testimoniorum pondere imponere: qui non unam aut paucas domos, sed universas cum dominis familiisque subvertunt, docentes de ciborum differentiis, de sabbati jam olim abolitione, de circumcisionis injuria; atque utinam hoc ipsum zelo fidei facerent, ex parte aliqua posset ignosci, dicente Apostolo: « Confitetur, zelum Dei habent, sed non secundum scientiam (*Rom. x.*) ». Verum nunc id faciunt quia Deus est venter ipsorum (*Philip. iii.*), turpis luci gratia volunt proprios facere discipulos, ut quasi magistri a sectatoribus suis alantur. Possumus autem et aliter interpretari hoc quod dictum est, « turpis luci gratia, » ut putemus Apostolum confundi verbo usum, quo omnes hæretici cum perversa docent, se hominum solent asserere lucratores, cum non lucrum sit, sed perditio, animas interficere deceptorum. Contra qui errantem fratrem suum juxta Evangelium corripuerit, si fuerit ille conversus, lucratus est eum. Quod enim majus lucrum potest esse, aut quid pretiosius, quam si humanam animam quis lucratur? Omnis igitur doctor Ecclesiæ, qui ad Christi fidem recta ratione persuadet, honestus lucrator est: et omnis hæreticus qui quibusdam præstigiis homines fallit et fallitur, loquitur quæ non oportet turpis luci gratia.

« Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta: « Cretenses semper mendaces, malæ bestię, ven-

A « tres pigri. Testimonium hoc verum est. (*Hier.*) » Quantum ad textum sermonis et ad continentiam loci pertinet, hoc quod ait, « Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta, » videtur ad eos referri; de quibus superius est locutus, « maxime qui de circumcisione sunt: quos oportet refrenari, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet turpis luci gratia, » ut sequatur, « dixit quidam ex illis proprius eorum propheta. » Quia vero in nullo prophetarum, qui apud Judæam vaticinati sunt, hic hexameter versiculus reperitur, videtur mihi dupliciter legendum, ut hoc quod ait: « Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta, » cum superioribus copuletur, « Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deerant corrigas. » et sequatur, « dixit quidam ex illis proprius eorum propheta, » id est, Cretensium. Sed quia multa in medio sunt, et hoc absurdum videtur, et forte nemo recipiat: propterea cum superioribus, quæ magis vicina sunt, aliter aptandum est, ut legamus: « Sunt enim multi et non subditi, vaniloqui et mentium deceptores, maxime autem qui de circumcisione sunt. Quos multos et non subditos, vaniloquos et mentium deceptores, cum his qui de circumcisione sunt, oportet refrenari, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis luci gratia. Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta; » ut id quod ait, « proprius eorum propheta, » non specialiter ad Judæos, et eos maxime qui de circumcisione sunt, sed ad multos referatur, qui non subditi sunt, et vaniloqui et mentium deceptores, qui utique, quia in Creta erant, Cretenses fuisse credendi sunt. Dicitur autem iste versiculus in Epimenidis Cretensis poetæ oraculis reperiri; quem in præsentiarum sive alludens prophetam vocavit, quod scilicet tales Christiani, tales mereantur habere prophetas, quomodo et prophetæ erant Baal, et propheta confusionis, et alii offensionum, et quoscunque vitiosos prophetas, scriptura commemorat. Sive vere, quia de oraculis scripserit atque responsis, quæ et ipsa futura pronuntient, et ea quæ ventura sunt multo ante prædicant. Denique ipse liber Oraculorum titulo prænotatur: quem quia videbatur divinum aliquid reponnere, propterea Apostolum arbitror inspexisse, ut videret quid gentiliū divinatio polliceretur: et in tempore abusum esse versiculo, scribentem ad Titum qui erat Cretæ: ut falsos Cretensium doctores proprio insulæ auctore contereret. Hoc autem Paulus non solum in hoc loco, sed etiam in aliis fecisse deprehenditur. In Actibus quippe apostolorum, cum concionaretur ad populum, et in Areopago, quæ est curia Atheniensium, disputaret, inter cætera ait: « Sicut et quidam de vestris poetis dixerunt: Ipsius enim et genus sumus (*Act. xvii.*) » Quod hemistichium in Phænomenis Arati legitur, quem Cicero in Latinum sermonem transulit, et Germanicus Cæsar et nuper Arienus et multi, quos enumerare perlongum est. Ad Corinthios quoque, qui et ipsi Attica facundia expoliti, et propter loco-

rum viciniam Atheniensium sapore conditi sunt, de Menandri comœdia versum sumpsit iambicum: « Cor-rumpunt mores bonos colloquia mala (*I Cor. xv.*) » Nec mirum si pro opportunitate temporis gentilium poetarum versibus abutatur, cum etiam de inscriptione aræ aliqua commutans ad Athenienses locutus sit: « Pertransiens enim, inquit, et contemplans sculpturas vestras, inveni et aram in qua scriptum est: *IGNOTO DEO*. Quod itaque ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis. » Inscriptio autem aræ, non ita erat ut Paulus asseruit, « *IGNOTO DEO*, » sed ita: « *DIIS ASIÆ, ET EUROPÆ, ET AFRICÆ, diis ignotis et peregrinis.* » Verum quia Paulus non pluribus diis indigebat ignotis, sed uno tantum ignoto Deo, singulari verbo usus est, ut doceret illum suum esse Deum quem Athenienses in aræ titulo prænotassent: et recte eum scientes colere deberent, quem ignorantes venerabantur, et nescire non poterant. Hoc autem Paulus faciebat raro, et ut loci potius quam ostentationis opportunitas exigebat: in morem apium, quæ de diversis floribus solent mella componere, et favorum cellulas coaptare. Sunt qui putent hunc versum de Callimacho Cyrenensi poeta sumptum, et aliqua ex parte non errant. Si quidem et ipse in laudibus Jovis adversum Cretenses scriptitans, qui sepulcrum ejus se ostendere gloriabantur, ait: « Cretenses semper mendaces, qui et sepulcrum ejus sacrilega mente fabricati sunt. » Verum, ut supra diximus, integer versus de Epimenide poeta ab Apostolo sumptus est et ejus Callimachus in suo poemate est usus exordio. Sive vulgare proverbium, quo Cretenses fallaces appellabantur, sine furto alieni operis in metrum retulit. Putant quidam Apostolum reprehendendum, quod imprudenter lapsus sit; et dum falsos doctores arguit, illum versiculum comprobavit: quod propterea Cretenses dicuntur esse fallaces, quod Jovis sepulcrum inane construxerint. Si enim, loquitur Epimenides sive Callimachus, propterea Cretenses fallaces et malas bestias arguunt, et ventres pigros, quod divina non sentiant, et Jovem qui regnet in cœlo in sua insula fingant sepulcrum, et hoc quod illi dixerunt, verum esse Apostoli sententia comprobatur, sequitur Jovem non mortuum esse, sed vivum. Imperite igitur Paulus idololatriæ destructor, dum adversum perversos doctores agit, Deos quos impugnabat asseruit. Quibus breviter respondendum est, sicut in eo quod ait: « Cor-rumpunt mores bonos colloquia mala. » Et in illo, « *Ipsius enim et genus sumus,* » non statim totam Menandri comœdiam, et Arati librum probavit, sed opportunitate versiculi abusus est, ita et in præsentis loco; non totum opus Callimachi sive Epimenidis, quorum alter laudes Jovis canit, alter de Oraculis scriptitat, per unum versiculum confirmavit, sed Cretenses tantum mendaces vitio gentis increpavit; non ob illam opinionem qua sunt arguti a poetis, sed ob ingentiam mentiendi facilitatem de proprio eos gentis auctore confutans. Denique ut sciamus Apostolum non fortuito, ut illi arbitrantur, sed conside-

rate et circumspecte, et ex omni parte se protegentem adversum Cretenses locutum, « *Testimonium, inquit, hoc verum est,* » non totum carmen de quo testimonium sumptum est, non universum opus, sed tantum hoc testimonium, hic versiculus, quo mendaces vocantur. Et utique qui in una tantum poematis parte consensit, cetera confutasse credendus est. Quomodo autem vel Cretenses mendaces, et stulti Galatæ vel dura cervice Israël, vel unaquaque provincia proprio vitio denotetur, in Epistola Pauli ad Galatas disseruimus. Et quia nihil amplius est quod hic possimus afferre, illo contenti sumus, (*Ambr.*) « *Hoc, inquit, testimonium verum est:* » hoc est, verum est illud de Cretensibus dictum. ab aliquo qui apud illos dudum magnus esse æstimabatur. Hoc idem assero, inquit, et ego de ipsis, eo quod dogmate veritatis nullam expendunt sollicitudinem, sed e contrario intendunt mendaciis eorum qui ex circumcisione sunt, qui nihil verum docere eos adnituntur. Quid ergo fieri debeat, quia tales sunt illi?

« Ob quam causam argue eos vehementer, ut sani sint in fide, non intendentes Judaicis fabulis, et mandatis hominum, qui aversi sunt a veritate. » Vehementer arguere eos præcepit, ut in fide sana persistent, ne ab illis seducantur, qui fabulas quasdam et deliramenta referunt composita, docentes eos legem servare, quod mandatum hominum est eorum qui veritati minime intendunt, et legem nolunt per Dei cessare sententiam. (*Hier.*) Quomobrem increpa, ait, illos acriter: mendaces quippe sunt et malæ bestię, et ventres pigri, qui falsa persuadent, qui ferarum ritu sanguinem sitiunt deceptorum, et non cum silentio operantes, suum patrem manducant. « *Quorum Deus venter est, et gloria in confusione eorum.* » Increpa, ut sani sint in fide. De qua fidei sanitate et in consequentibus loquitur: Senes sobrios esse, honestos, pudicos, sanos in fide et charitate, et patientia. Ad quam fidei similitudinem, doctrinæ quoque sanitas appellatur: « *erit enim tempus quando sanæ doctrinæ non acquiescent.* » Sunt et sermones sanatis, de quibus ad Timotheum in prima Epistola loquitur: « *Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ* (*I Tim. vi.*) » Hoc est, si quis post adventum Christi concidit, et non circumciditur, Judaicis servit fabulis, et mandatis hominum adversantium veritati. Non enim qui in manifesto Judæus est, sed qui in occulto, et circumcisio cordis in spiritu, non littera. Si quis pascha agit, non in azymis sinceritatis et veritatis (*I Cor. v.*), ut exterminet ex anima sua omne vetus fermentum malitiæ et nequitie, iste attendit fabulas, et umbras sequitur, veritate neglecta. Si quis non resurgens cum Christo, nec quarens ea quæ sursum sunt, sed quæ deorsum, dicit: Ne tetigeris, ne gustaveris, ne attrectaveris quæ sunt in corruptione (*Coloss. iii.*), ipso usu secundum præcepta et doctrinas hominum, iste sequitur justitias non bonas, et præcepta non bona,

Ubi autem est veritas et lex spiritualis, ibi justificationes bonæ, et præcepta sunt optima: quæ qui fecerit, vivet in eis (*Ezech. xx*).

« Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum, sed polluta est eorum et mens, et conscientia. » (Amb.) Eo quod erga escarum insumptionem scrupulose agere videbantur, e quibus juxta legis dudum latæ tenorem alia quidem debebantur insumi, alia vero repelli; illa, inquit, quæ ad escam facta sunt, nihil in se immundum habent, si tamen quis cum munda conscientia velit ea insumere; si quis vero per suam incredulitatem habet conscientiam coinquinatam, nihil mundum esse poterit illi, qui talis est. Nocetur autem similiter ex omnibus illis sua perfidia. (*Hier.*) Adventu Christi purgata sunt omnia: quæ ille mundavit, nos communicare non possumus. Sed considerandum ne ista tractantes occasionem illi hæresi demus, quæ juxta Apocalypsin et ipsum quoque Apostolum Paulum scribentem ad Corinthios, putat de idolothytis esse vescendum: quia omnia munda sunt mundis. Nunc enim Apostolo non fuit propositum de his quæ immolantur dæmonibus disputare, sed adversum Judæos, qui secundum legis abolitæ disciplinam quædam munda, quædam arbitrabantur immunda. Non enim, inquit, possumus mensæ Domini participare, et mensæ dæmoniorum: nec valemus simul bibere de calice Domini, et calicæ dæmoniorum. » In nobis itaque est vel munda comedere vel immunda. Si enim mundi sumus, munda nobis est creatura. Sin autem immundi et infideles, fiunt nobis universa communia, sive per inhabitantem in cordibus nostris hæresin, sive per conscientiam delictorum. Porro si conscientia nostra nos non reprehenderit, et habuerimus fiduciam pietatis ad Dominum, orabimus spiritu, orabimus et mente; psallemus spiritu, psallemus et mente (*I Cor. xiv*), et procul erimus ab his de quibus nunc scribitur: « Polluta est eorum et mens, et conscientia. » — « Deum confitentur se nosse, « factis autem negant, execrabiles et inobedientes, et « ad omne opus bonum reprobi. » Hi quorum polluta est mens et conscientia, Deum nosse se confitentur, factis autem negant, secundum illud quod in Isaia dicitur: « Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (*Isa xxix; Matth. xv*). » Quomodo igitur labiis quis honorat et corde procul recedit, ita Deum sermone quis confitens, operibus negat. (*Ambr.*) Negant, inquit, operum ejus cognitionem, dum legibus ejus nolunt obtemperare, neque aliquid de illis quæ conveniunt agere. (*Hier.*) Negans autem operibus Deum, confessione simulata recte execrabilis et profanus est: et nulla veritatis ratione persuasus, inobediens et incredulus appellatur. Unde evenit ut ad omne opus bonum reprobis sit: quod scilicet etiam ea quæ naturali bonitate superatus forte bona fecerit, non sint bona, dum mentis perversitate sunt reproba. Æstimant quidem in eo tantum Deum negari, si in persecutione quis a gentibus comprehensus, se renuerit Christianum.

A Sed ecce Apostolus omnibus quæ perversa sunt factis Deum asserit denegari. Christus sapientia est, justitia, veritas, sanctitas, fortitudo. Negatur per insipientiam sapientia, per iniquitatem justitia, per mendacium veritas, per turpitudinem sanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo. Et quotiescunque vincimur vitiis atque peccatis, toties Deum negamus; et e contrario quoties bene quid agimus, Deum confitemur. Nec arbitrandum est in die iudicii illos tantum a Dei Filio denegandos, qui in martyrio Christum negarunt: sed per omnia opera, sermones, cogitationes, Christus, vel negatus negat, vel confessus confitetur. De hac puto confessione et discipulis præcipit dicens: « Eritis mihi testes in Hierusalem, et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad extremum terræ (*Act. i*); » ut in omnibus bonis operibus atque sermonibus mens Christo dedita ipsi confiteatur. Est et quædam laudanda negatio, de qua et ipse Apostolus ait (*Tit. ii*): « Ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, caste et juste et pie vivamus in hoc sæculo expectantes beatam spem et adventum salvatoris nostri Dei. » Quam negationem qui negaverit, et sequi voluerit Salvatorem loquentem: « Quicumque voluerit venire ad me, abneget semetipsum (*Matth. xvi*), » exutus veterem hominem cum operibus ejus, et indutus novum, sequetur Dominum suum (*Ephes. iv*). Quomodo autem quis se abneget contemplandum est. Pudicus fornicatorem quod prius fuerat negat, sapiens imprudentem, justus injustum, fortis infirmum; et, ut in commune de omnibus loquar, toties nos negamus, quoties vitia priora calcantes desinimus esse quod fuimus, et incipimus esse quod ante non fuimus.

CAPUT II.

Titus instruitur ad informandum senes, juvenes et servos.

« Tu vero loquere quæ decet sanam doctrinam. » (*Hier.*) Aliud est sanam doctrinam loqui, aliud ea quæ sanæ conveniunt docere doctrinæ: quia in altero simplex tantum institutio est. in altero cum eo quod doceas, vitæ quoque correctio est. « Qui enim solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum (*Matth. v*). » Legimus Salvatorem præcipientem discipulis non solum in meditatione Scripturarum eos laborare debere, ut quæ scripta sunt replicent, et condant in memoriam thesauro, sed prius faciant quæ præcepta sunt: « Quicumque vero fecerit et docuerit, ille vocabitur magnus in regno cœlorum (*Ibid.*). » Nisi enim supergressa fuerit nostra justitia Scribarum justitiam et Phariseorum, non possumus ingredi regna cœlorum. Qui supra Mosis cathedram sedentes, dicunt et non faciunt, et alligant onera importabilia, quæ cervicibus hominum imponunt, et ipsi minimo digito ea nolunt contingere (*Matth. xxiii*). Hoc igitur nunc Apostolus Titum filium in Christo et discipulum suum docet, ut ea loquatur quæ sanæ conveniant doctrinæ, quia tunc doctrinæ sit sanitas, cum doctoris doctrina pariter et vitæ

consentiunt. « Senes sobrios esse, honestos, pudicos, sanos in fide, et charitate, et patientia. » (Ambr.) Deest, doce. Vult enim dicere : seniores doce, ut dicat eos qui in Ecclesia antiquioris sunt ætatis, ita ut sobrii sint et erga illa sint solliciti, quæ fieri conveniunt pudiciæ simul et castitati. Sanos in fide et charitate, secundum illam firmitatem quam omnes habere oportet. (Hier.) Generaliter Tito ante præcipiens quid ipse loqui deberet ad cunctos, in eo quod ait : « Tu vero loquere quæ decet sanam doctrinam, » nunc per singulas species quid unamquamque ætatem deceat, exponit. Primum senibus viris convenientia, deinde anus quid deceat; tertio, quæ adolescentibus apta sint, tam maribus videlicet, quam feminis; licet in præcepto mulierum vetularum de adolescentibus feminis mandata subjecerit, ut non tam ipse doceret adolescentulas, quam quid a vetulis docerentur exponeret; ultimo de servis et per singulas ætates et conditiones sic decenter præcepta constituit, ut sermo ejus vitæ morumque sit regula. Senes igitur vult sobrios esse sive vigilantes, quia *νῆφαλοι* apud Græcos utrumque sonat; honestos, ut ætatis gravitatem morum gravitas decoret; pudicos, ne in aliena ætate luxuriarent, ne jam frigido ad libidinem sanguine, exemplo sint adolescentibus ad ruinam; sanos in fide, de qua fidei sanitate supra diximus. Sanos autem non tantum in fide, verum etiam « in charitate, et in patientia, » ut cum primam fidei habuerint sanitatem, audiant a Salvatore : « Fides tua te salvum fecit (Matth. ix). » Calida quippe est charitas in his qui fervent spiritu : frigans autem et glacialis et gelida in his qui flatus aquilonis durissimos susceperunt. Ab aquilone enim exardescunt mala super omnes inhabitantes terram (Jer. i). De hoc frigore charitatis et Ammon in sorore sua Thamar obriguerat (II Reg. xiii). Timendum ergo ne forte et nos hac infirmitate charitatis aliquando superemur. Nunquam enim evenit, ut primum a nobis virginitatem, sive in quamlibet feminam sit sancta dilectio : et cum mollita mens fuerit in affectus, paulatim sanitas charitatis languore pallescat, et infirmari incipiat, ut ad extremam mortem diligentem ferat. Unde et Apostolus caute et prudenter Timotheo præcipit, ut exhortetur adolescentulas in omni castitate. Omnis autem castitas in carne, et spiritu, et anima est; nescandalizetur oculus; ne in pulchritudine vultus feminae hærentes pendeamus; ne inutilia audire verba delectet; ne ad simulatos sermones mens prius dura marcescat. Caveant ergo, ut diximus, tam juvenes quam senes, tam adolescentulæ quam vetulæ, et omni diligentia custodiant cor suum, ne per sanitatem dilectionis morbus charitatis introcat, et per amorem sanctum non fiat sancta dilectio, quæ illos pertrahat ad gehennam. Qui sanus est in fide, qui sanus in charitate, sanus quoque sit in patientia, et patientia, quæ maxime in temptationibus comprobatur : quia nihil prodest habuisse quæ supra enumeravimus, nisi omnes divitiæ et mercimonia, qui-

bus onusta navis est, in tempestate servantur, et perstantibus hinc inde ventis absque naufragio ea quæ bene parta sunt liberentur : « Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x et xxiv). »

« Anus similiter in habitu sancto, non incentricas non vino multo servientes, bene docentes, ut ad castitatem erudiant : adolescentulas, ut ament viros suos, ut ament filios, pudicas, castas, habentes curam domus, benignas, subditas viris suis, ut verbum Dei non blasphemetur. » (Ambr.) Anus autem illas dicit, quæ ætate sunt provectæ, sicuti et de senioribus superius dixit; non, sicut quidam errant in Ecclesia, ut mulieres, quæ provectæ sunt ætate, ad iustar virorum, presbyterii officium sortirentur : hoc enim instruit dum dicit, « similiter ; » vult enim dicere ut et mulieres, quæ ætate sunt provectæ, habitu sint decenti ornate, id est, ut erga reverentiam et verecundiam sint provectæ, nec vino intendant multo, aut ebrientur. Sed nec istorum verba ad illos, nec illorum deferant ad istos. Bona docentes, quæ non modo diligentiam poterint adhibere bonitati, sed et docere illa quæ sunt optima. (Hier.) Tametsi apostolus Petrus præceperit ut viri uxoribus suis tanquam infirmiori vasculo honorem tribuant (I Petr. iii), non tamen arbitrandum est, quod uxor quæ corporis vasculum habet infirmum, statim et animo cadat. Unde nunc præcipitur eis, ut in ipsis quoque illud Apostoli compleatur : « Viri in infirmitate perficiuntur (II Cor. xii), » et dicitur, ut et omnia habeant; quæ senibus viris sunt præcepta communiter, in eo scilicet quod ait, « Anus similiter, » hoc est, ita ut viri senes, in omnibus sobrii, honesti, pudici, sancti in fide et charitate et patientia; et pro sexu suo hoc habeant proprium, ut sint in habitu sancto, sive ut melius legitur in Græco *ἐν κατὰστικῇ ἱερωπρεπείῃ*, ut ipse quoque earum incessus, et motus, vultus, sermo, silentium, quamdam sacri decoris præferant dignitatem. Et quia hoc genus muliercularum solet esse garrulum, juxta illud (I Tim. v) : « Simul autem et otiosæ, discunt circumire domos, non solum autem otiosæ sed et verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non oportet ; » propterea eas vult esse non incentricas, id est, non accusatrices, non tales quæ, ut aliis placeant, de aliis detrahant. Aut certe quia ipsæ adolescentium jam transgressæ sunt, de adolescentularum ætatibus disputent, et dicant : Illa sic ornatur, illa sic comitur, sic illa procedit, amat illum, amatur ab illo : cum etiam si hæc vera sint, non tam apud cæteros debeant accusare, quam ipsam secreta Christi charitate corripere, et magis docere ne faciat, quam in publico accusare quod fecerit. Solent hæc ætates, quia corporis frixere luxuria (licet sint plurimæ, quæ nec canos suos erubescant, et ante gregem nepotum tremantes virgunculæ componantur), vino se dedere pro libidine; et cum inter poenitentia sibi prudentes visæ fuerint et facundæ, morum quasi austeritatem assumere, loquentes hoc quod sibi videntur esse, et non recordantes illud

quod tuerunt : et a vini ergo nimio potu annus prohibeantur, quoniam quod in adolescentibus libido, hoc in senibus ebrietas est. Aut quomodo potest docere annus adolescentulæ castitatem, cum si ebrietatem vetulæ mulieris adolescentula fuerit imitata, pudica esse non possit ? Signanter autem et expresse ait : « Non vino multo servientes. » Servitus enim quædam est et extrema conditio, vino sensus hominis occupari, et non suum esse, sed vini. Quia igitur docuit quales primo annus esse deberent, et post illa quæ cum senibus viris habent communia, etiam propria earum exposuit, ut honesto et sancto habitu et omni decore sint plenæ : nec accusatrices, nec aliis detrahentes, nec vino sensibus occupatis. Nunc consequenter doctrinæ eis frena permittit, ut cum tales fuerint, docendi habeant libertatem, ut scilicet doceant ea quæ bona sunt. Licet enim alio loco dixerit, « docere autem mulieribus non permitto, » sic intelligendum est, ut in viros illis sit doctrina sublata. Cæterum adolescentulas doceant quasi filias suas. Primum castitatem, qua adversus hanc magis in ætate florenti pugnât inimicus, et virtus ejus omnis contra feminas in umbilico ventris est. Deinde, ut ament viros suos, diligant filios. Quæ doctrina est amare viros, cum hoc non in eloquio docentis, sed in corde amantis sit constitutum ? Vult eas amare viros suos caste ; vult inter virum et mulierem esse pudicam dilectionem, ut cum pudore et verecundia, et quasi necessitate sexus, reddat potius debitum viro quam ipsa exigat ab eo, et opera liberorum ante oculos Dei et angelorum perpetrare se credat : ita nec illa erubescet etiam secretum cubile, noctis tenebras, et clausum cubiculum suum, cum omnia patere Dei oculis cogitarit. Filios autem ita diligunt, ut eos in Dei erudiant disciplinam. Cæterum nolle eos contristare docendo quæ bona sunt, et libertatem tribuere peccati, non est amare filios, sed odisse. Erudiantur quoque adolescentulæ, ut domus habeant diligentiam. Et quia poterat evenire ut diligentia domus cum austeritate regeretur, et per hoc Apostoli præceptum severior matrona fieret in servulos, ideo copulavit, « benignas, » ut tunc se crederet mariti bene domum regere, si hoc benignitate impetraret a servulis, non terrore. Nec non et « subditas viris suis, » ait, ne forte divitiis et nobilitate perflata, Dei sententiæ non meminerint, per quam subiectæ sunt viris. Ait quippe ad mulierem : « Ad virum tuum conversio tua, et ipse tui dominabitur (Gen. iii). » In quo Scripturæ sanctæ consideranda prudentia est, quia non viro hoc Dominus fuerit locutus et dixerit, Dominaberis uxori tuæ : sed ipsi mulieri, ut illi præmium relinqueret obsequiæ, dum in potestate ejus est, si Dei velit obedire præceptis, servire viro, et marito esse subjecta, ut quodammodo esset libera servitus et dilectione plena, ideo serviens est viro, dum eum metuit offendere. Et enim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Et cum caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus, quæcunque uxor non

A subiicitur viro suo, hoc est capiti suo, ejusdem criminis rea est, cujus et viri non subiicitur Christo capiti suo. Verbum autem Domini blasphematur, vel dum contemnitur Dei prima sententia, et pro nihilo ducitur : vel Christi infamatur Evangelium, dum contra legem fidemque naturæ, ea quæ Christiana est, et ex Dei lege subjecta, viro imperare desiderat, cum etiam gentiles feminæ viris suis serviant communi lege naturæ.

« Juvenes similiter exhortare ut pudici sint in omnibus : teipsum exemplum præbe honorum operum, » rum, in doctrina, in integritate, et castitate, in sermone sano et irreprehensibili : ut qui ex adverso est, revereatur, nihil habens de nobis dicere mali. » (Ambr.) Sicut enim de illis dicens instruxit quales esse adolescentulæ mulieres debeant, B optime adjecit et de juvenibus dicens, « similiter, » hoc est et viros juvenes edoce, ut sobrietati et pudicitia studeant. Et quoniam memoratus est omnium seniorum et juvenum, sive virorum, sive mulierum, consequenter adjicit : « Ad omnia teipsum præbens exemplum honorum operum, in doctrina tene incorruptibilitatem, verbum sanum, irreprehensibile, ut is, qui ex adverso est, erubescat, nihil habens de nobis dicere pravum. » In omnibus, inquit, bonis operibus de quibus alios doces, teipsum formam præbe : omnem castitatem ipsis ostendens operibus, et omne quidquid bonum est, et ab omni reprehensione est alienum enarra, ita ut vita nostra adversarios erubescere faceret, dum nihil de nobis possint dicere pravum. (Hier.) Sicut in eo C quod supra præceperat dicens, « Anus similiter in habitu sancto, » similitudinem annum dixeramus ad senes esse referendam : ita nunc in eo quod intulit : « Juvenes similiter hortare, ut pudici sint, » similitudinem juvenum ad anus, et per anus ad senes arbitramur aptandam : ut senum habeant sobrietatem, et honesti sint, et pudici, et sani, in fide et charitate, et patientia. Annum autem in habitus sanctitate, ut non sint accusatores, non vino multo servientes, bene docentes, et cætera. Proprium autem adolescentulorum hoc posuit, ut pudici sint in omnibus, tam scilicet mente, quam corpore ; tam opere, quam cogitatione : ut nulla sit in adolescente suspicio turpitudinis. Et licet quidam de latinis ita æstiment legendum : « Juvenes similiter D hortare, ut pudici sint, » et postea inferant « in omnibus teipsum formam præbens honorum operum ; » tamen sciamus « in omnibus » ad superiora esse referendum, id est, « hortare ut pudici sint in omnibus. » Sciendum quoque hoc quod continentia non solum in carnis opere et in animi concupiscentia, sed in omnibus rebus necessaria sit, ne honores indebitos appetamus, ne accendamus avaritia, ne ulla passione superemur. « Teipsum, inquit, formam præbens honorum operum. » Nihil prodest aliquem exercitatum esse in dicendo, et ad loquendum trivisse linguam, nisi plus exemplo docuerit quam verbo. Denique qui impudicus est, quamvis disertus sit, si ad castitatem audientes cohortetur, sermo ejus infirmus

est, et auctoritatem non habet cohortandi. Et e contrario, quamvis sit rusticanus et tardus ad loquendum, si castus fuerit, exemplo suo homines potest ad vitæ similitudinem impellere. Quod autem ait, « in incorruptione, » sic accipiendum, quod incorruptio proprie virginitatem sonet. Denique qui virgines sunt, vulgo incorrupti appellari solent; et qui virgines esse desierint, corrupti nominantur; et dicimus: Illa quæ fuit quondam virgo, corrupta est. Unde et Titum æstimo, priusquam carnis opere occuparetur, Evangelio credentem accepisse baptismam, et virginem permansisse, et nunc ab Apostolo ut in incorruptione formam sui præbeat commoneri: quam quidem incorruptionem in Timotheo non videmus. Nam cum ei diceret: « Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed forma esto fidelium in sermone, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate: » de incorruptione tacuit, et tantum posuit castitatem. Castitas autem et in cœlibatu absque virginitate intelligi potest; nisi forte castitatem accipiamus in mente, incorruptionem vero in corpore, juxta illud quod alibi in virginis definitione scribitur. « Ut sit sancta corpore et spiritu. » Et ipse nunc consequenter adjunxit: in doctrina, in incorruptione, in pudicitia. Possumus et incorruptionem et pudicitiam, etiam in doctrinæ integritate interpretari, nisi quod specialiter sequitur, « sermone sano et irreprehensibili, » proprium haberet super doctrinæ institutione præceptum. Quod autem ait, « sermone irreprehensibili, » non quod ullus tantæ facundiae et prudentiæ sit, ut a nemine reprehendatur (reprehenduntur quippe et apostoli et evangelistæ ab hæreticis et gentibus), sed quod nihil dignum reprehensione dicat, aut faciat, licet adversarii sint ad reprehendum parati. Et quia sunt multi non subditi, vaniloqui et mentium deceptores, qui oderunt in portis arguentem, et sermonem sanctum abominantur, propterea exemplum nos in omnibus præbeamus in doctrina, in integritate, in pudicitia, in sermones sano et irreprehensibili, ut adversarii vitæ et doctrinæ nostræ sanitatē perterriti, non audeant accusare, hoc est, nihil versimile in accusatione confingere. Et revera usque hodie videmus nonnullos in Ecclesiis, quanquam hæc rara avis sit, tantæ gravitatis continentiaque esse, ut etiam ab adversariis habeant testimonium, et dicatur: Magnus vir ille, et sanctæ conversationis et probis moribus, nisi esset hæreticus. Nemo est enim tam immoderate impudentiæ, ut solis radios possit accusare tenebrosos, et clarum lumen caligine noctis offundere. Unde et Apostolus hæc eadem præcavens ait (II Cor. xi): « Ut auferam occasionem his qui volunt occasionem. » Potest autem in qui ex adverso est, et diabolus intelligi, qui accusator est fratrum nostrorum, ut Joannes evangelista prædicat: qui cum nihil habuerit mali quod nobis objiciat, erubescit, et criminatore non poterit criminari. Diabolus autem in latina lingua criminatorem sonat.

« Servi dominis suis subditi sint in omnibus, » sint placentes, non contradicentes, non furantes, sed

« omnem fidem ostendentes bonam, ut doctrinam » Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus? » (Ambr.) Servos suis dominis subditos esse docet etiam hoc in loco. « Doce in omnibus » dicit, si hoc dominis libitum fuerit. Quod etiam in subsequentibus evidentiū, « in omnibus, » dicit, quæ ad solum pertinent obsequium, nec autem ut ad impietatem vertantur publicavit dicens. Non contradicentes, non fraudantes, ita ut non spernant præcepta dominorum suorum, neque fraudem aliquam dominis suis inferant, aut aliquid eorum furentur: sed fidem omnem ostendentes bonam, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. Doce, inquit, eos ut omnem fidem suis exhibeant dominis. Sic enim Dei doctrina mirabilis videbitur, eo quod et servos tales erga dominos exhibeat suos. (Hier.) Quoniam Dominus et Salvator noster qui in Evangelio ait: « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Math. xi), » nullam conditionem, ætatem, sexum, a beatitudine arbitratur alienum, propterea nunc Apostolus et servis præcepta constituit, scilicet ut parti Ecclesiæ membrisque corporis Christi. Et quomodo superius, senes, anus, adolescentulus, juvenes, quid Titus erudire deberet, edocuit: ita nunc servis apta præcepta constituit. Primum ut subditi sint dominis suis in omnibus. In his autem omnibus quæ non sunt contraria Deo; ut si dominus ea jubet quæ non sint adversa Scripturis sanctis, subjiciatur servus domino. Sin vero contraria præcipit, magis obedire debet spiritus quam corporis domino. Diligenter attendite quomodo congrua personis præcepta decernat. « Servi, inquit, dominis suis subditi sint in omnibus. » In alio loco de filiis disputans ait: « Filii, obedite parentibus (Coloss. iii). » Filios quippe decet parentibus obedire; servos vero imperanti domino esse subjectos. Sed quomodo pauper iuxta mensuram suam salvari potest; et mulier in sexus infirmitate a regno Dei non excluditur, et omnis conditio secundum ordinem suum, beatitudinem capere potest: ita et servi complacent sibi quod servi sint: et non idcirco putent Deo se servire non posse, quia subjecti sint hominibus: sed in eo magis placere voluntati Dei, si et dominis suis subditi fuerint in omnibus, et complacuerint sibi in conditione sua; et quod deinceps Apostolus præcipit exsequantur, ut non sint contradicentes, non furantes. Vel maximum servorum vitium est dominis contradicere, et cum aliquid jusserint, secum/mussitare. Itaque Titum commonet, ut per doctrinam sanam ab his qui Christiani servi sunt, istiusmodi auferat passionem. Si enim quæ dominus imperat, necesse habet servus implere, cur hoc ipsum non cum bona faciat voluntate; sed et dominum offendant, et tamen faciat quod jubetur; maxime cum et Deus ad aquam contradictionis offensus sit? Et in alio loco de murmurante populo loquatur: « Desinat a me murmuratio eorum, et non morientur (Num. xx). » Post contradictionem et aliud servorum vitium doctrina Christi corrigat, « ne fures sint. » Fur autem non solum in majoribus, sed

et in minoribus judicatur. Non enim id quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Quomodo in fornicatione et adulterio, non ideoque diversa sit fornicatio aut adulterium, si pulchra, vel dives, deformis, aut pauper sit meretrix vel adultera: sed qualiscunque illa fuerit, una est fornicatio vel adulterium: ita et in furto, quantumcunque servus abstulerit, furti crimen incurrit. Sint itaque servi subditi dominis suis in omnibus, sint complacentes conditioni suæ, ut non ferant asperere servitutem, non contradicant dominis, non furentur; et post hæc in omnibus fidem bonam ostendant, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. Si enim apud carnales dominos in minimo fideles fuerint, incipient eis apud Deum majora committi: ornat autem doctrinam domini, qui ea quæ conditioni suæ apta sunt, facit. Ut e diverso confundit eam, qui non est subjectus in omnibus, cui conditio sua displicet, qui contradictor atque fraudator, in nullo fidem bonam ostendit. Quomodo enim potest fidelis esse in substantia Dei, qui carnali domino fidem exhibere non potuit?

« Apparuit autem gratia Dei Salvatoris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, juste, et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi: qui dedit semetipsum pro nobis, ut eriperet nos ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, æmulatorem honorum operum. » (*Ambr.*) Talis, inquit, est nunc gratia, quæ per Christum apparuit, quæ omnibus est discenda; ut impietatem et pravitatem, cupiditatem et injustitiam, fugientes vitam præsentem transigamus et pudicam et castam vitam nostram per omnia demonstremus: ita ut statum futurum quem expectamus, prout potest, nunc informati imitari videamur, quando expectamus Deum et communem nostrum Salvatorem Christum, qui apparebit in communi omnibus nobis beneficia præstans; quia ob hanc ipsam causam pro nobis pati maluit, ut nos ab omni eriperet pravitatem, et proprium sibi populum acquireret, qui bonis semper sit operibus præditus. (*Hier.*) Post catalogum doctrinæ ad Titum, quid senes, quid anus, quid adolescentulas et juvenes, quid ad extremam servos erudire deberet, recte nunc intulit: « Illuxit enim gratia Dei Salvatoris omnibus hominibus. » Non est enim aliqua differentia liberi et servi, Græci et Barbari, circumcisi et habentis præputium; mulieris et viri: sed cuncti in Christo unum sumus, universi ad Dei regnum vocamur, omnes post offensam Patri nostro reconciliandi sumus; non per merita nostra, sed per gratiam Salvatoris, vel quod Dei Patris vivens, et subsistens gratia ipse sit Christus, vel quod Christi Dei Salvatoris hæc sit gratia, et non nostro merito salvati simus, secundum illud quod in alio loco dicitur: « Pro nihilo salvabis eos (*Psal. LV*); » quæ gratia omnibus hominibus ideo illuxit, ut erudiret nos abnegantes impietatem et sæcularia desideria, pudice et juste et pie vivere in hoc sæculo. »

Quid sit autem abnegare impietatem, et sæcularia desideria, ex eo quod supra exposuimus, « Deum confitentur se scire, factis autem negant (*Tit. 1*), » intelligi posse confido; et per contraria intelligi contraria. Sæcularia igitur desideria sunt, quæ a mundi istius principe suggeruntur, et cum sint sæculi, cum sæculi hujus nube pertranseunt: nos autem cum pudice et juste, nec corpore scilicet nec mente peccantes, vixerimus in Christo, pie quoque vivemus in hoc sæculo: quæ pietas expectat beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Sicut enim impietas reformidat adventum magni Dei, ita secura de opere suo et de fide illum pietas præstolat. Ubi est serpens Arius, ubi Eunomius coluber? Magnus Deus Jesus Christus Salvator dicitur, non primogenitus omnis creaturæ, non Verbum Dei et sapientia, sed Jesus Christus, et quæ vocabula assumpti hominis sunt. Neque vero alium Jesum Christum, alium Verbum dicimus, ut nova hæresis calumniatur, sed eundem et ante sæcula, et post sæcula, et ante mundum, et post Mariam, imo ex Maria, magnum Deum appellamus Salvatorem nostrum Jesum Christum, qui dedit seipsum pro nobis, ut pretioso sanguine suo nos redimeret ab omni iniquitate et mundaret sibi populum *παιούσιον*, (ita quippe habetur in Græco) et honorum operum faceret æmulatorem. Recte igitur Christus Jesus, magnus Deus noster atque Salvator, redemit nos sanguine suo, ut sibi Christianum populum peculiarem faceret, qui peculiaris esse tunc posset, si bonorum operum æmulator existeret. Unde et illud quod in Evangelio secundum Latinos interpretes scriptum est: « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, » melius in Græco habetur « panem nostrum *ἐπιούσιον*, » id est præcipuum, egregium, peculiarem, eum videlicet, qui de cælo descendens ait: « Ego sum panis qui de cælo descendi (*Joan. vi*). » Absit quippe ut nos qui in crastinum cogitare prohibemur, de pane isto qui post paululum concoquendus et abjiciendus est in secessum, in præce Dominicâ rogare jubeamur. Nec multum differt inter *ἐπιούσιον* et *περιούσιον*: præpositio enim tantummodo est mutata, non verbum. Quidam *ἐπιούσιον* æstimant in oratione Dominicâ, panem dictum, quod super omnes οὐσίας sit, hoc est super universas substantias; quod si accipitur, non multum ab eo sensu differt, quem exposuimus: quidquid enim egregium est et præcipuum, extra omnia est et super omnia.

« Hæc loquere et exhortare, et increpa cum omni imperio. » (*Hier.*) Tria posuit « loquere, exhortare, increpa: » et quidem in eo quod ait « loquere » ad doctrinam videtur esse referendum; quod vero intulit « exhortare, » id est, παρακάλει, aliud quoddam in Græco significat quam in Latino; παρακλήσις quippe magis consolationem quam exhortationem sonat. Hoc verbum et superius de adolescentibus esse locutus: « Juvenes similiter consolare, pudicos esse in omnibus, » de quo nos in suo loco ita ut in Latino legitur quasi exhortare scriptum esse, expressimus.

Consolatur igitur audientem qui dicit: « Rogamus pro Christo, reconciliamini Deo (II Cor. v); » et seipsam humiliat et subiecit, ut lucrificat quem consolatur. Quod vero tertium est, « increpa » consolationi mihi videtur esse contrarium, ut quicumque consolationem contempserit, increpatione sit dignus, et mereatur audire: « Obliti estis consolationis, quae vobis ut filiis loquitur (Hebr. xii). » Ad Timotheum quoque alteram consolationem, et increpationem alteram legimus, dicente Apostolo: « Insta opportune, importune; argue, increpa, consolare (II Tim. iv). » Et ibi quidem increpatio ante assumitur, et postea consolatione severitas temperatur. Hic vero ante vult discipulos consolari, et si non profecerint consolando, tunc corripi, et corripui cum omni imperio. Sic enim intelligi hoc quod dictum est: « Increpa eum imperio, » ut specialiter ad increpationem, et non ad duo superiora in commune referatur. Neque enim convenit dicere, consolare cum omni imperio, et loquere cum omni imperio, sed tantummodo « increpa cum omni imperio. » (Ambr.) Quomodo ergo haec se habent dico, tu ista doce, neque, si opus sit, arguere graviter dubites eos qui dictis his non suadentur. Et quia diffidentibus dixit, quos cum imperio arguere oportere dixit, adjicit: « Nemo te contemnat. » Ut contemnat vero te nemo dicit, si et valde sit aliquis ferox, sed ut arguas eum peccantem, ita ut illum arguendo pudicos ac sobrios et castos alios instituas. (Hier.) Aestimavit aliquis hoc ipsum nunc ad Titum scribi, quod ad Timotheum dictum est: « Nemo adolescentiam tuam contemnat (I Tim. iv). » Nos vero juxta Graeci sermonis differentiam, aliud putamus significare περιπαρῆσαι, quod hic scribitur, et aliud καταπαρῆσαι, quod ad Timotheum dictum est, et praepositiones περί vel κατά sensum facere diversum. Quod autem non fortuito, et ut libet, Paulus apostolus non solum nominibus et verbis, verum etiam praepositionibus diversis utatur pro varietate causarum, perspicuum fieri poterit et ex eo quod ait: « Mulier enim ex viro, vir vero per mulierem (II Cor. xi); » et alibi: « Quia ex eo, et per eum, et in ipso omnia (Rom. xi), » necnon et illud: « Paulus apostolus, non ab hominibus neque per hominem (Gal. i). » Aestimamus itaque καταπαρῆσαι ad contemptum proprie pertinere, vel cum quis inter equeolum lamasque distentus, dolorem contemnit, et nec judicis comminationem, nec circumstantis populi fremitum pertimescit, sed pro confessione martyrii universa supplicia contemnit et despicit. E contrario autem est et malus contemptus, de quo et Habacuc, Spiritu sancto in se loquente, testatur: « Videte nunc contemptores et inspicite mirabilia, et disperdimini (Habac. i); » juxta quod ad Timotheum quoque scriptum diximus: « Nemo adolescentiam tuam contemnat (I Tim. iv), id est, nolo te talem exhibeas, ut possis ab aliquo merito contemni. Περιπαρῆσαι ergo, quae nunc ad Titum ponitur, illum sensum habet: Nemo eorum qui in Ecclesia sunt, te segniter agente, sic vivat ut se putet esse meliorem. Qualis

enim aedificatio erit discipuli, si intelligat se magistris esse majorem? Unde non solum episcopi, presbyteri et diacones, debent magnopere providere, ut cunctum populum cui praesident conversatione et sermone praecedant, verum et inferior gradus, exorcistae, lectores, editi, et omnes omnino qui domui Dei serviunt, quia vehementer Ecclesiam Christi destruit, meliores laicos esse quam clericos.

CAPUT III.

Ostenditur quomodo populus se debet habere erga principes, cum ratione dicti, et erga haereticos. Anneditur salutatio.

« Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non esse litigiosos, esse modestos: omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. » (Ambr.) Necessario posteriorem doctrinam adiecit, quod oporteat eos etiam illis qui, secundum praesentem vitam, in sublimitate quadam sunt dignitatum, subditos esse et obtemperantes, de quibus imperat pro communi statu et utilitate, eo quod multi bonum quid facere se existimant, si contemnant eos qui secundum praesentem vitam praesse ceteris videntur, et maxime quando impietate quadam perdit esse videntur. Deinde dicit eos qui pietati studere cupiunt, de quibus oporteat habere sollicitudinem: non tamen existimare aliquid boni esse, si iidem contra alteros litem exercent aut contendunt. « Ad omne bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. » Nec enim virtutis aut industriae est, ut dicas contra eos qui dignitatibus sublimati sunt: melius enim est ut cum omni studio quae bona sunt agas, neminem blasphemias pulsans, sed abstinens te ab omni contentione, vitam tuam cum omni instituentis modestia et mansuetudine, quam maxime et erga omnes homines ostendere te convenit: non solum erga illos qui principare aliis videntur, sed erga illos qui in plebe eorum sunt ordine. Et quia a principibus incipiens ad ceteros suum vertit sermonem, instruens quod conveniens sit, ut erga omnes homines modestiam suam ostendant: objiciebant vero ei illi quorundam impietatem, ob quam ei usque ad praesens multi fidelium bonum quid esse existimant, si adversus hujusmodi ipsi litem exercent, bene adjicit: « Eramus enim et nos aliquando sine intellectu, insuadibiles, errantes, » etc. (Hier.) Quia Judae Galilee per illud tempus dogma adhuc vigeat, et habebat plurimos sectatores, cujus et in Actibus apostolorum fit mentio, Scriptura referente: « Ante hos enim dies surrexit Theodas, dicens quemdam esse se magnum, cui appositum sunt viri quasi tria millia: et post hunc surrexit in diebus census Judas Galileus (Act. v), » qui inter cetera hoc quasi-probabiliter proferebat ex lege, nullum debere Dominum nisi solum Deum vocari, et eos qui ad templum decimas deferrent, Caesari tributa non reddere. Quae haeresis in tantum ore-

verat, ut etiam Phariseorum et multam partem populi conturbaret, ita ut ad Dominum quoque nostrum referretur hæc questio: « Licet Cæsari dare tributum aïnon? » (*Matth. xxii; Marc. x.*) Quibus Dominus prudenter cauteque respondens, ait: « Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. » Cui responsioni Paulus Apostolus congruens docet, principatibus et potestatibus credentes debere esse subiectos: ἀρχαὶ quippe quæ leguntur in Græco magis principatus quam principes sonant, et ipsam significant potestatem, non eos qui in potestate sunt homines. Sed quia dixerat, « admone illos principatibus et potestatibus subditos esse, » poterat his qui tormenta formidant occasio ad negandum dari, dum juxta Apostoli dictum se assererent principatibus et potestatibus esse subiectos et facere quod juberent, propterea subiecit, « obedire ad omne opus bonum. » Si bonum est quod præcepit Imperator et præses, jubentis obsequere voluntati; si vero malum et contra Deum sapit, responde ei illud de Actibus apostolorum: « Obedire oportet Deo magis quam hominibus (*Act. v.*) » Hoc ipsum et de servis intelligamus, qui apud dominos sunt, et de uxoribus apud viros, et de filiis apud parentes, quod in illis tantum debeant dominis, viris, parentibus esse subiecti, quæ contra Dei mandata non veniunt. Quod vero sequitur, « paratos esse, » dupliciter legendum, ut vel subaudiatur ad omne opus bonum paratos esse, vel certe cum superioribus copulato, hoc quod ait: « Obedire ad omne opus bonum, » et hucusque finito, quasi aliud proprium et speciale præceptum sit, « paratos esse: » juxta illud quod in Levitico scriptum est (*Levit. xvi.*), « hircum qui emittitur maledicta populi sustinentem tradi in manus hominis parati. » Si quis ergo paratus est ut caprum pompagum [ἀποπομπικόν] teneat et educat illum in desertum et ibi eum disperdat, et quantum in se est sorte maledictionis exterminet, is cum obedierit omni operi bono etiam paratus erit. Potest autem et aliter accipi « paratos esse, » ut omnia quæcunque evenire possunt, sibi in animo præfigurent, et cum acciderint, nihil quasi novum sustineant, sed eis præparata sint omnia. « Neminem quoque blasphemare » non simpliciter accipitur, nec enim ait, neminem hominem blasphemare, sed absolute neminem, non angelum, non aliquam creaturam Dei; omnia quippe quæ a Deo facta sunt valde bona sunt. » Quando Michael archangelus cum diabolo disputabat de Moysi corpore, non fuit ausus inferre iudicium blasphemix, sed dixit, imperat tibi Deus (*Judæ. 9.*) » Si igitur Michael non fuit ausus Diabolo, et certe maledictione dignissimo, iudicium inferre blasphemix, quanto magis nos ab omni maledicto puri esse debemus? Merebatur Diabolus maledictum, sed per os Archangelis blasphemia exire non debuit. Relege veteres libros, et vide quæ tribus in monte Garizin constitutæ sint, ut benedicerent populo, et quæ in monte altero ut maledicerent. Ruben, cui maculaverat thorum parentis, et Zab-

A lon novissimus filius Loe, et ancillarum liberi, in monte Hebal ponuntur, ut maledicant eis qui maledictione sunt digni (*Deut. xxvii.*). Longum est si nunc enumerem quomodo Jacob, qui ad benedictionem vocaverat filios (*Gen. xliix*) dicens: « ut benedicam vobis, » postea quasi in benedictione consociet, « maledictus furor eorum, quia procax, » et ipse Dominus loquatur in Genesi: « Maledicta terra in operibus tuis (*Gen. iii.*) » Hoc nunc tantum dixisse sufficiat, quod blasphemare Christi discipulos non oportet; nec quod additur « esse litigiosos, » nos oportet. Si enim sumus filii pacis et volumus super nos pacem requiescere, et accessimus ad Jerusalem celestem (*Hebr. xii.*), quæ ex pace nomen accipit, cum his qui oderunt pacem habeamus pacem (*Psal. cxix.*), et quantum in nobis est, cum omnibus hominibus pacati simus, non solum cum modestis, sed etiam cum rixosis: quia nulla virtus est ferre mansuetos; locumque demus iræ, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines, non quod vanæ gloriæ desiderio nos esse mansuetos omnibus hominibus ostendere debeamus; sed dum omnes ferimus et injuriæ vicem non rependimus, ipsa opera notiora universis fiant. Potest aliquis ob jactantiam et opinionem vulgi auramque popularem simulare apud quosdam mansuetudinem, et fingere bonitatem, sed ubi non est vera, et genuina, et solida mansuetudo, nescio an eum esse mansuetum possit omnibus persuaderi.

C « Fuimus enim aliquando et nos stulti, inobedientes, errantes, servientes desideriis, et voluptatibus variis, in malitia et in invidia agentes, odiosi, odientes alterutrum. » (*Amb.*) Si, inquit, propter impietatem eum odis, memor esto, quoniam antea tales eramus omnes. Bene autem adjecit dicens odibiles, hoc est digni eramus odiri, sed non utique volebamus odiri. (*Hier.*) Querat aliquis quomodo Paulus fuerit stultus, incredulus, errans et serviens variis desideriis, et voluptatibus in malitia, et in invidia, odiosus et odians, antequam Salvatoris nostri bonitas atque clementia per lavacrum secundæ generationis eum salvum faceret, non ex justitiæ operibus quæ fecerat: sed ex misericordia sua, effuso abundanter et large super apostolos et credentes per Jesum Christum Spiritu sancto, ut hæreditatem gratiæ consecuti, spem vite in perpetuum considerent. Et certe legimus eum secundum justitiam quæ in lege est sine querela fuisse circumciscum octava die, Hebreum ex Hebræis, secundum legem Phariseum (*Phil. iii.*), de tribu Benjamin, eruditum ad pedes Gamalielis, et ab infantia sacris litteris institutum; ad quod respondetur, Judæos, qui ante adventum Salvatoris et passionem ejus et resurrectionem in lege versati sunt, licet non plenam, attamen aliqua ex parte habuisse justitiam, sicut Simeon quoque et Anna prophetes in templo Dei serviens est reperta; postquam vero populus conclamavit: « Crucifige, crucifige eam; non habemus regem nisi Cæsarem (*Joan. xix.*) » et: « Sanguis ejus super nos et super

filios nostros (*Matth. xxvii.*), ablatum est ab eis regnum Dei et traditum genti facienti fructus ejus (*Matth. xxi.*), ex eo tempore qui in Christum non credidit fuit stultus, errabundus, incredulus et serviens variis voluptatibus. An non vobis videtur Paulus fuisse stultus, quando habebat zelum Dei, sed non secundum scientiam (*Rom. x; I Cor. xv.*), et persequabatur Ecclesiam et lapidantium Stephanum vestimenta servabat? (*Act. vii.*) Cum in tantum odii contra Servatorem instigatus exarsisset, ut litteras a sacerdotibus acciperet pergens Damasum ad eos qui in Christum crediderant vinciendos? (*Act. ix.*) aut quomodo ullas poterat habere virtutes sine virtute Dei Christi Jesu, aut æstuantem flammam restinguere voluptatum, cum non esset templum Dei? Quæ autem major potest esse malitia et invidia, quam contra absentes epistolas sumere, et ubique Christi vastare discipulos? Nolle ipsum salvum fieri, et cæteris qui salvi esse poterant, invidere: odisse Christianos, et consequenter ab omnibus odium promereri. Quis autem major error et inobedientiæ vecordia? quam postquam respiravit dies, et præterierunt umbræ, legem abolitam velle reservare et dicere: « Ne attrectaveris, ne contigeris, ne gustaveris, » et apparente solido et virili cibo, infantie cupere lacte potari? « Cum autem bonitas et humanitas illuxit Salvatoris nostri Dei; non ex operibus justitiæ quæ nos fecimus, sed secundum suam misericordiam salvavit nos per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit super nos opulente, per Jesum Christum Salvatorem nostrum? Ut justificati illius gratia, hæredes efficiamur secundum spem vitæ æternæ. » (*Ambr.*) Quæ ergo Dei misericordia apparuit per Christi adventum, et ipsi assecuti sumus, illa quæ ab eo est salute, non ex operibus nostris illam assequentes; aderat autem nihil boni, sed per ejus misericordiam, qui per formam lavacri virtute sancti Spiritus renovavit nos et segregavit, ditissimam nobis præstitit bonorum fruitionem ut ejus gratia justitiam assequi digni inveniremur, quam ex nostris operibus assequi minime potuimus, quoniam perpetuam illam vitam assequimur, in qua constituti liberi erimus ab omni corruptela et omni peccato. Hæc autem ideo memoratus est, ut illos doceret, quoniam ipsi misericordia sola tantorum bonorum digni sunt habiti. Non ergo est justum ut illos propter impietatem odiis prosequamur, qui et ipsi dudum odiosi fuisse videbamur. (*Hier.*) Diligentius attendamus et inveniamus in præsentī capitulo manifestissimam Trinitatem; benignitas quippe atque clementia Salvatoris nostri Dei, non aliter quam Dei Patris, per lavacrum regenerationis et renovationem Spiritus sancti, quem effudit super nos abundanter per Jesum Christum Salvatorem nostrum, justificavit nos in vitam æternam. Salus credentium mysterium Trinitatis est. Alii hunc locum ita intellegunt, ut non de Paulo et apostolis, sed sub apostolorum persona de aliis dictum putent: ut quomodo sub persona sua et Apollo et Cephæ, de dis-

sensione et schismate quod arguebat in Corinthiis est locutus, ita etiam in præsentī loco se et apostolos nominans, omnes qui in Christo crediderant, quales fuerint ante regenerationem lavacri vitalis ostenderit. Simul autem et humilitas ejus est admiranda, quod qui omnem utilitatem justitiamque legis quasi quisquillas et purgamenta contempsit, recte se sine Christo vitiis omnibus servisse memoravit.

« Fidele verbum, et de his volo te confirmari, ut solliciti sint bonis operibus præesse hi qui crediderunt Deo; hæc enim sunt bona et utilia hominibus. » (*Ambr.*) Cum enim non dubium sit et verum, quod ipsi misericordia Dei tanta sumus bona assecuti, hoc ideo dicit fidele verbum, præcedentibus illud annectens; necessariū utique est, ut ipse cum multa fiducia de his doceas, et consilium des illis, qui crediderint Deo, quatenus diligentiam convenientem adhibeant, eo quod ista juvare possunt homines. (*Hier.*) Hoc quod ait, « fidelis sermo, » ad superiora jungendum est quibus præmiserat, « ut justificati ipsius gratia hæredes efficiamur secundum spem vitæ æternæ; » dignus enim fide super hæreditate Dei sermo et super spe vitæ æternæ. Unde oportet de his non dubium, non timentem et ipsum credere, et ut credant cæteros confirmare. Non solum autem hoc, sed et hoc cum cæteris his qui voluerint credere, confirmandum est; quapropter ait, « et de his volo te confirmare. » Qui autem ista vera esse crediderint, necesse est ut curam habeant bonorum operum, per quæ hæreditas Dei et spes vitæ præparatur æternæ. Et pulchre ut majorem fidem faceret, non dixit, qui credunt hominibus, sed, qui credunt Deo: necesse est enim ut curam bonorum operum habeant, quæ adimpleta et omni studio perpetrata, bona sunt utiliaque credentibus. « Stultas autem quæstiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas quæ veniunt ex lege, devita: » sunt quippe inutiles et vanæ. » (*Ambr.*) Eo quod illis in temporibus multa nocivitas Ecclesiæ ab illis inferebatur, ideo ipsa necessitate addictus, et in principium Epistolæ, et in finem memoratus est eorum: sic etiam fecisse videtur et in illa Epistola, quam ad Timotheum scripserat; Ne patiaris inquit conquirere et decertare de illis quæ in lege præcepta sunt, neque genealogiis intendens opus tuum impediās, quæ illi consueo proferunt verbositati studentes. Ex his enim nullum juvamen quispiam assequi poterit, sed et multam sustinet nocivitatem. (*Hier.*) Quia multiplices et diversæ sunt quæstiones, propterea Salomon de his qui quærunt Deum locutus est dicens: « Recte autem quærentes eum invenerunt pacem; » qui igitur Deum non recte quærunt, pacem invenire non possunt. Plurima exempla sunt quærentium non recte Deum. Judæi prave quærunt Deum, sperantes se eum invenire posse sine Christo. Hæretici vano sermonum strepitu concrepantes quærunt quem invenire non possunt. Philosophi quoque et barbari de Deo varia sentientes quæsierunt Deum: sed quia non recte quæsierunt, fuerunt eorum fatua

questiones putantium Deum humanis sensibus posse comprehendere. Ab his igitur Paulus nos revocat questionibus; cæterum ad sapientes, et quæ Scripturarum auctoritate sunt fultæ, magis cohortatur et provocat, præceptorum non nescius Salvatoris, in quibus ait: « Quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis; petite, et dabitur vobis. Omnis enim qui quærit inveniet, et qui quærit accipiet, et qui pulsat aperietur ei (Luc. xi); » modo non sit corpus nostrum subditum peccatis, et ingreditur in nos sapientia. Exerceatur sensus, mens quotidie divina lectione pascatur, et quæstiones nostræ stultæ non erunt quæstiones. Quod autem ait, « genealogias et contentiones et rixas, quæ veniunt ex lege devita, » proprie pulsat Judæos, qui in eo se jactitant et putant legis habere notitiam, si nomina teneant singulorum: quæ quia barbara sunt et etymologias eorum non novimus, plerumque corrupte proferuntur a nobis: et si forte erraverimus in accentu, in extensione et brevitate syllabæ, vel breviter producentes, vel producta breviantes, solent irridere nos imperitiæ, maxime in aspirationibus et quibusdam cum rasura gulæ litteris proferendis. Quomodo nos, qui latini sumus, latina nomina et origines de lingua nostra habentia facilius memoriæ tradimus, ita illi a parva ætate vernacula sui sermonis vocabula plenissimis sensibus imbiberunt, et ab exordio Adam usque ad extremum Zorobabel omnium generationes ita memoriter velociterque percurrunt, ut eos suum putes referre nomen. Hoc nos, qui aut alias litteras didicimus, aut certe sero credidimus in Christum, aut etiam si infantes sumus Ecclesiæ Mancipati, magis scripturarum sensum quam verba sectamur. Dialectici, quorum Aristoteles princeps est, solent argumentationum retia tendere, et vagam rhetoricæ libertatem in syllogismorum spineta concludere. Hi ergo qui in eo totos dies et noctes terunt, ut vel interrogent, vel respondeant, vel dent propositionem, vel accipiant, assumant, confirment atque concludant, quosdam contentiosos vocant, qui ut libet, non ratione, sed stomacho disputent litigantium. Si igitur illi hoc faciunt quorum proprie ars contentio est, quid debet facere Christianus, nisi omnino fugere contentionem? Rixæ quoque legales penitus respuendæ sunt, et Judæorum stultitiæ relinquendæ: sunt enim inutiles et vanæ, quæ tantum speciem scientiæ habent, cæterum nec dicentibus, nec audientibus prosunt. Quid enim mihi prodest scire quot annos vixerit Matusala, quot ætatis suæ anno Salomon sortitus est conjugem, ne forsitan Roboam undecimo ætatis illius anno natus esse credatur? et multa istiusmodi, quæ aut difficile est invenire propter librorum varietatem, et (dum paulatim de inemendatis inemendata scribuntur) errores innotitos; aut etiam si inveniremus magno studio et labore, nihil profutura cognovimus. Frequenter accidit ut habeamus pugnas legis, non ob desiderium veritatis, sed ob jactantiam gloriæ, dum apud eos qui audiunt, docti volumus æstimari: aut certe ex hoc rumusculo

A turpia sectamur lucra. Deinde generaliter instruit dicens.

« Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens quod subversus est ejusmodi, et deliquit, qui est a semetipso damnatus. » (Amb.) Et ad plenum, inquit, illum devita, qui ea quæ contraria sunt pietati prælegit: hunc enim hæreticum vocat. Postquam enim semel et bis eundem instruxeris et ostenderis ei illa quæ conveniunt ejus saluti, superfluum est diutius cum ejusmodi disputare, cum sit manifestum quoniam nullam percipit correctionem, ex quibus semel et bis illa quæ conveniebant sibi audiens, cognoscere noluit veritatem. Relinque ergo eum qui talis est, ut justam expectet a iudice poenam, eo quod nullum ex instructione in his consummans plenarium consilium suum. (Hier.) Hæresis Græce ab electione dicitur, quod scilicet unusquisque id sibi eligat, quod ei melius esse videatur. Philosophi quoque Stoici, Peripatetici, Academici et Epicurei, illius vel illius hæreseos appellantur. Superfluum est ire per singula, et Marcionem, Valentinum, Apellen, Hebionem, Montanum et Manichæum cum suis enumerare dogmatibus, cum per facile sit unicuique cognoscere, quibus singuli ducantur erroribus. Arius et Eunomius et novæ auctor hæreseos, utinam tam noti non essent, minus forsitan plurimos deceperint! Hæreticum igitur hominem post unam correptionem, sive ut in Græco melius habetur, *verberat*, devita: *verberat* autem commonitionem magis et doctrinam absque increpatione significat. Legitur in latinis codicibus, quod verum Papa quoque Athanasius approbat, « post unam et alteram correptionem, » quod scilicet non sufficiat tantum semel eum corripere vel commoneri qui aliquo sit depravatus errore; sed et secunda ei sit adhibenda doctrina, ut in ore duorum aut trium testimonium stet omne verbum. Quare autem post primam et secundam correptionem devitandus sit, reddit causas dicens: « quod subversus est ejusmodi, et peccat cum sit a semetipso damnatus. » Qui enim semel bisque correptus, audito errore suo, non vult corrigi, errare æstimat corrigentem, et e contrario se ad pugnas et jurgia verborum parans, eum vult lucrificare a quo docetur. Propterea vero a semetipso dicitur esse damnatus, quia fornicator, adulter, homicida, et cætera vitia, per sacerdotes de Ecclesia propelluntur. Hæretici autem in seipso sententiam ferunt, suo arbitrio de Ecclesia recedentes; quæ recessio propriæ conscientiæ videtur esse damnatio. Inter hæresim et schisma hoc esse arbitrantur, quod hæresis perversum dogma habeat, schisma propter episcopalem dissensionem ab Ecclesia separetur, quod quidem in principio aliqua ex parte intelligi potest. Cæterum nullum schisma non sibi aliquam confingit hæresim ut recte ab Ecclesia recessisse videatur.

« Cum misero Arteman ad te vel Tychicum, festina venire ad me Nicopolim, ibi enim statui hinc mare. » (Hier.) Legimus in exordio istius Episto-

læ: « Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deerant corrigas, et constituas per civitates presbyteros sicut ego tibi disposui; » ut quia Cretenses nuper crediderant, recedente Paulo et ad alias Ecclesias transeunte, non dimitterentur orphani, sed haberent apostolicum virum, qui ea, quæ videbantur deesse, corrigeret: quia ergo post fundamentum aliarum Ecclesiarum necessarius erat Titus, qui ædificium superstrueret, scribit ei, ut cum Artemam vel Tychicum, unum scilicet e duobus qui secum fuerant, Cretam misisset, impleturum locum ejus, ipse Nicopolim veniret, ipsi se hiematurum esse contestans. Ex quo paternum Pauli in Cretenses probamus affectum; necessarium habet Titum in Evangelii ministerium, tamen non eum ante ad se vult venire, nisi in locum ejus Artemas vel Tychicus successor advenerit. Nicopolis ipsa est, quæ ob victoriam Augusti, quod ibi Antonium Cleopatramque superaverit, nomen accepit. « Zenam legis doctorem et Apollo sollicite præmitte ut nihil illis desit. » (Hier.) Iste est Apollo, de quo et ad Corinthios scribitur: « Unusquisque vestrum dicit: Ego sum Pauli, et ego Apollo, et ego Cephæ (I Cor. in). » Fuit autem vir Alexandrinus ex Judæis, valde eloquens, et perfectus in lege, Episcopos Corinthiorum, quem propter dissensiones, quæ in Corintho erant, ad vicinam insulam Cretam, cum Zena legis doctore putandum est transfretasse, et Pauli Epistola dissensionibus quæ Corinthi ortæ fuerant temperatis, rursum Corinthum revertisse. Zenam vero legis doctorem de alio Scripturæ loco qui fuerit non possumus dicere, nisi hoc tantum quod et ipse Apostolicus vir, id operis, quod Apollo exercebat, habuerit, Christi ecclesias exstruendi. Præcipit itaque Tito ut quoniam de Creta ad Græciam navigaturi erant, non eos faciat sitarciis indigere, sed habere ea quæ ad viaticum necessaria sunt. « Discant autem et nostri bonis operibus præesse in necessariis usus, ut non infructuosi sint. » Supra dixerat, « Zenam legis doctorem et Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit. » Quia ergo poterat suboriri occulta responsio, ut non tam Titus, quam quicumque Epistolæ lector hoc diceret: et unde Tito, ut viaticum non habentibus largiretur, solvit hanc quæstionem, et quasi nihil sibi opponatur elidit dicendo, « discant autem et nostri bonis operibus præesse in necessariis usibus ut non infructuosi sint. » Nostros suos vocat, qui in Christo crediderant: qui quia Christi erant, recte et Pauli et Titi appellari merebantur. Habes, inquit, in discipulos potestatem, doce eos non esse infructuosos, sed Evangelistis et Apostolicis viris, qui bonis operibus serviunt ministrare, et ministrare non in quibuscunque causis, sed in necessariis usibus: « Habentes quippe victum et vesti-

mentum, his contenti sumus (I Tim. vi); » et qui altario serviunt de altario vivant, et qui participas spiritualium nostrorum facti sunt, debent nobis sua participare carnalia. Et ne forsitan vel Epistolam Pauli, vel præceptum Titi facile contemnerent, infructuosos vocat, quicumque Evangelistis non ministraverint. Dicit et Salomon in Proverbis, « fructus vero elemosynæ, » et ipse Paulus primum spiritus fructum charitatem vocat, charitas autem in communicatione et in ministerio vel maxime comprobatur. « Ut non, inquit, infructuosi sint: » « Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (Matth. iii). » Hoc autem dico: « Quia qui parce seminat, parce et metet (II Cor. ix); » apostolicis viris et evangelizatoribus Christi in necessariis usibus nolle tribuere, sterilitatis seipsum est condemnare.

« Salutant te qui mecum sunt omnes. » Vel solita consuetudine usus est, ut Titum ab omnibus qui secum erant diceret salutari; vel certe proprie in Titum quod talis esset, ut amorem eorum, qui cum Paulo erant, omnium mereretur. Magna verò laus Titi per Paulum ab omnibus salutari. « Saluta eos, qui nos amant in fide. » Si omnis qui amat amaret in fide, et non essent alii qui absque fide diligerent, nunquam Paulus ad amorem fidem apposuisset dicens, « Saluta eos qui nos amant in fide; » amant quippe et matres filios, ita ut mortem pro eis optetere sint paratæ; sed non amant in fide: et uxores maritos, quibus frequentissime commoriantur, sed amor ille non fidei est. Sola sanctorum dilectio in fide diligit, in tantum, ut etiam si ille qui diligitur infidelis sit, tamen sanctus in fide eum diligit, secundum illud: « Omnia vestra in fide stant; » et alibi: « Diligite inimicos vestros. » Diligit sanctus inimicos suos, et ideo in fide diligit, quia credit in eum qui pollicitus est se pro explectione mandati retributurum esse mercedem. « Gratia Domini nostri cum omnibus vobis. » Sciendum quod in Græcis codicibus ita scriptum est, « gratia cum omnibus vobis » ut nec « Domini » nec « nostri » in libris feratur authenticis. In communi itaque sanctis atque credentibus, Tito et cæteris qui cum eo erant, imprecatur gratiam; et quomodo Isaac patriarcha benedixit filium suum Jacob, et ipse Jacob duodecim patriarchas; apostoli quoque ingredienti domum dicebant: « Pax huic domui, » et si digna erat domus, requiescebat pax eorum super eam; si verò se exhibebat indignam, revertebatur ad eos qui eam fuerant imprecati: ita et nunc in fine Epistolæ suæ Apostolus gratiam credentibus imprecatur, quæ enim voto habebat effectum, et erat in potestate credentium, si talem se benedictus, qualem benedicens præbere voluisset. Amen.

LIBER VICESIMUS SEXTUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

ARGUMENTUM.

Ambr.) Argumentum Epistolæ quam ad Philemonem beatus scripsit Apostolus Paulus in his habetur. Onesimus, servus Philemonis cujusdam, fidelis et religiosi viri, malum habens propositum, per fugam a suo discessit domino. Hunc et procedente tempore cognoscens beatus Apostolus de domo et familia esse Philemonis cum esset in vinculis vidit, quem consillis suis et exhortationibus intantum placavit, ut pristinam malitiam sui arbitrii relinquens, reversus libero arbitrio suo obtemperaret domino, omne ei, ut convenit persolvens obsequium: quem placans atque instruens remisit ad Philemonem, non solum obsequiis ejus idoneum eum exhibens, sed et pietatis eum habere docuit diligentiam. Scribit ergo hanc Epistolam Philemoni, postulans ut ipsi Onesimo, pro quibus dudum deliquerat veniam tribueret, reciperet eum in affectu ob præsentem propositi ejus correctionem. Sed argumentum quidem Epistolæ in his habetur. Hæc est ergo utilitas etiam hujus Epistolæ ut omnes qui in Ecclesiastica habentur functione, maxime illi qui præesse Ecclesiis videntur, ut sciant quemadmodum oporteat agere cum illis qui nobis fide juncti sunt, quando vel maxime de negotiis agitur illis, quæ ad illos proprie pertinere videntur, quorum utilitatem tunc maxime quis poterit perspicere, si respexerit illa, quæ nostris temporibus a multis geruntur. Nunc autem sicut instructiores utilitatis aliorum constitui commoneere volumus eos, qui nobis fide juncti sunt, de quibus convenire oportet cum eo Instituto cum quo Paulus vult summa cum obsecratione eos convenire. Plurimi vero nostris temporibus nescientes quæ, qualiter, et quando fieri debeant, existimant contemplatione pietatis oportere omnia præsentis temporis confundi, et nullam esse discretionem inter servos et dominos divites et pauperes: eos qui sub principibus sunt, et qui principari aliis videntur: sed hoc solum sibi competere existimant, ut cum multa auctoritate de his quæ sibi videntur imperent illis, nescio unde hanc potestatem sibi vindicantes. Paulus vero e contrario optimum esse existimabat, ut singula in suo manerent ordine; salvo pietatis proposito. Unde autem erat placatus, quoniam differentia hæc inesse hominibus nequaquam poterat si non Deus eam esse voluisset? si tamen hoc scisset hominibus expdire. Sciens vero illud quod talis differentia nulla in parte pietatis lædat rationem, cum possint et divites et pauperes, et servi et liberi, si tamen velint, studere pietati: sicut et e contrario possunt illud quod deterius est præeligere, si id, quod

A voluerint fieri, erit; quæ cuncta in suo ordine manere volebat. Unde et diligentiam adhibens convenientem, omnes pariter instruebat: Ideo et principibus obtemperari jubet, eos inquam omnem potestatem a Deo esse dispositam, et ad plenum præcipit ut unicuique debitum persolvamus, sive tributum sive vectigal, sive timorem, sive honorem, plenissime præcipiens ut quidquid in debitum et contractum habetur persolvatur. Sed neque de largitate quæ fit in pauperes scribens præceptive id fieri jubet, sed melius esse existimavit concedere illis ut unusquisque propositi sui agat arbitrio. Adhuc et illud adjecit, ut secundum vires suas præbeant: nec autem patitur ut alii quidem sint in requiem, ipsi vero qui præbent penuria conterantur. Servos omne servile obsequium suis dominis præbere cum omni præcipit sollicitudine, sive impios habeant, sive pios dominos. Nam et in præsentī Epistola scribens viro fideli et suo discipulo magnus ille Paulus, et hoc de servo in meliori statu reverso, et promittente, quod de cætero integro arbitrio cum omni devotione serviat Domino, non jubet ut dimittat servum liberum per arbitrii mutabilitatem in melius, veniam vero dare ei precatur tantum de illis quæ ante peccaverat, hoc fieri cum multa postulat supplicatione. Si vero aliquis de his, qui nunc sunt, talem causam invenisset, veniam quidem servo dari a domino nec supplicaret nec peteret, sed cum multo scriberet imperio, quoniam oportet servum nobis fide junctum, et ad pietatem sponte currentem liberari a servitio. Tales enim multi sunt præsentis temporis, qui cautos se volunt videri aliis onerosa imperando. Nam in præsentī Epistola quis sic insuadibilis est, aut animum habens induratum, qui non demiretur Paulum tam magnum et perspicuum per omnia exstantem et virtutibus pietatis omnibus propemodum hominibus præcellentem, videns discipulo suo cum tota scribere supplicatione ob præbendam servo veniam, et hoc non apostolo existenti, sed viro fideli et moribus ornato, communem hanc exsequentem vitam, sicut est id colligere ex illis quibus scribit ei, cum uxore et filio, et quidem et hoc de servo. Namque qui eodem tempore erant perfecti, ab his omnibus erant alieni. Itaque videtur mihi ad hoc vel maxime respexisse hi qui in primordio de legendis in Ecclesia Epistolis statuebant jussisse, ut ista Epistola in Ecclesia legeretur, sicut et cæteræ, eo quod plus quam cæteræ Epistolæ hæc Epistola humilitatem docere poterat auditores. Nam non est verisimile ut ad integram Ecclesiam de tam magnis negotiis scribens humiliaret se, sed hoc est miraculum

quod ad unum scribens, et hunc discipulum et non adeo egregium, de tam levi negotio quod cum tanta humilitate fecisse videtur, de illis ei imperare quorum potestas penes illum esse videbatur. (*Hier.*) Qui nolunt inter Epistolas Pauli eam recipere quæ ad Philemonem scribitur, aiunt non semper Apostolum, nec omnia Christo in se loquente dixisse, quia neque humana imbecillitas unum tenorem sancti Spiritus ferre potuisset, neque hujus corpusculi necessitas sub præsentia semper Domini compleretur, velut disponere prandium, cibum capere, esurire, satiari, ingesta digerere, exhausta complere. Taceo de cæteris quæ exquisite et coacta replicant, ut affirmant fuisse aliquod tempus, in quo Paulus dicere non auderet: « Vivo non jam ego, vivit autem in me Christus (*Galat. ii*); » et illud: « An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur, Christus (*I Cor. xiii*)? » Quale, inquit, experimentum Christi, est audire: « Penulam quam reliqui Troadæ apud Carpum veniens tecum affer (*II Tim. vi*); » et illud ad Galatas: « Utinam et excindantur qui vos conturbant (*Galat. v*), » et in hac ipsa Epistola: « Simul autem et præpara mihi hospitium. » Hoc autem non solum apostolis, sed prophetis quoque similiter accidisse. Unde sæpius scriptum feratur, « factum est verbum Domini ad Ezechiel, » sive ad quemlibet alium prophetarum, quia post expletum vaticinium rursum in semet revertens, homo communis fieret ex Propheta, excepto Domino nostro Jesu Christo, in nullo sanctum Spiritum permansisse; quod signum et Baptista Joannes acceperat (*Marc. i*), ut super quem vidisset Spiritum sanctum descendentem et manentem in eo, ipsum esse cognosceret. Ex quo ostenditur super multos quidem descendere Spiritum sanctum, sed proprie hoc esse Salvatoris insigne, quia permaneat in eo. His et cæteris hujusmodi volunt, aut Epistolam non esse Pauli, quæ ad Philemonem scribitur, aut si etiam Pauli sit, nihil habere quod ædificare possit, et a plerisque veteribus repudiata, dum commendandi tantum scribit officio, non docendi. At e contrario qui germanæ auctoritatis eam esse defendunt, dicunt nunquam in toto orbe a cunctis Ecclesiis fuisse susceptam nisi Pauli apostoli crederetur; et hac lege ne secundam quidem ad Timotheum, et ad Galatas eos debere suscipere, de quibus et ipsi humanæ imbecillitatis exempla protulerint, « penulam quam reliqui Troadæ apud Carpum, veniens tecum defer, » et, « utinam excindantur qui vos conturbant, » inveniri plura et ad Romanos et cæteras Ecclesias, maxime quæ ad Corinthios remissius, et quotidiano pene sermone dictata, in quibus Apostolus loquatur, « Cæteris autem ego dico, non Dominus, » quas et ipsas quia aliquid tale habeant, aut Pauli epistolas non putandas, aut si istæ recipiuntur, recipiendam esse et ad Philemonem ex præjudicio similium receptarum. Valde autem eos simpliciter errare, si putent cibum emere, hospitium præparare, vestimenta conquirere esse peccatum, et asserere fugari Spiritum sanctum, si corpusculi pau-

lisper necessitatibus serviamus. « Nolite, » inquit Apostolus, « contristare Spiritum sanctum, in quo signati estis in die redemptionis (*Ephes. iv*). » Quibus operibus Spiritus sanctus contristetur propheta commemorat, multis in ordinem vitiis peccatisque digestis, ad extremum infert: « In omnibus istis contristabas me (*Jer. viii*). » Alioquin calicem aquæ frigida porrigere, pedes lavare, immolare vitulum, prandium præparare, peccatum sit, cum sciamus ex his rebus in Dei quosdam filios adoptari? Sed mihi videtur, dum epistolam simplicitatis arguunt, suam imperitiam prodere, non intelligentes quid in singulis sermonibus virtutis et sapientiæ lateat: quæ, orantibus vobis, et ipso nobis Spiritu sancto suggerente, quo scripta sunt, suis locis explanare conabimur. Si autem brevitatis habetur contemptui, contemnatur Abdias, Naum, Sophonias, et alii duodecim prophetarum, in quibus tam mira, tam grandia sunt, quæ feruntur, ut nescias utrum brevitatem sermonum in illis admirari debeas, an magnitudinem sensuum. Quod si intelligerent hi qui epistolam ad Philemonem repudiant, nunquam brevitatem despicerent: quæ pro laciniosis legis oneribus evangelico decore conscripta est, dum brevium consummatumque sermonem facit Dominus super terram.

CAPUT UNICUM.

De Philemone, et Appia, et Archippo, et domestica ejus Ecclesia. De Philemone et Apostolo, pro eo in orationibus semper memoriam faciente. De Apostolo sene et victo Philemoni imperante, eundemque pariter obsecrante pro Onesimo servo ipsius, et parari sibi hospitium commendante. De Epaphra concaptivo Apostoli, et Marco, et Aristarcho, et Dema, et Luca, adiutoribus Pauli.

« Paulus victus Jesu Christi, et Timotheus frater « Philemoni dilecto et cooperatori nostro, et Appiæ « sorori, et Archippo commilitoni nostro, et Ecclesiæ quæ in domo tua est. » (*Hier.*) Quæritur cur aut quo jubente Paulus vel antiquum nomen amiserit, vel novum sumpserit? Ut ex Abram Abraham diceretur Dei jussione perfectum est, ut ex Sarai Saræ vocabulum fieret, æque Dei imperium fuit; et, ut ad novum Instrumentum veniam, ut Simon Petri nomen acciperet, et filii Zebedæi Boanerges, hoc est filii tonitruum vocarentur, Domini nostri Jesu Christi voce præceptum est. Quare autem e Saulo Paulus dictus sit, nulla Scriptura commemorat. Neque vero putandum est, ut a simplicioribus latinis legitur, Saulum ante dictum esse, et non Saul, quia et de tribu Benjamin erat in qua hoc nomen familiaris habebatur; siquidem et ille Saul rex Judææ, persecutor David de tribu Benjamin fuit. Quod autem Saulus a nobis dicitur, non mirum est. Hebræa nomina ad similitudinem Græcorum et Romanorum casuum declinari, ut sicut pro Joseph Josephus, pro Jacob Jacobus, ita pro Saul quoque Saulus in nostra lingua ac sermone dicitur: ut enim Scipio, subjecta Africa, Africani sibi nomen assumpsit: et Metellus, Creta insula subjugata, insigne Cretici suæ familiæ reportavit;

et imperatores nunc usque Romani ex subjectis gentibus, ut Adiabeni, Parthici, Sarmatici nuncupantur: ita et Saulus ad prædicationem gentium missus, a primo Ecclesiæ spolio proconsule Sergio Paulo victoriæ suæ trophæa retulit, erexitque vexillum ut Paulus diceretur e Saulo. Si autem et interpretatio nominis quaeritur, Paulus in Hebræo *mirabilem* sonat; revera mirum, ut post Saul qui interpretatur *expetitus*, eo quod ad vexandum Ecclesiam fuisset a diabolo postulatus, de persecutore vas fieret electionis. Plus forsitan quam oportuit, sed necessarie disputatum est. Quod autem sequitur, « vinctus Jesu Christi, » in præsentī negotio vel maxime est demirandum de Apostolica prudentia quo scripsit quidem et ad alios plures cum esset in vinculis, sicut ex ipsis Epistolis quodque perspicere est. Nullo vero in loco vinctum se in præfatione cum nomine suo posuit inquit, « Paulus vinctus, » hoc vero in loco neque servum neque Apostolum se dixit, sicut erat ei consuetudo scribendi, sed de specialibus negotiis scribebat ad eum, et de illis quæ in potestatibus ipsius Philemonis posita erant. Hoc sibi magis dicere arbitrans, ut non auctoritate Apostolica abusus, imperare ei ex tali præsumptione videretur, sed illud magis quod ponendum esse censuit, quod et valde suadere poterat. Philemone cogitante non magnum esse tam vilissima præbere ei viro, qui pro aliorum salute habetur in vinculis cum et liceret ei si voluisset ista minime pati, sicut ipse quodam in loco dicit (*I Cor. ix.*), « nam cum essem liber ex omnibus hominibus, me feci servum ut plures lucrificiam. » « Vinctus, inquit, Jesu Christi, » in nulla Epistola hoc cognomine usus est, licet in corpore Epistolarum, ad Ephesios videlicet et Philippenses et Colossenses esse se in vinculis pro confessione testetur. Majoris autem mihi videtur supercilii, vinctum Jesu Christi se dicere quam Apostolum. Gloriabantur quippe apostoli, quod digni fuerant pro nomine Jesu Christi contumeliam pati; sed necessaria auctoritas vinculorum. Rogaturus pro Onesimo, talis rogare debuit, qui posset impetrare quod posceret. Felix nimirum qui non in sapientia, non in divitiis, non in eloquentia et potentia sæculari, sed in Christi passionibus gloriatur. Non omnis autem qui vinctus est, vinctus est Christi: sed quicumque pro Christi nomine et pro ejus confessione vincitur, ille vere vinctus dicitur Jesu Christi, et sanguis effusus is tantum martyrem facit, qui pro Christi nomine funditur. Scribit igitur ad Philemonem Romæ vinctus in carcere, quo tempore mihi videntur ad Philippenses, Colossenses, et Ephesios Epistolæ esse dictatæ. Ad Philippenses illa ex causa, primum quod cum solo Timotheo scribit, quod et in hac Epistola facit. Dehinc, quod vincula sua manifesta dicit facta pro Christo in omni prætorio. Quid sit autem prætorium in ipsius Epistolæ fine significat: « Salutate vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt (*Philip. iv.*); » a Cæsare missus in carcerem, notior familiæ ejus factus, persecutoris domum Christi fecit Ecclesiam. Deinde ait: « Quidam autem ex

A contentione Christum annuntiant, non sincere existimantes pressuram se suscitare vinculis meis (*Phil. i.*), » porro ad Colossenses principium simile (*Col. i.*): « Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei et Timotheus frater, » et in sequentibus: « ejus factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia; » et in fine: « Salutatio mea manu Pauli, memores estote vinculorum meorum. » Hoc ideo, ut sciamus has quoque Epistolas de carcere et inter vincula fuisse dictatas. Illud autem proprie habet ad Colossenses, quod idem Onesimus qui nunc Philemoni commendatur, etiam perlator ejusdem sermonis fuit. Denique ait, « quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, et fidelis minister et conservus in Domino, quem misi ad vos ad hoc, ut cognoscat quæ circa vos sunt, et consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo et fideli fratre, qui est ex vobis. » Si autem Philemon, ad quem hæc Epistola scribitur, Onesimi dominus est, imo frater esse cœpit in Domino; et ad Colossenses refertur, quod Onesimus ex eis sit, ratio nos ipsa et ordo deducit quod et Philemon Colossensis sit, et eo tempore communem ad omnem Ecclesiam Onesimus Epistolam tulerit, quo privatas et sui commendatrices ad dominum litteras sumpserat. Est et aliud indicium, quod in hac eadem Epistola et Archippus nominatur, cui hic cum Philemone scribitur: « Dicite, inquit, Archippo: Vide ministerium, quod accepisti in Domino, ut illud impleas. » Quod est ministerium quod Archippus accepit a Domino? Ad Philemonem legimus « et Archippo commilitoni nostro et Ecclesiæ quæ in domo tua est, » ex quo puto aut episcopum eum fuisse Ecclesiæ Colossensis, cui admonetur studiose diligenterque præesse, aut Evangelii prædicatorem. Aut si ita non est, illud mihi in præsentiarum sufficit, quod et Philemon et Archippus et Onesimus ipse qui litteras perferebat, fuerint Colossenses et eodem tempore quatuor, ut ante diximus, Epistolæ scriptæ sunt. Ad Ephesios vero illam ob causam, quod pro Christo et hic vinctum esse se dicat, et eadem quæ ad Colossenses jusserat, in hujus quoque Epistolæ fine præcipiat, ut uxores subiciantur viris, et viri uxores diligant, ut filii obediant parentibus, ut parentes non provocent ad iracundiam filios suos, ut servi obediant dominis carnalibus, ut domini, relictis minis, ea servis quæ justa sunt præbeant, et ad extremum Epistolam suam hoc fine concludat: « Quid agam, notum vobis faciet Tychicus charissimus frater et fidelis minister in Domino; quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa me sunt, et consoletur corda vestra. » Tychicus autem est qui et ad Colossenses cum Onesimo mittitur, et eo tempore Onesimum habuit comitem, quo Onesimus ad Philemonem litteras perferebat. « Et Timotheus frater. » (*Amb.*) Et in hanc partem justa ratione debet laudari Paulus, quod in speciali Epistola non dedi-

gnatur Timotheum sibi in scribendo associare. (*Hier.*) In aliis Epistolis Sosthenes et Silvanus, interdum et Timotheus assumitur, in hac [*Hieron.* in quatuor] tantum Timotheus, quia vel eodem in tempore, vel præsepte Timotheo cæterisque, dictatæ sint; quod ego duplici ex causa factum puto, ut et Epistola maiorem haberet auctoritatem, quæ non ab uno scribebatur, et quia nulla æmulatio erat inter Apostolos si quid forte Paulo dictante alii spiritus suggessisset, absque ulla tristitia addebat Paulus in litteris quas dictabat. Secundum id quod ipse Corinthiis præcepit, ut si alio propheta, alii fuerit revelatum, taceat ille qui prius prophetabat. Ita ipse quoque præceptum suum opere complebat, et propter pauca quæ alio addiderat suggerente ut suam, ita alterius quoque Epistolam perscribebat, « Philemoni charissimo cooperatori nostro. » (*Amb.*) Cooperarium vocat ea ratione qua erga sanctorum obsequia sollicitudinem impendebat, non minima conferens illis, quibus Evangelii fuerat injuncta prædicatio. Si ad Philippenses scribens dicit: « Bene facitis communicantes tribulationi meæ (*Phil. iv.*) » Communicationem vocans illa ratione, qua in vinculis posito ea quæ ad usus quotidianos necessaria esse ei videbantur, id miserint. (*Hier.*) Non habetur in Græco ἡγάπησεν, quod dilectus dicitur, sed ἀγαπήσθαι id est diligibili; inter dilectum autem et diligibilem hoc interest, quod dilectus appellari potest et ille qui dilectionem non meretur, diligibilis vero is tantum qui merito diligitur. Denique et inimicos nostros diligere præcipimur, qui sunt dilecti, sed non diligibiles; amamus quippe illos, non quia amari merentur, sed quia præcipitur eos odio non habendos. Illud quoque quod in XLV psalmi titulo prænotatur « pro dilecto, » melius habet in Græco, « pro diligibili; » qui locus manifestissime de Christo intelligitur: licet enim Judæi *Ididia* [*Idithum*], hoc est *amatum Dei*, Salomonem dici putent, quod ei a Deo sit ob sapientiam nomen impositum, tamen *amatus Dei* quis magis dici potest, nisi is de quo in Evangelio Pater loquitur: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, hunc audite (*Matth. xiii, xvii.*) » Scribunt igitur Paulus et Timotheus Philemoni charissimo et cooperatori, qui ideo charissimus dictus est, quod in eodem Christi opere versetur; Appiæ quoque sorori non habenti in se falsæ aliquid et fictæ germanitatis, et Archippo commilitoni, quem arbitror cum Paulo et Timotheo contra adversarios pro Christi nomine dimicantem existisse victorem, et propterea nunc commilitonem dici, quod in eodem certamine belloque superaverit. Scribitur etiam Ecclesiæ quæ in domo ejus est: Verum hoc ambiguum, utrum Ecclesiæ quæ in domo Archippi sit, an ei quæ in domo Philemonis. Sed mihi videtur non ad Archippi, verum ad Philemonis referendum esse personam, cui ipsa quoque Epistola deputatur. Nam licet Paulus et Timotheus pariter scribant ad Philemonem, Appiam, Archippum et Ecclesiam, tamen in sequentibus approbatur Paulum tantummodo ad Philemonem scribere, et unum cum

A uno sermocinari. (*Amb.*) Custodit vero Apostolus ordinem: sicut enim maritum ante uxorem dixit, et parentes ante filium, sic post dominos etiam cæterorum memoratus est, qui in familia eorum haberi qualibet ratione existimabantur: et non dixit domui tuæ, sed « Ecclesiæ, quæ est in domo tua, » ostendens quoniam Ecclesiam esse existimat domum, in qua omnes fideles habere [habitare] videntur, et ita dignos eos existimabat suorum esse scriptorum, quasi qui Ecclesiæ locum retinerent. Nec enim multitudinem virorum Paulus Ecclesiam esse definit, sed propositum illorum qui pie in idipsum conveniunt. Nam et in circensibus et in theatris est multitudinem prospicere hominum confluentium, sed tamen non poterat dici illa multitudo Ecclesia Dei propter arbitrii pravitatem eorum B qui illo confluerunt. Ecclesia vero Dei vocatur, etiamsi duo vel tres tantum intuitu pietatis in idipsum convenerint, eo quod verum est, quod a Domino dictum est, « ubi fuerint duo aut tres in nomine meo, illic sum in medio eorum. » Et quia cæteros in præfatione Epistolæ credidit illis adjungendos, non modicum ei auxilium ad præsens confert argumentum. Si enim fidei communio tantam fiduciam præbebat illis, ut et conjungerentur suis dominis, justum erat et Onesimum de cætero affectuose videre, qui propositi sui communione, idem se exsequendum sollicitudinem susceperat. (*Hier.*) Quod autem ait, « gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo, » adhuc a duobus ad plures scribitur, et in omnibus pene Epistolis æquale principium est, ut C gratiam eis et pacem a Deo Patre, et a Christo Domino imprecetur; ex quo ostenditur unam filii patriæque esse naturam, cum id potest filius præstare quod pater, et id dicitur pater præstare quod filius. Gratia autem est qua nullo merito nec opere salvamur; pax, quæ reconciliati Deo per Christum sumus, ut ibi, « obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. » Sequitur:

« Gratias ago Deo meo semper, memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam et fidem quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos ejus, ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis boni, quod in nobis est in Christo. » (*Ambr.*) A gratiarum actione incipit scribere, agens pro illo gratias Deo, sicuti et in multis D Epistolis id fecisse videtur. Ut autem non videretur nunc contemplatione litterarum gratias agere pro eo, optime adjicit, « semper memoriam tui faciens in orationibus meis. » In orationibus meis, inquit, memor sum tui et gratias pro te ago Deo; et causam ipsam indicans pro qua gratias agit Deo, ne videretur absolute donans id dicere; « Audiens, inquit, charitatem tuam et fidem quam habes ad Dominum Jesum Christum; » et unde hoc cognovisset incertum esse videretur, si non donata ei ista a Domino essent, eo quod charitas et fides, quæ in Dominum est, in propositum animæ habetur, « et in omnes sanctos, » ex hoc ergo, et illud cognoscitur. Nam erga sanctos charitas in operibus demonstrata, affectum quem

erga Deum habes comprobatur. Unde et optime adjicit, *A* « ut communicatio fidei tuæ perfecta fiat in cognitione omnis bonitatis, quæ in nobis est in Christo Jesu. » (*Hier.*) Hæc jam non ut Paulus et Timotheus Philemoni et cæteris, sed ut solus Paulus ad solum Philemonem loquitur: « gratias, inquit, ago et memoriam tui faciens in orationibus meis. » Ambigue vero dictum, utrum gratias agat Deo suo semper, an memoriam ejus faciat in orationibus suis semper; et utrumque intelligi potest. Qui enim præcipit aliis ut in omnibus gratias agant Deo, nullis angustiis poterit coarctari ut gratias semper Deo ipse non referat. Si autem pro sanctis et melioribus quibusque Paulus semper orabat (sanctus autem et Philemon est, tantam habens in se fidem et charitatem, ut non solum auditu ei, verum etiam opere nosceretur), et pro Philemone Paulum semper orasse credibile est; quo scilicet fides et charitas quam habebat in Christo, et in omnes sanctos ejus, per communicationem fidei et operationem agnitionis in omni bono Christi misericordia servaretur. Et de charitate quidem quam habebat in Christo Jesu, et in omnes sanctos ejus, non difficilis interpretatio est, quia post Deum diligere jubemur et proximos. Nunc hoc quaeritur quomodo eandem fidem in Christo Jesu habere quis possit et in sanctos ejus: *ἐν τῷ κυρίῳ* enim sonat charitatem quam habes in Domino Jesu et in omnes sanctos ejus; et fidem quam habes in Domino Jesu et omnes sanctos ejus. Ad expositionem hujus loci de Exodo sumamus exemplum: « Credidit populus Deo et Moysi servo ejus. (*Exod. xiv.*) » Una atque eadem credulitas in Moysen refertur, et in Deum, ut populus qui credebatur in Dominum, æque credidisse scribatur in servum. Hoc autem non solum in Moyse, sed in omnibus sanctis est, ut quicumque credit Deo, aliter ejus fidem recipere non queat, nisi credat et in sanctos ejus. Non est enim in Deum perfecta dilectio et fides, quæ in ministris ejus odio et infidelitate tenuatur. Quod autem dico, tale est, credit quispiam in conditorem Deum, non potest credere nisi prius crediderit de sanctis ejus vera esse quæ scripta sunt. Sunt hodie quoque plerique simplicium, qui faciunt opera justitiæ, et non habent eorum quæ ipsi operantur scientiam. Unde addidit: « Ut communicatio fidei tuæ operatrix fiat in agnitionem omnis boni: » quantis gradibus quantisque profectibus apostolicus in altiora sermo se tendit! habet quispiam charitatem, et fidem in Deum et in sanctos ejus: sed forsitan non æquali eam in omnes lance communicet. Communicet forsitan in cunctos, sed opere non expleat; voluntatem impleat aliquis et opere, sed gestorum suorum perfectam habere non potest notionem. Sit talis quoque qui et opus habeat et scientiam, sed non habet agnitionem omnis boni: multa enim juste, mansuete studioseque perpetrans impar est suis in aliqua parte virtutibus. An non talis Philemon? habet quippe communicationem operatricis fidei, et charitatis in agnitione omnis boni: quæ cum in apostolis sit, non eam putemus ob id tantum esse perfectam, si in illis sit, sed in eo tot-

tam esse, quia Christi est, ut quidquid boni et in Philemone laudatur, et de apostolorum sumitur exemplo, inde bonum sit quod de Christi fonte ducatur.

« Gaudium enim magnum habuimus et consolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater. » (*Ambr.*) Juste, inquit, delector, pro quibus cum multo affectu semper obsequeris sanctis, ex quibus etiam sufficientem in meis tribulationibus consolationem invenio, audiens intentionem studii tui; hæc dicens in laudem et exhortationem Philemonis: solet autem laus præteriti temporis explicata alacriores eos facere in subsequentiis. (*Hier.*) Plenus inculcat et edocet quare dixerit: « Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis. » Dignum si quidem erat agere gratias Deo super charitate Philemonis, qui internum cordis affectum, et profundos animi sanctorum recessus suscipiendo refecerat. Et hoc idioma apostolicum est, ut semper viscera vocet, volens plenam mentis ostendere charitatem. Unde gaudens cum gaudentibus et cum his qui requieverant se refectum esse credens, habet lætitiā non transitoriam et levem, et quæ fortuito possit accidere, sed magnam, et prout erat in Philemone charitas, eminentem: quam augebat consolatio super Philemonis charitate descendens, plena a Patre misericordiarum et Deo totius consolationis.

« Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi, quod prodest propter charitatem, magis obsecro, cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vinetus Jesu Christi. » (*Ambr.*) Primum equidem non dixit, Potestatem habeo præcipiendi, sed « fiduciam; » deinde non dixit propter apostolatū, neque ob illam dignitatem, qua præditus esse videor, sed per charitatem quam erga omnes habebat, ut sit hujusmodi fiducia, vel causa ab ipso Philemone tributa. Unde et in laudem et exhortationem ejus adjicit, « propter quod multam in Christo fiduciam habens, » etc. Eo quod idem Philemon tale habens institutum et propositum, præcipere eum sibi cum fiducia adhortabatur, qua nec posset aliquando postulationi ejusdem Pauli resistere; qui autem erga omnes sanctos sic liberalis est, nunquam ob præsens negotium gratiam postulatam dare pigebit: itaque tuum propositum et charitas, quæ erga omnes sufficiens est, fiduciam mihi præbet, ut præcipiam de quibus convenit, ego vero hoc non facio, sed obsecro magis. Deinde et ad reverentiam eum invitans; talis cum sis, qualis Paulus senior; tantam vim habebat sola Pauli nuncupatio! Quid enim non expressit magnum et admiratione dignum in voce hac, qua dixit Paulum? Nam omne quodcumque summum bonum intelligi poterat, hoc erat in Paulo, et quod adjecit, seniore, non absolute eum ad reverentiam invitavit ætatis suæ memorans longævitatē, sed voci Pauli etiam illud ipsum faciens venerabilem: qui enim seniore audit Paulum scire poterat eo quod longo tempore pietatis studio inoleverit, et multa fuerit hac de

causa passus. Inchoavit enim prædicare Evangelium, cum adhuc esset adolescens : occurrit vero in senectutis ætatem semper in Christo, in passionibus persistens. Unde ne per ætatem eum absolute videretur suadere, optime adjecit : « Nunc autem et victus Jesu Christi, » solum hoc non dicens, Erubescere senectutem et canitiem in vinculis connutritam, et ætatem sic longam in passionibus illis, quæ pro Christo sunt, educatam. (*Hier.*) Multis in Philemonem laudibus ante præmissis, cum res talis sit pro qua rogatus est, quæ et præstanti sit utilis et roganti, poterat Paulus magis imperare quam petere. Et hoc ex fiducia illa veniebat, quod qui tanta ob Christum opera perpetrarat, utique impar sui in cæteris esse non poterat. Sed vult magis petere quam jubere, grandi petentis auctoritate proposita, per quam et Apostolus obsecrat, et senex, et victus Jesu Christi. Totum autem pro quo rogat illud est : Onesimus servus Philemonis, fugam furto cumulans, quædam rei domesticæ compilaverat. Hinc pergens ad Italiam ne e proximo facilius posset apprehendi, pecuniam domini per luxuriam prodegerat : hoc ne quis putet temere, et ut libet a nobis fictum, in sequentibus discat. Nunquam enim Paulus diceret : « Si quid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi manū mea, ego reddam. » Nec sponsor rei fieret ablatis nisi esset id quod ablatum fuerat dissipatum. Hic igitur cum ob confessionem Christi Paulus Romæ esset in carcere, credit in Dominum Jesum : et ab eo baptizatus, digna poenitentia maculas vitæ prioris absternit, in tantum ut is Apostolus conversionis ejus testis fieret, qui quondam Petrum increpaverat non recto pede in Evangelii veritate gradientem. Quantum igitur ad peccatum et ad facinus pertinet, quo Dominum læserat, veniam non meretur ; quantum vero ad Apostoli testimonium qui scit eum plene esse conversum, grandi pondere premitur, qui rogatur, ut qui e servo fugitivo atque raptore minister Apostoli factus fuerat (quod autem aliud habebat Apostolus ministerium nisi Evangelii Christi Jesu ?), jam non quasi a domino, sed quasi a conservo et coevangelista ignosceretur ei, qui servus esset Christi similiter et minister.

« Obsecro te de meo filio, quem genui in vinculis Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem tibi et mihi utilis est, quem remisi tibi : « tu autem illum, id est, mea viscera, suscipe, quem ego volueram tecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii. » Volens impetrare quod postulat, jam non pro servo Philemonis, sed pro filio suo se asserit deprecari ; et de illo filio quem genuerit in vinculis Evangelii, hoc est, quæ pro Christi Evangelio sustinebat : qui cum ante inutilis domino suo tantum fuerit (neque enim servus fur atque fugitivus alteri nocuit, nisi domino suo), nunc e contrario utilitatis compensatione qua et ipsi domino et Paulo utilis est, cæterisque per Paulum, plus charitatis meretur, quam odii ante meruerat.

A Unde ait : « Qui tibi aliquando inutilis fuit. » Tibi, inquit, soli, non cæteris, nunc autem tibi et mihi utilis. Utilis domino, in eo quia posset Paulo servire pro domino suo ; Paulo vero in eo utilis, quia illo in carcere vinculisque detento, posset ei in Evangelio ministrare. Simul autem est admirandum de magnanimitate Apostoli, et in Christum mente ferventi. Tenetur carcere, vinculis stringitur, squalore corporis, charorum separatione, poenalibus tenebris coarctatur, et non sentit injuriam, non dolore cruciatur, nihil novit aliud nisi de Christi Evangelio cogitare. Sciebat servum, sciebat fugitivum, sciebat aliquando raptorem, ad Christi fidem esse conversum. Grandis laboris est talem hominem in eo perseverare quod cœpit. Idcirco filium suum, et filium vinculorum, et ministrum Evangelii in vinculis constituti inculcat ac replicat, ut Philemon ille prudenter et dispensatorie tantum in præfatione laudatus non auderet negare, ne suis laudibus videretur indignus. Quod autem ait, « tu autem illum, id est, mea viscera, suscipe, » hoc est quod paulo ante dixi, viscera significare internum cordis affectum et plenam ex animo voluntatem, cum totum quicquid in nobis est suscipitur a rogato : alias autem omnes liberi viscera sunt parentum. « Sine consilio autem tuo nihil volui facere, ut non quasi ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. » Non videbatur mihi esse justum, ut contra voluntatem tuam eum retinerem, qui ad te pertinebat : nam æquum esse existimo ut quodcumque bonum a te fuerit factum, pro tuo hoc impleatur arbitrio. Hoc quod a plerisque queritur, et sæpissime retractatur, quare Deus hominem faciens, non eum bonum rectumque condiderit, de præsentī loco solvi potest. Si enim Deus voluntarie et non ex necessitate bonus est, debuit hominem faciens ad suam imaginem et similitudinem facere, hoc est, ut ipse voluntarie et non ex necessitate bonus esset ; qui autem asserunt ita eum debuisse fieri, ut malum recipere non posset, hoc dicunt : Talis debuit fieri qui necessitate bonus esset et non voluntate ; quod si talis fuisset effectus qui bonum non voluntate, sed necessitate perficeret, non esset Deo similis, qui ideo bonus est, quia vult, non quia cogitur. Ex quo manifestum est, rem eos inter se postulare contrariam : nam ex eo quod dicunt, debuit homo Deo similis fieri, illud petunt, ut liberi fieret arbitrii, sicut Deus ipse est ; ex eo autem quod inferunt, talis debuit fieri, qui malum recipere non posset, dum necessitatem ei boni important, illud volunt, ut homo Deo similis non fieret. Potuit itaque et apostolus Paulus absque voluntate Philemonis Onesimum sibi in ministerium retinere ; sed si hoc sine Philemonis voluntate fecisset, bonum quidem erat, sed non voluntarium : quod autem non erat voluntarium, alio genere arguebatur non esse bonum : nihil quippe bonum dici potest, nisi quod ultro neum est. Ex quo Apostoli considerata prudentia, qui idcirco fugitivum servum remittit ad dominum, ut prosit domino suo :

qui prodesse non poterat si domino teneretur absente. Superior ergo questio ita solvitur, potuit Deus hominem sine voluntate ejus facere bonum; porro si hoc fecisset non erat bonum voluntarium, sed necessitatis. Quod autem necessitate bonum est, non est bonum, et alio genere malum arguitur. Igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem et similitudinem fecit; similem autem Deo esse absolute bonum est.

« Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut æternum illum reciperes, tanquam non sicut servum, sed plus servo fratrem charissimum, maxime mihi: quanto autem magis tibi et in carne et in Domino! » Nonnunquam malum occasio fit bonorum, et hominum prava consilia Deus vertit ad rectum. Quod dico manifestius exemplo fiet. Joseph fratres, sui zeli stimulis incitati, Ismaelitis viginti aureis vendiderunt. Hoc initium et patri et fratribus et toti Ægypto bonorum omnium fuit. Denique ipse postea ad fratres: « Vos, inquit, cogitastis de me in mala, Deus vero cogitavit de me in bona. » Simile quid et in Onesimo possumus intelligere, quod mala principia occasiones fuerint rei bonæ. Si enim dominum non fugisset, nunquam venisset Romam, ubi erat Paulus vincetus in carcere: si Paulum in vinculis non vidisset, fidem non recepisset in Christum. Si Christi non habuisset fidem, nunquam Pauli effectus filius in opus Evangelii mitteretur. Ex quo paulatim et per gradus suos, reciprocante sententia, ideo minister Evangelii est factus Onesimus, quia fugit a domino. Pulchre autem addens, « forsitan, » sententiam temperavit. Occulta sunt quippe judicia Dei, et temerarium est quasi de certo pronuntiare quod dubium est. « Forsitan, inquit, ideo discessit, » caute, timide, trepidanter, et non totum fixo gradu, ne si non posuisset « forsitan, » omnibus servis fugiendum esset ut apostolici fierent. Quod autem « ad horam » junxit, horam pro tempore debemus accipere: ad comparisonem enim æternitatis omne tempus breve est. « Ut æternum illum reciperes. » Nullus æternus dominus servi sui; potestas quippe ejus et utriusque conditio morte finitur. Onesimus vero qui ex fide Christi factus æternus est, æterno Philemoni, quia in Christum et ipse crediderat, spiritu libertatis accepto, jam non servus, sed frater cœpit esse de servo, frater charissimus, frater æternus, æterno et ipsi Apostolo dominoque suo, cui Onesimum ut carnis ante conditio, ita postea spiritus copulabat, et tunc quidem quando erat ei subjectus in carne, non erat ei junctus in Domino, nunc autem et in carne ei junctus est et in Domino: ex quo intelligimus servum qui crediderit, duplici domino suo lege constringi, ut ei et carnis necessitate jungatur ad tempus, et in æternum spiritu copuletur. (Ambr.) Intendendum vero est, quoniam non dixit, ut habeas, sed ut recipias, non enim hoc dicit, quoniam recessit, ut de cætero habeas eum pro servo, majorem erga eum affectum ostendens: nam ridiculum erat hoc de fugi-

tivo dicere servo, sed ut recipias eum superservum, hoc est, recipias eum non solum servile obsequium tibi persolventem, quod servi solent suis dominis exhibere, quod jure docebat propter morum et propositi ejus mutabilitatem. Quid autem vult esse quod dixit super servum, « fratrem charissimum, » hoc est fratrem valde amantem, ut dicat, Quoniam etsi per fugam recessit, sed tanto sui melior est effectus, ut non solum debitum tibi obsequium, ut servus, cum omni fide persolvat, sed et sicut frater valde amore tuo junctus omnia pro te pati de cætero sit paratus. Et quia incertum erat, si hæc ita se haberent, conformans dictum suum adjicit: « Maxime mihi, quanto magis tibi, et in carne et in Domino. » Est quidem obscurum, quod dictum est ob nimium compendium, eo quod Apostolus sæpe cupiens aliqua compendiose explicare, obscuritate dicta sua involvit. Testatur autem de Onesimo, quoniam etiam sibi fuerit utilis, post exhortationem et consilium, quod a se acceperat. Vult enim dicere, quoniam si erga me talis exstitit mores suos demutans, ita ut sponte vellet mihi omne obsequium servile præbere, quemadmodum non erga te multo magis erit talis, cui et propter fidem ut pote studiose pietatis charitatem persolvere debet, et sicut domino servitium cum omni exhibere fidelitate? hoc enim dicit in carne quæ est secundum dispositionem. Frequenter vero carnem, apostolica dicta interpretantes, significavimus, quia statum hunc temporalem, qui in præsentī vita habetur, sic solet nuncupare. « Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. » Super omnibus dictis hoc vel maxime dicto persuadebat ei, eo quod ei decebat, ut ad communem fidem universa, quæ sibi adsunt, communia esse omnibus fidelibus reputaret, quod præ cæteris etiam sibi, ut pote prædicatori et doctori dogmatum pietatis Dei veri existimabat: si inquit communicas secundum fidem, et ad plenum existimas nobis omnia esse communia, recipe et hunc propter me; non hoc dicit, ut in ordine eum recipiat Apostoli, quomodo enim fieri poterat ut hoc suaderet? sed ut dicat, Eo quod ego eum recepi, recipe et tu. Si tamen communia omnia nobis esse existimas. (Hier.) Philemon Paulum socium habere cupiebat, et in Christum credens, tales utique volebat habere profectus, ut Paulo similis fieret, et ei communicaret in vinculis. Consideremus ergo quantum hic laudetur Onesimus, quantum profecisse dicatur, cum ita recipiendus sit, ut Apostolus, et sic ejus dominus ut Pauli debeat desiderare consortium. Breviter quod dicit, tale est: Si me vis habere consortem, habeto et Onesimum, quem ego consortem et filium et viscera mea habeo; quem si non susceperis, nec habere volueris, et ipse intelligis quod me habere non possis. « Si autem aliquid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa. » Hoc est, a me exige illa. Imitator Domini sui, et Christum in se loquentem habens, ea juxta vires suas debet facere quæ Christus. Si enim ille infirmitates nostras portavit, et plagas nostras do-

Init, juste Apostolus pro Onesimo se opponit et A
spondet quæ ille debebat. Ut autem supra diximus,
totum illud est quod ablatum furto, per luxuriam
perditum, non poterat absolvi, quod Philemon grandi
pretio compensabat dum pro servo fugitivo, et pecunia
perdita, fratrem charissimum et fratrem recipere
æternum, et per eum sibi Apostolum faceret
debitorem. « Ego Paulus scripsi manu mea, ego red-
dam, » ut non dicam tibi, quia et ipsum te mihi debes. »
(Ambr.) Promisit se redditurum, sciens quoniam
dominis reposita est apud Deum merces copiosa pro
illa bonitate quam erga servos suos exercent, et
maxime si quando delinquentibus illis veniam tri-
buere voluerint, et ostendens quoniam non debet
hesitare de tribuenda hujusmodi gratia, » ut
non dicam tibi, quoniam mihi te ipsum debes, » et
hæc quidem promitto, sciens, quoniam et ipse per-
cipiens per Dei misericordiam copiosas mercedes
pro ea bonitate, quam erga istum nunc exerces,
te autem convenit cogitare quoniam et totum te mihi
debes, licet ego non dicam. (Hier.) Quod dicit tale est:
Quod Onesimus furto rapuit, ego me spondeo reddi-
tarum, hujus sponsionis Epistola hæc et manus testis
est propria, quam non solito more dictavi, sed mea
manu ipse conscripsi, credere igitur mihi pro One-
simo pollicenti : hoc autem dico quasi ad extraneum
loquens ; ceterum si ad jus meum redeam, propter
sermonem Christi, quem tibi evangelizavi et Christia-
nus effectus es, te mihi ipsum debes : quod si tu
meus es, et tua omnia mea sunt : si autem tua omnia
mea sunt, Onesimus quoque qui tuus est, meus est. Po-
teram igitur eo uti ut meo : sed voluntati tuæ relinquo ut
mercedem habeas ignoscendo. « Ita frater, ego te fruar
in Domino, refice viscera mea in Christo. » (Ambr.) Nam
quod dixit, « ego tui fruar in Domino, » pro adjuratione
posuit : dicit autem, quod do illi veniam de præteritis,
suscipiens eum, requiescere mecum facito : « Ego te
fruar in Domino. » hoc est, sive videam te in omnibus illis
quæ secundum sunt profectum habentem spiritalem
quod meum esse existimo lucrui. Et quia larga suppli-
catione decebat rogare Paulum contemplatione humi-
litate, videbatur autem aliquam habere suspicionem,
ut forsans Philemon non facile annuerit ejus petitionibus,
ideoque sit Apostolus coactus superabunde eum pre-
cari. (Hier.) Proprietatem Græcam Latinus sermo non
explicat. Quod enim ait, *Ναὶ, ἀδελφε, Ναὶ* quoddam qua-
si adverbium blandientis est : nos autem interpretan-
tes, « ita frater » æqualiter et dilucidius [Hieron., aqua-
tius et dilutius] nescio quid magis aliud quam id quod
est scriptum sonamus. Sicut enim *ἡμεῖς* illud Hebraicum
pro quo frequenter septuaginta Interpretes *ὁ δὲ* trans-
tulerunt, in lingua sua significat deprecantis affectum,
unde nonnunquam Symmachus pro *ἡμεῖς, δέομαι*, hoc
est, obsecro, transtulit : ita et nos eandem in Græca
lingua vim patimur quam Græci sustinent in Hebræa.
Quod autem ait, « ego te fruar in Domino, » aliud
multo intelligitur, quam putatur. Apostolus non frui-
tur, nisi eo qui multas in se habet concinentesque
virtutes, et totum quod Christus dicitur pro varietate
causarum, sapientiam videlicet, justitiam, continen-
tiam, mansuetudinem, temperantiam, castitatem,
has imprecatur Philemoni, ut cum his abundaverit,
ipse eo perfruens impleatur. Et ne putes illam frui-
tionem dici, qua nos sæpe nostri inter nos præ-
sentia delectamur et fruimur, addidit, « in Do-
mino : » ut ex eo quod Domini nomen adjun-
ctum est, intelligeretur et alia esse fruitio qua quis
absque Domino perfruatur. « Refice viscera mea
in Christo. » Sicut ipse frui vult Philemone in
Domino, ita viscera sua Onesimum, quem et supe-
rius eodem nomine appellarat, refici vult per Phile-
monem, et ambiguo dictum utrum viscera Pauli in
Christo Onesimus sit, an viscera Pauli Onesimus per
Philemonem in Christo reficienda sint. Si superius
B accipere volueris, recte Pauli in Christo viscera di-
centur Onesimus, quem in vinculis Christo genuit :
si posterius, in Christo reficiendus est Onesimus a Phile-
mone, dum ejus in Christo sermonibus eruditur.
« Confidens de obedientia tua scripsi tibi, sciens
« quoniam super id quod dico facies. » (Ambr.) Hæc
autem sic scribo non dubitans quod velociter gratiam
tribuas : e contrario vero sic scripsissem, si non ho-
scem quoniam non solum hoc facies, sed et si aliquid
plus postulassem. (Hier.) Qui præsumit de eo quem
rogaturus est, ipsa quodammodo præsumptione præ-
judicat, ne ei negare liceat, quod rogatur. Porro si
scit ille qui postulat plus quam rogavit, rogatum
esse facturum, ideo minora petit, ut habeat rogatus
voluntariam et majorem præstatione mercedem. Si
C autem Philemon hoc ad hominis præceptum facit,
quanto magis faciet ob dilectionem Dei? unde et
merito Apostoli voce laudatur quod mandata ejus opere
prævertat, et possit dicere « Voluntaria oris mei
complaceant tibi, Domine (Psal. cxviii). » In his pos-
tulationem suam terminans adjicit : « Simul et para
mihi hospitium. » Non puto tam divitem fuisse Apo-
stolum, et tantis sarcinis occupatum, ut preparato
egeret hospitio, et non una contentus cellula, breves
corporis sui spatio ædes, amplissimas æstimaret :
sed ut dum eum expectat Philemon ad se esse ven-
turum, magis faciat quod rogatus est. Si autem hoc
non dispensatorie, sed vere quis æstimat impera-
tum, ut sibi hospitium præpararet, Apostolo magis
quam Paulo hospitium præparandum est. Venturus
D ad novam civitatem, prædicaturus Crucifixum, et
in audita dogmata deliturus, sciebat ad se plurimos
concururos, et necesse erat primum ut domus in
celebri esset urbis loco, ad quam facile conveniretur ;
deinde ut ab omni importunitate vacua : ut amplā,
quæ plurimos caperet audientium ; ne proxima spe-
ctaculorum locis ; ne turpi vicinia detestabilis : po-
stremo ut in plano potius esset sita, quam in cœna-
culo. Quam ob causam cum æstimō etiam Romæ
in conducto mansisse biennio, nec parva ut reor erat
mansio, ad quam Judæorum turbæ quotidie conflue-
bant. « Spero enim per orationes vestras donari me
vobis. » Filium patri Deus rogatus indulget, et fra-
ter sæpe fratris oratione servatur. Apostolus vero

totius Ecclesiæ precibus conceditur, ob eorum qui eum audituri sunt utilitatem. Et hoc donum non tam in eum dicitur esse, qui differtur a martyrio ad martyrium præparatus, quam in eos ad quos Apostolus mittitur. Quod autem crebro Paulus in carcere fuerit et de vinculis liberatus sit, ipse in alio loco dicit in carceribus frequenter (*II Cor. xi.*). De quibus nonnumquam Domini auxilio, crebro ipsis persecutoribus nihil dignum in eo morte invenientibus dimittebatur: necdum enim super nomine Christiano senatusconsulta præcesserant, nec dum Christianum sanguinem Neronis gladius dedecarat; sed pro novitate prædicationis sive a Judæis invidentibus, sive ab his qui sua videbant idola destrui, ad furorē populi concitatis, missi in carcerem, rursum impetu et furore deposito laxabantur. Et hoc ita esse ut dicimus apostolorum Acta testantur, in quibus et Felix loquitur ad Agrippam: « Potuisse dimitti Paulum, si non appellasset ad Cæsarem (*Act. xxvi.*) » et quia nullam invenerit causam præter quæstiones quasdam de religione propria, et de quodam Jesu, quem Paulus vivere prædicabat. Ex quo animadvertimus, et a cæteris iudicibus similiter eos potuisse dimitti, id agente Domino, ut in toto orbe nova prædicatio disseminaretur.

« Salutat te Epaphras conceptivus meus in Christo Jesu, Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, cooperatores mei. » (*Ambr.*) Conceptivum suum dicit et quod communicaverat ei in illis mororibus quos pro Christo ipse sustinebat. Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, cooperarii mei, nec non et a Marco, et Aristarcho et Dema, et Luca: quos etiam operarios suos esse dicit, eo quod collaborarent ei ob aliorum utilitatem. (*Hier.*) Id quod in principio dicebamus, quoniam ad Colossenses Epistola eodem in tempore et per eundem esset scripta bajulum litterarum, quo ad Philemonem quoque scriptum est, etiam eorum qui salutantes inducuntur nomina docent. Nam et in ipsa ita subscribitur: « Salutat vos Aristarchus conceptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, et Epaphras qui est ex vobis servus Christi (*Coloss. iv.*) » et paulo inferius: « Salutat vos Lucas medicus charissimus et Demas. Et dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas. Et: « memores estote vinculorum meorum (*Ibid.*) » Si autem ex eo aliquis non putat pariter scriptas, quod ad Colossenses pauca sint nomina, quæ hic non ferantur ascripta, sciat non omnes omnibus aut amicos esse aut notos, et aliud esse privatam ad unum hominem, aliud publicam ad universam Ecclesiam Epistolam fieri: « Salutat te, » ergo inquit, « Epaphras conceptivus meus in Christo Jesu: » qui, sit Epaphras conceptivus Pauli talem fabulam accepimus: aiunt parentes apostoli Pauli de Gyscalis regione fuisse Judææ, et eos, cum tota provincia Romana vastaretur manu, et dispergerentur in orbe Judæi, in Tharsum urbem Ciliciæ fuisse translatos; parentum conditionem adolescentulum Paulum secutum: et sic posse stare illud quod de se ipse testa-

tur: « Hebræi sunt, et ego; Israelitæ sunt, et ego; semen Abrahæ sunt, et ego (*I Cor. xi.*) » et rursum: « Hebræus ex Hebræis » (*Philip. iii.*), et cætera, quæ illum Judæum magis indicant, quam Tharsensem. Quod si ita est, possumus et Epaphram illo tempore captum suspicari, quo captus est Paulus, et cum parentibus suis in Colossis urbe Asiæ collocatum, Christi postea recepisse sermonem; unde et ad Colossenses, ut supra diximus, scribitur. « Salutat vos Epaphras, qui est ex vobis, servus Christi, semper sollicitus pro vobis in orationibus (*Coloss. iv.*) » Hoc si se ita habeat, Aristarchus, qui conceptivus ejus in eadem Epistola dicitur, ad eandem intelligentiam deducitur, nisi forte reconditum aliquid et sacram, ut quidam putant, in verbo captivitatis ostendit, quod capti pariter et victi in vallem hanc adducti sint lacrymarum. Quod si neutrum recipitur, ex eo quod hic additum est « in Christo Jesu, » possumus suspicari eandem eum Romæ pro Christo vincula sustinuisse, quæ Paulus: et ut vincium Christi, ita conceptivum quoque ejus dici potuisse. Aut certe ita, quod nobilis et ipse sit in apostolis, ut Andronicus et Julia, de quibus scribitur ad Romanos: « Salutate Andronicum et Juliam, cognatos et conceptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo Jesu (*Rom. xvi.*) » Hæc de Epaphra. Cæterum cooperatores Evangelii et vinculorum suorum, cum ad Philemonem Epistolam scriberet, Marcum ponit, quem puto Evangelii conditorem, et Aristarchum, cujus supra fecimus mentionem, et Demam, de quo in alio loco queritur (*II Tim. iv.*): « Demas me reliquit, diligens præsens sæculum, et abiit Thessalonicam, » et Lucam medicum, qui Evangelium et Actus apostolorum Ecclesiis derelinquens, quomodo apostoli de piscatoribus piscium piscatores hominum facti sunt, ita de medico corporum in medicum est versus animarum. De quo et in alio loco: « Misi, inquit, cum illo fratrem cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias (*II Cor. viii.*) » cujus liber quotiescunque legitur in Ecclesiis, toties ejus medicina non cessat sumi. « Gratia Domini Jesu Christi cum spiritu vestro. » Sicut a meliori parte hominis capite numeratur populus Israel, dicente Scriptura, « secundum capita eorum, » ita in toto quidem homine, et in omni parte sanctorum gratia est Domini Jesu Christi. Sed a majore et meliore parte, id est spiritu, per synecdochen de toto homine dicitur, « Gratia Domini Jesu Christi cum spiritu vestro. » Cum autem in spiritu gratia fuerit, totum facit hominem spiritalem, ut adhæreat Deo, quia « qui adhæret Domino, unus spiritus est. » Interpretantur autem secundum Hebræos, Paulus admirabilis, Timotheus beneficus, Philemon mire donatus sive os panis, ab ore non ab osse, Appia continens aut libertas, Archippus longitudo operis, Onesimus respondens, Epaphras frugifer et videns sive succrescens, Marcus sublimis mandato, Aristarchus mons operis amplioris, Demas silens, Lucas ipse consurgens. Quæ nomina si secundum interpretationem suam volueritis intel-

ligere, non est difficile admirabilem atque beneficium præcipue ad eum scribere cui universa concessa sint vitia, et os ejus pateat ad coelestem panem. Deinde ad continentem et liberam et ad longitudinem operis, quod nunquam a sancto labore desistat. Scribere autem pro eo qui respondeat testimonio suo nec non ei cui specialiter Epistola dedicatur, salutari ab ubertate crescente, et eum qui factus sit per mandata sublimior, illoque qui per

majora opera in montem usque succreverit, ab eo quoque qui posuit custodiam ori suo, et ostium unitum labiis suis, qui idcirco forsitan tacuit, quia ad modicum Apostolum dereliquerat. Et ad extremum ab eo qui per se ipse consurgens quotidie augeatur processusque habeat, dum Evangelio ejus orbis impletur, et toties crescit quoties auditus et lectus ædificat. Amen.

LIBER VICESIMUS SEPTIMUS.

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS.

ARGUMENTUM.

(Hier.) In primis dicendum est, cur apostolus Paulus in hac Epistola scribenda non servaverit morem suum, ut vel vocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Hæc causa est quod ad eos scribens qui ex circumcisione crediderant, quasi gentium apostolus, non Hebræorum, sciens quoque eorum superbiam, suamque humilitatem demonstrans, meritum officii sui noluit auferre. Hanc ergo Epistolam fertur Apostolus ad Hebræos conscriptam Hebraica lingua misisse, cujus sensus et ordinem retinens Lucas evangelista post excessum Pauli apostoli, Græco sermone composuit.

CAPUT PRIMUM.

Ponitur excellentia Christi, qui est dator novæ legis, Patri coæternus et substantialis, æqualis in potestate et dignitate : et quod in his Christus præfertur angelis.

« Multifarie multisque modis loquens olim Deus patribus in prophetis. » (Joannes Chrysost.) Tota intentio beati Apostoli fuit in hac Epistola ad Hebræos, id est gentem suam, ad Christi convocare fidem, eminentiamque gratiæ, quæ per Filium data est, a legalibus discernere umbris, quæ angelicis ministratibus fuerunt. Et quoniam valde afflicti erant multis malis quæ illis acciderant, et valde contriti, ut possent ex hoc putare se inferiores cæteris ac miseriore existere; ostendit per hoc eos magis majori gratia perfrui, ut ex ipso sermonis initio erigeret auditores. Propterea ergo dicit: « Multifarie et multis modis Deus olim locutus est patribus nostris in prophetis. » Quare prophetas nominans semetipsum contra non posuit? siquidem eis tanto major exstabat, quanto ei fuerat dispensatio commissa præclarior. Sed non hoc fecit: primo quidem quia de seipso majora dicere recusavit. Secundo vero, quia necdum erant auditores perfecti. Tercio autem, quia volebat eorum mentes erigere et ostendere magnam esse præsentis eminentiam temporis. Veluti si diceret, Quid magnum, si Prophetas misit patribus nostris? Nobis enim proprium Filium unigenitum misit. Et bene satis exorsus est, « multifarie, inquit, et multis modis, » ostendit enim quoniam neque ipsi Prophetæ

B gratiam Deum videndi promeruerunt: Filius autem vidit. Dicendo enim « multifarie et multis modis » significat, quod alibi dictum est: « Ego enim visiones multiplicavi et in manibus prophetarum assimilatus sum (Ose xii). » Proinde non secundum hoc solum eminentia Novi Testamenti declaratur, quia patribus quidem Prophetæ missi sunt, nobis autem Filius, sed etiam quod prophetarum vel patriarcharum nemo nisi in similitudinibus vidit Deum; Filium vero unigenitum incarnatum esse atque in ea carne visum constat, quia idem homo a verbo Dei susceptus unigenitus est Filius Dei. Ideo mox addidit: « Novissimis diebus istis locutus est nobis in filio. » Dicendo enim in filio tantumdem valet, quasi diceret per filium suum quia in præpositio per accipitur, sicut multis in locis epistolarum ejus invenitur his præpositionibus indifferenter uti. Tacuit adhuc de Christi nomine, quia plurimos illorum sciebat negasse Filium Dei esse. Non enim dixit Christus locutus est, quamvis ipsum locutum constet esse manifestum: ita necdum Judæos aperto nomine tetigit. Nam ferme omnes quibus Prophetæ locuti sunt, malignos esse nefariosque constabat, et necdum de istis rationem movere voluit. sed interim generaliter de muneribus disputat, quæ illis divina largitate donabantur: « Quem constituit hæredem universorum. » Quid est « quem constituit hæredem universorum? » Hic incarnatum dicit Filium, de quo superius locutus est, sicut etiam de eo in secundo legitur psalmo: « Postula a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam. » Non jam portio Domini tantum Jacob, et sors ejus solus Israel, sed omnes potius nationes: hoc est, hunc Filium Dominum constituit universorum: hæredis autem utitur nomine, ut duo quædam per hoc astruat et ostendat, quod proprius sit Filius, et quod dominationis illi nulla contingat amissio. Hæredem autem omnium dicit, id est, mundi totius. Deinde ad altiora sermonem convertit dicens: « Per quem fecit et sæcula: » ut ostenderet eundem novissimis diebus venisse in mundum, per quem fecit et mundum. Magnitudinem ejus ostendens, qui fuit Novi Testamenti labor et auctor: post hæc quibusdam gradibus eleganter utens, pervenit ad id quod omnibus

istis quæ supra dixit, multo majus est, et insonuit dicens: « Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus. » Ubique quidem religioso nobis opus est intellectu, maxime autem ibi, ubi de Deo vel loquimur, vel audimus; quoniam neque ad loquendum digne de Deo lingua sufficit, neque ad percipiendum prævalet intellectus. Oportet etiam ubi vel sermo deficit, vel cogitatio explicare de Deo non poterit, tunc magis glorificare nos Deum, quod talem Deum habemus qui et intellectum transcendit et cogitationis initium. Merito splendorem eum dixit gloriæ, ut pote qui ipsum sciebat dicentem: « Ego sum lux mundi (*Joan. viii*), » ostendens eum lumen de lumine, sicut Deum de Deo esse, animasque nostras illuminantem, et patrem nobis insinuantem. Per splendorem quippe unitatem declaravit essentiæ cum Deo patre, et mirabili modo unam substantiam ostendit, ut duas personas aperiret in gloria et splendore. Unde etiam subjungit, « qui est figura substantiæ ejus. » Figura quippe alter est ab eo cujus efferat formam, alter autem non in omnibus, sed secundum personam. Nam et hic figura æqualitatis omnino præbet indicium ad illud cujus figura ostenditur, et suspicionem vel parvæ dissimilitudinis procul dubio non recipit. Hic enim figuram dixit quod in alio loco formam nominat. Ubi ait: « Qui cum in forma Dei esset (*Philip. ii*), » forma videlicet vel figura, unam declarat essentiæ æqualitatem. Quia de eodem Redemptore nostro scriptum est: « Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus portansque omnia. » (*Greg.*) Ejus ergo manus corda nostra portat, ejus manus in contemplatione nos sublevat: nisi enim, ut dictum est, Omnipotentis Verbum propter homines homo fieret, humana corda ad contemplandam verbi excellentiam non valerent. Inde ergo excelsæ factæ sunt hominum mentes, unde inter homines apparuit humilis Deus. « Portansque omnia verbo virtutis suæ. » Portans, id est, gubernans omnia eo Verbo virtutis per quod fecit omnia. Non enim minus est gubernare mundum quam creare. Nam in creando quidem, ex nihilo rerum substantiæ productæ sunt; in gubernando vero ea quæ facta sunt, ne ad nihilum redeant continentur. Ergo dum hæc omnia reguntur, ad invicem sibi repugnantia coaptantur, magnum et valde mirabile plurimæque virtutis Dei indicium declaratur. Post hanc divinæ majestatis in Filio claritatem, ad humilia incarnationis descendit dicens: « Purgationem peccatorum faciens. » Duo quædam significans, id est, curam nostri gerens, in eo quo ait: « portans omnia verbo virtutis suæ; » quod vero adjunxit, « purgationem peccatorum faciens, » id est, peccata nostra mundat. In his duobus maxime Apostolum gloriari videmur, quod hæc per Filium nobis allata esse demonstrat: et cum nos commouisset crucis et passionis ejusdem Filii, per quæ nobis purgatio peccatorum ministrata est, confestim de resurrectione atque ascensione ejus instituit nos ad cælestia erigere, et intueri inenarrabilem ejus

A gloriam. Ait enim: « Sedet ad dexteram majestatis ejus in excelsis. » Per dexteram non Deum corporaliter deformavit, sed magnitudinem demonstravit honoris. Dum dixit « in excelsis, » ostendit eum omnibus altiore et supereminente esse, qui etiam usque pervenit solum paternæ claritatis. Sicut ergo Pater in excelsis est, sic et Filius: consessus enim nihil demonstrat aliud, nisi honoris æqualitatem. Si enim minorationem vellet ostendere, nunquam diceret a dextris, sed potius a sinistris eum sedere. « Tanto melior est angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. » (*Joan.*) O apostolica sapientia! magis autem non Pauli sapientia, sed Spiritus sancti miranda est gratia. Non enim ex intellectu hæc proprio loquebatur, neque humano hanc dispensationem reperiēbat ingenio. Unde enim illi hoc? Num ex scalpellis, aut pellibus, aut in officina illa hæc poterat edoceri? Nequaquam: sed divinæ fuit hæc operatio majestatis. Non enim has intelligentias sua mente procreabat, quæ tunc erat tam debilis et extrema: ita ut nihil amplius haberet a plebeiis et popularibus. Quomodo enim aliquid divinum posset ille sentire, qui circa pretia vendendi et circa confectionem pellium totam suam vitam totumque studium continebat? Sed gratia Spiritus sancti per quos vult potentiæ suæ virtutes ostendit. Sicut enim si aliquis infantulum quempiam in excelsum quendam locum et pertingentem ad ipsum verticem cæli volens paulatim sensimque subrigere, gradatim hoc faciat, ab inferioribus ad superiora conscendens; deinde cum sursum pervenerit, jubeat illum infantulum deorsum in inferiora despiciere; deinde despicientem videat hæsitare et obscuritatibus ac defectibus fatigari: iterum eum ad humiliora deponit quo respirare valeat atque animum recreare; deinde cum refectus fuerit, eum iterum ad superiora sustollat et iterum ad inferiora revocat: ita et circa Hebræos beatus faciebat Apostolus, et sic eum ubique reperies magistri sui in docendo vestigia consequentem. Nam et ipse sic faciebat: aliquando quidem in altiora suos discipulos sublevabat, aliquando autem eos ad inferiora imbecillitatis eorum gratia revocabat, nequaquam eos prolixo tempore in altera permanere parte permittens. Et contemplare iterum sapientiam Pauli, per quales eos etiam sublevat gradus, et qualiter eos ad ipsum apicem pietatis adducit: ubi item antequam deficerent et eos obscuritas occuparet, vide quomodo eos ad interiora revocavit, quo possint paululum recreari: « Locutus est nobis in Filio suo quem posuit hæredem omnium. » Filii quippe nomen commune est. Ubi enim proprius intelligitur Filius, superior est et excellentior universis: sed interim quomodolibet se habeat, astruit quoniam desursum est; et vide quomodo hoc dicat: « Quem posuit hæredem omnium. » Quod dixit « hæredem posuit » humilitatis demonstrat indicium: deinde ad superiorem gradum altiorēque transcendit: « Per quem, inquit, et sæcula fecit. » Deinde ad excelsiorem omnibus venit, post quem altiore al-

terum gradum inire non possis : « Qui est, inquit, A splendor gloriæ et character substantiæ ejus. » Vere in ipsum eos inaccessibile lumen induxit, et in ipsum splendorem immense summæque claritatis suæ : et antequam eos obscuritas ulla comprimeret, attente quomodo eos iterum pedetentim ad inferiora et consueta loca deponit, dicens : « Ferens omnia verbo virtutis suæ. Per ipsum, inquit, mundationem peccatorum faciens nostrorum, sedere fecit in dextera majestatis. » Non simpliciter dicit : « sedere fecit, » sed « post mundationem, inquit, sedere fecit. » Suscepit enim incarnationis officium, deinde humilia loquitur, et post hæc interlocutus paululum, « In dextera, inquit, majestatis ejus in excelsis. » Iterum ad humilia narranda revertitur : « Tanto melior factus angelis, quanto differentius præ eis nomen hæreditavit. » Hic jam de eo, qui est secundum carnem disputat. In eo enim quod dixit « melior factus est, » non essentiæ paternæ declaravit indicium : illa enim quæ Patris essentiæ consubstantialis agnoscitur, non est facta, sed nata. Loquitur autem de carnali substantia : ipsa enim facta est. Sed nunc non de substantia ejus, hoc est qualiter exstiterit, sermo peragitur, sed sicut Joannes dicit : « Qui post me venit, ante me factus est (Joan. 1). » Hoc est, honorabilior atque probabilior : sic etiam hic, « tanto melior, inquit, factus est angelis, » hoc est, probabilior atque præclarior, « quanto melius hæreditavit nomen. » Vides quia de eo qui est secundum carnem versatur sermo ? Hoc enim nomen, Deus Verbum, semper habuit, non postea hæreditavit. Neque postea eum ab angelis meliorem constat effectum, quando mundatione sua abstulit nostra peccata, sed semper melior fuit, et non solum melior, sed etiam incomparabiliter melior universis. Verumtamen de eo qui est secundum carnem ista dicuntur. Sic enim et nobis usus est, cum de natura humana disserimus, et fastigium habentia loquimur et submissa : quando enim dicimus : Nihil est homo, terra est homo, cinis est homo, totum a deterioribus appellamus ; quando vero dicimus : Mortale animal homo et rationale et supernis cognatum, a melioribus vocamus universum : sic et in Christo aliquando quidem ab inferioribus, aliquando autem a melioribus loquitur Paulus, et dispensationem cupiens confirmare et simplicem commendare naturam. « Cui enim dixit aliquando angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Et rursum ? « Ego ero illi in patrem et ipse erit mihi in filium ? » Hoc enim absque ulla dubitatione de incarnatione Filii dicitur : ideo verbum futuri temporis posuit, « ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium. » Quod vero dixit, « Filius meus es tu, ego hodie genui te, » aperte manifestat, quod idem de quo ait « ero ei in patrem » ex ipsa essentia Patris sit genitus ; ideo præsentis tempore posuit hodie, quia Deo nihil præteritum vel futurum est, sed semper præsentia cuncta. Potest enim et secundum carnem hoc accipi dictum, quia caro communicat altioribus, sicut et

divinitas humilibus communicare dignata est. Hoc itaque loco perspicue duas naturas in Christo ostendit, hæc vero salutis nostræ exempla referamus. Si enim ipse, cum Deus esset et Dominus Deique Filius, non respuit formam servi suscipere, multo amplius nos oportet cuncta perficere quæ jussa sunt nobis, et humilia quæque tolerare ; recordemur Christum dicentem : « Cum feceritis omnia, dicite, quoniam inutiles servi sumus (Luc. xvii). »

« Et cum iterum introducti Primogenitum in orbem terrarum dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei. » (Joan.) Dominus quidem noster Jesus Christus adventum suum carnalem exitum vocat : sicut habes cum dicit : « Et exiit qui seminat ad seminandum (Matth. xiii) ; » et iterum : « Ego a Patre exivi et veni in mundum (Joan. xvi) ; » et hoc in plurimis Scripturarum locis potest inveniri. Paulus autem introitum Christi vocat adventum dicens : « Cum introduxit Primogenitum in orbem terræ. » Introitum ergo assumptionem carnis appellat : sed quærat aliquis cur talibus vel diversis utatur nominibus ? Significationes quidem dictorum manifestæ sunt, et secundum quid alterutrum dicitur appareat. Christus quidem merito exitum vocat : foris enim eramus a Deo, sicuti qui sunt extra regales aulas in vinculis colligati, et qui habent apud regem pro culpis aliquibus offensam ; hujusmodi quippe a regali aula foris exclusi sunt : qui vero voluerit istis veniam impetrare, non primum ipsos in aulam regis introducit, sed ipse foris egreditur, ibique cum eis commiscet sermoninandi negotium, usque dum eos correctos reddat, et dignos efficiat quo regis vultui representari mereantur. Sic etiam Christus effecit : egressus quippe ad nos, hoc est, carnem sumens, et collocutus nobiscum, præcepta nobis Regis innuit, et sic nos a peccatis emundans et ad Deum convertens, in aulam regalem velut mediator optimus introduxit. Propterea ergo exitum vocat suæ incarnationis adventum. Paulus autem introitum nominat ex metaphora hæreditantium, et jus dominandi in aliqua possessione sumentium ; dicendo enim, « Iterum introducit Primogenitum in orbem terrarum, » hoc significat, quo ei committit orbem terrarum : tunc enim totum orbem terræ possedit, cum ab universis est agnitus. Non de Deo vero ista dicuntur, sed de carne : si enim in mundo erat juxta Joannem, et mundus per ipsum factus est, quo alio modo introducit, nisi secundum carnem ? « Et adorent eum omnes angeli Dei. » Quoties enim magna quædam et altiora dicturus est, præstruit illa primum, et facit illa susceptibilia, dum dicit Patrem introduxisse Filium : superius enim dixerat quia non per prophetas nobis locutus est, sed per Filium, et quia Filius melior est angelis, quod ex ipso argumentatus est nomine. Hic autem jam ex alia re vult argumenta deducere. Ex qua ista ? Ex adoratione videlicet, nam tanto eum meliorem esse demonstrat, quanto Dominum servis constat esse meliorem : quomodo si quis in quamdam domum introducat aliquem, et confestim

omnes illius domus princeps jubeat ut illum proni simul omnes adorent; ita et Christum secundum carnem jussit a cunctis angelis adorari dicens: « Et adorent eum omnes angeli Dei; » etiam ipse Gabriel. Sed quærat aliquis, num angeli tantum adorare præcepti sunt? Non. Adverte itaque quæ sequuntur: « Et ad angelos quidem dixit: Qui facit angelos suos spiritus et ministros suos flammam ignis; ad Filium autem: Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi. » Ecce maxima differentia, quia illi quidem creati sunt, hic autem increatus. Ad angelos autem inquit, « Qui facit angelos suos spiritus; » ad Filium autem non dixit « qui facit, » et sane posset, si vellet, istam sic exprimere differentiam dicendo: « Et ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos suos spiritus; ad Filium autem, Dominus creavit me; » siquidem « Dominum eam et Christum Deus fecit. Sed neque illud de Filio dictum est, neque hoc de Deo vero, sed de eo qui est secundum carnem. Ubi enim veram differentiam significari desiderat, non jam solos angelos comprehendit, sed omnes virtutes ministeria superna fungentes. Intueris quomodo dividit, et cum quanta claritate creaturas a Creatore discernit, ministros vocans et Dominum, servos et hæredem ac proprium Filium. (Aug.) Sciendum vero est quod angeli nomen est officii non naturæ, qui etiam semper sunt Spiritus, sed non semper angeli vocari possunt. Queris hujus naturæ nomen? Spiritus est; queris officii? angelus est. Ex eo quod est, spiritus est, ex eo quod audit, angelus est, quia angelus Græce, Latine nuntius dicitur, sicut homo nomen est naturæ, miles vero nomen officii. Sic enim qui erant jam spiritus conditi a Creatore Deo, facit eos angelos mittendo eos nuntiare quod jussit, et ministros suos flammam ignis. Legimus apparuisse ignem in rubo (Exod. iii); legimus etiam missum ignem desuper, et implevisse quod præceptum est (IV Reg. ii). Potest dici quando lenia nuntiare mittuntur, angelos esse, quando ad vindictam mittuntur, ministros esse, id est, ignem ardentem. Sunt etiam hæc officia in Ecclesia præsentia. Nam prædicatores sancti quando spiritalia prædicant et gaudia regni Dei annuntiant, angeli dicuntur; quando vero terrore gehennæ ignis prædicant, ministri sunt, ut terreat peccatores in comminatione ignis illius qui nunquam exstinguetur. « Ad Filium autem: Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi. » Hic de eo dicit, qui secundum carnem est, de quo etiam ipse Dominus in Evangelio ait: « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium; » et paulo post: « Potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est (Joan. v). » Hic enim thronus Dei ad judicium pertinet futurum in quo forma servi videbitur, iudex vivorum et mortuorum, et quo iudicio omnia veraciter Christus moderatur, examinat atque dijudicat. « In sæculum sæculi » ait, quia novissimum iudicium inter bonos et malos æterna discretionis stabit, eo ipse testante in Evangelio qui judicaturus est:

A « Tunc ibunt hi in ignem æternum, justi in vitam æternam (Matth. xxv). »

« Virga æquitalis, virga regni tui. » Virgam vero regulam divinæ significat æquitalis, quæ veraciter recta dicitur, quia nulla pravitate curvatur. Virga ista justos regit, impios percutit: sed hæc virga fortitudo est invicta, æquitas rectissima, inflexibilis disciplina. Hæc enim virga regii honoris insigne sceptrum dicebatur antiquitus, designans in ea virtutum regem Dominum Salvatorem. « Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem; » ipsa est virga recta amare æquitatem et odisse nequitiam. Nemo enim perfecte diligit justitiam, nisi qui et actus pessimos abominatur, quia veritatis amor odium est falsitatis. Sed huic amoris bonitatis et odio iniquitatis quæ præmia sunt reddita subter exponit dicens: « Propterea unxit te Deus, Deus tuus. » Unctus Christus et regem significat et sacerdotem, quia dignitates istæ sumebantur per sacratissimas unctiones. Nam et ipsum nomen Christi a sancto chrismate vocatur, sed in illa natura unctus dicitur quia dispensatione et natus et mortuus et resurrexisse veraciter dicitur Christus. Cæterum deitas ejus nullo munere, nullo honore indiguit adjuvari. Repetitio autem ista quod dicit « Deus, Deus, » præconium magnæ dilectionis ostendit. « Oleo exultationis præ participibus tuis. » Duplici modo unctionem illam sanctam provenisse significat. Oleum lætitiæ est peccati maculam non habere. Unde se conscientia semper exhilarat, quando nulla recordationis asperitate mordetur. (Joan.) Qui sunt illi participes alii præter homines? hoc est, quod alibi dicitur (Joan. v), quia non ad mensuram Christus suscepit Spiritum. Contemplaris quomodo semper coapat sermonem dispensationis carnis, sermoni quidem dum de natura divinitatis eloquitur. Quid hoc clarius dici potest? Animadvertis quomodo non est idipsum creatura et proles? Non enim ita divideret si idem esset utrumque, nec ad differentiam illius verbi, quod dixerat, « fecit, » inferret: « Ad Filium autem dixit: Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi. » Neque differentius nomen appellaret Filii nomen, si ejusdem esset significationis cum nomine creaturæ. Nam quæ, rogo, differentia remanebit, si idem est proles ac creatura? (Aug.) Ideo autem dictum est « præ participibus tuis, » quoniam hanc benedictionem supra omne humanum genus, sive reges, sive sacerdotes in Veteri Testamento, sive etiam apostolos et martyres in Novo, cognoscitur accepisse, ut unctus singulariter, cæteros ungere debuisset: in illo enim fons est benedictionis, et prout ipsi visum fuerit, per universos electos competenter emanat. Sed hæc omnia carni conveniunt, cui perfectissimum et gloriosissimum Verbum unitum est pro salute sanctorum. Hoc unguentum in alio dicitur psalmo (Psal. cxxxii) descendisse in barbam, barbam Aaron usque in ora vestimenti ejus; et paulo post: « Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem et vitam usque in sæculum sæculi. » Post humanitatis igitur

excellētiā, iterum ad æternitatem divinam in eodem Filio Dei convertit se Apostolus testimonio alterius psalmi dicere; ait enim:

« Et tu, Domine, in principio terram fundasti et opera manuum tuarum sunt cœli. » (*Ambr.*) Cum dicit, « in principio terram fundasti, Domine, » ostendit quod a sanis mentibus non potest abnegari quia Creator a creatura sua sine aliquo initio cognoscitur exstitisse. « Et opera manuum tuarum sunt cœli; » hic manuum virtutem jussionis Dei debemus accipere; alio enim loco dicitur: « Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt (*Psal. cxlvi.*)... »

« Ipsi peribunt, tu autem permanebis. » Pereunt enim ab eo quod sunt dum immutantur in melius creaturæ; tu autem permanes, ut sicut æternitatem Domini ostendit antequam crearet omnia, sic post cœlos mutatos ipsum diceret in majestatis suæ gloria permanere. « Et omnes ut vestimentum veterascent. » Ipsum enim veterascit quod more vestis morte consumitur, sicut caro humana, quæ tamen in melius resurrectione immutabitur. Addidit: « Et velut anictum mutabis eos, et mutabuntur. » His verbis forsitan cœli immutationem propheta intelligi voluit, qui similiter ut cætera elementa commutantur, sicut in alio legitur propheta: « Et erit cœlum novum et terra nova (*Apoc. xxi.*) [*Joan.*] Ut facta Domini ostenderet jam sub æternitate mansura dicit: « Mutabis eos et mutabuntur, » quia nunquam erunt ad hoc corruptibile reditura. Dicit ergo quia transformaturus est mundum, et facilitatem significans intulit: Sicut quilibet anictum involvit atque permutat, sic et ipse mundum et complicaturus et mutaturus est. Ergo si transformationem et conditionem, quæ fit in melius, tam facile poterit operari, quis dicat quod in inferiori opere alterius egerit adjutorio? Usquequo non erubescunt taliter insanire? Simul etiam consolatio major est cognoscere, quod non in eodem statu cuncta permaneant. Sed illa quidem mutabuntur, ipse autem idem ipse permanet in æternum, sicut dicitur: « Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. » (*Ambr.*) Immutatione ejus diminutura designat quæ sunt, ipse vero idem est quod est, veluti Moysi famulo suo dixit: « Ego sum qui sum (*Exod. iii.*) », sic istis tribus versibus commutatio creaturarum et æternitas Domini mirabili brevitate descripta sunt. Post majestatem divinæ æternitatis in Filio iterum beatus Paulus ad humanitatis ejusdem glorificationem sermonem direxit dicens: « Ad quem angelorum enim dixit aliquando: Sede a dextris meis? » Victori Filio et per sanctam incarnationem totius mundi triumphatori, post resurrectionis gloriam honorabilis consessus paternæ majestatis offertur, ut per hunc situm susceptæ humanitatis gloria declaretur. « Quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. » (*Joan.*) Ecce iterum eos confidentes facit, siquidem futurum ostendit, ut eorum superentur inimici, et quia inimici eorum ipsi erunt

etiam Christi, in hoc iterum et regni declaratur indicium et honoris æqualitas. Nullam autem imbecillitatem aliquatenus arbitror, eo quod dicit Patrem indignatum iri pro his quæ fuerit Filius indigne perpessus: hoc magis multæ Patris circa Filium dilectionis et honoris indicium est. Qui enim indignatur pro eo, quomodo extraneus ab illo esse contenditor? quod de eo jam in alio dicitur psalmo: « Qui habitat in cœlis iridebit eos et Dominus subsannabit eos (*Psal. ii.*) »; et iterum ipse dixit: « Eos autem qui me sibi regnare noluerunt adducite in conspectu meo, et intermite (*Luc. xix.*) »; quia vero ejus sunt hæc verba, audi quid dicat et in alio loco: « Quoties volui congregare filios tuos et noluisti? ecce relinquetur domus vestra deserta (*Matth. xxiii.*) »; et iterum: « Qui ceciderit super lapidem illum confringetur; super quem vero ceciderit conteret eum (*Luc. xx.*) Huc accedit, quia si ipse judicaturus est eos, multo amplius et in hac vita ipse illis digna retribuet. Proinde honoris magis est quod dicitur: « Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. » (*Ambr.*) Pedes enim Domini stabilitas æterna significatur, ut ille tanquam vestigiis positus omnipotentis suæ virtute consistit; his pedibus constat esse subdendos, qui quotidie vitiorum contrarietate derelicta revertuntur ad Dominum, et tanquam scabellum pedibus, ita ejus prædicationibus inclinantur; sine dubio de illis inimicis dicitur, qui conversi ad dexteram collocantur. Non hic adverbium *quousque* alicujus temporis finem designat, sed æternitatis potentiam demonstrat: C « Nonne omnes administratorii sunt spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? » Quid miraris, si Filio suum ministerium exhibent angeli, cum etiam nostræ salutis ministros. eos constet effectos? Mentes eorum ad quos loquitur sublevaré volens, dicit angelorum functiones humanæ salutis causa a Domino directos esse, Filius vero sicut Dominus Salvator, isti vero sicut servi salutis prædestinatorum deserviunt. Cujus rei pleni sunt Veteris Testamenti vel Novi ubique libri. Nam et pastoribus angeli evangelizaverunt (*Luc. ii.*) et angelum legimus ad virginem Mariam missum (*Luc. i.*) et in resurrectione Domini angeli mulieribus apparuerunt (*Marc. xv.*, *Luc. xxiv.*, *Joan. xxx.*), et alia multa in divinis leguntur Scripturis. Intelligite igitur nunc quantus honor nobis existit ut sicut ad amicos, ita ministros angelos destinet Deus. (*Greg.*) Scriptum in libro Job: « Deus, cujus iræ resistere nemo potest, sub quo curvantur qui portant orbem (*Job. ix.*) »; in hac sententia angelicæ virtutes intelligi possant: ipsæ etenim orbem portant, quæ regendi mundi curas administrant, Paulo attestante qui ait: « Nonne omnes sunt administratorii Spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? » Ait ergo: « Deus, cujus resistere nemo iræ potest, sub quo curvantur qui portant orbem, » ac si humilitatem omnis creaturæ conspiciat et tremefactus dicat: Quis infirmum hominum tuis nutibus obeat, cujus se formidini et virtutes angelicæ inclinant? vel certe

quoniam cum curvamus, superiora non cernimus. Erecti essent illi subtilissimi spiritus si plene potentiam ejus majestatis attingerent; sed qui orbem portant, sub Deo curvi sunt, quia divinitatis ejus celsitudinem quamvis sublevatæ videant, nec virtutes tamen angelicæ comprehendunt. Quam vir justus præ infirmitate non penetrans, sed hanc utcumque ex subjectis summorum spirituum ministeriis pensans, ad considerationem se propriam sollicita humilitate recolligit, sibi que coram se præpotestate supernæ magnitudinis vilescit, dicens: « Quantus ergo sum ego, ut respondeam eis, et loquar verbis meis cum eo? » ac si aperte dicat: Si creatura illa hunc considerare non sufficit, quæ carne non premitur, qua mente de ejus ego judiciis disputo, qui pondere corruptionis angustor? (Joan.) Intueris ergo ministerium nobis propter Deum reddentes, et magna nobis officia persolventes; idcirco dicit Paulus: « Omnia vestra sunt sive vita, sive mors, sive mundus, sive præsentia, sive futura. » Missus est quidem et Filius, sed non sicut minister, neque ut perfunctus cujuslibet officii, sed sicut Filius unigenitus, eadem Patri suo volens atque desiderans. Magis autem neque missus est, neque enim de loco ad locum pertransiit, sed carnem sumpsit: isti autem per loca mutantur et prima loca in quibus fuerant deserentes, ad alia veniunt, transeundo in quibus non erant antea. Sed et hoc etiam confidentiam eis excitat dicens: « Quid veremini? » Nam nobis etiam angelicum ministrat officium: his ita introductis de angelorum ministratione, mox subjunxit de excellentia gratiæ, quæ per Filium Dei nobis allata est, dicens.

CAPUT II.

Ostendit Apostolus novæ legi esse obediendum datæ a Christo, et quod non obstat humilitas passionis ejus.

« Propterea abundantius oportet observare nos ea quæ audivimus, ne forte perefluamus. » Quare abundantius dixit? hoc est, quam in lege solebamus: hortatur itaque eos diligentius his intendere quæ per Dei Filium audierunt, quam eis quæ per angelos dicta sunt, more suo suam illis conjungens personam, in eo quod dixit, « audivimus, » atque « perefluamus, » nolens ab auditis per inanitatem effluere audientium sensus, quod etiam sequentibus plenius explicavit dicendo: « Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio, et inobedientia accepit justam mercedis retributionem. » Quid est, factus est firmus? videlicet verus, tanquam diceret, fidelis in opportuno tempore, volens intelligi legem quæ per angelos data est suo tempore firmiter custodiendam. Nam legem per angelos datam esse plurimis ostenditur in locis: attamen non custodientem justam mercedis retributionem accepisse testatur. Quare dixit mercedis retributionem? merces autem in bono poni solet. (Joan.) Sed iste mos est Apostolo, ut non magnum verborum habeat rationem, sed indifferenter vel quæ in bono dicuntur, vel quæ in malo, pro alterutro

ponere, sicut et alibi dixit: « in captivitatem redigentes omnem sensum ad obediendum Christo; » et iterum mercedis reciprocationem dicens pro supplicio, sicut et in præsentii loco supplicium mercedem nominavit, item alibi dixit: « Siquidem justum est apud Deum, retribuere tribulantibus vos tribulationem, et vobis qui tribulamini requiem (II Thes. 1); » hoc est, non peribit justitia, sed exsecutus est Deus, et convertit judicium suum super peccatores, quamvis non omnia sint manifesta peccata, nisi quando præcepta disposita contemuntur. « Et quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? » Per hæc verba significat, quia non erat tanta salus in Veteri Testamento, quanta est in gratia Dei, quam Dei Filius nobis attulit. Non enim nobis nunc, sicut illis terræ divitias, sed cœli gratiam promisit Deus; non vindictam de terrenis hostibus, sed de spiritualibus concessit. Non vitam feliciter temporalem, sed perpetuam æternaliter beatam donavit, hæc quoque omnia breviter intimavit dicens: « Si tantam neglexerimus salutem; » deinde supereminentiam eorum quæ per Dei Filium dicta sunt, adjunxit: « Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt in nobis confirmata est. » Hoc est, si ab ipso fonte hæc dicimus habere principium, non ergo ab hominibus nobis allata sunt, non ab aliqua virtute creata vel condita, sed ipse nobis ea Filius unigenitus impertivit. « Ab eis, » inquit, « qui audierunt in nos confirmata est, » id est, credita est, atque perfecta: « Pignus, » inquit, « habemus, » hoc est, non exstincta, non diminuta est salus quam nobis attribuit, sed permanet et prævalet in æternum. Causa vero hujus rei est divinæ voluntatis operatio, hoc est, quia qui Dominum audierunt, ipsi nos propriis confirmavere virtutibus. Magnum hoc opus omnique fide dignissimum, quod etiam Lucas dixit in principio Evangelii sui: « Sicut tradiderunt nobis qui ab initio præsentem viderunt et ministraverunt verbo. » Sed dicet aliquis: quomodo hæc confirmata est salus? quid enim, si ab his qui primum audierunt ista conficta sunt? Hoc ergo refutat, et ostendit non esse humanam hanc gratiam. Neque enim, si hæc conficta essent, contestaretur illis majestas divina; propterea ergo intulit dicens: « Contestante Deo signis, » et portentis, et virtutibus et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. « Testificatur quidem et illi, testificatur et Deus; et quomodo testificatur Deus? Non verbo neque voce, esset quidem hoc etiam dignum fide, verumtamen virtutibus et prodigiis et variis virtutibus attestatur. » Bene dixit, « variis virtutibus, » affluentiam significans gratiarum quæ non erat apud antiquos, neque tanta signa, neque tam diversa prodigia. Hoc ergo dicit quia non simpliciter illis est creditum, sed per signa et prodigia; proinde dum illis credimus, non illis sed Deo nos credere declaratur, « et Spiritus, » inquit, « sancti distributionibus secundum suam voluntatem. » Sed fortasse dicet aliquis: Quid ergo? quia magi signa faciunt, et Judei in Beelzebub Christum dæmones exclusisse

dicbant (*Luc. xi*), num propterea credendum est magis? Sed illi non talia signa faciunt; propterea subjunxit Apostolus dicens « variis virtutibus; » illa enim non virtuti, sed infirmitati potius tribuenda sunt, quippe quæ phantastica et inania demonstrantur. Idcirco ergo intulit dicens: « Et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. » In hoc loco aliud etiam quiddam eum significare puto: arbitror enim quod inter eos non erant plures divina charismata possidentes, sed cessaverunt apud eos velut qui segnes facti erant et negligentes. Ut ergo eos consoletur, ne aliqua desperatione deciderent, divinæ voluntati cuncta tribuit divinoque consilio: veluti si diceret: Ipse novit quid cuique prosit, vel cui quid sit accomodum, et ipse gratiam quæ conducit unicuique distribuit. Quod etiam ad Corinthios facit, dicens: « Deus posuit unumquemque sicut voluit (*I Cor. vii*); » et iterum: « Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem secundum voluntatem ejus (*I Cor. xii*). » Ostendit ergo quoniam hæc prædicatio secundum voluntatem Dei Patris exorta est: (*Ambr.*) divinæ enim voluntati, atque ejus consilio cuncta contribuit, ne quis in suis meritis confideret, quasi diceret, Ipse scit quid cuique prosit, vel cui quid sit accomodum; quapropter ipse gratiam unicuique secundum suæ voluntatis præscientiam contulit. Sequitur: « Non enim angelis subiecit Deus orbem terre futurum de quo loquimur. » Non enim salutem nostram, quæ novissimo tempore facta est in orbe, angelis subiecit, quæ a prophetis futura esse olim prædicta est, sed etiam Filio suo ad quem vox paternæ sicut superius demonstratum est sonuit: « Filius meus es tu, ego hodie genui te; postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam (*Psal. i*); » et hoc prophetis confirmat exemplis dicens: « Testatus est autem in quodam loco quidam dicens; » cur non ipsum nomen prophetæ posuit, sed abscondit? Facit hoc etiam in aliis testimoniis, sicut supra dictum est. Existimo eum non absconditis intuitu hoc fecisse, sed eos multam habere scientiam Scripturarum, ut nec opus haberet nomen posuisse dicentis, sed veluti diceret manifesta, et in promptu constituta induceret testimonia. « Quid est homo quod memor es ejus, aut Filius hominis quoniam visitas eum? (*Psal. viii*). » Quid est homo, cum despectu pronuntiandum est, id est fragilis et caducus, Adæ sequax, qui in veteri peccato generali pravitate devinctus. Hujus memor est Dominus quando peccata dimittit, et misericordiæ suæ dona largitur, « aut Filius hominis, quoniam visitas eum? » Ille jam voce surgendum est, quod Dominum significat salvatorem, quia non ut cæteri mortales ex duobus hominibus natus est, sed ex Spiritu sancto et beatæ Mariæ semper Virginis utero tanquam sponsus de glorioso thalamo processit. Et considera quod superius dixit, « memor es; » subiecit autem « visitas; » memor fuit eum patriarchis de cælo miseris est. Visitavit eum, « Verbum caro factum est et habitavit in nobis. » Nam visitare dicitur, quando medicus ad infirmos

A ingreditur, quod in adventu Domini revera constat impleri: « Ministi eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum. » Ille jam Domini Salvatoris humilis narratur et gloria. Minoratus est enim non necessitate ministratoria, sed pietatis suæ spontanea voluntate, sicut Apostolus ait: « Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens. » Sequitur, « paulo minus ab angelis (*Phil. ii*), » qui crucem pro omnium salute suscepit, ex ea siquidem parte Creator angelorum minor factus est angelis. Bene autem dixit « paulo minus, » quia etsi mortale corpus assumpsit, tamen peccatum non habuit. Gloria et honore coronatus est, cum post resurrectionem nimis mirabilem mundi credulitatem Deus in eo quod homo factus est, exaltatus accepit, gloria coronatus est in resurrectione et ascensione et honore in confessione paternæ majestatis « Et constituisti eum super opera manuum tuarum, omnia subiecasti sub pedibus ejus. » Superius gloria ejus et honor narratus est, nunc ponitur et potestas, ut agnoscat Christum Domini majestatis perfectissima plenitudo. Dicendo enim « super opera manuum tuarum, » omnis illi creatura subjecta monstratur, quia sicut a Domini opere nihil est exceptum, ita nec potestate Christi aliud probatur esse divinum. « In eo enim quod ei omnia subiecit, nihil dimisit non subjectum ei; » dicendo enim « omnia, » nec terrena videtur excepisse, nec celestia, quem prius propter humilitatem carnis paulo minus ab angelis dixerat esse minoratum: post ascensionem dicit pedibus ejus omnia fuisse subiecta, ut ista distinctio et dubietatem titubantibus auferat, et gloriam suæ incarnationis ostendat. Sub pedibus, ait, ut omnis creatura merito ipsum colere atque adorare videatur. « Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. » Hoc itaque ait de non credentibus in eum, quia necdum omnia evangelica obtinuit prædicatio; superius dixit, nihil dimitti sibi non subjectum, et hic astruit necdum omnia subiecta sibi videri: quia illic universalem sibi voluntariam sive necessariam subiectionem designat, hic tantum voluntariam qui fideliter credunt in eum: « Eum autem qui modicum quam angelis minoratus est vidimus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. » Ille ostendit quia gloria et honor crux est Christi, pro qua modicum minoratus est ab angelis. Sicut ipse Dominus eam semper vocat dicens, « ut glorificetur Filius hominis; » si ille ea quæ pro servis passus est gloriam vocat, multo amplius, tu homo, quæ pro Domino pateris tibi ad gloriam pertinere sempiternam dubitare non debes. Addidit, « ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem, » ipsum vero gratiam nominat qui pro omnium salute gustavit mortem. Non enim debebat nobis ut Filius pro nobis gustaret mortem, sed gratia hoc fecit, ipse quidem pro omnibus mortuus est. Quid autem si

non omnes credunt, ille tamen quod suum erat **A** implevit. Propterea dixit « gustavit mortem, » quia brevi tempore in illa fuit, ut ea devicta, confestim resurgeret.

« Decebat enim eum propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari. » Decebat enim per passionem consummare, id est perficere omnium salutem per quem omnia, id est, per ejus mortem, sive quæ in cælis sive quæ in terris restaurata sunt; vides quantum est in melius nostrum, et ipse Filius, et nos filii: ille proprius, nos adoptati, sed ille salvat, et nos salvamus. Vides quomodo nos et conjungit et discernit: « Multos filios, inquit, inducens in gloriam, » hic conjunxit; « auctorem, » inquit, salutis eorum, « hic discrevit. » Qui eum sanctificat, et qui sanctificantur ex uno omnes. » Ecce iterum quomodo conjungit honorans et consolans, et Christi fratres eos nominans, secundum quod ex uno eos esse dicit. Deinde municens sermonem suum et ostendens quoniam de eo qui secundum carnem est, dixit: « Qui enim sanctificat, » hoc est Christus, « et qui sanctificantur, » hoc est nos. Intueris quantum interest: ille sanctificat, sanctificamur enim nos; addidit « ex uno omnes, » unus est enim Deus a quo omnia; sed ille aliter, aliter et nos: ille quasi proprius Filius, nos vero quasi adoptivi. Attamen unum habemus Patrem Deum: ille quasi proprius Filius sanctificat, nos sicut adoptivi sanctificamur. « Propter quam causam non confundiatur fratres eos vocare dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis. » In eo enim quod dixit, Non erubescit fratres eos vocare, demonstrat naturæ esse fraternitatis nostræ, sed misericordiæ ejus et humilitatis multæ, quia nos fratres elegit sibi, et hoc propheticum affirmat testimonio, ne quasi novum putaretur et non multo ante prædictum; ait enim: « Nuntiabo fratribus meis. » Post sacram passionem et resurrectionem, dicit gloriam divinitatis toto orbe vulgandam. « Nuntiabo » enim dicit, id est, narrare facio, « sicut » in Evangelio mulieribus dixit: « Ite, dicite fratribus meis (Matth. xxviii.). » Fratres autem dicuntur et qui diligunt et qui diliguntur. Addidit: « In medio Ecclesie laudabo te. » In medio sanctorum laus Domini resonat per eum qui ait: « Confi-teor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et revelasti ea parvulis (Luc. x.). » Laus enim Domini vera non solum ore sed etiam corde amantis et perficientis præcepta Domini narratur. « Et iterum: Ego credens in eum. » De suscepto homine hoc dictum est, cujus confidentia tota in Deo Patre esse non dubium est, sicut in Evangelio ipse ait, pro quibus supplicabat dicens: « Volo, Pater, ut ubi ego sum, et isti sint mecum (Joan. xvii.), » quos etiam ut confidentiam haberent exhortatur dicendo: « Confi-dite, ego vici mundum. »

« Et iterum: Ecce ego et pueri, quos dedit Deus. » Hoc testimonium de Isala protulit Apostolus, ad Christum et ad apostolos referens, quos propter innocentiam pueros nominavit, de quibus ipse Dominus ait: « Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum celorum (Marc. x.). »

« Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit iisdem. » Hic astruit fraternitatem veram et humanitatem in Christo non fictam, sicut pueri carne et sanguine constant, et participavit carni et sanguini, ut haberet unde gustaret mortem pro puerorum salute, cujus dispensationis affatim causam subjungens, « ut per mortem, inquit, destrueret eum qui habebat mortis imperium, hoc est diabolum. » **B** admirabile quiddam demonstrat, quia per quod potestatem habuit diabolus, per hoc victus est: arma quæ fuerant illi fortia adversum mundum, hoc est mors, per eam illum Christus percussit; hic magnitudinem virtutis ejus qui vincit insinuat, ostendendo quantum bonum operaretur mors, « ut liberaret, inquit, eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. » Quare tremitis, quare timetis eam? quæ jam condemnata est, jam terribilis non est, sed optabilis quasi laborum finis, et requiei initium; cur ait: « Timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti? » servi siquidem omnes fuerant mortis, quia mortem timebant: necdum erant soluti a timore mortis, cujus legibus tenebantur; nunc itaque sancti derident eam, qui, agone transacto et morte devicta, ad regnum transiunt. Unde et ipse Paulus ait: « Cupio dissolvi et esse cum Christo (Philip. i.). »

« Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit: unde debuit per omnia fratribus similari. » **(Amb.)** Honorat hic patriarcham, eosque qui de ejus sunt genere, ad quos hæc Epistola scripta est. Commemorat ergo beneficia Dei et de propinquitate carnali ad Christum, et de promissione quæ dicta est ad Abraham: « Tibi et semini tuo dabo terram hanc (Gen. xii.), » quia ex uno omnes, id est, ex Abraham Christus secundum carnem, et illi ad quos hæc loquebatur. Quod vero superius ait: « Quoniam pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit iisdem, » exsequitur amplius hunc sensum, unde participaret carnem et sanguinem; ideo ait: « Non enim quemquam angelorum apprehendit, » id est, non cupidibet angelum naturam suscepit, « sed semen Abraham apprehendit. » Non enim angelis illa dignitas donata est, ut in unam personam Dei Filius eorum naturæ conjungeretur, sed honorem et hanc dignitatem humanæ naturæ Deus Dei Filius contribuit, ut Deus et homo una esset persona. Quare dixit « apprehendit? » Quia nos quasi recedentes ab eo et longe fugientes insecutus apprehendit, et in unam personam nostræ fragilitatis naturam sibi contemperavit, mira conjunctio dum æternus et immortalis mortali et tem-

porali adunatus est! (*Greg.*) Idcirco namque Redemptor noster non angelus, sed homo factus est, quia hoc procul dubio fieri debuit, quod redemit, ut et perditum angelum non apprehendendo desereret et hominem in semetipso apprehendendo repararet. (*Joan.*) Et revera magnum et mirabile et stupore plenum est carnem nostram sursum sedere, et adorari ab angelis et archangelis, et Cherubin, et Seraphin; hoc sæpius ego in mente versans excessum patior et majora de genere humano imaginor: majora quippe video et clara exordia, multam Deo festinationem pro natura nostra. Et non dixit, homines simpliciter apprehendit, sed volens eos erigere et ostendere magnum genus eorum et honorabile, dixit: « Sed semen Abraham apprehendit. Unde debuit, inquit, per omnia fratribus similari. » Quid est « secundum omnia? » Natus est, inquit, educatus, crevit, passus est omnia quæ oportuit, in fine mortuus est, hoc est « secundum omnia fratribus similari. » Quoniam quippe multa dixit de majestate ipsis et superiore gloria, jam de dispensatione movet sermonem, ut contemplerur cum quanta sapientia, quomodo illum ostendit multum studium habentem, ut nobis similaretur, quod fuit curam de nobis plurimam gerentis; dicens enim superius: « Quoniam pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participatus est iisdem, » et hic dixit « secundum omnia fratribus similari, » quasi dicens: Qui tam magnus est, qui est splendor gloriæ, qui est character substantiæ, qui sæcula fecit, qui sedet in dextera Patris, iste voluit et studuit frater noster in omnibus fieri, et propter hoc angelos reliquit, et alias virtutes, et ad nos descendit, et nos apprehendit, et decem millia operatus est bona: mortem solvit, diabolus ex tyrannide exclusit, nos de servitute eduxit, et liberavit, non sola fraternitate honoravit, sed et aliis decem millibus, siquidem et sacerdos noster fieri voluit apud Patrem. Infert enim: « Ut misericors fieret et fidelis pontifex ad Dominum, ut repropitiaret delicta populi. » Nec itaque alia fuit causa illi per omnia fratribus assimilari, nisi ut fidelis pontifex esset in nobis nostrisque propitiaret peccatis. Vidit quippe humi jacentes pereuntes, a morte tyrannidem patientes, et misertus est; sed « qui propitiaretur, inquit, peccatis populi, ut misericors fieret et fidelis sacerdos, » quid est fidelis? verus, potens: sacerdotis enim fidelis est posse eos quorum est sacerdos liberare a peccatis. Ut ergo offerat sacrificium quod possit nos mundare, propter hoc factus est homo, et intulit, « in his quæ sunt ad Deum, » hoc est, earum rerum gratia, quæ pertinent ad Deum: expugnati enim eramus, inquit, Deo culpabiles, inhonorati; nemo erat qui offerret pro nobis sacrificium, vidit nos in his constitutos et misertus est, non constituens nobis sacerdotem, sed ipse factus sacerdos. « In eo enim in quo passus ipse tentatus, potens est eis qui

« tentantur auxiliari. » (*Amb.*) In eo, id est, homine in quo passus est potens est victos liberare, tentatosque adjuvare ne vincantur, quia tentationes nostras non solum sicut Deus, sed etiam sicut homo in seipso per experimentum cognovit: licet Deus in sua natura sit impassibilis, tamen in nostra quam assumpsit idem Deus Filius passibilis fuit, nostræ naturæ consimilis: in ea vero carne quam suscepit multa sæva passus est, novit quid est tentatio patientium, ipse tentatus est, sed non superatus. (*Joan.*) Quid est ergo quod dicit « potest eos qui tentantur adjuvare? » tanquam si quis diceret: cum multa alacritate protendit manum ad compatiendum. Quoniam enim volebant magnum aliquid et amplius habere ab eis qui erant ex gentibus, ostendit in hoc plus eos habentes, in quo nihil nocebat eis qui erant ex gentibus. Quid est autem hoc? quia ex ipsis est salus, quoniam eos apprehendit primum, quia inde assumpsit carnem. « Non enim angelorum quemquam apprehendit, sed semen Abraham; » honorat et patriarcham per hoc, et ostendit qui est semen Abraham. Commemorat promissionem quæ a Deo facta est, per quam dictum est: « Tibi et semini tuo dabo terram hanc; » in modico ostendit propinquitatem, quia ex uno sunt omnes, sed non erat multa illa propinquitas. Venit iterum ad istam rememoriariam dispensationem quæ est secundum carnem et dixit: Erat quidem et ipsum velle fieri hominem multæ curæ divinæ et charitatis; nunc autem non hoc solum est, sed etiam bona immortalia quæ per eum nobis tributa sunt. « Ad propitiandum enim, inquit, peccatis nostris. » Quare non dixit mundi, sed dixit populi? nam omnium peccata sustinuit, sed quia interim de ipsis vertebatur sermo, nam et angelus Joseph dicebat: « Vocabis nomen ejus Jesum, ipse enim salvabit populum suum (*Matth. 1*). » Hoc quippe primum oportuit fieri, et propter hoc venit, ut istos salveret, et tunc per istos illos, tametsi econtra contigit. Hoc etiam apostoli ab ipso initio dicebant: « Vobis suscitans Filium suum, misit benedicentem vos (*Act. 13*); » et iterum: « Vobis sermo salutis missus est (*Act. 13*). » Generositatem hic ostendit Judaicam dicens: « Ad propitiandum peccatis populi. » Interim sic dixit, Quia enim ipse est qui peccata omnium dimittit, manifestavit in paralytico, dicens: « Dimittuntur tibi peccata tua, » et in baptisate, dixit enim ad discipulos suos: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. » Cum autem carnem apprehenderit Paulus, omnia jam humilia loquitur nihil formidans; attende enim quid jam dicit.

CAPUT III.

Ostenditur quod Moysen excedit Christum, cui firmiter est obediendum.

« Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes considerate Apostolum et pontificem con-

« fessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum, sicut et Moyses in omni domo illius. » Adhuc etiam de incarnationis Christi loquitur mysterio. Nam in Evangelio ipse testatur se missum non esse nisi ad oves perditas (*Matth. x*), hoc est, domus Israel. *Apostolus* igitur Græce, Latine missus dicitur. Cognoscite quid est Jesus sacerdos et qualis, et non habetis opus consolatione alia, neque solatio. Pontificem enim eum dixit confessionis nostræ, id est fidei nostræ, cui iste populus novus commissus est, sicut et Moysi prior populus in regimen datus est, sed huic majora vel longe meliora commissa sunt. Vult enim beatus Paulus erigere animos Israelitarum ad excellentiam promissionum Dei, ut intente parent se accipere quod Deus benigne illis promisit asserere, nominans eos fratres charissimos ad cœlestia vocatos, participes cum Christo hæreditatis Dei, qui fidelis ei, id est, Deo Patri qui fecit eum. De humanitate dicit ejus, qui factus est ex semine David secundum carnem, non de divinitate quæ facta non est, sed genita a patre unius substantiæ cum eo. « Sicut Moyses, ait, fidelis est in domo sua. » Præpositurus eum Moysi secundum comparationem in lege sacerdotii, hunc sermonem induxit, asserens eum fidelem esse in domo sua : fidelem, id est devotum, defendentem ea quæ sunt ejus, non permittentem corrumpi, quæ domus nos sumus sicut in consequentibus dicit. Sicut Moyses fidelis fuit in domo sua, id est, populo priore ; confestimque consecutus ostendit quomodo domus illius esse debeamus ; ait enim : « Quæ domus sumus nos si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus, » quia « Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth. x, xxiv*). Domum enim dicit pro his qui convocantur in Ecclesia. Intulit, « Dei domus sumus nos, » id est, factura Dei creati in Christo Jesu. Huc usque comparationem fecit de incarnatione Christi cum Moysi : dehinc se ad altiora ejus narranda convertit, dicens : « Amplioris enim gloriæ iste præ Moysi dignus habitus est, quantum ampliore honorem enim habet domus, qui fabricavit illam ! » Non dixit quanto majorem habet honorem ab operibus artifex, sed quam domus qui construit eam. Vides quoniam non de templo dicit, sed de omni populo primo quem Moyses de Ægypto eduxit, et deinde de eo quem Christus de diabolica liberavit servitute, sibi que in domum acquisivit. « Omnis namque que domus fabricatur ab aliquo, qui autem omnia creavit, Deus est. » Hic factorem a factura discernit, utriusque domus Deum autorem esse intelligi volens. Sed aliter illius, cui Moyses præfuit, aliter illius cui Christus dux esse et Dominus cognoscitur ; ideo subsecutus ait : « Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tanquam famulus in testimonium eorum quæ dicenda erant : Christus vero tanquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. » Iste autem, id est, Jesus in paternas res sicut filius ingreditur, ille autem, id est Moyses, sicut famulus Dei. Hic iterum eos

A hortatur stare fortiter et non subruere. Domus quippe Dei erimus si fiduciam spei et gloriæ usque in finem firmam retineamus. Bene dixit fiduciam spei nostræ, quoniam omnia bona sanctis in hac vita in spe sunt, donec ad speciem perveniant perfectæ beatitudinis : « Spe enim salvi facti sumus (*Rom. ix*) ; » bona enim quæ nobis promissa sunt, in hac poenali vita habere non possumus, nisi in spe et illam patienter expectantes, usque ad finem firmam.

« Quapropter, sicut dicit Spiritus sanctus (*Psal. xciv*) : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra ; sicut in exacerbatione secundo dum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea quadraginta annis : propter quod infensus fui generationi huic, et dixi : Semper hi errant corde. » Ipsi autem non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. » Locutus est beatus Apostolus de spe in superioribus, quia oportet nos sperare quæ futura sunt : « Spes enim quæ videtur non est spes (*Rom. ix*). » Historia vero quam propheta hic rememorat notissima est : cum enim egressi essent de terra Ægypti, et multam viam perambulassent, et multa indicia virtutis Dei accepissent, in Ægypto, in mari Rubro, in eremo, consilium fecerunt mittere speculatores, qui deberent inspicere naturam terræ quæ promissa est eis : illi vero pergentes reversi sunt, terrarum quidem valde mirantes, majorem fructuum procreatricem esse dicebant, sed virorum inexpugnabilem esse illam provinciam et fortium. Israelitæ vero ingrati et insensati, quos oportebat ut recordarentur tantorum Dei beneficiorum, et quomodo eos conclusos in medio tanti exercitus Ægyptiorum eripuit de periculis, et fluviorum fontes sine defectu donavit, et manna tribuit, et alia miracula quæ operatus est eis, ut crederent Deo : illi autem nec Deo crediderunt, nec horum aliquid rememorati sunt, sed timore perterriti dixerunt : « Revertamur in Ægyptum. » Deus igitur iratus eis quia sic oblitii fuerunt beneficiorum Dei mirabiliorumque ejus, juravit ut non intraret generatio illa in requiem promissam olim patribus, et sic omnes perierunt in eremo, præter duos tantummodo. Tres itaque requies Apostolus memorat in hac Epistola : unam sabbati, qua Dominus requievit ab operibus suis ; secundam in Palæstina, in qua ingressi Israelitæ requieverunt ex miseria multa et laboribus ; tertiam, quæ vera est requies, hoc est, regnum cœlorum, ad quam quos pervenire contigerit, in qua revera requiescunt a laboribus et difficultatibus suis, de qua hic propheta loquitur ad veros Israelitas dicens : « Hodie si vocem ejus audieritis ne obduretis corda vestra, » ne similia patiamini, qualia progenitores vestri passi sunt et privati sunt requie promissa : aliquando enim audierunt patres vestri vocem illius per Moysen et obdurati sunt ; ergo tunc per præconem locutus est, quando obdurastis corda vestra, per se nunc loquitur, mollescant corda vestra ; qui præcones ante se mittebat ipse venire dignatus est, ore suo hic loquitur qui

loquebatur per ora prophetarum, ad ejus vero vocem qui præconem misit, et nunc per se clamat, nolite claudere corda vestra, recordamini quomodo obdurati sunt patres vestri, et quomodo non introierunt in requiem promissam, sed amaricati murmurantes contra Deum perierunt; patres vestri erant qui perierunt. Nolite imitari eos; patres vestri erant, sed si imitati eos non fueritis, patres vestri non erunt, quamvis de eis nati sitis, scientes « quia Deus potens est de lapidibus suscitare filios Abraham (Luc. xi). » Quadraginta « annis offensus fui generationi huic. » Multis modis eos castigat, ipsi tamen semper corde erraverunt. Quadraginta dies Dominus in deserto jejunavit, ut triumpharet de eo, per quem illi quadraginta annos murmuraverunt contra Deum in eremo. Postque consummatam in passione et resurrectione totam victoriæ gloriam quadraginta diebus fuit cum discipulis, antequam cœlum ascenderet. Primis quadraginta diebus tentationum hujus peregrinationis ostendit, posterioribus quadraginta diebus consolationem, quam sancti habituri sunt in patria. Corpus enim ejus, id est Ecclesia, necesse est ut tentaretur in hoc sæculo, sed non deest ille consolator, qui dixit: « Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (Math. xxviii). » « Quibus juravi propter infidelitatem suam non introisse in requiem meam. » Loqui Deum magnum est, quanto magis jurare: juratione confirmationem fieri voluit. Per quem jurat Deus nisi per seipsum? Non enim habet majorem per quem juret, per seipsum confirmat præcepta sua, per seipsum confirmat minas suas: sicut verum est quod promittit, sic certum est quod minatur. Juravit ut non intrarent in requiem ipsius, et tamen oportet intrare aliquos in requiem ipsius: illis ergo reprobatis, nos intrabimus, quia si aliqui ex ramis propter dissimilitudinem et infidelitatem fracti sunt, nos propter fidem et humilitatem inseramur. (Joan.) Sequitur enim exhortatio apostolica ad populum de requie introeunda, dicit enim: « Videte, fratres, ne forte sit « in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discendendi a Deo vivo. » Quippe per duritiam infidelitas nascitur, et sicut obdurata corpora et dura non obsequuntur manibus medicorum, sic et animæ obduratæ non obsequuntur verbo Dei. Si enim patres vestri, inquit, quia non speraverunt sicut oportebat sperare, hæc passi sunt quæ leguntur in historia, cujus ante memoravimus, et perierunt in deserto propter duritiam cordis, multo amplius vobis talia timenda sunt, sicut illis acciderunt; ad illos enim sermo iste factus est qui in præsentia fuerunt vel futuri sunt: ideo dicit « hodie, » hodie namque semper est donec constat mundus, intrat enim plus dicere de hodie et subjungit dicens: « Sed adhortamini et vosmetipsos per singulos dies donec hodie cor « gnominatur, ut non obduretur quis ex vobis « fallacia peccati. » Hoc est: ædificate invicem, corrigite vosmetipsos, ne contingant vobis similia, ne obduretur quisquam ex vobis decipiente fallacia

A peccati, hoc est, infidelitate. Attendis quia infidelitas peccatum facit, sicut enim infidelitas malignam vitam procreat, sic etiam anima quando in profundum malorum venerit contemnit: contemnens autem neque credere patitur, ut se a timore mortis perpetuæ liberet. Deinde infert Apostolus: « Participes « enim Christi effecti sumus. » Quid est, participes effecti sumus Christi? participamus ex eo, inquit, id est unum effecti sumus cum illo, siquidem ipse caput est et nos membra, cohæredes et con corporales illi, secundum spiritalem hominem qui creatus est in ipso. « Si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmam retineamus. » Quid est initium substantiæ? Fidem significat per quam subsistimus et Deo nati sumus in filios, et essentielles, ut ita dicam, B facti sumus: quod diligentissime observandum est, ne cujuslibet doctrinæ macula corrumpamur; deinde subinfert Apostolus adhuc hodie dicere. (Alb.) « Dum dicitur, inquit, hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione » usque « ex his quæ audierunt. » Hic vero Apostolus propheticum testimonium intrat explanare quod superius posuit; dixit enim: « hodie, inquit, si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra, sicut in amaritudine. (Joan.) Quorum obduratorum mentionem facit? quorundam infidelium? nonne eorum quorum cadavera prostrata sunt in deserto? quod enim dicit tale est: « Audierunt et illi, inquit, sicut et nos audimus, sed quid profuit illis sermo auditus? » Non ergo putetis quia ex auditu tantum prædicationis C juvenimini quia, et illi audierunt per Moysen, sed nihil utilitatis ex auditu habuerunt, quoniam nec crediderunt; nec sermo auditus fide temperatus est, discevit eos qui crediderunt verbo ab illis qui non crediderunt. Alit enim, « sed non universi: » Caleb vero et Josué, quia non consenserunt infidelibus, effugerunt pœnam quæ illis illata est. Nec hoc solum illis donatum est mortem evadere, quæ cæteri perierunt, sed etiam datum est illis terram repromissionis intrare, eamque laudabiliter pro sua portione possidere.

CAPUT IV.

De intranda cœlesti requie, ad quam festinandum est, propter excellentiam divinitatis et humanitatis Christi.

« Timeamus ergo ne, forte relicta pollicitatione D « introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis « ex vobis deesse. » (Alb.) Timeamus nos vero eorum perditionem et justum Dei judicium metuamus, qui reddit unicuique secundum opera ejus. Requiem sempiternam fidem habentibus, eam tamen quæ per dilectionem operatur. Non credentibus itaque pœnam perpetuam, ne forte, relicta pollicitatione quam dedimus Deo in baptismo, iterum revertamur ad opera infidelitatis quæ abdicavimus coram multis testibus; unusquisque per ipsum laboret ne forte minus dignus inveniat introeundi in requiem Dei. « Et « enim et nobis nuntiatum est quemadmodum et illis: « sed non profuit illis sermo auditus non admistus « fidei ex his quæ audierunt. » Etenim nobis nun-

tium est quomodo intrare debeamus in requiem Dei, sicut et illis, nobis tamen per Filium, illis vero per famulum; confestim itaque verba exhortationis subjungit Apostolus dicens: « Ingredivimur enim in requiem qui credidimus quemadmodum dixit, « Sicut juravi in ira mea si introibunt in requiem meam. » Nos vero hortatur intrare in requiem, ne forte nobis dicatur sicut illis, si introibunt, id est non intrabunt in requiem meam: Festinat enim ostendere aliam esse requiem, ad quam vocati sumus, id est cœlorum. Nec nos dicit illam quæ in Palestina est intraturos, sed illos non intraturos, propter obdurationem cordis sui, nec in Palestina nec in requiem cœlestem. Addidit itaque de prima requie loqui dicens: « Equidem operibus ab institutione mundi factis: dixit enim quodam loco de die septima sic, Et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis, » et reliqua. Confestimque secundam subjunxit, quæ promissa est populo Dei, et in ista, inquit, rursus, « si introibunt in requiem meam: » si, vero conjunctio pro affirmatione, pro negatione, pro dubitatione accipi potest, superius pro negatione posita est, ubi ait propter incredulitatem eorum jurasse Deum non introire eos in requiem promissam. Addidit « si introibunt, » id est non introibunt; hic vero potest intelligi pro affirmatione positum esse quasi diceret, Si introibunt bene habebunt; ideo addidit: « Quoniam ergo superest quosdam introire in illam, » et hi quibus prioribus annuntiatum; est non introierunt propter incredulitatem, iterum terminat diem quemdam Hodie in David dicendo, post tantum temporis, sicut supra dictum est, Hodie si vocem ejus audieritis nolite obdurare corda vestra; nam si eis Jesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die. » Quoniam, inquit, superest quosdam introire in illam, in illam videlicet quæ in Palestina fuit, pauci intraverunt, id est duo tantum, Caleb et Josue, ex omnibus illis qui de Ægypto perrexerant, proinde ait, et hi quibus prioribus annuntiatum est non introierunt propter incredulitatem, eos significans qui de Ægypto profecti sunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto. Deinde incipit de tertia, quæ per Christum credentibus promissa est, quamvis obscure, disputare. « Iterum, inquit, terminat diem quemdam Hodie in David dicendo, post tantum temporis sicut supra dictum est: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur. » Hic ostendit tertiam quamdam esse requiem, de qua David dixit, « hodie, » non illam significans ad quam Jesus populum introduxit, sed aliam quamdam multo esse excellentiorem illi, ad quam non typicus, sed verus Jesus introduxit eos qui sunt ejus. Audiamus, unde hoc certum sit: post tantos annos, inquit, iterum dicit David, « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra; si enim Jesus veram præstitisset requiem populo ejus ductor fuit, neque de alia requie David loqueretur postea. » Certum est ergo quia futurum

est quosdam accipere requiem, quæ per illam significata est, quæ est in Palestina, ad quam verus Jesus ducturus est populum suum. » Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei; qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut a suis Deus. » Requies vero Dei operum perfectio intelligenda est, dum sexto die finit a primordinali rerum creatione, et in septimo cessavit a novarum creatione naturarum: per illam vero requiem Dei, quæ æterna est, nos ad æternam studiose provocat requiem, quem sabbatismum nominavit. (Joan.) Vide autem quomodo totum istum sermonem ratiocinatus est: juravit, inquit, illis prioribus non intrare eos in requiem, et non intraverunt. Deinde post illos post multa tempora loquens Judæis dixit: « Ne obduretis corda vestra sicut patres vestri. » Certum ergo est, quoniam est alia requies: de illa enim quæ in Palestina fuit non posset dici, habebant enim illam; jam de septima die non potest dici, non enim de ipsa disputabant, siquidem multo ante jam facta erat. Aliam igitur quamdam significat quæ vera est requies. Revera enim illa est requies, ubi fugit dolor, tristitia, gemitus, ubi neque sollicitudines, neque labores, neque agones, neque timor obstupescere faciens et commovens animam, sed solus Dei timor voluptate plenus. Non est illic: « In sudore vultus tui comedes panem tuum (Gen. iii), » neque spinæ neque tribuli; non est illic: « In tristitiis generabis filios, » neque « Ad virum tuum conversio tua, et ipse tui dominabitur; » sed omnia pax, gaudium, jucunditas, voluptas, bonitas, mansuetudo. Non est illic invidia, neque zelus, neque morbus, neque mors corporis, neque illa quæ est animæ: non ibi tenebræ, neque nox: semper dies, semper lux, semper diei claritas: non est ibi fatigari, non est fastidium accipere, semper in desiderio bonorum perseverabimus. (Alb.) Et quia videlicet Judæis locutus est, non dixit hoc loco Requies, sed Sabbatismus, proprium nomen, ad quod gaudebant et concurrebant, sabbatismum regnum Dei vocans: sicut enim sabbato ab omnibus malis abstineri præcepit, et illa tantum fieri quæ ad obsequium Dei pertinent, quæ sacerdotes efficiebant, et quæ animam jurabant, et nihil aliud, sic et tunc. Nec talem vult sabbatum in regno Dei ut iterum quis exinde revertatur ad opera laboriosa, sicut in sabbato carnali fecerunt. Istud vero sabbatum Dei quicunque intrat, requievit perpetuo ab operibus suis, sicut a suis Deus. Volens itaque eos de resurrectione instruere, et de requie sempiterna, hodie sæpissime interposuit, ut nunquam desperarent se intraturos, quasi diceret, Si quisquam peccaverit usquequo est hodie, spem habeat revertendi. Nullus igitur desperet usquequo vivit. « Festinemus ergo ingredi in illam requiem ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. (Joan.) Magna quidem res est fides et salutaris, et sine hac non est salvari possibile alicui, sicut dictum est: « Sine fide impossibile est Deo placere (Hebr. ix); » sed non sufficit sola hæc operari per dilectionem fidem, necessarium est et conversari digne Deo: proinde

etiam Paulus admonet eos qui dignationem mysteriorum suscipere meruerunt, dicens: « Festinemus ingredi in illam requiem. » Festinemus, inquit, quoniam non sufficit fides, sed debet addi et vita fidei condigna, et multum studium debet adhiberi, ne fides sit otiosa. (*Alb.*) Si enim terram intrare illi non meruerunt qui murmurati sunt contra Deum, quomodo nos cœlum merebimur intrare indifferenter viventes sicut gentes? Opus est quippe omni volenti cœlum possidere fidem operibus bonis ornare. Nec hoc solum damni habet male vivens, quod non intrat in regnum Dei, verum etiam, quod majoris est terroris, pœnæ perpetuæ mancipari. Ideo addidit, « ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. » Eorum interitu qui perierunt in deserto terruit audientes, ne in illorum inciderent iudicium, quasi dixisset: Sufficiens ex parentibus nostris docemur, ne in similia incidamus, ne eadem patiamur quæ illi passi sunt. Hoc est, « in idipsum exemplum infidelitatis. » Deinde ut majorem peccantibus incuteret formidinem subiungit: « Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus: compagum quoque et medullarum et discretior cogitationum et intentionum cordis. » (*Joan.*) Hic ostendit quoniam et illa idem ipse operatus est, et vivit, non est extinctus. Igitur quoniam sermonem audisti, ne simpliciter accipias, gladio enim, inquit, est penetrabilior. Attende distinctionem Pauli et hinc considera pro qua causa opus habuerunt prophætæ dicere gladium, rhomphæam et arcum: « Nisi convertamini, inquit, rhomphæam suam vibravit, arcum suum tetendit et paravit illum (*Psal. vii.*) » Si enim nunc post tanta tempora, et post perfectionem non potest nomine sermonis tantum terrere, sed opus habet etiam istis verbis, ut ostendat eminentiam ex cogitatione: multo magis tunc penetrabilior, inquit, usque ad divisionem animæ et spiritus. « Quid est hoc? Terribilius aliquid significavit, aut quia spiritum dividit ab anima, aut quia et ipsa incorporea penetrat et pertingit, non tantum sicut gladius corpora. Hic ostendit, quia et anima punitur et interiora examinantur. Hic ostendit eundem nos habere iudicem, qui illos propter incredulitatem eorum damnavit. Dixit enim: « Vivus est sermo Dei, » sermo Dei Filius est Dei, qui de ipso ait: « Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum; » sicut illi si servarent sermonem Dei viverent, terramque promissionis intrarent, sic et nos si servaverimus sermonem ejus, vivemus requiemque cœlestem intrabimus. « Vivus est enim Dei sermo, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti. Gladius enim potest membra dividere a corpore, et penetrare secreta et naturam carnis: sed eo multo penetrabilior est sermo Dei, pertingens, ut ait Apo tolus, usque ad divisionem animæ ac spiritus. Anima vivimus, spiritu intelligimus, vita nobis carnalis cum bestiis communis est, ratio spiritalis cum angelis. Tamen efficax

est iudicium Dei, ut discernat inter carnalia peccata et spiritalia, quis, quid, quo agat animo, vel quo desiderio Deo serviat in corde; tam penetrabilis est ejus intuitus, ut omnia nostra quæ agimus vel cogitamus certius agnoscit quam nosmetipsi, illum semper habemus testem actuum nostrorum vel cogitationum quem iudicem habituri sumus. Timeamus ejus præsentiam cujus scientiam nullatenus effugere valebimus. Dixit enim ut discretor sit sermo Dei, id est providentia Dei, cogitationum etiam et intentionum cordis ostendens, quia omnia nostra interiora vel exteriora dijudicabuntur ab eo, qui omnia nostra novit, et totus per totum penetrat hominem. Nec mirum si totus ubique totam suam agnoscat creaturam, sive spiritalem sive corporealem, quia nihil quod factum est, sine eo factum est; ideo addidit: « Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus, omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus. » (*Ser.*) Quibus manifeste colligitur nihil esse incorporeum nisi Deum solum, et ideo ipsi tantummodo posse penetrabiles omnes spiritalis atque intellectuales esse substantias, eo quod solus et totus et ubique et in omnibus sit, ita et ut cogitationes hominum et internos motus adita mentis universa inspiciat atque perlustret. Exteriora namque opera patent oculis hominum, longe vero incomparabiliter interiores ac subtilissimæ cogitationes nostræ patent oculis Dei. « Omnia enim, » sicut scriptum est, nuda et aperta sunt oculis ejus. » (*Greg.*) Et sæpe in exteriori opere ante oculos hominum inordinati apparere metuimus, et interiore cogitatione illius respectum non metuimus. Videntem omnia non videmus: multo enim magis intrinsecus Dei quam extrinsecus hominibus conspicibiles sumus. Unde sancti omnes foris se intusque circumspiciunt, et vel reprehendendo se exterius, vel iniquos se interius videri invisibiliter timent. (*Joan.*) Hic maxime eos terruit, ne forte adhuc, inquit, in fide stantes, non cum integra satisfactione perficiatis fidei opera, quia ipse quæ in corde sunt discernit, ibi examinat, ibi considerat, reddens unicuique secundum merita sua. Et quid dico de hominibus? at si angelos dicas, at si archangelos, at si Cherubin, at si Seraphin, at si aliam quamlibet creaturam, omnia revelata sunt oculo ejus, omnia aperta et manifesta. Quid est quod eum possit latere? « Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus. » Quid autem « aperta? » Ex metaphora pellium, quæ de pedibus detrahuntur ut videre licet. Sicut enim cum pecudes occiderit quis, et ex carnibus detraxerit pellem, omnia interiora revelantur et aperta fiunt oculis nostris: sic et Deo aperta subjacent omnia. Tu autem attende etiam hoc, quomodo semper opus habet corporeis exemplis, quod fit ex infirmitate audientium; quia enim infirmi erant declaravit, dicens tardos eos esse et opus habentes lacte, non solido cibo. « Omnia nuda sunt et aperta oculis ejus, ad quem nobis sermo. » Quid est « ad quem nobis sermo est? » hoc est, ipsi reddituri sumus rationem actuum nostrorum.

« Habentes ergo pontificem magnum, qui penetra-
vit cœlos, Jesum Filium Dei. » (*Alb.*) Paululum enim
ante de divinitate ejus disserens ait: « Omnia nuda
et aperta sunt oculis ejus, » nunc autem quia de
carne loquitur, de pontificatu disputat illius qui se-
metipsum offerebat nostræ causa salutis, et quomodo
prior omnium intrasset in requiem. « Habemus enim
pontificem magnum qui penetravit cœlos. » Ergo
Moyses ductor populi cui promissa est requies
transitoria, non intrabit in requiem, quam sæpius
populo promisit. Iste vero noster sacerdos, melioris
promissionis sponsor, viam faciens credentibus in se,
primus intravit in requiem populo sibi credito promissam,
ostendens eum magnum sacerdotem, quia sempi-
ternum habet sacerdotium, semper vivus ad inter-
pellandum pro nobis, et hunc ipsum Filium Dei osten-
dens, dum dixit, Jesus Filius Dei, quod nusquam de
Moysse dicere voluit: sed eum famulum proferebat,
in superioribus testificans eum sub nomine Jesu,
quod nomen angelus a Deo directus Virgini annun-
tiavit, Filium Dei esse verum, et ideo magnum sa-
cerdotem. « Teneamus et confessionem ejus, non
enim habemus pontificem qui non possit compati
infirmis nostris. » Qualem confessionem
dicit? quoniam Filius Dei est, quoniam Christus Deus
est, quoniam passus est, sepultus est, resurrexit,
tertia die ascendit in cœlum, sedet ad dexteram
Dei Patris, inde venturus judicare vivos et mortuos,
per quem omnia bona habemus: redemptionem, re-
surrectionem, hæreditatem cum eo sempiternam.
Hæc confiteamur; quia vero hæc vera sunt, manife-
stissime ex eo quod pontifex in interiora velaminis
constitutus est, intrat in sanguine aspersus proprio,
non alieno sicut pontifices priores, qui sanguine
vacæ rubræ aspergebantur. « Non enim habemus
pontificem, qui non possit compati infirmitatibus
nostris. » Non, inquit, ignorat quæ nostræ sunt.
Venit enim per viam humanæ conditionis, per omnia
sine peccato, nihil secum afferens unde morti debitor
esset, sicut ipse in Evangelio testatur, dicens:
« Venit enim Princeps hujus mundi, et in me non
habet quidquam. » Multi pontifices ignorant eos
qui in tribulationibus constituti sunt, neque quæ sit
tribulatio in quolibet sciunt. Impossibile quippe est
scire afflictiones afflictorum ei qui experimentum
afflictionis non habuit, et sensibiliter omnia non
sustinuit. Pontifex enim noster competenter omnia
sustinuit, quæ fuerunt humanæ miseræ illata post
peccatum primi hominis, et tunc in interiora vela-
minis ad thronum paternæ majestatis ascendit.
« Tentatum autem per omnia pro similitudine abs-
que peccato. » (*Theo.*) Si igitur etiam terrenæ hu-
militatis nostræ cum illo excelso divinoque Pontifice
hæc potest esse communio, ut etiam nos absque
ulla peccati offensione tentemur, cur in illo hoc
Apostolus velut unicum ac singulare suscipiens tanta
ejus meritum ab hominibus divisione discrevit?
Hæc ergo sola ab omnibus nobis exceptione distin-
guitur, quia nos non absque peccato, illum sine

A peccato constat fuisse tentatum. Quis etenim ho-
minum quamvis fortis atque bellator sit, hostilibus
tamen telis plerumque non pateat? quis velut impe-
netrabili carne circumdatus tantis præliorum peri-
culis sine periculo misceatur? Ille autem solus spe-
ciosus forma præ filiis hominum (*Psal.* XLIV), condi-
tionem mortis humanæ cum universa carnis fragi-
litate suscipiens, nullius unquam est sordis macula-
tus tactu. Tentatus est enim in deserto a diabolo
secundum similitudinem nostram gastrimargiæ vi-
tio, cum ei dictum est: « Si Filius Dei es, dic ut lapi-
des isti panes fiant (*Matth.* IV). » Tentatus est etiam
cænodoxia, cum ei dictum est: « Si Filius Dei es,
mitte te deorsum. » Tentatus est etiam philargyriæ
morbo, seu tumore superbiæ, cum ei a diabolo pro-
mitterentur omnia regna mundi et gloria eorum.
Tentatus est siquidem diversis modis, sed non su-
peratus: in tribulationibus probatus, ubique victor
gloriosus. Tentatus est siquidem pro similitudine
carnis absque peccato. Similitudinem itaque carnis
peccati habuit, quæ tamen caro illius absque omni pec-
cato fuit. Hæc est tentatio qua tentatus est, persecu-
tionem plurimorum passus est, sputa suscepit, accu-
satus est, detractionem sustinuit, calumnias passus
est, repulsus est a propria gente, in finem cruci-
fixus est. « Juxta similitudinem, inquit, sine pec-
cato. » Dum dicit in similitudine carnis, non hoc
dicit, quia similitudo carnis fuit in eo, sed quia
carnem suscepit veram. Quare ergo dixit in simili-
tudinem carnis? natura vera quam suscepit similis
C est carni nostræ, peccata vero nequaquam habuit,
quæ nostra caro de parentibus contraxit, quia tale
fuit originale peccatum in carne primi hominis, ut
inde et pœna et remedium fieri potuisset, pœna et
peccatum in omni humano genere, præter in Chri-
sto, in quo solo salus et remedium fuit. Non enim
præjudicata est caro peccatrix, ut inde remedium
fieri non potuisset, præciebat potentia Dei qualiter
ex eadem massa justitiæ æquitas et misericordiæ
pietas provenire potuisset. « Adeamus ergo cum fidu-
cia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequa-
mur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. »
(*Joan.*) Quam dicit sedem gratiæ? sedem ipsam
regalem dicit, de qua alibi dicitur: « Dixit Dominus
Domino meo: Sede a dextris meis (*Psal.* CIX). » Quid
est, « adeamus cum fiducia? » quia pontificem sine
peccato habemus, certantem cum mundo. « Confidite,
inquit, ego enim vici mundum (*Joan.* XVI). »
Nam quod dictum est: Oportet eum omnia pati,
mundum autem eum esse a peccatis, hoc signifi-
cans: ac si nos sub peccato sumus, inquit, sed
ipse sine peccato. (*Alb.*) Adeamus ergo cum fidu-
cia, ut nihil habeamus in conscientia malignum, hoc
est, non dubitantes: non enim potest cum fiducia
tali accedere. Adeamus ergo cum fiducia, hoc est
adeamus per fidem ad thronum gratiæ ejus, habea-
mus fiduciam, quamvis peccatores simus, per ejus
gratiam recuperari posse, si tamen fructus dignos
fecerimus poenitentiae, et fidem firmam usque in

finem retineamus. Nunc verus sedet pontifex noster Jesus Filius Dei in throno gratiæ, paratus indulgere peccatis nostris in hoc opportuno auxilio. Nunc vero opportunum tempus est auxilii et misericordiæ illius, sicut iste doctor egregius alio loco dixit : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. vi) ; » et Propheta multo antè hoc auxilii opportuni tempus significans : « Tempore, inquit, opportuno audiui te, et in die salutis adjuvi te (Isa. xlix). » Namque et nunc post baptismum peccantes invenire misericordiam, si pœnitentiam egerint, gratia est illius, qui sedet in throno gratiæ. Quod vero opportunus factus est pro nobis, magnum est humilitatis indicium, quam ex nostra suscepit natura, non suæ substantiæ quam habet triumphabiliter cum Patre, cui nos fidem cum fiducia bonitatis suæ afferamus. Hoc opportuno tempore cum sedet in gratiæ throno, et omnia tribuit quæ nobis ad salutem provenire certissimum est, modo tempus est donorum. Nemo de seipso desperet; timeamus thronum aequitatis ejus, cum venerit dijudicare omnia secundum justitiam, et tunc erit desperationis tempus nunc nolentibus converti ad sedem gratiæ, cum thalamus erit clausus, tantumque cum sponso remanent qui lucentes bonis operibus ferrent lampades. (Joan.) « Festinemus, » inquit : nam et Paulus dixit : « Sic curro, non quasi in incertum; » cursu opus est et cursu valido. Qui currit, neminem occurrentem sibi videt, sive per prata, sive per aspera loca transeat. Qui currit, nunquam stat, nam si vel modicum negligat, totum amittit. Qui currit, nihil anteponit fini, sed magis ad eum pertendit. Hoc a me dictum est ad eos, qui dicunt : In juventute quidem mea studium habui, in juventute jejunaui : nunc autem senui. Maxime vero religiositatem augmentare debuisti. Nemo mihi veteres virtutes enumeret; nunc magis viget quis, et in juventute firmus non est. Qui enim corporalem istum currit cursum, recte dicit, quia canities cum apprehendit, et non valet similiter currere, quia omnis agôn in corpore constitutus est. Tu vero ob quam causam cursum minues? Ille enim animo opus est, animo erecto. Anima quippe in senectute potius confortatur, tunc viget, tunc exsultat; sicut enim corpus usquequo febribus detinetur, et subsequenteribus egritudinibus, ac si sit validum, tamen affligitur; cum autem liberatum fuerit ab obsessione morborum, recreat propriam virtutem : sic etiam anima in juventute febribus laborat, et amor gloriæ opprimit eam; et deliciarum et venerarum rerum, et aliarum multarum imaginationum; cum autem senectus advenit, omnes has passiones effugit; alias per satietatem, alias per philosophiam constrictas. Qui enim in senectute ita furiosus est, ostendit quia et in juventute, non per ignorantiam, non per imperitiam, non per ætatem talis fuit, sed per negligentiam. Ille quippe potest dicere : « Delicta juventutis et ignorantia mea ne memineris (Psal. xxiv), » qui in senectute competentia gerit, qui procedente ætate mutatur : si autem et in sene-

ctute ita inhonestus est, quomodo dignus est hujusmodi senem appellari, qui neque ætati reverentiam exhibet? qui enim dicit: Peccata juventutis meæ ne memineris, veluti in senectute correctus, hæc dicit. Non igitur ex his quæ in senectute contingunt fraudes teipsum a venia etiam eorum quæ in juventute fecisti. Quomodo enim non est absurdum, et supra veniam quod sit, ut senex in tabernas sedeat, senex ad circum festinet, senex ad theatrum ascendant, veluti pueri currentes cum plebe. Vere confusio est et irrisio, ut canitie quidem ornatur extrinsecus, intrinsecus autem intellectum habeant puerilem; et siquidem injuriat illum juvenis, statim canos in medium proferat dicens: Vel canis istis exhibe reverentiam. Si vero tu eis non exhibes reverentiam jam senex, quomodo juvenem tuos canos revereri desideras? Non revereris, inquis, hos canos? sed tu eos confundis. Deus te honoravit, candorem capilli dedit tibi. Primatum habere consessus quid prodest? illum honorem quomodo revereatur juvenis, cum te viderit amplius lasciviæ deditum? Canities quippe tunc est venerabilis quando ea gerit quæ canitatem decent, cum vero juveniliter conversatur, plus juvenibus ridiculus erit. Quomodo poteritis juvenes admonere, dum vos, senes, ebriemini per incontinentiam vestram? Non enim nunc irridens seniores hæc dico, sed juvenes magis irrideo. Qui enim hæc agitis, etsi ad centesimum veniat annus, mihi juvenes videmini, et similes pueris. Juvenes enim, etsi modicam disciplinam accipiant et corrigantur, senioribus meliores sunt. Et non iste sermo meus, sed et Scriptura hanc novit discretionem. « Senectus enim, inquit, honorabilis, non multi temporis, et ætas senectutis vita immaculata (Sap. iv). » Etenim nos honoramus [canitem?] non quia colorem candidum habet, et ideo ab nigro colore amplius honoramus, sed quia indicium est vitæ in virtute protractæ, et videntes ex hoc conjicimus interiorē senectutem : si vero contraria senectuti gesserint, irrisibiles fiunt. Verumtamen nec juvenis alienus est culpa : juvenis quippe ibi tantum habere veniam poterit, dum imprudens fuerit, dum tempore indiget et experientia. Cum autem opus erit temperantiam aut fortitudinem demonstrare, nequaquam, neque quando opus erit a pecuniis abstinere : nam est ubi magis plus sene juvenis culpatur. Ille quippe multa curatione opus habebit, debilitante illum senectute : iste autem fortis est, si voluerit seipsum regere; qualem veniam mereatur cum rapit amplius quam senex, cum tenet malum in corde, dum non adjuvat senem, dum multa superflua loquitur, dum injuriat, dum maledicit, dum inebriatur? Si autem de temperantia putat non posse culpari, attende illum et ibi multa adjutoria habentem, si tamen voluerit : ac si enim non validius eum quam senem cupiditas stimulet, tamen sunt multa in quibus magis quam senex poterit laborare, ut bestiam illam incantet. Quæ sunt ista? labores, lectiones, vigiliæ. Sed quid ad nos hæc, inquit, qui non sumus monachi? Hæc mihi dicis? dic Paulo cum

dicat : « Vigilantes in omni patientia et oratione (Ephes. vi.) ; » cum dicit : « Carnis curam ne feceritis in concupiscentiis (Rom. xiii.) » Non enim monachis hæc scribebat tantum, sed omnibus qui erant in civitatibus. Non enim sæcularis homo aliquid amplius habere monacho, quam cum uxore concumbere tantum : hic enim habet veniam, in aliis autem nequaquam, sed omnia æqualiter sicut monachi agere debent. Nam et beatitudines quæ a Christo dicuntur, non monachis tantum dictæ sunt, alioquin universus mundus peribit, et accusabimus crudelitatem Dei ; si vero beatitudines solis monachis dictæ sunt, sæcularem autem hominem impossibile est eas implere, cum ipse nuptias jussit, ipse ergo omnes perdidit. Si enim non potest ea cum nuptiis, quæ monachorum sunt, implere, omnia perierunt et corrupta sunt, et in angustum conclusit ea quæ virtutis sunt ; et quomodo honorabiles sunt nuptiæ, quæ nos tantum impediunt ?

CAPUT V.

Declarat Apostolus quid in pontifice requiratur, ac ea Christo convenire, insinuando dicendorum de Christo difficultatem.

« Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum. (Joan.) » Vult ostendere jam beatus Paulus quoniam multo melius est Testamentum hoc quam vetus, quia nihil in hoc est imaginarium, ut puta non templum corporale, non victimæ carnales, non observationes legales, sed altiora et perfectiora omnia, quia totum quicquid est in spiritalibus est hujus testamenti ratio. Spiritalia vero non sic introducunt infirmos, sicut corporalia. De corporalibus enim incipiebat disputare, dicens : « Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur. » Definit enim primum quid sit pontifex et demonstrat quæ pertineant ad pontificem, et quid sit ejus ministerium, et quæ sunt signa pontificatus, id est, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis, et ut condolare possit his qui ignorant et errant. « Quoniam et ipse circumdatus est infirmitate, » Oportebat enim alijs excellentibus terrenis fidem facere, ut ad excellentiora spiritalia pervenire possint, et ut consuetudo sacerdotum more, qui in lege fuit, ad altius, id est, Christi sacerdotium eos perduceret, qui adhuc infirmi fuerunt, et propterea modum carnalis pontificis introducit. Pontificis itaque officium est inter Deum stare et populum, Deum deprecari pro populi delictis, hoc etenim Christus fecit, seipsum offerens pro peccatis nostris, semper vivus ad interpellandum pro nobis : semel ab hominibus assumptus, sed semper pro hominibus interpellans. Ponit his Apostolus quædam communia Christo cum sacerdotibus, quædam vero altiora. Quod itaque ait, « omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, » hoc commune est Christo. « Pro hominibus constituitur. (Et ad hoc [f. etiam hoc] » Ut offerat dona et sacrificia pro peccatis. » Et hoc, sed non totum, reliqua vero non sunt communia. « Qui condolare possit his qui ignorant et errant. » Hic

jam excellentia est, de qua superior in priore sententia latius disputavit. Quod vero adjunxit : « Et propterea » debet quemadmodum et pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis. » Hoc vero ad sacerdotes legales magis pertinet, quam ad Christum, nisi forte quis dicat unum esse corpus Christi et Ecclesiæ, et dum offert pro Ecclesia, pro suis etiam membris offerat : sed hæc violenta interpretatio videri potest. Deinde disputare aggreditur, quomodo quis ad sacerdotium accedere debeat, ne quisquam, sit,umat sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron. Hic etiam percutit sacerdotes honoris cupidos, et sacerdotii avidos ; non pro salute populi, sed pro ambitione sæculi. Igitur Aaron vocatus est a Deo, signo florentis virgæ demonstratus est sacerdotem a Deo esse electum, etiam et incendio eorum qui ejus pontificatui invidere voluerunt. « Sic et » Christus non semetipsum clarificabit, ut pontifex fieret : sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Hoc est quod in Evangelio ipse ait : « Non enim a meipso venit, sed ille me misit (Joan. vii.) » Et iterum : « Si ego glorifico meipsum, gloria mihi nihil est. Est enim Pater, qui glorificat me (Joan. viii.) » Notandum est quod glorificare, et honorare, et clarificare, tria quidem verba, sed una res est. Quod Græcè dicitur δαξάν, sed interpretum varietate aliter atque aliter est positum in Latino ; quod in Evangelio dictum est glorifico, hic Apostolus clarificationem nominat. Clarificatus est ergo Filius a Patre ; quando super baptizatum vox Patris audita est de cælis : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. iv.) » quæ clarificatio sive glorificatio, multo ante per Prophetam, Spiritu sancto inspirante, prædicta est : « Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te (Psalm. ii.) » Dominum significat Patrem. Attendamus autem, quod postul, « dixit ad me, Filius meus es tu, » quod etiam dicturus erat post baptismum, « Hic est Filius dilectus, in quo mihi complacui. » Hoc itaque ut Christum unam personam sentires, ut unigenitum Dei Filium adjecit : « Ego hodie genui te ; » hoc jam nihil habet commune cum cæteris, quia filii dicuntur, qui sacerdotes appellantur, de quibus dictum est : « Ego dixi : Dii estis et filii Exelsi omnes (Psalm. lxxxi.) » sed totum est unigeniti Filii proprium ; quemadmodum et in alio loco dicit : « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psalm. cix.) » Melchisedech secundum legalia mandata non fuit sacerdos, sed secundum cujusdam singularis sacerdotii dignitatem, panem offerens Deo et vinum, non brutorum animalium sanguinem, in cujus ordinem sacerdotii Christus factus est sacerdos, non temporalis, sed æternus. Ad quem hoc dictum est : « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. » Omnes enim sub lege erant sacerdotes, iste solum secundum ordinem Melchisedech, ex eo quod natus est de utero virginali ante Luciferum ; non secundum id quod natus est ex Patre

Deus apud Patrem; coæternus gignenti et consubstantialis, sed sacerdos propter carnem, quam assumpsit, aut propter victimam, quam pro nobis offerebat a nobis susceptam, id est, carnem et sanguinem suum; de qua victima ipse in Evangelio ait: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi). » Sed in ista carne ac sanguine, nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat, ne, sicut dicit Apostolus: « Qui enim corpus Domini indigne manducat, judicium sibi manducat (I Cor. xi), » sed vivificatricem substantiam atque salutarem in pane et vino, per quam, si digne sumitur, nobis est peccatorum remissio et regni Dei possessio collata. Hujus ordinem sacrificii per mysticam similitudinem Melchisedech justissimus rex instituit, quando Domino panis et vini fructus obtulit. Constat pecudum victimam jam periisse, quæ fuerunt ordinis Aaron, non Melchisedech, sed hoc manere potius institutum, quod toto orbe in sacramentorum erogatione celebratur. Sacerdos autem præcipue dicitur Christus, qui semel se pro nobis obtulit immolandum, sicut semel de Melchisedech in sancta legitur Scriptura et ejus sacerdotio. In æternum vero cum dicitur, ipse significatur Dominus Christus, qui permanet in gloria sempiterna. « Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui possit illum salvum a morte facere, cum clamore et valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. » (Alb.) Quid vero in sacerdotio noster pontifex egisset, certius hic exprimit Apostolus dicens: « qui in diebus carnis suæ; » dies quippe carnis Domini nostri dies sunt, in quibus carnem assumpsit, in quibus tentatus est, passus est, in quibus preces supplicationesque ad eum qui possit salvum illum facere a morte offerebat: totum vero quidquid egit Christus in carne, preces sunt et supplicationes pro peccatis humani generis. Sancta vero sanguinis ejus effusio, clamor validus est, in quo exauditus est a Deo Patre pro reverentia ejusdem passionis suæ sine peccato; nostræ salutis causa passus est, qui, nullum habens peccatum, peccatum pro nobis factus est, id est, oblatio pro peccatis nostris. Hoc enim totum in magna reverentia et perfectissima charitate peregit, qui prior dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis hostiam Deo acceptabilem, qui ideo exauditus est a Deo, quia hostiam acceptabilem obtulit Deo, id est, seipsum. Simile est itaque quod hic dicitur: « Qui preces supplicationesque ad eum qui possit salvum facere illum a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens; » eo quod in Evangelio legitur eum dixisse: « Pater, si fieri potest, transfer a me calicem istum: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat (Matth. xxvi), » quia non venit facere voluntatem suam, sed ejus qui misit illum, voluntatem paternæ dispensationis præposuit voluntati carnis suæ, ut veram ostenderet in seipso humanitatis nostræ naturam. Beatus Paulus hic dicit, preces eum et supplicationes fun-

dere, non timore mortis, sed nostræ causa salutis; unde et alio loco etiam dicit (Hebr. xii), sanguinem Christi melius clamasse pro nobis quam sanguinem Abel, qui ad causandum fraternum scelus de terra clamavit (Gen. iv); Christi vero sanguis ad interpellandum pro nobis de terra clamat ad Patrem. « Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex his quæ passus est obedientiam, et consummatus factus omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus a Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech. » De similitudine pontificatus Melchisedech superius satis dictum arbitror, nunc videamus quid vult intelligi Apostolus in eo quod ait: « Qui cum esset Filius Dei didicit ex his quæ vassus est obedientiam; » hanc obedientiam, quam hic didicisse Filium Dei dicit, hoc est, voluntarie suscepisse, alio quoque loco ostendit, ubi ait: « Factus est obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illum (Phil. ii). » In eo vero quod ait: « Consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, » consummatus, id est, perfectus, ostendit quantum lucrum sit ejus passio, quæ omnibus credentibus sufficit ad salutem sempiternam. Igitur si obedientia Filii causa est salutis humanæ, quanta nobis necessitas est obedire Deo, ut digni inveniamur ejus salutis quam nobis per Filium proprium perdonavit?

« De quo grandis nobis sermo et ininterpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. » Causam enim reddit cur esset sermo quem de Filio incarnato instituit difficilis ad interpretandum: id est, quia illi imbecilles erant et fragiles sensu ad intelligendum profunda mysteria; qui etiam pro tempore magistri debuerant esse, facti sunt quibus lac opus est, non solidus cibus; illa difficultas interpretandi, in illorum fuit tarditate, non in apostolica sapientia, cui revelata sunt mysteria a sæculis abscondita, sicut in Epistola ad Ephesios plenissime demonstrat. (Joan.) Attende quomodo cum laude facit desiderium, hoc quippe est semper sapientiæ Pauli, difficilia bonis intermiscens, quod etiam in Epistola ad Galatas fecit dicens: « Currebatis bene, quis vos impedivit? » et « sine causa tanta passis estis, si tamen sine causa (Gal. v); et item: « Certus sum de vobis in Domino (Ibid.); » hoc etiam et circa istos facit, « certus autem sum de vobis meliora et salutem habentia. » Deinde subjunxit: « Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei, et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo. » (Alb.) Ad eos itaque loquitur, qui exercitatum sensum per legem et prophetas de adventu Christi et gratia, quæ per eum credentibus allata est, habere debuerunt, qui etiam magisterio aliis per mysteria Dei, quæ data sunt illis, poterant esse, si credidissent: nunc autem tales facti sunt ut infantes, quibus prima elementa litterarum traduntur ad legendum, dum illorum fuit fortes esse in fide et alacres in scientia, solidum sa-

pientiae cibum ad percipiendum, qui est perfectorum, A nunc facti sunt quibus est lacte opus. Lact enim humilem sermonem vocat, quo eos indignis testatur, qui etiam ad altiora mysteriorum Dei secreta ascendere non poterant. Exempli gratia, qui non potest intelligere quod evangelista ait : « Verbum caro factum est, » quomodo potest ad altitudinem ejus sermonis pervenire, ubi ait : « In principio erat « Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat « Verbum ? »

« Omnis enim qui lactis est particeps, expertus fa- « ctus est sermonis justitiae. Parvulus enim est. Per- « fectorum autem est solidus cibus ; eorum autem « qui exercitatos habent sensus ad discretionem « boni ac mali. » Palatus enim saporis discernit ciborum : anima variarum probat sermones doctrinarum, de quibus in consequentibus hujus Epistolae dicit : « Doctrinis variis nolite abluere (Hebr. xiii). » Sicut enim parvulus inter cibum et cibum discernere nescit, et saepe in noxiis sumendis periclitatur, si non prohibeatur a seniore, ita indoctus quisque discretionem doctrinarum nescit, facile decipitur, et in via erroris periclitatur ; quod in lacte et solido cibo, hoc in indocto et sapiente differt. Sicut lac parvulis congruit, et solidus cibus aetate perfectis : ita indoctis humilis sermo, et sapientibus arcanum Dei mysterium nosse convenit, qui exercitatos habere videntur sensus. « Quomodo igitur poterunt sensus nostri exercitati esse ? utique ex usu et frequenti lectione sanctorum Scripturarum. » Unde beatum virum Psalmista dicit esse, qui in lege Domini meditabitur die ac nocte (Psal. i). [J. Chrys.] Quomodo autem fiunt sensus nostri exercitati ? ex usu Scripturarum, ex frequenti auditione : quando enim proposuerimus eorum errores, et hodie audieris, et crastina probaveris non bene se habere, cuncta doceris, cuncta cognoscis, et si hodie non assequeris, cras assequeris. « Sensus, inquit, exercitatos habentes. » Vides quia oportet exercitari auditum nostrum frequenter auditione divinarum Scripturarum, ut nulla novitate expavescamus. Exercitatum, inquit, ad discretionem, hoc est, peritum esse : alius quidem dicit non esse resurrectionem, alius autem nihil futurorum expectat ; alius alterum dicit Deum ; alius ex Maria dicit eum habere principium. Intuere confestim quomodo ex immoderatione omnes ceciderunt ; alii quidem semper modum excedentes ; alii autem intra modum se coarctantes, ut puta prima quidem omnium haeresis fuit Marcionis, illa alterum Deum introduxit, qui non erat, excessit modum. Post illam Sabellii, Filium, et Spiritum et Patrem unum esse dicentis. Deinde Marcelli et Photini, etiam isti haec eadem praedicantes, et Pauli Samosatani, de Maria dicentis eum habere principium. Deinde Manichaeorum, ista enim aliquantulum nova. Post illas item Arian. Sunt autem et aliae. Propter hoc fidem suscipimus, ut non cogamur decem millia haereses et laborem habere. Ascendens enim, qui legit, primo dicit librum cujus est, illius verbi gratia prophetae

aut illius, et tunc dicit, proinde annotata vobis esse debebant, et non solum ipsum textum debebatis scire, sed et causas eorum quae scripta sunt, et quis haec dixerit, sed omnia sine causa et supervacue. Omnis festinatio in his quae ad vitam hanc pertinent evacuatur. De spiritualibus autem nulla ratio est, propterea nobis neque illa pro voto proveniunt, sed plurimae etiam ibi difficultates ; Christus quippe dixit : « Petite regnum Dei, et haec omnia apponentur vobis (Math. vi). » Et haec quidem in appositionis parte dicit daturum, nos autem ordinem perverimus et petimus terram et bona in terra tanquam illis in additionis loco tribuendis, nos idcirco, neque ista, neque illa habemus. Evigilemus aliquando, et efficiamur futurorum desideratores, sic etiam ista sequentur, impossibile namque est eum, qui, quae Dei sunt, quaerit, non etiam quae humana sunt, assequi : sententia est ipsius veritatis hoc dicentis. Nequaquam igitur aliter faciamus, sed aequanimiter feramus voluntatem Christi, ne ab omnibus excidamus.

CAPUT VI.

Apostolus addit ea quae vult dimittere, quibus acceptio suae doctrinae est impossibilis, et quibus sit conveniens et utilis.

« Quapropter intermittentes inchoationis Christi « sermonem, ad perfectionem feramur, non rursus « jacientes fundamentum poenitentiae ab operibus « mortuis, et fidei ad Deum, baptismatum doctrinae, « impositionis quoque manuum ac resurrectionis « mortuorum, et iudicii aeterni. Et haec faciemus, si « quidem permiserit Deus. » (J. Chrys.) Audite quantum Hebraeos culpavit Paulus volentes semper discere eadem ipsa, et merito : « Cum deberetis enim esse, inquit, doctores propter tempus, iterum opus habetis, qui vos doceat, quae sint elementa principii sermonum Dei. » Timeo ne etiam ad vos ista dicendi tempus sit, quia debentes esse doctores propter tempus, neque discipulorum gradum habetis, sed semper eadem ipsa audientes, et de iisdem ipsis, tanquam si nihil audiretis, sic dispositi estis. Etsi vos quisquam interrogaverit, nemo vestrum poterit respondere, praeter admodum paucos et facile numerabiles : hoc autem non est parvum damnum. Saepius quippe doctorem volentem in anteriora procedere, et secretiores altioresque sermones attingere, non permittit inhabitudo discentium. Sicut enim apud magistros ludi, si semper puer elementa audiens non teneat, semper illi necessitas erit eadem ipsa insonare puero, et non cessabit ante docens usquequo illa integre discere valuerit ; enimvero stultitiae majoris est, ut, qui prima non bene imposuerit, ad alia velit puerum adducere ; sic itaque et in Ecclesia, si semper eadem dicentibus nobis nihil amplius ediscatis, nunquam eadem dicendo cessabimus. (Alb.) Si enim ostentationis nobis esset ratio et amor laudis, necesse esset semper transilire, praeterire, nihil curantes vestri gratia, sed plausus vestros tantum ap-

peteremus : quia vero non hoc nobis studium proposuimus, sed omnia pro vestro iuvamine laboramus, non quiescimus de iisdem ipsis vobis semper disputare, donec illa in habitu percipiatis. Sicut enim eum qui in doctrinam litterarum adducitur, elementa oportet primum audire, sic et Christianus primo omnium de fide catholica erudiri debet, quod est fundamentum salutis nostræ. Firmum enim oportet et fixum esse hoc fundamentum quod habet in corde Christianus, ut inde dignus fiat ad perfectionem aliarum transferri virtutum. Si autem quisquam verbum veritatis audivit, et baptizatus est, et post annos aliquot de fide iterum audire opus habet, quia credere oportet eum de resurrectione et futuro sæculo, necdum fundamentum habet; rursus initium Christianitatis quærit, quia enim fides fundamentum est; cætera vero superædificationes, quod beatus Paulus sequentibus verbis ostendit, dicendo : « Non rursus jacentes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis et fidei ad Deum. » (*J. Chrys.*) Quid autem est initium? nihil aliud quam hoc : Initium, inquit, est, cum vita non aderit integra. Sicut enim eum, qui ad doctrinam litterarum inducitur, elementa oportet primum audire : sic et Christianum hæc scire integre, et nihil dubitare de istis. Si autem opus habuerit horum doctrina, necdum fundamentum habet, finium enim oportet et fixum esse et stare et non transferri. Si autem quisquam verbum veritatis audivit, et baptizatus est, et post annos decem de fide iterum audire opus habet, quia credere oportet in resurrectione mortuorum, necdum fundamentum habet, iterum initium Christianitatis quærit : quia enim fides fundamentum est, cætera vero superædificationes, adverte ipsum dicentem (*I Cor. III*) : « Ego fundamentum posui, alius superædificat : si quis superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, etc. » Ne iterum, inquit, fundamentum constituentes pœnitentiæ ab operibus mortuis. Quid autem est ad perfectionem feramur? » ad ipsum transeamus, inquit, jam cacumen, hoc est vitam optimam habeamus. Sicut enim in elementis universa apex primus, hoc est, alpha continet, et fundamentum ædificium totum continet; sic et vitæ munditiæ satisfactio, quæ est circa fidem, continet : sine ista enim non potest esse Christianus, sicuti nec sine fundamento ædificium, neque sine elementis peritus litterarum fieri potest, sed si semper quisquam circa elementa conversetur et non circa ædificium, nunquam illi quidquam amplius erit. Tu autem ne putes diminutam esse fidem propter quod elementum vocata est. Omnis enim virtus ipsa est. (*Alb.*) Perfectum enim illum vocamus, qui cum fide vitam habet rectam : si autem horum unumquodlibet deerit, perfectus non erit : si vero ambo desunt, merito parvulus dici potest; et quasi infans litteris, sic etiam iste in fide iterum erudiendus est. Latenter autem legem infringere vult, et ad gratiam Christi suos revocare auditores. Qui autem ad virtutem iturus est, primum malitiam

A debet culpæ et abjicere, et opera mortis per pœnitentiam purgare, et sic accedere ad Deum. « Baptismatum doctrinæ, ait, impositionis quoque manuum et resurrectionis mortuorum et iudicii æterni. » Non enim sufficit pœnitentia mundos facere peccatores, nisi confestim baptizentur, sicut in Actibus apostolorum beatum Petrum respondisse legitur : « Pœnitentiam agite, fratres, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu (*Act. II*) ; » quia quod impossibile est operari hominem per se, hoc per gratiam Dei in baptismate accipere potest. Quid est enim « baptismatum doctrina? » Non tanquam multorum baptismatum debet intelligi, sed unius; quia sicut una fides est, ita unum et baptisma est. Sed pro varietate accipientium baptismatum dixit. « Impositionis quoque manuum, » per quam Spiritus sanctus accipi potest. Creditur quod post baptismum ad confirmationem unitatis in Ecclesia Christi a pontificibus fieri solet. His igitur perfecte in Ecclesia perceptis, fides resurrectionis et iudicii futuri habenda est. Vivere quippe sicut angeli, et nullius egere eorum quæ in ista vita sunt, hujus vitæ promissio nobis facta est per Spiritum sanctum : fructus autem hujus promissionis, ejusdem præsentia vitæ est; quæ duo, id est fides et iudicium, semel baptizato restant, non iterum baptizari. (*J. Chrys.*) Quid autem baptismatum doctrina? non tanquam multorum baptismatum, sed unius. Quare ergo plurali hoc dixit? Dicendo enim, « ne iterum fundamentum constituentes pœnitentiæ, » opus habuit etiam hoc dicere, C veluti opus habentibus iterum baptizari et iterum catechizari, et iterum post baptismum doceri, quid agere deberent, quid non deberent. Propterea vero pluraliter dixit, volens eis significare, quia si iterum opus haberent mundari, incorrigibiles permanerent. « Et impositionis, inquit, manuum. » Sic quippe sanctum Spiritum accipiebant... imponentes eis palam manus. « Resurrectionis quoque mortuorum, hoc enim in baptismate fit, et in confessione firmatur. « Et iudicii æterni. » Quare autem hoc dixit? quoniam fortassis possent moveri jam credentes, vel male vivere et negligenter, dicit, evigilate. Non est dicere. Qui negligenter vivamus iterum baptizabimur, iterum catechizabimur, iterum accipiemus Spiritum sanctum. Si enim nunc a fide deciderimus, iterum D poterimus baptizati, peccata ablueri, et eadem bona percipere, quæ primo acceperamus; erratis, inquit, ista putantes. « Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus. » (*Alb.*) In hac quippe fide baptismatis et resurrectionis, et iudicii futuri vos, Deo permittente, pleniter instruimus. Ne vero ullatenus quid secundum vel tertium æstimaret post peccata posse fieri baptismum, mox subjunxit, dicens :

« Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœlestis, et participes sunt facti Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, et lapsi sunt, renovari rursus ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibi metipsos Fi-

« luum Dei, et ostentui habentes. » Impossibile est, A
inquit, non difficile. Impossibile est, inquit. In despe-
rationem eos misit secundo baptizari posse : quia
impossibile est quod fieri non potest : difficile
vero quod, quamvis cum labore, fieri tamen po-
test. Si semel, inquit, illuminati estis per gratiam
sancti Spiritus, et gustastis donum cœlestē, hoc
est, remissionem peccatorum accepistis, et parti-
cipes facti estis Spiritus sancti, in distributione
donorum Dei, quæ in Epistola ad Corinthios B.
Paulus enumerat ; et bonum gestastis verbum Dēi,
hic doctrinam dicit Evangelicam, et virtutes ven-
turi sæculi cognovistis. Quæ est revelatio futuri
sæculi, nisi resurrectio et vita beata quæ sanctis
promittitur ? Hæc omnia in doctrina fidei, in gratia
Dei per baptismum illuminati accepistis et cogno-
vistis. Scitote certissime, si in peccatis iterum ca-
detis, impossibile esse vos renovari iterum ad pœ-
nitentiam, hoc est, per pœnitentiam Quid ergo ?
Exclusa est pœnitentia post baptismum ? Absit ; sed
renovatio per sacri baptismatis lavacrum secunda
vice fieri non potest : renovari, dixit, hoc est, novum
fieri. Novum quippe facere hominem sacri bap-
tismatis est, de quo Propheta ait : « Renovabitur sicut
aquilæ juvenus tua (Psal. cx). » Cujus virtus,
id est, baptismatis sacri, in cruce et sepultura Christi
constat. Proinde subjunxit : « Rursum crucifigen-
tes sibi metipsos Filium Dei, et ostentui habentes ; »
hoc est : « Vetus homo noster simul crucifixus est
cum Christo (Rom. vi). » Sicut alio loco ait : « Con-
formes enim facti sumus mortis ejus ; » et iterum .
« Consepulti enim estis ei per baptismum in mor-
te (Coloss. ii). » Sicut enim impossibile est se-
cundo crucifigi Christum, hoc est ostentui eum
habere. Qui secundo se baptizari posse putat, se-
cundo Christum crucifigere querit : qui si cruci-
fixus est, et mortuus, et victor mortis resurrexit, at-
que cum triumpho et gloria cœlos ascendit. « Sicut
enim semel Christus mortuus est carne in cruce, sic
nos semel morimur in baptismo ; non carne, sed
peccato. » Atque sicut ille iterum mori non poterit,
ita nos baptizari non possumus, nisi fortassis la-
crymis pœnitentiæ, non lavaeri regeneratione. Quid
ergo est ? inquis, non est pœnitentia ? Est utique
pœnitentia, sed baptisma aliud non est. Pœnitentia
vero est, et multam habet fortitudinem etiam in
eum qui peccatis valde dimersus est. Si voluerit,
potest eum liberare ex onere peccatorum, et peri-
clitantes in tuto constituere, ac si ad ipsum fundum
iniquitatis pervenerit ; et hoc ex multis manifestum
est testimoniis. Ideo addidit : « Nunquid enim qui
cadet, non resurget ; aut qui avertitur, non reverte-
tur ? » (Jer. viii.) Quale ergo est istud medicamentum
pœnitentiæ, aut qualiter conficitur ? Primum exul-
pando propria peccata : « Iniquitatem, inquit, meam
non celavi ; et pronuntiabo adversum me iniqui-
tatem meam Domino, et tu abstulisti impietatem
cordis mei (Psal. xxxi). » Secundo, multa humili-
tate plangere peccata sua, fructusque dignos exinde

facere pœnitentiæ, quatenus nullatenus in eadem
iterum corrumpat peccata. Deinde multis elemosinis
redimere se incipiat, qui sæculi habeat potestatem,
sicut scriptum est : « Divitiæ viri redemptio animæ
illius (Prov. xiii). » Postremo opus est nulli irasci,
neque malum pro malo reddere, omnibus dimittere
peccantibus in se, dicente ipsa Veritate : « Dimittite,
et dimittetur vobis (Matth. vi). »

« Terra enim sæpe venientem super se bibens
« imbrem, et germinans herbam opportunam his,
« a quibus colitur, accepit benedictionem a Deo ;
« Proferens autem spinas ac tribulos reproba est,
« et maledicto proxima, cujus consummatio in com-
« bustionem. » (J. Chrys.) Cum timore autem audiamus
sermone Dei. Non sunt hæc minæ Pauli ; non
B sunt hominis verba, verba Spiritus sancti sunt,
Christi sunt loquentis in Paulo. Comparisonem hic
fecit de proficiente anima in doctrina Dei, et negli-
genti salutem suam. Fructifera terræ cœlestibusque
imbribus irrigata adæquavit proficientem animam in
floribus sanctorum germinum, dicens : « Terra
enim sæpe venientem super se imbrem bibens. »
Hic declarat quod hi ad quos ejus sermo fuit, sus-
ceperunt et combiberunt verbum cœlestis doctrinæ,
et sæpius per legem, per prophetas perceperunt, et ne
sic prompti facti sunt germina fidei proferre. Adhuc
addidit de bona terra, in quam cecidit semen verbi
Dei, « germinans, ait, herbam opportunam. » Nihil sic
opportuno sicut fides in Filium Dei et vita optima.
Hæc vero talis terra accipit benedictionem a Deo,
ut ferat trigesimum, sexagesimum, etiam et cente-
C simum fructum. Et hoc notandum est, quod omnis
abundantia in frugibus terræ, in fructibus arborum
non aliter, nisi per Dei benedictionem cultoribus ad
voluntatem respicere poterit. Neque enim agricolarum
fuit terram excitare ad fructus, sed imperium Dei,
sicut alibi idem beatus Paulus ait : « Ego plantavi,
Apollo rigavit, sed Deus incrementum dat (I Cor.
iii). » Hoc ergo de anima florenti in virtutibus et
Dei benedictione digne protulit exemplum ; moxque
subjunxit aliud paradigma de ea quæ suam negligit
salutem, dicens : « Proferens autem spinas ac tri-
bulos, reproba est, et maledicto proxima, cujus
consummatio in combustionem. » Quis namque est
D ab istis spinis mundus ? Ac si essemus mundi, neque
sic presumptuosos nos oportet esse, sed timere et
tremere, ne forte pullulent in nobis spinæ peccato-
rum. Quomodo anima vel caro spinis plena super-
bire poterit ? Nunquid non majori sollicitudine exsti-
pare eas opus haberet ? Quæ sunt ergo spinæ ? Au-
diamus Christum de spinis dicentem, quia cura sæ-
culi hujus et deceptio divitiarum præfocant verbum,
et infructuosum efficitur (Matth. xiii). Proferens, di-
xit, spinas, non generans, maledictioni proxima est.
O quantam habet consolationem hic sermo ! Maledi-
ctioni, inquit proxima. Non maledicta, quia autem
necum in maledictionem incidit, sed proximitatem,
et longe fieri poterit. Et non hoc solum consolatus,
sed etiam in eo quod sequitur. Non dixit : Reproba et

maledictioni proxima, quæ comburetur. Sed quid? A
 « Cujus consummatio in combustionem. » Hæc combustio non erit, nisi quis usque in finem permaneat in peccatis suis. Quia « in quacunq[ue] die conversus fuerit peccator, vita vivet et non morietur (*Ezech. xviii.*) » Si vero abscindamus spinas per poenitentiam, poterimus mille bonis perfrui, et fieri probabiles, et benedictionis Dei participes. (*J. Chrys.*) Postquam eos igitur increpavit sufficienter, et terruit et percussit, curat iterum ne amplius eos deiciat et supinos efficiat, tardum enim, qui percussit, tardiores efficit.

LIBER VICESIMUS OCTAVUS.

SEQUITUR CAPUT VI.

« Confidimus autem, dilectissimi, de vobis meliora et viciniora salutem, tametsi ita loquimur. » (*Alb.*) Quia beatus Paulus non habuit unde eos ad quos scripsit, de præsentibus laudaret, incipit eis de spe futurorum prædicare dicens: « Confidimus, fratres, de vobis meliora et viciniora salutem, quamvis ita dicamus: » quasi dixisset: Optima quædam de vobis confidimus, et quæ salutem vestram proficiant; non utique quod superius dixi de reprobis terra et combustionem proxima, non de vobis hoc dicimus, quia meliora de vobis credimus. Adduxit quoque eis in memoriam præterita, ut ex præteritis eos alliceret ad bona quaque, ideo subjunxit: « Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis et ministratis. » (*J. Chrys.*) Ecce quomodo recreavit animas eorum et confortavit, antiqua eis in mentem revocans. Tunc fecit eos, ut non æstiment oblivisci Deum et præterita ejus beneficia in eos. Necessesse est enim eum peccare, cui spes deerit futura. Deinde hortatur eos omnibus modis sperare futura. Eum enim qui desperat de presentibus beneficiis Dei, quod a Deo non habeat, de futuris quis poterit eum confortare? Simile quid Galatis improprie dicens: « Currebatis bene: quis vos fascinavit? (*Gal. v.*) » Atque iterum: « Tanta passi estis sine causa; » ut præsens mitigaret eandem sententiam, mox subjunxit: « si tamen sine causa. » Sic etiam hoc loco temperavit sententiam suam, dicens: « Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, dum tantam caritatem ostendistis in sanctis. » Volumus enim vos imitari eos qui per fidem et patientiam hæreditati sunt promissiones. Quale vero desiderium haberet de salute eorum, sequenti ostendit allegatione, dicens: « Cupimus enim unumquemque vestrum eandem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem, ut non segnes efficiamini. » Desideramus vero, inquit, non tantum circa verba, sed etiam in virtutibus conversari: non quasi priora vestra culpantes, sed ut de futuris solliciti sitis, admonentes; hoc est, quales fuistis primum, tales vos cupimus et modo esse, et in futu-

B rum. Et non dixit volo; quod est auctoritatis doctrinæ; sed, quod erat paternæ dilectionis, hoc est, « cupimus » unumquemque vestrum eandem quam olim habuistis sollicitudinem ad expletionem spei habere de beata in æternam resurrectionem. (?) « Verum imitatores eorum, qui fide et patientia hæreditabunt promissiones. » (*Alb.*) Hortatur enim auditores suos, ut fide non ficta et patientia perfecta expectent promissiones Dei, et hæreditates, quas sanctis suis promisit. Et hoc firmiter exemplis corroborare nititur, dum dicit: « Abraham namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret majorem, juravit per semetipsum, dicens (*Gen. xxii.*) Nisi benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te; et sic longanimiter ferens adeptus est repromissionem, homines enim per majorem sui jurant, et omnis controversia eorum finis ad confirmationem est juramentum. » (*J. Chrys.*) Postquam increpavit fortiter Hebræos et terruit sufficienter, primum quidem laudibus eos consolatur: secundo autem, quod etiam fortius est per id quod utique percepturos eos ostendit, quæ sperabant, et hanc consolationem ex futuris facit, sed iterum ex præteritis, quod magis eos credere faciebat. Sicut enim in supplicio per illa magis terret, sic etiam in præmiis per hæc consolatur, ostendens consuetudinem Dei: hæc autem est, ut non celeriter exhibeat promissa, sed per multum tempus; fecit autem hoc mansuetudinis et virtutis ejus proferens argumentum, et nos ad fidem adducens, qui in tribulationibus vivimus, et promissiones necdum accepimus, non desperemus mercedem laborum nostrorum; et omnes relinquens, quanquam multos haberet, ad dicendum Abraham in medium adduxit et propter dignitatem personæ, et propter quod maxime in eo illud contigerit, cum etiam in fine Epistolæ dicat, quia hi omnes de longinquo illas videntes et diligentes non receperunt promissiones ne sine nobis perficerentur. « Abraham, namque, inquit, promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret majorem, juravit per semetipsum dicens, Nisi benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te; et sic longanimiter ferens adeptus est repromis-

sionem. » (*Alb.*) Mira est sapientia beati Pauli. Per vices enim laudibus extollit eos ad quos scribit, per vices terroribus antecedentis historia terret eos, ne infideles essent et minus creduli promissioni Dei, per vices vero eos exemplis hortatur ad patientiam et fidem, et ut indubitanter credant, non solum Deo dicente, verum etiam jurante per semetipsum; et dum ei multa suppeterent exempla sanctorum, qui per patientiam hæderantur promissiones Dei, præcipue fidelis Abraham propter dignitatem personæ suæ, et propter quod maxime in eo istud contigerit. « Qui longanimitate ferens adeptus est in filiis suis promissiones, » non modo præteriti temporis, quæ in populo Dei impletæ sunt, magis etiam in futurum pronuntians in filios fidei Abraham. Promissionem enim Dei cooperata est longanimitas audientis, et expectantis hæreditatem promissam, quam quidem pusillanimes et incredibiles verbis Dei non fuerunt adepti, sed plurima illorum in deserto perijt multitudo. Quam impium est, Deo jurante, non credere! « Juravit enim Deus per semetipsum, quia neminem habuit majorem, per quem juraret. » Potest hic persona, in hoc juramento, Dei Patris intelligi, qui de Filio suo eidem patriarchæ promisit, dicens: « Et in semine tuo benedicentur omnes gentes. » Non dicit « in seminibus, » ut beatus Paulus in alia demonstrat Epistola (*Gal. iii.*), sed « in semine tuo, » hoc est, Christo. Jurat enim et idem Christus in Evangelio, dicens: « Amen, amen, dico vobis, et ipse per seipsum, quia nec ipse habuit majorem, per quem juraret. » Benedicens benedicam te; » hoc est, in stellis cæli, per quas sancti designantur, de ejus semine futuri, intelligi potest dictum, « multiplicans multiplicabo te, » et hoc in arena maris, per quam peccatores populi illius designari possunt. Utraque enim Dominum dixisse legitur, ubi ait: « Et erit semen tuum sicut stellæ cæli, et sicut arena quæ est in litore maris. » « Homines enim, inquit, per majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum finis ad confirmationem est juramentum. » Si igitur hominum in futurum (*sic*) credendum est, de quibus dicit Propheta: « Omnis homo mendax (*Psal. xiv.*), » quanto magis Dei juramento credi debet, qui est veritas, qui nec falli, nec mentiri potest! « Homines enim per majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum finis ad confirmationem est juramentum. » (*J. Chrys.*) Prout si diceret: Ex hoc solvitur totius controversiæ disceptatio, non unius cujuslibet, sed totius. Oportebat quidem sine juramento credere Deo, sed jurare Deum dicit: « In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationem hæc redibus, immobilitatemque consilii sui. » Propterea hujus re-promissionis mentionem facit, quæ ad nos communiter facta est. « Interposuit iurandum. » (*Alb.*) Quoniam enim apud homines hoc videtur fidele esse, cum juramentum interfuerit controversiis eorum, propterea etiam hoc addidit. Non æquale est homines per se jurare, et Deum: homo enim sui potestatem non habet; Deus autem potestatem habet

omnium quæ sunt. Sed quia incredulum est humanum genus, propter hoc condescendit ad nos; sicut enim jurat propter nos, quamvis indignum ei sit non credi, ita superius dictum est: « et edidit ex his, quæ passus est, » quoniam homines hoc putant maxime esse dignum fide, ut per experimentum quis transeat ad fidem. « Ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam promissionis spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam. » Duas res dixit: Dei Patris promissiones de Filio suo, et adventum Filii in hunc mundum pro salute nostra. Proposita vero spes veritas est rerum gestarum, quæ patriarchis promissæ sunt et redditæ, ut ex transactis futura credamus. Quam spem, sicut anchoram, inquit, habemus animæ tutam ac firmam. (*J. Chrys.*) Sicut enim anchora jactata de xavi, non permittit eam circumferri, licet venti commoveant eam, sed jactata firmam facit navem; sic et fides spe roborata introducit nos in rerum speciem, quam modo fide et spe tenemus; ideo addidit, dicens: « Et incedentem usque ad interiora velaminis. » Tempestas enim et multus imber commovet ratem; anchora autem non permittit eam demergi: sic etiam nostra spes, quam habemus fixam in interiora velaminis, nulla infidelitate mergi poterit, si cum Propheta veraciter dicamus: « Jacta in Deum curam tuam, et ipse te enutriet (*Psal. lrv.*) » Si hanc non haberemus, omnino demersi eramus, non tantum in spiritualibus, sed etiam in carnalibus. Multam quis hujus inventi fortitudinem, ut puta in negotiando, in agricultura, in militia; nisi hanc quisquam primo proponat, nunquam aliud attingit: « Quia, qui arat, inquit Apostolus, in spe arat (*I Cor. ix.*), » et omnis labor noster spe mercedis cujuslibet consolatur. Spes vero penetrat interiora velaminis, dum cœlestia absque ulla dubitatione credit, et sperat et amat, operibusque ostendit, ut pote quid credat, quid speret. Ut firmiorem nobis spem adderet, subjunxit: « Ubi præcursor pro nobis introiit » Jesus, secundum ordinem Melchisedech, pontifex « factus in æternum. » (*Joan.*) Præcursor autem quorundam est præcursor, sicut Joannes Christi. Non enim dixit simpliciter, introiit, sed, Ubi præcursor pro nobis introiit, veluti absque dubio oporteat prosequi præcursorem nostrum. Præcursorem siquidem et consequentem in eadem etiam via esse convenit. Hoc autem de eo, qui secundum carnem est, dicitur, qui semetipsum obtulit sacrificium Deo in odorem suavitatis. Pontifex factus secundum ordinem Melchisedech. Oportet itaque et illos, quorum pontifex est, meliores esse, et quantum est inter Aaron et Christum, tantum est quodammodo inter Judæos et Christianos; superiora etiam et sacrificia; talia videlicet offeramus sacrificia, quæ in illud sanctuarium cœleste offerri possunt, non jam pecudem et bovem, non sanguinem et adipem, omnia hæc soluta sunt, et pro eis introductum est rationabile obsequium, etiam, quod per animam, quod per spiritum offertur Deo. « Spi-

ritus est, inquit, Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare (*Joan. iv.*). » [Alb.] Quid est Deum in spiritu adorare, nisi in charitate et fide perfecta, et spe indubitata, et sanctis animarum virtutibus quas Apostolus in alio loco abundanter enumerat?

CAPUT VII

Ostenditur excellentia sacerdotii Christi, comparando Christum ad Melchisedech, cujus sacerdotium et excellentius est Levitico et magis necessarium.

« Hic enim Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abraham regresso a cæde regum et benedixit ei, cui decimas divisit Abraham. » (*J. Chrys.*) Volens autem Paulus differentiam Novi et Veteris Testamenti ostendere, in multis hoc disseminat et jaculatur, et veluti quodam tintinnabulo præoccupans aures auditorum exercet. Confestum quippe ab ipso exordio hoc iniecit dicens, quia illis quidem locutus est in prophetis, nobis autem in filio; et illis quidem multifariam et multis modis, nobis autem per filium. Deinde de filio locutus, quis iste sit, et quid operatus sit, et admonens credendum illi esse, ne eadem patiamur, quæ Judæi, dicens, quia pontifex est secundum ordinem Melchisedech, et sæpius in hanc differentiam ingredi volens, et multa ante dispensans et increpans veluti infirmos, et iterum recurans et recreans, ut confidentiam reciperent; tunc jam introducit differentiam rationem vigentibus auditoribus: qui enim surduit et desperat, non facile quidquam advertit. Et ut cognoscas, audi Scripturam dicentem: « Et non Moysen audierunt propter pusillanimitatem. » Propter hoc primum excludens mœrores eorum multis et terribilibus et benignis sermonibus, tunc jam aggressus est differentiam rationem, et quid dixit? Hic enim Melchisedech rex Salem sacerdos Dei altissimi, » et quod est mirabilis, in ipso typo demonstrat multam esse differentiam. Quod enim dixi ex typo semper fidem facit veritati ex præteritis propter infirmitatem audientium; « hic enim, inquit, Melchisedech rex Salem sacerdos Dei altissimi, qui obviavit Abraham remeanti a cæde regum et benedicens eum, cui etiam decimam distribuit ab omnibus Abraham. » (*Alb.*) Tradunt Hebræi hunc esse Sem, primum filium Noe, et eo tempore quo ortus est Abraham (*Gen. xiv.*), habuisse antiquitatis annos ducentos nonaginta. Nec esset mirum si Melchisedech victori Abraham obviam processerit, et in refectionem tam ipsius, quam pugnatorum ejus panem vinumque protulerit, et benedixerit ei, quod a nepote suo, jure paternitatis decimas prædæ atque victoriæ acceperit ab eo, sicut sacerdos excelsi Dei, qui fuit etiam rex Salem: Salem autem non, ut Josephus et nostrorum plurimi arbitrantur, est Jerusalem, nomen ex Græco Hebræoque compositum, quod absurdum esse peregrinæ linguæ mistura demonstrat: sed oppidum juxta Scythopolim, quod usque hodie appellatur Salem, et ostenditur ibi palatium Melchisedech, ex magnitudine ruinarum veteris operis ostendens magnificentiam. Ad quam civitatem etiam legitur Ja-

cob descendisse, quæ fuit in terra Chanaan in regione Sichem. Considerandum quoque est quando Abraham a cæde hostium revertenti, quos persecutus est usque Dan, non in via Jerusalem, sed oppidum metropolis Sichem in itinere fuerit, de quo in Evangelio legimus: « Erat autem Joannes baptizans in Ennon juxta Salem [Salim], quia aquæ multæ erant ibi (*Joan. iii.*). »

« Primum quidem, quia interpretatus est rex justitiæ, deinde autem et rex Salem, quod est, rex pacis: sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens: assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. » Sæpius vero beatus Paulus eundem Melchisedech in typo Dei salvatoris introducit. Quamvis omnes Patres sancti et Patriarchæ et Prophætæ prioris temporis in aliqua re figuram expresserint Salvatoris; hic tamen Melchisedech specialius, qui non fuit de genere Judæorum, in typum præcessit sacerdotii Filii Dei, de quo dicitur in cix psalmo: « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. » Ordinem autem ejus multis modis interpretantur, quod solus et rex fuerit et sacerdos, et ante circumcisionem functus sacerdotio, ut non gentes ex Judæis, sed Judæi a gentibus sacerdotium acceperint; neque unctus oleo sacerdotali, ut Moysi præcepta constituunt, sed oleo exultationis et fidei puritate; neque carnis et sanguinis victimas immolaverit, et brutorum sanguinem animalium dextra susceperit, sed pane et vino simplici puroque sacrificio Christi dedicaverit sacerdotium. Nec tamen credendum est quod iste Melchisedech sine patre aut sine matre esset, cum Christus quoque secundum utramque naturam et patrem habeat et matrem; sed quod subito introducatur in Genesi occurrisset Abraham a cæde hostium revertenti, et nec ante nec postea ejus nomen vel genealogia invenitur scripta. Affirmat autem hujus exemplo Apostolus, quod Aaron sacerdotum, id est, populi Judæorum et principium habuerit et finem; Melchisedech autem, id est, Christi et Ecclesiæ, sacerdotium et in præteritum et infuturum æternum sit. Hic vero Melchisedech interpretatur rex justitiæ. Quis est verus rex justitiæ, nisi Dominus noster Jesus Christus? deinde rex Salem, hoc est, rex pacis, quod pertinet ad Christum. Iste namque nos justos efficit pacificans omnia quæ in cælis sunt et quæ in terris (*Coloss. i.*), qui solus est rex justitiæ et pacis Dominus noster Jesus Christus, qui secundum divinitatem sine initio, sine fine, rex est sempiternus, ex æterno Patre æternus, quamvis ex temporali matre temporalis esset. Sicut enim istius Melchisedech non legimus initium vel finem in Scriptura sancta propterea quod non est scriptum, sic non novimus Filii Dei initium vel finem, quia non habet. Et in hoc est similitudo, quod nec illius, nec istius, initium vel finis legatur. Illius quidem quia non scriptum est, istius autem quia omnino non est. « Intuemini quantus sit hic, cui decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. » Convertit ita-

que sermonem ad eos qui gloriantur filios se esse Abraham, et de origine ejus nobilitatem illorum descendisse, quem divinis exaltare laudibus contendunt, et in Evangelio eum Domino praeponuisse legitur, cum dicunt : « Nunquid tu major es patre nostro Abraham ? » (*Joan. viii.*) quasi diceret, quem vos excellentiorem omnibus aestimatis, hic decimas offerebat Melchisedech, et hoc de praecipuis victoriis, qui assimilatus est Filio Dei, pontifex factus in aeternum. » Et « quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes mandatum habebant decimas sumere a populo secundum legem, id est, a fratribus suis, quamquam et ipsi exierint de lumbis Abraham. » (*J. Chrys.*) Tanta quippe est sacerdotii excellentia, ut etiam, qui similes essent a progenitoribus, et eundem haberent progenitorem, tamen multo amplius meliores esse iudicati sunt a fratribus suis, qui sacerdotio digni efficiuntur : veluti Aaron inter vivos ac mortuos, ut Dei iram placaret quae exarserat, stare legitur ; quod propterea ex populo facere poterat, licet omnes unum haberent progenitorem. Proinde ipse Abraham nullo modo alienigenae decimas dedisset exuviarum, nisi plurimus et superexcellens esset ipsius honor Deoque hoc placere comperisset : ostendens etiam incircumcisis sacerdotem sacerdoti circumciso multo esse sublimiorem. Quomodo ergo hoc ostendit ? Quia ipse Levi, ex quo sacerdotale genus ortum est, decimatus est in lumbis progenitoris sui. « Cujus autem generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham et hunc, qui habebat re-promissiones benedixit : sine ulla autem contradictione, quod minus est, a maiore benedicitur. » (*Alb.*) Ille autem qui sine genealogia est, in Abraham decimatus est, non solum Levi, verum etiam ipse Aaron, qui decimas solebat accipere a populo, et per eum omne sacerdotium Leviticum. Nec hoc loco contentus est stare, sed adhuc maiori honore exaltavit eum, qui alterius est generis, dicens : « Et eum, qui habebat repromissiones, benedixit. » Ostendit et honorabiliorum esse illum ex communi omnium iudicio, et sine ulla contradictione, inquit, hoc est, omnibus luce clarius videtur, quod minus a maiore benedicitur : proinde melior est typus Christi etiam ab eo qui promissiones habebat. Nam ille qui secundum ordinem Melchisedech factus est sacerdos in aeternum, cuius typum gerebat etiam idem Melchisedech, ipse semetipsum obtulit hostiam Deo placentem, non ex necessitate qualibet, sed ex voluntate propria potestatis, designat qui nihil morti debuit, idcirco pontificali sacrificio sui corporis omnium abluit peccata. « Et hic quidem decimas homines morituri accipiunt, ibi autem contestatus, quia vivit, et ut ita dictum sit per Abraham et Levi, qui decimas accipit, decimatus est : adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit et Melchisedech. » (*J. Chrys.*) Sed ne dicamus [dicat quis] : Quid ad antiqua reverteris ? Dic nobis... quomodo dici solet... Et bene illum appellavit. « Per Abraham et Levi decimatum esse, qui decimas accepit. » Quomodo ? Adhuc

in lumbis erat, cum ei obviavit Melchisedech, hoc est, in eo erat Levi, quamquam natus non esset : et non dixit Levitae, sed Levi. Intueris eminentiam ? vides, quantum interest inter Abraham et Melchisedech, qui typum gerebat pontificis nostri ? et ostendit excellentiam potestatis non ex necessitate factam : ille quippe dedit decimas, quod pertinet ad sacerdotem, ista benedixit, eo quod esset melior, ista excellentia et ad progenitos omnes pertransiit. Mirabiliter et fortiter exclusit Judaicas rationes. Propterea dicebat, « quia imbecilles facti estis, » quia haec evertere volebat, ne gloriarentur in eis. Talis enim est sapientia Pauli, praestruit primum et tunc ingreditur ad ea quae vult ostendere. « Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso legem accepit), quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem. et non secundum ordinem Aaron dici ? » « translatum enim sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat. » (*Alb.*) Hinc enim incipit Veteris Novique Testamenti differentias ostendere, dicens : « Si enim consummatio, id est perfectio per sacerdotium Leviticum fuit, quid necesse fuit alium surgere sacerdotem ? Nam Aaron primum post legem datam sacerdotem de tribu Levi esse, nulli dubium est : ideo sacerdotium quo functus est, Leviticum nominavit sacerdotium : quo sacerdotio Levitico multo melior Melchisedech in ordine sacerdotum factus est, qui typum gerebat sacerdotis nostri, id est Domini nostri Salvatoris mundi. Nequaquam enim dixisset, « secundum ordinem Melchisedech, » si illud sacerdotium Aaron melius esset, sub quo populus Iudeorum legem susceperat. Si igitur sacerdotii translatio est, necesse est etiam legis esse translationem. Neque enim potest sacerdos sine Testamento esse et sine lege, et sine praeceptis. « In quo enim haec dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari praesto fuit. Manifestum est enim quod ex Juda ortus est Dominus noster ; in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. » In quo enim ait, id est, de quo haec dicta sunt, Dominum significans Salvatorem. Dum id translatum est sacerdotium, simul et testamentum translatum est : non autem ordine tantummodo, neque praeceptis, sed etiam tribu : oportebat quippe, ut etiam mutaretur. Et quomodo translatum est sacerdotium ex tribu ad tribum, de sacerdotali ad regalem ? Ut eadem ipsa sit et regalis et sacerdotalis. Et intueri mysterium : primo fuit regale sacerdotium Melchisedech secundum consequentiam huius sermonis ; secundum etiam fuit sacerdotale in Aaron ; tertium in Christo fuit iterum regale, qui rex erat semper : sacerdos autem factus est, quando carnem suscepit, quando sacrificium obtulit. Vides mutationem rerum ? Quae enim per translationem facta sunt, haec veluti ex rerum constantia, quasi nova redire videntur.

« Et amplius adhuc manifestum est, si secundum ordinem Melchisedech exsurgat alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus, sed

« secundum virtutem vitæ insolubilis. Contestatur enim quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. » Novam hoc loco differentiam instituit inter sacerdotium Leviticum et sacerdotium Christi: quia illud carnale, hoc vero spiritale; illud temporale, hoc vero æternum est. Dicit enim de sacerdotio Aaron: « secundum legem carnalis mandati. » Lex quippe illa ex multa parte carnalis erat: in circumcissione carnis, in mundatione carnis, in hostiis et oblationibus carnalibus, in discretionem ciborum, dierum, temporum etiam, et in retributione, quibus beneficientibus, et legem custodientibus, pax et securitas, et prosperitas et frugum abundantia et regni potentia promissa est, quæ omnia morte finienda erant. Sed non ita sacerdotium Christi, quod secundum virtutem vitæ insolubilis est. Quis iste est sacerdos talis? Non Aaron, non ipse Melchisedech, sed ille, cujus ille Melchisedech typum gerebat. De quo ipse Deus Pater iurejurando testatur: « Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech; » hoc est, non temporalis, neque finem habens, sed secundum potentiam insolubilis vitæ; vitam vero in seipso habens insolubilem, quamvis ad tempus mortuus esset carne: tamen in æternum divinitate vivit, et humanitate, mediator inter Deum et homines, semper vivens ad interpellandum pro nobis. « Reprobatio quidem sit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus et inutilitatem, » Nihil enim ad perfectum adduxit lex. » (*J. Chrys.*) Hic hæretici insurgunt, sed advertite integre: non dixit, propter malignitatem, neque, propter malitiam, sed « propter infirmitatem et inutilitatem, » Nam et alibi ostendit infirmitatem ejus, cum dicit: « In quo infirmabatur per carnem (*Rom. viii.*) » Non ergo ipsa infirmata est, sed nos. « Nihil enim perficit lex. » Quid est nihil perficit? nullum perfectum operata est, dum ei non obeditur. His adde, quia, neque si audiretur, perfectum quemquam faceret, et virtutis compotem: interim autem non hoc dicit hic, sed quia nihil valuit: et recte litteræ erant propositæ, Hoc fac, illud non facias. Proposita erant hæc tantum, non autem et virtutem inspirabant, quia spes non erat talis. Reprobatio quid est, nisi exclusio? Reprobatio quippe eorum quæ obtinent est jam. Proinde ostendit quid obtinebat, sed contempta est jam, quia nihil proficit; nihil ergo profuit lex? profuit quidem, valde profuit, sed ad faciendos perfectos nihil profuit: nihil ergo perfectum fecit lex, juxta hoc quippe dicit, omnia legis formam esse et umbras, circumcisio, sacrificium, sabbatum. Non valebat ergo pertransire in animam, propter hoc etiam cedit atque discedit. (*Alb.*) Idcirco ejus reprobatio fuit, ut gratiæ daretur locus, dum veniret, in qua perfectio fieret. Utilis fuit quippe lex, sed illis qui fidem habuerunt in Christo, non illis qui totam suam spem in eam firmaverunt. « Introductio vero « melioris spei per quam proximamus ad Deum, et « quantum est non sine iurejurando sacerdotes facti « sunt, hic autem, cum iurejurando per eum qui di-

xit ad illum: Juravit Dominus et non poenitebit eum, tu es sacerdos in æternum. » Introductio, inquit, melioris spei; habuit quippe et lex spem, sed non talem. Sperabant enim bene placentes et legem Dei custodientes possidere terram; nihil ærumnosum pati, prospere vivere, sicut dictum est: « Qui fecerit eam, vivet in ea (*Gal. iii.*) » Hic autem speramus, quia placentes et evangelica præcepta custodientes, non terram possidere, sed cælum. Magis autem, quod cælo multo melius est, speramus proximi Deo consistere, ad ipsum paternum solum pervenire et ministrare ei cum angelis. Hoc vero sacerdotium, per quod hanc gloriam possessuri sumus, non erit sine iurejurando, ut firmam Dei promissionem credamus, quia hæc omnia nobis in Filio proprio promisit, quem pro nobis omnibus tradidit, et per eum hæc omnia, de quo dictum est: « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. » In tantum melioris Testamenti sponsor factus est « Jesus; et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, » idcirco quod morte prohiberentur permanere: hic autem, eo quod maneat in æternum, sempiternum « habet sacerdotium. » Duas ponit differentias, quia non habet finem sacerdos noster, sicut legalis. Hoc autem facit ex persona Christi, « qui ingressus est, inquit, secundum virtutem vitæ insolubilis. » Et hoc iurejurando testatur, sicut supra dictum est. Sicut ille permanet, ita etiam et lex quam attulit permansura est, in qua est vera peccatorum remissio, et perpetuæ perceptio gratiæ. Si enim illa prior propter imbecillitatem sui, quæ nihil ad perfectum ducere potuerit, exclusa est: ista vero, quam pontifex magnus attulit, valet, et fortis est, et manet. Ostendit autem hoc ex pontifice: quomodo? Quia unus est. Non enim unus esset, nisi esset immortalis. Sicut enim multi sacerdotes in lege fuerunt, quia mortales fuerunt: sic unus, quia immortalis, qui in tantum melioris Testamenti sponsor factus est, quod juratum est de eo, semper eum esse mansurum. « Unde et salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro eis. » Intueris quia de eo qui secundum carnem est ista dicit. Quando enim sicut pontifex est, tunc etiam interpellat; quia ex ea natura qua pontifex est, interpellat pro eis. (*J. Chrys.*) Proinde et quando dicit Paulus, « qui etiam interpellat pro nobis, » hoc idem significat, hoc est, pontifex interpellat; alioquin qui resuscitat mortuos, quos vult, et vivificat, sicut pater, quomodo ubi salvatione opus est, interpellat, quæ omne iudicium habet omnium? quomodo interpellat, qui mittit angelos, ut alios quidem in caminum mittant, alios autem salvent? inde dixit « etiam salvare potest; propterea ergo salvat, quia non moritur, quia semper vivit, et non habet successorem. Si vero non habet successorem, potest etiam omnibus adesse. » Hic enim pontifex, » ac si mirabilis esset, usque ad tempus illud erat, in quo vitam agebat, sicut Samuel et si qui tales; postea vero nequaquam erant, si quidem

moriebantur, hic autem non ita est, sed salvat in perpetuum. Sacramentum quoddam significat, non hic solum, inquit, sed etiam illic salvat accedentes per semetipsum ad Deum. Quomodo salvat? « Semper vivit ad interpellandum pro nobis. » Vides humilitatem, vides humanitatem? Non enim dixit eum obtinuisse, sed ut obtineat semper interpellare pro eis. Quid est in perpetuo? non ad tempus tantum, sed etiam illic in futura vita. Semper ergo opus habet deprecari; et quomodo hoc rationem habebit? et homines enim justi sæpius ex una petitione totum impetrant, ipse autem semper postulat. Quare considerat? intueris, quia dissensio est ista. Nolite timere, nec dicatis etiam, Diligit quidem nos et fiduciam habet in patrem, sed non potest semper vivere; semper, inquit, vivit. (*Alb.*) Quis est qui interpellat? nisi humanæ naturæ divinitatis illius conjunctio, quam paterno solio advexit; semper vivus, ad salvandum idoneus. Alii vero pontifices, quia semper non erant, semper non interpellant. Non solum in hac vita salvat per interpellationem humanitatis suæ, sed etiam in futurum glorificat, dum tradet regnum Deo Patri, et perducet sanctos ad visionem paternæ majestatis. « Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, » impollutus, segregatus a peccatoribus et excelsior « cœlis factus. » Talis etiam illis decuit esse pontifex, de quibus ait: « Jam non dicam vos servos, sed amicos: quia omnia quæcunque audi vi Patre meo, nota feci vobis (*Joan. xv.*) » Videlicet servi legales pontifices habuerunt mortales, peccatores, pro semetipsis offerentes: filii vero et amici Dei pontificem habent immortalem « segregatum a peccatoribus, » id est, prioribus sacerdotibus, qui esset « innocens et sanctus. (*J. Chrys.*) » Innocens, quia sine malignitate, quod dicit propheta: « Nec dolus inventus est in ore ejus (*Isa. lxxv.*) » Sanctus, quia in omni bonitate præcipuus; « impollutus, » quia nihil habuit peccati; « excelsior cœlis factus, » quia adorant eum omnes Angeli Dei. « Qui non habet quotidiæ necessitatem, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populo: hoc enim fecit semel se ipsum offerendo. » Hic jam distinguit spiritalis sacrificii eminentiam, et quantum interest dixit, quod esset pontificis dixit, quod esset testamenti, non quidem totum dixit, tamen dixit. Hoc jam ante repercutit et ipsum sacrificium. Noli igitur putare pontificem eum audiens, quod semper pontificali fungatur officio: semel quippe functus est pontificatu; deinde jam considet. Num putas eum rursum stare et ministrum esse? Unde ostendit quia dispensationis res acta est. Sicut enim servus factus est, sic et pontifex et minister. Non enim ministri est sedere, sed stare. Hic enim magnitudinem sacrificii ostendit: quamvis illud unum esset, et semel oblatum, sufficit in sempiternum; et tantum prævaluit, quantum cætera omnia non prævaluerunt; et quod offerebat, non pro se offerebat, sed pro populo. Nee enim hoc pro populo quotidie offerendum erat; sed tantæ sanctitatis et honoris apud Deum

fuit hoc sacrificium, ut semel oblatum in æternum profuisset populo Dei. « Lex enim homines constituit sacerdotibus infirmitatem habentes. » (*Alb.*) Propterea pro se sicut et pro populo semper offerebant: iste autem tam potens est, ut semel oblatum suæ carnis sacrificio, nihil opus erat cuiquam credentium plus offerre pro eo. « Sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium in æternum perfectum. » Hic etiam Filii nomen ad distinctionem servorum, qui fuerunt in lege, positum est; quia servi infirmi fuerunt: sive quia peccatores, sive quia mortales erant. Et hunc Filium perfectum esse demonstrat, quia semper vivit, et semper sine peccato est. Utrumque Apostolus ait, et mirifice consolatur audientes, et minaciter terret negligentes. Consolatur in eo, qui ait sacerdotem magnum potenti sacrificio propitiari. Terret in eo, ne peccent, quia illud sacrificium nunquam pro peccatis iterum oblatum erit. Non est aliud sacrificium, unum vero nos purgavit; post hoc iudicium erit. Quotquot redempti sumus isto sacrificio, permaneamus, generositatem nostram et honorem servantes. (*J. Chrys.*) Quoniam itaque talem habemus pontificem, imitemur eum, ejus vestigia consequamur. Non est aliud sacrificium, unum nos purgavit, post istud ignis est et gehenna. Etenim propterea sursum atque deorsum revolvit dicens: unum sacerdotem, unum sacrificium, ne quis putans multa esse sine timore delinquat. Quotquot igitur digni facti sumus signaculo, quotquot sacerdotio potiti sumus, quotquot ex immortalī mensa participamus, permaneamus custodientes generositatem nostram et honorem: non enim sine periculo est nobis ruina. Quotquot autem necdum digni facti sunt istis, neque ipsi propterea præsumant. Quando enim quis propterea peccat, ut sanctum baptismum in novissima sua expiratione suscipiat, fortassis non adipiscitur. Et credite mihi, non terrens vos dico, quod dicturus sum: multos novi, qui hoc passi sunt, qui spe baptismatis multa peccabant; circa diem autem mortis discesserunt vacui: Deus enim propter hoc baptismum tribuit, ut ablueret peccata, non ut addat. Si vero quis ad hoc baptismum utitur, ut ampliora delinquat, ipsum sit negligentiae causa. Si enim non esset lavacrum, munditius viverent, non habentes peccata. Intueris, quia, quod dictum est, Faciamus mala, ut veniant bona, nos sumus, qui facimus, ut dicatur? Idcirco obsecro, ut et vos, quia necdum estis imbuti, evigiletis. Nemo, sicut mercenarius, nemo, sicut ingratus, aggrediamur virtutem, nemo sicut grave quiddam et importabile. Cum alacritate igitur hanc aggrediamur et gaudentes, ac si enim merces nobis non esset proposita, nonne oportebat bonos esse? saltem cum mercede jam efficiamur boni. Et quomodo non erubescis? In hoc major est ista reprehensio: nisi mihi dederis mercedem, inquis, non efficiar castus. Proinde audeo aliquid dicere, nunquam eris castus, neque si quando eris castus; si quidem hoc pro mercede facis, nihil æstimas virtutem, si non ipsam ames. Sed Deus propter multam nostram in-

firmitatem, interim vel propter mercedem eam fieri A
vult; nos autem neque sic eam aggredimur.

CAPUT VIII.

*Ostendit Christum esse meliorem sacramentorum mini-
strum, ministris Veteris Testamenti.*

« Capitulum autem super ea quæ dicuntur : Talem
« habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis
« magnitudinis in cœlis, sanctorum minister et taber-
« naculi veri, quod fixit Dominus [Deus], et non
« homo. » (*J. Chrys.*) In uno commiscet humilia cum
excelsis Apostolus Paulus semper magistrum suum
sectans, ut per humilia ad altiora, et per hæc ad illa
deducantur, ut venientes a sublimibus, facili effi-
ciatur via, magna discant : quia illa dissensionis
erant. Postquam eum ostendit pontificem, quid in-
tulit? « Capitulum autem, inquit, in his quæ dicun-
tur : Talem habemus pontificem, qui in dextera se-
det majestatis, » et tamen hoc non pontificis est,
sed ejus cui ab illo exhiberi oportet sacerdotii fun-
ctionem. « Minister sanctorum, » neque minister sim-
pliciter dictus est, sed « sanctorum minister, et taber-
naculi quod constituit Deus, non homo. » Vides dis-
sensionem. Nonne paulo ante discernit dicens : « Nonne
omnes sunt ministri spiritus? » et propterea dixit, non
audiat : « Sede a dextris meis, » ut pote illo, qui
sederit, non exstante ministro. Quomodo ergo hic
minister dictus est, et minister sanctorum? Taber-
naculum quippe hic dixit. Vide autem quomodo
instruxit animas eorum qui ex Judæis crediderant.
Quoniam enim fortassis imaginabantur, quia taber-
naculum tale non habemus. Ecce, inquit, pontifex, et
magnus, et multo major illo, et sacrificium mirabile
obtulit. Sed intueri, ne forte hic sermo tantum habeat,
[habeatur] ne forte amplificatio et animatio sit. Pro-
pterea primo fidem fecit ex jurejurando, deinde et ex
tabernaculo, quod quidem et monstrat differentiam.
Ipse autem et aliam advenit, « quod constituit Do-
minus, inquit, non homo : » Ubi sunt qui dicunt, signi-
ficari cœlum? ubi sunt qui sphaeroides a sphaera illud
esse pronuntiant? utraque enim ista exclusa sunt in hoc
loco. (*Alb.*) Quod itaque ait : « Capitulum in his quæ
dicta sunt, » significat aliquid summum et magnum,
quasi præcedentis disputationis recapitulatio, ad rem
ipsam deducens auditorem. « Talem habemus, inquit,
pontificem, qui sedet ad dexteram majestatis » humi-
lia excelsis, humana divinis commiscens, eundem
Deum ostendens, quem et pontificem; nec alium
esse qui sedet ad dexteram Dei, nisi eum qui est
minister sanctorum et tabernaculi « quod fixit Deus,
et non homo. » Hoc tabernaculum animæ sunt sanc-
torum, quibus æterna gaudia ministrat, et velamen
cœli, pontifex magnus, « qui sedet ad dexteram ma-
jestatis in excelsis » Patris. Dum audis eundem sedere
a dextris Dei et ministrare sanctis, sedere digni-
tatis divinæ est : ministrare vero misericordiæ
multæ et amoris magni, quem nobis impendit. Mira-
bile sacramentum est, eundem sedere in divinitatis
gloria, quem persecutores in cruce pendentem vide-
runt; in qua cruce passionis illius, ministratio est sa-

lutis nostræ. Hoc enim gestum credimus, hoc nobis
ad salutem proficere novimus. Sed quid carnalis mens
humana æstimet in eo, quod dicitur : Sedere eum
a dextris Dei? Condescendit enim sancta Scriptura
nostræ infirmitati nostræque consuetudini, quatenus
imbecilla instrueretur humanitas, quando usque ad
illam secretam gloriam divinitatis hominum non po-
terat cogitatio pervenire. Igitur victori Filio, et per
sanctam incarnationem totius mundi triumphatori,
post resurrectionis gloriam honorabilis consessus of-
fertur, ut per hunc situm susceptæ humanitatis glo-
ria declaretur. Nam hoc verbo *sedere*, illud designa-
tur, ut caput nostrum Christus ad Patris cognosce-
retur dexteram collocatum, id est, divina majestate
sublimatum, in qua parte ponendi sunt, qui a per-
ditis, ejusdem Salvatoris munere, segregantur. « Om-
« nis enim pontifex ad offerenda munera et hostias
« constituitur : unde necesse est et hunc habere ali-
« quid quod offerat. » (*J. Chrys.*) Ne forte, quia audis,
quod sedeat, totum eum putes pontificem dictum;
illud quidem dignitatis est divinæ, hoc est, sedere,
hoc autem misericordiæ multæ et amoris, quem nobis
impendit. Propterea hoc inculcat, et in hoc amplius
commoratur : veretur enim, ne illud refutet, pro-
pterea jam ad hoc suum deponit sermonem. Quoniam
quærebant quidam, cur mortuus sit. Pontifex, in-
quit, erat, pontifex autem sine hostia non est : Opor-
tet igitur hunc habere hostiam, et aliter dicens,
quia sursum est, dicit et ostendit undique, quia pon-
tifex est ex Melchisedech, ex jurejurando, ex offerendo
hostiam. (*Alb.*) Pontifices vero Veteris Testamenti
statuti sunt legalia offerre munera, hostias pro suis,
sicut superius dixit, vel etiam pro populi peccatis.
Unde necesse est Salvatorem nostrum in diebus car-
nis suæ aliquid habere ad offerendum pro nobis :
dum in sempiterna divinitatis suæ natura non ha-
boit quod offerret, sumpsit ex nobis, quod pro no-
bis offerre potuisset, id est, carnem humanam. Quid
tam aptum immolationi, quam caro mortalis pro
mortalibus? Et quid tam mundum pro mundandis
vitiis mortalium, quam sine ulla contagione carnalis
concupiscentiæ caro nata in utero, ex utero virginali?
Et quid tam grate offerri et suscipi possit, quam caro
sacrificii nostri, corpus effectum sacerdotis nostri?
D Et quoniam quatuor considerantur in omni sacrifi-
cio : cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur,
pro quibus offeratur; ergo nec alicui sacrificium de-
betur, nisi soli vero Deo. Proinde pontifex noster
pro nobis semetipsum offerebat, idem sacerdos et
sacrificium. (*J. Chrys.*) Deinde etiam ex hoc
et necessarium constituit alium syllogismum. « Si
« enim esset super terram, nec esset sacerdos,
« cum essent qui offerrent secundum legem mu-
« nera, qui exemplari et umbræ deserviant cœ-
« lestium. » Si igitur est pontifex, sicuti est, opor-
tet eum locum alium quærere, super terram quippe
exstans, nequaquam esset pontifex. Quomodo enim?
Qui neque obtulit, neque sacerdotio functus est, et
merito : erant enim alii sacerdotes. Ostendit ergo,

quod jam nec possibile est super terram esse sacerdotem. (*Alb.*) Si igitur esset terrenus pontifex, sicut Aaron, non esset utique sacerdos secundum ordinem Melchisedech in æternum. Aaron quippe mortuus est, et non est sacerdos. Christus vero, quia vivit in æternum, sacerdos est sempiternus; non talis quales illi fuerunt qui exemplari et umbræ deserviunt cœlestium. Omnes vero sacerdotes in lege constituti exemplare et umbratile sacerdotium gerebant cœlestium, id est, spiritualium, significantes verum et sempiternum Christi sacerdotium. Nonne altare est cœlestis fides nostra, in quo offerimus quotidie orationes nostras? Nihil vero habens carnalis sacrificii, quod in cineres resolvatur, nec in fumo extenuetur, nec in vapores diffundatur. Hæc vero sacrificia clara et festiviora efficiuntur. Quomodo cœlestia non celebrant sacrificia, quibus dicitur: « Accipite Spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt (*Joan. xx*)? » Horum enim sacrificiorum omnia Levitici sacerdotii sacrificia signa fuerunt: Quia lex per Moysen data est; gratia et veritas per Jesum Christum facta est.

« Sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum (*Exod. xxv*): Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte. » (*J. Chrys.*) Quoniam auditus noster minus aptus est ad disciplinam percipiendam, quam visus (non enim ita animo commendamus, quæcunque audimus, quomodo illa, quæ ipso visu perceperimus), ostendit illi omnia; sive ergo dicit exemplar et umbram, sive de templo. Subjungit enim: « Vide et facito, inquit, omnia secundum exemplar quod tibi ostensum est. » (*Alb.*) Sed hic quæri potest, de quibus dixisset Omnia. Sive de tabernaculi constructione, sive de hostiis et sacrificiis, quæ in eo oblaturi essent, sed de utroque melius intelligitur. « Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto et melioris testamenti mediator est, quod melioribus repromissionibus sanctificatum est. » Vides, inquit, quanto melior illa celebratione; siquidem illa exemplar et forma: ista vero veritas, sicut dicitur in Evangelio: « Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est (*Joan. i*). » De qua gratia subsequenter hic significat Apostolus, dicens: « Quod in melioribus repromissionibus sanctificatum est. » Quanto meliora sunt cœlestia terrenis, æterna temporalibus, tanto melioris est mediator et sacerdos Christus Deus testamenti. Transiens de loco et sacerdote; et a sacrificio, tunc deum testamenti differentiam ponit. (*J. Chrys.*) Hic autem ad cælum nos elevans, et ostendens quia pro tabernaculo cælum habemus in promissionibus Dei, et vetera exemplaria erant nostrorum, et celebrationem nostram istis rebus sublimans, et merito jam sacerdotium exstat[excitat?]. Sed, sicut dixi, quod maxime eos lætificat, ponit, dicens: « Quod in melioribus promissionibus sanctum est. » Unde hoc certum est illis? Quoniam illud quidem exclusum est, istud autem pro illo

A introductum, propterea enim obtinet, quia melius est; sicut enim, « quia perfectio per illud est, quid ergo, inquit, opus est secundum ordinem Melchisedech alium suscitari pontificem: » sic etiam hic eodem utitur syllogismo, dicens: « Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur; vituperans enim eos dicit. » (*Alb.*) Hoc est, si inculpabiles essent observatores sui, nunquam secundi locus relinqueretur. Sed quia illud non fuit perfectum, inventus est locus aptus secundi testamenti, sicut per prophetam dicit Dominus:

« Ecce dies venient, dicit Dominus, et consummabo super domum Israel et super domum Juda Testamentum Novum (*Jer. xxxi*). Et non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum illorum, ut educerem eos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. » Illic autem discrete posuit, de quo dictum est, quod non permanserunt in testamento meo, dum dixit: « In die, qua apprehendi manum illorum, ut educerem eos de terra Ægypti. » De lege hoc dixit data in monte Sinai, quæ quinquagesima die data constat, in qua non permanserunt patres eorum, sed fecerunt vitulum in Oreb et adoraverunt illum. Non enim de illo quod patribus eorum proposuit, id est, Abraham, Isaac et Jacob. Et omnes filii fidei, filii Abraham dici possunt, sicut de ipso Domino in Evangelio scribitur: « Dico autem vobis quod potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham (*Luc. iii*). » Et hoc est Testamentum Novum, quod consummabit Deus, id est, perficiet super omnes gentes, ut quicunque crediderint in Christum, filii Abraham, secundum spiritalem generationem, vere sint. (*Joan.*) Unde certum est, quia finem accepit? Ostendit quidem et ex sacerdote? Ostendit autem nunc manifestius ipso verbo, quoniam exclusum est. Quomodo hoc? In melioribus promissionibus. Ubi sunt istæ, dic mihi? Terræ et cælum. Tu autem contemplare quomodo et illic promissiones dixit, ne in isto ipsum accuset, etenim illic, « quoniam approximamus Deo, » spem meliorem ostendit, quia et illic spes; et hic promissiones meliores significans, quia et illic repromisit. Quoniam autem culpabant semper: « Ecce enim dies veniunt, inquit, dicit Dominus, et consummabo super domum Israel et super domum Juda Testamentum Novum, non antiquum. » Quod testamentum dicit? Ne hoc forte possent dicere, et tempus definivit. Non enim dicit simpliciter secundum testamentum, quod testatus sum ad patres eorum, ne illud quod Abraham factum est, ipsum esse dicerent, aut ad Noe; sed quale dicit? « Non secundum testamentum, quod constitui patribus eorum, cum exirent de terra Ægypti. » Propterea etiam intulit: « In die, qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, et ipsi non manserunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. » Intuere a nobis primum incipere mala: ipsi, inquit, primum non manserunt.

Et nobis est negligentia, bona vero a Deo, quæ ad beneficia pertinent dico. Hic veluti excusationem constituit, causam ostendens propter quam dereliquit eos. « Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus: Dando leges meas in mentes eorum, et in cordibus eorum superscribam eas, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum, quoniam omnes scient me a minore usque ad maiorem eorum: Quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum non memorabor amplius. » (Alb.) Et hic magna distantia est inter legem et legem, inter Scripturam et Scripturam, inter litteram et gratiam. Nam littera legis scripta est in tabulis lapideis, quas Moyses ipse fregit, dum vidit populum ante vitulum ludentem: gratia vero data est in corda credentium per Spiritum sanctum, per quem charitas diffusa est in cordibus credentium. Quod vero in littera latebat, et legebatur a populo per magistrorum traditiones, hoc Spiritus sanctus adveniens docebat Apostolos. Et hoc est quod ait Propheta: « Et non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum, omnes enim scient me a minore usque ad maiorem eorum; » sicut in Evangelio de Domino legitur: « Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas (Luc. xxiv). » [J. Chrys.] « A minore, inquit, usque ad maiorem eorum scient me, » et non dicent, « cognosce Dominum. » Quando istud contigit, nisi modo? Manifestum quippe est, quod circa nos actum est: quod autem circa illos, non est manifestum, sed reclusum erat in Evangelio novo. Novum tunc dicitur, quando aliud ostendit, vel quando a vetere amplius habet: Ecce, inquit, et istud novum existit, cum quedam ejus remota sunt, quedam autem manent, ut puta, si quis domum vetustam et casuram totam immutans, et fundamenta nova constituens, confestim dicimus: fecit eam novam, cum tantum aliqua quidem ejus auferat, aliqua vero immutat. Etenim cælum novum dicitur sic, quando nequaquam æreum erit, sed cum pluviam dederit,.... cum infructuosum non est, non quando mutabitur,.... non quando aliqua quidem ejus exclusa fuerint, aliqua permanserint. Proinde testamentum, inquit, novum bene quis dicit. Si [Sic] enim ostendo, quoniam vetustius factum est testamentum illud, secundum quod nemo in illo fructificat; et ut agnoscas integre, lege quid dixit Aggæus, quid Zacharias, quid angelus, quid etiam Esdras increpat. Quomodo corripuerunt eum, quomodo nemo interrogat Dominum, ubi etiam ipsi transgressi sunt, et neque ipsi sciebant. Intueris quomodo violentiam patitur tuum? ego autem meum ostendam, quoniam novum proprie ipsum dicitur. Sed neque illud concedo de hoc dictum esse, « quoniam erit cælum novum. » Quare non magis, quod dicitur in Deuteronomio, « quia erit cælum æreum, » hoc posuit ad differentiam signifi-

candam: Si autem audieritis, erit novum? et quidem propterea, inquit, aliud testamentum datum repromittit, quoniam in primo non manserunt. Hoc ergo demonstro per ea quæ dixit: « Quia quod impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem (Rom. vii); » Et iterum: « Quid tentatis imponere jugum super collum discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos valuimus portare? (Act. xv.) — « Sed illi quidem non manserunt, » inquit. Hic autem ostenditur, quia majorum transgressio nos dignos facit spiritualium rerum: « In omnem, inquit, terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xvin); » hoc est, « non dicet unusquisque ad proximum suum: Cognosce Dominum (Habac. ii); » Et iterum: « Multiplicabitur terra, ut cognoscat Dominum, sicut aqua multa eoperuit mare. »

« Dicendo autem novum veteravit prius; quod autem antiquatur et senescit prope interitum est. » (J. Chrys.) Vide quomodo, quod absconsum erat revelavit, et ipsam mentem prophetæ aperuit. Honoravit legem, et noluit eam dicere vetustam nominatim: verumtamen hoc dixit: si enim illud novum esset, nequaquam etiam istud testamentum postea novum vocaret. Proinde amplius quidem dans, et alterum, « antiquatum est, » inquit. Ergo solvetur et periet, et jam non erit. Sumens autem a Propheta fiduciam, paulo amplius in illud testamentum invehitur, commode ostendens, quoniam nostra nunc florent, illa vetusta sunt, et prope interitum: sed renovabitur sicut aquila juvenutis nostra, si ad fontem vitæ currimus, si alas et oculos ad solem justitiæ extendimus. Deinde sumens nomen vetustatis, et aliud de suo adjiciens, hoc est, senectutem: quod reliquum erat ex aliis assumens, « proximum est, inquit, interitui. Et non simpliciter, quiescere factum est a novo vetus testamentum, sed veluti quod senuisset, velut inutile. Propterea dicebat, « propter infirmitatem, propter inutilitatem, et nihil perficit lex, » et quia, « si primum inculpabile esset, nequaquam secundi locus quæreretur; » non veluti obnoxium criminibus, sed veluti effectum non habens, more idiotarum locutus est, veluti si quis dicat: non est inculpabilis hæc domus, hoc est, habet vitium, debilis est: non est inculpabile hoc vestimentum, hoc est, jam putre est. Non veluti malignum igitur hic accusavit, sed veluti habens querelam et vitium.

CAPUT IX.

Tangit Apostolus ea quæ fuerunt in ministerio Veteris Testamenti, et ex his arguit dignitatem Christi ac novæ legis.

« Habuit quidem et prius justificationes culturæ et sanctum sæculare. Tabernaculum enim factum est primum, in quo inerant candelabra, et mensa, et propositio panum, quæ dicuntur sancta. Post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicebatur Sancta sanctorum, habens aureum thribulum, et arcum testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua erat urna aurea habens

« manna, et virga Aaron, quæ fronderat, et tabulæ testamenti, super quæ eam Cherubin gloriæ obumbrantia propitiatorium, de quibus non est modo dicendum per singula. His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem, semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quem offerret et pro sua et populi ignorantia. » (*J. Chrys.*) Ostendit ex sacerdotio et ex testamento, quia finem habiturum erat illud: ostendit jam et ex ipso tabernaculi schemate, quomodo hæc, inquit, sancta et sancta sanctorum. Et sancta quidem prioris sunt indicia temporis, ibi quippe per hostias omnia fiebant, in sanctis autem sanctorum hujus temporis signum est, nunc præsentis. Dicit autem sancta sanctorum esse cælum, et velamentum cælum, et carnem intrantem in interiora velaminis, hoc est, velamen carnis ejus. Bonum vero est ex paulo superioribus hunc locum repetentes dicere. Quid ergo, inquit? « habuit primum quidem testamentum, scilicet justificationis culturam. Quid est justificationes? Signa et sanctificationes, quæ tunc erant. Tanquam quod nunc, inquit, non habeat, ostendit illud cessasse. Tunc enim non habuit, inquit; proinde nunc, ac si adhuc instantia, non est. « Tunc sanctum sæculare, » sæculare dicit, quoniam omnibus licebat intrare, et manifestus erat ille locus in illo tabernaculo, ubi sacerdotes stabant, ubi Judæi, ubi proselyti, et Gentiles et Nazaræi. Quoniam ergo et gentibus accessibile erat, sæculare illud appellat, non enim Judæis totus mundus erat. « Tabernaculum enim, inquit, constructum est, primo, quod dicebatur sancta, in quo erat candelabrum et mensa et propositio panum; » hæc signa erant mundi. « Post secundum velamen erat tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum. » Attende, quomodo ubique tabernaculum vocat, ex eo quod ibidem habebitur. « Aureum, inquit, habens thuribulum, et arcam testamenti circumseptam ex omni parte auro, in qua urna erat aurea habens manna, et virga Aaron, quæ floruerat, et tabulæ testamenti. » Omnia venerabilia erant, et clara ingratitudinis Judaicæ monumenta. « Et tabulæ, inquit, testamenti: » fregerat quippe eas. « Et in manna; » murmuraverunt enim, et ut deduceretur ad posteros memoria, imperavit illud in urna aurea reservari. « Et virga Aaron, inquit, quæ floruerat, superque eam Cherubin gloriæ. » Quid est Cherubin gloriæ? sive gloriosa, sive quæ sub Deo sunt constituta. « Obumbrantia, inquit, propitiatorium, » sed et elevat hæc sua oratione, ut ostenderet, quia majora sunt, quæ post ista sunt. « De quibus, inquit, non est nunc per singula dicendum. » Hic significavit, quoniam non hæc sola erant, quæ videbantur, sed ænigmata quædam erant. « De quibus, inquit, nunc non est dicendum per singula; » fortassis, quia multo sermone opus haberent. « His igitur ita constructis, inquit, in primum quidem tabernaculum semper intrabant sacerdotes culturæ officia consummantes. » Hoc est, erant quidem ista, sed non eis fruebantur Judæi,

non enim videbant ea. Proinde non illis magis erant constituta, quam illis quibus prophetabantur. « In secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quem offerret pro se et pro populi ignorantia. » Intueris jam formas ante præmissas? Ne enim dicerent, Quomodo unum est sacrificium? ostendit illud jam inde ab initio, siquidem quod sanctius erat, unum erat et terribile. Et quomodo pontifex semel hoc offerebat, si [offerebat? Sic] consuetudinem ab initio acceperant; etenim tunc pontifex, inquit, semel offerebat. Et bene dixit « non sine sanguine; » non quidem sine sanguine, sed isto sanguine. Non enim tantum erat negotium. Ostendit quia erit sacrificium, quod igne non consumitur, sed ex sanguine quidem demonstrandum sit. Quoniam sacrificium vocavit crucem, neque ignem habentem, neque ligna, neque oblationem, sed semel in sanguine oblatum, ostendit, quia et vetus sacrificium tale erat, quod semel offerebatur in sanguine. « Quem offerret pro se, inquit, et populi ignorantia. » Non dixit peccatis, sed « ignorantia, » ne magnum sapiant. Si enim non volens peccabas, sed nolens ignorabas, et ob hoc nullus est mundus. Et ubique quod suum est, ostendit, quoniam Christus multo major est pontifex. (*Alb.*) Legimus enim in Josepho tabernaculum ad instar esse hujus mandati factum: exteriora vero hujus sæculi figuram habebant. Idcirco quotidie ministrant sancti sacerdotes, accendentes lumen doctrinæ et pascentes populum Dei. « Panum, » qui super mensam a sabbato usque ad sabbatum præsto debent esse; id est, a sabbato spei nostræ, in qua quasi in Christo, et ab hujus mundi turbinibus securi, usque in illud sabbatum, quod retineamus quæ nunc in spe habemus. Candelabra vero dona sancti Spiritus sunt, quæ in Ecclesia lucent intelligentibus per eum, super quem requiescet spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et spiritus timoris Domini (*Isa. xi.*). Interius vero tabernaculum, quod dicitur « sancta sanctorum, » ipsum cælum significat. Velamen autem cælum est, intra quod sacerdos noster Christus non sine sanguine intravit. « Thuribulum habens aureum, » in quo offeruntur orationes sanctorum. In quo « Cherubin gloriæ obumbrantia propitiatorium, » hoc est, multitudo scientiæ. Aptè propitiatorium super arcam positum esse dicitur, quia ipsi mediatori Dei et hominum specialiter a Deo patre donatum est, « ut esset propitiatio pro peccatis nostris. » Unde etiam Paulus dicit: « Jesus Christus, qui mortuus est imo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis (*Rom. viii.*). » « Et arca testamenti. » Hæc est caro Salvatoris nostri, in qua manna divinitatis et tabulæ duorum testamentorum, et virga Aaron, quæ floruit in sacerdotio Christi, « de quibus non est modo per singula dicere. » « His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes. » Quod vero supra dixit sanctum sæculare esse, hoc modo lucidius ostendit, id est, in

quo tabernaculo sacrificia fuerunt sæcularia, nihil ad perfectum deducentia servientem in eis. « In secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine quem offert pro sua et populi ignorantia. » Iste vero pontifex ex parte significat eum qui semel ingressus est cælum intra velum in sancta sanctorum, ut assistat vultui Dei pro nobis. Quod vero ait : « Ut offerat pro sua et populi ignorantia, » hoc est, quod ipse in cruce ait : « Deus, Deus meus, quare me dereliquisti ? longe a salute mea verba delictorum meorum » (Psal. xxi.). Quæ sunt verba delictorum, nisi corporis sui ?

« Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatum esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum. Quæ parabola est temporis instantis, juxta quam munera et hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem. » Propterea, inquit, ista ita constructa sunt, ut discamus, quia sancta sanctorum, hoc est, cælum adhuc inaccessible mortalibus solet esse. Nec putemus et illud ingredi non posse, ubi pontifex noster prior intravit non sine sanguine, sicut Propheta prædixit : « Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra ? » (Isa. lxiii.) Sed patienter expectamus tempus resurrectionis nostræ, in quo, « Scimus quoniam cum apparuerit, similes illi erimus (Coloss. iii.), » hoc est, immortales ; sicut illi mors ultra non dominabitur, nec nostra caro dominata erit. « Comparatio est, inquit, temporis instantis. » (Joan.) Instans tempus quale dicit ? ante præsentiam Christi : post adventum enim Christi non jam est instans, quomodo ? nam urgens est et finem habens. Aliud item significans, hoc dixit : « quæ comparatio instantis est temporis, » hoc est, forma facta est. « Secundum quam munera et hostiæ offeruntur, non valentes secundum conscientiam perfectum facere cultorem. » Attende, quid hoc est, « nihil perficit lex » et « si inculpabilis esset illa prima. » Quomodo ? « Secundum conscientiam. » Hostiæ, inquit, non sordes animæ dimittunt, sed tantum circa corpus erant, « secundum legem mandati carnalis : » non enim adulterium, non homicidium, neque sacrilegium dimittere poterant. Intueris, quid ait, Hoc comede, illud non comedas ? quæ erant indifferentia. « Solummodo in cibis et « potibus et variis baptismis et justitiis carnis usque « ad tempus correctionis impositis. » Solummodo, inquit, in cibis et in potibus et variis baptismis. Hoc pota, inquit, hoc noli. Et tamen de potu nihil erat dispositum, sed in contemptum mittens hæc dicit, « et variis, inquit, baptismis et justificationibus carnis usque ad tempus correctionis impositis. » Hæc enim erat justitia carnis, in hoc dejecit illa sacramenta, ostendens quia nullam habebant virtutem, et quia usque ad tempus correctionis erant, hoc est, tempus sustinebant, corrigens omnia. (Alb.) Hæc vero justitiæ carnales, in cibis et in potibus, et variis baptismatibus, usque ad tempus correctionis impositæ sunt. Attende quid hoc est, « nihil enim ad

A perfectum deduxit lex ; » sed secundum carnalis mandati sordes et ignorantias potuit emundare. De adulterio vero, et de capitalibus criminibus nihil potuit purgare, sed damnare patrata absque misericordia. Ideo adulteram Pharisæi proposuerunt ante Jesum (Joan. viii), ut potuissent eum accusare, si contra legem absolvere juberet ; aut laudabilem consuetudinem amitteret, si legis jussionem custodire præciperet. Sed utrumque cavebat sapientia Dei, quasi dixisset : Justa est quidem lex, si justos haberet ministros. Qui festucam de oculo alterius tollere videat, justum est, ut prius trabem de proprio tollat oculo. De baptismo Judæorum plenius in Evangelio, κατὰ Marcum legitur (Marc. vii), ubi Pharisæi vituperabant Dominum et discipulos non lotis manibus manducare. Frustra autem Pharisæi, frustra autem omnes Judæi lavant manus, et a foro dum veniunt, baptizantur, quandiu contemnunt fonte Salvatoris ablui. Sed Pharisæi spiritualia prophetarum verba carnaliter accipientes, quæ illi de cordis et operis castigatione præcipiebant, dicentes : « Lavamini, mundi estote (Isa. i) ; » et : « Mundamini, qui fertis vasa Domini (Isa. lii) ; » isti de corpore solummodo lavando spectantes, graviter errant. Cum certum sit Moysen et prophetas, qui vasa populi Dei vel aquis dilui, vel igne purgari, vel oleo sanctificari, quacunque ex causa, jusserunt, non in hac materialium rerum emundatione, sed mentium potius et operum castigatione ac sanctimonia, atque animarum nobis mandare salutem. « Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum per amplius et perfectius tabernaculum, « non manufactum, id est, non hujus creationis. » (J. Chrys.) Tabernaculum non manufactum carnem dicit, in hoc loco bene et majorem et perfectiorem dixit, siquidem et Deus Verbum et cuncta spiritus operatio habitat in ea. « Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum : » perfectiorem autem dixit, ut pote inculpabilem et majora perficientem. « Hoc est, « non istam creaturam. » Ecce quæcumque majorem, non enim sine spiritu eam construxit, neque ex hac creatura est, hoc est, non est ex his creaturis, sed spiritualis ex Spiritu sancto. Intueris quomodo et tabernaculum et velamen et cælum illud corpus vocat ? « Per majus et perfectius tabernaculum, per velamen, hoc est carnem ejus, » et iterum « in interiora velaminis, » et iterum « intrantem in sancta sanctorum » adstare vultui Dei. Quare ergo hoc facit ? secundum aliam et aliam significationem, ut puta veluti quod dico velamen cælum est. Sicut enim muro quodam discernit sancta velamen, sic et caro abscondens divinitatem. Similiter et tabernaculum habens in se divinitatem. Tabernaculum autem cælum, illic enim est intus pontifex. (Alb.) Unde nos futura bona speramus nobis dari, id est, æterna, quæ non transeunt. « Neque hujus creationis ; » hoc est non hujus tabernaculi species, quod in eremo fixit homo, sed hoc longe aliter ab ipso Deo creatum est, spiritualiter, non carnaliter. In quo tabernaculo modo sunt animæ justorum et an-

gelici spiritus, expectantes donec compleatur numerus conservorum suorum. « Christus enim, inquit, veniens. » (*Joan.*) Non dixit factus, sed « veniens, » hoc est, ad hoc ipsum veniens, non alii succedens; non primo advenit et tunc factus est, sed simul venit: et non dixit, adveniens pontifex hostiarum, sed « honorum quæ facta sunt, » veluti non valente sermone universum exprimere. « Neque per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta æterna redemptione inventa. » Omnia quippe permutata sunt. (*Alb.*) Ibi sanguis hircorum diluit peccata carnis, hic sanguis Christi abluit peccata spiritus. Qui æterna redemptione inventa, ostendit in prioribus sacrificiis et legalibus caeremoniis non esse æternam redemptionem. « Per proprium, inquit, sanguinem introivit semel in sancta. » Et hic cœlum vocavit. (*J. Chrys.*) « Semel, inquit, introivit in sancta æternam redemptionem inveniens. » Et quod dixit, « inveniens, » ostendit eorum esse quæ ante non inveniebantur, et præterquam quod sperabatur, iste per unum ingressum æternam redemptionem invenit. Deinde probationem adjungit.

« Si enim sanguis hircorum et taurorum et cinis vitulæ aspergens inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo. » Si enim carnem, inquit, potuit mundare sanguis taurorum, multo amplius animæ sordem diluet sanguis Christi. Ne enim audiens, « sanctificat, » perfectam esse ablutionem æstimet quis, mox subjungit causam differentiae, dicens: « Qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo; » hoc est, sacrificium immaculatum. Erat quippe mundum a peccatis hoc sacrificium, hoc est enim, « per Spiritum sanctum æternum, » non per ignem, non per alia quædam. « Et mundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad servientiam Deo viventi. » (*Hier.*) Bene dixit ab operibus mortuis. Si quis enim tangebatur mortuum, polluebatur: et hic si quis tetigerit opus mortuum, contaminatur per conscientiam. Opera enim mortua sunt peccata. (*Alb.*) Qui enim tetigerit picem, inquinabitur ab ea: sic qui per poenitentiam ablatus est ab operibus mortuis, si eadem iterum agit, pejus contaminabitur. Sicut apostolus Petrus: « Canis reversus ad vomitum suum (*II Pet. II*), ita qui iterat stultitiam suam. » (*J. Chrys.*) « Ad serviendum, inquit, Deo viventi. » Hic manifestat quia opera mortua habentes non possunt servire vero et vivo Deo: quia illa mortua sunt et falsa, et merito. Nullus igitur opera mortua habens ingreditur huc. Si enim eum qui corpus mortuum tangebatur, non oportebat intrare in templum, quanto magis eum qui opera mortua habet, non potest intrare in cœlum? pollutio quippe est pessima, mortua quippe opera sunt omnia, quæ vitam non habent. Sicut enim mortuum corpus ad nullum sensum utile est, verum etiam contristat appropinquantem, sic et peccatum confestim rationabile nostrum percutit et non permittit neque intelligentiam ipsam quiescere, sed

A perturbat et commovet: dicitur autem, quia et morbus, cum generatur, corrumpit corpora. Tale quiddam est et peccatum, a morbo nihil differt, non quia aerem corrumpit primum, deinde corpora, sed continuo in animam insilit. Non vides eos qui morbo afficiuntur, quomodo tumore quodam occupantur, quomodo convertunt se atque revertunt, quomodo fetoribus sunt repleti, quomodo turpes sunt eorum facies, quomodo per totum immundi sunt? Tales quippe sunt etiam peccantes, ac si non videant. « Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priore testamento, repromissiones accipiant, qui vocati sunt æternæ hereditatis. Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est. » Fortassis enim possent multi, qui infirmius afficiebantur ex eo quod mortuus est Christus, maxime non credere promissionibus ejus. Paulus igitur ex abundantia hoc ponit et exempla ex communi assidue consuetudine. Quale autem hoc est? Propterea igitur oportet, inquit, confidere. Quare? Quia non viventibus testatoribus, sed mortuis, tunc firma sunt testamenta, et fortitudinem accipiunt; propterea, inquit, « Novi Testamenti mediator est: » Testamentum enim circa novissimum diem fit defunctionis. Tunc autem est testamentum, alios quidem hæredes habet, alios autem exhereditat. Sic etiam hic: « Volo ubi ego sum, inquit Christus, et isti sint (*Joan. XVII*). » Et iterum de exhereditatis audi illum dicentem: « Non de omnibus rogo, sed pro credentibus per verbum eorum in me. » Iterum testes debet habere testamentum. Adverte illum iterum dicentem: Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, et testimonium perhibet de me, qui me misit; » et iterum: « Ille testimonium perhibet de me, » de Paraclyto dicens, et duodecim apostolos misit dicens: « Testificamini in conspectu Dei (*Act. I*); » et: « Propterea, inquit, Testamenti Novi mediator est. Quid est mediator? » mediator enim non est dominus rei cuius est mediator, sed et alia quidem res, alter autem est mediator, ut puta mediator nuptiarum fit, non qui nuptias facit, sed adjuvans eum, qui facturus est, sic etiam hic mediator filius factus est patris et noster. Nolebat nobis dimittere pater hereditatem istam, sed irascebatur nobis, et indignabatur tam alienigenis. Mediator igitur factus est noster et patris, et persuasit illi, et quid igitur? quomodo mediator factus est? sermones detulit, attulit nobis a patre per transvectores, addit etiam mortem. In offensione quippe eramus, mori nos oportebat. (*Alb.*) Misit filium suum factum ex muliere, qui mori potuisset pro debitoribus mortis, qui mortuus est pro nobis, debita morte. Efficit nos dignos testamenti et hereditatis promissæ. Hoc modo firmum factum est testamentum. In tantum fuit peccatum nostrum, ut salvari non potuisset aliquando, nisi unigenitus Filius Dei pro nobis moreretur. Quod vero

ait, infirmum esse testamentum, vivente testatore, hoc significat quod quandiu vivit testator, potest immutare sententiam, et alios atque alios hæredes adducere in hereditatem suam. « Unde nec primum « quidem sine sanguine dedicatum est. » (*J. Chrys.*) Unde, dixit, « nec primum testamentum sine sanguine dedicatum est, id est, firmum factum est, roboratum est : quod autem dixit, « unde, » tale est, quale si diceret, propterea oportebat testamenti solemnitatem compleri etiam per mortem Christi.

« Lecto enim omni mandato legis a Moyse universo « populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum « cum aqua et lana coccinea et hyssopo, ipsum quod « que librum et omnem populum aspersit dicens. « Hic est sanguis testamenti, quod mandavit ad vos « Dens. Etiam tabernaculum et omnia vasa ministrarii sanguine similiter aspersit : et omnia pene in « sanguine mundantur secundum legem ; et sine sanguinis effusione non fit remissio. » (*Alb.*) Quid est, quod liber, et populus, et tabernaculum sanguine aspersus est, nisi pretiosus sanguis Christi Salvatoris nostri ab initio, illo schemate, prænuntiatus est ? Quare hyssopo ? Hyssopus enim herba humilis est et in petris nascens : humilitas Christi significator per hanc herbam, et fortitudo quæ interiora nostra purgantur. Nam hoc genere herbæ pulmonum vitia purgari solent. Quare aqua ? Ostendit mundationem futuram per aquam baptismi. Quare lana coccinea ? Ut retineret sanguinem. Ostendit hoc loco idem esse et aquam et sanguinem : baptisma etiam nostrum passio ejus est. Ideo idem Paulus dicit alio loco (*Rom. vi ; Coloss. ii*) : « Consepulti enim estis cum illo in baptismo. » Quod vero ait : « Sine sanguinis effusione non fuerit remissio. » Quare hoc dixit ? Quia in illis non fuit plena remissio, sed semiplena in minima parte. Nunc autem « hic est, inquit, sanguis Novi Testamenti, qui pro nobis effusus est in remissionem peccatorum. » Quis est liber qui aspersus est sanguine mystico ; et quæ sunt vasa unctionis, et quod tabernaculum, nisi populus ? Ipsi enim sunt liber, vasa et tabernaculum. Ideo dicit Dominus : « Inhabitabo in illis, et inambulabo. Sed illius fuit tota Veteris Testamenti corporis mundatio. Nunc vero spiritalis est in animo, sanguis Christi. Ideo dicit : « Hic est sanguis Novi Testamenti in remissionem peccatorum. » In illis quidem in superficie aspergebatur, et iterum diluebatur aspersus. Neque enim cruentatus semper deambulabat populus. In anima vero non ita est, sed ipsi essentialiter commiscetur sanguis, fontem illam faciens et mundam, et ad illam inenarrabilem pulchritudinem perducens. Propter hoc agni occisio fuit, et sanguis ejus superliminaribus liberandorum illitus. Propter hoc etiam omnia sacrificia Veteris Testamenti leguntur, ut hoc unum sacrificium designaret, per quod vera est remissio peccatorum, et mundatio animæ in æternum. « Necesse est ergo exemplaria quidem celestium his mundari : ipsa autem celestia melioribus hostiis, quam istis. » (*Alb.*) Quomodo exemplaria sunt eorum quæ in cælis sunt ? Cælestia qui-

dem nominavit hanc conversationem nostram, cujus conversationis exemplar fuit et significatio quæcumque gerebatur in Veteri Testamento. Unde et Apostolus, ait : « Conversatio nostra in cælis est (*Philip. iii*). » In cælis ergo sunt ista, quæ nostra sunt, et hæc nostra cælestia, quamvis in terris celebrentur. Quæ est ista conversatio nostra ? hæc est vera philosophia, quam Christus docuit, quam apostoli secuti sunt, quæ ducit ad cælestia. Unde et Apostolus : « Primus homo de terra terrenus, secundus de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales et terreni : et qualis cælestis, tales et cælestes. » — (*I Cor. xiii*) « Melioribus, inquit, sacrificiis quam hæc sunt. » Quod melius est, bono aliquo melius est, bona ergo fuerunt exempla, quæ in cælis sunt ; sed ipsa cælestia longe excellent exempla sanctorum, quibus significantur. Si ergo cælestes sumus nos, et tantum sacrificium adepti sumus, timeamus permanere in terra. (*J. Chrys.*) Esse autem in terra et non esse quodammodo videmur, dum voluntate in cælo sumus, licet corpore in terris. Si ergo nos animo appropinquemus Deo, in cælo sumus. Quid enim mihi est cura cælum, cum video Dominum cæli, cum ego efficior cælum ? Veniemus, inquit, Ego et Pater, et mansionem apud eum faciemus (*Joan. xiv*). « Cælum quidem per se seculum est et mundum ; non in hieme, non in nocte mutatur. Proinde et nos neque in tribulationibus sæculi, neque in adversitatibus diaboli hoc pati timeamus, sed maneamus immaculati et mundi. Habet quidem cælum solem, habeamus et nos Christum solem justitiæ, semper lucentem in cordibus nostris. (*Greg.*) Ipse namque diabolus in illa nos parentis primi radice supplantans, sub captivitate sua quasi juste tenuit hominem, qui libero arbitrio conditus ei injusta suadenti consensit. Ad vitam namque conditus in libertate propriæ voluntatis, sponte sua factus est debitor mortis. Delenda ergo erat talis culpa, sed nisi per sacrificium deleri non poterat ; querendum erat sacrificium, sed quale sacrificium poterat pro absolvendis hominibus inveniri ? Neque enim justum fuit, ut pro rationali homine brutorum animalium victimæ cæderentur. Unde ait Apostolus : « Necesse est ergo exemplaria cælestium his mundari : ipsa autem cælestia melioribus hostiis, quam istis. » Ergo si bruta animalia pro rationali animali, id est, pro homine dignæ victimæ non fuerunt, requirendus erat homo, qui pro hominibus offerri debuisset, ut pro rationali peccante, rationalis hostia mactaretur. Sed quid, quod homo sine peccato inveniri non poterat ? et oblata pro nobis hostia, quando nos a peccato mundare potuisset, si ipsa peccati contagione non careret ? Inquinata quippe inquinatos mundare non posset. Ergo, ut rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus, ut vero a peccatis munderet hominem, homo et sine peccato. Sed quis esset homo sine peccato, si ex peccati commixtione descenderet ? Proinde venit propter nos in uterum Virginis Filius Dei, ibi pro nobis factus est homo, assumpta est ab illo natura, non culpa, fecit pro nobis sacrificium, corpus suum

exhibuit pro peccatoribus victimam sine peccato, quæ et humanitate mori, et iustitia mundare potuisset. Hunc ergo, cum post baptismum vidit antiquus hostis, mox tentationibus impetit, et per diversos aditus ad interiora ejus molitus irrumperet, victus est, atque in ipsa inexpugnabili mentis ejus integritate prostratus. Sed quia ad interiora non valuit, ad ejus se exteriora convertit, ut quia mentis virtute victus est, eum, quem decipere tentatione non valuit, carnis saltem videretur morte superare, atque, ut ante nos dictum est, permissus est in illud, quod ex nobis mortalibus mediator acceperat. Sed ubi potuit aliquid facere, ibi ex omni parte devictus est: et unde accepit exterius potestatem dominicæ carnis occidendæ, inde interior potestas ejus, qua nos tenebat, occisa est. Ipse namque interior victus est, dum quasi vicit exterius; et qui nos jure debitores mortis tenuit, jure in nobis jus mortis amisit, quia per satellites suos ejus carnem perimendam appetiit, in quo nihil ex culpæ debito invenit. Dominus ergo noster pro nobis mortem solvit indebitam, ut nobis mors debita non noceret. « Non enim in manufactis sanctis Jesus intravit exemplaria virorum, sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. » (*Joan.*) Alta sapiebant Judæi de templo et tabernaculo, propter quod dicebant: « Templum Domini, templum Domini, templum Domini (*Jer. vii.*) » Neque enim alibi in terra constructum erat tale templum, non opulentia gratia, non alia quacunque re. Deus enim qui imperaverat, voluerat illud cum honestamento multo fieri, quia et illi corporalibus magis attrahebantur et alliciebantur. Lateres quippe habebat aureos in parietibus, et licet unicuique volenti in secundo libro Regnorum et in Ezechiele hoc cognoscere, et quanta auri talenta expensa sunt in illo tempore. Secundum vero ædificium clarius factum est, et in pulchritudine, et in aliis omnibus. Et non ex hoc solum erat venerabile, sed etiam, quod unum erat. Omnes quippe a finibus terræ illuc veniebant, sive ex Babylonia, sive ab Æthiopia: Et hoc manifestans Lucas in Actibus dicebat. « Erant illic habitantes Parthi, et Medi, et Elamitæ, et qui habitabant Mesopotamiam, Judæam et Cappadociam, Pontum et Asiam, Phrygiam et Pamphyliam, Ægyptum et partes Libyæ juxta Cyrenen (*Act. ii.*) » Omnes ergo undique mundi illuc conveniebant, et multum erat nomen illius templi. Quid ergo Paulus facit? Sicut enim illic mortem apposuit Christi, sic etiam hic cælum totum opponit templo. Et non hanc solam differentiam ostendit, sed etiam pontificem proximum facto: « Ut appareat, inquit, vultui Dei. » Proinde non ex cælo tantum, sed etiam ex ingressu rem venerabiliorem facit. Non enim simpliciter, sicut hic per signa quædam, sed ipsum Dominum vidit illic. Intueris quia descensionis gratia ubique humilia dicta sunt? quid jam miraris si interpellat, cum eum constituat veluti sacerdotem? Neque ut frequenter offerat semetipsum sicut pontifex, neque in manufacta sancta ingressus est, inquit, Christus exemplaria vero-

A rum. » Igitur illa sunt vera, hæc autem exemplaria. Etenim templum ita constructum est, sicut cælum cæli. Quid dicis? Nisi intraverit in cælum, non apparebit Deo, qui ubique est, et omnia implet? Intueris, quia carnis sunt hæc omnia? « Ut appareat, inquit, vultui Dei pro nobis. » Quid est « pro nobis? » Cum sacrificio ascendit, inquit, potens propitiare Patrem. Quid enim, dic mihi? ipse est inimicus? Angeli inimici erant, ipse non erat inimicus. Quia enim angelj inimici erant, audi quid dicit: « Pacificavit quæ in terris et quæ in cælis sunt. » Proinde et ipse introiit in cælum, nunc ut appareat vultui Dei pro nobis: nunc ut appareat, nunc manifestetur, sed pro nobis. « Neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. » (*Alb.*) Superius dixit exempla verorum exemplaria omnia nominans, hæc etiam vera quæ intrat pontifex; hoc vero unum templum fuit in toto mundo venerabilius, ad quod undique confluebant, sicut in Actibus apostolorum legitur, die sancto Pentecostes, quando Spiritus sanctus datus est apostolis, in omnibus linguis loquentibus, constitisse ex diversis partibus mundi, et cæleste audisse miraculum et vidisse. Sed huic templo totum opposuit cælum Paulus, et non hanc solam differentiam ostendit, sed etiam pontificem magnum, ut assistat vultui Dei. Proinde non ex cælo tantum, sed etiam ex ingressu rem venerabiliorem facit. Non enim simpliciter, sicut hic per signa quædam, sed ipsi Deo assistit, semper vivus ad interpellandum pro nobis. (*Joan.*) Intuere quantæ differentia: sæpe et semel, in sanguine alieno et in sanguine proprio. Multum itaque interest. Ipse ergo et sacrificium et sacerdos et hostia, « Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi: nunc autem in consummatione sæculorum ad destructionem peccati per hostiam suam apparuit; et quemadmodum statutum est homini semel mori, post hoc autem judicium, sic et Christus semel oblatum est ad multorum exhaurienda peccata, secundo apparebit sine peccato expectantibus se ad salutem. » (*Joan.*) Postquam multa erant peccata, merito tunc apparuit. Quod etiam alibi dicit: « Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia (*Rom. v.*) » Si semel oblatum non sufficeret omnium in se credentium peccata exhaurire, oportuisset eum sæpius pati ab origine: mundi quod ne fieret, semel in consummatione mundi passus est ad multorum exhaurienda peccata. « Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium, » deinde dicit, Et semel mortuus, quia una morte redemptio facta est. « Institutum est, inquit, hominibus semel mori. » Hoc ergo est, Semel mortuus est pro omnibus. Quid ergo? non jam morimur morte illa? Morimur quidem, sed non permanebimus in illa, quod etiam neque mori est. Mortis enim tyrannus et mors revera illa est, quando nunquam permittitur mortuus ad vitam reverti: quando vero post mortem vividum erit, et vitam meliorem, non est mors illa, sed

dermitio. Quoniam ergo omnes retentura erat mors, propterea mortuus est, ut nos liberaret. « Sic et Christus, inquit, semel oblatus est. A quo oblatus est? Manifestum quod per semetipsum. Hic neque sacerdotem dicit eum solum, sed et victimam et sacrificium per se oblatus. » Semel, inquit, oblatus est ad multorum auferenda peccata. » Quare multorum, et non omnium? Quia non omnes crediderunt. Pro omnibus quidem mortuus est, hoc est, quantum in ipso est: ejus momenti est illa mors, cujus momenti est omnium perditio: non autem omnium peccata abstulit, propter quod noluerunt. Quid autem est, « Abstulit peccata? » Sicut enim in oblatione sursum offerimus peccata, et dicimus, Sive volentes, sive nolentes peccavimus, indulge; hoc est, mentionem eorum faciamus primum, et tunc remissionem petimus: sic autem et hic factum est. Et ubi hoc fecit Christus? Audi eum dicentem: « Et pro illis ego san- » clifico memetipsum (Joan. xvii). » Ecce obtulit peccata, sumpsit ea ab hominibus, et obtulit illa sursum Patri, non ut aliquid decernat adversus eos, sed ut ea dimittat: (Alb.) Statutum quippe est omnibus semel mori, et post mortem judicabitur unusquisque secundum merita sua: sic et Christus semel mortuus est pro peccatis alienis; et ideo quia voluntarie et necessarie mortuus est, secundo quippe adventu apparebit sine peccato. (Joan.) Quid est « sine » peccato? » Veluti non peccat. Non enim debitor mortis mortuus est, neque propter peccatum. Sed quomodo videbitur? Punies, inquit, sed non hoc dixit, sed quod festum et gratum est, « Sine peccato videbitur » expectantibus se in salutem. » Ut jam de cætero non opus habeant sacrificio, ut salventur, sed operibus ipsis hoc facient. Omnis quippe hostia pro peccato dicitur peccatum. Non enim erit tunc hostia pro peccato, quia peccatum non erit, sed justitia, sive in remuneratione justorum, vel in retributione peccatorum.

CAPUT X.

Ostenditur veterem legem non posse auferre peccatum: declarando excellentiam sacerdotii Christi, atque ejus sacerdotio esse firmiter obediendum.

« Umbram enim habens lex honorum futurorum non » ipsam imaginem rerum, » Hoc est non ipsam veritatem. Usquequo enim veluti in pictura imponat quis lineamenta umbrarum, significans quid pingere velit, umbra quædam est non imago. Si enim flores ipsos quis colorum intinxerit et imposuerit super lineamenta, tunc imago efficitur. Tale quiddam erat etiam lex, umbra veritatis. » Per singulos annos eisdem » ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam » potest accedentes perfectos facere: alioquin cessassent offerre, ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati cultores, semel mundati: sed » in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. Impossibile est enim sanguine taurorum et » hircorum auferri peccata. » (Joan.) Una est, inquit, ista hostia, illæ autem multe sunt: propterea enim nec fortes erant, quia multe. Quid autem opus erat multis, dic mihi, una sufficiente? Proinde quod multe

et semper offerebantur, ostendit nunquam eos purgari. Sicut enim medicamentum quando fuerit forte et salutis efficax, et valens cunctam valetudinem repellere, semel impositum totum operatur; si ergo semel impositum totum operatum fuerit, ostendit suam virtutem, ut non ulterius apponatur; et hoc est ejus opus, ut jam non apponatur; si vero semper apponitur, manifestum indicium est; nihil illud prævaluisse; medicamenti quippe virtus ista est, ut semel apponatur et non frequenter; sic etiam hic: qua ratione eisdem sacrificiis semper curabantur? Si enim ab omnibus essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerrentur sacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non absolutio, quia quotidie eisdem purgabantur hostiis etiam B et ipsi sacerdotes et populus pariter. In Christo e contrario semel oblata est hostia potens ad salutem sempiternam. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies Offerimus? offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis ejus: et una est hæc hostia, non multe. Quomodo una est, et non multe? Et quia semel oblata est illa, oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar est illius. Id ipsum semper offerimus, nec nunc quidem alium agnum; crastina alium, sed semper illum ipsum. Proinde unum est hoc sacrificium: alioquin hac ratione, quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquam: sed unus ubique est Christus, et hic plenus existens; et illic plenus, unum corpus. Sicut enim qui ubique offertur, unum corpus est, et non multa corpora, ita etiam et unum sacrificium. Pontifex autem noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit. Ipsam offerimus et nunc, quæ tunc oblata quidem, consumi non potest. Hoc autem quod nos facimus in commemorationem fit ejus, quod factum est: « Hoc enim facite, inquit, » in meam commemorationem (Luc. xxii; 1 Cor. » xi). » Non aliud sacrificium, sicut pontifex, sed id ipsum semper offerimus; magis autem recordationem sacrificii operamur.

« Ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam et obla- » tionem noluisti: corpus autem aptasti mihi: holo- » caustomata pro peccato non tibi placerunt. Tunc » dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de » me. Ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Superius » dicens: Quia hostias et oblationes et holocausto- » mata pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi quæ » secundum legem offeruntur, tunc dixi, Ecce venio, » ut faciam, Deus, voluntatem tuam. » (Alb.) Ablata » sunt signa promittentia, quia exhibita veritas promissa. Ideo ait: « Holocaustomata et sacrificia noluisti, corpus » autem aptasti mihi. » Hoc est, peccatum humani generis legalia sacrificia non potuerunt explere, corpus autem aptasti mihi. Hoc ex persona dicitur ejus, qui corpus suscepit nostræ mortalitatis, ut pro nobis haberet quid offerret. » Tunc dixi, Ecce venio. » Tum tempus fuit, ut ablata essent signa et veritas promissa veniret. » Tunc dixi, ecce venio, » ablata hæc, illa oblata, hæc impleta. Ubi sunt sacri-

ficia Judæorum? Transierunt et non sunt in Ecclesia Christi, quia venit ille, qui figurabatur illis sacrificiis, de quo in capite, sive in capitulo libri scriptum est. Cujus libri? Utique Psalterii, ubi dicitur: « Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedit; sed in lege Domini voluntas ejus » (Psal. 1) : qui psalmus caput totius libri dicitur a quibusdam, ideo et Apostolus hic dicit: « In capite libri scriptum est de me, Ut faciam, Deus, voluntatem tuam. » Hoc est, quod in Evangelio dicitur: « Non veni, inquit, voluntatem facere meam, sed ejus voluntatem ejus qui me misit (Joan. vi). »

« Aufert primum, ut sequens statuatur. » Id est primum testamentum, quod Moysei datum est in monte Sinai; ut sequens statuatur, hoc est, Evangelium quod per Christum oblatum est firmum statuatur. « In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel. » Hæc oblatio semel oblata est, sed semper potens est abluere omnes credentes et omnes optantes in ea mundari. Ideo subjunxit et plenius, exponens idem beatus Paulus virtutem hujus hostiæ: « Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans et easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet ad dexteram Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. » (Joan.) Priores ostendit inutiles esse hostias ad integram mundationem, sed formam magis eas esse, et multo minus habere. Sed quia occurrebat ei hoc, id est, Si formæ erant, quomodo veritate veniente non cessaverunt, neque discesserunt, sed adhuc celebrantur? Hoc ergo his ait, ostendens quia jam non celebrantur, neque velut formæ: non enim eas acceptabiles habet Deus; et hoc soli habent, qui semper Spiritui sancto restiterunt. Quapropter prophetico testimonio redarguit eos, dicens: « Holocæutomata et pro peccato noluisti: » de nullo alio, nisi de Christo hoc dicitur. Et quid mirum, si nunc non est voluntas Dei in sanguine hircorum et taurorum, dum per prophetam Isaiam dicitur: « Quis quæsit hæc de manibus vestris? (Isa. 1) » Dum hæc noluisti. « Tunc dixi ecce venio. » In qua voluntate salvi facti sumus. « Quomodo salvi facti sumus? Id est, per oblationem corporis Jesu semel. Et omnis quidem sacerdos præsto esse debet quotidie ministrans. » Ministrare autem famulorum est, sedere vero dominorum. Unde et dicit, « Sedet ad dexteram Dei. » Quapropter « unam offerens hostiam, quæ salvare potest, » in perpetuum sedet ad dextram Patris, de cætero expectans, donec ponantur, inimici ejus scabellum pedum ejus. « Qui sunt inimici ejus? Judæi videlicet et omnes infideles, qui in die judicii damnandi sunt ab eo, et hic nimietatem potentiæ significat. Non dixit subjiciantur, sed « ut ponantur » sub pedibus ejus. Non igitur efficiuntur ex numero inimicorum: non enim soli inimici, qui infideles sunt, sed etiam qui vita immunda pleni sunt. « Prudentia

autem carnis inimica est Deo. Legi enim non subjicitur, nec enim potest. » « Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem et nos Spiritus sanctus. Postquam enim dicit: Hoc autem testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus: Dando leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas: et peccatorum et iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem hunc remissio, jam non oblatio pro peccato. » (Alb.) Una quippe oblatio corporis Christi perfectos faciet sanctificatos, quæ remissionem integram facit peccatorum. Hoc autem et ex testimonio probavit prophetia dicens: « Contestatur autem nobis Spiritus sanctus, hoc est, testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus: Dando leges meas in cordibus eorum. » Non ita ut scripta fuit lex in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus perpetualiter scribebat illam. Quæ est ista lex quæ in cordibus singulorum scripta est? Utique charitas, ut ea quæ nolumus nobis fieri, alteri non faciamus: hæc est, quæ cooperit multitudinem peccatorum, sicut in Evangelio dicitur: « Omnia quæ vultis ut faciant vobis homines, hæc eadem et vos facite illis (Matth. vii). » Quapropter non est necesse quotidie sacrificiis quotidianis purgare, sicut in veteri lege. « Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam, et viventem per velamen, id est, carnem suam, et sacerdotem magnum super domum Dei. » (Joan.) Hic ostendens distantiam pontificis, et hostiarum, et tabernaculi, et testamenti, et repromissionis, et multam differentiam: siquidem illa quidem temporalia, hæc autem æterna: illa quidem infirma, hæc autem perfecta: illa quidem formæ, hæc autem veritas. « Non enim juxta legem mandati, inquit, carnalis, sed juxta virtutem vitæ insolubilis; » et « Tu es sacerdos in perpetuum. » Ecce perpetuitas sacerdotis. Et de testamento illo dixit, quod vetustum est: « Quod autem veterascit et senescit, proximum est interitui. » Hoc autem Testamentum Novum et remissionem peccatorum habens; illud autem nihil hujusmodi: illud quidem manufactum, hoc autem non manufactum; illud quidem sanguinem hircorum habebat, hoc autem Domini; illud quidem stantem sacerdotem, hoc autem sedentem. Quoniam igitur cuncta illa minora sunt, hæc autem majora, propterea inquit, « Habentes igitur, fratres, fiduciam. » Unde? Sicut enim confusionem faciunt peccata, sic fiduciam omnium remissio peccatorum: et quod coheredes effecti sumus, et quod tanta dilectione fruimur. « In introitum, inquit, sanctorum. » Introitum hic cælum dicit et accessum ad spiritualia. « Quam dedicavit. » Hoc est, quam construxit, quam præparavit et quam initiavit. Dedicatio quippe dicitur initium utendi. Quam præparavit, inquit, et per quam ipse perrexit. « Viam novam et vivam » Hic satisfactionem spei declarat, novam dicens. Conatur enim ostendere

cuncta majora nos habere, si quidem nunc apertæ sunt portæ cœli, quod neque ad Abraham contigit. Viam novam dixit vitæ: sed viam [vivam] illam vocavit, hoc est, præcepta. Ipse autem dedicavit novam: dedicavit autem illam hac ratione, quoniam ipse in ea perrexit. Velamentum autem merito vocavit: cum enim elevatus esset in excelsum, tum apparuerunt cœlestia.

« Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, » aspersi corda a conscientia mala, et abluti corde aqua munda. » (Joan.) In quo accedamus? Sanctitate, fide, spiritali cultura. « In veraci corde sine simulatione, in satisfactione fidei; quia nihil est visibile horum, neque sacerdos jam, neque sacrificium, neque altare. Propterea, inquit, » in plenitudine fidei. » Sic oportet credere, quomodo certi sumus de visibilibus, et adhuc amplius. Hic enim aliquando carnis sensus errant in his quæ videntur: illic autem nequaquam, quia spiritu spiritalia percipimus, et non licet hæsitare de eis. Ideo ait, « Aspersi corda a conscientia mala. » Ostendit quia non fides sola, sed etiam vita cum virtute quaeritur, quia fides sine operibus otiosa est. Illi autem corpora mundabant, nos conscientiam. « Et abluti aqua munda. » Lavacrum baptismatis in hoc loco dicit: baptismum enim corporis mundatio non est, sed animæ, si fides adest baptizato, sive parentum, sive suimetipsius, si ad rationabilem ætatem perveniret. « Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem: fidelis est enim qui repromisit. » (Joan.) Nihil enim scruteris, nil rationis expectes, fide opus habent hæc omnia, quia « sine fide impossibile placere Deo (Hebr. xiii). » Sicut Deus fidelis est in promissis suis, ita fideles vult nos esse in promissis nostris, quæ novimus diabolo contradicere, et Christo dicere. « Et consideremus invicem in pro-vocatione charitatis et bonorum operum, non deserventes collectionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdam. » Quid est « intelligamus invicem. » Si quis fuerit virtute præditus, hunc imitemur, et in eum intendamus, ut diligamus et diligamur: ex dilectione quippe bona opera fiunt. Magnum quippe bonum est congregatio: ipsa namque charitatem operatur ferventior, et ex ea cuncta bona opera generantur: nihil namque bonum, quod non per charitatem fit. Istam igitur confirmemus in invicem, quia « plenitudo legis charitas est. » Non enim laboribus opus habemus, aut sudoribus: si dilexerimus invicem, spontanea nobis via prosternitur, ducens ad virtutem et ad cœlestia. Sicut enim in itinere contingit, si quis initium comprehendit, recta via ducitur, ubi oportet: sic etiam in charitate; tantum arripe principium, et statim manum tibi præbens, ipsa te ducit et dirigit. « Sicut, inquit, est consuetudinis quibusdam. » (Alb.) In hoc loco non solum admonuit, sed etiam culpavit et terruit unitatem charitatis scindentes. « Sed consolantes et tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. » Quem diem designat, nisi diem iudicii, in quo singulorum merita examinantur, vel etiam extremum

A diem vitæ nostræ? Dicit enim alio loco: « Dominus prope est, nihil solliciti sitis (Philip. iv), » id est, de terrenis; et item: Tunc « proprius est nobis salus nostra, quam cum credidimus (Rom. xiii). » Tempus enim abbreviatum est.

« Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis jam non relinquitur hostia pro peccatis. » (Alb.). Sponte namque peccantibus nobis, postquam accepimus veritatis agnitionem, et ultra non relinquitur hostia pro peccatis, sicut in veteri lege donatum fuit hostias offerre sæpius pro peccato. Neque enim Christus ipse iterum immolandus est pro peccatis nostris: hoc enim semel factum est, et secundo non est opus; sed magis opus est, post acceptam gratiam permanere in fide et veritate bonorum operum. (Joan.) Arbores quæ bene insitutæ sunt, et cæteram habuerunt diligentiam agricolarum adhibitam manibus atque laboribus, si nullam referant laboris vicissitudinem, radicibus evulsæ igni traduntur. Tale quiddam ei in causa contigit baptismatis. Cum enim nos Christus instituerit, et irrigatione spiritali potiti fuerimus, si deinde nullum fructum afferamus, ignis nos expectabit gehennæ et flamma inexstinguibilis. Paulus igitur hortatur ad charitatem et fructificationem bonorum operum, ex utilibus invitans. Quæ sunt autem hæc utilia? Quoniam introitum habemus ad sancta, quam dedicavit nobis viam novam. Postquam ex utilibus invitavit ad opera bona, vult etiam nunc ex metuendis et tristibus idipsum item facere. Postquam enim dixit: « Non derelinquamus congregationem nostram, quemadmodum quibusdam usus est, sed exhortantes tanto amplius, quanto videtis appropinquantem diem, » intulit dicens: « Sponte namque peccantibus nobis postquam accepimus veritatis agnitionem. » Opus est, inquit, bonis operibus: opus est enim, et valde opus est. « Sponte namque peccantibus nobis, postquam accepimus veritatis agnitionem, ultra non relinquitur hostia pro peccatis. » Mundatus es, liber es a criminibus, factus es filius Dei. Si ad primum vomitum reversus fueris, aliud te expectat iudicium nisi per poenitentiam renovatus fueris. Ideo subsequenter ait: « Terribilis autem quædam expectatio iudicii, » et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. » In hoc non poenitentiam exclusit, neque propitiationem quæ fit per poenitentiam, neque repellit et dejicit per desperationem delinquentem: non enim ita est inimicus salutis nostræ. Sed quid? Secundum namque exclusit lavacrum baptismi. Non enim dixit, Non est ultra poenitentia: neque dixit, Ultra non est remissio; sed hostia, inquit, ultra non est, hoc est, crux secunda ultra non est. « Una namque perfecit in perpetuum eos qui sanctificantur, » non sicut hostiæ Judaicæ, cautos nos volens efficere, ne ultra, vel crucem Christi, vel hostias Judaicas expectemus pro peccatis. Et quicumque poenitentia medicamentum neglexerit, ignis æmulatio devoret eum. Quapropter unusquisque ad poenitentiam, dum tempus habet, medicamentum confugiat,

ne igni tradatur æterno. « Irritam quis faciens legem? » gem Moysi sine ulla miseratione coram duobus vel tribus testibus moritur! » Terrorem incutit Christianis de pœnis eorum qui sub lege peccaverunt : « Sine miseratione, » inquit, ut nulla sit venia, nulla misericordia sit, quamquam Moysi esset illa lex. Si duo vel tres, sicut ille disposuit, testificantur, super eum, confestim iudices populi iudicant eum ad mortem, si legi contrarius fuit aut inobediens. Et si hoc ita est in veteri lege, ubi lex Moysi irrita sit, « Quanto magis, inquit Apostolus, putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit? » Quanto major est Christus quam Moyses, gratia quam lex, tanto majora merebitur supplicia. Et quomodo conculcat quisquam Filium Dei? Quando enim ex eo indigne participatur per sacramenta, nonne grande peccatum committit? nonne illum conculcat? nonne ipsum contemnit? Sicut enim ea quæ conculcamus, nullius momenti pendimus, sic et qui libere peccant absque timore et absque pœnitentia Christum nullius momenti existimant, nec eum iudicem futurum formidant. Factus est per gratiam corpus Christi, et seipsum facit corpus diaboli, et sanguinem Christi pollutum facit in eo, quod mundatus est, et ad vomitum revertitur pristinum, et seipsum per pœnitentiam iterum mundare neglexerit. Et spiritui gratiæ injuriæ. » Qui vero beneficium non suscepit, injuriavit beneficientem. Ille fecit te filium : tu vero vis fieri servus peccati. Venit ad habitandum apud te : tu vero non præparas ei domum dignam habitationis suæ, alium, id est, diabolum tibi habitorem concilians. « Scimus quia dixit : Mihi vindictam, ego reddam; et iterum : Quia iudicabit Dominus populum suum (Deut. xxxii; Rom. xiii). » [Alb.] De inimicis hoc dixit, et de negligentibus per pœnitentiam se purgare, sed securi male faciunt. Judicare enim intelligitur plebem suam separando in ipsa plebe sua bonos a malis, fideles ab infidelibus. « Horrendum est enim incidere in manus Dei viventis. » Incidit in manus Dei in die iudicii, id est, in potestatem ejus iudicii, qui reddet unicuique secundum merita sua, qui non vult modo prævenire in confessione et pœnitentia faciem ejus, dum tempus habet; si non pœnituerit de peccatis suis, incidit in horrendum iudicium omnipotentis Dei. « Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum. » (Joan.) Optimi medicorum cum alte secuerint, et per incisionem fecerint doloris augmentum, solatium statim afferunt et remedium illi loco ubi dolor inest, et perturbatam refovent animam. Postquam autem recreaverint, alteram jam non adiciunt sectionem; quin etiam illa quæ facta est, medicaminibus mitioribus, et valentibus amplitudinem mitigare doloris, confovent. Hoc item Paulus fecit : postquam concussit animos eorum dicendo,

« Horrendum est incidere in manus Dei viventis, » fidem faciens quod omnimodis oportet perire injuriantem gratiam Dei et Spiritui sancto contumeliam facientem, et hoc ex lege Moysi dicit : proinde ne multo timore desperet, a tristitia et desperatione absorberi faceret, consolatur eos per laudes et hortationes et æmulationem domesticam eis proferens. « Illuminati, » id est, confortati per gratiam divinam, « magnum certamen sustinuistis passionum. » Non dicit simpliciter certamen, sed addidit « magnum » nec dixit tentationes, sed pugnam, quod quidem est multæ laudis et maximarum prædicationum pro Christi nomine pati. « Et in altero quidem opprobriis et tribulationibus spectaculum facti : in altero autem socii taliter conversantium effecti. Nam et vinctis compassi estis (Joan.). » Modo minutatim per partes prosequitur laudes eorum, dicens eos non solum viriliter sustinere passionem pro Christo, verum etiam et vinctis compassos esse eos annuntiat. « Et tribulationibus opprobriisque spectaculum facti. » Gravis quippe res est opprobrium, et idonea ad fortitudinem animæ subvertendam et ad excæcandam mentem potens. Quoniam valde appetens est gloriæ genus humanum, propterea etiam et opprobriis facile captivatur. Et non simpliciter dixit « opprobriis, » sed etiam augmentum fecit dicens, « spectaculum facti. » Cum enim secrete exprobratur, contristatur quidem, sed multo amplius cum coram omnibus. Die enim mihi, quantum erat malum descendentes ab infirmitate Judaica, et ad optimam vitam transeuntes, et paternas traditiones contemnentes, ut ab ipsis domesticis paterentur multa mala, et nullam haberent defensionem? Non habeo, inquit, quod dicam, quia hæc quidem passi estis, et forte doluistis, imo magis gaudebatis. Hoc significavit dicens, « Socii taliter patientium facti : et ipsos apostolos producit in medium. Non solum, inquit, in propriis passionibus non erubuistis, quia etiam aliis taliter patientibus socii facti estis. Hoc et consolantis est, et exhortantis. Non dixit, Sustinete tribulationes meas, efficiamini mihi socii; sed, Verendumini passionem vestram. » Et vinctis, inquit, compassi estis. » Vides, quia de seipso dicit et de aliis vinctis? Non enim putastis vincula esse illa vincula, sed sicut athlete fortes, sic stetit, quia non solum in vestris opus non habuistis hortatione vel consolatione, verum etiam aliis hortatio et consolatio facti estis. « Et rapinam honorum vestrorum cum gaudio suscepistis. » (Alb.) Mirabiliter laudat eos in fide, quia si fidem non haberent meliora recepisse pro hac substantia abrepta, non cum gaudio suscepissent rapinam ejus : proinde subiungit fiduciam fidei. « Cognoscetes vos habere meliorem et manentem substantiam. » Quasi diceret : Vestras futuras videntes divitias, sustinuistis cum gaudio, quod necdum apparet, quasi præsens appareret cernebatis. Hoc enim totum apostolicum est opus et dignum illis fortibus animabus, ut flagellis gauderent, sicut in Actibus apostolorum legitur : « Euntes autem

a concilio gavisi sunt, quia digni habebantur pro A nomine Jesu contumelias pati (Act. v.) » et substantialem, quæ perire non possit sicut ista

« Cognoscentes, inquit, vos meliorem habere et terrena perit.

LIBER VICESIMUS NONUS.

CAPUT XI.

Apostolus ostendit quid sit subijci Christo : fidem describens, multipliciter commendat.

« Nolite itaque, fratres, amittere confidentiam vestram, quia magnam habet remunerationem apud Deum. » (Alb.) Quam ne amitterent instantissime eos hortatur ; facilius enim integra conservantur, quam amissa recuperentur. Nihil enim vobis necessarium est, nisi ut stetis firmiter, et permanentis in fortitudine vestra, quæ magnam habet remunerationem apud Deum. « Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes reportetis promissionem. » O quanta magnitudo exhortationis istius, et consolationis, unum quippe opus habetis, id est ut perseveretis in agone, donec recipiatis coronam condignam labori vestro, quia non qui cœperit coronabitur, sed « qui perseveraverit in certamine usque in finem, hic salvus erit (Matth. x). » « In patientia siquidem possidebitis, dicit Dominus, animas vestras. » (Joan.) « Reportetis » dixit, id est accipiatis promissiones Dei. Consolatur enim eos, veluti si quis athletæ hoc diceret, qui cunctos superasset ac dejecisset, et nullum reliquum haberet qui sibi concertaret, deinde futurum ut coronaretur, et dilationem temporis non ferentem dum arbiter certaminis adveniret, qui coronam daret : ille autem impatienter ferens vellet exire et fugere non tolerans situm et flammæ aestuationis. Hoc igitur et ipse significat dicens : « Adhuc enim modicum aliquid quantulumque qui venturus est veniet et non tardabit. » (Alb.) Non minima consolatio est laboris cito sperare venturum iudicem et remuneratorem, et consolatorem remunerationum certaminis constantiam. (Joan.) Et ne forte dicerent, quando veniet ? ex Scripturis eos consolatur. Etenim inquit, « Prope est salus nostra. » Ergo consolatur eos tanquam parvum sit tempus quod remaneat. Hoc non ex seipso dicit, sed ex Scripturis. Si enim jam diu est, ex quo dicitur : « Adhuc enim modicum quantulum, qui venturus est veniet et non tardabit (Agg. ii) : » manifestum est, quia nunc multo proximior est. Proinde et perseverare et exspectare non minima merces est. « Justus autem meus ex fide vivit (Habac. ii). Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem non sumus filii subtractionis in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ. » (Alb.) Hoc propheticum intulit Apostolus testimonium ad exhortationem fidei : sicut displicebat qui dubitat, ita qui crediderit vivet in fide sua recta. Quapropter credamus velociter venisse iudicem Christum, et præparemus nos obviam in bonis actibus, ne simus abstractionis filii a luce sempiterna, sed acquisitionis in gloriam, cum sanctis in die magno audientes

voce desiderabilem : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi (Matth. xxv). »

« Est autem fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium : in hac enim testimonium consecuti sunt senes. » (Joan.) O quam mirabili verbo usus est dicens : « Convictio eorum quæ non videntur. » Convictio quippe est in rebus admodum manifestis. Fides igitur visio est, inquit, non apparentium, et ad eandem satisfactionem ducit, ad quam etiam quæ videntur. Proinde neque circa ea quæ videntur credulitas vel incredulitas dici potest ; neque iterum fides dici potest, nisi cum circa ea quæ non videntur, amplius, quam circa ea quæ videntur, satisfactionem quisquam habuerit. Quoniam ea quæ sunt in spe, sine substantia esse putantur, fides eis tribuit substantiam ; magis autem non eis tribuit, sed ipsa est essentia eorum. Ut puta, resurrectio necdum facta est, et necdum est in substantia, sed spes facit eam subsistere in anima nostra hoc est, quod dixit, substantia. Si itaque convictio est eorum quæ non videntur, quid est quod ea vultis jam videre, ut excidatis a fide, et desinatis justî esse ? siquidem « Justus ex fide vivit. » Vos autem si volueritis ea videre, jam non eritis fideles. Laborastis, inquit, certamina plurima sustinistis : etiam ego hoc dico, inquit ; sed exspectate, hoc est, nolite hic quærere quæ speratis. (Greg.) Palpavit Thomas latus Domini et exclamavit, « Dominus meus et Deus meus ! » Dicit ei Jesus : « Quia vidisti me et credidisti (Joan. xx). » Cum Paulus apostolus dicat : « Est enim fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium, « Profecto liquet, quia fides illarum rerum argumentum est quæ apparere non possunt : quæ etenim apparent, jam fidem non habent, sed agnitionem. Dum ergo vidit Thomas, dum palpavit, cur ei dicitur, « quia vidisti me credidisti : » sed aliud vidit, aliud credidit. A mortali quippe homine divinitas videri non potuit. Hominem igitur vidit, et Deum confessus est, dicens : « Dominus meus et Deus meus ! » Videndo ergo credidit, quia considerando verum hominem, hunc Deum quem videre non poterat exclamavit : « Fide intelligimus aptata esse sæcula, verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent. » (Joan.) Fides forti animo et virili opus habet, et omnia supergrediente sensibilia, et infirmitatem ratiocinationum hominum trans-eunte. Non enim poterit aliter quisquam fidelis fieri, nisi seipsum a consuetudine communi abducatur. Quia ergo animæ Hebræorum debiles erant, et a fide quidem initium sumpserant, ex passionibus autem tribulationum pusillanimes effliciebantur, et minus patienter ferebant et concubebantur, primo eos ex

cis ipsis adhortatus est dicens : « Rememoramini dies pristinos ; » iterum ex Scriptura divina dicente : « Justus ex fide vivit. » Deinde ex ratiocinationibus dicens : « Fides est sperandarum substantiarum rerum, convictio eorum quæ non videntur. » Nunc autem ex progenitoribus incipit loqui, magnis viris et mirabilibus illis, pene dicens : Si illic ubi ante pedes erant bona, omnes fide salvati sunt, multo amplius nos. Cum enim invenerit anima in eisdem passionibus socium, requiescit et respirat. Hoc et in fide, hoc et in tribulatione solet accidere. « Proinde sit in vobis consolatio, inquit, per mutuam fidem. » Valde enim incredulum est humanum genus, et neque de seipso confidens, et timens pro his quæ se habere judicat : sed multam habet curam gloriæ, quæ ex plurimis defertur. Quid ergo Paulus facit ? Ex patribus eos hortatur, et primo ex communi intellectu. Dicenim mihi, inquit, quia fides accusatur veluti res quæ non possit ostendi, et quæ deceptio magis sit. Propterea ostendit, quia maximæ res per fidem, et non per ratiocinationes perfectæ sunt. Et quomodo hoc ostendit, dic mihi ? Manifestum est, inquit, quia ex non exstantibus quæ sunt Deus efficit, et ex non apparentibus apparentia, et ex non subsistentibus subsistentia. Et unde hoc ? Quia et verbo hæc fecit. Ratiocinatio quidem in hoc nihil nobis suffragatur, sed et contra, veluti ex apparentibus apparentia putet esse facta. Propterea et maxime philosophi nihil dicunt ex nullis exstantibus esse, animales existentes, et nihil fide percipientes. Reprehenduntur autem etiam ipsi ; quando magnum aliquid vel validum dixerint, fide dicunt percipiendum, veluti quod Deus sine initio dicitur et ingenuus. Ratiocinatio quippe huic rei non suffragatur, sed et contra se habet. Attende nunc mihi multam vanitatem ipsorum : Deum sine initio dicunt, et ex nullis exstantibus. Multum autem hoc mirabilis est quam dicere quia ex nullis exstantibus quæ sunt Deus fecit. Nam dicere, Sine principio est Deus, quia ingenuus, quia neque a seipso, neque ab alio genitus est, amplius est hæsitabile, quantum ad ratiocinationem attinet, quam dicere, Ex nullis exstantibus Deus fecit quæ sunt. Hic enim multa sunt credibilia, hoc est, quia fecit aliquis, quia initium habuit quod factum est : illic autem sponte ingenuus neque initium habuit neque tempus, nonne magis hæc fide indigent, dic mihi ? Sed non posuit hoc, quod multo erat amplius, sed contra. Unde, inquit, habemus quia Deus hæc fecit ? ratiocinatio non suffragatur : aliquis quando hæc fiebant non aderat ; unde ergo certum est ? Manifestum est quod fidei res sit. « Fide intelligimus, inquit, perfectæ esse sæcula verbo Dei. » Quare fide ? Quia non apparentibus sunt facta quæ videntur : hoc autem est fidei. « Fide plurimam habet etiam Abel, quam Cain obtulit Deo, per quam et testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo : et per illam et defunctus adhuc loquitur. » Postquam dixit quod commune est, deinde et in personis hoc enucleat, Etenim vir gloriosus mundo æquandus est ; hoc au-

tem et postea significavit. Quia ergo in personis centum vel ducentis hanc causam constituit ; deinde videns parvam numeri quantitatem, subjunxit, « Quibus dignus non erat mundus. » Et contemplare quem primum ponit : eum, qui mala passus est, et hoc a fratre. Propria erat istorum hæc passio : Etenim vos, inquit, eadem passi estis a contribulibus vestris. Abel occisus est a fratre nihil injuriato, sed propter Deum invidente : ostendens quia et ipsi invidiam patiebantur. Honorabat ille quidem Deum, et mortuus est pro honore Dei, et necdum resurrectionem adeptus est ; sed desiderium quidem ejus manifestum est, et quæ ab illo fieri debebant, facta sunt : quæ vero a Deo donari sperabantur, necdum illi collata sunt. Hostiam in hoc loco dicit honorabiliorem, et clariorem, et necessariam. Et non possumus dicere, inquit, quia non est suscepta : suscepit quidem Deus, et dixit ad Cain : « Si recte offeras, recte autem non dividas. » Ergo Abel et recte obtulit et recte divisit. Sed pro his quam retributionem accepit ? Interemptus est manu fraterna, et condemnationem, quam pater propter peccatum meruit, hanc iste primus excepit, rectus existens : et in tantum crudeliter passus est, in quantum etiam a fratre, et primus occisus : et tamen probabiliter ac recte vivens, nullum habens quem imitaretur. Ad quem enim attendens imitatus est, ut sic honoraret Deum ? ad patrem vel ad matrem ? sed illi magis injuriaverunt Deum pro tantis beneficiis. Num ad fratrem attendit ? etiam ipse injuriavit. Proinde ex seipso hoc bonum invenit. Qui ergo tanto honore dignus erat, quid patitur ? Interimitur. Qualiter autem etiam aliud testimonium consecutus est, quod esset justus ? Dicitur ignis descendisse et assumpsisse hostias ejus. « In Abel, inquit, inspexit et in hostiis ejus (Gen. iv). » In Syrorum autem lingua « et ignivit, » habet. Cum et in verbis, et in operibus ejus testificatus sit de justitia, et cum eum propter se viderit extinctum, necdum ei retribuere, sed adhuc sic dimisit. Proinde illud erat vera fides. Quæ enim miracula ille vidit, ut crederet quia erit a Deo aliqua retributio honorum ? Nonne ex fide sola habuit hanc virtutem ? Quid est, et propterea mortuus adhuc loquitur ? Ne in multam eos desperationem adduceret, ostendit eum ex parte perfruitum retributionem. Speculatio quippe ejus multa est, « Et adhuc loquitur, » hoc est, interemit quidem eum, sed non cum eo interemit ejus gloriam atque memoriam : non est ille mortuus : ergo nec vos moriemini. Quanto enim quis acerbiora passus fuerit, tanto magis gloria ejus excrescit. Quomodo adhuc loquitur ? Hoc enim indicium est quod vivat, quod in ore omnium versatur, quod omnes eum admirantur et beatificant. Qui enim admonet alios, ut justi sint, loquitur : non enim tantum profuit sermo, quantum passio illius. Sicut enim cælum tantum apparens loquitur, sic et ille dum in memoriam venit. « Fide Enoch translatus est ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus : ante translationem enim testimonium habebat pla-

« cuius Deo : credere enim oportet accedentem ad
 « Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator
 « sit. » Fide Enoch translatus est, ut non videret
 mortem, de qua morte Dominus in Evangelio :
 « Qui vivit, inquit, et credit in me, non morietur in
 æternum (Joan. xi). » Quapropter festinare debemus,
 si perfectionem veram desideramus attingere, ut
 quemadmodum coram parentibus, patriam, divitias
 mundi, voluntatesque despeximus, ita etiam corde
 hæc omnia relinquentes, nulla rursus ad ea quæ
 dimisimus concupiscentia revertamur. Aliter, fide
 translatus est Enoch : ut enim transferretur causa
 fuit, quod placuerat : ut autem placeret Deo, causa
 erat fides. Qui si nesciret, quia recepturus esset re-
 tributionem, quomodo placeret Deo? « Sine fide enim
 impossibile est placere deo. » Quomodo hoc? « Crede-
 bat enim quia si quis crediderit esse Deum, etiam re-
 tributionem habebit. Unde ergo placetur Deo? « Cre-
 dere, inquit, oportet, quia est, » non quid est. Si autem
 quia est, fide, non ratiocinationibus opus habet, ita nec
 quid sit ratiocinatione comprehendi poterit. Si quia
 retributio mercedis est, fide opus habet, et non ratio-
 cinationibus : quomodo ea quæ ad essentiam ejus atti-
 nent ratiocinatione poterunt comprehendi? qualis
 enim est ratiocinatio quæ poterit ad ista pertingere?
 quidam enim casu et sponte dicunt omnia, quæ sunt,
 exstitisse. Vides quia nisi crediderimus de omnibus,
 non tantum retributionem, sed etiam de eo ipso quid
 sit Deus, labuntur nobis omnia et non stant? Multi
 autem quærent quo translatus sit Enoch, et quare
 translatus sit, et quare non fuerit mortuus, neque
 ipse, neque Elias; et si adhuc vivunt, quomodo vi-
 vunt, et in quali habitu. Supervacaneum est ista
 requirere. Quia vero translatus est iste, et quia as-
 sumptus est ille, Scripturæ dixerunt; ubi autem
 sunt et quomodo, non addiderunt. Nihil enim am-
 plius, quam quæ sunt necessaria, dicunt. Hoc enim
 factum est, quod de translatione dicitur. Translatus
 est autem, non mortuus, sed ut non videret mortem.
 Propterea addidit, « Vivus translatus est, quia placuit
 Deo. » Et primum permisit fieri mortem, terrere vo-
 lens per filium patrem. Volens quippe ostendere,
 quia revera permanet firma sententia, non malos
 statim, sed etiam eum, qui placuerat, subiecit sup-
 plicio, beatum illum Abel dico; et pene post istum
 confestum transtulit Enoch, et non resuscitavit illum,
 ne præsumerent, nec confidentes efficerentur, sed
 transtulit istum vivum; per Abel quidem perterrens,
 per istum autem excitans ad æmulationem placendi
 sibi. (Greg.) Non enim virtutibus venit ad fidem;
 sed fide pertingitur ad virtutes. Cornelius enim cen-
 turio, cujus eleemosynæ et ante baptismum, angelo
 teste, laudatæ sunt (Act. x), non operibus venit ad
 fidem, sed fide venit ad opera. Nam ei per angelum
 dicitur : « Orationes tuæ et eleemosynæ ascende-
 runt in conspectu Dei. » Si enim Deo vero et ante
 baptismum non crediderat, quem orabat? vel quo-
 modo hunc omnipotens Deus exaudierat, si non ab
 ipso se in bonis perfici petebat? Sciebat igitur crea-

atorem omnium Deum, sed quia ejus omnipotens
 Filius incarnatus esset ignorabat. Neque enim pote-
 rat bona agere, nisi ante credidisset : scriptum namque
 est : « Sine fide impossibile est placere Deo. » Fidem ergo
 habuit, cujus orationes et eleemosynæ placere pote-
 rant; bona autem actione promeruit, ut Deum perfecte
 cognosceret, et incarnationis ejus mysterium crederet,
 quatenus ad sacramenta baptismatis perveniret. Per
 fidem ergo venit ad opera, sed per opera est solidatus
 in fidem.

« Fide Noe responso accepto de his quæ adhuc
 « non videbantur, metuens aptavit arcam in salu-
 « tem domus suæ, per quam damnavit mundum : et
 « justitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus. »
 (Joan.) Exemplum enim Enoch fidei tantum fuit,
 exemplum hoc autem Noe et infidelitatis. Hæc est per-
 fecta consolatio et exhortatio, quando non solum qui
 crediderunt inveniuntur approbati esse, sed etiam
 infideles contraria passi. « Quid ergo inquit? » Fide
 Noe oraculo accepto. « Quid est, oraculo accepto?
 Hoc est, prædictum est ei. Oraculum autem pro qua
 causa dicitur? Etenim alibi dixit : « Oraculum illi
 datum erat a spiritu (Luc. ii). » Et iterum :
 « Et quid dixit oraculum divinum? » Contempla-
 ris æqualitatem honoris in Spiritu sancto? Sicut
 enim Deus dat oracula, sic etiam Spiritus sanctus.
 Quare autem sic dixit? Prophetia enim dicitur ora-
 culum. « De his quæ adhuc non videbantur, » inquit,
 hoc est, de imbris : « timens construxit arcam. »
 Ratiocinatio quippe nihil in hac causa suggessit. Nu-
 bebant enim et nuptui dabant; aer mundus atque se-
 renus, signa nulla erant; verumtamen timuit ille.
 « Fide, inquit, oraculo accepto de his, quæ adhuc
 non videbantur, timens construxit arcam ad sa-
 lutem domus suæ, per quam damnavit mundum. »
 Quomodo? Ostendit enim eos dignos hoc supplicio
 qui neque per illam constructionem corripiebantur.
 « Et justitiæ, quæ per fidem est factus est hæres. » Ex
 hoc enim apparuit justus, ex eo quod credidit Deo.
 Fides autem certum est quia justitiam operatur.
 Sicut enim nos oraculum accepimus de gehenna, sic
 et ille. Tametsi irridebatur, tametsi exprobrabatur,
 sed tamen ad nihil tale attendit. « Fide qui vocatur
 « Abraham obedivit in locum exire, quem acceptu-
 « rus erat in hæreditatem; et exiit nesciens quo
 « iret. » Quem enim vidit, dic mihi, ut æmularetur?
 Nam patriam paganam habuit et idololatram, pro-
 phetas non audierat, neque sciebat quo pergebat.
 Quoniam enim istos intuebantur qui crediderant ex
 Hebræis veluti decem millia bonis potitos : ostendit
 quoniam nullus adhuc aliquid recepit, omnes sunt
 sine præmio, nullus adhuc vicissitudines accepit. A
 patria sua ille et a domo excedit, et egressus est
 nesciens quo iret. « Fide moratus est in terra re-
 « promissionis, tanquam in aliena, in casulis habi-
 « tando cum Isaac et Jacob cohæredibus repromis-
 « sionis ejusdem. » Quid mirum si ipse ita, cum
 etiam semen ejus sic habitaret? Videns ergo redar-
 gui repromissionem... dictum enim erat, « Tibi dabq

terram hanc et semini tuo. » Vidit filium ibi ut peregrinum habitantem; nepos item ejus vidit semetipsum in terra aliena peregrinantem, et nihil turbatus est. Et circa Abraham fortassis merito sic factum est, ut pote quod postea ad effectum repromissio esset perducenda. In prole autem ejus satis erat mirum, quanquam etiam ad ipsum dictum esset, quia « tibi dabo et semini tuo, » non Per semen tibi, sed « tibi et semini tuo, » et tamen neque ipse, neque Isaac, neque Jacob potius sunt hoc promisso. Ille quidem servivit mercenaria servitute, hic autem exagitabatur, iste veropene exciderat timens: et alias quidem interemit hostes in bello, alias autem, nisi Deus adesset, etiam periisset. Propterea dixit quia « cum cohæredibus repromissionis ejusdem. » Non ipse solus, inquit, sed etiam hæredes. « Expectabant enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor « Deus, » Contemplaris quia hac re acceperunt repromissiones, hoc est, expectando et confidendo quod acciperent. Si igitur confidere accipere est, possumus sic accipere. Isti enim etsi nihil horum potiti sunt, tamen desiderio intuebantur ea. Quare hoc fiebat? Ut nos erubescamus, quia illi quidem repromissionibus in terra factis non attendebant, sed futuram civitatem requirebant. Nobis autem sursum atque deorsum Deus de superna civitate loquitur, nos tamen terrenam quærimus. Dixit eis, « quia dabo vobis præsentia, » quoniam videbat eos: magis autem quia ostenderunt ei semetipsos majoribus esse dignos, non eos permisit accipere hæc, sed illa majora eis tribuit: volens nobis ostendere, quia majoribus digni sunt, nolentes alligari ad ista terrena: sicut quisque puerulo sapienti reprovittat puerilia, non ut accipiat, sed ut ostendat ejus philosophiam, dum ille majora postulat. Hoc enim est ostendentis quia cum tanto studio adducebant animos suos a terra, quia neque quæ dabantur accipiebant. Etenim propterea nepotes eorum accipiunt: illi quippe erant terra digni. Quid est « civitatem fundamentum habentem? » isti autem non erant fundamenta? Qui [Quia] ad comparationem illorum non sunt. « Cujus artifex et opifex Deus est. »

« Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione « seminis accepit etiam præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit esse eum qui promiserat. » Propter quod et ab uno orti sunt (« et hoc emor- « tuo) tanquam sidera cœli in multitudinem, et sicut « arena, quæ est ad oram maris, innumerabilis. » Fide, inquit, et ipsa Sara. In hoc loco verecundiam eis excitans dicit, siquidem super mulierem pusillanimes apparuerunt. Sed fortassis dicat aliquis, Quomodo fide, quæ risit? Risus quidem est infidelitate, timor autem ex fide. Quod enim dixit, « Non risi, » ex fide factum est. Proinde evacuata infidelitate introducta est fides. « Fide, inquit, et ipsa Sara virtutem ad suscipiendum » ac retinendum semen suscepit. Virtutem accepit quæ jam mortificata erat et sterilis. Duplex enim erat præclusio, una ex tempore, senuerat quippe jam: alia vero ex natura, sterilis et-

A enim erat. « Idcirco etiam ex uno geniti sunt omnes sicut stellæ cœli, et sicut arena, quæ est ad oram maris. » Idcirco ergo, inquit, ex uno geniti sunt omnes, non hoc solum volens significare, quia genuit, sed etiam quia tantorum mater effecta est, quantorum neque secundæ. « Sicut stellæ cœli, » inquit. Quomodo ergo sæpius eos numerat, cum dixerit: Quemadmodum non numerantur stellæ cœli, sic neque semen vestrum. Aut igitur hyperbolice dixit, aut certe omnes significavit, qui semper ex illa origine procreantur. « Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus. » Duo quædam hic dignum est quærere, quomodo cum supra dixisset, « Translatus est Enoch et non inveniebatur, ne videret mortem; » hic dicit secundum B « fidem mortui sunt hi omnes; » et iterum cum dixisset supra, « non reportantes repromissiones, » dicit Noe recepisse mercedem ad salutem domus suæ, et Enoch translatus esse, et Abel adhuc loqui, et Abraham accepisse terram, et dixit « secundum fidem mortui sunt hi omnes non reportantes repromissionem. » Quid ergo est? Necessarium itaque videtur primum primo solve, deinde secundum. « Juxta fidem, inquit, mortui sunt hi omnes. » In hoc loco « omnes » dicit, non quod omnes mortui sunt, sed quia præter illum solum hi omnes mortui sunt, quos scimus mortuos fuisse. Quod autem dixit, « non reportantes repromissiones, » verum est. Non enim hæc repromissio erat Noe. Isaac enim fortassis et Jacob acceperunt repromissionis terram. Noe vero et Abel et Enoch, quæ retributiones acceperunt? Aut igitur de tribus istis dixit, aut si etiam de illis, non erat repromissio, ut in admiratione esset Abel, ut transferretur Enoch, aut salvaretur Noe. Et quidem illis propter virtutem provenerunt. Libamina vero quædam erant et primæ degustationes futurorum. Deus enim ex initio sciens humanum genus multa humilitate et descensione opus habens, non solum quæ futura sunt nobis largitur, sed etiam, quæ hujus vitæ sunt, nobis præstat: sicut et discipulis suis dicebat: « Qui dimiserit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, centuplum recipiet et vitam æternam hereditabit (Matth. xix). » Et iterum: « Quærite regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis (Matth. vi). »

D « Sed a longe eos aspicientes, et salutantes. » In hoc loco quiddam mysticum significat: quoniam omnia accesserunt, quæ illic de futuris dicta sunt, de resurrectione, de regno cœlorum, de aliis quæ veniens Christus prædicavit. Repromissiones enim has qui [quidem] dicit. Aut ergo hoc dicit, aut certe, quia non quidem eas acceperunt, sed confidentes pro eis hinc discesserunt. Confidebant enim sola fide. « De longe eas videntes. » Ila confidebant de illis ut etiam salutarent eas. Ex metaphora navigantium hoc dixit, qui prospiciunt longe desideratas civitates antequam ingrediantur, salutatione præveniunt, et eas sibi familiares efficiunt. « Et confidentes quia peregrini « et hospites sunt super terram. » (Joan.) Prima vir-

tus est et tota virtus peregrinum esse mundi hujus et hospitem, et nihil commune habere cum rebus hujus sæculi, sed removeri ab eis sicut peregrinum, sicut etiam illi beati, de quibus dicit : « Circuibant in melotis, in pellibus caprinis, egentes, tribulati, afflicti, quibus dignus non erat mundus (*Infra*). » Illi enim peregrinos seipsos dicebant. Paulus autem aliquid amplius dixit : non peregrinum seipsum dixit, sed mortuum mundum, et mundum sibi. « Mihi, inquit, mundus crucifixus est et ego mundo (*Gal. vi*). » [Greg.] Quis autem in hoc mundo peregrinatur populus, nisi qui ad sortem electorum currens, habere se patriam novit in coelestibus; et tanto magis illic sperat invenire se propria, quanto hic cuncta quæ prætereunt esse a se dubitat aliena? Peregrinus itaque populus omnium numerus electorum, qui hanc vitam quoddam sibi exilium deputantes, ad supernam patriam tota cordis intentione suspirant. De quibus Paulus dicit, « Confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Hanc peregrinationem idem quoque Apostolus tolerabat; cum diceret : « Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino (*II Cor. v*). Per fidem enim ambulamus, non per speciem. » Hujus peregrinationis æumnas satagebat devitare, cum dicebat : « Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo (*Phil. i*). » Et rursum : « Mihi vivere Christus est, et mori lucrum (*Ibid.*). » Hujus peregrinationis pondus grave sentiebat Psalmista cum diceret : « Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est. Habitavi cum habitantibus Cedar : multum incola fuit anima mea (*Psal. cxix*). » Ab hac eripi quantocius anhelabat, cum supernis desideriis flagrans diceret : « Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei mei ? » (*Psal. xli*). Sed hoc desiderium nesciunt, qui cor in terrenis voluptatibus designant. Dum enim sola quæ sunt visibilia diligunt, profecto invisibilia, vel si credunt esse, non diligunt, quia dum nimis se exterius sequuntur, etiam mente carnales fiunt. (*Joan.*) Peregrini, inquit, et hospites erant sancti. Qualiter et quali modo ? Ubi autem constitetur Abraham, quod peregrinus et hospes sit ? Fortassis enim etiam ipsum hoc confessum esse reperiemus. Confessus tamen est David : quia « peregrinus sum, inquit, sicut omnes patres mei (*Psal. xxxviii*). » Qui enim in tabernaculis habitabant, qui sepulcra pecuniis comparabant, certum quoniam peregrini erant, ut etiam nec ubi sepellirent suos, haberent. Quid ergo est ? num illius terræ quæ in Palestina est, dicebant se peregrinos esse ? Nequaquam, sed totius mundi ; et merito : nihil quippe conspiciebant in eo eorum quæ volebant, sed omnia peregrina et aliena. Ipsi quidem virtutem colere desiderabant : in hoc autem mundo erat iniquitas multa, et peregrina eis omnia erant : nullum amicam, nullum familiarem habebant præter paucos. Non erat diligentia eorum circa ea quæ hujus mundi sunt : et hoc non verbis solum, sed etiam rebus ipsis et operibus demonstra-

bant. Quomodo ? Dixit Deus Abraham : Dimitte patriam, quæ putabatur patria esse, et veni ad alienam terram ; et non est retentus amore propriorum, sed sicut peregrinus egressurus de aliena terra, sic sine aliqua compassione illam patriam dereliquit. Dixit ei, Offer mihi filium tuum : et veluti non habens filium, sic eum obtulit. Pecunias communiter cum transeuntibus possidebat, pro nihilo eas existimabat ; primatum aliis cedebat, in pericula seipsum dabat, decem millia mala patiebatur : non domos construebat claras, non deliciabatur, neque circa vestimenta diligens erat, quæ omnia in hac vita esse solent ; sed cuncta, quæ ad supernam civitatem pertinent, gerebat : hospitalitatem demonstrabat, fraternam dilectionem, eleemosynas, patientiam, contemptum pecuniarum, contemptum præsentis gloriæ et cæterarum omnium, quæ in hoc mundo sunt. Filius etiam ei talis erat : exagitabatur, persecutionem patiebatur, debellabatur, et cedebat, et obsequebatur, ut in peregrinis constitutus. Peregrini quippe quæcunque patiuntur tolerant, ut pote qui in patria non sunt. Et uxore ablata, et hoc toleravit, ut pote in peregrinis. Omnia vero quæ gerebat ad supernam patriam pertinebant, pudicitiam, honestatem monstrans. Etenim postquam desponsavit, non est conversatus cum illa muliere, sed transeunte vigore juventutis, tunc eam accepit : ostendens, quoniam non libidinis causa hoc fecit, sed ministrans et deserviens promissioni divinæ. Quid autem Jacob ? nonne panem tantum querebat et vestimentum, quæ pertinent ad peregrinos qui in paupertatem deveniunt multam ? nonne persecutionem patiens discessit sicut peregrinus ? nonne mercenarius erat ? nonne decem millia ubique mala patiebatur sicut peregrinus ?

« Qui enim hæc dicunt significant se patriam inquirere. Et si quidem illius meminissent de qua exierant, habebant utique tempus revertendi : nunc autem meliorem appetunt, id est, coelestem. » (*Joan.*) O quanta differentia ! Illi quidem parturiebant per singulos dies, liberari volentes de hac vita et ad suam patriam remeare : nos autem econtra facimus : si febris accedat, omnia relinquimus, sicut pueruli parvuli planctuosi mortem timeamus. Et merito hoc patimur : quasi peregrini conversamur in hac vita et non veluti qui festinant ad patriam, sed veluti ad pœnas ituri. Propterea dolemus et timemus, quoniam istis rebus non uti sumus sicut oportet, sed pervertimus ordinem : propterea lamentamur, quando magis gaudere nos oportebat. Idecirco pertimescimus, veluti homicidæ quidam et duces latronum, cum perducendi sunt ad tribunal, et omnia mala considerantes quæ gesserunt, et propterea timent et tremunt. Illi vero patres non erant tales, sed festinabant ad requiem. Paulus autem et congemiscibat : « Nos ipsi, inquit, in hoc mundo congemiscimus gravati (*II Cor. iv*). » Tales erant et Abraham et illi alii. Peregrini quippe erant in hoc mundo universo et patriam querebant. Num illam, quam reliquerant ? Nequaquam : quid enim illos pro-

hibebat, si vellent iterum reverti et effici cives? Sed illam quærebant quæ in coelis est, et sic festinabant, ut hinc discederent. /sic placuerunt Deo. « Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem. » O quanta dignitas, ut dignaretur vocari Deus eorum! Magnum hoc est et revera magnum et multæ beatitudinis indicium, quia terræ quidem et cœli vocatur Deus, sicut vocatur et paganorum Deus, quia ipse condidit et construxit omnia. Sanctorum vero illorum non sic dicitur Deus, sed sicut amicus aliquis germanus. Sicut enim dici potest Deus non gentium solum, sed totius mundi, ita posset dici Deus Abraham. Sed nescitis quanta est ista dignitas, quia neque adipiscimur illam. Sicut enim nunc Dominus Deus Christianorum dicitur, et tamen excedit hoc nomen dignitatem nostram, quanto magis si unius vocatur Deus? Intellige quanta est magnitudo, qui [cum qui] mundi vocatur Deus, non erubescit trium vocari Deus. Sed esto, isti fortasse propter peregrinationem dicebant seipsos peregrinos. Quid autem David? nonne rex erat? nonne propheta? nonne in sua patria degebat? Quare ergo dixit: « Peregrinus et hospes sum? Dic, sancte David, quomodo es peregrinus? » Sicut patres, inquit, mei, » quia et illi peregrini erant. Habemus patriam, inquit, revera patriam. Quomodo ergo tu peregrinus es? In terra, inquit. Proinde etiam illi in terra. Sicut illi, inquit, sic etiam ego. Sicut iste ergo, sic etiam illi. Efficiamur itaque etiam nos peregrini, ne confundatur Deus vocari Deus noster. Confusio quippe illi est, quando malignorum hominum vocatur, et confundit illos etiam ipse: sicut et glorificatur, quando benignorum et optimorum hominum vocatur et clementium virtutem. Si enim nos evitamus vocari domini malorum servorum, et relinquimus eos; et si nos appellans aliquis dicat, quia ille multa mala operatur, num tuus servus est? nonne profestum dicimus quia nequaquam, repellentes opprobrium? habitudo enim est quedam servo ad dominum, et transit ignominia ab illo ad illum.... Sed illi ita erant clari, ita confidentia pleni, ut non solum non confunderetur, cum ab illis vocabatur Deus, sed etiam ipse ad ipsos dicebat: « Ego sum Deus Abraham, etc. (*Moses in Collat.*) In Evangelio quoque evidentiuss Dominus ad Sadduceos: « Non legistis, inquit, quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, non est Deus mortuorum, sed viventium? (*Matth. xxii.*) » Omnes enim illi vivunt, de quibus et Apostolus, « propter quod, inquit, non confundetur Deus vocari Deus eorum, paravit enim illis civitatem. » Nam quia nec otiosi sint post separationem huius corporis, neque nihil sentiant, etiam Evangelii parabola (*Luc. xvi*), quæ de illo paupere Lazaro et divite purpurato profertur ostendit, quorum unus beatissimam sedem, id est sinus Abrahamæ requiem promitteretur, alius intolerabili ardore æterni ignis exurit. Si autem et illud, quod dicitur ad latronem, « Hodie mecum eris in paradiso, » voluerimus intendere, quid aliud manifesto significat,

quam perdurare in animabus, non solum pristinos intellectus, sed etiam vicissitudine eas congrua proprietatum actuumque suorum perfui qualitate. Hoc enim illi nequaquam Dominus promississet, si ejus animam nosset post separationem carnis vel privandam sensu, vel in nihilum resolvendam. Non enim caro ejus in paradiso, sed anima erat ingressura cum Christo.

« Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur, et unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones; ad quem dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen: arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus: unde eum et in parabola accepit. » (*Joan.*) Vere magna erat fides Abrahamæ. Præcepta Dei cum præceptis Dei litigare videbantur, et fides fidei repugnabat, et mandatum Dei erat repromissioni contrarium, cum scriptum sit: « Dixit Deus: Exi de terra tua et de cognatione tua, et dabo tibi terram hanc; » et non ei dedit illam terram hæreditatem, nec gressum pedis. Intueris qualiter quæ præcipiebantur repromissionibus videantur esse contraria? Iterum dixit, « Quoniam in Isaac vocabitur tibi semen, » et credidit: et iterum dicit, « Sacrifica mihi illum, » ex cuius semine mundus totus erat replendus. Contemplaris litem præceptorum et repromissionum? Contraria quippe repromissionibus imperabat; et neque sic obstupuit justus ille, et neque se deceptum dicebat. Contraria repromissionum audiebat ab eodem ipso qui illa promiserat et non turbabatur, sed veluti cōp̄nientia gerebat: et revera cōp̄nientia erant; contraria quidem humanis ratiocinationibus videbantur, cōp̄nientia vero erant fidei. Cum enim dixisset Apostolus « Existimans quod et a mortuis resuscitare potens est Deus, » ut ostenderet ex eadem ipsa fide, ex qua crediderat quoniam non exstantem ei donaret, ex hac etiam credere quod et mortuum posset suscitare, adjecit, Quia eadem ipsa fide etiam occisum resuscitari credidit. Similiter quippe dubium erat humanæ ratiocinationi, ut ex vulva mortua et senili et inepta jam facta ad generandum donaret filium, et interemptum iterum suscitaret. Sed dux et viatrix est fides, præcedens ad futura. « Fide, inquit, obtulit Isaac, cum tentaretur. » Nulla quippe altera causa fuit oblationis illius, nisi hæc. Deinde exsequitur omnem sensum. Ne enim posset quisquam dicere quia habuit alium filium, et ex illo sperabat promissionem impleri, et propterea confidens istum obtulit: « Etiam unigenitum, inquit, offerebat, qui repromissiones acceperat. » Quid dicis unigenitum? quid? Ismael ex quo erat? Unigenitum, inquit, dico, quantum attinet ad rationem repromissionis. Propterea cum dixisset « unigenitum, addidit, « Isaac, » volens ostendere propterea unigenitum esse, « ad quem dictum est, » quia in Isaac vocabitur tibi semen. » Intueris quomodo miratur illud quod a patriarcha factum est? « In Isaac, inquit, vocabitur tibi semen, » et offerebat ad occidendum filium. Deinde ne quis putaret quoniam desperans hoc fecit, et per hoc præceptum fidem

illius repromissionis amiserit, cognoscat quoniam revera et hoc, inquit, fidei fuit; sed etiam illam habuit fidem, licet videretur huic repugnare; sed non repugnabat. Non enim humanis ratiocinationibus virtutem Dei pensabat, sed fide cuncta gerebat. Propterea non veretur dicere, « quia et ex mortuis potens est suscitare Deus. » Unde eum et in parabolis recepit, hoc est, in exemplo. Ariete quippe occiso, iste salvatus est. Proinde per arietem eum accepit, illum pro isto occidens. Hæc autem formæ quædam erant: hic enim Filius Dei est qui occiditur. Et contemplare clementiam Dei quanta est. Quoniam enim magna quædam danda erat hominibus gratia: volens hoc non gratiæ tribuere, sed veluti debitum facere, persuasit primo homini, ut filium suum traderet pro præcepto Dei, ut nihil videatur magnum ipse facere Filium suum tradendo, siquidem cum homo ante ipsum hoc fecerit: ut hoc non gratia faceret, sed debito mutaretur. « Unde eum in parabola, inquit, recepit, » hoc est, velut in similitudine. Velut enim in parabola erat aries Isaac et typus. Quia perfectum est sacrificium, et occisus est Isaac, quantum ad voluntatem illius attinet, propterea illum redonavit patriarchæ. « Fide et de futuris benedixit Isaac, Jacob et Esau. » « Multi, inquit, prophætæ et iusti desideraverunt videre quæ videtis, et non viderunt (Luc. x.) » Nunquid omnia futura sciebant iusti? Si enim propterea non revelabatur Filius quibusdam, propter infirmitatem eorum, quia eum non possent excipere; sed illis, qui virtutis claritate fulgebant merito revelabatur. Et hoc etiam Paulus dicit, quia futura sciebant, hoc est, resurrectionem Christi. Sed fide de futuris dicit, non futurum sæculum significans, sed futura hujus sæculi. Intueris quoniam quod dixit de Abraham, et de Jacob dici potest? quoniam non receperunt benedictiones: sed nepotibus eorum redditæ sunt illæ benedictiones, ipse autem futura adeptus est. Invenimus enim fratrem ejus magis positum esse sæculo. Ille autem in servitute mercenaria, et periculis, et insidiis, et deceptionibus, et timoribus omne transegit tempus. Interrogatos etiam a Pharaone, « Modici, inquit, facti sunt dies mei: » ille autem in primatu et fiducia fuit multa. Ubi ergo ei provenerunt bona, nisi in futuro? « De futuris, inquit, benedixit Isaac, Jacob et Esau. » Licet major sit Esau, tamen præponit Jacob propter virtutem. Intueris quanta erat fides, et unde promittebantur filiis eorum tanta bona? Utique ex fide, hoc est, credendo Deo. « Fide Jacob moriens singulos filiorum Joseph benedixit, et adoravit fastigium virgæ ejus. » In hoc loco necessarium est ponere benedictiones omnes, ut etiam fides et prophetia ejus manifesta fiat. « Et adoravit, inquit, fastigium virgæ ejus. » Hic non solum, inquit, pronuntiavit, sed etiam ita confidebat de futuris, tanquam si ea opere demonstraret. Quoniam enim surrecturus erat ex Ephraim rex alius, propterea dixit: « Et adoravit fastigium virgæ ejus. » Ecce et cum jam esset senex, adorabant Joseph universi populi:

A adorationem significans, quæ illi erat futura. Et hoc jam sumpsit effectum, quando eum adoraverunt fratres ejus. Futurum autem erat iterum postea per decem tribus. Intendis quomodo futura prædixit? Vides quantam habet fidem? quomodo de futuris credebatur? Quædam enim in hac vita patientiæ sunt solius exempla, et qualiter patientia sunt mala, et quia non hic recipiuntur bona, sicut contigit in Abraham; sicut in Abel. Quædam autem fidei sunt exempla, sicut contigit in Noe, quoniam est Deus, quoniam est retributio. Fides quippe multimoda est in hac vita, quoniam est retributio, et quia non eodem modo sustinenda est, et ante munera vel coronas certandum est. Illud autem, quod circa Jacob contigit, solius est fidei: quoniam promisit Abraham, « quia tibi dabo et semini tuo terram hanc. » « Fide Joseph moriens de protectione filiorum Israel memoratus est, et de ossibus suis mandavit. » Audivit Joseph etiam in aliena patria constitutus et necdum videns jam processisse repromissionem, et neque sic concidit animus ejus; sed sic credidit, ut etiam de exitu eorum loqueretur, et de ossibus suis mandatum daret. Et non tantum solus credidit, sed etiam alios introducebat ad fidem, ut semper memores essent, quia nequaquam de ossibus suis delegaret, nisi plena fide speraret reditum eorum. « Fide Moyses natus occultatus est mensibus tribus a parentibus, eo quod vidissent elegantem infantem, et non timuerunt regis edictum. » De parentibus Moysi necessarium est dicere. Omnes quippe infantulos masculos interim Pharaoh jusserat, et nullus effugit hoc periculum. Unde igitur isti speraverunt, ut salvarent puerum? Ex fide, inquit. Quali fide? Viderunt elegantem infantulum, et ipse vultus ad fidem eos attraxit. Sic jam inde ab initio ex ipsis incunabilis multa erat illi justo infusa gratia, non natura hoc operante, sed gratia divina, quæ etiam barbaram illam mulierem Ægyptiam excitavit, ut amaret, ut sumeret, ut arriperet, et tamen fides in istis non habuit idoneum argumentum. Quid ergo et quantum erat, ut ex ipso vultu crederent? Sed vos, inquit, ex rebus ipsis credite, et multa habebitis fidei pignora. Ut enim cum gaudio rapinam rerum vestrarum suscipiatis, et quæcunque talia passi estis, fide actum est et patientia. Sed quoniam et isti crediderunt, deinde pusillanimitate afficiebantur, ostendit quia et fides illorum per multa tempora tendebatur, sicut contigit in Abraham, quamvis viderentur sibi res ipsæ repugnare: « Non timuerunt, inquit, præceptum regis, » quanquam illud quidem operè exercebatur, hoc autem suspicio est et timor nudus, et hoc quidem parentum erat. Deinde familiare illis et domesticum profert exemplum, magis autem ab illo, majus et amplius. « Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filicæ Pharaonis. » Tanquam si diceret ad eos: Nullus vestrum dimisit aulam regalem amplam et claram, neque tales thesauros, neque cum posset filius regis esse, contempsit, sicut Moyses fecit. Et quia non simpliciter dimisit, significavit dicens: Abnegavit. Hoc

est, horruit, aversatus est. Caelo quippe proposito, superfluum erat aulam admirari Ægyptiaci regni. Et vide quam mirabiliter illud posuit Paulus. Non dixit: majores divitiarum existimavit thesauris Ægypti caelum, et ea quæ in caelis sunt; sed dixit «improperium Christi.» Pro Christo enim improperium sustinere melius judicavit, quam in deliciis esse. «Magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporales peccati habere jucunditatem.» Vos enim pro vobis ipsis patimini, ille autem pro aliis hoc elegit, et ultro seipsum projecit in tanta pericula, cum ei liceret et pie vivere, et sæcularibus bonis perfrui, «quam temporalem, inquit, habere peccati jucunditatem.» Peccatum duxit nolle affligi cum aliis: hoc peccatum esse putavit. Si igitur ille non alacriter affligi cum cæteris peccatum esse judicavit, magnum ergo bonum est afflictio, ad quam ex fastigio regali seipsum projecit. Hæc enim faciebat, magna quedam prævidens. «Majores divitiarum æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi: aspicebat enim in remunerationem.» Quid est improperium Christi? Hoc est, impropria talia sustinere qualia nunc vos, quale Christus etiam sustinuit improperium. Et quomodo pro Christo sustinuit Moyses? (Petra enim erat Christus.) Sic enim et ille improperium sustinebat, sicut improperium sustinemus, quia patimur mala concurrentes ad Deum. Sic etiam ille improperium sustinebat, quando audiebat: «Num. tu interimere me vis, sicut interfecisti heri Ægyptium?» Hoc est improperium Christi, usque in finem et novissimum spiritum pati mala, sicut etiam ipse impropria sustinebat et audiebat: «Si Filius Dei es,» et ab eis audiebat, pro quibus crucifigebatur, id est a contribulibus. Hoc est improperium Christi, quando quisquam a domesticis, quando quisquam ab his, quibus beneficium præstitit, sustinet improperium: etenim ille quoque pro beneficio suo hæc patiebatur. Hic eos excitavit, ostendens quia et Christus eadem passus est et Moyses, duæ personæ claræ et divulgatæ. Proinde Christi magis est istud improperium, quam Moysi, quoniam a propriis ista passus est: improperium sustinebat et patienter cuncta ferebat illis moventibus capita sua. Quia ergo poterant fortasse his auditis desiderare etiam ipsi retributionem, dicit quia et Christus et Moyses talia passi sunt. Proinde delicia, inquit, et remissio ad partem pertinent peccati, impropria vero sustinere ad Christum. «Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis, invisibilem enim tanquam videns sustinuit.» Quid dicis quia non timuit? et tamen Scriptura hoc dicit, quia audiens veritus est, et propterea fuga salutem acquisivit et a fuga reversus est; sed tamen quod reversus est iterum, animi erat Deo se committentis. Non enim dixit, Quia quærent me et scrutantur, non me igitur eisdem ipsis committam. Proinde etiam quod a fuga reversus est, fidei fuit. Qui ergo? Non permansit, inquit, ne se in apertum præcipitaret periculum: quia hoc jam tentantis esset, insilire in media pericula et dicere: Videamus si me

liberet Deus. Hoc etiam Christo dixit diabolus: «Mitte te deorsum.» Intueris quia hoc diabolicum est, ut supervacue ac superflue se quisquam in periculum jactet, tentare Deum si salvet? Etenim præesse jam illis ad regimen eorum non poterat, ita ingrate affectis illis quibus tanta præstiterat. Stultum itaque erat et insensatum permanere illic. Hæc autem omnia facta sunt, quia veluti videns invisibilem sic sustinebat. In actionibus quippe suis verentur homines, quos corporaliter vident: et Deum sibi præsentem non æstimant esse, quem non vident. Quo contra in laude Moysi dicitur, dum Ægypti regem contemneret et Dei mandatis obediret, quia invisibilem tanquam videns sustinuit; perversum quippe terræ principem quasi non videt, quem ab oculis sui cordis abiecit: B regem vero invisibilem tanquam videns sustinuit, quia ab ejus timore intuitu mentis oculum non deflexit. Si igitur videmus mente semper Deum, si semper in recordatione ejus convertimus mentem nostram, omnia nobis facile apparebunt, omnia portabilia, omnia leviter sustinemus, omnibus superiores efficimur. Si enim quisquam dilectum videt, magis autem recordatus illius, erigit animam et mente sublimis efficitur, ut omnia facile toleret, delicias ex memoria illius. Qui enim in mente habuerit eum, qui nos diligere vere dignatus est, et recordatus fuerit ejus, non poterit aliquam sentire tristitiam, aut terribile aliquid, aut periculosum timere. «Fide celebravit pascha et sanguinis effusionem, ne qui vastabat primitiva, tangeret eos.» Plurima Paulus inter ipsa quæ loquitur solet argumentari, et densus est in sententiis. Talis quippe est Spiritus sancti gratia, non in abundantia verborum paucas continet sententias, sed in brevitate verborum magnum habet et plurimum intellectum. Intuere igitur quomodo sub occasione hortationis et de fide disputans, cujus eos typi commemorat, et quanti mysterii, cujus habemus veritatem. «Fide, inquit, celebravit pascha et effusionem sanguinis, ne qui vastabat primitiva, tangeret eos.» Effusio sanguinis agni sacrificabatur in domo, et in sanguine perungebantur postes, et hoc erat tutamen a perditione Ægyptia. Si igitur sanguis agnius in medio Ægyptiorum et in tanta devastatione illasos servabat Judæos, multo amplius salvabit nos, non postes, sed animas nostras Christi sanguine perungentes. D Etenim jam nunc qui devastat in profunda ac nocte circuit, sed induamur arma justitiæ, hoc est illo sacrificio. Effusionem sanguinis perunctionem appellat. Ex Ægypto enim eduxit nos Deus, hoc est, ex tenebris et idololatria. Quamvis quod fiebat nihil esset, sed quod per illud perficiebatur magnum erat. Quod enim fiebat, sanguinis erat effusio: quod autem perficiebatur, salus et conclusio et prohibitio perditionis. Timuit illum sanguinem angelus: sciebat enim, cujus erat typus, diriguit, Dominicam mortem intelligens: propterea non tetigit postes. Dixit Moyses: Ungite, et unxerunt, et confessi sunt. Vos autem ipsius agni habentes sanguinem non confiditis? «Fide transierunt mare Rubrum, tanquam

« per aridam terram: quod experti Ægyptii devorati sunt. » Iterum populum perfectum comparat plebi unius loci, ne dicant quia non possumus secundum quod iusti potuerunt. « Fide, inquit, transierunt mare Rubrum, tanquam per aridam terram: quod experti Ægyptii absorpti sunt. » In hoc loco ad recordationem eos adducit passionum, quas in Ægypto passi sunt. Quomodo hoc? Quia fide sperabant per mare Rubrum transire, propter hoc orabant: magis autem Moyses erat qui orabat. Contemplaris, quia ubique fides ratiocinationes humanas excedit, et infirmitatem atque humilitatem hominum superat? Intueris quia jam simul ut credebant, etiam supplicia declinabant, nunc quidem in sanguine postum, nunc autem in Rubro mari? Et hoc manifestabat aquam esse, qua illi venientes absorpti sunt: ex hoc apparuit non esse phantasiam, sed sicut in leonibus illis qui ab eis devorati sunt, ostentabant veritatem rerum; et sicut in camino qui incensi sunt (*Dan. vi, iv*), sic etiam nunc inspicis easdem res, aliis quidem ad salutem et gratiam, aliis autem ad perditionem valuisse. In tantum est fides magnum bonum, quoniam etiam, quando ad desperationem aliquam venerimus, tunc quoque liberamur, ac si usque ad ipsam mortem veniamus, ac si de nobis ab omnibus desperetur. Quæ namque jam spes erat? Hinc Ægyptii, inde mare, ipsi inerme: aut enim in mari erant perituri, si vellent fugere, aut in mari Ægyptiacas incidere. Verumtamen ex majore desperatione eos liberavit: id ipsum mare ipsis est substratum, sicut terra, hos autem demersit sicut mare: illic oblitum naturæ suæ, hic autem etiam armatum adversus eos. « Fide muri Jericho corruerunt circuitu dierum septem. » Non enim tubarum sonitus murorum saxa dejecit, ac si per decem millia annos quistobis insonet, sed fides omnia valet. Intueris ubique neque conscientia [consequentia] ulla rerum, neque naturæ lege omnia permutari, sed propter [præter] spem cuncta fieri? Proinde etiam hic propter [præter] spem cuncta sunt. Quoniam enim sursum atque deorsum dicebat, quia oportet credere et spebus futuris regi, omnem istum sermonem movit, ostendens quia non nunc, sed ex initio omnia miracula per fidem impetrata sunt et perfecta. « Fide Raab meretrix non perit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. » Proinde admodum turpe esset, si meretrice infideliores existissent; tamen illa homines audivit nuntiantes, et confestim credidit. Nam et eam fidem effectus consecutus est: omnibus quippe pereuntibus, sola salvata est. Non dixit ad seipsam, Quia cum plurimis meis ero: Non dixit, Num ego istis prudentior esse possum sapientibus viris, qui non credunt, et ego credam? Nihil tale dixit, sed credidit dictis eorum, quod possint illa contingere.

« Et quid adhuc dicam? Desiciet enim me tem-
pus enumerantem. » (*Joan.*) Jam non ponit nomina, sed finem faciens in meretrice, et verecundiam eis excitans qualitate personæ, jam non dilatat historiarum commemorationem, ne videatur sermonem

A suum protelare. Tamen non ea explanat, sed percurrit, sapienter valde utrumque faciens, et tempus fugiens, et densitatem sententiarum non auferens: neque enim omnino tacuit, neque dicens molestus est effectus: utrumque autem fecit. Cum enim quisquam fortiter decertat, si in certamine perseveret, defatigat auditorem. Qui enim jam credenti longitudine sermonis molestus esse voluerit, opinionem ambitionis incurrit: oportet enim utilitati prospicere, et coartari. « De Gedeon, Barach, Samson, Jephthe, David et Samuel et prophetis, qui per fidem devicerunt regna. » In hoc loco culpant Paulum quidam, quoniam Barach et Samson et Jephthen inter istos constituit. Quid dicis? meretricem ponit, istos non ponat? Nec mihi nunc dicas aliam vitam eorum, sed si non crediderunt, etsi non claruerunt in fide. « Et prophetis, inquit, qui per fidem expugnaverunt regna. » Operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones. « Qui sunt isti quos dicit? Misericordiam enim dicit in hoc loco, quam habuit David. De eo enim hoc eum dicere arbitror: « Adepti sunt repromissiones. » Quales? Istas de quibus dicebatur, quia semen ejus sedebit super solium ejus. « Ob-
turaverunt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis, effugaverunt aciem gladii. » Contemplare quomodo in ipsa morte erant: Daniël a leonibus, tres pueri in camino deambulantes, Israelitæ, Abraham, Isaac et Jacob in variis tentationibus: et neque sic desperaverunt. Hoc enim est fides, ut cum res nobis in contrarium exeunt, tunc credamus: quia nihil contrarium factum est, sed cuncta consequentia et ordinata venerunt. « Effugerunt ora gladiatorum. » De tribus pueris eum iterum puto dicere. « Convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. » Tempus postquam reversi sunt ex Babylonia significat. « Ex infirmitate » enim hoc esse puto, id est, ex captivitate, quando jam in desperatione erant Judaicæ res, quando jam a mortuis nihil distabant. Quis enim non desperabat de Babylonia eos posse reverti? et non dico reverti solum, sed etiam fortioris effici. « Castra verterunt exterorum. » Sed vobis nihil tale contigit, inquit. Sed hæc formæ sunt futurorum. « Acceperunt mulieres ex resurrectione mortuos suos. » Ea quæ circa prophetas proveniunt, dicit, Elisæum et Eliam significans, qui mortuos suscitabant. « Alii autem distenti sunt non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. » Alii, inquit, distenti sunt non suscipientes redemptionem, ut meliorem resurrectionem adipiscantur. Nam cur, dic mihi, in præsentî vitâ nolebant vivere? nonne quia meliorem expectabant? ut cum alios suscitarent, ipsi tamen mori desiderabant. Clarum est ergo quia ut meliorem resurrectionem adipiscerentur, non enim [autem] talem, qualem resurrectionem acceperant filii illarum mulierum. In hoc loco videtur mihi quia Joannem significat et Jacobum: distentio quippe dicitur decollatio. Nam possent videre solem, possent non redar-

guere, et elegerunt magis mori, cum ipsi alios suscitant, ut meliorem resurrectionem adipiscerentur. « Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et « vincula et carceres; lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt. » In istis facit finem, quia maxime isti familiarj similitudine jungentur, et maxime illis ista afferebant consolationem. Quando enim quis in eadem causa, vel in eadem passione ac tristitia detinetur, solatium ex similitudine compatiens accipit: alioquin ac si pejorem aliquam passionem dicas, si non ex eadem causa orta sit, nihil prodest. Propterea in hoc sermonem suum concludit, vincula nominans et carceres et verbera et lapidationes, Stephanum significans et Zachariam. Propterea adjunxit, « in occisione gladii mortui sunt. » Quid dicis? alij quidem effugaverunt ora gladiorum, alij vero in occisione gladii defecerunt. Quid est hoc? quid horum laudas, quid admiraris? hoc an illud? Ita, inquit...: hoc quidem vobis proximius est, illud autem laudabile est, quia et circa ipsam mortem prævaluit fides et typus futurorum. « Circumierunt « in melotis, in pellibus caprinis. » Semper quidem, maxime autem cum sanctorum recogito virtutes et rectitudines operum, tunc mihi subit desperatio mei: quia neque vel in somnis experimentum accipimus honorum, quæ illi per totum tempus vitæ suæ gerebant viri, qui non pro peccatis luebant supplicia, sed semper ad rectitudinem proficientes et semper tribulabantur. Intelligere quippe mihi videor Eliam, ad quem sermo noster hodie pervenit: ipsum quippe in hoc loco nominat, et in ipso desinunt exempla: quod erat familiare istorum et proprium. Et cum dixisset ea quæ circa apostolos gesta sunt, quia in occisione gladii mortui sunt, lapidati sunt, etc., recurrit ad Eliam qui eadem passus est. Fortassis enim quia necdum de apostolis tantam opinionem habebant, merito ex illo, qui assumptus est, sermonem facit, qui maxime erat in admiratione. Ex hoc ergo afferri orationem [hortationem] et consolationem voluit. « Egentes angustiatj, afflicti, quibus dignus non erat mundus. » (Greg.) De quibus etiam figuratiter Dominus ad Job: « Quis autem est qui dimisit onagrum liberum, et vincula ejus resolvit? Posuit habitaculum ejus desertum et tabernacula ejus salsuginem. Irridens multitudinem civitatis et querelam exactoris non exaudiens, consideravit montes pascuæ suæ, et post omne viride quærit. » (Job. xxxix.) In Psalms quoque: « Dicant nunc qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici; » et post pauca: « Erraverunt in solitudine in siccitate, viam civitatis habitationis non invenerunt. Esurientes et sitientes, et anima eorum in ipsis defecit. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos (Psal. cvi). » Quos etiam Jeremias ita describit: « Beatus qui tulit jugum a juventute sua: sedebit solitarius et tacebit, quia levavit super se (Thren. iii). » Quique illud Psalmiste affectu et opere concidunt. « Similis factus sum pellicano solitudinis: vigilavi et factus sum sicut

A passer solitarius in tecto (Psal. ci). [Joan.] Duo quippe sunt miracula fidei, quia et impetrat magna et patitur magna, et nihil reputat pati. Et non potestis dicere, inquit, quia peccatores quidam erant et infirmi. Si enim ex alia parte totum mundum compares, illos invenio virtutis pondere meliores, et trutinam attrahentes et honorabiliores valde exstantes: quid igitur possent hic recipere? (Rab.) In hoc loco excitat eorum mentem, ut non adhaerent presentibus, sed superiora sapiant et eminentiora omnibus quæ sunt in hac vita, siquidem omnis mundus non est dignus in eorum comparatione. Quid igitur vis in hac vita recipere? Injuria quippe est, si in hac vita mercedem recipias. Non itaque sæcularia sapiamus, neque enim in hac vita quæramus reciprocationem, neque in tantum simus pauperes. Si enim omnis mundus non est dignus eis, cur partem aliquam quæris? Et merito; amici quippe sunt Dei. Mundum in hoc loco aut multitudinem hominum dicit, aut ipsam creaturam, aut utrumque: solet enim Scriptura utraque mundum appellare. Si cuncta creatura, inquit, cum omnibus hominibus constituatur, nunquam in comparatione horum digna esset. Et merito. Sicut enim decem millia pondera palearum vel feni comparatione margaritarum digna non sunt, sic neque illi. Melior inquit, unus faciens voluntatem Dei, quam decem millia iniqui. Decem millia enim non plurimos dixit, sed multitudinem infinitam. Intellige, quantum est iustus. Dixit Jesus Nave: « Stet sol circa Gabaon et luna circum vallem Elon: et factum est (Jos. x). » Veniat igitur omnis mundus, magis autem duo aut tres, aut quatuor et decem et viginti dicant et faciant hoc, sed non poterunt: amicus vero Dei creaturis amici sui imperabat; magis autem amicum suum postulabat et obedierunt servi, et ille, qui erat deorsum superioribus imperabat. « In solitudine errantes, et montibus et speluncis, et in cavernis terræ. » (Joan.) Neque vestimentum habebant, inquit, sed erat eis nimietas tribulationis, non civitatem, non domum, non receptaculum. Quod etiam Christus dicebat, « quoniam Filius hominis non habet, ubi caput reclinet. » Quid dico, receptaculum non habebant, nec stare mittebantur. Neque enim vel cum ad ipsas solitudines veniebant, otiosi erant. Non enim dixit, In solitudinibus sedebant, sed etiam ibi fugiebant, et inde exagitantur, non ex mundo tantum, sed etiam ex inhabitabilibus locis... quæ ibi facta sunt. Sic est, inquit, nos culpant propter Christum: Eliam vero in quo poterant culpare? Exagitabant illum et insequiebantur, et cum fame pugnare cogeant: quod etiam isti tunc patiebantur. « Decreverunt mittere illis, inquit, fratres, eis qui tribulabantur discipulis. Secundum quod facultatem unusquisque habebat, definivit unusquisque eorum in ministerium mittere habitantibus in Judæa fratribus. » Quod etiam ad istos pertinebat. « Afflicti, » inquit, et male patientes in itineribus et in periculis. « Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt

« repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid
 « providente, ut ne sine nobis consummarentur. »
 Sicut profugi et perfugæ; inquit, sicut qui in turpi-
 bus deprehensus, sicut indigni solent videri. Neque in
 solitudinibus inveniebant refugium, sed semper fugie-
 bant, diversiones aliquas quærebant, vivos seipsos
 obruere volebant, semper in timore erant. Quæ est
 ergo merces, vel quæ tanta retributio et vicissitudo?
 « Necdum, inquit, receperunt mercedem, » sed adhuc
 permanent; et ita mortui, et in tanta tribulatione, nec-
 dum receperunt: tantum tempus habent: ex quo vice-
 runt, et necdum receperunt. Vos autem in certamine
 constituti, morore afflicimini. Intelligite itaque quale
 et quantum est Abraham sedere et apostolum Paulum,
 expectantes quando perficiatur, ut possint tunc
 mercedem recipere. Nisi enim etiam nos illic vene-
 rimus, tunc prædixit eis Pater non dare mercedem,
 sicut pater bonus, amator filiorum, probabilibus filiis
 et opus perficientibus dicit non se daturum come-
 dere, nisi venerint etiam alii fratres. Tu autem
 anxius es, quia necdum mercedem accipis. Quid ita-
 que faciet Abel, qui ante omnes vicit, et adhuc sine
 corona sedet? Quid Noe? quid cæteri illorum tempo-
 rum? quia ecce [quiete] expectaverunt, et alios ex-
 spectant, qui post te futuri sunt. Vides quia nos in hoc
 superamus eos: de nobis enim dixit: « Melius aliquid
 providerat Deus. » Ne aliquid a nobis plus habere vi-
 derentur, si primi quam nos coronarentur, unum de-
 finivit tempus omnium coronarum; et qui ante tan-
 tos vicit annos, tecum accipiet coronam. Contem-
 plaris curam et dilectionem divinam? Et non dixit,
 Ne sine nobis coronentur, sed « Ne sine nobis con-
 summentur. » Proinde etenim perfecti tunc pare-
 bunt. Prævenierunt nos in certaminibus, sed non
 prævenient in corona. Non enim illos læsit, sed nos
 hororavit. Nam et ipsi fratres vos libenter exspe-
 ctant. Si enim unum corpus omnes sumus, major
 ex hoc efficitur corpori jucunditas, cum simul et
 communiter coronatur et non per partes. Etenim
 iusti etiam in hoc sunt mirabiles, quia sicut de pro-
 priis bonis, sic gaudent de bonis fratrum. Proinde
 etiam illis hoc iuxta votum procedit, ut cum fratri-
 bus coronentur, ut simul glorificentur.

CAPUT XII.

*Inducit Apostolos suos ad mala pænæ toleranda, ac
 mala culpæ vitanda, ostendens conditiones legis ve-
 teris ac novæ.*

« Ideoque et nos tantam habentes impositam nu-
 « bem testium, deponentes omne pondus et circum-
 « stans nos peccatum, per patientiam curramus ad
 « propositum nobis certamen. » (Joan.) In multis
 Scriptura consolationem assumpsit majorum ex ac-
 cedentibus rebus: sicut solent prophete ex æstu et
 duritia, ex imbribus, etc... « Hoc igitur etiam dicit
 hic, quia memoriam sanctorum illorum, sicut nubes
 inflammans ex radio igneo... sic animam malis op-
 pressam excitat et recreat. Et non dixit, Super nos
 apparentem, sed « impositam nobis: » quod amplius

A erat. Proinde in majori nos fiduciam esse faci-
 nubes testium et moles. Et merito testes eos appel-
 lavit: non eos qui in Novo Testamento fuerunt
 tantum, sed etiam illos qui in Veteri erant signifi-
 cavit. Etenim quia etiam illi testificati sunt majestati
 divinæ, sicut tres pueri, sicut Elias, sicut omnes
 prophete. « Deponentes, inquit, omnia. » Omnia,
 quæ dicit? Hoc est, somnum, anxietatem, cogitatio-
 nes infimas, omnia humana: « Et circumstans nos,
 inquit, peccatum. » « Circumstans » dixit, sive quod
 nos facile circumveniat, sive quod ipsum circum-
 veniri facile possit: magis autem hoc arbitrari
 dici: facile enim, si velimus, prævalemus peccato.
 « Per patientiam, inquit, curramus propositum no-
 bis certamen. » Non dixit, cestibus dimicemus, ne-
 que atletico more pugnemus, neque bella gera-
 mus, sed, quod omnibus est levius, hoc nominavit,
 cursum appellans. Neque dixit, Addamus cursui
 nostro, sed in eodem ipso permaneamus, non dis-
 solvamur. « Curramus, inquit, propositum nobis
 certamen. » Deinde adjungit summam et caput ora-
 tionis, quod etiam primo posuerat, hoc etiam novis-
 sime ponit, hoc est Christum. « Aspicientes in
 « auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui propo-
 « sito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione con-
 « tempta, atque in dextera Dei sedis sedet. » Aspicien-
 tes, inquit, hoc est, ut discamus currere. Sicut enim
 filii parentes, et discipuli in certaminibus magistros
 attendunt, informantes mentem ex arte doctorum,
 per visum regulas quasdam sumentes, sic etiam hic,
 si volumus currere et discere ut bene curramus ad
 Christum, attendamus « auctorem, inquit, fidei
 nostræ et consummatorem Jesum. » Quid est hoc?
 Hoc est, quia ipse nobis fidem infundit: etenim ad
 discipulos suos dicebat: « Non vos me eligistis, sed
 ego eligi vos (Joan. xv). » Et Paulus idem dixit: « Tunc
 cognosciam, sicut et cogniti sumus (I Cor. xiii). Ipse
 initium nobis imposuit, ipse etiam finem ponet. » Qui
 gaudio sibi proposito sustinuit crucem, confusione
 contempta. » Hoc est, licebat illi, nihil pati, si vellet:
 « non enim fecit peccatum, neque dolus inventus
 est in ore ipsius (I Petr. ii); sicut et ipse dixit in
 Evangelio: « Venit enim princeps hujus mundi, et
 in me non habet quidquam (Joan. xiv). Adjacebat
 igitur illi, si vellet, non venire ad crucem: « Potesta-
 tem quippe habeo, inquit, ponendi animam meam,
 et potestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. x).
 Si igitur qui nullam habuit necessitatem, ut crucifi-
 geretur, crucifixus est propter nos: quanto magis nos
 justum est omnia fortiter tolerare? » Qui gaudio sibi
 proposito, inquit, sustinuit crucem, confusione
 contempta. » Quid est confusione contempta? Pro-
 brosam, inquit, sustinuit mortem. Esto igitur morie-
 batur: quid etiam, ut probrore moreretur? Pro nulla
 alia causa, nisi ut nos doceret nihil existimare glori-
 am, quæ ab hominibus deferretur. Idcirco non sub-
 jectus morti suscepit mortem, docens nos præsumere
 contra mortem, et eam nullius existimare momenti.
 Quare non dixit, tristitia contempta, sed « confusione

contempta, quoniam non cum tristitia mortem sustinuit. Novissime autem quid factum est? « In dextera, inquit, sedis Dei concessit. » Vides præmium, quod etiam Paulus sciens didicit, « propter quod et Deus illum superexaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu Christi omne genu flectatur (*Phil. ii*). » Eum qui secundum carnem est significat. Maxime autem, ac si nullum esset præmium, ipsum solum exemplum idoneum erat ad persuadendum omnia tolerare. Nunc autem etiam præmia proponuntur, non quælibet, sed valde magna et ineffabilia. Proinde etiam nos cum aliquid tale passi fuerimus, ante Apostolos ipsos Christum cogitemus. Quare? Quia tota vita ejus cumulata fuit injuriis. Etenim semper audiebat, quod insanus esset, et seductor et magus: et nunc quidem dicebant Judæi: « Non, inquit, sed seducit populum; » et iterum: « Seductor ille dixerat adhuc vivens, quia post triduum resurgam (*Matth. xxvii*). Iterum eum de arte magica criminabantur dicentes: « In Belzebub expellit dæmonia (*Luc. xi*); » et quia insanit et dæmonium habet. « Nonne bene dicimus, inquit, quia dæmonium habet et insanit? (*Joan. x*). » Et hæc audiebat ab illis, ipse beneficia præstans, mirabilia faciens, opera Dei demonstrans. Et siquidem nihil faceret, et sic ista audiret, nihil esset mirabile: cum vero docens quæ ad veritatem pertinebant, audiebat quod seductor esset; et dæmones excludens, dæmonium habere dicebatur: res valde delugenda est. Vis etiam accusationes audire, sive quas secreto, sive quas palam imo et ab discipulis sustinebat? quibus et ait: « Nunquid et vos vultis abire (*Joan. vi*)? » inquit. Sed etiam: « Dæmonium habes » a fidelibus jam dicebatur. Nonne et ipse semper fugiebat, et nunc quidem in Galilæam, nunc autem in Judæam? Nonne ab incunabilis ipsis plurimæ illi tentationes factæ sunt? nonne adhuc infantulum mater ejus accipiens descendit in Ægyptum? Propter hæc igitur omnia dixit: « Attentes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui pro gaudio sibi proposito sustinuit crucem, et confusione contempta, in dextera sedis Dei concessit. » Nunc igitur intendamus in ea quæ discipuli ejus perpassi sunt, legamus dicta Pauli et audiamus eum dicentem: « In sustinentia multa, in tribulationibus, in angustiis, in plagis, in carceribus (*II Cor. xi*); » et iterum: « Usque ad hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphizamur, et inquietamur, et lugemus, operantes manibus nostris: maledicti benedicimus; persecutionem passi, patienter ferimus; blasphemati, obsecramus. » Rogo, quis vel minimam partem horum passus est? Sicut seductores, inquit, sicut inhonorati, sicut nihil habentes; et iterum: « Quinquies quadragenas una minus accepi a Judæis, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, die ac nocte in profundo maris fui, in itineribus sæpe, tribulationibus, angustiis, fame, » etc. Et quia hæc Deo placebant, audi eum dicentem: « Propter hoc tertio Deum rogavi, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: virtus enim in infirmitate

A perficitur. » « Propterea, inquit, glorior in infirmitatibus meis (*II Cor. xii*), in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus ut inhabitet in me virtus Christi. » Sed etiam Christum audi dicentem: « In mundo, inquit, tribulationem habebitis (*Joan. xvi*). »

« Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, nem, ne fatigemini animis vestris deficientes. » (*Joan.*) Si enim proximorum passiones erigunt nos, quantam nobis alacritatem afferunt Domini passiones? — quid vos non estis operati? Prætermittens omnia per contradictionem totum significavit. Addendum etiam tale, hoc est, plagas, quas accipiebat in capite, irrisiones, injurias, impropria, illusiones.

B Omnia hæc nomine contradictionis intimavit: et non illa tantum, sed et alia quæ circa vitam sunt, passiones Christi et passiones apostolorum. Sic enim sciebat hanc viam meliorem esse virtutem, ut etiam ipse qui ea opus non habebat, per eam pergeret: in tantum norat tribulationem conducibilem nobis esse, et magis causam esse quietis. Audi enim ipsum dicentem: « Nisi enim quis tulerit crucem suam et venerit post me, non est me dignus (*Luc. x*). » Si discipulus, inquit, es, magistrum imitare: hoc quippe est discipuli. Si vero ipse quidem per tribulationes perrexit, tu autem ad requiem vis ire, non eandem viam vis pergere, quam ille pertexit, sed aliam. Quomodo ergo sequeris non sequens? quomodo eris discipulus, si non consectoris magistri vestigia?

C Hoc etiam Paulus dixit: « Nos infirmi, vos autem fortes: nos ignobiles, vos autem nobiles (*I Cor. iv*). » Et quomodo, inquit, hoc habet rationem, si contraria æmulamini? et vos quidem estis discipuli, nos autem doctores? Magnum itaque bonum est tribulatio, fratres dilectissimi: duo namque magna perficit, et a peccato mundat, et fortiores reddit. Quid ergo est, dicit aliquis, si subvertat aliquem et perdat? nonne tribulatio hoc facit? Sed si hoc contigit, nostra hoc ignavia fecit. Quomodo, inquit? Si sobrii simus, si Deum deprecemur, ut nos non derelinquat tentari supra quam possumus, si semper ipsum teneamus, si stemus fortiter, et aciem componamus, usquequo ipsum habebimus auxiliatorem: ac si omnibus ventis vehementius irruant tentationes, velut stipula nobis erunt et folium, quod fertur in aere. Audi Paulum dicentem: « In his omnibus vincimus (*Rom. viii*); » et iterum: « Existimo enim quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelanda est in nobis (*Ibid.*); » et iterum: « Momentaneum enim et leve tribulationis, excellens, pondus æternæ gloriæ in nobis operatur (*II Cor., iv*). » Attende igitur qualia pericula, quanta naufragia, et continuas tribulationes, et alia hujusmodi levia esse dicit: et æmulare hunc adamantem, qui veluti si jam supervacue indueretur corpore, ita gerebat hanc vitam. In paupertate es? sed non es in

D quanta fuit Paulus, qui etiam in fame examinatus est et sibi ac nuditate. Sed neque uno die hæc

passus est, sed perpetuo talia sustinebat. Unde certum est hoc? Adverte ipsum dicentem: « Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus (I Cor. iv). » O rem mirabilem, cum tantam in prædicatione gloriam possideret, tamen tanta patiebatur, et fortassis reliquum annum vitæ agebat, quando ita scribebat: « Scio enim hominem ante annos quatuordecim sive in corpore, sive extra corpus, nescio (I Cor. xii); » et iterum: « Post tres annos, inquit, ascendi Hierosolimam (Gal. i); et iterum audi eum dicentem: « Bonum mihi est mori, quam ut gloriam meam exinaniat quisquam (I Cor. ix). » Non solum autem hoc, sed etiam iterum scribens dicebat: « Sicut purgamenta mundi facti sumus (I Cor. iv). » Quid est, inquam, fame et siti deterius? quid frigores sævius? quid fratrum insidiis periculosius? quos etiam falsos fratres appellat? Nonne morbus mundi vocitabatur atque deceptor? nonne subversor? nonne verberibus concedebatur? Hæc in mente sumamus, fratres dilectissimi, hæc consideremus, hæc in memoria teneamus, et nunquam dissolvemur, ac si injurias patiamur, ac si rapinas, ac si decem millia pessima patiamur. Contingat nos in cælis probabiles apparere, et omnia hic portabilia sunt: contingat nos bene illic agere, et res hujus vitæ nullius momenti sunt. Umbra sunt ista et somnium: qualiacunque sint, illa speremus et spectemus: ista nobis nulla apparebunt, vel naturæ consideratione, vel temporis.

« Nondum usque ad sanguinem restitistis adversus peccatum repugnantes, et obliti estis consolationis quæ vobis tanquam filiis loquitur dicens: « Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit. » Dux sunt orationum species, quæ sibi met contrariæ esse putantur, sed multum sibi mutuo afferunt adjumenti: quas hic utrasque species inculcavit. Una quippe species est, quando plurima dicimus aliquos esse perpressos: anima enim quodammodo requiescit, quando suarum passionum plurimos habuerit testes: quemadmodum orationes supra posuit dicens: « Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati magnam certamen sustinuistis passionum (Supr. x). » Altera vero species est, quando dicimus, quoniam nihil est magis perpressus. Illa quippe species requiescere facit et recreari animam mœroribus subruentem: ista vero negligentem animam et supinam ex arrogantia convertit et retrahit. Ne ergo illis ex illa testificatione superbia generetur, contemplare, quid ait Paulus: « Nondum, inquit, usque ad sanguinem restitistis contra peccatum. » Et non confestim intulit consequentia, sed ostendens eis primum omnes qui usque ad sanguinem restiterunt, tunc infert, quoniam gloriatio Christi passiones sunt: tunc jam facilius cætera percurrit. Hoc etiam scribens Corinthiis fecit dicens: « Tentatio vos non apprehendat, nisi humana (I Cor. x), » hoc est minima. Valde quippe hoc idoneum erat ad animam subrigendam. Dum

A enim cogitat, quoniam pervenit ad omnia, persuadet sibi ex antecedentibus nulla magna opera perfecisse. Hoc est velutisi diceret: Necdum mortem sustinuistis, pecuniarum vobis tantum contigit damnum vel gloriæ: exagitati tantum estis et persecutionem passi; Christus autem pro vobis sanguinem fudit: vos autem pro vobismetipsis necdum tale aliquid passi estis; ille usque ad mortem pro veritate certavit pugnans pro vobis, vos autem necdum ad pericula pervenistis, quæ minantur interitum. « Et obliti estis, inquit, consolationis. » Hoc est, manus dedistis, et dissoluti estis. « Nondum, inquit, usque ad sanguinem restitistis adversus peccatum repugnantes. » In hoc loco demonstrat etiam peccatum vehementer adversus eos aspirans et diversis modis armatum. Quod enim dictum est: « Nec restitistis, » ad adstantes dicitur. « Et obliti estis, inquit, consolationis, per quam vobis veluti filiis fabulatur. Fili mi, inquit, non contristeris ad disciplinam Domini, neque fatigeris dum ab eo argueris. » Postquam ex rebus ipsis hortatus est, tunc ex abundantia eos ex testimoniis adhortatur. « Neque deficias, inquit, cum ab eo argueris. » Certe hæc Dei verba sunt, unde non parvam eis poterit adferre consolationem, dum cognoscant quia Dei opus est talia sustinere. Ipso namque permittente iusti pressuras varias patiuntur, sicut et Paulo apostolo dictum est: « Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. » Ille ergo est qui permittit. « Quem enim diligit Dominus arguit, flagellat autem omnem filium quem recipit. » Non potes dicere, quia iustus aliquis experts tribulationis existat, etsi sic nobis videatur; sed ignoramus ejus cætera calamitosa quæ patitur. Proinde necesse est omnem justum per pressuras tribulationesque transire. Sententia quippe Christi est, quia « lata et spatiosa est via quæ ducit ad perditionem: arcta vero et angusta quæ ducit ad vitam (Matth. vii). » Si igitur per illam venit ad vitam, et non potest illic aliter perveniri, certum quod per quem angustam hanc viam omnes illi transierunt, quotquot ad vitam perducti sunt sempiternam. « In disciplina perseverate, » tanquam filiis vobis se offert Deus; quis enim « filius, quem non corripit pater? » In disciplina, inquit, perseverate, non in suppliciis, neque in tormentis. Intuere quid ait Paulus. Unde reputabant se derelictos esse, ex hoc eos dicit magis credere debere, quoniam sunt derelicti. Velut si diceret, Quia tanta passi estis, putatis quod vos odio habeat vel dereliquerit Deus? Si enim hæc non pateremini, tunc magis hoc vos conjicere competeat; si enim flagellat omnem filium quem recipit, qui non flagellatur, sine dubio non est in numero filiorum. Quid ergo maligni nulla mala patiuntur? Quomodo, inquit, dicis quod omnis filius flagellatur? Sed non dixit, quia omnis qui flagellatur, filius est, sed omnis filius flagellatur. Semper enim et ubique filium verberat et castigat: hoc ergo demonstrari non potest, quoniam qui filius est, non flagellatur. Sunt quidem plurimi qui flagellantur maligni, sicut homicidæ, la-

trones, malefici, sepulcrorum deprædatores; sed illi pro sua iniquitate supplicia patiuntur, et non autem sicut filii flagellantur, sed sicut pessimi puniuntur; nos autem sicut filii. Deinde ex communi et publica consuetudine agere cum eis instituit. Intueris quomodo undique argumenta deducit, ex rebus, ex Scriptura, ex verbis diversis, ex ratiocinationibus propriis, ex similitudinibus et exemplis, ex conversatione vitæ communis? « Quod si extra disciplinam estis, cujus « participes facti sunt omnes isti, ergo adulteri et « non filii estis. » Quod si extra disciplinam estis, quit, attendis, quoniam, sicut jam dixi, hoc confirmat quia non potest filius esse qui non castigatur. Sicut enim in domibus patrumfamilias nothos filios negligunt patres, ac si nihil doceantur, ac si non fiant gloriosi: pro filiis autem propriis valde verentur, ne eos malum opprimat negligentia. Si igitur, ut non quisque castigetur, nothorum est filiorum, oportet nos gaudere cum castigamur, siquidem hoc filiis propriis adhibetur; proinde propterea nobiscum sicut cum filiis agit Deus.

« Deinde patres quidem carnis nostræ habuimus « eruditores et reverebamur eos, non multo magis « obtemperabimus patri spirituum et vivemus? » Iterum ex propriis passionibus agit quæ patiebantur. Sicut enim supra dicit: « Rememoramini pristinos dies; » sic etiam hic, Deus, inquit, sicut cum filiis agit; et non potestis dicere quia non possumus talia tolerare. Si enim patres carnales filii reverentur, quomodo Patrem cœlestem amplius non reveremini? (Seren.) Quid hac divisione clarius potuit definire, ut carnis quidem nostræ patres homines pronuntiaret, animarum vero Deum solum esse patrem constanter exprimeret: quanquam et in ipsa corporis hujus concrectione ministerium tantummodo sit hominibus adscribendum, summa vero conditionis Deo omnium creatori, dicente David: « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me (Psal. cxviii). » Et beatus Job: « Nonne sicut lac, inquit, mulsisti me: coagulasti me ut caseum, ossibus et nervis inservisti me? (Job x.) » Et Dominus ad Jeremiam: « Priusquam te in utero formarem, novi te (Jer. i). » Et Ecclesiastes vero utriusque substantiæ naturam atque originem ex animatione ortus atque initii, ex quo videlicet unaquæque processit, et consideratione finis, ad quem unaquæque contendit, satis evidenter ac proprie colligens pariterque de hujus corporis atque animæ separatione disceptans, ita disseruit: « Priusquam convertatur pulvis in terram, sicut fuit, et spiritus revertatur ad Deum, qui dedit eum. » Quid apertius dicere potuit, quam ut materiam carnis, quam pulverem nominavit, quia de hominis semine sumit exordium ejusque videmur ministerio seminari, velut e terra sumptam, iterum reverti pronuntiaret ad terram; spiritum vero, qui non per mixtionem sexus utriusque generatur, sed peculiariter a Deo solo tribuitur, ad auctorem suum redire signaret? quod etiam per illam Domini insufflationem, qua Adam primitus animavit, evidenter exprimitur. Ita-

que his testimoniis manifeste colligimus Patrem spirituum dici neminem posse, nisi Deum solum qui eos ex nihilo, cum voluerit, facit: homines vero carnis nostræ patres tantummodo nominari. « Carnales, inquit, nostros patres habuimus doctores et educatores et verebamur eos. Nonne multo amplius subjici debemus patri spirituum, et vivemus? (Joan.) Quod autem dixit « patri spirituum » aut charismatum dicit, aut orationum, aut incorpor earum virtutum: si enim sic moriemur, tunc vivemus. « Et illi « quidem in tempore paucorum dierum secundum « voluntatem suam erudiebant nos, hic autem ad id, « quod utile est, recipiendo sanctificationem ejus. » Non enim discretionem personæ inter eos tantum est differentia, quod illi terreni, ille cœlestis, sed etiam ex ipsa causa, et ex ipsa re: non enim de eadem causa vel ad res ipsas erudiunt: sed illi quidem, ad quod eis videtur: hoc est voluptatem suam desideriumque complentes, nec ubique quod utile est, vel concedet attendunt: hic autem non potest similiter dici, neque propter aliquid suæ voluptatis hoc facit, sed propter nostram commoditatem: illi autem ideo vos erudiebant, inquit, ut ipsis essetis utiles, aliquando fortassis etiam sine causa: hic autem nihil tale est. Contemplaris, quia etiam hoc dignam illis attulit consolationem: maxime enim circa illos nos familiarius habemus, quos cognoscimus, quia non propter se imperant vel erudiunt, sed totum illis et plenum propter nos celebratur studium; hoc quippe est sinceræ atque integræ charitatis, quando amanti in nullo sumus accomodi, et tamen ab eo dicitur, non ut aliquid accipiat, sed magis ut tribuat, erudit, instituit, universa facit circa cuncta, festinat, ut non efficiat suorum receptibiles munerum. « Illi enim, inquit, in tempore paucorum dierum secundum voluntatem suam erudiebant nos, hic autem, ad id, quod utile est, ut recipiamus sanctificationem ejus. » Quid est « sanctificationem ejus? » hoc est munditiam ejus, ut dignos efficiat secundum quod potest; festinat itaque, ut accipiat, et cuncta facit, ut vobis impertiat; vos autem nullum geritis studium, ut valeatis accipere. « Dixi, inquit, Dominus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges (Psal. xv); » illi quidem, inquit, ad tempus paucorum dierum erudiebant nos secundum voluntatem suam, non enim in omnibus voluntas illorum utilis erat: iste autem ad utilia nos instituit. Disciplina ergo participatio sanctitatis, et maxime si negligentiam pellit, cupiditates excludit, sæcularium rerum amores amollit, animam convertit, facit eam omnia hujus vitæ culpæ, hoc quippe est tribulatio, cum hæc sunt, nonne sanctum perficitur? nonne spiritalem ad se gratiam pertrahit? « Omnis autem disciplina in præsentem quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris. » Qui amara bibunt antidota patienter ferunt quidem primum molestiam, et tunc sensum percipiunt sospitatis: tale quiddam est etiam virtus, tale quoque malitia. In ista primum est voluptas et sequitur ægritudo: in illa vero primum est mœstitia, et tunc jucunditas procreatur: sed nihil

simile est, cum primo aliquis contristatur, et postea gaudio perfuitur, et cum primo gaudetur, postea in mœrorem incidit. Hic enim timor futuræ tristitiæ præsens gaudium devenustat, illic autem spes futuræ jucunditatis detrahit præsentī tristitiæ; ex hoc contigit, ut illic nunquam prorsus gaudeatur: hic autem nunquam tristitia dominetur. (*Theod.*) Nec equo calcar, nec emendatio suavis est delinquenti, omnes etiam disciplinæ his, qui erudiuntur, amaræ sentiuntur ad præsens, sicut Apostolus dicit: « Omnis autem disciplina in præsentī non videtur esse gaudium his, qui per se exercitati sunt reddet justitiæ: et quem diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium, quem recipit: quis enim est filius quem non corripit pater? » Itaque mala nonnunquam poni pro afflictionibus solent, secundum illud: « Et pœnituit Deum super malitiam quam locutus est, ut faceret eis et non fecit (*Jer. xxvi.*); et iterum: « Quia tu, Domine, misericors et miserator, patiens et multum misericors, et pœnitens in malitiis (*Joel. ii.*), id est, super tribulationibus et ærumnis quæ nobis pro peccatorum nostrorum meritis inferre compelleris: quas sciens utile esse nonnullis, ita alius propheta, utique non invidens saluti eorum, sed consulens, imprecat: « Adde illis mala, Domine, adde mala gloriosis terræ (*Jer. xi.*); » et ipse Dominus: « Ecce, inquit, inducam super eos mala, » id est, dolores ac vastitates, quibus in præsentī salubriter castigati, ad me, quem in rebus prosperis contempserunt, reverti tandem ac festinare cogantur. (*Greg.*) Quamvis ergo convenire simul nequeant dolor et beatitudo, recte tamen nunc dicitur, « Beatus homo qui corripitur a Domino (*Job. v.*), » quia per quod peccator dolore correptionis premitur, quandoque ad beatitudinem quæ sine interventu est doloris eruditur. (*Joan.*) Ex his igitur argumentis consolationes Paulus assumit, et utitur iterum communi iudicio, cui non valet aliquis reluctari, quia nullus potest communi repugnare decreto, quando in aliquid universi consentiunt. « Contristamini, » inquit: talis namque assolet esse disciplina, tale principium possedit, « omnis namque disciplina, inquit, in præsentī quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris: » benedixit « videtur, » quia non est, inquit, res tristitiæ disciplina, sed videtur esse. « Omnis, inquit, disciplina, » et humana et spiritalis: contemplaris eam ex communibus notitiis decertare. « Videtur, inquit, esse mœroris, » non est igitur. Qualis namque mœror est, ut existat occasio gaudiorum, sicuti neque voluptas est, quæ sit causa tristitiæ? Postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ. » Non fructum, sed fructum abundantiam. « Qui per eam, inquit exercitantur. » Bene dixit, « qui per eam exercitantur, » hoc est, qui tolerant plurimo tempore patienter. Et quomodo? Bene sonantius est nomine exercitationem nominans? Disciplina ergo, exercitatio est. Nam athletam perficit fortiolem et insuperabilem reddit in certaminibus et inextinguibilem declarat.

A In præliis igitur omnis talis est disciplina, et hæc præsens, ut talis sit necesse est. Proinde oportet operari meliora et finem plenum jucunditatis et pacis. Et noli mirari, si cum ipsa amara sit, fructus tamen proferat dulciores. Nam et in arboribus cortex pene semper amarus et asper est, fructus tamen ipsi suavitate jucundi sunt. Sumpsit autem hoc ex communi notitia. Si igitur talia sperare competit, quid doletis? quid postquam tristitiam tolerastis, circa meliora deficitis, quæ vos convenit sustinere? Si autem sustinistis, non oportet circa retributionem iterum mollescere. Tanquam eos qui cursu certavere, vel cædibus, vel qui bello desudaverunt, alloquitur.

« Propter, quod remissas manus et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. » B Intueris quomodo eos facit armari, quomodo eos in sublime sustolli? « Recte ambulate, » inquit: in hoc loco tangit cogitationes eorum, hoc est, ut sine ullis hæsitationibus perseverent: si enim ad dilectionem pertinet disciplina, si in finem desinet meliorem, et hoc tam ex rebus, quam ex verbis ostenditur, quare dissolvimini? Hoc namque patiuntur, qui desperatione deficiunt, qui spe futurorum nulla solidantur. « Recte, inquit, ambulate, » nec claudicatio plus accrescat, sed potius ad statum pristinum revocetur; qui enim cum claudicatione currit, in malitia demoratur; attendis, quia in vobis est, ut omnibus modis consequamur medicinam. « Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. » C

(*MAUR.*) Plurima quidem sunt, quæ formam, descriptionemque Christianitatis ostendunt, sed plus omnibus ac melius mutue charitatis affectus et pax, quæ hominum corda consociat: propterea etiam Christus dicit: « Pacem meam do vobis (*Joan. xiii.*); » et iterum: « In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilexeritis invicem (*Ibid.*). » Propterea etiam Paulus apostolus: « Pacem, inquit, sectamini cum omnibus et sanctimoniam: » hoc est, honestatem sive pudicitiam « sine qua nemo videbit Deum: » (*Joan.*) sicut et supra dicebat: « Non derelinquentes congregationem nostram; » hoc etiam hic tangit: nihil ita et maxime in temptationibus superabiles facit et facile subjiciendos, sicut separari ac sejungi. « Pacem sectamini cum omnibus, » inquit. Num et cum male-

D facientibus? « Si possibile est, inquit, quod ex vobis est, cum omnibus pacem habete (*Rom. xii.*). » Quantum attinet, inquit, pacem habeto, nihil lædens pietatem, sed in quibus mala pateris, fortiter tolera; majora quippe arma sunt in temptationibus patientia; sic etiam Christus suos discipulos reddidit fortiores, hæc dicens: « Mitto vos, inquit, sicut oves in medio luporum; estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ (*Matth. x.*); » quid dicis? in medio luporum sumus et sicut oves nos esse jubet et sicut columbas? Etiam, inquit, nihil enim ita confusionem facit gerentis mala, sicut fortis tolerantia patientis, et neque in verbo neque in opere reddere vindictam. Et attende ex hoc quanta lucratus sis, malum exstinguis, mercedem

tibi comparas ampliorem. Sanctificationem autem dicit a postremo quæ summa sit perfecti præmii ac beatitudinis remuneratio per hanc habitorem pectoris nostri sanctum fore Spiritum designavit. « Contemplantes ne quid desit gratiæ Dei. » (*Joan.*) Sic cum eis loquitur, tanquam cum his, qui cum numero comitatu viatorum longa itinera permearent, veluti si diceret, Attendite vobis, ne quis vestrum remaneat. Non hoc tantum requiro, ut vos soli perveniatis, sed etiam ut inspicatis et cæteros. « Ne quis, inquit, vestrum desit gratiæ Dei: » quid dicit gratiam Dei? bonam futura, evangelicam fidem, optimam conversationem: hæc quippe Dei sunt gratiæ. Nec mihi dicas, quia unus est, qui peribit; etenim Christus et propter unum mortuus est: tu vero negligis propter quem Christus dignatus est mori. « Contemplantes, » inquit, hoc est, diligenter scrutantes et visitantes et agnoscentes, sicut fieri solet in infirmis. « Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur, et per illam inquinentur multi: » Hoc in Deuteronomio scriptum est. Sumpsit autem illud ex arborum metaphora, « ne qua radix amaritudinis, » quod et aliis scribens dixit: « Modicum fermentum totam massam corrumpit (*Gal. v*); » non propter illum solum hoc volo, in quo iniquitas poterit inveniri, sed etiam propter læsionem quæ poterit ex illius propagine pullulare, hoc est, ut si aliqua talis fuerit radix, nullum ex ea permittatis germē exsurgere, sed recidatur antequam alios polluat et scelestos efficiat. « Ne qua radix, inquit, amaritudinis sursum germinans impediatur, et per eam plurimi polluantur. »

C Hic amarum dixit esse peccatum, enimvero peccato nihil est amarum, et hoc norunt qui post admissum peccatum conscientie morore macerantur, et dira satis amaritudine consumuntur. Amaritudo quippe delicti ipsum intellectum rationemque subvertit. Enimvero amaritudinis illius natura talis existit, ut noxia perseveret. Et bene dixit « radix amaritudinis, » non dixit radix amara, sed amaritudinis. Radix enim amara potest fructus dulces efficere, amaritudinis autem radix vel fons vel propositum nunquam potest aliquid dulce propagare, quia omnia ibi amara, omnia molesta, omnia scelere et abominatione plenissima sunt, nihil suavitatis vel jucunditatis apportant; « et per illam, inquit, inquinantur multi, » hoc est impenetratos lascivosque recidite.

D « Ne quis fornicator aut profanus, ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiva sua. » Quid ergo? num fornicator erat Esau? non hic dicit, quia fornicator erat, sed quod dixerat supra, « sectamini sanctimoniam, » hoc etiam hic significat, « ne quis profanus, sicut Esau, » hoc est gastrimargus et intemperans et sæcularis, quia spiritualia repellebat: « qui propter unam escam, inquit, vendidit primitiva sua. » Qui honorem, quem a Deo perceperat, per propriam negligentiam et cupiditatem vendidit, qui pro parva libidine magnum honorem et gloriam perdidit sempternam; hoc proprie ad eos pertinet; qui immundi sunt et profani. Proinde non solus fornicator immundus est, sed etiam gastrimargus, qui ventris ser-

tibi comparas ampliorem. Sanctificationem autem dicit a postremo quæ summa sit perfecti præmii ac beatitudinis remuneratio per hanc habitorem pectoris nostri sanctum fore Spiritum designavit. « Contemplantes ne quid desit gratiæ Dei. » (*Joan.*) Sic cum eis loquitur, tanquam cum his, qui cum numero comitatu viatorum longa itinera permearent, veluti si diceret, Attendite vobis, ne quis vestrum remaneat. Non hoc tantum requiro, ut vos soli perveniatis, sed etiam ut inspicatis et cæteros. « Ne quis, inquit, vestrum desit gratiæ Dei: » quid dicit gratiam Dei? bonam futura, evangelicam fidem, optimam conversationem: hæc quippe Dei sunt gratiæ. Nec mihi dicas, quia unus est, qui peribit; etenim Christus et propter unum mortuus est: tu vero negligis propter quem Christus dignatus est mori. « Contemplantes, » inquit, hoc est, diligenter scrutantes et visitantes et agnoscentes, sicut fieri solet in infirmis. « Ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur, et per illam inquinentur multi: » Hoc in Deuteronomio scriptum est. Sumpsit autem illud ex arborum metaphora, « ne qua radix amaritudinis, » quod et aliis scribens dixit: « Modicum fermentum totam massam corrumpit (*Gal. v*); » non propter illum solum hoc volo, in quo iniquitas poterit inveniri, sed etiam propter læsionem quæ poterit ex illius propagine pullulare, hoc est, ut si aliqua talis fuerit radix, nullum ex ea permittatis germē exsurgere, sed recidatur antequam alios polluat et scelestos efficiat. « Ne qua radix, inquit, amaritudinis sursum germinans impediatur, et per eam plurimi polluantur. »

C Hic amarum dixit esse peccatum, enimvero peccato nihil est amarum, et hoc norunt qui post admissum peccatum conscientie morore macerantur, et dira satis amaritudine consumuntur. Amaritudo quippe delicti ipsum intellectum rationemque subvertit. Enimvero amaritudinis illius natura talis existit, ut noxia perseveret. Et bene dixit « radix amaritudinis, » non dixit radix amara, sed amaritudinis. Radix enim amara potest fructus dulces efficere, amaritudinis autem radix vel fons vel propositum nunquam potest aliquid dulce propagare, quia omnia ibi amara, omnia molesta, omnia scelere et abominatione plenissima sunt, nihil suavitatis vel jucunditatis apportant; « et per illam, inquit, inquinantur multi, » hoc est impenetratos lascivosque recidite.

D « Ne quis fornicator aut profanus, ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiva sua. » Quid ergo? num fornicator erat Esau? non hic dicit, quia fornicator erat, sed quod dixerat supra, « sectamini sanctimoniam, » hoc etiam hic significat, « ne quis profanus, sicut Esau, » hoc est gastrimargus et intemperans et sæcularis, quia spiritualia repellebat: « qui propter unam escam, inquit, vendidit primitiva sua. » Qui honorem, quem a Deo perceperat, per propriam negligentiam et cupiditatem vendidit, qui pro parva libidine magnum honorem et gloriam perdidit sempternam; hoc proprie ad eos pertinet; qui immundi sunt et profani. Proinde non solus fornicator immundus est, sed etiam gastrimargus, qui ventris ser-

vus existit: nam et iste, qui alterius libidinis servus est, cogitur appetere plurima, cogitur aliena diripere, turpis et inhonestus exstare, ut pote sub illo mortifero gerens durissimam servitutem. Hujusmodi quippe homo, sæpius etiam blasphemare pro nihilo putat, nullius momenti pensat primitiva sua, nulliusque dignitatis, hoc est, qui pro delectatione temporalium rerum usque ad vendenda primitiva sua pervenit. Proinde non sunt Judæorum primitiva, sed nostra. Hæc autem quæ dicuntur etiam ad levandam passionem mœroris eorum valde proficiunt, qui primus, postremus effectus est, et secundus existit primus, iste per patientiam, ille vero per negligentiam. (Cassian.) « Ne quis fornicator, inquit, aut profanus, ut Esau. » Itaque quantum sublime cœlestique est premium castitatis, tanto gravioribus adversariorum insidiis laessetur. Et idcirco propensius nobis est non solum continentia corporis, verum etiam contritio cordis assiduis orationum gemitibus adhibenda, ut clibanus carnis nostræ quem rex Babylonius incentivis suggestionum carnalium succendere non desistit, descendente in corda nostra rore sancti Spiritus extinguatur.

« Scitote quoniam et postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobus est, non enim invenit poenitentiae locum quamquam cum lacrymis inquisisset eam. » (Joan.) Quid hic dicimus? num poenitentiam Paulus excludit? nequaquam. Quomodo ergo dicit, quod non invenerit poenitentiae locum? Si enim culpavit semetipsum, si gemitibus magnis ingemuit, cur poenitentiae locum non meruit invenire? quoniam non erat illa poenitentia, sicut et tristitia Cain non ex poenitentia descendebat, quod occisio fratris apparuit, sic etiam hic non erant illa verba poenitentiae. Nam hic fratris occisione depalatur, quandoquidem, quantum ad ejus attinuit voluntatem, etiam ipse fratri suo Jacob intulit mortem. Nam sic dixit: « Appropinquant, inquit, dies passionis patris mei, et interficiam Jacob fratrem meum. » Non ergo valuerunt solæ lacrymæ poenitentiam illi tribuere. Et non dixit simpliciter, quia per poenitentiam quæsit, sed « cum lacrymis inquisivit poenitentiae locum et non invenit. » Quid ergo hic dicimus? nisi quia non poenituit ut convenit. Hoc enim est poenitentia, ut congruenter geratur; alioquin si poenitentiam damnat, quomodo iterum velut segnes admonet et hortatur? quomodo claudos effectos et remissos atque solutos, quod est ruinæ principium, ut erigantur invitat? « Poenitentiae, inquit, locum non invenit. » Potest et aliter intelligi quia peccatum poenitentia majus admisit. Sunt enim peccata poenitentiam superantia, veluti si diceret, ne cadamus insanabili ruina. Dum enim elaudicat quisque, facile potest rectus vel sanus effici: si vero poenitus subvertatur, quid remanebit ulterius? Proinde necdum lapsis hæc loquitur, ut eos timore deprimat, veluti si diceret, quia qui cecidit, nullam consolationem mereri jam poterit, et hic quidem istos, ne caderent, aliter admonerat. In alio loco vero, ubi jam eis, qui ceciderant, loqui-

tur, ne in desperationem deciderent contraria dicit: « Filioli mei, quos, inquit, iterum parturio, donec formetur Christus in vobis (Gal. iv), » quibus alibi dicebat: « Qui in lege justificamini a gratia excidistis (Gal. v). » Ecce ipse testatur, quia ceciderant. Qui ergo stat et audit quoniam qui ceciderit, veniam non valet impetrare, validius stabit et cautius: si vero et circa eum qui cecidit, simili volueris uti vehementia, ad id redigatur necesse est, ut nunquam possit assurgere. Quali enim spe conversionem vel quali fructu suscipiat? non solum, inquit, lacrymas fudit, sed etiam exquisivit. Et videtur quidem non excludere poenitentiam, sed cautiores eos et munitiores reddit, ne ferantur pronius ad ruinam. Quotiescunque igitur non credunt esse gehennam, hæc in mentem revocent, et quotquot existimant impunita remanere peccata, hæc considerantes attendant cur Esau veniam non potuit adipisci, quia videlicet non poenituit ut debuit. Lacrymæ quippe illæ non erant poenitentia, sed animi violenti et indignationis exortæ, quod ex ejus operibus aperitur.

« Non enim accessistis ad tractabilem et accessibilem ignem, et turbinem, et caliginem, et procellam, et tubæ sonum, et vocem verborum, quam qui audierunt excusaverunt se ne eis fieret verbum: non enim portabant, quod dicebatur, Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur, et ita terribile erat, quod videbatur, Moyses dixit: Exterritus sum et tremebundus. » Erant quidem omnia templi veteris admiranda. Nam erant ibi sancta sanctorum, erant etiam veneranda, et hæc quæ in Sina monte facta referuntur, ignis, tenebræ, caligo, procella. Visus est, inquit, Deus in monte Sina, et omnia hæc cum admiratione memorabantur. Novum vero Testamentum non est cum aliquo tali nobis exhibitum, sed tantum simplici Christi sermone contributum. Intuere igitur qualiter comparationes efficiat, tam istorum, quam illorum, et qualiter in postremis ea posuerit. Postquam enim eos plurimis probationibus cumulavit, et postquam differentiam testamenti utriusque monstravit, et vetus reprehendit, tum demum velut faciliore via etiam in hæc pergit argumenta. Quid ergo dicit? « non enim accessistis ad tractabilem et accessibilem ignem, et turbinem, et caliginem, et procellam, et sonum tubæ et vocem verborum, quam qui audierunt recusaverunt, ne adiceretur eis verbum: » veluti si diceret: terribilia sunt quidem ista, et ita tremenda, ut ea ne auditis ferre posset, et neque illuc bestia quælibet auderet accedere. Verumtamen non erunt talia, qualia hæc, quæ postea gesta sunt. Quid est enim mons Sina in comparatione cœli? quid ignis tractabilis ad Deum intractabilem? « Deus enim, inquit, ignis consumens est. Non loquatur, inquit, nobis Deus, » sed loquatur nobis Moyses. Sic enim terribile erat, quod ad eos proferebatur, ut etiam Moyses diceret, quod exterritus esset et tremebundus effectus. Quid miraris, inquit, de plebe? ipse qui caliginem ingressus est, in qua erat Deus, ipse ergo

dicat, « Extremus sum et tremebundus effectus. » — A
 « Sed accessistis ad montem Sion et civitatem Dei vi-
 « ventis, Jerusalem cœlestem et multorum millium
 « angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivo-
 « rum, qui conscripti sunt in cœlis, et iudicem
 « omnium Deum, et Spiritum justorum perfectorum,
 « et Testamenti Novi mediatorem Jesum, et sangui-
 « nis aspersionem melius loquentem quam Abel. »
 Tremenda quidem erant et illa : sed hæc multo am-
 pliùs admiranda valdeque clariora. Neque enim hic
 tenebræ sunt, neque caligo, neque procellæ, et mihi
 videtur per hæc significari obscuritas Veteris Testa-
 menti : hoc est, quod difficile valebat intelligi, et um-
 bratio legis et velamen, quod erat illis litteris su-
 perpositum. Ignis autem significat lēgislātorem in
 igne severum atque terribilem. Tubarum autem sonus
 merito sunt adhibiti ibi, ut puta imperatore præsentē.
 Nam hoc et in secundo adventu futurum est : « In no-
 vissima, inquit, tuba cuncti resurrecturi sunt (I Cor.
 xv) ; » hæc enim vocis tuba factura est. Omnia igitur
 in illo tempore sensibilia erant, tam auditui hu-
 mano, quam visui, nunc autem spiritalia nobis
 cuncta tributa sunt. Tunc fumus, inquit, erat plu-
 rimus, quoniam Deus dicitur ignis esse, nam et in
 rubo similiter apparuisse memorantur, et per fu-
 mum etiam ignem fuisse significat. Tenebræ autem
 et caligo terrore videntibus afferebant : sic enim
 etiam Isaias dicit : « Et impleta est domus ex fumo
 (Isa. vi). » Procella vero quid sibi vult ? negligens
 erat humanum genus et segne, oportebat ergo ut
 erigeretur istis et redderetur attentum. Nullus enim
 tam hebes erat aut stolidus, qui cum hæc fierent
 non esset toto corde in superiora sublatus : sic enim
 oportebat erigi mentes hominum, cum legis instituta
 ferrentur : « et Moyses, inquit, loquebatur, Deus
 autem respondebat ei : » oportebat quippe et divi-
 nam proferri vocem, quoniam per Moysen legis
 erant danda præcepta, propterea etiam voce divina
 fide dignus efficitur. Videre namque cum non poterant
 propter caliginem, audire non poterant propter
 tenuitatem vocis ipsius. Quid ergo factum est ? Deus
 magna voce respondit... « Et recusaverunt, inquit, ne
 adjiceretur eis verbum. » Ab ipso namque initio ipsi
 causa rei hujus effecti sunt, ut Deus appareret in
 carne. « Et loquatur nobis, inquit, Moyses, et non
 loquatur nobis Deus. » Qui comparationes faciunt,
 alteram partem deprimunt, ut res alterius partis
 emineant, sic et hic ex comparatione illorum nostra
 majora declarantur, et meliora et mansuetiora et
 admirationum plenissima. Dupliciter namque me-
 liora sunt, quoniam et meliora simul et clariora
 sunt, unde accessibilia pluribus exstiterunt : hoc
 quippe etiam in Epistola ad Corinthios dicit scri-
 bens : « Revelata facie gloriam Domini speculantes, »
 et non sicut Moyses, velamen enim imponebat super
 faciem suam (II Cor. iii). Non meruerunt, inquit,
 illi talia percipere, qualia nobis contributa noscuntur.
 Quid enim illi videre meruerunt ? tenebras et
 caliginem, audierunt quidem et vocem : sed et tu

audisti vocem non per nebulam venientem, sed per
 carnem Christi. Non es tumultuatus neque pertur-
 batus, sed stetisti et collocutus es mediatori. Signi-
 ficant etiam tenebræ invisibilitatem Dei, « et nebula,
 inquit, sub pedibus ejus (Psal. xvii). » Tunc ergo
 Moyses timuit, nunc autem metuit nullus, et tunc
 plebs stetit tota deorsum, nos autem etsi a cœlo
 deorsum sumus, verumtamen propinquamus Filio
 Dei, et non sicut Moyses, illic enim eremus erat, et
 circumcirca desertio, hic autem civitas et millium
 celebritas angelorum. In hoc verbo gaudium signifi-
 cat et jucunditatem, pro caligine, pro tenebris, pro
 turbine procelloso. « Et Ecclesiam, inquit, primiti-
 vorum, quæ in cœlis scripta est, et ad iudicem
 Deum omnium. » Illi non accesserunt, sed procul
 stabant, vos autem accessistis, inquit. Hic autem
 terret eos dicendo, « et iudicem Deum omnium, »
 non tantum Judæorum neque fidelium, sed totius
 videlicet mundi. « Et ad Spiritum, inquit, justorum
 perfectorum. » Animas dicit, quæ apud Deum probabi-
 les exstiterunt. « Et ad mediatorem, inquit, Novi
 Testamenti Jesum et sanguinis aspersionem melius
 loquentem, quam Abel. (Maurus.) Quid autem ? num
 sanguis Abel locutus est ? Ita est, inquit, nam supra
 dixit, et per eam hoc est per fidem abhuc usque mor-
 tuus loquitur, et iterum Deus dixit : « Vox sanguinis
 fratris tui clamat ad me (Gen. iv). » Sive ergo isto
 modo intelligendum est, sive illo, quoniam ad-
 huc usque celebratur hoc factum. Verumtamen
 non ita, sicut iste, hoc est sanguis Christi. Ipse
 namque mundos reddidit universos, et vocem emit-
 tit significantiorem atque clariorem, quanto etiam
 majus testimonium ex rebus ipsis accepit ! (Joan.)
 Si, inquit, sanguis loquitur, multo magis loquitur, qui
 vivit occisus. Quid autem loquitur ? Ipse, inquit,
 Spiritus loquitur pro nobis genitibus inenarrabilibus
 (Rom. viii). » Quomodo loquitur ? ingressus quippe
 mentem sinceritate purgatam, erigit eam et facit lo-
 qui magnalia. (Greg.) De Abel sanguine dictum
 fuerat : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de
 terra, » sed sanguis Jesu melius loquitur, quam
 Abel, quia sanguis Abel mortem parricidæ fratris
 petiit, sanguis autem Domini vitam persecutoribus
 impetravit. Ut ergo nobis sacramentum Dominicæ
 passionis non sit otiosum, debemus imitari quod
 sumimus, et prædicare cæteris quod veneramur.
 Locum enim latendi clamor ejus in nobis invenit, si
 hoc quod mens credidit lingua tacet. Sed ne in no-
 bis clamor ejus lateat, restat ut unusquisque juxta
 modulum suum vivificationis suæ mysterium proxi-
 mis innotescat.

« Videte ne recusitis loquentem. Si enim illi non
 « effugerunt recusantes eum, qui super terram lo-
 « quebatur, multo magis nos, qui de cœlis loquen-
 « tem nobis avertimus, cujus vox movit terram
 « tunc, modo autem repromittit dicens, Adhuc se-
 « mel, et ego movebo non solum terram, sed et
 « cœlum. Quod autem, Adhuc semel, dicit, de-
 « clarat mobilium translationem tanquam facto-

« rum ut maneant ea quæ sunt immobilia. » (Joan.) Attendite, inquit, « vobis ne respuatis loquentem, » hoc est, non negligatis. « Si enim illi non fugerunt respuentes super terram loquentem. » Quem putas in hoc loco significat? mihi quidem videtur quod Moysen significat. Quod autem dicit, tale est, si illi, qui recusaverunt legislatorem in terra constitutum, non valuerunt effugere, quomodo valemus recusare eum qui nobis de cælo legis præcepta constituit? Nec putes quod in hoc loco alterum dicat latorem legis, et alterum Evangelii, absit. Non hoc dicit, sed hoc significat, quoniam terribilis apparet, cum de cælo loquitur, idem ipse est quidem tam iste, quam ille, sed terribilior tunc magis, quam illo tempore. Non enim differentiam personæ significat, sed modum quo nobis legem novam dedit, alterum esse dicit. Unde certum est? « Si enim illi, inquit, non effugerunt recusantes eum qui in terra fuerat constitutus, multo magis nos, qui de cælis loquentem nobis avertimus. » Quid ergo dicimus, alius est iste, alius ille? quomodo ergo dixit, « ejus vox movit terram tunc? » Si enim vox ejus movit terram, qui tunc dederat legem, nunc autem promittit dicens: « Adhuc semel, et ego movebo non solum terram, sed etiam cælum, » certum est quod idem ipse sit. « Quod autem dicit adhuc semel, declarat mobilium translationem tanquam factorum. » Quid est, quod his verbis significatur? nimirum quoniam auferentur cuncta de medio et in melius universa mutabuntur: hoc enim mihi videtur in hoc loco significari. Quid ergo doles, inquit, cum pateris aliquid in hoc mundo, qui non poterit permanere, qui post paululum transiturus est? Si in novissimis sæculis hic mundus requiem forsitan habuisset, tunc tribulari potius oportebat eum qui festinat ad finem. « Ut permaneant, inquit, ea quæ sunt immobilia, » Quæ namque ista, vel qualia sunt immobilia? futura videlicet. Pro isto igitur fine cuncta faciamus, ut illam vitam adipisci possimus, ut illis bonis ineffabilibus perfruamur. « Itaque regnum « immobilem suscipientes, habemus gratiam per quam « serviamus placentes Deo cum metu et reverentia: « etenim Deus noster ignis consumens est. » Quod alibi dixit: « Quæ videntur temporalia, quæ vero non videntur æterna (II Cor, IV), » et inde sumpsit exhortationis et consolationis argumentum pro malis quæ in præsentī tempore toleramus, sic etiam hic facit ac dicit: firmi debemus existere ut habeamus gratiam, hoc est, gratias agamus Deo. Non solum non debemus inæquanimiter ferre præsentia mala, sed etiam gratias illi pro futuris bonis offerre. « Per quam, inquit, serviamus bone placentes Deo. » Hoc est, sic quippe placentes Deo servimus, cum ei per omnia gratiæ deferuntur. « Omnia, inquit, facite sine murmuratione et sine hæsitazione. » Quod enim quis operatus fuerit murmurans recidetur, et perit merces ejus. Sicut etiam Israelitæ quale judicium perceperunt propter murmurationem? Propterea, inquit, non murmuretis, non enim placet Deo, quando cum

A murmuracione servitur, et non ei pro omnibus gratiæ deferuntur, et pro tentationibus, et pro spiritibus, nihil ergo supinum loquamur, nihil impudens, sed submittamus nos, ut venerabiles ac reverentes esse possimus, hoc est cum reverentia et metu Domini.

CAPUT XIII.

Hortatur ad operandum bonum erga proximos, seipsos atque prælatos, ac pro se orationem petit, et suæ orationis beneficium offert cum salutacione.

« Charitas fraternitatis maneant et hospitalitatem « nolite oblivisci per hanc enim latuerunt quidam, « angelis hospitio receptis. » (Joan.) Intuere quomodo eos præcepit præsentia præsentia custodire, non enim eis alia superimponit, non dixit, Efficiamini amatores fratrum, sed, Permaneat charitas fraternitatis; et iterum, non dixit, Hospitales efficiamini, tanquam si non essent, sed « hospitalitatem nolite oblivisci. » Ex tribulationibus enim poterat hoc fortasse contingere. « Per hanc enim, inquit, quidam placuerunt (siue, secundum aliam editionem, latuerunt) angelos hospitio recipientes. » Attendis quantus honor, quantum lucrum? Quid est latuerunt? hoc est nescientes in hospitio receperunt: propterea et multa merces es Abraham, quia nesciens eos angelos esse, in hospitio recepit. Nam si sciret, nihil mirum esset. Quidam dicunt, quoniam in hoc loco etiam Lot significatur. « Mementote victorum tanquam simul « vineti, et laborantium tanquam et ipsi in corpore « morantes. Honorabile conjugium in omnibus, et « thoribus immaculatus. Fornicatores et adulteros judicabit Deus. » Contemplare quantus illi de pudicitia sermo profunditur. « Pacem, inquit, cum omnibus sectamini et sanctificationem, ne quis fornicator vel pollutus; » et iterum, « fornicarios autem et adulteros judicat Deus. » Sed videamus nunc qualiter honorabiles esse nuptias in omnibus dicat, et thoribus immaculatum. Quoniam videlicet in sanctitate pudicitie facit conservari fidelem. Hic etiam Judæos pulsat, qui pollutum putabant conjugalem concubitum, et dicebant ex lecto conjugis surgentem mundum non posse constare. Non est igitur pollutum, quod ex natura conceditur, o ingrattissimi et insensatissimi Judæi, sed quod ex prava voluntate descendit, nam si honorabiles quidem sunt nuptiæ, munda etiam sunt. Cur itaque ex his pollutionem fieri existimas? et primo ponens, « honorabile connubium in omnibus et thoribus immaculatum, » ostendit quia juste intulit quæ sequuntur. Si enim connubium est concessum, juste fornicator suppliciiis afficitur, juste puniuntur adulteri. Hic adversus hereticos dimicat. Et vide quam bene hic non dixit iterum, Nullus sit avarus, sed simul [F. semel] dicens, tunc intulit, veluti commune consilium, non velut ad ipsos solos sermones dirigens. « Sint mores sine avaritia contenti præsentibus. » Sint, inquit, mores sine avaritia. Non dixit, Nolite possidere, sed « sint mores sine avaritia: » ostendit philosophiam ejusque voluntatis [F. ostendat... voluntas]: etenim supra dixerat: « Et

rapinam substantiarum vestrarum cum gaudio suscepistis (*Hebr. x*) » unde ostendit eos non esse avaritiæ deditos. Juste ergo eos admonet, « et sufficientiam, inquit, habentes præsentium. » Quoniam plurimi post exinanitionem substantiarum suarum, postea cupiunt sub obtentu eleemosynæ iterum congregare divitias, « propterea, inquit, sint mores sine avaritia, » hoc est, ut illud expectemus, quod usui opus fuerit et pro necessariis tantum curam geramus. Quid-ergo dicit aliquis si nec ipsorum necessariorum nobis contingat habere suffragia? Non est hoc, crede mihi, non hoc est. « Ipse quippe dixit: Non te deseram » neque derelinquam, ita ut confidenter dicamus, « Dominus mihi adjutor est, non timebo quid faciat » mihi homo. » Iterum in tentationibus consolatio: ipse quippe dixit et protinus nulla ratione mentitur, « quoniam non te derelinquam. » Proinde cum confidentia nos dicere possumus, « Dominus mihi adjutor est, non timebo quid faciat mihi homo: » promissum habes, non debes hæsitare: ipse promisit, non ambigas. Quod autem dicit, « non te derelinquam, » non de pecuniis tantum dicit, sed etiam de aliis cunctis, « Dominus, inquit, mihi adjutor est, non timebo, quid faciat mihi homo, » et recte; hoc igitur etiam nos in universis tentationibus exclamemus, et Deum habentes propitium humana omnia irrideamus: sicut enim Deo indignante, nihil nobis proderit, ac si cuncti amici consistent: sic etiam Deo nos diligente nulla nobis erit necessitas, nulla læsio, ac si nos cuncti hostiliter insequantur; « non timebo, inquit, quid faciat mihi homo. »

« Mementotè præpositorum vestrorum, qui vobis » locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum » conversationis, imitamini fidem. » In hoc loco etiam de adjutorio in fratres eum existimo dicere, hoc est enim quod dicit: qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum contemplantes exitum conversationis imitamini fidem. » Quid est contemplantes? sæpius animo versantes, et apud vosmetipsos examinantes, considerantes subtiliter, discutientes, inquit, exitum conversationis, hoc est perseverantiam usque in finem, quoniam finem bonum habuit eorum conversatio. Intuentes, inquit, eorum vitam, imitamini fidem: ex vita munda fides. Fides firmitatem dicit. Quomodo? quoniam credunt de futuris: non enim ostenderent vitam mundam, si læsiterent de futuris. « Jesus Christus heri et hodie, ipse in sæcula sæculorum. » Heri cæne præteritum significat tempus, hodie præsens, sæculum vero futurum sine termino, tanquam si diceret: audistis pontificem, sed non pontificem, qui desinat esse, semper idem ipse est. Veluti si essent quidam qui dicerent, quoniam non est, sed alter venturus est; ad hoc respondit, quoniam, qui fuit heri, ipse etiam hodie et in sæculum: nam hodieque Judæi dicunt alium esse venturum; expertes semetipsos ab eo reddentes qui verus est pontifex, declinaverunt in errorem, ut Antichristum putarent esse venturum. « Doctrinis » variis et peregrinis nolite abduci. » Doctrinis,

A inquit, variis et novis non circumferamini, non solum novis, sed etiam variis. Novas dicit doctrinas, hoc est præter quas audistis a nobis, hoc est multiformes et multimodas. Nihil enim firmum possident, sed sunt differentiarum varietate multiplices, et maxime dogma de escis valde constat implexum. « Bonum est enim gratia stabiliri cor, non escis, » quæ non profuerunt ambulanti in eis. » Hic pedetentim eos significat, qui escarum introducunt observationes: fidei quippe universa munda sunt. Fide ergo opus est, nos escis. Istæ sunt variae, istæ novæ, maxime Christo dicente: « Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod egreditur (*Matth. xv*); » et intueri illum non audentem hoc manifeste dicere, sed tanquam sub aliqua significatione. « Bonum est enim, inquit, gratia confirmare cor, non escis. » Totum enim in fide constat, si ipsa firmetur, cor quoque munitum erit. Fides igitur cuncta confirmat, cogitationes autem variae commovent, contraria quippe est fides vaganti cogitationi. « In quibus his qui ambulaverunt, inquit, nihil utile provenit: » quod enim lucrum est, rogo, ex observationibus? nonne interimunt magis? nonne hujusmodi hominem sub peccato constituunt? hoc enim custodire potius est. « In quibus, inquit, qui ambulaverunt, nihil habuerunt utilitatis, hoc est, qui semper ista custodiunt. Una namque est observantia, abstinere videlicet a peccato. Quid enim prodest abstinere a cibis, dum etiam quidam in tantum sint recordes, ut etiam de sacrificiis participari non valeant? Proinde nihil eos salvavit, licet studium gererent circa hujusmodi observationes, verum quia fidem non habuerunt, nihil illis profuit escarum illa custodia. » Habemus altare, de quo edere » non habent potestatem, qui tabernaculo deser- » viunt. » Non enim qualia sunt apud Judæos, talia etiam nostra sunt, ita ut nec pontifici liceat ex his participum fieri. Proinde quoniam dixerat, nolite hæc custodire, ne posset putari sua destruere, merito iterum ipsum versat, nos, inquit, talia custodimus, custodimus enim et vehementius, neque ipsis sacerdotibus ex his aliquatenus dantes. Deinde aufert a figuris sacrificium et ad principalem formam sermonem suum redigit dicens: « Quorum » enim animalium infertur sanguis pro peccato in » sancta per pontificem, horum corpora cremantur » extra castra. » Illa itaque typus erant istorum, etsi cuncta Christus implevit foris sustinens passionem. In hoc etiam illud significat, quod sponte pati dignatus est, ostendens quoniam illa non erant simpliciter instituta, sed quia etiam illa dispensatio passionis hujus erat significatio. « Propter quod et Jesus, ut » sanctificaret per suum sanguinem populum extra » portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra » castra improprium ejus portantes: non enim ha- » bemus hic manentem civitatem, sed futuram in- » quirimus. » Vides figuram magno splendore fulgentem? Pro peccatis, inquit, extra portam passus est; » egrediamur igitur ad eum portantes improprie-

rium ejus, hoc est, eadem ipsa perpatientes et communicantes in passionibus, qui condemnatus, crucifixus est foris, foris quippe passus est, sed ad cœlum sanguis sublatus est. Intueris igitur quoniam sanguinem participamus, qui inferitur in sancta, sed sancta veracia. Nos igitur veritatem participamus. Si ergo non improprium, sed potius sanctificationem participamus, improprium illud sanctificationis est causa: sicut enim ipse improprium sustinuit, sic etiam nos. Proinde si egredimur, participamus cum eo. Quid autem est quod dicit, « egrediamur ad illum? » Videlicet communicemus cum eo passionibus, portemus ejus impropria: non enim simpliciter extra portam conversari nos jussit, sed sicut ille impropria sustinebat, sicuti condemnatus est, sic etiam nos. (Greg.) Propter hoc quippe incarnatus est Deus, ut nos introduceret ad fidem, et educat ad speciem visionis suæ. Unde in sancto quoque Evangelio loquitur dicens. « Per me si quis introierit, salvabitur, et ingreditur et egreditur, et pascua inveniet (Joan. x), » ingreditur videlicet ad fidem, egreditur autem ad speciem, pascua vero inveniet in æterna satietate. Hinc etiam Psalmista ait: « Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum (Psal. cxx). » Custodit enim Dominus uniuscujusque animæ introitum, quo intrat ad fidem: exitum quoque, quo exit ad speciem, ut neque intrans Ecclesiam erroribus supplantaretur, neque ab hac temporalis ad æternam exiens, ab antiquo hoste rapiatur. Propter hunc vero egressum nostrum, quem quotidie debemus mente meditari, de Redemptore nostro Paulus quoque loquitur dicens: « Ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Excamus igitur ad eum extra castra, improprium ejus portantes: non enim hic habemus manentem domum [civitatem], sed futuram inquirimus. » Vir itaque qui apparuit Ezechieli prophætæ (Ezech. x) in portis stetit, atque ita locutus est, quia mediator Dei et hominum Christus Jesus, in ipso quoque passionis suæ tempore præcepta vitæ discipulis dedit, ut hi qui in eum credunt ad portam semper aspiciant et passionem ejus sollicita consideratione pensantes, a suo quoque exitu cordis oculos non avertant. « Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis » semper Deo, id est fructum laborum confitentium « nomini ejus. » (Joan.) Illi offerebant pecudes, vitulos et dabant pontifici, nos autem nihil horum offerimus, sed solam gratiarum actionem hanc labia nostra germinant. Nihil blasphemiae nostra vox resonet, nihil supinum, nihil protervum, nihil contumax, nihil arrogans, sed cum verecundia et reverentia conversatio nostra fiat, anima quippe in tribulationibus, cum in desperationem incurrit, etiam impudens efficitur, sed nos talia fugiamus. Ecce iterum idem ipsum dixit, quod superius prolocutus est, « non descendetis, inquit, congregationem nostram; » sic enim possumus, inquit, cum verecundia cuncta perficere: sæpius enim etiam homines erubescerent a multis abstinent pravis operibus. « Beneficentie autem et

A « communionis nolite oblivisci, talibus enim hostiis » promeretur Deus. » Non presentibus fratribus hæc decuntio tantum, verum etiam absentibus. Si autem alii vestras rapuere substantias, tamen ex his quæ habetis hospitalitatis opus ostendite, qualem itaque excusationem nos habemus, cum audiamus talia dici his, quos rapinam substantiarum suarum sustinuisse constabat? et non dixit hospitalitatis, sed amoris hospitalitatis, quod in Græco distinctius invenitur, non posuit ξενοδοχίαν, quod significat hospitalitatem, sed φιλαγένειαν, quod amorem hospitalitatis insinuat, tanquam si diceret, Nolite simpliciter hospites suscipere, sed cum amore hoc et charitate perficite; et non dixit futuram et repositam vobis retributionem, ne eos iterum superiores efficeret, sed jam retributum esse dicit: B « Per hanc enim, inquit, latuerunt quidam in hospitio recipientes angelos. » — « Talibus, inquit, sacrificiis placatur Deus. » Demus illi talem hostiam, ut etiam ipse eam offerat Patri; aliter autem non offertur nisi per Filium, magis autem etiam per mentem contritam. Omnia hæc propter infirmos; nam quia Filii est gratia, manifestum est; alioquin quomodo honor illi æqualis est? « Ut omnes, inquit, honorificent Filium, sicut honorificant Patrem (Joan. v). » Ubi est ergo honor æqualis, si similis non est? « Fructum, inquit, laborum confitentium nomini ejus. » Omnia toleremus cum gratiarum actione, sive paupertas sit, sive ægritudo, sive quidquid aliud nobis evenit, ipse solus agnoscat quid nobis prodest. « Quid enim oremus, inquit, si sicut oportet nescimus (Rom. viii). » C Qui ergo neque orare novimus quod oportet, nisi ex spiritu Dei acceperimus, festinemus pro omnibus gratias referre et fortiter omnia tolerare. In paupertate sumus, gratias agamus; in ægritudine, gratias agamus; calumnias sustinemus, gratias agamus; aliquid malum patimur, gratias agamus: hoc enim nos facit proximos esse Deo.

« Obedite præpositis vestris et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddaturi, ut cum gaudio hoc faciant et non « gementes: hoc enim [Vulg. add. non] expedit vobis. » Postquam superius dixerat, « quorum contemplantes exitum conversationis, imitamini fidem, » tunc intulit; « obedite præpositis vestris et subiecti estote. » Primum constituit eos et tunc dixit, « Obedite præpositis vestris et subjacete eis. » Quid ergo, dicit aliquis, dum præpositus malignus exstiterit, non obandiemus? malignum qualiter dicis? siquidem in causa fidei est, fuge illum et evita, non solum si homo fuerit sed etiam si angelus de cœlo descenderit: si vero in voto et moribus malignum dicis, noli scrutari. Et hæc non ex meipso dico, sed ex Scriptura divina. Audi Jesum dicentem: « Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei (Matth. ii). Et primo dicens de his multa mala, tunc dixit, « Super cathedram Moysi sederunt. » Omnia, inquit, quæ dixerint vobis facite, quæ autem fecerint, facere nolite. » Habent, inquit, dignitatem, licet vitæ sint perditæ, verumtamen non ad vitam eorum, sed ad

sermone intendite, quantum enim ad mores attinet, A nullus poterit ledi. Qua ratione hoc? Quia quæ facit manifesta sunt omnibus, et neque ipse ac si ad cacumen iniquitatis perveniat, poterit alios mala docere. Cum autem fidei causa vertitur, neque manifestum est omnibus quod dicitur, neque malignus dubitat docere contraria. Nam et quod dictum est: « Nolite judicare, ne judicemini (*Matth. vi*), » de vita dictum est, non de fide, quod enim infertur, hoc manifestat. « Quid vides, inquit, stipulam in oculo fratris tui et trabem in oculo tuo non vides? omnia ergo quæ vobis dixerint, » inquit, « ut faciatis, facite: » facere autem operis est, non fidei, « secundum autem opera eorum nolite facere. » Intueris quoniam non de dogmatibus, sed de vita et operibus sermo est? « Ipsi enim vigilant pro vobis rationem reddituri. » Audiant et principes, non soli illi qui reguntur a principibus, quoniam sicut obediētes oportet esse qui reguntur, sic etiam rectores et principes vigilantes esse decet. Hoc, inquit, dico, « ut cum gaudio faciant et non congemiscentes, non enim expedit vobis. » Intueris quoniam cum contemnitur princeps, non oportet ultiones ingerere, sed tota ultio est plorare, ingemiscere; nam et medicus quando ab ægroto contemnitur, non se ulciscitur, sed plorat et ingemiscit. Sed dicis quia si ille ingemiscit, ulciscitur in te Deus: si enim pro nostris peccatis ingemiscimus, adducimus ad nos propitiationem Dei, pro aliorum vero superbia vel contemptu cum ingemiscimus, nonne amplius advocamus Deum? Gemitus enim omni erit ultione deterior. Quando enim ipse C non intelligit ingemiscens, invocât Dominum, et sicut cum doctor contemnitur a puero, pædagogus vocatur, qui severius accedat ad puerum: sic etiam hi inobedientibus discipulis loquuntur... periculum.

« Orate pro nobis; confidimus enim quia bonam habemus conscientiam in omnibus bene volentes et conversari. » Intueris quoniam hæc deprecationes sunt, veluti ad contritatos scribens [scribentis], et ad qui eos avertebantur, et qui circa eum veluti circa præcatorem afficiebantur, non ferentes neque nomen ejus audire. Quoniam igitur ab odientibus se talia postulabat, qualia quis a dilectoribus potest præsumere, propterea in hoc loco hoc constituit dicens, « confidimus, quia bonam conscientiam habemus. » Veluti si diceret, Nolo mihi accusationes aliquas proferatis. Conscientia, inquit, nostra nos in nullo condemnat, neque nobis aliquid conscii sumus, quoniam vobis insidias fecerimus. « Confidimus, inquit, quoniam bonam conscientiam habemus in omnibus, » non in gentibus tantum, sed etiam in vobis. Nihil negotiationis gratia fecimus, nihil cum fictione protulimus, fortasse enim in talibus accusabatur: « Audierunt enim, inquit, de te, quoniam discessionem doces a lege (*Act. xxi*). » Non sicut inimicus, inquit, neque sicut hostis, sed sicut amicus hæc scribo: hoc etiam ex his quæ sequuntur ostenditur: « Amplius autem deprecor vos hoc facere, ut quo celerius restituar vobis. » Hoc enim nimium

amantis est, sic orare, non simpliciter, sed cum tota intentione et omni prorsus studio. Ut cito, inquit, ad vos veniam. Hoc animi est nihil sibi conscii, festinare, ut ad eos velociter adveniret, et exhortari illos, orare pro illo, ut hoc ei concederetur. Primum ab ipsis postulat orationis auxilium, tunc etiam ipse pro eis omnia bona deprecatur. « Deus autem pacis, » qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine testamenti æterni Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni opere bono, ut faciatis voluntatem ejus, faciens in vobis quod placeat coram se, per Jesum Christum, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. » Deus autem, inquit, pacis. Nolite igitur dissidere a nobis, si vultis Deum pacis habere propitium. « Qui eduxit, » inquit, B de terra pastorem pecorum. » Hoc de resurrectione dictum est. Hinc enim usque ad finem orationis rationem eis de resurrectione confirmat, et testificatur eis majora perfici. Ad illos enim pertinet, qui jam sumpserunt principium, et quorum ad perfectionem omnis cursus tendit. Oratque pro eis, quod pertinet ad amantem. Et in aliis quidem epistolis in exordiis orat, hic autem in fine. « Aptet vos, inquit, in omni opere bono, ut faciatis voluntatem ejus, faciens in vobis quod placeat coram se. » Intueris qualiter ostendit ingenerari posse virtutem, neque ex Deo dicit totum, neque ex vobis eam perfici tantum. Nam quod dicit, « ut perficiat vos in omni opere bono, » hoc significat: Habetis quidem virtutem, indigetis autem complemento. Quid autem est quod dicit « in omni opere et sermone bono? » Ut vitam videlicet rectam habent et dogmata. Secundum voluntatem ejus, inquit, « faciens in vobis beneplacitum in conspectu ejus. » Hæc quippe est maxima virtus facere beneplacitum in conspectu Dei; secundum quod etiam Propheta loquitur dicens, « et secundum munditiam manuum mearum, inquit, in conspectu oculorum ejus. » (*Paphnut.*) Deum quoque aptare sive confirmare animos nostros ad omne opus bonum, et operari in nobis ea quæ sibi sunt placita, Apostolus docet dicens: « Deus autem pacis, qui eduxit de tenebris pastorem magnum ovium in sanguine testamenti æterni Jesum Christum, aptet vos in omni bono faciens in vobis, quod placeat coram se, » quod etiam Thessalonicensibus ut veniat ita precatur dicens: D « Ipse autem Dominus Jesus Christus et Deus Pater noster, qui dilexit nos et dedit consolationem æternam et spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra et confirmet in omni opere et sermone bono (*II Thess. ii*). » Ipsum denique timorem Dei, quo firmiter eum tenere possumus, a Domino nobis Jeremias propheta ex persona Dei manifeste testatur infundi, ita dicens: « Et dabo eis cor unum, et animam unam, ut timeant me universis diebus, et bene sit eis et filiis eorum post eos et feriam eis pactum semipiternum, et non desinam eis benefacere, et timorem meum dabo in corda eorum, ut non recedant a me (*Jer. xxxii*). » Ezechiel quoque: « Et dabo eis cor novum, et spiritum novum tribuam in visceribus eo-

rum, et auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent et iudicia mea custodiant, faciantque ea, et sint mihi in populum et ego sim eis in Deum (*Ezech. xi*). » Quibus manifestissime perdocemur et initium voluntatis bonæ nobis, Domino inspirante, concedi, cum aut per se, aut per exhortationem cuiuslibet hominis, aut per necessitatem nos ad salutis attrahit viam, et perfectionem virtutum ab eodem similiter condonari, nostrum vero hoc esse, ut adhortationem auxiliumque Dei vel remissius vel enixius exequamur, et pro [per] hoc nos vel remunerationem vel supplicia dignissima promereri, quod ejus dispensationi ac providentiæ erga nos benignissima dignatione collatæ, vel neglectæ, vel studuimus nostræ obedientiæ devotione congruere, quod evidenter in Deuteronomio aperteque describitur: « Cum, inquit, introduxerit te Dominus Deus tuus in terram quam possessorus ingredieris, et deleverit gentes multas coram te, Cethæum et Gergessæum, et Aniorrhæum, et Chananzæum, et Pherezzæum, et Hevæum, et Jebusæum, septem gentes multo majoris numeri et robustiores te, tradideritque eas Dominus tibi, percuties eas usque ad intertrecionem, non inibis cum eis fœdus, neque sociabis cum eis conjugia (*Deut. vii*). » Quod igitur introducuntur in terram repromissionis, quod delentur gentes multe coram eis, quod traduntur in manus eorum nationes majoris numeri, et robustiores quam populus Israel, Dei esse gratiam Scriptura pronuntiat. Utrum autem percutiat eas Israel usque ad intertrecionem, an reservet eas et parcat, et utrum ineat cum eis fœdus, et utrum societ cum eis conjugia, an non societ, ipsorum esse testatur. Quo testimonio manifeste discernitur quid libero arbitrio, quidve dispensationi, vel quotidiano adjutorio Domini debeamus ascribere, et quod divinæ sit gratiæ præstare nobis occasiones salutis et proventus secundos atque victoriam; nostrum vero ut concessa Dei beneficia vel intentius, vel segnius exsequamur.

« Rôgo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii: etenim perpauca scripsi vobis. » Intueris quia quod nullis scripsit istis scribit, etenim, inquit, non vobis sum molestus longo sermone. (*Joan.*) Tanta scribens Apostolus parva illa esse dixit, in comparatione scilicet eorum quæ dicturus erat, secundum quod et alibi dixit: « Sicut scripsi vobis in modico secundo dum quod potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi (*Ephes. iii*). » Et vide sapientiam ejus: non dici, Obsecro vos sustinere verbum admonitionis, sed, « Sustinete verbum consolationis, » hoc est verbum solatii, verbum adhortationis. Non potest quisquam, inquit, longitudinem sermonis abnuere nisi in patientia. Hoc quippe erat quod eos aversari faciebat. Non vult hoc ostendere, sed latenter hoc dicit, tanquam si diceret: etsi pusillanimes estis, talium est enim non est ferre sermonis longitudinem. (*Greg.*) Curandum quoque quantum loquamur, ne si ei qui multa ferre non valet, verbum vel exhortationis, vel increpationis, longius

A trahamus, auditorem nostrum ad fastidium perducamus. Unde idem prædicator egregius Hebraeis loquitur dicens: « Obsecro vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii: etenim perpauca scripsi vobis. » Hoc tamen infirmis præcipue congruit, ut pauca quidem quæ capere prævaleant, audiant, sed quæ eorum mentes in penitentia dolore compungant. Nam si eis uno in tempore exhortationis sermo fuerit multipliciter dictus, quia multa retinere non valent, simul amittunt omnia. Unde et medici corporum pannos, quos infirmantibus stomachis ponunt, apto quidem medicamine sed subtiliter liniunt, ne si repleti multo medicamine fuerint infirmitatem stomachi non roborantes adjuvent, sed opprimentes gravent. (*Joan.*) « Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, » quod si celerius venerit, videbo vos. » Hoc enim idoneum erat, ut eos mansuetiores efficeret, quod se paratum dixit ad eos venire, ut eos cum suo discipulo videret. Arbitror autem eos quia circa Timotheum non se habebant infensius, unde etiam ipsum præposuit, « cognoscite, inquit, fratrem Timotheum dimissum, cum quo si celeriter venerit videbo vos. » Dimissum autem dixit, unde? Arbitror enim quod in custodia fuerit missus, aut si hoc non est, dimissum dicit ab Athenis; nam et in apostolorum Actibus sic habetur. « Salutate omnes præpositos vestros et omnes sanctos; salutant fratres vos de Italia; gratia cum omnibus vobis, Amen. » Intueris quomodo eos honorabiliter tractat? siquidem ad illos pro illis scribebat. « Gratia, inquit, cum omnibus vobis, Amen. » Gratiam eis optat, quod est omnium commune. Qualiter autem sit gratia nobiscum? Si non injuriam ei faciamus, quando nobis beneficia conferuntur, si negligentes non existamus circa munera Dei. Quid est gratia? Remissio videlicet et purgatio peccatorum, hæc nobiscum est, si bene egerimus. Nam quis injuriosus poterit istam servare gratiam, et non statim evacuatus efficitur? Verbi gratia, donavit tibi omnia peccata, quomodo tecum gratia permanebit, sive spiritus sancti operatio, nisi eam per bona opera ad temetipsum attraxeris? Hæc quippe est causa omnium bonorum, si in nobis spiritalis gratia perseverat. Hæc quippe nos ad omnia bona recto itinere deducit, sicut etiam quando ab ea excedimus, perimus, et deserti efficimur omni bono. Non itaque eam repellamus. In nobis quippe est etiam, ut permaneat in nobis, vel ut discedat a nobis; illud enim sit quando cælestia meditamur: hoc autem, quando ad sæcularia declinamus. « Quem mundus, inquit, non potest accipere, quoniam non videt eum, neque cognoscit eum. » Contemplaris igitur, quoniam non est sæcularis animæ habere spiritum sanctum? Multo nobis itaque opus est studio, ut eum apud nosmetipsos retinere possimus, et munitos nos reddere atque in pace collocare. Sicut enim navis quæ prospero fluctu fertur in pelago non potest impediri neque demergi usquequo prospero vento ac perseveranter perfruitur, sed etiam post navigationem gloria eis magna contingit, sive nautis, sive epibatis; illis quidem requiem

tribuens, quod labore remigationis non fuerint fatigati: istis autem quod eos maris molestia liberavit et navigationem ipsam hilarem fecit, et velut spectaculum illis jucundum ipsam prosperitatem cursus attribuit; sic etiam anima divino adjuta spiritu omnibus rebus superior existit, et omnibus fluctuationibus vitæ hujus eminebit, et viam in cælum ducentem vehementius, quam illa navis incedit, ut pote quæ non vento impellitur, sed ab ipso paraclyto fertur munda vela possidens et plena prosperis flatibus omnem remissionem et dissolutionem a sua mente discutens: sicut enim in velis jactatis ventus incidens nihil operatur: sic etiam Spiritus sanctus in anima remissa et segni non patitur permanere, sed opus est nobis omni restrictione omnique vehementia, ut mens nostra ardens in nobis existat, et omnia in nobis opera intenta sint et fortia. Verbi gratia, quando oramus cum multa intentione, hoc oportet efficere, intendentes animum nostrum ad cælum non funibus, sed desiderio valido. Item quando misericordiam faciamus, intensione opus est, ne forte cura domus et providentia filiorum atque uxoris affectus vel timor egotatis subintrans remissiora vela nobis efficiat. Si enim spem futurorum attendamus undique, bene suscipit operationem Spiritus sancti; illis autem cogitationibus et meritis impredientibus, nihil in eam gratiæ permittit incidere, ac si forte incidat, ipsam quidem nihil læsit, repercutitur autem ille flatus citius gemitibus animæ et excidit excussus. Propterea igitur multa nobis opus est intensione. Etenim jam nos in mari magno et spatioso navigamus, multis quidem bestiis pleno et multis scopulis: hoc mare multas nobis etiam tempestates ingerit et obducto cælo nubibus majores excitat fluctus. Oportet igitur, si volumus sine molestia et sine periculo navigare, vela nostræ navis, hoc est nostræ voluntatis erigere, sufficit hoc enim nobis. Et Abraham quoniam desiderium suum intentum habuit ad Deum, et voluntatem suam integram et perfectam obtulit Deo, nihil aliud opus habuit, sed credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Fides autem integra et germana voluntas est. Obtulit filium suum, et non eum occidens, occidentis certum est recepisse mercedem, et re non facta mer-

ces ei reddita est integra et perfecta. Sint igitur nobis munda vela, non sint veteriosa. Omne namque quod veterascit, et in senium cadit, interitui proximum est, non sint contrita et dirupta, ut spirituales flatus non teneant. « Animalis enim homo, dixit Apostolus, non percipit quæ sunt spiritus (I Cor. II). » Sicut enim araneorum stamina flatus venti non suscipiunt, sic neque anima sæcularis, neque homo animalis gratiam poterit Spiritus sancti suscipere, nihil enim differunt ab illis staminibus cogitationes nostræ, solo visu habentes consequentiam, totius autem virtutis vacuæ permassent. Sed nostra non debent esse talia; siquidem sobrii sumus: quidquid inciderit, omnia tolerat Christianus et omnibus est superior, omni plaga fortior. Sit enim quisque spiritalis vir, et occurrant illi mille mala nullo modo vincitur. Et quid dico? incidat illi pauperies, ægritudo, injuriæ, detractio, vituperationes, plagæ, omne genus supplicii, omne genus deceptionis et improperiorum et injuriarum, sed veluti si extra mundum fuerit constitutus, et veluti si a passionibus corporis liber existat, si cuncta illa risui habeat. Et quia non hæc verbis amplificare volo, multos etiam nunc tales existimo, sicut hi qui se ad eremum contulerunt. Sed nihil hoc mirum, nam etiam in civitatibus latere tales existimo. Quod si volo, possum hujusmodi antiquos ostendere; et ut agnoscas, intellige Paulum; quid ille non mali passus est? quid non sustinuit? omnia fortiter tolerabat. Hunc imitemur, et sic poterimus ad portus venire tranquillos, lucra maxima deferentes. Extendamus igitur nostram mentem et elevemus ad cælum, et illo amore teneamur, et igni spiritali magnanimitate induamur. Salvemus nosmetipsos flammæ incendio divinarum, nullis iis flammis circumseptus alicujus formidat incursus, sive fuerit homo, sive bestia, sive mille muscipulæ, quandiu enim quisque ignitus incedit, omnia superat, omnia excedit, omnia contemnit; flamma quippe insuperabilis res est, et importabile est cunctis rebus incendium, ignis quippe cuncta consumit. Hoc itaque igne circumsepimur exhortor, gloriam offerentes Domino nostro Jesu Christo, cum quo Patri, una cum sancto Spiritu, gloria, imperium, honor, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

APPENDIX

AD

ENARRATIONES RABANI MAURI IN EPISTOLAS BEATI PAULI APOSTOLI.

JACOBI PAMELII

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

PREFATIO.

Imprimis id hic advertendum est quod adnotetur tam ab Hieronymo quam a Chrysostomo, Theophy-

lacto Oecumenio et Theodoro, fuisse quosdam jam olim qui hanc ad Philemonem voluerint inter Epistolas Pauli recipere, quod de re parvi momenti scripta sit, aut certe si Pauli sit, nihil habere quod

edificare nos possit; ideoque et a veteribus plerique repudiata, dum commendandi tantum scribatur officio, non docendi. At e contrario, inquit Hieronymus, qui germanæ auctoritatis eam esse defendunt, dicunt nunquam in toto orbe a cunctis Ecclesiis fuisse susceptam, nisi Pauli apostoli crederetur, et eadem lege ne secundam quidem ad Timotheum, et ad Galatas, nos debere suscipere, in quibus etiam ipse Apostolus humanæ imbecillitatis exempla dedisse etiam ipsis consentientibus convincitur. Quale est illud: « Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affert tecum (II Tim. iv). » Et illud: « Utinam absceundantur qui vos turbant (Gal. v). » Inveniri etiam plurima et ad Romanos et ad cæteras Ecclesias, maximeque ad Corinthios remissius, et quotidiano pene sermone dictata; quas et ipsas, quia aliquid tale habent, aut Pauli Epistolas non putandas, aut si istæ recipiantur, recipiendam esse et ad Philemonem, ex præiudicio similium receptarum. Ac deinde en sua sententia. Quod si non putat, inquit, eorum esse parva quorum et magna, alterum mihi conditiorem juxta Marcionem, Valentinum, et Apellem, fornicæ, vermium, culicum, locustarum; alterum cæli, terræ, maris, angelorum debent introducere. Et quoniam Marcionis fecimus mentionem, Pauli esse Epistolam ad Philemonem, saltem Marcione auctore doceatur, qui cum cæteras Epistolas ejus, vel non suscepit, vel quædam in eis mutaverit, atque corroserit, in hanc solam manus non est ausus mittere, quia sua eum brevitatis defendebat. Sed mihi videtur, dum Epistolam simplicitatis arguunt, suam imperitiam prodere, non intelligentes quid in singulis sermonibus virtutis et sapientiæ lateat, quæ suis locis explanare conabimur. Si autem brevitatis habeatur contemptui, contemnatur Abdias, Naum, Sophonias, et alii duodecim prophetae, in quibus tam mira et tam grandia sunt quæ feruntur, ut necias utrum brevitatem sermonis in illis debeas admirari, an magnitudinem sensuum. Quod si intelligerent, qui Epistolam ad Philemonem repudiant, minime brevitatem despicerent. Similiter et Græci, quia illi parvi momenti hanc Epistolam esse dicerent, et imprimis Chrysostomus latissime varias hujus Epistolæ utilitates explicat, quas breviter huius verbis habes enarratas ab Oecumeno et Theodoro. Primum instruit ut in parvis etiam rebus studiosi simus; secundo quod si servus adeo improbus conversus est, non oporteat quemque in literis desperare; tertio quod non oporteat pietatis pretextu servos invitis dominis abstinere; denum, ut minime contemptui habeantur servi virtute præditi, quandoquidem Paulus Onesimum vocet filium. Hæc præfari fuit animus, tum ut quin germana sit apostoli Pauli Epistola dubitet, tum ut ob brevitatem Epistolam hæc contemnat aut vilipendat nemo. Jam ad argumentum pergamus, quod est ejusmodi.

ARGUMENTUM.

Philemonem virum probum Onesimus servus clam sublati pecuniis, quod facere servi solent, reliquerat. Romam profectus, ubi cum a Paulo conversus ac baptizatus ipsi aliquandiu ministrasset in vinculis, in hac deprecatoria furti et commendatiua Epistola ad eundem a Paulo remittitur, qua simul hospitium sibi præparari monet Apostolus.

CAPUT UNICUM.

« Paulus. » Tractatur hic ante omnia ab Hieronymo unde, quo tempore, aut quo cognominante, de Saulo Apostolus Pauli nomen acceperit. Id autem notat imprimis, non putandum esse, ut a simplicioribus latinis Saulum eum ita dictum fuisse, non Saul: quia de tribu Benjamin erat, in qua hoc nomen familiarius habebatur. Siquidem et ille Saul rex Judææ, persecutor David, de tribu Benjamin fuit. Saulus autem dicitur Hebræo nomine ad similitudinem Græcorum

A et Romanorum nominum declinato, sicut pro Joseph Josephus, pro Jacob Jacobus. Quia autem id hoc loco tractat Hieronymus, statuimus et nos idem facere, quantum poterimus succincte. Variæ autem sunt hic commentatorum veterum sententiæ, quarum eo quod in Scripturis plane hic incertum, nulla rejici potest, ut pote quæ omnes et singulæ magnos habeant auctores. Origenis quidem in Commentario super Epistolam ad Romanos est sententia quod cum hoc nomine et Pauli vocabulum ab initio possederit, quia civis erat Romanus, quibus gratius erat nomen Pauli, quemadmodum et in Veteris Instrumenti libris multos variis comperimus appellatos nominibus. Augustini et Ambrosii, quod cum religione et nomen mutarit. Hieronymi hoc loco, et Bedæ, lib. II in Act. apost., c. 9, quod Pauli nomen cum tropæum usurparit a Sergio proconsule, quem Christo lucrifici, ut legere est Act. XIII, quemadmodum a devicta Africa Scipio Africanus; a Creta insula subjugata Metellus Cretici insigne suæ familiæ reportavit. Habes magnorum auctorum discrepantes sententias. Conatur, ut videtur, non recte. Erasmus Origenis sententiam præ aliis sequitur, rejecta non tantum ea quæ secundo loco, sed et ea quæ tertio est loco commemorata, opinione, cum plerisque magis probetur Hieronymi sententia. Quod autem assert Erasmus contra Hieronymum, XIII Act. apostolorum, Paulum vocatum antequam convertisset Sergium, a Beda loco jam dicto manifeste solvitur, per figuram Scripturis familiare prolepsin sive anticipationem. Opportunum, inquit, docente Luca, ibi præsignare quia Paulus esset vocandus, ubi eum primo post conversionem Hierosolymam venisse narraret. Loquitur enim de loco Act. IX. Ubi enim noster textus habet Latinus: « Cum venisset autem in Hierusalem, » interpositum fuit in Codice Græco ipsius Bedæ: « Cum venisset autem Paulus in Hierusalem; » atque ad eum locum alludit ipse, quanquam interim mendum habuisse videatur codex ipsius, cum hodie passim exemplaria Græca eo loco non *Paulos*, sed *Saulos* legant. Atque sic etiam per confirmationem sententiæ Hieronymi multum facit quod usque ad eum locum, in quo historiam Sergii Pauli describit, Lucas Apostolum perpetuo Saulum, post vero cum proconsulem lucrificatum, semper Paulum, nunquam Saulum appellat. Tractat etiam illud hoc loco Hieronymus, unde petenda sit etymologia nominis hujus. Omisissis itaque aliorum sententiis, quorum Hieronymus tanquam Hebræa vox sit, mirabilem significatum existimat; alii rursum ex Hebræa et Græca simul: ut qui *os tubæ* interpretantur, ea videtur verisimilior sententia, quod alii origine Græcum sit, et significet *quietum*, aut origine Latinum, *pusillum* significans. Atque in hac sententia est dicto jam loco Bedæ. Neque putandum est, inquiens, Petrum vel Paulum Hebræa esse, et non potius Latina vocabula, aut Græca: quanquam inter ratio, quam subdit, eò quod constat, inquiens, Hebræos *P* litteram non habere nullo modo convincitur, imo ostendat eum Hebræicæ lingue imperitum. Eandem sententiam sequitur etiam Erasmus in sua paraphrasi simul in Epistolas Pauli præfatione.

« Vincit Jesu Christi. » Cum in nullius Epistolæ exordio Apostolus hoc nomine usus sit, quanquam in progressu et corpore Epistolarum ad Ephesios videlicet, Philippenses et Colossenses, esse se in vinculis testatus sit, non abs re queritur cur in hac Epistola eo cognomine usus sit? Est autem manifesta responsio, quod majoris videatur esse supercilii, vinculum se Jesu Christi dicere quam apostolum. Gloriantur namque apostoli quod digni fuerant pro nomine Christi contumeliam pati. Uti itaque majorem sibi auctoritatem Epistola hæc vindicaret, ab injuria sua cepit. Sicut enim peccati causa vinciri opprobrium est, ita e contra pro Christo vincula sustinere maxima gloria est. Deinde etiam

hac sui appellatione, statim in initio Philemonem dominum commonefacit, ne servi pudeat, qui sibi nuper conservus factus sit. Quaecunque enim pro Christi nomine ipsi jam patimur, pro bonis habenda sunt, vel vincula ipsa: atque ea de causa addit, « Jesu Christi, » ne existimet quis aliam ob causam quam ob Christi nomen in vincula conjectum ipsum. Colligitur autem hoc ex loco etiam tempus et locus quibus hæc Epistola et scripta et missa est: ex Roma nempe tempore prioris captivitatis, de qua ad Timotheum: « In prima mea defensione nemo mihi astitit, » etc., a Paulo adhuc in vinculis existente. Quin quod existimat Hieronymus eodem illo tempore dictas ab Apostolo ad Philippenses, Colossenses et Ephesios Epistolas: ad Philippenses quidem imprimis, quod ut his cum solo Timotheo scribit, deinde quod vincula sua manifesta dicit facta in omni pretorio. Quid sit autem pretorium, in ipsius Epistolæ fine significat: « Salutant vos maxime qui de Cæsaris domo sunt. » Postremo quod et in eadem dicit: « Existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. » Porro et ad Colossenses principium est simile: « Paulus apostolus Jesu Christi, et Timotheus frater. » Et postea: « Qui nunc gaudeo, in passionibus pro vobis eram; et in fine: « Memores estote vinculorum meorum. » Atque hæc ideo ut sciamus has etiam Epistolas in vinculis dictatas. Illud autem proprii est ad Colossenses quod idem Onesimus, qui nunc Philemoni commendatur, perlator illius Epistolæ fuit. Ut postea dicitur: « Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, etc., cum Onesimo charissimo et fideli fratre, qui est ex vobis. » Est et aliud initium, quod in ea Epistola etiam Archippi mentionem facit, cum et hic: « Dicite Archippo, » etc. Ad Ephesios similiter eam ob causam quod pro Christo se vinctum et ibi cap. i dicit; et in fine ejus Epistolæ eadem omnino quæ ad Colossenses præcipiunt, ut servi obediant dominis carnalibus, etc. Et ad extremum Epistolam suam hoc fine claudat, sicut et illam alteram: « Quid agam notum vobis faciet Tychicus charissimus frater, » etc. Tychicus autem is est qui cum Onesimo mittitur, et ita eodem tempore Onesimum habuit comitem quo is ad Philemonem has litteras perlecebat.

« Et Timotheus frater. » In aliis Epistolis Sosthenes et Sylvanus, interdum et Timotheus assumitur. In quatuor Timotheus tantum: hac nempe, et duabus jam dictis, ad Philippenses, et Colossenses, et posteriori ad Corinthios; quia vel eodem tempore, vel præsentem Timotheo et aliis, dictatæ sunt. Quod ex duplici factum causa existimat Hieronymus, ut et Epistola majorem haberet auctoritatem, quæ non ab uno scribebatur (unde et hic notat Chrysostomus: Assumit et alterum servum, ut a pluribus oratus facilius credat): et quia nulla erat æmulatio inter apostolos, si quid forte Paulo dictante alii spiritus suggessisset, id sine tristitia addebat Paulus in Epistola quam dictabat: secundum quod ipse præceperat I Corint. xiv: ut si alio propheta alii fuerit revelatum, taceat ille qui prius prophetabat. Qualis autem fuerit iste Timotheus, hic tractandi non est locus, sed magis proprius est ille tractatus Commentariis in Epistolam ad Timotheum. Fratrem autem vocat evangelicæ prædicationis consortio.

« Philemoni dilecto. » Hic paucis agendum quis, qualis, aut unde oriundus fuerit iste Philemon: id enim in hunc locum distulimus, ne plus æquo præfatio esset prolixior. Consentiant autem fere in ea commentarii quod vir nobilis fuerit Phrygiæ natione. Quæ tamen ratio quamquam fere intractabilis ac servilis sit, secundum illud Proverbi: « Phryx plagis emendatur, » ipsa tamen et moribus tractabilis, et vita fidelis, et sua sanctorum indigentis impartibat, et eleemosynas conferebat abunde. Col-

ligit autem Colossensem fuisse, quæ civitas est in Phrygia, D. Hieronymus, tum ex eo quod in Epistola ad Colossenses Onesimum dicit Apostolus ex ipsis esse, id est inde oriundum, tum ex eo quod etiam ibi Archippi meminerit, tanquam ipsorum episcopi, ut statim dicitur, cujus etiam hic sit mentio. Est autem et id hic non prætereundum quod non habeatur in Græco *ἀγαπητός*, quod dilectus, sed *ἀγαπητός*, diligibilis interpretatur. Inter dictum autem et diligibilem hoc interest, quod dilectus potest appellari et ille qui dilectionem non meretur; diligibilis vero is tantum (vel attestante Hieronymo) qui merito diligitur. Unde et illud quod in xlv psalmi titulo prænotatur: « Pro dilecto, » melius habetur « Pro diligibili » in Græco. Scribunt igitur Paulus et Timotheus Philemoni charissimo; qui ideo charissimus erat quod in eodem opere versaretur. Unde et subiungitur:

« Et adjutori nostro. » Quanquam Philemon in nulla fuerit ecclesiastica constitutus functione, ut notatur ab Ambrosio, adjutorem tamen suum vocat Apostolus, sive participem laborum, ut legit dictus Ambrosius, eo quod etiam ipse Evangelium non prædicaret; sanctorum tamen necessitatibus inseruisse, ipsosque hospitio recepit manifeste colligit Chrysostomus, tum ex eo quod viscera sanctorum Apostolus in eo requievisse dicit, tum quod hospitium sibi præcepit parari ab ipso, ut infra latius docebitur. Notant interim et illud hoc loco Græci magnæ energæ esse hæc verba: « Dilecto et adjutori, » quæque ipsum Philemonem ad facile annuendum postulatis Apostoli debent inducere. Si enim dilectus sit, gratificabitur postulanti: si adjutor et collega, nequaquam servum, cum ad se venerit, coercere, sed iterato (inquit Theophylactus) ad Paulum hunc remissurus est, ut prædicanti ministrando inserviat, et sic domini sui locum servus in ministrando sanctis supplet.

« Et Apphia sorori charissimæ. » Apphia hæc aut soror ejus (inquit Primasius) creditur esse, aut uxor: ad priorem videtur magis inclinari Hieronymus, posteriore vero sententiam Græci sequuntur, secundum quos hic erit sensus: Hujusque uxori Apphiæ, sive Appiæ mihi ob fidei cognationem sorori plurimum amandæ. Intuendam autem monet diligentius animi in Apostolo modestiam Oecumenius, qui non solum Timotheum, sed et uxorem Philemonis et alium quemdam sibi comprecatores adhibet. Illud autem ad Gal. iii in Christi fide referre nihil, gentilis sit aliquis an Judæus, vir an mulier, etiam hoc in loco fit perspicuum. Inter duos quippe viros et apostolicos, inter cooperatorem Pauli et commilitonem, medium Apphiæ nomen inseritur, ut tali ex utroque ordine fulta comitatu, non videatur sexus non ordinem habere, sed meritum.

« Et Archippo commilitoni nostro. » Rursum hic urget Chrysostomus Apostoli in scribendo humilitatem. Non, inquit, in auctoritate et imperio imperare voluit, et quidem cum jure suo posset, neque dedignatur, si non sibi pareatur; verum ac si ignotus ignotos scriberet, et alios item rogat, ut se pro servulo fratrem juvent. Non enim modo a plurimis rogari, verum et ad plurimos referri preces plurimum habet virum ad impetrandum. Idcirco ait: « Et Archippo commilitoni; » ac si dicat: Si militis socius es, in his quoque te socium exhibeas necesse est. Commilitonem autem vocari existimat Hieronymus quod cum Paulo et Timotheo, contra adversarios pro Christi nomine dicant victor exstiterit. Mentio autem sit hujus Archippi etiam ad Colossenses, iv: « Dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti a Domino, ut illud impleas. » Quale autem fuerit illud ministerium, recentiores fere sentiunt episcopum cum fuisse Colossensem, veteres vero non tam aperte, sed velut sub dubio. Sic Hieronymus inde colligit aut episcopum fuisse, aut prædicatorem Evangelii. Sic et Oecumenius super illud

ad Colossenses. Fortassis ipsorum episcopus erat, aut aliud sortitus ministerium animarum; et similiter fere Theophylactus. In Primasio, id est peculiare quod aut episcopum, aut diaconum fuisse dicat.

« Et Ecclesiæ quæ in domo tua est. » Hic fere constanter legunt tam Græca quam Latina exemplaria; Ambrosius vero sic legit, et similiter Hieronymus: « Et domesticæ ejus Ecclesiæ, » sive quæ in domo ejus est: quanquam autem etiam secundum nostram lectionem, magis tamen secundum illam ambiguum est utrum Ecclesiæ scribat quæ in domo Archippi est, an ei quæ in domo Philemonis. Placet interim Hieronymo magis, referendum esse ad Philemonis personam, cui ipsa quoque Epistola deputatur. Nam licet pariter scribant Paulus et Timotheus ad Philemonem, Appiam, Archippum, et Ecclesiam; tamen in sequentibus approbatur Paulum tantum ad Philemonem scribere, et unum cum uno sermocinari, cum infra dicit: « Semper memoriam tui faciens. » Morem enim hunc scribendi, quod cum plures et ad plures in præfatione ponatur, postea per totum corpus Epistolæ unus disputans introducatur, etiam in aliis nonnullis Epistolis observatur. In eam sententiam proclives sunt et Græci. Ecclesiæ, inquit Theophylactus omnes dicit, qui in Philemonis domo erant fideles et liberos, et servos. Adverte igitur quam præseferat humilitatem Apostolus, ut etiam servos comprecatores adhibeat. Sciebat enim sæpe fieri ut servorum verba domini sententiam immutarent, idque tunc maxime, cum pro servo rogatur, cum illi fortassis initio contra eum incitaverint dominum. Vide autem quanta usus sit prudentia, ut illos memorando ita honoraret, ut dominus nihil haberet quod succensere posset. Namque non sinit Ecclesiæ nomine indignari dominos, si servis connumerentur; non enim novit Ecclesia domini ac servi differentiam: « In Christo enim Jesu neque servus, neque liber, » inquit idem Apostolus ad Gal. iii. Colligit autem hinc Chrysostomus virtute fuisse mirabilem hunc Philemonem, eo quod domus quoque et familia ejus tota fidelis fuerit, adeoque fidelis, ut Ecclesiæ ab Apostolo nuncupetur.

« Gratia vobis. » Adhuc a duobus ab plures scribitur, et in omnibus pene Epistolis simile huic principium est. Quanquam autem *gratia* generale nomen sit, hoc loco pro remissione peccatorum accipitur: generale enim nomen pro speciali usurpavit. Sic enim tam hic quam in aliis Epistolis interpretantur commentatores: de qua acceptione gratiæ tractat Augustinus lib. i. *Retract.*, c. 14 et 15. Simili modo dicitur alibi: « Lex et prophetæ, » cum tamen etiam prophætæ in lege sint.

« Et pax, » Scilicet sit, vel multiplicetur. Pax autem hoc loco est amicitia constituta cum Deo. Sic Augustinus in exposit. *Epist.* ad Gal. et ad Rom. cum dicit pacem esse, qua reconciliamur Deo. Sic et D. Hieronymus hoc loco et ad Gal. Est autem hæc expositio cæteris præferenda, et probabilis magis videtur si reservamus illud Rom. v: « Justificati gratis pacem habemus cum Deo. » Similiter et Græci, qui sic hunc interpretantur locum, ac si dicat Apostolus: Opto quidem vobis gratiam, et pacem, sed quomodo erit remissio peccatorum in vobis, si non condonetis debitoribus debita vestra? Quomodo item pax cum Deo, si servo non reconciliemini? Qua occasione et pulcherrimam hic videre est et prolixam Chrysostomi disputationem de remittendis injuriis proximo, exemplo servi illius immitis evangelici, qui remissis sibi decem millibus talentorum a domino, centum denarios a conservo exegit importunitissime. Inter cætera autem his verbis utitur: Contristavit te quispiam, et probris ac injuriis affecti, cogita quam multa tu similia in alios atque in ipsum Dominum admiseris, et eris ad veniam prior. Considera quid orans loqueris. « Dimitte, inquis, debita nostra, sicut et nos » etc. Animadvertite quo te pacto constringas; nisi dimittas, dicere hoc tute non vales.

A Et alia multa in hanc sententiam, ad quæ lectorem fœmittimus.

« A Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Id hoc loco est advertendum quod non dixerit per Jesum Christum, ut alibi subindicat intelligendum Hieronymus quando in Epistolas ad Galat. et Ephes. pacem tribui dicit Filio, quia ipse mediator est, sed potius hoc modo, ut ostendatur una Filii Patrisque esse natura, cum id potest Filius præstare quod Pater, et dicitur id Pater præstare quod Filius; sic enim etiam hoc loco Hieronymus. Advertendum et hoc proprium epithetum Christi apud Paulum esse *Dominus*, eo quod a tyrannide diaboli per mortem suam nos exemptos sibi asserverit.

« Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui » faciens in orationibus meis. » Hoc suo more dicit; in exordio enim Epistolarum fere orditur a gratiarum actione, in aliis statim commendat gratiam Dei. Hæc autem jam non ut Paulus et Timotheus, Philemoni et aliis; sed ut solus Paulus ad Philemonem loquitur. Ambigue vero dictum est, utrum gratias agat Deo suo semper, an memoriam ejus faciat in orationibus suis semper; potest autem utrumque intelligi, ut aut sit sensus: In hoc gratias ago, quod semper tui memoriam faciam in orationibus meis, secundum illud I ad Tim. i: « Gratias ago Deo meo quod sine intermissione habeam tui memoriam; aut iste: Semper gratias ago Deo meo, quandoqucumque sum memor tui, » secundum quod ipse aliis præcepit, ut in omnibus gratias agerent Deo. Ideo autem semper se dicit gratias agere, et semper pro ipso orare, quia nullo unquam die intermittebat certa tempora orandi. Sic Augustinus de *Hæresibus*, hæresi 57. Est autem mirabilis Pauli affectus, quia inter tot conciones et occupationes etiam pro omnibus suo tempore orabat. Est autem et id notandum, emphasis esse in illa voce: « Deo meo, » quem scilicet peculiariter ego colo: explicat enim illam emphasisim tum ad Romanos: « Quem colo, inquires, in spiritu meo, » tum II ad Timoth. : « Cui servio a progenitoribus meis in conscientia pura. »

« Audiens charitatem tuam atque fidem. » Jam subdit quare gratias agat Deo semper, quotiescunque ejus meminert, eo quod audiam, inquit, tuam charitatem, quæ nisi maxima esset, nequaquam Phrygia Romam usque pertingeret fama illius. Non statim autem ab exordio gratiam pro Onesimo flagitat, sed antea virum admiratus, ejusque virtutes prosecutus laudibus, cum et in eis suæ charitatis non parvum addidisset votum, quod semper in orationibus suis ejus meminisset, dixissetque, quod multi in eo requiescerent, tum demum ad scopum Epistolæ transit, eo modo benevolentiam ejus captans. Deinde ne hujus tantum rei gratia scribere videatur, quasi non alias scripturus nisi Onesimus impelleret, vide quam prudenter et alias hujus Epistolæ adjecit causas; primum quidem ipsius charitatem insinuando; deinde postea, ut et hospitium sibi paret, præcipiendo. Cujusmodi interim fuerit hæc charitas, de qua agit, subindicat, cum subdit:

« Quam habes ad Dominum Jesum, et in omnes sanctos. » Ut intelligat unusquisque perfectam illam charitatem, qua non solum Deus, sed et proximus diligitur, et potissimum charitatem in hospitio excipiendis sanctis, et eorum subveniendi necessitatibus, et ita, quomodo quis habeat charitatem in sanctos, perspicuum est; quomodo vero quis fidem possit habere in sanctos, nam etiam ad fidem hanc partem referri putat, multum laborat Hieronymus. Estimavit autem fidem habere in sanctos non aliud esse quam credere his quæ a sanctis dicta et facta sunt, quemadmodum una et eadem credulitas refertur in Moysen et in Deum, ut populus qui credebatur in Dominum, æque credidisse dicitur et in servum; Exod. xix, cum dicitur: « Credidit populus Deo et Moysi servo ejus. » Forsitan non incongrue etiam diceretur fidem quæ habere in sanctos ejus, ex fide

per dilectionem operante ipsis subvenit. Est autem A hoc loco tacita admonitio ad facilitatem veniæ in ipso Philemone excitandam, ac si diceret : Cum erga omnes sanctos sis charitate affectus, debes et Onesimum amore complecti, qui jam fidelis sit.

« Ut communicatio fidei tuæ evidens fiat. » Pro evidens Græce est *εὐαγγής*, id est efficax; noster interpretes legit *εὐαγγής*; unde et Græci fere sic legunt. Sensus itaque, secundum eos, est ut fides, quam nobiscum communem habes, efficax fiat; efficax autem erit si ad omne opus bonum procedat. Potest interim etiam servari nostra lectio, quia eo ipso quod operatur fides, fit evidens. Quomodo autem fiat efficax, subdit Apostolus dicens :

« In agnitione omnis operis boni in vobis in Christo Jesu. » Varia hic est lectio : plerique enim, et sic etiam Hieronymus, Ambrosius et Græci non legunt particulam *operis*, nec etiam hodie in Græcis vulgaribus exemplaribus ea reperitur, ita ut videatur olim non fuisse etiam in nostro textu. Quia tamen omnes commentarii interpretantur hunc locum de fide operante, et sic fere subintelligunt eam particulam, hinc in textum nostrum etiam irrepsisse ad maiorem explanationem existimo; atque id non recens, sed jam ante annos mille, ut pote cum eam legat Primasius, atque ea de causa etiam factum existimo ut quædam etiam exemplaria Græca (ut adnotavit Robertus Stephanus) hanc particulam insertam habeant; et eandem esse rationem fit verisimile in eo quod pro eo quod noster interpretes legit « in vobis, » legant tam Græci quam Ambrosius (nam Hieronymus eam particulam non attingit) « quod nobis est in Christo Jesu; » sic et exemplar Græcum; quin quod et Primasius, quamquam legat ut noster interpretes, modo codex sit emendatus, etiam interpretationem quamdam assert illi lectioni convenientem, quam, eo quod paulo a Græcorum discrepat interpretatione, mox afferemus. Quin quod et Œcumenius, id quod est Græce *εἰς Χριστὸν ἰησοῦν*, interpretatur « erga Christum Jesum. » Interpretantur autem hanc particulam Græci in hunc modum : Ut fides tua fiat efficax, et operatio, idque eo modo et per hoc quod cognoscas, id est ames et perficias omne opus bonum, quod nunc quoque in nobis est erga Christum Jesum. Nam qui alicui bene facit, inquit Œcumenius, Christo facit, maxime autem qui sanctis ejus benefacit. Eodem fere modo interpretatur et Hieronymus, nisi quod urgeat vocem illam « in agnitione; » ac si dicat : Ut fides tua opere compleatur; nec hoc solum, sed et secundum scientiam opus id fiat. Potest enim accidere, inquit, ut quis fidem habeat, et eam opere consummet, verum simpliciter ad nude, non habens agnitionem et scientiam ejus, juxta illud Apostoli : « Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam (Rom. x); » ejusmodi sunt et hodie plerique qui faciunt opera justitiæ, et non habent veram, quæ operatur, scientiam. Ea interim expositio longe petita videtur, Græcorum præcedens melior, ut agnitio pro amore capiatur. Videndum interim, an et illa huic bene conveniret expositio, qua *noscere* pro *facere* accipitur, secundum illud : « Eum, qui non noverat peccatum; » quod interpretatur Augustinus et plerique, Non fecerat peccatum, et sic sensus erit : In operatione omnis boni : et sic quod additur, *operis*, erit tantum velut explanationis gratia additum. Apud Primasium interim est et ista non omnino contemnenda, ut videtur, expositio, ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis boni in nobis, et in Christo, id est, ut omnes inter nos boni in Christo evidenter te fidelem esse agnoscant. Ad- datur autem; « in Christo Jesu, » quia bene vivere et fidem habere per dilectionem operantem non est nobis nisi a Christo; ut notavit etiam hoc loco Hieronymus. Notandus autem iste locus contra negantes opera ad fidem necessaria, et similiter in hunc locum commentarii potissimum quæ habet Theophylactus hoc loco.

« Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tua. » Pro eo quod nos habemus *gaudium*, Græca moderna exemplaria legunt *χαρά*, id est, *gratiam* : verum corrumpit, ut videtur, cum sicut noster interpretes, sic constanter legant, non tantum Latini, Hieronymus, Ambrosius, Primasius, sed et Græci omnes constanter, imo et eam lectionem interpretantur. Videtur autem huic varietati occasionem dedisse similitudo vocis *χαράν*, quæ *gaudium* significat. Sensus autem est iste, ac si dicat : Non immerito gratias ago Deo meo semper quotiescunque tui occurrit memoria : non solum enim lætamur, sed tanta accedit nobis ex charitate tua illa voluptas, ut etiam consolationem nobis addat in vinculis. Qualis vero ista charitas fuerit, aliis iterum hisce verbis explicat.

« Quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater : » Considera quod cum veli dicere : Si aliis gratiam præstas, multo magis mihi præstes, non ita tamen dicit, sed commodiori modo; scit enim quod memoria beneficiorum erga alios exhibitum magis obsequentes reddit eos quos precamur. Pro eo autem quod nos habemus, *requieverunt*, Græce est *ἀναπαύονται*, quod etiam significat, *refocillata sunt*; atque sic explicat Œcumenius. Sensus itaque est, quia internum cordis affectum et profundos animi sanctorum recessus, suscipiendo eos, refecisti et refocillasti. Hoc enim idioma apostolicum est, ut semper viscera vocet, volens plenam mentis ostendere per charitatem. Sic et I Joan. iii : « Et clausit viscera sua ab eo, » id est, animi affectum. Notanter autem adjicit, « frater, » nam istis factis vere se fratrem declarabat.

« Propter quod multam fiduciam habens in Christo imperandi tibi, quod ad rem pertinet, propter « charitatem magis obsecro : » Sensus pulchre exprimit versio, quam habet et sequitur Œcumenius : quapropter cum multam fiduciam habeam injungendi tibi id quod decens est, propter charitatem potius rogo. Multis enim in Philemonem laudibus ante præmissis, cum res talis sit pro qua rogaturus est que et præstanti sit utilis et roganti, poterat Paulus magis imperare quam petere : idque ex fiducia, quod qui tanta ob Christum opera perpetrarat, utique impar sui in cæteris esse non poterat, sed vult magis petere quam jubere. Nota interim in versione Œcumenii quod pro eo quod nos habemus, « quod ad rem pertinet, » legat ipse, « id quod decens est, » id in commentario exponens, « in rem quæ expediât. Unde et Chrysostomus legit, quod expedit. » Et similiter Hieronymus, « quod prodest. » Secundum nostrum itaque textum, minus dicit plus intelligens; atque hoc addens ostendit se tanto confidentius imperare, eo quod non sibi solum, sed ei potissimum profuturum sit. Atque hæc expositio sequenda est. Theophylacti vero paulo diversam habet, sed minus, ut videtur, textui consentaneam. Id interim hic silentio non prætereundum mire hoc loco corruptam fuisse germanam Theophylacti lectionem, a primo interprete Christophoro Porsena, ut pote qui contra quam ipsum Græcum Theophylacti exemplar, atque contra sententiam omnium veterum, pro eo quod nos habemus, « quod ad rem pertinet, » verterat, « quod ad rem non pertinet : » videtur enim accepisse τὸ ἀνίκητον, quasi et privativa particula esset; quo in errore pergens, totam perversit Theophylacti explanationem, ut recte adnotavit Philippus Montanus, cujus proinde interpretatio in hunc locum, prorsus rejecta altera, sequenda est, sicut et in aliis peris- que. Mirum est autem unde illi error ille tantus ob- venerit, cum ἀνίκητον potius « contrarium » significet, nempe, « quod ad rem pertinet, » sive, « quod de- cet » (ut ait Suidas), « quod convenit, » ἀνίκητον enim est *attineo, pertineo, specto*. Illud autem, « in Chri- sto, » potest referri vel ad illud, « fiduciam habens, » ut sit sensus : Non quod sis in seculo clarior ista præsumimus, sed per fidem, quam habes in Chri-

stium, quemadmodum Chrysostomus, vel rursum, ut sit sensus : Quia ergo in omnes sanctos talis, multo magis ergo in Christo, hoc est, tanquam qui secundum Christum te genuerim, libertatem habebam imperandi tibi, etc., quomodo Theophylactus explicat. Posterior interim hæc longius petita, prior explicatio magis textui convenire videtur.

« Cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et victus Jesu Christi. » Sic legit etiam Ambrosius, et similiter Primasius, ac si dicat : Exaudire debes, cum sis in omnibus mihi consimilis, ut pote coævus ætatis, id est, obligatus negotiis Dominicis, vel propter nomen ejus subjectus vinculis. Quia interim non satis explicat suam sententiam, nec usquam legimus victum fuisse ob fidem Philemonem, videtur multo commodior lectio quam habent exemplaria Græca, quam Græci omnes sequuntur, ad quam etiam alludere videtur Hieronymus; alioqui enim et solœcismus erit, ut recte adnotavit Erasmus : Græce itaque sic legitur : *Τοιοῦτος δὲν*, id est, *talis existens*, vel, *cum talis sim*, quod explicant commentarii in hunc modum : Rogo te, et obsecro ut exaudias, cum talis sim qualis esse deberet quispiam ad persuadendum, ut pote Paulus jam senex, et a docendi dignitate, et a tempore dignitatem habens, nunc autem et aliud majus adeptus, quod victus sim, in precibus autem multum ponderis habet calamitas obsecrantis, victus autem non ob quæcumque causam, sed ob predicationem Jesu Christi, victo itaque tali favere debes, si faves doctrinæ Christi.

« Obsecro igitur te pro meo filio, quem genui in vinculis. » Cum tam multis modis illius præparas- set ac mitigasset animum, nondum tamen continuo adjectum nomen, sed post hujusmodi adeo insignem admonitionem, adhuc tamen differt : novit enim dominorum adversus fugitivos servos indignationem, et maxime si re familiari expilata ut iste diffugerit, omnibus itaque modis iram ejus lenire contendit. Primum interim adhuc mitigat eum, non servum eum Philemonis appellando, sed filium suum, et proinde valde approbatum sibi, ut pote quem eodem appellet nomine, quo Timotheum, filium meum non quovis etiam tempore genitum, sed in vinculis, ut eo dignior honore censeatur, quod esset inter ipsa certamina, et in ipsis pro Christo tentationibus editus. Genuisse autem se eum dicens, non aliud intelligit, quam quod in fide Christi institutum ipse baptismo eum tinxerit. Per hæc igitur conspici- ta indagatione ejus jam demum nominis meminit, et addit :

« Onesino. » Qualis fuerit iste Onesimus servus Philemonis, aut cujus, colligitur a Hieronymo, ex eo quod dicitur ad Colossenses ultimum ; « Quæ circa me sunt, omnia nota faciet Tychicus charissimus frater, et minister fidelis, et conservus in Domino, quem misi ad vos ad hoc ut cognoscat quæ circa vos sunt, cum Onesimo charissimo et fideli fratre, qui ex vobis est. » Id est, vestras. Fuerunt itaque tam iste quam dominus ejus Philemon, et Archippus, de quo supra, Colossenses. Hic itaque primum servus Philemonis, postquam ab eo fuit profugus, ut mox ostenditur, Pauli primum minister fuit, et in sanctitate vitæ post permansisse eum constat ex eo, quod testatur Oecumenius quod postea in urbe Roma passus sit martyrium, Tertullo eo tempore prefecturam tenente, crurum fractione sententiam sustinens martyrii. Cui suffragatur et Nicephorus Eccles. histor. lib. III, cap. 11, ubi sub Domitiano martyrium passum eum dicit. An autem idem iste sit ejus idem meminit lib. VII, cap. 3, qui secundus a D. Andrea apostolo Byzantii fuerit episcopus, et eum administraverit episcopatum annis 14, divo Stacti tantum intermedio, merito dubitari potest, potissimum eum tempus annorum, quibus tum D. Andreas, tum D. Stactis, tum iste episcopatum administrarunt, etiam ad tempora usque Domitiani pertigisse videatur.

« Qui tibi aliquando inutilis fuit. » Videtur esse allusio ad nomen, ipsiusque nominis explicatio : *ὁνα-*

σενος enim Græce *utilem* significat. Constat autem crimen ipsius; eo quod noverat confessione criminis iram mitigari. Quin etiam, ne ira recrudescat, mitius dicit, quod asperius dicere licuisset; potuisset enim dicere, qui tibi magnum damnum intulit, sed tantum dicit, qui inutilis fuit. Quid autem damni ipsi intulerit Philemoni Onesimus, Primasius non attingit; Ambrosius non aliter læsum videtur intelligere, quam quemadmodum lædunt servi dominis suis offensis, aliqua de causa profugi; Græci vero, et secutus eos Hieronymus, in ea sunt sententia quod Onesimus iste fugam furto cumulans, quædam rei domesticæ compilarat, qua de causa in Italiam profugus, ne in propinquo fortassis apprehendi posset, per luxuriam pecuniam domini sui prodegerat. Romam interim veniens predicatione Pauli apostoli in carcere conversus, et ab eo baptizatus, maculas prioris vitæ abstersit, et vitam talem deinceps egit ut non dubitaverit eum Apostolus tanquam filium suum commendare. Ad id itaque fortum alludit hic Apostolus, quoque facilius ad veniam dandam ipsum permoveat, pulcherrima utitur antithesi, quam *inutilis* :

« Nunc autem et tibi, et mihi utilis. » Ac si dicat : Prius nulli alteri quam tibi inutilis existit, nec enim servus fur et fugitivus alteri nocuit quam domino suo, nunc vero et contrario utilitate dampnum id compensatur, qua et tibi et mihi est utilis : tibi, inquit, utilis inde quod et mihi pro te ministrare possit, et mihi in eo utilis, quod in carcere constituto vinculis detento in Evangelii predicatione comministrare possit. Notanda est autem hic Pauli magnanimitas et fervor mentis in Christum insignis. Teneatur enim in carcere, vinculis stringitur, squalore corporis, charorum separatione, penalis tenebris coarctatur, nec tamen sentit injuriam, non dolore cruciatur, nihil aliud quam de Christi Evangelio cogitat.

« Quem remisisti tibi. » Etiam hac parte iracundiam ejus mitigat, cum illum in manus ejus tradit : tunc enim maxime domini indignari solent, cum sibi præ absentibus preces porriguntur. Atque ita demum, ubi satis superque placatam iram existimavit, ad ipsam petitionem transit, cum subjungit :

« Tu autem illum, id est, mea viscera suscipe. » Maximo autem affectu suam proponit postulationem, eo epim quod dicit, « mea viscera : » magnitudinem charitatis erga eum demonstrat, ac si dicat, non tam ipsum suscipe, quam meipsum in eo representantem, ut pote mihi charissimum. Amicus autem quasi alter ego. Suscipe, inquit, id est, cum amore et honore ipsum prosequere : non enim modo veniam, sed et honorem promeretur : est enim Pauli effectus filius, tuus vero frater, ut postea subjungitur. Sic fere Græci, quos etiam sequitur Hieronymus, quamquam interim ipse et hoc notet quod omnes liberi viscera sint parentum : atque inde desumptus est Commentarius Primasii, quo, « viscera mea, » filium meum interpretatur.

« Quem ego volueram tecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii : sine con- silio autem tuo nihil volui facere. » Animadvertite sapientiam, quomodo in heri locum propemodum ipsum constituit, « ut pro te, inquit, mihi ministraret, » ostendat autem quod et ipsi Philemoni consultum, recipiat, ac si dicat : Si tua interest ut mihi servias, ipse autem loco tuo isthuc faciat, lucrum certe inde tibi accedet. Per id autem quod addit, « sive consilio, » sive, « absque ejus sententia, » ut legit Oecumenius, nihil se velle facere, maxime emoluit ipsum Apostolus. Res enim necessaria erat, et valde utilis, ut Apostolo in vinculis ministraret, et tamen inconsulto isto nihil facere voluit. Cur autem id non voluerat, subdit eum dicit :

« Ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed « voluntarium. » Non dixit simpliciter, « ex neces- sitate, » sed, « velut ex necessitate, » perinde ac si dicat : Noveram quidem quod etiam si præter tuam

sententiam eum retinerem, nequaquam te contristarem; attamen ne videretur ex necessitate fieri, nolui id facere. Tractat autem huius occasione questionem hoc loci Hieronymus: Quare Deus bonum non creaverit necessitate bonum? Et similis est questio. Utrum potuisset homo, vel angelus sic creari, ut malus esse non posset? Tractatur autem eadem questio ab Augustino in Enchiridio, cap. 105 et 106, ubi praeponere videtur quod potuit quidem tales res Deus creare, sed noluit. Ordo enim, inquit, praetermittendus non fuit, in quo Deus voluit ostendere quod bonum sit anima rationalis, quae peccare non possit, quantumvis sit in malis, quod peccare non possit. Similiter fere et Hieronymus: Potuit, inquit, Deus hominem sine voluntate ejus facere bonum: porro si hoc fecisset, non erat bonum voluntarium, sed necessitatis; quod autem necessitate bonum est, non est bonum, et alio genere malum accipitur. Igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis ad suam imaginem et similitudinem fecit: Deus enim ideo bonus est, quia vult, non quia cogitur. Si ergo quaeratur an nullum bonum sit ex necessitate? certum est, quod sic, ut patet in martyribus, quibus bonum fuit pati, et tamen ex necessitate: quando quidem multi, etiam in tormentis Christum negassent, mortem non evasissent, quantumvis iustum etiam illud bonum, quodammodo voluntarium sit, quia fit non contra, sed voluntate.

« Forsitan enim ideo ad horam discessit a te, ut aeternum illum reciperes. » Nonnunquam malum occasio fit boni, et hominum prava consilia in recta Deus convertit. Sic ad fratres suos Joseph inquit: Vos cogitastis de me mala, Deus autem cogitavi de me bona. Simile quid et in Onesimo possumus intelligere. Si enim dominum non agnosceret, nunquam venisset foras, ubi erat Paulus victus in carcere. Si Paulum in vinis non edisset, non receperet fidem in Christum. Si Christi fidem non receperet, nunquam Pauli filius effectus in opus Evangelii mitteretur. Pulchre autem addens, « forsitan, » sententiam temperavit. Occulta quippe sunt iudicia Dei, et temerarium est, quasi de certo pronuntiare quod dubium est; caute, inquam, trepidanter et timide id dixit, ne si non posuisset, « forsitan, » omnibus servis fugiendum putaretur, ut apostolici fierent. Quod autem ad horam addidit, horam pro tempore debemus accipere. Graece enim *ὥρα* tempus significat, sed breve, et ad comparationem aeternitatis omne tempus breve est. Neque ait, ideo fugi, sed ideo separatus est, honestiori usus vocabulo. Quia autem nullus aeternus domini sui servus est, potestas quippe ejus et utriusque conditio morte finitur, hinc subdit:

« Ut aeternum illum reciperes, jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem. » Ac si dicat: Servum ad modicum amiseras, at fratrem perpetuo reperisti, tam licet quam in secundo facere. Addit autem istud, inquit Ambrosius, ne Philemon aliquoties ut assolet, quasi dominus fastidium indicantis pateretur, quare et ipsius hominem, fratrem eum ipsius appellando. Pro eo quod nos habemus, « pro servo, » Hieronymus legit, « pro servo; » Graeci item, « supra servum. » Addit autem, « et in aeternum, » secundum eundem Hieronymum, qui Aristonum spiritum me bonis in aeternum commendavit.

« Maxime mihi, quento magis tui et in carne, et in Domino. » Si meus, inquit, frater est, productio non erubescet et tu illum habere in trecentis, inquam, et in carne, et in Domino, hoc est, qui curare possit et secularia et spiritualia negotia. Exemplo autem fraternitatis Pauli, qui tanquam servum commendat, ut eum suum fratrem vocet, pulcherrimum est hic et prout D. Chrysostomus disputatio in laudem humilitatis.

« Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut et me. » Tantum se affectum erga Onesimum habere ostendit, ut tunc Philemonem, quem sibi praeferat

A laudavit, participem suum dicat (sic enim legit Ambrosius et similiter Hieronymus « consortem »), si istum sic suscepit, ut Apostolum: hoc est enim quod dixit sapiens: « Servo sapienti liberi serviant. » Quod dicitur in terrori est Philemoni, ut saltem vel hac causa assumeret eum si ex charitate non vellet. Non tamen tantum imperantem vinum habet, quam non simul omnia petere. Sic et Paulus hic non nisi post plurima alia maximum hoc posuit, « suscipe illum sicut me. »

« Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, mihi imputa. » Non dixit: Furatus est, sed lenius, « nocuit, » sive injuste egit, « aut debet. » Verisimile namque est ipsum insupsisse quae sublegerat: propterea inquit, mihi hoc delictum ascibe, me habere delictum. Sic Theophylactus et id significat vox Graeca, *ὁμολογῶ*. Similiter autem et Hieronymus id hinc colligit, quod furto sublatam pecuniam jam consumpsisset Onesimus. Nec enim sponsor, inquit, rei fieret ablata, nisi esset id, quod ablatum fuerat, dissipatum. Quia itaque maxime iactura rei pecuniariae, inquit Chrysostomus, angustioribus solet, ipso pro eo sponsa et Cate interim postremo omnium addidit culpam.

« Ego Paulus scripsi mea manu, ego reddam. » Blande et festivo haec dicit, cum spirituali gratia scribens, ac si diceret: En ad majorem secundum te thesaurizationem meam habes has litteras meas propria manu descriptas, unde istud peculiare est huic Epistole.

« Ut non dicam tibi, quod et ipsam mihi debes. » Ne videretur inique se loqui, sentit, quod non audiat libere ipsum precari pro remissione furti a servo commissi, cum in hoc erudem, quodammodo, emonstraret Philemonem, ostendit quod vehementer de ipso conat. Non solum, inquit, quae tua sunt, sed et te ipsum mihi debes, propter sermonem nempe Christi, quem tibi evangelizavi. Poteram, inquam, eo jure uti, sed nolui, ut mercedem habeas ignorando.

« Ita frater ego te frui in Domino. » Pro ita Graece est, *ὥστε*, quod affirmantis, sive obtestantis est adverbium. Hieronymus adnotat esse blandientis, quae quid et requit commendam tam Ambrosii quam Craxorum subindicant. Unde sic commentatur hic Ambrosius: Modo blanditur, ut obsequio ejus voluntaria sit, ut possit fructum habere, etc. Unde etiam Hieronymus non posse vocem hanc commode Latina voce exprimi, sicut Graeci vocem Hebraeam *רָצוּן* non potuerunt commode transferre, sed legunt pro illa, « obsecro. » Tractatur autem istud ab Augustino quantum ad spiritum quomodo ait et non inter se committit, huius est tamen de secundum Christianam cap. 4, et similiter lib. LXXXIII Quæst., quæst. 30. Frui, dicit, esse alicui rei amore inhaerere propter spiritum, ut autem propter aliud. Et simile habet libri ejusdem de Doctr. Christ. cap. 23, et de Trinitate lib. x, cap. 10. Quod tamen frequenter frui dicatur cum debet illi uti, habet idem ibidem cap. 35, sed improprie concludit, itaque quandoquidem homo propter se non sit diligendus, sed propter aliud, homine nimirum propter frui. Cum itaque illi sententia obstare videretur locus iste, citatum eum ipse sic solvit: quod cum addit « in Domino, » Apostolus satis indicat se in homine spem non constituere. Cum enim, inquit, homine in Deo frueris, Deo potius quam homine frueris. Sensus autem hunc explicant Graeci, et alludit ad eum etiam Hieronymus: Fruor ego te in Domino, id est capiam ex te commodum in rebus quae secundum Christum sunt, delector tuis praeclaris in Domino operibus, videam ego te ditescerem omnibus bonis spiritualibus, et sic id quod sequitur erit modummodo istius explicatio.

« Refice viscera mea in Christo. » Reperit idem quo supra, ut magis affertur quod movetur, ubi cum non tam charum intelligitur, est igitur idem sensus

qui supra : Refocilla meam erga te dilectionem propter Christum; non mihi enim beneficium impendes, sed Christo.

« Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens quoniam et super id, quod dico, facies. » Hoc modo provocat eum, ut amplius faciat quam postulatur ab eo. Solet enim fieri ut qui videt bene de se sentiri, meliorem se præbeat, et proinde si scit ille qui postulat plus quam rogavit rogatum esse facturum, ideo minora petit, ut habeat rogatus voluntariam et majorem præstatione mercedem. Hoc autem nota quod super id quod dico aliud nihil sit quam plus quam dico.

« Simul autem et para mihi hospitium. » Quia suspicari potuisset Philemonem, nisi Onesimi causa scripsisset, ne verbo quidem dignatus me esset Paulus, hanc suspicionem diluens : Non propter illum tantummodo scripsi, inquit, sed eam etiam ob rem, ut pares mihi hospitium. Notant autem commentarii, tam Græcorum quam Latinorum, et potissimum Hieronymus, Apostolum non tantis fuisse sarcinis oneratum, ut de præparando ageret hospitio, sed ut dum expectat Philemonem ad se esse venturum, magis faciat quod rogatus est. Si autem, addit idem, non dispensatorie sed vere quis existimat imperatum ut sibi hospitium præpararet, Apostolo magis quam Paulo hospitium præparandum erat. Venturus enim ad novam civitatem, prædicaturus Crucifixum, et Novi Testamenti dogmata, scribit ad se plurimos concursuros, et ita necesse erat primum ut domus in celebri esset urbis loco, ad quem facile conveniretur. Deinde ut ab omni importunitate vacua : ut ampla, quæ plurimos caperet audientes, ne proxima spectaculorum ludis, ne turpi vicinia detestabilis. Postremo ut in plano potius esset sita quam in cœnaculo. Quam ob causam eum existimo etiam Romæ in conducto mansisse biennio, nec parva, ut reor, erat mansio, ad quam Judæorum turbæ quotidie confluebant.

« Spero enim per orationes vestras donari me vobis. » Colligunt hinc plerique, recentiores potissimum, et etiam Primasius, simul cum illo commentario, qui Hieronymo ascribitur, quem eundem cum illo esse existimo, scriptam hanc epistolam in priori illa captivitate, de qua in II ad Timoth. : « In prima mea defensione nemo mihi adfuit ; qualem quod et Hieronymus indicat, quanquam non tam aperte. Duo autem hic discimus : alterum quod sit in servis orationum virtus : siquidem Paulus tantis talisque opere indigeat illarum : alterum, quod oporteat nos humili esse spiritu, quando quidem Paulus discipulorum precibus egeat.

« Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu. » Rursum hinc colligit Hieronymus esse simul scriptum cum ista et per eundem missam Epistolam ad Colossenses, eo quod in salutatione eorundem meminerit, quorum hic, cum scribitur : « Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, ut Marcus consobrinus Barnabæ, et Epaphras, qui ex vobis est, servus Christi ; » et paulo inferius : « Salutat vos Lucas medicus charissimus, et Demas. » Atque eodem etiam colligit argumento Chrysostomus etiam Philemonem Colossensem fuisse, eo quod Epaphras iste Colossensis fuerit, missus a Colossensibus ad Apostolum, qui primus videtur ipsos in fide instruxisse, ex eo quod dicitur ad Colossenses I : « Sicut et didicistis ab Epaphra. Sed jam difficultas est, primo vocat eum concaptivum suum in Christo,

A et Græci quidem vix attingunt : Hieronymus multum laborat : affert autem primum fabulam quamdam, sic enim ipse appellat, qua annuit parentes apostoli Pauli de Siscalis regione fuisse Judææ, et eos, cum tota provincia Romana vastaretur, et dispergerentur in orbem Judæi, in Tharsum, urbem Ciliciæ fuisse translatos, parentum conditionem etiam Paulum fuisse secutum, et sic posse stare quod ipse de seipso testatur, Hebræum se esse ex Hebræis, cum cæteris quæ illum Tharsensem indicant. Quod si ita, possumus, inquit, et Epaphram illo tempore captum suspicari, quo captus est Paulus, et cum parentibus in Colossis urbe Asiæ collocatum, postea Christianum factum esse. Hoc si ita se habeat, etiam Aristarchus, cum in dicta Epistola concaptivus ejus dicitur, ad eandem intelligentiam reducet. Alios, indicat, reconditum aliquid et secretum in verbo captivitatis intelligere, quod capti pariter et vincti in valle adducti sint lacrymarum. Verum ex eo quod additum sit hic, in Christo Jesu neutrum placet : possumus itaque suspicari, inquit, eadem eum Romæ pro Christo vincula sustinuisse quæ Paulus. Ad quem sensum multum Græci accedunt, cum in hunc locum commentantur hoc modo. His verbis ipsum pudore afficit, si Epaphras etiam una secum vinctus erat, ipse vero ne gratiam quidem in suscipiendo Onesimo præstaret illi, qui pro nomine Christi captivus tenebatur.

« Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas, adjutores mei. » Marcus iste ille est qui Evangelium scripsit ; Aristarchi in Epistola ad Colossenses fit mentio, quod concaptivus Pauli fuerit : sicut hic idem de Epaphra dicitur. Demas idem est cujus etiam ibi meminit, et rursum II ad Timoth. ult : « Demas me reliquit diligens hoc sæculum. » Lucas est evangelista, qui et Actus conscripsit apostolorum, Pauli individuum comes. Eo autem quod hic Demam cum reliquis adhuc inter adjutores suos constituat, quem in Epistola ad Timotheum dicit se reliquisse, aut, ut quidam aiunt, quod ad cultum gentilium redierit, et sacerdos idolorum factus sit, aut quod propriæ magis commoditati et otio studuerit, notat hic Oecumenius, quod si illa ad Timotheum prior fuerit ista, postmodum resipuisse ; si vero posterior, postea Apostolum reliquisse. Non videtur interim dubitandum quin hæc prior sit illa, tum quod hic sperat se liberandum adhuc e vinculis, tum quod aperte id habeat hoc loco Theophylactus, illam procul dubio hæc esse posteriorem. Cum autem appellat istos cooperatores et adjutores suos, ostendit eos simul secum rogare Philemonem pro Onesimo, ac si inferat, Dignum est igitur, ut hisce tantis viris gratuleris.

« Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu tuo. Amen. » Hæc subscriptio Apostoli est confirmantis Epistolam a se missam, ut pote qui fere tali subscriptione utatur. Notat autem hic Hieronymus quod sicut a meliore parte hominis, capite nempe, numeratur principatus, dicente Scriptura : « secundum capita eorum, » ita in toto quidem homine sancto gratia sit Domini nostri Jesu Christi, sed a meliori et majori parte, id est spiritu, de toto homine dicatur ; cum enim in spiritu gratia fuerit, totum hominem spiritalem facit.

« Missa e Roma per Onesimum servum. » Quemadmodum nec in aliis epistolis, sic nec in istius finis hæc subscriptio in Latinis codicibus invenitur, sed in Græcis tantum. Primasius interim etiam partem hujus legit istam : Scripta ab urbe Roma.

^a Amen, inquit Justinus Apol. II ad Antoninum, Hebraica lingua idem est quod *Fiat*.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

ALLEGORIÆ IN UNIVERSAM SACRAM SCRIPTURAM ^a

Quisquis ad sacræ Scripturæ notitiam desiderat A dum per *allegoriæ* exercitium fidei mysteria pandit, pervenire, prius diligenter consideret quando historice, quando allegorice, quando anagogice, quando tropologice suam narrationem contexat. Has namque quatuor intelligentias, videlicet *historiam*, *allegoriam*, *tropologiam*, *anagogiam*, quatuor matris sapientiæ filias vocamus, ^b ad cujus inquisitionem plena ipsarum agnitio totius, quod ei inest, secreti, sic manifestatio nisi illarum prius inquisita cognitione, pertingere nequimus. Mater quippe *Sapientia* per hos adoptionis filios pascit, conferens insipientibus [incipientibus] atque teneris potum in lacte *historiæ*; in fide autem proficientibus, cibum in pane *allegoriæ*; bonis vero et strenue operantibus, et operibus bonis insudantibus, satietatem in sapida refectione *tropologiæ*; illis denique qui et ab imis per contemptum terrenorum suspensi, et ad summa per cœleste desiderium sunt provecti, sobriam theoricæ contemplationis ebrietatem in vino *anagogiæ*. *Historia* ad aptam rerum gestarum narrationem pertinet, quæ et in superficie litteræ continetur, et sic intelligitur sicut legitur. *Allegoria* vero aliquid in se plus continet, quod per hoc quod locus [F. loquens] de rei veritate ad quiddam dat intelligendum de fidei puritate, et sanctæ Ecclesiæ mysteria, sive præsentia, sive futura, aliud dicens, aliud significans, semper autem figmentis et velatis ostendit. *Tropologia* quoque et ipsa, sicut *allegoria*, in figuratis, sive dictis, sive factis, constat: sed in hoc ab *allegoria* distat quod *allegoria* quidem fident; *tropologia* vero ædificat moralitatem. *Anagogia* autem, sive velatis, C sive apertis dictis, de æternis supernæ patriæ gaudiis constat, et quæ merces vel fidem rectam, vel vitam maneat sanctam, verbis vel operis, vel apertis demonstrat. *Historia* namque perfectorum exempla quæ narrat, legentem ad imitationem sanctitatis excitat; *allegoria* in fidei revelatione ad cognitionem veritatis; *tropologia* in instructione morum ad amorem virtutis; *anagogia* in manifestatione sempiternorum gaudiorum ad desiderium æternæ felicitatis. In nostræ ergo animæ domo *historia* fundamentum ponit, *allegoria* parietes erigit, *anagogia* tectum supponit, *tropologia* vero tam interius per affectum quam exterius per effectum boni operis, variis ornatibus depingit. Dum enim hæc, de qua loquimur, sacra Scriptura verba *historiæ* simpliciter narrat, quasi inchoando fundamentum ædificii jactat, et D dum per *allegoriæ* exercitium fidei mysteria pandit, fabricam mentis in amore veritatis extollit: dum vero per *anagogiæ* sublimitatem de æternis supernæ patriæ gaudiis disserit, quodammodo tectum superponit: dum autem mysticum in *tropologia*, intellectum per contemplationum investigat exercitium, de quo loquimur, spirituale ædificium diversis virtutibus, tam iis quæ intus ad Dominum quam quæ extra pertinent ad proximum, per mortalitatis venustatem quasi distinctis pulchrorum colorum varietatibus ornat. Cum igitur constet has quatuor sacræ Scripturæ intelligentias, omne quod et [F. ei] inest secretum revelare, nobis considerandum est quando secundum unam solam, quando secundum duas, quando secundum tres, quando etiam secundum omnes simul quatuor intelligi velit. Cumque primum hæc omnia hoc modo, duce ipsa veritate, indagaverimus: secundo necesse est ut quibus quotve modis res de quibus tractat accipere possimus, studiose perscrutemur. Pro eo namque quod una nonnunquam eademque res nihil sibi naturaliter insitum habet quod, quantum ad humanum duntaxat corporale commodum et incommodum spectat, et probari et reprobari valet: ipsa nimirum una eademque res non solum diversam, sed et adversam aliquando in Scriptura sacra significationem habere potest. Ut enim, exempli causa, de innumeris tria proferamus: et aquæ, cujus flumina fluunt de ventre credentis, est aqua contra quam psalmus [Psal-mographus] orat, ne aquæ eum tempestas demergat; et item camelus, qui per toramen acus transit, est et camelus de quo Rebecca, viso Isaac, descendit: est quoque leo qui vicit de tribu Juda; est leo qui circuit, quærens quem devoret. Quis enim nesciat, quantum horum trium significata ad invicem distent, cum tamen unumquodque significantium unum atque idem sit. Cumque ita sacram Scripturam de rebus loquentem audimus, proprietates qualitaturn iisdem rebus naturaliter visitare [insitas] studiose inspicimus, et tunc evidenter scire poterimus, qua sive in bona videlicet sive in mala significatione, juxta quod narrationis quam contextit series exigit, eas exigere debeamus. Tertio oportet ut quibus quotve modis nomina de quibus tractat, tam hominum quam locorum, Hebraica sive Græca interpretari debeant, perquiramus, quod magnam nobis interpretationibus propriorum nomi-

^a Ex antiquo ms. nunc primum in lucem editæ.
COLVEN.

^b Locus corruptus.

num ædificationem proponit. De iis autem rerum significationibus et nominum interpretationibus secundum suas duas intelligentias, modo secundum tres, modo vero secundum omnes simul quatuor ad nostram ædificationem tractat. Quod vero de quatuor iis intelligentiis breviter quedam superius diximus, pluresque quarundam huiusmodi rerum, quæ ad præsens animo occurrere potuerunt, ponere simul et exponere decrevimus diversitates, et quasdam huiusmodi nominum in medium præferre interpretationes, ut ex [iis] quæ in sanctorum Patrum expositionibus invenire poterimus, nostram nostrique similitudinem, si qui tamen sunt, imperitiam instruamus.

Ut autem Lector quesita totius [F. ocus] possit invenire, docens [F. voces] ad eas pertinentes res de quarum diversis significationibus loquitur proponimus, secundum ordinem quo litteræ semivocales et mutæ vocalibus conjunguntur, hoc modo proponimus :

A

Angelus.	Asina.	Aruina.
Abyssus.	Antias.	Aspis.
Abortivum.	Anaglyphus.	Agnæ.
Acelum.	Anemurale.	Altare.
Accubitus.	Angulus.	Alienus.
Adolescentulus.	Aper.	Albugo.
Aer.	Aqua.	Altilia.
Argentum.	Arturus.	Amica.
Armilla.	Atrium.	Annulus.
Arma.	Auster.	Areolæ.
Arula.	Auris.	Armenta.
Artifex.	Animus.	Aratrum.
Area.	Azuma.	Ascensus.
Agnus.	Arbor.	Asinus.
Agricola.	Anima.	Ancilla.
Ala.	Abies.	Animatia.
Altitudo.	Accipiter.	Apis.
Aloe.	Acies.	Aquilo.
Amicus.	Acus.	Aquila.
Amphora.	Adeps.	Arcus.
Aromata.	Ager.	Aurora.
Aranea.	Aries.	Aurum.
Arva.	Arena.	Auriga.
Astræ.	Arcæ.	Azis.
Ascentor.	Armatus.	Adversarius.

Angelus est Christus, vel Spiritus sanctus, ut in Evangelio Joannis : « Angelus descendit in piscinam; et mota est aqua, et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ; sanus fiebat »; et quod veniente Christo ad populum Judæorum, eo quod per motionem ejusdem populi passio per fidem passionis ejus sanatur unitas fidelium. Vel descendente in fonte Baptismi Spiritu sancto; illumque fecundante unus fidelis populus abluatur. Angelus, est Joannes Baptista; ut ex persona Patris ad Filium dicit propheta : « Ecce ego mitto angelum meum, qui præparabit viam ante te »; et quod ipse prævit ante faciem Domini parare vias ejus. Angelus spiritus malignus, ut in Psalmis : « Angelus Domini coarctans eos »; et « diabolus constringens eos ». Per angelos; celestes spiritus, ut in Psalmis : « Qui facis

angelos tuos spiritus »; et quod sancti Spiritus cum mittuntur; angeli sunt. Angelus quilibet sacerdos, ut in Malachia, quod « Angelus Domini exercitum est »; id est, Dominum nuntiat.

Anima humana propter diversas efficientias suas diversa vocabula sortitur. Dum enim membra vegetat, anima, dum sensibilibus adheret, sensualitas, dum sentit, sensus, dum consentit, voluptas, dum recordatur, memoria, dum contemplatur, spiritus, dum sapit, animus, dum intelligit, mens, dum discernit, ratio est. Anima aliquando totus homo, ut in Genesi : « Descendit Jacob in Ægyptum in animabus septuaginta »; id est, cum totidem hominibus. Anima, est sensualitas, ut in Epistola Pauli ad Hebræos : « Sermo Dei pertingens ad divisionem animæ et spiritus »; et quod Spiritus Domini, quomodo sensualitas a ratione dividatur, comprehendit. Anima est animalitas, ut in Psalmis : « Misit saturitatem in animas eorum »; id est, in animalitatem, quæ corporeis escis sustentatur. Anima, vita præsens, ut in Evangelio : « Anima plus est quam esca »; Anima est animositas, ut in Psalmis : « Operui in jejuniis animam meam »; et quod ne me vindicarem, celavi animositatem meam. Anima, ipse Christus, ut in Propheta : « Non abjiciet vos ultra animam meam »; id est, non reprobabit vos Christus filius meus. Anima, illa vis est Dei, qua ipse omnia penetrat : « Anima ejus, quæcunque voluit, hæc fecit »; et quod vis illa interna in voluntate sua omnipotentiam habet. Anima vocatur doctrina, ut in Propheta : « Kalendas vestras odit anima mea »; id est, festivitates vestras exteriores reprobavit voluntas mea. Anima, mentis intentio, ut in Job : « Elegit suspensionem anima mea »; id est, a terrenis se elongare elegit intentio mea. Anima, desiderium justorum, ut in Job : « Animam catulorum ejus implevit »; et quod scilicet desiderium sanctorum Ecclesiæ ad effectum Dominus perducit. Anima, vita jumentorum, ut in Job : « In cujus manu est omnis vivens anima »; et quod in ejus potestate est vita brutorum animalium. Anima, voluntas diaboli, ut in cantico Exodi : « Dividam spolia manu mea »; id est, invadam animas humanas, et voluntas mea implebitur.

Abyssus est Vetus et Novum Testamentum, ut in Psalmis : « Abyssus abyssum vocat »; et quod Testamentum Vetus in prædicatione sanctorum Novum annuntiat. Abyssus, collegio apostolorum, ut in Psalmis : « Dedit abyssus vocem suam »; et quod apostoli ex profunditate cordis sui emisissent prædicationem suam. Abyssus, obscuritas cujusque impij, ut in Job : « Abyssus dicit, non est in me »; et quod obscura est vita, clamat sibi patientiam non inesse. Abyssus, æternum Dei judicium, ut in Job : « Æstimabit abyssum quasi senescentem »; et quod diabolus in superbis membris suis æternum Dei judicium,

¹ Joan. v. 4. ² Mal. iii. 1. ³ Ps. xxxiv. 5, 6. ⁴ Ps. ciii. 4. ⁵ Mal. ii. 7. ⁶ Gen. xlii. 27. ⁷ Heb. iv. 12. ⁸ Psal. cv. ⁹ Matth. vi. 25. ¹⁰ Psal. xxxiv. ¹¹ Levit. xxi. 11. ¹² Ps. cxiv. 3, et cxxxiv. 6. ¹³ Isa. i. 14. ¹⁴ Job vii. 15. ¹⁵ Job xxxix. 1. ¹⁶ Job xii. 10. ¹⁷ Exod. xv. 9. ¹⁸ Ps. xli. 8. ¹⁹ Hab. iii. 10. ²⁰ Job xxviii. 14. ²¹ Job. xli. 25.

quasi debile et instabile esset, non pertimescit. *Abyssus* infernus vocatur in Evangelio : « Rogabat eum legio, ne eum mitteret in abyssum ¹, » id est, ne eos mergeret in infernum. Per *abyssum*, dolores mortis, ut in Psalmis : « Ponens in thesauris abyssos ², » id est, in secretis sacræ Scripturæ profunda mysteria. Per *abyssum* quique desperatissimi, ut in Psalmis : « Omnia quæcunque voluit, Dominus fecit; in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis ³, » quod sicut erigit contemplationes, quæ sunt cælum, sic fecundat actiones, quæ sunt terra, sic instabiles confirmat, qui sunt mare, sic in ipsis, qui desperatissimi. Item facit nonnunquam misericordiam suam, qui sunt abyssi. Per *abyssum* confusiones operum malorum, ut in cantico Exod. : « Abyssi operuerunt eos ⁴, » id est, confusiones operum suorum oppræsserunt eos.

Abies est altitudo contemplationis, ut in Isaia : « Ponam in deserto abietem ⁵, » quod in gentilitate Dominus contemplationem posuit. *Abietes*, potentes et infructuosi. Per *abietem*, sancti angeli, ut in Prophetis : « Abietes non ædæquaverunt summmitatem ejus ⁶, » quod comparatione illorum angelorum ille primus angelus altior fuit.

Abortivi sancti sunt ante legem, ut in Job : « Quasi abortivum absconditum ⁷, » quod sancti ante legem huic mundo ex magna parte absconditi fuerint. *Abortivum* imperfecto hominis, ut in libro Num. : « Quasi abortivum, quod extrahatur a vulva matris suæ ⁸, » quod murmurantes a matre gratia imperfecti projiciuntur.

Accipiter quilibet electus, ut in Job : « Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter ⁹, » quod solius Dei vir sanctus plumas virtutum acquirit. Per *accipitrem* rapaces, ut in Daniele : « Et ungues crescent quasi accipitris ¹⁰, » quod qui per superbiam in mente decipiuntur, et usque ad compunctiones rapacitatis.

Acetum est dolus, ut in Evangelio : « Implevit spongiam aceto ¹¹, » quod replevit diabolus populos Judæorum fraude et dolo. *Acetum*, piger quilibet, ut in Parabolis : « Sicut acetum dentibus amarum est ¹², » sic piger sanctis, qui dentes appellantur, frequenter nocet verbum commotionis, ut in Parabolis : « Vipera, sal, acetum in vitis, et qui cantat corde pessimo ¹³, » quod quando perversa mens corripitur murmurat, sicut nitrum fervescit et ebullit, quando ponitur in aceto. *Acetum*, infidelitas, ut in Psalmis : « In siti mea potaverunt me aceto ¹⁴, » id est, ego fidem eorum siti, et ipsi infidelitate me potaverunt.

Acies, unitas electorum, ut in cantico : « Terri-

bilis ut castrorum acies ordinata ¹⁵, » quod electi per concordiam diabolo terribiles sunt.

Acervus tritici sunt incrementa virtutum, ut in Cantico : « Venter tuus sicut acervus tritici ¹⁶, » quod teneri, qui in sancta Ecclesia sunt, virtutum incrementa suscipiunt. *Acervus testimonii*, multitudo sanctorum martyrum, ut in Genesi : « Vocaverunt locum illum Galaad, id est, acervum testimonii ¹⁷, » quod in sancta Ecclesia multitudo martyrum honoratur. *Acervus lapidum* est increpatio ultimi iudicii, ut in libris Regum : « Congregaverunt super Absalon acervum lapidum magnum nimis ¹⁸, » quod reprobis dicitur in iudicio : « Ite, maledicti, in ignem æternum ¹⁹. » *Acervus Mercurii*, infidelitas, ut in Parabolis Salomonis : « Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, sic qui tribuit insipienti honorem ²⁰, » quod qui fatuum aliquem ad honorem ecclesiasticum provehit, quodammodo culpam infidelitatis committit.

Accubitus, celestis patria, ut in Cantico : « Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum ²¹, » quod cum Christus ascendendo cælum peteret, sanctitatis suavitatem Ecclesia emanavit.

Acus, punctio doloris, ut in Evangelio : « Caelum per foramen acus intrare ²², » quod Christus punctiones doloris pertulerit in cruce.

Adolescentula animæ sunt sanctorum, ut in Cantico ²³ : *adolescentula* dicte, quod devotæ sanctorum animæ Christum diligunt.

Adeps est divinitas Christi, ut in Psalmis : « Adipe frumenti satiat te ²⁴, » quod cælestem illam Jerusalem Christus divinitate pascit. *Adeps* simplex intellectus Scripturæ, ut in Psalmis : « Cibavit illos ex adipe frumenti ²⁵, » quod simplici intellectu refecit eos. *Adeps*, spirituale desiderium, ut in cantico Deuteronomii : « Cum adipe agnorum et arietum ²⁶, » id est, cum spirituali desiderio subditorum et prælatorum. *Adeps*, abundantia, ut in Psalmis : « Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum ²⁷, » et quod per abundantiam suam peccabant. *Adeps*, carnalis lætitia, ut in Psalmis : « Adipem suum concluserunt ²⁸, » id est, carnalem suam lætitiā confirmaverunt. *Adeps*, bonitas interioris voluntatis, ut in Psalmis : « Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea ²⁹, » id est, interior bona voce, sicut exterior bona repleatur.

Aer, mens cujuscunque hominis sæcularis, ut in Job : « Subito aer cogetur in nubes ³⁰, » quod repentino scilicet spiritus munere mens sæcularis ad sanctitatem perducitur.

Ager est mundus, ut in Evangelio : « Homini qui

¹ Luc. viii, 31. ² Psal. xxxiii, 7. ³ Ps. cxxxiv, 6. ⁴ Exod. xv, 5. ⁵ Isa. xli, 19. ⁶ Ezech. xxxi, 8. ⁷ Job iii, 16. ⁸ Num. xii, 12. ⁹ Job xxxix, 39. ¹⁰ Dan. iv, 40. ¹¹ Marc. ix, 36. ¹² Prov. x, 26. ¹³ Prov. xxv, 20. ¹⁴ Psal. lxxviii, 22. ¹⁵ Cant. vi, 3, 9. ¹⁶ Cant. vii, 2. ¹⁷ Genes. xxxi, 47, 48. ¹⁸ II Reg. xviii, 17. ¹⁹ Matth. xxx, 41. ²⁰ Prov. xxviii, 8. ²¹ Cant. i, 13. ²² Matth. xix, 24; Marc. x, 25; Luc. xviii, 25. ²³ Cant. i, 3. ²⁴ Psal. cxlviii, 14. ²⁵ Psal. lxxx, 17. ²⁶ Deut. xxxii, 14. ²⁷ Psal. lxxii, 7. ²⁸ Psal. xvii, 10. ²⁹ Psal. lxxii, 6. ³⁰ Job xxxvii, 21.

seminavit bonum semen in agro ¹, id est, Christo, qui sparsit prædicationem in mundo. Præpara corpus tuum, et diligenter exerce agrum tuum, id est, sentes iniquitatum evelle, et corpus ad frugem retributionis excole. *Ager* bonum opus, ut in Evangelio ² *ager* emitur propter thesaurum, quod bonum opus exercetur propter coeleste desiderium. *Ager*, Scriptura sancta, ut in Job : « Agrum non suum demetunt ³, » quod Scripturam sacram, quæ sua non est, hæretici pervertunt. *Ager* officium prædicationis, ut in Cantico : « Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum ⁴, » quod et Christus ab arcano Patris, et Ecclesia a secreto contemplationis ad officium egrediuntur prædicationis. *Ager*, populus Judæorum, ut in Genesi : « Egressus est ad meditandum in agro inclinato jam die Isaac ⁵, » quod in fine mundi egressus est de caelo Christus ad docendum in populo Judæorum. *Ager*, populus gentilis, ut in Psalmis : « Pulchritudo agri mecum est ⁶, » id est, uniuscujusque viri religiosi sanctitas apud me ad remunerationem compensatur. *Ager* cæremonia exterior, ut in Evangelio : « Erat autem filius senior in agro ⁷, » quod populus Judaicus litterali sensu contentus exteriora curabat. *Ager*, cujuslibet vita negligens, ut in Parabolis : « Per agrum viri pigri transivi ⁸, » id est, vitam cujuslibet desidiosi in-spexi, « et ecce totum repleverant urticæ et spinæ ⁹, » quod in corde ejus prurientia desideria punctiones vitiorum pullulant. *Ager* est præsens sancta Ecclesia, ut in Genesi : « Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni ¹⁰, » quod sanctificata est Ecclesia de sanctitate Christi, de cujus plenitudine nos omnes accepimus. *Ager*, patria coelestis, ut in Parabolis : « Consideravit agrum, et emit eum ¹¹, » quod studiose discat Ecclesia, quæ sunt gaudia vitæ perennis, et pro eis laborare non cessat.

Agnus est Christus, ut in Exodo : ¹² *Agnus* sine macula immolatur, id est, Christus sine culpa moritur. *Agnus*, lubricus quisque, ut in Parabolis, « Secutus eam quasi agnus lascivens ¹³, » quod libidinosus libidinosum imitatur. Per *agnos* apostoli, ut Dominus ad eos in Evangelio : « Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos ¹⁴, » id est inter infideles. Per *agnos* viri sancti, sicut in Isaia : « Et in brachio suo congregabit agnos ¹⁵, » id est, in robore suo adjuvabit viros sanctos. Per *agnos*, simplices et innocentes, ut in Evangelio : « Pasce agnos meos ¹⁶, » id est peccatores, quos ego redemi sanguine meo, innocentes jam effectos nutrit prædicatione sua. *Agna* est vita activa, ut in Levitico : « Offerat agnam de gregibus ¹⁷, » id est, vitam exerceat activam, quæ communis est pluribus.

Agricola est Deus Pater, ut in Evangelio : « Pater meus agricola est ¹⁸, » quod ipse in Filio suo

A electos spiritualiter excolit. *Agricola*, quilibet reprobis terrena diligens, ut in Genesi : « Fuit Abel pastor ovium, et Cain agricola ¹⁹, » quod electus quisque simplices ²⁰ infra se cogitationes nutrit, et reprobis quilibet, interna sua ²¹ deferens, terrena diligit. Per *agricolam* principes Synagogæ, ut in Evangelio : « Locabit eam agricolis ²², » quod populum antiquum illum principibus Synagogæ commisit. Per *agricolam* doctores Ecclesiæ, ut in Evangelio : « Vineam suam locabit aliis agricolis ²³, » id est, Ecclesiam suam aliis doctoribus committet.

Altare est ipsa divinitas, ut in Psalmo : « Constituite diem solemnem in condensis usque [ad cornu altaris] ²⁴, » id est, virtutes crebro frequentate, et B pertingens ad eminentiam Deitatis. *Altare* caro Christi, ut in Jeremia : « Repulit Deus altare suum ²⁵, » quod carnem Christi crucifigi permisit. *Altare* ipsa est humanitas Verbi, ut in Exodo : « Altare de terra facietis mihi ²⁶, » id est, verbi humanitatem ex virgine sumptam esse credetis. *Altare*, lignum crucis, ut in Genesi ²⁷, Isaac positus in altari, quod Christus litatus in cruce. *Altare*, mentis arcanum, ut in Psalmo : « Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare (tuum, Domine) ²⁸, » id est, opera mala per poenitentiam emendabo, et mentis arcanum virtutibus adornabo. *Altare* fides, ut in Psalmo : « Imponent super altare tuum ²⁹, » id est, innocentiam novæ vitæ fide ³⁰ conjungunt.

C *Altare*, vita justorum, ut in Genesi : « Ædificavit Noe altare Domino ³¹, » quod justorum vitam Christus consecravat Patri. *Altare*, devotio cordis, ut in Evangelio : « Si offers munus tuum ad altare ³², » id est, si effuderis orationem tuam per cordis devotionem. *Altare*, cœli secretum, ut in Psalmis : « Introibo ad altare Dei ³³, » id est, perveniam ad secretum cœli.

Alitus, humanitas Christi, ut in Job : « Alitum meum exhorruit uxor mea ³⁴, » id est, humanitatem meam contempsit synagoga. *Alitus* locutio oris, ut in Daniele : « Sed et alitus meus intercluditur ³⁵, » id est, non solum fortitudinem corde careo, sed etiam ab ipsa locutione in ore obmutesco. *Alitus*, suggestio diaboli, ut in Job : « Alitus ejus prunas ardere facit ³⁶, » id est, cogitationes reproborum diabolica suggestio succendit.

D Per *alas* misericordia Domini et veritas, ut in Psalmis : « Sub umbra alarum tuarum protege me, » id est, sub adjumento misericordiæ et veritatis tuæ defende me. Per *alas* præcepta Domini, ut in Psalmis : « In tegmine alarum tuarum sperabunt ³⁷, » id est, in defensione præceptorum tuorum sperabunt. Per *alas* cogitatio viri sancti, ut in

¹ Matth. xiii, 24. ² Matth. xiii, 44. ³ Job xxiv, 6. ⁴ Cant. vii, 11. ⁵ Gen. xxiv, 63. ⁶ Psal. xlix, 11. ⁷ Luc. xv, 25. ⁸ Prov. xxiv, 30. ⁹ Ibid. ¹⁰ Gen. xxxii, 27. ¹¹ Joan. i. ¹² Exod. xii, 5. ¹³ Prov. vii, 22. ¹⁴ Matth. x, 16. ¹⁵ Isa. xl, 11. ¹⁶ Joan. xxi, 16. ¹⁷ Lev. v, 6. ¹⁸ Joan. xv, 1. ¹⁹ Gen. iv, 2. ²⁰ Matth. xxi, 33. ²¹ Ibid. v, 41. ²² Psal. cxvii, 27. ²³ Thren. ii, 17. ²⁴ Exod. xx, 24. ²⁵ Gen. xxii, 9. ²⁶ Psal. xxv, 6. ²⁷ Psal. l, 24. ²⁸ Gen. viii, 20. ²⁹ Matth. v, 23. ³⁰ Psal. xlii. ³¹ Job xix, 17. ³² Dan. x, 17. ³³ Job xli, 12. ³⁴ Psal. xxxv, 8.

Job : « Expandit alas suas ad stuprum ¹, » id est, **A** *amicos* sancti angeli, ut in Cantico : « Quæ habitas in hortis, amici auscultant ¹⁸, » quod angeli sancti humanæ animæ profectum audire desiderant. Per *amicos* prædicatores sancti, ut in Job : « Concident eum amici ¹⁹, » quod prædicatores sancti diabolum in electis, quos ad fidem convertunt, destruunt. Per *amicos* ceteri sancti, ut in Evangelio : « Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis ²⁰, » id est, tunc me amatis, si præcepta mea servatis.

Per *alienos* dæmones, ut in Psalmis : « Alieni insurrexerunt in me ², » id est, dæmones pugnave- runt contra me.

Altitudo sublimitas est præmiorum, ut in Eze- chiele : « Statura quoque erat rotis et altitudo ³, » quod in Scriptura sacra addiscitur et rectitudo vitæ, et altitudo gloriæ. **Altitudo**, princeps hujus mundi, ut in Habacuc : « Altitudo manus suas leva- bit ⁷, » quod sublimes hujus sæculi principes opera sua erigunt. **Altitudo**, prosperitas, ut in Paulo : « Nec altitudo, neque profundum ⁸, » id est, neque pro- spera, neque adversa.

Albugo, cæcitas cordis, ut in Tobia : « Cœpit al- bugo ex oculis ejus egredi ⁹, » quod cum in fine mundi a populo Judaico Christus cœpit agnosci, longa ab eis, qua nunc premuntur, infidelitatis cæ- citas recedit. **Albugo**, arrogantia mentis, ut in Levi- tico : « Si albuginem habens in oculo ¹⁰, » id est, **C** si arrogantiam in animo.

Aloe virtus est continentiæ, ut in Cantico : « Et aloe cum omnibus pretiosis unguentis ¹¹, » id est, continentia cum omnibus summis virtutibus. **Aloe**, voluptas carnis, ut in Proverbiis : « Aspersi cubile meum myrrha et aloe ¹², » id est, implevi mentem meam dulcedine et voluptate carnali.

Altilia Patres sunt Novi, ut in Evangelio : « Tauri mei et altilia occisa ¹³, » id est, Veteris et Novi Testamenti Patres refectionem nobis parant spiri- tualem.

Amicus est Christus, ut in Cantico : « Ipse est amicus meus, filiæ Jerusalem ¹⁴, » quod in tantum Ecclesiam suam amavit, ut moreretur pro ea. **Ami- cus**, quilibet proximus noster. In Parabolis Salomonis : « Fili mi, si spononderis pro amico tuo ¹⁵, » id est, proximo tuo. **Amicus**, animus noster, ut in Evan- gelio : « Amicus meus venit de via ad me ¹⁶, » id est, animus meus ad se. Amicus est aliquando, qui solo nomine est Christianus, ut in Evangelio : « Ami- ce, quomodo huc intrasti ¹⁷ ? » quod iniquus homo et propter fidem, quam tenet, amicus est ; sed quod charitate caret, vestem nuptialem non habet. Per

B *Amphora* est avaritia, ut in Zacharia : « Hæc est amphora egrediens ¹⁸, » quod nullus est, qui ab avaritia immunis sit. *Amphora*, modus in contem- platione, ut in libris Regum : « Et adduxit eum se- cum in vitulis tribus, et modio farinæ, et amphora vini ¹⁹, » quod tunc Deo vita nostra offertur bene, quando cum mortificatione vanitatis et curiosita- tis, et voluptatis, et plenitudinem in actione, et di- scretionem tenemus in contemplatione.

Annulus est signaculum fidei, ut in Evangelio : « Date annulum in manu ejus ²⁰, » id est, fidem in opere suo. Per *annulum* liber Evangeliorum, ut in Exodo ²¹, per quatuor arcæ angulos erant quatuor annuli, quod quatuor partes Ecclesiæ, libri quatuor Evangelistarum decorant. Per *annulos* germina æter- næ beatitudinis, ut in Exodo : « Et fundes in vecti- bus annulos aureos ²², » quod pro bonis, quæ nunc exercemus operibus claram perpetuitatem, et perpetuam claritatem possidebimus.

Annus est tempus gratiæ, ut in isaia : « Prædi- cate annum placabilem ²³, » id est, adventum gra- tiæ, quæ nobis eum exhibet placatum. **Annus** mul- titudo redemptorum, ut in Job : « Non computetur in diebus anni ²⁴, » inter electos, qui salvantur, apostata spem ad salvationem non assumit. Per *an- num*, æternitas Christi, ut in psalmo : « In gene- ratione et generatione anni tui ²⁵, » quod semper durat æternitas Dei. Per *annum*, vita nostra, ut in Psalmo : « Anni nostri sicut aranea meditabun- tur ²⁶, » id est, vita nostra inanibus et corruptionibus stridet.

Ancilla est Ecclesia, ut in Psalmis : « Salvum fac filium ancillæ tuæ ²⁷, » id est me, qui sum mem- brum Ecclesiæ. **Ancilla**, caro corruptibilis, ut in Ge- nesi : « Ejice ancillam et filium ejus ²⁸, » id est, carnem despice, et carnalem fructum ejus. Per *an- cillam* prædicatores Ecclesiæ, ut in Job : « Ligabit eam ancillis suis ²⁹, » quod Dominus per prædica- tores suos diabolum vincit. Per *ancillam* effemi-

¹ Job xxxix, 29. ² Job xxix, 21. ³ Zach. v, 9. ⁴ Ezech. i, 24. ⁵ Psal. lxxv, v. ⁶ Ezech. i, 18. ⁷ Habac. iii, 10. ⁸ Rom. viii, 39. ⁹ Tob. xi, 14. ¹⁰ Levit. xxi, 20. ¹¹ Cant. iv, 41. ¹² Prov. vii, 17. ¹³ Matth. xxii, 4. ¹⁴ Cant. i, 16. ¹⁵ Prov. vi, 1. ¹⁶ Luc. xi, 6. ¹⁷ Matth. xxii, 42. ¹⁸ Cant. viii, 15. ¹⁹ Job xl, 25. ²⁰ Joan. xv, 14. ²¹ Cant. i, 15 ; et iv, 1, 7 ; et vi, 3. ²² Luc. xv, 9. ²³ Zach. v, 6. ²⁴ 1 Reg. i, 24. ²⁵ Luc. xv, 22. ²⁶ Exod. xxv, 42. ²⁷ Ib. v, 43. ²⁸ Isa. lxi, 2. ²⁹ Job iii, 6. ³⁰ Psal. ci, 25. ³¹ Psal. lxxxix, 9. ³² Psal. lxxxv, 16. ³³ Gen. xxi, 10. ³⁴ Job xl, 24.

natae mentes Iudeorum, ut in Job : « Ancillae tuae sicut alienum habuerunt me ¹, » quod effeminatae mentes Iudeorum per fidem me cognoverunt. Per ancillam, humiles quique, ut in Genesi : « Et eliharha ancillis suis ², » quod sancta Ecclesia spirituali refectione humilibus tribuit.

Anaglypha varietates sunt bonorum operum, ut in libro Regum : « Et anaglypha valde prominentia ³, » quae in sancto homine, qui est templum Dei, varietates bonorum actuum aliis in exemplum apparent.

Antra cordis sunt secreta, ut in Job : « Quando elubavit in antris ⁴, » quod viri sancti non in rebus exterioribus, sed in secretis cordium suorum quiescunt.

Antemurale prophetiae sunt, ut in Isaia : « Salvator ponetur in ea murus et antemurale ⁵, » quod Christus, qui in seipso per incarnationis suae mysterium Ecclesiae murus fuit, eidem Ecclesiae ante incarnationem suam in prophetis antemurale exstitit.

Animalia sunt quatuor evangelistae, ut in Ezechiele : « Similitudo hominis in animalibus ⁶, » quod Christo satagunt. Animalia, sancti in Ecclesia, ut in Psalmis : « Animalia tua habitabunt in ea ⁷, » quod iusti in Ecclesia ex fide vivunt. Animalia, cupidi, in Ezechiele animalium abominatio. depicta erat in pariete ⁸, quam cupidorum apud se pravitatem in necessitate iniqui depingunt. Animalia, duo crucifixi cum Christo latrones, ut in Habacuc : « in medio duorum animalium, » quod in medio duorum latronum Christus suspensus est.

Angulus designat locum humilem, ut in Parabolis : « Melius est sedere in angulo domatis, » hoc est, in loco humili, « eum pace, quam in sublimitate discordia ⁹. » Angulus designat conjunctionem, ut in Psalmis : « Hic factus est in caput anguli ¹⁰, » quod Christus utrumque populum conjunxit. Per angulum terminos huius mundi, ut in Exodo : « Dux tabulae erigantur, post tergum tabernaculi ¹¹, » quod contra diabolum in mundi huius terris adveniente sine sancti Enoch et Elias erigantur opera simulate mentes pravorum, ut in Sophonia : « Dies Domini super angulos excelsos ¹², » quod vindicta percussit corda pravorum, quae propter elevationem excelsi sunt, et propter duplicationem anguli vocantur.

Apis est immundus peccator, ut in Isaia : « Sibilabit Dominus api ¹³, » quod immundum peccatorem per inspirationem suam ad se vocat. Apes humiles sunt, ut in Ecclesiastico : « Modicum in volatilibus apis ¹⁴, » quod humiles inter superbos facti sunt. Per apes detractores, ut in Psalmis : « Circumderunt me, sicut apes ¹⁵, » quod in aperto me lau-

dabant, et in occulto mihi detrahebant, quod apes in ore mei, et in posterioribus aculeum habent.

Aper princeps est Romanorum, ut in Psalmis : « Exterminavit eam aper de silva ¹⁶, » quod plebem captivavit Iudaicam Titus qui imperavit in Roma.

Aquila est austeritas persecutionis, ut in Cantico : « Surge, aquilo; veni, auster ¹⁷, » quod desiderat nonnunquam Ecclesia, ut mitigetur austeritas persecutionis. Aquila, populus gentilis, ut in Isaia : « Dicam aquiloni : Da; et anstro : Noli prohibere ¹⁸, » quod inspirabo gentibus, ut credant. Aquila est aliquando electus ad fidem conversus, ut in Job : « Ab aquilone aurum veniet ¹⁹, » quod et a Paulo et ab Augustino, qui prius in fidelitate frigidi erant, splendor sapientiae venit. Aquila, senectus, ut in Evangelio : « Venient ab aquilone, et retendent, » quod nonnulli in senectute ad regnum tendunt. Aquila hostis antiqui suggestio, ut Jeremia; facies olle succensae a facie aquilonis ²⁰, id est, regnabo in reprobis. Aquila diabolus, ut in Job : « Qui extendit aquilonem super vacuum ²¹, » quod illorum mentibus, qui gratia sua vacui sunt, diabolus Deus dominari permittit.

Aqua est Spiritus sanctus, ut in Evangelio : « Flumina de ventre eius fluent aquae vitae ²², » quod de memoria credentis dona procedunt Spiritus sancti. Aqua, Christus, ut in Psalmis : « Probavi te apud aquam contradictionis ²³, » id est, a Christo, cui a multis contradicuntur. Aqua, sapientia subtilis, ut in Parabolis : « Aqua profunda ex ore viri ²⁴, » quod subtilis sapientia in locutione iusti. Aqua; loquacitas, ut in Parabolis : « Qui emittit aquam, caput est iurgiorum ²⁵, » quod qui loquacitatem non refrimat, concordiam dissipat. Aqua; cupiditas saeculi, ut in Evangelio : « Eum in ignem et in aquam misit, ut eum perderet ²⁶, » quod diabolus eos, quos possidet, nunc ardore luxuriae concremat, nunc sorde cupiditatis foedat, ut eos perdat. Aqua, baptismus, ut in Psalmis : « Operuit aqua tribulantes eos ²⁷, » quod in baptismo electorum peccata condonantur. Aqua est arcana locutio prophetarum, ut in Psalmis : « Tenebrosa aqua in nubibus aeris ²⁸, » quod obscuram locutionem habent prophetae. Aqua, sancta praedicatio Christi, ut in Ezechiele : « Effundam super vos aquam mundam ²⁹, » id est, purgabo vos per praedicationem mundam, ut mundi sitis propter sermonem quem loquor vobis. Aqua, compunctio, ut in libris Regum : « Hauserunt aquam, et fuderunt in conspectu Domini ³⁰, » quod de intimis cordis sui protulerunt compunctionem, et coram Deo flevērunt. Aqua; saeculi prosperitas, ut in Psal-

¹ Job. xix, 15. ² Prov. xxxi, 15. ³ I Reg. vi, 32. ⁴ Job. xxxix, 2. ⁵ Isa. xxvi, 1. ⁶ Ezech. i, 5. ⁷ Psal. lxxvii, 11. ⁸ Ezech. viii, 10. ⁹ Prov. xxi, 9. ¹⁰ Psal. cxvii, 22. ¹¹ Exod. xxvi, 23. ¹² Sop. i, 16. ¹³ Isa. vii, 18. ¹⁴ Eccl. xi, 15. ¹⁵ Psal. cxvii, 12. ¹⁶ Psal. lxxix, 17. ¹⁷ Cant. iv, 16. ¹⁸ Isa. xliii, 6. ¹⁹ Job. xxxvii, 24. ²⁰ Jer. i, 13. ²¹ Job. xxvi, 7. ²² Job. vii, 38. ²³ Psal. lxxx, 8. ²⁴ Prov. xviii, 4. ²⁵ Prov. xvii, 14. ²⁶ Matth. xvii, 45. ²⁷ Psal. cv, 41. ²⁸ Psal. xviii, 12. ²⁹ Ezech. xxxvi, 25. ³⁰ I Reg. vii, 6.

mis : « Transivimus per ignem et aquam ¹, » id est, A per adversa et prospera. *Aqua*, adversitas, ut in Psalmis : « Non me demergat tempestas aquæ ², » id est, non me devinciat congeries adversitatis. *Aqua*, humana scientia, ut in Exodo : « Non crudum quid, nec coctum aqua ³, » quod Christus neque purus homo cogitandus, neque qualiter incarnari potuit perscrutandum est. *Aqua*, mundi affluentia, ut in Apocalypsi : « Angelus effudit phialam suam in fluvium illud magnum, Euphratem, et siccavit aquam ejus ⁴, » quod prædicator vocem suam contra mundum erigit, et ejus affluentiam a multis confemni facit. *Aqua*, historialis intellectus, ut in Evangelio ⁵ aqua ad nuptias in vinum conversa est, quod in conjunctione Christi et Ecclesie sensus litteralis in spiritualem mutatus est. *Aqua*, voluptas carnis, ut in Evangelio : « Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum ⁶, » quod quò frequentius voluptas carnis exercetur, eò magis desideratur. *Aqua*, æterna refectio, ut in Apocalypsi : « Ostendit mihi angelus fontem aquæ vivæ ⁷, » id est, revelavit mihi Christus copiam refectiois æternæ. Per *aquam* sancti angeli, ut in Psalmis : « Et aquæ, quæ super coelos sunt ⁸, id est, angeli, qui in superioribus versantur, » laudent nomen Domini. » Per *aquam* animæ beatæ, ut in Psalmo : « Qui tegis aquis superiora ejus ⁹, » quod nos quidem in quibusdam sacram Scripturam intelligimus, sed beatæ animæ, quæ jam in celestibus Dominum vident, omnia de quibus tractat, plene sciunt. Per *aquas* sancti, qui modo sunt in Ecclesia, ut in Psalmis : « Flumen Dei repletum est aquis ¹⁰, » quod in sancta Ecclesia et merito et numero populus Domino serviens augetur. Per *aquas* lamenta humilitatis, ut in Job : « Si lotus fuero quasi aquis nivis ¹¹, » id est, si perfusus fuero lamentis humilitatis. Per *aquas* devotiones sanctorum, ut in Job : « Aquas appendit in mensura ¹², » quod mirò modo devotiones sanctorum suorum Deus moderatur, ut illi non tantum exercere officium possint, quantum comprehendere possunt in effectu. Per *aquas* peccata quæ Deus electis suis condonat, ut in Genesi : « Spiritus Domini ferebatur super aquas ¹³, quod inajor est ejus pietas quam eorum iniquitas. Per *aquas* scientia hæreticorum, ut in Parabolis : « Aquæ furtivæ dulciores sunt ¹⁴, » id est, occultæ nostræ scientiæ meliores. Per *aquas* persecutiones, ut in Psalmis : « Firmavit terram suam aquis ¹⁵, » id est, fundavit Ecclesiam super persecutiones. Per *aquas* mortales populi, ut in Psalmo : « Viderunt te aquæ, Deus ¹⁶, » quod intulsi sunt populi, credendo, et timuerunt, petendo. Per *aquas* instabiles cogitationes, ut in Psalmis : « Libera me de aquis multis ¹⁷, » id est, de multis instabilibus cogitatio-

nibus. Per *aquas* blandimenta tentationum, ut in Job : « Lapidés excavant aquæ ¹⁸, » quod fortes nonnunquam viros tentationum blandimenta emolliunt. Per *aquas* voluptates reproborum, ut in Psalmis : « Convertit aquas eorum in sanguinem ¹⁹, » quod malas impiorum voluntates Deus quandoque ad crudelitatem amaritudinis perducit. Per *aquas* pænæ infernales, ut in cantico Exodi : « Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus ²⁰, » id est, ruerunt ponderosi peccatores in pœnis infernalibus.

Aquila est Christus, ut in cantico Deuteronomii : « Aquila provocavit ad volandum pullos suos ²¹, » quod Christus discipulos suos, ut de virtute in virtutem proficiant, monere non cessat. *Aquila*, Joannes Evangelista, ut in Ezechiele : « Facies Aquilæ desuper ipsorum quatit ²², » quod per hoc, quod de divinitate Christi est locutus, et more aquilæ oculis in solem fixit, et non solum super cæteros et Evangelistas fuit, sed semetipsum excellit. *Aquila*, diabolus, ut in Parabolis : « Viam aquilæ in celo ²³, » quod subtilitas inimici a viris sanctis difficile apprehenditur. *Aquila* animant significat, ut in Job : « Elevabitur aquila, et ponet in arduis nidum suum ²⁴, » quod per contemplationem exaltatur anima, et in cælis deligit desiderium suum. *Aquila*, sublimis hujus sæculi potestas, ut in Ezechiele : « Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate, venit ad Libanum, et tulit [inde] medullam cedri ²⁵, » id est, rex Nabuchodonosor, rex potens, cum multis potestatibus, repletus varia levitate gloriæ mundanæ, obsedit Jerusalem, et captum totum populum adduxit. Per *aquilam* anima electorum, ut in Evangelio : « Ubique fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilæ ²⁶, » quod ubi Dominus est in corpore, ibi erant sanctorum animæ. Per *aquilam* demones, ut in Jeremia : « Velocius fuerunt persecutores nostri aquilæ coli ²⁷, » id est, inimici nostri aereis spiritibus crudeliores.

Arturus est sancta Ecclesia, ut in Job : « Qui facit Arturum et Orionas ²⁸, » quod Dominus et Ecclesiæ fundavit, et in ea sanctos martyres produxit. *Arturus*, Vetus Testamentum, ut in Job : « Gyrum Arturi poteris dissipare ²⁹, » quod Veteris Testamenti litteræ Dominus in spiritualem sensum mutavit. *Arturus*, populus incredulus, ut in Job : « Ab Arturo egredietur frigus ³⁰, » quod ab incredulo populo frigus infidelitatis procedit.

Arcus est sacra prædicationis, ut in Psalmis : « Intendentes et mittentes arcum ³¹, » quod multi in Ecclesia verbis prædicationis contra alios emittuntur, sed in tentatione succumbunt. *Arcus*, humana fortitudo, ut in Psalmis : « Non enim in arcu meo

¹ Psal. lxxvi, 12. ² Psal. lxxviii, 16. ³ Exod. xii, 9. ⁴ Apoc. xvi, 12. ⁵ Joan. ii, 9. ⁶ Joan. iv, 13. ⁷ Apoc. xlii, 1. ⁸ Psal. cxlvi, 4. ⁹ Psal. ciii, 3. ¹⁰ Psal. lxxiv, 10. ¹¹ Job ix, 30. ¹² Job xxvii, 25. ¹³ Gen. i, 2. ¹⁴ Prov. ix, 17. ¹⁵ Psal. cxxxv, 6. ¹⁶ Psal. lxxvi, 17. ¹⁷ Psal. cxliii, 7. ¹⁸ Job xiv, 19. ¹⁹ Psal. civ, 29. ²⁰ Exod. xv, 10. ²¹ Deut. xxxii, 14. ²² Ezech. i, 10. ²³ Prov. xxx, 19. ²⁴ Job xxxix, 30. ²⁵ Ezech. xvi, 3. ²⁶ Matth. xxiv, 28. ²⁷ Jer. iv, 13. ²⁸ Job ix, 9. ²⁹ Job xxxviii, 31. ³⁰ Job xxxvii, 2. ³¹ Psal. lxxvii, 9.

sperabo ¹, » id est, de meo robore non confidam. *Arcus* * ut in Psalmis : « Peccatores intenderunt arcum suum ², » quod Judæi adversus Dominum dolos exercuerunt. *Arcus* * Evangelista, ut in Psalmis : « Arcum æreum ³, » id est, fortes operarios meos fecisti inflexibiles. *Arcus*, sacra Scriptura, ut in Psalmis : « Arcum suum tetendit ⁴, » quod sacram Scripturam nobis Dominus exhibuit. *Arcus*, comminatio judicii, ut in Psalmis : « Fugiant a facie arcus ⁵, » id est, evadant judicium extremum. *Arcus*, occulta malitia, ut in Psalmis : « Intenderunt arcum, rem amaram ⁶, » id est, occultam malitiam exercuerunt. « Arcus conversi sunt, » id est, prædecessores eorum habuerunt intentionem malam. *Arcus*, minæ, ut in Psalmis : « Intenderunt arcum, sed Dominus infirmabit, » id est, minatur ut humiliantur. *Arcus*, virtus patientiæ, ut in Genesi : « Sedit in forti arcus ejus ⁷, » quod patientia viri sancti robusta est. Per *arcum* insidiæ ferientium, ut in Psalmis : « Ibi confregit potentias, arcum ⁸, » id est, ibi destruxit robora insidiantium.

Argentum est eloquium spirituale, ut in Isaia : « Argentum tuum versum est in scoriæ ⁹, » id est, spirituale legis eloquium sordet fece carnalium desideriorum. *Argentum*, nitor eloquentiæ divinæ, ut in Cantico : « Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento ¹⁰, » id est, institutiones divinæ sapientiæ per me habebis eloquentiæ nitore decoras, perparvorum diversitate varietatis. *Argentum* martyres sunt, quorum est hæc vox, ut in Psalmis ¹¹ : « Igne nos examinasti, » quod sordes, quæ nobis inerant, in tribulatione abstulisti. *Argentum*, figmenta poetica, ut in Apocalypsi : « Merces argenti tui nemo emet amplius ¹², » quod verba impiorum jocularia nemo deinceps frequentabit. *Argentum*, vita prædicatorum, ut in Job : « Nec appendetur argentum in commutatione ejus ¹³, » quod nec ipsi prædicatorum, quantumcumque sunt iusti, Christo nullatenus comparari possint.

Aries est caro Christi, ut in Genesi ¹⁴ Isaac in altari ponitur, sed aries mactatur, quod Christus crucifigitur, sed sola ejus caro moritur. *Aries*, ordo sacerdotalis, ut in Parabolis : « Et aries, nec est qui resistat ei ¹⁵, » quod sancto, quod in Ecclesia est, sacerdotio, et ipsi reges et principes terreni subduntur. *Aries*, motus iracundiæ, ut in Levitico : « Obtulit et arietem in holocaustum ¹⁶, » quod vir sanctus omnem in se motum mactare debet. Per *arietem* sancti apostoli, ut in Psalmis : « Induti sunt arietes ovium ¹⁷, » quod apostoli, qui fidelibus præsumt, sancto Spiritu sunt vestiti. Per *arietem* prælati qui sunt in Ecclesia, ut in Psalmis : « Afferte Domino filios arietum ¹⁸, » id est, vos ipsos, quos

A prælati in Christo genuerunt. Per *arietem* rationales quique, ut in Genesi : « Posuit virgas ante oculos arietum ¹⁹, » id est, bona externa ante intuitum rationalium. Per *arietem* hæretici, ut in Jeremia : « Principes tui sicut arietum ²⁰, » id est, prælati tui hæretici sunt seducti.

Armilla est divina misericordia, ut in Job : « Aut armilla perforabis maxillam ejus ²¹, » quod circumplectens nos undique divina misericordia a potestate nos diaboli eruit a justificato, ut in Genesi : « Cognosce cujus est annulus et armilla ²², » quod a Christo habet Ecclesia et fidem et justificationem. Per *armillas* opera propositorum, ut in Isaia : « Armilla et in aureas ²³, » id est, opera prælatorum et obedientias subditorum. Per *armillas* actiones quæ pertinent ad Decalogum, ut in Genesi : « Et armillas sistorum decem ²⁴, » quod opera Decalogi sancta Ecclesia suscipit.

Arena est calamitas hujus vitæ, ut in Job : « Quasi arena maris hæc gravius apparet ²⁵, » quod miseria, quam patimur, ad instar arenæ et ponderosa et multa est. *Arena*, humiles, ut in propheta : « Posui arenam terminum mari ²⁶, » quod ad vincendum tumorem superborum Deus humiles posuit. *Arena*, instabilitas hujus sæculi, ut in Evangelio : « Qui edificavit domum suam super arenam ²⁷, » id est, mentem suam semper hujus mundi instabilitate fundavit. *Arena*, civitas cælestis, ut in Genesi : « Multiplicabo semen tuum super arenam quæ est in littore maris ²⁸, » quod electis suis omnipotens Deus tale spirituale confert augmentum, ut sanctitatem illorum civium, quæ in sancta cælestis patriæ soliditate sunt, in quantum possunt, imitentur.

Arma sunt virtutes spirituales, ut in D. Paulo : « Per arma justitiæ a dextris et a sinistris ²⁹, » id est, bona opera in prosperis et in adversis. *Arma*, cor reproborum, ut in propheta : « Descenderunt in latum cum armis suis ³⁰, » quod ruerent in interitum, cum corporibus suis. *Arma* sunt aperte impugnationes, ut in Psalmis : « Confringet arma ³¹, » id est, manifestas destruet impugnationes. *Arma*, nequitia diaboli, ut in Evangelio : « Omnia arma ejus auferet ³², » id est, omnes nequitias ejus annihilabit.

Arca est corpus Christi, ut in Exodo : « Arcam de lignis Chettim compingite ³³, » id est, corpus Christi ex membris esse incorruptibilibus credite. *Arca*, Ecclesia, ut in Psalmis : « Surge, Domine, in requiem tuam ³⁴, » id est, surge a mortuis, surgat et Ecclesia, quam dignatus es sanctificare. *Arca*, quilibet ecclesiasticus doctor, ut in libris Regum ³⁵, percussit Dominus Ozam, eo quod tetigisset arcam

¹ Psal. XLIII, 7. ² Psal. XI, 2; et xxxvi, 14. ³ Psal. XVII, 35. ⁴ Psal. VII, 15. ⁵ Psal. XXXVI, 14; et LXIV, 4. ⁶ Psal. LXXVII, 57. ⁷ Gen. XLIX, 24. ⁸ Psal. LXXV, 4. ⁹ Isa. I, 22. ¹⁰ Cant. I, 11. ¹¹ Psal. LXVI, 19. ¹² Apoc. XVIII, 12. ¹³ Job XXVIII, 15. ¹⁴ Gen. XXII, 13. ¹⁵ Prov. XXX, 34. ¹⁶ Lev. VIII, 28. ¹⁷ Psal. LXIV, 14. ¹⁸ Psal. XXVIII, 1. ¹⁹ Gen. XXX, 41. ²⁰ Thren. I, 6. ²¹ Job XL, 21. ²² Gen. XXXVIII, 25. ²³ Isa. III, 19. ²⁴ Gen. XXIV, 22. ²⁵ Job VI, 3. ²⁶ Jer. V, 22. ²⁷ Math. VII, 26. ²⁸ Gen. XXII, 17. ²⁹ II Cor. VI, 7. ³⁰ Ezech. XXXII, 27. ³¹ Psal. XLV, 10. ³² Luc. XI, 22. ³³ Exod. XXV, 10. ³⁴ Psal. CXXXI, 8. ³⁵ II Reg. VI.

Domini, quod qui reprehensionis manu arroganter prælatos Ecclesiæ tangunt, spirituali morte feriuntur. *Arca*, mens sancta, ut in Genesi: « Fac tibi arcam de lignis levigatis ¹, » id est, fac mentem a peccati pondere alienam.

Arula est cor humanum, ut in Exodo: « Pones quatuor annulos super arulam altaris ², » id est, quatuor evangelistarum libros per intellectum committes cordi tuo.

Armatus, diabolus, ut in Job: « Et ipsum rapiet armatum ³, » quod impium in morte ad pœnam diabolus rapit. *Armatus*, quilibet superbus qui se conatur excusare, ut in libris Regum ⁴ David nescivit armatus incedere, quod humilis quisque superbe ignorat se excusare. Per *armatos* tyranni, ut in Job: « In occursum pergunt armatis ⁵, » quod sanctus prædicator tyrannorum superbix resistere non timet.

Artifex, Dominus, ut in Cantico: « Quæ fabricata sunt manu artificis ⁶, » quod per Domini gratiam spiritualia nobis dona conferuntur.

Arvina, pinguedo rerum, ut in Job: « Et in lateribus ejus arvina dependet ⁷, » quod in consiliariis impii pinguedo rem abundat.

Artus sunt intestina Ecclesiæ membra, ut in Job: « In nihilum sunt redacti omnes artus mei ⁸, » id est, infirma membra mea multum delectantur.

Area est Ecclesia, ut in Evangelio: « Et purgabit arcam suam ⁹, » id est, mundans Ecclesiam suam. *Area*, mundus iste, ut in libro Judicum: « Ponam vellus hoc lanæ in area ¹⁰, » quod ad salutem humanam virginem Mariam Deus posuit mundo. *Area*, latitudo populi gentilis, ut in libris Regum ¹¹ constituit David altare Domino in area Arnan Jebusæ, quod Ecclesiam Patri Christus consecrat in latitudine gentilis populi.

Arbor est Christus, ut in Cantico: « Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios ¹², » quod multum inter Christum et sanctos Ecclesiæ filios distat, quod puri homines sunt. *Arbor*, erux, ut in Cantico: « Sub arbore malo suscitavi te ¹³, » id est, per fidem passionis meæ a morte revocavi te. *Arbor*, humilis Dei scientia, ut in Evangelio: « Ascendit Zachæus sycomorum, ut videret Jesum ¹⁴, » quod nisi stultam Dei sapientiam apprehendamus, Christum comprehendere non mere-mur. *Arbor*, fides robusta, ut in Evangelio: « Crevit granum sinapis, et factum est in arborem magnam ¹⁵, » quod crevit fides, quæ prius abjecta videbatur per mundum, et robur accepit magnum. *Arbor*, bona voluntas, ut in Evangelio: « Arbor bona fructus malos non facit ¹⁶, » quod ex voce bona non procedit actio mala. *Arbor*, voluntas mala, ut in Evangelio: « Non est arbor bona, quæ fructus malos

facit ¹⁷, » quod non est tunc bona voluntas in mente, quando mali apparent fructus in opere. *Arbor*, perfectus quilibet in fide, ut in Apocalypsi: « Præceptum est illi ¹⁸, » id est, a Deo injunctum est Antichristi discipulis, « ne ederent fenum, » id est, rudem aliquem in fide, « nec omne viride » id est, in fidem omnem provectum, « nec omnem arborem, » id est, nec ullum in fide perfectum. *Arbor*, humana natura, ut in Evangelio: « Arbor, quæ non facit fructus bonos, excidetur, et in ignem mittetur ¹⁹, » quod impius, qui bene vincere non curat, a consortio justorum excidetur, et in ignem gehennæ mittetur. *Arbor*, tota simul reproborum massa, ut in Evangelio: « Securis ad radicem arboris posita est ²⁰, » quod Judex Christus, qui te ex manubrio humanitatis extraxit, et incidit ex ferro divinitatis, omnes reprobos consumet. Per *arborem* hic mundus, ut in Evangelio: « Cum producent arbores jam ex sese fructum, scitis quod prope est regnum Dei ²¹, » Per *arborem* hæretici, ut in Epistola Judæ: « Arbores autumnales ²², » quod salus hæreticorum desperatur.

Aromata sunt viri sancti, ut in Cantico: « Persfla, auster, hortum meum, et fluent aromata illius ²³, » id est, fecunda, o sancte sponse, Ecclesiam meam, et apparebunt sancti ejus. *Aromata* sunt bona opera sanctorum, ut in Cantico: « Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata ²⁴, » quod suavitates virtutum, quæ sint in virgine Maria, bona excedant opera sanctorum. *Aromata* sunt mundæ cogitationes, ut in Cantico: « Messui myrrham meam cum aromatibus meis ²⁵, » quod qui modo carnem mortificat, et mentem mundat, ex utraque in futura, vitam metet æternam. *Aromata*, dulcedines orationum, ut in Evangelio ²⁶, venient diluculo mulieres portantes aromata, quæ præparaverant, quod discussis tenebris mentis devotæ veniant animæ, ferentes præmeditatas orationes.

Areolæ sunt doctrinæ virtutum, ut in Cantico: « Genæ ejus sicut areolæ aromatum ²⁷, » id est, martyres ejus doctrinis et virtutibus insistant: *Areola*, quilibet humilis, ut in Cantico: « Dilectus meus descendit in hortum suum, ad areolam aromatis ²⁸, » id est, Christus venit ad Ecclesiam suam, id est, tum humili, ut faciat mansionem tuam.

Araneæ, afflicta anima, ut in Psalmis: « Et tabescere fecisti, sicut araneam, animam ejus ²⁹, » id est, ad instar araneæ permisisti affligi animam ejus vanitas vitæ, ut in Psalmis: « Anni nostri sicut aranea meditantur ³⁰, » id est, anni nostri vanitate sunt pleni.

Armenta sunt doctores vel rectores Ecclesiæ, ut in Cantico Habacuc: « Et non erit armentum in præsepibus ³¹, » id est, non erit prælatus in populo.

¹ Gen. vi, 14. ² Exod. xxvii, 5. ³ Job v, 5. ⁴ I Reg. xvii, 39. ⁵ Job xxxix, 21. ⁶ Cant. vii, 1. ⁷ Job. xv, 27. ⁸ Job xvi, 7. ⁹ Matth. iii, 12; Luc. iii, 17. ¹⁰ Jud. vi, 37. ¹¹ II Reg. xxiv, 18. ¹² Cant. ii, 3. ¹³ Cant. viii, 5. ¹⁴ Luc. xix, 4. ¹⁵ Luc. xiii, 19. ¹⁶ Matth. vii, 18. ¹⁷ Luc. vi, 45. ¹⁸ Apoc. vii, 1. ¹⁹ Matth. vii, 19. ²⁰ Ibid. ²¹ Luc. xxi, 30, 31. ²² Vers. 12. ²³ Cant. iv, 16. ²⁴ Cant. iv, 10. ²⁵ Cant. v, 1. Mar. xvi, 1; ²⁶ Luc. xxiv, 1. ²⁷ Cant. v, 15. ²⁸ Cant. vi, 1. ²⁹ Psal. xxxviii, 12. ³⁰ Psal. lxxxix, 9. ³¹ Habac. iii, 17.

Armenta collegium est patriarcharum, ut in cantico Deuteronomii, * vitulum de armento, » id est, Christum ex patriarchis natum.

Arva subjecti sunt, ut in cantico Habacuc: « Et arva * non afferent cibum ¹, » id est, subditi escam obedientie non habebunt.

Aratrum est cultus iustitiæ, ut in Evangelio: « Nemo mittet manum suam ad aratrum, et respiciens retro, est aptus in regno Dei ², » id est, nullus a cultu iustitiæ ad peccata, quæ dimittat, rediens, dignus est salvari. *Aratrum*, * exemplum bonum, ut in libris Regum: « Et in aratro boum coxit carnes ³, » id est, ad imitationem sanctorum opera carnalia mortificavit.

Astra sunt angeli sancti, ut in Job: « Cum me laudarent simul astra matutina ⁴, » id est, angeli, quos primum creavi. *Astra*, viri sancti in Ecclesia, ut in Isaia: « Super astra cœli exaltabo solium meum ⁵, » id est, reprobos, quibus impero, contemplationis Ecclesiæ per electionem premere faciam.

Ascensus est elevatio Christi, ut in Psalmis: « Qui ponis nubem ascensum ⁶, » quod nubes suscepit eum ab oculis eorum.

Ascensus, afflictio martyrum, ut in Cantico: « Ascensus purpureum ⁷, » cæcum videlicet martyrem pro Domino afflictum. *Ascensus*, spiritualis vitæ profectus, ut in Ezechiele: « Et in septem gradibus ascensus ejus ⁸, » quod per gratiam septiformis Spiritus bonæ conversationis acquirimus profectum.

Ascensor est Dominus, ut in Job: « Decidet equum et ascensorem ejus ⁹, » id est, contemnet virum sanctum, et Dominum, qui ei præest. *Ascensor*, mundi hujus amator, ut in Genesi: « Ut cadat ascensor ejus retro ¹⁰, » id est, quemadmodum mundus contra Dominum amat, ut in posterioribus ruat. *Ascensor*, diabolus, ut in cantico Exodi: « Equum et ascensorem ejus dejecit in [mare] ¹¹, » id est, superbos quoslibet, et eum qui eis præsidet, diabolus demersit in infernum.

Asinus est populus gentilis, ut in Isaia: « Et asinus præsepe domini sui ¹², » id est, gentium populus, qui prius immundus fuit, spiritualem alimoniam acquisivit. *Asinus*, Judæorum stultitia, ut in Genesi: « Expectate hic cum asino, postquam adoraverimus, revertemur ad vos ¹³, » quod cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium introeat, et sic omnis Israel salvus fiet ¹⁴. *Asinus*, quilibet qui infirmis deservit, ut in Job: « Asinum pupillorum abegerunt ¹⁵, » id est, eum qui infirmus per charitatem fremebat, hæretici * adduxerunt. *Asinus*, pigritia stultorum, ut in Deuteronomio: « Non arabis in

bove et asino ¹⁶, » id est, strenuo et sapienti * imprædicatorem fatuum et pigrum non sociabis.

Asina est caro nostra, ut in libro Josue: « Axa sedens super asinam accepit a patre irriguum superius et inferius ¹⁷, » quod anima fidelis carnem regens, percipit a Domino compunctionem ex amore et timore. *Asina*, Synagoga, ut in Evangelio: « Invenietis asinam alligatam ¹⁸, » id est, videbitis plebem Judaicam peccatorum funibus constrictam. Per *asinam*, luxuriosi, ut in propheta: « Quorum carnes ut carnes asinorum ¹⁹, » id est, tam libidinosa est caro eorum quam est caro asinorum. Per *asinas*, petulantes sensus, ut in Job: « Qui ascenditis super nitentes asinas, eloquimini ²⁰, » quod illi digne laudare possunt, qui petulantibus sensibus suis viriliter præesse norunt. Per *asinas* omnes celestes animæ, ut in libris Regum ²¹, perierunt asinae Cis, patris Saul, et missus est Saul ad quarendas eas, quod perierant hominum animæ, et missus est Dominus in hunc mundum, peccatores salvos facere. Per *asinas*, simplices, ut in Job: « Erant autem quingentæ asinae ²², » quod redemptori nostro vere simplicium devotio servit, qui continentiam..... partem servavit.

Aspis est diabolus, ut in Psalmis: « Super aspidem et basiliscum ambulabis ²³, » id est, illum depripes, qui et occulte decipit, et aperte sævit. *Aspis*, reprobus quilibet, ut in Psalmis: « Aspidis surdæ et obturantis aures suas ²⁴, » quod * reprobus sensum cordis ad vocem predicationis non inclinavit. *Aspis*, occulta sævitia diaboli, ut in Isaia: « Super foramen aspidis manum suam mittet ²⁵, » quod per gratiam suam eos nonnunquam Dominus visitat, qui occultam in se diaboli malitiam habuerunt. Per *aspidem*, spiritus maligni, ut in Job: « Pavis illius vertetur in fcl aspidum ²⁶, » quod delectatio impii in amaritudinem spirituum immundorum mutabitur. Per *aspidem*, suggestiones diaboli, ut in Job: « Caput aspidum suget ²⁷, » quod in via diabolicarum suggestionum impius suscipiet. Per *aspidem* dolosi, ut in psalmo: « Venenum aspidum sub labiis eorum ²⁸, » id est, fraus et malitia dosorum sub verbis latebat Judæorum.

Atrium est sancta Ecclesia, ut in Psalmis: « Adorate Dominum in atrio sancto ejus ²⁹, » id est, servite ei in Ecclesia sancta ejus. *Atrium*, mundus: « Fortis armatus custodit atrium suum ³⁰, » id est, diabolus possedit hunc mundum. *Atrium*, amplitudo fidelium, ut in Ezechiele: « Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum ³¹, » quod fideles in longanimitate spei bonorum operum perfectionem habent. *Atrium*, circuitus secularis, ut in Evangelio: « Petrus in atrio principis sacerdotum cum ministris stabat ad ignem ³², » quod Dei negator in

¹ Habac. iii, 17. ² Luc. ix, 62. ³ III Reg. xix, 21. ⁴ Job xxxviii, 7. ⁵ Isa. xiv, 13. ⁶ Psal. ciii, 3. ⁷ Cant. iii, 10. ⁸ Ezech. xl, 22. ⁹ Job xxxix, 21. ¹⁰ Gen. xlix, 17. ¹¹ Exod. xv, 1. ¹² Isa. i, 3. ¹³ Gen. xxii, 5. ¹⁴ Rom. xi, 25. ¹⁵ Job xxiv, iii. ¹⁶ Deut. xxii, 10. ¹⁷ Jos. xv, 19. ¹⁸ Matth. xxi, 2. ¹⁹ Ezech. xxiii, 20. ²⁰ Jnd. v, 10. ²¹ I Reg. ix, 3. ²² Job i, 3. ²³ Psal. xc, 15. ²⁴ Psal. lvi, 5. ²⁵ Isa. xi, 8. ²⁶ Job xx, 14. ²⁷ Ibid. v, 16. ²⁸ Psal. cxxxix, 4. ²⁹ Psal. xxix, 2; et xvi, 9. ³⁰ Luc. xi, 28. ³¹ Ezech. xl, 47. ³² Marc. xiv; Joan. xviii.

circuito seculari ad desideria carnis manet. *Atrium*, A plebs infidelis, ut in Apocalypsi : « *Atrium*, quod est foris templum, ejice foras ¹, » id est, eos, qui ad fidem intrare nolunt, a communione fidelium sequestranda esse demonstra. Per *atrium* prophetæ et apostoli, ut in Psalmis : « Introite in atria ejus ², » id est, apostolis et prophetis ejus conformes estote. Per *atria*, præcepta charitatis, ut in Psalmis : « In atriis domus Dei nostri ³, » id est, in mandatis, per quæ omnia communia fiant. Per *atrium*, secreta cœli, ut in Psalmis : « Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini ⁴, » id est, desiderat Spiritus meus pertingere ad cœli secreta.

Aurora est sancta Ecclesia, ut in Cantico : « Quasi aurora consurgens ⁵, » quia a tenebris vitæ præsentis ad cœlestia per desiderium sancta Ecclesia B consurgit. *Aurora* est qui noviter bona opera inchoat ut in Psalmis : « Tu fabricatus es auroream et solem ⁶, » quod Dominus et initium constituit in bono opere, et perfectionem. *Aurora*, vita justorum, ut in Job : « Si subito apparuerit aurora ⁷, » quod impius vitam justorum contemnit. *Aurora*, mens sancta, ut in Job : « Et ostendisti auroræ locum suum ⁸, » quod pax menti cœlestem patriam, quæ ei locus est, Dominus per revelationem demonstrat.

Auster est Spiritus sanctus, ut in Cantico : « Et veni, Auster ⁹, » id est, venit fervor Spiritus sancti. *Auster*, populus Judaicus, ut in Isaia : « Et Austro dicam : Noli prohibere ¹⁰, » id est, præcipiam Judæis, ne gentes ad credendum impediunt. *Auster*, prædicator quilibet, ut in Psalmis : « Transtulit Austrum de cœlo ¹¹, » quod de vita sublimi Dominus C prædicatorem eligit. *Auster*, cœtus martyrum, ut in Apocalypsi : « Ab Austro, portæ tres ¹², » quod a martyribus fides Trinitatis prædicatur. *Auster*, devotio sancta, ut in Psalmis : « Convertere, Domine, captivitatem nostram sicut torrens in Austro ¹³, » quod per sanctam devotionem mens ab interno frigore liberatur. *Auster*, sanctitas religiosæ conversationis, ut in Ezechiele : « Quasi ædificium civitatis vergentis ad Austrum ¹⁴, » quod sancta Ecclesia fervori sanctæ conversationis insit. *Auster*, secretum cœli, ut in Job : « Qui facit interiora Austri ¹⁵, » quod Dominus interna illa cœlestis patriæ suis præ-

parat. *Aurum* est ipsa Divinitas, ut in Cantico : « Caput D ejus aurum optimum ¹⁶, » quod divinitas Christi ineffabilis claritas est. *Aurum*, splendor cœlestis patriæ, ut in Apocalypsi : « Ipsa civitas auro mundo ¹⁷, » quod superna illa civitas æterna munditia splendet. *Aurum*, sapientia primi angeli, ut in Ezechiele : « Aurum opus decoris tui ¹⁸, » quod magna primus angelus sapientia decoratus fuit. Au-

rum, decus honorum spirituum, ut in Job : « Non dabitur aurum obryzum pro eo ¹⁹, » quod Christo nullus angelus æquari potest. *Aurum*, virtus charitatis, ut in Apocalypsi : « Et procinctum ad mamillas zona aurea ²⁰, » id est, ligatum in interioribus suis vinculo charitatis. *Aurum*, spiritualis sapientia, ut in Parabolis : « Thesaurus desiderabilis ²¹, » id est, sapientia spiritualis, requiescit in ore sapientis. *Aurum*, sapientia gentilitatis, ut in Psalmis : « Et dabitur ei de auro Arabiæ ²², » id est, servient ei sapientes gentilitatis. *Aurum*, sublimitas temporalis, ut in Job : « Si putavi aurum robur meum ²³, » quod justus in sublimitate sua temporali non confidit. *Aurum*, claritas sanctorum in cœlestibus, ut in Job : « Non adæquabitur ei aurum ²⁴, » quod nec sancti, qui jam in cœlis sunt, Christo æquari possunt. *Aurum*, animæ sunt fideles, de gentilitate venientes, ut in Job : « Ab Aquilone aurum veniet ²⁵, » id est, a populo gentili animæ devotæ procedent. *Aurum*, cœtus martyrum, ut in Job : « Auro locus est, in quo conflatur ²⁶, » quod non prodest martyrium nisi in Ecclesia suscipiatur. *Aurum*, virtus patientiæ, ut in Job : « Probavit me quasi aurum, quod per ignem transit ²⁷, » id est, ex tribulatione, quam pertulit, non sum superatus ; sed per sapientiam clarior effectus. *Aurum*, regia Christi potestas ; ut in Evangelio ²⁸ magi aurum Christo offerunt, quod gentilis eum populus potentem credit regem. *Aurum*, vita sacerdotis, ut in Jeremia : « Quomodo obscuratum est aurum ²⁹, » quod splendida sacerdotum vita vitis deturpatur. *Aurum*, bona conversatio p̄doli fidelis, ut in Job : « Et glebæ illius, aurum ³⁰, » quod non solum sacerdotes per sanctitatis prærogativam in Ecclesia nitent, sed et fideles in ea populi per bonam conversationem fulgent. *Aurum*, claritas contemptorum mundi, ut in Job : « Sternet sibi aurum quasi lutum ³¹, » quod sic sibi nonnunquam eos, qui mundum contempserunt, subjicit, sicut eos, qui diligunt. *Aurum*, acumen subtilis ingeui, ut in Apocalypsi : « Suadeo tibi a me aurum ³², » id est, da boni operis pretium, si vis pertingere ad acutum ingenium, quod per sanctum actum pertingimus ad clarum intellectum. *Aurum*, sapientia reproborum, ut in Apocalypsi : « Merces auri tui nemo emet amplius ³³, » quod damnatis in ultimo judicio reprobis, nemo eorum ulterius sapientiam exquiret. *Aurum*, fulgor pompæ sæcularis, ut in Psalmis : « Dilexi mandata tua super aurum ³⁴, » etc., id est, magis, quam elationem sæcularem. *Aurum*, æterna vita electorum, ut in Psalmis : « Posteriora dorsī ejus in pallore auri ³⁵, » quod subsequens Ecclesiæ pro Deo honorifice lucebit in splendore permanentis vitæ.

Auris est Dei potentia, ut in Psalmis : « Præpa-

¹ Apoc. xi, 2. ² Psal. xcvi, 8. ³ Psal. xciii, 14. ⁴ Psal. lxxxiii, 5. ⁵ Cant. vi, 9. ⁶ Psal. lxxiii, 16. ⁷ Job xxiv, 17. ⁸ Job xxxviii, 12. ⁹ Cant. iv, 16. ¹⁰ Isa. xliii, 6. ¹¹ Psal. lxxvii, 26. ¹² Apoc. xxi, 15. ¹³ Psal. cxv, 4. ¹⁴ Ezech. xl, 2. ¹⁵ Job ix, 9. ¹⁶ Cant. v, 11. ¹⁷ Apoc. xxi, 18. ¹⁸ Ezech. xxviii, 15. ¹⁹ Job xxviii, 15. ²⁰ Apoc. i, 15. ²¹ Prov. xxi, 20. ²² Psal. lxxi, 15. ²³ Job xxxi, 24. ²⁴ Job xxviii, 17. ²⁵ Job xxxvii, 22. ²⁶ Job xxviii, 1. ²⁷ Job xxiii, 10. ²⁸ Matth. ii, 41. ²⁹ Thr. iv, 1. ³⁰ Job xxviii, 6. ³¹ Job xli, 21. ³² Apoc. iii, 18. ³³ Apoc. xviii, 12. ³⁴ Psal. cxviii, 127. ³⁵ Psal. lxxvii, 14.

rationem cordis eorum auditur auris tua¹, id est, occulta eorum penetravit potentia tua. *Auris*, clementia, ut in Psalmis : « Et auris ejus, » id est, pietas ejus, « ad preces eorum². » *Auris*, doctor Ecclesiæ, ut in Parabolis : « Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientum commorabitur³, » quod qui libenter audit increpationes doctum, plerumque usque ad cathedram doctorum conscendit. *Auris*, mens hominis, ut in Exodo : « Perforabitque aurem ejus⁴ subula⁵, » id est, mentem ejus illustrabit verbo Dei. *Auris*, intellectus cordis, ut in Job : « Nonne aure tua verba dijudicat⁶? » quod verba, quæ sonant extrinsecus, discernit intellectus cordis intrinsecus. *Auris*, quilibet subjectus, ut in Parabolis : « Aurem audientem, et oculum videntem Dominus fecit⁷, » quod Deus utriusque est conditor, et subjecti videlicet obedientis, et prælati imperantis. *Auris* pro occulto accipitur, ut in Evangelio : « Quod in aure auditis, prædicate super tecta⁸, » id est, quod in occulto suscipitis, effundite in publico. *Auris*, contemplatio interna, ut in Job : « Quasi furtive suscepit auris mea venas susurri ejus⁹, » id est, occulte percepit contemplatio mea signa internæ et divinæ allocutionis. Per aurem obedientia, ut in Evangelio : « Qui habet aures, audiat¹⁰, » id est, qui obedire vult, verba mea auscultet. Per aurem, pura intelligentia, ut in Psalmis : « Aures autem perforasti mihi¹¹, » id est, perfecte me intelligere fecisti, quid velles. Per aurem, judicia divina, ut in Isaia : « In auribus meis hæc dicit Dominus¹², » id est in iudiciis meis hæc sunt.

Auriga, quilibet prædicator, ut in libris Regum : « Currus Israel, et auriga ejus¹³, » quod prædicator populum Dei et portare debet et ducere.

Avis est Christus, ut in Job : « Semitam ignoravit avis¹⁴, » quod Christum ad coelos ascendisse Judæa non credidit. *Avis*, anima hominis, ut in Job : « Et avis nascitur ad volandum¹⁵, » quod anima pura in contemplatione se extendit. *Avis*, instabilis quisque, ut in Parabolis : « Avis transmigrat de loco suo¹⁶, » quod instabilis quisque non moratur in loco suo. *Avis* est levitas verborum, ut in Parabolis : « Avis ad alta transvolat¹⁷, » quod verba levia ad eum qui protulit, veniunt. *Avis*, superbus ille hostis, ut in Job : « Nunquid illudet ei, quasi avi¹⁸? » quod Dominus superbum diabolum per suam sapientiam decipit. Per aves viri spirituales, ut in Genesi : « Aves autem non dividit¹⁹, » quod viri spirituales per se scandala non dividunt. Per avem, spiritus maligni, ut in cantico Deuteronomii : « Devorabit eos quasi avis, morsu amarissimo²⁰, » quod reprobos maligni spiritus consument.

Axes sunt corda doctorum, ut in libris Regum :

¹ Psal. ix, 17. ² Psal. xxxiii, 16. ³ Prov. xv, 31. ⁴ Exod. xxi, 6. ⁵ Job xii, 14. ⁶ Prov. xx, 12. ⁷ Matth. x, 27. ⁸ Job iv, 12. ⁹ Matth. xi, 15; xiii, 9. ¹⁰ Psal. xxxix, 7. ¹¹ Isa. v, 9. ¹² IV Reg. ii, 12. ¹³ Job xxviii, 7. ¹⁴ Job v, 7. ¹⁵ Prov. xxvii, 8. ¹⁶ Prov. xxvi, 2. ¹⁷ Job xl, 24. ¹⁸ Gen. xv, 10. ¹⁹ Deut. xxxii, 24. ²⁰ III Reg. iv, 50. ²¹ Exod. xii, 15. ²² I Petr. v, 8. ²³ Psal. lxxiv, 10. ²⁴ Matth. v, 25. ²⁵ Jer. l, 8; et li, 6. ²⁶ Ibid. v, 9. ²⁷ I Petr. v, 15. ²⁸ Mich. iv 10. ²⁹ Apoc. xiv, 8. ³⁰ Psal. cxxvii, 8. ³¹ Dan. xiv, 22. ³² Psal. xxii, 4. ³³ Gen. xxxviii, 18. ³⁴ Tob. x, 4.

« Et quatuor rotæ, per bases singulas, et axes ærei³⁰, » quod prædicationes suas confirmant per documenta prophetarum evangelistæ et doctores.

Azyma, puritas mentis, ut in Exodo : « Septem diebus azyma comedetis³¹, » id est, toto tempore hujus vitæ sanctitati mentis studebitis.

Adversarius est diabolus, ut in Epistola Petri : « Adversarius vester diabolus circuit³², » quod diabolus semper nocere intendit. *Adversarius*, populus incredulus, ut in Psalmo : « Irritat adversarius nomen tuum in finem³³, » id est, populus incredulus contemnit fidem tuam. *Adversarius*, sacra Scriptura, ut in Evangelio : « Esto consentiens adversario tuo³⁴, » id est, consenti sacre Scripturæ, quæ adversatur carnalibus desideriis.

B

II

<i>Babylon.</i>	<i>Brachium.</i>	<i>Baculus.</i>
<i>Bellum.</i>	<i>Buxus.</i>	<i>Bathus.</i>
<i>Branchia.</i>	<i>Basiliscus.</i>	<i>Butyrum.</i>
<i>Botrus.</i>	<i>Bruchus.</i>	<i>Bitumen.</i>
<i>Bethèmoth.</i>	<i>Barba.</i>	<i>Balthus.</i>
<i>Bases.</i>	<i>Byssus.</i>	<i>Bestia.</i>
<i>Bos.</i>		

Babylon est civitas reproborum, ut in Propheta : « Fugite de medio Babylonis³⁵, » id est, contemnite mores reproborum. *Babylon*, mens prava, ut in Propheta : « Curavimus Babylonem, et non est sanata³⁶, » id est, sanare studuimus pravam mentem, quæ spiritualiter ægrotat, et non vult recipere sanitatem. *Babylon*, Ecclesia de gentibus, ut in Epistola Petri : « Salutet vos Ecclesia quæ est in Babylone electa³⁷, » populus fidelis, qui de gentilitate ad fidem conversus est. *Babylon*, peccatum, ut in Propheta : « Veniens ad Babylonem, et ibi liberaberis³⁸, » quod multi per hoc, quod ad peccatum currunt, ad sui cognitionem veniunt, et a peste superbæ curantur. *Babylon* sunt impii, qui in fine damnabuntur, ut in Apocalypsi : « Cecidit Babylon³⁹, » quod in corpore simul et in anima impii damnabuntur. *Babylon*, caro nostra, ut in Psalmis : « Filia Babylonis⁴⁰, » id est, carnis per peccata confusa, quod Babylon confusio interpretatur. *Babylon*, hic mundus, ut in Daniele⁴¹ Habacuc per capitulum ad Babylonem deportatus est : quod Christi prædicationes ad mundum deferuntur. *Babylon*, infernus, ut in Propheta : « Reducam vos de Babylone in terram vestram, » id est, de inferno ad patriam cœlestem.

D

Baculus est misericordia Dei, ut in Psalmo : « Baculus tuus consolatur⁴², » id est, misericordia tua consolata est, me. *Babylon*, potestas regiminis, ut in Genesi Judas Thamâr baculum dedit⁴³, quod potestatem regiminis a Christo Ecclesia accepit. *Baculus*, sustentamentum, ut in Tobia : « Baculum senectutis nostræ⁴⁴, » id est, sustentamentum infirmitatis nostræ. *Baculus* est lex, ut in libris Regum

Eliseus mittit puerum Glezi ad mortuum et cum baculo¹, quod ad mortuum in peccatis genus humanum Christus Moysen cum lege transmisit. *Baculus*, ut in Isaia: « Convertit Dominus baculum impiorum², quod Christus destruxit diabolum, qui dominus est reproborum. *Baculus*, justitia, ut in Genesi: « In baculo meo transivi Jordanem istum³, quod in justitia nostra transire debemus mundum istum. *Baculus*, crux Christi, ut in libris Regum David venit contra Goliath cum baculo⁴, quod Christus de diabolo triumphavit in ligno. Per *baculum* curæ pastorales, ut in Exodo: « Tenentes baculos in manibus⁵, id est, curas pastorales exercentes in operibus.

Balteus est continentia, ut in Exodo: « Et balteum opere plumarii⁶, diversi generis continentia. *Balteus*, virtus continentie, ut in Job: « Balteum regum dissolvit⁷, quod in eis qui de castitate gloriantur, ejusdem castitatis cingulum Dominus frangi permittit. *Balteus*, mortificatio carnis, ut in libro I Regum⁸: « Dedit Jonathas David vestimenta sua usque ad balteum, quod Domino nostro, qui est verus David, non solum exteriora nostra, sed ipsam carnis nostræ mortificationem offerre debeamus. *Balteus*, unitas fidei, ut in II libro Regum⁹: « Quare non confodisti? et ego dedissem tibi decem argenti siclos, et unum balteum, quod qui in se mundi hujus cupiditatem exstinguit, et in perfectione decalogi, et unitate fidei roborari meretur. *Balteus*, ipse animus noster, ut in III libro Regum¹⁰: « Et posuit cruorem prælii in balteo, quod erat circa lumbos suos, id est, posuit crudelitatem discordie in animo, qui lascivis carnis motibus præesse debet.

Barba est divinitas Christi, ut in libris Regum: « Defluebat saliva in barbam¹¹, quod verba infima et infantilia tegebant divinitatem Christi. *Barba*, coetus apostolorum, ut in psalmis: « Descendit unguentum in barbam, barbam Aaron¹², quod venit Spiritus sanctus in Apostolos Christi. *Barba*, populus Judaicus, ut in Ezechiele: « Duces gladium tuum per caput et barbam¹³, quasi terribili judicio suo vetus a se sacerdotium et populum Judaicum Dominus abscidit. *Barba*, fiducia, ut in Jeremia: « Venerunt viri rasi barba¹⁴, quod fiduciam Christi sibi de viribus suis viri sancti admittunt.

Brachium est Christus, ut in Isaia: « Et brachium Domini cui revelatum est? id est, cui Filius Dei nuntiatus est? *Brachium*, vigor Salvatoris nostri, ut in Isaia: « In brachio suo congregabit agnos¹⁵, id est, in vigore suo ipse adjuvabit simplices. *Brachium*, debilis fortitudo hominis, ut in psalmo: « Et brachium eorum non salvabit eos¹⁷, id est, forti-

tudo eorum non curabit eos. *Brachium*, opus charitatis, ut in Cantico: « Pone ut signaculum brachium tuum¹⁸, quod sponsa in actione charitatis sponsum imitatur. *Brachium*, superbia Antichristi, ut in Job: « Et brachium excelsum conteretur¹⁹, Per *brachium*, opera robusta, ut in Psalmis: « Posuisti ut arcum æreum brachia mea²⁰, id est, fecisti infatigabilia opera tua.

Branchia est potestas diaboli, ut in libro Tobie: « Apprehende branchiam ejus²¹, quod Deus potentiam Satanae annihilavit.

Bases sunt consilia divina, ut in Cantico: « Crura sponsi sicut columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas²², quod viri sancti, per quos graditur Christus, et sublimes per contemplationem, et fortes sunt per vigorem, quos occulte disponunt consilia divina. *Bases*, apostoli, ut in Job: « Super quos bases terræ solidatæ sunt²³, quod apostoli sanctæ Ecclesiæ in Christo confirmantur. *Bases*, prædicatores, ut in Exodo: « Facies columnas quatuor, et bases earum vesties auro²⁴, quod quatuor sunt Evangelia, et eorum expositores claritate sapientiæ fulgent. *Bases*, Patres Veteris Testamenti, ut in Exodo²⁵: Tabulæ tabernaculi basibus imponuntur, quod patres sub gratia nitidæ conversationi patrum præcedentium innituntur.

Basiliscus est diabolus, ut in Psalmis: « Super aspidem et basiliscum ambulabis²⁶, id est, diabolum superabis.

Batus est judicium, ut in Levitico: « Batus æqueus erit vobis²⁷, id est, juste judicate. Per *batum*, duæ hominis substantiæ, corpus scilicet et anima, ut in III libro Regum: « Duo millia batos capiebat mare²⁸, quod in baptismo perfecte et in corpore et in anima emundamur. *Ephi* et *batus* una mensura sunt, sed *ephi* est in siccis, utpote in tritico et sale; *batus* vero in liquidis, ut vino et oleo.

Bellum est persecutio, ut in Psalmis: « Conversi sunt in die belli²⁹, quod instabiles in persecutione deficiunt. *Bellum*, adversitas sæculi, ut in Job: « Eruet te in bello³⁰, id est, proteget te in adversitate. *Bellum*, pugna vitiorum, ut in Job: « Procul odoratur bellum³¹, quod vir prudens vitiorum pugnam prævidet. *Bellum*, tentatio diaboli, ut in Psalmis: « Obumbrasti super caput meum in die belli³², id est, protexisti mentem meam in calore diabolice tentationis. *Bellum*, resistens adversarius, ut in Psalmis: « Præcinxisti me virtute ad bellum³³, id est, roborasti me patientia contra adversarium. *Bellum*, suggestio adversarii, ut in Paulo: « Fortes sancti sunt in bello³⁴, quod viri sancti suggestioni Satanae fortiter resistunt. *Bellum*, ipse malignus, ut in Job: « Memento belli, nec ultra ad-

¹ IV Reg. iv, 28. ² Isa. xiv, 5. ³ Gen. xxxii, 40. ⁴ I Reg. xvii, 43. ⁵ Exod. xii, 11. ⁶ Exod. xxviii, 39. ⁷ Job xii, 18. ⁸ Cap. xviii, 4. ⁹ Cap. xviii, 11. ¹⁰ Cap. ii, 5. ¹¹ I Reg. xxi, 15. ¹² Psal. cxxxii, 2. ¹³ Ezech. v, 1. ¹⁴ Jer. xli, 5. ¹⁵ Isa. lvi, 1. ¹⁶ Isa. xx, 11. ¹⁷ Psal. xliii, 4. ¹⁸ Cant. viii, 6. ¹⁹ Job xxxviii, 15. ²⁰ Psal. xvii, 55. ²¹ Job xxxviii, 15. ²² Psal. xvii, 55. ²³ Tob. vi, 4. ²⁴ Cant. v, 15. ²⁵ Job xxxviii, 5. ²⁶ Exod. xxvi, 17, 18. ²⁷ Psal. xc, 15. ²⁸ Levit. xix, 36; Deut. xxv, 15, 14, 15. ²⁹ III Reg. vii, 26. ³⁰ Psal. lxxvii, 9. ³¹ Job v, 20. ³² Job xxxix, 28. ³³ Psal. cxxxix, 8. ³⁴ Psal. xvii, 40. ³⁵ Hebr. xi 51.

das loqui ⁴, » id est, qualis sit malignus, semper recordare, et a murmuratione te compesce. *Bellum*, ultima damaatio, ut in Job : « Et pluat super, illum bellum suum ⁵, » quod Deus super impium æternam fundit damnationem.

Bechemoth, diabolus, ut in Job : « Ecce Bechemoth, quem feci tecum ⁶, » quod spiritum illum, qui modo diabolus est, Deus creavit.

Bestia est quilibet a peccato conversus, ut in Isaia : « Glorificabit me bestia agri ⁷, » id est, peccator de peccato suo poenitens me honorabit. *Bestia*, mens irrationabilis, ut in Exodo : « Si bestia montem tetigerit, lapidabitur ⁸, » quod si mens irrationabilis ad alta contemplationis se erigit, summa non sustinens superni ponderis vocibus necatur. *Bestia*, populus Judaicus serviens, ut in Genesi : « Bestia devoravit Joseph ⁹, » id est, persecutor populus Judæorum occidit Christum. *Bestia*, peccatum criminale, ut in Isaia : « Bestia mala non transibit per eam ¹⁰, » quod mens sancta peccatum mortale omni studio vitare contendit. *Bestia*, societas reproborum, ut in Apocalypsi : « Vidi de mari bestiam ascendentem ¹¹, » quod Antichristi sequaces de terrenis post eum emergunt. *Bestia*, diabolus, ut in Apocalypsi : « Bestia, quam vidisti, fuit et non est ¹², » quod adventum Christi, diabolus regnavit, sed ipso adveniente superatus fuit. Per *bestias*, Judæi excecati, ut in psalmo : « In ipsa (nocte) pertransibunt omnes bestie silvæ ¹³, » quod crescente cæcitate sua ad opus Dominicæ passionis Judæi pervenerunt. Per *bestias*, Gentiles, ut in psalmo : « Potabunt omnes bestie agri ¹⁴, » quod sacræ Scripturæ fluentis Judæi inebriantur. Per *bestias*, simplices quilibet, ut in Genesi : « Creavit Deus bestias terræ ¹⁵, » quod simplices Deus in Ecclesia posuit. Per *bestias*, increduli, ut in Paulo : « Adversus bestias pugnavi ¹⁶, » id est, contra incredulos disputavi. Per *bestias*, spiritus maligni, ut in Job : « Omnes bestie agri ludunt ibi ¹⁷, » quod in mente reproba maligni spiritus exsultant. Per *bestias*, instabiles motus cordis, ut in Job : « Et bestie terræ pacificæ erunt ¹⁸, » id est, interni motus cordis tui te non inquietabunt. Per *bestias* peccata : ut in Psalmis : sic per confessionem præteritis debeas, et ita futuris conserves.

Byssus est justitia, ut in Apocalypsi : « Byssinum enim justificationes sanctorum sunt ¹⁹. » *Byssus*, carnis afflictio, ut in Exodo : « Coccumque bis tinctum, et byssum retortum, » id est, geminam charitatem; et carnem afflictam. *Byssus*, virginitas, ut in Parabolis : « Byssus et purpura indumentum ejus ²⁰, » quod in quibusdam sancta Ecclesia virginitate, in quibusdam martyrio vestitur. Sicut Hildebertus, episcopus Cenomanensis :

Nunc est byssus, nunc purpura vestis,
Quod per bella rosas, per pacem lilia profert.

Job xl, 27. ²¹ Job xx, 23. ²² Job xl, 10. ²³ Isa. xliii, 20. ²⁴ Exod. xix, 13; Hebr. xii, 19. ²⁵ Gen. xxxvii, 33.

²⁶ Isa. xxxv, 9. ²⁷ Apoc. xiii, 1. ²⁸ Apoc. xvii, 8. ²⁹ Psal. ciii, 20. ³⁰ Ibid. vers. 11. ³¹ Gen. i, 24. ³² I Cor. xv.

³³ Job xl, 15. ³⁴ Job v, 23. ³⁵ Apoc. xix, 8. ³⁶ Prov. xxxi, 22. ³⁷ Exod. xxvi, 1. ³⁸ Luc. xvi, 19. ³⁹ Gen. vi, 14.

⁴⁰ Exod. ii, 5. ⁴¹ Gen. xi, 3. ⁴² Num. xiii, 24. ⁴³ Cant. i, 14. ⁴⁴ Job xv, 33. ⁴⁵ Dent. xxxii, 32. ⁴⁶ Cant. vii, 7.

⁴⁷ Apoc. xiv, 18. ⁴⁸ Deut. xxii, 10. ⁴⁹ Deut. xv, 19. ⁵⁰ Job vi, 5. ⁵¹ Isa. i, 3. ⁵² Ezech. i, 10. ⁵³ Prov. vii, 22.

⁵⁴ Lev. iv, 5.

Byssus, acies virtutum, ut in Exodo : « Tentoria de bysso retorta ⁵⁵, » quod sancti decore virtutum ornantur. *Byssus*, cultus exterior, ut in Evangelio : « Induatur purpura et bysso ⁵⁶, » quod populus Judaicus exteriorem vitæ cultum habuit.

Bitumen est robur charitatis, ut in Genesi : « Et bitumine linies arcam extrinsecus et intrinsecus ⁵⁷, » quod Dominus secundum hominem virtute munit charitatis, tam intus in corde, quam extra in opere. *Bitumen*, virginitas, ut in Exodo : « Sumpsit fiscellam scirpeam, et linivit eam bitumine ac pice ⁵⁸, » quod autem de sapientia elegit virginelem, et eam virginitate ornavit et humilitate. *Bitumen*, duritia discordiæ, ut in Genesi : « Habuerunt lateres et bitumen pro cæmento ⁵⁹, » quod iniqui robur deserentes bonæ actionis, lutum amant libidinis, et abicientes ligamentum charitatis, duritiam discordiæ amplectuntur.

Botrus est Christus, ut in Numeris ⁶⁰ duo viri botrum portant in vecte, quod duo populi Christo confitentur in cruce. *Botrus*, spiritualis lætitia, ut in Cantico : « Botrus Cypri dilectus meus mihi ⁶¹, » florida lætitia resurgentis me glorificavit, quod *Cyprius* florens interpretatur. *Botrus*, opus justitiæ, ut in Job : « Lædetur, quasi vinea in primo flore ejus ⁶², » quod in mente reproba et opus bonum per superbiam destruitur. *Botrus*, opus justitiæ, ut in cantico Deuteronomii : « Et botrus amarissimus ⁶³, » quod ex amaritudine, quod iniquus operatur. Per *botrum* prædicatores sancti, ut in Cantico : « Et ubera tua assimilata sunt botris ⁶⁴, » quod duo sanctæ Ecclesiæ populi prædicatores suos imitantur. Per *botros* impii, ut in Apocalypsi : « Vendemia botros vineæ terræ ⁶⁵, » quod malos Dominus exterminat, qui inflati sunt terrena jucunditate.

Bos, prædicator, ut in lege : « Non arabis in bove et asino ⁶⁶, » id est, non socies in prædicatione fatuum sapientii prædicatori. *Bos*, opus bonum, ut in lege : « Non operaberis in primogenito bovis ⁶⁷, » id est, non exeres in publico primordia boni operis. *Bos*, populus Judaicus, ut in Job : « An mugiet bos, cum ad præsepe plenum fuerit ⁶⁸? » quod a deflendo statu suo Judaicus populus liberatus fuit in illis in quibus Christi incarnationem cognovit. *Bos*, populus gentilis, ut in Isaia : « Cognovit bos possessorem ⁶⁹, » quod plebs gentilis credidit in redemptorem suum. *Bos*, Lucas evangelista, ut in Ezechiele : « Facies bovis a sinistris ⁷⁰, » quod a sacrificio Evangelium suum incepit Lucas. *Bos*, quilibet fatuus, ut in Parabolis : « Sequitur eam, quasi bos ductus ad victimam ⁷¹, » quod mundi hujus cupiditatem sequitur stultus ad interitum. Per *boves* patriarchas, ut in Levitico : « Vitulum de bobus sine macula ⁷², » id est, de patriarchis Christum natum sine culpa. Per *bovem* perfecti quique, ut in Job : « Boves ar-

⁷³ rem ⁷⁴, » quod plebs gentilis credidit in redemptorem suum.

⁷⁵ *Bos*, Lucas evangelista, ut in Ezechiele :

« Facies bovis a sinistris ⁷⁶, » quod a sacrificio Evan-

gelium suum incepit Lucas. *Bos*, quilibet fatuus, ut

in Parabolis : « Sequitur eam, quasi bos ductus ad

victimam ⁷⁷, » quod mundi hujus cupiditatem sequi-

tur stultus ad interitum. Per *boves* patriarchas, ut in

Levitico : « Vitulum de bobus sine macula ⁷⁸, » id

est, de patriarchis Christum natum sine culpa. Per

bovem perfecti quique, ut in Job : « Boves ara-

bant ¹, » id est, perfecti opera perfecta faciebant. **A** Per *boves*, prælati, ut in psalmo : « Jumenta in mentibus et boves ², » id est, subjecti in virtutibus et prælati. Per *boves* cogitationes mansuetæ, ut in III libro Regum : « Leones in abissibus, et boves et cherubim ³, » quod in prælatis cum rigore et scientia esse debent cogitationes mansuetæ. Per *bovem*, heretici, ut in psalmo : « Boves eorum crassæ ⁴, » quod heretici propter molliorem genere feminino vocati terrenis affluunt. Per *bovem*, cupiditates sensuum, ut in Evangelio : « Juga boum emi ⁵, » quinque sensuum cupiditati insistent. Per *boves*, elationes cordis, ut in psalmo : « Offeram tibi bovem cum hirco ⁶, » id est, mortificabo elationes cordis, cum mortificatione petulantiae carnis. *Bos*, antiquus hostis, ut in Job : « Fenum quasi bos comedit ⁷, » quod carnales diabolus devorat.

Buccina est persecutio, ut in Job : « Ubi audierit buccinam, dicit : Vah ! ⁸ » quod sanctus predicator de persecutione lætatur. Per *buccinam*, prædicatores, ut in Josue ⁹ sacerdotes cum buccinis circum ierunt Jericho : quod cum prædicationibus prædicatores circummiverunt mundum.

Bruchus est edendi ingluvies, ut in Joële : « Residuum locustæ comedit bruchus ¹⁰, » quod mentem reprobam et tunc inficit gula, cum eam deserit superbia.

Butyrum est humanitas Christi, ut in Isaia : « Butyrum et mel comedes ¹¹, » quod Christus in unitate personæ suæ et divinam habuit naturam, quæ pertinet ad mel ; et humanam, quæ ad butyrum. *Butyrum* doctrina patriarcharum, ut in cantico Deuteronomii : « Butyrum de armento, et lac de grege ¹², » id est, pinguem doctrinam de patriarchis * amplitem et de moribus sanctis. *Butyrum*, vita contemplativa, ut in Job : « Non videat rivos fluminis torrentis mellis et butyri ¹³, » quod iniquus quilibet opera sanctitatis non exercet : nec illa scilicet quæ ad vitam pertinent contemplativam, nec illa quæ ad activam. *Butyrum*, nutus carnis : ut in libro Judicum : « Et in phiala principi obtulit butyrum ¹⁴, » quod nihil validius ad prosternendum in nobis mundi principem habere valemus, quam ut stabilem in mente nostra charitatem teneamus. *Butyrum*, fecunditas bonæ actionis, ut in Genesi : « Tulit quoque butyrum, et posuit coram eis ¹⁵, » quod ex boni operis fecunditate sanctam in nobis trinitatem placare debemus. *Butyrum*, pinguedo spiritualium virtutum : ut in Paralipolis : « Qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum ¹⁶, » quod, qui studiose corpus suum et animam ad dulcedinem sanctitatis, * ad pinguedinem quoque spiritualium virtutum pertingunt. *Butyrum*, unctio poenitentiae, ut in Job : « Lavabam pedes meos butyro ¹⁷ : » quod Dominus, cujus figuram Job tenebat, electorum suorum affectus per poenitentiae unguenta lavat.

Buxus est viriditas fidei, ut in propheta : « Ponam in desertum abietem et buxum ¹⁸, » id est, in Ecclesia gentium contemplativos, et eos qui fidei viriditatem tenent, constituam.

C

<i>Cattaver.</i>	<i>Cives.</i>	<i>Cerastes.</i>
<i>Calor.</i>	<i>Columba.</i>	<i>Calcaneum.</i>
<i>Character.</i>	<i>Consules.</i>	<i>Carbones.</i>
<i>Cibaria.</i>	<i>Culex.</i>	<i>Clibanus.</i>
<i>Calceamentum.</i>	<i>Castellum.</i>	<i>Campus.</i>
<i>Casus.</i>	<i>Cementarii.</i>	<i>Cathedra.</i>
<i>Cyphus.</i>	<i>Collum.</i>	<i>Canales.</i>
<i>Clavis.</i>	<i>Confusio.</i>	<i>Cælum.</i>
<i>Cachessi.</i>	<i>Culmus.</i>	<i>Columna.</i>
<i>Cinnamomum.</i>	<i>Compages.</i>	<i>Consiliarii.</i>
<i>Canistrum.</i>	<i>Corona.</i>	<i>Canis.</i>
<i>Cherub.</i>	<i>Caro.</i>	<i>Cella.</i>
<i>Cisterna.</i>	<i>Camelus.</i>	<i>Cyathi.</i>
<i>Capparis.</i>	<i>Concentus.</i>	<i>Capus.</i>
<i>Cœna.</i>	<i>Cornu.</i>	<i>Concupiscentia.</i>
<i>Cortex.</i>	<i>Carmen.</i>	<i>Comœdia.</i>
<i>Costa.</i>	<i>Cartilago.</i>	<i>Cubitus.</i>
<i>Color.</i>	<i>Cibus.</i>	<i>Crystallus.</i>
<i>Contentio.</i>	<i>Callis.</i>	<i>Caprea.</i>
<i>Currus.</i>	<i>Carcer.</i>	<i>Cera.</i>
<i>Concubina.</i>	<i>Cymbalum.</i>	<i>Cogitatio.</i>
<i>Caligo.</i>	<i>Chamuis.</i>	<i>Coturnis.</i>
<i>Cedrus.</i>	<i>Cataractæ.</i>	<i>Coluber.</i>
<i>Circulus.</i>	<i>Ciniphes.</i>	<i>Cor.</i>
<i>Caminus.</i>	<i>Caput.</i>	<i>Crus.</i>
<i>Collum.</i>	<i>Cithara.</i>	<i>Calamus.</i>
<i>Cauma.</i>	<i>Crater.</i>	<i>Cygnus.</i>
<i>Cyprus.</i>	<i>Coccus.</i>	<i>Clavi.</i>
<i>Capillus.</i>	<i>Crocus.</i>	<i>Calculus.</i>
<i>Colatura.</i>	<i>Cetus.</i>	<i>Gynomyia.</i>
<i>Civitas.</i>	<i>Calculus.</i>	<i>Candor.</i>
<i>Chorus.</i>	<i>Craticula.</i>	<i>Cultrum.</i>
<i>Calix.</i>	<i>Clypeus.</i>	<i>Concupinæ.</i>
<i>Carbunculus.</i>	<i>Camelus.</i>	<i>Colles.</i>
<i>Citricæ.</i>	<i>Catenæ.</i>	<i>Corpus.</i>
<i>Clamor.</i>	<i>Cingulum.</i>	<i>Custos.</i>
<i>Castra.</i>	<i>Cophinus.</i>	<i>Cervus.</i>
<i>Cinis.</i>	<i>Confessio.</i>	<i>Cervix.</i>
<i>Candelabrum.</i>	<i>Cubile.</i>	<i>Calumniator.</i>
<i>Caverna.</i>	<i>Comæ.</i>	<i>Cardines.</i>
<i>Cypressus.</i>	<i>Corvus.</i>	<i>Cilicium.</i>
<i>Capitella.</i>	<i>Cutis.</i>	
<i>Cleri.</i>	<i>Cerva.</i>	

Cadaver est Christus, ut in Deuteronomio : « Si fuerit inter vos cadaver hominis mortui ¹⁹, » id est, si fuerit inter vos corpus Christi crucifixi. *Cadaver*, quilibet in culpa lapsus, ut in Job : « Ubiunque fuerit cadaver, statim adest aquila ²⁰, » quod ad revelandum quemlibet in peccato lapsum festinat prædicator. *Cadaver*, diabolus, ut in Isaia : « Projectus quasi cadaver putridum ²¹, » quod diabolus ob putrefactionem superbiæ reprobatus. Per *cadaver* orationes nostræ, ut in Genesi : « Descenderunt volucres super cadavera, » quod orationibus nostris levitates phantasmatum immergunt. Per *cadaver*, crimina peccantium, ut in Isaia : « De cadaveribus eorum ascendit fetor ²², » quod de criminibus eorum infamia procedit. Per *cadaver* poenæ damnatorum, ut in Isaia : « Videbunt cadavera vivorum, qui prævari-

¹ Job i, 14. ² Psal. xlii, 10. ³ III Reg. vii, 29. ⁴ Psal. cxliii, 14. ⁵ Luc. xiv, 10. ⁶ Psal. lxxv, 15. ⁷ Job xl, 10. ⁸ Job xxxix, 8. ⁹ Jos. vi, 4. ¹⁰ Joel i, 4. ¹¹ Isa. vii, 15. ¹² Deut. xxxii, 14. ¹³ Job xx, 17. ¹⁴ Judic. v. ¹⁵ Gen. xviii, 8. ¹⁶ Prov. xxx, 35. ¹⁷ Job xxix, 6. ¹⁸ Isa. xli, 19. ¹⁹ Deut. xxi, 1. ²⁰ Job xxxix, 35. ²¹ Isa. xiv, 19. ²² Isa. xxxiv, 3.

cati sunt in me ¹, » quod electi in futuro pœnas reproborum intuentur.

Caligo est diabolus, ut in psalmo : « Caligo sub pedibus ejus ², » quod diabolum Christus conculcat. *Caligo*, prophetiæ, ut in psalmo : « Nubes et caligo in circuitu ejus ³, » quod Apostoli aperte docebant, hoc Prophetæ obscure prædicebant. *Caligo*, occulta gloria Dominicæ majestatis, ut in Exodo : « Moyses ascendit in caliginem, in qua erat Deus ⁴, » quod soli perfecti ad contemplandam gloriam Dominicæ majestatis pertingere possint. *Caligo*, confusio mentis, ut in Job : « Occupet mentem caligo ⁵, » id est, pravam delectationem mentis confusio invadat. *Caligo*, peccatum, ut in Job : « Nec faciem meam occupet caligo ⁶, » id est, mentis meæ affectum non cæcavit culpa. *Caligo*, dies novissima, ut in Sophonia : « Dies illa, dies caliginis ⁷, » quod dies illa ultima reprobos obscurabit. *Caligo*, examen extremi judicii, ut in Genesi : « Facta est caligo tenebrosa ⁸ transiens inter divisiones illas ⁹, » quod ultimum id judicium malos a bonis separabit.

Calor est fervor sancti Spiritus, ut in psalmo : « Non est qui se abscondat a calore ejus ¹⁰, » quod unicuique datur manifestatio Spiritus ad mensuram. *Calor*, dulcedo charitatis, ut in Job : « Lapis solutus calore in æs vertitur ¹¹, » quod qui durus fuit, per charitatis dulcedinem emollitur. *Calor*, desiderium justitiæ, ut in Genesi : « Factum est in primo calore coitus, dum oves intuerentur virgas et parent ¹², » quod simplices quique in ipso desiderio justitiæ primum exempla respiciunt, et bonum, quod desiderant, ad effectum perducunt. *Calor*, pœna reproborum, ut in Job : « Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium ¹³, » quod damnati a frigore trans-eunt ad ardorem.

Calix est passio Christi, ut in Evangelio : « Calicem quidem meum bibetis ¹⁴, » id est, passionem meam imitabimini. *Calix*, Scriptura sacra, ut in psalmo : « Calix meus inebriatus ¹⁵, » quod sacra Scriptura, quæ inebriat audientes, clara est. *Calix* judicium Dei, ut in psalmo : « Calix in manu Domini ¹⁶, » id est, judicium in potestate Dei, vini meri, sine omni fæce ¹⁷ justitiæ, plenus mixto, » bonis bona ¹⁸ malis mala rependens. *Calix*, tribulatio sanctorum, ut in psalmo : « Dominus pars hereditatis meæ, et calicis mei ¹⁹, » quod Deus illorum pars est, qui pro eo tribulantur. *Calix*, passio martyr, ut in psalmo : « Calicem salutaris accipiam ²⁰, » id est, passionem martyrii ad imitationem Christi tolerabo. *Calix*, mundana voluptas, ut in Apocalypsi, ²¹ calix aureus Babylon, quod pulcher quidem noster mundus iste, sed ad confusionem ducit.

Calamus est Christus, ut in psalmo : « Lingua mea

calamus scribæ ²², » quod, quos discipulos Christus docuit, Spiritus sanctus eorum cordibus inspiravit. *Calamus*, quilibet prædicator, ut in Isaia : « Orietur in ea viror calami ²³, » id est, in Ecclesia doctor prædicatorum. *Calamus*, gentilitas, ut in Isaia : « Calamum quassatum non conteret ²⁴, » id est, infirmum gentilem populum non condemnabit ²⁵. » *Calamus*, hypocrita quilibet, ut in Job : » In secreto calami Behemoth dormit ²⁶, » quod in mente simulanti diabolus quiescit. *Calamus*, dispositio Dei, ut in Ezechiel : « Calamus mensuræ in manu ejus, » quod in potestate sua habet Deus disponere omnia. Per *calamum* prædicatores, ut in Exodo : « In hastili calami et scyphi ²⁷, » quod in Ecclesia sunt prædicatores et auditores.

Calumniator, diabolus, ut in psalmo : « Et humiliabis calumniatorem ²⁸, » id est, Christus diabolum superabit.

Calcaneum est extremitas actionis nostræ, ut in Genesi : « Tu observabis calcaneum ejus ²⁹, » quod finem nostræ actionis diabolus corrumpere studet. *Calcaneum*, profectus noster, ut in psalmo : « Ipsi calcaneum meum observabunt ³⁰, » quod inimici mei profectui meo invidere non cessant. *Calcaneum*, caro nostra, ut in psalmo : « Iniquitas calcanei mei circumdabit me ³¹. »

Calculus est sermo divinus, ut in Isaia : « Et in manu seraphim calculus ³², » quod illum amor Dei incendit, qui sermonem divinum opere complet. *Calculus*, æternitas supernæ patriæ, ut in Apocalypsi : « Vincenti dabo calculum candidum ³³, » quod qui hic tentationi resistendo vincit, claram in futuro æternitatem æternæque claritatem habebit. *Calculus*, pœna lingue mentientis, ut in Paralibis : « Replebitur os ejus calculo, » quod qui hic in lingua per mendacium peccat, in futuro in lingua per pœnam ardoris cruciabitur.

Callis est vita cujusque religiosi, ut in Isaia : « Rectus callis justi ad ambulandum ³⁴, » quod qui juxta religiosorum vitam vivit, in tortitudine iniquitatis non offendit. Per *calculus*, doctrinæ nequam, ut in libro Judicum : « Ambulaverunt per calles devios ³⁵, » id est, doctrinas sequebantur erroneas.

Calceamentum est humanitas Christi, ut in psalmo : « In Idumæum extendam calceamenta ³⁶, » id est, gentilitati revelabo incarnationem meam. *Calceamentum*, prædicatio, ut in Deuteronomio : « Ferrum et æs calceamentum ejus ³⁷, » id est, fortitudo et tribulatio sequitur prædicationem ejus. *Calceamentum*, operatio, ut in libris Regum : « Posuit Abner terrorem prælii in calceamento suo, » quod quilibet pravus crudelitatem discordiæ exercet in opere suo. *Calceamentum*, actio mortifera, ut in Exodo : « Solve

¹ Isa. LXVI, 24. ² Psal. XVII, 40. ³ Psal. xcvi, 2. ⁴ Exod. xx, 21. ⁵ Job III, 5. ⁶ Job XXIII, 7. ⁷ Soph. I, 45. ⁸ Gen. xv, 17. ⁹ Psal. XVIII, 7. ¹⁰ Job XXVIII, 2. ¹¹ Gen. xxx, 39. ¹² Job XXIV, 19. ¹³ Matth. xx, 23; ¹⁴ Marc. x, 39. ¹⁵ Psal. XXII, 5. ¹⁶ Psal. LXXIV, 9. ¹⁷ Psal. xv, 5. ¹⁸ Psal. cxv, 43. ¹⁹ Apoc. xvii, 4. ²⁰ Psal. xlii, 2. ²¹ Isa. XXXV, 8. ²² Psal. XLII, 3. ²³ Job XL, 16. ²⁴ Exod. XXXVII, 17. ²⁵ Psal. LXXVII, 4. ²⁶ Gen. III, 15. ²⁷ Psal. LV, 7. ²⁸ Psal. XLVIII, 6. ²⁹ Isa. VI, 6. ³⁰ Apoc. II, 17. ³¹ Isa. XXVI, 7. ³² Jud. v, 6. ³³ Psal. LIX, 40. ³⁴ Deut. XXXIII, 25.

calceamenta de pedibus tuis ¹, id est, projice opus mortis de affectibus tuis. Per *calceamentum* externa bona ad profectum honorum operum. * Per *calceamenta* externa mala, ut in Evangelio: « Nolite portare calceamenta ², id est, nolite vos pravorum exemplis munire. Per *calceamentum*, mortificationes membrorum nostrorum, quæ sunt super terram, ut in Canticò: « Quam pulchri sunt ingressus tui in calceamentis ³, id est, quam decora sunt opera tua in mortificatione voluptatum.

Clamor est sanguis nostræ redemptionis, ut in Job: « Neque inveniat in te locum latendi clamor meus ⁴, quod Christi Ecclesia sancta sanguinem non abscondit. *Clamor*, desiderium cujuslibet justì, ut in psalmo: « Clamor meus ad te veniat ⁵, quod desiderium justì exaudit Deus. Id est, cupiditas reproborum, ut in Genesi: « Clamor Sodomorum venit coram me ⁶, quod cupiditas reproborum importune tumultuatur in auribus Dei. *Clamor*, violenta tentatio diaboli, ut in Job: « Clamorem exactoris non exaudivit ⁷, quod vir sanctus violentis tentationibus diaboli non consentit.

Clavi sunt præcepta charitatis, ut in libro Regum: « Affixit laminas clavis aureis ⁸, id est, opera præceptis charitatis firmavit. *Clavi*, ratio et intellectus, ut in Isaia: « Et clavos tuos consolida ⁹, id est, rationem et intellectum, ne infirmetur, corrobora. *Clavi*, correctiones sanctorum, ut in Ecclesiaste: « Verba sapientum quasi clavi ¹⁰, quod sermones eorum per correctiones vitia pungunt.

Clavis est Christus, ut in Evangelio: « Tulistis clavem scientiæ Christi, vos non introistis, et vos, qui introierunt, prohibuistis ¹¹, id est, me auferre studetis, nec in me creditis, nec alios credere permittitis. *Clavis*, apertio sacræ Scripturæ, ut in propheta: « Et dabo clavem domus David ¹², id est, reserationem sacræ Scripturæ ponam in Ecclesia Christi. *Clavis*, inclusio cordis impij, ut in Apocalypsi: « Vidi angelum descendente de cælo habentem clavem abyssi ¹³, quod credimus in Christum se humiliantem, qui corpus nostrum justo suo iudicio includit. Per *claves* potestates doctorum, ut in Evangelio: « Et dabo tibi claves regni cælorum ¹⁴, potestatem ligandi atque solvendi Dominus in Ecclesia tribuit.

Campus est mundus iste, ut in Canticò: « Ego sum flos campi ¹⁵, id est, mundi decor ego sum. *Campus*, gentilitas, ut in Ezechiele: « Surge, egredere in campum ¹⁶, quod Christus ad præceptum Patris ingressus mundum, gentiles ad fidem vocavit. *Campus*, lata vita hujus sæculi, ut in psalmo: « Et pecora campi ¹⁷, id est, voluptuosos mundi. *Campus*, populus Judaicus, ut in Daniele: « Ibat Abacuc in cam-

pum ¹⁸, quod Christus ad populum venit Judæorum. Per *campum*, gentiles inculti, ut in propheta: « Germinaverunt campi eremi germen odoris Israel, quod fructum legis, quæ populo Judaico data fuit, populus gentium pertulit. Per *campum*, mentes fidelium, ut in psalmo: « Et campi tui replebuntur ubertate ¹⁹, quod mentes justorum interna societate replentur.

Camelus est Christus, ut in Evangelio: « Excoi-antes culicem, camelum glutientes ²⁰, id est, latronem postulantes, et Christum crucifigentes. *Camelus*, tortitudo vitiorum, ut in Genesi: « Viso Isaac Rebecca descendit de camelo ²¹, quod cognito Christo vitiorum tortitudinem deseruit. Per *camelum*, potentes hujus sæculi, ut in Isaia: « Inundatio camelorum operiet te ²², quod potentes sæculi ad Ecclesiam veniunt. Per *camelos*, dispositiones rerum terrenarum, ut in Job: « Erat possessio ejus tria millia camelorum ²³, quod vir sanctus terrenas dispensationes intellectui sanctæ Trinitatis subiecit.

Chamus est carnis afflictio, ut in psalmo: « In chamo et freno ²⁴, id est, in afflictione carnis, elata eorum verba cohibe. *Chamus*, disciplina: « Chamus asino ²⁵, id est, disciplina servo.

Caminus est tribulatio justorum, ut in Apocalypsi: « Et pedes eorum similes aurichalco sicut in camino ardenti ²⁶, quod justos tribulatio excoquit. *Caminus*, charitas, ut in Isaia: « Et caminus ejus in Jerusalem ²⁷, quod in superna patria ardor regnat charitatis. *Caminus*, infernalis vita, ut in Evangelio: « Et mittent eos in camino ignis ²⁸, id est, in ardorem flammæ infernalis.

Candelabrum est Christus, ut in Exodo: « Facies candelabrum ductile ²⁹, quod Christum, qui lux est mundi, passionum tunsiones afflixerunt. *Candelabrum*, contemplatio, ut in libris Regum: « Et ponamus Elisæo candelabrum ³⁰, quod, ut Christus, qui per Elisæum exprimitur, maneat apud nos, lumen nos oportet habere contemplationis. *Candelabrum*, dignitas prædicatoris, ut in Apocalypsi: « Nisi poenitentiam egeris, movebo candelabrum tuum de loco suo ³¹, id est, auferam a te dignitatem tuam. *Candelabrum*, status corporis nostri, ut in Evangelio: « Sed super candelabrum ³², quod verbum Dei ipsi corpori nostro præponere debemus. Per *candelabrum* Ecclesiæ, ut in Apocalypsi: « Septem candelabrâ septem Ecclesiæ sunt ³³.

Candor est innocentia, ut in Canticò: « Dilectus meus candidus ³⁴, id est, a peccato purus. *Candor*, decor patriæ cælestis, ut in libro Sapientæ: « Candor lucis æternæ ³⁵, quod in Christo perpetua claritas est.

Canistrum est sacra Scriptura, ut in Exodo: « Ca-

¹ Exod. iii, 5. ² Matth. x, 40. ³ Cant. vii, 1. ⁴ Job xvi, 18. ⁵ Psal. ci, 2. ⁶ Gen. xviii, 20. ⁷ Job xxxix, 10. ⁸ III Reg. vi, 21. ⁹ Isa. liv, 2. ¹⁰ Eccle. xii, 11. ¹¹ Luc. xi, 52. ¹² Isa. xxii, 22. ¹³ Apoc. xx, 1. ¹⁴ Matth. xvi, 19. ¹⁵ Cant. ii, 1. ¹⁶ Ezech. iii, 22. ¹⁷ Psal. viii, 8. ¹⁸ Dan. xiv, 32. ¹⁹ Psal. lxiv, 12. ²⁰ Matth. xxiii, 24. ²¹ Gen. xxiv, 64. ²² Isa. lx, 6. ²³ Job i, 3. ²⁴ Psal. xxxi, 9. ²⁵ Prov. xxvi, 3. ²⁶ Apoc. i, 15. ²⁷ Isa. xxxi, 9. ²⁸ Matth. xiii, 42, 59. ²⁹ Exod. xxv, 31. ³⁰ IV Reg. iv, 10. ³¹ Apoc. ii, 5. ³² Matth. v, 16; Luc. viii, 16, et xi, 33. ³³ Apoc. i, 20. ³⁴ Cant. v, 10. ³⁵ Sap. vii, 16.

nistrum in azymis panibus ¹, id est, sacram Scripturam cum juris operibus.

Canales sunt sacra Scripturae, ut in Genesi: « Posuit virgas in canalibus ², id est, quod exempla sanctorum sunt in Scripturis. *Canales*, mentes justorum, ut in Cantico: « Purpura regis juncta canalibus ³, id est, quod passio Christi impressa est sanctorum mentibus.

Canis est peccator impudens, ut in Parabolis: « Canis reversus ad vomitum suum ⁴, id est, peccator impudens redit ad peccatum suum. *Canis*, poenitens quilibet, ut in Ecclesiaste: « Melius est canis vivus leone mortuo ⁵, id est, quod melior est, de peccatis humiliter confitens, quam de meritis superbe presumens. *Canis*, quilibet infirmus, ut in libro Regum: « Nunquid canis sum, quod tu venis cum baculo ad me? ⁶ id est, nunquid pro tam infirmo me habes, ut tam facile posse me superare te credas? *Canis*, quilibet vilissimus, ut in libro Regum: « Quem persequeris, rex Israel? quem, nisi canem mortuum? ⁷ id est, me vilissimum, qui nec vivere dignus sum. Per *canes*, apostoli, ut in psalmo: « Lingua canum tuorum ⁸, id est, quod praedicatio apostolorum infusa est gentibus. Per *canes*, gentes, ut in Evangelio: « Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus ⁹, id est, doctrinam apostolicam dare gentibus. Per *canes*, Judei, ut in psalmo: « Circumdederunt me canes ¹⁰, id est, invaserunt me Judei. Per *canes*, reprehensores, ut in Evangelio: « Nolite mittere sanctum canibus ¹¹, id est, sacra Scripturae mysterium illis qui mordaciter reprehendunt. Per *canes*, detractores, ut in Paulo: « Videte canes ¹², id est, ne intuemini detractores. Per *canes*, loquacitati servientes, ut in Apocalypsi: « Foris canes, foris malefici ¹³, id est, quod qui in crimine loquacitatis et male actionis perseverant, a regno Dei excluduntur. Per *canes*, praedicatores boni, ut in Evangelio: « Canes lingebant ulcera Lazari ¹⁴, id est, quod sancti praedicatores sanabant peccata gentilis populi. Per *canes* praedicatores mali, ut in propheta: « Canes muti, non valentes latrare ¹⁵, id est, quod mali praedicatores vitia corrigere nolunt.

Caput est Christi divinitas, ut in Cantico: « Caput ejus aurum optimum ¹⁶, id est, quod in Christi divinitate fulgor incomparabilis est. *Caput*, humanitas Christi, ut in psalmo: « Exaltavit caput meum super inimicos meos ¹⁷, id est, elevavit Christum hominem super inimicos meos. *Caput*, fides, ut in psalmo: « Caput meum, id est, fides in pravis refriguit. *Caput*, sacerdotium Judaeorum, ut in Job: « Abstulit coronam de capite meo ¹⁸, id est, quod dignitatem abstulit Deus a sacerdotio Judaeorum. *Caput*, quilibet rector, ut in libris Regum: « Caput in tribubus Israel factus es ¹⁹, id est, rector in plebibus Israel constitutus est. *Caput*, principatus Synagoga, ut in Isaia:

A « Omne caput languidum ²⁰, id est, quod universus principatus Synagoga spiritualiter aegrotavit. *Caput*, principium, ut in psalmo: « In capite libri scriptum ²¹, id est, in principio Psalterii scriptum est de me. *Caput*, quilibet hujus saeculi superbus, ut in Job: « Aut gurgustium piscium implebis capite illius ²², id est, quod Deus per praedicatores suos etiam superbos ad se trahit. *Caput*, initium tentationis, ut in Job: « Caput aspidis suget ²³, id est, quod iniquus quilibet statim initium tentationis consentiendo suscipit. *Caput*, excellentia, ut in lege: « Advena erit in caput ²⁴, id est, alienus te excellet. *Caput*, diabolus, ut in psalmo: « Caput circuitus eorum ²⁵, id est, quod diabolus, qui caput est iniquorum, nunquam recte incedit. *Caput*, Antichristus, ut in Abacuc: « Percussisti caput de domo impii ²⁶, id est, superasti Antichristum, qui est habitatio diaboli. *Caput*, concupiscentia hostis, ut in Genesi: « Ipsa conteret caput tuum ²⁷, id est, Maria virgo conculeabit concupiscentiam tuam. *Caput* est mens, ut in Cantico: « Caput tuum ut Carmelus ²⁸, id est, mens tua cogitationem habet spiritualis circumcisionis: quod *Carmelus*, scientia circumcisionis interpretatur. *Caput*, intentio, ut in Jeremia: « Facti sunt hostes ejus in capite ²⁹, id est, inimici tui praevalent ei in ipsa intentione. Per *caput* elationes superborum, ut in psalmo: « Conquassabit capita in terra ³⁰, id est, destruet in Ecclesia elationes pessimorum. Per *capita* vitia criminalia, ut in Apocalypsi: « Habebat draco capita septem ³¹, id est, quia diabolus septem capitula vitia suggerit.

Caput est subtilitas cogitationum, ut in psalmo: « Verticem capilli perambulantium [in delictis suis] confringet ³², id est, acumen subtilitatis haeticorum destruet. *Capillus*, ordo praedicatorum, ut in Daniele ³³ Abacuc capillo de Judea in Babylonem transvectus esse perhibetur; per Abacuc, qui amplexens sive luctator interpretatur, Redemptor noster exprimitur, qui ut suos sibi amplexens luctam contra diabolum inivit: « Erat autem Abacuc in Judam ³⁴, id est, Christus spiritualiter ad Judaeos missus est. « Ille pulmentum coxerat, id est, quod Christus ex aqua sapientiae Spiritu santo cooperante cibum vite preparavit. Ille « panes in alveolo intriverat: id est, Christus apostolis quasi Dominici verbi vasculis pabulum doctrinae spiritualis exponendo tanquam frangendo commiserat. Ille « in campum iniens tulit messoribus: id est, Christus ad Synagogam veniens predicavit Judaeis. « Dixitque angelus ei: Fer prandium quod habes, in Babylonem, Danieli, qui est in laeu leonum ³⁵, id est, quod apostoli gentibus salutem a Dominis dari deprecabantur. Per *Babylonem*, confusa gentilitas; per *Danielem*, populus gentium; per *lancum leonum*, tenebrosa conversatio demonum. « La-

¹ Exod. xxix, 25. ² Gen. xxx, 38. ³ Cant. vii, 5. ⁴ Prov. xxvi, 11. ⁵ Eccl. ix, 4. ⁶ I Reg. xvii, 43. ⁷ I Reg. xxiv, 15. ⁸ Psal. lxxviii, 4. ⁹ Matth. xv, 26. ¹⁰ Psal. xxi, 17. ¹¹ Matth. vii, 6. ¹² Phil. iii, 2. ¹³ Apoc. xxi, 15. ¹⁴ Luc. xvi, 21. ¹⁵ Isa. lvi, 10. ¹⁶ Cant. v, 4. ¹⁷ Psal. xxvii, 6. ¹⁸ Job xix, 9. ¹⁹ I Reg. xv, 17. ²⁰ Isa. i, 5. ²¹ Psal. xxxix, 8. ²² Job xl, 26. ²³ Job xx, 49. ²⁴ Deut. xxviii, 44. ²⁵ Psal. cxxxix, 10. ²⁶ Abac. iii, 13. ²⁷ Gen. iii, 15. ²⁸ Cant. vii, 5. ²⁹ Thren. i, 5. ³⁰ Psal. cix, 6. ³¹ Apoc. xii, 3. ³² Psal. lxxvii, 22. ³³ Dan. xiv, 35. ³⁴ Ibid., vers. 32. ³⁵ Ibid., vers. 33.

cus itaque in Babylonem ¹, » habitatio est dæmonum in gentilitate: « Daniel in lacu, » populus gentium habitans in regione umbræ mortis. « Babylonem; ait Abacuc, non vidi, et lacum nescio; » et Dominus: « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel ². » Abacuc ergo capillo in Babylonem translatus, Danieli prandium, quod messoribus præparaverat, attulit; et Redemptor noster per prædicatores suos verbum salutis Judaico populo destinatum, gentibus ministravit. « Surrexit Daniel et comedit; ³ » et populus gentium ab errore surgens ad fidem erigitur, et divinæ doctrinæ pabulo reficitur. Relicto Daniele, Abacuc in locum, unde translatus est, restituitur: et Christus plenitudine gentium completa ad Judæos rediit, et tunc omnis Israel salvus fuit. Per *capillos*, angeli, ut in Apocalypsi: « Capilli erant candidi ⁴, » quod angeli Domini in perenni claritate sunt perspicui. Per *capillos* sacramenta legis, ut in Job, ipse Job legitur ⁵ à capite capillos rasisse, quod Christus legis sacramenta ab illo primio sacerdotio scitur abstulisse. Per *capillos*, cogitationum superflua, ut in lege ⁶ jubentur Nazaræi capillos in sacrificii igne ponere; quod perfecti cogitationes superfluas flamma dominici amoris incendere debent. Per *capillos*, populi fideles, qui Christo capiti adherent, ut in Canticò: « Capilli tui sicut grex caprarum, quæ ascenderunt de lavacro ⁷, » quod populi per baptismum loti summa per desiderium petunt. Per *capillos*, terrena abundans substantia, ut in Evangelio Maria capillis capitis pedes Domini tersit ⁸, quod fidelis quisque ex sua abundantia pauperibus necessitatem tribuit.

Capitella sunt duo Testamenta, ut in libris Regum: « Duo capitella super capita columnarum ⁹, » quod duo Testamenta in mentibus doctorum.

Castellum est virgo Maria, ut in Evangelio: « Intravit Jesus in quoddam castellum ¹⁰, » quod Christus in singularis virginis venit uterum. *Castellum*, » ut in Evangelio: « Ite in castellum quod contra vos est ¹¹, » id est, in mundum qui vobis contrarius est. *Capellum*, mens nostra, ut in Evangelio: « Dominus intravit cum discipulis in capellum Emaus, et agnitus est ab eis ¹², » quod quando nobiscum in nobis ingreditur, ejus nobis cognitio confertur.

Capparis est plebs Judaica, ut in Ecclesiaste: « Dissipabitur capparis ¹³, » quod propter incredulitatem abjectus populus Judaicus est.

Caprea est Christus, ut in Canticò: « Similis est dilectus meus capreae, » quod Christus similitudinem suscepit humanam. *Caprea*, Ecclesia, ut in Canticò: « Revertere, similis esto, dilecte mi, caprea ¹⁴, » id est, redi ad munditiam, mea forma, quam ab Ecclesia suscepisti. Per *capreas* virtutes animarum, ut in

A Canticò: « Adjuro vos per capreas ¹⁵, » id est, erudio vos ad virtutes.

Capra est Ecclesia, ut in Genesi: « Sume vaccam triennem, et capram trimam ¹⁶, » id est, Synagogam et Ecclesiam, quæ utraque credit trinitatem. *Capra*, contemplatio, ut in Levitico: « Offerat agnam de gregibus, sive capram ¹⁷, » id est, vitam activam, quæ pertinet ad multos, et contemplativam, quæ ad paucos.

Carcer est pondus corruptionis nostræ, ut in Job: « Circumdedit me carcere ¹⁸, » id est, vallasti me undique pondere corruptionis meæ. * Congregatio infidelium, ut in Apocalypsi: « Solvetur Satanas de loco suo ¹⁹, » quod de malis, in quibus modo tenetur, tunc exiit. *Carcer*, tribulatio, ut in Apocalypsi: « Missurus est vos in carcerem ²⁰, » id est, in tribulationem. *Carcer*, caro nostra, ut in psalmo: « Educ de carcere animam meam ²¹, » id est, libera animam meam de corpore mortis hujus. *Carcer*, infernus, ut in Evangelio: « Judex mittet te in carcerem ²², » id est, in infernum.

Caro Christi vel illa est quam in altari sumimus, de qua dicitur: « Caro nostra vere est cibus ²³, » vel illa quæ fixa est in ligno, de qua in psalmo: « Caro mea immutata est propter Deum ²⁴, » id est, in gloriam immortalitatis, propter gratiam spirituales. *Caro*, peccatum, ut in Job: « Operui cinere carnem meam ²⁵, » id est, detexi humilitate penitentiae culpam meam. *Caro* per naturam dicitur, « caro de carne mea ²⁶, » quod naturaliter femina de viro est. *Caro*, infirmus quilibet, ut in psalmo: « Recordatus est quod caro sum ²⁷, » id est, novit radicem, quod fragiles sunt. *Caro*, dilectio carnalis, ut in Job: « Tabescet caro illius ²⁸, » id est, marcescet caro. *Caro*, immortalitatis corruptio, ut in Paulo: « Caro et sanguis regnum Dei non ²⁹, etc., » id est, corruptio incorruptelam non possidebit. *Caro*, carnalis quisque, ut in Genesi: « Non permanebit Spiritus meus in homine, quod caro est ³⁰, » id est, non poterit esse spiritualis, quandiu studet esse carnalis. *Caro*, totus homo, ut in Paulo: « Manifesta sunt opera carnis ³¹, » id est, hominis, non enim solius carnis, sed animi sunt vitia, quæ numerantur. *Caro*, sapientia carnalis, ut in Evangelio: « Caro et sanguis non revelavit tibi ³², » id est, inflatio carnalis sapientiae et scientiae non manifestavit tibi. *Caro*, concupiscentia, ut in Paulo: « Caro concupiscit adversus spiritum ³³, » id est, carnis concupiscentia contra animam. *Caro*, molities, ut in Genesi: « Tu hit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea ³⁴, » quod robur Dominus nonnunquam a nobis aufert, et molitiem in nobis esse permittit. Per *carnes* sententias sacrae Scripturae, ut in Exodo: « Edent

¹ Dan. xiv, 34. ² Matth. xv, 24. ³ Vers. 38. ⁴ Apoc. i, 14. ⁵ Job. i, 20. ⁶ Num. vi, 18. ⁷ Cant. vi, 4. ⁸ Luc. vii, 38, 44. ⁹ III Reg. vii, 16. ¹⁰ Luc. x, 38. ¹¹ Matth. xxi, 2. ¹² Luc. xxiv, 13, 15, 31. ¹³ Eccle. xii, 5. ¹⁴ Cant. ii, 9. ¹⁵ Cant. iii, 5. ¹⁶ Gen. xv, 9. ¹⁷ Levit. v, 6. ¹⁸ Job vii, 12. ¹⁹ Apoc. xx, 7. ²⁰ Apoc. ii, 10. ²¹ Psal. cxli, 8. ²² Matth. v, 24. ²³ Joan. vi, 55. ²⁴ Psal. cxviii, 24. ²⁵ Job xvi, 15. ²⁶ Gen. ii, 23. ²⁷ Psal. lxxviii, 39. ²⁸ Job xxxiii, 21. ²⁹ I Cor. xv, 50. ³⁰ Gen. vi 3. ³¹ Gal. v, 19. ³² Matth. xvi, 17. ³³ Gal. v, 17. ³⁴ Gen. ii, 21.

carnes nocte illa assas igni¹, » id est, in obscuritate vitæ præsentis, sententiis sacræ Scripturæ rescifici debemus. Per *carnem*, discipuli Christi, ut in Job: « Pelli meæ consumptis carnibus adhesit os², » quod fugientibus discipulis Christo milites in sua passione astiterunt. Per *carnem* humiles doctrinæ, ut in psalmo: « Pluit super eos sicut pulverem carnes³, » id est, doctrinas dedit eis humiles, ad actiones pertinentes. Per *carnem* infirma opera, ut in Parabolis: « Vita carni⁴, » quod si minute innocentia custoditur, et si qua sunt foris infirma, roborantur. Per *carnem* impii, ut in Deuteronomio: « Gladius meus devorabit carnes⁵, » id est, iudicium meum condemnabit impios. Per *carnem* pœnæ reproborum, ut in Apocalypsi: « Ut manducetis carnes regum et tribunorum⁶, » id est, ut delectemini de cruciati reproborum, tam majorum quam minorum.

Carmen laus Dei, ut in psalmo: « Immisit in os meum canticum novum, carmen [Deo nostro]⁷, » id est, ut more meo laudem Deum meum. *Carmen* gloria celestis, ut in Ezechiele: « Erant scriptæ in libro lamentationes [et] carmen⁸, » quod luctum nobis in præsentem, et gloriam in futuro sacra Scriptura denuntiat. Per *carmen* consolationes internæ, ut in Job: « Dedit carmina in nocte⁹, » quod consolationes Dominus suis confert in tribulatione.

Carmelus, qui interpretatur *scientia circumcissionis*, carnalis est purificatio Judæorum, ut in libris Regum: « Erat Nabal et possessio ejus in Carmelo¹⁰, » quod stultus Judaicus populus in exteriori purificatione confidebat, quod Nabal *stultus* interpretatur. *Carmelus*, cognitio secretorum, ut in Cantico: « Caput tuum ut Carmelus¹¹, » id est, mens tua scientiam et notitiam habet secretorum.

Cartilago membra sunt diaboli, ut in Job: « Cartilago ejus quasi lamina ferrea¹², » quod membra diaboli eos qui membra sunt Christi, tribulare non cessant.

Carectum populus Judaicus, ut in Exodo: « Exposuit eum in carecto fluminis¹³, » quod primum Christus aspero populo Judaico apparuit. *Carectum* vita hypocritarum, ut in Job: « Aut potest crescere carectum sine aqua¹⁴, » quod hypocritæ non nisi ex superno munere viriditatem bonæ operationis accipiunt.

Carbunculus, lux magnæ scientiæ, ut in Ezechiele¹⁵ carbunculus dicitur operuisse primum angelum, quod lux magnæ scientiæ illustravit illum.

Caradion vitium est loquacitatis, ut in lege¹⁶ prohibetur populus Dei comedere¹⁷ caradion, quod qui Deo placere student, vitio loquacitatis insistere nolunt.

Cardines sunt spiritus angelici, ut in libris Regum cardines dicuntur fuisse in interiore domo Sancti

A sanctorum¹⁷ quod spiritus sanctorum lætantur in intimis cœlorum. *Cardines* prædicatores, ut in cantico: « Domini enim sunt cardines terræ¹⁸ quod ad Dominum pertinent prædicatores Ecclesiæ. *Cardines* fines mundi, ut in Job: « Cardines quoque maris operiet¹⁹, » id est, fines mundi leget.

Carbones sunt virtutes, quæ erant in Christo, ut in lege plenum carbonibus... thuribulum pontifex tulit in Sancta sanctorum²⁰, quod corpus plenum sanctis virtutibus Christus levabit ad cœlos. *Carbones*, sancti qui in fine cum Domino judicabunt, ut in Psalmis: « Cadent super eos carbones²¹, quod reprobos perfecti sancti cum Domino judicabunt. *Carbones*, ardores pœnitentiæ, ut in Parabolis: « Carbones ignis congeres super caput ejus²², » id est, bonis operibus tuis inimicum tuum ad pœnitentiam commovebis. *Carbones*, incendia charitatis, ut in Psalmis: « Nubes transierunt, grando et carbones ignis²³, » quod abundante iniquitate et prædicationes et comminationes in multis salubres cessabunt, et flammæ charitatis refrigerescunt. *Carbones* sancti viri, ut in Ezechiele: « Ut carbones ignis ardentis²⁴, » id est, ut sanctorum virorum Dominum in oculis amantium. *Carbones*, bona exempla, ut in Psalmis: « Cum carbonibus desolatoriis²⁵, » id est, cum exemplis bonis, vitia vastantibus. *Carbones*, peccatores, ut in Psalmis: « Carbones succensi sunt ab eo²⁶, » quod multi ab ardore justitiae desiderii extincti peccantisque nigri a Deo succensi et illuminati sunt. *Carbones* iniqui in malis suis perseverantes, ut in Jeremia: « Denigrata est super carbones facies eorum²⁷, » id est, ipsos valde iniquos in pravitatibus suis servaverunt.

Craticula, cor cujuslibet sancti, ut in Exodo: « Craticulam in modum retis æneam²⁸, » id est, mentem viri sancti in virtutum multiplicitate robustam.

Crater est ordo prædicatorum, ut in Cantico: « Crater tornatilis, nunquam indigens poculis²⁹, » quod prædicatores sancti et a crimine sunt alieni, et spiritali poculo pleni.

Caseus est soliditas mentis, ut in Job: « Sicut caseum me coagulasti³⁰, » id est, in compaginatione pigrescentis cogitationis me solidasti.

Castra sunt angeli, ut in Genesi: « Castra Dei sunt hic³¹, » id est, Angeli Dei sunt ii in quibus habitat Deus. *Castra* viri sancti, ut in Ezechiele: « Ut sonus multitudinis atque castrorum³², » id est, ut fama multorum sanctorum. *Castra* tota simul Ecclesia, ut in Cantico: « Ut castrorum acies ordinata³³, » id est, ut concurs Ecclesiæ conventus. *Castra*, virtutes spirituales, ut in Cantico: « Quid videbis in Sunamitide, nisi choro castrorum³⁴, » quod in populo Judaico, quando conversus fuerit ad

¹ Exod. xii, 8. ² Job xix, 20. ³ Psal. lxxvii, 27. ⁴ Prov. xiv, 30. ⁵ Deut. xxxii, 42. ⁶ Apoc. xix, 18. ⁷ Psal. xxxix, 4. ⁸ Ezech. ii, 10. ⁹ Job xxxv, 1. ¹⁰ I Reg. xxv, 2. ¹¹ Cant. vii, 5. ¹² Job xl, 13. ¹³ Exod. ii, 3. ¹⁴ Job viii, 11. ¹⁵ Ezech. xxviii, 13. ¹⁶ Lev. xi, 49. ¹⁷ I Reg. vii, 50. ¹⁸ I Sam. ii, 8. ¹⁹ Job xxxvi, 30. ²⁰ Exod. xxx, 34. ²¹ Psal. cxxxix, 41. ²² Prov. xxv, 22. ²³ Psal. xvii, 13. ²⁴ Ezech. i, 13. ²⁵ Psal. cxix, 4. ²⁶ Psal. xvii, 9. ²⁷ Thren. iv, 8. ²⁸ Exod. xxvii, 4. ²⁹ Cant. vii, 2. ³⁰ Job x, 10. ³¹ Gen. xxxii, 2. ³² Ezech. i, 24. ³³ Cant. vi, 3, 9. ³⁴ Ib. vers. 12.

fidem, ornamenta erunt spiritualium virtutum. *Castra*, persecutores, ut in psalmo : « Si consistent adversum me castra ¹, id est, quando mihi resistent adversarii mei, in Deo confidam.

Catulus est Christus, ut in Genesi : « Catulus leonis, Juda ², » id est, Christus de tribu Juda. *Catulus* populus Judaicus, ut in psalmo : « Sicut catulus leonis habitans in abditis ³, » quod Christum populus Judaicus persecutus est, primum ei insidians in occultis. *Catulus*, diabolus, ut in libro Judicum a Samsonem catulus leonis interficitur ⁴, quod a Christo diabolus superatur. Per *catulos* apostoli, ut in Job : « Animam catulorum implebis ⁵, » id est, desiderium apostolorum et Ecclesiæ consummabis. Per *catulos* homines reprobi, ut in psalmo : « Catuli leonum rugientes, ut rapiant ⁶, » quod homines pravi, qui dæmones sequuntur bonos persequi non cessant. Per *catulos* detractores, ut in Job : « Dentes catulorum leonum contriti sunt ⁷, » id est, verba detractorum destructa sunt. Per *catulos* dæmones, ut in psalmo : « Animam meam de medio catulorum leonum ⁸, » id est, redemit me de potestate dæmonum. Per *catellos* gentiles, ut in Evangelio : « Catelli de micis edunt ⁹, » quod gentiles sacræ Scripturæ medullam inquirunt.

Cathedra quædam est mundi, in qua non sedet Christus; quædam Moysis, in qua Pharisæus est audiendus; quædam seniorum, in qua laudatur Deus. Prima est pestilentia, secunda justitiæ, tertia gloriæ. Prima, est mollities damnabilis. Secunda, austeritas spiritualis regiminis. Tertia, sublimitas cœlestis beatitudinis. In prima sedent mali, in secunda boni, in tertia beati. In prima peccatores, in secunda doctores, in tertia regentes. Primam cathedram hi quatuor pedes sustentant, negligentia sui, oblitio Dei, decor visibilium, dulcor delectabilium. Reclinatorium ejus, peccati delectatio, pulvinar peccati perpetratio. Negligentia sui, et oblitio Dei interioris animæ oculos erunt. Decor visus, et dulcor dilectionis mortiferos ejus pedibus laqueos involvunt. Peccati delectatio illam illaqueat, peccati vero perpetratio illam præcipitat. Quatuor secundæ cathedræ pedes, quatuor sunt cardinales virtutes, prudentia, fortitudo, justitia, temperantia. Reclinatorium ejus, dilectio Dei, pulvinar, testimonium conscientiæ. Prudentia quæ illuminat, fortitudo quæ roborat, justitia quæ exornat, temperantia quæ modificat. Dilectio Dei quæ lætificat, testimonium conscientiæ quod tranquillat. In cathedra tertia quatuor pedes sunt, electorum scilicet essentia, potentia, scientia, dilectio. Reclinatorium, præsentia divinæ visionis. Pulvinar, pax summa quietis. Tunc namque veraciter electi erunt, poterunt, scient, amabunt, videbunt, requiescent, erunt sine mortalitate, poterunt sine debilitate, scient sine errore, amabunt sine offen-

sione, videbunt in plenitudine, requiescent in summa pace. Igitur prima cathedra est iniquitatis, secunda æquitatis, tertia felicitatis. Qui in prima sedent, subduntur carni, in perpetratio omnium peccati; qui in secunda, præsidet Ecclesiæ in auctoritate recti iudicii; qui in tertia, exultant cum Deo in æternitate felicis gaudii. Ex his cathedris prima est devitanda, secunda amanda, tertia desideranda, quod prima, malitia, secunda bona, tertia beata.

Catenæ sunt obligationes vitiorum, ut in lege : « Confregi catenas virtutum vestrarum ¹⁰, » id est, dissipavi obligationes peccati, quæ mentes nostras deprimebant. *Catenæ*, afflictiones, ut in Job : « Si fuerint in catenis, et vinciantur funibus paupertatis ¹¹, » id est, quamvis fuerint in afflictionibus, et ligentur vinculis egestatis. *Catenæ*, duræ leges gentium, ut in Evangelio : « Neque catenis, jam quisquam eum poterat ligare ¹², » quod humanum genus nec ipsæ duræ leges Gentium a peccatis poterant cohibere. *Catenæ*, virtutes spirituales, ut in libris Regum : « Et quasi in modum retis catenarum ¹³, id est, ad formam multiplicis virtutum spiritualium. *Catenæ*, præsentis tribulationes, ut in Ecclesiaste : « De catenis quisquam egreditur ad requiem ¹⁴, » quod a præsentibus tribulationibus sancti ad æternam pertinent requiem.

Cataractæ sunt apostoli, ut in psalmo : « In voce cataractarum tuarum ¹⁵, » quod peccatores sperant de misericordia Dei, per prædicationem Apostolorum. *Cataractæ*, profundæ sententiæ sacræ Scripturæ, ut in Genesi : « Et cataractæ cœli apertæ stant ¹⁶, » id est, profundæ sacræ Scripturæ ostensæ sententiæ sunt.

Cauma zelus est fidei, ut in Job : « Ossa mea arverunt præ caumate ¹⁷, » id est, virtutes meæ emarcuerunt pro zelo meo.

Cauda est perseverantia, ut in lege, jubetur ¹⁸ auferri in sacrificio, quod habeatur perseverantia in bono opere. *Cauda* opprobrium, ut in lege : « Tu eris in caudam ¹⁹, » id est, in opprobrium et ignominiam. *Cauda*, finis sæculi, ut in Exodo : « Extende manum tuam, et apprehende caudam ejus ²⁰, » quod in fine sæculi per gratiam suam dabit Judeis. *Cauda*, Antichristus, ut in Job : « Stringet caudam suam quasi cedrum ²¹, » quod illum damnatum hominem in maximam altitudinem elevabit. Per *caudam* blandimenta, ut in Apocalypsi : « Potestates equorum in caudis eorum ²², » quod potestates hæreticorum in blandimentis eorum.

Caverna est vulnus in latere Domini, ut in Cantico : « Surge, amica mea, in caverna maceræ ²³, » quod per sacramenta suæ redemptionis, quæ de latere Christi effluerunt, sancta Ecclesia ab infidelitate resurrexit. *Caverna*, cor cujuslibet iniqui, ut in Isaia : « In cavernam reguli manum suam mittet ²⁴, » quod Dominus nonnunquam pravam mentem, quæ

¹ Psal. xxvi, 3. ² Gen. xlix, 9. ³ Psal. xvi, 12. ⁴ Jud. xiv, 5. ⁵ Job xxxix, 1. ⁶ Psal. ciii, 21. ⁷ Job iv, 10. ⁸ Psal. lvi, 5. ⁹ Matth. xv, 27. ¹⁰ Lev. xxvi, 13. ¹¹ Job xxxvi, 8. ¹² Mar. v, 3. ¹³ III Reg. vii, 17. ¹⁴ Eccl. iv, 14. ¹⁵ Psal. xli, 8. ¹⁶ Gen. vii, 11. ¹⁷ Job xxx, 30. ¹⁸ Lev. vii, 25. ¹⁹ Deut. xxviii, 44. ²⁰ Exod. iv, 4. ²¹ Job xl, 12. ²² Apoc. ix, 19. ²³ Cant. ii, 14. ²⁴ Isa. xi, 8.

habitatio erat dæmonum, per gratiam suam visitat. *A* diabolo supernorum spirituum cætus sine defectu divini verbi obedientiam custodit. *Cælum* sancta Ecclesia, ut in Genesi: « Fiant luminaria in firmamento cæli ¹⁹, » id est, sint viri spirituales in fortitudine Ecclesie. *Cælum*, mundus iste, ut in Apocalypsi: « Signum magnum apparuit in cælo ²⁰, » id est, miraculum ingens in mundo. *Cælum*, aer iste, ut in Evangelio: « Respicite volatilia cæli ²¹, » id est, volucres, quæ volant in aere. *Cælum*, anima fidelis, ut in Apocalypsi: « Factum est in cælo silentium ²², quasi media hora, » quod exiguo momento fit quies in anima. *Cælum*, sacra Scriptura, ut in psalmo: « Extendens cælum sicut pellem ²³, » quod Scriptura sacra mortalibus aperitur. *Cælum*, sanctitatis vite, ut in Job: « Et gelu de cælo quis genuit ²⁴? » quod post sublimem sanctitatem aliquis nunquam in iniquitate inclinatur. Per *cælum* angeli, ut in psalmo: « Cæli distillaverunt a facie Dei ²⁵, » quod Dei ad nos mandata angeli deferunt. Per *cælum* apostoli, ut in Job: « Spiritus ejus formavit cælos ²⁶, » quod Paraclitus, Spiritus sanctus, docuit apostolos omnem veritatem. Per *cælos* predicatorum, ut in psalmo: « Cæli enarrant gloriam Dei ²⁷, » id est, predicatorum summi annuntiant gratiam Dei. Per *cælum* sapientiores in Ecclesia, ut in Deuteronomio: « Audite, cæli, quæ loquor ²⁸, » id est, vos qui sapientes estis, magna quæ dicturus sum, auscultate. Per *cælum* spirituales quique, ut in psalmis: « Qui fecit cælos in intellectu ²⁹, » quod sanctos suos non modo credere, sed et intelligere fecit divina. Per *cælum* sublimes contemplationum modi, ut in Psalmo: « Ascendunt usque ad cælos ³⁰, » id est, usque ad summa contemplationum genera pertingunt.

Cella est Ecclesia, ut in Cantico: « Introduxit me in cellaria sua ³¹, » id est, per contemplationem fecit me introire in gaudia interna.

Cælature sunt opera virtutum, ut in libro Regum: « In parietibus cælaturæ eminentes ³², » id est, viris sanctis opera bona aliis cum exemplo proposita.

Cleri sunt duo Testamenta, ut in psalmo: « Si dormiatis inter medios cleros ³³, » id est, si quiescatis in inter duo Testamenta. *Cleri* ordinum dignitates, ut: « Cleri non proderunt eis, si ipsi fuerint mali.

Cæmentarii sunt doctores Ecclesie, ut in libris Regum: « Lapidem dolaverunt cæmentarii Salomonis ³⁴, » quod populos fideles predicando instruxerunt predicatorum Redemptoris.

Cæna est dilectio contemplationis, ut in Evangelio: « Homo quidam fecit cœnam magnam ³⁵, » recubuit super pectus ejus, quod quilibet perfectus reficitur in contemplatione a sapientia Christi. *Cæna* refectio vitæ æternæ, ut in Evangelio: « Homo qui-

habitatio erat dæmonum, per gratiam suam visitat. *Per cavernam* prædicationes hæreticorum, ut in Job: « Habitabit in cavernis terræ ¹, » id est, morabitur iniquus in prædicationibus hæreticæ doctrinæ.

Cedrus est divinitas, ut in libro Regum: « A cedro, quæ est in Libano, usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete ², » id est, de divinitate, quæ regnat in cælo, usque ad humanitatem, quæ processit ex virgine. *Cedrus*, Christus, ut in Cantico: « Electi vero cedri ³, » quod alienus est Christus a corruptione peccati. *Cedrus*, lignum sanctæ crucis, ut in Isaia: « Dabo in desertum cedrum ⁴, » id est, faciam in Ecclesia esse venerabile lignum crucis. *Cedrus*, altitudo sanctorum, ut in psalmo: « Sicut cedrus Libani multiplicabitur ⁵, » quod vir sanctus per incrementum internæ gratiæ in celsitudinem justitiæ erigitur. *Cedrus*, fides Christi, ut in Ecclesiastico: « Sicut cedrus exaltata sum in Libano ⁶, » quod fides Christi in magna veneratione habetur in mundo. Per *cedros* angeli, ut in Ezechiele: « Cedri non fuerunt illo altiores ⁷, » quod primo illo angelo non fuerunt cæteri altiores. Per *cedros* gentiles, ut in psalmo: « Vox Domini confringentis cedros ⁸, » id est, Christi prædicatio humiliantis ad fidem gentiles elatis. Per *cedros* Judei, ut in psalmo: « Confringet Dominus cedros Libani ⁹, » id est, humiliabit Judæos gloriantes in candore sæculi, quod *Libanus* interpretatur *Candidatio*. Per *cedrum* superbis quilibet, ut in psalmo: « Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedrum Libani ¹⁰, » id est, intuitus sum pravam hominem efferentem se et extollentem ad instar præcedentium superbiorum. Per *cedros* sæculares potentes, ut in psalmo: « Et cedri Libani, quos plantavit ¹¹, » id est, illos refecit nonnumquam Dominus spiritualiter, quod, quamvis sæculares sunt, in fide tamen radicati sunt.

Cherub angelus sanctus, ut in Ezechiele: « Duas facies habebat cherub ¹², » quod utrumque charitatis præceptum implet angelus sanctus. Per *cherubim*, duo Testamenta, ut in Exodo: « Duo cherubim vultus virtutum in propitiatorium ¹³, » quod duo Testamenta concorditer prædicant Christum.

Cælum est Deus, ut in psalmo: « Posuerunt in cælum os ¹⁴, » id est, blasphemaverunt Dominum. *Cælum* Christus, ut in psalmo: « Cælum cæli, Domino ¹⁵, » id est, Christus est Filius Patris ad honorem Dei. *Cælum*, beatitudo cælestis, ut in Isaia: « Quomodo cecidisti de cælo ¹⁶, » id est, de beatitudine cælesti. *Cælum*, intellectus angelorum, ut in Job: « Excelsior cælo est ¹⁷, » quod Deus Angelorum intellectum excedit. *Cælum*, cætus supernorum spirituum, ut in psalmo: « In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cælo ¹⁸, » quod cadente

¹ Job xxx, 6. ² III Reg. iv, 33. ³ Cant. v, 15. ⁴ Isa. xli, 19. ⁵ Psal. xci, 13. ⁶ Eccli. xxiv, 17. ⁷ Ezech. xxxi, 8. ⁸ Psal. xxviii, 5. ⁹ Ibid. ¹⁰ Psal. xxxvi, 35. ¹¹ Psal. ciii, 16. ¹² Ezech. x, 21. ¹³ Exod. xxv, 18, 19, 20. ¹⁴ Psal. lxxi, 9. ¹⁵ Psal. cxviii, 16. ¹⁶ Isa. xiv, 12. ¹⁷ Job xi, 8. ¹⁸ Psal. cxviii, 89. ¹⁹ Gen. i, 14. ²⁰ Apoc. xii, 1. ²¹ Matth. vi, 26. ²² Apoc. viii, 1. ²³ Psal. ciii, 2. ²⁴ Job. xxxviii, 29. ²⁵ Psal. lxxvii, 9. ²⁶ Job. xxvi, 13. ²⁷ Psal. xviii, 1. ²⁸ Deut. xxxii, 1. ²⁹ Psal. cxxxv, 5. ³⁰ Psal. cvi, 26. ³¹ Cant. ii, 4. ³² III Reg. vi, 35. ³³ Psal. lxxviii, 24. ³⁴ III Reg. v, 17, 18. ³⁵ Luc. xiv, 16.

dam fecit cœnam magnam ¹, » quod ad refectionem A cibo ejus ¹⁰, » quod possessio hypocritarum deficit. electis suis vitam ² perducit æternam

Cera est quilibet peccator, ut in Psalmis : « Sicut cera a facie ignis ³, » quod deficit peccator ante eum, qui ignis consumens est. *Cera* vetus lex, ut in psalmo : « Tanquam cera liquescens, » id est, sicut lex vetus, quod juxta litteram deficit.

Cervus est anima fidelis, ut in psalmo : « Sicut cervus desiderat ad fontem aquarum ⁴, » quod anima fidelis abundantiam concupiscit spiritualium bonorum. Per *cervum* antiqui Patres, ut in Cantico : « Similis dilectus meus hinnulo cervorum ⁵, » quod natus est Christus ex carne antiquorum patrum. Per *cervum* magni contemplatores, ut in Psalmis : « Montes excelsi cervis ⁶, » quod summi contemplationis modi pertinent ad summos contemplatores. Per *cervos* mundi contemplores, ut in Psalmis : « Posuit pedes meos quasi cervorum ⁷, » id est, direxit opera mea ad instar sanctorum virorum. Per *cervos* sanctitates, ut in Cantico : « Adjuro vos per capreas cervorum ⁸, » id est, suadeo vobis amare sanctitates meritorum.

Cerva est negligens prædicator, ut in Ezechiele : « Cerva in agro peperit ac dimisit ⁹, » quod negligens prædicator eos nonnunquam curat quos per prædicationem peperit. Per *cervum* doctores, ut in Job : « Parturientes cervas observasti ¹⁰, » id est, doctores spiritualiter generantes considerari.

Cervix est superbia, ut in Deuteronomio : « Ego scio cervicem tuam durissimam ¹¹, » id est, superbiam tuam rigidissimam. *Cervix*, bona libertas, ut in Job : « Conscidit cervicem meam ¹², » id est, adjovit libertatem meam. Per *cervicem* elationes pravorum, ut in psalmo : « Dominus justus concidet cervicem ¹³, » id est, destruet elationes superborum.

Cerastes est Antichristus, ut in Genesi : « Cerastes in semita ¹⁴, » quod viris sanctis Antichristus et venenosus se exhibebit, et elatum.

Cetus est mors, ut in Jona : « Devoravit cetus Jonam ¹⁵, » quod invasit mors Christum. *Cetus*, diabolus, ut in Job : « Nunquid mare sum ego, aut cetus ? ¹⁶, » id est, nec reprobis, nec eorum capiti diabolo sum similis. *Cetus* superba celsitudo imperii mundialis, ut in Isaia : « Occidet Deus cetum, qui est in mari ¹⁷, » id est, destruet infidelitatem et superbiam celsitudinem, quæ in mundo est.

Cibus est dilectio mundi, ut in Evangelio : « Operamini non cibum, qui perit ¹⁸, » id est, nolite amare mundanam delectationem, quæ deficit. *Cibus* Christus, ut in eodem loco : « Sed cibum, qui permanet in vitam æternam ¹⁹, » id est, solliciti estote acquirere Christum, qui vivit in æternum. *Cibus*, possessio hypocritarum, ut in Job : « Non remansit in

Cibus, vitæ communio, ut in Paulo : « Cum hujusmodi nec cibum sumere ²⁰, » id est, nullam communionem habere. Per *cibos* doctrina, ut in Paralipolis : « Ne desideres de cibis ejus, in quo est panis mendacii ²¹, » id est, de doctrinis ejus, in quibus est sterilitas. Per *cibos* internæ consolationes, ut in Job : « Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt ²², » id est, quæ prius nec cogitare dignabar, modo mihi suaves consolationes sunt.

Cibaria sunt spirituales refectiones, ut in Paralipolis : « Dedit cibaria servis ²³, » id est, spirituales contulit consolationes fidelibus suis. *Cibaria*, ea quæ ad corporalem victum pertinent, ut in Psalmis : B « Misit in abundantia ²⁴, » id est, refectionem dedit eis corporalem, usque ad satietatem.

Cicatrices sunt peccata, ut in Psalmis : « Corruptæ sunt cicatrices ²⁵, » id est, ad delectationem redeunt priores culpæ meæ.

Cygnus est superbia, ut in lege prohibetur, ne quis manducet cygnum ²⁶, id est, ne exhibeat se elatum.

Cilicium est caro Christi, ut in Psalmis : « Induebar cilicio ²⁷, » id est, latui in carne. *Cilicium*, Judæi, ut in Psalmis : « Posui vestimentum meum cilicium ²⁸, » id est, Judæos, qui mihi familiares erant, exasperantes habui. *Cilicium*, asperitas poenitentiae, ut in libro Judith : « Habuit Judith cilicium super lumbos suos ²⁹, » quod anima fidelis asperitate poenitentiae carnis delectationes extinguere debet. *Cilicium*, grossæ mentes hominum, ut in Exodo ³⁰, ad operiendum tabernaculum Christi, saga *cilicina* jubentur fieri, quod illi, qui grossæ mentis sunt, alios qui internis insistant, ab exterioribus impeditis mentis protegere debeant.

Clibanus est examen judicii, ut in Genesi : « Apparuit clibanus ardens, » vel, « fumanis ³¹, » quod ultimum judicium reprobos obscurabit et exuret. *Clibanus*, tormentum carnis et animæ, ut in Psalmis : « Pones eos ut clibanum ignis ³², » quod dominatos Dominus et in carne et in anima incendit. Cor cujuslibet iniqui, ut in propheta : « Quasi clibanus succensus a coquente ³³, » quod a diabolo suggerente cor pravum inflammatur. *Clibanus*, amor bonus, ut in Levitico : « Panes coctos in clibano offeres ³⁴, » id est, Deo ostendas bonæ vitæ actus vero amore roboratos.

Clypeum est vexillum crucis, ut in libro Josue : « Leva clypeum, qui in manu tua est ³⁵, » id est, exige in mundo crucem, quæ in potestate tua est. *Clypeus* verbum excusatorium, ut in Job : « Vibrabit hasta et clypeus ³⁶, » quod prædicatorem bonum

¹ Luc. xiv, 16. ² Psal. lxxvii, 3. ³ Psal. xli, 1. ⁴ Cant. ii, 9. ⁵ Psal. ciii, 18. ⁶ Psal. xvii, 54. ⁷ Cant. iii, 5. ⁸ Jer. xiv, 5. ⁹ Job xxxix, 4. ¹⁰ Deut. xxxi, 27. ¹¹ Job xvi, 15. ¹² Psal. cxxviii, 4. ¹³ Gen. xlix, 17. ¹⁴ Jonæ. ii, 4. ¹⁵ Job vii, 12. ¹⁶ Isa. xxvii, 1. ¹⁷ Joan. vi, 27. ¹⁸ Ibid. ¹⁹ Job xx, 21. ²⁰ I Cor. v, 11. ²¹ Prov. xiiii, 3. ²² Job vi, 7. ²³ Prov. xxxi, 15. ²⁴ Psal. lxxvii, 25. ²⁵ Psal. xxxvii, 6. ²⁶ Lev. xi, 18. ²⁷ Psal. xxxiv, 13. ²⁸ Psal. lxxviii, 12. ²⁹ Judit. viii, 5. ³⁰ Exod. xxvi, 7. ³¹ Gen. xv, 17. ³² Psal. xx, 10. ³³ Ose. vii, 4. ³⁴ Lev. xxvi, 26. ³⁵ Jos. v, 18. ³⁶ Job. xxxix, 26.

verbis detractationis et excusationis mali invadunt. **A** « Dixit et venit cynomyia ¹⁸, » quod Deus justo iudicio suo nequitiam impiorum esse permittit.

Clypeus, superbia, ut in libris Regum : « Clypeus æreus tegebat humeros ejus ¹, » id est, rigida elatio est in iis, qui summi in corde diaboli sunt. *Clypeus*, munimina virtutum, ut in Cantico : « Mille clypei pendent ex ea ², » quod per sancta virtutum munimina in Scriptura nobis sacra ostenduntur. Per *clypeos* viri sancti, ut in libris Machabæorum : « Refulsit sol in clypeos aureos ³, » quod Christus illustrat viros religiosos. Per *clypeum* virtus patientiæ, ut in Isaia : « Surgite principes, et accipite clypeos ⁴, » id est, vos, qui spirituales geritis principatum, in patientia vestra possidebitis animas vestras.

Cymbalum est vitium loquacitatis, ut in Paulo : « Aut cymbalum tinniens ⁵, » id est, si sine charitate fuero, prædicatio mea nihil nisi loquacitas est. *Cymbalum*, prædicatio Antichristi, ut in Isaia : « Væ terræ cymbalo alarum ⁶, » quod maledici debet Antichristus, quod prædicabit superbiam et elationem. Per *cymbalum* obsequia charitatis, ut in psalmo : « Laudate eum in cymbalis ⁷, » quod illi Deum maxime laudant, qui per charitatem Spiritus fuerint invicem.

Cyphus est doctrina cœlestis, ut in Genesi : « Invenit cyphum in sacco Benjamin ⁸, » quod doctrina cœlestis erat in corde Pauli. *Cyphus*, lex, ut in libris Regum : « Tolle cyphum aquæ ⁹, » quod spirituales legis notitiam doctores Judæorum non habent. Per *cyphum* auditores, ut in Exodo : *Cyphi* jubentur fieri in stipite candelabri ¹⁰, quod auditores sunt in Ecclesia Christi.

Cinis est defectus, ut in Job : « Memoria vestra comparabitur cineri ¹¹, » id est, memoria vestra deficiet. *Cinis*, pœnitentia, ut in Job : « Operui in cinere carnem meam ¹², » id est, per pœnitentiam de levi carnalia peccata mea. *Cinis*, humilitas, ut in Job : « Homo in cinerem revertetur ¹³, » id est, in humilitate se deprimet. *Cinis*, corruptio mortalitatis, ut in Job : « Ago pœnitentiam in favilla et cinere ¹⁴, » id est, in corruptionis et mortalitatis meæ recordatione pœnitentiam ago. *Cinis* peccator, ut in Psalmis : « Quia cinerem tanquam panem [manducabam] ¹⁵, » quod Deus sibi peccatorem, sed pœnitentem, sicut justum incorporat. Per *cinerem* consummatio Dominicæ passionis, ut in Exodo : « Lebetes ad suscipiendos cineres ¹⁶, » id est, corda ad retinendam memoriam Dominicæ passionis. Per *cineres* perfectiones bonorum operum, ut in Levitico : « Tolle cineres, quos vorax ignis consumpsit ¹⁷, » quod Deus perfectiones bonorum operum suscipit, quæ ardens amor consummavit.

Cynomyia est nequitia pravorum, ut in psalmo :

Cyathi sunt humiles doctrinæ, ut in Exodo :

¹ I Reg. xvii, 6. ² Cant. iv, 4. ³ I Mac. vi, 59. ⁴ Isa. xlii, 5. ⁵ I Cor. xiii, 1. ⁶ Isa. xlviii, 1. ⁷ Psal. cl, 5. ⁸ Gen. xlii, 42. ⁹ I Sam. xxvi, 11. ¹⁰ Exod. xxv, 35. ¹¹ Job xiii, 12. ¹² Job. xvi, 15. ¹³ Job xxxiv, 45. ¹⁴ Job xlii, 6. ¹⁵ Psal. ci, 10. ¹⁶ Exod. xxvii, 5. ¹⁷ Lev. vi, 10. ¹⁸ Psal. lxxvii, 45. ¹⁹ Cant. iv, 14. ²⁰ Cant. v, 2. ²¹ Prov. xxxi, 24. ²² Psal. lxxvii, 45. ²³ Cant. iv, 15. ²⁴ Cant. i, 14. ²⁵ Eccli. xxiv, 47. ²⁶ Prov. xi, 22. ²⁷ Job xl, 21. ²⁸ Exod. xxv, 12. ²⁹ Exod. xxi, 35. ³⁰ Prov. v, 15. ³¹ Jer. vi, 7. ³² Gen. xxxvii, 23. ³³ Psal. cxlvii, 47. ³⁴ Ezech. i, 22.

« Phiale et cyathi in mensa ¹, » id est, summæ et humiles doctrinæ in scriptura.

Cithara est recta operatio, ut in Psalmis : « Confitemini Domino in cithara ², » id est, in recta operatione. *Cithara* vita activa, ut in Psalmis : « Psalterium jucundum cum cithara ³, » id est, dulcedinem contemplationis cum actione. *Cithara* mortificatio carnis, ut in Psalmis : « Psallite Domino in cithara et voce Psalmi ⁴, » id est, in abstinencia carnis et sanctitate oris. *Cithara* lætitia, ut in Job : « Versa est in luctum cithara mea ⁵, » id est, in dolore lætitia mea. *Cithara* suavitas consolationis, ut in libris Regum : « Psallebat David citharam, et refocillabatur spiritus Saul ⁶, » quod per suavitatem dulcis locutionis temperatur fervor irascentis.

Civitas est patria cœlestis, ut in Psalmis : « Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas ⁷, » quod urbs illa cœlestis ex multis in una pace viventibus constituitur. *Civitas*, sancta Ecclesia, ut in Cantico : « Circuibo civitatem per vias et plateas ⁸, » id est, mente lustrabo Ecclesiam per religiosos et sæculares. *Civitas*, virgo Maria, ut in Psalmis : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei ⁹, » quod admiranda de sancta Maria dicuntur. *Civitas*, humana conversatio, ut in Job : « Contemnit multitudinem civitatis ¹⁰, » id est, abominatur multipliciter conversationis humanæ. *Civitas*, anima sancta, ut in Evangelio : « Non potest civitas abscondi super montem posita ¹¹, » quod non potest occultari anima in eminentia sanctitatis posita. *Civitas*, gentilitas ut in Psalmis : « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei ¹², » id est, fecunditas sancti Spiritus exhilarat populum gentilem. *Civitas*, populus Judaicus, ut in Isaia : « Quomodo facta est meretrix civitas plena iudicio ¹³, » quod plebs Judaica, quæ quondam fuit per incredulitatis sordem a Deo recessit. *Civitas*, mundus iste, ut in Proverbiis : « Civitatem fortium ascendit sapiens ¹⁴, » id est, mundum istum vincit Christus. *Civitas*, cor viri sancti, ut in Psalmis : « In civitate tua imaginem eorum ad nihilum rediga ¹⁵, » id est, in corde viri sancti, in quo tu habitas, vitia, quæ sunt similitudines dæmonum * instruis. *Civitas*, corpus hominis, ut in Evangelio : « Civitatem eorum succendit igni, » ¹⁶ id est, corpus eorum pœna affixit. *Civitas*, infernus, ut in Psalmis : « Quis deducet me in civitatem munitam ¹⁷, » quod Deus pater Filium suum ad infernum descendere fecit. Per *civitates* quinque, corporales sensus, ut in Evangelio : « Tu esto super quinque civitates ¹⁸, » id est, habere dominium super quinque corporis sensus. Per *civitates*, impii : « Civitates eorum destruxisti ¹⁹, » id est, impios condemnasti.

Cives sunt fideles, ut in Paulo : « Vos estis cives

A sanctorum et domestici Dei ²⁰, » id est, socii sanctorum. *Cives*, Judæi persequentes, ut in Evangelio : « Cives autem ejus oderant illum ²¹, » quod infideles Judæi persecuti sunt Christum. *Cives*, dæmones, ut in Evangelio : « Abiit et adhæsit uni civium ²², » id est, conjunxit se antiquo hosti, qui est unus dæmonum.

Coccus est ardor charitatis, ut in Exodo : « Coccum bis tinctum ²³, » id est, dilectionem Dei et proximi. *Coccus*, passio Christi, ut in Genesi in manum Zaræ, qui post natus est, « obstetrix ligavit coccinum ²⁴, » quod ad populum gentilem, qui assumptus est, notitia Dominicæ passionis pervenit.

Chorus est concordia, ut in Psalmis : « Laudate eum in tympano et choro ²⁵, » id est, glorificate Deum in abstinencia carnis et concordia charitatis. Per *chorum* congregationes electorum, ut in Cantico : « Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum? ²⁶ » quod in Ecclesia degentibus sanctæ sunt societates, quæ spiritibus malignis terribiles sunt.

Cophinus est opus servile, ut in Psalmis : « Manus ejus in cophino servierunt ²⁷, » id est, de opere servili se intromiserunt. *Cophinus*, corruptio, ut in Evangelio : « Usque dum fodiam circa illum, et mittam cophinum stercoris ²⁸, » id est, dum mentem fidelem et humilem faciam cognoscere corruptionem peccati sui. Per *cophinum* corda justorum, ut in Evangelio : « Impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ²⁹, » quod corda hominum, qui per duodecim apostolos illuminati sunt, sacræ Scripturæ expositione implentur.

Collum est ordo prædicatorum, ut in Cantico : « Collum tuum sicut turris eburnea ³⁰, » id est, prædicatores, qui cibum vitæ aliis transfundunt, in se decori et casti sunt. *Collum*, sermo prædicationis, ut in Parabolis : « Ut addatur torques collo tuo ³¹, » id est, ut sermo prædicationis in deficienti virtutum connexionem confirmetur. *Collum*, mens, ut in Isaia : « Solve vincula colli tui ³², » id est, abijce terrena desideria tua, quæ ad ima deprimunt mentem tuam. *Collum*, fides, ut in Cantico : « Vulnerasti me in uno crine colli tui ³³, » id est, ad pietatem me commovisti in unitate fidei, per quam caput, Christus, suo corpori, quæ est Ecclesia, unitur. *Collum* audacia, ut in Job : « Cuncurrit adversus eum adverso collo ³⁴, » id est, superba audacia ei restitit. *Collum*, finis, ut in Abacuc : « Denudasti fundamentum usque ad collum ³⁵, » id est, abscondita diaboli aperta fecisti usque in finem. *Collum*, elatio, ut in Job : « In collo ejus morabitur fortitudo ³⁶, » quod propter superbiam suam diabolus se fortem judicat.

Columba est Spiritus sanctus, ut in Evangelio :

¹ Exod. xxxvii, 16. ² Psal. xxxii, 2. ³ Psal. lxxx, 3. ⁴ Psal. xcvi, 5. ⁵ Job xxx, 31. ⁶ I Reg. xvi, 23. ⁷ Psal. cxvii, 3. ⁸ Cant. iii, 2. ⁹ Psal. lxxxvi, 3. ¹⁰ Job xxxix, 11. ¹¹ Matth. v, 14. ¹² Psal. xlv, 5. ¹³ Isa. i, 21. ¹⁴ Prov. xxi, 22. ¹⁵ Psal. lxxii, 20. ¹⁶ Matth. xxii, 7. ¹⁷ Psal. lxx, 41. ¹⁸ Luc. xix, 19. ¹⁹ Psal. ix, 7. ²⁰ Eph. ii, 19. ²¹ Luc. xix, 14. ²² Luc. xv, 15. ²³ Exod. xxv, 4. ²⁴ Gen. xxxviii, 28. ²⁵ Psal. cl, 4. ²⁶ Cant. vi, 12. ²⁷ Psal. lxxx, 7. ²⁸ Luc. xiii, 8. ²⁹ Matth. xiv, 20. ³⁰ Marc. vi, 53; Luc. ix, 17; Joan. vi, 15. ³¹ Cant. vii, 45. ³² Prov. i, 9. ³³ Isa. lvi, 2. ³⁴ Cant. iv, 9. ³⁵ Job xv, 26. ³⁶ Aba. iii, 15. ³⁷ Job xli, 13.

« Vidi Spiritum sanctum quasi columbam descendentem [et manentem] in ipso ¹, » quod in simplicitate et mansuetudine venit Spiritus sanctus in Christum. *Columba*, Christus, ut in propheta: « Deserta facta est terra a facie iræ columbæ ², » quod in iudicio Christi reprobi peribunt, quos modo mansuete et simpliciter tolerat. *Columba*, Ecclesia, ut in psalmo: « Pennæ columbæ deargentatæ ³, » quod pastores Ecclesiæ divinis eloquiis sunt decorati. *Columba*, quilibet simplex, ut in Psalmis: « Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo ⁴, » id est, unde mihi avolatus a molestis, ut non amittam simplicitatem meam? *Columba* quilibet fatuus, ut in Osea: « Columba seducta non habens cor ⁵, » quod decepta prava mens ad cor reverti... *Columba* quilibet temtor mundi, ut in Genesi: « Non invenit columba, ubi requiesceret pes ejus ⁶, » quod qui perfecte mundum contemnit, affectum suum in eo per amorem non ⁷ figit. *Columba*, vita activa, ut Genesi ⁷, Abraham in sacrificio turturem obtulit et columbam, quod perfectus quilibet solitudinem Deo offert contemplationis, et publicum actionis. Per *columbam* dona Spiritus sancti, ut in Evangelio; « Eos qui columbas vendebant in templo, eiecit ⁸, » quod venditores et emptores donorum Spiritus sancti ab Ecclesia Deus extorres facit. Per *columbas* gemitus poenitentiae, ut in Evangelio ⁹, in purgatione sua beata Maria duos pullos obtulit columbæ: quod per duplicem poenitentiae gemitum fidelis se anima purgat, dum videlicet dolet tam bonum, quod omisit, quam malum, quod admisit.

Columna est divinitas Christi, ut in Exodo columna ignis præcessit populum per noctem ¹⁰, quod Christus in terrore divinitatis suæ tenebrosus populum erexit. *Columna*, humanitas Christi, ut in Exodo columna nubis præfuit populo per diem ¹¹, quod Christus populo gentili in humanitate sua mitis apparuit, qui per fidem lucidus fuit. *Columna* humilis prædicatio Christi, ut in Psalmis: « In columna nubis loquebatur ad [eos ¹², » id est,] prædicatione humilitatis erudit eos. Per *columnas* angeli sancti, ut in Job: Columnæ cæli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus ¹³, » quod majestatem ejus laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates. Per *columnas* apostoli, ut in Paulo: « Jacobus et Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse ¹⁴, » quod illi et cæteri apostoli Ecclesiam sustentant. Per *columnam* prædicatores, ut in Exodo: « Facies columnas viginti, cum totidem basibus ¹⁵, » id est, constitues prædicatores sanctos, qui utrumque testamentum intelligentes Prophetarum doctrinis initiantur. Per *columnas* actiones Christi, ut in Cantico: « Crura ejus sicut columnæ marmoreæ ¹⁶, » quod

A actiones Christi et rectæ sunt et fortes. Per *columnas* Scripturæ sacræ, ut in Cantico: « Columnas ejus fecit argenteas ¹⁷, » quod Scripturas in sancta Ecclesia fecit noster pacificus Christus intellectum daturas. Per *columnam* rectitudo fidei et strenuitas vitæ, ut in libris Regum: « Statuit duas columnas in introitu templi ¹⁸, » quod cælestis patriæ introitum introire nequimus, nisi et recte credamus, et sancte vivamus. Per *columnas* internæ virtutes mentis, ut in Psalmis: « Ego confirmavi columnas ejus ¹⁹, » id est, ego roboravi internas virtutes ejus. Per *columnas* principes Judæorum, ut in Job: « Commovet terram de loco suo, et columnæ ejus concutientur ²⁰, » et Judæa abjecta est, et Principes desolati sunt.

B *Color* est decus religionis, ut in Jeremia: *Mutatus est color optimus* ²¹, » quod decus religionis in multis obscuratur. *Color*, conversatio prava, ut in Levitico: « Cumque color albus in cute fuerit ²², » id est, conversatio prava, in publico apparuerit. Per *colorem* eloquentiæ sæculares, ut in Job: « Non confertur sapientiæ ²³ cunctis coloribus invidiæ ²⁴, » quod sapientia Christi comparari non potest fugacis sæculi eloquentiis.

Coluber est incarnata sapientia, ut in Exodo: « Versa est in colubrum virga, ita ut fugeret Moyses ²⁵, » quod Christum in carne Judæicus populus vidit, sed ab eo per incredulitatem fugit. *Coluber*, diabolus, ut in Job: « Eductus est coluber tortuosus ²⁶, » quod per Christi gratiam seductor diabolus ab homine ejectus est. *Coluber*, Antichristus, ut in Genesi: « Fiat Dan coluber in via ²⁷, » quod Antichristus iis, qui per viam suam gradiuntur, se blandum in seducendo exhibebit.

Colles sunt sancti ante legem, ut in Genesi: « Desiderium collium ²⁸ ejus ²⁹, » quod multi reges et prophetae voluerunt Christum... *Colles*, sancti martyres, ut in Psalmis: « Exultatione colles accingentur ³⁰, » quod omne gaudium existimabant sancti martyres, cum in varias tentationes inciderunt. *Colles*, viri sancti, ut in Psalmis: « Et colles justitiam ³¹, » id est, homines fideles opus sanctitatis exerceant. *Colles*, altitudines sæculi, ut in cantico Abacuc: « Incurvati sunt colles mundi ³², » id est, humiliatæ sunt sublimes potestates sæculi.

D *Comæ* sunt catervæ sanctorum, ut in Cantico: « Comæ ejus sicut elatæ palmarum ³³, » quod sancti viri spirituales victoriam semper exercent. *Comæ*, cogitationes mentis, ut in Cantico: « Comæ ejus in purpura regis ³⁴ juncta canalibus ³⁵, » quod cogitationes animæ devotæ passionem Christi ad exemplum sibi representant.

Compages sunt ³⁶ intentiones, ut in Paulo: « Com-

¹ Matth. iii, 16; Marc. i, 10; Luc. iii, 22; Joan. i, 32. ² Jer. xxv, 38. ³ Psal. lxxvii, 44. ⁴ Psal. lxxviii, 7. ⁵ Ose. vii, 41. ⁶ Gen. viii, 9. ⁷ Gen. xv, 5. ⁸ Joan. ii, 16. ⁹ Luc. ii, 24. ¹⁰ Exod. xiii, 21. ¹¹ Ibid. vers. 22. ¹² Psal. xcvi, 7. ¹³ Job ix, 6. ¹⁴ Gal. ii, 9. ¹⁵ Exod. xxvii, 10. ¹⁶ Cant. v, 15. ¹⁷ Cant. iii, 10. ¹⁸ III Reg. vii, 21. ¹⁹ Psal. lxxviii, 4. ²⁰ Job ix, 6. ²¹ Thren. iv, 1. ²² Lev. xiii, 10. ²³ Job xxviii, 16. ²⁴ Exod. iv, 3. ²⁵ Job xxvi, 13. ²⁶ Gen. xlix, 17. ²⁷ Ibid. vers. 26. ²⁸ Psal. lxxviii, 13. ²⁹ Psal. lxxxi, 3. ³⁰ Hab. iii, 6. ³¹ Cant. v, 11. ³² Cant. vii, 5.

pagum quoque et medullarum ¹, » quod cogitationes et intentiones Deus discernit.

Concentus, sermo doctorum, ut in Job : « Et concentum cœli * qui dormire faciat ²; » quod in futura vita sermo doctorum cessabit, nec docebit quisque proximum suum.

Concubinæ sunt animæ impiorum, ut in Cantico : « Et octoginta sunt concubinæ ³, » quod iniqui resurrectionem quidem futuram credunt, sed eam bene vivendo non diligunt.

Concubina est lex vetus, ut in Genesi : « Dormivit Ruben cum concubina patris sui ⁴, » quod populus Judaicus legem Dei per * pravam intellectum abusus est.

Concupiscentia est bona, ut in libro Sapientiæ : « Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum perpetuum ⁵. » *Concupiscentia* mala, ut in Epistola Joannis : « Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum ⁶. »

Cognitio est approbatio, ut in Exodo : « Novi te ex nomine ⁷. » *Cognitio*, scientia, ut in Epistola Joannis : « Novit omnia ⁸. » *Cognitio*, concubitus, ut in Genesi : « Cognovit Adam uxorem suam ⁹. »

Comedere est vexare, ut in Psalmis : « Misit in eis cynomyiam, et comedit eos ¹⁰, » id est, vexavit eos. *Comedere*, discere, ut in Parabolis : « Comede, fili mi, mel, » id est, disce sapientiam. *Comedere*, implere, ut in Psalmis : « Oblitus sum comedere panem meum ¹¹, » id est, neglexi implere divinum præceptum. *Comedere*, detrahere, ut in Paulo : « Si invicem mordebitis et comeditis ¹², » id est, si invicem detrahetis.

Confessio est laudis, ut in Evangelio : « Confiteor tibi, Pater cœli et terre ¹³. » *Confessio* est peccati, ut in Psalmis : « Confitebor tibi adversum me iniquitatem ¹⁴. »

Consules sunt viri sancti, ut in Job : « Cum consulibus terræ dormire ¹⁵, » id est, cum illis qui aliis vitæ consilium præbent, requiescerem.

Consiliarii sunt doctores pravi, ut in Job : « Adducit consiliarios in stultum finem ¹⁶, » id est, pravos doctores in fatuitate vitæ finire permittit. *Consiliarius*, Christus, ut in Isaia : « Vocabitur nomen ejus consiliarius ¹⁷, » quod homini ad vitam, dedit consilium. *Consiliarii*, angeli sancti, ut in libris Regum : « Consiliarii regis David ¹⁸, » id est, angeli hominibus ad salutem consentientes, consulentes et Deo servientes.

Contentio in honore, ut in Evangelio : « Contendite intrare per angustam portam ¹⁹; » in malo, ut in Paulo : « Cum enim sit zelus et contentio ²⁰. »

Cor est anima Christi, ut in Psalmis : « Cor meum

conturbatum est in me ²¹, » id est, « tristis est anima mea usque ad mortem ²². » *Cor*, sapientia Christi, ut in Psalmis : « Factum est cor meum tanquam cera liquescens ²³, » id est, sapientia mea * ut crucifixo manifestatur. *Cor*, ratio, ut in Cantico : « Ego dormio, et cor meum vigilat ²⁴, » id est, ab exterioribus cesso, et interioribus per contemplationem in ratione intendo. *Cor*, voluntas, ut in Psalmo : « Et appropinquavit cor illius ²⁵, » quod secreta voluntas Dei in Scripturis apparuit. *Cor*, sublimis contemplatio, ut in psalmo : « Accedet homo ad cor altum ²⁶, » id est, sublimem apprehendet contemplationem. *Cor*, prælati, ut in Isaia : « Loquimini ad cor Jerusalem, et advocate eam ²⁷, » id est, ad summos prælatos Ecclesiarum. *Cor*, sacerdotes Synagogæ, ut in Job : « Qui immutat cor principum populi terræ ²⁸, » quod Deus sacerdotes Judaici populi a honore in malum mutari permisit. *Cor*, superbia hostis, ut in Job : « Cor ejus durabitur quasi lapis ²⁹, » quod diabolus in sua semper superbia induratur. *Cor*, calliditas diaboli, ut in Tobia : « Exentera hunc piscem, et cor ejus repone ³⁰, » quod Deus et nequitiam diaboli aperuit, et calliditatem ejus libris sanctis involvit. *Cor*, cogitationes, ut in Psalmis : « Scrutans corda et renes Deus ³¹, » quod ipse videt quid quisque cogitet, et quod quemque delectet.

Corpus est persona Christi, ut in Evangelio : « Ubique fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilæ ³², » quod ubi modo Christus secundum humanitatem est, ibi erunt et animæ electorum. *Corpus* Christi et illud est ³³, quod semel erat in patibulo crucifixum, et id, [quod] ³⁴ quotidie in mysterio est immolatum, et id ³⁵, quod ei uni Domino subjectum, una fide illuminatum, uno baptismo est mundatum, quod corpus est sancta Ecclesia. *Corpus* peccatum, ut in Ezechiele : « Duabus alis velabant corpus suum, » id est, timore et poenitentia delevit peccatum suum. *Corpus* corruptio, ut in Paulo : « Quis liberabit me de corpore meo ³⁶? » id est, de corruptione mortalitatis hujus? *Corpus*, multitudo reproborum, ut in Job : « Corpus illius quasi scuta ³⁷, » quod reprobi, in quibus habitat diabolus, suis se peccatis excusant.

Corvus est prædicator, ut in Job : « Quis præparat corvo escam suam ³⁸? » id est, quis dat prædicatori, ut pasci possit in obedientia subjectorum. *Corvus*, contumax quilibet et procax, ut in Genesi : « Emisit corvum, qui non est reversus ³⁹, » quod ejicitur ab Ecclesia procax et contumax, et damnatur. *Corvus*, quilibet humilis, ut in Cantico : « Comæ ejus nigrae quasi corvus ⁴⁰, » quod populi fideles, qui Christo capiti inherent, in oculis suis humiles

¹ Heb. iv, 12. ² Job. xxxviii, 37. ³ Cant. vi, 7. ⁴ Gen. xxxv, 27. ⁵ Sap. vi, 21. ⁶ I Joan. ii, 16. ⁷ Exod. iii, 12. ⁸ Gen. iv, 1, 25. ⁹ Psal. lxxvii, 45. ¹⁰ Prov. xxiv, 15; et xxv, 16. ¹¹ Psal. ci, 5. ¹² Gal. v, 15. ¹³ Matth. xi, 25. ¹⁴ Psal. xxx, 5. ¹⁵ Job iii, 14. ¹⁶ Job xii, 17. ¹⁷ Isa. ix, 6. ¹⁸ II Reg. viii, 16, 17, 18. ¹⁹ Luc. xiii, 24. ²⁰ I Cor. iii, 5. ²¹ Psal. xxxviii, 11. ²² Matth. xxvi, 38. ²³ Psal. xli, 15. ²⁴ Cant. v, 2. ²⁵ Psal. liv, 26. ²⁶ Psal. lxxii, 7. ²⁷ Isa. xl, 2. ²⁸ Job xii, 24. ²⁹ Job xli, 15. ³⁰ Tob. vi, 5. ³¹ Psal. vii, 10. ³² Matth. xxiv, 28. ³³ Matth. xxvii, 55; et seqq.; Marc. xv, 25; Luc. xxiii, 55; Joan. xix, 18. ³⁴ Matth. xxvi, 26; Marc. xiv, 22; Luc. xxii, 19; I Cor. xi, 24. ³⁵ Rom. xii, 5; I Cor. xii, 13, 27; Ephes. i, 23; Col. i, 18, 24. ³⁶ Rom. vii, 24. ³⁷ Job xli, 6. ³⁸ Job xxxix, 3. ³⁹ Gen. viii, 7. ⁴⁰ Cant. v, 11.

sunt. Per *corvos* prædicatores, ut in Parabolis : « Effodiant eum corvi de torrente ¹, » id est, auferant blasphemum prædicatores fluentis doctrinæ resistentes. Per *corvum* gentiles, ut in Psalmis : « Et pullis corvorum invocantibus eum ², » id est, filiiis gentium invocantibus vel quærentibus eum.

Corona est victoria, ut in Exodo : « Facies super arcam coronam auream ³, » quod Dominus fidelibus suis in tentatione dat victoriam. *Corona*, conventus apostolorum, ut in Psalmis : « Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso ⁴, » id est, dedisti ei in initio prædicationis concordem conventum apostolorum. *Corona*, multitudo sanctorum, ut in Psalmis : Benedices coronæ anni benignitate tua ⁵, » id est, dabis augmentum gratiæ multitudini sanctorum. *Corona* præmium regni, ut in Epistola Jacobi : « Accipiet coronam vitæ ⁶, » id est, percipiet æternitatem gratiæ.

Cornu est regia potestas, ut in cantico : « Et sublimabit cornu Christi sui ⁷, » quod data est homini Christo potestas in celo et in terra. *Cornu*, fortitudo, ut in Psalmis : « In te inimicos ventilabimus cornu ⁸, » id est, fortitudine tua superabimus hostes tuos. *Cornu*, eminentia, ut in Psalmis : « Usque ad cornu altaris ⁹, » id est, usque ad eminentiam Deitatis. *Cornu*, superbia, ut in Psalmis : « Nolite exaltare cornu ¹⁰, » id est, nolite vos elevare per superbiam. Per *cornu* brachia crucis, ut in Abacuc : « Cornua in manibus ejus ¹¹, » quod brachiis crucis infixæ sunt manus ejus. Per *cornu* sancti carnem excedentes, ut in Apocalypsi : « Vidi agnum habentem cornua septem ¹², » id est, contemplatus sum Christum universos sanctos possidentem. Per *cornu* legis impugnatores, ut in Apocalypsi : « Vidi bestiam ascendentem de mari, habentem cornua decem ¹³, » id est, intuitus sum Antichristum per malos se exaltantem, possidentem impugnatores legis. Per *cornua* duo Testamenta, ut in Apocalypsi : « Habebat bestia duo cornua ¹⁴, » quod Antichristus duo testamenta sibi usurpabit. Per *cornua* munimina virtutum, ut in Psalmis : « Cornua producentem et ungulas ¹⁵, » id est, robusta virtutum et perseverantias habentes. Per *cornu* potestates impiorum, ut in Psalmis : « Et omnia cornua peccatorum confringam ¹⁶, » id est, potestates impiorum destruiam. Per *cornua* potestates justorum, ut in Psalmis : « Exaltabuntur cornua justorum, » quod potestates bonorum Deus erigit.

Cortina est vir sanctus, ut in Exodo : « Longitudo cortinæ habebit viginti octo cubitos ¹⁷, » quod quilibet sanctus in dilectione Dei et proximi decalogum implens ad præmium futuræ resurrectionis * exspirat.

Cortex est signaculum crucis, ut in Cantico : « Sicut cortex mali punici ita genæ tuæ ¹⁸, » quod ad imitationem crucis sancti se affligi permittunt. Per *corticem* delectationes, ut in Job : « Mandebant arborum cortices ¹⁹, » id est, amabant exteriores visibilia delectationes. Per *corticem* sensus historiales, ut in Genesi : « Detractis corticibus arbor apparuit ²⁰, » id est, submotis historialibus sensibus decor spiritualis intelligentiæ innouit.

Crocus est charitas, ut in Cantico : « Emissiones sponse nardus et crocus ²¹, » quod sancta facit ad exemplum boni operis et ad virtutem pertinet charitatis.

Coturnix est lex, ut in Psalmis : « Dixit, et venit coturnix ²², » quod præcepit Deus et vetus lex de Judæis data fuit. Per *coturnicem* voluptates carnales, ut in Numeris : « Ventus arreptas trans mare coturnices detulit in castra ²³, » quod voluptates carnales, quæ sunt in mundo, viris religiosis.

Costa est robur spirituale, ut in Genesi : « Cumque obdormisset, tulit costam, et replevit carnem pro ea ²⁴, » quod tunc moraliter fit, quando oblivioni seipsum aliquo tradente, et spirituale robur ab eo destrui, et carnalem ei molliciem permittit. Per *costas* sensus animæ, ut in Job : « Media invadit costas ejus ²⁵, » quod impio corpus animæ suæ spiritualis egestas corrumpit.

Cubitus est bona actio, ut in libris Regum : « Os luteris unius cubiti ²⁶, » quod sermo prædicatoris et unitatem veræ charitatis, et strenuitatem prædicat bonæ actionis. Per *cubitum* multiplicitas vitæ activæ, ut in Ezechiele : « Funiculus sex cubitorum et palmo ²⁷, » quod Scriptura utramque vitam contendit, activam et contemplativam.

Cubile est mens prava, ut in Psalmis : iniquitatem meditatus est in cubili suo ²⁸, » id est, malum tractavit in animo suo. *Cubile*, quies diaboli, ut in Isaia : « Erit cubile draconum ²⁹, » quod reprobus quilibet et habitationem se facit dæmoniorum. *Cubile*, bona mens, ut in Evangelio : « Intra in cubiculum tuum ³⁰, » id est, dilige tranquillitatem internam mentis tuæ. *Cubile*, quies cœlestis, ut in Evangelio : « Jam mecum pueri mei sunt in cubili ³¹, » quod Sanctorum animæ, a corporibus exutæ, jam sunt cum Domino in quiete cœlesti. Per *cubile* præmia sanctorum, ut in Psalmis : « Lætabuntur in cubilibus suis ³², » quod sancti de præmiis suis sibi secundum merita sua in cœlo datis lætantur. Per *cubile* conventicula malorum, ut in Cantico : « Coronaberis de cubilibus leonum ³³, » id est, victoriam reportabis de conventiculis superborum.

* *Culmus* est status mundi, ut in Genesi : « Septem spicæ pullulabant in culmo uno ³⁴, » id est,

¹ Prov. xxx, 17. ² Psal. cxlvi, 9. ³ Exod. xxv, 11. ⁴ Psal. xx, 4. ⁵ Psal. 64, 12. ⁶ Jac. i, 12. ⁷ I Reg. ii, 10. ⁸ Psal. xliii, 6. ⁹ Psal. cxvi, 27. ¹⁰ Psal. lxxiv, 5. ¹¹ Abac. iii, 4. ¹² Apoc. v, 6. ¹³ Apoc. xiii, 1. ¹⁴ Ibid. v, 11. ¹⁵ Psal. lxxviii, 32. ¹⁶ Psal. lxxiv, 14. ¹⁷ Psal. lxxiv, 11. ¹⁸ Exod. xxxv, 2. ¹⁹ Cant. vi, 7. ²⁰ Job xxx, 4. ²¹ Gen. xxx, 37. ²² Cant. iv, 15, 14. ²³ Psal. cxy, 40. ²⁴ Num. xi, 31. ²⁵ Gen. ii, 21. ²⁶ Job xviii, 22. ²⁷ III Reg. vii, 31. ²⁸ Ezech. xl, 5. ²⁹ Psal. xxxv, 5. ³⁰ Isa. xxxiv, 13. ³¹ Matth. vi, 6. ³² Luc. xi, 7. ³³ Psal. clix, 5. ³⁴ Cant. iv, 8. ³⁵ Gen. xli, 5, 22.

septem fertilitatis et sterilitatis anni venturi erant A in statu hujus sæculi. *Culmus* quilibet simulator ut in propheta : « Culmus, stans non est in eo, germen ¹, » quod hypocrita recte vivere noverit, sed non est vera sanctitas in eo.

Cutex est Barrabas latro, ut in Evangelio : « Li-quantur culicem ², » quod Judæi sibi dimitti postulabant latronem.

Cultrum est acumen intellectus, ut in Proverbiis : « Statue cultrum in gutture tuo ³, » id est, habe acumen sensuum in eloquio tuo. Per *cultrum* præcepta Dei, ut in Josue : « Fac tibi cultros lapideos, et circumcide filios Israel ⁴, » quod Dominus Jesus robusta hominibus dedit præcepta, quibus vitiorum in eis superfluitates absciuntur.

Currus est cœtus sanctorum, ut in psalmo : B « Currus Dei decem millibus ⁵, » quod sancti in lege perfecti sunt. *Currus*, magna peccata, ut in Exodo : « Currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare ⁶, » quod tam parva, quam magna peccata Dominus obruit in baptismo. *Currus*, prælatus mansuetus, ut in libris Regum : « Currus Israel ⁷, » id est, populum Israel per mansuetudinem portans. Per *currum* res mundi instabiles, ut in Psalmis : « Hi in curribus ⁸, » id est, delectantur in rebus volubilibus.

Crus est corruptio, ut in Isaia : « Revela crus ⁹, » id est, ostende quam corruptibilis sis. Per *crus* bona desideria, ut in Leviticó : « Quod habet longiora crura retro ¹⁰, » quod illos imitari debemus, qui ad æternitatem futuræ vitæ desideria sua extendunt. C Per *crus* roborata stabilitatis, ut in Evangelio, * et franguntur qui mittuntur maligni spiritus non solum in reprobis, sed et in ipsis electis auferre robur stabilitatis. Per *crura*, doctores sancti, ut in Evangelio : « Quod non frangerunt crura Jesu ¹¹, » quod prædicatores sanctos, quibus in Ecclesia sua Dominus innititur, persecutores sive maligni Spiritus enervare non possunt. Per *crura* itinera Dominicæ incarnationis, ut in Canticó : « Crura ejus quasi columnæ marmoreæ ¹², » quod quæcunque in humanitate aggressus est Christus, recta et fortia fuerunt.

Custos est Christus, ut in Isaia : « Custos, quid de nocte ¹³ ? » id est, quid faciam de mea iniquitate ? Christus faciam. Per *custodes*, doctores, ut in Canticó : « Tulerunt pallium meum custodes muro- rum ¹⁴, » id est, pravam vetustatem meam tulerunt a me doctores Ecclesiarum. Per *custodes* spiritus maligni, ut in Evangelio : « Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes ¹⁵, » quod veniente Domino ad judicium, non solum homines reprobi, sed et nequam spiritus timebunt.

Cutis est quilibet reprobis terrenis vacans, ut in

Job : « Cutis mea aruit ¹⁶, » quod ii, qui rebus terrenis immoderate arescunt, ab humore divinæ dilectionis arescunt. *Cutis*, quilibet infirmus, ut in Job : « Cutis mea denigrata super me ¹⁷, » quod infirmi, qui sunt in Ecclesia veniente persecutione obscurantur. *Cutis*, mollities, ut in Jeremia : « Adhæsit cutis ejus ossibus ¹⁸, » quod spirituale robur mollities carnalis invasit. *Cutis*, peccatum, ut in Job : « Saccum confeci super cutem meam ¹⁹, » id est, per rigorem pœnitentiæ delevi peccatum.

D

<i>Damula.</i>	<i>Diluculum.</i>	<i>Dies.</i>
<i>Divitiæ.</i>	<i>Defectus.</i>	<i>Denarius.</i>
<i>Diadema.</i>	<i>Dives.</i>	<i>Dux.</i>
<i>Delicie.</i>	<i>Dextra.</i>	<i>Draco.</i>
<i>Dormitio.</i>	<i>Deus.</i>	<i>Dromedarius.</i>
<i>Diluvium.</i>	<i>Dorsum.</i>	<i>Digitus.</i>
<i>Desertum.</i>	<i>Dilectus.</i>	<i>Dentes.</i>
<i>Dragma.</i>	<i>Damascus.</i>	
<i>Domus.</i>	<i>Dominus.</i>	

Damula est diabolus, ut in Isaia : « Et erit quasi damula fugiens ²⁰, » quod una cum capite suo diabolus quilibet reprobis recedit ab Ecclesia.

Damascus est diabolus, ut in Canticó : « Que respicit contra Damascum ²¹, » quod discretio nostra astutias debet prævenire diaboli. *Damascus*, massa repræborum, ut in Isaia : « Ecce Damascus desinet esse civitas ²², » quod non reprobi semper permittentur hic demorari. *Damascus*, Romanum imperium, ut in Isaia : « Et peribit fortitudo Damasci ²³, » quod potestas Romani imperii cessabit, et Christi potestas, quæ æterna est, regnat.

Dragma est humana natura, ut in Evangelio : « Inveni dragma, quam perdideram ²⁴, » id est, reformavi humanam naturam, quam per culpam amiseram. Per *drachmam* natura Evangelica et humana, ut in evangelio : « Quæ mulier habens dragmas decem ²⁵, » quod æterna Dei sapientia novem ordines in angelis et * decimam in hominibus habuit.

Draco est diabolus, ut in Apocalypsi : « Michael et angeli ejus præliabantur eum dracone ²⁶, » et Christus et ministri ejus cum diabolo. *Draco*, mundus iste, ut in Psalmis : « Draco iste, quem formasti ad illudendum ei ²⁷, » quod irridere debemus fallaciam mundi. *Draco*, Antichristus, ut in Apocalypsi : « Ecce draco magnus et rufus ²⁸, » quod Antichristus erit superbus et crudelis. Per *dracones* spiritus mali, ut in Isaia : « Erit cubile draconum ²⁹, » quod prava mens malos in se spiritus per culpam habitare permittit. Per *dracones* Judæi, ut in Jeremia : « Traxerunt ventum quasi dracones ³⁰, » quod collegerunt virulenti Judei consilium adversus Jesum. Per *dracones*, gentiles, ut in Isaia : « Glorificabit me bestia agri, dracones ³¹, etc., » id est, laudabunt me homines mundi, et maxime populi gentiles.

¹ Ose. viii, 7. ² Matth. xxiii, 24. ³ Prov. xxiii, 2. ⁴ Jos. v, 2. ⁵ Psal. lxxviii. ⁶ Exod. xv, 4. ⁷ IV Reg. ii, 12. ⁸ Psal. xix, 8. ⁹ Isa. xlvii, 2. ¹⁰ Lev. xi, 21. ¹¹ Joan. xix, 35. ¹² Cant. v, 15. ¹³ Isa. xxi, 11. ¹⁴ Cant. v, 7. ¹⁵ Matth. xxviii, 4. ¹⁶ Job vii, 5. ¹⁷ Job xxx, 30. ¹⁸ Thren. iv, 8. ¹⁹ Job xvi, 15. ²⁰ Isa. xiii, 14. ²¹ Cant. vii, 4. ²² Isa. xvii, 1. ²³ Isa. viii, 4. ²⁴ Luc. xv, 9. ²⁵ Ibid. v, 8. ²⁶ Apoc. xii, 7. ²⁷ Psal. ciii, 26. ²⁸ Apoc. xii, 3. ²⁹ Isa. xxxiv, 15. ³⁰ Jer. xiv, 6. ³¹ Isa. xliii, 20.

Deus pro persona Patris accipitur, ut in Actis apostolorum : « Deus Patrum nostrorum glorificavit Filium suum Jesum ¹. » *Deus* pro persona Filii, ut in Paulo : « Qui est super omnia benedictus Deus in sæcula ². » *Deus* pro persona Spiritus sancti, ut in Actis apostolorum : « Non es mentitus hominibus, sed Deo ³. » *Deus* pro tota Trinitate, ut in ⁴ Exodo : « Dominus Deus tuus, unus Deus est ⁴. » *Deus* dicitur essentialiter, ut in Exodo : « Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob ⁵; » et nuncupative, ut item in Exodo : « Ecce, constitui te Deum Pharaonis ⁶. » *Deus* mihi per semetipsum locutus, in Psalmis : « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus ⁷; » vel per angelos, ut in Genesi : « Vocavit Dominus Deus Adam, et dixit ei Deus ⁸; » vel per subsumptam creaturam nostram, ut in Genesi : « Vidi Dominam facie ad faciem ⁹; » vel ponitur in intellectu, ut in Evangelio : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt ¹⁰. » Qualiter Deus per semetipsum loquatur; aliquando per angelos : invenitur in sexto Moralium : quando aliter vero, aliquando . . . per subjectam creaturam : aliquando . . . intellectum : invenitur in epistola beati Augustini ad Italicam ¹¹, et in epistola ejusdem ad Paulinam de videndo Deum, nec non et in libro xxii de Civitate Dei, atque in libro xxviii Moralium. Per Deum Judæi, ut in Psalmis : « Deus stetit in synagoga deorum ¹²; » id est, Christus corporaliter inter deos conversatus est. Per Deum prælati, ut in lege : « Divinum detrahes ¹³, » id est, prælati.

Deliciæ sunt eloquia divina, ut in Job : « Super omnipotentem deliciis affluens ¹⁴; » id est, ad noscendum sacræ Scripturæ eloquium deliciis abundans. *Deliciæ*, gaudia, ut in Ezechiele : « In deliciis paradisi Dei fuisti ¹⁵; » quod reprobis ille angelus in supernæ amenitatis gaudiis fuit.

Denarius est Christus, ut in Apocalypsi : « Bilibris tritici, denario ¹⁶; » quod qui in . . . fidem et operationem tenent, ad Christum pertinent. *Denarius*, æterna retributio, ut in Evangelio : « Conventione facta ex denario diurno cum operariis, misit eos in vineam suam ¹⁷; » quod in sancta Ecclesia strenue laboramus, æternam retributionem percipiemus. Per denarium duo Testamenta, ut in Evangelio : « Altera die protulit duos denarios, et dedit stabulario ¹⁸, » quod Christus utrumque Testamentum discipulis post resurrectionem suam intelligere fecit.

Defectus est in malo, ut in Psalmis : « Defecerunt sicut fumus, dies mei ¹⁹; » quod vita nostra, quanto magis extollit, tanto citius evanescit. *Defectus* in bono, ut in Psalmis : « Defecit spiritus meus ²⁰; » id est, dormivit timor meus.

Dentes sunt verba Ecclesiæ, ut in Job : « Infremuit

A contra me dentibus suis ²¹, » quod contra delinquentes Dominus verbis Ecclesiæ sævit. *Dentes*, prædicatores, ut in Cantico : « Dentes tui sicut greges tonsarum ²², » quod prædicatores Ecclesiæ unanimes et innocentes non solum supervacua, sed et necessaria aliquando deponunt. *Dentes*, interni sensus, ut in Job : « Quare lacerat carnes meas dentibus suis ²³; id est, internis sensibus meis reprehendo carnalia mea vitia. *Dentes*, verba legis, ut in Deuteronomio : « Dentes Moysi non sunt moti ²⁴; » quod verba legis præteriri non possunt, quin omnia fiant. *Dentes*, robor virtutum : « Illum debilitari permittit. *Dentes*, vitia edacitatis, ut in Job : « Dentes catulorum leonum contriti sunt ²⁵; » id est, delectationes edacitatis in filiis superborum destructæ sunt. *Dentes*, persecutiones demonum, ut in cantico Deuteronomii : « Dentes bestiarum immitam in eos ²⁶; » quod in reprobis persecutiones demonum Dominus sævire permittit. *Dentes*, persecutores Ecclesiæ, ut in Job : « Per gyrum dentium ejus fortitudo ejus ²⁷, » quod infirmi timent persecutores, per quos diabolus mordet.

Dentes, dura, ut in Psalmis : « Dentes peccatorum contrivisti ²⁸; » id est, crudelia verba pravorum destruxisti. *Dentes*, detractores, ut in Psalmis : « Deus conteret dentes eorum ²⁹; » id est, Deus detractores eorum. *Dentes*, crudelitates, ut in Job : « Et de dentibus ejus auferam prædam ³⁰; » id est, a crudelitibus iniqui eripui humilem.

Desertum est cœlum, ut in Evangelio : « Dimisi nonaginta novem oves in deserto ³¹; » quod angelicam naturam reliquerit in cœlo. *Desertum*, uterus virginis, ut in Osee : « Adducet Deus ventum urentem de deserto ³²; » quod Deus Pater produxit nobis Christum potentem de utero virginis. *Desertum* Judæa : ut in Evangelio : « Erat Joannes prædicans in deserto ³³; » id est, desolata Judæa Christum annuntians. *Desertum*, gentilitas, ut in Isaia : « Exsultet desertum ³⁴, » id est, lætetur populus gentilis. *Desertum*, mundus iste, ut in Cantico : « Quæ est ista, quæ descendit de deserto ³⁵; » Maria videlicet, quæ elevatur ex hoc mundo. *Desertum*, multitudo impiorum, ut in Apocalypsi : « Abstulit me in desertum ³⁶; » id est, ad intuendam multitudinem impiorum per contemplationem me rapuit. *Desertum*, mens prava, ut in libro Tobie : « Ligavit Raphael dæmonium in deserto superioris Aegypti ³⁷; » quod in prava et tenebrosa mente diabolus clausus tenetur. *Desertum*, mens sancta, ut in Exodo : « Cumque minasset gregem ad interiora deserti, apparuit ei Dominus ³⁸, » quod nobis Dominus tunc spiritualiter apparet, quando cogitationes nostras ad veram unitatem in devota mente, quæ sanctæ solitudini consistit, redigimus. *Desertum*, sancta conversatio : ut

¹ Act. iii, 13. ² Rom. ix, 5. ³ Act. v, 4. ⁴ Deut. vi, 4. ⁵ Exod. iii, 6. ⁶ Exod. vii, 1. ⁷ Psal. lxxxiv, 9. ⁸ Gen. iii, 9. ⁹ Gen. xxxii, 30. ¹⁰ Matth. v, 8. ¹¹ Epist. 6. ¹² Psal. lxxxi, 1. ¹³ Exod. xxii, 28. ¹⁴ Job xxi, 26. ¹⁵ Ezech. xxviii, 13. ¹⁶ Apoc. vi, 6. ¹⁷ Matth. xx, 2. ¹⁸ Luc. x, 35. ¹⁹ Psal. ci, 4. ²⁰ Psal. lxxvi, 4. ²¹ Job xvi, 10. ²² Can. iv, 2. ²³ Job xiii, 14. ²⁴ Deut. xxxiv, 7. ²⁵ Job iv, 10. ²⁶ Deut. xxxii, 24. ²⁷ Job xli, 5. ²⁸ Psal. iii, 8. ²⁹ Psal. lvii, 7. ³⁰ Job xxix, 17. ³¹ Luc. xv, 4. ³² Ose. xiii, 15. ³³ Matth. iii, 1. ³⁴ Isa. xlii, 11. ³⁵ Cant. iii, 6. ³⁶ Apoc. xvii, 5. ³⁷ Tob. viii, 3. ³⁸ Exod. iii, 4.

in Exodo : « Sacrificabimus Domino in deserto ¹ ; » A id est, serviemus Domino in sancta conversatione. Per desertum daemones, ut in Psalmis : « Neque a desertis montibus ² , » quod nec ipsis spiritibus malignis patet locus fugiendæ divinæ majestatis.

Dextra est Filius Dei, ut in Psalmis : « Dextra Domini fecit virtutem ³ , » id est, Dei Filius operatur mirabilia. *Dextra* Dei gratiam, ut in Job : « Operi manuum tuarum porriges dextram ⁴ , » id est, illi, quem condidisti, dabis gratiam tuam. *Dextra*, justitiam, ut in Deuteronomio : « In dextera ejus ignea ⁵ lex ⁶ , » id est, in sanctis ejus charitas ardens. *Dextra*, salus animæ, ut in Psalmis : « Diabolus stetit a dextris ejus ⁷ , » id est, pecuniam præposuit saluti animæ ejus, *Dextra*, bona actio, ut in Psalmis : « dextra eorum repleta est muneribus ⁸ , » id est, justitiam suam vendunt. *Dextra*, contemplatio, ut in Cantico : « Dextra illius amplexabitur me ⁹ ; » id est, contemplatio illius lætificabit me. *Dextra*, potentia, ut in Psalmis : « Dextra eorum dextra iniquitatis ¹⁰ , » id est, potestas eorum iniqua est. *Dextra*, prosperitas, ut in lege : « Ne declines ad dextram, nec ad sinistram ¹¹ , » id est, non te elevas in prosperitate. *Dextra*, quilibet amicus, ut in Psalmis : « Considerabam ad dextram ¹² , etc., » id est, quæsi inter amicos qui me juvaret, et non inveni. *Dextra*, elatio in virtutibus, ut in Job : « Si me vertam ad dextram, non video illum ¹³ , » id est, si de virtutibus superbio, illum contemplari nequeo. *Dextra*, vita æterna, ut in Parabolis : « Longitudo dierum in dextera ejus ¹⁴ , » quod vita cœlestis nunquam per aliquem finem cessabit. *Dextra*, favor, ut in Psalmis : « A dextris est mihi Deus, id est, favet mihi, » ne commovear ¹⁵ .

Dextraria sunt ornamenta bonorum operum, ut in lege : « Dextfaria et annulos ¹⁶ , » id est, ... et ornamentum bonorum operum.

Diadema est humanitas Christi, ut in Cantico : « Videte regem Salomon in diademate, quo coronavit eum mater sua ¹⁷ , » id est, honorate Christum in humanitate sua, quam sine patre de matre sumpsit. *Dextra*, judicium, ut in Job : « Et diademate judicio meo ¹⁸ , » id est, quasi quoddam diademate, sic judicio meo decoratus sum.

Dies est Pater et Filius, ut in Psalmis : « Nuntiatio diem die ¹⁹ , » id est, prædicatio Patrem de Filio. *Dies*, angelus Gabriel et virgo Maria, ut in Psalmis : « Dies diei eructat verbum ²⁰ , » id est, angelus nuntiavit Mariæ. *Dies*, diabolus, ut in Job : « Pereat dies, in qua natus sum ²¹ , » id est, damnatus sit diabolus, per quem seductus sum. *Dies*, prosperitas pravorum, ut in Jeremia : « Diem hominis non desideramus ²² , » id est, prosperitatem sæculi non con-

cupivi. *Dies*, status malorum, ut in Evangelio : « Et quidem in hac die, quæ ad pacem tibi ²³ , » id est, in hoc statu tuo, quem tenes in pace. *Dies*, delectatio peccati, ut in Job : « Dies illa vertatur in tenebras ²⁴ , » id est, utinam prævideatur, ad quantam obscuritatem peccati delectatio hominem pertrahat! *Dies*, tempus, ut in Ecclesiaste : « In die honorum ne immemor sis malorum ²⁵ , » id est, in tempore quietis noli immemor esse perturbationis. *Dies*, calor tentationis, ut in Evangelio : « Pondus diei et æstus ²⁶ , » id est, onus tentationis et tribulationis. *Dies*, æternitas diei, ut in Psalmis : « Tecum principium in die virtutis tuæ ²⁷ , » id est, una tecum essentia in æternitate majestatis tuæ. *Dies*, illuminatio mentis, ut in Job : « Unusquisque in die suo ²⁸ , » B quod unusquisque electus in illuminatione mentis suæ rescire debet proximum suum. *Dies*, claritas quietis internæ, ut in Genesi : « Sanctificavit Deus diem septimum ²⁹ , » quod per claritatem quietis internæ homo Deo consecratur. *Dies*, patria cœlestis, ut in Cantico : « Donec aspiret dies ³⁰ , » id est, donec claritas patriæ cœlestis erumpat. *Dies*, incarnatio Christi, ut in Psalmis : « In die mandavit Dominus ³¹ , » quod in luce incarnationis suæ misertus est mundo. Per diem homines redempti, ut in Job : « Non computetur in diebus anni ³² , » [id est] inter redemptos homines apostata angelus ad yepiam non pertingat. Per diem opera bona, ut in Psalmis : « Novit Dominus dies justorum ³³ , » quod approbat opera sanctorum.

C *Diluculum* est adventus internæ claritatis, ut in Job : « Consurgens diluculo offerebat holocausta ³⁴ , » quod adveniente interna claritate orabat Deum. *Diluculum*, studium, ut in Psalmis : « Diluculo veniebant ad eum ³⁵ , » *Diluculum*, tempus resurrectionis, ut in Psalmis : « Exsurgam diluculo ³⁶ , » id est, mane ante lucem.

Digitus est Spiritus sanctus, ut in Evangelio : « Si in digito Dei, » id est, si in Spiritu Dei, « ejicio daemonia ³⁷ . » *Digitus*, discretio, ut in Evangelio : « Digito scribebat in terram ³⁸ , » quod humili discretionem terrenum cor nostrum perscrutari debemus. *Digitus*, moderamen, ut in Job : « Superponite digitum vestrum cordi vestro ³⁹ , » id est, moderamini locutionem vestram. Per digitum diversitas personarum, ut in Isaia : « Quis appendit tribus digitis mo- lem terræ ⁴⁰ ? » per quis ? unitas substantiæ, per tres, unitas personarum. Per digitos quatuor libri Evangeliorum, ut in Exodo : « Coronam interrasilem altam quatuor digitis ⁴¹ , » quod quidquid sanctitatis habemus, conversatione nostra in libris Evangeliorum discimus. Per digitos operarii Ecclesiæ ut in Cantico : « Digni mei pleni myrrha probatissi-

¹ Exod. viii, 27. ² Psal. lxxiii, 7. ³ Psal. cvii, 7. ⁴ Job xiv, 15. ⁵ Deut. xxxiii, 2. ⁶ Psal. cviii, 10. ⁷ Psal. xxv, 10. ⁸ Cant. ii, 6. ⁹ Psal. cxliii, 8. ¹⁰ Deut. v, 32; xvii, 11. ¹¹ Psal. cxli, 5. ¹² Job xxiii, 9. ¹³ Prov. iii, 16. ¹⁴ Psal. xv, 8. ¹⁵ Exod. xxv, 33; ¹⁶ Num. xxxi, 50. ¹⁷ Cant. iii, 11. ¹⁸ Job xxix, 14. ¹⁹ Psal. xcvi, 2. ²⁰ Psal. xviii, 3. ²¹ Jer. xvii, 16. ²² Luc. xix, 42. ²³ Job iii, 4. ²⁴ Eccl. vii, 15. ²⁵ Matth. xx, 12. ²⁶ Psal. cix, 3. ²⁷ Job i, 4. ²⁸ Gen. ii, 3. ²⁹ Cant. ii, 17. ³⁰ Psal. xli, 9. ³¹ Job iii, 6. ³² Psal. xxxvi, 18. ³³ Job i, 6. ³⁴ Psal. lxxvii, 34. ³⁵ Psal. lvi, 9. ³⁶ Luc. xi, 19. ³⁷ Joan. viii, 6, 8. ³⁸ Job xxi, 5. ³⁹ Isa. xl, 12. ⁴⁰ Exod. xxxvii, 12.

ma¹, » id est, operarii mei gloriantur in tribulationibus.

Dilectus est Pater et Filius, ut in Cantico: « Qualis est dilectus tuus ex dilecto² » id est, Filius de Patre. *Dilectus*, populus Judaicus, ut in propheta: « Quid est, quod dilectus meus facit scelera multa³, » id est, quod tam impie, quem spiritualiter diligo, peccat.

Diluvium, baptismus, ut in Psalmis: « Dominus diluvium inhabitare facit⁴; » id est, baptismum in sua Ecclesia esse constituit. *Diluvium*, iudicium extremum, ut in Psalmis: « In diluvio⁵ aquarum, » id est, in iudicio extremo, in quo reprobi, qui fluida sunt, damnabuntur, iusti, non peribunt. *Diluvium*, peccatum, ut in Genesi: « Interficiam aquis diluvii omnem carnem⁶, » quod carnales, quorum

Dives est Deus, ut in Evangelio: « Homo quidam erat dives, qui habebat villicum⁷, » id est, Deus, qui... » se habet hominem. *Dives*, populus Judaicus, ut in Evangelio: « Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso⁸, » quod populus Judaicus in cultu vite exterioris gloriabatur. Per *divites* amatores mundi, ut in Psalmis: « Divites egerunt et esurierunt⁹; » quod mundi amatores egestate et esurie tabescent.

Divitiæ sunt verba legis, ut in Job: « Divitiis, quas devoravit, evomet¹⁰, » id est, verba legis, quæ habuit, amittet. *Divitiæ*, consilia, ut in Job: « Si lætatus sum super¹¹ iustis divitiis¹², » id est, de consiliis, quibus abundantia, nequaquam vana lætitia me extulit. *Divitiæ*, contemplationes Dei, ut in Psalmis: « Et pascaris in divitiis ejus¹³, » id est, spirituales habebis refectionem in contemplationibus ejus.

Dominus aliquando Pater, aliquando Filius, aliquando Spiritus sanctus, ut in uno hoc versu: « Exaudivit Dominus vocem fletus mei, exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit¹⁴. » *Dominus*, quilibet prælatus, ut in libris Regum: « Dominus tollet Dominum tuum a te¹⁵, » id est, Eliam prælatum tuum. Per *Dominum* peccata, ut in Evangelio: « Et dixerunt Domini ejus, Quid solvitis pullum¹⁶? » Multos pullos Dominus habuit, quod multorum peccatorum enormitatibus populus gentis serviebat.

Domus est patria cœlestis, ut in Psalmis: « Ut inhabitem in domo Domini¹⁷, » id est, vivam in patria cœlesti. *Domus*, Ecclesia, ut in Psalmo: « Domum tuam decet sanctitudo¹⁸, » quod oportet, ut sanctitas sit in Ecclesia. *Domus*, mens hominis, ut in Psalmis: « Domine, dilexi decorem domus tue¹⁹, » id est, mentem meam, in qua habitare debes, desi-

deravi pulchram facere. *Domus*, humanitas Christi, ut in Parabolis: « Sapiens ædificavit sibi domum²⁰, » quod Dei Filius carnem sibi assumpsit. *Domus*, mundus iste, ut in Evangelio: « Et vasa ejus in domo, non descendant tollere ea²¹, » id est, ad cupiditates sæculi non redeat, quas reliquit. *Domus*, familia, ut in libris Regum: « Ut loquereris de domo, » id est, de familia, « famuli tui²². » *Domus*, delectatio favoris, ut in Job: « Innitetur super domum suam, et non stabit²³, » id est, ad laudem humanam in futuro non respiciet, sed ipsa deficiet. *Domus*, populus Judæorum, ut in Evangelio: « Revertar in domum meam, unde exivi²⁴, » quod ad populum Judaicum diabolus ait, quando Christum suscipere renuit, a quo exiit, quando legem suscepit. *Domus*, gentilitas, ut in Psalmis: « Domus Jacob de populo barbaro²⁵, » quod aliquando alienus a Deo populus gentilis erat, in quo modo per fidem ipse habitat. *Domus*, protectio Salvatoris, ut in Psalmis: « Herodii domus dux (est) eorum²⁶, » quod protectio Christi electos suos ducit. *Domus*, anima prava, ut in Ezechiele: « Domus exasperans, » quod anima prava per nequitiam suam ad asperitatem provocat Dominum. *Domus*, ipsa mors, ut in Job: « Ubi constituta est domus omni viventibus²⁷; » quod non est homo, qui vivet, et non videt mortem. Per *domum*, diversi ordines, ut in Psalmis: « Deus in domibus ejus, » in diversis orationibus ejus agnoscitur²⁸. Per *domos* conscientiarum bonarum, ut in Job: « Replevit domos suas argento²⁹, » quod perfecti claritate divini eloqui in suis conscientiis abundant. Per *domos* cogitationes pravæ, ut in Job: « In domibus desertis, quæ in tumultu sunt redactæ³⁰, » quod iniqui cogitationes habent: Deo derelictas, et in eis corruptionem et fetorem peccati ferunt. Per *domos* corpora humana, ut in Job: « Tanto magis, qui domos luteas habitant³¹, » quod quandiu in hoc corruptibili corpore sumus peccato ad plenum carere non possumus.

Dromedarius est gentilitas, ut in Isaia: « Dromedarii, Madian et Ephraim³², » quod populus gentilis, qui prius pertinebat ad iudicium, jam super misericordia honorat Dominum.

Dorsum sunt sequentes quique, ut in Psalmis: « Dorsum eorum semper incurva³³, » id est, subiectos pravos, qui malos prælatos sequuntur, ad terrena labi permittit. *Dorsum*, mens, ut in Psalmis: « Divertit ab oneribus dorsum ejus³⁴, » id est, allevavit a peccatis mentem ejus. *Dorsum*, reprobi, ut in Psalmis: « Pones eos dorsum³⁵, » id est, proicies eos post te, id est, impios. *Dorsum*, patientia, ut in Psalmis: « Super dorsum meum fabricaverunt peccatores³⁶, » quod patiens fui, multa mala irrogaverunt. *Dorsum*, rectores Ecclesiæ ut in Psal-

¹ Cant. v, 5. ² Cant. v, 9. ³ Jer. xi, 15. ⁴ Psal. xxviii, 10. ⁵ Psal. xxxi, 6. ⁶ Gen. vi, 7. ⁷ Luc. xvi, 1. ⁸ Luc. xvi, 19. ⁹ Psal. xxxiii, 11. ¹⁰ Job xx, 15. ¹¹ Job xxxi, 25. ¹² Psal. xxxvi, 3. ¹³ Psal. vi, 9. ¹⁴ IV Reg. ii, 3, 5. ¹⁵ Luc. xix, 53. ¹⁶ Psal. xxii, 6. ¹⁷ Psal. xxi, 5. ¹⁸ Psal. xxv, 8. ¹⁹ Prov. ix, 1. ²⁰ Matth. xxiv, 17. ²¹ II Reg. vii, 19. ²² Job viii, 15. ²³ Luc. xi, 24. ²⁴ Psal. ciii, 1. ²⁵ Psal. ciii, 17. ²⁶ Job xxx, 25. ²⁷ Psal. xlvii, 4. ²⁸ Job iii, 15. ²⁹ Job xv, 28. ³⁰ Job iv, 19. ³¹ Isa. lx. ³² Psal. lxxviii, 21. ³³ Psal. lxxx, 7. ³⁴ Psal. xx, 15. ³⁵ Psal. cxxxviii, 3.

nis : « Posteriora dorsi ejus in pallore auri ¹, » id est, præmia rectori Ecclesiæ in decore æternæ claritatis.

Dormitio est quies vitæ, ut in Cantico : « Ego dormio, et cor meum vigilat ², » id est, in contemplatione quiesco. *Dormitio*, torpor, ut in Paulo : « Surge, qui dormis ³, » id est, qui ab utili opere torpes. *Dormitio* mors, ut in Evangelio : « Lazarus, amicus noster, dormit ⁴, » id est, mortuus est. *Dormitio*, ægritudo, ut in Evangelio : « Dormitaverunt omnes et dormierunt ⁵, » quod per pondus ægritudinis pervenitur ad somnum mortis. *Dormitio*, excæcatio, ut in Psalmis : « Dormitaverunt omnes, qui ascenderunt ⁶, » id est, superbi omnes excæcantur. *Dormire*, in peccatum cadere, ut in psalmo : « Dormitavit anima mea pre (tædio), » id est, in peccato sæpe lapsus sum. *Dormitio*, pro concubitu, ut : « dormivit cum ea, » id est, concubuit cum ea.

Dux est Christus, ut in cantico Exodi : « Dux fuisti in misericordia tua populo, quem redemisti ⁷, » quod electos suos Dominus misericorditer ducit ad se. Per *duces* apostoli, ut in libro Numeri : « Obtulerunt duces in dedicatione altaris ⁸, » quod ad ædificandam sanctam Ecclesiam apostoli seipso impenderunt. Per *duces* pravi doctores, ut in Job : « Qui vocat duces impios ⁹, » quod pravi doctores, dum se non emundant, ad impietatem erumpunt. Per *duces* hæretici, ut in Job : « Voce sua cohibebant duces ¹⁰, » quod patefacta veritate Christi, hæretici obmutescunt. Per *duces*, vitia principalia, ut in Job : « Odoratur in exhortationem ducum ¹¹, » quod perfectus quilibet, quomodo vitia originalia hominem ad malum instigent, prævidere solet.

E

<i>Ebur</i>	<i>Esca.</i>	<i>Ensis.</i>
<i>Ecclesia.</i>	<i>Ethera.</i>	<i>Equus.</i>
<i>Edom.</i>	<i>Ethiopia.</i>	<i>Erinacti.</i>
<i>Elate.</i>	<i>Exactor.</i>	<i>Eruca.</i>
<i>Emulatio.</i>	<i>Exercitus.</i>	<i>Estas.</i>
<i>Emunctoria.</i>	<i>Ebrietas.</i>	<i>Eternum.</i>
<i>Engadi.</i>	<i>Edus.</i>	<i>Ethiopes.</i>
<i>Erugo.</i>	<i>Egyptus.</i>	<i>Exploratores.</i>
<i>Es.</i>	<i>Electrum.</i>	
<i>Esebon.</i>	<i>Exitus.</i>	

Ebur est vita sanctorum Patrum, ut in Jeremia : « Rubicundiores ebore antiquo ¹², » sanctiores quod erant antiqui patres. *Ebur*, incorruptio carnis Christi, ut in Cantico : « Venter ejus eburneus ¹³, » id est, corpus ejus a corruptione peccati alienum. *Ebur*, castitas : « Collum tuum sicut turris eburnea ¹⁴, » quod sanctos Ecclesiæ predicatorum et sublimitas contemplationis et nitor commendat castitatis. *Ebur*, fortitudo, ut in libris Regum : « Fecit Salomon thro-

num de ebore ¹⁵, » quod noster pacificus de fortitudine sanctorum suam Ecclesiam construxit.

Ebrietas est gaudium supernæ gratiæ, ut in Cantico : « Inebriamini, charissimi ¹⁶, » quod charitate erunt plenissimi electi, quando carnis simul et animæ felicitate perfuerunt. *Ebrietas*, interna satietyas sanctorum, ut in Psalmis : « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ ¹⁷, » id est, de supernæ domus tuæ plenitudine et hic quandoque sancti tui pascuntur. *Ebrietas*, amor mundi, ut in Joële : « Expergiscimini ebrii, et flete ¹⁸, » id est, vos, qui diligitis mundum, intendite vos ipsos et dolete. *Ebrietas*, anxietas vitæ præsentis, ut in Jeremia : « Inebriavit me absinthio ¹⁹, » id est, tantum per amaritudinem vitæ præsentis me anxii permisi, quod a me ipso pœna alienantium. *Ebrietas*, error, ut in Paulo : « Qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt ²⁰, » et qui errant, per obsecuritatem errant ignorantiae.

Ecclesia est in bono, ut in Psalmis : « In medio Ecclesiæ laudabo te ²¹, » id est, in communione fidelium prædicabo te. *Ecclesia*, in malo, ut in Psalmis : « Odivi Ecclesiam malorum ²², » id est, conventum immundorum.

Edus est Christus, ut in Exodo : « Tolletis et edum ²³, » id est, immolabitis Christum, qui venit in similitudine carnis peccati. *Edus*, correctio, ut in Genesi : Mittatur edus de capris ²⁴, quod Christus Ecclesiam de gentibus per predicatorum suos corripuit. *Edus*, peccator, ut in Genesi, tunicam Joseph in sanguine edi fratres sui tinxerunt, quod Christum Judæi, ac si esset peccator, de peccato redarguerunt. Per *edum*, reprobi, ut in Evangelio : « Pastor segregat oves ab edis ²⁵, » quod Christus electos a reprobis separabit. Per *edum* peccata carnis, ut in Genesi : « Pelliculisque edorum circumdedit me ²⁶, » quod tam dura pertulit Christus, ac si peccata in propriis operibus habuisset. Per *edum* cogitationes immundæ, ut in Cantico : « Et pascet edos tuos juxta tabernaculum pastorum ²⁷, » id est, reficit immundos sensus tuos ad instar reproborum. Per *edum* gemitus poenitentiae, ut in Genesi : « Ut faciam eos ex edis escam patri tuo, quibus libenter vescitur ²⁸, » quod de gentibus.... Deus reficitur.

Edom, sanguineus, et est mundus iste : « Qui venit de Edom, » id est, qui ascendit de mundo. *Edom*, carnalis quisque, ut in Genesi : « Quamobrem vocatum est nomen ejus Edom ²⁹, » quod qui carnem spiritui præponit jure carnalis vocari debet. *Edom* peccatum : « Memor esto, Domine, filiorum Edom ³⁰, » quod, quando claritas supernæ patrie apparebit, actus, qui a peccato generantur, Dominus condemnabit. *Edom*, populus Judaicus, ut in libro Numeri : « Noluist Edom transitum præbere Israeli per terram suam ³¹, » quod populum gentilem ad noti-

¹ Psal. lxxvii, 44. ² Cant. v, 2. ³ Eph. v, 14. ⁴ Joan. xi, 11. ⁵ Matth. xxv, 5. ⁶ Psal. lxxv, 7. ⁷ Exod. xv, 13. ⁸ Num. vii, 2. ⁹ Job xxxiv, 18. ¹⁰ Job xxix, 10. ¹¹ Job xxxix, 28. ¹² Thren. iv, 7. ¹³ Cant. v, 14. ¹⁴ Cant. vii, 4. ¹⁵ I Reg. x, 18. ¹⁶ Cant. v, 1. ¹⁷ Psal. lxxiv, 12. ¹⁸ Joël. i, 5. ¹⁹ Thren. iii, 15. ²⁰ I Thes. v, 7. ²¹ Psal. xxi, 25. ²² Psal. xxv, v. ²³ Exod. xii, 5. ²⁴ Gen. xxxvii, 51. ²⁵ Matth. xxv, 52. ²⁶ Gen. xxvii, 16. ²⁷ Cant. i, 8. ²⁸ Gen. xxvii, 9. ²⁹ Gen. xxv, 30. ³⁰ Psal. cxxxvi, 7. ³¹ Num. xx, 18.

uam plebs Judaica admittere noluit. *Edom*, gentilitas, ut in Genesi : « Reges regnabant in Edom priusquam esset rex in Israel ¹, » quod in gentilitate erant nonnulli sancti, antequam populus Judaicus esset assumptus. *Edom*, diabolus, ut in Jeremia : « Audite consilium Domini, quod misit de Edom ², » id est, suscipite fidem Christi, quem misit Pater ad diabolum destruendum. *Edom*, infernus, ut in Ezechiele : « Faciam in Edom juxta iram meam ³, » id est, faciam inferno, ac si essem iratus ei, exspolians eum, et inde electos adducens, vel educens.

Egyptus inde tenebrae, et est mundus iste, ut in Genesi : « Noli descendere in Ægyptum ⁴, » id est, diligere mundum. *Egyptus*, peccatum, ut in Psalmis : « In exitu Israel de Ægypto ⁵, » quod quando electi a peccatis suis exempti per confessionem ad sanctitatem pertinent. *Egyptus*, infidelitas, ut in Psalmis : « Joseph cum exiret de terra Ægypti : linguam meam ⁶, » etc., quod populus Christianus, exiens de tenebris infidelitatis, praecepta Novi Testamenti, prius incognita, audivit. *Egyptus*, gentilitas, ut in Evangelio : « Puer Jesus de Judæa translatus est in Ægyptum ⁷, » quod relicto populo Judæorum ad gentes fides incarnationis Christi pervenit. *Egyptus*, infernus, ut in Exodo ⁸ per immolationem agni, Israel liberatus est de Ægypto, quod per passionem Christi electi reducti sint de inferno.

Elate sunt palmarum spirituales triumphi, ut in Cantico : « Comæ ejus sicut elatae palmarum ⁹, » quod perfecti, qui Christo capiti vicini inhaerent, vitia tentantia viriliter vincunt.

Electrum est Christus, ut in Ezechiele : « De medio ejus, quasi species electri ¹⁰, » quod in novissimo die apparebit judex vivorum et mortuorum Jesus Christus, qui Deus est et homo est, sicut ex auro et argento electrum miscetur.

Emulatio est bona, ut in Cantico : « Dura sicut infernus emulatio ¹¹, » quod sancti viri per bonum zelum graviter uruntur. *Emulatio* mala, ut in Psalmis : « Noli emulari in malignantibus ¹², » id est, non te pigeat, quod malis similis non es. *Emulatio*, bonum exemplum, ut in Paulo : « Et nostra emulatio provocavit multos ¹³, » id est, bonum nostrum exemplum, excitavit plurimos.

Emunctoria sunt duo Testamenta, ut in Exodo : « Emunctoria fiant ex auro purissimo ¹⁴, » quod utrumque Testamentum claritate sapientiae splendet.

Ensis est rigor continentiae, ut in Cantico : « Uniuscujusque ensis super femur tuum ¹⁵, » quod electi per rigorem continentiae mortificant membra sua, quæ sunt super terram. *Ensis*, acumen prædicationis, ut in libris Regum : « Accinctus est David ense suo ¹⁶, » quod ad debellandam impietatem

tem diaboli armatus est prædicatione sua Christus.

Engadi, fons edi, et est baptismus, ut in Cantico : « Dilectus meus mihi in vineis Engadi ¹⁷, » id est, Christus, quem diligo, in illis spiritualiter apparet, qui baptismo loti sunt. *Engadi*, penitentia, ut in libris Regum : « Ecce David habitat in locis tutissimis Engadi ¹⁸, » quod Christus in illis habitat, quos penitentia securos reddit.

Equus est humanitas Christi, ut in Apocalypsi : « Ecce equus albus ¹⁹, » id est, caro Christi omni sanctitate fulget. *Equus*, quilibet prædicator, ut in Job : « Nunquid præbebis equo fortitudinem ²⁰ ? » quod solus Deus fortitudinem boni operis prædicatori conferre videtur. *Equus*, quilibet impius, ut in Cantico : « Equum et ascensorem projiciet in mare ²¹, » quod Dominus impium quemlibet, et eum, qui ei dominatur, diabolum, demergit in infernum.

Equus, hoc præsens sæculum, ut in Genesi : « Mordens ungulas equi ²², » quod crudelitatem suam Antichristus exercebit in fine sæculi. *Equus*, corpus hominis, ut in Parabolis : « Equus paratus ad diem belli ²³, » id est, corpus discrimini mortis oblatum. *Equus*, honor sæcularis, ut in Psalmis : « Fallax equus ad salutem ²⁴, » quod honor mundanus homini salutem conferre non valet. *Equus* cæcus persecutor, ut in Apocalypsi : « Et ecce equus rufus ²⁵, » quod persecutores sanctorum crudeles erant. *Equus*, forma hæreticorum, ut in Apocalypsi : « Et ecce equus niger ²⁶, » quod hæretici per erroris turpitudinem nigrescunt. *Equus*, Antichristus, ut in Apocalypsi : « Et ecce equus pallidus ²⁷, » quod Antichristi superbia, quantacunque magna fuerit, deficiet in fine. *Equus*, libidinosus quilibet, ut in Psalmis : « Nolite fieri sicut equus et mulus ²⁸, » id est, nolite esse luxuriosi et infructuosi.

Per equos apostoli, ut in Exodo : « Misisti in mare equos tuos, » id est, in mundum universum prædicatores tuos. Per equos superbi et divites, ut in Isaia : « Væ qui descendunt in Ægyptum, equis sperantes ²⁹, » id est, vae iis, qui nimis amant mundum, in substantiis abundantibus confidentes. Per equos opera, ut in Apocalypsi : « Sequebantur eum in equis albis ³⁰, » id est, passionem suam imitabantur sancti in operibus suis. Per equos, cogitationes, ut in Deuteronomio : « Rex non multiplicabit sibi equos ³¹, » id est, prælatus superbos non habebit cogitatus. *Equus*, quilibet sanctus, ut in Job : « Deridet equum et ascensorem ejus ³², » quod diabolus in simulatoribus suis quemlibet virum sanctum, et qui ei dominatur, Deum contemnit.

Erugo est superbia, ut in Evangelio : « Ubi erugo demolitur ³³, » id est, nolite in opere vestro hominibus placere, et id per superbiam amittere.

Eruca est luxuria, ut in Joële : « Residuum eruce

Gen. xxxvi, 31. ² Jer. xlix, 20. ³ Ezech. xxv, 14. ⁴ Gen. xxvi, 2. ⁵ Psal. cxiii, 4. ⁶ Psal. lxxx, 6. ⁷ Matth. ii, 13, 14. ⁸ Exod. xii et xiv, 24 et seqq. ⁹ Cant. v, 11. ¹⁰ Ezech. i, 4. ¹¹ Cant. viii, 6. ¹² Psal. xxxvi, 1. ¹³ I Cor. ix, 2. ¹⁴ Exod. xxv, 58. ¹⁵ Cant. iii, 8. ¹⁶ I Reg. xxv, 3. ¹⁷ Cant. r, 14. ¹⁸ I Reg. xxiv, 1. ¹⁹ Apoc. vi, 2. ²⁰ Job xxxix, 22. ²¹ Exod. xv, 1. ²² Gen. xlix, 17. ²³ Prov. xxi, 31. ²⁴ Psal. xxxii, 17. ²⁵ Apoc. vi, 4. ²⁶ Ibid. v. 5. ²⁷ Ibid. v. 8. ²⁸ Psal. xxxi, 9. ²⁹ Isa. xxxi, 1. ³⁰ Apoc. xix, 14. ³¹ Deut. xvii, 16. ³² Job xxxii, 12. ³³ Matth. vi, 19, 20.

comedit locusta ¹, » quod pravus quilibet, quando a luxuriam deserit, statim de castitate superbit.

Erinacii sunt penitentes, ut in Psalmis : « Petra refugium * erinacis ², » quod Christus misericorditer suscipit penitentes. *Ericius* vitium est excusationis, ut in Isaia : « Ibi habuit * formam ericius ³, » quod in pravo homine vitium excusationis latet.

Es est fortitudo angelorum, ut in Job : « Quasi solidissimi quasi ære fusi sunt ⁴, » quod in magna fortitudine confirmati sunt. *Es*, bona actio, ut in Exodo : « Aurum et argentum, et æs ⁵; id est, sapientiam, et prædicationem, et bonam actionem. *Es*, cor insensibile, ut in Job : « Nec caro mea ænea est ⁶, » id est, cor meum * insensibile non est. *Es*, damnatio, ut in Job : « Irruit in arcum æreum ⁷, » id est, irruit in æternam damnationem. Et robur in corruptionibus, ut in Ezechiele : « Ecce vir, cujus (erat) species, quasi species æris ⁸, » quod Christus omni fortitudine incorruptionis roboratus est. *Es*, roboratio, ut in Ezechiele : « Quasi aspectus æris candentis ⁹, » id est, prædicationis accensæ.

Esebon, cingulum mæoris, et est Ecclesia sancta, ut in Cantico : « Oculi tui sicut piscine in Esebon ¹⁰, » quod prædicatores baptizant in Ecclesia. *Esebon*, cor compunctum, ut in libro Numeri : « Ignis egressus de Esebon ¹¹, » id est, amor Dei de corde compuncto procedit.

Esca, corpus Christi, ut in Psalmis : « Escam dedit timentibus se ¹², » id est, carnem suam dedit iis qui timent eum. *Esca* refectio patriæ cœlestis, ut in Job : « Inde contemplatur escam ¹³, » quod speculatur quanta est satiety in celo. *Esca*, simplex doctrina, ut in Psalmis : « Qui dat jumentis escam ipsorum ¹⁴, » id est, imperit idiotis doctrinam eis congruentem. *Esca*, desiderium, ut in Psalmis : « Dat illis escam in tempore ¹⁵, » id est, ut * placeat desiderium eorum. *Esca*, quilibet sanctus, ut in propheta : « Esca ejus electa, » quod et virum sanctum incorporare diabolus studet. Per *escam*, sacrificia legis : ut in Paulo : « Non escis, quæ non profuerunt sperantibus in illis ¹⁶, » id est, non umbratitiis sacrificiis, quæ non profuerunt confidentibus in illis.

Estas est regnum Dei, ut in Evangelio : « Scitis quoniam prope est ætas ¹⁷, » id est regnum Dei. *Estas* vita præsens, ut in Parabolis : « Præparat in æstate cibum ¹⁸, » id est, spirituales in præsenti vita refectionem. *Estas*, dies iudicii : ut in Parabolis : « Mendicabit in æstate, et non dabitur ei ¹⁹, » in die iudicii vitæ subsidium postulabit, et non percipiet. *Estas*, perfectus quilibet, ut in Psalmis : « Æstatem et ver tu plasmasti ²⁰, » id est, perfectos, tu formasti et insipientes.

Ethera sunt angeli, ut in Parabolis : « Quando

etheræ firmabit sursum ²¹, » id est, quando in supernâ civitate angelos confirmabit. *Ethera*, patres Novi Testamenti, ut in Job : « Contemplare etheræ, quod celsior sit te ²², » id est, * in patribus Novi Testamenti, quod Deus te sublimior.

Eternum est quod principio caret et fine, ut in libro Ecclesiastico : « Qui vivit in æternum, creavit omnia simul ²³, » et invisibilium naturam, et visibilium materiam * in angelis fecit. *Eternum* est, quod habet initium, sed fine caret, ut in Psalmis : « Misericordias Domini in æternum cantabo ²⁴, » quod electi misericordias Domini cantare incipient, sed nunquam desinent. *Eternum*, pro præsenti sæculo, ut in cantico Exodi : « Dominus regnabit in æternum et ultra ²⁵, » id est, in hoc sæculo et in futuro.

Ethiopia, mundus iste, ut in Job : « Non adæquabitur ei topazion de Ethiopia ²⁶, » quod nullus de hoc mundo, quantumlibet splendidus fuerit, comparari potest Christo, qui est Patris sapientia. *Ethiopia*, gentilitas, ut in Psalmis : « Ethiopia præveniet manus ejus Deo ²⁷, » quod populus Judaicus præveniet. *Ethiopia*, cœtus reproborum, ut in Habacuc : « Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ ²⁸, » id est, contemplatus sum latitudinem reproborum pro iniquitate esse damnatam.

Ethiopes sunt peccatores, ut in Psalmis : « Coram illo procident Ethiopes ²⁹, » id est, penitendo coram eo prosternent se peccatores.

Exactor est diabolus, ut in Job : « Non exaudierunt vocem exactoris ³⁰, » id est, non consenserunt suggestioni diaboli tentatoris. *Exactor*, concupiscentia ventris, ut in Job : « Clamorem exactoris non exaudivit ³¹, » id est, ventris concupiscentiæ non immoderate obedit. *Exactor*, consuetudo prava, ut in Isaia : « Quomodo cessavit exactor ³²? » id est, per quem actum est ut violenta peccati consuetudo cesset?

Exploratores sunt reprehensores, ut in Genesi : « Exploratores estis ; ut videretis infirmiora terræ, venistis ³³, » quod iniquorum proprium esse solet, ut aliorum vitia explorent, si forte aliqua in eis infirma deprehendant quæ accusent. *Exploratores*, duo Testamenti, ut in Josue : « Misit Josue ad Jericho exploratores ³⁴, » quod Christus duo Testamenti ad Ecclesiam destinavit. *Exploratores*, prædicatores, ut in libro Numeri : « Reversi sunt exploratores terræ ³⁵, » quod prædicatores prædicatione sua redeunt ad semetipsos.

Exercitus est multitudo angelorum, ut in libris Regum : « Omnem exercitum cœli assistentem ei ³⁶, » quod multitudo angelorum Deo assistit. *Exercitus*, cœtus dæmonum, ut in cantico Exodi : « Et exerci-

¹ Joel. i, 4. ² Psal. ciii, 18. ³ Isa. xxxiv, 15. ⁴ Job xxxvii. ⁵ Exod. xxv, 3. ⁶ Job vi, 12. ⁷ Job xx, 24. ⁸ Ezech. xl, 3. ⁹ Ezech. i, 7. ¹⁰ Cant. vii, 4. ¹¹ Num. xxi, 28. ¹² Psal. cx, 5. ¹³ Job xxxix, 32. ¹⁴ Psal. cxlvi, 9. ¹⁵ Psal. cxliv, 15. ¹⁶ Heb. xiii, 9. ¹⁷ Matth. xxiv, 32. ¹⁸ Prov. vi, 8. ¹⁹ Prov. xx, 4. ²⁰ Psal. lxxiii, 17. ²¹ Prov. viii, 28. ²² Job xxxv, 5. ²³ Eccli. xviii, 1. ²⁴ Psal. lxxxviii, 1. ²⁵ Exod. xv, 18. ²⁶ Job xxxviii, 19. ²⁷ Psal. lxxvii, 32. ²⁸ Hab. iii, 7. ²⁹ Psal. lxxi, 9. ³⁰ Job iii, 18. ³¹ Job xxxix, 10. ³² Isa. xiv, 4. ³³ Gen. xlii, 9. ³⁴ Jos. ii, 1. ³⁵ Num. xiii, 26. ³⁶ III Reg. xxi, 19.

tum ejus deiecit in mare ¹; quod Deus multitudinem demonum damnavit in inferno. *Exercitus*, vitia, ut in Job: « Et ululatum exercitus ², » id est, strepitum vitiorum. Per *exercitum*, sancti martyres, ut in Apocalypsi: « Exercitus, qui sunt in cælo, sequebantur eum ³, » id est, martyres qui erant in mundo, imitabantur Christum.

Exitus sunt defectus, ut in Evangelio: « Ite ad exitus viarum ⁴, » illos vocare qui in bono opere sunt fortes. *Exitus*, compunctiones, ut in Psalmis: « Exitus aquarum deduxerunt oculi mei ⁵, » id est, compunctiones fletuum. *Exitus*, relictio peccati, ut in Psalmis: « In exitu Israel de Ægypto ⁶, » id est, quando electus deserit peccatum suum, et recedit ab eo.

F

<i>Faretra.</i>	<i>Frumentum.</i>	<i>Fundamentum.</i>
<i>Facies.</i>	<i>Fovea.</i>	<i>Finis.</i>
<i>Fasciculus.</i>	<i>Flamma.</i>	<i>Fulgor.</i>
<i>Ficus.</i>	<i>Farina.</i>	<i>Flumina.</i>
<i>Filia.</i>	<i>Fragma.</i>	<i>Fluvius.</i>
<i>Firmamentum.</i>	<i>Favus.</i>	<i>Fumus.</i>
<i>Fiscella.</i>	<i>Favilla.</i>	<i>Forceps.</i>
<i>Flos.</i>	<i>Femur.</i>	<i>Fortitudo.</i>
<i>Foramen.</i>	<i>Feminalia.</i>	<i>Funis.</i>
<i>Fortis.</i>	<i>Fenestra.</i>	<i>Fur.</i>
<i>Frons.</i>	<i>Faber.</i>	<i>Fructus.</i>
<i>Ferrum.</i>	<i>Festuca.</i>	<i>Fossa.</i>
<i>Frenum.</i>	<i>Fiala.</i>	<i>Fex.</i>
<i>Frigia.</i>	<i>Filius.</i>	<i>Fames.</i>
<i>Fulgur.</i>	<i>Filia.</i>	<i>Frater.</i>
<i>Fulven.</i>	<i>Fimbria.</i>	<i>Fraxea.</i>
<i>Fluctus.</i>	<i>Fistula.</i>	<i>Fauces.</i>
<i>Funda.</i>	<i>Folium.</i>	<i>Fel.</i>
<i>Fluenta.</i>	<i>Fons.</i>	<i>Femina.</i>
<i>Frigus.</i>	<i>Ferculum.</i>	<i>Fera.</i>

Faretra est occultum iudicium Dei, ut in Job: « Faretram suam aperuit ⁷, » id est, occultum iudicium suum ⁸ detraxit. *Faretra*, machinatio pravorum, ut in Psalmis: « Paraverunt sagittas suas in faretra ⁹, » id est, tractaverunt consilia sua prava in machinatione. *Faretra*, consilia sanctorum, ut in Job: « Super ipsum ¹⁰ sonabit pharetra ¹¹, » id est, ad superandum diabolum consilia sanctorum procedent. *Faretra*, sacra Scriptura, ut in Genesi: « Tolle arma tua, faretram et arcum ¹², » id est, sanctificationem videlicet, sacram Scripturam et predicationem.

Faber est diabolus, ut in propheta: « Ecce ego mittam fabrum sufflantem ¹³, » id est, permittam diabolum tentantem eos infestare. *Faber*, quilibet obstinatus, ut in Isaia: « Faber conflavit ¹⁴ fasciculum ¹⁵, » quod obstinatus quilibet, quod finxit, hoc in corde suo confirmat. *Faber*, adulator, ut in Isaia: « Faber ferrarius lima operatus est ¹⁶, » id est, adulator durus ¹⁷ blandiendo locutus est. *Faber*, Christus, ut in Evangelio: « Nonne hic est faber ¹⁸? » quod omnia ipse fabricavit.

Facies est Deus Pater, ut in Evangelio: « Angeli vero eorum semper vident faciem Patris ¹⁹, » id est, Deum Patrem intuentur jugiter. *Facies*, Filius, ut in Psalmis: « Usquequo avertis faciem tuam a [me] ²⁰, » id est, quandiu differs mittere Christum, quem missurus es? *Facies*, presentia Dei, ut in Psalmis: « Ne avertas faciem tuam a [me], » id est, ne deneges in futuro mihi presentiam tuam. *Facies*, notitia Dei, ut in Psalmis: « Querite faciem ejus semper ²¹, » id est, desiderate omni tempore pertingere ad cognitionem Dei. *Facies*, benevolentia Dei, ut in Psalmis: « Ne projicias me a facie tua ²², » id est, non sinas me innovatum ejici a facie tua, id est, a benevolentia tua. *Facies*, scientia Dei, ut in Psalmis: « Avertit faciem suam, ne videat in

finem ²³, » id est, non habet scientiam qua possit scire mala nostra. *Facies*, protectio Dei, ut in Habacuc: « Ante faciem ejus ibit mors ²⁴, » id est, ubi protegit Deus, ibi diabolus prævalere non potest. *Facies*, animadversio Dei, ut in Job: « Tunc a facie tua non abscondar ²⁵, » id est, si talis fuero, animadversionem tuam non timeo. *Facies*, unusquisque fidelis a Domino cognoscitur. Unde dicitur in Ezechiele quatuor Evangelistis, sub specie quatuor animalium: « Quatuor facies uni erant, et quatuor pennæ uni ²⁶, » quod nimirum eadem fides contemplationis, et par contemplatio divinitatis erat in singulis, quæ et in omnibus. *Facies*, Ecclesia, ut in Apocalypsi: « Facies sicut sol lucet in virtute sua ²⁷, » quod sancta Ecclesia a Christo illuminatur,

et filios illuminat ad imitationem Christi. *Facies*, cor hominis, ut in Job: Levabis faciem tuam ad Deum ²⁸, » id est, eriges ad Deum cor tuum. *Facies*, intentio, ut in Job: « Operuit faciem ejus crassitudo ²⁹, » id est, nimia abundantia corrumpit intentionem ejus. *Facies*, conscientia, ut in Evangelio: « Tu cum jejunas, unge caput tuum ³⁰, » id est, exhilara mentem tuam, « et faciem tuam lava, » id est, conscientiam tuam nuda. *Facies*, prædicator quilibet, ut in Job: « Facies mea intumuit a fletu ³¹, » id est, prædicatores mei impleti sunt luctu. *Facies*, bona actio, ut in Canticò: « Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis ³², » ostendatur Domino facies bene operando, ostendatur et vox salubriter prædicando. *Facies*, vetus lex, ut in Exodo: « Posuit velamen super faciem suam ³³, » quod vetus lex velamine tecta est. *Facies*, presentia Antichristi, ut in Job: « Faciem ejus præcedit egestas ³⁴, » quod appropinquante adventu Antichristi, inopia sanctitatis erit in mundo.

Fasciculus est passio Christi, ut in Canticò: « Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi ³⁵, » id est, Christus præponit mihi in exemplum passionem mortis suæ. Per *fasciculum* peccata, ut in Isaia:

¹ Exod. xv, 4. ² Job xxxix, 28. ³ Apoc. xix, 14. ⁴ Matth. xxii, 9. ⁵ Psal. cxviii, 436. ⁶ Psal. cxiii, 1. ⁷ Job xxx, 41. ⁸ Psal. x, 2. ⁹ Job xxxix, 26. ¹⁰ Gen. xxvii, 3. ¹¹ Isa. liv, 40. ¹² Isa. xl, 19. ¹³ Isa. xlv, 12. ¹⁴ Marc. vi, 3. ¹⁵ Matth. xviii, 40. ¹⁶ Psal. xii, 4. ¹⁷ Psal. xxvi, 9. ¹⁸ ci, 3. ¹⁹ Psal. cii, 7. ²⁰ Psal. cii, 4. ²¹ Psal. l, 43. ²² Psal. ix, 52. ²³ Hab. iii, 5. ²⁴ Job xiii, 20. ²⁵ Ezech. i, 6. ²⁶ Apoc. xvii, 16. ²⁷ Job xxii, 26. ²⁸ Job xv, 17. ²⁹ Matth. vi, 17. ³⁰ Job xvi, 16. ³¹ Cant. ii, 14. ³² Exod. xxxiv, 33. ³³ Job xli, 13. ³⁴ Cant. i, 13.

« Solve fasciculos deprimentes ¹, » id est, abjice a te peccata, quæ te premunt. Per *fasciculum* conventicula damnatorum; ut in Evangelio : « Alligate fasciculos ad comburendum ², » quod, qui hic pares fuerint in culpa, ibi pares erunt in poena.

Falx est divinum iudicium, ut in Apocalypsi : « Et in manu sua falcem acutam ³, » quod Christus in sua potestate habet iudicium strictum. *Falx*, mors, ut in Evangelio : « Statim mittit falcem ⁴, » quod adest tempus, quoniam electus quilibet, quando ad perfectam sanctitatem pervenit, ad coelestem requiem per mortem subtrahitur.

Flamma est cognitio, ut in Exodo : « Apparuitque ei Deus in flamma ignis ⁵, » id est, in cognitione legis. *Flamma*, quilibet prædicator, ut in Apocalypsi : « Oculi ejus sicut flamma ignis ⁶, » quod sancti prædicatores alios inflammant et incendunt. *Flamma*, voluptas, ut in Job : « Ramos ejus arefaciet flamma ⁷, » id est, opera ejus destruet voluptas. *Flamma*, gloria temporalis, ut in Job : « Nec splendeat flamma ignis ejus ⁸, » id est, non durabit gloria voluptatis ejus. *Flamma*, vehementia mali desiderii, ut in Psalmis : « Vox Domini intercedentis flammam ignis ⁹, » id est, prædicatio Christi destruentis fervorem malæ cupiditatis. *Flamma*, instigatio diaboli, ut in Job : « Et flamma de ore ejus egreditur ¹⁰, » quod a diabolo instigatio ad malum procedit. Per *flanimam* bona prædicatio, vel bona exempla, ut in Cantico : « Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum ¹¹, » quod sancti viri et in Deo ardent et aliis bona exempla præbent.

Fames est inopia virtutis, ut in Job : « Attenuetur fame robur ejus ¹², » quod inopiis quilibet propter inopiam sanctitatis spirituales fortitudinem non habet. *Fames*, tentatio, ut in Job : « In fame te eruet a morte ¹³, » id est, in tentatione te proteget, ne consentias. *Fames*, taciturnitas mala, ut in propheta : « Non famem panis, sed audiendi verbum Domini ¹⁴. »

Farina est munda cogitatio, ut in Osea : « Non est in eo germen, et non faciet farinam ¹⁵, » id est, non est in eo desiderium bonum, et non est in eo cor mundum. *Farina*, anima, ut in Genesi : « Tria sata farinæ comisce ¹⁶, » id est, animæ tuæ memoriam, rationem, voluntatem ad unam concordiam redige. *Farina*, cogitatio iniqui, ut in Isaia : « Tolle molam, mole farinam ¹⁷, » id est, circuitus exteriorum curarum sume, et nunquam in te cogitationem facies.

Fratris appellatione Christus intelligitur; ut in Cantico de Synagoga in fine mundi convertenda : « Quis mihi det fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris et deosculer te, etiam

A nemo te despiciet ¹⁸; » ac si dicat : Utinam mihi aliquis Christum ostenderet, qui de Judæis secundum carnem natus est. Doctores legis quibusque sabbatis audivit, ut eum verum hominem intelligens ejus pacem plenam inveniam, et gentilitas me excecata et reprobata ulterius minime dicat. *Frater*, quilibet Christianus, ut in Paulo : « Si quis frater nominatur ¹⁹, » id est, si quis pro Christiano habetur. *Frater*, quilibet bonus homo, ut in Evangelio : « Si quis fecerit vocem Patris mei, ipse meus frater est ²⁰. » Per *fratres* apostoli, ut in Evangelio : « Vade ad fratres meos ²¹, » id est, ad discipulos meos. Per *fratres* cognati Christi, ut in Evangelio : « Ecce mater tua et fratres tui foris stant ²². » Quatuor modis dicuntur fratres : natura, ut Esau et Jacob ²³, gente, ut omnes Judæi ²⁴, cognatione, ut Abraham et Lot ²⁵, affectu, ut omnes qui fidem invicem servant ²⁶.

Fragmen est passio Christi, ut in Cantico : « Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ ²⁷, » quod Christi passionem sancti ejus martyres imitantur. Per *fragmen* secretiora legis, ut in Evangelio : « Colligite quæ superaverunt fragmenta ²⁸, » quod secretiora legis, quæ minores capere non possunt, doctores apud se servare debent.

Framea est Christus, ut in Psalmis : « Effunde frameam ²⁹, » id est,ifica Christum mundo, per quem debellatus es hostem antiquum. *Framea*, anima, ut in Psalmis : « Frameam tuam ab inimicis manus tuæ ³⁰, » id est, animam ab impiis eripe. *Framea*, mors, ut in Psalmis : « Erue a framea ³¹, » id est, erue a morte, « Deus, animam meam. » Per *frameam* tentationes, ut in Psalmis : « Inimici defecerunt frameæ ³², » id est, tentationes diaboli enervatæ sunt per Christum.

Favus est divinitas, ut in Evangelio : « Partem piscis assi et favum mellis ³³, » quod passionis modo exemplum præbens nobis, divinitate sua nos in resurrectione reficiet. *Favus*, humanitas Christi, ut in Cantico : « Comedi favum cum melle meo ³⁴, » id est, credidi maximam esse humanitatem cum divinitate. *Favus*, literalis intellectus, ut in Parabolis : « Et favus dulcis gutturi meo ³⁵, » id est, littera sacrae Scripturæ suavissima cordi meo. Item *favus*, in quo latet mel, sacra est Scriptura, quæ continet spiritualem sensum in littera, unde Salomon : « Comede mel, » filii, et favum dulcissimum gutturi tuo ³⁶, » doctrina prædicationis; unde : « Favus distillans labia tua ³⁷, » id est, prædicatio instruens procedit a prædicatoribus tuis, o Ecclesia ! *Favus*, voluptas mundi, ut in Parabolis : « Anima saturata calcabit favum ³⁸, » quod ille, » per quem interna reffectio per contemplationem satiat, mundialem pene voluptatem contemnit.

¹ Isa. liii, 6. ² Matth. xiii, 20. ³ Apoc. xiv, 14. ⁴ Marc. iv, 29. ⁵ Exod. iii, 2. ⁶ Apoc. i, 14. ⁷ Job xv, 30. ⁸ Job xviii, 5. ⁹ Psal. xxviii, 7. ¹⁰ Job. xli, 12. ¹¹ Cant. viii, 6. ¹² Job xviii, 12. ¹³ Job v, 20. ¹⁴ Amos viii, 11. ¹⁵ Ose. viii, 7. ¹⁶ Gen. xviii, 6. ¹⁷ Isa. xlvii, 2. ¹⁸ Cant. viii, 4. ¹⁹ I Cor. v, 11. ²⁰ Matth. xx, 50. ²¹ Marc. iii, 35. ²² Matth. xii, 47. ²³ Gen. xxv, 24, 25. ²⁴ Rom. ix, 3. ²⁵ Gen. xii, 5. ²⁶ I Reg. xviii, 1. ²⁷ II Reg. i, 26. ²⁸ Cant. iv, 5. ²⁹ Joan. vi, 12. ³⁰ Psal. xxiv, 3. ³¹ Psal. xvi, 13. ³² Psal. xxi, 21. ³³ Psal. ix, 7. ³⁴ Luc. xxiv, 42. ³⁵ Cant. v, 1. ³⁶ Prov. xxiv, 13. ³⁷ Ibid. ³⁸ Prov. v, 3. ³⁹ Prov. xxvii, 7.

Fauces sunt scientiæ, ut in Job : « Et fauces comedentis, saporem ¹ ? » quod scientiæ legentis interna sapientiam discernunt. *Fauces*, meditationes cordis, ut in Psalmis : « Quam dulcia faucibus meis ², » id est, suaves sunt Scripturæ suæ meditationibus meis. *Fauces*, verba, ut in Job : « Nec in faucibus meis stultitia personabit ³, » id est, insipientia in verbis meis non audietur.

Favilla est recordatio mortalitatis, ut in Job : « Ago pœnitentiam in favilla et cinere ⁴, » id est, in recordatione mortalitatis meæ. *Favilla*, mens iniqua, ut in Job : « Sicut favilla, quam turbo dispergit ⁵, » quod pravam mentem tentatio destruit.

Fel est persuasio dæmonum, ut in Job : « In fel aspidum intrinsecus ⁶, » id est, in persuasione dæmonum in mente. *Fel*, infidelitas, ut in Psalmis : « Dederunt in escam meam fel ⁷, » id est, Judæi, infidelitatis amaritudine cibaverunt me. *Fel*, malitia diaboli, ut in Tobia : « Exentera hunc piscem, et fel repone tibi ⁸, » quod Dominus diabolum detexit, et ejus malitiam sacris libris involvit.

Femur est humanitas Christi, ut in Psalmis : « Accingere gladio tuo supra femur tuum ⁹, » id est, viriliter utere verbo prædicationis contra mundum, qui est potentissimus et in assumpta humanitate. *Femur*, sancti, dicente Joanne in Apocalypsi de Christo : « Et habet in vestimento et femore suo scriptum : Rex regum et Dominus dominantium ¹⁰, » nam caro Christi, quam ad dexteram Patris collocavit, et sancti, divini verbi semine procreati, ab ipso videlicet testimonium perhibent, quod data sit ei potestas super bonos et malos. *Femur*, progenies, ut in Genesi : « Animæ, quæ exierunt de femore Jacob ¹¹, » id est, homines de progenie Jacob. *Femur*, carnis delectatio, ut in Exodo : « Ponat vir gladium suum ¹², » id est, per rigorem mortificet cor suum.

Femina est affectus carnalis, ut in Exodo : « Si femina, reseruate ¹³, » quod diabolus carnales affectus desiderat refoveri. *Femina*, pro sexu accipitur, ut in Genesi : « Masculum et feminam fecit eos ¹⁴, » quod duplici sexu, masculino videlicet et feminino, genus humanum distinxit.

Feminalia sunt insignia castitatis, ut in Exodo : « Facies et feminalia linea ¹⁵, » quod ad nitorem nos castitatis lex invitat.

Fenum est res transitoria, ut in Isaia : « Omnis caro fenum ¹⁶, » id est, omnis homo transitorius est. *Fenum*, temporalia subsidia, ut in Psalmis : « Producent fenum jumentis ¹⁷, » quod inferior turba subsidia temporalia cultoribus suis ministrat. *Fenum*, simplex quilibet in fide, ut in Apocalypsi :

A « Ne hederent fenum terræ ¹⁸, » id est, ne impedirent rudes in fide, « neque omne viride, neque omnem arborem : » id est, provecetos et perfectos. *Fenum*, opus bonum, ut in Genesi : « Producat terra fenum viride ¹⁹, » id est, proferat anima devota bonam actionem. *Fenum*, carnalis quilibet, ut in Job : « Ecce behemoth fenum quasi bos comedit ²⁰, » quod diabolus, qui in flagellum tibi formatur, in vita carnalium quasi satius delectatur.

Fenestra est hominis, ut in libro Josue : « Appendit funiculum coccineum in fenestra ²¹, » quod sancta Ecclesia passionem Christi in ore prædicare non cessat. *Fenestra*, fidelis, ut in libris Regum : « Aperi fenestram orientalem ²², » id est, fidem habe in te Christianam. Per *fenestram*, miracula Christi, ut in Cantico : « Prospiciens per fenestras ²³, » quod per miracula, quæ foris gessit, ad nos latens ejus divinitas exivit. Per *fenestras*, doctores Ecclesiæ, ut in libris Regum : « Fecit Salomon in templo fenestras ²⁴, » quod Christus in Ecclesia doctores instruxit. Per *fenestras*, intimæ contemplationes, ut in Ezechiele : « Fecit fenestras obliquas in thalamis ²⁵, » quod intimas Dominus in mentibus electorum suorum contemplationis ponit. Per *fenestras* sensus cordis, ut in Isaia : « Quasi columbæ ad fenestras suas ²⁶, » quod viri sancti sensus suos exteriores simplices et a peccato innoxios servant.

Fera est sævitia Judæorum, ut in Genesi : « Fera pessima devoravit Joseph ²⁷, » id est, sævitia Judæorum occidit Christum. Per *feram* gentilitas, ut in Psalmis : « Mæx sunt omnes feræ silvarum ²⁸, » id est, gentes in me credent per orbem terrarum.

Fermentum est charitas, ut in Evangelio : « Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ tribus satis, donec fermentatum esset totum ²⁹. » Regnum cœlorum sancta est Ecclesia, in qua spiritualiter ista similitudo completur. Christus enim, Dei virtus et Dei sapientia, accepit a Patre Domini charitatis, quam dedit tribus fidelium ordinibus : ut diligenter Deum et proximum juxta litteram. *Satum* est genus mensuræ vel *Mulier*, caro Christi. *Fermentum*, Evangelium. *Tres mensuræ*, omnes gentes, propter tres filios Noe. *Fermentum*, elatio, ut in Paulo : « Modicum fermentum totam massam corrumpit ³⁰, » quod prava electio multa bona destruit. *Fermentum*, simulatio, ut in Evangelio, « Attendite a fermento Phariseorum, quod est hypocrisis ³¹, » id est, nolite fidem, quam verbis prædicatis, simulatis virtutibus palliare. *Fermentum*, malitia, ut in Paulo : « Expurgate vetus fermentum ³², » id est, a vetustate malitiæ vos emundate. *Fermentum*, appetitus laudis,

¹ Job xii, 11. ² Psal. cxviii, 103. ³ Job vi, 30. ⁴ Job xlii, 6. ⁵ Job xxi, 18. ⁶ Job xx, 14. ⁷ Psal. lxxviii, 22. ⁸ Tob. vi, 5. ⁹ Psal. xlii, 4. ¹⁰ Apoc. xix, 16. ¹¹ Gen. xlii, 26. ¹² Exod. xxxii, 27. ¹³ Exod. i, 16. ¹⁴ Gen. i, 27. ¹⁵ Exod. xxviii, 42. ¹⁶ Isa. xl, 6. ¹⁷ Psal. ciii, 14. ¹⁸ Apoc. ix, 4. ¹⁹ Gen. i, 1. ²⁰ Job. xl, 10. ²¹ Jos. ii, 18. ²² IV Reg. xiii, 17. ²³ Cant. ii, 9. ²⁴ III Reg. vi, 4. ²⁵ Ezech. xl, 16. ²⁶ Isa. lx, 8. ²⁷ Gen. xxxix, 20. ²⁸ Psal. xlii, 10. ²⁹ Matth. xiii, 33. ³⁰ I Cor. v, 6. ³¹ Luc. xii, 1. ³² I Cor. v, 7.

ut in Levitico : « Panes absque fermento ¹, » id est apud Judæos est retenta. Per *secem* peccata, ut in prophetâ : « Requievit in fecibus suis ². »

Fiala est anima humana, ut in libro Judicium : « In fiala obtulit principi butyrum ³, » quod in anima nostra ad destruendum mundi principem habere debemus charitatem. Per *fialam* doctores, ut in Exodo : « Parabis ⁴ acetabula et fialas ⁵, » quod Dominus ad sanctam Ecclesiam apostolos et doctores misit.

Ficus est suavitas mentis, ut in Propheta : « Corruptam vineam et ficum ejus ⁶, » quod in necessitate nonnunquam hominis Deus et contemplationem etsuavitatem corrumpi permittit. *Ficus*, genus humanum, ut in Evangelio : « Arborem fici quidam habuit plantatam ⁷, » quod humani generis naturam Deus a se habet creatam. *Ficus*, sancta Ecclesia, ut in Cantico : « Ficus protulit grossos ⁸ suos ⁹, » id est, sancta Ecclesia protulit martyres suos. *Ficus*, populus Judaicus, ut in cantico Habacuc : « Ficus enim non florebit ¹⁰, » id est, Judaicus populus nitorem fidei non habebit. *Ficus*, umbra legis, ut in Evangelio : « Cum esses sub ficu, vidi te ¹¹, » id est, positum sub umbra legis, elegi te. *Ficus*, mens humana, ut in Joële : « Decorticavi ficum meam ¹², » id est mentem meam per laudem humanam explicavit. *Ficus*, charitas, ut in Evangelio : « Nunquid colligunt de spinis uvas ? aut de tribulis, ficus ? ¹³ »

Spinæ et tribuli hæretici sunt, in quibus spiritualem intelligentiam, aut charitatis dulcedinem nemo invenire potest.

Filius est Christus, ut in Psalmis : « Salvum fac filium ancillæ tuæ ¹⁴, » illius videlicet quæ ait : « Ecce ancilla Domini ¹⁵. » *Filius*, quodlibet membrum Ecclesiæ, ut in Evangelio : « Deserebatur unicus mortuus filius matris suæ ¹⁶, » quod omnis qui ad vitam poenitendo redit, filius est Ecclesiæ. *Filius*, populus Judaicus, ut in Evangelio : « Erat senior filius in agro ¹⁷, » quod vocato ad fidem populo gentili, plebs Judaica in exterioribus per errorem versatur. *Filii alieni* sunt Judæi, qui inveterati sunt, dum in veteri homine remanserunt. *Filii alieni* hæretici sunt, id est, qui prædicant errorem, de quorum os locutum est vanitatem, et dextra eorum, dextra iniquitatis ¹⁸. *Filius*, populus gentium, ut in Evangelio : « Filius meus mortuus fuerat, et revixit ¹⁹, » id est, populus gentilis in mortem cecidit per incredulitatem, redit ad vitam per fidem. Per *filios* angeli, ut in Job : « Quadam die, cum venissent filii Dei ²⁰, » quod boni angeli summi Patris filii sunt. Per *filios* apostoli, ut in Evangelio : « Filii sponsi non possunt lugere ²¹, » id est, apostoli-Christi dolere. Per *filios* Judæi, ut in Evangelio : « Non est bonum, sumere panem filiorum ²², id est, salutem Judæis des-

Ferculum est virgo Maria et sancta Ecclesia, et *C* fidelis anima, et cælestis patria, ut in hoc uno exemplo, de quo in Cantico : « Ferculum fecit sibi rex Salomon ²³ ad ligna Libani ²⁴, » quod Christus et corpus virginis ex membris incorruptibilibus compactum elegit, et sanctam Ecclesiam ex viris sanctis construxit, et animam humanam ex mundis cogitationibus exornat, et supernam patriam ex civibus bonis consistentem lætificat.

Frenum est ignorantia, ut in Isaia : « Et frenum erroris, quod erat in maxilla populorum ²⁵, » id est, ignorantia quæ erat in corde hominum. *Frenum*, silentium, ut in Job : « Frenum posuit in os meum ²⁶. » *Frenum* afflictio carnis, ut in Psalmis : « In camo et freno maxillas eorum constringe ²⁷, » id est, in rigore et afflictione corda eorum humilia.

Festuca est perturbatio mentis, ut in Evangelio : « Videbis ejicere festucam de oculo fratris tui ²⁸, » id est, poteris in alio reprehendere commotionem cordis.

Fex est littera legis, ut in Psalmis : « Fex ejus non est exinanita ²⁹, » quod carnalis adhuc littera

¹ Lev. II, 4; VII, 12; VIII, 26. ² IV Reg. VI, 6. ³ Job XII, 18. ⁴ Psal. CIV, 18. ⁵ Psal. CVI, 10. ⁶ Job XXVIII, 2. ⁷ Deut. XIX, 5. ⁸ Ezech. IV, 3. ⁹ Job. XX, 24. ¹⁰ Job. XI, 13. ¹¹ Can. III, 9. ¹² Isa. XXX, 28. ¹³ Job XXX, 11. ¹⁴ Psal. XXXI, 9. ¹⁵ Matth. VII, 5. ¹⁶ Psal. LXXIV, 9. ¹⁷ Jer. XLVIII, 11. ¹⁸ Jud. V. ¹⁹ Exod. XXV, 29. ²⁰ Ose. II, 12. ²¹ Luc. XIII, 6. ²² Can. II, 13. ²³ Hab. III, 17. ²⁴ Joan. I, 48. ²⁵ Joel. I, 7. ²⁶ Matth. VII, 16. ²⁷ Psal. LXXXV, 16. ²⁸ Luc. I, 38. ²⁹ Luc. VII, 12. ³⁰ Luc. XV, 25. ³¹ Psal. CXLIII, 8. ³² Luc. XV, 24. ³³ Job I, 60, et II, 1. ³⁴ Matth. IX, 15. ³⁵ Matth. XV, 26.

tinatam. Per *filios* viri sancti, ut in Epistola Joannis: « Nunc filii Dei sumus ², » quod per fidem et bona opera ex Deo nascimur. Per *filios* illi qui de bona vita redeunt ad iniquitatem, ut in Psalmis: « Filii alieni mentiti sunt mihi, et claudicarunt a semitis ³ tuis ⁴, » quod a bonis actibus recesserunt et ad peccata redierunt. Per *filios* sequaces aliorum, ut in Job: « Longe fient filii impii a salute ⁵, » quod qui impium quemlibet ad iniquitatem sequuntur, ad veram salutem non pertingunt, juxta id: « Filii Ephrem intendentes et multos arcum conversi sunt in bello ⁶, » quod multi in Ecclesia, qui sequaces fructificantium apostolorum cognominantur, intente Scripturas legunt, contra peccantes tela verborum jaciunt, sed in fervore propriæ tentationis deficiunt. Per *filios* auditores cujuslibet hæretici, ut in Job: « Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt ⁷, » quod omnes qui hæretici doctrinam suscipiunt, quotquot fuerint, ad damnationem perveniunt. Per *filios* homines a Deo creati, ut in Job: « Orahi filios uteri mei ⁸, » id est, homines, quos creando genui, ipse homo factus humiliter exoravi. Per *filios*, bona opera, ut in Paulo: « Salvabitur mulier per filiorum generationem ⁹, » id est, anima fidelis per bonorum operum multitudinem; item juxta illud: « Et videas filios tuos ¹⁰, » id est, præmia bonorum operum. *Filia archisynagogi in domo mortua*, est homo peccans occulte. « Filius viduæ extra portam delatus ¹¹, » est homo, peccans publice. « Lazarus quatruiduanus ¹², » qui peccat putenti consuetudine.

Filiæ nomine intelligitur Ecclesia, dicente Davide: « Ut annuntiem omnes prædicationes tuas in portis filia Sion ¹³, » id est, ut aliis prædicem omnes laudes tuas in fide et spe et charitate, quibus sancta Ecclesia, quæ nunc « gloria Domini » appellatur ¹⁴ nititur ad Deum facie ad faciem contemplandam. Item, *filiæ Sion* nomine Judæi designantur, dicente primitiva Ecclesia, in Canticis: « Egredimini et videte regem Sion, filiæ Jerusalem, Salomon in diamemate, quo coronavit eum mater sua ¹⁵. » Exite, inquit, o Judæi, qui circa montem habitatis Sion, ab ignorantia infidelitatis, et credite in eum, id est, in Christum, quod Christus rex omnium in illa spinea corona, quam illi imposuit antiqua Synagoga, de qua « secundum carnem natus est, celestia et terrestria pacificavit, » in die « dispensationis illius, » in die annuntiationis, quando illi desponsata fuit Ecclesia, subaudi, videte eum, « in die lætitiæ cordis ejus, » scilicet videte eum, « hoc est, in die resurrectionis ejus: quasi dicat, credite illius incarnationem et passionem et resurrectionem. *Filiæ* nomine caro designatur, ubi dicitur: « Filia Babylonis misera ¹⁶, » o caro in confusione vitiorum nutrita, « beatus est qui retribuet tibi re-

tributionem tuam, quam retribuisti nobis, » ut nos ad vitia concitans virtutibus subdi cogatis. « Beatus qui tenebit, » tenebræ ne crescant, « et allidet ¹⁷, » ne contracti dispereant, « parvulos suos, » id est, insipientes motus illicitos, qui de te nascuntur, o filia Babylonis, « ad petram, » quod ubi timor Christi radicatur, quicquid illicitum surgit, citius alliditur. *Filiæ Jerusalem* dicuntur infirmiores in Ecclesia, dicente sponsa in Canticis: « Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani ¹⁸, » quod Christus Ecclesiam sanctam constituit sibi de fortibus, excelsis, speciosis, odoriferis, imputribilibus, et ad candorem virtutum per omnia nitentibus. Libanus enim *candidatio* dicitur; Ecclesia *ferculum* vocatur, vel quod Christum per mundum portat, vel quod animas ad coelestes epulas levat, vel quod Christo « incidit et judicat. » Et columnas ejus fecit argenteas, quod datores ejus, qui alios sustentarent, divini sermonis claritate instruxit « reclinatorium aureum, » quod quosdam, in quibus ipse caput suum inclinaret et requiesceret, corusca sui contemplatione replevit. « Assensum purpureum, » quod quosdam, quorum exemplum primum ad virtutes, postea ad sancta sanctorum scanderent. Alii ad martyrium promptos efficit, media scilicet feruli charitate « construit: quod omnem vitam » Ecclesiæ dilectione Dei et proximi decoravit. Quare « propter filias Jerusalem, » id est, propter infirmiores Ecclesiæ: ut qui non possunt ad « perfectum scientiæ contemplationis et patientiæ culmen ascendere, maneant in charitate, et sine dubio pervenient ad epulas vitæ æternæ. Item per *filiæ* infirmi quilibet, ut in Ecclesiastico: « Filia tibi sunt, observa corpus illarum ¹⁹. » *Filia*, anima, ut in Evangelio: « Filia mea a dæmonio male vexata est ²⁰, » id est, anima mea a peccato fatigatur. Per *filiæ* homines, sæculares, ut in Isaia: « Ambulaverunt filia Sion collo extenso ²¹, » quod sæculares infirmati sunt per superbiam.

Fimbria est Christi incarnatio, ut in Evangelio: « Quotquot fimbriam vestimenti ejus tangebant, salvi fiebant ²², » quod omnes qui incarnationem ejus credunt, ad veram salutem pertingunt. Per *fimbrias* conversationes hominum, ut in Psalmis: « In fimbriis aureis gloria ejus ²³, » quod in sanctis conversationibus hominum sancta Ecclesia gloriatur. Per *fimbrias* mentes nostræ, ut in libro Numeri: « Ponant filii in fimbriis suis vittas hyacinthinas ²⁴, » quod animæ Deum per contemplationem videntes, celestia desideria in mentibus suis habent.

Firmamentum est protectio Dei, ut in Psalmis: « Firmamentum est Dominus timentibus eum ²⁵, » quod Deus protegit timentes se. *Firmamentum* angelica natura, ut in Ezechiele: « Cum fieret vox super firmamentum, stabant et submittebant alas

² Joan. iii, 2. ³ Psal. xvii, 45, 46. ⁴ Job v, 4. ⁵ Psal. lxxvii, 9. ⁶ Job xxvii, 14. ⁷ Job xix, 17. ⁸ 1 Tim. ii, 15. ⁹ Psal. cxxvii, 5. ¹⁰ Luc. vii, 12. ¹¹ Joan. xi, 39. ¹² Psal. ix, 15. ¹³ Cant. iii, 11. ¹⁴ Psal. cxxvii, 8. ¹⁵ Ibid. v, 9. ¹⁶ Cant. iii, 9. ¹⁷ Eccl. vii, 26. ¹⁸ Matth. xv, 22. ¹⁹ Isa. iii, 16. ²⁰ Marc. vi, 56. ²¹ Psal. xliii, 14. ²² Num. xv, 38. ²³ Psal. xxiv, 14.

suas¹, quod tum illam divinam locutionem, quæ angelorum excedit intellectum, sancti utique in mente silenter audiunt, semetipsos in omnibus humilantes, de suis virtutibus non præsumunt. *Firmamentum*, eminentia Ecclesiæ, ut in Genesi: « Fiant luminaria in firmamento cœli², » id est, appareant homines sancti in eminentia Ecclesiæ. *Firmamentum*, ipsa ratio nostra, ut in Genesi: « Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis³, » quod ratio in nobis esse debet, quæ malas cogitationes a bonis secernit. *Firmamentum*, auxilium temporale, ut in Psalmis: « Omne firmamentum panis contrivit⁴, » id est, omnes in eis fortitudinem, per quam juvari deberent, debilitari permisit.

Fistula est suggestio, ut in Daniele: « Cum audieritis sonitum fistulæ, adorate statuum⁵, » quod reprobi diabolo ad ejus suggestionem consentiunt. Per *fistulam*, verba pravorum hominum, ut in Job: « Ossa ejus velut fistule æris⁶, » quod verba seductoria pravorum, quo dulcius sonant, eo deterius decipiunt.

Fiscella est virgo Maria: « Sumpsit fiscellam cupream, et posuit intus infantulum⁷, » quod Deus Pater elegit virginem Mariam, quæ in se concepit Christum.

Folium est verbum Dei, ut in Psalmis: « Et folium ejus non deficiat⁸, » quod verbum Dei in æternum manet. *Folium*, ipse homo, ut in Job: « Contra folium, quod vento rapitur⁹, » id est, contra hominem, qui motu tentationis rapitur. *Folium*, instabilitas, ut in Isaia: « Cecidimus quasi folium universi¹⁰, » id est, ut infirmi et instabiles prostrati sumus.

Flos est Christus, ut in Cantico: « Ego flos campi¹¹, » id est, ego sum gloria Ecclesiæ. *Flos*, decor mundi, ut in libro Sapientiæ: « Non prætereant nos flos temporis¹², » id est, non abjiciamus a nobis decorem sæculi. *Flos*, teneritudo primæ ætatis, ut in Job: « Qui quasi flos egreditur¹³, » etc., quod prima ætas hominis ad instar folii floris erumpit. *Flos* hypocritarum laus, ut in Job: « Cum adhuc sit in flore, arescet¹⁴, » quod simulator etiam quandoque in ipsa laude deficit. *Flos*, initium boni operis, ut in Job: « Lætetur quasi vinea, in primo flore botrus ejus¹⁵, » quod hypocrita in primordiis boni operis per humanam laudem corrumpitur. Per *flores* teneri quique et insipientes, ut in Cantico: « Fulci me floribus¹⁶, » quod inde consolationem anima fidelis accipit, quod alii ad Deum convertuntur.

Fons est Christus, ut in Zacharia: « Fons patens domus David¹⁷, » id est, Christus de domo David incarnatus. *Fons*, æterna beatitudo, ut in Psalmis: « Abundat te est fons vitæ¹⁸, » quod cum Deo est æter-

na felicitas, quæ nunquam per mortem deficit. *Fons*, sancta Ecclesia, ut in Cantico: « Hortus conclusus, fons signatus¹⁹, » quod sancta Ecclesia germina in se virtutum continens, indignis mysteria secreta non revelat. *Fons*, anima humana, ut in Cantico: « Fons hortorum, puteus aquarum viventium²⁰, » quod in anima sancta habitatio est utilium et vitalium cogitationum. *Fons*, poena mortalitatis humanæ, ut in Evangelio: « Jesus fatigatus ex itinere sedebat super fontem²¹, » quod infirmitate assumpta oneratus in poena mortalitatis nostræ se humiliari permisit. *Fons*, peccatum avaritiæ, ut in Genesi: « Fons ascendebat de terra, irrigans universam superficiem terræ²², » quod de mente avari procedit cupiditas, quæ radix est omnium malorum, et neminem pene quietum esse sinit. Per *fontes* prædicatores, ut in Isaia: « Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris²³, » id est, percipietis verba salutis de præconibus veritatis. Per *fontes* doctrinæ spirituales, ut in Psalmis: « Emittis fontes in convallibus²⁴, » id est, doctrinas spirituales tribuis humilibus. Per *fontes* sacre Scripture, ut in Psalmis: « In Ecclesiis benedicetur tibi de fontibus Israel²⁵, » id est, nihil prædicetur in Ecclesia, nisi de Scripturis sanctorum Patrum. Per *fontes* dona internæ gratiæ, ut in Parabolis: « Deriventur fontes tui²⁶, » id est, dona spiritualia, quæ percepisti, foras ad ædificationem proximorum ostende. Per *fontes* peccata, ut in Osea: « Desolabit Deus fontes ejus²⁷, » quod Deus in electis suis peccata, quibus eos hostes tenebant, destruit.

Foramen est angustia passionis, per quam camelus vocatur, qui ut peccata nostra tolleret, sponte se humiliavit²⁸, facilius intrare potuit, ad cœlestem beatitudinem, quam mundi amatores ad Ecclesiæ suæ societatem pertingere. *Foramen*, interna compunctio, ut in Cantico: « Dilectus meus misit manum suam per foramen²⁹, » quod inspiravit mihi operationem suam per occultam compunctionem. « Et venter meus intremuit ad tactum ejus³⁰, » quod cor meum per illius inspirationem expavit, se non fecisse proximis, quod Deus fecit pro inimicis, quod cum Deus esset, pro salute hominum factus est homo. *Foramen*, mens prava, ut in Isaia: « Super foramen aspidum manum suam mittet³¹, » quod Deus illi nonnunquam menti gratiam suam infundit, in qua prius diabolus inhabitavit. Per *foramen*, dona spiritualia, ut in Ezechiele: « Foramina tua in die, quæ conditus es, preparata sunt tibi³², » quod apostata angelus in prima claritate sua prima dona spiritualia percepit. Item per *foramina* intelliguntur Christi. . . , dicente sponso in Cantico: « Surge, amica mea, sponsa mea, et veni, columba mea, in foraminibus petræ³³, » surge, inquit,

¹ Ezech. i, 23. ² Gen. i, 14. ³ Gen. i, 6. ⁴ Psal. civ, 16. ⁵ Dan. iii, 5. ⁶ Job. xl, 15. ⁷ Exod. ii, 5. ⁸ Psal. i, 4. ⁹ Job xiii, 25. ¹⁰ Isa. lxiv, 6. ¹¹ Cant. ii, 1. ¹² Sap. ii, 7. ¹³ Job xiv, 2. ¹⁴ Job. viii, 12. ¹⁵ Job. xv, 53. ¹⁶ Cant. ii, 5. ¹⁷ Zach. iii, 18. ¹⁸ Psal. xxxv, 10. ¹⁹ Cant. iv, 12. ²⁰ Ibid. v, 15. ²¹ Joan. iv, 6. ²² Gen. ii, 6. ²³ Isa. xii, 3. ²⁴ Psal. ciii, 10. ²⁵ Psal. lxxvii, 27. ²⁶ Prov. v, 16. ²⁷ Ose. xii, 15. ²⁸ Matth. xix, 24; Marc. x, 25; Luc. xviii, 25. ²⁹ Cant. v, 4. ³⁰ Ibid. ³¹ Isa. xi, 8. ³² Ezech. xxxviii, 15. ³³ Cant. ii, 15, 14.

a quiete contemplationis, « amica mea, » quam usque ad mortem dilexi, « sponsa mea, » * tanta in te contuli, « et veni » ad prædicandum, id est, ad officium prædicandi. « Columba mea in foraminibus petrae, » nidificans, et pullos mihi fovens in : . . . Christi.

Forceps est Christus cum Patre, ut in Isaia : « Calculus quem forcipe tulerat de altari », quod per aequalitatem, qua cum Patre unus est Filius, Verbum veritatis a Patre detulit, quo discipulos, quos misit in mundum, purgavit. Per *forcipem*, duo Testamenta, ut in Exodo : « Facies in usu altaris lebetes et forcipes », « Deus ad ornandam sanctam Ecclesiam doctores et duo Testamenta instituit.

Fortis est Christus, ut in Isaia : « Vocabitur nomen ejus *fortis* », quod diabolus vicit. *Fortis*, diabolus, ut in Evangelio : « Dum fortis armatus custodit atria sua », id est, dum diabolus possidet mundum. Per *fortes* Judæi, ut in Psalmis : « Irruerunt in me *fortes* », id est, sævierunt contra me Judæi. Per *fortes* dæmones, ut in Psalmis : « Fortes quæsierunt animam meam », id est, dæmones desideraverunt animam meam capere.

Fortitudo est in bono, ut in Psalmis : « Dominus fortitudo plebis suæ », quod Deus electos suos ad superandum diabolum fortes fecit spiritualiter. *Fortis* in malo, ut in Job : « In collo ejus morabitur fortitudo », quod in membris diaboli damnabile robur est.

Frons est mens cujuslibet justi, ut in Exodo : « Erit autem semper lamina in forte ejus », quod in mente viri sancti memoria esse debet Dominicæ passionis semper. *Frons*, impudentia carnis vel cordis, ut in Ezechiele : « Domus Israel attrita fronte est », quod pravi quilibet per cordis impudentiam dicti sunt.

Fornax est Antichristus, ut in Apocalypsi : « Sic ut fumus fornacis magnæ », id est, doctrina elati Antichristi, qui * bonos probat : malos incinerat. *Fornax*, tribulatio, ut in libro Sapientiæ : « Tanquam aurum in fornace probavit eos », quod viros sanctos examinat Deus in tribulatione. *Fornax*, ardor concupiscentiæ carnalis, ut in Lege : « Eduxi vos de Ægypto, de fornace ferrea », quod Deus electos suos et de tenebris ignorantiae, et * diris carnalis concupiscentiæ incendiis * educit.

Fossa est humilitas, ut in Ezechiele : « Fossa in altari fiat », quod ut interna in se bona mens nostra conservet, oportet ut * humilitatis virtutem non relinquat. *Fossa*, memoria hominis, ut in libris Regum : « Et fossa aquæductus repleta est », quod sanctus quilibet humore gratiæ spiritualis memoriam suam impletam habet. *Fossa*, virtus patientiæ, ut in Isaia : « Abscondere in fossa humo »,

A quod per humilitatem patientiæ, quam nunc electi exercent, a terribili judicio postmodum abscondentur. *Fossa*, cupiditas terrena, ut in Josue : « Argentum fossa humo * aperui », quod pravi quilibet divini eloquii claritatem in profunditate terrenæ cupiditatis abscondunt.

Fovea, malitia deceptionis, ut in Psalmis : « Incidit in foveam quam fecit », quod, dum alium nunquam pravi quilibet decipere molitur, semetipsum decipit. *Fovea*, vitium excusationis, ut in Isaia : « Ibi habuit * foveam ericius », quod, quando superbus de peccato suo corripitur, ad tenebras excusationis confugit. *Fovea*, cupiditas terrena, ut in Job : « Facies eorum demerge in foveam », quod reprobi omnem suum intuitum ad cupiditatem terrenam inflectunt. *Fovea*, * mortis, ut in Psalmis : « Foderunt ante faciem meam foveam, et inciderunt », id est, occiderunt seipsos in eo quod putaverunt occidere me. *Fovea*, infernus, ut in libris Regum : « Projeceerunt eum in foveam grandem », quod mundi hujus amatores in puteum demerguntur infernalem.

Finis, accipitur pro consummato, cum dicitur : « Finita est tela. » *Finis*, pro consumpto, cum dicitur : *Finitus est cibus*. Aliter enim dicimus, *finitam telam*, quæ textitur, aliter *finitum cibum*, qui comeditur. *Finis*, Christus, ut in Psalmis : « Patientia pauperum non peribit in finem », apud Christum patientia perire non poterit, quamvis apud elatos pereat. *Finis*, impletio, ut in Paulo : « Finis legis Christus », quod venit non legem solvere, sed adimplere. *Finis*, mors carnis, ut in Evangelio : « Usque in finem dilexit eos », id est, adeo dilexit, ut pro eis moreretur. *Finis*, vita æterna, ut in Psalmis : « Notum fac mihi, Domine, finem meum », id est,ifica mihi gaudium æternum, de quo dicitur : « Intra in gaudium Domini tui ». Ad hoc mihiifica, ut id intelligendo quantum sit, super omnia diligam, et diligendo ad id perveniam. * *Fovea*, æternus interitus, ut in Psalmis : « Et laborabit in æternum, et vivet adhuc in finem », id est, semper punietur, et in æterno interitu subsistet. Licet enim in æternis pœnis laboret; nunquam tamen omnino consumetur, quod vivet adhuc in labore et in pœnis. Ad quid? non ut ex vita, gaudeat, sed ut æternaliter intereat. *Finis*, gentiles, ut in Psalmis : « Deus dominabitur Jacob et sinum terræ », id est, non solum Judaico populo; sed et in gentili judicium suum exercebit. Per *finem*, internæ cogitationes, ut in Psalmis : « In manu ejus sunt omnes fines terræ », id est, in potestate ejus est, disponere omnes internas cogitationes animæ. *Finis*, æterni-

¹ Isa. vi, 6. ² Exod. xxviii, 5. ³ Isa. ix, 6. ⁴ Luc. xi, 12. ⁵ Psal. lv, 4. ⁶ Psal. lxxv, 5. ⁷ Psal. xxviii, 8. ⁸ Job xli, 13. ⁹ Exod. xxviii, 38. ¹⁰ Ezech. iii, 7. ¹¹ Apoc. ix, 2. ¹² Sap. iii, 6. ¹³ Deut. iv, 20. ¹⁴ Ezech. xliii, 13. ¹⁵ III Reg. xviii, 35. ¹⁶ Isa. ii, 10. ¹⁷ Jos. vii, 24. ¹⁸ Psal. vii, 16. ¹⁹ Isa. xxxiv, 15. ²⁰ Job xl, 8. ²¹ Psal. lvi, 7. ²² II Reg. xviii, 17. ²³ Psal. ix, 49. ²⁴ Rom. x, 4. ²⁵ Joan. xiii, 1. ²⁶ Psal. xxxviii, 5. ²⁷ Matth. xxv, 21, 23. ²⁸ Psal. xlviii, 9. ²⁹ Psal. lviii, 14. ³⁰ Psal. xciv, 4.

tas, ut in Psalmis : « Non in finem oblivio erit pauperis ¹, » id est, in æternum humilem non obliviscetur Deus. Per *finem* extremitas orbis, ut in cantico Annæ : « Dominus judicabit fines terræ ², » quod secundum id, quod in novissimo homo fuerit inventus, judicabitur.

Fuga est timor cædis, ut in Psalmis : « Perit fuga a me ³, » id est, non tantum exhorruï passionem, ut mortem subire recusarem. *Fuga*, defectus, ut in Psalmis : « Odientes eum in fugam convertam ⁴, » quod qui Christum non diligunt, ad defectum damnabilem tendant.

Fulgor est renovatio mentis, ut in Job : « Quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam ⁵, » quod vir sanctus, quando tentatur, in mente renovatur.

Fulgur est comminatio peccatorum, ut in Ezechiele : « Et de igne fulgur egrediens ⁶, » quod de Spiritu sancto in die prædicatorum comminatio procedit peccatorum. *Fulgur*, terror timoris, ut in Evangelio : « Erat autem aspectus ejus sicut fulgur ⁷, » quod Dominus ad judicium veniens per distinctionem reprobos terret. Per *fulgur* prædicatores, ut in Job : « Nunquid mittit fulgura, et ibunt ⁸ ? » quod Deus prædicatores veritatis in mundum universum misit, et illi profecti prædicaverunt ubique. *Fulgura*, miracula, ut in Psalmis : « Fulgura in pluviam fecit ⁹, » quod prius quam Deus discipulis verbum prædicationis commisit, et miracula faciendi eis potestatem dedit. *Fulgura* sunt sententiæ ultimi judicii, ut in Job : « Mittet contra eum fulmina ¹⁰, » quod gravem in judicio ejus contra diabolum in membris suis proferet sententiam suam, dicens : « Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus ¹¹. »

Flumen est Spiritus sanctus, ut in Psalmis : « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei ¹², » * Spiritus sancti gratia lætificabit populum ad jure vivendum congregatum. *Flumen*, genus humanum, ut in Ezechiele : « In medio captivorum juxta * fluvium Chobar ¹³, » quod Christus ad miseros homines venit, qui in universitate generis sui culpa simul et poena gravati erant. *Chobar* enim gravitas interpretatur. *Flumen*, instabilitas hujus sæculi, ut in Psalmis : « In flumine pertransibunt pede ¹⁴, » * per levitatem, mundi sancti ad stabilitatem festinant, quod sancti, * quod licet in hujus sæculi immortalitate et concupiscentia sunt, facile tamen ad immortalitatem pervenient. *Flumen*, mundus iste, ut in Apocalypsi : « Et sextus angelus effudit phialam suam in flumen * illud magnum, Euphratem, et siccavit aquas ejus ¹⁵, » dum præco veritatis * prædicationem suam tunc mundum * erigit, et affluentiam ejus siccamdam prædicat cum Apo-

stolo dicens : « Mundus transit cum concupiscentia ejus ¹⁶. » *Euphrates vorator* interpretatur, et mundus iste in se cuncta consumit, et quotidie ad defectum tendit. *Flumen*, sancta Ecclesia, ut in Psalmis : « Flumen Dei repletum est aquis ¹⁷, » id est, sancta Ecclesia repleta est spiritualibus donis. *Flumen*, sacræ Scriptura, ut in Job : « Non videant rivulos fluminis ¹⁸, » id est, non intelligat sententias sacræ Scripturæ. Per *flumen* dona Spiritus sancti, ut in Evangelio : « Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ ¹⁹, » quod de mente credentis spiritualia cacumina procedunt, ut alii imbuantur. Per *flumina* Christiani, ut in Psalmis : « Flumina plaudent manu simul ²⁰, » id est, Christiani unanimiter et gaudenter bonis operibus insudabunt. Per *flumina*, prædicatores, ut in Ecclesiaste : « Ad locum, ubi exeunt flumina, revertentur, ut iterum fluant ²¹, » quod prædicatores sancti, omnem, quam habent, sanctitatem Deo ascribunt, ut in eadem sanctitate persistere possint. Per *flumina* Judæi, ut in Psalmis : « Elevaverunt flumina fluctus suos ²², » id est, Judæi erexerunt contradictiones suas. Per *flumina* gentiles, ut in Psalmis : « Et in fluminibus dexteram ejus ²³, » id est, in gentilibus potentiam ejus. Per *flumen* superbi doctores legis, ut in Psalmis : « Posuit flumina in desertum ²⁴, » id est, elatos legis doctores deseruit. Per *flumina* transitoria hujus mundi, ut in Psalmis : « Super flumina Babylonis ²⁵, » id est, humiliter transitoria hujus præsentis confusionis subter nos depressimus. Per *flumina* tentationes, ut in Cantico : « Nec flumina obruent eam ²⁶, » quod veram in sancta mente charitatem tentationes extinguere non possunt. Per *flumina* crimina reproborum, ut in Isaia : « Væ terræ alarum cymbalo, quæ est trans flumina Æthiopie ²⁷, » id est, maledictus sit superbus, Antichristus, qui in peccando pessimos excedit. Per *flumina* tribulationes, ut in Evangelio : « Venerunt flumina et impeerunt super domum illam * etc. ²⁸, affluerunt persecutiones, et percusserunt mentem humanam.

Fluvius est abundantia internæ refectionis, ut in Apocalypsi : « Ostendit mihi fluvium aquæ vivæ ²⁹, » id est, revelavit copiam æternæ refectionis. *Fluvius*, vita sæcularis, ut in Job : « Absorbebit fluvium, et non mirabitur ³⁰, » quod pro magno diabolus non habet, quod sibi sæculares incorporat. *Fluvius*, ultimum examen, ut in Daniele : « Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus ³¹, » quod * destructum illud examen reprobos ad æternum rapiet ardorem. Per *fluvium* verba prophetarum, ut in Job : « Profunda quoque fluviorum scrutatus est ³², » id est, * per obscuritates verborum prophetarum rimatus est. Per *fluvium*, sapientia

¹ Psal. ix, 19. ² I Reg. ii, 10. ³ Psal. cxli, 5. ⁴ Psal. lxxxviii, 24. ⁵ Job xi, 17. ⁶ Ezech. 1, 15. ⁷ Matth. xxviii, 3. ⁸ Job xxxviii, 35. ⁹ Psal. cxxxiv, 7; Jer. x, 13 et li, 16. ¹⁰ Job xxxviii, 35. ¹¹ Matth. xxv, 41. ¹² Psal. xlv, 5. ¹³ Ezech. i, 3. ¹⁴ Psal. lxxv, 6. ¹⁵ Apoc. xvi, 12. ¹⁶ I Joan. ii, 17. ¹⁷ Psal. lxxiv, 10. ¹⁸ Job xx, 17. ¹⁹ Joan. vii, 38. ²⁰ Psal. xcvi, 8. ²¹ Eccl. i, 7. ²² Psal. xcii, 5. ²³ Psal. lxxxviii, 26. ²⁴ Psal. cxi, 35. ²⁵ Psal. cxxvi, 1. ²⁶ Cant. viii, 7. ²⁷ Isa. xlviii, 1. ²⁸ Matth. vii, 25. ²⁹ Apoc. xii, 1. ³⁰ Job. xl, 18. ³¹ Dan. vii, 10. ³² Job xxviii, 11.

secularis, ut in cantico Habacuc: « Fluvios scindens terræ ¹, » quod, ut ait Apostolus: « Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi. »

Fluctus sunt persecutores, ut in Job: « Qui graditur super fluctus maris ², » quod Deus in electis suis mundi superat persecutiones. *Fluctus*, malitiæ pravorum, ut in Job: « Et hic confringes tumentes fluctus ³, » quod malitias pravorum compescit, ne tantum nocere valeant, quantum volunt.

Fumus est sancta Ecclesia, ut in Cantico: « Sicut virgula fumi ⁴, » quod de præsentibus sancta Ecclesia gentilis et recta ad futura conscendit. *Fumus*, compunctio, ut in Psalmis: « Ascendit fumus in compunctione ejus ⁵, » in mente nascitur compunctio ex recordatione iræ divinæ. *Fumus*, doctrinæ male, ut in Apocalypsi: « De fumo putei exierunt locustæ in terram ⁶, » quod de obscura doctrina pravorum nati sunt hæretici pravi in Ecclesia. *Fumus*, superbia, ut in Psalmis: « Deficientes quemadmodum fumus deficient ⁷, » quod superbi ad defectum damnabilem tendunt. *Fumus*, tentatio diaboli, ut in Job: « De naribus ejus procedit fumus ⁸, » id est caliginosa tentatio, quæ animam obscurat, procedit de tentationibus diaboli. *Fumus*, brevis hujus vitæ, ut in Psalmis: « Sicut deficit fumus, deficient ⁹, » quod vita præsens ad momentum in nihilum evanescit. *Fumus*, caligo damnationis, ut in Apocalypsi: « Et fumus tormentorum eorum in sæcula sæculorum ascendet ¹⁰, » quod obscuritas damnationis reproborum nunquam deficiet; jure nunquam carebunt supplicio, qui, dum viverent, noluerunt carere peccato. *Fumus*, doctrina hæreticorum, ut in Apocalypsi: « Et de eorum ore procedit fumus et sulphur ¹¹, » quod hæretici cupiditatem et luxuriam et superbiam docent.

Funda est Ecclesia, ut in Job: « In stipulam ei versi sunt lapides fundæ ¹², » quod diabolus in membris suis superbe sanetos despicit viros Ecclesiæ. *Funda*, sacra Scriptura, ut in libris Regum: « Fundam manu tulit, et processit adversus Philistæum ¹³, » quod Christus Scripturam sacram opere adimplevit, et dimicavit contra diabolum. *Funda*, instabilitas reproborum, ut in libris Regum: « Anima inimicorum David rotabitur quasi impetu et circulo fundæ ¹⁴, » quod vita eorum, qui Christum non diligunt, de malo semper ad pejus ruit.

Fundamentum est Christus, ut in Paulo: « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est quod est Christus Jesus ¹⁵, » *Fundamentum*, fides, ut in Psalmis: « Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea ¹⁶, » id est, destruite penitus in Ecclesia quicquid est justitiæ, donec et fidem evellatis. *Fundamentum*, occulta diaboli, ut in cantico Habacuc: « Denudasti fundamentum usque ad col-

lum ¹⁷, » id est, detexisti occulta diaboli usque ad finem, vel usque ad suggestionem. Per *fundamentum*, apostoli, ut in Psalmis: « Fundamenta ejus in montibus Sion collocantur ¹⁸, » quod videlicet apostoli Ecclesiæ fundatores in prophetis mittuntur. Per *fundamenta* prædicatores, ut in Job: « Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ ¹⁹, » id est, quando confirmavi doctores Ecclesiæ. Per *fundamenta* elationes superbiorum, ut in cantico Deuteronomii: « Montium fundamenta comburet ²⁰, » id est elationes superbiorum vindicta destruet. Per *fundamenta* defensores Ecclesiæ, ut in Apocalypsi: « Et murus civitatis habet fundamenta duodecim, et in ipsis nomina duodecim apostolorum et agni ²¹, » Defensores enim Ecclesiæ fundati sunt in prophetis et apostolis, et fidem quam acceperunt, habuerunt et illi. Nomen et agni in ipsis est, quod ipsum venturum, et pro mundi salute passurum prædixerunt. Per *fundamenta* delectationes carnales, ut in Job: « Fluvius subvertet fundamenta eorum ²², » quod instabilitas hujus brevis vitæ terminat delectationes reproborum. Per *fundamenta* summi principes orbis, ut in Psalmis: « Fundamenta montium conturbata et commota sunt ²³, » id est, principes principum devoti ad fidem venerunt, videntes iram, nisi mutarentur super se venturam.

Fluenta sunt copiæ virtutum, ut in Cantico: « Et resident juxta fluentia plenissima ²⁴, » quod sancti in humilitate virtutum spiritualium copias possident.

Funis, est fides, ut in Job: « Et fune ligabis linguam ejus ²⁵, » quod per veram fidem destruximus blasphemias diaboli. Per *funes* præcepta sacre Scripturæ, ut in Jeremiâ funes, id est, panni veteres levabant prophetam de lacu ²⁶, quod præcepta divina et exempla sancta electos erigunt de profundo vitæ presentis. Per *funes* boni eventus, ut in Psalmis: « Funes ceciderunt mihi ²⁷, » id est, boni apparuerunt mihi eventus in bonis luminosis. Per *funes* asperitates sæculi, ut in Job: « Et cruciantur funibus paupertatis ²⁸, » id est, alligantur asperitatibus inopiæ.

Funiculus est subtilitas prædicationis, ut in Ezechiele: « Et funiculus lineus in manu ejus ²⁹, » quod Deus subtiliter prædicationem suam opere complevit. *Funiculus*, fides, ut in Ecclesiaste: « Funiculus triplex difficile rumpitur ³⁰, » quod fides sanctæ Trinitatis non facile frangitur. *Funiculus*, cogitatio nostra, ut in Psalmo: « Semitam meam et funiculum meum investigasti ³¹, » id est, mensuram stricte cogitationis scrutatus es. Per *funiculum* præcepta Domini, ut in Isaia: « Longos fac funiculos tuos ³², » id est, præcepta Dominica per-

¹ Hab. iii, 9. ² Job ix, 8. ³ Job xxxviii, 11. ⁴ Cant. iii, 6. ⁵ Psal. xvii, 9. ⁶ Apoc. ix, 3. ⁷ Psal. xxxvi, 20. ⁸ Job xli, 11. ⁹ Psal. lxxviii, 5. ¹⁰ Apoc. xiv, 11. ¹¹ Apoc. ix, 17. ¹² Job xli, 14. ¹³ I Reg. xvii, 40. ¹⁴ I Reg. xxv, 29. ¹⁵ I Cor. iii, 11. ¹⁶ Psal. cxxxvii, 7. ¹⁷ Hab. iii, 15. ¹⁸ Psal. lxxxvi, 1. ¹⁹ Job xxxviii, 4. ²⁰ Deut. xxxii, 22. ²¹ Apoc. xxi, 14. ²² Job xxii, 16. ²³ Psal. xvii, 8. ²⁴ Cant. v, 12. ²⁵ Job xl, 20. ²⁶ Jer. xxxvii, 11, 12, 13. ²⁷ Psal. xv, 6. ²⁸ Job xxxvi, 8. ²⁹ Ezech. xl, 3. ³⁰ Eccl. iv, 12. ³¹ Psal. cxxxviii, 3. ³² Isa. liv, 2.

severanti sine adimplere. Per *funiculos*, delectationes pravae, ut in Isaia : « Vae, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis ¹, » vae vobis, qui perseveranter diligitis iniquitatem in delectationibus pravis.

Fur est hæreticus, ut in Evangelio : « Fur non venit, nisi ut furetur et mactet et perdat ², » quod hæreticus ad hoc insistit ut seducat. *Fur*, quilibet occultus inimicus, ut in Job : « Per noctem vero erit quasi fur ³, » id est, ex improvise in occulto conabitur nocere. Per *fures* spiritus maligni, ut in Evangelio : « Ubi fures non effodiunt, nec furantur ⁴, » quod gaudia cœlestia spiritus maligni nec vi, nec fraude civibus bonis auferre possunt.

Frigus est adversitas, ut in Parabolis : « Propter frigus piger arare noluit ⁵, » quod reprobis quilibet propter adversitatis duritiam, laborare pro æterna mercede contemnit. *Frigus*, asperitas ultimi iudicii, ut in Psalmis : « Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit ⁶ ? » quod apparente ultimo iudicio eliam electi tremebunt.

Fructus ⁷, appellatione aliquando Antichristum, aliquando Redemptorem, aliquando bonam operationem designat, quod uno exemplo probari poterit : « Terra dedit fructum suum ⁸ : » ⁹ virgo Maria peperit Christum, caro Christi contulit mundo redemptionem, et homo per sanguinem Christi redemptus protulit bona opera naturaliter sibi congrua. *Fructus*, corpus Christi : ut in Cantico ex voce sponsæ dicitur : « Sub umbra illius, quem desiderabam, sedi : » quod sub protectione Christi requiem inveni : « Et fructus ejus dulcis gutturi meo ¹⁰, » quod in corde ejus vitam intelligo, dum etiam illud visibiliter accipio. *Fructus*, merces, ut in Evangelio : « Arbor bona facit fructus bonos ¹¹, » quod actio bona mercedem meretur. Item : « Aut arborem malam, et fructum ejus malum ¹², » non ¹³ vos facere malum monet, sed quæ malefactores merces maneant, edoceat. *Fructus*, exemplum bonum, ut in Psalmis : « De fructu operum tuorum satiabitur terra ¹⁴, » id est, de exemplis sanctorum reficitur inferior turba. *Fructus*, justitia, ut in Parabolis : « Date ei de fructu manuum suarum ¹⁵, » id est, remunerate eam pro justitia operum suorum. *Fructus*, æterna beatitudo, ut in Cantico : « Vir ¹⁶ afferret pro fructu vineæ mille argenteos ¹⁷, » quod qui animi est virilis, pro cœli beatitudine omnia mundana contemnit. Per *fructum* sanctæ prædicationes, ut in Cantico : « Ut comederet fructus agrorum ¹⁸, » id est, ut reficeretur ex prædicationibus sanctorum. Per *fructus* virtutes spirituales, ut in Cantico : « Ascendam in palmam, et apprehendam fructum ejus ¹⁹, » et tollam Christi crucem, et acquiram spirituales, quæ in ea sunt, virtutes. Per *fructus*, præmia æterna, ut in Cantico : « Ducenti his, qui custodiunt fructus ejus ²⁰, »

A quod illi geminam charitatem adimplere student, qui ne æternis præmiis careant, insistent. *Fructus* nomine mors æterna significatur, quæ improprie *fructus* dicitur, « quem », inquit Apostolus, « fructum habuistis, in quibus nunc erubescitis : nam finis illorum mors est ²¹. »

Frumentum, Christus, ut in Evangelio : « Nisi granum frumenti mortuum fuerit ²², » quod Christus, dum morte carnis in terram cecidit, totum mundum multiplici messe replevit. *Frumentum*, quilibet justus, ut in Job : « Frumentum desiderat nubes ²³, » id est, justus quilibet prædicatores. *Frumentum*, opus spirituale, ut in Job : « Pro frumento oriatur mihi tribulus ²⁴, » id est, si fructuose Ecclesiæ non profui, et opus spirituale perdam, et peccatum incurram. *Frumentum*, Scriptura sacra, ut in Psalmis : « Ex adipe frumenti satiat te ²⁵, » id est, spirituali intelligentia sacræ Scripturæ refecit te. *Frumentum*, virtutes, ut in libro Judicum : « Iero autem frumentum excussit a paleis ²⁶, » id est, sanctus quilibet, virtutes dividit a vitiiis se : « qui cum a paleis frumentum excuteret, Angelus vidit, ad cujus imperium protinus hædum coxit, carnes supra petram posuit, jusque carniū desuper fudit, quæ Angelus virga tetigit, eaque ignis exiens de petra, consumpsit. Frumentum excutere, est virtutes a vitiiis secernere. Hoc agentibus angelus apparuit, id est, Deus gratiam exhibet, qui hædum præcipit immolari, hoc est, peccatorem per poenitentiam, mortificari. Carnes hædi supra petram ponere ²⁷ carnalia peccatoris opera in Christi permutatione disponere. Jus etiam carniū desuper fundere, est carnalia desideria propter Christum penitus abjicere. Hæc angelus virga tetigit, cum divina virtus poenitentiam nostram et conversionem non deserit. Nam ignis de petra exiens et jus consumpsit, quod sordes operis et cogitationes divinus amor ²⁸ exivit. *Frumentum*, sermo doctrinæ, ut in Genesi : « Det tibi Deus abundantiam frumenti ²⁹, » id est, conferat tibi Deus copiam eloquii et doctrinæ spiritualis, « vini et olei. » *Frumenti*, videlicet ut docearis recte in mundo conversari, *vini* vero, ut ad contemptum Sadducæorum inebrieris. *Olei* autem, ut ad amplexum sponsi alliciaris. Hæc nimirum abundantia unde procedit, nisi de rore cœli et pinguedine terræ, hoc est, de gratia Christi, et fecunditate Ecclesiæ. *Frumentum* est in Proverbiis ; *vinum* in Ecclesiaste, *oleum* in Cantico canticorum. *Frumentum*, delectatio carnis, ut in Psalmis : « A fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt ³⁰, » id est, delectatione carnali reprobi repleti sunt : frumentum, ad crapulam ; vinum, ad ebrietatem ; oleum, ad superfluum hujus vitæ pertinet curam, de quibus Dominus in Evangelio : « Attendite, » inquit, « vobis, ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate,

¹ Isa. v, 18. ² Joan. x, 10. ³ Job. xxiv, 14. ⁴ Matth. vi, 19, 20. ⁵ Prov. xx, 4. ⁶ Psal. cxlvii, 17. ⁷ Jac. v, 18. ⁸ Cant. ii, 3. ⁹ Matth. vii, 17. ¹⁰ Matth. xii, 33. ¹¹ Psal. ciii, 13. ¹² Prov. xxxi, 31. ¹³ Cant. viii, 11. ¹⁴ Cant. v, 1. ¹⁵ Cant. vii, 8. ¹⁶ Cant. viii, 12. ¹⁷ Rom. vi, 21. ¹⁸ Joan. xii, 24. ¹⁹ Job xxxvii, 11. ²⁰ Job. xxxi, 40. ²¹ Psal. cxlvii, 14. ²² Jud. vi, 11 et seqq. ²³ Gen. xxvii, 28. ²⁴ Psal. iv, 8.

et curis hujus vitæ ¹. » Frumentum in sole in segete tangitur, quod † intus in hac vita ratio superni luminis, illustratur: pluvias accipit, quod veritatis eloquio pinguescit: ventis committitur, quod tentationibus exercetur: paleas portat, quod pravos sibi superiores tolerat: vel area tritatur, ut a palearum connexionē solvatur, quod dum corruptionis flagella percipit, a societate carnalis † non mundior recedit: relictis paleis ad horreum ducitur, quod foris remanentibus reprobis, justus ad æterna gaudia sublevatur.

G

<i>Galaad.</i>	<i>Gibbus.</i>	<i>Glarea.</i>
<i>Gallus.</i>	<i>Gomor.</i>	<i>Grando.</i>
<i>Galea.</i>	<i>Eurgustium.</i>	<i>Gelu.</i>
<i>Gladius.</i>	<i>Gutta.</i>	<i>Generatio</i>
<i>Gradus.</i>	<i>Gratuita.</i>	<i>Gleba.</i>
<i>Granum.</i>	<i>Galbanus.</i>	<i>Gigas.</i>
<i>Gazophylacium.</i>	<i>Gallina.</i>	<i>Gurges.</i>
<i>Genæ.</i>	<i>Glacies.</i>	<i>Guttur.</i>
<i>Gens.</i>	<i>Gressus.</i>	<i>Galilæa.</i>
<i>Grex.</i>		

Galaad, qui *acervus testimonii* dicitur, Christum significat, cum dicitur in Cantico: « Capilli tui sicut greges caprarum, qui ascenderunt de monte Galaad ²: » quod † spontaneæ pauperes tui summa petunt, et ad bonum opus veloces sunt, et parvum pastum diligunt, et Christo adiutore, cui omnes prophetæ testimonium perhibent, de virtute in virtutem ascendunt. Item *Galaad* multitudo martyrum intelligitur: ut in Psalmis ex persona Domini dicitur: « Meus est Galaad, et meus est Manasses ³: » quod mihi servit multitudo martyrum, et populus, quæ retro sunt, obliviscens: « et Ephraim † susceptio capitis mei, » quod in fructificantibus reclinat caput meum. *Martyr* Græce Ecclesia dicitur, tumetorum ore fidelium de Christo, quæ sunt vera, testatur. Unde bene per prophetam de hæreticis dicitur: « Secuerunt prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum ⁴: » quod nimirum hæretici mentes fidelium, quæ jam aliud de intellectu veritatis conceperant, perversa perditione perimunt, et scientiæ nomen extendunt. Terminos qui prope sunt, dilatare, est opinionis suæ nomen extendere. Parvulorum igitur corda jam de perceptione verbi gravido † erroris gladio scindunt, et quasi sibi opinione doctrinæ faciunt.

Galbanus est virtus orationis, ut in Exodo: « Galbanum boni odoris ⁵, » id est, orationem bonæ suavitatis « offeres Deo. »

Gallus est ordo doctorum, ut in Job: « Quis dedit gallo intelligentiam ⁶? » quod Dei est, intelligentiam conferre doctori. *Gallus*, coetus apostolorum, ut in Paralipolis: « Gallus succinctus lumbos suos ⁷, » quod apostoli succincti charitate erant, quibus dictum est: « Sint lumbi vestri præcincti ⁸ » etc.

Gallina est sapientia Dei, ut in Evangelio: « Quem-

admodum gallina congregat pullos suos sub alis ⁹, » etc., quod Dei sapientia concessis donis spiritualibus electos ad salvationem perducit.

Galea est † bonâ, ut in Paulo: « Et galeam salutis assumite ¹⁰, » id est, salutariferam vobis spem acquirite.

Glacies est frigida Synagoga, ut in Job: « De cujus utero egressa est glacies ¹¹, » quod Judæi per legem contenti sunt, † quinimo per infidelitatem glacies effecti sunt.

Gladius est ira Dei, ut in Psalmis: « Nisi conversi fueritis ¹², id est, nisi a peccato vos laveritis, † suam vobis iram ostendet. *Gladius*, prædicatio sancta, ut in Paulo: « Gladium spiritus assumite ¹³, »

B id est, spirituales prædicationem exerceat. *Gladius spiritus* est verbum de quo dicitur: « En lectum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi ¹⁴. » Lectulus viri pacifici, æterna beatitudo est, in qua rex cum electis quiescit: vel in presenti vita conversatio quieta fidelium. Utrumque lectum « ambiunt fortes, » quod et præsentem Ecclesiæ quietem prædicatores contra incursus tuentur: et in æternam coelestis patriæ requiem quicumque perfectiores fixa intentione speculantur: qui bene « sexaginta » esse referuntur, quod doctrina simul et operatione perfecti sunt, in quibus opus à doctrina non discordat. « Fortes » sunt, quod non corrumpuntur prosperis, non franguntur adversis. « Ex fortissimis Israel, » sive prædicatione, sive speculatione, sive patientiâ. Quod dicit, « Israel, » potest intelligi et secundum carnem, et secundum fidem. Ex utroque enim populo electi sunt prædicatores: « Omnes tenentes gladios, » quod verbum Dei nunquam a se projiciunt, sed id habent in promptu, et operatione perficiunt. « Et ad bella doctissimi sunt, » quod ex longo usu didicerunt, quid et quare, et ubi et quomodo et quibus debeant proferre sermonem. « Uniuscujusque ensis super femur suum: » hoc est, prædicatio super humanitatem suam, ut ejus superentur motibus: castigant enim corpus suum, prout alios docerent, ne cum aliis prædicarent, ipsi aliter vivendo reprobi fiant. Quod faciunt « propter timores nocturnos, » ut videlicet insidiæ diaboli, si eos securos inermesque repperint, misere sternant, et præsens pax Ecclesiæ violetur, et sic æterna beatitudo amittatur. *Gladii* nomine, acutum ingenium accipitur, juxta Apostolum dicentem: « Unicus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio accipiti ¹⁵, » quod Filius Dei immortalis et omnipotens est, et perspicacior omni ingenio, sive in carnalibus, sive in spiritualibus † acutissimo: « pertingit autem usque ad divisionem animæ ac spiritus, » quod ineffabiliter sit, quomodo sensualitas distat a ratione, et ipsa sensualitas a se, dum plus dedita rebus infi-

¹ Luc. xxi. ² Cant. iv. 1. ³ Psal. lxx. ⁴ Amos i. 13. ⁵ Exod. xxx. 34. ⁶ Job. xxxviii. 36. ⁷ Prov. xxx. 31. ⁸ Luc. xii. 35. ⁹ Matth. xxiii. 37. ¹⁰ Eph. vi. 17. ¹¹ Job. xxxviii. 29. ¹² Psal. vii. 13. ¹³ Eph. vi. 17. ¹⁴ Cant. iii. 7. 8. ¹⁵ Hebr. iv. 12

mis est superior, vel ab iis revocata dignior, nec tunc quidem rationi comparanda. Scit et Dei Filius, quomodo Spiritus sanctus a seipso † diversus sit, dum vel in Deum inhiat, vel inferius celestia considerat, vel ratione inferius de mundanis recte agendis pertractat, vel quomodo sensualitate secernuntur, dum, quod se in inferius est, quod in illa, altius superat. *Gladius* alii persecutores designari manifestum est. Legitur enim in libris Regum, qualiter David, puer rufus et pulcher aspectu, cum pasceret oves patris sui, processit armatus armis Saulis contra Goliath dimicaturus, quibus armis cum intelligeret se gravari potius quam juvari, deposuit ea, et eligens sibi quinque limpidissimos lapides de flumine, eos in pera, sive, ut alii dicant, in vase lacteo, baculum et fundam tulit, et sic contra inimicum processit, quo unius lapidis ictu, rotatu fundæ projecti, in fronte percusso atque defecto, gladium illius, qui percussus accubuit, evaginavitque et caput ejus amputavit¹. David in hoc facto significat Ecclesiam, cujus vultum deprecabuntur habere omnes divites plebis. Hæc rufa est in martyribus, et formosa in omnibus membris suis. Juvenis est, propter vite novitatem, alitrix fidelium animarum per doctrinam † salutatam. Goliath diabolus est, contra quem inimicum fidei dimicandum est. Contra hunc procedit ad bellum quicumque desiderat contemnere sæculum. Arma sanctis carnales sunt observantia legis, quæ, quod neminem justificat, non juvant, sed onerant. Verum limpidissimi lapides, purissimi sensus in lege. Hos accepit Ecclesia de flumine, nihil agens, id est, de Judæis, qui spirituali sensu legis non utebantur, et propter † profunda carnis suæ desideria flumini comparantur. Pera, prædicatores significat, huic mundo hospites et peregrinos. Lacteo vas, simplices et doctrina fidei plenos. Baculus est disciplina propter insolentes castigandos, et misericordia propter infirmos sustentandos. Funda cum chordis os prædicatoris est, cum duobus lapidibus. « Unus lapis in funda mittitur, quo rotata fundæ, hostis interimitur : » quod licet prædicatores totam legem in se retineant : sæpius tamen ad perimendum inimicum unitatem in se versant. Quod unus Deus, una fides, unum baptisma. In fronte percussos occubuit, ut omnibus pateat, quod percussus est et victus inimicus. *Gladius* Goliath, persecutores Ecclesiæ, per quos caput ei auferre molitus est : sed adventiente gratia, proprio gladio decapitatus est diabolus : quod persecutores multi superant diabolum attendentes et seipso et aîos, qui diaboli corpus existerant, manu David, id est, Ecclesiæ † se agente a capite suo separaverunt, et postea lateri Ecclesiæ adhæserunt. Vagina Goliath, error est infidelitatem involvens, a quo si gladius non † exueretur, nunquam per illum caput Goliath absunderetur. *Gladius*,

A tribulatio temporalis : ut in Evangelio : † « Et suam ipsius animam pertransibit gladius², » id est, tribulatio ipsius animam tuam cruciabit. *Gladius*, repugnantia, ut in Psalmis : « Gladium evaginaverunt peccatores³, » id est, repugnantiam exerceverunt reprobi. *Gladius*, separatio, ut in Evangelio : « Non veni pacem mittere, sed gladium⁴, » id est, separationem. *Gladius*, persecutio, ut in Psalmis : « Scutum, gladium et bellum⁵, » id est, Dominus ab Ecclesia sua et vitium auferit excusationis, et † armum persecutionis, et infestationem hostis. *Gladius*, malitiam diaboli, ut in Job : « Qui fecit eum, applicuit gladium ejus⁶, » quod Deus, qui eum condidit, ejus malitiam compeccuit. *Gladius*, verbum corruptionis, ut in Isaia : « Gladius devorabit vos⁷, » id est, corruptio increpabit vos. *Gladius*, sermo detractionis, ut in Psalmis : « Lingua eorum gladius⁸, » id est, sermo eorum mordaci detractione plenus est. *Gladius*, persuasio prava, ut in Psalmis : « De gladio maligno eripe me⁹, » id est, de mortifera persuasionem erue me. *Gladius*, mors, ut in Genesi : « Ipse portabat in manibus suis gladium et ignem¹⁰, » quod passio et mors Christi in potestate erat Patris. *Gladius*, vindicta, ut in cantico Deuteronomii : « Gladius meus devorabit carnes¹¹, » id est, vindicta mea destruet carnales. *Gladius*, peccatum, ut in Ezechiele : « Si viderit gladium et non sonnerit buccina¹², » quod damnatione dignus est † peccator, si a doctrina cessaverit, quando peccatum regnare † vidit. *Gladius*, Antichristus, ut in Job : « Cum apprehenderit eum gladius¹³, » quod cum in se diabolus Antichristus suscepit, gravis erit persecutio vel tribulatio in mundo. *Gladius*, ultimum iudicium, ut in cantico Deuteronomii : « Si accero fulgur, gladium meum¹⁴, » id est, si in ira manifestavero iudicium meum. *Gladius*, æterna damnatio, ut in Job : « Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt¹⁵, » quod quoscunque impius habuerit imitatores, omnes damnabuntur. Per *gladium* verba Dei, ut in Psalmis : « Gladii accipites in manibus eorum¹⁶, » id est, verba Dei in operibus eorum.

Glarea est mens instabilis, ut in Job : « In cavernis terræ, vel super glaream¹⁷, » quod hæretici apud hos demorantur auditores, qui delosas et instabiles mentes habent. Per *glaream* reprobi, ut in Job : « Dulcis fuit glareis † coccyti¹⁸, » quod in illorum mentibus dulcis est diabolus, † quod modo per fluxam instabilitatem ad æternum luctum tendunt : quod † Cochiton luctus dicitur

Gradus est profectus hominis, ut in libro Esdræ : « Populus autem stabat in gradu suo¹⁹, » quod coetus sanctorum unanimiter persistit in profectu suo. Per *gradus* virtutes spirituales, ut in Job : « Per singulos gradus meos pronuntiabo eum²⁰, » id est, pro singulis virtutibus quas habeo, laudabo eum. Per *gradus* dona Spiritus sancti, ut in Ezechiele : « In septem gradibus

¹ I Reg. xvii, 38-51. ² Luc. ii, 35. ³ Psal. xxxvi, 14. ⁴ Matth. x, 34. ⁵ Psal. lxxv, 4. ⁶ Job. xl, 14. ⁷ Isa. i, 20. ⁸ Psal. lvi, v. ⁹ Psal. cxliii, x. ¹⁰ Gen. xxi, 6. ¹¹ Deut. xxxii, 42. ¹² Ezech. xxxiii, 5. ¹³ Job. xli, 17. ¹⁴ Deut. xxxii, 41. ¹⁵ Job. xxvii, 14. ¹⁶ Psal. cxlix, 6. ¹⁷ Job. xxx, 6. ¹⁸ Job. xli, 53. ¹⁹ Neh. viii, 7. ²⁰ Job. xxxi, 37.

ascensus portæ¹, » quod per dona septiformis Spiritus ad celestis patriæ aditum pervenitur.

Gramina sunt auditores, ut in canticis Deuteronomii : « Quasi stillæ super gramina², » quod subtiles sanctæ prædicationis guttas fideles auditores suscipiunt.

Granum est humanitas Christi, ut in Evangelio : « Cadens granum frumenti³, » id est, humanitas Christi apparens in mundo. *Granum*, verbum fidei, ut in Evangelio : « Simile est regnum celorum grano sinapis⁴, » quod sancta Ecclesia verbum in se fortis fidei habet. *Granum*, infirmitas corporis humani, ut in Paulo : « Et corpus, non quod futurum est, sed nudum granum⁵, » quod non talis est modo caro nostra, qualis erat; sed corruptibilis et infirma.

Grando est verbum correptionis, ut in Psalmis : « Nubes transierunt, grando⁶, » etc., quod in illa beata vita auditores nec prædicatione docebit, nec correptione increpabit. *Grando*, Synagoga, per infidelitatem aspera, ut in Job : « Aut thesauros ⁊ grandines aspexisti⁷, » quod in ipsa etiam ⁊ perfidia Synagoga Deus fideles repositos habet. *Grando*, tribulatio, ut in Psalmis : « Tradidit grandini jumenta eorum⁸, » quod per tribulationem Deus auxilia permittit destrui impiorum. *Grando*, violenta prædatio, ut in Psalmis : « Et occidit in grandine jumenta eorum⁹, » id est, violenta prædatione decipi permisit virtutes eorum. *Grando*, gravis est afflictio ut in Exodo, grando vastavit Ægyptum¹⁰, id est, gravis afflictio cruciat mundum.

Gazophylacium est patria celestis, ut in Evangelio : « Aspiciebat quomodo turba ⁊ jactabat munera sua in gazophylacium¹¹, » quod illos Deus pio cernit intuitu, qui pro adipiscenda patria celesti ista terrena contemnunt. *Gazophylacium*, mens viri sancti, ut in Ezechiele : « Reponet linea vestimenta in gazophylacio¹², » quod viri sancti subtiles devotiones intra se in mente custodiunt. Per *gazophylacium* prælati Ecclesiæ, ut in Ezechiele : « Gazophylacia in circuitu pavimenti¹³, » quod prælati sancti inferiorem populum studiosa et vigili circumspectione custodiant.

Gelu plebs est Judaica, ut in Job : « Et gelu de celo quis genuit¹⁴? » quod populum illum, quamvis perfidus sit, de cœlica antiquorum patrum stirpe Dominus procedere fecit. *Gelu*, asperitas tribulationis, ut in Job : « Flante Deo concrevit gelu¹⁵, » quod ubi Deus suam inspirationem infundit, statim tribulatio nonnunquam crescit.

Genæ sunt sancti martyres, ut in Canticis : « Genæ ejus sicut areolæ aromatum¹⁶, » quod sancti martyres, qui in Christi corpore, quod est sancta Ecclesia, rubent, quo durius in passione conferuntur, eo majorem coram Deo suavitatem emittunt. *Genæ*, summi

A sacerdotes, ut in Canticis : « Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turris¹⁷, » quod spiritualis sanctorum prælatorum decor in castitate corporis et compunctione mentis consistit. *Genæ*, boni operatores, ut in Canticis : « Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ¹⁸, » quod sanctæ Ecclesiæ operarii in unitate fidei diversi ad profectum proximorum in publico existunt. *Genarum* nomine pudibundi prælati figurantur, in quorum conspectu pudet peccare. Hinc in Canticis voce Sponsi dicitur ad Sponsam : « Sicut mali punici fragmen, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet¹⁹; » foris enim martyrio rubent; intus virginitate cadunt, ut de privatis orationibus, vigiliis, jejuniis et elemosynis taceam. *Genarum* nomine, modestia Salvatoris et pietas accipitur, juxta quod voce B Sponsæ de eodem : « Genæ illius sicut areolæ aromatum, consitæ pigmentariis²⁰, » mores quippe nostri Redemptoris ⁊ et compositi, virtutumque fascies erant, qui et a prophetis et apostolis concorditer voce conscripti sunt.

Generatio est in bono, ut in Psalmis : « Hæc est generatio querentium eum²¹. » *Generatio* in malo, ut in Evangelio : « Generatio mala et adultera²², » illa est populus gentilis, quæ Dominum per fidem quæsit; hic vero, Judaicus, qui a Deo per infidelitatem apostatavit. « Illa est generatio rectorum, quæ benedicetur²³; » hæc vero est « generatio prava et exasperans, generatio quæ non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo Spiritus ejus²⁴. » Item, « generatio et generatio laudabit opera tua²⁵; » hoc est, omnis successio fidelium, « aut extendes iram tuam a generatione in generationem²⁶. » Duæ sunt generationes; una Adæ, quæ carnalis est; altera Christi, quæ spiritualis est, a qua sicut expelluntur mali Christiani, sic inseruntur boni, qui fuerunt ante adventum Christi. « Cogitationes cordis ejus a generatione in generationem²⁷, » quod divinæ dispositiones, quæ rationabiliter factæ sunt, manent in Judæis et gentibus; in Judæis, quod cæcitas ex parte contigit in Israel; in gentibus autem, ut plenitudo intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. « Dominatio tua in omni generatione et generatione²⁸, » mortali et immortali. « Generatio rectorum benedicetur²⁹, » quod imitatores eorum vel opera remunerabuntur.

D *Gens* est humanum genus, ut in Isaia : « Multiplasti gentem, et non magnificasti lætitiā³⁰, » quod crevit quidem ante adventum Christi genus humanum, sed descendit in infernum. *Gens*, plebs Judaica, ut in canticis Deuteronomii : « Gens absque consilio et sine prudentia³¹, » quod Judæi sine discretione boni et mali sunt, et sine prudentia futurorum, quod in fine vite consultum non habet. Per *gentes* gentiles, ut in Psalmis : « Omnes gentes, plaudite manibus³², » id est, omnes gentes populi,

¹ Ezech. xl, 6. ² Deut. xxxii, 2. ³ Joan. xii, 24. ⁴ Matth. xiii, 11. ⁵ I Cor. xv, 37. ⁶ Psal. xvii, 15. ⁷ Job. xxxviii, 22. ⁸ Psal. lxxvii, 48. ⁹ Ibid. v, 50. ¹⁰ Exod. ix, 22, 23, 24. ¹¹ Marc. xii, 41. ¹² Ezech. xlii, 19. ¹³ Ezech. xl, 17. ¹⁴ Job. xxxviii, 29. ¹⁵ Job. xxxvii, 10. ¹⁶ Cant. v, 15. ¹⁷ Cant. i, 10. ¹⁸ Cant. iv, 5. ¹⁹ Ibid. ²⁰ Cant. v, 15. ²¹ Psal. xxiii, 6. ²² Matth. xii, 59, et xvi, 4. ²³ Psal. cxi, 2. ²⁴ Psal. lxxviii, 8. ²⁵ Psal. cxlii, 4. ²⁶ Psal. lxxxiv, 6. ²⁷ Psal. xxxiii, 11. ²⁸ Psal. cxlii, 15. ²⁹ Psal. cxi, 2. ³⁰ Isa. ix, 3. ³¹ Deut. xxxii, 28. ³² Psal. xlvii, 2.

Deum honorate in operibus vestris. Per *gentes* gentilititer viventes, ut in Paulo : « Scitis, quod cum gentes essetis ¹, » id est, cum gentilititer viveretis. Item in Apocalypsi : « Et de ira fornicationis ejus bibebunt omnes gentes ², » quod de vindicta immunditiæ Babylonis participati sunt omnes gentilititer viventes, et alibi : « Alterum, quod foris est, ejice foras, » † ostende infideles excommunicandos, « et ne metiaris, » id est, nolite sanctum dare canibus, « quoniam datum est gentibus, et fornicati sunt » gentilititer vivendo. Per *gentes* vitia : « Ejecit a facie eorum gentes ³, » id est, a cordibus sanctorum suorum septem capitalia vitia ejecit : « et sorte divisit eis terram, » quod unicuique per gratiam suam supernæ patriæ participem esse donavit, « in funiculo distributionis, » hoc est, in mensura divinæ donationis, « et habitare fecit in tabernaculis eorum, tribus Israel : » ut ubi vitia regnaverant, ibi virtutes divinæ regnent.

Glebæ sunt viri sancti, ut in Job : « Et glebæ illius, aurum ⁴, » quod sancti qui in Ecclesia sunt, veræ sapientiæ candore nitent. *Glebæ*, dura corda infidelium, ut in Job : « Aut confringet glebas vallium ⁵, » quod solius Dei est, eorum corda, qui per infidelitatem adhuc in invio sunt, ab incredulitatis duritia frangere.

Grex est conventus electorum sanctorum, ut in Evangelio : « Nolite timere, pusillus grex, » id est, * consolare populus meus, qui numero . . . reproborum parvus es. *Grex*, cœtus perfectorum, ut in Cantico : « Dentes tui sicut * grex tonsarum ⁷, » quod prælati Ecclesiæ exempla sanctorum imitantur. *Grex*, ordo poenitentium, ut in Cantico : « Capilli tui sicut greges caprarum ⁸, » quod inferiores Ecclesiæ populi, qui peccata poenitendo deflent, sibi in exemplum proponunt. Per *gregem* imperiti populi, ut in Job : « Diriperunt greges, et paverunt eos ⁹, » quod hæretici populos imperitos rapiunt, et eos sua nefanda doctrina strangulant. Per *gregem* conventicula reproborum, ut in Cantico : « Abi post vestigia gregum tuorum ¹⁰, » id est, exsequere exempla reproborum conventuum. Per *gregem* ordines sanctorum, ut in Psalmis : « Et abstulit eum de gregibus ovium ¹¹, » quod de ordinibus simplicium Deus prædicatorem assumit.

Gressus sunt bona opera, ut in Job : « Tu quidem gressus meos dinumerasti ¹², » id est, ut * renumerares opera mea, ea apud te numerata habuisti. *Gressus*, actiones cujuslibet impii, ut in Job : « Arctabuntur gressus * virtutum ejus ¹³, » quod opera impii, quæ modo fortiora esse videntur, destituantur. *Gressus*, mentis motus, ut in Job : « Et cunctos gressus meos dinumerat ¹⁴, » quod omnes nostros internos motus Deus agnovit. *Gressus*, merita sancta, ut in

Psalmis : « Gressus meos dirige secundum eloquium tuum ¹⁵, » id est, merita bona informa in me, juxta id quod sacra Scriptura docet. *Gressus*, profectus spirituales, ut in Cantico : « Quam pulchri sunt gressus tui in calcamentis ¹⁶, » quod valde speciosi sunt Ecclesiæ profectus in exemplis.

Gibbus est quilibet cupidus, ut in Levitico : « Si gibbus fuerit, non offerat panes Domino ¹⁷, » quod qui cupiditati subjacet, Deo spirituale sacrificium non valet offerre.

Gigas est Christus, ut in Psalmis : « Exsultavit ut gigas ad currendam viam ¹⁸, » quod Christus hilari quadam fortitudine et forti hilaritate vitæ præsentis cursum peragit. *Gigas*, quilibet sanctus, ut in Psalmis : « Non salvabitur gigas in multitudine virtutis suæ ¹⁹, » quod nec sanctus animus in sanctitate sua sine Dei auxilio salvari potest. *Gigas*, diabolus, ut in Job : « Irruit in me quasi gigas ²⁰, » diabolus superbe se erexit contra me. *Gigas*, criminale peccatum, ut in libro Ecclesiastico : « Nunquid non occidit gigantem ²¹? » quod criminale peccatum in se electus quilibet perimere studet. Per *gigantes* prælati, ut in Job : « Ecce gigantes gemunt sub aquis ²², » quod prælati non sine dolore possunt esse solliciti de subjectis. Per *gigantes* superbi homines, ut in Genesi : « Gigantes * regnant super terram ²³, » quod homines reprobi regnant in præsentis vitæ. Per *gigantes* principes terræ, ut in Isaia : « Suscitabit tibi gigantes ²⁴, » id est, eriget in mundo principes sublimis. Per *gigantes*, desperantes, ut in Isaia : « Gigantes non resurgent ²⁵, » quod qui desperant, de peccatis per poenitentiam non resurgunt. Per *gigantes* dæmones * « Terram gigantium detrahes in ruinam ²⁶, » id est, infernum, qui est habitatio dæmonum, destrues. *Gigas*, quilibet homo fortissimus, ut in Psalmis : « Gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ ²⁷, » id est, in tolerantia passionum, et velocissimus in transcensu rerum mundanarum, et non tamen salvabitur in multitudine virtutis suæ, sine auxilio gratiæ.

Gomor est virtus discretionis, ut in Exodo : « Gomor per singula capita ²⁸, » quod singuli electorum virtutes exercere debent discretionis.

Gurges est * impetus persecutionis, ut in cantico Abacuc : « Gurges aquarum transiit ²⁹, » id est, impetus populorum persequentium cessavit.

Gurgustium est sancta Ecclesia, ut in Job : « Aut gurgustium piscium capite illius ³⁰? » quod ipsos summos diaboli imitatores, Ecclesiæ sanctæ, quæ piscatoribus commissa est, Deus misericorditer vocando * uniu.

Guttur est doctrina Christi, dicente sponsa in Cantico : « Guttur illius suavissimum ³¹, » quod doctrina Christi et gratiam parat adjuvantem, et vi-

¹ I Cor. xii, 2. ² Apoc. xviii, 3. ³ Psal. lxxvii, 55. ⁴ Job. xxviii, 6. ⁵ Job. xxxix, 13. ⁶ Luc. xii, 32. ⁷ Cant. iv, 2. ⁸ Ibid. ⁹ Job. xxiv, 2. ¹⁰ Cant. i, 8. ¹¹ Psal. lxxvii, 70. ¹² Job. xxiv, 16. ¹³ Job. xviii, 7. ¹⁴ Job. xxxv, 4. ¹⁵ Psal. cxviii, 133. ¹⁶ Cant. vii, 1. ¹⁷ Lev. xxi, 20. ¹⁸ Psal. xviii, 6. ¹⁹ Psal. xxxii, 16. ²⁰ Job. xvi, 14. ²¹ Eccli. xlvii, 4. ²² Job. xxvi, 5. ²³ Gen. vi, 4. ²⁴ Isa. xiv, 9. ²⁵ Isa. xxvi, 14. ²⁶ Ibid. v, 19. ²⁷ Psal. xxxii, 16. ²⁸ Exod. xvi, 16. ²⁹ Hab. iii, 10. ³⁰ Job. xl, 26. ³¹ Cant. v, 16.

tam permanentem, vel *guttur sponsi*, est internus sapor verborum Christi, quem pauci gustant: qui autem gustant, amplius esuriunt; vel sicut in labiis Domini verba quæ dicebat, sic in gutture patet occulta dispositio bonitatis ejus intellectus, qua factum est ut nobis foris loqueretur. *Guttur* etiam pro corde ponitur, et pro voce. *Guttur*, quilibet prædicator, ut in Canticò: « *Guttur tuum sicut * vox* » quod prædicator Ecclesiæ, in quo vox Domini resonat, ebrietatem supernæ dilectionis annuntiat.

Gutta sunt sententiæ hæreticorum, ut in Canticò: « *Cincinnati mei pleni guttis nocturnis* », id est, populi mei seducti sunt per sententias hæreticorum. *Gutta*, angustia, ut in Evangelio: « Sicut gutta sanguinis decurrentis in terram », quod labores corporis Christi, quod est Ecclesia, pleni sunt angustia.

Galilæa, quæ *rota* interpretatur, mundi significat, quæ semper ad finem rotat. *Galilæa*, et quæ *transmigratio facta* interpretatur, commutationem vite significat, aliquando malæ in bonam, aliquando bonæ in beatam. De iis reperiuntur exempla in Evangelio quamplurima.

H

<i>Hamus.</i>	<i>Hinnitus.</i>	<i>Herodes.</i>
<i>Herba.</i>	<i>Hircus.</i>	<i>Hastile.</i>
<i>Herodius.</i>	<i>Horribilis.</i>	<i>Hædus.</i>
<i>Hermón.</i>	<i>Harundo.</i>	<i>* Heremus.</i>
<i>Hyems.</i>	<i>Humus.</i>	<i>Hydropicus.</i>
<i>Hastæ.</i>	<i>Humor.</i>	<i>Hodie.</i>
<i>Hyenæ.</i>	<i>Humérus.</i>	<i>Holocaustum.</i>

Hamus est humanitas Christi, ut in Job: « Au extrahere poteris Leviathan hamo? » quod filius in Christo diabolus escam corporis momordit, deitatis eum aculeus, quæ in humanitate latuit, transfixit. *Hamus* intelligitur verbum prædicationis, in quo invenitur esca internæ beatitudinis. Inde Dominus, postquam beato Petro rationabili augmento probavit se non debere didragma solvere quod filius regis erat, intulit, dicens: « Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum »; ac si diceret omnibus fidelibus, quorum in hoc sæculo Petrus typum tenet: Euntes in mundum, prædicate eum in quo pendet beatitudo regni cœlestis. « Et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle », id est, Christum, qui primus de hoc mundo transit ad Patrem in cœlum, fide et amore complectere. « Et aperto ore ejus, invenies staterem », et expositis sermonibus ejus invenies perfectam non solum redemptionem, sed etiam remunerationem. Stater enim genus est minimi, continens duo didragmata, hoc est, geminum dragma. « Illum, inquit, sumens, da eis pro me et pro te. » Pro me, scilicet qui solvo quod non rapui: pro te autem, qui quod Dei erat, hoc est, nulli subesse, in primo homine rapuisti. Quisquis ergo reus est, querat in Christi verbis redemptionem, et vivet: quod Deus sic dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret;

illum reddat exactoribus suis pro se opponens illum malignis spiritibus qui unum hominem dragma contulerunt, et duo exigunt: contulerunt ei superbiam, et quotidie exigunt usuram. Hic est improvisus interitus terrenarum ambitione rerum obvolutus; unde dicit Ecclesiastes: « Nescit homo finem suum: sed sicut pisces capiuntur hamo, sic homines rapiuntur tempore malo », cum eis exemplo supervenit.

Hastile est sancta Ecclesia, ut in Exodo: « *Hastile candelabri et calamos* », id est, Ecclesia Christi et sancti prædicatores.

Hastæ nomine Christus intelligitur, vel apostoli. Hinc scriptum est: « In luce sagittarum tuarum ibunt », quod in auctoritate eloquiorum tuorum apostoli per totum mundum proficient, hoc est, in manifesta virtute miracula facientis Christi, Filii tui. Aliter: « In luce sagittarum tuarum ibunt », quod prædicatione et exemplo apostolorum tuorum venient ad fidem homines. « In splendore * hastæ tuæ », in virtute apostolorum tuorum, qui directi sunt et miracula faciunt. *Sagittæ* dicuntur apostoli, quod longe mittuntur; *hastæ*, quod comminus feriunt. Prima pars ultimæ sententiæ et ultima primæ, tertiam conjunctæ faciunt. *Hasta*, sancta prædicationis, ut in Job: « Subsistere non poterit hasta », quod Antichristum nulla prædicationis poterit convertere ad vitam. *Hasta*, potestas regni, ut in libris Regum: « Tolle hastam, quæ est ad caput ejus », quod Christus a principibus Judæorum potestatem regni abstulit. *Hasta*, persecutio, ut in Job: « Super ipsum sonabit pharetra », vitrabit hasta, quod virum sanctum reproborum et malitia continget, et persecutio vexabit. *Hasta*, doctrina hæreticorum, ut in libris Regum: « Ferrum hastæ ejus sexcentos sicos habebat ferri », quod doctrinæ hæreticorum vel doctrinæ hæreticæ plenam eruditionem vel perfectionem mature ostendit. *Hasta*, superbia, ut in libris Regum: « Cum esset in nemore quod est in Rama, hastam manu tenens », quod elatus quilibet in excessu delectatione et delectabili celsitudine superbiam opere exercet.

Habitaculum intelligitur Christus et Ecclesia, juxta illud: « Sol et luna steterunt in habitaculo suo », quod licet principes sæculi potentiam suam ostenderent in persequendo, Christus tamen in Ecclesia et Ecclesia permansit in Christo. *Habitaculum* significat mentem, juxta illud: « Ecce angelus Domini astitit », quod Christus fidelem suum juvare paratus fuit: « Et lumen refulsit in habitaculo carceris », quod divina gratia coruscavit in mente peccatoris, in qua locum habuit tribulatio diabolice tentationis. *Carcer* enim hic, ut in plerisque locis, significat tribulationem. *Herodes*, diabolus. Petrus autem in carcere victus, catenis duabus, vindicat animam prius in bono constantem, et postea compe-
de dilectionis et consensus astrictam omnimodo

* Cant. vii, 9. * Cant. v, 2. * Luc. xxii, 44. * Job. xl, 20. * Matth. xvii, 27. * Eccli. ix, 12.
* Exod. xxv, 31. * Habac. iii, 41. * Job. xli, 17. * I Reg. xxvii, 11. * Job. xxxix, 26. * I Reg. xvii, 7. * I Reg. xxii, 6. * Habac. xi, 3. * Act. xii, 7.

tribulationi tentationum inimici subjacentem. *Habitaculum*, superna Jerusalem, juxta illud : † Erraverunt in solitudine in iniquo¹, » quod erant sine Deo et sine divino verbo : « Viam civitatis habitaculi non invenerunt, » quod † fidelem Ecclesiæ portantis imaginem supernæ Jerusalem habuerunt. *Habitaculum* est actio, ut in libro Numeri, « Robustum quidem habitaculum tuum, » id est, fortis est actio tua.

Halitus. Vide supra *Alitus*.

Harundo significat sacram Scripturam, ut scriptum est in Apocalypsi. « Et angelus, qui loquebatur mecum², » hoc est, Filius, paternæ voluntatis nuntius, « habebat harundinem auream, » hoc est, sacram Scripturam, divinam sapientiam rutilantem, « ut meteretur civitatem, » † ad mensuram capacitatis doceret communem Ecclesiam, « et portas ejus, » qui alios defendunt. « Et civitas in † quadra posita est, » quod quatuor latera habet Ecclesia, fidem, spem, et charitatem, et operationem, quæ dicuntur æqualia, quod quantum credit, tantum sperat; et quantum sperat, tantum amat; et quantum amat, tantum operatur. *Harundo* significat instabiles : unde Dominus de Joanne : « Quid existis in deserto videre? Harundinem vento agitatam³? » quod videlicet non asserendo, sed negando intulit. Joannes enim harundo vento agitata non erat, quod nec terrore concussus est, nec timore seductus : sed stabilis in timore Dei permansit. *Harundo* significat gentilem populum, juxta illud : « Harundinem quasatam non confringet⁴, » quod in carne Christus veniens gentilem populum jam desperatum ad veniam revocavit, quod venit salvare, quod perierat. *Harundo* significat vitiosos, juxta illud : « Increpa feras harundinis⁵, » id est, destrue hæreticos, qui in palude vitiorum commorantur, vel, qui sacræ Scripturæ fallaciter adversantur.

Harena significat infideles infructuosos, juxta illud Dominicum : « Dinumerabo eos, et super harenam⁶, » etc., quod electi cadent apud me in numerum certum, ut pote pauci; et super harenam maris, » quod Dominus infideles superabit in merito, et electi superabunt fideles in mundo. *Harena* significat amorem mundi, in quo quidquid ædificatur, ruinæ paratur. Unde Dominus in Evangelio : « Omnis, qui audit sermones meos, et non facit eos⁷, similis est homini ædificanti domum super harenam. Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et facta est ruina magna⁸. » Domum suam super arenam ædificat quisquis in amore mundi mentem suam firmiter collocat : sed dum carnales illecebræ et gravissimæ persecutiones et immundi spiritus hanc domum, quæ super infirmo fundamento constituitur, undique irruunt : fit itaque ruina illius tanto gravior, quanto sumptus ædificii fuerit largior. *Harena* significat infirmitatem rerum, de quibus agitur, juxta illud : « Et pluit su-

A per eos, sicut pulverem, carnes⁹, » hoc est, abundanter, et sicut † harena maris volatilia, » hoc est, infinitas coturnices. *Harena* electi sunt, ut in Genesi : « Faciam semen tuum sicut arenam quæ est in littore maris¹⁰, » quod veros Abraham filios Deus consummatione sæculi beatificabit. *Harena*, reprobi, ut in Apocalypsi : « Et stetit draco super arenam maris¹¹, » quod diabolus in fluidis reprobis mentibus dominatur.

Herbæ nomine Christus intelligitur incarnatus, Job dicente : « Nunquid rugiet onager, cum habuerit herbam¹²? » Onager herbam invenit, cum gentilis populus Christum incarnatum fide percepit, quam vere prævius non habuerit, qui jejuniis rugit. Aliter, dum quis ex vita seculari visionis † internæ

B desiderii æstuans compunctione sua reficit se, velut onager herbam non habens rugit : sed cum ad vitam æternam pervenit, de percepta herba sine fine gaudebit. *Herbæ* nomine fidei viros intelligitur, dicente Domino : « Sic est regnum Dei, † quod si faciat homo semen in terram, et dormiat, et exsurgat nocte ac die, et semen † terminat, et crescat dum nescit ille. Ultro enim terra fructificat primo herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica¹³. » « Regnum Dei, » sancta Ecclesia est ; « homo, » Christus, « qui semen in terram jacit, » quod verbum Dei per se et apostolos ubique prædicavit, « Homo dormit, » quod Christus in cruce somnum mortis suscepit. « Semen nocte ac die surrexit, » quod neque mors, neque vita verbum Dei

C retardare potuit. Unde Apostolus : « Laboro usque ad vincula † male operans : † quod verbum Dei non est alligatum¹⁴. » Semen « germinavit, » dum verbum prædicationis in populo honorificato radicavit : Semen « crevit, » dum in Judæis verbum et in gentibus se dilatavit. Hoc autem factum est, « dum homo ille nescivit, » hoc est, dum Christus corporaliter absens fuit, ut in Psalmis loquitur : « Populus quem non cognovi servivit mihi¹⁵, » « populus, quem non cognovi, » scilicet corporali præsentia. « Ultro enim terra fructificavit, » quod fidelis populus accepto divini verbi semine fructum justitiæ in se propagavit. Quomodo « primum protulit herbam, » hoc est, fidem viventem, « demum spicam, » hoc est, bonam operationem, licet imperfectam : « demum plenum frumentum in spica, » hoc est, bona opera nihil imperfectionis habentia, « et cum produxerit fructus, statim mittit falcem, » quod postquam fides et operatio, quæ de verbi semine † proderint, ubique se dilatavit, Christus judicium exercebit : « quoniam adest messis, » id est, consummatio sæculi. Cum enim plenitudo gentium introierit, veniet dies judicii, id est, finis mundi. *Herbæ* nomine spiritualis quisque intelligi potest, dicente Domino, in agro seminato : « Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparue-

¹ Psal. cxi, 14. ² Apoc. xxi, 45. ³ Matth. xi, 7. ⁴ Matth. xii, 20. ⁵ Psal. lxxvii, 31. ⁶ Psal. cxxviii, 18. ⁷ Matth. vii, 26, 27. ⁸ Psal. lxxvii, 27. ⁹ Gen. xxii, 17. ¹⁰ Apoc. xiii, 18. ¹¹ Job. vi, 4. ¹² Marc. iv, 26, 27, 28. ¹³ I Tim. ii, 9. ¹⁴ Psal. xvii, 44.

runt etiam zizania ¹. » Sator est † hominis : *ager*, mundus : *bonum semen*, filii lucis ; *zizania*, filii iniquitatis ; *homines dormientes*, praelati negligenter agentes : *inimicus* est diabolus : *herba crescens*, † spiritualis, est ad meliora proficiens fructus ejus : bonum opus illius. « Tunc apparuerunt zizania, » quod cum quisque bene vixerit, tunc poterit videre, quis malus fuerit † servi patrisfamilias : qui videntes homines a Deo bene conditos, per doctorum negligentiam diabolico † instructis depravatos, volunt omnes male viventes auferre de medio, habentes zelum Dei, sed non secundum scientiam. Dominus enim alius vult, et causam subiecit, dicens : « Non, ne forte colligentes zizania eradicetis simul cum eis et triticum. » Hic datur locus poenitentiae, et monemur, non cito amputare aliquem de consortio fidelium. Potest enim fieri, ut, qui videtur hodie lolium esse, interveniente per Dei gratiam poenitentia, cras † fiet triticum. « Sinite itaque utrumque crescere usque ad messem, et tempore messis dicam messoribus : Tollite zizania, et alligate ea † fasciculos ad comburendum ; triticum autem congregate in horreum meum. » *Messis* est consummatio sæculi : messorum, angeli : alligatio zizaniorum in fasciculos innuit unius criminis consortes, unius poenae futuros esse participes : *triticum*, sancti : *horreum*, mansio celestis. Huic autem præcepto Domini, quo ait, Sinite utraque crescere usque ad messem, videtur esse contrarium, quod ait Apostolus : « Auferte malum de medio vestrum ², » et nequaquam societatem cum fratre habendam, qui nominatur fornicator, aut avarus, etc. Si enim prohibetur separatio, et usque ad messem tenenda est patientia, quomodo ejiciendi sunt mali de medio † vestrum ? nunquid iudex aliud prædicat, aliud præco clamat ? Sed quoniam inter triticum et zizania, quod nos dicimus lolium, quandiu herba est, et necdum culmus venit ad spicam, grandis similitudo est, et in discernendis aut nulla difficilis distantia : præmonet Dominus, ne de ambiguis cito sententiam proferamus, et ideo iudicii, quod occultum est, reservemus, qui malos in die iudicii non ex suspicionem criminis, sed per manifestum reatum de cœtu sanctorum ejiciat : Apostoli vero sermo de paleis est, hoc est, de aperte malis, quod vel proprio ore confessi . . . vel ecclesiastico iudicio convicti fuerint. Quod etiam nominatio in verbis Apostoli evidenter innuit. Ceterum Dominus de generali omnium malorum separatione, de qua sermonem habuerunt, agit : Paulus autem de spirituali quorundam, ut dictum est, convictorum, quæ tum causa correctionis eorum facienda est quantum fieri potest pace Ecclesiae, sine scandalo bonorum, « ne forte, » sicut ait Dominus, « eradicetur et triticum. » *Herba* nomine virtutes intelliguntur, dicente Moyse ³ in cantu-

A co Deuteronomii : « Concresecat ut pluvia doctrina mea ⁴, » ut secundet mentes auditorum, « fluat ut ros eloquium ⁵ tuum, » ut refrigeret æstus vitiatorum : quasi imber super herbam, ut virere faciat germina virtutum, et quasi stille super gramina, ne unquam arescant. *Herba* nomine, luxuriosæ et lubricæ concupiscentiæ designantur, dicente Job de Behemoth : « Huic montes herbas ferunt ⁶, » quod superbi divites ad libitum Satanae luxuriosas et lubricas concupiscentias gignunt et nutriunt. *Herba*, scientia bona, ut in Jeremia : « Defecerunt oculi eorum, quia non erat herba ⁷, » id est, praelati synagogæ evanuerunt, quod spirituales scientiam non habuerunt. *Herba*, bona actio, ut in Genesi, « Germinet terra herbam virentem ⁸, » exerceat homo actionem congruentem. *Herba*, subsidium temporale, ut in Psalmo : « Et herbam servituti hominum ⁹, » id est, temporale subsidium necessitati prædicatorum. *Herba*, gloria mundana, ut in Psalmo : « Mane sicut herba transeat ¹⁰, » quod apparente vitæ futuræ claritate, mundi gloria deficiat. Per *herbas*, decreta planiora, ut in Job : « Mandebant herbas et arborum cortices ¹¹, » quod hæretici prave intelligendo et decreta planiora et sanctorum exempla pervertunt. Per *herbas*, sententias Veteris Testamenti, ut in libris Regum : « Egressus in agro ut colligeret herbas agrestes ¹², » quod legere debemus in sacra Scriptura, et per intellectum sectari sententias veteres. Per *herbas* voluptates carnales, ut in Job : « Huic montes herbas ferunt ¹³. » Per *herbas*, gaudia aeterna, ut in Jeremia : « Ibi requiescunt in herbis virentibus ¹⁴, » quod electi quietem habebunt in gaudiis immarcescibilibus.

Hædus est Christus, ut in Exodo : « Tolletis et hædum, et immolabitis eum ¹⁵, » id est, accipietis, o Judei, Christum, id est, crucifigietis eum, qui non solum innocens pro nocentibus, sed et iustus pro iustus voluit crucifigi, tentatus per omnia pro similitudine, absque peccato ¹⁶. *Hædi* sunt peccatores, qui ad sinistram iudicis erunt ¹⁷ ; unde sponsus in Cantico sponsam adhuc novellam, et ideo per hæreticos decipi trepidantem, benigna increpatione redarguit, dicens : « Si ignoras te, o pulchra inter mulieres ¹⁸, » quasi dicat : si ita simplex [es,] ut, rectum quid sit, ignores ; si memoriæ excidit, cujus es imbuta doctrinis, et informata exemplis, « egredere a consortio meo, et abi post vestigia gregum, » sequere varios actus errantium : « et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum, » doce perditos et perdentes auditores tuos ¹⁹ secuta scholas insipientium magistrorum tuorum, vel, hædos pascere, est immunditiam carnis nutrire. Non præcipit hoc Dominus, sed permittit, et quid eventurum sit, ignoranti prædicat. *Hædus*, poenitentia, ut in Genesi : « Mittam tibi hædum de capris ²⁰, » quod

¹ Matth. xiii, 26 seq. ² I Cor. v, 13. ³ Deut. xxxii, 2. ⁴ Job. xl, 15. ⁵ Jer. xiv, 6. ⁶ Gen. i, 11. ⁷ Psal. ciii, 14, et cxlvi, 8. ⁸ Psal. lxxxix, 6. ⁹ Job. xxx, 4. ¹⁰ II Reg. iv, 39. ¹¹ Job xl, 15. ¹² Ezech. xxxiv, 14. ¹³ Exod. xii, 5. ¹⁴ Heb. iv, 45. ¹⁵ Matth. xxv, 16. ¹⁶ Cant. i, 7. ¹⁷ Gen. xxxviii, 47.

Christus Ecclesie pro pristinis erratibus poenitentiam infundit. *Hædus*, appetitus carnis, ut in libro *Judicum*: « Coxit hædum Gedeon ¹, » quod, qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiiis et concupiscentiis ². Per *hædos* voluptuosi sensus corporis, ut in *Cantico*: « Pasce hædos tuos ³, id est, permittam te nutrire voluptuosos sensus tuos. Per *hædos*, reprobi, ut in *Evangelio*: « Statuet quidem oves a dextris, hædos autem a sinistris ⁴, » quod electi salvabuntur, et reprobi damnabuntur.

Herodius est Christus, ut in *Psalmis*: « Herodii domus dux est eorum ⁵, » quod Ecclesia, quæ est habitatio Christi, electos ad vitam perducit. *Herodius*, perfectus quilibet, ut in *Job*: « Penna struthionis similis est pennis herodii ⁶, » quod talem aliquando hypocrita publice actionem ostendit, qualem exercet ille qui in omnibus perfectus est.

Heremus est Judæa, ut in *Psalmis*: « Interruptit petram in heremo ⁷, » id est, duritiam confregit in Judæa, « Et adequavit eos velut in abyssu multa ⁸, » profundit in toto mundo abundantiam divinorum charismatum. *Heremus*, gentilitas, ut in *Propheta*: « Germinaverunt ⁹ campi heremi ⁹, » quod intuitus gentium populus ad fructum legem exposuit, quam videns velut odore tantum suscepit. *Heremus*, austera, tranquilla et secura vita, ad quam vere servis Dei fugiendum est.

Hermon gentiles indicat, ut in *Psalmis*: « Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt ¹⁰, » quod Judæi per legem venientes et illuminati, et gentiles diabolium anathematizantes, et a vitiiis alienati Domino tuo subdi gaudebunt. ¹¹ Thabor enim veniens lumen, Hermon anathema vel alienon dicitur Hermon, quod interpretatur lumen exaltatum, Christum significat, dicente psalmo: « Sicut ros Hermon, qui descendit in monte Sion ¹¹, » id est, gratia Christi ¹² exaltati, qui venit ad Ecclesiam, quod tale est fratres habitare in unum consensum, qualis est gratia Christi, quæ descendit in eminentiores ecclesiæ. Futura speculantis Sion specula interpretatur.

Hydropicus, quilibet, ut in *Evangelio*: « Et ecce hydropicus erat ante eum ¹³, » quod avarus, quo amplius abundat, eo plus desiderat, sicut hydropicus, quo magis bibit, eo magis sitit ¹⁴.

Hiems, quod tempus inæquale est, et tempestatibus abundat, abundantiam iniquitatis designat. Unde Dominus in *Evangelio* secundum ¹⁵ Marcum: « Orate ne fuga vestra fiat in hieme ¹⁶, » id est, quando in abundantia fueritis, « vel in sabbato, » quam sententiam Lucas ita ponit: « Vigilate omni tempore orantes ut digni habeamini fugere a ventura ira, et stare ante Filium hominis ¹⁷. » Digni autem non erunt, qui tunc in abundantia iniquitatis,

et non in boni operis vocatione inventi fuerint. Vel, hiems est inhabilis ad ¹⁸ itus attinente frigore: sabbato autem longius ire non licet, prohibente lege ¹⁹; et est sensus: Prævidete ne tunc incipiat iram Dei fugere, quando non licet ambulare. *Hiems* frigus infidelitatis, dicente sponso ad sponsam in *Cantico*. « Surge, amica mea ²⁰, » a quiete contemplationis, « et veni » ad officium prædicationis: « Jam enim hiems ²¹ transiit, » id est, congelatio infidelitatis a cordibus gentium: « imber abiit et recessit, » persecutio paulatim deficiens omnino cessavit. *Hiems*, malitia, ut in *Evangelio*: « Facta sunt encenia in Jerosolymis, et hiems erat ²², » quod quando in festo illo Deus docuit, eorum contra illum malitia exarsit. *Hiems*, ultimum judicium, ut in *Paraboli*: « Parat inestate quod comedat in hieme ²³, » id est, meretur in præsentī vita, pro quo remunerabitur in ²⁴ futura.

Hyæna est diabolus, ut in *Propheta*: « Spelunca hyæne est hæreditas mea, » id est, Judæi, quos in hæreditatem elegi, me abjecto diabolium in se suscepunt.

Hinnuli sunt virtutes spirituales, ut in *Cantico*: « Duo ubera tua sicut duo hinnuli ²⁵, » quod in utroque populo, Judaico videlicet et gentili, spirituales viri sunt.

Hinnitus est prædicatio, ut in *Job*: « Circumdabis collum equi hinnitu ²⁶, » id est, mentem prædicatoris ditabis sancta prædicatione.

Hirundo, assiduitas orationis, ut in *Isaia*: « Sicut pullus hirundinis ²⁷, » id est, jugiter, ad instar hirundinis, festinanter orabo. Per *hirundines*, superbi, ut in libro *Tobie* ²⁸ ex nido hirundinis dormienti illi calida stercora incidebant oculis ejus, id est, ex fomento superborum flammanes libidines interiores sensus occupabant.

Hircus est Christus, ut in *Levitico* hircus emissarius peccata populi portabat ²⁹; quod Christus in mundum a Patre missus humani generis peccata portabat. Hirci illi duo, quorum unus occiditur, alter in desertum mittitur, Christum et ³⁰ Barrabam mystice designant. Christus enim pro peccatis populi mortem subit: et ³¹ Barrabas ad infernum descendit. Item:

ante fores templi binos iex applicat hircos:

³² Unus de ferro mittitur, alter obit.

Christus diversis virtutibus hircus uterque:

Nam tulit in ligno, vivit in arce poli.

Sicut enim Christus figuratus est in agno propter innocentiam: ita et in hircio propter carnis peccatrici multitudinem. *Hircus*, motus luxuriæ: ut in lege: « Tollite hircum pro peccato ³³, » id est, exstinguite in ³⁴ nobis luxuriæ motum, priusquam ad plenum arcum proruat. *Hircus*, carnis immunditia, ut in *Psalmis*: « Offeram tibi boves cum hircis ³⁵, » id est, ad honorem tuum mactabo in me superbiam

¹ Jud. vi, 19. ² Gal. v, 24. ³ Cant. i, 8. ⁴ Matth. xxv, 35. ⁵ Psal. ciii, 17. ⁶ Job. xxxix, 16.

⁷ Psal. lxxvii, 15. ⁸ Ibid. ⁹ Joel. ii, 22. ¹⁰ Psal. lxxxviii, 13. ¹¹ Psal. cxxxii, 3. ¹² Luc. xiv, 2.

¹³ Marc. xxiv, 20. ¹⁴ Luc. xxi. ¹⁵ Exod. xvi, 29. ¹⁶ Cant. ii, 10. ¹⁷ Joan. x, 22. ¹⁸ Prov. vi, 8. ¹⁹ Cant. vii, 3.

²⁰ Job. xxxix, 22. ²¹ Isa. xxxviii, 14. ²² Tob. ii, 11. ²³ Lev. xvi, 22. ²⁴ Lev. ix, 3. ²⁵ Psal. lxxv, 15.

mentis cum petulantia carnis. Per *hircum* opera poenitentiae: ut in cantico Deuteronomii: « Et hircos cum medulla tritici ¹, » id est, opera faciet poenitentiae, quando percipit corpus Christi. Item ²: « Constituit eum (hoc est, populum de Aegypto eductum) super excelsam terram, ut comederet fructus agrorum, ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo: butyrum de armento, et lac de ovibus cum adipe agnorum et arietum filiorum Basan, et hircos cum medulla tritici, et sanguinem uvæ biberet meracissimum. » Mystice, « populus Judæorum » est populus Christianorum, Deum confidentium. « Aegyptus » est infidelitas; « mare Rubrum, » baptismum in Christi sanguine consecratum, « desertum, » mundus; « terra Basan », quæ est in montanis, et *siccitas* interpretatur, Ecclesie, ab amore mundi penitus sicca ³ omnique mundi celsior intelligitur. « Fructus agrorum » virtutes sunt et opera fidelium. « Mel de petra, » dulcedo evangelicæ doctrinæ de Christo ante passionem. « Oleum de saxo durissimo, » ⁴ mistio Spiritus sancti de Christo immortalis factio: « butyrum de armento, » pinguis et subtilis doctrina fortium. « Lac de ovibus, » levis doctrina simplicium. « Adeps agnorum et arietum, » spirituale desiderium, quod nobis exemplo simplicium in subditorum et fortium propositorum filiorum Ecclesie adhuc ministratur. *Hircus*, opera poenitentiae in omni gradu virtutum necessaria. « Medulla tritici et sanguis uvæ » biberet meracissimus, » puritas corporis Christi et sanguis ejus suavissimus, quibus Dei populus ad salutem edititur: hircus enim, qui petulans est, luxurie deditus indicat.

Homo est Deus Pater, ut in Evangelio: « Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. ⁵, » id est, Deo Patri, qui Ecclesiam conjunxit Christo. Tum enim Deus Pater Filio suo nuptias fecit, quando Verbo suo naturam suam univit. *Homo* intelligitur Christus, ut in Evangelio: « Homo quidam peregre proficiscens vocavit servos suos, et radidit illis bona sua ⁶; » Christus enim secundum carnem ad cælum ascensus, discipulis suis, quos elegerat, diversa bona pro singulorum ⁷ captivitatem largitus est. « Uni dedit quinque talenta, » hoc est, exteriorum sententiam, quæ sensibus corporis subjacet: « alii unum », hoc est, interiorum intellectum: « alii vero duo, » hoc est utrumque. Quinque talenta duplicantur, cum et alii exteriora fideliter ministrare docentur. Duo autem talenta alia duo faciunt, quoties alii et rebus exterioribus bene præesse, et spirituali intelligimine formantur nihilominus deservire. Talentum vero in terram defodere est omnem intellectum terrenis solummodo negotiis implicare. Porro talentum abscondit, quisquis acceptum a Deo intellectum nemini pandit. *Homo*, Redemptor mundi, ut in Job: « Non aspiciet me visus hominis ⁸, » id est, non me revocabit misericordia Redemptoris.

Hominis appellatione ⁹ designantur, ut in Psalmis legitur: « Ortus est sol ¹⁰, » resurrexit Dominus, « et congregati sunt, » Judæi scilicet in unitatem fidei: « et in cubiculis suis collocabuntur, » quod baptizati requiescent in conscientiis suis. « Exhibet homo ad opus suum, » quod Christo resurgente, et multitudine Judæorum ad fidem veniente, chorus apostolorum in omnem terram exivit ad prædicandum evangelium, quod prius residebat propter metum Judæorum, « et ad operationem suam usque ad vesperam, » id est, ad continuam prædicationem, usque ad tenebritatem in fine sæculi, per Antichristum futuram. *Operatio* est operis continuatio. *Homo*, quilibet prædicator, ut in Evangelio: Ite in castellum quod contra vos est, et invenietis asinam alligatam, super quam nemo hominum sedit ¹¹, » quod populum gentilem nullus adhuc docuerat prædicator. Intrans enim mundum apostoli contrarium illum invenerunt populum gentium, peccatorum vinculis irretitum, cui nullus rationabilium doctorum præfuit, qui per frenum correctionis vel a malo cohereret, vel bonum eos tenere cogeret. *Hominis* nomine justus accipitur, ut illud: « Conturbati sunt omnes qui viderunt eum ¹², » quod corde compuncti sunt, qui peracta resurrectione Salvatoris intelligebant, Judæos esse inefficaces, « et timuit omnis homo, » quod consortium illorum omnis justus ratione vigens expavit. *Homo*, evangelista Matthæus, ut in Ezechiele: « Facies hominis ¹³, » quod Matthæus, pro eo quod de homine scribere cepit, per hominem expressus est. *Homo*, ratio mentis, ut in Evangelio: « Hominem non habeo, ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam, » id est, . . . mihi interna deesse, quæ per meditationem Dominicæ passionis sanat me. *Homo*, quilibet iniquus, juxta illud: « Judicare pupillo et humili ¹⁴, » id est, ut non præsumat amplius iniquus superbiere in terrenis. Hoc est enim desiderium pauperum, quod exaudivit Dominus: vel eatenus, quibus mundus iste mortuus est, et qui sunt humiles iudicetur quatenus ulterius quilibet iniquus non præsumat extollere se super sanctos, qui retento divini verbi semine fructum afferunt in patientia. *Homo*, Antichristus, ut in Paulo: « Quoniam nisi venerit ¹⁵ dissensio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus ¹⁶. » Subaudiendum est, non veniet dies Domini. *Dissensionem* vocat Apostolus separationem decem Regum a Romano imperio, id est, Persarum, Saracenum, Wandalarum, Gothorum, Longobardorum, Burgundionum, Francorum, Hunnorum, Alemanorum, Suevorum, quos omnes Antichristus: quod licet Domini et Dei filium se fecerit æstimari: ipse enim præter id quod puri hominis sit, nihil in se divinitatis habebit. « Homo peccati » dicitur: quod

¹ Deut. xxxii, 14. ² Vers. 13. ³ Matth. xviii, 23. ⁴ Matth. xxv, 14. ⁵ Job. vii, 8. ⁶ Psal. ciii, 22. ⁷ Matth. xxi, 2. ⁸ Marc. vi, 50. ⁹ Ezech. i, 5, 10. ¹⁰ Psal. x, 18. ¹¹ II Thess. ii, 5.

in peccatis conceptus et natus peccatis augendis operam dabit. « Filius perditionis » est, quod ad hoc nascitur in mundo, ut alios perdat, et ipse tandem in æternum pereat. « Adversabitur autem omni bono, » ut pote plenus omni malo : nimirum in quo tota nequitia diabolicæ fraudis inhabitabit. In tantam denique prorumpet vesaniam, ut non solum Jovi et Mercurio, cæteris diis nuncupativis, verum et sanctæ Trinitati, quæ vera fide omnium credentium colitur, præsumat se auferre. Sed, sicut Psalmus de eo pronuntiat, quaeretur peccatum illius, usque ad ictum oculi inanitus factum, et ipse non invenietur, quod sine fine perdetur. « Homo peccati » dicitur, quod peccato ex toto se subjiciet. *Homo* dicitur diabolus, non propter naturam, sed propter culpam et infirmitatem. Hinc scriptum est in Evangelio, quod dormientibus hominibus inimicus homo superseminavit zizaniam in medio tritici : quod nimirum prælati negligenter agentibus antiquis hostis de filiis lucis facit filios tenebrarum, et, quod dulce erat, convertitur in amarum. « Inimicus homo hoc fecit », quod diaboli semper officium, bonis mala immiscere. *Hominis* nomine genus humanum intelligitur, juxta illud Joannis in Apocalypsi : « Sub iis tribus plagis occisa est pars hominum, de igne, fumo et sulphure, quæ procedebant de ore eorum », duæ siquidem partes generis humani salvandæ sunt, id est, activi et contemplativi : tertia est reproborum. Iis sibi diversæ pœnæ redduntur in inferno, secundum diversa commissa, quibus consciendo occisi sunt in hoc mundo, quæ commissa ex prædicatione ministrorum Antichristi procedunt. Hi enim ignem æternum sensuri sunt, qui cupiditatibus suis nullum hic terminum posuerunt. Ibi fumo afficiuntur, qui superbiæ hic tenebris excæcantur, ii fetorem sulphuris habebunt, qui dum viverent, foetori se luxuriæ sine remedio subdiderunt. *Hominis* nomine patriarchæ significantur, juxta illud : « De caelo prospexit super filios hominum », quod Verbum Dei per assumptam humanitatem visitavit Judæos, de patriarcharum stirpe progenitos. Aliter ibi : « Deus de caelo prospexit », quod Christus per apostolos, qui cæli dicuntur, visitavit universam progeniem primorum parentum : quod « in omnem terram exivit sonus eorum, » Leguntur alii hominum et in malo, juxta illud : « Verumtamen filii hominum », quod in mundanis sperant, imitatores mundanorum. « Mendaces filii hominum in stateris », quod fraudem faciunt, non solum in promissis, sed et in petitivis, sive in judiciis : ut quis ut decipiant, quoscunque poterant, quomodo ipsi de vanitate in idipsum, hoc est, in vanitatem tendentes ; de vanitate namque in vanitatem tendunt, qui per fraudes ad divitias veniunt, vel per divitias in superbiam se extollunt. Et notandum quod omnis filius hominis est homo ;

non autem omnis homo, filius hominis. Adam enim Deo creante factus est ; unde nonnunquam distinguuntur homines et filii hominum ; qui ut Adam hominem imitantur, homines vocantur ; et qui Christum, filium hominis, filii hominis nominentur. Hinc scriptum est : « Homines et iumenta salvabis » ; carnales enim temporali salute potiuntur, quæ per abundantiam misericordiæ divinæ et bestiis communis est : filii autem hominum, qui non Adam hominem, sed Christum Filium hominis imitantur : « In tegmine alarum tuarum sperabunt », non scilicet in iis quæ dantur malis, sed in protectione misericordiæ tuæ et miserationis. Sciendum vero quod homo aliquando dicitur per naturam, aliquando per culpam, aliquando per rationem, aliquando per infirmitatem, aliquando per similitudinem, aliquando per virtutem, aliquando per fatuitatem. *Per naturam*, ut in Genesi : « Faciamus hominem ad similitudinem nostram » ; quod in anima ad imaginem Dei homo factus est. Et alibi : « Homo natus est in ea », quod Christus humanam naturam suscepit in Ecclesia. *Per culpam*, in Paulo : « Cum sit inter vos zelus, et contentio, nonne homines » id est, nonne culpabiles estis ? et item : « Nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis ? » *Per rationem* : ut ibi : « Si (secundum hominem) pugnavi ad bestias Ephesi », primo sapienter contra incredulos disputavi, « quid mihi prodest, si mortui non resurgunt ? » Ad bestias secundum hominem pugnare, est contra incredulos rationabiliter disputare. *Per virtutem*, ut in Psalmis « Accedet homo ad cor altum », id est, virtuosus quilibet ad profundam contemplationem, vel : « accedet homo ad cor altum », quod sponte veniet Christus ad profundum passionis suæ consilium. Item : « Non timebo, quid faciet » etc. *Per infirmitatem*, ut in Jeremia : « Maledictus homo qui confidit in homine », id est, qui sperat in infirmo. *Per fatuitatem*, ut in Parabolis : « Suavis est homini panis mendacii », id est, duleis est fatuo doctrina...itatis. *Per similitudinem*, ut in « [Evangelio] » : « Simile est regnum cælorum homini regi », etc.

Horribiles sunt dæmones, ut in Job : « Vident et venient super eum horribiles » ; quod spiritus maligni, quamvis aliquando vel raro ab iniquo recedant, ad eum tamen continuo redeunt.

Humus est sancta Ecclesia, ut in Psalmis : « Et requiescere eos faciet super humum suam » ; quod Deus electis suis in sancta Ecclesia quietem spirituales prebet. *Humus*, sacra Scriptura, ut in Genesi : « Produxit Deus de humo omne lignum pulchrum visu » ; quod Deus nobis in Scriptura sacra vitas sanctorum Patrum manifestat. *Humus*, mens cujuslibet sancti, ut in Propheta : « Super humum populi mei spinæ et vepres » ; quod etiam

¹ Matth. xiii, 25, 28. ² Apoc. ix, 18. ³ Psal. xiii, 1. ⁴ Psal. lxi, 10. ⁵ Ibid. ⁶ Psal. xxxv, 8. ⁷ Ibid. ⁸ Gen. i, 26. ⁹ I Cor. iii, 5. ¹⁰ I Cor. xv, 32. ¹¹ Psal. lxiii, 8. ¹² Psal. vi, 4, et ciii, 8. ¹³ Jer. xvii, 5. ¹⁴ Prov. xx, 17. ¹⁵ Matth. xviii, 23. ¹⁶ Job. xx, 25. ¹⁷ Isa. xiv, 4. ¹⁸ Gen. ii, 9. ¹⁹ Isa. xxxii, 13.

mentem viri sancti vitiorum nonnunquam punctio-
nes conturbant.

Humilitas exprimit virtutem mansuetudinis, juxta illud : « Vide humilitatem meam ¹, » * attende quam humilis sum, contra superbos, qui me persequuntur : « et eripe me » ab aliorum persecutione, « quod legem tuam non sum oblitus, » quæ præcepit humilitatem observandam, et charitatem etiam inimicis exhibendam. Id est, afflictionem persecutionis sonat, juxta illud : « Hæc me consolata est in humilitate mea ², » id est, spes erexit me in afflictione mea, quod nisi spes consolans erigeret, afflictio nos omnino destrueret. « Glorierur, inquit, in tribulationibus, certi quod si compatimur, etiam conregnabimus ³. » Unde consolatus est, « quod eloquium tuum vivificavit me ⁴, » quod promissio tua ad passionis tolerantiam animavit me. *Humilitas*, delectationem notat, juxta illud : « Quod persecutus est inimicus animam meam ⁵, » quod motus carnalis insurrexit opprimere « animam meam, » id est, rationem meam. « Humiliavit in terra vitam meam, » id est, dejecit in terrenorum appetitum conversationem meam, quod retrahens me ab amore æternorum, dejecit in appetitum terrenorum. *Humilitas*, satisfactionem indicat, juxta illud : « Afflictus sum ⁶, » corpus videlicet jejuniis, vigiliis, multis afflictionibus macerans, « et humiliatus sum nimis, » animam scilicet amaritudine severissime premere curans, crebris suspiriis et lamentis quatiens, et ante oculos ejus omnium scelorum meorum stercora congerens.

Humor, concupiscentia carnis, ut in Job : « Dormit Behemoth in locis humentibus ⁷, » id est, diabolus quiescit in iis qui carnales concupiscentias amant.

Humeruli præconia sunt prophetarum, ut in libris Regum : « Humerali ⁸ decem per angulos basis ⁹, » id est per quatuor partes mundi, prophetarum præconia honorantur

Humerus est vita socialis, ut in Job : « Humerus ejus ¹⁰ amictura sua cadat ¹¹, » id est, si hoc malum feci, vita mea socialis a compage charitatis ruat. *Humerus*, opus justitiæ, ut in Job : « Ut in humero meo portem illum ¹², » id est, in opere meo Dominum portabo. *Humerus*, opus proprium, ut in Isaia : « Discooperi humerum tuum ¹³, » id est, ostende pravam actionem tuam. *Humerus*, labor, ut in Genesi : « Supposuit humerum ad portandum ¹⁴, » id est, vitam laboriosam apprehendit. *Humerus*, caro Christi, « cujus imperium super humerum ejus ¹⁵, » quod crucem, quam aliis prædicavit, ipsemet in carne propria toleravit, et per crucem, quam moriens in humeris habuit, data est eis potestas in cælo et in terra. *Per humerum*, passionem, ut in Evangelio : « quis ex vobis homo, qui habet centum oves ¹⁶, etc., » homo centum oves habuit,

A quod Christus angelorum et hominum naturam in perfectione possedit, « unam ovem perdidit, » quod humana natura periiit. « Dimisit ergo novaginta novem in deserto, ut unam inveniret, » quod summos angelorum choros quasi reliquit in cælo, ut humanum genus repararet. « Ovem perditam invenit, » quando naturam humanam in se suscepit. « Invenit ovem in humeris gaudens posuit, » cum humanam naturam, quam de nobis assumpsit, cruci affligi sponte permisit, vel imposuit in humeris suis : quod peccatum humani generis Deus passionibus suis propriis expiavit. « Ad domum rediit, » cum ad cælos ascendit. « Amicos et vicinos convocavit, » quando sanctos angelos, quasi ad congratulandum humane salutis invitavit, qui « amici ejus » sunt, quod B vocem ejus perfecte custodiunt. « Vicini ejus » sunt, quod continue facie ad faciem illum aspiciunt. *Humerus*, mens, juxta illud : « Sem et Japhet vestimentum imposuerunt humeris suis, et operuerunt verenda patris sui aversis vultibus ¹⁷. » « Noe » quippe « vir justus plantavit vineam », et Christus, qui peccatum non fecit per legem exsolvit synagogam. « Noe bibit de vino vineæ suæ ¹⁸, » et Christus expertus est austeritatem synagogæ. « Noe inebriatus est, » et Christus multis opprobriis repletus est. « Noe nudatus est, » et Christus fugientibus apostolis solus relictus est : vel « Judaicus est, quod infirmitas apparuit in domo sua, » id est, in domo Judaica. « Noe dormivit, » et Christus mortuus est. C « Videns autem pater Chanaan, » scilicet Cham, « verenda patris sui esse nudata, nuntiavit foras, et irrisit ¹⁹, » quod nimirum reprobi, qui callidi sunt, ut faciant mala, ignominiosam Christi passionem, et sono tantum vocis profitando amicitiant, et male vivendo « exhonorant : Cham enim *callidus* interpretatur : « Sem vero et Japhet vestimentum imposuerunt humeris suis, et operuerunt verenda patris sui aversis vultibus ²⁰, » quod boni fideles, sive de Judæis, sive de Gentibus, non in sono vocis tantum, ut reprobi, sed in mentibus suis habent tam grande mysterium fidei, et honorant infimum et stultum Dei, cum magna reverentia, hoc est « aversis vultibus, » quod fortius est et sapientius hominibus. Sem, qui *nominatus* interpretatur, Judæos exprimit, qui per multo præmia famosi erant. D Japhet autem, qui *dilatatio* dicitur, significat gentes ubique diffusas. « Porro Noe de somno evigilans, filium suum, Cham ²¹, » non in ipso, sed in filio ejus, « quoniam Christus a morte resurget, omnes reprobos passionem suam irridentes, non in hoc, quod perfecti sunt, sed in opere eorum, quod faciunt, odio habent. Unde evenienter Chanaan interpretatur motus eorum, id est, opus eorum. Chanaan est servus fratrum suorum, quod opus reproborum fidelibus servit vel ad exercitationem patientiæ, vel

¹ Psal. cxviii, 153. ² Ibid. v. 50. ³ II Tim. ii, 11, 12. ⁴ Psal. cxviii, 50. ⁵ Psal. cxlii, 5.

⁶ Psal. xxxvii, 9. ⁷ Job. xl, 16. ⁸ III Reg. vii, 34. ⁹ Job. xxxi, 22. ¹⁰ Ibid. v. 36. ¹¹ Isa. xlvii, 2.

¹² Gen. xlix, 15. ¹³ Isa. ix, 6. ¹⁴ Luc. xv, 4 et seq. ¹⁵ Gen. ix, 23, 20. ¹⁶ Vers. 21. ¹⁷ Vers. 22. ¹⁸ Vers. 23.

¹⁹ Vers. 24.

ad profectum sapientiæ. *Humerus* significat fortitudinem, juxta illud : « Expandit alas suas ¹, » quod dedit eis misericordias suas, « et assumpsit eos » de numero perditorum ad numerum salvandorum, « atque portavit in humeris suis, » quod in fortitudine sua illos sustentavit. *Humerus* significat fortis, juxta illud : « Exsultabo et dividam Sichimam ² ». *Sichima* *humerus* interpretatur, quasi Christus diceret : Exsultanter implebo obedientiam, et sic quosdam ex gentibus ferendis omnibus meis aptos in partem assumam meam. Per *humeros*, conversationes, ut in Evangelio : « Onera importabilia imponunt humeris hominum ³, » id est, mandata nimis gravia in conversationes subjectorum.

Holocaustum, quod totum incensum dicitur, significat maritum, vel vitam contemplativam : *ὁλον* B Græce, totum Latine; *καυστόν* vel *καυστός* Græce, incensum Latine dicitur. De utroque scriptum est : « Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, quod si muri Jerusalem ædificati ⁴, » hoc est, si impassibilitas et immortalitas cæterarum virtutum munimenta filii Ecclesiæ reddita fuerint, « tunc gratum habebis et frequenter accipies sacrificium, » quod unusquisque non de alieno, sed de suo proprio offeret, non videlicet hircum et taurum jugulans extra se; sed luxuriam atque superbiam perimens in se. « Acceptabis oblationes, » plurima scilicet beneficia activæ vitæ; « et holocausta, » vitam scilicet contemplativam, sive martyrium, ubi nihil sæculo reservatur; sed totum Deo intenditur hic in præsentī : quid in futuro « tantum imponent super altare tuum vitulos : » quod offerent tibi novos populos et innocentes, nunquam amplius jugum peccati portaturos. Item : « Introibo in domum tuam » æternam in cœlis ⁵, in *holocaustis*, in corpore et anima purificatis : quid iterum? « Holocausta medullata offeram tibi ⁶, » hoc est, interiora mea divinæ charitatis igne flagrantia. Nihil enim melius medullis

Herodes significat diabolum, juxta illud figurativæ Ecclesiæ in Actibus apostolorum : « Misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia ⁷, » quod diabolus, qui rex est omnium malorum, non cessat mittere nefandas bellatorum suorum catervas ad afflictionem fidelium. « Occidit enim Jacobum, fratrem Joannis, gladio ⁸, » quod quosdam qui divinæ gratiæ familiares exstiterant, per hoc quod vitia sua collectando subegerant, pestifera persuasionem trucidavit. Jacobus enim *luctator*, Joannes *Dei gratia* dicitur. « Videns enim quod placeret Judæis, apposuit apprehendere et Petrum ⁹, » quod non solum minores aut mediocres diabolus tentare nititur, sed et summos in Ecclesia viros, agnitione Dei et virtute constantiæ præditos velut invitos et renitentes aggreditur, considerans hoc ingratum fore Christianæ fidei, quibus ipse præest inimicus. Petrus agnoscens vel *firmus* interpretatur. Per Judæos,

A omnes inimici Christi vel Ecclesiæ significantur. « Erant autem tunc dies Azymorum ¹⁰, » quod procul dubio tribulatio fidelium magna est solemnitas inimicorum. « Quem cum apprehendisset, misit in carcerem ¹¹, » quod postquam inimicus fidelem animam, tentationum laqueis irretire statim coarctat eam in omnimodam tribulationem, et hinc inde tentationibus et malignis spiritibus et pravis hominibus, de quibus apte subjungitur, quod « tradidit quatuor quaternionibus militum custodiendum ¹², » Adhibitis enim satellitibus suis, qui per quatuor mundi climata fideles intus et exterius inquietare non cessant, custodit inimicus animam etsi deluctantem, nondum tamen plene consentientem, donec eam ad plenam voluntatem suam adducens valeat devorare. Quandiu enim in ea lucet aliqua scintilla boni acerbata est dentibus inimici. Unde sequitur : « Volens post pascha producere eum populo ¹³, » ut videlicet sibi subditis, qui per mala delectatione sua et consensu fidelis animæ quasi paschalem fecerant jucunditatem, plenum et perfectum gaudium exhiberet, dum consentientem animam ad actum usque perduceret. Quod si forte fecisset, nisi pro hujus supplicantis Ecclesiæ devotio subvenisset. Nam dum « Petrus, servabatur in carcere, oratio fiebat sine intermissione ad Deum pro eo ¹⁴, » Non est aliquatenus dubitandum, plurimum valere tribulatis deprecationem Ecclesiæ totius assiduam. « Cum autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus ¹⁵, » quod cum inimicus tam diu fidelem exagitasset tentationibus consentientem usque ad actum, produceret in tam profunda tam obscura tamque densata tentatione negligenter agit virilis prius « edoloravimus : a dæmonibus quippe et pravis hominibus circumvallatus jam fuerat compede dilectionis atque consensus astrictus. » Et custodes ante ostium custodiebant carcerem : » quod maligni spiritus ad hoc omnimodis invigilant, ut obtruso peccatori confessionis aditu tribulatio tentationis nullo modo minuatur; sed potius aucta roboretur. Sed quæ spes in tanta necessitate? quid ei profuerunt orationes Ecclesiæ? Audi : « Et ecce angelus Domini astitit ¹⁶, » quod Christus magni consilii angelus adjuvare fidelem suum paratus fuit. D « Et lumen refulsit in habitaculo carceris, » quod divina gratia corruscavit in mente peccatoris, in qua locum prius habuerat tribulatio anxietatis tentationis. « Percussoque latere Petri excitavit eum : » quod increpata ejus socordia de conversione monuit, dicens : « Surge velociter; » ac si animæ diceret : « Surge, » id est, ad confitendum præpara te : « Surge velociter, » id est, ne tardes converti ad Dominum, ne differas, quod mors non tardat. « Et ceciderunt catenæ de manibus ejus, » quod divina gratia cor

¹ Deut. xxxii, 41. ² Psal. cvii, 8. ³ Matth. xxiii, 4. ⁴ Psal. l, 21. ⁵ Psal. v, 8. ⁶ Psal. lvi, 15. ⁷ Act. xii, 1. ⁸ Ibid. v. 2. ⁹ Ibid. v. 3. ¹⁰ Ibid. ¹¹ Ibid. v. 4. ¹² Ibid. ¹³ Ibid. ¹⁴ Ibid. v. 5. ¹⁵ Ibid. v. 6. ¹⁶ Ibid. v. 7.

peccatoris illustrante, et præfatis admonitionibus excitante, consensus et delectatio deficiunt ab iniquitatis actione. **v** Dixit autem angelus ad eum: **v** Præcingere, viriliter age ¹; **v** Præcingere, **v** ad bene operandum præpara te: **v** Præcingere, **v** desinentes sinus cupiditatis restringendo tollige. **v** Et calcea te caligas tuas ²; **v** id est, adhibe actionibus tuis munitiones tuas, ne spinis desideriorum carnalium ulterius vulnerentur. Quo facto, subiecit: **v** Circumda tibi vestimentum tuum ³, **v** id est, indue pristinam fidem et justitiam tuam, quam dormiens abiecasti: **v** Et sequare [me] ⁴, **v** ut a morte resurgens nunquam deinceps moriaris, sed semper in novitate ambules. **v** Et extens sequebatur eum ⁵, **v** quod fidelis anima talibus admonitionibus divinitus inspirata, abjectis pravis delectationibus, quibus irretita est, incipit bona desiderando sequi vocantem Dominum, tametsi nondum perfecte. Unde sequitur: **v** Et nesciebat, quod verum est, quod fiebat per angelum: aestimabat autem se visum videre: **v** plerumque enim fit ut anima, diabolicis tentationibus diu multumque fatigata, cum se divinitus ad patientiam et ad conversionem moneri sentit, non ⁶ putat esse divinam admonitionem, quam intus audit, sed potius aliquam phantasticam delusionem, quam audire solita fuit, unde necesse est, ut Dominus circa illam tale quid agat, quo se non phantastice deludi, sed divinitus admoneri certissime sciat. Sequitur: **v** Transeuntes autem primam et secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ultro aperta est eis ⁷. **v** Primam et secundam custodiam transit, qui primum consensum et delectationem noxiam in quibus a diabolo custoditus est, poenitendo et confitendo derelinquit. Restat adhuc *porta ferrea*: quod videlicet animæ a malo declinare et bonum facere deliberanti, quandoque pertinaciter obsistit ⁸ dura consuetudo peccandi, quæ generat difficultatem bene vivendi: quæ nimirum consuetudo, nisi divina gratia, in terris ⁹ ducet hominem ad illam, cui præest Herodes, civitatem; ¹⁰ hoc est, ad tartaream mansionem; sed angelo præeunte et ducente porta ferrea ultro ¹¹ reperitur: quod Christi gratia præduce et comitante, licet longævior et durior exstiterit prava consuetudine facile dirumpitur, et aditus exeundi poenitenti animæ pandatur. **v** Et exeuntes processerunt vicum unum. **v** Tunc enim peccatrix anima portam ferream exit cum duram peccandi consuetudinem deserit. Tunc autem in vicum procedit, cum in libertate et amplitudine bonæ operationis usque ad debitum bene vivendi homini modum et ordinem perficit. **v** Et continuo discessit angelus ¹² ab eo: **v** non quod animam poenitentem et bene viventem Christus omnino deserat; sed quod illam libero arbitrio gratia comitante committat, ut sibi dimissa discat, a quo illi est, ut bene vivat, eique gratias indesinenter agat. Unde aperte subjungitur: **v** Et Petrus ad se reversus dixit: Nunc scio vere

A quod misit Dominus angelum suum, et eripuit me de manibus Herodis, et de omni expectatione plebis Judaicæ ¹³. **v** Anima quippe nimis a se longe recessit, quando prava suggestioni delectando consentit. In se autem revertitur, quando malum deserere et bonum agere perfecte molitur, sive in se revertitur, et qualis olim a Deo facta fuit, et qualem se peccando fecerit, qualisque iterum per Dei gratiam sit, veraciter intuetur. Denique consensu pravitatis abjecto cum noxia delectatione et vita pessima consuetudine jam ad se perfecte rediens anima cognoscit et meminit in quibus malum fuit. Unde confitetur ¹⁴ se non quidem pro meritorum suorum prærogativa, sed per cælitus emissam sibi gratiam de potestate principis tenebrarum suorumque satellitum esse ereptam, qui maligne expectabant eam ad mortem usque ¹⁵ ad producendam. Herodes, qui innocentes pueros occidit, principes persecutorum, qui contra Ecclesiam sæviunt, figuratiter exprimit. Quod enim innocentes pueri referuntur occisi ¹⁶, significat per vitæ innocentiam et humilitatis meritum ad martyrii gloriam perveniendum. Quod hinc occisi sunt, doctrina et operatione perfectos indicat. Quod infra ¹⁷ simplices et idiotas fide, tamen non fide constantiæ fortes reque denuntiat. Quod **v** in Bethlehém et in omnibus finibus ejus ¹⁸ occisi sunt, ostendit non solum in Judæa, unde Ecclesiæ cepit origo, sed etiam ¹⁹ quicumque terrarum perfidos servituros et fideles esse coronandos. Quod illi occisi sunt, et Christus evasit, insinuat quidem corpore martyres posse periri: sed **C** Christum nullo modo posse vel viventibus vel occisis eis auferri. Unde Apostolus: **v** Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus ²⁰. **v** Herodes etiam simulatores exprimit, cum magos in Bethlehém ad inquirendum diligenter puerum mittit. Adhuc enim velle se adorare simulat, ut illum possit extinguere. Sed nihil est malitia hominis contra consilium divinitatis.

v Hodie genui te ²¹, **v** ait Pater ad Filium: quanquam possit dies ille in prophetia dictus videri, quando secundum carnem natus est, ut **v** genit ²² intelligatur *gigni feci*, tamen quod *hodie* præsentiam significat, et in æternitate non præteritum est quidquam, quasi desiderit esse; nec futuram est, quasi nondum sit; sed præsens tantum, quod quidquid est semper æternum divinitus. Sed id dictum accipitur: **v** Ego hodie genui te, **v** vel notat specialiter illum diem, quo de matre natus est sine patre, juxta id quod angelus pastoribus ait: **v** Annuntio vobis gaudium magnum, quod natus est vobis hodie salvator ²³. **v** Sed cum nox fuerit, quæri potest, cur angelus *hodie* dixit? Sed nocte natus aptissime *hodie* nasci dicitur, cujus nativitas vetustas mundi tenebras depulisse non ignoratur. Huic simile est quod Marcus Evangelista refert dixisse Dominum beato Petro cæteris fidentiori: **v** Amen, dico tibi, quod tu hodie in hac nocte, priusquam gallus bis vocem dederit, ter

¹ Act. xii, 8. ² Ibid. ³ Ibid. ⁴ Ibid. ⁵ Ibid. v. 9. ⁶ Ibid. v. 10. ⁷ Ibid. v. 11. ⁸ Ibid. v. 12. ⁹ Ibid. v. 13. ¹⁰ Ibid. v. 14. ¹¹ Ibid. v. 15. ¹² Ibid. v. 16.

¹³ Ibid. v. 10. ¹⁴ Ibid. v. 11. ¹⁵ Ibid. v. 12. ¹⁶ Ibid. v. 13. ¹⁷ Ibid. v. 14. ¹⁸ Ibid. v. 15. ¹⁹ Ibid. v. 16. ²⁰ Ibid. v. 17. ²¹ Ibid. v. 18. ²² Ibid. v. 19. ²³ Ibid. v. 20.

me es negaturus ¹. » *Hodie* notat passionis utilitatem : in hac nocte, acerbiter. *Hodie* significat omne tempus genere, juxta illud : « *Hodie*, si vocem ejus audieritis ², » supplendum est a superiori, tunc populus ejus et oves ejus eritis, « nolite obturare corda vestra : » emollite potius ea, tanquam mollis cera imaginem regis nostri recipere valeant.

I

<i>Iacinctus.</i>	<i>Funicus.</i>	<i>Iugum.</i>
<i>Intus.</i>	<i>Intestina.</i>	<i>Iordanis.</i>
<i>Imperigo.</i>	<i>Inventus.</i>	<i>Iaspis.</i>
<i>Infernus.</i>	<i>Imber.</i>	<i>India.</i>
<i>Iustitia.</i>	<i>Imago.</i>	<i>Impius.</i>
<i>Jerusalem.</i>	<i>Idumæa.</i>	<i>Insula.</i>
<i>Juvenet.</i>	<i>Ignis.</i>	<i>Insans.</i>
<i>Judices.</i>	<i>Ibices.</i>	<i>Institores.</i>
<i>Janua.</i>	<i>Judicium.</i>	<i>Ira.</i>

Iacinctus, coeleste desiderium, ut in Exodo : « Aurum et argentum et æs et iacinctum ³, » id est, sapientiam et eloquentiam, prædestinationem et desiderium coeleste. Per *iacinctum*, præmia æterna, ut in Cantico : « Manus sponsi tornatiles aureæ plenæ iacinctis ⁴, » quod opera, quæ Christus in opere exercuit, sapientiæ claritate fulgescunt, et æternis præmiis digna sunt.

Jaspis est fides, ut in Isaia : « Ponam jaspide propugnacula tua ⁵, » quod ad fidem multiplicandam miracula Deus in Ecclesia facit.

Janua est Christus, juxta illud in Evangelio Marci : « Et euntes discipuli invenerunt pullum asinæ ligatum extra januam in bivio ⁶, » quod prædicatores sancti in universum mundum ad prædicandum a Domino destinati invenerunt populum nationum peccatorum funibus irretitum, et multis erroribus implicatum, sine Christo. *Janua* intelligitur conscientia, dicente Domino in Apocalypsi : « Ecce, sto ad ostium et pulso. Si quis audierit vocem meam, et aperuerit januam, introibo ad illum, et cenabo cum eo, et ille mecum ⁷. » Dominus autem stans ad ostium pulsatur, quod juvare paratus crebris admonitionibus dormientem excitat, ut ei cor suum aperiat : cujus vocem audit, quisquis ejus admonitionibus obedit. Aperit januam, qui repulsis vitiis seris Domino mundat conscientiam. Ad illam Dominus intrat, cujus cor per gratiam inhabitat. Cum illo cenare dicitur, in cujus fide et opere delectatur. Ipse vero cum Domino cenat, quem divina consolatio et superna retributio confortat. *Janua*, sunt intellectus divinæ Scripturæ, juxta illud : « Et mandavit nubibus desuper ⁸, » hoc est, summi verbi præconibus. « Et januas cœli aperuit, » Dominus apostolis sensum, ut intelligerent Scripturas. *Janua cœli* omnes dicuntur, per quos alii ad coelestem beatitudinem ingrediuntur, quas nimirum Dominus tunc aperit, cum eos de secretis seorsim ad publicum exire facit. Vel *januæ cœli* sunt, qui nobis sacram Scripturam ape-

riunt, quæ tunc aperiuntur, cum ad nostram intelligentiam loquuntur, dicuntur fides et poenitentia, juxta illud : « Et clausa est janua ⁹, » quod prius in Deum sanctis in requie constitutis inutile erit impiis fides et patientia : quod beatus Job dicit : « Ecce judex ante januam stat ¹⁰. » Hoc est, quod apostolus Paulus ait : « Dominus, prope est ¹¹. » Vel per *januam*, misericordia, ut supra : « et clausa est janua, » id est, aperta est misericordia.

Ibices sunt prædicatores, ut in Job : « Nunquid nosti partus ibicum in petris ¹²? » id est, nunquid tu apprehendisti, quando prædicatores alios per exempla præcedentium parere debent? *Ibices*, viri perfecti, ut in libris Regum : « Et super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus perviæ sunt ¹³, » quod plus impii persecutionibus suis fideles cruciant, quam alie tribulationes, quas soli perfecti æquanimiter tolerare possunt.

Idumæa est gentilitas, ut in Psalmis : « In Idumæam extendam calceamentum meum ¹⁴, » id est, usque ad gentilitatem pertingere faciam fidem incarnationis meæ.

Jerusalem juxta metonymiam habitatores illius civitatis exprimit ; quam Deus Pater planxit affectu dicens : « Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas ¹⁵, » etc. Juxta allegoriam vero *Jerusalem* intelligitur Ecclesia præsens Christi, tot præbe diffusa, ut in Isaia : « Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes ¹⁶, » id est, super conventus tuos, o Ecclesia, posui prælatos. Juxta tropologiam, id est moralem sensum, anima quæque sancta *Jerusalem* recte vocatur, ut in Isaia : « Surge, Illuminare, Jerusalem ¹⁷, » id est, a tenebris ignorantiae te erige, et illam pertinge claritatem, o anima. Juxta anagogen, hoc est intelligentiam ad superiora dicentem, *Jerusalem*, habitatio coelestis patriæ, quæ ex sanctis angelis et hominibus constat, ut in Psalmis : « Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas ¹⁸, » quod ex innumeris in unum convenientibus illa superna patria construitur, iis tribus extremis apte convenit : quod *Jerusalem*, visio pacis interpretatur, quamvis multa distantia : nam pax sanctorum in terra peregrinantium non potest æquari paci sanctorum in cœlo et Deo regnantium.

Ignis est Spiritus sanctus, ut in Evangelio : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat ¹⁹? » et Spiritum sanctum in cor terrenum, terra, vocata est terrena conscientia, quæ dom semper terrenas cogitationes et sordidas in se congerit a malignis spiritibus conculcatur. In hanc terram Deus ignem mittit, cum illam afflata Spiritus sancti incendit. Tunc ardet terra, cum relictis concupiscentiis conscientia ad amorem Dei fervet frigida prius conscientia. *Ignis* intelligitur charitas, ut in Levitico : « Ignis in altari semper ardebit ²⁰, » quod

¹ Marc. xiv, 30. ² Psal. xciv, 8. ³ Exod. xxv, 3. ⁴ Cant. v, 14. ⁵ Isa. liv, 12. ⁶ Marc. xi, 4. ⁷ Apoc. iii, 20. ⁸ Psal. lxxvii, 23. ⁹ Matt. xxv, 10. ¹⁰ Jacob. v, 9. ¹¹ Phil. iv, 5. ¹² Job. xxxix, 8. ¹³ I Reg. xxiv, 3. ¹⁴ Psal. lix et cvii. ¹⁵ Matt. xxiii, 37. ¹⁶ Isa. lxii, 6. ¹⁷ Isa. lx, 1. ¹⁸ Psal. cxxi, 5. ¹⁹ Luc. xii, 50. ²⁰ Lev. vi, 12.

charitatis ardor semper in mente nostra esse debet, A
 juxta illud : « Ignis ante ipsum præcedet, et inflam-
 mabit in circuitu inimicos ejus ¹, » et ardebit
 eos ², quæ undique fuerant prius inimici, ut fiant
 amici. *Ignis*, bonum desiderium, ut in Scriptura :
 « De excelso misit ignem in ossibus meis ³; » id est,
 bonum desiderium in fortibus cogitationibus meis :
 Item juxta illud dicente sponso in Canticò de virtute
 dilectionis : « Fortis est ut mors dilectio, dura sicut
 infernus æmulatio : lampades ejus, lampades ignis
 atque flammarum ⁴; » ac si sponsæ aperte diceret :
 Dilectio, quam erga te habui, fuit efficax ut mors,
 quod per eam anima mea amore sejuncta est, et
 sicut infernus nullis cruciatibus miserorum a sua
 severitate ⁵ commutatur : sic æmulatio, id est,
 dilectionis executio ⁶ nullum hostium tentamentis a
 cura salutis humanæ potuit revocare. Quid multa ?
 Quicumque dilectionis vasa sunt, et intus desiderijs
 bonis fervent, et foris luceant evidentia bonæ opera-
 tionis. *Ignis*, ardor sanctitatis, ut in Isaia : « Deus
 ignis est in Sion ⁷, » id est, cujus sanctitatis ardor
 in Ecclesia est. *Ignis*, lumen scientiæ, ut in Exodo :
 « Erat autem species gloriæ Domini quasi ignis ar-
 dens ⁸, » quod ad similitudinem divinæ glo-
 riæ perducit scientia succedens. *Ignis*, persecu-
 tio, ut in Apocalypsi : « Ignis mixtus est in san-
 guine ⁹, » id est, persecutio Judæorum contra
 apostolos processit usque ad sanguinis effusionem,
 id est invidiæ, ut in Job : « Ignis Dei cecidit de
 cælo ¹⁰, » quod permittente Deo ab ipsis summjs
 principibus Judæorum invidia processit. Item in
 Apocalypsi : « Et primus angelus tuba cecinit ¹¹, »
 quod cœtus apostolorum clara voce intonuit, et
 facta est grando ¹² dura, » videlicet comminatio, et
 ignis mistus est in sanguine, » quod invidia Judæo-
 rum contra apostolos processit usque ad effusionem
 sanguinis, « et ¹³ missus est, » quod hoc factum est
 in Judæa, vomere legis exculsa. « Et tertia pars
 arborum concremata est, et omne fenum viride
 combustum est. » *Terra* significat inferiores in
 Judæis; *arbores*, altiores, quorum pars reproba ex-
 cæcata est per ignem invidiæ; *fenum viride*, carnales
 intelliguntur, qui sæculi gaudijs omnino dediti omnes
 excæcati sunt. Ne enim locum et gentem perderent,
 Christum et apostolos occiderunt, et ideo a terra illa
 per totum eliminati perierunt. *Ignis*, doctrina, ut in
 Apocalypsi ¹⁴, de Enoch et Elia voce Christi dicitur : « Et
 dabo duobus testibus meis, » Enoch scilicet et Eliæ,
 verbum prædicationis, « et prophetabunt ¹⁵ mille
 ducentis sexaginta, amicti saccis, » quod prædicabunt
 tribus annis et dimidio, præferentes habitum peniten-
 tiæ, non quod penitentia indigeant, quod in se com-
 plent opere, quod alios docent. « Hæ sunt duæ olivæ
 et duo candelabra lucentia, in conspectu Dei terræ
 stantes ¹⁶, » quod Spiritu sancto repleti et in se

lumen veritatis continent, et alijs præbent, in bene-
 placito Dei immobiliter perseverantes. « Et si quis
 eis voluerit nocere, ignis exiet de ore eorum ¹⁷, »
 id est, doctrina procedet de locutione eorum. « Et
 devorabit inimicos eorum ¹⁸, » quod si quis præ-
 dicationi eorum contenderit obviare, vel eos a veri-
 tate revocare, doctrina spiritalis ex eorum prædi-
 catione procedit, quæ sibi adversantes confundet.
Ignis, excellentia temporalis, ut in Job : « Nec
 splendeat flamma ignis ejus ¹⁹, » quod non diu
 durabit flamma excellentiæ impij. *Ignis*, avarus, ut
 in Job : « Ignis devorat tabernacula eorum ²⁰, » qui,
 id est, æstus avaritiæ exerceat mentes impiorum.
Ignis, zelus, « Ut ignem faceret de cælo descen-
 dere, » id est, ut zelum faceret procedere de cor-
 dibus sublimium virorum. *Ignis*, tribulatio, dicente
 Joanne in Apocalypsi : « Pedes ejus similes auri-
 chalcæ sicut in camino ignis ardentis ²¹, » quod
 prædicatores Antichristi purgabantur per experien-
 tiam gravissimæ tribulationis. Aurichalcum enim per
 multam exactionem mutatur in auri colorem. *Ignis*,
 vindicta, ut in canticò Deuteronomij : « Ignis suc-
 census est in furore meo ²², » quod vindicta parata
 est, me irato, « et ardebit usque ad inferni novissi-
 ma, sine ullo futuro remedio ²³ » quod non est
 bis in ipsum vindicare : quod hic est pax poena
 finita, sed culpis eorum parva prolongata. *Ignis*,
 inferior spiritus, ut in Psalmis : « Transivimus per
 ignem et aquam ²⁴, » id est, per ardorem adver-
 sitatis et lenimen prosperitatis. *Ignis*, vesania im-
 patientiæ, ut in Psalmis : « Tradidit possessionem
 eorum igni ²⁵, » id est, patientiam, in qua possi-
 dere debent animas suas, per impatientiam destrui
 permisit. « Possessio igni traditur, » quando patien-
 tia in qua animas nostras possidemus, per impatien-
 tiam expellitur : ignis purgatorius, qui apparebit
 ante faciem Domini ad judicium venientis, ipse est
 intellectus, de quo Psalmus loquitur : « Ignis in-
 conspectu ejus exardescet ²⁶, » quod in ultimo ju-
 dicio ignis terram exuret, conflagens ²⁷ tamen aeris
 spatium quantum dudum occupavit diluvium. « Et
 in circuitu ejus tempestas valida ²⁸, » ventilans
 paleas igni deputandas. *Ignis*, dolus Antichristi, ut
 in libro Judicum : « Egrediatur ignis de rhammo, et
 devoret cedros Libani ²⁹, » quod dolus maximus
 procedet ab Antichristo, et occidet sanctos viros
 Ecclesiæ. *Ignis*, luxuria, ut in Job : Ignis usque ad
 perditionem trahit ³⁰. Item Salomon : « Quis abs-
 condit ignem in sinu suo, et vestimenta sua non
 comburentur ³¹ ? » ignem quippe in sinu abscon-
 dere est luxuriam diligenter occultare in corde;
 vestimenta comburere, est virtutes animæ per luxu-
 riam deperire.

Ignis, concupiscentia, ut supra : « Quis abscondit
 ignem in sinu suo ³² ? » quod nemo potest illicitam in

¹ Psal. xcvi, 3. ² Thren. i, 5. ³ Cant. viii, 6. ⁴ Isa xxxi, 9. ⁵ Exod. xxiv, 17. ⁶ Apoc. viii, 7. ⁷ Job. i, 16. ⁸ Apoc. viii, 7. ⁹ Apoc. xi, 5. ¹⁰ Ibid. v. 4. ¹¹ Ibid. v. 5. ¹² Ibid. ¹³ Job. xviii, 5. ¹⁴ Job. xv, 34. ¹⁵ Apoc. i, 13. ¹⁶ Deut. xxxii, 22. ¹⁷ Ibid. ¹⁸ Psal. lxxv, 12. ¹⁹ Psal. lxxvii, 48. ²⁰ Psal. xlix, 3. ²¹ Ibid. ²² Jud. ix, 15. ²³ Job. xxxi, 12. ²⁴ Prov. vi, 27. ²⁵ Ibid.

corde suo concupiscentiam occultare, quin ejus virtutes destruantur. *Ignis* pœna æterna, ut in Job : « Devorabit eum ignis, qui non succenditur ¹. » quod reprobum quemlibet ignis gehennæ, qui non consumitur, exuret. *Ignis* urens, est spiritus fervens, dicente psalmo : « Qui facis angelos tuos spiritus ², » quod spirituales viros constituis nuntios veritatis : « et ministros tuos, ignem urentem, » quod spiritu ferventes facis tibi servientes. Item : « Qui facis » angelos tuos spiritus ³, » quod qui sunt incorporei spiritus, quando vis, nuntii fient tuæ vocis, « et » ministros tuos ignem urentem ⁴, » quod etiam Seraphim in ministerium tuum mittis, ⁵ ardens interpretatur. *Ignis*, indignatio dicitur, juxta illud : « Concaluit cor meum intra me ⁶, » quod inquietum coepit esse, « et in meditatione mea exardescet » ignis, » quod mentem corrodit fervens indignatio. Timeo enim sanctum dare canibus : timeo enim cibaria negare conservis, et dum de hac fluctuatione tacendi et dicendi meditor, ut frustra indignor. *Ignis* nomine cupiditas intelligitur, dicente David : « Vox » Domini intercidit flammam ignis ⁷, » quod prædicatio Christi destruit furem ignitæ cupiditatis. *Ignis* iracundos exprimit, juxta illud : « Ignis, » grando, nix, etc., laudent nomen Domini ⁸, » dracones virulentissimi sunt desperatissimi. *Ignis*, iracundi; grando, persecutores; nix, hypocritæ; glacies, obdurati; spiritus orcellarum, tumultuosi, hi nimium faciunt verbum Dei sive conversi complendo justitiam, sive incorrecti, debitam patiendi miseri-
Ignis æternus omne dicitur, de quo per psalmum : « Cadent super eos carbones ⁹, » quod malos oppriment in judicio sancti zelo Dei ferventes : « In » ignem dejicies eos ¹⁰, » comparisonem sanctorum damnatos : « In miseriis non subsistent ¹¹, » sed sine defectu deficient. *Ignis* intellige divinitatem vitia nostra ¹² consummantem. Unde in lege præceptum est, quod Aaron carbones vivos ex igne altaris susceptos, thuribuloque aureo impositos in sancta sanctorum deferret, et Deo thus adoleret. Aaron Christus est, sacerdos sacrificium, carbones vivi validæ virtutes, ignis altaris deitas Patris, thuribulum aureum, cor divina sapientia plenum et igne passionis excoctum : Sancta sanctorum regna cœlorum. Thus adolere Deo, est acceptabiles Patri offerre preces.

Imago est ipsa deitas, ut in Genesi : « Faciamus » hominem ad imaginem nostram ¹³, » quod secundum animam homo Deo in aliquo assimilatur. *Imago*, exempla mala, ut in Psalmis, « In civitate tua ima- » ginem ipsorum ad nihilum rediges ¹⁴, » quod exempla prava in anima et deceptiones hæreticas in Ecclesia destruit.

Impetigo est avaritia, ut in Levitico : « Si impeti- » ginem in corpore ¹⁵, » id est, si avaritiam exercuit.

Impius, populus Judaicus Christum persequens, ut in Job : « Sicut impius, inimicus meus ¹⁶, » quod plebs Judaica, quæ Christum persequendo imitatur, impietate plena est. *Impius*, quilibet reprobus, ut in Job : « Hæc est pars hominis impii ¹⁷, » quod reprobus quilibet partem in pœna æterna habet cum diabolo. *Impius*, Antichristus, ut in psalmis : « Dum superbit impius, incenditur pauper ¹⁸, » quod dum in tantum Antichristus extollitur, humiles ab eo opprimuntur. *Impius*, antiquus hostis, ut in Job : « Terra » data est in manus impii ¹⁹, » quod caro Christi tradita est in potestatem diaboli ad passionem.

Imber est Christus, ut in Osea : « Venit nobis » quasi imber temporaneus et serotinus terræ ²⁰, » quod Christus venit, qui primum quidem in gentilitatem, et postmodum in Judæam, humorem suæ gratiæ infudit. *Imber*, prædicatio divinitatis, ut in Job : « Et imber fortitudinis suæ ²¹, » et prædicationis divinitatis suæ. *Imber*, exuberans doctrina, ut in Job : « Quis dedit vehementissimo imbri cursum ²² ? » quod solus Deus facit ut doctrina exuberans ab homine suscipiatur. *Imber*, humilis doctrina, ut in Isaia : « Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem ²³, » id est prædicatoribus meis, ne in humilem infundant doctrinam. *Imber*, persecutio, ut in Cantico : « Imber abiit, ²⁴ » id est, tempestas persecutionis cessavit. Per *imbrem*, verba doctorum, ut in Job : « Quos imbres montium rigant ²⁵, » quod humiles verba sublimium doctorum infundunt.

Incus est diabolus, ut in Job : « Et stringet quasi » malleatoris incus ²⁶, » quod æternæ damnationis tunctionibus diabolus traditus est.

India est mundus, ut in Job : « Non confertur » sapientia tinctis Indiæ coloribus ²⁷, » quod Christus nobilibus et divitibus mundi hujus comparandus non est

Inauris est obedientia, ut in Job : « In aurem » meam auream ²⁸, » quod Christo fideles sui obedientiam spontaneam cum charitate offerunt.

Infans est Christus, ut in Isaia : « Delectabitur » infans ab ubere ²⁹, » quod Christus in ipsa nativitate sua delectationem sanctitatis possedit. *Infans*, quilibet electus, ut in Genesi : « Infans octavo die circumcidetur in vobis ³⁰, » quod quilibet electus in resurrectione ultima ab omni erit corruptione liberatus. *Infans*, sermo Dei, ut in Exodo : « Si fornicatus fuerit infans, » id est, si sermo ad bonum jam in anima pervenit affectum.

Infernus est diabolus, ut in Job, « Omnipotens » etc., profundior est inferno, » quod Deus omnipotentia sua ipsum diabolum superat. *Infernus* nomine omnes iniqui designantur, dicente * in Apocalypsi, cum de futuro judicio loqueretur : « Et infernus et mors missi sunt in stagnum ignis ³¹, »

¹ Job. xx, 26. ² Psal. ciii, 4. ³ Ibid. ⁴ Ibid. ⁵ Psal. xxxviii, 4. ⁶ Psal. xxviii, 7. ⁷ Psal. clxviii, 8. ⁸ Psal. cxxxix, 11. ⁹ Ibid. ¹⁰ Ibid. ¹¹ Gen. i, 26. ¹² Job. ix, 24. ¹³ Ose. vi, 4. ¹⁴ Job. xxxvii, 6. ¹⁵ Job. xxxviii, 25. ¹⁶ Isa. v, 6. ¹⁷ Can. ii, 11. ¹⁸ Job. xxiv, 9. ¹⁹ Job. xli, 15. ²⁰ Job. xxviii, 16. ²¹ Job. xlii, 11. ²² Isa. xi, 8. ²³ Gen. xvii, 12. ²⁴ Job. xi, 8. ²⁵ Apoc. xx, 14.

quod Domino extremum exercente iudicium omnes iniqui, qui nisi habitacula dæmonum sine penitentia remedio fiunt, et ipse diabolus, qui totius nostræ mortis causa est, in pœnas gehennæ detrudentur, quæ propter obscuritatem et profunditatem stagnum nominantur. *Infernus*, avaritia, sicut per Salomonem in Parabolis ¹: « Tria sunt insatabilia, et quartum, quod nunquam dicit, Sufficit: infernus, et os vulvæ, et terrâ, quæ non satiatur aqua. Ignis vero nunquam dicit, Sufficit. » *Infernus* quippe est immoderatus amor habendi, qui nunquam satiatur; *os vulvæ*, ad luxuriam indefessus hiatus; *ignis* enim est invidia, nescia deficere. Potest enim *infernus* nomine diabolus in hoc loco designari, qui de perditione hominum satiari non potest. *Infernus*, cæcitas mentis, ut in Psalmis: « Quoniam non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi? » mortem vocat criminale peccatum: quod contempta divina lege committitur, in qua morte est quis qui immemor est Dei. *Infernum* autem mentis cæcitatem dicit: quod qui cæcus in mente est, Domino non confitetur. *Infernus*, desperatio, ut in Psalmis: « Neque omnes qui descendunt in infernum », quod qui desperant, Dominum non laudant: « impius cum venerit in profundum malorum, contemnit. » *Infernus*, peccatum criminale, ut in Psalmis: « Descendunt in infernum viventes », id est, peccatum criminale committunt scientes. *Infernus*, aer iste caliginosus, ut in Epistola Petri: « Rudentibus inferni detractos in tartarum », quod diabolus caliginoso hujus aeris loco malitiæ suæ vinculo religatur.

Insulæ sunt Ecclesiæ, ut in Psalmis: « Lætentur insulæ multæ ».

Intestina sunt arcana verba Dei, ut in Exodo: « Caput cum pedibus et intestinis », non divinitatis Christi mysterium et humanitatis atque secretorum verborum Dei spiritualiter intelligitis. *Intestina*, interiora mentis nostræ, ut in Levitico: « Lotis intestinis aqua », quod tunc placet Deo sacrificium nostrum, si mentis nostræ interiora compunctionibus mundata fuerint.

Institutores sunt prophete, ut in Job: « Si calcaverint eam, filii institorum », quod Apostoli, qui filii sunt prophetarum, Synagogam ad fidem non produxerunt. *Institor*, Christus, ut in Parabolis: « Facta est quasi navis institoris », quod Christus Ecclesiam suam ad portam æternæ salutis perducit.

Jordanis est ordo baptizatorum, ut in Job: « Habet fiduciam quod Jordanis influat in os ejus », quod non solum infideles, sed etiam fideles posse rapere diabolus putatur. *Jordanis*, humilitas, ut in Psalmis: « Memor ero tui de terrâ Jordanis », id est, de humilitatis meæ stabilitate tui recorda-

bor. *Jordanis*, instabilitas hujus vite, ut in libris Regum ¹², Elias et Eliseus transierunt Jordanem: quod Christus et ejus sequaces instabilitate hujus sæculi mundi vestigia transeunt.

Juncus est quilibet auditor, ut in Isaia: « Orietur in ea viror calami et junci », quod in Ecclesia est spiritualium magistrorum sanctitas et discipulorum.

Juniperus est stabilitas charitatis, ut in libris Regum: « Cumque sederet subter unam juniperum, petivit animæ suæ ut moreretur », quod perfectus quilibet, quando in perseverantiam ardentis charitatis se humiliat, tunc cupit dissolvi et esse cum Christo: quod juniperus diu servare ignem asseritur. Per *juniperum* peccata, ut in Job: « Radix juniperorum » erit cibus eorum, quod concupiscentia peccatorum est delectatio pravorum.

Jugum est dominium Christi, ut in Evangelio: « Tollite jugum [meum] super vos, etc., jugum enim meum suave est », quod Deo servit, regnare est; et onus meum leve, quod non sunt importabilia præcepta Dei. Difficiles etenim per ardua gressus, quædam magnificis sunt æquora animis. *Jugum*, religio, ut in Psalmis: « Projiciamus a nobis jugum », id est, resistamus, ne imponant nobis Christianam religionem, vel ita ex parte Judæorum contradicentium Christo, « dirumpamus vincula eorum », id est apostolorum, si possumus, verba eorum, ne nos vinciant, et, si non possumus, « projiciamus a nobis jugum ipsorum », id est, expellentes de finibus nostris, ne nobis imponatur jugum Christianæ religionis. Aliter ex parte Christi et apostolorum, « dirumpamus », despiciamus tanquam infirma tormenta eorum, « et projiciamus a nobis jugum », id est, pro nihilo reputemus blandimenta eorum. « Juga boni emi quinque », id est, instar cupidorum et fatuorum curam salutis meæ neglexi, pro quinque sensuum voluptate carnalium. *Jugum*, captivitas, ut in ecclesiastico: « Grave jugum super filios stolæ (sic) », id est, magna cupiditas continet genus humanum, id est, tusjustitiæ, ut in Jeremia: « Bonum est viro qui portavit jugum ab adolescentia sua », id est, cum cultum justitiæ a primæva ætate sua. *Jugum*, peccatum, ut ibi: « Computrescet jugum a facie olei », quod deficiet peccatum in præsentia Spiritus sancti. *Jugum*, ponderosa habitatio inferni, ut in Isaia: « Jugum enim oneris ejus superasti », id est, ponderosam habitationem in electis tuis devicisti. Est igitur quadripartitum jugum: primum, est Christi; secundum, mundi; tertium, peccati; quartum, inferni. Primum exornat sanctitas justitiæ; secundum ejuravit unitas superbæ; tertium polluit iniquitas nequitæ; quartum affligit calamitas pœnæ.

¹ Prov. xxx, 15. ² Psal. vi, 6. ³ Psal. cxiii, 17. ⁴ Psal. liv, 16. ⁵ II Petr. ii, 4. ⁶ Psal. xcvi, 4. ⁷ Exod. xii, 9. ⁸ Lev. ix, 14. ⁹ Job xxviii, 5. ¹⁰ Prov. xxxi, 14. ¹¹ Job xl, 48. ¹² Psal. xli, 7. ¹³ IV Reg. ii, 8. ¹⁴ Isa. xxv, 7. ¹⁵ III Reg. xix, 4. ¹⁶ Job xxx, 4. ¹⁷ Matth. xi, 29. ¹⁸ Psal. ii, 3. ¹⁹ Luc. xiv, 19. ²⁰ Eccli. xl, 1. ²¹ Isa. x, 27. ²² Isa. ix, 4.

*Justitia est fides, ut in Psalmis : « Et lingua mea meditabitur justitiam tuam »¹, » id est, predicatorum mei nuntiabunt fidem tuam, « tota die, » id est, continue laudem tuam, ad illam quicquid faciunt referentes. *Justitia*, bona actio, ut in Evangelio : « Attendite ne justitia vestra fiat coram hominibus »², » id est ne opus bonum vestrum faciatis pro laude humana : ac si diceret, videant opera vestra bona, non ut inde vobis laudem querant, sed ut glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Sic igitur bonum opus fiat in publico, quatenus intentio maneat in occulto : et ut de bono opere proximis præbeatis exemplum, et mensura fugiat humanæ laudis appetitum. *Justitia Dei*, intellige flagella justificationis, de quibus dicitur : « Et justitias ejus non repuli a me »³, » quod non recusavi flagellari ab eo in tempore, ut lætari merear in æternitate. *Justitia*, emphatice ponitur pro justis, ut in psalmis : « Justitia tua sicut montes Dei »⁴, » quod justii tui in virtutibus eminent, non sicut montes sæculi, superbia tument.*

Judices sunt prælati Ecclesiæ, ut in libro Judicum : « Dedit eis judices, ut judicarent eos »⁵, » constituit super eos prælatos, qui regerent eos. *Judices*, mali prælati, ut in Job : « Adducit judices in stuporem »⁶, » quod pravorum prælatos Deus permisit sectari. *Judices*, Judæi Christum judicantes, ut in Job : « Vultum judicum ejus operuit »⁷, » quod corda Judæorum Christum judicantium Deus seccari permisit.

Judicium est discretio, ut in Isaia : « Judicate inter me et vineam meam »⁸, » id est, discernite inter me et plebem meam. *Judicium*, separatio, ut in psalmis : « In virtute tua judica me, » id est, in fortitudine tua a malis me separa. *Judicium*, damnatio, ut in cantico Deuteronomii : « Si acervo ut fulgur gladium meum »⁹, » id est, cum præparavero terribilem vindictam meam ; et arripuerit judicium manus mea, » id est, exercuerit potestatem meam damnationem, reddam ultionem hostibus meis voce vel opere adversantibus. Duo sunt iudicia Dei : unum occultum ; alterum manifestum ; tertium iudicium est, malos prosperari, bonos flagellari : quosdam malos florere, quosdam egere : item quosdam bonos quiete vivere, quosdam adversa tolerare : iste malus eligitur ; ille in malo deseritur ; iste bonum inceptum perficit, ille deseritur in malo quod incepit : vult alius perire, non sinitur ; vult alius salvari, non ei datur. De his iudiciis psalmus dicit : « Iudicia Dei abyssus multa »¹⁰, » quod sunt (ut ait Apostolus) incomprehensibilia : manifestum vero iudicium est, reddere unicuique secundum opera sua, ut nullum peccatum maneat inultum, nullum recte factum irremuneratum.

Jumenta, quæ semel in anno ad procreandam

A sobolem conveniunt, pudicitiam signant, ut in psalmis : « Tradidit grandini jumenta eorum »¹¹, » id est, permisit violentiæ dari pudicitiam eorum, videlicet, quando uxores, quæ viris in adiutorium datæ sunt, violenter diripiuntur, quasi jumenta grandinantur. *Jumenta* enim a *juvando* nomen accipiunt, unde et adjumenta significant. Hinc scriptum est : « Viam fecit semitæ iræ suæ »¹², » quod amplitudinem dedit parvitati vindictæ suæ. Quasi enim ira semitam habet, dum homines flagellantur in rebus suis. Deus enim iræ suæ semitam facit, cum peccatores juste deserens in levibus peccare permittit. Huic autem semitæ viam addit, cum eos in criminalia cadere sinit. Unde apte subjungitur : « Non pepercit a morte animabus eorum, » quorum mors est majus criminale peccatum, « et jumenta eorum in morte conclusit, » quod omnia adjumenta eorum, sive in jejuniis, sive in elemosynis, sive in orationibus, peccatis eorum ne sibi prodescent, implicavit. Vel per *jumenta*, virtutes : ut supra dictum est in psalmis : « Jumenta eorum in morte conclusit, » id est, spirituales eorum virtutes peccatis implicari permisit. *Jumenta*, predicatorum, ut in psalmis : « Producit terra fenum jumentis »¹³, » quod inferior turba ministrat temporalia subsidia prædicatoribus suis. Jumento vulneratum Samaritanus imposuit¹⁴, quod Christus humanam naturam cruci affligi permisit. *Jumenta* simplices intelligantur, sicut de primitiva Ecclesia gentium dicitur per Psaltem : « Et benedixit eis »¹⁵, » quod auxit Deus eos in virtutibus : « Et multiplicati sunt nimis : » ita ut rete rumperetur, et multus piscis laberetur¹⁶. Et jumenta eorum non minoravit : » quod simplices eorum non minoravit, quod simplices eorum melioravit, vel simplices eorum minorari non permisit. *Jumenta*, luxuriosi, ut in Joële : « Computruerunt jumenta in stercore suo »¹⁷, » id est, carnales vitam finierunt in fetore luxuriæ suæ. Jumenta quippe in stercore suo computrescere est, quemlibet insipidum, tamdiu vitio deservire, ut de ipso dicatur : « Ecce jam fetes. » *Jumenta*, caro Christi, ut in Evangelio : « Imposuit vulneratum super jumentum suum, » quod peccata humani generis in corpore suo portavit, ut in Psalmis : « Ut jumentum factus sum apud te »¹⁸, » id est, humilis sum, in conspectu tuo.

Juvenes, intellige fortes, dicente apostolo Joanne : « Scribo vobis, juvenes, quod vicistis malignum »¹⁹, » id est, vobis spiritualiter fortibus, quod superastis diabolum. Psalmi : « Juvenes et virgines, senes cum junioribus »²⁰, » juvenes dicit virtute constantiæ : fortes, virgines castitate præeminentes : senes, consilio maturos : » juvenes, neophytos, hoc est, noviter conversos. *Juvenes*, lascivi, ut in psalmis : « Juvenes eorum comedit »²¹, » id est, quod lascivos

¹ Psal. xxxiv. 28. ² Matth. vi. 1. ³ Psal. xvii. 23. ⁴ Psal. xxxv. 7. ⁵ Jud. ii. 16. ⁶ Job xii. 17. ⁷ Job ix. 24. ⁸ Isa. v. 3. ⁹ Deut. xxxii. 41. ¹⁰ Psal. xxxv. 7. ¹¹ Psal. lxxvii. 48. ¹² Ibid. ¹³ Psal. ciii. 44. ¹⁴ Luc. i. 54. ¹⁵ Psal. cvi. 38. ¹⁶ Joel. i. 17. ¹⁷ Psal. lxxxi. 22. ¹⁸ I Joan. ii. 14. ¹⁹ Psal. cxlviii. 12. ²⁰ Psal. lxxvii. 6

eorum combussit flamma libidinis. *Juvenes*, leves, ut in Job : « Videbant me juvenes, et abscondebantur ¹, » id est, qui leves in moribus erant, coram me apparere non audebant.

Juventus est primæva ætas, ut in Psalmis : « Deus, docuisti me a juventute mea ², » id est, a primæva mea. *Juventus*, initium bonæ conversationis, ut in Deuteronomio : « Sicut dies juventutis tuæ, ita et senectus tua ³, » id est, qualem fervoris claritatem habuisti in primordio conversationis tuæ, talem et modo habes in fine tuo. *Juventus*, reversio ad bonum, ut in Psalmis : « Renovabitur ut aquilæ vita tua ⁴, » id est, ad instar aquilæ a prava vetustate

Ira Dei, non est perturbatio mentis, sed experientia justæ ultionis ; vel, ira Dei est motus animæ cernentis legem Dei a malo homine præteriri, per quem motum multa vindicantur ; vel, ira Dei est obscuritas, quæ consequitur transgressores ; ira Dei est poena purgatoria. Fervor, æterna damnatio in corpore et anima. Unde in Psalmis : « Domine, ne in furore tuo arguas me, etc. ⁵ » Sicut durius est argui quam corripi, sic durior noster furor quam ira. Argui quippe est accusari. Ubi metuentum est, ne accusatio finem habeat damnationem. Corripi vero ad emendationem valet. Illi in judicio arguentur, hoc est, damnabuntur, quod sine fundamento, quod Christus est, inveniuntur : illi autem corripientur, hoc est, emundabuntur, qui super * fundamenta ædificant ligna, fenum, stipulam. Detrimentum enim * patiuntur, ipsi vero salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. Erat igitur iste poenitens, non solum ut æterna dampnatione minime damnetur, verum etiam ne poenis purgatoris emundetur : sed potius * experiatur pietatem mentis medicina, si sentiat severitatem irati judicis.

Iniquitas proprie dicitur, quidquid ab æquitate discrepat. Unde Joannes in Epistola : « Omnis, inquit, qui facit peccatum, et iniquitatem facit : et peccatum est iniquitas ⁶. » Sed cum omnis homo aliquando facit iniquitatem, quis sine peccato est ? Juxta vocem Psaltes, Qui operantur iniquitatem, non ambulant in lege Domini ⁷, et ideo liberati non sunt. Quis ergo liberatus ? Sed alia est iniquitas, hoc est peccatum sine quo nemo est ; et alia est iniquitas, quam qui * operantur, non ambulant in lege Domini, nec beatus est, quandoquidem id peccatum sit illicitum carnis et * violentæ desiderium ; hoc postremum pravi operis in voce pertinacissimum studium, usque adeo id in volentibus operatur, ut apostolus de illo sive sua sive infirmorum voce pronuntiet, dicens : « Non id quod volo bonum, hoc facio ; sed quod nolo malum, hoc ago ⁸ ; » hoc est, illicita cupio. Quomodo ergo in via Dei ambulas, o Paule ? « Si » autem, inquit, « quod nolo,

A facio : jam non ego operor illud : sed, quod habitat in me peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum. Igitur mente servio legi Dei, carne autem lege peccati. » Idcirco justo illud desiderium peccatum est dictum, quod et poena peccati et causa peccati : quod dum * nos ad aliquid delectando monet, si consentimus, in peccato operamur ; sin autem in nobis operatur, quod tamen nos agere dicimur : quod non est vigor naturæ alienæ, sed languor nostræ ; qui igitur illicito desiderio consentientes pariter operantur, non ambulant in lege Domini, qui dicit : « Declina a malo, et fac bonum ⁹. » Qui vero id sentit in se, sed ei contradicendo non consentit, in lege Domini ambulat, et Deus est denique : quod tentatio vita B est bonis super terram, et si a criminalibus longe sumus, non deest, cum nisi aliquando vel levi peccato consentiamus. Sed quod in via Dei sic solum deviant, pro non peccantibus et beatis habendi sunt. Beatus enim cui non imputavit Deus peccatum ¹⁰. Solet ergo sacra Scriptura non solum levia peccata per iniquitatem significare, sed etiam nefanda crimina, sicut et de morte Domini. Unde David in persona Christi : « Intende ad visitandas omnes gentes ¹¹, » id est, in censum te præbe, pater, ut arca compluatur : « non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem, » id est, non compluas vellus, quod imbre gratiæ rejecit a se : et ad hunc negant me venisse ; et alii de non reddendo malum pro malo. « Domine, si feci istud, » scilicet nefandum ; quid est id ? « si est iniquitas in manibus meis, » hoc est, in operibus meis, quam iniquitatem dicis tu ? aperte : « si reddidi retribuentibus mihi mala, » ecce iniquitas, quæ, juxta Zachariæ vocem prophætæ ¹², sedet super talentum plumbi. Sunt etiam operantes iniquitatem, qui volentes se justificare fundunt culpam suam in creatorem, stellas asserentes dominicales eos creasse, ut non possint a peccato se abstinere, sicut denique qui operantur ita iniquitatem pertinaci studio, ut ii usque ad finem vitæ perseverent, qui nunquam carebunt culpa. De talibus dictum est : « Et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem ¹³. » *Iniquitas* ponitur emphatice pro iniquis, dicente David : « Et omnis iniquitas opprimit os suum ¹⁴, » quod omnes iniqui, sive Judæi, sive heretici, cum non habeant, quod contra manifestam veritatem dicant, convicti obmutescunt.

K

Kalendæ aliquando in bono sumuntur, ut in libro Numeri : « In solemnitatibus et Kalendis et in sabbatis vestris ¹⁵ ; » aliquando in malo, ut in Isaia : « Kalendas vestras odivit anima mea ¹⁶. »

¹ Job xxix, 8. ² Psal. lxx, 17. ³ Deut. xxxiii, 25. ⁴ Psal. cii, 5. ⁵ Psal. vi et xxxvii, 1. ⁶ I Joan. iii, 4. ⁷ Psal. xiv, 4. ⁸ Rom. vii, 19. ⁹ Psal. xxxiii, 15 ; I Petr. iii, 11. ¹⁰ Psal. xxxi, 2. ¹¹ Psal. lviii, 6. ¹² Zach. v, 7. 8. ¹³ Psal. xci, 10. ¹⁴ Psal. cvi, 42. ¹⁵ Num. xxviii, 11. ¹⁶ Isa. i, 14.

L

<i>Labia.</i>	<i>Labrum.</i>	<i>Latitudo</i>
<i>Labruscæ.</i>	<i>Lac.</i>	<i>Linea.</i>
<i>Lacus.</i>	<i>Lactucæ.</i>	<i>Littus.</i>
<i>Lacerta.</i>	<i>Laguncula.</i>	<i>Lucifer.</i>
<i>Lagena.</i>	<i>Lacryma.</i>	<i>Ligna.</i>
<i>Lamia.</i>	<i>Lignum.</i>	<i>Linum.</i>
<i>Lus.</i>	<i>Lilium.</i>	<i>Lippus.</i>
<i>Lucerna.</i>	<i>Lorum.</i>	<i>Liber.</i>
<i>Lumbi.</i>	<i>Lectulus.</i>	<i>Locusta.</i>
<i>Lima.</i>	<i>Lex.</i>	<i>Longitudo.</i>
<i>Lilum.</i>	<i>Legatio.</i>	<i>Leo.</i>
<i>Læna.</i>	<i>Lepus.</i>	<i>Lectus.</i>
<i>Libanus.</i>	<i>Leprosi.</i>	<i>Lector.</i>
<i>Lanceæ.</i>	<i>Leviathan.</i>	<i>Legatus.</i>
<i>Lampas.</i>	<i>Lana.</i>	<i>Lepra.</i>
<i>Laquearia.</i>	<i>Lapis.</i>	<i>Locus.</i>
<i>Latus.</i>	<i>Laqueus.</i>	<i>Loculus.</i>
<i>Latrones.</i>	<i>Later.</i>	<i>Lumen.</i>

Labia sunt Dei judicia, ut in Job : « Et aperiret labia sua tibi ¹, » id est, revelaret judicia sua sibi. *Labia* verba Christi, juxta illud sponsæ sponsum laudantis : « Labia illius lilia stillantia myrrham primam ², » quod verba doctrinæ Christi, quæ dulcedinem regni cœlestis promittunt, contemptum et mortificationem carnalium voluptatum ubique diffundunt, ut liberent amara bibant, qui gloriosa desiderant. *Labia*, prædicatores, dicente sponso ad sponsam : « Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce ³. » Prædicatores, labia sunt, dumque dentes terunt, alii restringunt. Dum fluidas cogitationes prædicando restringunt, coccinei sunt : quod Dominici sanguinis pretium, quo redempti sunt, prædicare et imitari non desinunt, et quasi coctus bis tinctus geminæ charitatis ardore flammescunt, quorum eloquium dulce est, quod denique dicunt faciunt, prædicationem suam hominibus quasi sapidas escas ⁴ opponunt.

Labia, oris locutio, ut in Job : « Tantummodo labia circa dentes meos ⁵, » quod quando passus est Christus, solum de illo habuerunt.

Labrum est baptismus, ut in libris Regum : « Duodecim boves portabant labrum ⁶, » quod duodecim apostoli baptismum prædicabant. *Labrum*, punctio, ut in Exodo : « Labrum æneum de speculis mulierum ⁷, » id est, de exemplis animarum.

Labruscæ sunt vitia, ut in Isaia : « Ut faceret uvas, fecit autem labruscas ⁸, » id est, speravi quod proferret virtutes, sed fecit vitia.

Lac est ordo nostræ conceptionis, ut in Job : « Sicut lac mulsisti me, » id est, ex carne conceptus sum. *Lac*, simplex doctrina ; ut in Paulo : « Lac vobis potum dedi escam ⁹, » id est, simplicia vobis prædicavi, non fortia. Et alibi : « Facti estis quibus lacte opus est, non solido cibo ¹⁰. » *Lactis* nomine simplices auditores intellige, dicente sponso in Cantico : « Bibi vinum meum cum lacte meo ¹¹, » quod et fortes cœlestium prædicatores et simplices

A auditores ad interiora cœlestis regni quasi vitia mea trahendo perduxit. *Lac*, innocentia, ut in Cantico : « Quæ lacte sunt lotæ ¹², » id est, quæ sunt innocentia purgatæ. *Lac*, bona actio, ut in Isaia : « Bibe vinum et lac ¹³, » id est, exerce theoreticam contemplationem et bonam actionem. *Lac*, blandimentum peccati ; ut in Exodo : « Non coques hædum in lacte matris suæ ¹⁴, » id est, non fovebis peccatorem in blandimento culpæ suæ. *Lac*, doctrina legis, ut in Genesi : « Dentes ejus lacte candidiores ¹⁵, » quod verba Christi doctrina legis profundiora sunt. *Lac*, temporalis administratio, ut in Jeremia : « Candidiores lacte Nazaraei ¹⁶, » quod contemplativi illis qui temporalia administrant spiritualia sunt.

B *Lacus* infernus est, ut in Isaia : « Cum iis qui descenderunt in lacum ¹⁷, » id est, cum iis qui fuerunt in infernum. Item Joannes in Apocalypsi : « Et misit angelus falcem suam in terram, et vindemiavit vineam terræ, et misit in lacum iræ Dei magni ¹⁸, » exercens enim ordo prædicatorum judicium suum contra terrenos, malorum quam in terra nutrierant, et illos in infernum, ubi innumerabiles vindictam Dei sustinebunt : « Et calcatus est lacus extra civitatem ¹⁹, » quod puniti sunt in inferno, qui fuerunt extra sanctam Ecclesiam, vel infernus completus est fidelibus, « et exivit sanguis de lacu usque ad frenos equorum, » quod pro peccato, quod in inferno est, usque ad ipsos dæmones puniendos exundavit, qui subjectos suos ad malum trahunt. Quomodo ? « per stadia mille sexcenta, » hoc est, per omnes sæculares, vel minores, vel majores, vel magnos. *Stadium* dicebatur, quantum currebat Hercules uno anhelitu, et per stadium mensurabant Græci plateas, in quibus luderent. *Stadium* significat mundanæ varietatibus deditos, sex, inferiores ; centum, excellentiores ; mille, excellentissimos. *Lacus*, calamitas mundi : ut in Psalmis : « Eduxit me de lacu miseriæ ²⁰, » id est, de calamitate mundi. *Lacus*, est iste mundus, cum miseriarum profunditatem non videmus. *Lacus*, corruptio carnis, dicente Christo ad Patrem : « Ad te, Domine, quod intende orabo tempore passionis. Deus meus, per quem factus sum ex muliere ²¹, » ne sileas, dicente : « A me, Pater, si fieri potest, transeat, a me calix iste ²² : ne quando taceas a me clamante : Pater, clarifica Filium tuum ²³ ; et si tacere vis, assimilabor descendentibus in infernum ²⁴ ; » id est, talis ero quales sunt illi qui in corruptionem carnis cadunt. *Silere* autem vel *tacere* dicitur, quando non dat quod rogatur. *Lacus*, mundus iste, cujus miseriarum profunditatem non videmus, et maximus descensus est, a Deo deviare, et se ad hujus mundi miserias inclinare : ascensus vero cœlestis, iis miseriis ad bona perpetua festi-

¹ Job. xxxii. 20. ² Cant. v. 13. ³ Cant. iv. 3. ⁴ Job. xix. 20. ⁵ I Reg. vii. 25. ⁶ Exod. xxxviii. 4. ⁷ Isa. v. 24. ⁸ I Cor. iii. 2. ⁹ Hebr. v. 12. ¹⁰ Cant. v. 4. ¹¹ Cant. v. 12. ¹² Isa. lv. 1. ¹³ Exod. xxxii. 19. ¹⁴ Gen. xlix. 12. ¹⁵ Thren. i. 7. ¹⁶ Isa. xxxviii. 18. ¹⁷ Apoc. xiv. 19. ¹⁸ Ibid. v. 20. ¹⁹ Psal. xxxix. 3. ²⁰ Psal. lxxxv. 7. ²¹ Matth. xxvii. 39. ²² Joan. xvii. 1. ²³ Psal. xxvii. 1.

nare. De hoc lacu ut in Jeremia extraheretur, dati sunt ei non solum funes, sed et veteres panni¹, quod quisque a profundis hujus mundi miseriis ad gaudia cœlestia pervenire desiderat, necesse habet ut funes præceptorum Dei firmiter in manibus teneat, illis se involvat, illis inhæreat. Sed quod dura videntur ea quæ jubentur: addantur funibus veteres panni, hoc est, præceptis Dei adhibeantur exempla veterum Patrum, qui ea opere compleverunt, quæ auditu dixerunt. Hoc autem modo quisque ad bonam vitam attrahitur, si vita sanctorum post præcepta Domini ei ad corroborationem inducitur: nam facilius quisque studet imitari quod ab alio videt fieri. *Lacus*, vitia, ut in Psalmis: « Salvasti me à descendētibus in lacum², » id est, a profunditate vitiorum.

Lactucæ sunt afflictiones, ut in Exodo: « Cum lactucis agrestibus³, » id est, cum amaris afflictionibus

Lacerta est via iniqui, ut in Levitico: « Lacertam non comedetis⁴, » quod vitam impii imitari non debemus.

Laguncula est corpus Christi, ut in Isaia: « Confringet lagunculam⁵, » quod corpus Christi crucifixum est. Per *lagunculam* conscientiæ, ut in Job: « Quod lagunculas novas dirupit⁶, » id est, renovatus conscientias lædit.

Lagenæ est fides baptismi, ut in Evangelio: « Occurret vobis lagenam aquæ bajulans⁷, » id est, populus Christianus fidem baptismi habens. Per *lagenam* terrena corpora, ut in libro Judicum⁸ socii Gedeonis confregerunt lagenas, quod martyres Christi tradiderunt ad mortem corpora sua.

Lamina est claritas divinitatis, ut in Exodo: « Lamina de auro purissimo⁹, » id est, claritatem de Deo excelso. *Lamina*, corda Judæorum, ut in Job: « Et populi¹⁰ lamina¹¹, » id est, in corde populi Judaici. Per *laminas* opera pietatis, ut in libris Regum: « Affixit laminas clavis¹², » id est, bona opera remuneravit præmiis æternis.

Lamia est simulatio, ut in Isaia: « Cubavit lamia¹³, » id est, requievit simulatio.

Lana est simplicitas, ut in Deuteronomio: « Non induas vestem lino lanæque contextam¹⁴, » id est, non ostendas de foris simplicitatem, et intus habeas duplicitem. *Lana*, virgo Maria, ut in libro Judicum: « Ponam hoc vellus lanæ in area¹⁵, » quod virginitas Mariæ honoratur in Ecclesia. *Lana*, bona actio, ut in Parabolis: « Quæsivit lanam et linum¹⁶, » id est, exercuit actionem et contemplationem. *Lana*, mansueti, ut in Psalmis: « Qui dat nivem sicut lanam¹⁷, » quod illos nonnunquam mansuetos facit, qui prius intractabiles erant. « Nebulam sicut cinerem spargit¹⁸, » quod quosdam prius excecatos

A poenitentes facit. Per *lanam* sustentamenta temporalia, ut in Ezechiele: « Lanis operiebamini, gregem autem meum non pascetis¹⁹, » id est, sustentamenta temporalia a subditiis accepistis, sed eorum salvationem non prævidistis.

Lanceæ sunt jacula tentationis, ut in Job: « Circumdedit me lanceis suis²⁰, » id est, tentationibus suis. *Lanceæ*, fraudes præmeditatæ, ut in Isaia: « Conflabunt lanceas suas in falces²¹, » id est, præcogitatas fraudes abjicient, et utilitati proximorum insistent.

Lapis Christus intelligitur, de quo in Zacharia legitur: « In uno lapide septem oculi sunt²², » quod in Christo plenitudo donorum spiritualium habitat. Hunc lapidem et Daniel de monte sine manibus intellexit²³, ut hic²⁴ est Christum de populo Judæorum sine opere conjugali progenitum, qui postea in montem magnum²⁵ factus implevit universam faciem terræ: quod tam gentes, quam Judæos fecundaverat verbo doctrinæ suæ. *Lapides* intelliguntur prophætæ, juxta illud: « Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus²⁶, » videlicet Sion: quod prophætæ placuerunt apostolis, dicta illorum per Spiritum sanctum intelligentibus: « Et terræ ejus miserebuntur, » hoc est, inferioribus Judæorum per doctrinam Apostolorum misericordia impendetur, vel synagogæ placuerunt Apostolis: unde et inferioribus ejus miserti sunt. Vel per lapides, prophetas, ut in libris Regum: « Lapides grandes in fundamento templi²⁷, » quod super prophetas vita et scientia insignes sancta Ecclesia fundata est. *Lapis*, lex, quæ scripta est in lapide tantum, ut psalmus de Christo loquitur, quod etiam membris capitur: « In manibus portabunt te, ne forte offendas pedem tuum²⁸, » quod membra sua ministris suis et auxiliis suis minabunt, ne legem carnaliter intelligant, ne spiritualiter intellectum complere negligant, ne legi implendæ timore pœnæ, sed amore justitiæ. Hoc dixit tentator Christo, de divinitate ejus dubitans; volebat autem diabolus, utrum vere homo tantum esset, ex hoc probare: si auxilio angelorum, quasi sibi necessario deorsum missus allevetur, angeli ergo Deo ministrabant, non ex necessitate, quasi impotenti, sed quasi ex officio: nec ideo illum ad cœlum ascendentem portabant, quod caderet, si non portarent; sed ut ministerium debitæ subjectionis impenderent. *Pedem*, dicit mentis affectionem. *Lapis*, diabolus, qui durus est per impenitentiam et ponderosus per iniquitatem: de quo Moyses dicit in cantico Exodi: « Electi principes ejus submersi sunt in mari²⁹, » quod ministri diaboli et sublimiores per adventum Christi demerguntur in ardenti inferno: « Abyssus operuerunt eos³⁰, » quod profunda malitia depressit eos: « descenderunt in profundum, quasi lapis, » hoc est, sine

¹ Jer. xxxviii, 41, 42. ² Psal. xxix, 4. ³ Exod. xii, 8. ⁴ Lev. xi, 30. ⁵ Isa. x, 33. ⁶ Job xxxii, 19.

⁷ Marc. xiv, 43. ⁸ Jud. vii, 20. ⁹ Exod. xxviii, 36. ¹⁰ Job xix, 24. ¹¹ I Reg. vi, 21. ¹² Isa. xxxiv, 14.

¹³ Deut. xxii, 11. ¹⁴ Judic. vi, 37. ¹⁵ Prov. xxxi, 15. ¹⁶ Psal. cxlviii, 16. ¹⁷ Ibid. ¹⁸ Ezech. xxxiv, 5. ¹⁹ Job

xvi, 13. ²⁰ Isa. ii, 4. ²¹ Zach. iii, 9. ²² Dan. vi, 34. ²³ Psal. ci, 15. ²⁴ III Reg. v, 17. ²⁵ Psal. xc, 12.

²⁶ Exod. xv, 4. ²⁷ Ibid. v, 5.

spe resurrectionis, ad instar durissimi lapidis. *Lapis*, quilibet iniquus, ut in Apocalypsi: « Et sustulit unus angelus fortis lapidem, quasi molarem magnum, et misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon, illa magna civitas, etc. *Angelus*, Christus, paternæ vocis nuntius, fortis est, cui nemo resistere potest. Unde, « Cui similis nemo invenitur ». *Lapis*, quilibet impius propter duritiam cordis et peccatorum pondus, qui *molaris* asseritur propter volubilitatem sæcularium rerum, quam sequitur tantum, in Psalmis: « In circuitu impii ambulant ». *Magnus* etiam dicitur, propter potentiam; quod nonnunquam honorum etiam dominatur. *Mare* est infernus ardens: *Babylon*, collocatio malorum, sicut igitur angelus lapidem in altum tulit, et magno impetu in mare misit: ita Christus nonnunquam malos honoribus et dignitatibus elevat, ut in poenis inferni gravius demergat. Reprobi enim quanto plus exaltantur, tanto gravius cadent; si non prius humiliantur. Vel ita: sustulit angelus lapidem magnum, quasi molarem, et volubilem mittit in infernum. *Lapis*, duritia cordis, ut in Evangelio: « Nunquid lapidem dabit illi? ». *Fundamenta civitatis* omni lapide pretioso ornata: quod propheta et apostoli omni virtutum stabilitate decorantur. Per *lapides* prædicatores, ut in Isaia: « Ecce sternam per ordinem lapides tuos »; id est, ordinate prædicatores tuos loco. Per *lapides*, mentes sanctorum, ut in Job: « litus sapphiri, lapides ejus », quod mentes fidelium cœlestia cogitant. Per *lapides* religiosi, ut in Jeremia: « Dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum », quod nonnulli, qui religiosi esse debuerunt, plus quam sæculares terrenis negotiis implicantur. Per *lapides* apostoli, ut in Exodo lapides duodecim in rationali pontificis erant: quod duodecim apostoli in fide Christi excellentes erant. Per *lapides*, gentiles, ut in Evangelio: « De lapidibus istis suscite filios Abraham », id est, de gentibus, figuratis per lapides istos, id est, quos ante vos ducis veros fideles.

Lampas est quilibet simplex, ut in Job: « Lampas contempta », apud cogitationes divitum; quod simplex quilibet desperatus est in conspectu superbiorum. *Lampas*, examen iudicii, ut in Genesi: « Lampas ignis transiens inter divisiones illas », quod terribile Dei iudicium discernet inter electos et reprobos. Per *lampadem* opera bona, ut in Evangelio: « Oleum in vasis suis cum lampadibus », id est, charitatem in cordibus suis cum operibus bonis. Per *lampades*, dona Spiritus sancti, ut in Apocalypsi: « Septem lampades ardentes ante tribunal », quod septem dona Spiritus sancti illuminant Ecclesiam. Per *lampades* corda sanctorum, ut in Cantico: « Lampades ejus, lampades ignis atque flamma-

rum », quod qui vasa veritatis existunt, et intus bonum desiderium et intus bonam actionem habent. Per *lampades*, fraudes reproborum, ut in Job: « De ore ejus procedunt lampades », quod de suggestionibus diaboli exeunt doli et fraudes. Per *lampadem*, claritas miraculorum, ut in libro Iudicum: « Lampades et lagenas vacuas in medio lagenarum », quod corpora sanctorum martyrum et ex eis miracula.

Laqueus est suggestio, ut in Psalmis: « Ipse liberavit me de laqueo venatoris », id est, de suggestionibus daemonum tentantium. Per *laqueum*, deceptiones, ut in Psalmis: « Pluet super peccatores laqueos ». id est, effundet super impios deceptiones.

Laquearia sunt simplices in Ecclesia, ut in Cantico: « Laquearia nostra cupressina », quod simplices, qui sunt in Ecclesia, bonum ex se sanctitatis odorem emittunt.

Later est mens terrena, ut in Ezechiele: « Fili hominis, describes in latere civitatem Jerusalem », quod prælatus depingere debet in terreno corde subjecti sui gaudia patriæ cœlestis. *Lateres*, negotia terrena, ut in Exodo: « Operibus duris luti et altaris », id est, ponderosis actibus luxurie et occupationis sæcularis. Per *lateres* mentes libidinosæ, ut in Genesi: « Habuerunt lateres pro saxis », quod reprobi, abjectis operibus bonis, mentes libidinosas possident.

Latus est corona justorum, ut in Psalmis: « Cadent a latere tuo mille », id est, innumeri deficient a corona justorum. *Latus*, munimen, ut in Parabolis: « Dominus erit in latere tuo, ne capiaris », id est, munimen aderit tibi Deus, ne in tentatione vindicaris. *Latus*, meditatio contemplationis, ut in Ezechiele: « Aquam egredientem de templo a latere dextro », id est compunctionis procedentem de anima in meditatione contemplationis. *Latus*, mens, ut in Actibus apostolorum: « Percussioque latere Petri excitavit eum angelus », quod percussio corde peccatoris per poenitentiam a peccato surgit, vel a peccato eum erigit inspiratio interna. Per *latera* duo Testamenta, ut in Psalmis: « In lateribus domus tuæ », id est, in duobus testamentis Ecclesiæ tuæ. Per *latera*, familiares potentes, ut in Job: « De lateribus ejus anima dependet », id est, de familiaribus ejus procedit. Per *latera*, populi infideles: ut in Isaia: « Sedebo in lateribus Aquilonis », id est, quiescam in populis illis qui per infidelitatem frigidi sunt. Per *latera* populi Judæorum, ut in Exodo: « In lateribus tabulæ tuæ fient castraturæ », quod in populis Synagogæ diræ sibi personæ jungebantur, sacerdotales et regie. Per *latera* gentiles, ut in Psalmis: « Mons Sion latera

¹ Apoc. xviii, 21. ² Psal. lxxxviii, 7, 9. ³ Psal. xi, 9. ⁴ Luc. xi, 11. ⁵ Isa. liv, 14. ⁶ Thren. iv, 1. ⁷ Exod. xxviii, 17. ⁸ Matth. iii, 9. ⁹ Job. xii, 5. ¹⁰ Gen. xv, 17. ¹¹ Matth. xxv, 4. ¹² Apoc. iv, 5. ¹³ Cant. viii, 6. ¹⁴ Job xii, 10. ¹⁵ Jud. vii, 16. ¹⁶ Psal. xc, 3. ¹⁷ Psal. x, 6. ¹⁸ Cant. i, 16. ¹⁹ Cant. i, 5. ²⁰ Ezech. iv, 1. ²¹ Exod. i, 14. ²² Gen. xi, 3. ²³ Psal. xc, 7. ²⁴ Prov. iii, 26. ²⁵ Ezech. xlvii, 1, 2. ²⁶ Act. xii, 7. ²⁷ Psal. cxxvii, 5. ²⁸ Job xv, 27. ²⁹ Isa. xiv, 13. ³⁰ Exod. xxxvi, 22.

Aquilonis, civitas regis magni ¹, » quod ex Judeis et gentibus una Ecclesia consistit.

Latitudo est charitas, ut in Exodo ². *Latitudo* est atrii centum cubitorum, quod charitas animi perfectionem habet virtutum.

Latomi sunt doctores, ut in libris Regum: « Octoginta millia latomorum ³, id est, doctores, qui cum doctrina Decalogi prædicant resurrectionem.

Latrones sunt maligni spiritus, ut in Evangelio: « Incidit in latrones ⁴, » id est, incurrit in malignos spiritus.

Leo est Christus, ut in Apocalysi: « Vicit leo de tribu Juda ⁵, » id est, superavit diabolus Christus ortus de tribu Juda. *Leo*, Deus iudex, ut in prophetia: « Leo rugiet » (id est Deus iudicabit), « quis non timebit? ⁶ » *Leo*, quilibet spiritualiter fortis, ut in Parabolis: « Justus autem quasi leo confidens absque terrore erit ⁷, » quod ut sanctus conscientie sue innitens absque terrore erit. *Leo*, populus Judaicus, ut in Psalmis: « Susceperunt me, sicut leo paratus [ad prædam] ⁸: » quod crudelis paratus erat ad occidendum Christum. *Leo*, austeritas legis, ut in libro Iudicum: « Examen apum in ore leonis ⁹; » id est, multitudo dulcium et minantium scientiarum de locutione legis. *Leo*, imperator Romanus, ut in Paulo: « Et liberatus sum de ore leonis ¹⁰, » id est, de timore Neronis imperatoris. *Leo*, quilibet crudelis, ut in libris Regum: « Leo vel ursus tollebat arietem ¹¹, » quod crudelis et immundus nituntur opprimere humilem. *Leo*, Antichristus in fallacia sua. » Leo ipse diabolus rugiens tremat, quod diabolus, semper rapere studet fideles ¹².

Leæna est Ecclesia, ut in Job: « Nec transiit per eam leæna ¹³; » quod sancta Ecclesia a plebe Judaica inhonoratur.

Leæna mens humana, ut in Job: « Propter superbiam quasi leænam capies me ¹⁴, » id est, mentem meam, ne superbiat, domabis. *Leæna*, mundus iste, ut in Job: « Rugitus leænae et vox leænae ¹⁵, » id est, suggestio hostis et concupiscentia mundi.

Lectus est caro, ut in Psalmis: « Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus ¹⁶, » id est, Deus faciat eum carne sua superiorem. *Lectus*, concupiscentia, ut in Psalmis: « Lectum meum lacrymis rigabo ¹⁷, » id est, per singula mea peccata flendo mundabo conscientiam meam. *Lectus*, delectatio carnis, ut in Psalmis: « Si ascendero in lectum strati mei ¹⁸, id est, si sumpsero esse in delectatione carnis meae. *Lectus*, reprobus sensus, ut in Apocalypsi: « Mitto Jezabel in lectum ¹⁹, » quod immundum peccatorem Deus » nunquam in reprobum sensum cadere permittit.

Lectulus est sanctum otium, ut in Cantico: *Le-*

ctulus noster floridus ²⁰, » id est, internum otium in virtutibus floret. *Lectulus*, spes interna, ut in Job: « Consolabitur me lectulus meus ²¹, » id est, recipiam consolationem internam spe nostra. *Lectulus*, quies interna, ut in Cantico: « In lectulo meo per noctem quæsiui quem desiderabat anima mea ²², » quod devota anima in præsentis vitæ obscuritate in quiete sua Deum querit. *Lectulus*, beatitudo æterna, ut in Cantico: « Lectulum Salomonis » sexaginta fortes ambiunt ²³, quod æternam beatitudinem, in qua Christus est, qui doctrina similes et operatione perfecti sunt, speculantur.

Lex est Vetus Testamentum, ut in Evangelio: « Non veni legem solvere, sed adimplere ²⁴, » id est, Vetus Testamentum destruere. *Lex*, liber Psalmorum, ut in Evangelio: « Nonne scriptum est in lege vestra (id est in lege Psalmorum) » quod ego dixi, Dii estis ²⁵? » *Lex* Pentateuchus, ut in Evangelio: « Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege ²⁶, » id est, in Pentateucho Moysi: » *Lex*, Christi verba, ut in Epistola Jacobi: « Quicumque totam legem (id est, Christi verba, quæ Decalogum vocantur) » servaverit ²⁷, » *Lex*, » corruptio, ut in Psalmis: « Legem dabit delinquentibus in via ²⁸, » quod reos suos Deus flagellabit in præsentī vita. *Lex*, charitas, ut in Job: « Quod multiplex sit lex ejus ²⁹, » id est, quod innumera bona venient de charitate. *Lex*, stimulus carnis, et bonum desiderium, ut in Paulo: « Legem in membris repugnantem legi mentis meæ ³⁰, » id est, stimulum carnis repugnantem desiderio » carnis.

Legislator est Christus, ut in Psalmis: « Dabit legislator ³¹, » id est, qui dedit legem, dabit et gratiam. *Legislator*, Antichristus, ut in Psalmis: « Constitue legislatorem super eos ³², » id est, Antichristum, qualem perditū habere merentur.

Legatus est Christus, ut in Jeremia: Legatum misit ad gentes ³³, quod Christus a Patre missus est ad homines. Per legatos prædicatores, ut in Psalmis: « Venient legati ex Ægypto ³⁴, » quod prædicatores procedent de gentilitate. Per legatos prædicatores Antichristi, ut in Isaia: « Misit in » mari legatos suos ³⁵, » id est in mundo prædicatores suos.

Legatio est reconciliatio peccatorum, ut in Paulo: « Pro Christo legatione fungimur ³⁶, » id est, vice Christi » nos de reconciliatione peccatorum intro-mittimus. *Legatio*, lacrymæ poenitentium, ut in Evangelio: « Legationem mitit, rogans ea quæ pacis sunt ³⁷, » id est, lacrymas poenitentiae præmittens veniam precatur.

Lepus est quilibet iniquus, et tamen doctus in lege. » *Lepus*, nam et ille ruminat ³⁸, quod nonnulli iniqui et tamen docti sunt

Psalm. XLVII, 3. ² Exod. XXVII, 9. ³ III Reg. v, 15. ⁴ Luc. x, 30. ⁵ Apoc. v, 5. ⁶ Amos. III, 8. ⁷ Prov. XXVIII, 1. ⁸ Psalm. XVI, 12. ⁹ Jud. XIV, 8. ¹⁰ II Tim. IV, 17. ¹¹ I Reg. XVII, 34. ¹² I Petr. v, 8. ¹³ Job XXVIII, 8. ¹⁴ Job X, 16. ¹⁵ Job IV, 10. ¹⁶ Psalm. XL, 4. ¹⁷ Psalm. VI, 7. ¹⁸ Psalm. CXXXI, 3. ¹⁹ Apoc. II, 22. ²⁰ Cant. I, 16. ²¹ Job VII, 13. ²² Cant. III, 1; Ibid., v. 7. ²³ Matth. v, 17. ²⁴ Joan. x, 34. ²⁵ Psalm. LXXXI, 6. ²⁶ Luc. XXIV, 44. ²⁷ Jac. II, 10. ²⁸ Psalm. XXIV, 8. ²⁹ Job XI, 6. ³⁰ Rom. VII, 23. ³¹ Psalm. LXXXIII, 7. ³² Psalm. IX, 21. ³³ Jer. XLIX, 14. ³⁴ Psalm. LXVII, 32. ³⁵ Isa. XVIII, 2. ³⁶ II Cor. v, 20. ³⁷ Luc. XIV, 32. ³⁸ Lev. XI, 6.

Lepra est peccatum, vel falsa doctrina, ut in *Levitico*: « Plaga lepræ si fuerit in homine ¹, » id est, peccatum vel hæresis si fuerit in homine.

Leprosi sunt hæretici, ut in *Evangelio*: « Occurrerunt ei decem viri leprosi ², » quod ad Christum multi veniunt, qui prius Decalogum perisse intelligentes, hæretica fuerunt sorde maculati.

Leva sunt temporalia dona, ut in *Cantico*: « Læva ejus sub capite meo ³, » id est, temporalia Christi dona consolantur animam meam.

Leviathan est diabolus, ut in *Job*: « Parati sunt suscitare Leviathan ⁴, » quod viri sancti diabolum bene vivendo instigant.

Libanus est Christus, ut in *Cantico*: « Species ejus ut Libani ⁵, » quod spiritualis Christi forma decora est. *Libanus*, Ecclesia, ut in *Cantico*: « Fluunt impetu de Libano ⁶, » quod doctrinæ salubres procedunt de Ecclesia. *Libanus*, baptismus, ut in *Cantico*: « Veni de Libano, sponsa mea, » id est, Ecclesia mea, baptismo dealbata. *Libanus*, mundus iste, ut in *libris Regum*, servi Salomonis cædebant ligna de Libano ⁷, quod prædicatores Salvatoris homines convertebant ad fidem in mundo.

Lingua est Filius, ut in *psalmis*: « Lingua mea calamus scribæ ⁸, » id est, Filius meus cum Spiritu sancto, cooperatur meus est. *Lingua*, vox Christi, ut in *Psalmis*: « Lingua mea adhæret faucibus [meis] ⁹, » id est, vox mea obmutuit coram Judæis. *Lingua*, doctrina hæretica, ut in *Job*: « Fune ligabis linguam ejus ¹⁰, » id est per sacram Scripturam devinces hæreticam doctrinam. *Lingua*, animus, ut in *Psalmis*: « Tota die injustitiam cogitavit lingua tua ¹¹, » id est, semper animus tuus cogitavit iniqua. *Lingua*, prædicatores Dei, ut in *Psalmis*: « Et lingua mea meditabitur justitiam tuam ¹², » * *Lingua*, doctrina sæcularis, ut in *Isaia*: « Dissolidabit Dominus linguam maris Ægypti ¹³, » quod tenebrosam mundi doctrinam destruet.

Lignum est Christus, ut in *Apocalypsi*: « De ligno vitæ, quod in paradiso Dei mei ¹⁴, » frui in Christo, qui vivificat Ecclesiam. ¹⁵ *Lignum*, crux, ut in *Jeremia*: « Mittamus lignum in panem ejus, » id est cordi ejus crucem exhibeamus. *Lignum* incarnata Sapientia, ut in *Parabolis*: « Lignum vitæ est iis qui apprehenderunt eam ¹⁶, » quod qui Dei Sapientiam per fidem in * . . . natam confitetur, mentali ab ea pastu reficitur. *Lignum*, quilibet justus, ut in *Job*: « Lignum habet spem ¹⁷, » quod justus semper spe salvus factus. *Lignum*, quilibet elatus, ut in propheta: « Ego Deus humiliavi lignum sublime ¹⁸, » quod qui se exultat, humiliabitur. *Lignum*, quilibet humilis, ut in eodem loco, « et exaltavi lignum humile, » quod qui se humi-

liat, exaltabitur. *Lignum*, cor hominis, ut in *libris Regum*: « Præcidit lignum et misit illuc, natavitque ferrum ¹⁹, » quod Christus cor humiliavit, et gratiam restituit. *Lignum*, deliciae spirituales, ut in *Genesi*: « Ex omni ligno paradisi comedes ²⁰, » id est, spirituales sanctæ Ecclesiæ delicias tibi acquire. *Lignum*, sancti angeli, ut in *Ezechiele*: « Omne lignum paradisi non est assimilatum illi ²¹, » id est, nullus inter angelos Dei comparari potuit illi.

Ligna sunt viri sancti, ut in *Cantico*: « Cum universis lignis Libani ²², » id est, in omnibus sanctis qui sunt in Ecclesia. *Ligna*, gentiles, ut in *Psalmis*: « Saturabuntur ligna campi ²³, » id est, reficiuntur per fidem gentiles mundi. *Ligna*, poenitentes, ut in *Psalmis*: « Exsultabunt omnia ligna silvarum ²⁴, » quod in adventu Domini poenitentes, qui prius incultierant, accepta venia, spiritualiter exsultaverunt. *Ligna*, virtutes spirituales, ut in lege: « Plantabis, in ea ligna pomifera, » id est, pones in mente tua virtutes spirituales ²⁵. *Ligna*, vitia, ut in *Deuteronomio*: « In succisione lignorum securis fugerit * navim ²⁶, » * id est, et correptorum vitiorum increpatio excesserit mensuram. *Ligna*, cogitationes invidiæ, ut in *Exodo*: « Populus obtulit ligna Sethim ²⁷, » quod fidelis quisque imputribiles Deo cogitationes offert. *Ligna*, operationes bonæ, ut in *Paulo*: « Super fundamentum hoc aurum, argentum, ligna ²⁸, » id est, in fide Christi munditiam cogitationum, nitorem locutionum, strenuitatem actionum. *Ligna*, iniqui, ut in libro *Judicum*: « Injecerunt ligna ut ungerent regem ²⁹, » quod ii qui ad libitum carnalis voluptatis suæ prælatum volunt habere.

Lilium est candor divinitatis, ut in *Cantico*: « Ego sum lilium convallium ³⁰, » id est, in divinitate mea merces sum humilium. *Lilium*, sancta Ecclesia, ut in *Cantico*: « Sicut lilium inter spinas ³¹, » quod dogmatibus hæreticorum sancta Ecclesia pun-gatur. *Lilium*, beatitudo cœlestis, ut in *Exodo*: « Post scyphum, sphaerulam et lilium ³², » quod recte prædicatores et bene operantes virens illa fortitudo remunerat te. Per *lilium*, bona opera, ut in *Cantico*: « Qui pascitur inter lilia ³³, » quod suavi bonorum operum odore lætantur. Per *lilia* sacræ Scripturæ, ut in *Cantico*: « Qui pascuntur inter lilia, donec aspiet dies ³⁴, » et sanctæ animæ sacris modo Scripturis reficiuntur, donec futuræ vitæ claritas appareat. Per *lilia* candores veritatis, ut in *Cantico*: « Labia ejus lilia ³⁵, » quod prædicatores sancti Christi annuntiant veritatem. Per *lilia* perfecti, ut in *Cantico*: « Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis ³⁶, » quod sanctæ Ecclesiæ fideles bona opera exercent, et opera carnis exornant [exsecrantur?].

Limen est cœtus primum Veteris Testamenti, ut in

¹ Lev. xiii. 9. ² Luc. xvii. 12. ³ Cant. viii. 3. ⁴ Job iii. 8. ⁵ Cant. 5. 15. ⁶ Ibid., v. 8. ⁷ III Reg. v. 18. ⁸ Psal. xiv. 2. ⁹ Psal. xxi. 16. ¹⁰ Job xl. 20. ¹¹ Psal. li. 4. ¹² Psal. xxxiv. 28. ¹³ Isa. xi. 15. ¹⁴ Apoc. ii. 7. ¹⁵ Jer. xi. 29. ¹⁶ Prov. iii. 18. ¹⁷ Job xiv. 7. ¹⁸ Ezech. xvii. 24. ¹⁹ IV Reg. vi. 6. ²⁰ Gen. ii. 16. ²¹ Ezech. xxxi. 8. ²² Cant. iv. 14. ²³ Psal. ciii. 16. ²⁴ Psal. xcv. 12. ²⁵ Lev. xix. 25. ²⁶ Dent. xix. 5. ²⁷ Exod. xxxv. 24. ²⁸ I. Cor. iii. 12. ²⁹ Judic. ix. 8. ³⁰ Cant. ii. 1. ³¹ Ibid., v. 2. ³² Exod. xxxvii. 17. ³³ Cant. vi. 2. ³⁴ Cant. ii. 16. ³⁵ Cant. v. 15. ³⁶ Cant. vii. 2.

Ezechiele: « Mensus est limen portæ ¹, » quod Christus antiquorum patrum merita apud se dinumerat. *Limen*, fides, ut in libris Regum: « Manus Dagon abscissæ erant super limen ², » quod opera diaboli, qui superstitionis curiositate ad æternam ³ justitiam perducit, destructa sunt per fidem. Nam Dagon piscis tristitiæ interpretatur in superliminaria domorum et in intentionibus animarum.

Linum est populus gentilis, ut in Isaia: « Linum fumigans non exstinguet ⁴, » id est, populum gentilem non damnabit. *Linum*, subtilitas, ut in lege: « Non indues vestem lino lanaque contextam ⁵, » id est, non intus malitiæ subtilitatem teges, et sanctitatem foris ostendes. *Linum*, spiritualis intellectus, ut in Parabolis: « Quæsivit lanam et linum ⁶, » quod sancta Ecclesia, sive devota anima, simplicem et spiritualem in sacra Scriptura intellectum querit.

Linea est occultum Dei judicium, ut in Job: « Quis tetendit super eam lineam ⁷? » quod Deus occultum suum judicium in anima humana exercet. *Linea*, norma aptæ institutionis, ut in libris Regum: « Duodecim cubitorum linea columnarum ⁸, » quod norma apostolorum alios prædicatores inuit.

Littus est finis sæculi, ut in Evangelio: « Secus littus sedentes ⁹, » id est, in fine sæculi degentes. *Littus*, fideles, ut in Genesi: « Zabulon in littore maris habitabit ¹⁰, » quod fidelis populus in partu fidei quievit. *Littus*, stabilitas immortalitatis, ut in Evangelio: « Discipulis in mari laborantibus, Jesus stabat in littore ¹¹, » quod illis mortalis vitæ fructus tolerantibus ipse jam ad immortalitatis soliditatem pervenerat.

Lippus est caligo mentis, ut in Levitico: « Si lippus, si gibbus ¹², » id est, si occupatione sæculari pressus, si in mente caliginosus.

Liber est præsentia Dei, ut in Psalmis: « Delectatur de libro vitæ ¹³, » id est, appareat eos nunquam fuisse scriptos in præsentia Dei cum salvandis. *Liber*, Christus, ut in Apocalypsi: « Liber alius apertus est, qui est vitæ ¹⁴, » quod Christus, qui est vita nostra, in judicio Judæis omnibus apparebit. *Liber*, Vetus Testamentum, ut in Apocalypsi: « Lector scriptum intus et foris ¹⁵, » id est, Vetus Testamentum, continens in se mysticum et historicum sensum. *Liber*, Evangelium, ut in Apocalypsi: « Habebat in manu sua librum apertum ¹⁶, » quod Evangelium suum Christus opere complevit. Per *librum*, occulta hominis, ut in Daniele: « Judicium sedit, et libri aperti sunt ¹⁷, » quod in judicio ultimo manifesta erunt abscondita cordis nostri.

Locus est Christus, ut in Apocalypsi: « Mulier

A fugit in solitudine, ubi paratum habuit locum ¹⁸, » quod sancta Ecclesia mentis solitudinem inveniens, Christum invenit. *Locus*, innocentia, ut in Psalmis: « Non cognoscat amplius locum suum ¹⁹, » id est, si potestatem spiritus habentis super te ascenderit, locum tuum non dimiserit, id est, si præsentis sibilis in a ²⁰ tibi prævaluerit, humilitatem poenitentiae non derelinquat. *Locus*, sancta Ecclesia, ut in Job: « Auro locus est, in quo conflatur ²¹, » quod examinatio martyrii non prodest, nisi in Ecclesia. *Locus*, dilectio vitæ præsentis, ut in Job: Vitæ delectatione impius rapietur ²². *Locus*, cor adulantium, ut in Job: « Nec ultra intuebitur eum locus ejus ²³, » quod impium post mortem adulatores, qui eum adulare solebant, non laudabunt. *Locus*, mens hominis, ut in Job: « Quis est locus intelligentiæ ²⁴? » quod in mente hominis intelligentia quiescit. *Locus*, superbia, ut in Job: « Convertere impios de loco suo ²⁵, » id est, destrue superbos in ipsa superbia eorum. *Locus*, corda justorum, ut in Ezechiele: « Benedicta gloria Domini de loco suo ²⁶, » quoniam de cordibus justorum, in quibus quiescit, procedit laus ejus. *Locus*, conversatio sancta, ut in lege: « In loco suo vescetur iis carnibus ²⁷, » quod qui in sancta sunt conversatione, divina sunt digni tractare sacramenta. *Locus*, sanctitas vitæ, ut in Psalmis: « Donec inveniam locum Domino, » id est, donec in tantum sanctificetur anima mea, ut Deus in ea requiescere dignetur. *Locus*, patria cœlestis, ut in Psalmis: « Transibo in locum tabernaculi admirabilis ²⁸, » id est, pertingam ad patriam cœlestem, ubi est domus non manu facta, æterna in cœlis. Per *Locum*, sollicitudines mentis: ut . . .

Locusta est resurrectio, ut in Psalmis: « Excelsus sum sicut locustia ²⁹, » id est de morte evasi incorruptus. *Locusta*, gentilitas, ut in Ecclesiaste: « Impugnabitur locusta ³⁰, » id est, sanctificabitur gentilitas ad Dominum conversa. *Locusta*, inanis gloria, ut in Psalmis: « Et labores eorum comedit locustia ³¹, » id est, bona opera eorum comedit inanis gloria. Per *locustas* Judæi, ut in Evangelio: « Locustas et mel silvestre edebat ³², » quod Deus sibi Judæos et Gentes per fidem incorporavit. Per *locustas* hæretici, ut in Apocalypsi: « De fumo putei exierunt locustæ in terra ³³, » quod de obscuritate profundi erroris processerunt hæretici in Ecclesia. Per *locustas* adulatores, ut in Exodo: « Ventus urens levavit locustas ³⁴, » quod hostis terrenus excitavit adulatores. Per *locustas* prædicatores, ut in Job: « Nunquid suscitabit eum quasi locustas? ³⁵ » quod prædicatores sancti modo saliant ad contemplationem, modo redeunt ad actionem.

¹ Ezech. xl, 6. ² I Reg. v, 4. ³ Isa. xlii, 5. ⁴ Deut. xxii, 11. ⁵ Prov. xxxi, 13. ⁶ Job xxxviii, 5. ⁷ III Reg. vii, 15. ⁸ Math. xii, 48. ⁹ Gen. xlix, 15. ¹⁰ Joan. xxi, 4. ¹¹ Levit. xxi, 20. ¹² Psal. lxxviii, 29. ¹³ Apoc. xx, 12. ¹⁴ Apoc. v, 1. ¹⁵ Apoc. x, 2. ¹⁶ Dan. vii, 10. ¹⁷ Apoc. xii, 6. ¹⁸ Psal. cii, 16. ¹⁹ Job xxviii, 1. ²⁰ Job xxvii, 21. ²¹ Job xx, 9. ²² Job xxviii, 12, 20. ²³ Job xx, 7. ²⁴ Ezech. iii, 12. ²⁵ Lev. vii, 6. ²⁶ Psal. xli, 5. ²⁷ Psal. cxcviii, 23. ²⁸ Eccle. xii, 5. ²⁹ Psal. lxxvii, 46. ³⁰ Marc. i, 6. ³¹ Apoc. ix, 3. ³² Exod. x, 13. ³³ Job xxxix, 23.

Loculus est conscientia mala, ut in Evangelio tēgit Deus loculum ¹, quod Deus per pœnitentiam conscientiam movet peccatricem. *Loculus*, conscientia bona, ut in Genesi: « Conditus aromatibus positus in loculo ², » quod quilibet sanctus virtutibus reffectus in conscientia sua quiescit.

Longitudo est longanimitas, ut in Ezechiele: « Mensus est atrium longitudine centum cubitorum, » quod perfectio sanctorum in longanimitate consistit ³. *Longitudo*, æternitas: ut in Parabolis: « Longitudo dierum in dextera ejus ⁴, » quod supernæ patriæ gaudium sine fine durabit. *Longitudo*, fides, ut in Genesi: « Trecentorum cubitorum erit longitudo ejus ⁵, » quod in mysterio sanctæ Trinitatis consistit fides Ecclesiæ.

Lorum est præceptum disciplinæ, ut in Job: « Ad arandum loro tuo ⁶, » quod Deus superbos sæculi principes disciplinæ suæ præcepto ligare potest. Per *legem*, vincula custodiæ nostræ, ut in libris Regum: « Ex ære lora dependentia ⁷, » quod spretis custodiæ vinculis prælati subjectos ⁸.

Lux est Deus Pater, ut in libro Sapientiæ: « Conditor est lucis æternæ ⁹, » quod Christus est gloriificatio Dei Patris. *Lux*, Christus, ut in Evangelio: « Erat lux vera ¹⁰, » quod nullus illuminatur, nisi per illum. *Lux*, apostoli, ut in Evangelio: « Vos estis lux mundi, » id est, claritas Ecclesiæ. *Lux*, fideles, ut in Paulo: « Nunc autem lux in Domino ¹¹, » id est, modo claritas in Domino. *Lux*, bona actio, ut in Evangelio: « Luceat lux vestra coram hominibus ¹², id est, clarescat bona actio vestra coram malis. *Lux*, prædicatio evangelica, ut in Isaia: « Populus qui sedit in tenebris vidit lucem magnam ¹³, » id est, populus gentium, qui erat in errore, prædicationem intelligat evangelicam. *Lux*, gloria vitæ præsentis, ut in Job: « Quare data est misero lux? ¹⁴ » id est, gloria vitæ præsentis viro sancto: qui in hoc sæculo misertum deputat (*sic*). *Lux*, « gladium cordis, » ut in Job: « Lux obtenebrescet in tabernaculo ejus ¹⁵, » id est, gaudium deficit in corde ejus. *Lux*, sancti angeli, ut in Genesi: « Vidit Deus lucem, quod esset bona ¹⁶, » id est, approbavit bonos angelos.

Lucifer est Christus, ut in Job: « Producis Luciferum in tempore suo ¹⁷, » id est, Christum in plenitudine temporis. *Lucifer*, vir sanctus, ut in Job: « Orietur ut Lucifer ¹⁸, » id est, clarescet ad instar viri sancti. *Lucifer*, diabolus, ut in Isaia: « Lucifer, qui mane oriebaris ¹⁹, » id est diabolus, qui in initio erat claritas. *Lucifer*, clarus intellectus, ut in Epistola Petri: « Lucifer oriatur in cordibus nostris ²⁰, » id est, clarus intellectus fulgeat in mentibus nostris.

Lucerna est Christus, ut in Evangelio: « Non ve-

nit lucerna, ut sub modio ponatur ²¹, » id est, non venit Christus, ut in solis Judæis abscondatur. *Lucerna* amicus sponsi, ut in Psalmis: « Paravi lucernam Christo meo ²², » id est, paravi Joannem, qui præcederet Christum. *Lucerna*, justitia sanctorum, ut in Parabolis: « Non exstinguetur in nocte lucerna ejus ²³, » id est, justitia Ecclesiæ non deficiet in præsentis adversitate. *Lucerna*, opus bonum, ut in Exodo: « Ardeat semper lucerna in tabernaculo ²⁴, » id est, appareat bona actio in homine. *Lucerna*, gratia divina, ut in Job: « Splendebat lucerna ejus super caput meum ²⁵, » id est, fulgebat gratia divina super mentem meam. *Lucerna*, Scriptura sacra, ut in Epistola Petri: « Quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco ²⁶, id est, Scripturæ sacræ in obscuritate vitæ præsentis. *Lucerna*, sermo prædicationis, ut in Psalmis: « Lucerna pedibus meis verbum tuum ²⁷, » id est, prædicatio tua incet operibus meis. *Lucerna*, bona vita cuiuslibet, ut in Evangelio: « Non accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio ²⁸, » quod bona vita non est abscondenda, sed in exemplo aliis ponenda. *Lucerna*, interna visitatio, ut in Parabolis: « Lucerna Domini, spiraculum hominis ²⁹, » quod interna visitatio vivificat hominem. *Lucerna*, gloria reproborum, ut in Job ³⁰: « Lucerna impiorum exstinguetur, » id est, gloria pravorum destruetur.

Lumen est Christus, ut in Evangelio: « Lumen ad revelationem gentium ³¹, » quod Christus gentes illuminat. *Lumen*, apostoli, ut in Psalmis: « Amictus lumine sicut vestimento ³², » id est, circumdatus Apostolis adhærentibus lateri tuo. *Lumen*, cognitio veritatis, ut in Job: « Ipsi fuerunt rebelles lumini ³³, » id est, veritatis notitiam suscipere noluerunt. *Lumen*, prædicatio, ut in Job: « Lumen illius super omnes terminos terræ ³⁴, » id est, Evangelium illius prædicatur in universo mundo. *Lumen*, miraculum, ut in Job: « In vis tuis spandebit lumen ³⁵, » id est, in operibus tuis signa et miracula erunt. *Lumen*, gratia Dei, ut in Job: « Super quem non surgit lumen illius ³⁶, » id est, quis est in quo non sit gratia ejus? *Lumen*, intentio, ut in Evangelio: « Vide ergo, ne lumen quod in te est, tenebrescat ³⁷, » id est, cave ne intentio tua obscuretur. *Lumen*, Deus Pater, ut in Evangelio: « In lumine tuo videbimus lumen ³⁸, » quod per Filium recognoscimus Patrem. *Lumen*, doctrina, ut in Apocalypsi: « Civitas illa non indigebit lumine solis ³⁹, » quod conventus ille supernæ patriæ non habebit necesse ut ab aliquo doctore doceatur.

Per *lumbos* propago mortalitatis, ut in Paulo: « Adhuc erat in lumbis patris sui ⁴⁰, » id est, adhuc generandus erat. Per *lumbos*, libido, ut in Job: « Fortitudo ejus in lumbis ⁴¹, » quod sexum virilem

¹ Luc. xxxiii, 14. ² Gen. i, 25. ³ Ezech. xl, 47. ⁴ Prov. iii, 16. ⁵ Gen. vi, 15. ⁶ Job xxxix, 13. ⁷ Illi Reg. vii, 29. ⁸ Sap. 7, 26. ⁹ Joan. i, 9. ¹⁰ Ephes. v, 6. ¹¹ Matth. 5, 16. ¹² Isa. ix, 2. ¹³ Job iii, 20. ¹⁴ Job xviii, 6. ¹⁵ Gen. i, 4. ¹⁶ Job xxxviii, 32. ¹⁷ Job xi, 17. ¹⁸ Isa. xiv, 12. ¹⁹ Il Petr. i, 19. ²⁰ Marc. iv, 21. ²¹ Psal. cxxxi, 17. ²² Prov. xxxi, 18. ²³ Exod. xxvii, 20. ²⁴ Job xxix, 3. ²⁵ Il Petr. i, 19. ²⁶ Psal. cxviii, 104. ²⁷ Matth. v, 15. ²⁸ Prov. xx, 27. ²⁹ Job xxiv, 20. ³⁰ Luc. ii, 52. ³¹ Psal. cii, 2. ³² Job xxiv, 13. ³³ Job xxxvii, 5. ³⁴ Job xxii, 28. ³⁵ Job xxv, 5. ³⁶ Luc. xi, 55. ³⁷ Psal. xxxv, 10. ³⁸ Apoc. xxi, 23, et xii, 5. ³⁹ Heb. vii, 10. ⁴⁰ Job xl, 11.

multum per libidinem vincit diabolus. Per *lumbos* luxuria cordis, ut in Petro: « Succincti lumbos mentis vestræ¹, id est, luxuriam a corde expellite.

Lumbare est sancta Ecclesia, ut in Jeremia: « Possidetur lumbare², » quod Christus sibi Ecclesiam elegit.

Luna est Ecclesia, ut in Psalmis: « Donec auferatur luna³, » id est, usquequo transferatur Ecclesia. *Luna*, fama cum laude, ut in Job: « Et lunam incedentem clare⁴, » id est, famam extollentem se sublimiter. *Luna*, mobilitas mentis, ut in Ecclesiastico: « Stultus ut luna mutatur, » quod claritas stultæ mentis per instabilitatem deficit. *Luna*, mundus iste, ut in Apocalypsi: « Luna sub pedibus ejus⁵, » quod mundum istum sancta Ecclesia contemnit. *Luna*, scientia, ut in Psalmis: « Lunam et stellas in potestatem noctis⁶, » quod in præsentia vita indigemus scientia et bonis exemplis. *Luna*, adversitas, ut in Psalmis: « Nec luna per noctem⁷, » id est, nec adversitas te frangat per impatientias.

Per *lupos* fraus et dolus, ut in Evangelio: « Intrinsecus autem sunt lupi rapaces⁸, » id est, intus sunt fraudulentum et dolosi.

Lutum est Verbum caro factum, ut in Evangelio: « Fecit lutum ex sputo⁹, » quod Christus Deus est et homo. *Lutum*, prima conditio, ut in Job: « Quod sicut lutum feceris me¹⁰, » quod de terra homo factus est. *Lutum*, populus Judæorum, ut in Job: « Restituetur ut lutum signaculum¹¹, » quod Judæi, qui erant signaculum Dei, ob incredulitatem ut lutum conculcantur. *Lutum*, res mundiales, ut in propheta: « Aggravat densum lutum¹², » id est, nimis studet res terrenas multiplicare. *Lutum*, doctrina, ut in Apocalypsi Abacuc: « In luto aquarum¹³, » id est, in prava doctrina multorum populorum. *Lutum*, illecebra carnis, ut in Psalmis: « Eripe me de luto, ut non infigar¹⁴, » id est, a voluptate carnali custodi me, ne vincar. *Lutum*, fetor vitiorum, ut in Job: « Sternet sibi aurum quasi lutum¹⁵, » quod diabolus sanctos viros per vitia conculcare studet.

Luter est baptismus, ut in libris Regum: « Gros-situdo luteris trium unciarum erat¹⁶, » quod in sancto baptismate est confessio personarum cum Deitate una.

M

<i>Maceria.</i>	<i>Mammæ.</i>	<i>Modius.</i>
<i>Myrrha.</i>	<i>Mons.</i>	<i>Mensa.</i>
<i>Maxilla.</i>	<i>Mercenarius.</i>	<i>Manus.</i>
<i>Malum puni-</i>	<i>Mandragoræ.</i>	<i>Mors.</i>
<i>cum.</i>	<i>Mulus.</i>	<i>Messis.</i>
<i>Myrrha.</i>	<i>Milites.</i>	<i>Mare.</i>
<i>Mel.</i>	<i>Masculus.</i>	<i>Mulus.</i>
<i>Macula.</i>	<i>Mustum.</i>	<i>Milvus.</i>
<i>Moab.</i>	<i>Medulla.</i>	<i>Malleus.</i>
<i>Membra.</i>	<i>Manna.</i>	<i>Malogranatum.</i>

Marmor.
Malum.
Monilia.
Meridies.
Manipuli.
Mulier.
Mire.
Margareta

Musca.
Myrtus.
Mola.
Mortariolum.
Menses.
Matutinus.
Morus.
Meretrix.

Margo.
Munitio.
Militia.
Mater.
Mustela.
Mœnia.
Messores.

Maceria est cordis disciplina, ut in Parabolis: « Et in maceria lapidum¹⁷, » id est, disciplina stabi-lium cogitationum « destructa erat. » *Maceria*, latus¹⁸, ut in Cantico: « In caverna maceriæ¹⁹, » id est, in vulnere lateris Christi. *Maceria*, regnum Judaicum, ut in Psalmis: « Ut quid destruxisti maceriam ejus²⁰, » quod regnum in populo illo, quo gubernare debuit, Dominus²¹ asserri permisit. Per *maceriam* fides²² et operatio, ut in libro Numeri: « Inter duas macerias, quibus vineæ cingebantur²³, » quod per fidem et operationem animæ fideles uniuntur.

Macula est peccatum, ut in Paulo: « Non habentem maculam, neque rugam²⁴, » id est, peccatum vel simulationem.

Malum Punicum est sanguis Christi, ut in Cantico: « Sicut cortex mali Punici, ita genæ tuæ²⁵, » quod per effusionem sanguinis Christi sancta Ecclesia sibi patientiam assumpsit. Per *mala Punica* operationes bonæ, ut in Exodo: « Mala Punica facies ex hyacintho²⁶, » id est, bona opera propter cœlestem mercedem. Per *mala Punica* illi qui unicam fidem tenent, ut in Cantico: « Paradisus malorum Punicorum²⁷, » id est, Ecclesia, continens in una fide diversæ professionis. Per *mala Punica* martyres, ut in Cantico: « Si floruerunt mala Punica²⁸, » id est, si apparuerunt martyres.

Malogranata sunt agmina electorum, ut in libris Regum: « Malogranatorum ducenti erant ordines²⁹, » quod electi perfectam Dei et proximi dilectionem tenent. *Malogranata*, virtutes, ut in Cantico: « Mustum malogranatorum³⁰, » id est, sanctitatem quæ procedit de virtutibus sanctorum.

Malum est adversitas, ut in propheta: « Si est malum in civitate, quod Dominus non fecit³¹, » quod adversitatem in Ecclesia Dominus ad ejus emendationem fieri permittit.

Mammæ sunt prædicatores, ut in Cantico: « Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, sponsa³², » id est, quam sancti sunt prædicatores tui, qui lac fundunt prædicationis, o Ecclesia? *Mammæ*, sensus naturales, ut in propheta: « Factæ sunt mammæ pubertatis³³ tuæ³⁴, » quod in multis in genere humano naturales sensus obscurati sunt.

Mane est tempus incarnationis. * *Mane*, initium fidei, ut in Exodo: « Mane saturabuntur panibus³⁵, » quod in initio fidei, qui in primitiva erant Ecclesia, donis Spiritus sancti reficiebantur. *Mane*, vitæ præ-

1 Petr. i, 15. 2 Jer. xiii, 1. 3 Psal. lxxii, 7. 4 Job xxxi, 26. 5 Apoc. xii, 1. 6 Psal. cxxxv, 9. 7 Psal. cxx, 6. 8 Matth. vii, 15. 9 Joan. ix, 6. 10 Job x, 9. 11 Job xxxviii, 14. 12 Hab. ii, 6. 13 Hab. iii, 15. 14 Psal. lxxviii, 15. 15 Job xli, 12. 16 I Reg. vii, 26. 17 Prov. xiv, 31. 18 Cant. ii, 14. 19 Psal. lxxix, 13. 20 Num. xxii, 24. 21 Ephes. v, 27. 22 Cant. vi, 7. 23 Exod. xxviii, 33. 24 Cant. iv, 13. 25 Cant. vii, 12. 26 I Reg. vii, 18. 27 Cant. viii, 2. 28 Amos iii, 6. 29 Cant. iv, 10. 30 Ezech. xxiii, 3. 31 Exod. xvi, 8.

sentis prosperitas, ut in Ecclesiaste : « Cujus principes mane comedunt ¹, » id est, cujus prælati in vitæ præsentis prosperitate exsultant. *Mane*, exordium vitæ præsentis cujuslibet hominis, ut in Job : « De mane usque ad vespere ² succidentur ³, » quod a principio vitæ suæ usque ad finem destitui impii non cessant. *Mane*, illuminatio Spiritus sancti, ut in Cantico : « Mane surgamus ad vineas ⁴, » id est, illuminati Spiritu sancto erigamus nos ad exempla sanctorum. *Mane*, consolatio interna, ut in Genesi : « Factum est vespere et mane ⁵, » quod modo anima per tentationem obscuratur, modo vero per internam claritatem illuminatur. *Mane*, claritas future vitæ, ut in Psalmis : « Mane astabo tibi, et videbo ⁶, » quod sancta Ecclesia in futuro vultui Dei assistet, eumque contemplabitur. *Mane*, prius, ut in Genesi : « Mane comedet prædam ⁷, » quod prius sanctam Ecclesiam afflixit. *Mane*, resurrectio Christi, ut in Psalmis : « Vespere et mane ⁸, » id est, in passione et resurrectione. *Mane*, prima ætas mundi in Evangelio : « Primo mane conducere operarios in vineam suam ⁹, » quod in prima ætate mundi Deus Ecclesiam suam extollere non cessat. *Mane*, pueritia, ut in Ecclesiaste : « Mane semina semen tuum ¹⁰, » id est, ab ipsa pueritia incipe bene vivere.

Matutinum est prosperitas, ut in Psalmis : « Exitus matutini et vespere delectabis ¹¹, » id est, contemptus prosperitatis et adversitatis fidelibus tuis delectabiles facis. *Matutinum*, exercitatio, ut in Psalmis : « In matutinis meditabor in te ¹², » id est, in exercitatione mea studebo servire tibi. *Matutinum*, ^C justitia, ut in Psalmis : « Et ad matutinum lætitia ¹³, » quod illis, qui ad justitiam Christi tendunt, datur lætitia. *Matutinum*, dilatio, ut in Psalmis : « Et castigatio mea in matutinis ¹⁴, » id est, sine dilectione castigatus sum. *Matutinum*, dies judicii, ut in Psalmis : « In matutino, interficiebam omnes peccatores terræ ¹⁵, » id est, omnes malos in die judicii, quod lux æterna oriri incipiet, damnandos intelligebam.

Manus est Christus ad mundum veniens, ut in Psalmis : « Emitte manum tuam de alto ¹⁶, » id est, mitte Filium tuum de cœlo. *Manus*, Christus ascendens, ut in Deuteronomio : « Levabo ad cœlum manum meam ¹⁷, » quod Christus ad cœlos elevatus est. *Manus*, consolatio divina, ut in Ezechiele : « Manus Domini erat mecum ¹⁸, » id est, consolatio divina affuit mihi. [*Manus*], potestas, ut in Psalmis : « De manu filiorum apostatantium ¹⁹, » *Manus*, membra Christi, ut in Exodo ²⁰ manus Moysi producta est de sinu ²¹ leprosi, in sinum revocata, in pristinum rediit : quod immunda fiunt membra Christi, cum peccando a gratia exeunt; cum vero poeni-

tendo redeunt, emundantur. *Manus*, impulsio, ut in Psalmis : « Et manus peccatoris non moveat me ²², » *Manus*, disciplina, ut in Psalmis : « Die ac nocte gravata est super me manus ²³, » id est, continue deprimit me disciplina tua. *Manus*, gratia, ut in Psalmis : « Dominus supponit manum suam ²⁴, » id est, gratiam suam adjutricem confert. *Manus*, munificentia, ut in Psalmis : « Aperis tu manum tuam ²⁵, » id est, largiter impendis munificentiam tuam. *Manus*, vindicta, ut in Psalmis : « Confirmasti super me manum tuam ²⁶, » id est, aggravasti super me vindictam tuam. *Manus*, opus bonum, ut in Job : « Manum meam ponam super os meum ²⁷, » id est, per opus bonum purgabo locutionem meam illicitam. *Manus*, vis supernæ virtutis, ut in Ezechiele : ^B « Similitudo manus apprehendit me ²⁸, » id est, vis supernæ virtutis arripuit me. *Manus*, actio Christi, ut in Ezechiele : « Manus hominis sub pennis eorum ²⁹, » id est imitatio actionis Christi sub volatu contemplationis eorum. *Manus*, potestas Dei, ut in Ezechiele : « Facta est super me manus Domini ³⁰, » id est, revelata est mihi potestas Domini. *Manus*, potestas Antichristi, ut in Daniele : « Dolus in manu ejus dirigetur ³¹, » id est, deceptio in potestate Antichristi exercebitur. *Manus*, tentatio diaboli, ut in Job : « Ecce in manu tua est ³², » id est, licentiam eum tentandi habes. *Manus*, persecutio diurna, ut in Job : « Manum tuam longe fac a me ³³, » id est, persecutionem tuam aliquantulum remove a me. *Manus*, populus Judaicus, ut in Psalmis : « Utquid avertis manum tuam ? ³⁴ » id est, utquid projicis a te populum Judaicum ? *Manus*, persecutio Judæorum, ut in Job : « Pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me ³⁵, » id est, cum sedero ad dexteram tuam, tangere me non poterit persecutio Judæorum. *Manus*, familiaris amicus, ut in Evangelio : « Si manus tua scandalizaverit te ³⁶, » id est, si amicus tuus necessarius peccare impellit te. *Manus*, versutia hostis, ut in cantico Exodi : « Interficiet eos manus mea ³⁷, » id est, per consensum illiciti dabit eos antiqui versutia, quæ in ea dicitur, quod ut seducat, permittitur. Per *manum* plures actiones, ut in Psalmis : « Docet manus meas ad prælium ³⁸, » id est, operationes meas, ut iniquitati resistant. Per *manus*, martyres, ut in Cantico : « Manus mea stillaverunt myrrham ³⁹, » id est, martyres mei destituerunt, usque ad mortem. Per *manus*, operadores boni, ut in Cantico : « Manus illius torquantes aureo ⁴⁰, » quod operadores boni sine errore in charitate fulgent. Per *manum* discretio, ut in Evangelio : « Discipuli manibus confricabant spicas ⁴¹, » quod in Scripturarum sententiis doctores studio discretionis spirituales intellectum quærunt. Per *manum* dispositiones Dei,

¹ Eccl. x, 16. ² Job iv, 20. ³ Cant. vii, 12. ⁴ Gen. i, 5; viii, 13; xix, 23, 31. ⁵ Psal. v, 4. ⁶ Gen. xlix, 27. ⁷ Psal. liv, 18. ⁸ Matth. xx, 1. ⁹ Eccl. xi, 6. ¹⁰ Psal. lxiv, 9. ¹¹ Psal. lxiii, 7. ¹² Psal. xxx, 6. ¹³ Psal. lxxii, 14. ¹⁴ Psal. c, 8. ¹⁵ Psal. cxliv, 7. ¹⁶ Deut. xxxii, 40. ¹⁷ Ezech. v, 14. ¹⁸ Psal. cxliii, 7, 11. ¹⁹ Exod. iv, 6. ²⁰ Psal. xxxv, 12. ²¹ Psal. xxxi, 4. ²² Psal. xxxvi, 24. ²³ Psal. cxliv, 16. ²⁴ Psal. xxxvii, 5. ²⁵ Job xxxix, 37. ²⁶ Ezech. viii, 3. ²⁷ Ezech. i, 8. ²⁸ Ezech. xxxvii, 1, et xl, 1. ²⁹ Dan. viii, 25. ³⁰ Job ii, 6. ³¹ Job xiii, 21. ³² Psal. lxxiii, 11. ³³ Job xvii, 3. ³⁴ Matth. v, 31, et xviii, 8; Marc. ix, 43. ³⁵ Exod. xv, 9. ³⁶ Psal. xvii, 35, et cxliii, 1. ³⁷ Cant. v, 5. ³⁸ Ibid., v. 14. ³⁹ Luc. vi, 1.

ut in Psalmis : « In manibus tuis sortes meae ¹, » id est, in dispositionibus tuis eventus mei. Per *manus* curæ spirituales, ut in Psalmis : « Anima mea in manibus meis semper ²; » [id est], animæ meae curas assidue spirituales impendam. Per *manum*, «... Dei, ut in Psalmis : « In manus tuas, Domine, commendando spiritum meum ³. »

Manna est corpus Christi, ut in Psalmis : « Dedit illis manna ad manducandum ⁴, » quod vitæ præsentis deserto corpus Christi *..... habemus. *Manna*, Scriptura sacra, ut in libro Numeri : « Erit manna quasi semen coriandri ⁵; » quod Scriptura sacra spiritualem in se continet intellectum. *Manna*, beatitudo cœlestis, ut in Apocalypsi : « Vincenti dabo manna absconditum ⁶, » quod, qui perseveraverit usque in finem, possidebit « quod oculus non vidit, quod auris non audivit, quod in cor hominis non ascendit ⁷. »

Manipuli sunt opera bona, ut in Genesi : « Vestros manipulos stantes adorare manipulum meum ⁸, » quod viri sancti sciunt non propter opera sua posse se, quantumlibet et bona fuerint, * Christi comparari. *Manipuli*, præmia sanctorum, ut in Psalmis : « portantes manipulos suos ⁹, » quod propter honorum operum semina, quæ nunc habent, recipient æterna in fine præmia.

Mandragoræ sunt bonæ famæ, ut in Cantico : « Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris ¹⁰; » bonæ famæ contulerunt notitiam in Ecclesiis vestris. *Mandragoræ*, gloria popularis, ut in Genesi : « Da mihi partem de mandragoris ¹¹, » id est, de laude populari.

Margo est fides, ut in Ezechiele : « Et marginem ante thalamum ¹², » id est, fidem ante contemplationem.

Mare est baptismus, ut in Apocalypsi : « Mare vitreum simile crystallo ¹³, » id est, baptismus puritatem fidei habens et firmitatem. *Mare*, mundus, ut in Job : « Quis graditur super fluctus maris ¹⁴? » id est, qui superat *..... mundi. *Mare*, gentilitas, ut in Psalmis : « Transferentur montes in cor maris ¹⁵, » id est, Apostoli convertentur ad Gentes. *Mare*, homines pravi, ut in Psalmis : « Aquilonem et mare tu creasti ¹⁶, » id est, diabolum * in membra in flagella tu formasti. *Mare*, secularis occupatio, ut in Psalmis : « Qui descendunt mare in navibus ¹⁷, » quod prælati in Ecclesiis regendis de sæculi negotiis regendis se intromittunt. *Mare*, infernus, ut in Job : « Nunquid ingressus est profundum maris ? ¹⁸ » quod Christus ad infernum descendit. *Mare*, voluptas sæcularium, ut in Job : « Fervescere faciet quasi ollam profundum mare ¹⁹, » quod diabolum mentem pravam per illicita desideria incendit. *Mare*, pena

A gehennalis, ut in Cantico Exodi : « Et operuit eos mare, » id est, depressit eos pena inferni ²⁰.

Marmor, firmitas bona, ut in Cantico : « Crura ejus sicut columnæ marmoreæ ²¹, » quod Christum in membris suis sustentant, firmi et stabiles sunt.

Margarita est cœleste desiderium, ut in Evangelio : « Inventa una pretiosa margarita ²², » id est, concepto in mente desiderio cœlesti. Per *margaritas* spiritualia sacramenta, ut in Evangelio : « Ne mittatis margaritas vestras ante porcos ²³, » id est, interna mysteria non committatis immundis. Per *margaritas* homines justī, ut in Apocalypsi : « Duodecim margaritæ, duodecim portæ ²⁴, » quod homines sancti per fidem apostolorum aditum habent ad regnum cœleste. Per *margaritas* deliciæ terrenæ, ut in Apocalypsi : « Mulier erat ornata margaritis ²⁵, » quod fallacia hujus sæculi terrenis deliciis nitet.

Masculus est spiritus hominis, ut in Genesi : « Masculum et feminam fecit eos ²⁶; » quod, ut ait Joannes Chrysostomus, nihil aliud est homo quam corporis * animæ conjunctio. *Masculus*, quilibet homo, ut in Genesi : « Masculus, cujus caro circumcisa non fuerit ²⁷, quod quilibet homo qui illicitos actus non resecat, peribit. *Masculus*, sensus rationalis animæ, ut in Exodo : « Si masculus fuerit, interficite ²⁸, » quod diabolus sensum rationalem in homine extinguere studet.

Mater est civitas, ut in Paulo : « Quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra ²⁹, » quod nullus servituti peccati subiacet. Civitas illa cœlestis. *Mater*, sancta Ecclesia, ut in Parabolis : « Qui despicit partum matris suæ ³⁰, » id est, qui vilipendit augmentum sanctæ Ecclesiæ. *Mater*, virgo Maria, ut in Cantico : « Videte regem Salomonem in diademate, quod coronavit eum mater sua ³¹; » id est, diligite Christum in humanitate, qua induit eum virgo Maria. *Mater* gratia Dei, ut in Cantico : « Columba mea, una est matri suæ ³², » quod simplicitate sanctæ Ecclesiæ unitatem inesse facit gratia Dei. *Mater*, natura vitata, ut in Job : « Putredini dixi : Mater mea ³³, » quod propter peccatum natura humana in putredinem redigitur. *Mater*, plebs Judaica, quæ Christum crucifixit, ut in Cantico : « Ibi est corrupta mater ³⁴; » quod, cum plebs Judaica cruci Christum affixit, in spiritualem corruptionem incidit. *Mater*, Synagoga, ut in Cantico : « Tenui eum, nec dimittam, donec introducam eum in domum matris suæ ³⁵, » quod modo Christi fides in Ecclesia tenetur, eamque Synagoga in fine mundi suscipit. *Mater*, prædicator quilibet, ut in Evangelio : « Ipse meus frater, et soror, et mater ³⁶, » quod prædicator docendo alios in fide parit. *Mater*, concupiscentia, ut in Psalmis : « De ventre matris meæ

Psal. xxx, 15. ² Psal. cxviii, 109. ³ Psal. xxx, 6. ⁴ Psal. lxxvii, 24. ⁵ Num. xi, 7. ⁶ Apoc. ii, 17. ⁷ Isa. lxiv, 4; I Cor. ii, 9. ⁸ Gen. xxxvii, 7. ⁹ Psal. cxxv, 6. ¹⁰ Cant. vii, 13. ¹¹ Gen. xxx, 14. ¹² Ezech. xl, 12. ¹³ Apoc. iv, 6. ¹⁴ Job. ix, 8. ¹⁵ Psal. xlv, 5. ¹⁶ Psal. lxxxviii, 13. ¹⁷ Psal. cvi, 25. ¹⁸ Job xxxviii, 16. ¹⁹ Job xli, 22. ²⁰ Exod. xv, 10. ²¹ Cant. v, 15. ²² Math. xiii, 46. ²³ Math. vii, 6. ²⁴ Apoc. xxi, 21. ²⁵ Apoc. xvii, 4. ²⁶ Gen. i, 27 et v, 2. ²⁷ Gen. xvii, 14. ²⁸ Exod. i, 16. ²⁹ Gal. iv, 26. ³⁰ Prov. xix, 16. ³¹ Cant. iii, 11. ³² Cant. vi, 8. ³³ Job. xvii, 14. ³⁴ Cant. viii, 5. ³⁵ Cant. iii, 4. ³⁶ Math. xii, 50; Marc. iii, 35; Luc. viii, 21.

tu es protector meus¹, id est, ex ventris concupiscentia protexisti me. *Mater*, prima mater Eva, ut in Psalmis, «Pater meus et mater mea dimiserunt me,» etc.,² id est, Adam et Eva peccato me exposuerunt, et Christus redemit me. *Mater*, terra, ut in libro Ecclesiastico: «Usque in diem reversionis in matrem omnium³, id est, in terram, quæ omnes in se recipit.

Malleus est diabolus, ut in Jeremia: «Contrita est malleis universæ terræ⁴, id est, victus est diabolus, qui contrivit peccatores. *Malleus*, percussio cœlestis, ut in Job: «Quasi stipulam æstimabit malleum⁵, quod corpus diaboli, quæ est massa reproborum, cœlestem percussione non pertimescit.

Maxilla est Ecclesia, ut in Job: «Percusserunt maxillam meam⁶, id est, depresserunt Ecclesiam meam. *Maxilla*, prædicatio, ut in libro Judicum: «In maxilla asini percussi eos⁷, quod per simplicem doctrinam apostolorum superbos prostravit. *Maxilla*, malitia diaboli, ut in Job: «Armilla perforata est Leviathan maxilla⁸, quod Deus per præsentiam suam nos a diaboli malitia liberavit.

Medulla est corpus Christi, ut in cantico Deuteronomii: «Et hircos cum medulla tritici⁹, id est, opera penitentiae cum opere Christi. Per *medullam* divitiæ terrenæ, ut in Job: «Et medullis ossa illius irrigantur¹⁰, quod viri impii divitiis terrenis sustentantur. Per *medullas* intentiones, ut in Paulo: «Compagum quoque et medullarum¹¹, id est, cogitationum et intentionum.

Mel est ipsa Divinitas, ut in Job: «Torrentis mellis et butyri¹², et abundantiae calamitatis et humanitatis. *Mel*, sapientia spiritualis, ut in Parabolis: «Mel invenisti, comede quod sufficit tibi¹³, id est, noli plus quam oportet sapere. *Mel*, contemplatio, ut in Cantico: «Mel et lac sub lingua tua¹⁴, quod prædicatores et contemplationem docent et actionem. *Mel*, animæ sanctæ, ut in Cantico: «Comedi favum cum melle meo¹⁵, id est, animas sanctas carnis immortalitate gaudentes mihi conjugam. *Mel*, dulcedo carnis, ut in lege: «Nec quidquam fermenti aut mellis adolebitur in sacrificio Domini¹⁶, quod ei nec superbia mentis nec voluptas carnis placet. *Mel*, doctrina Christi, ut in cantico Deuteronomii: «Sugerunt mel de petra¹⁷, id est, dulcem susceperunt doctrinam a Christo.

Membra sunt teneri in Ecclesia, ut in Job: «Membra mea quasi in nihilum sunt redacta¹⁸, id est, teneri et infirmi mei pene sunt consumpti. *Membra*, reprobi, ut in Job: «Membra carniū ejus cohærentia¹⁹, sibi in malo consentiunt.

Menses sunt termini actionum, ut in Job: «Ego habui menses vacuos²⁰, id est, inanitatem in ter-

minis actionum mearum. *Menses*, ordines angelorum, ut in Job: «Nec numeretur in mensibus anni²¹, id est, inter angelos electos spiritus diabolicus ad salvationem non pertingit. *Mensis*, bona quies mentis, ut in Isaia: «Erit mensis ex mense²², quod qui modo a malo mente quiescunt, in futuro gaudio quiescent.

Mensa est Vetus Testamentum, ut in Evangelio: «Catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum²³, id est, humilis gentium subtilitatem Veteris Testamenti per intellectum comedit. *Mensa*, sacrum altare, unde accipimus corpus Domini Christi et sanguinem, ut in libro Ecclesiastici: «Ad magnam mensam sedisti, diligenter attende quæ apposita sunt tibi²⁴, id est, sacramenta corporis et sanguinis Domini, quæ in altari sumus fidei oculo contingit. *Mensa*, sacra Scriptura, ut in Psalmis: «Parasti in conspectu meo mensam²⁵, id est, humilem fecisti intelligentiæ meæ sacram Scripturam. *Mensa*, patriæ cœlestis, ut in Evangelio: «Ut edatis et bibatis super mensam meam²⁶, id est, ut percipiat simul corporis et animæ beatitudinem in patria cœlesti.

Mœnia sunt ornamenta virtutum, ut in Jeremia: «Præcipitavit omnia mœnia ejus²⁷, id est, destruxit ornamenta ejus.

Meridies est Christus, ut in Job: «Quasi in nocte, sic palpabunt in meridie²⁸, quod ac si esset [sicut cæcutit?] peccator, sic cæcati erant Judæi in claritate Christi. *Meridies*, ascensio Christi, ut in Psalmis: «Et meridie narrabo²⁹, id est, assertionem ejus prædicabo. *Meridies*, tribulatio, ut in Cantico: «Ubi cubes in meridie³⁰, id est, in quibus quiescis in persecutione. *Meridies*, fides, ut in Genesi³¹, Abraham angelos suscepit in meridie, id est, in ferventi die. *Meridies*, sacra Scriptura, ut in propheta: «Impegimus in meridie³², quod hæretici in sacra Scriptura per pravam intellectum offendunt. *Meridies*, ardor charitatis, ut in Genesi: «Ad auram post meridiem³³, quod jam a charitate Dei per peccatum homo corruerat.

Mercenarius est quilibet justus, ut in Job: «Sicut mercenarii dies ejus³⁴, quod justus pro mercede æternâ laborare non cessat. *Mercenarius*, hypocrita, ut in Evangelio: «Mercenarius cujus non sunt oves propriæ³⁵, quod simulatus prælatus curam de subjectis non habet.

Meretrix est anima polluta, ut in Isaia: «Facta est meretrix civitas fidelis³⁶, quod anima, in qua Deus habitare solebat, per peccatum polluitur.

Messis est auditor verbi Dei, ut in Evangelio: «Messis quidem multa³⁷, quod multi sunt qui audire volunt, sed desunt qui dicant. *Messis*, operatio aperta, ut in Job: «Sursum atteratur messis ejus³⁸,

¹ Psal. lxx, 6. ² Psal. xxi, 11. ³ Psal. xxvi, 10. ⁴ Eccl. xl, 1. ⁵ Jer. l, 23. ⁶ Job xli, 20. ⁷ Job xvi, 10. ⁸ Jud. xv, 16. ⁹ Job xl, 21. ¹⁰ Deut. xxxii, 14. ¹¹ Job xxi, 24. ¹² Heb. iv, 12. ¹³ Job xx, 17. ¹⁴ Prov. xxv, 16. ¹⁵ Cant. iv, 11. ¹⁶ Cant. v, 1. ¹⁷ Lev. ii, 11. ¹⁸ Deut. xxxii, 13. ¹⁹ Job xvii, 7. ²⁰ Job xli, 14. ²¹ Job vii, 3. ²² Job iii, 6. ²³ Isa. lxxvi, 25. ²⁴ Math. xv, 27. ²⁵ Eccl. xxxi, 12. ²⁶ Psal. xxii, 5. ²⁷ Luc. xxii, 50. ²⁸ Thren. ii, 8. ²⁹ Job v, 14. ³⁰ Psal. liv, 18. ³¹ Cant. i, 7. ³² Gen. xviii, 1. ³³ Isa. lix, 10. ³⁴ Gen. iii, 8. ³⁵ Job vii, 1. ³⁶ Joan. x, 12. ³⁷ Isa. i, 21. ³⁸ Math. ix, xxxvii. ³⁹ Job xviii, 16.

quod aperta impij actio aliquando destruitur. *Messis*, A Vetus Testamentum, ut in Job : « Stulti messem famelicus comedit ¹; » quod Vetus Testamentum, quod infamatus Judæorum populus tenuit, devota plebs gentium intelligit spiritualiter. *Messis*, reprobi, ut in Apocalypsi : « Mitte falcem tuam, et mete, quoniam aruit messis terræ ², » quoniam Deus acumine sententiæ suæ reprobos exstirpabit. *Messis*, præsens sæculum, ut in Evangelio : « Sinite utrumque crescere usque ad messem ³, » quod usque ad finem sæculi permixti boni et mali simul in mundo sunt.

Messores sunt angeli, ut in Evangelio : « Messores sunt angeli ⁴, »

Micæ sunt subtilitates sacræ Scripturæ, ut in Evangelio : « Cupiens saturari de micis ⁵, » quod B gentilis populus sacræ Scripturæ profunditates intelligere cupit.

Milites sunt angeli, ut in Job : « Nunquid est numerus militum ejus ? ⁶ » quod quantum ad * vos angeli innumerabiles sunt. *Milites*, virtutes spirituales, ut in Evangelio : * « Habent sub me milites ⁷, » quod anima sancta virtutibus roboratur.

Militia est aspera vita, ut in Job : « Militia est vita hominis super terram ⁸, » quod qui diu vivit, tentationibus vexatur.

Milvus est diabolus, ut in Zacharia : « Et habebant alas quasi milvi ⁹, » quod reprobi ad instar diaboli in superbiam se extollunt. *Milvi*, rapaces, ut in Levitico : « Milvum et vulturem non comedetis ¹⁰, » id est, rapaces et invidos non debetis imitari.

Myrrha est mortificatio, ut in Cantico : « Manus meæ distillaverunt myrrham ¹¹, » quod operarii sanctæ Ecclesiæ carnis mortificationi intendunt. *Myrrha*, tolerantia passionis, ut in Cantico : « Vadam ad montem myrrhæ ¹², » id est, visitabo per gratiam meam sublimes in passionibus. *Myrrha*, mors Christi, ut in Cantico : « Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi ¹³, » quod mors Christi Apostolis amaritudinem passionis intulit. *Myrrha*, martyres, ut in Cantico : « Messui myrrham meam cum aromatibus meis ¹⁴, » id est, martyres meos ad me perduxit

Myrtus est temperies cogitationis, ut in Isaia : « Pro urtica crescet myrtus ¹⁵, » quod ubique prudens erit, cogitatio ibi erit temperata. *Myrtus*, compassio, ut in Isaia : « Myrtum et lignum ¹⁶, » id est, compassionem et misericordiam.

Myrica est vita impij, ut in Jeremia : * « Erunt autem quasi miricæ in deserto ¹⁷, » quod cujuslibet vita impij a Deo derelicta est.

Mytra est stabilitas mentis, ut in libro Judith : « Colligavit cincinnos suos mitra ¹⁸, » quod fidelis anima cogitationes suas stabilitatis rigore roborat.

Per *mitram* * commercia, ut in Exodo : « Facies filii Aaron mitras ¹⁹, » quod lex suadet ministris Christi ut continentes sint.

Moab, gentilitas, ut in Psalmis : « Moab olla spei meæ ²⁰, » quod populus gentilis spe salutis suæ roboratur. *Moab* quilibet iniquus, ut in Psalmis : « Adversum te testamentum disposuerunt, tabernacula Idumæorum et Ismaelitæ, Moab et Agareni ²¹, » quod contra Christum et eos qui sunt Christi, se erigunt, qui mundum diligunt, qui sibi in voluptate carnis consentiunt : qui ex patre diabolo sunt, quod a bono sunt alieni : quod Idumæi interpretantur *terreni*; Ismaelitæ, *sibi obedientes*; Moab, *ex patre*; Agar, *advena*. *Moab*, diabolus, ut in Isaia : « Audivimus superbiam Moab, superbus est valde ²², » quod diabolus contra Deum superbit. *Moab*, peccatum, ut in Isaia : « Vastatus est Aaron, Moab conticuit ²³, » id est, destructo per mortem Christi humani generis adversario diabolo peccati aliquantum clamor cessavit, quod * Aaron *adversarius* interpretatur

Modius est commodum temporale, ut in Evangelio : « Non * descendunt lucernam, et ponunt eam sub modio ²⁴, » quod prædicatio commodi temporali proponenda non est. *Modius*, perfectio, ut in libris Regum : « Adduxit eum modio farinæ ²⁵, » quod bona nostra actio in perfectione internæ munditiæ Deo offerenda est

Mola est spes et timor, ut in legē : « Non accipies loco pignoris superiorem et inferiorem molam ²⁶, » quod sine spe et timore pro peccato satisfacere non potest. *Mola*, actio sæcularis, ut in Isaia : « Tolle molam ²⁷, » id est, apprehende actionem sæcularem. *Mola*, circuitus laborum, ut in Evangelio : « Mola asinaria in collo ejus ²⁸, » id est, circuitus laborum in necessitate ejus.

Per *molam* [id est, maxillam] insidiæ, ut in Psalmis : « Molæ leonum confringet ²⁹, » id est, insidias crudelium destruet « Dominus. »

Monilia sunt instrumenta virtutum, ut in Cantico : « Collum tuum sicut monile ³⁰, » id est prædicatio tua animas exornat. *Monilia*, blandimenta vitiorum, ut in Isaia : « Auferet Deus monilia ³¹, » quod vitiorum blandimenta destruet.

Mons est Pater cœlestis, ut in cantico Abacuc, quod « Sanctus de monte * Pharao ³², » quod Christus de Patre invisibili processit. *Mons*, Christus, ut in Isaia : « Præparatus mons domus Domini in verticem montium ³³, » quod Christus missus ad Judæos omnes prorsus justos in sublimitate sanctitatis excedit. *Mons*, Ecclesia, ut in Psalmis : « Quis ascendet in montem Domini ? ³⁴ » id est, quis * pertingit ad conformitatem Ecclesiæ Dei ? *Mons*, populus Judaicus, ut in Isaia : « Sedebo in monte testa-

¹ Job v. 5. ² Apoc. xiv. 15. ³ Matth. xiii. 30. ⁴ Ibid. v. 39. ⁵ Luc. xvi. 21. ⁶ Job xxv. 3. ⁷ Matth. viii. 9. ⁸ Job vii. 1. ⁹ Zach. v. 9. ¹⁰ Levit. xi. 14. ¹¹ Cant. v. 5. ¹² Cant. iv. 6. ¹³ Cant. i. 13. ¹⁴ Cant. v. 1. ¹⁵ Isa. lv. 13. ¹⁶ Isa. xli. 19. ¹⁷ Jer. xvii. 6. ¹⁸ Judith. xvi. 10. ¹⁹ Exod. xxix. 9. ²⁰ Psal. lxx. 21. ²¹ Psal. lxxxii. 6. ²² Isa. xvi. 6. ²³ Isa. xv. 1. ²⁴ Matth. v. 15. ²⁵ I Reg. i. 24. ²⁶ Deut. xxiv. 6. ²⁷ Isa. xlvii. 2. ²⁸ Matth. xviii. 6. ²⁹ Psal. lviii. 7. ³⁰ Cant. i. 10. ³¹ Isa. iii. 19. ³² Hab. iii. 3. ³³ Isa. ii. 2. ³⁴ Psal. xxiii. 3.

menti ¹, » id est, populum Judaicum per incredulitatem subijciam mihi. *Mons* contemplatio, ut in Exodo : « Ascende ad me in montem ², » id est, me ³ aliquo modo contingit per contemplationem. *Mons*, sublimitas religionis, ut in Genesi : « Ascendit Lot ad Segor, et mansit in ⁴ montem ⁵, » quod electus de prava conjugatorum conversatione ad religionis altitudinem ascendit. *Mons*, patria cœlestis, ut in Psalmis : « Adduxerunt in montem sanctum tuum ⁶, » id est, ad illam Jerusalem cœlestem. *Mons*, sublimis iustitia, ut in Psalmis : « Et exaudivit me de monte sancto suo ⁷, » id est, de eminenti iustitia sua. *Mons*, diabolus, ut in Evangelio : « Dicens monti huic, Transfer te in mare ⁸, » quod apostoli hostem antiquum de obsessis ejecerunt ⁹ et in infernum retro. *Mons*, hæreticus, ut in Psalmis : « Quomodo dicitis animæ meæ : Transmigre in montem sicut passer ¹⁰ ? » id est, ut ¹¹ sequatur hominem hæreticum, quasi si esse possem magis justus.

Mons, sublimitas hujus mundi, ut in Isaia : « Super montem caliginosum levate ¹², » id est, sublimitatem mundi humiliare ad crucem Christi. *Mons*, virgo Maria, ut in Daniele : « Abcissus lapis de monte sine manibus ¹³, » quod Christus de Maria natus est sine virili semine. Per *montes* angeli, ut in Psalmis : « Fundamenta ejus in montibus sanctis ¹⁴, » quod sancta Ecclesia fundatur in prophetis. Per *montes* apostoli, ut in Psalmis : « Levavi oculos meos in montes ¹⁵, » id est, cordis mei intuitum erexi ad doctrinam apostolorum. Per *montes* præcepta sublimia, quæ pertinent ad perfectos. ¹⁶ Per *montes* duo Testamenta, ut in Psalmis : « Inter medium montium pertransibunt aquæ ¹⁷, » quod in consensu duorum Testamentorum discurrunt fluentia doctrinæ. Per *montes* prædicatores, ut in Psalmis : « Suscipiant montes pacem ¹⁸, » id est, prædicatores ¹⁹ annuntiant pœnitentiam de subjectis. Per *montes* contemplationes internæ, ut in Job : « Circumspicit montes pascuæ ²⁰ tuæ ²¹, » id est, considerat altitudines internarum contemplationum, in quibus devote anima depasta est. Per *montes* homines superbi, ut in Job : « Huic montes herbas ferunt ²², » quod superbi quique diabolum per elationem pascunt. Per *montes* superba corda Judæorum, ut in libris Regum : « Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia veniant super vos ²³, » quod infidelium Judæorum mentes superbæ, qui Christum occiderunt, prædicationem veritatis non susceperunt. Per *montes* gentiles, ut in libris Machabæorum : « Refulsit sol in clypeos aureos, et resplenduerunt montes ab eis ²⁴, » quod Spiritus sanctus venit ad apostolos, et ab eis illuminati sunt populi gentiles. Per *montes* spiritus maligni, ut in cantico Habacuc : « Et contriti sunt montes sæculi ²⁵, »

A quod per Christum destructi sunt spiritus maligni, qui sunt principes mundi.

Mors est extinctio vitæ sæcularis, ut in Job : « Qui ²⁶ expectat mortem, et ²⁷ invenit ²⁸, » quod sancti funditus se ab hoc mundo mortificare volunt, sed non possunt. *Mors*, superbia, ut in Job : « Consumat brachia illius primogenita mors ²⁹, » quod bona opera impii superbia, quæ fuit primum peccatum, destruet. *Mors*, diabolus, ut in Apocalypsi : « Habeo claves mortis et inferni, » id est, potestatem super diabolum et membra ejus. *Mors*, supernum odium, ut in Psalmis : « Et formido mortis cecidit super me ³⁰, » id est, timui ne supernum odium prævaleret mihi. *Mors*, peccatum, ut in Psalmis : « Ne unquam obdormiam in morte ³¹, » id est, ne unquam requiescam in peccato. *Mors*, pœna æterna, ut in Paulo : « Qui talia agunt digni sunt morte ³², » id est, digni sunt pœna æterna.

Morus est diabolus, ut in Evangelio : « Dicens huic arbori, More, eradicare ³³, » quod apostoli diabolum in hominibus exstirpaverunt

Mortariolum est mens hominis, ut in libro Numeri : « Terebat populus manna in mortariolo ³⁴, » quod sacra Scriptura in mente subtiliter est per intellectum comminuenda. Per *mortariolum* martyria, ut in Exodo : « Mortariola et thuribula ³⁵, » id est, martyria et corda sanctorum in amore Dei ardentia.

Mulier est Dei sapientia, ut in Evangelio : « Mulier habens drachmas decem ³⁶, » id est, ³⁷ Dei sapientiam regunt divinam et humanam creaturam. *Mulier*, Christus, ut in Evangelio : « Fermentum abscondit mulier in farinæ sata tria ³⁸, » quod humanum genus Christus in tres ordines distinxit, ordinem scilicet prælatorum, continentium, et conjugatorum. *Mulier*, sancta Ecclesia, ut in Parabolis : « Mulierem fortem quis inveniet ³⁹ ? » quod solius Dei est sanctam Ecclesiam in mundo statuere. *Mulier*, virgo Maria, ut in Jeremia : « Mulier circumdabit virum ⁴⁰, » id est, Maria concipiet Christum. *Mulier*, genus humanum, ut in Evangelio : « Et ecce mulier quæ habebat spiritum ⁴¹ immundum ⁴², » quod diabolus genus humanum per peccatum possedit. *Mulier*, anima fidelis, ut in Parabolis : « Mulier sapiens ædificat domum suam ⁴³, » quod anima devota reparat mentem suam. *Mulier*, vanitas mundi hujus, ut in Apocalypsi : « Et mulier erat circumdata purpura et ⁴⁴ coccina ⁴⁵, » quod mundi hujus amatores per superbiam maxime decipiuntur. *Mulier*, crudelitas, ut in Apocalypsi : « Vidi mulierem ebriam de sanguine martyrum Jesu ⁴⁶, » quod omnes iniqui et maxime crudeles persecutores in ⁴⁷ montibus Christianorum delectantur. *Mulier*, doctrina hæretica,

¹ Isa. xiv, 13. ² Exod. xxiv, 12. ³ Gen. xix, 30. ⁴ Psal. xlii, 3. ⁵ Psal. iii, v. ⁶ Matth. xvii, 20. ⁷ Psal. x, 1. ⁸ Isa. xlii, 2. ⁹ Dan. ii, 34. ¹⁰ Psal. lxxxvi, 1. ¹¹ Psal. cxx, 1. ¹² Psal. ciii, 10. ¹³ Psal. lxxi, 5. ¹⁴ Job xxxix, 11. ¹⁵ Job xl, 15. ¹⁶ II Reg. i, 21. ¹⁷ I Mach. vi, 39. ¹⁸ Hab. iii, 6. ¹⁹ Job iii, 21. ²⁰ Job xviii, 13. ²¹ Psal. liv, 5. ²² Psal. xii, 4. ²³ Rom. i, 32. ²⁴ Luc. xvii, 6. ²⁵ Num. xi, 8. ²⁶ Exod. xxv, 29, et xxxvii, 16. ²⁷ Luc. xv, 8. ²⁸ Matth. xiii, 55. ²⁹ Prov. xxxi, 10. ³⁰ Jer. xxxi, 22. ³¹ Luc. xiii, 11, 16. ³² Prov. xiv, 1. ³³ Apoc. xvii, 4. ³⁴ Ibid., v, 6.

ut in Parabolis : « Mulier pulchra et fatua ¹, » quod sermo hæreticus propter ornatum verborum pulcher, sed propter erroris deceptionem fatuus est.

Mulier, impietas, ut in Zacharia : « Et ecce mulier sedens in medio amphoræ ², » quod in mente cūjuslibet reprobi impietas dominatur. Per *mulieres* animæ sanctæ, ut in Cantico : « O pulchra inter mulieres ³, » id est, quæ inter animas devotas spirituales primatum tenes. Per *mulieres* subditi, ut in Exodo : « Viri cum mulieribus præbuerunt armillas ⁴, » quod prælati cum subjectis devotas Deo offerunt actiones. Per *mulieres* voluptuosi quique, ut in Isaia : « Et dominabuntur eorum mulieres ⁵, » id est, voluptuosi prælati præerunt eis. *Mulier* accipitur pro sexu, ut in Gal. : « Factum ex muliere ⁶; » et pro infirmitate, ut in Job : « Homo natus de muliere ⁷. »

Mulus est quilibet piger, ut in Psalmis : « Nolite fieri sicut equus et mulus ⁸, » id est, nolite superbi esse et pigri.

Munitiones sunt virtutes, ut in Ezechiele : « Et ædificabis munitiones ⁹, » quod prædicator in corde subjecti spirituales debet procurare virtutes.

Murus est Christus, ut in Isaia : « Salvator ponetur in ea murus ¹⁰, » quod sanctæ Ecclesiæ Christus defensio est. *Murus*, Ecclesia, ut in Cantico : « Ego murus ¹¹, » quod sancta Ecclesia munit eos qui sunt in ea. *Murus*, adversitas hujus mundi, ut in Psalmis : « In Deo meo transgrediar murum ¹², » id est, adjuvante Deo vincam hujus mundi adversitatem. *Murus*, disciplina, ut in Job : « Rupto muro, irruerunt super me ¹³, » id est, destructo rigore disciplinæ vexaverunt me. Per *muros* Ecclesiæ, ut in Cantico : « Tulerunt pallium meum custodes muros ¹⁴, » id est, mala me vetustate exuerunt prædicatores Ecclesiarum. Per *muros* virtutes animæ, ut in Jeremia : « Princeps destruxit muros Jerusalem ¹⁵, » quod spirituales animæ virtutes gulæ vitium devastat. Per *muros* summi principes mundi, ut in Josue in tubarum sonitu, « Corruerunt muri Jericho ¹⁶, » quod in doctrina prædicatorum humiliati sunt principes mundi.

Murenulæ sunt ornamenta virtutum, ut in Cantico : « Murenulas aureas faciemus tibi ¹⁷, » id est, ornamenta virtutum charitate plena construemus tibi.

Musca est inquietudo cordis, ut in Exodo : « Et venit musca gravissima in domos Pharaonis ¹⁸, » quod in mente cūjuslibet reprobi semper inquietudo est.

Mustum, spiritualis fervor, ut in Cantico : « Et mustum malogratorum ¹⁹, » id est, fervorem spiritualium donorum. *Mustum*, vehementia præ-

mentis, ut in Job : « Venter meus quasi mustum absque spiraculo ²⁰, » quod in mente perversa vehementia a Spiritu sancto damnatur.

Mustela est vita pravorum, ut in lege : « Mustelam non comedetis ²¹, » id est, vitam et conversationem pravorum imitari non debetis.

N.

<i>Nares.</i>	<i>Nitrum.</i>	<i>Nox.</i>
<i>Novacula.</i>	<i>Noctua.</i>	<i>Nigredo.</i>
<i>Nidulus.</i>	<i>Nisus.</i>	<i>Nervus.</i>
<i>Nebula.</i>	<i>Navicula.</i>	<i>Nycticorax.</i>
<i>Nemus.</i>	<i>Nardus.</i>	<i>Navis.</i>
<i>Nasus.</i>	<i>Nuptiæ.</i>	<i>Nix.</i>
<i>Nubes.</i>		

Nares sunt præscientia Christi, ut in Isaia : « Quiescite ab homine cujus spiritus in naribus ejus ²², » id est, cessate irritare Christum, qui in Deitate sua præscit universa. *Nares*, præstolatio, ut in Job : « Gloria narium ejus terror ²³, » quod viri sancti in adversis, quæ sibi sciunt ventura, gloriantur. *Nares*, fatuitas, ut in Parabolis : « Circulus aureus in naribus ejus ²⁴, » quod sermo hæreticorum et per ornatum nitidus, et per errorem fatuus est. *Nares*, instigatio diaboli, ut in Job : « De naribus ejus procedit fumus ²⁵, » quod antiqui hostis instigatio obscuritatem generat in humana mente.

Nardus est fides, ut in Cantico : « Nardus nostra dedit odorem suum ²⁶, » quod fides sanctæ Ecclesiæ in publico se manifestat. *Nardus*, charitas, ut in Cantico : « Cipri cum nardo ²⁷, » id est, bona opera eum charitate. *Nardus*, interna suavitas mentis, ut in Evangelio ²⁸ Maria caput Christi nardo perfudit, id est, divinitatem ejus interna cordis suavitate quilibet fidelis placat.

Nasus est discretio, ut in Cantico : « Nasus tuus sicut turris Libani ²⁹, » quod devotæ animæ discretio in sublimitate sanctitatis consistit, quod Libanus candidatio dicitur.

Navis est Ecclesia, ut in Evangelio : « Intravit in unam navim ³⁰, » id est in Ecclesiam, quæ Petro commissa. *Navis*, anima, ut in Parabolis : « Facta est quasi navis institoris ³¹, » quod animam humanam quæ eam inhabitat Deus regit. *Navis*, cor hominis, ut in Evangelio : « Relictis retibus et navi, secuti sunt eum ³², » quod perfecte Christum sequi non possumus, nisi terrenas occupationes et ipsas corporis nostri voluptates relinquamus. Per *navem* Ecclesiæ per orbem, ut in Psalmis : « Illic naves pertransibunt ³³, » quod toto orbe terrarum Ecclesiæ diffusæ sunt. Per *navem* antiqui Patres, ut in Job : « Quasi naves portantes poma ³⁴, » quod sacramenta salutis nostræ antiqui in oraculis præfigurata habuerunt. Per *naves*, rectores, ut in Apo-

¹ Prov. ii, 22. ² Zach. vii, 5. ³ Cant. i, 8, et v, 9, 17. ⁴ Exod. xxxv, 22. ⁵ Isa. iii, 42. ⁶ Gal. iv, 4. ⁷ Job. xiv, 4. ⁸ Psal. xxxi, 9. ⁹ Ezech. iv, 2. ¹⁰ Isa. xxvi, 1. ¹¹ Cant. viii, 10. ¹² Psal. xvii, 3. ¹³ Job. xxx, 14. ¹⁴ Cant. v, 7. ¹⁵ Jer. lii, 14. ¹⁶ Jos. vi, 20. ¹⁷ Cant. i, 2. ¹⁸ Exod. xv, 2. ¹⁹ Job. xxxii, 19. ²⁰ Lev. xi, 29. ²¹ Isa. ii, 22. ²² Job. xxxix, 23. ²³ Prov. xi, 22. ²⁴ Job. xli, 11. ²⁵ Cant. i, 12. ²⁶ Cant. iv, 13. ²⁷ Marc. xiv, iii; Joan. xii, 3. ²⁸ Cant. vii, 4. ²⁹ Luc v, 3. ³⁰ Prov. xxi, 14. ³¹ Matth. iv, 20, 22; Marc. i, 18. ³² Psal. ciii, 26. ³³ Job. ix, 26.

calypsi : « Tertia pars * navis interiit ¹, » quod illi rectores qui nec activam, nec contemplativam tenent, peribunt. Per *navem* mundi amatores, ut in Psalmis : « In spiritu vehementi conteres naves Tharsis ², » id est, in Spiritu sancto humiliabis eos qui terrena gaudia explorant, quod Tharsis *exploratio gaudii* interpretatur. Per *naves* duo Testamenta populi, ut in Evangelio : « Vidit duas naves stantes secus * litus ³, » quod de utraque novit Deus qui sunt ejus.

Navicula est Ecclesia, ut in Evangelio : « Ita ut navicula operiretur fluctibus ⁴, » id est, ut Ecclesia vexaretur tribulationibus. *Navicula*, crux * Christi, ut in Evangelio : « Ascendit Jesus in naviculam, et transfretavit, et venit ⁵, » etc., quod ascendens Christus crucem exivit de mundo, et venit ad cœlestem patriam.

Nebula est ignorantia, ut in Job : « Expandit super illud nebulam suam ⁶, » quod etiam justi cor sine ignorantia aliquando in hac vita esse non potest. *Nebula* cor cujuslibet infidelis, ut in Job : « Nunquid elevabis in nebula vocem tuam ⁷, » id est, cordi infideli prædicationem tuam infundes? *Nebula*, stabilitas mentis humanæ, ut in libris Regum : « Non poterant sacerdotes stare, et ministrare propter nebulam ⁸, » quod interni sensus humanæ animæ diu nequeunt in statu veræ rectitudinis Deo servire, propter instabilitatem fluctuantium cogitationum

Nervus est divina essentia, ut in Job : « Posuisti in nervo pedes meos ⁹, » id est, mentis * me affectum forti scientia tua alligasti. *Nervus*, robur carnis, ut in Genesi : « Tetigit angelus in Jacob nervum femoris ejus ¹⁰, » quod in viro sancto interna visitatio mortificat robor carnalis voluptatis. *Nervus*, afflictio, ut in Jeremia : « Jussit eum mitti in nervum ¹¹, » id est, poni in duram afflictionem. Per *nervum* animæ virtutes, ut in Job : « Ossibus et nervis compegisti me ¹², » id est, fortitudinibus et virtutibus roborasti me. Per *nervos* machinamenta diaboli, ut in Job : « Nervi testicularum ejus perplexi sunt ¹³, » quod machinamenta ejus multimoda sunt

Nemus est vita pravorum, ut in Judicibus : « Ge-deon destruxit * Aminadab, et succidit nemus ¹⁴, » quod Christus errorem diaboli et pravorum vitam damnat. *Nemus*, sancta Ecclesia, ut in Genesi : « Abraham plantavit nemus in Bersabee ¹⁵, » et Christus statuit Ecclesiam in gratia septiformis sui, quod Bersabee *puteus septimus* interpretatur. *Nemus*, nitor eloquentiæ sæcularis, ut quod nemus in domo Domini plantari prohibetur ¹⁶, quod ædificatio sanctæ Ecclesiæ in nitore sæculari consistere

A non debet, et Paulum misit Deus evangelizare non in sapientia verbi ¹⁷.

Nycticorax est Christus, ut in Psalmis : « Factus sum sicut nycticorax * in mundo ¹⁸, » id est, mortuus positus sum in sepulcro.

Nidus est fides, ut in Psalmis : « Et turtur nidum sibi ¹⁹, » quod sancta Ecclesia securitatem invenit in fide, in qua fideles populos nutrit. *Nidus*, sancta conversatio, ut in Deuteronomio : « Et avem pullis in nido incubantem ²⁰, » id est, virum bonum in sancta conversatione operibus bonis insistentem. *Nidus*, viri sancti animus, ut in Job : « Et in arduis ponet nidum suum ²¹, » id est, in cœlestibus figet animum suum.

Nidulus est simplicitas, ut in Job : « In nidulo meo moriar ²², » id est, in simplicitate mea consummabo dies meos

Nigredo est humilitas, ut in Cantico : « Comæ ejus sicut elatæ palmarum nigræ ²³, » quod corvus et spiritus angelici et sublimes in beatitudine, et ne corruerent, humiles fuerunt. *Nigredo*, tribulatio exterior, ut in Cantico : « Nigra sum, sed formosa ²⁴, » quod anima fidelis, licet in tribulatione obscura sit, intus tamen coram Deo decora est. *Nigredo*, conscientia mala, ut in Jeremia : « Denigrata est super carbones facies ejus ²⁵, » id est, conscientia eorum etiam plus est obscurata quam conscientia pravorum. *Nigredo*, labor, ut in Job : « Cutis mea denigrata est super me ²⁶, » quod qui exterioribus actionibus in Ecclesia serviunt, in labore affliguntur.

Nitrum est perversa mens, ut in Parabolis : « Acetum in nitro, et qui cantat * ut carmen cordi pessimo ²⁷, » quod prava mens, quando corrumpitur, de corruptione deterior efficitur, sicut nitrum fervescit et ebullit quando acetum mittitur in eo. *Nitrum*, exterior carnis munditia, ut in Jeremia : « Si laveris te nitro, tamen a peccati macula munda non es ²⁸.

Nix est vir sanctus, ut in Jeremia : « Candidiores Nazaræi ejus nive ²⁹, » id est, continentes ejus aliis viris sanctis mundiores erant. *Nix*, quilibet peccator, ut in Psalmis : « Qui dat nivem sicut ³⁰, » quod ab illo nonnunquam quasi a veste circumdatur, qui prius in peccato frigidus erat. *Nix*, corda gentium, ut in Job : « Nunquid ingressus es thesauros * illius ³¹? » quod Dominus corda gentium intravit. *Nix*, æterna damnatio, ut in Job : « Qui timent pruina, irruet super * eam nix ³², » quod qui præsentem nolunt tribulationem pro Deo affligi, damnatione æterna feriuntur. *Nix*, desiderium cœleste, ut in Job : « Si lotus fuero aquis * vivis ³³, » id est, si

¹ Apoc. viii, 9. ² Psal. xlvii, 8. ³ Luc. v, 2. ⁴ Matth. viii, 24. ⁵ Matth. xv, 39. ⁶ Job. xxvi, 9. ⁷ Job. xxxviii, 34. ⁸ III Reg. viii, 11. ⁹ Job. xiii, 27. ¹⁰ Gen. xxxii, 25. ¹¹ Jer. xx, 2. ¹² Job. x, 11. ¹³ Job. xl, 12. ¹⁴ Jud. vi, 30. ¹⁵ Gen. xxi, 33. ¹⁶ Deut. xvi, 21. ¹⁷ I Cor. ii, 4. ¹⁸ Psal. cii, 7. ¹⁹ Psal. lxxviii, 4. ²⁰ Deut. xxi, 6. ²¹ Job. xxxix, 50. ²² Job. xxix, 18. ²³ Cant. v, 11. ²⁴ Cant. i, 5. ²⁵ Thren. iv, 8. ²⁶ Job. xxx, 50. ²⁷ Prov. xxv, 20. ²⁸ Jer. ii, 21. ²⁹ Thren. iv, 7. ³⁰ Psal. cxlvii, 16. ³¹ Job. xxxviii, 22. ³² Job. vi, 16. ³³ Job. ix, 20.

mundus fuero effectus desiderii cœlestis compunctiōnibus.

Noctua est mens fallax, ut in Lege : « Noctua et accipitrem non comedetis ¹, » quod hominem, quando mentem gerit fallacem et rapacem, imitari non debemus.

Novacula est quilibet prædicator, ut in Isaia : « Radet Deus novacula conducta, in iis qui trans flumen sunt, caput ², » quod mentem eorum qui in Ecclesia sunt baptizati, ab omni sorde vitiorum per prædicatorum suos emundat. *Novacula*, quilibet impius, ut in Psalmis : « Sicut novacula acuta fecisti dolum ³ » id est, et expedite, quibuscunque vales, perficis malum. *Novacula*, pœnitentia, ut in libris Regum : « Novacula non ascendet super caput ejus ⁴, » [scilicet] Samuelis, quod in mente Christi nulla fluxa cogitatio fuit, quæ per pœnitentiam rescari debuit.

Nox est tribulatio, ut in Psalmis : « Nequæ luna per noctem, ⁵ » id est, defectus virtutis non franget te per tribulationem. *Nox*, vita præsens, ut in Isaia : « Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritus meus ⁶, » id est, in præsenti vitæ obscuritate. *Nox*, conversatio laicorum, ut in Genesi : « Luminare majus, ut præset diei, et luminare minus, ut præset nocti ⁷, » id est, sacerdotalem, quæ regeret clericos, et regiam, quæ turbam regeret laicorum. *Nox*, ipse diabolus, ut in Psalmis : « Et nox nocti indicat ⁸, » quod diabolus primum hominem obscure deceptum ad tactum ligni scientiæ boni et mali perduxit. *Nox*, adversitas sancti, ut in Job : « Quis dedit carmina in nocte ⁹ ? » quod Deus electos suos consolatur in tribulatione. *Nox*, ignorantia, ut in Job : « Nocte opprimet eum tempestas ¹⁰, » id est, ignorantia eum damnatio prosterneret. *Nox*, seductor humani generis, ut in Job : « Sit nox illa solitaria ¹¹, » id est, electis ad salvationem assumptis solus diabolus cum corpore suo, messa videlicet reproborum damnetur. *Nox*, infirmitas mentis, ut in Job : « Et nox in qua dictum est : Conceptus est homo ¹², » quod dum mente infirmatur, statim ad peccatum trahitur. *Nox*, peccatum, ut in Isaia : « Custos, quid de nocte ¹³, » id est : O Deus, quid judicas de peccato meo? Per noctem obscuritas huius sæculi, ut in Cantico : « In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea ¹⁴, » id est, in præsenti obscuritate quæsiui Dominum in quiete mea. Per noctem afflictiones, ut in Psalmis : « In noctibus extollite manus vestras ¹⁵, » id est, in afflictionibus elevate actus vestros ad Deum.

Nubes est Spiritus sanctus, ut in Paulo : « In Moyse baptizati sunt in nube, et in mari ¹⁶, » id est, a Christo et a Spiritu sancto. *Nubes*, ascensio Chri-

sti, ut in Psalmis : « Qui ponis nubem ascensum tuum ¹⁷, » id est, qui corporaliter ad cœlos ascendis. *Nubes*, consolatio divina, ut in Isaia : « Nubem per diem ¹⁸, » quod Dominus consolationem præbet per prosperitatem. *Nubes*, refrigerium, ut in Apocalypsi : « Et ascenderunt in nube in cœlum ¹⁹, » quod tunc plene Enoch et Elias pervenient ad regnum, ubi sunt in refrigerio sine fine. *Nubes*, protectio Dei, ut in Exodo : « Cumque ascendisset Moyses, operuit montem nubes ²⁰, » quod cum aliquis ad contemplationis altitudinem pertingit, necesse est ut ei protectio divina assit, ne aberret. *Nubes*, quilibet sanctus, ut in Exodo : « Respexerunt ad solitudinem, et ecce gloria Domini apparuit in nube ²¹, » id est, intuiti sunt Ecclesiam, et visus est Deus habitare in nomine sancto. *Nubes*, humana caro in Christo, ut in Isaia : « Dominus ingreditur in Ægyptum sedens super nubem ²², » id est, quod Filius Dei introivit hunc mundum, carnem habens humanam ab omni pondere peccati immunem. *Nubes*, cæcitas mentis, ut in Ezechiele : « Ventus turbinis veniebat ab Aquilone, nubesque magna ²³, » quod a diabolo procedit tentatio vehemens et cæcitas in mente hominis. Per *nubes* prædicatorum, ut in Isaia : « Nubes pluant justum ²⁴, » prædicatorum nuntient Christum. Per *nubes* propheta, ut in Psalmis : « Tenebrosa aqua in nubibus ²⁵, » quod occulta est scientia in prophetis. Per *nubes* apostoli, ut in Psalmis : « Educens nubes ab extremo terræ ²⁶, » quod non oratores, sed pisces, in apostolos Deus assumpsit. Per *nubes* sancti Novi Testamenti, ut in Isaia : « Qui sunt illi qui ut nubes volant ²⁷ ? » quod novæ gratiæ sancti et verbis pluunt et miraculis coruscant, et per sanctam conversationem in sublimibus volant. Per *nubes* iniqui, ut in Epistola Judæ : « Nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur ²⁸, » quod iniqui gratiæ humore carentes, tentationibus agitantur.

Nuptiæ sunt gaudia patriæ cœlestis, ut in Evangelio : « Quando revertatur a nuptiis ²⁹, » quod ascendit in cœlum, et inde venturus est judicatum vivos et mortuos. *Nuptiæ*, vocatio Ecclesiæ, ut in Evangelio : « Qui fecit nuptias filio ³⁰, » quod Deus Pater sanctam Ecclesiam vocando ad fidem eam Christo conjunxit.

Nurus est Ecclesia, ut in libro Ruth : « De nuru tua natus est, qui te diligit ³¹, » quod fructus fidei, qui de Ecclesia procedit, defectum Synagogæ vera compassione ^{*}.

O

Obryzum.
Onager.
Os.
Odor.
Occidens.

Orbis.
Ovum.
Olla.
Oleum.
Oriens.

Obstetrices.
Osculum.
Ordeum.
Ovis.
Onocentaurus

¹ Lev. xi, 16. ² Isa. vii, 20. ³ Psal. li, 4. ⁴ I Reg. i, 11. ⁵ Psal. cxx, 6. ⁶ Isa. xxvi, 9. ⁷ Gen. i, 16. ⁸ Psal. xviii, 5. ⁹ Job. xxxv, 10. ¹⁰ Job. xxvii, 20. ¹¹ Job. iii, 7. ¹² Job. iii, 5. ¹³ Isa. xxi, 11. ¹⁴ Cant. iii, 1. ¹⁵ Psal. cxxxiii, 1. ¹⁶ I Cor. x, 2. ¹⁷ Psal. x, 5. ¹⁸ Isa. iv, 5. ¹⁹ Apoc. xi, 12. ²⁰ Exod. xxiv, 15. ²¹ Exod. xvi, 10. ²² Isa. xix, 1. ²³ Ezech. i, 4. ²⁴ Isa. xlv, 8. ²⁵ Psal. xvii, 12. ²⁶ Psal. cxxxiv, 7. ²⁷ Isa. lx, 8. ²⁸ Vers. 12. ²⁹ Luc. xii, 36. ³⁰ Matth. xxii, 2. ³¹ Ruth. iv, 15.

<i>Ortus.</i>	<i>Optimates.</i>	<i>Organum.</i>
<i>Oriones.</i>	<i>Ostium.</i>	<i>Onycha.</i>
<i>Oculus.</i>	<i>Oliva.</i>	<i>Ovile.</i>

Obryzum, angelicæ dignitatis, ut in Job: « Non dabitur aurum obryzum pro ea ¹, » quod Christus, qui Filius Dei est, nec ipsa claritas angelorum comparari potest. *Obryzum*, sanctitas hominis, ut in Job: « Nec obryzum dixi, fiducia mea ², » id est, in nulla unquam sanctitate mea, quantacunque fuit, confidere nolui. *Obryzum*, divitiæ terrenæ, ut in Isaia: « Pretiosior erit homo mundo obryzo ³, » id est, in tantum Babylonia destruetur, ut plures in ea reperiri possint divitiæ terrenæ quam homines.

Obstetrices sunt peccatores, ut in Exodo: « Quod timerunt obstetrices Dominum, ædificavit illis domos ⁴, » quod quando ipsi prædicatores perfecte Dominum timent, tunc et merito et numero populus ei serviens augetur.

Oculus est intentio cordis, ut in Evangelio: « Si oculus tuus fuerit simplex ⁵, » id est, si intentio tua fuerit pura. *Oculus*, claritas intellectus, ut in Psalmis: « Conturbatus est in ira oculus ⁶, » id est, ira impediēbat intellectum meum. *Oculus*, mens contemplantis, ut in Psalmis: « Turbatus est a furore oculus meus ⁷, » id est, mens mea valde timet iudicium tuum, quando de Deo cogitat. *Oculus*, internum desiderium, ut in Job: « Ad Dominum stillat oculus meus ⁸, » id est, ad Dominum fluet desiderium meum. *Oculus*, intimus amicus, ut in Evangelio: « Si oculus tuus scandalizaverit te, erue eum ⁹, » id est, si intimus amicus tuus ad malum te trahit, absconde a te familiaritatem ejus, ne eam sequaris ad malum. *Oculus*, opus, ut in Evangelio: « Trabem autem in oculo tuo non consideras ¹⁰, » id est, crimen in opere tuo non deprehendis. *Oculus*, intuitus exterior, ut in Propheta: « Oculus meus deprædatus est animam meam ¹¹, » id est, in peccatum per exteriorē affectum prorui. *Oculus*, quilibet prædicator, ut in Parabolis: « Oculum videntem, et aurem audientem, Deus fecit utrumque ¹², » quod ex munere est divino, ut et bonus doctor et auditor. *Oculus*, hæreticus, ut in Parabolis: « Oculum qui subsannat patrem suum, et despicit partem matris suæ, effodiant eum corvi de torrente ¹³, » quod hæreticum, qui Christum et prædicationem Ecclesiæ contemnit, a communione fidelium ejicere debent prælati, qui sanctis doctrinis insistent. Per *oculos* sancti prophetæ, ut in Cantico: « Oculi tui sicut columbæ super rivos aquarum ¹⁴, » quod sancti prophetæ, qui futura prospiciunt, simplicitati et sacræ Scripturæ insistent. Per *oculos* prædicatores boni, ut in Genesi: « Pulchriores sunt oculi ejus vino ¹⁵, » quod prædicatores Evangelii doctoribus Veteris Testamenti excellentiores sunt. Per *oculos* prædica-

tores mali, ut in Psalmis: « Obscurentur oculi eorum ¹⁶, » quod pravi doctores dum agere nolunt quod intelligunt, ad hoc etiam quandoque perveniunt, ut cæcati, quid agere debeant, ignorent. Per *oculos* apostoli, ut in Psalmis: « Defecerunt oculi mei ¹⁷, » id est, Dum ego in passione mea de Patre meo confido, discipuli mei per mentis infirmitatem deficiunt. Per *oculos* sensus spirituales, ut in Cantico: « Oculi tui columbarum ¹⁸, » quod interni sensus devotæ animæ simplicitati insistent. Per *oculos* doctores Judæorum, ut in Jeremia: « Defecerunt oculi eorum, quod non erat herba ¹⁹, » id est, doctores, ideo evanuerunt, quod internum spei virorem non habuerunt. Per *oculos* consiliarii diaboli, ut in Job: « Oculi ejus velut palpebræ diluculi ²⁰, » quod consiliarii Satanae ad tenebras auditores suos trahunt, et tamen claritatem se eis infundere simulant. Per *oculos* prædicatores Antichristi, ut in Job: « Hostis meus terribilibus me oculis intuitus est ²¹, » quod diabolus sanctam Ecclesiam per Antichristi prædicatores plurimum terreat. Per *oculos* concupiscentiæ illicitæ, ut in Genesi: « Et aperti sunt oculi amborum ²², » quod post peccatum ad terrena contra Dominum in anima humana illicitæ concupiscentiæ erant. Per *oculos* cogitationes, ut in Job: « Qui inclinaverit oculos suos non salvabitur ²³, » et qui humiliaverit cogitationes mentis suæ, veram salutem consequetur. Per *oculos* superbi motus cordis, ut in Job: « Quasi magna cogitans attonitos habes oculos ²⁴, » id est, ac si sublimia de te pertractes, in mente superbis. Per *oculos* asperiores aspectus, ut in Job: « Pegivi fœdus cum oculis meis, ne cogitarem de virgine ²⁵, » id est, a vanitate conspectui exteriorē actum meum, ne de ea cogitare repellerer. Per *oculos* populi, ut in Cantico: « Vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum ²⁶, » id est, ad delectationem me traxisti, o Ecclesia, in unanimitate populorum tuorum.

Occidens est decrepita ætas, ut in Evangelio: « Multi ab Occidente venient ²⁷, » id est, plures in ipsa decrepita ætate ad sanctitatem pertingent. *Occidens*, infidelitas, ut in Apocalypsi: « Ab occidente portæ tres ²⁸, » quod qui in defectu fidei sunt, nonnunquam ad fidem Trinitatis perveniunt. *Occidens*, defectus virtutis, ut in Job: « Si ad occidentem diero, non intelligam eum ²⁹, » quod nequaquam Deum pure intelligunt, qui per lapsum peccati a virtute cadunt.

Odor est suavitas sanctitatis, ut in Cantico: « Et odor unguentorum super omnia aromata ³⁰, » id est, suavitas virtutum tuorum omnia excedit dulcia hujus vitæ. *Odor*, bona vita, ut in Cantico: « Et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris ³¹, » id est, fama bona operum tuorum devotionem ostendis,

¹ Job. xxviii, 15. ² Job. xxxiv, 15. ³ Isa. xiii, 12. ⁴ Exod. i, 17. ⁵ Matth. vi, 22. ⁶ Psal. xxx, 10. ⁷ Psal. vi, 8. ⁸ Job. xvi, 20. ⁹ Matth. xviii, 9. ¹⁰ Marc. ix, 47. ¹¹ Matth. vii, 5. ¹² Luc. iv, 41. ¹³ Thren. iii, 51. ¹⁴ Prov. xx, 12. ¹⁵ Prov. xxx, 17. ¹⁶ Cant. v, 12. ¹⁷ Gen. xlix, 12. ¹⁸ Psal. lxxviii, 24. ¹⁹ Psal. lxxviii, 4. ²⁰ Cant. iv, 1. ²¹ Jer. xiv, 6. ²² Job. xli, 9. ²³ Job. xvi, 9. ²⁴ Gen. iii, 7. ²⁵ Job. xxii, 29. ²⁶ Job. xv, 12. ²⁷ Job. xxxi, 1. ²⁸ Cant. iv, 9. ²⁹ Matth. viii, 11. ³⁰ Luc. xiii, 29. ³¹ Apoc. xxi, 15. ³² Job. xxiii, 8. ³³ Cant. iv, 10. ³⁴ Ibid. v. 41.

quam habes in oratione. *Odor*, sanctitas locutionis, A quod illis dæmones delectantur, qui elati sunt et ut in Cantico: « Odor oris tui sicut malorum ¹, » id est, tam sancta es in locutione quam es in actione.

Oliva est misericordia, ut in Isaia: « Myrtum et lignum olivis ², » id est, compassionem et virtutem misericordiæ. *Oliva*, Spiritus sanctus, ut in libro Judicium: « Dixerunt olivæ: Impera nobis ³, » quod qui fide spiritum habere fructuose non possunt, quod regnum erit, ea oliva accipere nolunt. *Oliva*, opera justorum, ut in Psalmis: « Ego autem sicut oliva fructifera ⁴, » id est, ad instar præcedentium justorum vixi. *Oliva*, quilibet hypocrita, ut in Job: « Quasi oliva projiciens florem suum ⁵, » quod hypocrita exterioris sanctitatis nitorem habere videtur, nonnunquam amittit. *Oliva*, populus Judæorum, ut in Cantico Habacuc: « Mentietur opus olivæ ⁶, » quod legalis, quam habebant Judæi, operatio jam cessavit.

Oleum est Spiritus sanctus, ut in Isaia: « Computrescet jugum a facie olei ⁷, » id est, deficiet peccatum in præsentia Spiritus sancti. *Oleum*, interna gratia, ut in Job: « Petra fundebat mihi rivos olei ⁸, » id est, Christus mihi contulit dona gratiæ suæ. *Oleum*, devotio mentis, ut in Exodo: « Affertant tibi oleum de arboribus purissimum ⁹, » quod juxta exempla patrum præcedentium uni debemus Deo offerre devotionem. *Oleum*, charitas, ut in Ecclesiaste: « Oleum de capite tuo non deficiat ¹⁰, » id est, charitas in mente tua semper duret. *Oleum*, testimonium cordis, ut in Evangelio: « Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis ¹¹, » quod viri sancti testimonium conscientie habent in cordibus suis. *Oleum*, consolatio, ut in Evangelio: « Infundens oleum et vinum ¹², » id est, consolationem et correptionem. *Oleum*, fama divinæ laudis, ut in Cantico: « Oleum effusum nomen tuum ¹³, » quod videlicet in Ecclesia excellentia divina laudatur. *Oleum*, activus quilibet, ut in Apocalypsi: « Et oleum et vinum ne læseris ¹⁴, » id est, contemplativos et activos non discrepabis. *Oleum*, adulatio, ut in Psalmis: « Oleum autem peccatoris non [impinguet caput meum] ¹⁵, » id est, favor adulatoris non lætificabit cor meum.

Olla est tribulatio, ut in Psalmis: « Moab olla spei meæ ¹⁶, » id est, tribulatio, quam a diabolo sustineo, auget me in spe. *Olla*, mens reproba, ut in Jeremia: « Ollam succensam ego video ¹⁷, » id est, mentem reprobam desideriis carnalibus inflammata aspicio. *Olla*, malitia diaboli, ut in Job: « Fervescere quasi ollam profundum mare ¹⁸, » quod diabolus juxta exemplum malitiæ suæ pravum cor succendit.

Onocentaurus est quilibet reprobis et luxuriosus, ut in Isaia: « Occurrent dæmonia onocentauris ¹⁹, »

quod illis dæmones delectantur, qui elati sunt et lubrici, quod ὄνος asinus dicitur, per quem luxuria exprimitur, et per taurum accipi solet.

Onager est Christus, ut in Job: « Quis dimisit onagram liberum ²⁰ ? » quod Deus per Christum hominem a mortalitatis captivitate liberavit. *Onager*, gentiles, ut in Job: « Nunquid rugiet onager, cum non habuerit prædam ²¹ ? » quod tunc populus gentilis a dolore suo est mortifero liberatus, quando Christum cognovit per fidem. Per *onagram* populi Judæorum, ut in Psalmis: « Expectabunt onagri in siti sua ²², » quod nunc Judæi salutem suam in magno desiderio præstolantur, quod reliquæ salvæ fient. Per *onagram* hæretici, ut in Job: « Quasi onagri [in] deserto egrediuntur ad opus suum ²³, » quod hæretici ad fidelem populum seducendum Ecclesiam irrumpunt.

Onycha est oratio, ut in Exodo: « Onycham et galbanum homini odorem ²⁴, » id est, orationem et operationem bonæ famæ.

Optimates sunt doctores, ut in Job: « Et optimates supplantet ²⁵, » quod superbos a se doctores Deus expellit.

Orbis est mundus iste, ut in Job: « Sub quo currantur qui portant orbem ²⁶, » quod in contemplatione divinæ majestatis humiliantur et angeli, qui disponunt hunc mundum. *Orbis*, Ecclesia, ut in Cantico: « Et posuit super eos orbem ²⁷, » quod electos suos in libro beatæ prædestinationis Deus perscriptos tenet.

Ordeum est operatio, ut in Job: « Pro ordeo oriatur mihi spina ²⁸, » id est, loco fortis actionis sit in me punctio peccati. *Ordeum*, Vetus Testamentum, ut in Evangelio: « Puer qui habebat quinque panes ordeaceos ²⁹, » quod populus sensu puerilis legem veterem quinque libris Moysi comprehensam habebat.

Organum est lætitia mentis, ut in Job: « Et organum meum in vocem fletum ³⁰, » id est, gaudere qui solebam, modo dolore plenus sum. Per *organum* prædicationes, ut in Psalmis: « In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra ³¹, » id est, coram elatis et infructuosis, qui in confusione vitiorum perseverant, ostendere nolumus prædicationes nostras.

Oriens est Christus, ut in Zacharia: « Visitavit nos oriens ex [alto] ³², » id est, venit ad nos Christus de coelo. *Oriens*, pueritia, ut in Evangelio: « Multi ab oriente veniunt ³³, » quod plures a pueritia veniunt ad Christum. *Oriens*, populus Judaicus, ut in Apocalypsi: « Ab oriente portæ tres ³⁴, » quod Judæis fidelis civitatis nuntiata est. *Oriens*, sanctitas vitæ, ut in Job ³⁵: « Si ab oriente iero, non appa-

Cant. vii, 8. ² Isa. xli, 19. ³ Judic. ix, 8. ⁴ Psal. li, 2. ⁵ Job. xv, 33. ⁶ Haba. iii, 17. ⁷ Isa. x, 27. ⁸ Job. xxi, 6. ⁹ Exod. xxvii, 20. ¹⁰ Eccl. ix, 8. ¹¹ Matth. xxv, 4. ¹² Luc. x, 34. ¹³ Cant. i, 5. ¹⁴ Apoc. vi, 6. ¹⁵ Psal. cxi, 5. ¹⁶ Psal. lxx, 40. ¹⁷ Jer. i, 13. ¹⁸ Job. xli, 22. ¹⁹ Isa. xxxiv, 14. ²⁰ Job. xxxix, 8. ²¹ Job. vi, 5. ²² Psal. cix, 11. ²³ Job. xxiv, 5. ²⁴ Exod. xxx, 34. ²⁵ Job. xii, 19. ²⁶ Job. ix, 15. ²⁷ I Reg. ii, 8. ²⁸ Job. xxxi, 50. ²⁹ Joan. vi, 9. ³⁰ Job. xxx, 31. ³¹ Psal. cxxxvi, 2. ³² Luc. i, 78. ³³ Matth. viii, 11. ³⁴ Apoc. xxi, 13. ³⁵ Job. xxiii, 8.

ret, id est, quamvis in sanctitate vitæ fuero, tamen plene securus non sum.

Oriones sunt martyres, ut in Job : « Qui fecit Acturum et Oriones ¹, » quod Deus sanctam Ecclesiam fundavit, et in ea sanctos martyres produxit.

Ortus, sancta Ecclesia, ut in Cantico : « Hortus est conclusus soror mea sponsa ², » quod sancta Ecclesia viva fide undique munita. *Ortus*, mens sancta, ut in Cantico : « Veniat dilectus meus in hortum suum ³, » id est, visitet mentem meam, in qua gratiarum suarum germina plantavit. *Ortus*, cœlestis patria, ut in Cantico : « Veni in hortum meum, soror mea sponsa ⁴, » id est, festina venire ad patriam cœlestem, ubi ego sum. *Ortus*, anima fidelis. * *Ortus*, voluptas, ut in libris Regum : « Da mihi vineam tuam, ut faciam mihi hortum elerum ⁵, » quod diabolus spiritualem hominis lætitiā transferre vult in voluptatem carnalium desideriorum.

Os, Filius Dei, ut in Job : « Et sonum de ore illius procedentem ⁶, » id est, instructionem summi Patris * de Filio procedentem. *Os*, quilibet prædicator, ut in Apocalypsi : « Incipiam te evomere ex ore meo ⁷, » id est, per prædicatores meos a consortio sanctorum ejiciam te. *Os*, secretum bonæ mentis, ut in Psalmis : « Et os meum annuntiabit laudem tuam ⁸, » id est, in arcano mentis meæ laudabo te. *Os*, prava cogitatio, ut in Job : « Cum enim dulce fuerit in ore ejus malum ⁹, » id est, cum suave fuerit ei in cogitatione peccatum. *Os*, locutio, ut in Job : « Manum meam ponam super os meum ¹⁰, » id est, per bonam operationem emendabo quidquid deliqui per pravam locutionem. *Os*, peccatum grande, ut in Job : « Salvabit te de ore angusto ¹¹, » id est, liberabo te a peccato grandi, in quo constrictus tenebris. *Os*, calliditas diaboli, ut in Job : « Salvabit te de ore angusto, et in medium oris ejus quis intravit ¹², » id est, calliditatem diaboli quis, nisi ego, plene detexit?

Os, *ossis*, robor mentis, ut in Psalmis : « Non est os.... » id est, si quid roboris in me est, et tibi ignotum non est. *Os*, divinitas Christi, ut in Exodo : « Os non * comminuetis ex eo ¹³, » quod divinitatem non poterant occidere in Christo. *Os*, robor passionis Christi, ut in Job : « Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum ¹⁴, » id est, passionis meæ rigori, discipulis meis fugientibus, qui propiores esse debuerunt, mulieres adstiterunt. Per *ossa* virtutes animæ, ut in Job : « Omnia ossa ejus marcescere facit ¹⁵, » id est, virtutes ejus deficere permittit. Per *ossa*, fortia facta, ut in Job : « Omnia ossa mea perterrita sunt ¹⁶, » id est, de nullis robustis operibus meis fiduciam habui. Per *ossa*, fortitudo carnis, ut in Job : « Et mortem ossa mea ¹⁷, » id est, carnis meæ fortitudo defecit. Per *ossa*, prævæ consuetudines, ut

A in Job : « Et medullis ossa illius irrigantur ¹⁸, » id est, prævæ impli consuetudines deliciis carnalibus renovantur. Per *ossa*, suggestiones diaboli, ut in Job : « Ossa ejus veluti fistulæ æris ¹⁹, » quod diaboli suggestiones, dum blande sonant, eam decipiunt. Per *ossa*, prava doctrina, ut in Jeremia : « Adhæsit cutis eorum ossibus ²⁰, » id est, mollities eorum in * duritiā commutata est.

Osculum est donum Spiritus sancti, ut in Cantico : « Osculetur me osculo oris sui ²¹, » id est, exornet me dono Spiritus sancti. *Osculum*, charitas, ut in Evangelio : « Osculum mihi non dedisti ²², » quod Deo per charitatem Judaicus populus noluit servire. Per *osculum* deceptiones, ut in Parabolis : « Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis ²³, » quod utiliores correptiones amici quam deceptiones inimici.

Ostium est Christus, ut in Evangelio : « Ego sum ostium ovium ²⁴, » quod per Christum intrant fideles ad regnum. *Ostium*, foramen in latere Christi, ut in libris Regum : « Ostium lateris medii ²⁵, » in parte erat domus dexteræ, quod apertum erat latus Domini, unde salutis nostræ sacramenta perfluxerunt. *Ostium*, Ecclesia, ut in Cantico : « Si ostium est, compingamus * eum tabulis cedrinis ²⁶, » id est, sanctam Ecclesiam, per quam ad patriam cœlestem patet introitus, adornabimus sanctis viris. *Ostium*, contemplativi, ut in Ezechiele, * in visione interna. *Ostium*, os nostrum, ut in Job : « Tacui, nec egressus sum ostium ²⁷, » id est, loquendo pef os non exivi. *Ostium*, intelligentia verbi Dei, ut in Evangelio : « Jam ostium clausum est ²⁸, » id est, intelligentia verbi non patet. *Ostium*, ordo auditorum, ut in Apocalypsi : « Ecce sto ad ostium et pulso ²⁹, » id est, cor, ut aperiatur, excito. *Ostium*, ingressus regni cœlestis, ut in Exodo : « Offeret eum Dominus diis, et applicabitur ad ostium ³⁰, » id est, subjicietur Balatis, et ab eis intruetur, ut dignus sit regnum cœleste introire. Per *ostium*, prædicatores sancti, ut in Job : « Et posui vectem et ostia ³¹, » quod Deus Pater ad coercendum mundum Christum et prædicatores misit. Per *ostium*, dilectio Dei et proximi, juxta exempla sanctorum Patrum. Per *ostium*, desideria carnis, ut in Job : « Non conclusit ostia ventris qui portavit me ³², » id est, non devitavit desideria voluptatis, qui peccato exposuit me. Per *ostia*, spiritus maligni, ut in Job : « Et ostia tenebrosa vidisti ³³, » quod spiritus malignos, quorum suggestionibus consentientes reprobi adiūm æternæ mortis inveniunt, Dominus moriens debellavit.

Ovum est spes, ut in Evangelio : « Aut si petierit ovum, nunquid porriget illi scorpionem ³⁴? » quod * a Deo petimus spem, nequaquam dabit nobis desperationem. Per *ova* subjecti, ut in Job : « Quæ * delin-

¹ Job. ix, 9. ² Cant. iv, 12. ³ Ibid. v, 46. ⁴ Cant. v, 1. ⁵ III Reg. xxi, 2. ⁶ Job. xxxvii, 2. ⁷ Apoc. iii, 16. ⁸ Psal. l, 17. ⁹ Job xx, 12. ¹⁰ Job xxxix, 37. ¹¹ Job xxxvii, 16. ¹² Job xli, 4. ¹³ Exod. xii, 46. ¹⁴ Job xix, 20. ¹⁵ Job xxxiii, 19. ¹⁶ Job iv, 14. ¹⁷ Job vii, 15. ¹⁸ Job xxi, 24. ¹⁹ Job xl, 15. ²⁰ Thir. iv, 8. ²¹ Cant. i, 1. ²² Luc. vii, 45. ²³ Prov. xxvii, 6. ²⁴ Joan. x, 7. ²⁵ III Reg. vi, 8. ²⁶ Cant. viii, 9. ²⁷ Job xxxi, 34. ²⁸ Luc. xi, 7. ²⁹ Apoc. iii, 20. ³⁰ Exod. xxi, 6. ³¹ Job xxxviii, 10. ³² Job iii, 10. ³³ Job xxxviii, 17. ³⁴ Luc. xi, 12.

quit in terra ova sua¹, » quod pravus praelatus subjectos suos in operibus terrenis a vera religione alienis versari permittit. Per ova, consilia demonum, ut in Isaia : « Qui comederit de ovis aspidum, morietur², » quod qui suggestionibus demonum consentit, animæ suæ mortem incurrit.

Ovis est innocentia, ut in Job : « Dederunt ei unusquisque ovem suam³, » quod omnes qui ad Christum pertinent, virtute ei innocentia in unitate charitatis offerre student. Ovis, Christus, ut in Isaia : « Tanquam ovis ad occisionem ductus est⁴, » quod Christus innocens morte punitus est. Ovis, homo redemptus, ut in Evangelio : « Inveni ovem quam perdideram⁵, » quod hominem per peccatum perditum moriendo Christus invenit. Per oves angeli, ut in Evangelio : « Dimittit nonaginta novem oves in deserto⁶, » quod angelos reliquit Christus in cælo, quando hominem perditum quæsit in mundo. Per oves populi fideles, ut in Ezechiele : « Ecce ego pascam oves meas⁷, » quod spiritualiter reficit Christus fideles suos. Per oves cogitationes mundæ, ut in Job : « Ignis Dei cecidit de cælo [et tactas oves puerosque consumpsit⁸], » quod mundæ nonnunquam cogitationes in homine, permittente Deo, ardore libidinis concremantur. Per oves homines reprobi, ut in Psalmis : « Sicut oves in inferno positi sunt⁹, » quod reprobi ad fatuitatem suam pereunt. Per oves boni subjecti, ut in Genesi : « Pariebant oves varios fetus¹⁰, » id est, boni subjecti diversitatem ducebant bonarum actionum. Per oves petulantes motus mentis, ut in Levitico : « Si de omnibus fuerit oblatio¹¹, » quod motus in nobis petulantia maturitatis cultu mactare debemus. Per oves uxores David, sicut per ovem Bethsabe uxor Uriæ, ut in libris Regum : « Parcens ille sumere de ovibus suis, tulit ovem viri pauperis, et præparavit convivium peregrino qui venit ad eum¹², » quod David tunc, omissis uxoris suis, rapuit uxorem Uriæ, ut exple-ret desiderium luxuriæ suæ, quæ tentavit eum.

Ovile est Synagoga, ut in Evangelio : « Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili¹³, » id est, gentiles, qui non pertinent ad Synagogam, ut in cantico Habacuc : « Abscindetur de ovili pecus¹⁴, » quod ab Ecclesia abscindetur hæreticus.

P

<i>Pax.</i>	<i>Poma.</i>	<i>Pans.</i>
<i>Piscis.</i>	<i>Propugnacula.</i>	<i>Paradisus</i>
<i>Pes.</i>	<i>Præsepe</i>	<i>Potentes.</i>
<i>Palpebræ.</i>	<i>Paries.</i>	<i>Pulvis.</i>
<i>Porticus.</i>	<i>Pictura.</i>	<i>Pellicanus</i>
<i>Pennulæ.</i>	<i>Pecus.</i>	<i>Paludes.</i>
<i>Planta.</i>	<i>Palmes.</i>	<i>Porci.</i>
<i>Propugnator</i>	<i>Pontifex.</i>	<i>Pera.</i>
<i>Præda.</i>	<i>Plectæ.</i>	<i>Platea.</i>
<i>Papyrus.</i>	<i>Palvicus.</i>	<i>Postes.</i>
<i>Pessulum.</i>	<i>Picturator.</i>	<i>Prædones.</i>
<i>Petusculum.</i>	<i>Peregrinus.</i>	<i>Pullus.</i>

<i>Piscina.</i>	<i>Paxillus.</i>	<i>Primogenitum.</i>
<i>Peccatum.</i>	<i>Pupillus.</i>	<i>Pilosi.</i>
<i>Pallium.</i>	<i>Passer.</i>	<i>Pavimentum.</i>
<i>Porta.</i>	<i>Pluma.</i>	<i>Pupilla.</i>
<i>Penna.</i>	<i>Plaga.</i>	<i>Pruina.</i>
<i>Pastus.</i>	<i>Propitiatorium.</i>	<i>Pluma.</i>
<i>Plumbum.</i>	<i>Perdix.</i>	<i>Pylades.</i>
<i>Pinus.</i>	<i>Panni.</i>	<i>Passer.</i>
<i>Pedus.</i>	<i>Puer.</i>	<i>Princeps.</i>
<i>Pili.</i>	<i>Pardus.</i>	<i>Pili.</i>
<i>Pater.</i>	<i>Pacificus.</i>	<i>Pater.</i>
<i>Punctus.</i>	<i>Piscatores.</i>	<i>Pilectæ.</i>
<i>Princeps.</i>	<i>Pellis.</i>	<i>Palvicus.</i>
<i>Puteus.</i>	<i>Pori.</i>	<i>Pullus.</i>
<i>Pumilus.</i>	<i>Pepones.</i>	<i>Pruina.</i>
<i>Peliades.</i>	<i>Platani.</i>	

Pax est Christus, ut in Paulo : « Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum¹⁵, » quod Christus humanam naturam naturæ angelicæ in una beatitudine, et quosdam ex Judæis et multos ex gentibus in una sociavit. *Pax*, amor socialis : « Habete sal in vobis, et pacem inter vos¹⁶, » id est, sic habete in vobis fiduciam, ut cum simplicibus amore habere non negligatis. *Pax*, quies mentis, ut in Psalmis : « Et factus est in pace locus [ejus]¹⁷, » quod in mente parata et pacifica habitat Deus. *Pax*, tranquillitas contemplationis, ut in Psalmis : « In pace in idipsum [dormiam]¹⁸, id est, in tranquillitate contemplationis et unitate spiritus habeo quietem. *Pax*, redemptio generis humani, ut in Isaia : « Pedes annuntiantis et prædicantis pacem¹⁹, » id est, affectus cujuslibet prophetæ humanam nuntiantis redemptionem. *Pax*, prædicatio, ut in Psalmis : « Suscipiant montes pacem populo²⁰, » id est, suscipiant apostoli prædicationem, quam proferant mundo. *Pax*, penitentia, ut in Paulo : « Nuntiavit pacem iis qui longe erant²¹, » quod Christus et Judæis fidelibus et gentibus infidelibus penitentiam prædicavit. *Pax*, quies futura, ut in libro Josue : « Data est pax ei in omnes per circuitum nationes²², » quod nullam omnino ab aliquo hoste perturbationem, sed plenam per omnia in futuro electi habebunt pacem. *Pax*, carnalis consensus, ut in Evangelio : « Non veni pacem mittere, sed gladium²³, » id est, nolo fovere in carne molliciem, sed a carne separationem. Est *pax inordinata*, est *simulata*, est *inquinata*, est et *scelerata*. Prima, superborum, qui contempto superiore obediunt inferiori; contempto videlicet Deo, obediunt diabolo; contempto cælo, obediunt mundo; contempto spiritu, obediunt carni. Secunda, duplicium, qui iniquitatem meditantes in corde suo, labiaque dolosa habentes et corde et corde loquentes, ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant. Tertia, im-mundorum, qui turpiter prostituti requiescunt, relecti in fecibus suis. Quarta, rebellium et schismaticorum amoris sociali resistunt, et universitati Ecclesiæ autoritatem contradicunt.

Pacificus est Christus, ut in Cantico : « Vineam

¹ Job. xxxix, 17. ² Isa. lxx, 5. ³ Job xlii, 11. ⁴ Isa. liii, 7. ⁵ Luc. xv, 6. ⁶ Ib. v, 4. ⁷ Ezech. xxxiv, 15. ⁸ Job i, 16. ⁹ Psal. xlviii, 15. ¹⁰ Gen. xxxi, 8. ¹¹ Lev. iii, 6. ¹² II Reg. xii, 4. ¹³ Joan. x, 6. ¹⁴ Hab. iii, 17. ¹⁵ Eph. ii, 14. ¹⁶ Marc. ix, 50. ¹⁷ Psal. lxxxv, 3. ¹⁸ Psal. iv, 9. ¹⁹ Isa. lii, 7. ²⁰ Psal. lxxi, 3. ²¹ Eph. ii, 17. ²² Jos. xxi, 44. ²³ Matth. x, 34.

fuit pacifico ¹, » quod per legem Christus excoluit A
Synagogam. *Pacificus* quilibet sanctus, ut in Psalmis : « Cum iis qui oderunt pacem eram pacificus ², » quod viri sancti serenitatem mentis non solum contra amicos, sed etiam contra inimicos habent. Per *pacificos* prædicatores, ut in Cantico : « Mille tui pacifici ³, » quod sancti prædicatores qui Ecclesiæ pacem nuntiant, perfectionem possident virtutis, quod millenarius numerus perfectus est. Per *pacificos* amatores concordiae, ut in Evangelio : « Dei pacifici, » id est, amatores concordiae, « quoniam filii Dei vocabuntur ⁴. »

Palma est Ecclesia, ut in Job : « Et sicut palma multiplicabo dies ⁵, » quod sancta Ecclesia intellectus incrementa internæ claritatis in viris sanctis producit. *Palma* [justus, ut in Psalmis] : « Justus ut palma florebit ⁶, » quod vir sanctus in uitore iustitiæ precibus præcedentibus se conformare studet. *Palma*, sancta crux, ut in Cantico : « Ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus ⁷, » id est, contemplabor virtutem crucis, et particeps esse satagam mercedis ejus. *Palma*, recta intentio, ut in Cantico : « Statura tua assimilata est palmæ ⁸, » id est, in exteriori bona actione tua apparet, quam recta est intentio. Per *palmam* victoriæ spirituales, ut in libris Regum : « Et fecit in eis cherubim et palmas ⁹, » quod Deus prædicatoribus sanctis et plenitudinem veræ scientiæ, et spiritualem super ^{*} vitia victoriam donat. Per *palmam* præmia æterna, ut in Apocalypsi : « Et palmæ in manibus eorum ¹⁰, » id est, præmia æterna pro bonis operibus eorum.

Palmes est quilibet qui fidem ^{*} septenum tenet, ut in Evangelio : « Omnem palmitem in me, non ferentem fructum, ^{*} excidetur ¹¹, » id est, omnem, qui solummodo fidem habet, in me et ^{*} ullum opus bonum damnabit eum. Per *palmites* apostoli, ut in Evangelio : « Ego sum vitis, vos palmites ¹², » id est, ego Christus plenitudinem gratiæ possideo, vos autem apostoli partem habetis. Per *palmites* viri fideles, ut in Psalmis : « Extendit palmites suos usque ad mare ¹³, » quod sancta Ecclesia fideles suos usque ad fines terræ dilatavit.

Pallium est altitudo humanitatis Christi, ut in libris Regum : « Christus levavit pallium Eliæ, quod ceciderat ei ¹⁴, » quod coetus fidelium Christi sacramenta humanitatis ejus, quæ illis reliquit in terra, excellenter honoravit. *Pallium*, sancta Ecclesia, ut in Genesi : « Et sanguine uvræ pallium suum ¹⁵, » quod Christus sacramento passionis suæ ^{*} tendat Ecclesiam suam. *Pallium*, littera Veteris Testamenti, ut in Genesi : « Relicto in manibus ejus pallio fugit ¹⁶, » quod Christus, relicto velamine litteræ, in operibus Synagogæ, per notitiam fidei venit ad gen-

tes. *Pallium*, reverentia, ut in Genesi : « Pallium imposuerunt humeris ejus ¹⁷, » quod Christiani infirma humanitatis assumptæ in Christo reverenter honorant. *Pallium*, ^{*} jucunditas cordis, ut in Isaia : « Pallium laudis pro spiritu mœroris ¹⁸, » id est, dabo vobis exultationem, qui prius in tristitia fuistis. *Pallium*, penitentia, ut in Genesi : « Cito tulit pallium suum, et operuit se ¹⁹, » quod Ecclesia de gentibus, statim ut per fidem cognovit, prioris conversationis suæ pravitatem per penitentiam textit. *Pallium*, auxilium, ut in Parabolis : « Qui amittit pallium in die frigoris ²⁰, » id est, qui non habet auxilium in tempore necessitatis. *Pallium*, consideratio propriæ infirmitatis, ut in libris Regum : « Operuit vultum suum pallio ²¹, » quod cum in contemplatione ^{*} aberremus, oportet ut nos ipsos per considerationem infirmitatis nostræ humiliemus. *Pallium*, exteriora peccata, ut in Evangelio : « Dimitte ei ^{*} pallium ²², » ^{*} et exteriora peccata tua abjice abs te. *Pallium*, prava vetustas, ut in Cantico : « Tulerunt pallium meum custodes murorum ²³, » id est, abstulerunt a me pravitatem vetustæ conversationis rectores Ecclesiarum. *Pallium*, superbia, ut in libro Josue : « Vidit Achan inter cætera spolia pallium coccineum, valde bonum ²⁴, » quod inter cætera peccata nitore superbiæ reprobj plus concupiscunt. Per *pallium*, actiones, ut in libro Numeri : « Ut faciant eis simbrias in angulis palliorum ²⁵, » id est, ut studeant perseverare in conjunctionibus bonorum actuum suorum. Per *pallium*, elationes, ut in Isaia : « Auferet Deus ^{*} in unctoria et pallia ²⁶, » id est, destruet in reprobis instabilitates et elationes.

Palpebræ sunt judicia Dei, ut in Psalmis : « Palpebræ ejus interrogant filios hominum ²⁷, » quod intentos nos ^{*} vos judicia Dei et sollicitos faciunt in eo, quod in quibusdam se ^{*} nos occulant, in quibusdam vero se aperiant. *Palpebræ*, prælati Ecclesiæ, ut in Job : « Et palpebræ meæ caligaverunt ²⁸, » id est, prælati mei in quibusdam deviauerunt. *Palpebræ*, prudentes sæculi, ut in Job : « Oculi ejus velut palpebræ diluculi ²⁹, » quod prudentes sæculi de vana claritate gloriantur. *Palpebræ*, cogitationes, ut in Parabolis : « Nec dormitant palpebræ ³⁰, » id est, non aberrant cogitationes tuæ. *Palpebræ*, interna consilia, ut in Parabolis : « Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos ³¹, » id est, interna consilia tua præveniant actus tuos.

Paleæ sunt viri sancti, ut in Genesi : « Palearum et feni plurimum est apud nos ³², » quod viri sancti a peccati pondere leves et in bono opere virides in sancta Ecclesia abundant. *Paleæ*, sententiæ sacræ Scripturæ, ut in libro Judicum : « Habentes paleas et fenum in asinorum pabulum ³³, » id est, possi-

¹ Cant. viii, 11. ² Psal. cxix, 7. ³ Cant. viii, 12. ⁴ Matth. v, 9. ⁵ Job xxix, 18. ⁶ Psal. xc, 13. ⁷ Cant. vii, 8. ⁸ Ibid. v, 7. ⁹ I Reg. vi, 29. ¹⁰ Apoc. vii, 9. ¹¹ Joan. xv, 2. ¹² Ibid. v, 5. ¹³ Psal. lxxix, 12. ¹⁴ IV Reg. ii, 13. ¹⁵ Gen. xlix, 11. ¹⁶ Gen. xxxix, 12. ¹⁷ Gen. ix, 23. ¹⁸ Isa. lxi, 3. ¹⁹ Gen. xxiv, 65. ²⁰ Prov. xxv, 20. ²¹ II Reg. xix, 15. ²² Matth. v, 40. ²³ Cant. v, 7. ²⁴ Jos. vii, 21. ²⁵ Num. xv, 38. ²⁶ Isa. iii, 22. ²⁷ Psal. x, 4. ²⁸ Job xvi, 16. ²⁹ Job xli, 9. ³⁰ Prov. vi, 4. ³¹ Prov. iv, 25. ³² Gen. xxiv, 25. ³³ Jud. xix, 19.

dentes sacra documenta et exempla ad refectionem simplicium. *Paleæ*, necessaria hujus vitæ, ut in Exodo : « *Paleæ* non dabuntur vobis, et consuetum numerum reddetis ¹, » quod volunt maligni spiritus, ut electi hujus vitæ necessaria ut destituantur, et duris afflictionibus conterantur. *Paleæ*, instabiles quique, ut in Job : « Erunt sicut *paleæ* ante faciem venti ², » quod instabiles quique adveniente flatu tentationis disperguntur. *Paleæ*, infideles, ut in Isaia : « Leo quasi bos *paleas* comedit ³, » quod diabolus infideles sibi incorporat. *Paleæ*, damnati in iudicio, ut in Evangelio : « *Paleas* autem * comlures igni inextinguibiles ⁴, » quod damnati in iudicio reprobi, sine fine apud inferos torquebuntur.

Paludes sunt societates reproborum, ut in Exodo : « *Paludes* vertebantur in sanguinem et educebant ranas ⁵, » quod reproborum conventicula crudelitates et venenosas habeant loquacitates.

Paliurus est excusatio, ut in Isaia : « Et *paliurus* in munitionibus eorum ⁶, » quod excusatio peccati dominatur in elationibus reproborum.

Plaga est percussio dura, ut in Job : « Manus *plagæ* * meæ aggravata est super gemitum meum ⁷, » id est, major est percussio quam sentio, quam dolor quem ostendo. *Plaga*, tribulatio transitoria, ut in Isaia : « Et percutiet Dominus Ægyptum *plaga*, et sanabit eam ⁸, » quod Dominus electos suos, quandiu in præsentis vitæ tenebris sunt, modo tribulatione atterit, modo vero consolatione erigit. *Plaga*, æterna damnatio, ut in Jeremia : « *Plaga* inimici percussit te ⁹, » quod æterna damnatione, quæ diabolo debetur, Dominus reprobos fecit. Per *plagam*, correptiones, ut in Psalmis : « Remove a me *plagam* tuam ¹⁰. » Per *plagam*, peccata, ut in Evangelio : « Et *plagis* impositis abierunt ¹¹, » quod demones, primis parentibus nostris peccatis inflictis, recesserunt. Per *plagam*, afflictiones, ut in Exodo : « Mittam omnes *plagas* meas super cor tuum ¹², » quod omnes afflictiones imponit Dominus diabolum. Per *plagam*, præsentis adversitates, ut in libris Regum : « Arguam eum in virga virorum, et in *plagis* filiorum hominum ¹³, » id est, emendabo eum per correptionem et præsentis adversitates, quibus electos * suos soleo emendare.

Planta est discretio cordis, ut in Ezechiele : « *Planta* pedis eorum ut *planta* vituli ¹⁴, » id est, discretio eorum mature se habet. *Planta*, infima actio, ut in Isaia : « *Planta* pedis usque ad verticem non est in eo sanitas ¹⁵, » * ab infima actione usque ad summam nihil in eo probabile est. Per [*plantam*] finis uniuscujusque, ut in Job : « Tenebitur *planta* ejus laqueo ¹⁶, » quod reprobum quemlibet in fine maxime diabolus decipere studet. *Plantâ*, finis

A mundi, ut in Genesi : « Alter egrediens *plantam* fratris tenebat manu ¹⁷, » quod in fine mundi primatum super reprobos adveniente ultimo iudicio habebunt electi.

Platani sunt viri sancti, ut in Genesi : « Tollens Jacob virgas ex *platanis* ¹⁸, » quod prælatus bonus ad crudiendos subjectos bona exempla de viris sanctis sumit. *Platani*, sancti angeli, ut in Ezechiele : « *Platani* non fuerant æquales frondibus ejus ¹⁹, » quod primo illi angelo in prærogativis donorum ceteri non poterant angeli illi comparari. *Platanus*, quilibet in contemplatione erectus, ut in libro Ecclesiastico : « Et sicut *platanus* exaltata sum in Cades ²⁰, » quod ad eor alium accedit homo et * exaltat Deus.

Platea est multitudo populorum, ut in Job : B Et in *platea* parabant cathedram ²¹, » id est, in multitudine subjectorum prælationem exercui. Per *plateas* auditores, ut in Parabolis. » Et in *plateis* aquas tuas divide ²², id est, inter auditores prædicationes tuas disperse. Per *plateas* homines sæculares ut in Cantico : « Per vicos et *plateas* quæram quem diligit anima mea ²³, » id est, Christum in conversationibus religiosorum quæram et sæcularium. Per *plateas* corda electorum, ut in libro Ecclesiastico : « Exaltata sum juxta aquam in *plateis* ²⁴, » quod in sanctorum mentibus, per charitatem dilatatis, sapientia per profundas contemplationes elevatur. Per *plateas*, agmina cælestium civium, ut in libro Tobie : « *Plateæ* tææ, Jerusalem, sternuntur auro mundo ²⁵, » quod pura claritate et clara puritate æternæ sapientiæ agmina bonorum civium decorantur. Per *plateas* gloriæ impiorum, ut in Job : « Non celebretur nomen ejus in *plateis* ²⁶, » quod impii non famati semper honorabuntur in supereminentiâ et gloria vitæ præsentis.

Panis est Christus, ut in Evangelio : « Ego sum panis vivus ²⁷, » quod in Christo vitalis animæ testimonio *. *Panis*, sacramentum, quod in altari sumimus, ut in Parabolis : « Panem otiosum non comedat ²⁸, » id est, corpus Christi sine fructu bonorum operum non percepit. *Panis*, gratia spiritualis, ut in Isaia : « *Panis* ei datus est, aquæ ejus fideles sunt ²⁹, » id est, gratia ei concessa est spiritualis, contemplationes ejus erroneæ non sunt. *Panis*, doctrina sacra, ut in Jeremia : « Parvuli petierunt panem ³⁰, » id est, simplices et humiles petierunt doctrinam audire. *Panis*, bona actio, ut in Isaia : « Panem nostrum comedemus ³¹, » quod septiformis Spiritus in bono opere, quod nobis agendum inspirat delectatur. *Panis*, robur charitatis, ut in Evangelio : « Quis ex vobis patrem petit panem ³²? » * *Panis*, humilitas, ut in libris Regum : « Et ecce ad caput ejus subcinericius panis ³³, » quod in mente viri sancti

¹ Exod. v, 18. ² Job xxi, 18. ³ Isa. xi, 7. ⁴ Matth. iii, 12; Luc. iii, 17. ⁵ Exod. vii, 19. ⁶ Isa. xxxiv, 13. ⁷ Job xxiii, 2. ⁸ Isa. xix, 22. ⁹ Jer. xxx, 14. ¹⁰ Psal. xxxviii, 11. ¹¹ Luc. x, 30. ¹² Exod. ix, 14. ¹³ II Reg. vii, 14. ¹⁴ Ezech. i, 7. ¹⁵ Isa. i, 6. ¹⁶ Job. xviii, 9. ¹⁷ Gen. xxv, 26. ¹⁸ Gen. xxx, 37. ¹⁹ Ezech. xxxi, 8. ²⁰ Eccle. xxiv, 19. ²¹ Job. xxix, 7. ²² Prov. v, 16. ²³ Cant. vii, 2. ²⁴ Eccl. xxiv, 19. ²⁵ Tob. xiii, 22. ²⁶ Job. xviii, 17. ²⁷ Joan. vi, 35, 41, 48. ²⁸ Prov. xxxi, 27. ²⁹ Isa. xxxiii, 16. ³⁰ Thren. iv, 4. ³¹ Isa. iv, 1. ³² Luc. xi, 11. ³³ III Reg. xix, 6.

humilitas ex consideratione propriæ infirmitatis : A *Panis*, vir sanctus, ut in Psalmis : « Quod cinerem tanquam panem manducabam ¹, » quod non solum sanctos sibi Dominus incorporat per justitiam, sed peccatores per pœnitentiam. *Panis*, quilibet in peccato perseverans, ut in Osea : « Factus est Ephraim panis subcinericius, qui non revertatur ², » quod peccator immundus in peccatis suis jacet, et de eis non pœnitet. *Panis*, delectatio carnalis, ut in Job : « Ni se moverit ad. querendum panem ³, » id est, cum se intromiserit acquirere delectationem carnalem. *Panis*, consolatio, ut in Jeremia : « Populus gemens ac querens panem ⁴, » id est, dolens ac desiderans habere consolationem. *Panis*, subsidium vitæ præsens, ut in Genesi : « Si dederis mihi panem ad edendum ⁵, » id est, si mihi contuleris subsidium ad roborandum. *Panis*, doctrina hæretica, ut in Parabolis : « Et panis absconditus suavior, » quod doctrina hæretica clarior est reprobis quam doctrina sana. *Panis*, gratiæ spirituales, ut in Psalmis : « Pauperes ejus saturabo panibus ⁶, » id est, dona gratiarum mearum conferam humilibus. Per *panem* eruditiones spirituales, ut in Isaia : « Appenditis argentum non in panibus ⁷, » id est, in locutionibus vestris non intenditis satis eruditionibus. Per *panes* apostoli, ut in Exodo : « Panes duodecim propositionis in mensa ⁸, » id est apostoli duodecim electi in Ecclesia. Per *panem* intelligentiam sanctæ Trinitatis, ut in Evangelio : « Amice, comoda mihi tres panes ⁹, » id est, o Christe, confer mihi intelligentiam sanctæ Trinitatis. Per *panes* libri legales, ut in Evangelio : « Est puer unus hic qui habet quinque panes ¹⁰, » id est, populus Judaicus, sensu puerilis, qui quinque libros Moysis habet clausos. Per *panes* internæ consolationes, ut in Psalmis : « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes cum lactucis agrestibus ¹¹, » id est, bona opera sine malitia in amaris compunctionibus.

Panni sunt sacramenta humilitatis Christi, ut in Evangelio : « Et pannis eum involvit, et reposuit eum in præsepio ¹², » quod.... Dominum sub sacramentis humanitatis assumptæ occultavit, sicque manifestavit eum mundo. *Panni*, mandata legis, ut in Job : « Et pannis infantie obvolverem ¹³, » quod Deus Synagogam mandatis legis alligavit. *Panni*, exempla iustorum, ut in Jeremia : « Pone veteres pannos sub cubitu manus ¹⁴, » id est, ad roboranda opera sua adhibe tibi exempla antiquorum Patrum.

Papyrus est scientia secularis, ut in Isaia : « Et in vasis papyri super aquas ¹⁵, » quod Antichristus prædicatores suos ad seducendum populos verbis scientiæ secularis exornabit. *Papyrus*, Synagoga, ut in Exodo : « Et videns fscellam in papyrone misit unam e famulabus suis ¹⁶, » quod Ecclesia de

gentibus, ut vidit fidem Christi apud Judæos, misit devoracionem suam, et credendo suscepit Christum.

Paradisus est sancta Ecclesia, ut in Genesi : « Plantaverat autem Deus paradisum ¹⁷, » quod Deus instituit sanctam Ecclesiam. *Paradisus*, serenitas mentis, ut in Cantico : « Emissiones tuæ paradisus ¹⁸, » quod quiddid de mente tua producis, delectabile et suave. *Paradisus*, gloria temporalis, ut in Genesi : « Quæ universa irrigabat, sicut paradisus ¹⁹, » quod tota gloria temporalis ad tempus nitere videtur. *Paradisus*, gaudium cœleste, ut in Apocalypsi : « De ligno paradisi, quod est in paradiso Dei mei ²⁰, » quod qui mundum, et carnem et diabolum vincit, Christo sine fine perfruetur in cœlesti gaudio.

Paries est humanitas Christi, ut in Cantico : « Ipse fuit post parietem nostrum ²¹, » quod sub velamine humanitatis assumptæ divinitas latuit. *Paries* sacra Scriptura, ut in Cantico : « Palpavimus sicut cæci parietem ²², » quod hæretici cæcati in sacra Scriptura per errorem ostenduntur. *Paries*, corda subjectorum, ut in Ezechiele : « Fili hominis, fode parietem ²³, » quod prælati acutis inquisitionibus scrutari debent corda subjectorum. *Paries*, obstinatio, ut in Ezechiele : « Edificabant parietem, illi autem lineabant eum ²⁴, » quod impius obstinationem in se construit, et adulatores eam blandis adulationibus sovent. *Paries*, peccata præterita, ut in libris Regum : « Convertit se Ezechias ad parietem et flevit ²⁵, » quod electi ad peccata sua pœnitendo se convertunt quæ inter se et Dominum construxerunt.

Pardus est quilibet vitiorum varietate plenus, ut in Isaia : « Et pardus cum edo occupabit ²⁶, » id est, peccator vitiorum varietate plenus per pœnitentiam conversus, cum eo qui se assidue in Dei servitio mactat, in Ecclesia requiescat. Per *pardum* hypocritæ, ut in Cantico : « De cubilibus leonum, de montibus pardorum ²⁷, » id est, de occultis superborum, et de excellentiis sceleratorum.

Pastus est sublimitas sacræ Scripturæ, ut in Genesi : « Aut date potum ovibus, et sic ad pastum eas reduceite ²⁸, » id est, prædicate prius simplicia auditoribus, et sic eos ad sublimiora intelligenda perducite. *Pastus*, instructio, ut in Genesi : « Filiis in pastu occupatis pecorum ²⁹, » id est, prælati instructionibus insistentibus populorum. *Pastus*, internæ sapientiæ refectio, ut in Job : « Filii earum pergunt ad pastum, egrediuntur, et non revertuntur ad eas ³⁰, » id est, subjecti prælatorum ad refectiorem cœlestis convivii exeunt, et non redeunt in hac vita ad eos.

Passer est Christus, ut in Psalmis : « Vigilavi, et factus sum sicut passer ³¹, » id est, a morte resurrexi, et ad cœlum volavi. *Passer*, vir sanctus, ut in

¹ Psal. ci, 10. ² Ose. vii, 8. ³ Job. xv, 23. ⁴ Thren. i, 11. ⁵ Gen. xxviii, 20. ⁶ Psal. cxxxii, 15. ⁷ Isa. lv, 2. ⁸ Exod. xxv, 30. ⁹ Luc. xi, 5. ¹⁰ Joan. vi, 9. ¹¹ Psal. xli. ¹² Luc. ii, 7. ¹³ Job. xxxviii, 9. ¹⁴ Jer. xxxviii, 12. ¹⁵ Isa. xviii, 2. ¹⁶ Exod. ii, 5. ¹⁷ Gen. ii, 8. ¹⁸ Cant. iv, 13. ¹⁹ Gen. xiii, 10. ²⁰ Apoc. ii, 7. ²¹ Cant. ii, 9. ²² Isa. lix, 10. ²³ Ezech. viii, 8. ²⁴ Ezech. xiii, 10. ²⁵ IV Reg. xx, 2. ²⁶ Isa. xi, 6. ²⁷ Cant. iv, 8. ²⁸ Gen. xxix, 7. ²⁹ Gen. xxxiv, 5. ³⁰ Job. xxxix, 7. ³¹ Psal. ci, 8.

Psalmis : « Passer invenit sibi domum ¹, » id est, A vir sanctus elegit sibi cœlestem habitationem. *Passer*, quilibet a peccato conversus, ut in *Psalmis* : « Anima nostra sicut passer erepta (est de laqueo venantium) ², » quod peccatores liberantur a seductione dæmonum. *Passer*, instabilis, ut in *Psalmis* : « transmigra in montem sicut passer ³, » quia quod conspicuitur hæretici, ad suam excellentiam trahere nituntur. Per *passerem* humiles, ut in *Psalmis* : « Illic passer nidificat ⁴, » id est, in Christum maxime humiles sperabunt. *Passer*, gemina substantia hominis, corpus scilicet et anima, ut in *Levitico* ⁵ in emundatione leprosi duo passeress assumuntur, et unus immolatur, alter liber permittitur avolare ; ut peccator plene purgetur, necesse est ut et corpus ejus per mortificationem mactetur, et anima per contemplationem in supernis eleveetur.

Pater est Deus creator, ut in *Parabolis* : « Oculum qui subsannat patrem ⁶, » id est, hæreticum, qui deridet Deum creatorem. *Pater*, prælatus quilibet, ut in *libris Regum* : « Pater mi, pater mi, currus Israelis et auriga ejus ⁷, » id est, prælatus meus, qui portas et ducis. *Pater*, protoplastus, ut in *Psalmis* : « Pater meus et mater mea dereliquerunt me ⁸, » id est, Adam et Eva peccato exposuerunt me. *Pater*, quilibet superior, ut in *libris Regum* : « Quis pater ejus ? » id est, quis superior eo ? *Pater*, mundus iste, ut in *Jeremia* : « Maledictus qui annuntiavit patri meo dicens : Natus est tibi puer masculus ⁹, » id est, qui per adulationem opere meo fecit me a mundo laudari. *Pater*, diabolus, ut in *Evangelio* : « Vos ex patre diabolo estis ¹⁰, » quod eos diabolus etsi non creavit, aut genuit, tamen persuasit et tenuit.

Pavimentum est caro nostra, ut in *Psalmis* : « Adhæsit pavimento anima mea ¹¹, » id est, consensit carni ratio mea. *Pavimentum*, cor humile, ut in *libris Regum* : « Texit pavimento tabulis alienigenis ¹², » quod Dominus cor humile donis spiritualibus exornat. *Pavimentum*, quilibet auditor, ut in *Ezechiele* : « Gazophylacia in circuitu pavimenti ¹³, » quod ad bonum excitant auditorem exempla patrum antecedentium.

Paxillus est compunctio, ut in *Deuteronomio* : « Ferens paxillum in balteo ¹⁴, » id est, habens stimulum compunctionis in animo. Per *paxillos* prælati, ut in *Exodo* : « Paxillos atrii ex ære facies ¹⁵, » id est, prælatos Ecclesiæ et fortes in opere, et sonoros in prædicatione constitues.

Pectus est cor rectum, ut in *Exodo* : « Doctrinam et veritatem, quæ erit in pectore Aaron ¹⁶, » id est, in cogitatione prælati. *Pectus*, superbia, ut in Ge-

nesi : « Super pectus tuum gradieris ¹⁷, » id est, elationem reproborum superabis.

Pectusculum est cor rectum, ut in *Exodo* : « Pectusculum erit Aaron ¹⁸, » quod ad prælatum præcipue pertinet, ut cor rectum habeat.

Pecus est hæreticus, ut in cantico *Habacuc* : « Abscindetur de ovili pecus ¹⁹, » id est, de Ecclesia hæreticus. *Pecus*, peccator et justus, ut in *Ezechiele* : « Ecce ego judico inter pecus et pecus ²⁰, » id est, discerno inter peccatorem et justum. Per *pecus* populi, ut in *Genesi* : « Constitue illos magistros pecorum meorum ²¹, » id est prælatos populorum meorum. *Pecus*, cupidi, ut in *Psalmis* : « Insuper et pecora campi ²², » id est, subdidisti ei et cupidos mundi.

Peccatum est admittere malum, et delictum est omittere bonum. *Peccatum*, sacrificium pro peccato, ut in *Paulo* : « Eum, qui non novit peccatum, pro nobis peccatum fecit ²³, » quod Christum ab omni peccato immunem pro peccatis nostris Deus Pater sacrificium sacerdotem constituit. *Peccatum*, poena peccati, ut in *Isaia* : « Ipse peccatum multorum tulit ²⁴, » quod Christus pro nobis peccatoribus poenam mortis subiit. *Peccatum*, fomes peccati, id est, concupiscentia, ut in *Paulo* : « Peccatum non cognovi, nisi per legem, ubi lex diceret, non concupiscis ²⁵, » *Peccatum*, diabolus, ut in *Paulo* : « Revelatus fuerit homo peccati, filiis perditionis ²⁶, » id est, manifestatus fuerit Antichristus homo diaboli ad æternam damnationem præparatus.

Pes est quilibet prædicator, ut in *Psalmis* : « Ut intingatur pes tuus in sanguine ²⁷, » quod prædicator nonnunquam afficitur tribulatione. *Pes*, prædicator, ut in *Psalmis* : « In flumine pertransibunt pedes ibi ²⁸, » id est, in mundum ibunt prædicatione. *Pes*, quilibet amicus, ut in *Evangelio* : « Si pes tuus scandalizaverit te ²⁹, » id est, si necessarius amicus tuus malum suggeret tibi, nē sequaris eum. *Pedes*, opera cœlestium præceptorum, quibus inniti debet uterque populus, ut in *Isaia* : « Innitentis pedem hominis et asini ³⁰, » id est, imponentes opera cœlestium præceptorum, quibus inniti debet uterque populus, Judaicus videlicet ac gentilis. *Pes*, exemplum Christi, ut in *Isaia* : « Conculcabit eam pes pauperis ³¹, » quod superbos mundi prostravit exemplum humilis Christi. *Pes*, exemplum malum, ut in *Job* : « Obliviscetur quod pes conculcet eas ³², » quod negligens prælatus non curat, quod malum exemplum corrumpit subjectos. Per *pedes* sacramenta incarnationis, ut in *Evangelio* : « Lacrymis cœpit rigare pedes ejus ³³, » quod conversa gentilitas venerari cœpit ima incarnationis Christi. *Pedes*, apostoli, ut in *Job* : « Lavabam pedes meos butyro ³⁴, » quod Christus,

¹ Psal. lxxxiii, 4. ² Psal. cxxiii, 7. ³ Psal. x, 1. ⁴ Psal. ciii, 17. ⁵ Levit. xiv, 49. ⁶ Prov. xxx, 17. ⁷ IV Reg. ii, 12. ⁸ Psal. xxvi, 10. ⁹ I Reg. x, 12. ¹⁰ Jer. xx, 15. ¹¹ Joan. viii, 44. ¹² Psal. cxviii, 25. ¹³ III Reg. vi, 15. ¹⁴ Ezech. xl, 17. ¹⁵ Dent. xxiii, 15. ¹⁶ Exod. xxvii, 19. ¹⁷ Exod. xxviii, 30. ¹⁸ Gen. iii, 14. ¹⁹ Exod. xxix, 27, 28 ; Lev. vii, 31. ²⁰ Hab. iii, 17. ²¹ Ezech. xxxiv, 17. ²² Gen. xlvii, 6. ²³ Psal. viii, 8. ²⁴ II. Cor. v, 21. ²⁵ Isa. liii, 12. ²⁶ Rom. vii, 7. ²⁷ II Thess. ii, 3. ²⁸ Psal. lxvii, 24. ²⁹ Psal. lxxv, 6. ³⁰ Matth. xviii, 8. ³¹ Isa. xxxii, 20. ³² Isa. vi, 6. ³³ Job. xxxix, 18. ³⁴ Luc. vii, 38. ³⁵ Job. xxix, 6

qui peccata nostra portavit apostolos suos mundavit A Spiritu sancto. Per *pedes* prædicatores, ut in Isaia : « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem ¹ » quod per sanctitatem decori sunt prædicatores, qui annuntiant populo pœnitentiam. Per *pedes* prædicatores, ut in Evangelio : « Excute pulverem de pedibus vestris ² », id est, terrena pro prædicationibus vestris ab iis nolite suscipere qui nos contemnuunt. Per *pedes* infirmi qui sunt in Ecclesia, ut in Job : « Pedes meos subverterunt ³ », id est, infirmos meos qui sunt in Ecclesia hæretici subverterunt. Per *pedes* cogitationes, ut in Jeremia : « Sordes ejus in pedibus ejus ⁴ », id est, immunditiæ ejus in cogitationibus ejus. Per *pedes* intentiones, ut in Parabolis : « Pedes eorum ad malum currunt ⁵ », id est, intentiones eorum ad peccata proclives sunt. Per *pedes* afflictiones, ut in Levitico : « Intestinis et pedibus ejus lotis aqua ⁶ », quod ut nos sacrificium Dei esse possimus, oportet ut cognationes et afflictiones nostras compunctionis aqua emundemus. Per *pedes* operationes, ut in Jeremia : « Expandit rete pedibus meis ⁷ », quod multis modis opera nostra diabolus studet corrumpere. Per *pedes* actus sanctorum, ut in Ezechiele : « Pedes eorum pedes recti ⁸ », quod sanctorum actus ad iniquitatem non sunt retorti. Per *pedes* viri sancti, ut in Psalmis : « Adorabimus in locum ubi [steterunt pedes ejus] ⁹ », id est, in contemplatione sanctæ conversationis, in qua perfecti servi tui utiliter persistunt, nosmetipsos humiliamus. Per *pedes*, illi sancti, qui in patria cœlesti sunt, ut in Psalmis : « Statuisti in loco spatioso pedes (meos) ¹⁰ », quod in latitudine gratiæ sunt, qui hinc exeuntes in cœlesti patria consistunt. Per *pedes* ministri impiorum, ut in Psalmis : « Veloces pedes eorum ad (effundendum) sanguinem ¹¹ », id est prompti sunt ministri eorum ad exercendam crudelitatem.

Pellis est motus carnis, ut in Job : « Pelle et carnis vestisti me ¹² », id est, motu et sensibus carnis circumdestisti me. *Pellis*, veritas corporis nostri, ut in Job : « Rursum circumdabor pelle mea ¹³ », id est, rursum apparebo in veritate corporis mei. *Pellis*, modica adversitas, ut in Job : « Pellem pro pelle ¹⁴ », et ideo hæc pauca adversa suscipit æquanimitè, quod majora pati pertimescit. *Pellis*, ipsa superficies actionis nostræ, ut in Levitico : « Sacerdos qui holocaustum, pellem habebit ¹⁵ », quod solus exterior in bono opere homini deputatur. *Pellis*, infirma mundi, ut in Job : « Nunquid implebis sagena pelle ejus ¹⁶ », quod infirma mundi hujus, qui hosti adhærebant, Dominus elegit, et ex eis Ecclesiam suam constituit. *Pelles*, sanctæ feminæ, ut in Job : « Pelli meæ consumptis carni-

bus ¹⁷ », id est, devotis mulieribus me circumdantibus, fugientibus discipulis, qui proprios esse videbantur, adhæsit robur passionis meæ. *Pellis*, litteralis intellectus, ut in Levitico : « Detractaque pelle hostiæ artus in frustra concident ¹⁸ », quod prædicatores sublato velamine litteræ interiora subtiliter scrutari debent. *Pellis*, mortalitas hominis, ut in Psalmis : « Extendens cœlum sicut pellem ¹⁹ », quod per ora mortalium prædicatorum sacram nobis Dominus Scripturam reseravit. *Pelles*, corpora martyrum, ut in Exodo : « De pellibus arietum rubricatis ²⁰ », id est, de corporibus sanctorum martyrizatis. Per *pelles*, antiqui patres, ut in libris Regum : « Ambulabam in medio pellium », quod in antiquis patribus Dominus habitabat. Per *pelles* virtutes corporales, ut in Jeremia : « Subito vastatæ sunt pelles meæ ²¹ », id est, repente sunt interruptæ exteriores cicatrices meæ. Per *pelles* cives cœlestes, ut in Cantico : « Sicut pelles Salomonis ²² », quod spirituales decorem, quem cives cœlestes possident, anima devota et in præsentī ex parte habere studet. Per *pelles* reprobi, ut in cantico Habacuc : « Turbabitur pelles terræ Madian ²³ », id est, reprobi in judicio damnati punientur, quod Madian de judicio interpretatur.

Pellicanus est quilibet eremita, ut in Psalmis : « Similis factus sum pellicano ²⁴ », id est, in solitudine ad instar illius avis commoratus.

Plectæ sunt concordiæ, ut in libris Regum : « Inter coronulas et plectas, leones et boves ²⁵ », quod in viris sanctis cum charitate et concordia zelus est et mansuetudo.

Penna est actio exteriorum, ut in Job : « Penna struthionis similis pennis herodii ²⁶ », quod exterior actio hypocritæ similis esse videtur actionibus viri sancti. Per *pennas* monita prophetarum, ut in Psalmis : « Sub pennis ejus fiduciam habebis ²⁷ ». * Per *pennas*, præcepta charitatis, ut in Psalmis : « Si sumpsero pennas ²⁸ », id est, si præcepta charitatis implere studuerō. Per (*pennas*) virtutes morales, ut in Psalmis : « Pennæ columbæ ²⁹ », id est, habeo in virtutibus vestris mansuetudinem simplicitatis, et claritatem scientiæ. Per *pennas* contemplationes sanctorum, ut in Ezechiele : « Et facies et pennæ eorum extentæ desuper ³⁰ », quod viri sancti internæ mercedis intuitu et actioni et contemplationi insistant.

Pennulæ sunt sancta desideria, ut in Levitico : « Omne, quod habet pennulas, comedetis ³¹ », quod illi in corpus electorum transeunt, qui per sancta desideria ad superna se transferunt.

Pepones sunt terrenæ dulcedines, ut in libro Numeri : « In mentem nobis venerunt cucumeres et

¹ Isa. lII, 7. ² Matth. x, 14; Marc. vi, 11; Luc. ix, 5. ³ Job. xxx, 12. ⁴ Thren. i, 9. ⁵ Prov. i, 16. ⁶ Lev. i, 9. ⁷ Thren. i, 13. ⁸ Ezech. i, 7. ⁹ Psal. cxxxi, 7. ¹⁰ Psal. xxx, 9. ¹¹ Psal. xiii, 3, et lxx, 7. ¹² Job. x, 11. ¹³ Job. xix, 26. ¹⁴ Job. ii, 4, 5. ¹⁵ Lev. vii, 8. ¹⁶ Job. xl, 26. ¹⁷ Job. xix, 20. ¹⁸ Lev. i, 6. ¹⁹ Psal. ciii, 2. ²⁰ Exod. xxvi, 14. ²¹ Jer. iv, 20. ²² Cant. i, 5. ²³ Hab. iii, 7. ²⁴ Psal. ci, 7. ²⁵ III Reg. vii, 29. ²⁶ Job. xxxix, 16. ²⁷ Psal. xc, 4. ²⁸ Psal. cxxxviii, 9. ²⁹ Psal. lxxvii, 14. ³⁰ Ezech. i, 11. ³¹ Lev. xi, 9; Deut. xiv, 19.

pepones, id est, carnales voluptates et terrenæ dulcedines.

Pera est onus sæculi, ut in Evangelio: « Nolite portare peram neque sacculum », id est, nolite scientiam abscondere, nec sæculi onus subire. *Pera*, intellectus apostolorum, ut in libris Regum: « Immisit quinque lapides in peram pastorem, quam habebat secum », quod quinque libros Moysis commisit intellectui apostolorum. *Pera*, mens devota, ut in libris Regum: « Deferens viro Dei instrumentum novum in pera sua », quod Christo afferre debemus refectionem sanctæ novitatis in devota mente nostra.

Peregrinus est Christus, ut in Job: « Et quasi peregrinus sum oculis eorum », quod Christum Judæi omnino a se alienum deputaverunt. *Peregrinus*, quilibet mundum contemnens, ut in Psalmo: « Et peregrinus sicut omnes (patres mei) », id est, ad instar antiquorum patrum et aliena me esse deputo, quandiu in præsentis exilio vivo. *Peregrinus*, concupiscentia, ut in libris Regum: « Cum autem quidam peregrinus venisset ad divitem », id est, cum carnis concupiscentia tentavit David Regem.

Perdix est diabolus, ut in Jeremia: « Perdix congregavit, quæ non peperit », quod diabolus persuasit quos non creavit, retinuit quos non genuit.

Præda est salus electorum, ut in Genesi: « Ad prædam ascendisti, fili mi », quod Christus pro electorum salute crucem ascendit. *Præda*, laus hypocritarum, ut in Job: « Tigris perit, eo quod non habuerit prædam », quod hypocrita desinit, priusquam perdit laudem suam. *Præda*, animæ pravorum, ut in Job: « Prædam pollicetur sociis », id est, promittit se acquirere animas pravorum consortibus suis. Per *prædam* persecutio, ut in Genesi: « Mane comedet prædam », quod piorum Sauli persecutioni insistebat.

Præsepe est sacra Scriptura, ut in Job: « Aut morabitur ad præsepe tuum », id est, tuis viribus obediens terrenus et superbus princeps scripturæ tuæ. Per *præsepe* incarnatio Domini, ut in Isaia: « Et asinus præsepe domini sui », quod populus Gentilis cognovit incarnationem redemptoris sui. *Præsepe*, beatitudo cælestis, ut in Job: « Aut mugiet hos, cum ante præsepe steterit », quod prædicator Ecclesiæ necesse non habet gemere, cum ad plenitudinem supernæ felicitatis pervenerit. Per *præsepia* diversi ordines Ecclesiæ, ut in cantico Habacuc: « Non erit armentum in præsepibus », quod vix erit in tempore illo probabilis societas in quibusdam Ecclesiæ ordinibus.

Prædones sunt raptores, ut in Job: « Abundabant

A tabernacula prædonum », id est, possessiones raptorum.

Pessulum est voluptas hominis, ut in Cantico: « Possulum ostii mei aperui dilecto meo », id est, voluntatem cordis mei obtuli Deo meo.

Petra est Christus, ut in Psalmo: « Percussit petram, et fluxerunt aquæ », quod Judaicus populus Christum crucifixum percusserunt, et fluxerunt ab eo dona gratiæ. *Petra*, fides, ut in Exodo: « Est locus apud me, et stabis super petram », id est, apud me mansionem invenies, si in soliditate fidei persistis. *Petra*, confessio fidei, ut in Evangelio: « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam », id est, super hanc fidei confessionem extruam Ecclesiam meam. *Petra*, soliditas bonæ actionis, ut in B Psalms: « Et statuit super petram », id est, incitavit ad solidam actionem affectus meos. *Petra*, quilibet vir stabilis, ut in Parabolis: « Viam colubri super petram », quod suggestio diaboli viro spiritali prævalere non potest. *Petra*, spiritualis fortitudo, ut in Psalms: « In petra exaltavit me », id est, in vera fortitudine erexit me. Per *petras*, sancti angeli, ut in Job: « In petris manet aquila », quod in contemplatione sanctorum angelorum devota anima versatur. Per *petras*, viri sancti, ut in Psalms: « De medio petrarum dabunt voces », id est, de vita sanctorum patrum emittunt prædicationes. Per *petras* bona exempla, ut in Job: « Nunquid nosti tempus partus ibicum (in petris) », id est, nunquid tu scis quando sancti ex bonis exemplis bonam debent proferre actionem? Per *petram* magnæ contemplationes, ut in libris Regum: « Super abruptissimas petras, quæ solum ibicibus perviæ sunt », id est, super maximas contemplationes, quæ solum perfectis patent.

Picturæ sunt diversitates virtutum, ut in libris Regum: « Picturas varias quasi prominentes », virium apparentes.

Pili sunt humilitas poenitentium, ut in Exodo: « Fecit saga undecim de pilis caprarum », quod Deus per visorum æternorum poenitere facit de transgressionem ad instar humilium poenitentium. *Pili*, afflictiones, ut in Evangelio: « Joannes erat vestitus de pilis cameli », quod carnis afflictionem prædicabat. *Pili*, cogitationes infirmæ, ut in D Job: « Inhorruerunt pili carnis meæ », id est, obstupuerunt cogitationes infirmitatis meæ. *Pili*, peccata, ut in libro Numeri Levite radebant omnes pilos carnis suæ, quod, qui obsequium divinum assumuntur, vetera peccata oportet ut a se abjiciant.

Pilosi sunt immundi spiritus, ut in Isaia: « Et pilosi saltabunt ibi », quod in mente reproba im-

¹ Num. xi, 5. ² Matth. x, 10; Marc. vi, 6; Luc. ix, 3, et x, 4. ³ I Reg. xvii, 40. ⁴ IV Reg. iv, 42. ⁵ Job xix, 15. ⁶ Psal. xxxviii, 13. ⁷ II Reg. xii, 4. ⁸ Jer. xvii, 11. ⁹ Gen. xlix, 9. ¹⁰ Job. iv, 11. ¹¹ Job. xvii, 5. ¹² Gen. xlix, 27. ¹³ Job xxxix, 12. ¹⁴ Isa. i, 3. ¹⁵ Job vi, 5. ¹⁶ Hab. iii, 17. ¹⁷ Job xii, 6. ¹⁸ Cant. v, 6. ¹⁹ Psal. lxxvii, 20. ²⁰ Exod. xxxiii, 21. ²¹ Matth. xvi, 18. ²² Psal. xxxix, 3. ²³ Prov. xxx, 19. ²⁴ Psal. lx, 3. ²⁵ Psal. ciii, 12. ²⁶ Job xxxix, 4. ²⁷ I Reg. xxiv, 3. ²⁸ III Reg. vi, 29. ²⁹ Exod. xxxvi, 14. ³⁰ Matth. iii, 4. ³¹ Marc. i, 6. ³² Job iv, 15. ³³ Num. viii, 7. ³⁴ Isa. xiii, 21.

mundi spiritus ejus perditioni congratulantur. *Pilosus*, quilibet superfluitate studens, ut in Genesi: « Esau pilosus, et ego lenis¹, » quod reprobis superflua diligunt, et electi superflua a se cohibere student. *Pilosus*, quilibet humilis, » atque vilis erat in.... suis et castitate corporali roboratus.

* *Pleiades* sunt electi, ut in Job: « Nunquid contingere valebis micantes stellas Pleiades², » id est, nunquid tu potes omnes electos Ecclesiæ in beatitudine cœlesti adjuvare?

Pinus est veritas fidei, ut in Isaia: « Ad te veniet abies et buxus³ [et pinus simul], » quod in Ecclesia sunt et sublimes in contemplatione, et fortes in opere, et virides in fide

Primogenitum est fides, ut in Psalmis: « Et percussit omne primogenitum in Ægypto⁴, » quod in mente reproborum etiam fidem Dominus nonnunquam destrui permittit. *Primogenitum*, initium boni operis, ut in Deuteronomio: « Non operaberis in primogenito bovis⁵, » id est, non confides in initio boni operis tui. *Primogenitum*, superbia, ut in Job: « Et consumat brachia illius primogenita mors⁶, » quod bona aliquando opera quæ impius facit, initium omnis peccati superbia corrumpit.

Princeps est Christus, ut in Isaia: « Pater futuri sæculi, princeps pacis⁷, » quod Christus illis quibus futurum gaudium præparavit, pacem hic in conscientia tribuit. *Princeps*, prælatus quilibet, ut in Isaia: « Non vocabitur is qui insipiens est princeps⁸, » quod qui in se sapientiam non habet, aliis in regimine præesse non debet. *Princeps*, venter hominis, ut in Jeremia: « Princeps coquorum destruit muros Jerusalem⁹, » id est, venter, cui coqui magna cura deserviunt, virtutes animæ corrumpit. *Princeps*, intellectus noster, ut in Levitico: « Si peccaverit princeps¹⁰, id est, si aberraverit intellectus in homine. *Princeps*, diabolus, ut in Evangelio: « Princeps hujus mundi in [me] non habet quidquam¹¹, » quod diabolus, qui reprobis dominatur, in Christo nihil invenit suum. Per *principes*, angeli, ut in Daniele: « Et ecce Michael, unus de principibus¹², » quod unus inter angelos Michael est. Per *principes* apostoli, ut in Psalmis: « Constitues eos principes super omnem terram¹³, » quod apostolos Christus prælatos posuit super universam Ecclesiam. Per *principes* rectores Ecclesiæ, ut in cantico Annæ: « Erigit pauperem, ut sedeat cum principibus¹⁴, » quod Deus exaltat humilem, ut præsit cum rectoribus Ecclesiæ. *Principes*, superbi, ut in Job: « Non accepit personas principum¹⁵, » id est, non honoravit personas reproborum. Per *principes*, hæretici, ut in Job: « Principes cessas-

bunt loqui¹⁶, » quod Ecclesia destruit errores hæreticorum.

Piscina est populus Judæorum, ut in Evangelio: « *Piscina* porticus quinque habens¹⁷, » id est, populus Judaicus quinque libros Moysi tenens. *Piscina*, compunctio, ut in Isaia: « Ad extremum aquæ ductus piscinæ superioris¹⁸, » id est, ad summum intimæ compunctionis, quam format desiderium amoris. Per *piscinam* doctrinæ prædicationis, ut in Cantico: « Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon¹⁹, » quod prædicatores sanctæ Ecclesiæ auditores ad compunctiones mororem excitant, quod Hesebon cingulum mororis interpretatur.

Piscis est Christus, ut in Evangelio: « Obtulerunt ei partem piscis assi et favum²⁰, » id est, honoraverunt recte credendo et sancte vivendo sacramenta Christi passi. *Piscis*, fides, ut in Evangelio: « Nunquid pro pisce [serpentem]²¹, » id est, pro fide infidelitatem « dabit illi? » *Piscis*, mors, ut in Jona: « Præparavit Deus piscem grandem, ut deglutiret Jonam²², » quod permisit Deus Pater, ut mors crudelis invaderet Christum. *Piscis*, diabolus, ut in libro Tobiae: « Exivit piscis immanis ad devorandum eum²³, » quod diabolus circuit querens quem devoret. Per *pisces* homines, ut in Evangelio: « Ex omni genere piscium congreganti²⁴, » quod sine ulla distinctione omnes ad fidem Ecclesiæ colligit. Per *pisces* fideles, ut in Job: « Aut gurgustium piscium capite illius²⁵, » quod ipsos mundi principes, qui summa erant in corpore diaboli membra, Deus per fidem Ecclesiæ fecit fideles. Per *pisces* duæ istæ peræ, sacerdotalis videlicet et regis, ut in Evangelio: « Puer qui habet quinque panes hordeaceos et duos pisces²⁶, » quod Judaicus populus sensu puerilis quinque libris Moysi ornatus, et regimine sacerdotali atque regali erat munitus. Per *pisces*, homines curiosi, ut in Psalmis: « Volucres cœli et pisces²⁷, » id est, elati per superbiam erecti, et curiosi, vitæ hujus profundis immersi.

Piscatores, prædicatores, ut in Jeremia: « Ecce ego mitto ad vos piscatores²⁸, » id est, destinabo ad vos prædicatores.

Poma sunt prophætæ, ut in Job: « Quasi naves poma portantes²⁹, » id est, sicut patres veteres doctrinam prophetarum habentes. *Poma*, opera bona, ut in Cantico: « Cum pomorum fructibus³⁰, » id est, et honorum operum virtutibus. *Poma*, præcepta utriusque Testamenti, ut in Cantico: « Omnia poma nova et vetera, dilecta mi, servavi tibi³¹, » id est, omnia præcepta, tam Veteris quam Novi Testamenti, a te instituta esse credidi. *Poma*, insignia humanitatis, ut in Cantico: « Ut viderem poma convallium³², » id est, ut eligerem suavitatem cordis humilis. *Poma* viri sancti, ut in Cantico: « Ut co-

¹ Gen. xxvii, 41. ² Job xxxviii, 31. ³ Isa. lx, 43. ⁴ Psal. lxxvii, 51. ⁵ Deut. xv, 19. ⁶ Job xviii, 13. ⁷ Isa. ix, 6. ⁸ Isa. xxxii, 5. ⁹ Jer. xxxix, 3. ¹⁰ Lev. iv, 22. ¹¹ Joan. xiv, 30. ¹² Dan. x, 43. ¹³ Psal. xlvii, 47. ¹⁴ Reg. ii, 8. ¹⁵ Job xxxiv, 19. ¹⁶ Job xxix, 9. ¹⁷ Joan. v, 2. ¹⁸ Isa. vii, 3. ¹⁹ Cant. vii, 11. ²⁰ Luc. xxiv, 42. ²¹ Luc. xi, 11. ²² Job. ii, 4. ²³ Tob. vi, 2. ²⁴ Matth. xiii, 47. ²⁵ Job xl, 26. ²⁶ Joan. vi, 9. ²⁷ Psal. viii, 9. ²⁸ Jer. xvi, 16. ²⁹ Job ix, 26. ³⁰ Cant. iv, 13. ³¹ Cant. vii, 13. ³² Cant. vi, 11

medat fructum pomorum suorum ¹, » id est, ut A
delectetur sanctitate electorum suorum.

Pontifex est Christus, ut in Paulo : « Christus assistens pontifex futurorum bonorum ², » quod ipse semetipsum in ara crucis offerens bona æterna redemptis contulit.

Porta est Christus, ut in Job : « Longe fient filii ejus a salute et * convertentur in porta ³, » quod synagoga populi a vera se salute elongantes veniente Christo per infidelitatem corrupti sunt. *Porta*, virgo Maria, ut in Ezechiele : « Porta hæc clausa * erat, et non aperiatur ⁴, » quod Maria et ante partum incorrupta, et post partum mansit illæsa. *Porta*, fides, ut in Psalmis : « Cum loquetur inimicis suis in porta ⁵, » id est, quando disputabit cum hæreticis pro fidei defensione. *Porta*, opus justitiæ, ut in Job : « Cum procedebam ad portam * charitatis ⁶, » id est, quando exivi exterius ad opus justitiæ coram aliis. *Porta*, exitus ab hac vita, ut in Ezechiele ⁷ : Propheta intus stans oculos exterius habuit ad portam, quod electus quisque in fide Ecclesiæ vivens ad exitum suum ab hac vita desiderium suum extendere debet, ut cum Christo esse possit. Per *portas* prædicatores, ut in Isaia : « Et portas tuas in lapides sculptas ⁸, » quod Dominus prædicatores sanctæ Ecclesiæ bonis actibus exornat. *Portæ*, virtutes morales, ut in Psalmis : « Aperite mihi portas justitiæ ⁹, » id est, virtutes bonorum meorum mihi notas facite. *Portæ*, opera mala, ut in Psalmis : « Qui * exaltas me de portis mortis ¹⁰, » id est, qui liberat me de malis operibus, per quæ fit introitus ad perditionem. *Portæ*, quinque sensus corporis nostri, ut in Esdra : « Utinam non inferrent onera per portas suas in die sabbati ¹¹, » quod quotquot in claritate internæ quietis sumus, nec per visum admittere debemus vanitatem, nec per auditum, curiositatem; nec per olfactum, voluptatem; nec per gustum, edacitatem; nec per tactum, impuritatem. Per *portas*, consuetudines pravæ, ut in Psalmis : « Quod contrivit portas æreas ¹², » id est, duras pravitatis consuetudines destruxit. Per *portas*, doctrinæ hæreticorum, ut in Evangelio : « Et portæ inferorum non prævalebunt ei ¹³, » quod veræ fidei confessioni doctrinæ hæreticæ resistere non possunt. Per *portas* doctores iniqui, ut in Job : « Portas vultus ejus quis aperuit ¹⁴? » quod Dominus deceptionem impiorum doctorum Ecclesiæ suæ revelavit. Per *portam* ultimum Judicium, ut in Parabolis : « Nobilis in portis vir ejus ¹⁵, » quod in ultimo judicio apparebit sublimis Christus et gloriosus, qui hic fuit humilis et judicatus.

Porticus patres sunt antiqui, ut in libris Regum : « Porticus erat ante templum ¹⁶, » quod antequam construeretur in Gentibus, patres antiqui in Judæa

erant. *Porticus*, Synagoga, ut in Evangelio : « Ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis ¹⁷, » quod Christus erat in mundo in Synagoga apud Judæos. *Portæ*, libri legales, ut in Evangelio : « Piscina quinque porticus habens ¹⁸, » id est, Synagoga quinque libris Moysis intendens.

Porri sunt mundi hujus occupationes, ut in libro Numeri : « In mentem nobis veniunt et porri, et pepones, et cucumeres ¹⁹, » quod in se admittunt sæculares voluptates, et vanitates et curiositates mundialium occupationum.

Porci sunt contemptores veritatis, ut in Evangelio : « Ne mittatis margaritas vestras ante porcos ²⁰, » id est, non participetis sacræ Scripturæ secreta contemptoribus veritatis. *Porci*, immundi B spiritus, ut in Evangelio : « Misit illum in villam suam, ut pasceret porcos ²¹, » id est, erexit eum in superbiam, ut male vivendo pasceret immundos spiritus. *Porci*, homines mali, ut in Evangelio : « Mittite vos in gregem porcorum ²², » quod habitationem sibi eligunt dæmones in cordibus reproborum.

Procurator est Christus, ut in Evangelio : « Dixit Dominus procuratori vineæ suæ ²³, » quod Christus, quem pater Ecclesiæ suæ præposuit, in fine mundi reddet unicuique juxta opus suum.

Propitiatorum est Christus, ut in Exodo : « Facies et propitiatorium de auro purissimo ²⁴, » quod mundus natus est nobis Christus ab omni peccato.

Propugnator est Christus, ut in Isaia : « Et propugnator sit ad salutem ²⁵, » quod, ut nos Christus salvaret, diabolus expugnavit.

Propugnacula sunt miracula, ut in Cantico : « Et ædificata est cum propugnaculis ²⁶, » quod sanctorum miracula sacræ nobis Scriptura ostendit. *Propugnacula*, munimenta Scripturarum, ut in Cantico : « Super eum propugnacula * argentum ²⁷, » quod Ecclesia sacra est Scripturæ munimentis roborata.

Postes sunt hominis corpus et anima, ut in Exodo : « Et ponent de sanguine agni super utrumque postem ²⁸, » ut corpus Christi et ore sumamus et mente capiamus. *Postes*, libri Evangeliorum, ut in libris Regum : « Fecit in introitu templi postes ²⁹, » quod ad fidem Ecclesiæ per libros Evangeliorum introitum habemus.

Potentes sunt viri sancti, in bono fortes, ut in Job : « Deus potentes non * habuit ³⁰, » id est, viros sanctos in bono opere fortes non deserit * *potentes* de se, id est, superbos a sua dejecit electione.

Puer est Christus, ut in Isaia : « Puer parvulus minabit eos ³¹, » quod electos suos, ne mundo per affectum adhæreat * Christo humilis per timorem suum interius terret. *Puer*, populus Judaicus, ut in Evangelio : « Est puer unus hic ³², » id est, populus Judaicus sensu puerilis. Per *pueros* quilibet in-

¹ Cant. iv, 16. ² Heb. ix, 11. ³ Job v, 4. ⁴ Ezech. xliv, 2. ⁵ Psal. cxxvi, 5. ⁶ Job xxix, 7. ⁷ Ezech. xi, 1. ⁸ Isa. liv, 12. ⁹ Psal. cxviii, 19. ¹⁰ Psal. ix, 14. ¹¹ II Esd. xvii, 19. ¹² Psal. cvi, 16. ¹³ Matth. xvi, 18. ¹⁴ Job xli, 5. ¹⁵ Prov. xxxi, 23. ¹⁶ III Reg. vi, 3. ¹⁷ Joan. x, 23. ¹⁸ Joan. v, ii. ¹⁹ Num. xi, 5. ²⁰ Matth. vii, 6. ²¹ Luc. xv, 15. ²² Matth. viii, 31. ²³ Matth. xx, 8. ²⁴ Exod. xxv, 17. ²⁵ Isa. lxiii, 1. ²⁶ Cant. iv, 4. ²⁷ Cant. viii, 9. ²⁸ Exod. xii, 17. ²⁹ III Reg. vi, 3. ³⁰ Job. xxxvi, 5. ³¹ Isa. xi, 6. ³² Joan. vi, 9.

nocentes, ut in Psalmis: « Laudate, pueri, Dominum ¹, » quod illi digne Dominum laudant qui innocentes ad instar puerorum et simplices sunt. Per pueros cœlestis patriæ cives, ut in Evangelio: « Pueri mei mecum sunt in cubili ², » quod cives cœlestes in æterna quiete exsultant cum Domino. Per pueros Judæi, ut in libris Regum: « Et ³ lactaverunt ex eis quadraginta duos pueros ⁴, » quod, quadraginta duobus annis post passionem Domini peractis, imperatores devastaverunt Judæos.

Pullus est gentilitas, ut in Evangelio: « Invenies asinam alligatam et pullum cum ea ⁵, » quod utrumque populum, Judaicum et gentilem, funibus peccatorum ligatum apostoli invenerunt. Per *pullos* apostoli, ut in Job: « Quoniam pulli ejus.... » quod apostoli gentium salutem magno affectu exoptabant. Per *pullos* homines de gentibus, ut in Psalmis: « Et pullis corvorum invocantibus eum ⁶. » Per *pullos* auditores, ut in Job: « Pulli ejus lambunt sanguinem ⁷, » quod fideles auditores sacramenta passionis Christi fideliter credendo hauriunt.

Pulvis est fecunditas sanctitatis, ut in Cantico: « Et universi pulveris pigmentarii ⁸, » id est, universæ fecunditates ⁹ virtutes. Per *pulverem*, levitas mentis, ut in Evangelio: « Excute pulverem de pedibus vestris ¹⁰, » id est, abjicite levitatem de affectibus vestris. *Pulvis*, instabilis quisque, ut in Psalmis: « Tanquam pulvis, quem projicit ventus a [facie terræ] ¹¹, » id est, instabilis quisque quem prosternit tentationis flatus. *Pulvis*, cogitatio interna, ut in Isaia: « Sede in pulvere, filia Babylonis ¹², » id est, quiesce in terrena cogitatione, o sterilis anima in confusione vitiorum consistens. *Pulvis*, desiderium sæculare, ut in Job: « Et ¹³ tum simul in pulvere dormient ¹⁴, » id est, pariter in desiderio sæculari requiescent. *Pulvis*, actio mundana, ut in Job: « Induta est caro mea putredine et sordibus pulveris ¹⁵, » quod infirmi, qui sunt in Ecclesia modo vitiis immundis coinquantur ¹⁶ mundanis actibus implicantur. *Pulvis*, qui libet peccator, ut in Job: « Quando fundebatur pulvis in terra ¹⁷, » quod peccator nonnunquam a mollii sua, inspirante Deo, ad stabilitatem convertitur. *Pulvis*, infirma actio, ut in Job: « Tu forsitan in pulvere calefacies ea ¹⁸? » quod solus Deus subiectos in conversatione infima neglecte a malo prælatore derelictos cœlesti valet amore inflammare. *Pulvis*, spiritualis infirmitas, ut in Jeremia: « Ponet in pulvere os suum ¹⁹, » id est, spiritualiter confitebitur infirmitatem suam. *Pulvis*, interna discretio, ut in Exodo: « Cumque in tenuissimum pulverem universa ²⁰ confuderit ²¹, » id est, cum omnia,

quæ agis, in subtilissimam discretionem distinxeris.

Pulvis, fragilitas hominis, ut in Psalmis: « Et in pulverem suum revertentur ²², » id est, tolles ab eis spiritum superbiæ, et ad se humiliandum fragilitatem suam attendent. *Pulvis*, putredo humani generis per mortem, ut in Job: « Sicut lutum fecisti me ²³, » id est, de terra fecisti corpus meum, et in ²⁴ putredinem post mortem rediges illud.

Pulvillus est adulatio, ut in Ezechiele: « Qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus ²⁵, » id est, qui componit adulationes in omni operationis perfectione.

Plumbum est Synagoga, ut in Job: « Et plumbi lamina vel certe ²⁶, » quod in Synagoga ²⁷ octo verba Dei susceperunt, et cito abjecerunt; et gentes tarde receperunt, et diu retinuerunt. *Plumbum*, pondus peccati, ut in Zacharia: « Ecce talentum plumbi portabatur ²⁸, » id est, magnitudo peccati angebatur. *Plumbum*, diabolus, ut in Exodo: « Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus ²⁹, » quod sicut diabolus cecidit, et sic reprobi, qui ejus membra sunt, in poenas infernales ruunt.

Pluvia est sancta prædicatio, ut in Job: « Quis est pluviae pater ³⁰? » Deus videlicet, qui per inspirationem suam prædicationem doctoribus infundit. *Pluvia*, interna gratia, ut in Psalmis: « Pluvia in voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ ³¹, » id est, gratuitam gratiam infundes electis. Huic *pluvia*, tentatio, ut in Evangelio: « Descendit pluvia, venerunt et flumina ³², » id est, affluit tentatio illius et persecutio.

Punctus est brevitās hujus vitæ, ut in Job: « Et gaudium hypocritæ ad instar puncti ³³, » quod præsentis vitæ gaudium stabile non est. *Punctus*, festinantia, ut in Job: « Et in puncto ad inferna descendunt ³⁴, » quod festinanter sine omni mora ad inferna reprobi descendunt.

Pupilla est Christus, ut in Psalmis: « Ut: pupillam oculi ³⁵, » id est, custodi me, o Deus Pater, quasi membrum Filii tui. *Pupilla*, electi, ut in Propheta: « Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei ³⁶, » id est, sicut membrum illud tenerum est, ita tenere diligo vos, electos meos.

Pupillus est quilibet humilis, ut in Psalmis: « Pupillo tuo esto adjutor, » id est, humilem adjuvabis. Per *pupillos* infirmi qui sunt in Ecclesia, ut in Job: « Asinum pupillorum abegerunt ³⁷, » quod hæretici simplicem doctorem infirmorum decipere student.

Purpura est passio Christi, ut in Cantico: « Comæ capitis tui, ut purpura regis ³⁸, » id est, cogitationes mentis tuæ assidue versantur in passione Redemptoris. *Purpura*, fulgor castitatis, ut in Exodo:

¹ Psal. cxii, 1. ² Luc. xi, 7. ³ IV Reg. ii, 22. ⁴ Matth. xxi, 2. ⁵ Ps. xlvi, 9. ⁶ Job xxxix, 33. ⁷ Cant. iii, 6. ⁸ Matth. x, 14; Mar. vi, 11; Luc. ix, 5. ⁹ Psal. i, 4. ¹⁰ Isa. xlvii, 1. ¹¹ Job xx, 11. ¹² Job vii, 5. ¹³ Job xxxviii, 38. ¹⁴ Job xxxix, 17. ¹⁵ Thren. iii, 29. ¹⁶ Exod. xxx, 36. ¹⁷ Psal. ciii, 29. ¹⁸ Job x, 9. ¹⁹ Ezech. xiii, 25. ²⁰ Job xix, 24. ²¹ Zach. v, 7. ²² Exod. xv, 10. ²³ Job xxxviii, 28. ²⁴ Ps. lxxvii, 10. ²⁵ Matth. vii, 25. ²⁶ Job xx, 5. ²⁷ Job xxi, 15. ²⁸ Ps. xvi, 8. ²⁹ Zach. ii, 8. ³⁰ Job xxiv, 3. ³¹ Cant. vii, 5.

« Et æs, et hyacinthum et purpuram ¹, » id est, A fidem salvabant. *Quadrigæ*, sancti doctores, ut in Cantico : « Propter quadrigas Aminadab ¹⁵, » spontaneus populus interpretatur.

Quercus est duritia desperationis, ut in libris Regum : « Adhesit caput ejus quercui ¹⁶, » id est, mens ejus perseveravit in duritia desperationis. *Quercus*, sterilitas mentis, ut in Isaia : « Cum fueritis velut quercus defluentibus foliis ¹⁷, » id est, cum fueritis steriles in mente, deficientibus * et exterioribus bonis. *Quercus*, luxuriosi, ut in Isaia : « Et super omnes quercus Basan ¹⁸, » quod auctores turpitudinis Deus condemnabit, quod Basan, ut dicunt, turpitudine interpretatur.

Quadrans est quadripartita sacræ Scripturæ intelligentia, ut in Evangelio : « Misit duo minuta, » quod est quadrans ¹⁹, » quod sancta Ecclesia duo honorat Testamenta, in quibus quadripartita est intelligentia : historica, allegorica, tropologica, et anagogica. *Quadrans*, minuta peccata, ut in Evangelio : « Donec reddas novissimum quadrantem ²⁰, » id est, pro minutis et ultimis peccatis puniaris.

II

<i>Radix.</i>	<i>Risus.</i>	<i>Rivi.</i>
<i>Reclinatorium.</i>	<i>Regulus.</i>	<i>Rota.</i>
<i>Reptilia.</i>	<i>Rhamnus.</i>	<i>Ranæ.</i>
<i>Rationale.</i>	<i>Ros.</i>	<i>Rubor.</i>
<i>Rabigo.</i>	<i>Resticula.</i>	<i>Retributio.</i>
<i>Rubus.</i>	<i>Rivulus.</i>	<i>Regimen.</i>
<i>Rhinoceros.</i>	<i>Rete.</i>	<i>Rupes.</i>
<i>Regula.</i>	<i>Rex.</i>	<i>Res.</i>
<i>Ramus.</i>	<i>Rugitus.</i>	

Puteum est secretum contemplationis, ut in Cantico : « Fons hortorum, puteus aquarum viventium ², » quod sancta Ecclesia fecunditatem habet honorum operum, et secretum contemplationum vitalium. *Puteus*, sacra Scriptura, ut in Genesi : « Videt puteum in agro, tresque greges ovium accubentes juxta eum ³, » id est, intuitus est sacram Scripturam in Ecclesia, tresque ordines fidelium intentos ad eum. *Puteus*, secretum cordis, ut in Genesi : « Isaac fodit puteum ⁴, » quod sanctus quilibet secretum conscientiæ suæ sollicite rimatur. *Puteus*, hæreticus quilibet, ut in Apocalypsi : « Obscuratus est sol et aer de fumo putei ⁵, » id est, concussa est fides et sancta Ecclesia per errorem hæretici. *Puteus*, mortalitas nostra, ut in Evangelio : « Neque in quo haurias habes, et puteus altus est ⁶, » quod in natura mortalitatis assumptæ peccatum non fecit Christus, et sublimitate sanctitatis honorata fuit in eo mortalitas nostra. *Puteus*, profunditas vitiorum, ut in Psalmis : « Neque urgeat super me puteus os suum ⁷, » id est, dominetur mihi profunditas vitiorum, ut in Psalmis : « Deduces eos in puteum interitus, » id est, demerges eos in profunditatem æternæ perditionis.

Q

Quadrigæ. *Quercus.* *Quadrans.*

Quadrigæ sunt apostoli, ut in cantico Habacuc : « Et quadrigæ tuæ salvatio ⁸, » quod apostoli, qui ad Christum per mundum veniebant, populum per

Radix est Christus, ut in Isaia : « Radix Jesse, qui stas in signum populorum ⁹, » id est, Christus, qui de stirpe Jesse natus, qui populo suo æternam tribuit salutem. *Radix*, incarnatio Christi, ut in Job : « Radix mea aperta est secus aquas ¹⁰, » quod mysterium incarnationis fidelibus revelatum est. *Radix*, sancta prædicatio, ut in Job : « Si senuerit [in] terra radix ejus ¹¹, » id est, si viluerit apud reprobos prædicatio ejus. *Radix*, anima hominis, ut in Psalmis : « Et radicem tuam de terra [viventium] ¹², » id est, animam tuam de habitatione cœlestium. *Radix*, progenies pravorum, ut in Evangelio : « Securis ad radicem arboris posita est ¹³, » id est, summa reprobationis in filiis Judæorum impleta est. *Radix*, intentio, ut in Isaia : « Mittet radicem deorsum, et faciet fructum * suum ¹⁴, » id est, bonam * actionem exhibebit in occulto, et bonam ostendet actionem in publico. *Radix*, suggestio hominis, ut in Isaia : « De radice colubri egrediatur regulus ¹⁵, » id est, de suggestionem diaboli procedit concupiscentia. Per radicem fideles, ut in Psalmis : « Plantasti radices ejus, et implevit terram ¹⁶, » quod Deus fideles Ecclesiæ vocavit, et ipsa usque ad fines terræ multiplicata est. Per radices bonæ * notionis, ut in Job :

¹ Exod. xxv, 4. ² Luc. xvi, 19. ³ Exod. xvi, 14. ⁴ Job vi, 16. ⁵ Psal. cxviii, 85. ⁶ Job xli, 12. ⁷ Joan. xviii, 18. ⁸ Cant. iv, 15. ⁹ Gen. xxix, 2. ¹⁰ Gen. xxvi, 18-22. ¹¹ Apoc. ix, 2. ¹² Joan. iv, 11. ¹³ Ps. lxxviii, 16. ¹⁴ Hab. iii, 8. ¹⁵ Cant. vi, 11. ¹⁶ II Reg. xviii, 9. ¹⁷ Isa. i, 30. ¹⁸ Isa. ii, 13. ¹⁹ Marc. xii, 42. ²⁰ Matth. v, 26. ²¹ Isa. i, 10. ²² Job xxix, 19. ²³ Job xiv, 8. ²⁴ Psal. li, 7. ²⁵ Matth. iii, 40. ²⁶ Isa. xxxvii, 31. ²⁷ Isa. xiv, 29. ²⁸ Ps. lxxiv, 40.

« Deorsum radices ejus siccantur ¹, » id est, « inti-

priventur. »

Ramus est affectus bonus, ut in Genesi : « Portans ramum olivæ * defluentibus foliis ², » quod sancta anima ad quietam mentem affectum bonum defert in cogitationibus mundis. *Ramus*, voluptas carnis, ut in Ezechiele : « Ecce applicant ramum ad nares suas ³, » quod reprobi in voluntate carnis delectantur. Per *ramos* doctrinæ sacræ, ut in Evangelio : « Ut veniant volucres cœli, et habitent in ramis ejus ⁴, » quod vocante Deo superbi hujus mundi veniunt ad fidem, et requiescunt in sacris ejus doctrinis. Per *ramos* bona opera, ut in Job : « Et rami ejus pullulant ⁵, » id est, bona opera ejus apparent. Per *ramos* sacræ Scripturæ, ut in Evangelio : « Cædebant ramos de arboribus ⁶, » id est, accipiebant sacras sententias a Patribus sanctis. Per *ramos* homines pravi, ut in Job : « Ramos ejus arefaciet flamma ⁷, » quod homines praves vastabit damnatio æterna.

Rhamnus est Antichristus, ut in libro Judicum : « Egrediatur ignis de rhamno, et devoret cedros Libani ⁸, » quod crudelitas exhibit de Antichristo, et interficiet sublimes viros Ecclesiæ. *Rhamnus*, delectatio peccati, ut in Psalmis : « Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum ⁹, » id est, priusquam punctiones vestræ perveniant ad delectationem peccati.

Ranæ sunt hæretici, ut in Psalmis : « Dedit terra eorum ranas ¹⁰, » quod conventicula cæcorum et ignorantium loquaces proferunt hæreticos et im-

Rapina est præsumptio, ut in Paulo : « Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo ¹¹, » id est, non erat præsumptio quod dixit se æqualitatem habere cum Deo, quod naturaliter æqualis est Filius Patri.

Rationale est interna munditia, ut in Exodo : « Rationale oportet esse pectus sacerdotis, ¹² » id est, pura ratio ornabit mentem sacerdotis.

Rex est Deus Pater, ut in Evangelio : « Regi, qui fecit nuptias filio suo ¹³, » id est, Deo Patri, qui Ecclesiam conjunxit Christo. *Rex*, Christus, ut in Job : « Cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen morientium consolator ¹⁴, » quod Christus, quamvis super beatos regnet in cœlo, consolatur tamen per spem veniæ poenitentes in terra. *Rex*, Spiritus sanctus, ut in Parabolis : « Rex, qui sedet in solio suo, dissipat omne malum intuitu suo ¹⁵, » quod Spiritus sanctus in viro sancto destruit in mente hominis peccatum inspiratione sua. *Rex*, sancta Trinitas, ut in Isaia : « Regem in decore suo videbunt oculi ejus ¹⁶, » quod sanctam Trinitatem in interna gloria sua contemplabunt electi. *Rex*, præ-

dicator, ut in Parabolis : « Regem locusta non habet ¹⁷, » quod * Antichristi adventum, prædicatorem gentilitas non habuit. *Rex*, vir quilibet sanctus, ut in Psalmis : « In virtute tua lætabitur Rex ¹⁸, » quod scit vir sanctus non ex sua esse virtute, sed ex divina, quod inse vitorum tyrannidem quasi rex fortis potenter premit. *Rex*, quilibet iniquus, ut in Job : « Sicut regem, qui præparatur ad prælium ¹⁹, » sic iniquus quilibet qui se parat per superbiam resistere Deo. *Rex*, peccatum, ut in Job : « Et calcet super eum, quasi rex, interitus ²⁰, » quod pravum quemlibet sine ullæ contradictione premit peccatum, quod eum ad mortem perducet æternam. *Rex*, diabolus, ut in Job : « Ipse est rex super omnes filios superbiciæ ²¹, » quod sub dominio diaboli sunt quicunque contra Deum et proximum superbiant. Per *reges* angeli, ut in Job : « Cum regibus et consulibus terræ ²², » quod, si homo non peccasset, requiesceret cum angelis, qui cum Deo regnant in cœlo, et nobis * consultum præbent in terra. Per *reges*, prælati, ut in Psalmis : « Et nunc, reges, intelligite ²³, » id est, per intellectum considerate sollicitè, o prælati, qualiter vestros regere debeatis subjectos. Per *reges* viri sancti, ut in Job : « Et reges in solio collocat in perpetuum ²⁴, » quod qui illicitis in se motibus * resistendo bene semetipsos in presenti regunt, cum Domino in perpetuum regnabunt. Per *reges* sensus interni, ut in Parabolis : « Noli regibus dare vinum ²⁵, » id est, ne permittas rationales sensus tuos carnis voluptate fatuari. Per *reges*, qui de castitate superbiunt, ut in Job : « Balteum regum dissolvit ²⁶, » quod in illis, qui de castitate inaniter gloriantur, pudicitia * ejus cingulum strangi nonnunquam permittit. Per *reges* quilibet superbus, ut in Apocalypsi : « Et procedunt ad reges totius terræ, * præparare eos in prælium ²⁷, » quod exemit spiritus immundos per suggestionem ad electos hujus sæculi, ut excitent eos ad contradictionem divinarum præceptorum. Per *reges*, sensus corporales, ut in libro Josue : « Ponite pedes vestros super colla regum istorum ²⁸, » quod sensibus in se corporalibus viri * per puritatem internorum affectuum suorum dominantur.

Regina est sancta Ecclesia, ut in Psalmis : « Astitit regina a dextris tuis ²⁹, » quod sancta Ecclesia, in vite rectitudine consistens, a Christo est electa. *Regina*, superbia mundi hujus, ut in Apocalypsi : « Sedeo regina ³⁰, » quod secure vacant superbiæ amatores mundi hujus. Per *reginas* animæ devotæ, ut in Cantico : « Reginae laudaverunt eam ³¹, » quod animæ devotæ venerantur Ecclesiam sanctam in matrem suam.

Regnum est patria cœlestis, ut in Evangelio : « Beatus est qui manducat panem in regno cœlorum ³², » id est, felix est qui pertingit ad illam suavitatis dulcedinem quæ est in patria civium beatorum. *Regnum*,

¹ Job xviii, 16. ² Gen. viii, 11. ³ Ezech. viii, 17. ⁴ Matth. xiii, 32. ⁵ Job xiv, 7. ⁶ Matth. xxi, 8. ⁷ Job xv, 30. ⁸ Jud. ix, 15. ⁹ Ps. lvi, 10. ¹⁰ Psal. civ, 30. ¹¹ Phil. ii, 6. ¹² Exod. xxviii, 4, 15, 22, 23, 26, 28, 29, 30, etc. ¹³ Matth. ii, 2. ¹⁴ Job xxix, 1. ¹⁵ Prov. xx, 8. ¹⁶ Isa. xxxiii, 17. ¹⁷ Prov. xxx, 27. ¹⁸ Psal. xx. ¹⁹ Job xv, 24. ²⁰ Job xviii, 14. ²¹ Job xli, 25. ²² Job iii, 14. ²³ Ps. ii, 10. ²⁴ Job xxxvi, 7. ²⁵ Prov. xxxi, 4. ²⁶ Job xii, 18. ²⁷ Apoc. xvi, 14. ²⁸ Jos. x, 24. ²⁹ Psal. xlv, 10. ³⁰ Apoc. xviii, 7. ³¹ Cant. vi, 8. ³² Luc. xiv,

præsens Ecclesia, ut in Evangelio : « Et colligent de regno ejus omnia scandala ¹, » quod omnes hæreticorum errores sancti doctores destruunt in Ecclesia. *Regnum*, sacra Scriptura, ut in Evangelio : « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus ², » quod auferetur a Judæis spiritualis sacre Scripturæ intellectus, et datur populo gentili, qui et eam sane intelligunt et secundum eam sancte vivunt. *Regnum*, mens sancta, ut in Evangelio : « Regnum Dei intra vos est ³, » quod in mente devota Deus regnat. Per *regnum*, diversi ordines fidelium, ut in Psalmis : « Regna terræ, cantate Deo ⁴, » id est, diversi ordines fidelium sanctæ Ecclesiæ, laudate Deum.

Regula est eloquentia philosophorum, ut in libro Josue : « Pallium coccineum, valde bonum, et regulam auream ⁵, » quod mundi hujus amatores superbam et inanem approbant eloquentiam.

Regulus, concupiscentia, ut in Isaia : « De radice colubri egrediatur regulus ⁶, » quod de suggestionem diaboli procedit illicitus concupiscentiæ motus. *Regulus*, Antichristus, ut in Isaia : « In caverna reguli mittet manum suam ⁷, » quod pravam aliquando mentem, quæ est habitatio diaboli. Dominus per gratiam suam visitat.

Reclinatorium est quies interna, ut in Cantico : « Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum ⁸, » quod Ecclesiæ prædicatores fortes et clari sunt, et qui in sancta quiete vivunt sapientiæ claritate fulgescunt.

Renes sunt opera libidinis, ut in Psalmis : « Et renes mei commutati sunt ⁹, » id est, opera in me libidinis in actionem castitatis mutata sunt. *Renes*, opera genitalia, ut in Job : « Et fune præcinget renes eorum ¹⁰, » quod peccatum damnati permittit Dominus in membris genitalibus superbiorum. *Renes*, delectatio carnis, ut in Psalmis : « Ure renes meos et cor meum ¹¹, » id est, exstingue in carne mea delectationem. et in corde purifica cogitationem.

Reptilia sunt immundi spiritus, ut in Psalmis : « Illic reptilia, quorum non est numerus ¹², » quod innumerabiles sunt hostes nostri, qui nos in præsentem tentant. *Reptilia*, cogitationes terrenæ, ut in Ezechiele : « Et omnis similitudo reptilium ¹³, » quod in prava mente ad appetitum terrenorum proclives sunt cogitationes.

Rele est Ecclesia in exsilio, ut in Evangelio : « Rumpatur autem rete eorum ¹⁴, » quod tot nunc in sanctam Ecclesiam intrant, ut eam hæresibus scindant. *Rele*, Ecclesia in regno, ut in Evangelio : Mittite in dexteram navigii rete ¹⁵, » quod sancta Ecclesia, quando in regno erat, de sinistro opere nihil habebat. *Rele*, peccatum, ut in Job : « Inimi-

sit in rete pedes suos ¹⁶, » id est, posuit in peccatum affectus suos.

Resticula sunt præcepta Dei, ut in libro Regum : « Resticula triginta cubitorum ambiebat mare ¹⁷, » quod præcepta divina sanctæ Trinitatis fidem prædicentia exornant baptismum.

Retributio est quadrifaria, prima cum bona retribuantur pro bonis, secunda cum mala redduntur pro malis, tertia cum mala pro bonis, quarta cum bona pro malis; prima et secunda justitiæ, tertia nequitiae, quarta gloriæ; qui bona tribuit pro bonis, bonus est; qui non tribuit mala pro malis, melior; qui non tribuit bona pro malis, malus, qui tribuit mala pro malis, pejor; qui tribuit bona pro malis, optimus; qui tribuit mala pro bonis, pessimus.

Risus est spirituale gaudium, ut in Genesi : « Risum fecit mihi Dominus ¹⁸, » id est, spirituale mihi gaudium contulit Deus. *Risus*, lætitia mundi, ut in Proverbiis : « Risus dolori miscebitur ¹⁹, » quod mundi hujus lætitia in mœrorem terminabitur. *Risus*, gaudium cœlestis, ut in Job : « Donec impleatur risu os tuum ²⁰, » id est, donec impleatur cœlesti gaudio cor tuum.

Rivi sunt prædicatores, ut in Psalmis : « Rivos ejus inebria, multiplica genimina [ejus] ²¹, » id est, prædicatores Ecclesiæ gratia tua adimple, ut merito populus in numero ²² s. a. *Rivi*, populi fideles, ut in Isaia : « Rivi latissimi et potentes ²³, » id est, fideles populi cor suum fidei aperientes.

Rivuli sunt dona Spiritus sancti, ut in Job : « Non videat rivulos fluminis ²⁴, » id est, non sit dignus accipere dona Spiritus sancti. *Rivuli* sententiæ sacre Scripturæ, ut in Cantico : « Columbæ super rivos aquarum ²⁵, » id est, simplicitates animæ intendentes sententiis Scripturarum.

Ros est superna contemplatio, ut in Genesi : « Det tibi Deus de rore cœli ²⁶. » *Ros*, Dei gratia, ut in Job : « Et ros morabitur in messione mea ²⁷, » id est, gratia Dei perseverabit in operatione mea. *Ros*, plenitudo sanctitatis, ut in libro Judicum : « Ros sit in solo vellere ²⁸, » quod præ cunctis plenitudo erat sanctitatis in Maria virgine. *Ros*, infidelitas, ut in Cantico : « Caput meum plenum est rore ²⁹, » id est, prædica verbum, o amica fidelis; quod male sentiunt quidam de divinitate sua.

Rosa est cœtus martyrum, ut in libro Ecclesiastici : « Quasi palma rosæ in Jericho ³⁰, » id est, perseverantia in mundo : quod *Jerusalem* interpretatur, et instabilitatem hujus mundi designat. Per *rosas* delectationes vitæ præsentis, ut in libro Sapientiæ : « Coronemus nos rosis, antequam marcescant ³¹, » id est, satiemus nos amenis hujus sæculi voluptatibus, et voluptuosis ejus amenitatibus, priusquam deficiant.

¹ Matth. xiii, 4. ² Matth. xx, 43. ³ Luc. xvii, 2. ⁴ Ps. lxxvii, 33. ⁵ Jos. vii, 21. ⁶ Isa. xiv, 29. ⁷ Isa. xi 8. ⁸ Cant. iii, 10. ⁹ Psal. lxxii, 4. ¹⁰ Job i, 18. ¹¹ Psal. xxv, 2. ¹² Psal. ciii, 25. ¹³ Ezech. viii, 10. ¹⁴ Luc. v, 6. ¹⁵ Joan. xxi, 6. ¹⁶ Job xviii, 8. ¹⁷ III Reg. vii, 23. ¹⁸ Gen. xxi, 6. ¹⁹ Prov. xiv, 13. ²⁰ Job viii, 21. ²¹ Psal. lxxiv, 11. ²² Isa. xxxiii, 21. ²³ Job xx, 17. ²⁴ Cant. v, 12. ²⁵ Gen. xxvii, 28. ²⁶ Job xxix, 19. ²⁷ Jud. vi, 37. ²⁸ Cant. v, 2. ²⁹ Eccli. xxiv, 18. ³⁰ Sap. ii, 8.

Rota est Vetus et Novum Testamentum, ut in A Ezechiele : « Rota in medio rotæ ¹, » id est, Novum Testamentum in Veteri præsignatum. *Rota*, mundus iste, ut in Psalmo : « Vox tonitru tui in rota ², » quod vox divinæ comminationis per prædicatores sonat in mundo. *Rota*, conversatio reprobiorum, ut in Psalmis : « Pone illos ut rotam ³, » quod reprobi in posterioribus puniendi ruunt. Per *rotam* prædicatores, ut in Daniele : « Rota ejus ignis accensus ⁴, » quod sancti prædicatores divino sunt amore inflammati.

Rubor est passio Christi, ut in Cantico : « Dilectus meus candidus et rubicundus ⁵, » quod qui candet in gloria Deitatis, rubet in angustia passionis. *Rubor*, desiderium cælestis, ut in Jeremia : « Rubicundiores ebore antiquo ⁶, » id est, majus habentes desiderium quam quidam ex patribus antiquis.

Rubus est virgo Maria, ut in Exodo : « Quod rubus arderet, et non comburebatur ⁷, » quod Christum Maria concepit et peperit, nec corrupta in conceptu, nec læsa fuit in partu.

Rubigo est iracundia, ut in Joële, « Residuum eruce comedit ærugo ⁸, » quod mentem reprobam, quando cessat inficere gula, furoris vexat insaniam. *Rubigo*, malitia, ut in propheta : « Et non exivit ab ea nimia rubigo ⁹, » id est, non cessavit maxima malitia ejus.

Rugitus est planctus pœnitentis, ut in Job : Et quasi inundantis aquæ, sic rugitus meus ¹⁰, » id est, sicut doleo in cogitatione cordis, sic plango in locutione oris. *Rugitus*, suggestio diaboli, ut in Job : « Rugitus leonis, et vox lævæ ¹¹, » id est, suggestio hostis, et motus concupiscentiæ. *Rugitus*, sævitia diaboli, ut in Epistola Petri : « Tanquam leo rugiens ¹², » quod diabolus crudeliter sæviens circuit quærens quem devoret. Per *rugitum* sollicitudines prælatorum, ut in Job : « Incurvantur cervæ ad fectum, et pariunt, et rugitus emittunt ¹³, » quod prædicatores sancti se humiliant, ut alios prædicando attrahant, et subjectis spiritalibus sollicitudines impendant.

Ruga est perfidia, ut in Paulo : « Non habentem maculam aut rugam ¹⁴, » quod Ecclesia catholica nec maculam malitiæ, nec rugam novit perfidiæ. Per *rugam* simulati quique, ut in Genesi : « Rugæ meæ testimonium dicunt contra me ¹⁵, » id est, illi qui me fecte amant in prosperis, resistunt mihi in adversis.

Rupes sunt sancti angeli, ut in Job : « Et inaccessis rupibus ¹⁶, » quod devota anima per desideria gaudium contemplatur angelorum, ad quos per spiritum necdum accedere valet. *Rupes*, prædicatores, ut in Job : « Transferuntur rupes de loco suo ¹⁷, » quod prædicatores sancti Judæam deserentes ad

gentes transmigrabant. *Rupes*, potentes sæculi, ut in Jeremia : « Onagri steterunt in rupibus ¹⁸, » quod Judæi innitebantur sæculi potentibus. *Rupes*, quilibet indurati, ut in Ezechiele : « Hæc dicit Dominus rupibus et vallibus ¹⁹, » quod Dominus aliquando sicut humiles, sic quoque per internæ inspirationis suæ locutionem visitat induratos.

S		
<i>Sabbatum.</i>	<i>Saga.</i>	<i>Spiritus.</i>
<i>Spica.</i>	<i>Silla.</i>	<i>Sentes.</i>
<i>Senectus.</i>	<i>Specus.</i>	<i>Scabies.</i>
<i>Scapula.</i>	<i>Sal.</i>	<i>Stilio.</i>
<i>Sitis.</i>	<i>Solitudo.</i>	<i>Speculum.</i>
<i>Spelunca.</i>	<i>Stellio.</i>	<i>Sagena.</i>
<i>Sagittarius.</i>	<i>Sanguis.</i>	<i>Sol.</i>
<i>Stillicidia.</i>	<i>Stola.</i>	<i>Serpens.</i>
<i>Species.</i>	<i>Sternutatio.</i>	<i>Sitices.</i>
<i>Salugo.</i>	<i>Stabulum.</i>	<i>Spolia.</i>
<i>Somnus.</i>	<i>Sphaerula.</i>	<i>Stercus.</i>
<i>Stella.</i>	<i>Sagitta.</i>	<i>Sculptura.</i>
<i>Sanies.</i>	<i>Socrus.</i>	<i>Silva.</i>
<i>Scorpio.</i>	<i>Servus.</i>	<i>Statua.</i>
<i>Sibilus.</i>	<i>Saliunca.</i>	<i>Superhumale.</i>
<i>Stactes.</i>	<i>Sonus.</i>	<i>Sindo.</i>
<i>Signaculum.</i>	<i>Sterilis.</i>	<i>Sindo.</i>
<i>Siliqua.</i>	<i>Squamæ.</i>	<i>Segor.</i>
<i>Sunamitis.</i>	<i>Soror.</i>	<i>Sacerdos.</i>
<i>Superbus.</i>	<i>Sycomorus.</i>	<i>Spina.</i>
<i>Succus.</i>	<i>Stagnum.</i>	<i>Senatores.</i>
<i>Semen.</i>	<i>Sulphur.</i>	<i>Scarabæus.</i>
<i>Saccus.</i>	<i>Silex.</i>	<i>Stipula.</i>
<i>Sartago.</i>	<i>Saxum.</i>	<i>Sapphirus.</i>
<i>Subula.</i>	<i>Superbia.</i>	<i>Solium.</i>
<i>Stamen.</i>	<i>Sinistra.</i>	<i>Serra.</i>
<i>Sulci.</i>	<i>Semita.</i>	<i>Salterium.</i>
<i>Simulago.</i>	<i>Sacculus.</i>	<i>Sparte.</i>
<i>Securis.</i>	<i>Scirpus.</i>	<i>Sterquilinum.</i>
<i>Sus.</i>	<i>Sedes.</i>	<i>Sardonius.</i>
<i>Scintilla.</i>	<i>Sepis.</i>	<i>Serenum.</i>
<i>Senex.</i>	<i>Scabellum.</i>	<i>Sudes.</i>
<i>Stata.</i>	<i>Structio.</i>	<i>Statera.</i>
<i>Sirene.</i>	<i>Stylus.</i>	<i>Symphonia.</i>
<i>Sepulcrum.</i>	<i>Speculator.</i>	

Sabbatum est quies mentis et quies æternitatis, ut in Isaia : « Erit sabbatum ex sabbato ²⁰, » quod qui . . . quiescit in mente ab iniquitate, quiescit postmodum in æterna felicitate. Per *Sabbatum* torpor et negligentia, ut in Jeremia : « Et deriserunt sabbata ejus ²¹, » quod maligni spiritus, quosquos negligenter et desidiose vident contorpescere ab utili opere, immunda quædam circumferre faciunt per affectum in cogitatione. Per *Sabbatum* opera sanctitatis, ut in Levitico : « Sabbata mea custodite ²², » id est, opera sanctitatis, in quibus ego quiesco, » exerceite.

Sacerdos est Christus, ut in Psalmis : « Tu es sacerdos in æternum ²³, » quod Christus semetipsum in arca crucis obtulit pro nobis. *Sacerdos*, ipsa ratio nostra, ut in Levitico : « Si sacerdos, qui mentitus est, peccaverit ²⁴; » id est, si sensus rationalis, qui et per intellectum illuminatus, et per affectum est purificatus deviarit. Per *sacerdotes* prælati pravi, ut in Job : « Ducit sacerdotes »

¹ Ezech. i, 16. ² Psal. lxxvi, 19. ³ Psal. lxxxiii, 14. ⁴ Dan. vii, 9. ⁵ Cant. v, 10. ⁶ Thren. iv, 7. ⁷ Exod. iii, 2. ⁸ Joël. i, 4. ⁹ Ezech. xxiv, 12. ¹⁰ Job iii, 24. ¹¹ Job iv, 10. ¹² I Petr. v, 8. ¹³ Job xxxix, 6. ¹⁴ Eph. v, 27. ¹⁵ Job xvi, 8. ¹⁶ Job xxxix, 31. ¹⁷ Job xviii, 4. ¹⁸ Jer. xiv, 6. ¹⁹ Ezech. vi, 3. ²⁰ Isa. lxi, 23. ²¹ Thren. i, 7. ²² Lev. xix, 3, 30. ²³ Psal. cix, 4. ²⁴ Lev. iii.

ingloriosos¹, » quod prælatos æterna non remunerat gloria qui in utilitate subjectorum non gloriantur.

Saccus est poenitentia, ut in Job : « Saccum consui super cutem², » id est, per poenitentiae asperitatem castigavi mollitiem meam. *Saccus*, mortalitas nostra, ut in Psalmis : « Conscidisti saccum meum, et circumdasti me lætitia³, » id est, rupisti mortalitatem meam, et vestisti me gloria immortalitatis. *Saccus*, mens hominis, ut in Genesi : « Invenit⁴ scipulum in sacco Benjamin⁵, » quod sapientia Christi requievit in corde⁶ apostoli.

Sacculus est animus negligens, ut in⁷ lege : « Misit eas in sacculum pertusum⁸, » quod animus negligens bonum, quod modo acquirit, statim amittit. *Sacculus*, cor poenitentis, ut in Job : « Signasti quasi in sacculo delicta mea⁹, » id est, inspirasti mihi ut poenitendo circumferrem in mentem meam peccata mea.

Scala est charitas, ut in Genesi : « Scalam stantem super terram et cacumen ejus tangens cœlos¹⁰, » quod charitas nos et per compassionem sociat proximo, et per desiderium copulat proximo.

Scapula est exercitium boni operis, ut in Genesi : « Deposuit hydriam¹¹ suam super scapulam suam¹², » quod vocata ad Christum Ecclesia de gentibus, quæ prius Christum sapuit, ad humilitatem bonæ actionis humiliter deflexit. Per *scapulam* defensiones, ut in Psalmis : « Scapulis suis obumbrabit tibi¹³, » id est, protectionibus suis defendet te Christus.

Scarabæus est Christus, ut in Propheta : « Scarabæus de ligno creavit, » quod in vilitate carnis nostræ apparens Christus in cruce suspensus fuit.

Scabies est luxuria, ut in Levitico : « Si jugem habens scabiem¹⁴, » quod qui assidue luxuria polluitur, ad altare Domini accedere prohibetur. *Scabies* est macula cordis, ut in Levitico : « Mundabit eum, quod scabies est¹⁵, » id est, facile purificabitur, qui solummodo in mente polluitur.

Scabellum est sacramentum incarnationis, ut in Psalmis : « Adorate scabellum pedum ejus¹⁶, » id est, honorate sacramentum humanitatis, quo terram nostræ mortalitatis tetigit. *Scabellum* quilibet in bona actione serviens Deo, ut in Isaia : « Cœlum mihi sedes, et terra scabellum pedum meorum¹⁷, » id est, in contemplativis requiesco, et in activis per bona opera maneo.

Saga sunt rectores Ecclesiæ, ut in Exodo : « Fecit et saga undecim de pilis caprarum¹⁸, » quod rectores sancti, quidquid in se per occupationes suas transgressionis sentiunt, totum poenitendo corrigere student.

Sagittarius est quilibet prædicator, ut in Job : « Non fugabit eum vir sagittarius¹⁹, » quod per se

A sine adjutorio Dei a mente hominis diabolus ejicere non potest prædicator.

Sagitta est sermo Dei, ut in libro Regum : « Sagitta Jonathæ²⁰ reversa est retrorsum²¹, » quod verbum Domini non revertetur ad eum vacuum, sed faciet quæcunque voluerit. *Sagitta*, animadversio Domini, ut in libro Regum : « Sagitta salutis Domini contra Syriam²², » id est, ad salutem tuam et populi Israel Dominus feriet Syriam per animadversionem suam. *Sagitta*, manifesta persecutio, ut in Psalmis : « A sagitta volante²³, » id est, ab adversitate in manifesto feriente. Per *sagittas* verba prædicationis, ut in Psalmis : « Sagittæ potentis acutæ²⁴, » id est, sermones Conditoris sublimes. Per *sagittas* vindictæ Domini, ut in Cantico Deuteronomii : « Et sagittas meas²⁵, » id est, vindictas meas « complebo in eis » Per *sagittas* afflictiones, ut in Psalmis : « Dentes eorum, arma et sagittæ²⁶, » id est, verba eorum me feriunt et affligunt. Per *sagittas* præcepta Domini, ut in Cantico Ihabacue : « In luce sagittarum tuarum²⁷, » id est, in claritate præceptorum tuorum in hac vita incedunt. Per *sagittas* comminationes Dei, ut in Psalmis : « Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt [mihi]²⁸, » id est, quod mihi comminatus es, jam doleo. Per *sagittas* insidiæ, ut in Psalmis : « Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum²⁹, » quod Judei, unde putabant decipere Christum, in hoc semetipsos deceperunt. Per *sagittas* Dominicæ percussiones, ut in Job : « Quod sagittæ Domini in me sunt³⁰, » id est, sagittæ Domini me affligunt.

Sagena est sancta Ecclesia, ut in Evangelio : « Sagena missæ in mare³¹, » id est, Ecclesiæ præsentis sæculi profundo peregrinanti. Per *sagenam* Ecclesiæ multæ, quæ unam catholicam Ecclesiam faciunt, ut in Job : « Nunquid implebis sagenas pelle ejus³²? » quod Dominus hos in quibus diabolus erat ad Ecclesiam misericorditer vocat.

Sapphirus est claritas angelorum, ut in Job : « Nec lapidi³³ sardo³⁴ viro pretiosissimo, vel sapphiro³⁵, » quod Filio Dei nec quilibet homo in terra, nec quilibet angelus comparari potest in cœlo. *Sapphirus*, sancta contemplatio, ut in Jeremia : « Sapphiro pulchriores³⁶, » id est, ipsi contemplativis excellentiores. Per *sapphirum* miracula Christi, ut in Cantico : « Venter ejus eburneus distinctus sapphiris³⁷, » quod casta Christi humanitas ornata erat miraculis.

Sal est spiritualis intellectus, ut in Job : « Quod non est sale conditum³⁸, » quod sacra Scriptura non prodest, nisi spiritualiter intelligatur. *Sal*, sapientia, ut in libris Regum : « Afferte mihi vas novum, et mittite in id sal³⁹, » quod cupit vetus noster Elisæus, ut per sanctitatem renovemur, et per sa-

¹ Job xii, 19. ² Job xvi, 15. ³ Psal. xxix, 12. ⁴ Gen. xlii, 12. ⁵ Agg. i, 6. ⁶ Job xiv, 17. ⁷ Gen. xxviii, 12. ⁸ Gen. xiv, 45. ⁹ Psal. xc, 4. ¹⁰ Lev. xxi, 20. ¹¹ Lev. xiii, 6. ¹² Psal. xcvi, 5. ¹³ Isa. lxxvi, 1. ¹⁴ Exod. xxvi, 7. ¹⁵ Job xli, 19. ¹⁶ II Reg. i, 25. ¹⁷ IV Reg. xiii, 17. ¹⁸ Psal. xc, 5. ¹⁹ Psal. cxix, 4. ²⁰ Deut. iii, 23. ²¹ Psal. lvi, 5. ²² Habac. iii, 11. ²³ Psal. xxxvii, 8. ²⁴ Psal. lxxiii, 8. ²⁵ Job vi, 4. ²⁶ Matth. xiii, 47. ²⁷ Job xl, 26. ²⁸ Job xxviii, 16. ²⁹ Thren. iv, 7. ³⁰ Cant. v, 14. ³¹ Job vi, 6. ³² IV Reg. ii, 20.

pietiam condiamur. *Sal*, discretio, ut in Levitico : « In omni oblatione offeres sal ¹, » quod in omni operatione nostra necesse est ut habeamus discretionem. *Sal*, ipsi angeli, ut in Evangelio : « Vos estis sal terræ ², » id est, Vos estis condimentum et lator Ecclesiæ. *Sal*, admonitio, ut in Genesi : « Versa est in statum salis ³, » quod reproborum perditio magna coelestis est admonitio.

Salsugo est desiderium bonum, ut in Job : « Et tabernacula ejus in terram salsuginis ⁴, » quod delectabiliter quiescit in mente cum desiderante ardent. *Salsugo*, sanctitas, ut in Psalmis : « Terram fructiferam in salsuginem ⁵, » quod animam, quæ boni operis fructum ferre solebat, Dominus ad sterilitatem cadere nonnunquam permittit.

Saliunca est cogitatio terrena, ut in Isaia : « Pro saliunca ascendet abies ⁶, » quod Dominus in mente, in qua terrena cogitatio erat, sublimem aliquando per gratiam suam contemplationem format.

Salices sunt viri sancti, ut in Propheta : « Sicut salices germinabunt inter herbas virides ⁷, » id est, in bono opere erunt inter cæteros homines. *Salices*, steriles in bono opere, ut in Job : « Circumdabunt eum salices torrentes ⁸, » id est, favebunt et homines amatores hujus mundi præterfluentis. *Salices*, superbi, ut in Psalmis : « In salicibus in medio ejus ⁹, » id est, coram superbis, qui sunt in media confusione volumus ostendere prædicationes nostras.

Salterium est vetus lex, ut in Psalmis : « In psalterio decem chordarum ¹⁰, » id est, in contemplatione veteris legis, quæ in decem præceptis consistit, studete placere illi. *Salterium*, bona actio, ut in Psalmis : « Psalterium jucundum cum cithara ¹¹, » id est, actionem spontaneam cum carnis abstinencia.

Sanguis est passio Christi, ut in Job : « Terra, ne operias sanguinem meum ¹², » id est, o Ecclesia, ne erubescas confiteri passionem meam. *Sanguis*, exempla martyrum, ut in Exodo : « Ille vero sumptum sanguinem respersit in populum ¹³, » quod subjectis ostendere debent prælati examina sanctorum martyrum. *Sanguis*, carnalis intellectus, ut in Parabolis : « Qui vehementer emungit, elicit sanguinem ¹⁴, » quod qui nimis indiscrete sacram Scripturam discutit, in carnalem intellectum cadit. *Sanguis*, furor Dei, ut in cantico Deuteronomii : « Inebriabo sagittas meas sanguine ¹⁵, » id est, vindictas meas exercebo cum furore. *Sanguis*, mors Christi, ut in Genesi : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra ¹⁶, » id est, confessio mortis Christi, qui populi Judaici superfluit, clamat ad Patrem de Ecclesia. *Sanguis*, peccatum, ut in Isaia : « Et revelabit terra sanguinem

suum ¹⁷, » id est, confitebitur anima devota peccatum suum. *Sanguis*, angustia, ut in Psalmis : « Ut intingatur pes tuus in sanguine ¹⁸, » quod prædicatores, qui Christum vehunt, affligentur tribulatione. *Sanguis*, ultio peccati, ut in Psalmis : « Manus suas lavabit in sanguine peccatoris ¹⁹, » quod tunc justus actus suos sollicitus corrigit, quando peccatorem pro culpa puniri conspiciat. *Sanguis*, crudelitas, ut in Isaia : « Manus vestre sanguine plenæ sunt ²⁰, » id est actiones vestre crudelitate repletæ sunt. *Sanguis*, poenæ inferni, ut in Apocalypsi : « Et exivit sanguis de lacu usque ad frenos equorum ²¹, » quod in reproborum conventiculis infernalis se poena extendet usque ad prælatos populorum. Per sanguinem opera libidinis, ut in Psalmis : « Libera me de sanguine ²², » id est, de libidinosis operibus. Per sanguinem maligni quilibet, ut in Psalmis : « Viri sanguinum et dolosi ²³, » id est, homines malitiæ et perfidiæ intenti.

Sanies est delectatio carnis, ut in Job : « Qui testa saniem radebat ²⁴, » quod per considerationem mortalitatis nostræ delectationem in nobis illicitam extinguere debemus.

Squamæ sunt roborum bonorum operum, ut in Levitico : « Omne quod habet pennulas et squamas ²⁵, » quod illos sollicite imitari debemus qui agilitatem contemplationi et fortitudinem exercent in actione. *Squamæ*, excusationes pravæ, ut in Job : « Compactum squamis se prementibus ²⁶, » quod corda sua inclinant reprobi in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.

Sartago est zelus animarum, ut in Ezechiele : « Et tu, sume sartagine ferream ²⁷, » quod quilibet prælatus zelum Dei debet discutere, et fortiter erga subiectos habere. *Sartago*, tribulatio, ut in Levitico : « Quæ in sartagine oleo conspersa frangetur ²⁸, » quod mens sancta non sine pinguedine internæ consolationis in tribulatione affligitur.

Sardonychus est homo sanctus, ut in Job : « Nec lapidi sardonycho pretiosissimo ²⁹, » quod nullus homo, quantumvis sanctus fuerit, Christo comparari poterit. *Sardonychus*, humanitas Christi, ut in Apocalypsi : « Et qui sedebat, similis erat lapidi jaspidis et sardini ³⁰, » quod Christus ex Deo Deus, et ex homine homo est.

Stabulum est Ecclesia præsens, ut in Evangelio : « Duxit eum in stabulum, et curam ipsius egit ³¹, » id est, in Ecclesiam, et sollicitus de eo fuit.

Stactes est oratio, ut in Exodo : « Sume tibi stactem ³², » id est, exerce assiduitatem orationis.

Stannum est falsa doctrina, ut in Isaia : « Et auferram omne stannum tuum ³³, » id est, falsam, quæ est in te, doctrinam.

¹ Lev. ii, 13. ² Matth. v, 13. ³ Gen. xix, 26. ⁴ Job xxxix, 9. ⁵ Psal. cvi, 34. ⁶ Isa. lv, 13. ⁷ Isa. xlv, 4. ⁸ Job xiv, 17. ⁹ Psal. cxxxvi, 2. ¹⁰ Psal. xxxii, 2. ¹¹ Psal. lxxx, 5. ¹² Job xvi, 18. ¹³ Exod. xxiv, 8. ¹⁴ Prov. xxx, 33. ¹⁵ Deut. xxxii, 42. ¹⁶ Gen. iv, 10. ¹⁷ Isa. xvi, 31. ¹⁸ Psal. lxxvii, 24. ¹⁹ Psal. lviii, 11. ²⁰ Isa. i, 15. ²¹ Apoc. xiv, 13. ²² Psal. l, 16. ²³ Ps. liv, 24. ²⁴ Job ii, 8. ²⁵ Lev. xi, 9. ²⁶ Job xli, 6. ²⁷ Ezech. iv, 3. ²⁸ Lev. vi, 21. ²⁹ Job xxviii, 16. ³⁰ Apoc. iv, 3. ³¹ Luc. x, 34. ³² Exod. xxx, 34. ³³ Isa. i, 25.

Stamen est anima hominis, ut in Levitico: « Quæ A et ascia dejecerunt eum¹⁸, » id est, in maiore per lepram habuerit in stamine¹, » id est, peccati maculam in mente.

Statera est Christus, ut in Job: « Et calamitas quam patior in statera², » quod in Christo deprehendi potest quam gravis est miseria quam tolerat homo. *Statera*, discretio, ut in Levitico: *Statera iusta*, id est, discretio recta, erit vobis³. Per *stateram*, iudicia, ut in Psalmis: « Mendaces filii hominum in stateris⁴, » id est, non recti in iudiciis.

Statura, conversatio sancta, ut in Cantico: « Statura tua assimilata est palmæ⁵, » id est, in conversatione tua victoriam exerces vitiorum. *Statura*, fortitudo, ut in libro Numeri: « Populus quem aspeximus, proceræ staturæ est⁶, » * fortitudinis est. *Statura*, superbia, ut in libris Regum: B « Fuerunt statura magna, scientes bellum, » id est, erecti in superbia amantes. *Statura*, profectio, ut in Evangelio: « Non poterat videre præ turba, quod statura pusillus erat⁷, » id est, non poterat pure contemplari pro strepitu instabilium cogitationum, quod magnus in perfectione non erat.

* *Stractus* est status vitæ nostræ, in quo diu fuimus, ut in Psalmis: « Lacrymis meis stratum meum rigavi⁸, » * per compunctionem veterem vitæ meæ stratum meum rigabo. *Stratum*, mens nostra, ut in Psalmis: « Universum stratum ejus versasti⁹, » id est, mentem ejus conturbasti in contemplatione infirmitatis * tuæ. *Stratum*, interna contemplatio, ut in Job: « Et * revelabor loquens [mecum] in stratu meo¹⁰, » id est, levamen habebō de me cogitans in interna contemplatione mea.

Saxum est Christus, ut in cantico [Deuteronomii]: « Deumque de saxo durissimo¹¹, » id est, Spiritum sanctum acceperunt post resurrectionem a Christo. *Saxum*, mens robusta, ut in Job: « Et saxum transfertur de loco suo¹², » quod irruente tentatione mens nonnunquam robusta a bono retrahitur proposito. Per *saxa* sancti angeli, ut in Isaia: « Munimenta saxorum sublimitas ejus¹³, » quod vir sanctus ad fortitudinem angelorum per contemplationes accedit.

Securis est Christus, ut in Evangelio: « Securis ad radicem arboris posita est¹⁴, » quod Christus Judæos incredulos exstirpavit. *Securis*, vir bonus, ut in Isaia: « Nunquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea¹⁵? » quod non superabit vir sanctus contra Dominum, qui sanctitatem, quam habet, contulit ei. *Securis*, correptio, ut in Deuteronomio: « [Si] in succisione lignorum securis fugerit manum¹⁶, » id est, in prohibitione vitiorum correptio excesserit modum. *Securis*, donum gratiæ, ut in libris Regum: « Ut ferrum securis caderet in aquam¹⁷, » quod donum aliquando gratiæ amittitur per superbiam. *Securis*, gravis persecutio, ut in Psalmis: « In securi

Sedes est regnum Israel, ut in Evangelio: « Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui¹⁸, » id est, in multis Judæis in eum credentibus erit regnum ei subjectum Israel. *Sedes*, mens sancta, sicut legitur Sapientiæ: « Anima iusti sedes est sapientiæ¹⁹, » quod sapientia Patris, Christus, in sancta mente quiescit. *Sedes*, sancta Ecclesia, ut in Psalmis: « Et sedem ejus in terra collisisti²¹, » id est, Ecclesiam Christi in præsentī perturbari permisisti. Per *sedes* apostoli, ut in Psalmis: « Illic sederunt sedes in iudicio²², » quod apostoli sedebunt super thronos, id est, * duodecim tribus Israel. Per *sedes* conversationes sanctorum, ut in Apocalypsi: « Seniores qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis²³, » id est, viri sancti, qui in contemplatione Deitatis * humiliant se in conversationibus suis.

Segor est status conjugalī, ut in Genesi: « Et Lot ingressus est Segor²⁴, » quod in ordine conjugalī salvari potest homo, quamvis tamen in eo non sit magna sanctitas.

Semen est Christus, ut in Genesi: « Et benedicentur in semine tuo omnes gentes²⁵, » id est, in Christo * sancta prædicatio, ut in Evangelio: « Bonum semen seminasti in agro tuo²⁶, » id est, sanctam posuisti prædicationem in Ecclesia tua. *Semen*, homines mali et boni, ut in Genesi: « Inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius²⁷, » quod magna est inter diabolum et sanctam Ecclesiam discordia, et inter membra Christi et diaboli. *Semen*, viri electi, ut in Evangelio: « Bonum vere semen ii filii sunt regni²⁸. » *Semen*, opus bonum, ut in Psalmis: « Et semen illius in benedictione erit²⁹, » id est, opus ejus dignum retributione erit. *Semen*, incitator viri sancti, ut in Psalmis: « Potens in terra erit semen ejus³⁰, » id est, sublimis in cœlo erit, qui justum in bono imitatur. *Semen*, locutio oris, ut in Levitico: « Vir qui patitur fluxum * sanguinis³¹, » id est, superfluitatem non devitat locutionis, « immundus erit. » *Semen*, peccatum, ut in Isaia: « Et semen ejus absorbens volucrum³², » id est, peccatum, de quo concupiscentia procedit * parit peccatum; peccatum vero, cum conceperit, generat mortem.

D *Semita* est humilitas, ut in Psalmis: « Deduc me in semita³³, » id est, veram fac me habere humilitatem, quæ est fundamentum cæterarum virtutum. *Semita*, interna cogitatio, ut in Parabolis: « Consideravit semitam domus suæ³⁴, » id est, diligenter inspexit internam cogitationem mentis suæ. *Semita*, ascensio Christi, ut in Job: « Semitam ignoravit avis³⁵, » quod Synagoga ascensum non cognovit nostri Redemptoris. *Semita*, perfectio, ut in Genesi:

¹ Lev. xiii, 48. ² Job vi, 2. ³ Lev. xix, 36. ⁴ Ps. lxi, 10. ⁵ Cant. vii, 7. ⁶ Num. xii, 33. ⁷ Luc. xix, 31. ⁸ Ps. xl, 7. ⁹ Ps. xl, 4. ¹⁰ Job. vii, 15. ¹¹ Deut. xxxii, 13. ¹² Job xix, 18. ¹³ Isa. xxxiii, 16. ¹⁴ Matth. iii, 10; Luc. iii, 9. ¹⁵ Isa. xviii, 15. ¹⁶ Deut. xix, 5. ¹⁷ IV Reg. vi, 5. ¹⁸ Ps. lxxiii, 6. ¹⁹ Luc. i, 32. ²⁰ Vers. 25. ²¹ Ps. lxxxviii, 45. ²² Ps. cxx, 5. ²³ Apoc. xi, 16. ²⁴ Gen. xix, 25. ²⁵ Gen. xii, 5; xviii, 18; xxviii, 14. ²⁶ Matth. xiii, 27. ²⁷ Gen. 3, 15. ²⁸ Matth. xiii, 38. ²⁹ Ps. xxxvi, 26. ³⁰ Ps. cxi, 2. ³¹ Lev. xv, 2, 40. ³² Is. xiv, 29. ³³ Ps. cxviii, 35. ³⁴ Prov. xxxi, 27. ³⁵ Job xxviii, 7.

« Fiat Dan * serastes in semita ¹, » quod viris sanctis in perfectione vitæ se arctantibus Antichristus se crudelem ostendit. *Semita*, voluntas hominis, ut in Job : « Et decipula illius super semitam ², » quod diabolus hominis potissimum studet decipere voluntatem. *Semita*, superbia, ut in Job : « Nunquid semitam sæculorum custodire cupis ³ ? » id est, nunquid superbiam sæcularium imitari desideras. *Semita*, angustia mortis, ut in Job : « Et semitam, per quam non revertar, ambulo ⁴, » id est, ad mortis angustiam, a qua redire non possum, tendo. Per *semitam* religiosæ actiones, ut in Psalmis : « Et cognosce semitas meas ⁵, » id est, acceptabiles fac tibi internas cogitationes meas.

Senex est quilibet perfectus, ut in Genesi : « Mortuus est Abraham senex et plenus dierum ⁶, » ab hac vita discessit perfectus in sanctitate, et repletus claritate bonorum operum. *Senex*, qui in vetustate malitiæ durat, ut in cantico Deuteronomii : * « Lactantem cum homine sene ⁷, » quod sensu parvulum cum inveterato dierum malorum vitio vastabit. Per *senes* vitæ maturitate pollentes, ut in Isaia : « Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui ⁸, » quod cum Christo in iudicio viri sancti iudices apparebunt. Per *senes* prælati, ut in Psalmis : « Et senes ejus prudentiam doceret ⁹, » quod prælatos Christus, qui est verus Joseph, prudentiam docet.

Senectus est maturitas perfectionis, ut in Genesi : * « Ibis ad patres tuos in pace sepultus in senectute bona ¹⁰, » id est, imitaberis vitas sanctorum antiquorum, quieti contemplationis insistens, et in perfectione matura. *Senectus*, defectus virium, ut in Psalmis : « Ne projicias me in tempore senectutis ¹¹, » id est, ne me deseras, cum vires me defecerint.

Senatores sunt angeli sancti, ut in Parabolis : « Quando sederit cum senatoribus terræ ¹², » quod cum angelis veniet Dominus ad iudicium, cum potestate magna et majestate.

Sentes sunt delectationes prævæ, ut in Job : « Et esse sub sentibus deliciis computabant ¹³, » quod pro magna dulcedine habent subici delectationi carnis, quæ animam damnabiliter pungit.

* *Sepis* est angelica custodia, ut in Isaia : « Et sepem circumdedit ei ¹⁴, » quod * custodiam angelicam deputat Dominus populo suo. Per *sepem* præcepta bona, ut in Isaia : « Et edificator vocaberis sepium, avertens semitas iniquitatum ¹⁵, » id est, institutor bonorum præceptorum, prohibens actiones pravitatis. Per *sepes* populi gentiles, ut in Evangelio : « Exi in * vicos et sepes, et compelle intrare ¹⁶, » quod quando Judæi credere * noluerunt, gentiles

A crebris miraculis ad fidem invitantibus ad fidem vocati sunt.

Sepulcrum est secretum contemplationis, ut in Job : « Ingredieris in abundantia sepulcrum ¹⁷, » id est, per perfectionem bonæ actionis * pertingens usque ad secretum contemplationis. *Sepulcrum*, locutio prava, ut in Psalmis : « Sepulcrum patens est guttur [eorum] ¹⁸, » id est, juxta id, quod immunda est cogitatio eorum, fetida est et eorum locutio. Per *sepulcrum* opera terrena, ut in Psalmis : * « Educit eos qui exasperant in sepulcris ¹⁹, » quod Dominus per gratiam suam eos a prava sua conversatione exire facit, qui corporalibus delectationibus adhæserunt. Per *sepulcrum*, reprobi, ut in * Isaia : « Et in circuitu Assur, sepulcrum ejus ²⁰, » quod in diabolo ii æternis pœnis trahuntur, in quibus ii per peccati perpetrationem habitant.

Spelunca est humana natura in Christo, ut in libris Regum ²¹ : David fugiens Saulem abscondit se in spelunca, quod Christus in patibulo humanæ naturæ cognitionem a diabolo et Judæis, ministris ejus, abscondit. *Spelunca*, sanctitas vitæ, ut in Genesi Sara mortua in spelunca duplici * sepeliatur ²², quod fidelis anima ab appetitu visibilium morte vivifica exstincta, in sanctitate vitæ contemplativæ et activæ absconditur. *Spelunca*, prava mens, ut in Evangelio : « Erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei ²³, » id est, erat profunda per malitiam, et tenebrosa per ignorantiam peccatoris conscientia, et insensibilitas duritiæ inerat ei. *Spelunca*, corpus nostrum, ut in libris Regum : « Egressus * ejus stetit in ostio speluncæ ²⁴, » quod in rectitudine * consistens corrumpet habitationis claustra, per contemplationem egrediebatur. *Spelunca*, habitatio prava, ut in Evangelio : « Vos autem fecistis eam speluncam latronum ²⁵, » id est, fecistis animam vestram, in qua ego manere debui, habitationem immundarum cogitationum.

Sphærule sunt volubilitates cogitationis, ut in Exodo : « Calamos et * ciphos et sphærules ²⁶, » id est, prædicatores et auditores et volubilitatem prædicationis.

Speculum est fides, ut in Paulo : « Videmus nunc per speculum et in ænigmate ²⁷, » id est, per fidem. Per *speculum* exempla bona, ut in Exodo : « Fecit labrum de speculis mulierum ²⁸, » quod lex spiritualem nobis proponit * mundationem in exemplis sanctorum virorum. *Speculum*, favores sæcularium, ut in Isaia : « Auferet Dominus a filiabus Sion specula ²⁹, » quod in reprobis, in quibus delectantur, destruet * sæcularis.

Speculator est prædicator, ut in Ezechiele : « Speculatorem dedi te domui Israel ³⁰, » id est, prædica-

¹ Gen. xlix, 17. ² Job xviii, 10. ³ Job xxii, 15. ⁴ Job xvi, 22. ⁵ Ps. cxxxviii, 23. ⁶ Gen. xxxv, 29. ⁷ Deut. xxxii, 25. ⁸ Isa. iii, 14. ⁹ Psal. civ, 22. ¹⁰ Gen. xv, 15. ¹¹ Ps. lxx, 9. ¹² Prov. xxxi, 23. ¹³ Job xxx, 7. ¹⁴ Isa. v, 2; Matt. xxi, 25; Marc. xii, 1. ¹⁵ Isa. lviii, 12. ¹⁶ Luc. xiv, 23. ¹⁷ Job v, 26. ¹⁸ Ps. v, 10, 15. ¹⁹ Ps. lxxvii, 7. ²⁰ Ezech. xxxii, 22. ²¹ I Reg. xiv, 4 et seq. ²² Gen. xxiii, 19. ²³ Joan. xi, 58. ²⁴ III Reg. xix, 19. ²⁵ Matth. xxi, 13; Marc. xi, 17; Luc. xix, 46. ²⁶ Exod. xxv, 31. ²⁷ I Cor. xiii, 1. ²⁸ Exod. xxxviii, 2. ²⁹ Isa. iii, 23. ³⁰ Ezech. iii, 17.

tores constitui te populo, ut et te * sublimis sine vivendo, et aliis recta nunties prædicando.

Specus sunt interna cordis, ut in Job : « Et in specubus insidiantur ¹, » quod prælati spirituales, qualiter animas lucrari possint, in internis cordium suorum prævident.

Species est divinitas Christi, ut in Isaia : « Non habuit speciem, neque decorem ², » quod Christus in passione non ostendit decorem deitatis suæ. *Species*, sanctitas in Christo, ut in Cantico : « Species ejus ut Libani ³, » quod candor sanctitatis ineffabilis in Christo. *Species*, proximus noster, ut in Job : « Et visitans speciem tuam non peccabis ⁴, » id est, * non compatiens et succurrens proximo tuo non peccabis.

Servus est Christus, ut in Isaia : « Ecce servus meus, suscipiam eum ⁵, » id est, bene placet mihi in Christo, quod amore filiali servit mihi. *Servus*, angelus, ut in Apocalypsi : « Conservus tuus sum et fratrum tuorum ⁶, » id est, eidem Domino servio ego cui tu cum Christianis cæteris servis. *Servus*, populus Judaicus, ut in Job : « Servum meum vocavi, et non respondit mihi ⁷, » id est, populum Judaicum ad fidem prædicando invitavi, sed me prædicantem non suscepit. *Servus* quilibet in tentatione positus, ut in Job : « Sicut * cervus desiderat umbram ⁸, » id est, sicut ille qui tentatur * expectat refrigerium consolationis. *Servus*, corpus nostrum, ut in Evangelio : « Et servo meo, fac hoc ⁹, » id est, corpus meum non sino resistere mihi. *Servus* diabolus, ut in Job : « Et accipies eum servum sempiternum ¹⁰, » quod * licet omnia disponentis Dei iudiciis semper diabolus servit.

Serpens est Christus, ut in libro Numeri : « Fac tibi serpentem æneum ¹¹, » quod in similitudinem carnis peccati Christus venit, sed peccati venenum non habuit. *Serpens*, incredulitas, ut in Evangelio : « Nunquid pro pisce serpentem dabit ¹², » id est, si a Domino petimus, non nobis dabit incredulitatem pro fide. *Serpens*, diabolus, ut in Isaia : « Serpenti panis pulvis eat ¹³, » quod qui terrena contra Dominum diligunt, ipsi diabolum pascunt. Per *serpentem* detractiones, ut in Psalmis : « Acuerunt linguas suas sicut serpentes ¹⁴, » quod venenata sunt verba quæ proferunt detractores. Per *serpentes* peccata, ut in libro Numeri : « Immisit Dominus in eos ignitos serpentes ¹⁵, » quod superbis et murmurantibus peccata Dominus dominari permittit. Per *serpentes* dæmones, ut in cantico Deuteronomii : « Cum furore trahentium super terram atque serpentium ¹⁶, » id est, homines praves et ipsos dæmones permittam affligere eos.

Serra est diabolus, ut in Isaia : « Aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur ¹⁷, » id est, aut se

A eriget diabolus contra Christum, per quem de cordibus hominum ejecitur.

Stellio est pravus quilibet, ut in Levitico prohibetur : Ne stellio comedatur ¹⁸, ne videlicet prævum hominem * imitetur.

Stella est Christus, ut in Apocalypsi : « Et cæco illi stellam matutinam ¹⁹, » quod qui diabolum superat, Christum qui ab æterno cum Patre et Spiritu sancto est, in * puncto habebit. *Stella*, virgo Maria, ut in * Levitico : « Orietur stella ex Jacob ²⁰, » quod ex stirpe Jacob, virgo Maria nata est. *Stella*, fides, ut in Evangelio ²¹ stella magos duxit ad Christum, quod per fidem pertingimus ad spem. Per *stellam* dona Spiritus sancti, ut in Job : « Nunquid conjungere valebis micantes stellas Pleiades ²², »

B quod in solo Christo plenitudo septem spiritualium donorum convenit. Per *stellas* apostoli, ut in Apocalypsi : « Et in capite ejus corona stellarum duodecim ²³, » quod in fide Ecclesiæ lucet doctrina duodecim apostolorum. Per *stellas* prælati, ut in Apocalypsi : « Septem stellæ, angeli, » id est, prælati, « sunt [septem] Ecclesiarum ²⁴. » Per *stellas* virtutes sanctorum, ut in Job : « Et stellas claudit quasi sub signaculo ²⁵, » quod Dominus prius in electis suis virtutes roborat in occulto, ut postmodum ad exemplum prodantur in publico. Per *stellas* viri sancti, ut in Genesi : « Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli ²⁶, » quod fideles, qui sunt spirituales filii Abraham, per fidem et dilectionem cælesti claritate fulgescunt. Per *stellas* hypocritæ, ut in Apocalypsi : « Cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum ²⁷, » quod multos, qui in conspectu hominum fulgere videntur, Antichristus sibi sociat. Per *stellas* sancti angeli, ut in Daniele : « Et qui ad scientiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, ²⁸ » quod qui hic sumunt officium angelorum, ut pii aliis veram scientiam nuntiant, in futuro una cum eis in deore perenni fulgebunt.

Sterilis est caro nostra, ut in Job : « Pavit enim sterilem, et quæ non parit ²⁹, » id est, carnem suam fovebat, quæ boni operis fructum producere non cupit.

Stercus est humanitas, ut in Psalmis : « Et de stercore erigens pauperem ³⁰, » quod qui se humiliat, exaltabitur. *Stercus*, res mundialis inordinate contra Deum dilecta, ut in libro Ecclesiastico : « De stercore boum lapidabitur piger ³¹, » quod mundi hujus amatores in bono opere pigri ex amore rerum mundialium flagellantur, quasi viri sancti bonis strenue quasi boves Domini operibus insudantes, reputant ut stercora, ut Christum crucifaciant. *Stercus*, fetor luxuriæ, ut in Joële : « Computruerunt fumenta in stercore suo ³², » quod carnales in fetore luxuriæ terminaverunt terram. Per *stercus* occultæ

¹ Job xxxix, 2. ² Isa. lxi, 2. ³ Cant. v, 15. ⁴ Job v, 24. ⁵ Isa. xlii, 4. ⁶ Apoc. xii, 9. ⁷ Job xix, 16. Job vii, 2. ⁸ Matth. viii, 9. ⁹ Job xl, 23. ¹⁰ Num. xxi, 8. ¹¹ Luc. xi, 41. ¹² Isa. lxi, 25. ¹³ Ps. cxxxix, 4. ¹⁴ Num. xxi, 6. ¹⁵ Deut. xxiii, 24. ¹⁶ Isa. x, 15. ¹⁷ Lev. xi, 30. ¹⁸ Apoc. ii, 28. ¹⁹ Num. xxiv, 17. ²⁰ Matth. ii, 2, 9, 10. ²¹ Job xxviii, 31. ²² Apoc. ii, 1. ²³ Apoc. i, 20. ²⁴ Job ix, 7. ²⁵ Gen. xii, 17. ²⁶ Apoc. xii, 4. ²⁷ Dan. xii, 3. ²⁸ Job xxiv, 21. ²⁹ Psal. cxii, 7. ³⁰ Eccli. xxii, 2. ³¹ Joel. i, 17.

malitiæ cordis, ut in libro Judicum : « Statinque per secreta naturæ alvi stercora proruperunt ¹, » id est, in occulto fetidæ cordis malitiæ innotuerunt. Per *stercus* recordatio peccatorum, ut in Evangelio : « Usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora ², » id est, usque dum per interpositionem humilem eam et faciam eam recordari felicitates suas. Per *stercus* peccata carnis, ut in Jeremia : « Et qui nutriebantur in ³ circeis, amplexabantur stercora ⁴, » id est, qui in spiritualibus delectabantur bonis, peccata exercent carnalia.

Sterquilinium est infirmitas hominis, ut in Job : « Sedens in sterquilinio ⁵, » id est, humilians se in cognitione infirmitatis sue. *Sterquilinium*, fetor internorum, ut in Job : « Quasi sterquilinium in fine perdetur ⁶, » quod reprobis quilibet vitiorum fetore **B** plenus, ad extremum destruetur.

Sternutatio est commotio, ut in Job : « Sternutatio ejus splendor ignis ⁷, » quod Antichristus, in quo diabolus plene commotus erit, et per miracula decipiet, et per crudelitatem deveniet.

Sibilus est admiratio, ut in Job : « Sibilabit super eum, intuens locum ejus ⁸, » id est, stupebit super eum videns habitationem ejus. *Sibilus*, inspiratio divina, ut in Isaia : « Sibilabit domus muscæ ⁹, » quod immanio inspirat peccatori, ut veniat ad eum. Per *sibulum* admonitiones, ut in libro Judicum ¹⁰, ut ¹¹ audiat ¹² filios gregum, id est, ut in mente suscipias admonitiones stultorum.

Sycomoros est crux Christi, ut in Evangelio : « Ascendit in arborem sycomorum ¹³, » quod qui Deum pure contemplari desiderat, ad imitationem sibi Christum crucifixum proponat. Per *sycomorum* Judæi increduli, ut in Isaia : « Et sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus ¹⁴, » id est, incredulitatis peccata Judæos destruxerunt; sed sublimes de gentilitate viros habebimus.

Siclus est sacra Scriptura, ut in Exodo : « Siclus viginti obolos habet ¹⁵, » quod sacra Scriptura in perfectione duorum Testamentorum, quasi in gemino denario consistit. Per *siclum* corpus nostrum et anima, ut in Levitico : « Offerat arietem, qui emi potest duobus siclis ¹⁶, » quod corpus et animam dare debemus, ut Christum acquirere possimus.

Signaculum est primus angelus, ut in Ezechiele : « Tu signaculum similitudinis Dei ¹⁷, » quod in ipso imago Dei similitudinis fuit impressa. *Signaculum*, confirmatio electorum, ut in Aggæo : « Et ponam te quasi signaculum, quod te elegi ¹⁸, » id est, in me confirmabo, quod ad regnum prædestinavi te. *Signaculum*, virtus castitatis, ut in Cantico : « Pone me tui signaculum super cor tuum ¹⁹, » id est, per charitatem confirma me super mentem tuam. *Signaculum*, populus gentilis ad fidem vocatur, ut in Job : « Et

clausit stellas quasi sub signaculo ²⁰, » quod modo sanctos prædicatores destinet in populo gentili, quousque ad convertendas reliquias Israel tempore opportuno procedant. *Signaculum*, populus quondam electus, ut in Job : « Restituetur ut lutum signaculum ²¹, » quod populus ille quondam per fidem electus nunc propter incredulitatem reprobat et contemnitur.

Silva est mundus iste, ut in Psalmis : « Exterminavit eam aper de silva ²², » quod plebem Judaicam extirpavit Romanus imperator, qui principatum agebat in toto mundo. *Silva* mens humana, ut in Deuteronomio : « Cum amico simpliciter ad silvam ²³, » id est, si se intromiserit de ædificatione subjecti sui. *Silva*, sacra Scriptura, ut in libro Regum : « Tollant singuli de ²⁴ singulis materias singulas ²⁵, » quod nos singuli juxta intellectum nostrum singulas de sacra Scriptura excerpere sententias debemus.

Silicæ sunt doctrinæ sæculares, ut in Evangelio : « De silicis quas porci manducabant ²⁶, » id est, volunt addiscere doctrinas sæculares, quas immundi diligebant.

Silex est Christus, ut in libro Numerorum : « Percutiens his silicem ²⁷, » quod opprobriis affectus in passione erat Christus. *Silex*, duritia gentilium, ut in Job : « Sculpantur in silice ²⁸, » quod verba fidei Christianæ jam suscepta sunt in cordibus gentilium. *Silex*, actio bona, ut in Job : « Dabit pro terra silicem ²⁹, » quod Dominus pro molli conversatione electis suis robustam confert actionem. Per *silices* sancti angeli, ut in Job : « Et ³⁰ præruptis silicibus commoratur ³¹, » quod vir sanctus in contemplatione fortitudinis angelorum perseverat, ³² qui in cadentibus ³³ contrariis sunt.

Similago est puritas cordis, ut in libro Machabæorum : « Et obtulimus sacrificium et similaginem ³⁴, » exterius carnis mortificationem, et interius puritatem mentis.

Symphonia est Evangelii prædicatio, ut in Evangelio : « Et audivit symphoniam et chorum, » quod populus Judaicus modo in Ecclesia prædicari Evangelium audit, sed credere contemnit.

Sindo est subtilis prædicatio, ut in Parabolis : « Sindonem fecit et vendidit ³⁵, » quod sancta Ecclesia subtilem prædicationem emittit, et Deo aliquos acquirat. *Sindo*, mens pura, ut in Evangelio : « Et involvit eum in sindone munda ³⁶, » quod Christus habitat in mente pura. *Sindo*, occupatio sæculi, ut in Evangelio : « Rejecta sindone nudus profugit ab eis ³⁷, » quod abjecta omni sæculari occupatione a persecutoribus spiritualibus expediti fugere debemus.

Sinus est substantia Deitatis, ut in Evangelio : « Unigenitus, qui est in sinu Patris ³⁸, » id est, qui

¹ Jud. iii, 22. ² Luc. xiii, 8. ³ Thren. iv, 5. ⁴ Job ii, 8. ⁵ Job xx, 7. ⁶ Job xli, 9. ⁷ Job xxvii, 23. ⁸ Isa. vii, 18. ⁹ Jud. v, 16. ¹⁰ Luc. xix, 4. ¹¹ Isa. ix, 10. ¹² Exod. xxx, 4. ¹³ Lev. v, 15. ¹⁴ Ezech. xxviii, 12. ¹⁵ Agg. ii, 24. ¹⁶ Cant. viii, 6. ¹⁷ Job ix, 7. ¹⁸ Job xxxviii, 14. ¹⁹ Psal. lxxxix, 14. ²⁰ Deut. ix, 5. ²¹ IV Reg. vi, 2. ²² Luc. xv, 16. ²³ Num. xx, 11. ²⁴ Job xix, 24. ²⁵ Job xxii, 24. ²⁶ Job xxxix, 31. ²⁷ Mach. i, 8. ²⁸ Prov. xxxi, 24. ²⁹ Matth. xxvii, 59. ³⁰ Marc. xiv, 52. ³¹ Joan. i, 18.

est cum Patre in una eademque substantia Deitatis. *Sinus*, mens nostra, ut in Job : « Et in sinu meo * audio verba oris ejus ¹, » id est, in mente mea occultavi sermones. *Sinus*, quod proprie nostrum est, ut in Psalmis : « Et oratio mea in sinu meo convertetur ², » id est, in meipsum proprie retundat, quod pro aliis oro. *Sinus*, securitas, ut in Job : « Reposita est hæc spes mea in sinu meo ³, » id est, in spe resurrectionis meæ securitatem certissimam habeo. *Sinus*, Dei gratia, ut in Exodo Moyses : « Misit manum suam in sinum suum, et extraxit leprosam; misit iterum, et similis facta est carni reliquæ ⁴, » quod Christus Judæos a gratia sua propter infidelitatis * munditiam emisit, eandem qui rursus in fide mundi gratiam per fidem adepturi sunt. *Sinus*, secreta requies, ut in Evangelio : « Et portaretur ab angelis in sinu Abraham ⁵, » id est, in secreta requie * Patris.

Sinistra est vita præsens, ut in Parabolis : « In sinistra ejus divitiæ et gloria ⁶, » quod in præsentia vita Dominus electis suis et divitiis meritorum et gloriam in pura conscientia confert. *Sinistra*, delectatio laudis humanæ, ut in Evangelio : « Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua ⁷, » id est, in bono opere tuo humanæ laudis favorem non requiras. *Sinistra*, adversitas, ut in Parabolis : « Non declines ad dextram, neque ad sinistram ⁸, » id est, nec prospera te elevent, nec adversa te frangant. *Sinistra*, opus pravam, ut in Job : « Si ad sinistram, quid agam? non videbo illum ⁹, » id est, si opus pravam fecero, ad Deum pertingere non poterō. *Sinistra*, reprobi angeli, ut in libris Regum : « Omnem exercitum cæli assistentem ei a dextris et a sinistris ¹⁰, » quod non solum serviunt Deo angeli boni, sed etiam justis judiciis ejus famulantur et mali. *Sinistra*, reprobi homines, ut in Evangelio : « Hædos autem a sinistris ¹¹, » quod peccatores quodammodo sinistra pars erunt, quod damnati erunt.

Scintillæ sunt verba prædicatorum, ut in Ezechiele : « Et scintillæ quasi aspectus æris candentis ¹², » id est, verba prædicationis accensæ.

Spicæ sunt sententiæ sacræ Scripturæ, ut in Job : « Et esurientibus tulerunt spicas ¹³, » quod hæretici a bonis prædicatoribus verbum vitæ avide desiderantibus sacras sententias auferre student. *Spicæ*, opera bona, ut in libris Regum : « Assumentes spicas latenter percusserunt eum in inguine ¹⁴, » quod maligni spiritus negligenti cuilibet bona quæ habet opera auferunt, et eum carnis delectatione occidunt. *Spicæ* anni erant fertilitatis, qui erant tempore Joseph, ut in Genesi : « Septem spicæ, septem uber-tatis anni sunt ¹⁵, »

Spina est prædicator, ut in Isaia : « Dabo in solitudine cedrum et spinam ¹⁶, » id est, ponam in Ecclesia contemplantem et prædicantem. *Spina*, compunctio peccatorum vel vitiorum, ut in Job : « Et pro ordeo * spina ¹⁷, » id est, si hoc malum feci, deficiat in me bona operatio, et crescat in me vitiorum punctio. *Spina*, superbia cordis, ut in Psalmis : « Dum configitur spina ¹⁸, » id est, dum in me humiliatur superbia. Per *spinas* malitiæ cordis, ut in Isaia : « Orientur in domibus ejus spinæ ¹⁹, » id est, in cogitationibus ejus crescent malitiæ. Per *spinas* suspensiones formidinum, ut in Parabolis : « Iter impiorum quasi sepes spinarum ²⁰, » quod undique circumdant impios suspensiones, ne per iter justitiæ incedere audeant. Per *spinas* prædicatorēs, ut in Cantico : « Sicut liliū inter spinas ²¹, » quod sancta Ecclesia in medio pravorum * hic peregrinatur. Per *spinas* divitiæ, ut in Evangelio : « Et simul exortæ spinæ suffocaverunt illud ²², » quod divitiæ terrenæ verbum vitæ destruunt. Per *spinas* hæretici, ut in Evangelio : « Nunquid de spinis uvæ ²³, » quod de hæreticis sanctitatis gratia non procedit.

Spiritus est ipse Deus, ut in Evangelio : « Spiritus est Deus ²⁴. » *Spiritus*, anima hominis, ut in Evangelio : « Et inclinato capite tradidit spiritum ²⁵, » id est, animam. *Spiritus*, mens nostra, ut in Paulo : « Renovamini spiritu mentis vestræ ²⁶, » id est, spirituales exercete novitatem in mente vestra. *Spiritus*, ratio nostra, ut in Paulo : « Orabo spiritu ²⁷, » id est, rationabiliter orabo. *Spiritus*, appetitus peccatoris, ut in Ecclesiaste : « Et spiritus jumentorum descendat deorsum ²⁸, » quod jumenta nulla nisi terrena et ima appetunt. *Spiritus*, diabolus, ut in libris Regum : « Spiritus Domini malus ²⁹, » quod diabolus et *spiritus Domini* est, pro eo quod ejus judicio servit, et *malus* in eo quod in voluntate semper malitiam habet. *Spiritus*, ventus aeris, ut in Psalmis : « Et spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus ³⁰, » id est, ventus tempestatis, quæ obediunt voluntati ejus. *Spiritus*, inspiratio divina, ut in Psalmis : « Flavuit spiritus ejus, et fluent aquæ ³¹, » quod inspiratio interna visitat nos, et * current compunctionis lacrymæ. *Spiritus*, timor Domini, ut in libris Regum : « Spiritus Domini grandis, subvertens montes et * convertens petras ³², » quod timor Domini omnem in nobis altitudinem dejecit, et duritiam liquefacit. *Spiritus*, robur hominis, ut in Psalmis : « Auferes spiritum eorum, et deficient ³³, » id est, permittes debilitari robur eorum, et non subsistent. *Spiritus*, superbia hominis, ut in Job : « Quorum indignatio ebibit spiritum meum ³⁴, » quod omnem in nobis divina afflictio destruet fastum. Per *spiritum* quique spirituales, ut in Psalmis :

¹ Job xxiii, 12. ² Psal. 34, 13. ³ Job xiv, 27. ⁴ Exod. iv, 6, 7. ⁵ Luc. xvi, 2. ⁶ Prov. iii, 16. ⁷ Matth. vi, 3. ⁸ Prov. iv, 27. ⁹ Job 23, 9. ¹⁰ III Reg. xxii, 19. ¹¹ Matth. xxv, 32. ¹² Ezech. i, 7. ¹³ Job xxiv, 10. ¹⁴ II Reg. iv, 6. ¹⁵ Gen. xli, 26. ¹⁶ Isa. xli, 19. ¹⁷ Job xxxi, 40. ¹⁸ Psal. xxxi, iv. ¹⁹ Isa. xxxiv, 13. ²⁰ Prov. xv, 19. ²¹ Cant. ii, 2. ²² Matth. xiii, 7. ²³ Marc. iv, 7. ²⁴ Luc. viii, 7. ²⁵ Matth. vii, 16. ²⁶ Luc. vi, 44. ²⁷ Joan. iv, 24. ²⁸ Joan. xix, 30. ²⁹ Ephes. iv, 23. ³⁰ I Cor. xiv, 15. ³¹ Eccle. iii, 21. ³² I Reg. xvi, 14. ³³ Psal. cxlviii, 8. ³⁴ Psal. cxlvii, 18. ³⁵ III Reg. xix, 11. ³⁶ Psal. ciii, 29. ³⁷ Job vi, 4.

« Qui fecit angelos suos spiritus ¹, » id est, prædicatores suos efficit spirituales.

* *Sirpus* est vita hypocritarum, ut in Job : « Nunquid virescere potest * sirpus absque humore ², » quod nec hypocrita bonum opus sine gratia Dei potest habere.

Sirenæ sunt hæretici, ut in Isaia : « Et * sirenæ in delubris * voluptatis ³, » quod hæretici in conventiculis veritatis ⁴.

Sitis est desiderium bonum, ut in Psalmis : « In siti mea potaverunt [me aceto] ⁵, » id est, desiderantem me salutem eorum amaritudine potaverunt me passionis. *Sitis*, cupiditas, ut in Job : « Et * exardet contra eum sitis ⁶, » quod impium cupiditas magis ac magis inflammat.

Stipula est infirmitas hominis, ut in Job : « Et ^B stipulam siccam persequeris ⁷, » id est fragilem infirmitatem meam tentationibus aggredieris. *Stipula*, mens instabilis, ut in Psalmis : « Et sicut stipulam ante faciem venit ⁸, » quod mentem instabilem flatus huc illucque tentationis impellit. *Stipula*, reprobi, ut canticum Exodi : « Quæ devoravit eos sicut stipulam ⁹, » quod * Dei reprobos et aridos levesque condemnat.

Stillio est quilibet simplex, ut in Parabolis : « Stillio manibus nititur ¹⁰, » quod simplex quilibet bonis operibus * vincetur.

Stilus est fortis Dei sententia, ut in Job : « Ut exarentur in libro * stylo ferreo ¹¹, » quod verba Dei forti ejus sententiam in cordibus alligantur electorum.

Stilla est infirmitas hominis, ut in Isaia : « Ecce gens quasi stillæ situlæ ¹², » quod in pellem de infirmitate sua homo semper ad ima defluit. Per *stillam* prædicatores, ut in Job : « Quis genuit stillas roris ¹³, » quod Dominus per gratiam suam producit veritatis * prædicationes.

Stillicidia sunt fideles, ut in Psalmis : « In stillicidiis ejus lætabitur germinans ¹⁴, » quod in augmento fidelium suorum sancta Ecclesia gaudet.

Socrus est Synagoga, ut in Evangelio : « Socrus in nurum suam ¹⁵, » quod Synagoga ab Ecclesia, et Ecclesia dissentit a Synagoga.

Sol est Deus, ut in libro Sapientiae : « Sol justitiæ non ortus est nobis ¹⁶, » id est, nec per cognitionem ^D veritatis, nec per amorem virtutis Dominus illuxit nobis. *Sol*, resurrectio Christi, ut in Psalmis : « Ortus est sol, et congregati sunt ¹⁷, » id est, apparente resurrectione Christi, discipuli, qui dispersi sunt, adunati sunt. *Sol*, sancta Ecclesia, ut in Cantico : « Electa ut sol ¹⁸, » quod Dominus Ecclesiæ decoram claritatem et clarum decorem elegit. *Sol*, virgo Maria, ut in Psalmis : « In sole posuit taber-

A naculum suum ¹⁹, » quod corpus ejus, in quod divinitas habitavit, in virgine conceptum fuit. *Sol*, prædicatio, ut in Apocalypsi : « Sol factus est niger, sicut saccus cilicinus ²⁰, » quod sancta prædicatio vel apud quosdam et despicabilis habetur. *Sol*, quilibet prædicator, ut in Job : « Qui præcipit soli, et non oritur ²¹, » quod justo judicio Dei prædicator omnis a Judæa discessit. *Sol*, baptisma, ut in Apocalypsi : « Mulier amicta sole ²², » sancta videlicet Ecclesia baptismi purgata inundatione. *Sol*, ordo sacerdotalis, ut in Psalmis : « Solem in potestate diei ²³, » quod Dominus peram sacerdotalem clericis imposuit. *Sol*, quilibet sapiens, ut in Ecclesiastico : « Sapiens permanet ut sol ²⁴, » id est, in claritate sapientiæ suæ perseverat. *Sol*, charitas, ut in Cantico : « Quod ^B decoravit sol me ²⁵, » id est, quod afflicta sum, charitas mea est. *Sol*, lætitia, ut in Psalmis : « Per diem sol non uret te ²⁶, » id est tempore prosperitatis lætitia non extollet te. *Sol*, sublimis in Ecclesia, ut in Apocalypsi : « Angelus effudit phialam suam in sole ²⁷, » id est, ipsos Ecclesiæ sublimes afflictio percussit. *Sol*, contemplatio, ut in Job : « Si viderem solem, cum fulgeret ²⁸, » id est, pro claritate contemplationis, ut in Apocalypsi : « Angelum stantem in * coelo ²⁹, » id est, ipsos Ecclesiæ sublimes, et clamabat omnibus avibus, » id est, vide doctorem in sancta conversatione viventem, et prædicabat omnibus viris sanctis. *Sol*, fervor justitiæ, ut in Genesi : « Cum ergo occubisset sol, facta est caligo ³⁰, » quod quando fervor justitiæ deficit in mente, mox ipsa mens obscuratur. *Sol*, tentationis calor, ut in Levitico : « Cum laverit carnem suam aqua, et occubuerit sol, tunc mundatus vescetur de sanctificationis ³¹, » id est, cum mundaverit actus suos illicitos per compunctionem, et defecerit ardor tentationis, tunc accedere poterit ad sacramenta divina. *Sol*, tribulatio, ut in Evangelio : « Sole autem orto * aestimaverunt ³², » id est, tribulationis ardore fervescente, laboraverunt. *Sol*, acumina sapientum, ut in Job : « Sub ipso erunt radii solis ³³, » quod ipsos, qui sapientes esse videntur, diabolus nonnunquam sibi sufficit. *Sol*, præsens tempus, ut in Psalmis : « Ante solem permanet nomen ejus ³⁴, » quod ipse immutabilis ante omnia tempora fuit. *Sol*, claritas patriæ celestis, ut in Genesi : « Ortus est sol ei, postquam transgressus est Phanuel ³⁵, » quod postquam desinemus videre Deum per fidem, videbimus eum in patria celestis facie ad faciem : quod Phanuel *facies Dei* interpretatur, et designat fidem.

Solium est gloria regni celestis, ut in Job : « Qui tenet vultum solii sui ³⁶, » id est, aspectum nobis adhuc gloriæ suæ abscondit. *Solium*, sancti angeli, ut in Job : « Et veniam usque ad solium ejus. ³⁷, » id

¹ Psal. ciii, 4. ² Job viii, 11. ³ Isa. xiii, 22. ⁴ Psal. lxxviii, 22. ⁵ Job xviii, 9. ⁶ Job xiii, 15. ⁷ Psal. lxxxiii, 14. ⁸ Exod. xv, 7. ⁹ Prov. xx, 28. ¹⁰ Prov. xix, 24. ¹¹ Isa. xl, 15. ¹² Job xxxviii, 28. ¹³ Psal. iv, 11. ¹⁴ Luc. xii, 55. ¹⁵ Sap. v, 6. ¹⁶ Psal. ciii, 22. ¹⁷ Cant. vi, 9. ¹⁸ Psal. xviii, 5. ¹⁹ Apoc. vi, 12. ²⁰ Job. ix, 7. ²¹ Apoc. xii, 4. ²² Psal. cxxxv, 8. ²³ Eccli. xxvii, 42. ²⁴ Cant. i, 6. ²⁵ Psal. cxx, 6. ²⁶ Apoc. xvi, 8. ²⁷ Job xxxi, 26. ²⁸ Apoc. xix, 17. ²⁹ Gen. xv, 17. ³⁰ Lev. xxii, 7. ³¹ Matth. xiii, 6. ³² Job xli, 21. ³³ Psal. lxxi, 17. ³⁴ Gen. xxxii, 34. ³⁵ Job xxvi, 9. ³⁶ Job xxiii, 3.

est, per contemplationem pertingam usque ad angelos, in quibus ipse regnat. *Solium*, angelica simul et humana natura, ut in Isaia : « Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum ¹, » quod Dominus et angelo in prima sublimitate permanenti, et homini ad amissam per Christi redemptionem erecto, per intellectum præsident. *Solium*, sancta sublimitas mentis, ut in Job : « Et reges in solio collocat ², » quod electos suos illicitis motibus suis ³ intelligenter resistentes, ad magnam in mente Dominus altitudinem sanctitatis perducit. *Solium*, sedes consilii, ut in Isaia : « Non ⁴ solium filiae Chaldaeorum ⁵, » quod reprobi sapum consilium non habent. *Solium*, altitudo mundana, ut in Jona : « Surrexit rex de solio regni sui ⁶, » quod ipsi summi Principes, cognita veritate, ad prædicationem Christi per poenitentiam ad fidem se inclinaverunt.

Solitudo est gentilitas, ut in Isaia : « Dabo in solitudine cedrum et spinam ⁷, » id est, ponam in gentilitate contemplativos et prædicationes. *Solitudo*, quies mentis, ut in Psalmis : « Et mansi in solitudine ⁸, » id est, perseveravi in interna mentis quiete.

Somnus est mors carnis, ut in Psalmis : « Cum dederit dilectis suis somnum ⁹, » id est, cum electos suos perduxerit ad mortem. *Somnus*, quies mentis, ut in Job : « Et somno meo requiescerem ¹⁰, » id est, cordis mei quiete pausarem. *Somnus*, torpor negligentiae, ut in Parabolis : « Quando de somno surges ¹¹ ? » id est, quando de torpore negligentiae te excitus ¹² ? *Somnus*, quilibet hypocrita, ut in Job : « Velut ¹³ somnum avolans non invenietur ¹⁴, » quod hypocrita in futuro in conspectu iudicis evanescet.

Sonus est Spiritus sanctus, ut in Job : « Et sonus de ore illius procedens ¹⁵, » quod de Patre et Filio Spiritus sanctus procedit. *Sonus*, fides, ut in Ezechiele : « Et ambularent, ut sonus multitudinis erat ¹⁶, » quod euntibus in prædicatione apostolis multi veram fidem plena libertate confessi sunt. *Sonus*, gemitus poenitentiae, ut in Job : « Post eum rugiet sonitus ¹⁷, » id est, poenitentium resonabit gemitus.

Spolia sunt eloquia divina, ut in Genesi : « Et vespere dividet spolia ¹⁸, » id est, ad extremum verba prædicabit divina. *Spolia*, viri sancti, ut in Psalmis : « Et speciei domus dividere spolia ¹⁹, » quod Ecclesiae sanctae viri sancti plures modos sanctitatis sortiantur. *Spolia*, peccatores, ut in Evangelio : « Et spolia ejus distribuet ²⁰, » quod Dominus multos per gratiarum suarum dona dimisit, quos diabolus per peccati lucrum acquisivit.

Sportæ sunt corda doctorum, ut in Evangelio :

« De fragmentis septem sportas ²¹, » quod Scripturæ sacrae delicias prædicationes septiformi Spiritu implentur.

Stola est caro Christi, ut in Isaia : « Iste formosus in stola sua ²², » quod nullam habuit maculam peccati in humanitate sua. *Stola*, sancta Ecclesia, ut in Genesi : « Lavabit in vino stolam suam ²³, » id est, passionis suae sacramento purgabit Ecclesiam suam. *Stola*, virtus innocentiae, ut in Evangelio : « Cito proferite stolam ipsi, et induite eum ²⁴, » id est, virtute innocentiae, quam prius habuit, coronate eum. *Stola*, gaudium novum, ut in Evangelio : « Sedentem in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt ²⁵, » et æternam nostri Salvatoris vitamque novam lætitiā nostram nuntiavit. Per *stolam* gloria cœlestis, ut in Apocalypsi : « Et datæ sunt illis singulae stolæ albæ ²⁶, » quod sancti a corporibus exuti singulas in lætitiā animarum jam stolas perciperunt. Per *stolas* opera bona, ut in Genesi : « Singulis quoque proferri jussit binas stolas ²⁷, » quod verus Joseph, Dominus Jesus, electis suis præcepit, ut sancti sint et corpore et spiritu. Per *stolas* cogitationes, ut in Apocalypsi : « Beati qui lavant stolas suas ²⁸, » id est, qui mundant cogitationes suas. Per *stolas* ornatus exteriorum sensuum, ut in Genesi : « Trecentos argenteos cum stolis quinque optimis ²⁹, » quod Dominus Paulo contulit perfectionem fidei sanctæ Trinitatis, et sanctæ prædicationis cum munditiā exteriorum sensuum.

Scorpio est desperatio, ut in Evangelio : « Nunquid porriget illi scorpionem ³⁰ ? » quod si ³¹ ipse a Deo petimus, non dabit vobis desperationem. Per *scorpiones* doctores, ut in Ezechiele : « Et cum scorpionibus habitas ³², » id est, cum iis, qui retro derogant, quod in posterioribus scorpione timetur. Per *scorpiones* demones, ut in Evangelio : « Super serpentes et scorpiones ³³, » id est, super homines pravos et spiritus malignos.

Soror est Ecclesia primitiva, ut in Cantico : « Soror nostra parva est, et ubera non habet ³⁴, » quod Ecclesia primitiva modicam in initio virtutem habuit, et nec de charitate geminata roborata fuit. *Soror*, putredo carnis, ut in Job : « Mater mea, et soror mea vermibus ³⁵, » quod et a putredine venimus, et cum putredine incedimus.

Subula est subtilitas verbi, ut in Exodo : « Perforabit autem ejus subula ³⁶, » id est, transiget mentem subtilitate verbi divini.

Scutum est protectio, ut in Psalmis : « Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos ³⁷. » *Scutum*, iudicium, ut in Jeremia : « Da eis, Domine, ³⁸ dolorem cordis, scutum tuum ³⁹, » id est, secundum justum iudicium tuum fac eos tristitiam habere. *Scutum*,

¹ Isa. vi, 1. ² Job xxxvii, 7. ³ Isa. xlvii, 1. ⁴ Jon. iii, 6. ⁵ Isa. xli, 1. ⁶ Psal. liv, 8. ⁷ Psal. cxxvi, 2. ⁸ Job iii, 13. ⁹ Prov. vi, 9. ¹⁰ Job xx, 8. ¹¹ Job xxxvii, 2. ¹² Ezech. i, 24. ¹³ Job xxxvii, 4. ¹⁴ Gen. xlix, 17. ¹⁵ Psal. lxxvii, 13. ¹⁶ Luc. xi, 22. ¹⁷ Matth. xv, 37. ¹⁸ Isa. lxviii, 1. ¹⁹ Gen. xlix, 11. ²⁰ Luc. xv, 22. ²¹ Marc. xvi. ²² Apoc. vi, 11. ²³ Gen. xlv, 22. ²⁴ Apoc. xxii, 14. ²⁵ Gen. xlv, 22. ²⁶ Luc. xi, 12. ²⁷ Ezech. ii, 6. ²⁸ Luc. x, 19. ²⁹ Cant. viii, 8. ³⁰ Job xvii, 14. ³¹ Exod. xxi, 6. ³² Psal. v, 15. ³³ Thren. iii, 65.

reprobi, ut in Job : « Corpus illius quasi scuta fustilia ¹, » quod reprobi, qui corpus diaboli sunt ... fragiles sunt. Per *scuta* excusationes, ut in Psalmis : « Et scuta comburent igni ², » id est, per amorem Dei excusationes destruet peccati.

Sculptura exempla sunt sanctorum, ut in libris Regum : « Et sculptura super labium æneum circumibat illud ³, » quod baptizatos cum fidei confessione exempla sanctorum exornant.

Sudes sunt consilia sanctorum, ut in Job : « Et in sudibus perforabit nares ejus ⁴, » quod per acuta sanctorum suorum consilia Dominus versutias diaboli destruet. *Sudes*, iniqui, ut in libro Josue : « Sint vobis sudes in oculis vestris ⁵, » quod reprobi claritatem veræ lucis auferunt sanctis, si eos imitantur.

Sulphur est fetor vitiorum, ut in Job : « Aspergatur in tabernacula ejus sulphur ⁶, » quod in mente ejuslibet pravi luxuriæ fetor dominatur. *Sulphur* ardens, fetor penæ, ut in Psalmis : « Pluet super eos laqueos, ignis et sulphur ⁷, » etc., id est, dabit impiis penas, ut eos pariter et ardor exuret, et fetor affligat.

Sulci sunt viri sancti, ut in Job : « Et cum sulci ejus deflent ⁸, » id est, sicut Ecclesia viri sancti plangunt.

Sunamitis est Synagoga, ut in Cantico : « Revertere, revertere, Sunamitis ⁹, » id est, redi ad fidem, redi ad bonam operationem, o captiva Synagoga, quod *Suna captiva* interpretatur.

Superhumale est fortitudo boni operis, ut in Exodo : « Facies superhumale de auro ¹⁰, » quod veræ sapientiæ fructus est fortitudo boni operis.

Superbus est diabolus, ut in Job : « Et prudentia ejus percussit superbum ¹¹, » quod sapientia Patris Christi prostravit diabolum.

Superbia est tumor mentis, ut in Job : « Ipse est rex super omnes filios superbiæ ¹², » quod iis, qui contra Deum sive proximum in mente intumescunt, diabolus dominatur. *Superbia*, auctoritas, ut in Isaia : « Et ponam te in superbiâ dominorum ¹³, » quod Dominus Ecclesiam suam ad magnæ auctoritatis erectionem exivit.

Sus est immundus peccator, ut in Petro : « Et sum lota volutabro luti ¹⁴, » id est, peccator involutus in immunditia peccati.

* *Struthio* est quilibet negligens prædicator, ut in Job : « Penna struthionis similis est pennis herodii et ancipitris ¹⁵, » quod exterior nonnunquam negligentis prædicatoris operatio operibus sanctorum similis esse videtur. Per *struthionem* similes, ut in Job : « Frater sui draconum, et socius stru-

thionum ¹⁶, id est, cohabitator sui fidelium et simulaculorum.

T

<i>Tabernaculum.</i>	<i>Triticum.</i>	<i>Tiara.</i>
<i>Torna.</i>	<i>Thesaurus.</i>	<i>Tectum.</i>
<i>Thymiana.</i>	<i>Topazion.</i>	<i>Turris.</i>
<i>Tauri.</i>	<i>Tigna.</i>	<i>Tribulus.</i>
<i>Turtur.</i>	<i>Talamus.</i>	<i>Terra.</i>
<i>Tinctura.</i>	<i>Tunica.</i>	<i>Thus.</i>
<i>Tentorium.</i>	<i>Tintinnabula.</i>	<i>Tigris.</i>
<i>Truella.</i>	<i>Topazion.</i>	<i>Tabes.</i>
<i>Testa.</i>	<i>Tentatio.</i>	<i>Tuber.</i>
<i>Talentum.</i>	<i>Truncus.</i>	<i>Tinea.</i>
<i>Thronus.</i>	<i>Thorax.</i>	<i>Templum.</i>
<i>Tympanum.</i>	<i>Tabulae.</i>	<i>Torrens.</i>
<i>Tela.</i>	<i>Torcular.</i>	<i>Tonitrus.</i>
<i>Thuribulum.</i>		

Tabernaculum est patria cœlestis, ut in Psalmis : « Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo ¹⁷? » id est, quis erit dignus locari in cœlesti regno? *Tabernaculum*, humanitas Christi, ut in Psalmis : « In sole posnit tabernaculum suum ¹⁸, » id est, in virgine posuit humanitatem suam. *Tabernaculum*, virgo Maria, ut in Psalmis : « Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus ¹⁹, » id est, purificavit per Spiritum sanctum matrem suam Christus. *Tabernaculum*, sancta Ecclesia, ut in Apocalypsi : « Ecce tabernaculum [Dei] cum hominibus ²⁰, » quod sancta Ecclesia in medio carnalium commoratur. *Tabernaculum*, corpus nostrum, ut in Epistola Petri : « Justum autem arbitror, quandiu sum in tabernaculo isto, vos commovere ²¹, » id est, quandiu vivo in corpore isto, docere vos. *Tabernaculum*, mens nostra, ut in Job : « Secreto erit Deus in tabernaculo meo ²², » *Tabernaculum*, ipsa conversatio, ut in Job : « Et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo ²³, » id est, a conversatione tua. *Tabernaculum*, caro impii, ut in Job : « Affligetur relictus in tabernaculo suo ²⁴, » punietur videlicet reprobus in carne sua. *Tabernaculum*, felicitas terrena, ut in Job : « Et tabernaculum impiorum non subsistet ²⁵, » id est, felicitas terrena, cum tanto affectu incumbunt impii deficient. *Tabernaculum*, sancti angeli, ut in Psalmis : « Quam dilecta tabernacula tua, Domine ²⁶! » id est, quanto amore ... tibi sunt angeli, in quibus habitas, o Domine! Per *tabernacula* antiqui sancti, ut in libro Numeri : « Quam pulchra tabernacula tua, Jacob ²⁷, » quod multo spirituali decore nitebant antiqui sancti. Per *tabernacula* gentiles, ut in Job : Et tabernacula eorum in terra saluginis ²⁸, » quod Christus Deus Pater corde gentilium dedit, ut in eis habitaret per fidem. Per *tabernacula* crimina ejuslibet reprobi, ut in Psalmis : « Et in tabernaculis ejus non sit qui inhabitet ²⁹, » quod reproborum crimina electi imitari contemnunt.

Tabulae sunt apostoli, ut in Exodo : « Fecitque

¹ Job. xli, 6. ² Psal. xlv, 10. ³ III Reg. vii, 24. ⁴ Job xl, 19. ⁵ Jos. xxiii, 13. ⁶ Job xviii, 15. ⁷ Psal. x, 6. ⁸ Job xxxi, 38. ⁹ Cant. vi, 12. ¹⁰ Exod. xxviii, 6. ¹¹ Job xxvi, 12. ¹² Job xli, 25. ¹³ Isa. lx, 15. ¹⁴ II Petr. ii, 22. ¹⁵ Job xxxix, 16. ¹⁶ Job xxx, 29. ¹⁷ Psal. xiv, 1. ¹⁸ Psal. xviii, 6. ¹⁹ Psal. xlv, 5. ²⁰ Apoc. xxi, 3. ²¹ II Petr. i, 13. ²² Job xxix, 4. ²³ Job xxii, 23. ²⁴ Job xx, 26. ²⁵ Job viii, 22. ²⁶ Psal. lxxxiii, 2. ²⁷ Num. xxiv, 5. ²⁸ Job xxxix, 9. ²⁹ Psal. lxxviii, 26.

tabulas tabernaculi stantes ¹, » quod apostolos Ecclesiae fidei et operis rectitudine sublimes Christus fecit. *Tabulae*, scientia et potestas, ut in Exodo dedit Dominus Moysi : « Duas tabulas ², » quod unicuique maxime praelato hæc duo valde necessaria sunt, scientia videlicet intelligendi et potestas operandi. *Tabulae*, cordis latitudo, ut in Cantico : « Compingamus illud tabulis cedrinis ³, » quod sanctam animam excelsa intrinsecus latitudine Pater et Filius et Spiritus sanctus exornant. *Tabulae*, latitudo operis, ut in libro Regum : « Et texit pavementum tabulis abiernis ⁴, » quod virum humilem Deus boni operis latitudine exterius ornat.

Talentum est intellectus, ut in Evangelio : « Abscondit talentum in terra ⁵, » quod negligens quilibet intellectum, quem ad salutem aliorum accepit, in terrenis negotiis expendit. *Talentum*, pondus peccati, ut in Zacharia : « Et ecce talentum plumbi portabatur ⁶, » id est, pondus peccati exercebatur. *Talentum*, pondus bonum, ut in Exodo : « Omnes pondus candelabri cum omnibus vasis suis habebat talentum auri purissimi ⁷, » quod Christus et ejus electi magnitudinem veræ scientiæ possident. Per *talentum* sensus corporales, ut in Evangelio : « Domine, quinque talenta tradidisti mihi ⁸, » scilicet donum quinque sensuum, quod est exteriorum scientiam mihi tradidisti. Per *talenta* intellectus et operatio, ut in Evangelio, « duo talenta ⁹, » id est, intellectum et operationem mihi tradidisti.

Trabs est odium, ut in Evangelio : « Ejice trabem de oculo tuo ¹⁰, » id est, abjice odium a corde tuo. Per *trabes* apostoli, ut in libris Regum : « Trabes autem posuit in domo pro circuitu ¹¹, » id est, apostolos posuit in Ecclesia : « Et in omnem terram exivit sonus eorum. »

Thalamus est uterus Mariæ, ut in Psalmis : « Tanquam sponsus procedit de thalamo suo, » id est, mundus exiens de virgineo utero. *Thalamus*, mens devota, ut in Deuteronomio : « Quasi in thalamo tota die morabitur ¹², » quod vir sanctus in contemplatione in mente sua conversatur. Per *thalamos* viri sancti, ut in Ezechiele : « Et inter thalamos quinque cubitos ¹³, » quod viri sancti et amore Dei interiorum ardent, et ministerium quinque sensuum exterius exercent.

Tauri sunt Judæi, ut in Psalmis : « Tauri pingues obsederunt me ¹⁴, » id est, Judæi superbi et feroces afflixerunt me. *Tauri*, patres Veteris Testamenti, ut in Evangelio : « Tauri mei et altilia mea occisa ¹⁵, » id est, bona jam præbuerunt exempla Patres antiqui, quibus concessum est ut inimicos suos ament. *Taurus*, cervix superbiæ, ut in Job : « Summite vobis septem tauros ¹⁶, » id est, mactate in vobis plenarie ducem superbiæ. *Tauri*, hæretici, ut

in Psalmis : « Congregatio taurorum in vaccis populorum ¹⁷, » id est, conventicula hæreticorum in fecunditatibus hominum.

Tectum est tectum, ut in Psalmis : « Sicut passer solitarius in tecto ¹⁸, » quod solus Christus cum corpore suo, quod est Ecclesia, exclusis reprobis, regnabit in cælo. *Tectum*, subtilitas sacræ Scripturæ, ut in Evangelio : « Nudaverunt tectum, ubi erat Jesus, ¹⁹, » id est, exposuerunt sacram Scripturam, in qua est vera salus nostra. *Tectum*, caro nostra, ut in Evangelio : « Et qui in tecto, non descendat ²⁰, » id est, qui in carne dominium exercet, sub carne se non prosternat.

Tela est brevitatis hujus vitæ, ut in Job : « Quasi a textente tela succiditur ²¹, » quod vita nostra, quod plus habet præteritum, eo minus habet futurum. Per *telam* status pravorum, ut in Isaia : « Et telas aranæ ²² texunt ²³, » quod reprobi ad hoc modis omnibus laborant, ut lucrum vitæ præsentis apprehendant, ad instar videlicet aranæ, quæ ad hoc viscera sua extendit, ut vilem prædam, id est, muscam capiat.

Templum est patria cælestis, ut in Psalmis : « Replebuntur in bonis domus tuæ ²⁴ [sanctum est] templum tuum ²⁵, » id est, implebitur gaudiis cæli ubi habitatio tua omni sanctitate splendet. *Templum*, corpus Christi, ut in Evangelio : « Solvite templum hoc, et in triduo ædificabo illud ²⁶, » id est, occidite corpus meum, et die tertia suscitabo illud. *Templum*, virgo Maria, ut in Psalmis : « Et in templo ejus omnes dicent gloriam ²⁷, » quod in Ecclesia electi confitentur fidem veram. *Templum*, corpus nostrum, ut in Paulo : « Nescitis quod corpora nostra templum sunt Spiritus sancti ²⁸, » quod in cordibus mundis habitat Spiritus sanctus. *Templum*, mens devota, ut in Paulo : « Si quis templum Dei violaverit ²⁹, » id est, si quis mentem suam, in qua Deus habitare debet, violaverit. *Templum*, capacitas intellectus angelici et humani, ut in Isaia : « Et ea quæ sub ipso erant, replebant templum ³⁰, » quod mirabilia etiam creaturarum Dei admiratur sensus angelicus et humanus. *Templum*, viri sancti, ut in Paulo : « Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos ³¹. »

Tentatio est vel humana, id est, aliter sapere quam res se habet cum bono, tum animo tantum; vel diabolica, id est, nimis defendere sententiam suam quam scit esse pravam, vel pro bonis, quod tentat nos Deus, ut sciat, hoc est, ut scire faciat quod diligitis eum; vel seductionis, quod Deus neminem tentat. De prima dicitur, ut in Paulo : « Tentatio vos non apprehendat, nisi humana ³². » De secunda, item in Paulo : Neque tentetis Christum, sicut illi tentaverunt. De tertia, in Genesi : « Ten-

¹ Exod. xxvi, 15. ² Exod. xxiv, 12. ³ Cant. viii, 9. ⁴ III Reg. vi, 15. ⁵ Matth. xxv, 18, 25. ⁶ Zach. v, 7. ⁷ Exod. xxv, 39. ⁸ Matth. xxv, 20. ⁹ Ibid. v, 27. ¹⁰ Matth. vii, 5. ¹¹ Luc. vi, 42. ¹² Deut. xxxv, 12. ¹³ Ezech. xl, 8. ¹⁴ Psal. xxi, 15. ¹⁵ Matth. xxii, 4. ¹⁶ Job xlii, 10. ¹⁷ Psal. lxxvii, 31. ¹⁸ Psal. ci, 8. ¹⁹ Marc. ii, 4. ²⁰ Matth. xxiv, 17. ²¹ Job vii, 6. ²² Isa. lix, 5. ²³ Psal. lxxv, 6. ²⁴ Joan. ii, 19. ²⁵ Psal. xxviii, 9. ²⁶ I Cor. vi, 19. ²⁷ I Cor. iii, 17. ²⁸ Isa. vi, 4. ²⁹ I Cor. iii, 17. ³⁰ I Cor. x, 15.

tavit Deus Abraham ¹. De quarta, * Dominus in oratione Dominica, « Ne nos inducas in tentationem ², » id est, ne nos induci sinas in diabolicam deceptionem.

Tentorium est sanctitas primitivæ Ecclesiæ, ut in Exodo : « Fecit et tentorium in introitu tabernaculi ³, » quod multo sanctitatis decore ornata fuit Ecclesia primitiva. *Tentorium*, quilibet sanctus, ut in Job : « Si voluerit extendere quasi nubes tentorium suum ⁴, » id est, virum sanctum ad similitudinem sanctorum Patrum in sanctitate dilatare. *Tentorium*, Synagoga, ut in propheta : « Non est ultra qui extendat tentorium meum ⁵, » quod nullus prædicator modo rectam fidem prædicat populo Judeorum. Per *tentorium* justus, ut in libro Numeri : « Quam pulchra sunt tentoria tua, o Israel ⁶, » quam valde decore sunt congregationes sanctorum Domini per fidem intente videntur. Per *tentorium* omnes impii, ut in cantico Ihabacuc : « Vidi tentoria Æthiopiarum ⁷, » id est, contemplatus sum homines impios peccati nigredine coopertos.

Terra est Christus, ut in Job : « Terra data est in manus impiorum ⁸, » quod Christus tempore passionis suæ traditus fuit ministris diaboli. *Terra*, regnum coelorum, ut in Isaia : « In terra sua duplicia possidebunt ⁹, » quod in regno cœlesti, electi beatitudine simul et corporis gaudebunt. *Terra*, Virgo Maria, ut in Psalmis : « Et terra nostra dabit fructum suum ¹⁰, » id est, Maria suum peperit Filium. *Terra*, Ecclesia, ut in Job : « Quando ponebam fundamenta terre ¹¹, » id est, quando constituebam apostolos Ecclesiæ. *Terra*, plebs Israelitica, ut in Job : « Qui commovet terram de loco suo ¹², » quod plebem Judaicam Dominus de terra fugari permisit. *Terra*, societas scribarum et sacerdotum Synagogæ, ut in Job : « Terra, de qua oriebatur panis in loco suo, igne subversa est ¹³, » id est, sacerdotes et scribæ, a quibus sanctæ prædicationis refectio procedere debuit, invidia erga Christum conversi sunt. *Terra*, gentilitas, ut in Job : « Ut pluerent super terram absque homine in deserto ¹⁴, » id est, ut prædicaret in populo gentili, qui, derelictus a Deo, a nullo prædicatore instruebatur. *Terra*, quilibet sanctus, ut in Job : « Longior * est tibi terra mensura ejus ¹⁵, » quod contemplationem viri sancti magnitudo Dei excedit. *Terra*, quilibet subjectus, ut in Job : « Terram ungula fodit ¹⁶, » quod prælatus subjectum suum fortis * operit, exemplo emollit. *Terra*, corpus nostrum, ut in Genesi : « Terra es, et in terram ibis ¹⁷, » quod corpus nostrum de terra sumptum est, et ad terram revertetur. *Terra*, mens sancta, ut in Genesi : « Et producat terra herbam virentem ¹⁸, » id est, ostendat in publicum devota mens actionem

congruentem. *Terra*, mens prava, ut in Job : « Non invenitur in terra suaviter viventium ¹⁹, » quod videlicet sapientia non moratur in mente desiderii carnalibus subjecta. *Terra*, terrena sapientes, ut in Job : « Loquere terræ, et respondebit tibi ²⁰, » quod etiam terrena sapientes aliquid instructionis in nostra nobis contemplatione afferunt. *Terra*, infirma actio, ut in Job : « Dabit pro terra silicem ²¹, » id est, pro actione infirma conferet robustam. *Terra*, quilibet, * ut in Paulo : « Terra enim super se venientem suscipiens imbrem ²², » id est, auditor super se instruente amplectens prædicationem. *Terra*, domestica familia, ut in Job : « Si adversum me terra mea clamet ²³, » id est, si domestica familia mea [de] me conqueritur. *Terra*, minores in Ecclesia, ut in Cantico : « * Audiat terra verba oris mei ²⁴, » id est, auscultent minores * plagam prædicationem meam. *Terra*, Antichristus, ut in Isaia : « Væ terræ alarum cymbalo ²⁵, » id est, maledictus Antichristus qui superbie volatum sonabit. *Terra*, infernus, ut in Job : « Ad terram tenebrosam, et operam mortis caligine ²⁶, » id est, ad infernum tenebris plenum, et obscuritate mortali obsessum.

Thesaurus est cœleste præmium, ut in Job : « Quasi effodientes thesaurum ²⁷, » id est, quasi quærentes cœleste præmium. *Thesaurus*, desiderium bonum, ut in Evangelio : « Thesaurum abscondito in agro ²⁸, » id est, desiderio bono, latenti in animo. *Thesaurus*, sancta locutio, ut in Parabolis : « Thesaurus desiderabilis * requievit in ore sapientis ²⁹. » *Thesaurus*, intentio bona, ut in Evangelio : « De bono thesauro proferat bonum ³⁰, » quod ubi procedit bona intentio, bona succedit operatio. Per *thesaurum* viri sancti, ut in Psalmis : « Qui producit ventos de thesauris suis ³¹, » quod in viris sanctis * aliis alios proferunt. Per *thesauros* iniqui, ut in Job : « Nunquid ingressus es thesauros nivis ³² ? » quod Dominus per inspirationis suæ gratiam frigidam nonnumquam Judæorum iniquorum corda ingreditur. Per *thesaurum* providentia Dei, ut in Deuteronomio : « Et signata in thesauris meis ³³, » id est, rata et confirmata in providentia mea.

Testa est caro Christi, ut in Psalmis : « Aruit tanquam testa virtus mea ³⁴, » quod caro Christi per ignem passionis ad fortitudinem convalluit. *Testa*, vigor distractionis, ut in Job : « Qui testa radebat saniem ³⁵, » quod vigore distractionis viri sancti fluxum illicitæ delectationis abstergunt.

Tigris est hypocrita, ut in Job : « Tigris periiit, eo quod non haberet prædam ³⁶, » quod tunc se quodammodo hypocrita perire putat, quando prædam humani favoris rapere non valet. *Tigris*, * mortalitas nostra, ut in libro Tobiae : « Mansit juxta flu-

¹ Gen. xxii, 1. ² Matth. vi, 13; Luc. xi, 4. ³ Exod. xxvi, 36. ⁴ Job xxxvi, 29. ⁵ Jer. x, 20. ⁶ Num. xxiv, 5. ⁷ Habac. iii, 7. ⁸ Job ix, 24. ⁹ Isa. lxi, 7. ¹⁰ Psal. lxi, 7. ¹¹ Job xxxviii, 4. ¹² Job ix, 6. ¹³ Job xxxviii, 5. ¹⁴ Job xxxviii, 26. ¹⁵ Job xi, 9. ¹⁶ Job xxxix, 24. ¹⁷ Gen. iii, 19. ¹⁸ Gen. i, 11. ¹⁹ Job xxxviii, 13. ²⁰ Job xii, 8. ²¹ Job xxii, 24. ²² Hebr. vi, 7. ²³ Job xxxi, 36. ²⁴ Deut. xxxii, 1. ²⁵ Isa. lviii, 1. ²⁶ Job x, 21. ²⁷ Job iii, 21. ²⁸ Matth. xiii, 44. ²⁹ Prov. xxi, 20. ³⁰ Matth. xii, 35. ³¹ Psal. cxxiv, 8. ³² Job xxxviii, 22. ³³ Deut. xxxii, 31. ³⁴ Psal. xxi, 16. ³⁵ Job ii, 8. ³⁶ Job iv, 11.

vium Tigris ¹, » quod Christus suscepit fluxum humanæ mortalitatis.

Tigna sunt doctores, ut in Cantico : « Tigna domorum nostrarum cedrina ², » quod prædicatores Ecclesiarum et in bono opere suaves, et in contem- platione sunt sublimes.

Thymiama est devotio orationis, ut in Exodo : « Et thymiama boni odoris ³, » id est, oratio magnæ devotionis.

Tiara decor virtutum, ut in Exodo : « Et tiaram hyssinam facies ⁴, id est, decorem virtutum castitate nitentem.

Tympanum est afflictio carnis et concordia mentis, ut in Exodo : « Maria soror ⁵ mox sensit tympanum ⁶, » *Tympanum*, bonum opus, ut in Psalmis : « Sumite psalmum, et date tympanum ⁷, » id est, adijcite prædicationem et exhibete bonam actionem.

Tinea est quilibet hæreticus, ut in Job : « Ædificavit sicut tinea domum suam ⁸, » quod malitiæ semper hæretici rodunt conscientiam. *Tinea*, tentatio, ut in Job : « Quasi vestimentum, quod comeditur a tinea ⁹, » id est, corpus, quod atteritur tentatione. *Tinea*, tormentum inferni, ut in Isaia : « Subter te sternetur tinea ¹⁰, » id est, inferni te volvet pœna.

Tintinnabula sunt soni prædicationis, ut in Exodo : « Et tintinnabula de auro purissima ¹¹, » id est, vera prædicatione, vera sapientia.

Tincturæ sunt ornamenta virtutum, ut in Job : « Non tincturæ mundissimæ componentur ¹², » quod virtutibus Christi ornamenta virtutum nostrarum, qualiacunque fuerint, comparari non possint. *Tincturæ*, philosophi, ut in Job : « Non confertur cunctis Indiæ coloribus ¹³, » quod mundi hujus philosophia Christo comparari non debet.

Tribulus est punctio cordis, ut in Job : « Pro frumento oriatur mihi tribulus ¹⁴, » id est, recedat a me refectio exultationis, et pungat me læsio doloris. Per *tribulos* hæretici, ut in Evangelio : « Aut de tribulis ficus ¹⁵ ? » quod nullam veram in hæreticis possumus invenire suavitatem. Per *tribulos*, praviæ delectationes, ut in Genesi : « Sed spinas et tribulos germinabit tibi ¹⁶, » id est, tentationes et delectationes illicitas caro tua producat tibi.

Triticum est sermo prædicationis, ut in Evangelio : « Ut det illis in tempore tritici mensuram ¹⁷, » id est, ut ministret eis, quando optimum fuerit, prædicationis plenitudinem. *Triticum*, opus bonum, ut in Cantico : « Venter tuus sicut cervus tritici ¹⁸, » id est, affectus tuus plenitudinem producit effectus boni. *Triticum*, viri boni, ut in Evangelio : « Triticum autem congregate in horreum meum ¹⁹, » id est, electos meos admitte in regnum meum.

Tonitrus est incarnatus Dominus, ut in Job : « Et viam sonantis tonitru ²⁰, » quod Pater inspiravit in cordibus audientium, ut fidem præbeant Christo prædicanti. *Tonitrus*, quilibet prædicator, ut in Psalmis : « Voces tonitru tui formidabunt ²¹, » id est, audito sermone prædicationis tuæ poenitendo timebunt. *Tonitrus*, comminatio, ut in Psalmis : « Vox tonitru tui in rota ²², » quod sonat divina comminatio in sacra Scriptura. Per *tonitru* increpationes, ut in Apocalypsi : « Et factæ sunt voces et tonitrua ²³, » id est, apparuerunt miracula et prædicationes, et increpationes.

Thorax est virtus patientiæ, ut in Job : « Subsistere non poterit hasta, neque thorax ²⁴, » quod nullius tolerantia sine gratia Dei, malitiæ diaboli resistere potest.

Torrens est sapientia Dei, ut in Psalmis : « Et torrente voluptatis tuæ potabis eos ²⁵, » id est, sapientia divinitatis reficiet eos. *Torrens*, inundatio Spiritus sancti, qui homini infundit et dulcedinem in mente et pinguedinem in mente. *Torrens*, passio Christi, ut in Psalmis : « De torrente in via bibet ²⁶, » id est, passione multa præsentis se affligi permittet. *Torrens*, ultimum iudicium, ut in Job : « Dividit torrens a populo peregrinante ²⁷, » quod reprobos per malitiam duos, per ignorantiam duos separabit examen ultimum ab electis. *Torrens*, fluxus hujus vite, ut in Job : « Circumdabunt eos salices torrentis ²⁸, » quod diabolos favent infructuosi amatores vite hujus pertranseuntis. Per *torrentes* prædicatores, ut in Job : « Et pro salice torrentes aureos ²⁹, » quod quos in bono opere Dominus invenit robustos etiam prædicatores, nonnunquam facit desertos. Per *torrentes* prædicatores, ut in Parabolis : « Effodiant eum corvi de torrente ³⁰, » id est, extirpent eum humiles doctores, quæ in divinis com- morantur prædicationibus.

Topazion sunt viri sancti, ut in Job : « Non adæquabitur ei topazion de Æthiopia ³¹, » quod Christo nullatenus adæquari possunt viri sancti de hoc mundo. *Topazion*, pretiosa hujus sæculi, ut in Psalmis : « Super aurum et topazion ³², » id est, super sublimitates et omnia pretiosa hujus mundi.

Torna est rectitudo operis, ut in Cantico : « Manus illi tornatiles ³³, » quod opera Christi ex omni parte recta fuerunt.

Torcular est crux Christi, ut in Isaia : « Torcular calcavi solus ³⁴, » id est, discipulis meis fugientibus solus pertuli crucem.

Throni sunt angeli sancti, ut in Ezechiele : « Et super omnes similitudinem throni, similitudo hominis de super ³⁵, » quod super omnes angelos gloria est nostri Redemptoris. *Thronus*, sancta Ecclesia, ut in Psalmis : « Thronus tuus, Deus, in sæculum

¹ Tob. vi, 21. ² Cant. i, 17. ³ Exod. xxv, 6. ⁴ Exod. xxviii, 39. ⁵ Exod. xv, 20. ⁶ Psal. lxxx, 3. ⁷ Job xxvii, 18. ⁸ Job xv, 28. ⁹ Isa. xiv, 11. ¹⁰ Exod. xxviii, 34. ¹¹ Job xxviii, 19. ¹² Ibid., v, 16. ¹³ Job xxxi, 40. ¹⁴ Math. vii, 16. ¹⁵ Gen. iii, 18. ¹⁶ Luc. xii, 42. ¹⁷ Cant. vii, 2. ¹⁸ Math. xiii, 30. ¹⁹ Job xxxviii, 25. ²⁰ Psal. ciii, 7. ²¹ Psal. lxxvi, 19. ²² Apoc. xvi, 18. ²³ Job xli, 17. ²⁴ Psal. xxxv, 9. ²⁵ Psal. cix, 7. ²⁶ Job. xxviii, 4. ²⁷ Job xl, 17. ²⁸ Job xxii, 24. ²⁹ Prov. xxx, 47. ³⁰ Job xviii, 19. ³¹ Psal. cxviii, 127. ³² Cant. vi, 14. ³³ Isa. lxiii, 3. ³⁴ Ezech. i, 26.

sæculi ¹, » quod sancta Ecclesia durabit in perpetuum. *Throni*, sancti prædicatores, ut in Daniele : « Thronus tuus flammâ ignis ², » quod prædicatores et amorem virtutis prædicant, et lumen veritatis infundunt. *Thronus*, tribunal futuri iudicii, ut in Psalmis : « Sedes super thronum, qui iudicâs iustitiam ³, » quod in futuro iudicio reddet unicuique secundum opera sua.

Tuba est sonus prædicationis, ut in Joë : « Canite tuba in Sion ⁴, » id est, clamate vocem prædicationis in Ecclesia. *Tuba*, vox secularis potestatis, ut in Job : « Non reputat tubæ clangorem ⁵, » quod sanctus prædicator nullius secularis potestatis comminationes pertimescit. *Tuba*, favor humanus, ut in Evangelio : « Noli tuba canere ante te ⁶, » id est, noli intuitu humani favoris bona operari. Per *tubas* duo præcepta charitatis, ut in libro Numeri : « Fac tibi duas tubas argenteas ⁷, » id est, cum nitore prædicationis adimple duo præcepta charitatis. Per *tubam* prædicationes, ut in libro Iudicum : « Tenuerunt sinistris manibus lampades, et dextris sonantes tubas ⁸, » quod pro modico habent sancti doctores quod agunt, respectu prædicationum suarum.

Tunica est caro Christi, ut in Levitico : « Vestitur sacerdos tunica linea ⁹, » id est, Christus induetur veste humana. *Tunica*, Ecclesia catholica, ut in Evangelio : « Erat autem tunica inconsutilis ¹⁰, » quod sancta Ecclesia unitati super omnia insistit, et scindi per scandala omnino debeat. *Tunica*, actio consummata, ut in Genesi : « Fecitque ei tunicam talarem ¹¹, » id est, actionem in bonitate perseverantem. *Tunica*, occupatio sæculi, ut in Cantico : « Exui me tunica mea ¹², » id est, abieci a me, qua quondam implicabat, occupationem sæcularem. *Tunica*, corpus humanum, ut in Iudæ : « Odientes eam, quæ carnalis est, » maculam tunicam ¹³, » id est, abhorrentes illud, quod carnalibus desideriis subiacet inquinatum corpus. *Tunica*, interiora delicta, ut in Evangelio : « Et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium ¹⁴, » id est, si quis te admonet ut delicta tua interiora abjicias, abjice et exteriora.

Turtur est sancta Ecclesia, ut in Cantico : « Vox turturis audita est in terra nostra ¹⁵, » id est, desiderium sancte Ecclesie auditur in cœlesti patria. *Turtur*, dilectio Dei, ut in Genesi : « Turturem quoque et columbam ¹⁶, » id est, dilectionem Dei et proximi. *Turtur*, caro hominis, ut in Psalmis : « Et turtur nidum sibi ¹⁷, » id est, caro nostra spem invenit, in qua foveat actus suos. *Turtur*, secretas compunctiones, ut in Levitico : « Offerat duos turtures, unum pro peccato, alterum pro delicto ¹⁸, » id est, occul-

tas Deo imolet lacrymarum compunctiones, » per quod admisit malum, et omisit bonum.

Turris est robur prædicationis, ut in Cantico : « Collum tuum sicut turris eburnæ ¹⁹, » quod sancti prædicatores et per fortitudinem robusti, et per castitatem nitidi sunt. *Turris*, virtus humilitatis, ut in Evangelio : « Quis ex vobis volens turrim ædificare ²⁰, » id est, humilitatem in se construere. *Turris*, superbia mundi hujus, ut in Genesi : « Et turrim, » ejus culmen pertingat ²¹, » id est, superbia, cujus fama vult ad summum.

Thuribulum est caro Christi, ut in libro Numeri : « Tolle thuribulum, et exhausto igne de altari mitte incensum ²², » quod » vetus noster Aaron, Dominus Jesus, quando ardorem in carne sua passionis præcepto Patris sustinuit, suavem eidem Patri suo pro nobis odorem obtulit. *Thuribula* sunt operarii boni, ut in Exodo : « Et phialas, et mortariola, et thuribula ²³, » id est, prædicatores, et martyres, et iustitiæ auctores, Per *thuribula* apostoli, ut in Apocalypsi : « Et accepit angelus thuribulum in manu sua, et implevit illud de igne altaris, et misit in terra ²⁴, » quod Christus apostolos suos per gratiam suam elegit, quos Spiritu Patris impletos misit in mundum.

Truncus est corpus hominis, ut in Job : « Et in pulverem emortuus fuerit truncus illius ²⁵, » id est, si occisum fuerit corpus illius.

Trulla est protectio divina, ut in Amos : « Et in manu ejus trulla cæmentarii ²⁶, » id est, in onere ejus protectio Christi.

Thus est devotio orationis, ut in Evangelio : « Aurum, thus et myrrham ²⁷, » id est, sapientiam mentis et suavitatem orationis et mortificationem carnis.

» Tres sunt species poenitentiae, *crudelis et desperans*, ut in Cain et Iudæ ; *simulatoria et immunda*, ut in Saule et Esau ; *utilis et consummata*, ut in Zacchæo et Maria, cui hæc quinque insunt : contritio, confessio, maturatio, » correctio, perseverantia. Prima in corde, secunda in ore, tertia in carne, quarta in opere, quinta in virtute.

Tria nobis obstant flumina : stimulus cupiditatum, qui alluit ; cumulus tentationum, qui suggerit ; aculeus molestiarum, qui pungit. Primum, velut mare et tempestuose tumultuans tumidis et procellosis cogitationum undis circumfluens ; secundum, tanquam Jordanis alvei sui metas excedens, et terram cordis nostri transitum negando obruere volens ; tertium, ut iter Jordanis Elisæo occurrens eique transitum abnegans. Primi aquas divisit virga Moysi, discretio videlicet iudicii ; secundi, arca testamenti,

¹ Psal. xlii. 7. ² Dan. vii. 9. ³ Psal. ix. 5. ⁴ Joel. ii. 1, 15. ⁵ Job xxxix. 27. ⁶ Matth. vi. 2. ⁷ Num. x. 2. ⁸ Judic. vii. 20. ⁹ Lev. xvi. 4. ¹⁰ Joan. xix. 23. ¹¹ Gen. xxxvii. 3. ¹² Cant. v. 3. ¹³ Jud. v. 23. ¹⁴ Matth. v. 49. Luc. vi. 29. ¹⁵ Cant. ii. 12. ¹⁶ Gen. xv. 9. ¹⁷ Psal. lxxxiii. 4. ¹⁸ Lev. v. 7. ¹⁹ Cant. vii. 4. ²⁰ Luc. xiv. 28. ²¹ Gen. xi. 4. ²² Num. xvi. 46. ²³ Exod. xxv. 29. ²⁴ Apoc. viii. 7. ²⁵ Job xiv. 8. ²⁶ Amos vii. 7. ²⁷ Matth. ii. 11.

» Hæc ad poenitentiam potius referenda videntur in litteram P.

id est, scientia veri; tertii, pallium Eliæ, meditatio A nitatis. Per *vaccam* viri sancti, ut in libris Regum : scilicet de incarnatione Christi.

Tres sagittæ, quibus hostes Dei transfiguntur : stimulus amissæ præstantiæ; pestis corporalis molestiæ; malleus infernalis memoriæ : tres, quibus electi suaviter vulnerantur : timor castus, amor devotus, desiderii virtus.

Tres paradisi : voluptuosa dulcedo invisibilium, quæ irrigatur sicut hortus deliciarum; sincera puritas spiritualium, quæ in se conservat hominem; deliciosa veritas supercælestium. Unde Paulus audit verba quæ non licet homini loqui.

Tres puellæ, quæ sensus nostros evertunt : tene-rudo carnis, quæ est Dalida, et Samsoni oculos eruit; amœnitas mundialis gloriæ, quæ est Jezebel, et Naboth occidit; diffidentia futuræ vitæ, quæ est filia Herodiadis, et aufert caput Joannis Baptistæ.

V

<i>Vah.</i>	<i>Vita.</i>	<i>Vespertilio.</i>
<i>Vagina.</i>	<i>Vigiles.</i>	<i>Vene.</i>
<i>Vapor.</i>	<i>Volucres.</i>	<i>Ventus.</i>
<i>Vectis.</i>	<i>Viatores.</i>	<i>Ventilabrum.</i>
<i>Vellus.</i>	<i>Vidua.</i>	<i>Vermis.</i>
<i>Venenum.</i>	<i>Villa.</i>	<i>Vervæ.</i>
<i>Venter.</i>	<i>Vinea.</i>	<i>Vitula.</i>
<i>Vepres.</i>	<i>Urna.</i>	<i>Vinum.</i>
<i>Ver.</i>	<i>Umbra.</i>	<i>Vestibulum.</i>
<i>Uter.</i>	<i>Vinea.</i>	<i>Vespere.</i>
<i>Vallis.</i>	<i>Vipera.</i>	<i>Visio.</i>
<i>Vacca.</i>	<i>Virgo.</i>	<i>Via.</i>
<i>Unguentum.</i>	<i>Virgula.</i>	<i>Vincula.</i>
<i>Vestis.</i>	<i>Vitulus.</i>	<i>Vultur.</i>
<i>Vultus.</i>	<i>Vitrum.</i>	<i>Umbilicus.</i>
<i>Ulmus.</i>	<i>Vomer.</i>	<i>Vitia.</i>
<i>Vulpes.</i>	<i>Ungula.</i>	<i>Virga.</i>
<i>Ulcus.</i>	<i>Vir.</i>	<i>Vas.</i>
<i>Vestimentum.</i>	<i>Utlula.</i>	<i>Velum.</i>
<i>Vestigia.</i>	<i>Uxor.</i>	<i>Vitis.</i>
<i>Vesper.</i>	<i>Ursus.</i>	<i>Vox.</i>
<i>Vespera.</i>	<i>Uter.</i>	<i>Uva.</i>
<i>Vesica.</i>	<i>Vacca.</i>	<i>Urtica.</i>
<i>Virtutes.</i>	<i>Vallis.</i>	<i>Uterus.</i>
<i>Viscera.</i>	<i>Virentia.</i>	

Vah est gaudium mentis, ut in Job : « Ubi audie-rit buccinam, dicit, Vah ¹, » quod spiritualis athleta adveniente tribulatione inclarescat. *Vah* est expro-bratio malorum, ut in Evangelio : « Vah, qui de-struit templum Dei ², » id est, exprobrandum est ei, qui de se talia jactat.

Vacca est Christus, ut in libro Numeri : « Vaccam rufam ætatis integræ, quæ non portavit jugum ³, » id est, Christum propter infirmitatem naturæ as-sumptæ sexu femine notatum omni perfectione in-tegrum, velutque peccato subjectum. *Vacca*, plebs Israelitica, ut in propheta : « Sicut vacca lasciviens declinavit Israel ⁴, » id est, propter petulantiam ad malum proruit Israel. *Vacca*, sensualitas, ut in Ge-nesi : « Sume ⁵ tibi vaccam triennem ⁶, » id est, re-dige sensualitatem servam sub dominio sanctæ Tri-

nitatis. Per *vaccam* viri sancti, ut in libris Regum : « Gradiebantur vaccæ pergentes et mugientes ⁶, » quod in religionem cedunt sancti bene vivendo, et iis qui ei affines sunt compassionem discretam exhi-bent. Per *vaccas* principes Israel, ut in Amos : « Au-dite hæc, vaccæ pingues ⁷, » id est, auscultate, o principes arrogantes. Per *vaccas* animæ insipientes, ut in Psalmis : « Congregatio taurorum in vaccis po-pulorum ⁸, » id est, conventicula hæreticorum ad decipiendas animas insipientium.

Vagina est prava cogitatio, ut in Job ⁹ : « Edu-ctus et egrediens ¹⁰, » ad opus malum de cogitatione. *Vagina*, misericordia, ut in Evangelio : « Mitte gla-dium tuum in vaginam ¹⁰, » id est, converte destru-ctionem tuam in misericordiam.

Vallis est vita præsens, ut in Psalmis : « Ascensio-nem in corde suo disposuit, in valle lacrymarum ¹¹, » quod vir sanctus per merita nititur quotidie ascen-dere in præsentī vita. *Vallis*, mens humilis, ut in Evangelio : « Omnis vallis implebitur ¹², » id est, mens humilis plenitudinem gratiæ habebit. Per *val-les* mentes iniquorum, ut in Job : « Sicut torrens, qui raptim transit in convallibus ¹³, » id est, dile-ctionis impetus ex abrupto se immerget iniquorum mentibus. Per *valles* humiles, ut in Psalmis : « Et valles abundabunt frumento ¹⁴, » quod humiles verbo replebuntur divino.

Vapor est cæcitas cordis, ut in Joële : « Sangui-nem et ignem et vaporem fumi ¹⁵, » id est, crudeli-tatem malitiæ, et ardorem concupiscentiæ, et cæci-tatem ignorantie. *Vapor*, status vitæ præsentis, ut in Epistola Jacobi : « Vapor est ad modicum ¹⁶ patens ¹⁶, » id est, nullam stabilitatem habens.

Vas est intelligentia Divinitatis, ut in Exodo : « Omne vas aureum in donaria Domini separatim est ¹⁷, » quod quidquid de divinitate ejus intelligen-mus, totum hoc gratiæ ascribere debemus. *Vas*, approbatio Dei, ut in Actibus apostolorum : « Vas electionis iste est mihi ¹⁸, » id est, in consortio electorum me approbante assumptus est iste. *Vas*, corpus nostrum, ut in Paulo : « Ut sciat unusquis-que vas suum possidere in sanctificatione ¹⁹, » id est, corpus suum conservare in castitate. Per *vasa* sancti angeli, ut in Exodo : « Et omnium vasorum in cultum ejus ²⁰, » quod pro posse nostro illos quoque angelos in serviendo Deo imitari debe-mus. Per *vasa* prophete, ut in Job : « Nec commu-tabuntur pro ea vasa auri excelsa et eminentia ²¹, » quod Christo comparari non possunt pro-phete, ²² si fideles per vitam et apparentes per fa-mam. Per *vasa* hæretici, ut in Psalmis : « Et in eo paravit vasa mortis ²³, » quod in sacram Scripturam offendunt hæretici parati ad penam perditionis. Per *vasa* corda nostra, ut in Evangelio : « Pruden-tes vero acceperunt oleum in vasis suis ²⁴, » quod

¹ Job xxxix, 28. ² Matth. xxvii, 40. ³ Num. xix, 2. ⁴ Ose. iv, 16. ⁵ Gen. xv, 9. ⁶ I Reg. vi, 12. ⁷ Amos iv, 1. ⁸ Psal. lxxvii, 31. ⁹ Job xx, 25. ¹⁰ Joan. xviii, 11. ¹¹ Ps. lxxxiii, 7. ¹² Isa. xl, 4. ¹³ Job vi, 15. ¹⁴ Ps. lxxiv, 14. ¹⁵ Joel ii, 30. ¹⁶ Jac. iv, 14. ¹⁷ Exod. xxxv, 22. ¹⁸ Act. ix, 15. ¹⁹ I Thess. iv, 1. ²⁰ Exod. xxv, 9. ²¹ Job xxviii, 17. ²² Psal. vii, 14. ²³ Matth. xxv, 4.

veram electi habent gloriam in conscientia suis. **Per vasa corpora nostra**, ut in libris Regum : « Et puerorum vasa sunt sacra ¹, » quod sunt corpora mansuetorum et humilium munda. **Per vasa homines**, ut in libris Regum : « Et mitte inde in omnia vasa hæc ², » quod sancta mater, Ecclesia, vocatis ad fidem hominibus liquorem administrat gratiæ. **Per vasa**, reprobi, ut in Isaia : « Et in vasis papyri super aquas ³, » quod ex reprobis hominibus constituet sibi Antichristus prædicatores, quos aliis ad mortem defluentibus faciet esse prelatos.

Vectis est crux Christi, ut in libro Numeri : « Quam portaverunt in vecte duo viri ⁴, » id est, * Christum in cruce crediderunt duo populi. **Vectis**, humanitas Christi, ut in Job : « Et posui vectem et ostia ⁵, » quod malitiæ hujus sæculi Christus incarnatus et apostoli ejus * restituerunt. **Vectis**, diabolus, ut in Isaia : « Super Leviathan serpentem vectem ⁶, » id est, super diabolum venenosum. Et dicuntur per **vectes** viri sancti, ut in Exodo : « Facies et vectes de lignis Sethim ⁷, » id est, virtutibus fortibus viros exornatos. **Per vectes**, spiritus maligni, ut in Psalmis : « Et vectes ferreos confregit ⁸, » id est, spiritus malignos per malitiam duos superavit.

Velum est obscuritas litteræ, ut in Evangelio : « Velum templi scissum est ⁹, » **Velum**, cælum, ut in Levitico : « Summus pontifex introibit intra * velum, » id est, Christus penetravit cælum.

Vellus est virgo Maria, ut in Psalmis : « Descendit sicut pluvia in vellus ¹⁰, » id est, per Spiritum sanctum venit Christus in utero virginis.

Vena est Christus Dominus, ut in Jeremia : « Venam aquarum viventium, Dominum ¹¹, » id est, originem virtutum indeficientium, Dominum. **Per venas libri divinæ paginæ**, ut in Job : « Habet argentum venarum suarum principia ¹², » quod divina pagina libros sanctos continet. **Per venas sublimitates internæ locutionis**, ut in Job : « Venas * susurri ejus ¹³, » id est, subtilitates internæ locutionis. **Per venas peccata**, ut in Osea : « Et siccabit venas ejus, quod Christus natus ex virgine peccata mundi abstulit.

Venenum est malitia, ut in Psalmis : « Venenum aspidum sub (labiis) eorum ¹⁴, » id est, malitia dæmonum in mentibus eorum.

Ventus est Dominus, ut in Osea : « Adducet ventum * urentem Dominus ¹⁵, » id est, proferet Christum mundum corripientem Dominus. **Per ventum iniquitas mentis**, ut in Job : « Contra folium quod vento rapitur ¹⁶, » id est, contra mentem quæ in iniquitate sua continetur. **Ventus**, vita præsens, ut in Job : « Ventus transiens fugabit eos ¹⁷, » quod

A presentis vitæ instabilitas aufert a viris sanctis voluntatem hic diu commorandi. **Ventus**, persecutio, ut in Psalmis : « Et sicut stipulam ante faciem venti ¹⁸, » **Ventus**, tribulatio magna, ut in Ezechiele : « Ventus turbinis veniebat ab Aquilone ¹⁹, » id est, tribulatio persecutionis immanis processit a pravorum infidelitate. **Ventus**, interior tentatio, ut in Psalmis : « Tanquam pulvis quem projicit ventus ²⁰, » id est, sicut lætus animus, quem tentationis commovet flatus. **Ventus**, spiritus malignus, ut in Ecclesiaste : « Qui observat ventum, non seminat ²¹, » quod qui nimis diabolicam adversitatem metuit, bono operi non insistit. **Per ventum dona Spiritus sancti**, ut in Psalmis : « Qui producit ventos de thesauris suis ²², » quod dona spiritualia de H cordibus electorum suorum Dominus in bono producit. **Per ventos animæ sanctæ**, ut in Job : « Qui fecit ventis pondus ²³, » id est, maturitatem sanctitatis electorum contulit mentibus. **Per ventos malitiæ**, ut in Jeremia : « Traxerunt ventos quasi dracones ²⁴, » quod ad opus pravum malitas produxerunt viri crudeles

Venter est humanitas Christi, ut in Cantico : « Venter ejus eburneus ²⁵, » quod humilitas Christi ab omni erat peccati pollutione aliena. **Venter**, Ecclesia, ut in Psalmis : « In medio ventris mei ²⁶, » id est, in medio Ecclesiæ meæ. **Venter**, fons baptismi, ut in Cantico : « Venter tuus sicut acervus tritici ²⁷, » quod * fructus baptismi Dei verbo sanctificatur. **Venter**, mens humana, ut in Parabolis : « Qui investigat omnia secreta ventris ²⁸, » quod irradiatio internæ lucis scrutatur omnia occulta mentis. **Venter**, conversatio nostra, ut in Apocalypsi : « Et faciet amaricari ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulcis, tanquam mel ²⁹, » quod quo dulcius nobis sapit sacra Scriptura in palato cordis, eo austeriorem abjecta omni suavitate carnali conversationem exercomus. **Venter**, cor compunctum, ut in Jeremia : « Ventrem meum doleo ³⁰, » id est, eo, quod bonum omisi, et malum admisi, duplici in corde dolore compungor. **Venter**, avaritia, ut in Job : « Nec est satiatus venter ejus ³¹, » id est, non est impleta avaritia ejus. **Venter**, memoria hominis, ut in Job : « Et de ventre ejus extrahet eas Deus ³², » quod justo judicio ejus verba sancta ab impiis Deus aufert D memoria, quæ eum videt nolle servare in vita.

Ventilabrum est discrimen judicii, ut in Evangelio : « Cujus ventilabrum est in manu ejus ³³, » id est, discrimen judicii in potestate ejus.

Vepres sunt punctiones vitiorum, ut in Isaia : « Super * humerum populi mei, spinæ et vepres ³⁴, » quod etiam electos tentationes vitiorum molestant et punctiones. **Vepres**, persequentes Judæi, ut in

¹ I Reg. xxi, 5. ² IV Reg. iv, 4. ³ Isa. xviii, 2. ⁴ Num. xiii, 24. ⁵ Job xxxviii, 40. ⁶ Isa. xvii, 4. ⁷ Ex. xxv, 13. ⁸ Psal. cvi, 16. ⁹ Matth. xxvii, 51; Marc. xv, 38; Luc. xxiii, 45. ¹⁰ Psal. lxxi, 6. ¹¹ Jer. xvii, 13. ¹² Job xxviii, 4. ¹³ Job iv, 12. ¹⁴ Psal. cxxxix, 4. ¹⁵ Ose. xiii, 15. ¹⁶ Job xiii, 25. ¹⁷ Job xxxvii, 21. ¹⁸ Psal. lxxxii, 44. ¹⁹ Ezech. i, 4. ²⁰ Psal. i, 4. ²¹ Eccle. xi, 4. ²² Psal. cxxxiv, 8. ²³ Job. xxviii, 25. ²⁴ Jer. xiv, 6. ²⁵ Cant. v, 14. ²⁶ Psal. xxi, 15. ²⁷ Cant. vii, 2. ²⁸ Prov. xx, 27. ²⁹ Apoc. x, 9. ³⁰ Jer. iv, 19. ³¹ Job xx, 20. ³² Ibid., v. 4. ³³ Matth. iii, 12; Luc. iii, 17. ³⁴ Isa. xxxii, 13.

Genesi : « Inter vepres hærentem cornibus ¹, » A
quod Christus persequentibus Judæis crucifixus est.

Vermis est Christus, ut in Psalmis : « Ego autem
sum vermis, et non homo ², » id est, quod quibus-
dam non homo, sed tam vilis, ut vermis reputatus
sum. *Vermis*, luxuria, ut in Job : « Dulcedo illius,
vermes ³, » quod immundæ mentis dulcedo, luxuria
est. *Vermis*, conscientia damnatorum, » reproborum
conscientia in æternum eos corrodet. Per *vermes*
corruptiones corporis nostri, ut in Job : « Et soror
mea, vermicibus ⁴, » quod in corruptionibus corpus
nostrum vivit, et ad corruptiones tendit. Per *ver-
mes* vestimenta inferni, ut in Isaia : « Et operimen-
tum tuum vermes erunt ⁵, » quod diabolus et re-
probos cruciabunt infernales.

Ver est initium boni operis, ut in Psalmis : « Æsta-
tem et ver tu plasmasti ea ⁶, » quod perfectos et
insipientes Dominus formaverit.

Vertex est ratio mentis, ut in Psalmis : « Et in
verticem [ipsius] iniquitas ejus descendet ⁷, » id
est, rationem ejus iniquitatis exercebit. *Vertex*,
sanctitas, ut in Deuteronomio : « De vertice anti-
quorum montium ⁸, » id est, de sublimi sanctitate
primorum parentum.

Vestimentum est humanitas Christi, ut in Apoca-
lypsi : « Habebat in vestimento suo scriptum : Rex
regum, et Dominus dominantium ⁹, » quod Chri-
stus homo omnia regit, et omni creaturæ domina-
tur. *Vestimentum*, sancta Ecclesia, ut in Job :
« In multitudine eorum consumitur vestimentum
meum ¹⁰, » quod in multitudine hæreticorum per-
turbatur sancta Ecclesia. *Vestimentum*, bonum
opus, ut in Isaia : « Vestimentum tibi est, esto
princeps noster ¹¹, » id est, bonam operationem
exerces, esto prælatus noster. *Vestimentum*, cor-
pus nostrum, quo anima nostra induitur, ut in
Isaia : « Et vestimentum mixtum sanguine erit in
combustione, et cibus, ignis ¹², » quod corpus pol-
lutum libidine in gehennali erit concrematione.
Per *vestimentum* ordo fidelium, ut in Psalmis :
« Quod descendit in oram vestimenti ejus ¹³, » id
est, gratia, quæ pervenit usque ad eum qui ulti-
mus est in ordine fidelium. Per *vestimentum* viri
sancti, ut in Cantico : « Et odor vestimentorum tuo-
rum sicut odor thuris ¹⁴, » quod sanctitas fidelium
sanctitati orationis adæquatur. Per *vestimentum*
opera justitiæ, ut in Job : « Et scidit vestimenta
sua ¹⁵, » id est, per discretionem distulit bona
opera sua. Per *vestimenta* opera divina, ut in Job :
« Præparavit quidem vestimenta, sed justus vestie-
tur illis ¹⁶, » quod pravus nonnunquam habet elo-
quia divina per intellectum, sed justus induetur
per effectum. Per *vestimenta* membra corporis

nostri, ut in Ecclesiaste : « Omni tempore sint vesti-
menta tua candida ¹⁷, » id est, membra corporis tui
a sorde libidinis munda. Per *vestimenta*, bona exem-
pla, ut in Evangelio : « Et imposuerunt eum super
vestimenta sua, » ne nudus ambulet ¹⁸, » id est,
nisi conservet dona gratiæ sibi collata, ut eis pri-
vatus appareat.

Vestis est caro Christi, ut in Apocalypsi : « Et
vestitus erat veste aspersa sanguine ¹⁹, » quod Chri-
stus apparuit in similitudine carnis peccati. *Vestis*,
charitas, ut in Evangelio : « Et super vestimenta
mea miserunt sortem ²⁰, » quod tanta res charitas
est, ut nullus eam nisi integram et per sortem, id
est, per divinam gratiam possit habere. *Vestis*,
sancta Ecclesia, ut in Paulo : « Gloriosam Eccle-
siam, non habentem maculam neque rugam ²¹, »
quod quasi quadam veste Deus Ecclesiam suam
indutus est, qua nec pravitatem in actione, nec
simulationem in intentione exercet. *Vestis*, quilibet
munditiæ studens, ut in Evangelio : « Sprevit au-
tem eum Herodes, indutum veste alba ²², » quod
Christum in electis suis, qui victoriæ munditiæ stu-
dent, diabolus in reprobis sprevit. *Vestis*, martyres
Christi, ut in Evangelio : « Et vestem coccineam
circumdederunt ei ²³, » quod sanctis martyribus
usque ad sanguinem resistentibus Dominus induit-
ur. Per *vestimenta*, sententiæ sacræ Scripturæ, ut
in Genesi : « Et vestibus Esau valde bonis, quas
apud se habebat domi, Jacob induit Rebecca ²⁴, »
quod sententiis sacræ Scripturæ plebi Judaicæ spi-
ritualiter mater gratiæ quas apud se servant in se-
creto populum exornavit gentilem.

Vestigia sunt operationes Dei, ut in Job : « Vesti-
gia ejus secutus est pes meus ²⁵, » id est, operatio-
nes ejus in effectu explevi. *Vestigia*, visitationes Dei,
ut in Job : « Forsitan vestigia ejus comitantes ²⁶, »
Vestigia, præsentia Dei, ut in Psalmis : « Et vesti-
gia tua non cognoscentur, » quod præsentia Dei
per affectum quidem in mente sentiuntur, sed per
intellectum non comprehenditur. Per *vestigia* mala
exempla, ut in Cantico : « Et abi post vestigia
gregum tuorum ²⁷, » id est, imitare exempla prava
fatuorum.

Vestibulum est vita æterna, ut in Ezechiele :
« Vestibulum autem portæ erat intrinsecus ²⁸, »
quod vita æterna, quæ merces est fidei, erit in pa-
tria cœlesti.

Vesper est Antichristus, ut in Job : « Et vespe-
rum super filios terræ consurgere facis ²⁹, » quod
Dominus permittit, ut Antichristus terrenis et re-
probis dominetur.

Vespere est tempus incarnationis, ut in Exodo :
« Vespere manducabunt carnes ³⁰, » id est, tem-

¹ Gen. xxi, 13. ² Psal. xxi, 7. ³ Job xxiv, 20. ⁴ Job xvii, 14. ⁵ Isa. xiv, 11. ⁶ Psal. lxxiii, 17. ⁷ Psal. vii, 17. ⁸ Deut. xxxiii, 15. ⁹ Apoc. xix, 16. ¹⁰ Job. xxx, 18. ¹¹ Isa. iii, 6. ¹² Isa. ix, 5. ¹³ Psal. cxxxii, 2. ¹⁴ Cant. iv, 11. ¹⁵ Job i, 20. ¹⁶ Job xxvii, 16, 17. ¹⁷ Eccle. ix, 8. ¹⁸ Matth. xvi, 7; Marc. xi, 7; Luc. xix, 35; Joan. xii, 13. ¹⁹ Apoc. xix, 13. ²⁰ Matth. xxvii, 35; Marc. xv, 24; Luc. xxiii, 34; Joan. xix, 25. ²¹ Eph. v, 27. ²² Luc. xxiii, 11. ²³ Matth. xxvii, 28. ²⁴ Gen. xxvii, 15. ²⁵ Job xxiii, 11. ²⁶ Job xi, 7. ²⁷ Cant. i, 8. ²⁸ Ezech. xl, 9. ²⁹ Job xxxviii, 32. ³⁰ Exod. xvi, 12.

pore incarnationis spiritualem refectionem habebitis. *Vespere*, perfectio, ut in Genesi: « Et factum est vespere et mane ¹, » id est, perfectio et initium operis.

Vespera est tentatio, ut in Job: « Et rursum expectabo vesperam ², » id est, securus expectabo tentationem. *Vespera*, terminus vitæ, ut in Isaia: « De mane usque ad vesperam finies me ³, » id est, qui me fecisti habere initium per nativitatem, in termino vitæ meæ consummabis me per mortem. *Vespera*, adversitas, ut in Job: « De mane usque ad vesperam succidentur ⁴, » quod et in prosperitate reprobi per intemperantiam, et in adversitate per impatientiam ad defectum tendunt. *Vespera*, finis mundi, ut in Psalmis: « Convertentur ad vesperam ⁵, » quod in fine mundi reliquæ Judæorum salvæ fient.

Vespertilio est error mentis, ut in Levitico prohibetur ne quis comedit vespertilionem ⁶, id est, ne sequatur errorem.

Vesica est tumor, ut in Exodo: « Vesicæ turgent ⁷, » id est, tumores superbiētes.

Via est Christus, ut in Evangelio: « Ego sum via, veritas et vita ⁸, » quod in spe nobis est via in exemplo, veritas in promisso, vita in premio. *Via*, bona conversatio, ut in Parabolis: « Via iustorum absque offendiculo ⁹, » id est, conversatio bonorum absque criminali peccato. *Via*, rectitudo Ecclesiarum, ut in Job: « Nee ambulet per viam vinearum ¹⁰, » id est, non vivat secundum rectitudinem Ecclesiarum. *Via*, vita nostra, ut in Psalmis: « Dirige in conspectu tuo vias meas ¹¹, » id est, placitam fac tibi vitam meam. *Via*, status reproborum, ut in Parabolis: « Via impiorum tenebrosa ¹², » quod status per errorem reproborum est obscurus. *Via*, raritudo vitæ præsentis, ut in Genesi: « Fiat Dan coluber in via ¹³, » quod iis qui præsentis vitæ dulcedinem diligunt, mollem se diabolus in Antichristo et lubricum exhibebit. Per viam opera Conditoris, ut in Job: « Ipse est principium viarum Domini ¹⁴, » quod ante opera sua cætera fecit angelum Deus. Per vias præcepta divina, ut in Psalmis: « Vias tuas, Domine, demonstra mihi ¹⁵, » id est, præcepta tua, Domine, inspira mihi. Per vias internæ cogitationes nostræ, ut in Psalmis: « Vias meas enuntiavi tibi ¹⁶, » id est, occultas meas cogitationes tibi per confessionem revelavi. Per viam actiones nostræ, ut in Job: « Nonne ipse considerat vias meas ¹⁷? » id est, cogitationes meas.

Viatores sunt viri sancti, ut in Job: « Interrogate quemlibet de viatoribus ¹⁸, » id est, consulite aliquem de viris sanctis, qui vitam præsentem viam computant.

Vici sunt homines religiosi, ut in Cantico: « Per

vicos et plateas quæram, quem diligit anima mea ¹⁹, » id est, in conversatione religiosorum et sæcularium, quæram aliquid ad Dominum pertineas, quod imitari possim. *Vici*, cives cœlestes, ut in Tobia: « Et per omnes vicos ejus cantabant Alleluia ²⁰, » quod habitantes in illa domo Domini in sæcula sæculorum laudabunt te.

Vidua est Ecclesiā, ut in Job: « Et abstulerunt pro pignore bovem viduæ ²¹, » id est, hæretici, ut postmodum auditores subverterent, prius tollere nitebantur prædicatorem Ecclesiæ. *Vidua*, anima prava, ut in Levitico: « Viduam et repudiatam ²², » quod anima a Deo recedens, et pro malis operibus reprobata, Christi consortio digna non est. *Vidua*, anima hominis, ut in Job: « Et viduæ bene non fecit ²³, » id est, animæ suæ nihil utilitatis contulit. Per viduas, plebes hæreticis subjectæ, ut in Job: « Viduas dimisisti vacuas ²⁴, » id est, sub hæreticis reliquistis plebes bono opere vacuas.

Vigiles sunt sancti angeli, ut in Daniele: « In sententia vigilum decretum est hoc ²⁵, » id est, in ministerio angelorum dispositum est. *Vigiles*, sancti pastores, ut in Cantico: « Invenierunt me vigiles, qui custodiunt civitatem ²⁶, » id est, adoraverunt me pastores qui regunt Ecclesiam.

Villa est massa impiorum, ut in Evangelio: « Misit eum in villam, ut pasceret porcos ²⁷, » id est, associavit eum conventiculis impiorum, ut sensus nutritet immundos. *Villa*, dominum superbiæ, ut in Evangelio: « Villam emi, et ideo non possum venire ²⁸, » quod qui fastum superbiæ intumescent, nequaquam ad supernam patriam tendunt. Per villam populi gentiles, ut in Cantico: « Commoremur in villa ²⁹, » quod Christus prædicatores suos monet in gentium populis.

Vinum est arcanum Deitatis, ut in Parabolis: « Miscuit vinum ³⁰, » quod Sapientia per carnem apparens Deitatis nobis revelavit secretum. *Vinum*, fervor Spiritus sancti, veram menti hominis lætitiā infundit. *Vinum*, scientia legis, ut in Cantico: « Meliora sunt ubera tua vino ³¹, » quod sapientia Ecclesiæ excedit scientiam legis. *Vinum*, verbum Evangelii, ut in Cantico: « Guttur tuum sicut vinum optimum ³², » quod prædicatores suos suum annuntiant Evangelium. *Vinum*, contemplativus quisque, ut in Cantico: « Bibi vinum meum cum lacte meo ³³, » id est, incorporavi contemplativos simul et activos. *Vinum*, intelligentia spiritualis, ut in Evangelio: « Tu autem servasti vinum bonum ³⁴, » id est, spiritualibus servasti spiritualem intellectum. *Vinum*, sanguis Christi, ut in Genesi: « Lavabit stolam suam in vino ³⁵, » id est, effusione sanguinis sui mundabit Ecclesiam suam. *Vinum*, compunctio, ut in Psalmis: « Potasti nos vino compunctionis ³⁶, » *Vinum*, cor-

¹ Gen. i, 5. ² Job vii, 4. ³ Isa. xxxviii, 12. ⁴ Job iv, 20. ⁵ Psal. xxxviii, 7, 15. ⁶ Lev. xi, 19. ⁷ Exod. ix, 9. ⁸ Joan. xiv, 6. ⁹ Prov. xv, 19. ¹⁰ Job xxiv, 18. ¹¹ Psal. v, 9. ¹² Prov. iv, 19. ¹³ Gen. xlix, 17. ¹⁴ Job xl, 14. ¹⁵ Psal. xxiv, 4. ¹⁶ Psal. cxix, 26. ¹⁷ Job xxxi, 4. ¹⁸ Job xxi, 29. ¹⁹ Cant. iii, 2. ²⁰ Tob. xiii, 22. ²¹ Job xxiv, 3. ²² Lev. xxi, 15. ²³ Job xxiv, 21. ²⁴ Job xxii, 9. ²⁵ Dan. iv, 14. ²⁶ Cant. iii, 3. ²⁷ Luc. xv, 15. ²⁸ Luc. xiv, 18. ²⁹ Cant. vii, 11. ³⁰ Prov. ix, 2. ³¹ Cant. i, 2. ³² Cant. viii, 9. ³³ Cant. v, 4. ³⁴ Joan. xi, 10. ³⁵ Gen. iv, 11. ³⁶ Psal. lxx, 5.

reptio, ut in Evangelio : « Infundens oleum et vinum, » id est, consolationem et correptionem. *Vinum*, contemplatio, ut in Apocalypsi : « Et vinum et oleum * ne læseris ¹, » id est, contemplationem et actionem *ne læseris*, id est, ne corrumpas. *Vinum*, dilectio, ut in Cantico : « Et dabo tibi poculum ex vino condito ², » id est, dabo tibi lætitiā ex amore vero. *Vinum*, delectatio peccati, ut in Joële : « Et ululate omnes, qui bibitis vinum in dulcedine ³, » id est, pœnitentini universi, qui consentitis in delectatione peccati. *Vinum*, amor mundi hujus, ut in Parabolis : « Ne * intuearis vinum, quando flavescit, cum splendet in utero color ejus ⁴, » id est, ne delecteris amore mundi, quando allicit, cum blandimento fragili arriserit decor ejus. *Vinum*, vindicta, ut in Apocalypsi : « Et hic bibet de vino iræ Dei ⁵, » id est, sentiet vindictam Dei, antequam judicium Dei inferat.

Vinea est Christus, ut in Cantico : « Videamus si floruerit vinea ⁶, » id est, si in hominibus per fidem floruerit Christus. *Vinea*, Ecclesia, ut in Evangelio : « Ite et vos in vineam meam ⁷, » id est, bene vivendo in Ecclesia, laborate in Ecclesia mea. *Vinea*, sacra Scriptura, ut in Job : « Et vineam ejus, * quam vi oppresserunt, vindemiant ⁸, » quod hæretici scripturam viri catholici, quem afflixerunt, sibi vindicant. *Vinea* anima hominis, ut in Joële : « Posuit vineam meam in desertum ⁹, » id est, bonis spiritualibus evacuavit animam meam. *Vinea*, Ecclesia de gentibus, ut in Psalmis : « Vineam de Ægypto trastulisti ¹⁰, » id est, Ecclesiam gentium de tenebris ignorantie ad lumen veritatis perduxisti, quod Ægyptus tenebras sonat. *Vinea*, Synagoga, ut in Cantico : « Vineam meam non custodivi ¹¹, » quod Synagoga ob incredulitatem Dominus a se abiecit. *Vinea*, vita cujuslibet negligentis, ut in Parabolis : « Et per vineam viri stulti transivi ¹², » id est, intuitus sum vitam negligentis. *Vinea*, hypocrita, ut in Job : « Lædetur quasi vinea in primo flore botrus ejus ¹³, » quod actio hypocritæ per laudis humanæ favorem corrumpitur in prima sui ostensione. Per vineam fideles populi, ut in Cantico : « Posuerunt me custodem in vineis ¹⁴, » id est, elegerunt me prælatum in populis.

Vincula sunt infirmitates humanitatis assumptæ in Christo, ut in Job : « Et vincula ejus quis solvit ¹⁵? » quod per resurrectionem, gratiam omnem Deus Pater in Christo * infirmitatem mutavit in virtutem. *Vincula*, peccata, ut in Psalmis : « Dirupisti vincula mea ¹⁶, » id est, dissolvisti peccata mea.

Vipera est tentatio diaboli, ut in Job : « Et * accedet ad eum lingua viperæ ¹⁷, » id est, mortem animæ per consensum prosternet eum suggestio diaboli.

Vipera, actus peccati, ut in Isaia : « Leo et leæna, et ex eis vipera ¹⁸, » id est, diabolus suggerens, concupiscentia lascivians, et actus malus ex eis procedens.

Vir est Christus, ut in Jeremia : « Femina circumdabit virum ¹⁹, » id est, virgo Maria concipiet Christum. *Vir*, intellectus, ut in Evangelio : « Voca virum tuum huc ²⁰, » id est, collige ad te sensum tuum, et spiritualiter intellige me. *Vir*, animus noster, ut in Genesi : « Deditque viro suo, qui comedit ²¹, » quod caro peccati delectatione polluta animum quoque ad consensum * trahit. *Vir*, diabolus, ut in Psalmis : « A viro iniquo libera me, Domine ²², » id est, a diabolo, qui amator est iniquitatis, libera me. *Vir*, error animæ, ut in Evangelio : « Et hunc quem habes, non est tuus vir ²³, » id est, non sponso, videlicet sano * intellectus, copularis, sed in adulterio erroris meretricaris. Per viros robusti quique et spirituales, ut in Job : « De quo cecinerunt viri ²⁴, » * quem prædicaverunt doctores in bono opere robusti. Per viros hæretici, ut in Psalmis : « Viri sanguinum declinate a me ²⁵, » id est, o hæretici, qui per deceptionem animarum sanguinem bibitis, fugite a me. Per viros quinque sensus corporales, ut in Evangelio : « Quinque enim viros (habuisti) ²⁶, » id est, sensibus quinque corporis tui adhæsisisti.

Virgo est illa omnium decus virginum, ut in Isaia : « Ecce virgo concipiet, et pariet filium ²⁷, » id est, Maria Christum in partu illæsa, quod in conceptu incorrupta. *Virgo*, sancta Ecclesia, ut in Paulo : « Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo ²⁸, » quod insistebat idem prædicator egregius offerre Ecclesiam sine macula et ruga Salvatori * tuo. *Virgo*, anima sancta, ut in Levitico : « Virginem * ducit uxorem ²⁹, » quod animam fidelem sibi junget per amorem. *Virgo*, mens prava, ut in Isaia : « Sede in pulvere, virgo filia Babylonis ³⁰, » quod mollior moratur in terrena cogitatione a bono opere sterilis anima vitiorum * confusione subjecta. *Virgo*, plebs Judæorum, ut in propheta : « Virgo Israel projecta est ³¹, » id est, plebs Judaica sterilis et infructuosa ob incredulitatem reprobata est.

Virga est verbum manens, ut in Exodo : « Tenuit caudam, versaque est in virgam ³², » quod electi in uno eodemque Christo Deum et hominem credunt esse Dominum. *Virga*, humanitas Christi, ut in Paulo : « Et virgam Aaron, quæ fronderat ³³, » quod humanitas Christi, veri sacerdotis, omni sanctitatis decore fulgebat. *Virga*, potestas Christi, ut in Psalmis : « Virgam virtutis tuæ (emittet Dominus ex Sion ³⁴,) » id est, potestatem fortitudinis suæ producet ex populo Judæorum. *Virga*, vexillum crucis, ut in Exodo : « Tulitque Aaron virgam coram Pha-

¹ Apoc. vi, 6. ² Cant. viii, 2. ³ Joel. i, 5. ⁴ Prov. xxiii, 31. ⁵ Apoc. xiv, 10. ⁶ Cant. vii, 12. ⁷ Matth. xx, 4. ⁸ Job. xxiv, 6. ⁹ Joel. i, 7. ¹⁰ Psal. lxxix, 9. ¹¹ Cant. i, 6. ¹² Prov. xxiv, 30. ¹³ Job xv, 33. ¹⁴ Cant. i, 6. ¹⁵ Job xxxix, 8. ¹⁶ Psal. cxv, 16. ¹⁷ Job xx, 16. ¹⁸ Isa. xxx, 6. ¹⁹ Jer. xxxi, 22. ²⁰ Joan. iv, 14. ²¹ Gen. iii, 6. ²² Psal. cxl, 2. ²³ Joan. iv, 18. ²⁴ Job xxxvi, 24. ²⁵ Psal. cxxxviii, 19. ²⁶ Joan. iv, 18. ²⁷ Isa. vii, 14. ²⁸ II Cor. xi, 2. ²⁹ Lev. xxi, 13. ³⁰ Isa. xlvii, 1. ³¹ Amos v, 2. ³² Exod. iv, 4. ³³ Hebr. ix, 4. ³⁴ Psal. cix, 2.

raone ¹, » quod ordo prædicatorum vexillum crucis A coram regibus et principibus prædicabat. *Virga*, mater Christi, ut in Isaia : « Egredietur virga de radice Jesse ², » id est, procedet Maria de progenie Jesse. *Virga*, fides, ut in Exodo : « Virgam tolle in manu tua, in qua facturus es signa ³, » id est, fidem rectam imple in operatione, per quam debes operari miracula. *Virga*, correctio, ut in Psalmis : « Virga tua et baculus tuus ⁴, » id est, correctio et consolatio tua, « Ipsa me consolata sunt. » *Virga*, congregatio justorum, ut in Psalmis : « Redemisti virgam hæreditatis tuæ ⁵, » id est, a potestate diaboli exuisti hæredes regni tui. *Virga*, castigatio divina, ut in Jeremia : « Virgam vigilantem ego video ⁶, » id est, electionem divinam electos tangentem ego aspicio. *Virga*, terror legis, ut in Job : * « Auferet a me virgam tuam ⁷, » id est, legalem timorem. *Virga*, divina persecutio, ut in Jeremia : « In virga indignationis ejus, » id est, in percussione distributionis ejus. *Virga*, sententia judicis, ut in Isaia : « Et percutiet terram virga oris sui ⁸, » id est, damnabit peccatores sententia * judicis sui.

Virgula est sancta Ecclesia, ut in Cantico : « Sic-ut virgula fumi ex * Aaron ⁹, » id est, sancta Ecclesia famam ex se emittens ex virtutibus.

Virentia sunt æterna bona, ut in Job : « Et virentia quæque perquirat ¹⁰, » id est, ea quæ æterna bona sunt, habere studet.

Virtutes sunt angeli, ut in Evangelio : « Nam virtutes cœlorum movebuntur ¹¹, » id est, angeli in judicio concutientur.

Visio est revelatio, ut in Daniele : « Visio apparuit mihi ¹², » id est, revelatio secretorum Dei innotuit mihi. *Visio*, vita hypocritarum, ut in Job : * « Transibat sicut visio nocturna ¹³, » id est, deficit obscura hypocritarum vita.

Viscera sunt mentes hominum, ut in Job : « Qui posuit in visceribus hominum ¹⁴, » id est, in mentibus hominum, « sapientiam, nisi ego? » *Viscera*, affectiones cordis, ut in Job : « Effudit in terra viscera mea ¹⁵, » id est, dilabi permisit in terrenis affectiones meas. *Viscera*, superbia iniquorum, ut in Job : « Viscera ejus plena sunt adipe ¹⁶, » id est, superbi motus pleni sunt jucunditate terrena.

Vitis est Christus, ut in Evangelio : « Ego sum vitis ¹⁷, » quod ipse origo *, robur est omnium bonorum. *Vitis*, fides, ut in Genesi : « Et ad vitem, o * filii mi, asinam tuam ¹⁸, » id est, sacramentis fidei alligant Ecclesiam suam. *Vitis*, quilibet subversus, ut in Jeremia : « Quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienæ? ¹⁹, » id est, quomodo sic ex bono et sancto malus effectus es et perversus?

Vita est gloria temporalis, ut in Job : « Et vita iis

qui in amaritudine vitæ sunt ²⁰, » id est, quorum gloria confertur temporalis viris sanctis, qui assiduis lamentis vacant. *Vita*, approbatio exterioris actionis, ut in Parabolis : « Vita carniū sanitas cordis ²¹, » quod benevolentia mentis exercitium commendat exterioris actionis.

Vitta est sancta prædicatione, ut in Cantico : « Sic-ut vitta coccinea labia tua ²², » quod per prædicationes suas cogitationum fluxa in mentibus auditorum prædicatores restringunt. *Vitta*, spes cœlestium, ut in Exodo : « Ligabisque eam vitta hyacinthina ²³, » id est, virtutem per spem cœlestium confirmabis in mente tua. Per *vittas* præcepta divina, ut in libro Numeri : « Ponentes in eis vittas hyacinthinas ²⁴, » id est, habentes in cordibus suis præceptiones divinas.

Vitulus est Christus, ut in Genesi : « Tulit vitulum de armento ²⁵, » id est, Christum de genere patriarcharum natum. *Vitulus*, superbia cordis, ut in Levitico : « Offerat pro peccato suo vitulum ²⁶, » id est, pro venia commissi sui superbum in corde suo humiliet motum. *Vitulus*, Redemptor passus, ut in Evangelio : « Vitulum saginatum occidit ²⁷, » quod omnis sanctitatis plenitudine ornatus Dominus Jesus Christus pro peccatoribus mortuus est. *Vitulus*, diabolus, ut in Exodo : « Fecerunt vitulum et adoraverunt ²⁸, » id est, susceperunt in se diabolum, et ei servierunt. *Vitulus*, caro nostra, ut in libris Regum : « Et immolaverunt vitulum, et obtulerunt puerum Heli ²⁹, » quod tunc dignæ Deo offertur puritas, si prius mactetur lascivia carnis. Per *vitulos* Judæi, ut in Psalmis : « Circumdederunt me vituli multi ³⁰, » id est, persecuti sunt me Judæi superbi. Per *vitulos* lascivientes cordis motus, ut in Psalmis : « Tunc imponent super altare tuum vitulos ³¹, » id est, in mente sua mortificabunt motus lascivos.

Vitula est caro Christi, ut in libro Numeri : « Ut adducant ad te vitulam rufam ³², » id est, Christi carnem, ob peccati similitudinem tali colore vocatam. *Vitula*, uxor hominis, ut in libro Judicum : « Nisi arassetis in vitula mea ³³, » id est, nisi acquisissetis ab uxore mea. *Vitula*, mens prava, ut in Osea : « Vitula Ephraim docta diligere trituram ³⁴, » id est, mens prava terrenæ inquietudini assueta.

Vitrum est status civium cœlestium, ut in Job : « Non adæquabitur ei aurum vel vitrum ³⁵, » quod Christo comparari non possunt vel sancti in hac vita fulgentes, vel cives cœlestes, mutuas adinvicem cogitationes providentes. *Vitrum*, fallax blandimentum hujus sæculi, ut in Parabolis : « Cum splenduerit in vitro color ejus ³⁶, » id est, cum arriserit in fallaci blandimento species amoris mundialis.

¹ Exod. vii, 10. ² Isa. xi, 1. ³ Exod. iv, 17. ⁴ Psal. xxii, 4. ⁵ Psal. lxxiii, 2. ⁶ Jer. i, 11. ⁷ Job ix, 34. ⁸ Isa. xi, 11. ⁹ Cant. iii, 6. ¹⁰ Job xxxix, 11. ¹¹ Luc. xxi, 26. ¹² Dan. viii, 4. ¹³ Job xx, 8. ¹⁴ Job xxxviii, 36. ¹⁵ Job xvi, 14. ¹⁶ Job xxi, 24. ¹⁷ Joan. xv, 1, 5. ¹⁸ Gen. xlix, 11. ¹⁹ Jer. ii, 21. ²⁰ Job xxxix, 20. ²¹ Prov. xiv, 30. ²² Cant. iv, 3. ²³ Exod. xxxviii, 57. ²⁴ Num. xv, 58. ²⁵ Gen. xlviii, 7. ²⁶ Lev. iv, 3. ²⁷ Luc. xv, 27. ²⁸ Exod. xxxii, 8. ²⁹ I Reg. i, 25. ³⁰ Psal. xxi, 13. ³¹ Psal. l, 21. ³² Num. xix, 2. ³³ Jud. xiv, 18. ³⁴ Ose. x, 11. ³⁵ Job xxviii, 17. ³⁶ Prov. xxiii, 31.

Volucres sunt animæ sanctæ, ut in Job : « *Volucres quoque cœli latent* ¹, » quod nec sanctæ animæ ad plenam Dei agnitionem in hac vita pertingere possint. *Volucres*, principes sæculi hujus, ut in Evangelio : « Ita ut volucres cœli requiescant in ramis ejus ², » id est, summi principes sæculi hujus paudent in sacramentis ejus. *Volucres*, superbi quique, ut in Psalmis : « *Volucres cœli et pisces maris* ³, » id est, superbos sæculi, et curiosos universos in profundis. *Volucres*, maligni spiritus, ut in Evangelio : « Et volucres cœli comederunt illud ⁴. »

Vomer est acumen sanctæ religionis, ut in libro Judicium : « Percussit * sexcentos viros vomere Philistiim ⁵, » quod sanctus potestates tenebrarum per acumen religionis suæ prosternit. Per *vomeres* prædicationes, ut in Isaia : « Et conflabat gladios suos in vomeres ⁶, » id est, mutabunt linguarum suarum asperitates in salubres cogitationes.

Vox est Filius Dei, ut in Psalmis : « *Vox Domini super aquas* ⁷, » quod Filius Dei in carne locutus est ad homines. *Vox*, contemplatio, ut in Ezechiele : « Cum fieret vox super * frumentum ⁸, » id est, cum in contemplatione veritatis naturam excederet angelicam. *Vox*, prædicatio doctorum, ut in Cantico : « *Sonet vox tua in auribus meis* ⁹, » id est, audiat prædicatio tua ab obedientibus meis. *Vox*, motus concupiscentiæ, ut in Job : « *Rugitus leonis et vox læænæ* ¹⁰, » id est, suggestio diaboli et motus concupiscentiæ. *Vox*, compunctio, ut in Ezechiele : « Et vocem commotionis magnæ ¹¹, » id est, clamorem doloris magni. *Vox*, exhortatio divina, ut in Isaia : « Et aures tuæ audientes vocem post tergum monentis ¹², » id est, tu, qui Deo per peccatum dorsum dedisti, ut ad eum per poenitentiam faciem convertas, salubrem intus percipies admonitionem. *Vox*, suggestio hostis, ut in Job : « Non exaudierunt vocem exactoris ¹³, » id est, non consenserunt suggestioni tentationis. *Vox*, terror persecutionis, ut in Psalmis : « *Elevaverunt flumina vocem suam* ¹⁴, » id est, exerxerunt superbi persecutores comminationem suam.

Vultus est cognitio veritatis, ut in Psalmis : « *Illuminet vultum suum super nos* ¹⁵, » id est, infundat cognitionem veritatis. *Vultus*, prava mens, ut in Job : « *Vultum judicium ejus operit* ¹⁶, » quod mentem eorum, qui Christum judicaverunt, error obscuravit : « Si enim cognovissent, nunquam Domini gloriæ crucifixissent ¹⁷. »

Vultur est redemptor noster, ut in Job : « Nec oculus vultus ejus intuitus ¹⁸, » quod Synagoga per obedientiam non approbavit præcepta Salvatoris. *Vultur*, quilibet raptor, ut in lege prohibemur comedere vulturem ¹⁹, id est, imitari raptorem.

Vulnus est peccatum, ut in Job : « *Conscidit me vulnere super vulnus* ²⁰, » id est, peccato super peccatum in quibusdam, qui mihi per fidem inhærent. . . permisit. *Vulnus*, tribulatio, ut in Parabolis : « *Livor vulneris absterget mala* ²¹, » duritia tribulationis curat peccata. *Vulnus*, charitas, ut in Cantico : « *Vulnerata charitate ego sum* ²², » id est, cuspe dilectionis vulnerata sum. *Vulnus*, flagelli dolor, ut in Job : « *Medetur ipse et vulnerat* ²³, » id est, flagellat et consolatur. Per *vulnus* angustiae nostræ, ut in Job : « Et multiplicavit vulnera mea ²⁴, » quod multiplices sunt angustiae quas patitur sancta Ecclesia in præsentis vita.

Vulpes est Herodes, ut in Evangelio : « *Ite, dicite vulpi illi* ²⁵, » id est, fraudulento Herodi. Per *vulpes* B dolosi quilibet, ut in Evangelio : « *Vulpes foveas habent* ²⁶, » quod fraus et dolus sunt in mentibus impiorum. Per *vulpes* hæretici, ut in Cantico : « *Capite nobis vulpes parvulas* ²⁷, » id est, cavete hæreticos fraudulentos. Per *vulpes*, persecutores, ut in libro Judicium : « *Samson vulpes cum facibus ardentibus fecit discurrere per sata Philistinorum* ²⁸, » quod Christus nonnunquam fideles permittit persecutores bona destruere impiorum. Per *vulpes* spiritus maligni, ut in Psalmis : « *Tradetur in manus gladii, partes vulpium erunt* ²⁹, » id est, damnabuntur in judicio, « et ibunt in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus. »

Ubera sunt duo Testamenta, ut in Cantico : « *Duo ubera tua sicut duo hinnuli* ³⁰, » quod duo Testamenta, C duo per intellectum surgunt populi. *Ubera*, mystica verba sacræ Scripturæ, ut in Parabolis : « *Qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum* ³¹, » id est, qui diligenter discuit profunda verba ad extrahendam dulcedinem pinguem, inde colligit intellectum. *Ubera*, duo charitatis præcepta, ut in Cantico : « *Pulchriora sunt opera tua vino* ³², » id est longe sunt meliora geminæ charitatis insignia dilectione carnali. *Ubera*, illicita blandimenta, ut in Job : « *Cur lactatus uberibus* ³³? » id est, cur me noxia fovebant blandimenta? *Ubera*, illicita desideria, ut in Parabolis : « *Veni, inebriemur uberibus, et fruamur cupitis amplexibus* ³⁴, » id est, reficiamur licitis desiderijs, et instabitur desiderabilibus delectationibus.

Ulcus est consuetudo mala, ut in Levitico : « *Lepra est orta in ulcere* ³⁵, » id est, culpa inveterata apparet malitia. Per *ulcerum* peccata, ut in Evangelio : « *Sed et canes veniebant, et lingeant ulcera ejus* ³⁶, » quod prædicatores docebant et curabant populi peccata gentilis.

Ululæ sunt iniqui, ut in Isaia : « *Et * respondebant ululæ in conspectu ejus* ³⁷, » quod extra pravorum

¹ Job xxviii, 21. ² Matth. xiii, 32. ³ Psal. vii, 9. ⁴ Luc. vii, 5. ⁵ Jud. iii, 51. ⁶ Isa. ii, 4. ⁷ Psal. xxviii, 3. ⁸ Ezech. i, 25. ⁹ Cant. ii, 14. ¹⁰ Job iv, 10. ¹¹ Ezech. iii, 10. ¹² Isa. xxx, 21. ¹³ Job iii, 18. ¹⁴ Psal. cxii, 3. ¹⁵ Psal. lxxvi, 2. ¹⁶ Job ix, 24. ¹⁷ I Cor. ii, 8. ¹⁸ Job xxviii, 7. ¹⁹ Lev. xi, 14. ²⁰ Job. xvi, 15. ²¹ Prov. xx, 30. ²² Cant. ii, 5; v, 8. ²³ Job v, 18. ²⁴ Job ix, 17. ²⁵ Luc. xiii, 32. ²⁶ Matth. viii, 20. ²⁷ Cant. ii, 15. ²⁸ Jud. xv, 4, 5. ²⁹ Psal. lxii, 11. ³⁰ Cant. iv, 5. ³¹ Prov. xxx, 35. ³² Cant. i, 12; iv, 10. ³³ Job iii, 12. ³⁴ Prov. vii, 18. ³⁵ Lev. xiii, 20. ³⁶ Luc. xvi, 21. ³⁷ Isa. xiii, 22

permutationem quodammodo loquuntur in cogitationibus impij.

Ulnus est quilibet sæcularis, ut in Isaia: « Ponam in desertum abietem et ulmum ¹, » id est, in gentilitate constituam contemplativum et fidelem sæcularem prædicatorem sustentantem.

Umbilicus est ordo prædicatorum Ecclesiæ, ut in Cantico: « Umbilicus tuus crater tornatilis ², » quod prædicatores Ecclesiæ cum rectitudine operis poculum infundunt prædicationis. *Umbilicus*, luxuria, ut in Job: « Et virtus ejus in umbilico ventris ejus ³, » quod diabolus femineo sicut et masculino per luxuriam maxime dominatur. *Umbilicus*, affectus carnalis, ut in Ezechiele: « Non est præcisus umbilicus tuus ⁴, » id est, non est abs te ablati carnalis affectus.

Umbra est humanitas, ut in Jeremia: * « Sub umbra veniemus inter gentes ⁵, » id est, in Sacramentis incarnationis ejus animæ nostræ vitam accipiemus in præsentī sæculo. *Umbra*, protectio Christi, ut in Cantico: « Sub umbra illius, quem desideravi, sedi ⁶, » id est, in protectione Christi, quem diligimus, requievi. *Umbra*, refrigerium consolationis, ut in Job: « Sicut cervus desiderat umbram ⁷, » sic tentatus desiderat refrigerium in tentatione. *Umbra*, duritia legis, ut in Job: « Et perducet in lucem umbram ejus ⁸, » id est, in mansuetudinem gratiæ mutant rigorem legis. *Umbra*, quilibet impius, ut in Job: « Protegunt umbræ umbram ejus ⁹, » quod peccatores peccatorem in culpa defendunt. *Umbra*, oblitio, ut in Job: « Obscurent eum tenebræ et umbra mortis ¹⁰, » quod sanctos martyres sola occidit mors corporis. *Umbra*, obscuritas infernalis, ut in Job: « Terram miseriæ et tenebrarum, ubi umbra[m] mortis ¹¹, » quod infernus omni est miseria et caligine plenus, ubi obscuritas est æternæ damnationis.

Ungula est perfectio, ut in Job: « Terram ungula fodit, » quod prædicator sanctus duritiam in subiectis perfectione virtutis emollit. *Ungula*, ultima opera, ut in Exodo: * « Et permanebit ut ungula quidem ¹², » quod nec ultima opera, si tamen bona fuerint, relinquere debemus. Per *ungulas*, fines hujus mundi, ut in Genesi: « Mordens ungulas equi ¹³, » quod per scientiam suam diabolus exsecrabit in Antichristo in fine mundi.

Unica est anima nostra, ut in Psalmis: « Et de manu canis unicam meam ¹⁴, » id est, de potestate hostis animam meam.

Unguentum est poenitentia, ut in Evangelio: « Attulit alabastrum unguenti ¹⁵, » id est, devotionem poenitentis animi. *Unguentum*, sancta conversatio, ut in Evangelio: « Et domus impleta est odore unguenti ¹⁶, » id est, Ecclesia est respersa

fama conversationis suæ. Per *unguenta* dona Spiritus sancti, ut in Cantico: « Curremus in odore unguentorum tuorum ¹⁷, » id est, bene vivamus in exemplis virtutum tuarum. Per *unguenta* delectationes carnis, ut in libro Sapientiæ: « Vino sapientiæ et unguentis impleamus nos ¹⁸, » id est, suavitate mundi et delectatione carnis reficiamus nos.

Urna est humanitas Christi, ut in (Epistola ad) Hebræos: « Urna aurea habens manna ¹⁹, » id est, humanitas Christi, omnis virtutis suavitate plena.

Urtica est asperitas vitiorum, ut in Isaia: « Et pro urtica crescet myrtus ²⁰, » id est, pro asperitate vitiorum erit temperantia virtutum. Per *urticas* affectiones pravæ, ut in Isaia: « In domibus ejus orientur spinæ et urticæ ²¹, » id est, in cogitationibus ejus erunt delectationes pingentes et affectiones mordentes.

Ursus est quilibet crudelis, ut in Isaia: « Vitulus et ursus pascentur ²², » id est, qui crudelis fuit, sacræ Scripturæ epulis reficietur. *Ursus*, immunditia, ut in libris Regum: « Leonem et ursum interfeci ego servus tuus ²³, » id est, superbiam et luxuriam ego exstinxi. Per *ursum* imperatores Romanos, ut in libris Regum: « Egressi sunt duo ursi de saltu ²⁴, » quod imperatores egressi de Roma vastaverunt Judæos.

Uterus est substantia Patris, ut in Psalmis: « Ex utero ante lucem genni te ²⁵, » quod ex substantia sua Pater ab æterno genuit Filium suum. *Uterus*, Synagoga, ut in Job: « Et orabam filios uteri mei ²⁶, » id est, humiliter allocutus sum homines Synagogæ. *Uterus*, gratia Dei, ut in Job: « De utero egressa est glacies ²⁷, » quod de gratia Dei exit Synagoga indurata.

Uter est sancta Ecclesia, ut in Psalmis: « Congregans sicut in utre aquas maris ²⁸, » quod Christus adunavit Ecclesiam suam populo gentili. *Uter*, littera legis, ut in Genesi: « Et tollens puerum et utrem aquæ imposuit scapulis ejus ²⁹, » quod Deus præcepta et litteram legis dedit populo Synagogæ. *Uter*, mens prava, ut in Psalmis: « Statuit aquas quasi in utre ³⁰, » quod, ne ad effectum prodeant, malitias Dominus nonnunquam inclusit in prava cogitatione. *Uter*, corpus hoc mortale, ut in Psalmis: « Factus sum sicut uter in pruina ³¹, » id est, corpus meum mortali subditum est corruptioni. Per *utrem* corda spiritualium, ut in Evangelio: « Vinum novum in utres novos mittunt ³², » quod gratiam Dei corda honorum per sanctitatem renovata accipiunt. Per *utrem* mentes pravorum, ut in Evangelio: « Neque mittunt vinum novum in utres veteres ³³, » quod donum gratiæ suæ Deus mentibus in consuetudine peccati inveteratis non infundit.

Vas est dilectio vitæ præsentis, ut in Jeremia:

¹ Isa. xli, 19. ² Cant. vii, 2. ³ Job xl, 11. ⁴ Ezech. xvi, 4. ⁵ Thren. iv, 20. ⁶ Cant. ii, 3. ⁷ Job vii, 2. ⁸ Job xii, 22. ⁹ Job. xl, 17. ¹⁰ Job. iii, 5. ¹¹ Job. xxxix, 14. ¹² Exod. i, 26. ¹³ Gen. xlix, 17. ¹⁴ Ps. xxi, 21. ¹⁵ Luc. vii, 37. ¹⁶ Joan. xii, 3. ¹⁷ Cant. i, 4. ¹⁸ Sap. ii, 7. ¹⁹ Heb. ix, 4. ²⁰ Isa. lv, 15. ²¹ Isa. xlii, 15. ²² Isa. xi, 7. ²³ IV Reg. ii, 24. ²⁴ Ps. cix, 3. ²⁵ Job xix, 17. ²⁶ Job xxxviii, 29. ²⁷ Ps. xxxii, 7. ²⁸ Gen. xxi, 14. ²⁹ Ps. xxxii, 7. ³⁰ Psal. cxviii, 85. ³¹ Matth. ix, 17. ³² Matth. ix, 17.

« Omnis homo qui comederit uvam acerbam, dentes ejus obstupescunt ¹, » quod, qui delectatione mundi, qui fructus intempestivus, fruitur, spiritualium sensuum ejus acumina decrescunt. *Vas*, opus pravum, ut in cantico Deuteronomii: « Uva eorum, uva fellis ², » id est, opus eorum, opus amaritudinis. Per *vas* fervor dilectionis, ut in Evangelio: « Nunquid colligunt de spinis uvas ³? » quod de hæreticis percipere non possumus fervorem veræ dilectionis.

Uxor est Ecclesia, ut in Apocalypsi: « Sponsam, uxorem agni ⁴, » id est, Ecclesiam, sponsam Christi. *Uxor*, sapientia justorum, ut in Psalmis: « Uxor tua sicut vitis abundans ⁵, » quod sapientia sanctorum internæ gratiæ humore ditatur. *Uxor*, exemplum bonum, ut in Levitico: « Virginem ducet uxorem ⁶, » id est, castum alterius exemplum in bona sibi conversatione copulabit. *Uxor*, actio bona, ut in Exodo: « Diligo uxorem et liberos, non egrediar liber ⁷, » id est, bonæ volo insistere actioni, et fructibus bonorum operum ⁸ volo adhuc ad libertatem exire contemplationis. *Uxor*, voluntas bona, ut in Genesi: « Arcam ingredi, tu et uxor tua ⁹, » id est, intra in quietem mentis tuæ cum bona et devota voluntate. *Uxor*, voluptas carnis, ut in Evangelio: « Uxorem duxi ¹⁰, » et ideo non possum ¹¹ ad regnum Dei festinare.

X

X P S, est Dominus Jesus, ut in Psalmis: « Adversus Dominum et adversus Christum ejus ¹², » *C* quod Herodes rex et Judæi cum principibus suis conspiraverunt contra Deum Patrem et Filium ejus. Per *christos* viri sancti, ut in Psalmis: « Nolite tangere christos meos ¹³: » id est, nolite perturbare viros sanctos Spiritus mei gratia inunctos.

Y

YADES. — YDRLE. — YDROPICUS. — YSOPUS.

Yades sunt sancti doctores, ut in Job: « Qui facit Arcturum et Oriones et Hyades ¹⁴, » quod Dominus sanctam Ecclesiam statuit, et in ea martyres protulit et spirituales doctores.

A Ydriæ sunt corda fidelium, ut in Evangelio: « Implete hydrias aqua ¹⁵, » quod prius infundere debent prædicatores cordibus fidelium timorem, quam initium sapientiæ ¹⁶ timor Domini. *Ydria*, sapientia, ut in Genesi: « Deposuit ydriam suam super scapulam ¹⁷, » quod vocata ad Christum Ecclesia de gentibus sapientiam suam, de qua prius sublimiter gloriabatur, ad spirituales humiliter utilitatem inclinavit.

Ydropicus est quilibet avarus, ut in Evangelio: « Et ecce homo ydropicus ¹⁸, » quod avarus, quo magis habet, eo magis habere cupit, sicut hydropticus, quo amplius bibit, eo amplius sitit.

Ysopus est humanitas Christi, ut in libris Regum: « A cedro quæ est in ¹⁹ Libano, usque ad ysopum, quæ egreditur de pariete ²⁰, » id est, a divinitate, quam habet in Patre, usque ad humanitatem ejus, quæ præcessit ex virgine. *Ysopus*, baptismus, ut in libro ²¹ Numeri: « Lignum cedrinum et ysopum vermiculumque ²², » id est, martyrium et baptismum. *Ysopus*, humanitas, ut in Psalmis: « Asperges me ysopo ²³, » id est, humiliabis me, et sic emundabor.

Z

ZELUS. — ZIZANIA. — ZONA.

Zelus est spiritualis fervor, ut in Psalmis: « Zelus domus tuæ comedit me ²⁴, » id est, spiritualis fervor concussit me. *Zelus*, invidia, ut in Paulo: « Cum enim sit inter vos zelus et contentio ²⁵, » id est, mundialis invidia.

Zizania sunt reprobi, ut in Evangelio: « Colligite primum zizania, et alligate ea ²⁶, » quod angeli simul congregabunt reprobos, et in simili ponent eos poena, qui hic fuerunt in simili culpa.

Zona est vinculum charitatis, ut in Apocalypsi: « Et præcinctum ad mamillas zona aurea ²⁷, » id est, ornatur in actibus suis charitate spontanea. *Zona*, disciplina mentis, ut in Levitico: « Accingetur zona linea ²⁸, » id est, roborabitur spirituali disciplina. *Zona*, mortificatio carnis, ut in libris Regum: « Et zona pellicea accinctus renibus ²⁹, » id est, carnis mortificatione in membris reproborum.

¹ Jer. xxxi, 30. ² Deut. xxxii, 32. ³ Matth. vii, 16. ⁴ Apoc. xxi, 9. ⁵ Ps. cxxvii, 3. ⁶ Lev. xxi, 13. ⁷ Exod. xxi, 5. ⁸ Gen. vii, 1; Luc. xiv, 20. ⁹ Psal. ii, 2. ¹⁰ Psal. civ, 15. ¹¹ Joh ix, 9. ¹² Joan. ii, 8. ¹³ Gen. xxiv, 18. ¹⁴ Luc. xiv, 2. ¹⁵ III Reg. iv, 33. ¹⁶ Num. xix, 6. ¹⁷ Levit. xix, 4, 49. ¹⁸ Psal. l, 9. ¹⁹ Ps. lxxviii, 40. ²⁰ I Cor. iii, 3. ²¹ Matth. xiii, 30. ²² Apoc. i, 15. ²³ Lev. xvi, 4. ²⁴ IV Reg. i, 8.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

COMMENTARIA IN CANTICA

QUÆ

AD MATUTINAS LAUDES DICUNTUR.

Domino reverendissimo et in cultu veræ religionis strenuissimo LUDOVICO regi RABANUS devotus servulus in Christo æternam optat salutem.

Nuper quando ad vos in cellula monasterii nostri, quæ vocatur Ratestorph, vocatus veni, et sermo fuit internos de Scripturis sacris, persuadere mihi dignati estis ut cantica quæ in matutinis laudibus sancta psallit Ecclesia vobis allegorico sensu exponerem; ad quod tunc respondi id me jam factum habere in opusculis nostris, quæ in tractatu divinorum librorum, quantum potui, confeci, nec modo necesse esse id denuo repetere; sed cum ad monasterium reversus essem et quæsissem utrum in omnia illa cantica expositionem jam factam haberem, comperi quod in illa quæ de prophetis sunt, Isaia videlicet et Habacuc, necdum manum miserim. Unde cogitavi quod hæc simul cum cæteris in unum volumen coaptarem, et vobis ad legendum maxime in istis diebus Quadragesimæ transmitterem. Feci siquidem hæc et utramque editionem simul posui; illam videlicet juxta quam Romana psallit Ecclesia, et hanc quam ex Hebraica veritate translata cæteræ Occidentis ex maxima parte tenent Ecclesiæ, utriusque editionis, ubi inter se discrepare videbantur, sensum exponens, et juxta id quod in sanctorum Patrum dictis jam expositum inveni, vel per me divina gratia opitulante investigare potui, opus consummavi, petens lectorem ut si quid sibi in eo displiceat, non cito reprehendat, sed prius consideret utrum majorum sensui concordet et veritati contrarium non sit: sicque devotionem mentis meæ magis quam eloquentiam verborum perpendens æquo judicio de illo judicet, sciens scriptum: *In qua mensura mensi fueritis remetietur vobis* (Matth. vii). Si quem autem movet quod ipsa cantica non eo modo quo ab auctoribus suis condita sunt ordinem teneant, sed ea quæ postea edita sunt priore loco ponantur, quia canticum Exodi et canticum Deuteronomii ante cætera cantica per legislatorem edita sunt, agnoscat hoc non frustra factum, sed decenti ordine et secundum rationem actum esse, ut mysteriis et institutionibus per omnia convenirent divinis. Nam in Dominica die, quæ per omnia honorabilis et digna laudibus exstat, laudes trium puerorum in Ecclesia canuntur. In quibus omnes creaturæ ad laudandum et benedicendum Creatorem suum provocantur. In secunda vero feria canticum Isaia, in quo adventus Salvatoris et

A baptismi sacramentum prædicatur, cantari decretum est, quia hæc sunt initia salutis nostræ. In tertia quoque feria canticum sive oratio Ezechia psallitur, in quo de infirmitate sua convalescens gratiarum actiones pro salute sua Deo referebat, admonens nos ut ipsi post perceptam gratiam Dei et ablutionem sacri baptismatis a mortis vinculis absoluti, per omne tempus vitæ nostræ Deo gratias agere studeamus. In quarta autem feria canticum Annæ prophetissæ canitur, in quo Judaicæ perfidiæ expulsio denotatur, et electio Ecclesiæ de gentibus demonstratur. Nam in quinta feria merito canticum Israelitarum canitur, quod post paschæ celebrationem educti ex Egypto, et per mare Rubrum siccis vestigiis translati cecinerunt. Nam et in ipsa feria Salvator noster pascha typicum cum discipulis suis celebrans, pascha mysticum continuatim in sacramento corporis et sanguinis sui et in immolatione illius agni qui tollit peccata mundi, consecravit. Ideo consequenter in sexta feria canticum Habacuc prophetæ, in quo sacramenta Dominicæ passionis continentur et resurrectionis atque ascensionis ejus in cælos mysteria declarantur, congrue in Ecclesia psallitur, ut omnibus innotescat, quomodo in sexta feria, in qua primus homo conditus denuo est, humanum genus ad vitam æternam per Christum restauratum sit. Sabbato quoque bene et congrue canticum Deuteronomii canendum constitutum est, in quo beneficia Dei erga priorem populum demonstrantur, et quam ingrate idem populus ea suscepit, hisque abusus sit, certissime exprimitur; quia ea die antiquitus constitutum est Deuteronomium legis in synagoga recitari, ne oblivio præceptorum Dei in populo fieret, sed magis incitarentur ad observationem præceptorum illius. Unde in Actibus apostolorum Jacobo dicente ita scriptum legimus: *Moses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur* (Act. xv); nos ergo similiter eodem carmine spiritualiter instruimur, ut non simus ingrati beneficiorum Dei, sed magis per omne tempus vitæ nostræ laudibus ejus insistamus, donec veniat illud sabbatum, in quo perpetualiter cum Christo requiem possideamus æternam. Cantica vero de Evangelio sumpta apte et convenienter quotidie in Ecclesia decantari a magistris Ecclesiæ decretum est, hoc est, ut canticum Zachariæ prophetæ, ubi exortus

lucis in tenebris memoratur, in matutinis laudibus decantetur, et canticum Mariæ Dei genitricis, in quo per brachium Domiñi dispersio superborum et potentium depositio humiliumque exaltatio prædicatur, recte in vespertino officio novissime canitur. Quia in vespere mundi, hoc est, in fine sæculi per adventum Salvatoris, superbi in ignem projicientur inferni, et humiles in gloriam exaltabuntur æternam, hæc ergo juxta id quod sensimus et a magistris traditum accepimus, stylo protulimus, non præjudicantes his qui melius sapiunt ac melius sermonibus proferre norunt. Tu autem, sapientissime rex, in omnibus bene eruditus, ea quæ tibi a devoto famulo collata sunt, benigna mente suscipe, illisque utere secundum quod perspexeris tibi tuisque prodesse. Ego autem quidquid servitii possum tibi libenter impendam, insuper et ipse impendar, Deum orando atque obsecrando pro salute tua, et pro stabilitate regni tui, ut hic diu sospes vivas, et post terminum præsentis vitæ in cœlesti regno vita fruaris æterna. Divinitas Domini nostri Jesu Christi hic et ubique, nunc et semper sanum et incolumem te conservare dignetur.

INCIPIT

CANTICUM ISALÆ PROPHETÆ.

Isaias propheta postquam de incarnatione Domini et de convocatione Ecclesiæ atque destructione idolatriæ mysticis disputaret eloquiis, ita ut de flore virgæ, de radice Jesse ascendente, super quem septemplex Spiritus gratia requiesceret primum narraret, postea de concordia et cohabitatione bestiarum cum pecudibus, hoc est, divitum cum pauperibus et ferocium atque superborum cum mansuetis et humilibus concordiam in Ecclesia prædicaret, et signum crucis undique gentes convocare ad unitatem fidei testaretur, ad extremum desolationem fluminis Ægypti, hoc est, errorem gentium, qui in tenebris infidelitatis habitabant, dissolvendum esse manifestavit, sicque Ecclesiæ plebem, sive animam fidelem ad laudandum Deum provocat, quatenus ejus gratiæ hoc deputet, quod ab inimicis liberata, et a filiis iræ separata, filia reconciliationis et misericordiæ sit effecta. Unde dicit :

« Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi. Conversus est furor tuus et consolatus es me. » Confessio ergo, sicut sæpe diximus, æquivocum nomen est, et pro locorum diversitate suscipitur. Confitentur enim et qui peccata deplorant, id est, qui pro ipsis dignam poenitentiam agunt, et qui Domino gratias referunt confitentur : sed illud in lacrymis, istud in gaudio est ; illud in afflictione, istud in sancta mentis alacritate poscitur constitutum. Unde hic profusa lætitia exsultat populus fidelis quamdam imaginem futuri sæculi designans, ubi voces istæ continuæ sunt et laudes Domini devota mente concelebrant. Grandis enim lætitia est peccatricis quondam animæ, cum se recordatur a vinculis peccatorum et laqueis errorum per gratiam

A sacri baptismatis erutam et per renovationem Spiritus sancti in electorum sortem translata spem habens vitæ futuræ et gaudii sempiterni. Sed unde hæc gratia sibi provenerit ostendit dicens :

« Ecce Deus Salvator meus : fiducialiter agam, et non timebo. » Omnis enim nostræ redemptionis et salutis causa in incarnatione Jesu Christi Domini nostri consistit, quia non est aliud nomen super terram datum hominibus, testante Petro apostolo, in quo oporteat salvos fieri, de quo et Paulus ait : « Gratia enim sumus salvati (Ephes. ii). » Et item : « Quis me, inquit, liberabit de corpore mortis hujus ? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (Rom vii). » De quo rursum ait : « Gratias agimus Deo, qui dignos nos fecit in parte sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra (Col. i). » In ipso quoque fiducialiter agit omnis qui recte credit in Domino et sperat in eo, sciens quia ipse potens est liberare et defendere eos qui in ejus protectione veraciter confidunt, et ob hoc non timet adversarium, quia nocere illi non potest, nisi permissus. Unde Psalmista ait : « Dominus mihi adjutor est, et ego videbo inimicos meos (Psal. cxvii). » Subauditur, infirmos fieri, et impotentes, spirituales enim nequitias vult intelligi, quas in illo judicio dicit esse videndas, ubi jam diabolus cum cæteris ministris suis destructus atque damnatus humanis conspectibus apparebit.

« Quia fortitudo mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. » Non potest impulsus cadere, cui auxilium Domini videtur fortitudo præstare ; sed ne putaretur sola pericula declinare quem Domini dona servabant, adjeicit, « factus est mihi in salutem, » quia per ipsum æternam vitam suscipiunt, per quem et sæculi hujus ruinas evadere promerentur. Ipse enim est et fortitudo et laudatio æterna beatorum. Audiat sceleratissima hæresis factum Dominum his qui salvantur, et quorum prius Dominus non erat, ut creationem in Scripturis atque facturam non semper conditionem eorum quæ non erant, sed interduum gratiam in eos qui meruerint sibi Deum fieri, intelligamus. Post hæc Propheta sub figura exhortatur eos qui credunt in Deum, ut ejus doctrinam intente discere studeant, qui ejus sortiti sunt et fidem, et dicit :

« Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. » Quem supra Emmanuel, et Accelera spolia detrahete, Festina prædari, et reliquis appellaret nominibus, ne videretur alter esse præter eum quem Gabriel Virgini nuntiavit dicens : « Vocabis nomen ejus Jesum. Ipse enim salvum faciet populum suum (Matth. i), » nunc vocat Salvatorem, et de ejus fontibus aquas prædicat hauriendas, nequaquam de aquis fluminis Ægypti, quæ percussæ sunt, neque de aquis fluminis

Rasni, sed de fontibus Jesu. Hoc enim Hebræorum **A** lingua Salvator exprimitur. Unde et ipse clamabat in Evangelio : « Qui sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem, » inquit Evangelista, « dicebat de Spiritu sancto, quem credentes in eum accepturi erant (Joan. vii). » Et in alio ipse loquitur Evangelio : « Qui hiberit de aqua quam ego dederò ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. iv). » Fontes Salvatoris doctrinam intelligamus evangelicam, de qua in septuagesimo septimo psalmo legimus : « In Ecclesiis benedicite Deo, Deum de fontibus Israel, » quam videlicet apostoli gentibus infuderunt, fons enim religionis inde per cæteras nationes emanavit. Unde et sequitur :

« Dicetis in illa die. Confitemini Domino et invocate nomen ejus. Notas facite in populis adinventiones ejus, mementote quoniam excelsum est nomen ejus. Cantate Domino quoniam magnificè fecit. Annuntiate hoc in universa terra. » Adinventiones enim Domini præcepta sunt divina, quæ ex consilio summæ sapientiæ solummodo sunt prolata, et salutifera eis omnino fiunt, qui ea factis adimplere student. Hæc præcipiuntur ab apostolis et reliquis doctoribus de Israel his, qui de gentibus crediderunt, ut soli confiteantur Domino et, idolis derelictis, invocent nomen ejus, et cuncta ejus opera prædicent infidelibus, ut sciant quoniam ipse solus excelsus est, et « in nomine ejus omne genu flectitur cœlestium, terrestrium et infernorum (Phil. ii), » cui cantandum est, quod magnificè fecerit, et in omni orbe illius misericordia prædicetur. Huic etiam loco concordat initium centesimi quarti psalmi, ubi ita scriptum est, « Confitemini Domino et invocate nomen ejus, annuntiate inter gentes opera ejus. » In hoc ergo tribus constat partibus ordo dictorum. Primo dicit : « Confitemini Domino, » id est, laudate eum et bonis factis gratiam vobis divinitatis acquirite, quia id ipsum est laudare Dominum, et ore illi honorem deferre, et operibus ejus jussiones efficere. Illa enim confessio hic intelligenda est, quæ Domini præconia celebrare non desinit, quando et subsequencia tale votum actionemque declarant. Deinde Dominum commonet invocari, ut post ministerium sanctissimæ laudis gratias ei dignas solvamus. Ipse enim rite invocatur Deum, qui magis actu quam voce clamat ad Deum. Unde Salvator in Evangelio ad superbos et inobedientes sibi ait : « Quid enim vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico ? » (Luc. vi.) Et alibi : « Non omnis, inquit, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, ipse intrabit in regnum cœlorum (Matth. vii). » Tertio dicit : « Annuntiate inter gentes opera ejus, » quod bene potest gloriosis evangelistis et sanctissimis apostolis, et nunc sacerdotibus convenire, qui per gentes universas magnalia ejus annuntiare noscuntur.

« Exulta et lauda, habitatio Sion, quia magnus est in medio tui sanctus Israel. » Primum dicendum juxta litteram : O habitatio Sion, exulta et lauda Deum tuum, quod qui tuus ante videbatur Deus et modicus Judææ terræ claudebatur angustiis, nunc repleverit omnem terram scientia sua, et de morte consurgens regnet in gentibus, et ipsum nationes deprecentur atque adorent, ita duntaxat, ut adjiciat secundo manum tuam ad possidendum, quod reliquum est populi sui, et congregantes profugos Israel et dispersos Juda colligendos a quatuor plagis terræ, quia seminarium Evangelii per apostolos, qui ex Judæis erant, processit a fontibus Israel, melius autem est, ut Sion, id est speculam in sublimibus collocatam interpretemur Ecclesiam, de qua **B** Et quinquagesimus psalmus canit : « Benigne fac in bona voluntate tua, Sion, ut ædificentur muri Jerusalem. » Ut acceptabile fiat in ea Domino sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta, et vitulus, quem filio pœnitenti pater clementissimus immolavit.

INCIPIT

CANTICUM EZECHIE

Regis Judæ.

Canticum ergo, quod sub Ezechie nomine prænotatur, quod aliqui interpretum scripturam, alii orationem nominant, videtur mihi melius gratiarum actionis vocabulo prænotari. Sic enim scriptum est in propheta (Isa. xxxviii) : « Scriptura Ezechie regis Judæ; cum ægrotasset et convalesceret de infirmitate sua. » Septuaginta vero ita posuerunt : « Oratio Ezechie regis Judæ, quando languit et surrexit de infirmitate sua. » Manifestum est enim quod post redditam sanitatem de infirmitate consurgens ista conscripserit, ex quo non oratio est, sed gratiarum actio pro beneficio quod acceperat. Postest enim hoc canticum bene convenire his qui post longam ægritudinem animarum resipiscunt a diaboli laqueis, et de peccatorum gravitudine sanantur, et student se virtutibus sacris recuperare, et laudes Dei non solum voce, sed etiam corde et actu promanare.

« Ego dixi : In dimidio dierum meorum vadam **D** ad portas inferi. » Narrat quid tempore prementis angustiae imminentisque languoris tacitus cogitavit. « Dixi, inquit, in corde meo, In dimidio dierum meorum, » sive, ut alii interpretati sunt, in infirmitate et silentio dierum meorum, sive in sanguine dierum meorum, quando meus cruor meusque spectabatur interitus. Itaque in desperatione dixi : « Vadam ad portas inferi. Vel communi lege naturæ, vel illas portas, de quibus, quod liberatus sit Psalmista decantat : « Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion (Psal. ix). Has portas inferni reor quæ adversum Petrum non prævalent, quia dormivit in plenitudine dierum suorum. Sancti implent dies suos, qualis

fuit Abraham qui mortuus est plenus dierum in senectute bona : peccatores vero et impii in medio dierum suorum moriuntur, de quibus et psalmus loquitur : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos (*Psal. lvi*), » non enim implent opera virtutum nec student poenitentia emendare delicta. Unde in medio vite cursu et in errorum tenebris deucuntur ad tartarum.

« Quæsiui residuum annorum meorum. » Non me putans ultra esse victurum, dixi, « Non videbo Dominum Deum in terra viventium. » Pro Domino et Deo hic in Hebraico ponitur, Ia, quod in extrema syllaba alleluia sonat, pro quo Septuaginta transtulerunt, « nequaquam ultra videbo salutare Dei in terra viventium ; » de qua et in alio loco scriptum est. « Placebo Domino in regione viventium (*Psal. cxiv*) ; » et rursum : « Placebo Domino in lumine viventium (*Psal. lvi*). » Regio ergo sanctorum ipsa est, quæ appellatur lux viventium. « Non est enim Deus mortuorum, sed vivorum (*Matth. xxi*), » hoc autem est omne quod metuit, ne salutare Dei, ductus ad inferos, nequaquam mereatur aspicere. Sequitur :

« Non aspiciam hominem ultra et habitatorem, » quievit generatio mea, ablata est et convoluta « est a me, quasi tabernaculum pastorum, præcisa « est veluti a textente vita mea, dum adhuc ordire, « succidit me. » Timet ergo, ne cum sanctis et hominibus Dei non habitet in quiete, ne non videat Deum in terra viventium, ne generatio illius instar tabernaculi dissolvatur, ne in telæ similitudinem in ipso lucis exordio præcideratur, et nequaquam de semine ejus Christus oriatur. Quod autem corpus nostrum appelletur tabernaculum ; et Apostolus instruit dicens : « Nos qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus aggravati (*II Cor. v*). » Vita ergo humana non Parcarum filis secundum gentilium fabulas orditur, sed dispositione Dei ordinatur. Unde Job ad Dominum ait : « Breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud te est, constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt (*Job xiv*). » Sed quæritur, quomodo numerus certus sit apud Dominum vite humanæ, si Ezechias se dixit in dimidio dierum moriturum. Sed sciendum in hoc quod propheta sibi prædixit mortem proximam illi esse venturam, ostenderit quid ipse meruerit : atamen prædestinatio Dei id quod voluit fecit, quia orationi ejus annuens, et poenitentiam considerans, addidit numerum dierum, quem ante sæcula præscivit et prædestinavit futurum. Ne ergo elevaretur cor Ezechiae post incredibiles triumphos, et de media captivitate victoriam, infirmitate corporis visitatur, et audit se esse moriturum, et conversus ad Dominum flectat sententiam ejus, quod quidem et in Jona propheta legimus, et in comminationibus contra David, quæ dicuntur futuræ, nec factæ sunt, non Deo mutante sententiam, sed provocante humanum genus ad notitiam sui. Dominus enim poenitens est super malitiis : nec propheta igitur fallax, quia tem-

pus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur, nec Dominica statuta convulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vite crescerent, hoc quoque ante sæcula præfixum fuit, atque spatium vite, quod inopinate foris est : additum sine augmento præscientiæ fuit intus statutum.

« De mane usque ad vesperum finies me, a vespere usque ad mane, quasi leo, sic contrivit omnia ossa mea. » Quod sic juxta aliam editionem legitur : « De mane usque ad vesperum finies me. » Sperabam usque ad mane, quod et Job in angustia sua atque in tormentis corporis sustinuisse se dicit, quando in die expectabat noctem, et lucem præstolabatur in tenebris, mutatione temporum putans mutari posse supplicia. Hoc verum esse novit, qui magnis febribus æstuat, cujus ignis internus in similitudine leonis omnia ossa consumit, nec se putat præ doloris magnitudine esse ultra victurum.

« De mane usque ad vesperam finies me, sicut « pullus hirundinis, sic clamabo, meditabor, ut columba. » Hæ duæ aves gemitum pro cantu edere solent. Unde harum similitudinem Ezechias in doloris sui querelis et gemitibus, cum oratione profusa ad Deum assumit, quatenus lugubris et fletu mixta deprecatio protinus ad pii judicis aures ascendat, et sic ipsius opem sibi citius collatam sentiat. Unde et sequitur.

« Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelsum, Domine, vim patior, responde pro me, quid « dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerim. » Defecerunt, inquit, oculi mei aspiciendo excelsum cœli ad Dominum, qui eruit me et abstulit dolorem animæ meæ, et ipse fecit ; nunc quoque mors imminet et languores atque incumbens dolor, quasi leo, ita corporis mei ossa frangebat, sed ego in similitudinem hirundinis et columbæ fletibus et gemitibus dies noctesque jungebam, et a Deo solo, qui poterat subvenire, elevatis in altum oculis, auxilium præstolabar, dicebamque ad eum : Plus patior, quam mea poscunt merita ; sed et si quid erravi, convertar ad melius, tu sponde pro me. « Non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis Dei (*Rom. ix*) ; » rursumque in se revertitur : Quid dicam, inquit, quidve causabor contra factorem meum, aut quid respondebit mihi, quia fecit ipse quod voluit. Sustinenda ergo sunt quæcumque decreverit.

« Recogitabo omnes annos meos in amaritudine « animæ meæ. Domine, si sic vivitur et in talibus « vita spiritus mei. Corripies me et vivificabis me, « ecce in pace amaritudo mea amarissima, tu autem « eruisti animam meam, ut non periret. » Nulla res longa mortalium est omnique felicitas sæculi, dum tenetur amittitur. Cum enim tribulationis tempus advenerit, omne quod præteritum est, nihil adjuvat sustentem. Unde stulta Epicuri sententia est qui asserit per recordationem præteritorum bonorum mala præsentia mitigari. Ergo Ezechias reputare se dicit omnes annos regni sui, et præteritæ, ut putabat, beatitudinis in præsentii amaritudine ; et quid

jam securus est, nec patitur quæ refert de humano statu, philosophatur et dicit : « Domine, sic vivitur, et tali sumus conditione generati, » corripuisti me, sed vivificasti me pacemque tribuisti fugato Asyro; sed pax mea omni mihi amaritudine fuit amarior, quia tranquillitate populi reddita et urbe secura, ego solus limina mortis intravi, sed tu eruisti animam meam, ut non periret, vel præsentis vitæ, vel futuræ.

« Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea, » quia non infernus confitebitur tibi neque mors « laudabit te. » Projecisti, inquit, post tergum omnia peccata mea, ne illa tristis aspicerem, sed tuam misericordiam contemplarer : infernus enim et mors non confitebuntur neque laudabunt te, juxta illud quod scriptum est : « In inferno autem quis confitebitur tibi (Psal. xxx)? » Confessioque quæ in hoc loco non pro poenitentia, sed pro gloria et laude accipitur, sicut et in Evangelio legimus : « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ (Matth. xi). »

« Non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam ; vivens vivens ipse confitebitur tibi, » sicut et ego hodie. » Non expectabunt, inquit, qui descendunt in lacum veritatem tuam ; melius enim hoc ad intellectum pertinet, quam illud, quod in LXX legimus, non expectabunt, qui descendunt in lacum, misericordiam tuam ; maxime, cum Salvator ad infernum descenderit, ut vinctos de inferis liberaret. Pro lacu manifestius iidem inferos transtulerunt. « Vivens vivens ipse confitebitur, sicut et ego hodie. » Et hic confessio pro laudatione ponitur : neque enim sua scelera confitetur, sed gratias agit Deo, et non est pulchra laudatio in ore peccatoris. Cumque infernus et mors non consteantur, nec laudent Deum, econtrario vita atque viventes Dominum glorificant, quodque sequitur :

« Pater filiis notam faciet veritatem tuam. Domine, » salvum me fac et psalmos nostros cantabimus « cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini. » Pater filiis notam faciet veritatem tuam. Hoc significat, quod et in Deuteronomio dicitur : « Interroga patrem tuum et annuntiabit tibi ; seniores tuos, et dicent tibi (Deut. xxxii), » ut per successiones et singulas generationes Dei in posteros clementia prædicetur, pro quo LXX posuerunt. Ab hodie enim filios faciam, qui annuntiabunt iustitiam tuam, causalis, quæ conjunctio sequentia cum superioribus copulat, quod videlicet idcirco viventes et ipse vivens benedicant Deo, quia ab hac die facturus sit filios, qui annuntient veritatem ejus : quod certe suæ non erat potestatis, neque enim per Prophetam illi liberi repromissi sunt, sed præsens vita concessa, præsertim cum impiissimum filium genuerit Manassen, qui repleverit Jerusalem sanguine a porta usque ad portam, et non benedixit, sed maledixit Deo, persequens sanctos ejus. Possumus ergo, juxta LXX, hoc dicere, quod non dixerit filios faciam, sed pater, quod vel parvos, vel pueros sive infantulos et posteros intelligimus, ut ex eo quod ipse miseri-

cordiam consecutus est, omnis ventura posteritas hoc cognoscens laudet ejus incredibilem clementiam. Salvum ergo me fac, Domine, ut omnes qui in te credimus tuoque sumus auxilio liberati, cunctis diebus vitæ nostræ te cantemus in templo.

INCIPIIT

CANTICUM ANNÆ,

Matris Samuelis prophætæ.

Igitur Canticum quod in libro Regum prophetico spiritu Anna mater beati Samuelis prophætæ proferebat, et sub titulo orationis prænotatum est, multa sacramenta de Christo et Ecclesia ejus continet, quia ipsius munere hæc prophetizando præ sagabatur, cujus ope totius Ecclesiæ subsistit fortitudo, et amplificatur multitudo, et confirmatur stabilitas, sed quaeritur cur Scriptura dicat Annam orando hoc carmen proferre, cum magis in ea prædicatio futurorum, quam postulatio alicujus rei invenitur. Sic enim scriptum est, Et oravit Anna et ait :

« Exsultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo. » Non enim invenitur orare in hoc cantico, nisi per duo verba tantum, ut dicit : « Lætata sum in salutati meo, » et aliud est, « quia non est Deus præter te. » Apostolus autem dicit : « Orate sine intermissione (I Thess. v). » Illi enim qui in divino versatur officio, omnia gesta ejus, dictaque pro oratione reputantur ; quia justus cum sine intermissione, quæ justa sunt, agit, per hoc sine intermissione justus orabit. Et in Psalmis dicit : « Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum (Psal. cxi). » Elevat manus ille, qui elevat actus suos. Aliter, Moyse elevante manus, vincebat Israel, dimittente vero, vincebat Amalech ; quia donec famulus Dei elevat actus suos ad Dominum, vincit plebs Dei, cum autem dimiserit actus suos, vincit Amalech, inimicus Dei. « Exsultavit, » inquit Anna, « cor meum » et necessarie addidit, « in Domino, » ut Paulus dixit : « Gaudete in Domino semper (Phil. iv), » quia potest quis gaudere in carnalibus. Cum me homines laudant, non in Domino gaudeo, sed gaudeo in vanitate : hinc compungar propter verbum Dei, cum dicit : « Exsultavit cor meum in Domino. » Dicat ergo Anna, quæ interpretatur gratia, Ecclesia videlicet Christi, civitas regis magni, gratia plena, prole fecunda, dicat, quod tanto ante de se prophetatum per os hujus piæ matris agnoscit. « Exsultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo. » Vere exsultavit cor, quia in Domino, et vere exaltatum cornu, quia non ex se, sed in Domino Deo suo exaltatum est. Et in alio loco dicit : « Exaltabuntur cornua justi (Psal. lxx), » quia de crucis Christi apicibus, justis conferuntur hæc cornua, in his ventilabimus atque destruemus adversarias potestates animæ nostræ insidiantes.

« Dilatatum est os meum super inimicos meos. »

Quia et in angustiis pressurarum sermo Dei non est alligatus, nec in praeconibus alligatus.

« Quia letata sum in salutari tuo. » Salutaris iste Dominus est Christus Jesus, quem Simon, sicut in Evangelio legitur (*Luc. ii*), senex amplectens parvum, agnoscens magnum : « Nunc dimittis, inquit, Domine, servum tuum in pace ; quia viderunt oculi mei salutare tuum. » Si letatus fuero in salutari Domini, tunc dilatatum est os meum, per meditationem utique verbi Dei ad elevationem cordis veniendus. Unde Apostolus dicit : « Os nostrum ad vos patet, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est (*II Cor. vi*). » Ex latitudine enim cordis ori sapientia ministratur.

« Non est sanctus ut est Dominus. » Distinctione utitur, non dicit, nisi Dominus, sed nullus est, sicut Dominus sanctus et sanctificans, justus et iustificans.

« Neque enim est alius extra te, et non est fortis » sicut Deus noster. » Non est, inquit, sanctus praeter te, Domine, quia nemo fit, nisi abs te, etsi sunt, qui dicuntur dii multi, et domini multi, nullus tamen eorum naturaliter est id, quod Deus est, quia ipse solus est, qui dixit ad Moysen servum suum : « Ego sum qui sum (*Exod. iii*) ; » nam umbra ad comparationem corporis non est, et fumus ad comparationem ignis non est.

« Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. » Et Salomon dicit : « Altiora te ne quaesieris (*Eccli. iii*). » Et alibi : « Dominus in caelo et tu super terram, ideo sint pauci sermones tui (*Eccli. v*). »

« Recedant vetera de ore vestro. » Hoc est, magniloquium non exeat de ore vestro. « Omnis sermo malus, » dicit Apostolus (*Ephes. iv*), « ex ore vestro non procedat. »

« Quia Deus scientiarum Dominus est, et ipsi praeparantur cogitationes. » Ipse vos scit et ubi nemo scit : Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Unde qui putat se aliquid esse, cum nihil sit, seipsum seducit. Haec dicuntur adversarii civitatis Dei ad Babyloniam pertinentibus, de sua virtute praesumentibus, in se, non in Domino gloriantibus, ex quibus sunt etiam carnales Israelitae terrae Jerusalem, cives terrigenae, qui, ut dicit Apostolus (*Rom. x*), « ignorantes Dei justitiam, » id est, quam dat homini Deus, qui solus est justus atque iustificans, « et suam volentes constituere, » id est, velut a se sibi paratam, non ab illo impartitam, « justitiae Dei non sunt subjecti. » Utique, quia superbi de suo putantes, non de Dei posse placere. Sed quia est Deus scientiarum, atque ideo et arbiter conscientiarum, ipse videt cogitationes hominum, quoniam vanae sunt. Unde vanae sunt, nisi quia proprie hominum sunt, a quo ipsi homines sunt.

« Arcus fortium superatus est et infirmi accincti » sunt robore. » Infirmatus est arcus, id est, intentio eorum, qua tam potentes sibi videntur esse, ut sine Dei dono atque adiutorio humana sufficientia divina possint implere mandata, et infirmi accincti sunt

robore, qui tantum in Dei pietate confidunt, et ab illo solatia quarunt, dicentes cum Propheta : « Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum (*Psal. xxx*). » Infirmus erat populus gentilis, quando alienus a testamento Dei fuerat. Nunc ergo praecinctus est robore, cum indutus est scuto fidei et galea salutis, et gladio spiritus hostis antiqui tela ignea proterit.

« Saturati prius pro pane se locaverunt et famelici » saturati sunt. » Qui sunt intelligendi saturati panibus, nisi iidem ipsi, quasi potentes, id est, Israelitae, quibus credita sunt eloquia Domini ? sed in eo populo ancillae filii minorati sunt, cum se subtraxerunt, ne crederent in Salvatorem, et in ipsis panibus, id est, divinis eloquiis quae illi soli tunc ex omnibus gentibus acceperunt, terrena tantum sapiunt. Gentes autem, quibus lex illa non erat data, posteaquam per Novum Testamentum ad eloquia illa venerunt, multum esuriendo terram transierunt ; quia in eis non terrena, sed coelestia sapuerunt, et hoc velut quaereretur causa cur factum sit.

« Donec sterilis peperit plurimos et quae multos » habebat filios infirmata est. » In Hebraeo et in Septuaginta translatione non plurimi, sed septem leguntur. Iudei hunc locum ita intelligunt, quod nato Samuele mortuus sit filius primogenitus Fenennae, et singulis Annae filiis nascentibus, singuli Fenennae mortui sint filii ; sed quaerendum est quomodo hoc stare possit, cum Fenenna septem, Anna autem non plus quam quinque filios habuerit. Hanc quaestionem Hebraei solventes duos filios Samuelis cum filiis Annae annumerant : Quia sterilis, inquit, peperit septem et multa in filiis infirmata est. Hic totum quod prophetabatur eluxit agnoscens numerum septenarium, quo est universa Ecclesiae significata protectio, propter quod Joannes apostolus ad septem scribit Ecclesias, eo modo se ostendens ad unius plenitudinem scribere : et in Proverbiis Salomonis hoc antea praefigurans. « Sapientia aedificavit sibi domum et suffulsit columnas septem (*Prov. ix*). » Sterilis enim erat in omnibus gentibus Dei civitas, antequam iste fetus, quem cernimus, oriretur. Cernimus etiam quae multa in filiis, nunc infirmatam Jerusalem terrenam : quoniam quicunque filii liberae in ea erant, virtus ejus erant. Nunc vero ibi, quoniam littera est, et spiritus non est, amissa virtute infirmata est.

« Dominus mortificat et vivificat. » Mortificat illam quae multa erat in filiis, et vivificat hanc sterilem quae peperit septem, quamvis commodius possit intelligi eosdem vivificare, quos mortificaverit, id enim vel repetivit addendo.

« Deducit ad inferos et reducit. » Quibus enim dicit Apostolus : « Si mortui estis cum Christo, quae sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (*Rom. vi*). » salubriter mortificantur utique a Domino : quibus adjungit, « quae sursum sunt sapite, non quae super terram, » ut ipsi sint illi qui esurientes transierunt terram. Mortui enim estis, inquit, quomodo salubriter mortificat Deus ; deinde

sequitur : Et vita vestra abscondita est cum Christo A
in Deo. Ecce quomodo eosdem ipsos vivificat Deus :
sed nunquid eosdem deduxit ad inferos et reduxit ?
Hoc utrumque sine controversia fidelium in illo po-
tius videmus impletum, capite scilicet nostro, cum
quo vitam nostram in Deo Apostolus dixit abscondi-
tam. Nam qui proprio filio non pepercit, sed pro
nobis omnibus tradidit eum, iste modo utique mor-
tificat, et quia resuscitavit a mortuis, eundem rur-
sus vivificavit. Et quia in prophetia vox ejus agno-
scitur : « Non derelinques animam meam in inferno
(Psal. xv), » eundem deduxit ad inferos et reduxit,
hac ejus paupertate ditati sumus.

« Dominus enim pauperes facit et dat. » Nam
quid hoc sit ut sciamus, quod sequitur audiamus.

« Humiliat et sublimat. » Utique superbos humi- B
liat et humiles exaltat ; quod enim alibi legitur :
« Deus superbis resistit, humilibus autem dat gra-
tiam (Jac. iv) ; » hoc totus habet sermo, cujus
nomen interpretatur gratia ejus. Jam vero, quod
adjungitur :

« Suscitavit a terra pauperem, » de nullo melius
quam de illo intelligo qui propter nos pauper factus
est, cum dives esset, ut ejus paupertate, sicut paulo
ante dictum est, ditaremur ; ipsum enim de terra
suscitavit tam cito, ut caro ejus non videret cor-
ruptionem, nec illud ab illo alienabo, quod dic-
tum est :

« Et de stercore erigit inopem. » Inops quippe
idem qui pauper ; sterces vero, unde erectus est,
rectissime intelliguntur persecutores Judæi : in
quorum numero, cum se dixisset Apostolus Eccle-
siam persecutum ; « Quæ mihi, inquit, fuerunt
lucra, hæc propter Christum damna esse duxi, nec
solum detrimenta, verum etiam stercorea existimavi
esse, ut Christum lucrificarem (Phil. iii). » De terra
ergo suscitatus est, ille supra omnes divites pauper
erectus est, et de illo stercore super omnes opu-
lentos ille inops.

« Ille sedeat cum principibus, et solium gloriæ
teneat. » Quibus ait : « Sedebitis super duodecim
sedes (Matth. xix) ; » et sedem gloriæ hæreditatem
dans eis, « Domini enim sunt cardines terræ et posuit
super eos orbem. » Quia ipse dominatur a mari
usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis
terræ (Psal. lxxi). « Domini, inquit, sunt cardines
terræ : » hoc est, quatuor plagæ mundi, in quibus
dilatabit orbem Ecclesiæ suæ, quæ a solis ortu usque
ad occasum laudat nomen ejus.

« Pedes sanctorum suorum servabit. » Hoc est,
electorum suorum opera in via justitiæ dirigit.

« Et impii in tenebris conticescent. » Qui mitten-
tur in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor
dentium. Ubi conticescent, id est, ab arrogantia
superbiæ suæ cessabunt.

« Quia non in fortitudine roborabitur vir. » Hoc
est, non in fortitudine propria, sed in virtute divina
potens est vir, id est, populus credentium.

« Dominum formidabunt adversarii ejus. » Quia

Dominus infirmum faciet adversarium ejus. Potest
ex ambiguo græco intelligi et adversarium suum.
Cum enim Dominus possidere nos cœperit, profecto
adversarius, qui noster fuerat ipsius sit, et vincetur
a nobis, non viribus nostris, quia non in virtute
propria potens est vir. Dominus ergo infirmum faciet
adversarium suum. Dominus sanctus, ut vincatur a
sanctis, quos Dominus sanctus sanctorum efficit
sanctos, ac per hoc non gloriatur potens in sua
potentia, et non gloriatur prudens in sua prudentia,
nec dives in divitiis suis ; sed in hoc gloriatur,
qui gloriatur intelligere et scire Dominum et facere
judicium et justitiam in medio terræ, non parva ex
parte intelligit, et scit Dominum, qui intelligit, et
scit etiam hoc sibi a Domino dari, ut intelligat et
sciat Dominum. Sed quia retributio justa in die
judicii futura est a Domino super filios Adæ ; inde
sequitur :

« Super ipsos in cœlis tonabit. » Ipse judicabit
extremum terræ, quia justus est, prorsus ordinem
tenuit confessionis fidelium hæc prophetissa, ascen-
dit enim in cœlum Dominus Christus, et inde ven-
turus est ad judicandum vivos et mortuos. « Nam
quis ascendit, » sicut dicit Apostolus (Ephes. iv),
« nisi et qui descendit in inferiores partes terræ ? Qui
descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos,
ut adimpleret omnia. » Per nubes ergo suos tonuit,
quas sancto Spiritu cum ascendisset implevit. De
quibus carnali Jerusalem, hoc est, ingrata vineæ
comminatus est apud Isaiam prophetam, ne pluant
super eam imbrem. Sic autem dictum est :

« Dominus judicabit fines terræ. » Ac si diceretur
Dominus judicabit extrema hominis : quoniam non
judicabuntur, quæ in melius, vel in deterius medio
tempore commutantur, sed in quibus extremis in-
ventus fuerat qui judicabitur. « Et dabit imperium
regi suo, hoc est, populo christiano : dat eis virtutem,
qua carnem sicut reges regant, et in illo, qui propter
eos fudit sanguinem suum, mundum vincant. Se-
quitur :

« Et sublimabit cornu Christi sui. » Quomodo
Christus exaltabit cornu Christi sui ? Omnes quippe
unctos ejus chrismate, recte Christos possumus
dicere, quod tamen totum cum suo capite corpus
unus est Christus. Hæc Anna prophetavit Samuel
mater sancti viri, multumque laudati, in quo quidem
tunc figurata est mutatio veteris sacerdotii, et nunc
impleta, quando infirmata est, quæ multa erat in
filiis, ut novum haberet in Christo sacerdotium,
sterilis quæ peperit septem.

INCIPIT CANTICUM EXODI.

« Cantemus Domino : gloriose enim magnificatus
est. » Multa quidem cantica fieri legimus in Scrip-
turis divinis, horum tamen omnium primum istud
est canticum quod, Ægyptiis et Pharaone submerso,
populus Dei post victoriam cecinit : moris quippe
sanctorum est, ubi adversarius vincitur, tanquam

qui sciunt, non sua virtute, sed Dei gratia victoriam paratam, hymnum Deo gratulationis offerre : accipiunt tamen hymnum cantantes etiam tympana in manibus, sicut de Maria sorore Moysi et Aaron refertur, et tu ergo si mare Rubrum transieris, si Ægyptios submergi videris, et exstingui Pharaonem, atque in abyssi profundum præcipitari, potes hymnum cantare Deo, potes vocem gratulationis emitte et dicere : « Cantemus Domino : gloriose enim honorificatus est, equum et ascensorem projecit in mare. » Melius autem et dignius hæc dicis, si habueris tympanum in manu tua, id est, si carnem tuam crucifixieris cum vitiis et concupiscentiis, et si mortificaveris membra tua, quæ sunt supra terram, et tamen videamus quid dicit : « Cantemus Domino : gloriose enim honorificatus est, » quasi non sufficeret glorificatus est, ita addidit gloriose glorificatus est, et quidem, quantum possumus conjicere, videtur enim mihi, quod aliud sit glorificari, aliud gloriose glorificari. Nam Dominus meus Jesus Christus, cum carnem ex Virgine pro salute nostra suscepit, glorificatus est quidem, quia venit quærere quod perierat, non tamen gloriose glorificatus est, dicitur enim de ipso, « quia vidimus eum, et non habebat speciem neque decorem, et vultus ejus ignobilis super filios hominum glorificatus est (Isa. v); » et cum ad crucem venit et pertulit mortem; sed, ut ita dicam, humiliter, non gloriose glorificatus est. Verum quia hæc oportebat pati Christum et sic introire in gloriam suam (Luc. xxiv). » Cum venerit in gloria Patris et sanctorum angelorum, cum venerit in maiestate sua judicare terram, quando et verum Pharaonem, id est, diabolum interficiet spiritu oris sui. Cum ergo refulgebit in maiestate Patris sui et post adventum humanitatis secundum nobis in gloria ostendit adventum, tunc non solum glorificatur. Cum omnes ita honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.

« Equum et ascensorem dejecit in mare. » Homines qui nos insequuntur equi sunt, et ut ita dicam, omnes, qui in carne nati sunt, figuraliter equi sunt : sed qui habent ascensores suos, sunt equi, quos Dominus ascendit, et circumeunt omnem terram, de quibus dicitur : « Et equitatus tuus salus. » Sunt autem equi, qui ascensores habent diabolum et angelos ejus. Judas equus erat, sed donec ascensorem habuit Dominum, de equitatu salutis fuit. Cum cæteris etenim apostolis missus ægrotis salutem et sanitatem languentibus præstituit; sed ubi se diabolo substravit, post buccellam enim introivit in eum Satanas, ascensor ipsius effectus est Satanas et illius habenis ductus adversus Dominum et Salvatorem nostrum cæpit equitare. Omnes ergo, qui persequuntur sanctos, equi sunt hinnientes, sed habent ascensores quibus aguntur angelos malos, et ideo feroces sunt. Dominus ergo equum et ascensorem projecit in mare et factus est mihi in salutem.

« Fortitudo mea et laudatio mea Dominus, et factus est mihi in salutem. » Alia autem editio habet :

A « Adjutor et protector factus est mihi in salutem. » Fortitudo ergo et laus servorum suorum est Dominus, qui eos adjuvat in tribulationibus, et protegit a cunctis hostibus, sitque eorum salus qui in illum sperant : quia juxta Petri apostoli sententiam : Non est in alio aliquo salus, sed ipse Salvator omnium, maxime autem fidelium.

« Iste Deus meus et glorificabo eum. Deus Patris mei, exaltabo eum. » Hic ergo et meus est Deus et Patris mei. Pater noster, qui nos fecit et genuit, Christus est. Et ipse dicit : « Vado ad Patrem meum et ad Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum (Joan. xvi). » Si ergo agnoscam quod Deus meus sit Deus, glorificabo eum; si vero etiam istud agnoscam, quomodo Patris mei Christi sit Deus, exaltabo eum.

« Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen ejus. » Vel juxta aliam editionem : « Dominus conterens bella, Dominus nomen est illi. » Vere enim omnipotens est Dominus noster, qui fortis est in prælio, et conteret hostes suos, nec est ullus qui possit illi resistere. Nolo putes, quia tantum visibiles pugnas conterit Dominus, sed et illas conteret, quæ nobis sunt non adversum carnem et sanguinem, sed adversum principatus et potestates, et adversum mundi hujus rectores tenebrarum harum. Dominus enim nomen est illi, et non est ulla creatura cujus Dominus non sit.

« Currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare, electi principes ejus submersi sunt in mari Rubro. » Simul ergo prælati et subditi currus, equites et pedites, et omnis exercitus Pharaonis submersi sunt in Rubro mari, de quo scriptum est, « quod nec unus quidem superfuerit ex eis; filii autem Israel perrexerunt per medium sicci maris et aquæ eis erant quasi pro muro a dextris et a sinistris (Exod. xiv). » Quia omnis qui contrarius exstiterit voluntati Dei, et usque ad finem in malitia perseveraverit, æternis tormentis involvitur; qui autem sequitur verum Moysen, hoc est, legem Dei, securus hostes evadet, et per siccum graditur, quia mundi illecebris non permiscetur. Cogitur ergo fluctus in cumulum et unda in semetipsa repressa curvatur, soliditatem recipit liquor et solum maris arescit in pulverem : bonitatem Dei creatoris intellige, si voluntati ejus obtemperes, si legem ejus sequare. ipsa tibi elementa etiam contra sui naturam servire compellit. Apostolus ergo, quid significet transitus filiorum Israel per mare Rubrum, ostendit dicens : « Omnes quidem mare transierunt, et omnes quidem baptizati sunt in Moyse, in nube et in mari (1 Cor. x). » Baptismus ergo hoc mysticum designat per Moysen præfiguratum in nube et in mari, ut et tu, qui baptizaris in Christo in aqua et in Spiritu sancto, scias te insectari quidem potestates Ægyptias, et velle te revocare ad servitium suum, rectores scilicet hujus mundi et spiritales nequitias, quibus ante deservisti, quæ conantur quidem insequi, sed tu descendis in aquam, et evades incolumis atque ablutis sordibus

peccatorum homo novus ascendis paratus ad cantandum canticum novum. Ægypti vero post te insequentes demergentur in Abyssum, etiamsi videntur rogare Jesum, ne eos interim mittat in abyssum. Notandum vero, quod juxta aliam editionem legitur: Quadrigas Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare. Electos ascensores ternos statores demersit in Rubrum mare. Pharo vero, velut potentior in malitia et regnum nequitia tenens, quadrigas agit: non illi satis est uni equo ascendere, plurimos simul agit, plurimos simul plagis torti verberibus cogit, quosunque videris in luxuria turpiores, in incredulitate sæviores, in avaritia tetriores, in impietate flagitiosiores, scito hos de quadrigis esse Pharaonis ipsis: sed et ipsos curru suo subjungit, in ipsis fertur et volitat, et per apertos scelerum campos effusus eos agit habenis. Sunt alii electi ascensores, electi sine dubio ad makitiam. Sed jam de ascensoribus supra diximus, nunc etiam, qui sint terni statores videamus. Mihi videntur terni statores pro eo dici, quod triplex est hominibus peccandi via: aut enim in facto, aut in dicto, aut in cogitatione peccatur; et ideo trini statores per singulos quosque dicuntur, qui tres istas in nobis peccandi obseidant vias, et speculantur semper atque in insidiis agant, ut aut ille ex misero homine sermonem malum eliciat, aut ille iniquum opus extorqueat, aut ille cogitationem pessimam rapiat. Denique et semen verbi Dei, ubi cadit et deperit, triplex describitur locus, unus secus viam refertur, qui conculcatur ab hominibus; alius in spinis, alius in petrosis. Et contrario terra bona asferre dicitur triplicem fructum vel centesimum, vel sexagesimum, vel tricesimum. Isti ergo trini statores sunt angeli nequam de exercitu Pharaonis, qui stant in hujusmodi viis observantes unumquemque nostrum per hæc agere in peccatum, quos demerget Dominus in Rubrum mare, et ignitis eos in judicii die fluctibus tradet ac poenarum pelago teget.

« Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis. » Abyssi utique illi de quibus in Job, ubi de Leviathan narratur, scriptum est. « Æstimabit abyssum quasi senescentem (Job xli). » Et in Evangelio rogabant demones Jesum ne imperaret illis ut in abyssum irent, descenderunt in profundum tanquam lapis: quare ceciderunt in profundum tanquam lapis? quia non erant tales lapides, de quibus suscitari possent filii Abraham, sed tales, qui amarent profundum et liquidum diligenter elementum, id est, qui amaram et fluxam præsentium rerum cuperent voluptatem.

« Dexteræ tuæ, Domine, magnificata est in fortitudine; dextera tua, Domine, percussit inimicum. » Quæ est ista dextera, nisi illa de qua in psalmo scriptum est: « Dexteræ Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me (Psal. cxvii)? » Hæc in virtute, juxta aliam editionem, glorificata est, quando antiquum hostem et inimicum verum per crucis mysterium confregit atque interfecit, et per mortem de-

Astruxit eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, et alligans fortem et vasa ejus diripiens (Matth. xii), et atque draconem, serpentem videlicet antiquum, qui cauda sua detraxit tertiam partem siderum et misit in stagnum ignis ardentis, qui paratus est sibi et angelis ejus; unde sequitur:

« Et in multitudine gloriæ tuæ deposuisti adversarios meos. » Gloria utique resurrectionis Dominicæ confusio fuit atque contritio diaboli, qui cum Judæis meditatus est mortem Christi.

« Misisti iram tuam, quæ devoravit eos sicut stipulam. » Ultio novissima, quæ diabolo et angelis ejus infligitur, videtur patientibus eam ira esse, sed tamen ab illo, qui universa cum tranquillitate judicat, sine perturbatione animi sui juste peccatoribus irrogatur, quæ eos sicut stipulam devorat, quia fortiter devastat, et ex omni parte cruciat.

« Et in spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ. » Stagnum utique sulphuris condignum meritis eorum impenditur, sub quo dimersi gement in perpetuum. Sed quia hæc poena ad integrum in novissimo examine persolvenda erit, et hora vindictæ adhuc protelatur, hostibus videtur occasionem persequendi tribuere, qui patientia Dei abutuntur thesaurizantes sibi iram in die iræ, et revocationis justi judicii Dei. Cum ipse tamen certissime veniet sanctis suis reddere præmia æternæ beatitudinis, et adversariis suis dare vindictam in flamma ignis; unde sequitur:

« Stetit unda fluens, congregatæ sunt abyssi in medio mari. Dixit inimicus: Persequar et comprehendam, dividam spolia, implebitur anima mea, et evaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea: flavit spiritus tuus et operuit eos mare, submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. » « Misisti, inquit, spiritum tuum et cooperuit eos mare. » Ecce jam quinto commemoratur spiritus Dei, ut in hoc numero accipiamus et quod dictum est: « Digitus Dei est hic (Exod. viii). » Primo, ubi scriptum est: « Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. i). » Secundo ubi dicitur: « Non permanebit in istis hominibus Spiritus meus, quoniam carnes sunt. » Tertio, ubi Pharo dicit ad Joseph: « Quoniam Spiritus Dei est in te. » Quarto, ubi incantatores Ægyptiorum dicunt: « Digitus Dei est hic. » Quinto in hoc cantico: « Misisti Spiritum tuum et cooperuit eos mare. » Meminerimus autem spiritum Dei, non solum ad beneficia, verum etiam ad vindictam commemorari; nam quid aliud etiam supra dixit? Per spiritum iræ tuæ divisa est aqua. Iste itaque spiritus Dei in Ægyptios, nam spiritus iræ ejus, quibus nocuit aquarum divisio, ut intrantes possent aquis redeuntibus obrui: filiis vero Israel, quibus profuit, quod aqua divisa est, non fuit ille spiritus iræ Dei? Unde significatur propter diversas operationes, et effectus spiritum Dei dissimiliter appellari, cum sit unus atque idem, ille duntaxat, qui etiam sanctus Spiritus in unitate Trinitatis accipitur. Proinde non arbitror alium, quam eundem significari, ubi dicit Apostolus: « Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in

timore; sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus: Abba, Pater (*Rom. viii*); quia eodem spiritu Dei, id est, digito Dei, quo lex in tabulis lapideis conscripta est, timor incussus est eis qui gratiam nondum intelligebant, ut de sua infirmitate atque peccatis per legem convincerentur, et lex illis fieret pædagogus, quo perducerentur ad gratiam, quæ est in fide Jesu Christi. De hoc autem spiritu adoptionis et gratiæ, id est, de hoc opere spiritus Dei, quo impertitur gratia et regeneratio in vitam æternam, dicitur: « Spiritus autem vivificat (*II Cor. iii*), » cum supra diceretur, « littera occidit, » id est, conscripta tantummodo jubens sine adjutorio gratiæ. Demersi sunt, inquit, tanquam plumbum in aquam validissimam; peccatores graves sunt, denique et iniquitas super talentum plumbi sedere monstratur, sicut Zacharias propheta dicit: « Vidi, inquit, mulierem sedentem super talentum plumbi, et dixi, quæ est hæc? et respondit, iniquitas (*Zach. v*). » Inde est ergo, quod iniqui demersi sunt in profundum, sicut plumbum in aqua validissima: sancti autem non demerguntur, sed ambulant super aquas, quia leves sunt, et peccati pondere non gravantur. Denique Dominus et Salvator super aquas ambulavit. Ipse enim est, qui vere peccatum nescit. Ambulavit et discipulus ejus Petrus, licet paululum trepidaverit: non enim tantus erat et talis, qui nihil omnino de specie plumbi in se haberet admistum. Habuit, licet parum, propter quod dicit ad eum Dominus: « Modicæ fidei, quare dubitasti? » (*Matth. xiv*.) Idcirco igitur, qui salvus fit, per ignem salvus fit, ut si quid forte de specie plumbi habuerit admistum, id ignis decoquat et resolvat, ut efficiantur omnes aurum bonum: quia aurum terræ illius bonum esse dicitur quam habitaturi sunt sancti; et sicut fornax probat aurum, ita homines justos tentatio. Veniendum est ergo omnibus ad ignem, veniendum est ad conflatorium. Sedet enim Dominus et conflavit et purgat filios Juda. Sed illic cum venit, si qui multa opera bona, et parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum tanquam plumbum igne resolvitur ac purgatur, et totum remanet aurum purum, et si qui plus illic plumbi detulerit, plus exurit, ut amplius decoquatur, ut si parum aliquid auri puri tamen resideat; quod si aliquis illic totus plumbeus venerit, fiet de illo hoc quod scriptum est: « Demergitur in profundo tanquam plumbum in aqua validissima. »

« Quis similis tui in fortibus, Domine? quis similis tui magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, et faciens mirabilia? » Alia editio: « Quis similis tibi in diis, Domine, quis similis tibi gloriosus in sanctis, mirabilis in majestatibus, faciens prodigia? » Quod dicit: « Quis similis tibi in diis, » sive in fortibus, non simulacris gentium comparat Deum, nec dæmonibus, qui sibi falso deorum sive fortium nomen usurpant; sed deos illos dicit, qui per generationem et participationem Dei appellantur dii, de quibus et alibi Scriptura dicit: « Ego

dixi: Dii estis (*Joan. x*). » Et iterum: « Deus stetit in congregatione deorum. » Sed hi, quamvis capaces sint Dei, et hoc nomine donari per gratiam videantur, nullus tamen Deo similis invenitur, vel in potentia, vel in natura; et licet Joannes apostolus dicat: « Filioli, nondum scimus quid futuri sumus; » si autem revelatus nobis fuerit, de Domino scilicet dicens, similes ei erimus. Similitudo tamen hæc, non ad naturam, sed ad gratiam revocatur: verbi causa, ut si dicamus, picturam similem esse ejus, cujus imago in pictura videtur expressa; quantum ad gratiam pertinet visus similis dicitur, quantum ad substantiam, longe dissimilis. Illa enim species carnis est et corporis vivi, ista colorum fucus est, et cetera tabulis sensu carentibus superposita. Nullus ergo in diis similis Domino, nullus enim invisibilis, nullus incorporeus, immutabilis, nullus sine initio et sine fine, nullus creator omnium, nisi Pater cum Filio et Spiritu sancto, qui facit mirabilia solus.

« Extendisti manum tuam et devoravit eos terra. » Terra pro aqua nimirum est posita, tota quippe pars ista extrema, vel infirma mundi terræ nomine censetur, secundum id quod sæpe dicitur, Deus, qui fecit cælum et terram. Et in illius psalmi distributione commemoratis cælestibus: « Laudate, inquit, Dominum de terra (*Psal. cxlviii*), » et ea exsequitur in laude, quæ etiam ad aquas pertineant. Impios quidem et hodie devorat terra; aut non tibi videtur a terra devorari ille, qui semper de terra cogitat, qui semper terrenos habet actus, qui de terra loquitur, de terra litigat, terram desiderat, et omnem spem suam ponit in terra, qui ad cælum non respicit, qui futura non cogitat, qui judicium Dei non metuit, nec beata ejus promissa desiderat, sed semper de presentibus cogitat et terrena suspirat? Talem cum videris, dicito, quia devoravit eum terra; sed et si quem videris luxuriæ carnis et voluptatibus corporis deditum, in quo animus nihil valet, sed totum libido carnis obtinuit, dicito et de hoc, quia devoravit eum terra. Adhuc me movet, quod ait: « Extendisti dexteram tuam et devoravit eos terra, » quasi ut devorentur a terra, hæc causa fuerit, quod extendit Dominus dexteram suam: si consideres, quomodo Dominus exaltatus in cruce tota die extendit manus suas ad populum non credentem et contradicentem, et qualiter infidelem populum, qui clamavit, « Crucifige, crucifige eum, » mors admissi sceleris oppressit, evidenter invenies quomodo extendit dexteram suam et devoravit illos terra. Nec tamen penitus desperandum est: possibile namque est ut, si forte respiciat, qui devoratus est, rursum possit evomi, sicut Jonas.

« Dux fuisti in misericordia tua populo, quem redemisti, et portasti eum in fortitudine tua ad habitaculum sanctum tuum. » Pro quo juxta aliam editionem legitur: « Gubernasti justitia tua populum tuum hunc, quem redemisti. Exhortatus es in virtute tua, et in refectione sancta tua. » Dominus populum, quem liberavit per lavacrum regenerationis,

deducit in iustitia. Consolatur etiam sive reficit cum per consolationem Spiritus sancti virtute sua, et in requie sua; futurorum namque species laborantibus requiem parit, sicut et in agone positus dolorem vulnorum mitigat spes coronæ.

« Ascenderunt populi et irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Philisthiim: tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan. » Alia autem editio sic habet: « Audierunt gentes et iratæ sunt, dolores comprehenderunt inhabitantes Philisthiim: tunc festinauerunt duces Edom et principes Moabitarum, apprehendit eos timor, tabuerunt omnes inhabitantes Chanaan. » Quantum ad historiam pertinet, nullum ex his gentibus interfuisse mirabilibus quæ facta sunt constat. Quomodo ergo videntur tremore deterritæ, vel festinasse, ut dicit, vel iratæ esse, festinasse et Moabitæ et Edom et reliquæ, quas enumerat, nationes. Sed si redeamus ad intelligentiam spiritalem, invenies quia Philisthiim, id est, cadentes populo, et Edom, qui interpretatur terrenus, trepidant et horum omnium principes cursitant et pavent constricti doloribus, cum videntur regna sua, quæ in inferno sunt, penetrata ab eo, qui descendit in inferiora terræ, ut eriperet eos qui possidebantur a morte, hic eos comprehendit timor et tremor, quia senserunt magnitudinem brachii ejus. Hinc etiam tabuerunt omnes habitantes Chanaan, qui mutabiles interpretantur et mobiles, cum vident moveri regna sua, alligari fortem et vasa ejus diripi.

« Irruat super eos fortitudo et pavor in magnitudine brachii tui. » Quid timent dæmones, quid tremunt? sine dubio crucem Christi, in qua triumphati sunt, in qua exati sunt principatus eorum, et potestates. Timor ergo et tremor cadet super eos, cum signum in nobis crucis viderint fideliter fixum, et magnitudinem brachii illius, quod Dominus expandit in cruce, sicut dicit: « Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem mihi (Rom. x). » Non te ergo aliter timebunt, nec aliter tremor tuus veniet super eos, nisi videant in te crucem Christi, nisi et tu poteris dicere: « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Gal. vi). »

« Fiant immobiles quasi lapis, donec transeat populus tuus, Domine, donec pertranseat populus tuus iste, quem possedisti. » Fieri tanquam lapidem, non est natura esse lapidem; non enim fieret, nisi quod non erat. Hoc propter illos dicimus, qui male naturæ Pharaonem, vel Ægyptios dicunt fuisse, et non ex arbitrii libertate in hæc esse deductos; sed et propter eos qui creatorem Deum accusant, tanquam ævum, quod homines vertat in lapides. Hi ergo priusquam blasphemant, considerent summa libratione, quæ scripta sunt. Non enim dixit, fiant tanquam lapis, et tacuit, sed tempus statuit et mensuram condemnationis decernit: ait enim, « donec

A transeat populus tuus. » Quo scilicet post transitum populi non sint tanquam lapides, in quo mihi videtur prophetiæ aliquid latere. Video enim quia prior populus, qui fuit ante nos, factus est tanquam lapis, durus et incredulus. Verum non eatenus ut in lapidis natura permaneat, sed donec transeat populus hic, populus quem acquisivit. Cæcitas enim ex parte contingit in Israel illo secundum carnem, donec plenitudo gentium subintroierit; tunc etiam omnis Israel, qui per incredulitatis duritiam factus fuerat, sicut lapis salvabitur. Et vis videre tu, quomodo salvabitur? « Potens est, inquit, Deus de lapidibus suscitare filios Abraham. » Manent ergo lapides nunc, donec transeat populus tuus hic, quem acquisisti; sed ipse Dominus creator est omnium. Videndum est, quomodo hic acquisisse dicatur, quæ sua esse non dubium est.

« Introduces eos, et plantabis in monte hæreditatis tuæ. » Non vult nos Deus in Ægypto plantare, nec in dejectis et humilibus locis, sed in monte hæreditatis suæ vult plantare; quos plantat. Propheta dicit: « Vineam ex Ægypto transtulisti, et expulisti gentes, et plantasti eam; pervium iter fecisti ante eam, plantasti radices ejus et replevit terram. Operuit montes umbra ejus et arbusta ejus cedros Dei (Psal. lxxix). » Advertis jam, quomodo plantat Deus, et ubi plantat: non plantat in vallis, sed in montibus, in excelsis et sublimibus locis. Quos enim educit ex Ægypto, quos de sæculo adducit ad fidem, non vult eos iterum in humilibus collocare, sed conversationem eorum vult esse sublimem, vult nos in montibus habitare; sed et in ipsis nihilominus montibus non vult nos per terram repere, nec ultra vult vineam suam humi dejectos habere fructus; sed vult palmites ejus sursum duci, in alto collocari, traduces fieri, et traduces non in quibuscunque humilibus arboribus, sed in excelsis et altissimis cedris Dei. Cedros Dei ergo prophetas et apostolos puto, quibus nos, si adjungamur vitis, quam de Ægypto transtulit Deus, et per ramos eorum nostri palmites diffundantur, atque in ipsis innisi traduces quædam efficiamur charitatis ad invicem vinculis nexi, fructum sine dubio plurimum afferimus. Nam « omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (Matth. iii). »

« Firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine. » Vide clementis Domini bonitatem: non vult te inducere ad laborem, non vult ut ipse tibi facias habitaculum, jam te ad præparatam deducit habitationem. Audi Dominum in Evangelio dicentem: « Alii laboraverunt et vos laborem eorum introistis (Joan. iv). »

« Sanctuarium, Domine, quod firmaverunt manus tuæ. » Sanctuarium sive sanctimonium dicitur tabernaculum Dei velut templum ab eo, quod sanctificat accedentes, hoc non dicit manu hominis factum, sed manu Dei. Qui ergo propter te Deus et plantat, et ædificat, agricola efficitur, structor efficitur, ne tibi ali-

quid desit. Audi et Paulum dicere: « Dei agricultura, Dei ædificatio estis (I Cor. III.) » Quod ergo istud est sanctimonium, quod non manu hominum factum est, sed manibus Dei paratum, audi Sapientiam dicentem, quia « ædificavit sibi domum (Prov. IX.) » Ego autem hoc de incarnatione Domini rectius intelligendum puto; non enim manu hominum factum est, id est, non opere humano templum carnis ædificatur in virgine, sed sicut supra scriptum est in Daniele: « Lapis sine manibus excisus crescit et factus est mons magnus (Dan. II.) » Istud est sanctimonium carnis assumptæ et sine manibus, id est, absque opere hominum de monte humane naturæ et substantia carnis excisum.

« Dominus regnabit in æternum et ultra. » Alia autem editio sic habet: « Qui regnas in æternum, et in sæculum et adhuc. » Quoties in sæculum dicitur longitudo quidem temporis, sed esse finis aliquis indicatur, etsi in aliud sæculum dicatur, aliquis sine dubio longior quidem, tamen potitur finis, et quoties sæcula sæculorum nominantur, fortasse, licet ignotus nobis, tamen a Deo statutus aliquis terminus indicatur; quod vero addidit in hoc loco « et ultra, » sive, et adhuc, nullum sensum termini aliquis aut finis reliquit. Quodcumque enim illud cogitaveris, in quo finem putes posse consistere, semper tibi dicit sermo propheticus, « et adhuc, » velut si loquatur ad te et dicat: « Putas in sæculum sæculi Dominum regnaturum, et adhuc putas in sæcula sæculorum, et adhuc, et quodcumque illud dixeris de regni ejus spatiis, semper tibi dicit Propheta, « et adhuc. »

« Ingressus est enim Pharaon cum curribus et equitibus ejus in mare, et reduxit super eos Dominus aquas maris; filii autem Israel ambulaverunt per siccum in medio ejus. » Et tu, si filius Israel es, potes ambulare per siccum in medio mari, si fueris in medio nationis pravæ et perversæ, sicut lumen solis verbum vitæ continet ad gloriam. Potest fieri, ut in medio peccatorum incedentem te non infundat humor peccati; potest fieri, ut transeuntem te per hunc mundum nulla libidinis unda respergat, nullus cupiditatis æstus verberet. Qui enim Ægyptius est et sequitur Pharaonem, ille vitiorum fluctibus mergitur: qui vero sequitur Christum et sicut ille ambulavit, ita et ipse ambulat, aquæ ei murus sunt dextera et levæque: ipse autem media via incedit per siccum, non declinat ad dexteram, neque ad sinistram, usquequo exeat ad libertatem et hymnum victoriæ Domino concinat dicens: « Cantabo Domino, gloriose enim honorificatus est (Exod. XV.) »

INCIPIIT

CANTICUM HABACUC PROPHETÆ.

« Oratio Habacuc prophete pro ignorationibus. »
LXX: « Oratio Habacuc prophete cum cantico. »
Legimus in sexto decimo psalmo: « Oratio David, » et in octogesimo nono: « Oratio Moysi hominis

Dei, » et in centesimo primo: « Oratio pauperis, cum anxius fuerit, coram Domino effuderit precem suam; » et sicubi alibi nomen orationis inferitur, attamen nullo loco cum cantico legitur, et nescio an decens sit orare cum cantico, nisi forte juxta Septuaginta orare dicimus Prophetam pro adventu Christi, et hoc ipsum cum delectatione et psalmis et cantico prophetare, ut in eo, quod oratio est, deprecetur Patrem, et in eo quod canticum, Patris qui miserit Filium, et Filii qui venerit, laus dicatur. Sed melius juxta Hebraicam veritatem legitur: Oratio Habacuc prophete pro ignorationibus. Contemplatus enim Propheta statum sæculi præsentis viderat pacem peccatorum, et afflictiones proborum; viderat impios abundare divitiis, et innocentes quotidianis subjectos esse flagellis; viderat in loco judicii impietatem, et in loco justitiæ iniquitatem; viderat lacrymas innocentum, et consolatorem neminem, nec posse resistere calumniatorum violentiæ cunctorum auxilio destitutos; sciensque, quod hæc et innumera nequaquam absque divina provisione potuissent accidere, turbabatur animo, et intimo ex corde graviter suspirans exclamavit ad Dominum: « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies, vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis (Habac. I.)? » et iterum: « Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non potes. Quare non respicis super iniqua agentes et taces devorante impio justiore se? et facies homines quasi pisces maris, quasi reptile non habens principem (Ibid.) » Verum inter hæc reduxit extemplo ad memoriam dispensationem Dominicæ incarnationis ac passionis, quæ in spiritu prophetiæ cognoverat, intellexitque acris multo, quam oporteret, questum fuisse de afflictionibus in hac vita sanctorum, quibus æterna esset promissa requies in futuro; cum nec ipse Dei Filius in carne apparens sine poenæ crucis esset exiturus de mundo, qui de Spiritu sancto ac Virgine matre nasciturus et absque omni peccato erat victurus in mundo, et pro ignorationibus suis faciens orationem Domino sic incipit:

« Domine, audivi auditionem tuam et timui; Domine, mine, opus tuum in medio annorum vivifica illud. »
« LXX: Domine, audivi auditum tuum et timui. »
« Domine, consideravi opera tua et obstupui, in medio duorum animalium cognosceris. » Hebræi juxta historiam ita hunc locum explanant. Domine, audivi auditionem tuam et timui, audivi, inquit, poenas, quas Nabuchodonosor et diabolo præparasti, in quibus dixisti ei, vae qui multiplicat non sua, et secundo, vae qui congregat avaritiam malam domui suæ, et tertio, vae qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præparat urbem in iniquitate, et quarto, vae qui potum dat amico suo mittens fel suum et inebrians, et quinto, vae qui dicit expergiscere, surge, lapidi tacenti, et sicut timore perterritus, quod draco magnus tantis vulneribus confodiendus est: sic deprecor, Domine, ut quod promisisti expleas, et finito tempore reddas Christum tuum. Tu enim dixisti:

« quia adhuc visus procul et apparebit in fine, et non mentietur. » Vivifica ergo, quod pollicitus es, hoc est, tuum imple promissum, non moriatur irritus sermo tuus, sed opere compleatur: quod quidem juxta nos et de resurrectione Salvatoris intelligi potest, ut ille, qui pro nobis mortuus est, consurgat a mortuis, et vivificetur. Juxta LXX autem multo aliter est sensus. « Domine, inquit, audiui auditum tuum et timui, consideravi opera tua et expavi. » Auditus autem Domini Salvatoris est, quem audivit a Patre, ut veniret, in carnem nasceretur, in mundo conversaretur, inter infirmos omnipotens, inter peccatores justus, inter homines Deus faceret opera cœlestia, doceret præcepta cœlestia, tentaretur; flagellaretur, mors nostra morte illius destrueretur, resurgens a mortuis ascenderet in cœlos, ac, misso desuper Spiritu, mundum gratia veritatis illustraret. Cujus auditus ipse sæpius in Evangelio meminit, dicens: « Sed qui misit me verax est, et ego, quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo (Joan. viii). » Et iterum: « Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis (Joan. xv); » de quo et Joannes Baptista: « Qui de cœlo venit, inquit, supra omnes est, et quod vidit et audivit, hoc testatur (Joan. iii). » Hunc ergo auditum Domini audivit in spiritu Propheta, et timuit, quia questus fuerit de pressuris justorum in mundo, cum et ipsius Domini, qui prosperum iter facit nobis salutis et vitæ exitus essent mortis de mundo. Timuit, quia de tribulationibus sanctorum querimoniam fecerit, qui non solum de tribulationibus eruenti a Domino, sed perpetuo sunt coronandi cum Domino. « Consideravi opera tua et expavi, » illa nimirum opera, quibus mundum redemit, « factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis, ut, » sicut iterum dicit Apostolus, « per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium (Phil. ii, Heb. ii), » id est, diabolum, quæ videlicet opera, quanto quis intensius considerat, tanto de operibus suæ fragilitatis amplius contremiscit. Quod vero juxta LXX legitur: « In medio duorum animalium innotesceris, » hoc quidam de duobus cherubin in Exodo per Moysen factis interpretantur, quæ juxta arcam stabant, et in medio habebant oraculum. Alii de duobus seraphin juxta Isaiam velantia caput et pedes Dei, quod in præsentī tantum sæculo volant: et alter ad alterum mysterium inclamat Trinitatis. Quidam autem de prima Ecclesia hoc dictum putant; quæ de circumcisione fuit, et de præputio congregata, quod duobus populis se hinc inde cingentibus intellectus sit Salvator, et creditus. Sunt qui duo animalia duo intelligunt Testamenta, Novum et Vetus, quæ vere animantia sint atque vitalia, quæ spīrent, et in quorum medio Dominus cognoscatur. Item potest in medio duorum animalium, in medio Moysi et Eliæ intelligi. Ibi enim innotescebat discipulis tribus in monte sancto, quia moriturus esset dicentibus eis quæ passurus esset in Jerusalem; ibi innotescebat, quia resurrecturus esset, et immortalis futurus, cla-

rificato vultu ejus instar solis et vestimentis ejus nientibus in similitudinem nivis. Ibi innotescebat, quia Filius Dei erat, dicente ad eum de cœlis voce paterna, « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite (Matth. iii). » Potest etiam in medio duorum latronum non inconvenienter accipi, inter quos crucifixus moriendo innotescebat, quia homo erat. Obscurato autem sole, terra commota, et cæteris, quæ Evangelium narrat circa crucem factis miraculis innotescebat, quia Deus erat, interpellando ipse Patrem pro interfectoribus suis, quam pītus esset innotescebat, quo etiam exemplo Propheta, qui hæc providebat in spiritu, admonebatur non solum patienter pressuras ferre malorum, sed et eis persequentibus gratiam suæ benignitatis impendere. B LXX: « Cum appropinqua-verint anni cognosceris, cum advenierit tempus ostenderis. » Cum venerit, inquit, tempus et opere promissa compleveris, monstrabis verā esse, quæ pollicitus es; sive, cum appropinqua-verit consummatio, et in extrema hora ad destruenda peccata venerit Filius tuus, manifestius cognosceris. Aliter juxta historiam anni et tempus passunt illam plenitudinem temporis designare, de qua dicit Apostolus: « Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret (Gal. iv): » quæ videlicet tempora, quosque annos longe adhuc vidit esse, atque a longe salutavit Propheta: quia dum appropiarent anni, dumque adveniret tempus, ostenderetur et cognosceretur C Dominus. Nam et superius audivit, dicente sibi Domino: « Quia adhuc visus procul et apparebit in finem, et non mentietur, si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet et non tardabit. » Hujus quidem auditum audiens, cujus opera passionis considerans, timuit et expavit, quia commotus fuerit de felicitate transitoria malorum, et temporalī afflictione bonorum. Attamen, ubi dignam pro suis ignorantibus poenitentiam fecisset, mox se veniam erratis consequi posse confisus est. Unde consequenter adjungit:

« In eo dum conturbata fuerit anima mea in ira misericordiæ memor eris. » Dum conturbata fuerit, inquit, anima mea, digno satisfactionis et poenitentiae mœrore concussa, ob metum iræ et animadversionis tuæ, quam me incautus incurrisse pertimesco, credo quod otius misericordiam optatæ a te veniæ consequar, ubi considerata est mira pietatis divinæ velocitas, turbatum se tantum animo propter iram Domini dixit, et mox illum ad misericordiam ab ira conversum subjunxit. Sed talis minimarum potest indulgentia esse culparum; cæterum nostri reatus, quanto graviores sunt, tanto majore ac diuturna poenitentia lacrymisque et eleemosynis opus habent. Quod autem dicitur juxta Hebræum: Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis, non debemus putare oblivisci Deum, et post iram suæ misericordiæ recordari, sed quod nos eum in poena positi putemus oblivisci, juxta illud: « Usquequo, Domine, obli-

sceris mei in finem? Nam etsi quando tentationibus A quasi fluctibus operimur, et rabida daemonum adversum nos procella desævīt, velut ad dormientem loquimur, exsurge, quid dormitas, Domine? Simulque Dei cerne clementiam: non dixit, cum intuleris supplicia, misericordiæ recordaberis, sed cum iratus fueris: qui autem irascitur, interdum non percutit, sed tantummodo comminatur, quod et Apostolus sentiens, ait: «Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem et iniquitatem hominum (Rom. 1).» Ubi autem revelatur non infertur, non percutit, sed revelatur ut terreat, et territis non inferatur.

«Deus de Austro veniet et Sanctus de monte Pharan.»

LXX: «Deus a Theman veniet et Sanctus de monte umbroso et condenso.» Theman ergo interpretatur Auster et significat Bethleem civitatem David, in qua natus est Dominus. Hæc ad austrum sita ab Hierosolymis: ab hac quippe ipse Dominus quadragesimo die nativitatis suæ adductus est Hierosolimam a parentibus, ut daretur hostia secundum legem pro eo. Pharan vero vicinus locus est monti Sinæ, in quo monte Dominus Moysi legem dedit. Dominus ergo ab austro veniet, hoc est, nascetur in Bethleem, et inde consurget, et quia ipse, qui natus est in Bethleem, legem quondam dedit in monte Sina, ipse est sanctus, qui venit de monte Pharan; quod autem infertur juxta Hebræos diapsalma, id est, semper, hunc habet sensum: Ipse qui natus est in Bethleem, et qui in Sina, id est in monte Pharan legem dedit, semper in universis præteritis et præsentibus et futuris, auctor est et largitor. Interpretatur autem Pharan os videntis, et significat quod de sermone eruditū viri venit notitia Filii Dei. Quod autem in quibusdam exemplaribus legitur: «Deus a Libano veniet, et sanctus de monte umbroso et condenso,» hunc habet sensum: Libanus est mons Phœnicis altissimus, excelsis et imputribilibus atque aromaticis insignis arboribus, de quibus etiam templum Domini in Hierosolymis factum Scriptura testatur. Unde solet in Scripturis nonnunquam ipsum quoque templum Libani vocabulo designari. Hinc est enim illud Zachariæ de venturo adversus eum exercitu Chaldæorum. «Aperi, Libane, portas tuas et comedat ignis cedros tuas (Zach. 11).» Deus ergo a Libano venit, quia Dominus in carne apparens in ipso templo prima Evangelii semina aspersit, atque exinde orbem totum germine suæ fidei et veritatis implevit. Unde dicit Isaïas: «Quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem (Isa. 2).» Aspersit autem ibi semina prima fidei, non solum per apostolos, qui post passionem ac resurrectionem ejus Spiritu sancto repleti, ibidem prædicando prima Ecclesiæ fundamenta posuerunt, quorum deinde sonus in omnem terram exiit, et in fines orbis terræ verba eorum, verum etiam per ipsum primo in eodem templo fidei, quæ in se esset habenda, testimonium dedit, cum duodenis in medio doctorum residens, interrogabat eos, quasi homo parvulæ ætatis; sed respondebat docentibus, quasi Deus æternæ majestatis. Ubi quesitus

et inventus a parentibus, etiam ipse per se, quod Deus ac Dei Filius esset insinuans ait: «Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse (Luc. 11)?» Sanctus idem mediator Dei et hominum, qui supra manifeste dicitur Deus, de quo Virgini matri evangelizans Gabriel ait: «Ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei (Luc. 1).» Mons autem, de quo venturus idem sanctus canitur, regnum Judæorum, ex quo ille carnis originem duxit, valet intelligi, de quo et Daniel vidit excisum lapidem sine manibus, id est Christum absque opere virili procreatum, qui regna mundi contereens sui gloria nominis orbem impleret universum, qui videlicet mons recte umbrosus vocatur et condensus, habet enim multa ligna fructifera, id est multos viros sanctos, et virtutum pomis onustos, qui et nostræ mentis esuriem gustu suavisimo suæ doctrinæ erudiant, et nostram fragilitatem, ne æstu tribulationum a virore interno dilectionis arescat, præsidio suæ intercessionis obumbrent.

«Operuit cælos gloria ejus et laudis ejus plena est terra.» LXX: «Operuit cælos virtus ejus, et laude ejus plena est terra.» Descripta dispensatione Dominicæ incarnationis, mox arcanum ascensionis, qua eadem humanitas erat carificanda subjunxit, juxta illud Psalmistæ: «A summo cælo egressus ejus, et occursum ejus usque ad summum ejus (Psal. xvm).» Operuit, inquit, cælos gloria ejus, sive virtus ejus, seu majestas ejus: quia qui per incarnationem minoratus est paulo minus ab angelis, ipse per resurrectionem gloria et honore coronatus per ascensionem est super opera manuum Patris constitutus, et omnia subjecta sunt sub pedibus ejus, ac prædicantibus apostolis, laude ejus omnis est terra repleta; sed et ante passionem ac resurrectionem, cum Verbum caro factum habitaret in nobis, operuit cælos majestas ejus, quia humanitas assumpta etiam mortalis adhuc cælestibus antecellebat potestatibus, et laude ejus plena erat terra, eisdem cæli virtutibus veraciter scientibus: quia ipse erat creator terræ, sicut et totius creaturæ per divinitatem, qui tunc per humanitatem morabatur et videbatur in terra. Deo et eo nato concinebant: «Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. 11).»

D «Splendor ejus ut lux erit, cornua in manibus ejus. Ibi abscondita est fortitudo ejus.» Splendor virtutum et doctrinæ Domini Salvatoris credentes illuminabit, unde et sol justitiæ in Scripturis vocatur; sed quia idem splendor mundo perfecte non poterat fulgere, nisi ipse gustata ad tempus morte regnum mortis derueret, atque exurgens a mortui spem fidemque mundo resurgendi donaret, splendor quoque ejus quasi sol justitiæ clara luce radiavit, et cornua in manu ejus, vexilla et trophæa crucis, et in ipsis cornibus abscondita est fortitudo ejus. «Cum enim esset in forma Dei, non rapinam arbitratum est æqualem se esse Deo; sed exinanivit se formam servi. accipiens, factus obediens usque ad mortem,

mortem autem crucis (*Phil. ii*). » In cruce ergo paup-
 lisper abscondita est fortitudo ejus, quando dicebat
 ad Patrem : « Tristis est anima mea usque ad mortem
 (*Math. xxvi*) ; » et : « Pater, si possibile est trans-
 eat a me calix iste (*Ibid.*) ; » et in ipsa cruce :
 « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. »
 Juxta aliam autem editionem hoc in loco legitur :
 « Cornua sunt in manibus ejus, ibi confirmata est
 virtus gloriæ ejus. » Cornua quippe dicit transversum
 crucis lignum, quod affixus manibus tenebat, ut hoc
 mortis genere omnem superans mortem sic confir-
 maret virtutem gloriæ suæ in cordibus electorum,
 ne ullis terroribus sive blandimentis ab ejus possent
 amore retardari, promissa etiam illis gloria futuræ
 incorruptionis, per quam novissima inimica destrue-
 retur mors. Denique in monte sancto, presentibus
 Petro, Jacobo et Joanne, splendor ejus sicut lumen
 fulgebat, et illi delectabantur quidem hujus intuitu
 splendoris ; sed tamen quantum adhuc fragiles et
 infirmi fuerint, tempore probatum est passionis il-
 lius. At postquam in manibus cornu crucis accepit,
 ibi confirmata est virtus gloriæ ejus, adeo ut nec
 terroribus, nec ipsa morte posset a fidelium corde
 propulsari. Possunt in cornibus more prophetarum
 regna hujus mundi insinuari : potest sublimitas hu-
 manæ mentis sive bona seu reproba cornuum voca-
 bulo designari ; et cornua sunt in manibus Christi,
 « quia ipse est Rex regum, et Dominus dominantium
 (*I Tim. vi*). » Cornua sunt in manibus ejus, ut hunc
 humilians et hunc exaltans, omnia cornua peccato-
 rum, quibus inaniter extolluntur, confringat. Et exal-
 tentur cornua justī, desideria videlicet Deo devota,
 quibus impiorum vitiorumque certamina cuncta su-
 perare contendunt. Quod autem juxta LXX legimus :
 « Et posuit dilectionem fortem virtutis suæ, » etiam
 hoc de Christo intelligendum, quod Deus Pater id-
 circo aperuit cælos virtute sua, et terram repleverit
 laude et splendorem suum fecerit esse, ut lumen et
 regnum posuerit in manu Filii sui, ut faceret dilec-
 tum suum ab omnibus diligī, et diligī non leviter,
 sed vehementer et fortiter, ut qui eum fortiter dile-
 xissent, et hærent in dilectione ejus, nemo tolleretur
 eos de manu illius : e contrario diabolus facit amare
 nos mundum, et pro dilectione virtutis diligere vitia,
 et non leviter, sed fortiter, ita ut de nobis possit
 dici : et posuit diabolus dilectionem fortem vitiorum
 suorum ; sed et hoc quod juxta quædam exempla-
 ria ita legitur : « Posuit charitatem firmam forti-
 tudinis suæ, » significans quod intima quidem cha-
 ritate sancti et ante passionem diligebant fortitudi-
 nem Christi, sed hæc ipsa charitas firma non erat,
 usque dum passione et resurrectione sua completa,
 gratiam ejus sancti Spiritus plenius daret, tunc vero
 in tantum firma facta est, ut nec ipsa cornu eo-
 rum, regum videlicet insolentium potentia posset
 infringi.

« Ante faciem ejus ibit mors, et egredietur dia-
 bolus ante pedes ejus. » Hic versus juxta Hebrai-
 cam veritatem ita legitur, quem B. Hieronymus ita

A exposuit, dicens : Tradunt Hebræi, quomodo in
 Evangelio princeps dæmonum dicitur esse Belzebub,
 ita Reseph dæmonis esse nomen, qui principatum
 teneat inter alios, et propter nimiam velocitatem
 atque in diversa discursum avis et volatile nuncu-
 petur, ipsumque esse, qui in paradiso sub figura
 serpentis mulieri sit locutus, et ex maledictione,
 qua a Deo condemnatus est, accepisse nomen : si-
 quidem Reseph reptans ventre interpretatur. Hoc
 est ergo, quod dicitur, statim ut venerit Dominus,
 et Jordane fuerit baptizatus, et ad columbæ descen-
 sum vox patris intonuerit : « Hic est Filius meus di-
 lectus, in quo mihi complacui (*Math. iii*), » exeunti
 de aquis occurret diabolus, et ante pedes illius sta-
 bit mors, ut coluber antiquus ; quadraginta diebus
 tentabit eum in solitudine. Si autem juxta LXX
 legimus : « Ante faciem ejus ibit Verbum et egre-
 dietur in campos, » hoc significat quod sermo Dei
 ante visitationem ejus, quæ nunc allegorice facies
 dicitur, præcedat et præparet corda credentium, ut
 prava in rectum et inæqualia sternat in planum, et
 auditoris anima quasi confectus ager sementem pos-
 sit recipere spiritalem ; antequam veniret in carnem
 Dominus, præcesserunt verba prophetarum, quæ ei
 venturo testimonium ferrent : et hæc eadem verba
 exierunt in campos, quando prædicantibus apostolis
 totum sunt divulgata per orbem. Non solum autem
 in propheticiis litteris verbum prædicationis Domi-
 num præcessit, sed et in apostolis, cum adventum
 Christi in carne completum mundo evangelizabant.
 Verbum faciem ejus præiit, quia nimirum primo do-
 ctrina veritatis ad aures eorum, qui instituendi sunt,
 pervenit, ac deinde fides et intellectus verbi corda
 illustrat, ac Deo inhabitatore dignas efficit.

« Stetit et mensus est terram, aspexit et dissolvit
 « gentes, et contriti sunt montes sæculi, incurvati
 « sunt colles mundi ab itineribus æternitatis ejus. »
 Stans Salvator et cuncta perspiciebat, et oculis suis
 universitatem mundi metiens, gentium multitudinem
 dissipavit, quibus dissipatis et dissolutis contriti
 sunt montes hujus sæculi, et incurvati sunt colles
 hujus mundi. Sunt enim et alii montes et colles,
 quos salit et transilit sponsus in Cantico canticorum,
 de quibus et in secundo graduum psalmo dicitur :
 « Levavi oculos meos in montes unde venit auxi-
 lium mihi (*Psal. cxx*). » Montes autem sæculi ipsi
 sunt, qui et montes tenebrosi, de quibus Jeremias
 præcepit, ne impingantur pedes nostri super eos.
 « Incurvati sunt, inquit, colles mundi, » ante adven-
 tum quippe Salvatoris erecta cervice gradiebantur,
 et superbiam eorum humiliare nemo poterat. Con-
 triti autem sunt et incurvati ab itineribus æternitatis
 ejus, id est Dei, quia æternitas illius ad nos venire
 dignata est, sive quod semper a principio mundi
 usque ad incarnationem suam venerit ad sanctos, et
 factus sit in singulorum manu sermo Dei, atque in
 universis viventibus ipse superarit et æternum ejus
 iter incurvaverit, colles montesque contriverit.
 Possunt autem montes et dæmones intelligi, qui

versantur in hæreticis, et elevant se contra scientiam Dei, colles quoque aliæ dæmonum fortitudines, quæ faciunt homines corporum pulchritudinem, dignitates, divitias, nobilitatem generis, cæteraque mundi bona admirari. Licet videre post adventum sermonis Dei et Dei Patris præsentiam, quomodo humanæ animæ commoveantur, et omne quod terrenum est dissolvatur, et cogitationes pristinæ redigantur ad nihilum, tunc destruuntur dæmones, tunc sæculi altitudines ad nihilum deducuntur, et omnis hæreticorum scientia, quæ primum tenebat ad Dei sermonis adventum, humiliatur, conteritur atque consumitur. Juxta aliam autem editionem ita legitur: « Pedes ejus steterunt et mota est terra, aspexit et defluerunt gentes, confracti sunt montes vehementer, defluerunt colles æternales. » Cum enim prædicante doctore, vestigia veritatis in mente figuntur auditoris, mox ipsa mens in sui consideratione turbata commovetur; possunt autem pedes Domini non inconvenienter ipsi doctores, per quos verbum ministratur, accipi; quoniam ille, qui per se ipsum ubique præsens est, per hos quasi per pedes suos in mundum fertur universum. Stant autem in pedes et movetur terra, quia quo doctores sancti fortius in prædicanda et custodienda veritate persistunt, eo citius se terrenorum corda ad agendam pro erratibus suis poenitentiam incutiant; et quoniam eadem actio poenitentiae nequaquam homini prædicanti, sed illustranti est gratiæ tribuenda, quod est aperte dicere: Misertus est Dominus et poenituerunt gentes, quo videlicet intuitu aspexit et Petrum cum negasset, et ille compunctus memoria sui peccati mox defluxit in lacrymas. Montes superbos dicit et de hujus sæculi vel regno vel sapientia, vel divitiis se extollentes, qui Domino aspiciente non solum confracti, sed vehementer confracti sunt, quando illo miserante nonnulli ex talibus, non tantum inanem superbiamque altitudinem deserebant, verum etiam eandem vivendo simul ac prædicando impugnabant. Denique Saulus et Matthæus montes erant, hic de sapientia litteræ carnalis, ille de mammona iniquitatis elatus; sed, dum uterque ad humilitatis magisterium conversus Christi est factus discipulus, montes utique sunt vehementer confracti. Collum nomine sicut et montium superbi exprimuntur homines. Sed fortasse minore fastu elationis inflati, nec tamen a reatu tumoris alieni, ideoque salubriter inclinandi, ut a Domino mereantur erigi, qui recte colles æternales vocantur, quia dum temporaliter humiliati a superbiæ tumore defluunt, in æternum glorificati eriguntur ab eo, qui ait: « Et omnis qui se humiliat exaltabitur. » Sequitur in eadem editione: « Itinera æternitatis ejus præ laboribus vidi. » Itinera sunt temporalitatis Domini, quibus venit in mundum, ut ad tempus appareret hominibus. Itinera autem æternitatis ejus, quibus relicto corporaliter mundo rediit ad Patrem, cum quo æternaliter mansit etiam, cum temporaliter conversaretur in mundo: quæ nimirum itinera desideravit

A ipse cum appropians passioni dicebat Patri: « Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam (Joan. xvii). » Hæc de itineribus assumptæ temporalitatis, statimque de itineribus æternitatis adjunxit: « Et nunc clarifica me, tu Pater, apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. » Hæc autem itinera æternitatis propheta præ laboribus vidit, incarnationis videlicet et passionis; de quibus supra dictum est: « Deus a Libano sive ab austro veniet, et cornua sunt in manibus ejus, » aliæque hujusmodi, quæ in hoc eodem Cantico plurima inveniuntur.

B « Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ, turbantur pelles terræ Madian. » LXX: « Pro laboribus vidi tabernacula Æthiopum, pavebunt et tabernacula terræ Madian. » Æthiopes tetri et amantes tenebras et ab omni luce alieni, qui draconis carne vescuntur, de quo scriptum est: « Dedisti eum escam populis Æthiopibus (Psal. lxxiii). » Dæmones intelliguntur, quorum fit tabernaculum, quicumque in hoc sæculo propter honores et divitias laboraverit, quod significanter sub uno verbo iniquitatis ostenditur. Omnis enim dives anti iniquus anti hæres iniqui est. Vide homines maria transire, ante potentium excubare fores, pati omnia, quæ servorum conditio vix patitur, ut divitias congregent, ut aliquam accipiant dignitatem, et postquam hoc fuerint consecuti, tradere se luxuriæ et voluptatibus et omni iniquitati, ut quod avaritia congregavit, luxuria consumat. C Isti ergo pro laboribus suis efficiuntur hospitium dæmonum, et qui templum Dei esse debebant, fiunt tabernacula Æthiopum: sed et hoc, quod sequitur, turbabuntur pelles terræ Madian, eosdem intellige tabernacula Æthiopum et tabernacula terræ Madian. Madian autem in lingua nostra sonat ex judicio, id est, in condemnationem, et ostenditur, quod metu judicii æternarumque poenarum semper in fortitudine sint, et cruciatus, quos se sciunt quotidiano pavore sustinere. Aliter autem tabernacula Æthiopum expavescent et tabernacula terræ Madian, cum gentes, annuntiati sibi per apostolos Evangelio, eodem auditu eisdemque operibus jam consummatis servire Domino in timore, et exsultare ei inciperent cum tremore. Et bene Æthiopes primo posuit, qui sunt in finibus mundi, ut insinuaret mystice, quod in omnem terram exiturus esset sonus prædicatorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Paveant ergo ad nomen Christi Æthiopes, et ad fines orbis fides ejus perventura signetur. Paveant et Madianitæ, ut mediterraneæ quoque plebes per hanc insinuentur esse salvandæ. Quod autem non ait: Æthiopes et Madianitæ expavescent, sed: tabernacula Æthiopum expavescent, inquit, et tabernacula terræ Madian, illo locutionis genere dicit, quo in Evangelio dictum est: « Et exiit tota civitas obviam Jesu, » dum non ipsa civitas, sed hi qui erant in civitate exierunt.

D « Nunquid in fluminibus iratus es, Domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua? »

« qui ascendis super equos tuos, et quadrigæ tuæ » salvatio. Suscitans suscitabis arcum tuum, jura-
 « menta tribubus, quæ locutus es. » LXX : « Nun-
 quid in fluminibus iratus es, Domine, aut in flumi-
 nibus furor tuus vel in mari impetus tuus ? Quia as-
 cendes super equos tuos et equitatio tua salus, in-
 tendens extends arcum tuum super sceptrā, dicit
 Dominus. » Quod ita juxta litteram intelligi potest :
 Sicut Jordanem et mare siccasti Rubrum pro nobis
 dimicans, non enim fluminibus et mari iratus es, aut
 quidquam insensibilia offensionis contrahere pote-
 runt : ita nunc quadrigas conscendens tuas, arcum-
 que corripuens, salutem dabis populo tuo, et jura-
 menta, quæ jurasti patribus nostris et tribubus, ex-
 ples in sempiternum. Quod autem dicit : « Nun-
 quid in fluminibus iratus es, Domine, aut in flumi-
 nibus furor tuus, vel in mari impetus tuus ? » dicit
 ambigue et tam interrogantis eloquio, quam pro-
 bantis : sunt enim et bona flumina, sunt et mala :
 est mare pessimum, et est mare optimum. Bonorum
 fluminum illud exemplum est : « Fluminis impetus
 lætificat civitatem Domini (Psal. xlv) ; » et, quod
 « qui de aqua Domini biberit, fluent de ventre ejus
 flumina aquæ salientis in vitam æternam (Joan. vii) : »
 malorum illud, quod Pharaon loquitur in Ezechiel :
 « Mea sunt flumina, et ego feci illa, » in quibus
 draco habitat, et multa his similia. Similiter et mare
 in bonam partem accipitur, ut est illud quod Psal-
 mista dicit de Ecclesia : « Ipse super maria funda-
 vit eam, et super flumina preparavit illam (Psal.
 m). » Item in malam, ut est illud : « Hoc mare ma-
 gnum et spatiosum, illic reptilia, quorum non est
 numerus (Psal. ciii), » et cætera. Quod si bona sunt
 flumina et bonum mare, super quas Jesus Ecclesiam
 suam collocat ac præparat, etsi in malam partem
 accipitur, illud mare et flumina, de quibus scriptum
 est : « Mare vidit et fugit, Jordanis conversus est
 retrorsum (Psal. cxiii), » non inconvenienter, et
 equos bonos et equos malos, nec non et currus et
 quadrigas bonas in quibusdam locis, et in quibusdam
 malas positas intelligere possumus. Nam currus et
 quadrigas Pharaonis, in Exodo maris fluctibus de-
 mersos legimus ; et e contrario sponsus ad sponsam
 in Cantico canticorum dicit : « Equitatu meo in cur-
 ribus Pharaonis assimilavi te, proxima mea (Cant.
 i). » non quo Christus Ecclesiam sive sermo Dei
 animam, quam sponsam suam vocat, quadrigis com-
 paret Pharaonis, sed quo omnis anima, quamvis
 sancta sit atque perfecta, ad Deum comparata, quasi
 currus Pharaonis sit, et jumentum. Unde et Moyses
 loquitur ad Deum : « Ego autem sum irrationabilis ;
 et David : « Jumentum factus sum apud te (Psal.
 lxxxi), » non quo absolute jumentum sit, sed quo
 apud Deum jumentum sit. « Suscitans ergo suscitatur
 arcum suum Dominus, atque intendit sagittas super
 sceptrā, » id est, regna diaboli, quæ contraria sunt
 Domino in diversis vitiis et peccatis, hoc est, avari-
 tia, luxuria, invidia, detractio, furtis atque per-
 juriis, adversum quæ sermo Dei sedens in equis et

A curribus suis, hoc est, in animabus sanctorum,
 super quas ascendit sermo divinus, ut suscitetur ar-
 cum sanctorum Scripturarum : ex quibus spicula
 testimoniorum divinatorum emittuntur, et compleat
 juramenta tribubus Domini, quæ locutus est patribus
 eorum. Illis videlicet tribubus, de quibus Psalmista
 de Jerusalem mystica disputans ait : « Illuc enim
 ascenderunt tribus Domini testimonium in Israel ad
 confitendum nomini ipsius (Psal. cxxi). » Potest au-
 tem in hoc, quod juxta editionem LXX interpretum
 legitur : « Nunquid in fluminibus ira tua, Domine,
 aut in fluminibus furor tuus, aut in mari impetus
 tuus ? » fluminum et maris vocabulo corda exprimi
 infidelium, quæ flumina recte vocantur, quia toto
 intentionis impetu ad inferiora defluunt. Mare, quia
 turbidis amarisque cogitationibus intus obscurantur,
 et super cæteros sese tumidis jactantiæ gurgitibus
 extollunt. Nunquid ergo ait, tam graviter peccave-
 runt hi, qui mentem a cœlestibus desideris in appeti-
 tum demergunt infirmorum, quique fastu animi in-
 stabilis sese contra proximos erigunt, ut in talibus
 ira, quam merentur, nunquam solvenda perseveret,
 an omnibus per orbem, sive levius, sive gravius pec-
 cantibus in mundo apparens gratiam tuæ pietatis
 impendis. Nam cerno quidem te apostolos ad præ-
 dicandam gentibus gloriam tuam esse missurum, sed
 qui sunt credituri, tuæ est, non humanæ cogitati-
 nis. Hoc est enim quod sequitur : « Quoniam ascen-
 dens ascendens super equos tuos, et equitatus tuus
 sanitas, » id est, ascendens in corde electorum tuo-
 rum per illuminationem gratiæ, per quam te regente
 iter virtutum incedant, per quæ orbem totum te
 evangelizando ferentes perpetuæ salutis mundo vi-
 tam prædicent. Cujus equitatus figura etiam juxta
 litteram in Domino monstrata est, cum Hierosoly-
 mam tendens sedebat asino concinentibus turbis,
 quæ antecedeabant, et quæ sequebantur, et quæ obviam
 veniebant : « Hosanna, benedictus qui venit in no-
 mine Domini (Matth. xxi). » In qua equitatione sa-
 nitas resonabat, quia nimirum illorum iter spiritale
 signabatur, quo Domino duce per apostolos ad ejus
 quæ sursum est Jerusalem, quæ est mater omnium
 nostrum videnda regna ducuntur.

« Tendens extends arcum tuum super sceptrā, di-
 « cit Dominus. » Arcum dicit improvisum divini exa-
 minis adventum, quo etiam sceptrā, id est, regna
 mundi examinanda esse prævidit. Insinuans ergo
 Propheta, quid Dominus noster equos ascendens, id
 est, apostolos et eorum successores gratia sua im-
 plens ac regens agat in illis, « intendens, inquit ex-
 tendens arcum tuum super sceptrā, » id est, commi-
 nans per doctores comminaberis judicium tuum
 subito adventurum, ut quicumque ad comminatio-
 nem iræ quasi ad extensum arcum territus fuerit, et
 pietati tuæ supplicare curaverit, emissionem sagit-
 tarum, id est, comminationem non sentiat pœn-
 nium pœnarum. Quod autem præmittens « tendens
 extends arcum tuum super sceptrā, » addidit, « di-
 cit Dominus, » Deum Patrem significat, de quo ipse

Filius: « Pater, inquit, non iudicat, sed iudicium A
omne dedit Filio (Joan. v). »

« Fluvios scindens terræ. » Primum ponamus exemplum, ut hoc quasi gradu ad altiora veniamus. Legimus in his qui de mirabilibus confecerunt volumina, et qui Olympiadas Græciæ ad nostram usque memoriam perduxerunt, exponentes quid in singulis annis novi acciderit in mundo, quod inter cætera terræ motu eruperint flumina, quæ ante non fuerant, et alia absorpta sint, et pessum ierint, quod scilicet omnes terrarum venæ, quasi in humano corpore sanguinem, ita in se habeant latentes aquas, quæ terræ concussione rumpantur et manent flumina. Hoc si intelleximus, videamus animam humanam habere in se naturaliter aquas et fluvios, et per socordiam nostram esse absconditos et non fluere; cum autem ad prædicationem sermonis Dei concussa fuerit, et de priori statu mota, tunc erumpere, quod latebat et in refectione potentium fluere. Quod autem juxta aliam editionem legitur: « Fluminibus scindetur terra. » Flumina hoc loco non eadem, quibus supra iram Domini, furoremque timebat, sed illa potius dicit, de quibus ipse in Evangelio: « Qui credit, inquit, in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. » Et exponens evangelista: « Hoc autem dixit, inquit, de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum (Joan. vii). » His ergo fluminibus scindetur terra. Cum carnalium verbis corda doctrinæ salutaris irrigata duritiam suæ infidelitatis sese humiliando conterunt sinumque internæ cogitationis, qui male clausus fuerat, ad accipiendam salutiferæ increpationis sive exhortationis dicta, patefaciunt.

« Viderunt te, Deus, et doluerunt montes, gurges
« aquarum transiit, dedit abyssus vocem suam, al-
« titudo manus suas levavit, sol et luna steterunt
« in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum,
« ibunt in splendore fulgurantis hastæ tuæ, in fre-
« mitu conculcabis terram, in furore obstupescies
« gentes, egressus in salutem populi tui, in salu-
« tem cum Christo tuo, percussisti caput de domo
« impii, denudasti fundamentum usque ad collum
« semper. » Solum postram editionem posuimus, ut juxta eam, id est, juxta Hebraicam textentes consequentiam loci, postea LXX commatice per capitula disseramus. Viderunt te, Deus, et doluerunt montes, excelsa scilicet regna et sublimes hujus sæculi potestates, et quadrigæ quatuor in Zacharia, quæ egrediuntur de montibus aereis. Hæc te viderunt et intremuerunt, et gurgès aquarum transiit, hoc est, omnis eorum impetus et persecutio, qua vexabant populum tuum, postquam te viderunt, transiit tunc abyssus, hoc est, inferi laudaverunt te, tunc etiam superi, id est, angeli in plausum suis manibus concreparunt et victorem veluti gestu quodam et tripudio elevatarum manuum demonstrarunt. Sol tuus et luna et omnis splendor, quo prius illuxeras populo tuo et malorum postea pondere universa fuerant tenebrarum horrore cooperta,

receperunt lumen suum et pristinum habuere ful-
gorem. Sagittæ tuæ et fulgurans hasta tua, id est, plagæ tuæ, et eruditio lumen tuo populo præbuerunt. Denique in luce sagittarum tuarum et in splendore hastæ tuæ, quæ eos ad hoc corripuit, ut emendaret, ambulavit populus tuus in fremitu tuo. Quando ergo populi tui vindicabis injuriam, terrena regna calcabis, et omnes gentes admirari facies, quia egressus es in salutem populi tui et venisti ad eos cum Christo tuo; Jesus enim Salvator interpretatur. Veniente autem Jesu Christo Filio tuo, percussisti Antichristum de domo impii, hoc est, in hoc sæculo, quod in maligno positum est, sive ipsum diabolum percussisti, qui impietatis caput est, et denudasti fundamentum ejus usque ad collum, id est abscondita ejus aperta fecisti non ad breve tempus, sed in perpetuum, hoc enim significat Sela, id est, semper. Quod vero iuxta aliam editionem le-

gitur:

« Videbunt te et dolebunt populi. » Talis est sensus, scissa quippe peccantium corda ad agnitionem confessionemque veritatis crebra allocutione docentium quasi ablutione frequentium gurgitum vident Dominum interim per fidem et dolent se tam diu ab illo recessisse per culpam; sed finito dolore poenitentia, vident eum plenius in futuro per speciem, ac de ejus beata in perpetuum visione lætantur. Sequitur:

« Aspergens aquas in itineribus suis, dedit abys-
« sus vocem suam ab altitudine phantasie suæ. »
C Idem doctores abyssi nomine qui et fluminum supra figurantur. Sed flumina sunt propter viam fortioris invectionis, qua duritiam terrenæ mentis ad agendam pro erratibus suis poenitentiam rescindunt. Abyssus vero recte vocatur ab altitudine scientiæ, qua ipsi intus implentur, Salomone attestante, qui ait: « Aqua profunda verba ex ore viri (Prov. xviii). » Aspergens ergo aquas in itineribus, dat abyssus vocem suam, cum prædicatores sancti profunda veritatis scientia intus in corde repleti ministerium verbi foris audientibus exhibent, paulatim et per partes pro capacitate infirmorum proferentes, quæ ipsi intus multa simul et ampla capiunt, in itineribus autem, in operibus dicit vel ipsorum videlicet doctorum, vel auditorum suorum. Aspergunt enim aquas in itineribus suis, cum ubicunque incedunt exempla recte vivendi cum voce prædicationis semper intuentibus ostendunt. Aspergunt aquas et in itineribus intuentium, cum eis docendo pariter et vivendo, quibus actionum viis ingredi debeant præmonstrant. Bene autem, cum dixisset, quod daret abyssus vocem suam, addidit ab altitudine phantasie suæ, quia, quod nobis mirabile sancti prædicatores foras pronuntiant, ex eo nimirum fonte sapientiæ procedit, quo intus ipsi mirabilibus contemplatis cœlestibus gaudiis illustrantur. An non abyssus magna dedit vocem suam ab altitudine phantasie suæ, cum diceret Paulus apostolus: « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est, non angustiamini in

nobis, angustiamini autem in visceribus vestris, A
tanquam filiis dico, dilatamini et vos. Unde autem
vel quo ordine provenierit, ut salutaribus aquis
mundus aspergeretur, utque abyssus sapientiæ cœ-
lestis terris intonuerit, sequenter ostenditur cum
dicitur:

« Elevatus est sol et luna stetit in ordine suo. »

Elevatus est enim Dominus, sol videlicet justitiæ,
post passionem ac resurrectionem suam in cœlum,
et misso a Patre Spiritu illustravit Ecclesiam, ac
totum dilatavit in orbem, ut ipsa in ordine suo, id
est, post impletum Dominicæ incarnationis arcanum
a longo perfidie languore exurgens staret in fide,
viriliter ageretur, et confortaretur in charitate ipsius.
Et quia soli Christum, Ecclesiam lunæ comparave-
rat, apte ad eundem solem conversus continuo B
subject:

« In lumine jacula tua ibunt in splendore fulgoris
« armorum tuorum. » Jacula autem Christi verba
sunt illius, quibus corda hominum compunguntur;
ut salutari vulnere inflicto, possit anima fidelis di-
cere, vulnerata charitate ego sum, quæ videlicet ja-
cula in lumine eunt, quia ministerio doctorum ve-
ritatis verba mundo palam innotuerunt, juxta quod
ipsa Veritas eisdem præcipit, dicens: « Quæ dico
vobis in tenebris dicite in lumine, et quod in aure
audistis prædicate super tecta (Luc. xi); » et quo-
niam eloquia lucis secuta est etiam claritas mira-
culorum, addidit: in splendore fulgoris armorum
tuorum; jaculis quippe bellantes adversarios fe-
riunt, armis muniendo sese a vulnere descendunt. C
Unde in jaculis merito dicta prædicantium, quibus
pravitatem infidelium superant, in armis miracula,
quibus veritatem suæ prædicationis confirmant, in-
sinuantur. Eunt ergo in lumine jacula Christi, eunt
in splendore fulgoris armorum illius; quia quæ fe-
cit magnalia, quæ aperuit arcana, quæ proposuit
mandata, quæ promisit præmia, cuncto jam mundo
per evangelicas litteras sole clarius innotuere. Sed
et sancti doctores, quia filii lucis sunt, quæque illo
donante agunt sive loquuntur, luce nimirum ac
splendore clara refugent.

« In comminatione tua minorabis terram et in
« furore tuo. » Detrahes gentes comminando distri-
ctionem judicii, quo impii damnentur, humiliabis
salubriter eos qui terrena cœlestibus antepone-
re solebant, ut minoratis paulatim terrenis cupiditati-
bus, quæ sursum sunt sapere et querere incipiant,
et inferendo fororem condemnabis eos in perpe-
tuum, qui pro æterna sua exaltatione ad tempus hu-
miliari contempserunt.

« Existi in salutem populi tui ut salvos facias
« christos tuos. » Exivit mediator Dei et ho-
minum a Patre et venit in mundum, non ut
judicaret mundum, sed ut salvaretur mundus
per ipsum. Christos autem omnes electos dicit,
quia ab unctione gratiæ spiritualis rectissime hoc
vocabulo nuncupantur. Unde est illud Psalmistæ de
his qui sanctis nocere volentes, divina sunt prohi-

bitione coerciti. Et corripuit pro eis reges: « Nolite
tangere christos meos (Psal. civ). » Salvos autem
fecit christos suos, non quos christos invenit, sed
quos egrediendo a Patre et in carne appendendo per
adoptionis Spiritum christos, id est, unctos suos fe-
cit. De qua unctione monens suos auditores Joannes
apostolus dicit: « Et vos unctionem, quam accepi-
stis ab eo, maneat in vobis (I Joan. ii). »

« Misisti in capita inimicorum mortem, excitasti
« vincula usque ad cervicem. » Dominus enim occidit
peccatum, mittens in capita inimicorum mortem,
ut vivificet justitiæ. Dicam aliquid audacius: Chri-
stus ad hoc venit in mundum, ut in capita inimico-
rum mitteret mortem, et sicut ipse peccato mortuus
est semel, sic et illi morentur iniquitati, et qui
facti fuerant participes mortis, nujus vite quoque
fierent participes. Suscitavit Dominus vincula cha-
ritatis, ut priori onere deposito, et gravissimo jugo,
quo premebantur, abjecto, leve Christi suscipere-
mus jugum, ut in curru illis positi aurigam opti-
mum portarémus, quod et aliter intelligi potest:
qui enim electis suis, quos christos appellaverat per
Prophetam gaudium salutis obtulit; ipse illis, qui
ejus ungi gratia neglexerunt, mortem misit æter-
nam, quod in ipsa gente Judæorum, quæ Dominum
in carne apparentem ad mortem usque persecuta
est, etiam corporaliter esse constat impletum, quæ
postquam eum crucifixit non multis intervenientibus
annis, ingruente Romano exercitu, exceptis solum
eis qui in fidem se Evangelicæ gratiæ secreverant,
enormi est clade damnata, et ipsa insuper regno ac
patria privata. Et hoc est quod ait: « Excitasti vincula
usque ad cervicem, » cervicem videlicet regni, quo
contra Dominum fuerant erecti, de quo dicit eisdem
in se etiam furentibus beatissimus protomartyr Ste-
phanus: « Dura cervice et incircumcisi cordibus et
auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis (Act.
v). » Sed ad hanc usque cervicem vincula Dominus
excitavit, cum ad eversionem superbæ gentis hos-
tilem misit exercitum. Unde scriptum est: « Dominus
justus concidet cervices peccatorum (Psal. cxxviii). »

« Maledixisti sceptris ejus, capita bellatorum ejus,
« venientibus, ut turbo, ad dispergendum me. Exsul-
« tatio eorum, sicut ejus qui devorat pauperem in
« abscondito. Viam fecisti in mari equis tuis in
« luto aquarum multarum. Audivi et conturbatus
« est venter meus: a voce contremuerunt labia
« mea. Ingrediator putredo in ossibus meis, et sub-
« ter me scateat, ut requiescam in die tribulationis
« meæ, ut ascendam ad populum accinctum vo-
« strum. » Et nunc tantum Hebraicum posui, ut
separatim de editione LXX disseramus. Multum
enim ab omnium translatione discordat LXX. Male-
dixisti sceptris, id est, regnis ejus, haud dubium
quin impii, de quo supra dixerat, percussisti caput
de domo impii, denudasti fundamentum usque ad
collum. Intelligimus autem impium vel Nabuchodo-
nosor, vel omnem adversarium populi Dei, et non
solum sceptris ejus, sed etiam capita bellatorum,

quos percusserat, qui venerunt, inquit, ut turbo, ut dispergerent me, id est, verterent Israel, et in diversum captivum ducerent, ita ut exsultarent devorantes pauperem, et subiectum sibi Israel, quasi hoc in abscondito facerent, et nos ignorantes devorarent. Venisti itaque ad prælum pro populo tuo, et quadrigas tuas immittens in aquas, hoc est, in gentes multas, fecisti eis viam in luto aquarum multarum, id est, ut conculces eos, et quasi lutum equorum tuorum, et currum ungula et rota conteras. Quod autem sequitur: « Audiui et conturbatus est venter meus ad vocem, » ut subaudiatur: contremuerunt labia mea, ingreditur putredo in ossibus meis et subter me scateant, ut requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum accinctum nostrum. Hic sensus est: nunc libenter omnes patimur angustias et ad comminationem tuam totis visceribus contremiscimus, nunc tremunt labia mea, et pavor mentis trepidæ in ore signatur, et non solum istud, sed etiam aliud ultro appeto, ultro desidero; ingreditur putredo in ossibus meis et super me scateat, hoc est, libenter patior, quod passus est Job, non solum carnes meas, sed medullas quoque ossium cupio tabefieri, et stratum meum putredine corporis et innumeris scatere vermibus, ut postquam hic pro peccatis meis hæc sustinuerò, requiescam in die amara, in die tribulationis, in die necessitatis et angustiarum: et ascendam ad populum accinctum nostrum, fortem videlicet bellatorem atque pugnacem, et pulchre ascendam, ad accinctum enim populum semper ascenditur, eleganterque nostrum, qui enim tribulatus est et pressuras libenter sustinuit et præsentibus malis futura præmia compensavit, nostrum audacter loquitur, ut juxta Abraham, et Isaac, et Jacob, et ipse dormiat in senectute bona plenus dierum et apponatur ad patres suos. Alia editio:

« Præcidisti in alienatione capita potentium, movebuntur in ea gentes. » Pro alienatione in Græco scriptum est « in exstasi, » quod quidam « in stupore, » alii « in excessu mentis » interpretati sunt: sive autem stupor, sive alienatio, seu excessus mentis dicatur, unum idemque significat, cum quis repentino miraculo turbatus ac stupefactus a sensu suæ mentis redditur alienus, quod accidisse Judæis crebra Evangelii prodit historia dicens: Quod stupere et mirarentur in doctrina ac virtutibus Jesu dicentes: « Unde huic hæc omnia, cujus novimus patrem et matrem (Joan. vi)? » Et in Actibus apostolorum curato per Petrum et Joannem claudo ad ostium templi: « Impleti sunt, inquit, stupore et exstasi (Act. iii), » in qua videlicet exstasi, id est, admiratione sive alienatione mentis multi de populo provocati sunt ad credendum Domino, sed capita potentium, id est, principes sacerdotum et seniores præcisi sunt non credendo a sorte fidelium; motæ sunt quoque in ea gentes, dum auditis, sive visis Domini et apostolorum ejus virtutibus, adeo stupefactæ et admiratæ sunt, ut anathematizatis

Abjectisque eis, quos coluere diis, novam Christi fidem devota mente susciperent.

« Adaperient ora sua sicut pauper edens in occulto. » Sicut enim pauper aliquandiu jejunos permanens, si forte alicubi cibos invenerit, his se confestim in occulto reficere satagit, neque eos in publicum vult proferre, ne forte ab alio diripiantur, et ipse fame pereat: sic nimirum, sic populi gentium, oblato sibi per apostolos pane verbi, a quo diutius jejuni duraverant, mox aperuerunt ora sui cordis, et hunc omni aviditate gustare cœperunt. Quo autem ordine paupertas gentium ad percipiendas verbi epulas pervenerit insinuat, cum protinus subinfertur:

« Misisti in mare equos turbantes aquas multas. » Mare quippe mundum, equos Dei prædicatores sanctos, aquas multas, populos nationum dicit; immissisque equis Dei in mare, turbatae sunt aquæ multæ, quia dispersis in mundum præconibus verbi turbata sunt gentium corda, alia ad credendum ac suscipiendum Sacramentum fidei, alia vero ad contradicendum, sive etiam persequendos præcones ejusdem fidei. Bene autem de his equis, sanctis videlicet prædicatoribus et supra dicitur: quoniam ascendens ascendes super equos tuos, et nunc de eisdem subinfertur, misisti in mare equos tuos, ut ex utraque sententia colligatur, quod ita Dominus in mundum prædicatores miserit, ut eisdem prædicantibus ipse nunquam absit, sed sicut equis auriga, ita regendis semper eorum mentibus præsit.

C « Custodivit et expavit venter meus a voce orationis labiorum eorum. » Ventrem suum more prophetis consueto animum suum dicit; quia sicut ventre recipiuntur cibi, quibus virtus ac vita corporis reficiatur: ita cogitationes piæ sancto recipiuntur in animo, quibus interioris hominis vita, ne deficere debeat, sustentetur et contineatur. Custodivi, inquit, meipsum tremante animo solertius, ne forte corde peccarem, neve aliis prædicans, ipse reprobis efficerer. Et notandum quod expavisse se dicit a voce orationis labiorum suorum, cum nil prorsus orasse in toto hoc carmine videatur; sed tantummodo timens ac pavens ventura Christi et Ecclesiæ sacramenta describere. Nec tamen fallitur, qui carmen suum orationem nuncupat, qui et eidem talem titulum proposuit, Oratio Habacuc prophætæ pro ignorantibus, quia quidquid vir sanctus loquitur, totum profecto hoc oratio ad Deum est: omne quod agitis, cujus sincera intentio est Domino placendi, hoc pro ipso apud Dominum interpellat, et ipsum Domino commendat.

D « Et introivit tremor in ossa mea. » Sic carnis nomine aliquoties Scriptura carnales nostras actiones, ita ossium vocabulo fortia solet ac spiritualia facta designare. Expavit ergo, inquit, cor meum ab his quæ ventura in mundum prævideo, et quidquid mihi virtutis spiritualis esse putavi, totum hoc quasi fragile contremuit, dum majores Christi, beatorum apostolorum et virtutes et passiones aspicio,

quod ipsum verbo sequente manifestius explicatur, cum dicitur :

« Et subtus me turbata est virtus mea. » Bene autem virtutem suam non in se, sed subter se dicit esse turbatam, quia raptus ad contemplationem cœlestium arcanorum propheta quodammodo super se esse vidit elevatum, et quo altior efficitur lumine contemplationis, eo se imperfectiorem conspicit : sublevatus enim ad intuenda superna, jure de his, quæ in infimis gesserat, conturbatur. Turbata est autem virtus propheta, contremuerunt ossa, expavit venter, non solum quia minus perfectum se actione cognovit, verum etiam quia omnes, qui pie vellint vivere in Christo persecutiones passuros dicit. Sed et ipsum Christum, qui sine peccato intraret in mundum, non sine pœna peccati exiturum vidit esse de mundo.

« Requiescam in die tribulationis meæ, ut ascendam ad populum transmigrationis meæ. » Requiescit enim in die non solum retributionis, sed et tribulationis, quia per afflictiones temporales æterna se gaudia aucturum esse non dubitat juxta illud Apostoli : « Spe enim salvi facti sumus (Rom. viii). » Et iterum : « Spe gaudentes, in tribulatione patientes (Rom. x). » Hæc est autem in hac vita requies electorum, ut, relicto infimorum appetitu, tota mentis intentione et quotidianis bonorum operum gressibus ascendere ac transmigrare nitantur ad consortium eorum, qui se in Christo præcesserant ; sed et ante novissimum illud ac generale judicium sancti requiescunt in die tribulationis ascendentes ad populum transmigrationis suæ, quando post bona opera translati de mundo priorum justorum gaudiis sociantur in cœlis, cum persecutores eorum pariter de hac vita sublatis tormenta gehennæ perpetuo tribulandi subeant. Potest autem dies tribulationis etiam in hac vita intelligi, cum gravescente temporalium bonorum penuria, hi qui talia dilexerant ninium quasi miseris circumdati dolent : sed electus quisque, quamvis eadem incommoda corporaliter sustinens, fixa spe mentis in Domino, requiem habet sciens quia quo gravius in infimis deprimitur, eo celsius post pressuras ad æterna superiorum civium consortia ascendit, cui seipsi convenit apte, quod sequitur :

« Ficus enim non florebit et non erit germen in vineis, mentietur opus olivæ et arva non afferent cibum, abscedet de ovili pecus et non erit armentum in præsepibus. » LXX : « Quoniam ficus non affert fructum et non erit generatio in vineis, mentietur opus olivæ et campi non faciunt escas, defecerunt ab esca oves, et non erunt in præsepio boves. » Juxta Hebraicum, in quo supra diximus, ingreditur putredo in ossibus meis et subter me scateat, ut requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum accinctum meum, ita quæ præcesserunt, copulabuntur sequentibus, ideo tribulationem ad præsens volui sustinere, et postea ad populum fortem ascendere, quia venit dies tribulationis et necessitatis ; et cæteris in angustia constitutis, ego in tua

majestate lætabor : ficus non florebit, et non erit germen in vineis, mentietur opus olivæ, et arva non afferent cibum, et cætera, quæ quia non multum distant a LXX cum interpretatione eorum pariter disseramus. Cum venerit dies tribulationis et ego ascendero ad populum, qui mecum aliquando peregrinatus est, vel certe cum venerit dies everisionis Judaicæ et populi prioris, et derelicta fuerit filia Sion, sicut tabernaculum in vinea, et sicut casula in cucumerario, et sicut civitas, quæ expugnatur, eo quidem pereunte electus sum populo, de quo dictum est : « Et nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissetis, et quasi Gomorra similes fuissetis (Rom. ix). » Copulabo me discipulis Christi, quos quia in monte docet, turbis et debilibus deorsum relictis, ego ad montana conscendam. Hi autem versus, si quis quærat, quid figuraliter significent, ita potest exponi : ficus, vinea et oliva erat synagoga Judæorum, quando dulcedinem bonæ operationis, fragrantiam fervide dilectionis, pinguedinem animi misericordis Deo devota proferebat. Oves et boves typici erant in eadem plebe, oves videlicet in eis qui vocem summi pastoris humiliter audiebant. Boves vero in illis, qui jugum legis naviter portantes ad faciendos bonorum operum fructus, corda audientium sedulo docendo et castigando quasi terram Domini arando parabant, hisque spiritaliter viventibus, spirituales faciebant escas campi Scripturarum divinarum latissimi, quorum pabulo delectabatur ille, qui ut jumentum factus erat apud Deum et semper illi adhærebat dicens : « Dominus regit me et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit (Psal. xxii). » Sed hæc ficus Domino ad eam tertio veniente, hoc est, in legislatione per Moysen, in sedula increpatione et exhortatione per prophetas, in oblatione gratiæ per seipsum virtutis fructum ferre neglexit, propter quod ad maledictionem ejus æterna ariditate damnata est, defect generatio in vineis quondam Domini, id est, fructus charitatis in turbis Judæorum, propter quod sitiienti illi acetum pro vino obtulerunt, id est, virtutum suavitatem in se querenti vitiorum acredinem proferebant, mentiebatur opus olivæ, cum eadem plebs oleo adolationis impingueret capita miserorum, ductaque propheta veraciam falso ore resonaret dicens : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei speravi in misericordia Dei (Psal. i). Propter quod tempore ultimæ retributionis extinctas allatura lampadas, et cum suis tenebris ab ingressu est patriæ cœlestis excludenda. Campi non faciunt escas, cum plebs eadem apertis divinorum apicum paginis pascua veritatis invenire recte intelligendo non valet ; deficiunt ab esca oves, quia quibus internæ refectio dulcedinis abest, unde innocentia vitæ simplicis proveniat, non est. Sic autem dictum est defecerunt ab esca oves, id est, quia esca deerat, sicut et in psalmo Propheta : « Et caro mea, inquit, immutata est propter oleum (Psal. eviii), » id est, quia oleum, quo reficerer sive ungerer non erat. Denique quidam colli-

ces sic habent, defecerunt, eo quod non comederunt oves : non sunt in præsepio boves, quoniam quidem abundant apud Judæos præsepia cœlestium litterarum, sed quia pabulum cœlestis intellectus in his non sapiunt, qui suave jugum Evangelii bajulent absunt, quæ omnia perfide parti gentis suæ superventura considerans Propheta statim, quid ipse cum fidelibus ejusdem gentis, imo cum totius, quæ per orbem colligenda in Christo, vel collecta erat, Ecclesiæ societate facturus esset ostendit dicens :

« Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in « Deo Jesu meo. » Alia editio : « Ego autem in Domino gloriabor, gaudebo in Deo Jesu meo. » Ego autem, inquit, non in mea justitia, sed in fide divinæ protectionis gloriabor, gaudebo in Deo Jesu meo : qui non in me meam, sed in illo salutem esse perpendo, et quasi quærerem ab eo, quare glorietur in Domino et in Deo Jesu, quem suum proprium magnæ dilectionis gratia nuncupabat, gauderet, continuo velut justissimam ejusdem gaudii causam insinuans, ita suum carmen terminavit.

« Deus Dominus fortitudo mea et ponet pedes meos « quasi cervorum et super excelsa mea deducet me « victori in Psalmis canentem. » Deus, inquit, Dominus fortitudo mea nullam etiam aliam, nisi in Christo, habeo virtutem et cunctas legis justitias quisquiliis computabo, et ponet pedes meos quasi cervorum, ut calcem super aspidem et basilicum, et quasi puer parvulus mittam in foramen et extraham serpentem Judæ de colubro. Similis enim fratruelis meus capræ aut hinnulo cervorum, et quia ipse est cervus, mihi quoque donavit, ut cervus essem sublimis cornibus findens ungulas, cibos ruminans, et ad odorem meum serpentes fugiant, de quo dicitur in psalmo : « Qui perfecit pedes meos quasi cervi et super excelsa ponet me (Psal. xxviii). » Et rursus : « Vox Domini perficientis cervos. » Ponet ergo pedes meos inter cæteros cervos suos, et ad cœlestia perducet me, ut inter angelos canam gloriam Domini et super terram pacem hominibus bonæ voluntatis annuntiem. Canam autem victoriam ejus et triumphum et trophæum crucis. Secundum aliam autem editionem hæc prophetica sententia ita legitur.

« Domine Deus, virtus mea, constitue pedes meos « in consummationem et super excelsa statuere me « ut vincam in claritate ipsius. » Ac si aperte dicat : subtile me quidem turbata est virtus mea, id est, dum humanæ fragilitatis conditionem quæ infra est, intueor, ac dum ad divinæ opitulationis gratiam oculos mentis attollo, in illo me virtutem facere posse confido : ipse gressus operum meorum ad consummationem firmi finis perducere valet : ipse me super excelsa statuere, ut videlicet omnem mundanæ potentie sublimitatem contemplatione perennium bonorum pro nihili contemniam, omnes quæ mihi vel de adversis, vel de blandimentis sæculi occurrunt tentationes vincam in claritate ipsius, id est, dum in omnibus, quæ ago, non meam gloriam, sed ipsius quæro, a quo me accepisse memini quidquid boni

A ago, merito enim adjuvantur a Domino, ut victis tentationibus probati ad palmam supernæ vocationis perveniant, qui totam victoriæ suæ causam ad ejus laudem referunt. Quidam codices habent, « ut vincam in Cantico ipsius, » quod ad unum eundemque sensum respicit. Vincit enim in Cantico Domini, quisquis in cunctis, quas patitur, tribulationibus, illi gratias ex corde agere novit, sciens quoniam « diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. viii). » Potest tamen in hac sententia prophetæ juxta historiam talis esse sensus, ac si ipse diceret : Ego vincam in carmine, et manus meæ component cytharam et psalterium et omne organi genus, scribamque panegyricum triumphanti, et qui principio locutus sum, « Usquequo clamabo et non exaudies, vociferabor ad te, vim patiens et non salvabis, » et de justitia judicioque causatus sum, postea laudabo æquitatem et cantores cæteros meo carmine superabo. Pulchre autem carminis hujus prophetici principio respondet, qui enim auditis et consideratis Domini in carne apparentis operibus fideliter timet ac pavescit, fit, ut contemptis eis quæ in hac vita instar pelagi fluctuantis vario statu feruntur, in ipso solum gloriatur et gaudeat.

INCIPIT

CANTICUM LIBRI DEUTERONOMII.

Legitur in Deuteronomio, quod Moyses, postquam conscripsit verba legis in volumine atque complevit, locutus sit, audiente universo cœtu Israel, verba carminis hujus et ad finem usque compleverit. Unde conjici datur carmen istud, quod in testimonium filiis Israel Moyses decantavit, non simplicem tantummodo historiam sonare, sed spirituali intelligentia plenissimum esse. Partim enim secundum historiam Israelitarum pro beneficiis opulentissime sibi a Domino collatis exprobat perfidiam : partim per allegoriam de mysteriis cœlestibus sanctam Dei instruit Ecclesiam : partim autem ad honestatem morum unumquemque fidelium provocat per tropologiam, unde sobrium lectorem decet, ut in historia servet Scripturæ veritatem. In allegoria vero consideret mysteriorum cœlestium rationem, et in tropologia bonarum disciplinarum ediscat utilitatem, quatenus tripartita hac distinctione edoctus ad illam cœlestem theoriam, hoc est, ad inspectionem secretarum rerum et ad contemplationis divinæ provehatur sublimitatem, nec non et illud diligenter inspicendum est, quod dicitur loqui Moyses verba carminis et ad finem usque complesse, si forte hoc admoneat, ut qui ore Deum laudare studeat, operibus non contradicat : non est enim pulchra laudatio in ore peccatoris. Ideo ipse Dominus in Evangelio ait : « Qui solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum, qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum (Matth. xix). » Principium autem hujus carminis tale est :

« Audite, cœli, quæ loquar; audiat terra verba
« oris mei. » Juxta primordium Isaïæ prophetæ ita scriptum est: « Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est (*Isa. i*). Supra ergo in eodem libro, quis Propheta, cujus filius, qui contra Judam et Hierusalem, sive per Judam et Hierusalem, et quo tempore viderit titulo demonstratum est, nunc cœlum et terram ad audiendum provocat, in cœlo supernas significans angelicasque virtutes, in terra mortalium genus, metonymicis ab his quæ continent ea, quæ continentur ostendens. Nam quia per Moysen testes vocaverat Dominus cœlum et terram dans populo Israël legem suam, et dixerat: Attende, cœlum, et loquar; audiat terra verba oris mei, post prævaricationem populi eosdem rursus in testimonium vocat, ut cuncta elementa cognoscant juste Deum in ultione mandatorum suorum ad iracundiam concitatum.

« Concreseat in pluviam doctrina mea, fluat ut ros
« eloquium, quasi imber super herbam et quasi stillæ super gramina, quia nomen Domini invocabo. » Alia editio: « Exspectetur sicut pluvia eloquium meum, et descendant sicut ros verba mea, sicut imber super germen, et sicut nix super fenum, quia nomen Domini invocavi. » Eloquium legis Dei comparat pluvie ac rori, quia germina spiritualium fructuum a fidelium cordibus expetit, ipsa enim sunt vinea Domini, unde ille fructum sibi amabilem, hoc est, bonorum operum quærit. Huic similem comparisonem in Isaia propheta invenimus: « Quomodo, inquit, descendit imber et nix de cœlo, et illuc ultra non revertetur, sed inebriat terram et infundit eam, et germinare eam facit, et dat semen ferentem et panem comedenti: sic erit verbum meum, quod egrediatur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui et prosperabitur in his ad quæ misi illud (*Isa. lv*). » Verum quia Moyses doctrinam suam in pluviam concresecere dixit, ut patenter, quæ hæc pluvia esset, demonstraret, subjunxit dicens, « quia nomen Domini invocabo. » Nomen ergo Domini est invocare, Evangelium Christi prædicare, quod qui audit et facit, boni operis fructum in cœlis sine dubio possidebit.

« Date magnificentiam Deo nostro, Dei perfecta
« sunt opera, et omnes viæ ejus judicia. » Alia editio: « Date magnitudinem Deo nostro. Deus, vera opera ejus et omnes viæ ejus judicia. » Magnificare Dominum est majestatem Salvatoris corde credulo, ore pio simul cum bonis actibus prædicare. Unde Maria mater Domini in cantico Evangelii ait: « Magnificat anima mea Dominum, et exsultavit Spiritus meus in Deo salutari meo (*Luc. i*). » « Dei, inquit, perfecta sunt opera. » Quæ ergo illa sunt? audi Moysen in Geneseos dicentem: « Igitur perfecti sunt cœli et terra et omnis ornatus eorum, complevitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat et requievit die septimo ab universo opere suo, quod pararat (*Gen. ii*). » Opus ergo Dei est redemptio humani generis, quam quando perfecit, Sabbatum spirituale in sepulcro requiescens nobis ostendit. « Omnes, inquit,

viæ ejus judicia, » quia omnia mandata ejus vera. Unde Psalmista ait: « Lex Domini irreprehensibilis convertens animas, testimonium Domini fidele sapientiam præstans parvulis (*Psal. xviii*). » Et item: « Judicia, inquit, Dei vera, justificata in semetipsa, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum (*Ibid.*). » Et alibi: « In labiis, ait, meis pronuntiavi omnia judicia oris tui (*Psal. cxviii*). »

« Deus fidelis et absque ulla iniquitate justus et
« rectus. » Alia editio: « Deus fidelis et non est in eo iniquitas, justus et sanctus Dominus. » Fidelis est, quia quod promisit, procul dubio implevit. Absque ulla iniquitate, quia æquitas summa iniquitatis consortium nullo modo recipit. Justus, quia peccantibus et non pœnitentibus pro malis suis retribuet pœnam. Rectus, quia digne operantibus et bene merentibus vitam reddet perpetuam. Sanctus quia in omnibus judiciis et actibus suis est probatissimus: sanctus enim et pium significat et patientem, et bonorum omnium largitorem, quoniam quidquid ab illo efficitur, virtutum laude completur.

« Peccaverunt ei non filii ejus in sordibus. » Alia editio: « Peccaverunt non ei filii commaculati. » Quomodo non filii Dei, nisi quia non ex fide: « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus (*Joan. i*). » Unde Dominus Judæis fidem ejus recipere nolentibus et doctrinam illius spernentibus, ait: « Vos ex patre diabolo estis et desideria patris vestri vultis facere; ille homicida fuit ab initio et latro. » Et Stephanus ad eosdem Judæos ait: « Patres vestri quem prophetarum non sunt persecuti? et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu justi, cujus vos nunc proditores, et homicidæ fuistis, qui acceperistis legem in dispositione angelorum et non custodistis. » Qui ergo incorrigibiliter peccat, filium Dei se non esse probat. Illa autem editio, quam septuaginta interpretes ediderunt, ita habet: « Peccaverunt non ei filii vituperabiles. » Quod quidam ex Græco interpretati sunt, filii commaculati; quidam, filii otiosi. Unde non magna quæstio, imo nulla est. Sed illud merito ad quærendum movet, si generaliter dictum est, peccaverunt non ei filii, quoniam qui peccat, non Deo peccat, id est, non Deo nocet, sed sibi. Quomodo intelligendum sit quod in psalmo legitur: « Tibi soli peccavi (*Psal. l*). » Et in Jeremia: « Tibi peccavi minus patientia Israel, Domine (*Jerem. xiv*). » Et iterum in psalmo: « Sana animam meam, quoniam peccavi tibi (*Psal. xi*). » Et utrum hoc sit peccare Deo, quod peccare in Deum, unde et Heli sacerdos ait: « Si in Deum peccaverit, quis orabit pro eo (*I Reg. ii*). Peccare in Deum est in his peccare, quæ ad Dei cultum pertinent, nam hoc Deus legitur dixisse ad Abimelech de Sara: « Propterea peperci tibi, ne peccares in me (*Gen. xx*). » Peccare autem Domino vel potius peccasse Domino, nisi forte alicubi scriptum occurrat, quod huic sensui resistat, hi mihi videntur non immerito dici, qui condignam pœnitentiam

tiam peccati sui non agunt, ut glorificetur Deus ignoscens, causam quippe reddens David cur dixerit: « Tibi soli peccavi et malum coram te feci (*Psal. l.*). » Subjecit et dicit: « Ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas, cum iudicaris, » quia cunctis recte sentientibus, liquido apparet, quod Dominus est justus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis: « Nec vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Psal. xl.*). » Similiter et quod a David dictum est: « Sana animam meam, quoniam peccavi tibi. » Hoc idem agitur, ut Deus ignoscendo glorificetur, quia magna est ejus misericordia super confitentes sibi et redeuntes ad se. In hoc autem Cantico praevidebat Propheta futuros quosdam, qui sic fuerunt peccaturi, Deum offendendo magnis iniquitatibus suis, ut nec poenitentiam agere vellent, et ad Deum redire, ut sanarentur; de quibus etiam dicitur: « Quoniam caro sunt et Spiritus ambulans et non revertens, » ideo dixit non filios esse Dei, quia incorrigibiles exstiterunt.

« Generatio prava atque perversa, haecine reddis « Domino? » Alia editio: « Quia generatio prava et perversa haec Domino retribuisti. »

Simili elogio eorum perfidiam Salvator in Evangelio denotavit, qui tentantibus et signum a se quaerentibus respondit dicens: « Generatio prava et perversa signum quaerit et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ (*Matth. xii.*). » Sic et Joannes Baptista turbis Judæorum ad se venientibus ait: « Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere ab ira ventura? facite ergo fructus dignos poenitentiae et ne velitis dicere, patrem habemus Abraham. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. » Generatio quippe Judæorum prava, et perversa semper fuit, quæ ingrata beneficiis Dei exstitit, nec ei pro hoc condignas laudes, imo e contrario semper transgressionem varias idolorum sordes atque irritationes rependebat.

« Popule stulte et insipientes, nunquid non ipse est « Pater tuus, qui possedit te, et fecit et creavit « te? » Alia editio: « Sic plebs fatua et non sapiens, nonne hic ipse est tuus Pater, possedit te, fecit te et creavit te. » Pater universorum et conditor secundum naturæ potentiam Deus est unus, quia ab ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia, creavit ergo Deus hominem, quando materiam, unde formari posset, condidit: fecit, quando illum ad imaginem et similitudinem suam formavit, possedit, quando expulsis erroribus per fidem et gratiam, suam sibi vindicavit. Populus ergo stultus et insipiens fuit Judæorum gens, quæ nec creatorem suum et factorem, quem lex sibi data manifestissime ostendit, digno cultu venerabatur; nec ejus beneficii memor, quo illum in Ægypto per miracula atque prodigia de manu inimicorum eruens specialiter possedit, dans illi de cælo manna, et de petra aquam, nec non ducatum ei in mari Rubro, atque in deserto per angelicum ministerium præbuit, hoc est, in columna nubis per diem, et in columna ignis per noctem;

A sed hæc generatio prava et perversa pro tantis bonis non condignas grates Domino suo rependit: quin potius idola sibi fabricavit, atque illis divinum honorem et sacrificia stultissime impendit dicens: « Hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti (*Exod. xii.*). »

« Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas, interroga patrem tuum, et annuntia « bit tibi; majores tuos, et dicent tibi. » Alia editio: « In mente habete dies sæculi, intelligite annos, nationes nationum, interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; seniores tuos, et dicent tibi. » In memoriam eis reducit facta antiqua, jubens eos interrogare patres et ab eis discere qualiter in præteritis sæculis et generationibus divina ope sunt liberati, atque sapius ab inimicis protecti, quatenus vel hoc modo ad poenitentiam peccatorum provocentur, et ab omni errore se exuendo ad veritatem appropinquare otius meditentur: patres enim hic non quilibet hebetes et stulti, sed doctores legis et prædicatores Evangelii mystice intelligendi sunt, quorum doctrinis et exemplis potest homo ad intelligentiam divinam proficere, unde Apostolus ad Corinthios scribens ait: « Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui (*I Cor. iv.*). » Et ad Hebræos: « Patres, inquit, quidem carnis nostræ habuimus eruditores et reverebamur eos: non multo magis obtemperabimus patri Spirituum et vivemus et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos: hic autem ad id, quod utile est in recipiendo sanctificationem ejus (*Hebr. xii.*). »

« Quando dividebat Altissimus gentes, quando se « parabat filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel. Pars autem « Domini populus ejus, Jacob funiculos hæreditatis « ejus. » Alia editio: « Cum dividerit Excelsus gentes, quemadmodum dispersit filios Adæ, statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei, et facta est pars Domini populus ejus Jacob funiculos hæreditatis ejus Israel. » Historiæ enim ordo rationem dat de humani generis distributione, quia cum multitudo hominum tanta sit, ut eorum numerositas humana computatione comprehendere non possit, solos filios Israel de tanta multitudine in suam hæreditatem Dominus elegit, ubi nomen suum et potentiam suam notam faceret et voluntatis suæ secreta per legis judicia et prophetarum scripta manifestaret, sicut superius in præsentī libro Moyses testatus est dicens (*Deut. vii.*): « Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram; non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis junctus est Dominus et elegit vos, cum omnibus sitis populis pauciores, sed quia dilexit vos Dominus et custodivit juramentum quod juravit patribus vestris, eduxitque vos in manu forti et redemit de domo servitutis, de manu Pharaonis regis Ægypti, ut scias quia Dominus Deus

tuus, ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam diligentibus se, et his qui custodiunt præcepta ejus in mille generationes, et reddens odientibus se statim, ita ut disperdat eos et ultra non differat protinus eis restituens quod merentur. Custodi ergo præcepta et cæremonias atque iudicia, quæ ego mando tibi hodie ut facias. » Et hæc secundum Hebraicam veritatem ita intelligi possunt. Secundum aliam autem editionem, ubi legitur, statuit terminos gentium secundum numerum Angelorum Dei et in Danielis visione, ubi Angelus de principe Persarum sibi resistenti Propheta narravit, videtur aliud nobis insinuare: Angelorum enim ministeria super gentes singulas, et super homines singulos ordinata creduntur, quatenus sub eorum regimine atque defensione humana natura juxta dispensationem omnipotentis Dei custodiatur atque ab inimicis tueatur. Unde Dominus in Evangelio de parvulis non scandalizandis docens, mox subjunxit dicens: « Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est (Matth. xii). » Quia enim superna illa civitas ex angelis et hominibus constat, ad quam tantos credimus ex hominum genere conscendere, quantos illic contigit electos angelos remansisse sicut scriptum est, « statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei: » debemus et nos aliquid ex illis distinctionibus supernorum civium ad usum nostræ conversationis trahere, nosque ipsos ad incrementa virtutum bonis studiis inflammare. Quia enim tanta illie ascensura creditur multitudo hominum, quanta multitudo remansit Angelorum; superest, ut ipsi quoque homines, qui ad cœlestem patriam redeunt ex eis agminibus aliquid illuc revertentes imitentur; distinctæ namque conversationes hominum, singulorum agminum ordinibus congruunt, et in eorum sortem per conversationis similitudinem deputatur. Pars autem Domini populus est Jacob spiritualis, et funiculus hæreditatis ejus Israel verus, Ecclesia videlicet Catholica, de qua per Psalmistam dicitur: « Funes ceciderunt mihi, in præclaris etenim hæreditas mea præclara est mihi (Psal. xv). »

« Invenit eum in terra deserta, in loco horrois et vastæ solitudinis. Circumduxit eum et docuit et custodivit quasi pupillam oculi sui. » Alia editio: « Sufficientem eum sibi fecit in eremo in siti caloris, ubi non erat aqua. Circumduxit eum et erudit eum et custodivit eum sicut pupillam oculi. » Invenisse Dominus Israelæm dicitur in loco horrois, et vastæ solitudinis: quia in monte Sina legem dans, pactum cum eo inivit, manna de cælo illis distribuit, et aquam de petra produxit, coturnicum carnes dedit, omnem sufficientiam eis præbens in alimentis juxta id quod sibi videbatur eis competere. Et in eadem eremo quadraginta annis eos circumducendo præcepta sua docuit, sed illud merito queritur, quomodo dicit eos protexisse, sicut pupillam oculi sui, cum plurimi eorum prostrati sint in solitudine, nisi forte dicamus, tandiu eos protectos ac

custoditos esse, quantum mandata Dei servaverunt; cum autem ea transgressi sunt, statim plagis percussi atque ab inimicis devastati sunt. Mystice autem Dominus Israel in deserto invenit, cum Ecclesiam de mundi errore tulit, ubi horror idololatriæ et nulla mentio Dei fuit. Circumducit ergo Dominus Ecclesiam, cum in universis mundi partibus eam dilatando in viam mandatorum suorum dirigit, et per Spiritum sanctum voluntatem suam ei indicans, ubique eam plena custodia, quod per pupillam oculi designatur, contra hæreticos atque persecutores custodit. Sequitur alia comparatio:

« Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos et super eos volitans expandit alas suas et assumpsit eos atque portavit in humeris suis. » Alia editio: « Sicut aquila tegit nidum suum, et super pullos suos consedit, expandit alas suas, et accepit eos et suscepit eos super scapulas suas. » Narrant physici quoniam aquila, quæ ab acumine oculorum est vocata, tam acuti intuitus sit, ut cum super maria immobili penna feratur, nec humanis pateat obtutibus, de tanta sublimitate pisciculos natere in aqua videat, ac tormenti instar descendens raptam prædam pennis ad littus pertrahat; nam et contra radium solis fertur obtutum non flectere, unde et pullos suos ungue suspensos radiis solis objicit, et quos viderit immobilem tenere aciem, ut dignos genere conservat; si quos vero inflectere obtutum videt, quasi degeneres abjicit; dicuntur et aquilæ pullos suos cum vident in nidis plumescere, alis percutere, et ad volandum eos de nido provocare; nidificant autem in petris et arboribus, in quarum nido lapis echites edificatur, quem aliqui vocaverunt gæietem, qui ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens: narrant autem iidem naturæ inquisitores, quod aquilæ non tam obeant senio vel ægitudine, quam fame, in tantum superiore crescente rostro, ut aduncitas aperiri non queat; sed cum inde viderit sibi periculum imminere, obtundit rostrum in petra durissima, donec iterum in pristinum usum revertatur. Et inde mystico sermone in psalmo scriptum est, dicente Propheta ad animam fidelem: « Renovabitur sicut aquilæ juvenus tua (Psal. cii). » Per aquilæ similitudinem secundum litteram ostenditur, quod Dominus populum suum provocando ad terram Chanaan bellis possidendam juvit, et adjuvando ab inimicis protexit. Secundum mysticum vero sensum aquila hæc Dominum Salvatorem significat, qui aquilæ similitudinem in eo tenet, quod prædam ab hoste maligno morte sua eripuit, et post resurrectionem suam carnem, quam pro humani generis redemptione suscepit, ad alta cælorum provexit, nos dictis atque exemplis exhortans, quatenus illuc sequamur fide, tendamusque devotione, ubi ipse ascendit corpore, unde et in Evangelio ait: « Ubi fuerit corpus, illic congregabuntur aquilæ (Luc. xvi). » Alia etiam exempla, quæ de aquila diximus, possunt similiter ad ipsum et ad filios ejus figuratiter transferri. Nam sicut aquila acuti intuitus est, ita ut super maria

immobili penna sublata, nec humanis apparens aspectibus pisciculos de tanta sublimitate natantes videns in pelago prædando raptat et ad litus pertrahit, sic Redemptor noster super omnes celos exaltatus, et ab humanis aspectibus corporaliter sublatus, in pelago tamen istius mundi majestatis sue intuitu videt, quos per prædam saluiferam eruat, atque ad litus æternæ beatitudinis amoris sui fune attrahat. Unde et ipse in Evangelio ait: « Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum (Joan. xii). » Pullos suos, hoc est, filios per gratiam baptismatis sibi renatos radiis solis æterni per contemplationem objicit, et quos viderit constantem in intuendo habere aciem mentis, seu dignos suo genere perpetualiter servat: si quos vero ad ima et ad carnalia desideria obtutum mentis reflectere conspiciat, hos, quasi degeneres abjicit: in petris autem et arboribus hæc aquila nidificat, quia quos firmos fide et fructificantes virtutibus aspiciat, in eis spiritualis germinis fecunditatem parit, ibique gemma illa atque margarita pretiosissima nascitur, quam sacer Evangelii textus narrat negotiatorem spiritualem omnibus pecuniis suis venditis sibiomet comparare. Quod autem aquila rostrum superfluum in petra tandit, atque ita priorem modum reducit, significat quod sancti viri quicquid in conversatione sua superfluum, ac sibi noxium conspiciunt allidendum ad petram Christum confringunt, atque semet per gratiam et per studium bonum renovantes ad pristinum officium habiles reddunt.

« Dominus solus dux ejus fuit, et non erat cum eo Deus alienus. » Alia editio: « Dominus solus docebat eos et non erat cum eis Deus alienus. » Manifestum est quod unus et solus Deus Israel de Ægypto liberavit, et non idola falsa, quæ colerunt Ægyptii, sic et in ereptione nostra de spirituali Ægypto non alius, quam idem Deus qui olim Israelitas eripuit, pater videlicet, ei filius, et Spiritus sanctus unus et trinus magnus et omnipotens Deus, qui per incarnationem Jesu Christi Domini nostri salutis nostræ efficit mysterium, unde cognoscant hæretici, quam miserabiliter a vera fide deviantes errent, cum se per schismata ab Ecclesia Catholica sequestrant, qui quot erroribus, tot idolis obnoxii sunt.

« Constituit eum super excelsam terram, ut comedat fructus agrorum. » Alia editio: « Adduxit eos in fortitudinem terræ, cibavit eos nascentias agrorum. » Excelsam terram Palestinam vocat, quia ad comparisonem terræ Ægypti, quæ plana et irrigua est, montuosa et aspera videtur; quæ fortitudinem habet, quia non sterilis, sed uberrima est ad proferendos fructus terræ in saturitatem habitatorum illius. Aliter, excelsa terra sancta est Ecclesia, quæ virtutibus et scientia sublimis est valde, et bonorum operum germine fertilissima. Ibi fideles quique constituti comedunt fructus agrorum spirituum, quia ibi germinat bonum semen verbi Dei, aliud tricesimum, aliud sexagesimum, aliud centesi-

imum fructum, ut unusquisque pro capacitate sua cibum sufficientem sibi inveniat.

« Ut suggeret mel de petra et oleum de saxo durissimo. » Alia editio: « Suverunt mel de petra, et oleum de firma petra. » Sed nusquam tale aliquid juxta historiam legitur, si tota Testamenti Veteris recenseatur, nusquam de petra mel, nusquam oleum de firma petra, vel saxo durissimo populus ille suxit: sed quia juxta Pauli vocem: « Petra erat Christus (1 Cor. x). » Mel de petra suxerunt, qui ejusdem Redemptoris nostri facta et miracula viderunt. Oleum vero de firma petra suxerunt, qui effusione Spiritus sancti post resurrectionem ejus ungi meruerunt. Quasi ergo in firma petra mel dedit, quando adhuc mortalis Dominus miraculorum suorum dulcedinem discipulis ostendit. Sed firma petra oleum fudit, quia post Resurrectionem suam factus jam impassibilis per afflationem Spiritus donum sanctæ unctionis emanavit. De hoc quoque oleo per prophetam dicitur: « Computrescet jugum a facie olei (Isa. x). » sub jugo quippe tenebatur demoniacæ dominationis, sed uncti sumus oleo Spiritus sancti, et quia nos gratia libertatis unxit, dominacionis demoniacæ jugum putruit.

« Butyrum de armento et lac de ovibus cum adipe agnorum et arietum filiorum Basan, et hircos cum medulla tritici et sanguine uvæ. » Alia editio: « Butyrum bouum et lac ovium cum adipe agnorum et arietum filiorum taurorum et hircorum cum adipe venum, tritici et sanguine uvæ. » Hæc licet juxta historiam fertilitatem terræ Chanaan insinuent, tamen altiori sensu gratiæ Christi demonstrant abundantiam, quam sancta Ecclesia munere largitoris sui accepit. Butyrum de armento tulerunt, qui plenitudinem fidelium de exemplis patriarcharum didicerunt, et lac de ovibus ceperunt, qui simplicitatem mentis, sive facilitatem doctrinæ de innocenti vita Patrum ad ædificationem sui sumpserunt, et hæc cum adipe agnorum et arietum, hoc est, cum pinguedine charitatis apostolorum et eorum, quos ipsi ad fidem imbuerant, ad refectionem mentis suæ perceperunt; arietum enim nomine apostoli et apostolicæ dignitatis viri designantur, quia ipsi duces sunt gregis Dei. Unde dicitur in psalmo: « Aserte Domino, filii Dei, aserte Domino filios arietum (Psalm. xxviii). » Quod autem subjungitur, « filiorum Basan; » ad eundem pertinet sensum, quia Basan pinguedo interpretatur; filii enim pinguedinis sunt, qui disciplinis Novi Testamenti instituti sunt, ubi scientiæ multitudo et virtutum magnitudo consistit. Potest et illud, quod in alia editione legitur, « filiorum taurorum, » ad personam similiter referri prophetarum et apostolorum, nec non et aliorum sanctorum doctorum, quia illi duces sunt gregis Dei, et armentis spiritualibus præstant, ex quorum videlicet doctrinis ipsa accipiunt semen verbi, unde fœtus bonorum possint proferre operum: nec sufficiebant hæc dona, nisi adderentur et hirci. Hirci enim figuram poenitentium habent, quia pro peccato

in lege offerebantur : non enim satis est dona virtutum habere fidelibus, nisi pœnitentiam agant pro suis excessibus, unde ille, qui rex simul et propheta fuit, et cui de incarnatione Christi promissum est, quod ex ejus semine nasceretur, pro suis delictis Dominum deprecatur dicens : « Amplius lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me, quoniam iniquitatem meam ego agnosco et delictum meum coram me est semper (Psalm. L). » Et ut hæc omnia beneficia, quæ prædicta sunt, eminentiore dono accumularentur, addidit, medullam tritici et sanguinem uvæ. Quid enim per medullam tritici, nisi corpus Christi, quid per sanguinem uvæ, nisi calix Novi Testamenti in Christi sanguine figuratur? Plurimis enim donis ex pietate Dei ecclesiastico populo concessis hæc inter omnia excellit; quod corporis et sanguinis sui sacramenta in panis et vini confectione ad salutem æternam illi ministravit. Sequitur :

« Biberat meracissimum, incrassatus est dilectus et recalcitravit. » Alia editio : « Bibit vinum et manducavit Jacob, et satius est, et recalcitravit dilectus. » Nempe universa dona Dei, sine lece alicujus nequitie seu improperi, credentibus et digne de eis sentientibus conferuntur. Sed quia sic et carnales quondam Israelitæ domus Dei abusi sunt, et ex beneficiis largissimis peiores facti, ad idololatriam prolapsi sunt; ita, pro dolor! non pauci de ecclesiastico populo ingrati beneficiis Dei ad vitia relabuntur, et hoc quod sibi ad salutem collatum est, in perditionem suam convertunt. Unde subjungitur :

« Incrassatus, impinguatus et dilatatus dereliquit Deum factorem suum, et recessit a Deo salutari suo. Provocaverunt eum in diis alienis, et abominationibus suis ad iracundiam concitaverunt, immolaverunt dæmonis et non Deo, diis, quos ignorabant, novi recentesque venerunt ad eos, quos non coluerunt patres eorum. » Alia editio : « Pinguis factus est et incrassavit, dilatatus est, dereliquit Deum, qui fecit eum, et recessit a Deo salutari suo, exacerbaverunt me in alienis, in abominationibus suis, concitaverunt me, sacrificaverunt dæmonis et non Deo, diis quos non noverunt, novi recentes venerunt ad eos, quos nesciebant patres eorum. » Hoc veteres Israelitæ historialiter fecerunt, sicut in eorum libris sufficienter expressum est, sed et moderni Israelitæ, quando dona Dei in scientia et virtutibus sibi ad divinum obsequium concessa ad hæresim siue hypocrisim convertunt, idolis et non Deo servire probantur. Dæmonis utique cultum exhibendo et non Deo, quod patres nostri, hoc est, patriarchæ, prophætæ et apostoli atque evangelistæ nequaquam fecerunt, inde evenit istis idololatriis, quod clementissimum Dominum malis suis irritantes, quem propitium habere possent, si bene egissent, propter mala opera severum atque districtum perpassuri sint.

« Deum qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es

Domini creatoris tui. » Alia editio : « Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Deum alentem te. » Genuit Dominus quodammodo Israelitas per legem et circumcisionem, genuit et ecclesiasticum populum per baptismi gratiam, per sanctificationem Spiritus sancti, et alimentum celestis cibi, hoc est, evangelicæ doctrinæ illi sufficienter præbuit; sed qui hæc oblivisci non timet, juste sibi iratum Deum per vindictam sentiet. Unde subjungitur :

« Vidit Dominus, et ad iracundiam concitatus est, quia provocaverunt eum filii sui et filie, et ait : Abscondam faciem meam ab iis et considerabo novissima eorum. » Alia editio : « Vidit Dominus, et zelatus est, et exacerbatus est propter iram filiorum suorum et filiarum, et dixit : Avertam faciem meam ab eis et ostendam quid erit eis in novissimo. » Nihil gravius est in pœnis, quam præsentia et visione Dei privari. Inde Psalmista Dominum deprecatur dicens : « Ne projicias me a facie tua (Psalm. L). » Et item : « Ne avertas, inquit, faciem tuam a me. » Hinc et Job ad Dominum loquitur dicens : « A facie tua ne abscondar (Job XIII). » Quia ergo filii et filiae, hoc est, utriusque sexus homines irritantes eum pro malis suis, quæ faciunt, ejus misericordiam non merentur; sed ab illo ingrati spernuntur in novissimis eorum. Hoc probabitur, quando in pœnas gehennæ projicientur æternas, hoc est enim considerare novissima eorum, manifestare tormenta illorum quæ ipse eis, non conturbato animo, sed tranquillo, juste impenlit.

« Generatio enim perversa est et infidelis filii ipsi provocaverunt me in eo, qui non erat Dominus, et irritaverunt in vanitatibus suis, et ego provocabo eos in eo, qui non est populus, et in gente stulta irritabo illos. » Alia editio : « Quia generatio prava et perversa est filii in quibus non est fides in ipsis, ipsi in zelo compulerunt me et non in Deo, in ira concitaverunt me in idolis suis, et ego in zelo expellam eos et non in gentem, in gente insipiente irritabo eos. » Quia ergo Israelitæ abjecto cultu Domini sui idola coluerunt, et deserentes verum ac vivum Deum, deservierunt vanitati simulacrorum gentibus, qui populi Dei nomine necdum eo tempore vocari meruerunt, in direptionem traditi sunt. Similiter et ecclesiastici, qui deserta veritate ad errores declinaverunt, si pro malis suis non poenituerint malignis spiritibus, qui superbiendo perdiderunt angelicam dignitatem ad tradendum inferni carceribus tradentur. Bene ergo dæmones gens stulta dici possunt, quia oderunt justitiam et amant iniquitatem.

« Ignis succensus est in furore meo et ardebit usque ad inferni novissima. » Alia editio : « Quia ignis exarsit ab ira mea, et ardebit usque ad inferos deorsum. » De his quos damnant flagella, et non liberant scriptum est : « Percussisti eos, nec doluerunt; attrivisti eos et renuerunt accipere disciplinam (Jer. V). » His flagella ab hac vita inchoant, et in æterna percussione perdurant. Unde quoque

per Moysen Dominus dicit : « Ignis exarsit ab ira mea et ardebit usque ad inferos deorsum (*Deut. xxiij.*) » Quantum ad præsentem etenim percussionem spectat, recte dicitur : « Ignis exarsit ab ira mea. » Quantum vero ad æternam damnationem, apte hoc subditur, et ardebit usque ad inferos deorsum, licet a quibusdam dici soleat illud quod scriptum est : « Non vindicat Deus his in idipsum. » Qui tamen hoc, quod per Prophetam de iniquis dicitur, non attendunt, et duplici confusione contere eos, et id quod alias scriptum est. Jesus populum de terra Ægypti salvans, secundo eos, qui non crediderunt perdidit, quibus tamen si consensum præbeamus, quamlibet culpam his ferire non posse, hoc ex peccato percussis atque in peccato suo morientibus debet æstimari, quia eorum percussio hic cœpit, illic finitur, ut in incorrectis unam flagellum sit, quod temporaliter incipit, sed in æternis supplicis consummatur, quatenus eis, qui omnino corrigi renuunt, jam præsentium flagellorum percussio sequentium sit initium tormentorum. Sequitur :

« Comedit terram et nascentia ejus, et montium fundamenta comburet, congregabo super eos mala, et sagittas meas complebo in eis. Consumerunt fame, et devorabunt eos aves morsu amarissimo, dentes bestiarum immittam in eos cum furore trahentium super terram atque serpentium, foris vastabit eos gladius et intus pavor, juvenem simul ac virginem, lactantem cum homine sene. » Alia editio : « Comedit terra nascentias agrorum, et concrenabit fundamenta montium, congeram in ipsis mala, et sagittas meas consummabo in eis, tabescentes fame et esca erunt avium, et extensio dorsi insanabilis, dentes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentium super terram, a foris sine filiis privabit eos gladius et in promptuariis eorum timor, juvenes cum virgine, lactans cum stabili sene. » Comedit, inquit, terram et nascentia ejus : terram tunc comedit et nascentia ejus, cum carnem peccatricem propter opera libidinis flamma æternæ ultionis comburet. Nascentia enim carnis proprie opera sunt concupiscentiæ carnalis : « Quæ sunt fornicationes, immunditiæ, impudiciæ, luxuriæ, idolorum servitus, veneficiæ, inimicitiae, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessiones et his similia, quæ qui agunt, » ut Paulus testatur, « regnum Dei non consequentur (*Gal. v.*) » Et montium fundamenta comburet, cum superbiorum iniqua consilia, quibus se impune posse peccare credebant, æternis cruciatibus consumet, congregabit super eos mala, quando non solum mala opera, sed et cogitationes perversas atque prava pro quibus puniantur in memoriam adducet verba, sagittas suas in eis complebit, quando iram indignationis suæ per varia tormenta ostendet. Consumerunt fame, hoc est, non cibi nec potus, sed perpetua bonorum operum sterilitate. Et devorabunt eos aves morsu amarissimo,

A maligni videlicet spiritus peccata præterita improperantes ore lacerant savissimo. Quod autem additur, post devorationem avium extensio dorsi insanabilis, significat plagas acerrimas, quas patiuntur peccatores in tortura dæmonum, qui eos sine ulla miseratione affligunt, et pœnas validas in inferno solvere cogunt, bestias atque serpentes iidem maligni spiritus sunt, qui bestiæ dicuntur propter ferocitatem, serpentes propter calliditatem, trahunt bestiæ atque serpentes reprobos dentibus super terram cum furore, quando hoc, quod prius blandiendo carnalibus persuaserunt, ut seducerent postmodum furibundo animo a peccatoribus expellunt, ut crucient, foris vastabit impios gladius, et intus pavor; quando in extrema ultione undique corpus ignis æterni torquet exustio, et intus mentem angustiae opprimit magnitudo, unde scriptum est : « Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur (*Marc. ix.*) » « Juvenem, inquit, simul ac virginem, lactantem cum homine sene. » Enumeratis universis ætatibus ostendit nulli ætati in extrema ultione esse parcendum, quos idem idololatriæ sceleraverat cultus. Allegorice autem in juvene lascivum et libidinosum : in virgine a bonis operibus sterilem, in lactante hebetem, in sene pigrum et inutilem ostendit, hos ergo omnes justa vindicta Dei in extrema ultione consumet, quos nunc communitio et correptio a peccatis non cohibet.

« Et dixi : Ubinam sunt, cessare faciam ex hominibus memoriam eorum. » Alia editio : « Et dixi : Disperdam eos, privabo autem ex hominibus memoriam eorum. » Interrogatio Dei non est ignorantia, sed correptio. Hujus sententiæ expletionem facile dignoscere potest, qui Judæos videt a terra repromissionis ejectos, et per totum orbem dispersos. Generaliter autem omnibus peccatoribus et impœnitentibus hoc futurum imminet, quod de sanctorum terra tollantur, et memoria eorum in cœtu electorum non numeretur. Unde per Psalmistam capiti omnium iniquorum simul cum toto corpore pœna prædicitur futura, cum supputatis singulis speciebus vitiorum subinfertur : « Propterea destruet te Deus in finem, evellet te et emigrabit te de tabernaculo tuo et radicem tuam de terra viventium (*Psal. li.*) »

D « Sed propter iram inimicorum distuli ne forte superbirent hostes eorum, et dicerent, manus nostra excelsa et non Deus fecit hæc omnia. » Alia editio : « Nisi propter iram inimicorum, ne longo tempore sint super terram, ne consentiant adversarii et dicant : Manus nostra excelsa, et non Deus fecit hæc omnia. » Ideo enim Dominus sæpe peccantem populum diu tolerando sustinuit, ne gentes eis confines nomen et potentiam ejus blasphemarent. Unde et Moyses ad Dominum pro peccato Israel indignantem et eas disperdere volentem ait : « Ne, quæso, Domine, dicant Ægypti, callide eduxit eos, ut interficeret in montibus et deleret et terra; requiescat ira tua et esto placabilis super nequitiam

populi tui, recordare Abraham, Isaac, et Israel servorum tuorum, quibus jurasti per teipsum dicens : Multiplicabo semen vestrum sicut stellæ cœli, et universam terram hanc, de qua locutus sum, dabo semini vestro, et possidebitis eam semper, placatusque est Dominus, ne faceret malum, quod locutus fuerat ad universum populum suum. » Similiter et nos quando peccaverimus propter magnam patientiam suam et longanimitatem sustinet nolens perire quemquam, sed omnes salvos fieri et ad agnitionem veritatis pervenire, juxta illud Pauli apostoli, quod ad Romanos scribens ait : « Existimas autem hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt et facis ea, quia tu effugies judicium Dei, an divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnis ? Ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducet, secundum duritiam autem tuam et impœnitens cœr thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei (Rom. II), » etc. Ac ne forte maligni spiritus gloriantur in perditione nostra de fortitudine sua, quasi victoriam viribus suis percipissent, cum in hoc semper certent, ut sententiam Altissimi pervertant, qui homines decrevit locum perditorum spirituum in cœlis possidere.

« Gens absque consilio est et sine prudentia, ut » nam saperent et intelligerent, ac novissima pro- » viderent. » Alia editio : « Quia gens perdita consilio et non est in eis, disciplinam non sapuerunt intelligere, percipient in futuro tempore. » Gens Judæorum, nec non et omnium impiorum sine consilio salutis sunt, quia in futurum sibi providere nesciunt, quatenus imminens pro peccatis suis evadant vindictam et infernalium pœnarum æternum effugiant tormentum, et quoniam disciplinabiliter vivere negligunt, tribulationem et angustiam in futuro sustinebunt, juxta illud, quod de eis scriptum est (Prov. I) : « Cum irruerit super eos » repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit, quando venerit super eos tribulatio et angustia, tunc invocabunt me et non exaudiam, mane consurgent et non invenient me, eo quod exosam habuerint disciplinam et timorem Domini non susceperint. »

« Quomodo persequitur unus mille, et duo fugant » decem millia. Nonne ideo, quia Deus suus vendidit » eos, et Dominus conclusit illos ? » Alia editio : « Quomodo persequitur unus mille, et duo transmovebunt dena millia, nisi quia Dominus subdidit eos et Deus tradidit illos. » Quicumque magnitudinem Domini veraciter agnoscit, interitum suorum non ex infirmitate potentie ipsius, sed ex permissione justi judicii ejus evenire manifeste prohibet : quia nullo modo fieri posset quod unus persequeretur mille, et duo fugarent decem millia, nisi Dominus eos tradidisset, et exosos projiciendo in manus inimicorum concluderet.

« Non est enim Deus noster ut Deus eorum. Et » inimici nostri sunt judices. » Alia editio : « Qui non est Deus noster, sicut dii illorum, inimici autem nostri insensati. » Dominus enim Deus noster verax

et justus est, idola autem gentium falsa et inutilia : quod etiam non solum nostri, verum etiam nostrorum approbant adversarii. Unde sæpius legitur, quod hostibus Judæi traditi pro infidelitate atque injustitia sua merito ab eis arguerentur, sicut Jeremias in lamentatione sua dicit : « Viderunt eam hostes et deriserunt sabbata ejus (Thren. I). » Hinc enim nobis summopere cavendum est, ne hostes nostri, qui per errorem idololatriæ merito dicuntur insensati, malis nostris provocati in blasphemiam contra Dominum erumpant, cum viderint nos superatos, et ad nihilum propter peccata nostra redactos : hoc virtuti suæ adscribant, quod non sua potentia, sed Domini judicio peractum est.

« De vinea enim Sodomorum vinea eorum, et de » suburbanis Gomorrhæ, uva eorum, uva fellis, et » botrus amarissima. » Alia editio : « Ex vinea enim Sodomorum vitis eorum, et propago eorum ex Gomorrhæ, uva eorum, uva fellis, botrus amaritudinis ipsis. » Sæpe in Scripturis sacris synagoga vel Hierusalem Sodomæ et Gomorrhæ comparantur, quia sicut illæ male abusi sunt donis Dei ; sic et istæ beneficiis Dei semper exstiterunt ingrati. Unde Isaias de illis ait : « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, quasi Gomorrhæ similes essemus, audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipe auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ, etc. (Isa. I). » Vipea enim Domini, sicut in eodem propheta scriptum est, donus Israel fuit, quæ tunc in fellis amaritudinem conversa est, quando Christi mortem meditabatur. Unde et ipsi in cruce pendenti acetum felle mistum arundine porrexerunt, ut in hoc demonstraretur scientiam legis, quam ipsi rectam acceperunt, felle malitiæ suæ habere corruptam, cum datorem legis ad se venientem recipere noluerunt, insuper irritaverunt et cruci affixerunt. Aliter hac sententia et hæreticorum nequitia percutitur, qui licet gratiæ spiritualis a sanctis prædicatoribus purum dogma primitus acceperunt, ipsi tamen erroribus suis illud maculare non pertimescebant et ideo tota doctrina eorum in fellis, et in absinthii amaritudinem conversa est.

« Fel draconum vinum eorum, ut venenum aspi- » dum insanabile. » Alia editio : « Furor draconum vinum eorum, et furor aspidum insanabilis. » Aptè Judæorum perfidia et hæreticorum versutia draconum felli et aspidum veneno comparantur, quia sicut serpentes amaritudinem et venenum in se occultant, quatenus incautos improvise lædant, sic et Judæi atque hæretici malitiam suam dolo et fraudibus velant, quatenus imprudentes facilius exstinguant. Bene ergo dicitur : « Venenum aspidum insanabile, » quia hæreticorum error quemcumque invaserit, nisi se inde liberaverit, sine dubio in æternum perimit. Quod autem juxta aliam editionem legitur : « Furor draconum vinum eorum, et furor aspidum insanabilis, » ostendit non sanæ esse mentis, sed magis insanientis, vitam æternam spernere et mortem per-

petuum eligere, veritatem Evangelii relinquere, et a de gente non sancta; ab homine iniquo et doloso errorum fallaciam potius sequi velle.

« Nonne hæc condita sunt apud me, et signata in thesauris meis? » Alia editio: « Nonne hæc omnia congregata sunt apud me et signata in thesauris meis? » Moris est humani generis, ut præcrite cito obliviscatur, et quæ aliquando grandia videbantur, spatio temporis labente simul ipsa in recordatione deficient; sed non ita est apud Deum, ubi præteritum et futurum non est, sed præsens, semper adest; quæ enim nobis prætereunt, ibi reservantur, nec oblivioni traduntur, inde necesse est, ut peccata quæ dudum commisimus, instanti penitentia delere coram oculis Dei studeamus, ne forte in futuro, quando tempus erit vindictæ reputet nobis debita nostra et dicat: Hæc fecisti et tacui, existimasti iniquitatem, quod essem tibi similis: arguam te et statutam illa contra faciem tuam.

« Mea est ultio et ego retribuam eis in tempore, » ut labatur pes eorum. » Alia editio: « In die ultionis reddam illis in tempore, quò lapsus fuerit pes eorum. » Certa sunt apud Dominum et tempus et modus vindictæ, quo peccatores, si se a peccatis non correxerint, torquendi sunt. Sed quia multæ miserationes ejus sunt, « præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei (Psalm. xciv). » Humiliemus in jejuniis animas nostras, vigilemus et oremus, quoniam quis scit si convertatur et ignoret Deus et relinquit post se benedictionem?

« Juxta est dies perditionis et adesse festinant tempora. » Alia editio: « Quia prope est dies perditionis eorum, et hæc sunt parata vobis. » Juxta est unicuique dies ultionis, quia certus est, nec diuturnum esse potest, quod aliquando finitur. Quidquid enim temporale est, ut est hominis ætas, cursus præsentis vitæ, si ad æternitatem comparatur, parvum sit in ejus comparatione, ideo dicitur, « et adesse festinant tempora, » quia cito finiuntur temporalia, et parata iniquis adveniunt tormenta, juxta id, quod scriptum est: « Parata sunt derisoribus judicia (Prov. xix). » Secundum historiam autem Israelitarum vindicta appropriavit, quia ex quo rebellare cœperunt, nunquam perfecte destiterunt, donec regnum, locum et vitæ prosperitatem pariter perderunt, nam postquam Prophetas occiderunt et Salvatorem crucifixerunt seditionibus antiquis nova superadjicientes, Romanos rebellando in se provocarunt, qui urbe destructa, templo succenso, populo fame et gladio necato, reliquias eorum per totum orbem disperserunt, ubi incertis sedibus vagando spe futurorum manent incerti.

« Judicabit Dominus populum suum et in servis suis miserebitur. » Alia editio: « Quia judicabit Dominus populum suum et in servis suis consolabitur. » Judicabit ergo Dominus populum suum, quando electos suos a reprobis secernit, nam aliquando judicare pro discernere; aliquando vero pro dammare accipitur, unde in psalmo Propheta ad Dominum dixit: « Judica me, Deus, et discerne causam meam

eripe me (Psalm. xlii). » Hic judicare pro discretionem ponitur; alibi autem idem propheta ad Dominum clamans ait: « Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me (Psalm. xxxiv). » Sed hic iudicium pro damnatione positum est, judicabit enim Dominus sanctos suos, quando eos in die iudicii segregans a peccatoribus collocabit in dextera sua: hostes autem eorum et persecutores a sinistris statuet, ut damnationem certam cum diabolo et angelis ejus in inferno recipiant, et ibunt hi in supplicium æternum: justi autem in vitam æternam, tuncque perfecte erit, quod in prædicto versu subsequitur: « Et in servis tuis miserebitur. » Quia in cœlesti beatitudine fidelibus suis misericordiam præstabit æternam. Quod autem, juxta aliam editionem, Dominus legitur in servis suis consolari, metonymice dictum est, ubi per id quod efficitur, id quod efficit demonstratur, nam Dominus juxta naturam semper latus et tranquilluss est, nec unquam in tristitiæ mœrorem commutatur, de quo scriptum est: « Tu, Domine, qui cum tranquillitate judicas et disponis omnia (Sap. xii). » Bene ergo dicitur Dominus in servis suis consolari, qui electos suos post finem tristitiæ præsentis æterna pace et gaudio consolatur. Potest et, iste versus ad Judæorum conversionem ultimam referri, quando miserante Deo populo suo post plenitudinem gentium ad fidem subintrantem omnis Israel per gratiam divinam ad eandem fidem conversus salvus fiet.

« Videbit quod infirmata sit manus, et clausi quoque defecerunt, residuique consumpti sunt, et dicet, ubi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam, ex quorum victimis comedeant adipem et bibebant vinum libaminum, surgant et opulentur vobis, et in necessitate vos protegant. » Alia editio: « Vidit enim eos fatigatos et defectos in abductione et dissolutos, et dixit: Ubi sunt nunc dii illorum, in quibus confidebatis in ipsis, quorum adipem sacrificiorum edebatis, et bibebatis vinum libationis eorum, exsurgant nunc et juvent vos et fiant vobis protectores. » Videbit, inquit, quod infirmata sit manus cum videre fecerit quod opera malorum, quæ fecerunt in idololatria vel cæteris transgressionibus, infirma fuerint, quando ad nihilum redacta, nihil eis qui ea fecerant profuerint, et clausi quoque defecerunt, hoc est, sive Judæi ad captivitatem ab inimicis ducti ibidem consumpti sunt, vel omnes impii in potestatem dæmonum traditi ultra non prævalebunt, residuique consumpti sunt, quia ab hac vita exeuntes, non habebunt ulterius potestatem atque facultatem aliquid faciendi. Idcirco in Ecclesiaste scriptum est: « Quodcumque potest manus tua facere instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas (Eccle. ix). » Quod autem subiungitur: « Ubi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam, » et reliqua, significat, quod idololatræ nullum adiutorium in die ne essitatis habeant ab idolis, quibus antea cultum exhibue-

rant, sed nec mundi amatores, qui per avaritiam, quæ est idolorum servitus, pecunias in mundo congregaverant, qui deliciis atque luxuriæ deservierant, quorum Deus venter erat et gloria in confusionem ipsorum, qui terrena sapiebant, nihil secum conferunt de universo labore suo, quando pro peccatis suis ad tartarum a malignis spiritibus pertrahuntur.

« Videte, quia ego sum solus, et non sit alius » Deus præter me. » Alia editio : « Videte, videte, quoniam ego sum Deus, et non est præter me. » Hæc admonitio generaliter ad omnes homines pertinet, ut, relicta falsitate idolorum, atque deceptione hæreticorum, spretisque omnium iniquitatum sordibus, ad unum et solum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum per fidem catholicam colendum convertantur, eumque ex toto corde, tota anima totaque virtute diligant et mandata ejus atque judicia diligenter conservent, quatenus regni cœlestis hæredes effici mereantur.

« Ego occidam et vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est, qui possit de manu mea eruere. » Alia editio : « Ego occidam, vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est qui eripiat de manibus meis. » Duobus modis omnipotens Deus vulnerat, quos reducere ad salutem curat, aliquando enim carnem percutit, et mentis duritia in suo pavore tabescit, vulnerando ergo ad salutem revocat, cum electos suos affligit exterius, et interius vivificat. Recte ergo per Moysen loquitur dicens : « Ego occidam et vivere faciam, percutiam et ego sanabo. » Occidit enim, ut vivificet ; percutit, ut sanat, quia ideo foras verbera admovet, ut intus vulnera infligat, quia mentis nostræ duritiam suo desiderio percutit, sed percutiendo sanat, quia terroris sui jaculo transfixos ad sensum nos rectitudinis revocat, corda enim nostra male sana sunt, cum nullo Dei amore sauciantur, cum peregrinationis suæ ærumnam non sentiunt, cum erga infirmitatem proximi, nec quolibet minimo affectu languescunt, sed vulnerantur, quia amoris sui spiculis mentes Deus insensibiles percutit, moxque has sensibiles per ardorem charitatis reddit.

« Levabo ad cœlum manum meam et dicam : Vivo ego in æternum. » Alia editio : « Quia tollam in cœlum manum meam, et jurabo per dexteram meam, et dicam : Vivo ego in æternum. » In cœlum manum levare, sive attollere est potentiam æternitatis suæ super omnia excellentem ostendere : jurare per dexteram, est, per filium, qui dextera Dei nominatur, promissa ipsius in conspectu hominum confirmare, et æternitatem suam credentibus sibi per Evangelium revelare, quia potestas ejus potestas est æterna, et regnum ejus, quod non corrumpetur.

« Si exacuero ut fulgur gladium meum, et arripuerit judicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis et qui oderunt me retribuam. » Alia editio : « Quia exacuum velut fulgur gladium et agit judicium manus mea et retribuam judicium inimicis et illis qui oderunt me reddam. » Exacuere, ut fulgur

gladium Dei, est, repentinam vindictam in hostibus exercere : et arripere judicium manui divinæ est, per justam retributionem singulis secundum propria merita reddere, sicut scriptum est : « Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera sua (Rom. II). » Et Apostolus : « Omnes, inquit, stabimus ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis prout gessit sive bonum, sive malum (II Cor. v). »

« Inebriabo sagittas meas sanguine, et gladius meus manducabit carnes. » Sagitta enim hominem, dum non attendit, percutit, et dum illam non prævidet, subito interimit, sagittæ Domini sunt celeres vindictæ, quæ licet modo occultæ sint coram oculis iniquorum, subito tamen manifestabuntur in damnatione perditorum, et Dei gladius carnes comedit, quia in extremo judicio ejus sententia eos, qui carnaliter sapiunt, occidit.

« De cruore occisorum et de captivitate nudati inimicorum capitis. » Alia editio : « A sanguine vulneratorum a captivitate, a capite principum inimicorum. » Ad hoc, quod dicit, de cruore inimicorum subauditur illud, quod præmissum est : « Inebriabo sagittas meas. » Inebriat Dominus sagittas suas in cruore occisorum, quod ultionem exercet in turba inimicorum, tuncque nudabuntur capita hostium, quando vana esse probabuntur consilia iniquarum mentium, quibus se impune posse peccare confidebant, possunt et capita iniquorum magistri accipi errantium, in quos ultio novissima redundat, quia qui fuerunt causa peccatorum, sentient damna in retributione pœnarum. Unde in Apocalypsi scriptum est : « Et exiit sanguis de lacu usque ad frenos equorum (Apoc. XIV), » hoc est, processit ultio tormentorum usque ad rectores populorum, usque enim ad diabolum et ejus angelos novissimo certamine exiit ultio sanguinis sanctorum effusi, sicut scriptum est : « In sanguine peccasti, et sanguis te persequetur (Ezech. xxxv). » Notandum vero quod hoc loco in editione LXX interpretum quædam sententiæ interponuntur, quæ in Hebraica veritate non inveniuntur hoc modo.

« Lætamini, cœli, simul cum eo, et adorent eum omnes angeli Dei. Lætamini, gentes, simul eum populo ejus et confirment eum omnes filii Dei. » Hæc tamen ex canonica auctoritate rite prolata esse probantur, quando ex his Paulus apostolus testimonia sumere reperitur. Nam in Epistola, quæ ad Hebræos ab ipso scripta est, nec non et in illa quæ ad Romanos similiter ab eo directa est, inde testimonia assumpsisse invenitur. Denique ad Hebræos scribens sic infert : « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum, dicit, Et adorent eum omnes angeli Dei (Hebr. I). » Ad Romanos vero de gentium convocatione et satietate Judaicæ plebis disputans sic ait : « Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones Patrum (Rom. xv). » Gentes autem

super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: «Propter hoc confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo (II Reg. xxii).» Et iterum dicit: «Lætamini, gentes, cum plebe ejus (Rom. xv).» Unde verum constat, quod apostoli et illam editionem quæ ex Hebraica veritate est, nec non et illam quæ ex LXX interpretibus, æqualiter probaverunt, cum ex utraque testimonia sumpserunt. Illud vero, quod ad supernam creaturam quasi exhortando loquitur dicens, «Lætamini, cœli, simul cum eo, et adorent eum omnes angeli Dei,» ostendit, quod post adventum Salvatoris in carne et iudicium ejus universale, quo iusti coronantur et peccatores damnantur, cœlestes et terrestres creaturæ simul in laudem sui coadunantur Conditoris, et regem Christum super omnia regnantem atque dominantem adorant et venerantur in æternum. Quod autem sequitur: «Lætamini, gentes, simul cum populo ejus et confrimenteum omnes filii Dei,» idem est, quia Ecclesia Christi ex Judæis et gentibus congregata, postquam in resurrectione carnis immortalitatem et incorruptionem veraciter percipit, hoc confirmat facto, quod ante testificabatur verbo. Sequitur.

«Laudate, gentes, populum ejus, quia sanguinem servorum suorum ulciscetur et vindictam retribuet in hostes eorum.» Alia editio: «Quia sanguis filiorum ejus defenditur, et defendit, et retribuat iudicium inimicis, et his qui oderunt eum reddet.» Laudabunt omnes gentes populum Dei, quando viderunt gloriosam apparere in conspectu Conditoris sui Ecclesiam Dei, et persecutores ejus pro effuso a se sanguine martyrum, et omnibus malis quæ in hac vita gesserunt, per malignorum spirituum ministerium retrudi in gehennam ignis æterni. Tunc enim et boni bonum quod vident laudabunt, quia præmium placet, quod habebunt, et impii in pœnis constituti, licet sero, pro malo quod gesserunt poenitebunt, cum viderint gloriam sanctorum clarescere, quæ non speraverunt: «Gementes enim in angustiis constituti dicent intra se poenitentiam agentes: Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii, nos insensati vitam illorum æstimabamus infamiam et finem illorum sine honore. Quomodo ergo computati sunt inter filios Dei et inter sanctos sors illorum est? (Sap. v.)»

«Et propitius erit Dominus terræ populi sui.» Alia editio: «Et emundabit terram populi sui.» Emundabit ergo Dominus terram populi sui, sive propitius erit terræ populi sui, quando Ecclesiam suam, quam hactenus regebat in adversis per ministros suos ab omnibus scandalis erutam atque purgatam perpetua pace fruentem vivere facit in prosperis regni cœlestis, ubi sine fine gaudebit, et laudes Domino simul cum sanctis in æternum cantabit.

INCIPIIT

HYMNUS TRIUM PUERORUM.

Hymnus trium puerorum, quem Danielis propheta

liber continet, in Hebræo non habetur, sicut interpret noster beatus, videlicet Hieronymus, testatur, sed ex LXX, vel aliorum interpretum editione additus est, ubi et ante narratur quod angelus Domini descenderit cum Azaria et sociis ejus in fornacem, et excusserit flammam ignis de fornace, et fecerit medium fornacis quasi ventum roris flantem, et non tetigerit eos omnino ignis, neque contristaverit, nec quidquam molestiæ intulerit. Potest et hic angelus Domini, qui descendit cum tribus pueris in caminum ignis ardentis, et eos protexit ab ardore flammarum, typice significare Dominum Salvatorem, quem propheta magni consilii angelum nominavit, eo quod suæ et paternæ annuntiator est voluntatis. Hic quoque descendit in hunc mundum, ubi rex confusionis, id est, diabolus fornacem, hoc est, corda iniquorum igne cupiditatis atque luxuriæ inflamat, ut flatu Spiritus sancti per gratiam suam electos suos ab hoc igne servet illæsos, quatenus ejus laudibus intenti pro ereptione sua gratias referant liberatori suo. De quo subditur:

«Tunc hi tres, quasi ex uno ore laudabant et glorificabant et benedicebant Dominum in fornace» dicentes: «Isti ergo tres viri, qui quasi ex uno ore laudabant et glorificabant et benedicebant Dominum, significant electos Dei, qui in sanctæ Trinitatis fide solidati unum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum adorant, colunt et prædicant, laudant quidem eum recta credulitate: glorificant vera confessione, et benediciunt bona operatione. Unde etiam concorditer dicunt:

«Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum, et laudabilis et gloriosus et superexaltatus in sæcula.» Deus ergo nostrorum Dominus est Christus cum Patre et Spiritu sancto unus et omnipotens Deus, quem coluerunt patriarchæ, laudaverunt prophete, prædicaverunt apostoli, omnis Christi Ecclesia confitetur. Hic semper erat, est, et erit laudabilis ac gloriosus et super omnes creaturas exaltatus regnat in sæcula sæculorum.

«Benedicite omnia opera Domini Dominum.» Generali laudatione præmissa, quod omnis creatura debeat laudare Dominum, in consequentibus per partes singulas hortatur angelos et cœlos, aquas atque virtutes, solem et lunam, imbrem et rorem, Spiritum, ignem et æstatem, frigus et æstum et cætera, quæ longum est texere, ita ut fontes quoque et maria ac flumina, cœtos et volucres bestiasque et pecora ad laudem Domini provocet, et filios hominum, et post omne horum genus Israel, et de ipso Israel sacerdotes et servos Domini, Spiritus animasque iustorum, sanctos et humiles corde, et ad extremum Ananiam, Azariam et Misaelem, qui ad laudes Domini præsentī beneficio provocantur. Omnis autem creatura, non voce, sed opere laudat Dominum, quia ex creaturis consequenter creator intelligitur et in singulis operibus atque effectibus Dei magnificentia demonstratur. Sed quia David in Psalterio pari modo omnia opera Domini, hoc est, omnes crea-

turas, ad benedicendum et ad laudandum Deum provocat, restat ut sicut historicus ordo iste benedictionis atque laudabilis exstat, ita et mysterii ejus sensus spiritalis singulis speciebus convenienter aptetur. Dicit enim David juxta finem centesimi et secundi Psalmi, quem ad benedicendum Deum composuit, ita : « Benedicite Dominum omnia opera ejus in omni loco dominationis ejus. » Admonet ergo ipsa opera Domini auctorem suum debere laudare, ut terrena cœlestiaque concluderet, nam cum totum opus ejus sit, omnia debent suum benedicere Creatorem, et in omni loco dominationis ejus, quia sicut nulla creatura a laudibus Domini jubetur excipi, ita nec locus quisquam relinquitur, qui tali munere segregetur. Nam cum dicitur : « in omni loco dominationis ejus, » nihil excipitur, quia ubique dominatur, significans forte Ecclesiam catholicam, quæ per totum mundum erat, Domino præstante, creditura; ipsa enim ubique Dominum benedicit, ubique collaudat et hymnica exultatione concelebrat. Quod autem in benedictione trium puerorum singulis versibus subjungitur,

« Laudate et superexaltate eum in sæcula, » hoc ostendit quod ita laudis ejus præconium debet pronuntiari, ut ipse super omnia exaltatus in sæcula regnans prædicetur.

« Benedicite, cœli, Dominum, benedicite, angeli Domini, Dominum. » Cœli enim secundum historicum benedicunt Dominum, quia in sua positione laudabilem et benedictum ostendunt creatorem. Quamvis ergo in Genesi unum cœlum fabricatum esse legerimus, tamen eos plurali numero et Paulus apostolus appellavit, qui refert in tertium se cœlum raptum, ibique talia cognovisse, quæ homini non licebat effari, et hic plurali numero nuncupantur, quod tali forsitan ratione concordat : dicimus unum esse palatium, quod multis membris multisque spatiis ambiatur, ita forsitan et cœli partes dicimus cœlos, dum complexio atque sinus ejus unus esse monstretur, cœli vero substantia quamvis pura, lucida atque egregia esse putanda sit, dignaque talibus ac tantis habitatoribus suis, tamen animal eam esse non comperi, et temerarium est ex opinione hominum dicere, quod cœlestium litterarum non tradit auctoritas : nam et cœlorum nomine in scripturis Apostolos et Prophetas invenimus denotatos, qui de adventu Domini disserendo orbem terrarum sanctis admonitionibus impleverunt, in quibus Deus tantam in cœlis habitat, qui cuncta late complectitur, non ex parte, sed tota eos plenitudine suæ majestatis. Pars enim in Deo non est, sed ubique totus et plenus est.

« Benedicite, aquæ, quæ super cœlos sunt, Domini. » Aquas vero super cœlos esse Genesis refert; ait enim : « Divisitque aquas quæ erant super firmamentum (Gen. 1), » quod utrumque nimis laudis designat arcanum, ut et cœlorum tenuitas firma consistat et aquæ supra ipsum positæ cum sint graviores, nisi quando fuerint jussæ, non defluant. Aquæ vero quæ super cœlos sunt, ut arbitror, istas quæ

A defluunt esse non dubium est, testante libro Genesis, quod cataractæ cœli apertæ sint, et facta sit pluvia super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus, etc., quod non adeo quærere necessarium est, quando aut per se, aut per substantias rationales laudare Dominum omnia commonentur.

« Benedicite, omnes virtutes Domini, Dominum. » De virtutibus Dei dicitur in psalmo : « Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus et ministri ejus, qui faciunt voluntatem ejus (Psal. cxi). » Quoniam illa sublimis spiritualisque substantia beatorum Angelorum, cum Dominum contuetur, ibi veritatem ejus voluntatis agnoscit, nec opus est loqui quibus se divinitas propitiata patefacit; non enim Deus, verberato aere loquitur, sed inspiramine suo voluntates B eorum ad suum velle convertit.

« Benedicite, sol et luna, Dominum. Benedicite, stellæ cœli, Dominum. » De quo et Psalmista dicit : « Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ et lumen (Psal. cxlvi). » Sol, luna, stellæ, ut quidam dicunt, etsi aliquo Spiritu proprio regantur, tamen quia carnalibus oculis patescunt inferiores esse virtutibus, quæ non videntur, non absurda æstimatione colligitur, quamvis cœli speciem decoro lumine ornare videantur, nam illa, ad quæ pervenit noster aspectus, licet sint lucida atque subtilia, tamen corpora esse manifestum est, et necesse est ut illis cedant quæ invisibili virtute subsistunt; quapropter solem, lunam et stellas, sive per propriam rationem, sive per alias sensibiles et judicabiles substantias, C hortatur propheta laudare Dominum, quia creatoris beneficio existere meruerunt. Considerata enim tot lumina ingentes admirationes poterunt commovere, quando mortales oculos videre faciunt et ipsa in tam splendida claritate consistunt. His rebus lumen generaliter adjunctum est, ut cætera lumen in se habentia, quæ dinumerata non sunt, tali complexione ad laudes Dominicas incitaret.

« Benedicite, imber et ros, Dominum. » In imbre enim et rore dona cœlestia et præcepta ac mandata Domini exprimuntur, quæ terram, hoc est, homines irrigant et excitant ad proferendum germen honorum operum. Dignum est enim, ut quod dono cœlesti salubriter hominibus offertur, ad benedictionem et laudem Domini proficiat.

D « Benedicite, omnes spiritus, Dominum. » Hoc est quod in Psalterio novissime scriptum : « Omnis spiritu laudet Dominum (Psal. cx.). » non utique caro et sanguis, non ambitus, non illecebæ sæculares, sed illud quod est in natura sublimius, hoc laudet Dominum, quod cœlestia utique sapit, quando æterna præmia concupiscit; quapropter universo operi brevem perfectamque sententiam dedit, ut Dominum Salvatorem spiritaliter debeant cuncta laudare.

« Benedicite, ignis et æstas, Dominum. » Ignis aliquando charitatem significat, aliquando tribulationem, sic et æstas aliquando ardorem dilectionis et viriditatem boni operis, aliquando æstum persecu-

trons exprimit. Sed hæc benedicunt Dominum, quando homines faciunt benedicere Creatorem suum, quia sancti viri et in prosperis et in adversis semper laudant Dominum. Unde Apostolus exhortatur: « ut in omnibus glorificetur Deus per Jesum Christum. » Similiter quatuor versus sequentes intelligi possunt, ubi dicitur:

« Benedicite, noctes et dies, Dominum. Benedicite, lux et tenebræ, Dominum. Benedicite, frigus et æstas, Dominum. Benedicite, rores et pruina, Dominum. » Per contrarias enim sibi res laudem Domini fieri hortatur et ad benedicendum provocat. Nam dies et lux et æstas et rores prosperitatem; et e contra nox et tenebræ frigus et pruina tribulationem significant. Non solum enim elementa mundi et tempora ad laudandum Deum habilia sunt, sed etiam ipsi homines, qui sub elementis mundi constituti temporaliter vivunt ad benedicendum Deum, debitorum sunt, quia creator omnium, sic temperat electis suis præsentia, ut ipsi perpetually præconia non taceant divina, unde Paulus ait (*II Cor. xii*): « Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. » Et item: (*II Cor. iv*): « Id, inquit, quod in præsentem est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitatem æternæ gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, » etc.

« Benedicite, gelu et frigus, Dominum. Benedicite, glacies et nives, Dominum. » In gelu et frigore, glacie et nive præsentis temporis adversitas, vel duritia mentis humanæ significatur, sed sæpe hæc Dominus in laudem suam convertit, dum homines infidelitatis algore torpentes per fidei calorem et bonorum operum studium ad servitium Christi convertuntur, unde scriptum est in Salomone: « Sicut in sereno glacies, ita solvantur peccata tua (*Eccli. iii*). » Et in psalmo: « Ignis, inquit, grando, nix, glacies, spiritus procellarum qui faciunt verbum ejus (*Psal. cxlviii*), » quibus rebus per allegoriam homines significat, qui in hoc sæculo ex turbulentis et pessimis ad devotionis tranquillissima studia pervenerunt. Quomodo isti faciunt verbum ejus, nisi quia ex tempestuosis et improbis ad confessionis ipsius gratiam venire meruerunt?

« Benedicite, fulgura et nubes, Dominum. » Quid ergo per nubes, nisi Evangelii prædicatores, et quid per fulgura, nisi coruscationes miraculorum nobis demonstrantur? de quibus per Psalmistam dicitur: « Fulgura multiplicabis et conturbabis eos (*Psal. xvi*). » Per has ergo nubes lumine suo desuper Dominus fulgurat, quia per prædicatores sanctos insensibilitatis nostræ tenebras etiam miraculis illustrat. Cumque nubes istæ verbis pluunt, cumque miraculis vim coruscæ lucis aperiunt, extremos etiam mundi terminos in divinum amorem convertunt.

« Benedicat terra Dominum, lauda et superexalta eum in sæcula. » Hic ergo terra sanctam Ecclesiam significat, de qua in Psalmo scriptum est: « Domini

A est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in ea (*Psal. xxiii*), » et quamvis terram in bono ac si in malo poni sæpe noverimus, hic tamen Ecclesiam debemus advertere, quæ Domino specialiter pura mente famulatur. Nam licet omnia abyso sint condita, tamen illud ipsius esse proprie dicimus, quod eum veneratur auctorem; et ideo Ecclesia non immerito fructifera bonorum terra suscipitur, quia nutrit et continet populum Christianum. Hæc ergo terra semper laudat Deum et superexaltat eum in sæcula, quia non solum in præsentem sæculo, sed etiam in futuro eum semper laudat, et super omnia dominantem prædicat.

« Benedicite, montes et colles, Dominum. Benedicite, universa germinantia in terra, Dominum. » B « Laudate et superexaltate eum in sæcula. » Hinc etiam Psalmista, ubi omnes creaturas ad laudandum Dominum provocat, inter cætera ait: « Montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri (*Psal. cxlviii*). » Hic montes significat homines præ tumida potestate sublimes, colles medioeris aequalitate tractantes, ligna fructifera, qui ex duritia peccatorum conversi, fructus bonorum operum intulere dulcissimos. Cedri quoque absolute superbos significant, et elatos, sed quia mandat, quod universa terræ germinantia Dominum laudent, ostendit quod ex omnibus Christi gratia sibi electos parat, qui in illa ultima resurrectione Angelorum possint cœtibus aggregari, et in laudibus Conditoris sui in æternum associari.

C « Benedicite, fontes, Dominum. » Fons quoque in Scripturis aut Dominum Christum mystice significat, aut gratiam Spiritus sancti, aut baptismi lavacrum, aut originem virtutum. Nam Christum significat, in eo, quod Genesi legitur, fontem esse in medio paradisi. Unde quatuor flumina procedebant, hoc est, quatuor Evangelia de fonte salutaris procedentia ad irrigationem generis humani. Item fons Spiritus sancti gratiam designat in eo, quod Dominus dicit in Evangelio: « Qui biberit aquam quam ego do, fiet in eo fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam (*Joan. iv*). » Baptismi vero sacramentum ostendit illud Zachariæ, quo ait: « In die illa erit fons patens domui David et habitantibus Hierusalem in ablutionem peccatoris et menstruatae (*Zach. xii*). » D nam hic fons de domo Dei egrediens fertur ad Ecclesiam, et ad scientiam Scripturarum, ut omnes renascamur in Christo et non aqua baptismatis nostra nobis peccata donentur. Sed hic fontes possumus testimonia sacrarum Scripturarum per ora prædicatorum prolata intelligere. Unde in psalmo scriptum est: « Apparuerunt fontes aquarum (*Psal. xvi*), » id est, veritas prædicantium, qui fontes æternæ vitæ sanctitatis ore fuderant, ipso enim Domino veniente patuit, quod obscuritas divini tegebatur eloqui.

« Benedicite, maria et flumina, Dominum. » Quando dicit maria, generaliter omnes aquarum collectiones, sive salæ sint, sive dulces simul comprehendit juxta illud, quod scriptum est: « Congregationes

aquarum appellavit maria (*Gen. 1.*), a quibus flumina procedunt, ut est illud : « Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat, ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant (*Eccle. 1.*), » ubi metaphorice aquæ nomine fluvius terræ et in fluminibus homines intelliguntur, qui in terram, unde sumpti sunt revertuntur; sed terra eorum multitudine non impletur. Benedicere ergo jubentur homines Dominum, hoc est, auctorem suum agnoscere, illumque fide et bonis operibus colere, quia ab ipso creati sunt, et ad ejus judicium omnes revertuntur, « quatenus unusquisque propria corporis recipiat, prout gessit, sive bonum, sive malum. » (*II Cor. v.*)

« Benedicite, ceteri et omnia quæ moventur in aquis, Dominum : laudate et superexaltate eum in sæcula. » In ceteris ergo, qui pro magnitudine corporis sui montibus comparantur, et ceteris animantibus, quæ in mari versantur præminent, potentes istius mundi exprimi possunt. Hi cum ceteris hominibus, qui hoc sæculo versantur ad laudandum Creatorem suum provocantur, cujus munere omnes subsistunt, et omnes nutriuntur, quia dignum est ut magni et parvi omnipotentem Conditorum suum laudent et in sæculum benedicant.

« Benedicite, volucres cœli, Dominum. » In volucris ergo philosophi accipi possunt, qui cogitationum suarum velocitate naturas rerum et cursus siderum discutere censuerunt; sive etiam altiori sensu angelici volucrum nomine designati intelligi possunt, qui ad custodiam hominum in mundum a Deo mittuntur, ut eorum curam gerant, et contra spiritalis nequitias illos defendant, quia æquum est ut omnes prælati simul et subditi omnium dominatorem benedicant, « qui fecit cœlum et terram, maria et omnia quæ in eis sunt. »

« Benedicite, omnes bestię et pecora, Dominum : laudate et superexaltate eum in sæcula. » In bestiis crudeles et indomiti homines significantur et in pecoribus omne vulgus et infinitę plebes. Nam tales Propheta hortatur, ut conversi a crudelitate et superbia ad humilitatem et innocentiam revertantur, ita ut corde, ore et opere benedicant factorem suum, a quo perfecti sunt cœli et terra et omnis ornatus eorum.

« Benedicite, filii hominum, Dominum : benedicat Israel Dominum. » In filiis quidem hominum rationabiliter viventes, et in Israel divinę contemplationi vacantes designantur. Hos ergo ad benedicendum Deum invitat, quia valde dignum et justum est ut qui super ceteras creaturas terrę, hoc ab opificis sui largitate perceperunt, ut eum veraciter agnoscere recta fide ac bonis operibus colere et mundo corde atque pura intentione contemplari atque diligere possint, nunquam a laudibus ejus cessent, sed in æternum benedictentes prædicent.

« Benedicite, sacerdotes Domini, Dominum : benedicite, servi Domini, Dominum. » In sacerdotibus magistros Ecclesię exprimit, in servis vero sub-

jectorum plebem. Omnes ergo adhortatur, ut prælati simul et subditi Dominum Christum, cujus munere sunt sanctificati atque mundati semper benedicant simul cum Patre et Spiritu sancto regnantem in sæcula sæculorum.

« Benedicite, spiritus et animę justorum, Dominum. » In spiritus ergo et animę vocabulo totam conditionem interioris hominis comprehendit, qui spiritu sapit et anima vivit. Mandat ergo Propheta ut justorum spiritus et animę benedicant Dominum, quia illi solummodo veraciter benedicunt Dominum, qui justitię et veritatis regulam servant, horumque benedictiones divinitas gratanter accipit, qui recta fide, vera confessione ac bona operatione juste vivendo illum collaudant.

« Benedicite, sancti et humiles corde, Dominum. » Humilitatem cordis habere et præsens versiculus docet, et illud, quod in Evangelio legitur : « Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (*Matth. xi.*) » Cordis autem illa est humilitas, quæ in alio loco paupertas spiritus appellatur, ut non erigamur superbia, nec ficta humilitate gloriam terrenam quæramus, sed toto corde inclinemur

« Benedicite, Anania, Azaria et Misael, Dominum : hymnum dicite, laudate et superexaltate eum in sæcula. Quia eruit nos de inferno, et salvos fecit de manu mortis et liberavit de medio ardentis flammę, et de medio ignis eruit nos. » Novissime vero tres pueri semetipsos ad benedicendum Dominum exhortantur, et merito ordinem creaturę ob liberationem eorum commutavit, ita ut nec corpora eorum ignis laedere, nec vestimenta flamma comburere posset, cui hymnus est debitus, et laudatio conveniens, quia ipse semper laudabilis et super omnia exaltatus manet in sæcula sæculorum. Post has quoque benedictiones additum est a sanctis Patribus id, quod modo canitur in Ecclesia, hoc est sanctę Trinitatis laus et confessio juxta hunc modum.

« Benedicamus Patrem et Filium cum sancto Spiritu, laudemus et superexaltemus eum in sæcula. » Quia unus et solus Deus est, Pater et Filius et Spiritus sanctus trinus in personis et unus in substantia, qui creavit cœlum et terram; mare et omnia, quæ in eis sunt, cujus laudem prædicare et nomen ejus super omnia fas est confiteri omnibus qui illum credunt, et ab eo vitam æternam accipere volunt ejusque bonitate frui desiderant in regno cœlesti. Hoc autem quod sequitur in hoc Cantico, ante prælatum est in libro prophetico, ubi priusquam provocarentur opera Domini ad benedicendum Dominum, ita scriptum legitur : « Benedictus est in firmamento cœli, et laudabilis et gloriosus in sæcula. » Firmamentum enim cœli aut angelicas potestates significat, in quibus, Dominus perpetualiter regnat, vel scientiam sanctarum Scripturarum, ubi totius boni et veritatis solidamentum est, et majestas ac bonitas Creatoris assidue laudatur et prædicatur. Hinc quoque

scriptum est : Cælum multiplicabitur, sicut liber involutus, et alibi; firmamentum est Dominus timentibus eum et testamentum ipsius, ut manifestetur illis : quicumque enim hic veraciter Deum diligunt et mandata ejus custodire appetunt, laudibusque Dei non solum ore, sed etiam corde assidue vacare student, ex Scripturis sacris consolationem congruam accipientes de die in diem proficient, ac sic sine ulla dubitatione per gratiam Dei post finem hujus vitæ hoc, quod diu hic quæsierant in regno cœlesti sine fine percipient.

INCIPIT

CANTICUM ZACHARIÆ

Patris B. Joannis Baptistæ.

Igitur Zacharias, pater beati Joannis Baptistæ, licet propter dubietatem mentis diu fuisset expers eloquio, munere tamen non est privatus divino : sed edito puero, cujus nomen tacendo conscripserat, gratia sancti Spiritus illustratus, quid futurum esset in Dei populo prophetando pronuntiavit dicens :

« Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ. » Quanta superni muneris est largitas, si prompta ad accipiendum nostræ fidei sibi pietas, pendere possumus. Ecce loquela, quæ sola est ablata diffidenti, cum spiritu prophetiæ est restituta credenti. Visitavit autem Dominus plebem suam, quasi longa infirmitate tabescentem, et quasi venditam sub peccato, unici filii sui sanguine redemit, quod quia beatus Zacharias proxime faciendum cognoverat, prophetico more quasi jam factum narrat. Et notandum, quod visitasse et redemisse plebem suam dicitur. Non quia videlicet ad hanc veniens suam invenit, sed quia visitando suam fecit.

« Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. » Cornu salutis firmam celsitudinem salutis dicit. Ossis siquidem omnia carne involuta sunt. Cornu excedit carnem, et ideo cornu salutis regnum Salvatoris Christi vocatur, quo mundo spiritalis, et quæ carnis gaudia superet, altitudo nuntiatur : in cujus figuram David vel Salomon cornu olei sunt in regni gloriam consecrati.

« Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo et sunt prophetarum ejus. » A sæculo, inquit, quia ex tota Veteris Instrumenti Scriptura prophetia de Christo processit, nec soli Jeremias, Daniel, et Isaias cæterique tales, qui et prophetae specialiter appellati, et ejus adventu manifeste sunt locuti; verum ipse pater Adam, Abol et Enoch, et cæteri Patrum factis quique suis ejus dispensationi testimonium reddunt. Unde Dominus ipse Judæorum duritiam redarguens ait : « Si crederetis Moysi, crederetis forsitan mihi : de enim ille scripsit (Joan. v.). »

« Salutem ex inimicis nostris et de manu omnium, qui oderunt nos. » Jungendum est a superiori versiculo, Erexit nobis, id est, erexit nobis salutem ex inimicis nostris, cum enim primo breviter præ-

misisset : « et erexit cornu salutis nobis, » continuo quasi apertius quid erexit explanans. « Salutem, inquit, ex inimicis nostris et de manu omnium qui oderunt nos. » Omnes autem qui oderunt nos, vel homines perversos, vel immundos spiritus significat, de quorum manu et interim spe salvi facti sumus, et in futuro reipsa salvandi. Quod autem in quibusdam Ecclesiis canitur, « et liberavit nos ab inimicis nostris, et de manu omnium qui nos oderunt, » idem est, quia tunc plene salutem ex inimicis nostris accipimus, quando de eorum insidiis et seductionibus perfecte liberati fuimus, ut misericordiam quam, per gratiam Dei et Patrum merita, hic ex parte accipimus, in futura vita pleniter possideamus. Unde et sequitur :

« Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, et memorari testamenti sui sancti, iusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum datum se nobis, ut sine timore de manibus inimicorum nostrorum liberati serviamus illi. » Dixerat Dominum juxta eloquia prophetarum in domo David nasciturum, dicit eundem ad explendum testamentum, quod Abraham disposuit, nos esse liberaturum, quia videlicet his præcipue patriarchis de suo semine vel congregatio gentium, vel Christi est incarnatio promissa, quod Matthæus quoque breviter intimare voluit, qui Evangelii sui principium hoc modo cepit : « Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham. » Ubi notandum, quod apud utrumque evangelistam David præfertur Abraham, quia et si temporis ordine posterior, promissionis tamen est munere major. Abraham namque qui adhuc in præputio positus propria dereliquit, Deum cognovit, fidei testimonium meruit, fides tantum gentium et sacrosanctus Ecclesiæ cœtus est promissus, dicente ad eum Dominus, « atque in te benedicentur universæ cognationes terræ; » David autem oraculo sublimiore, quod ex ipso Christus secundum carnem nasciturus esset audivit : « Cumque impleveris, inquit, dies tuos, ut vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis et stabiliam regnum ejus. Ipse ædificabit mihi domum, et firmabo solium ejus usque in æternum. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium (I Par. xvii.). »

« In sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris. » Aperte et breviter quomodo sit Domino serviendum designat, videlicet et in sanctitate ac justitia, et coram ipso, et omnibus diebus. Nam qui vel ante mortem ab ejus servitio discedit, immunditia qualibet, sive injustitia, fidei suæ sinceritatem commaculat, vel coram hominibus tantum, et non etiam coram Domino sanctus perdurare contendit, et justus, necdum perfecte de manu spiritualium inimicorum liberatus Domino servit, sed exemplo veterum Samaritanorum diis gentium pariter et Domino servire conatur.

« Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis. Præ-
« ibis enim ante faciem Domini, parare vias ejus. » Pulchre cum de Domino loqueretur ad Prophetam

repente sua verba convertit, ut hoc quoque beneficium esse Domini designaretur. Verum quæritur quomodo octo dierum alloquatur infantem? sed quæ ratione vocem patris non audierit natus, qui salutationem Mariæ adhuc utero clausus audivit? nisi forte putandus est Zacharias propter eos potius, qui aderant, instruendos futura sui filii munera, quæ dudum per angelum didicerat, mox, ut loqui potuit, prædicare voluisse. Audiant sane Ariani et erubescant, audiant mansueti et lætentur, quod Christum Dominum, quem Joannes prophetando præibat, altissimum vocat, juxta quod Psalmista Deum hominemque perfectum in una persona collaudans ait: « Mater Sion dicet: homo et homo factus in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (Psal. lxxxvi), » eum factum qui fundavit eundem hominem quem altissimum nuncupat.

« Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum. » Quasi Jesus idem ac Salvatoris nomen exponere ac diligentius commendare desiderans, salutis mentionem frequentat, cum cornu salutis erigendum, salutem ex inimicis futuram, scientiam salutis plebi dandam commemorat; sed ne temporalem carnalemque promitti salutem putares, « in remissionem, inquit, peccatorum eorum. » Verum Judæi non ideo Jesum Christum suscipere, sed Antichristum malunt expectare; quia non intus, sed foris salvari, non a peccati dominio, sed ab humanæ servitutis cupiunt jugo liberari.

« Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto. » Et propheta de Domino loquens: « Ecce vir, inquit, oriens nomen ejus, (Zach. vi), » qui ideo recte oriens vocatur, quia nobis ortum veræ lucis aperiens filios noctis et tenebrarum lucis effecit filios, juxta quod beatus Zacharias consequenter exponit dicens:

« Illuminare his qui in tenebris et umbra mortis sedent ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. » Sedentibus quippe in tenebris et umbra mortis Domino illuminare, est his qui in peccatis et ignorantie cæcitate vixerint agnitionis amorisque sui radios infundere, qualibus dicit Apostolus (Ephes. v): « Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. » Pedes autem nostri in viam pacis, diriguntur, cum actionum nostrarum iter per omnia Redemptoris illuminatorisque nostri gratiæ concordat; congruo sane ordine primo illuminanda corda et post opera dirigenda testatur, quia nemo, quam non ante didicerit pacem valet operari. Unde recte Psalmista. « Inquire, inquit, pacem et sequere eam (Psal. xxxiii), » quod est dicere, illuminare, qui in tenebris sedebas, et viam pacis, a qua diutius exsulabas, ingredi.

bus, quasi a se hæc essent, extulit; sed ut magis magisque donis esset apta divinis, in custodiam humilitatis mentis suæ gressum fixit, memor Scripturæ præcipientis: « Quanto magnus es, humilia te in omnibus (Eccli. iii), moxque ut angelus qui divinum ei partum nuntiabat ad cœlestia rediit, surgit, ad montana conscendit, gestansque in utero Deum, servorum Dei habitacula petiit, ac requirit alloquia, in cuius adventu Elisabeth salutationem matris Domini audiens, mox de ea prophetavit et matrem Domini ad se venisse testata est, quam benedictam inter mulieres esse et benedictum fructum ventris ejus pronuntiavit, insuper et ad vocem ejus narravit infantem in utero suo exsultasse Spiritu sancto repletum. Hæc quoque audiens Maria, non se jactanter inani gloria extulit, sed magis per humilitatem tota intentione animi gratias Deo retulit dicens:

« Magnificat anima mea Dominum, et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo. » Tanto, inquit, me Dominus, tamque inaudito munere sublimavit, quod non ullo lingue officio explicari, sed ipso vix intimo pectoris affectu valeat comprehendere, et ideo totas animæ vires in agendis gratiarum laudibus offero, totum in contemplanda magnitudine ejus cui non est finis quidquid vivo, sentio, discerno, gratulanter impendo, quia et ejusdem Jesu, id est, salutaris, spiritus meus æterna divinitate lætatur, cuius me caro temporali conceptione lætatur; cui simile est illud Psalmistæ. « Anima autem mea exsultabit in Domino, et delectabitur super salutare ejus (Psal. xxxiv), » et ipse enim Patrem Filiumque pari venerabatur amore.

« Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. » Cujus humilitas respicitur recte beata ab omnibus cognominanda gratulatur, sicut e contrario ejus superbia despecta condemnatur, *Ævæ*, id est, vix sive calamitatis, nomine multata tædescit. Decebat enim ut sicut per superbiam primæ nostræ parentis mors in mundum intravit, ita per humilitatem Mariæ vitæ introitus panderetur.

« Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus. » Ad initium carminis respicit, ubi dictum est: « Magnificat anima mea Dominum: » sola quippe anima illa, cui Dominus magna facere dignatur, dignis eum præconiis magnificare, et ad consortes ejusdem voti ac propositi potest cohortando dicere: « Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in invicem; » nam quicumque nostrum quem cognovit, quantum in se est, magnificare et nomen ejus sanctificare contempserit, minimus vocabitur in regno cœlorum. Sanctum nomen ejus vocatur, qui singularis culmine potentiæ transcendit omnem creaturam atque ab universis quæ fecit longe segregatur, quod Græca locutione melius intelligitur, in qua ipsum verbum, quod dicitur *ἁγίων*, quasi extra terram esse significat, cuius etiam nos imitatione pro modulo nostro segregari præcipimur ab omnibus qui non sunt sancti nec Deo dedicati,

INCIPIT

CANTICUM MARIÆ

Matris Domini.

Beatissima virgo Maria postquam se cœlesti partu gravidam cognovit, nequaquam se de donis cœlesti-

dicente Domino : « Sancti estote, quia et ego sanctus sum (I Pet. i). Quicumque enim se consecraverit, merito extra terram et extra mundum videbitur. Potest enim et ipse dicere, super terram ambulantes conversationem in cœlis habemus.

« Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. » A specialibus se donis ad generalia Dei judicia convertens, totius humani generis statum describit, et quid superbi, quid humiles mereantur, quid filii Adæ per liberum arbitrium, quid filii Dei sint per gratiam, alternis versibus explicat. Non ergo, inquit, soli mihi fecit magna, qui potens est, sed et in omni gente et progenie, qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi.

« Fecit potentiam in brachio suo, dispersit super eos mente cordis sui. » In brachio suo, in ipso Dei Filio significat, non quod Deus Pater figura determinetur carnis humanæ, siquæ Filius tanquam membrum corporis hæreat; sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideo brachium Domini dictus est. Sicut enim tuum brachium per quod operaris, sic Dei brachium dictum est ejus Verbum, quia per Verbum operatus est mundum; cur enim homo brachium, ut aliquid operetur extendit? quia non continuo fit quod dixerit; si autem tanta potestate prævaleret, ut sine ullo motu corporis sui quod diceret fieret, brachium ejus verbum ejus esset. Dum ergo audivimus brachium Dei Patris esse Deum Filium, non nobis obstrepat consuetudo carnalis, sed quantum illo donante possumus, Dei virtutem et sapientiam cogitemus, per quam facta sunt omnia.

« Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles, esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes. » In brachio ergo suo Dominus per omnes sæculi generationes potentes, hoc est, superbos de sede jactantiæ suæ deponit, et exaltat humiles, qui non sua potentia, sed in Dei bonitate confidunt, « quia omnis qui se exaltat, humiliabitur : et qui se humiliat, exaltabitur (Math. xxiii). » Similiter et esurientes qui esuriunt et sitiunt justitiam æternis bonis implet, et divites avaros et parcos inanes bonis operibus perire sinit.

« Suscepit Israel puerum suum memorari misericordię suæ. » Pulchre Israel puerum Domini appellat, qui ab eo sit ad salvandum susceptus, obedientem videlicet et humilem, juxta Osæ dictum : « Quia puer Israel et dilexi eum (Os. xi); » nam qui contemnit humiliari, non potest utique salvari, nec dicere cum Propheta : « Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ (Psal. lxxviii). Quicumque autem humiliaverit se, sicut parvulus, hic est major in regno cœlorum (Math. xviii). »

« Sicut locutus est ad patres nostros Abraham et semini ejus in sæcula. » Semen Abraham non carnale, sed spiritale significat, id est, non ejus tantum carne progenitos, sed sive in circumcisione seu in præputio fidei illius vestigia secutos : nam et ipse in præputio positus credidit, reputatumque est ei ad justitiam, atque ejusdem fidei signaculum circumci-

sionem accepit, ut sic utriusque populi pater fieret per fidem, juxta quod Apostolus ad Romanos plenissime disseruit. Adventus ergo Salvatoris, Abraham et semini ejus in sæcula promissus est filiis promissionis, quibus dicitur : « Si autem vos Christi, ergo Abraham semen estis, secundum promissionem hæredes (Galat. iii). » Bene item vel Domini, vel Joannis exortum matres prophetando præveniunt, ut sicut peccatum a mulieribus cæpit, ita etiam bona a mulieribus incipiant, et quæ per unius deceptionem perit, duabus certatim præconantibus mundo vita reddatur.

INCIPIT

BENEDICTIO SIMEONIS PROPHETÆ.

Narrat evangelista Lucas quod, cum parentes Jesu Domini nostri ipsum puerum inducerent in Hierusalem ad templum Domini, ut facerent secundum legis pro eo, et offerrent hostias secundum quod scriptum est in lege Domini, accepit eum justus Simeon in ulnas suas, et benedixit illum, prophetizans de ipso. Magna quidem Domini potentia, sed non minor claret humilitas, ut qui cœlo terraque non capitur grandævî hominis gestetur totus in ulnis; sed et tropice accipit Simeon Christum, veteranus infantem, ut doceat nos exuere veterem hominem, qui corrumpitur cum actibus ejus, et renovato spiritu mentis nostræ induere eum qui secundum Deum creatus est in justitia, et sanctitate, et veritate, hoc est, deponentes mendacium, loqui veritatem, et cætera quæ ad novi hominis statum pertinent ore, corde et opere, perficere. Accipit senior justus secundum legem et timoratus puerum Jesum in ulnas suas, ut significet justitiam operum, quæ ex lege erant, quæ enim nesciat opera per manus et brachia solere figurari. Humili quidem salutaris fidei evangelicæ gratia mutanda accipit senior infantem Christum, ut insinuet hoc sæculum quasi senio jam et longæva ætate defessum ad innocentiam, et, ut ita dixerim, infantiam Christianæ conversationis redditurum, et sicut aquilæ juventutem illius esse renovandam.

« Et benedixit Deum et dixit : Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace. » Vides non solum Novi, sed et Veteris Testamenti, justos spe futuræ vitæ desiderium habuisse dissolvi a corpore, imo pacis viam deputasse, sarcinam deponere terrestrem, ut pote qui se in sinu Abraham requiem non dubitarent habituros esse perpetuam Denique et Idithun, hoc est, transiliator cupiditatum sæcularium, postquam multa diu tacitus mundi mala contemplatus interna secum cordis meditatione concaluit, tandem locutus in lingua sua, et quæ intus egerit promens. « Notum, inquit, fac, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, qui est, ut sciam quid desit mihi; ecce veteres posuisti dies meos (Psal. xxxviii). » Quibus absque dubio verbis aperit, quam maximum se præsentium cala-

mitatum nacturum speret in fine solatium, quem A tantisper advenire desiderat.

« Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. » Beati oculi qui vident quæ Simeon vidit. « Beati qui non viderunt et crediderunt. » Illud ipsum, inquit, quod omnibus postmodum gentibus, populis, et linguis, mente ac fide conspiciendum parasti, spe ac dilectione quærendum prævidisti, ipse desideratum nunc et carnis et cordis oculis tuum salutare contemplor.

« Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis huius Israël. » Lumen quidem utrique populo salutare Dei, id est, Christus a Deo Patre paratus,

qui tamen gloria magis Israël, cui diu speratur, et ex quo prænuntiatus advenit. Gentium vero dicitur esse revelatio, quarum mentis oculos profunda jam cæcitate demersos, neque ulla spe adventus Domini erectos ipse visitare pariter revelare atque illustrare dignatus est. Et bene revelatio gentium Israël gloriæ præferitur, qui « cum plenitudo gentium introierit, tunc omnis Israël salvus fiet, » quomodo et Psalmista cum diceret : « Notum fecit Dominus salutare suum ante conspectum gentium revelavit iustitiam suam (Psal. xcvi), » subjunxit, atque ait, « Memor fuit misericordiæ suæ Jacob et veritatis suæ domui Israël. »

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

a. LIBER DE SACRIS ORDINIBUS, SACRAMENTIS DIVINIS,

ET

VESTIMENTIS SACERDOTALIBUS

AD THIOTMARUM.

PRÆFATIO.

RABANUS, servus Christi Jesu, THIOTMARO fratri salutem. Sicut me rogasti, amande frater, ut aliquas questiones de sacramentis divinis ac sacris ordinibus, nec non et de vestimentis sacerdotalibus, tibi exponendo absolverem, feci quantum potui, et quid in se mysterii habeant partim interpretando partimque sensu eas dilucidando explanavi. Et quia mei cooperatorem in sacro ministerio te elegi, hortor ut quod pro infirmitate corporis coram multis exponere non possum, tu qui junior ætate et validior es corpore, illis qui ad sacerdotium ordinati sunt, et ministerium sacerdotale agere debent, notum facias, et eis persuadeas, imo jubeas, ut diligenter discant quod in hoc opusculo conscriptum est, et ad eorum officium pertinet : quatenus ipsi hoc noverint quod eos scire convenit, et plebi sibi commissæ intiment quid illis in Christiana religione credendum, agendum atque tenendum sit, sic utrique, et prælati atque subditi salvi fieri possunt, scilicet si legem Domini intente meditantur, et mandata divina servare in omnibus contendunt. Ita enim Apostolus scribens ad discipulum suum in Epistola sua docuit dicens (I Tim. iv, 14) : « Attende lectioni et exhortationi doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi, per prophetiam cum impositione manus presbyterii, hæc meditare, in his esto,

B ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi et doctrinæ, insta in illis : hoc enim faciens et teipsum salvum facies et eos qui te audiunt. Quod divina gratia te in mente pura habere et sermone sano, atque bono opere consummare faciat, quatenus hic in ejus servitio satis utilis fias, et post hujus vitæ terminum æterni gaudii in cælesti regno cum electis Dei particeps existas.

CAP. I. — De una Dei Ecclesia catholica.

(De Instit. cler. l. i, c. 1.) Ecclesia ergo Dei catholica, quæ per totum orbem dilatata diffunditur, Christi nomine nobilitata glorificatur. Omnis enim homo qui rectæ fidei existit particeps, et sacro baptismate regeneratur, a Christo Christianus vocatur, et Dei Patris atque Ecclesiæ matris noscitur esse filius. Ecclesia Græcæ vocabulum est, quod in Latinum vertitur convocatio sive conventus, eo quod omnes convocat ad se. Catholica autem dicitur, id est, universalis, quia in toto mundo una est Ecclesia Christi quæ et sponsa et corpus ejus est.

CAP. II. — De tribus ordinibus Ecclesiæ.

(Ib. c. 2.) Sunt tamen tres ordines in Ecclesia conversantium, id est, laicorum, monachorum et clericorum, quorum primus, id est, laicus, ordo popularis interpretatur. Laos enim Græce, populus Latine dicitur. Secundus est monachicus, id est

« Hoc opusculum in multis idem est cum libro de Institutione clericorum, sed epistola præmissa est diversa. »

singulariter conversans, hoc est, a seculari conversatione remotus. Monas enim Græce singularitas dicitur, et monachus singularis vel solitarius. Tertius est ordo clericalis. Cleros quippe Græce sors, vel hæreditas dicitur. Cleros autem vel clericos hinc appellatos Doctores nostri dicunt, quia Matthias sorte electus est, quem primum ab apostolis legimus ordinatum. Sic et eos quos illis temporibus Ecclesiarum principes ordinabant, sorte legebant. Nam et hæreditas Græce cleronomia appellatur, et hæres cleronomus. Propterea ergo dicti sunt clerici, quia de sorte sunt Domini, vel quia Dominum partem habent, sicut de eis scriptum est, loquente Domino: *Ego hæreditas eorum* (Psal. xxxvi, 18). Unde oportet ut qui Deum hæreditate possident absque ullo impedimento sæculi Deo servire studeant, ut congrue illud Psalmistæ dicere possint: *Dominus pars hæreditatis meæ* (Psal. xv, 5). Iste autem ordo jure præponitur in Ecclesia, quia in sanctis deseruit, et sacramenta populus dispensat. Sicut enim in Veteri Testamento, tribus Levi præ cæteris tribubus peculiariter a Domino electa est, ad serviendum illi per diversa officia in tabernaculo: ita et clericus ordo specialiter modo electus est ad ministrandum Deo in vero Dei tabernaculo quod est Ecclesia præsens, ut serviant ei die ac nocte in templo sancto ejus, ut sint populo in his quæ ad Deum pertinent, ut offerant Deo dona et sacrificia pro sua et pro populi ignorantia, ut judicent inter justum et injustum, et discernant inter sanctum et profanum, inter pollutum et mundum, doceantque populum Dei omnia legitima ejus, et præcepta quæ mandaverat ad eos.

CAP. III. — De tonsura clericorum.

(Ib. c. 3.) Tonsuræ ecclesiasticæ usus a Nazaræis (nisi fallor) exortus est, qui prius crine servato, denuo post vitæ magnæ continentiam devotione completa caput radebant et capillos in igne sacrificii ponere jubebantur, scilicet ut perfectionem devotionis suæ Domino consecrarent. Horum exemplis, usus ab apostolis introductus est, ut hi qui in divinis cultibus mancipati Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est, sancti Dei, crine præciso innoventur. Hoc quippe Ezechielii prophetæ jubetur, dicente Domino: « Tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum et duces per caput tuum et barbam (Ezech. v, 4), » videlicet quia et ipse et sacerdotali genere Deo in ministerio sanctificationis deserviebat. Hoc et Nazaræos illos Priscillam et Aquilam in Actibus apostolorum primos fecisse legimus, Paulum quoque apostolum et quosdam discipulorum Christi, qui in hujusmodi cultu imitandi exstiterunt. Est autem in clericis tonsura signum quoddam quod in [Forte suppl. corpore] figuratur, sed in animo agitur. Scilicet ut hoc signo in religione vitia resecentur, et criminibus carnis nostræ quasi crinibus exuamur, atque inde innovatis sensibus ut comis rudibus enitescamus, « expoliantes nos, » juxta Apostolum, « veterem hominem cum actibus ejus, et induentes novum qui

A renovatur in agnitionem Dei (Col. iii, 9), » quam renovationem in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, ubi ipsa mens noscitur habitare. Quod vero de tonsura superius capite inferius circuli corona relinquitor, sacerdotium regnumque Ecclesiæ in eis existimo figurari. Thiara enim apud veteres constimebatur in capite sacerdotum, hæc ex bysso confecta rotunda erat quasi sphaera media, et hoc significatur in parte capitis tonsa. Corona autem aurea latitudo est circuli, quæ regum capita cingit, utrumque itaque signum exprimitur in capite clericorum, ut impleatur etiam corporis quadam similitudine, quod scriptum est, Petro apostolo dicente: « Vos estis genus electum, regale sacerdotium (I Pet. ii, 9). Queritur autem cur sicut apud antiquos Nazaræos non ante coma nutritur et sic tonditur: sed qui hæc exquirunt, advertant quid sit inter illud propheticum velamentum et hanc Evangelii revelationem, de qua dicit Apostolus: « Cum transieris ad Christum, auferat velamen (II Cor. iii, 16). » Quod autem significabat velamen interpositum integram faciem Moysi et aspectum filiorum Israel, hoc significabat illis temporibus coma sanctorum. Nam et Apostolus comam pro velamento esse dicit. Proinde jam non oportet ut velentur crinibus capita eorum qui Domino consecrantur, sed tantum ut revelentur: quia quod erat occultum in sacramento prophetiæ, jam in Evangelio declaratum est. Sunt quoque quidam doctorum qui asserunt diversas ob causas Petrum apostolum hunc ritum primum sumpsisse, primum, ut formam et similitudinem Christi in capite gestaret dum pro redemptione nostrâ crucis patibulum subiturus a nefanda Judeorum gente acutis spinarum aculeis crudeliter coronaretur. Deinde, ut sacerdotes Veteris et Novi Testamenti in tonsura et habitu discernentur. Postremo ut idem apostolus suique successores et sequipedes ridiculosum gannaturæ ludibrium in populo Romano portarent, quia et eorum harones et hostes exercitus superatos sub corona vendere solebant. Sed de his quid inscipiat lectoris judicio derelinquimus.

CAP. IV. — De sacramentis Ecclesiæ.

(Ibid. c. 24.) De sacramentis autem quæ in Ecclesia sunt, oportet primum ut hujus operis sermo exponat atque declaret ritum sacerdotalem: quia per sacerdotes Christi ministerium ecclesiasticum debet ordinari, atque Deo adjuvante perfici. Sunt autem sacramenta, baptismus et chrisma, corpus et sanguis, quæ ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum virtus divina secretius salutem eorumdem sacramentorum operatur. Nam a secretis virtutibus vel sacris sacramenta dicuntur, quæ ideo fructuose penes Ecclesiam fiunt, quia sanctus in ea manens spiritus, eundem sacramentorum latenter operatur effectum. Unde seu per bonos seu per malos ministros intra Ecclesiam Dei dispensentur, nec honorum meritis dispensatorum amplificatur hæc dona, nec malorum attenuantur: Quia « ne-

Que qui plantat est aliquid neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus (*I Cor. iii, 7*). » Unde et Græce mysterium dicitur quod secretam et reconditam habeat repositionem.

CAP. V. — *De baptismatis sacramento.*

(*Ibid. c. 25.*) Primum autem sacramentorum est baptismus, quia antequam sancto chrismate ungatur aliquis, ut corporis et sanguinis Christi particeps existat, sacra regeneratione purgari debet, ac deinde ad cætera rite accedere. Baptismus Græce, Latine tinctio interpretatur, quæ non tantum ob hoc quod homo in aquam mergitur tinctio dicitur, sed quia spiritu gratiæ ibi in melius immutatur, et longe aliud quam erat efficitur. Primum homines fædi eramus deformitate peccatorum, in ipsa tinctione pulchri dealbatione virtutum. Unde et in Canticis canticorum scribitur : « Quæ est ista quæ ascendit quasi dealbata (*Cant. iii, 6*). » Cujus mysterium non aliter nisi sub Trinitatis designatione, id est, Patris et Filii et Spiritus sancti cognitione completur, dicente Domino ad apostolos : « Ite, docete omnes gentes baptizantes eas in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth. xxviii, 19*). » Sicut enim in tribus testibus stat omne verbum, ita sacramentum confirmat ternarius numerus nominum divinorum. Quod autem per aquam baptismus datur, hæc ratio est : voluit enim Dominus ut res illa invisibilis per congruentiam et profectum incontractabile et invisibile impenderetur elementum *, super quod etiam in principio ferebatur Spiritus sanctus. Nam sicut oleum naturali pondere superfertur omni liquori : ita in principio superferebatur Spiritus sanctus aquis. Sicut aqua purgat exterius corpus, ita latenter ejus mysterio per Spiritum sanctum purificatur et animus, cujus sanctificatio ita est. Invocato enim Deo descendit Spiritus sanctus de cælis, et medicatis aquis sanctificat eas de semetipso, et accipiunt vim purgationis, ut in eis caro et anima delictis inquinata mundetur, utrumque enim baptizando necesse est adhiberi, et baptismi lavacrum, et Spiritus sancti purgatio, quia ait Salvator : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto non potest introire in regnum Dei. » Sed ante baptismum catechizandi debet in hominem prævenire officium, ut fidei primum catechumenus accipiat rudimentum. Nam in Evangelio secundum Matthæum legitur, quod post resurrectionem Dominus apostolis præcepit, ut in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti docerent et baptizarent omnes gentes, id est prius fidem Dei illius insinuant, et sic credentes in remissionem peccatorum baptizarent. Hinc est quod secundum Marcum idem Dominus legitur præposuisse fidem baptismati cum ita dixit : « Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit : qui vero non crediderit condemnabitur (*Marc. xvi, 6*). » et Joanne

A teste, prius ipse Jesus cæci nati oculos luto ex spuito facto superlinivit, et sic ad aquas Siloe misit, quia prius debet baptizandus fide incarnationis Christi instrui, et sic ad baptismum jam credulus admitti, ut sciat cujus gratiæ in eo est particeps, et cui jam debitor fiat deinceps.

CAP. VI. — *De catechumenis.*

(*Ib. c. 26.*) Catechumenus autem dicitur pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, nec tamen baptismum recepit. Nam catechumenus Græce, Latine auditor interpretatur, etc., usque ad finem capitis.

CAP. VII. — *De catechizandi ordine.*

(*Ib. c. 27.*) Catechizandi enim ordo hic est, prius interrogatur paganus si abrenuntiat diabolo, et omnibus damnosis ejus operibus, atque fallacibus, etc., usque ad finem capitis.

CAP. VIII. — *Quæ sit interpretatio symboli secundum Latinos.*

Igitur symbolum Latine indicium vel signum vel collatio interpretatur, indicium quia per id indicatur fidei integritas, signum quod eo bene retento et intellecto, fideles ab infidelibus discernuntur, collatio, quia in eo apostoli omnem fidei integritatem contulerunt. Quod omnes pari fidei sinceritate corde retinebant, ore confessi sunt, et singuli proprias sententias conferentes, symbolum, id est, totius fidei collationem ediderunt. Discessuri enim ab invicem normam futuræ prædicationis in commune statuerunt, ne localiter ab invicem discedentes diversum aliquid vel dissonum prædicarent. Decentissimum namque et utile erat ut quibus erat anima una et cor unum in Domino, et quos sancti Spiritus afflatus vegetabat, unius etiam fidei confessio exornaret, nec enim dirimi in aliquo vel poterant vel debebant, qui unius fidei vinculo necebantur. Plerique præterea verbum abbreviatum per Isaïam prophetatum, in Symbolo et oratione Dominica intelligi volunt. In altero enim fidei : in altero precum continetur integritas, ut et in duodecim verbis, duodecim apostolorum doctrina, et in septem petitionibus, omne continetur quidquid ad præsentis et futuræ vitæ pertinet dispensationem, quamvis etiam totius doctrinæ verbum dici possit abbreviatum, quia quod prius lex et prophetæ continebant in latitudine præceptorum, veniens Dominus pronuntiavit et dixit : « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis, et proximum tuum tanquam teipsum. In his mandatis duobus tota lex pendet et prophetæ (*Marc. xii, 30*). » In quo evidenter prophetas et legem duobus his sermonibus brevavit. Hæc de symbolo et nomine ejus dicta sint.

* Legendum, per congruentiam et profectum incontractabile et invisibile impenderetur elemento; vel, per congruens et profectum contractabile et visibile impenderetur elemento. Quod si prior lectio placeat, in

qua quam minimum mutatur, legi fortæ posset pro per, propter, quamvis etiam hoc loco pro propter accipitur.

CAP. IX. — *De credulitate : quomodo credendum sit in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus natum et passum, et in Spiritum sanctum, Ecclesiam catholicam, et cætera quæ sequuntur in eodem symbolo.*

Cæterum fides quæ in hoc symbolo continetur, ita ab his qui baptizandi sunt intelligi debet, ut credant in Deum Patrem omnipotentem creatorem omnium visibilium et invisibilium, qui solus, quia non est de alio, ideo solus appellatur ingenitus, et in Jesum Christum Filium ejus, per quem omnia facta sunt, verum Deum unigenitum, verumque Dei Filium non factum aut adoptivum sed genitum et unius cum Patre substantiæ, atque ita per omnia æqualem Deo Patri, ut nec tempore nec gradu nec potestate esse possit inferior, tantumque esse illud qui est genitus, quantus ille qui genuit. Credant etiam eum natum de Spiritu sancto ex Maria semper virgine, id est, ut Spiritu sancto cooperante, verum sibi corpus ex virgine, id est, Dei Filius assumpserit, ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse factus sit in humanitate hominis matris Filius. Credant etiam eum descendisse ultimo tempore pro redemptione mundi a patre, qui nunquam desiit esse cum Patre, et hominem verum factum, ut humanum genus homo liberaret, et ipse quia absque initio æternitatem cum Patre et Spiritu sancto possidet in fine sæculorum perfectum naturæ hominem suscepit, et Verbum caro factum sit assumendo humanitatem, non permutando divinitatem. Credant etiam eum pertulisse passionem et mortem, non in virtute divinitatis, sed infirmitate humanitatis, mortuum vera carnis morte, resurrexisse vera carnis resurrectione, et resurrectione sua spem nobis resurrectionis contulisse, ita duntaxat ut sicut ille tertia die resurrexit vivus a mortuis : ita et nos in fine sæculorum resurgamus in eadem qua nunc vivimus carne. Credant etiam eum in eodem corpore quod de Virgine assumpsit, passionem sustinuit, et resurrexit, ascendisse in cælum et in eodem nunc esse, et ad judicium venturum esse, et resuscitatis omnibus, dare aliis pro peccatis supplicii æterni sententiam : aliis pro justitiæ meritis æternæ beatitudinis præmium. Credant et in Spiritum sanctum Deum verum ex Patre Filioque procedentem, æqualem per omnia Patri et Filio, voluntate, potestate, æternitate, substantia. Nec esse in hac sancta Trinitate ullos gradus quibus aliquis inferior superiorve dici possit. Credant etiam sanctam Ecclesiam catholicam, id est, universalem : non in sanctam Ecclesiam ut credentes in Trinitatem. Credant ejusdem sanctæ Trinitatis domum esse sanctam Ecclesiam, a cujus communione discedentes schismatici et hæretici vocantur, et æterna damnatione puniuntur : in ejus vero communione permanentes et membra Christi esse et remissionem peccatorum percipere, et ad vitam æternam pertinere. Quia ergo parvuli necdum ratione utentes hæc minime capere possunt, oportet ut cum ad intelligibilem ætatem pervenerint doceantur, et fidei sacramentis et confessionis suæ myste-

riis, ut ea et veraciter credant, et diligenti cura custodiant. Confessionem suam plane diximus, quia quamvis illi necdum loqui possint : pro illis et confitentur et loquuntur qui eos de lavacro fontis suscipiunt. Nec immerito dignum est ut quæ aliorum peccatis obnoxii sunt, aliorum etiam confessione per mysterium baptismatis remissionem originalium percipiant peccatorum.

CAP. X. — *De scrutinio.*

Qui vero illius sunt jam ætatis, ut rationem credulitatis suæ reddere possint, diligenti examine scrutandi sunt, utrum veraciter credant, an alicujus falsitatis in eis macula celetur. Ne dum aut timore aut favore terrenarum potestatum aut acquisitione quarundam rerum ac baptismatis sacramentum ignorantibus ministris Ecclesiæ perveniunt, tradatur sanctum canibus, et margaritæ mittantur inter porcos, et lupi ovina pelle vestiantur. Hunc enim morem Ecclesia servare consuevit, ut per aliquot dierum spatium, hi qui in solemnitate Paschali baptizandi sunt scrutentur, ut instructis et doctis et simplici corde ad fidem veram venientibus vitæ sacramenta impartiantur, quibus ut aptiores inveniantur baptismatis sacramento, et eorum fides probabilior sit, quædam fiunt corporaliter quæ spiritali gustu degustata, mysticum quid et spiritale sapiant.

CAP. XI. — *Quid sit abrenuntiatio.*

De abrenuntiatione autem et quid sit abrenuntiatio, jam dicendum est. Abrenuntiare etenim poni solet, pro eo quod est spernere, rejicere, contradicere, sive aliud quid, quod hoc verbo in hoc sensu exprimi potest. Quamvis enim illius verbi quod est nuntio, sensus in promptu sit cum sine præpositione profertur, et accepta præpositione interdum a sua significatione non longe recedat, ut est illud : narrabo et renuntiabo, interdum vero in alium sensum vertatur, ut est illud : « Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv, 33) ; » abrenuntiare tamen semper in eo sensu poni consuevit, quem superius diximus. Abrenuntiare etenim se fatetur Satanae et omnibus operibus ejus et omnibus pompis ejus, quam abrenuntiationem recte confessio sanctæ Trinitatis sequitur. Et [Fort., ut] ubi abundavit peccatum, superabundet gratia, et ubi computruit jugum diaboli a facie unctionis Spiritus sancti, adveniat illius jugum qui dixit : « Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve (Matth. xi, 29). » Satana enim, qui et diabolus nuncupatur, a fidelibus abrenuntiatur, ut Domino Salvatori liberius serviatur, quia juxta ejusdem Domini vocem : « Nemo potest duobus dominis servire (Matth. vi, 24). »

CAP. XII. — *De abrenuntiatione Satanae et omnibus operibus ejus, atque pompis, vel quæ opera diaboli sint et pompæ.*

Abrenuntiatur etiam operibus ejus, quia opera illius contraria sunt operibus Salvatoris. Et quia

ille armis suis, id est vitiis, genus humanum sibi subiecit, Dominus armis suis, id est virtutibus, illum debellavit. In illius enim militia, id est in peccatis nostris, servitus permanens accepit mortem: in istius militia, id est virtutibus, accipimus vitam eternam. Septem itaque principalia vitia, quibus diabolus genus humanum infestat, non incongrue opera Satanæ dicere possumus; quibus opponuntur septem principales virtutes, quæ opera sunt procul dubio salutaria, nec minus interea pompis ejus abrenuntiat, quæ utique opera sunt Satanæ, sed eo quasi discerni videntur a cæteris operibus ejus, quia in eis superbia, cujus ille auctor est, et quæ eum deiecit, quodammodo designatur. Pompæ igitur ejus sunt ambitio, arrogantia, vana gloria, et cætera hujuscemodi, quæ de fonte superbix procedere dignoscuntur. Pompam enim, ambitionem sive jactantiam, et his similia, intelligi debere propheticus sermo demonstrat, cum dicit: « Væ qui opulenti estis in Sion, et confiditis in monte Samarix: optimates capita populorum ingredientibus pompaticæ domum Israel (Amos vi, 1). » Sed et Clemens Prudentius disertissimus atque Christianissimus poeta, in hac significatione pompam posuit, in libro Psychomachix, ubi ait:

Pompa ostentatrix vani splendoris inani

Exurit nudata peplo.

Quamvis ergo omne peccatum superbia dici possit, quia quando quis peccat, Deo, qui peccare prohibuit, contraire videtur, aliud tamen est desidiose, aliud malitiose, aliud scienter, aliud ignoranter, aliud negligenter, aliud arroganter peccare, quolibet autem modo quis peccet, si pœnitere contemnit, in magnum se superbix barathrum immergit, de quo non nisi per confessionem peccatorum suorum et emendationem morum et salutaris pœnitentiæ adminiculum egredi potest. Duobus enim modis homo Deo superbit: cum aut præceptis ejus inobediens existens, ea quæ prohibita sunt committit, aut commissa pœnitere negligit; unde sive hi qui baptizandi sunt, sive nos qui baptismi sacramentum jam percipimus, ante oculos ponere debemus pactum, quod cum Deo in baptismo fit, ubi abrenuntiat Satanæ et operibus et pompis ejus, quod pactum tunc irritum fit, si aut in fide quis permanendo vitiis, aut a fide exorbitando idolorum cultibus, aut hæresum erroribus subdatur.

CAP. XIII. — De ordine sacri baptismatis.

Quia igitur constat, pactiones credentium esse duas, unam in qua renuntiat diabo et pompis ejus, et omnibus operibus ejus, alteram qua se credere confiteatur in Patrem, et Filium, et in Spiritum sanctum, oportet has inconvulsæ mentis intentione teneri, et ut intemeratæ custodiri possint, illius semper adjutorium querere, qui baptismi sacramentum ad salutem generis humani contulit, cujus mysterium et in Veteri Testamento per Moysen præfiguratum est, cum populus in nube et in mari baptizatus est, et in Novo nobis per mediatorem Dei

et hominum apertissime demonstratum. Ipse enim ait: « quoniam nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non poterit introire in regnum Dei (Joan. iii, 5). » Et Joannes de eo ait: « Ecce baptizo in aqua: medius autem vestrum stat, quem vos nescitis. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne (Joan. i, 26). » Per hoc qui nascimur mundo, renascimur Deo, et qui per peccatum eramus filii iræ, per gratiam efficiemur filii Dei. Hac enim tinctione et hoc lavacro Ecclesia vegetatur, quoniam sicut ex osse dormientis protoplasti mulier edificata est, ita ex latere Christi in cruce dormientis Ecclesia formata est: « profluxerunt enim ex ejus latere sanguis et aqua: » duo sanctæ Ecclesiæ præcipua sacramenta, ut in altero consecratio, in altero mundatio, eidem tribueretur Ecclesiæ, regeneramur namque ex lavacro, et consecramur ex sanguine. Unde et populus mare Rubrum transit; quia baptismus Christi sanguine consecratur. Quia ergo elementum aquæ in hoc mundo omnibus elementis purgandi, vivificandi, recreandi gratiæ aptum est, non immerito ei baptismi dignitas confertur, qui [Forte quæ ut referatur ad aquam] et regenerandorum hominum efficaciam cum Spiritus Dei in mundi primordio super id ferretur concipiebat, et purgandorum cum ex latere Christi profluere, dignitatem capiebat. Per hoc etenim visibile elementum res illa invisibilis signatur, ut sicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter ejus mysterio per Spiritum sanctum purificetur et animus. Invocato namque Deo descendit Spiritus sanctus de cœlis, et sanctificatis aquis, tribuit eis vim purgationis. Inde homo ad imaginem reparatus sanctæ Trinitatis, ad quam conditus fuerat, expurgatur, et qui vetus in eas per peccatum primi hominis intraverat, novus ex eis per Christi gratiam egreditur, et Spiritu gratiæ in melius immutatus, longe aliud quam fuerat efficitur, fœdus enim erat deformitate peccatorum, ibi redditur pulcher dealbatione virtutum. Nullatenus itaque baptismi mysterium perfici potest, nisi sub invocatione sanctæ Trinitatis, quia et Dominus ad apostolos dixit: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, et idem Dominus hoc sacramentum firmavit, cum in suo baptismo Pater declaratus est in voce, Filius in corpore, Spiritus sanctus in columbæ ostensione. O præclarum et admirabile sacramentum, quod de filiis iræ, facit filios Dei: de veteribus novos, de fœdis pulchros, in quo et regeneramur et purgamur, et exemplum mortis Christi imitatur. Quomodo ergo hoc exemplum imitemur, dicat Apostolus: « An ignoratis, inquit, quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus illi per baptismum in morte, ut quemadmodum resurrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus (Rom. vi, 3). » Morimur ergo peccato, quando abrenuntiamus diabolo, et omnibus quæ ejus sunt. Consepelimur Christo, cum sub invocatione sanctæ

Trinitatis sub trina mersione, in fontem lavacri quasi in quoddam sepulcrum descendimus. Consurgimus Christo, cum exuti omnibus peccatis de fonte quasi de sepulcro egredimur. Sed neque mysterium trium dierum ac noctium quibus in sepulcro Dominus fuisse legitur præteritur, cum invocata sancta Trinitate, quæ utique vera lux est, in fontem descendimus. Lux est enim hic Pater, et in lumine ejus qui est Filius, lumen videmus Spiritum sanctum. Facimus autem non tres noctes: cum tenebrarum et ignorantie patri, una cum mendacio, quod ex eo natum est, et mendax est sicut et pater ejus, et cum loquitur mendacium de suis propriis loquitur, contradicimus. Sed et tertio loco Spiritum erroris destruimus, qui inspirat pseudoprophetas ut dicant: « Hæc dicit Dominus, » quos Dominus non misit, destruimus enim hæc et conculcamos si consepulti sumus etiam Christo, secundum illud quod ipse dicit: « Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici (Luc. x, 19). » Quæ singula ita sunt contraria sanctæ Trinitati, ut nox diei, ut tenebræ luci, ut mendacium veritati. Fons quoque baptismi similitudinem gerit sepulcri Christi, quod novum fuisse legitur: quia quicumque in eo consepelitur Christo, et ei consurgit secundum eundem Apostolum, in novitate vitæ ambulare debet. Cujus fontis septem gradus: tres in descensu, tres noctes, et tres in ascensu, tres dies significare videntur, de quibus superius dictum est. Septimus vero, qui et quartus, ille est de quo quidam ait: « Et aspectus quarti similis Filio Dei qui fornacem ignis exstinguit, qui est stabilimentum pedum, » fundamentumque. In quo, » juxta Apostolum, « inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Col. ii, 9). » Idcirco autem baptismus non iteratur, quia et Christus non amplius quam semel moritur. Peccata enim quæ post baptismum committuntur, poenitentia lacrymis, elemosynis, et cæteris bonorum operum exhibitionibus, non baptismatis iteratione delentur. Dominico interea corpori sepeliendo mundissima linteamina et aromata adhibentur, quia et is qui Christo consepeliri desiderat, si jam ætas permittit, quamvis mortuus sit per originale peccatum quod adhuc portat, debet tamen bonorum operum exhibitione flagrare, et mundis indui vestibus. De quibus Propheta sacerdotes indui orat, cum dicit: « Sacerdotes tui induantur justitiam (Psal. cxxxi, 9). » Si ergo antequam renascatur et originali peccato purgetur et Christo consepeliatur, et aromatibus debet flagrare, et mundissimis vestibus indui; quanto magis renatus, purgatus, Christo convivificatus, in novitate vitæ ambulans, nova creatura effectus, et odoris flagrantia exuberare, et candidorum vestimentorum clarescere debet nitore. Catechizandi ergo ordine et scrutinio sic ordinabiliter peracto, de baptismatis tinctione et unctione chrismatis jam sermo habendus est.

* Ms., fundamentum aquæ; verum illud melius.

A CAP. XIV. — De tinctione baptismi et unctione chrismatis.

(De Instit. cler. l. i, c. 18.) Post hæc igitur consecratur fons, et ad ipsum baptismum catechumenus accedit, et sic in nomine sanctæ Trinitatis trina submersione baptizatur. Et recte homo qui ad imaginem sanctæ Trinitatis conditus est, per invocationem sanctæ Trinitatis ad eandem renovatur imaginem, et qui tertio gradu peccati, id est, consensu cecidit in mortem, tertio elevatus de fonte, per gratiam resurgat ad vitam. Potest et hæc Trina mersio, triduanam Domini sepulturam significare, sicut supra jam diximus, maxime cum dicat Apostolus: « Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus (Rom. vi, 5), et cætera. Oportet ergo cum invocatione sanctæ Trinitatis sub trina mersione baptismus confici, ut secundum personarum differentiam, mysterium baptismi celebretur, et secundum unitatem substantiæ unum baptisma fiat, unde dicit Apostolus: unus Dominus, una fides, unum baptisma (Eph. iv, 5), et cætera. Postquam enim ascenderit baptizatus de fonte, statim signatur in cerebro a presbytero cum sacro chrismate, sequente simul et oratione, ut regni Christi particeps fiat, et a Christo Christianus possit vocari. Scriptum est et in Evangelio ita: « Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt ei cæli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam et venientem super se (Matth. iii, 16). » Bene quidem baptismo continuatur chrismatis unctio, quia Spiritus sanctus qui per illud chrisma suæ virtutis admixtione sanctificat credentes; baptizato Jesu statim super illum in columbæ specie descendit; cujus videlicet typum præferbat columba illa quæ in diluvio ad arcam reportavit ramum olivæ virentibus foliis: significans utique quod Spiritus sanctus per chrismatis unctionem in baptismo virorem confert fidelibus cœlestis gratiæ. Sed de hoc plenius in sequentibus dicemus. Legimus et in gestis Patrum quod Sylvester Papa in Ecclesia Romana constituit ut sicut potestas et privilegium apud solum episcopum constat, quod sacrum chrisma ipse conficiat, et baptizatum per manus impositionem cum ipso chrismate consignet, propter hæreticam suasionem: ita presbyter eodem chrismate liniet baptizatum levatum ex aqua propter occasionem transitus mortis, quia scriptum est in Apostolo: « Vos autem, fratres, in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus (Rom. viii, 11), » et cætera. Ac deinde profecto patet quia quicumque non est Christi, regni sui particeps fieri nequit, ideoque necessarium est ut statim succurra-

tur baptizato cum chrismatis unctione, ut Spiritus sancti participationem accipiens, alienus a Christo non existat.

CAP. XV. — *De indumento baptizati et eucharistia.*

(*Ib. c. 29.*) Post baptismum autem traditur Christiano vestis candida designans innocentiam et puritatem Christianam, quam post ablutas, et cætera usque ad finem capituli.

CAP. XVI. — *De impositione manus episcopalis et chrismatis sacramento.*

(*Ibid. c. 30.*) Novissime autem a summo sacerdote per impositionem manus paracletus traditur illi Spiritus sanctus, ut roboretur per Spiritum, etc., usque ad finem capituli.

CAP. XVII. — *De sacramento corporis et sanguinis Domini.*

(*Ibid. c. 31.*) Sed quia de duobus sacramentis, id est, baptismo et chrismate jam quantum nobis Dominus dedit, supra disseruimus, etc., usque ad finem capituli.

CAP. XVIII. — *De officio missæ.*

(*Ibid. c. 32.*) De sacramentis, ut reor, satis superius diximus; nunc de officio missæ quo ipsa sacramenta corporis et sanguinis Christi conficiuntur, etc., usque ad finem capituli.

CAP. XIX. — *De ordine missæ.*

(*Ibid. c. 33.*) Primum autem in celebratione missæ, ad introitum sacerdotis ad altare, antiphona cantatur a clero, ut audiat sonitus quando ingreditur sanctuarium in conspectu Domini, sicut in veteri testamento per tintinnabulorum sonitum ingressus pontificis innotuit. Bene ergo in ingressu sacerdotis conrepantibus choris auditur modulatio divinæ laudis, ut dominicæ celebrationis mysteria ministrorum pie præcedat consonantia, et corporis et sanguinis Christi venerabile sacramentum antecedit dignæ laudis sacrificium. Namque chorus est multitudo in sacris collecta, et dictus chorus, quod in initio in modum coronæ circum aras starent et ita psallerent, unde et Ecclesiasticus liber scribit stantem sacerdotem ante aram, et in circuitu ejus coronam fratrum. Alii chorum dixerunt a concordia, quæ in charitatē et vera pace consistit. Sive de concinentia soni: cum enim unus canit, Græce monadia, latine sicinium dicitur, et cum duo cantant bicinium dicitur. Cum autem multi, chorus vocatur. Antiphona Græce vox reciproca ex duobus scilicet choris alternatim psallentibus dicitur. Introitus namque ab introeundo est dictus. Eo enim cantu ad sanctæ modulationis officia intratur: vel tunc Christianæ religionis congregatio Ecclesiam Dei intrans, ad cæteras officiorum laudes præparat se intenturam. Sicut enim invitatorium dicitur ab invitando cum inchoatur officium nocturnum, et dicitur *venite*: introitum ab introeundo quando initiat, diurnum. Antiphonam autem ad introitum Cælestinus natione Campanus pontifex Romæ constitui, ut

ante sacrificium celebraretur, quod ante non fiebat nisi tantum epistola Pauli recitabatur et sanctum Evangelium. Inde *Kyrie eleison* dicitur, quod ex Græco in Latinum, *Domine, miserere nobis*, interpretatur. Sicet *Christe eleison*, hoc est, *Christe, miserere nobis*. Hymnum vero angelicum, id est *Gloria in excelsis Deo*, tunc angeli cecinerunt quando natus est Dominus, quem etiam Thelesphorus pontifex natione Græcus statuit ut ante sacrificium psalleretur, qui et constituit ut in natali Domini per noctem missæ celebrarentur. Tunc lector legit lectionem canonicam, ut animus auditorum per hanc instructus ad cætera intentior assurgat. Sæpius tamen in missæ officio legitur lectio ex Epistolis D. Pauli. Paulum namque omnibus notum est doctorem gentium esse, et quia a Domino vas electionis fore meruit, idcirco idem dum in corpore maneret ex dogmate quo quasdam epistolas scribendo gentes ad tempus docuit, inde nunc quotidie dum recitatur, omnium mentes fidelium robore firmæ fidei solidat. Post lectionem vero cantor dicit responsum ut ad compunctionem audientes provocet et lenes animos auditor faciat. Responsorium ergo inde dicitur, quod alio desinente id alter respondeat. Inter responsoria quoque et antiphonas hoc differt, quod in responsoriis unus dicat versum, id antiphonis autem alternant versibus chori. Antiphonas Græci, responsoria vero Itali traduntur primum invenisse. Responsorium enim istud, quidam gradale vocant, eo quod juxta gradus pulpiti cantatur. Post responsum cantatur *Alleluia*, scilicet ut ad cælestia mentem populus sublevet, et ad divinam contemplationem erigat. *Alleluia* enim duorum verborum interpretatio est: hoc est laus Dei, et est Hebræum. Ia enim de decem nominibus quibus apud Hebræos Deus vocatur, unum est. Similiter et Amen Hebræum est, quod ad omnem sacerdotis orationem seu benedictionem respondet populus fidelium. Interpretari quoque potest Amen in Latinum vere, sive fideliter, seu, fiat, quia Hieronymo teste, in Psalterio ubi habet, fiat, fiat, in Hebraico legitur Amen amen, hæc duo tamen verba, id est, Amen et Alleluia, nec Græcis, nec Latinis, nec barbaris licet in suam linguam omnino transferre, vel alia lingua annuntiare. Nam quamvis interpretari possint, propter sanctiorem tamen auctoritatem, servata est ab apostolis, in suis propriæ linguae antiquitas. Tantum enim sacra sunt nomina, ut etiam Joannes in Apocalypsi referat Spiritu revelante se vidisse et audisse vocem cælestis exercitus, tanquam vocem aquarum multarum et tonitruorum validorum dicentium Amen et Alleluia, ac per hoc sic oportet in terris utraque dici, sicut in cælo resonant, deinde a diacono cum summa auctoritate in auribus populi recitatur evangelium, ut ipsius ibidem audiat doctrina ad quem fervet intentio tota, ipsiusque virtus intelligatur per evangelium, cujus tunc corporis et sanguinis sacrosanctum celebratur mysterium. Post hæc oblationes offeruntur a populo, et offertorium cantatur a clero, quod

ex ipsa causa vocabulum sumpsit, quasi offerentium. Offertoriarum quippe quæ in sacrificiorum honore canuntur, Ecclesiasticus liber indicium est, dum dicit veteres cantare solitos quando victimæ immolabantur, ubi ita legitur: « Porrexit, inquit, manum suam sacerdos in libationem, et libavit de sanguine uvæ, et fudit in velamento altaris odorem divino et excelso Principi. Tunc exclamaverunt filii Aaron in tubis ductilibus, et sonaverunt et auditam fecerunt magnam vocem in memoriam coram Domino (*Eccli. I, 16*). » Non aliter et nunc in sonitu tubæ, id est in vocis prædicatione digne cantum proferimus, nisi ut simul corde et opere laudes Domino declamantes, jubilemus illi in alto, scilicet verum sacrificium celebrantes cujus sanguine salvatus est mundus. Immittiturque super altare corporale, hoc est pallium, quod significat illud linteum quo corpus Salvatoris involuebatur, quod ex lino puro textum esse debet et non ex serico vel purpura, neque ex panno tincto, sicut a Silvestro papa constitutum invenimus. Quia in Evangelio (*Matth. xxvii, 59*) sindone munda involutum esse a Joseph corpus Salvatoris legitur, et sudarium capitis ejus post resurrectionem Domini non cum linteaminibus positum, sed seorsum involutum inveniri. Ponuntur quoque tunc vasa sancta, quod est calix et patena, super altare, quæ quodammodo dominici sepulcri typum habent, quia sicut tunc corpus Christi aromatibus unctum in sepulcro novo per piorum officium condebatur: ita modo in Ecclesia mysticum corpus illius cum unguentis sacræ orationis conditum in vasis sacris ad percipiendum fidelibus per sacerdotum officium administratur. Postea missa cantatur a sacerdote. Primum ergo oratione quæ Super oblata nominatur secreta ab ipso sacerdote expleta, salutatur populum et orat dicens: *Domine vobiscum*, scilicet ut Deus omnipotens sit cura populo suo, cui ipse populus respondet dicens: *et cum Spiritu tuo*. Responsio hæc populi atque oratio convenienter profertur, hoc est, ut sicut sacerdos oravit quod Dominus esset cum populo, ita et populus orat quod Dominus sit cum spiritu sacerdotis. Cum autem dicit sacerdos *oremus*, rogat omnes orare, ut oratio ejus a Domino exaudiat. Et quando juxta finem orationis dicit: *Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum*, ad Deum Patrem orat sacerdos, ut per suum Filium qui Dominus noster est æqualiter sicut Pater ipsa oratio perficiatur. Cum dicit: *Qui tecum vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti*, vult populum credere et intelligere quod Filius cum Patre sine initio ac sine fine vivit et regnat Deus, et sicut Pater est Deus, et Filius est Deus, ita et una majestas et una potestas est Spiritus sancti cum Patre et Filio atque una substantia, et in omnibus his tribus unitas Deitatis manet, *per omnia sæcula sæculorum*, id est, ut Filius cum Patre in unitate Spiritus sancti ante omnia sæcula vixit et fuit, ita et in presenti sæculo atque in futuro, ubi justii cum angelis sanctis permanebunt,

et injusti cum diabolis cruciabuntur. Credatur æqualiter vivere cum Patre et Spiritu sancto et nullo fine concludi. Sequitur *Amen*, quod respondens populus concludit antedictam orationem. Amen ergo, ut supra diximus, confirmatio orationis est, a populo prolata, et in Latina lingua interpretatur fiat. Ipsum hic ita sonat, quasi omnes dicant ut ita fiat sicut sacerdos oravit. Dehinc dicit sacerdos: *Sursum corda*. Admonet utique populum ut sursum, id est, supra semetipsum ad Dominum omnipotentem omnes corda levant et fideliter orent quod de sursum eis veniat auxilium a Deo cœlesti, a quo creati sunt. Cui respondet populus: *habemus ad Dominum*, id est, ut sicut sacerdos jussit eos sursum corda tenere, sic se habere profiteantur. Tunc sacerdos hortatur plebem ut gratias agat conditori suo dicens: *Gratias agamus Domino Deo nostro*. Cui respondens populus dicit: *Dignum et justum est*. Quia justa et digna ratio est Deo gratias omnes referre, quia ab ipso omnia bona suscepimus, imo suscepturi sumus si in fide recta et bonis operibus usque in finem perseveraverimus. Post hæc ergo sic incipit sacerdos præfationem dicens: *Vere dignum et justum est æquum et salutare*. Confirmat enim professionem populi et dicit quod vere dignum est et justum Deo gratias pro omnibus referre, et quod æquum est, hoc est, rectum et salutare, id est, salute plenum, ut ei gratias referamus, qui nobis salutem dedit æternam. *Nos tibi*, inquit, *semper et ubique gratias agere*. Conversus enim sacerdos ad Dominum post professionem populi quasi ad præsentem loquitur, quia in præsentia Domini semper nos sumus et ipse videt cogitationes nostras, hoc est, omni tempore et in omni loco. Moxque ipsam orationem ad Deum Patrem sermonem convertendo, sic explet dicens: *Domine, sancte Pater, omnipotens æterne Deus per Christum Dominum nostrum*. Dominum eum vocat qui dominator est omnium, et sub ejus dominatione universa consistunt. *Sanctus*: quia sanctus est et per quem omnia sanctificantur, quia ipse omnia sancta et bona creavit, pater Græce dicitur, et Latine genitor: quia ipse genuit Filium sine ulla coinquinatione seu corruptione. *Pater*, latine a patrandi dicitur: hoc est, a perpetrando, quod est, a perficiendo vel adjuvando, quia ipse perfecit omnia, quæ facta sunt, et adjuvit omnia quæ adjuvata sunt, et voluit nos fieri filios suos adoptivos per sanctificationem qua ille sanctificavit nos. *Omnipotens*: quia omnia potest, ideo omnipotens dicitur, quia non est impossibile apud Deum omne verbum. *Æterne Deus*: hoc interest inter æternum et perpetuum et temporale: æternum est, quod initium non habuit, nec finem habebit, sed semper fuit et est et erit. Perpetuum est quod esse cœpit et finem non habebit, temporale est, quod initium habuit et finem habebit; et ideo hic dicitur *æterne Deus*, quia solus Deus æternus est, nec cœpit esse nec desinit esse, sed est semper. Deus a diligendo dicitur, quia omnia diligit, et gubernat quæ creavit, et aliter, Deus

a divinitate dictus est, quia divinus est, et omnia scit, et omnia disponit, prout vult. *Per Christum Dominum nostrum.* Christus Græce, unctus dicitur latine, hic est Christus qui ante omnia initia a Patre inenarrabiliter est genitus, et postea in tempore quo placuit ei, Spiritus sanctus venit in Mariam virginem, unxitque unctione divina uterum ejus, unde conceptus est de Spiritu sancto, et natus est de Maria virgine. Nam et in veteri testamento sacerdotēs et reges ungebantur; et ideo christi dicebantur, quia uncti erant unctione temporalī. Iste Christus per quem Patri gratias agimus, æternaliter Christus est, et cum Patre æternus Deus est, et per ipsum redempti sumus, et ipse Dominus noster est, quia dominatur nobis. *Per quem majestatem tuam laudant angeli*: per ipsum Christum per quem nos gratias agimus Patri, Majestatem Patris laudant angeli, quia ipse æqualis est Patri in divinitate. *Majestas* dicitur quasi major potestas; quia major est potestas Dei quam hominum, Dei majestatem per Christum laudant angeli, quia Christus simul cum Patre creavit angelos. Angelus enim Græce, Latine nuntius interpretatur. Angelus, nomen est officii, non naturæ qui nuntiant (sic). Sed naturaliter spiritus sunt. *Adorant dominationes*: majestatem Dei Patris, per Filium laudant et adorant dominationes. *Dominationes* unus ordo dicitur de novem ordinibus angelorum, nam decem fuerunt ordines angelorum, sed decimus ordo cecidit, et versus est, per superbiam in diabolū. Novem autem permanent in sanctitate sua. Hæc sunt nomina eorum: angeli, archangeli, virtutes, principatus, potestates, throni, dominationes, cherubin, seraphin. Istorum duorum ordinum nomina non sunt latina. Cherubin enim plenitudo scientiæ interpretatur, seraphin incendium dicitur; cætera nomina supradictorum ordinum Latina sunt, nisi angelorum et archangelorum. Nam angeli nuntii, archangeli vero excelsi nuntii dicuntur. Gregorius papa Romanus in homilia sua quam super lectionem evangelicam fecit, ubi ita legitur: « Erant appropinquantēs ad Jesum publicani et peccatores ut audirent illum (Luc. xv, 4), plenissime de prædictis ordinibus exposuit. Nos vero ad propositum redeamus. *Tremunt potestates.* De supradictis ordinibus dicit. Non ideo dicit, quod supradicti ordines corporales sint, sed nostro more dicit, quia nos tremere ac timere ante dominos nostros solemus, sed ideo dicit tremere ac timere, ut nos intelligamus omnia cælestia, terrestria et infernalīa ante conspectum divini majestatis tremere ac timere. *Caeli cælorumque virtutes.* Ipsi cæli jussioni divini obediunt, quia se ostendere serenos vel nebulosos non habent potestatem. Cælorum virtutes sunt supradicti ordines angelorum. Sicut Gregorius in homilia sua super lectionem evangelicam, ubi ita scriptum est: « Erunt signa in sole et luna et stellis (Luc. xxi, 25), » testatur. Ac beata Seraphin. De Seraphin namque supra dictum est, *Socia exultatione concelebrant.* Omnes prædicti ordines

A majestatem Dei Patris per Christum juncta exultatione æqualiter concelebrant. *Cum quibus et nostras voces ut admitti jubeas deprecamur.* Cum quibus: hæc est supplicatio nostra, ut ipse cælestis Pater per Christum Filium suum, per quem nos ei gratias de omnibus agimus, dignetur admittere voces nostras, et jungere vocibus prædictorum ordinum angelorum. *Supplici confessione dicentes*: hoc est, humili confessione. Quid humiliter cōfiteri, quam nosmetipsos æterno Patri per Filium æternum commendare, et de nostra conscientia vel bonitate nihil præsumere, et juxta voces angelicas eum semper sanctum essentialiter credere et prædicare dicentes: *Sanctus, sanctus, sanctus.* Joannes evangelista in Apocalypsis libro scripsit se vidisse ante thronum Dei et agni viginti quatuor seniores, et quatuor animalia astantia et incessanter dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, etc. (Apoc. iv, 4.) Ideo enim tribus vicibus sanctus dicitur, ut significaretur Pater sanctus, Filius sanctus, Spiritus Patris et Filii sanctus. Sed quamvis tripliciter dicatur sanctus, non tamen dicitur plurali numero sancti: sed singulari numero sanctus, ut una sanctitas in his tribus personis et una æternitas intelligatur. *Dominus Deus Sabaoth.* Sabaoth a multis interpretari solet omnipotens, a multis vero exercituum. Ut ipse sit Dominus Deus, et ipse omnes exercitus angelorum atque hominum disponat. *Pleni sunt cæli et terra gloria tua*: hoc est, ut ejus gloria cæli ac terra gubernentur, et qui in cælo sunt et in terra glorificent nomen sanctum ejus. *Hosanna in excelsis.* Quod modo dicitur nunc corrupte Osanna, ante dicebatur Osianna: Osi interjectio est laudantis, sine causa, magnificantis, anna, salvifica; sed corrupte dicitur Osanna, et intelligi potest salvifica, vel salvum fac. *In excelsis*, id est, in altis. *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Quando Christus venit ad Hierusalem et descendit de monte Oliveti, tunc filii Israel clamaverunt dicentes: « Benedictus qui venit in nomine Domini (Joan. ii, 13). » Sed quid significavit ille Christi adventus in Hierusalem, nisi futuram resurrectionem, quando venturus erit judicare vivos et mortuos, et apparuerit nobis in eadem carne, qua pro nobis passus est. Et tunc in nomine Domini Jesu omne genuflectetur cælestium, terrestrium et infernorum (Philip. ii, 10), et cætera, quæ apostolis dixit. Post hymnum angelicum quem concordī voce totus clerus simul cantat, sequitur oratio per quam sacramentum corporis et sanguinis Domini conficitur, quæ sic inchoat. *Te igitur, clementissime Pater; per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, supplices rogamus et petimus: uti accepta habeas et benedicas hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata.* Loquitur ergo ad Deum Patrem omnipotentem, clementissimum eum appellans, quia misericordissimus et piissimus est. Clemens quippe dicitur, quasi clara mens, sive abundans, et ideo eum appellat

clementissimum, hoc est, clarissima mente, quia ipse clarissimus est mente et misericordissimus corde, et hoc quod dicimus eum misericordem, non debemus corporaliter intelligere, quod membris corporeis vel corde aut mente sit compositus sicut homo, sed ideo clementem eum et misericordem clamamus, quia ille naturaliter pius et misericors, paratus est semper ad nos salvandos, si ad eum toto corde, recta fide et bonis operibus convertimur. *Per Jesum Christum Filium tuum. Jesus Græce, Latine salvator sive salutaris dicitur. Salvator, eo quod salvat populum suum a peccatis eorum. Ideo salvat a peccatis, quia potestatem habet dimittendi peccata, sicut ipse dixit: « Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (Matth. ix, 6). »* Salutaris ideo dicitur, quia salutem nobis dedit, ut si præcepta ejus servamus, vitam æternam capere valeamus. *Filium tuum Dominum nostrum, Filium suum unigenitum dicit, quia ipse est unigenitus ex substantia Patris. Nos autem filii adoptivi sumus per ipsum, qui unigenitus est a Patre procedens Patri cœternus, et ideo per eum Patrem postulare debemus, humiliter dicentes: Supplices rogamus et petimus, supplices, id est, humiles, « uti accepta habeas et benedicas, » uti, id est, ut accipias et benedicas, « hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata. »* Dona sunt, quæ voluntarie dantur; munera sunt quæ pro aliquo munere vel mercede offeruntur, sicut nos offerimus Deo ut peccata nostra dimittantur. Sacrificia sunt quæ etiam cum orationibus consecrantur. Illibata, id est immaculata, et ab omni livore malitiæ aliena. Tunc sancta sunt dona et sacrificia illibata, quando absque scandalorum maculis sunt offerata [oblata], et justo labore sunt acquisita. Non ut multi errant, qui dicunt illibata esse non dedicata: lege septem collationes Patrum, et in secunda collatione Theonæ, in nono capite, invenies quæ sunt illibata. « In primis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, custodire, adunare et regere digneris toto orbe terrarum, una cum famulo tuo papa nostro et antistite nostro. » In primis, inquit, quæ tibi offerimus, quia soli Deo hæc oblatio offerenda est, et pro quibus offerenda sit indicat, hoc est imprimis offerri debent pro Ecclesia sancta catholica. Ecclesiâ Græce, Latine congregatio dicitur, catholica, universalis dicitur: quia universi qui in Domino credunt, in una debent esse congregatione. « Quam pacificare, custodire, adunare et regere digneris toto orbe terrarum. » Pro hac offerimus imprimis, ut supradictam congregationem tuam per totum orbem terrarum pacificatam et adunatam custodire digneris, « una cum famulo tuo illo: » hoc est, simul cum illo qui sedem apostoli Petri tenet, quia Ecclesia in qua Petrus princeps apostolorum sedet, caput est omnium Ecclesiarum catholicarum, ideo quia Petro dixit Christus: « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, » et cætera. (Matth. xvi,

18.) Et propter hanc sententiam debemus omnes pro eo orare qui eidem præest Ecclesiæ. « Et antistite nostro: » hoc est, pro episcopo nostro, in cujus parochia sumus; pro ipso orare debemus, quia ipse est pastor Ecclesiæ et prædicator noster. *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum et omnium circumstantium.* Sacerdos ante oravit pro apostolico et episcopo suo; si episcopus missam celebrat, pro antistite nostro dicere non debet, quia ipse antistes est. Si presbyter missam celebrat, ille debet dicere pro antistite nostro. Jam oratum est pro senioribus, postea orandum est pro populo quando sacerdos dicit: *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum;* deprecatur Deum Patrem ut memorare dignetur omnium ad officium missæ sive masculorum sive feminarum advenientium. Et quod dicit *circumstantium*, ipsi sunt masculi et feminae qui circumstant. Jam sacerdos oravit pro omnibus qui ad audiendam missam venerunt. Tunc demum orat pro his qui oblationes suas afferunt. *Qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis.* Sacrificium dicit laudis, quod pro laude Dei imprimis offerunt, et postea addit: *Pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suæ tibi reddunt vota sua, æterno Deo vivo et vero.* Ideo offerunt, quia vivo et vero Deo omnium fides circumstantium et et non offerentium cognita est et nota devotio; omnes reddunt vota sua, vota dicuntur quæ volenter promittuntur, quia volenter et libenter Deo vovere et reddere debemus. *Communicantes et memoriam venerantes, imprimis gloriosæ semper virginis Mariæ genitricis Dei, et Domini nostri Jesu Christi. Sed et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum.* Communicare se dicit, hoc est communionem cum illis habere, memoriamque ipsorum venerari, hoc est, in memoria eos honorabiliter venerari, scilicet quod sancta Maria virgo pro adventum Spiritus sancti genitrix facta est Filii Dei Domini nostri Jesu Christi, qui Deus et homo est, per quem Patrem supplicamus et fide sana communicando firmiter credimus, quod Spiritu sancto veniente, Filius Dei natus est ex ea, nec tamen virginitas ejus est violata. « Sed et beatorum apostolorum, ac martyrum tuorum. » Apostolus namque dicitur in nostra lingua missus, martyr interpretatur testis, apostoli ideo dicuntur, quia a Christo missi sunt: Martyres vero, quia testes sunt, quod Christus passus est pro ipsis et omnibus in se rite credentibus, ipsique pro Christo; hoc est, in confessione nominis ejus. *Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, sed et cunctæ familiæ tuæ quæsumus, Domine, ut placatus accipias.* Sacerdos oblationem suam atque cunctorum qui Domino famulantur, id est, servant commendat ut Domino placeant, et ipse illis propitius fiat. « Diesque nostros in tua pace disponat, atque ab æterna damnatione nos eripiat, et in electorum suorum grege jubeat nos numerari, per Christum Dominum nostrum. » Pro eo

ergo quod sacerdos offert, populus debet orare, ut sacerdos exaudiat. Atque omnium nostrorum dies in pace disponantur, siquæ ab æterna damnatione eripiamur. De qua Dominus noster in fine mundi dicturus erit impiis : « Ite, maledicti, in ignem æternum, etc. (Matth. xxv, 41). » Et ad illum gregem electorum suorum per angelos sanctos numerari mereamur, cui dicturus erit : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (Ibid., v. 34). » Sequitur : « Quam oblationem, tu Deus, in omnibus quamsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, ut nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi, » et cætera. Supplicat sacerdos ut illam oblationem quam ipse pro se offert et pro populo, omnipotens Pater dignetur accipere benedictam; et habere ascriptam, hoc est assignatam, ut sibi placeat. Ratam, hoc est, judicatam, ut dignam illam iudicet in conspectu suo offerri. Rationabilem, id est, iusta ratione plenam facere dignetur, quia tunc illi est acceptabilis, si recte credentes pro iusta ratione offerimus. Justum est postulare ut illam oblationem, quam nos rationabiliter offerimus, Pater omnipotens sanctificando sibi acceptabilem faciat, *Ut nobis corpus et sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi.* Quia Patri dilectus est Filius, sicut ipse Pater testatus est de cælo dicens : « Hic est Filius meus dilectus, » et cætera. « Nos utique eum diligere debemus, quia ipse prior dilexit nos, et passus est pro nobis. » — « Qui pridie quam pateretur accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, elevatis oculis in cælum ad te Deum Patrem suum omnipotentem, tibi gratias agens benedixit, fregit, dedit discipulis suis dicens : Accipite et manducate ex hoc omnes, hoc est enim corpus meum. Simili modo posteaquam cœnatum est, accipiens et hunc præclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas, item tibi gratias agens benedixit, dedit discipulis suis dicens, accipite et bibite ex hoc omnes : Hic est enim calix sanguinis mei novi et æterni Testamenti mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem omnium peccatorum. Hæc quotiescunque feceritis in mei memoriam facietis. » Quod intermisimus : « qui pridie quam pateretur, » hoc est, pridie quam ipse passus est pro nobis, voluit tradere discipulis suis corporis sui mysterium, ut illi traderent nobis. Quis unquam crederet, quod panis in carnem potuisset converti; vel vinum in sanguinem, nisi ipse Salvator diceret, qui panem et vinum creavit, et omnia ex nihilo fecit? facilius est aliquid ex aliquo facere, quam omnia ex nihilo creare. Ipse Salvator voluit corpus humanum suscipere, et hominem Deo coniungere, ut unus fieret mediator Dei et hominum; homo Christus Jesus. Ipseque voluit per nos panem et vinum offerri sibi et ab ipso divinitus consecrari, et fidelem populum credere verum esse mysterium quod ipse tradidit discipulis suis dicens : « Accipite

et manducate ex eo omnes. » Similiter et de calice dixit : *Accipite et bibite ex hoc omnes.* Et quando oculos ad cælum levavit et Patri gratias egit, nos in hoc docuit, quod nos Patrem semper supplicare debemus, ut ille tam magnum sacramentum per manus nostras perficere dignetur. Et cum diceret, *hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis,* iussit nos illius passionis quam pro nobis sustinuit sedulo memores esse, et maxime eo tempore, quando hoc sacramentum celebramus, ejusque misericordiæ atque bonitati nos commendamus. *Unde et memores sumus, Domine, nos tui servi, sed et plebs tua sancta, Christi Filii tui Domini Dei nostri.* Hoc se sacerdos fecisse proficitur quod sibi a Domino imperatum est. Ideo enim ipsi sacerdotes filii Dei Domini videlicet Jesu Christi fideliter memores esse debent, quia ipsi missam celebrant, et sacrificium offerunt Christi exemplo instructi; et scire debent quid celebrant, quia stulta postulatio est si postulatur quid quod nescit. Plebs sancta ideo simul meminisse debet, quia Christus non solum pro sacerdotibus passus est, sed et pro plebe; sancta ideo dicitur, quia fide ac baptismo Christi percepto sanctificata est. Modo indicat quid meminisse debent, id est, tam beatæ passionis, necnon et ab inferis resurrectionis, sed et in cælos gloriosæ ascensionis, Christi quidem Filii Dei. Passionis videlicet ejus memores esse debemus, quia pati dignatus est pro nobis. Resurrectionis ejus ab inferis, quia animæ justæ ab inferis per resurrectionem ejus liberatæ sunt. Gloriosæque similiter ascensionis ejus memores esse debemus; quia corpus humanum quod assumpserat junctum divinitati, sine ullius adjutorio propria majestate portavit in cælum. Ideo diximus sine ullius adjutorio, ut intelligatur non hominum nec angelorum, nec ullius creaturæ vehiculo ascendisse in cælum, sed a Patris majestate elevatus est, de quo ipse dixit in Evangelio : « Ego et Pater unus sumus. » — « Offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis ac datis, hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, et calicem salutis perpetuæ. O Domine, omnium memores supra dictarum bonitatum tuarum offerimus tuæ majestati hostiam puram, » hoc est corde puro, quia purum est corpus tuum, quod de hoc pane fieri credimus. *Hostiam sanctam,* quia tu sanctificasti corpus tuum quando hominem in Deum assumpsisti, et nunc sanctifica hunc panem ut corpus tuum fiat. *Hostiam immaculatam,* quia tu sine macula peccati passus es pro nobis. *Panem sanctum vitæ æternæ,* quia panis vivus es, qui de cælo descendisti, et corpus tuum in hoc pane a te sanctificato nos accipere voluisti, et per calicem passionis tuæ nos sanguinem tuum sumere voluisti. Tu sanctifica hanc hostiam, ut nobis corpus tuum et sanguis tuus fiat. « Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris. » Hoc deprecamur ut, Pater sancte, super dona a nobis offerita [*Fortè oblata*] pio et blando

vultu et claro digneris respicere, et accepta habere, sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui justī Abel, et sacrificium patriarchæ nostri Abrahæ, et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam. » Accepta habuit Dominus munera Abel, quia quidquid optimum invenit, Domino obtulit. Et nos justa munera et munda Deo, mundo corde offerre debemus. Abraham filio suo non pepercit, sed obediens jussioni Domini offerre eum voluit, Melchisedech primus sacerdos Domino panem et vinum obtulit, et ideo scriptum est in Psalmo : « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix, 4) : » quia sicut Melchisedech panem et vinum, ita et Christus in passione sua corpus et sanguinem obtulit Deo Patri pro nobis. Et in pane et vino passionis suæ mysterium nos imitari voluit, quando discipulis suis dans panem ac calicem dixit : « Hoc est corpus meum : et hic est calix sanguinis mei. » (Matth. xxvi, 26.) Et nos supplicare debemus ut sicut supradictorum patrum accepta Deo fuerunt munera, ita fiant et nostra. « Supplices te rogamus, omnipotens Deus, jube hæc perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum in conspectu divinæ majestatis tuæ. » Humiliter ergo postulamus ut munera nostra super hoc altare quod videri potest oblata, Pater jubeat cœlestis per manus sancti angeli sui perferri in illud altum altare quod est ante divinam majestatem suam, quod oculis nostris videre non possumus, quia corporale non est sed spiritale. Et sicut nos divinam majestatem Patris investigare non possumus, ita nec ea quæ in conspectu ejus sunt debemus investigare, sed potius credere, « ut quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum Filii tui corpus et sanguinem sumpserimus, omnī benedictione cœlesti et gratia repleamur per Christum Dominum nostrum. » Orare quidem debemus Patrem cœlestem, ut omnes qui ex ipsius altaris participatione supra quod nos offerimus Deo Patri in commemoratione Filii sui Domini Dei nostri Jesu Christi, corpus et sanguinem prædicti Filii Dei sumpserimus, omnem benedictionem cœlestem accipere mereamur per ipsum Christum Dominum nostrum. « Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam et societatem donare digneris cum tuis sanctis apostolis et martyribus vel omnibus sanctis. » Te quoque, clementissime, poscimus ut peccata nostra non aspicias, sed secundum largitatem bonitatis tuæ gaudia æterna nobis tribuere digneris et participationem gaudii in æterna lætitia cum omnibus sanctis tuis perpetualiter conferre. « Intra quorum nos consortium, non æstimator meriti, sed veniæ quæsumus largitor admitte. » Hoc rogamus, ut ipse qui dixit : *In quacunq; die peccator conversus fuerit et pœnitentiam egerit, omnia peccata ejus in oblivione erunt coram me*, non retributionem peccatorum æstimet, sed ipse sit veniæ largitor, et intra sanctorum societatem nos

mittat. « Per Christum Dominum nostrum. Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas, sanctificas, vivificas, benedicis et præstas nobis. » Hoc videlicet precamur ut per ipsum Christum Filium tuum unigenitum, per quem omnia bona creata sunt sanctificata et vivificata, hæc sacramenta benedicas, et nobis ad remedium sempiternum accipiendum præbeas. « Per quem et cum quo et in quo est tibi Deo Patri omnipotentī, in unitate Spiritus sancti, omnis honor et gloria, per omnia sæcula sæculorum, amen. » Post hæc ergo ad orationem Dominicam proferendam, sacerdos incitat populum ita dicens : *Præceptis salutaribus moniti et divina institutione formati, audemus dicere. Christi enim præcepta salute sunt plena, quia ipse est salus æterna, cujus admonitione et jussione atque institutione divina formati ausi sumus preces Deo omnipotenti offerre, juxta exemplar quod ipse Salvator discipulos suos docuit in oratione Deo placita habere, et Patrem omnipotentem pro nobis suppliciter interpellare. Pater noster qui es in cælis, Sanctificetur nomen tuum, Adveniat regnum tuum, Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. In his ergo septem petitionibus poscimus Deum patrem, ut nobis ea quæ salubria sunt conferat, et ea quæ noxia sunt procul a nobis repellat. Cujus petitionis expositionem juxta sanctorum doctorum sensum breviter hic adnotare curamus. Pater, inquit, noster qui es in cælis, Christus dixit ad discipulos suos post resurrectionem suam : Ascendo ad Patrem meum et ad Patrem vestrum. Aliter enim dixit Patrem suum, aliter Patrem nostrum : Patrem quippe suum, quia ipse proprius est Filius Patris ex substantia Patris ante omnia tempora genitus, ipsi Patri cœternus. Pater noster quoque est ideo quia nos creavit in tempore, ut nos filii ejus essemus adoptivi et hæreditatem cœlestem Patris nostri cœlestis possidere sine fine possemus, operibus ante implendo quod in perceptione fidei nos facturos prius spopondimus. Cælum a cælando dicitur, eo quod cælat divina secreta. Aliter cælum a celsitudine dicitur, eo quod altius est rebus terrenis. Nos autem ideo dicimus : *Pater noster qui es in cælis*, ut nos credere ostendamus in patrem cœlestem, et sicut filii devoti patris sui præcepta cupiunt implere, ita et nos ipsius mandata perficere, et ad cælum semper tendere desideremus. Sanctificetur nomen tuum. Hoc est, ut nos digni simus nomen sanctum ejus tenere in cordibus nostris : ut sicut angeli sancti qui in cælo sunt sciunt et intelligunt sanctitatem nominis sui, ita et nos qui in terra sumus, ipso adjuvante sanctitatem nominis ejus mereamur cognoscere, quatenus sicut in cælo, ita et in terra sit nomen ejus sanctificatum. Adveniat regnum tuum : hoc est, ut nos regnum ejus et potentiam ejus mereamur cognoscere, et ut jam*

propter peccata nostra diabolus non regnet super A nos; sed ipsius regnum adveniat, sicut in Evangelio scriptum est: *Regnum Dei intra vos est. — Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra*: hoc est, ut ejus voluntatem sicut illi, qui in cœlo sunt, faciunt, ita et nos, qui in terra sumus, faciamus. Terra a terrendo dicitur, eo quod pedibus teritur. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Panis apud Græcos in nostra lingua omnis interpretatur, et nos oramus ut omnipotens Pater omnem victum spiritalem ac carnalem nobis largire dignetur omni tempore. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Nihil enim injuste facit, qui sibi debenti debitam requirit: sed si omnipotens Deus a nobis omnia debita requirit, nullus sine debito invenietur, et ideo debemus debitoribus nostris debita dimittere, ut nobis omnipotens nostra dimittat, quia ipse dixit: « Si non remisistis unusquisque fratri suo de cordibus vestris; nec Pater vester cœlestis remittet vobis peccata vestra (Matth. xviii, 35). » Et alibi: « Auferuntur, inquit, de regno ejus omnia scandala (Matth. xiii, 41). » Et iterum: *Sacrificium non recipitur si cum scandalo offertur*, sed ante altare dimitti jubetur usque dum reconcilietur fratri suo, et tunc offerri mundo corde. *Et ne nos inducas in tentationem*; hoc est, ne intremus in illam tentationem in qua diabolus nos tentat, et ei non consentiamus, sed Dominus ipse nos defendat, ne inducamur in tentationem diabolicam; quod si nos Deus dimittit, statim introducimur in laqueum diaboli; et ideo postulamus ut ipse nos liberet a malo, hoc est ab omni impugnatione diaboli. *Libera nos, quæsumus, Domine, ab omnibus malis præteritis, præsentibus et futuris*: hoc in hac prece postulat, ut ipse nos ab omnibus malis liberet, qui nos bonos et mundos creavit, in quo nullum est malum. Præterita sunt, quæ jam ante peccantes commisimus, et ideo flagella sustinemus. Præsentia sunt quæ quotidie committimus, futura sunt quæ adhuc diabolo sedente advenire possunt. Et ideo oramus ut ab omnibus liberemur, quia ante conspectum Dei nulla sunt præterita nec futura? sed omnia sunt præsentia. « Intercedente pro nobis beata et gloriosa semper virgine Dei genitrice Maria et beatis apostolis tuis Petro et Paulo atque Andrea. » Invocamus nobis in adjutorium Dei genitricem, quæ virgo fuit ante partum, virgo in partu, virgo post partum, et beati apostoli, qui nobis hæc mysteria celebranda tradiderunt, ut intercedant pro nobis, quia nos ipsi digni non sumus de præteritis ac præsentibus veniam promereri, necnon de futuris cautelam, nisi nobis eorum oratione donetur. Jam oravimus ut liberemur a malis; nunc oramus, ut prædictis sanctis intervenientibus ipse donet pacem. « Da propitius pacem in diebus nostris, » qui potens es a malo nos liberare, pacem nobis da a malis hominibus, ne patiamur flagella eorum. « Ut ope misericordiæ tuæ adjuti; » hoc est, ut Dei adjutorio adjuti: « a peccato

simus semper liberi, et ab omni perturbatione securi, » hoc est, ut peccatis nostris dimissis, in præsentī sæculo non perturbemur iterum peccantes, nec in die judicii æternam patiamur perturbationem. « Per Dominum nostrum. » Per ipsum ergo filium Dei patris omnipotentis, si ad vitam æternam pervenire desideraverimus, regni cœlestis nobis aditus adipiscendus est, quia sine ipso hic prospere, et in futura vita feliciter cum sanctis angelis ejus regnare nequaquam poterimus; quia ipse est initium et perfectio totius boni, « qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. » Tunc sacerdos pacem populo postulans dicit: *Pax Domini sit semper vobiscum*. Christus enim est pax æterna, qui nos reconciliavit Patri per passionem suam, ne propter peccatum primi hominis in inferno teneremur; hic orat sacerdos ut illa pax cum populo permaneat, et omnes concordēs faciat, ut pacifice cum Christo mereamur in cœlo regnare. Et ideo tunc faciamus pacem antequam corpus et sanguinem Domini sumamus, ut cum concordia corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi in corpora nostra suscipiamus, quia sine concordia digni non sumus sanctam communionem accipere, quia munera nostra si discordiam habemus cum proximis nostris, antequam recouiliemur, a Deo non recipiuntur. Tunc orat clerus cantando: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis*. Agnus dicitur propter innocentiam, quia nulli hominum nec bestiarum nocet, sed occisorem suum post occisionem suam refecit; ita et Christus nullum læsit, sicut apostolus dixit: « Quia peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (I Petr. ii, 22). » Sed post passionem suam, conversos persecutores suos multos per sanctam communionem corporis et sanguinis sui refecit et credentes fecit. Ipse tulit peccata mundi, quando remissionem peccatorum nobis dedit, quia ante passionem ejus justi et peccatores in infernum descenderunt. Et in Veteri Testamento remissionem peccatorum nusquam legimus, Christus vero per poenitentiam, non solum veniam peccatorum, sed etiam gaudium nobis promisit angelicum, dicens: « Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente (Luc. xv, 7). Ipsum Christum, qui est Agnus Dei innocens qui passus est pro salute mundi, petimus ut misereatur nostri dicentes: *Miserere nobis*. Nam agnus in Veteri Testamento pro peccatis populi offerebatur, et in Novo Testamento Christus semetipsum obtulit Deo Patri, ut genus humanum per passionem suam liberaret a peccato. Et ideo Agnus Dei tunc canitur, quando corpus et sanguis Domini percipitur, ut omnes credamus quia ipsius Agni corpus et sanguis tunc sumitur, qui peccata mundi tulit moriendo. Et vitam æternam nobis donavit resurgendo. Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre in unitate Spiritus sancti vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum, amen. Et post missam finitam, dicit diaconus ad populum:

Ite, missa est. Diaconus Græce, minister Latine dicitur. Ille nuntiat populo quod finitæ sunt preces; quia nullus ante exire debet ecclesiam, quam exple-

^a Cætera capita in ms. codice Fuldensi desiderantur, fortassis consulto prætermissa, quod iisdem verbis (uti ex titulis apparet) repererentur capita libri

tum ministerium nuntiatum fuerit a ministro, et omnes respondeant: *Deo gratias*^a.

primi de institutione clericorum a quarto usque ad vicesimum tertium inclusive.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

DE ECCLESIASTICA DISCIPLINA

LIBRI TRES ^a

AD REGINBALDUM EPISCOPUM.

PRÆFATIO.

Quadam die dum quietus ab omni mundano negotio in cellula mea sederem, et lectioni divinarum litterarum operam darem, venit mihi in mentem recordatio boni studii tui, sancte Christi sacerdos, quod habes in doctrina gregis tibi divinitus commissi qualiter extrapositos et in paganico errore adhuc conversantes ad fidem Christi percipiendam invitares, et quomodo in Ecclesiam per baptismum et confessionem veræ fidei jam introductos doctrina et exhortatione catholica corroborares, ut quod professi sunt ore, exercerent in bona operatione, qualiterque deviantes per prævaricationes diversas disciplina evangelica coerceres, et in statum pristinum per pœnitentiam restituere certares. Hæc quidem omnia in animo meo pensans, cogitavi aliquod opusculum conficere, et tuò nomini illud dicare, ubi juxta auctoritatem sanctarum Scripturarum et doctrinam catholicorum Patrum invenire posses qualis debeat esse convocatio adhuc foris positorum ad percipiendam fidem Christi, qualisque fieri accessus post perceptam jam fidem ad accipiendam sacri baptismatis regenerationem, et sacramentorum divinarum sanctificationem, scireque doctrinæ sacræ rationem, et conservare veraciter Christianam religionem. Unde primum doctorem ipsum de officio suo et eruditione instituens, consequenter de instruendis rudibus in fide Christi sermonem facere statuiamus. Deinde quomodo oporteat per prædicationis officium jam convocatos catechumenos facere et baptismo Christi ablueri, sacramentisque divinis confirmare, et in fidei veritate corroborare; post hæc quoque, quomodo ipsos Christianos catholico dogmate erudire atque ecclesiastica disciplina corrigere, in militiæ Christi constitutos qualiter eos cum virtutibus contra vitia pugnare, et usque ad

finem vitæ in studio bonæ conversationis perseverare conveniat, prout Dominus donaverit pandere curabimus. Nesti enim optime quod Paulus apostolus cum ad Timotheum scriberet, qualiter eum admonuerit et instruxerit debere in Ecclesia Dei conversari, qui inter alia ita ait (*I Tim. iv, 12*): « Præcipe hæc et doce. Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. Dum venio, attende lectioni, et exhortationi et doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manus presbyteril. Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi et doctrinæ, instans in illis. Hec enim faciens et teipsum salvum facies et eos qui te audiunt. Et alibi (*II Tim. ii, 1*): « Tu ergo, inquit, fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Jesu; et quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus qui idonei sunt et alios docere. Labora sicut bonus miles in Christo Jesu. » Et rursus (*I Tim. v, 22*): « Manus, ait, cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum custodi. » Et sic de singulis ordinibus eum instituturus, quomodo presbyteros atque diaconos cæterosque gradus ordinare deberet, singulasque personas atque ætates, necnon et sexus, docere atque erudire pleniter instruxit. Unde necesse est ut eos quos ad divinum officium promovere concupiscis, diligenter doceas atque cum disciplina erudias, ut sciant qualiter divini verbi ministri fieri debeant, et quid eos scire et habere conveniat, ut cum ordinati fuerint et sacris ordinibus sublimati, magis populo Dei prosint quam noceant.

^a In duobus prioribus libris sunt aliquot capita quæ cum libris de institutione clericorum conveniunt, uti suo loco notatur.

LIBER PRIMUS

DE SACRIS ORDINIBUS.

De sacris ordinibus accipiendis.

Sed quia et scientiæ plenitudinem, et vitæ rectitudinem, et eruditionis perfectionem maxime eos habere decet qui in quodam culmine constituti gubernaculum regiminis in Ecclesia tenent, etc., *ut in libro de Institut. Clericor., lib. III, cap. 1, usque ad finem capitis illius.*

De lectione divinarum litterarum.

(*De instit. cler., lib. III, c. 2.*) Fundamentum autem, status, et præfectio prudentiæ, scientia est sanctarum Scripturarum, etc., *usque ad finem capitis.*

Quod idem sit ad culmen sapientiæ et charitatis pervenire.

(*Ibid., c. 5.*) Quicumque igitur ad sapientiæ culmen pervenit, ad fastigium charitatis, etc., *usque ad finem capitis.*

De acquisitione virtutum.

(*Ibid., c. 27.*) Interea quippe dum intenta meditatione scientiam spiritalem optat adipisci, necesse, etc., *usque fere ad finem capitis ibi ad illa verba: Sed quia de modo.*

Quid doctor debeat in docendo agere.

(*Ibid., c. 28.*) Debet igitur divinarum Scripturarum tractator et doctor, defensor rectæ fidei, etc., *usque ad finem capitis.*

(*Ibid., c. 30.*) Sed quamvis in bonis doctoribus tanta docendi cura sit vel esse debeat, ut, etc., *usque ad finem capitis.*

(*Ibid., c. 31.*) Est autem optimus modus dicendi, quo fit ut qui audit, verum, etc., *usque ad finem capitis.*

Verum etiam flectere ut vincat. Hæc ergo servans prædicator evangelicus in prolatione sermonis, adjuvante divina gratia, poterit invenire fructum laboris sui, et laudem.

Quomodo rudes catechizandi sint.

Nam quia de eruditione doctrinæ et institutione morum predicatoris verbi Dei juxta traditionem majorum hactenus aliquantum instituiimus, nunc consequenter quomodo rudes catechizandi sunt dicamus. Itaque hoc officium faciendum est narratione, exhortatione, atque hilaritate.

Narratio plena est, cum quisque primo catechizatur ab eo quod scriptum est: « In principio fecit Deus cælum et terram (*Gen. I, 1*), » usque ad præsentia tempora Ecclesiæ, non tamen propterea debemus totum Pentateucum totosque Judicum et regnorum et Ezræ libros, totumque Evangelium et Actus apostolorum vel si ad verbum edidicimus memori-

PATROL. CXII.

A ter reddere: vel nostris verbis omnia quæ his continentur voluminibus narrando evolvere, et explicare: quod nec tempus capit, nec ulla necessitas postulat. Sed cuncta summam generatimque complecti, ita ut eligantur quedam mirabiliora, quæ suaviorum audiuntur, atque in ipsis articulis constituta sunt, et tanquam involueris ostendere: statimque a conspectu abripere non oportet, sed aliquantum immorando quasi resolvere atque expandere, et inspicienda atque miranda offerre animis auditorum, cætera vero celeri percussione inserendo contexere. Ita et illa quæ maxime commendari volumus aliorum submissione magis eminent: nec ad ea fatigatus pervenit quem narrando volumus excitare, nec illius memoria confunditur quem docendo debemus instruere.

B In omnibus sane non tantum nos oportet intueri præcepti finem, quod est charitas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta, quo ea quæ loquimur cuncta referamus, sed etiam illius quem loquendo instruimus ad id movendus atque illuc dirigendus aspectus est. Neque enim ob aliud ante adventum Domini scripta sunt omnia quæ in Scripturis sanctis legimus: nisi ut illius commendaretur ædificatio, et futura præsignaretur Ecclesia, id est populus Dei, per omnes gentes, quod est corpus ejus adjunctis atque annumeratis omnibus sanctis. Qui etiam ante adventum ejus in hoc sæculo vixerunt, ita eum credentes venturum esse, sicut nos venisse. Quæ autem major causa est adventus Domini, nisi ut ostenderet Deus dilectionem suam in nobis commendans eam vehementer, quia cum adhuc inimici essemus Christus pro nobis mortuus est: hoc autem ideo, quia finis præcepti et plenitudo legis charitas est: ut et nos invicem diligamus, et quemadmodum ille pro nobis animam suam posuit, sic et nos animam pro fratribus ponamus: et ipsum Deum, quoniam prior dilexit nos, et Filio suo unico non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Si amare pigeat, saltem redamare non pigeat. Nulla est enim major ad amorem invitatio quam prævenire amando, et nimis durus est animus, qui dilectionem, si nolebat impendere, nolit et rependere. Sic ergo maxime propterea Christus advenit, ut cognosceret homo quantum eum diligat Deus, et ideo cognosceret ut in ejus dilectionem qua prior dilectus est inardesceret, proximumque illo jubente et demonstrante diligeret, qui non proximum, sed non longe peregrinantem diligendo factus est proximus. Omnique Scriptura divina quæ ante scripta est ad prænuntiandum adventum Domini, et quidquid postea mandatum est litteris et divina auctoritate firmatum est, Christum narrat et dilectionem movet. Manifestum est non tantum totam legem et prophetas in illis duobus pendere

præceptis dilectionis Dei et proximi, quæ adhuc sola Scriptura sancta erat cum hoc Dominus diceret. Sed etiam quæcunque posterius salubriter consecrata sunt, memoriæque mandata divinarum volumina literarum. Quia ergo charitati nihil adversus quam inventitia, mater autem inventitiæ superbia est, idem Dominus Jesus Christus Deus homo et divinæ in nos dilectionis indicium et humanæ apud nos humilitatis exemplum, ut magnus tumor noster majore contraria medicina sanaretur. Magna est enim miseria superbus homo, sed major misericordia humilis Deus. Hac ergo dilectione tibi, lector, tanquam signo proposito quo referas omnia quæ dicis, quidquid narras ita narra: ut ille cui loqueris audiendo credat, credendo speret, sperando amet.

Narratione finita, spes resurrectionis intimanda est, et pro capacitate ac viribus audientis, proque ipsius temporis modulo adversus vanas irrationes infidelium de corporis resurrectione tractandum, et futuri ultimi iudicii bonitate in bonos, severitate in malos, veritate in omnes. Commemoratisque cum detestatione et horrore poenis impiorum, regnum iustorum atque fidelium superna illa civitas ejusque gaudium cum desiderio prædicandum est. Tum vero instruenda et animanda est infirmitas hominis adversus tentationes et scandala, sive foris, sive in ipsa intus ecclesia: foris adversus gentiles vel Judæos vel hæreticos, intus autem adversus aræ Dominicæ paleas, non ut contra singula perversorum genera disputetur, omnesque illorum pravæ opiniones propositis quæstionibus refellantur. Sed pro tempore brevi demonstrandum est ita esse prædictum, et quæ sit utilitas tentationum erudiendis fidelibus, et quæ medicina in exemplo patientiæ Dei, qui statuit usque in finem ista permittere. Cum vero adversus eos instruitur, quorum perversæ turbæ corporaliter implent ecclesias: simul etiam præcepta breviter et decenter commemorantur Christianæ atque honestæ conversationis, ne ab ebriosis, avaris, fraudatoribus, aleatoribus, adulteris, fornicatoribus, speculatorum amatoribus, remedium sacrilegorum allegatoribus, præcantatoribus mathematicis, vel quarumlibet artium vanarum et malarum divinatoribus atque hujusmodi cæteris ita facile seducatur, et impunitum sibi fore arbitretur, quia videt multos, qui Christiani appellantur, hæc amare et agere, et defendere, et suadere, et persuadere. Quis enim finis præstitus sit in tali vita perseverantibus et quam sint in ipsa Ecclesia tolerandi ex qua in finem sperandi sunt divinatorum librorum testimoniis edocendum est, prænuntiandum etiam inventurum eum in Ecclesia multos Christianos bonos, verissimos cives celestis Jerusalem. Si esse ipse comperit, ad extremum ne spes ejus in homine ponatur sedulo monendus est, quia neque facile ab homine judicari potest quis homo sit justus, et si facile posset, non ideo nobis proponi exempla iustorum ut ab eis justificemur, sed ut eos imitantes ab eorum justificatore nos quoque justificari sciamus. Hinc enim fiet quod ma-

xime commendandum est, ut cum ille qui nos audit, imo per nos audit Deum, moribus et scientia proficere cœperit, et viam Christi cum alacritate ingredi, nec nobis id audeat assignare, nec sibi, sed seipsum et nos et quoscunque alios diligit amicos in illo, et propter illum diligi, qui eum dilexit inimicum ut justificans faceret amicum.

Illud plane non prætereundum est, ut si ad te quisquam catechizandus venerit liberalibus doctrinis excultus qui jam decreverit esse Christianus, et ideo venerit ut fiat, difficillimum omnino est ut non multa nostrarum scripturarum litterarumque cognoverit, quibus jam instructus ad sacramentorum participationem tantummodo venerit. Tales enim non eadem hora qua Christiani fiunt, sed ante solent omnia diligenter inquirere, et motus animi sui cum quibus possunt communicare atque discutere. Cum his itaque breviter agendum est, et non odiose inculcando quæ norunt, sed modeste perstringendo, ita ut dicamus nos credere quod jam noverint illud atque illud, atque hoc modo cursim enumerare omnia quæ rudibus indoctisque inculcanda sunt ut etsi quid novit eruditus iste non tanquam a doctore audiat, etsi quid forte adhuc ignorat dum ea commemoramus quæ illum nosse jam credimus discat. Sunt item quidam de scholis usitatissimis grammaticorum, oratorumque venientes, quos neque inter idiotas numerare audeas, neque inter illos doctissimos quorum mens magnarum rerum est exercitata quæstionibus. His ergo qui loquendi arte cæteris hominibus excellere videntur cum veniunt ut Christiani fiant, hoc amplius quam illis illitteratis impartiri debemus, quod sedulo monendi sunt, ut humilitate induti Christiana discant non contemnere quos cognoverunt, morum vitia quam verborum amplius devitare, et cordi casto linguam exercitatem nec conferre audeant, quam etiam præferre consueverunt. Maxime autem isti docendi sunt Scripturas audire divinas, ne sordeat eis solidum eloquium, quia non est inflatum, neque arbitrentur carnalibus integumentis involuta atque operta dicta vel facta hominum, quæ in illis libris leguntur, non evolvenda atque operienda ut intelligantur: sed sic accipienda ut litteræ sonant, deque ipsa utilitate secreti unde etiam mysteria vocantur quid valeant ænigmatum latebræ ad amorem veritatis acuendum discutiendumque fastidii torporem, ipsa experientia probandum est, talibus cum aliquid eis quod in promptu positum, non ita moveat, enodatione allegorizæ alicujus eruitur. His enim maxime utile est nosse ita esse præponendas verbis sententias ut præponitur animus corpori, ex quo fit, ut ita malle debeant veriores quam disertiores audire sermones, sicut malle debent prudentiores quam formosiores habere amicos: noverint etiam non esse vocem ad aures Dei nisi affectum animi. Ita enim non irridebunt si aliquos antistites et ministros Ecclesiæ forte animadverberint, vel cum barbarismis et solæcismis Dominum invocare, vel eadem verba quæ pronuntiant non intelligere perturbateque distinguere, non

quia ista minime corrigenda sunt ut populus ad id quod plana intelligit dicat : Amen: Sed tamen pie toleranda sunt ab eis qui didicerint ut sono in foro sic voto in ecclesia benedici.

Hilaritas autem in catechizandi officio plurimum valet, quando devotum et benevolum atque intentum efficit auditorem, quia parum proficit sermo predicantis, si non aderit intentio delectantis auditoris; facit etiam loquendi tedium auditor immobilis, non quia humanæ laudis nos esse avidos decet, sed quia ea quæ ministramus, Dei sunt, et quanto magis diligimus eos quibus loquimur, tanto magis eis cupimus, ut placeant quæ ad eorum porriguntur salutem; quod si non succedit contristamur, et in ipso cursu debilitamur et frangimur, quasi frustra operam conteramus. Nonnunquam etiam cum avertimur ab aliqua re quam desideramus agere, et cujus actio aut delectabat nos aut magis nobis necessaria videbatur, et cogimur aut jussu ejus quem offendere volumus aut aliquorum inevitabili instantia catechizare aliquem, jam conturbati accedimus ad negotium cui magna tranquillitate opus est, dolentes quod neque ordinem actionum nobis conceditur tenere quem volumus, nec sufficere omnibus possumus, atque ita ex ipsa tristitia sermo procedens minus gratus est quod de ariditate mœstitiæ minus exuberat. Aliquando item ex aliquo scandalo mœror pectus obsidet, et tunc nobis dicitur : Veni, loquere huic, Christianus vult fieri. Dicitur enim ab ignorantibus quod nos clausum intus exurat, quibus si affectum nostrum aperire non oportet suscipimus ingrati quod volunt, et profecto languidus et insuavis ille sermo erit, per venam cordis æstuantem fumantemque trajectus. Tot igitur ex causis quælibet earum serenitatem nostræ mentis obnubilet, secundum Dominum sunt quærenda remedia quibus relaxetur illa contractio : et fervore spiritus exsultemus et jucundemur in tranquillitate boni operis. « Hilem enim datorem diligit Deus (II Cor. ix, 7). » Et quia multum dissimiliter exit tædet loqui, et libet tacere : cogitemus quid nobis prærogatum sit ab illo qui demonstravit nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Quantumvis enim differat articulata vox nostra ab intelligentiæ nostræ vivacitate, longe differentior est mortalitas carnis ab æqualitate Dei, et tamen cum in eadem forma esset « semetipsum exinanivit formam servi accipiens, » etc., usque ad mortem crucis (*Philipp. ii, 7*); quam ob causam nisi quia « factus est infirmis infirmus ut infirmos lucrifaceret (I Cor. ix, 20). » Audi ejus imitatore alibi etiam dicentem : « Sive enim mente excessimus, Deo; sive temperantes sumus, vobis : charitas enim Christi compellit nos indicantes hoc quia unus pro omnibus mortuus est (II Cor. v, 15). » Quomodo enim paratus esset impendi pro animabus eorum, si eum pigeret inclinari ad aures eorum? Hinc ergo factus est parvulus in medio nostrum, tanquam nutrix fovens filios suos. Quod si apparuerit sanabilemque se præbet, auctoritatum rationumque copia sine ulla dilatione sanan-

A dus est, si autem tacita et occulta offensio est, Dei medicina opitulari potest. At si resilierit et curari recusaverit, consoletur nos Dominicum illud exemplum, qui offensis hominibus ex verbo suo, et tanquam durum refugientibus, etiam his qui remanserant ait : « Nunquid et vos vultis ire? » (*Joan. vi, 68.*) Satis enim fixum atque immobile debet corde retineri Hierusalem captivam ab hujus sæculi Babylonia decursis temporibus liberari : nullumque ex illa esse perituum, quia qui perierit non ex illa erat, firmum enim fundamentum Dei stat habens signaculum hoc : novit Dominus qui sunt ejus, et recedet ab omni iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. Ista cogitantes et invocantes Dominum in cor nostrum, minus timebimus incertos exitus sermonis nostri propter incertos motus auditorum, delectabitque nos etiam ipsa perpessio molestiarum pro misericordii opere, si non in eo nostram gloriam requiramus. Tunc enim est vere opus bonum cum a charitate jaculatur agentis intentio, et tanquam ad locum suum rediens rursus in charitate requiescit; quod si nimis tardus est, et ab omni tali suavitate absurdus et aversus, misericorditer sufferendus est, breviterque decursis cæteris ea quæ maxime necessaria sunt, de unitate catholicæ Ecclesiæ, de tentationibus, de Christiana conversatione propter futurum judicium terribiliter inculcanda sunt, magisque pro illo ad Deum quam illa de Deo multa dicenda. Si vero ex aliquo scandalo perturbatus animus non valet edere serenum jucundumque sermonem, tantam esse charitatem oportet in eos, pro quibus Christus mortuus est, volens eos pretio sanguinis sui ab errorum sæcularium morte redimere, ut hoc ipsum quod nobis tristibus nuntiatur præsto esse aliquem qui desideret fieri Christianus, ad consolationem illius resolutionemque tristitiæ valeri debeat, sicut solent lucrorum gaudia dolorem lenire damnorum. Non enim scandalum nos contristat alieujus, nisi quem perire, aut per quem perire infirmum vel credimus vel videmus. His atque hujusmodi cogitationibus et considerationibus depulsa caligine tædiorum ad catechizandum aptatur intentio, ut suaviter imbibatur quod impigre atque hilariter de charitatis ubertate prorumpit. Hæc enim non tam ego tibi quam omnibus nobis dicit ipsa dilectio quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

D Si quis autem ritum catechizandi plenum nosse voluerit, ex beati Augustini dictis discere poterit qui inter alia ad amicum de catechizandis rudibus, scribens, ita ait : Nec etiam illud quod priusquam promitterem non debebam, jam fortasse debitum flagitas, ut aliquod sermonis exemplum tanquam si ego aliquem catechizem non-me pigeat explicare, et intuendum tibi proponere. Quod priusquam faciam volo cogites etiam esse intentionem dictantis cum lector futurus cogitatur, et aliam loquentis cum præsens auditor attenditur, et in eo ipso aliam in secreto monentis, dum nullus alius qui de nobis judicet præsto est, aliam palam docentis aliquid, ubi dissimili-

ter opinantium circumstat auditus, et in hoc genere aliam cum docetur unus, ceteri autem tanquam iudicantes aut attestantes quæ sibi nota sunt, audiunt, aliam cum omnes communiter quid ad eos proferamus expectant, et rursus in eò ipso aliam, cum quasi privatim consideretur ut sermocinatio conseratur, aliam cum populus tacens unum de loco superiore dictorum suspensus intuetur, multumque interest, et cum ita dicimus utrum pauci adsint, an multi, docti an indocti, an ex utroque genere mixti, urbani an rustici, an hi et illi simul, an populus ex omni hominum genere temperatus sit, fieri enim non potest, nisi aliter atque aliter afficiant locutura atque dicturum : et ut sermo qui profertur affectionis animi a quo profertur quemdam quasi vultum gerat, et pro eadem diversitate diverse afficiat auditores, cum et ipsi seipsos diverse afficiant invicem presentia sua. Sed quia de rudibus imbuendis nunc agimus, de meipso tibi testatus sum aliter atque aliter me moveri, cum ante me catechizandum video eruditum, inertem, civem, peregrinum, divitem, pauperem, privatum, honoratum, in potestate aliqua constitutum, illius aut illius generis hominem, illius aut illius ætatis, aut sexus, ex illa aut illa secta, ex illo aut illo vulgari errore venientem, ac pro diversitate motus mei sermo ipse et procedit, et progreditur, et finitur. Et quia cum eadem omnibus debeatur charitas, non eadem est omnibus adhibenda medicina ; ipsa item charitas alios parurit, cum aliis infirmatur, alios curat ædificare, alios contremiscit offendere, ad alios se inclinat, ad alios se erigit, aliis blanda, aliis severa, nulli inimica, omnibus mater : et qui non expertus est eadem charitate quod dico, cum videat nos quia facultas aliqua nobis donata delectet laudabiliter innotescere in ore multitudinis, inde nos beatos putat ; Deus autem, in cuius aspectum intrat gemitus compeditorum, videat humilitatem nostram et laborem nostrum, et dimittat omnia peccata nostra. Quamobrem si quid tibi in nobis placuit ut aliquam observationem sermonis nostri a nobis audire quæreres, melius videndo et audiendo nos cum hæc agimus, quam legendo cum hæc dictamus edisceres. Sed tamen faciamus aliquem venisse ad nos qui vult esse Christianus, et de genere quidem idiotarum, non tamen rusticanorum sed urbanorum, quales apud Carthaginem plures experiri te necesse est, interrogatum etiam utrum propter vitæ presentis aliquod commodum, an propter requiem, quæ post hanc vitam speratur, Christianus esse desiderat, propter futuram requiem respondisse, tali fortasse a nobis instrueretur alloquio : Deo gratias, frater, valde tibi gratulor, et gaudeo de te, quod in tantis ac tam periculosis huius sæculi tempestatibus, de aliqua vera et certa securitate cogitasti. Nam et in hac vita homines magnis laboribus requiem quærunt et securitatem, sed pravis cupiditatibus non inveniunt. Volunt enim requiescere in rebus inquietis et non permanentibus, et quia illæ tempore subtrahuntur et transeunt timoribus et doloribus eos

agitant, nec quietos esse permittunt. Sive enim in divitiis velit homo requiescere, magis superbus efficitur quam securus. Annon videmus quam multi eas subito perdidierint, multi etiam propter illas perierint, aut cum eas habere cupiunt, aut cum eis oppressis a cupidioribus auferuntur, quæ si etiam per totam vitam cum homine permanerent, et non desererent dilectorem suum, ipsa illas sua morte desereret. Quanta est enim vita hominis etiamsi senescat, aut cum sibi homines optant senectutem, quid aliud optant nisi longam infirmitatem ? Sic et honores huius sæculi quid sunt, nisi typus, et inanitas, et ruinæ periculum ? quia sic sancta Scriptura dicit : « Omnis caro fenum, et claritas hominis ut flos feni, fenum aruit, flos decidit : verbum autem Domini manet in æternum (Isa. xl, 6). » Ideo qui veram requiem et veram felicitatem desiderat, debet tollere spem suam de rebus mortalibus et prætereuntibus, et eam collocare in verbo Domini, ut hærens ei quod manet in æternum, etiam ipse cum illo maneat in æternum.

Sunt etiam homines, qui nec divites esse queunt, nec ad vanas honorum pompas ambiunt pervenire, sed gaudere, et requiescere volunt in popinis, in fornicationibus, et in theatris, atque spectaculis nugacitatis, quæ in magnis civitatibus gratis habent, sed sic etiam ipsi ut consumunt per luxuriam paupertatem suam, et ab egestate postea in furta, et effracturas, et aliquando etiam ad latrocinia prosiliunt, et subito multis et magnis timoribus implentur ; et qui in popina paulo ante cantabant, jam plactus carceris somniant. Studiis autem spectaculorum fiunt demonibus similes : clamoribus suis incitando homines ut se invicem cædant, secumque habeant contentiosa certamina qui se non læserunt, dum placere insano populo cupiunt. Quod si animadverterint esse concordes, tunc eos oderunt et persequuntur, et tanquam collusores ut fustibus verberentur exclamant : et hanc iniquitatem facere etiam vindicem iniquitatum iudicem cogunt. Si autem horrendas adversus invicem inimicitias eos exercere cognoverint, sive sintæ qui appellantur, sive scenici et thimelici, sive aurigæ, sive venatores, quos miseros non solum homines cum hominibus, sed etiam homines cum bestiis in certamen pugnamque committunt : quo maiore adversus invicem discordia furere senserint, eo magis amant, et delectantur, et incitati favent, et faventes incitant plus adversus seipsos insanientes, ipsi spectatores alter pro altero, quam illi, quorum insaniam insani provocant, et insaniendo spectare desiderant. Quomodo ergo sanitatem pacis tenere animus potest, qui discordiis et certaminibus pascitur ? Qualis enim cibus sumitur, talis valetudo consequitur. Postremo quamvis insana gaudia non sint gaudia, tamen qualiacunque sint, et quantumlibet delectet jactantia divitiarum, et tumor honorum, et vorago popinarum, et bella theatrorum, et immunditia fornicationum, et prurigo thermarum ; aufert omnia ista una febricula, et adhuc viventibus totam

falsam beatitudinem subtrahit: remaneat inanis, et A
 saucia conscientia Dominum sensura iudicem quem no-
 luit habere custodem, et inventura asperum Dominum,
 quem dulcem Patrem querere et amare contempsit.
 Tu autem qui veram requiem, quæ post hanc vitam
 Christianis promittitur, quæris; etiam hic eam inter
 amarissimas vite hujus molestias suavem jucundam-
 que gustabis; si ejus qui eam promisit præcepta di-
 legeris. Cito enim senties dulciores esse justitiæ fru-
 ctus quam iniquitatis, et verius atque jucundius gau-
 dere hominem de bona conscientia inter molestias,
 quam de mala inter delicias, quia non sic venisti
 conjungi Ecclesiæ Dei, ut ex ea temporaliter aliquam
 utilitatem requiras. Sunt enim qui propterea volunt
 esse Christiani, ut aut promereantur homines, a qui-
 bus temporalia commoda expectant; aut quia offen- B
 dere nolunt quos timent, sed isti reprobi sunt: et si
 ad tempus eos portat Ecclesiæ, sicut arca usque ad
 tempus ventilationis paleam sustinent: si se non
 correxerint, et propter futuram sempiternam re-
 quietem Christiani esse coeperint, in finem separabun-
 tur: nec sibi blandiantur quod in arca possunt esse
 cum frumento Dei, quia in horreo cum illo non
 erunt, sed igni debito destinantur. Sunt etiam alii
 meliori quidem spe, sed tamen non minore periculo,
 qui jam Dominum timent, et non irrident Christia-
 num novum, nec simulato corde intrant Ecclesiam
 Dei, sed in ista vita expectant felicitatem, ut felicio-
 res sint in rebus terrenis quam illi qui non colunt
 Dominum: ideoque cum viderint quosdam scelera-
 tos et impios ista sæculari prosperitate pollere, et
 excellere, se autem vel minus habere ista vel amit-
 tere, perturbantur, tanquam sine causa Dominum
 colant, et facile a fide deficiunt. Qui autem propter
 beatitudinem sempiternam et perpetuam requiem,
 quæ post hanc vitam sanctis futura promittitur, vult
 fieri Christianus ut non eat in ignem æternum cum
 diabolo, sed in regnum æternum intret cum Christo,
 vere ipse est Christianus cautus in omni tentatione,
 ne prosperis rebus corrumpatur, et ne frangatur adver-
 sis: et in abundantia honorum terrenorum modestus
 et temperans, et in tribulationibus fortis et patiens:
 qui etiam proficiendo pervenit ad talem animum ut
 plus amet Dominum quam timeat gehennam: ut
 etiam si dicat illi Deus, Utere deliciis carnalibus
 sempiternis, et quantum potes pecca, nec morieris, D
 nec in gehennam mitteris, sed mecum tantummodo
 non eris, exhorrescat, et omnino non peccet, non
 jam ut in illud quod timebat non incidat, sed ne il-
 lum quem sic amat offendant, in quo uno est requies
 et quam oculus non vidit, nec auris audivit, nec in
 cor hominis ascendit, quam præparavit Deus diligen-
 tibus se (1 Cor. ii, 9). De qua re significat Scri-
 ptura et non tacet quod ab initio mundi ex quo fecit
 Deus cælum et terram et omnia quæ in eis sunt, sex
 diebus operatus est, et septimo die requievit (Gen.
 ii, 1). Poterat enim Omnipotens et uno momento
 temporis omnia facere: non autem laboraverat ut
 requiesceret, quando, et dixit, dixit et facta sunt; man-

davit et creata sunt, sed ut significaret quia post sex
 ætates mundi hujus septima ætate tanquam septimo
 die requieturus est in sanctis suis, quia ipsi in illo re-
 quiescent post omnia bona opera in quibus ei servie-
 runt, quæ ipse in illis operatur, qui vocat et præcipit
 et delicta præterita dimittit: et justificat eum qui
 prius erat impius. Sicut autem cum illi ex dono ejus
 bene operantur, recte dicitur operari: sic cum illo
 requiescent, recte dicitur ipse requiescere. Nam
 quod ad ipsum attinet, pausationem non querit, qui
 laborem non sentit. Fecit autem omnia per Verbum
 suum, et Verbum ejus ipse Christus, in quo requie-
 scunt angeli, et omnes coelestes mundissimi spiritus in
 sancto silentio. Homo autem peccato lapsus perdidit
 requiem quam habebat in ejus divinitate, et recepit
 eam in ejus humanitate: ideoque opportuno tempore
 quo ipse sciebat oportere fieri homo factus, et de
 femina natus est. A carne quippe contaminari non
 poterat ipse, carnem potius mundaturus. Ipsum an-
 tiqui venturum in revelatione Spiritus cognoverunt,
 et prophetaverunt, et sic salvi facti sunt credendo
 quia veniet, sicut nos salvi efficitur credendo quia
 venit: ut diligeremus Dominum qui sic nos dilexit ut
 unicum Filium suum mitteret, qui humanitate nostræ
 mortalitatis indutus, et a peccatoribus et pro pecca-
 toribus moreretur. Jam enim olim ab ineuntibus sæ-
 culis mysterii hujus altitudo præfigurari prænutia-
 rique non cessat. Quoniam Deus omnipotens, et ho-
 nus et justus, et misericors, qui fecit omnia bona
 sive magna sive parva, sive summa sive infima, suæ
 quæ videtur, sicuti sunt cælum, et terra, et mare, C
 et in cælo sol et luna, et cætera sidera, in terra au-
 tem et mari, arbores et frutices, et animalia, suæ
 cujusque nature, et omnia corpora vel cælestia vel
 terrestria: sive quæ non videntur, sicuti sunt spiritus
 quibus corpora vegetantur, et vivificantur: fecit et
 hominem ad imaginem suam, ut quemadmodum ipse
 per omnipotentiam suam præest universæ creaturæ,
 sic homo per intelligentiam qua etiam Creatorem
 suum cognoscit et colit, præceteris omnibus terrenis
 animalibus: fecit etiam illi adjutorium feminam non
 ad carnalem concupiscentiam, quandoquidem nec
 corruptibilia corpora tunc habebant antequam eos
 mortalitas invaderet poena peccati, sed ut habe-
 ret vir gloriam de femina cum ei præiret ad Domi-
 num, seque illi præberet imitandum in sanctitate
 atque pietate, sicut ipse esset gloria Dei cum ejus
 sapientiam sequeretur. Itaque constituit eos in quodam
 loco perpetuæ beatitudinis quem appellat Scriptura
 paradisum: præceptumque illis dedit quod si non
 transgrederentur, in illa semper immortalitatis bea-
 titudine permanerent: si transgrederentur, supplicia
 mortalitatis expenderent. Præsciebat autem Deus
 eos transgressuros, sed tamen quia conditor est, et
 effector omnis boni, magis eos fecit, quando fecit et
 bestias, ut impleter terram bonis terrenis, et utique
 melior est homo etiam peccator quam bestia: et
 præceptum quod non erant servaturi, magis dedit ut
 essent inexcusabiles cum in eos vindicare cœpisset.

Quidquid enim homo fecerit, laudabilem in suis factis invenit Deum: si recte egerit, laudabilem invenit per justitiam præmiorum; si peccaverit, laudabilem invenit per justitiam suppliciorum, si peccata confessus ad recte vivendum redierit, laudabilem invenit per misericordiam indulgentiarum. Cur ergo non faceret Deus hominem quamvis eum peccatum prænosceret: cum et stantem coronaret, et cadentem ordinaret, et surgentem adjuvaret, et ubique gloriosus bonitate, justitia, clementia, maxime quia et illud præsciebat de propagine mortalitatis ejus futuros sanctos, qui non sibi quærerent, sed Creatori suo gloriam darent: et eum colendo ab omni corruptione liberati cum angelis sanctis vivere semper et beate vivere mererentur? Qui enim hominibus dedit liberum arbitrium, ut non servili necessitate, sed ingenua voluntate Dominum colerent, dedit etiam angelis: et ideo nec angelus qui cum spiritibus aliis satellitibus suis superbiendo deseruit obedientiam Dei, et diabolus factus est, aliquid nocuit Deo, sed sibi. Novit enim Deus ordinare deserentes se animas, et ex earum justa miseria inferiores partes creaturæ suæ convenientissimis et congruentissimis legibus admirandæ dispensationis ornare. Itaque nec diabolus aliquid Deo nocuit, quia vel ipse lapsus est vel hominem seduxit ad mortem: nec ipse homo in aliquo minuit veritatem aut potestatem, aut beatitudinem conditoris sui: quia conjugii suæ seductæ a diabolo ad id quod Deus prohibuerat propria voluntate consensit. Justissimis enim Dei legibus omnes damnati sunt Deo glorioso per æquitatem vindictæ, ipsi ignominiosi per turpitudinem poenæ, ut et homo a suo Creatore aversus victus diabolo subderetur, et diabolus homini ad Creatorem suum converso vincendus proponeretur: ut quicumque diabolo usque in finem consentirent, cum illo irent in æterna supplicia: quicumque autem humiliarent se Deo et per ejus gratiam diabolum vincerent, æterna præmia mereremur. Neque enim hoc movere debet, quia multi diabolo consentiunt et pauci Dominum sequuntur: quia et frumentum comparatione palearum valde pauciores habet numerum: sed sicut agricola novit quid faciat de ingenti acervo paleæ, sic nihil est Deo multitudo peccatorum, qui novit quid de illis agat, ut administratæ regni ejus ex nulla parte turpetur atque turbetur. Nec ideo putandus est vicisse diabolus, quia secum plures cum quibus a paucis vinceretur attraxit.

De duabus civitatibus.

(August.) Duæ itaque civitates, una iniquorum, altera sanctorum, ab initio generis humani usque in finem sæculi perducuntur: nunc permixtæ corporibus, sed voluntatibus separate, in die vero judicii etiam separandæ corpore. Omnes enim homines amantes superbiam et temporalem dominationem cum vano typo et pompa arrogantiae, omnesque spiritus qui talia diligunt, et gloriam suam subjectione hominum quærunt, simul una societate devincti sunt;

A sed si sæpe adversum se pro his rebus dimicant, pari tamen pondere cupiditatis in eandem profunditatem præcipitantur, et sibi morum et meritorum similitudine conjunguntur: et rursus omnes homines et omnes spiritus humiliter Dei gloriam quærentes non suam, et cum pietate sectantes, ad unam pertinent societatem: et tamen Deus misericordissimus et super impios homines patiens est: et præbet eis poenitentiam atque correctionis locum. Nam et quod omnes diluvio delevit, excepto uno justo cum suis quos in arca servare voluit, noverat quidem quod non se correcturi essent: verumtamen cum per centum annos arca fabricata esset, prædicabatur utique eis ira Dei ventura super eos: et si converterentur ad Dominum parceret eis, sicut pepercit postea Ninivæ civitati agenti poenitentiam, cum ei per prophetam venturum interitum prænuntiasset: hoc autem facit Deus etiam illis quos novit in malitia perseveraturos, dans poenitendi spatium ut nostram patientiam exerceat et informet exemplo suo quo noverimus quantum nos oporteat tolerabiliter malos sustinere, cum ignoremus quales postea futuri sint, quando ille parcit et sinit eos vivere quem nihil futurorum latet. Prænuntiabatur tamen etiam diluvii sacramento quod per lignum justii liberati sunt futura Ecclesia, quam rex ejus et Deus Christus mysterio suæ crucis ab hujus sæculi submersione suspendit. Neque enim Deus ignorabat quod etiam ex illis qui fuerant in arca servati nascituri erant mali, qui faciem terræ iniquitate implebant: sed tamen et exemplum futuri judicii dedit, et sanctorum liberationem ligni mysterio prænuntiavit: nam et post hæc non cessavit repullulare malitia per superbiam, et libidines, et illicitas impietates: cum homines, deserto Creatore suo, non solum ad creaturam quam Deus condidit lapsi sunt, ut pro Deo colerent quod fecit Deus, sed etiam ad opera manuum hominum et ad fabrorum artificia curvaverunt animas suas, ubi de illis turpius diabolus et dæmonia triumpharent: quæ se in talibus figmentis adorari venerarique lætantur, dum errores suos humanis erroribus pascunt. Neque tunc sane defuerunt justii, qui Dominum pie quærerent, et superbiam diaboli vincerent, cives illius sanctæ civitatis quos regis sui Christi ventura humilitas per spiritum revelata sanavit, ex quibus Abraham pius et fidelis Dei servus electus est, cui demonstraretur sacramentum Filii Dei, ut propter imitationem fidei omnes fideles omnium gentium filii ejus futuri dicerentur. Ex illo natus est populus a quo unus Deus verus coleretur qui fecit cælum et terram: cum cæteræ gentes simulacris et dæmoniis servirent. In eo plane populo multo evidentius futura Ecclesia figurata est: erat enim ibi multitudo carnalis, quæ propter visibilia beneficia colebat Dominum. Erant autem ibi pauci futuram requiem cogitantes, et cælestem patriam requirentes; quibus prophetando revelabatur futura humilitas Dei regis et Domini nostri Jesu Christi: ut per eam fidem ab omni superbia et timore sanarentur. Horum sanctorum qui præcesse-

runt tempore nativitatem Domini, non solum sermo, A
sed etiam vita, et conjugia, et filii, et facta, prophe-
tia fuit hujus temporis, quo per fidem passionis Chri-
sti ex gentibus congregatur Ecclesia, per illos sanctos
patriarchas et prophetas carnali populo Israel, qui
postea Judæi appellati sunt, et visibilia beneficia
ministrabantur, quæ carnaliter a Domino desideraban-
tur, et coercitationes poenarum corporalium quibus pro
tempore terrentur, sicut eorum duritiei congruebat. Et in
his tamen omnibus mysteria spiritalia significabantur, quæ
ad Christum et Ecclesiam pertinent: cujus Ecclesiæ membra
erant etiam isti sancti, quamvis in hac vita fuerint antequam
secundum carnem Christus Dominus nasceretur. Ipse enim
unigenitus Dei Filius, Verbum Dei Patris, æquale et
coæternum Patri, per quod facta sunt omnia, B
homo propter nos factus est, ut totius Ecclesiæ tanquam
totius corporis caput esset. Sed velut totus homo dum
nascitur, etiamsi manum in nascendo præmittat, tamen
universo corpori sub capite conjuncta atque compacta est:
quemadmodum etiam nonnulli in ipsis patriarchis ad hujus
ipsius rei signum manu præmissa nati sunt: ita omnes
sancti qui ante Domini nostri Jesu Christi nativitatem in
terris fuerunt, quamvis ante nati sint, tamen universo
corpori, cujusque ille caput est, sub capite co hæserunt.
Populus ergo ille in Ægyptum delatus servivit regi duris-
simo: et gravissimis laboribus eruditus, quæsit liberatorem
Dominum, et missus est eis unus de ipso populo sanctus
Dei servus Moyses, qui in virtute Dei magnis miraculis
terrens tunc impiam gentem Ægyptiorum, eduxit inde
populum Dei per mare Rubrum; ubi descendens aqua viam
præbuit transeuntibus: Ægyptii autem cum eos persequerentur,
redeuntibus in se fluctibus demersi extincti sunt. Ita
quemadmodum per diluvium aquis terra purgata est a nequitia
peccatorum, qui tunc in illa inundatione deleti sunt et
justi evaserunt per lignum. Sic ex Ægypto exiens populus
Dei per aquas iter invenit, quibus ipsorum hostes consumpti
sunt, nec ibi defuit ligni sacramentum. Nam virga percussit
Moyses, ut illud miraculum fieret. Utrumque signum sancti
baptismi, per quod fideles in novam vitam transeant:
peccata verò eorum tanquam inimici deleantur atque moriantur.
Apertius autem Christi passio in illo populo figurata est,
cum jussi sunt ovem occidere, et manducare, et de sanguine
ejus postes suos signare: et hoc celebrare omni anno et
appellare pascha Domini. Manifestissime quippe Propheta
de Domino Jesu Christo dicit, quia « tanquam ovis ad
immolandum ductus est (Isa. LIII, 7). » Cujus passionis
et crucis signo in fronte hodie tanquam in poste signandus
est Christianus, omnesque Christiani signantur. Inde per
desertum populus ille ductus est per quadraginta annos,
accepit etiam legem digito Dei scriptam. Quo nomine
significatur Spiritus sanctus, sicut in Evangelio manifestissime
declatur. Neque enim Deus forma corporis diffinitus est,
nec sic in illo membra et digiti cogitandi sunt

quemadmodum videmus in nobis: sed quia per Spiritum
sanctum dona Dei sanctis dividuntur, ut cum diversa
possint, non tamen discedant a charitate charitatis;
in digitis autem maxime apparet quædam divisio:
nec tamen ab unitate præcisio, sive propter ea, sive
propter aliam quamcunque causam Spiritus sanctus
appellatus est digitus Dei; non tamen cum hoc audimus,
humani corporis forma cogitanda est. Accepit ergo ille
populus legem digito Dei scriptam in tabulis sane
lapideis, ad significandam duritiam cordis eorum
quod legem non erant impleturi: corporalia quippe
dona desiderantes a Domino, magis carnali timore
quam spiritali charitate tenebantur, legem autem non
implet non charitas. Ideo multis sacramentis visibilibus
onerati sunt, quo servili jugo premerentur in
observationibus ciborum, et in sacrificiis animalium,
et aliis innumerabilibus: quæ tamen signa erant
rerum spiritalium ad Dominum Jesum Christum et ad
Ecclesiam pertinentium: quæ tunc a paucis sanctis et
intelligebantur ad fructum salutis, et observabantur
ad congruentiam temporis. A multitudine vero carnalium
tantummodo observabantur, non intelligebantur.
Per multa itaque et varia signa rerum futurarum
quas longum est omnes commemorare, et eas nunc in
Ecclesia videmus impleri, perductus est ille populus
ad terram promissionis, ubi temporaliter carnaliterque
regnaret, pro modo desiderii sui, quod tamen regnum
terrenum regni spiritalis imaginem gessit. Ibi Hierusalem
condita est famosissima civitas Dei, serviens in signo
liberæ civitatisque cœlestis Hierusalem dicitur, quod
verbum est Hebræum, et interpretatur *visio pacis*,
cujus cives sunt omnes sanctificati homines, qui fuerunt,
et qui sunt, et qui futuri sunt; et omnes sanctificati
spiritus, etiam quicunque in excelsis cœlorum partibus
pia devotione obtemperant Deo, nec imitantur impiam
diaboli superbiam et angelorum ejus. Hujus civitatis
est rex Dominus Jesus Christus, Verbum Dei Patris
quo reguntur summi angeli, et Verbum hominem
assumens, ut eo regerentur et homines, qui simul
omnes cum illo in æterna pace gaudebunt. Ad hujus
rei præfigurationem in illo terreni regni populo Israel,
maxime emicuit rex David, de cujus semine secundum
carnem venit verissimus rex noster Dominus Jesus
Christus, « qui est super omnia Deus benedictus in
sæcula. » Multa in illa terra promissionis gesta sunt,
in figuram venturi Christi et Ecclesiæ, quæ in sanctis
libris paulatim poteris discere. Post aliquot tamen
generationes ostendit alium typum ad rem maxime
pertinentem. Nam captivata est illa civitas et multa
pars ejus ducta in Babyloniam. Sicut autem Hierusalem
significat societatemque sanctorum, sic Babylonia
significat civitatem societatemque iniquorum, quomodo
dicitur interpretari Confusio. De quibus duabus civitatibus
ab exordio generis humani usque in finem sæculi,
permixta temporum varietate currentibus et ultimo
judicio separandis, paulo ante jam diximus. Illa ergo
captivitas Hierusalem civitatis, et ille po-

pulus in Babyloniam ductus ad servitutem ire iubetur a Domino per Jeremiam illius temporis prophetam : et exstiterunt reges Babyloniae, sub quibus illi serviebant, qui ex eorum occasione commoti quibusdam miraculis cognoscerent, et colerent, et colijuberent unum verum Deum, qui condidit universam creaturam. Jussi sunt autem et orare pro eis a quibus captivi tenebantur, et in eorum pace pacem sperare ad gignendos filios, et domos ædificandas, et plantandos hortos et vineas. Post septuaginta autem annos promittitur eis ab illa captivitate liberatio. Hoc autem totum figurate significat Ecclesiam Christi in omnibus sanctis ejus, qui sunt cives Hierusalem cœlestis, servitutem sub regibus hujus sæculi. Dicit enim et apostolica doctrina ut « omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit (*Rom. xiii, 1*), » et ut reddantur « omnibus omnia, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal (*Ibid., v, 7*), » et cætera, quæ salvo Domini nostri cultu, constitutionis humanæ principibus reddimus, quando et ipse Dominus ut nobis hujus sanæ doctrinæ præberet exemplum, pro ea parte hominis quo erat indutus tributum solvere non dedignatus est. Jubentur autem etiam servi Christiani et boni fideles dominis suis temporalibus æquanimiter fideliterque servire : quos judicaturi sunt si usque in finem iniquos invenerint, aut cum quibus æqualiter regnaturi sunt, si et illi ad verum Dominum conversi fuerint : omnibus tamen præcipitur servire humanis potestatibus atque terrenis, quousque post tempus præfinitum quod significant septuaginta anni, ab istius sæculi confusione tanquam de captivitate Babyloniae, sicut Hierusalem liberetur Ecclesia. Ex cujus captivitatis occasione ipsi etiam terreni reges, desertis idolis pro quibus persequerentur Christianos, unum verum Deum cognoverunt et colunt : pro quibus apostolus Paulus jubet orare etiam cum persequerentur Ecclesiam ; sic enim dicit (*I Tim. ii, 1*) : « Obsecro itaque primum fieri deprecationes, interpellationes, gratiarum actiones, pro regibus, pro omnibus hominibus, et omnibus qui in sublimitate sunt, ut securam et tranquillam vitam agamus cum omni pietate et charitate. » Itaque per ipsos data est pax Ecclesiae, quamvis temporalis tranquillitas temporis ad ædificandas spiritualiter domos, et plantandos hortos et vineas.

« Nam et ecce te modo per istum sermonem ædificamus atque plantamus : » Et hoc fit per totum orbem terrarum cum pace regum Christianorum, sicut idem dicit Apostolus : « Dei agricultura, Dei ædificatio estis (*I Cor. iii, 9*). » Et post annos quidem septuaginta, quos mystice prophetaverat Jeremias ut finem temporum præfiguraret, tamen ut ipsa figura intelligeretur, facta est in Hierusalem restitutio ædificationis templi Dei; sed quia totum figurate agebatur, non erat firma pax ac libertas reddita Judæis. Itaque a Romanis postea victi sunt et tributarii facti, ex illo sane tempore ex quo terram promissionis acceperunt, et reges habere cœperunt : ne in aliquo regum suorum completum esse arbitrentur quod eis liberator Christus promittebatur. Apertius per multas

A prophetias prophetatus est Christus, non solum ab ipso David in libro Psalmorum, sed etiam a cæteris et magnis et sanctis prophetis usque ad tempus captivitatis in Babyloniam ; et in ipsa captivitate fuerunt prophetae, qui venturum Dominum Jesum Christum liberatorem omnium prophetarent. Et postea quam templum transactis septuaginta annis restitutum est ; tantas pressuras et calamitates a regibus gentium Judæi perpassi sunt, ut intelligerent non dum venisse liberatorem, quem non spiritaliter liberaturum intelligebant, sed pro liberatione carnali desiderabant. Peractis ergo quinque ætatibus sæculi, quarum prima est ab initio generis humani, id est, ab Adam qui primus homo factus est, usque ad Noe, qui fecit arcam in diluvio. Inde secunda est usque ad Abraham, qui pater electus est omnium quidem gentium, quæ fidem ipsius imitarentur, sed tamen ex propagine carnis suæ futura populi Judæorum ante fidem Christianam gentium unus inter omnes omnium terrarum populos unum verum Deum coluit, ex quo populo Salvator Christus secundum carnem veniret. Isti enim articuli duarum ætatum eminent in veteribus libris. Reliquarum autem trium etiam Evangelio declarantur, cum carnalis origo Domini Jesu Christi commemoratur. Nam tertia est ab Abraham usque ad David regem : quarta a David usque ad illam captivitatem qua populus Dei in Babyloniam transmigraverat : quinta ab illa transmigratione usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. Ex cujus adventu sexta ætas agitur, ut etiam spiritalis gratia, quæ paucis tunc patriarchis et prophetis nota erat, manifestaretur omnibus gentibus, ne quisquam Dominum nisi gratis coleret, non visibilia præmia servitutis suæ et præsentis vitæ felicitatem, sed solam vitam æternam, in qua ipso Deo frueretur, ab illo desiderans ; ut hac sexta ætate mens humana renovetur ad imaginem Dei, sicut sexta die homo factus est ad imaginem Dei. Tunc enim et lex impletur, dum non cupiditate rerum temporalium, sed charitate illius qui præcepit, fiunt quæcunque præcepit. Quis autem non redamare affectet justissimum et misericordissimum Dominum, qui prior sic amavit justissimos et superbissimos homines, ut propter eos mitteret unicum Filium, per quem fecit omnia : qui non sui mutatione, sed hominis assumptione D homo factus non solum cum eis vivere, sed etiam pro eis et ab eis posset occidi ? Itaque novum testamentum hereditatis sempiternæ manifestabat, in quo renovatus homo per gratiam Dei ageret novam vitam, hoc est, spiritalem vitam, ut vetus ostenderet primum in quo carnalis populus agens hominem veterem exceptis paucis intelligentibus patriarchis, et prophetis, et nonnullis latentibus sanctis, carnaliter vivens carnalia præmia desiderabat a Domino Deo, et in figura spiritualium honorum accipiebat. Omnia ergo bona terrena contempsit homo factus Dominus Christus, ut contemnenda monstraret ; et omnia terrena mala sustinuit, quæ sustinenda præcipiebat : ut neque in illis quæreretur felicitas, neque in istis

infelicitas timeretur. Natus enim de matre est, quæ quamvis a viro intacta conceperit semperque intacta permanserit, virgo concipiens, virgo pariens, virgo moriens, tamen fabro desponsata erat, omnem typhum carnalis nobilitatis exstinxit; natus etiam in civitate Bethleem, quæ inter omnes Judææ civitates ita erat exigua ut hodieque villa appelletur, noluit quidquam de cujusquam terrenæ civitatis sublimitate gloriari. Pauper etiam factus est, cujus sunt omnia et per quem creata sunt: ne quisquam cum in eum crederet, de terrenis divitiis auderet extolli. Noluit rex ab hominibus fieri: quia humilitatis ostendebat viam miseris, quos ab eo superbia separaverat, quamvis sempiternum ejus regnum universa creatura testetur. Esurivit, qui omnes pascit: sitiivit, per quem creatur omnis potus, et qui spiritaliter panis est esurientium B fonsque sitientium: ab itinere terrestri fatigatus est, qui seipsum nobis fecit viam in cælum. Velut obmutuit et obsurdit coram conviciantibus, per quem mutus locutus est et surdus audivit. Vinculus est qui de infirmitatum vinculis solvit, flagellatus est qui omnium dolorum flagella de hominum corporibus expulit. Crucifixus est, qui cruciatus nostros finivit. Mortuus est, qui mortuos suscitavit. Sed et resurrexit nunquam moriturus, ne ab illo quisquam sic disceret mortem contemnere, quasi nunquam moriturus. Inde confirmatis discipulis conversatus cum eis quadraginta diebus, eisdem spectantibus ascendit in cælum: et completis a resurrectione quinquaginta diebus misit eis Spiritum sanctum. Promiserat enim per quem diffusa charitate in cordibus eorum, non solum sine onere, sed etiam cum jucunditate possent implere legem, quæ data est Judæis in decem præceptis, quod appellant decalogum. Quæ rursus ad duo rediguntur, ut diligamus Dominum « ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente; et diligamus proximum sicut nosmetipsos. » Nam in his duobus præceptis totam legem pendere et prophetas ipse Dominus et dixit in Evangelio, et suo manifestavit exemplo. Nam et populus Israel ex die quo primum pascha in imagine celebrarunt, ovem occidentes et manducantes, cujus sanguine postes eorum ad salutis tutelam jam signati sunt; ex ipso ergo die quinquagesimus dies impletus est, et legem acceperunt scriptam digito Dei. Quo nomine jam diximus significari Spiritum sanctum: sicut post Domini passionem et resurrectionem, quod est verum pascha, quinquagesimo die ipse Spiritus sanctus discipulis missus est: non jam lapideis tabulis corda dura significans, sed cum essent uno in loco congregati in ipsa Hierusalem, « Factus est subito de cælo sonus quasi ferretur flatus vehemens, et visæ sunt illis lingue divise quasi ignis, et cœperunt linguis loqui, ita ut omnes qui ad illos venerant suam linguam quisque cognosceret (Act. ii, 2). » Ad illam enim civitatem ex omnibus terris conveniebant Judæi quacunque dispersi erant, et diversas linguas gentium diversarum didicerant. Deinde cum tota fiducia Christum prædicantes in ejus nomine multa signa faciebant, ita ut quemdam mortuum transeunte

A Petro umbra ejus tetigerit et resurrexerit. Sed cum viderent Judæi tanta signa fieri in ejus nomine, partim per invidiam, partim per errorem crucifixerunt: alii irritati sunt ad persequendos prædicatores ejus apostolos, alii vero id ipsum amplius admirantes quod in ejus nomine quem veluti a se oppressum et vinctum riserant, tanta miracula fierent, penitendo conversi crediderunt in eum millia Judæorum. Non erant jam illi temporalia beneficia terrenumque regnum desiderantes a Deo, nec promissum regem Christum carnaliter expectantes, sed immortaliter intelligentes et diligentes eum qui pro ipsis ab ipsis tanta mortaliter pertulit: et eis usque ad sui sanguinis effusionem peccata donavit, et immortalitatem a se sperandam et desiderandam exemplo suæ resurrectionis ostendit. Itaque jam veteris hominis terrena desideria mortificantes, et spiritualis viæ novitate flagrant, sicut præceperat in Evangelio Dominus, vendebant omnia quæ habebant, et pretia rerum suarum ante pedes apostolorum ponebant, ut ipsi distribuere unicuique sicut cuique opus erat, viventesque in Christiana dilectione concorditer, non dicebant aliquid suum, sed erant illis omnia communia, et cor unum in Dominum (Act. iv, 34). Deinde etiam ipsi a Judæis carnalibus civibus carnis suæ persecutionem passi atque dispersi sunt: ut latius Christus per eorum dispersionem prædicaretur, et imitarentur etiam ipsi patientiam Domini sui: quia qui eos mansuetus passus fuerat, mansuefactos pro se jubebat pati. Ex ipsis sanctorum persecutoribus C fuerat etiam apostolus Paulus, et in Christianos maxime sæviebat, sed postea credens et apostolus factus missus est ut gentibus Evangelium predicaret: graviora perpassus pro nomine Christi quam fecerat contra nomen Christi. Ecclesias autem constituens per omnes gentes quo Evangelium seminabat, impense præcipiebat ut quoniam ipsi ex idolorum cultu vehementes ad unum Dominum colendum rudes non facile poterant rebus suis venditis et distributis servire Deo, oblationes facerent in pauperes sanctorum qui erant in ecclesiis Judæ quæ Christo crediderant. Ita illos tanquam milites, illos autem tanquam stipendiarios provinciales apostolica doctrina constituit, inserens eis Christum velut lapidem angularem, sicut per prophetam prænuntiatus erat, in quo ambo quasi parietes de diverso venientes, de Judæis videlicet atque gentibus germana charitate copularentur. Sed postea graviores et crebriores persecutiones ex incredulis gentibus adversus Christi Ecclesiam surrexerunt, et implebatur in dies singulos verbum Domini prædicentis: « Ecce ego mitto vos velut oves in medio luporum (Math. x, 16). Sed illa vitis quæ per orbem terrarum sicut de illa prophetatum et ab ipso Domino prænuntiatum erat, fructuosos palmites diffundebat, tanto pullulabat amplius, quanto uberiori martyrum sanguine rigabatur. Quibus per omnes terras innumerabiliter pro fidei veritate morientibus etiam ipsa persequentia regna cesserunt, et ad Christum cognoscendum at-

et per lignum crucis Christi a submersione liberamur. Prædictum est Abrahamæ fidei servo Dei, uni homini, quod de illo esset populus nasciturus qui coleret unum Deum inter cæteras gentes quæ idola colebant : et omnia quæ illi populo ventura prædicta sunt, sic evenerunt ut prædicta sunt. Prophetatus est in illo populo etiam Christus rex omnium sanctorum et Deus venturus ex semine ipsius Abrahamæ, secundum carnem quam assumpsit, ut omnes filii essent Abrahamæ, qui fidem ejus imitarentur ; et sic est factum : natus est Christus de Maria virgine quæ ex illo genere fuit ; prædictum est per prophetas quod in cruce passurus esset ab eodem populo Judæorum, de cujus genere secundum carnem veniebat, et sic est factum ; prædictum est quod resurrecturus esset : resurrexit, et secundum ipsa prædicta prophetarum ascendit in cælum, et discipulis suis Spiritum sanctum misit. Prædictum est non solum a prophetis, sed etiam ab ipso Domino Jesu Christo, quod Ecclesia ejus per universum orbem terrarum esset futura, per sanctorum martyria passionesque disseminata : et tunc prædictum quando adhuc nomen ejus et latebat gentes, et ubi notum erat irridebatur : et tamen in virtutibus miraculorum ejus, sive per se ipse, sive quæ per servos suos fecit, dum annuntiantur hæc et creduntur, jam videmus quod prædictum est esse completum, regesque ipsos terræ qui antea persequiebantur Christianos jam Christi nomini subjugatos ; prædictum est etiam quod schismata et hæreses ex ejus Ecclesia essent exituræ, et sub ejus nomine per loca ubi possent, suam, non Christi, gloriam quæsituræ, et ista completa sunt. Nunquid ergo illa quæ restant non sunt ventura ? Manifestum est quia sicut ista prædicta venerunt, sic etiam illa ventura sunt : quæcunque justorum tribulationes adhuc restant, et judicii dies qui separabit omnes impios a justis in resurrectione mortuorum ; et non solum eos qui sunt extra Ecclesiam, sed etiam ipsius Ecclesiæ paleas, quas oportet usque ad novissimam ventilationem patientissime sufferat, ad ignem debitum segregabit. Qui autem irridet resurrectionem, putantes quod caro ista quia putrescit resurgere non potest, ad poenas in ea resurrecturi sunt, et ostendit eis Deus quia qui potuit hæc corpora facere antequam essent, potest ea in momento restituere sicut erant : omnes autem fideles regnaturi cum Christo ita resurgent in eodem corpore, ut etiam commutari mereantur ad incorruptionem angelicam, ut fiant æquales angelis Dei, sicut Dominus ipse promisit : et laudent eum sine aliquo defectu, et sine aliquo fastidio semper viventes cum illo et de illo, cum tali gaudio et beatitudine quali nec dici, nec cogitari ab homine potest.

Tu itaque credens cave tentationes, quia diabolus quærît qui secum pereant : ut non solum per

A eos qui extra Ecclesiam sunt, sive pagani, sive Judæi, sive hæretici, non te hostis ille seducat, sed etiam quos ipse in Ecclesia Catholica videris male viventes, aut immoderatis voluptatibus ventris, et gutturis, aut impudicos, aut vanis curiositatibus vel illicitis deditos, sive spectaculorum, sive remedium aut divinationum diabolicarum, sive in pompa et typho avaritiæ atque superbiæ, sive in aliqua vita quam lex damnat et punit, non eos imiteris : sed potius conjungaris bonis quos inventurus es facile, si et tu talis fueris, ut simul colatis et diligatis Dominum gratis : quia totum præmium nostrum ipse erit, ut in illa æterna vita bonitate ejus et pulchritudine perfuamur. Sed amandus est, non sicut aliquid quod videtur oculis, sed sicut amatur sapientia, et veritas, et sanctitas, et justitia, et charitas, et si quid aliud tale dicitur, non quemadmodum sunt ista in hominibus, sed quemadmodum sunt in ipso fonte incorruptibilis et incommutabilis sapientiæ. Quoscunque ergo videris hæc amare illis conjungere, ut per Christum, qui homo factus est ut esset mediator Dei et hominum, reconcileris Deo. Homines perversos etiam parietes si intrent ecclesiæ, non eos arbitraris intraturos in regnum cælorum, quia suo tempore separabuntur, si se in melius non commutaverint homines. Ergo bonos imitare, malos tolera : omnes ama, quoniam nescis quid cras futurus sit qui hodie malus est : nec eorum ames injustitiam, sed ipsos ideo ama ut apprehendant justitiam : quia non solum dilectio Dei nobis præcepta est, sed etiam dilectio proximi, in quibus duobus præceptis tota lex pendet et propheta : quam non implet nisi qui donum acceperit Spiritum sanctum, Patri et Filio utique æqualem : quia ipsa Trinitas Deus est, in quo Deo spes omnis ponenda est. In homine non est ponenda qualiscunque ille fuerit : aliud enim ille a quo justificamur, aliud illi cum quibus justificamur. Non autem solum per cupiditates diabolus tentat, sed etiam per terrores insultationum, et dolorum, et ipsius mortis. Quidquid autem homo passus fuerit pro nomine Christi, et pro spe vitæ æternæ et permanentis toleraverit, major ei merces dabitur. Quod si cesserit diabolo, cum illo damnabitur. Sed opera misericordiæ cum pia humilitate impetrant a Domino, ut non permittat servos suos tentari plusquam possunt sustinere.

D Nam quoniam de hoc qui ad fidem Christi se velle venire testatus est, quomodo imbuendus sit in præcedenti sermone, ita, ut reor, satis dictum est. Nunc quomodo ipse ad catechismi ordinem introducat ut catechumenus fiat, et sic ad baptismum Christi et sacramenta divina percipienda perveniat, sequenti sermone ; prout Dominus dederit, demonstrabimus.

LIBER SECUNDUS.

DE CATECHISMO ET SACRAMENTIS DIVINIS.

(*De Inst. cler., l. 1, c. 26.*) Catechumenus autem A dicitur pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, necdum tamen, etc. *Usque ad finem capitis.*

Quia non obsistit omnipotentis Dei gratiæ naturæ infirmitas humanæ.

Quamvis enim parvuli pro ætate non possunt intelligere ipsam conversionem ad Deum atque credulitatem, credimus tamen eos ad Deum converti propter conversionis sacramentum, et fidem habere propter fidei sacramentum, sicut legimus in Augustini Epistola ad Bonifacium episcopum de parvulis requirentem, ubi dicit (ipsa responsio ad celebrationem sacramenti pertinet), sicut de ipso baptismo Apostolus : « Consepulti, inquit, sumus cum Christo per baptismum in morte (Rom. vi, 4). » Non ait sepulturam significabimus, sed prorsus ait, « consepulti sumus, » sacramentum ergo tantæ rei non nisi ejusdem rei vocabulo nuncupavit. Itaque parvulum, etsi nondum fides illa quæ in credentium voluntate consistit, jam tamen ipsius fidei sacramentum fidelem facit. Nam sicut credere respondentur, ita etiam fideles vocantur : non rem ipsam mente annuendo, sed ipsius rei sacramentum percipiendo. Cum autem sapere homo cœperit, non illud sacramentum repetit, sed intelligit, ejusque voluntati consona etiam voluntate coaptabitur. Hoc quandiu non potest, valebit sacramentum ad ejus tutelam adversus contrarias potestates, et tantum valebit, ut si ante majoris ætatis usum ex hac vita emigraverit, per ipsum sacramentum commendans Ecclesiæ charitatem, ab illa condemnatione quæ per unum intravit in mundum, Christiano adjutorio liberetur. In scrutinio quippe faciendum est signum crucis super pueros sive puellas, sicut invenimus scriptum in Romano ordine, et genuum flexio ad orationem, et insinuanda est oratio Dominica patrinis et matrinis, ut et ipsi similiter faciant his quos suscepturi sunt a sacro baptismate. Similiter insinuandum est symbolum, quod in lingua nostra vertitur signum vel cognitio. Quando dividebantur apostoli per totum orbem prædicationis causa, dederunt illud signum prædicationis, ut si quis talia confiteretur qualia ibi dicuntur, cognitionem daret se a Christi apostolis sive a successoribus eorum didicisse. Nam in fronte ideo facimus signum, quia sedes verecundiæ in fronte solet esse, siquidem Judæi erubescunt credere in illum quem norunt crucifixum, ut Paulus apostolus dicit. « Nos autem prædicamus Christum crucifixum, » Judeis quidem scandalum, etc. (*1 Col. 1, 23*) ; sed nos credimus per crucifixum salvari. De cujus nomine

Judæi erubescunt, ejus nomine nos credimus muniri, atque ideo in fronte signum facimus ubi sedes verecundiæ est, sicuti jam diximus, et non alio signo signamus nisi signo crucis, quia Dominus in carne natus vexillum crucis quo suorum frontes signaret attulit, ut destrueret mortis imperium, et per tale signum recognoscat contraria potestas principatum se perdere in istis quos Deus vocavit ad gratiam baptismi.

Illud etiam signum faciunt in frontibus eorum presbyteri, acoliti, patrini, vel matrinæ. Intimandum est ergo atque instantissime prædicandum ipsis patrinis vel matrinis quod fidejussores sunt illorum quos suscipiunt de baptismate, et pro quibus professi sunt, quia de ipsis reddituri sunt Deo rationem, utrum fidem Christi eis et veram religionem cum ad ætatem intelligibilem pervenerint insinuaverint, an non.

De catechizandi ordine.

(*De Inst. cler., l. 1, c. 27.*) Catechizandi enim ordo hic est. Primum interrogatur paganus, si abrenuntiat diabolo, etc. ; *usque ad finem capitis.*

Unigitur et inter scapulas de eodem oleo, ut undique muniatur, et ad bona opera facienda per Dei gratiam roboretur.

(*Ibid. sub finem, c. 28.*) Ideo enim ante baptismum catechismi debet prævenire officium : ut fidei primum catechumenus accipiat rudimentum, et sic jam paratus ad baptismi accedat lavacrum. Nam in C Evangelio secundum Matthæum legitur quod post resurrectionem Dominus apostolis præceperit « ut in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti docerent et baptizarent omnes gentes (Matth. xxviii, 19), » id est prius fidem illis insinuarent, et sic credentes in remissionem peccatorum baptizarent. Hinc est quod secundum Marcum idem Dominus legitur proposuisse fidem baptismati, cum ita dixit : « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit : qui vero non crediderit, condemnabitur (Marc. xvi, 16). » Et Joanne teste prius « ipse Jesus cæci nati oculos luto ex sputo facto superlinivit, et sic ad aquas Siloe misit (Joan. ix) : » Quia prius debet baptizandus fide incarnationis Christi instrui, et sic ad baptismum jam credulus admitti : ut sciat cujus gratiæ in D eo est particeps et cui jam debitor fiat deinceps. Sed quia hæc, ut diximus, prævenire debent baptismatis officium, restat ut primum de ipsis sacramentis Ecclesiæ sermonem faciamus.

De sacramentis divinis.

(*Ibid., c. 24 ; Isid. Etym.*) Sunt autem sacramenta

* Agit de sacramentis illis duntaxat in quibus homo Christianus efficitur, sicuti ipse auctor infra testatur initio libri iii.

baptismus, et chrisma, corpus et sanguis, quæ ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum virtus divina secretius salutem eorumdem sacramentorum operatur. Unde et a secretis virtutibus vel sacris sacramenta dicuntur, quæ ideo fructuose penes Ecclesiam fiunt, quia sanctus in ea manens Spiritus eundem sacramentorum latenter operatur effectum, unde seu per bonos seu per malos ministros intra Ecclesiam Dei dispensentur; nec honorum meritis dispensatorum amplificatur hæc dona; nec malorum attenuantur, « quia neque qui plantat est, aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat, Deus (I Cor. III, 7); » unde et Græce mysterium dicitur, quod secretam et reconditam habeat repositionem.

De baptismatis officio.

(*Ibid.*, c. 25). Primum autem sacramentum est baptismus, quia antequam sancto chrismate ungatur aliquis aut corporis et sanguinis Christi particeps existat, sacra regeneratione purgari debet, ac deinde ad cætera rite accedere. Baptismus Græce, latine tinctio interpretatur; quæ non tantum ob hoc quod homo in aquam mergitur tinctio dicitur, sed quia spiritu gratiæ ibi in melius immutatur, et longe aliud quam erat efficitur. Primum homines sædi eramus deformitate peccatorum, in ipsa tinctione pulchri efficitur dealbatione virtutum. Unde et in Canticis scribitur canticorum : « Quæ est ista quæ ascendit quasi dealbata (*Cant.* VII, *iuxta LXX*)? » Cujus mysterium non aliter nisi sub Trinitatis designatione, id est, Patris, et Filii, et Spiritus sancti cognitione completur, dicente Domino ad apostolos : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth.* XXVIII, 19). » Sicut enim in tribus testibus stat omne verbum, ita sacramentum confirmat ternarius numerus nominum divinorum. Quod autem per aquam baptismus datur, hæc ratio est : voluit enim Dominus ut res illa invisibilis per congruentiam et profectum incontactabile et invisibile impenderetur elementum : « Super quod etiam in principio ferebatur Spiritus sanctus (*Gen.* I). » Nam sicut oleum naturali pondere superfertur omni liquori, ita in principio superferebatur Spiritus sanctus aquis. Sicut aqua purgat exterius corpus, ita latenter ejus mysterio per Spiritum sanctum purificatur et animus. Cujus sanctificatio ita est : invocato enim Deo, descendit Spiritus sanctus de cælis, et medicatis aquis sanctificat eas de semetipso, et accipiunt vim purgationis, ut in eis caro et anima delictis inquinata mundetur. Utrumque enim baptizando necesse est adhiberi, et baptismi lavacrum, et Spiritus sancti purgatio : quia ait Salvator : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto non potest introire in regnum Dei (*Joan.* III, 5). »

(*De Inst. cler.*, I, c. 28). Denique postquam catechismi officium pleniter peragitur : consecratur fons, et ad ipsum baptismum catechumenus accedit, et in nomine sanctæ Trinitatis trina submersione baptiza-

tur, et certe homo, qui ad imaginem sanctæ Trinitatis conditus est, per invocationem sanctæ Trinitatis ad eandem renovatur imaginem, et qui tertio gradu peccati, id est, consensu cecidit in mortem, tertio elevatus de fonte per gratiam resurget ad vitam. Potest et hæc trina mersio triduanam Domini sepulturam significare : maxime cum dicat Apostolus : Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus, consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus : si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus, etc. Oportet ergo cum invocatione sanctæ Trinitatis sub trina mersione baptismum confici, ut secundum personarum differentiam mysterium baptismi celebretur, et secundum unitatem substantiæ unum baptisma fiat. Unde dicit Apostolus : « Unus Dominus, una fides, unum baptisma, » etc. (*Ephe.* IV, 5.) Postquam enim ascenderit baptizatus de fonte, statim signatur in cerebro a presbytero cum sacro chrismate, sequente simul et oratione, ut regni Christi particeps fiat, et a Christo Christianus possit vocari. Scriptum est et in Evangelio ita : « Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt ei cæli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se (*Matth.* III, 16.) » Bene quidem baptismi continuatur chrismatis unctio, quia Spiritus sanctus qui per illud chrisma suæ virtutis admixtione sanctificat credentes, baptizato Jesu, statim super illum in columbæ specie descendit. Cujus videlicet typum proferebat columba illa quæ in diluvio ad arcam reportavit ramum olivæ virentibus foliis, significans utique quod Spiritus sanctus per chrismatis unctionem, in baptismo virorem confert fidelibus cælestis gratiæ : sed de hoc plenius in sequentibus dicemus. Legimus et in gestis Patrum quod Sylvester Papa in Ecclesia Romana constituerit, ut sicut potestas et privilegium apud solum episcopum constat, quod sacrum chrisma ipse conficiat, et baptizatum per manus impositionem cum ipso chrismate consignet propter hereticam suasionem : ita presbyter eodem chrismate liniat baptizatum, lotum ex aqua, propter occasionem transitus mortis, quia

scriptum est in Apostolo : Vos autem, fratres, in carne non estis, sed in Spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis ; si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus, etc. Ac deinde profecto patet quia quicumque non est Christi, regni sui particeps fieri nequit. Ideo necessarium est ut statim succurratur baptizato cum chrismatis unctione : ut Spiritus sanctus participationem accipiens alienus a Christo non existat.

(*Ibid.*, c. 29.) Post baptismum ergo traditur Christiano vestis candida, quod significat innocentiam, et puritatem Christianam, quam post ablutas varias veteris vitæ maculas studio sanctæ conversationis immaculatam servare debet ad præsentandam ante

tribunal Christi. Cuncti vero renati albis induuntur A vestibus, ad mysterium resurgentis Ecclesiæ, sicut ipse Dominus coram discipulis transfiguratus est, ita ut diceretur: Resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta ejus facta sunt candida sicut nix. Quo facto splendorem, ut dictum est, resurgentis in futurum figuravit Ecclesia. Utuntur igitur albis vestibus, ut quorum primæ nativitatis infantiam vetusti erroris pannus fuscaverat, habitus secundæ generationis gloriæ præferat indumentum. Tegitur enim post sacram unctionem caput ejus mystico velamine, ut intelligat se diadematis regni et sacerdotalis dignitatis portitorem juxta Apostolum: « Vos estis, inquit, genus regale et sacerdotale, offerentes vosmetipsos Deo hostiam vivam sanctam, Deo placentem, » etc. (I Petr. II, 9.) Nam sacerdotes in Veteri B Testamento quodam mystico velamine caput semper ornabant. Deinde corpore et sanguine Dominico omne præcedens sacramentum in eo confirmatur, quia hæc ideo accipere debet, ut Deum habere mereatur in se habitatorem, et illius capitis sit membrum, qui passus est et resurrexit pro nobis. Dicit enim ipsa Veritas: « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, ipse in me manet, et ego in eo (Joan. VI, 57). Et item: Nisi manducaveritis, inquit, carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Ibid. v. 54.) »

De impositione manus episcopalis:

(Ibid., c. 30.) Novissime autem e summo sacerdote per impositionem manus Paraclitus, etc., usque ad G finem capitis.

Ideo autem Spiritus sanctus septiformis nuncupatur, propter dona quæ de divinitatis ejus plenitudine particulatim quique ut digni sunt consequi promerentur.

De sacramento corporis et sanguinis Domini.

(Ibid., c. 31.) Sed quia de duobus sacramentis, id est, baptismo et chrismate jam quantum, etc.

Qui enim jam peccare quievit, communicare non desinat.

Cum autem sacramentis divinis quis imbutus fuerit, et fidelis effectus Christiani nominis et veræ religionis existit particeps, necesse est ut fidem, quam professione tenet, operibus probet, et toto nisu per sanctæ conversationis studium contendat placere illi qui eum per suam gratiam ad fidem catholicam convocavit, et unitum corpori suo inserere voluit. Hocque quotidie sacris precibus instanter deprecatur, ut ipse qui, eum cum cæteris electis in filiorum numerum ascribi voluit, sua opitulatione faciat eum pervenire ad conspectum gloriæ ejus sempiternæ. Unde necesse est ut orationem Dominicam pleniter discat quatenus eam non voce tantum proferat sed intelligat, ut fiat quod Apostolus docuit dicens: « Orabo spiritu, orabo et mente: psallam spiritu, psallam et mente (I Cor. XIV, 15). » Ipsa enim oratio pleniter omnia continet quæ in præsentī vita necessaria et in futura salubria nobis existunt, ac ideo

non est necesse in oratione multum loqui ut exaudiamur, sicut Ethnicī faciunt: quia « scit Pater noster cœlestis, » ipsa Veritate attestante, « quid nobis opus sit antequam petamus eum; » non enim verbis agere debemus apud Deum ut impetremus quod volumus, sed rebus quæ animo gerimus et intentione cogitationis cum dilectione pura et simplici affectu, sed res ipsas verbis nos docuisse Dominum nostrum oportebat, quibus memoriæ mandatis eas ad tempus orandi recordaremur. Cujus orationis sensum secundum sanctorum Patrum expositionem mixtū cum ipsa oratione placuit nobis hic inserere, ut sciat ipse orator quid oret, et quid eum petere conveniat. Sic ergo, inquit, vos orabitis.

De oratione Dominica.

« Pater noster, qui es in cœlis. » Magnum ergo donum Dei accepimus, quod sinamur Deo dicere, « Pater noster. » Quid enim jam non det filiis petentibus, cum hoc ipsum ante dederit ut filii essent? Postremo quanta cura animum tangit, ut qui dicit, « Pater noster, » tanto patre non sit indignus? Deus autem in sordidos mores nunquam cadit, et gratias misericordiæ ipsius, qui hoc a nobis exigit ut sit pater noster quod nullo sumptu, sed sola bona voluntate comparari potest. « Qui es in cœlis, » dicit, id est, in sanctis et justis. Non enim spatio locorum continetur Deus, sed quemadmodum terra appellatus est peccator, cum ei dictum est. « Terra es et in terram ibis, » sic cœlum justus e contrario dici potest. Justus enim dicitur: « Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. III, 17.) » Quapropter si in templo suo habitat Deus, et si templum ejus sunt, recte dicitur, « qui in cœlis es: » qui es in sanctis.

« Sanctificetur nomen tuum. » Quod non sic petitur quasi non sit sanctum nomen Dei, sed ut sanctum habeatur ab hominibus, id est, ita illis innotescat Deus, ut non existiment aliquid sanctius quod magis offendere timeant. Aliiter enim id petimus et rogamus, quod nomen Dei sanctificetur in nobis, ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpinus perseveremus.

« Adveniat regnum tuum. » Adveniat ergo accipiendum est: manifestetur hominibus. Quemadmodum enim præsens lux absens est cæcis et eis qui oculos claudunt, ita Dei regnum, quamvis nunquam discedat de terris, tamen absens est ignorantibus. Nulli autem licebit ignorare regnum Dei, cum eis Unigenitus non solum intelligibiliter, sed etiam visibiliter in homine Dominico de cœlo venerit judicaturus vivos ac mortuos.

« Fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra. » Id est sicut in angelis qui sunt in cœlis voluntas tua est, ut omnino tibi adhæreant teque perfruantur, nullo errore obnubilante sapientiam eorum, nulla miseria impediēte beatitudinem eorum: ita fiat in sanctis tuis, qui in terra sunt, et de terra, quod ad corpus atinet, facta sunt: et quamvis ad cœlestem

habitationem atque immutationem, tamen de terra assumendi sunt. Item fiat voluntas tua, recte intelligitur : obediatur præceptis tuis. Sicut in cælo et in terra, id est, ab angelis ita ab hominibus. Voluntas autem Dei est, quam Christus fecit et docuit : humilitas in conversatione, stabilitas in fide, verecundia in verbis, in factis justitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, injuriam facere non posse, et factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere, Deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est, Christo nihil præponere debemus, quia nec nobis ille quidquam præposuit, charitati ejus inseparabiliter adhærere, cruci ejus fortiter et fidenter assistere, quando de ejus nomine et honore certamen est exhibere constantiam quam confitemur, in quæstione fiduciam quam congregimur, in morte patientiam quam coronamur : hoc est coheredem Christi velle esse, hoc est, præceptum Dei facere, hoc est voluntatem Patris implere.

« Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. » Panis quotidianus aut pro his omnibus dictus est quæ hujus vitæ necessitatem sustentant, de quo cum præcepit ait : « Nolite cogitare de crastino (*Matth. vi, 34*), » et ideo additum sit, « da nobis hodie; » aut pro sacramento corporis Christi quod quotidie accipimus : aut pro spiritali cibo, de quo idem Dominus dicit : « Operamini escam quæ non corrumpitur (*Joan. vi, 27*); » et illud : « Ego sum panis vitæ, qui de cælo descendi (*Ibid. v. 51*) : » sed horum quid sit probabilius considerari potest. Nam forte quispiam moveatur cur oremus pro his adipiscendis quæ huic vitæ sunt necessaria, veluti est victus et tegumentum : cum ipse Dominus dicit : « Nolite solliciti esse quid edatis aut quid induamini. » De sacramento autem corporis Domini, ut illi non moveant quæstionem qui plurimi in orientalibus partibus non quotidie cœnæ Dominicæ communicant, cum iste panis quotidianus est, restat ut quotidianum panem accipiamus spiritalem, præcepta scilicet divina, quæ quotidie oportet meditari et operari. Nam de ipsis Dominus dicit. « Operamini escam quæ non corrumpitur, » quotidianus autem iste cibus nunc Dei : quandiu ista vita temporalis per dies discedentes succedentesque peragitur, et revera quandiu nunc in superiora, nunc in inferiora, id est, nunc in spiritalia, nunc in carnalia animi affectus alternat : tanquam ei qui aliquando pascitur cibo : aliquando famem patitur, quotidie panis iste necessarius est, quo reficiatur esuriens et relevans erigatur. Quod autem panem supersubstantialem in aliis exemplaribus legimus, vel peculiarem, vel præcipuum illum panem similiter significat qui dicit : « Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi (*Ibid.*) : » qui videlicet est super omnes substantias, et universas superat creaturas.

« Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Post subsidium cibi petitur et venia delicti, ut qui a Deo pascitur, in Deo vivat, nec tantum præsentī et temporali vi-

tæ, sed æternæ consulatur. Ad quam veniri potest si peccata donentur, quæ debita Dominus appellat, sicut in Evangelio suo dicit : « Dimisi tibi omne debitum quia me rogasti (*Matth. xviii, 32*); » quam necessarie autem, quam prudenter et salubriter admone-mur quod peccatores sumus, qui pro peccatis rogare compellimur : qui orare nos pro debitis et peccatis docuit paternam misericordiam, promisit et veniam secururam. Adjunxit plane et addidit legem, certa nos conditione et sponsione constringens, ut si nobis dimitti debita postulemus, secundum quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus : scientes impetrari non posse quod pro peccatis petimus, nisi et ipsi circa peccatores nostros paria fecerimus.

« Et ne nos inducas in tentationem. » Non enim per seipsum inducit Deus : sed induci patitur eum quem suo auxilio deseruerit, ordine occultissimo ac meritis. Causis sæpe etiam manifestis dignum judicat illum quem deserat, et in tentationem induci sinat. Aliud est autem induci in tentationem, aliud est tentari. Nam sine tentatione probatus esse nullus potest. Non ergo hic oratur, ut non tentemur : sed ut non inferamur in tentationem : quia si quispiam cui necesse est igne examinari, non orat ut igne contingatur, sed ut non exuratur.

« Sed libera nos a malo. Amen » Quando autem dicimus, Libera nos a malo : nihil remanet quod ultra adhuc debeat postulari, quando semel protectionem Dei adversus malum petamus : quia impetrata, contra omnia quæ diabolus et mundus operantur securi stamus et tuti.

De symbolo.

(*De Instit. cler., l. II, c. 56.*) Symbolum ergo tali ratione institutum majores nostri tradunt : quod post ascensionem Domini et Salvatoris nostri ad Patrem (cum post adventum sancti Spiritus discipuli ejus inflammati linguis omnium gentium loquerentur, quo præsagio consecutum est ut nulla illis gens exetera, nulla lingua barbaris inaccessa vel invia videretur) præceptum eis est a Domino, datum ad prædicandum Dei verbum, ad singulas quasque nationes adire. Discessuri itaque ab invicem, normam prius sibi futuræ prædicationis in communi constituunt : ne localiter ab invicem discedentes diversum aliquid vel dissonum prædicaretur his qui ad fidem Christi invitabantur. Omnes igitur in unum positi, et Spiritu sancto repleti, breve sibi prædicationis indicium conferendo in unum quod sentiebant componunt, atque hanc credentibus dandam esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis et justissimis causis appellari voluerunt. Symbolum enim Græce et indicium dici potest et collatio, hoc est, quod plures in unum conferunt. Id enim fecerunt Apostoli in his sermonibus, in unum conferendo unusquisque quod sensit. Indicium autem vel signum idcirco dicitur, quod in illo tempore sicut Paulus dicit, et in Actibus apostolorum refertur, multi simulabant se esse Aposto-

los Christi, nominantes quidem Christum, sed non integris traditionum lineis nuntiantes. Idcirco igitur istud indicium posuere, per quod agnosceretur is qui Christum vere secundum apostolicas regulas prædicaret. Est autem symbolum signum per quod agnoscitur Deus, quodque proinde credentes accipiunt, ut noverint qualiter contra diabolum fidei certamina præpararent. In quo quidem pauca sunt verba, sed omnia continentur sacramenta. De totis enim Scripturis, hæc breviter collecta sunt ab apostolis; ut quoniam plures credentium litteras nesciunt, vel qui sciunt præoccupatione sæculi Scripturas legere non possunt, hæc corde retinentes, habeant sufficientem sibi scientiam salutarem. Est enim breve fidei verbum, et olim a Propheta prædictum: « Quoniam verbum breviter faciet Dominus super terram. » Quod hoc tenore recitatur.

« Credo in Deum Patrem omnipotentem creatorem cœli et terræ. » Ergo in primo habet Credo. Vides quod Dominus noster non nos jubet discutere divina judicia, sed credere, nec rationem requirere, sed fidem simpliciter, et immobiliter exhibere. « In Deum Patrem. » Advertite quod cum Dei patris nomen in confessione conjungit, ostendit quod non ante Deus esse cœperit et postea pater, sed sine ullo initio et Deus semper et pater est. Quia ergo semper fuit pater, semper habuit filium cui pater est: « Omnipotentem » vero ideo dicit quia omnipotens est, cuique nihil impossibile est; qui cœlum, terram, mare, homines, atque omnia animalia et reptilia, non aliquo operis actu, sed solo verbi creavit imperio, et ideo non nobis veniat in cogitatione quomodo hoc aut illud potuit fieri, qui omnipotentem præcipimur confiteri creatorem cœli et terræ. Hoc agitur quod superius dixi, quia « omnia sola verbi potestate perfecti. »

« Et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. » Advertite quod quomodo in patrem sic et in filium credendum sit, et quia cum patre æqualis est majestate tantum ipsi quantum et patri honoris, tantum nos debere novimus servitutis obsequium. « Jesum Christum » dicit, Jesus Salvator interpretatur. Christus vero a chrismate dicitur, quia sicut antiqui reges a sacerdotibus sacro oleo perungebantur, sic Dominus noster Jesus Christus Spiritus sancti infusione repletus est.

« Qui conceptus est de Spiritu sancto. » Non poterat aliunde quam de Deo concipere, qui Deum meruit procreare.

« Natus ex Maria virgine. » Non potuit non talem habere conceptum, quæ virgo erat permansura post partum.

« Passus sub Pontio Pilato. » Isté Pilatus Judex erat in illo tempore ab imperatore positus in Judæa sub quo Dominus passus est: cujus mentio ad temporis significationem, non ad personæ illius pertinet significationem.

« Crucifixus, mortuus et sepultus. » Crucem il-

lam in qua ille crucifixus est in corpore nos gestamus in fronte. Sepultus est sicut in veritate natus: ita et in veritate mortuus et sepultus.

« Descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. » Triduanæ sepulture mora evidenter ostendit, quod dum corpus in sepulcro jacuit, anima illa de inferis triumphavit.

« Ascendit ad cœlos: sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. » Ideo conditionem naturæ nostræ quam de homine matre natus assumpsit super cœlos in dexteram Dei patris collocavit. Dextera autem patris in qua sedere dicitur non est corporea, quod nefas est de Deo sentire, quia divina majestas secundum speciem humanam latus non habet sed gloria atque beatitudo patris. Dextera ejus dicitur in qua filius secundum humanitatem sedet, id est, in perpetuum regnat.

« Inde venturus judicare vivos et mortuos. » In ipso corpore venturus est ad judicium, in quo ascendit ad cœlum, ut Christianos judicet et paganos, justos et peccatores, fideles et impios.

« Credo in Spiritum sanctum. » Advertite quod sicut in Patrem, ita et in Filium et in Spiritum sanctum sit credendum. Nam qui vel in unam de Trinitate personam non crediderit, in quibus illi credidisse non proderit.

« Sanctam Ecclesiam catholicam. » Ecclesia Græce, Latine collatio vel vocatio dicitur, eo quod omnes ad se vocet, et in unum congreget. Sciendum est quod Ecclesiam credere, non tamen in Ecclesiam credere debeamus, quia Ecclesia non Deus, sed domus Dei est. Catholicam dicit, toto orbe diffusam, quia diversorum hæreticorum Ecclesiæ ideo catholicæ non dicuntur, quia per loca atque per suas quasque provincias continentur. Hæc vero a solis ortu usque ad occasum unius fidei splendore diffunditur.

« Sanctorum communionem, » id est, cum illis sanctis qui in hac quam suscipimus fide defuncti sunt, societatem et spei communionem teneamus.

« Remissionem peccatorum. » Prima remissio peccatorum per baptismi gratiam, secunda per martyrium, tertia vero per satisfactionem poenitentiae. Quæ tamen remissiones peccatorum extra fidem atque unitatem Ecclesiæ omnino non fiunt. Sunt enim et aliæ remissiones peccatorum. Hoc est, per indulgentiam inimicorum, per veram charitatem, per opera misericordiæ, per verbum predicationis, si quis converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ.

« Carnis resurrectionem. » Carnem quam in hac vita sub mortali conditione portamus resurrecturam esse immortalem, ac rationem reddituram pro animæ consortio credamus.

« Vitam æternam. » Absque ulla dubitatione fateamur nos vitam æternam consecuturos, si hæc sacramenta, quæ vobis exponimus, fideliter teneamus, ac bonis actibus conservemus: hæc enim est apostolici symboli recta ac vera interpretatio.

(*De Inst. cler., l. II, c. 57.*) Sed sciendum quod hæc est juxta Apostolicum symbolum certissima Christianorum fides, quam doctores nostri tradiderunt : ut profiteamur Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unius esse essentiae, ejusdemque potestatis et sempiternitatis, unum Deum invisibilem, ita ut in singulis personarum proprietate servata, nec substantialiter Trinitas dividi, nec personaliter debeat omnino confundi : Patrem quoque confiteri ingentum, Filium unigenitum, Spiritum autem sanctum nec genitum, nec unigenitum, sed ex Patre et Filio procedentem : Filium a Patre nascendo procedere, Spiritum vero sanctum procedendo non nasci. Ipsum quoque Filium, perfectum ex virgine, sine peccato hominem suscepisse : ut, quem sola bonitate creaverat, sponte lapsus misericorditer repararet. Quem veraciter crucifixum, et tertia die resurrexisse et cum eadem ipsa carne glorificata ascendisse in cælum, in qua et judicium vivorum ac mortuorum expectatur, venturus. Et quod divinam humanamque substantiam in utroque perfectus una Christus persona gestaverit, quia nec geminavit utriusque substantiae integritas personam, nec confudit geminam unitas personae substantiam. Altero quippe neutrum exclusit, quia utrumque unusquisque intemerato jure servavit, quod Novi et Veteris Testamenti salubriter commendat auctoritas, illa per prophetiam, ista per historiam veraciter persoluta. Et quod neque de Deo, neque de creatura sæculi sit cum paganis, aut cum hæreticis aliquid sentiendum, in his rebus in quibus a veritate dissentiunt, sed quod in utroque testamento divina protestantur eloquia, hoc tantummodo sentiendum. Quod sive hominem sive universa, nulla Deus necessitate creaverit. Nec ullam esse omnino visibilem invisibilemque substantiam, nisi aut quæ Deus sit, aut a Deo bono, bona creata sit, sed Deus summe et incommutabiliter bonus, creatura vero inferius et mutabiliter bona. Et quod animæ origo incerta sit, et quod angelorum natura vel animæ non sit pars divinæ substantiæ, sed Dei creatura ex nihilo condita, ideoque incorporea, quia ad imaginem Dei creata est. De pietate morum unicuique studendum, sine qua fides divini cultus otiosa torpescit, et cum qua integritas divini cultus perficitur, et ut unusquisque Deum propter Deum, et proximum in Deo diligat, usque ad dilectionem quoque inimicorum pertendendo proficiat, ut proficiendo perveniat. Alterum quoque alterius non pollui posse peccato, ubi par voluntatis non tenetur consensio. Legitimas nuptias non credi damnandas, licet ex eis quoque originali peccato obnoxia credatur nasci posteritas, eisque jure fidelium virginum vel continentium præferenda doceatur integritas. Ne unum Trinitatis baptismum, quod nefas est, iteretur, neque pro diversitate tradentium ministrorum singulis putetur qui-

busque conferri, sed ab eo singulari potestate donari, de quo dictum legimus : « Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto : et ego vidi et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei (*Joan. I.*) » Et ne pœnitentiæ remediis nos egere non putemus, pro quotidianis humanæ fragilitatis excessibus sine quibus in hac vita esse non possumus, ita pœnitentiæ compunctione fructuosa universa fateamur deleri peccata, sicut scriptum est : « Beati quorum remissæ sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata : beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum (*Psal. xxxi.*) » Nullum quoque suis viribus, sed per divinam gratiam capiti Christo subungi, atque indisruptæ pacis perseverantia in unitate Ecclesiæ ipsius solidari, nec humanæ voluntatis arbitrio boni quiddam deputandum existimari : sed secundum propositum bonæ voluntatis Dei omnium numerum electorum acquiri. Bona quoque temporalia bonis, malisque communia a Deo creari, ejusque dispensatione singulis quibusque vel tribui vel negari, quorum bonorum in unoquoque fidelium non habitus, sed usus, aut improbandus est aut probandus. Cætera vero æternæque bona solos posse bonos in futuro consequi : quorum pignore Ecclesiam nunc informatam credimus detineri, hic habentem primitias spiritus, in futuro perfectionem, hic sustentari in spe, postea pasci in re, hic videri per speculum in ænigmate, in futuro autem facie ad faciem, cum ad speciem fuerit perducta per fidem, quod donec perficiatur ut summi Dei bonis fruamur æternis, fruendum, inde non obsumus et proximiis. Eam quoque nos spem resurrectionis habere, ut eodem ordine, eademque forma qua ipse Dominus resurrexit a mortuis, nos quoque resurrecturos esse credamus, in eodem corpore in quo sumus, vel vivimus, non naturam aut sexum mutantes, sed tantum fragilitatem et vitia deponentes. Ipsum quoque Satanam cum angelis suis atque cultoribus æterno incendio condemnandum, neque secundum quorundam sacrilegam disputationem, ad pristinam, id est, angelicam dignitatem, ex qua propria malignitate cecidit, reducendum. Hæc est catholicæ traditionis fidei veræ integritas : de qua si unum quodlibet respuatur, tota fidei credulitas amittitur.

De diversis hæresibus.

(*De Inst. cler., l. II, c. ult.*) Necessario ergo providendum et cavendum est omni animæ timentis Deum, ut non a fidē catholica decidens, et relinquens doctrinam veritatis, in errores hæreticorum cadat, etc., usque ad finem capituli.

Sed et quicumque aliter Scripturam sacram intelligit quam sensus Spiritus sancti flagitat, a quo conscripta est, licet de Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest.

LIBER TERTIUS.

DE AGONE CHRISTIANO.

Descriptis ergo sacramentis divinis, in quibus homo Christianus efficitur; et oratione Domifica qua ad Deum preces fundere, symbolo quoque et fidei veritate, et a quibus erroribus ne seducatur cavere debeat, qualiter illi postea in agone Christiano certandum sit consequenter scribendum esse arbitramur. Legitur enim in Evangelio, quod Salvator noster post resurrectionem suam discipulis in Galilæa apparens dixit: «Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis (*Matth. ult.*).» In quo rectissimus est ordo prædicandi, et modernis quoque prædicatoribus Ecclesiæ sectandus diligentissime, ut primo quidem doceatur auditor, deinde fidei sacramentis imbuatur, post hæc ad servanda Domini mandata ex tempore liberius instituatur, quia non potest fieri ut corpus baptismi recipiat sacramentum, nisi ante anima fidei susceperit veritatem, cum neque quisque indoctus et ignarus Christianæ fidei potest ejusdem fidei sacramentis abluī; neque lavacro baptismi a peccatis emundare sufficit, si non post baptismum studeat quisque bonis operibus insistere. Prius ergo docere gentes, id est, scientia veritatis instituere, ac sic baptizare præcipit, quia et sine fide impossibile est placere Deo, et nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto non poterit introire in regnum Dei. Ad extremum vero subjungit: Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis. Ac ne putemus levia esse quæ jussa sunt et pauca, addidit: Omnia quæcunque mandavi vobis, ut quicumque crediderint, qui in Trinitate fuerint baptizati, omnia faciant quæ præcepta sunt, quia sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est. Quanta hujus merces piæ conversationis, quale pignus futuræ beatitudinis etiam in præsentī fideles maneant, subsequenter insinuat dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi. Libet autem conferre huic testimonio, quod Marcus ait: «Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis assumptus est in cælum, et sedet a dextris Dei (*Marc. ult.*).» Quia enim ipse Deus et homo est assumptus in cælum humanitate quam de terra suscepit; manet cum sanctis in æterna divinitate qua terram pariter implet et cælum. Manet autem omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. Ex quo intelligitur, quod usque ad finem sæculi non sunt defuturi in mundo, qui divina mansionem et inhabitationem sint digni. Nec dubitandum eos post hujus sæculi certamina manere cum Christo in regno: qui in sæculo certantes Christum in sui cordis hospitio meruerunt

A habere mansorem. Notandum interea quod præsens ubique divina majestas aliter electis suis, aliter adest reprobis. Adest enim reprobis potentia naturæ incomprehensibilis, qua omnia cognoscit novissima et antiqua, intelligit cogitationes a longe, et omnes vias singulorum prævidet. Adest electis gratia piæ protectionis, qua illos spiritualiter per præsentia dona, vel flagello quasi filios pater erudit: atque ad possessionem futuræ beatitudinis erudiendo provehit: adest electis ut scriptum est: «Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit (*Psal. xxxiii, 19.*)» Adest reprobis ut præmissum est: «Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum (*Ibid. v. 17.*)» Ergo si oculi Domini speculantur bonos et malos, et Dominus de cælo respicit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum, oportet unumquemque baptismatis unda purificatum, et Christiani nominis dignitate decoratum, ut in militia æterni regis diligerenter se exercens, non armis corporalibus adversus carnem et sanguinem dimicet, sed principaliter adversus principatus et potestates aeris hujus, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contraque spirituales nequitias in cælestibus, in omnibus suuens scutum fidei, galeam salutis, et loriceam justitiæ, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, mortificetque desideria carnis suæ quotidie, juxta Apostolum dicentem (*Col. iii, 5*): «Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, imunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus: propter quæ venit ira Dei in filios diffidentie, in quibus et vos ambulastis aliquando cum viveretis in illis. Nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro non emittatis. Nolite mentiri invicem: exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus qui creavit eum, ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et scythæ, servus et liber: sed omnia, et in omnibus Christus.» Manifestum est enim, quod hæc verba beatus Apostolus fidelibus scripserit non paganis: sicut et Ephesios in Epistola sua admonuit dicens (*Eph. iv, 23*): «Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis.» Qui et alibi ait (*Gal. iii, 17*): «Quicumque baptizati estis, Christum induistis.» Et ut ostenderet quomodo Christus indui debet, ait (*Col. iii, 12*): «Induite ergo vos, sicut electi Dei sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, mode-

stiam, patientiam, supportantes invicem, et donantes vobis ipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut et ipse Christus donavit vobis, ita et vos. Super omnia autem hæc charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis, et pax Christi exsulet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore, et grati estote, et verbum Christi habitet in cordibus vestris, abundantes in omni sapientia, docentes et commonentes vosmetipsos psalmis, hymnis et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum. » Ilinc ergo manifestum est quod memoratus Doctor gentium disciplinaliter voluit auditores suos vivere, et recte credendo ac bene operando, spem vitæ æternæ habere.

De disciplina Christiana.

Disciplina custos spei est, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bonæ indolis, magistra virtutis. Hæc facit in Christo manere semper, ac jugiter Deo vivere : ad promissa cœlestia, et divina præmia pervenire. Hanc et sectari salubre est, et aversari ac negligere lethale. Unde in Psalmis loquitur Spiritus sanctus : « Continete disciplinam, ne irascatur Dominus, et pereatis a via recta, cum exarserit cito ira ejus super vos *Psal.* II, 42). » Et iterum : « Peccatori autem dicit Deus : Ad quid exponis justificationes meas, et assumis testamentum meum per os tuum : tu autem odisti disciplinam, et projecisti sermones meos retro (*Psal.* XLIX, 46). » Et denuo legimus : « Qui abiecit disciplinam infelix est. » Et de Salomone mandata sapientiæ monentis accipimus : « Fili, ne neglexeris disciplinam Dei, et non defeceris ab eo correptus, quem enim diligit Deus corripit (*Sap.* III, 11). » Si autem quem diligit Deus corripit, et corripit ut emendat. Fratres quoque et maxime sacerdotes non oderunt, sed diligunt eos quos corripunt ut emendent, quando et Deus per Jeremiam ante prædixerat et tempora nostra significaverat dicens : « Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos : » pascentes cum disciplina : quid si in Scripturis sanctis frequenter et ubique disciplina præcipitur, et fundamentum omne religionis ac fidei de observatione ac timore proficiscitur : quid cupidius appetere, quid magis velle ac timere convenit, quam ut, radicibus fixis fortius et domiciliis nostris super petram robusta mole solidatis, inconcussi ad procellas et turbines sæculi stemus, ad Dei munera per divina præcepta veniamus, considerantes pariter ac scientes quod. templa Dei sint membra nostra ab omni foce cogitationis antiquæ lavacri vitalis sanctificatione purgata, nec violari ea aut pollui fas sit, quando qui violat et ipse violetur ? Eorum nos templorum cultores, et antistites sumus, serviamus illi cujus esse jam coepimus. Paulus apostolus in Epistolis suis dicit, quibus nos ad curricula vivendi per

A divina magisteria formavit. « Non estis vestri : empti enim estis pretio magno : clarificate et portate Deum in corpore vestro (*I Cor.* VI, 20). » Clarificemus et portemus Deum puro et mundo corpore et observatione meliore ; et qui per sanguinem Christi redempti sumus, per omnia servitutis obsequia redemptoris imperio pareamus : demusque operam ne quid immundum et profanum templo Dei inferatur, nec offensus sedem qua inhabitat derelinquat. Sospitantis Domini verba sunt et docentis curantis pariter et monentis. « Ecce, inquit, sanus factus es : jam noli peccare, ne deterius tibi fiat (*Joan.* V, 14). » Dat vivendi timorem, dat innocentie legem postquam contulit sanitatem : nec habentis liberis et solutis vagari quemquam postmodum patitur, sed B ipse potius qui sanatus fuerat mancipato gravius comminatur, quid scit scilicet minor culpa deliquisse ante cum necdum nosset disciplinam Dei : nulla sit venia ultra delinquere, postquam Deum nosse coepisti. Et quidem hoc tam viri, quam mulieres, tam pueri quam puellæ, sexus omnis atque omnis ætas observet et curet pro religione et fide quam Deo debet, ne quod sanctum de Domini dignatione percipitur minus sollicito timore teneatur. Non enim debent negligere magistri discipulos, nec parentes filios, sed in omni disciplina cum discretionem tamen erudiant illos, quia scriptum est. « Ne quid nimis, » ne dum cupiunt nimis eradere rubiginem, frangatur vas. Dicit enim Apostolus : « In disciplina et correptione Domini educate filios vestros (*Eph.* VI, 4). » Hinc et Sapientia per Salomonem hortatur dicens : « Noli a puero abstrahere disciplinam. Si autem percusseris eum, animam ejus liberabis a morte, in virga percuties eum, et non morietur (*Prov.* XXIII, 14). » Studium enim debent habere omnes prælatæ personæ, ut subjectos suos per disciplinam custodiant, et regere non negligant : quia solummodo ita ab eis in divino judicio liberabuntur. Unde nos Sapientia hortatur et dicit : « Fili, nisi sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Illaqueatus es verbis oris tui : et captus propriis sermonibus. Fac ergo, fili mi, quod dico tibi, et temetipsum libera : qui incidisti in manus proximi tui. Discurre, festina : suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis : D nec dormitent palpebræ tuæ (*Prov.* VI, 2). » Hinc et ad Ezechielem prophetam Dominus loquitur, dicens : « Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel : et audies de ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me. Si dicente me ad impium : Morte morieris, non annuntiaveris ei, neque locutus fueris, ut avertatur a via sua impia et vivat : ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si enim tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab impietate sua, morietur, tu autem animam tuam liberasti (*Ezech.* XXXIII, 7). » Secundum enim qualitates hominis, sic debet temperari disciplina magistrorum. Unde Paulus ad discipulum scribens, ait : « Argue, obseca,

increpa, cum omni imperio (II Tim. iv, 2). » Ac si diceret : Dirum magistri, pium patris ostende affectum, ita ut indiscipulatos et inquietos durius arguas, obediētes autem et mites ut in melius proficiant obsecres : negligētes enim et contemnētes increpes et corripas. Nec abs re est quod Salvator in Evangelio Judæos duros, et incredulos vendētes et emētes in templo quasi flagellum de funiculis faciēns legitur ejecisse atque dixisse : « Scriptum est quia domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum (Matth. xxi, 13). » Nec frustra Petrus apostolus Ananiam et Saphiram avaritiæ peste corruptos, mentientes, atque per hypocrisin Spiritum Dei tentantes mortis sententiā damnavit, sed ut fieret quod scriptum est : « Pestilente flagellato stultus sapientior erit (Prov. xix, 25) ; ut per paucorum validam correptionem multi ab errore corrigerentur et emendarentur. Unde et sancti Patres nostri in conciliis suis diversas disciplinas et excommunicationes delinquentibus constituerunt, ut, secundum modum culpæ excommunicationis extensa mensura, ægris medelam et sanis præberet cautelam.

De meditatione divinæ legis.

Ut autem hæc disciplina diligentius custodiatur, multum adjuvat studium discendi veram sapientiam, et meditatio assidua divinæ legis, quam mundo corde et casto corpore oportet unumquemque investigare : quia ita ad ejus intellectum sobrium poterit pervenire. Ipsa enim cognitionem Dei se fideliter quærentibus et instanter meditantibus tribuit. Cognitione autem Dei nihil melius est, quia nihil beatius est : et ipsa vera beatitudo est. Unde Salvator ad Patrem ait : « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, et, quem misisti, Jesum Christum (Joan. xvii, 3). » Unde primo omnium quærendum est homini quæ sit scientia, veraque sapientia, quia sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum. Scientia vera est, a diaboli servitio, quæ sunt peccata, recedere : et sapientia perfecta est, Deum colere secundum mandatorum illius veritatem, quia in his duobus vita beata acquiritur, sicut Psalmista ait : « Diverte a malo, et fac bonum (Psal. xxxiii, 15). » Nec etiam sufficit quicumque mala non facere, nisi etiam et bona faciat : nec bona facere, nisi etiam et mala omittat. Omnis ergo qui sic sapiens est, procul dubio beatus erit in æternum. Beata siquidem vita est cognitio divinitatis, cognitio divinitatis virtus boni operis, et virtus boni operis fructus est æternæ beatitudinis. Ad hoc ergo bonum habemus solatium divinarum lectionem Scripturarum, qui sanctarum lectio Scripturarum divina est præcognitio non parva beatitudinis. In his enim quasi in quodam speculo homo seipsum considerare potest, qualis sit, vel quo tendat. Lectio assidua purificat animam, timorem incutit gehennæ, ad superna gaudia cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare, et legere.

Nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur ; cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur. Geminum confert donum lectio sanctarum Scripturarum, sive quia intellectum mentis erudit, seu quod a mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Labor honestus est lectionis, et multum ad emendationem animi proficit. Sicut ex carnalibus escis alitur caro, ita ex divinis eloquiis interior homo nutritur ac pascitur. Sicut Psalmista ait : « Quam dulcis faucibus meis eloquia tua, Domine, super mel et favum ori meo (Psal. cxviii, 113). » Sed ille beatissimus est qui, divinas Scripturas legens, verba vertit in opera. Omnes plane Scripturæ sanctæ ad animarum salutem scriptæ sunt, ut proficiamus in eis in veritatis agnitione. Sæpius cæcus offendit quam videns, sic ignorans legem Dei, sæpius ignoranter peccat, quam ille qui scit. Sicut cæcus sine ductore, sic homo sine doctore viam rectam vix graditur : et ideo necesse est ut quicumque lectiones sacras legere possint in his studium impendant, ut earum frequenter meditatione utantur. Qui vero sensum locutionis sacræ ex lectione non possunt percipere, attentius audiant interpretantem, ut recipiant saltem in ædificationem. Cum vero magister coelesti instructi, quid faciendum, quidve vitandum sit accipiunt, non sit mora in faciēdo, quod intus sapiunt intelligēdo : quia, ut beatus Jacobus apostolus ait, « Non auditores legis justificabuntur, sed factores legis (Rom. ii, 13). » Et ipsa Veritas ait : « Servus qui scit voluntatem domini sui, et non facit, vapulabit multis (Luc. xii, 47), » et cætera. Item alibi scriptum est : « Scienti bonum facere, et non facienti, peccatum est illi. » Itaque omni diligentia studendum est ut cognoscamus voluntatem Dei. Postquam autem cognoverimus eam, summo nisu contendendum est ut hanc faciamus implentes mandata illius, et instanter deprecamur ut in hoc perseverantes perveniamus ad promissa ipsius.

De fide, spe et charitate.

Unde necesse est ut quicumque Christianum nomen tenet, et sacramentis imbutus est, religionis Christianæ rationem sciat, et fidei veritatem agnoscat, ejus quoque fidei, « quæ » ut Apostolus ait, « per dilectionem operatur, quæ in præsentī confortat et roborat credentes, ac in futuro perducit ad Dei contemplationem. » Nam ita quædam proposuit animæ nostræ necessaria beatus Apostolus et egregius gentium Doctor, dicens : « Nunc etiam manent fides, spes, charitas, tria hæc, major autem his est charitas (I Cor. xiii, 13). » Primum ergo fides Catholica Christiano necessaria est : quia in ipsa distinguuntur filii Dei a filiis diaboli, filii lucis a filiis tenebrarum. Per ipsam renascimur in baptismo, et salutem æternam impetrabimus : sicut scriptum est : « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit (Marc. xvi, 16). » Hæc porta est vitæ, hæc janua regni. Per ipsam discitur scientia veritatis, et percipitur cognitio divinitatis, per ipsam gratiam Dei invenimus,

aliter autem Deo placere non possumus, quia sine fide impossibile est Deo placere. Vere enim beatus est, qui et recte credendo bene vivit: et bene vivendo fidem rectam custodit. Igitur sicut otiosa est fides sine operibus bonis, ita nihil proficiunt opera bona sine fide recta. Unde et beatus Jacobus apostolus dixit: « Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem ipsa non habeat? (Jac. II, 14.) » Nunquid poterit fides salvare eum? Fides sine operibus mortua est. Sicut enim corpus sine spiritu est mortuum, ita et fides sine operibus mortua est: fidem ante omnia rectam et immaculatam necesse est habere: et secundum Apostolicæ institutionis normam symbolum a sanctis Patribus constitutum memoriter tenere, et religiose vivere studere, hæreticorum dogmata pestifera fugere: maleficorum et incantatorum venena mortifera horrescere: divinorum et sortilegiorum nefandas traditiones, quæ cum demonibus societatem habent, penitus respuere, et nihil aliud quam quod catholica fides laudat, amat, prædicat in mente sive in professione tenere, seu etiam moribus ostendere. Post hanc ergo fidem, spem firmam habere, discere, quæ animum nostrum ad invisibilia trahit, et intentionem nostram in cœlestia et æterna inserit, et quodammodo nexibus insolubilibus ligat, quæ non decipit, sed æ fideliter obsequentes ad æternam beatitudinem perducit. Nemo igitur, quamvis ingenti peccatorum pondere prematur, de bonitate divinæ pietatis desperare debet, sed spem certæ misericordiæ illius indulgentiæ sibi quotidianis deprecari lacrymis quam recte sperare possunt, si ab actione pravi operis cessabunt. Ideo non propter spem veniæ perseveranter peccare debemus, neque quia Deus juste peccata punit, veniam desperare debemus, sed utroque periculo evitato et mala declinemus, et de pietate Dei veniam speremus. Similiter et in omni tribulationum angustia spe ad solatia supernæ pietatis currendum est, quia in illo solo omnis spes et salus sine dubio consistit, dicente Propheta: « In Deo salutare meum, et gloria mea, Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est (Psal. xli, 8). » Cum enim fidem rectam, et spem firmam persuademus habere, hoc maxime hortamur ut charitatem in nobis habere, et opere ostendere per omnia satagamus. Per ipsam enim et in ipsa beatitudinem veram habituros nos esse sciamus, quia sine hac nemo videbit Deum. Hæc autem ideo major fide et spe ab Apostolo esse narratur: quia cæteris recedentibus ipsa sola remanebit, fidei enim succedit spei, et spei beatitudo, charitati autem non transmutatio, sed sola restat perfectio. Hæc omnium ars est virtutum, hæc promissio regni, hæc præmium summum sanctorum est in cœlo, quia in perenni gaudio nihil gratius, nihil dulcius habent sancti perfecto amore Dei: quem qui præsentem vident suavius diligunt, et dulcius fruuntur ipso bono.

De charitate.

Oportet nos scire quia in omnibus charitas obtinet

A principatum, sine cuius perfectione nihil Deo placere posse Paulus apostolus testatur: qui nec martyrium, nec sæculi contemptum nec eleemosynarum largitionem sine charitatis officio quidquam proficere posse ostendit. Unde et ipse Dominus a quodam Scriba interrogatus quod esset mandatum maximum, respondit: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, » addidit quoque secundum simile huic, « diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis tota lex pendet et prophætæ (Matth. xxii, 37). » Quod vero ait, « ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente, » id est, toto intellectu, tota voluntate et ex omni memoria Deum esse diligendum, Dei vero dilectio in observatione mandatorum ejus tota consistit, sicut supra dicit: « Si quis diligit me, sermones meos servat (Joan. xiv, 23); » unde ipsa Veritas alibi ait: « In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem (Joan. xiii, 35). » Item Apostolus: « Plenitudo legis est dilectio (Rom. xiii, 10). » Item Joannes evangelista: « Hoc, inquit, mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et proximum. » Si forte quislibet quærat quis sit proximus, sciat omnem Christianum recte proximum dici, quia omnes in baptismo filii Dei sanctificamur, ut fratres simus, spiritaliter in charitate perfecta. Nobilior est generatio spiritalis quam carnalis. De qua in Evangelio ipsa Veritas ait: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei (Joan. iii, 5). » Qui autem taliter proximum intelligens diligit, sine dubio charitatem veram in semetipso tenebit. Cujus evidens indicium et emittens virtus vera pax est. Per quam filii Dei præcipue dignoscuntur, quia nusquam perfecte pax haberi potest, nisi ubi charitas ejus operatrix adest. Hoc etiam tota series Scripturarum sacrarum nobis ostendit.

De pace et unitate

Nam legimus in Evangelio quod Salvator et Dominus noster cum appropinquaret passioni, et transitum suum de hoc mundo ad patrem discipulis insinaret, inter alia verba quæ ob sui commemorationem dilectis comitibus suis impenderat maxime pacis bonum, et quasi speciale munus unitatis illis commendaret dicens: « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv, 27). » Ac si diceret, in pace vos dimisi, in pace vos inveniam. Proficiscens voluit dare, quæ desiderabat, rediens in omnibus invenire. Hanc suis hæreditatem dedit dona omnia suæ pollicitationis et præmia in pacis conversatione promisit: atque ideo si hæredes Christi esse volumus in ejus pace manere debemus. Pacem nobis Christus dedit, concordēs atque unanimēs esse præcepit: dilectionis et charitatis fœdera incorrupta atque inviolata mandavit: ejus pacis ornamenta mirabiliter alio loco ostendit dicens: « Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (Matth. v, 9). » En filius Dei incipit vocari qui pacificus esse jam cœpit, non vult

filii dici qui pacem noluerit amplecti, negat sibi A patrem Deum, qui pacificus esse contemnit. Pacificos ergo oportet esse Dei filios, corde mites, sermone simplices, affectione concordēs fideliter, sibi unanimiter nexibus coherentes. Sed hæc pax cum bonis et Dei præcepta servantibus custodienda est: non cum iniquis et sceleratis, qui pacem inter se habent in peccatis suis. Pax Christi ad salutem proficit sempiternam, pax cum bonis, et bellum cum vitis semper habendum est. Mala siquidem hominum impiorum odio habenda sunt, nam homines ipsi quamvis mali sint amandi sunt, quia creatura Dei sunt. Pax vero quæ in bonis est concordiam fratrum et charitatem copulat proximorum. Pax Spiritum Dei specialiter promeretur, Pax dilectionis mater est. Pax indicium sanctitatis: de qua Dominus per Prophetam ait: « Pacem et veritatem diligite. » Pax plebis sanitas, gloria sacerdotis, et patriæ lætitia, et terror hostium sive visibilibus sive invisibilibus; omnibus viribus pax est custodienda, quæ semper in Deo manet, et quæ in pace sancta manet, cum sanctis Dei societatem habet. Sacerdotis est in pace populum admonere quid debeat agere, populi est in humilitate audire quæ monet sacerdos: quicquid non licet pastoris est prohibere ne fiat, plebis est audire ne faciat: atque unitatis vinculum omnes debent simul prælati et subditi in fide et dilectione per omnia servare, quia sine pace non suscipitur sacerdotis oratio, nec plebis oblatio. Si ergo volumus velociter a Deo exaudiri, et gratanter munera nostra ab eo accipi, debemus utique in pace conversari. De quo nos ipsa Veritas instruere dignata est: « Si offers, inquit, munus tuum ante altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offers munus tuum (*Matth.* v, 23). » Quia ergo unitatem nostram et concordiam Deus desiderat, ostendit ipse Salvator in Evangelio ad Patrem ita loquens: « Pater, inquit, sancte, conserva eos in nomine tuo quos dedisti mihi ut sint unum sicut et nos (*Joan.* xvii, 11). » Unde et Apostolus fideles hortatur dicens: « Obsecro vos, fratres, ut idipsum sapiatis et unum dicatis omnes (*I Cor.* i, x). » Et item: « Non sit, inquit, inter vos zelus et contentio, omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia (*Ephes.* iv, 31). » Item alibi ait: « Sustinentes invicem in charitate solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis: unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ (*Ibid.*, v, 3). » Hæc itaque unanimitas sub apostolis olim fuit: sicut novus credentium populus Domini mandata custodiens, charitatem suam tenuit, probat Scriptura quæ dicit: « Turba autem eorum qui crediderant anima et mente una agebant. » Et iterum: « Et erant perseverantes omnes unanimes in oratione cum mulieribus et Maria quæ fuerat mater Jesu, et fratribus ejus (*Act.* i, 14). » Et ideo effica-

cibus precibus orabant, ideo cum fiducia impetrare poterant quodcumque de Dei misericordia postulabant. In nobis vero sic unanimitas diminuta est, ut et largitas operationis infracta sit. Domos tunc et fundos venundabant, et ad thesauros sibi in cælo reponendos distribuenda in usus indigentium pretia apostolis offerebant: at nunc de patrimonio nec decimas damus; et cum vendere jubeat Dominus, eminus potius et augemus. Sicut in nobis emarcuit vigor fidei, sic credentium robor elanguit. Et idcirco Dominus tempora nostra respiciens in Evangelio suo dicens ait: « Filius hominis cum venerit putas inveniet fidem in terra? (*Luc.* xviii, 8). » Videmus fieri quod ille prædixit: in Dei timore, in lege justitiæ, in dilectione, in opere, fides nulla B est. Nemo futurorum metu cogitat diem Domini, et iram Dei, et incredulis ventura supplicia et statuta perditionis æterna tormenta nemo considerat, quæ metueret conscientia nostra si crederet: quia non credit omnino nec metuit. Si autem crederet, et caveret: si caveret, evaderet. Oportet ergo ut excitemus nos quantum possumus, et somno inertie veteris abrupto ad observanda et gerenda Domini præcepta vigilemus: simus tales quales esse ipse nobis præcipit dicens: Sint lumbi vestri præcincti et lucernæ ardentes, et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando veniat a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit aperiant ei (*Luc.* xii, 35). » Et: « Beati servi illi quos adveniens dominus invenerit vigilantes (*Ibid.* v, 37). » Accinctos nos oportet esse, ne cum expeditionis dies venerit, impeditos et implicitos apprehendat. Luceat in bonis operibus desiderium nostrum lumen atque effulgeat, ut ipsum lumen nos ad lucem claritatis æternæ de hac sæculi nocte perducatur, quo cum Christo, qui est veræ pacis auctor, et cum sanctis angelis ejus, æterna pace et perpetua felicitate fruamur.

De virtute continentie.

Et ut hoc prompte efficere possimus studendum nobis est ut sacrarum virtutum solatium nobis acquiramus, et viam justitiæ et veritatis pergere curemus, quatenus hostium spiritualium insidias et tumultum vitiorum per Dei gratiam illæsi evadentes, ad cœlestem beatitudinem perveniamus. D Ad quod perficiendum continentia contra concupiscentias carnis et illecebras voluptatum maxime nobis necessaria est. Unde nos Scriptura admonet dicens: « Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua averte. Si præstas animæ tuæ concupiscentiam ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis (*Ecclesi.* viii, 30). » Amor enim istius mundi parit inimicitiam Dei. Unde scriptum est: « Qui vult esse amicus hujus sæculi, inimicus Dei constituitur (*Jac.* iv, 4). » Hoc enim apostolus sciens Joannes persuadet nobis et dicit: « Nolite diligere mundum, non est charitas Patris in eo, quia omne quod in mundo est concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ (*I Joan.*

II, 15). » Hoc et coapostolus ejus Paulus rursus monet et dicit : « Qui emunt sic sint quasi non possidentes, et qui hoc mundo utuntur, quasi non utantur. Præterit enim figura hujus mundi (*I Cor. VII, 30*). » Unde et ipse Salvator in parabola sua ostendit, quod divitiæ et voluptates sæculi suffocant verbum : ita ut non ferat fructum. Et alibi præcipit dicens : « Qui vult venire post me, abneget semetipsum et tollat crucem suam, et sequatur me (*Matth. XVI, 24*). » Et item : « Qui non renuntiaverit, inquit, omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus (*Luc. XIV, 33*). » Hæc igitur considerantes, bene convenit ut perpendamus quantum nobis necessaria sit continentia, per quam Christi disciplinæ condigni ad regnum possimus, cum eo venire perpetuum. Continentia vero et sobrietas non in sola integritate carnis consistit. Sed etiam in cultu, et in ornetu, vita pariter et moribus consistit. Debet enim unusquisque continens abstinere se ab omnibus illicitis, his autem quæ licita sunt debet cum modestia et sobrietate uti. Non enim decet Christianum sæculi lucris inhiare, cui promissum est regnum cœlestē : sed suo Domino per continentiam condigne vivere, ut possit cum eo in perpetuum gaudere. Charitatem debet amare, et fornicationem fugere, non avaritiæ studere, sed victu et vestitu contentus esse, non superbire, neque sperare in incerto divitiarum, sed humiliter sentire, et mundi pompam contemnere. Non debet esse vaniloquax et arrogans, non mendax, neque injuriosus, non bilinguis, non susurro, non detractor, sed veritatem debet ex ore et corde proferre, linguam suam a multiloquio temperare, quia scriptum est : « In multiloquio non effugies peccatum (*Prov. X, 9*). » Oculos contra vanitatem claudere, auditum a scurrilitate et falsitate, imo ab omni eloquio malo avertere, risum excelsum, et excussum non amare, guttur et nasum ad illecebram dulcium ciborum, et suavium odorum non libenter adhibere, sed magis bonum et suavem odorem virtutum appetere. Manus et pedes et omnia membra corporis sollicitè custodire, ne fiant arma iniquitatis peccato, sed magis arma potentia Dei ad destruendum spiritalem inimicum. Cor quoque miles Christi debet ante omnia sollicita custodia servare, ne forte illud jactantia extollat, ira inflamet : invidia perforet, avaritia infestet, libido exurat, tristitia gravet, torpor et ignavia oneret, et ne illud, quod gravius est, per novitatum præsumptiones hæresis scindat. Qui enim cordis occulta per continentiam quietam servare contendit, utique et membra corporis facilius contra pravos actus foris, custodit. Scriptum est enim : « Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit (*Prov. IV, 23*). » Item alibi : « Mors secus introitum delectationis posita est. » Et Salvator in Evangelio : « Bonus, inquit, homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, et malus homo de malo thesauro cordis sui profert malum (*Matth. X, 35*). » Et item « De corde, ait, exeunt cogitationes malæ, homi-

cidia, adulteria, fornicationes, » et cætera. Cum ergo de cordis radice fructus sive boni sive mali exeant, necesse est ut primum cor mundemus, deinde ipsam carnem nostram per jejunia, et vigillas et laborem utilem castigemus : ne carnis libido mentem maculet : difficile est enim ut in deliciis viventes mundum cor habeant. Unde dixit Apostolus (*I Cor. IX, 27*) : « Castigo corpus meum, et servituti subijcio, ne forte cum aliis prædicem ipse reprobus efficiar. » Et item : « Qui enim, inquit, sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis. Sobrie quippe et juste, et pie vivamus in hoc sæculo expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis ut nos redimeret, et ab omni iniquitate mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem honorum operum, ut cum venerit in majestate sua, cum sanctorum angelorum millibus, pro bonis laboribus, et sancta conversatione reddat nobis præmia vitæ æternæ, potius quam pro desiderio et voluptate præsentis vitæ, cruciatum retribuat sempiternum. » Ut ergo contra tentamenta diaboli, et contra carnis desideria ordinate et fortiter pugnare et resistere possimus, primum nos oportet scire octo vitia esse principalia, per quæ diabolus humanum genus corrumpere et decipere gessit, id est, « superbiam cum vana gloria, iram, invidiam, avaritiam, gulam, luxuriam, tristitiam, et acediam. » Ex his vero radicibus propago omnium vitiorum exoritur, atque succrescit. Econtrario autem quatuor sunt principales virtutes. Hæ sunt, « prudentia, justitia, temperantia, fortitudo, ex quibus omnis ornatus virtutum procedit, et cum quibus divina gratia opitulante a Christi milite omnis multitudo vitiorum superatur atque conteritur.

De superbia.

Primum namque ignitorum telorum hostis antiqui ac præcipuum est superbia : quæ ubicunque subintraverit omnium vitiorum post se turmas trahit. Cujus soboles prima et quasi consors totius iniquitatis vana gloria. Hanc quoque maxime conditor noster detestatur. Unde et de ea scriptum est : « Omnis arrogantia abominatio est apud Deum (*Prov. XXVI, 5*). » Et item : « Odibilis coram Domino et hominibus superbia est (*Eccl. X, 7*). » Et item : « Superbia Deus resistit, humilibus autem dat gratiam (*Jac. IV, 6*). » Primum quippe et maximum diaboli peccatum fuit superbia, et hac homines primos decepit. Unde scriptum est : « Initium superbiæ homines apostatere a Deo fecit, quoniam ab eo qui fecit illum recessit cor ejus, quoniam initium omnis peccati est superbia, qui tenuerit eam adimplebitur maledictis, et subvertit eos in finem. Propterea exhonora vit Dominus conventus malorum, et destruxit eos usque in finem, sedes ducum superbiorum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro illis. Radices gentium superbarum arefecit Deus, et plantavit humiles ex ipsis gentibus. Terras eorum evertit Dominus, et perdidit eas usque ad fundamentum. Arefecit ex ipsis, et disperdi-

dit illos, et cessare fecit memoriam eorum a terra. Perdidit Deus memoriam superborum, et reliquit memoriam humilium sensu (*Ecd. x, 14*). Quapropter omni vitio deterior est superbia: quæ sæpe et de bonis actibus nascitur, dum homo in suis bonis operibus superbit: et hoc perdit per superbiam quod habuit per charitatem. Item omnium vitiorum novissimum est superbia, quia dum homo virtutibus ornatur, et in his superbire cœperit, de alto ruinam facit. Omnis quoque peccati, ut diximus, initium superbia, dum anima præceptum contemnit Creatoris, mox in cujuslibet peccati corruiit foveam. Nam omnis superbia tanto in imo jacet, quanto se in altum erigit, tantoque profundius labitur, quanto excelsius elevatur. Qui enim per propriam superbiam attollitur, per Dei justitiam damnatur. Unde scriptum est: « Ante ruinam hominis exaltatur spiritus ejus (*Prov. xvi, 18*). » Igitur nihil magis Christiano vitandum est quam superbia, quæ iram Dei provocat. Nam superbia ex angelis dæmones fecit, humilitas autem homines sanctis angelis similes reddit. Superbi cupiunt in se prædicari quod non faciunt, humiles refugiunt quicquid boni operantur agnoscere. Non elevetur ergo homo in bono suo, nec laudem sibi quærat quamvis aliquid boni faciat, sed Deum laudari cupiat in donis suis qui nihil boni facit nisi quod Deus donavit ei facere: unde ad eum cuncta debet referre quæ bene facit, non ad semetipsum.

De ira.

Dum ergo miles Christianam gloriam studet cavere quam fons totius mali superbia edidit, necesse habet ut iræ vitium, quod similiter eadem pestis gignit, caveat, ne eo in furorem præcipitatus clementiæ et pietati Dei contrarius existat, quia Dominus et Salvator noster suo verbo suoque exemplo ad mansuetudinem et patientiam nos instituens iræ et furoris pertinaciam penitus abdicavit, ut hoc quod legis mandato impleri non valuit, Evangelii consummaretur præcepto. Lex enim homicidium prohibuit: sed quia nasci permisit quod seminarium est homicidii, ipsum vitium perfecte non abstulit. Redemptor itaque noster, qui non venit legem solvere, sed adimplere, id quod in lege minus fuit, sua sanctione adimplevit, iræ occasionem tollens, et non solum non irasci vel non occidere jussit, quin etiam adversa quæque ab aliis irrogata patientissime nos tolerare præcepit. Ita enim est quædam passio mentis, quæ si ratione non regitur in furorem vertitur: ita ut homo sui animi impotens fiat faciens quod non convenit. Hæc enim si corde insidet omnem eximit providentiam ab eo facti, nec judicium rectæ discretionis inquirere, nec honestæ contemplationis virtutem nec maturitatem consilii habere poterit, sed omnia per præcipitum quoddam facere videtur. De qua item pullulat tumor mentis, rixæ, contumeliæ, clamor, indignatio, præsumptio, blasphemix, sanguinis effusio, homicidia, ulciscendi cupiditas, injuriarum memoria: quæ vincitur per patientiam et longanimitatem,

tem, et per rationem intellectualem, quam Deus inserit mentibus humanis, et per recordationem orationis Dominicæ ubi Deo dicitur: « Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Quapropter si illam summam divini præmii cupimus adipisci, de quo dicitur, « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth. v, 8*), » non solum hæc et nostris cordibus amputanda est, sed etiam de internis animæ radicibus exstirpanda. Non enim valde proderit iracundiæ cohibitus furor in verbo, nec in effectum prolatus, si illam arcanis pectoris nostri Deus, quem secreta cordium non latent, inesse perspexerit. Quasi vero universa virulenta serpentium genera vel ferarum, cum in solitudine suisque cubilibus immorantur innoxia perseverent, nec tamen ex eo pronuntiari possunt innoxia quia nulli noceant. Hoc enim eis non affectus bonitatis, sed necessitas solitudinis confert. Quæ cum lædendi nacta fuerint copiam: in semetipsis reconditum virus, et animæ feritatem protinus egerunt atque demonstrant. Radices enim vitiorum potius excidi præcipit evangelicus sermo quam fructus qui procul dubio evulsis fontibus nequaquam ulterius pullulabunt, atque ita mens poterit jugiter in omni patientia et sanctitate durare, cum hæc non de superficie operationis et actuum, sed de cogitationum fuerint evulsa penetrabilibus. Et idcirco ne homicidium perpetretur, ira, odiumque succiditur: sine quibus homicidii vitium nullo modo valebit admitti. « Qui irascitur enim fratri suo, reus erit iudicio (*Matth. v, 22*). Qui odit fratrem suum homicida est, » in eo scilicet quo eum corde cupiat interire, cujus cruorem propria manu vel telo apud homines minime fuisse cognoscitur. Affectu iræ homicida pronuntiatur a Domino, quia non solum pro operationis effectu, sed etiam pro voluntatis ac voti desiderio unicuique aut præmium reddet aut pœnam. Egregius vero mundi prædicator dicit: « Omnis amaritudo et ira, et indignatio, et clamor et blasphemia tollatur a vobis (*Ephes. iv, 31*). » Nec enim ira viri iustitiam Dei operari poterit, quia ira sine temperamento expers est rationis. Responsio mollis mitigat iram, sermo durus suscitatur furorem. « Vir iracundus, ut ait Salomon, provocat rixas; qui patiens est, mitigat suscitatas (*Prov. xv, 18*). » Spiritum vero superbiæ ad irascendum facilem quis sustinere poterit? Ita non habet misericordiam, nec erumpens furor finem vindictæ novit. Si te, o homo, præoccupaverit ira, mitiga eam. Illa ira mala est, quæ mentem turbat, ut rectum consilium perdat. Illa ira est justa et necessaria, quando homo contra propria irascitur peccata, et contra seipsum indignatur dum male agit. Hinc dicit et Propheta: « Irascimini et nolite peccare (*Psal. iv, 5*). » Concessit quod naturæ est: tulit quod culpæ est. Sed adhuc, quod est gravius, alius postulat mortem inimici: et eum quem gladio prosequi non potest, persequitur oratione. Et vivet adhuc qui maledicatur, et tamen is qui maledicit jam de morte illius reus tenetur. Jubet enim Deus ut di-

ligatur inimicus, et tamen rogatur Deus ut occidat A inimicum. Quisquis itaque sic orat impiis suis precibus contra Conditorem pugnat. Unde et sub Judæ specie dicitur, « fiat oratio ejus in peccatum. » Oratio quippe in peccatum est illa petere quæ prohibet ipse qui petitur. Hinc Veritas dicit : « Cum statis ad orandum, remittite si quid habetis in cordibus vestris (Marc. xi, 25). » Sed ecce inimicus nobis graviter deliquit, damna intulit, juvantes læsit, amantes persecutus est. Retinenda hæc essent, si remittenda nobis delicta non essent : advocatus etenim noster precem nobis in causa nostra composuit, et ipse ejusdem causæ judex est, qui advocatus est. Preci autem quam composuit conditionem inseruit dicens : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Quia ergo ipse judex venit, qui advocatus exstitit, ipse precem exaudit, qui fecit. Aut ergo non facientes dicimus, « dimitte nobis debita nostra, » et cætera, et nosmetipsos hoc dicendo ligamus : aut fortasse hanc conditionem in oratione intermittimus, et advocatus noster precem, quam composuit, non recognoscit, atque apud se protinus dicit : Scio quod monui, non est ipsa oratio quam feci. Quid ergo nobis faciendum est, nisi ut veræ charitatis affectum impendamus fratribus nostris, et sicut manus nostras foris a cæde, ita et intus corda nostra ab odio servemus innoxia.

De invidia.

Hactenus de ira : nunc de invidia dicendum est, quoniam illusione diabolica zelare quod bonum est et videre melioribus leve apud quosdam et modicum crimen videtur, dumque existimatur leve esse et medicum non timetur. Dum non timetur contemnitur, dum contemnitur, non facile vitatur, et fit cæca et occulta perniciēs, quæ dum minus perspicitur, ut caveri a providentibus possit, improvidas mentes latenter affligit. Hinc diabolus inter initia statim mundi et periit primus et perdidit. Non est autem quod aliquis existimet malum istud una specie contineri, aut brevibus terminis et angusto fine concludi. Late patet zeli multiplex, et secunda perniciēs. Radix est omnium malorum, fons cladium, seminarium delictorum, materia culparum. Inde odium surgit : animositas inde procedit. Avaritiam zelus inflamat : dum quis suo potest esse contentus, videns alterum ditiores invidet, ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus auctiorem zelo excecante sensus nostros atque in ditionem suam mentis arcana redigentem, Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, judicii dies non providetur. Inflatur superbia, exacerbatur sævitia, impatiētia concutit, furit discordia, ira fervescit : nec se jam potest cohibere vel regere, qui factus est potestatis alienæ. Hinc Dominicæ pacis vinculum rumpitur : hinc charitas fraterna violatur : hinc adulteratur veritas, unitas scinditur, ad hæreses et schismata dum obtrectatur sacerdotibus, dum episcopis invidetur, dum quis aut conqueritur

non se potius ordinatum aut dedignatur alterum ferre propositum : hinc recalcitrat, hinc rebellat, de zelo superbus, de æmulatione perversus, animositate et livore non hominis, sed honoris inimicus. Qualis vero illa est anima, et in ea quæ cogitationum tabes pectoris, quanta rubigo zelare in altero, vel virtutem ejus vel felicitatem : id est, odisse in eo vel merita propria, vel beneficia divina : in malum proprium bona aliena convertere : illustrium prosperitatem torqueri : aliorum gloriam facere suam pœnam ? Mala quoque cætera habent terminum, et quocunque delinquitur, delicti consummatione finitur. In adultero cessat facinus perpetrato stupro : in latrone conquiescit scelus, homicidio admissio, et prædoni rapacitatem statuit possessa præda : et falsario modum ponit impleti fallacia. Zelus terminum non habet permanens jugiter malum, et sine fine peccatum, quantoque ille cui invidetur successu meliore profecerit, tanto invidus in majus incendium livoris ignibus inardescit : hinc vultus minax, torvus aspectus, pallor in facie, in labiis tremor : stridor in dentibus, verba rabida, et effrenata convitia, manus ad cædis violentiam prompta, etiamsi a gladio interim vacua, odio tamen furiatæ mentis armata. Homicidii namque facinore perstringi eum quisque celaverit et odio habuerit fratrem suum. Declarat Joannes apostolus in Epistola sua dicens : « Qui fratrem suum odit, homicida est, et scitis quia omnis homicida non habet vitam in se manentem (I Joan. iii, 15). » Et iterum : « Qui dicit se esse in luce, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat, quoniam tenebræ excæcaverunt oculos ejus (I Joan. ii, 19). » « Qui odit, inquit, fratrem suum, in tenebris ambulat et nescit quo eat. » It enim nescius in gehennam, ignarus et cæcus præcipitatur in pœnam, recedens scilicet a Christi lumine monentis et docentis : « Ego sum lux mundi : qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ (Joan. viii, 12). » Cui tunc sine dubio placebimus, si modo ab omni zelo et livore invidiæ alieni existimus, et proximos nostros vera dilectione amamus, quia pacifici filii sunt Dei, et qui diligit fratrem suum ex Deo natus est, et videt Deum. Itaque quoniam invidiæ et odii malum quantum sit paucis verbis ostendimus.

De avaritia.

De avaritiæ peste quam noxia sit non est tacendum. Convenit ergo bene homini Christiano, qui ad cœleste regnum tendit et supernas divitias percipere ambit, ut se a præsentibus rebus temperet, et philargyriæ malum, quod maxime humanum genus captivat, quasi venenum mortiferum fugiat, ne per fraudem aliquid adipisci gestiat, vel per rapacitatem possessa ministrare retineat : quia omnis fraus Deo displicet et avaritia idololatriæ ab Apostolo comparatur. « Avaro, autem dicit Scriptura, nihil est scelestius. Quid superbit terra et cinis ? Nihil est iniquius quam amare pecuniam. Hic enim animam

suam venalem habet (*Eccles. x, 9*). » Avaritia enim, A quam Græci philargyriam vocant, nimia est cupiditas divitiarum acquirendi vel tenendi. Quæ pestis inexplibilis est, et hydropi morbo simulatur et comparatur. Sicut enim hydropicus quanto plus bibit, tanto plus sitit, sic et avarus, quanto majorem pecuniam acquirit, tanto majorem habere appetit, et dum modus ei non est in habendo, modus illi non desiderando. Hinc nascuntur invidiæ, furta, latrocinia, homicidia, mendacia, perjuria, rapinæ, violentiæ, inquietudo, injusta judicia, contemptus veritatis, futuræ beatitudinis oblivio, obduratio cordis, quæ sit contraria misericordiæ et eleemosynæ in pauperes, et totius pietatis æmula. Dominus ergo noster qui nos benignos esse de nostra substantia pauperibus et miseris admonet: ipse nos ab omni avaritia et in- B ista pecuniæ acquisitione prohibet. Qui vero ait: « De justis laboribus tuis fac eleemosynam, » ipse per apostolum suum hortatur nos dicens: « Nolite fraudem facere invicem (*I Cor. vii, 5*). » Nam qui fraude qualibet aliquid adquisierit, perdit justitiæ æquitatem. Et ipse Dominus in Evangelio dicit: « Cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusdam vitæ ejus est ex his quæ possidet: nunquid non divites similiter moriuntur sicut et pauperes. (*Luc. xii, 15?*) » Non prodesse possunt divitiæ in die ultionis, nec liberabunt male utentes eis a pœnis sempiternis. Si volumus nosse quam perniciosus est, quam noxius fomes iste, nisi fuerit diligenter excisus, ad ejus interitum qui eum ceperit fructificet, et omnigenis pullulet ramunculis vitiorum, respiciamus in Judam apostolorum numero deputatum, quia non voluit serpentis hujuscaput lethale conterere, qualiter eum suo veneno peremerit: et concupiscentiæ laqueis irretitum ad tam abrupti præcipitii crimen impeerit, ut redemptorem mundi et humanæ salutis auctorem ob triginta argenteos persuaserit vendere. Qui nequaquam ad tam scelestum proditiōis facinus esset devolutus, si non philargyriæ morbo fuisset infectus, nec Dominicæ negationis reus ac sacrilegus existisset, nisi prius solitus fuisset creditos sibi loculos compilare. Sed licet multi detestentur scelus Judæ, pauci tamen vitare student. Qui ergo reus Dominum vendidit, reus esse ab omnibus dijudicatur, et qui veritatem promendacio commutat, vix a quoquam reprehenditur. Nam quicumque propter amorem pecuniæ, vel commodum terrenum veritatem vendit, Christum perdit, et Judæ scecleris est particeps; ait enim ipse Dominus: « Ego sum via, et veritas, et vita (*Joan. xiv, 6*). » Vitam utique deserit, qui veritatem contra pecuniam vendit, et inde mercatu infausto non vitam meretur æternam, sed mendacii debitam mergetur in pœnam. Hinc nos Paulus apostolus admonet et dicit: « Tempus breve est, reliquum est, ut qui habent uxores tanquam non habentes sint, et qui flent tanquam non flentes, et qui gaudent tanquam non gaudentes, et qui emunt tanquam non possidentes, et qui utuntur hoc mundo tanquam non utantur. Præterit enim figura hujus mundi (*I Cor.*

vi, 29). » Ille enim uxorem habens quasi non habet, qui sic studet placere conjugi, ut non displiceat Conditori; flet quoque, sed tanquam non fleat, qui sic temporalibus annis affligitur, ut tamen de æternis lucris semper animum consoletur. Gaudet vero, sed tanquam non gaudeat, qui sic de temporalibus bonis hilarescit, ut semper perpetua tormenta consideret, et in hoc quod mentem gaudio sublevat, hanc continuo providi timoris pondere premat. Emit autem sed quasi non possidens, qui et ad usum terrenam preparat, et tamen cauta cogitatione prævidet quod hæc citius relinquat. Mundo quoque utitur, sed quasi non utatur, qui et necessaria cuncta exterius ad vitæ suæ ministerium redigit, et tamen hæc eadem non sinit menti suæ dominari: ut subjecta foris serviant, et nunquam intentionem animi ad alta tendentis frangant. Quicumque igitur tales sunt, eis profecto terrenæ omnia non ad desiderium, sed ad usum adsunt, quia rebus quidem necessariis utuntur, sed nihil habere cum peccato cupiunt. De ipsis quoque rebus habitis quotidie mercedem acquirunt: et plus gaudent bono opere quam bona possessione. His ergo sic habitis, et secundum veritatem ita perspectis, nunc considerandum est de corporalibus delictis, quam gravia sint.

De gula.

Primum enim est corporale peccatum gula, id est, intemperans cibi vel potus voluptas, per quam primi parentes humani generis paradisi felicitatem perdiderunt, et in hanc ærumnosam hujus vitæ miseriam defecti sunt, ubi omnis homo per peccatum nascitur, per laborem vivit, per dolorem moritur. Quis enim sufficienter enumeret quæ et quanta illi protoplasto nostro abstinentiæ contemptus ademerit, quod intellectualis mentis dignitate donatus imaginem sui Creatoris accepit, quod soli Deo suo subiectus omnia visibilia sibi subjecta conspexit, quod ei ad vivendi usum affatim lignorum omnium quæ erant in paradiso feracitas divina jussione servivit; quod arbor vitæ mysticū cibum non unde viveret, sed unde vitam corporis non finiret, sui Creatoris munere ministravit, qui cibum quandiu perciperetur, ita percipientem se in uno statu sacramenti cujusdam latentis figurata significatione servaret, ut eum nec ulla infirmitate corrumpi, nec ætate mutari, aut senescere, nec dissolvi morte permitteret. Non inquietabat molesta sollicitudo quietum, non fatigabat labor anxius otiosum, non somnus opprimebat invitum, non amittendæ vite timor angebat de immortalitate securum, habebat facilem victum corpus ex omnibus partibus sanum, tranquillū motum, cor mundum, ignarus pœnalis mali, habitator paradisi, expertus peccati, capax Dei. Postremo quid eo felicius sit, cui erat orbis subiectus, nullus infestus, liber animus, et visibilis Deus? quandoquidem nisi ante peccatum Deum videre in assumptione visibilis creaturæ soleret; quomodo se jam peccator effectus a facie Dei quam nunquam vidisset abscon-

deret? Potuit ergo ita videre Deum prius, quam peccaret, Adam, sicut eum sancti patriarchae viderunt; sed quando ait: « Vocem tuam audivi, et timui (Gen III, 10), ex illa jam videndi Deum sanctitate ceciderat, qui per gulam mandatum Dei transgressus fuerat. Quæ videlicet tribus modis regnare videtur in homine; id est, dum homo horam canonicam et statutam gulæ causæ anticipare cupit, aut exquisitiores cibos sibi præparare jubet quam necessitas corporis vel suæ qualitas personæ exagitat; vel si plus accipiat in edendo vel bibendo propter desiderium intemperantiæ suæ quam suæ proficiat saluti. Sed hoc sciendum est quod nec delicie quælibet si absque desiderio percipiantur, efficiunt; et viles cibi plerumque abstinentiæ profectum, si competenter accipiantur, impendunt. Hinc est quod sanctus David aquæ in se concupiscentiam castigavit, atque eam sibi a suis oblatam, ne desiderio ex ea satisfacere videretur, effudit: et sancto Eliæ perceptio carnum non concupita non nocuit. Unde datur intelligi quod veraciter abstinentes escarum non naturas, sed concupiscentias damnent: ac voluntates suas desiderati cibi vel potus abusione mortificent. Qui autem non solum a qualitate, sed etiam a quantitate ciborum cupiunt abstinere, nihil aliud student, nisi ut quantum stomacho reficiendo ac fami eximendæ satis esse videtur indulgeant, nec expleant suos appetitus aviditate percipiendi, sed comprimant, atque eis non satiety edendi finem faciat, sed voluntas, quia tam a cupiditate pretiosorum ciborum quam animi a perceptione vilium continebunt. Jam de vino abstinendo vel percipiendo quid dicam? Unde sanctus Apostolus certam fixit regulam dicens: « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Eph. v, 18). » Quasi diceret, luxuriam facit, et nutrit vini perceptio nimia, non natura, et propterea non vos uti vino, sed inebriari prohibeo; quandoquidem infirmum stomachum moderatus usus vini confortat, ebrietas animum corpusque debilitat, illi quoque qui negata sibi perceptione vini diversorum poculorum portionibus inundantur, nequaquam mihi videntur abstinentiā implere: qui et ad hoc se fortassis a vino suspendunt, ut mereantur ab hominibus laudem, et interdicti sibi vini compensant poculis suavioribus voluptatem. Similiter et a quadrupedibus abstinentes et avibus altilibus aut piscibus perfruuntur: non mihi videntur resecare delectationes sui corporis, sed mutare. Nam sunt aliqui de falsorum abstinentiū numero, qui in hoc parciores videri volunt, et gloriam sibi velut de abstinentiæ distinctione conquirunt, cum sic ab omnibus animalibus judicant temperandum, ut peregrinis pomis ac sorbitiunculis delicatis, cæterisque talibus sui corporis impleant appetitum, cum spiritualis abstinentiæ non aliquorum ciborum usum, sed desiderium suadet compescendum. Et illi magis parcimoniæ servire censendi sunt, qui sibi non aliarum rerum perceptiones, sed delectationes corporis interdiciunt. Hæc tamen non ita dicimus quasi monachorum re-

A gulam quæ a quadrupedum esu prohibet vituperemus, vel penitentes carnum esu abstinere prohibeamus, sed ut quomodo gulæ vitium vitandum sit doceamus. Oportet enim ut qui a vino et carnibus se abstinere non sit in cæteris cibis vel potibus ultra modum avidus: sed in omnibus sobrius et moderatus. Quid ergo proderit quod quis abstineat vino et carne, et cæteros cibos vel potus usque ad crudelitatem vel vomitum sumat, cum non genus alimentum, sed solummodo comessatio et ebrietas in vitio sit? Unde consideremus ut diligentius sobrietatis jura observare contendamus in conviviis nostris. Sicut comessionem et ebrietatem caveamus, ita et a verbo distractionis et stultiloquio, nec non et a vanis jocis continentes simus. Mimorum et histrionum lusus et carmina velut venenum mortiferum respuamus, quia seductio et commenta sunt diaboli? memores semper illius divitis evangelici qui sepultus in inferno refrigerari sibi linguam avidentem poposcit, quia in conviviis suis gulæ et vaniloquio ante serviunt. Audiamus Apostolum nobis loquentem. « Sive enim mauducemus, sive bibamus, sive aliud quid agamus, omnia in gloriam Dei faciamus (I Cor. x, 31). »

De fornicatione.

Hæc de gula dicta sufficiant, nunc consequenter quid de ejus consorte videlicet fornicatione Scriptura sancta intimet videamus. Sanctus Paulus apostolus scribens ad discipulos ita ait: « Fugite fornicationem. Omne peccatum quod commiserit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat (I Cor. vi, 18). » Exaggerare voluit fornicationis malum super cætera omnia peccata, quæ etsi corpus comitantur, non tamen animum humanum concupiscentiæ carnali ita efficiunt obstrictum et obnoxium, quomodo in solo opere fornicationis corporalis commiseri facit, animum injungens per libidinem cum ipso corpore, et unum cum ipso quodammodo agglutinari, et devinctum esse in tantum ut nihil aliud ipso momento et experimento hujus tam magni flagitii cogitare homini liceat, aut intendere nisi quod sibi met addicit, mentemque captivam subdit ipsa submersio: et quodammodo absorbitio libidinis et concupiscentiæ carnalis. Ideo tam magnum malum jussit Apostolus fugere, non tam videlicet loco quam affectu, quia difficile est illi resistere, postquam cor captivaverit per concupiscentiam. Hinc humani generis creator et conditor Deus opifici sui naturam præ omnibus emendationemque cognoscens, illic curam adhibuit medicinæ, unde causas morbi principaliter noverat emanare; « Quicumque, inquit, viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (Math. v, 28). » Petulantes oculos notans, non tam eos arguit, quam illum interiorem sensum, qui officio eorum male utitur ad videndum, Cor namque ægrum, et sauciatur libidinis telo, quod ad concupiscendum videt, beneficium invitus recte sibi met a

Creatore concessum vitio ad operum pravorum ministeria contorquens, et in semetipso reconditum concupiscentiæ morbum contemplationis occasione producens. Idcirco ergo huic dedit salutare mandatum : cujus vitium pessimum languor visus occupatione procedit. Non enim dicitur: Omni custodia serva oculos, quos utique oportuit principaliter custodiri, si ex ipsis prodiret concupiscentiæ affectus; sed dicitur: Omni custodia serva cor tuum. Illi potissimum imposita est medicina: quod ubique abuti potest oculorum ministerio. Unde cogitationum lascivos motus in primordio ortus sui antequam fructus germinet peccatorum, studeamus extinguere, et filix Babylonis parvulos alidamus ad petram, hoc est, fornicationis suggestiones et immunditiæ cogitatus, mandatorum Christi recordatione subito conteramus. Nulla etenim virtute tam proprie carnales homines spiritualibus angelis imitatione conversationis sequuntur, quam merito et gratia castitatis, per quam adhuc in terra degentes, habent, secundum Apostolum, municipatum in cœlis, quod deposita corruptela carnali habituros sanctos promittitur in futuro. Hic jam in carne fragili possidentes. Unde qualiter illam prædictus gentium Apostolus Thessalonicensibus scribens virtutibus prætulit universis audiamus, « Hæc est, inquit, voluntas Dei sanctificatio vestra (I Thess. iv, 3). » Et ne forte dubium nobis relinqueret vel obscurum, quidnam sanctificationem voluerit appellare: utrum justitiam, an charitatem, an humilitatem, an patientiam, in omnibus enim istis virtutibus creditur acquiri sanctificatio: infert et manifeste designat quid proprie sanctificationem voluerit appellare. « Hæc est, inquit, voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstinatis vos a fornicatione: ut sciat unusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes, quæ ignorant Deum. » Videtis quibus eam laudibus prosequatur honorem, vasis, id est, corporis nostri, et sanctificationem appellans eam. Igitur e contrario qui in passione desiderii est, et in ignominia et immunditia consistit, et alienus a sanctificatione versatur. Tertio quoque post pauca inest, rursus eam sanctimoniam pronuntians: « Non enim vocavit nos Deus in ignominiam, sed in sanctimoniam. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum. Qui etiam dedit Spiritum sanctum suum in nobis (I Thess. iv, 8), » auctoritatem præcepto suo inviolabilem vinxit, dicens: « Qui hæc spernit, » id est, quæ de sanctimonia præfatus sum, « non hominem spernit, » id est, non me qui hæc præcipio, « sed Deum, » qui in me loquitur, qui etiam Spiritui suo sancto cor nostrum habitaculum deputavit.

Hæc ergo nobiscum tractemus, hoc mente sæpius revolvamus, hoc toto nisu efficere festinemus, ut casti corpore de spiritu habitaculum Spiritus sancti fieri mereamur. Qui ergo matrimonio juncti sunt, castitatem conjugalem servant, nec se meretricium vel concubinarum prostibulo coinquant, sed vir

solam conjugem suam legitimam, et mulier solum maritum suum legitimum noverit. Qui vero hæc transgreditur, sine dubio adulterii crimine reus tenetur. Hi autem qui matrimonio nondum sunt juncti, et caelestem vitam ducunt, castitatem observent usque ad tempus nuptiarum opportunum, nec fornicationis turpitudine se polluant, quia scriptum est: « Fornicatores et adulteros judicabit Deus (Hebr. xiii, 4). » Illi autem qui virginitalis propositum tenent, sine ulla reprehensione illud custodiant, ne forte apud æterni regis nuptiis cum fatuis virginibus repellantur, sed magis cum prudentibus lucentibus honorum operum meritis, ornate ad convivium sponsi cœlestis intrent. Similiter et qui vidualem continentiam professi sunt, non redeant retro, sed ad supernæ vocationis intendant præmium, ut illud consequantur. Igitur omnes simul fidem catholicam tenentes, audiamus Apostolum nobis dicentem: « Desponsavi vos uni viro virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi, 2). »

De tristitia.

Nec minus ergo contra pestem tristitiæ sæcularis vigilare debemus, quia ipsa certissimæ mortis collatrix est, si non caveatur. Unde Apostolus admonens nos dicit: « Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete, modestia vestra nota sit omnibus hominibus, Dominus prope est, nihil solliciti sitis, sed in omni oratione, et obsecratione, petitiones vestras innotescant apud Deum (Philip. iv, 4). » Cum ergo Deum quærentibus ejusque promissis credentibus lætari atque gaudere semper præcipitur, procul dubio lætaliter contristari prohibetur. Est etiam genus tristitiæ pestiferum ac mortiferum, quod quasi passim per singulos cursus, ac varios casus obtinendi animam nostram habuerit facultatem, ab omni nos per momenta singula reparat divinæ contemplationis intuitu, ipsaque mentem ab universo statu puritatis dejectam funditus labefactat et deprimit. Non orationes eam explere cum solita cordis alacritate permittit, non sacrarum lectionum sinit remediis incubare, tranquillam quoque et mitem fratribus esse non patitur, et ad cuncta operationum vel religionis officia impatientem et asperum reddit, omnique perditto salubri consilio, et cordis constantia perturbata, velut amentem facit et ebrium. Sensum frangit, et obruit, desperatione pœnali, quam obrem non minori prospectu si spiritualis agonis certamina legitime curamus, desudare hic quoque nobis curandus est morbus. Sicut enim tinea vestimento, et vermis ligno, ita tristitia vestra nocet cordi. Satis evidenter ac proprie vim noxii hujus et perniciosi vitii spiritus divinus expressit. Vestimentum namque esu tinearum ad tactum nullius pretii vel honestatis poterit ulterius habere commercium, tantidemque lignum vermibus exaratum non jam ad ornatum vel mediocris ædificii, sed ad combustionem ignis merebitur deputari. Est etiam illud detestabilis tristitiæ genus, quod non correctionem

vitaë, nec emendationem vitiorum, sed perniciosissimam desperationem animæ injicit delinquenti. Quod nec eam fecit post fratricidium pœnitere, nec Judam post proditorem ad satisfactionis remedia festinare, sed ad suspensum laquei se sua desperatione pertraxit. Ideoque nobis utilis una re tantum tristitia judicanda est: cum hanc pœnitentia delictorum vel desiderio perfectionis accensi vel futuræ beatitudinis contemplatione cupimus. De qua et beatus Apostolus, «quæ secundum Deum est tristitia,» inquit, «pœnitentia ad salutem stabilem operatur: sæculi autem tristitia mortem operatur (II Cor. vii, 10).» Sed illa tristitia quæ pœnitentiam operatur ad salutem stabilem obediens est, affabilis, humilis, mansueta, sua-vis ac patiens, utpote ex Dei charitate descendens, et ad omnem dolorem corporis ac spiritus contritionem infatigabiliter semetipsam desiderio perfectionis extendens, et quodammodo læta, ac spe proventus sui vegetata, cunctam affabilitatis et longanimitatis retinet suavitatem, habens in semetipsa omnes fructus Spiritus sancti: quos enumerat idem Apostolus: «Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, benignitas, continentia (Gal. v, 22).» Hæc vero asperissima, impatiens, infructuosa, plena rancore, et timore, dura, ac desperatione pœnali eum quem complexa fuerit ab industria et salutis dolore frangit, ac revocat utpote irrationabilis et intercipientis non solum orationum efficaciam, verumetiam universos quos prædiximus fructus spirituales evacuans quos novit illa conferre. Quapropter absque illa quæ vel pro salutari pœnitentia vel pro studio perfectionis seu pro desiderio suscipietur futurorum. Omnis tristitia tanquam sæculi et quæ mortem inferat æqualiter repellenda est, ac sicut fornicationis spiritus philargyriæ vel iræ, de nostris cordibus penitus extruenda. Hanc igitur perniciosissimam passionem, ita de nobis expellere possumus, si mentem nostram spirituali meditatione jugiter occupatam futura spe et contemplatione repromissæ beatitudinis erigamus. Hoc enim modo universa tristitiarum genera sive quæ ex præcedenti ira descendunt, sive quæ amissionis lucri vel detrimenti illati nobis veniunt, seu vel irrogata generantur injuria, sive quæ irrationabili mentis confusione procedunt, seu quæ lethalem desperationem nobis inducunt, valebimus superare: cum externarum rerum ac futurarum intuitu semper læti atque immobiles perdurantes, nec casibus dejecti præsentibus, nec prosperis fuerimus elati, utraque velut caduca et mox transeuntia contemplantes.

De acedia.

Octavum ergo ac novissimum octo principalium vitiorum virus est acedia, per quam tepor mentis et segnitudo noxia oritur, quæ hominem inutilem ad omne opus bonum ac proclivem ad interitum reddit. Unde scriptum est: «Otiositas inimica est animæ,» quam inimicus totius boni diabolus per memoratum acediæ morbum homini ingerit: ita ut

A inutilem faciat eum torpere, et minime in bonis operibus desudare. Acedia enim est pestis, quæ Deo famulantibus multum nocere probatur: dum otiosus homo torpescit in desideriis carnalibus, nec in opere gaudet spirituali nec in salute animæ suæ lætatur, nec in adiutorio fraterni laboris hilarescit: sed tantum concupiscit et desiderat, otiose tractans, per omnia discurrit. Quæ dum miserabilem obsidet mentem, multis eam inficit miseriis, quæ multa docent mala. De qua nascitur somnolentia, pigritia operis boni, instabilitas loci, pervagatio de loco in locum, tepiditas laborandi, tædium cordis, murmuratio et vaniloquia, quæ utique a milite Christi vincitur per studium lectionis, per assiduitatem operis boni, per desiderium præmiorum futuræ beatitudinis, per confessionem tentationis quam in mente habet, per stabilitatem loci et propositi sui, atque exercitium cujuslibet artis et laboris vel orationis, et vigiliarum instantiam: ut nunquam otiosus inveniatur servus Dei. Difficilius enim invenit diabolus tentandi locum in homine quem in opere invenit bono, quam eum quem otiosum reperit et nihil boni agentem. Quod otiositatis vitium etiam sapientissimus Salomon evidentissime notat in multis, ita dicens: «Qui sectatur otium, implebitur paupertate vel visibili vel invisibili, quia necesse est otiosum quemque et universis vitiis involutum teneri, et alienum semper existere contemplatione Dei, vel divitiis spiritualibus (Prov. xxviii, 19).» De quibus beatus Apostolus: «Quia in omnibus, inquit, divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia (I Cor. i, 5).» Multa enim mala docuit otiositas. Quæ evidenter Apostolus enumeravit dicens: «Audivimus, inquit, quosdam inter vos ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes (II Thess. iii, 2).» Illicque vitio subjunxit quoddam statim medicamentum dicens: «Rogamus vos, fratres, quod operam detis ut quieti sitis, et ut vestra negotia agentes operemini manibus vestris et honeste ambuletis ad eos qui foris sunt et nullius aliquid desideretis (II Thess. ii, 1).» Nam quos etiam inordinatos ac rebelles notat, ab his studiosos quosque segregari præcipient dicit: «Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre inordinate et inquiete ambulante, et non secundum traditionem quam accepistis a nobis (II Thess. iii, 6).» Et quæ fuerit illa traditio protinus subjunxit dicens: «Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos: quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque panem gratis ab aliquo manducavimus, sed in labore et in fatigatione nocte et die operantes, ne aliquem vestrum gravaremus, non quasi non habereamus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos (Ibid., v, 7).» Qualis ergo ille est Christianus qui cum mane a lecto ebrietatis suæ surrexerit, non aliquo operi utili insistit, non ad ecclesiam orationis causa vadit, non ad audiendum verbum Dei concurrat, non eleemosynas agere satagit,

non infirmos visitare, vel calumniam patientibus subvenire contendit : sed aut in venatum foras pergit, aut domi lites et contentiones excitat, aut alex vel fabulis et jocis se inutilibus impendit, donec edulium suum a servis laborantibus præparetur. Etsi aliquid minus per impossibilitatem aliquam paratum a servitoribus ad suum libitum fuerit : subito exardescit, et ad vindictam agendam statim prosilit : sicque dum ille in convivio lætatur, servus foris excruciat. Sed hæc unde faciunt, nisi quia de futuris non cogitant, nec iudicium Dei mente pertractant. Si enim diem mortis suæ rite provide-
rent, nunquam tali dementia se irretirent. Nunquid non sapiens similiter moritur ut stultus, dives ut pauper, nobilis ut ignobilis? Nunquid non caro divitis similiter verbibus scatet ut mendici? Ecce dives cum pompa ad sepulcrum ducitur : sed nemo obsequentium cum eo in sepulcro manere dignatur ; sed sicut solus hic natus est, sic solus hinc exiet. Cur hoc? Ante sepulturam sponte a mortalibus non prospicitur, quod post mortem fieri omnibus necessario cogetur. Ecce quotidie volentes nolentesque ad mortem properamus : et quis finis noster sit post mortem non consideramus. Omnes enim præsentari nos oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque propria corporis prout gessit sive bonum sive malum ; sed quia nemo contra vitia rite pugnare potest, nisi qui sacrarum virtutum opem habere studet :

De quatuor principalibus virtutibus.

Sciendum est quod hæc quatuor species principalium virtutum quas supra enumeravimus, hoc est, prudentia, iustitia, fortitudo, et temperantia, a quibus totus ordo et series virtutum oritur, omni homini Christiano necessariae sunt, quia non aliter superantur morbi pestiferi vitiolorum, nisi per remedia spiritualium medicamentorum. Sanctarum enim Scripturarum auctoritas valde nobis commendat celsitudinem et nobilitatem earundem sacrarum virtutum, quatenus per earum opulentiam militiæ Christi apti esse studeamus. Quas quidem quatuor esse principales et quasi quosdam fontes a quibus ceteræ virtutes profluant, non solum philosophi sentiunt, sed etiam nostri consentiunt. Quarum quoque nomina, ut jam ostendimus, prudentiam, iustitiam, fortitudinem, et temperantiam dici voluerunt : quæ tantum sanctitatis conferunt animo Christiano, quod nihil perfectionis usque sit, quod in istis virtutibus non sit. Nam si facit prudentia prudentem, iustitia justum, fortitudo fortem, et temperantia temperantem, eo qui prudenter, juste, fortiter ac temperanter agit, nescio quid possit esse perfectius. Virtus enim est animi habitus, naturæ decus, vitæ ratio, ac morum nobilitas. Cujus etiam partes principales sunt quatuor, ut sæpe dictum est, quarum prima est prudentia in indagatione veri et in inventione consistens. Hæc memoriam animo excitat, intelligentiam ingenio præstat, providentiam consilio exornat. Hæc spirituales homines a carnalibus vitiis defecatos

A illustrat, et ab omni delectatione noxiæ curiositatis eversos desiderio contemplandæ veritatis illuminat, ut humanarum rerum divinarumque scientiam consecuti, prudentes ac sapientes veraciter fiant. Prospiciant imminentia mala, simul et caveant, nec putent ulla esse mala nisi ea quæ malos efficiant : nihil in hoc mundo casu, aut injuste, sed omnia Deo volente vel permittente fieri prudenter accipiant : aliter intelligentes aut doceant sapienter aut arguant, nec ipsi aliis noceant, nec sibi nocere promittant. Tales Dominus in Evangelio fieri præcepit dicens : « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ (Math. x, 46), » quia nec simplices circumvenire aliquos possunt, nec prudentes se circumveniri permittunt. Cæterum si in contractu quolibet sive colloquio vel in alia quaque re se decipi quisque non sinat, et alium tamen ipse decipiat ; is non habet prudentiam, quæ salutis magis quam perditionis est causa, sed simulat, quoniam quidem hoc virtus a vitio distat, quod illud corrumpit sana, hæc sanat vitii accensione corrupta. Nam si cogitat de perditione cuiuspiam vel de casu pereuntis exultat, necesse est ut primus pereat ipse, quam alium perdat, et ab ipso ea perditio quæ perire alium cupit incipiat. Iustitia vero quæ secunda pars principalis virtutis est, ipsa est habitus animi, unicuique rei propriam tribuens dignitatem. In hac divinitatis cultus, et humanitatis iura et æquitas totius vitæ conservantur. Quapropter si in hac vita iustitiam conamur implere, cuius iustitiæ opus est propriam sua cuique tribuere : Deo nos a quo sumus facti, reddamus, nec dominari nobis ea quibus sumus naturaliter præpositi, permittamus. Dominetur vitii ratio ; subiciatur corpus animo, animus Deo, et impleta est hominis tota perfectio. Duo sunt econtrario injustitiæ genera, unum quod injurias irrogamus, alterum quod ab aliis irrogatas cum possumus propulsare negligimus, quando oppressos defendere cum possumus ab oppressione contemnimus : nec mihi aliquid prodest, quod non circumvenio aliqueum neque decipio, si decipi aut circumveniri permitto. Hoc idem de peccatis licet intelligi : quia si peccantem video, et non solum non arguo, sed etiam ei peccanti consentio, participem me damnationis efficio, et in omnibus peccatis pecco, quando eos quos scio peccasse sive peccare quadam crudelis animi malignitate non increpo. Fortitudo ergo quæ tertia est in ordine principalium virtutum, hæc magno animo periculorum et laborum est permissio, ejusque partes sunt *magnificentia, fidentia, patientia, perseverantia*. *Magnificentia* ergo est rerum magnarum et excelsarum, cum animi ampla quadam et splendida propositione cogitatio atque administratio. *Fidentia* est, per quam magnis et honoratis in rebus multum animus in se fiduciæ certa cum spe collocavit. *Patientia* est honestatis aut utilitatis causa rerum arduarum aut difficilium voluntaria ac diuturna permissio. *Perseverantia* est in ratione bene considerata stabilis ac perpetua permansio. Hæc quoque eos maxime habere convenit, qui honore Christiani

nominis pollent, ut bene incepta pio et discreto conamine ad bonum finem perducant.

Temperantia quippe quarta species virtutis est rationabilis in libidinem, atque in alios non rectos animi firma et moderata dominatio: ejusque partes sunt *continentia*, *clementia*, *modestia*. *Continentia* enim est per quam omnis mala cupiditas magna consilii gubernatione regitur et deprimitur. *Clementia* est, per quam jurgia et odia miti animo retinentur. *Modestia* est, per quam totius vitæ modus seu animi seu in corporis motibus ubique honesti cura servatur. Honor eximius est coram hominibus hæc servant, et laus apud Deum. Quapropter bono studio et pio labore contendamus, ut hæc observantes digne Christi servitium agamus, et maxime, ut in via justitiæ et veritatis ambulemus: quia scriptum est: « Justus Dominus et justitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus (Psa. x, 7). » Et alibi: « Justitia liberavit a morte (Prov. x, 2). » Et item: « Qui sequitur justitiam et veritatem, inveniet vitam, et justitiam, et gloriam. » Habemus ergo ad hoc fortem adiutorem, et pium protectorem, Mediatorem videlicet Dei et hominum, de quo scriptum est: « Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit (Ps. lxxxiv, 12). » Quapropter in nullo diffidamus, nihil desperemus, sed in illum totam spem salutis nostræ ponamus, quia de eo scriptum est: « Non derelinquet omnes qui sperant in se (Ps. xxxiii, 23). Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. » His vero ita veraciter existentibus, jam nunc de fraude antiqui hostis et necessaria vestra cautela contra insidias ejus dicendum esse arbitramur. Oportet autem unumquemque qui in Christiana militia constitutus est, ut caute contra antiqui hostis nequitiam instanter vigilent, ne forte dolosis fictionibus ejus reductur, quia hostis callidus contra celestem militem diversa percussione vulnera exquirens, modo ex pharetra per insidias eum sagitta vulnerat, modo ante ejus faciem hastam vibrat: quia videlicet vitia, et alia sub virtutum specie contegit, et alia ut sunt aperta ejus oculis opponit. Ubi enim infirmari Dei militem conspiciat, illic fraudis velamina non requirit. Ubi autem resistere sibi fortem considerat, illic contra vires procul dubio dolos parat. Nam cum infirmum quempiam in carnis illecebra videt, aperte speciem corporis quæ concupisci valeat ejus obtutibus objicit. Si autem fortasse validum contra avaritiam cernit, importune ejus cogitationibus domesticorum suorum inopiam suggerit, ut dum mens ad provisionis curam quasi pie flectitur, seducta furtim in rerum ambitu inique rapiatur. Sæpe enim tentationem proponit de libidine, et subito fraudulentius cessans, elationem suggerit de servata castitate. Et sunt nonnulli, qui dum multos ex castitatis arce in elationis foveam cecidisse conspiciunt, vitæ suæ custodiam negligentes in immunditiam libidinis demerguntur. Sunt vero e diverso nonnulli, qui dum libidinis immunditiam fugiunt per castitatis culmen in voraginem elationis

ruunt. Quasi ergo aperte feriens hasta est culpa de vitio, et quasi ex occulto vulnerans de pharetra sagitta est, culpa de virtute. Sed sanctorum provida discretio dum sollicitè circumquaque conspiciat, in altum posita priusquam veniat culpa deprehendit, eamque quo vigilanter prænotat, eo fortiter declinat. Primo enim militiæ Christi providendum est, ne mala quælibet agat: secundo vero loco consideret, ne bona incaute faciat, et postquam prava subjecerit, ipsa etiam sibi subicere recta contendat: ne si mentis dominium transeunt, in elationis culpa vertantur. Quia enim, sicut superius dictum est, plerumque ex bonis per incuriæ vitium mala nascuntur, vigilantissimo studio contemplatur, quomodo ex doctrina arrogantia, ex justitia crudelitas, ex pietate remissio, ex zelo ira, ex mansuetudine torpor oriatur. Cumque bona hæc agit? quod contra se hostes per hanc exurgere valeant conspiciat. Nam cum adipiscendis doctrinæ studiis elaborat, mentem sollicitam contra certamen arrogantiae præparat. Cum culpas delinquentium juste ulcisci desiderat: sagacissime evitat ne modum justitiæ crudelitas vindictæ transcendat. Cum pietate frenare se nititur, solerter prospiciat ne qua disciplinæ dissolutione vincatur. Cum recti zeli stimulos excitat, summopere providet, ne plusquam necesse est iræ se flamma succendat. Cum magna mansuetudinis tranquillitate se temperat, vigilantem observat, ne torpore frigescat. Quia ergo spiritualis militis cogitatione omne vitium priusquam surripere possit aspiciat, recte de eodem in libro Job dicitur: « Procul odoratur bellum (Job. xxxix, 25). » Induamus nos secundum Apostolum lorica justitiæ et galea salutis, habentes scutum fidei, in quo possimus omnia tela nequissimi ignea extinguere: et gladium spiritum, quod est verbum Dei. Contineamus nos a pravis actionibus, custodiamus os nostrum a noxiis et otiosis sermonibus, et sic caveamus ne lædamur a malis cogitationibus, ne victoriam quam acquisivimus per constantiam, perdamus per elationis vecordiam.

Studeamus quoque ut in omnibus adversitatibus quæ nobis adveniunt patientiam servemus: quia in nulla alia re melius hostis noster vincitur, qui quotidie quomodo nos perdat machinatur. Ait enim Dominus noster: « In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. xxi, 19). » Patientia vero est aliena mala æquanimitè perpeti: contra proximum quoque qui mala irrogat nullo dolore morderi. Sciendum tamen est quod tribus modis patientia exerceri solet. Alia namque sunt, quæ a Deo, alia quæ ab antiquo adversario, alia quæ a proximo sustinemus. A proximo namque persecutiones, et damna, et contumelias; ab antiquo enim adversario tentamenta, a Deo autem flagella toleramus. Sed in omnibus tribus his modis vigilantissimo oculo semetipsam debet mens circumspicere: ne contra mala proximi pertrahatur ad retributionem mali, ne contra tentamenta adversarii seducatur ad delectationem vel consensum delicti; ne contra flagella opi-

ficis ad excessum proruat murmurationis. Perfecte enim adversarius vincitur, quando mens nostra et inter tentamenta ejus a delectatione atque consensu, et inter contumelias proximi custoditur ab odio, et inter flagella Dei compescitur a murmuratione.

De confessione et poenitentia.

Sed tamen militi Christi, si aliquo modo a doloso inimico seducitur, vel carnis fragilitate superatur, non est desperandum, sed magis studendum ut per veram confessionem condignamque poenitentiam et compunctionem lacrymarum semetipsum recuperet veniamque delictorum a misericorde iudice impetret, perque honorum actuum strenuum exercitium ad prioris vitæ statum, et ad præmium promissæ retributionis pervenire mereatur.

De compunctione.

Compunctio igitur cordis ex humilitatis virtute nascitur. De compunctione confessio peccatorum, de confessione poenitentia, de poenitentia vero proveniat delictorum indulgentia. Compunctio cordis est humilitas mentis cum lacrymis et recordatione peccatorum, et timore iudicii. Ex genuino fonte compunctionis solent profluere lacrymæ, id est, dum mens operum suorum diligentius mala considerat, aut dum desiderio æternæ vitæ suspirat. Unde et Propheta ait: « Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam, et apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte (Psal. xli, 3). » Quatuor item sunt qualitates affectionum, quibus cogitatio justi tædio salubri compungitur. Hoc est memoria præteritorum facinorum, recordatio futurarum poenarum, consideratio peregrinationis suæ in hujus vitæ miseria, desiderium supernæ patriæ, quatenus ad eam quantocius valeat pervenire. Quando ergo ista in corde hominis fiunt, sciendum est tunc esse Deum per gratiam humano cordi præsentem. Unde et in Psalmo dicitur: « Deus, vitam meam nuntiavi tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua (Psal. lv, 9). » Promissio indulgentiæ, quam habemus a Deo, lacrymas poenientiæ excitat cordi nostro, sed tunc salubris est ipsa compunctio quando hominem provocat ad confessionem peccatorum, et ad conversionem melioris vitæ. Hortatur itaque nos sæpius sancta Scriptura ad medicamenta fugere confessionis, non quod Deus indigeat confessionis nostræ, cui omnia præsto sunt quæ cogitamus, loquimur, et agimus; sed nos aliter salvi fieri non possumus, nisi confiteamur poenitentes quod inique gessimus negligentes. Qui seipsum accusat in peccatis suis, hunc diabolus non habet iterum accusare in die iudicii, si tamen confitens poenitendo diluit quæ fecit, nec iterum renovat quæ egit. « Confitemini, » dicit Jacobus apostolus, « alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini (Jac. v, 16). » Item beatus apostolus Paulus: « Ore autem, inquit, confessio fit ad salutem (Rom. x, 10). » Sed et Salomon de confessione peccatorum dixit: « Qui abscondit

A scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur (Prov. xxviii, 13). » Magnum est salutis medicamentum non iterare quæ impie gessimus, nec priorem cicatricem vulnere resauciare. Unde dicit Joannes evangelista: « Si confiteamur peccata nostra, fidelis est Deus et justus ut remittat nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate (1 Joan. i, 9). » Similiter et Psalmista ait: « Dixi, Confitebor adversum me in iustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (Psal. xxxi, 5). »

De non tardando converti ad Deum.

Vivens confiteatur peccator quæ fecit, quia non est fructuosa confessio apud inferos, nec poenitentia B ad salutem proficiens. Ecce nunc tempus salutis, ecce nunc tempus acceptabile Deo. Tempus est nunc remissionis poenitentibus, sed tempus erit post martem vindictæ negligentibus confiteri scelera sua. Omnes enim impii amaram habent in poenis poenitentiam, sed non proficit eis poenitentia ad remissionem: sed conscientia torquet eos ad augmentum poenarum quæ patiuntur. Poterunt sibi per confessionem præcavere tormentorum immanitatem, et neglexerunt. Ita sicut foras flammis, ita intus conscientia propria torquentur. Quomodo, potest medicus sanare quod ægrotus ostendere erubescit? Deus enim desiderat confessionem nostram, ut justam habeat causam ignoscendi. Qui peccata sua occultat et erubescit salubriter confiteri, Deum, quem testem C habet, iterum habebit eum ultorem. Optime se judicat homo in hac vita, ne iudicetur a Deo damnatione perpetua. Duplicem habere debet fletum in poenitentia omnis peccator: sive quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia malum per audaciam perpetravit; quod opportune non gessit, quod non oportuit egit. Nam Salvator in Evangelio poenientiæ virtutem ostendit dicens: « Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum (Matth. iii, 2). » Et Joannes Baptista: « Facite, ait, fructus dignos poenientiæ (Ibid., v, 8). » Fructus dignus est poenientiæ transacta flere peccata, et eadem iterum non agere, sicut Scriptura ait: « Ne adjicias peccatum super peccatum, et dicas, Misericordia Dei magna est, quoniam misericordia et ira ab illo est (Eccli. v, 5). » D « Lavamini, » dicit Dominus per Isaiam prophetam, « et mundi estote (Isa. i, 16). » Lavatur itaque et mundus est, qui et præterita plangit, et iterum flenda non admittit. Lavatur et non est mundus, qui plangit quod gessit, nec deserit, et post lacrymas hæc quæ fleverat repetit. De his qui post lacrymas ad delicta revertuntur priora, beatus Petrus terribiliter ait: « Canis reversus ad vomitum suum (II Petr. ii, 21). » « Fili, si peccasti, » dicitur in Scriptura sancta, « ne adjicias iterum, sed de præteritis deprecare ut remittantur tibi (Eccli. xxi, 4). » Poenitentia vera non annorum numero censetur, sed amaritudine animi. Unde beatus Petrus mox a Domino indulgentiam recepit, quia amarissime flevit

trinae negationis culpam. Pœnitentia quamvis sit exigui temporis, si intima cordis amaritudine agitur, non despicitur apud iudicem justum Deum, qui cordis secreta considerat. Non enim longitudinem temporis tantum requirit Deus, quantum affectum sinceritatis pensat pœnitentis. Qui enim in Christum tota mente confidit, etiamsi multis moriatur peccatis, fides sua vivit in æternum: sicut ipse Dominus ait in Evangelio: « Ego sum resurrectio et vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit vivet, et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum (Joan. xi, 25). » De morte animæ dixit, quæ propter peccatorum ægritudinem venit illi. Deus natura misericors est. Paratus est salvare per misericordiam quos non venit salvare per justitiam, qui vult omnes homines salvos fieri et neminem perire, qui per Prophetam ait: « In quacunque die conversus fuerit peccator, vita vivet, et non morietur (Ezech. xxxiii, 12). » Quamvis quisque sit peccator, et impius si ad pœnitentiam convertatur, consequi se posse veniam per Dei misericordiam non dubitet. In hoc sæculo pœnitentiam facientibus Dei misericordia subvenit, in futuro autem pœnitentia non proficit, sed rationem nostrorum operum reddituri sumus. In hac vita tantum pœnitentiæ patet libertas; post mortem vero correctionis est licentia. Quapropter festinare debet unusquisque nostrum ad Deum convertendo dum potest: ne si dum potest noluerit, omnino, cum tarde voluerit, non possit. Semper ergo extremum diem debemus metuere, quemcunque possumus prævidere. Ecce nunc ipsum diem in quo loquimur ad inducias conversionis accepimus: et tamen mala quæ fecimus flere recusamus. Non solum commissa non plangimus, sed etiam quæ defleantur augemus. At si aliqua nos ægritudo corripiat, si signa ægritudinis vicinam mortem denuntient, inducias vivendi quaerimus, ut peccata nostra defleamus, et eas cum magno æstu desiderii petimus, quæ acceptæ modo pro nihilo habentur. Pensemus nunc super nos divitias conditoris nostri, peccare nos vidit et pertulit. Qui nos ante culpam peccare prohibuit, etiam post culpam expectare ad veniam non desistit. Ecce ipse nos quem despeximus vocat, aversi ab illo sumus et tamen non avertit. Unde per Isaiam dicitur: « Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient vocem post tergum monentis (Isa. xxx, 20). » Quasi in faciem homo monitus est, quando ad justitiam conditus, præcepta rectitudinis accepit. Sed cum hæc eadem præcepta contempsit, quasi conditori suo dorsum mentis in faciem dedit. Sed ecce adhuc post tergum sequitur, et monet, quia jam et a nobis contemptus est, et tamen nos adhuc vocare non cessat. Quasi dorsum ei in faciem dedimus, cuius verba despiciamus, cuius præcepta calcamus. Sed stans post tergum nos aversos revocat, qui et videt quod despiciat, et tamen per præcepta clamat, per patientiam expectat. Pensemus ergo si cuilibet nostrum loquenti famulus suus subito superbiret, terga in faciem mitteret, nunquid non

contemptus dominus ejus superbiam feriret, vulnera districtæ animadversionis infligeret. Ecce nos peccando auctori nostro terga in faciem dedimus, et tamen sustinemur, superbe aversos benigne revocat: et qui ferire nos aversantes potuit, ut revertamur munera promittit. Tanta obsecro conditoris nostri misericordia duritiam nostri reatus emolliat: et homo qui malum quod fecit experiri percussus poterat, saltem expectatus erubescat. Habeamus ergo fiduciam de misericordia conditoris nostri: cogitemus quæ facimus, recogitemus quæ fecimus. Largitatem supernæ pietatis aspiciamus, et ad misericordem iudicem, dum adhuc expectat, cum lacrymis veniamus. Consideremus namque quod justus sit, peccata nostra non negligamus. Consideremus ergo quod pius sit, non desperemus. Præbet apud Deum homini fiduciam, Deus homo est nobis spes magna pœnitentibus; quia advocatus noster factus est iudex noster. Unde necesse est ut audiamus quia misericors est, convertamur a peccatis, recordantes quod justus est, pertimescamus recedere a justitia, ne inchoantes bona opera, sine perfectione illa deseramus, ne fiat quod scriptum est: « Omnes qui viderint incipiant illudere ei dicentes: Hic homo cepit ædificare, et non potuit consummare (Luc. xiv, 29), » quia, juxta Pauli vocem, spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus, et in omne quod agimus considerare occultos adversarios nostros debemus, qui semper nostris operibus insistant, semper ex nostro defectu gratulantur. Quos Propheta intuens ait: « Deus meus, in te confido, non erubescam, neque irideant me inimici mei (Psal. xxiv, 2). » In bonis enim operibus intenti nisi contra malignos spiritus sollicitè vigilemus, ipsos irrisores patimur quos ad malum habemus. Et ideo sollicitè considerare debemus, ne per pusillanimitatem pereamus, ne hostes spirituales, quos innumera-biles habemus, cum viderint nos de statu justitiæ corruisse, omnem laborem nostrum in novissimo in derisum sibi ducant vitam nostram, et nobis in opprobrium vertant. Quales enim egrediente anima invenimur profecto ab auctore nostro, tales judicabimur. Unde scriptum est: « Dominus judicabit fines terræ (I Reg. ii, 10). » Nec nos juvat bene coepisse, si contigerit male finire.

De bona perseverantia.

Ut ergo longanimes perseverare possimus in bono quod coepimus, imploranda est misericordia divina, ut misericordia quæ nos prævenit subsequatur nos omnibus diebus vitæ nostræ. Cogitandum quippe valde est quantum nobis erit terribilis hora nostræ resolutionis, qui pavor mœroris, quanta tunc omnium malorum memoria, quæ oblivio transactæ felicitatis, quæ formido et consideratio judicis. Quid ergo esse nobis de præsentibus ad delectionem debet, quando cunctis simul transeuntibus non valet transire quod imminet, quando et hoc funditus finitur quod diligitur, et illud incipitur ubi dolor nun-

quam finitur? Tunc maligni spiritus, egrediente anima, sua opera requirunt, tunc mala quæ suaserunt replicant, ut sociam ad tormenta trahant. Sed cur hoc de perversa solummodo anima dicimus, cum ad electos quosque egredientes veniant, et suum in illis si prævaleant aliquid requirant. Unus enim in omnibus exstitit, qui ante passionem suam libera voce dixit: « Jam non multa loquar vobiscum. Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (Joan. xiv, 30). » Quia enim hunc mortalem hominem vidit, suum in illo mundi princeps aliquid invenire posse se credidit. Sed sine ullo peccato a mundi corruptione exiit, qui sine peccato in mundum venit. Hoc de se contra mundi principem nec Petrus dicere præsumpsit, qui audire meruit: « Quæcunque ligaveris super terram, ligata erunt et in cælis: et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cælis (Matth. xvi, 19). » Hoc nec Paulus dicere præsumpsit, qui priusquam mortis debitum solveret, ad cæli tertii secreta pervenit; hoc nec Joannes dicere ausus est, qui pro amore præcipuo in redemptoris sui pectore in cœna recubuit. Nam cum Propheta dicat: « Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea (Psal. l, 7), » sine culpa in mundo esse non potuit, qui in mundum cum culpa venit. Hinc namque idem Propheta ait: « Non enim justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (Psal. cxlii, 2). » Hinc Salomon ait: « Non est homo in terra qui faciat bonum et non peccet. » Hinc Joannes dicit: « Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus et veritas in nobis non est (I Joan. i, 8). » Hinc Jacobus ait: « In multis enim offendimus omnes (Jac. iii, 2). » Constat enim nec negare possumus, sed

A veraciter fatemur, quia princeps hujus mundi habet in nobis multa. Sed tamen mortis nostræ tempore jam nos rapere non valet, quia ejus membra sumus in quo non habet quidquam. Sed quid prodest quod eidem redemptori nostro per fidem jungimur: si ab eo moribus disjungamur? Ipse etenim dicit: « Non enim qui dicit mihi in illa die, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum (Matth. vii, 21). » Recta ergo opera fidei rectæ jungenda sunt. Mala quæ fecimus per quotidiana lamenta defleamus, transactas nostras nequitias surgentia ab amore Dei et proximi recta opera superent, nulla quæ possumus fratribus impendere bona recusemus. Neque enim aliter redemptoris nostri membra efficimur, nisi inhærendo Deo, et compatiendo proximo. Ille nimirum aptus est regno cælorum, qui dilectionem Dei in custodia mandatorum ejus ante omnia usque ad finem vitæ habere satagit, et dilectionem proximi, in necessitatibus ejus quantum prævalet consulendo, manifeste per opera ostendit. Hæc ergo considerantes bonum certamen certemus, cursuum agonis nostri consummare studeamus, fidem servare curemus. Nullus nostrum de justitia sua præsumat: sed ea quæ retro sunt obliviscens in anteriora se semper extendat, sequens supernæ vocationis præmium, quoadusque illud consequatur. Nemo ergo scit quid de se in occultis Dei judiciis agitur, quia multi vocati, pauci vero electi. Quia igitur nulli de se certum est electum se esse, restat ut omnes trepident, omnes de sua actione formident, omnes in sola divina misericordia gaudeant, nullus de suis viribus præsumat. Est qui perficiat fiduciam nostram: ille scilicet qui in se dignatus est assumere naturam nostram

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI,

DE VIDENDO DEUM, DE PURITATE CORDIS ET MODO PŒNITENTIÆ

LIBRI TRES,

AD BONOSUM ABBATEM.

LIBER PRIMUS.

DE VIDENDO DEUM.

Apostolica nos admonet sententia (Rom. xii, 3) ut « non plus velimus sapere quam oportet sapere, » sed sapere ad sobrietatem, et secundum rationem fidei; et idem hortatur nos ut quidquid agamus prudenter et secundum rationem facere studeamus, ita dicens: « Omnia vestra honeste et secundum

D ordinem fiant (I Cor. xiv, 40). » Unde miror quod quidam ex nostris, non tempus nec modum observantes, de secretis Dei et cælestibus mysteriis in conviviis suis inter pocula disputant, qualiter post hanc vitam electi visuri sunt Dominum in regno cælesti; quasi idem officium sit cautionis et contemplationis, et quasi poculum vini amatoribus suis hoc una hora possit conferre quod illi antea longe in Scripturis sacris intente noluerunt meditari? præ-

sermum cum Psalmista illos beatos nuncupet qui
 « immaculati in via ambulant in lege Domini, et
 qui scrutantes testimonia ejus, in toto corde exqui-
 runt eum (*Psal. cxviii, 4*). » Et ne subito vel im-
 prudenter quis de invisibili et ineffabili Deo præsu-
 mat disputare, idem propheta ex persona Domini
 dicit: « Vacate et videte quomodo ego sum Deus
 (*Psal. xlv, 11*). » Si quidem qui vacare Deo negligit,
 suo sibi iudicio lumen ejus visionis abscondit; qui
 autem perturbationibus indiscrete se intermiscet, et
 tumultus rerum temporalium intra mentem suam
 versari permittit, omnino secreta invisibilis Dei scru-
 tari inhabilis fit, quando qui didicerunt a Domino Deo
 Jesu Christo mites esse et humiles corde plus cogi-
 tando et orando, simplici corde illum quærendo
 proficiunt, quam supervacuis sermocinationibus
 disputando atque decertando. Quod autem sic cautis
 quæstionibus non sit deserviendum, Paulus ad disci-
 pulum ita inquit, scribens, ostendit: « Stultas
 et sine disciplina quæstiones devita, sciens quia
 generant lites: servum autem Domini non oportet
 litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem,
 patientem (*II Tim. ii, 23*). » Proinde decet ut qui-
 cunque de mysteriis celestibus vult scrutari, vel
 disputare, studeat prius cor a mundanis desideriis
 et vitiorum sordibus expurgare, et sic demum spe-
 ret se per Dei gratiam spiritalia dona posse plane
 percipere. Unde memoratus apostolus docet dicens:
 « Renovamini spiritu mentis vestræ et induite novum
 hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia
 et sanctitate veritatis (*Ephes. iv, 23*). » Et item:
 « Mortificate, inquit, membra vestra, quæ sunt super
 terram, fornicationem, immunditiam, libidinem,
 concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est simu-
 latorum servitus, propter quæ venit ira Dei super
 filios incredulitatis, in quibus et vos ambulastis
 aliquando cum viveretis in illis. Nunc autem depo-
 nite et vos omnia: iram, indignationem, malitiam,
 blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro.
 Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem ho-
 minem cum actibus ejus, et induentes novum, eum
 qui renovatur in agnitione secundum imaginem ejus
 qui creavit eum, ubi non est gentilis et Judæus, cir-
 cumcisio et præputium, barbarus et Scythæ, et servus
 et liber, sed omnia et in omnibus Christus (*Colos.*
iii, 5). » Imago enim Dei qui incorporeus est non est
 in corpore humano, quod corruptum et gravatur
 secundum desideria erroris, sed in spiritu et anima,
 quia spiritus est Deus qui omnia scrutatur, nec possi-
 bile est ut terrenum et fragile aliquid celsitudini ejus
 atque æternitati comparetur, quia ipse est vita, quæ
 vivificat omnia, qui solus habet immortalitatem et
 lucem habitat inaccessibilem. Ipse est enim lux
 vera « quæ illuminat omnem hominem venientem in
 hunc mundum », et ideo quisquis illius lucis contem-
 platione frui desiderat in æterna beatitudine, necesse
 est ut mundet cor in hujus vitæ peregrinatione, quia
 non aliter ad ejus visionem pertingere poterit, de
 quo ipsa Veritas ait: « Beati mundo corde, quo-

niam ipsi Deum videbunt (*Matth. v, 8*). » Sed quoniam
 amicis nostris rogantibus et maxime Ludovico rege
 exhortante, de futura visione Dei aliquid scribere
 coactus sum, hoc ipsum non secundum propriam
 opinionem, sed secundum sanctorum doctorum et
 catholicorum Patrum traditionem aggredi tentabo,
 et vel eorum sententias ponendo, sive ipsorum sensum
 propriis verbis, brevitatis causa, explicando,
 quantum sentio, ostendere curabo: Scripsit enim de
 hoc beatus Augustinus in plerisque locis, et maxime
 in epistola ad Paulinam de videndo Deo, ubi quid
 ipse senserit, vel quid ceteri sancti Patres ante eum
 scripserint, non tacet. Dicit enim in eadem epistola:
 Sic credimus videre Deum, non quia vidimus vel
 per oculos corporis, sicut videmus hunc solem, vel
 mentis obtuitu, sicut se quisque interius videt viven-
 tem, videt volentem, videt quærentem, videt scientem,
 videt nescientem. Tu itaque ipsa lectis his
 litteris, solem quidem vidisse te recolis per oculos
 corporis, potes etiam statim videre, si est id tem-
 poris, et eo loci es ubi ex ea parte cælum oculis
 tuis usque ad solem contuendum patet. Ad illa vero
 videnda quæ mente conspici dixi, id est, quod vivas,
 quod videre Deum velis, quod id requiras, quod te
 vivere et velle et quærere scias, quomodo autem
 Deus videatur nescias; ad hæc, inquam, omnia vi-
 denda, non oculos corporis adhibes, nec intervallum
 loci, per quod intendatur obtuitus, ut ad ea cernenda
 perveniat, sentis aut quæris. Sic vides vitam tuam,
 voluntatem, inquisitionem, scientiam, ignorantiam,
 quia nec ipsa est contemnenda visio videre quod nescias;
 sic, inquam, vides hæc omnia, ut in te videas,
 apud te habeas: ac sine ullis figurarum liniamentis,
 colorumque nitoribus, tanto clarius et certius quanto
 simplicius interiusque conspicias. Cum igitur nec
 oculis corporis, sicut corpora sive cælestia, sive
 terrestria, nec mentis aspectu sicut ea sunt quorum
 nonnulla commemoravi, quæ apud temetipsam cer-
 tissime intueris, nunc videamus Deum; cur credimus
 eum videri, nisi quia Scripturæ accommodamus
 fidem ubi legitur: « Beati mundo corde, quia ipsi
 Deum videbunt; » et si qua alia in hanc sententiam
 eadem divina auctoritate conscripta sunt, cui non
 credere nefas ducimus, credere autem pietatis esse
 minime dubitamus? Inter videre quoque et credere
 hoc distare dicamus, quia præsentia videntur, cre-
 duntur absentia, plane forsitan satis est, si præsentia
 illa hoc loco intelligamus dicta, quæ præsto sunt
 sensibus, sive animi sive corporis, unde etiam ducto
 vocabulo præsentia nominantur. Sic enim hanc
 lucem corporis sensu, sic et meam voluntatem plane
 video, quia præsto est animi mei sensibus, atque
 intus mihi præsens est. Si quis vero mihi indicet
 voluntatem suam, cujus os et vox mihi præsens est,
 tamen quia ipsa voluntas quam mihi indicat, latet
 sensum corporis et animi mei, credo, non video,
 aut si eum mentiri existimo, non credo; et si forte,
 ut dicit, ita sit. Creduntur ergo illa quæ absunt a
 sensibus nostris, si videtur idoneus qui de eis te-

stimonium perhibet, videntur autem quæ præsto sunt, unde et præsentia nominantur, vel animi vel corporis sensibus. Constat igitur nostra scientia ex visis rebus et creditis, sed in his quæ vidimus vel videmus, nos ipsi testes sumus; in his autem quæ credimus, aliis testibus movemur ad fidem, cum earum rerum quas nec vidisse nos recolimus nec videmus, dantur signa vel in vocibus, vel in litteris, vel in quibusque documentis, quibus visis non visa credantur. Non autem immerito scire nos dicimus non solum ea quæ vidimus aut videmus, verum et illa quæ idoneis ad quamque rem commoti testimoniis vel testibus credimus: porro si scire non incongruenter dicimur etiam illud quod certissimum credimus, hinc factum est ut etiam recte, et si non adsint sensibus nostris, videre mente dicamur. Scientia quippe menti tribuitur, sive per corporis sensus, sive per ipsum animum aliquid perceptum cognitumque retineat, et fides ipsa mente itaque videtur, quamvis hoc fide credatur quod non videtur. Unde apostolus Petrus dicit: « In quem modo non videntes creditis (*I Petr. i, 8*), » et ipse Dominus: « Beati, inquit, qui non viderunt et crediderunt (*Joan. xx, 29*). » Illa enim quæ videt, adsunt sensibus, vel animi vel corporis; quæ autem credit, absunt a sensibus et animi et corporis, quamvis et voluntas ejus a quo audit ut credat non sit præterita, sed maneat in loquente, quam in seipso idem ipse qui loquitur videt. Ille vero qui audit non eam videt, sed credit. Resurrectio autem Christi præterita est, quam nec illi viderunt homines qui tunc fuerunt. Nam qui viderunt viventem Christum, quem viderant morientem, ipsam tamen resurrectionem, cum fieret, non viderunt, sed eam certissime crediderunt, videndo, et tangendo vivum quem noverant mortuum. Nos totum credimus, et quod resurrexerit, et quod ab hominibus tunc visus et tractatus sit, et quod nunc vivat in cælis, nec jam moriatur et mors illi ultra non dominetur. Res autem ipsa nec corporis nostri sensibus adest, sicut adest hoc cælum et terra, nec nostræ mentis obtutibus, sicut adest fides ipsa, qua hoc credimus. Veniamus ad causam. Scimus posse Deum videri, quoniam scriptum est: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth. v, 8*). » An forte non debui dicere, Scimus, sed, Credimus: quoniam Deum nec corpore aliquando vidimus sicut hanc lucem, nec mente, sicut ipsam in nobis, qua id, credimus, fidem? sed tantum quia scriptum est in ea scriptura cujus fideles sumus, quod verum sit, minime dubitamus? Apostolus tamen Joannes cum tale aliquid diceret: « Scimus, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan. iii, 2*). » Ecce scire se dixit, quod nondum factum fuerat, nec videndo, sed credendo cognoverat. Recte itaque diximus, scimus posse Deum videri, quamvis eum non viderimus, sed divinæ auctoritatis, quæ sanctis libris continetur, crediderimus: quid est ergo quod eadem dicit auctoritas, Deum nemo vidit unquam? An fortasse responderetur, quod illa testimonia de

A videndo Deo sint, non de viso, Ipsi enim Deum videbunt, dictum est; non, Viderunt; et non, Vidimus, sed, Videbimus eum sicuti est: proinde his sententiis non est contrarium: « Deum nemo vidit unquam (*Joan. i, 18*). » Videbunt enim quem non viderunt, qui mundo corde filii Dei esse voluerunt. Quid est igitur: « Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (*Gen. xxxii, 30*)? » An et hoc contrarium illi quod dictum est, « Deum nemo vidit unquam? » Et illud quod de Moyse scriptum est, « quia loquebatur cum Deo facie ad faciem, sicut quis loquitur ad amicum suum (*Exod. xxxiii, 11*); » et illud quod propheta Isaias de seipso loquens, ait: « Vidi Dominum Sabaoth sedentem in throno (*Isai. vi, 1*), » et si qua alia solent similia testimonia ex eadem auctoritate proferri, quomodo non sunt contraria sententiæ qua dictum est: « Deum nemo vidit unquam? »

Ipsam quoque Evangelium potest putari sibi esse contrarium; quomodo enim verum est quod in eo dicitur: « Qui me vidit, vidit et Patrem (*Joan. xiv, 9*), » si Dominum nemo vidit unquam? Quomodo verum est, « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei? » Si Deum nemo vidit unquam? Qua igitur regula intelligentiæ ista veluti contraria et repugnantia, non esse contraria nec repugnare probabimus? Neque enim fieri ullo modo potest ut hæc Scripturarum auctoritas aliqua ex parte mentiat. Si dicimus in eo quod scriptum est: « Deum nemo vidit unquam, » homines tantummodo intelligendos, sicut etiam illud dictum est: « Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est (*I Joan. iv, 12*). » nemo utique, sed hominum. Neque enim hoc de Deo accipi potest, cum de Christo scriptum sit non opus fuisse ut quisquam illi testimonium perhiberet de homine, quoniam ipse sciebat quid esset de homine. Nam hoc Apostolus planius explicans, « Quem nemo, inquit, hominum vidit nec videre potest (*I Tim. vi, 16*). » Si ergo ita dictum est, « Deum nemo vidit unquam, » ac si diceretur nemo hominum; hactenus illa quæstio soluta videbitur, ut non sit huic sententiæ contrarium quod Dominus ait: « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei (*Matth. xviii, 10*), » ut scilicet angelos Deum videre credamus, quem nemo vidit unquam, subaudiatur, hominum. Quomodo ergo Deum vidit Abraham, Isaac, et Jacob, Job, Moyses, Micheas, Isaias, et si qui alii sunt, de quibus veracissima Scriptura testatur quod viderint, si Deum nemo unquam hominum vidit, nec videre potest? Quamquam nonnulli volentes probare etiam impios visuros Deum, a diabolo quoque ipso Deum visum putant, sic accipientes quod scriptum est in libro Job, venisse cum angelis et diabolum in conspectu Dei, ut jam et illud veniat in quæstionem, quomodo dictum sit: « Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt (*Matth. v, 8*); » et illud: « Pacem sectamini enim omnibus et sanctificationem, sine qua nemo poterit videre Deum (*Hebr. xii, 14*). » Multum enim miror,

si eo usque progrediuntur, qui existimant impios visuros Deum, et a diabolo visum Deum, ut eos et mundo esse corde, et pacem ac sanctificationem cum omnibus sectari asseverent. Nam quod Dominus ait: « Qui me videt, videt et Patrem (Joan. 1, 9), » potest, paulo attentius consideratum, non videri esse contrarium ei quod dixit: « Deum nemo vidit unquam (Joan. 1, 8). » Neque enim dixit, Quia me vidistis; vidistis et Patrem; sed dicendo, « Qui me videt, videt et Patrem, » ostendere voluit unitatem substantiæ Patris et Filii, ne in aliquo inter se putarentur esse dissimiles. Ac per hoc quoniam verum dictum est, « Qui me videt, videt et Patrem, » profecto quoniam Deum nemo hominum vidit unquam, nec Patrem quisquam putandus est vidisse, nec Filium, secundum quod Deus est et Filius et cum Patre unus Deus: nam secundum id quod homo est, utique in terra visus est, et cum hominibus conversatus est. Sed magna quæstio est quomodo non sit contrarium quia tot antiqui viderunt Deum, si Deum nemo vidit unquam: quem nemo hominum vidit, nec videre potest? Vides quam difficilem mihi proposueris quæstionem, unde me aliquid prolixè copioseque scribere voluisti, ex occasione brevis epistolæ meæ, quæ tibi visa est diligentius et uberius explicanda. Visne ergo attendere quæ apud alios interim comperi divinarum Scripturarum egregios tractatores, quid de visione Dei senserint, ne forte sufficienti desiderio tuo, quamvis ea forsitan noveris? Pauca ergo ista attende, si placet. Cum Evangelium exponens beatus Ambrosius Mediolanensis episcopus venisset ad eum locum ubi angelus apparuit in templo Zachariæ sacerdoti, ex hac occasione, vide quanta et qualia de Dei etiam visione disseruit. Non immerito, inquit, angelus videtur in templo, quia veri sacerdotis jam nuntiabatur adventus, et coeleste sacrificium parabatur, in quo angeli ministrarent. Et bene apparuisse dicitur ei qui eum repente conspexit. Hoc specialiter aut de angelis aut de Deo Scriptura divina tenere consuevit, ut quod non potest providere, apparere dicatur. Sic enim habes: « Apparuit Deus Abraham ad illicem Mambre (Exod. vi, 3). » Nam quia ante non præsentitur, sed repentino videtur aspectu, apparere memoratur. Non enim similiter sensibilia videntur, et in ejus voluntate situm est videri, et cujus naturæ est non videri, voluntatis videri. Nam si non vult, non videtur; si vult, videtur. Apparuit enim Deus Abraham quia voluit; aliis quia noluit, non apparuit. Visum est etiam Stephano, cum lapidaretur a populo, aperiri celum; visus est etiam Jesus stans ad dexteram Dei, et non est visus a populo. Vidit Isaias Dominum Sabaoth, sed aliis videri non potuit, quia cui placuit apparuit. Et quid de hominibus loquimur, cum etiam de ipsis coelestibus virtutibus et potestatibus legerimus « quia Dominum nemo vidit unquam (Joan. 1, 8)? » et addit quod ultra coelestes est potestates, unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit. Aut acquiescat igitur necesse est, si Deum Patrem nemo vidit unquam, Filium visum esse in Veteri Testamento, et

A desinant hæretici ex virgine ei principium dare, qui antequam nasceretur ex virgine, videbatur, aut certe refelli non potest, vel Patrem vel Filium, vel certe Spiritum sanctum, si tamen est sancti Spiritus visio, ea specie videri quam voluntas elegerit, non natura formaverit, quoniam Spiritum quoque visum accipimus in columba. Et ideo « Deum nemo vidit unquam, » quia eam quæ in Deo habitat plenitudinem divinitatis, nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. « Vidit » enim ad utrumque referendum est. Denique cum auditur, « unigenitus Filius ipse enarravit, » mentium magis quam oculorum visio declaratur. Species enim videtur, virtus vero narratur, illa oculis, hæc mente comprehenditur. Sed quid de trinitate dicam? Seraphim quando voluit, apparuit, et vocem ejus Isaias solus audivit. Apparuit angelus, et nunc præsto est, sed non videtur. Neque enim in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tamen etsi potestas non est videndi, est gratia promerendi ut videre possimus, et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam. Nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus. Et quid mirum si in præsentis sæculo, nisi quando vult Dominus non videtur? In ipsa quoque resurrectione non facile est Deum videre, nisi his qui corde sint mundo; et ideo, « Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt (Matth. viii, 5). » Quantos beatos jam numeraverat et tamen videndi his Deum non promiserat facultatem! Si ergo hi qui mundo sunt corde Deum videbunt, utique alii non videbunt; neque enim indigni Deum videbunt, neque is qui Deum videre noluerit, potest Deum videre. Nec in loco Deus videtur, sed mundo corde, nec ipse corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu; nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur videtur, et cum præsens est, non videtur. Denique nec apostoli omnes Christum videbant, et ideo ait: « Tanto tempore vobiscum sum et adhuc me non cognovistis (Joan. xiv, 9)! » Qui enim cognovit quæ sit longitudo et latitudo, et altitudo et profundum, et supereminentem scientiæ charitatem Christi, vidit et Christum, vidit et Patrem. Nos enim jam secundum carnem non novimus Christum, sed secundum spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus Dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere dignetur, ut videri possit a nobis. Invisibilis est igitur natura Deus non tantum Pater, sed et ipsa Trinitas, unus Deus, et quia non tantum invisibilis, verum etiam incommutabilis, sic apparet, quibus voluerit, in qua voluerit specie, ut apud eum integra maneant ejus invisibilis incommutabilisque natura, desiderium autem veraciter piorum, quo videre Deum cupiunt et inhiante ardescunt, non, opinor, in eam speciem contuendam flagrat, qua ut vult apparet, quod ipse non est, sed in eam substantiam qua ipse est quod est. Hujus enim desiderii sui flammam, sanctus Moyses fidelis famulus ejus ostendit, ubi ait Deo, cum quo ut amicum

facie ad faciem loquebatur: « Si inveni gratiam A paulo ante dixerat visionem ad utrumque referendam, nunc eam non menti sed oculis dedit, non, ut opinor, negligenter sua verba respiciens, sed quia usitatus in loquendo solemus oculis attribuere visionem, sicut speciem corpori. Nam et hic mos loquendi crebrius usurpatur in rebus, quæ locis continentur, varianturque coloribus. Sed si nulla species esset mente contuenda, non diceretur ille « speciosus forma præ filiis hominum (Ps. XLIV, 3). » Neque enim hoc secundum carnem dictum est, et non secundum speciem spiritalem. Proinde narrante Unigenito, qui est in sinu Patris, narratione ineffabili, creatura rationalis munda et sancta impletur Dei visione ineffabili, quam tunc consequemur, cum æquales angelis facti fuerimus, quia sicut videntur ista visibilia, corporis sensibus nota, « Deum nemo vidit unquam. » Quoniam si aliquando eo modo visus est, non sicut ista natura videtur, sed voluntate visus est, specie qua voluit apparens, latente natura atque in se incommutabiliter permanente. Eo autem modo quo videtur sicuti est, nunc fortasse, videtur a quibusdam angelis. A nobis autem non ita videtur [videbitur], cum eis facti fuerimus æquales. Deinde cum addidisset, « quia nec potestates cælorum sicut seraphin, nisi cum volunt et quemadmodum volunt videntur: » ut hinc etiam coniceretur quanta sit invisibilitas Trinitatis, tamen inquit, « et si potestas non est videndi, est gratia promerendi, » ut videre possimus, et ideo qui habuit gratiam meruit copiam. Nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus. His itaque verbis quibus non sua docet, sed Evangelium exponit, non hoc voluit intelligi quod quidam eorum videbunt Deum, quidam vero non videbunt, quibus credentibus dedit potestatem filios Dei fieri, cum ad eos omnes pertineat quod dictum est, « videbimus eum sicuti est. » Sed dicendo, Nos copiam non meremur quia Deum videndi gratiam non habemus, de hoc sæculo se loqui significavit, ubi quibusdam Deus licet non in sua natura, sed in qua voluit specie dignatus est apparere, sicut Abrahæ, sicut Isaïæ aliisque similibus. Cæteris vero innumerabilibus, quamvis ad suum populum et hæreditatem æternam pertinentibus, nulla vel tali specie se demonstrat: in futuro autem sæculo, qui regnum accepturi sunt quod eis ab initio præparatum est, omnes eum corde mundo videbunt, nec in illo regno nisi tales erunt. Attende itaque id quod adjungat, jam de illo sæculo dicere incipiens, « et quid mirum, inquit, si in præsentī sæculo nisi quando vult Dominus non videtur? In ipsa quoque resurrectione non facile est Deum videre nisi eis qui corde sint mundo, et ideo, « Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt, » quantos beatos jam numeraverat et tamen videndi his Deum non promiserat facultatem; si ergo hi qui mundo sunt corde Deum videbunt, utique alii non videbunt, neque indigni Deum videbunt, neque is qui Deum videre noluerit potest Deum videre. » Cernis quod circumspicte loquatur jam de his qui in futuro sæculo

facie ad faciem loquebatur: « Si inveni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum (Exod. xxxiii, 13). » Quid ergo? Ille non erat ipse? Si non est et ipse, non ei diceret, « Ostende mihi temetipsum, » sed, « Ostende mihi Deum, et tamen si ejus naturam substantiamque conspiceret, multo minus diceret, « Ostende mihi temetipsum. » Ipse ergo erat in ea specie qua apparere voluerat. Non autem ipse apparebat in natura propria quam Moyses videre cupiebat, et quæ promittitur sanctis in alia vita. Unde quod responsum est Moysi verum est, quia « nemo potest faciem Dei videre, et vivere (Ibid. v. 20); » id est, nemo potest eum in hac vita viventem videre sicuti est: Nam multi viderunt, sed quod voluntas elegit, non quod natura formavit, et illud quod Joannes ait, si recte intelligitur: « Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus; scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. iii, 2), » non sicut eum homines viderunt quando voluit, in specie qua voluit, non in natura, quæ in semetipso etiam cum videretur, latuit, sed sicut est, quod ab eo petebatur, cum ei diceretur, « Ostende mihi temetipsum, » ab eo qui cum illo facie ad faciem loquebatur. Non quia Dei plenitudinem quisque non solum oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquando comprehendit. Aliud est enim videre, aliud est totum videndo comprehendere, quandoquidem id videtur, quod præsens utrumque sentitur, totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, ut nihil ejus lateat videntem, aut cujus fines circumscribi possunt, sicut te nihil latet præsentis voluntatis tuæ, circumscribi autem potest finis annui tui. Exempli gratia duo posui, quorum alterum ad mentis obtutum, alterum ad corporales oculos pertinet; visus enim, sicut ille ait, ad utrumque referendus est, id est, ad oculos et ad mentem. Porro, si propterea Deum nemo vidit unquam, quia, sicut ait disputator ejus verba consideramus, plenitudinem divinitatis ejus nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. « Vidit » enim ad utrumque referendum est. Restat inquirere quomodo angeli Deum videant, propter illud quod ex Evangelio commemoravit: « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei (Matth. xviii, 10). » Si enim et ipsis non sicuti est, sed latente sua natura in specie qua voluerit, apparet, magis magisque requirendum est quomodo eum nos videbimus sicuti est, et sicut Moyses desideravit cum peteret ut Deus, qui in conspectu ejus erat, ostenderet illi semetipsum (Exod. xxxiii, 13). Hoc enim nobis summum præmium in resurrectione promittitur, quod erimus æquales angelis Dei. Ac per hoc si nec ipsi eum vident sicuti est, quomodo nos ita visuri sumus, cum eis æquales in resurrectione facti fuerimus? Sed vide quid consequenter dicat noster Ambrosius. Denique, inquit, cum additur, « unigenitus Filius ipse narrabit, mentium magis quam visio oculorum declaratur. Species enim videtur, virtus vero narratur. Illa oculis, hæc mente comprehenditur. » Qui

Deum videbunt, neque enim omnes, sed qui digni sunt. Resurgent enim et digni et indigni regno illo ubi videbitur Deus, quoniam omnes qui monumentis sunt audient vocem ejus et procedent, sed cum magna differentia. Nam qui bene fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui autem male egerunt, in resurrectionem judicii. Hic judicium poenam æternam significat, sicut etiam illud dictum: « Qui non credit, jam judicatus est (Joan. iii, 18). » Quod ergo ait sanctus Ambrosius, « neque is qui Deum videre nolu-erit potest Deum videre, » quid aliud intelligi voluit, nisi quia is qui mundando cordi curam tanta re dignam non vult impendere, non vult Deum videre, vide proinde quid adjungat, « nec in loco, inquit, Deus videtur, sed mundo corde. » Quid evidentius, quid expressius dici potuit? Ab hac igitur visione diabolus et angeli ejus et omnes cum iis impii, sine ulla nebula dubitationis, exclusi sunt; quoniam mundo corde non sunt, ac per hoc quod scriptum est in libro Job, venisse angelos in conspectu Dei et venisse cum eis diabolum, non ideo diabolus Deum vidisse credendus est. Ipsi enim dicti sunt venisse in conspectu Dei, non Deus in conspectu eorum. Nec opus est hoc loco immorari, ut pro viribus nostris conemur ostendere quomodo et hoc temporaliter fiat, cum in Dei conspectu semper sint omnia. Nunc enim quæritur quomodo videatur Deus; non in ea specie qua et in isto sæculo quibusdam voluit, apparere, quando non solum cum Abraham aliisque justis, verum etiam cum Cain fratricida locutus est; sed quomodo videatur in illo regno ubi filii ejus eum videbunt sicuti est. Tunc quippe satiabitur in bonis desiderium eorum. Quo desiderio flagrabat Moyses, cui loqui ad Deum facie ad faciem non sufficiebat et dicebat: « Ostende mihi temetipsum manifeste, ut videam te (Exod. xxxiii, 13), » tanquam diceret quod in Psalmo ex eodem desiderio canitur: « Satiabor dum manifestabitur gloria tua (Psal. xvi, 15). » Quo desiderio ardebat et Philippus, et sic satiari cupiebat dicens: « Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis (Joan. xiv, 8, 9). » De hac visione ejus loquens etiam ipse amator et desiderator Ambrosius, non in loco, inquit, Deus videtur et sicut ad ilicem Mambre, sicut in monte Sina; sed mundo corde, et sequitur, sciens quid desideret, et quid æstuet et quid speret. Nec corporalibus, inquit, oculis Deus quæritur, quibus se ostendit Abraham, Isaac, Jacob et aliis in hoc sæculo, nec circumscribitur visu, propter illud quod dictum est, Posteriora mea videbis; nec tactu tenetur, sicut etiam luctatus est cum Jacob, nec auditur affatu, sicut non solum a tot sanctis, verum etiam a diabolo auditus est, nec sentitur incessu, sicut aliquando cum in paradiso deambulare ad vesperam. Vides quemadmodum vir sanctus enitatur mentes nostras ab omnibus carnis sensibus evocare, ut aptas faciat ad videndum Deum, et tamen quid agit talis extrinsecus plantator et rigator, nisi intrinsecus operetur qui dat incrementum Deus: quis enim sine adiutorio spiritus Dei co-

gitare valeat esse aliquid, magisque esse quam omnia quæ per corpus sentiuntur, quod nec in loco videatur, nec quærendum sit oculis, nec audiat affatu nec tactu teneatur, nec sentiatur incessu et videatur tamen, sed corde mundo. Neque enim de hac vita ille loquebatur, cum hoc diceret; quando quidem ab hoc sæculo in quo Deus apparuit, non sicuti est, sed in specie qua voluit, quibus voluit, satis discrevit sæculi futuri vitam discretionem apertissima, ubi ait: Et quid mirum si in præsentis sæculo, nisi quando vult Dominus non videtur. In ipsa quoque resurrectione non facile est Deum videre, nisi his qui corde sint mundo. Et ideo: « Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt. » Hinc jam de illo sæculo dicere exorsus est ubi Deum videbunt, non omnes qui resurgent, sed qui resurgent ad vitam æternam, non indigni de quibus dictum est: « Tollatur impius, ne videat claritatem Domini; » sed digni, de quibus dixit ipse Dominus cum præsens non videretur: « Qui diligit me, mandata mea custodit; et: Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum et ostendam meipsum illi (Joan. xiv, 21); » nec hi quibus dicitur: « Ite in ignem æternum qui præparatus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41), » sed hi quibus dicitur: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Ibid. v. 34). » Illi quippe ibunt in ambustionem æternam, isti autem in vitam æternam: et quæ est vita æterna, nisi quod ipsa Vita alibi dicit: « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii, 3)? » sed sic quomodo promisit ostensurum seipsum dilectoribus suis cum Patre unum Deum non quomodo in hoc sæculo in corpore visus est a bonis et a malis. In judicio enim futuro quo sic venturus est, quomodo visus est iens in cælum, hoc est, in eadem forma filii hominis eandem formam videbunt, quibus dicturus est: « Esurivi, et non dedistis mihi manducare (Matth. xxv, 42), » quia et Judæi videbunt in quem pupugerunt, non illam Dei formam in qua non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. In illa Dei forma tunc videbunt eum, qui videbunt sicuti est. Nec ideo videbunt, quia pauperes spiritu in hac vita fuerunt, quia mites, quia lugentes, quia esurientes et sitiennes justitiam, quia misericordes, quia pacifici, quia persecutionem passi propter justitiam, quamvis et hæc omnia idem ipsi sint, sed quia mundo sunt corde. Ideo quippe inter illas beatitudines cum omnia faciant qui cor mundum habent, non est tamen alicubi positum: « Deum videbunt, » nisi ubi dictum est: « Beati mundo corde, quoniam mundo corde videbitur (Matth. v, 8) qui nec in loco videtur, nec oculis corporalibus quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu videtur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. » Deum enim nemo vidit unquam (Joan. i, 8), » vel in hac vita, sicuti ipse est, vel etiam in angelorum vita, sicut visibilia ista quæ corporali visione cernuntur, quia

unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit. Unde non ad oculorum corporalium sed ad mentium visionem dictum est pertinere quod narrat. Sed rursus ne desiderium nostrum a corporis sensu ad alium corporis sensum migraret, hoc est ad aures ab oculis, ideo cum dixisset « nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, » addidit etiam, « nec auditur affatu, » ut, si possumus, unigenitum Filium qui est in sinu Patris sic intelligamus narrantem quomodo et Verbum est non sonus auribus strepens, sed imago mentibus innotescens, ut illic interna et ineffabili luce clarescat quod dictum est : « Qui me videt, videt et Patrem (*Joan.* xiv, 9); » quod hic Philippo dicebatur quando videbat et non videbat. Sequitur enim hujus visionis eximius concupitor Ambrosius dicens : « Et cum absens putatur, videtur ; et cum præsens est, non videtur. » Non dixit, Cum absens est, sed, Cum absens putatur. Nusquam enim est absens qui cælum et terram implet, nec spatiis includitur, parvis magnisque diffunditur, sed ubique totus est, et nullo continetur loco. Hoc qui excedens mente intelligit, videt Deum, et cum absens putatur. Qui autem hoc non potest, oret et agat, ut posse mereatur, nec ad hominem disputatorem pulset, ut quod non legit, legat, sed ad Deum Salvatorem, ut quod non valet, valeat. Potest tamen movere quomodo jam ipsa Dei substantia videri potuerit a quibusdam in hac vita positis, propter illud quod dictum est ad Moysen : « Nemo potest faciem meam videre, et vivere (*Exod.* xxxiii, 20), » nisi quia potest humana mens divinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam, antequam per istam communem mortem carne solvatur, sic enim raptus est qui audivit illic ineffabilia verba quæ non licet homini loqui, ubi usque adeo facta est ab hujus vite sensibus quædam intentionis aversio, ut sive in corpore sive extra corpus fuerit, id est, utrum, sicut solet in vehementiore exstasi, mens ab hac vita in illam vitam fuerit alienata manente corporis vinculo, an omnino resolutio facta fuerit, qualis in plena morte contingit, nescire se diceret. Ita fit ut et illud verum sit quod dictum est, « Nemo potest faciem meam videre et vivere, quia necesse est abstrahi ab hac vita mentem, quando in illius ineffabilitatem visionis assumitur ; et non sit incredibile quibusdam sanctis nondum ita defunctis ut sepelienda cadavera remanerent, etiam istam excellentiam revelationis fuisse concessam. Porro quod dicit Apostolus scribens ad Ephesios (*Ephes.* iii, 14) : « Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitiis gloriæ suæ virtute corroborari per spiritum ejus in interiorem hominem, habitare Christum per fidem in cordibus vestris : in charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo et longitudo et sublimitas et profundum ; scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in

omnem plenitudinem Dei. » Ego hæc verba apostoli Pauli sic intelligere soleo. In latitudine bona opera charitatis, in longitudine perseverantiam usque in finem, in altitudine spem celestium præmiorum, in profunda inscrutabilia judicia Dei. Unde ista gratia in homines venit, qui nos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere dignetur, ut videri possit a nobis.

Nunc autem quod mihi proposueras et ad explicandum difficile videbatur, utrum explicatum sit, diligenter attente recolendo quæ dicta sunt. Si enim quæris utrum possit Deus videri, Respondeo : potest ; si quæris unde sciam, respondeo quia in veracissima Scriptura legitur : « Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* v, 8), » et cætera talia. Si quæris quomodo dictus sit invisibilis si videri potest, respondeo invisibilem esse naturam, videri autem cum vult, plurimis enim visus est : non sicuti est, sed quali specie illi placuit apparere ; si quæris quomodo eum vidit vel Cain sceleratus, quando de suo scelere ab illo interrogatus et judicatus est, vel etiam ipse diabolus, quando venit cum angelis ut coram illo assisteret, si « beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt ; » respondeo non quidem esse consequens ut etiam videant Deum, qui voces ab eo factas aliquando audiunt. Neque enim viderunt eum qui audierunt, quando dixit ad Filium, « Et clarificavi et iterum clarificabo (*Joan.* xii, 18). » Verumtamen non esse mirandum, etsi aliqui etiam non mundi corde vident Deum in specie quam voluntas ejus fecerit, latente invisibili et apud se incommutabili manente natura. Si quæris utrum etiam sicuti est aliquando possit videri, respondeo, filiis hoc esse promissum, de quibus dictum est, « Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan.* iii, 2). » Si quæris unde eum videbimus, respondeo : unde angeli vident, quibus tunc erimus æquales ; sicut enim videntur ista quæ visibilia nominantur, « Deum nemo vidit unquam (*Joan.* i, 18), » nec videri potest ; « quoniam lucem habitat inaccessibilem, » et est natura invisibilis sicut incorruptibilis quæ contextim Apostolus posuit dicens, « Regi autem sæculorum invisibili, incorruptibili (*I Tim.* i, 17), » quia sicut nunc incorruptilis nec postea corruptilis, ita non solum nunc, sed etiam semper invisibilis. Nec in loco enim videtur sed mundo corde ; nec corporalibus oculis quæritur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Unigenitus autem Filius, qui est in sinu Patris, deitatis naturam atque substantiam insonabiliter narrat et ideo dignis idoneisque tanto conspectu, oculis etiam invisibiliter monstrat. Ipsi enim sunt oculi de quibus Apostolus dicit, « Illuminatos oculos cordis vestri (*Eph.* i, 18) ; » de quibus dicitur : « Illumina oculos meos ne unquam obdormiam in morte (*Psal.* xii, 4) : » Dominus enim spiritus est ; unde qui adhæret Domino, unus spiritus est. Proinde qui potest Deum invisibiliter videre, ipse Deo potest incorporaliter adhærere. Porro si ea quæ in animo nostro sunt corpo-

ralibusque locis simillima, non tamen locorum spatiis ac finibus continentur, nec intervallis localibus in nostra memoria reponuntur, quanto magis illa, quæ nullam gerunt similitudinem corporum, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, nulla locorum spatia tenent, nulla intercapedine separantur, aut aliqua oculi cordis, quo radios suos mittant et ea videant, intervalla conquirunt! Nonne omnia in uno sunt sine angustia, et suis terminis nota sunt, sine circuitu regionum? Aut dic in quo loco videas charitatem; quæ tamen in tantum tibi cognita est, in quantum eam potes mentis acie contueri. Quam non ideo magnam nosti, quia ingentem aliquam molem conspiciendo lustrasti; nec cum tibi intus loquitur, ut secundum eam vivas, ullis perstreptis sonis, nec ut eam cernas corporalius lumen erigis oculorum; nec ut eam fortiter teneas, corporalium vires præparas lacertorum; nec cum tibi venit in mentem, sentis ejus incessum? Ecce etiam charitas quantalacunque in nostra voluntate consistit, nobisque conspicua est, nec in loco videtur, nec corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu: quanto magis Deus ipse cujus hoc pignus in nobis est! Nam si interior homo noster, quantalacunque imago ejus, non de illo genita, sed ab illo creata, quamvis adhuc renovetur de die in diem, jam tamen in tali luce habitat, quo nullus oculorum corporalium sensus accedit, si ea quæ in illa luce cordis oculis intuemur, et discernuntur intra se, et nullis locorum spatiis separantur: quanto magis Deus, qui lucem habitat inaccessibilem corporis sensibus, quo nec ipsis nisi mundi potest esse cordis accessus! Cum igitur lucem istam omni corporali luci non solum iudicio rationis, sed amoris quoque appetitu proposuerimus; quanto id magis videbimus, tanto melius valebimus, donec sanentur omnes languores animæ nostræ ab illo qui propitius sit omnibus iniquitatibus nostris. Arbitror jam te concedere, his omnibus consideratis, recte dictum esse quod Deus nec in loco videtur, sed mundo corde, nec corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu, et si quid in his minus intelligimus vel aliter sapimus, id quoque nobis Deus revelabit, si in quod pervenimus in eo ambulemus. Pervenimus autem ut credamus Deum non corpus esse, sed spiritum: pervenimus etiam ut credamus quod Deum nemo vidit unquam, et quod Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ; et quod apud eum non est commutatio, nec momenti obumbratio; et quod lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest; et quod Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus est, sine ulla diversitate et separatione naturæ; et quod mundi corde eum videbunt, et quod similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est; et quod Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in illo manet; et quod pacem ac sanctificationem sectari debemus, sine qua

A nemo poterit videre Deum; et quod corruptibile hoc mortale corpus nostrum in resurrectione commutabitur et inducet incorruptionem atque immortalitatem, et quia seminatur corpus animale, surget corpus spiritale, transfigurante Domino corpus humilitatis nostræ ut conforme faciat corpori gloriæ suæ; et quod Deus fecit hominem ad imaginem suam; et quod spiritu mentis nostræ renovamur in agnitione Dei, secundum imaginem ejus qui creavit nos. In his atque hujusmodi Scripturarum sanctarum auctoritatibus per fidem ambulantes, qui dato vel adjuto divinitus intellectu spiritaliter profecerunt, et spiritalia spiritalibus comparare potuerunt, viderunt melius videri mente quam corpore, et ea videri mente quæ non continentur locis, nec in terrenis locorum intervallis separarentur, nec minora essent in parte, quam in toto. Unde quia et invisibilis in Scripturis sanctis ejus substantia commendatur, et visus esse a plurimis per corpus et corporalibus locis in iisdem auctoritatibus invenitur, aut spiritu, quo corporales cernuntur imagines, per aliquam licet incorpoream, tamen similitudinem corporis, sicut in somnis vel in extasi, secrevit ille vir sanctus, Dei naturam ab hujusmodi visionibus, easque dixit esse quas Dei voluntas elegisset, non quas natura formasset. Facit enim ista Deus quibus vult, ut vult, cui vult, quando vult, ut appareat sua latente atque in se incommutabiliter manente substantia. Si enim voluntas nostra apud se manens et latens, sine ulla sui commutatione, per quas se utcumque ostendat, exprimit voces: quanto facilius Deus omnipotens, sua latente atque incommutabiliter manente natura, in qua voluerit specie potest, cui voluerit, apparere, qui ex nihilo creavit omnia atque in se manens innovat omnia. Ad eam vero visionem, qua videbimus Deum sicut est, mundanda corda commonuit. Quia enim corpora consuetudine loquendi visibilia nominantur, propterea Deus invisibilis dicitur, ne corpus esse credatur, non quia corda munda suæ substantiæ contemplatione fraudavit; cum hæc magna et summa merces Deum colentibus et diligentibus promittatur, dicente ipso Domino quando corporalibus oculis visibiliter apparebat, et invisibilem se contuendum mundis cordibus promittebat: « Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum et ostendam meipsum illi (Joan. xiv, 21). » Hæc quippe natura ejus æqualiter cum Patre invisibilis, sicut æqualiter incorruptibilis est; quæ, sicut supra dictum est, continuatim Apostolus posuit divinam substantiam, qua potuit hominibus prædicatione commendans. Quam si oculi corporales in resurrectione mutata corporum qualitate conspiciant, viderint qui hoc possunt astruere: me plus movet illius sententia, qui nec in ipsa resurrectione hoc corporalibus oculis, sed mundis cordibus tribuit. Et de spiritali quidem corporis qualitate quod resurrecturis promittitur, vel discere aliquid adhuc, vel quærere non recuso; si tamen de hac re disputantes illis vitis carere possimus, quæ plerumque studiis humanis et concertationibus excitantur dum supra quam scriptum est:

« Unus pro altero infletur adversus alterum (I Cor. iv, 6); » ne dum altercando quærimus vestigare quomodo possit videri Deus, ipsam pacem sanctificationemque perdamus, sine qua nemo poterit videre Deum. Quod ipse avertat a cordibus nostris, ut ea sua contemplationi munda reddat atque custodiat. Illud tamen quia non dubito, non requiro quod Dei natura nunquam videatur in loco. Jam utrum possit hujus corporis oculis videri aliquid quod in loco non videtur, ab eis qui hoc valent disserendo monstrare, cum pace dilectionis audire paratus sum, et quod me movet in commune conferre. Postremo quia id quod ego in illa epistola mea dixi de istis nostræ carnis oculis, quia neque nunc possunt, neque tunc poterunt Deum videre, etiam sic verum est. Non enim dictum est, nisi de oculis corporalibus, quod tunc non erunt si corpus ipsum spiritus erit, ac per hoc corporei oculi nunquam Deum videbunt, quia cum videbitur spiritus, eum videbit non corpus. Tota igitur quæstio jam remansit de corpore spiritali, quamvis indicat incorruptionem et immortalitatem hoc corruptibile atque mortale, et quamvis ex animali in spiritale muteatur. Quæ diligentius sollicitiusque tractanda est, maxime propter corpus ipsius Domini, qui transfiguratur corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ, ut possit sibi subicere omnia. Cum enim et Deus Pater videat Filium et Filius Patrem, procul dubio non sunt audiendi qui visionem nolunt tribuere nisi corporalibus. Neque enim dici fas est quod Filium Pater non videat; aut, et ut ipse videat, corpore indutus est, si nonnisi ad corpus pertinet visus. Quid est quod in ipso mundi exordio, antequam a Filio esset ulla forma servi suscepta, « Vidit Deus lucem, quia bona erat, et firmamentum et mare et aridam et omne fenum atque omne lignum, » solem, lunam, stellæ, reptilia animarum vivarum, volatilia cœli, animam vivam. Postremo etiam vidit Deus omnia quæ fecit, et ecce bona valde (Gen. i, 4). » Quapropter donec diligenti inquisitione, si Dominus adjuverit, reperiatur quid secundum Scripturas de spiritali corpore, quod in resurrectione promittitur, probabilius sentiendum sit, interim nobis sufficiat, quod unigenitus Filius idemque mediator Dei et hominum homo Christus Jesus ita videt Patrem sicut videtur a Patre. Nos autem ad illam visionem Dei, quæ nobis in resurrectione promittitur, non ex hoc mundo istam concupiscentiam oculorum transferre conemur, sed mundandis cordibus pio studeamus affectu; nec corporalem faciem cogitemus, cum dicat Apostolus: « Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12); » præsertim quia Apostolus expressius dixit: « Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum (Ibid.); » si ergo tunc corporali Deum facie cognoscamus, corporali nunc ejus facie cogniti sumus, « tunc enim cognoscam, » inquit, « sicut et cognitus sum. » Unde quis eum non intelligat eo loco etiam nostram faciem illam significare voluisse de qua dicit alio loco: « Nos autem revelata facie gloriam

A Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu (II Cor. iii, 18): » de gloria, scilicet fidei in gloriam contemplationis æternæ. Ut enim non tantum quod B. Ambrosius, verum etiam, quod S. Hieronymus sensit dicam, non solum Patris divinitatis, sed nec Filii quidem nec Spiritus sancti, quia una in Trinitate natura est, possunt oculi carnis aspicere, sed oculi mentis, de quibus ipse Salvator ait: « Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8). » Namque, sicut alibi idem Hieronymus breviter ac veraciter definiit, res incorporealis corporalibus oculis non videtur. Has sententias de re tanta, virorum tantorum, non ob hoc interponere volui ut cujusquam hominis sensum tanquam Scripturæ canonicæ auctoritatem, sequendum arbitraris, sed ut illi qui aliter sapiant conentur mente videre quod verum est, et in simplicitate cordis quærere Dominum, ne tam doctos divinarum eloquiorum tractatores temere reprehendant. Nec te moveat quod a quibusdam minus considerate dicitur: « Quod tunc videbunt oculi corporales, si Dominum non videbunt? An forte cæci erunt, vel sine causa erunt. » Neque enim attendunt qui hæc loquuntur, quia si non erunt corpora, perfectio illi oculi non erunt corporales; si autem erunt corpora, erit quod videre possint oculi corporales. Hæc de illa epistola quam B. Augustinus ad Paulinam scripsit de videndo Deo assumpsimus; nunc autem ex ejusdem doctoris epistola quam ad Italicam conscripsit de corpore Mediatoris si corporeis oculis videat substantiam Dei, pauca subnectere censemus. Lux vero ipsa, qua illuminabuntur hæc omnia, quæ modo in cordibus reconduntur, qualis aut quanta sit quis lingua proferat, quis saltem humana mente contingat? Perfecto lux illa ipsa est Deus, quoniam Deus « lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ (Joan. i, 4); » sed lux mentium purgarum, non istorum corporis oculorum. Erit ergo tunc idonea mens in eo quo illam lucem videat quod nunc non dicerem [forte, quod nunc non dicitur esse]. Hoc autem oculus corporis, neque nunc potest neque tunc videre poterit. Omne quippe quod oculo corporis conspici potest, in loco aliquo sit necesse est, nec ubique sit totum, sed minore sui parte minorem locum occupet, et majore majorem. Non ita est Deus invisibilis et incorruptibilis, qui solus habet immortalitatem et lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit nec videre potest. Per hoc enim videri ab homine non potest, per quod videt homo corpore corpora. Nam si et mentibus piorum esset inaccessibilis non diceretur, « accedite ad eum et illuminabimini (Psal. xxxiii, 6); » et si mentibus piorum esset invisibilis, non diceretur, « videbimus eum sicuti est. Nam perspicere totam ipsam in Epistola Joannis sententiam: « Dilectissimi, inquit, filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus; scimus quia cum apparuerit, similes illi erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. iii, 2). » In tantum ergo videbimus, in quantum si-

miles erimus, quia et nunc in tantum non videmus in quantum dissimiles sumus. Inde igitur videbimus, unde similes erimus. Quis autem dementissimus dixerit corpore nos vel esse vel futuros esse similes Deo? In interiore itaque homine ista similitudo est; qui renovatur in agnitione Dei, secundum imaginem ejus qui creavit eum, et tanto efficitur similiores illi, quanto magis in ejus cognitione et charitate proficimur, quia etsi exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem. Ita sane ut in hac vita quantuscunque profectus sit, longe absit ab illa perfectione similitudinis quæ idonea erit ad videndum Deum, sicut dicit Apostolus: « Facie ad faciem (I Cor. 1, 12). » In quibus certe verbis si corporalem faciem vulerimus accipere, consequens erit ut etiam Deus talem habeat faciem ut sit aliquod intervallum inter nostram et ipsius, cum eum videbimus facie ad faciem: et si intervallum, utique finis et membrorum habitus et terminus, etc., absurda dictaque et cogitatu impia, quibus animalis homo non percipiens quæ sunt Spiritus Dei, fallacissimis vanitatibus illuditur. Dicunt enim quidam eorum, qui talia garriunt, sicut ad me potuit pervenire, nos Deum videre, nunc mente tunc corpore. Ita ut etiam impios cum pari modo asseverent esse visuros. Vide quantum pejus profecerunt dum sine limite timoris vel pudoris hac atque hac vagabunda fertur impunita loquacitas. Antea dicebant carni suæ tantum hoc præstitisse Christum ut corporeis oculis videret Deum, deinde addiderunt etiam omnes sanctos, receptis in resurrectione corporibus, eodem modo Deum esse visuros. Nunc jam istam possibilitatem etiam impiis donaverunt. Donent sane quantum volunt, et quibus volunt. Nam quis audeat contradicere hominibus de suo donantibus? qui enim loquitur mendacium de suo loquitur: tu autem cum his qui sanam doctrinam tenent, nihil istorum audeas usurpare de tuo. Sed cum legis: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8), » intellige impios non visuros, neque enim beati mundo corde sunt impii. Item cum legis: « Videbimus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12), » unde nunc videmus per speculum in ænigmate, inde tunc videbimus facie ad faciem. Hoc autem utrumque interioris hominis munus est, sive cum in ista peregrinatione adhuc per fidem ambulatur, in qua utitur speculo et ænigmate, sive in illa patria cum per speciem contemplabitur, pro qua visione positum est, « facie ad faciem. » Audiat caro carnalibus cogitationibus ebria: Spiritus est Deus, et ideo qui adorant Deum in spiritu et veritate adorare oportet. Si adorare oportet, quanto magis videre? Quis enim audeat affirmare Dei substantiam corporaliter videri, cum eam corporaliter noluit adorari? Sed argute sibi videntur dicere et quasi interrogando premere: Potuit præstare Christus carni suæ ut oculis corporeis videret Patrem, an non potuit? ut si non potuisset responderimus, omnipotentiae Dei nos derogasse proclamant; si autem potuisset

A consenserimus, argumentationem suam ex nostra responsione concludant. Quanto jam tolerabilius desipiunt qui carnem asserunt emersuram in substantiam Dei, et hoc futuram esse quod Deus est, ut sic eam saltem videndo faciant idoneam, nunc tanta diversitate dissimilem. Quam vanitatem credo istos habere a fide sua, fortasse et ab auribus. Et tamen si interrogatione de hoc similiter urgeantur, possint hoc Deus an non possit efficere; utrum ejus potestati detrahent, si non posse responderint, an hoc futurum fatebuntur, si posse consenserint? Quomodo ergo exirent de hoc laqueo alieno, sic exeant de suo. Deinde cur solis oculis corporis Christi hoc donum attributum esse contendunt, non etiam cæteris sensibus? Sonus ergo erit Deus, ut possit etiam auribus percipi? et halitus erit, ut possit olfactu sentiri? et liquor aliquis erit, ut possit et bibi? et moles erit, ut possit et tangi? Non, inquirunt. Quid ergo? An illud potest Deus, et hoc non potest? Si non posse dixerint, cur derogant omnipotentiae Dei? Si posse et nolle responderint, cur solis oculis favent, invident autem cæteris sensibus corporis Christi? Hæc de opusculis S. Augustini, Ambrosii atque Hieronymi excerpimus. Nunc quid de visione Dei futura B. Gregorius senserit consequenter ponemus, qui in expositione beati Job libro octavo decimo, dum de visione divinæ essentiae tractaret illam sententiam de libro Exodi quam Dominus Moysi petenti ut ei manifestaret semetipsum, manifeste protulit in medium dicens. Huic Dominicæ sententiæ qua ad Moysen dicitur: « Non enim videbit me homo et vivet (Exod. xxxiii, 20), » Joannem audi concordantem, qui ait: « Deum nemo vidit unquam (Joan. 1, 8). » Sed cum Testamenti Veteris patres intueor, multos horum, testis ipsa sacra lectionis historia, Deum vidisse cognosco. Vidit quippe Jacob Dominum, qui ait: « Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (Gen. xxxii, 30). » Vidit Moyses Dominum, de quo scriptum est: « Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum (Exod. xxxiii, 11). » Vidit Job Dominum, qui ait: « Auditui auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te (Job. xlii, 5). » Vidit Isaias Dominum, qui ait: « In anno quo mortuus est rex Ozias vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum (Isa. vi, 1). » Vidit Michæas Dominum, qui ait: « Vidi Dominum sedentem super solium suum et omnem exercitum cœli assistantem ei a dextris et a sinistris (II. Par. xviii, 18). » Quid est ergo quod tot Testamenti Veteris Patres Deum se vidisse testati sunt et tamen ipse ait: « Non enim videbit me homo et vivet (Exod. xxxiii, 20); » et Joannes ait: « Deum nemo vidit unquam (Joan. 1, 8)? » nisi hoc quod patenter videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest, ut anima gratia Spiritus afflata per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim ejus essentiae non pertingat.

Hinc est enim quod Jacob, qui Deum se vidisse testatur, hunc non nisi in angelo vidit : hinc est quod Moyses, qui cum Deo facie ad faciem loquitur, sicut loqui solet homo cum amico suo, ad ipsum verba sua locutionis convertens dicit : « Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, ut videam te (*Exod. xxxiii, 13*). » Certe enim si Deus non erat, cum quo loquebatur, Ostende mihi Deum diceret, et non, Ostende temetipsum; si autem Deus erat cum quo facie ad faciem loquebatur, cur se petebat posse videre, quem videbat? Sed in hac ejus petitione colligitur, quia eum sitiebat per incircumscriptione naturæ suæ claritatem cernere, quem jam coeperat per quasdam imagines videre, ut sic superna essentia mentis ejus oculis adesset quatenus ei ad aternitatis visionem nulla imago creata temporaliter interesset. Et viderunt ergo Patres Testamenti Veteris Dominum, et juxta Joannis vocem « Nemo vidit unquam, » et juxta ejusdem Domini vocem « Nemo Deum vidit et vixit, » quia in hac mortali carne consistentibus et videri non potuit per incircumscriptionem lumen aternitatis. Sin vero quibusdam potest in hac adhuc corruptibili carne viventibus, sed inæstimabili virtute crescentibus, quodam contemplationis acumine aeterna Dei claritas videri, hoc quoque ab ejusdem virtutis sententiam non abhorret, qua dicitur. « Non enim videbit me homo, et vivet (*Exod. xxxiii, 20*), » quoniam quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. Nullus quippe eam videt qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest amplecti Deum et sæculum. Qui enim Deum videt eo ipso moritur, quod vel intentione cordis vel effectu operis ab hujus vitæ delectationibus tota mente separatur. « Nemo ergo Deum vidit et vixit, » ac si aperte diceretur : Nullus unquam Deum spiritaliter vidit et mundo carnaliter vixit. Videbimus igitur Deum, si per cœlestem conversationem supra homines esse mereamur, nec tamen ita videbimus, sicut videt ipse seipsum. Longe quippe dispariliter videt Creator se quam videt creatura Creatorem : quantum pertinet ad immensitatem Dei, quidam nobis modus figitur contemplationis, qua eo ipso pondere circumscribitur quo creatura sumus; sed profecto non ita conspiciamus Deum sicut ipse conspicit se, sicut non ita requiescimus in Deo quemadmodum ipse requiescit in se. Nam visio nostra vel requies erit utcumque similis visioni requievere illius; sed æqualis non erit. Perfecta requies est qua Deus cernitur, et tamen nostra requies æquanda non est requie illius, quia non a se in alium transit, ut quiescat. Est itaque requies, ut ita dicam, similis atque dissimilis, quia quod illius requiescere est, hoc nostra requies imitatur, visio Dei nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficitur, quando cœternam Deo sapientiam, quam modo per opera prædicantium quasi per decurrentia flumina sumimus, ipso fonte biberimus.

Sciendum vero est quod fuerunt nonnulli qui

Deum dicerent etiam in illa regione beatitudinis in claritate quidem sua conspici, sed in natura minime videri. Quos nimirum minor inquisitionis subtilitas fefellit, neque enim simplici et incommutabili essentiae aliud est claritas, aliud natura, sed ipsa natura sua claritas, et ipsa claritas sua natura est : quia etenim suis dilectoribus, hæc Dei sapientia se quandoque ostendit, in se pollicetur dicens : « Qui diligit me diligetur a Patre meo, et ego diligam eum et manifestabo me ipsum illi (*Joan. xiv, 21*); » ac si patenter dicat : Qui in vestra me cernitis, resiat ut in mea me natura videatis. Hinc rursum ait : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth. v, 8*). » Hinc Paulus dicit : « Nunc videmus in speculo per ænigmata, tunc autem facie ad faciem; » nunc cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut et cognitus sum (*I Cor. xiii, 12*). » Sed quia de Deo primum per prædicatorem Ecclesiæ dicitur : « In quem desiderant angeli prospicere (*I Petr. i, 12*), » sunt nonnulli qui nequaquam Deum videre vel angelos suspicantur, et tamen dictum per Veritatis sententiam scimus : « Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est. » Nunquid ergo aliud veritas, aliud prædicator sonat veritatis? Sed si sententia utraque confertur, quia sibi nequaquam discordet agnoscitur. Deum quippe angeli et vident et videre desiderant, et intueri sitiunt, et intuentur. Si enim sic videre desiderant, ut effectus sui desiderio minime perfruantur, desiderium sine fructu anxietatem habet, et anxietas poenam. Beati vero angeli ab omni poena anxietatis longe sunt, quia nunquam simul poena et beatitudo conveniunt. Rursum cum eos dicimus Dei visione satiari, quia et Psalmista ait : « Satiabor dum manifestabitur gloria tua (*Psal. xvi, 15*), » considerandum nobis est quia satietatem solet fastidium subsequi. Ut ergo recte sibi utraque convenient, dicat Veritas quia semper vident, dicat prædicator egregius quia videre semper desiderant, ne enim sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur. Ne autem sit in satietate fastidium satiati desiderant, qualiter electi homines per hanc vitam satiantur visione divina et desiderant; igitur hoc sine labore est, quia desiderium satietas comitatur, et satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur. Sic quoque et nos erimus, quando ad ipsum fontem vitæ venerimus. Erit enim nobis delectabiliter impressa sitis simul atque satietas. Sed longe ab ista siti necessitas, longe a satietate fastidium, quia et sitientes satiabimur et satiati sitiemus. Videbimus igitur Deum, ipsumque erit præmium laboris nostri, ut, post mortalitatis hujus tenebras, accensa ejus luce gaudeamus.

LIBER SECUNDUS.

DE PURITATE CORDIS.

In superiore libro juxta doctrinam sanctorum Patrum de visione Dei futura sermonem quantum po-

tuius explevimus. Nunc de puritate cordis, per quam contemplatio Dei assurgit consequenter juxta traditionem majorum, disserendum putamus, quia illis solis visio Dei promissa est qui mundo sunt corde, ac ideo necesse est, ut carnalia in nobis mortificemus desideria et sacris virtutibus operam demus, quatenus per earum, opem divina gratia largiente, ad cœlestis regni beatitudinem et lucis æternæ contemplationem pertingere possimus. Quamvis enim ex Adam simus carnaliter nati, non ipsum tamen debemus imitari, sed Christum, in quo renati sumus et vivimus, quando veterem conversationem salubriter innovati deponimus. Quid est imitari Adam, nisi pro carnalibus concupiscentiis ac desideriis morte multari? Et quid est imitari Christum, nisi carnalibus concupiscentiis ac desideriis crucifigi? sicut aliud non est veterem conversationem deponere, quam non secundum carnem, quæ veterascit et moritur, sed secundum Deum vivere, qui solus potest perseverantes in se innovare perenniter et beare. Quapropter sicut quando in Adam fuimus, omnes in ipso cadente cecidimus: ita quia in Christo esse jam cœpimus, qui pro nobis omnibus dignatus est mori, et nos peccatis nostris illi commortui cum illo spiritaliter resurgamus. In illo omnia bona quæ potuimus habere perdidimus: in hoc etiam majora et sine fine habenda recepturi sumus, si perseveranter eius vestigia teneamus. Adam nos obnoxiovit malis omnibus per propriam culpam, a quibus nos liberavit adventus Christi per gratiam. Ille in nos culpam suam transmisit et pœnam, hincque culpam nostram suscipere utpote conceptus; et, natus sine peccato non potuit, de susceptione pœnæ nostræ culpam nostram simul abolevit et pœnam, et ut totum dicam, Adam nobis eripuit paradisum, Christus donavit et cœlum, et ideo si in illo esse volumus quod esse debemus, sicut sanctus Joannes apostolus dicit: « Quomodo ille ambulavit, et nos spiritaliter ambulemus: » quid est ambulare sicut ille ambulavit, nisi contemnere omnia prospera quæ contempsit, non timere adversa quæ pertulit, libenter facere quæ fecit, fieri docere quæ mandavit, sperare quæ promisit, et sequi quo ipse præcessit, præstare beneficia etiam ingratum, non retribuere secundum merita sua malevolis, et orare pro inimicis, amare bonos, misereri perversos, invitare adversos, suscipere in charitate conversos? Ad hoc pertinet quod ait etiam sanctus Paulus apostolus: « Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (Col. III, 1). » Illi resurgunt cum Christo qui moriuntur sicut ille peccato, ea tamen distinctione servata quod ille mortuus est peccato, non suo, sed nostro, unusquisque autem nostrum non omnium moritur peccato, sed suo. Quid est peccato mori, nisi dammandis operibus omnino non vivere, nihil concupiscere carnaliter nihil ambire? Sicut enim mortuus carne nulli jam detrahit, nullum aversatur aut despiciat, nullius pudicitiam callida circumventionem

A corrumpit, nemini violentus existit, neminem calumniatur, aut opprimit, non invidet bonis aut insultat afflictis, non luxui carnis inservit, non vinolentiæ deditus in se, bibendi sitim bibendo magis ac magis accendit, non odiorum facibus inardescit, non compendia injusta sectatur, non potentibus aut divitibus adulatur, non inquieta curiositate raptatur, non domesticæ sollicitudinis cura distenditur, non officiosis occurrentium salutationibus delectatur, nec superbiorum injuriis fatigatur, non eum superbia inflat, non ambitio ventosa præcipitat, non vana gloria turpiter faciat, non desiderium gloriosæ opinionis inflamat, non distinctio alieni actus illaqueat, non ad societatem turpium turpitudinis amor invitat, non rabies insani furoris exagitat, non sumptus odiosarum litiū mactat, non ardor animosæ contentionis exanimat, non facit impudentem audacia, iniquum injustitia, ferum inclementia, varium inconstantia, pertinacem contumacia, insanum vesania, deliciosum gula, rebellem inobedientia, vanum jactantia, infidelem perfidia, levem facilitas, sævum crudelitas, manduconem turpis edacitas, impatientem mobilitas, mobilem instabilitas, vagum spiritalis infirmitas, iracundum animositas, suspiciosum perversitas, verbosum vanitas, irrisorem malignitas, qui remotus est a sæcularibus prorsus illecebris, remotus ab inimiciis, remotus ab insidiis alienis, remotus a rapinis vel occultioribus vel apertis, remotus a mendaciis sive perjuriis, postremo remotus ab omni genere flagitiosorum atque facinororum quibus carnaliter viventes Deum offendunt et mortui peccato non ei servant; sicut, inquam, carne mortuus nec facere potest ista quæ dixi, nec pati, ita hi et talibus vitiis omnino non vivunt, qui ut vivant Deo carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifixerunt, membra sua quæ sunt super terram mortificant quando intra necessarium modum suum temperant appetitum, quando non solum se a delicatioribus cibis moderata districtione suspendunt, sed etiam in ipsius communibus nihil carni suæ pro desiderio, sed pro sustentandæ vitæ necessitate permittunt, certi quod nec deliciæ quælibet, si absque desiderio percipiuntur, efficiunt, et viles cibi plerumque abstinentiæ profectum, si appetenter accipiuntur, impediunt. Hinc est quod sanctus David aquæ in se concupiscentiam castigavit, atque eam sibi a suis oblatam, ne desiderio ex ea satisfacere videretur, effudit, et sancti Eliæ perceptio carnum non concupita non nocuit. Unde datur intelligi quod veraciter abstinentes escarum non naturas sed concupiscentias damnent, ac voluntates suas desiderati cibi vel potus abusione mortificent. Qui autem non solum a qualitate, sed etiam a quantitate ciborum cupiunt abstinere, nihil aliud student, nisi ut quantum stomacho reficiendo ac fami eximendæ [Forte deest satis] esse videtur, indulgeant, nec expleant suos appetitus aviditate percipiendi, sed comprimant, atque eis non saturatis edendi finem faciat, sed voluntas, quia tam a cupiditate pretiosorum ciborum quam a nimia perceptione vilium contine-

bunt, qui cibis nec lautioribus volunt carne luxuriantem dissolvere, nec distentione ventris vilibus onerari, quando abstinentes viri nec delicii soleant esse, nec avidi. Jam de vino abstinendo vel percipiendo quid dicam? Unde sanctus Apostolus certam fixit regulam dicens: « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Eph. v, 18), » quasi diceret, Luxuriam facit, et nutrit vini perceptio nimia, non natura, et propterea non vos uti vino, sed inebriari prohibeo, quandoquidem infirmum stomachum moderatus usus vini confortat, ebrietas animum corpusque debilitat; denique Timotheo suo discipulo, qui se longe abstinentiæ distictione jam fregerat et stomachum suum aquæ perceptione corruperat, modico vino uti debere præcepit, dicens: « Noli adhuc aquam bibere sed modico vino utere propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates (I. Tim. v, 23). » Ac per hoc nihil contra abstinentiā faciunt qui vinum non pro ebrietate, sed tantum pro corporis salute percipiunt. Nec hoc eis offert voluntas, sed permittit infirmitas, quæ si defuerit, a vino est abstinendum. Omnis enim vini perceptio, quæ infirmum sustentat, sanum corpus incendit, quandoquidem [vel leg. quomodo quidem] vino uti, et usui habere oleum nullus dixerit esse peccatum. Sed hæc ideo non debemus carni desideranti præstare, ne cum illi licita concedere cøperimus, poscat illicita, et sibi obsequentes in minimis in flagitia puniendi compellant, ac naturali ordine perturbato non spiritui corpus, sed spiritus corpori dominanti deserviat. Huc accedit quod et ipsam mentem abstinentiæ fructus alacrem facit, carnem quoque non usque ad lassitudinem fatigatam, sed spiritui ordinate subjectam mobilem reddat, sensus etiam quos dicuntur crassos efficere vel gravare congestæ deliciæ, consuetudo parcitatis exonerat, et velut quadam politura religiøsæ exercitationis attenuat. Verumtamen sic abstinere vel jejuna debemus, ut non nos jejunandi vel abstinendi necessitati subdamus, ne jam non devoti, sed in vitiis rem voluntariam faciamus. Si enim quoslibet advenientes, jejunio intermisso, reficio, non solvo jejunium, sed impleo charitatis officium. Cæterum si propter abstinentiā spirituales fratres quos novi mea remissione delectari contristo, abstinentiā mea non est virtus dicenda, sed vitium, quoniam quidem ipsa abstinentiæ ac jejuniorum continuatio, nisi fuerit quando res exigit prætermissa, et me inflat, et fratrem meum, cui charitas jubet servire, contristat, vel certe mihi nihil inesse charitatis fraternæ demonstrat, quando sine abstinentiā quemlibet hominem catholicum charitas sola perficiat; et omnis abstinentiā, aut perdat sine adjunctione charitatis, aut pereat. Quia ergo abstinere etiam Manichæi vel quilibet alii hæretici possunt, ut pote qui omnes carnes non pro abstinentiā sed pro immunditiā detestantes, corpora sua panis et aquæ paritate conficiunt, non pro magno ducamus quando ab his quæ illi quoque rejiciunt abstinemus, sed quando abstinentiā nostram fides commendat, charitas-

A que consummat; quas virtutes illi non habentes occidere se possunt, ædificari autem, aut perficere aliter abstinendo non possunt: ipsis vero catholicis Christianis, qui sive non valendo abstinere, sive nolendo, omnia usui nostro concessa cum gratiarum actione percipiunt, non nos propter abstinentiā præferamus, ne forte plus humilitatis aliarumque virtutum habeant illi unde jure nobis propter abstinentiā præferantur. Quocirca si volumus nobis abstinentiā nostram jejuniæque proficere, a superbia in primis, quæ aut expellit omnes virtutes aut minuit, et a jactantia cunctis inimica virtutibus, atque ab omnibus omnino vitiis discedamus, ut prosit nobis quod a cibis delectabilibus abstinemus; quia tunc nobis proderit, quod corpora nostra, vel certe corporum incentiva, rigore districtioris abstinentiæ castigamus, si carnalibus desideriis absoluti, sanctis virtutibus floreamus. Sed plane dico a veris virtutibus tantum similitudines distare virtutum, quantum distat a veritate mendacium, quia et similitudo virtutis, quæ videtur virtus esse, cum non sit, nihil est aliud, nisi mendacium, et ideo non est virtus dicenda, sed vitium. Et vera virtus est veritas, cui qui amanter adhæserit a peccati morte resuscitatus mori ultra non poterit, nisi cum ab ea depravata voluntate recesserit; sicut e contrario virtutis simulatio quæ est, ut dixi, mendacium veritatis contrarium, animam separat a Deo vitæ suæ, non interituram, sed supplicio, quæ est illius mors, pœnaliter sine fine victuram, Scriptura dicente: « Os quod mentitur occidit animam (Sap. i, 11). » Ac per hoc sicut virtus animam sibi veraciter inhaerentem, si fuerit vera, justificat, ita simulata condemnat. Et quid justificatio animæ, nisi ejus est vita perpetue beata ac beate perpetua, sicut condemnatio animæ pœna ejus est sentienda, quæ mors probatur et ipsa perpetua? Ita dupliciter rea est anima: si et bonum non faciat unde spiritaliter vivat, et appetat similitudinem boni, sub qua male vivat et lateat. Superbus vult se credi constantem, prodigus liberalem, avarus diligentem, inhumanus parcum, gulosus humanum, ignavus quietum, timidus cautum, impudentia fiduciæ sibi nomen scribit, procacitas appellationem libertatis obtendit, eloquentiam verbositas fingit, et curiositatis malum sub studii spiritalis colore delitescit. Hæc et si possunt ingenio humano discerni, tamen sine dono Dei, quantum mihi videtur, nec virtutes possunt appeti vel haberi; nec earum similitudines, quæ sunt vitia virtutes imitantia, declinari, in tantum ut infidelibus nihil profuisse credamus etiam si sunt aliquas per corpus operati virtutes, quod eas nec a Deo suo se accepisse crediderunt, nec ad eum qui est finis bonorum omnium referre voluerunt: et quid dico? nihil eis profecerunt, imo etiam nocuerunt, dicente sancto Apostolo: « Omne quod non est ex fide, peccatum est (Rom. xiv, 23), non dixit: « Omne quod non est ex fide, nihil est; sed dicendo, « Omne quod non est ex fide, peccatum

est, declaravit quod omnia bona aut ex fide gesta, virtutes sunt, quæ profecto iustificat; aut si fuerint sine fide, non sunt aliqua bona credenda, sed vitia, quæ non juvant suos operarios, sed condemnant inflatosque præcipitant, atque a finibus æternæ salutis eliminant. Sed quid ego hæc de infidelibus, unde nullus ambigere videtur, exaggero, cum sanctus Apostolus etiam fideles quosdam, qui credentes in Deum non secundum Deum, sed secundum hominem vivunt, carnales nominet dicens: « Et ego, fratres, cum venissem ad vos, non vobis potui loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus (I Cor. III, 4). » Nondum enim poteratis, sed ne adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales? Et tanquam quæreremus quid carnales velit intelligi, secutus adjunxit: « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis? (Ibid. v. 3.) » Quid potest duabus his animi pestibus inveniri deterius, zelo et contentione, quibus carnales qui secundum hominem vivunt etiam in hac vita torquentur cum et contentio hæreticos reddat, et zelus imitatores diaboli paradisi primis hominibus invidentis efficiat? Ac si quando fideles justitia, pietate, misericordia, mansuetudine, humilitate, innocentia, cæterisque virtutibus gaudent, aut secundum Deum vivunt, et non sunt, vera habere credendi sunt, quæ spiritualiter viventes adeptæ sanctificant, et Deo commendant; aut secundum hominem vivunt, et non sunt veræ virtutes, sed virtutum similitudines, quæ nihil carnaliter viventibus prosunt. Quapropter qui religiose, qui continenter, qui sobrie, qui misericorditer vivit, si Deo, cujus munere ut bene vivat, adjuvatur, ascribit, secundum Deum spiritualiter vivit: si vero omnia quæ bene agit, viribus suis ascribat quasi etiam sine adjutorio Dei ad bene agendum sibi sufficiat, secundum hominem carnaliter vivit, et ideo aut bene non vivit, aut nihil ei proderit quidquid boni propter homines facit, quia humanis laudibus delectatus hic jam temporalem mercedem recipit suorum operum quæ temporaliter fecit. Igitur ille secundum hominem vivit qui secundum seipsum, quia et ipse homo est, vivit, et secundum seipsum vivit, qui si potuerit est cum quibus vult, pergit quo vult dormit quando et quandiu vult, loquitur quæ vult et ubi vult, manducat et bibit quando et quod vult et quantum vult, ridet ac jocatur inter quos vult. Postremo quidquid naribus suave est, quidquid tactui blandum, quidquid oculis delectabile, quidquid cæteris sensibus carnis suæ jucundum exercet, ac sequitur, qualiter vult, quia omnia licita et illicita carnaliter vult: qui autem secundum Deum vivit, non quod eum carnaliter delectat, sed quod spiritualiter edificat, facit, et omnia desideria carnis spiritualis desiderii delectatione compescit, futura præsentibus anteponit, carnem spiritui subdit, et quidquid cupit aut agit, non vult ex sua, sed ex Dei sui voluntate procedere, cui placere totis viribus concupiscit. Itaque si utcumque

A claruit, quod virtutes veras non videantur habere qui simulant, et illi simulant qui non ex fide aut non propter Deum, sed propter homines tantum boni aliquid operantur, elemosynis, ac jejuniis, vel abstinentiæ cæterisque bonis operibus serviendo, non ut boni fiant, sed ut bonos se hominibus fingant, nec ad recipiendam sempiternam mercedem, sed ad comparandam gloriam popularem. Videamus nunc quibus præcedentibus causis et subsequentibus incrementis nasci soleant vitia vel augeri, et quibus adjuvante Domino remediis possint velut quibusdam medicamentis imminui vel sanari. Omnis sancta virtus res est divina, incorporea prorsus, atque mundissima, quam mentes inquinatæ non inquinant, sed ipsa inquinatas emaculat, cujus participatione formantur informia, suscitantur mortua, sanantur infirma, corriguntur prava, reconciliantur aversa. Hanc non habet, nisi Deus, et is cui dederit Deus, quæ in animo habitet, sed animi corpusque sanctificat; ad quam nullus accedit invitus, quam nullus amittit nisi propria voluntate deceptus. Nemo eam sibi conferre potest cum possit, alteri autem non conferre prævallet nec auferre; itaque cum talis ac tanta virtus cuilibet inter volutates suas adhuc marcenti refulerit, atque ei ad se concupiscendam desiderium salubre commoverit, protinus in animo ejus duarum delectationum contrariarum rixa consurgit, et mentem voluntas adversum se ancipiti delectatione divisam in diversa ducit ac reducit, modo reprehendendo quod elegerat, modo quod reprehenderat eligendo, atque ita in alterutrum latus se cogitationum varietate versantem ipsa velut virtutis ac vitii tepidi mediæ vexat ac lacerat, quoniam quidem quemlibet hominem donec se in eo quod elegerit, certa diffinitione confirmet, quandiu modo non vult quod volebat, modo velle incipit quod nolebat, velut in quodam deliberationis incertæ bivio constitutum discerpit ipsa diversitas voluntatum. Hinc eum virtus admonet suæ salutis et vocat; inde consuetudo vitiosa discedere a se volentem moratur et revocat, et paulisper a se averso, nec ad virtutem plene converso, vitiatæ voluntatis admonitione blandiens, omnes illecebras quibus olim perditæ fruebatur ostendit, turpia quoque desideria quibus vinciatu immittit, ac jam pene fastidienti, blandum nescio quid molliat, insusurrat, et supplicat ne præponat molliibus dura, lætis tristia, certis dubia, præsentium voluptati futura; triget quam penale sit atque difficile dulcibus carere deliciis, illecebris renuntiare carnalibus, abstinentiæ jugis gravari laboribus, juniorum ac vigiliarum continuatione torqueri, certa carnis afflictione præmium dubiæ remunerationis ambire; contra diabolum, decipiendi peritum, resistendi arma corripere, insidias ejus ac fraudes vigilantis animi cautione vitare; quam deinde miserum sit enormitate tantæ asperitatis evictum ac diabolica fraude deceptum ad repudiata redire, voluptatibus quas abjecerat frui, et omnibus

quæ incaute laboriosum suscipiendo propositum contemperat, delectari. His et talibus vitiosa consuetudine dubium sanctæ diffinitionis affligit: virtus contra quæ continentia nominatur, morantem confidenter objurgat, ad delectationes puras castasque delicias, quibus fruuntur omnes sui amatores, invitat, offert nudo iustitiæ vestimentum, illuminato sui apparatus demonstrat ornatum, diffidenti de se protectionis suæ promittit auxilium. Hortatur et provocat ut, diffinitionis ambiguitate deposita, propositum spiritale suscipiat, perseveraturum se in suscepto labore propositi sui; non sua possibilitate, sed Domini miseratione confidat, nec suis viribus, sed gratiæ omnipotentis fretus auxilio, contra diabolicas impugnandas victoriæ arma corripit, cogitet et quanti et quantæ potuerunt et possunt, quod se posse desperat. Unde illi vel illæ potuerunt, inde se posse firmiter credat certa spe, spiritualia carnalibus ac terrenis cœlestia et futura præsentibus anteponat.

Omnes quippe artes ac disciplinæ scopum quemdam, id est destinationem, et telos, hoc est, finem proprium habent, ad quem respiciens uniuscujusque artis industrius appetitor cunctos labores et pericula atque dispendia æquanimitèr libenterque sustinet, quemadmodum in quibus usus est bellica tela tractandi, cum ante regem mundi hujus artis suæ cupiunt peritiam demonstrare in parvissima quadam scutula, quæ depicta in se continet præmia, jacula, vel sagittas, intorquere contendunt, certi quod non alia, nisi destinationis suæ linea ad finem possint desiderati præmii pervenire, itaque et viæ nostræ finis quidam est regnum Dei. Qui vero sit scopus debet diligenter inquiri. Qui si nobis similiter compertus non fuerit, frustra nitendo fatigabimur, quia sine viā tendentibus labor est itineris, non profectus; finis quidem nostræ professionis, ut diximus, regnum Dei seu regnum cœlorum est, destinatio vero, id est scopus, puritas cordis, sine qua ad illum finem impossibile est quempiam pervenire. In hac ergo destinatione defigentes nostræ directionis obtutus ad certam lineam cursum rectissimum dirigimus, ac si paululum quid ab hac cogitatio nostra deflexerit, ad contemplationem ejus illico recurrit, rursum eam velut quamdam normam rectissime corrigimus quæ semper omnes conatus nostros ad unum hoc revocans signum, arguit statim si a proposita directione mens nostra vel paululum deviauerit: igitur sicut nostri propositi finis quidem secundum Apostolum « viā aeterna est, » ita eodem pronuntiante, « habentes quidem fructum vestrum in sanctificatione, finem vero vitam æternam (Rom. vi, 22), » scopus cordis nostri puritas esse debet quam sanctificationem non immerito nuncupavit, sine qua prædictus finis non poterit apprehendi. Ac si dixisset aliis verbis: « Habentes quidem scopum vestrum in cordis puritate, finem vero vitam æternam, » de qua destinatione docens nos idem beatus Apostolus, ipsum nomen, id est,

PATROL. CXII.

A scopum significanter expressit, ita dicens: « Quæ posteriora sunt obliviscens, ad ea vero quæ in ante sunt extendens me, ad destinatum persequor, brævium supernæ vocationis Domini (Phil. iii, 14). » Quod evidentius in Græco ponitur *rato ciro iconatui rui* [παρά σκοπόν διώκω], etc., id est, secundum destinationem persequor, tanquam si dixisset: Hac destinatione qua illa quæ posteriora sunt obliviscor, id est, anterioris hominis vitia, ad finem brævii cœlestis pervenire contendo. Quidquid ergo nos ad hunc scopum, id est puritatem cordis, potest dirigere, tota virtute sectandum est; quidquid autem ab hac retrahat, ut perniciosum ac noxium devitandum. Pro hac enim universa agimus atque toleramus, pro hac parentes, patria, dignitates, divitiæ, deliciae mundi hujus, et voluptas universa contemnitur, ut scilicet puritas cordis perpetua retentetur. Hac itaque nobis destinatione proposita semper actus nostri et cogitationes ad eam obtinendam rectissime dirigunt, quæ si præ oculis nostris jugiter statuta non fuerit, non solum cunctos labores nostros vacuos pariter atque instabiles reddens, incassum eos ac sine ullo emolumento compellet effundi, veluti qui non habeant apostolicam charitatem et ex omnibus infructuosi sterilesque reddantur. Quod in Spiritu beatus Apostolus prævidens: « Et si distribuero, inquit, in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest (I Cor. xiii, 3), » unde liquido comprobatur perfectionem non statim nuditate, nec privatione omnium facultatum seu dignitatum objectione contingi, nisi fuerit charitas illa cujus Apostolus membra describit, quæ in sola cordis puritate consistit. Nam quid est aliud, « non æmulari, non inflari, non irritari, non agere perperam, non querere quæ sua sunt, non super iniquitate gaudere, non cogitare malum » et cætera, nisi cor perfectum atque mundissimum Deo semper offerre, et intactum a cunctis perturbationibus custodire? omnia namque dona pro usu ac necessitate tribuuntur ad tempus consummata, dispensatione mox procul dubio transitura. Charitas vero nullo intercipitur tempore. Non solum enim in præsentī mundo utiliter operatur in nobis, sed etiam in futuro sarcina corporeæ necessitatis abjecta efficacior multo atque excellentior permanebit, nullo unquam corrumpenda defectu, sed per incorruptionem perpetuam flagrantius Deo atque intentius adhæsura; charitas ergo est, ut mihi videtur, recta voluntas ab omnibus terrenis ac præsentibus prorsus accersa, juncta Deo inseparabiliter, et unita igne quodam sancti Spiritus, a quo est, et ad quem refertur incensa, inquinamenti omnis extranea, corrumpi nescia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia, super omnia quæ carnaliter diliguntur excelsa, affectionum omnium potissimum divinæ contemplationis avida, in omnibus semper invicta, summa actionum bonarum, salus morum, finis cœlestium præceptorum, mors criminum, vita virtutum, virtus pugnantium, palma victorum, anima sanctarum mentium,

causa meritorum bonorum, præmium perfectorum, A in peccatis suis mortuos suscitatur, languentes sanat, perditos instaurat, spem desperatis inspirat, pacificat mentes, inhabitat fructuosa in penitentibus, læta proficientibus, gloriosa in perseverantibus, victoriosa in martyribus, operosa in omnibus omnino fidelibus. Quam fides concipit, ad quam spes currit, cui profectus omnium servit, ex qua quidquid est boni operis vivit, sub qua obedientia crescit, per quam patientia vincit, propter quam carnalia blandimenta devotio religiosa contemnit, sine qua nullus Deo placuit, cum qua nec potuit aliquis peccare nec poterit. Hæc est charitas vera, germana, perfecta, quam excellentiorem viam nominat sanctus Apostolus, et vere ipsa est via quæ ducit per se ambulantes ad patriam, quia sicut sine viâ nullus pervenit quo tendit, ita sine charitate, quæ dicta est via, non ambulare possunt homines, sed errare: ergo si charitatem Deo exhibeamus et proximo de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta, facile peccato resistimus, bonis omnibus abundamus, sæculi blandimenta contemnimus, et omnia quæ difficilia sunt humanæ fragilitati vel aspera, etiam cum delectatione perficimus: si tamen Domini charitate perfecta, quæ nobis ab illo est, ex toto corde, ex tota anima et ex totis viribus diligamus, ex ea enim parte quis peccat, ex qua minus diligit Deum. Quem si ex toto corde diligamus, nihil erit nobis unde peccati desiderii serviamus, et quid est deligere Deum, nisi illi occupare animum, concipere fruendæ visionis ejus affectum, peccati odium, mundi fastidium, diligere etiam proximum, quem ipse cersuit diligendum, in ipso amore servare legitimum modum, nec pervertere dilectionis ordinem constitutum? Ordinem dilectionis illi pervertunt, nec modum diligendi custodiunt, qui mundum, qui contemnendus est, diligunt aut corpora sua minus diligenda, plus diligunt, aut proximos sicut seipsos aut Deum plusquam seipsos forte non diligunt. Sed de mundo, quod diligi omnino non debeat, ipsius Domini nostri per sanctum Joannem apostolum vox est dicentis: « Nolite diligere mundum (1 Joan. II, 15). » Corpus autem nostrum, quia pars nostri est, ad hoc nobis est diligendum, ut saluti ejus ac fragilitati naturaliter consulamus et agamus quatenus spiritui ordinate subiectam ad æternam salutem, accepta immortalitate et incorruptione perveniat non suis voluptatibus diffuendo animæ rigorem sibi cedentis emolliat, puritatem polluat, et totam dignitatem suæ delectationis morbo corrumpat. Proximos autem tunc diligimus sicut nos, si non propter aliquas utilitates nostras, non propter sperata beneficia vel accepta, non propter affinitates aut consanguinitates, sed propter hoc tantum quod sunt naturæ nostræ participes diligamus, quia non eos sicut nos ipsos amamus, quando propter illa superius dicta diligimus. Neque enim ideo se diligit quisque, quia sibi frater aut soror, pater aut filius, mater aut filia, nepos aut neptis est, carnaliter quippe

amat, qui taliter amat, quoniam non illi tantum proximi nostri esse credendi sunt, quos nobis gradus sanguinis jungit, sed proximi nostri esse credendi sunt omnes homines naturæ nostræ, sicut dixi, participes. Jam si propinquos nostros, quamvis incompósitos, turpes ac male moratos, plusquam quolibet sanctos, quos a nobis secundum sanguinem vocamus, extraneos diligamus, non solum carnaliter diligimus, sed etiam graviter in tali eorum dilectione peccamus. Proinde secundum nos proximos omnes homines diligimus quando ad mores bonos et ad æternam vitam consequendam, sicut nobis eorum saluti consulimus, quando nos pro eorum peccatis ac periculis cogitamus, et sicut nobis subveniri optaremus, ita eis pro viribus subvenimus, aut B si facultas defuerit, voluntatem subveniendi tenemus. Quapropter hæc est proximi tota dilectio, ut bonum quod tibi conferri vis, velis et proximo. Illi vero plus quam se diligunt Deum, qui pro ejus amore suæ ad tempus saluti non parcent, seipsos tribulationibus ac periculis tradunt, nudari facultatibus propriis, patriæ suæ extorres fieri, parentibus et uxoribus ac filiis suis renuntiare parati sunt, et, ut totum dicam, ipsam corporis mortem non solum non refugiunt, sed etiam libenter excipiunt, ambientes a corporis sui vita magis quam a Deo vita vitæ suæ discedere. Iste igitur nobis dilectionis ordo servandus est, juxta illud quod dicit Spiritus sanctus, « ordinate in me charitatem, » ut sicut ordinata charitas poscit, Deum principaliter diligamus, et C propter ipsum in ipso ea quæ diligenda sunt, tantum quantum ipse præcipit, diligamus. Ipse enim præcipit ut corpora nostra propter nos, proximos sicut nos, et ipsum plus quam nos diligere debeamus, ita sane, ut eis, quos nobis conjunctiores familiaritas facit, si eos fama non reprobat et vita commendat, nos amplius impendamus, omnium profectus, nostros esse credamus, et de aliorum peccatis tanquam de nostris misericorditer lugeamus. Sic ergo possunt in hac vita illi esse perfecti, qui perfecte diligunt Deum, et illi Deum perfecte diligunt, qui volendo quod vult Deus, et nolendo quod non vult, nec ullis peccatis quibus offenditur acquiescunt, et semper se ad virtutes quas ipse dignatur donare diligendas et habendas extendunt. Hi sunt D qui omnia bona, quæ implere potuerint, ab illo se adjutos ut possint veraciter credunt, quidquid mali commiserint, vitio suæ voluntatis ascribunt, quidquid boni non potuerint implere, ab illo ut possint jugiter petunt, cum potuerint illi gratias agunt, bona ejus quæ fuerint consecuti etiam aliis conferri specialiter volunt et usque in suos inimicos dilectionis suæ latitudinem porrigentes, hoc omnes cupiunt esse quod ipsi sunt. Omnia igitur, hujus gratia gerenda appetendaque sunt nobis, pro hac jejunia, vigiliis, laboribus corporis, nuditatem, lectionem cæterasque virtutes debere nos suscipere noverimus, ut scilicet per illas ab universis passionibus noxiis illæsum parare cor nostrum et conservare possimus,

et ad perfectionem charitatis istis gradibus innitendo conscendere, et non propter has observantias, si forte honesta ac necessaria occupatione præventi, solemnitatem districtiōnis nostræ non poterimus implere, incidamus in tristitiam, vel iram, sive indignationem, ob quæ expugnanda, illud quod prætermisum est fuæramus acturi. Non enim est tantum lucrum jejunii, quantum iræ dispendium; nec tantum lectione capitur fructus, quantum contemptu fratris incurritur detrimentum. Ea igitur quæ sequentia sunt, id est, jejunia, vigiliæ, anachoresis, meditatio Scripturarum propter principalem scopum, id est, puritatem cordis, quod est charitas, nos convenit exercere, et non propter illa principalem hanc perturbare virtutem, quia nobis integra illæsaque durante nihil oberit, si aliquid eorum quæ sequentia sunt, pro necessitate fuerit prætermisum, siquidem nec proderit universa fecisse, adempta hac quam diximus principali causa, cujus obtentu sunt omnia peragenda. Hic ergo nobis principalis debet esse conatus, hæc immobilis destinatio cordis jugiter affectanda, ut divinis rebus ac Deo mens semper inhæreat, quidquid ab hac diversum est, quamvis magnum, secundum tamen aut etiam infimum seu certe noxium judicandum est. Hujus mentis vel actus figura etiam in Evangelio per Martham vel Mariam pulcherrime designatur (*Luc. x, 41*). Cum enim Martha sancto utique ministerio deserviret ut potuit, quæ ipsi Domino ejusque discipulis ministrabat, Maria spiritali tantummodo intenta doctrinæ, Jesu pedibus inhærebat, quos osculans bonæ confessionis linebat unguento: præfertur tamen a Domino, quod et meliorem elegerit partem et eam quæ ab ea non posset auferri. Dicens enim ad Martham Dominus: « Sollicita es et turbaris erga multa (*Ibid.*), » paucis vero opus est, aut etiam uno, summum bonum non in actuali, quamvis laudabili opere, et multis fructibus abundanti, sed in sua [*Forte leg. sui*] contemplatione, quæ vere simplex et una est collocavit, paucis opus esse pronuntians ad perfectam beatitudinem, id est, illa theoria quæ prius est in paucorum contemplatione: conscendens autem qui adhuc in propectu positus est, ad illud quoque quod unum dicitur, id est, Dei solius intuitum ipso adjuvante perveniet, ut scilicet etiam sanctorum actus ac ministeria mirifica supergressus, solius Dei jam pulchritudine scientiæque pascatur. Maria ergo bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea, et hoc diligentius intueudum est. Nam cum dicit: « Maria bonam partem elegit, » licet taceat de Martha et nequaquam eam vituperare videatur, illam tamen laudans, hanc inferiorem esse pronuntiat. Rursum cum dicitur, « quæ non auferetur ab ea, » ostendit quod ab hac sua portio possit auferri. Nec enim ministerium corporale cum homine poterit jugiter permanere, illius vero studium nullo fine prorsus edocet posse finiri. Unde mihi videtur congruum esse illud considerare quid sit hoc bonum quod Paulus apostolus quasi conquirens se facere non posse in Epi-

A stola sua descripsit dicens: « Non enim quod volo facio bonum; sed quod odi malum, hoc ago (*Rom. vii, 15*); » vel illud: « Si autem quod volo hoc facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum (*Ibid. v. 15*); » vel quod sequitur: « Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis (*Ibid., v. 22, 23*). » Quæ licet testimonia quidam ex peccatorum persona eum dixisse arbitrentur, perspicuum est peccatorum personæ hæc non posse omnimodis convenire, sed ad solos quæ dicta sunt attingere perfectos, et eorum tantum qui Apostolorum merita subsequuntur congruere sanctitati.

B Cæterum quo pacto hoc peccatorum personæ poterit convenire quod dicitur, « non enim quod volo facio bonum, sed quod odi malum hoc ago, » sed neque illud quid est, quod ait, « si autem quod nolo hoc facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. » Quis enim delinquentium nolens se adulteriis fornicationibusque contamine, quis invitus proximo tendat insidias, quis inevitabili necessitate cogatur, ut falso testimonio hominem opprimat furtive decipiat, aut alterius spolia concupiscat vel sanguinem fundat? Quinimo, ut scriptum est, humanum genus diligenter intentum est ad nequitiam a juventute sua. Quos etiam Jeremias propheta non solum volentes nec cum requie cordis et corporis flagitiorum crimina perpetrare, verum etiam

C intantum eos asserit laboriosis conatibus ut ad effectum eorum perveniant desudare, ut de lethali scelerum appetitu nec obsistentibus arduis difficultatibus revocentur, dicens: « Ut inique agerent laboraverunt (*Jer. ix, 5*). » Illud quoque quis dixerit peccatoribus convenire, « itaque ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati, » quos nec mente, nec carne Deo servire manifestum est? aut quemadmodum hi qui peccant corpore, mente serviunt Deo, cum vitiorum fomitem caro ex corde concipiat, et ipse auctor utriusque naturæ fontem atque originem peccatorum ex eo pronuntiat emanare: « De corde, inquit, procedunt cogitationes malæ, adulteria, fornicationes, furta, etc. (*Math. xv, 19*). »

D Quamobrem evidenter ostenditur nullo modo hoc de peccatorum intelligi posse personis, qui non solum non oderunt, sed etiam diligunt mala, et intantum Deo non mente nec carne deserviunt, ut ante delinquant mente quam carne, et priusquam corporis expleant voluntatem præveniantur mentis suæ cogitationumque peccato; superest igitur ut virtutem sensus ex intimo dicentis metiamur affectu, et quid beatus Apostolus dixerit bonum, quidve comparatione pronuntiaverit malum, non puda significatione verborum, sed eadem qua ille discutiamus intentione. Intuitum quoque ejus secundum dignitatem pronuntiantis ac meritum perscrutemur; denique necesse est ut quid sit hoc quod principaliter bonum Apostolus non potuerit perficere cum vellet,

diligentius indagamus. Multa enim novimus bona quæ beatum Apostolum omnesque illius meriti viros et habuisse per naturam et acquisisse per gratiam negare non possumus. Est enim bona castitas, laudabilis continentia, miranda prudentia, larga humanitas, circumspecta sobrietas, modesta temperantia, pia misericordia, sancta iustitia, quæ omnia in apostolo Paulo ejusque consortibus ita plena atque perfecta fuisse non dubium est ut virtutum magisterio potius quam verborum ab eis religio doceretur. Quod jugi Ecclesiarum cura ac pervigili sollicitudine semper exusti sunt, quantum hoc misericordiæ bonum! quanta perfectio est, pro scandalizantibus uri, cum infirmantibus infirmari! Cum ergo tantis Apostolus abundaverit bonis, quid illud sit boni, cujus perfectione caruerit non poterimus agnoscere, nisi in illum quo ipse locutus est profecerimus affectum, omnes itaque quas diximus eum habuisse virtutes, quamvis velut gemmæ splendidissimæ atque speciosæ sint, tamen si præclaro illi atque præcipuo margarito, quod ille Evangelicus negotiator inquirens universis quæ possidet venditis comparare desiderat, conferantur, ita earum meritum revilesceat atque contemnitur, ut eis sine cunctatione distractis, unius tantum boni possessio locupletet bonorum innumerabilem venditorem. Quid est ergo unum quod illis tantis sine cunctatione distinctis tamque innumeris bonis tam incomparabiliter præponatur, ut spretis abjectisque omnibus, solum debeat possideri? nimirum illa pars optima cujus magnificentiam ac perpetuitatem, eum, relicto susceptionis atque humanitatis officio, Maria præelegit; iâ enim prædicatur a Domino: « Martha, Martha, sollicita es et turbaris circa multa; paucis vero opus est aut etiam uno, Maria autem bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (*Luc. x. 41*). Una ergo et sola est, ut diximus, theoria, id est, contemplatio Dei cui merito omnia justificationum genera universaque virtutum studia proponuntur, et illa quidem omnia, quæ in apostolo Paulo fulsisse prædiximus, non solum bona et utilia, verum etiam magna et præclara sunt, sed sicut, verbi gratia, stanni metallum, quod alicujus utilitatis et gratiæ putabatur, fit argenti contemplatione vilissimum, et rursus auri comparatione argenti meritum evanescit, aurum quoque ipsum gemmarum contemplatione contemnitur, et ipsarum nihilominus quamvis insignium multitudine gemmarum unius margaritæ vincitur claritate, ita illa omnia merita sanctitatis, quamvis non solum ad præsens bona et utilia sint, verum etiam donum æternitatis acquirant, tamen si divinæ contemplationis meritis conferantur, vilia atque, ut ita dixerim, vendibilia censebuntur. Quis enim unquam, quamvis præcipuus omnium justorum atque sanctorum hujus corporis vinculis colligatus, summum hoc bonum ita possidere potuisse credendus est, ut nunquam a divina contemplatione descendens, ne parvo quidem tempore ab eo qui solus bonus est, terrenis cogitationibus putetur abstractus, qui nunquam ullam

A cibi, ullam indumenti aliarumve carnalium rerum gesserit curam, aut nunquam de fratrum susceptione, de loci commutatione, de cellæ extractione sollicitus, aut opem aliquam humani concupierit adjumenti, aut inopiæ sterilitate vexatus illam sententiam Dominicæ increpationis incurreret: « Ne solliciti animæ vestræ sitis quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini; » denique ipsum illum apostolum Paulum, qui omnium sanctorum laborem passionum numerositate transcendat, nequaquam hoc implere potuisse confidenter astruimus, ipso in Actibus apostolorum discipulis attestante ac dicente: « Ipsi scitis quoniam ad ea quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ (*Act. xx. 34*); » vel cum Thessalonicensis scribens in labore et fatione, nocte et die operatum se fuisse testatur. Quibus licet magna eidem meritum stipendia pararentur, tamen mens ejus, quamvis sancta atque sublimis, non poterat non ab illa cœlesti theoria intentione terreni operis aliquando divelli. Denique cum se tantis ac talibus ditari fructibus cerneret, et e contrario theoriæ bonum corde pensaret, ac velut in una lance tantorum laborum profectum, in altera delectationem divinæ contemplationis appenderet, diu examine pectoris sui quodammodo castigato dum illum hinc laborum stipendia immensa delectant, illinc desiderium unitatis et inseparabilis Christi societas, etiam ad resolutionem carnis invitat, anxius tandem proclamat et dicit: « Quid eligam ignoro, coarctor autem ex duobus, desiderium habens dissolvi et cum Christo esse. Multo enim melius, permanere autem in carne necessarium propter vos (*Philipp. i. 22*). » Cum igitur multis modis boni hujus excellentiam, cunctis etiam prædicationis suæ fructibus prætulisset, tamen charitatis, sine qua nemo Dominum promeretur, contemplatione submittitur, ac propter illos quibus adhuc lac velut nutrícula uberibus [evangelicis] immulgebat, divulsionem a Christo sibi quidem noxiam, sed cæteris necessariam, non recusat. Impossibile enim est etiam menti quæ tam crebris distenditur curis, tam variis, tam violentis angoribus præpeditur, divino frui semper intuitu. Quod enim tam pertinax sanctorum studium, quod tam arduum potest esse propositum, cui non aliquid ille versutus insidiator illudat? Quis ita solitudinis sectatus est secreta, universorumque mortalium consortia declinavit, ut nunquam cogitationibus superfluis laberetur, et intuitu rerum vel occupatione actuum terrenorum ab illa, quæ vere sola et bona est, Dei contemplatione decederet? Quis tantum spiritus unquam potuerit retinere fervorem, ut non interdum lubricis cogitationibus ab ipsa quoque orationis intentione translatus repente de cœlestibus ad terrena corrueret? Quis nostrum, ut cætera pervagationum tempora prætermittam, non illo etiam momento quo Deo supplicans ad sublimia erigit mentem, quodam stupore collapsus, etiam per id vel invitatus offendant per quod sperabat veniam delictorum? Quis unquam tam expertus et vigilans

est, ut, dum psalmum Deo canit, nunquam a Scripturæ sensu ejus animus abducatur? Quis tam familiaris Deo, tamque conjunctus, qui apostolicum illud imperium, quo sine intermissione orare nos præcipitur, vel uno die se gaudeat exsecutum? Quæ licet omnia nonnullis, qui sunt crassioribus vitiis involuti, levia atque a peccato pene aliena videantur, scientibus tamen perfectionis bonum etiam minimarum rerum multitudo gravissima est: fastidiunt ergo sancti universa ex quibus mundus iste subsistit, sed impossibile est ut non ad ea vel brevi cogitationum rapiantur excessu, nullusque hominum in hac vita, excepto Domino Domino Salvatore nostro, naturalem pervagationem mentis ita defixam semper in Dei contemplatione continuit, ut nunquam ab ea raptus mundanæ cujusque rei delectatione peccaret, dicente Scriptura: « Sidera ipsa non sunt munda in conspectu ejus; » et iterum: « Si in sanctis suis non confidit, et in angelis suis reperit pravitatem, » sive ut calendatio translatio habet, « ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis, et cœli non sunt mundi in conspectu ejus. Recte igitur sanctos, qui memoriam Dei stabiliter retinentes quasi per extensas in sublime lineas suspensio feruntur incessu, schœnobatis, quos vulgo funambulos vocant, dixerim comparandos, qui summam suæ salutis ac vitæ in angustissimo funiculi illius tramite collocantes, atrocissimam se mortem protinus incursuro esse non ambigunt, si vel exigua pes eorum titubatione deviaverit, aut modum illius salutaris directionis excesserit, qui dum arte mirifica aërios gressus per inane moliuntur, si illam angustiore vestigio semitam non cauta atque sollicita moderatione servaverint, terra quæ omnibus velut naturalis est basis et solidissimum cunctis ac tutissimum firmamentum, fit illis præsens ac manifesta perniciēs, non quia illius mutetur natura, sed quia illi ad eam præcipiti carnis pondere dilabuntur. Ita etiam indefessa illa Dei bonitas immutabilisque substantia ipsa quidem neminem lædit, sed nos declinando a summo atque ad ima tendendo nobis ipsis consciscimus mortem, imo ipsa declinatio mors efficitur declinanti. « Væ enim, inquit, eis, quoniam recesserunt a me: vastabuntur, quoniam prævaricati sunt in me (Ose. vii, 13). » Et iterum: « Væ eis cum recessero ab eis: arguet namque te malitia tua et aversio tua increpabit te. Scito et vide, quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum (Ose. ix, 12). » Cum ergo semetipsos quotidie sentiant sancti terrenæ cogitationis pondere prægravatos, ab illa mentis sublimitate decedere et invitos, imo vero etiam nescientes in legem peccati mortisque transduci, atque, ut cætera prætermittam, illis saltem quæ superius comprehendendi, bonis quidem ac justis, sed tamen terrenis a conspectu Dei operibus revocari, habent profecto pro quibus ad Dominum jugiter ingemiscant, habent pro quibus in veritate humiliati atque compuncti non verbis tantummodo sed affectu semetipsos pronuntient peccatores, et veniam pro omnibus quæ quotidie, su-

perati fragilitate carnis, incurrunt, ac gratiam Domini jugiter postulant, veras pœnitentiæ lacrymas indesinenter effundant, quippe qui videant iisdem ipsis se pro quibus continuo dolore vexati sunt, etiam usque ad ultimam vitæ finem æstibus involutos, etiam ipsas supplicationes suas offerre se sine cogitationum anxietate non posse: experti igitur se humanis viribus desideratum finem, obsistente carnis sarcina, attingere non valere, neque illi præcipuo summoque bono secundum cordis sui desiderium posse conjungi, sed ab ejus intuitu captivos ad mundana transduci, ad gratiam Dei, quæ impios justificat, convolantes cum Apostolo protestantur, qui ait: « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Dominum nostrum Jesum Christum (Rom. vii, 24). » Sentiant enim se bonum istud quod volunt non posse perfecte perficere, sed in illud quod nolunt, quodque oderunt malum, id est, cogitationum motus et curam corporaliū rerum semper incidere. Et condelectantur quidem legi Dei, secundum interiorem hominem qui visibilia cuncta transcendens conatur Deo soli semper uniri, sed vident « aliam legem in membris suis, » id est, in natura humanæ conditionis insertam, quæ « repugnat legi mentis » eorum, et captivum pertrahit sensum violenta lege peccati, compellens scilicet eum, relicto illo principali bono, terrena cogitatione submitti, quæ quamvis necessaria atque utilis videatur cum dispensatione cujuspiam religiosæ necessitatis impenditur, comparatione tamen illius boni quod sanctorum omnium oblectamentum, mala utique ab eis ac fugienda decernitur, qui per eam quoquo modo vel ad modicum tempus ab illius perfectæ beatitudinis gaudio retrahuntur.

(Moses in Collat. Cassiod., coll. i, cap. 15.) Contemplatio vero Dei multifarie incipitur. Nam Deus non sola incomprehensibilis illius substantiæ suæ admiratione cognoscitur, quod tamen adhuc in spe promissionis absconditum est; sed etiam creaturarum suarum magnitudine, vel æquitatis suæ consideratione, vel quotidianæ dispensationis auxilio pervidetur; quando scilicet quæ cum sanctis suis per singulas generationes egerit, mente purissima perlustramus, cum potentiam ipsius, qua universa gubernat, moderatur ac regit, cum immensitatem scientiæ ejus, et oculum, quem secreta cordium latere non possunt, tremente corde miramur; cum arenam maris undarumque numerum dimensum ei et cognitum pavidi cogitamus; cum pluviarum guttas, cum sæculorum dies et horas, cum præterita futuræ universa obstupescentes, scientiæ ejus assistere contemplamur: cum ineffabilem elementiam ejus consideramus qua innumera flagitia, quæ singulis quibusque momentis sub illius committuntur aspectu, indefessa longanimitate sustentant; cum intuemur vocationem qua nos, nullis præcedentibus meritis, gratia suæ miserationis ascivit; cum denique quot occasiones salutis tribuit adoptandis cum quodam admirationis intuemur excessu: quod ita

nos nasci præcepit, ut ab ipsis cunabulis gratia nobis legisque suæ notitia traderetur, quod ipse adversarium vincens in nobis pro solo bonæ voluntatis assensu æterna beatitudine ac perpetuis nos præmiis muneratur; cum postremo dispensationem incarnationis suæ pro nostra salute suscepit, ac mirabilia mysteriorum suorum in cunctis gentibus dilatavit. Sunt autem aliæ quoque hujusmodi innumerae contemplationes, quæ pro qualitate vitæ ac puritate cordis in nostris sensibus oriuntur, quibus Deus vel videtur mundis obtutibus, vel tenetur. Quas profecto nullus perpetuo retentabit in quo adhuc aliquid carnalium vivit affectuum, quia « non poteris, ait Dominus, videre faciem meam: non enim videbit me homo et vivet (*Exod. xxxiii, 20*), » scilicet mundo huic affectibusque terrenis.

Habet ergo cibum suum et amictum anima, quæ illo summo bono adhæret, quod est divinum, quod apostolus Petrus suadet querendum, ut per ejus cognitionis acquisitionem, divinæ simus consortes naturæ. Hujus cognitionem aperit sanctis suis Deus bonus, et donat de thesauro suo bono, sicut testificatur lex sacra dicens, « quia juravit Dominus patribus ejus dare tibi et aperire thesaurum suum bonum, de quo thesauro cœlesti dat pluviam terræ suæ, benedicere omnia opera manuum suarum (*Deut. xviii*). » Hæc est pluvia eloquium legis quod irrorat animam illam fecundam et fertilem honorum operum, ut habeat humorem gratiæ: hujus boni cognitionem quærebat David, sicut ipse significat dicens: « Unam petivi a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ et videam delectationes Domini et considerem templum ejus (*Psal. xxvi, 4*). » Denique hoc esse summum bonum subtexuit statim in eodem psalmo: « Credo videre bona Domini in terra viventium (*Ibid.*). » Hic enim queritur, illic facie ad faciem plene videtur, hoc bonum in domo Dei est, in illo utique secreto ejus ac recessu; unde iterum ait: « Replebimur in bonis domus tuæ (*Psal. lxxiv, 6*), » alibi quoque hanc summam esse benedictionis expressit dicens: « Benedicat te Dominus ex Sion, et videas quæ bona sunt Jerusalem (*Psal. cxxvii, 5*): » ideo beatus qui illic habitat in gressu fidei hospitioque mentis, devotionis habitaculo, conversatione virtutis. In illo igitur simul atque in eo maneamus de quo et Isaias dicit: « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! (*Isa. lii, 7; Rom. x, 15*). » qui sunt qui evangelizant nisi Petrus? nisi Paulus? nisi omnes Apostoli? Quid evangelizant bonis, nisi Dominum Jesum? hic est pax nostra, hic est bonum illud summum, quia ipse bonus ex bono, ex arbore enim bona bonus fructus legitur. Denique et Spiritus ejus bonus, qui ex ipso accipit et deducit Dei servulos in viam rectam; quis autem habens Spiritum Dei in se neget bonum, cum ipse dicat: « An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum (*Matth. vi, 23*)? » Hoc bonum veniat in animam nostram, in nostre mentis viscera, quod

A propitius Deus dat petentibus se, hic est thesaurus noster, hic est via nostra, hic est sapientia nostra, justitia nostra, pastor noster, et pastor bonus, hic est vita nostra, vides quanta bona, in uno bono, hæc bona nobis prædicant evangelistæ, hæc bona requirens David ait: « Quis ostendit nobis bona (*Psal. iv, 6*)? » et ostendit ipsum esse bona subiciens: « Signatum est in nobis lumen vultus tui, » quis autem lumen vultus Patris, nisi splendor gloriæ, et imago invisibilis Dei? in quo et videtur et clarificatur Pater, sicut ipse clarificat Filium suum. Ipse est ergo Dominus Jesus bonum summum quod nobis annuntiatum a prophetis, prædicatum ab angelis, promissum a Patre, evangelizatum est ab apostolis; qui nobis tanquam maturitas advenit, nec solum tanquam maturitas advenit, sed tanquam maturitas in mentibus adest, ut nihil acerbum, nihil immaturum in nostris consiliis sit, nihil immitte, nihil asperum in operibus ac moribus, qui primus evangelizans bona adfuit; unde et ait: « Ipse qui loquebar, adsum (*Isa. lii, 6*), » id est, qui loquebar in prophetis, adsum in corpore quod suscepi ex Virgine: adsum interior imago Dei; character substantiæ, et adsum ut homo, sed quis cognoscit me, hominem enim viderunt: sed operibus supra hominem crediderunt. An non ut homo, cum Lazarum fletet, et rursus supra hominem, cum eum resuscitaret? an non ut homo cum vapularet: rursus supra hominem, cum totius mundi peccatum tolleret? Ad illum igitur properemus in quo summum est bonum, quoniam ipse est bonitas, ipse patientia Israel, qui ad poenitentiam te vocat ne venias in iudicium, sed accipias peccatorum remissionem. « Agite, inquit, poenitentiam (*Matth. iii, 2*). » Ipse est de quo clamat Amos propheta: « Exquirite bonum, » ipse est summum bonum, qui nullius indiget; et abundat omnibus. Facile abundat in quo plenitudo divinitatis habitat corporaliter, facile abundat de cujus plenitudine omnes accepimus: et in illo repleti sumus, dicit Evangelista. Hoc igitur verum et summum bonum; sicut illo concupiscibili suo et delectabili anima gustaverit, et duabus his hauserit affectionibus, excludens dolorem et formidinem, incredibiliter exæstuat; osculata enim verbum Dei modum non capit, nec expletur, dicens: « Suavis es Domine, et in jucunditate tua doce me justificationes tuas (*Psal. xcix, 5*); » osculata Dei verbum concupiscit super omnem decorem, diligit super omnem lætitiā, delectatur super omnia aromata; cupit frequenter videre, sæpe intendere, cupit attrahi ut sequi possit: « Unguentum, inquit, exinanitum est, nomen tuum, propterea te diligimus adolescentulæ, propterea certamus, sed comprehendere te non possumus, attrahere nos ut possimus currere, ut unguentorum tuorum odore accipiamus virtutem sequendi. » Festinat etiam inter mysteria videre ipsam requiem verbi, ipsam boni illius summi habitationem et lucem ejus et claritatem, in illo sinu ac recessu patrio festinat audire sermones ejus, et cum au-

dierit, super omnem suavitatem accipit. Deceat te propheta, qui gustavit et ait: « Quam dulcia faucibus meis verba tua super mel et favum ori meo (*Psal. cxviii, 103*). » Quid enim aliud desideret anima, quæ semel suavitatem verbi gustaverit, quæ semel claritatem ejus viderit? Moyses in monte positus quadraginta diebus, legem accipiens cibum corporis non requirebat, Elias ad illam festinans requiem rogabat ut acciperetur a se anima sua, Petrus aspiiciens et ipse in monte Dominicæ resurrectionis gloriam, nolebat descendere, dicens: « Domine, bonum est nos hic esse (*Marc. ix, 5*). » Quanta igitur illa divinæ substantiæ gloria! quanta verbi bona in quæ concupiscunt et angeli prospicere! Anima igitur quæ illud videt, corpus hoc non requirit, minimamque sibi familiaritatem cum eo debere esse intelligit, renuntiat se Deo, abducit se a vinculis carnis, exiit omnibus voluptatum istarum nexibus. Denique Stephanus Jesum videbat, et lapidari non formidabat, imo cum lapidaretur non pro se, sed pro illis a quibus perimebatur, rogabat; Paulus quoque raptus usque ad tertium cælum utrum cum corpore esset an sine corpore nesciebat, raptus, inquam, in paradysum, usum proprium jam non sentiebat corporis, et audiens verba Dei, quomodo ad corporis infirmitates descenderet erubescibat; itaque sciens quid vidisset in paradiso vel quid audisset, clamabat dicens: « Quid adhuc velut viventes de hoc mundo decernitis, ne tetigeritis, ne attaminaveritis, ne gustaveritis quæ sunt omnia ad corruptelam ipso usu (*Col. ii, 21*), » volebat enim nos in figura esse istius mundi, non in possessione atque usu, ut ita utamur hoc mundo tanquam non utamur, tanquam prætereuntes, non tanquam residentes, ambulantes tanquam in imagine sæculi non in cupiditate, ut velocissima disputatione ipsam imaginem hujus mundi transeamus: denique ipse fide ambulans, non specie peregrinabatur a corpore, aderat Deo, et cum esset in terris, non in terrenis sed in cælestibus conversabatur: ergo anima nostra, quæ Deo vult appropinquare, eleve se a corpore, semper illi summo adhæreat bono, quod est divinum, quod est semper, et quod erat ab initio, et quod erat apud Deum; hoc est, Dei Verbum. Ipsum est illud divinum in quo vivimus et sumus et movemur, ipsum est, quod erat in principio, ipsum est, quod est, « Dei enim Filius Jesus Christus, in vobis, inquit, est, in quo non fuit Est et non, sed Est in illo fuit. » Ipse dixit Moysi ut diceret, « qui est misit me. » Cum hoc igitur anima nostra sit, et sit, si fieri potest, semper, ut et nostrum possit quis dicere, « anima mea in manibus tuis semper » erit, aut si non in carne sit, sed in spiritu erit, si se terrenis non misceat, cum enim ad carnalia reflectitur, tunc ei illecebra obrepat corporis, tunc ira et indignatione exæstuat, tunc mœstitia afficitur, tunc supinatur per arrogantiam, tunc dolore affligitur; hæc sunt ægritudines animæ graves, quibus plerumque ad mortem cogitur, dum oculi ejus cæcantur, ut non videant vere lumen gloriæ et civitatis æternæ hæreditatis, quod si eos ad

A Deum semper intendat, accipiet a Christo fulgorem sapientiæ, ut illuminatum in agnitione habeat obtutum, ut videat illam spem nostræ vocationis, aspiat illud quod est bonum et perfectum et placitum, quod enim bonum complacitum Patri, quod complacitum perfectum, sicut habes in Evangelio ubi dicit Dominus: « Diligite inimicos vestros, ut imitemini Patrem qui pluit super justos et injustos (*Matth. v, 44*), » quod est atque bonitatis, et postea concludit dicens: « Estote perfecti sicut Pater vester cælestis perfectus est (*Ibid., v. 48*). » charitas enim perfecta est, denique plenitudo legis est: quid autem tam bonum quam charitas, quæ malum non cogitat, et ideo terras fugito, in quibus invidia est, ubi ambitio, ubi contentio; boni ergo illius capacem se anima tua præbeat, ut supra nubes volet, sicut aquila, renovetur sicut aquila, pennas emittat, ut renovatis alarum remigiis, alta petere non reformidet, hanc habitationem relinquat, terrenum enim habitaculum gravat animam, exuat vetera, abjiciat erroris desideria, abluat oculos suos, ut videat illum fontem veræ sapientiæ, illum fontem vitæ æternæ: affluit atque exundat omnibus, nullius indigens, quis enim dedit illi cum ex ipso et per ipsum, et in ipso omnia sint? Vitæ igitur fons est summum illud bonum, ex quo vivendi substantia ministratur omnibus, ipsum autem in se habet vitam manentem, a nullo quasi inops accipit, largitur bona aliis, non aliunde adsunt sibi. Neque enim indiget nostri, unde et ait ex persona hominis: « Quoniam bonorum meorum non indiges (*Ps. xv, 2*); quid ergo pulchrius quam ei appropinquare, ei adhærere? quæ major voluptas est? quod is qui viderit et de fonte aquæ vivæ gratis gustaverit, quid potest aliud desiderare? quæ regna, quas potestates, quam pecuniam, cum advertat, quam miseræ etiam hic regum conditiones sint, quam mutabiles imperii status, quam exigua vitæ hujus spatia, quanta in ipso imperio servitia, cum ad aliorum non ad suum vivant arbitrium? quis autem peculiatu ad vitam æternam transit, nisi virtutum fultus pecullo, quod receptum omnibus solis divitibus impossibile pronuntiatur? Non igitur his uti beatum est, sed illud videre, quo ista despicias, et vana vero refellas atque inania et cassa judices; illam nudæ veritatis pulchritudinem diligas, quæ has sæculi fugosissimas vanitates redarguat: erige igitur oculos, anima, tuos, illos oculos, de quibus tibi verbum Dei dicit: « Corde nos cæpisti, soror mea sponsa (*Cant. iv, 9*), » corde nos cæpisti uno ab oculis tuis. Ascende in palmam, vince sæculum, ut teneas verbi altitudinem; imaginem istam mundi foris relinque, foris militiam, introduce autem mentis bonitatem, quæ habet gratiam in ligno vitæ, si laverit stolam suam et ingrediatur in civitatem, quæ vera est patria sanctorum, in qua est Domini tabernaculum, circa quod scribæ Domini prætendunt, ubi non dies aut sol aut luna lumen ministrant, sed ipse Dominus lumen est, totum illam civitatem illuminans, est emulx mundi, non utique lux visibilis, sed animarum,

LIBER TERTIUS.

DE MODO POENITENTIÆ.

CAP. I. — De vera poenitentia.

quæ in hoc mundo sunt intelligibilis claritudo, quibus se splendenti lumine rationabilis infundit prudentia, quæ prædicatur in Evangelio « in corpore virtutis, inflammans vapore suo secreta mentium, animorumque penetralia. » Si quis igitur incola esse coeperit illius civitatis supernæ, incola videlicet conversatione ac moribus, non discedat, non abeat, non exeat, non reflectat vestigium non corporis dico, sed mentis dico vestigium, non revertatur retro: retro luxuria, retro impunitas est; denique ascendens ad montem Loth, retro reliquit Sodomitaria flagitia, quæ autem respexit retro, non potuit ad superiora evadere; non ergo pedes tui retro, sed mores non revertantur, non fiant manus tuæ remissæ, et devotionis tuæ ac fidei genua dissoluta, non fiat voluntatis tuæ recidiva infirmitas, non ullus intercurtus criminum, sed ingressus es, mane, pervenisti, consistes, salvans salva animam tuam, ascendens directum, attolle gradum, nullus inde tute sedit [*Fortè leg. discedit*], hinc via, inde ruina est, hinc ascensus, inde præcipitium, ascendendi quidem labor, sed descendendi periculum, sed potens est Dominus, qui te fundatam illic custodiat, septem Propheticiis muris et apostolicis turribus, ideo tibi dicit Dominus: « Intrate, calcate, quia assistit vindemia, iustus non foris simus, » et in Evangelio Dei Filius dicit: « Qui est in tecto, non descendat vasa sua tollere (*Matth. xxiv, 17*) »; non utique de hoc tecto dicitur, sed de illo: Extendit cælum sicut cameram; intus ergo esto, intra Jerusalem, intra animam tuam pacificam, mittem atque tranquillam; non exas de ea, neque descendas, vas tuum istud, aut honoribus, aut divitiis, aut arrogantia attollere, intus esto ut per te alienigenæ non transeant, peccata animam tuam non transeant, vanæ operationes et cogitationes inanes non transeant, si autem sanctificaberis [*Fortè leg. sanctificaveris*] bellum pro devotionis et fidei certamine, pro veritatis studio, adversus passionum illecebras, et sumpseris arma Dei adversum spirituales nequitias et astutiam diaboli, qui pertentat sensus nostros fraude ac dolo, quem mansuetus bellator facite poterit, qui non serat jurgia, sed sicut decet, servum Domini cum modestia fidem doceat, et eos qui adversantur redarguat, de hoc dicit Scriptura: Qui mansuetus est bellator exsurgat, et infirmus dicat: « Omnia possum in eo qui me confortat (*Phil. iv, 13*). » Hac fide fretus etiam qui infirmus est prævalebit, et erit sancta anima ejus, et stillabunt ei montes prophetici vel apostolici dulcedinem, et colles fluent lac (*Amos ix, 13*), qualis ille collis qui lactis potum Corinthiis dabat, et fluent ei « aquæ de suis vasis, et puteorum suorum fontibus, vel de ventre ejus aquæ vivæ, » spirituales videlicet quas fidelibus suis Spiritus sanctus ministrat, qui etiam animam tuam dignetur rigare, « ut abundet in te fons aquæ salientis in vitam æternam (*Joan. iv, 14*). »

Cum maximum bonum sit ut homo semetipsum humilians conditori suo se per omnia subdat, et præceptis eis obediens non in semetipso fiduciam habeat, sed firmiter in Dei bonitate confidat, et quidquid se meminere nequiter egisse, per confessionem sacerdoti patefaciat, et pro hoc ipso poenitentiam condignam gerat, sperans in misericordia opificis sui quod ipse, qui eum ex nihilo condidit, potens est post lapsum rursum recuperare, et de peccatore justum facere, atque æterni regni simul cum sanctis angelis suis participem efficere, proh dolor! multi sunt qui peccare non metuunt, et usque ad terminum pene vitæ suæ, in peccatis vivere non cessant, sibi met periculo se blandientes atque dicentes: Misericordia Dei magna est, et licet omnes dies vitæ meæ in peccatis ducam et juxta obitum meum tandem confessus fuero peccata mea, et poenitentiam accipiam, continuo salvus ero, quia nesciunt utrum eis unius diei spatium super terram vivere concedatur. Alii autem post commissum multorum scelerum semetipsos desperantes, et de bonitate Dei diffidentes, aiunt se, si post baptismi perceptionem sordibus vitiorum polluerint, nequaquam in pristinum statum recuperari posse, et integram veniam promereri. Sed quia iste error late se sparsit, et in multis locis magis magisque inolevit, dignum esse videtur mihi, ut ad hunc abolendum, canonicas sententias et orthodoxorum Patrum dicta in unum volumen congeram, et quid sancti Patres inde censuerint credendum, et quid ego inde sentiam patefaciam. Nam sanctorum prophetarum dicta, licet in aliquibus sententiis peccantibus pœnas minentur, tamen manifeste conversis a peccatis, et vere poenitentiam agentibus spem veniæ dant, et remissionem peccatorum illis prædicant, unde et ipse Dominus in mundum veniens et sine peccato per virginem natus peccatores ad se convocare dignatus est, statim in initio prædicationis suæ, sicut Matthæus evangelista testatur, eadem verba quæ præcursor suus Joannes videlicet Baptista in deserto Judææ docendo ante protulerat, ipse prædicabat, de quo scriptum est: « Cum audisset Jesus quod Joannes traditus est, cœpit prædicare et dicere: « Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum (*Matth. iii, 2*); » si enim ille peccatoribus digne pro peccatis suis poenitentiam agentibus ignoscere nolle, nequaquam eos agere poenitentiam juberet, bene ergo per Salvatorem poenitentibus appropinquare regnum cælorum dicitur, quia per ipsum de imis ad alta sublevamur, appropinquabit enim vere tunc poenitentibus regnum cælorum, cum Salvator noster in suo adventu omnibus quicunque per poenitentiam priscis erroribus abrenuntiantes ad ejus fidem et baptismum confugerunt, vitam promissit æternam, « quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri (*Joan. i, 12*), » ap-

propinquat etiam et nunc, quia ipse discipulis suis post resurrectionem suam jussit prædicare in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, « Et ecce, ait, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Necesse est enim unicuique qui se peccatorem et reum esse cognoscit, ut cum pœnitentiæ sibi remedio subveniat, nec differat de die in diem converti in melius, sed dum vacat et in hac vita subsistit, studeat magis operibus bonis curam impendere, quam negligentia desidiosa torpere, docente hæc Scriptura atque dicente : « Ne adjicias peccatum super peccatum et dicas : « Misericordia Dei multa est; quoniam misericordia et ira ab illo est (Eccli. v, 6, 7). »

CAP. II. — *De recte viventibus.*

Certus sum enim quia homo baptizatus, si vitam, non audeo dicere absque peccato, quis enim sine peccato? sed vitam sine crimine duxerit, et alia peccata habuerit, quæ quotidie ei dimittuntur in oratione dicenti : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, » si faciat quod sibi a Deo cupit fieri, quando dum finierit, vitam non finit, sed transit de vita ad vitam, de laboriosa ad quietam, de misera ad beatam, de temporali ad æternam, sive iste voluntate sua currat ad baptismum, et sive in periculo constitutus baptizetur ut transeat, ad Dominum vadit, ad requiem vadit; qui autem baptizatus postea desertor violatorque sacramenti fuerit et peccans Dominum repellit a se, si agat pœnitentiam ex toto corde, et si agat veram pœnitentiam, ubi videt quod vidit cor David, quando increpatus a propheta graviter, et post comminationes terribiles, Dei exclamavit dicens : « Peccavi, » et mox exaudivit : « Dominus abstulit peccatum tuum, non peribis. » Enim [Forte, enimvero] quantum valet hæc vox, tres syllabæ sunt, « peccavi, » sed in his tribus syllabis flamma sacrificii cordis ejus ad cœlum ascendit; ergo qui egerit veraciter pœnitentiam, et solutus fuerit a ligamento, quo erat constructus et bene post pœnitentiam vixerit, post reconciliationem cum defunctus fuerit ad Dominum vadit, ad requiem vadit, regno Dei non privabitur, a populo diaboli serabitur [Forte leg. separabitur].

CAP. III. — *De sero conversis.*

Quisquis autem positus in ultima necessitate ægritudinis suæ, acceperit pœnitentiam et mox reconciliatus fuerit, et transierit de corpore, fateor, non illi nego quod petit, sed nec præsumo dicere quia bene hinc exiit, non præsumo, non polliceor, non dico, neminem fallo, neminem decipio, non penitus promittitur. Fidelis bene vivens, securus de hoc sæculo migrat, si agit pœnitentiam, dum sanus est, et reconciliatus postea bene vixerit; sed dicit aliquis, Quid est bene vixerit? vel hoc nos instrue, sacerdos bone, ut sciamus illud, nescire te dicis quia is qui accepta pœnitentia ad horam transit, si remittat illi facinora sua, si relaxet illi Deus peccata ipsius in

A die judicii, hinc nullam servitutem nobis das, vel quomodo bene vivere post pœnitentiam debeamus, docere nos debes. Dico ergo, abstinere ab ebrietate, a concupiscentia, a furto, a maliloquio, ab ipso immoderato risu, a verbo otioso, unde reddituri sunt homines rationem in die judicii, ecce quam levitia dixi, et omnia illa gravia et pestifera, et aliud dico : non solum post pœnitentiam, ab ipsis vitiis se homo servare debet, sed et ante pœnitentiam, dum sanus est, quia nescit si ipsam pœnitentiam possit accipere et confiteri Deo et sacerdoti peccata sua, ecce quare dixi : Et ante pœnitentiam bene vivendum est, et post pœnitentiam melius, agens vero pœnitentiam ad ultimum et reconciliatus exierit de corpore, si securus hinc exit ego nescio, pœnitentiam dare possum, securitatem autem dare non possum : quod dicitur sum, attendite, habeo planius exponere ne aliquis me male intelligat.

Nunquid dico damnabitur? sed nec dico, quia liberabitur, et quid mihi dicis, sancte episcopo? quid tibi dicam nescio, jam dixi, non præsumo, non promitto, prorsus nescio de Dei voluntate. Vis autem, frater, te a dubio liberari, vis quod incertum est evadere, pœnitentiam age dum sanus es; si enim agis veram pœnitentiam dum sanus es, et invenerit te novissimus dies, curritur ut reconcilieris, si sic agis, securus es : quare securus es? vis dico tibi? quia egisti pœnitentiam eo tempore quo peccare potuisti, ecce dixi tibi quare securus es; si autem tunc vis agere ipsam pœnitentiam quando jam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu peccata, sed, respondet aliquis, Unde scis, si forte Deus misereatur et dimittat mihi peccata mea? Verum dicis, frater, verum dicis, unde scio, et ideo tibi do pœnitentiam quia nescio, ut tu inquis, ergo dimitte causam meam Domino, quid me tum verbis affligis, et judici me Deo dimittis? illius judicio te committo, cujus judicio me commendo : nam si scirem nihil tibi prodesse pœnitentiam, non tibi eam darem. Iterum si scirem tibi prodesse, non te terrem. Duæ res sunt, aut ignoscitur tibi, aut non tibi ignoscitur, quid horum tibi futurum sit ego ignoro, sed consilium do, dimitte incertum, et tene certum, et dum vivis, dum sanus es, age pœnitentiam veram, ut cum veneris in judicium Dei, non ab eo confundaris, sed in regnum cœleste inducaris. Hæc de iis qui pœnitentiam, dum tempus opportunum habent, agere dissimulant, ut non usque ad vitæ terminum eam protelent, admonitionis verba prolata sufficiant; nunc de his qui nolunt agere pœnitentiam, sed de salute penitus desperant, restat ut orthodoxorum Patrum documenta ad eorum correctionem replicemus.

CAP. IV. — *Quod non sit desperandum de Dei bonitate.*

Non debes ergo, o homo, diffidere Deo, et de misericordia ejus desperare; nolo dubites, neque desperes mutari te posse in melius : si enim tantum potuit diabolus, ut a celsis virtutum vestigiis in profundum te duceret malorum, quanto magis poterit Deus ad summum te bonorum verticem revocare, et

non solum in id restituere quod fuisti, sed et beatiorum multo quam prius videbaris efficere? Neque enim tantum concedas animo, nec honorum quæso spem tibi abscondas, ne accidat tibi quod impiis solet, non enim multitudo peccatorum in desperationem inducit animam, sed impietas, et propterea Salomon dixit quia « omnis qui venerit in profundum malorum, contemnit (*Prov. xviii, 3*). » Impiorum ergo est desperare salutem et contemnere, cum in profundum malorum venerint peccatorum. Impietas enim non sinit eos ad Dominum respicere, et illuc redire unde delapsi sunt. Ista ergo cogitatio, quæ spem conversionis abscondit, ab impietate descendit, et sicut lapis gravissimus cervicibus animæ incumbens, semper eam cogit deorsum in terram aspicere, ad Dominum vero suum non sinit oculos allevare; sed virilis animi est et præclaræ mentis deicere a cervicibus animæ suæ pondus inimicissimum, imo deprimentem se abjicere diabolum, et imperare animæ suæ, ut canens verba prophetica dicat ad Dominum: « Sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis. Miserere nobis, Domine, miserere nobis, quia multum repleti sumus despectione (*Psal. cxxii, 2*). » Præclara vero in his verbis et cælestis philosophiæ doctrina est: « Repleti, inquit, sumus despectione, » hoc est quod docere nos voluit, quia etsi pro peccatorum nostrorum multitudine repleti sumus despectione atque opprobriis operi sumus, oculi nostri tamen ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nobis, nec prius ab obsecratione cesseimus, quam impetrare peccatorum nostrorum veniam mereamur. Hoc enim vere est constantis animæ et pertinacis, ut nequam repellatur a perseverantia deprecandi desperatione impetrandi, sed perseveret ac persistat in precibus donec ei misereatur Deus, et ne forte arbitreris te offensam magis contrahere apud Dominum, si cum non merearis audiri importunius persistas in precibus, recordare Evangelii parabolam, et ibi invenies quod perseverantes et importunos precatores Dominus non sibi ostendit ingratos, ait enim: « Et si non dabit propter amicitiam, tamen propter importunitatem ejus surget, et dabit ei quantum opus habet. » Intellige ergo, charissime, quia propterea diabolum desperationem subjicit impetrandi, ut spem nobis Dei bonitatis abscondat, quæ est salutis nostræ anchora, et vitæ nostræ fundamentum, dux itinêris, quo itur ad cælum, denique Apostolus ait: « Spe autem salvi facti sumus (*Rom. viii, 24*), » spes ergo est, in qua salus nostra consistit, et quæ de terris animas velut quibusdam catenis cœlitus dependentibus innexas sibi evehit ad superna, et revocat ad sedes cœlestes eos qui sibi vehementius inhærent, celsioresque eos vitæ hujus ac terrenorum malorum turbinibus reddit; si quis ergo inter hæc positis resolvatur animus, et salutaris spei anchoram dimittat et manibus, decidat necesse est in abyssum,

A atque in profundum malorum enecetur, quod cum senserit inimicus, et viderit nos peccatorum nostrorum multitudinem perhorrescentes, increpationibus etiam ipsius conscientiæ deterreri, accedit et ipse, et cogitationes nobis subjicit desperandi plumbo omni et omni arena graviores, quas si receperimus, necesse est nos statim pondere ipso abruptis salutis nostræ retinaculis in profundum demergi malorum, scimus enim plures et ex nostris temporibus, et memoria majorum prolapsos ab itinere recto, et precipitatos ab ingressu viæ angustæ, ita rursus esse reparatos, ut posterioribus priora transierint, atque ad palmam pervenerint, et coronam, numeroque rursus ac choro scripti creduntur esse sanctorum, sed donec quis permanet in ipsa adhuc flamma ac fornace libidinis, hæc ei impossibilia videntur, etiamsi mille provocetur exemplis; si vero cœperit fieri vel parva conversio, et initium dederit repetendi, paulatim procedens, et ad superiora referens pedem, illa quidem quæ vehementior erat flamma post tergum remanebit, ante pedes vero quanto acrius cœperit incedere, tanto omnia inveniet divini cujusdam roris sopita refrigerio, tantum est ut unum quod præcipue inimicum est saluti huic caveamus.

CAP. V. — *Quam periculosa sit desperatio*

Inimica est autem conversioni et pœnitentiæ desperatio, quæ si insederit menti, quantumcunque sit salutis desiderium, quamvis grande sit salvandi propositum, desperatione occurrente, omnis salutis adiutus obstruitur; interjecta enim pœnitentiæ via, clauditur pariter et agnis ingressus, et quomodo jam poterit qui extra viam est et cui ostium clauditur boni aliquid operis implere, cum ad bonorum non veniat ingressum, desperatione prohibente? Propter hoc et diabolus omnibus modis molitur hujusmodi cogitationes plantare in cordibus nostris; si enim nos desperationis metus procul a via virtutis effecerit, nullum ei adversum nos certamen ultra remanebit, quem enim impugnet cum nullus obstat? si quis autem istud resolvere poterit vinculum, continuo vires suæ redeunt ad eum, incalcescit vigor animi, delectabitur in suis certamina rursus instaurare: videbit enim refugare eum se quem fugiebat, et persequi persequentem; quod et si forte, ut se conditio habet agonis, rursum labitur ut cadat, non continuo lapsus sui pudore desperare iterum debet, sed meminerit hanc esse agonis et certaminum legem, non ut nunquam quis cadat, sed ut nunquam quis cedat: quia non ille qui sæpe cecidit victus dicitur, sed ille qui ad ultimum cessit, nam qui desperationis cogitationibus victus est, quomodo vel vires reparare certandi, ve. resistere et pugnare potest cum fugiat, nec omnino redeat ad certamen? Et ego nolo quia tu putes quia de his mihi sermo sit tantum qui in paucis et levibus peccaverunt, sed de illo loquor qui omnibus succumbit malis, qui immanitate scelerum viam sibi exclusit regni cœlorum, et non de infidelibus sed de fidelibus fuerit, et

ex his qui prius placuerit Deo, post hæc autem deciderit vel in adulteria, vel in omnes impudicitias, quæ, ut Apostolus ait, turpe est etiam dicere, nec hunc ergo dico salutem desperare debere, etiamsi ad ultimam huiusmodi malis obsessus usque pervenerit senectutem, sed quæ sit ratio dicti huius ausculta: Si ira Dei passibilis esset affectu, recte diceremus non posse jam restingui flammam, quæ tot ac tantis peccatorum succensa sit malis. Cum vero impassibilem esse naturam divinam definitio veritatis ostendat, intelligere debemus quia etiamsi punit Deus, etiamsi penas infert, non hoc cum ira passibili, sed cum ineffabili clementia facit medentis non perimentis affectu, et ideo valde libenter poenitere debemus, poenitentia enim medicamentum si præveniens curet animam, non facit eam ad medicamenta iracundia pervenire, pro his quæ commisit in Deum. Non enim, ut diximus, propter semetipsum vindicat Deus in peccatorem quasi ulciscens injuriam suam, nihil enim tale recipit in se natura divina, sed ad utilitatem nostram, facit omnia pro utilitate nostra, et correptiones inducit et penas, non ut se vindicet, sed ut nos emendet; quod si persistat quis in durtia, sicut ille qui avertit oculos suos a luce, damnum quidem luci nullum intulit, semetipsum vero tenebris condemnavit: ita et qui per cor impoenitens contemnere se putat virtutem Dei, semetipsum alienum efficit a salute. Quod si medicus ab his qui vel phrenesim patiuntur, vel cerebro moti sunt, patitur injurias, neque dolet pro hoc, neque irascitur, sed facit omnia quæ medendi ratio deposcit, quibus cruciari quidem videatur ille qui patitur. Porro cruciatus ipse non est injuriarum vindicta, sed cura languentis, denique si parvum quid æger proficere cœperit ad salutem, statim vides gaudere medicum, lætari usque et alacrius exsequi reliquam curam, nec usquam prorsus injuriarum meminit, sed salutis in omnibus gerere prospectum; quanto magis Deus etiam cum ad ultimam insaniam deciderimus, non ultionis affectu, pro his quæ commisimus movetur in nos, sed cupiens visceribus nostris inveteratos vitiorum curare languores, pro hoc et docet omnia, et agit, cupidus sanitatis nostræ, non poenæ; sed quod quamvis ratio ipsa pietatis sufficienter ostendat, tamen ne tibi de huiusmodi sententia dubitatio ulla videatur, possumus hæc etiam ex divinis Scripturis, quod ita se habeant edocere.

CAP. VI. — *Testimonia Scripturæ sacræ et exempla poenitentium inde prolata.*

Dic enim mihi quid sceleratius fuit rege Babylonis, qui cum in multis expertus esset potentiam Domini, ita ut prophetam ejus adoraret, et juberet ei thus et myrrham immolari, rursus tamen ad priorem adversus Deum superbiam devolutus est, et eos qui imaginem ejus adorare noluerunt, præferentes venerationem Dei, victos in fornacem dejecit ignis ardentis: et tamen hunc tam immanem, tam impium provocat Deus ad poenitentiam et dat ei, con-

A vertendi materias. Primo quidem ex hoc ipso quod ei in fornace ignis tribus pueris sociatus apparuit, tum deinde, quod visionem videt illam quam interpretatus est Daniel; quæ vel sola sufficeret etiam lapidea corda mollire, sed postquam rebus admonitus est, accessit etiam sermonum per prophetiam cohortatio, accepit enim et propheta consilium dicentis: « Propterea, o rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas misericordia pauperum: fortasse erit patientia inde votis tuis (Dan. iv, 24). » Quid dicis ad hæc, vir sapiens et beate, et post tantos lapsus adhuc redditus est, mihi crede, quia et post gravissimam ægritudinem, atque ab ipso pene mortis confinio rediit sanitas et post desperatam insaniam multi resipiscunt. Ecce enim, ut supra memoravimus, rex iste Babylonius omnes jam sibi aditus salutis excluserat, per id quod exacerbavit Deum, qui se fecit, et ad fastigia regni celsa perduxit, qui sibi cœlestia etiam mysteria revelavit, qui futurorum quoque scientiam dedit et regni totius arcana reseravit, qui magicas, astronomicas, Gazarenas, Chaldaicasque præstigias prophetae sui divina interpretatione confudit, et ineffabile sacramentum captivi pueri sapientissima discretionem patefecit, ita ut non solum credere summo Deo videretur, sed in omni orbe Deum Danielis Deum verum esse prædicaret, et non solum hunc ipsum negavit posthæc, sed et in tantam rursus insaniam devolutus est, ut servos Dei qui non adorarent imaginem suam in fornacem præcipitaret ignis ardentis, et tamen ne ibi quidem curæ et remedium ejus obliviscitur divina miseratio, sed in ipso, ut diximus, ignis medio, ubi flammis tradiderat pueros Deum colentes, etiam ibi eum non terroribus, sed mirabilibus mitigat, potuerat enim et ignem restinguere, et imbres cœlitus inundare, sed hoc non facit ne plus accendat insaniam, sed permittit intantum exaggerari flammam, quantum furentis desiderabat immanitas, et non solum inferri penas non prohibet, sed illatis potestatem perimit cruciandi, et ne quis videns non uri pueros, putaret phantasma esse flammam, permisit exuri poenarum ministros, eos scilicet qui circa fornacem stabant, ut ostenderet quia vere ignis erat, qui videbatur; sed erat præceptum Domini ignis virtute validius, omne enim quod est, necessario famulatur ei a quo ut esset accepit originem, suscipit ignis ergo ille corpora sanctorum, et præcepto ac voluntate Dei naturæ qua urit oblitus, solam ejus partem qua illuminat operatus est, ita ut sanctos ac fideles depositos non corruptos redderet, sed illustratos; processerunt enim de fornace ignis tanquam de aula regali mirandi omnibus et omnibus venerandi; tunc nullus oculos suos ad regem convertit, purpura et diademate refulgentem, sed relictus est a cunctis tanquam si non esset, quia omnium in se mirabiles pueri rapere conspectus: quis enim non ista stuperet ad corpora juvenum pavisse flammam et non solum viscera refugisse sanctorum, verum etiam ne capitis quidem comant, quod

est omnium fragilius, aut summam saltem vestimenti sūbriam præstrinxisse? quis non miretur in eis membra montibus, vestimenta metallis, capillos adamante fortiores? sed in eo admirationis cumulus crescit, quod in medio flammaram positi, hymnum Deo canebant, cum utique notum sit eos qui flammis traduntur, statim ut os aperuerint consumi, et illi quidem beati pueri manent apud Deum gloriosi et apud homines mirabiles, rex verò impius, nec mirabilibus movetur, nec visionis et confusionis suæ sacramenta miratur, sed permanet incredulus, nec tamen punitur, neque enim vincitur in eo patientia Dei, sed tempore plurimo sustentatum, vix aliquando corripuit, non præterita puniens, sed emendationem prospiciens in futuris, denique non in perpetuum damnatur, sed parvo tempore correptus, annis paucissimis emendatus ad priorem rursus reducit statum, ita ut damni nihil pateretur ex pœna, lucri autem plurimum ex emendatione conquireret. Talis, mihi crede, et talis est erga homines pietas Dei, nunquam spernit pœnitentiam, si ei sincere et fideliter offertur, etiamsi ad summum quasi perveniat malorum, et inde tamen vellet reverti ad virtutis viam, suscipit libenter et amplectitur, facit omnia quatenus eum ad priorem revocet statum; quodque est adhuc præstantius et eminentius; etiamsi non potuerit quasi explorare omnem satisfaciendi ordinem, quantulumcunque tamen et quamlibet brevis temporis gestam non respuit pœnitentiam, suscipit etiam ipsam, nec patitur quamvis exigua conversionis perire mercedem.

CAP. VII. — *De Isaiâ.*

Hoc enim mihi indicare videtur Isaiâs, ubi de populo Judæorum talia quædam dicit: « Propter peccatum modicum contristavi eum, et percussieum, et averti faciem meam ab eo, et contristatus est, et ambulavit tristis coram me, ego vidi et sanavi eum, et consolatus sum eum (Isa. LVI, 18). » Evidentius nobis testimonium dabit etiam rex ille impius, qui cupiditatis quidem suæ prædâ uxoris nequitia quæsivit, sed et perturbatus ipsius sceleris immanitate pœnituit, et cilicio circumdatus facinus suum flevit, atque ita erga se Dei misericordiam provocavit, ut cunctis eum absolveret malis, sic enim ait: « Et dixit ad Eliam: Vidisti quomodo compunctus est Achab a facie mea, et quia flevit in conspectu meo, non inducam mala in diebus ejus (III Reg. xxi, 29). » Sed et post hunc iterum Manasses qui omnes tyrannos immanitate scelerum superaverat, qui cultum divinæ religionis et observantiam legis everterat, qui templum Dei idolis repleverat cœlesti cultu evacuatum, hic ergo impietate scelerum supergrediens omnem malitiam, tamen, quia pœnituit, inter amicos Dei postmodum numeratus est. Quod si vel hi vel illi, quos supra memoravimus, considerantes immensitatem scelerum suorum, conversionis et pœnitentiæ reditum desperassent, ab omnibus utique bonis, quæ eos ex emendatione prosecuta sunt, procul dubio decidissent, quinimo respicientes ad ineffabiles miserationes

Dei, et immensæ bonitatis ejus profundum quidem diabolica a cervicibus suis desperationis vincula solverunt, suscitantes vero semetipsos conversi sunt ad virtutis viam, et revocantes a præcipitio pedum suorum cursum rursus consummaverunt bonum.

CAP. VIII. — *De sententiis prophetis et exemplis evangelicis de conversione peccatorum.*

Hæc quidem de exemplis sunt nobis dicta sanctorum, audi nunc quomodo etiam sermonibus per prophetas ad conversionem invitamur a Domino: « Hodie, inquit, si audieritis vocem ejus, nolite obdurare corda vestra (Psal. xciv, 8), quod autem dicit hodie, omne tempus, quo vivimus indicat, etiam usque ad ultimam, si res ita accidit, senectulem. Non enim temporis longitudine, sed affectus sinceritate pœnitudo pensatur. Aut non legimus levitas peccatum illud gravissimum in deserto non temporis longitudine, sed unius diei hora exigua diluisse? sed et latro ille qui pendeat in cruce, non eguit prolixitate temporis ut ingressum paradisi mereretur, sed tantum ei spatii sufficit quantum expendi potuit, donec unum possit proferre sermonem, ita ut intra momentum temporis totius vitæ sceleribus absolutus, præcedere ad paradisum etiam Apostolos mereretur. Quid autem et martyres? nonne frequenter una die, interdum vero et sub unius horæ spatio coronas sumpserunt ingentium præmiorum? Et ideo audendum est tantummodo, et promptis atque incitatis animis aggrediendum, ut quadam velut indignatione permoti irascamur adversum deceptatricem nostram libidinem, et affectum atque amorem nostrum convertamus ad virtutem Dei, hoc est enim quod et poscit a nobis Deus, non querit temporum longitudinem, nec afflictionem crucis, ad hoc præcipue respicit, si vera sit et sincera conversio, ideo denique vidimus aliquoties nonnullos cepisse postremos et factos esse merito priores, non ergo cecidisse ita malum est, ut post lapsum jacere et nolle consurgere, et cum quadam voluntate ac resolutione peccare, desperationisque sermonibus mali propositi vitium tegere, contra hos enim propheta cum quadam indignatione proclamabat dicens: « Nunquid qui cadit non resurget, aut qui aversus est, non convertetur (Jer. viii, 4)? » quod si dicas, quaeritur si aliquis, fidelium cecidit et potuit reparari, audi, et hoc de ipso quod dicimus « cecidit, » stetisse eum, antequam caderet, profiteamur. Nemo enim cecidisse dicit eum qui semper jacuit, et nunquam stetit, proferamus tamen etiam ex Scripturis divinis, si qua super hoc vel in parabolis vel per apertas sententias sunt, si qua etiam in majorum continentur exemplis. Quid tibi videtur aliud continere ovis illa, quæ cum a nonaginta novem ovibus aberrasset, requisita postmodum ac pastoris humeris reportata, nonne aperte et lapsum et reparationem fidelis ostendit, ovis enim est et ipsa, sicut et illæ nonaginta novem, et non alterius. sed unius, ejusdemque gregis, et unius

eiusdemque pastoris, ejusdem namque pascuis prius, quibus et illæ cæteræ, eisdem poculis, eisdemque cubilibus utebatur, sed erravit, et errore non minimo, per montes enim et colles evagata est, longe scilicet et difficilibus circumacta erroris anfractibus, nec tamen reliquit illam pastor bonus consumi in erroribus suis, sed requirit et revocat, revocat autem non violenter perurgens nec verberibus cogens, sed humeris propriis subvectans; sicut enim optimi quique medicorum erga eos quos viderint tabe longæ ægritudinis afflictos in nonnullis rigorem temperant medicinæ et delicatius ac tenerius agunt cum eis, ita et Deus eos, quos videt vehementius peccata esse corruptos, non districta satis et ardua observantiæ intentione revocat ad viam virtutis, sed sensim et paulatim, ita ut in quamplurimis sustentet, in plurimis sublevet, ne dura eis et ardua videatur repentina conversio, et non tam peccandi amore retracti residere videantur in erroribus, quam conversionis asperitate deteriti, sed non hæc sola pars pari moderatione nobis conversionis modum ostendit, verum et illa, quæ de luxuriosi filii reditu scribitur, et ille enim filius erat, non erat extraneus, germanus erat ejus qui nunquam a patre discesserat, filius ergo est, qui ad ultimos malorum fines dicitur pervenisse, abierat enim in regionem longinquam, et longe satis a Deo effectus, qui fuerat dives et nobilis, deterior servo et mercenario factus est, sed tamen regressus et poenitens in antiquum recipitur statum, et in priorem gloriam reparatur; quod si desperasset, et erubuisset pro his, quæ acciderant ei, reverti ad patrem, sed mansisset in regione longinqua et aliena, non utique adeptus esset ea quæ adeptus est, sed fame periturus infelicissimam mortem subiisset. Vides ergo quanta est utilitas poenitentiae, quanta sit conversionis spes per poenitentiam, filius prodigus recipit prioris gloriæ statum, quem senior frater habebat per patientiam, etsi audere in talibus fas est, videtur mihi quod ex conversione hic etiam amplius aliquid meruit; vide enim quomodo senior frater dicit: « Ecce tot annis servio tibi, et nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer, enim autem venit filius tuus hic qui comedit substantiam tuam cum meretricibus, jugulasti et vitulum saginatum (*Luc. xv. 29*); » quomodo ergo non amplius consecutus videtur, qui per poenitentiam reduit, cum ille hædum nunquam acceperit, vitulus huic occisus sit saginatus. Hæc igitur, charissimi, habentes exempla poenitentiae, non perseveremus in malis, nec desperemus reconciliationem, sed dicamus: nos etiam redeamus ad patrem, et approximemus nos Deo, nunquam, mihi crede, aversabitur conversos ad se, nos sumus, qui nosmetipsos longe effecimus a Deo; ipse enim dicit: « Deus approximans ego sum, » et non Deus de longe, et iterum per eundem prophetam, « peccata, inquit, separant me et vos, » si ergo peccata sunt quæ nos separant a Deo, auferamus medium istud obstaculum, et nihil est

quod nos prohibeat conjungi Deo. Vis tibi ostendam hæc non solum in parabolis dicta sed et rebus impleta? Apud Corinthios erat quidam vir, ut videtur, non ignobilis, hic commiserat tale peccatum, quale nec inter gentes quidem admitti solet, et erat hic ex numero filiorum et familiarum Dei, quidam enim eum ex sacerdotali ordine fuisse tradunt. Quid ergo? nunquid excedit eum Paulus de numero eorum qui spem gerunt salutis? quinimo posteaquam sufficienter Corinthios arguit pro eo, volens rursus ostendere quia nullum vulnus est, nulla ægritudo quæ non cedat, et sanetur medicamento poenitentiae, jubet eum tradi Satanæ in interitum carnis ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi, sed hæc jubet antequam de poenitentia ejus agnosceret; ubi ergo poenituit: « Sufficit, inquit, ei increpatio hæc quæ fit a pluribus; » et addit: « Obsecro vos, confirmate in eum charitatem, ne possideatur a Satana; non enim ignoramus astutias ejus (*II Cor. ii. 8*). » Quid ergo aliud per hæc omnia docetur, nisi quia possibile sit ut etiam si in ultimam peccatorum perniciem corruerit, rursus possit in eo Christus per poenitentiam reformari: « Non enim vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech. xxxiii. 14*); » nec ullo modo audiendi sunt illi, qui dicunt quod fideles post lapsum peccati, et maxime ipsi qui in gradu ecclesiastico sunt promoti, non possint in pristinum statum ex integro restitui, de quo quid sanctus papa Gregorius senserit atque amico interroganti responderit, ad confirmationem sensus nostri, hoc in loco interponendum, censeo, qui in epistola quam ad Secundinum servum Dei inclusum conscripsit inter alia sic ait: Nam tua sanctitas inde a nobis requisivit, ut tibi rescriberem, de sacerdotali officio, post lapsum resurgendi, dum dicis de hoc canones diversos te legisse, diversasque sententias, alias resurgendi, alias nequaquam posse. Nam nos generaliter a Nicæna incipientes, hanc cum reliquis quatuor veneramus, quia ipsam sequentes cæteræ in cunctis sententiis unanimis concordant, nos ergo et præcedentes Patres sequimur, quia auctore Deo a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes usque in quartum altaris ministerium hanc formam servandam cognoscimus, ut quia minorem major præcedit, sicut honore est major, ita sit in crimine, et quem major sequitur culpa, major ei implicetur vindicta, et sic postea poenitentia credatur esse fructuosa: quid enim prodest triticum seminare, et fructum illius non colligere, aut domum construere, et non illic habitare? post dignam enim satisfactionem credimus posse redire ad honorem, propheta dicente: « Nunquid qui cadit non adjiciet ut resurgat: et qui aversus est, non revertetur? » (*Isa. xxiv. 20*). Idem et peccatori ait: « In quacunque die conversus ingemueris, tunc salvus eris (*Ezech. xxxiii. 12*); » unde et Psalmista ait: « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis: ne projicias me a facie tua, et

Spiritus sanctum tuum ne auferas a me (*Psal. L, 12*). Dum enim petit ne a Deo projiceretur, pro lapsi culpa, alienam rex et propheta simul rapuisse uxorem tremefactus expavit, propheta indicante flagitium suum, poenitentiam agens addidit: « Redde mihi lætitiā salutaris tui, et spiritu principali confirma me (*Psal. L, 14*), » si enim ipse dignam Deo poenitentiam non fecisset, nequaquam aliis prædicaret; ait enim: « Doceam iniquos vias tuas et impii ad te convertentur (*Psal. L, 15*); » dum enim peccata sua prospexit propheta mundata per poenitentiam, non dubitavit prædicando castigare aliena, et sic sacrificium de semetipso offerre studuit, cum dicebat: « Sacrificium Deo spiritus contribulatus (*Ibid., v. 19*). » Ad hæc ista suffecerant, sed omnis sententia quo plus sacris Scripturarum testimoniis confirmatur, facilius creditur; de hoc enim propheta dicit: « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertiatur et vivat; » de hoc peccantibus dicitur: « Peccator in quacunque die conversus ingemuerit, omnes iniquitates ejus in oblivionem tradentur; » si enim Redemptor noster, qui peccatores non perdere sed justificare venit in oblivione peccantium delicta derelinquit, quis hominum condemnanda reservet? cum Apostolus dicat: « Si Deus justificat, quis est qui condemnet? » Ad fontem misericordiæ recurrentes evangelicam proferamus sententiam: « Gaudebo, inquit, super uno peccatore poenitentiam agente quam super nonaginta novem justis qui non indigent poenitentia (*Matth. xviii, 13*); » et ovem perditam, nonaginta novem non errantibus relictis, in humero ad ovile reportavit: si ovis errans post inventionem ad ovile humero reportatur, cur post pœnam ad Ecclesiæ ministerium minister non revocetur? Quid est ergo gravius carnale delictum admittere, sine quo non multi, sed pauci inveniuntur, aut Dei Filium timendo negare? In quo peccato ipsum beatum principem apostolorum Petrum, ad cujus nunc corpus indigni sedemus, lapsum esse cognoscimus, sed post negationem poenitentia secuta est, et post poenitentiam misericordia data, quia illum ab apostolatu non dejecit, qui ante seipsum negare prædixit. Convertamur ergo, o amicissimi mihi, et redeamus ad voluntatem Dei implendam, propterea enim creavit nos Deus et esse fecit, qui non eramus, ut æterna nobis conferat bona, et præstet regna cœlorum, non nos ad hoc fecit, ut gehennæ nos tradat, ignique perpetuo, regnum cœlorum propter nos, gehenna propter diabolum facta est, et hoc ita esse ex Evangelis doceamus, ipse enim Dominus dicit his qui a dextris ejus sunt: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth. xxv, 34*); illis autem qui a sinistris ejus sunt, dicit: « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus (*Ibid., 41*), » non dixit, vobis, sed diabolo; si enim propter diabolum gehenna ignis, propter hominem regnum cœlorum a constitutione mundi præ-

paratum est, tantum ne nosmetipsos ad ingressum bonorum persistendo in malis pertinaciter excludamus, donec enim sumus in hac vita, quantacunque nobis acciderint peccata, possibile est abluī omnia per poenitentiam, cum autem abducti fuerimus de sæculo hoc, jam etiam poenitebit nos, valde enim poenitebit, sed nulla erit utilitas poenientiæ, et licet stridor dentium sit, licet ululatus et fletus, licet fundamus preces, et innumeris obsecrationibus proclamemus, nemo audiet, nemo subveniet, sed ne extremo quidem digito aquam quis infundet linguæ nostræ posita in flammis, sed audiemus illud quod dives ille audivit ab Abraham, quia chaos magnum confirmatum est inter nos et vos, et neque hinc illuc transire [*Forle, transiri*] potest, neque inde huc.

CAP. IX. — De tempore poenientiæ fructuosæ.

Proinde oportet nos intentius considerare ac sollicitius tractare quod tempus acquirendi vitam æternam in ista tantum vita Deus hominibus dedit, ubi voluit etiam esse poenitentiam fructuosam, ideo autem hic poenitentia fructuosa est, quia potest hic homo, deposita malitia, bene vivere et mutata voluntate merita simul operaque mutare, et in timore Dei ea fecere quæ placeant Deo; quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidem poenitentiam in futuro sæculo de malis suis, sed indulgentiam in conspectu Dei non inveniet, quia etsi erit ibi stimulus poenitudinis, nulla ibi erit correctio voluntatis, a talibus enim ita culpabitur iniquitas sua, ut nullatenus ab eis possit vel diligi vel desiderari justitia, voluntas enim eorum talis erit, ut habeat in se semper malignitatis suæ supplicium, nunquam tamen recipere possit bonitatis affectum, quia sicut illi, qui cum Christo regnabunt, nullas in se malæ voluntatis reliquias habebunt, ita illi qui erunt supplicio ignis æterni cum diabolo et angelis ejus deputati, sicut nullam ulterius habebunt requiem, sic bonam nullatenus habere potuerunt voluntatem, et sicut cohæredibus Christi dabitur perfectio gratiæ ad æternam gloriam, sic consortibus diaboli, cumabit ipsa malignitas pœnam, quando exterioribus deputati tenebris, nullo illustrabuntur interiori lumine veritatis. Proinde omni homini in hac vita esse potest utilis poenitentia, quam quocunque tempore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus, si toto corde renuntiaverit peccatis præteritis, et pro iis in conspectu Dei, non solum corporis, sed etiam cordis lacrymas fuderit, et malorum operum maculas bonis operibus diluere curaverit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit, hoc enim nobis Dominus prophético promittit eloquio dicens: « Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris (*Ezech. xxxiii, 12*); » et alio loco dicitur: « Fili, peccasti, ne adicias iterum (*Eccli. xxi, 1*), » sed et de præteritis deprecare, ut tibi dimittantur, nunquam peccanti esset indicta pro peccatis deprecatio, si deprecanti non esset remissio concedenda, sed etiam

pœnitentia peccatori tunc prodest, si eam in Ecclesia catholica gerat, cui Deus in persona beati Petri ligandi solvendique tribuit potestatem, dicens : « Quæ alligaveris super terram, erunt ligata et in cœlis : et quæ solveris super terram, erunt soluta et in cœlis (*Matth. xviii, 18*). » In quacunque igitur homo ætate veram peccatorum suorum pœnitentiam egerit, et vitam suam Deo illuminante correxerit, non privabitur indulgentiæ munere, quia Deus, sicut per Prophetam dicit, non vult mortem morientis, quantum ut revertatur a via sua mala, et vivat anima ejus (*Ezech. xxxiii, 11*). Verumtamen nullus hominum debet sub misericordia Dei in suis diutius remanere peccatis, cum etiam in ipso corpore nemo velit sub spe futuræ salutis diutius ægrotare, tales enim qui ab iniquitatibus suis recedere negligunt, et sibi de Deo indulgentiam repromittunt, nonnunquam ita præveniuntur repentino Dei furore, ut nec conversionis tempus, nec beneficium remissionis inveniant. Ideo unumquemque vestrum sancta Scriptura benigne præmonet dicens : « Ne tardaveris converti ad Dominum, et ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te (*Eccli. v, 8*). » Dicit etiam beatus David : « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (*Psal. xciv, 8*), » cui beatus quoque Paulus concordat his verbis : « Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. » Obdurato igitur corde vivit, sive qui convertitur desperans de indulgentia peccatorum, sive qui sic misericordiam Dei sperat, ut usque in finem vitæ præsentis in suorum criminum perversitate remaneat. Proinde diligentes misericordiam Dei metuentesque justitiam, nec de remissione peccatorum desperemus, nec remaneamus in peccatis, scientes quia illa omnium hominum debita sit exactura æquitas justissimi judicis, quæ non dimiserit misericordia clementissimi Redemptoris ; sicut enim misericordia suscipit, absolvitque conversos, ita justitia repellet et puniet obduratos, hi sunt qui peccantes in Spiritum sanctum, neque in hoc sæculo neque in futuro remissionem accipient peccatorum.

CAP. X. — Comparatio gehennæ ad luxum præsentis vitæ

Hæc recordare, mi amice, et illum gehennæ ignem his quæ te nunc exagitant flammis libidinis et cupiditatis oppone, est enim hoc mirabile quoddam medicamenti genus, ut ignes ignibus exstinguantur ; si enim restructæ non fuerint libidines istæ quæ te nunc exagitant, illos tibi æternos ignes acriores et inextinguibiles reddent. Quanto putas tempore permanere tibi posse præsentis vitæ delicias ? ut ego quidem reor, nec quinquaginta jam tibi anni superesse usque ad extremum possunt, quamvis sis lon-

gissima senectute, sed hoc tempore isto, vide quanta intervenire possunt. Primo quod nemo, etiamsi usque ad vesperum perveniat, certus est, deinde quod mobilis semper humanarum rerum status est, frequenter enim vita quidem longum tempus producit, nec tamen facultates ac divitiæ ei fideliter permanent, sed sæpe accidit ut prius quis opibus quam vita deficiat ; verumtamen concedamus tibi vivere te posse annos multos, et nullam permutationem temporum pati, et quantum, quæso, illud spatii ad æterna supplicia ? quantum hoc voluntatis [*Fortè leg. voluptatis*] est, ad illas execrabiles et intolerabiles pœnas ? nam et in hac quidem vita, sive bona, sive mala, terminum suum norunt, eumque velociter sortiuntur, in futuro autem sæculo utraque immortalibus spatiis protenduntur. Adde et illud quod etiam pœnæ ipsius longe alia et diversa conditio est, ignis enim hic qui in præsentī vita est, absorbit cuncta quæ recipit, ille vero quos receperat semper cruciat, et pœnæ suæ semper integros servat, propterea enim et inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non exstinguitur, sed quia nec eos quos suscepit exstinguit aut perimit, non ergo putemus quia suppliciorum nimietas ipsa donabit finem dolorum, sed, ut diximus, peccata quidem pœnas accendunt, incorruptio vero animæ et corporis novum supplicii terminum dabit. Dic ergo nunc quanta tempora luxuriæ, quæ deliciarum spatia comparare vis talibus pœnis ? centum placet annos deliciis dare, adde et alios centum, si libet decies centum adde, et quæ erit ex his ad æternitatem comparatio ? nonne omne tempus vitæ hujus, quo deliciis perfrui videtur et indulgere libidini, quasi unius noctis somnium, ad æternitatis comparisonem videtur, esse ? Si est ergo aliquis, qui ut una nocte delectabile videat soponium, æternas subire eligat pœnas, et illa pro his recipere vel pro illis ista mutare : nondum descendo ad vitu perationem deliciarum, neque amaritudinem quæ in eis est nunc aperio, quia nec hujusmodi orationi hoc tempus est, sed tunc cum forte ab his effugere potueris, nunc enim cum in iis passibiliter tenearis, delirare nos credis, si dona libidinis, quæ grata omnibus videntur et jucunda, aspera asseramus et amara ; si vero per misericordiam Dei evadere ex hujusmodi ægritudine quiveris, tunc quid amaritudinis, imo vero quid veneni habuerit libido deprehendes

CAP. XI. — De non tardando converti ad Deum.

Quid differimus ? quid moramur ? et divina largitione non utimur ? Dei enim ineffabilis et immensa bonitas etiam hoc providit, ut laborum quidem tempus et agonis non extenderet, ne longum faceret, aut æternum, sed breve, et ut ita dicam momentum quoddam horæ unius, hoc enim est præsens hæc vita, si ad illam conferatur æterna ; providit ergo bonitas Dei, ut in hac brevi et exigua vita agones essent et labores, in illa vero quæ æterna est, corona et præmia meritum, ut labores quidem

cito finirentur, meritum vero præmia sine fine durarent; sed hoc sicut lætificat eos qui per laborum patientiam coronantur, ita affligit illos et cruciat in futuro, qui vident se pro parvo et exiguo deliciarum tempore perdidisse quidem bona æterna, mala vero quæsisse perpetua. Ne ergo etiam nos in istum veniamus animæ cruciatum, expurgiscamus aliquando dum tempus habemus, et ecce nunc tempus acceptum, nunc dies salutis, nunc est poenitendi facultas et tempus, quo et fructus consequitur poenitentiae; verum non hæc sola quæ diximus manent nos mala, quæ in gehenna perferimus, si negligamus vitam nostram, sed est multo malum his gravius, excludi enim a bonis æternis et alienum effici ab his quæ præparata sunt sanctis, tantum generat cruciatum, tantum dolorem, ut etiamsi nulla extrinsecus pœna torqueret, hæc sola sufficeret, illa pœna omnes gehennæ superat cruciatum, carere bonis quibus in potestate perfrui habueris.

CAP. XII. — *De statu futuræ vitæ.*

Considera enim, quæso, statum vitæ illius, in quantum tibi considerare possibile est, ut enim verè est, comprehendere nullus sermo sufficiet, sed quantum possumus ex his quæ legimus et per ænigmata accipimus tenuem quamdam opinionem de ea capiamus et dicitur de eâ quodam loco, quod « aufugiet ibi dolor et tristitia et gemitus, » quid hæc vita beatus? ubi non est paupertatis metus, non ægritudo, nemo lædit injuste aut læditur, nemo irascitur, nemo invidet, nulla cupiditas exardescit, nullum cibi desiderium, nulla honoris pulsatio et potestatis ambitio, sed omnis vitiorum labes deposita et poenitus extincta est, pax cuncta continet et lætitia, tranquilla sunt omnia et quieta, jugis splendor non iste qui nunc est, sed tanto splendidior, tanto clarior quanto splendidior est sol lucerna; nulla nox ibi, nullæ tenebræ, nullus nubium turbo, nulla frigoris, nulla ardoris asperitas, sed talis quædam erit rerum temperies, quam scient illi soli qui ea digni fuerint perfrui: non est senectus ibi, nec senectutis miseria, sed omne quicquid corruptionis est exsolvat [*Fortè*, exsulat], et gloria incorruptionis cuncta circumdat, verum super hæc omnia est sociari consortiis angelorum et archangelorum, omniumque cœlestium supernarumque virtutum contuberniis perfrui, ultra omnem vero hanc huiusmodi est, gloriam ipsius Domini nostri Jesu Christi ineffabili adipisci conspectu et majestatis ejus inenarrabili splendore radiari.

CAP. XIII. — *De splendore gloriæ Christi.*

Conferamus oculos ad montem illum in quo transfurmatum est Christus et intueamur splendorem illum quo tunc in transformatione resplenduit, nec sic quidem inveniemus cunctam nobis futuri sæculi gloriam patefactam, illa enim transformatio patefacta est, non, in quantum honorum futurorum veritas habet, sed quantum ferre oculi poterant intuentium, sic enim et Evangelium dicit, « quia resplen-

duit sicut sol (*Matth. xvii, 2*), » incorruptorum autem gloria corporum non hoc tantum splendoris emittet, quantum ex ista corruptibili luce procedit, nec talem lucem qualem nunc mortales oculi capere possunt, sed tantus erit futuræ lucis splendor, quantum corporeus ferre non potest aspectus, cum tamen illum tulerit qui in montis formatione [*Fortè*, transformatione] resplenduit; unde ostenditur quia tantum revelatum sit, quantum ferre oculi mortalium poterant, nec tamen toleraverunt ex integro, sed « ceciderunt, inquit, in faciem super terram. » Quid ergo, dic mihi, omnium bonorum horum expertes nosmetipsos faciemus, et alios, uti ne parvum aliquem suscipiamus laborem, et exiguo tempore libidinis illecebras retinemus? Si enim quotidie oportet nos tormenta perferre, si ipsam gehennam parvo tempore tolerare, ut Christum videre possimus in gloria venientem et sanctorum ejus numero sociari, nonne esset [erat] dignum pati omne quod triste est, modo ut tanti boni tantæque gloriæ participes haberemur? Audi quid dicit beatus Petrus: « Bonum est nos hic esse (*Matth. xvii, 4*), » quod si ille tenuem quamdam futuræ gloriæ imaginem videns omnia subito projecit ex animo, dulcedine visionis quam perspexit innexus, quid dicet aliquis, si ipsam rerum faciem ut se habet veritas contempletur? tunc scilicet, cum cœlestis aula pandetur et regem cœli non jam per speculum et in ænigmate, sed facie ad faciem revelaverit, non jam per fidem sed per speciem contuendum. Nonnulli imperitorum putant sibi satis esse et optabile videri, si gehenna tantummodo careant, ego autem multo graviore quam gehennæ dico esse cruciatum removeri et abjici ab illa gloria, nec puto tam acerba esse gehennæ supplicia, ut sunt illa quibus torquetur is qui arcetur a conspectibus Christi, hoc, crede mihi, pœnis omnibus gravius est.

CAP. XIV. — *De adventu futuri Judicis testimonia prophetica, et terrore Judicii.*

Hunc autem regem quem diximus non putes quadriges mularum aut curribus aureis vectum, vel ornatum purpura, aut per terribilem potestatem diadematis adfuturum cum ad judicandum venerit orbem terrarum. Sed audi quomodo nunc prophetis nuntiantibus annuntiari omnibus fas fecit ut prædicetur ejus adventus: ait ergo quidam ex eis: « Deus manifeste veniet, Deus noster et non silebit, ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu ejus procella valida, et vocabit cœlum de sursum et terram, discernere populum suum (*Psal. xlix, 3*). » Alius vero, qui et pœnarum nobis species indicat Isaias, audi quomodo dicit: « Ecce dies Domini veniet insaniabilis, dies furoris et iræ, ut ponat orbem terræ desertum et peccatores perdat ex eo, stellæ enim cœli, et Orion et omnis ornatu cœli lumen suum, non dabit, et obscurabitur sol in ortu suo, et luna non dabit lumen suum, et mandabo universo orbi mala, et impiis peccata eorum, et perdam contume-

liam iniquorum, et injuriam superbiorum humiliabo, et erunt qui relictis fuerint pretiosiores magis quam aurum sine igne, et homo pretiosior erit magis quam lapis ex saphiro, cælum enim quatiatur, et terra movebitur a fundamentis suis propter furorem iræ Domini Sabaoth, in die qua supervenerit furor ejus (Isa. xlii, 9). » Et iterum dicit : « Fenestra cœli aperientur et movebuntur fundamenta terræ, perturbatione perturbabitur terra, stupore stupebit terra, inclinatione inclinabitur terra et inclinata est, commotione commovebitur, sicut ebrius et crapulatus, excutietur sicut pomorum custodia, terra cadet, et non poterit insurgere, invaluit enim super eam iniquitas, et inducet Deus super ornatum cœli in excelso manum suam in die illa, et super regna terræ et congregationem ejus ponet in vinculis, et concludet eam in locum munitum (Isa. xxiv, 18). » Cum ergo hæc agi cœperint, pandentur sine dubio cœli portæ, imo potius ipsum cælum auferetur e medio tanquam si tabernaculi alicujus velamen colligitur, scilicet ut reparetur et transformetur in melius; tunc ergo omnia metus habebit, timor ac tremor implebit universa; tunc etiam ipsos angelos formidine quassabit, et non solum angelos, sed et thronos et dominationes et principatus et potestates cœli, hoc enim indicatur in eo quod dicit : « Et virtutes cœli commovebuntur, conservi enim sunt eorum qui judicandi sunt, et vite hujus posituri rationem. » Tu vero adde ad hæc omnia etiam suppliciorum dolores et non solum confusionem, neque solum dedecoris notam, sed et illam pone ante oculos viam, qua trahuntur homines ad ignem, et qua trahuntur ad pœnas; cogita sævos illos et horrendos pœnarum ministros, qui peccatores præcipitant ad supplicium, et hoc eo tempore quo alii qui bene egerunt a clarissimis angelis et placidissimis supportati ante regis æterni solum sublime coronis gloriæ et immortalibus præmiis munerantur, et hæc quidem propria erunt diei illius et judicii temporis.

CAP. XV. — *De futuræ vitæ lætitia, et quod non sit ei comparanda præsens tribulatio.*

Quæ vero posthæc subsequuntur quis sermo poterit explicare? quæ erit voluptas, quæ lætitia, esse cum Christo, ubi anima ad propriam generositatem regressa cum fiducia jam cœperit videre Dominum suum? Explicari non potest illius lætitiæ magnitudo, non enim solum pro his exsultat quibus perfuit in præsentia, sed multo magis pro eo gaudet, quod bonorum suorum scit nullum finem futurum. Quæso ergo te, ne contemnamus tantam beatitudinem; neque negligamus pretiosum hunc thesaurum, qui intra nos est, maxime cum facilis nobis reditus esse possit et parvo labore reparari animæ decus; ubi enim spem futurorum conceperis, statim redit anima ad pulchritudinem suam; ait enim Paulus apostolus : « Nam quod in præsentia est, momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum immensum æternæ pondus gloriæ operatur in nobis

PATROL. CXII.

A non aspicientibus quæ videntur, sed quæ non videntur : quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt (II Cor. iv, 17). » Quod si tribulationes leves appellat Paulus et faciles, pro eo quod non ad hæc quæ videntur, sed ad illa quæ non videntur aspicimus, quanto magis leve tibi erit et facile desinere ab impudicitia ponderibus foedis? Neque enim nunc te ad illos labores invitamus aut pericula, aut ad illas tribulationes, aut ad quotidianas mortes, quas apostoli perferebant, vel ad persecutiones illas, aut verbera, aut vincula, aut carceres, aut ad totius mundi theatrum, aut famem, aut nuditatem, aut vigilias multas, aut pericula itinerum, naufragia maris, pericula latronum, pericula ex genere, pericula ex falsis fratribus, atque illa omnia quæ apostoli agones desudant; nihil horum nunc a te poscimus, sed illud tantum rogamus, ut, turpissima hac servitute derelicta, ad priorem redeas libertatem, considerans pœnam quæ subsequitur luxuriam, et gloriam quæ virtutibus reposita est. Nam si quidem qui resurrectionem futuram non credunt, si vitam suam negligunt, et nullum futuri judicii concipiunt metum, nullam compunctionem cordis sui habent, nihil mirum est; nos vero, qui multo certius intuemur futura quam præsentia, et tam infelicitate agere et tam misere et nullam recordationem capere judicii, sed in ultimum decidere contemptum, extremæ dementia est, nec potest aliquid huic malo conferri, si credentes non credentibus similes simus : quinimo in illis non pauci reperti sunt, qui in hac vita animæ virtutibus floruerunt. Et quæ nobis erit excusatio, quid solatii, si in die judicii isti nobis producantur ad exemplum, cum præterea videmus nonnullos negotiatorum incidisse naufragia, et universam perdidisse substantiam, nec tamen pro hoc dejectos esse, et resedissee, sed rursus aggressos eandem viam atque eadem exercitia reparasse, et illi quidem damna hæc non desidia animi, sed ventorum violentia pertulerunt. Nos qui certi sumus de fine rerum et manifeste novimus quia, si volumus, neque naufragia animæ, neque damna poterimus incurrrere, quomodo non arripimus denuo priora exercitia, et negotia quæ negligenter amisimus reparamus? sed jacebimus resupini et desides et manus otiosas applicabimus ad pectus, et utinam otiosas et non operantes in perniciem nostram, quod est utique evidentiùs insanitæ, velut si quis verbi gratia istorum adversario [Fortè adversarii] in suum caput manus convertat, et suam cervicem cædens, repulit nos diabolus et elisit; oportet itaque resurgere, et rursus stare contra eum, nam si semel dejectus non solum non vis a terra resurgere, sed et te ipsum præcipitio dare, hoc est juvisse adversario et partibus ejus favisse.

CAP. XVI. — *De lapsu David et pœnitentia ejus.*

Nam et beatus David, de quo aliqua jam supra commemoravimus, cecidit forte eodem casu quo et tu nunc, et non solum hoc, sed et aliud addidit

gravius, nomicidium enim adiunxit adulterio. Et A quidem post hæc nunquid permansit jaceas? nonne resurrexit, et iterum stetit contra inimicum, et ita eum subegit, ut etiam post mortem merita ejus profuerint posteris suis? Nam Salomon cum immane illud admisisset scelus et dignus mille mortibus haberetur, propter David tamen concessurum se Dominus regnum ejus integrum dicit; ait enim: « Scindens scindam regnum de manibus tuis, et dabo illud servo tuo Hieroboam, verumtamen in diebus tuis non faciam propter David patrem tuum, sed de manibus filii tui accipiam illud (*III Reg. xi, 41*). » Sed Ezechias cum in pericula extrema venisset, quamvis et ipse esset justus, et tamen pro beato David dicit se Dominus ei auxilium delaturum; ait enim: « Protegam enim civitatem hanc et salvam faciam illam propter me, et propter David servum meum (*IV Reg. xix, 34*). » Vides quanta est virtus poenitentiae, vides quantum meriti conversio reparavit. Quod si voluisset et ille hæc cogitare quæ tu nunc animo geris, et dicere quia impossibile est jam mihi propitium fieri Deum, « Honoravit enim me honore ingenti, et propheticam mihi gloriam contulit, regnum etiam dedit, » de periculis quoque innumeris me eripuit, et quomodo poterò, cum post hæc tanta ejus beneficia deciderim et offenderim, atque in ultima flagitia devolutus sim, propitium rursus promereri Deum? si hæc cogitasset David, cum prioribus pariter et novissima perdidisset; non enim sola corporis vulnera, si negligantur, inferunt mortem, sed et animæ similiter, et jam nos tam stultificimus, ut corpori quidem, si vultus eveniat, adhibeamus continuo medicinam, in nullo vero animæ vulneribus medicemur: et quidem in vulneribus corporum sunt multa quæ omnino sanari non possunt, et tamen continuo non desperamus, sed in quantum fieri potest adhibemus diligentiam, etiamsi audiamus a medicis quia hujusmodi vulnus sanari [deest non] potest, insistimus tamen et obsecramus ut aliqua saltem solatia nobis medici et aliquid sustentationis exquirant; in animæ vero vulneribus, ubi nihil est insanabile, non enim anima necessitatem patitur naturæ, quasi aliena a nobis ejus passio sit, sic negligimus, sic desperamus, nihil ad animæ sollicitudinem revocamus, et ubi languoris natura dispensationem necessario generat, nos tamen, quasi spei aliquid conferat diligentia, non omittimus curam hic, ubi nulla est desperandi necessitas, quasi nulla sit sanitas, sic omisita cura poenitus discedimus; millies enim si teipsum desperes, nos te nunquam desperabimus, neque enim hoc ipsi agimus in quo alios reprehendimus, quamvis non sit idem, cum ipse de se quis desperet et cum alio desperatur. Qui enim alium desperat habet veniam, qui vero semetipsum desperavit nullam habet veniam, quia ille non est dominus mentis alterius, is vero propositi sui potestatem tenet: nos ergo non desperamus quod sit tibi reditus ad prioris vitæ statum et ad illas quas in te novimus animi virtutes.

CAP. XVII. — De Ninivitarum poenitentia.

Sed addimus adhuc etiam hoc quod Ninivitæ audiebant prophetam ex definito dicentem, et comminantem: « Adhuc tres dies, et Niniven destruetur (*Jon. iii, 4*). » Sed ne sic quidem animo conciderunt, et hoc cum nec satis confiderent posse exorare Deum ut contra responsa sua veniret, quæ videbant, non sub aliqua veniæ conditione suspensa, sed abrupta, sententia terminata, tamen ad poenitentiam confugiunt, dicentes: « Quis scit si miseribitur Deus et deprecabitur Deus super malitia, quam locutus est ut faceret (*Amos v, 15*)? » Quod si homines barbari et imperiti tantum habere potuerunt intellectum divinæ bonitatis, nonne multo magis nos oportet qui in divinis litteris eruditi sumus, et qui hæc ipsa exempla præcessisse non ignoramus multa, et alia ex divinis Scripturis similia vel in præsentis vel in rebus gestis didicimus contineri? « Non enim, inquit Deus, consilia mea sicut consilia vestra, nec viæ meæ sicut viæ vestræ; sed quantum distat cælum a terra, tantum distant cogitationes meæ a cogitationibus vestris et consilia mea a consiliis vestris. » Tum præterea si nos famulos nostros qui nos fortasse offenderunt, cum promittant se esse meliores, recipimus, et ad priorem revocamus locum, interdum vero etiam majorem eis post offensam ex reconciliatione fiduciam damus, nonne multo magis hoc nobis faciat Deus? nam si propterea nos fecisset ut puniret, bene desperasses et dubitares de salute tua, si vero propter bonitatem suam tantummodo nos fecit, ut æternis bonis ejus et muneribus fruamur, atque omnia quæ agit ab initio sæculi usque ad præsens tempus, propter ea agit et propter ea movet, quæ ultra nobis desperandi, quæ ambigendi causa supererit? Sed ita vehementer, ais, offendimus eum, ut nullus unquam hominum, propterea ergo maxime velocius et vehementius satisfacere oportet et poenitudinem gerere commissi, et cito recedere ab his actibus quibus offenderit Deus; neque enim rectas et ingenuas mentes ita offendit, quamvis gravissimi injuria delicti, ut contemptus satisfaciendi; peccare namque humanum est, permanere autem in peccatis diabolicum est. Denique vide quomodo per prophetam hoc arguit magis Deus quam illud: « et dixi, inquit: Posteaquam meretricia es, post hæc omnia convertere ad me, et non es conversa. » Et iterum alibi: « Et in his omnibus non est conversus inordinatus Judas, et adhuc manus excessa. » In aliis quoque postquam arguit delicta populi per prophetam, et emendationem suam promiserunt, ostendens quam amabiliter conversionem suscipit Deus peccatorum, dicit: « Quis dabit ita esse cor eorum ut timeant me, et custodiant mandata mea omnibus diebus vitæ suæ, ut bene eis fiat et filiis eorum in sæculum (*III Reg. viii, 40*)? » Sed et Moyses docere populum volens quid Deus requirat ab hominibus, ita dicit: « Et nunc audi, Israel, quid Dominus poscit abs te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et incedas in omnibus viis ejus, et diligas eum ex toto

corde tuo, et ex tota anima tua et omni mente tua (Deut. xix, 9). » Deus ergo quia cupit diligere a nobis et omnia facit pro hoc, et nec Unigenito suo parci pro salute nostra et charitate, et qui optat, ut ita dicam, ut quocunque pacto et quandocunque reconciliemur ei, quomodo poenitentes nos et conversos ad se non libenter suscipiat, et amabit ut filios? Nam quo prospectu putas illud quod dixit per prophetam, dic tu prius iniquitates tuas ut justificeris.

CAP. XVIII. — *De spe et fiducia in Dei bonitate ponenda.*

Age ergo jam aggrediamur iter vitæ, revertamur ad civitatem cœlestem in quâ conscripti sumus et cives decreti; hujus nobis urbis januas desperatio quidem claudit, aperiet autem spes, et fiducia latum præbebit ingressum; hæc si contemnimus non solum jam desidiam culpam, sed et superbiam incurrimus. Nam et diabolus non aliunde talis factus est, nisi quia primo post peccatum desperatione usus est, postea vero ex desperatione incidit in superbiam et elationem: sic ergo et anima si semel salutem suam cœperit desperare, jam nec intelligit quomodo vel in quæ mala præcipitur, nihil enim aut agere aut dicere metuit quod contrarium salutis sit; et sicut sæpe videmus in his qui insaniunt, cum semel perdiderint sanitatis statum, nihil jam ultra metuunt, nihil erubescunt, sed libenter omnia et dicere audent et facere. Si in ignem proruant, non declinant; etiamsi in præcipitium aut in profundum non revocant pedem. Ita et qui desperatione capti sunt irrevocabiles fiunt, per omnes enim malitiam vias discurrunt: pudor nihil prohibet, metus nihil impedit, præsentia non metuunt, futura non reformidant, sola mors est, quam evadere non possunt: propter quod deprecor priusquam vehementius inebrieris mali hujus veneno, exsurge, quæso, te expergisce aliquando, et diabolicam hanc deponere molestiam. Quod si ad subitum non potes, paulatim et sensim recollege animos, quamvis, ut mihi videtur, facilius via sit omnia simul abrumpere et mali hujus retinacula pariter cuncta, atque ex integro ad exercitia converti poenitentiam. Si autem tibi hoc difficile videtur, saltem sume initium aliquod, melioris vitæ et æternæ desiderium cape, et sic Domino opitulante ad majora et perfectiora conscendes. Primum ergo per humilitatem confessionis profer delicta tua coram Deo sacerdote et sic poenitentiam modicum ab eo indictum diligenter exsequere, nec revertaris ad priora vitia, sed semper per justitiæ callem studeas pervenire ad virtutum arcem.

CAP. XIX. — *De confessione humili.*

Humilitatis testimonia sunt, et iniquitatem suam quemque cognoscere et cognitam voce confessionis aperire. Usitatum humani generis vitium est, et labendo peccatum committere, et commissum non confitendo prodere, sed negando defendere atque convictum defendendo multiplicare; ex illo quippe lapsu primi hominis hæc augmenta nequitiae duci-

mus ex quo ipsam radicem traximus culpæ; ad hoc primus homo requisitus fuerat, ut quæ transgrediendo commiserat, confitendo deleteret, et interrogatus ubi esset, ut perpetratam culpam respiceret, et confitendo cognosceret quam longe a conditoris sui facie abesset. Indicia veræ confessionis sunt, si unusquisque cum se peccatorem dicat, id de se dicenti etiam alteri non contradicat; scriptum est: « Justus in principio accusator est sui (Prov. xviii, 19). » Non magis peccator sed justus videri appetit, cum peccatorem se quisquis nullo arguente confitetur, confessionis veritate probatur, quod alter malum quod fecimus increpat, quod superbi defendimus, licet [liquet] quia peccatores nos esse fecte dicebamus. Curandum summopere est ut mala quæ fecimus et sponte fateamur, et hæc aliis argumentibus non negemus, superbiam quippe vitium est ut quod fateri quisque quasi sua sponte dignatur, hoc sibi diei ab aliis dedignetur pignus debitoris est; confessio peccatoris, a debitore enim pignus accipitur, cum a peccatore jam peccati confessio tenetur.

CAP. XX. — *Quod nihil prosit se peccatorem dicere et nolle se emendare.*

Corrumpitur autem poenitentia, si iisdem quis pro quibus confiteatur rursus involvatur malis: « Unus enim, inquit, ædificans, et unus destruens, quid consequitur nisi laborem? Et qui baptizatur a mortuo et iterum contingit mortuum, quid proficit in lavacro priori? sic et homo qui jejuna pro peccatis suis, et iterum vadit, et eadem agit, orationem ejus quis audiet (Eccli. xxxiv, 29)? » Et iterum dicit: Qui redit a Dei justitia ad peccatum, Dominus præcipiat eum in gladium, et sicut canis, cum revertitur ad vomitum suum, odibilis efficitur, ita et stultus cum revertitur ad peccatum suum. Non ergo hoc solum sufficit si incusans temetipsum peccata tua videaris exponere, sed eo affectu hæc age, ut speres tibi in eo justificationis aliquid conferri per poenitentiam. Sic enim poteris animæ tuæ confidenti incutere verecundiam, ne ultra in hæc pro quibus confitetur incurrat. Nam condemnare semetipsum et peccatorem dicere, commune hoc est omnium, et hæc poenitentia est infidelium; denique multi de scena quoque viri et præcipue mulieres impudicæ peccatores semetipsos et sceleratos appellant, non eo prospectu hæc dicunt quo cupiant emendari, ideo non est dicenda ista confessio, non enim ex corde compuncto nec in amaritudine lacrymarum talia proferuntur, nec eo affectu quasi qui oderint ea quæ accusant, nec ultra non dicam agere hæc, sed ne audire quidem velint, sed tantum res in sermone est, et sermone summis e labiis non ex intimo dolore cordis producto, ita ut interdum etiam pro hoc ipso laudari expectent, quasi qui nihil fallant; sed licet contra semetipsos, tamen vera pronuntient, quasi ita grave apud homines appareat peccatum, cum ab eo perfertur qui admisit, ut cum ab alio arguitur, sed istud faciunt hi, qui multa desperatione etiam sensu doloris carent, nec hominum

jam verentur notam, sed cum fiducia quadam quasi aliena ita propria pronuntiant mala. Te autem nihil horum facere volo, neque desperatione ad confitendum venire, sed cum spe bona et præsumptione indulgentiæ, desperationis radice penitus excisa: radix est enim desperationis ignavia, non solum radix sed matrix ejus et mater. Nam sicut vestis generat tineas et nutrit, ita et ignavia non solum gignit desperationem, sed et alit et fovet, ex semetipsis igitur animantur hæc pariter et augescunt, et si alteram quis harum abscedat, altera sine dubio interitu perimetur alterius, etc.

CAP. XXI. — *Qualiter sit pœnitentia agenda.*

Omnis peccator in pœnitentia duplum habere gemitum debet, nimirum quia et bonum quod oportuit non fecit, et malum quod non oportuit fecit; cum ad bona opera non adjungimus, necesse est ut nosmetipsos dupliciter delectemus, qui et recta non fecimus et prava operati sumus. Per beatum Moysen unus turtur pro peccato, alter vero offerri in holocaustum jubetur, holocaustum namque totum incensum dicitur. Unum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus; de altero holocaustum facimus, cum pro eo, quod bona negligimus, nosmetipsos funditus accendentes igne doloris ardemus. Beatus Job post flagella proficiens et a semetipso in magna redargutione dissentiens, dicit: « Idcirco ipse me reprehendo et ago pœnitentiam in favilla et cinere (Job. xlii, 6). » In favilla enim et cinere pœnitentiam agere est contemplata summa essentia, nihil aliud quam favillam se cineremque cognoscere. In cilicio asperitas, et compunctio peccatorum, in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum, et idcirco utrumque adhiberi ad pœnitentiam solet, ut in compunctione cilicii cognoscamus quid per culpam fecimus, et in flagello cineris perpendamus quid per judicium facti sumus; consideretur ergo in cinere per mortis sententiam subsequens juxta pœnam vitiorum quæ post peccatum carnis contumeliæ surrexerunt; videat homo in asperitate cilicii superbiendo quid fecit, videat in cinere usquequo peccando pervenit, quasi quodam cilicio peccator pungitur, dum in mente sua asperis redargutionum stimulis constringitur; in cinere autem agit pœnitentiam, qui ex primo peccato quid per justum judicium factus sit solenter attendit; in tenebras diem vertimus cum nosmetipsos districte punientes ipsa delectationis prævæ blandimenta per districta pœnitentiæ lamenta cruciamus et flendo insequimur quidquid in corde taciti ex delectatione peccamus. Fidelis quisque dum cogitationes in judicio exquirat subtiliter, non ignorat semet introrsus discutiens, se ante judicium vehementer examinat, ut districtus judex eo jam tranquillius veniat ad cor suum quem discutere appetit, quo eum pro culpa puniunt cernit. Omnipotens Deus subtiliter acta nostra considerat, et tamen hæc pœnitentibus misericorditer relaxat, qui et duritiam peccantibus

A conspicit, sed tamen hanc præveniente gratia ad pœnitentiam emollit. Culpas nostras Deus enumerat, cum nos ipsos ad singula quæ fecimus defendenda convertit, quas misericorditer relaxat, quia ea dum nos punimus ipse nequaquam in extremo examine judicat, Paulo attestante, qui ait: « Si nos nosmetipsos dijudicaremus, non utique dijudicaremur. » Quod exterius agimus nisi pœnitentia interveniente diluamus, in secreto judiciorum Dei sub quadam occultatione servatur, ut quandoque etiam de sigillo secreti exeat ad publicum judicium; cum vero pro malis quæ fecimus disciplinæ flagello atterimur, et hæc per pœnitentiam dessemus, iniquitatem nostram signat et curat, quia nec inulta hic deserit, nec in judicio puniendi servat, signat Deus delicta nostra quia hic ea subtiliter attendit, ut seriat; curat vero quia hæc per flagellum funditus relaxat. Beatus Job humani generis assumens personam dicit: « Signasti quasi in sacculo delicta mea (I Cor. xi, 21). » Peccata nostra quasi in sacculo signantur, cum mala quæ fecimus, sollicito semper corde pensamus: quid namque est cor hominis, nisi sacculus Dei? ubi dum studiose conspicimus per quanta deliquimus, peccata nostra quasi in Dei sacculo signata portamus, quia culpas quas nos intuendo et pœnitendo cognoscimus, plus nobis conditor relaxat: recte post signata in sacculo delicta dicuntur. Sed curas iniquitatem meam, ac si aperte dicat quod modo signas ut pœnitendo videam, agis proculdubio ne in retributione videatur

CAP. XXII. — *De differentia bonorum et malorum.*

Sæpe ergo accidit ut per pœnitentiam quis multa et magna corrigat, inter hæc tamen bona, quæ per pœnitentiam correxit, etiam peccata commiserit; et hoc est quod maxime desperationem animo inducit, quia videtur sibi destruxisse quod ædificaverat et omnes illos labores inaniter effudisse; et hæc est cogitatio quæ præcipue animæ pondus desperationis imponit. Sed illud rursus oportet cogitare, per quod pessima et inimica vitæ nostræ cogitatio ista repellatur, quia illa bona quæ egimus, et emendatio illa quæ per pœnitentiam quæsitæ est, nisi fuisset, et velut contrarium pondus ponderi huic, quod expectatio nobis introductum est, obstetisset, nihil fuerat quod in profundum nos malorum decidere prohiberet, nunc autem sicut fortis quædam lorica jaculum grave et amarum non permisit usque ad vitalia viscerum penetrare, sed vim lethalis teli maxima fregit ex parte: certum est enim quod qui fert secum illuc plura bona et plura mala, in ipsis pœnis habebit aliquid refrigerii; qui autem bonorum operum nihil, malorum secum multam copiam defert, quid eum maneat nec opus est dicere; erit enim ibi sine dubio compensatio bonorum operum malorumque, et velut in statera posita, utraque pars quæ emergerit, illa sibi eorum quo momentum vergitur operum vindicabit; si ergo malorum operum multitudo quantitatem bonorum operum superaverit, per-

trahit ad gehennam; si enim major fuerit operum bonorum summa vi absistent et repugnabunt malis, atque operatorem suum ad regionem vivorum ex ipso etiam gehennæ confinio revocabunt. Verum hæc non tam ex nostro sensu quam ex divinis Scripturarum sermonibus affirmantur, sic enim Scriptura pronuntiat dicens: « Ipse reddet unicuique secundum opera sua (*Math. xvi, 27*). » Non solum enim in gehenna suppliciorum, sed in regno cælesti multæ erunt differentiæ, « Mansiones enim, inquit, multæ sunt apud Patrem meum (*Joan. xiv, 2*); » et iterum: « Alia gloria solis et alia lunæ (*I Cor. xv, 41*); » et quod vere amplius admirandum sit, ut ostenderet quod etiam in minimis ratio et mensura pensabitur meritorum, « et stella, inquit, ab stella differt in claritate (*Ibid.*), » ut per hoc ostenderet, quia et inter singulos eorum qui in regno erunt futura sit differentia. Hæc igitur omnia scientes non nos subtrahamus ab operibus bonis, neque desperationis obtentu nos desidie atque ignavia concedamus; neque si ad splendorem solis ac lunæ pervenire non possumus, etiam stellæ nobis, quamvis inferior, claritas contemnenda est. Tantum est ut aliquantulum lucis virtutum merito quæramus, tantum est ut quamvis minimum cæli tamen ornatum mereamur explere, si aurum, si lapis pretiosus esse non possumus, argenti saltem expleamus locum; tantum ne in illam materiam convertamur quam facile ignis absunit, ne lignum, ne fenum inveniamur, aut stipula sinus; in honorum parte vel ultimi tantum, ne in malis primi.

CAP. XXIII. — *Dicta abbatis Pinophi.*

Præterea vero notandum est quod post illam generalem baptismi gratiam et illud potissimum martyrii donum, quod sanguinis ablutione conquiritur, similiter alia in Scripturis sacris ægritudinis nostræ remedia adnotata inveniuntur. Multi sunt enim poenitentiae fructus, per quos ad expiationem criminum pervenitur. Non enim tantum simpliciter illo poenitentiae nomine salus æterna repromittitur de qua apostolus Petrus: « Poenitemini, inquit, et convertimini ut deleantur peccata vestra (*Act. iii, 19*); » et Joannes Baptista vel ipse Dominus: « Poenitentiam agite, appropinquet enim regnum cælorum (*Math. iii, 2*); » sed etiam per charitatis affectum multitudo peccatorum obruitur, « Charitas enim operit multitudinem peccatorum (*I Petr. iv, 8*). » Similiter ergo per fructum [*Fortè add., elemosynarum*] vulneribus nostris medela monstratur, quia sicut aqua exstinguit ignem, sic elemosyna exstinguit peccatum. Item per lacrymarum profusionem conquiritur abolitio delictorum, « Lavabo enim per singulas noctes lectum meum, lacrymis stratum meum irrigabo (*Psal. vi, 7*); » denique subjungit, ostendens non inaniter eas fuisse profusas: « Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei (*Ibid., v, 9*); » necnon per confessionem criminum abolitio condonatur: « Dixi

enim, inquit, Pronuntiabo adversus me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (*Psal. xxxi, 5*); » et iterum: « Narra tu iniquitates tuas prius, ut justificeris (*Isa. xliii, 26*). » Per afflictionem quoque cordis et corporis admissorum scelerum remissio similiter obtinetur. Nam « vide, inquit, humilitatem meam et laborem meum et remitte omnia peccata mea (*Psal. xxiv, 18*); » præcipueque per emendationem morum: « Auferte, inquit, malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perverse, discite benefacere, quærite iudicium, subvenite oppresso, judicate pupillos, defendite viduam, et venite et arguite me, dicit Dominus: et si fuerint peccata vestra ut coecinum, velut nix dealbabuntur; si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana munda erunt (*Isa. i, 16*). » Interdum etiam per intercessionem sanctorum impetratur venia delictorum, « Qui enim scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat et dabitur ei vita peccanti non ad mortem (*I Joan. v, 16*); » et iterum: « Infirmatur quis ex vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ; et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittentur ei (*Jac. v, 14*). » Nonnunquam misericordiæ ac fidei merito labor excoquitur vitiorum, secundum illud: « Per misericordiam et fidem purgantur peccata, per conversionem plerumque ac salutem eorum qui nostris monitis ac prædicatione salvantur, quoniam qui converti fecerit peccatorum C de errore viæ suæ, salvabit animam suam de morte et cooperit multitudinem peccatorum (*Ibid. v, 19*). » Per indulgentiam nihilominus ac remissionem nostram ad indulgentiam nostrorum facinorum pervenitur: « Si enim, inquit, dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis delicta vestra (*Math. vi, 14*). » Videtis-ergo quantos misericordiæ aditus patefecerit elementia Salvatoris, ut nemo salutem cupiens desperatione frangatur, cum videat se tantis ad vitam remediis invitari: si enim pro-infirmitate carnis, afflictione jejuniorum aboleri peccata non posse causaris, nec potes dicere: « Genua mea infirmata sunt a jejuniis, et caro mea immutata est propter oleum, qui cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam (*Psal. ci, 9*). » elemosynarum ea redime largitate. Indigenti si non habes quod impertias, licet nullum ab hoc opere necessitatis inopiæ ac paupertatis excludat, quandoquidem et illius viduæ duo tantum æra ingentibus divitum donariis præferrentur et pro calice aquæ frigidæ mercedem se redditurum Dominus repromittat, certe morum poteris emendatione purgari; quod si perfectionem virtutum extinctione vitiorum omnium non potes adipisci, sollicitudinem piam erga utilitatem alienæ salutis impende: si autem idoneum te huic ministerio non esse conquereris, operire peccata poteris charitatis affectu; in hoc quoque si te fragilem fecerit quælibet mentis ignavia, oratione saltem atque interces-

sione sanctorum remedia vulneribus tuis humilitati affectu submissis implora. Postremo quis est qui non possit simpliciter dicere : « Peccatum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non operui (*Psal. xxxi, 5*) ? » ut per hanc confessionem etiam illud confidenter subjungere mereatur : « et tu remisisti impietatem cordis mei (*Ibid.*) ». Quod si verecundia pertrahente revelare coram hominibus erubescis, illi quem latere non possunt confiteri ea jugi supplicatione non desinas, ac dicere ei : « Iniquitatem meam ego cognosco et peccatum meum contra me est semper : tibi soli peccavi et malum eorum te feci (*Psal. l, 5*). » Qui et absque ullius verecundiae publicatione curare et sine improprio peccata donare consuevit, post illud quoque tam promptum certumque subsidium aliud quoque adhuc facilius largita nobis est divina dignatio, ipsamque remedii opem nostro commisit arbitrio, ut indulgentiam nostrorum scelorum pro nostro præsumamus affectu, dicentes ei : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Quisquis igitur ad indulgentiam suorum criminum desiderat pervenire, istis semetipsum aptare studeat instrumentis, nec obdurati cordis pervicacia a remedio salutari fontem tantæ pietatis avertat. Quæ etiamsi hæc omnia fecerimus, non erunt idonea ad expiationem scelerum nostrorum, nisi ea bonitas Domini clementiaque deleverit, qui cum religiosi conatus obsequia supplici mente a nobis oblata perspexerit, exiguos parvosque conatus immensa liberalitate prosequitur dicens : « Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum jam non recordabor (*Isa. xlii, 25*). » Tu autem, o homo, hæc considerans stude temetipsum per poenitentiam recuperare et longe a vitiis te separare, sicque bonis operibus insistens poteris Deo te proximum facere, quidquid boni possis dum tempus habes instanter operare. Etenim sicut divitiæ hujus sæculi tunc maxime augentur si nulla prorsus lucra nec minima condemnentur [*Fortè*, contemnuntur], ita et spiritalibus divitiis nec minimum quid est boni operis contemnendum est; alioquin valde absurdum videtur, cum iudex noster ne calicis quidem aquæ frigidæ mercedem se promiserit negaturum, nos quidem dicere quia nisi magna quæ gerimus [*Fortè*

A quæque egerimus] et ingentia nihil proderunt minima; imo vero ego etiam illud addo : et quia si quis parva contemnat et minima, certum est quod paulatim etiam ad magna perveniat : « Qui vero spernit minima, » sicut Scriptura dicit, « paulatim decidit (*Eccli. xix, 1*), » et ideo arbitror Deum et Salvatorem nostrum in rebus minimis magnas statuuisse mercedes : quid enim tam leve, tam facile, quam visitare infirmum, et tamen huic tam exiguo operi remunerationem magnificam posuit? et iterum, quid tam facile, quid tam gratum, quam esurienti præbere cibum, sitiienti potum, nudo indumentum, conclusum in carcere requirere? et hæc quæ tam parva sunt et tam minima ita magna ducit et summa, ut ea non homini, sed sibi ipsi Deus deputet ministrata, et pro his regnum cœlestae promiserit. Aggredere igitur, amice charissime, aggredere iter æternæ vitæ, et rursus suscipe jugum Christi suave et onus ejus leve, recupera in temetipso animi virtutes et finem redde initiis similem, nec patiaris tantum tibi et tanto labore quasitum spiritalium gratiarum diripere censum; peribis enim si persistas in peccatis, et exacerbabis Deum in actibus tuis; si vero priusquam census tui fiat multa jactura, et priusquam terra tua noxiis inundationibus repleatur, exclusas irruptionum fauces et ingressum perhibeas inundantium vitiorum, poteris rursus pristinam reparare culturam, et ad fructus solitos ruris optimi quondam tibi exercere novalia. Exsurge ergo, exsurge, sicut Propheta dicit, et « excute pulverem tuum (*Matth. x, 14*); » exsurge de terra, et statim, mihi crede, terrebitur adversarius tuus : ille enim ita te quidem dejecit, quasi ultra non resurrecturum, si autem videat te surrexisse de terra, et brachia rursus certamini protendentem, ipsa tui audacia deterrebitur, et quanto tu promptior tanto ille formidolosior fiet, et quanto majora præsumis tanto ille infirmior fragiliorque redditur. Sed et illud cogita quod tibi audenti aderit Deus, illi vero scelerum conscientia et audacia labefactabit et vires, sicque divina gratia largiente in omnibus hosti tuo superior existens, jam victor fortis ope virtutum valde ditatus, ad cœlestis regni gloriam percipiendam migrabis, ubi cum Christo et sanctis angelis in æternum gaudebis.

D

DE QUÆSTIONIBUS CANONUM PŒNITENTIALIUM

LIBRI TRES.

(Vide inter Opera Hlaltgarii Patrologiæ tomo CV, col. 677-694; hic Rabani tantum præfationem damus quam
libris Canonum pœnitentialium præmisit.

RABANI PRÆFATIO.

Oportet hominem primum per humilitatem confessionis prodere debita sua coram Deo et sacerdote, et sic pœnitentiæ modum ab eo indictum diligenter exsequi, nec reverti ad priora vitia, sed semper studere per justitiæ callem pervenire ad virtutum arcem: humilitatis quippe testimonia sunt iniquitatem suam quemque cognoscere, et cognitam voce confessionis aperire, quoniam usitatum humani generis vitium est et labendo peccatum committere, et commissum non confitendo prodere, sed negando defendere, atque convictum defendendo multiplicare. Ex illo quippe lapsu primi hominis hæc augmenta nequitiae ducimus, ex quo ipsam radicem traximus culpe. Denique ad hoc primus homo requisitus fuerat, qui transgrediendo peccatum commiserat, confitendo illud deleret, et interrogatus ubi esset (*Gen. iii*), perpetratam culpam respiceret et confitendo cognosceret quam longe a conditoris sui facie abesset. Iudicia veræ confessionis sunt ut cum unusquisque se peccatorem dicit, id de se dicenti etiam alteri non contradicat. Curandum ergo summopere est ut mala quæ fecimus et sponte fateamur, et hæc aliis arguentibus non negemus. Superbiæ namque vitium est ut quod fateri quisque sua sponte dignatur, hoc sibi dici ab aliis dedignetur. Pignus debitoris est confessio peccatoris. A debitor enim pignus accipitur, cum a peccatore jam peccati confessio tenetur, et quoniam filii Dei quandiu mortaliter vivunt, cum morte confligunt, sicut spiritu Dei excitantur, ut tanquam filii Dei proficiant ad Deum: ita etiam aggravante corpore corruptibili tanquam filii hominum in quibusdam humanis moribus deficiunt, et relabuntur ad seipsos, ideoque peccant; interest tamen quantum, neque enim omne peccatum crimen est, sed omne crimen est peccatum: sanctorum itaque hominum vitam qua in hac morte vivitur, sine crimine inveniri posse, sine peccato autem nunquam, ut ait apostolus Joannes: « Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, et veritas in nobis non est (*I Joan. i*), » unum tamen pro altero consuevit ponere Scriptura. In actione autem pœnitentiæ, ubi tale commissum est crimen ut is a Christi corpore qui commisit separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris, « Contritum et humiliatum Deus non spernit (*Psal. li*). » Sane quia plerumque dolor alterius cordis oc-

cultus est alteri, recte constituuntur tempora pœnitentiæ ab his qui præsent Ecclesiis, ut satisfiat etiam Ecclesiæ in qua remittuntur peccata. Ergo cum tanta est plaga peccati, ut medicamenta corporis et sanguinis Domini sint differenda, auctoritate antistitis debet se quisque ab altario remove ad agendam pœnitentiam, et eadem auctoritate reconciliari: « Hoc est enim corpus et sanguinem Domini indigne accipere (*I Cor. xi*), » si eo tempore accipiat quo pœnitentiam debet agere; nam ipsa pœnitentia, quando digna est causa ut secundum morem Ecclesiæ agatur, plerumque infirmitate non agitur, quia pudor et timor est displicendi: dumque plus delectat hominem existimatio quam justitia qua se quisque humiliat penitendo, meminerit ille, quicumque est, quod « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (*I Petr. v, Jac. iv*). » Quid enim est perversius, quidve infelicius, quam de ipso vulnere quod latere non potest non erubescere? Nemo enim arbitretur propterea se consilium salubre hujus pœnitentiæ debere contemnere, quia advertit forte novitque ad altaris sacramenta accedere quorum non ignorat talia crimina apud se retinere. Corrigitur enim multi ut Petrus, multi tolerantur ut Judas, multi nesciuntur donec veniat Dominus et illuminet abscondita tenebrarum et manifestet cogitationes cordium. Nos vero quemquam a communione prohibere non possumus, quamvis hæc prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis, nisi aut sponte confessus, aut in aliquo sive sæculari sive ecclesiastico judicio accusatus atque convictus. Oportet igitur ad pœnitentiam accedere cum omni fiducia, et ex fide indubitanter credere pœnitentia aboleri posse peccata, etiamsi in ultimo vitæ spiritu commissa pœniteat: et publica lamentatione peccata prodantur, quia propositum Dei quo decrevit salvare quod perierat, stat immobile; et ideo quia voluntas ejus non mutatur, sive emendatione vitæ si tempus conceditur, sive supplicii confessione si continuo vita exceditur, venia peccatorum fideliter præsumatur ab illo qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur a perditione penitendo, et salvatus miseratione Dei vivat. Certissimæ sunt et fidelissimæ claves Ecclesiæ, quibus « quodcumque in terra solvitur, etiam in cælo solutum promittitur (*Joan. xx*). » Hæc dicta sunt de duplici satisfactione qua quisque humiliat se

non solum coram Deo, sed etiam coram Ecclesia, quæ habet clavem regni cœlorum, in qua fit remissio peccatorum. Secreta quoque satisfactione solvi mortalia crimina non negamus, mutato prius sæculari habitu et indefesso religionis-studio, per vitæ correctionem et jugi imo perpetuo luctu miserante Deo, ita duntaxat ut contraria pro his quæ poenitet agat. Quotidiana vero levique peccata sine quibus hæc vita non ducitur, Dominica oratione purgantur, quorum est dicere: « Pater noster, qui es in cœlis (Matth. vi), etc., ubi dicitur: « Dimitte nobis debita nostra, » quia ipsa eleemosyna est, per veniam homini poenitenti ignoscere. Unde Dominus ait: « Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis. » Multa itaque genera sunt eleemosynarum, quæ cum facimus, adjuvamus ut dimittantur nostra peccata: sed ea nihil est majus quæ ex corde dimittimus quod in nos quisque peccavit. Sunt autem quædam peccata quæ putantur levissima, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora. Quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehennæ putaret, nisi Veritas diceret? Aut quis æstimaret tam magnum esse peccatum dies observare, menses et annos et tempora, sicut observant qui certis diebus, sive mensibus sive annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, nisi Apostolus diceret: Timeo vos, ne sine causa laboraverim in vobis? Quam multa sunt alia peccata sive in loquendo de rebus et negotiis alienis, quæ ad te non pertinent: sive in vano cachinno, sive in ipsis escis quæ ad necessitatem hujus vitæ parantur, in quibus est avidior appetitus; sive in

A vendendis et emendis rebus charitatis et utilitatis vota perversa? Sunt et alia hujuscemodi peccata quæ fiunt verborum offensionibus et cogitationum, Jacobo dicente apostolo: « In multis enim offendimus omnes. » Oportet quotidie crebroque exoremus Dominum, atque dicamus: « Dimitte nobis debita nostra, » ne in eo quod sequitur mentiamur, « sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Pro quibus etiam sacrificia eleemosynarum et jejuniorum pro suis viribus offerri non cessent. Pro illis ergo peccatis quæ legis decalogus continet, et de quibus Apostolus ait: « Quoniam neque avari, neque rapaces, neque adulteri, neque mæculorum concubitores, » et cætera. « Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt (I Cor. xi), » illa actio poenitentiae subeunda est in qua majorem in se quisque severitatem debeat exercere, ut a seipso judicatus non judicetur a Domino. Mensuram autem temporis in agenda poenitentia idcirco non satis attente præfigunt canones pro unoquoque crimine, sed magis in arbitrio antistitis relinquendum statuunt: quia apud Deum non tam valet mensura temporis quam doloris, nec abstinencia tantum ciborum, sed mortificatio potius vitiorum: propter quod tempore poenitentiae, fide et conversatione poenitendum abbreviando præcipiuntur et negligentia protelanda. Exstant tamen pro quibusdam culpis modi poenitentiae in canonibus impositi, juxta quos cætera perpendendæ sunt culpæ, cum sit facile per eosdem modos vindictam et censuram canonum æstimare.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

DE VITIIS ET VIRTUTIBUS

ET

PECCATORUM SATISFACTIONE.

PRÆFATIO.

Cogitans ergo^a mecum quomodo Christiano populo aliquod solatium præberem, quo melius contra antiquum hostem confligere posset, et gratia Christi donante ad victoriam veram perveniret, excerpti de sanctorum et catholicorum Patrum scriptis aliqua testimonia unde qui vellent opuscula nostra legere, et coram quibus labor noster despectus non est, aliquod adiutorium acciperent ad regendum semetipsos et alios ad meliorem vitam corrigendos. Primum de octo principalibus vitiis et remediis contra ea opponendis. Deinde virtutibus sacris et laude earum

D scribere decernimus, et sic ad veram confessionis humilitatem, et ad poenitentiae remedium stylum vertere cogitamus. Quamvis enim originalia in baptismatis munere gratia Mediatoris cuncta aboleri veraciter credantur peccata, quia sufficit illa sola spiritalis generatio: attamen cum ventum fuerit ad ætatem quæ præceptum jam capit et subdi potest legis imperio, suscipiendum est bellum contra vitia, et gerendum acriter, ne iterum reducatur ad damnabilia peccata. Paucissimi autem sunt tantæ felicitatis, ut ab ipsa incunte adolescentia nulla damnabilia peccata

^a Ergo vox peculiaris auctori in librorum auspiciis.

committant, vel in flagitiis, vel in facinoribus, vel in homicidiis, vel in nefario cujusquam impietatis errore, sed magna Spiritus largitate, necessarium est opprimere quidquid in eis potest aut potuit carnalis delectatio dominari. Tunc itaque dicta vitia deputanda sunt, cum Dei amore vincuntur, quem nisi Deus ipse non donat, nec aliter nisi per mediatorem Dei et hominum Jesum Christum, qui factus est particeps mortalitatis nostræ, ut nos participes faceret divinitatis suæ. Verumtamen in gravi jugo quod positum

est super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum usque in diem sepulture in matrem omnium, etiam hoc malum miserabiliter reperitur. Ideoque sobrii simus, atque intelligamus hanc vitam de peccato illo nimis nefario quod in paradiso perpetratum est, factam nobis esse pœnalem; totumque quod nobiscum agitur non pertinere nisi ad novi sæculi hæreditatem novam, ut hic pignore accepto illud cujus pignus est suo tempore consequamur.

LIBER PRIMUS

(Vide inter Opera Halitgarii, Patrologiæ tomo CV, col. 657.)

LIBER SECUNDUS

(Vide ibid., col. 669.)

LIBER TERTIUS.

PRÆFATIO

De mortalibus peccatis ac criminibus eorumque pœnitutine et satisfactione, seu et de octo principalium vitiorum origine, vexatione, judiciis, objectionibus, remediisque, nec non et de pugna virtutum contra vitiorum impugnationem, vel quibus modis cogitatione, locutione et opere perpetrantur peccata, tertius hic, largiente Domino, ex dictis sanctorum Patrum defloratus, ut in prologo hujus opusculi præfati sumus, inchoat libellus. Tuis igitur meritis precibusque animatus, studiosissime Pater, etsi non ut debeo, tamen prout potero, Deo favente, præceptis tuis satisfacere humiliter studebo.

CAPUT I. — De gravibus mortalibusque peccatis ac criminibus eorumque pœnitutine et satisfactione.

Quæ sunt autem gravia et mortalia peccata Paulus prædicator egregius in Epistola ad Romanos cum nefandissima notare crimina subdendo manifestavit, dicens : « Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenoꝝ invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrone, detrectatores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obediētes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia, qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus (Rom. i. 29). » Considerate igitur cum omni timore quia qui supra scripta et his similia perpetrant, vel consentiunt, crimina, nisi ante exitum vitæ per pœnitentiam et eleemosynas cæteraque opera bona redimerint ea secundum beati Pauli apostoli definitio-

nem dignissimos esse morte, id est, perpetua morte, sine remedio, morte sine fine. Nam et de mortalibus criminibus idem Apostolus in Epistola ad Galatas loquitur : « Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt : fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidia, ebriitates, comessationes et his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non consequentur (Gal. v. 19) ; » non enim dixit, qui talia egerunt, regnum Dei non consecuti sunt, sed qui talia agunt, vel qui in his perseverant criminibus, regnum Dei non consequentur. Multi denique supra scripta et similia perpetraverunt crimina, et ante mortem per pœnitentiam et eleemosynas et alia bona opera expurgaverunt ea, et postmodum ad regnum Dei pervenerunt, et quotidie pervenire merentur. Et in Epistola ad Ephesios idem Apostolus de peccatis criminalibus inter cætera ait : « Fornicatio autem aut omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut deceit sanctos (Ephes. v. 3). » Et paulo post : « Hæc enim scitote, quod omnis fornicator aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei (Ibid. v.). » De hoc et in Epistola ad Colossenses præcepit dicens : « Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est simulationum servitus, propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis (Coloss. iii. 5). » Is etenim apostolus dilecto discipulo suo Timotheo ab hominibus qui gravibus erant vitiis irretitis, in secunda ad eundem discipulum Epistola præcepit declinare di-

cens : « Hoc autem scito, quod in novissimis diebus, instabunt tempora periculosa et erunt homines seipsum amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemii, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem ejus abnegantes, et hos devita (II Tim. III, 2). » Nam et secundum canonem definitionem, hæc sunt capitalia crimina. Primo « superbia » quæ est mater et regina omnium vitiorum, sive levium sive principalium, (Prosp.) testante sacra Scriptura : « Initium omnis peccati superbia (Eccli. x). » Ipsa est enim peccatorum omnium causa, quoniam non solum peccatum est ipsa, sed etiam nullum peccatum fieri potuit, potest aut poterit sine ipsa, siquidem nihil aliud omne peccatum nisi Dei contemptus, quo ejus præcepta calcantur, quem contemptum Dei nulla res alia persuadet hominibus nisi superbia. Deinde « cupiditas mala, » de qua Paulus apostolus ait : « Radix omnium malorum est cupiditas (I Tim. vi, 10). » Cum enim Spiritus sanctus per prophetam initium omnis peccati superbiam esse pronuntiet, et per Apostolum radicem omnium malorum cupiditatem affrmet, unum idemque esse significat, quia cupiditas et superbia in tantum est malum, ut nec superbus sine cupiditate, nec sine superbia possit inveniri cupidus, solerter considerare debent qui de peccatis et vitiis tractant, quia superbia initium est omnis peccati, cupiditas vero omnium radix malorum; antea enim unaquæque res initium habet, postea radicem emittit, et tamen sicut initium et radix una eademque res est et materia, ita superbia et cupiditas, licet unum prius, alterum posterius, unum tamen est malum. Ac deinde in numero principalium vitiorum ponitur invidia perniciosissima pestis, quæ semper aliena torquetur felicitate. Postmodum « ingluviens ventris, fornicatio, ira, tristitia sæculi, » quæ mortem operatur, « inanis gloria, avaritia, sacrilegium, » id est, « fortium sacrarum rerum, adulterium, furtum, rapina, falsum testimonium, perjurium, idololatria, ebrietas, molles, masculorum concubitores, sodomitæ, maledici, homicidæ. » Et inter cætera Paulus apostolus in Epistola ad Corinthios prima capitalia crimina manifestat, dicens : « Nolite, inquit, errare : neque fornicatores, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt (I Cor. i, 9), » id est, si in istis perseveraverint criminibus. Cæterum qui ante ultimum hujus vitæ diem deleverunt ea poenitendo, et eleemosynis redemerunt, et in bonis operibus perseveraverunt, regnum Dei possidere posse credimus, et affirmamus, dicente Domino (Matth. x, 22) : « Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. » (Aug.) Sane cavendum est ne quisquam existimet nefanda illa

A crimina, qualia qui agunt regnum Dei non possidebunt, quotidie redimenda in melius, est quippe vita mutanda et per eleemosynas de peccatis præsentis est propitiandus Deus. Non ad hoc emendandus quodammodo, ut ea semper liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, quando miserando delectat jam facta peccata. Factio congrua negligatur : sane qui sceleratissime vivunt, nec eurant talem vitam, moresque corrigere, et inter ipsa facinora et flagitia sua eleemosynas frequentare non cessant, sine causa de tali opere sibi blandiuntur. Qui enim vult ordinate dare eleemosynam, a seipso debet incipere, et eam sibi primum dare, est enim eleemosyna opus misericordiæ, verissimeque dictum : « Miserere animæ tuæ placens Deo (Eccli. xxx, 24). » Non ergo se fallant qui per eleemosynas quamlibet largissimas fructuum suorum cujusque pecuniæ impunitatem se emere existiment in facinorum immanitate ac flagitiorum nequitia permanendi. Non solum enim hæc faciunt, sed ita diligunt ut in eis semper optent, tantum si possint impune, versari. Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam; et qui odit animam suam, non est misericors sed crudelis. Diligendo eam quippe secundum sæculum, odit eam secundum Deum; si ergo vellet ei dare eleemosynam, per quam illi essent munda omnia, odisset eam secundum sæculum, et diligeret secundum Deum. Nemo autem dat eleemosynam qualemlibet, nisi unde det, ab illo accipiat, qui non eget. (Beda.) Ideo dictum est : « Misericordia ejus præveniet me (Psal. lvm, 14). » Peccata enim mortalia, ut jam dictum est, tantum ab omni justitiæ sorte discordant, tanta iniquitate patrantur, ut absque ulla contradictione factorem suum, nisi corrigantur, æternam mergant in pœnam : de qualibus scriptum est : « Anima quæ peccaverit, ipsa morietur (Ezech. xlii, 4, 20), » et de qualibus apostolus dicit Paulus quoniam « qui talia agunt regnum Dei non consequentur (Gal. v, 21). » Unde et Joannes apostolus : « Omnis qui natus est ex Deo non peccat (I Joan. v, 18). » Hoc de omni crimine capitali possumus intelligere, sive qui natus est ex Deo non peccat, id est, peccatum ad mortem non perpetrat : peccatum ad mortem est peccatum usque ad tempora mortis protractum, quod peccatum omnis, qui natus est ex Deo, non peccat. Denique David rex, mortale crimen admisit, id est adulterium et homicidium, sed tamen quia ex Deo natus erat, et ad filiorum Dei societatem pertinebat, non peccavit usque ad mortem, quia sui reatus veniam mox poenitendo promeruit. Sunt enim quædam peccata quæ levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora. (Aug.) Quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehennæ putaret (Matth. v, 22), nisi Veritas diceret? Aut quis æstimaret quam magnum peccatum sit dies observare et menses et tempora et annos, sicut observant, qui certis diebus sive mensibus, sive annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo quod secu-

dum vanas doctrinas hominum fausta vel infausta æstiment tempora, nisi magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus quando ait: « Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis (*Gal. iv, 11*)? » Sæpe enim quædam peccata magna et horrenda cum in consuetudinem venerunt aut parva aut nulla esse creduntur, usque adeo non solum non occulta, verum etiam prædicanda, diffamanda videantur, quando, sicut scriptum est, « Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit benedicetur (*Psal. x, 2*): » Talis in divinis Scripturis iniquitas clamor vocatur. Unde est illud in Genesi: « Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est (*Gen. xviii, 20*), » quia non solum jam apud eos non puniebantur illa flagitia, verum et publice veluti lege frequentabantur, unde scriptum est: « Et peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt illud (*Isa. iiii, 9*). » Est enim hoc peccatum gravissimum, quod non solum suos auctores, verum etiam et eos quos mortiferis sermonibus et actibus ad peccandum pertrahit, perpetuam perducit ad pœnam. Cum enim hoc et huic simile quisque perpetrat, tot mortibus dignus est quot ad cæteros perditionis exempla transmittit. Nemo etenim tam magnum putaret concupiscentiam libidinis esse peccatum, nisi Dominus diceret: « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (*Matth. v, 28*). » Quis etenim tam grande putaret esse peccatum inutiliter reservare divitias, nisi Jacobus diceret apostolus (*Jac. v, 1*): « Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis quæ advenient vobis? Aurum et argentum vestrum æruginavit, et ærugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis. » (*Greg.*) Valde etenim peccant, qui verbum sacræ prædicationis utiliter proferre possunt, et tamen sub silentio abscondunt. Unde per Salomonem dicitur: « Qui abscondit frumenta maledicetur in populis (*Prov. xi, 26*): » frumenta quippe abscondere est prædicationis sanctæ apud se verba retinere. In populis autem talis quisque maledicetur, quia in solius culpa silentii permultorum, quos corrigere potuit, pœna dampnatur. Nemo enim sermonem maledictionis forsitan aliquis tam horrificum putaret esse peccatum, quamvis sectatores suos a Dei separat regno, nisi Paulus diceret apostolus: « Neque maledici regnum Dei possidebunt (*I Cor. vi*). » Est enim causa levitatis usitatissimum et gravissimum peccatum, et pene nullus est qui tanto immanissimo scelere linguam restringat suam, neque dives, neque pauper, neque nobilis, neque sapiens, neque insipiens, neque clericus, neque laicus, neque senex, neque juvenis, neque masculus, neque femina, neque liber, neque servus; et non solum est maledicus sermo qui dicitur: Maledicat illum Dominus, aut maledicte fac hoc aut illud, aut maledictus sit; sed etiam omnis sermo qui ab hoc profertur ut infamet aliquem, aut deroget aut male commendet. Quamvis non videa-

tur esse injuriosus, maledicus est, ut illud de cæco (*Joan. xi*): « Maledixerunt illum Judæi, et dixerunt ei: Tu discipulus illius sis. » (*Basilii.*) An quis crederet tristitiam sæculi mortiferum esse peccatum, nisi Paulus apostolus diceret: « Tristitia sæculi mortem operatur (*I Cor. 7, 10*)? » Tristitia sæculi est cum aliquid de rebus humanis vel quæ ad sæculum pertinent contristamur. Tristitia vero secundum Deum est, cum pro nostris proximorumque erratibus tristamur, de qua idem dicit Apostolus: « Tristitia secundum Deum salutem stabilem operatur (*Ibid.*). » Sunt et alia gravia peccata plurima de quibus per diversas sanctarum Scripturarum paginas studiosus lector, licet sparsim, si cupit, inveniet multa, quæ cum in consuetudinem veniunt, ut supra scriptum est, aut parva aut nulla esse creduntur. Unde clarissimus doctor S. Augustinus episcopus in expositione Epistolæ S. Pauli ad Galatas, cum dolore nimio exclamare compulsus est, dicens: Væ peccatis hominum, quæ sola inusitata exhorrescimus, usitata vero pro quibus abluendis Filii Dei sanguis effusus est, quamvis tam magna sint ut omnino claudi contra se faciant regnum Dei, sæpe vivendo omnia tolerare, sæpe tolerando nonnulla etiam facere cogimur; atque utinam, o Domine, non omnia quæ potuerimus prohibere faciamus! Nullatenus enim de ipsis criminibus, quamlibet magnis, in sancta Ecclesia remittendis Dei misericordia desperanda est agentibus pœnitentiam secundum modum cuiusque peccati. In actione autem pœnitentiæ ubi tale commissum est ut is qui commisit a Christi etiam corpore separetur, non tam considerata est mensura temporis quam doloris, « Cor enim contritum et humiliatum Deus non spernit (*Psal. l, 19*). » Verum quod plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, nec in aliorum notitiam per verba vel quæcunque alia signa procedit, cum sit coram illo cui dicitur: « Gemitus meus a te non est absconditus (*Psal. xxxvii, 10*), » recte constituuntur ab his qui Ecclesiis præsent tempora pœnitentiæ, ut satisfiat etiam Ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata, extra eam quippe non remittuntur: cui ergo tanta est lepra gravioris peccati, ut a saluberrimo corporis et sanguinis Domini medicamento non anino, sed corpore separetur, consilio et auctoritate antistitis debet se ab altario et communione mensæ Dominicæ non desperatione sed humilitate removere ad agendam satisfactionis pœnitentiam, et postmodum secundum canonicam institutionem auctoritate et oratione sacerdotis reconciliari. Prius enim agenda est pœnitentia, ac sic deinde hoc salutiferum sacramentum suscipiendum: « Qui enim manducaverit indigne, iudicium sibi manducat et bibit (*I Cor. xi, 29*), » hoc est enim indigne accipere, si eo tempore quis accipiat, quo debet agere pœnitentiam. (*Prosp.*) At si qui in aliquo gradu ecclesiastico constituti aliquod occulte crimen admittunt, ipsi se vana persuasionem decipiunt, si eis videtur propterea communicare et

officium suum implere debere, quod homines occultatione sui criminis fallunt; qui autem ea commiserint, et ideo prodere metuunt, ne sententiam justæ excommunicationis accipiant; sine causa communicant, imo vero dupliciter contra se iram divinæ indignationis exaggerant, quod et honoribus innocentiam fingunt, et contempto Dei iudicio abstinere se ab altari propter homines erubescunt; quapropter facilius sibi Deum placabunt illi qui non humano convicti iudicio, sed ultro crimen agnoscant, quia aut propriis illud confessionibus produnt, aut nescientibus aliis quales occulti sunt, ipsi in se voluntariæ excommunicationis sententiam ferunt, et ab altari cui ministrabant non animo, sed officio separati, vitam suam tanquam mortuam agentes poenitentiam plangunt. (*August.*) Nam et ipsa poenitentia quando digna causa est, ut secundum morem Ecclesiæ agatur, plerumque infirmitate non agitur, quia et pudor timor est displicendi, dum plus delectat hominum estimatio, quam iustitia, qua se quisque humiliat poenitendo. Unde non solum cum agitur poenitentia, verum etiam, ut agatur, Dei misericordia necessaria est, alioquin non diceret Apostolus de quibusdam: « Ne forte det illis Deus poenitentiam (*II Tim. II, 25*), » et ut Petrus amare fletet, præmisit evangelista et ait: « Respexit eum Dominus (*Matth. XXVI, 75*). » [*Prosp.*] Porro illi quorum peccata humanam notitiam latent, nec ab ipsis confessa, nec ab aliis publicata, si ea confiteri vel emendare noluunt, Deum, quem habent testem, ipsum habituri sunt et ultorem; et quid eis prodest humanum vitare iudicium, cum si in malo suo permanserint ituri sunt in æternum Deo retribuente supplicium? Quod si ipsi sibi iudices fiant, et veluti suæ iniquitatis ultores, hic in se voluntariam poenam severissimæ animadversionis exerceant, temporalibus poenis mutabuntur æterna supplicia, et lacrymis ex vera cordis compunctione fluentibus restringent æterna ignis incendia. Quicumque autem mortali crimine, sive occulto sive publico, ita sunt irretiti, quibus differenda sunt saluberrima corporis et sanguinis Domini medicamenta, ideo presumptivè sine satisfactione et reconciliatione sui antistitis ad percipiendam altaris sacramenta accedunt, quia multos forte vident ipsam Dominicam percipere communionem, quorum talia crimina non ignorant, et non considerant quod multi corriguntur ut Petrus, multi tolerantur ut Judas, multi nesciuntur donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum et manifestet cogitationes cordis. Hi autem qui aliquo mortali crimine sponte confessi, aut aliquo sive seculari sive ecclesiastico iudicio accusati sunt atque convicti, et ob hoc medicinali prohibitionem sequestrati sunt a Dominica communione, si necessitate mortis urgente viaticum petunt et reconciliationem, nullatenus eis talis petitio denegetur. (*Leo.*) Multum enim utile ac necessarium est ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur. His autem qui in tempore necessitatis et in periculi

A urgentis instantia præsidium poenitentiae et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicens est nec reconciliatio deneganda, quia misericordia Dei nec mensuras possumus ponere nec tempora definire, apud quem nullas patitur venire moras conversio. (*Cælest.*) Clementia enim Dei ad subveniendum morienti sufficere vel momento posse certissime credimus. Perdidisset latro in cruce præmium ad Christi dexteram pendens, si illum unius horæ poenitentia non juvisset: cum esset in poena poenituit, et per unius sermonis professionem, habitaculum paradisi, Deo promittente, promeruit. Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum mente potius est æstimanda quam tempore, propheta hoc taliter asserente: « Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris (*Ezech. xxxiii, 12*); » et illud: « Peccator in quacumque die conversus fuerit, peccata ejus non reputabuntur ei (*Ibid. v, 11*); » et iterum: « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat; » et illud: « Die tu iniquitates tuas prior, ut iustificeris (*Isa. xliii, 26*). » Item: « Quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud eum redemptio (*Ps. cxxix, 7*). » In dispensandis itaque Dei donis non debemus esse difficiles, nec accusantium gemitus, lacrymasque negligere, cum ipsam poenitendi affectionem Dei credamus inspiratione conceptam, dicente Apostolo: « Ne forte det illis Deus poenitentiam ut resipiscant a diaboli laqueis (*II Tim. II, 26*), » a quo capti tenentur ad ipsius voluntatem. Eorum autem, ut sanctissimus martyr Cyprianus in epistola quam scripsit ad Romanos ait, quorum vitæ suæ sine urgens exitus dilationem non potest ferre acta poenitentia et professio, frequenter suorum de festinatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentes ac vere poenitentes [dolentis ac vere poenitentis] animi signa proderint [prodiderint], cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute et sollicitè subvenitur, Deo ipso, quid de talibus faciat et qualiter iudiciis suis examinet pondera; nobis tamen anxii et curantibus ut nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem, nec vere poenitentes accusent nostram quasi duram crudelitatem: ipsi autem poenitentes, quorum vita incolumis esse constat, tam grandia defleat quam grandia commiserunt, et tam grande expetant consilium quam late propagatum videtur esse delictum; non sit minor medicina quam vulnus est, non sint minora remedia quam funera; et ut predictus martyr Cyprianus in libro de lapsis ait, Orare oportet poenitentes impensius et rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare, strato solo adherere cineri, in cilicio et sordibus volutari; post indumentum Christi perditum, nullum jam velle vestimentum; post diaboli cibum malle jejuniū, iustis operibus incumbere, quibus peccata purgantur; elemosynis frequenter incumbere, quibus a morte animæ liberantur. Sunt etenim, ut jam dictus doctor ait in epistola ad Cornelium Romanæ urbis episcopum

tertia, qui propria non intelligunt delicta, quorum mens est percussa, animus anens et sensus alienus, quibus ira est Dei non intelligere delicta ne sequantur poenitentiam; sicut scriptum est: « Et dedit illis Deus spiritum transpunctionis, ne revertantur scilicet, » et curentur et deprecationibus ac satisfactionibus justis post peccata sanentur. Paulus apostolus in Epistola sua exponit et dicit: « Delictum veritatis non habuerunt ut salvi fierent, ac propterea mittet illis Deus operationem erroris ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non crediderint veritati, sed sibi placent in injustitia (II Thess. II, 10). » Primus felicitatis gradus est non delinquere, secundus delicta cognoscere; illic currit innocentia integra et illibata, quæ servet; hic succedit medela, quæ sanet. Porro sunt quidam qui magnitudinem et innumeratam suam considerant peccatorum, et ob hoc desperantes de ineffabili et incomprehensibili omnipotentis Dei misericordia diffidunt, et ideo nolunt agere pro peccatis et sceleribus suis poenitentiam, sed impenitentes corde in malis suis obdurati permanent, et rebelles contra Spiritus sancti gratiam infelicitate existunt, de quibus ait Apostolus: « Nescis quia patientia Dei ad poenitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam et cor impenitens, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis iudicii Dei (Rom. II, 5). » Hæc autem duritia cordis impenitens blasphemiam est in Spiritu sancto, quæ non remittitur ulli homini. Unde Dominus in Evangelio ait: « Qui dixerit blasphemiam in Spiritum sanctum, non remittetur ei (Marc. III, 29). » De qua blasphemiam cautissimus ac præclarissimus doctor Augustinus, cum de irremissibili blasphemiam in Spiritum sanctum sermonem faceret ad populum, inter cætera ait: Hæc omnino impenitentia non habet remissionem, neque in hoc sæculo, neque in futuro, quia poenitentia impetrat remissionem in hoc sæculo, quæ valeat in futuro; sed ista impenitentia vel cor impenitens, quamvis quisque in hac carne vivit, non potest judicari, de nullo enim desperandum est quando patientia Dei ad poenitentiam ducit. Item post pauca ait: Omne prorsus peccatum et blasphemiam remittitur hominibus, ubi hoc peccatum non fuerit cordis impenitentis contra Spiritum sanctum, quo in Ecclesia peccata solvuntur, cuncta alia dimittuntur: quomodo autem hoc remittitur, quod etiam remissionem impedit aliorum. Omnia ergo dimittuntur eis in quibus hoc non est, quod nunquam dimittitur. In quibus autem est, quoniam hoc nunquam dimittitur, nec alia dimittuntur quia omnium remissio vinculo istius impeditur. De qua blasphemiam, id est, impenitentia vel cor impenitens, supradictus pater Augustinus enucleatissime valdeque prolixè in sermone ad populum more solito secundum sanctorum Scripturarum affirmationem disseruit. Nemo ergo pro multitudine et enormitate suorum desperet peccatorum, sed potius confidens de misericordia Dei agat pro peccatis, dum in hoc corpore vivit, poenitentiam, ne in futuro æterni iudicii examine pro

A duritia cordis impenitentis, quæ est blasphemiam in Spiritum sanctum, ut jam dictum est, secundum Domini Salvatoris sententiam damnatus, absque ulla remissione existat. (Chrys.) Nullum est enim scelus et nulla iniquitas, quæ non medicamento poenitentiae sanetur, si tantummodo contrito et humiliato corde cum lacrymis, gemitibus, vigiliis, orationibus, jejuniis, elemosynisque, secundum virum suarum possibilitatem ad Deum, a quo peccando discessit, redeat: scripsit enim præclarissimus doctor Joannes, Constantinopolitane Ecclesie episcopus, optimum valde librum de reparatione lapsi per poenitentiam, quem quicumque peccator legerit, puto quod ultra, donante Deo, pro numerositate peccatorum suorum desperare non poterit. Sed et sanctissimus martyr B Cyprianus de lapsis elegantissimum scripsit librum; quorum duorum auctorum quisquis animarum medicus habuerit, et intellexerit libros congrue, in omnibus animarum vulneribus, juvante Deo, qui est medicus medicorum, salutariter poterit apponere medicinam. Nec illud in præsentem exceptionem puto esse reticendum, quod beatus Augustinus in libro de Civitate Dei quarto decimo de superbis vel occulte peccatis, inquit: Utile est in aliquod apertum manifestumque peccatum cadere unde sibi displiceant qui jam sibi placendo ceciderant. Salubrius enim Petrus sibi displicuit quando flevit, quam sibi placuit quando præsumpsit: hoc dicit et sacer Psalmus: « Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine (Psalm. LXXXII, 17), » id est, ut tu eis placeas quærentibus nomen tuum, quod sibi placuerant quærendo suum. Sed est pejor damnabiliorque superbia quærentium in peccatis manifestis suffragium excusationis, inquirentes sicut illi primi homines, quorum et illa dixit: « Serpens seduxit me, et manducavi (Gen. III, 12), » et ille dixit: « Mulier quam dedisti sociam, ipsa mihi dedit de ligno et comedi. » Nusquam hic sonat petitio veniæ, nusquam imploratio medicinæ. Sed et illud non est prætereundum, quod idem sanctus Augustinus ait in libro de Fide et Operibus, de his qui homines male securos faciunt, ut propter rectam fidem etiamsi in criminibus permanserint non damnentur. Caveamus, inquit, diligenter in adjutorio Domini Dei nostri non facere homines male securos, dicentes eis quod si fuerint in Christo baptizati, quomodolibet in ea fide vixerint eos ad salutem æternam esse venturos. Jacobus enim apostolus ait: « Si quis fidem dixerit se habere, opera autem non habeat, nunquid fides salvare poterit eum? Fides enim sine operibus mortua est (Jac. II, 14). » Sicut enim fides recta absque bonis operibus nihil cuiquam prodest, ita opera bona sine fide prodesse alicui non possunt, testante sancta Scriptura: « Sine fide enim impossibile est placere Deo (Heb. XI, 6). » Ut enim fides recta sine operibus bonis salvare quemquam nequeat, idem clarissimus doctor Augustinus in libro de Baptismo quarto divinis ex testimoniis contestando affirmat dicens: Constituamus aliquem fornicatorem, immundum, luxu-

riosum, avarum, veneficum, discordiosum, contumaciosum, seditiosum, invidum, ebriosum, comessatorem, catholicum : nunquid propter hoc solum quod catholicus est, regnum Dei possidebit, agens talia de quibus sic concludit Apostolus : « Quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur (*Gal. v, 21*) ; » et alibi dicit : « Hoc autem scitote cognoscentes quoniam omnis fornicator aut immundus aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei (*Eph. v, 5*). » Verax est enim sancti Jacobi apostoli sententia, qua dicit : « Fides sine operibus otiosa est (*Jac. ii, 20 et 26*). » Quæritur a multis utrum parentes baptizatis parvulis noceant cum eos dæmoniorum sacrificiis sociare conantur, vel quantum in hoc ipsi parentes delinquant. Plenius de hac re sanctus Augustinus in Epistola ad Bonifacium episcopum de parvulis requirentem edocet nos dicens, qui semel generatus fuerit per aliorum spiritalem voluntatem, deinceps non posse vinculo alienæ iniquitatis obstringi, cui nulla sua voluntate consentit. Parentes autem vel quicumque majores filios seu quoslibet parvulos baptizatos dæmoniorum sacrilegio obligare conantur, spiritaliter homicidæ sunt. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores fiunt. Multa alia et innumerabilia sunt testimonia in divinarum Scripturarum auctoritate de criminibus mortalibusque peccatis, quæ in præsentī excerptione noster pauperulus non potuit colligere stylus. Nimis enim longum et arduum est etiam sapientibus et apprime eruditissimis viris cuncta Veteris Novique Testamenti, catholicorumque universorum de hac materia colligere dicta : quanto magis mihi omni ex parte sermone et vita ineruditissimo. Sed quia sanctæ charitati tuæ inobediens, ut credo, apparere non debui, præsumpsi ultra vires meas facere quod peritia mihi non ministrat, nec facultas tribuit, nec infirmitas permittit. Huc usque de gravibus mortalibusque peccatis ex multis sanctarum Scripturarum auctoribus pauca excerpta, si placet, sufficiant. Nunc autem de octo principalium vitiorum origine eorumque remediis prout auctor lucis æternæ tuis pro meritis donare dignabitur, secundum modicam capacitatis meæ virtutem, ex sanctorum Patrum opusculis testimonia huic operi adjungere procurabo.

CAP. II. — De materia octo principalium vitiorum eorumque origine sobolum.

Humani generis creator et conditor Deus, propter immensam pietatis suæ misericordiam volens liberare populum suum a præsentibus perpetuisque malis et ad vitam feliciter perducere felicem, dat præcepta ac salutaria monita quæ agere vel observare debeat, unde inter cætera præcepta Deuteronomii ait Israeli (*Deut. vi, 10*) : « Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram quam possessurus es ingrediens et deleverit gentes multas coram te et Iheum et Gergeseum et Amorrhæum et Cananæum et Ferrezeum et Eveum et Hebuzeum septemque gen-

tes multo majores numeri quam tu es et robustioria, tradideritque eos Dominus tibi percuncti eos usque ad interfectionem. » (*Cass.*) Septem istæ gentes septem sunt principalia vitia, quæ per gratiam Dei unusquisque spiritualis miles exsuperans exterminare penitus admonetur ; quod vero majores numeri esse dicuntur, hæc ratio est, quia plura sunt vitia quam virtutes, et ideo in catalogo quidem dinumerantur septem nationes, in expugnatione vero earum sine numeri ascriptione ponuntur. Ita enim dicitur : « Et deleverit gentes multas coram te. » Numerosior est enim quam Israel carnalium passionum populus, qui de hoc septenario fomite vitiorum ac radice procedit. De gastrimargia namque nascuntur comessationes, ebrietates. De fornicatione, turpiloquia, scurrilitas, ludica atque stultiloquia. De philargyria, mendacium, fraudatio, furta, perjuria, turpis lucri appetitus, falsa testimonia, violentiæ, inhumanitas, ac rapacitas. De ira, homicidia, clamor, et indignatio. De tristitia rancor, pusillanimitas, amaritudo, desperatio. De acedia, otiositas, somnolentia, importunitas, inquietudo, pervagatio, instabilitas mentis et corporis, verborum et curiositas. De cænodoxia, contentiones, hæreses, jactantia, ac præsumptio novitatum. De superbia contemptus, invidia, inobedientia, blasphemia, murmuratio, detractio, aliaque quamplura similia, quæ cum sint, multo majoris numeri quam virtutes. Devictis tamen illis septem principalibus vitiis, ex quorum natura ista procedunt, omnes protinus conquiescunt ac perpetua pariter cum his interfectione delentur. Quod autem hæ pestes etiam robustiores sint, manifeste naturæ ipsius impugnatione sentimus ; fortius enim militat in membris nostris oblectatio passionum carnalium quam studia virtutum, quæ non nisi summa contritione cordis et corporis acquiruntur. Quod vero istarum perniciosarum gentium regiones salubriter possidere præcipimur, ita intelligitur : habet enim unumquodque vitium in corde nostro propriam stationem ; sed si cum Israelis populo, id est, virtutibus contra se dimicantibus fuerint vitia superata, locum quem sibi in corde nostro concupiscentiæ vel fornicationis spiritus retentabat, deinceps castitas obtinebit ; quem furor ceperat patientia vindicabit ; quem tristitia morte operante occupaverat, salutaris et plena gaudii lætitia possidebit ; quem acedia vastabat, incipit excolere fortitudo ; quem superbia conculcabat, incipit excolere humilitas, et ita singulis vitiis expulsis eorum loca, id est, affectus contrarios possidebunt filii Israel, id est, animæ videntes Deum. Illud vero quod cum Abraham de futuris Dominus loqueretur, non septem gentes legitur dinumerasse sed decem, quarum terra semini ejus danda promittitur : qui numerus adjecta idololatria gentium, blasphemia Judæorum, errore hæreticorum, evidentissime adimpletur, quibus ante notitiam Dei et gratiam baptismi, vel impiæ gentilium, vel blasphemæ Judæorum multitudo subiecta est, donec intellectuali Ægypto commora-

tur. Si autem abrenuntians quis et egressus inde per Dei gratiam ad eremum pervenerit spiritalem, de impugnatione trium gentium liberatur, contra septem tantum quæ per Moysen dinumerantur bella suscipiet. Hactenus hæc pauca de octo principalibus vitiis Cassiani facundissimi doctoris sunt dicta, quæritur autem cur Cassianus et Gregorius in Catalogo eorumdem principalium vitiorum inter se dissentiant, ita ut Cassianus in eorum numero philargyriam et acediam adnumeret : contra Gregorius non hæc duo vitia, philargyriam scilicet et acediam in eorum ponit numero, sed invidiam et avaritiam inter eadem adnumerat vitia, quod Cassianus nullatenus facit; ait enim Cassianus quod adversus octo principalia vitia, adjuvante Domino, collectationem debemus arripere. Sunt autem hæc : primum gastrimargiæ vitium, quod interpretatur gulæ concupiscentia vel ingluvies ventris; secundum fornicationis; tertium philargyriæ, quod intelligitur avaritia, vel, ut proprius exprimitur, amor pecuniæ. Quartum iræ, quintum tristitiæ, sextum acediæ, quod est anxietas sive tædium cordis; septimum cœnodoxiæ, quod interpretatur vana gloria; octavum superbiæ. Beatus autem Papa Gregorius ita principalia vitia dinumerat et describit in ordine : Primum superbia, secundum inanis gloria, tertium invidia, quartum ira, quintum tristitia, sextum avaritia, septimum ventris ingluvies, octavum luxuria. Soluta est autem veraciter ab eruditis doctoribus ita hæc quæstio : Avaritia, inquit, quæ in Græco dicitur philargyria. Unde et Cassianus : Non solum eam Apostolus radicem esse omnium malorum. verum etiam idolorum servitum pronuntiavit, dicens : Et avaritia, quod in Græco dicitur philargyria; « quæ est simulacrorum servitus (Col. iii, 5). » Claret autem quia hi duo doctores, Gregorius et Cassianus, quamvis unus diceret philargyriam, alter avaritiam, nullatenus inter se in hoc nomine discrepaverunt, quia unum est avaritia et philargyria. Invidiam autem quam Cassianus inter cætera vitia non dinumeravit, dicunt sub titulo superbiæ eam intellexisse, ideo quia diabolus per superbiam de cœlo decidisset, invidendo autem de sedibus paradisi, primos homines expulisset, ob hoc unum volunt esse morbum; unde Prosper ait : In tantum unum est malum ut nec superbis, sine invidia, nec invidus sine superbia possit inveniri : Acediam autem unde Gregorius in supra dicta principalium vitiorum dinumeratione nil dixit, aiunt eam sub tristitiæ nomine intelligere voluisse, unde et Cassianus : Acedia, quam nos, inquit, tædium sive anxietatem cordis possumus nuncupare affinis est tristitiæ. His autem sententiis manifeste probatur quia Gregorius et Cassianus de octo principalibus vitiis uniformiter senserunt. Quæritur et illud cur Gregorius in ipsa vitiorum adnumeratione primum vitium superbiam ponit, et Cassianus ultimum, ipse enim dicit : Licet morbus superbiæ octavus et ultimus sit, in conflictu vitiorum atque in ordine ponatur extremus, origine tamen et tempore prius

est; item alio loco, cum sit superbia posterior in ordine conflictuum, origines tamen anteriorem esse omnium peccatorum et criminum principium, et cunctarum interfectoricem virtutum. Abhinc quemadmodum ipsa octo principalia vitia eorumque soboles a beato Papa Gregorio in expositione beati Job, posita sunt et ordinatim præfixa, juvante Domino, persequamur. Ait enim : Vitia quippe tentantia quæ invisibili contra nos proelio repugnant super se superbiæ militat, alia more ducum præeunt, alia more exercitus, subsequuntur, ipsa namque vitiorum regina superbia, cum devictum plene cor cœperit, mox illud septem principalibus vitiis quasi quibusdam suis ducibus devastandum tradit, quos videlicet duces exercitus sequitur, quia ex iis procul dubio importunæ vitiorum multitudines oriuntur, quod melius ostendimus, si ipsos duces, atque exercitus ut possumus enumerando proferamus. Radix quippe cuncti mali superbia est, de qua Scriptura attestante dicitur : « Initium omnis peccati superbia (Eccl. x, 15). » De hac quoque virulenta radice septem principalia vitia proferuntur, scilicet inanis gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, ventris ingluvies, luxuria. Nam quia his septem superbiæ vitiis nos captos doluit, idcirco Redemptor noster ad spiritualis liberationis prælium Spiritu septiformis gratiæ plenus venit. Sed habent contra hæc singula exercitum suum. Nam de inani gloria hæc oriuntur : inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentiones, pertinaciæ, discordiæ et nominatim præsumptiones. De invidia, odium, surratiatio, detractio; exultatio in adversis proximi, afflictio autem in prosperis nascitur; de ira rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemix, proferuntur; de tristitia, malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa præcepta, vagatio mentis erga illicita nascitur. De avaritia, proditio, fraus, fallacia, perjuria, inquietudo, violentiæ, et contra misericordiam obdurationes cordis oriuntur; de ventris ingluvies, inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo sensus circa intelligentiam propagatur; de luxuria, cæcitas mentis, inconsiderantia, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, horror vel desperatio futuri generatur. Quia ergo septem principalia tantam de se vitiorum multitudinem proferunt, cum ad cor veniunt, quasi subsequentis exercitus catervas trahunt, ex quibus videlicet septem quinque spiritualia, duoque carnalia sunt, sed unumquodque eorum tanta sibi cognitione jungitur ut non nisi unum de altero proferatur; prima namque superbiæ soboles inanis est gloria, quæ dum oppressam mentem corrumperit, mox invidiam gignit, quia nimirum dum vani nominis potentiam appetit, ne quis hanc alius adipisci valeat tabescit. Invidia quoque iram generat, quia quanto interno livoris vulnere animus sauciatur, tanto etiam mansuetudo, tranquillitas amittitur, et quia quasi dolens membrum tangitur, idcirco oppositæ actionis manus velut gravius pressa

sentitur; ex ira quoque tristitia oritur, quia turbata mens, quo inordinate se concutit, eo addicendo confundit, et cum dulcedinem tranquillitatis amiserit, nihil hanc nisi ex perturbatione subsequens moror pascit; tristitia quoque ab avaritia derivatur, quia dum confusum cor bonum lætitiæ intus amiserit, unde consolari debeat, foras quærit, et tanto magis exteriora bona adipisci desiderat, quanto non habet ad quid intrinsecus recurrit. Posthæc vero, duo carnalia vitia, id est, ventris ingluviæ et luxuria supersunt: sed cunctis liquet quod de ventris ingluvie luxuria nascitur, dum in ipsa distributione membrorum ventri genitalia subnixa videantur, unde dum unum inordinate reficitur, aliud procul dubio ad contumelias excitatur. Bene autem duces exhortari dicti sunt, exercitui ululare, quia prima vitia deceptæ menti quasi sub quadam ratione se inserunt, sed innumera quæ sequuntur, dum hanc ad omnem insaniam pertrahunt, quasi bestiali clamore confundunt. Sed quia hæc usque de octo principalibus vitiis pauca carpendo deprompsimus, deinceps necessarium valde reor ut ex multis sanctorum patrum opusculis latius secundum quid Dominus dare dignabitur, primum origines et naturas eorumdem, tam minutas, tam obscuras investigemus. Deinde causas et vexationes eorum, ac demum idoneas curationes eorum ac remedia, ut cœpius carpendo indagemus.

CAP. III. — De natura et origine superbiæ.

(Cass.) Quemadmodum vero hujus morbi virus perniciosissimum devitemus instrui poterimus, si ruinæ ipsius causas atque originem persequamur. Nunquam enim curari languor, nec remedia poterunt malis valetudinibus exhiberi, nisi prius inquisitione sagaci origines earum investigentur et causæ. Archangelus namque ille qui pro nimietate splendoris ac decoris sui lucifer nuncupatus est, nullo alio quam superbiæ vitio dejectus est de illa beata angelorum statione, et ad inferna collapsus. Hic namque indutus divina claritate, et inter cæteras supernas virtutes conditoris largitate præfulgens, splendorem sapientiæ et virtutum pulchritudinem, qua ornabatur gratia creatoris, naturæ suæ potentia, non munificentia illius beneficio, se credidit obtinere, et ob hoc elatus tanquam qui ad perseverantiam puritatis hujus divino non egeret auxilio Deo se similem judicavit, hæc enim sola cogitatio facta ruina est. Ob quam desertus a Deo beatitudinem qua Dei munere fruebatur amisit. Hæc est primæ ruinæ causa et origo principalis morbi, omnium etenim vitiiorum fomites de superbia pullularunt testante sacra Scriptura: « Initium omnis peccati superbia (Eccl. x, 15). » Non alicujus, sed omnis peccati: quoniam non solum peccatum est ipsa, ut Prosper ait, sed etiam nullum peccatum fieri potest aut potuit vel poterit sine ipsa. Hæc enim est natura et origo superbiæ per quam inventor superbiæ de cœlestibus corruit, et postmodum primos homines cor-

rupit et omne genus humanum de immortalitate ad mortalitatem adduxit, de quo dicit Apostolus: « Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit. »

CAP. IV. — Quod superbiæ duo sint genera.

(Cass.) Duo sunt genera superbiæ; unum, quod spiritales summosque pulsant, aliud quod incipientes carnalesque complectitur: et licet utrumque superbiæ genus tam in Deum quam in homines noxia inflet elatio, tamen illud primum specialiter refertur ad Deum; secundum ad homines proprie pertinet, quia enim, ut dictum est, duo sunt superbiæ genera: una videlicet superbia dicitur spiritalis, eo quod spiritales sanctosque homines pulsant; altera carnalis, quæ carnales impugnat. Sed primum de spiritali superbia dicendum est: illos enim solummodo pulsare solet spiritalis superbia, qui devictis superioribus vitiis jam propemodum sunt in virtutum culmine collocati, quos quia lapsu carnali subtilissimus hostis superare non quivit, spiritali ruina dejicere ac supplantare conatur, per hanc illos universis veterum stipendiorum meritis multo labore quasitis spoliare contendens. Carnalis autem superbia carnales inobedientes facit et asperos, mites atque affabiles esse non patitur. Vitam eis facit longævam, et ne confessionem de peccatis faciant confusionem incutit, ac pudorem, pro suis negligentibus objurgati rebellant et murmurant; et quid amplius? cum miserabilem possederit mentem, ad veram Christi humilitatem descendere non permittit, de cujus miserrimo lapsu plura dicere curabimus cum de ejus indicibus tractare cœperimus.

CAP. V. — Quod tantum sit malum superbiæ ut ipsum Deum adversarium habere mereatur.

(Cass.) Tantum malum est superbia, ut non angelum, non alias virtutes sibi contrarias, sed ipsum Dominum adversarium habere mereatur, testante Scriptura, « Deus superbis adversatur »; et iterum: « Immundus est apud Deum omnis qui exaltat cor suum »; notandum siquidem est, quod nequaquam dixerit super his qui cæteris sunt vitiis involuti, quod habeant sibi Dominum resistentem, sed solis superbis.

CAP. VI. — Qualiter superbia superbos vexat.

(Cass.) Illis enim quos vexat superbia non opportunus est sermo, sed risus levis ac fatuus, effrenata atque indisciplina cordis elatio, discipulos contra sanctos Ecclesiarum Dei rectores incautos reddit et elatos, sequaces suos in prosperitate facit elatos, in adversitate desperantes et tristes, in oratione tardos, in vigiliis pigros, in eleemosynarum largitate tenaces, in jejuniis avidos, in obedientia desides, in hospitalitate inhumanos, et quid amplius? in omnibus bonis inhonestos et immiseriordes reddit.

CAP. VII. — Quibus indicibus possit superbia cognosci.

(Cass.) Illis igitur indicibus superbia declaratur,

inest primitus in loquela vis clamoris, in taciturnitate, amaritudo, excelsus et effusus in lætitia risus irrationabilis, in serietate tristitia, in responsione rancor, facilitas in sermone, verba passim sine ulla cordis gravitate erumpentia, expers patientia est, charitas aliena, auidax ad contumelias irrogandas, ad tolerandas pusillanimitas, ad obediendum difficultis, ad recipiendam exhortationem implacabilis, ad resecandas voluntates suas infirma, ad succumbendum alienis dirissima, semperque suas definitiones statuere contendens, ipsa vero nequaquam cedere, locumque dare alteri acquiescens; et ita fit ut etiam capax consilii salubris effecta, in omnibus suo potius credat quam seniorum iudicio, unde et Prosper ait: Hi quos superbiæ mentis tabes virulente corruperit seniorum suorum non obtemperant imperatis, sed iudicant, de suis negligentis oburgati, aut rebellant, aut murmurant, de loco superiori decerant, præferri se melioribus affectant, suas sententias procaciter jactant, non servant in obsequio reverentiam, hæc sunt superbiæ tumoris indicia, quibus Deus offenditur et his malis diabolus pastus exsultat.

CAP. VIII. — *Quod nullum vitium tam declinat a mandatis Dei quam superbia et ipsa magis iram Domini provocat.*

(Hilar.) In expositione ejusdam psalmi excellentissimus valde doctor Hilarius Pictaviensis episcopus cum dolore proclamavit dicens: o infelix superbia, quæ de dignatur sub præceptis cœlestibus vivere, quæ mandata divina animi infidelis tumore fastidit. Plurima sunt humanorum vitiorum crimina, et diversæ atque innumerabiles peccatorum operationes, sed nulla magis provocandæ in nos Dei iræ quam superbiæ causa est. Per superbiam enim plures humana contemnunt, et Deo obsequi spernunt, sed licet sint præclara cætera fidei opera, et in omni divinatorum præceptorum custodia devotio immoretur, tamen subrepente superbiâ, memoria eorum, quæ recte operamur, abolēbitur, per hanc Pharisæus ille evangelicus dicens: « Non sum peccator sicut hic publicanus (Luc. xviii, 11), » ex ingentibus operibus cecidit in crimen. Apostolus enim Paulus angelum Satanae qui se colaphizaret accepit (I Cor. xii, 7): ne magnitudine revelationum extolleretur. (Cass.) Est enim superbia gravissimum vitium, per quam humana despiciunt et divina negligunt, ipsa pariter omnes exhaurit virtutes, ipsa hominem justitia et sanctitate exspoliât, ipsa est interfectrix cunctarum virtutum, ipsa est sævissima et superioribus cunctis immanior bestia, sine qua nullum fuit aut est aut esse poterit peccatum: « Initium, inquit, omnis peccati superbia (Eccli. x, 15). [Prosp.] Nil est enim aliud omne peccatum nisi Dei contemptus, quo ejus præcepta calcantur. Denique ipse diabolus inventor superbiæ per ipsam de cœlestibus corrui, quem Deus fecerat sine ullo peccato, et hæc est omnium malorum causa, per hanc versutus serpens diabolus primum parentem interemit, per hanc mortem in-

tulit mundo. Est enim superbia mater et regina vitiorum, cujus rex est diabolus, dicente Scriptura: « Ipse est rex super universos filios superbiæ (Job xli, 25). »

CAP. IX. — *Obiectio vel increpatio adversus superbos diversa super hoc testimonia.*

Dicendum itaque est superbis: « Ut quid superbit terra et cinis (Eccli. x, 9); et illud: Deus superbis resistit (I Petr. v, 5); et illud: Immundus est apud Deum omnis qui exaltat cor suum; et illud: Omnis qui se exaltat humiliabitur (Luc. xiv, 11); et illud: Ante ruinam exaltatur spiritus (Prov. xvi, 18); et illud: Dominus alta à longe cognoscit (Psal. cxxxvi, 7); et illud: Initium omnis peccati superbia (Eccli. x, 15). » Deus humilis factus est, erubescat homo esse superbus. Occasio igitur perditionis nostræ facta est superbia diaboli, et argumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei, hostis enim noster inter omnia conditus videri supra omnia voluit elatus: Redemptor autem noster magnus manens super omnia, fieri inter omnia dignatus est parvus. Ergo dicatur humilibus, quia dum se dejiciunt ad Dei similitudinem ascendunt. Dicatur elatis, quia dum se erigunt in apostatæ angeli imitationem cadunt.

CAP. X. — *Quemadmodum superbiam superare possumus.*

Itaque hunc nequissimi spiritus laqueum taliter poterimus evadere, si in singulis quibus semerimus nos virtutibus profecisse, illud apostolicum dixerimus: « Non ego, sed gratia Dei mecum, et gratia Dei sum quod sum, et Deum esse qui operatur in nobis et velle et perficere pro bona voluntate (I Cor. xv, 10); » dicente etiam ipso auctore salutis nostræ: « Qui manet in me et ego in illo, hic fiet fructum multum, quia sine me nihil potestis facere (Phil. ii, 15; Joan. xv, 5), et cætera talia. Superbia enim omnium depopulatrix virtutum per veram potest extinguere humilitatem, ideoque universitatis creator et mediator Deus causam principiumque morborum superbiam esse cognoscens, contrariis sanare contraria procuravit, ut ea scilicet, quæ per superbiam corruerant, per humilitatem resurgerent. Diabolus namque dicit: « In cœlum conscendam (Isa. xiv, 13): » Dominus dicit: « Humiliata est in terra anima mea (Psal. xlii, 25); » ille dicit: « Ero similis Altissimo (Isa. xiv, 14); » Dominus, « cum esset in forma Dei exinanivit semetipsum, formam servi accipiens, humiliavitque se factus obediens usque ad mortem (Phil. ii, 7); » ille dicit: « Super astra Dei exaltabo solum meum (Isa. xiv, 13); » iste dicit: « Discite à me quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi, 29). » Si principalis ruinæ causam et salutis nostræ fundamenta perspeximus, a quo et qualiter vel ista jacta sint, vel illa emergerint, quemadmodum devitare tam atrocem mortem superbiæ debeamus, vel illius ruina vel illius doceamur exemplo,

CAP. XI. — *Remedia adversus morbum superbiæ.*

(Cass.) Si superbiam ferocissimam bestiam et devoratricem cunctarum virtutum omnimodis festinamus extinguere, nosmetipsos omnibus hominibus inferiores judicemus, et viliores et universa, quæ nobis fuerint irrogata, et si sint injuriosa vel tristia, vel damnoſa, tanquam a superioribus nostris illata patientissime toleremus, et mente jugiter recolamus vel Domini nostri vel sanctorum ejus passionēs, considerantes tanto levioribus nos injuriis attentari, quanto longius a meritis eorum et conversatione distamus. Pariter etiam cogitantes cito nos de hoc sæculo migraturos. Deinde posthæc hanc eandem humilitatem erga Dominum firmissime retentemus, quod a nobis ita complebitur ut nihil nosmetipsos absque illius opitulatione vel gratia quod ad virtutum consummationem pertinet posse perficere cognoscamus, sed et hoc ipsum quod intelligere meruimus ejus esse muneris in veritate credamus. Nam et sanctus pater Basilius de curatione et remedio superbiæ sic ait, impossibile est curari hoc vitium nisi abstrahat se et recedat ab omnibus occasionibus elationis, sicut impossibile est exstingui linguæ alicujus vel gentis loquelam vel artificium aliquod, nisi quæ omni genere se abstrahat non solum ab agendo vel loquendo vel movendo, sed etiam ab audiendo eos, qui agunt id, quod oblivisci cupit, et hoc observandum de omnibus vitiis.

CAP. XII. — *De natura et origine inanis gloriæ.*

(Cass.) Cœnodoxia, quam nos vanam sive inanem gloriam appellamus, multiformis et varia atque subtilis est passio, ita ut quibuslibet perspicacissimis oculis non dicam caveri, sed provideri et deprehendi vix possit. Nascitur enim, ut dictum est, ex superbia, per hoc enim vanitatis vitium diabolus de angelica est ejectus beatitudine cum diceret: « Ero similis Altissimo (Isa. xiv, 14), » et per hunc inanis gloriæ morbum primos homines decepit cum eis diceret: « Eritis sicut dii, scientes bonum et malum (Gen. iii, 5). » Est enim inanis gloria multiplex et multiformis, ac varia. ut dictum est, passio, undique bellatore ex omni parte victori occurrens. Nam et in habitu et in forma et in incessu, in voce, in opere, in vigiliis, in oratione, in remotione, in lectione, in scientia, in taciturnitate, in obedientia, in humilitate, in longanimitate, Christianum vulnerare conatur, per hoc vanitatis vitium decipitur, quisquis in bonis suis laudari desiderat, et non Domino Deo honorem et laudem et gratiarum actiones refert. Nec divinæ imputat gratiæ, quidquid boni cogitavit aut dixit vel fecit, sed quasi ex se habeat, quod recte cogitavit, vel dixit, vel opere implevit, seu et dignitatem et sublimitatem terreni honoris vel spiritalis decorem sapientiæ, vel ex suo merito, vel ex suo studio, acquisisse se gloriatur, dum nemo hominum potuit, potest aut poterit boni quidquam absque Dei gratia vel adjutorio vel inspiratione cogitare, vel dicere, vel facere, vel habere, sicut Dominus in

A Evangelio discipulis suis ait: « Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 5). »

CAP. XIII. — *Qua comparatione monstratur natura cœnodoxiæ, id est, inanis gloriæ*

(Cass.) Pulchre seniores naturam morbi hujus in modum cæpæ pultorumque describunt, quæ uno decorata tegmine, alio rursus inveniuntur induta, totiesque reperiuntur oblecta, quoties fuerint explenda.

CAP. XIV. — *Qualiter vel quibus modis inanis gloriæ sectatores suos pulsât ac vezet.*

(Cass.) Non solum enim ut cætera vitia in parte carnali, sed etiam in spiritali hominem pulsat, subtiliore se nequitia ingerens menti, et quem non potest carnalibus vitiis decipere, de spiritalibus bonis conatur sauciare, tantoque est perniciosior ad conflictum quanto obscurior ad cavendum. A dextris enim et a sinistris Christianum impugnare non cessat. Ait enim sapientissimus Salomon: « Ne divertaris ad dextram vel ad sinistram (Prov. iv, 27). » Qui enim se de virtutibus et operibus bonis extollunt et inaniter blandiuntur, ad dextram divertuntur; qui vero de vitiis gloriam sibi in sua confusione conquirunt, ad sinistram per elationis et inanis gloriæ vitium divertuntur. Quem de specie succinctæ ac nitidæ vestis cœnodoxia non potuit generare, pro squalida et inculta ac viliori conatur inferre, quem non potuit per honorem dejicere, humilitate supplantat, quem scientiæ et locutionis ornatu non potest extollere, gravitate taciturnitatis elidit, si jejune, palam gloria vanitatis pulsatur, si illud contemnendæ gloriæ causa contexerit, eodem vitio elationis obtunditur, ne vanæ gloriæ contagione inaleatur, orationes ocellas exercet, et quod nullum habeat hujus facti conscium non effugit aculeos vanitatis. Hic enim morbus nec eos, qui in solitudine cunctorum mortaliū consortia gloriæ causa fugerunt, persequi cessat, quantoque amplius universum quis dispexerit mundum, tantum alacrius persequitur et insectatur, alium quod patientissimus sit operum ac laboris, alium quod ad obediendum promptissimus, alium quod humilitate cæteros præponderet, conatur extollere, alius scientiæ, alius lectionis, alius vigiliarum prolixitate tentatur, solet autem hic vanæ gloriæ morbus quosdam in clericali ordine constitutos propter sonum vocis extollere, eo quod latius psallant, aut quod sint forma corporis decori, aut quod parentes divites ac nobiles habeant, aut quod sint eruditi sapientia, aut quod eloquentes et facundissimi in sermone, aut quod sint diversis imbuti artibus et disciplinis, et quid amplius? semper hæc vanitatis pestis ad hoc hominem tam clericum quam laicum, tam virum quam feminam, tam senem quam juvenem impugnat, ut de bonis, quæ agit, laudem ab hominibus requirat.

CAP. XV. — *Quibus indicis possit inanis gloria cognosci.*

(Basil.) His enim indicibus inanis gloria cognoscitur,

cum quis presentibus illis qui laudare possunt, aliquid agit operis boni. Nullo autem tali presente vel etiam his qui vituperare possunt segnis esse et pigrior in opere, si enim Domino placere vellet semper utique et in omni loco idem esset, eadem gereret, adimplens quod scriptum est, per arma justitiae a dextris et a sinistris per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, ut seductores et veraces. Est enim vanitas inflata quaedam circa delectationes varias animi languentis affectio, potiendi honoris accidia simul et nescia, morbo excellentiae inanis inflata, turbulenta, animorum levium domina, male fundatis omnibus blanda, repugnantibus fumea, capiendis seductoria, captivis invicta, simulatio quaedam virtutum, appetitio dignitatum, dulcis miseris, amara perfectis. Cui serviunt timidi, sub quibus jacent elati, qui se de operibus, quorum sibi consilium non sunt turpiter jactant, qui se praedicari ab hominibus per nefas affectant, qui sanctos viros sui comparatione depretiant, his et similibus delinquis vanitas premit, nec eos morbum suum sentire aut ad medicum venire permittit, et quid est ad medicum venire, nisi infirmum suas infirmitates cognoscere? tantamque eos ardor humanae laudis inflammat, ut laboriosa opera quae populus admiraretur, et quibus fama diffunditur, sine labore suscipiant, et libenter exerceant, inde est quod jejuna, abstinere, vigilare, Ecclesiam frequentare, vel psallere, cum haec omnia sine labore non faciunt, etiam cum delectatione faciunt, ut ab hominibus, quibus placere, non Deo, desiderant, videantur, unde veritas ait : « Amen, dico vobis, receperunt mercedem suam. » (Matth. vi. 2 et 5.)

CAP. XVI. — *Increpatio adversus eos qui inanis gloriae morbo vexantur, diversa super hoc testimonia.*

(Cass. et Hieron.). Egregius praedicator. Paulus monet dicens : « Nolite fieri inanis gloriae cupidi (Gal. v. 26); » et Dominus Phariseos castigans : « Quomodo, » inquit, « potestis vos credere qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quae a solo Deo est non quaeritis ? » (Joan. v. 44.) De his et beatus David cum interminatione dicit : « Quoniam Deus dissipavit ossa hominum sibi placentium (Psal. lxxvi. 6). » (Hieron.). Idem propheta docet non nostram sed Domini gloriam esse deprecandam cum orando dicit : « Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam (Psal. cxlvi. 1); » Et Paulus apostolus : « Qui gloriatur, in Domino gloriatur (I Cor. i. 31). » Et illud : « Gratia Dei sum id quod sum (I Cor. xv. 10). » His autem sententiis eruditus cave, o inanis gloriae cupide, ut de bonis, quae agis laudem ab hominibus non requiras; firmiter autem crede, quamvis eleemosynas multas facias aut longas orationes, aut jejunia multa, aut castitatem aut virginitatem custodias, aut quaecunque bona facias, si propter laudes hominum agis, a Deo mercedem pro his bonis nullatenus re-

CAP. XVII. *Remedia quibus inanem gloriam superare possimus.*

(Cass.) Tali autem remedio hanc multiformem variamque inanis gloriae bestiam poterimus evadere, si cogitemus illud Davidicum eloquium : « Dominus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent (Psal. lxxvi. 6), » primitus nihil pro vanitatis et inanis gloriae capiendae gratia faciamus. Deinde ea quae bono initio fecerimus observatione simili custodire nitamur, ne omnes laborum nostrorum fructus post irreperens cenodoxiae morbus evacuet, etenim ea quae nos possunt inter ceteros notabiles reddere, ac velut solis facientibus laus apud homines sit conquirenda, vitemus. Nam et ad hunc evitandum morbum necesse est ut consideremus non solum fructus laborum nostrorum nos amissuros quoscunque inanis gloriae proposito fecerimus, sed etiam reos magni criminis factos aeterna supplicia, veluti sacrilegos, soluturos, utpote qui ad injuriam Dei opus, quod ejus obtentu nos oportuit agere, hominum gratia maluimus exercere, ab eo, qui occultorum est conscius, homines Deo et gloriam nostram gloriae Domini praetulisse convicti. Est etenim hujus vitii medicina, prout sanctus Basilius episcopus ait, ut omnia propter Deum et ex mandato ejus faciamus bona, et in nullo sectemur hominum laudes, et item alio loco, si certus sit quis de presentia Dei et firmam habeat sollicitudinem Deo placendi, et multo desiderio teneatur earum beatitudinum quae a Domino repromissae sunt, ab hoc vanitatis juvante Domino poterit curari vitio.

CAP. XVIII. — *De natura et origine invidiae.*

(Cypr.) Nihil magis Christiano cavendum est, nihil cautius providendum, quam ne quis invidia et livore capiatur, ne quis fallentis inimici caecis laqueis implicatus, dum zelo frater in fratris odia convertitur, gladio suo nescius ipse perimatur. Quod ut colligere plenius et manifestius perspicere possimus, ad caput ejus atque ad originem recurrimus. Videamus unde invidia et zelus et quando et quomodo ceperit, facilius enim a nobis malum tam perniciosum vitabitur, si ejusdem mali et origo et magnitudo noscatur. Hinc diabolus inter initia stantis mundi et perit primus et perdidit, ille angelica maiestate subnixus, ille Deo acceptus et charus, per quam hominem ad imaginem Dei factum conspexit, in zelum malevolo livore prorupit, non prius alterum deiciens instinctu zeli, quam ipse zelo ante dejectus. Captivus antequam capiens, perditus antequam perdens, dum stimulantem livore homini gratiam immortalitatis eripit, ipse quoque id quod prius fuerat amisit : exinde invidia grassatur in terris, dum livore peritus magisterio perditionis obsequitur, dum diabolus, qui invidit, imitatur, sicut scriptum est : « Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum (Sap. ii. 24), » imitantur ergo illum, qui sunt ex parte ejus, hinc parricidia nefanda coeperunt, dum Abel justum Cain invidit injustus, et Esau fratrem suum Jacob

invidendo inimicus exsistit. Et Joseph ab invidis A
fratribus est venditus, et Saul rex invidendo est per-
secutus David, et Judæi inde perierunt, dum Christo
malunt invidere quam credere.

CAP. XIX. — *Qualiter invidos vexat invidia.*

Nemo existimet malum istud una specie contineri
aut brevibus terminis et angusto concludi, late patet
zeli multiplex et secunda perniciēs, radix est malo-
rum omnium, fons grandium [At., generalium], se-
minarium delictorum, materia culparum, inde odium
surgit, animositas inde procedit, avaritiam zelus
inflammat dum suo quis non potest esse contentus,
videns alterum diutorem, ambitionem zelus excitat,
dum cernit quis alium in honoribus auctiorem, zelo
excitante sensus nostros atque in ditionem suam
mentis-arcana redigente, Dei timor spernitur, ma-
gisterium Christi negligitur, iudicii dies non provi-
detur, inflatur superbia, exacerbatur sævitia, perfi-
dia prævaricatur, impatientia cæcutit, furit discordia,
ira fervescit, nec se iram potest cohibere vel regere,
qui factus est potestatis alienæ, hinc dominicæ pacis
vinculum rumpitur, hinc charitas fraterna violatur,
hinc adulteratur veritas, unitas scinditur. Est enim
invidia animæ tinēa, quæ contagione tabescit pec-
toris, invidit autem in altero, vel virtutem ejus,
vel felicitatem, id est, vel merita propria, vel bene-
ficia divina, in malum proprium bona aliena conver-
tent invidi, illustrium prosperitate torquentur, affo-
rum gloriam suam faciunt poenam, quibus cibus
lætus non est nec potus jucundus, suspirat semper
et ingemiscit et dolet, dumque ab invidis nunquam
livor exponitur, diebus ac noctibus pectus obsessum
sine intermissione laniatur, mala cætera habent ter-
minum, et quodcumque delinquitur delicti consum-
matione finitur, invidia terminum non habet, perma-
nens jugiter malum et sine fine peccatum, quantoque
ille cui invidet successionē meliore profecerit, tanto
invidus et malevolus in majus incendium livoris
ignibus inardescit: quis facile potest, quale sit hoc
malum verbis exprimere, quod invidus odio hominis
persequitur divinum munus in homine, cum potius
amari homo debeat etiam pro sui meriti sanctitate?
Tantos invidus habet justa pœna tortores, quantos
invidiosus habuerit laudatores, siquidem invidiosum
facit excellentia meriti, invidum pœna peccati. D
(Hieron.) Inter invidum autem et invidiosum hoc
interest quod invidus feliciori invidit, invidiosus au-
tem is est qui ab alio patitur invidiam, invidia enim
semper aliena felicitate torquetur et in duplicem
scinditur passionem, cum aut ipse est in eo in quo
alium esse non vult, aut alium videns esse meliorem
dolet se ei non esse consimilem, pulchre quidam
poeta de invidia ludit dicens:

Justius invidia nihil est, quæ protinus ipsum
Auctorem rodit ex cruciatque animum.

CAP. XX. — *Quibus indicitiis invidorum dionoscitur invidia.*

(Cypr. et Prosp.) Est enim invidorum vultus mi-

nax et torvus aspectus, pallor in facie, in labiis tre-
mor, stridor in dentibus, verba rabida et effrenata
convicia, manus ad cædis violentiam prompta etiamsi
gladio interim vacua, odio tamen furiatæ mentis ar-
mata, odia intra se invidi abscondunt, in suos cru-
ciatus enutrient, proficientibus invident, peccantibus
favent, de bonorum malis gaudent, de profectibus
lugent, inimicitias gratiis ardent, deprehendi pec-
toris sui malitiam timeant, semper amari nunquam
certi, amici diaboli, inimici etiam sui, opinionem
bonorum mundati decolorant, in spiritualibus carna-
lia laudant, ut spiritalia bona eisdem esse persua-
deant.

CAP. XXI. — *Increpatio adversus invidos.*

(Cypr.) Quicumque es invidus et malignus videris,
quam sis eis, quos odisti, insidiosus, perniciosus,
infestus, nullius magis quam tuæ salutis inimicus! et
quisquis ille est, quem zelo persequeris, subterfugere
et vitare te poterit, tu te non potes fugere, ubi-
cumque fueris adversarius tuus tecum est, hostis semper
in pectore est, perniciēs intus inclusa est, inelucta-
bili catenarum nexu ligatus et vincatus es, invidia
etiam dominante captivus es, nec solatia ulla tibi
subveniunt, perseverans malum est hominem per-
sequi ad Dei gratiam pertinentem. Calamitas sino
remedio est odisse felicem. Si homo lucis esse ce-
pisti, quæ sunt Christi gere, quia lux et dies Christi
es. Quid in zeli tenebras ruis? quid te nubilo livoris
involvis, quid invidiæ cæcitate omne pacis et chari-
tatis lumen exstinguis? quid ad diabolum cui renun-
tiaveras redis? Quid Cain similis existis? quid sub
vestitu ovium lupus latitas? quid gregem Christi, qui
Christianum te mentiris infamas? Christi nomen
induere et non per Christi viam pergere quid aliud
quam prævaricatio est divini nominis, quam deser-
tio itineris salutaris? Quapropter considera, o invide,
in quanta cæcitate es, qui alieno profectu deficiis,
qui aliena exultatione contabescis, quantæ infelici-
tatis es, qui melioratione proximi deterior existis,
perpende, quæso, quia dum te a livore minime custo-
dis, in antiquam versuti hostis nequitiam cedis, si
enim aliena bona diligere voluisses, ea quasi tua pro-
pria facere potuisses.

CAP. XXII. — *Remedia adversus morbum invidiæ.*

(Cypr.) Hujus autem vitii hæc esse poterit medi-
cina, et istius curatio morbi, si divinis meditationi-
bus et exercitationibus corroboretur animus contra
omnia diaboli jacula firmandus, et si in manibus di-
vina sit lectio, in sensibus dominica cogitatio, et si
oratio jugis omnino non cesset, salutaris operatio
perseveret, spiritualibus semper actibus animus occu-
petur, ut quotiescumque inimicus accesserit, quoties
adire tentaverit, clausum adversum se pectus inve-
niat et armatum, et qui fueras invidia et livore pos-
sessus, omnem illam malitiam qua prius tenebaris
abjice, ad viam vitæ æternæ vestigiis salutaribus
reformare, evelle de pectore tuo spinas et tribulos,
venena fellis evome. discordiarum virus exclude,

purgetur mens quam serpentinus livor infecerat, unde vulneratus fueras inde curare, ama eos quos ante oderas, dilige illos quibus injustis obtreccationibus invidebas, bonos imitare si sectari potes, si sectari non potes collatere certe et gratulare melioribus, fac te illis adunata dilectione participem, fac te consortio charitatis et fraternitatis vinculo cohæredem, cogita ea quæ divina et justa sunt, hæres autem multa quæ cogites, paradisum cogita, quo Cain non rediit, qui invidia fratrem peremit, cogita quod filii Dei hi soli possint vocari, qui sint pacifici, qui nativitate et lege divina ad similitudinem Dei Patris et Christi respondeant adunati, cogita sub oculis Dei nos stare, spectante ac judicante ipso conversationis ac vitæ nostræ curricula decurrere, cogita cito nos ab hoc sæculo migraturos, si enim hæc quæ dicta sunt cogitaveris et opere impleveris, ab invidia morbo Deo protegente curari poteris.

CAP. XXIII. — *De natura et origine iræ ac furoris.*

Ira enim ex invidia generatur, cum in externo vulneris livore animus sauciatur, et tanto mansuetudo tranquillitatis amittitur, quanto plus invidia cujusque mentem obsederit. Postquam diabolus propter superbiam de cœlesti ejectus est beatitudine, invidus et iracundus homini per deceptricem nequitie suæ artem de beatissimis paradisi sedibus expulsi seducendo, et hæc est natura et initium iræ quæ species est furoris (*Basil.*) ; inter furem autem et iram hæc est differentia, quia qui irascitur intra animos suos hoc voluit, sicut ex ipso indicatur quod dicitur : « Irascimini et nolite peccare » (*Psal. iv, 5*), qui vero furit jam plus aliquid per motum gerit, « furor enim », inquit, « eis secundum similitudinem serpentis. » Inter iracundiam autem et iram hoc interest, quod iracundus, semper irascitur, iratus pro tempore concitatur.

CAP. XXIV. — *Qualiter ira vexat iratos ac furibundos.*

(*Cass.*) Ira denique in nostris cordibus insidente, nec judicium recte discretionis acquirere, nec honestæ contemplationis intuitum, nec maturitatem consilii possidere, nec vitæ participes, nec justitiæ tenaces, sed ne spiritualis quidem ac veri luminis capaces poterimus existere, « quia exacerbatus est, inquit, præ ira oculus meus » (*Psal. vi, 8*), « nec sapientiæ participes efficiam etsi sapientes omnium pronuntiari opinione videamur, quia ira in sinu insipientium requiescit. » (*Hieron.*) Duplex autem non solum apud nos, verum etiam apud philosophos iræ nomen accipitur, vel cum injuria læcessit naturalibus stimulis concitatur, vel cum requiescente impetu et furore restricto potest mens habere judicium et nihilominus super eo qui putatur læsisse desiderat ultionem, hoc autem vitium iræ humanitatem et clementiam et mansuetudinem aufert ab eo qui eam laudabiliter possidet.

A CAP. XXV. — *Quibus indiciis dignoscitur iracundus.*

(*Cass.*) Cum miserabilem hic iræ morbus obsederit mentem adversus qui commotus fuerit rancorem animi reservat, negat quidem se verbis irasci, sed reipsa et opere indignari gravissime comprobatur, namque ei [neque eum] congruo sermone compellat, nec affabilitate ei solita colloquitur, sed est ei responsio amara, sermo durus, vultus torvus, aspectus aversus, mens turbida et adversa, quem ira retentat semper paratus ad irridendum, ad exasperandum, ad reprehendendum, et bona ejus non recte pronuntiandum, hoc enim vitium mentem turbat, rectum consilium dissipat, justitiam alienat.

CAP. XXVI. — *Increpatio adversus morbum iræ.*

(*Cass.*) Si ad perfectionem tendis, et agonem spiritalem legitime cupis decertare, ab omni ira, et furore alienus existe, audi quid Dominus noster præcepit dicens : « Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio » (*Matt. v, 22*). Et Paulus apostolus : « Omnis, inquit, ira et indignatio et clamor et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia » (*Ephes. iv, 31*). Cum dicit, « Omnis ira tollatur a vobis », nullam penitus velut necessariam et utilem nobis excepit. Quod autem dicit Psalmista : « Irascimini et nolite peccare » (*Psal. iv, 5*), jubet, nobismetipsis vitiisque nostris ac suggestionibus pravis irasci, et non peccare, ad effectum scilicet eas noxium perducere, hoc autem iræ vitium cave ne vel leviter in corde residueat tuo, adimit enim ubi fuerit sanotam multarum virtutum catervam, ait enim Scriptura : « Vir iracundus inhonestus est » ; et iterum : « Ira in sinu insipientium requiescit » ; et : « Iracundus agit sine consilio, et vir animosus parit rixas, vir autem iracundus effodit peccata » (*Prov. xv, 18*) ; et apostolus : « Ira enim viri justitiam Dei non operatur » (*Jac. i, 20*).

CAP. XXVII. — *Remedia quibus iram de cordibus nostris eradicare possimus.*

(*Cass.*) Hæc est hujus morbi medicina perfecta, ut primitus credamus nullo modo sive injustis sive justis ex causis licere nobis irasci, secundo scientes nos templum Spiritus sancti effici omnino non posse iracundiæ in nobis spiritu commorante, postremo ut cogitemus nequaquam licere nobis orare nec iratos fundere preces ad Deum, et incertum humanæ conditionis statum considerantes quotidie nos credamus e corpore migraturos, nihilque nobis continentia castitatis, nihil jejuniorum, orationum, eleemosynarum, vigiliarumque laboribus conferendum, quibus propter iracundiam solam et odium ab universitatis judice supplicia promittuntur æterna.

CAP. XXVIII. — *De natura et origine tristitiæ mortifera.*

Ex ira quoque tristitia oritur, quia perturbata mens quo inordinata se concutit, eo addicendo confundit, et cum dulcedinem tranquillitatis amiserit, nihil hanc nisi ex turbatione subsequens mœror nascit. Nonnunquam tamen iræ præcedentis vitio

subsequi seu concupiscentiæ lucrive cuiusdam minus indepti generari tristitia solet, cum se harum rerum quadam spe mente concepta quis viderit excidisse, interdum vero etiam nullis existentibus causis diabolico instinctu tanto repente mœrore deprimimur, ut quidquid benigna affabilitate, quidquid competentis confabulatione a quoquam prolatum fuerit, importunum nobis ac superfluum iudicetur, nullaque a nobis reddatur eis grata responsio universos cordis nostri recessus felle amaritudinis occupante.

CAP. XXIX. — *De natura et origine tristitiæ salutiferæ.*

(Cass.) Prædicator egregius de hac tristitia ait: quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam ad salutem stabilem operatur, hæc enim aut alienum peccatum luget aut proprium, nec de hoc dolet, quod divina iustitia agitur, sed de eo mœret, quod humana iniquitate committitur, hæc namque tribus generatur modis, primo pro pœnitentia delictorum, secundo pro desiderio perfectionis, tertio pro contemplatione futuræ beatitudinis, his enim indicibus salutifera dignoscitur tristitia, est namque obediens, affabilis, humilis, mansueta, suavis ac patiens, habens in semetipsa omnes fructus Spiritus sancti quos enumerat idem Apostolus: « Fructus autem Spiritus est caritas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, mansuetudo, continentia (Gal. v, 22). » Hæc est enim ut dictum est, salubris tristitia, secundum Deum, quæ pœnitentiam ad salutem stabilem operatur, quæ sectatores suos a mundanis et noxiis separat actibus, et ad cœli dirigit arcem. Absque ista enim omnis tristitia tanquam sæculi, et quæ mortem inferat, æqualiter repellenda est, nunc ad propositum ordinem iræ mortiferæ revertendum est.

CAP. XXX. — *Qualiter tristitia mortifera sectatores suos vexat ac propulsat.*

(Cass.) Quem enim hic pestifer possidet morbus ab omni cum separat divinæ contemplationis intuitu, mentemque ejus ab omni puritatis statu labefactat ac deprimit. Non orationes ei cum cordis alacritate permittit explere, non sacrarum lectionum sinit remediis incubare, tranquillum ac mitem esse non patitur, et ad cuncta operationum vel religionis officia, impatientem et asperum reddit, omnique salubri consilio perdit et cordis constantia perturbata velut amentem facit et ebrium, sensum frangit, quem et obruit desperatione pœnali.

CAP. XXXI. — *Quibus indicibus mortifera declaratur tristitia.*

(Cass.) Hæc vero tristitia asperrima est, impatiens, dura, plena rancore et mœrore infructuoso, ac desperatione pœnali, quem vero possidet ab orationis segregat studio, a lectionis abstrahit exercitio, ad sacras meditationes negligentem reddit et desidem, ad sancta vigiliarum studia tardum facit, et pigrum, universos fructus spirituales evacuat,

A quos novit illa conferre quæ secundum Deum est tristitia.

CAP. XXXII. — *Increpatio adversus morbum mortiferæ tristitiæ.*

(Cass.) Quisquis es huic pestifero irretitus morbo, memento quia sicut tinea vestimento et vermibus ligno ita tristitia nocet cordi tuo. Evome igitur hoc amaritudinis venenum, ut quid enim pro amissione lucri præsentis tristaris? ut quid pro illato detrimento? ut quid pro irrogatis injuriis? ut quid mortifera desperatione, pro innumerositate peccatorum tuorum, sicut Cain post fratricidium, et Judas post proditorem trizando concuteris? Audi dicentem Dominum: « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. xxxiii, 41), » ubi et quando et in quacunque re tristitia sæculi contra se erexit dic ore et opere: « Gaudens gaudebo in Domino, et exultabo in Deo salutari meo (Isa. lxi, 10). »

CAP. XXXIII. — *Remedia quibus tristitiam mortiferam de cordibus nostris exterminare possumus.*

(Cass.) Hanc ergo perniciosissimam passionem ita de nobis expellere poterimus, si mentem nostram spiritali meditatione jugiter occupatam futura spe et contemplatione repromissæ beatitudinis erigamus, pro æternarum rerum intuitu semper læti atque immobiles perdurantes, nec casibus defecti præsentibus nec prosperis fuerimus elati, utraque velut caduca et mox transeuntia contemplantes, et apostolus Jacobus hujus vitii medicinam nobis congruenter insinuat dicens: « Tristatur aliquis vestrum, oret; æquo animo est, psallat (Jac. v, 13), » his enim modis universa malarum tristitiarum genera opitulante Domino possumus superare si volumus.

CAP. XXXIV. — *De natura et origine avaritiæ.*

(Cass.) Avaritia, quæ in Græco dicitur philargyria, quæ est simulacrorum servitus, Apostolo dicente; radix omnium malorum, sic enim ait: « Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide et inseruerunt se doloribus multis (I Tim. vi, 10). Oritur autem hæc insatrabilis pestis ex superbia, quæ est Dei contemptus. Nam angelicus ille ordo, qui de cœlo infeliciter cecidit, propter superbiam et avaritiam corruit, ubi et hæc insatrabilis rabies avaritia, quæ et cupiditas dicitur, principalem sumpsit originem, dum Domino concupivit esse similis, cum diceret: « Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo (Isa. xiv, 14), » quia avaritia non solum pecunie est, sed etiam altitudinis; per hanc diabolus primos homines de claustris ejecit paradisi, per hanc et Dominum ausu improbo tentavit, cum ei omnia regna mundi ostendit dicens: « Hæc omnia tibi dabo si procidens adoraveris me (Matth. iv, 9), » hæc autem inexplēbilis perniciēs ut Prosper luculentissimus doctor ait sine superbia inveniri non potest, sic enim ait, sane cupiditas atque superbia in tantum unum est malum, ut nec superbus sine cupiditate, nec sine superbia possit inveniri cupidus. Denique si

quodlibet peccatum perpetrare non possum nisi meæ delectationi consentiam, quod cupiditatis est proprium, et Dei præcepta contemniam, quod est superbiæ malum, quomodo non ex cupiditate quæ est radix malorum omnium et ex superbiâ, quæ « initium omnis peccati (Eccli. x. 15) » dicitur, procedit omne peccatum?

CAP. XXXV. — *Qualiter avaritia vexat avaros.*

(Cass.) Avaritia enim quosdam sectatores suos vexat in acclamatione et laude boni nominis facta populari, quosdam de sublimitate honoris, quosdam de acquirendis rebus superfluis; nonnullos de rapiendis aliorum facultatibus, nonnullos ut proprias retineant inutiliter divitias propulsat. Solet namque avarus cogitare vel dicere: si pecunias reconditas non habuero, quid filii mei post mortem facient, quid si infirmitas corporis mei evenerit, quid si longa senectus prolongaverit. (Jerem.?) Hæc et alia his similia tractantes avari pecunias utcumque conquirentes nummos per fas et nefas habere desiderant, et pleno sacello delectantur, currunt enim et discurrunt, nunc huc, nunc illuc, negotiando, rapiendo, mentiando jurando, rixando, tunc enim putat bonum habuisse se diem, quando denarium reponit avarus in arca et ideo insatiabilis et inexplibilis per omnia turpitudinum genera lascivixque discurrit: ubi pecunias reponat, cui eas credat ambiguus, deinde quid ex iis coemere, qualeque commercium valeat duplicare curâ graviori distenditur, cumque illi et ex hoc voto [et hoc ex voto] cesserit, avidior famis accrescit avaritiæ, tantoque vehementer suscitatur, quanto etiam summa lucri major apponitur. (Cass.) Cum pecuniæ etenim incremento rabies cupiditatis augetur, sicut enim hydropicus quanto plus bibit, tanto plus sitit, ita avarus quanto magis habet, tanto magis habere desiderat, nihilque aliud respicit cordis intuitu, quam unde pecuniam parare valeat, procreatrix namque est omnium malorum avaritia, quæ sequaces suos ubi spes nummi aliqua potuerit refulgere, nullam fidem exhibere permittit, pro hoc non mercedi, non perjurii, non furti facinus perhorrescit. Fitque per omnia ut aliis venter, ita avaro aurum et spes lucri pro Deo. Unde beatus Apostolus « avaritiam simulacrorum servitutem (Col. iii, 5) » pronuntiavit, eo quod figura Dei et imagine prætermisâ, quam devote serviens Deo immaculatam in semetipso debuit custodire, hominum figuras impressas auro diligere pro Deo maluit et tueri. Cunctos igitur pene omnes agitat avaritia, nullum de his quietum esse permittit: qui nihil habent cupiditate torquentur, illi qui divitias possident sollicitudine cruciantur. Nec ipsis enim bene est, qui recondito auro incubant, imò ipsis est gravius, semper enim sunt anxii, mœsti, solliciti, ne hoc servus auferat, ne fur effodiat, atque ideo retrudentes illud tenebris, ita abscondunt, ut omnium subterfugiat notionem, nihil ex eo proferentes aliquando ad usum, ne apertio tenebrarum sit causa perdendi, servant autem illud et non utuntur,

A servant inquam, custodes ergo dixerim istos esse [Forte interponendum non] dominos, et alienum attendere diligenter, non proprium convenienter expendere: avarus enim sollicitius servat quam acquirit, molestius custodit quam rapuit: suspirat enim vigilans acquirendo, suspirat dormiens reservando, nec vigiliæ lætæ, nec somnus securus, nec dies lætus, nec nox quieta est, discurrit, torquetur et gemit, et quasi illi [F. nil] proficiat, quod acquirit. Qui possessionibus longe lateque diffusis in confinio alium possidere non patitur, dum terminos jungit, fines producit, calamitatur pauperi, mediocrem premit, vicinum excludit, et omnes circumeirca positos infestando ac persequendo depellit, qui non acquirit, nisi alius fleverit, lucra non condit, nisi alius gemuerit: cui soli bonum est, quod publicum malum est, dum aut fructus servat, aut annonam capiat, aut inflat pretia, aut fenus exaggerat, dum acquirendi lucra per nocendi exquirat ingenia, cui pupillorum dulcis est gemitus, et viduarum suavis est fletus, dum præda, hujusmodi pascitur, et spoliis talium delectatur. Qui dives est arca, non merito, possessione non genere, nomine non dignitate, cujus avaritiæ nec proprium sufficit, nec modum imponit alienum, solet namque avaritia devictum animum quasi ex ratione exhortari cum dicit: valde sine culpa est, quod quedam habenda concupiscis, quia non multiplicari appetis, sed egere pertimescis; et quod male alius retinet ipse melius expendis.

CAP. XXXVI. — *Quibus indicibus cognoscitur avaritia.*

(Cass.) Quem enim avaritia possidet, magis ad forum quam ad Ecclesiam properari suadet, magis intentis oculis perspicit aurum quam cœlum, magis auro textas et olosericas vestes considerat quam animæ suæ virtutes, magis denarium amat quam pauperem, magis hujus vitæ lucrum, quam animæ suæ remedium, magis aurum quam Deum: nullam enim humilitatem, nullam obedientiam, nullam charitatem, nullam reverentiam, nullam virtutem exhibet, sed indignatur ad omnia, et ad singula opera murmurat atque suspirat, et velut equus durissimus ad præcipitum fertur infrenis.

CAP. XXXVII. — *Increpatio adversus avaros, diversa super hoc testimonia.*

D O quisquis es, avare et cupide, audi Dominum in Evangelio suo dicentem: « Cavete ab omni avaritia (Luc. xii, 15), » et Apostolum comminantem: « Neque avari, neque rapaces, regnum Dei possidebunt (I Cor. vi, 10). » Audi et Salomonem dicentem: « Fructum non capiet ex eis (Eccli. v, 9); » item: « Avaro nihil est scelestius (Eccli. x, 9); » et item alio in loco dicit Scriptura: « Avarus pecuniis non implebitur (Eccli. v, 9). » Pertimesce, o avare, has divinarum Scripturarum sententias, et noli in arca cubiculi terreni tuas reponere divitias, sed eas potius per manus pauperum orphanorum, viduarumque, in cœlestibus trans mitte thesauris. Audi, o avare, o cupide, Paulum dicentem apostolum: « Ava-

ritia nec non inietur in vobis (*Ephes. v. 3*). » Item : « Avaritia, quæ est simulacrorum servitus (*Col. iii. 5*). » Quam sit hæc rabies humano generi noxia audi adhuc ipsum dicentem apostolum : « Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli et desideria multa et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem (*I. Tim. vi. 9*). » Audi et Jacobum apostolum, ejus noxia vulnera aperientem : « Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis quæ advenierint vobis : divitiæ vestræ putrefactæ sunt, vestimenta vestra a tineis comesta sunt, aurum et argentum vestrum æruginavit, et ærugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras quasi ignis (*Jac. v. 1*). » His sacris perterritus sententiis, cave, o miser avare, ne aurum retineas in arca, et peccatum in anima, ne vestes in camera, et scelus in conscientia, ne fruges et subsidia in cellaria, et miseram reserves animam in inferno cum diabolo sine fine miserabiliter cruciandam. Da pauperibus, o avare, quod habes in terra, ut in venias reservatum in cælo ab angelis, quod pro Christi amore distribuisti pauperibus in terra, si enim in hac vita pauperibus tuam non distribueris substantiam, post mortem autem scias te cum purpurato divite et avaro sine misericordia in inferno cruciandum. « Nihil enim prodest si universum mundum lucraveris, sic Dominus ait, et post mortem detrimentum animæ tuæ patiaris (*Matth. xvi. 26*). » Cave ne cuiquam molestus existas, ne injuste aliquem opprimas, ne potentibus, aut pauperibus, ne vicinis aut extraneis, ne viduis aut pupillis, sua injuste abstrahas, voces enim eorum et lacrymæ ad justum et districtum judicem Deum ascendant.

CAP. XXXVIII. — *Remedium contra morbum avaritiæ.*

(*Cass.*) Hæc est enim medicina et curatio perfecta, hujus pestiferæ cladis, si super omnia considerantes conditionem fragilitatis humanæ, caveamus, ne dies Domini, sicut fur in nocte superveniens, audiamus illud quod in Evangelio diviti dictum est : « Stulte, hæc nocte animam tuam expetent a te; quæ autem parasti, ejus erunt? » (*Luc. xii. 20*.) qui enim ab hoc vitio sanari desiderat, sine cessatione diem mortis ante oculos præcogitet, et quod post hominem in sepulcro vermis, et post vermem pulvis futurus sit, penset, et ubi tunc erunt ejus divitiæ pertractet, hæc et his similia pertractando sit eleemosynis largus, oratione compunctus, timore Domini ornatus, poenitentia fervens, charitate ardens. Hactenus divina opitulante gratia de quinque spiritualibus vitis, ut exiguitas nostra potuit, ex orthodoxorum patrum opusculis succinctum huic excerptioni æterna inseruit testimonia, nunc quoque restat, ut de duobus carnalibus, gula videlicet atque luxuria eo donante, qui abstinentes castasque diligit mentes, carpendo ut cœpiamus, pertractemus.

CAP. XXXIX. — *De natura et origine gastrimargiæ, quæ interpretatur ventris ingluvies.*

Excepta superbia, quæ est principalis ruina et re-

gina, materque omnium vitiorum, septem sunt ejus soboles, quinque videlicet, spirituales, id est inanis gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, duoque carnales, ventris ingluvies scilicet, atque luxuria, sunt autem simul octo, principalia vitia, jam de quinque vitis cum matre sexta pariter supra disputatum est, ab hinc de gastrimargia et luxuria ut octonarium expleant numerum, pertractandum est. Ventris autem ingluvies, quæ et concupiscentia gulæ dicitur, ubi vel quando, qualiterque sumpsit originem plenius Prosper insinuat dicens : Videamus qualiter illi homines primi commiserint tam grande peccatum quod et ipsos de paradiso projecit, in hoc vitæ pœnalis exitum, et in eis originaliter totum damnavit genus humanum, prohibitum siquidem a Domino fuerat, sed de ligno scientiæ boni et mali ne comederent, sed gulæ vitio decepti comederunt, nisi enim comedissent, perpetuo immortales essent, si sub Deo suo viventes, præceptum quod acceperunt custodissent, nec desererentur a Deo nisi Deum prius ipsi desererent, et idcirco in hanc ærumnosam hujus vitæ miseriam gulæ delicto atque morti traditi sunt dejecti, ubi omnis homo per peccatum nascitur, per laborem vivit, per dolorem moritur.

CAP. XL. — *Qualiter ventris ingluvies vexat ac propulsat amatores suos.*

(*Cass.*) Tribus enim modis, ventris ingluvies suum quem possidet hominem vexat: primo ut ante horam canonicam et statutam gulæ causa cibos potumque degustet; secundo quod tantummodo ventris ingluvie et saturitate quarumlibet gaudet escarum; tertio quod accuratioribus et pretiosioribus cibis delectatur, quod nec corporis sui necessitas, nec suæ qualitas personæ congruit: sunt enim, ut Isidorus ait, quatuor genera districtionum in gulæ appetitu, id est, quid, quando, quantum et quomodo appetatur. Quid ad rem ipsam pertinet quæ appetitur, quando, si ante legitimum tempus quid appetatur. Quantum vero ad immoderationem refertur, quomodo ad impatientiam festinationis accipitur. Gastrimargia enim, id est, ventris ingluvies, quem possidet patienter vivere non permittit. Nam illum nocturnis horis frequenter de suo facit surgere lecto, et ut celeriter ad secessum festinet, certatim cum magno impetu urget. (*Hieron.*) Digestio ventris et gutturis uno occupatur officio. Nimis enim eo tempore illum circumdant luxuriosæ cogitationes, quia ubi saturitas et ebrietas fuerint, ibi libido dominatur, nunquam ego ebrium castum putabo, qui etsi vino consopitus dormierit, tamen potuit peccare per vinum. Postquam enim a suo misero surrexerit somno discurrit huc illuc, anxiano, perquirendo, quomodo, qualiter, vel quibus cibis potibusque suum iterum possit onerare ventrem, quacunque enim hora a somno surrexerit, sive media nocte, sive galli cantu, sive illucescente die, statim dolorem capitis sentit nimium, sitim ardentem, et statim ut voracissimus lupus avidè potum cibumque cum omni anxietate

perquirat, et ubi invenerit, mox labia sicca, fauces amaras, pulmones inflatos, viscera collidentia, vorando ut glut et gastrimargus refrigerat.

CAP. XLI. — *Quibus possit indicium cognosci gastrimargus, id est, gulæ deditus.*

Quem hæc miserabilis lacerat bestia, his potest dignosci indicium. Nam deliciosus semper et avidus est, cibos enim lautiores et pretiosos requirit. Quantacunque ciborum fercula ante se posita viderit, ut de omnibus sumere possit, pertractat, tempus et horam edendi sollicite per horologia anxius investigat, sæpiusque egreditur et ingreditur cellam, ac solem velut ad occasum tardius properantem crebrius intuetur; si autem disputationem aliquam audierit de abstinence et jejuniis aures avertit, aliunde fabulas sumit, et ut citius potest illo de loco fugit et quibuscunque potest ingenis huc illucque pervolat, inquirendo unde sibi diversos cibos poculaque conficiat, et ut solus hos percipiat horam expectat secretam.

CAP. XLII. — *Increpatio adversus gulæ deditos.*

Adversus vos, o gastrimargi et gulosi, divina per Evangelium intonat sententia dicens: « Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate (Luc. xxi, 34); » et Paulus adversus vos clamat apostolus: « Esca ventri et venter escis, Deus autem et hunc et hanc destruet (I Cor. vi, 13). » Nam et de vobis idem apostolus dicit: « Quorum Deus venter est et gloria in confusione his qui terrena sapiunt (Phil. iii, 9). » [Cass.] Considerate quia Sodomitæ non vini crapula, sed saturitate panis submersi sunt, audite Domini prophetam Hierusalem increpantem: « Quid enim peccavit soror tua Sodomia, nisi quia panem suum in saturitate et abundantia comedeat? » Pensate igitur si Sodomitæ de sola nimietate panis corruerunt, quid facient illi qui sano corpore carni ac vini perceptione immoderata libertate præsumunt, non quantum expetit imbecillitas, sed quantum animi libido suggererit usurpantes. (Isidor.) Audite pariter, o gulæ dediti, o ebriosi et vinolenti, quam vehementer arguantur comessatio et sumptuosa convivia per prophetam, ita ut comminetur Dominus se non dimissurum hanc iniquitatem his qui eam libenter ambiunt; dicit enim per Isaiam: « Ecce gaudium et lætitia, occidere vitulos et jugulare arietes, comedere carnes et bibere vinum, si dimittitur iniquitas hæc vobis, donec moriamini (Isa. xxii, 13). » Sicut omnes carnales cupiditates abstinence rescantur, ita omnes animæ virtutes edacitatis vitio destruuntur, inde est quod et idem Propheta dicit: « Princeps eorum destruxit muros Hierusalem, » quia et venter cui servitur a coquis virtutes animæ destruit. Quapropter audiant ebriosi: « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Eph. v, 18), » audiant et illud propheticum: « Fornicatio et ebrietas auferent cor (Ose. iv, 11), » ebrietas, sicut in Lot, sensus ratione captivat. Audiant qui multum bibunt et non inebriantur:

A « Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem (Isa. v, 22); » audiant vino multo dediti et luxuriose viventes per Isaiam prophetam: « Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam usque ad vesperum, ut vino æstuetis (Ibid., 11). » Audiant gulosi, audiant ebriosi apostolum Paulum dicentem: « Non in comensationibus et ebrietatibus (Rom. xiii, 15); » et iterum: « Esca nos non commendat Deo (I Cor. vi, 8). » Quapropter admonendi sunt gulæ dediti ne in eo quod escarum delectationi incumbunt luxuriæ se mucrone transigant. Quanta cibi per esum loquacitas, quanta mentis levitas insidiatur aspiciant, ne dum ventri molliter serviunt, vitiorum laqueis crudeliter astringantur.

B CAP. XLIII. — *Remedia contra morbum gastrimargiæ id est ventris ingluviem*

Qui autem hoc vitium plene superare desiderat, non solum in sumendis dapibus parcimoniam teneat, ut scilicet refectionem semper esuries temperet, verum etiam accuratioribus simul et suaviorebus epulas, excepta corporis infirmitate et hospitum susceptione, contemnat, (Cass.) et non solum mentem et corpus suum constringat jejuniis, verum etiam vigiliis, lectione quoque et crebra compunctione cordis, ubertate quoque lacrymarum et oratione assidua, seu et eleemosynarum largitate, nec non et assiduitate cuiuslibet boni operis, mentemque suam contemplationi divinæ defigat amore virtutum potius et pulchritudine cœlestium delectetur, et ita velut caduca despiciat universa præsentia. Nam et contra triplicem impugnationem quæ in hujus vitii vexatione superius descripta est, triplicem observantiam necesse est custodire, id est, ut primum legitimum tempus et horam absolutionis et refectionis expectet; secundo ut absque summa necessitate corporis, ut supra dictum est, deliciosas sibi epulas præparare non jubeat; tertio ut qualibuscunque escis vilioribusque contentus sit.

CAP. XLIV. — *De natura et origine luxuriæ ac fornicationis.*

(Cass.) Ex quo etiam hic immundissimus spiritus luxuriæ atque fornicationis oriatur voce dominica declaratur. « De corde, inquit, exeunt cogitationes male, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, » et cætera (Matth. xv, 19), hic enim fornicationis infestissimus morbus, cum a primo tempore pubertatis impugnare incipiat hominum genus, non nisi prius cætera vitia superentur, exstinguitur. (Isid.) Oritur etenim luxuria ex vitio superbiæ exemplo primi hominis, qui mox ut per superbiam tumuit contra Deum, statim carnis sensit libidinem, et pudenda aperuit. Inter cætera septem vitia, quæ mater vitiorum superbia generat, fornicatio maxima est scelorum, quia per carnis immunditiam templum Dei violat et tollens membra Christi facit membra meretricis. Diversa sunt autem fornicationis genera. Est autem fornicatio carnalis, in

qua sit corporis inquinatio, est et spiritalis, in qua non corpus polluitur, sed mens inquinatur, de qua Christus ait : « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (Matth. v, 28). » Omnis enim immunda pollutio, fornicatio dicitur, quamvis quisque diversa turpitudinis voluptate prostituatur. (Hier.) Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus regnum Dei clauditur, et homo a Deo separatur, unde et in veteri lege de nefandis criminibus, quæ in occulto fiunt, et ei nominare turpissimum est, ne et dicentis os et aures audientium polluerentur, generaliter Scriptura complexa est dicens : « Verecundos vel reverentes facite filios Israel ab omni immunditia, » de qua et Paulus apostolus loquitur : « Fornicatio autem et omnis immunditia aut avaritia nec nominetur in vobis sicut decet sanctos (Ephes. v, 3). » Nam et prophetatum in locis plurimis invenimus, idololatriam fornicationem appellatam, ut illud : « Fornicabantur, inquit, post idola sua et spiritu fornicationis seducti sunt (Ezech. vi, 9). »

CAP. XLV. — Qualiter luxuria vexat luxuriosos.

Plerumque hi, quos hæc immundissima vexat passio, turpes et luxuriosos proferunt sermones et nimio libidinis ardore succensi ad speciosas mulierum formas petulantes ingerunt oculos, et anxii huc illucque sollicitando currentes, quomodo et ubi qualiterque etiam in nefandissimis criminibus, quod nimis turpe est dicere, suam immundissimam possint explorare libidinem. Nam et ideo sæpe comptæ pretiosis se induunt vestibus, ut amari possint ab his quos in sua miseria cupiunt participes habere, et qualicumque diabolico stibio et ornatu possunt, suas decolorant facies.

CAP. XLVI. — Quibus possit indicibus cognosci luxuriosus.

(Cypr.) Quibus est enim vita luxuriosa et impudica frequenter verba vana et falsa atque luxuriosa loquuntur, vagari oculos semper per formas illices et speciosas permittunt, pompatico et illecebroso gressu incedunt, lasciviam diligunt, libidinem amant, cupiditatem applaudunt, verba multiplicam, gulæ concupiscentias sectantur, ebrietatem diligunt, lites et iras non devitant, avaritiam et philargyriam non refrenant, otiositatem amant, bonis moribus non delectantur, inter eos qui de castitate et continentia loquuntur tacent, Scripturas divinas, de vita pudica, fastidiunt, habitum ordinatum propositumque convenientem tam capillorum quam vestium sicut decet non habent, omnem immunditiam non devitant, sed amant.

CAP. XLVII. — Increpatio adversus luxuriosos et fornicatores.

Audiant luxuriosi qui carnalem sectantur luxuriam Paulum apostolum terribiliter comminantem : « Neque fornicatores, inquit, neque idolis servientes, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque male-

A dici, neque rapaces regnum Dei possidebunt (I Cor. vi, 9). » Et rursum : « Fornicatores et adulteros judicabit Deus (Hebr. xiii, 4). » Et rursum idem apostolus ait : « Fugite fornicationem, fratres : quodcumque enim peccatum fecerit homo, extra corpus est ; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat (I Cor. vi, 18). » Audiant et hi qui spiritalem sectantur luxuriam, id est, qui in corde libidini consentiunt, et ad opus concupitæ libidinis non pertranscunt : « Qui viderit, » inquit Dominus, « mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (Matth. xxviii). » Et per beatum Job dicitur : « Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Quam enim partem haberet Deus in me desuper, et hæreditatem Omnipotens de excelsis (Job xxxi, 1) ? » Nisi enim actori [Forte auctori] nostro cogitatio pravi consensus displiceret, nequaquam per Isaiam diceret : « Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis (Isa. i, 16). » Et in Evangelio Pharissæis : « Quid cogitatis mala in cordibus vestris (Matth. ix, 4). » [Isid.] Ex corde enim primum fornicationes sunt auferendæ ut non prorumpant in opera, hinc est, quod per prophetam dicitur : « Accingite lumbos vestros super ubera vestra (Isa. xxii, 11), » hoc est, in corde libidines resecat, quæ ad lumbos pertinent. Nam cor super ubera est, non in lumbis. Audiant et hi qui sectantur immunditiam, id est, qui non grande putant esse facinus, quod sine concubitu maris et feminæ in diversis diabolicis prostitutionibus suam provocant libidinem. Apostolum, inquit, Paulum audiant dicentem : « Neque immundi regnum Dei possidebunt (I Cor. vi, 10) ; » et rursum : « Fornicatio et omnis immunditia nec nominetur in vobis (Eph. v, 3). » [Hier.] Non enim diceret, « omnem immunditiam, » nisi diversis ex modis influxus seminis fieret, fieret et sordidissima titillatio carnis. (Cass.) Audiant Paulum apostolum dicentem, omnes pariter adulteri, luxuriosi, fornicatores, immundi, molles masculorum concubitores. « Non enim, inquit, vocavit vos Deus in ignominiam sed in sanctimoniam, » itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum qui etiam dedit spiritum suum sanctum in nobis. Et illud : « Hæc est, inquit, voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in honore et sanctificatione, non in passione desiderii, sicut et gentes, quæ ignorant Deum (I Thess. iv, 3) ; » et illud in Epistola ad Hebræos : « Pacem, inquit, sectamini et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum (Hebr. xii, 14). » Hic quoque evidenter sine sanctimonia, quam solet integritatem mentis vel puritatem corporis appellare, pronuntiavit Deum penitus videri non posse, si quidem et hic similiter infert, eundem sensum explanans, Ne quis fornicator, aut profanus, ut Esau. Audiant hi qui non carnis corruptione sed cordis delinquant, sententiam sancti Basilii Cæsariensis episcopi. Mulierem inquit ignoro, et virgo non sum, ubi intelligitur non tam in mulieres esse abstinend-

tiam, quam integritatem cordis, unde et Augustinus A
episcopus: virginitas carnis, corpus intactum, virginitas animæ fides incorrupta.

CAP. XLVIII. — *Remedia contra morbum luxuriæ ac fornicationis, omniumque immundorum nefandorumque criminum.*

(Cass.) Duplex namque oppugnatio est fornicationis atque luxuriæ, armata vitio consurgens ad prælium, et idcirco similiter ei gemina est acie resistendum, si quidem ut morbo carnis animæque concreta virus acquirit, ita nisi utrisque pariter dimicantibus nequeat [nequit] debellari. Nec enim sufficit ei qui ab hoc immundissimo vitio desiderat sanari solum corporale jejuniū, nisi præcedat contritio spiritus et oratio, et continua sanctorum Scripturarum meditatio; sed et spiritualis intelligentia et scientia ad expurgationem hujus impurissimæ passionis plurimum prodest, labor etiam opusque manuum ad hujus vitii refrenationem optime adjuvat, et ante omnia humilitas vera, sine qua nullius vitii penitus poterit unquam triumphus acquiri, summo etenim studio ad execrationem istius morbi parcimonia jejuniorum sectanda est: ne escarum abundantia refecta caro rectorem suum spiritum deiciat. Hic enim morbus cum corporis afflictione et contritione cordis solitudine quoque ac remotione indiget, ut possit ad integrum sanitatis statum pernicioxa æstuum febri deposita pervenire. Valde enim noxium est, in oculorum fornicatorum obtutibus, speciosas habere formas, et non solum speciosas, verum etiam qualescunque ubi fornicatio aut fornicationis suspicio esse potest. (Hier.) David enim sanctus, et secundum cor Domini electus, Bersabæ captus est nuditate, quapropter adulterio junxit homicidium. Salomon enim quod noluit recedere a mulieribus, recessit a Domino, et ne aliquis de sanguinis propinquitate confidat, in illicitum Thamar sororis Ammon frater exarsit incendium. (Cass.) Valde enim prodest ad extinguendum fornicationis ardorem longe recedere ab his quorum aspectus nos pertrahere et provocare potest ad incitamentum libidinis: illud enim primitus expiandum est, unde fons vitæ mortisque manare cognoscitur, dicente Salomone: «Omni custodia serva cor tuum (Prov. iv, 23);» exinde enim procedunt cogitationes luxuriosæ, dicente Domino: «De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, etc. (Matth. xv, 19),» sed et qui pleniter vult suggestionem hujus diaboliæ calliditatis extinguere, primum recordationem omnium feminarum de corde suo expellere festinet, earumque consortium quibuscunque congruis modis potest effugiat. Unde et beatissimus antistes Ambrosius inter cætera ait, si intraveris in castellum ne appropinques mulieribus et non demoreris in sermonibus apud illam, quomodo enim si quis deglutiat hamum, sic attrahitur anima tua. Nam et optime juvat ad extinguendam fornicationis flammam recordatio perpetuæ damnationis ignisque æterni et præteritorum rememoratio scelerum seu

et præmeditatio mortis, diesque tremendus futuri judicii, sed et pro absolutione præteritorum delictorum, et pro adipiscenda perpetua mentis et corporis puritate multum adjuvat eleemosynarum pia largitio, et quod majus est, hunc immundissimum fornicationis spiritum, omni mentis intentione non nostris viribus confidentes credamus nos expugnare posse, hoc enim perficere industria humana non prævalet, sed opitulatio et misericordia Domini, nec labore et studio proprio victoriam obtinere nos posse credamus, nisi fuerimus divino auxilio ac protectione suffulti, impossibile est enim hominem suis, ut ita dixerim, pennis ad tam præcelsum cælestique præmium subvolare, nisi eum gratia Dei de terræ luto et cæno munere castitatis eduxerit. Quapropter, ut cuncta hujus morbi remedia breviter replicem: oportet eum, qui ab hac pestifera valetudine vult curari, imprimis indesinenter nocturnis et diuturnis precibus a Domino se postulet purgari, vigilisque, lectionibus sacris scripturarum, meditationibus, compunctione scilicet, contritione cordis et corporis remotione, manuum operatione, atque indefesso jejuniō pervigilet. Huc usque eo quo sancti ecclesiarum Dei doctores octo principalia vitia descripserunt, prout exiguitas sensus nostri potuit, largiente Domino, ex diversorum patrum edictis de origine, vexatione, iudiciis, increpationibus remediisque eorumdem vitiorum pauca excerpsimus testimonia, nunc quoque restat ut secundum traditionem sanctorum Patrum Ægyptiorum Orientaliumque eadem vitia, eorumque ordinem, ut honorum omnium auctor dāte dignabitur, breviter carpendo prosequamur.

CAP. XLIX. — *De gastrimargia cæterorumque principalium vitiorum recapitulatio.*

(Cass.) Gastrimargia græce, latine concupiscentia gulæ, sive ingluviens ventris dicitur. Est enim primum corporale peccatum, per quod primi homines ejecti sunt de Paradiso et per quod Esau primogenita sua vendidit concupiscendo lenticulam, hoc enim vitium tribus modis videtur regnare in homine, id est: dum homo non necessitate, sed gulæ concupiscentia anticipare cupit statutum refectionis horam; secundo dum tantummodo ventris ingluvie et saturitate quibus qualibusque escis onerare desiderat ventrem; tertio dum pretiosioribus accuratioribusque oblectatur epulis. Contra hanc triformem rabiem, triformis adhibenda est curatio, id est, ut primum expectet tempus refectionis legitimum. Tempus enim Christiani hominis legitimum refectionis, nisi pro corporis infirmitate, ante horam diei tertiam auctoritate canonica non est statutum sed prohibitum, secundo ut etiam ipsis [de ipsis] vilioribus cibis, non pro desiderio, sed pro necessitate et sustentatione corporis sumat. Ipsa enim aqua cibique vilissimi si pro desiderio gulæ, et non pro necessitate corporis assumantur, peccatum gastrimargiæ ex divinis scripturarum testimoniis esse cognoscitur. Tertio ut qualibuscunque escis vilioribusque contentus sit, sed et per orationem,

jejunium, abstinentiam, assiduitatemque quorumlibet operum bonorum, hoc miserrimum superatur vitium.

CAP. L. — De fornicatione.

(*Isid.*) Fornicatio est omnis immunda pollutio. Prima fornicationis oculorum tela sunt, secunda verborum. Sunt autem principalia genera fornicationis duo, primum in qua [*Fortē leg. inquam*] sit per commistionem carnis sive cum femina, vel etiam alia quacunque immunditia aut explendum libidinis ardorem. Hæc autem carnalis dicitur fornicatio. Secunda autem spiritalis dicitur fornicatio quæ sola concupiscentia et desiderio perpetratur: de qua Dominus dicit: « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (*Matth. v, 28*). » Hæc autem est hujus impurissimæ passionis perfecta curatio, ut subtrahat se modis omnibus ab eorum consortio et visu ubi hæc latitat miserrima passio, et cum oratione assidua, lectione creberrima, vigiliisque continuis recordationem ignis æterni ac timorem præsentis Dei, diemque mortis absque ulla intermissione pertimescat, et jejunia, esuriemque diligat, et saturitatem ventris refugiat. Pulchre sanctus Ambrosius episcopus, ut peritissimus medicus cuidam tale dedit consilium: statue in pondere panem tuum, et bibe mensura aquam tuam, et spiritus fornicationis fugiet a te.

CAP. LI. — De philargyria.

(*Isid.*) Philargyria, quæ interpretatur avaritia, sive amor pecunie, omnium erimium materia est, unde et Apostolus ait: « Radix omnium malorum sit cupiditas (*I Tim. vi, 10*), » omni peccato pejor est, avaritia et amor pecuniarum. Unde per Salomonem dicitur: « Nihil est scelestius quam amare pecuniam (*Eccli. x, 9*), » hæc enim animam suam venalem facit, quoniam in vita sua projecit intima sua. Est enim philargyria pestis insaturabilis, ut ait quidam. Semper, inquit, avarus eget, quia, quanto magis acquirit tanto amplius querit. Non solum desiderio augendi exerceatur, sed etiam amittendi metu afficitur, sit enim hæc insatiabilis bestia, in acquirendo, habendo, tenendo, et sicut hydropicus quanto plus bibit, tanto plus sitit, sic et hæc passio ut dictum est, quanto plus habet, tanto plus desiderat. (*Cass.*) Quamvis omni humano generi sit inimica hæc passio, maxime autem monachis, omnibusque clericis divinis consecratis officiis perniciosissima est, impugnat enim eos tripliciter. Primo facit eos velle acquirere ea quæ ne antea quidem possederant, sicut Giezi discipulus sancti Elisæi. Unde cum eo æterna lepra sancti Elisæi maledictione perfunduntur. Secundo facit eos resumere pecunias, ut Judam proditorem Domini, quas antea, Christum secuti abjecerant. Tercio facit eos aliquam reservare partem, cum de divitiis sæculi ad paupertatem Christi transeunt, ut Ananiam et Sapphiram, pro quo una cum eis apostolico ore morte mulctantur. Hæc est igitur hujus vitii perfecta curatio si illud apostolicum

recordetur dictum. « Habentes, inquit, victum et vestitum, his contenti simus (*I Tim. vi, 8*); » et illud quod in Evangelio diviti dictum est: « Stulte, hac nocte animam tuam expetent a te, quæ autem parasti, cujus erunt? (*Luc. xii, 20*). » sed et assiduus Dei timor et recordatio præteritorum scelerum et fraterna charitas et opera misericordiæ, elemosynarumque pia largitio, spesque futura beatitudinis, et oratio cum cordis cognatione [*Fortē contritione*], assidua, hanc serpentinam et virulentam mortificant passionem.

CAP. LII. — De ira.

(*Cass.*) Iræ duo sunt genera, unum saluterum, alterum mortiferum. Ira salutaris est, quando homo contra propria irascitur peccata et contra seipsum indignatur, dum male agit, et contra lascivientes cordis sui motus indignanter infremit, et ea quæ agere turpe est coram hominibus, vel proloqui, in latebras ascendisse sui pectoris indignatur, angelorum scilicet ac Dei ipsius præsentiam, cui nulla latent secreta, pertimescens. Taliter nos irasci etiam ille propheta docet qui dicit: « Irascimini et nolite peccare (*Psal. iv, 5*). » id est, irascimini vestris vitiiis ac suggestionibus pravis, et nolite peccare, id est, pravas et malas cogitationes vestras ac suggestiones ad effectum et opus malum perducere, ille etenim cum aquam de cisterna Bethlemitica concupisset, ea sibi allata, iratus contra cupiditatis suæ desideria, statim fudit eam in terra, dicens: « Propitius sis mihi Dominus, non faciam hoc, num sanguinem istorum hominum qui profecti sunt et animarum periculum bibam (*I Reg. xxiv, 7*)? » Alia est autem ira mortifera, quæ multa generat mala, hæc enim si cordi insidet, oculum mentis noxiis tenebris obæcat, nec judicium rectæ discretionis acquirere, nec honestæ contemplationis intuitum, nec maturitatem consilii possidere permittit, nec vitæ participes, nec justitiæ tenaces, nec veri luminis capaces poterunt existere morbo huic irretiiti, sit autem hæc ira aliquando propria amaritudine; aliquando alterius provocatione diabolico instinctu, hæc autem ira mentem turbat, rectam consilium perdit, quæ si ratione non regitur, in furorem vertitur, ita ut homo sui animi impotens sit, faciesque non conveniat. Cujus morbi hæc erit medicina perfecta, ut primitus credamus; nullo modo sive injustis, sive justis ex causis licere nobis irasci, dicente Apostolo: « Omnis ira et indignatio tollatur a vobis (*Ephes. iv, 31*). » Nullam reliquit hujus generis iram. Sed et per patientiam et mansuetudinem ac longanimitatem, et per veram cordis compunctionem, et per rationem intellectualem quam Deus inserit mentibus humanis, et per timorem illud [illius] Evangelici dicti: « Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio (*Matth. v, 22*), » et per recordationem orationis Dominicæ ubi Deo dicitur: « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (*Matth. vi, 12*). » optime vincitur.

CAP. LIII. — *De tristitia.*

(*Basil.*) Duo sunt enim genera tristitiæ, unum secundum Deum, alterum secundum sæculum; illa quæ secundum Deum tristitia est, salutifera est: illa quæ secundum sæculum mortifera. Secundum Deum est tristitia, cum pro mandati negligentia vel pro prævaricatione tristamur, secundum quod scriptum est: « Tristitia tenuit me pro peccatoribus dereliquentibus legem tuam. » (*Cass.*) Fit vero hæc tristitia modis tribus: primo, pro poenitudine delictorum; secundo, pro desiderio perfectionis; tertio, pro contemplatione futuræ beatitudinis, de qua et beatus Paulus apostolus: « Quæ secundum Deum est, inquit, tristitia poenitentiam ad salutem stabilem operatur, sæculi autem tristitia est, quæ mortem operatur (*II Cor. VII, 10*). » Cum aliquis de rebus humanis, quæ ad sæculum pertinent, contristatur, hæc miserabilis passio in bono opere nihil perficere valet, hæc animum turbat, et sæpe perniciosissimam desperationem animæ inficit delinquenti, et bonorum futurorum spem abstrahit, fit autem hæc sæculi tristitia modis sex, aliquando ex præcedente ira descendit, aliquando pro amissione lucri, aliquando pro detrimento illato advenit, aliquando pro irrogatis generatur injuriis, aliquando de irrationabili mentis confusione procedit, aliquando mortali desperatione pro scelorum magnitudine nascitur. Quæ omnia tristitiarum genera vincuntur per spiritalem lætitiā et meditationem, et per bonorum spem futurorum, et priscarum consolationem Scripturarum, seu et per fratrum in spiritali jucunditate colloquium, sanctorumque operum exercitium.

CAP. LIV. — *De acedia.*

(*Cass.*) Acedia Græce, Latine tedium sive anxietas cordis, vel etiam otiositas dicitur: affinis hæc tristitiæ, excæcat enim mentem acedia, ab omni contemplatione virtutum et ab universo intuitu spiritalium sensuum facit animam dormire, sicut beatus [David] eleganter expressit: « Dormitavit, inquiens, anima mea præ tædio (*Psal. cxviii, 28*), » id est, præ acedia. Proprie satis non corpus dixit, sed animam dormitasse, fit enim aliquando in mente, aliquando corpore, aliquando mente simul et corpore, omnibus enim modis Deo famulantibus multum nocere probatur, dum ab omni actu spiritali redduntur otiosi, ac vacui. Hoc autem vitium sancti Ecclesiarum Dei doctores inter octo vitia principalia non annuntiaverunt, sed sub tristitiæ titulo eum posuerunt, et in catalogo prædictorum vitiorum, unde acediam subtraxerunt, ut eadem vitia octo fierent, invidiam posuerunt, sed e contra sancti Patres Ægyptii et Palæstini orientaliumque regionum, qui institutiones et correctiones monachorum maxime descripserunt, in annotatione principalium vitiorum invidiam recte sub superbæ titulo ordinaverunt, acediam vero unum ex octo principalibus vitiis esse affirmaverunt, ob hoc videlicet quod monachis ac solitariis magis experta est hæc passio, et in eremo

A conversantibus infestior hostis ac frequens. Sed quia in prima eorumdem principalium vitiorum descriptione de acedia nil letigimus, restat quoque ut de origine ac vexatione indicisque et increpationibus remediisque illius, sicut et de cæteris principalibus vitiis excerpimus, adjuvante Domino, ex sanctorum Patrum opusculis breviter congrua capiamus testimonia.

CAP. LV. — *De natura et origine acediæ*

Oritur autem acediæ spiritus ex intermissione et negligentia boni operis, nec non et ex lectionis orationisque tarditate seu et ex hujus sæculi tristitia, ac ex aspernatione atque contemptu divinorum et principalium præceptorum.

B CAP. LVI. — *Qualiter acedia vexat acediosos.*

(*Cass.*) Quem hæc miserabilis possidet passio ad omne opus bonum facit desidem, pigrum et inertem, non eum in proprio residere loco permittit, lassitudinem corporis cibique esurium quinta sextaque hora tantam suscitāt, ut velut longo itinere, gravissimoque labore confectus sibimet lassus videatur, et tunc huc, illuc perambulat anxius, sæpiusque ingreditur et egreditur cellam ac solem velut ad occasum tardius properantem crebrius intuetur, omnique actu spiritali redditur otiosus ac vacuus, nihilque aliud procurans, quam ubi quævis colore occasionem refectionis futuræ valeat præparare, mens enim otiosi nihil aliud cogitare novit, quam de escis ac ventre: « In desideriis enim est, ut sacra testatur Scriptura, omnis otiosus (*Prov. xxii*). »

C CAP. LVII. — *Quibus indicis cognoscitur acediosus.*

(*Cass.*) Beatus Paulus apostolus ut verus et peritissimus medicus acediæ vulnera in Epistola ad Thessalonicenses pleniter aperit dicens: « Rogamus vos, fratres, ut abundetis magis, et operam detis, ut quieti sitis, et ut vestra negotia agatis et operemini manibus vestris, et ut honeste ambuletis et nullius aliquid desideretis (*I Thess. iv, 1, 10*). » His enim indicis cognoscitur acediosus, primo quia inquietus est, secundo quia aliena curat negotia, quod curiositatis est malum, tertio quia dedignatur propriis operari manibus, quarto quod inhoneste ambulat, quinto quod aliena desiderat. Et in alio loco idem apostolus notat acediosos: « Audivimus, inquit, inter vos quosdam ambulare inquiete, et et subjungit statim secundum languorem, qui inquietudinis hujus est radix (*II Thess. iii, 11*): » nihil, inquit, operantes, » tertium quoque morbum, qui ex isto velut quidam ramusculus oritur, « sed curiose agentes. » Ecce in hac sententia acediosos inquietos esse, et otiosos, ac curiosos confirmat, quem enim hæc miserabilis nequissimaque cruciat passio, ad orationis studium facit pigrum, et desidem et somni telo elidit, ad lectionis vero exercitium fatigatum, inertem, dormitantem reddit et pigrum, et quasi toto corpore vermibus graviter scatement, ad exercitiationem quoque cuiuslibet boni operis tardum facit et

pigrum, et ut ab oratione, a lectione, a prædicatione, ab honesta et sancta colloctione, necnon et ut ab exercitatione boni operis, se celeriter possit subtrahere, diversas ac multiplices cogitatione et opere inquit occasiones et causas.

CAP. LVIII. — *Increpatio contra spiritum acediarum; diversa super hoc testimonia.*

(Cass.) Ut quid, infelix anima, talibus inimicorum machinis impedita, acediarum spiritu, velut ariete validissimo fatigata, somni telo elusus concidis, aut cellulæ tuæ ostiis abscondis. Non enim declinando acediarum impugnationem fugies, sed resistendo superabis. Quisquis es, o monache, qui spiritu acediarum vexaris, audi antiquissimam verissimamque a sanctis Patribus prolatam sententiam, operantem monachum damnatione uno pulsari, otiosum vero innumeris spiritibus devastari. Audi sanctam et verissimorum Patrum sententiam: Qui acediam superare desiderat, nec somnum diligit, nec cellulam deserat, sed vigiliis et orationibus insistat, et cellulæ suæ claustris operibus manuum suarum intentus consistat. Audi et sanctum Ambrosium episcopum dicentem: Si spiritus acediarum ascendit in te, domum tuam non derelinquas, et ne derelinquas in tempore luctum utilem, spiritum acediarum abigunt lacrymæ, spiritum autem tristitiæ conturbat oratio; et ne des teipsum somno multo, quia somniculosus et acediosus monachus incedit in malis, qui autem vigilat, sicut passer erit; somnus multus adducit tentationes, qui autem vigilat effugiet eas. (Cass.) Audiant pariter omnes, in sanctæ matris Ecclesiæ gremio constituti, qui acediarum nequissimo spiritu pulsantur, audiant intente sanctorum testimonia Scripturarum, ait Salomon: « In desideriis est omnis otiosus (Prov. xxxi), » in desideriis scilicet malis. De hoc inertiarum morbo rursus idem Salomon ita commemorat: « Via nihil operantium stratae sunt spinis (Eccli. xxxiii, 29), » id est, vitiis. Item: « Multa enim mala docuit otiositas (Prov. xxviii, 19), » et iterum: « Qui sectatur otium replebitur paupertate, » vel visibili scilicet, vel invisibili. De hac autem otiosi paupertate alibi quoque ita describitur: « Et [veste] vestietur conscissa et pannosa omnis somniculosus: » id est, non merebitur illo vestimento ornari, de quo Apostolus præcepit: « Induite vos Dominum Jesum Christum (Rom. xiii, 14); » et iterum: « Induti lorica iustitiæ et charitatis (I Thess. v, 8), » et de quo etiam Dominus ad Hierusalem loquitur per Prophetam: « Exsurge, exsurge, Hierusalem, induere vestimentis gloriæ tuæ (Isa. lii, 1). » Audiant et Paulum apostolum omnes acediosi et otiosi: « Si quis non vult operari, non manducet. (II Thess. iii, 10); » et iterum: « Qui furabatur, jam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patientibus (Ephes. iv, 28). » Non solum enim verbis damnat Apostolus otiositatem, sed et exemplis: nam cum venisset Corinthum, accessit ad Aquilam et Priscillam, « eo quod ejusdem essent

artis et manebat cum eis, et operabatur, erat enim scenofactoriarum artis; » et alibi loquitur: « Quæ mihi necessaria erant, et his qui mecum fuerant, ministraverunt manus istæ. » Multa enim et infinita mala generat otiositas in mente Christiani, et econtra multa vitia amputat operatio manuum. Quapropter inertiarum et otiositatis malum velut serpentem totis viribus fugiant Christiani, et manuum suarum operibus bonorumque omnium studiis occupati, in divinis laudibus, corde, ore, et opere, cum sancto David propheta persistent dicentes: « Beati omnes qui timeant Dominum, qui ambulant in viis ejus. Labores manuum tuarum, quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit (Psal. cxxvii, 1). »

CAP. LIX. — *Remedia quibus acediam superare possimus.*

Vincitur autem hic nequissimus acediarum morbus per orationis et vigiliarum instantiam, et per studium lectionis divinæ, et per sacram bonorum hominum colloctionem, et admonitionem, necnon et per recollectionem et confessionem peccatorum, seu et per desiderium futuræ beatitudinis, ac per stabilitatem loci devotionisque suæ, et per exercitium cujuslibet artis et laboris, sed et per infirmitatem corporis, et silentium oris et locutionis, seu et per timorem Domini, ita ut credat se præsentem esse Deum scrutantem corda et renes. Necnon et per refrenationem vanarum cogitationum, propter quod dictum est: « Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commovear (Psal. xv, 18), » et per separationem eorum qui jactantiam et otiositatem sectantur et contemplationem divinæ majestatis, ita ut semper se credat assistere ante oculos Dei.

CAP. LX. — *De cenodoxia, id est, vana gloria.*

(Cass.) Cenodoxia græce, latine inanis gloria, sive vana gloria dicitur, quæ varia et multiformis atque subtilis est bestia omnibus quos superat nimis nociva, quæ Christianum non solum ut cætera vitia, in parte carnali, sed etiam in spiritali pulsât; ita ut si non potest carnalibus vitiis decipi, spiritalibus successibus acrius sauciat, et secundum definitionem antiquorum Patrum quindecim modis et eo amplius militem Christi vulnerare conatur, id est, in habitu, in forma, in incessu, in voce, in opere, in vigiliis, in jejuniis, in oratione, in remotione, in lectione, in scientia, in taciturnitate, in obedientia, in humilitate, in longanimitate, tantoque hic morbus perniciosior ad conflictum quanto obscurior ad cavendum, (Isid.) fit enim tam in factis quam in dictis, dum sibi magis quam Deo placere, et laudem ab hominibus comparare studet, dum nihil sibi homo arrogare debeat propter peccatum. (Cass.) Quanto enim hæc rabies defecta fuerit, tanto acrius resurgit ad luctam, omnia vitia superata marcescunt, et devicta per singulos dies infirmiora redduntur, hoc vero dejectum potentius resurgit ad pugnam, et cum putatur extinctum sua morte vivacius convalescit, nec ætate

enim, nec solitudine defervet, quod nec loco novit exaudi [*Fortē*, excludi], nec ætate marcescere, sed de successibus virtutum animatur, et non solum parvos, verum etiam magnos et angelicos viros de culmine virtutum dejecit. (*Joannes*.) Grave est jactantia et vanæ gloriæ vitium et periculosum nimis, et quod de ipso etiam perfectionis fastigio dejecit animas. (*Jesus*?) Est autem species mali hujus duplex quædam, nonnullis enim accidit in ipsis statim initiis operum bonorum cum parum aliquid vel ab continentia impenderint, vel pecuniæ in pauperes prærogaverint, et cum de eo ita sentire debeant, qui quasi quod impenderint, adjecerint, ita agunt et ita sentiunt, quasi eminentiores sint illis, quibus aliquid largiti sunt. Alia vero est jactantia et vanæ gloriæ species, cum quis ad summam virtutem perveniens, non totum Deo sed suis laboribus ac studiis deputat, et dum ab hominibus gloriam quærit, perdit eam quæ a Deo est, propter quod omni genere fugiamus jactantia vitium, ne forte incurramus eum lapsum quem diabolus incurrit. (*Prosp.*) Hi enim, quos hæc vexat passio, laudem humanam de bonis quæ agunt recipere desiderant, et de operibus quorum sibi conscii non sunt turpiter jactant, et se ab hominibus prædicari per nefas affectant, sanctosque viros sui comparatione depravant, et ideo bona faciunt aliquando cum magno labore, ut ab hominibus, quibus placere, non Deo, desiderant laudem recipiant. Unde et Veritas ait: « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (*Matth.* vi, 2, 5). » Cum enim pro recto opere, ut sanctus papa ait Gregorius, laus transitoria quaeritur, æterna retributione res digna vili pretio venundatur. Cujus miseræ passionis hæc est perfecta et salubris medicina, recordatio divinæ bonitatis assidue, per quam omnia bona humano generi collata fuerunt, sunt eruntque; necnon et oratio continua cum lacrymis cordisque compunctione, et divinarum Scripturarum intentissima lectio, seu et præteritorum recordatio peccatorum, eorumque rememoratio bonorum qui vanæ gloriæ morbo dejecti sunt, sed et recordatio Domini sententiæ: « Quomodo, inquit, potestis vos credere qui gloriam ab invicem accepistis, et gloriam quæ a solo Deo est non quaeritis (*Joan.* v, 44); » et apostoli Pauli: « Si hominibus placerem, Christi servus non essem (*Gal.* i, 10); » et: « Nolite fieri inanis gloriæ cupidi (*Gal.* v, 26); » et sancti David propheta: « Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent (*Psal.* lxi, 6), » et super omnia si intentissima divinæ bonitatis laus in corde, ore atque opere cum timore mortis, vitæ præsentis semper ante oculos cum lacrymis versetur.

CAP. LXI. — De superbia.

Superbia est mater et origo ac regina omnium vitiorum per quam angeli ceciderunt de cælo; et sicut est origo omnium criminum, ita ruina cunctarum virtutum, ipsa est enim in peccato prima, ipsa in conflictu postrema; hæc enim aut in exordio mentem per peccatum prosternit, aut novissime de virtutibus

A dejecit, et inde omnium peccatorum est maxima, quia tam per virtutes quam per vitia humanam mentem exterminat, omnis peccans superbus est, eo quod faciendo vetita contemptui habeat divina præcepta. Recte ergo « initium omnis peccati superbia (*Eccli.* x, 15), » quia nisi præcesserit mandatorum Dei inobedientia, transgressionis non sequitur culpa. Cujus duo sunt genera, unum quod spirituales summosque pulsant, aliud quod etiam incipientes carnalesque complectitur; et licet utrumque superbiæ genus tam in Deum quam in homines noxia inflat elatio, tamen illud primum specialiter refertur ad Deum, secundum ad homines proprie pertinet, superbia enim, ut dictum est, omnes pariter virtutes evacuat, cunctaque justitia et sanctitate hominem exspoliatur; (*Prosp.*) et quid amplius, non solum peccatum est ipsa, sed etiam nullum peccatum fieri potest aut potuit, vel poterit sine ipsa. (*Cass.*) Qui morbus licet ultimus sit in conflictu vitiorum atque in ordine ponatur postremus, origine tamen et tempore primus est, sævisima et superioribus cunctis immanior bestia, perfectos maxime tentans et propemodum jam positos in consummatione virtutum morsu dirore depascens. (*Basil.*) Cognoscitur quidem hic nequissimus morbus ex eo quod semper ea quæ eminentiora sunt quaerit et exoptat cunctosque despicit, ut cunctis semetipsum superiorem efficiat. (*Cass.*) Curatur autem si credat sententiæ ejus qui dixit: « Deus superbis resistit (*Jac.* iv, 6) », et si se abstrahat et recedat ab omnibus occasionibus elationis, et si vero et humili corde omnibus se viliorum et inferiorem mente et voce credat ac pronuntiet, et si universa quæ fuerint ei irrogata, tristitia, vel damnosa, patientissime toleret, et si semper Domini et sanctorum ejus recolat passiones, et si se cogitet cito de hoc sæculo migraturum, et sic certissime credat absque Dei adiutorio nil boni posse cogitare, loqui vel facere, et si orationi, lectioni assidue cum compunctione cordis insistat.

CAP. LXII. — De sex vitiorum concordia et duorum ab iis dissidentium cognatione.

(*Serap.*) Hæc igitur octo vitia licet diversos ortus ac dissimiles efficientias habeant, sex tamen priora, id est, gastrimargia, fornicatio, philargyria, ira, tristitia, acedia, quadam inter se cognatione, et ut ita dixerim concatenatione, connexa sunt, ita ut prioris exuberantia sequentis efficiatur exordium. Nam de abundantia gastrimargiæ fornicationem, de fornicatione philargyriam, de philargyria iram, de ira tristitiam, de tristitia acediam, necesse est pullulare, ideoque simili contra hæc modo atque eadem ratione pugnandum est, et a præcedentibus semper adversus sequentes oportet nos inire certamina; facilius enim cujuslibet arboris noxia latitudo ac proceritas exarescit, si ante radices ejus, quibus innititur vel nudata fuerint, vel succisæ, et infestantes humores aquarum continuo siccabuntur, cum generator earum fons ac profluentes venæ solerti industria fuerint obturatae,

quamobrem ut acedia vincatur, ante superanda tristitia est; ut tristitia propellatur, ira prius est extrudenda; ut exstinguatur ira, philargyria calcanda est; ut evellatur philargyria, fornicatio compescenda est; ut fornicatio subruatur, gastrimargiæ est vitium castigandum. Residua vero duo, id est cenodoxia et superbia, sibi quidem similiter illa, qua de superioribus vitiis diximus ratione junguntur, ita ut incrementum prioris ortus efficiatur alterius. Cenodoxiæ enim exuberantia superbiæ fomitem parit, sed ab illis sex prioribus vitiis penitus dissident, nec simili cum eis societate fœderantur, siquidem non solum nullam ex illis occasionem suæ generationis accipiunt, sed etiam contrario modo atque ordine suscitantur. Nam illis evulsis hæc eventius [*Forte*, ferventius, *vel* evidentius] fructificant, et illorum morte vivacius pullant atque succrescunt. Unde etiam diverso modo ab his duobus vitiis impugnamur, in unumquodque illorum sex vitiorum tunc incidimus, cum a præcedentibus eorum fuerimus elisi, in hæc vero duo victores et vel maxime post triumphos periclitamur incurrere. Omnia igitur vitia quemadmodum incremento præcedentium generantur, ita illorum diminutione purgantur, et hac ratione, ut superbia possit explodi, cenodoxia est præfocanda, et ita semper prioribus superatis, sequentia conquiescent, et extinctione præcedentium residuæ passionēs atque labore marcescent, et licet hæc quæ prædiximus octo vitia illa quam commemoravimus ratione sibi invicem connexa atque permista sint, specialius tamen in quatuor conjugationes et copulas dividuntur. Gastrimargiæ namque fornicatio peculiari consideratione fœderatur, philargyriæ ira, tristitiæ acedia, cenodoxiæ superbia familiariter conjugatur.

CAP. LXIII. — *De origine et qualitate uniuscujusque vitii.*

(Serap.) Et ut singillatim nunc de uniuscujusque vitii generibus disputemus, gastrimargiæ genera sunt tria: primum quod ad refectionem perurget hominem, ante horam statutam ac legitimam festinare, secundum quod expletionē ventris et quarumlibet escarum voracitate lætatur, tertium, quod accuratiores ac delicatissimos desiderat cibos. Quæ tria non levi dispendio Christianum feriunt, nisi ab omnibus istis pari studio atque observantia semetipsum expedire contenderit. Nam quemadmodum absolutio jejunii ante horam canonicam legitimamque nullatenus præsumenda est, ita et ventris ingluviēs et escarum sumptuosa atque exquisita præparatio similiter amputanda, ex his enim tribus causis diversæ ac pessimæ valetudines animæ procreantur: nam de prima, congregationis odium gignitur, atque exinde horror et intolerantia ejusdem concrescit habitaculi, quam sine dubio mox discessio, ac fuga velocissima subsequetur. De secunda igniti luxuriæ ac libidinis aculei suscitantur. Tertia etiam inextricabiles philargyriæ laqueos nectit cervicibus captivorum, nec aliquando hominem sinit perfecta Christi

A nuditate fundari. Cujus nobis passionis inesse vestigia, isto quoque deprehensus [*Forte*, deprehendimus] indicio. Cum forte ad refectionem detenti ab aliquo fratrum, contenti non sumus eo sapore cibos sumere, quo ab exhibente conditi sunt, sed quiddam superflui eis vel adjici importuna atque effrenata poscimus libertate: quod fieri penitus non oportet tribus de causis, primo quia mens Christiani semper debet in omni tolerantia ac parcitatis exercitatione versari, et secundum Apostolum discere in quibus est sufficiens esse. Nullatenus enim poterit vel occulta vel majora corporis desideria refrenare, quisquis degustatione modicæ insuavitatis offensus, ne ad momentum quidem delicias gutturis sui valuerit castigare; secundo quod nonnunquam evenit ut ad horam desit illa species quæ postulatur a nobis, et verecundiam necessitati vel frugalitati susipientis incutimus, B publicantes scilicet paupertatem ejus, quam soli Deo cognitam esse maluerat. Tertio quod interdum solet sapor ille, quem nos adipiscimur aliis displicere, et invenimur injuriam multis, dum nostræ gulæ ac desiderio satisfacere cupimus, irrogare, propter quod omnimodis hæc in nobis est castiganda libertas. Fornicationis genera sunt tria. Primum quod per commixtionem sexus utriusque perficitur, secundum absque femineo tactu, pro quo patriarchæ Judæ filius a Domino percussus legitur, quod in Scripturis sanctis immunditia nuncupatur, super quo Apostolus: « Dico autem innuptis et viduis, bonum est illis si sic permanserint sicut et ego, quod si non continent, nubant, melius est enim nubere quam uri (I Cor. vii, 9). » Tertium quod animo ac mente concipitur, de quo Dominus in Evangelio ait: « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (Matth. v, 28). » Quæ tria genera beatus Apostolus pari modo exstinguenda pronuntians: « Mortificate, inquit, membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, etc. (Colos. iii, 5). » Et iterum de duobus ad Ephesios: « Fornicatio et immunditia nec nominentur in vobis (Ephes. v, 3). » Et iterum: « Illud autem scitote quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei (Ephes. v, 5). » Quæ tria ut a nobis pari observatione caveantur similis nos eorum a regno Christi atque una deterret exclusio. Philargyriæ genera sunt tria, primum quod abrenuntiantes divitiis ac facultatibus suis spoliari non sinit, secundum quod ea quæ a nobis dispersa sunt, vel indigentibus distributa, resumere nos majore cupiditate persuadet, tertium quod ea quæ nec antea quidem possedimus desiderari adquireve [acquirive] compellit. Iræ genera sunt tria, unum quod exardescit intrinsecus, quod Græce θυμός dicitur, aliud quod in verbum et opus effectumque prorumpit quod ὀργή nuncupatur, de quibus et Apostolus: « Nunc autem deponite, inquit, et vos omnem iram, indignationem (Colos. iii, 8). » Tertium quod non ut illa effervens ad horam digeriri-

tur, sed per dies et tempora reservatur, quæ ilhnic dicitur. Quæ omnia æquali sunt a nobis horrore damnaunda. Tristitiæ genera sunt duo: unum quod vel iracundia desinente vel de illato damno ac desiderio præpedito cassatoque generatur; aliud quod de irrationabili mentis anxietate, seu desperatione descendit. Acediæ genera sunt duo: unum quod ad somnū præcipitat æstuantes, aliud quod celam deserere ac fugere cohortatur. Cœnodoxia licet multiformis ac multiplex sit, et in diversas species dividatur, genera tamen ejus sunt duo: primum quo pro carnalibus rebus ac manifestis extollimur. Secundum quo pro spiritualibus et occultis desiderio vanæ laudis inflamur.

CAP. LXIV. — *De varia oppugnatione omnium vitiorum.*

(Cass.) Hæc octo vitia cum omne hominum genus pulsant, non tamen uno modo impetunt cunctos: in alio namque spiritus fornicationis locum obtinet principalem, in alio superequitat furor, in alio cœnodoxia vindicat tyrannidem, in alio arcem superbia tenet, et cum constet omnes ab omnibus impugnari, diverso tamen modo et ordine singuli laboramus.

CAP. LXV. — *De instituendo adversus vitia certamine secundum ipsorum infestationem.*

(Serap.) Quamobrem ita nobis adversus hæc arripienda sunt prælia, ut unusquisque vitium quo maxime infestatur explorans, adversus illud arripiat principale certamen, omnem curam mentis ac sollicitudinem erga illius impugnationem observationemque defigens, adversus illud quotidiana jejuniorum dirigens spicula, contra illud cunctis momentis cordis suspiria crebraque gemituum tela contorquens, adversus illud vigiliarum labores ac meditationes sui cordis impendens, indesinentes quoque orationum fletus ad Deum fundens et impugnationis suæ extinctionem, ab illo specialiter ac jugiter poscens: impossibile namque est de qualibet passione triumphum quempiam promereri, priusquam intellexerit industria vel labore proprio victoriam certaminis semet obtinere non posse; cum tamen, ut valeat emundari, necesse sit eum die noctuque se in omni cura et sollicitudine permanere, cumque se ab ea senserit absolutum, rursus latebras sui cordis simili intentione perlustret, et excipiat sibi quam inter reliquas perspexerit dirorem, atque adversus eam specialius omnia spiritus arma commoveat; et ita semper validioribus superatis celerem de residuis habebit facilemque victoriam, quia et mens triumphorum processu reddetur fortior et infirmior pugna succedens promptiorem ei proventum faciet præliorum; et fieri solet ab his qui coram regibus mundi hujus omnigenis congregi bestiis præmiorum contemplatione consuerunt, quod spectaculi genus vulgo pancarpum nuncupatur, hi, inquam, feras quascunque fortiores robore vel feritatis rabie conspexerunt dirores, adversus eas primæ congressionis certamen arripiunt, quibus extinctis reliquas quæ minus terribiles minusque vehemens sunt exitu faciliore

PATROL. CXII.

A prosternunt: ita et vitiis semper robustioribus superatis atque infirmioribus succedentibus, parabitur nobis absque ullo discrimine perfecta victoria. Nec tamen putandum quod principaliter quis contra unum dimicans vitium, et velut incautus aliorum tela prospiciens, inopinato ictu facilius valeat sauciari, quod nequaquam fiet; impossibile namque est eum qui pro cordis sui emundatione sollicitus erga impugnationem vitii cujuslibet intentionem suæ mentis armaverit, adversus cætera quoque vitia generalem quendam horrorem, et custodiam similem non habere. Quo enim modo vel de illa qua absolvi desiderat passione merebitur obtinere victoriam, qui se indignum purgationis præmio aliorum facit contempto vitiorum? Sed cum principalis nostri cordis intentio velut specialem sibi pugnam adversus unam exceperit passionem, pro ipsa orabit attentius peculiari sollicitudine ac studio supplicans, ut eam diligentius observare, et per hæc celerem mereatur obtinere victoriam: hunc namque nos ordinem præliorum exercere debere, nec tamen de nostra virtute confidere etiam legislator his docet verbis: Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tui est. Deus magnus et terribilis, ipse consumet nationes has in conspectu tuo paulatim, atque per partes. Non poteris delere eas pariter; ne forte multiplicentur, contra te bestię terræ, dabitque eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo, et interficiet illos, donec penitus deleantur.

CAP. LXVI. — *De duobus vitiorum generibus et efficientia eorum quadripartita.*

(Cass.) Horum igitur vitiorum genera sunt duo; aut enim naturalia sunt, ut gastrimargia; aut extra naturam, ut philargyria; efficientia vero quadripartita est: quedam enim sine actione carnali consummari non possunt, ut est gastrimargia et fornicatio; quedam vero etiam sine ulla corporis actione complentur, ut est superbia et cœnodoxia. Nonnulla commotionis suæ causa extrinsecus capiunt, ut est philargyria et ira; alia vero intestinis motibus excitantur, ut est acedia atque tristitia.

CAP. LXVII. — *Recapitulatio de gastrimargiæ et fornicationis passione et curatione earum.*

D Gastrimargia et fornicatio cum naturaliter nobis insint, nam nonnunquam etiam sine ullo animi incitamento solius instigatione ac pruritu carnis oriuntur, materia tamen ut consumerent egent extrinsecus, et ita in effectum corporali actione perveniunt. Hæc duo specialiter vitia quæ ministerio carnis expleantur extra illam spiritalem animæ curam egent peculiariter etiam continentia corporali, quæ jejuniis, vigiliis et operis contritione perficitur, his quæ [hisque] fuerit remotio localis adjuncta; quia sicut amborum vitio, id est, animæ et corporis generantur, ita superari nisi utriusque labore non poterunt.

CAP. LXVIII. — *Quæ carnalia vel quæ spiritualia dicantur esse vitia.*

(Cass.) Quamvis beatus Paulus apostolus omnia

vitia generaliter pronuntiaverit esse carnalia, siquidem inimicitias et iras, atque hæreses, inter cætera carnis opera numeraverit, nos tamen ad illorum curationes atque naturas diligentius colligendas duplici ea divisione distinguimus. Nam ex his quædam dicimus esse carnalia, quædam vero spiritalia, et illa quidem carnalia quæ specialiter ad motum sensumque pertinent carnis, quibus illa ita delectatur ac paciscitur, ut etiam quietas incitet mentes, invitasque eas nonnunquam pertrahat ad suæ voluntatis assensum, de quibus beatus apostolus: « In quibus, ait, et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluptates carnis et cogitationum, et eramus natura filii iræ sicut et cæteri (Ephes. II, 3). » Spiritalia vero dicimus quæ instinctu animæ solius orta non solum nihil voluptatis conferunt carni, sed etiam gravissimis eam languoribus afficientia miserrimæ jucunditatis pastu animam tantum nutriunt ægrolantem, et idcirco hæc quidem simplici cordis indigent medicina. Quæ autem carnalia sunt non nisi duplici, quemadmodum diximus, ad sanitatem curatione perveniunt, unde puritati studentibus plurimum confert ut harum carnalium passionum ipsas materias sibi primitus subtrahant, quibus potest vel occasio vel recordatio earundem passionum ægrotanti adhuc animæ generari. Necessè est enim ut morbo duplici duplex adhibeatur correctio, nam corporis, ne concupiscentia in effectum tentet prorumpere, necessario effigies et materia illicita subtrahenda est, et animæ nihilominus ne eam vel cogitationem concipiat attentior meditatio scripturarum et sollicitudo pervigil ac remotio solitudinis utiliter apponenda. In cæteris autem vitiis humana consortia nihil obsunt, quinimo etiam plurimum conferunt his qui carere iis in veritate desiderant, quia frequentia hominum magis arguuntur, et dum lacessita crebrius manifestantur, celeri medicina perveniunt ad salutem.

CAP. LXIX. — *Testimonia diversa super significationem octo vitiorum.*

De his octo vitiis et in Evangelio ita significatur: « Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, querens requiem et non invenit, tunc dicit: Revertar in domum meam unde exivi; et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam et ornatam. Tunc vadit et assumit alios spiritus septem nequiores se, et intrantes habitant ibi, et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus (Matth. XII, 43). » Ecce ut ibi septem gentes legimus, excepta Ægyptiorum de qua egressi fuerant filii Israel, ita et hic septem reverti spiritus dicuntur immundi, excepto eo qui ab homine prius narratur egressus. De hoc septenario fonte vitiorum Salomon quoque in Proverbiis ita describit: « Si te rogaverit inimicus tuus voce magna, nec consenseris ei, septem enim nequitiae sunt in anima ejus; » id est, si superatus gastrimargiae spiritus coeperit tibi sua humiliatione blandiri, rogans quodammodo ut

aliquid relaxans a cepto fervore, impertias ei quod continentiae modum et mensuram justæ districtiois excedat, ne resolveris ejus subjectione, vel suggestionem, ne ariditate impugnationis securitate qua videris paulisper a carnalibus incentiviis factus quietior, ad pristinam remissionem vel præteritas gulæ concupiscentias revertaris; per hoc enim dicit spiritus ille quem viceras, « Revertar in domum meam, unde exivi » et procedentes ex eo confestim septem spiritus vitiorum erunt ibi acriores quam illa passio quæ in primordiis fuerat superata, qui te mox ad deteriora pertrahent genera peccatorum.

CAP. LXX. — *Quod, devicta passione gulæ, impendendus sit labor ad virtutes cæteras obtinendas*

Quapropter et continentiae incubantibus nobis festinandum est ut, gulæ passione superata, protinus animam nostram vacuum esse a necessariis virtutibus non sinamus, sed eis universos recessus cordis nostri studiosius occupemus, ne reversos concupiscentiae spiritus inanes nos ab ipsis vacantesque reperiat, et non sibi jam soli aditum parare contentus, introducat secum in animam nostram septenarium hunc fomitem vitiorum et faciat novissima nostra pejora prioribus. Turpior enim erit post hæc et immundior animæ ac supplicio graviore plectetur, quæ se renuntiassè huic sæculo gloriatorum dominantibus sibi octo vitiis, quam fuerat quondam in sæculo constituta, cum nec disciplinam monachi fuisset professa nec nomen. Nam et nequiores hi septem spiritus illo priore qui egressus fuerat idcirco dicuntur quia desiderium id gulæ, id est gastrimargia per se non esset noxia, nisi intromitteret graviores alias passiones, id est, fornicationis, philargyriæ, iræ, tristitiæ, sive superbæ, quæ per semet noxia animæ ac peemptoria esse non dubium est, et idcirco perfectionis puritatem nunquam poterit obtinere quisquis eam de hac sola continentia, id est, jejuniis corporali speraverit acquirendam, nisi noverit ob id se hanc exercere debere, ut humiliata carne jejuniis, facilius possit adversus alia vitia inire certamen, non insolescente carne saturitatis ingluvie.

CAP. LXXI. — *Quod non idem præliorum ordo sit qui ponitur in catalogo vitiorum.*

Sciendum tamen non eundem esse in omnibus nobis ordinem præliorum, quia, sicut diximus, non uno modo impugnamur omnes, et oportet unumquemque nostrum secundum qualitatem belli quo principaliter infestatur, concertationum luctamina arripere, ita ut alium necesse sit adversus vitium, quod tertium ponitur, primum exercere confictum, alium contra quartum, sive quintum, et ita, prout ipsa vitia in nobis obtinent principatum, utque impugnationis exigit modus nos quoque oportet ordinem instituere præliorum, secundum quem proventus quoque victoriae, triumphique succedens, faciat nos ad puritatem cordis et perfectionis plenitudinem pervenire.

CAP. LXXII. — *Quomodo secundum octo vitia octo gentium numerus impleatur.*

Octo sunt principalia vitia quæ humanum impugnant genus, quæ figuratiter sub gentium vocabulo nominata sunt. Egressis enim ex Ægypto filiis Israel daturum se Dominus repermittit eis septem gentium terras; ita enim dicitur: « Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram quam possessurus ingredieris, et deleverit gentes multas coram te, Cethæum, et Gergezæum, Amorrhæum, et Chananæum, Pherezæum, et Hevæum, et Jebusæum septem gentes multo majoris numeri quam tu es, et robustiores te, tradideritque eas Dominus tibi, percuties eas usque ad interuersionem (Deut. vii, 1); » ideo hic septem dinumerantur gentes, eo quod egressis jam de Ægypto et liberatis ab una gente validissima, id est Ægyptiorum, contra has residuas septem gentes quæ supra commemoratae sunt, simili ratione habere conflictum. Prima scilicet, quæ jam devicta, est minime computata, cujus etiam terra in possessionem Israel non datur, sed ut deserat eam perpetuo et egrediat ab ea Domini præceptione sancitur; una quidem gens Ægypti deserit, septem vero iubentur extinguui: gens enim Ægypti, quæ iubetur deseri, vitium est gastrimargiæ cui quotidiano commercio nequaquam ex toto carere possumus; debemus enim ex necessitate non ex desiderio alimenta percipere, sicut ait apostolus Paulus: « Et curam carnis ne feceritis in desideriis (Rom. xiii, 14). » Cum enim carnis desideria respuimus, gentem Ægyptiam deserimus. Reliquas septem, quæ septem sunt vitia, id est, fornicatio, philargyria, ira, tristitia, acedia, cœnodoxia, et superbia pœnitentibus iubentur extinguui. Quia igitur ex sanctorum Patrum opusculis pauca, donante Deo, de octo vitiis principalibus excerptimus testimonio, nunc de pugna virtutum vel qualiter cogitatione, locutione et opere perpetrantur peccata carpiamus.

CAP. LXXIII. — *Quod contra unumquodque vitium singulæ virtutes sunt opponendæ.*

(Isid.) Igitur contra singula vitia virtutes singulæ opponendæ sunt, et adversus impetus vitiorum contrariis virtutibus est pugnandum; contra ingluviem enim ventris parcitas et abstinentia est opponenda; contra luxuriam cordis, cordis est adhibenda munditia; contra luxuriam carnis, cordis et corporis est castitas exhibenda; contra avaritiam largitas; contra philargyriam, id est, amorem pecunie, nuditas et exspoliatio divitiarum; contra invidiam charitas et fraternæ congratulatio; contra odium dilectio; contra iræ incendia mansuetudo; contra tristitiam sæculi spiritale gaudium; contra acediam dissolutamque vagationem, stabilitas firma; contra vanam gloriam, Dei timor; contra superbiam diaboli, opponitur humilitas Christi: ita et contra cætera vitia unaquæque propria boni operis virtus opponatur, principalium enim septem vitiorum regina et mater superbia est, eademque septem principalia multa de se parturiunt vitia, quia ita sibi et quadam cognatione junguntur,

A ut ex altero alterum oriatur, sicut David, qui dum non evitavit adulterium perpetravit et homicidium, et qui non restringit nimiam ventris ingluviem cadit infeliciter in luxuriam.

CAP. LXXIV. — *Quibus modis committitur peccatum.*

Quatuor modis committitur peccatum in corde, quatuor perpetratur et opere. Admittitur in corde suggestionem dæmonum, delectationem carnis, consensum mentis, defensionem elationis. Committitur opere, nunc latenter, nunc palam, nunc consuetudine, nunc desperatione, istis ergo gradibus et corde delinquitur et opere malitiæ perpetratur. Tribus modis peccatum geritur, hoc est, ignorantia, infirmitate, industria, periculo autem pœnarum diverso. Ignorantiæ namque modo peccavit in paradiso Eva, sicut Apostolus dicit: « Vir non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit (I Tim. ii, 14). » Ergo Eva peccavit ignorantia. Adam vero industria, quia non est seductus, sed sciens prudensque peccavit. Qui vero seducitur, quid consentiat evidenter ignorat. De infirmitate autem Petrus deliquit, quando ad metum interrogantis ancillæ Christum negavit, et post peccatum amarissime flevit. Gravius enim infirmitate est quam ignorantia quemquam delinquere, graviusque industria quam infirmitate peccare; industria namque peccat qui studium ac deliberationis [Forte cor. studio ac deliberatione] mentis malum agit, infirmitate autem qui casu vel præcipatione delinquit. Nequius autem et industria peccant, qui non solum non bene vivunt, sed adhuc bene viventes, si possunt, a veritate divertunt. Sunt enim qui ignoranter peccant, et sunt qui scienter, et sunt etiam et qui pro ignorantia excusatione scire nolunt, ut minus culpabiles habeantur, qui tamen se ipsos non minuunt, sed magis decipiunt. Nescire simpliciter ad ignorantiam pertinet. Noluisset vero scire ad contumacem superbiam. Voluntatem quippe proprii domini velle nescire quidem aliud quam velle dominum superbiendo contemnere: nemo ignorans Dei ignorantia se excuset, quia Deus non solum eos judicat qui a cognitione sua revertuntur, sed etiam illos qui nescierunt, testante eodem Domino per prophetam: « Disperdam, inquit, homines a facie terræ, et eos qui avertuntur post tergum Domini et qui non quesierunt Dominum nec investigaverunt eum (Soph. i, 3). » Et Psalmus: « Effunde, inquit, iram tuam in gentes quæ te non noverunt (Psal. lxxviii, 6). » Sunt enim qui levia et minima committunt peccata in cogitatione, locutione, atque opere; sunt et qui gravia perpetrant in cogitatione, locutione, et opere, scelera. Leviam namque in cogitatione admittunt peccata, qui lubricas et ventosas cogitationes delectantur, unde et Dominus per Isaïam prophetam ait: « Auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis (Isa. i, 16). » Graviter enim in cogitatione delinquant qui pravos et pestiferos cogitationes in tantum delectantur ut eas ad

effectum perversi operis perducere cupiant, de quibus sacra testatur Scriptura : « Perversæ cogitationes separant a Deo (*Sap. i, 3*). » Leviter enim delinquit sermone qui otiosum verbum loquitur unde, Domino dicente, « reddenda est ratio : » graviter enim peccat in verbo qui falsitatis crimen incurrit, quia os quod mentitur occidit animam. Leviter enim peccat opere qui otiositatem sectatus fuerit, graviter qui furtum et rapinam fecerit, leviter qui pauperem exasperaverit, graviter qui eum exspoliaverit, leviter qui mortuum non sepelierit, graviter qui hominem occiderit, et multa his similia in locutione et opere invenies peccata.

CAP. LXXV. — *De his qui cogitatione delinquant.*

(*Isid.*) Quamvis ab opere malo quisque vacet, pro solus tamen cogitationis pravæ malitia non erit innocens, unde et Dominus per Isaiam : « Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis (*Isa. i, 16*), » non solum enim factis, sed et cogitationibus delinquimus, si eis illicite occurrentibus delectemur. Nam cogitationes illicitas occurrere dæmonum est, cogitationibus oblectari perversis nostrum est. Sciendum autem quia triplex est modus cogitationum nequam : unus earum quæ deliberatione et proposito peccandi mentem contaminant; alius earum quæ delectatione quidem peccati mentem perturbant, nec tamen hanc ad peccandi consensum pertrahunt; tertius earum, quæ naturali motu mentem percurrentes non tam hanc ad patranda vitia illiciunt, quam a nobis, quæ cogitare debuit, impediunt; veluti est cum phantasmata rerum, quæ aliquando supervacue gesta vel dicta novimus, ad memoriam reducimus, quarum crebra retractatio, quasi importuna muscarum improbitas, oculos cordis circumvolare ac spiritalem ejus aciem inquietare magis quam excæcare consuevit. A cunctis autem his cogitationum nequam generibus castigari monuit Salomon, cum dicit : « Omni custodia serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit (*Prov. iv, 23*), » cuius monita sequentes agamus solliciti, ut si quid consensu perpetrandi facinoris in animo deliquimus, cita hoc confessione et dignis pœnitentiæ fructibus abstergamus; si delectatione peccandi nos tentari senserimus, noxiam delectationem crebris precibus ac lacrymis, crebra amaritudinis perpetuæ recordatione pellamus; et si nos solos ad hanc propulsandam sufficere non viderimus, fratrum quæramus auxilia, ut quod nostris viribus nequimus, illorum consilio et intercessionem sumamus. Multum enim valet deprecatio assidua, et sicut idem præmisit : « Oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus; et si in peccatis sit, dimittentur ei (*Jac. v, 15*). » Quia si supervacuis cogitationibus ad integrum carere non valemus, has in quantum possumus immissione bonarum cogitationum et maxime frequenti Scripturarum meditatione fugemus, juxta exemplum Psalmistæ, qui dicit : « Quomodo dilexi legem tuam, Domine, tota die meditatio mea est (*Psal. cxviii, 97*). »

A Magna itaque observantia circa cordis est custodiam adhibenda, quia aut bonæ, aut malæ rei ibi consistit origo. Nam sicut scriptum est : « Ex corde exeunt cogitationes malæ (*Matth. xv, 29*), » ideoque si prius pravæ cogitationi resistimus, in lapsum operis non incurrimus.

Quam periculosum sit cogitationibus malis delectari.

Fuit quidam vir sanctus, Eologius nomine, qui in offerendis sacramentis tantum gratiæ acceperat a Domino ut uniuscujusque accedentium merita culpasque cognosceret. Denique quosdam volentes accedere ad communionem retinebat, dicens : Quomodo ausi estis accedere ad sacramenta divina cum mens vestra et propositum sit in malo? Denique aiebat : Tu habuisti cogitationes fornicandi. Tu vero dixisti in corde tuo : Nihil interest sive justus ad sacramenta sive peccator accedat; et alius dubitationem habuit in corde dicens : Quid enim me sanctificare communio potest? Hos ergo singulos removebat a communione sacramenti, et dicebat eis : Secedite paululum et agite pœnitentiam, ut purificati per satisfactionem et lacrymas digni habeamini communionem Christi.

CAP. LXXVI. — *Quod omnia cogitationum secreta divinis aspectibus sunt aperta.*

Apertum namque divinitatis indicium est cogitationum nosse secreta, Salomone affirmante, quidem supplicans ait : « Tu enim solus nosti corda omnium filiorum hominum (*Prov. xv, 11*); » et apostolus Paulus : « Vivus est enim sermo Dei et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque et medullarum et discretor cogitationum et intentionum cordis, et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus. Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus (*Heb. iv, 12*). » Unde etiam Jeremias ait : « Tu autem, Domine Sabaoth, qui judicas juste et probas renes et corda (*Jer. xi, 20*). » Neque hæc transeunter aut negligenter commemoranda, sed solerter invigilandum est, fratres mei, ut non verba tantum et opera nostra, sed ipsa quoque cordium secreta divinis aspectibus digna reddamus. Non in templo nostri pectoris odiorum, non invidiæ rubigo resideat, non inde turpis vel contumeliosi sermonis radix oriatur, non ibi meditatio facti nocentis innascatur, memores Dominicæ comminationis qua dicitur : « Ego enim opera et cogitationes eorum venio ut congregem, et expulsis vitiorum rudibus talem cordis nostri parem mansionem, » cuius ipse dignetur inesse mansor qui ejus inevitabilis inspector et judex est.

CAP. LXXVII. — *De his qui sermone offendunt.*

Divina enim Scriptura dicit : « Mors et vita in manibus lingue. » Ideoque valde cavendum est ne ea loquamur unde mors animæ nostræ acquiritur; fit enim multis modis peccatum in locutione, id est, in otiosis verbis, in vaniloquiis, in multiloquiis, in turpiloquiis, in scurrilitatibus risumque moventibus, et,

quod deterius est et gravius, in mendaciis, in falsitatibus, in derisionibus, in opprobriis, in detractationibus, in susurrationibus, in maledictionibus, in perjuris, et in hoc quod ait propheta : « Vae qui dicunt malum bonum, et bonum malum (*Isai. v, 20*), » et cætera his similia : sollicite enim cavendum est non solum a perversis et criminosis sermonibus pro quibus æterna pœna exsolvitur, sed etiam ab otiosis et cæteris superfluis verbis refrenanda est lingua : sicut enim falsitatis crimen a proficientibus pertimescitur, ita otiosa verba a perfectis viris vitantur. Nam sicut, ut ait quidam, pro otioso verbo ratio ponitur, pro sermone injusto pœna exsolvitur. Aut enim malum male, aut bonum male proferendo peccamus : malum male loquimur quando quodlibet flagitium persuadere conamur ; bonum male loquimur, quando quodcumque rectum arroganter prædicamus : nam et corde male loquimur, quando interius cogitationes noxias meditamur et cogitamus ; lingua male loquimur, quando pro eo quod male agimus flagellamur, et murmuramus ; factis male loquimur, quando male vivendo exemplis nostris alios ad prave agendum informamus : omnibus enim modis cavendæ sunt supra scriptæ locutiones et similia, quia si contra Domini sanctorumque ejus præceptum est, otiosa et scurrilia verba et his similia loqui unde dicente Domino reddenda est ratio, quanto magis perjury falsitates, maledictiones et cætera talia, pro quibus æterna plectenda damnatio, verbi gratia : « De omni verbo otioso, » ait mundi Salvator, « quod locuti fuerint homines reddent rationem in die iudicii (*Matth. xii, 36*) : » otiosum quippe verbum est quod nec dicentis nec audientis habet utilitatem. De mendaciis audi, inquit, gravius : « Os quod mentitur occidit animam (*Sap. i, 11*). » De detractationibus : « Qui detrahit, inquit, eradicabitur. » De maledictionibus : « Neque maledicti regnum Dei possidebunt (*I Cor. vi, 10*). » Et cætera talia de similibus verbis.

CAP. LXXXVIII. — De mendacio

Omne enim mendacium aut fit meditatione, aut præcipatione, nonnunquam pejus est mendacium meditari quam loqui. Nam interdum quisque incautus solet ex præcipatione loqui mendacium. Meditari autem non potest nisi per studium grave. Pejus ergo ille ex studio mentiri perhibetur, quam is qui ex præcipatione sola mentitur. Summopere cavendum est omne mendacium, quamvis aliquando sit aliquod mendacii genus culpæ levioris, si quisquam pro salute hominum mentiatur, sed quia scriptum est : « Os quod mentitur occidit animam (*Sap. i, 11*) ; » et : « Perdes eos qui loquuntur mendacium (*Psal. v, 7*). » Hoc quoque mendacii genus perfecti viri summopere fugiunt, ut nec vita cuiuslibet pro eorum fallacia defendatur, nec suæ animæ noceant dum præstare nituntur alienæ carni, quamquam hoc ipsum peccati genus facillime credimus relaxari. Nam si quælibet culpa sequenti mercede purgatur, quanto magis hæc facile abstergitur, quam

A merces comitatur. Cavendum namque est omnibus modis mendacium, sive pro malo, sive etiam pro bono proferri videatur, quia omne mendacium non est ex Deo, sed, sicut Salvator ait, « a malo est. »

CAP. LXXXIX. — De diversis mendaciorum generibus.

Octo enim genera sunt mendacii, ut sanctus Augustinus episcopus in libro de Mendacio dicit. Est, inquit, primum capitale mendacium longeque fugiendum, quod fit in doctrina religionis, ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci ; secundum ut aliquem lædat injuste, quod tale est et ut nulli prosit et obsit alicui ; tertium quod ita prodest alteri ut obsit alteri, quamvis non ad immunditiam obsit corporalem ; quartum sola mentiendo fallendique libidine, quod merum mendacium est ; quintum quod fit placendi cupiditate ; sequitur sextum genus, quod et nulli obest et prodest alicui, velut si quispiam pecuniam alicuius injuste tollendam sciens, ubi sit nescire se mentiat ; septimum quod et nulli obest et prodest alicui, velut si nolens hominem ad mortem quaesitum prodere mentiatur, non solum justum atque innocentem, sed et reum qui ex Christiana disciplina sit, ut neque de cuiusquam correctione desperetur neque cuiquam pœnitendi aditus intercludatur. De quibus duobus generibus, quæ solent habere magnam controversiam, satis tractavimus, et quid nobis placeret ostendimus, ut suscipiendis incommoditatibus, quæ honeste ac fortiter tolerantur, hæc quoque genera devitentur a fortibus et fidelibus et veracibus viris ac feminis. Non ergo mentiendum quaerenti ubi sit qui se fidei cuiuspiam commiserit, sed fortius respondendum : Nec perdam, nec mentiar. Fecit hoc episcopus quondam Tagastensis ecclesiæ, Firmus nomine, firmiter voluntate : nam cum ab eo quaereretur homo jussu imperatoris per apparatus ab eo missos quem ad se confugientem diligentia quanta poterat occultabat, respondit quaerentibus nec mentiri se posse, nec hominem perdere ; passusque tam multa tormenta corporis (nondum enim erant imperatores Christiani) permansit in sententia. Deinde ad imperatorem ductus usque adeo mirabilis apparuit, ut ipse hominem [*Forte homini*] quem servabat indulgentia [*Forte indulgentiam*] sine ulla difficultate impetraret. Quid hoc fieri potest fortius atque constantius ? Octavum est genus mendacii, quod et nulli obest et adhuc prodest ut ab immunditia corporali aliquem tueatur. In his autem octo generibus tanto quisque minus peccat cum mentitur, quanto emergit ad octavum, tanto amplius quanto mergit ad primum. Quisquis autem esse aliquod genus mendacii quod peccatum non sit putaverit, decipiet seipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratr aliorum ; grave [*gravius*] est enim mendacium, et aliud quodlibet peccatum, quod animo nocentis quam quod animo subvenientis efficitur ; tamen nullum mendacium sine peccato ; scriptum est enim : *Os quod mentitur occidit animam, et omne mendacium non est ex Deo, sed a malo*

est (Sap. 1, 11), et ideo pro omnibus mendaciis secundum qualitatem modumque mendacii satisfactio et poenitentia digna agenda est, ne a veritatis iudice Deo, qui nec fallit nec fallitur, severiter judicemur.

CAP. LXXX. — *De diversis gravioribus mortalibusque peccatis ac sceleribus quæ perpetrantur locutione.*

Egregius prædicator Paulus generaliter cunctos ab omnibus malis et pestiferis refrenare cupiens sermonibus ait: *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut dei gratiam audientibus* (Ephes. iv, 29); et super hæc adjicit: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis, quo utique gravius malum nullum esse poterit* (Ibid. v. 30). Patet igitur quia omnis sermo prolatus qui non proficit ad ædificationem fidei audientium contristat Spiritum sanctum Dei. Et si sermo prolatus non ædificat, is ab Apostolo Christi est prohibitus, ne Spiritum sanctum contristet, quanto magis ille sermo qui destruit et polluit os dicentis et aures audientis, sicuti est falsitas, detractio, maledictio, et similia!

De falsitate.

Falsus testis, ait Salomon, non erit impunitus. Qui falsum testimonium profert contra proximum suum, exstinguetur lucerna ejus in die ultimo (Prov. xix, 9; xx, 20).

De detractioe.

Qui detrahit fratri, dicit Scriptura, detrahit legi (Jac. iv, 11); et Psalmista: *Detrahentem, inquit, occulte adversus proximum suum hunc persequabar* (Ps. cx, 5); et alibi dictum est de eo qui libenter audit detrahentem: *Noli, inquit Scriptura, audire detrahentem, ne forte eradiceris.*

De maledictione.

Apostolus Paulus dicit: *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (I Cor. vi, 10). Omnis sermo malus qui ob hoc profertur ut infamet aliquem, aut male commendet, maledicus est, etiamsi videatur non esse injuriosus; confirmat illa sententia: *Maledixerunt, inquit, et dixerunt ei: Tu discipulus illius es* (Joan. ix, 28).

De murmuratione.

Dicit enim apostolus Paulus: *Neque murmuraveritis sicut quidam obruti murmuraverunt in deserto et perierunt ab exterminatore* (I Cor. x, 10). His enim divinarum Scripturarum testimoniis claret quia pro his et similibus vitiis quæ sunt locutione, perpetua imminet poena, nisi in hac vita per satisfactionem et poenitentiam fuerint deleta.

CAP. LXXXI. — *De his qui opere et actu modis diversis peccant.*

Plura sunt enim peccata levia quæ perpetrantur opere, pro quibus in præsentī vitæ necesse est agere poenitentiam, ne post hujus vitæ terminum ante oculos nostros adducantur causa accusationis. Nihil enim, ut ait Scriptura, *impunitum derelinquit Dominus.*

A Ideoque non solum gravia sed et levia sunt cavenda peccata: sancti enim viri sic levia quasi gravissima lugent peccata, multa enim levia unum grande efficiunt, sicut solent parvis et minimis guttis immensa flumina crescere. Numerositas enim in unum coacta exundantem efficit copiam. Sunt et plura gravia et mortalia peccata et crimina quæ perpetrantur actu et opere, pro quibus regnum cælorum clauditur his qui ea commiserunt, et in hac vitæ poenitentiam et lacrymas et eleemosynas et cætera bona opera non redemerunt: sunt autem hæc, *sacrilegium, homicidium, adulterium, furtum, rapina, atque ebrietas, et cætera similia, quæ Paulus apostolus enumerat.* Quicumque enim aliquid de istis peccatis in se dominare cognoverit, nisi digne se emendaverit, et, si habuerit spatium, longo tempore poenitentiam egerit, et largas eleemosynas erogaverit æterna illum flamma sine ullo remedio trucidabit. Sunt autem minima et levia peccata, quoties in cibo aliquis aut potu plus accipiat quam necesse est, quoties plus loquitur quam oportet, plus tacet quam expedit, quoties pauperem importune petentem exasperat, quoties cum sit corpore sanus, aliis jejunantibus, prandere voluerit, et somno deditus tardius ad ecclesiam surgit; quoties, excepto desiderio filiorum, uxorem suam cognoverit; quoties tardius in carcere requisierit, infirmos tardius visitaverit; si discordes ad concordiam revocare neglexerit, si plus aut proximum aut uxorem aut servum exasperaverit quam oportet, si amplius fuerit blanditus quam oportet, si cuicumque majore possessione aut ex voluntate aut ex necessitate adulari voluerit, si pauperibus esurientibus nimium deliciosa vel sumptuosa cibi convivia paraverit, si aut in ecclesia aut extra ecclesiam fabulis otiosis locutus fuerit. Hæc enim et his similia ad minuta peccata pertinere non dubium est, quæ enumerari vix possunt. Quibus peccatis quamvis occidi animam non credamus, tamen ita eam velut quibusdam pustulis et quasi horrenda scabie replentis deformem faciunt. Quidquid enim de istis peccatis per orationes et jejunia et eleemosynas, et precipue per indulgentiam eorum qui in nobis peccant, in hac vitæ redemptionem non fuerit, igni purgandum est, de quo Apostolus dicit: *Quia in igne revelabitur, et cujus opus arserit, detrimentum patietur* (I Cor. iii, 13).

CAP. LXXXII. — *Item de diversis ac multiformis modis peccantium.*

(Isid.) Sunt enim peccantes quidam qui scienter peccant; sunt et qui ignoranter et alii occulte, et alii necessitate, alii consuetudine et alii amore peccati, et alii non amore peccati, sed timore hominis delinquant.

De his qui scienter et ignoranter offendunt.

Gravius nanquæ ira Dei est quæ prævocatur quæti ea quæ meretur. Nam meretur, quando ignorando peccavimus; provocatur, quando scimus homini facere nec volumus.

De manifestis occultisque peccatis.

Major est culpa manifeste quam occulte peccare, dupliciter enim reus est, quia per se delinquit, quod et agit et docet. De talibus Isaias dicit : *Et peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt nec absconderunt* (Isa. III, 9). Peccatum enim perpetrare crimen est, peccatum enim prædicare clamor est. De quo dicit apostolus Paulus : *Et clamor auferatur a vobis cum omni malitia.*

De his qui peccandi necessitate delinquant.

Plerique non voluntate, sed sola necessitate peccandi pertimescentes temporalem inopiam, et dum præsentis sæculi necessitatem refugiunt, a futuris bonis privantur.

De his qui voluntate non necessitate peccant.

Nonnulli peccatum voluntate non necessitate committunt, nullaque coacti inopia existunt iniqui, sed tantum grati cupiunt esse mali.

De his qui consuetudine peccant.

Nequissimum est peccare, pejus est peccatis consuetudinem facere; ad illud facile ab hoc cum labore resurgitur, dum mala consuetudine repugnatur.

De his qui amore peccati delinquant.

Quidam et diligunt peccatum et faciunt, quidam diligunt tantum et non faciunt; nonnulli peccatum non faciunt et tamen justitiam odint; gravius autem peccat qui non solum peccatum diligit, sed et facit, quam qui non facit et diligit; graviusque interdum, qui diligit et non facit, quam qui facit et odit; gravissimum est non solum facere, sed et diligere peccatum. Sunt qui peracto flagitio mex

A confunduntur; sunt qui non solum non dolent gessisse malum, sed etiam de ipso malo opere gloriantur.

De his qui timore hominum delinquant.

Sunt quidam miseri qui magis timentes hominem terrenum similem sui, quam Deum creatorem suum, perpetrant scelera, non cogitantes illud : *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. V, 29); melius enim erat illis vitam temporalem perdere quam peccatum committere.

Quod aliquando ex peccatis quædam generantur peccata.

Sæpe peccatum alterius peccati causa est, quod cum committitur, aliud ex ipso quasi sua soboles oritur, sicut fieri solet nasci libidinem ex nimia ventris ingluvie. Pœna vero peccati peccatum admittitur, quando pro merito cujusque peccati Deo deserente, in aliud peccatum itur deterius, de quo amplius qui admiserit sordidetur. Ergo præcedens peccatum causa est sequentis peccati, sequens vero peccatum pœna est præcedentis delicti. Præcedentia itaque peccata sequentium sunt criminum causa, ut illa quæ sequuntur sint præcedentiam pœna. Præcedentium peccatorum pœna ipsa vocatur induratio veniens de divina justitia; hinc est quod ait propheta : *Indurasti cor nostrum, ne timeremus* (Isai. LXIII, 17); neque enim dum quicumque justi sunt a Deo impelluntur ut mali fiant, sed dum mali jam sunt indurantur ut deteriores existant. Huc usque qualiter cogitatione, locutione et opere peccata perpetrantur ex multis sanctorum Patrum edictis pauca, donante Domino, excerptimus quæ forsitan simplicioribus prodesse poterunt.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

POENITENTIUM LIBER

AD OTGARIUM.

PRÆFATIO.

Domino in Domino dominorum dilectissimo; OTGARIO archiepiscopo, RABANUS peccator in Christo optat salutem.

Quandiu vos, sancte Pater, sperabamus ad nos venturos, citius fore adventum vestrum optabamus; sed quia postquam abiistis a nobis, et molestos nos de abscessu vestro reliquistis, orandum nobis esse congebamus ut divina majestas, incolumes vos servans, concedat nobis iterum vos sanos videre, quia sanitas vestra sospitas est nostra: si autem aliquid vobis adversi contigerit, tristes nos ac conturbatos sine dubio efficiet. De cætero quoque quia quando hic præsentialiter fuistis, placuit sanctitati vestræ cum parvitate nostra aliquid tractare atque conferre de

D diversis transgressionibus in quibus fragilitas humana divina præcepta transgreditur, quomodo per poenitentiam restaurari possint atque Deo reconcilari hi qui in diversis sceleribus prævaricantur legem Dei: ideoque jussistis mihi ut de canonibus et sanctorum Patrum sententiis breviter excerptem atque in unum colligerem quæ a magistris Ecclesiæ hujusmodi personis ad emendationem vitiorum promulgata sunt. Feci quod mandastis, et in uno libello ea descripsi, quo haberetis in promptu ante oculos ad legendum quod mihi necesse erat ex diversis libris in unum congregare, ut noster labor vestræ voluntati aliquo modo satisfaceret. Et ne forte necessarium vobis foret in diversis voluminibus id querere quod vos jam constat in brevi exquisitum habere, huic quoque

libello subjunxi alterum, quem nuper de consanguineorum nuptiis, et de magorum præstigiis falsisque divinationibus confeceram, ut haberetis eos simul quos ordo rationis concordēs fecit. Legite ergo opusculum quod vobis directum est, et si quid in eo minus recte positum videatur, vestro sacro studio ad utilitatem legentium corrigatur. Bene valete, et in sacris orationibus vestris mei peccatoris memoriam habetote in nomine Domini.

CAP. I. — *De his qui post sacram ordinationem capitalia crimina committunt, et eorum penitentia seu excommunicatione.*

In primis ergo visum est vobis conscribi de his qui sacros ordines habent, et ante vel post ordinationem contaminatos in capitalibus criminibus se esse profitentur : in quibus, ut mihi videtur, hæc distantia debet esse, ut hi qui deprehensi vel capti fuerint publice in perjurio, furto atque fornicatione et cæteris hujusmodi criminibus, secundum sacrorum canonum instituta, a gradu proprio deponantur, quia scandalum est populo Dei tales personas super se positas habere, quas ultra modum vitiosas constat esse. Nempe inde detrahunt homines sacrificio Dei : et rebelles hinc atque contrarii existentes, eorum pravis exemplis quotidie pejores fiunt, sicut quondam filiis Heli peccantibus fecisse leguntur. Qui autem de prædictis viris per occultam confessionem male a se absconse commissa, coram oculis Dei præsentem, etiam sacerdote qui eis indicturus est penitentiam confitentur, et semetipsos graviter deliquisse accusant, si veraciter poenituerint et se per ieiunia et eleemosynas, vigiliis, atque sacras orationes, cum lacrymis purgare certaverint, his etiam gradu servato spes veniæ de misericordia Dei promittenda est, qui omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis pervenire, neque vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.

Nam de illis qui ad honorem presbyterii sine examinatione provecti sunt, in Nicæno concilio, capitulo 8, taliter scriptum est : Si qui presbyteri sine examine sunt provecti, vel cum discuterentur peccata sua confessi sunt, et homines contra canones commoti, manus confessis imponere tentaverunt, tales regula non admittit : quia quod irreprehensibile est catholica defendit Ecclesia.

Item in Neocæsariensi concilio, cap. 8, de hoc ita definitum est : Presbyter si præoccupatus corporali peccato provehatur, et confessus fuerit de se quod ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis propter studium bonum. Nam peccata reliqua plerique dixerunt per manus impositionem posse dimitti. Quod si de se non fuerit ipse confessus, et argui manifeste non quiverit, potestatis suæ iudicio relinquatur.

Item in eodem concilio, cap. 10 : Simili modo etiam diaconus, si eodem peccato succubuerit, ab ordine ministerii subtrahatur.

De illis quoque qui post acceptum gradum pecca-

verint, in apostolorum Canone ita legitur : Episcopus aut presbyter aut diaconus, qui in fornicatione aut perjurio aut furto captus est, deponatur : non tamen communione privetur. Dicit enim Scriptura : « Non vindicabit Dominus his in idipsum (Naum. 1). »

Item in eodem concilio, cap. 28 : Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, depositus juste super certis criminibus, ausus fuerit atrectare ministerium dudum sibi commissum, hic ab Ecclesia penitus abscindatur. « Accusationem autem adversus sacri ordinis viros facile non recipiendam, sed prius causam diligenter examinandam, et postea iudicium inferendum, Apostolus docet scribens ad Timotheum : « Accusationem, inquit, adversus presbyterum non recipias, nisi sub duobus aut tribus testibus. Peccantes autem coram omnibus argue, ut cæteri metum habeant (1 Tim. v). » Quales autem ipsi testes esse debeant, in Africano concilio, cap. 96, manifestatur, ubi ita scriptum est : Placuit ut omnes servi vel proprii liberti, ad accusationem non admittantur, vel omnes quos ad accusanda publica crimina leges publicæ non admittunt. Omnes etiam infamiæ maculis aspersi, id est, histriones ac turpitudinibus subjectæ personæ. Hæretici etiam sive pagani seu Judæi. Sed tamen omnibus quibus accusatio denegatur in causis propriis, accusandi licentia deneganda est.

Item in eodem concilio, cap. 98 : Testes autem ad testimonium non admittendos, qui nec ad accusationem admitti præcepti sunt, vel etiam quos ipse accusator de sua domo produxerit. Ad testimonium autem, intra annos 14 ætatis suæ, non admittatur.

Item in eodem concilio cap. 97 : Placuit, ut quotiescunque clericis ab accusatoribus multa crimina obijciuntur, et unum ex ipsis de quo prius egerit probare non valuerit, ad cætera non admittatur.

De his autem quorum occulta peccata sunt, nec manifeste ab aliquo argui possunt, si salubriter compuncti pro peccatis suis, confessionem episcopo sive presbytero occulte faciunt, bonum mihi videtur, ut secundum id quod sibi decretum fuerit ab episcopo sive presbytero, poenitentiam agant, non tepide nec tarde, sed ferventer et sollicitè : ac sic se veniam peccatorum a Domino percepturos, et gradum se recuperaturos confidant. Quod etiam beatus Gregorius papa, in epistola quam ad Secundinum servum Dei inclusum scripsit, ita probat dicens :

Nam tua sanctitas inde a nobis requisivit, ut tibi rescriberem de sacerdotali officio post lapsum resurgendi, dum dicis de hoc canone diversas te legisse divisasque sententias : alias resurgendi, alias nequaquam posse. Nam nos generaliter a Nicæna incipientes, hanc cum reliquis quatuor veneramus, quæ ipsam sequentes cæteræ in cunctis sententiis unanimes concordant. Nos ergo præcedentes nos patres sequimur : quia auctore Deo, a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes, usque in quartum altaris ministrum hanc formam servandam cognoscimus : ut quem mi-

norem major præcedit, sicut honore est major, ita sit in crimine. Et quem major sequitur culpa, major ei implicetur vindicta : et sic postea poenitentia credatur esse fructuosa. Quid enim prodest triticum seminare, et fructum illius non colligere? aut domum construere, et non illic habitare? Post dignam enim satisfactionem, credimus posse redire ad honorem, propheta dicente : « Nunquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat? (*Isa. xxiv, 20*) et qui aversus est, non revertetur? » Idem peccatori ait : « In quacunque die conversus ingemueris, tunc salvus eris (*Ezech. iii*). » Unde et Psalmista ait : « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me (*Psal. i*). » Dum enim petit ne a Deo projiceretur prolapsus culpa, alienam quippe rex et propheta rapuisse se uxorem tremefactus expavit, propheta indicante flagitium suum, poenitentiam agens addidit : « Redde mihi lætitiā salutaris tui, et spiritu principali confirma me. » Si enim ipse dignam Deo poenitentiam non fecisset nequaquam aliis prædicaret. Ait enim : Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur. Dum enim peccata sua prospexit propheta mundata per poenitentiam, non dubitavit prædicando castigare aliena ; et sic sacrificium de semetipso Deo offerre studuit, cum dicebat : « Sacrificium Deo spiritus contribulatus (*Ibid.*). » Ad hæc ista sufficerent ; sed omnis sententia quo plus sacræ Scripturæ testimoniis confirmatur, facilius creditur. De hoc enim propheta dicit : « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech. xviii*). » De hoc peccantibus dicitur : « Peccator in quacunque die conversus ingemuerit, omnes iniquitates ejus in oblivionem traduntur. » Si enim Redemptor noster, qui peccatores non perdere, sed justificare venit, in oblivione peccantium deliquit, quis hominum condemnanda reseret, cum apostolus dicat : Si Deus justificat, quis est qui condemnet? Ad fontem etiam misericordiæ recurrentes, evangelicam proferamus sententiam : « Gaudebo, inquit, super uno peccatore poenitentiam agente, plus quam super nonaginta novem justis, qui non indigent poenitentia (*Luc. xv*) ; » et ovem perditam nonagesimam nonam, non errantibus relictis, humero ad ovile reportavit. Si ovis errans post inventionem ad ovile humero reportatur, cur ista post penam ad Ecclesiæ ministerium non revocetur? Quid est ergo gravius carnale delictum admittere, sine quo non multi sed pauci inveniuntur, aut Dei Filium timendo negare? In quo peccato ipsum beatum principem apostolorum Petrum, ad cujus nunc corpus indigni sedemus, lapsum esse cognoscimus : sed post negationem poenitentia secuta est, et post poenitentiam misericordia data : quia illum ab apostolatu non deiecit, qui ante seipsum negare prædixit. Tibi hæc, fili charissime, dicta sufficiant, ut illum quem conspicias delicta fletu delere, in conspectu divinitatis non dubites misericordiam consequi : quia nullum peccan-

tem reversum despicit, qui peccatores sanguine suo redimere venit. Hinc etiam et beatus Augustinus ad Petrum diaconum de fide scribens, ait : Omni homini in hac vita esse potest utilis poenitentia : quam quocunque tempore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus, si toto corde renuntiaverit peccatis præteritis, et pro eis in conspectu Dei non solum corporis, sed etiam cordis lacrymas fuderit, et malorum operum maculas bonis operibus diluere curaverit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit. Hoc enim nobis Dominus prophético promittit eloquio, dicens : Si conversus ingemueris, salvus eris. Et alio loco dicitur : « Fili, peccasti, ne adjicias iterum : sed et de præteritis deprecare, ut tibi dimittantur (*Eccli. [xxi]*). » Nunquam peccanti esset indicta pro peccatis deprecatio, si peccanti non esset remissio concedenda. Sed etiam poenitentia peccatori tunc prodest, si eam in Ecclesia catholica gerat : cui Deus, in persona beati Petri, ligandi solvendique tribuit potestatem, dicens : « Quæ alligaveris super terram, erunt ligata et in cælis ; et quæ solveris super terram, erunt soluta et in cælis (*Matth. xviii*). » In quacunque igitur homo ætate veram peccatorum suorum poenitentiam egerit, et vitam suam Deo illuminante correxerit, non privabitur indulgentiæ munere : quia Deus sic per prophetam dicit : « Nolo mortem morientis, tantum ut revertatur a via sua mala et vivat anima ejus (*Ezech. xviii*). » Verumtamen nullus hominum debet sub spe misericordiæ Dei, in suis diutius remanere peccatis : cum etiam in ipso corpore nemo velit sub spe futuræ salutis diutius ægrotare. Tales enim qui ab iniquitatibus suis recedere negligunt, et sibi a Deo indulgentiam repromittunt, nonnunquam ita præveniuntur repentino Dei furore, ut nec conversionis tempus, nec beneficium remissionis inveniant. Ideo unumquemque vestrum sancta Scriptura benigne præmonet dicens : Ne tardaveris converti ad Dominum : et ne differas de die in diem. Subito enim venit ira ejus : et in tempore vindictæ disperdet te. Dicit etiam beatus David : « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (*Psal. xciv*). » Cui quoque beatus Paulus concordat his verbis : « Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo : sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati (*Heb. iii*). » Obdurato igitur corde vivit sive qui non convertitur desperans de indulgentia peccatorum, sive qui sic misericordiam Dei sperat, ut usque in finem vitæ præsentis in suorum criminum perversitate remaneat. Proinde diligentes misericordiam Dei, metuentesque justitiam, nec de remissione peccatorum desperemus nec remaneamus in peccatis : scientes quia illa omnium hominum debita sit exactura æquitas justissimi judicis, quæ non dimiserit misericordia clementissimi Redemptoris. Sicut enim misericordia suscipit absolvitque conversos, ita justitia repellit

et puniet obduratos. Hi sunt qui peccantes in Spiritu sanctum, neque in hoc sæculo, neque in futuro remissionem accipient peccatorum. Nam de hoc Isidorus Hispalensis episcopus, ad inquisitionem Massionis episcopi, ita rescripsit dicens: Verum quod sequenter in epistolis venerabilis fraternitas tua innuit, nulla est in hujusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod alibi legitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post poenitentiam, alibi post hujusmodi delictum, nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum. Hæc enim diversitas hoc modo distinguitur: illos enim ad pristinos officii gradus redire Canon præcepit, quos poenitentia præcessit satisfactio, vel digna peccatorum confessio. At contrahi qui neque a vitio corruptionis emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum quod admittunt, etiam vindicare quadam superstitiosa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis accipiunt. Ergo ita est utraque dirimenda sententia: ut necesse sit illos restaurari in loco honoris, qui per poenitentiam reconciliationem meruerunt divinæ pietatis. Hi nec immerito consequuntur adeptæ dignitatis statum, qui per emendationem poenitentiae recepisse noscuntur vitæ remedium. Id enim ne forte magis ambiguum sit, divinitus auctoritatis sententia confirmetur. Ezechiel enim propheta, sub typo prævaricatoris Jerusalem, ostendit post poenitentiae satisfactionem pristinum restaurari posse honorem. « Confundere, inquit, o Juda, et porta ignominiam tuam (Ezech. xvi). » Et post paululum: « Et tu, inquit, et filia tuæ revertimini ab iniquitate vestra. » Quando dixit, « confundere, » ostendit post confessionem id esse peccati opus; debere quemquam evalescere: et pro admissis sceleribus, verendam frontem humi prostratam demergere: pro eo quod dignum confusionis perpetraverat opus. Deinde præcepit ut portet ignominiam depositionis suæ, lugens cum humilitate quod peccaverat. Sic quoque revocari secundum prophetam ad priorem statum poterit. Item Joannes evangelista angelo Ephesi Ecclesiae, inter cætera simile quiddam scripsit: « Memor esto, inquit, unde cecideris, et age poenitentiam; et prima opera fac: alioquin veniam tibi, et movebo candelabrum tuum de loco ejus (Apoc. ii). » In angelo Ecclesiae præpositum utique, id est, sacerdotem ostendit, juxta Malachiam, qui dicit: « Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem exquirunt de ore ejus, quia angelus Domini est (Malach. ii). » Præpositus ergo lapsus in vitium, per evangelistam monetur, ut memor sit unde ceciderit, et poenitentiam agat, et prima faciat opera: ut non moveatur candelabrum ejus. Nam candelabrum Angeli, doctrina est sacerdotalis: vel honor potestatis quam gestat; intelligitur, juxta quod scriptum est apud Samuelem in damnationem Heli: « Oculi ejus caligaverant, nec poterat videre lucernam Dei, antequam exstingeretur (I Reg. iii). » Lucerna quippe Dei fuerat, quando dignitate sacerdo-

tali pollens, justitiæ claritate fulgebat. Quam existimam propheta asserit, dum ob scelera filiorum, sacerdotis potestatem meritorumque lumen amisit. Candelabrum ergo sive lucerna sacerdotis, quæ intelliguntur charismata honoris, tunc juxta Joannem exstinguitur vel movetur, quando post delicti casum, neglecta poenitentia, admissa scelera non desuntur. Non enim dixit: Pro eo quod cecidisti commovebo candelabrum tuum; sed, Nisi poenitentiam egeris, movebo candelabrum tuum. Ergo quemquam præpositum peccantem, si prævenit poenitentia, delicti utique sequitur et venia. Et in Proverbiis scriptum est: « Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui confessus fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequetur (Prov. xxviii). » Nam et ipsum quod canonum censura post septem annos remeare poenitentem in statum pristinum præcepit, non hoc electione proprii arbitrii sancti Patres, sed potius ex sententia divini iudicii sanxerunt. Nam legitur quod Maria soror Aaron prophetissa, dum ob distractiones adversus Moysen incurrisset delictum, « illico stigmate lepræ perfusa est. Cumque peteret Moyses ut emundaretur, præcepit eam Dominus extra castra septem diebus egredi, et post emundationem rursus eam in castra admitti (Num. xii). » Maria ergo soror Aaron caro intelligitur sacerdotis: quæ dum superbiæ dedita sordidissimis cogitationum contagiis maculatur, extra castra septem diebus, hoc est, extra collegium sanctæ Ecclesiæ septem annis proficiatur: ubi post emundationem victiorum, loci vel pristinae dignitatis recipiet meritum. Ecce in quantum valuerunt, concilii antiquam plane et plena auctoritate sententiam sacris testimoniis explanavi, ostendens eum posse restaurari proprio honore, qui per poenitentiae satisfactionem, novit propria delicta deslere. Eum vero non posse restaurari, qui nec luget quæ egit, et lugenda sive ullo pudore religionis, vel timore iudicii divini committit. In fine autem epistolæ hoc adieciendum putavi, ut quotiescunque in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius magis teneatur sententia cujus antiquior et potior existit auctoritas.

In concilio igitur Hilerdensi, cap. 8, de his qui altario serviunt; si subito carnis fragilitate corruerint, et Domino respiciente digne poeniterint, ita ut mortificato corpore cordis contriti sacrificium Deo offerant, maneant in potestate pontificis, vel veraciter afflictos non diu suspendere, vel desidiosos prolixiori tempore ab Ecclesiæ corpore segregare: ita tamen, ut sic officiorum loca recipiant, ne possint ad altiora officia ulterius promoveri. Quod si iterato velut canes ad vomitum reversi fuerint, non solum dignitate officii careant, sed etiam sanctam communionem, nisi in exitu non percipiant.

Item in concilio Carthaginiensi, can. 27, scriptum est quod presbyteri et diaconi in graviore culpa convicti, manus impositionem tanquam laici nequaquam suscipiant. Confirmatum est, ut si quando presbyteri vel diaconi in aliqua graviore culpa convicti fuerint,

qua eos a ministerio necesse sit removeri, non eis manus tanquam poenitentibus laicis imponatur : neque permittendum ut rebaptizati ad clericatus gradum promoveantur.

CAP. II. — *De incestis conjunctionibus.*

De incestis conjunctionibus in concilio Agathensi, cap. 61, ita scriptum est : Incestis conjugii nihil prorsus veniæ reservamus, nisi cum adulterium separatione sanaverint. Incestos vero nullo conjugii nomine deputandos, quos etiam designare funestum est. Hos enim esse censemus : Si quis relictam fratris, quæ pene prius soror exstiterat, carnali conjunctione violaverit. Si quis fratris germanam uxorem acceperit. Si quis nõvercã duxerit. Si quis consobriniæ suæ se sociaverit. Quod ita præsentī tempore prohibemus, ut ita eā quæ sunt ante nos constituta non dissolvamus. Si quis relictæ vel filię aut avunculi miscetur, aut patris filię vel privigniæ suæ concubitu polluat. Sanè quibus conjunctio illicita interdicitur, habebunt inveniendi melioris conjugii libertatem.

Item de eisdem in concilio Aurelianensi, cap. 14, scriptum est : Ne frater super thorum defuncti fratris ascendat. Ne quisquam, amissa uxore, sorori audeat sociari. Quod si fecerit, ab ecclesiastica distributione ferietur.

Item de eisdem in concilio Hilerdensi, cap. 4, ita dictum est : Qui se incesti pollutione commaculant, placuit quousque in ipso detestando et illicito carnis contubernio perseverant, usque ad missam tantum catechumenorum in ecclesia permittantur. Cum quibus etiam nec cibum sumere ulli Christianorum, sicut Apostolus jussit (I Cor. v), oportet.

Item de his in Ancyrano concilio, cap. 24, ita scriptum est : Quidam sponsam habens, sororem ejus violavit, et gravidam reddidit : postmodum desponsatam sibi duxit uxorem. Illa vero quæ corrupta est laqueo se peremit. Hi qui fuerunt conscii, post decennem satisfactionem jussi sunt suscipere gradus poenitiæ constitutos.

Item in Neocesariensi concilio, cap. 2, ita dictum est de his quæ duobus fratribus nupserint, vel qui duas sorores uxores acceperint : Mulier si duobus fratribus nupserit, abiciatur usque ad montem. Veruntamen in exitu propter misericordiam, si promiserit quod facta incolumis hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum poenitiæ consequatur. Quod si defecerit mulier aut vir in talibus nuptiis, difficilis erit poenitentia in vita permanenti.

Item de his qui duabus sororibus copulantur, in Heliberritano concilio, cap. 61, ita scriptum est : Si quis post obitum uxoris suæ sororem ejus duxerit, et ipsa fuerit fidelis, quinquennium a communione placuit abstinere, nisi forte veloxius dari pacem necessitas coegerit infirmitatis.

Item de muliere quæ duos fratres sumit in conjugio, vel vir qui duas sorores habuerit, in concilio Martini episcopi, cap. 78, ita scriptum est : Si qua

mulier duos fratres, aut si quis vir duas sorores duxerit, a communione abstineant usque ad mortem. In morte eis communio pro misericordia detur. Si vero supervixerint communione accepta, et de infirmitate convalescerint, agant plenam poenitentiam tempore constituto.

Item in Canone apostolorum, cap. 19, scriptum est : Qui duas in conjugium sorores acceperit, vel filiam fratris, clericus esse non poterit.

CAP. III. — *De his qui adulterium committunt.*

Adulterium autem non solum lex damnat, sed etiam evangelica auctoritas omnino fieri vetat. Unde et sancti Patres, coelesti magisterio imbuti, de hoc quid servandum sit sanciverunt. Nam in Ancyrano concilio, cap. 18, ita scriptum est : Si cujus uxor adulterata fuerit, vel si ipse adulterium commiserit, septem annorum poenitentiam agentem, oportet eum persequi secundum pristinos gradus.

Item in Africano concilio, cap. 69, de his qui uxores aut quæ viros dimittunt, ut sic maneant, scriptum est : Placuit, ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri jungatur, ut ita maneant, aut sibiimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur : in qua causa legem imperialem petendam promulgari.

Item in decretis Innocentii papæ, cap. 24, scriptum est quod viri cum adulteris non conveniant. Et illud desideratum est scribi cur communicantes viri cum adulteris uxoribus non conveniant, cum contra uxores in consortio adulterorum virorum manere videantur. Super hoc Christiana religio adulterium in utroque sexu pari ratione condemnat. Sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant, et non habent latentia peccata vindictam. Viri autem liberi uxores adulteras apud sacerdotes deferre consueverunt : et ideo mulieribus, prodo earum crimine, communio denegatur. Virorum autem latente commisso, non facile quisquam ex suspicionibus abstinetur. Qui utique submovebitur, si ejus flagitium detegatur. Cum ergo par causa sit, interdum probatione cessante, vindictæ ratio conquiescit.

Item in ejusdem decretis, cap. 27, scriptum est : Quod hi qui intercedente repudio divortium pertulerunt, si se aliis nuptiis adjunxerint, adulteri esse monstrentur. De his etiam requisivit dilectio tua, qui, interveniente repudio, alii se matrimonio copularunt : quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse conjugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri : in tantum etiam, ut hæ personæ quibus tales conjuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur : secundum illud quod legimus in Evangelio : « Qui dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, mœchatur. Similiter et qui dimissam duxerit, mœchatur (Matth. v). » Et ideo omnes a communione

abstinentes. De parentibus autem aut propinquis eorum nihil tale statui potest, nisi incentes illiciti consortii fuisse detegantur.

In concilio quoque Heliberritano, cap. 9, de feminis quæ adulteros maritos reliquerunt, et aliis nubunt, scriptum est : Femina fidelis quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, et alterum ducit, prohibeatur ne ducat. Si duxerit, non prius accipiat communionem, nisi quem reliquit de sæculo exierit : nisi forte necessitas infirmitatis dare compulerit.

CAP. IV. — De his qui mœchantur.

Item in concilio Heliberritano, cap. 30, de mœchis scriptum est : Subdiaconos eos ordinari non debere, qui in adolescentia sua fuerint mœchati : eo quod per subreptionem ad altiorem gradum promovebantur : si qui sunt in tempore præterito ordinati, amoveantur.

Item in eodem concilio, cap. 31, de adolescentibus qui post lavacrum mœchantur, scriptum est : Adolescentes qui post fidem lavacri salutaris fuerint mœchati, cum duxerint uxores, acta legitima poenitentia, placuit ad communionem eos admitti.

Item in eodem concilio, cap. 42, de eo qui uxorem habens sæpius mœchatur, scriptum est : Si quis fidelis habens uxorem, non semel, sed sæpe fuerit mœchatus, in fine mortis est conveniendus. Quod si promiserit se cessaturum, detur ei communio. Si resuscitatus rursus fuerit mœchatus, placuit ulterius non ludere eum de communione pacis.

Item in eodem concilio, cap. 43, de virginibus Deo sacratis si adulteraverint : Virgines quæ se Deo dicaverunt, si pactum perdiderint virginitalis, atque eidem libidini servierint, non intelligentes quid admiserint, placuit nec in finem eis dandam esse communionem. Quod si semel persuasu suo ab infirmi corporis lapsu post commissa vitia tempore vitæ suæ huiusmodi feminæ egerint poenitentiam, ut abstineant se a coitu, placuit eas in finem communionem accipere debere.

Item in eodem concilio, cap. 44, de virginibus secularibus, si mœchatæ fuerint, scriptum est : Virgines quæ virginitalitatem suam non custodierint, si eos qui easdem violaverint duxerint, et tenuerint maritos, eo quod solas nuptias violaverint, post annum sine poenitentia reconciliari debebunt. Vel si alios cognoverint viros, eo quod mœchatæ sunt, placuit post quinquennii tempora, acta legitima poenitentia, admitti eas ad communionem oportere.

Item in Ancyrano concilio, cap. 18, de his qui virginitatem professi sunt, et de his qui sub sororis habitu cum aliquibus commemorantur, scriptum est : Quotquot virginitatem promittentes, irritam faciunt sponsonem, inter bigamos censeantur. Virgines autem quæ conveniunt cum aliquibus tanquam sorores habitare prohibemus.

CAP. V. — De his qui sacris virginibus se sociant, et de virginibus velatis si mœchatæ fuerint.

Item in decretis Gelasii papæ, cap. 20, de his qui

A se sacris virginibus sociant, et fœdera incesta committunt, quod communicare non possint, nisi forte publicam poenitentiam gesserint, dictum est : Virginibus sacris temere se quosdam sociare cognovimus, et post dicatum Deo propositum, incesta fœdera sacrilegaque miscere : quas protinus æquum est a sacra communione detrudi : et nisi per publicam probatamque poenitentiam omnino non recipi : aut his certe viaticum de sæculo transeuntibus, si tamen poenituerint, non negetur.

Item in decretis Innocentii papæ, cap. 20, de virginibus non velatis si deviaverint, scriptum est : Hæc vero quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverant permanere, licet velatæ non fuerint, si forte nupsierint, his agenda aliquanto tempore poenitentia est : quia sponso earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigit, quomodo solvi sine vindicta poterit? Nam si apostolus Paulus, illas quæ a proposito viduitatis discesserunt, dixerat habere damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt (1. Tim. v), quanto potius virgines, quæ prioris promissionis fidem frangere sunt conatæ!

CAP. VI. — De his qui irrationabiliter fornicantur.

In concilio Ancyrano, cap. 15, de his qui fornicantur irrationabiliter, id est, qui miscentur pecoribus, aut cum masculis polluantur, scriptum est : De illis qui irrationabiliter versati sunt, sive versantur, quotquot ante vicesimum annum tale crimen commiserint, quindecim annis exactis in poenitentia, communionem mereantur orationum. Deinde quinquennio in hac communione durantes, tunc demum oblationis sacramenta contingant. Discutiat autem et vita eorum, quales tempore poenitudinis exstiterint : et ita misericordiam consequantur. Quod si inexplebiliter his hæserit criminibus, ad agendam poenitentiam prolixius tempus insumant. Quotquot autem peracta viginti annorum ætate, et uxores habentes hoc peccato prolapsi sunt, viginti quinque annis poenitudinem gerentes, in communionem suscipiantur orationum. In qua quinquennio perdurantes, tunc demum oblationis sacramenta percipiant. Quod si qui et uxores habentes, et transcendentes quinquagesimum annum ætatis, ita deliquerint, ad exitum vitæ communionis gratiam consequantur.

Item in eodem de his qui in pecudes vel in masculos aut olim polluti sunt, aut hactenus hoc vitio tabescunt, cap. 16, scriptum est : Eos qui irrationabiliter vixere, et lepra iniusti criminis alios polluerunt, præcepit sancta synodus inter eos orare qui spiritu periclitantur immundo.

CAP. VII. — De conjugatis, si quis eorum ductus fuerit in captivitatem.

In decretis quoque Innocentii papæ, cap. 37, scriptum est : Quod si cujus uxor in captivitatem fuerit abducta, et alteram maritus acceperit, revertente

prima, secunda mulier debet excludi. Innocentius A. Probo scripsit : Conturbatio procellæ barbaricæ facultati legum intulit casum. Nam bene constituto matrimonio inter Fortunium et Ursam captivitatis incursus faceret nævum, nisi sacræ religionis statuta providerent. Cum enim in captivitate prædicta Ursa mulier teneretur, aliud conjugium cum Restituta Fortunius memoratus iniisse cognoscitur : sed favore Domini reversa Ursa nos adiit, et nullo dissidente, uxorem se memorati esse perdocuit. Quare, domine fili merito illustris, statuimus, fide catholica suffragante, illud esse conjugium quod erat primitus divina gratia fundatum. Conventumque secundæ mulieris priore superstitie, nec divortio rejectæ, nullo pacto posse esse legitimum.

CAP. VIII. — *Quod aliud sit uxor, aliud concubina, et quod non sit conjugii duplicatio, quando, ancilla rejecta, uxor assumitur.*

In decretis Leonis papæ, cap. 19, scriptum est quod aliud sit uxor, et aliud concubina. Nec erret quisquis filiam suam in matrimonium tradiderit ei qui habuit concubinam. Non omnis mulier viro juncta, uxor est viri : quia nec omnis filius hæres est patris. Nuptiarum autem fœdera inter ingenuos sunt legitima, et inter æquales. Et multo prius hoc ipsum Domino constituyente, quam initium Romani juris existeret. Itaque aliud est uxor, aliud concubina : sicut aliud ancilla, aliud libera. Propter quod etiam Apostolus ad manifestandam harum personarum discretionem, testimonium ponit ex Genesi, ubi dicitur Abraham : « Ejice ancillam et filium ejus. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac (Gen. xxi). » Unde cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut præter sexuum conjunctionem haberet in se Christi et Ecclesiæ sacramentum, dubium non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium. Igitur cujuslibet loci clericus, si filiam suam viro habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est, quasi eam conjugato dederit, nisi forte illa mulier et ingenua facta, et dotata legitime, et publicis nuptiis honestata videatur : paterno arbitrio viris junctæ carent culpa, si mulieres quæ a viris habeantur in matrimonio non fuerint, quia aliud est nupta, aliud concubina.

Item in ejusdem decretis, cap. 20, scriptum est : Quod non sit conjugii duplicatio, quando, ancilla rejecta, uxor assumitur. Ancillam a thoro abicere, et uxorem certæ ingenuitatis accipere, non duplicatio conjugii, sed profectus est honestatis. Culpanda sit sane talium negligentia : sed non penitus desperanda : ut crebris exhortationibus incitati, quod necessarie expetiverunt, fideliter exsequantur. Nemo enim desperandus est, dum in hoc corpore constitutus est : quia nonnunquam quod diffidentia retatis differtur, consilio maturiori perficitur, in matrimonio videtur esse.

A CAP. IX. — *De eo qui uxorem capti sortitus est in matrimonium.*

Item in decretis Leonis papæ, cap. 43, scriptum est, quod non videatur esse culpabilis qui uxorem capti sortitus est, nec tamen culpabilis judicetur, et tanquam alieni juris pervasor habeatur, qui personam ejus mariti, qui jam non esse existimabatur, assumpsit. Sic enim multa quæ ad eos qui in captivitatem ducti sunt pertinebant, in jus alienum transire potuerunt : et tamen plenum justitiæ est, ut iisdem reversis propria reformentur. Quod si in mancipiis vel agris aut etiam in domibus ac possessionibus rite servatur, quanto magis in conjugiorum redintegratione faciendum est, ut quod bellica necessitate turbatum est, pacis remedio reformetur.

B CAP. X. — *De illo qui concubinam super uxorem habet.*

In Toletano concilio, cap. 7, scriptum est de eo qui uxorem habet, si concubinam habuerit, quod non communicet. Si quis habens uxorem fidelis, si concubinam habeat, non communicet. Cæterum is qui non habet uxorem, et pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur : tantum ut unius mulieris aut uxoris aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus. Alias verò vivens, abiciatur donec desinat ; et ad poenitentiam revertatur.

CAP. XI. — *De parricidio, et his qui partus suos necant.*

C Parricidio autem quam sit detestabile crimen, in judicio facto inter Cain et Abel fratrem suum, Dominus ipse ostendit, cum ad Cain parricidam ait : « Maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Non dabit tibi fructus suos. Vagus et profugus eris super terram (Gen. iv). » In quo etiam posuit signum, hoc est ut tremens et gemens profugus semper viveret, nec auderet jam uspiam sedes habere quietas. Sed quia in modernis temporibus parricidæ profugi discurrunt per diversa loca, et variis vitiis atque gulæ illecebris deserviunt, melius mihi videtur, ut in uno loco manentes, poenitentia stricta semetipsos castigent, si forte a Domini bonitate indulgentiam facinoris sui percipere mereantur. Non enim eis licebit ultra militiæ cingulum sumere, et nuptiis atque conjugii copula uti : quia sacri Canones hoc eis non consentiunt : sicut modo de poenitentibus pro culpis gravium criminum decreta synodalia decernere ostensuri sumus.

Itaque in Ancyrano concilio, cap. 20, scriptum est de his qui partus suos ex fornicatione diversis modis interimunt : De mulieribus quæ fornicantur, et partus suos necant, vel quæ agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vitæ eas ab Ecclesia removet. Humanus autem nunc definimus, ut eis decem annorum tempus secundum præfixos gradus poenitiæ largiamur.

Item in concilio Heliberritano, cap. 63, scriptum

est de his quæ filios ex adulterio necant : Si qua per A adulterium absente marito conceperit, idque post facinus occiderit, placuit vix in fine dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus.

Item in concilio Hilerdensi, cap. 2, scriptum est de his qui abortum faciunt, vel natos suos exstinguunt : Hi vero qui male conceptos, ex adulterio factos vel editos necare studuerint, vel in ventribus matrum, potionibus aliquibus colliserint in utroque sexu adulteris, post septem annorum excommunicatio tribuatur : ita tamen ut omni tempore vitæ suæ fletibus et humilitati insistant.

CAP. XII. — *De homicidiis voluntarie commissis.*

In concilio Neocæsariensi, cap. 24, de homicidiis scriptum est : Qui voluntarie homicidium fecerint, penitentia quidem jugiter se submittant, perfectionem vero circa exitum consequantur.

CAP. XIII. — *De homicidis et falsis testibus.*

Item in concilio Agathensi, cap. 54, de homicidis et falsis testibus scriptum est : Itaque censuimus, homicidas et falsos testes a communione ecclesiastica submovendos, nisi penitentia satisfactione crimina admissa diluerint.

CAP. XIV. — *De his qui servos suos extra judicem necant, et doming quæ per zelum ancillam occiderit.*

Item in concilio Agathensi, cap. 62, scriptum est de his qui servos suos extra judicem necant : Si quis servum proprium sine conscientia judicis occiderit, excommunicatione vel penitentia biennii, reatum C sanguinis emundabit.

Item in concilio Heliberritano, cap. 5, scriptum est, si domina per zelum ancillam occiderit : Si qua femina, furore zeli accensa, flagris verberaverit ancillam suam, ita ut intra tertium diem animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum sit voluntate an casu occiderit : si voluntate, septem annos, si casu, per quinquennii tempora, acta legitima penitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si infra tempora constituta fuerit infirma, accipiat communionem.

CAP. XV. — *De homicidiis non sponte commissis, et illis qui se excusant quasi insontes ab homicidio in prelio commisso jussu principum.*

In concilio Neocæsariensi, cap. 22, scriptum est de his qui non sponte homicidium commiserunt : De homicidiis non sponte commissis, prior quidem definitio, post septennem penitentiam, perfectionem consequi præcepit ; secunda vero, quinquennii tempore explere.

Quod autem quidam homicidium quod nuper in seditione et prælio principum nostrorum perpetratum est, excusant, quasi necesse sit pro hoc eulibet agere penitentiam, eo quod jussu principum peractum sit, et Dei judicio ita finitum. Scimus enim quod Dei iudicium semper justum est, et nulla reprehensione dignum ; de quo etiam scriptum est : Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus

in omnibus operibus suis : qui judicat orbem terræ in æquitate et populos in veritate sua ; sine quo nec passer cadit super terram (*Psal. cxliv.*). » Sed nemo omnia judicia Dei penetrare potest, quoniam scriptum est : « *Judicia Dei abyssus multa (Psal. xxxv).* » Unde oportet eos considerare, qui hanc necem nefariam defendere cupiunt, utrum illos coram oculis Dei quasi innoxios excusare possint, qui propter avaritiam quæ omnium malorum radix est, et idolorum servituti comparatur, atque propter favorem dominorum suorum temporalium, æternum Dominum contempserunt, et mandata illius spernentes, non casu sed per industriam homicidium perfecrunt. Nam de his legimus qui homines non sponte interfecerunt, Deum per legis latorem urbes refugii B deputasse : ad quas confugientes salvarentur ab ultore sanguinis proximi sui, et non morerentur. Inde in Deuteronomio scriptum est : « Hæc erit lex homicidæ, cujus vita servanda est. Qui percusserit proximum suum nesciens, et heri et nudius tertius nullum contra eum habuisse odium comprobatur, sed abiisse simpliciter eum eo in silvam ad ligna cædenda, et in sectione lignorum, securis fugerit de manu, aut ferrum lapsum de manubrio, amicum ejus percusserit et occiderit, hic ad unam urbium supradictarum confugiet et vivet : ne proximus ejus cujus sanguis effusus est, stimulo doloris percutiat animam ejus (*Deut. xix.*). » De eo vero qui per industriam aliquem occiderit, in Exodo ita præceptum est : « Si quis de industria et per insidias occiderit proximum, ab altari meo evellas eum, ut moriatur (*Exod. xxi.*). » Et in Deuteronomio : « Si quis, inquit, odio habens proximum suum, insidiatus fuerit vitæ ejus, et surgens percusserit illum, et mortuus fuerit, et fugerit ad unam de supradictis urbibus, mittent seniores civitatis illius, et eripient eum de loco refugii : et tradent eum in manus proximi ejus, cujus sanguis effusus est, et morietur, nec misereberis ejus (*Deut. xix.*). » Si ergo eum quem Dominus dignum morte esse judicavit, reum non esse quis dicit, quomodo contrarius legi Dei non existit, qui hoc quod Dominus præcepit, cassum esse contendit ? Videndum ergo illi est ne forte in illorum numero sit, quibus per prophetam dicitur : « Væ vobis qui consitis pulvillos sub omni cubito, et cervicalia ad decipiendas animas (*Ezech. xiii.*). » Et alibi : « Væ vobis, inquit, qui dicitis bonum malum, et malum bonum, ponentes lucem tenebras et tenebras lucem, dicentes amarum dulce, et dulce amarum. Tales ergo mortificant animas quæ non moriuntur, et vivificant quæ non vivunt (*Isa. v.*). » Quisquis ergo malorum operum sine condigna penitentia quemquam veniam a Deo percipere posse dixerit, penitus errat. Et cum deceptus alios decipere festinat, duplici noxa constringitur, hoc est, proprii erroris et alienæ deceptionis. Sed inter hæc sciendum, quod magna distantia est inter legitimum principem et seditiosum tyrannum. Inter eum qui subvertere nititur Christianæ pacis tranquillitatem,

et illum qui armis contra iniquitatem, certat defendere æquitatem. De quo plurima sub lege velere et sub Testamento novo, fortium virorum inveniuntur exempla : quæ nos possunt instruere quid de huiusmodi facto debemus sentire.

CAP. XVI. — *De administratoribus et his qui preces criminales dictant.*

De administratoribus autem qui iudicia sæcularia secundum legem majorum suorum exercent, quid sacri canones inde sentiant, facile est invenire. Nam in decretis Innocentii papæ, cap. 23, ita legitur : Quæsitum est ergo super his qui post baptismum administraverunt, et aut tormenta sola exercuerunt, aut etiam capitale protulerunt sententiam, de his nihil legitime a maioribus definitum. Meminerant enim a Deo potestates has fuisse concessas, et propter vindictam noxiorum gladium fuisse promissum, et Dei ministrum esse datum, vindicem esse in huiusmodi. Quemadmodum igitur reprehenderent factum quod auctore Domino viderent esse concessum? De his ergo ita ut hactenus servatum est, sic habemus : ne aut disciplinam evertere, aut contra auctoritatem Domini venire videamur. Ipsi autem in ratione reddenda gesta sua omnia servabant.

Item in ejusdem decretis, cap. 30, scriptum est, quod qui preces criminales dictant, habeantur immunes : illud autem sciscitari voluisti, an preces dictantibus liberum concedatur. Utique propter baptismi regenerationem a principibus poscere mortem alicujus, vel sanguinem de reatu. Quam rem principes nunquam sine cognitione concedunt, sed ad iudices commissi ipsa vel crimina semper remittunt, ut causa cognita vindicetur. Quæ cum quæsitore fuerint delegata, aut absolutio, aut damnatio pro negotii qualitate profertur. Et dum legum in improbos exercetur auctoritas, erit dictator immunis.

CAP. XVII. — *De populi necessario commissu.*

De populi autem necessario commissu quomodo inultum soleat præteriri, idem papa quibusdam episcopis de Macedonia ad interrogata respondens, ita scripsit, dicens : Prævideat ergo dilectio vestra hactenus talia mansisse : et advertite, quod utique ut dicitis, necessitas imperavit : in pace etiam ecclesias constitutas non posse præsumere. Sed ut sæpe accidit quoties a populis et a turba peccatur, quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari, inultum solere transire. Priora ergo dimittenda dico Dei iudicio, de reliquo maxima sollicitudine præcavendum. Non enim hic, ut mihi videtur, iste doctor apostolicus dicit non necessarium esse populo pro male commissis agere poenitentiam, sed quod in omnes propter multitudinem non potest vindicari, priora dimittenda Dei iudicio : de reliquo maxima sollicitudine præcavendum ne fiant.

CAP. XVIII. — *De furto.*

De furto vero in concilio Agatheasi, cap. 5, ita scriptum est : Si clericus furtum ecclesiæ fecerit, peregrina ei communio tribuatur.

Item in eodem concilio, cap. 26, scriptum est : Si qui vero clerici documenta quibus ecclesiæ possessio firmatur, aut suppressere, aut negare, aut adversariis fortasse tradere damnabili et puniendi obstinatione præsumserunt, quidquid per abstinentiam documentorum damni ecclesiæ illatum est, et de propriis facultatibus reddant, et communionem priventur, etiam qui in damno ecclesiæ impie sollicitati a traditoribus susceperint.

CAP. XIX. — *De conjuratione vel conspiratione.*

De conjuratione vel conspiratione in concilio Chateodonensi, cap. 14, scriptum est : Conjurationis vel conspirationis crimen, et ab exteris legibus est omnino prohibitum, multo magis hoc in Dei Ecclesia ne fiat admonere conveniet. Si qui ergo clerici vel monachi reperti fuerint conjurantes aut conspirantes, aut insidias ponentes episcopis aut clericis, a gradu proprio penitus abjiciantur.

CAP. XX. — *De his qui sacramento se obligant ne ad pacem redeant.*

De his vero qui sacramento se obligant, ne ad pacem redeant, in concilio Hilerdensi, cap. 7, ita scriptum est : Qui sacramento se obligaverit, ut litiget cum quolibet, ne ad pacem ullo modo redeat, pro perjurio, uno anno a communionem corporis et sanguinis Domini segregatus, reatum suum elemosynis et fletibus, et quantum poterit jejuniis absolvat. Ad charitatem vero, quæ operit multitudinem peccatorum, celeriter venire festinet.

CAP. XXI. — *De his qui noxia juramenta faciunt, quomodo poenitere oporteat.*

De iniquo ergo juramento et ad proximi noxam pertinente, in Toletana synodo, cap. 26, ita scriptum continetur : Etenim dum perjurare compellimur, Creatorem quidem offendimus : sed nos tantummodo maculamus. Cum vero noxia promissa complemus, et Dei jussa superbe contemnimus, ut proximis impia crudelitate noceamus, et nosipsos crudeliori mortis gladio trucidamus. Illie enim duplii culparum telo pereutimur : hic tripliciter jugulamur. Restat ergo, ut eo nostra pergat sententia, quo misericordiæ patuerit via. Quæ ita Domino probatur accepta, ut plus eam cupiat quam sacrificia veneranda, dicente ipso : « Misericordiam volui et non sacrificium (Matth. 23). » Hac indulgentiæ concessa licentia, miserationis ipsius opus in gloriosi principis potestatem redigimus : ut quia Deus illi miserandi aditum patefecit, remedia pietatis ipse quoque non denegat, quæ ita principali discretionem moderata persistent, ut et illis ita sit, quatenus misericordia contributa, ut nusquam gens aut patria per eosdem aut periculum quodcumque perferat aut jacturam, hæc miserationis obtentu temperasse sufficiat. Cæterum quia juramenta pro regiæ potestatis salute, vel constitutione gentis et patriæ, vel hactenus sunt exacta, vel deinceps exstiterunt exigenda, omni custodia omnique vigilantia indissolubiliq̃ decernimus observanda, membrorum trun-

catione mortisque sententia, religione penitus absoluta. Sed ne pravaram mentium versuta nequitia nosmet ad perjurii aliquando provocet culpam, neve a sanctæ fidei regula hanc asserat venire sententiam, tam divinæ auctoritatis oracula, quam præcedentium Patrum huic narrationi curavimus innectenda. Sic enim per Jeremiam dixit : « Repente loquar adversus gentem, adversus regnum, ut eradicem et disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo quod locutus sum adversus eam, agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi, ut facerem ei (Jer. xviii). » Et per Ezechielem : « Si dixeris, inquit, justo quod vita vivat, et confisus in iustitia sua fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ ejus oblivioni tradentur, et in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Si autem dixeris impio, Morte morieris, et egerit pœnitentiam, vita vivet et non morietur (Ezech. xviii). » Si ergo nostra conversio sic divinam mutat sententiam, cur miserorum tantæ lacrymæ vel pressura, tam crudam non temperant ex miseratione vindictam? Hinc populo etiam Israelitico sæpe ultio promissa suspenditur, et Nivitarum perditio divinæ sententiæ permutatione sedatur. Nam sanctus Ambrosius in libro tertio de Officiis, cap. 12, ita ait : Purum igitur ac sincerum oportet esse affectum, ut unusquisque simplicem sermonem proferat : vas suum in sanctitate possideat, ne fratrem circumspectione verborum inducat : nihil promittat inhonestum. At si promiserit, tolerabilius est promissum non facere, quam facere quod turpe sit. Sæpe plerique constringunt seipsos jurisjurandi sacramento : et cum ipsi cognoverint promittendum non fuisse sacramentum, tamen contemplatione faciunt quod sponderunt. Sicut de Herode supra scripsimus, qui saltatrici præmium turpiter promisit, crudeliter solvit (Matth. xiv). Turpe quod regnum pro saltatione promittitur : crudele, quod mors prophetæ pro jurisjurandi religione donatur! Quanto tolerabilius tale fuisset perjurium : sacramento. Et post pauca de Jephthe discernens, Miserabilis necessitas, quæ solvitur parricidio. Melius est non vovere id quod sibi is cui promittitur nolit exsolvi. Et post paululum : Non semper igitur promissa solvenda omnia sunt. Denique ipse Dominus, sicut Scriptura indicat, frequenter suam mutat sententiam. Vir quoque sanctissimus Augustinus, investigationis acumine acutus : Inveniendi aditus patet, minora semper eligantur. Quia et qui murorum ambitu ne fugiat clauditur, ibi se in fugam præcipitat, ubi brevior murus invenitur. Hinc et Isidorus ait : Tolerabilius est enim non implere sacramentum quam permanere in stupri flagitio. Similiter in Synonymis : In malis promissis rescinde fidem : in turpi voto muta decretum : quod incaute vovisti, ne facias. Impia est promissio, quæ scelere adimpletur. Unde necesse est ut male jurans dignam pœnitentiam agat, eo quod nomen Domini contra præceptum illius sumpsit in vano : quia in Exodo scriptum est : « Nec enim insontem habebit Domi-

nus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra (Exod. xx). » Et in Levitico : « Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Domini Dei tui : ego Dominus (Lev. xix). » Tamen malum quod facturum se sacramento devoverat, omnino non faciat, quoniam stulta vota frangenda sunt.

CAP. XXII. — *De his qui ad ecclesiæ patrociniū confugiunt, ne tradantur persequentibus se sine fœdere pacti.*

De his ergo qui ad ecclesiæ patrociniū confugiunt ne tradantur, in concilio Arausicano, cap. 5, ita scriptum est : Eos autem qui ad ecclesiam confugerint, tradi non oportere, sed loci sancti reverentia et intercessione defendi. In concilio Aurelianensi, cap. 1, de homicidis, et adulteris, et furibus, si ad ecclesiam confugerint, ita scriptum est : Id constituimus observandum quod ecclesiastici canones decreverunt, et lex Romana constituit, ut ab ecclesiæ atriis vel domo episcopi eos abstrahere omnino non liceat, sed nec altari consignari, nisi ad Evangelia datis sacramentis, de morte et debilitate et omni pœnarum genere sint securi, ita ut ei cui reus fuerit criminosus de satisfactione conveniat. Quod si sacramenta sua convictus fuerit violasse reus perjurii, non solum a communione Ecclesiæ vel omnium clericorum, verum etiam et a catholicorum convivio separetur. Quod si cui reus est noluerit sibi intentione faciente componi, et ipse reus de ecclesia actus timore discesserit, ab ecclesiæ clericis non quærat.

Item in eodem concilio, cap. 2, scriptum est de raptoribus, si ad ecclesiam confugerint : De raptoribus autem id constituendum esse censuimus, ut si ad ecclesiam raptor cum rapta convenerit, et feminam ipsam violentiam pertulisse constiterit, statim liberetur de potestate raptoris : et raptor mortis vel pœnarum impunitate concessa, ad serviendum subiectus sit, aut redimendi se liberam habeat facultatem. Si vero quæ rapitur patrem habere constiterit, et puella raptori consenserit, potestati patris excusata reddatur : et raptor a patre superioris conditionis satisfactione teneatur obnoxius.

Item in eodem concilio, cap. 3, scriptum est de servis, si ad ecclesiam confugerint : Servus si ad ecclesiam confugerit pro qualibet culpa, si a domino omissa culpa sacramentum suscepit, statim ad servitium domini sui redire cogatur. Et posteaquam dato sacramento domino suo fuerit consignatus, si aliquid pœnæ pro eadem culpa qua excusatur probatus fuerit pertulisse, pro contemptu ecclesiæ et prævaricatione fidei, non a communione et convivio catholicorum, sicut superius comprehensum est, extraneus habeatur. Si vero servus, pro culpa sua ab ecclesia defensatus, sacramenta Domini, clericis exigentibus, de impunitate perceperit, exire nolentem a domino liceat occupari.

CAP. XXIII. — *De his qui divinationes expetunt, et A incantationibus sive auguriis deserviunt.*

In Ancyrano concilio, cap.... de his qui divinationes expetunt, et morem gentilium subsequuntur, aut in domos suas hujusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica, aut expiandi causa, sub regula quinquennii jaceant secundum gradus poenitentiae definitos.

In concilio Laodicensi, cap. 36, de his qui incantationibus et phylacteriis utuntur, ita scriptum est: Quod non oporteat sacris officiis deditos vel clericos, magos aut incantatores existere, aut facere phylacteria, quae animarum suarum vincula esse comprobantur: eos autem qui his utuntur, ab Ecclesia pelli praecipimus.

In concilio Agathensi, de sortilegis vel augurium B servantibus, ut ab Ecclesia separentur, cap. 43, scriptum est: Ne de eo fortasse videatur omissum, quod maxime fidem Catholicæ religionis infestat, quod aliquanti clerici sive laici student auguriis, et sub nomine fictæ religionis qua sanctorum sortes divinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque inspectione futura promittunt, hoc quicumque clericus vel laicus detectus fuerit, vel consulere, vel docere, ab Ecclesia habeatur extraneus.

In concilio Toletanensi, cap. 29, ita scriptum est: Si quis episcopus aut presbyter sive diaconus, vel quilibet ex ordine clericorum, magos aut aruspices aut ariolos vel sortilegos, aut eos qui profitentur artem aliquam curiosam, aut aliquis eorum similia exercentes consulens fuerit deprehensus, ab honore dignitatis suæ depositus, monasterii curam excipiat: ibique perpetuæ poenitentiae deditus, scelus admissum sacrilegii solvat.

In synodo Martini, cap. 59, ita scriptum est: Non liceat sacerdotibus vel clericis incantatores esse et ligaturas facere: quod est colligatio animarum. Si quis hæc facit, de Ecclesia projiciatur.

CAP. XXIV. — *Quod non liceat Christianis servare traditiones gentilium: nec ullis observationibus festis eorum communicare.*

Item in eadem synodo, cap. 72, scriptum est: Non liceat Christianis tenere traditiones gentilium, et observare lunæ aut stellarum cursum. Non liceat Christianis observare vel colere elementa, aut lunæ aut stellarum cursum, aut inanem signorum fallaciam pro domo facienda, vel segetibus, vel arboribus plantandis, vel congiugis sociandis. Scriptum est enim: « Omnia quæ facitis, aut in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi facite, gratias agentes Deo (I Cor. x). »

Item in eodem concilio, cap. 72, ita scriptum est, quod non liceat Kalendas observare: Non liceat iniquas observationes agere Kalendarum, et otiosis vacare rebus: neque lauro aut viriditate arborum circuire domos. Omnis hæc observatio paganismi est.

Item in eodem concilio, cap. 73, scriptum est, quod non liceat medicinales herbas aliqua observa-

PATROL. CXII.

tione colligere. Non liceat in collectione herbarum quæ medicinales sunt aliquas observationes aut incantationes intendere, nisi tantum cum symbolo divino et oratione Dominica: ut tantum Deus creator omnium et Dominus honoretur.

In concilio Laodicensi, cap. 39, scriptum est de his Christianis qui celebrant festa gentilium: Quod non oporteat cum gentilibus festa celebrare, et communicare pravitatibus eorum qui sine Deo sunt.

CAP. XXV. — *Quod non sit cum paganis convivendum.*

In concilio Africano, cap. 27, scriptum est de paganorum conviviis auferendis: Illud etiam petendum, ut quoniam, contra præcepta divina, convivia multis in locis exercentur, quæ ab errore gentili adtracta sunt, ita ut nunc a paganis Christiani ad hæc celebranda cogantur, ex qua re temporibus Christianorum Imperatorum persecutio altera fieri occulte videatur, vetari talia jubeant: et de civitatibus et possessionibus imposita poena prohiberi: maxime cum etiam natalibus beatissimorum martyrum per nonnullas civitates, et in ipsis locis sacris talia committere non reformident: quibus diebus etiam, quod pudoris est dicere, saltationes sceleratissimas per vicos atque plateas exercent, ut matronalis honor et innumerabilem feminarum pudor, devote venientium ad sacratissimum diem, injuriis lascivientium appetatur: ut etiam ipsius sanctæ religionis pene fugiatur accessus.

In decretis Leonis Papæ, cap. 30, scriptum est de his qui convivio gentilium et escis immolatiis uti sunt: Si qui convivio solo gentilium et escis immolatiis uti sunt, possunt jejuniis et manus impositione purgari, ab idolothytis abstinentes, sacramentorum Christi possunt esse participes. Si autem aut idola adoraverunt, aut homicidiis aut fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos nisi per poenitentiam publicam non oportet admitti.

CAP. XXVI. — *De Christianis qui cum Judæis vescuntur, et quod Judæis non liceat habere Christianas uxores vel concubinas, seu mancipium Christianum.*

D In concilio Heliberritano, cap. 55, scriptum est de Christianis qui cum Judæis vescuntur: Si vero quis clericus vel fidelis cum Judæis cibum sumpserit, placuit eum a communione abstinere, ut debeat emundari.

In concilio Toletanensi, cap. 14, scriptum est de Judæis: Suggestente Concilio, id gloriosissimus Dominus noster Canonibus inserendum præcepit, ut Judæis non liceat Christianas habere uxores vel concubinas, neque mancipium Christianum in usus proprios comparare. Sed et filii qui ex tali conjugio nati sunt, assumendos esse ad baptismum: nulla officia publica eos opus est agere, per quæ eis occasio tribuatur poenam Christianis inferre. Si qui vero Christiani ab eis Judæis in ritu sunt maculati, vel

etiam circumcisi non reddito pretio, ad libertatem et religionem redeant Christianam.

CAP. XXVII. — *Quod Christianis non congruat comessionibus interesse, nec histriones fieri, nec saltare in nuptiis, neque in convitiis.*

In concilio Laodicensi, cap. 55, scriptum est non congruere Christianis, comessionibus interesse: Quod non oporteat sacerdotes aut clericos ex collatis vel comessionibus convivia celebrare. Hoc autem nec laicis posse congruere.

In concilio Africano, cap. 50, scriptum est de histrionibus, Christianis factis, et de his etiam petendum, ut si quis ex qualibet ludicra arte ad Christianitatis gratiam venire voluerit, ac liber ab illa macula permanere, non eum liceat a quoquam iterum ad eadem exercenda reduci vel cogi.

In concilio Laodicensi, cap. 55, scriptum est, ut in Christianorum non saltetur nuptiis. Quod non oporteat Christianos euntes ad nuptias plaudere vel saltare, sed venerabiliter cœnare vel prandere, sicut Christianos decet.

CAP. XXVIII. — *Ut ad mensam episcopi Scripturæ divinæ legantur: et quod sacris ordinibus deditos viros non conveniat ebrietatem sectari.*

In concilio Toletanensi, cap. 7, scriptum est, ut ad mensam episcopi Scripturæ divinæ legantur. Pro reverentia Dei et sacerdotum, id universa sancta constituit synodus, ut quia solent crebro mensis otiosæ fabulæ interponi, in omni sacerdotali convivio lectio Scripturarum divinarum misceatur. Per hoc enim et animæ ædificantur ad bonum, et fabulæ non necessariæ prohibentur.

In Canone Apostolorum, cap. 42, scriptum est, quod episcopus, presbyter, aut diaconus, aleator et ebriosus esse non debeat: episcopus, presbyter, aut diaconus, aleæ atque ebrietati deservians, aut desinat, aut certe damnetur.

CAP. XXIX. — *De continentia et castitate clericorum.*

In concilio Carthaginensi, cap. 3, de continentia et castitate clericorum, ita scriptum est: Aurelius episcopus dixit: Cum præterito concilio de continentia et castitatis moderamine tractaretur, gradus isti tres qui constrictione quadam castitatis per consecrationes adnexi sunt, episcopos, inquam, presbyteros et diaconos, ita placuit, ut concedet, sacros antistites ac Dei sacerdotes, nec non et levitas, vel qui sacramentis divinis inserviunt, continentes esse in omnibus, quo possint simpliciter quod a Deo postulante impetrare. Ut quod apostoli docuerunt, et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus.

CAP. XXX. — *Quod non debeant sacerdotes quaslibet in ecclesiæ familiis truncationes facere: nec aliquid quod morte plectendum sit judicare.*

In concilio Toletanensi, cap. 6, scriptum est, non debere sacerdotes, quaslibet in ecclesiæ familiis truncationes facere, nec aliquid quod morte plecten-

dum judicare. His vero a quibus Domini sacramenta tractanda sunt, iudicium sanguinis agitare non licet: et ideo magnopere talium excessibus prohibendum est, ne indiscretæ præsumptionis motibus agitati, aut quod morte plectendum est, sententia propria judicare præsumant: aut truncationes quaslibet personis aut per se inferant, aut inferenda præcipiant. Quod si quisquam horum immemor præceptorum, aut in ecclesiæ familiis, aut in quibuslibet personis tale aliquid fecerit, et concessi ordinis honore privatus et loco, sub perpetuo damnationis teneatur religatus ergastulo. Cui tamen communio exeunti ex hac vita non neganda est, propter Domini misericordiam: qui non vult peccatoris mortem, sed ut convertatur et vivat.

CAP. XXXI. — *De clericis qui in mutuum cædem prorumpunt.*

In concilio Hilerdensi, cap. 11, scriptum est de clericis, qui in mutuum cædem prorumpunt: Si qui clerici in mutuum cædem proruperint, prout dignitas officiorum in tali excessus contumelia pertulerit, a pontifice districtius vindicetur.

CAP. XXXII. — *De avaritia et cupiditate: et quod non sit usura exigenda.*

In concilio Carthaginensi, cap. 5, de avaritia scriptum est: Aurelius episcopus dixit: Avaritiæ cupiditas detestanda: quam rerum omnium malorum matrem esse nemo dubitat. Proinde inhibendum est, ne quis alienos fines usurpet, aut per præmium terminos patrum statutos transcendat, nec cuiquam clericorum liceat de qualibet re fœnus accipere: quamquam novellæ suggestiones quæ vel obscuræ sunt, vel sub genere latent, inspectæ a nobis, formam accipient: cæterum de quibus apertissime divina Scriptura sanxit, non est differenda sententia, sed potius exsequenda. Proinde quod in laicis reprehenditur, id multo magis debet in clericis prædamnari. Universum concilium dixit: Nemo contra prophetas, nemo contra Evangelia facit sine periculo.

In concilio Toletanensi, cap. 23, scriptum est de avaritiæ malo: Avaritiæ radix cunctorum malorum: cuius sitis etiam sacerdotum mentes obtinet. Multi enim fidelium in amore Christi et martyrum, in parrhociis episcoporum basilicas construunt, oblationes conscribunt; sacerdotes hæc auferunt, atque in usus suos convertunt. Inde est quod cultores sacrorum deficiunt, dum stipendia sua perdunt. Inde labentium basilicarum ruinæ non reparantur: quia avaritia sacerdotali omnia auferuntur. Pro qua re constitutum est a præsentī concilio episcopos ita dioceses suas regere, ut nihil ex earum jure præsumant auferre: sed juxta priorum auctoritatem Conciliorum, tam de oblationibus, quam de tributis ac frugibus, tertiam partem consequantur. Quod si amplius quippiam ab eis præsumptum exstiterit, per Concilium restauretur: appellantis aut ipsis conditoribus, aut certe propinquis eorum, si jam illi a sæculo discesserunt. Noverint autem

conditores basilicarum, in rebus quas eisdem ecclesie conferunt, nullam potestatem habere: sed juxta Canonum instituta sicut ecclesiam, ita et dotem ejus ad ordinationem episcopi pertinere.

In concilio Nicæno, cap. 47, de clericis usuras accipientibus, scriptum est: Quod multi sub regula constituti, avaritiam et turpia lucra sectantur, obliquesque divinæ Scripturæ dicentis: Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, mutuum dantes, centesimos exigunt, juste censuit sancta et magna synodus, ut si quis inventus fuerit post hanc diffinitionem usuras accipiens, aut ex inventione aliqua vel quolibet modo negotium transigens, aut hemiola, id est, sescupla exigens, vel aliquid tale prorsus excogitans turpis lucri gratia, dejiciatur a clero, et alienus existat a regula.

In decretis Leonis papæ, cap. 3, scriptum est, quod usuram non solum clerici exigere non debeant, sed nec laici Christiani. Nec hoc quoque prætereundum esse duximus, quosdam lucri turpis cupiditate captos, usuras jam exercere: quod nos non dicam in eos qui sunt in clericali officio constitutos, sed et in laicos cadere qui Christianos se dici cupiunt, condolemus: quod vindicari acrius in eos qui fuerint confutati, decernimus: ut omnis peccandi opportunitas adimatur.

CAP. XXXIII. — De apostatis.

In decretis Siricii papæ, cap. 3, de apostatis scriptum est: Adjectum est etiam, quosdam Christianos ad apostasiam quod, dici nefas est, transeuntes, et dolorum cultu ac sacrificiorum contaminatione profanatos, quos Christi corpore et sanguine quo dudum redempti fuerant renascendo, jubemus abscindi. Et si resipiscentes forte aliquando fuerint ad lamenta conversi, his quandiu vivunt, agenda pœnitentia est. Et in ultimo fine suo, reconciliatio- nis gratia tribuenda: quia docente Domino: « Nolo mortem peccatoris: tantum convertatur et vivat (Ezech. xviii). »

In concilio Arelatensi, cap. 22, de apostatis scriptum est: Qui tardius revertuntur, nisi per dignam pœnitentiam non recipiantur. De his qui apostatant, et nunquam se ad ecclesiam repræsentant, nec quidem pœnitentiam agere quærun- tur, et postea infirmitate arrepti, petunt communionem, placuit non dandam eis communionem, nisi revelaverint et egerint fructus dignos pœnitentiæ.

Item in eodem concilio, cap. 25, de apostatis, si non revertantur, scriptum est: Hi qui post sanctæ religionis professionem apostatant, et ad sæculum redeunt, et postmodum pœnitentiæ remedia non requirunt, sine pœnitentia communionem penitus non accipiant: quos etiam jubemus ad clericatus officium non admitti. Et quicumque ille, post pœnitentiam habitum sæcularem non præsumat: quod si præsumperit, ab ecclesia alienus habeatur.

CAP. XXXIV. — De professione monachi.

In synodo Toletana, cap. 59, scriptum est de pro-

fessione monachi: Monachum aut paterna devotio, aut propria professio facit. Quidquid horum fuerit alligatum, tenebit. Proinde his ad mundum reverti interdiximus aditum: et omnes ad sæculum interdiximus regressus.

CAP. XXXV. — De pœnitentiæ temperamento: et quando reconciliandi sunt ipsi pœnitentes.

In Africano concilio, cap. 10, de pœnitentibus scriptum est: Ut pœnitentibus secundum differentiam peccatorum, episcopi arbitrio pœnitentiæ tempora decernantur, et ut presbyter inconsulto episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absentia episcopi necessitate cogente. Cujuscunque autem pœnitentis publicum et vulgatissimum crimen est, quod universam Ecclesiam commoverit, ante absidam manus ei imponatur.

In decretis Innocentii papæ, cap. 7, de pœnitentibus scriptum est: De pœnitentibus autem, qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus pœnitentiam gerunt, si nulla intervenit ægrotudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum, Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Cæterum de pondere æstimando delictorum, sacerdotis est judicare: ut attendat ad confessionem pœnitentis, et ad fletus et lacrymas corrigentis: ac tum jubere dimitti, cum viderit satisfactionem. Sane quisquis in ægitudine incidit, atque usque ad desperationem devenit, ei est ante tempus Paschæ relaxandum: ne de sæculo absque communione discedat.

CAP. XXXVI. — De his qui in pœnitentia positi vita excesserunt.

In concilio Arelatensi, cap. 42, scriptum est de his qui in pœnitentia positi vita excesserunt: Placuit nullum communionem vacuum dimitti, sed pro eo quod oravit pœnitendo, oblatio illius recipiatur.

In concilio Arausicano, cap. 3, scriptum est de pœnitentibus, qui de corpore exeunt: Qui recedunt de corpore pœnitentia accepta, placuit sine reconciliatoria manus impositione, eis communicare: quod morienti sufficit consolationis, secundum definitionem congruentem, viaticum nominaverunt. Ut si supervixerint, stent in ordine pœnitentium, ut ostensis necessariis pœnitentiæ fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione recipiant.

CAP. XXXVII. — De his qui pœnitentiam violantes spernunt: et rursus prævaricantur.

In concilio Aurelianensi, cap. 4, scriptum est de his qui pœnitentiam violant: Eos vero qui susceptam pœnitentiam, religionemque suæ professionis obliiti, ad sæcularia relabuntur, placuit a communione suspendi: et ab omnium catholicorum convivis separari. Quod si post interdictum cum eo quisque præsumperit manducare, et ipse communionem privetur.

In concilio Toletano, cap. 55, scriptum est de sæcularibus accipientibus pœnitentiam, qui se totondere, et, rursus prævaricantes, laici effecti sunt:

Comprehensi ab episcopo suo, ad pœnitentiam ex qua recesserunt, revocentur. Quod si aliqui per pœnitentiam irrevocabiles sunt, nec admoniti revertuntur, vere ut postea coram ecclesia anathematizati sententia condemnentur. Non aliter et hi qui detonsi a parentibus fuerint, aut sponte sua missis parentibus seipsum religioni devoverunt, et postea habitum sæcularem sumpserunt, et iidem a sacerdote comprehensi, ad cultum religionis acta prius pœnitentia revocentur. Quod si reverti non possunt apostatæ, anathematis sententia abjiciantur. Quæ forma servabitur etiam in viduis, virginibusque sacris, ac pœnitentibus scæminis, quæ sanctum monialem habitum induere, et postea aut vestem mutaverunt, aut ad nuptias transierunt.

CAP. XXXVIII. — *Quod nulli sit ultima pœnitentia deneganda.*

In decretis Cœlestini papæ, cap. 13, scriptum est, quod nulli sit ultima pœnitentia deneganda: Agnovimus enim pœnitentiam morientibus non denegari, nec illorum desideriis annui, quod obitus sui tempore animæ suæ cupiunt subveniri remedio. Horremus, fateor, tantæ impietatis aliquem reperiri, ut de Dei pietate desperet, quasi non possit ad se quovis tempore concurrenti succurrere: et periclitantem sub horrore peccatorum hominem, pondere quo se ille expedire desiderat, liberare. Quid hoc, rogo, aliud est quam morienti mortem addere, ejusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere? Cum Deus ad subveniendum paratissimus, invitans ad pœnitentiam sic promittat. « Peccator in quacunque die conversus fuerit, peccata ejus non reputabuntur ei (Ezech. xviii). » Et iterum: « Nolo mortem peccatoris, sed tantum convertatur et vivat (Ibid.). » Salutem ergo homini adimit, quisquis mortis tempore pœnitentiam denegarit. Et desperavit de clementia Dei, qui eum ad subveniendum morienti sufficere, vel momento posse non credit. Perdidisset latro in cruce præmium ad Christi dexteram pendens, si illum unius horæ pœnitentia non juvisset. Cum esset in pœna pœnituit, et per unius sermonis promissionem, habitaculum paradisi Deo promittente promeruit. Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum, mente potius est æstimanda quam tempore, propheta hoc taliter asserente: Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris. Cum ergo Dominus sit cordis inspector, quovis tempore non est deneganda pœnitentia postulanti: cum ille se obliget judici, cui occulta omnia noverit revelari.

A CAP. XXXIX. — *Quod oporteat eum qui pro illicitis veniam poscit, etiam a multis licitis abstinere: et quod non oporteat eum tempore pœnitentiæ lucra negotiationis exercere.*

In decretis Leonis papæ, cap. 22, scriptum est, quod oporteat eum qui pro illicitis veniam poscit, etiam a multis licitis abstinere. Aliud quidem est debita justa repossere, aliud propria perfectionis amore continere. Sed illicitorum veniam postulanti, oportet etiam a licitis abstinere, dicente Apostolo: « Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt (I Cor. vi). » Unde si pœnitentes habent causam quam negligere forte non debeant, melius expedit eis ecclesiasticum quam forense judicium.

Item in eisdem decretis, cap. 23, scriptum est quod pœnitenti nulla lucra negotiationis exercere conveniat. Qualitas lucri negotiantem aut excusat, aut arguit: quia est inhonestus quæstus et turpis. Verumtamen pœnitenti utilis est dispendia pati, quam periculis negotiationis obstringi. Quia difficile est inter ementis vendentisque commercium non intervenire peccatum.

CAP. XL. — *Quod ad militiam sæcularem, post pœnitentiam rediri non debeat.*

Item in eisdem decretis, cap. 24, scriptum est, quod ad militiam sæcularem post pœnitentiam rediri non debeat: Contrarium est omnino ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem, redire ad militiam sæcularem, cum Apostolus dicat: « Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus (II Tim. ii). » Unde non est liber a laqueis diaboli, qui se militiæ mundanæ voluerit implicare.

EPILOGUS.

Hæc tibi, sancte Pater, pauca capitula ex sanctorum Patrum conciliis colligere curavi: ut haberes in promptu ex eorum sententiis, quo judicare possis rudes et indomitos animos novellæ gentis, apud quam modo conversaris: ut sciant se impunitè peccare non posse, sed paratam sententiam semper a vobis fore: orientia vitia perversorum citius rescare: et humilibus atque digne satisfactione peccata sua plorantibus opportunum solamen consolationis conferre. Oportet enim, ut quia vestra sanctitas inter illos modo consistit, per prædicationem verbi Dei, et custodiam veræ religionis omnibus sacrum studium vestrum innotescat: quatenus hic fructus boni laboris laudem vobis acquirat: et in futuro mercedem et gloriam pariat sempiternam. Amen.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

OPUSCULUM DE PASSIONE DOMINI.

(Pez., Anecd., tom. II, part. II, pag. 8.

CAPUT PRIMUM.

Si vis ad vitam ingredi per Jesum, qui est via et ostium : si vis edere de ligno vitæ, et gustare manna absconditum, non te deterreat, nec tibi vilescat, quod undique invenis difficilem et vilem accessum. Spinæ habet in capite, in manibus et pedibus clavos, lanceam in latere, flagella in brachiis, et totus laceratus in corpore, et quasi leprosus turpis ad videndum, et gravis ad sequendum. Sed cave ne nucem abjicias propter amarum corticem : quia quanto exterius amarior videtur, tanto intus quandoque invenies nucleum dulciorem. Ut ergo aliquatenus possis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas et profundum mysterii sanctæ crucis, et Dominicæ passionis, quod abscondit Deus a sapientibus et prudentibus mundi, et revelat parvulis, intellige pondus verborum quæ dicuntur : quia, Deo cooperante, præparant animam ad habendam devotionem in oratione, et consolationem in tribulatione, et revelationem in contemplatione ; et scias non solum quæ a Deo data sunt nobis, sed etiam ipsum qui datus est nobis.

In meditatione ista exardescet ignis, si hæc etiam juxta litteram simpliciter mediteris. Hic igitur diligenter agnosce vultum Creatoris et Redemptoris tui, et respice in faciem Christi tui, et toto cordis et corporis intuitu, toto intellectu et affectu, et valde humiliato spiritu sic attende istam imaginem, quasi Christum in cruce præsentialiter morientem, et cõgita in corde tuo cujus imago et superscriptio hæc : quia Deus est et homo.

CAPUT II.

Considera primo, si potes, et quantum potes, quanta sit interior longitudo claritatis in Divinitate, quæ sic in eo tot annis latuit, attingens a fine usque ad finem, non habens principium neque finem, in qua Deus Pater elegit nos in Christo ante mundi constitutionem. Quanta etiam exterior longitudo ejusdem in humanitate, in qua tam diu tot et tanta sustinuit, in toto corpore et tanto tempore, a planta pedis usque ad verticem, ab incarnatione usque ad resurrectionem. Considera non solum longitudinem, sed etiam latitudinem charitatis : quia nos non solum perpetua, sed etiam nimia charitate dilexit, ita quod Deus nullo indigens, qui omnia propter se fecit, et omnia homini subjecti, postquam homo cuncta peccando perdidit, Deus eum perdere noluit,

A sed legistorem super eum constituit, et per prophetas diligenter instruens, et tandem personaliter ipse veniens, imo se nobis misericorditer ostendens, et nostræ carnis vilitatem humiliter induens, post exempla perfectissimæ sanctitatis, post verba scientiæ salutaris, post miracula potentiæ singularis, omnibus benefaciens, pro omnibus mala patiens ; ne morte æterna moreremur.

Sic mori voluit expansis manibus, omnes amplexans, omnes ad se vocat, nullum respuit, inclinato capite inimicis suis osculum pacis offerens, injuriam suam omnino dissimulans, imo pro illa satisfaciens, perforato undique corpore, et aperto latere corpus et sanguinem suum, cor et animam, imo totum Deum et hominem, et cum ipso vitam et inspirationem et omnia nobis et singulis largissime tribuit, et pro malis tot bona retribuit et tot mala sustinuit.

CAPUT III.

Attende et vide quanta fuit dilectio, quam stupenda dilectio, quod pro homine Deus homo fieri voluit, et ut homines exaltaret, etiam seipsum Altissimus humiliavit. Itaque sicut homo pudorem, laborem et dolorem abhorret et fugit, ita Deus pro homine hæc elegit et tenuit, quando postposito gaudio sustinuit crucem, confusionem et improprium.

Vide ergo et considera quam alta profunditas charitatis, quam Dei Sapientia sic sibi univit, quod non solum longa et lata, sed etiam alta et profunda fuit in eo charitas, qualem Deum decuit exhibere et hominem oportuit invenire. Vide quanta sublimitas illa et gloriosa majestas unde venit, quam profunda et vilis humilitas quo descendit. A summo cœlo in inferiores partes terræ, a throno gloriæ in locum miseriæ, a deliciis angelorum ad omnes molestias hominum, de sinu Patris in utero pauperulæ matris, de angustia uteri virginis in vile stabulum asini et bovis, et post in Ægyptum timore Herodis, inde in patria sine honore manens, tot blasphemias, tot contumelias, tot injurias, tot insidias humiliter sustinens. In medio discipulorum quasi servus servorum servivit usque ad purificationem peccatorum et ablationem pedum, etiam Judæ traditoris, qui nec tali obsequio, nec dulci convivio, nec suavi colloquio placari potuit, nec osculo pacis, quin eum pro vili pretio ad mortem venderet inimicis, mortem autem crucis. Ubi tantum se exinanivit, quod de patibulo latronum descendit, corpus in sepulcrum et spiritus

in infernum, simul in unum dives et pauper, vivus A et mortuus, exaltatus et humiliatus, sublimis super vertices angelorum, humilis sub pedibus peccatorum, reputatus vilis et debilis peccator, insanus, et novissimus virorum.

CAPUT IV.

Cogita quantus ei fuit labor corporis, in quo tam pauper fuerat a nativitate sua, jejunando, vigilando, discurrendo, prædicando, et in fine præ angustia mortis imminensis in agonia proluxæ orationis usque ad sudorem sanguineum. Fraudulenter captum, tam indecenter ligatum, et per noctem de domo in domum tam turpiter fastigatum, coram pontificibus et magnatibus sputis illitum et alapis cæsum, mane ad domum Pilati ductum, quasi reum mortis iustitiæ sæculari expositum; dehinc Herodi præsentatum, et ab illo et exercitu ejus pro fatuo reputatum, et iterum a Pilato quasi regem stultorum derisum, et quasi malefactorem [asperis] verbis et verberibus affectum, coram tot Judeis et gentibus tam viliter accusatum, tam graviter flagellatum, sine causa judicatum, portare crucem coactum quasi latronem et homicidam, justum pro injustis et iniquis, et cum iniquis non exsilio, non carcere, non pedis aut manus amissione, sed morte, et morte turpissima, condemnatum, et levatum coram amicis et inimicis, in festo excellenti, in loco eminenti, inter brachia vilissimæ crucis, manibus et pedibus sic extensis, clavis ferreis perforari, sic pendentem ab omnibus derideri. Ibi aures ejus inimicorum blasphemias audiebant, oculi ridentes et insultantes videbant, nares C fetorem sentire poterant, et ori sitiienti potum mortiferum offerebant, qui (ut ait Hieronymus super Isaiam) jam pilos barbæ ejus evulserant.

CAPUT V.

Aspice litteras coronæ, id est puncturas quas in circuitu capitis sibi corona impressit, et totum vultum ejus absconditum et despectum, sputis et colaphis deturpatum, et spinarum aculeis cruentatum; tot corpus ejus litteris nigris et rubeis plenum, quot flagellatum plagis; lividum et guttis sanguineis respersum: ipsum denique decus angelorum, et speciosum forma præ filiis hominum turpius tractari quam leprosum, crudelius quam aliquem sceleratum.

Inter hæc attende quantus ei erat pudor mundi tot gentes in eo scandalizari: quantus pudor tanto et tali Domino, Regi regum, a tam paucis famulis in tanto articulo derelinqui: quem omnes fugerant præ timore, et latitabant præ pavore, et lugebant præ dolore: in tanta solemnitate, in propria civitate, ubi paulo ante tam magnifice fuit honoratus: quando alii honestius vestiebantur, coram cunctis tam turpiter et totiens denudari, tot opprobriis et derisionibus agitari. Quam parva veste pudor naturæ in illo tegitur, qui Dominus cœli et terræ et splendor gloriæ, ejus pulchritudinem et fulgorem sol et luna mirantur, et ne quis tantum dedecus videat, compassione mirabili sparsis ubique tenebris terra obscuratur.

Sed ad cumulum pudoris prospice in tabula paginæ multitudinem litterarum, quasi innumerabilem populum Judæorum et gentilium ad tale spectaculum circa crucem astantium: ubi centurio cum militibus et armigeris suis, pontifices et pharisæi, seniores cum clericis legis et ministris suis quasi potestate et auctoritate erant subter brachia crucis, et totus populus non solum tantæ civitatis, sed etiam collectus de regionibus multis sine compassione stabant ante faciem Domini morientis. Et milites vestem ejus invicem ludeado dividebant. Pontifices et pharisæi, qui alios docere debuerant, ludeantes ad alterutrum cum scribis miracula optima quæ fecerat, et verba dulcissima quæ dicebat, quantum poterant, deridebant, et latrones blasphemantes coram eo B pendebant.

CAPUT VI.

Stabant etiam omnes noti ejus a longe, et juxta crucem mater ejus, et alix multe: et quanto plures erant inimici, et pauciores amici, tanto eum amplius confundeabant. Sed quantus erat ei dolor cordis, tam diu tantam in seipso sustinere amaritudinem mortis, cum non minus urgeret eum dolor amicorum astantium, et maxime suæ matris? Quomodo stare poterat talis mater talis filii, videns eum ita mori? Nonne habebat cor matris viscera pietatis? Quid cogitabat mater misericordiæ, quæ sentiebat universa, quæ filium suum sustinere videbat? Quomodo portare poterat pressuram mortis illius, cum multi post tot annos sustinere non possint etiam C memoriam passionis? Ubi est mater quæ posset videre et sustinere filium suum pendentem in patibulo, etiamsi filius meruisset? Nonne matres ita filios diligunt, quod etiam durum verbum contra illos audire non possint? Quomodo igitur mater Domini stabat, et non magis centies palmata vel mortua corruerat? Quid faciebat, quomodo stare poterat, et tacere, ubi omnes ad invicem, et ipsum loqui filium toties audiebat? Quomodo non eurrebat ad crucem clamans et ejulans, et filium ejus ab eis discerpens, vel saltem eum sibi reddi cum lacrymis postulans? Quomodo sorores suas, et Mariam Magdalenam, et alias ad fletum et ad planctum clamore et lacrymis non cogebat?

Si Maria Magdalena tertia die postea stabat ad monumentum foris plorans tam diu mortuum, ita quod nec ab angelis poterat consolari: quomodo non ploraret videns illum ita mori, qui sibi peccata sua tam benigne dimiserat, qui fratrem suum Lazarum paulo ante suscitaverat, et pro cuius amore omnia reliquerat? Multo fortius et amarius plorare et plangere debuerant sorores matris Domini, et pro passione sui nepotis, et pro compassione sororis. Quis ergo dubitat quin mater in infinitum plus pro filio doleret?

CAPUT VII.

Sed quidquid erat ei causa doloris et mœroris, virtute Dei totum in seipsa strictissime continebat, et intus corporaliter torquebatur: et quanto minus

clamare audebat, ne patientiam perderet, et morientem filium commoriens plus gravaret, tanto acriores in corde discissiones viscerum sentiebat.

Sed quando vidit quod sic male tractatus Deum Patrem pro illis [oraret] et etiam quia nesciebat quid facerent excusaret, quomodo non dixit ei: Fili dilectissime et dulcissime, cur hoc dicis? Illi te crucifigunt, derident et maledicunt, et tu contrarium benedicis? Quomodo nesciunt quid faciant, quibus nihil mali fecisti? Et quid dicere potuit, quando moriens eam ad custodiendum puerum commendavit? Quæ fuit ista consolatio dolentissimæ matris in morte dilectissimi filii: Accipe filium Zebedæi pro Filio Dei? Quid poterat dicere mater filio, et filius matri, si tunc possent ad invicem diu loqui? Et quomodo tandem videre potuit gladium venientem, quem tot annis a prophetia Simeonis per dies singulos expectavit, qui tunc per latus filii materna viscera penetravit? Quomodo tunc poterat eam sustinere Joannes, ne caderet, cum ipse sine maximo dolore non esset?

Videbat etiam Dominus ad augmentum doloris sui tam viliter et inutiliter effusum talem sanguinem, quia sic in vanum laboravit, quod vix tunc unum latronem acquisivit, et unum apostolum perdidit. Videbat iterum tunc in presentibus et futuris generalem ingratitude, quod etiam a Christianis tanquam mortuus dandus erat oblivioni: quia paucissimi sunt qui ei de tanto beneficio gratias agant, etiam dum crucifixum vident dicendo: *Gloria, laus et honor tibi sit, Rex Christe Redemptor*. Videbat etiam Dominus presentium et futurorum pessimam vicissitudinem ab his qui oderunt eum gratis, et retribuant mala pro bonis: quia si pati posset, adhuc pejora pateretur a malis Christianis quam tunc a Judæis: quia super dolorem vulnerum ejus addentes prævaricationem, plagas ejus quotidie renovant, et iterum crucifigunt, et ostentui habent.

CAPUT VIII.

Multum dolere poterat modernos providens, quos et Apostolus flebat, inimicos crucis Christi, ingratos tantis beneficiis, occupatos carnis deliciis, gloriantes in vanis, inhiantes mundanis: quibus non sufficit quod in interitum vadunt, sed persequendo bonos eos derident, vituperant et contemnunt, imo et spoliant et occidunt, sicut fecerant Domino milites regis, et clerici legis et populus consentiens eis, de quibus dicitur in Malachia: *Vos me crucifigitis, gens, tota die*.

Nec minus displicent multi mali, qui multa mala fecerunt, et mala inferunt, et Deum blasphemant, et

A murmurant in adversis, sicut latro pendens a sinistris. Pauci vero pro peccatis suis mala patienter sufferunt, et salvantur, ut latro pendens a dextris. Paucissimi etiam ad modum sanctarum feminarum passioni Christi veraciter compatiuntur.

Et tamen non sic impii satiati sunt poenis ejus, sed inaudita rabie in mortuum sævientes latus ejus lancea transfixerunt. Et cum tenebræ fierent, et velum templi caderet, cum petra scinderentur et terra tremere, cum sepulcra paterent, et latro confiteretur, et centurio justum Dei Filium glorificaret, Judæi perfidi nec credere nec compati voluerunt, sed seductorem vocaverunt, et ad delendum nomen et memoriam sepulchrum custodierunt, et furto sublatum a discipulis edixerunt.

CAPUT IX.

O anima, ista pensa et recogita, quam angusta et aspera via est quæ ducit ad vitam, et quanta oportuit eum pati ut intraret in gloriam suam. Si suam gloriam sic emit, quis eam omnino gratis habebit? Denique si ista te non movent, considera quod Pater tuus est cœlestis, et frater etiam carnalis, et amicus fidelis, et beneficus, utilis, ita quod etiam pro te damnato antequam sic moreretur, pro reatu tuo grandi et multiplici sic punitur in omnibus membris suis, ut propitiaretur omnibus iniquitatibus tuis: sic sustinet plagas multas, ut sanet omnes infirmitates tuas: sic redemit de interitu vitam tuam vilem, inutilem, abominabilem, damnabilem redemptione tam pretiosa, tam copiosa, tam gratiosa, tam gloriosa Deitate. Sic destruit reatum peccati et inferni per talem interitum corporis sui. Sic coronavit caput spinis, ut coronaret te in misericordia et miserationibus: ita repleta est malis anima ejus, et nulum mundi habuit bonum, ut repleat in bonis desiderium tuum. Sic moritur in cruce caro sua, ut renovetur ut aquilæ juvenus tua.

Et tu in his omnibus insensatus, induratus et ingratus hæc vides, et rides, serve nequam et degenerans, qui sine pudore et sine dolore vides coram te patibulum et suspensum in eo Patrem tuum. Nec advertis, miser et miserabilis, quo judicio et supplicio dignus es condemnari, qui corpus ejus sic pendens in patibulo toties sagitta vel lancea transfixisti, quoties mortaliter peccasti: nec sufficiebat tibi animam tuam non reddere Redemptori tuo, sed etiam ei alias abstulisti. Roga ergo ut sit tibi Deus misericors et propitius, et convertere in toto corde ad ipsum: qui vivit in sæcula sæculorum

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

DE VITA BEATÆ MARIÆ MAGDALENÆ

ET SORORIS EJUS SANCTÆ MARTHÆ.

(Monuments inédits sur l'apostolat de sainte Marie-Madeleine en Provence, etc.)

PROLOGUS.

Dulcissimæ dilectricis Christi, et a Christo plurimum dilectæ, cum summa reverentia nominandæ, beatissimæ Mariæ Magdalenæ, vitam contemplativam, nec non et gloriosæ sororis ejus, ministræ Christi, Marthæ, vitam activam^a, scilicet, et venerabilis fratris earum Lazari, amicitiam, et per Christum resurrectionem, non ex modernorum^b traditione nuper inventam, scilicet ex quatuor Evangeliorum authenticis testimoniis, jam olim ab ipsis, ut ita dicam, fidei nostræ crepundiis publice prædicatam, pie credit et colit catholica, per totum orbem, Ecclesiâ. Non igitur humani oris indiget præconio, quæ tam divinis oraculis est approbata devotio. *Qui habet aures audiendi, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis* (Matth. ix, 45; Apoc. ii, 17), per os beati Joannis evangelistæ, de magnitudine amoris, de multitudine familiaritatis, de abundantia dulcedinis, quæ inter gloriosæ Virginis Filium et ejus amicas, Martham et Mariam, et fratrem earum Lazarum, mutuo versabatur. Juxta illud: *Ego diligentes me diligo* (Prov. viii, 17). *Diligebat*, inquit, Dominus Jesus Martham et sororem ejus Mariam et Lazarum (Joan. xi, 5). *Hoc est testimonium quod perhibuit Joannes* (Joan. i, 19-32), quod perhibuit ille discipulus^c quem præ cæteris diligebat Jesus (Joan. xxi, 7). *Hoc est testimonium quod perhibuit apostolus qui supra pectus Domini in cœna recubuit* (Joan. xiii, 25; xxi, 20); quod perhibuit evangelista cui de

A cruce Christus Matrem Virginem virgini commendavit. Vere felices, revera beati, quibus tam magnificum, tam præclarum, tam evidens testimonium perhibuit sanctum Evangelium. Ad quod enucleatius ostendendum, operæ pretium æstimo multifarias evangelistarum categorias^e quibus in hoc ipsum consonant, enarrare; ac deinde, quæ post Salvatoris ascensionem, circa ejus amicos gesta sunt, nobis patres nostri tradiderunt, et in suis etiam reliquerunt scriptis, stylo veraci disserere. Quod ut liquidius prosequamur, paulo altius repetentes quid de eorum origine et genere, quid de ortu et institutione, quid de industria et indole veteres narrant historiæ, compendiose referre conabimur, ad laudem Domini Salvatoris, et honorem et gloriam amicorum ejus.

CAP. I. — *Ubi et ex qua prosapia nati sunt amici Salvatoris, Maria et Lazarus et Martha.*

In territorio Jerosolymitano, in monte Oliveti, quindecim stadiis a sancta civitate^d, contra ortum solis, sita est Bethania, nominatissimum apud evangelistas castellum^e Mariæ Magdalenæ, Lazari et Marthæ^f, Domini Salvatoris frequentia corporali nobilissimum (Joan. xi, 1)^g, hospitii dedicatum, convivii celebre, miraculis illustre, lacrymis memorosum [*id est memorabile*], processione magnificentum, vestigiis insigne, ascensione spectabile. Ex hoc municipio orta est venerabilis hospita et devotissima ministra Filii Dei Domini nostri Jesu Christi

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Duæ istæ Domino dilectæ sorores, duas vitas spirituales, quibus in præsentī sancta exercetur Ecclesia, demonstrant: Martha quidem actualem, qua proximo in charitate sociamur; Maria vero contemplativam, qua in Dei amore suspiramus. Raban., *Homil. in Assumpt.*; ex Beda in *Lucam* lib. iii, cap. 10, t. III, *Homil. in Assumpt.* t. V.

^b Modernorum, id est recentiorum: locutio Rabano familiaris. — Harum civitatum utramque modernis temporibus absque murorum ambitu esse. Raban. *Comment. in Matth.*, lib. ii, cap. 4. — Multum dolere poterat, modernos providens Christus. Raban., *de Passione Domini*. — *Theaur. Anecd. noviss.* a B. Pezio, t. IV, part. ii, p. 14.

^c Categorias; a categorare, vel categorizare: seu prædicare, docere; unde, categorias, idem mihi esse videtur ac documenta.

^d Sancta appellatur civitas Hierusalem propter templum et sancta sanctorum, et ob distinctionem aliarum urbium, in quibus idola colebantur. Raban., in *Matth.* lib. viii, cap. 27, ex Beda in *Matth.*, lib. iv, cap. 27, t. III. Vide Hieronymum, Hedibæ. t.

C IV, part i, col. 176.

^e Castrum antiqui dicebant oppidum loco altissimo situm, cujus diminutivum castellum est. Raban., *de Universo*, lib. xiv, cap. 4.

^f Bethania erat villula sive civitas in latere montis Oliveti, quasi stadiis quindecim ab Hierusalem, sicut Joannes evangelista manifestat, ubi Lazarus suscitatus est a mortuis. Raban., in *Matth.*, lib. vi, cap. 21, ex Beda in *Marc.*, lib. iii, cap. 11, t. III. Bethania villa secundo ab Elia milliario in latere montis Oliveti, ubi Salvator Lazarum suscitavit. Raban. *de Universo*, lib. xiv, cap. 4. — Milliarius mille passibus terminatur. Stadium, octava pars milliarii est, constans passibus centum viginti quinque. Hoc primum Herculeum statuisse dicunt, eumque eo spatio terminasse, quod ipse sub uno spiritu confecisset, ac proinde stadium appellasset, quo in finem respirasset, simulque stetit. Ibid., cap. 21. Vide Bedam in *Luc.*, lib. vi, cap. 24, t. III.

^g Bethania quam, Jerosolymam venturus, Salvator præsentiae suæ dignatione sublimavit. Rabani in *Matth.*, ibid., ex Beda, t. III.

sti, Martha beatissima (*Matth.* xxi, 17; xxvi, 6; *A Marc.* xi, 4, 11, 12; xiv, 3; *Luc.* xix, 29; xxiv, 50; *Joan.* xi, 1, 18; xxi, 1). Mater ejus nobilissima, nomine Eucharia, ex gentis Israeliticæ regali prosapia inclytum genus duxit. Pater ejus Theophilus, natione Syrus, non solum genere illustrem, verum etiam titulo spectabilem et administratione clarissimam nobilitatis lineam traxit. Siquidem inter Satrapas provinciæ primatum gerens, quod filii hujus sæculi habent pro magno, totius Syriæ et universæ maritimæ regionis dux inclytus et princeps fuit. Postmodum vero, quod pluris, ad prædicationem Christi factus discipulus Christi, relictis sæculi fascibus, humiliter secutus est vestigia Christi. Erat autem beatæ Marthæ soror uterina miræ pulchritudinis, nomine Maria, et frater egregiæ indolis et floridæ juventutis, nomine Lazarus. Vigebant in iis tribus ingenium, simul et industria bona, et adepta in puerilibus annis litterarum Hebraicarum plena scientia. Bona naturæ, industriamque artium ^a, cummulavit honestas; in singulis enim inveniebatur corporum miranda venustas, et morum acceptissima gratia, et eloquiorum gratissima luculentia; adeo ut viderentur ad invicem et specie, et moribus, et gratia, æmula sibi probitate certare.

CAP. II *Quod Martha, in prædiis, matrifamilias gesserit vicem; et de indole Mariæ.*

Et cum, ut prædixi, genere nobiles erant, et propinquitate illustres, jure hæreditario multam patri-moniurum summam possidebant, prædiorum quoque et pecuniarum nec non et famularum copiam, scilicet et civitatis Jerosolymæ partem maximam, et tria prædia: Bethaniam in Judæa (*Joan.* xi, 18), duobus fere milliariis a Jerosolyma, et Magdalum in Galilæa ^b, super sinistram Maris Genezareth, sitam in concavo montis, duobus milliariis a Tiberiade; et « Bethaniam trans Jordanem, » itidem in Galilæa, « ubi erat Joannes baptizans » (*Joan.* i, 28; x, 40). In omnibus his unanimiter degentes, deliciis affluebant: rerum tamen summam et prædiorum omnium, ut primogenitam, habere Martham voluerunt, et frater et soror. Quibus illa non insolenter abusa, sed in « femineo » pectore « virilem » gerens « animum, » liberaliter est usa. Virili namque carens consortio, continentia florebat titulo; ad suos dulcis et amabilis, ad pauperes mitis et affabilis, ad omnes denique misericors et liberalis. Et, ut breviter dicam, omnibus erat reverenda et veneranda femina, eo quod genere esset nobilis et facultatibus copiosa, pulchritudine celebris et pudicitia gloriosa, hospitalis et dapsilis, et omnibus gratiosa; hæc Martha.

Verum Maria, ubi nobiles subiit annos, formositate corporis pulcherrima splendens, speciosa nimis,

enituit, decenti membrorum ductu, vultu venusta, mira cæsarie, lepore gratiosissima, melliflua mente; cujus oris decor et « gratia labiorum » (*Prov.* xxii, 11), « ut mistus rosis candor liliorum. Formæ denique et pulchritudinis gratia tanta resplenduit, ut singulare, atque mirificum opificis Dei diceretur figmentum

CAP. III. *Ut bonis naturæ, simul et industriæ, sit abusa Maria*

Sed quia nitor « speciei castitati raro fœderatur, et rerum affluentia inimica solet esse continentia: cœpit adolescentula, *deliciis affluens* (*Cant.* viii, 5), ut illa ætas assolet, animi nobilitate gaudere, carnis quoque voluptate trahi. Ætas virens, et forma decens, et copia divitiarum, bonos mores enollire; formosum corpus, lascivus animus, dulce malum, amores spirare; decus generis, et decor oris, et res ampla, solet pudorem cordis extirpare; calor denique ætatis et incentiva carnis, et infirmiorum sexus, et corporis castitatem prorsus evertere. Heu, proh dolor! *obscuratum est aurum* (*Thren.* iv, 1), optimum bonorum ejus, amore terrenorum; *mutatus est color optimus* bonorum industriæ ejus, nidore carnalium desideriorum: dum illecebrosis motibus illecta, ad illicita quæque fluctuans animo, ad lascivias lenocinantis vitæ invertit quidquid ad honestatis argumentum illi Deus impartit; dulcedine animi abusa in periculum animæ, decore corporis ad dedecus cordis, virore adolescentiæ ad exterminium castimonie. *Egressus est a filia Sion omnis decor ejus, effusum est in ea* (*Thren.* i, 6; ii, 14) omne illud opus divinæ munificentia, dum tanto gravius in Dominum deliquit, quanto graviora ei debuerat. Sed quid diutius in his moramur? *Peregrinatus est animus juvenculæ: in amore sæculi habitavit transitorie.* Abusa est carnis oblectamentis, et rediit [*Fortè abiit*] in regionem dissimilitudinis; longe a Deo peregre profecta, adolescentior (*Luc.* xv, 13) filia, naturæ simul et industriæ bona in brevi dissipavit. Sed mox ut se divinarum virtutum subito destitutam comperit, recolens quot pretiosa quæ perdidit et a quo tot et tanta percepit, velociter in gratiam ejus festinavit redire.

D CAP. IV. — *Quod tunc temporis Dominus Salvator juvenis factus miracula fecerit, et peccatores sanaverit.*

Enimvero, jam nunc gratiæ tempus advenerat, jam per idem tempus virgo pepererat; jam enim Emmanuel de cœlis advenerat, ut operaretur opus suum (*Isa.* xxviii, 21) in terris. Sed peregrinum erat opus ejus ab eo (*Apoc.* xiii, 23), ut Deus aporiaretur, ut sanus vulneretur ut vita morere.

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Hic legitur in apographo *investigantium*, ex amanuensium incuria.

^b Omnis Judæorum provincia, quamvis generaliter ad distinctionem aliarum gentium Judæa dicta sit, specialius tamen meridiana ejus plaga appellaba-

tur Judæa, ad distinctionem Samariæ, Galilææ, Decapolis, et cæterarum in eadem provincia regionum: *Jesus migravit a Galilæa, et venit in fines Judææ* (*Matth.* xix, 1). Rabani in *Matth.*, lib. v, cap. 19.

^c In apographo, *pudor*

tur. *Hic est sapientia. Qui habet intellectum, det partes septem nec non et octo* (Eccl. xi, 2) : ^a ut injuriæ tangant hominem, miracula prodant Dominum. Jam tunc, naturalibus incrementis adolescens Jesus, juveniles attingerat annos ^b. Jam præcursoris sui ministerio baptizatus, quadraginta diebus jejunaverat, sed postea esurivit (Matth. iii, 16; iv, 2) : non enim umbratilitur, non phantastice, non imaginarie : sed vere languores nostros ipse portavit (Isa. liii, 4). Jam discipulos sibi, de provincia, plurimos elegerat ; jam annum plusquam tricesimum agens ^c aquas in vinum mutaverat. Ex tunc signis et miraculis, ut Dei Filium decebat, nobilissime claruit ; agens sedulo, propter quod venerat, ut infirmos curaret, et peccatores sanaret ^d. *Non enim veni, inquit, vocare justos, sed peccatores* (Marc. ii, 17). *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus* (Matth. ix, 12). *Venit enim Filius hominis quærere, et saluum facere quod perierat* (Luc. xix, 10). *Et abiit opinio ejus per totam Syriam, et in utramque Galileam, et usque in maritima, et Tyrum et Sydonem* (Matth. iv, 24). Una autem dierum, evangelizans in Galilæa regnum Dei, comparavit Judæos his quibus pueri ludentes clamant : *Cecinimus vobis, et non saltastis : lamentavimus vobis, et non plorastis* (Matth. xi, 17). ^e *Mox, cur hoc dixit exponens, Venit, inquit, Joannes Baptista, neque manducans, neque bibens, et dicunt, Dæmonium habet : venit Filius hominis manducans, et bibens, et dicunt : Ecce homo vorator, et bibens vinum, amicus publicanorum, et peccatorum* (Luc. vii, 32, 33, 34).

A CAP. V. — Quod fama miraculorum Christi mentem Mariæ mutavit.

Tum ecce invitatur Salvator ad prandium, a quodam pharisæo, quem Simonem nominat noster evangelista (Luc. vii, 36) ; Magdali Castrî, ut credo, clivis erat iste, beatæ Marthæ confederatus multa dilectione, et consanguinitate. In cujus domo, cum discumberet, cum multis, qui convenerant, fama adventus ejus totam extemplo urbem implevit. Fama hujus erat : adesse ibidem virum sanctum et benignum, suavem ac modestum, pium et misericordem ; præterea familiarem humilibus, affabilem peccatoribus, amabilem poenitentibus, fautorem sobrietatis, amatorem castitatis ; quique Dei Filius et Christus esse a quibusdam crederetur. Hic quoque rumor salutaris pervenit ad aures adolescentulæ, cujus supra memini, Mariæ, quam a Magdalo, prædio proprio, quod sonat Turrem, cognominatam constat esse Turrensensem ^f. Hæc, igitur, hauriens fidem ex audita fama ejus quem advenisse dicerat, piissimi prophetæ, conversa ad se, revertisit in se oculos interiores ; et statuens se ante se, recordata est prævaricationis omnium desiderabilium suorum, quæ habuerat (Thren. i, 7) ab annis infantie, naturalium scilicet et industriæ. Hæc recolens in corde suo (Thren. iii, 21), invenit se longe esse a Deo, sibi que

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Per hæc verba Ecclesiastes, da partes septem nec non et octo, mystice præcipitur ut in utrumque Instrumentum, tam vetus scilicet quam novum, pari veneratione credamus, ait S. Hieronymus in Eccl. t. II, p. 778 ; sic etiam interpretatur S. Augustinus, ad inquisitiones Januarii, lib. ii, epist. 55, t. II, p. 137. — Salomus Vienn. episcopus in Eccl. Bibl. Pat. t. VIII, p. 419. Ita etiam ppst S. Aug. Alcuinus ipsius Rabani magister ait : Judæi dederunt partes septem, sed non dederunt octo. Econtrario hæretici Marcion manichæus dant partes octo, suscipientes Evangelium ; sed eandem septenario numero non tribuunt, veterem legem respuentes. Nos vero utraque, quæ ponit credamus, et utrumque veneremur. Alcuini Comment. in Eccl., cap. 10, v. 2, tom. I : Hunc interpretationem assequi videtur Rabanus, hoc in loco Vitæ S. Mariæ Magdalene ; quemadmodum et infra, cap. 30, multo beator (anima) quæ tecum, o mira contemplatrix, et devotissima ministratrix, ascendens a pedibus amplectendæ humanitatis ad caput desiderabilis divinitatis, dat partes septem, nec non et octo, passiones homini attribuens, miracula Deo ascribens.

^b (Quando) prædicare ac baptizare cœpit Joannes... Quo tempore Christi ætas juvenilis invenitur. Rabani Comment. in Matth., lib. i, cap. 3, t. V, p. 17.

^c Christus triginta ferme annorum narratur fuisse, cum a Joanne baptizatus esset. Rabani Comment. in Matth., lib. i, cap. 3, tom. V, p. 17.

^d Circuibat civitates, hoc habens operis, quod mandaverat Pater, ut salvos faceret infideles. . . et post doctrinam curabat omnem infirmitatem, ut qui-

bus sermo non suaserat, opera persuaderent. Rabani ibid. lib. iii, cap. 9, p. 59. Homil. fer. iv hebdom. xiii ; post Pent.

^e Quod ait : Lamentavimus, et non plorastis, ad Joannem pertinet, cujus absentia a cibis et potu luctum poenitentiae significabat : quod autem ait : Cecinimus vobis, et non saltastis, ad ipsum Deum pertinet, qui, utendo cum cæteris cibo, et potu, lætitiæ regni figurabat. At illi nec humiliari cum Joanne, nec cum Christo gaudere voluerunt, dicentes illum dæmonium habere, istum voracem, et ebriosum, et amicum publicanorum et peccatorum. Rabani in Matth. lib. iv, cap. xi, p. 70, ex Beda in Luc. lib. ii, cap. 7, t. III.

^f Maria Magdalene soror Lazari et Marthæ... a loco Magdalo Magdalene dicitur, interpretatur enim Magdalene Turris. Rabani de Universo, lib. iv, cap. 1, p. 82. Ex Beda Hebraicorum nom. interpret., Beda in Ephemer.

(Maria) quamque Magdala progenitam signal conomine origo. — Magdalene, turris : sed melius sicut a monte montanus, ita turrensis a turre dicatur. Beda in Luc. lib. iii, cap. 8.

^g S. Greg. Magnus in Evang. Homil. xxxiii. Quid propter septem dæmonia, nisi universa vitia designantur? — De qua dæmonia septem exiisse referuntur, ut innumeris imo universis vitiis plena fuisse monstratur. Nam septenario sæpe numero solet in Scripturis universitas intimari. Unde et Sancti quoque Spiritus gratiam, propheta septem virtutum distinctione complectitur. Beda in Lucam, lib. iii, cap. 8, t. III, p. 305.

longe dissimilem; et cœpit flere. Potavit eam vino A compunctionis (Marc. xiv, 72), Deus a, cui omne patet, ut sugeret a facie arcus (Psal. lxx, 5). Nisi conversi fueritis, inquit, gladium suum vibravit, arcum suum tetendit, et in eo paravit vasa mortis (Psal. vii, 13, 14). Illico, gratuito et repentino instinctu Spiritus sancti, qui, quando vult, et ubi vult, spirat (Joan. iii, 8); qui, quem vult, et, quantum spirat; qui, cujus vult, miseretur, et quem vult indurat (Rom. ix, 18): inspirata juvencula semet secum alloquens: Cognosce, inquit, Maria, temetipsam, et memento quid fueris, quidque nunc sis, quidve futura sis. Erubescere te totam ignobiliter degenerasse, et pœniteat te abusam esse, dole te pudicitiam propriam perdidisse, et plange te proximis scandalum fuisse. Geme te Dominum diutius contempsisse, et pudeat te optimis Dei donis pessime respondisse, quod ne perfuictorie facias, vel horarie, pronde quia vita brevis est, et mors certa, hora vero ejus incerta; fallax sanitas, et vana est pulchritudo, mulier timens Dominum ipsa laudabitur, et laudabunt eam, in die mortis, opera ejus (Prov. xxxi, 35). Tu ergo, Maria, time interitum æternum; respice judicem supernum; præveni Dominum accusatorem; detestare vitam priorem, accelera meliorem. Sic, sic, per sapientiam, plumescit accipiter, expandens alas suas ad austrum (Job xxxix, 26) b.

CAP. VI. — Ubi alabastrum sumit, et domum Simonis adit Maria.

Surgens ergo Maria quantocius, sumpsit vas aromatum, ex alabastrum Indico, quod est genus marmoris candidi, variis coloribus interincti c, et replevit idem unguento electo, et præeleto, mirabilis odoris, tam pretioso, ut, pedibus prophete, quem adire cogitabat, quemque Dei Filium esse fama ferebat, quemque ardentissime jam amabat, digne et honorifice adhiberi posse arbitraretur. Copia illi erat magna spicarum, et specierum, balsami quoque, et

omnis odoriferi liquoris. Adhibuerat sibi ab infantia hujusmodi suave spirantia, pro carnis suæ multiplicanda fragrantia. Ferens igitur vas manibus odoriferum, quia scriptum est non licere in conspectu Domini vacuum apparere (Exod. xxxiii, 15 et alibi); portansque, quod pluris est, pectus plenum fide, et spe veniæ; ploransque secum amarissime, clamore cordis valido, quem Deus dulciter audit: Me miseram, ait, miserabiliter enim annis adolescentiæ abusa [Cod., cauca] sum, Vide, Domine, et considera quoniam facta sum vilis (Thren. i, 11). Deus meus, sufficiat mihi quod hucusque deliqui. Abrenuntio cordis et carnis illecebris, et secularibus pompis; delector diutius errare, profiteor amodo emendare.

Hæc secum ore cordis et conscientie ingeminans, ibat ad convivium, ubi discubuisse didicerat Dei Filium. Nec latuit hoc eum quem adibat, quem nullum latet secretum; quinimo septiformi Spiritu prævenit ad se venientem in benedictionibus dulcedinis (Psal. cx, 4), traxitque ad se properantem. Moxque septem dæmonibus perturbatis, et, perpetuo interdicto, ab ejus corde et corpore exturbatis, ac sequestratis d, replevit eam bonis donis septiformis Spiritus. His secundata, per fidem concepit bonam spem, et peperit ferventissimam charitatem, quoniam indicium erat exterius exennium e alabastrum bene spirantis interius, holocausti compunctionis ardentis f. His gravida conscientia, per plenam præteritæ vitæ pœnitentiam, onusta feta gratissimæ Deo devotionis g quem animabat spes certa remissionis h, pervenit ad prandium Salvatoris.

CAP. VII. — Quod a sæculis inaudita obsequia circa pedes Christi fecerit Maria, et quare eam Christus contra Phariseum defendit.

Ingressa denique Maria convivium, respexit: et ecce discumbentem eminens vidit Virginis Mariæ Filium. Quem, mox prostrata, adoravit, et surgens accessit ad thorum reverenter, in quo Salvator accubebat; et stans, fiducialiter, retro secus Messiam, a cujus semitis se deviasse dolebat oculos suos,

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

a Vinum, compunctio, ut in Psalmis: Potasti nos vino compunctionis. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam, t. V, p. 821.

b Accipiter quilibet electus, ut in Job: « Nunquid persapientiam tuam plumescit accipiter? » Quod solius Dei virtute vir sanctus plumas virtutum acquirit. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

c Est autem alabastrum genus marmoris candidi, variis coloribus interincti, quod ad vasa unguentaria cavare solent, eo quod optime servare ea incorrupta dicatur. Nascitur circa Thebas Egyptias, et Damascum Syriæ, cæteris candidius, probatissimum vero in India. Rabani in Matth., lib. viii, cap. 26, ex Beda in Matth., lib. iv, cap. 26, t. III, p. 76, et in Lucam, lib. iii, — Homil. in Nat. beatæ Mariæ Magdalene, t. V. Homil. in ser. in Palm., t. V.

d Maria ergo Magdalena ipsa est soror Lazari et Marthæ, de qua Dominus eiecit septem dæmonia. ipsa est autem non alia, quæ quondam, ut Lucas scribit, peccatrix adhuc, veniens pedes Domini lacrymis pœnitentiæ rigavit, et unguento piæ confessionis linivit: et quia multum dilexit, multorum veniam

a pio iudice promeruit. Rabani de Universo, lib. iv, cap. 1.

e Exennium, exennium, idem quod xenium, munus, donum, oblatio, ut apud Hincmarum Rhemensem Rabani synchronum.

f Ardent ligna in altari, cum charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Atque hoc igni superpositum consumitur holocaustum, cum universa quæ bene agere disposuimus, donante gratia Spiritus sancti, per virtutem dilectionis Dei acceptabilia redduntur. Rabani Comment. in Exodum, lib. iii, cap. 16.

g Unguentum est pœnitentia; ut in Evangelio: attulit alabastrum unguenti: id est, devotionem pœnitentis animi. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

h Pœnitentia utilis et consummata, ut in Maria, cui hæc quinque insunt: contritio, confessio, maceratio, correptio, perseverantia. Prima, in corde; secunda, in ore; tertia, in carne; quarta, in opere; quinta, in virtute. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

quibus concupierat terrena, conterens, lacrymis cepit rigare pedes ejus; et capillis suis (Luc. vii, 38), quos ad compositionem exhibuerat vultus sui, pedes involvens, lacrymas tergebat. Ore quoque quo ad elationem vel ad lasciviam abusa fuerat, osculabatur pedes ejus; et unguento quod attulerat, ungebat, quod se, sibi pro odore suæ carnis adhibuisse dolebat ^a. Ad hæc indignatur et invidet pharisæus, qui Dominum invitaverat ^b ad prandium, nullaque naturæ compassione Mariæ misertus, quin et propriæ fragilitatis oblitus, salvandam arguit, quia salvari venit, Salvatoremque, subvenire ^c; et ait secum submurmurans: Num hic est Judæus? Revera hic, si esset propheta, præterita et præsentia, absens et intelligens, et futura prævidens prudenter, sciret pro certo quenam qualisve fuerit hæc, cujus obsequia gratanter acceptat, a qua se tangi non designatur. His Pharisæi cogitationibus respondens discretor cogitator et scrutator intentionum Deus ^d: Simon, inquit, habeo tibi aliquid dicere. At ille pharisaicum supercilium, ex more, complanans ^e, in corde et corde locutus, quasi nil murmuris susurrasset, de plano ^f [id est compendiose] respondit: Magister, dic. Et Dominus: Duo debitores erant cuidam feneratori: unus eorum debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis eum plus diligit? Ad hæc, Simon ut maniacus ^g, plectens sibi restem, qua intricetur, non perpendens de se dictum paradigma ^h, quod nec compendiosius, nec liquidius exprimi posset: Æstimo, ait, quia cui plus donavit. Cui Dominus: Recte, inquit, judicasti. Moxque a mensa aversus, ad Mariam conversus, in cujus corde, jucundius quam in mensa, prandeat ⁱ, desiderabilem vultum suum ei videndum præbuit, et serenissimis oculis eam benignissime respexit. Verum, antequam ipsam alloqueretur, ad ejus defensionem se contra Pharisæum erexit. Illam quidem

A intuens, illum vero alloquens sic: Vides, inquit, hanc mulierem? Moxque memoriter, et seriatim replicans obsequia ablutionis, extersionis, unctionis et osculorum, cuncta gratissime se acceptasse significans; ipsum etiam Simonem, in eisdem et similibus, defecisse patenter exprobrans, singula opponens singulis: Intravi, inquit, domum tuam invitatus a te: tu vero aquam cisternæ, vel fluvii, pedibus meis non dedisti; quod, proprio more, hospitibus exhiberi solet obsequium: Hæc autem, obsequio a sæculis inaudito, propriis lacrymis pedes meos lavit, et, tersorio [pro linteo] quo pretiosius nullum, capillis suis tersit. Osculum, dilectionis vel indicium, non dedisti: Hæc autem non semel, aut sæpe; ex quo intravit non cessavit osculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti: quod devotionis signum foret; hæc autem, non simplici oleo, sed mixto rore balsami unguento, unxit pedes meos. Propter quod, dico tibi: Remittuntur ei peccata multa; et merito, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit; quamvis Dominum non minus diligere teneatur, qui, ne in delicta decidat, a Deo tenetur i.

CAP. VIII. — Ubi Mariæ Christus peccata remittit, et in pace dimittit.

His dictis, intelligens Salvator dedisse se auditui Mariæ gaudium, et lætitiā magnam (Psal. l, 9); siquidem in eo quod obsequia, quæ Christo exhibuerat, enumerari i et approbari audiebat; majorem autem, quod devotionis suæ xenia, Simonis prandio præferri noverat; maximam vero, in eo quod dilectionis suæ scintillas vividas, Deo videri, et de peccatorum suorum remissione tractari, didicerat. Alacritate mirabili, et dulcedine ineffabili consolans flemem, item, et sua vestigia infatigabiliter osculantem, ait illi: Remittuntur tibi peccata. Ardor enim amoris tui enullavit [id est, delevit] æruginem ^k om-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Prius... unguentum sibi pro odore suæ carnis adhibuit. Quod ergo sibi turpiter exhibuerat, hoc jam laudabiliter Deo offerebat. Oculis terrena concupierat, sed, hos jam per poenitentiam conterens, flebat. Capillos ad compositionem vultus exhibuerat, sed jam capillis lacrymas tergebat. Ore superba dixerat, sed pedes Domini osculans, hoc in Redemptoris sui vestigia flebat. Beda in Lucam, lib. iii, t. III, p. 304; Homil. in Nat. B. Mariæ Magdalene, t. V, p. 114; Ex S. Greg. Magno in Evang., lib. II, Homil. 33.

^b Sed hoc Pharisæus videt et invidet: quia cum Judaicus populus gentilitatem Deum prædicare conspiciat, sua apud se malitia tabescit. S. Greg. Mag. in Evang., lib. II, Homil. 33.

^c In apographo legitur subvenit, verum subvenire legendum, ut ex Beda liquet: Pharisæus... Ægram reprehendit de ægritudine, medicum de subventionem. In Lucam., lib. III.

^d Deus pro persona Filii accipitur: ut in Paulo: Qui est super omnia benedictus Deus in sæcula. Rabani Allegorie in sacram Scripturam.

^e Profecto supercilium Scribarum et Pharisæorum insinuat. Rabani Comment. in Matth., lib. III, cap. 9. Ex Beda in Luc., lib. II, cap. 5.—Episcopi et pres-

byteri aliquid sibi de Pharisæorum assumunt supercilio. Rabani Homil. in Nat. S. Petri.

^f Maniacus, id est, insanus. Beda, quem sequitur Rabanus, ait hoc in loco: Pharisæus quasi phrenetici funem portat, ex quo ligetur. In Lucam, lib. III, t. V, p. 302. Homil. in Nat. S. Mariæ Magdalene. Ex S. Greg. Mag.

^g Paradigma ex S. Gregorio Magno: De duobus ei debitoribus paradigma opponitur, in Evang. lib. II, Homil. 33.

^h Dominus libenter ingreditur, et in ejus, qui crediderit, recumbit affectu. Et hoc est honorum operum spiritale convivium. Rabani Comment. in Matth., lib. III, cap. 9.

ⁱ Deo enim debemus... quod bene et juste vivimus, quod recte et catholice intelligimus, Deo per omnia debemus. Nostrum enim nihil est, nisi peccatum et malum quod operati sumus. Apud Smarag. Comment. in Regulam S. Bened.

^j Cod. Enervari, legendum forte enumerari, ut ex Beda apparet: Enumerantur bona peccatricis, enumerantur mala falsi justi, cum dicitur: Intravi in domum tuam, etc. Beda in Luc., lib. III, Homil. in Nat. S. Mariæ Magdalene.

^k Cod. Æruginem, apud Bedam Rubiginem: Remittuntur ei peccata multa quoniam dilexit multum.

mis delicti tui. Quo audito, scandalizati sunt qui A simul discumbebant convivæ, et cæperunt dicere intra se: Quis est hic qui etiam peccata dimittit? Hoc enim opus solius Dei est. Verum illos talia secum versantes, sibi reliquit Salvator; ad Mariam conversus: *Fides tua*, inquit, *quæ te impetraturam credidisti, quod officiose petisti* ^a, *te salvam fecit; vade in pace*. Hoc felicissimo oraculo confortata Maria, adoravit Salvatorem, moxque gaudio ineffabili plena, convivium egressa, secessit in sua, septiformem Spiritum in pectore portans; lacrymarum impetu non quidem represso, sed minutato. Quæ enim prius fuerant amaritudinis ex poena, factæ sunt lætitiæ ex percepta venia. Tunc fluminis impetus ^b lætificat mentem Mariæ, civitatem Dei ^c, tunc sanctificavit tabernaculum suum Altissimus (Psal. XLV, 5) in illa ^d. Ex tunc, non animi vitium vel corporis ullum fuit in illa. Ex tunc, pudica qua nulla pudica magis! Ex tunc vicit naturam, cessit et ipsa sibi. Ex tunc, mores suos sic eliminavit, ut in ea quæque pars boni sit, portio nulla mali. Talem Mariam quam scire bonum, tam dicere dignum. Hoc solum laudibus ejus ego deferō dignum, quod me diffiteor dicere digna posse.

CAP. IX. — Ubi Maria cum sociis mulieribus gratanter et sedulo ministravit.

Post hæc, iter faciente Domino Salvatore per civitates et castella, cum duodecim apostolis, et evangelizante regnum Dei: sequebantur eum nobiles matronæ, inter quas erat primiceria, specialis amica Domini C Salvatoris, Maria Magdalena, et Joanna, et Susanna, et aliæ multæ quæ ministrabant de facultatibus suis Dominicis usibus ^e, et apostolorum necessitatibus,

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

Quid esse dilectionem credimus, nisi ignem? et quid culpas, nisi rubiginem? ac si aperte diceretur: incendit plene peccati rubiginem, quia ardet valide per amoris ignem. Tanto namque amplius peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne crematur. In Lucam, lib. III. Homil. in Nat. B. Mariæ Magdalene. Ex S. Greg. Magno in Evang., lib. II, Homil. 53.

^a Quia hoc quod petiit, posse se accipere non dubitavit. Bedæ, *ibid.*, in Lucam et Homil. Ex S. Greg. Magno. *Ibid.*

^b Flumen, ut Spiritus sanctus, ut in Psalmis: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*, Spiritus sancti gratia. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

^c Civitas anima sancta... Civitas gentilitas, ut in Psalmis: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*, id est fecunditas Sancti Spiritus exultat populum gentilem. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

^d Tabernaculum mens nostra. *Ibid.*

^e Ministrabant autem Domino de substantia sua, ut meteret eorum carnalia, cujus illæ metebant spiritualia, non quo indigeret cibus Dominus creaturarum, sed ut typum ostenderet magistrorum, quod victi atque vestiti ex discipulis deberent esse contenti. Rabani in Matth., lib. VIII, cap. 27. Bedæ homil. Quadragesim.

^f Duodenarium, id est, duodecim annos natam. Notandum quod et Archisynagogi duodennis sit filia. Rabani Comment. in Matth., lib. III, cap. 9.

^g Jussit ei dari manducare. Ad testimonium vitæ

mira affectione, et sedula pietate, acceptis ab eo beneficiis respondentes, pia devotione ¹. Curaverat quippe eas a spiritibus malignis, et infirmitatibus. Ad filiam Jairi principis, duodenam ², Talitha cumi, inquiens, mortuum suscitavit (Marc. V); jussitque ei dari manducare ³. Syrophœnisæ fidem acceptans, filiam ejus a dæmonio mundavit (Luc. VIII). Emoroydam ⁴ tactu fimbriæ curavit, et fidem ejus vehementissime commendavit ⁵. Hæc Cæsareæ Philippi i civis, et Martha dicta est. « Domus ejus, ibi, usque nunc, cernitur; præ cuius foribus, stat basis, in loco editiori, in qua mulieris ipsius, velut genibus pro-volutæ palmasque suppliciter tendentis, imago ære videtur expressa; astat ei alia ære fusa statua, habitu viri, stola compe circumdati, dexteram mulieri B porrigentis. Hujus ad pedes statuæ, nascitur ex base herba quædam, nova specie, quæ excrecere usque ad fimbriam stolæ illius indumenti ærei solet. Quam cum summo vertice crescens herba contigerit, vires inde ad depellendos omnes morbos, languoresque conquirat; ita ut ex haustu exiguo mædæfacti salutaris graminis, depellantur; nihil omnino virium gerentis, si antequam æreæ fimbriæ summitatem crescendo contigerit, decerpatur. Hanc statuam ad similitudinem vultus Domini Jesu Christi formatam tradunt. Et nihil mirum, si pro beneficiis, quæ a Salvatore consecuta est mulier hujusmodi, velut munus memorale, studuit offerre. Quod usque hodie, quamvis ex gentili consuetudine, a christicolis indifferenter observatur, et ita solent honorare quos honore dignos duxerint. Insignia enim veterum reservari ad memoriam posterorum, illorum honoris, horum amoris, indicium est (Euseb. Hist. eccles., ex Rufini translat.). »

resuscitatum manducare præcepit, ut non phantasma, sed veritas crederetur. Raban. Homil.

² Emoroydam, id est, hæmorrhœicam.

³ Exempla hæc duo adducit Rabanus, et Talithæ et mulieris hæmorrhœicæ, ut pote significantia judicæ Ecclesiæ et Ecclesiæ ex gentibus: Archisynagogi filia ad quam curandam Dominus dum pergeret, prius tamen antequam ad eam veniret, tetigit eum a tergo mulier quæ profluvio sanguinis laborabat et curata est. Archisynagogi quidem filia Judææ typum tenuit: hæc autem, quæ profluvio sanguinis laborabat, figuram habuit Ecclesiæ ex gentibus. Quæ, dum post ascensionem Christi credidit, quasi a tergo Dominum tetigit, et ante accipere salutem quam synagoga promeruit. Rabani de Universo, lib. IV.

⁴ Cæsareæ civitates Judææ sunt in terra repositionis, ubi Cæsarea Palestinæ in litore maris sita: altera vero Cæsarea Philippi cujus Evangelii Scriptura meminit. Rabani de Universo, lib. XIV, cap. 1.

Philippus frater Herodis, tetrarcha Ituræ et Thracitidis regionis, in honorem Tiberii Cæsaris, Cæsaream Philippi, quæ nunc Paneas dicitur, appellavit, et est in provincia Phenicia, imitatus Herodem patrem, qui in honorem Augusti Cæsaris appellavit Cæsaream, quæ prius Turris Stratonis vocabatur, et ex nomine ejus filiz Juliadem, trans Jordanem exstruxit. Iste locus est Cæsareæ Philippi, ubi Jordanis oritur ad radices Libani et habet duos fontes, unum nomine Jor, et alterum Dan, qui simul mixti Jorda-

CAP. X. — *Ubi Christum Martha hospitio recepit, Christus Mariam philosophantem a cæcusat.*

Per idem tempus, transfiguratus est Salvator in Galilæa in monte Thabor. Et cum complerentur dies peregrinationis ejus, faciem suam firmavit ut iret in Jerusalem (Luc. ix, 51): imperterrita mente, locum quo pati decreverat petens. Et dum iret, intravit in quoddam castellum (Luc. x, 38): castellum Magdalum videlicet, Mariæ Magdalænæ possessione et nomine insigne. Ibi cum Martha hospitio recepit, totisque animi votis, apparatus hospitii et convivii opulentiam præparavit. Erant autem cum Domino Salvatore duodecim apostoli, et septuaginta duo discipuli, et matronarum nobilium multitudo. Dum igitur, circa ea quæ cura domestica expetebat Martha sollicitaretur, soror ejus sanctissima elegit sedere secus pedes Salvatoris, et audire verbum illius, magis quam sorori, circa frequens ministerium satienti, solatium præstare. Accedit, igitur, Martha coram Salvatore, et ait: Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi ut me adjuvet. Audiens hæc Maria non respondit sorori conquerenti, sed defensionem suam commisit Salvatore, in suæ contemplationis convivio jam præsenti. Sub umbra, inquit, illius quem desidero sedeo^b, et fructus oris illius dulcis gutturi meo^c (Cant. ii, 3). Hæc recolens in corde meo, ideo sperabo (Thren. ii, 21). Et respondens Salvator, Martha, inquit, Martha, sollicita es. Repetitio nominis indicium est dilectionis^d. Nam et ipsam pro elemosynis piæ actionis, sicut et Mariam, pro studio contemplationis, miro diligebat affectu. Sollicita es, inquit, in procurandis rebus domesticis, et turbaris erga plurima,

A infirmis et afflictis necessaria. Porro, præ cæteris, unum est necessarium: Deo jugiter adherere. Hæc optima pars est. Hæc soror tua, Maria, elegit, quæ non auferetur ab ea, cujus contemplatio, amor et desiderium, hic jam incœpit fideliter, nec unquam deficit; quinimo in cælis perficietur finaliter^e. Dixit, discubuit, pariterque duodecim apostoli, et septuaginta, religiosæque matronæ; ministrabat mensis, larga manu, more suo, Martha, beatissima; et domus suæ procuratrix, et egregia Marcella, et Susanna, et Joanna, cujus vir dapifer erat, et procurator regni Antipæ, tetrarchæ Galilææ^f.

CAP. XI. — *Ubi Regina cæli supervenit, et beata Marcella ventrem et ubera Virginis matris beatificavit.*

B Ex tunc, peragrans sæpe Salvator civitates, et prædia Galilææ, assidue Magdalum repetebat; et hospitabatur, cum suo felicissimo comitatu, apud Martham, Mariamque; sororesque ministrabant ei officiose, animo liberali, ad omnia necessaria de suis facultatibus. Si quando vero, prout cura domestica expetebat, domi residerent, Domino longius evangelizante, mittebant qui præferrent Salvatore, suisque, quidquid noverant expedire; quæ etiam uni de duodecim, Scarioth, tradebantur; qui loculos habens dominicos, ea quæ mittebantur portabat (Joan. xii, 6), furtimque clanculo exportabat. Una autem dierum, dæmoniaco a Salvatore curato, qui cæcus simul erat et mutus^g (Math. xii, 22): turbis concurrentibus, mirantibus, et in Dei laudes conclamantibus; Phariseis vero blasphemantibus, et in Belzeub hoc factum calumniantibus. h; Saiva-

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ

nis nomen efficiunt. Rabani in Math., lib. v, cap. 16, p. 98, t. V. Homil. in Nat. S. Petri, t. V, p. 704. Ex S. Hieron. in Math., cap. 16, t. IV, part. i, col. 73. Vide Joseph antiquit., lib. xviii, cap. 2, t. 1, p. 872; lib. i, cap. 10. Sed et tertia Cæsarea Cappadociæ metropolis est: cujus Lucas ita meminit: Descendens Cæsaream salutavit Ecclesiam. Raban. Homil. fer. Pauli.

a Mariam philosophantem. Locutio ex sancto Chrysostomo desumpta; de Maria enim ad Jesum properante, cum Bethaniam advenisset, Lazari resuscitandi gratia, ait Chrysostomus: En igitur mulierem philosophantem. (In Joan. homil. 63.)

b Umbra protectio Christi, ut in Canticis: Sub umbra illius quem desideraveram sedi, id est, in protectione Christi, quem diligo, requievi. Rabani Allegorie in sacram Scripturam. In Canticis ex voce sponsæ dicitur: Sub umbra illius quem desideraveram sedi, quod sub protectione Christi requiem invenit. Rabani Allegorie in sacram Scripturam.

c Guttur pro corde ponitur. Guttur sponsi est internus sapor verborum Christi, quem pauci gustant. Ibid.

d Repetitio nominis est indicium dilectionis aut forte movendi intentionis. S. Aug., serm. 26 de Verbis Domini.

e Et quamvis activa bona sit, melior tamen est contemplativa. Quia ista cum mortali vita deficit, illa vero in immortalis vita plenius excrescit. Unde dicitur: Maria optimam partem elegit, quæ non au-

feretur ab ea. Rabani. Comment. in Ezechielem, lib. 1, cap. 1.

f Ecce pars Mariæ non reprehenditur, sed Mariæ laudatur. Quare autem pars Mariæ sit optima subinfertur cum dicitur: quæ non auferetur ab ea. Activa enim vita cum corpore deficit: quis enim in æterna patria panem esurienti porrigat, ubi nemo esurit? quis potum tribuat sitienti, ubi nemo sitit? quis mortuum sepeliat, ubi nemo moritur? Cui præsentis ergo sæculo vita auferetur activa, contemplativa autem hic incipit, ut in cælesti patria perficiatur, quia amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum, quem amat, viderit, in amore amplius ignescit. Rabani Homil. in Assumpti., Ex Beda in Lucam, lib. iii, cap. 10. Homil. in Assumpti.

g Regnum Judææ, quominus validum fieret, Augustus per tetrarchias scindere curavit, quas quatuor fratres Archelai tenere fecit, Herodem, Antipatrem, Lysaniam et Philippum, ut scriptores temporum produnt. Rabani Commens. in Math., lib. 1, cap. 2.

h Cæci et muti curationem adducit Rabanus ut pote typicam. Dæmonium habens cæcus et mutus indicat eos qui ex idololatria gentium ad fidem Dominicam convertuntur. Quibus tamen, expulso a corde dæmonum cultu, dum pristinam lucem perceperunt fidei, postea ad laudandum Dominum eorum lingua resolvitur, ut confiteantur eum quem antea negaverunt. Rabani de Universo, lib. iv, cap. 1.

i Turbis... Domini facta semper mirantibus... Pharisei et scribæ contra, vel negare hæc, vel quæ

tore eontra probabiliter asserente ^a se in digito Dei dæmonia ejicere ^b : advenit illic, cum suis sororibus et cognatis, Regina cœli, Filium Dei Salvatorem, videre et alloqui. Quem cum, præ turba, nequirent adire, surrexit quidam, qui in januis erat, et ait Salvatori, non fortuito nec simpliciter, sed insidiose, utrum spiritali operi carnem præferret et sanguinem explorans : Ecce, inquit, mater tua, et fratres tui foris stant, quærentes te (Matth. vii, 46). Audiens hæc Salvator supersedit exire; matrem se nosse dissimulans, non quo matrem negaret, sed quo responderet insidianti : Quæ est, ait, mater mea, et qui sunt fratres mei? Et extendens manus in discipulos : Ecce, inquit, mater mea et fratres mei, per unctionem specialem; quicumque enim, in utroque sexu, fecerit voluntatem Patri mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror et mater est ^c. Parit enim me, qui cordi audientis prædicat me; mater mea efficitur, per cujus vocem amor meus in aliis generatur ^d. Ad hæc verba gavisæ est multitudo virorum et mulierum credentium. Aderat ibidem, cum cæteris religiosis matronis, quæ ministrabant Salvatori, Marcella, de qua superius diximus, beata Marthæ procuratrix, et comitissa ^e, mulier magnæ devotionis et fidei. Hæc, mira since-

ritate, Salvatoris Incarnationem credens, mira fiducia confidens ^f, Principumque et Phariseorum qui accedebant calumniis confundens, extollens vocem de turba dixit Salvatori : Beatus venter qui te portavit, qui tibi in carne valituro sementinam suæ carnis materiam ministravit; et beata ubera quæ te lactaverunt, et, ex eadem suæ carnis sementina origine, tibi nutriendo lac suggesserunt. Cui Salvator : Non solum, inquit, ut tu asseris, beata est mater quæ me, qui Verbum Dei sum, ex sua carne genuit, quæ me suo lacte nutrit, quinimo beati qui audiunt recipiunt, et concipiunt Verbum Dei in utero mentis suæ ^g (Luc. xi, 27, 28) : memorato gratiarum dono ^h eodem gaudent; natimque per fidem semen Verbi uberibus spei et charitatis enutrient et B custodiunt illud.

CAP. XII. — Ubi peccatricem liberat Christus.

Et, die quarto scenopegiarum ⁱ, ascendit Jesus in templum, et docebat. Vespere autem facto, egressus cum discipulis, ascendit in montem Oliveti, in Bethaniam, castellum Mariæ et Marthæ, ubi erat Lazarus amicus ejus, apud quem hospitabatur. E quo enim ejus familiaritatem meruerunt, et hospitem eum assidue habuerunt, tum in Magdalo, civitate

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

negare nequiverant sinistra interpretatione pervertere laborabant, quasi non hæc divinitatis, sed immundi spiritus opera fuissent, id est Belzebub, qui deus erat Accaron. Nam quidem Bel ipse est Baal. Zebub autem musca vocatur..., id est, vir muscarum : ob sordes videlicet immolatici cruoris, ex cujus spurcissimo ritu, vel nomine, principem dæmoniorum cognominabant. Rabani Comment. in Matth., lib. iv, cap. 11. Ex Beda in Lucam, lib. iv, cap. 11.

^a Quomodo potest quisquam intrare in domum fortis et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem, et tunc domum ejus diripiet? Fortem, diabolum dicit... Vasa ejus, homines ab eo deceptos; domum ejus, mundum... Ostendit ergo per parabolas sed jam manifestissimam, Dominus, quod non corde fallax operatione, cum dæmonibus, ut calumniabantur, sed diversa prorsus atque adversa virtute divinitatis, homines a dæmonibus liberaret. Rabani in Matth.

^b Digitus Dei, sicut Evangelium manifeste loquitur, Spiritus sanctus intelligitur. Rabani in Exodum, lib. i, cap. 15. Allegorie in sacram Scripturam.

^c Occupatus erat Dominus in opere sermonis, in doctrina populorum, in officio prædicandi. Mater et fratres foris stant et ei desiderant loqui : tunc quidam nuntiat Salvatori quod fratres, et mater sua stant foris quærentes eum. Videtur mihi iste qui nuntiat non fortuito et simpliciter nuntiare, sed insidias tendere, utrum spiritali operi carnem et sanguinem præferat; et ideo matrem se nosse dissimulat, ut quæ ei mater sit, qui propinqui, non per cognationem carnis, sed per conjunctionem Spiritus, designat. Ibid.

^d Is qui voluntatem Dei fecerit, soror et frater Domini dicitur, propter utrumque sexum, qui ad fidem colligitur... Sed sciendum est nobis quia qui Jesu frater et soror est credendo, mater efficitur prædicando. Quasi enim parit Dominum quem cordi audientis infuderit. Et mater ejus efficitur, si per ejus vocem amor Domini in proximi mente genera-

tur. Rabani, Ibid., p. 79. Ex Beda in Marc., cap. 4, lib. 1.

^e Isti sunt mater mea qui me quotidie in credentium animis generant. Isti sunt fratres mei qui faciunt opera Patris mei. Non ergo, juxta Marcionem et Manichæum, matrem negavit, ut nativæ phantasmatæ putaretur, sed et apostolos cognationi prætulit, ut et nos in comparatione dilectionis carni spiritum præferamus. Ibid.

Mater, prædicator quilibet, ut in Evangelio : Ipse meus frater, et soror et mater, quod prædicator, docendo alios in fide, parit. Rabani Allegorie in sacram Scripturam.

^f Comitissa, hic idem esse videtur ac procuratrix.

^g Magnæ devotionis et fidei hæc mulier ostenditur, quæ tanta Domini incarnationem præ omnibus sinceritate cognoscit, tanta fiducia confidetur. Beda in Lucam, lib. iv, cap. 11.

^h In apographo nostro legitur hac in loco; Valituro, forte nascituro, ut apud Bedam : Maria... nascituro ex humanis membris Unigenito Dei carnis suæ materiam ministravit... qua enim consequentia ejus lacte credatur nutritus, cujus semine negatur (ab hæreticis) esse conceptus? cum ex unius ejusdemque fontis origine, secundum physicos, uterque liquor emanare probetur. Nisi forte putanda est Virgo sementivam suæ carnis materiam nutriendo in carne Dei Filio suggerere potuisse, incarnando autem quasi majori et inusitato miraculo minime potuisse. Beda in Lucam, lib. iv, cap. 11.

ⁱ In apographo legitur : Utrumque mentis suæ memoriam gratis dari.

Dies erant celeberrimi scenopegiæ, id est, tabernaculorum, quando per septem dies in umbraculis (Hebræi) habitabant, sumentes sibi spatulas palmarum, et ramos ligni densarum frondium, et sarlices de torrente, et lætabantur coram Domino Deo suo, in communicationem exitus illorum de Egypto, quod Dominus eos in tabernaculis habitare fecerit, cum eduxerit eos de terra Egypti. Rabani de Institutione clericorum, lib. ii, cap. 47.

Galilææ, tum in Bethania, trans Jordanem, tum in A Judæa, in Bethania, juxta Jerusalem. O vere felices, multumque beati, qui tantum hospitem meruerunt habere, pascentes panem angelorum, a quo et ipsi pascebantur! Octavo enim, die scenopegiarum, descendens a Bethania, *Salvator venit diluculo in templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos* (Joan. viii, 2). Ubi, quam misericorditer, quamque prudenter, quamdam peccatricem mulierem a mortis periculo liberavit, quamvis excessum facere videamur, breviter referemus. Placebat populis Salvatore vehementissime, quoniam misericordiam ^a commendabat et pietatem. Pharisei vero semper insidiabantur ei, et invidebant, quia peccatores suscipiebat. Et quærentes capere ex ore ejus aliquid quo vel juste vituperari, vel damnari deberet, *adduxerunt ei mulierem tunc in adulterio deprehensam*, dicentes intra se: Tentemus eum de justitia, an contra eam dicat, ut misericordiæ prædicator. Si dicat lapidandam adulteram, populus contemnet doctrinam ejus, contra quam dederit sententiam. Si dixerit dimittendam, conclamabimus: Hostis legis, contrarius Moysi, iniquus Dei, reus est mortis, et cum adultera lapidandus ^b. Et accedentes: *Magister, inquit, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio: in lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare; tu ergo quid dicis?* Ad hæc sapientia Dei, Deus, non statim judicavit, sed nec statim respondit; sed adverso ut sedebat vultu, *inclinans se, deorsum digito scribebat in terra* illorum peccata, qui peccatricem accusabant. Propria enim peccata, quæ scriberet, non habebat. Dedit nobis Salvator in hoc nimis utile exemplum, aliquid malis auditis, non statim judicare, sed prius digito discretionis ^c, nos met discutere, an forte in similia, vel deteriora

lapsi simus, vel labi possemus. Instabant interim Pharisei, sententiam ejus quærentes, jam præsumptantes [Cod., præsumptantes], jam cachinnantes, cum nullo modo posse evadere: quippe vel contra justitiam, vel contra misericordiam judicaret. Verum non *est sapientia, non est prudentia; non est consilium contra Dominum* (Prov. xxi, 3). *Erexit ergo se Christus*, daturus sententiam: docens rectos esse debere eos qui condemnare volunt reos; *erexit se, et, salva misericordia, judicavit justitiam* ^d: *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat*. Sic data prudenter sententia, iterum *se inclinans, scribebat in terra*: vultum alio vertens, ut liberum esset Phariseis exire ^e; quos sciebat tunc malle longius abesse, B quam plura interrogare. Nos quoque docet, qui, data sententia, iterum inclinat et scribit, ut non solum antequam judicemus, sed etiam post datam sententiam, cum tremore, humiliter investigemus conscientiam, ne forte deteriorem meruerimus sententiam ^f. Abierunt illi, induti *ut diploide confusione; remansit ergo misericordia et miseria* ^g; *in medio stans* (Psal. cviii, 29). *Erexit denique se Salvator*, daturus sententiam misericordiæ, qui prius erectus dederat sententiam justitiæ: *Mulier, inquit, ubi sunt qui te accusabant? An forte ego fugavi eos? Nemo te condemnavit? quæ dixit: Nemo, Domine; quia nullus eorum sine peccato, sed tu, qui solus es sine peccato, si vis, potes me condemnare*. Cui Salvator: *Nemo, inquit? Nec ego te condemnabo* pro præteritis ^h; *vade, cave de futuris, et amplius noli peccare* ⁱ.

CAP. XIII. — *Ubi Lazarus languet et moritur; Christusque mandatur.*

Hieme vero jam mediante, die quintodecimo

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Cod. misericordias. Apud Alcuinum, misericordie quam semper docebat.

^b Similia Rabanus habet in Matthæum de Phariseis a Salvatore quærentibus: an liceret homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa. Et hic notanda mentium distantia in turbis et phariseis: hæc conveniunt ut doceantur, et sui sentiant infirmi. Illi accedunt ut Salvatorem ac doctorem veritatis tentando decipiant. Interrogant ergo eum utrum liceat homini dimittere uxorem suam, qualibet causa, ut quasi cornuato teneant syllogismo, et quodcunque responderit captionem patiantur. Si dixerit dimittendam esse uxorem qualibet ex causa, et ducendas alias, pudicitia prædicator sibi videbitur docere contraria. Sin autem responderit non omnem ob causam debere dimitti, quasi sacrilegi reus tenebitur, et adversus doctrinam Mosi, ac per Moysen Dei, facere. Rabani in Matth., lib. vi, cap. 19. Vide Bedam in Matth., lib. iii, cap. 19; Alcuin., t. I, p. 541

Hinc nos invenimus accusandi occasionem, et reum facimus tanquam legis prævaricatorem: dicentes ei, Hostis es legis, contra Moysen respondens, imo contra eum qui per Moysen legem dedit: reus es mortis, cum illa et tu ipse lapidandus. S. Augustinus in Joann., cap. 8, Tractat. xxxiii, n. 4, tom. III, part. II, p. 551.

^c Digitus, discretio, ut in Evangelio, digito scribebat in terram, quod humili discretionem terrenum

cor nostrum perscrutari debemus. Rabani Allegorie in sacram Scripturam.

^d Ecce Dominus in respondendo et justitiam servaturus est et a mansuetudine non recessurus. S. August., Ibid., n. 4.

^e Aliter interpretatur S. Augustinus in Joan. cap. 8. Tractat. xxxiii, n. 5. Dominus autem cum eos illo telo justitiæ percussisset, nec dignatus est cadentes attendere: sed adverso ab eis obtutu, rursum digito scribebat in terra. — Rabanus autem, Albini discipulus, sequitur magistrum, qui ipsemet Bedæ magistro suo adhaerens, ait: alio vultum intendens libertatem eis daret exire. Alcuin., in Joan.

^f Similia apud Alcuinum. Ibid.

^g Relicti sunt duo, miseria et misericordia. S. August., ibid., n. 5.

^h Nec ego te condemnabo: Sed facta secuta de præterito, cave futura. S. August., ibid., n. 8.

ⁱ Hanc de muliere adultera narrationem interponit Rabanus, eo quod Ecclesiæ ex gentibus typus fuerit mulier ista, quemadmodum et Magdalena. Mulier adultera, quæ offertur Domino a Judeis lapidanda, Ecclesia est: quæ prius relicto Deo, in idolis fuerat fornicata: quam volebat synagoga zelans interficere: Christus salvat per remissionem delicti: nec sinit eam perire, qui novit veniam condonare peccantibus. Rabani de Universo, lib. iv, cap. 1.

mensis casleu, facta sunt encœnia in Jerosolymis ^a; A scissis induviis, sanctæ sorores; complexæ mortuum incumbunt cadaveri. Cernere erat genas sanguine madentes, fletibus oculos tenebratos, ejulati- bus aera plena funeris. Denique factis exsequiis, ce- lebri pompa corpus effertur; clauditur marmore Lazarus quodam; lapis quo clauditur lacrymis irrigatur. Et quoniam nobilis erat progenie, moribusque nobilior, actu innocens, verbo discretus, manu largus, animo liberalis, adveniant Betha- niam, ad consolandum eum, nobiliores Jerosolymo- rum, qui etiam exsequiis ejus interfuerunt.

mensis casleu, facta sunt encœnia in Jerosolymis ^a; A scissis induviis, sanctæ sorores; complexæ mortuum incumbunt cadaveri. Cernere erat genas sanguine madentes, fletibus oculos tenebratos, ejulati- bus aera plena funeris. Denique factis exsequiis, ce- lebri pompa corpus effertur; clauditur marmore Lazarus quodam; lapis quo clauditur lacrymis irrigatur. Et quoniam nobilis erat progenie, moribusque nobilior, actu innocens, verbo discretus, manu largus, animo liberalis, adveniant Betha- niam, ad consolandum eum, nobiliores Jerosolymo- rum, qui etiam exsequiis ejus interfuerunt.

mensis casleu, facta sunt encœnia in Jerosolymis ^a; A scissis induviis, sanctæ sorores; complexæ mortuum incumbunt cadaveri. Cernere erat genas sanguine madentes, fletibus oculos tenebratos, ejulati- bus aera plena funeris. Denique factis exsequiis, ce- lebri pompa corpus effertur; clauditur marmore Lazarus quodam; lapis quo clauditur lacrymis irrigatur. Et quoniam nobilis erat progenie, moribusque nobilior, actu innocens, verbo discretus, manu largus, animo liberalis, adveniant Betha- niam, ad consolandum eum, nobiliores Jerosolymo- rum, qui etiam exsequiis ejus interfuerunt.

CAP. XIV. — Ubi Dominus sibi timentes apostolos arguit, de somno amici disputat Thomæ devotionem approbat, et Marthæ fidem.

B Interea Salvator, post duos dies, dixit duodecim discipulis suis: *Eamus in Judæam iterum* (Joan. xi, 7). Territi apostoli, consilium dederunt Domino, ne moreretur, qui venerat mori; ne et ipsi more- rentur ^b. Rabbi, inquit, nunc querebant te Judæi lapidare, et iterum vadis illuc? Respondit Jesus: *Nonne duodecim horæ sunt diei? si quis ambulat in nocte, offendit: quia lux mundi non est in eo; si autem ambulaverit in die, non offendit: quia lucem hujus mundi videt. Ego sum dies, ego sum lux mundi; vos horæ duodecim* ^c: meum est præcedere; vestrum sequi, ut horæ diem sequuntur ^d. Sinite igitur me pati; non mihi detis consilium; sed me sequimini, si non vultis offendere ^e. Hæc ait, et post hæc dicit eis: *Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno suscitem eum*. Ad hæc discipuli responderunt, secundum quod intellexerunt: *Domine, si dormit, salvus erit; somnus enim ægrotantium salutis solet esse indicium* ^f. Dixerat autem Jesus de morte illius: illi autem putaverunt quia de dormitione somni dice- ret. Tunc ergo dixit eis Jesus manifeste: *Lazarus mortuus est; et gaudeo propter vos, ut credatis me ni- hillatere: quia non eram ibi, et tamen scio quia mortuus est* ^g; sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas ad

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Encœnia festivitates erant dedicationis templi. Illum enim diem quo dedicatum est templum a Sa- lomone Judæi solemniter celebrabant. Rabani de Institutione clericorum, lib. II, cap. 45.

^b Miserunt ubi erat Dominus, trans Jordanem scilicet. Beda in Joan., cap. 11. Ex S. Aug. in Joan., cap. 11, tractat. XLIX, n° 5.

^c Ecce quem amas infirmatur. Sufficit ut no- veris, non enim amas et deseris. Beda, ibid. Ex S. Aug., ibid.

^d Non est ad mortem, sed potius ad miraculum. Beda, ibid.

^e Ille languens, illæ tristes, omnes dilecti. Sed diligebat eos et languentium Salvator, lino etiam mortuorum suscitator, et tristium consolator. Alcuin. Comment. in Joann., cap. 11, lib. v. Ex S. August., ibid., n° 7.

^f Tandiu tempus ductum est, quousque quadriduum completeretur. Beda, ibid., ex S. Aug. ibid., n° 7.

^g Videte quemadmodum discipuli territi fuerint. Beda. ibid. Volverunt consilium dare Domino, ne moreretur, qui venerat mori, ne ipsi morerentur. Beda, ibid. Alcuin., ibid., in Joan., cap. 11, p. 575.

condiscipulos suos: *Emus et nos et a moriamur cum eo*. Ecce verus amantium affectus, vel cum eo vivere, vel cum eo mori. *Venit jam Christus, et invenit eum quatuor dies jam habentem in monumento*. Erat autem Bethania juxta Jerosolymam, quasi stadiis quindecim, duobus milliariis, stadio minus: multi autem ex Judæis venerant ad Mariam et Martham, ut consolarentur eas de fratre suo. *Martha ergo, ut audivit quia Jesus venit, occurrit illi*. Maria autem domi sedebat. *Dixit ergo Martha ad Jesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus; sed et nunc scio, quia quæcunque poposceris a Deo, dabit Deus; et scio quia potes eum suscitare si vis, sed hoc tuo, Domine, relinque arbitrio; non rogo ut suscites: quia non præsumo, quia nescio, an sit utilis facti in eo resurrectio*. *Dicit illi Jesus: Resurget frater tuus*. *Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione generali, in novissimo die*. *Dicit ei Jesus: Ego sum resurrectio et vita, quia sum vita, per me resurget; per me tunc resurget, si volo et nunc*. *Qui credit in me, vitam, etiam si mortuus fuerit corpore, vivet, ut vivit Abraham, Isaac et Jacob, quorum Deus sum, sicut vivorum*. Credens in me, etiam mortuus, vivit; non credens in me, etiam vivus, mortuus est. *Et omnis qui dum vivit in carne, credit in me, et si ad tempus moriatur secundum carnem, non morietur in æternum; quia vivet in anima, interrim, donec in corpore resurgat*. *Et cum hæc dixisset adjecit: Credis hoc?* Sciens Marthæ fidem, quæsit confessionem; corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. *Ait illi: Utique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus, Filius Dei vivi, qui pro salute mundi in hunc mundum venisti*.

CAP. XV. — *Ubi Mariam plorantem videns Salvator, lacrymatus est.*

Post hæc verba, abiit Martha, et vocavit sororem suam suppressa voce, dicens: *Magister adest, et vo-*

cat te. In quibus verbis ostenditur, quia Dominus Mariam vocavit; quod Joannes tacuit, nisi quando vel quomodo Mariam vocaverit, narrationis brevitate servata. *Maria, ergo, ut audivit se a Domino sciscitari, surrexit cito, et venit ad eum*. Nondum enim venerat Jesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha. Judæi igitur, qui cum ea erant in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit, et exiit, putantes illam festinare, ut doloris suis solatium lacrymis quæreret, secuti sunt eam dicentes: *Quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi*. Maria ergo, cum venisset ubi erat Jesus, videns eum cecidit ad pedes ejus, et dixit ei: *Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus, te enim presente, nulla unquam infirmitas ausa fuit apparere, apud quas vita consueverit hospitari*. Jesus ergo, ut vidit Mariam plorantem, infremuit spiritu, et turbavit seipsum: quia voluit, quando voluit, quem alius turbare non potuit. Sed et hodie, quando peccator computans quæ bona Dei a Deo accepit, quæ mala pro bonis Deo reddiderit, fremit in spiritum, et compungitur, et conturbatur. Fremit vero fides in homine dum de peccatis increpat se: Christus fremit in eo, Christus turbatur, quia fides de Christo, Christus est in corde. *Et dixit Jesus: Ubi posuistis eum? Dicunt ei: Domine, veni et vide*. *Et lacrymatus est Jesus*. O magnæ pietatis affectum! o magni amoris argumentum! o inestimabilis familiaritatis indicium! quis æstimare sufficeret alternum illum, qui tunc inter Dominum salvatorem et ejus amicam Mariam fervecebat amorem, ejus indicium scimus illum dulcissimum lacrymarum ardorem! Credo, revera, amorem illum omni humanæ, imo et angelicæ creature incomprehensibilem. *Et lacrymatus est Jesus*. O lacrymas dignissimas reverentia, et non sine lacrymis nominandas! lacrymas Filii Dei, quæ de purissimis pupillis ejus ebullierunt, quæ de pulcherrimis ejus oculis distillaverunt,

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

Ut jam inciperent admirari, quia Dominus potuit dicere mortuum, quod nec viderat, nec audierat. *Ut credatis ut amplius robustiusque credatis*. S. Aug., *ibid.*, n. 11.

^a Et in quodam Alcuini codice: et moriamur. In vulgata: ut moriamur.

^b Non dixit, sed et modo rogo te ut resuscites fratrem meum; unde enim sciebat, si fratri ejus resurgere utile foret? Hoc tantum dixit: Scio quia potes. Si vis facis: utrum enim facias judicii tui est, non præsumptionis meæ. Sed et nunc scio quia quæcunque poposceris a Deo, dabit tibi Deus. Beda in Joan., cap. 11, ex S. Aug. in Joan. cap. xi, tract. XLIX.

^c Per quem tunc resurget, potest modo resurgere, quia ego sum resurrectio et vita. Beda, *ibid.*

^d Similia fusiis apud Alcuinum, ex S. Augustino. Crede ergo: etsi mortuus fueris, vires. Si autem non credis, et cum vivis, mortuus es. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit in carne, vivet in anima, donec resurgat caro, nunquam postea moritura. Beda, *ibid.*, ex S. August., *ibid.*, n. 15.

^e Et dixit eis Jesus: Creditis quia possum hoc facere vobis? Fidem eorum ipse noscens interrogat, ut fidem confessione promat, et confessionem virtus consequatur, salusque virtutem comitetur; quia ut Apo-

stolus ait: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Rabani Comment. in Math., lib. iii, cap. 9.

^f Advertendum est quemadmodum suppressam vocem silentium nuncupavit... advertendum etiam quemadmodum Evangelista non dixerit ubi vel quando vel quomodo Mariam Dominus vocaverit, ut hoc in verbis Marthæ potius intelligeretur, narrationis brevitate servata. S. August. *ibid.*, n. 16. Alcuinus vero veritatem servat. *Ibid.* Beda veritate servata. *Ibid.*

^g Putantes enim Judæi propterea illam festinare, ut doloris sui solatium lacrymis quæreret, secuti sunt eam. S. August., *ibid.*, n. 17.

^h Attendisti enim te, vidisti te reum, computasti tibi: Illud feci, illud commisi... quid facio? quo eo? unde vado? Quando ista dicis, jam fremit Christus: quia fides fremit. Si ipsa fides intus, ibi est Christus fremens; si fides in nobis, Christus in nobis. Quid enim aliud, ait Apostolus, habitare Christum per fidem in cordibus vestris? Ergo fides tua de Christo, Christus est in corde tuo. S. August. in Joan., cap. 11, tractat. XLIX, n. 19. Similia apud Bedam et apud Alcuinum.

quæ serenissimum vultum ejus irrigaverant, cum videns Mariam plorantem, infremuit spiritu, et turbavit seipsum! Et lacrymatus est Jesus. Diligebat enim Jesus Martham et sororem ejus Mariam, et Lazarum. Dixerunt igitur Judæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex eis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur? Potuit, sed noluit; quia plus est mortuum suscitare, quam infirmum sanare.

CAP. XVI. — Ubi Christus orat et Lazarum resuscitat.

Jesus ergo, rursus fremens in semetipso, venit ad monumentum. Fremat et in te, quicumque es qui premeris peccandi consuetudine, si vis reviviscere. Erat autem spelunca, et lapis suppositus erat ei, ait Jesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha: Domine, jam setet, quatruiduanus est. Dicit ei Jesus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Et quæ est gloria Dei? Quod ubi abundavit delictum, superabundavit gratia (Rom. v, 20); et quod illa magis diligit cui plus dimittitur (Luc. vii). Tulerunt ergo lapidem. Jesus autem, elevatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias tibi ago, quia audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis; sed propter populum qui circumstat, dixi: Ut credant, quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, voce magna clamavit. Voce magna clamavit: quia

difficile surgit, quem moles malæ consuetudinis premit; et apud Zachariam: Iniquitas sedet super talentum plumbi (Zach. v, 7). Ideo, voce magna clamavit, ideo fremit, ideo turbatus est, ideo lacrymatus est. Et ait: Lazare, veni foras. Et statim prodiit qui mortuus fuerat, ligatus manus, et pedes institis; et facies illius erat sudario ligata. Sic, sic peccator ligatur, in tenebris interioribus, obduratione mentis; et in tenebris exterioribus erit debito futuræ damnationis. Sed quem prius, per se, a vinculo mortis, Christus intus absolvit; statim apostolos de foris solvere præcepit. Et dixit eis: Solvite eum et sinite abire (Joan. xi, 44): Ego enim dixi: Dii estis (Psal. lxxxi, 6); et diis non detrahes; et Servum ut liber fiat applicabis ad deos (Exod. xxi, 28; xxi, 6). Errant, igitur, qui dimittere peccata ita soli Deo tribuunt, ut in eo participare hominem negent. Et contra Dei vetitum diis detrahunt, qui eis a Deo datam potestatem tollunt. Solus Deus bonus est; solus Deus facit mirabilia; solus Deus peccata dimittit (Matth. xix, 17; Psal. lxxxi, 18; Luc. v, 21); sine Deo, nemo bonus: sine Deo, nemo facit mirabilia: sine Deo, nemo potest peccata dimittere. Nemo bonus, nisi solus Deus; nemo facit mirabilia, nisi solus Deus; nemo potest dimittere peccata, nisi solus Deus. Mentitur igitur, qui dicit de justo Joseph: Vir bonus et justus (Luc. xxiii, 50); qui de beato viro: Fecit enim mirabilia

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Qui noluit facere ut non moreretur, plus est quod facturus est, ut mortuus suscitetur. S. August., *ibid.*, n° 21.

^b Jesus ergo rursus fremens in semetipso, venit ad monumentum. Fremat et in te, si disponis reviviscere. Omni homini dicitur, qui premitur pessima consuetudine. S. August., *ibid.*, n° 22.

^c Spelunca prava mens, ut in Evangelio: Erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei, id est erat profunda per malitiam, et tenebrosa per ignorantiam peccatoris conscientia, et insensibilitas duritiæ iuerat ei. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

^d Lazarus quem Dominus quatruiduanum fetentem de monumento suscitavit significat mundum, quem gravissima peccati consuetudo corruerat, qui tamen quarto die mortis suscitatur. Prima enim dies mortis est tracta de Adam propago mortis. Altera dies mortis est transgressio legis naturalis. Tertia dies mortis, prævaricatio datæ legis. Quarta dies mortis est contemptus Evangelicæ predicationis, in qua die Dominus suum opus respiciens misericorditer suscitare dignatus est. Rabani de universo, lib. iv, cap. 1. Similia apud Bedam in Joan. et fusius apud Alcuinum; ex S. August., *ibid.*

^e Quædam a librariis forte prætermissa, ex Augustino restitui possent. Ait enim: Quid est videbis gloriam Dei? quia et putentem et quatruiduanum resuscitat. Omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei; et: Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia. S. August., *ibid.*, n° 23. Verba, hæc gloria Dei, hoc in loco duplicata, amanuensis erratum innuere videntur.

^f Voce magna clamavit. Quam difficile surgit, quem moles malæ consuetudinis premit. Ex S. August., *ibid.*

^g Plumbum pondus peccati, ut in Zacharia: Ecce alentum plumbi portabatur: id est, magnitudo pec-

cati augebatur. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

^h Quidam non solum cogitando vel faciêdo illucita, sed et ipsa peccandi consuetudine se quasi sepeliendo corrumpunt..., nam ad hoc intimandum resuscitavit Lazarum, quatuor dies in monumento habentem, et... jam fetentem... Quatruiduanus vero mortuus, ut longa prementis sepulcri claustra evadere posset, fremuit spiritu Jesus, turbavit seipsum, lacrymas fudit, rursus fremuit, ac voce magna clamavit: Lazare, veni foras. Et sic tandem, qui erat desperatus discussu tenebrarum pondere, vitæ est lucis redditus. Rabani Comment. in Matth., lib. iii, cap. 9.

ⁱ Interiores tenebras dicimus cæcitatem cordis, exteriores vero tenebras æternam noctem damnationis. *Ibid.*, lib. vi.

^j Similia apud Alcuinum. Ideo cum processisset mortuus adhuc ligatus, confitens et adhuc reus, ut solverentur peccata ejus, ministris hoc dixit, id est discipulis: Solvite eum. Beda in Joan. cap. 11; ex sancto Augustino, *ibid.* Quis, inquit, potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Sed, licet nescientes, verum dicebant, quia nemo dimittere peccata, nisi Deus, potest. Qui per eos quoque dimittit, quibus dimittendi dedit potestatem. Errant itaque Judæi... Sed multo dementius errant Ariani... Rabani Comment. in Matth., lib. iii, cap. 9. Et Homil. fer. vi Pent. Ex Beda in Luc. lib. ii, cap. v. Ex qua resurrectione, quæ gesta in illius est corpore, signatur qualiter nos resuscitemur in corde, cum videlicet mortuo dicitur: Veni foras; ut nimirum homo in peccato suo mortuus, et per molem malæ consuetudinis jam sepultus, quia intra conscientiam suam absconsus jacet per nequitiam, a semetipso foras exeat per confessionem. S. Greg. Mag., lib. xxi, in cap. xxxi Job

in vita sua (Eccli. xxxi, 9); vel Christus, qui dicit: *A* Quorum remiseritis peccata remittuntur eis (Joan. xi, 23). Non. Imo, ipse Deus facit quod per eum homo facit; imo multo melius et verius, homo facit quod per eum Deus facit. Non enim dixit Deus Petro: Quod solum fuerit in cœlo prius, tu solves in terra postea (Matth. xvi, 19), sed e converso. Sententiam ergo Petri non præcedit, sed subsequitur sententia cœli. Non est ergo aliud Domini, dare homini potestatem dimittere peccata, nisi ipsum Deum, per hominem, peccata dimittere. Quod si homo peccatorum suorum vere poeniteat, nec tamen ad confessionem pervenire possit ^a, confidenter pronuntio: quod cum eo summus sacerdos complet, quod mortalis non potuit; et apud Dominum, factum constat, quod homo quidem vere voluit, sed non valuit adimplere: si tamen confessionem non contemptus exclusit, sed impedivit necessitas ^b.

CAP. XVII. — Ubi ad cœnam Martha ministrat, Lazarus accumbit, Maria pedes ungit.

Multi autem ex Judæis qui venerant ad Mariam, et viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum. Quidam autem, ex ipsis, abiierunt ad pharisæos, et dixerunt eis quanta fecit Jesus. Collegerunt ergo pontifices et pharisæi consilium in usum, in quo Caiaphas, pontifex, prophetavit: Quod Jesus moriturus erat pro gente Judæorum. Ab illo ergo die, non dubium quin et prius, sed ex tunc diffinitive, cogitaverunt ut interficerent eum. Jesus autem non palam apud Judæos (ambulabat), sed abiit in regionem juxta desertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem; et ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem

erat Pascha, dies festus, Judæorum. Dederunt autem pontifices mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit Jesus, indicet ut apprehenderent eum (Joan. xi, 45-56). Jesus vero, sciens eos conspirasse contra se, rediit Bethaniam, juxta Jerosolimam ^c, quasi agnus ad victimam ^d, ante sex dies Paschæ, sequenti feria sexta, immolandus, sexta hora crucifigendus; qui sex diebus omnia creaverat, sexta die hominem formaverat, qui sexta ætate, ad redimendum hominem, advenerat ^e. Erat tunc dies sollemnis sabbati, feceruntque ei cœnam, ibi, in domo. Simonis leprosi (Joan. xii, 2; Matth. xxvi, 6), quem a lepra jam pridem mundaverat ^f. Discubuit ergo Jesus, et duodecim apostoli, et multi qui convenerant. Lazarus, vero, unus erat ex discumbentibus cum eo (Joan. xii, 2), ut non phantasma, sed vere vivens probaretur ^g. Et Martha quidem beatissima, more solito, ministrabat mensis, larga manu, vultu hilari, et animo liberali; Maria vero Magdalena, omnium ministrarum Christi primiceria, non obliita sui, quippe quam zelus ingens, et ardor amoris Christi, quiescere non sinebat: accepit libram unguenti pretiosi, et accedens ad Salvatorem, cum summa reverentia, unxit pedes ipsius recumbentis (Joan. xii, 5; Matth. xvi). Erat autem unguentum illud fidele, pisticum, non similibus herbis, aut radicibus adulteratum, ut pigmentariorum mos est, convenientium fraudare odoratum simul et intuitum ^h. Et erat ex nardo compositum, frutice aromatica, quæ situm redolet, aut cyperum ⁱ; gravi et crassâ radice fragilique, quamvis pingui, aspera sapore, folio parvo densoque, spicatum quoque erat unguentum: cacumina quippe nardi in aristas se spargunt; celebrantque

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Confessio est peccati ut in Psalmis: *Confitebor tibi adversum me injustitiam. Rabani allegoriæ in sacram Scripturam.*

^b Hortatur nos sæpius sancta Scriptura ad medicamenta confugere confessionis, non quod Deus indigeat confessionis nostræ, cui omnia præsto sunt quæ cogitamus, loquimur et agimus. Sed nos aliter salvi fieri non possumus, nisi confiteamur poenitentes, quod inique gessimus negligentes. *Rabani de Agone Christiano, lib. iii, de Compunctione.*

^c Appropinquante autem tempore passionis appropinquare voluit Dominus loco passionis; ibique proximus manere, ubi constituto ac præfinito ante sæcula tempore inveniri posset ab eis per quos erat passio complenda. *Rabani in Matth. lib. vi, c. 21.*

^d Salvator noster quasi agnus ad occisionem ductus et in sacrificium altaris oblatas peccatorum remissionem universo præstitit mundo. *Rabani in Num. lib. iv, cap. 19.*

^e Sex diebus consumnavit Deus omnia opera sua. Sex ætatis humanum genus in hoc sæculo per successiones temporum Dei opera insinuant. Quarum prima est ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tertia ab Abraham usque ad David, quarta a David usque ad transmigratorem Babylonicæ, quinta deinde usque ad humilem adventum Domini nostri Jesu Christi, sexta quæ nunc agitur usquequo mundus finiatur; septima vero intelligitur in requie sanctorum. *Rabani in Genesim lib. i, cap. 10.* Jam sextum sæculum sit in adventu Domini nostri Jesu Christi. Nam sicut in illa sexta die primus homo

Adam... formatus est, sic et in ista sæculi ætate sexta Christus natus est. *Ibid.*, similia apud Alcuinum.

^f In domo Simonis leprosi. Non quod leprosus illo tempore permaneret, sed qui ante leprosus postea a Salvatore mundatus est, nomine pristino permanente, ut virtus curantis appareat. *Rabani in Matth. lib. viii, cap. 26; ex Beda; ex S. Hier.*

^g Et ne dicerent machinatores calumniarum phantastice suscitatum fuisse Lazarum, facta ibi Domino cœna, et ipse unus erat ex discumbentibus cum eo. *Beda in Joan., cap. 12.* Ne putarent homines phantasma esse factum, quia mortuus surrexit, unus erat ex recumbentibus. *S. August., ibid., tract. l, num. 5.*

^h Unguentum autem pisticum, id est fidele, ideo dicitur, quia sæpe solent aliqui medicorum unguenta pretiosa similibus herbis adulterare. Sicut pigmentarii qui pigmenta vendere soliti sunt, frequenter intermiscent pigmentis quædam germina per fraudem, quibus ementium deludant aspectum. Sed hoc unguentum non adulterinum, sed fidele fuit, quo Maria Domini unxit caput et pedes. *Rabani, ibid., lib. viii, cap. 26; vide Alcuinum in Joan. et Bedam in Matth. lib. iv, cap. 26.*

ⁱ Codex: Cethim redolet aut cyperum; *Rabanus in Matthæum habet: Citum aut cyperum; et Beda in Marcum: Sinum aut cyperum. Verum apud Plinium, cujus a Beda et Rabano verba, his in locis, recitantur, agitur de situ et cypero.*

pigmentarii spicas simul et folia. Unguentum quippe pigmentariæ Christi Mariæ, non de radice nardi confectum est; verum etiam, quo pretiosius esset, spicarum quoque et foliorum ejus adjectione, odoris et virtutis ejus gratia erat cumulata^a. Nardus enim et principalis est in unguentis: pretiosus igitur erat unguentum illud, Indicum, quo non est pretiosius, illum pedibus et capiti Domini dignum^b, ut tres evangelistæ testantur, Matthæus, Marcus atque Joannes (Matth. xxvi; Marc. xiv, 3; Joan. xii, 3). Perfusus denique pedibus Salvatoris nardo pretioso, manibus atque digitis circumquaque eos perliniens, confricavit; ac denique, capillis suis quorum nitore formosa fuerat, eos suavissime circumvolvit; pectorique simul et ori applicans, tersit dulcissime; denique, sibi astringens, fovit diutius, atque dimisit.

CAP. XVIII. — *Ubi Maria Christi caput ungit, Judas fremit, Christus laudat.*

Parva est hæc, apud Dominum Salvatorem, primiceriæ ipsius familiaritas, respectu sequentium. Pedibus quippe delibutis, accenso animo immensi amoris igne, quem in ea ille accendebat, cui ministrabat, ausu ex partæ familiaritatis confisa, et bene de Deo confisa: ut pote in talibus, ni fallor, sæpius admissa; adorans Salvatorem, ad caput ejus accessit sacrosanctum reverenter, angelis et archangelis, principalibus et potestatibus reverendum. Et discriminata digitis Cæsariæ Dei omnipotentis: fregit alabastrum, et effudit nardi residuum super verticem Filii Dei (Matth. xxvi, 7; Marc. xiv, 3). Dehinc crines confricans manibus, cincinnos ejus guttis nardi debriavit^c; et sacri liquoris effluentiam, usque ad frontem, et tempora, colli quoque confinia, delicatissimis digitis suis, ut balsamita nobilis, accuratissime dilatavit. Complevit itaque, Maria, operibus piæ devotionis, quod rex Salomon in persona ejus, olim

cecinerat in Canticis amoris: *Dum esset in accubitu suo nardus mea dedit odorem suum* (Cant. i, 11)^d. Quanta tunc fuit Mariæ fragrantia capillorum, manuum et labiorum, ex contactu pedum Christi, cujus odor unguentorum super omnia aromata (Cant. iv, 10)!^e Nam et domus impleta est ex odore unguenti, et mundus fama facti^f. Quanta tunc fuit in mente Mariæ abundantia charismatum Spiritus sancti, quando ei desursum datum est a Patre luminum (Joan. xii, 3), tanta perfrui familiaritate Filii Dei! Quam grata fuerit denique Dei omnipotentis Filio Mariæ devotio, quam dulcis amor, quam acceptum obsequium, evangelistæ testantur: qui Judam Scarioth^g indignatum dicunt, dum sentiret quam dulce spiraverint pedes, et caput Domini Salvatoris balsamo, reliquato, et proditoris animo et voce pariter proclamasse: *Uiquid perditio hæc? Potuit enim unguentum istud venditari multo, et dari pauperibus* (Matth. xxvi, 8). *Et fremebat in Mariam ut implectetur in eo* quod David dicit: *Peccator videbit, et irascetur; dentibus suis fremet et tabescet* (Psal. lii, 9). Plenus erat daemonio meridiano, simul et negotio perambulante in tenebris (Psal. xc, 6), qui avaritiæ suæ sentimenta cura pauperum palliabat. Dixerat enim hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat et loculos habens dominicos, ea quæ Salvatori mittebantur, ministerio portabat, fur exportabatⁱ. Nec diutius ferre voluit Dominus fremitum proditoris, nec tamen arguit eum avaritiæ, sed dilectricis, etiam pigmentariæ suæ, laudes accumulans, seque nuperime moriturum insinuans: *Sine illam, inquit, ut in diem sepulture meæ servet illud, latenter innuens, se præscire Mariam cum aromatibus nuper venturam ungere corpus suum. Quod quamvis non compleverit in re, complevit in devotione: quod enim vis, et non potes, factum Deus computat. Erant autem omnium in convivio oculi admirantes, et animi intendentes in Mariam: familiaritatem ejus, et carna-*

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Nardus vero est frutex aromaticus, gravi, ut aiunt, et crassa radice, sed brevi et nigra, fragilique, quamvis pingui situm redolente aut cypressum, aspero sapore, folio parvo densoque, cujus cacumina in arista se spargunt. Illeoque gemina dote pigmentarii nardi spicas ac folia celebrant. Et hoc est quod ait Marcus, unguenti nardi spicati pretiosi, quia videlicet unguentum illud, quod attulit Maria Domino non solum de radice confectum nardi, verum etiam quo pretiosius esset spicarum quoque et foliorum ejus adjectione, odoris ac virtutis illius erat accumulata gratia. Rabani in Matth. lib. viii, cap. 26; ex Beda in Marc. lib. iv, cap. 14.

^b Ferunt autem de nardo physiologi, quia principalis sit in unguentis, unde merito inunctioni capitis et pedum oblata est. Sunt quidem multa ejus genera, sed omnia herba, præter Indicum quod pretiosius est. Rabani in Matth., ex Beda.

^c Debriavit, id est maledfecit.

^d Mystice autem devotio hæc Mariæ Domino ministrantis, fidem ac pietatem designat Ecclesiæ, quæ loquitur in amoris Canticis dicens: *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum*. Quæ nimirum verba et semel juxta litteram manibus Ma-

rie complevit, et quotidie in omnibus suis membris spiritualiter implere non desinit. Rabani in Matth. lib. viii, cap. 26; ex Beda in Marc. l. iv, cap. 14, et in Joan., cap. 12. Homil. ser. iii. Palm. Nardus est fides, ut in Canticis: *Nardus nostra dedit odorem suum*, quod fides sanctæ Ecclesiæ in publico se manifestat. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

^e Odor est suavitas sanctitatis, ut in Canticis: *Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata*, id est suavitas virtutum tuarum omnia excedit dulcia hujus vite. Ibid.

^f Unguentum sancta conversatio, ut in Evangelio: *Et domus impleta est ex odore unguenti*: id est Ecclesia est respersa fama conversationis suæ, ibid.; vide Bedam in Joan., cap. 12.

^g Scarioth. Sic passim apud Rabanum, vel etiam Scharioth. Comment. in Matth. lib. iii, cap. 10.

^h Sentimenta, gallice, sentiment; vel forsitan a vocentis seu fur derivatur.

ⁱ Sed quia fur erat, et loculos habens, et ea quæ mittebantur portabat. Portabat, an exportabat? Sed ministerio portabat, furio exportabat. S. August. in Joan., cap. 12, tract. i., n° 9.

litem ^a admirantes, odorem nardi haurientes, dilectionem ejus et devotionem approbantes. Quorum quidam persuasi sermonibus Judæ, non tamen eo animo quo ille, sed simplici oculo, propter curam pauperum, indignati sunt adversus eam, dicentes (*Matth. xxvi. 8; Marc. xiv. 4; Joan. xii. 5*): *Quare unguentum hoc non venit trecentis denariis, et datum est egenis* ^b? Quibus illico se Salvator opponens: *Sinite eam*, inquit, *quid illi molesti estis? Bonum opus operatum est in me: Semper enim pauperes habebitis vobiscum, et, cum volueritis, potestis illis benefacere, me autem non semper habebitis. Quod habuit hæc, fecit; prævenit ungere caput meum in sepulturam: ad sepeliendum me fecit; mittens hoc unguentum in corpus meum, officium sepulture mee præveniens* ^c. Amen dico vobis: *Ubiunque prædicatum fuerit Evangelium hoc, in universo mundo, narrabitur quod hæc fecit mihi Maria, in memoriam ejus* (*Marc. xiv. 6, 7, 8; Matth. xxvi. 12*).

CAP. XIX. — *Ubi turba Christo occurrit, Christus flevit, esurit, et quare quotidie Bethaniam revisit.*

Cognovit igitur turba multa ex Judæis quod Jesus esset Bethaniæ, et curiositate duce, non charitate, venerunt ^d, non propter Jesum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit Jesus. Cogitaverunt autem principes sacerdotum ut et Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Judæis, et credebant in Jesum (*Joan. xii. 9; Matth. xxi. 7; Marc. ii. 7; Luc. xix. 55*), quasi non posset suscitare occisum, qui

A suscitaverat quatrduanum ^e. In crastinum autem sedens asello Salvator, cum ramis palmarum, et laudibus populorum, a monte descendens Olivarum, videns civitatem, flevit super illam ^f. Ingressus urbem, templum adiit ^g, indeque trapezitas et mercatores ejecit, cæcos et claudos curavit, et cum pontificibus disputavit. Et post tot lacrymas, pro peritura urbe, in signum perituræ animæ, fusas ^h, post tot laudes conclamantium: *Hosanna filio David* (*Matth. xxi. 15*); post processionis pompas, sternerium vestes, flores et frondes in via; post tot miracula; post visum ab omnibus fulgorem divinitatis in facie ejus, a cujus timore negotiatores fugerunt ⁱ; post diuturnam denique disputationem et doctrinam non invenit ubi caput reclinaret (*Luc. ix. 58*), in tot populis, B qui ad diem festum convenerant. Et, circumspiciens omnibus, si quis eum ad hospitium invitaret, cum jam vespera esset ^j (*Marc. i. 11*), tante paupertatis erat, et ita nulli unquam ullatenus voluit adulari, ut in tanta urbe nullum hospitium, nullam habuisset mansionem, exiit in monte Oliveti, cum duodecim apostolis: ut quod Jerosolymis non habebat, haberet in Bethania, apud beatum Lazarum et sorores ejus hospitium ^k. Et alia die exiens, esuriit (*Matth. xxi. 17*), quia sic voluit; et videns secus viam ficulneam, venit quærens si quid fructus inveniret in ea. Et nihil inveniens, nisi folia, maledixit ei: *Nunquam, inquam, nascatur ex te fructus in sempiternum* (*Marc. x. 19*). ^l Et erat tota die docens in templo. Redeunte

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Carnalitem, hic carnalitas spiritualitati opponitur, ad designandam teneritudinem amoris.

^b Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes: ut quid perditio hæc? potuit enim venundari multo, et dari pauperibus. Matthæus hæc quomodo et Marcus; synecdochicè loquitur, pluralem videlicet numerum pro singulari ponens, nam Joannes distinctius loquens, Judam hæc locutum esse testatur, et hoc gratia cupiditatis, eo quod fur fuisset, et loculos habens, ea quæ mittebantur portare.

Potest etiam intelligi quod et alii discipuli aut senserint hoc, aut dixerint, aut eis Juda dicente persuasum sit, atque omnium voluntatem Matthæus et Marcus etiam verbis expresserint. Sed Judas propterea dixerit quia fur erat, cæteri vero propter pauperum curam, Joannem autem de solo illo id commemorare voluisse, cujus ex hac occasione furandi consuetudinem credidit intimandam. Rabani in *Matth.*, lib. viii, cap. 26, apud Bedam in *Marc.* lib. iv, cap. 14. Ubi in editis perperam legitur lætari vero pro cæteri vero. Homil. fer. iii. Palm. Denum ex *S. August.*, de *Consens. Evang.*, lib. ii, n. 156.

^c Quod habuit hæc, fecit, prævenit ungere corpus meum, jam defuncti tangere non potuit: solum quod potuit fecit. Prævenit vivum adhuc funerandi officio donare. Beda in *Joan.*, cap. 12.

^d Curiositas hos, non charitas adduxit ad Jesum. Alcuin. ex *S. August.*, *ibid.*, tract. i, n. 14.

^e O stulta cogitatio, o cæca sævitia! Dominus Christus qui suscitare potuit mortuum, non posset occisum? *S. August.*, *ibid.*, n. 14.

^f Notandum vero quod hic introitus ejus in Jerusalem ante quinque dies Paschæ, in quo mysterium sacrosanctæ passionis suæ implere decreverat, factus est: narrat enim Joannes quod ante sex dies Paschæ venerit Bethaniam ubi cena ei facta... Atque in cra-

C stinum asinò sedens, obviantes cum palmis plurima turba venerit Jerosolyma. Rabani in *Matth.*, lib. vi, cap. 21.

^g Ingressus civitatem, primo templum adiit, Rabani in *Matth.*, lib. vi, cap. 21.

^h Videns civitatem flevit super illam. Hoc semel egit, cum perituram civitatem esse nuntiavit; hoc quotidie Redemptor noster per electos suos agere nullatenus cessat, cum quosdam ex bona vita ad mores reprobus pervenisse considerat. Rabani Homil. Dom. xi post Pent., ex Beda in *Lucam*, l. v, c. 19.

ⁱ Plerique arbitrantur maximum esse signorum, quod Lazarus suscitatus est... Mihi hoc videtur esse mirabilius quod... potuerit ad unius flagelli verbera tantam ejicere multitudinem, mensasque subvertere, et cathedras confringere, et alia facere, quæ infinitus non fecisset exercitus. Igneum enim quiddam atque sidereum radiabat in oculis ejus, et divinitatis majestas lucebat in facie. Rabani in *Matth.*, ex *S. Hieronymo Comment.*, lib. iii, in *Matth.*, cap. 21.

^j Circumspiciens omnibus exivit in Bethaniam. Inspicit quippe internus arbiter omnium corda, et cum non invenit ubi caput reclinet, secedit ad fideles, et in eis qui obediunt verbo, mansionem sibi una cum Patre facere gaudet. Bethania namque domus obedientiæ dicitur. Raban. Homil. fer. vi hebdomad. iv post Pent. Ex Beda in *Marc.*, lib. iii, cap. 11.

^k Hoc quoque intelligendum est, quod tante fuerit paupertatis, et ita nulli sit adulatus, ut in urbe maxima nullum hospitem nullamque invenerit mansionem, sed in agro parvulo apud Lazarum sororesque ejus habitaret. Eorum quippe vicus Bethania est. Raban. in *Matth.*, *ibid.*; ex *S. Hieronymo Comment.*, lib. iii, in *Matth.*, cap. 21.

^l Cum in civitatem revertetur esuriit, vel veritatem humane carnis ostendens, vel esuriens salu-

vespera, rediit Bethaniam, ad Martham et Mariam. A Deuuo mane, tertia feria, urbem repetiit, et cum eo apostoli; videruntque, et ecce flets, cui maledixerat, aruit. Docuitque Salvator apostolos hoc exemplo orandi, et fiduciam impetrandi quidquid fiducialiter petierint, etiamsi montes transferri velint ^a. Et facto vespere relicta urbe repedavit ad familiare hospitium. Quarta vero feria, diluculo templum repetens, multa de fine sæculi suis locutus est apostolis, dum interim Judas Scarioth spopondit pontificibus, ut proderet illis Jesum ^b. Interea Dominus Jesus consummavit illius diei sermones, sic dicens, *discipulis suis: Scitis quia post biduum hoc, quod est hodie et eras, pascha fiet agni typici, et statim verus Agnus Filius hominis tradetur ut tertia die crucifigatur* (Marc. xiii; Matth. xxiv; Joan. xiv, 10; Matth. xxvi, 1, 2). Dixit; vespereque redeunte, reliquit templum, rediitque Bethaniam, ultimum cum suis ministris et amicis Lazaro, Maria et Martha habiturus hospitium ^c, more *hinnuli cervorum* (Cant. ii, 9), qui quocumque per diem decesserit vespera redeunte pristinum redit ad lectulum ^d. Sic Salvator, et passurus et ascensurus, in Bethaniam domum rediit obedientiæ, insinuans quod a suis amicis super omnia obedientiam quærât ^e.

CAP. XX. — *Ubi Christus, postquam cœnavit, proditus vinculusque abducitur: apostoli fugiunt: Petrus negat, Maria Christo adheret.*

Prima autem die azymorum (Matth. xxvi, 17) quinta [id est, quinta feria] charissimis hospitibus suis, Lazaro, Mariæ et Marthæ ultimum valedicens: vespere facto, cœnam fecit Jerosolymis, cum suis duodecim discipulis. Cœna illa celebris, cœna beata fuit, in qua suis apostolis pedes lavit, ex pane et vino corpus suum et sanguinem fecit. Secuta est

incontinenti [id est, quam cito; gallice, incontinent], Salvatoris proditio et passio. Prodiit cum per osculum, unus ex suis apostolis, in horto trans torrentem Cedron, cohorti et ministris pontificum, quos conduxerat, cum laternis et facibus et armis. Cumque vinculus abduceretur, discipuli ejus, relicto eo, omnes fugerunt (Matth. xxvi, 56). Mariæ vero Magdalene devotio non defecit. Tunc pelli suæ consumptis carnibus adhæsit os Salvatoris (Job xix, 20), quia Juda prodente, Petro negante, et fugientibus decem apostolis: Mariam Magdalenam, juxta se, semper invenit fortitudo Redemptoris. Quis exprimat dolorem cordis ejus, et mentis amaritudinem? æstuabant præcordia ejus, dum cerneret dilectum suum, osculo tradi, catenis vinciri, et ad pontificis Annæ palatium abduci. Ibidemque accusari, interrogari, judicari, reum mortis conclamari, conspui, exalpari [id est, alapis cædi], oculos velari, colaphizari et blasphemari. Quis memoret lamenta Mariæ, et lacrymas quibus prosecuta est dilectum suum a domo pontificis ad præsidis Pontii prætorium, ac deinde a prætorio præsidis ad palatium Herodis regis? Quis singultus Mariæ, et varios ejulatus explicet, quibus debriata est, dum apud Herodem a pontificibus accusaretur, a rege interrogaretur, a militibus sperneretur, ab exercitu illuderetur, et indutus veste alba, ad præsidis audientiam remitteretur? Quis sine lacrymis, lacrymas Mariæ recolat, quas fudit uberrime, dum videret eum tribunalibus astare, accusatum tacere, pontifices constanter accusare, præsidem diutius excusare, et pro ejus liberatione laborare, innocentem cum omnimodis comprobare plurimis precibus postulare: ut saltem, pro reverentia diei paschalis, liceat cum abire^f, pontifices vero contradicere, pro latrone

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

tem credentium. Cumque vidisset arborem unam, quam intelligimus synagogam.... venit ad eam.... nihilque invenit in illa, nisi folia tantum, promissionum strepitum, traditiones pharisaicas, jactationem legis, et ait illi: *Nunquam ex te fructus nascatur vel in sempiternum, vel in sæculum. Raban. in Matth., ex S. Hieronymo.* Quomodo Dominus multa in parabolis dicere, ita etiam nonnulla in parabolis facere solebat... arefacta est ficus radicibus ut intimaretur nefanda plebs non solum humana gloria forinsecus, verum etiam divino intus favore funditus esse destituenta. *Rabani Homil. fer. vi hebdom. iv post Pent.; Beda in Marc., ibid.*

^a Solent gentiles, qui contra Ecclesiam maledicta scripsere (*Julianus Augustus, Porphyrius*), improbare nostris, quod non habuerint plenam fidem Dei, quia nunquam montes transferre potuerint; quibus respondendum... et hoc quoque fieri potuisse, ut mons ablatus de terra mitteretur in mare, si necessitas id fieri poposcisset. Quomodo legimus factum precibus beati patris Gregorii, Neocæsariæ Ponti antistitis, viri, meritis et virtutibus eximii, ut mons in terra tantum loco cederet, quantum incolæ civitatis opus habebant. *Rabani in Matth., ibid. S. Hieronym. in Matth.*

^b Et factum est cum consummasset Jesus sermones hos omnes. Scilicet quos de consumnatione mundi, vel de discretionem judicii præferebat... predicando compleverat. Nunc dixit discipulis suis: *Scitis quia*

post biduum pascha fiet... Ex illo ergo die quo venit Bethaniam, atque illud de unguento factum est, usque ad diem quo ista omnia gesta atque dicta sunt, intelligimus... consumptum fuisse quatrimum. *Rabani, ibid., lib. viii, cap. 26.*

^c Et circumspicis omnibus cum jam vespera esset hora exiit in Bethaniam cum duodecim. Non hoc semel fecit, sed per omnes quinque dies ex quo Jerosolymam ascenderat usque ad tempus passionis, hoc ipsum semper agere solebat ut per diem in templo doceret, noctibus vero exiens moraretur in monte Oliveti, sicut in Luca legimus. *Rabani. Homil. fer. vi hebdom. iv post Pent.*

^d *Hinnulus cervorum* Christus, ut iuxta, ex allegoriis Rabani.

^e Reliquit incredulos, et urbe egressus contradicentium ivit in Bethaniam, quod interpretatur *dominus obedientiæ*, jam tunc vocationem gentium præfigurans, ibique mansit, quia in Israël permanere non potuit. *Rabani in Matth., ex S. Hieronym. ibid. Similia apud Alcuinum. Ex Beda Hebraicorum nom. interpretat.*

^f Pilatus multas liberandi Salvatorem occasiones dedit. Primum latronem iusto conferens, deinde inferens: *Quid igitur faciam de Jesu...* Ipse quoque respondens: *Quid enim mali feci?* Hoc dicendo Pilatus absolvit Jesum... Pilatus accepit aquam... quodammodo contestans et dicens: *Ego quidem innocentem vobis libero...* non damnat oblatum sed

Barabba preces porrigere, de Jesu conclamare: Crucifige, crucifige? Tunc dolor Mariæ renovatus est, cum videret Dominum suum exui, ad columnam religari, et flagris toto corpore laniari: quod etiam columna ipsa testatur, ad quam ligatus est Dominus, quæ usque hodie cernentibus dominici sanguinis certa signa demonstrat. Tunc moestitia Mariæ, et mentis amaritudo incanduit, cum Pilatus adjudicavit petitionem fieri pontificum, et milites totam cohortem convocaverunt, Christum purpuratum, spinis coronatum, arundinem pro sceptro manu tenentem, ironice adorerunt; irrisione salutaverunt^a, aceto et felle potaverunt; caput ejus arundine percussunt, in faciem ejus expuerunt ac demum chlamydem ei coccineam abstulerunt, et propriis indutum vestibus induxerunt. *Et bajulans sibi crucem, exivit urbem spinis coronatus. Sequebatur eum regina cæli. ejusque sorores, et Maria Magdalena, cæteræque matrones, quæ plangebant et lamentabantur eum, quæque non solum de Galilæa, sed de Judæa et de Jerosolymo secutæ fuerant eum. Conversus autem Jesus ad amantes se feminas oculos et ora reflexit, et ait: Filie Jerosolymi, nolite flere super me, sed super vosmetipsas flete, et super filios vestros; quia si me viridi ligno hoc faciunt, in arido quid fiet (Joan. xix, 47; Luc. xxiii, 27; Marc. xv, 40; Matth. xxvii, 55; Luc. xxiii, 28) b?*

CAP. XXI. — *Ubi Christus crucifigitur, Maria astante; deponitur et involuitur, Maria præsentem.*

Fortis ut mors dilectio (Cant. viii, 6): cernitur Domini passio, nec cessat Mariæ devotio; ducitur Christus ad crucifigendum. Maria sequitur; et plorantibus probat affectum. Christus in cruce levatur; Maria ejulat, et cruciatur. Christus in cruce clavis configitur; Mariæ anima mæroris aculeis perfora-

tur: Christus a pontificibus illuditur, a militibus irridetur, a latronibus convicia patitur^c, a prætereventibus capita moventibus, et vah conclamantibus blasphematur^d; dum ipse interim Patrem pro suis crucifigentibus deprecatur (Matth. xvii, 40). Quanta inter hæc omnia, fuit in mente Mariæ tristitia, qui singultus, quot suspiria, dum dilecti dilectoris sui, inter latrones pendentes, dolores cerneret! Sed tamen cernere sustinuit. tam dilecti, tam duros, tam diuturnos, Domini, cruciatus. Quanta amaritudine et anxietate debriata est cum audiret Messiam de cruce clamantem: Sitio; cum videret spongiam, absinthio aceto, et myrrha, et felle intinctam, arundini imponi, spongiæ hyssopi calamus imprimi, spongiam arundine ori ejus apponi, hyssopi calamus labiis ejus applicari, et cum gustasset bibere nollet^e! Tunc demum mæror Mariæ recendit^f cum audiret Dei Filium de cruce valedicere Matri suæ; curam matris sancto Joanni committere, qui tunc erat annorum viginti trium; Eloi congeninare; consummatum est exclamare; in manus Patris animam commendare; clamore tandem valido, quando voluit, expirare. Et post solis deliquium, post trium horarum tenebras, post disruptum templi velum, post terramotum, post petras scissas, post aperta monumenta, post centurionis et totius multitudinis abscessum; cum videret missos milites, adhuc viventium latronum crura frangere: quis negat Mariam, Domini sui crucifragio, vehementissime timuisse? Cujus et vestigio immensum crevit moestitia, cum unus ex militibus latus Salvatoris perforavit lancea, et continuo, de frigidi pectoris penetralibus, fluxit sanguis et aqua. O quam gratus fuit Mariæ adventus nobilis viri Joseph^g ab Arimathia, et Nicodemi principis, cum centum libris myrrhæ

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

arguit offerentes, justum esse pronuntians qui crucifigendus est. *Rabani in Matth., lib. viii, cap. 27.*

^a Milites quidem illudentes hoc faciunt, ut nudatum pristinis vestibus, induant chlamydem coccineam pro purpura, qua reges veteres utebantur, et pro diademate ponant ei coronam spineam, pro sceptro regali dent calamus, et adorent quasi regem. *Rabani in Matth., lib. viii, cap. 27.*

^b Viride lignum, seipsum suosque electos: aridum vero, impios et peccatores significat. *Beda in Lucam, lib. iv, cap. 23.*

^c Idipsum autem et latrones et qui crucifixi erant cum eo improperebant ei. Quomodo... improperebant ei, quandoquidem unus eorum... in Deum credidit, nisi intelligamus Matthæum et Marcum... pluralem numerum pro singulari posuisse; sicut in epistola ad Hebræos legimus pluraliter dictum: *clausurunt ora leonem*, cum solus David significari intelligatur et pluraliter dictum: *secti sunt*, cum de solo Isaia tradatur. Quid autem usitatius (verbi gratia) quam ut dicat aliquis, et rustici mihi insultant, etiam si unus insultet.

Potest et in duobus latronibus uterque populus et gentium et Judæorum significari. Quia primum quidem uterque populus Dominum blasphemavit, quando pariter Judæi et gentes in mortem Domini consenserunt. Postea vero signorum magnitudine alter exterius agit poenitentiam, et usque hodie Judæos increpat blasphemantes. *Rabani in Matth.,*

lib. viii, *ibid.*

^d *Vah* est exprobratio malorum, ut in Evangelio, *vah qui destruis templum Dei*, id est, exprobandum est ei qui de se talia jactat. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

^e Rabanus duo facta conglobat, non servato temporum ordine: Jam dixerat cap. 20, *militibus irrisione salutaverunt, aceto et felle potaverunt, caput ejus arundine percusserunt*; licet Christus aceto non fuerit potatus in prætorio. Hic similiter prætermissio temporum ordine, jungit posteriori Christi potationi, circumstantias prioris a Matthæo et Marco descriptas: *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum, et cum gustasset noluit bibere.* Quod autem dicitur: *cum gustasset noluit bibere*, hoc indicat, quod gustaverit quidem pro nobis mortis amaritudinem, sed tertia die resurrexit. Sed et hoc quod Marcus ait *myrrhatum vinum*, intelligendum est Matthæum dixisse cum felle mixtum. Fel quippe pro amaritudine posuit, et myrrhatum enim vinum amaris-imum est. Quamquam fieri possit ut et felle et myrrha vinum amarissimum redderent. *Rabani in Matth., lib. viii, cap. 27.*

^f *Recendit*, quæ vox in veteribus instrumentis non reperitur. Forte derivata est a *recentia*, quæ initium sonat, unde *recendere*, idem esset ac *incipere*; modo tamen mendosa non sit lectio.

^g Joseph dives refertur non de jactantia evangelistæ qui virum nobilem referat Jesu fuisse discipu-

et aloes ^a, ad exsequias Domini præparantis [*Forte, A* præparatis]! Quam libenter intuita est clavos extrahi de manibus, et pedibus Salvatoris; corpus deponi, et condiri: linteis corpus, caput sudario involvi! Gesta sunt hæc omnia, Maria astante, Varia intuentem, Maria miserabiliter et inconsolabiliter lamentante.

CAP. XXII. — *Ubi Christus sepultus sit, et quando Maria enim aromata*

Hortulus quidam erat in phastio ^b civitatis, juxta locum ubi crucifixus est Jesus. In hoc horto, Joseph nobilis decurio, sibi met monumentum exciderat, rotundum, de subjacente rupe, rubicundi coloris et albi; tantæ altitudinis, ut super pavementum, intro, consistens homo, manu extenta, vix culmen possit attingere [*Joan. xix, 4; Matth. xxvii, 60*]. Ab oriente erat introitus et ostium monumenti; ab aquilone mausoleum, super pavementum monumenti, excisum de ipso pavimento, longitudinis septem pedum, non superius patulum, sed solidum; ab australi vero parte latus apertum per totum ^c. Conditum quoque corpus Salvatoris et involutum, intulerunt ab oriente in monumentum, ab australi vero parte in mausoleum; ubi supinum collatum [*Forte, collocatum*] caput ad occasum habuit, sinistrum latus ad aquilonis solidum, dexterum ad meridiei patulum ^d. Quibus gestis, sub omni celeritate, ne prima eos sabbati vespera occuparet, exierunt de monumento cum multis lacrymis, et magno cordis dolore. Et viri quidam, qui aderant, advolverunt saxum magnum ad ostium monumenti ^e: moxque ad propria recesserunt. Maria vero Magdalene, cum sociis suis,

sedentes contra sepulcrum lamentabantur flentes Dominum. Inspecto denique diligentius situ monumenti, quod frequenter visere cogitabant, forum civitatis, et pigmentarios adierunt, aromata pretiosissima et balsama coemerunt, et quæ apud se, usque in secundam sabbati vesperam reposerunt. Nam quamvis inconsolabiliter lugerent, et validissimo ejulatu lamenta congeminarent, non tamen obliterare potuit magnitudo mœstitiæ, memoriam religionis amicæ. Dies enim parascere erat, et sabbatum illucescebat [*Luc. xxii, 54*]; persuaseruntque pontifices præsidi Pilato, ut custodes adhiberet sepulcro: alioquin novissimus error pejor fieret priore. Quibus ille: Vesler sit error prior et posterior; sufficiat vobis quod in ejus nece consensi vobis; vos custodiam habetis, adhibete si vultis ^f. Judei igitur abeuntes, munierunt sepulcrum, signantes lapidem, cum custodibus [*Matth. xxvii, 64, 65, 66*].

CAP. XXIII. — *Quando sabbatizaverit Christus, qualiter Maria, et de præparatione aromatum, et narratione temporum.*

Erat autem magnus dies ille sabbati [*Joan. xix, 51*] quo, post tot, et tanta tormenta, caro Christi requievit, in spe resurrectionis [*Psal. xv, 40*], absque labe omnis corruptionis ^g. Sabbatizavit igitur Maria Magdalene, ex more, sabbato, siluitque sine silentio [*Luc. xxiii, 56*]: singultus enim præcordiorum, et fletus oculorum non congruunt sabbatismo. At, ubi desiderata advenit vespera sabbati, astantibus Joanna et Susanna, sociisque Mariis, aromata electa et præelecta contere, et balsamum cœpit miscere speciebus opimis universi pulveris pigmentarii [*Cant.*

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

lum: sed ut ostenderet causam quare a Pilato corpus Jesu poterit impetrare. Pauperes enim et ignoti non poterant ad Pilatum præsidem Romanæ potestatis accedere, et crucifixi corpus impetrare. Rabani in *Matth.*, lib. viii, cap. 27, ex Beda in *Evangel.*

^a Myrrha arbor Arabiæ, altitudinis ad quinque cubitorum similis spinæ... Aloe in India atque Arabia gignitur, arbor odoris suavissimi ac summi... In Evangelio de sepultura Domini ita legitur: Venit ergo Joseph, et tulit corpus Jesu. Venit autem et Nicodemus... ferens mixturam myrrhæ et aloes, quasi libras centum. Rabani de Universo, lib. xix, cap. 7.

^b Phastio forte pascio, eodem significatu atque paschum, id est pasuum, pratum. *Cangii Glossarii supplement.*

^c De monumento Domini ferunt, qui nostra ætate Jerosolymis fuere, quod domus fuerit rotunda, de subjacente rupe excisa, tantæ altitudinis, ut intus consistens homo, vix m. quæ extenta culmen possit attingere, quæ habet introitum ab oriente, cui lapis ille magnus advolutus, atque impositus est. In cuius monumenti parte aquilonali sepulcrum ipsum, hoc est locus Domini corporis de eadem petra factus est: septem habens pedes longitudinis, trium vero palmarum mensura cætero pavimento altius eminens. Qui videlicet locus non desuper, sed a latere meridiano per totum patulum, unde corpus inferebatur: color a tem ejusdem monumenti ac loculi rubicundo et albo dicitur esse permixtus. Rabani in *Matth.* lib. vii, cap. 27. Desumpta hæc descriptio est ex Beda in *Matth.* lib. iv, cap. 28; in *Marc.* lib. iv,

cap. 15. Vide etiam apud eundem. De Locis sanctis, cap. 2.

^d Corpus, quod supinum jacens, caput habebat ad occasum, dexteram necesse est haberet ad austrum. Beda in *Marc.*, lib. iv, cap. 16, et *Homil. in die Paschæ*.

^e Joseph... advolvit saxum magnum ad ostium monumenti et abiit. Saxum magnum, quod non absque auxilio plurimorum potuisset sepulcrum reserari. Beda ibid.

^f Ait illis Pilatus: Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. Ac si dixisset: sufficiat jam quod vobis per vim consentiens in nece innocentis confesi, vobiscum permaneat error. Rabani in *Matth.*, cod. ms. *Bibl. regie* 2459.

^g Sabbatum... in eo die requievit Dominus in sepulcro, ut quieti illius mysterium confirmaret. Rabani de Universo, lib. ix, cap. 16. Quia ergo sexta die homo factus et tota est mundi creatura perfecta, septima autem conditor ab opere suo requievit, recte Salvator eadem sexta die crucifixus, humanæ restaurat omnis implevit arcanum. Ideoque cum accepisset acetum dixit, consummatum est, hoc est sextæ diei, quod pro mundi refectione suscepti, jam totum est opus expletum. Sabbato autem in sepulcro requiescens, resurrectionis quæ octava die ventura erat, expectabat eventum. Rabani in *Matth.*, lib. viii, cap. 27. Vide Bedam in *Matth.* lib. iv, cap. 28 et alibi.

Sabbati Paschalis veneratio hinc celebratur, pro eo quod eadem die Dominus in sepulcro quievit. Rabani de Institutione clericorum, lib. ii, cap. 38.

III, 6). Cernere erat in muliere mares animos, dum opere compleret quod rex Salomon in ejus persona cecinerat. *Manus meæ distillaverunt myrrham, digiti mei pleni sunt probatissima myrrha et aloë, et universis primis unguentis* (Cant. v, 5; iv, 13). Erumpebant jugiter lacrymæ inter miscendum, de pinguedine cordis, ex recordatione dilecti dilectoris, et incalescente pectore ad ignem amoris, reliquatus ab intus *adepts* pietatis emanabat per oculos. Videres, oculorum rore, spicas humectas, gradatim excussas, singulitibus, lacrymas aromatibus immixtas, manus ejus madidas pupillarum pluviis, guttas ex palpebris ejus profuscentes, omni gutta et casia chariores, et Deo certe gratiores. Sane adeo celebrem, ita claram, tamque fulgidam, fecit noctem dominicæ resurrectionis, operibus suæ devotionis, præclara pigmentaria Salvatoris, cum sociis suis, ut, ex tunc, ordinem temporum narrari voluerit Deus, crea or temporum, rectique diem succedere ^a.

CAP. XXIV.—*Ubi Christus resurgit, angelus descendit, Mariæ occurrerunt ad monumentum.*

Et post sabbata tristitia, felix dies illuxit; solque ab inferioribus, rectum tramitem, orientis ascendens, et cælum irradians, roseam præmisit auro-ram; dum interim verus sol justitiæ, Christus, ab inferis victor ascendit (Malach. iv, 2); et hora qua voluit, a mortuis immortalis resurrexit ^b. In illa hora, terræ motus factus est magnus, et multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt (Matth. xxviii, 2; Matth. xxvii, 52). Interea Maria Magdalena, balsamita nobilis, præparatis ante diluculum confectionibus, primis et præcipuis liquoribus pisticis, sua alabastra replevit, tam pretiosis ut pretium mundi digne condirent, tam copiosis ut condiendo corpori abunde sufficerent. Et valde diluculo, non-

dum sublati tenebris onustas habens ulnas aromaticis, ad sepulcrum Salvatoris, celerrime properavit, cui omnis celeritas tarda videbatur. Fervor enim dilectionis ægre tulerat moras noctis. Sequebantur autem Salvatoris primiceriam Magdalenam aliæ Mariæ, Cleopha videlicet, et Salome, et Joanna, et Susanna, et cæteræ quæ cum eis erant, portantes singulæ quæ paraverunt aromata. Diversa quidem tempora visitationis describunt etiam evangelistæ, non mendaciter, nec perfunctorie; sed ex industria, pro sedulæ visitationis indicio dum crebro currunt et recurrunt, abeunt et redeunt, nec patiuntur a sepulcro Salvatoris diutius vel longius abesse ^c. Ne igitur, vel in modico, me a sensu evangelistarum temere, quod absit, aberrare contingat, præmissis singulorum nominibus, ipsa verba singulorum scribere curavi ^d; salius id fieri arbitratus, propter quosdam qui commentarios scribunt, qui visiones angelorum sic conglomerant, siue confundunt, quas singulæ evangelistæ diverse referunt: ut visionem angelorum non quater, non ter, sed his habuisse Marias vix consentiant; tanquam Deo esset impossibile, vel tantæ solemnitati incongruum, saltem sex angelos, resurgenti Christo assitisse, vel mulieribus apparuisse: unum foris sedentem secundum Matthæum; alterum intus sedentem secundum Marcum; duos sedentes, soli Magdalene viros, secundum Joannem ^e. Matthæus (Matth. xxviii, 1): *Vespere autem sabbati, quæ pro gloria resurrectionis luescit in prima sabbati, serie temporum permutata, venit Maria Magdalena, et altera Maria, videre sepulcrum.* Marcus (Marc. xvi, 1): *Et valde mane, una sabbatorum Maria Magdalena, et Maria Jacobi et Salome venerunt ad monumentum, orto jam sole justitiæ, Christo, post occasum corporis ^f. Et dicebant ad invicem: Quis revolvat nobis*

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ

^a Querendum est nobis cur noctem Dominicæ resurrectionis Evangelista describens ait: *Vespere autem sabbati quæ luescit in prima sabbati*, cum consuetus ordo temporum habeat vespem magis tenebrescere in noctem quam in diem luescere: sed mystice loquens Evangelista, quantum dignitatis hæc sacratissima nox de gloria evictæ mortis acceperit, insinuare studuit: dum ejus exordium quo devotæ Christo femine in obsequium illius vigilare cœperint insequentem jam diem luescere perhibuit. Nam Dominus auctor et ordinator temporum, qui in ultima noctis hujus parte surrexit, totam eam nimirum resurrectionis lucem festivam reddidit et coruscā. Siquidem ab exordio mundanæ creationis usque huc, ita temporum cursus distinguebatur ut dies noctem præcederet juxta ordinem videlicet primæ conditionis. Hæc autem nocte per mysterium resurrectionis Domini temporum ordo mutatus est. Nam quia nocte resurrexit a mortuis, die vero sequente ejusdem resurrectionis effectum discipulis ostendit.....rectissime nox illa sequentis diei conjuncta est luci, ac sic temporum ordo statutus ut dies noctem sequatur. Et quidem aptissime quondam diem sequebatur nox, quia homo a luce paradisi peccano lapsus, in hujus sæculi tenebras ærumnasque decedit. Aptissime autem nunc dies sequitur

noctem quando per fidem resurrectionis a peccati tenebris et umbra mortis ad lucem vitæ Christo largiente reducimur. Rabani in Matth. cod. Bibl. Regiæ, 2439; Homil. in vigil. Paschæ; ex Beda in Matth., lib. iv, cap. 28; Homil. in vigiliis Paschæ.

^b Dominus noster suam de sepulcro carnem resuscitare quando voluit, et quomodo voluit potuit. Rabani Homil. fer. iii-Paschæ.

^c Quod diversa tempora istarum mulierum in Evangelii describuntur, non mendacii signum est (ut impii objiciunt), sed sedulæ visitationis officium: dum crebro abeunt et recurrunt, et non patiuntur a sepulcro Domini diu abesse vel longius. S. Hier., l. iii, in Matth. c. 38.

^d Legentes obtestor, ut si qui forte nostra hæc, qualiacunque sint opuscula, transcriptione digna duxerint, memorata quoque nominum signa, ut in nostro exemplari reperiunt affigere meminerint. Rabani in Matth. præfat.

^e Hic forte desunt verba hæc, vel his similia: *Et duos intus Mariæ Magdalene et cæteris mulieribus visos, secundum Lucam.*

^f Solis occubitus passionem et mortem Christi significat, qui dixit: *quandiu in mundo sum, lux sum mundi.* Rabani Comment. in Matth., lib. iii, cap. 8.

lapidem ab ostio monumenti? Erat quippe magnus A valde. Et cum appropinquarent monumento, respicientes viderunt revolutum lapidem (Matth. xxviii, 2, 3, 4), ut Salvatorem jam egressum esse ostenderet, clauso ostio monumenti, integro sigillo pontificis; qui mundum ingressus est, clauso utero virginis, signaculo pudoris ^a. Hujus rei gratia revolvit lapidem et sedebat super eum. Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. Erat enim aspectus ejus sicut fulgur terribilis, vestimenta autem candida sicut nix.

CAP. XXV. — Ubi Maria Petrum et Joannem adduxit; et angelus foris, angelus intus alloquitur.

Joannes: Maria Magdalena veniens mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, vidit lapidem sublatum a monumento (Joan. xx, 1). Et verita corpus ejus sublatum esse, velut, ipsis tam chari capitis, indicata, reliquiis, mente consternatur, æstuat, anxiat. Recurrensque cito, venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum quem diligebat Jesus ^b: ut, aut secum quærerent, aut secum dolerent. Et ait: Tulerunt Dominum meum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum ^c. Hic, ubi dicit: Tulerunt Dominum de monumento; in græcis codicibus additur: Meum, propensiori charitatis vel famulatus affectu ^d. Exiit ergo Simon Petrus, et ille alius discipulus; et abierunt videre quod audierant. Currunt discipuli, Maria sequitur. Uterque discipulus ingreditur monumentum, cernunt linteamina, cernunt sudarium, separatim involutum; et viderunt vacuum sepulcrum, et crediderunt sublatum Dominum, ut C

Maria dixerat. Redierunt ergo discipuli in sua, unde cucurrerant ^e. Maria autem, illis abeuntibus, in eodem loco fortiores fixit affectus ^f; stabatque foris ad monumentum, tabescens lacrymis, anxia desiderio. Turbata, mente et oculis, dolore et lacrymis, Christum quærendo flebat; et flendo quærebat, cuius desiderio anhelabat. Quærebat sedulo, quærebat ubique circumspectans, et interrogans; et non inveniens, in proprios se oculos, lacrymis vindicabat, qui desiderium animæ suæ quærebant, nec inveniebant. Videbant nec agnoscebant. Sed hoc postmodum adierunt et reliquæ religiosæ matronæ, mente consternatæ, et lacrymis vacantes. Nec diutius tulit angelus, qui super lapidem quem ab ostio monumenti revolverat, foris, sub clivo, a dextris ingredientium, sedebat; sed mœoris earum misertus, diligentius eas consolari, et ne paveant exhortari, familiariter cœpit affari ^g. Mathæus (Matth. xxviii, 5): Respondens autem angelus dixit mulieribus: Nolite timere; scio enim quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis. Non est hic: surrexit enim, sicut dixit; Impossibile enim est, non fieri quod dixit. Et iussit eas intrare in monumentum, et inde in loco ubi positus erat Dominus: et si meis verbis non creditis, oculis vestris credite ^h. Marcus (Marc. xvi, 5): Et introeuntes in monumentum, viderunt juvenem sedentem in dextris, ad meridianam partem loci illius, ubi positum fuerat corpus Jesu ⁱ, coopertum stola candida, et obstupuerunt: qui ait illis: Nolite expavescere; neque enim pavere debetis: concives vestri sunt quos videtis ^j. Vos cœlibes, nos cœlico-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Angelus revolvit autem lapidem, non ut egressuro Domino januam pandat, sed egressus ejus jam facti hominibus præstet indicium. Qui enim mortalis adhuc clauso virginis utero potuit nascendo mundum ingredi, ipse absque ulla dubietate jam factus immortalis clauso licet sepulcro potuit resurgendo exire de mundo. Rabani in Matth. cod. Reg. Bibl. 2439; Rabani Homil. in vigil. Paschæ; ex Beda. — Vide Bedam.

^b Venit autem, sicut Joannes dicit, Maria Magdalena sine dubio cæteris mulieribus quæ Domino ministraverant plurimum devotione ferventior, ut non immerito Joannes solam commemoret, tacitis eis quæ cum illa fuerunt, sicut alii testantur. Venit ergo, et ut vidit lapidem sublatum a monumento antequam aliquid diligentius inspiceret, non dubitans sublatum esse inde corpus Jesu, cucurrit, sicut idem dicit Joannes, et nuntiavit Petro atque ipsi Joanni. Rabani in Matth. cod. Bibl. Reg.

^c Cucurrit ergo et venit ad Simonem Petrum et ad alium discipulum quem amabat Jesus et dicit eis: Tulerunt Dominum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum. Amore nimio turbata, dum quem quæsit non invenit cucurrit, discipulis nuntiare, ut, aut secum quærerent, aut secum dolerent ablatum. Dominum Raban. Homil. Sabbati in octav. Paschæ. Similia apud Alcuinum, ex S. August.

^d Nonnulli codices etiam Græci habent: Tulerunt Dominum meum, quod videri dictum potest propensiore charitatis vel famulatus affectu: sed hoc in pluribus codicibus, quos in promptu habuimus, non invenimus. S. August. in Joan. cap. 20, tract. ccx, n. 6. Et si ex Augustino hæc desumere videatur Rabanus, attamen non semel in suis scriptis similes

adnotationes apponit, ut pote litterarum græcarum gnarus. « Jam enim tempus resolutionis, vel ut in græcis codicibus legitur reversionis instat. » Rabani in Numer., lib. iv, cap. 1.

^e Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos, id est, ubi habitabant, et unde ad monumentum cucurrerant. Rabani Homil. sabbat. in octav. Pasch., ex S. August., ibid., tract. cxxi, n. 1.

^f Pensandum est hujus mulieris mentem quanta vis amoris accenderat, quæ a monumento Domini etiam discipulis recedentibus non recedebat, exquirebat quem non inveniat, flebat inquirendo, et amoris sui igne succensa ejus quem ablatum credidit ardebat desiderio. Rabani Homil. ser. v Paschæ, Viris redeuntibus, infirmiore, sexum in eodem loco fortior flegebat affectus. Beda in Joan., cap. 20.

^g (Angelus qui) sedebat super lapidem revolutum quo ostium monumenti claudebatur... visitatrices ejusdem sepulcri piissimas benigna consolatione refovet, ac ne paveant confortat; insuper etiam familiari affatu prior ipse quia sciret Jesum quærere dicit, et quia jam surrexit addit. Rabani in Matth. cod. Bibl. Reg. Rabani Homil. in vigilia Paschæ; ex Beda.

^h Surrexit, inquit, sicut vobis promisit: quia impossibile est non venire quod prædixit. Venite et videte locum ubi positus erat Dominus. Et si meis verbis non creditis, vado credatis sepulcro. Raban. in Matth. cod. Bibl. Reg.

ⁱ Sedentem ad meridianam partem loci illius, ubi positum fuerat corpus Jesu. Beda in Marc. lib. iv, cap. 16, et Homil. in die Paschæ.

^j Paveant... qui carnalibus desideriis pressi ad (supernorum civium) se societatem pertingere posse

læ; vos ministræ, nos nuntii unius ejusdemque Domini. Jesum *queritis* substantialiter salutarem, *Nazarenum*, nudius tertius *crucifixum* ^a: *surrexit, non est hic*, qui tamen et ubique est ^b. Stabant autem Mariæ, intra monumentum, quod intraverant, ab oriente, ante sepulcrum, sedebat angelus ante eas, in dextris sepulcri. Et extenta manu, mausoleum corpore vacuum quasi digito eis demonstrans, *Ecce, ait, locus, ubi posuerunt eum principes Judæorum*, et nobilis decurio, et alii qui eum devote sepelierunt. *Sed* quia revera surrexit a mortuis: *Ite, dicite discipulis ejus* qui, eo comprehenso, timuerunt, et relicto eo, omnes fugerunt; *et Petro*, qui cæteris fugientibus, a longe secutus est eum; ac postea cum eum e tertio negasset, Christusque negantem misericorditer respexisset, egressus de atrio principis sacerdotum, flevit amare ^c: eis, inquam, ne vel ex fuga vel ex negatione desperent, dicite, *quia surrexit*. Et ecce præcedit vos in *Galilæam*. *Ibi eum videbitis, sicut dixit vobis*. At illæ exeuntes fugerunt de monumento: invaserat enim eas tremor et pavor, et nemini quidquam dixerunt: timebant enim.

CAP. XXVI. — *Ubi sola Maria Magdalena duos angelos sedentes, et deinde Christum, prima videt.*

Joannes: *Maria autem Magdalena stabat ad monumentum foris plorans* (Joan. xx, 11), magis moerens pro eo quia sublatu erat de sepulcro, quam quod fuerat suspensus in cruce; quæ quidem dilecti dilectoris sui, cujus vitalem præsentiam perdidit, nec mortui memoriam, in ullis ejus reliquiis, retinebat ^d. Flebat igitur inconsolabiliter quia quem milites crucifigentes, et Judæi sepulcrum signantes, sibi reliquerant, irrecuperabiliter se amisisse timebat; nec sibimet tamen, quæ ante lucem vacuum viderat

A mausoleum; neque apostolis, qui eum secum quæsierant; nec apostolis, quibus nuntiaverat ablatum; nec sociis mulieribus, qui eum sæpe querendo frustrate fuerant; nec angelis, a quibus non eum ibi esse, sed resurrexisse, audierat, credens; *inclinavit se, dum fletet, et prospexit in monumentum*: ejus revera instinctu et inspiratione, qui eam ad se quærendum incitabat ^e, qui ejus mentem igne amoris sui inflammabat; quo docente nec apostolorum, nec mulierum, nec etiam suis propriis oculis, facile credendum esse putabat; *et vidit duos angelos, in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu*. Dicunt ei: *Mulier, quid ploras?* Quibus, Maria existimans eos quærere, nec nescios causam lacrymarum: *Quia tulerunt Dominum meum, ut a toto partem significem* ^f; *et nescio ubi posuerunt eum*. Et hoc ad augmentum moeroris mei, cum ignorem ubi quæram consolatorem mei doloris ^g. *Hoc cum* ad angelos, inclinata ad ostium, *dixisset* Maria; humilis enim erat janua monumenti, nec nisi humiliato locum sepulcri, interius, videre licebat; erecta demum, *conversa est retrorsum*, ad solis ortum: *et vidit Dominum Jesum stantem, in horto, et non sciebat quia Jesus est*. Amabat enim valde quem desiderabat, diutius quæsierat; et quia non invenerat, jam a spe rependi linguebat, et idcirco videbat, et non cognoscebat ^h; ut merito illud propheticum dicere videretur: *Caligaverunt oculi mei a fletu meo* (Job xvi, 17), quia elongatus es a me, qui consolabatur me. *Dixit ei Jesus: Mulier, quid ploras?* *quem quæris?* ⁱ Quo audito, Maria incanduit desiderio; et gemitus ingemians, semifractis verbis, interroganti, quem *hortulanum* existimabat, venerabiliter [*Fortè lacrymabiliter*], respondit, non dicens

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

desperant: vos autem cur pertimescitis qui vestros concives videtis? *Raban. Homil. in die Paschæ.*

^a *Jesum quæritis Nazarenum*. Jesus latino eloquio *salutaris*, id est, salvator interpretatur. Et vero multi tunc Jesus dici poterant, non tamen substantialiter, sed nuncupative, ideo et locus subjungitur, ut, de quo Jesu dictum sit, manifestetur, *Nazarenum*. Et causam protinus subdit: *Crucifixum*. *Raban. in Math. cod. Bibl. Reg., ibid. Ex Beda in Marc., lib. iv, cap. 16. Homil. in die Paschæ.*

^b Atque addidit: *Surrexit, non est hic*. Non est hic dicitur per præsentiam carnis, qui tamen nusquam deerat per præsentiam majestatis. *Raban. in Math. cod. Bibl. Reg., ibid.*

^c Querendum nobis est cur nominatis discipulis Petrus designatur ex nomine. Sed si hunc angelum nominatum non exprimeret qui magistrum negaverat, venire inter discipulos non auderet; vocatur ergo ex nomine ne desperaret ex negatione. *Rabani Homil. in die Paschæ. Ex Beda, ibid.*

^d Oculi (Mariæ) qui Dominum quæsierunt, et non invenerunt, lacrymis jam exundabant, amplius dolentes, quod fuerat ablatu de monumento, quam quod fuerat occisus in ligno, quoniam magistri tanti, cujus eis (ei) vita subtrahata fuerat, nec memoria remanebat. *Rabani Homil. ser. v Paschæ. Quæ apud Alcuinum de verbo ad verbum reperiuntur. ex Beda in Joannem, cap. 20.*

^e Inde sublatum et discipulis ipsa nuntiaverat, et

illi ad monumentum venerant, et non solum intuen- do, sed etiam intrando corpus Domini quæsierant, nec invenerant. . . Verum quod nimium dolebat, nec suis nec illorum oculis facile putabat esse credendum? an potius divino instinctu in animo ejus effectum est ut prospiceret? *Rabanus ex S. Augustino, ibid., tractat. cxxi, n° 1.*

^f *Quia tulerunt Dominum meum*. Dominum suum vocat Domini sui corpus exanime, a toto partem significans; sicut omnes confitemur Jesum Christum Filium Dei unicum, Dominum nostrum, quod utique simul est et verum et anima et caro, crucifixum tamen et sepultum, cum sola ejus sepulta sit caro. *Rabani Homil. ser. v Paschæ. Hæc apud Bedam, et Alcuinum, ex S. Greg. Mag. in Evang. lib. ii; hom. 25; demum ex S. August., ibid.*

^g *Et nescio, inquit, ubi posuerunt eum*. Hæc erat causa major doloris quod nesciebat quo iret ad consolandum dolorem. *Raban. ibid., Beda. ibid.; ex S. August. tractat. cxxi, n° 4.*

^h Notandum quod Maria adhuc de Domini resurrectione dubitabat . . . sed quia amabat et dubitabat, videbat et non cognoscebat: emque illi amor ostenderat et dubietas abscondebat; cujus adhuc ignorantia exprimitur, cum inferitur et nesciebat quia Jesus esset. *Raban. ibid. ex S. Greg. Mag. in Evang., lib. ii, homil. 25, n° 4.*

ⁱ *Dixit ei Jesus: Mulier, quid ploras, quem quæris?* Interrogatur doloris causa ut augeatur desiderium.

cur ferebat, vel quem quæreret, naturali more multum amantium, qui quod ipsi amant cogitant, neminem non cogitare sperant [*Fortè putant*] ^a, sed parans humeros ut reportaret quem asportatum credebat: *Domine, inquit, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum; et egomet eum tollam.* O fortis ut mors dilectio! vere amanti nihil difficile. Vires amoris, quo in Christum ardebat, persuadebant Mariæ corpus Salvatoris, centum libris aloes et myrrhæ circumlitum, se solam posse portare. Ad hæc Salvator, cum Mariam quam consolari venerat, magis accenderet quærendo quem quæreret; non ferens latere diutius, et anhelantem aspicere, et ejulantem audire; jam enim usque ad defectum spiritus increverat, ex magnitudine desiderii, multitudo doloris, dum præsens ipse, quem quærebat, se celabat videnti, et ostendebat non videnti: vocavit ex nomine, in multitudine dulcedinis suæ (*Psal. xxx, 20*), dicens: *Maria, agnosce me a quo recognosceris. Novi te ex nomine* (*Exod. xxxii, 12*), scio quæ sis ^b, et quid velis: Ecce me, ne plores, ecce me quem quæris. Quievit illico Mariæ morientis amaritudo, ut sonuit consolatus amici, et Domini dulcedo. Agnovit amicam vocem, sensit solitam suavitatem, qua vocari consueverat, Maria. Moxque, demisso vultu, supplicitei adorans, Magistrum discipula salutavit dicens: *Rabboni* (*quod dicitur, Magister*) (*Joan. xx, 16*) ^c. Et accedens, ut se ad Christi vestigia humiliaret, et pedes ut nudius nona die fecerat, amplectitur; audivit a Domino: *Noli me tangere*: nondum enim ascendi ad Patrem meum. *Noli me tangere*, amplexibus corporis: nondum enim credis me evasisse compedes mortis, quæ viventem quæris

cum mortuis. Quin potius, tange me prius amplexibus cordis, firmiter tenens fidem meæ anastasis. *Non enim ascendi ad Patrem* in corde tuo, quem nec surrexisse, nec Deo Patri credis æqualem ^d. Audiens hæc, Maria non diutius dubitavit, sed credit Christo, cujus hauriens fidem ex auditu Domini desideratæ vocis, et ex visu faciei desiderabilis: nam *granum sinapis, quod in cordis ejus horto bonus hortulanus seminaverat* Jesus, illico radicatam, crevit in arborem magnam (*Matth. xiii, 31; Luc. xxi, 19*) firmissimæ fidei; crediditque indubitanter, quem videbat Christum Filium Dei, verum esse Deum, quem dilexerat viventem ^e; vere a mortuis resurrexisse, quem viderat morientem; vere Deo Patri æqualem esse, quam quæsierat in sepulcro jacentem.

B CAP. XXVII. — *Ubi Magdalenam Christus ad apostolos mittit apostolam.*

Persuasus denique Salvator, suavissima prerogativa pristini, qui in primiceriæ suæ et specialis amicæ pectore nunquam ardere desiderat, amoris; sciens certissime, quippe quem nullum latet secretum, se, in corde credentis pigmentariæ suæ, jam ad Patrem ascendisse; ascensionis suæ eam ad apostolos instituit apostolam, digna mercede gratiæ et gloriæ, primoque et præcipuo honoris privilegio, digne pro meritis omnium ministrarum suarum remunerans signifieram, quam ante modicum instituerat resurrectionis evangelistam, et ait illi: *Vade ad fratres meos, et dic eis: Hæc dicit Dominus: Ascendo ad Patrem meum per naturam, et Patrem vestrum per gratiam* ^f; *ad Deum meum, sub quo sum homo,*

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

quatenus cum nominaret quem quæreret, in amore ejus ardentius æstuarat. *Raban. ibid.*

^a Hoc habet vis amoris, hoc agere solet in animo, ut quem ipse semper cogitat, nullum alium credat ignorare. Recte et hæc mulier quem quærit non dicit; et tamen dicit: *Si tu sustulisti eum*, quia alteri non putat esse incognitum, quem ipsa continuo plangit desiderio. *Ibid.*

^b Dicit ei Maria... ac si aperte dicat ei: recognosce eum a quo recognosceris. Perfector quoque viro dicit: *Novi te ex nomine*... Ac si aperte Dominus dicat non te generaliter ut cæteros, sed specialiter scio. *Raban. ibid. et apud Alcuin. ex S. Greg. Mag. ibid.*

^c Dicit ei Rabboni. Hic recolebat doctorem, a quo discernere humana et divina discebat, *S. August., ibid., tractat. cxxi, n. 2.*

Maria ergo quia vocatur ex nomine cognoscit auctorem, atque eum protinus Rabboni, id est magistrum vocat, quia et ipse erat qui quærebatur exterius, et ipse qui etiam interius, ut quæreret, docebat, *Ibid. et apud Alcuin., ibid. Ex S. Greg. Mag., ibid.*

^d Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum, in his verbis ostenditur quod Maria amplecti voluit ejus vestigia quem recognovit, sed ei magister dicit: *Noli me tangere*, non quia post resurrectionem Dominus tactum reuenerit feminarum, cum de duabus ad sepulcrum ejus scriptum sit: *Accesserunt et tenuerunt pedes ejus.* Sed cur tangi non debeat ratio quoque additur: cum subinfertur: *Nondum enim ascendi ad Patrem meum.* In corde enim

nostro tunc Jesus ascendit ad Patrem cum æqualis Patri creditur. Nam quisquis eum æqualem Patri non credit, adhuc in ejus pectore ad Patrem non ascendit. *Rabani Homil. ser. v Paschæ*, et apud *Alcuinum, ex S. Gregorio Magno, ibid.* Similia apud *Beda in Joan., cap. 20.*

^e Illa existimans quia hortulanus esset..., forsitan nec errando mulier hæc erravit quæ Jesum hortulanum credidit. An non ei spiritualiter hortulanus erat, qui in ejus pectore per amoris sui semina virtutum virentia plantavit sata? *Rabani Homil. ser. v Paschæ.*

Fidem perfectam grano sinapis comparat Christus. *Hom., ibid.*

Homo qui seminavit in agro suo granum sinapis Christus est, qui seminavit fidem in mundo: in qua volucres cœli, id est spiritales animæ requiescunt. *Rabani de Universo, lib. iv, cap. 1.*

^d Arbor fides robusta ut in Evangelio; crevit granum sinapis et factum est in arborem magnam, quod crevit fides... et robor accepit magnum. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

Jesus cum hæc ei responderet, fidem docebat: et hortulanus ille in ejus corde tanquam in horto suo granum sinapis seminabat. *Beda in Joan., cap. 20. Ex S. August., ibid., tractat. cxxi, n. 3.*

^f Vade ad fratres meos et dic eis: Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, et ad Deum meum et Deum vestrum. Non ait Patrem nostrum, aliter ergo meum, aliter vestrum. Deum meum sub quo et ego homo sum: Deum vestrum inter quos et ipsum mediator sum... ascendo ad Patrem meum videlicet per

et Deum vestrum (Joan. xx, 4), inter quos et ipsum mediator sum. Dicit, moxque evanuit ex oculis ejus. At illa tanta, tamque præcipua dignitate honoris et gratiæ sublimata, ab ipso Dei Filio Domino Salvatore; primaque et præcellentissima ejus apparitione sola illustrata, ut pote in omni femineo sexu, post singularem virginem Dei genitricem, Deo familiarissima, devotissima, atque charissima, apostolatus officio quo honorata fuerat fungi non distulit, quinimo incontinenti propere venit ad apostolos et ait illis: Congratulamini mihi, omnes qui diligitis Dominum, quia quem querebam apparuit mihi; et dum flerem ad monumentum, vidi Dominum meum; et hæc dixit mihi: Vade ad fratres meos, et dic eis: Hæc dicit Dominus: Ascendo ad Patrem meum, qui me ante sæcula genuit; et ad Patrem vestrum, qui vos sibi filios adoptavit. Ad Deum meum, quia descendi; et ad Deum vestrum, quia ascendistis ^a. Ecce vita quæ per Evam mundo ablata est, quæque per Virginem Mariam nuntiatur, reddita. Tunc, toxico potioris Eva virum in paradiso debriavit; nunc æternæ vitæ calicem apostolis Magdalena propinavit ^b. Hausit Eva *fel aspidis* (Job xx, 14) prima in horto deliciarum ^c; vidit Maria victorem mortis, prima, in horto exsequiarum. Eva proprio viro persuasit, serpentis promissione: *Eritis sicut dii scientes bonum et malum* (Gen. iii, 5). Maria, suis coapostolis evangelizavit Messiae resurrectionem: *Quia vidi Dominum*, et prophetauit ascensionem: *Et hæc dixit mihi: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum* (Joan. xx, 18). Longe verior prophetissa Maria, quam Eva; longe melior novissima, quam prima pincerna. Hæc mutatio dexteræ Excelsi (Psal. lxxvi, 11). Quæ ad sepulcrum venerat aromatibus onusta pigmentaria, ut mortuum condiret, inveniens vivum, libenter mutavit officium, quo fungi cogitaverat; pincerna viventis Salvatoris, veræ vitæ balsama propinavit apostolis. Quod autem primo soli Mariæ Magdalene apparuerit Salvator, ut secundum Joannem exposuimus, testatur et evangelista Marcus. Surgens Jesus mane, prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magda-

NOTÆ POTISSIMUM EX

naturam, et Patrem vestrum per gratiam. Rabani Homil. v. fer. Paschæ. Beda in Joan., cap. 20. Et apud Alcuin., in Joan. Ex S. August. *ibid.*, tractat. cxxi, n. 3.

^a Ascendo ad Deum meum, quia descendi; ad Deum vestrum, quia ascendisti. Raban., *ibid.*

^b Ecce humani generis culpa ibi absconditur unde processit; quia enim in paradiso mulier viro propinavit mortem, a sepulcro mulier viris annuntiat vitam, et dicta sui vivificatoris narrat, quæ mortifera serpentis verba narraverat. Ac si humano generi non verbis Dominus sed rebus dicat: De qua manu vobis illatus est potus mortis, de ipsa suscipite poculum vite. Rabani. in Matth. cod. Bib. Reg., et apud Alcuinum, *ibid.* Ex S. Greg. Mag., Hom. in Evang.

Sicut in principio mulier auctor culpæ viro fuit, vir executor erroris, ita nunc quæ prius mortem gustaverat resurrectionem prior vidit, et quæ culpam viro transfuderat transfudit et gratiam. Rabani Homil. in sabbato octav. Paschæ. Vide etiam Bedam in Marc., lib. iv, cap. 16.

^c Aspis est diabolus, ut in Psalmis: Super aspidem

A lenæ (Marc. xvi, 9). Et quoniam multas Marias legimus, ne etiam plures Magdalenas, ut quidam voluerunt, putemus, adiungit celebre beneficium, et certum indicium: *De qua eiecerat septem demonia*. Quæque, non solum prima resurgentem viderit, sed etiam prima apostolis evangelizaverit testatur, subjungens: *Ille vadens nuntiavit iis qui cum Jesu fuerant, lugentibus et fletibus; et illi audientes, quia viveret, et visus esset ab ea, non crediderunt*. Quibus illa cum persuadere non posset, recurrit ad monumentum, sperans, ut contigit, denuo videre Dominum.

CAP. XXVIII. — Ubi duo angeli stantes, et Christus secundo apparuit, et de reliquis apparitionibus.

II Hucusque de prima Salvatoris apparitione, qua primo mortalium soli Mariæ Magdalene videri voluit; et de apparitione duorum angelorum, quos sola Maria sedentes vidit, et allocuta est; et de apostolatu Mariæ, quo, in die tantæ solemnitatis, qua nulla unquam felicius vel celebrior fuit, vel est, vel erit ^d, ab ipso Dei Filio sublimata, coapostolis suis resurrectionem jam factam prima evangelizavit, et ascensionem futuram sola prophetavit; et qualiter potum vitæ prima propinans apostolis, Evæ potiorum expiavit, sub testimoniis evangelistarum Joannis et Marci retulimus. Nunc visionem duorum angelorum, quos, simul cum aliis mulieribus, stantes vidit, secundum Lucam, simul et secundam Salvatoris apparitionem, qua, secundum Matthæum, duabus Mariis ^e videri voluit, breviter explanabimus. Lucas (Luc. xxiv, 4): *Et factum est, dum mente consternatæ essent mulieres, non invento corpore Domini Jesu; ecce duo viri steterunt juxta illas, in veste fulgenti. Cum timerent autem mulieres, et declinarent vultum in terram: unde et mos inolevit in ecclesia Dei, toto paschali tempore, non genuflexo, sed solo vultu in terram declinato, orare ^f; dixerunt ad illas angeli: Quid queritis viventem cum mortuis? mortuorum enim loca monumenta sunt; non est hic, sed surrexit ^g. Recordamini qualiter locutus sit vobis: non solum*

D et basiliscum ambulabis, id est, illum deprimes qui et occulte decipit, et aperte sævit. Aspis occulta sævitia diaboli. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

Fel est persuasio dæmonum. ut in Job: In fel aspidum., *ibid.*

^d Hic ergo dies resurrectionis Christi... omnium dierum caput est... et hanc solemnitatem solemnitatum merito dicimus. Rabani Homil. in die Paschæ.

^e Et notandum quod sanctæ mulieres astantibus sibi angelis non in terram cecidisse, sed vultum dicuntur in terram declinasse; nec quempiam sanctorum legimus, tempore Dominicæ resurrectionis, vel ipso Domino vel angelis sibi visis, terræ prostratum adorasse. Unde mos obtinuit ecclesiasticus, ut vel in memoriam Dominicæ, vel in nostræ spem resurrectionis, et omnibus Dominicis diebus, et toto quinquagesimæ tempore, non flexis genibus, sed declinatis in terram vultibus oremus. Rabani Homil. in Dom., 1 post Oct. Paschæ. Ex Beda in Lucam, lib. vi, cap. 24.

^f Quid queritis viventem cum mortuis? Nolite, inquit, cum mortuis, hoc est in monumento, qui lo-

lum enim viris, sed etiam sanctis mulieribus, resurrecturum esse prædixerat ^a, cum adhuc in Galilæa esset, dicens : Quia oportet Filium hominis tradi in manus peccatorum et crucifigi, et die tertia resurgere. Et recordatæ sunt mulieres verborum Domini Jesu. Matthæus (Matth. xxviii, 8) : Et exierunt de monumento Maria Magdalena, et altera Maria, cum timore, et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus. Et ecce, occurrens illis dixit : Ave! et maledictum Evæ, sicut prius in singulari Virgine, per os Gabrielis, sic nunc solveretur in Mariis, per os ipsius Salvatoris. Ipse autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, quos prius uni earum, quia nondum credebant, tangere vetuerat ^b; et adoraverunt eum, et, sicut universalis Ecclesia, osculatæ sunt Domini vestigia. Tunc Jesus locutus est eis dicens : Nolite timere; ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt. Lucas (Luc. xxiv, 9) : Et egressæ a monumento, nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæteris omnibus. Erant autem Maria Magdalena, et Joanna, et Maria Jacobi, et cæteræ quæ cum illis erant ^c, quæ dicebant ad apostolos hæc. Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista; et non credebant illis. Petrus autem surgens, cucurrit ad monumentum, et procumbens vidit linteamina sola posita; et abiit secum mirans quod factum fuerat. Tunc apparuit Salvator ei : tertio enim apparuit Simoni Petro. Marcus (Marc. xvi, 12) : Post hæc autem, duobus ambulanti bus ostensus est in alia effigie, euntibus in villam quæ nunc est Nicopolis, Palestinæ civitas insignis ^d, sexaginta stadiis ab Jerosolymis, quod est septem milliariis, et semis. Et illi cunctes, nuntiaverunt cæteris, nec illis crediderunt. Lucas (Luc. xxiv, 35) : Et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum eis erant, dicentes quod : Surrexit Dominus verè, et apparuit Simoni Petro. Primo

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

eus est proprie mortuorum, quærere eum qui ad vitam jam surrexit a mortuis. Raban., ibid.

^a Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset. Dominus inter discipulos viros etiam feminis quæ eum sequebantur prædixit. Ibid.

^b Ecce Jesus occurrit illis dicens : Ave! et maledictum Evæ mulieris in mulieribus solveretur. Ille autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Istæ accedunt et tenent pedes ejus, quia adoraverunt eum. Cæterum illa quæ quærebat viventem cum mortuis, et nesciebat adhuc Filium Dei surrexisse, merito audit : Ne me tangas, nondum enim ascendi ad Patrem meum. Rabani in Matth. cod. Bibl. Reg. Homil. ser. vi Octav. Paschæ.

^c Hæc Maria Magdalena ipsa est soror Lazari quæ unxit Dominum unguento; Joanna uxor Chuza, procuratoris Herodis; Maria Jacobi mater et Jacobi junioris et Joseph, soror matris Domini. Rabani Homil. Dom. 1 post Octav. Paschæ.

^d Emmaus... hæc est nunc Nicopolis, insignis civitas Palestinæ. Rabani de Universo, lib. xiv, cap. 1. Ex Beda in Lucam, lib. vi, cap. 24. Quæ (civitas) post expugnationem Judææ, sub Marco Aurelio Antonino principe restaurata, cum statu mutavit et nomen. Bedæ Homil. ser. ii Paschæ.

^e Omnium ergo virorum primo Dominus apparuisse intelligitur Petro. Beda in Lucam, lib. vi, cap. 24.

(Illo die) visus est Dominus : primum a Maria

enim omnium virorum apparuit Petro ^e. Dum hæc autem loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dixit : Pax vobis. Et hæc sunt quinque apparitiones Domini Salvatoris, quibus, in die resurrectionis suæ, consolari voluit quos diligebat, et videri voluit suis dilectoribus nimis. Et post dies octo, apparuit eis sexto; Thomæque apostolo latus palpandum præbuit (Joan. xx, 26). Septimo apparuit piscantibus ad mare Tiberiadis (Joan. xxi, 1). Octavo apparuit eis, ut mandaverat per Mariam Magdalenam, in monte Galilææ ^f.

CAP. XXIX. — Recapitulatio : quam grata fuerint Christo obsequia Mariæ, et in præsentem remunerata.

Nec prætermittendum, quod non immerito multi mirantur, quin potius repetendum altius, et cum multa dulcedine spiritus recolendum diligentius, singula obsequia quæ dilectori suo, Domino Salvatori, exhibuit Maria Magdalena, non ut aliorum sanctorum solent, tacite accepta, et æternæ mercedi secretis reservata esse apud Patrem luminum, qui videt in abscondito (Jacob. i, 17; Matth. vi, 4), retribuenda, verum incontinenti, ipsius oris Salvatoris propalata, laudata et magnificata; et si forte quisquam ea depravare, vel accusare præsumperit, illico excusata [recensata] ^g, et approbata; ita ut, juxta illud Marci evangelistæ (Marc. x, 30) : centuplo hic in præsentem receperit gratiam pro gratia (Joan. i, 16), donec in cœlestibus frueretur sempiternæ gloria. Immeritoque sanctissima sorore ejus de ea conquerente, sub umbra illius, quem diligebat, sedit, et fructus oris ejus, dulces gutturi suo (Cant. ii, 3), colligens, Gustavit, et vidit quam suavis esset Dominus (Psal. xxxiii). Hauriens præclara aviditate venas vitæ (Prov. x, 11), ex fonte pectoris ejus, qui multiplicavit locupletare eam divitiis spiritualibus, rivus

Magdalena ad monumentum, quando ei desideranti pedes ejus amplecti dictum est : Noli me tangere. Deinde eidem et alii Mariæ a monumento currentibus nuntiatum discipulis quæ ab angelis de peracta ejus resurrectione didicerant; de quibus scriptum est : Quia accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Apparuit autem et ipso die ad vesperascente duobus euntibus in castellum Emmaus. Apparuit et Petro... statimque annectit (evangelista) quintam ejus apparitionem : Dum hæc autem loquerentur, ipse Jesus stetit in medio eorum, et dicit eis : Pax vobis. Rabani in Matth., lib. viii, cap. 28. Ex Beda Homil. ser. iii Paschæ.

^d Ipso resurrectionis suæ die quinquies apparuisse legitur. Apparuit sexto, post dies octo, quando erat et cum eis Thomas. Septimo piscantibus ad mare Tiberiadis, octavo in monte Galilææ. Apud Alcuinum in Joan.

Nono recumbentibus illis undecim apparuit, die quo ascendit in cœlum. Decimo viderunt eum ipsa die non jam in terra positum, sed elevatum in aera, cœlosque petentem, dicentibus sibi angelis : Sic venit quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Raban., ibid., De duobus postremis apparitionibus Rabanus loquitur infra, cap. xxxi.

^g Codex habet, enceriata, ex amanuensium incuria. Forte legendum recensata, e verbo recensare, id est enumerare.

intellectus ejus et pectoris inebrians stillicidiis clo-
quiorum suorum in quibus sanctas affectiones ger-
minans, letabatur hæc sancta virago, multiplicante
Deo genimina devotionis illius (Psal. LXIV, 10, 11).
Multæ enim filiae congregaverunt divitias (Prov. XXXI,
29), primiceria vero ministrarum ejus, Magdalena,
supergressa est universas. Hinnulo cervorum (Cant.
II, 9, 15), cujus spiritus non requiescit nisi super
humilem et quietum, parans in pectore suo recubi-
tum, ubi cubet et spatietur, pascatur (Cant. I, 6) et
pascatur, et devotionis ejus obsequiis debrietur.
His igitur omissis, quibus prægustavit mira contem-
platric quæ sit sanctorum gloria, adorans jam tunc
vera gaudia quibus nunc fruitur in patria; illud me-
morare libet, quod primo peccatrix, in domo Simo-
nis pharisæi, rigavit lacrymis, tersit capillis, oculis
fovit, unguento perfudit pedes Domini; nec secun-
dum sententiam Simonis repulsa, sed plena pecca-
torum remunerata recessit in sua, sepius Spiritus
gratia repleta. Felix plane retributio inauditi a
sæculis obsequii! Item secundo, sancta dilectrix, in
domo Simonis leprosi, alabastrum fregit, nardum
effudit super pedes et caput Domini, nec juxta Judæ
proditoris judicium, unguentum perdidit; sed gra-
tiam et gloriam, laudumque præconia, ex ore omni-
potentis Dei, et æternæ memoriæ per Evangelium
promissionem, promeruit. Nunc quoque tertio bal-
samita cel-bris, non minori, etiam majori forte de-
votionis affectu, aromata pretiosissima condiendo
corpori Christi parans et properans; quamvis, pro-
positum ejus non spernens, sed anticipans, Salvator
resurrexit; non tamen remunerationis suæ minus
accepit mercedem. Multiplici enim divinæ dignationis
præmio ditata est, dum prima apparitione sola glo-
rificata est; dum apostolatus honore sublimata est;
dum anastasis Christi evangelista instituta est; dum
prophetissa ascensionis ad apostolos destinata est.

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Ei sancta Ecclesia, quem sub specie hinnuli cer-
vorum quærit, in Canticis canticorum dicit: *Indica
mihi quem diligit anima mea, ubi cubes in meridie.*
Cervorum quippe hinnulus Dominus appellatur, juxta
assumptam carnem antiquorum filius Patrum. S.
Greg. Mag. Hom. in Evang. — Hinnulo cervorum.
Per cervos antiqui patres, ut in Canticis: *Similis di-
lectus meus hinnulo cervorum*, quod natus est Chri-
stus ex carne antiquorum patrum. Cervus (enim) est
anima fidelis. Rabani Allegorie in sacram Scriptu-
ram. — Cæni est dulcedo contemplationis... quod
quilibet perfectus relicitur in contemplatione a sap-
ientia Christi. Rabani Allegorie in sacram Scriptu-
ram. — Qui domicilio Christum recipit interno ma-
ximis delectationibus exuberantem pascitur volupta-
tum. Itaque Dominus libenter ingreditur et in ejus
qui crediderit recumbit affectu. Et hoc est bonorum
operum spiritale convivium. Rabani Comment. in
Matth., lib. III, cap. 9.

^b Maria ergo Magdalena ipsa est soror Lazari et
Marthæ de qua Dominus ejecit septem demonia. Ipsa
est autem, non alia, quæ... pedes Domini lacrymis
pœnitentiæ rigavit... Eadem, vicina passione ejus,
justificata et familiaris effecta Domino, non tantum
pedes ejus, verum etiam caput, oleo sancto perfudit.
Rabani de Universo lib. IV, cap. 1, et Comment in

CAP. XXX. — De tribus unguentis, pedum, capitis et
corporis.

Reservata sunt igitur unguenta pretiosa Mariæ
Magdalene, multoque pretio distracta et distributa
discipulis Domini Salvatoris. ^c Noluit ea expendi,
Filius Dei, in suo corpore mortuo, ut servaret vivo.
Vivit enim Ecclesia Dei, quæ manducat panem vivum.
Ipsa est charius corpus Christi, quod ne moriatur, morti
illud alterum traditum est. Istius corporis usibus,
discipulorum videlicet necessitatibus, aromata sua
dicavit Maria, exhibens membris sedulo quod capiti
non licebat. Noverat Salvator, qui est fons pietatis,
pigmenta Mariæ sibi præparata, non solum rore bal-
sami, sed et multæ pietatis pinguedine permixta; ideo-
que non sibi, qui jam immortalis, nullius, ut nudius
pietate egebat, sed suis ea membris, quorum mendicitas
dictorum pietate relevari indiget, reservari volebat.
Beata illa anima quæ tecum, o beata peccatrix, et
ardentissima Christi amatrix, recogitans omnes an-
nos suos in amaritudine animæ suæ (Isa. XXXVIII,
15), amplectitur pedes judicis, et misericordiæ, et sicut
adipe et pinguedine repleta (Psal. LXII, 6), spe veniæ,
placat districtum judicem, sacrificio cordis contriti
et humiliati, et spiritus contribulati (Psal. L, 18), in
igne doloris et veræ pœnitentiæ! Talis anima repor-
tat a Deo donum intelligentiæ, Domino dicente: *Quia
cinerem tanquam panem manducabam*, pœnitentes
mihi incorporans, et potum meum cum fletu misce-
bam (Psal. CI, 10). ^d Multo vero beatior quæ tecum,
o mira contemplatrix, et devotissima ministratrix,
ascendens a pedibus amplectendæ humanitatis ad
caput desiderabilis divinitatis, dat partes septem
nec non et octo (Eccli. XI, 2), passiones homini attri-
buens, miracula Deo ascribens, et pro universis be-
neficiis suis, immolans Deo sacrificium laudis, in voce
exultationis et confessionis (Psal. XLIX, 14), nardum

Matth., lib. VIII, cap. 26. — Amen dico vobis, ubi-
cunque prædicatum fuerit Evangelium in toto mundo,
etc. Non tam in toto mundo ista mulier quam Eccle-
sia prædicatur, quod sepelierit Salvatorem, quod
unxerit caput ejus... Maria gloriam adeptæ est toto
orbe quacunque Ecclesia sancta diffusa est. In
Matth., ibid.

^e Hæc apud S. Bernardum inserta reperies sermon.
12, n. 7, in Cantic.

^d Cinis peccator, ut in Psalmis, quia cinerem tan-
quam panem (manducabam), quod Deus sibi pecca-
torem, sed pœnitentem, sicut justum incorporat.
Rabani Allegorie in sacram Scripturam.

^e Caput est christi divinitas: ut in Canticis: *Cap-
ut ejus aurum optimum*; quod in Christi divinitate
fulgor incomparabilis est. Rabani Allegorie in sa-
cram Scripturam.

Si caput Christi Deus, pedes ejus consequenter
incarnatio, quæ terram nostræ mortalitatis tetigit,
accipendi sunt. Rabani, Hom. Vide Bedam in Luc.,
lib. III. Et S. Greg. Mag. in Evang. lib. II, Homil. 33.

Quid est quod in loco Domini corporis duo angeli
videntur: unus ad caput, atque alius ad pedes se-
dens, nisi quod... nuntiandus erat qui et Deus est
ante sæcula et homo in fine sæculorum. Quasi ad
caput... Quia in principio erat Verbum et Verbum

pisticum pretiosum ^a multarum gentium ^b offert Deo Patri hominum [*Fortè luminum*] *a quo omne datum optimum* (Jac. i), impinguatum in oleo devotionis, fervens inextinguibili igne divinæ dilectionis! Talis anima reportat a Deo gratiam pro gratia, Domino dicente: *Sacrificium laudis honorificabit me* (Psal. xlix, 23). Qui enim glorificat me, glorificabo eum. Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles (I Reg. ii, 30). Beatissimus autem est iucundus homo, qui miseretur et commodat (Psal. iii, 5), qui tecum, o Balamita celebris et primiceria Salvatoris, pigmenta pietatis quæ toti corpori Christi prosint pixide pectoris portans, Omnipotenti se tribuit; qui spicas, quarum non est numerus, pauperum penurias, diligenter inquiri; qui eis balsamum misericordiæ infundit, in cuius corde charitas, ut *ignis in altari semper ardebit* (Levit. vi, 12) ^c, quæ nec gelu philargyriæ ^d constringere, nec ventus vanitatis poterit exsufflare! Talis homo mutatione Dei efficitur deus. Nihil enim mutatione deiparat ^e, quam si aliquis ita vivat ut bonum ejus in commune proficiat. Hæc de tribus unguentis specialis amicæ Christi, pedum scilicet, capitis et corporis, quibus amoris suo Dei Filio ministravit, magna dilectrix, mira contemplatrix, pigmentaria felix, philosophari sufficiat. Felix qui hæc de Maria Magdalena dulciter audit, feliciter credit, et devotissime recolit! Felicius vero qui dum hæc Mariæ pie miratur, et affectuose veneratur, etiam ardentissime æmulatur! Felicissimus plane qui opti-

A mis odoribus Mariæ sic afficitur, sic delectatur, ut exemplum conversationis ejus imitetur, ut conversationis ejus formæ imprimitur, ut ejus devotionis spiritu debrietur, ut *optimæ partis quam elegit* (Luc. x, 43) particeps efficiatur.

CAP. XXXI. — De Christi ascensione, astantibus apostolis et Mariis.

Ascensurus in cælum Salvator, quadragesimo die resurrectionis suæ, suos qui erant in mundo (Joan. xiii, 4; Matth. xxvii, 53) revisere, et ab eis videri volens, in sancta civitate comedentibus, apparuit (Marc xvi, 14); moxque discumbens, comedit cum eis: ut per effectum comestionis veritas patefieret carnis f. Erat ergo videre festum sollemnis lætitiæ, prandium B omni sæculo memorabile, convivium angelis et hominibus prædicabile. Discumbebat cum Dei Filio felix et gloriosa mater ejus, cœli regina, Virgo Maria; et quem præ cæteris diligebat Jesus (Joan. xxi, 7) apostolus et evangelista, propheta et virgo, Joannes; specialis quoque amica Salvatoris, et ministrarum ejus primiceria, Maria Magdalena; et hospita ejus devotissima Martha, et quem a mortuis revocaverat Lazarus; Maria quoque Cleophae et Salome, et Joanna, et Susanna. Aderat et Petrus, nuper apud Tiberiadem mariambulus ^g, et inter prandendum, Christo trina confessione confederatus ^h; Andreas quoque sanctorum mitissimus ⁱ; Jacobus quoque, Joannis frater; Philippus etiam, ipsius mansuetudi-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

erat apud Deum. Et quasi ad pedes, cum... Verbum C (caro) factum est. Rabani Homil. ser. v Paschæ.

^a Nardus significat odorem virtutum sanctorum in Ecclesia: unde sponsa dicit in Cantico canticorum... *Nardus mea dedit odorem suum.* Rabani de Universo lib. xix, cap. 8.

^b Nardus, charitas, ut in Cantico. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

^c S. Paulini Epist. ad Sever., t. VI Bibliothec. Patrum.

Ecclesia... detulerat (in persona Mariæ) unguentum quod multorum graminum sive florum mixta in unum gratia et virtute fragebat. (Ecclesia) de variis cœlestium gratiarum floribus et succis odora, multimodas suavitates ex diversis gentibus Deo spirat, orationesque sanctorum, velut aromata, pateris incensa flagrantibus, spiritu veritatis exhalat: ut ei talium florum odoribus, seu liquorum roribus affluenti, sponsus ipse gratuletur illa qua et in Canticis canticorum voce blanditur: *Columba, inquit, mea, perfecta mea, quoniam caput meum repletum est rore.*

Ita S. Ambrosius in Lucam, cap. 7.

^e Ignis intelligitur charitas, ut in Levitico, *ignis in altari semper ardebit*, quod charitatis ardor semper in mente nostra esse debet. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

^d Philargyria, quæ interpretatur avaritia, sive amor pecuniæ. Apud Rabanum de peccatis satisfactio, lib. iii, cap. 51, de philargyria. Falso Rabano adscribitur.

^e Deiparat, sic in codice. Quæ vox forte idem sonat ac Deum facere. Non reperitur in veteribus instrumentis, sed passim usurpantur: *deificare* Deum facere; *deificus*, deicus, divinus; *deilogus*, deividus, qui videt Deum; *deiformis*, conformis divinæ volun-

tati; *deipassiani*, patripassiani; *deiferi*, apostoli; *deicolæ*, monachi.

^f Convalescens præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent. Quod cibos cum discipulis sumpsit, hoc ideo fecit ut eandem quam mortuus suscitaverat carnem, palpando atque tractando, veram monstraret. Rabani Homil. in die Ascensionis.

Ad insinuandam resurrectionis suæ veritatem, non solum tangi a discipulis, sed etiam convesci cum illis dignatur... ut eo modo naturam corporis resurgentis astrueret, ne illud non corpus, sed spiritum esse arbitrentur, et sibi non solide, sed imaginariè apparere; manducavit potestate, non necessitate. Rabani Homil. ser. iii Pasch. Ex Beda in Lucam lib. vi, cap. 24.

^g Mariambulus. Alludit forte Rabanus Petro supra stagnum Genesareth deambulanti, quod ipse Tiberiadis vocabulo sæpius nuncupat: stagnum Genesareth, quod etiam Tiberiadis a civitate Tiberiade vocatur. Terra Genesar juxta stagnum Genesareth, ut quidam asserunt, idem est quod mare Galilææ, vel mare Tiberiadis. Sed mare Galilææ ab adjacentē provincia dictum mare Tiberiadis, a proxima civitate quæ olim Genereth vocata, sed ab Herode Tetrarcha instaurata, in honorem Tiberii Cæsaris Tiberias est appellata. Rabani in Matth. lib. v, cap. 12. Ex Beda in Luc. lib. ii, cap. 5.

^h Dominus tertio Petrum an se diligit interrogat, ut ipsa trina confessione vincula, quæ illum ter negando ligarunt, absolvat. Et quoties territus ejus passione se illum nosse negaverat, toties ejus resurrectione recreatus quod illum toto amē corde testatur. Rabani Hom. in Vigil. S. Petri.

ⁱ Andreas quoque sanctorum mitissimus. Forte alludit auctor actibus S. Andrææ.

nis filius, et Didymus ille Thomas vulnere Christi A vivacissimus perscrutator; nec non et Bartholomæus, apostolici numeri mediator^a; et Matthæus qui et Levi^b primus scriptor Evangelii^c; et consobrini Domini Salvatoris Jacobus Alphæi, Jerosolymorum postmodum patriarcha, qui et Oblias cognominatur et Justus, a matris utero Nazareus^d; et Simon Zelotes^e, et Judas Jacobi frater, qui et Thadæus nuncupatur, et Corculus^f; et multi alii qui conveniant quique Christo erant consanguinitatis necessitudine familiares, et propinqui. Erantque tunc jam fidei participes, de quibus ante passionem dictum fuerat, neque enim fratres credebant in eum (Joan. vii, 5; Marc. xvi, 11). Cum iis prandere dignatus Dei Filius, post exprobrationem incredulitatis: Ego, inquit, mittam promissum Patris mei in vos; vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto. Baptizabimini enim Spiritu sancto, non post multos hos dies (Luc. xxiv, 49; Act. i, 5). Injungens eis denique prædicationis officium, primo Jerosolymis, et Judææ, et Samaritæ dixit exhibendum; ac deinde, Judæis vitæ verbum respuentibus, per mundum universum prædicari præcepit Evangelium^g, promittens evangelizantibus efficaciam signorum omnium (Marc. xvi, 17). Hæc et iis similia principibus populi sui locutus, dum esset rex in acubili suo (Psal. cxii, 7; Cant. i, 11), expleto convivio, surrexit; et egressus, eduxit convivias suos foras in Bethaniam, in monte Oliveti, qui est juxta Jerusalem, mille passus iter, sabbati habens iter. Denique, astante regina cœli, sociis Mariis, apostolis quoque et turba discipulorum fere centum viginti (Luc. xxiv, 50; Act. i, 12, 15), ultimum eis valedicens: Ecce ego vobiscum sum, ait, usque ad consummationem sæculi. Et, elevatis manibus, bene-

dixit eis (Luc. xxiv, 50): moxque videntibus illis elevatus est in aera, et ferebatur in cœlum; adfuit illico nubes clarissima, susceptumque Salvatorem tulit in æthera, intuente regina cœli, apostolis, cum dilectrice Dei, sociis Mariis (Act. i, 9).

CAP. XXXII. — De his qui cum Christo ascenderunt, et de excellentia Baptistæ Christi Joannis.

Ascendens ergo Christus in altum (Ephes. iv, 8), quam ab inferis abduxit, in cœlos evehit captivitatem, millia lætantium animas protoplastorum (Psal. lxxvii, 18), et omnium qui placuerunt Deo, a mundi exordio (Sap. ix, 19). Solus enim ascendere noluit, quippe qui nec solus resurgere voluit. Sed et testes resurrectionis ejus, quorum monumenta, crucifixo Domino, aperta sunt (Matth. xxviii, 50, 53); et qui cum eo resurgente resurrexerunt; et postea Jerosolymis, apparente Domino, multis apparuerunt, ascendente Domino in cœlos simul ascenderunt^h. Veri etenim testes resurrectionis non essent si fantastice, si umbratilitate, si imaginarie, non vere, surrexissent. Occurrit regi triumphanti exercitus angelorum, quorum Domino incontinenti destinantur in monte Olivarum, qui illic stantibus, cœlosque penetrantem intuentibus, cum cœli regina, apostolisque, sanctis mulieribus, suum denuntiarent reditum: Sic veniet, dicentes, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum (Act. i, 11). Hæc nos diligentius retulisse, et beatæ Mariæ Magdalenzæ gestis inseruisse, nemini videatur absurdum, quia iis omnibus tota devotione interfuit; sicut resurrectionis copscia in horto, sic ascensionis testis in monte; sicut anastasiam jam factam apostolis evangelizavit, sic ascensionem futuram eis prophetavit; et ascendenti astans cum apostolis, ascen-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Bartholomæus apostolici numeri mediator, id est in nomenclatura apostolorum semper partem mediam tenens. Apud Matthæum enim, Marcum et Lucam, sextum locum habet, et in Actibus septimum. Matth. x, 3; Marc. iii, 18; Luc. vi, 14; Act. i, 13.

^b In codice: « Matthæus qui est Levi filius, filius Alphæi, primus scriptor Evangelii. » Quæ verba interpolata videntur. Certe scripserat Rabanus Matthæus qui et Levi, ex Hieronymo, de scriptoribus ecclesiasticis cap. 3, ipsi apprimè noto; non vero qui est Levi; scripsisset qui fuit; et multo minus scripsit qui est Levi filius: siquidem ipse Rabanus in Universo et in Comment. in Matthæum dicit hunc evangelistam cognominatum fuisse Levi ex tribu, non ex patre. Rabani de Universo lib. iv, c. 4. Comment. in Matth. lib. i, præfem.

^c Matthæus evangelista Levi cognomen sumpsit de tribu...patria; primus, lingua, id est Hebraicis litteris Evangelium composuit. Rabani Comment. in Matth., præfem.

^d Jacobus Alphæi ipse est qui in Evangelio frater Domini nominatur. Quia Maria, uxor Alphæi, soror fuit Mariæ matris Domini, quam Mariam Cleophæ Joannes evangelista cognominat, fortasse vel quia idem Alphæus etiam Cleophas dictus est, vel ipsa Maria, defuncto post natum Jacobum Alphæo, Cleophæ nupsit... Jacobum Alphæi post Domini passionem statim Jerosolymorum apostoli ordinaverunt episcopum. Vinum et sicera non bibit, carnem nullam comedit, nunquam attatus est, ut testatur Hegesippus.

Rabani Comment. in Matth., lib. iii, cap. 10. Ex Beda in Luc. lib. ii, cap. 6.

^e Simon Cananæus, ipse est qui in alio evangelista scribitur Zelotes. Cana quippe Zelus interpretatur. Rabani de Universo lib. iv, cap. 1.

^f Judas Jacobi, qui alibi appellatur Lebbaeus, figuratum nomen habet a corde: quod nos diminutive corculum possumus appellare. Ipse in Evangelio alio Thadæus scribitur. Ibid. Erat frater Jacobi fratris Domini, ut ipse in Epistola sua scribit. Unde etiam ipse frater Domini vocabatur, attestantibus civibus ipsius, qui de virtutibus ejus stupentes aiebant: Nonne iste est faber filius Mariæ, frater Jacobi, et Joseph, et Judæ, et Simonis? Rabani comment. in Matth., lib. iii, cap. 10.

^g Oportebat primum adventum Christi annuntiari Judæis, ne justam haberent excusationem, dicentes ideo se Deum rejecisse, quia ad gentes et ad Samaritanos apostolos miserit, ut scilicet prius a Judæa apostolorum repulsa prædicatione, tunc nobis in adiutorium fieret. Raban. ibid.

^h Ad testimonium Dominicæ resurrectionis multa corpora sanctorum resurrexerunt, ut Dominum videlicet Jesum ostenderent resurgentem, et tamen cum monumenta aperta sunt, non ante resurrexerunt quam Dominus resurgeret, ut esset primogenitus resurrectionis ex mortuis. Qui enim resurgente Domino resurrexerunt a mortuis, etiam ad cœlos ascendente simul ascendisse credendi sunt. Quando vero dicitur: Apparuerunt multis: ostenditur non

dentem quasi digito demonstrans, demonstravit, Baptiste Joannis instar ^a, plusquam prophetissa. Ex admirabili conversione ad Christum, et incomparabili familiaritate ad Christum, omni mundo celebris; sicut ille conversatione in eremo, et sanctitate ab utero, sanctis omnibus incomparabilis. Joannes *corrigiam calceamenti ejus solvere* se dicit indignum (*Luc. iii, 16*): ecce magna humilitas ^b; Maria pedes ejus lacrymis, manibus, crinibus, oculis, unguentis, rigavit, lavit, siccavit, fovit, perfudit: ecce mirabilis familiaritas. Ille Christum baptizans contremuit, nec est ausus tangere sanctum Dei verticem (*Matth. iii, 14*) ^c: hæc super ipsum mundi pretium, caput Domini pretiosissimum, valde pretiosum, ipsa pretiosior, fudit unguentum ^d. Istius, sicut et illius, gesta quatuor scribunt evangelistæ, in quibus ille quia Patris vocem audit, quia Spiritum sanctum viderit; ista, quod filio Virginis matris, mira affectione, de suis facultatibus assidue ministravit; quod crucifixo, et condiendo astiterit; quod resurgentem a mortuis prima viderit, et tenuerit, commendatur. Illum Christus magnificavit, et vitam ejus angelicam commendavit (*Matth. xi, 7, 10*); istam, Pharisæo murmurante, defendit; Martha conquerente, excusavit; Juda fremente, laudavit, atque apostolis ipsis apostolam destinavit. *Baptista inter natos mulierum* (*Ibid. v, 14*), post regem celi, superioribus æqualis, vel cunctis superior ^e; Magdalena inter filias hominum, post cæli reginam ^f, superioribus æqualis, nulli inferior.

CAP. XXXIII. — *Qualiter amica Christi ægre tulit absentiam ejus.*

Verum, inter tam celebres glorificationes Christi, Maria Magdalena lætabatur quidem propalam ineffabiliter de Domini et Redemptoris sui gloria; debebat tamen interius inæstinabiliter de dilecti dilectoris sui corporali absentia. Naturale est enim, naturale, inquam, et necesse erga amicos affici, cum adsunt,

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

generalis fuisse resurrectio quæ omnibus apparet, sed specialis ad plurimos, ut hi viderent qui cernere merebantur. *Rabani Comment. in Matth. lib. viii, cap. 27.*

^a In eo Joannes prophetis cæteris major est, quod quem illi prædicaverant e se venturum, hic venisse digito demonstravit. *Rabani Comment. in Matth. lib. iv, cap. 41.*

^b Nihil autem intendit Joannes de calceamentis Domini loquens, nisi excellentiam ejus et humilitatem suam. *Rabani Comment. in Matth. lib. i, cap. 3.*

^c Expavit Joannes Christum ad se venire ut baptizaretur aqua. Jure timuit, homo quamvis sanctus... baptizare Dominum. *Rabani Comment. in Matth. lib. i, cap. 3.*

^d Rarus valde qui Christi caput mereatur pistica nardo perungere. Cum et ille magnus fuerit, qui se indignum dicebat ejus calceamenta portare. Magna et illa quæ ungere pedes ejus, et capillis suis tergere promeruit. *Ibid., lib. iii, cap. 9.*

^e Inter mulierum, inquit, natos. His ergo præferatur hominibus qui de mulieribus nati sunt, et de concubitu viri, et non ei qui est natus ex Virgine et Spiritu sancto. Quanquam in eo quod dixit: Non

delectabiliter et jucunde; cum absunt, lacrymabiliter et moleste. Immensitatem amoris erga recedentem metiuntur lacrymæ remanentis; quantus fuerit amor præsentium, sentitur ex molestia separatorum. Sola tamen Maria patiebatur quod pati solent amantes, cum se amittunt, cum nec amiserit amatorem, sed præmiserit, ut sibi præparet mansionem. Denique inter prandendum, inter eundum, inter loquendum, quam dulciter, quam delectabiliter Salvatorem audierit, quam irreverberatis luminibus filium Virginis aspexerit ejus vultu exsatiari nequivit, qui est speciosus forma præ filiis hominum (*Psal. xlii, 3*), quis audeat æstimare? quid, post ultimum vale; post benedictionis verba solemnia, elevatis subito manibus, ferebatur in aera? quid, cum lactea nube susceptum, ætheris interiora penetrantem, irrepercuta acie sequeretur oculorum? quid, cum patienti cælo receptus, videri ultra non potuit? (*Luc. xxiv, 50, 51.*) Stetisse eam diutius, vel vix, vel minime credo; defecisse potius, et anhelo spiritu concidisse; congelatisque membris, appalluisse; rursumque recalcascente pectore, obortis lacrymis, uberrime flevisse. Possetne, quæso, Maria meminisse dilecti dilectoris sui, Domini Jesu, sine mœrore, sine lacrymis? Possetne, ex tunc, tempus esse sine dolore, momentum sine mora, hora sine fletu, quanquam sciret sibi non esse dolendum, præsertim cum promissionis ejus recordaretur: iturum se parare suis locum, redditurum se ut acciperet eos ad seipsum, ut ubi sit ipse et ipsi sint secum? (*Joan. xv, 1.*) Hæc recolens secum

C in corde suo (*Thren. iii, 21*), luctum convertit in gaudium (*Joan. xvi, 20*); dum per contemplationem assiduam Dei Filium sibi præsentem cernens in spiritu (*I Cor. v, 3*), præsentis corporalis desiderium temperabat, in memoria ejus mellea requiescens suaviter; donec post multa suspiria, post longa desideria, post diutnam felicissimæ visionis esuriem, vultu dilecti sui satiata, in æternæ contemplationis thoro suavissimis ac dulcissimis ejus amplexibus colla donaret.

D surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista, non cæteris prophetis, patriarchis, cunctisque hominibus Joannem prætulit, sed Joanni cæteros exæquavit. Non enim statim sequitur, ut si alii majores eo non sunt, ille major aliorum sit cunctorum, at æqualitatem cum cæteris sanctis habeat. *Rabani in Matth. lib. iv, cap. 41. Ex Beda in Luc. lib. ii, cap. 7. Notandum tamen Rabanum in homilia de sancto Joanne Baptista vulgarem tenuisse sententiam, quam forte postea emendavit in Commentario suo in Matthæum. Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista. Præcellit enim cunctis et universis, antecedit prophetas, supergreditur patriarchas; et quisquis de muliere natus est inferior est Joanne. Qui autem de Virgine natus est major est illo. Sane animadvertendum quod in Vita S. Mariæ Magdalene asserta priori sententia, de Joannis æqualitate saltem cum cæteris sanctis, ejusdem Joannis præcellentiam super omnes neque affirmavit neque negavit, dicens: Superioribus æqualis, vel cunctis superior.*

^f Maria virgo mater Domini inter omnes mulieres principatum tenet. *Rabani Homil. in die Pasche.*

CAP. XXXIV. — *De Pentecoste et Spiritu sancto, et de vita canonica primitivæ Ecclesiæ; et de contemplatione Mariæ.*

Denique post visionem et verba angelorum, adorantes apostoli in loco ubi steterunt pedes Domini Salvatoris, reginam cœli redeuntem in Jerusalem comitati sunt ^a cum gaudio magno; templumque ingressi sunt, laudantes et benedicentes Dominum. Et in cœnaculum ascendentes, cum genitrice Dei, sociisq; Mariis cæterisque sanctis mulieribus (Luc. xxiv, 52; Psal. cxxxi, 7; Act. i, 1 et seq.), et Christi cognatis, in multa lætitia, unanimes orationi vacabant ^b: erant enim pariter fere centum viginti (Act. i, 15). Et subrogato, in numero apostolorum, sancto Mathia, advenit dies Pentecostes; descenditque Spiritus sanctus, hora diei tertia, corporali specie, super eos, in linguis igneis cum vehementi sonitu; et cœperunt loqui linguis ^c omnium gentium (Act. ii, 1 et seq.), et prophetizare. Qualibet enim lingua loqueretur quis quæve, de illis centum viris et mulieribus, omni audienti, cujuscunque linguæ esset, sua illum illamve lingua loqui videbatur ^d. Erant enim tunc habitantes in Jerusalem, et diem festum operantes ^e viri religiosi, ex omni lingua et natione, quæ sub cœlo est. Ex quibus crediderunt incontinenti quinque millia ^f, ac deinceps innumerabiles.... Omnes qui credebant erant pariter, et habebant omnia communia; quotquot enim possessores agrorum et domorum erant, omnia sub pretio redegerunt, et ad pedes apostolorum pretium posuerunt (Act. ii, 44; Act. iv, 34). Lazarus etiam, amicus Domini Salvatoris, cum

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Ascendente in cœlum Domino, discipuli adorantes in loco ubi steterunt novissime pedes ejus, confestim Jerosolymam redeunt. Rabani Homil. ser. vi post Domin. post Ascensionem.

^b Erant omnes pariter in eodem loco, hoc est in cœnaculo, ubi collegerunt se post ascensum statim Domini. Rabani Homil. Dominicæ in Pent. — Cœnaculum dictum a communione vescendi. Antiqui enim publice et in commune vesebantur: nec ullis convivium singulare erat, ne occulto deliciæ luxuriam gignerent. Rabani de Universo, lib. xiv, cap. 20.

^c Spiritus sanctus in linguis igneis apparuit, quia omnes quos impleverit ardentes pariter et loquentes facit. Homil. in Domin. in Pent.; Beda in Act. apost., cap. 2.

^d Ipse enim eorum sermo hæc in se vini habebat: ut cum diversarum gentium auditores ibi essent præsentis, unusquisque secundum linguam suam ipsius unius sermonis qui ab apostolis fuerat pronuntiatus susceperat auditum et capiebat intellectum. Rabani Homil. Dom. in Pent. Beda in Act. apost. cap. 2. — Spiritus sancti gratia in die Pentecostes effusa est super centum viginti credentes. Rabani Homil. ser. iv Pent.

^e Operantes, id est celebrantes. Viri religiosi qui de diversis nationibus Jerosolymam Paschalis festivitatis gratia confluxerant. Rabani Homil. in die Pentecostes.

^f Quinque millia: hic forte desunt quædam in codice: Verbi gratia, tria millia, mox. Non enim quinque millia crediderunt in die Pentecostes, sed tria tantum (Act. ii, 41); ut apprimè noverat Rabanus, qui in homilia Dominicæ post Ascensionem ait: Advéniente Spiritu sancto..., principes apostolorum..., multis Judæorum millibus prædicavit, ita ut ad ejus

A Maria et Martha sororibus, cum multam patrimoniorum et divitiarum copiam possiderent, tam Jerosolymis et in Bethania Judææ, quam apud Magdalum et in Bethania Galilææ: universa venundantes, ad vestigia principis apostolorum pretium obtulerunt. Matronæ quoque nobiles et viduæ ministrabant, mirabili devotione, et condigna affectione, cœli reginæ, gloriosæ Virgini, Dei genitrici Mariæ; et exhibebant, patrio more, obsequia sanctis apostolis Christi, honorabanturque ^g. Quondam Domino Salvatori familiares fuerant et devotæ, Maria videlicet Magdalenæ, specialis amica Filii Dei, et ministrarum ejus primiceria, apostolorum apostola; nec non hospita Christi, beatissima Martha, ipsius liberalitatis filia; et materteræ Domini, Mariæ Cleophae, et Salome, et Joanna, et Susanna, ministræ ejus, et cognatæ reginæ cœli, quas evangelistæ sorores illius appellant ^h. Ob id zelo incalescente ⁱ, ortum est murmur eorum qui de Græcia venerant Judæorum, eo quod iis quæ de Galilæa et Judæa erant matronis post ponerentur viduæ eorum, in quotidiano ministerio sanctorum ^j (Act. vi, 1 seq.) Quo cognito, princeps apostolorum coegit concilium; septemque diaconos elegit, eosque mensis præposuit, et iis qui ministrabant mensis: Stephanum et Philippum, Parmenam et Timonem, Prochorum et Nicanorem et Nicolaum (Act. vii). Claruit illico miraculis Stephanus beatissimus, moxque martyrio coronatus est. Sed et omnes discipuli Salvatoris cum Philippo diacono ^k ab Jerosolymis ejecti sunt, præter eos qui cum cœli regina erant apostoli, et quæ ministrabant eis

prædicationem tria millia virorum legamus credidisse, et baptizatos esse, et non post multum temporis etiam quinque millia credidisse.

^g Consuetudinis autem Judaicæ fuit, nec ducelatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus abjecisse se memorat: Nunquid non habemus potestatem sorores mulieres circumducendi, sicut et cæteri apostoli faciunt? Rabani in Math., ex Beda in Lucam, lib. iii, cap. 8. Homil. quadrag. — Sed videamus quales comites habuerit: Mariam Magdalenam, et Mariam Jacobi et Joseph matrem, materteram suam, sororem Mariæ matris Domini, matrem filiorum Zebedæi, et alias quas in Evangeliiis legimus. Rabani in Math., lib. viii, cap. 27. Beda, ibid.

^h Fratres Domini, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris, liberos Mariæ intelligimus materteræ Domini, quæ esse dicitur mater Jacobi Minoris, et Joseph, et Judæ, quos in alio Evangelii loco fratres Domini legitimus appellatos. Fratres autem consobrinos dici omnis Scriptura demonstrat. Rabani in Math., lib. iv, cap. 12. Quomodo Abraham et Loth fratres appellantur, cum esset Loth filius fratris Abrahæ, et multa habes hujusmodi. Ibid., lib. v.

ⁱ Zelus est spiritualis fervor. Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.

^j Factum est murmur Græcorum adversus Hebræos. Causa murmuris erat, quod Hebræi suas viudas, utpote eruditiores, præferrent viduis Græcorum. Beda in Act. apost. cap. 6.

^k Notandum autem quod Philippus, qui Samariæ evangelizabat, unus de septem fuerit (diaconus). Si enim Apostolus esset, ipse utique manum impolire

illustres matronas (*Act. viii*). Maria vero Magdalena gloriosa Virgini Mariæ de cœli reginæ, et matri regis æterni, ineffabili devotione adhærebat; ministrans ei, ut pedisequa, affectione mirabili, et supernæ contemplationi cum illa vacans : angelicis visionibus et visitationibus, quibus illa assidue fruebatur, ut domina; hæc frequenter foveri, refocillari meruit, ut ejus ancilla, et Filii ejus, Dei et Domini nostri, Jesu Christi, specialis amica; quorum visione et alloquio crebrius revelata, solito more, memoriam abundantie suavitatis Christi (*Psal. cxliv, 7*), dilecti dilectoris sui, incessanter ruminabat; et in meditatione ejus exardescere ignis amoris (*Psal. xxxviii, 4*), ignis inextinguibilis quo concremabat seipsam quotidie in holocaustum, desiderio inexplibili sui Redemptoris.

CAP. XXXV. — *Recapitulatio : quam grata fuerit amica Christi Reginæ cœli sanctisque apostolis.*

Erat autem hæc sancta virago gloriöse Dei genitrici, et sanctis apostolis, amori pariter et honori : propter multimodam, et magnificam, et inestimabilem, quam cum Domino Salvatore habuerat, familiaritatem. Diligebantque eam ferventius, quam Dei Filium, divinum et magistrum suum, dilexisse sciebant evidenter; honorabant instantius, quam Creatorem et Redemptorem mundi honorasse noverant circumlatius; consolabantur attentius, quam Deum totius consolationis et solatii (*II Cor. i, 3; Rom. xv, 5*), et per angelos et per seipsum consolari consuetum viderant amabilius. Recolebant assidue et prædicabant populus frequenter, qualiter a sæculari vanitate ad discipulatum Salvatoris conversa fuerit, et proponebant ejus poenitentiam peccatoribus, pro quibus Christus mori voluit, exemplum conversionis, ut resipiscerent peccatores. Et quia si spes veniæ desit, infructuosa et perfunctoria imo et plebilis est poenitentia, adhibebant Mariæ fidem et fiduciam ad probandum spem certam remissionis, ut respirarent poenitentes. Verum, quia non satis Deo charus est, qui declinat a malo, nisi apponat facere bonum (*Psal. xxxvi, 27*), exponebant speculum totius sanctimonie vitam Mariæ, ad dandam scientiam (*Luc. i, 77*), et formam bonæ conversationis, ut in odorem unguentorum ejus currerent (*Cant. i, 3*) et mutarentur fideles. Sed quia perfectæ conversationis spes, et piæ conversationis fructus est superna propitiatio et copiosa remuneratio, assumebant Ma-

riam ad asserendum argumentum divinæ miserationis; ut de ea gratularentur omnes. Sororis quoque ejus sanctissimæ Marthæ devotionem ininvestigabilem erga sancti Salvatoris obsequia, et suas ipsorum necessitates, et animum totius liberalitatis et benignitatis gratia plenum, frequentissime memorabant apostoli, publice populis prædicantes, quam familiares, quam gratiosæ, quam acceptabiles fuerint Filio Dei, præ cunctis mulieribus, hæc duæ devotæ sorores; quam intimo amore eum dilexerint, quam dulciter a Deo dilectæ fuerint, quam benigne earum hospitium frequentaverint, quam affectuose sibi suisque ad omnia necessaria de suis facultatibus ministraverint; quam confidenter ei a fratre suo mandaverint : *Ecce quem amas infirmatur*; quam amabiliter

ipse frater earum obitum suis revelans apostolis : Lazarus, ait, amicus noster dormit; quam misericorditer, fientes eas videns, fleverit; et cum lacrymantibus lacrymatus sit : ita ut Judæi dicerent : *Ecce quomodo amabat eum*, adstipulante in hoc ipsum discipulo quem præ cæteris diligebat Jesus : Diligebat Dominus Jesus Martham, et sororem ejus Mariam et Lazarum (*Joan. xiii, 23, xxi, 7, 20, xi, 5*). At hanc quoque domum amicorum Christi, Lazari videlicet, Mariæ et Marthæ, domum orationis (*Marc. xi, 1*), fieri statuerunt apostoli; in qua Dei omnipotentis, et Virginis Matris Filium, frequentissime deambulasse, sedisse, recubuisse, dormiisse, pernoctasse, orasse et multa miracula fecisse, recolebant; quamque sua sancta inhabitatione, mansionem et perendinationem, Salvator ipse sanctificaverat et dedicaverat. Ipsumque sanctum Lazarum, crescente numero fidelium, in eadem basilica ordinaverunt episcopum propriæ civitatis. Qui postmodum sæviante persecutione Judaica, prædicans verbum Christi Cyprum abiit; ibique primus pontifex sedit, vixitque viginti quatuor annis post suam resurrectionem. Ejus quoque et sororum ejus memoria, xvi Kalendas januarii, apud Bethaniam, usque in præsens, venerabiliter recolitur.

CAP. XXXVI. — *Divisio apostolorum, et viginti quatuor seniorum et amicorum Christi.*

Et post martyrium beati Stephani, protomartyris, ad fidem de cœlo vocatus est Saulus (*Act. ix*); non tamen ante annos duodecim dictus est Paulus. Et qui dispersi erant cum Philippo, et cæteris sociis sancti Stephani, circuibant, evangelizantes regnum

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

potuisset ut acciperent Spiritum sanctum. Rabani Homil. ser. iii post Pent., et Homil. ser. v. Ex Beda in *Act. apost.* cap. 8.

^a Per unguenta dona Spiritus sancti, ut in Cantico : *Curremus in odorem unguentorum tuorum* : id est bene vivamus in exemplis virtutum tuarum. Rabani Allegorie in sacram Scripturam.

^b Basilicæ regie habitationes. Nunc autem ideo divina templa basilicæ nominantur, quia ibi regi omnium Deo cultus et sacrificia offeruntur. Rabani de Universo, lib. xiv, cap. 21.

^c Non tamen ante annos duodecim dictus est

Paulus, scilicet ex proconsule ad fidem converso, ut opinatur Rabanus. Ut enim Scipio, subjecta Africa, Africani sibi nomen assumpsit, et Metellus Creta insula subjugata insigne Cretici suæ familiæ reportavit, et imperatores nunc usque Romani ex subjectis gentibus nuncupantur..., ita et Saulus ad prædicationem gentium missus a primo Ecclesiæ spolio proconsule Sergio Paulo victoriæ suæ trophæa retulit, erexitque vexillum ut Paulus diceretur a Saulo. Rabani in Paul. Epist. ad Philemonem. Videtur Saulus, juxta ordinem historiæ, tertio decimo post Domini passionem anno, apostolatam cum

Dei, donec venerunt Antiochiam; ibi congregata est Ecclesia magna discipulorum (Act. xi). Ibi cepit originem nomen Christianorum; ibi beata Petro posita est cathedra patriarchatus, in qua, postmodum, ordinato Evodio patriarcha^a, rediit Ierosolymam ad coapostolos, qui ex præcepto Salvatoris, duodecim continuis annis, in terra reprimissionis (Hebr. xi), solis duodecim tribubus prædicabant^b. Et anno tertiodecime ascensionis, occisus est Jacobus, frater Joannis, gladio; et Petrus incarceratus; et Saulus, a Spiritu sancto, apostolatam gentium, et Pauli nomen sortitus. Anno vero quarto decimo facta est divisio apostolorum (Act. xii, 2; xiii, 2)^c; Oriens cessit Thomæ et Bartholomæo; Meridies Simoni et Matthæo; Aquilo Philippo et Thadæo; medium mundi Mathiæ et Jacobo; Mediterranei maris provincie Joanni et Andræ; Occidentis regna Petro et Paulo. Paulus enim, per idem tempus, venit Ierosolymam videre Petrum (Gal. i. 18; Gal. ii, 9.); dextrisque societatis apostolicæ dedit, et accepit a Jacobo, et Joanne et Petro; indeque, cum coapostolo suo Barnaba, in Syriam et Illyricum, ut evangelizaret, perrexit; et Petrus Orientem relicturus, Romamque iturus, designavit regionibus Occidentis quas ipse adire non poterat, Evangelii prædicatores, de nobilioribus in Christo, et antiquioribus discipulis Christi; in regionem Galliarum, cujus sunt provincie decem et septem, et totidem pontifices; in regionem Hispaniarum, cujus sunt provincie septem, doctores totidem^d.^e Horum viginti quatuor seniorum, primus erat et primicerius, de numero septuaginta discipulorum Domini Salvatoris, doctor egregius, miraculorum omnium gratia illustris, et

A post apostolos Christianæ militiæ signifer, præelectus, ^f Maximinus. Hujus religioni atque sanctitati beata Maria Magdalena charitatis vinculo se conjunxit: ut quocunque Dominus eum vocaret, ab ejus comitatu, seu contubernio, non separaretur. Jam enim cœli regina assumpta erat in cœlum, in ministerio ejus, contemplationi vacans, paradisi deliciis interfuerat; jam decem apostolorum facta erat divisio, cum quibus tam diu pia devotione permanse- rant, donec, invidia Judæorum in Ecclesia persecu- tionem concitante, Jacobum apostolum Herodes decollaret, Petrumque incarceraret; et credentes a sinibus suis propelleret. ^g Hac ergo persecutionis pro- cella sæviante, dispersi fideles, diversa terrarum loca, sibi a Domino delegata, petierunt, ut verbum salutis gentibus Christum ignorantibus constanter prædica- rent. Quibus abeuntibus, consociaverunt se nobiles matrone et viduæ quæ Jerosolymis et in Oriente eis ministraverant, nec ferentes a consortio specia- lis amicæ Domini Salvatoris, et omnium ministra- rum ejus primiceriæ, longius separari. Inter quas venerabilis hospita Filii Dei Martha beatissima, re- verendissimo fratre ejus Lazaro tunc apud Cyprum pontificante, sororis suæ vestigia secuta est; simul et beata Marcella, mulier magnæ devotionis et fidei, beatæ Marthæ pedisequa, quæ Dominum salutans dixerat: Beatus venter qui te portavit (Luc. xi, 27). Aderat et sanctus Parmenas, diaconus plenus fide, et gratia Dei (Act. vi, 8), cujus custodiæ et curæ sese commendavit in Christo Martha beatissima, sicut et sancto Maximino pontifici sancta Maria. Admirabili ergo divinæ dispositionis consilio, iter ad occidentales orbis plagas dirigunt: ut videlicet

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ

Barnaba Paulique accepisse vocabulum. Beda in Act. apost., cap. 13.

^a Vetus Mariyrol. vulgo dictum parvum. Rom. 11. Non. Maii: Evodii Episcopi, qui primus ab apostolis Antiochiæ ordinatus est.

^b Sicut Jacob duodecim filios genuit ad possiden- dam reprimissionis terram: ita Christus duodecim elegit apostolos, quibus terram reprimissionis, id est regni cœlestis benedictionem tradidit. Rabani de Universo, lib. iv, cap. 1. Cæsareæ civitates duæ sunt in terra reprimissionis, ibid., lib. xiv, cap. 1. Homil. fer. v Paschæ.

^c Quarto decimo autem anno, juxta conductum Jacobi, Cephe et Joannis, ad gentium magisterium profectum est. Nec historia ecclesiastica repugnat dicens apostolis fuisse præceptum, ut duodecim annis prædicarent in Judæa. Beda in Act. apost., cap. 13. — Mendacium scripsit ille qui ex persona Melitonis episcopi Asiæ librum exponens de obitu beatæ Mariæ, de locis in quibus prædicabant verbum Dei elevati in nubibus rapti sunt Ierosolymam, ac depositi ante ostium domus ejus..., quæ Scriptura etiam specia- liter de Joanne apostolo refert, quod eo tempore Ephesi prædicaverit: quæ cuncta verbis beati Lucæ contradicunt, quibus narrat apostolos cæteris fide- libus ab Ierosolymis propulsis remansisse ibidem... Absit autem ut credamus beatum Joannem aposto- um cui Dominus in cruce matrem suam Virginem

C virgini commendavit... eam reliquisse solam, ac tanto tempore dejectam. Beda, Retract. in Act. apost.

^d Sub præfecto prætorio Galliarum, septem erant provincie Hispaniæ, et decem et septem Galliæ, in notitia imperii ultra Arcadii Honorique tempora scripta, ut videre est apud Pagium, an. 37, iv, vii, t. i.

Hispaniæ.

Sub diœcesi Hispaniæ, provincie vii:

Bœtica,
Lusitania,
Gæthæcia,
Tarraconensis,
Carthaginensis,
Tingitania,
Baleares.

Galliarum.

Sub diœcesi Galliarum, provincie xvii:

Viennensis,
Lugdunensis prima,
Germania prima,
Germania secunda,
Belgica prima,
Belgica secunda,
Alpes maritimæ,
Alpes Penninæ et Graivæ,
Maxima Sequanorum,
Aquitania prima,
Aquitania secunda,
Novempopuli,
Narbonensis prima,
Narbonensis secunda,
Lugdunensis secunda,
Lugdunensis tertia,
Lugdunensis Senonia.

^e Ancienne Vie de sainte Madeleine.

^f Ibid.

^g Ibid.

non solum per Evangelium beatæ Mariæ sororisque A
ejus laus et memoria toto orbi innotesceret; verum
etiam, sicut Oriens exemplo devotæ conversationis
earum felix exstitit, sic plaga occidentalis corporali
earum præsentia et sacrosanctis earum reliquiis
illustraretur.

CAP. XXXVII. — *Qualiter viginti quatuor seniores
Galliæ et Hispaniæ sortiti sunt.*

Igitur æquoris undas Ingressi, cum gloriosa Dei a
Maria Magdalena, ac sorore ejus Martha beatissima,
sanctus archipræsul Maximinus, et beatus Parme-
nas, archidiaconus, episcopi quoque Trophimus,
Eutropius, nec non et reliqui duces Christianæ mili-
tiæ, flante Euro, Asiam relinquentes, inter Euro-
pam et Africam, per mare Tyrrhenum, et circum
versus descendentes, urbem Romam totamque Ita-
liam a dextris relinquentes, nec non et Alpes, quæ,
a Ligustico sinu et mari Gallico exsurgentes, orien-
tem versus sinu Ligustico b terminantur in mari
Adriatico, c prospero cursu applicuerunt a dextris,
in provincia Galliarum Viennensi, apud civitatem
Massiliam, ubi mari Gallico Rhodanus recipitur.
Ibi, invocato magno mundi principe Deo (II Mach.
xii, 25), provincias regionis ad quam eos Spiritus
appulerat inter se, eodem inspirante, partiti sunt;
moxque profecti prædicaverunt ubique, Domino co-
operante et sermonem confirmante, sequentibus signis
(Marc. xvi, 20). Sed enim rex virtutum dilecti dilecti
dedit verbum evangelizantibus virtute multa, qui spe-
ciei domus Dei dedit dividere spolia fortis armati C
(Psal. lxxvii, 12, 13). Sortitus est sanctus archipræ-
sul Maximinus Aquensem, metropolim provincie
Narbonensis secundæ, in qua beata Maria Magdalena
complevit cursum peregrinationis sue; Paulus Nar-
bonam, metropolim provincie Narbonensis primæ;
Austregisilus Bituricam, metropolim Aquitanie pri-
mæ; Hirenæus Lugdunum, metropolim Lugdunen-
sis (primæ) d; Gatianus Turonem, metropolim Lugdu-
nensis e tertie; Salvinus et Potentianus Senonas,
metropolim Lugdunensis quartæ; Valerius Treve-
rim, metropolim Belgicæ primæ; Feroncius Bisun-
tium, metropolim provincie maximæ Sequanorum;
Eutropius Sanctonas, urbem Aquitanie secundæ,
cujus nunc metropolis est Burdegalis; Trophimus
Arelatensem, tunc metropolim provincie Viennensis.
Hæ decem provincie Galliarum iis prædicationibus
crediderunt. Cæteri doctores, non reliquis septem

provinciis, sed septem civitatibus provinciarum,
prædicaverunt: Eutropius apud Aurasicum, civita-
tem provincie Viennensis; Frontinus apud Petra-
goras, urbem Aquitanie secundæ; Georgius apud
Veliacum, urbem Aquitanie primæ; Julianus apud
Cenomanum, urbem Lugdunensis tertie; Martialis
apud Lemovicæ, urbem Aquitanie primæ; Satur-
ninus apud urbem Tolosam, Narbonensis primæ, in
qua præcipitatus est de Capitolio, pro Christi fide;
Parmenus apud urbem Avenicorum, provincie
Viennensis, cum venerabili ministra Domini Salva-
toris Martha sancta, recedit; Marcella quoque mi-
nistra ejus. Epaphras et Sosthenes, Germanus et
Euchodia, et Syntex. Rothomagus, cum sua provin-
cia Lugdunensi secundæ, quæ nunc est Normannia;
B Maguntia, cum sua provincia, Germania prima;
Colonia, cum sua provincia, Germania secundæ;
Octodurus cum sua provincia, Alpium Graiarum et
Penninarum; Auxitana metropolis cum sua provin-
cia Novempopulania; Hebréduna metropolis cum
sua provincia Alpium maritimarum: Remi metropol-
is, cum sua provincia Belgica secundæ, aliis docto-
ribus reservate sunt. Eorum vero qui ad Hispanias
ab apostolis destinati sunt hæc sunt nomina: Tor-
quatus, Thesiphum, Secundus, Indalecius, Cæci-
lius, Esicius, Euphrasius. Ii septem Hispaniarum
provincias septem Christianæ fidei conjunxerunt.

CAP. XXXVIII. — *Qualiter beata Maria apud Aque-
sem metropolim, tum prædicationi, tum contempla-
tioni vacaverit.*

Beatus igitur Maximinus Aquensem metropolim
ingressus, doctrinæ cœlestis semina gentilium cordi-
bus inspergabat, e die nocteque, prædicationi et
orationi et jejuniis insistens, ut populum ipsius regio-
nis incredulum ad agnitionem et cultum Dei onnipoten-
tis perduceret. Postquam vero, prædicatione
evangelica, nova fidei seges excrevit, beatus præsul
Maximinus, Aquensi Ecclesiæ præsidens, multis et
diversis miraculorum virtutibus effulsit. Cum quo
gloriosa et specialis Domini Salvatoris, in eadem
Ecclesia, supernæ contemplationi vacans, quippe quæ
revera erat Redemptoris ardentissima dilectrix,
optimæ partis prudentissima electrix, quæ, teste
Deo, nunquam ei ablata est, ex quo eam ad pedes
Christi adepta est, Maria Verbi Dei mentis esuriem,
miro modo, excitabat et excitando reficiebat; dilecti
dilectoris sui allecta dulcedine, in Domino desiderio

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

a Forte deest vox amica.

b Cod. primum Lugiristio et demum Liguria ex
incuria certe amanuensium. Apud Rabanum de Uni-
verso habes Ligustici æquoris, lib. xii, cap. 5.

c Ancienne Vie de sainte Madeleine.

d Primæ; Gatianus Turonem metropolim Lugdu-
nensis, hæc desunt in codice ex incuria librarii
certe ob duplicata verba metropolim Lugdunensis.
Etenim: 1º Rabanus nullatenus dixisset Lugdunum
esse metropolim provincie Lugdunensis tertie, cum
ipseniet inferius animadvertat, et quidem merito,
Cenomanum situm esse in Lugdunensi tertie. 2º Hæc

D decem provincie Galliarum, his prædicationibus credi-
derunt. Cæteri doctores, non reliqui, septem provin-
ciis, etc., ex quibus sequitur Rabanus nominatim
decem jam designasse provincias. Verum novem
tantum enumerantur in codice. Unam ergo ibidem
omissam fuisse necesse est; quæ autem omissa fuit,
Turonensis est. Etenim decem et septem admittit
Rabanus in Galliis provincias: porro sexdecim tan-
tum enumerantur in codice, prætermissa Turo-
nensi. Turonensem ergo omissam fuisse inconcusse
sequitur.

e Ancienne Vie de sainte Madeleine.

poculi ebriata ^a, se totam secum colligans, et erigens se super se, castissimi amoris calore soluta, interna gaudia degustabat; in terris adhuc posita, æthereis spatiando ^b choris, inter angelos mente deambulans. Hæc secum. De proximorum quoque salute sollicita, propter quos occidentales orbis fines adierat, contemplationis dulcedinem quandoque seponens, incredulis interim prædicabat, vel credentes in sine confortabat melliflua mente, mellita verba auditorum animis instillans. Nam ex *abundantia cordis os loquebatur* (Matth. xii, 24), unde etiam omnis illius prædicatio vere divina erat contemplatio. Se ipsam semper proponebat peccatoribus exemplum conversionis, penitentibus spem certam remissionis, fidelibus formam miserationis, et omni populo Christiano argumentum divinæ miserationis: oculis ostendens, quorum fluentis Christi vestigia rigavit, quibus etiam Christum resurgentem a mortuis prima vidit; capillos quoque quibus lotos lacrymis suis pedes primo siccavit, secundo in cœna nardo pretioso perunctos extersit; os simul et laia, quibus non solum viventis, sed et mortui, et a mortuis resurgentis, millies et millies osculata, est vestigia; manus et digitos quibus Dei omnipotentis pedes primo tenuit, et lavit, atque perunxit; hos denuo pistico nardo perfudit, residuumque nardi super verticem Filii Dei effudit. Quid singula memorem? quis evangelistarum Mariæ Magdalenæ merita tacet? quis apostolorum Domino familiaris adhæsit? quis eorum doctrinæ ipsius fluente avidius hausit? Oportet igitur, ut sicut anastasis Christi apostola destinata est ad apostolos, et ascensionis ejus prophetisa, sic et credentium in toto orbe fieret evangelista. Hoc noverat ille, qui ejus, in unctione capitis sui, cernens et approbans devotionem: *Bonum opus operata est in me; amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium, in toto mundo, et quæ hæc fecit, narrabitur in memoriam ejus* (Matth. xxvi, 40, 45; Marc. xiv, 9.)

CLP. XXXIX. — Ubi beata Martha prædicaverit, et de miraculis utriusque sororis.

Beata quoque Martha, cum sociis suis, apud urbem Avenicorum et Arelatensium, et quæ circa Rhodanum erant villas, et oppida, in provincia Viennensi, evangelizabat populis Dominum Salvatorem, quæ circa ipsum viderat, quæque ab ejus ore audierat, publice contestans; quodque de divinis

virtutibus prædicabat, propriis miraculis astruebat. Aderat ei, cum opportunitas exigebat, præmissa oratione, et signo sanctæ crucis edito, *gratia curationum* (I Cor. xii, 30), leprosos mundandi, paralyticos curandi, mortuos suscitandi, cæcis, mutis, surdis, claudis, debilibus et ægrotis beneficia præstandi. Hæc Martha. Simili modo, Maria ineffabili facilitate miracula faciebat, ad fidem dictorum astruendam et fidem auditorum provocandam. Erat autem in utriusque earum vultu veneranda venustas, honestas in moribus, in verbis promptissima gratia ad suadendum. Vix, vel nunquam, inveniebatur aliquis, qui ab earum prædicatione incredulus recederet, vel sine fletu; qui non ab earum facie inflammaretur Domini Salvatoris amore, vel propriæ miseriæ consideratione lacrymaretur. Erat in earum victu parcimonia, in habitu cum honestate religio; quamquam Maria de alimento et vestiario parum curaverit, postquam Domini Salvatoris præsentiam perdidit corporalem, cum tamen ei affatim providentes necessaris, quæ cum ea erant eique adhærebant mira affectione matronæ. Inde etiam illud inolevit apocryphum, si tamen ex toto apocryphum: cum mos sit veneficis miscere abundantius mel, ut propient latentius fel; inde, inquam, forte inolevit illud apocryphum, quod quotidie ab angelis in æthera sustolleretur, quod ab angelis denuo deponeretur, quod cibis supercœlestibus, quos angeli ministrarent, rediceretur. Hoc si mystice intelligatur, non omnino incredibile est. Revera enim, et sine dubio, angelorum frequentissime refovebatur aspectu, relevabatur obsequiis, et mulcebatur alloquiis. Decuit enim, et certe decuit, ut miro modo et a sæculis inaudito Mariam consolaretur *Deus totius consolationis* (II Cor. i, 3), cui ipsa Maria, mira et a sæculo inaudita præbuit obsequia devotionis in terris. Cæterum, quod post Salvatoris ascensionem, statim in eremum Arabiæ fugerit, quod in specu sine veste latuerit; quodque, postea, virum nunquam viderit; quod a presbytero, nescio quo, visitata, vestem petierit, et cætera ejusmodi, falsissima sunt, et a fictoribus fabularum, de gestis penitentis Ægyptiacæ, mutuata. Quin, et ipsi, in initio fabulæ suæ, mendacii se accusant, Josepho, doctissimo historiographo, narrationem suam ascribentes, cum Josephus, in libris suis, nunquam Mariæ Magdalenæ meminerit ^c. Et de iis hæc sufficiant. Nunc, ad narrationis ordinem revertamur,

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a *Ebrietas* est gaudium supernæ gratiæ, quod charitate erunt plenissimi electi, quando carnis simul et animæ felicitate perfuerunt. *Ebrietas*, interna satiety sanctorum, ut in psalmis: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ*, id est de supernæ domus tuæ plenitudine, et hic quandoque sancti tui pascuntur. *Rabani Allegoriæ in sacram Scripturam.*

^b Maria demonstrat vitam contemplativam qua in Dei amore suspiramus. Contemplativa vita est charitatem Dei et proximi tota mente retinere... soli desiderio conditoris inhærere, ut... ad videndam faciem Creatoris sui animus inardescat, ita ut jam noverit carnis corruptibilis pondus cum mœnore portare, totisque desideriis appetere illis hymnidicis

angelorum choris interesse, admisceri cœlestibus civibus, de æterna in / conspectu Dei incorruptione gaudere. *Rabani Homil. In Assumpt. Ex Beda in Luc., lib. iii, cap. 10.*

^c *Notissima enim erant Rabano Flavii scripta, a quo et multoties citantur. In Comment. in Matth., lib. i, cap. 2. — Legitur in Josepho Herodem nonnullos de principibus Judæorum ante mortem suam necasse. Ibid., lib. v. — Nec prætereundum quod narrat Josephus, vinctum Joannem in castellum Macherunta abductum, ibique truncatum. Ibid., lib. viii. — Josephus quoque refert virtutes angelicas præsidēs quondam tempore pariter conclamasse: Transeamus ab his sedibus.*

et seposita interim contemplatione Mariæ, actus et A Cap. XLI. — *Qualiter beata Martha apud Tarasconam conversata sit*

CAP. XL. — *Ubi beata Martha Viennensem provinciam a Tarasco liberavit.*

Inter Areiatem et Avennicum, Viennensis provincie civitates, circa Rhodani ripas, inter infructuosa fruteta et glareas fluminis, ferarum reptiliumque virulentorum eremus erat. Ibi inter cætera venenosa animantia, draco terribilis oberrabat, incredibilis longitudinis, et magnæ molis; fumum pestiferum flatu, scintillas sulphureas oculis, sibilos stridentes ore, rugitusque horribiles aduncatis dentibus, proferens; a; quidquid incidisset in eum unguis et dente dilanians; quidquid propius accessisset anhelitus sui fetore mortificans. Incredibile est quot B pecora, pastoresque voraverit; quantam hominum multitudinem, malo odore moribundos, ad mortem compulerit. Una dierum, evangelizante Dei verbum beatissima turbis quæ convenerant, incidit sermo qui tunc erat omnis de dracone, quibusdam quidem devote obsecrantibus, quibusdam vero, ut assolet, tentando, dicentibus ut: Hic b si qua esset Christi sui virtus ostenderet beata virago; nec enim posset fieri ut ulla humana industria draco iste de medio tolleretur. Quibus illa: Si, inquit, parati estis credere, *Omnia possible sunt credenti* (Marc. ix, 22). Mox fidem promittentes, populos ipsa gratulanter præcessit; cubilia draconis constanter adiit; signo crucis edito, feritatem ejus compescuit; zona sua propria collum draconis cinxit, populosque C a longe prospectantes, intuens: Quid est, ait, quod trepidatis? ecce serpentem teneo, et vos adhuc cunctatis; accedite fortiter in nomine Domini Salvatoris, hæcque virulentam belluam in frusta conscindite. Dixit, hincque draconi ne flatu cuiquam vel dente noceret, potenti virtute interdicens; inde turbas modicæ fidei (Matth. viii, 26) increpans, atque ad feriendum constanter provocans, draconem quidem illico compescuit, turbas vero vix animavit. Armis denique ac viribus insistentes, bestiam frustatim discerpserunt, fidem et constantiam Marthæ beatissimæ admirantes, quod tam immanem belluam, tam facile, absque ullo pavore, zona sua fragili, dum truncaretur, teneret immobilem. Vocabatur prius locus ille eremi, niger focus; ex tunc Tharascona dictus est a dracone, qui Tharascus dicebatur. Atque ita, viso vel auditio miraculo, Viennensis provincie populi crediderunt Domino Salvatori, et baptizati sunt, glorificantes Deum in miraculis ancillæ suæ; quæ, ex tunc, pro meritis suis præcipuis, cunctis provincialibus et amoris exstitit et honori.

Profugata denique, Dei virtute, ab eremo Tharascona, omni reptilium virulentia, elegit sibi mansionem in ea Martha sanctissima; locum prius odibilem et detestabilem, habitabilem reddens, et amœnum et amabilem. Factaque est sibi in ea *Domus orationis* (Marc. xi, 17), quam virtutibus et miraculis, magis quam muliebribus inutilibus ditare studuit ornamentis: sedit ibi solitaria (Thren. iii, 28) septem-annus. Omnis cibus ejus, tanto tempore, radices olerum, et herbæ virentes, arborum fructus et poma. Hoc tamen edulio refici plusquam semel in die, nefas ducebat, hæc sibi: ad proximos autem non sic. Ne enim jejunium suum quotidianum sibi esset, sine pietate, supplicium, secumque manentibus onerosum: hospitalitatis pristinæ semper memor, sine pauperibus nunquam erat; quibus, quod sibi conferebatur, libentissime largiebatur. Semper egenos suæ mensæ participes faciens, sibi quidem herbas, illis vero necessarias, pia sollicitudine et solita pietate, exhibens escas, majori alacritate et studio frequentiori, quam si sibi met vellet apponi sumendas, reminiscens quod ille, quem olim in terris exhibere solebat, qui esuriit et sitiivit, quia volebat: jam non indiget temporalibus beneficiis, ut solebat; ideoque se, nunc, in pauperibus recreari volebat. Meminit ancilla Christi quid suis dicturus sit Christus: quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (Matth. xxv, 40). Et idcirco, ut olim ministravit capiti Ecclesie, nunc providere studuit membris Christi: omnibus semper amabilis, universis affabilis. Et, quia hilarem datorem diligit Deus (II Cor. ix, 7). sic ancillæ suæ solita miseratione providit, ut fons indeficiens novæ plenitudinis oriretur (Eccli. xxiv, 6), et abundaret in cellariis (Deut. xxviii, 8), quotidiana clementia vacuatis, absque omni sua sollicitudine, dum devotio fidelium eo magis conferebat, quod posset dare abundanter; quia ipsa, innata sibi liberalitate, dabat hilariter. Sed nec divites dimittebat inanes (Luc. i, 53), quorum confluebant ad eam plurimi, corporis animæ beneficia reportantes. Vestis ejus aspera, saccus et cilicium, tempore septenni, cingulo nodoso, de setis equinis, ad carnem astricta, ita ut vermes ex putrida carne illius effluerent. O patientia incomparabilis, fieret, quod vivens in carne, vermium esca suis! Semper nuda pedes, alba tyara de pilis cameli velata caput. Lectus ejus stratus loco ramis arborum et sarmentis, licio superstrato, cervicalis lapide temporibus substrato. Has inter delicias, millicies martyr, Martha sanctissima, mente cælos inhiabat. Animus ejus Deo deditus ex toto in orationibus sacris erat perditus, et per-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

a Sap. xi, 18. Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua... immittere illis.

19. Novi generis ira plenas ignotas bestias, aut vaporem ignium spirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emit-

tentes

20. Quorum non solum læsura poterat illos exterminare, sed et aspectus per timorem occidere.

b Ut hic, forte: utique ex incuria dictantis scribentisque; ut superius qui in, pro quin,

nox. Quemque olim viderat in domo sua humilem, A flexis infatigabiliter genibus, adorabat in cœlo regnantem. Proce-
debat quoque frequenter ad urbes, et oppida, evangelizans populis fidem Domini Sal-
vatoris; plurimosque credentium manipulos, ad suam solitudinem rediens, reportabat. Quod enim
verbis docebat, prodigiis et signis incontinenti probabat; sola oratione quoque, adhibita manuum
impositione, dæmonia obsessis corporibus expellendo, et omne genus virtutum, in virtute sancti Soiritus,
exercendo.

CAP. XLII. — *Ubi beata Martha juvenem Rhodano submersum resuscitavit.*

Apud Avinionem, Viennensium provinciæ civita-
tem, ante fores urbis, in loco amœno, inter Rhodani
fluctus et urbis propugnacula, civium turmis vitæ
verbum evangelizans, et ægros sanans, sedebat Mar-
tha beatissima, una dierum. Et juvenis, qui erat
trans Rhodanum, videns circa populorum frequen-
tiam, et volens audire verbum Dei, cum ei nec pon-
tis, nec scaphæ opportunitas adesset; tamen hinc
aviditate ductus audiendi, et videndi miracula, in-
dustriæ denatandi confidens, pericia [Forte, peri-
zoma] expoliatur se, et Rhodani fluentis sese commit-
tens, cœpit natâre. Omnium civium trans Rhodanum
oculi intendentes erant in eum (Luc. iv, 20), cum su-
bito æstuans Rhodani turgentibus intercipitur un-
dis; submersusque necatus est. Clamor popularis
attollitur; juvenis devotio approbatur, infortunium
deploratur. Quid multa? Totius populi hic erat ani-
mus; hæc voluntas: hoc votum: ut missis piscato-
ribus, et sagenis, omni industria corpus juvenis
requiratur, si forte Domini Salvatoris misericordia
contingeret inveniri. In crastinum hora diei nona,
multo sudore quæsitum, inventum, allatum, et Mar-
thæ sanctissimæ est oblatum. Convenit universa civi-
tas (Act. xiii, 44) ad spectaculum hoc. Nobiliores ur-
bis, in utroque sexu, obsecrant et obtestantur, fle-
xis genibus, ancillam Christi, ut Christi Salvatoris
magnalia liceret eos cernere, in juvenis hujus resus-
citatione. Annuit illa, gratissimo ut erat animo:
si tamen omnes qui aderant Christianæ fidei man-
us darent. Conclamant omnes una voce: Crede-
mus Dominum Salvatorem, verum Dei Filium, et
Deum esse, qui te talem elegit famulam. Ad hæc,
exhilarata Martha beatissima, et de Domini Salva-
toris pietate et potestate confidens, prosternitur cum
lacrymis et orat; prosternuntur et populi, ipsa
movente; atque ejulatu magno (Gen. xxvii, 38)
omnipotentis Dei implorant clementiam, ut ad ho-
norem et gloriam nominis sui, suam in hoc miraculo
dignetur excitare potentiam (Psal. lxxviii, 9; Psal.
lxxxix, 3). Completa oratione, surrexit ancilla Christi,
et accedens ad corpus: In nomine, inquit, Domini
Salvatoris Jesu Christi Filii Dei, surge, juvenis, et
narra nobis quanta tibi fecerit benignitas Redempto-

ris. Quid multis moror? Ad hanc vocem, redeunte
anima, revixit juvenis, et resedit (Act. iii, 6; Luc.
viii, 39; Luc. vii, 15; Act. ix, 40), moxque in Chri-
stum se credere confessus est, et baptizatus est. Et
post multam populorum congaudentium lætitiâ,
sanus et incolomis ad propria remeavit. Quod vi-
dentes populi, conclamaverunt omnes unanimiter:
Christum Jesum verum Deum esse, nec esse alium
præter Christum Deum (Judith. ix, 10). Ex tunc,
Marthæ ministræ Christi sanctissimæ fama celebra-
rima in ore omni; ex tunc, virili sexui amoris et
femineo fuit honori.

CAP. XLIII. — *Ubi beata Martha aquam in vinum convertit, in dedicatione domus suæ.*

B Per idem tempus, per universas provincias Gal-
liarum, maximeque Viennensium, Narbonensium
et Aquitaniarum clarissimus rumor, et opinionis
bonæ suavissimus odor, sicut odor agri pleni cui be-
nedixit Dominus (Gen. xxvii, 27), omnium compro-
vincialium animos ad Christi fidem, et ad ancillæ
Christi, sanctissimæ Marthæ, amorem excitabat.
Congaudebat et congratulabatur ei soror ejus bea-
tissima, cum summa reverentia nominanda, Maria
Magdalena: sanctissimæ, et contemplativæ vitæ or-
dinatior et custos, archiepiscopus Maximinus, qui
accensus animo, ministram Christi videre et alloqui
(Act. xxviii, 20), a sua Narhonesi secunda in Vien-
nensem provinciam, usque ad Tharasconam ire
perrexit. Simili modo Trophimum archiepis-
copum, a civitate Arelatensi; sed et Eutropium pon-
tificem, ab Aurasicensi, Tharasconam advexit ea-
dem intentio et voluntas, simile desiderium, et vo-
tum, eadem die, et hora; cum tamen, tunc, nullus
eorum alterius suspicaretur adventum, convenerunt
tamen pariter, inspirante Deo, qui disponit omnia
suaviter (Sap. viii, 1). Suscepit eos honorifice sa-
crosancta virago, exhibuit liberaliter, violenter re-
tinuit; et die sexta decima Kalendarum Januarii,
quæ est septima decima dies mensis casleu, qui De-
cembris dicitur apud Latinos a, domum Marthæ
beatissimæ signis illius, et virtutibus, sanctaque ejus
conversatione insignem, dedicaverunt Domino Sal-
vatori basilicam. Et post dedicationem templi, cum
ad cœnam accessissent pontifices, ministravit eis,
mira et consueta affectione, Martha sanctissima.
Erant autem discumbentes multi qui convenerant.
Et deficiente vino (Joan. ii, 3), aquam in nomine
Jesu Christi hauriri et abundanter omnibus pro-
pinari jussit hospita Domini Salvatoris. Quam ut
pontifices in convivio gustaverunt, in vinum opti-
mum aquam conversam senserunt. Statuerunt,
igitur, communi decreto, pontifices diem illam,
omnibus annis, venerabiliter observari: ob dedica-
tionem basilicæ b, et aquæ in vinum mirabilem
mutationem.

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

a Mensis Casleu, qui apud Latinos dicitur De-
cember. Rabani Comm. in Machab., lib. i, cap. 1.

b Illum diem quo dedicatum est templum a Salo-
mone, sicut Regum liber et Paralipomenon narrat,

CAP. XLIV. — *Ubi beata Martha Mariam salutavit, et præsules exhibet, et sui transitus diem imminere prædicit*

Post transitum beatæ Marthæ, hujus occasione miraculi, mos inolevit ut, die dedicationis ejus domus, etiam festivitatem celebrarent transitus ejus; simul et passionem sancti Lazari, episcopi, fratris ejus; quod et de beato Joanne Baptista ^a, et de apostolis Christi Joanne et Jacobo, Simone et Juda, martyribusque quamplurimis, usque hodie fieri videmus; ut non in diebus quibus passi sunt, sed in diebus quibus dedicatæ sunt ecclesiæ eorum, vel inventæ eorum reliquiæ, celebrentur passionibus eorum. Valedicentes denique ancillæ Christi beatæ antistites, commendantes se sacrosanctis meritis illius et precibus, data et accepta invicem benedictione, ab invicem discesserunt (Act. xv, 39). Salutavit autem beata virgo sororem suam venerabilem et universo mundo prædicabilem, Mariam Magdalenam: rogans obnixæ, ut eam, dum viveret, visitare dignaretur. Quod ubi beatæ dilectrici Dei retulit archipræsul, salutatione sororem resalutavit, quodque petebatur concessit; quamvis illud non in corpore, sed post corpus, impleverit. Unde datur intelligi, sanctos Dei suorum meminisse, post corpus, quibus exhibent quod in corpore promiserunt. Inolevit per idem tempus, in provincia Aquitanicæ, persecutio sæva gentilium, multique Christianorum trusi sunt in exilium. Inter quos Frontinus, Petragoricensis episcopus, et Georgius Veliacensis Tharasconam ad beatissimam Martham confugerunt, quos illa in signum charitatis benigne admittere, magnifice exhibere; ac donec ad proprias dioceses redire permitterentur, honeste studuit retinere. Quibus tandem ad propria properantibus, ultimum valedicens ancilla Christi: O, inquit, præsul Petragoricensis, noveris me proximo anno completo migraturam de corpore mortis hujus (Rom. vii, 24); obsecro, si placet, adveniat sanctitas tua ad me sepeliendam. Cui antistes: Ego, ait, o filia, tuis obsequiis adero, Deo volente, vita comite (Genes. xviii, 10, 14). Redierunt ergo pontifices in sua (Act. xxi, 6), suosque ad se convocans Martha beatissima, diem transitus sui imminere post annum prædixit eis; lectoque suo illo nobili de samentis decumbens, toto illo fere anno, febribus urebatur, ut aurum in fornace igne probatur (Sap. iii, 6).

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

Judei solemniter celebrabant, et ipse dies apud eos festus habebatur, qui usus videlicet in illis exolevit, qui caruerunt et cultu et templo. Christiani autem servant morem illum Patrum, in quibus gloria translata videtur. Rabani de Institutione clericorum, lib. ii, cap. 45.

^a (Ex Evangelistis) colligitur Joannem imminente festivitate Paschali fuisse decollatum... et propterea quod in libro Sacramentorum natale ejus quarto Kalendarum septembris die notatum est, et in Martyrologio, quod Eusebii, et Hieronymi vocabulis insignitum est, legitur quarto Kalendas septembris in Emissa civitate Phœnicie provincie natale Joannis Baptistæ die quo decollatus est, non specialiter

CAP. XLV. — *Ubi beata Maria Christum videt; miratur et sepeliitur.*

Interea, beata Maria Magdalena supernæ ^b contemplationi vacans, et partem optimam, quam elegit (Luc. x, 42) conservans, licet adhuc in terris corpore peregrinaretur, mente tamen paradisi amœnitatem deambulabat ^c, et illa ineffabili dulcedine, quantum fas mortalibus, pascebatur. Quis autem explicare sufficiat quibus trahebatur suspiriis; quibus amica Salvatoris anhelabat [Codices regii 5281, 5360, ad cœlestia] votis, quamvis hic jam angelorum frueretur frequentia; quibus, inquam, desideriiis ardebat, cupiens esse cum Christo (Philip. i, 23); ut quem viderat in servili forma humilem (Ibid. ii, 7), in majestate cerneret regnantem ^d. Appropinquante tandem tempore, quo ejus sanctissima anima carnis ergastulo solveretur et [Codices regii ad] illa atria, quæ concupiscebat, et in quæ deficiebat (Psal. lxxxiii, 3), ingrederetur, Dominoque plenius jungeretur, apparuit ei Filius Dei Dominus Salvator, viditque desiderium suum: ipsum scilicet [Codices regii, videlicet] Christum Jesum, cum multitudine angelorum, ad cœlestis regni gloriam, pie et misericorditer ad se vocantem (Apoc. iii, 21): Veni, dilecta mea, et ponam te in thronum meum; quia concupivit rex speciem tuam, speciosus forma præ filiis hominum (Psal. xlii, 12, 3); ut cui, in terris cum hominibus conversanti (Baruc. iii, 38), temporalis vitæ subsidia officiosa sedulitate ministrasti [Codices regii, ministraverat], ab ipso cœlestis vitæ præmia, inter choros angelorum gaudens et exultans, sine fine percipias [Codices regii, perciperet]. Transit autem specialis amica Domini, et apostola Salvatoris, ^e undecimo Kalendas Augusti, letantibus angelis: cœlestium virtutum cohæres effecta, dignaque cum illis sempiternæ claritatis gloria perfrui, regemque sæculorum in decore suo videre (Isai. xxxii, 17). Cujus sanctissimum [Codices regii, sacratissimum] corpus, beatus Maximinus antistes, diversis conditum aromatibus, in mirifico collocavit mausoleo; ac, deinde super beatam membra, honorificæ architecturæ construxit basilicam. Monstratur autem sepulcrum ejus, ex candido marmore, continens in se sculptum qualiter, in domo Simonis, delictorum veniam promeruit; simul officium humanitatis, quod circa Domini [Codices regii, ejus] sepulturam devota exhibuit.

Diem decollationis ejus, sed diem potius quo caput ejus in eadem civitate Emissa repperit, atque in ecclesia est conditum, designat. Rabani in Matth., lib. v, cap. 19.

^b Codex Rabani semper. Sed in regis codicibus, 5281, 5360, ubi hæc reperiuntur (e Rabano, ut videtur, desumpta) legitur supernæ. Sic etiam apud Rabanum supernus, cap. 38, supernæ contemplationi vacans.

^c Paradisus, gaudium cœleste, ut in Apocalypsi, de ligno Paradisi. Rabani Allegorie in sacram Scripturam.

^d Ancienne Vie de sainte Madeleine

^e Ibid.

CAP. XLVI. — *Ubi beata Martha sororis suæ animam in cœlos ferri vidit ab angelis.*

Quæ dum geruntur apud Aquas, metropolim provinciæ Narbonensis ecclesiasticæ [Adde, secundæ], eadem hora, in provincia Viennensi, apud Tharascenam, ministra Domini Salvatoris Martha sanctissima, lecto febris detenta, divinis tamen laudibus intentâ, dum cœlestia meditaretur, vidit angelorum choros sororis suæ Mariæ Magdalene animam in cœlos ferentes. Vocatisque his, qui ei assidebant, retulit eis quid viderit; rogans eos sibi congratulari, exclamansque inquit: O pulcherrima soror, quid est quod fecisti? (Gen. xii, 18.) Cur me, ut mihi promiseras atque mandaveras, non visitasti? Ergone sine me frueris amplexibus Domini Jesu, qui nos se multum diligentes multum dilexit? Sequar te quocunque ieris (Luc. ix, 57). Tu vero, interim, vivas vita æterna, valeasque sine fine felix, et animæ tuæ memoris, non immemor esse velis. Hæc igitur visione exhilarata sacrosancta virago, plus solito cupiebat dissolvi et esse cum Christo, ægre ferens diutius permanere in carne (Phil., i, 23, 24), sororis suæ, et angelorum quos viderat consortio carere. Sciensque se nuper migraturam, credentes admonet, erudit et confortat. Cum igitur, fama ferente innotuisset, quod ancillæ Christi transitus immineret, convenit multitudo magna fidelium (Act. ii, 6), permanseruntque cum ea donec sepeliretur, extensis per memora papilionibus, ignibus undique accensis.

CAP. XLVII. — *Ubi Christus et Magdalena, ejus amica, apparuerunt beate Marthæ.*

Septima igitur sequenti die advesperascente, præcepit eis, ut luminaribus accensis cereis septem, tribusque lampadibus [*Hic forte quiddam deest in codice, verbi gratia: orarent, vel quid simile*]. Et circa noctis medium, sopore gravi (Joan. i, 5) vigiles oppressi, obdormierunt undique. Cum ecce turbinis impetus irruens in spiritu vehementi (Psal. xlvi, 8), cereos omnes et lampades exstinxit. Hoc intelligens ancilla Christi, signo crucis edito, contra insidias dæmonum oravit. Dehinc custodes excitavit, ut luminaria reaccenderent rogavit. Currentibus illis, diuque morantibus, ecce subito lumen cœlitus fustum radiavit; et in ipso lumine apostola Christi Domini Salvatoris, Maria Magdalena, facem igneam dextera gerens, apparuit; quæ mox septem cereos, et tres lampades exstinctas, suo cœlesti lumine accendit. Tum deinde, lectulo sororis suæ assistens: Salve, inquit, soror sancta. Et mox a sorore resalutata: Ecce, inquit, ac mihi per beatum pontificem Maximum mandasti, te, dum vivis in corpore, in corpore visitavi. Et, en dilectus tuus (Cant. ii, 9, 10), Dominus Salvator adest, ut te ab hac miseriarum

A valle vocet (Joan. xi, 28); sicut et me, ante meum transitum, mihi apparens, accersivit ad suæ claritatis palatium. Veni igitur, et ne moreris (Psal. lxi, 6). Dixit: Domino ingredienti jucunde occurrit, qui accedens propius, placidissimoque vultu Martham intuens: Cui tu, inquit, dudum devotissime de tuis facultatibus ministrasti; cui gratissima hospitia exhibuisti; cui post passionem meam, in membris meis, multa bona fecisti, Ecce adsum (Genes. xli, 14); cui olim prostrata dixisti: Ego credidi quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti (Joan. xi, 27). Veni igitur, hospita mea, veni de exsilio; veni, coronaberis (Cant. iv, 8). Hæc illa audiens, erigere se, et surgere nitebatur, et sequi Salvatorem incontinenti. Cui Salvator: Expsecta, inquit, quia vado parare tibi locum, et iterum veniam, et accipiam te ad meipsum: ut ubi sum ego, tu quoque sis mecum (Joan. xiv, 2, 3, 4). Dixit, disparuitque; sed et soror ejus sancta Maria non comparuit; lux tamen permansit, quæ cum illis apparuit. Tunc deinde vigiles advenerunt, et luminaria, quæ exstincta reliquerant, insolito lumine radiantia mirati sunt.

CAP. XLVIII. — *Ubi, et quando, et qualiter, et quibus præsentibus, beata Martha migravit a corpore.*

Ubi dies illuxit, jussit se extra subdio poni. Omnis enim celeritas tarda videbatur, matutinum illud mille annorum moram habere. Sternuntur palææ sub arbore frondosa, super palæas cilicium, in quo fit crux ex cinere. Et dum sol oritur, ancilla Christi effertur, ac super cineres disponitur, ipsaque petente, crucifixi Salvatoris imago ante faciem ejus erigitur. Ubi dum paulisper quievisset, respiciens fidelium multitudinem, rogavit ut suis precibus ejus transitum accelerari peterent. Quibus ubertim flentibus, illa erigens oculos ad cælum: O, inquit, hospes, quare, Domine Salvator, quid est quod moraris (Act. xxii, 16)? Quando veniam, et apparebo ante faciem tuam? Ex quo mihi diluculo locutus es, anima mea liquefacta est (Psal. xli, 5; Cant. v, 6). Ex tunc desiderio tui, omnia membra mea rigescunt, nervi stupescunt, ossa tabescunt, medullæ fatiscunt, et omnia interiora mea arescunt. Non confundas me, Domine, ab expectatione mea. Deus meus, ne tardaveris, Domine, ne moreris (Psal. cxviii, 116; Psal. xxxix, 18; Psal. lxix, 6). Hujusmodi meditant, venit in mentem quod olim viderit qualiter Christus in cruce hora nona expiraverit; quodque seriem passionis Christi, Hebraice editam, secum olim ab Jerosolimis attulerit. Et accersito sancto Parmena, hanc proferri, et coram se recitari rogavit: ut vel sic suæ expectationis tædium temperaret. Nec secus accidit, quam speravit. Dum enim, ea quæ viderat olim dile-

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a *Breviarium Eduense, anni 1530. Officium sanctæ Marthæ fol. xc, quod fratribus et sororibus patefecit dicens: O pulcherrima felix et mea dilecta soror, non attendisti quod mihi vovisti ut me visi-*

tares. Vivas cum magistro et vere hospite nostro in sede beata: Hæc videntur ex Rabano desumpta fuisse, aut saltem ex veteri instrumento quo usus es. Rabanus.

ctoris sui supplicia seriatim, propria lingua legentem audiret, obortis ex compassione lacrymis, *cœpit flere*; obliquate, interim, suæ migrationis, fixit intentionem totam in tenore passionis. Audito donec quod Christus, *in manus Patris spiritum commendans, spiritum emisit* (Luc. xxiii, 46); suspiravit graviter, et expiravit. Dormivit autem in Domino quarto kalendas augustas, octavo die post transitum sororis suæ sanctæ Mariæ Magdalænæ, sexta feria, hora diei nona, anno sexagesimo quinto ætatis suæ. Corpus cum digno honore conditum, et involutum, in ecclesia propria intulerunt socii ejus, qui cum ea ab Oriente venerunt, et usque in diem illum ei perseveranter adhæserunt: sanctus, scilicet, Parmenas, Germanus quoque, et Sostenes et Epaphras, qui fuerant sancti Trophimi, Arelatensis archiepiscopi, comites; Marcella quoque ministra ejus, et Euchodia et Syntex. Hi septem triduanas vigilias in ejus exsequiis egerunt cum multitudine concurrentium undique populorum, qui usque in diem tertium, circa corpus sanctum in Dei laudibus excubabant; accensis cereis in ecclesia, lampadibus per domos, ignibus per nemora.

CAP. XLIX. — *Ubi, et quando, et qualiter sepulta est a Domino Salvatore, et sancto Frontino anti-siite, corporaliter tamen absente.*

Et die sabbati, parata est ei sepultura insignis ad propriam ejus, quam pontifices dedicaverunt, basilicam. Die vero dicta Dominica, hora diei tertia, congregati aderant omnes, ut corpus sanctum congruo condirent, pridie Kalendas Augusti. Cum ecce, eadem hora, apud Petragoricas, Aquitanie civitatem, Missas celebraturo pontifici sancto Frontino, populos exspectanti et in cathedra dormitanti, apparuit Christus et ait illi: Fili, veni, imple quod promisiisti, exsequiis Marthæ hospitæ meæ te affuturum. Dixit; moxque pariter in *ictu oculi* (I Cor. xv, 52) apparuerunt apud Tharasconam, libellos in manu tenentes, in ecclesia: Christus capiti, præsul pedibus, astantes; ipsi soli corpus in mausoleum locantes^a, mirantibus cunctis qui aderant. Egrediuntur, completis exsequiis. Sequitur eos unus ex clero, querens a Domino quis esset, vel unde venisset. Cui Dominus nihil respondit; sed codicem quem tenebat dedit. Clericus ad sepulcrum rediit; codicem cunctis ostendit; in singulis paginis, sic legit: *In memoria æterna erit Martha, hospita Christi; ab auditione mala non timebit* (Psal. cxl, 6). Nihil aliud continebatur in codice. Interea apud Petragoricas, levita pontificem excitat: horam sacrificii præterire, populum fatigari, suggerens. Cui præsul: *Nolite, inquit, turbari* (Act. xx, 10), nec tædeat vos diutius exspectasse. Ego enim, nunc,

A raptus sum in spiritu, sive in corpore, sive extra corpus, nescio: Deus scit (II Cor. xii, 2, 3), Tharasconam, cum Domino Salvatore, ministram ejus Martham sanctissimam, ut viventem pollicitus sum, mortuam sepelire. Mittite igitur nunc qui annulum nostrum, et chirothecas criseas referat, quas in manus sacristæ posui, dum corpus sanctum in mausoleo composui. Miratur hæc audiens populus, mittit Tharasconam nuntios tenus. Rescribunt Tharasconenses Petragoricensibus diem et horam sepulture ejus ignotam; et venerabilem cum eorum pontifice, quem bene noverant, exsequiis ejus interfuisse personam; et de libello, et titulo libelli, ne forte hoc episcopum latuisset; et annulum quod receperat sacrista remitti alteramque chirothecam; altera in testimonium tanti miraculi retenta. Qui autem ministraverant ministræ Salvatoris, quidam redierunt in Orientem, evangelizantes regnum Dei: Epaphras videlicet, cum sancta Marcella, et Syntyche beata, quæ Philippis dormit sepulta, de qua Apostolus scribit. Syntex beato fine quievit: Parmenas (Act. vi, 5) plenus fide, et gratia Dei, martyrii gloriam adeptus; Germanus et Euchodia consolationi fidelium operam dantes, beatis apostolis auxilio fuerunt, cum sancto Clemente, et cæteris coadjutoribus eorum, quorum nomina sunt in libro vitæ (Philip. iv, 2). In basilica vero Marthæ beatissimæ, a die dormitionis ejus, miracula sine numero contigerunt: cæcis, surdis, mutis, claudis, paralyticis, aridis, leprosis, dæmoniacis variisque passionibus fatigatis, sanitates omnimodæ provenerunt. Francorum et Teutonicorum rex, Clodoveus, Christianæ fidei ferens insignia primus, miraculorum Marthæ sanctissimæ multitudine et magnitudine motus, Tharasconam venit; moxque, ut tumbam sanctæ tetigit, gravi morbo renun, quo miserabiliter laboraverat, liberatus est. Dedit Deo in testimonium tantæ virtutis, et suo annulo signavit, terram trium leucarum in girum ecclesiæ Marthæ sanctissimæ, ex utraque parte Rhodani, cum villis, et castris, et silvis; quæ omnia usque hodie immunitate perpetua possidet sacrosancta virago. Furta, vero, vel rapinæ, aut sacrilegia, seu falsa judicia, subito Dei judicio, horribiliter puniuntur ibidem incontinenti, ad laudem Domini Salvatoris.

D
CAP. L. — *De transitu et sepultura sancti archipresulis Maximi.*

Hucusque de venerabilis ministræ Filii Dei, Domini Salvatoris, Marthæ sanctissimæ vita religiosa, et morte pretiosa, quæ gesta sunt narrasse sufficiat. Nunc igitur quæ post sacrum ejus transitum, per ipsam, vel circa ipsam, facta sunt prodigia; vitam quoque virtutibus plenam, et passionem fratris ejus

NOTE POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Mausolea sunt sepulcra vel monumenta regum, a Mausoleo rege Ægyptiorum dicta. Nam, eo defuncto, uxor ejus miræ magnitudinis et pulchritudinis exstruxit sepulcrum, in tantum, ut usque hodie

omnia monumenta pretiosa, ex nomine ejus mausolea nuncupentur. *Rabani de Universo, lib. xiv, cap. 28.*

beati Lazari, pontificis et martyris, novo principio reservantes; quæ per dilectricem Dei Mariam Magdalenam facta sunt miracula, referre curabimus breviter, ac primo sanctissimi archipræsulis Maximini transitum perstringemus. Qui a imminente tempore quo, sancto sibi revelante Spiritu, ab hac luce se subtrahi cognovit, mercedem laborum suorum a pio iudice recepturus, intra basilicam [Codices regii 5281, 5360, prædictam], quam superius, super beatæ Mariæ Magdalænæ membra sanctissima, cum opere mirifico, construxisse retulimus, jussit sepulturæ suæ locum præparari, ac juxta beatæ [Codices regii, Mariæ Magdalænæ corpus], dilectricis Dei mausoleum, sarcophagum^b suum collocari. In quo, post sanctum ejus transitum, sacro illius corpore a fidelibus honorifice deposito, magnis miraculorum virtutibus, ambo decorant locum; interventu suo, petentibus

A animæ et corpori [Codices regii, corporis], præstando salubria^c. Qui locus, postea, tantæ religionis est habitus, ut nullus regum, aut principum, nec aliquis, sæculari pompa præditus, ecclesiam illorum, beneficia petiturus, ingredi audeat donec prius, depositis armis, omnique^d beluina posthabita ferocitate, demum, cum omni humilitatis devotione, introeat^e. Femina, vero, nulla, unquam, alicujus temeritatis audacia in illud sanctissimum templum ingredi præsumpsit, cujuscunque conditionis, ordinis, aut dignitatis haberetur. Vocatur autem monasterium illud: Sancti Maximini abbatia, quod est constructum in præfato Aquensi Comitatu, rebus omnibus, honoribusque ditatum valde. Transiit autem beatus pontifex Maximinus, sexto Idus Junii, in cælis [In præfatis Codicibus, a Domino] feliciter coronatus.

NOTÆ POTISSIMUM EX RABANO DESUMPTÆ.

^a Ancienne Vie de sainte Madeleine.

^b Sarcophagum Græcum est, eo quod ibi corpora consumantur: Sarco enim Græcè caro, phagus comedere dicitur. Rabani de Universo, lib. xiv, cap. 28, p. 199.

^c Quæ sequuntur et usque in finem textus Rabani reperiuntur in codicibus regii de Vita beatæ

B Mariæ Magdalænæ, 5280, 5312, 5347, 5551, 5368.

^d Cod. Rabani: animaque; per plures codices vita sanctæ M. Magd.: animique. Certe legendum: omnique, ut ex codice regio, 5268, emendandum duximus.

^e Hucusque tantum in Codicibus regii 5296 B, 5278, 5345, 5323

Explicit vita beatæ Mariæ Magdalænæ et sororis suæ sanctæ Marthæ.

COMMENTARIA IN REGULAM SANCTI BENEDICTI.

(Vide tomi CII col. 689, inter Smaragdi Opera, cui, ut suam, hanc Expositionem restituimus.)

PROPHETIA DE FRANCIS.

(Vide inter Opera sancti Augustini, tom. VI, col. 1133.)

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

AB REGIMBALDO CHOREPISCOPO MOGUNTINUM.

(Baluz., Capitula I. II, p. 1378.)

Reverentissimo atque in divino cultu religiosissimo Christi sacerdoti REGIMBALDO, RABANUS in Domino salutem.

Nuper ad nos quidam frater venit de monasterio quod dicitur Herolvesfeld vicino nobis, portans in

pittatio quasdam quæstiunculas conscriptas, petensque ex tuo nomine quatenus eas nostris responsionibus solveremus. Cujus petitioni libenter aurem accommodavimus, et quantum potuimus, ex Patrum sententiis eas solvere cepimus.

1. Primum ergo ibi quæsitum est quale iudicium ille sustinere debeat qui, flagellando uxorem suam, duos filios suos in partu occidit, ita ut ad baptismum

gratiam pervenire non potuerint, tertium vero si-
limum ita debilitavit ut post partum mox baptizatus
vitam finierit. Ubi liquido patet quod propter im-
moderatam correptionem in crimen cecidit parricidii.
Quid autem de homicidio sacri canonessanciant
tibi non ignotum est, cum in Ancyrano concilio ita
scriptum est : Qui voluntarie homicidium fecerint,
pœnitentiæ quidem jugiter se submittant, perfectio-
nem vero circa vitæ exitum consequantur. De ho-
miciidiis non sponte commissis, prior quidem defi-
nitio post septennem pœnitentiam perfectionem
consequi præcepit, secunda vero quinquennii tem-
pus explere. Ubi etiam consideranda est infirmitas
personæ pœnitentis et modus pœnitentiæ. Qui fer-
vide pœnitentiam de peccatis suis gerit, citius in-
dulgentiam per Domini misericordiam obtinebit.

2. Secunda quæstio est de eo quem canis furens
morsu in pede laceravit, ob cujus remedium quidam
ei nescienti dederunt jecur ejusdem canis ad man-
ducandum, quasi sanus inde fieri posset. Ubi hu-
manus error delicti noxam peperit in his qui vo-
lentes sanum mederi, vim medicinæ nescierunt.
Sunt ergo hujusmodi ab hoc errore corrigendi, ne
ultra tale facinus perpetrent, et pro facto quod com-
miserunt aliqua disciplina vel jejuniis corripiendi,
ut cæteri metum habentes tale scelus post hæc com-
mittere non præsumant.

3. Tertia quæstio de eo fuit qui cani feminae irra-
tionabiliter se miscuit; et quarta de illo qui cum
vaccis sæpius fornicatus est. Quid de hujusmodi
hominibus judicandum sit, et de hujusmodi animan-
tibus et partu earum faciendum. Ubi depentia hu-
manæ mentis et miseria patet maxima; eoque de-
testabilis est illud factum quo scelus in eo apparet
maximum, cum animal rationale contra naturam
irrationabili per libidinem se commiscet animanti.
In Lege ergo Dominus tale crimen judicio mortis
punendum esse decrevit, ita dicens : Qui cum ju-
mento et pecore coierit, morte moriatur. Pecus
quoque occidite. Mulier quæ subcuberit cuilibet
jumento, simul interficiatur cum eo. Sanguis eorum
sit super eos. Sed si aliquis quærendum putat quo-
modo sit reum pecus, cum sit irrationale nec ullo
modo legis capax, intillegat inde pecora jussa inter-
fici, quia tali flagitio contaminata indignam repli-
cant facti memoriam, neque humano usui sunt di-
gna ubi abominatio claret maxima. Sacri autem
canones de eis qui fornicantur irrationabiliter, id
est, commiscantur pecoribus, aut cum masculis
polluuntur, ita præcipiunt, ut quotquot ante vice-
simum annum tale crimen commiserint, quindecim
annis exactis in pœnitentia communionem merean-
tur orationum; deinde quinquennio in hac commu-
nionem perdurantes, tunc demum oblationis sacra-
menta contingant. Discutiat autem et vita eorum,

qualis tempore pœnitudinis exstiterit. Et ita mise-
ricordiam consequantur. Quod si inexplebiter hæ-
sere criminibus, ad agendam pœnitentiam prolixius
tempus insumant. Quotquot autem peracta viginti
annorum ætate, et uxores habentes, hoc peccato
prolapsi sunt, viginti quinque annis pœnitudinem
gerentes, in communionem suscipiantur orationum;
in qua quinquennio perdurantes, tunc demum obla-
tionis sacramenta percipiant. Quod si qui et uxores
habentes et transcendentes quinquagesimum annum
ætatis, ita deliquerint, ad exitum vitæ communionis
gratiam consequantur.

4. De vitulis quoque qui a vaccais illis pollutis
nati sunt nescio quid obsit ne eorum usus hominibus
deserviat. Sed si scrupulum est alicui utrum eorum
lac aut carnes comedi possint, et propter pollutio-
nem matris eorum scandalum aliquod oriatur, simul
cum matre occidantur, vel paganis vendantur, ne
turpitudinis priscae memoria scandalum fiat. Dicit
enim Apostolus : Si esca scandalizat fratrem meum,
non manducabo in æternum. Si enim propter cibum
frater tuus contristatur, jam non secundum charita-
tem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere pro quo
Christus mortuus est. Noli propter escam destruere
opus Dei. Omnia munda sunt. Sed malum est ho-
mini qui per offensionem manducat.

5. Quod autem novissime interrogasti de illo qui
avunculum suum nolens sive volens interficit, quid
pati debeat, jam superius de homicidio satis dictum
est juxta id quod sacri canonessanciant. Sed ma-
nifestum est quod parricidii crimen majori subicitur
vindictæ. Unde sancti Patres sanxerunt quod parricidæ
deponentes militiæ cingulum, omni tempore
vitæ suæ in pœnitentia persistant, sive in monaste-
rio Deo serviant.

Hæc ergo omnia secundum id quod in Scripturis
sacris vel in canonibus Patrum expressum inveni-
mus, conscripsimus. Tu autem, sanctissime, secun-
dum id quod videas unicuique expedire, ita tem-
peris judicium, discretionem in omnibus servans,
quia discretio mater est omnium virtutum. Dedit
enim tibi Dominus in omnibus intellectum, qui bene
certanti et gregem suam diligenter custodienti
æternum cum sanctis pastoribus in cœlesti regno
daturus est præmium.

EPISTOLA II.

AD HERIBALDUM EPISCOPUM ANTISSIODORENSEM

(Vide epistolam Pœnitentialem Rabani præmissam.)

EPISTOLA III.

AD EGILEM PRUMIENSEM ABBATEM.

De corpore et sanguine Domini adversus Ratper-
tum.

(Mabill., Act. SS. ord. S. Bened., t. VI.)

1. Quod corpus et sanguis Domini vera sit caro,

^a Quæ hic editur scriptio de Eucharistia eruta est ex
ms. codice Gemblacensi, in quo cum aliis ejusdem
generis continetur. Occurrit primo libro Ambrosius
de mysteriis et de sacramentis : tum post aliqua alia

Paschasius Radbertus de corpore et sanguine Domini :
dein libellus seu epistola cujusdam ejusdem tituli et
argumenti, incipiens ab his verbis, Intuentes senten-
tiam Apostoli, etc., editus in Spicilegiū tomo XX;

verusque sit sanguis, unusquisque debet credere, nosse, tenere, confiteri pariter et incunctanter asserere fideles. Prorsus quisquis hoc negat, esse cognoscitur et vincitur infidelis, quippe qui non credit ipsi Domino dicenti: « Nisi manducaveritis carnem » Fili hominis, et biberitis ejus sanguinem, non » habebitis vitam in vobis (*Joan. vi. 54*); » et: « Qui » manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, » in me manet, et ego in eo (*Ibid. vers. 57*); » et: » Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est » potus (*Ibid. vers. 56*). » Quod explicans beatus Augustinus ait: « Ergo si vere est cibus, et vera » caro: et si vere est potus, utique et verus sanguis; » alioquin, quomodo verum erit quod dicit: « Panis » quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita, » nisi vera sit caro? Hoc ergo profecto fidelissime

A confirmo, et addo: quod sicut veritas est Christus, et verus agnus Dei qui quotidie pro vita mundi mystice immolatur: ita procul dubio ex pane vera caro, et ex uno verus sanguis ejus consecratione Spiritus sancti potentialiter creatur. Quia revera, quemadmodum sanctus Augustinus verissime testatur, sicut de Virgine per Spiritum sanctum vera caro sine coitu creatur, ita per eundem ex substantia panis ac vini mystice idem Christi corpus et sanguis consecratur: » Quæ cum certissime omnia sint, nec ullus hinc Christianus Christo credens ambigere possit, quod et ipsum esse verum pars etiam gentilium scit. Nam quondam in terra Wigarorum quidam nobilis potensque paganus bibere me suppliciter petivit in illius Dei amore qui de vino sanguinem suum facit. B nem suum facit.

postea *Dicta cujusdam Sapientis de corpore et sanguine Domini adversus Rabertum*: fragmentum item de corpore et sanguine Domini. His subjecta sunt in eodem codice *Dicta domni abbatis Herigeri de corpore et sanguine Domini*, cum hoc exordio: *Sicut ante nos dixit quidam sapiens, etc.*, qui libellus est sub titulo Anonymi a Cellotio editus. Prior anonymus, quem Acherianum voco, in eo versatur ut probet corpus Domini in Eucharistia egestionem et corruptionem non esse obnoxium. Alter anonymus, scilicet noster, duo intendit adversus Paschasium: unum, corpus eucharisticum non esse prorsus idem quam quod natum ex Virgine: alterum, Christum non toties pati, quoties missarum solennia celebrantur. Horum alterum pugnat quidem contra Paschasium: alterum Paschasio perperam impositum est, uti agnoscit Herigerus seu anonymus Cellotianus in cap. 6 his verbis: « Quod autem iterum objiciunt cum dixisset toties Christum pati, quoties contingat quotidie ubique celebrari, ego certe in libro ejus non reperi, » etc. Nec dubium quin hanc accusationem Herigerus rejiciat in anonymum nostrum, nam nihil simile apud Ratramnum legere memini. Certe hunc anonymum viderat Herigerus, qui ex eo verba non pauca et sententias aliquas transtulit in libellum suum.

Hinc facile adducor ut sequentis anonymi scriptionem non aliam esse putem quam epistolam Rabani ad Egilem seu Egilonem Priumiensem abbatem, cujus in epistola ad Heribaldum Rabanus ipse meminit: ubi arguens eos qui dixerant corpus Christi eucharisticum hoc ipsum esse quod natum est ex Maria virgine, subdit: « Cui errori, quantum potui, » ad Egilem abbatem scribentes, de corpore ipso quid vere credendum sit, aperuimus. » Et quidem illud maxime me movet, quod Herigerus, cui anonymum nostrum non incognitum esse dixi, hac de questione loquens, duos tantum Paschasio adversarios, scilicet Rabanum et Ratramnum, opponat Paschasio: contra quem, inquit, satis argumentantur Rabanus in epistola ad Egilonem abbatem, et Ratramnus quidam libro composito ad Carolum regem. » Cum enim anonymum nostrum legerit Herigerus, hac in re Paschasio data opera repugnantem; eum certe non prætermisurus esset hoc loco, si alius a Rabano et Ratramno fuisset. Ad hæc, anonymi nostri ætas apprime convenit cum ætate Rabani. Scribebat quippe auctor eo tempore quo controversia de triplici corpore nova erat. Nam relata Paschasii de unico corpore sententia hæc subdit: « Istud plane fateor nunquam me prius audisse, vidisse, legisse. » Hæc vero sive novitas, sive ignoratio in illum auctorem cadere non potuit, nisi vel quia is Paschasio æqualis primam vidit istius questionis originem: vel quia longiori post Paschasium tempore

natus, ejus rei memoriam, utpote jam obliteratam, a majoribus haud accepit. Atqui vixit ante Herigerum, qui ejus scriptione usus est, nec toto sequeculo abfuit a Paschasio. Nova ergo et inusitata illi anonymo hæc contentio visa est, propterea quod Paschasio compar, eam hausit ab ipso auctore Paschasio. Denique scribebat anonymus noster tum, cum Bulgari (quos Nicolao primo pontifice ad fidem accessisse constat) adhuc *pars gentilium* erant, id est paganorum erroribus tenebantur. Quippe catholicam de Eucharistia fidem probaturus, ait eam ita cuivis esse manifestam, ut « pars etiam gentilium sciat. Nam quondam in terra Wigarorum, inquit, quidam nobilis potensque paganus bibere me suppliciter petivit in illius Dei amore, qui de vino sanguinem suum facit. » Quod sane in argumentum trahi non posset, si cæteris conversis unus aliquis id rescisset paganus post prædicationem mysterium nostrorum apud Bulgaros: qui *pars gentilium* non recte dicerentur, nisi omnes in infidelium tenebris tum perseverassent. Porro hæc omnia recte conveniunt in Rabani ætatem, qui Paschasii æqualis, biennio decessit ante Nicolai primi pontificatum, ad quem Bulgarorum conversionem referendam esse diximus. Non ergo temere censeri potest hujus scriptunculæ auctor. Quod si ita est, non dubito quin ipsa sit Rabani epistola ad Egilem abbatem, quæ ad nos pervenerit vulgaribus epistolarum formulis destituta, uti contigit Herigeri scriptioni, quam Gerardus abbas in prologo ad Vitam sancti Adalhardi epistolam appellat. Neque illud extra conjecturam, quod anonymi nostri lucubratio non solum in Gemblacensi codice reperitur, sed etiam (ut ex amicorum relatu intellexi) in membraneo libro cœnobii Sancti Hucherti in Arduenna: qui locus non ita procul abest a monasterio Priumiensi, cui præfuit Egil abbas, ad quem Rabanus epistolam scripsit. Hæc afferro pro conjecturis, quas eruditorum judicio lubens subijcio.

D Cæterum quod auctor iste objicit Paschasio quasi dixerit, Christum toties pati quoties contingit missarum solennia celebrari, id est consequenti tantum sine dubio, non ex disertis verbis deducit. Sic enim invidiose, ut Paschasius ipse lib. xii in Mathæum conqueritur, dicta ejus interpretabantur nonnulli, quasi in libro de corpore et sanguine Domini, Christi « dictis plus tribuere voluerit, quam ipsa repromittit Veritas: timentes forte, inquit, quod ipsi tunc tuerentur, quibus loquebatur, ne partes facere voluerim, et ejus per singulos membra dividere concisa vel dispersita, » etc. Ad eundem modum Paschasii adversarii ex ejus sententia de uno et eodem Christi in Eucharistia corpore inferebant, fore ut toties Christus pateretur quoties missæ celebrarentur. MABILL.

2. Illud in hoc libro a mihi prius penitus fateor A inauditum reperiri sub nomine sancti Ambrosii, quod non sit hæc alia caro Christi, quam quæ nata est de Maria, et passa in cruce, et resurrexit de sepulcro. « Hæc, inquit, ipsa est, et ideo Christi est caro, quæ pro mundi vitæ adhuc hodie offertur. » Hoc in capitulo positum est secundo (*Edit. cap. 1 et 4*). Similiter dicitur et in octavo: « Vere crede, et hoc quod conficitur in verbo Christi per Spiritum sanctum, corpus ipsius esse ex Virgine. » Istud plane fateor nunquam me prius audisse, vidisse, legisse; multumque miratus sum hoc sanctum Ambrosium dixisse: et insuper etiam multo magis miror auctorem hujus voluminis b istud ibi posuisse. Quippe cum in septimo capitulo beatus Augustinus aliquanto superius dicat: « Quia Christum vorari fas dentibus non est, voluit in mysterio hunc panem et vinum vere carnem suam et sanguinem consecratione Spiritus sancti potentialiter creari, creando vero quotidie pro mundi vita mystice immolari; ut sicut de Virgine per Spiritum vera caro sine coitu creatur; ita per eundem ex substantia panis ac vini mystice idem Christi corpus et sanguis consecratur. » Si enim verum, imo quia procul dubio verum est, quod tantus auctor fassus est quia Christum vorari fas dentibus non est; quomodo hanc carnem Christi vorari fas est, si de Maria nata, et in cruce passa, et de sepulcro resuscitata est? præsertim cum illa Christi caro resurgens de sepulcro ita glorificata sit, ut jam vorari nullo modo possit? Prorsus ergo tam contraria, sicut ista videntur inter se dicta, nunquam in ullo scripto meo de cætero voluissem ponere, nisi consequenter ea nossem simul, et possem, Deo donante, protinus evidenter exponere.

3. Huc accedit et multo aliud molestius, et omnino difficilior, illud videlicet quod in duodecimo capitulo (*Edit. cap. 7*), ubi scilicet tribus modis dicitur corpus Christi, id est Ecclesia, et istud mysticum, et illud quod sedet ad dexteram Dei; ita disputat beatus Augustinus, quasi non ei placuerit illud quod sanctus dixit Ambrosius. Ait enim: « Illud corpus quod natum est de Maria, in quod istud transfertur quod pendit in cruce, sepultum est in sepulcro, resurrexit a mortuis, penetravit cælos, et pontifex factus in æternum quotidie interpellat pro nobis. Ad quem, si recte communicamus, mentem dirigimus, ut ex ipso et ab ipso nos corpus ejus carnem ipsius, illo manente integro, sumamus. Quæ nimirum caro ipsa est, et fructus ipsius carnis, ut idem semper maneat, et universos qui sunt in corpore, pascat. » Hæc post apostolos omnium Ecclesiarum, sicut ante nos dictum est, magistri (Augustini) dicta, si, velut nimis necesse, fideliter, ferventer, diligenter, intelligenter et frequenter legeritis, manifestissime cognoscetis, non quidem (quod absit) naturaliter (*Herig. cap. 4*), sed specialiter aliud esse corpus Domini, quod ex substantia panis ac vini pro mundi vita quotidie per Spiritum sanctum conse-

cratur, quod a sacerdote postmodum Deo Patri suppliciter offertur: et aliud specialiter corpus Christi, quod natum est de Maria virgine, in quod istud transfertur: et aliud specialiter corpus Christi, sanctam scilicet Ecclesiam, qui corpus Christi sumus, dum ab ipso summo Christo pontifice porrigente tribuitur et confertur. Quod revera satis liquido patefecit, cum de ipso pio pontifice nostro dicit, ut ex ipso et ab ipso nos corpus ejus, carnem illius, illo manente integro sumamus. Quod quid est aliud, quam ut nos, qui sumus corpus Christi, sumamus corpus Christi, quod datur nobis ab ipso Christo, non aliunde quam a semetipso, quia translatum est in ipsum, ut quod est in ipso, nobis qui ex ipso sumus, detur ab ipso, sed tamen integro manente ipso, quia scilicet integrum corpus Christi de Maria natum, in quod istud est translatum quod in altari divinitus consecratur, Deo postmodum constat oblatum simul et immolatum.

4. Ad illa siquidem verba Domini, *Hoc est corpus meum*, fit corpus Domini; et supplicante sacerdote, corpus Domini sumptibile transfertur in corpus Domini natum de Virgine, quod est penitus inconsumptibile, ut videlicet vere nobis detur ab ipso Christo pontifice: quia nimirum sicut ipse est qui baptizat, sic ipse est qui nobis corpori suo corpus suum de corpore suo salubriter sumendum dat, id est ad remedium, non (sicut reprobi illud accipiunt) ad judicium. Ipse, inquam, est qui dat, quemadmodum ipse dicit: « Panis quem ego dabo, caro mea est c pro mundi vita (*Joan. vi, 52*), » non pro duorum mundorum vita. Ipse plane pontifex noster, ipse vere beatus vir, qui est tanquam lignum plantatum secus decursus aquarum (*Psal. 1, 3*), dat electis tantummodo suis fructum suum. Ipse namque est et sapientia propter unitatem personæ, in cujus laude lignum vitæ est his qui apprehenderint eam. Proinde veraciter ait ipse, qui est utique arbor ligni vitæ: « Qui vicerit, dabo ei edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mihi (*Apoc. ii, 7*). » Quia profecto, sicut a beato Augustino consequenter explanatur in eodem capitulo, non aliis largitur etiam in mysterio, quam vincentibus. Ipse namque granum frumenti, quod cadens in terra fuit mortuum, et affert fructum multum; non aliis inde dat edere, quam vincentibus electis suis, quos reperit quidem fenum, sed ipse factus homo fenum nostrum vertit in frumentum; et ipse hoc solummodo frumentum suum, electos videlicet suos, cibavit, cibatur, et cibabit ex adipe frumenti. Unde dicitur et in alio psalmo ad Jerusalem et Sion: « Et adipe frumenti satiet te (*Psal. cxlvii, 14*). » Unde dicit et Zacharias propheta loquens de Ecclesia: « Et quid bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines? » (*Zach. ix, 17*).

5. Ecce claret ad liquidum quod non nisi solum est cibus electorum. Ponamus igitur ante oculos fidei ipsum beatum pontificem nostrum, beatum

a In interlinea, scilicet Paschasii.

b Scilicet Paschasium.

filium, et sapientiam; et suscipiamus gaudent, A pariter et tremendo, qualiter ipse, qui est utique lignum vitæ, velut decerpendo decedat electis suis timorate et humiliter accedentibus ad se communicandum fructum vitæ; sicque perfacile et consequenter poterimus credere vero lumine fidei nostræ gratis oculos illustrante, quod Dominum pridie quam pateretur, verum corpus et sanguinem suum dedit discipulis suis, manente integro corpore suo, quod a die resurrectionis resumptum gerit immortale. Unde revera satis congruenter divinitus dispositum simul et factum est, quod ante passionem Domini celebratum est hoc sacramentum: quatenus corpus Domini quod seminatum est, resurgens integrum maneat semper et incorruptum; et tamen hunc quem ejus instante morte percepimus, usque ad finem sæculi de ipso ligno vitæ sumamus quotidie fructum: quia profecto de ipso ligno vitæ pullulat, manat semper, exuberat iste fructus vitæ. Unde sanctus Augustinus cum dixisset: « Ut ex ipso et ab ipso nos corpus ejus carnem ipsius illo manente integro sumamus; » protinus adjecit et ait: « Quæ nimirum caro ipsa est, et fructus ipsius carnis, ut idem semper maneat, et universos qui sunt in corpore, pascat. » Quod ob id eum credo dixisse, ut ipsius Domini humanum corpus quod seminatum est in morte, fuerit quasi granum semenque vitæ, atque postmodum de ipso resurgente, tanquam de ligno vitæ, pullularet semper, et pullulet sumendum nobis, unde vitam æternam in nobis manentem habemus. Unde prorsus reprobis non licet sumere, beato rursus Augustino sic in eodem capitulo superius teslante: « quod sane corpus Christi ut vera caro sit Christi pro mundi vita quotidie per Spiritum sanctum consecratur, ex qua non habeant potestatem edere qui ex adverso sunt. » Vescuntur autem ea condigne qui sunt in corpore illius, ut solum corpus Christi dum est in via, ipsius carne reficiatur, et discat nihil aliud esurire quam Christum, nihil sentire nisi Christum, nihil aliud sapere, non aliunde vivere, non aliud esse quam corpus Christi. Hinc ipse sponsus Ecclesiæ Dominus, a quo panis datus, datur, et dabitur, id est caro sua, non pro reprobis et immundis, sed pro mundatis, et magis magisque mundandis; mundis vita solis dicit electis suis: « Comedite, amici; » bibite et inebriamini, charissimi (Cant. v, 1). » Quia revera lignum vitæ solis membris suis, id est corpori suo, dat corpus suum de corpore. Et ipse qui similiter est vitis vera, palmitibus in ea manentibus dat bibendum sanguinem suum, sicut ipse dicit: « Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo (Joan. vi, 57). » Reprobis vero mundus manducans et bibens indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Non enim pascitur frumento electorum, quia non est triticum, sed palea, licet presentialiter sit in area; neque potatur sanguine Domini, quia sarmentum sterile non manet in vite, licet esse videatur in vinea.

6. Hic, si potest, oculos et aures aperiat, et hæc videat, et audiat, qui quoties toto terrarum orbe missarum solemnia celebrantur, toties Dominum Christum pati prædicat, ob nihil videlicet aliud nisi propter hoc solummodo, ut omnes reprobos quos a Domino scit in cruce redemptos, ipsa communione corporis et sanguinis Christi redemptos, redimi et redimendos dicat (*Herigerus, cap. 4*): cum potius omnis reprobis indigne sacramentum ipsum percipiens, iudicium sibi manducat et bibit. Velim tamen nobis respondeat et dicat qui hoc ad suam (proh nefas!) et edentium perniciem prædicat, quisnam Domino passionem toties intulerit, inferat, et inferre deinceps habeat, utrum videlicet sacerdos qui sacrificat, an Pater qui sacrificata sanctificat, B an Filius qui communicantes vivificat; an Spiritus sanctus per quem ea creat et consecrat, et in quo sacerdos ista fieri supplicat; an populus, id est Ecclesia et sponsa Christi, quæ communicat? Quorum quia nihil nisi nimis mendaciter et perniciosissime potest dici, patet profecto Dominum semel passum et mortuum, nullatenus postmodum potuisse, vel posse (quod absit) pati, dicente beato Petro apostolo: « Christus semel pro peccatis nostris passus est (*I Petr. iii, 18*). » Hinc dicat et apostolus Paulus: « Christus semel oblati est ad multorum exhaurienda peccata (*Heb. ix, 28*). » Verumtamen ne reprobi electis dicant: Semel passus pro peccatis vestris, frequenter patitur pro nostris; tunc ad exhaurienda specialiter peccata multorum, nunc C generaliter ad cunctorum. Nam ipsi solummodo reprobi confingere possunt intra se deliramenta hujusmodi, secundum illud Apostoli: « Rursum crucifigentes sibi metipsis Filium Dei (*Hebr. vi, 6*). » Absit enim ut ejus Ecclesia et sponsa passionem inferat ei, ne, inquam, deinceps hæc reprobi dicant, quid hinc nobis Apostolus dicat audiant: « Non, inquit, in manufactis sanctis Jesus introivit exempla verorum, sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis; neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno: alioquin oportebat enim frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummatione sæculorum D ad destructionem peccati per hostiam suam apparuit (*Hebr. ix, 24*). » Ilinc prorsus evidenter apparet, et satis liquido claret, non oportuisse, nedum oportere, Dominum Jesum frequenter pati ab origine mundi. Nam si quando Cain occidit fratrem suum Abel, tunc passus fuisset Christus, et tertia die resurgens rursus potuisset crucifigi et occidi, et ita semper tertia die crucem pateretur usque in finem sæculi; nullatenus tunc toties potuisset nec posset pati, quoties passus fuisset et pateretur, si ex quo cœpta sunt missarum solemnia celebrari, voluisset (quod absit) toto terrarum orbe et vellet usque in finem mundi ad singulas missas, quæ quotidie milibus et innumeris [in locis] celebrantur, pati. Sed revera quemadmodum nequaquam tunc in cœna sua

passus est quando primitus ex pane et vino dignatus est verum corpus et sanguinem suum creare, consecrare, et discipulis suis dare, manente integro humano corpore suo: ita nullatenus postmodum passus est, patitur vel patietur, quoties corpus et sanguinem suum ex pane creat et vino. Quod apertissime probans Apostolus, cum divisisset illud quod positum superius, nunc autem semel apparuit, illico subinferens ait: « Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium: sic et Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata; secundo sine peccato apparuit expectantibus se in salutem (*Ibid.*, vers. 27). » Deo gratias, patet, placet, libet veritas; prostrata, perempta jacet falsitas: quia nimirum cum Dominus in cœna sua dedit manducandum corpus, et bibendum sanguinem suum, nihil mali fuerit passus, cum tamen adhuc esset passibilis et mortalis: multo minus resurgens a mortuis postmodum passus est, patitur, vel patietur manens impassibilis et immortalis, dicente Apostolo: « Christus resurgens a mortuis jam non moritur; mors illi ultra non dominabitur (*Rom. ix*). » Ecce qualia missarum solemnia celebrantur ab illo nimis longe lateque laudato pontifice, qui pro solis reprobis vult et prædicat Dominum Deum nostrum toties passionem perferre, quoties ad altare sacramentum corporis et sanguinis Domini satagit sacerdos offerre; cum rursus dicit Apostolus: « In voluntate Dei sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel. » Item, « Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet ad dexteram Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Unam enim oblationem consummavit in sempiternum sanctificatis. (*Hebr. x, 10*). »

7. Sed ut tandem aliquando hanc adversus inimicum veritatis disputatiunculam Deo donante claudam, noverit qui hoc dicit, quod Dominus Jesus nullatenus illic rursus pati venit, quod non potest esse: sed panem et vinum in corpus et sanguinem suum consecrando venit vertere, quod nobis nimis est necesse. Mundus igitur electus, Ecclesia Dei, sponsa Christi, nullatenus debet, nec utique potest ibi Dominum rursus mori desiderare, ubi novo corpore et sanguine suo venit eum vivificare, pascere, potare, et per singulos dies vere simul ac renovare. Sane sciendum est nobis omnimodo, quod licet aliud specialiter corpus Christi, unde superius dixi, quod sederet ad dexteram Dei; et aliud specialiter istud quod divinitus creatur et consecratur quotidie novum: simul tamen non duo sunt (quod absit) corpora, sed unum: siquidem sicut corpus et carnatus, sic etiam homo. Istud autem non est homo, licet vera sit caro: verumtamen et illud corpus et istud quod, sicut ait sanctus Augustinus, transfertur in illud. Ob id non duo sunt corpora, sed unum, licet aliud sit specialiter illud, aliud istud: quia prorsus adeps ille frumenti, id est divinitas Verbi, facit ut

A unum sit corpus unius Agni: et hoc ideo, quia et illud et istud verum est corpus, et vera pariliter caro. Quod ut manifestius fiat, exemplis evidentibus probabo. Ipsius Domini Christi est alius, non (quod absit) personaliter, sed naturaliter spiritus juxta divinitatem, alius naturaliter spiritus juxta humanitatem: simul tamen non duo, sed unus est personaliter spiritus propter unitatem personæ. Nam spiritus Deus Dei Filius, spiritus ubique totus, nusquam remotus: et spiritus hominis creatus, ac per hoc localis atque circumscriptus, de quo dicit Evangelium: « Et inclinato capite emisit spiritum (*Joan. xix, 30*). » Uniuscujusque nostrum alius est naturaliter homo exterior, alius interior, dicente Apostolo: « Et si exterior homo noster corrumpitur, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem (*II Cor. iv, 16*). » Simul autem non homines duo, sed unus est homo, teste ipso Christo qui totum hominem fecit sanum in sabbato. Alius est spiritus Dei, et alius est hominis spiritus: et tamen « qui adhæret Domino, unus spiritus est (*I Cor. vi, 17*). » Alia est personaliter caro viri, alia uxoris: simul autem una est caro, dicente Scriptura: « Et erunt duo in carne una (*Ibid.*, vers. 16). » Quod exponens Dominus ait in Evangelio: « Itaque jam non sunt duo, sed una caro (*Matth. xix, 6*). » Quod historialiter quidem factum sciens Apostolus in Adam et in Eva, sacramentum tamen magnum spiritualiter interpretatur in Christo et in Ecclesia. Ergo jam modo pateat, placeat, libeat, rogo, quod Deus homo, Verbum caro dat Ecclesiæ suæ, sponsæ suæ, carni scilicet suæ, manducandam carnem suam de semetipso Dei Agno, semper tamen manente vivo, semper integro. Igitur suam. Lucet, placet, libet, quod alia specialiter est caro inconsumptibilis, et alia sumptibilis, et alia specialiter corruptibilis (*Herig. cap. 5*): tamen a dante carne datam carnem accipiens caro salubriter sumendo, futura incorruptibilis: nihilominus quoque debet lucere, placere, libere, quod simul una est naturaliter caro dans, data, accipiens; videlicet invisibilis, vescenda, vascens; inconsumptibilis, sumenda, sumens: quoadusque scilicet inconsumptibilis per sumendam sic sumentem reficiendo perficiat, ut exhibeat sibi gloriosam, non habentem maculam aut rugam, aut aliud ejusmodi, et unam secum (sicut est) carnem gratis ad gloriam perducatur. Amen.

EPISTOLA IV.

AD HINCMARUM RHEMENSEM.

[Ex Sirmondo.]

Reverentissimo et desiderantissimo fratri, et merito rectæ fidei ac sanæ professionis ab omnibus catholicis rite venerando, HINCMARO pontifici, RABANUS servorum Dei servus in Domino æternam optat salutem.

Proximo vere, hoc est in Martio mense, in diebus Quadragesimæ, appropinquante Paschali solemnitate, vester nuntius ad me veniens portavit vestram

* Scilicet Paschasio, quem ironice pontificem vocat.

epistolam, simul et opusculum quod fecistis ad re-
 currens et simplices qui in vestra parochia consis-
 tunt; contra Gotescalci errorem. Afferebat etiam
 secum aliorum scripta, qui propemodum memorati
 hæretici dogma sequuntur, sed non usquequaque.
 Nam Prudentius Tricassinæ civitatis episcopus, ad
 vos et ad Pardulum scribens, plura testimonia præ-
 teritorum Patrum in quaternionibus suis collegit,
 in quibus aliquando nostro sensui concordat, hoc est
 ubi dicit peccati auctorem Deum non esse, nec ali-
 quem ad peccandum compellere, præmium vero
 iustis immensa gratia misericorditer tribuere, pœ-
 nam autem condignam iniquis pro malis eorum ope-
 ribus juste reddere, quia justus est Dominus in om-
 nibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.
 Sed quando dicit quod Deus, sicut electos prædesti-
 natione sua ad præmium æternum perducit, ita præ-
 destinatione sua cogat peccatores in interitum ire,
 hoc mihi videtur in congregatione testimoniorum
 suorum facere velle, ut credamus et confiteamur,
 juxta traditionem Gotescalci, geminam esse prædes-
 tinationem: scilicet quod sicut electos præsciendo
 et prædestinando Deus ducit ad vitam, ita reprobos
 præsciendo et prædestinando ducat ad pœnam. Sed
 quia hoc nusquam in Scripturis sacris ita mixtum
 positum inveni, ejus traditionibus assentire non ac-
 quiesco. Singillatim autem cunctis propositionibus
 ejus per singula loca respondere, et sententiis illis,
 quas ipse ex multis libris congregavit, contrarias
 sententias apponere non me permittit infirmitas cor-
 poris, nec ægritudo senectutis. Quæ autem de præ-
 scientia et prædestinatione Dei in sacris libris didici,
 et sententias quas probatas a canonicis scriptoribus
 in divinis Testamentis inveni, prout memorie tunc
 occurrerant, in opusculis meis inserui, quæ ad No-
 tingum episcopum et Eberhardum comitem præteri-
 to tempore contra Gotescalci errorem confeci. Quæ
 etiam opuscula, quæ dixistis quod memoratus Gote-
 scalcus ea corrumpere ac vitare, vobis modo prout
 a me dictata sunt ad legendum transmisi, et si quid
 in eis emendandum sit, vestro judicio magis eligo
 corrigi quam hæretici. Pauca quidem adhuc testi-
 monia de apostolis et prophetis hic inserenda cen-
 sui, quatenus tentent hi qui prædestinationem Dei
 in tam pravum sensum vertere volunt, ut Deum dic-
 cant prædestinatione sua auctorem esse perditorum,
 utrum ex divina auctoritate suas inventiones affir-
 mare possent an non. Ego autem nusquam prædes-
 tinationem in malo positam, quantum recorder, in-
 veni, sed semper in bonum. Nam beatus Paulus apo-
 stolus in Epistola ad Romanos ita scripsit dicens:
 « Scimus autem quod diligentibus Deum omnia
 « cooperantur in bonum his qui secundum proposi-
 « tum vocati sunt sancti. Nam quos præscivit, et
 « prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui,
 « ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos
 « autem prædestinavit, hos et vocavit, et quos voca-
 « vit, hos et justificavit. Quos autem justificavit, il-
 « los et glorificavit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si

A « Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam pro-
 « prio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus
 « tradidit eum. Quomodo ergo non etiam cum illo
 « omnia nobis donavit? » (*Rom. viii, 28.*) In Epi-
 stola autem sua ad Ephesios ita loquitur dicens: « Be-
 « nedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi,
 « qui benedixit nos in omni benedictione spi-
 « rituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos
 « ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et
 « immaculati in conspectu ejus in charitate qui præ-
 « destinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum
 « Christum in ipsum secundum propositum volunta-
 « tis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gra-
 « tificavit nos in dilecto filio suo, in quo habemus
 « redemptionem per sanguinem ejus, remissionem
 « peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ
 « superabundavit in nobis in omni sapientia et pru-
 « dentia ut notum faceret nobis sacramentum volun-
 « tatis suæ secundum bonum placitum ejus quod
 « proposuit in eo in dispensationem plenitudinis
 « temporum, instaurari omnia in Christo quæ in
 « cœlis et quæ in terra sunt in ipso, in quo et vos
 « cum audissetis verbum virtutis Evangelium sa-
 « lutis vestræ, et credentes signati estis spiritu
 « promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis
 « nostræ in redemptionem acquisitionis in laudem
 « gloriæ ipsius (*Ephes. i, 3.*) » Quam sententiam
 beatus Ambrosius atque Hieronymus ita exposuerunt,
 scilicet hoc decrevisse Deum, ut credentes in Chri-
 stum adoptarentur in filios Dei. Præscius Deus
 omnium scivit qui credituri essent in Christum,
 sicut dicit ad Romanos, quos præscivit et vocavit,
 nos non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus. Quos
 autem Deus dicitur vocare, perseverant in fide. Hi
 sunt quos elegit ante mundum in Christo, ut sint in-
 contaminati coram Deo in charitate, hoc est ut amor
 Dei sanctam illis faciat conversationem. Quod autem
 ait: « In charitate prædestinavit nos; » dupliciter
 legendum, ut charitas, vel cum superioribus, vel
 cum inferioribus copuletur. Cum superioribus ita,
 « ut essemus sancti et immaculati coram ipso in cha-
 « ritate, » et postea sequatur, « prædestinans nos
 « in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ip-
 « sum. » Cum inferioribus autem sic, « in charitate
 « prædestinans nos in adoptionem filiorum per Je-
 « sum Christum in ipso, » id est Christo, qui nun-
 quam non fuit filius: nos vero non fuimus filii an-
 tequam prædestinati essemus cum ipso. Hoc autem
 prædestinavit, ut haberet potestatem filius Dei fieri
 omnis qui credere voluisset in ipsum; quia nemo fi-
 lius Dei fieri potuit, nisi fidem et charitatem quæ
 per dilectionem operatur, habeat. Idcirco non est
 Deo, qui salutis humanæ et bonorum omnium au-
 ctor est, seductio hominis et deceptio deputanda, per
 quam in mortem cadat perpetuam: sed magis sibi met-
 ipsi, qui propriæ concupiscentiæ, vel diaboli sugge-
 stioni consentiens; peccatum committit, nec inde con-
 dignam pœnitentiam ante obitum agere voluerit.
 Quod apostolus Jacobus ostendit dicens: « Nemo

« cum tentatur dicat quoniam a Deo tentatur. Deus enim intentator malorum est, ipse autem nemi-
nem tentat. Unusquisque vero tentatur a concupi-
scentia sua abstractus et illectus : deinde concupi-
scentia cum conceperit parit peccatum, peccatum
vero cum consummatum fuerit generat mortem
(*Jac. i, 13*). » Superius de tentationibus, quas per-
mittente Domino exterius probandi gratia perpeti-
mur, disputavit. Nunc incipit agere de illis quas in-
terius instigante diabolo, vel etiam naturæ nostræ
fragilitate suadente, toleramus. Ubî primo illorum
destruit errorem, qui sicut bonas cogitationes a Deo
nobis constat inspirari, ita etiam malas ipso insti-
gante putant nostra in mente generari. « Nemo ergo
cum tentatur dicat quoniam a Deo tentatur, » illa
videlicet tentatione, qua dives incedens in itineribus
suis marcescit, id est, nemo cum rapinam, furtum,
falsum testimonium, homicidium, stuprum, vel cæ-
tera hujusmodi commiserit, dicat quoniam Deo co-
gente necesse habuerit hæc patrare, ideo nullatenus
horum effectum declinare poterit. « Deus enim in-
tentator malorum est, » subauditur tentamentorum.
« Ipse enim neminem tentat, » ea videlicet tentatione,
quæ decipit miseros ut pereant. Duplex est autem
genus tentationis : unum quod decipit, aliud quod
probat. Secundum hoc quod decipit, Deus neminem
tentat : secundum illud quod probat, Deus tentavit
Abraham : de quo et Propheta postulat : « Proba
me, Domine, et tenta me » (*Psal. xxv, 2*). « Unus-
quisque vero tentatur a concupiscentia sua abstra-
ctus et illectus, » abstractus videlicet a recto iti-
nere, et illectus in malum. De hoc versu Hieronymus
contra Jovinianum (*Lib. ii, sub initium*) : « Sicut in
bonis, inquit, operibus perfectior est Deus, non est
enim volentis, neque currentis, sed Dei miserentis,
et adjuvantis, ut pervenire valeamus ad calcem : sic
in malis atque peccatis, semina nostra sunt incen-
tiva et perfectio diaboli, cum viderit nos super fun-
damentum Christi ædificasse fenum, ligna, stipulam,
tunc supponit incendium. » Igitur non est æquum
ut Salvatorem nostrum perditionis nostræ assera-
mus auctorem, sed ut misericordem patrem ame-
mus, et justum judicem timeamus, ipsumque assi-
due deprecemur, ut eruat nos a malis, et defendat
ab omnibus inimicis. Qui in oratione Dominica, jus-
sit Patrem cœlestem nos petere, ut dimittat nobis
debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus
nostris, et ne nos inducat in tentationem, sed liberet
nos a malo. Non enim inducet nos in tentationem
per quam decipiamur, sed hoc petimus ne nos induci
permittat in tentationem noxiam, per quam incida-
mus in peccatorum ruinam : quin potius liberet nos
a malo, hoc est diabolo, et ab æterno interitu (*Aug.
de Sermone Domini in monte, lib. ii, cap. 9*). « Igitur
non per seipsum inducit Deus, sed induci patitur
eum, quem suo auxilio deseruerit, ordine occultis-
simo ac meritis. Causis etiam sæpe manifestis, di-
gnum judicat illum quem deserat, et in tentationem
induci sinat. Aliud est autem induci in tentationem,

aliud est tentari. Nam sine tentatione probatus esse
nullus potest. Non ergo hic oratur ut non tentemur,
sed ut non inferamur in tentationem : tanquam si
quispiam, cui necesse est igne examinari, non oret
ut igne non contingatur, sed ut non exuratur. « Vasa
enim figuli probat fornax, et homines justos tenta-
tio tribulationis » (*Eccli. xxvii, 6*). » Multi autem in
precando ita dicunt : Ne nos patiaris induci in tenta-
tionem, exponentes videlicet quomodo dictum sit in-
ducas. (*Cypr. de oratione Dominica*). « Qua in parte
ostenditur nihil contra nos adversarium posse, nisi
Deus ante permiserit : ut omnis timor noster, et de-
votio, atque observatio ad Deum convertatur, quando
in tentationibus nostris nihil malo liceat nisi pote-
stas inde tribuatur. » Quod autem ille Corbeiensis
monachus in epistola sua vituperavit nos, non recte
Fulgentii sententiam exposuisset scribendo de vobis
ad amicum suum ita dicens : Nam quod ait dixisse
Fulgentium, « præparavit Deus malos ad luenda
supplicia, » pro eo quod est « præparari permisit, »
invenit quod diceret, non vero dixit quod debuit : et
vos seductos esse asserit stylo cujusdam libelli, qui
fertur esse Hieronymi, de Induratione cordis Pha-
raonis, ut diceretis non Deum indurasse cor Pharao-
nis, sed indurari permisisse, non recte vos repre-
hendere mihi videtur : quia non Deus cujusquam
cor sua factione indurat, ut semetipsum homo ab
errore non corrigat, sed justo judicio indurari per-
mittit, aut propria nequitia, aut diaboli malitia.
Quod manifestis indicibus probari potest. Nam Pau-
lus apostolus, cum in Epistola sua ad Romanos de
Pharaone mentionem habuisset, ita adjecit dicens :
« Dicit enim Scriptura Pharaoni, Quia ad hoc ipsum
« excitavi te ut ostendam in te virtutem meam, et
« ut annuntietur nomen meum in universa terra » (*Rom.
ix, 14*) » (*Orig. in Epist. ad Rom., c. 9*). « Vide enim
quia non dixit, ad hoc ipsum te feci, alioqui ad con-
ditorem referri culpa videretur : sed ait, ad hoc ip-
sum te suscitavi, ut per animi tui malitiam, quam
tibi infrunite et sine Dei timore vivendo quæsis-
ti, et in alios irrogetur utilis ac fructuosa correptio, et in
teipsum ad posteritatis exemplum famosissimus con-
feratur interitus. » (*Ambros. in Epist. ad Rom. cap.
9*). « Ad hoc enim servatus est Pharaon, ut multa si-
gna et plagæ ostenderentur in illum quasi jam mor-
tuum. Suscitatus autem dictus est, quia cum apud
Deum mortuus esset, modicum tempus accepit ut vi-
vere videretur : ut esset ad cujus pœnam et varia
tormentor genera usque ad mortem ingererentur,
et omnes qui sine Deo erant, inde metu territi, hunc
solum Deum esse cum admiratione maxima fateren-
tur, a quo hæc vindictæ sunt. Hoc etiam genere anti-
qui medici in hominibus morte dignis, vel mortis
sententiam consecutis, requirebant quomodo prodes-
sent vivis, quæ in homine latebant apertis, ut his cogno-
scerent causas ægritudinis, ut pœna morientis profi-
ceret ad salutem viventis. » (*August. in Epist. ad Rom.,
c. 62*). « Quod ergo jam Pharaon non obtemperabat
præceptis Dei, jam de supplicio veniebat. Non autem

quisquam potest dicere obdurationem illam cordis immerito accidisse Pharaoni, sed iudicio Dei retribuentis incredulitati ejus debitam poenam. Non ergo hoc illi imputatur, quod tunc non obtemperarit, quandoquidem obdurato corde obtemperare non poterat; sed quia dignum se præbuit, cui cor obdureretur priori infidelitate. In his enim quos Deus juste damnat, infidelitas et impietas inchoant poenæ meritum, ut per ipsam poenam etiam male operentur; sicut et superius idem dicit Apostolus: « Et quomodo non probaverunt Deum in notitia habere, tradidit illos Deus in raprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt (Rom. ix, 18). » Quapropter ita concludit Apostolus: « Ergo cui vult miseretur, et quem vult indurat. » (Orig. in Epist. ad Rom., c. 9.) « Quod autem dicit, Ergo cui vult miseretur, et quem vult indurat, » ex his quæ in Exodo scripta sunt videtur assumere. Ibi enim dicit: « Indurabo cor Pharaonis, ut ne dimittat populum (Exod. iv, 21). » Indurabatur autem cor Pharaonis hoc modo. Noluit Deus subitam et plenam dare in eum vindictam. Quamvis enim esset consummata malitiæ, tamen per patientiam suam Deus nec ipsi facultatem conversionis excluserat: et ideo primo lenioribus, tum etiam paulatim ingravescentibus in eum verberibus utitur. Sed quod Deus gerebat per patientiam, ex hoc ille indurabatur ad contemptum, majorem sibi iram recondens, ita ut ad ipsum dici conveniat illud quod Apostolus scribit: « An divitiæ bonitatis ejus et longanimitatis contemnitis? Ignoras quoniam patientia Dei te ad poenitentiam adducit? Secundum duritiam autem et cor impoenitens thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ? » (Rom. ii, 4.) Non ergo quem vult Deus indurat, sed qui patientiæ obtemperare noluerit induratur. » (August. in Epist. ad Rom., c. 62.) « Cui enim miseretur, facit eum bonum operari, et quem obdurat, relinquit eum ut mala operetur: sed et illa misericordia præcedenti merito fidei tribuitur, et ista obduratio præcedenti impietati, ut et bona per donum Dei operemur, et mala per supplicium, cum tamen non auferatur liberum voluntatis arbitrium, sive ad credendum Deo, ut consequatur nos misericordia, sive ad impietatem, ut consequatur nos supplicium. Qua conclusione illata, infert quæstionem tanquam a contradicente. Ait enim: « Dicis itaque mihi, quid adhuc quæritur? Nam voluntati ejus quis resistit? » (Rom. ix, 19.) Cui sane inquisitioni sic respondet, ut intelligamus spiritualibus viris, etiam non secundum terrenum hominem viventibus, patere posse prima merita fidei et impietatis, quomodo Deus præscientia eligat credituros, et damnet incredulos, nec illos ex operibus eligens, nec istos ex operibus damnans: sed illorum fidei præstans ut bene operentur, et istorum impietatem obdurans deserendo, ut male operentur. Qui quoniam intellectus, ut dixi, spiritualibus patet, a carnali autem prudentia longe remotus est, sic refellit inquirentem, ut intelligat se deponere debere prius nomen luti, ut ista per spiritum investigare

A mereatur. Itaque, inquit: « Tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare sic me fecisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione vas facere aliud quidem in honorem, aliud in contumeliam? » (Ibid. vers. 20.) « Quandiu figmentum es, inquit, et ad massam luti pertines, nondum perductus ad spiritualia, ut sis spiritualis omnia judicans, et a nemine judiceris, cohibeas te oportet ab hujusmodi inquisitione, et non respondeas Deo, cujus consilium quisque scire cupiens, oportet ut prius in ejus amicitiam recipiatur, quod contingere nisi spiritualibus non potest; jam portantibus imaginem cælestis hominis. « Jam enim, inquit, non dicam vos servos, sed amicos. Omnia enim quæ audivi a patre meo nota feci vobis (Joan. xv, 15). » Quandiu itaque vas figuli es, conterendum est hoc ipsum in te prius virga illa ferrea, de qua dictum est: « Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos (Psal. ii, 9), » ut corrupto exteriore homine, et interiore innovato, possis in charitate radicatus et fundatus comprehendere latitudinem, longitudinem, altitudinem, et profundum, cognoscere etiam supereminentiam scientiæ charitatis Christi. Nunc itaque cum ex eadem conspersione Deus alia vasa in honorem facit, alia in contumeliam, non est tui discutere, quisquis secundum eandem conspersiorem adhuc vivis, id est terreno sensu carnaliter sapias. » (Orig. in Epist. ad Rom. 9.) « Subjungit enim hæc Apostolus ex persona contraria sentientis: « Dicis itaque mihi quid adhuc quæritur? Nam voluntati ejus quis resistit? » etc. Voluntati quidem Dei certum est quod nullus obsistere possit: sed voluntatem ejus justam rectamque esse scire nos convenit. Ut boni enim aut mali simus, nostræ voluntatis est, quod autem malus ad hujusmodi verbera, et bonus ad hujusmodi gloriam destinatur, voluntatis est Dei? « O homo, inquit, tu quid es qui respondeas Deo? » (Greg. Moralium ix, c. 8.) Respondere Deo non posse convincitur qui homo nominatur, quia per hoc quod de humo sumptus est judicis superna discutere dignus non est. Unde in Job legitur: « Vel quis dicere potest, Cur ita facis? » (Job ix, 12.) Auctoris facta semper indiscussa veneranda sunt, quia injusta esse nequaquam possunt. Rationem quippe de occulto ejus consilio quærere, nihil est aliud quam contra ejus consilium superbire. Cum ergo factorum causæ non deprehenduntur, restat ut sub factis illius cum humilitate taceatur, quia nequaquam sufficit sensus carnis, ut secreta penetret majestatis. Qui ergo in factis Dei rationem non videt, infirmitatem suam considerans cur non videat rationem videt. Unde per Paulum quoque subsequenter adjungitur: « Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quare me fecisti sic? » (Rom. ix, 20.) Quo enim se cernit figmentum divini esse operis, eo semetipsum redarguit ne contra manum resultat operantis, quia qui benigne quod non erat fecit, quod est injuste non deserit. Ad semetipsum ergo

post percussione mens redeat, et quod apprehendere non valet non requirat, ne si divinæ iræ causa discutitur, amplius discussa provocetur, et quem placare humiliter poterat, inextinguibiliter superbia accendat. His ergo ita se habentibus, bonum mihi videtur ut humana fragilitas divina iudicia indiscrete discutere non præsumat, sed magis venerari studeat, quia in præcipiti pedem ponit, qui mensurarum suarum litem non attendit. Solus enim Deus perfecte et per omnia suam voluntatem et potestatem novit. Ideo divina iudicia, quæ ignota nobis sunt, discutere nos non convenit. Tamen firmiter credere debemus quod Deus mortem non fecit, nec lætetur in perditione morientium, et qui vult omnes homines salvos esse, et ad agnitionem veritatis venire, redimet animas servorum suorum, et non derelinquet omnes qui sperant in se. Quod in Scripturis sacris et in divinis Testamentis de prædestinatione scriptum legimus, firmiter teneamus, nec de nostro aliquid adjicere præsumamus. Satis sit nobis quod Apostolus et doctor gentium de prædestinatione electorum docuit; nec illud quod ipse de reproborum prædestinatione dicere noluit, nos noviter inferamus. Non enim oportet nos de voluntate et factis Dei sine charitate disputare, et præsumptione ad infirmorum scandalum invicem contendere, ne forte per hoc iuxta Veritatis sententiam in æternum supplicium damnemur. Sufficit nobis ad salutem, et ad rectæ fidei sobrietatem, quod apostolica doctrina nos docet, et stultas quæstiones penitus deseramus, secundum ejusdem Apostoli præceptum, quod ad Timotheum scribens ait: « Noli verbis contendere, in nihilo utile, nisi ad subversionem audientium. Sollicite cura te ipsum probabilem exhibere Deo operarium, inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Profana autem et inaniloqua devita, et verborum novitates: multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit (*II Tim. II, 14 seq.*). » Et rursum: « Stultas, inquit, et sine disciplina quæstiones devita, sciens quia generant lites, servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati; ne quando det Deus illis poenitentiam ad cognoscendam veritatem, et respiciant a diaboli laqueis, a quo capti tenentur ad ipsius voluntatem (*Ibid., vers. 23-26*). » Oremus pro invicem ut salvemur, sicut memoratus Apostolus nos facere docet dicens: « Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est et acceptum coram salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro multis, testi-

monium temporibus suis, in quo positus sum ego prædicator et apostolus: veritatem dico, non mentior, doctor gentium in fide et veritate (*I Tim. II, 1 seq.*). » (*Raban. in Epist. Pauli lib. xxiii.*) « In commune pro omnibus debere eos sollicitos esse præcepit. Nam is qui pro omnibus hominibus hæc facere jubetur, evidens est quoniam et pro omnibus sollicitudinem expendere jubetur. Deinde ad illa quæ summa esse videntur inter homines transit. « Pro regibus, inquit, et omnibus qui in sublimitate sunt. » Et ostendens quoniam et hoc lucrum sit eorum: « ut quietam, inquit, et tranquillam vitam agamus cum omni pietate et sobrietate. » Si enim, ut conveniens est, in pace illi deguerint, possibile est et nos tranquillitatem facientes pietati intendere, et vite sobrietati. Et suadens illis ista sic facere, sicut ipse præcepit, communem pro omnibus hominibus sollicitudinem, qui per totum orbem esse videntur, expendere, et communia bona debere existimari ea quæ universorum sunt: « Hoc autem est bonum et acceptum coram salvatore Deo nostro, » (*Ambr.*) SuffICIENTER suavitatem eos sic sapere, si quidem et Deo sic placet. Unde et probationem faciens quod Deo ista placent, adjicit: « Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad cognitionem veritatis venire. » Nam quia Deus de omnibus hominibus ista velit, nemo poterit contradicere. Evidens autem est quoniam omnes vult salvari, quia et omnes tuetur. Necessarium est ergo ut nos ejus tuitionem erga omnes imitemur, si tamen ad plenum acceleramus similia sapere Deo. Et omni ex parte id ostendens adjicit, « Unus autem Deus est. » Hoc est, quia est omnium Deus, non aliorum quidem est Dominus, aliorum vero non est. Itaque non est possibile eum despiciere aliquos quasi alienos sibi existentes: « Unus est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. » (*Aug.*) Fallax itaque mediator, hoc est diabolus, quo per secreta iudicia Dei superbia hominum mereretur illudi, unum cum hominibus habet, id est, peccatum: aliud videri vult habere cum Deo, ut quia carnis mortalitate non tegitur, pro immortalitate se ostendat. Sed quia stipendium peccati mors est, hoc habet commune cum hominibus, unde simul damnentur in mortem. Verax autem mediator est, quem secuta tua misericordia, Domine, demonstrasti humilibus, et misisti, ut ejus exemplo etiam ipsam discerent humilitatem. Mediator quippe ille Dei et hominum, homo Christus Jesus, inter mortales peccatores et immortalem justum apparuit, mortalis cum hominibus, justus cum Deo, ut quoniam stipendium justitiæ vita et pax est, per justitiam conjunctam Deo evacuaret mortem justificatorum impiorum, quam cum illis voluit habere communem. Sic demonstratus est antiquis sanctis, ut ita ipsi per fidem futuræ passionis ejus, sicut nos per fidem præteritæ, salvi fierent. In quantum enim homo, in tantum mediator: in quantum autem verbum, non medius, quia æqualis Deo, et Deus apud Deum, et simul cum Spiritu sancto unus Deus. »

(*Ambr.*) « Opportune vel maxime hoc in loco hominem eum vocavit, ut et a natura ostenderet donationis communionem, omnibus necessario id contentibus, quoniam universitatis pars existens secundum naturam communem omnibus, potest per similitudinem naturæ donationem præstare. Unde illud quasi jam in confessionem deductum hinc accipiens adjicit, « qui dedit seipsum redemptionem pro omnibus testimonium temporibus suis. » Nam et pro omnibus dedit seipsum. Nec enim pro aliquibus mortem subire acquievit, sed omnibus volens in commune conferre beneficium, passionem suscipere est dignatus, secundum illud tempus quo passus est, testimonium enim vocat passionem ipsam. « Temporibus vero suis » dicit, ut asserat secundum illud tempus quo passus est. Et ut passionem Christi omnibus necessariam esse demonstraret, ostendit illis quod conveniat in commune de omnibus hominibus sollicitudinem impendere, eo quod et Deus omnibus curam adhibeat, et quod in commune sit omnium Dominus, et quod majus est, quoniam ipse Christus similiter omnibus appropinquare videtur proprietate naturæ. Nam et omnibus præbuit beneficium pro omnibus passionem suscipiens. Comprobat vero illud de cætero etiam et de illis quæ secundum se sunt. « In quo positus sum, inquit, ego « prædicator et Apostolus, veritatem dico, non mentior, doctor gentium in fide et veritate. » Pro his ergo et ego constitutus sum apostolus, ut et ipsam doctrinam ad omnium hominum notitiam deferam, et omnes ad fidem Christi accedere faciam, per quam ista nobis retributa sunt. Et quidem ad horum doctrinam et insinuationem gentium creatus sum apostolus, ut prædicem omnibus hominibus qui in omni loco sunt. »

Hæc ergo de præscientia Dei et prædestinatione, et quod ipse Deus omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis vult pervenire, apostolicarum sententiarum sensu juxta præcedentium Patrum expositionem, prout potui, et assiduæ infirmitas me sinebat, juxta petitionem vestram breviter et strictim hic collegi : sciens quod vos plura inde colligere potestis, sicut eruditio vestra et valetudo, meam imperitiam et infirmitatem per omnia excelsens, vos agere permittit. Ego autem, quantum præsumo, vos admoneo, ut has contentiones noxias in populo Christiano fieri prohibeatis, et ipsum Gotescaleum, hujus erroris auctorem, nec scribendo, nec loquendo ultra tam multis nocere permittatis. Miror enim prudentiam vestram quod istum noxium virum, hoc est Gotescaleum, qui in omnibus vituperabilis inventus est, quia nec monachi votum, nec sacri ordinis ritum, sed neque prædicandi officium legitime observavit, scribere aliquid permisistis, in quo officio magis nocere potuit quam viva voce loquendo. Unde etiam in plurimis locis, ut audivi, sui veneni poculo non paucos inebriavit, et in erroris insaniam vertit. Quod nequaquam ita fieri oportet, sicut in Epistola quam ad

A Titum discipulum suum misit scriptum continetur (*Tit. iii, 10*). « Hæreticum, inquit, hominem post « unam et secundam correptionem devita, sciens « quod subversus est hujusmodi, et delinquit proprio « judicio condemnatus. » (*Raban, in Epist. Pauli, lib. xxv.*) Quam sententiam beatus Ambrosius ita exposuit. Ad plenum, inquit, illum devita, qui ea quæ contraria sunt pietati prælegit, hunc enim hæreticum vocat. Postquam enim semel et bis eundem instruxeris, et ostenderis ei illa quæ conveniunt ejus saluti, superfluum est diutius eum ejusmodi disputare, cum sit manifestum quoniam nullam percipit correptionem, ex quibus semel et bis, illa quæ non conveniebant sibi audiens, cognoscere noluit veritatem. Relinque ergo eum qui talis est, ut justam expectet a iudice poenam, eo quod in sua pertinacia persistens, nullam ad correptionem suam ex instructione accipere vult consilium. De quo et beatus Hieronymus ita ait. Quare autem post primam et secundam correptionem devitandus sit, reddit causas dicens quod subversus est hujusmodi et peccat, cum sit in semetipso depravatus. Qui enim semel bisque correptus, audito errore suo non vult corrigi, errare æstimat corrigentem, et e contrario se ad iurgia et pugnas verborum parans, eum vult lucrifacere a quo docetur. Propterea vero a semetipso dicitur esse damnatus, quia fornicator, adulter, homicida, et cætera vitia, per sacerdotes de Ecclesia propelluntur, hæretici autem in seipsos sententiam ferunt suo arbitrio de Ecclesia recedentes : quæ recessio propriæ conscientiae videtur esse damnatio. Inter hæresim et schisma hoc esse arbitrantur, quod hæresis perversum dogma habeat ; schisma propter episcopalem dissensionem ab Ecclesia separetur. Quod quidem in principio ita esse aliqua ex parte intelligi potest. Cæterum nullum schisma non sibi aliquam confingit hæresim, ut recte ab Ecclesia recessisse videatur. » Unde bonum mihi videtur, si vobis placet, quod supra memorato hæretico, nulla detur occasio atque licentia scribendi, atque cum aliquo disputandi, antequam si possibile sit ejus mens et sensus ad catholicam redeat doctrinam. Oretur autem pro ipso, ut Dominus qui omnipotens est operetur salutem erga infirmum fratrem, ut tribuat cor docibile, et rectæ fidei consentiens, quam fidem catholica per totum orbem custodit Ecclesia ; et respiscat a diaboli laqueis, a quo captus est ad ipsius voluntatem, et revertatur ad sanctam matrem Ecclesiam, unumque cum ea sentiat atque profiteatur, et ipsam unitatem pacis et rectæ fidei deinceps quandiu vivat servet. Interim autem donec illud fiat, non laudo ut communio ei tribuatur, quia juxta testimonium Joannis apostoli, omnis qui recedit et non manet in doctrina Christi Deum non habet : qui permanet in doctrina, hic Filium et Patrem habet. « Si quis, inquit, venit ad « vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere « eum in domum, nec ave ei dixeritis : qui enim dicit « illi ave, communicat operibus illius malignis (*II Joan. 10*). » Ecce prædixi vobis, ut in die Domini

nostri Jesu Christi non confundamini. Recordamini A qualiter doctor gentium de semetipso dicit : « Si ea
 « quæ destruxi iterum reædifico, prævaricatorem me
 « constituo (*Gal. II, 18*). » Et attendite quomodo vos
 sine crimine possitis esse, qui in synodo vestra hanc
 sectam nefandam simul cum hæretico damnastis, si
 ei modo incorrecto communicaveritis. Debetis enim
 correctores esse malorum, non secutores errantium,
 ut officium nostrum atque doctrina sine reprehensionem fiat, et tam Deo placeat quam hominibus. De
 cætero agnoscat sanctitas vestra, quod illum libellum, quem ad simplices et reclusos in nostra parochia consistentes contra Gotescalci errorem dictastis, probatum habeo, et secundum id quod ibi scriptum reperi sentio. De Gotescalci autem pertinacissimo et incorrigibili errore aliquid contra scribere
 superfluum judico, quia nec præsentem eum a sua nequitia avellere potui, nec modo post vestram sanam correptionem, aliquid sanum in ejus sensu reperi; sed superbiam tantum. Superbus enim est Moab valde, et superbia atque arrogantia ejus plus quam fortitudo ejus. Quid enim contra eum scribere habeo, qui totam Ecclesiam, quasi aliquid spurcum et sordidum, et indignum sua allocutione abjicit, suam autem locutionem ad solum Deum in cælis præsentem convertit, indignum sua allocutione judicans quidquid in terra est? Quasi fas sit contemptis membris corporis Christi, ad ipsum caput verba dirigere, cum nullo modo caput a membris separari possit. Nemo enim ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis qui est in cælo, qui
 ad Patrem suum orans, de discipulis suis ait : « Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est. Sicut
 « tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum, et pro eis ego sanctifico in eipsum, ut possint
 « et ipsi sanctificari in veritate. Non pro his autem
 « rogo tantum, sed et pro his qui credituri sunt per
 « verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu,
 « Pater, in me, et ego in te, et ut ipsi in nobis unum
 « sint, ut credat mundus quia tu me misisti, et ego
 « claritatem quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum
 « sicut et nos unum sumus, ego in eis et tu in me,
 « ut sint consummati in unum, ut cognoscat mundus
 « quia tu me misisti, et dilexisti eos sicut et me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi volo ut ubi ego
 « sum, et illi sint mecum, ut videant claritatem
 « meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante
 « constitutionem mundi (*Joan. XVII, 17*). » Quisquis enim sanctæ Ecclesiæ salutiferam communionem habere poterit, quia ipse ad electos suos in Evangelio ait : « Qui vos audit me audit, et qui vos spernit me
 « spernit (*Luc. x, 16*). » Hoc autem quod idem erroneus, quasi ad Deum loquens, petit examen ignis, ut per illud veritas ejus fidei, imo perfidiæ, comprobetur, magis mihi videtur ex elatione cordis prolatum esse, quam ex constantia fidei. Optat enim, post blasphemiam quam impudenti ore protulit, ut coram undique collecta populorum multitudine, præsentem etiam regni principe, simul cum pontificum et sacer-

dotum, monachorumque sive canonicorum agmine, ad probandam suam sectam liceat sibi, quatuor doctis uno post unum positus, atque singulatim repletis aqua ferventi, oleo pingui, et pice, et ultime accenso igne copiosissimo, ad probandam traditionem transire, ut sic probetur ejus professionis veritas : quod neminem præter eum ita optasse legi. Nam tres pueri, de quibus in Daniele scriptum est, hoc est Sidrach, Misac et Abdenago, non simili pertinacia examen ignis petierunt, sed magis Dei iudicio omnia servantes, responderunt regi Babylonis, qui eos statum auream quam fecit adorare compulsi dicentes : « Non
 « oportet nos de hac re respondere tibi. Ecce enim
 « Deus noster quem colimus potest eripere nos de
 « camino ignis ardentis, et de manibus tuis liberare.
 « Quod si noluerit, notum tibi sit, quia deos tuos
 « non colimus, et statuam auream quam erexisti non
 « adoramus (*Dan. III, 17*). » Sic enim illi ex fidei firmitate et professionis humilitate de igne liberari meruerunt, pertinacia autem istius quem finem habeat ignotum adhuc constat. Faciat Dominus de hoc quod bonum sit in oculis ejus, et liberet nos ab omni malo, atque defendat ab omni errore, detque nobis sua gratia per fidem rectam et bona opera æternam beatitudinem in conspectu ejus promereri, et vita perfrui sempiterna.

Hæc tibi, charissime frater, licet rustico stylo, tamen devoto animo dictata modo sufficiant. Cæterum scias me, quandiu vixero, semper paratum esse tuæ obtemperare bonæ voluntati et sanæ consentire doctrinæ. Dominus omnipotens faciat nos, quandiu hic sumus, vobiscum gratum servitium illi exhibere, et post hujus vitæ terminum in regno cælesti perpetua-liter gradere.

EPISTOLA V.

AD NOTINGUM,

Cum libro de Prædestinatione Dei.

(Ex Sirmondo.)

Viro venerabili et omni nomine dignissimo Notingio electo episcopo Rabanus in Christo salutem,

Nuper, quando ad serenissimum imperatorem Ludovicum in transitu expeditionis hostilis in pago Logganæ venisti, et ibidem mecum locutus de hæresi quam quidam de prædestinatione Dei inique contendunt, errantes et alios in errorem mittentes, sermonem habuisti, convenit inter nos ut e divinis Scripturis, et de orthodoxorum Patrum sententiis, aliquid opusculum conficerem, ad convincendum errorem eorum qui de Deo bono et justo tam nequiter sentiunt, ut dicant ejus prædestinationem facere, quod nec homo ad vitam prædestinatus possit in mortem incidere, nec ad mortem prædestinatus ullo modo se possit ad vitam recuperare : cum auctor omnium rerum et conditor naturarum Deus, nullius ruinæ atque interitus causa sit, sed multorum origo salutis. Proinde accipe nunc opusculum, quod tibi rogaveras a nostra exiguitate confici : et si quid in eo gratum atque catholicæ sensu explicitum reppereris, ei hoc tribuas, a quo omne bonum esse nosti, meque nove-

ris quidquid ejus gratia possum, tuæ charitatis utilitati conferre per omnia, et in omnibus paratum esse. Vale, et amantem te dilige, nostræque parvitatatis in sacris orationibus memor fieri non omitte.

Explicit præfatio.

DE PRÆDESTINATIONE.

Si homo rationalis vim suæ agnosceret naturæ, et Creatoris sui potentiam rite intelligeret, nequaquam stultis se implicaret quæstionibus, et quæ Christianæ religioni sunt contraria, nec sensu teneret, nec voce proferret. Sed quia antiquus hostis, qui ab initio humanæ invidit saluti, nunquam desinit in segete Christi superseminare zizania, ideo per vaniloquos non solum otiosa, sed et noxia, et blasphemis plena profert eloquia. Ita ut quidam eorum perditionis suæ conditorem asserant auctorem, dicentes quod sicuti qui per præscientiam Dei ac prædestinationem vocati sunt ad percipiendam gloriam æternæ vitæ, non possunt non salvari, ita et illi qui ad æternum interitum vadunt, prædestinatione Dei coguntur, et non possunt evadere interitum. Quod quam absurdum sit, etiam imperiti intelligere possunt, quia nullo modo ille qui cuncta bona creavit, et sanabiles fecit nationes orbis terrarum, atque vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, aliquem cogit interire, sed magis facit recte credentem, ac benigne operantem, ad salutem æternam pervenire. Si enim, secundum ipsos qui talia sentiunt, Dei prædestinatio invitum hominem facit peccare, quomodo justo iudicio Deus damnat peccantem, cum ille non voluntate, sed necessitate peccaverit? aut quomodo Deus iudicabit mundum, qui est justus iudex, et reddet unicuique secundum opera sua? iudicabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua? Si autem huiusmodi ratiocinatione tollitur Deo ne iudex justus sit, consequenter aufertur illi et regia dignitas atque divina majestas. Sed e contrario Scriptura clamat prophetica: « Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos (*Psal. xciv, 3*); » et item: « Regnabit Dominus super omnes gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam (*Psal. xiii, 1*). » Igitur, quod cum hac ratione perspicue explicatur, restat ut qui talia sensit, ex eorum numero sit de quibus Psalmista ait: « Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in voluptatibus suis (*Psal. xlii, 9*). » Hunc autem errorem sanctorum Patrum multipliciter confutat doctrina, et convincit taliter sentientes, nec Scripturarum auctoritate, nec veraci inniti ratiocinatione. Prædestinationis enim fides firmissima sanctorum auctoritate Scripturarum munita est: cui nullo modo fas est ea quæ ab hominibus male aguntur ascribi, sed in proclivitate cadendi, non ex conditione Dei, sed ex primi patris prævaricatione venerunt. De cuius pœna nemo liberatur nisi per gratiam Domini nostri Jesu Christi, preparatam et prædestinatam in æterno consilio Dei ante constitutionem mundi. (*Prosper contra Gallos, c. 3.*)

A « Omnis homo qui, credens in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, regeneratur in baptismo, tam a propriis peccatis quæ mala voluntate et actione contraxit, quam ab originali quod a parentibus traxit absolvitur. Sed relapsus post baptismum ad infidelitatem, et impios mores, qui negat originali peccato fuisse purgatum, tam falsa opinatur quam qui eundem asserit non æterna morte fuisse damnandum. Qui enim recedit a Christo, et alienus a gratia finit hanc vitam, cadens in perditionem; non in id quod remissum est recidit, nec in originali peccato damnabitur: sed propter postrema crimina ea morte afficietur, quæ ei propter illa quæ remissa sunt debebatur. Quod quia Dei præscientiam nec latuit, nec fefellit, sine dubio talem nunquam elegit, nunquam prædestinavit, et peritum nunquam ab æterna perditione discrevit. » Igitur sicut bona opera ad inspirationem eorum, ita mala ad eos sunt referenda qui peccant. Non enim relictus est a Deo ut relinquerent Deum, sed reliquerunt eum et relictus est, et ex bono in malum propria voluntate mutati sunt, atque ob hoc, licet fuerint renati, licet fuerint justificati, ab eo tamen qui illos tales præcivit, non sunt prædestinati. Prædestinationem autem Dei, sive ad bonum sive ad malum, in omnibus operari in ineptissime dicitur: nec verum est homines quædam necessitate implere, cum in bonis voluntas non sit intelligenda sine gratia. Quæ enim ratio est ut ullus qui sanum sapit dicat: Non est necesse mihi ut laborem pro requie et salute mea, quia C prædestinatus sum a Deo ad vitam æternam, velim nolim illuc perveniam: si autem prædestinatus non sum, nihil mihi proficit bene operari ac virtutibus operam dare, quia æternæ beatitudinis præmia non possidebo. Quasi Deum tentando, ac promissa ipsius despiciendo, et non magis per fidem et dilectionem devote serviendo placere possim (*Hypomnesticon lib. vi*). « Prius ergo ipsum nomen prædestinationis quid indicet exponamus: deinde esse apud Deum, qui sine acceptione personarum est, prædestinationem divinarum Scripturarum auctoritate probabimus. Prædestinatio quippe a prævidendo, et præveniando, vel præordinando futurum aliquid dicitur et ideo Deus, qui præscientia non accidens est, sed D essentia fuit semper et est, quidquid antequam sit præscit prædestinat, et propterea prædestinat, quia quale futurum sit præscit. Ideo et Apostolus: « Nam quos præcivit, inquit, et prædestinavit (*Rom. viii, 29*). » Sed non omne quod præscit prædestinat. Mala enim tantum præscit, et non prædestinat: bona vero et præscit et prædestinat. Quod ergo bonum est præscientia prædestinat, id est priusquam sit in se præordinat: hoc cum ipso auctore esse coeperit, vocat, ordinat et disponit. Unde et sequitur: « Quos prædestinavit, hos et vocavit: et quos vocavit illos et justificavit; quos autem justificavit illos et glorificavit. » Jam igitur apertius disseramus quod loquimur. Quomodo erga humanum genus præscientia sua et prædestinatione Deus generaliter,

in quo iniquitas non est, utatur. Massæ itaque humani generis, quæ in Adam et Evæ prævaricatione damnabilis mortalisque facta est, non condemnatione divina generaliter, sed ex debito pœna cruciatusque gehennæ debetur; venia vero, non merito, sed Dei justî judicis misericordiæ largitate confertur. Quia vero justus et misericors Deus præsciens est futurorum, ex hac damnabili massa, non personarum acceptione, sed judicio æquitatis suæ irreprehensibili, quos præscit misericordia gratuita præparat, id est prædestinat ad vitam æternam, cæteros autem pœna, ut prædixi, debita punit, quia quid essent futuri præscivit; non tamen puniendos ipse fecit aut prædestinavit, sed tantum, ut dixi, in damnabili massa præscivit. Quod si a me quæris scire cur duas istas differentias Deus faciat, si personarum acceptor non est, quia generaliter aut punire debet justitia, aut misericordia liberare, contendente cum Paulo, imo si audes argue Paulum, qui dixit, Christo in se loquente: « O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, Ut quid me sic fecisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam? » (*Rom. ix, 30.*) Ego autem hoc dico quod dixi, quia quidquid Deus agit, misericorditer, juste sancteque facit: quia solus ipse præsciendo scit quod homo nesciendo nescit. Quis enim cognovit sensum Domini, quis instruxit eum, aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi et retribuitur ei? aut quis dicit ei, Quid fecisti? Non potest tantum justus dici Deus, aut solum misericors, sed justus et misericors. Sic legimus, sic credimus. Propterea quando illi cum David misericordiam et judicium cantamus, cantamus metuentes, non interrogamus quæ sit voluntas ejus, in judicio et misericordia conquiescentes. » Omnis enim lex divina hoc docet, ut per obedientiam mandatorum Dei perveniamus ad creatorem nostrum: nec ullus ratione vigens sine fide recta et bonis operibus Deo placere potest. Unde et prophetica atque apostolica eloquia hoc resonant, ad hoc exhortantur, ut recto cursu sanctæ conversationis perveniamus ad creatorem nostrum. Denique sic Moyses ait: « Non tentabis Dominum Deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis. Custodi præcepta Domini Dei tui, ac testimonia, et cæremonias, quas præcepit tibi: et fac quod placitum est et bonum in conspectu Domini, ut bene sit tibi, et ingressus possideas terram optimam, de qua juravit Dominus patribus tuis, ut deleret omnes inimicos tuos coram te, sicut locutus est » (*Deut. vi, 16 seq.*). » Nam Psalmista hinc ait: « Quis est homo qui vult vitam, et cupit videre dies bonos? Coerceat linguam suam a malo, et labia ejus ne loquantur dolum. Divertat a malo, et faciat bonum; inquirat pacem et sequatur eam. Quia oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum » (*Psal. xxxviii,*

13). » Hinc et per Isaiam dicitur: « Hæc dicit Dominus: Custodite judicium, et facite justitiam. Quia juxta est salus mea ut veniat, et justitia mea ut reveletur. Beatus vir qui fecit hoc, et filius hominis qui apprehendit istud, custodiens sabbatum ne polluat illud, custodiens manus suas ne faciat omne malum » (*Isa. lvi, 1 seq.*). De quo et per Jeremiam dicitur: « Hæc dicit Dominus Israel: Maledictus vir qui non audierit verba pacti hujus, quod præcepi patribus vestris in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de fornace ferrea, dicens: Audite vocem meam, et facite omnia quæ præcipio vobis, et eritis mihi in populum, et ego ero vobis in Deum, et suscitabo jumentum quod juravi patribus vestris daturum me eis terram fluentem lacte et melle » (*Jer. xi, 3 seq.*). » Ad Ezechielem Dominus ait: « Tu ergo, fili hominis, dic ad domum Israel: sic locuti estis dicentes: Iniquitates nostræ et peccata nostra super nos sunt, et in ipsis nos tabescimus: quomodo ergo vivere poterimus? Dic ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Nolo mortem impij, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat. Convertimini, convertimini a viis vestris pessimis, et quare moriemini, domus Israel? Tu itaque, fili hominis, dic ad filios populi tui: Justitia justî non liberabit eum in quacunque die peccaverit, et impietas impij non nocebit ei in quacunque die conversus fuerit de impietate sua; et justus non poterit vivere in justitia sua in quacunque die peccaverit. » Etiamsi dixero justo quod vita vivat, et confusus in justitia sua fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus oblivioni tradentur, et in iniquitate sua quam operatus est in ipsa morietur. Sin autem dixero impio, Morte morieris, et egerit pœnitentiam a peccato suo, feceritque judicium et justitiam, et pius restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quidquam injustum, vita vivet et non morietur. Omnia peccata ejus quæ peccavit non imputabuntur ei » (*Ezech. xxxiii, 10 seq.*). » Ad Nabuchodonosor quoque Daniel propheta sic ait: « O rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum: forsitan ignoscat Deus delictis tuis » (*Dan. iv, 24*). » Hinc et per Osee dicitur: « Seminate vobis in justitia, et metite in ore misericordiæ, innovate vobis novale: tempus autem requirendi, cum venerit qui docebit vos justitiam » (*Ose. x, 12*). » Et item: « Convertere, inquit, Israel ad Dominum Deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate tua. Tollite vobiscum verba, et convertimini ad Dominum, et dicite ei: Omnem aufer iniquitatem, et accipe bonum, et reddemus vitulos laborum nostrorum » (*Ose. xiv, 2, 3*). » Si quidem in Joële ita scriptum est: « Magnus enim dies Domini et terribilis valde, et quis sustinebit eum? Nunc ergo dicit Dominus: Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis et in fletu et in planctu, et scindite corda vestra et

« non vestimenta vestra, et convertimini ad Dominum
 « Deum vestrum, quia benignus et misericors est,
 « patiens et multæ misericordiæ, et præstabilis super
 « malitia: quis scit si convertatur et ignoscat et re-
 « linquat post se benedictionem, sacrificium et liba-
 « men Domino Deo nostro? » (*Joel. II, 11.*) Hinc et
 per Amos dicitur: « Querite bonum et non malum
 « ut vivatis, et erit Dominus Deus exercituum vo-
 « biscum sicut dixistis. Odite malum, et diligite bo-
 « num, et constituite in porta iudicium, si forte mi-
 « sereatur Dominus Deus exercituum reliquiis Joseph
 « (*Amos V, 14 seq.*). » Sic et Abdias propheta:
 « Juxta est, inquit, dies Domini super omnes gentes:
 « sicut fecisti fiat tibi, retributionem tuam convertet
 « in caput tuum (*Abd. I, 15.*) » Jonas quoque in Ni-
 nive civitate magna prædicavit pœnitentiam agen-
 dam, et prædicaverunt Ninivæ jejunium, et vestiti
 sunt saccis a majore usque ad minorem, et vidit
 Deus opera eorum, quia conversi sunt de via sua
 mala, et misertus est Deus super malitiam quam
 locutus fuerat ut faceret eis, et non fecit (*Joan. III, 3-10.*) Hinc et Michæas loquitur dicens: « Indicabo
 « tibi, homo, quid sit bonum, aut quid Dominus
 « Deus tuus requirat a te: utique facere iudicium et
 « diligere misericordiæ, et sollicitum ambulare cum
 « Deo tuo (*Mich. VI, 8.*) » Denique Nahum ita præ-
 dicat dicens: « Deus æmulator et ulciscens Dominus,
 « ulciscens Dominus, et habens furorem, ulciscens Do-
 « minus in hostes suos, et irascens ipse inimicis suis
 « (*Nahum I, 2.*) » De quo et Habacuc ait: « Ecce quod
 « incredulus est, non erit recta anima ejus in semet-
 « ipso. Justus autem in fidelitate sua vivet (*Habac. II, 4.*) » Et idem: « Væ qui congregat avaritiam malam
 « domui suæ: ut sit in excelso nidus ejus, et liberari
 « se putat de manu mali (*Ibid., vers. 9.*) » Et item:
 « Væ qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præ-
 « parat urbem in iniquitate. Væ qui potum dat
 « amico suo, mittens fel suum, et inebrians ut aspi-
 « ciat nuditatem ejus. Repletus est ignominia pro
 « gloria. Væ qui dicit ligno: Expergiscere; surge,
 « lapidi jacenti. Nunquid ipse docere poterit? Ecce
 « ipse coopertus est auro et argento, et omnis spi-
 « ritus non est in visceribus ejus. Dominus autem in
 « templo sancto suo, sileat a facie ejus omnis terra
 « (*Ibid., vers. 12-20.*) » Hinc et Sophonias ait: « Quæ-
 « rite Dominum Deum vestrum, omnes mansueti
 « terræ, qui iudicium ejus estis operati: quærite
 « justum, quærite mansuetum, si quando absconda-
 « mini in die furoris Domini (*Soph. II, 3.*) » Nam et
 Aggæus ita ait: « Hæc dicit Dominus Deus exerci-
 « tuum: Ponite corda vestra super vias vestras:
 « ascendite in montem, portate lignum, et ædificate
 « domum, et acceptabilis mihi erit, et glorificabor,
 « dicit Dominus. Respexistis ad amplius, et ecce
 « factum est minus, et intulistis in domum, et suf-
 « flavi in illud. Quam ob causam dicit Dominus
 « Deus exercituum? Quia domus mea deserta est, et
 « festinastis vos unusquisque in domum suam (*Agg. I, 7 seq.*). » Per Zachariam quoque Dominus ait:

A « Judicate iudicium verum et misericordiam, et mise-
 « rationes facite unusquisque eum fratre suo, et vi-
 « duam et pupillum, et advenam et pauperem nolite
 « calumniari, et vir fratri suo non cogitet malum in
 « corde suo (*Zach. VII, 7 seq.*). » Et item: « Nolite
 « timere. Hæc sunt ergo verba quæ facietis. Loqui-
 « mini veritatem unusquisque eum proximo suo.
 « Veritatem et iudicium pacis judicate in portis
 « vestris, et unusquisque malum contra amicum
 « suum ne cogitetis in cordibus vestris, et juramen-
 « tum mendax ne diligatis. Omnia sunt enim hæc
 « quæ odi, dicit Dominus (*Zach. VIII, 16 seq.*). » Per
 Malachiam quoque ait: « Convertimini et videbitis
 « quid sit inter justum et impium, et inter servien-
 « tem Deo et non servientem (*Malach. III, 18.*) » Ecce
 B « dies venit succensa quasi caminus, et erunt omnes
 « superbi, et omnes operantes iniquitatem, stipula
 « et inflammabit eos dies veniens dicit Dominus
 « exercituum, quæ non relinquet eis radicem et
 « germen. Et orietur vobis timentibus nomen Do-
 « mini sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus, et egre-
 « dientur, et salietis sicut vituli de armento, et cal-
 « cabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum
 « vestrorum in die qua ego facio, dicit Dominus Deus
 « exercituum. Mementote legis Moysi servi mei,
 « qui mandavit eis in Choreb ad omnem Israel præ-
 « cepta et judicia (*Malach. IV, 1 seq.*). » Hinc et in
 Proverbiis Sapientia ita docet dicens: « Fili mi, ne
 « obliviscaris legis meæ, et præcepta mea custodiat
 C « cor tuum. Longitudinem enim dierum et annos
 « vitæ, et pacem apponent tibi. Misericordia et ve-
 « ritas non te deserant, et circumda eas gutturi tuo,
 « et describe in tabulis cordis tui, et invenes gra-
 « tiam et disciplinam bonam coram Deo et homini-
 « bus (*Prov. III, 1 seq.*). » Similiter et Ecclesiastes
 docet dicens: « Lætare ergo juvenis in adolescen-
 « tia tua, et in bono sit cor tuum in diebus juven-
 « tutis tuæ, et ambula in viis cordis tui, et in vir-
 « tute oculorum tuorum, et scito quod pro omni-
 « bus his adducet te in iudicium Deus (*Eccle. XI, 9.*) »
 « Aufer iram malam de corde tuo, et amove mali-
 « tiam a carne tua: adolescentia enim et voluptas
 « vana sunt. Memento Creatoris tui in diebus juven-
 « tutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, et
 D « appropinquent anni dierum de quibus dicas: Non
 « mihi placent: antequam tenebrescant sol et luna
 « et stellæ, et revertantur nubes post pluviam (*Eccle. XII, 1 seq.*). » Hinc et liber qui dicitur Sapientia,
 sic inchoat: « Diligite justitiam qui judicatis terram.
 « Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate
 « cordis quærite illum, quoniam invenitur ab iis qui
 « non tentant illum, apparet autem eis qui fidem ha-
 « bent in illum. Perversæ enim cogitationes separant
 « a Deo, probata autem virtus corripit insipientes:
 « quoniam in malevolam animam non introibit sa-
 « pientia, nec inhabitabit in corpore subdito peccatis.
 « Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum,
 « et aufert se a cogitationibus quæ sunt sine intel-
 « ctu, et corripitur superveniente iniquitate (*Sap. I,*

« 1 seq.). » Et iterum : « Custodite ergo vos a mur-
 « muratione, quæ nihil prodest, et a detractio-
 « parcite linguæ : quoniam responsum obscurum in
 « vacuum non ibit ; os autem quod mentitur occidit
 « animam. Nolite zelare mortem in errore vitæ ve-
 « stræ, neque acquiratis perditionem in operibus
 « manuum vestrarum, quoniam Deus mortem non
 « fecit, nec delectatur in perditione vivorum. Crea-
 « vit enim ut essent omnia, et sanabiles facit natio-
 « nes orbis terrarum, et non est in illis prædica-
 « mentum exterminii, nec inferorum regnum in
 « terra (*Sap. 1, 11 seq.*). » Similiter et in libro
 Jesu filii Sirach, Sapientia docet quid vitandum et
 quid faciendum sit : « Qui timetis, inquit, Domi-
 « num, credite illi, et in oblectatione veniet vobis
 « misericordia. Qui timetis Dominum, diligite illum, B
 « et illuminabuntur corda vestra. Respicite, filii,
 « nationes hominum, et scitote quia nullus speravit
 « in Domino, et confusus est. Quis enim permansit
 « in mandatis ejus et derelictus est, aut quis invoca-
 « vit illum, et despexit eum ? Quoniam pius et mi-
 « sericors est Deus, et remittit in tempore tribula-
 « tionis peccata, et protector est omnibus exqui-
 « rentibus se in veritate. Væ duplici corde et labiis
 « sceleratis, et manibus male facientibus, et pecca-
 « tori terram ingredientii duabus viis. Væ dissolutis
 « corde, qui non credunt Deo, et ideo non protegun-
 « tur ab eo. Væ his qui perdidērunt sustinentiam,
 « et qui dereliquerunt vias rectas, et diverterunt
 « in vias pravas, et quid facietis cum inspicere cœ-
 « perit Dominus ? Qui timent Dominum, non erunt C
 « incredibiles verbo illius, et qui diligunt illum,
 « conservabunt viam illius. Qui timent Dominum
 « inquirent quæ beneplacita sunt illi, et qui diligunt
 « illum replebuntur lege ipsius. Qui timent Dominum
 « præparabunt corda sua, et in conspectu illius san-
 « ctificabunt animas suas. Qui timent Dominum, cu-
 « stodiunt mandata illius, et patientiam habent usque
 « ad inspectionem illius (*Eccli. 11, 8 seq.*). » Hæc
 ergo omnia regulam sanæ fidei docent, aut peccato-
 ribus pro malis operibus pœnas prædicunt, aut justis
 pro benefactis præmia spondent. Et quomodo quis-
 que præsumit dicere, non justos bona merita adju-
 vare, neque iniquos peccata lædere, sed unumquem-
 que prædestinationis necessitate aut coronari aut
 puniri ? Videamus ergo quid de hoc Novum Testa-
 mentum nobis insinuet. Dicit enim ipsa Veritas in
 Evangelio : « Intrate per angustam portam, quia lata
 « porta et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem,
 « et multi sunt qui intrant per eam : quam angusta
 « porta, et arcta via quæ ducit ad vitam, et pauci
 « inveniunt eam (*Matth. vii, 13, 14*). Contendite
 « per angustam portam intrare (*Luc. xiii, 20*). Non
 « omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in
 « regnum cœlorum : sed qui facit voluntatem Patris
 « mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœ-
 « lorum (*Matth. vii, 21*). Venite ad me omnes qui
 « laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.
 « Tollite jugum meum super vos, et discite a me

A « quia mitis sum et humilis corde ; et inveniatis re-
 « quem animabus vestris. Jugum enim meum suave
 « est, et onus meum leve est (*Matth. xi, 28, 30*).
 « Filius enim hominis venturus est in gloria Patris
 « sui cum angelis suis, et tunc reddet unicuique se-
 « cundum opera ejus. De die autem illa vel hora ne-
 « mo scit, neque angeli in cœlo, neque Filius, nisi
 « Pater. Videte, vigilate, et orate. Nescitis enim
 « quando tempus sit. Sicut homo qui peregre profe-
 « ctus reliquit domum suam, et dedit servis suis
 « potestatem cujusque operis, et janitori præcepit
 « ut vigilaret. Vigilare ergo : nescitis quando domi-
 « nus domus veniet, sero an media nocte, an galli
 « cantu, an mane, ne cum venerit repente inveni-
 « at vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus
 « dico, vigilate (*Matth. xxiv*). » Hinc et Paulus apo-
 stolus ad Romanos scribens ait : « Revelatur enim ira
 « Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam
 « hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia
 « detinent. His autem qui sunt ex contentione, et qui
 « non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati,
 « ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnia
 « animam hominis operantis malum, Judæi primum
 « et Græci : gloria autem et virtus et honor, et pax
 « omni operanti bonum, Judæo primum et Græco.
 « Non est enim personarum acceptio apud Deum.
 « Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege
 « peribunt : et quicumque in lege peccaverunt, per
 « legem judicabuntur. Non enim auditores legis justi
 « sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur
 « (*Rom. 1, 18 seq.*). Non ergo regnet peccatum in
 « vestro mortali corpore ad obediendum desideriis
 « ejus : sed neque exhibeatis membra vestra arma
 « iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tanquam
 « ex mortuis viventes, et membra vestra arma justi-
 « tiæ Deo. Peccatum enim in vobis non dominabitur.
 « Non enim sub lege estis, sed sub gratia (*Rom. vi,
 « 12 seq.*). » Hinc et Jacobus ait : « Estote factores
 « verbi et non auditores tantum, fallentes vos metip-
 « sos (*Jac. 1, 22*). » Et item : « Quid prodest, fra-
 « tres mei, si fidem quis dicat se habere, opera au-
 « tem non habeat ? Nunquid poterit fides salvare
 « eum ? (*Jac. 2, 14*). » Et rursus : « Subditi igitur
 « estote Deo, resistite autem diabolo, et fugiet a
 « vobis. Appropinquate Domino, et appropinquabit
 « vobis. Emundate manus, peccatores, et purifi-
 « cate corda, duplices animo. Miseri estote, et lu-
 « gete, et plorate ; risus vester in luctum conversa-
 « tur, et gaudium in mœrorem. Humiliamini in con-
 « spectu Domini, et exaltabit vos in tempore tri-
 « bulationis (*Jac. 2, 7-10*). » Qualiter autem vir-
 tus fidei salvet hominem, et quod ruina nostra non
 sit Deo deputanda, a quo est omne bonum, prædi-
 ctus apostolus in eadem Epistola ostendit, dicens :
 « Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet
 « a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non impro-
 « perat, et dabitur ei. Postulet autem in fide nihil
 « hæsitans. Qui autem hæsitat similis est fluctui
 « maris qui a vento movetur et circumfertur. Non

ergo æstimet homo ille quod accipiat aliquid a Deo (Jac. 1, 5, 6, 7). Nemo cum tentatur dicat quoniam a Deo tentatur. Deus enim intentator malorum est : ipse autem neminem tentat. Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus : deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum : peccatum vero cum consummatum fuerit generat mortem. Nolite itaque errare, fratres mei dilectissimi. Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio (*Ibid.*, vers. 13-17). De hoc et Petrus scripsit dicens : Propter quod succincti lumbos mentis vestrae, sobrii perfecte, sperate in eam quæ offertur vobis gratiam in revelatione Jesu Christi, quasi filii obedientiae, non configurati moribus ignorantiae vestrae desiderii, sed secundum eum qui vocavit nos sanctum, et ipsi sancti in omni conversatione estote, quoniam scriptum est : Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum (*I Petr.* 1, 13-16). Et item : Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis. Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus circumit quærens quem devoret : cui resistite fortes in fide, scientes eandem passionem ei quæ in mundo est vestrae fraternitati fieri (*I Petr.* 5, 6-9). Hinc quoque Joannes ait : Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt : quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum. In hoc cognoscitur spiritus Dei : omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est ; et omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est ; et hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, et nunc jam in mundo est. Vos ex Deo estis, filii, et vicistis eum, quoniam major est qui in vobis est, quam qui in mundo : ipsi in mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, et mundus eos audit : nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos ; qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, et spiritum erroris (*I Joan.* 4, 1-6). Et item : Omnis qui credit quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est ; et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit et eum qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei cum Deum diligamus, et mandata ejus faciamus. Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus ; et mandata ejus gravia non sunt. Quoniam omne quod natum est ex Deo vincit mundum : et hæc est victoria quæ vincit mundum fides nostra. Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei ? (*I Joan.* 5, 1-5). Si enim charitas Dei neminem juvat, nec filii Dei filii sunt lucis, quomodo id quod natum est ex Deo vincit mundum ? et quomodo victoria mundi est fides Christi ? Si autem fides Christi, quæ per dilectionem operatur, vera salus est hominum, quia qui credit in il-

lum non confundetur, sicut ipse ait : Ego sum resurrectio et vita : qui credit in me non morietur in æternum (*Joan.* 11, 25), quomodo isti vaniloqui garriunt quod nihil prosit hominum recta fides et bona operatio, quoniam si non sit prædestinatus quis, non veniet ad vitam, cum prædestinatio nihil aliud sit nisi vitæ donatio, non perditionis damnatio ? Unde manifeste Scriptura dicit : Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum. Creatum enim ut essent omnia, et sanabiles fecit nationes orbis terrarum (*Sap.* 1, 13). Et per prophetam ipse Dominus ait : Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech.* xxxiii, 11). Si autem non vult Dominus mortem impii et peccatoris, quomodo prædestinat eum ad mortem, cum nihil sit aliud ejus velle quam prædestinare ? Causa enim omnium rerum voluntas est Dei ejusque velle est, nec simplex natura aliquam contrarietatem in se habet. Sed idem Dominus omnium est, dives in omnibus qui invocant illum. Itaque prædestinatio in bono legitur, non in malo. Unde dicit Apostolus : Quos præcavit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit ; et quos vocavit, illos et justificavit ; quos autem justificavit, illos et glorificavit (*Rom.* viii, 29, 30). Nota quod dicit, Quos prædestinavit hos et vocavit, non, quos prædestinavit illos et damnavit. Amat enim bonus factor creaturam suam, nec immerito aliquam damnat. De quo alibi scriptum est : Misereris omnium, Domine, et nihil olisti eorum quæ fecisti, dissimulans peccata hominum propter poenitentiam, et parcens illis, quia tu es Deus universorum (*Sap.* xi, 24). Multiplici ergo reatu iste constringitur, qui prædestinationis bonum in pravam sensum vertens, nefandis sermonibus blasphemare presumat. Primo, quod creatorem suum, qui est summe bonus, malevolum ausus est dicere, et quod opus suum frustra et sine causa decernat interire. Secundo, quod ipsam Veritatem fallere nititur asserere, quæ per Scripturas sanctas recte credentibus et bene operantibus æternæ vitæ spondet præmia, et peccatoribus atque non poenitentibus mortis prædicat pœnas. Tertio, quod justum judicem, qui in æquitate judicaturus est vivos et mortuos, prædicat injustum, quoniam Dominum bene agentibus præmia, et male agentibus tormenta non reddere affirmat. Quarto, quod redemptorem mundi frustra sanguinem suum fudisse non timet per errorem suum fingere, qui in se credentibus et sperantibus propter prædestinationis necessitatem non possit subvenire. Quinto, quod nec de bonis angelis eorum numerum quem diabolus per superbiam corruens minuit, Salvator noster per hominum conditionem adimpleat. Sexto, quod magis favet sua opinione diabolo, quoniam ad ejus perditionis sortem tradidit eos, quos divina gratia decrevit ad salutem æternam pertingere. Septimo, quod totius humani generis maxime inimicus sit, cum illud dixit,

per Christi fidem et baptismi sacramentum a primi A parentis lapsu, propriorumque scelerum reatu, nec non et ab hostium potestate non posse erui, sed obligatum noxia opificis sui prædestinatione in tartarum demergi. Hisque omnibus ita ostensis, suus proprius maxime inimicus esse convincitur, cum non solum sibi in hoc gehennæ ignem præparat, sed etiam in eo, quod alios per erroris sui doctrinam a via veritatis seducendo suæ damnationis facit esse consortes : pro quibus ipse sine dubio in igne æterno penas condignas solvet. Unde et pastor Ecclesiæ ait : « Fuerunt vero et pseudoprophetæ in populo, sicut et in vobis erunt magistri mendaces, qui inducent sectas perditionis, et eum qui eruit eos Dominum negantes, superducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur; et in avartitia fictis verbis de vobis negotiabuntur : quibus judicium jam olim non cessat, et perditio eorum non dormitat (1^a Petr. II, 1-3). » De quo et Judas in Epistola sua scribens ait : « Subintroierunt enim quidam homines, qui olim præscripti sunt in hoc judicium impij, Domini nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes (Judæ, 4). » Et iterum : « Similiter et carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant. Cum Michael archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moyse corpore, non est ausus judicium inferre blasphemix, sed dixit : Imperet tibi Deus. Hi autem quæcunque quidem ignorant blasphemant, quæ autem naturaliter tanquam animalia norunt, in his corrumpuntur (Ibid., 8-10). » Et paulo post : « Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis facere judicium contra omnes, et arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impie egerunt, et de omnibus duris quæ locuti sunt contra eum peccatores impij. Hi sunt murmuratores, querulosi, secundum desideria sua ambulantes, et os illorum loquitur superbiam, mirantes personam quæstus causa (Ibid., 14-16). » Hæc autem quæ de divinis Scripturis testimonia protulimus, ad confundendum errorem illorum qui prædestinationem Dei causam dicunt esse perditionis perditorum, et ad ostendendum quod Deus velit per fidem rectam et bona opera præmia acquiri regni cælestis, pauca de plurimis excepta prudenti lectori sufficiant. Dehinc autem quid in sanctorum doctorum ac catholicorum Patrum sententiis expositum de prædestinatione Dei invenerimus edicimus. (Prosper objectione Vincent. II.) « Nam illi qui dicunt quod Deus nolit omnes salvare, etiamsi omnes salvari velint, quantum errent, omnibus patet, cum Veritas dicat : « Si vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester cælestis dabit bona petentibus se? » (Matth., VII, 11.) Quomodo fieri potest ut Deus qui etiam illos salvat de quibus dici non potest quod salvari velint, nolit aliquos salvari, etiamsi

salvari velint, nisi aliquæ causæ existant de quibus, quamvis sint nobis incognoscibiles, ipse tamen judicat, de quo dici non potest, aliter eum quidquam facere debuisse quam fecerit? Remota igitur hæc discretione, quam divina scientia intra secretum justitiæ suæ continet, sincerissime credendum atque profitendum est Deum velle ut omnes homines salvi fiant. Siquidem Apostolus, ejus ista sententia est, sollicitissime præcipit, quod in omnibus Ecclesiis piissime custoditur, ut Deo pro omnibus hominibus supplicetur : ex quibus quod multi pereunt, pereuntium est meritum; quod multi salvantur, salvantis est donum. Ut enim reus damnetur, inculpabilis est Dei justitia : ut autem reus justificetur, ineffabilis Dei gratia est. Qui autem dicunt quod majorem partem Dens humani generis ad hoc creet, ut illam perdat in æternum, eo quod multi latam et spatiosam viam vadunt quæ ducit ad mortem, et pauci per angustam quæ tendit ad vitam æternam : plurimusque est numerus infidelium, et qui sine baptismatis remedio transeunt de hoc mundo, et ideo non possunt absolvi de originalis peccati vinculo, quasi hæc omnia ad conditorem humani generis pertineant, quasi ipse eos qui intereunt ita velit interire, non recte sentiunt. » (Objectio Vinc. IV.) « Omnium quidem hominum Deus creator est : sed nemo ab eo ideo creatus est, ut periret, quia alia est causa nascendi, et alia est pereundi. Ut enim nascantur homines, conditoris est beneficium : ut autem pereant, prævaricatoris est meritum. In Adam quippe, in quo omnium hominum præformata natura est, omnes peccaverunt, eademque sententia quam ille accepit obstricti sunt : neque ab hoc vinculo, etiamsi propriis peccatis carerent, resolvuntur, nisi in sacramento mortis et resurrectionis Christi in Spiritu sancto renascantur. Nimis ergo impius et indoctus est, qui vitium naturæ non discernit ab auctore naturæ, a quo prorsus alienum est quidquid in unoquoque damnandum est. Creat enim homines, nec multiplicandis generationum successionibus opificium suum subtrahit, secundum consilium bonæ voluntatis suæ, reparaturus in multis quod ipse non fecit. » (Objectio Vincent, V.) « Quod autem dicunt, peccatorum nostrorum ideo Deum auctorem esse quod malam facit voluntatem hominum, hoc est blasphemare substantiam, quasi naturali motu non possit nisi peccare. Istud nos a sensu nostro penitus abdicamus, qui Deum justum bonum, sic humanæ substantiæ, et interiorum exteriorumque sensuum novimus creatorem, et alienum prorsus ab illo sit quidquid contra naturam est. Peccatum autem contra naturam est, de quo mors et omnia quæ sunt mortis oriuntur. Quibus malis tunc se homo induit, quando illum fide obedientiam privatum in suas promissiones diabolus a Dei lege traduxit, omniaque sibi posteritatis germina per perditionem depravatæ stirpis obstrinxit. Non igitur ejusquam peccati auctor est Deus, sed naturæ creator, quæ cum potestatem habuerit non delinquendi, sponte

deliquit, et deceptorum suo propria voluntate se subdidit: nec naturali, sed captivo motu versatur in vitio, donec moriatur peccato, et vivat Deo, quod sine gratia Dei facere non potest, quia libertatem quam perdidit, nisi Christo liberante non recipit. Non est enim aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat salvos fieri. » (*Obiectio Vincent. x.*) « Quod autem quidam dicunt quod adulteria et corruptelas virginum sacrarum, homicidia atque cœtera flagitia ideo homo commiserit quia non possit illa vitare, quasi illas Deus personas ad hoc prædestinaverit ut certo tempore in diversis vitiis caderent, detestanda quidem et abominanda omni Christiano hæc opinio est, qua Deum cujusquam malæ voluntatis aut malæ actionis credit auctorem: cujus prædestinatio nunquam extra bonitatem, nunquam extra justitiam est. Universe enim viæ Domini misericordia et veritas. Adulteria enim maritarum et corruptelas virginum non instituere novit sancta divinitas, sed damnare; nec disponere, sed punire. Quæ mala homines cum admittunt, suis concupiscentiis et cupiditatibus serviunt, quas ab illa prima voluntariæ prævaricationis labe traxerunt. Cum autem declinant a malo et faciunt bonum, a Domino gressus hominum dirigitur, et viam ejus volunt. Propter quod dicit Apostolus: « Oramus autem ad Dominum, ut nihil mali faciatis, non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est faciatis (*II Cor. xiii, 7.*) » Non ergo casus ruentium, nec malignitatem iniquorum, neque cupiditates peccantium, prædestinatio Dei aut excitavit, aut suasit, aut impulit; sed plane prædestinavit judicium suum, quo unicuique retributurus est prout gessit, sive bonum, sive malum. Quod judicium futurum omnino non esset, si homines Dei voluntate peccarent. Erit autem manifestissime, et omnis homo quem discretio divinæ scientiæ sinistra constituerit parte, damnabitur, quia non Dei, sed suam executus est voluntatem. » (*Vinc. xi.*) « Nihil ergo malorum negotiorum Deus prædestinavit ut fieret, nec ullam animam nequiter turpiterque victuram ad hoc ut taliter viveret præparavit, sed talem futuram non ignoravit, et de tali juste se judicaturum esse præscivit: atque ita ad prædestinationem ejus nihil aliud referri potest, nisi quod aut ad debitam justitiæ retributionem, aut ad debitam pertinet gloriæ largitatem. » (*Obiectio Vinc. xii.*) « Quapropter qui dicunt quod Dei prædestinatione efficiantur de filiis Dei filii diaboli, et de templis sanctis templa dæmonum, et de membris Christi membra meretricis perniciosissime fallunt atque falluntur errantes et in errorem mittentes. » (*Vinc. xii.*) « Igitur prædestinatio Dei, etsi apud nos dum in præsentis vitæ periculis versamur incerta est, apud illum tamen qui fecit quæ futura sunt, incommutabilis permanet: neque quem illuminavit obcecat, neque quod ædificavit destruit, neque quod plantavit evellit. « Sine poenitentia enim sunt dona et vocatio Dei (*Rom. xi, 29.*) » et firmum fundamentum Dei stat, habens

A signaculum hoc: « cognovit Dominus qui sunt ejus. » (*II Tim. ii, 19.*) Nullo igitur modo prædestinatio Dei facit, ut aliqui ex filiis Dei filii sint diaboli, aut ex templo sancti Spiritus templa sint dæmonum, aut ex membris Christi fiant membra meretricis; sed potius prædestinatio facit ut ex filiis diaboli fiant filii Dei, et ex templis dæmonum templum sit Spiritus sancti, et ex membris meretricis, membra sint Christi: quia ipse alligat fortem, et vasa ejus rapit, eruens ea de potestate tenebrarum, et transferens de contumelia in gloriam. Hi autem de quibus dicitur: « Ex nobis transierunt, sed non fuerunt ex nobis, si enim fuissent ex nobis mansissent utique nobiscum, » (*I Joan. ii, 19.*) « voluntate exierunt, voluntate ceciderunt; et quia præsciti sunt casuri, non sunt prædestinati, essent autem prædestinati, si essent reversuri, et in sanctitate ac veritate mansuri: ac per hoc prædestinatio Dei multis est causa standi, nemini est causa labendi. » (*Vinc. xiii.*) « Omnibus quidem a fide ad infidelitatem, a sanctitate ad impietatem relapsis, et ante finem vitæ nulla emendatione purgatis, nihil aliud quam mors æterna debetur. Sed nefas est Deo ascribere causam talium ruinarum, qui etsi ex æterna scientia præcognitum habet quid unicuique meritis retributurus sit, nemini tamen per hoc quod falli non potest, aut necessitatem, aut voluntatem intulit delinquendi. Si ergo a justitia et pietate quis deficit, suo in præceptis fertur arbitrio, sua concupiscentia trahitur, sua persuasionem decipitur. Nihil ibi Pater, nihil Filius, nihil agit Spiritus sanctus; nec tali negotio quidquam divinæ voluntatis intervenit, cujus opere multos scimus ne laberentur retentos, nullos autem ut laberentur impulsos. » (*Vinc. xiv.*) « Denique ad prævaricationem legis, ad neglectum religionis, ad corruptelam disciplinæ, ad desertionem fidei, ad perpetrationem qualiscunque peccati, nulla omnino est prædestinatio Dei: nec fieri potest ut per quem a talibus malis surgitur, per eum in talia decidatur. Si ergo in sanctitate vivitur, si in virtute proficitur, si in bonis studiis permanetur, manifestum munus est Dei, sine quo nullus boni operis fructus acquiritur. Si autem ab his receditur, et ad vitia atque peccata transitur, nihil ibi Deus malæ tentationis immittit, et recessurum non deserit antequam deserat, et facit plerumque ne deserat, aut etiamsi discessit ut redeat. Cur autem hunc retineat, illum non retineat, nec possibile est comprehendere, nec licitum investigare, cum scire sufficiat et ab illo esse quod stat, et non ab illo esse quod ruitur. » (*Obiectio Vinc. xv.*) « Qui autem dicunt quod omnes illi fideles, et quidem sancti, qui per peccatum ad æternam mortem prolapsi sunt, sic prædestinati sunt, sicut a Deo ordinati posteaquam ceciderunt, ut nec possint, nec velint per poenitentiam liberari, non veraciter nec sapienter hoc dicitur. Qui enim a fide et sanctitate exciderunt sicut voluntate prolapsi sunt, ita voluntate non surgunt, et dominatum concupiscentiarum quibus suc-

cubuerunt sponte patiuntur. Si qui autem captivitate suam gemunt, et judicantes semetipsos ad misericordiam Dei mutato corde confugiunt, non sine spiritu divinæ miserationis hoc faciunt. Hæc enim mutatio dextere Excelsi, qui innumeris lapsis dat poenitentiam ut resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenebantur ad ipsius voluntatem. Nemini autem Deus correptionis admittit viam, nec quemquam boni possibilitate depoliat : quia qui se a Deo averit, ipse et velle quod bonum est et posse sibi sustulit. Non est ergo consequens, sicut putant qui talia obijciunt, ut Deus quibus poenitentiam non dederit resipiscantiam abstulerit, et quos non levavit alliserit : cum aliud sit insontem egisse in crimen, quod alienum est a Deo, aliud criminoso veniam non dedisse, quod de peccatoris est merito. » Sed quia isti inter se dissentiunt, qui dicunt prædestinationem Dei facere ne quis posset salvari etiamsi velit : et Pelagiani sunt qui ascribunt totum homini posse per primam conditionis sortem, quidquid ad salutis suæ statum pertinet, etiamsi divina gratia illum non adjuverit, quorum licet diversus error sit, tamen par impietas : ideo necessarium esse arbitramur Scripturarum testimoniis comprobare, hominem initio bonum a Deo esse conditum, quia vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona : sed neminem posse suo merito sine gratia Dei salvari, quia Veritas in Evangelio ait : « Nemo venit ad Patrem, nisi per me (Joan. xiv, 6) ; » et : « Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 5). » Unde Paulus ad Ephesios scribens, ait : « Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne quis gloriatur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus (Ephes. ii, 8). » Et item : « Pax fratribus et caritas cum fide a Deo patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione (Ephes. vi, 23). » Ad Romanos quoque idem ait : « Quis me liberabit de corpore mortis horum ? Gratia Dei per Dominum nostrum Jesum Christum (Rom. vii, 24). » Et item : « Reliquiæ, inquit, secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Si autem gratia, non ex operibus, alioqui gratia jam non est gratia (Rom. xi, 5). » Ad Corinthios quoque sic loquitur : « Gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi. Non ego autem, sed gratia Dei mecum (I Cor. xv, 10). » De hoc quoque et Jacobus apostolus scripsit, dicens : « Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum (Jac. i, 17). » Et item : « Deus, inquit, superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jac. iv, 6). » Imo et Petrus in Epistola sua gratiam Dei auditoribus suis commendat dicens : « Gratia vobis et pax multiplicetur (II Petr. i, 2). » Et item : « Gratia autem erit vobis omnibus qui estis in Christo Jesu (I Petr. v,

A 14). » Et rursus : « Vos, inquit, fratres, præcipientes custodite, ne in insipientium errorem transducti excidatis a propria firmitate. Crescite vero in gratia et cognitione Domini nostri et salvatoris Jesu Christi (II Petr. iii, 17). » Hinc etiam et Joannes in Apocalypsi sua scripsit, dicens : « Gratia vobis et pax ab eo qui est, qui erat, et qui venturus est, et a septem spiritibus qui in conspectu ejus sunt, et a Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, et princeps regum terræ ; qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo (Apoc. i, 4). » Liberum enim arbitrium homini datum nullus rite credens negare potest : sed si ad effectum boni operis pertigerit, muneris est gratia Dei : ubi autem dicitur, Noli hoc et noli illud, et ubi ad aliquid faciendum, vel non faciendum, in divinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium. (August. de Gratia et libero Arbitrio, c. 2.) « Nemo ergo causetur Deum in corde suo, sed sibi imputet quisque cum peccat, neque cum aliquid secundum Deum operatur, alienet hoc a propria voluntate. Quando enim volens operatur, tunc dicendum est opus bonum, tunc speranda est operis boni merces ab eo de quo dictum est, « qui reddet unicuique secundum opera sua (Matth. xvi, 27). » Semper est in nobis voluntas libera, sed non semper bona. Aut enim a justitia libera est, quando servit peccato, et tunc est mala. aut a peccato libera est quando servit justitiæ, et tunc est bona. Gratia vero Dei semper est bona, et per hanc fit ut sit homo voluntatis bonæ, qui prius fuit voluntatis malæ. Per hanc etiam fit ut ipsa bona voluntas, quæ jam coepit esse, augeatur, et tam magna fiat, ut possit implere divina mandata quæ voluerit, cum valde perfecteque voluerit. Ad hoc enim valet quod scriptum est : « Si volueris mandata servare, conservabunt te mandata (Eccl. xv, 16) ; » ut homo qui voluerit et non poterit, nondum accipisse se plene velle cognoscat, et oret ut obtineat bonam voluntatem quanta sufficit ad implenda mandata. Sic quippe adjuvatur ut faciat quod jubetur. Tunc enim utile est velle cum possumus, et tunc utile est posse cum volumus. Nam quid prodest, si quod non possumus volumus, aut quod possumus nolumus ? (De ecclesiasticis Dogmat., c. 20.) » Liberati quidem arbitrii sui commissus est homo statim in prima mundi conditione, ut sola vigilantia mentis adnitente, etiam in præcepti custodia perseveraret, si vellet, in id ad quod creatus fuerat permanere. Postquam vero seductione serpentis per Evam cecidit, naturæ bonum perdidit, pariter et vigorem arbitrii : non tamen electionem, ne non esset suum quod emendaret peccatum, nec merito indulgeretur quod non arbitrio diluisset. Monet itaque ad querendam salutem arbitrii libertas, id est rationalis voluntas, sed admonente prius Deo, et eam invitante ad salutem, ut vel eligat, vel sequatur, vel agat occasione salutis, hoc est inspiratione Dei ; ut autem consequatur quod eligit, vel quod sequitur, vel quod

occasione agit, Dei esse libere confitemur. Initium ergo salutis nostræ Deo miserante habemus, ut acquiescamus salutiferæ inspirationi, nostræ potestatis est; ut adipiscamur quod acquiescendo admonitioni cœpimus, divini est muneris; ut non labamur in adepto munere salutis, sollicitudinis nostræ est et cœlestis pariter adiutorii; ut labamur, potestatis nostræ est et ignaviæ. » (*Hypomnest. vi, usque ad finem.*) « Contra reprehensores prædestinationis Dei in plurimis locis manifeste repugnat Scriptura sacra. Sed velim ab eis quærere, mihi pandant quo iudicio dictum est a Paulo et Barnaba prædicantibus verbum Dei in Lystris, « In præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas (*Act. xiv, 15*), » ut in idololatria simulacrorum perirent, et unam tantum gentem, id est Jacob, elegit sibi Dominus, et Israel in possessionem sibi (*Psal. xxxiv, 4*); cui soli utique legem ad cognoscendum se, postpositis, ut dixi, æteris generationibus, dedit. Vel cur iterum amissio facta est Judæorum, ut mundi fieret reconciliatio, id est omnium gentium, sicut dicit Apostolus: « Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio nisi vita ex mortuis? » (*Rom. xi, 15*.) Quasi impossibile esset Deo omnipotenti universo mundo legem dare, salutem gratiæ Christi conferre, vel, ut ita dicam, ab initio lapsus Adæ id agere, quod diversitate temporum fieri ejus arbitrio sedit. Doceant etiam quare missis a Spiritu sancto Paulo et Barnaba portare nomen Domini salutis causa in gentibus, cum transirent prædicantes Phrygiam et Galatiæ regionem, vetiti sunt a Spiritu sancto loqui verbum in Asia; et cum venissent in Mysiam volentes ire in Bithyniam, non permisit eos, inquit, Spiritus Jesu (*Act. xvi, 7*). Sciebat, inquiens, Deus, quod credituri non essent: et ideo non eos ire permisit ad loquendum verbum. Nonne prohibitio ista sancti Spiritus aliud ostendit quam verbum Domini Jesu dicentis in Evangelio: « Spiritus ubi vult spirat? » (*Joan. iii, 8*.) Hinc cogitent, hinc pandant aliquid, quare spirat ubi vult, et non ubique. Dicant etiam quare prædicantibus prædictis Paulo et Barnaba Antiochiæ Pisiidæ Judæis et gentibus salutem, nullus credidit, nisi quos exinde Dominus præordinavit ut crederent. Siquidem et de ipsis pagina sancta testatur: « Et crediderunt, » inquit, quotquot erant præordinati ad vitam æternam (*Act. xiii, 48*), » hoc est prædestinati.

Ecce in omnibus quæ ex auctoritate divina protulimus, habes misericordiam et iudicium, et certum est quia personarum non est acceptor Deus, nec cujusquam personam reveretur. Descende ergo, si vales, in profundum misericordiæ Dei: ascende, si sufficis, in altitudinem iudicii ejus, distendere in longitudinem et latitudinem viarum ejus investigabilium, et si liquido penetraveris, hæc nobis tam metuenda et incomprehensibilia secreta, de quibus Paulus expavit, ipse intrepidus pande. Quantumlibet enim scire conaberis, iudicia Dei comprehendere non vales, nec valebis, quia sicut nemo scit hominum quæ sunt ho-

minis, ni spiritus hominis qui est in ipso, ita et quæ Dei sunt nemo scit, nisi Spiritus Dei (*Rom. xi, 33*). Si qua ergo attingere valuerimus, non nostra solertia, sed dono Spiritus sancti revelata esse debemus agnoscere: si autem scire non datur quod supra nos est, nec a nostra parvitate quæratur. Prædictum est enim a Scriptura sancta: « Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris in vanitate (*Eccli. iii, 32*). » Et: « Altum sapere noli, sed time (*Rom. xi, 20*). » Diximus namque de damnabili humani generis massa Deum præscisse, misericordia non meritis, quos electione gratiæ prædestinavit ad vitam: cæteros, qui iudicio justitiæ ejus ab hac gratia efficiuntur expertes, præscivisse tantum proprio vitio perituros, non ut perirent prædestinasse. Sed, ut dixi, quos in opera impietatis et mortis ruituros præscivit, non præordinavit, nec impulit, in quibus Deum ad iracundiam provocantes, fidem allatam ac prædicatam sibi accipere nolunt, aut Deo iudice non possunt, vel accepta male utuntur, et ob hoc traduntur in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt, his prædestinatam esse poenam rite fateamur. Quod ut probari valeat, solum reor in exemplum sufficere Judam. Hunc enim Deus cum præscisset in vitiis propriæ voluntatis pessimum fore, id est electione discipulatus sui bene a Christo collata male usurum, et avaritia ardentem pretio Judæis Dominum traditurum, poenam ei prædestinavit ex merito, dicente per David Spiritu sancto: « Deus, laudem meam ne taceris, quia os peccatoris et dolosi super me apertum est (*Psal. cvm, 2*). » Id est Judæ, vel Judæorum in Christum. Judæ, cum dicit: « Quid vultis mihi dare, et ego eum vobis tradam (*Matth. xxvi, 15*)? » Et post pecuniæ sponsonem, dans signum traditionis: « Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. » Ideo super me, ait, apertum est os Judæ. Cum enim osculum dedit, ore doloso aperuit quem tenebant. Judæorum quoque, cum eum volentes dolo perdere, ut Evangelium pandit, clamaverunt dicentes: « Crucifige, crucifige (*Joan. xix, 6*); » et post pusillum sequitur: « Constitue super eum peccatorem, » id est super Judam, « et diabolus stetit a dextris ejus. Cum iudicatur, exeat condemnatus, » et oratio ejus fiat in peccatum. Fiant dies ejus pauci, et episcopatum ejus accipiat alter. » Et post cætera quæ de eo sequuntur: « Pro eo quod, » inquit, non fuit recordatus facere misericordiam, « et persecutus est hominem inopem et egenum, et compunctum corde morti tradere. » Et sequentia reliqua quæ in ejus prædicta sunt persona. Nam sicut narrat liber Actuum apostolorum, de eo prædicta, et in eo impleta esse sanctus probat apostolus Petrus, cum loco ejus unum ex iis qui cum apostolis congregati fuerant propter testimonium resurrectionis Jesu Christi, subrogari oportere denuntiat, dicens: « Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam per os David prædixit Spiritus sanctus de Juda, qui fuit dux eorum qui compre-

« henderunt Jesum : qui connumeratus erat in nobis, **A**
 « et sortitus est sortem ministerii hujus, et hic qui-
 « dem possedit agrum de mercede iniquitatis, et
 « suspensus crepuit medius, et diffusa sunt viscera
 « ejus. Notum factum est autem omnibus habitanti-
 « bus in Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille
 « Acheldemah, hoc est ager sanguinis. Scriptum
 « est enim in libro Psalmorum : Fiat commoratio
 « ejus deserta, et non sit qui inhabitet in ea, et
 « episcopatum ejus accipiat alter (*Act. i, 16 seq.*). »
 Ubi ergo commemoratio operum ejus malorum a
 sancto fit Spiritu in Psalmis, priusquam esset præ-
 scitus est, non factus, quod talis adversus Filium
 Dei futurus esset. Si enim factus esset, inculpabi-
 lis esset, et Dei opificio reputaretur, non Judæ.
 Injuste etiam in eo prolata damnatio esset. Sed **B**
 absit hoc a summe bono iudice, auctore omnium
 honorum Deo, damnatore vero cunctorum malorum :
 quia mala Judæ, ut prædixi, præscivit, non fecit,
 et tamen in quibus præscivit, iudicio justo tradens
 eum in reprobum sensum ut impleret permisit : et
 ideo pernisi, quia per Spiritum sanctum eum peri-
 turum ante prædixit. Quia sicut Christum oportebat
 pati per Judam, præcinente per prophetas
 sancto Spiritu, ita oportebat Judam perire, eodem
 sancto Spiritu prædicente. De eo quippe dictum
 est : « Nemo perit nisi filius perditionis (*Joan. xvii,*
12). » Nam pœna illi prædestinata pro malis suis, in
 quibus, ut sæpe dixi, præscitus est tantum, non
 prædestinatus. Verum autem esse quod diximus,
 licet plene sit disputatum, id est, perituris pœnam
 esse prædestinatam, audi Petrum apostolum, cum
 futuros esse pseudoprophetas, et magistros menda-
 ces, et apostatas in Ecclesia dicit, sicut fuerunt in
 populo veteri : « Quibus iudicium, inquit, jam olim
 « non cessat, et perditio eorum non dormitat (*II*
Petr. ii, 3). » Item Judas apostolus. « Subintroie-
 « runt, ait, quidam homines, qui olim præscripti
 « sunt in hoc iudicio impii, gratiam Domini nostri
 « transferentes in luxuriam, et solum dominatorem
 « et Dominum nostrum Jesum negantes Christum
 « (*Judæ 4*). » Et Dominus in Evangelio peccatori-
 bus : « Disceditis in ignem æternum, qui paratus
 « est diabolo et angelis ejus (*Matth. xxv, 34*). »
 Prædestinatis autem : « Venite, benedicti Patris mei,
 « percipite regnum vobis paratum ab origine mundi
 « (*Ibid., vers. 41*), » id est prædestinatum. Tenenda
 est igitur inconcusse hujus disputationis regula,
 quæ testimoniis claret Scripturarum, peccatores in
 malis propriis, antequam essent in mundo, præsci-
 tos esse tantum, non prædestinatos : pœnam autem
 eis esse prædestinatam secundum quod præsciti
 sunt. Parvulos quoque non renatos ex aqua et Spiritu
 sancto, prædestinate pœnæ esse cœnoxios. Qui præ-
 sciti sunt, non propriis voluntatibus, quorum nullæ
 vel bonæ vel malæ sunt, nisi tantum in Adæ peccato,
 quod traxere nascentes, et in hoc manentes solve-
 runt tempus vitæ præsentis. Quid enim iustitia de iis
 faciat. omnibus misericordia non subvenit, qui pura

fide credit dicente Domino : « Qui non manducat
 « carnem meam, et bibit sanguinem meum, non
 « habebit in se vitam (*Joan. vi, 54*), » intelligit, et
 a contentione recedit. Qui vero secundum proposi-
 tum Dei vivunt, præscitos esse et prædestinatos
 electione gratuita gratiæ ejus, et regnum eis cœ-
 lorum esse prædestinatum sine dubitatione dicen-
 dum est. Hoc enim Apostolus probat, cum eos præ-
 destinatos et electos esse testatur antequam mundus
 constitueretur. Scribens enim Ephesis dicit : « Sicut
 « elegit nos in ipso, » id est in Christo, « ante mundi
 « constitutionem, ut essemus sancti et immaculati
 « in conspectu ejus, qui prædestinavit nos in ad-
 « optionem filiorum per Jesum Christum in ipsum
 « (*Ephes. i, 4*). » Taceat humana lingua, nec prorsus
 in prædestinatione de meritis extollatur, atten-
 dat dictum, « ante constitutionem mundi. » Divine
 voluntatis est hoc donum, non humanæ fragilitatis
 meritum. Denique attende quod sequitur : « In quo
 « habemus redemptionem, ait, per sanguinem ejus,
 « remissionem peccatorum, secundum divitias gra-
 « tiæ ejus, quæ superabundavit in nobis in omni
 « sapientia et prudentia, ut notum nobis faceret
 « sacramentum voluntatis suæ, secundum bene-
 « placitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensa-
 « tione plenitudinis temporum, instaurare omnia in
 « Christo, quæ in cœlis et quæ in terra sunt, in
 « ipso. In quo etiam et nos sorte vocati sumus,
 « prædestinati secundum propositum ejus, qui ope-
 « ratur omnia secundum voluntatem suam, ut si-
 « mus in laudem gloriæ ejus nos, qui ante speravi-
 « mus in Christo (*Ibid. vers. 7-12*). » Abdi secun-
 dum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in
 nobis, id est quæ prævenit nos, ad quid ? ut notum
 scilicet nobis faceret sacramentum voluntatis suæ.
 Nunquid meæ, aut tuæ, aut alterius, ut meritis con-
 stet ? Absit, sed suæ, quæ etiam in iis quos prædestina-
 vit opera bonæ præparet voluntatis, ut in iis ambu-
 lent. Secundum quod idem in eadem Epistola dicit :
 « Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non ex
 « vobis. Dei enim donum est, non ex operibus, ut
 « ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura,
 « creati in Christo in operibus bonis, quæ præpa-
 « ravit Deus, ut in illis ambulemus (*Ephes. i, 8-10*). »
 Audi, « in operibus bonis quæ præparavit Deus, »
 et si quid te boni posse vides, age gratias præpa-
 ranti quod potes, non propriæ voluntati, quæ om-
 nino sine illo nihil potest qui dicit : « Sine me nihil
 « potestis facere (*Joan. xix, 5*). » Noli itaque putare
 quod hæc et hujusmodi dicentes liberum voluntatis
 amputemus arbitrium, cum tamen constet ea quæ
 loquimur ex auctoritate divina pendere, vel, ut nobis
 calumniam objicitis, quod operando bene intentos,
 et in Dei proposito sollicitos prohibeamus. Quin potius,
 qui se dono gratiæ ad Dei misericordiam sen-
 tiunt pertinere, hortamur oportere incumbere ora-
 tionibus, jejuniis, vigiliis, omnique operi voluntatis
 divinæ. Prædestinatis enim dicit Apostolus, cum ta-
 men generale sit quod illi dicitur a Christo præde-

stinato secundum carnem ex semine David, prædestinante autem ipso secundum potentiam Dei Patris, cum Patre et Spiritu sancto. « Vigilate et orate, ne intretis in tentationem (*Matth. xxvi, 41*). » Item : « Vigilate in omni tempore, orantes ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, et stare ante filium hominis (*Luc. xxi, 36*). » Item : « Concedite intrare per angustam portam (*Luc. xiii, 24*). » Item : « Vos amici mei estis si feceritis quæ præcipio vobis (*Joan. xv, 14*). » Et multa alia, quæ longum est enarrare. Sed, ut superius commemoravi, qui eis dixit : « Sine me nihil potestis facere (*Ibid. xv, 5*), » per ipsum quæ jubentur facere possunt. Hujusmodi in Christo esse electos Dei ait Apostolus : « In quo et prædestinati sunt secundum propositum ejus qui omnia operatur (*Ephes. i, 11*). » Intellige dictum, qui omnia operatur, et crede opus esse Dei opera eorum qui ambulant secundum propositum. Qui ergo absque prædestinationis gratia sunt, id est alieni a proposito Dei, et perdurant in operibus malis, si etiam ex hac vita migraverunt, non eos dicimus, ut vos putatis, ita a Deo omnium opifice ordinatos ut perirent, tanquam ipse illis mores malæ vitæ creaverit, ipse ad omne opus mortis invitos præcipitaverit. Absit hoc a divino proposito. Non enim volens iniquitatem esse Deus, nec mandavit cuiquam impie agere, nec alicui dedit laxamentum peccandi. Fecit enim ut essent omnia, et sanabiles nationes orbis terrarum : invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum. Imitantur autem illum qui sunt ex parte illius. Nec dicimus, ut fingitis, etsi credere velint, vel bonis operibus Dei vacare, Deum hæc illis nolle præstare, cum hujusmodi velle Dei sit donum. Si ergo ex Deo est quod volunt, vult Deus perfectum fieri quod donavit. Si autem ex Deo non est, sed est de jactantia propriæ voluntatis, qui se meritis Deum æstimant promereri, manifeste quod volunt capere non possunt, quia « non volentis, » inquit Apostolus, « neque currentis, sed miserentis est Dei (*Rom. ix, 1*); » et quia non potest homo a se facere quidquam, nisi datum illi fuerit desuper. Non hoc agit Deus summe bonus malitia, sed justitia, nec personarum acceptione, sed causarum secretarum discretionem. Novimus nonnunquam quosdam volentes æternæ vitæ fidem accipere, et eam adipisci, quosdam autem non : aliquos etiam nolentes consequi, cum in eis divina gratia ut velint mutaverit voluntatem. Novimus aliquos etiam perfectos ex labore multorum annorum, prolapsos in ultimo vitæ suæ periisse : aliquos vero ab ineunte ætate sua in omni scelere et damnabilitate usque ad decrepitam ætatem perdurasse, et repente colitis inspirata salute raptos esse ad requiem, regni cælorum. Novimus etiam parvulos, quibus usus liberi arbitrii non est, ut de bonis aut malis eorum meritis judicemus, parentum manibus ad gratiam sacri baptismatis deportatos, et cum in uno eorum per manus sacerdotis mysterium fidei adimpleretur, aliquoties alterum in parentum manibus factum exanimem fraudatum

A gratia Salvatoris. Quis sapiens et intelligat hæc, aut quis idoneus erit eorum reddere rationem? Dicamus cum David : « Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis (*Psal. cxliv, 17*); » et : « Quam magnificata sunt opera tua, Domine : nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ (*Psal. xci, 6*). » Dicamus etiam cum apostolo Paulo : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus (*Rom. xi, 31*). » Sed si adhuc reddita ratione vultis esse contentiosi, nec acquiescere veritati, nobis tamen quasi male de Deo justo et misericordissimo sentiamus, calumniari desinite, sed ipsum potius Dominum Christum, cujus Evangelium sequimur, si audetis, arguite : cum illo jurgium sumite litigandi, illi quod absit male sensisse de Deo Patre suo calumniamini, qui ait : « Multi quidem vocati, pauci vero electi (*Matth. xx, 16*); » et : « Nemo potest venire ad me, nisi datum ei fuerit a Patre meo (*Joan. vi, 66*), » et : « Non omnes capiunt verbum, nisi quibus datum est (*Matth. xix, 11*). » Cætera autem quam plurima. Falsum est ergo, inquit, quod ait Apostolus : « Qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis suæ venire (*I Tim. ii, 4*). » Omnino non est falsum, quia omne quod vult Deus facere potest, nec prorsus humana voluntate quod vult præpeditur. Sed quæro a vobis ut dicatis quare Deus, qui vult omnes homines salvos fieri, quorundam, ut dicit Isaias propheta (*Isa. vi, 10*), excæcat oculos ne videant, obdurat corda ne intelligant, ne convertantur et sanentur. Quod verum esse evangelista Joannes confirmat dicens de Judæis : « Propterea non poterant credere, quia dixit Isaias : Excæcavit oculos eorum, et obduravit cor eorum, ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur et sanem eos (*Joan. xii, 40*). » Item in Evangelio secundum Marcum, cum Jesum interrogarent discipuli sui de parabola seminis : « Vobis datum est, inquit, nosse mysterium regni Dei; illis autem qui foris sunt in parabolis omnia fiunt, ut videntes non videant, et audientes non intelligant, ne quando convertantur et dimittantur eis peccata (*Marc. iv, 11*). » Dicite igitur quare Deus, qui personarum acceptor non est, et vult omnes homines salvos fieri, aliorum corda reserat ad credendum, oculos illuminat ad videndum, et ad sciendum mysterium regni cælorum, quo scilicet salvi fieri possint; aliorum vero, ut lectionis textus dixit, involvens in parabolis veritatem, obtundit cor, excæcat oculos, claudit aures; ne Evangelium salutis agnoscant, ne remissionem accipiant peccatorum? Dicite, quæso, qualiter hæc loca Evangelii accipitis, docete quid hic de Deo, qui vult omnes homines salvos fieri, sentiatis. Ecce jam generaliter salvi non sunt, cum aliis datur nosse viam salutis, aliis non datur. Hæc itaque cum facit Deus, non personarum acceptione facit, non injustitia, sed justitia inenarrabili, misericordia indebita. Quoniam vero hinc liquido utraque pars dicere

nihil valemus, credamus tantum reum mortis ex iudiciis voluntate pendere. Ne quisquam autem putaret divino iudicio fieri non omnes homines salvari, dixit Apostolus: « Qui vult omnes salvos fieri (1 Tim. ii, 4). » Quapropter omnes homines qui salvantur, Deo volente salvantur. Deus enim noster Deus salvos faciendi, et Domini exitus mortis. Et quia ira in furore ejus, et vita in voluntate ejus, intelligite utique in furore justitiam, in voluntate misericordiam. Prædestinationem igitur negare, quam apud Deum esse probavimus, immane blasphemium est: quam non tantum, sicut soletis dicere, in apostolis debemus accipere, sed et in patriarchis, et prophetis, et martyribus, et confessoribus, in omnibus sanctis et digne servientibus Deo. Hinc nemo gloriatur, nemo desperet. Solus enim Dominus scit qui sunt ejus. In quantum autem possumus, omnes homines ad bonum opus exhortemur, nulli desperationem demus, pro invicem oremus, in conspectu Dei nos humillemus dicentes: « Fiat voluntas tua. » Ipsius erit potestatis iudicium in nobis debitum mutare damnationis, gratiam prædestinationis indebitam prærogare.

Ecce habes, dilectissime frater, quod petisti. Sensum orthodoxorum atque catholicorum Patrum breviter in uno libello constructum, de præscientia et prædestinatione, de gratia et libero arbitrio: restat ut credas ac confitearis, imo firma fide et sana doctrina aliis prædices quod credant et intelligant, Deum præscisse bonos et malos futuros: bonos autem tantum ut vitam æternam accipiant prædestinasse, malos vero in æternum perituros tantum præscisse, non prædestinasse. Gratia autem Dei quotquot salvi fierent salutem adipisci. Libero autem arbitrio, quod per primi hominis lapsum corruptum fuerat, cum divina bonitas illud secundum suum placitum regere voluerit, mercedem promereri posse perpetuam. Cum autem homo illo abutitur per superbiam, non gloria ejus, sed poena dignum esse perpetua. Occulta autem atque secreta Dei, quæ soli patent cognitioni divinæ, neminem scrutari debere, ne plus volens sapere quam oportet sapere, pro veritate falsitatem et pro recta fide maximum errorem sequendo, in interitum decidunt sempiternum.

EPISTOLA VI.

AD HEBERARDUM COMITEM.

[Ex Sirmondo.]

Reverendissimo atque probatissimo viro HEBERARDO comiti RABANUS vilissimus servorum in Christo salutem.

Referentibus nobis fratribus nostris, qui præterito tempore Romam perrexerunt, Ascriho videlicet et Hudperto presbyteris, de sospitate vestra et benignitate, quam non solum erga eos, sed etiam erga multos exhibere soliti estis, valde, fateor, gavisus sum, et Deo omnipotenti inde gratias agens deprecabar ut ipse qui cœpit in vobis opus bonum perficiat usque in diem Jesu Christi, quatenus plenam mercedem de bonis operibus vestris per Dei gratiam

A in futura vita percipere mereamini. Et quia prædicti fratres nostri nobis retulerunt vos expetere opusculum nostrum in laudem crucis Christi dudum confectum, ex vestro verbo rogantes ut illud vobis transmitterem, voluntarie feci quod rogabant, et præterito anno per nuntium Gagauzardum ad nos venientem, et id ipsum expellentem, opusculum vobis transmissi, deprecans ut habeatis illud, et coram vobis legere faciatis, et si quid in eo dignum atque gratum vobis reperialis, divinæ gratiæ hoc deputetis, non numanæ solertiæ: sin autem aliter quid in ipso inveniatis, meæ imperitiæ, et fragilitati humanæ magis imputetis quam malitiæ: qui, quantum Dei dono sapio et valeo, Christi famulis et Dominum timentibus atque amantibus gratum servitium impendere desidero, ut ipsi pro me oretis, quatenus veniam peccatorum meorum clementissimus omnium sæculorum iudex mihi tribuat et vitam conferat sempiternam. De cætero quoque, quia divulgatum in istis partibus constat quemdam sciolum, nomine Gotescalem, apud vos manere, qui dogmatizat quod prædestinatione Dei omnem hominem ita constringat, ut etiamsi quis velit salvus fieri, et pro hoc fide recta atque bonis operibus certet, ut ad vitam æternam per Dei gratiam veniat, frustra et incassum laboret, si non est prædestinatus ad vitam, quasi Deus prædestinatione sua cogat hominem interire, qui auctor est salutis nostræ, non perditionis. Et jam hinc multos in desperationem suimet hæc secta perduxit, ita ut dicant: Quid mihi necesse est pro salute mea et vita æterna laborare? quia si bonum fecero, et prædestinatus ad vitam non sum, nihil mihi prodest; si autem malum egero, nihil mihi obest, quia prædestinatio Dei me facit ad vitam æternam pervenire. Hæc traditio multis in istis partibus scandalum est, et prædicatoribus Evangelii homines inobedientes facit, quia jam desperantes de semetipsis eos reddidit. Dicitur enim ipse doctor vester multa testimonia excerpisse de opusculis beatissimi et doctissimi Patris Augustini, quibus nititur suam sententiam affirmare, cum memoratus Pater et doctor catholicus, contra Pelagianos scribens, qui gratiæ Dei contrarii prædicatores fuerunt, defensor ejusdem gratiæ, non destructor rectæ fidei fuerit. Nam ad Prosperum et Hilarium scribens, taliter de prædestinatione et præscientia disserens, ait (*De Prædest. sanct.*, c. 10): « Prædestinatio est, quæ sine præscientia non potest esse: potest autem esse sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe Deus ea præscivit quæ fuerat ipse facturus; unde dicitur: « Fecit quæ futura sunt; » præscire autem potest etiam quæ ipse non facit, sicut quæque peccata: quia etsi sunt quædam quæ ita peccata sunt ut pœnæ sint etiam et peccatorum; unde dictum est: « Traxerunt illos Deus in reprobam mentem, ut faciant ea quæ non conveniunt (*Rom. i, 28*), » non ibi peccatum Dei est, sed iudicium. Quocirca prædestinatio Dei, quæ in bono est, gratiæ est præparatio. Gratia vero est ipsius prædestinationis effectus » Cui Patri

assentit sanctus Hieronymus, in Ezechielis tractatu illam sententiam exponens, qua Dominus ad prophetam ait : « Loquere et dic ad eos : Hæc dicit Dominus Deus, si forte vel ipsi audiant, et si forte quiescant, quoniam domus exasperans est. » Loquitur autem hæc Deus ambigentis affectu, ut liberum hominis monstret arbitrium, ne præscientia futurorum mali vel boni immutabile faciat quod Deus futurum noverit. Non enim quia illa ventura cognoscit, necesse est nos facere quod ille præcivit, sed quod nos propria voluntate sumus facturi, ipse novit futurum quasi Deus. Scripsit quoque prædictus Pater Augustinus libros duos de Prædestinatione sanctorum, in quibus totum quod confertur homini bonum, ex gratia Dei fieri, non ex hominis libero arbitrio, ex sententiis sanctarum Scripturarum sapientissime ostendit. Sed fuerunt aliqui qui aut non intelligendo, aut intelligi ea nolendo quæ ibi recte scripta sunt, in pravam sensum abducere conabantur. Contra quos beatus Prosper, qui ejus doctrinæ fidelis exsecutor fuit, rescribendo fortissime restitit, atque convicit de prædicto magistro sanctæ Ecclesiæ non recte eos sensisse. Scripsit enim memoratus vir, beatus scilicet Prosper, ad Rufinum de gratia et libero arbitrio : scripsit contra capitula calumniatorum Gallorum de prædestinatione; similiter et contra capitula objectionum Vincentianarum de eadem prædestinatione, necnon ad excerpta quæ ex Genuensi civitate ei sunt missa de prædestinatione congruentissime respondit. In quibus omnibus lector fidelis potest probare eum sensisse de prædestinatione Dei, ad salutem humani generis, non ad damnationem fieri. Unde nunc ex dictis memorati viri aliqua excerpte nobis placuit, et in hanc epistolam ponere, quibus objectionibus Vincentianis ita respondit dicens (*Vincentian. object. 11*) : « Quomodo verum constabit quod Deus nolit omnes salvare, etsi omnes salvæ velint, cum Veritas dicat : « Si vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester cœlestis dabit bona petentibus se? » Qualiter fieri potest ut Deus, qui etiam illos salvat de quibus dici non potest quod salvari velint, nolit aliquos salvare, etiamsi salvari velint, nisi aliquæ causæ existant de quibus, quamvis sint nobis incognoscibiles, ipse tamen judicat bene, de quo dici non potest aliter eum quidquam facere debuisse quam fecerit? Remota ergo hæc discretione quam divina scientia intra secretum justitiæ suæ continet, sincerissime credendum atque profitendum est Deum velle ut omnes homines salvi fiant. Si quidem Apostolus, cujus ista sententia est, sollicitissime præcipit, quod in omnibus Ecclesiis piissime et custoditur, ut Deo pro omnibus hominibus supplicetur : ex quibus quod multi pereunt, pereuntium est meritum; quod multi salvantur, salvantis est donum. Ut enim reus damnetur, inculpabilis est Dei justitia : ut autem reus justificetur, ineffabilis Dei gratia est. » (*Object. 4.*) « Item dicunt quod major pars generis humani

A ad hoc creetur a Deo, ut non Dei, sed diaboli faciat voluntatem. Insanum omnino, et contra rationem est, dicere voluntatem Dei ex Dei voluntate non fieri, et Deum, damnatorem diaboli ejusque famulorum, velle ut diabolo serviatur. Sed hoc catholicis Pelagiani consequenter se objicere existimant, qui Adæ peccatum transisse in omnes dissidentur : quoniam si primam nativitatem originalis culpa non obliget, non sint obnoxii diabolo parvuli, nec indigeant erui de potestate tenebrarum, qui nunquam a suo auctore discesserint. Nos autem, qui omnes in Adam perisse profitemur (venit enim Filius querere et salvare quod perierat), nec dicimus ideo creari quemquam hominem ut diaboli faciat voluntatem, et agnoscimus omnem hominem non redemptum diabolo esse captivum. Prævaricatio enim hominis disposite a sæculis creationis ordinem turbare non potuit : et merito creatura peccatrix pœnalem dominationem illius patitur, cui relicto vero Domino sponte se vendidit. » (*Object. 7, 8, 9, 10.*) « Hæc quippe servitus non institutio est Dei, sed judicium. Qui autem dicunt quod hæc sit voluntas Dei ut magna pars Christianorum salva esse nec velit, nec possit, aut dicunt quod Deus nolit ut omnes catholici in fide catholica perseverent, sed velit ut magna exinde pars apostatet, aut a sanctitatis proposito ruat, aut quod adulteria et corruptelæ virginum sacrarum ideo contingant, quia illas Deus ad hoc prædestinavit ut, caderent, nimis perverse sentiunt, et nequiter hoc dicunt. Quia detestanda et abominanda opinio est, quæ Deum cujusquam malæ voluntatis aut malæ actionis credit auctorem, cujus prædestinatio nunquam extra bonitatem, nunquam extra justitiam est. Universæ enim viæ Domini misericordia et veritas. Adulteria enim maritarum et corruptelæ virginum non instituere novit ea Divinitas, sed damnare, nec disponere, sed punire. Quæ mala homines cum admittunt, suis concupiscentiis et cupiditatibus serviunt, quas ab illa prima voluntaria prævaricationis labe traxerunt. » Sed nullo modo credendum est hujusmodi homines in hanc desperationem ex Dei voluntate cecidisse, cum potius allevet Dominus omnes qui corruunt, et erigat omnes elisos. Nemo enim nisi illius gratia stabilitur. Dei ergo voluntas est ut in bona voluntate maneant, et priusquam deseratur, neminem deserit. In libello igitur quem supra memoratus vir contra capitula calumniatorum Gallorum scripsit, juxta finem ejusdem libri ita subnexuit dicens (*Sent. 1*) : « Quisquis igitur ex prædestinatione Dei, velut fatali necessitate, homines in peccata compulsos cogi dicit in mortem, non est catholicus. Nullo enim modo prædestinatio Dei homines iniquos facit, neque cujusquam omnino est causa peccati. » Item (*Sent. 2*) : « Qui dicit quod ab iis qui non sunt prædestinati ad vitam, non auferat percepta baptismi gratia originale peccatum, non est catholicus. Sacramentum enim baptismatis, quo omnia prorsus peccata delentur, etiam in eis verum est qui non sunt in ve-

ritate mansuri, et ob hoc ad veram vitam non sunt prædestinati. » Item (*Sent. 3*): « Qui dicit quod non prædestinati ad vitam, etiamsi fuerint in Christo per baptismum regenerati, et pie et juste vixerint, nihil eis prosit, sed tandiu reserventur donec ruant, nec ante eos ex hac vita quam hoc eis contingat, auferri, tanquam ad constitutionem Dei talium hominum ruina referenda sit, non est catholicus: quia non ideo Deus tempus ætatis cuiquam prorogavit, ut diu vivendo corrueret, et a fide recta in sua longevitate deficeret, cum inter beneficia Dei numeranda sit ipsa longævitas, qua homo melior debuit esse non pejor. » Item (*Sent. 4*): « Qui dicit quod non omnes vocentur ad gratiam, si de iis loquitur quibus Christus annuntiatus non est, reprehendi non debet: quia scimus quidem in omnes fines terræ Evangelium destinatum, sed non putamus jam in omnibus terræ finibus prædicatum; nec possumus dicere, quod ibi sit gratiæ vocatio, ubi matris Ecclesiæ adhuc nulla est regeneratio. » Item (*Sent. 5*): « Qui dicit quod qui vocati sunt, non æqualiter vocati sint, sed alii ut crederent, alii ut non crederent, quasi cuiquam vocatio causa fuerit non credendi, non recte dicit. Quamvis enim fides non sit nisi ex Dei dono et hominis voluntate, infidelitas tamen non est nisi ex sola hominis voluntate. » Item (*Sent. 6*): « Qui dicit quod liberum arbitrium in homine nihil sit, sed sive ad bonum sive ad malum prædestinatio Dei in hominibus operetur, non est catholicus. Arbitrium enim hominis gratia Dei non abolet, sed adolet, et ab errore in viam revocat ac reducit, ut quod sua libertate erat pravum, Spiritu Dei agente sit rectum. Prædestinatio quoque Dei semper in bono est, quæ peccatum, sola hominis voluntate commissum, aut remittendum novit cum laude misericordiæ, aut plectendum cum laude iustitiæ. » Item (*Sent. 7*): « Qui dicit quod Deus quibusdam filiis suis, quos regeneravit in Christo, quibus fidem, spem, dilectionem dedit, ob hoc perseverantiam non dedit quia a massa perditionis præscientia Dei et prædestinatione non sint discreti, si hoc vult firmare quod Deus huiusmodi homines in bonis quæ donaverat noluerit permanere, et ipse eis causa aversionis exstiterit, contra iustitiam Dei sentit. Quamvis enim omnipotentia Dei potuerit vires standi præbere lapsuris, gratia tamen ejus non prius eos deseruit quam ab eis desereretur. Et quia hoc ipsos voluntaria facturos defectione prævidit, ideo in prædestinationis electione illos non habuit. » Item (*Sent. 8*): « Qui dicit quod non omnes homines velit Deus salvos fieri, sed certum numerum prædestinatorum, durius loquitur quam loquendum est de altitudine inscrutabilis gratiæ Dei, qui et omnes vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, et voluntatis suæ propositum in eis implet, quos præscitos prædestinavit, prædestinatos vocavit, vocatos justificavit, justificatos glorificavit: nihil omittens de plenitudine gentium, et de omni semine Israel, cui præ-

paratum est in Christo regnum æternum ante constitutionem mundi. Ex toto enim mundo totus mundus eligitur, et ex omnibus hominibus omnes homines adoptantur. Nec potest ullo modo per infidelitatem atque inobedientiam multorum, Dei promissio vacillare, dicentis ad Abraham: « In semine tuo benedicentur omnes gentes. » Quod autem promisit potens est et facere, ut et qui salvantur ideo salvi sint, quia illos voluit Dominus salvos facere; et qui pereunt, ideo pereant quia perire meruerunt. » (*Ad excerpta Genuen. 6.*) In eo autem quod Apostolus ait: « Non enim omnium est fides, » cur omnibus fides non detur, non debet fidelem movere, qui credit ex uno omnes isse in condemnationem sine dubitatione iustissimam, ita ut nulla esset Dei justa reprehensio, etiam si nullus inde liberaretur. Unde constat magnam esse gratiam quod plurimi liberantur, et quid sibi debereatur in eis qui non liberantur agnoscant: ut qui gloriantur, non in suis meritis, quæ paria vident esse damnatis, sed in Domino gloriantur. Cur autem istum potius quam illum liberet, inscrutabilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus. » (*Object. 8 Gallorum.*) Quare in præteritis sæculis dimiserit Deus omnes gentes ingredi vias suas, quando Jacob elegit sibi Dominus, et non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis: et cur qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei diceretur; et quorum aliquando non misertus, nunc autem miseretur, et ubi dictum est: « Non plebs mea vos, ibi vocentur filii Dei vivi; » et, quare quod quærebat Israel non sit consecutus, electio autem consecuta est, cæteri vero exæcati sunt, impossibile est comprehendere, et periculosæ curiositatis est quærere. Cum tamen quod nulla sit apud Deum iniquitas, nemini liceat ignorare: quod nec alia gratia, aut alia fide quemquam hominum, sive ante legem, sive legis tempore, justificatum esse credendum sit, quam hac eadem, per quam Dominus noster Jesus Christus secundum consilium voluntatis suæ in fine sæculorum venit quærere et salvare quod perierat. Causas vero operum et iudiciorum Dei, qui ex toto ad humanas voluntates et actiones refert, quas tamen in parvulorum adoptione aut abdicatione non invenit, et dispensationes Dei ex liberi arbitrii vult mutabilitate variari, proficitur sibi esse scrutabilia judicia Dei, et vestigabiles vias ejus, et quod doctor gentium Paulus non audebat attingere, hic se æstimat reseratum posse vulgare. » Item (*Sent. 9*): « Qui dicit quod non pro totius mundi redemptione Salvator sit crucifixus, non ad sacramenti virtutem, sed ad fidelium respicit partem, cum sanguis Christi pretium totius mundi sit: a quo pretio extranei sunt, qui aut delectati captivitate redimi noluerunt, aut post redemptionem ad eandem sunt servitutem reversi. Non enim cecidit verbum Domini, neque evacuata est mundi redemptio: quia etsi non cognovit mundus Deum in vasis iræ, cognovit tamen mundus Deum in vasis mise-

ricordiæ, quæ Deus, nullis eorum meritis præcedentibus, eruit de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ. » Item (*Sent.* 10): « Qui dicit quod quibusdam Evangelii prædicatio a Domino subtrahatur, ne percepta Evangelii prædicatione salventur, potest objectionis invidiam declinare patrocínio ipsius Salvatoris, qui apud quosdam, quos ait fuisse credituros, si mirabilium ejus signa viderent, noluit operari: et quibusdam populis vetuit apostolos evangelizare, et nunc aliquas adhuc gentes patitur extra gratiam suam degere; cum tamen constantissima fide perceptum habeamus, in omnes mundi partes Ecclesiam dilatandam, nec ante esse hoc sæculum finiendum quam in universos fines terræ Evangelium dirigatur, et omnis lingua constiteatur quoniam Dominus Jesus in gloria Dei Patris est. » Item (*Sent.* 11): « Qui dicit quod per potentiam Deus homines in peccata compellat, merito reprehenditur. Nec enim Deus, qui justitiæ ac bonitatis auctor est, et cujus omnia statuta et mandata contra peccatum sunt, quemquam ad peccatum cogere, et ab innocentia in facinorosa præcipitare credendus est. Si qui autem tam profundæ impietatis sunt, ut extra remedium correptionis habeantur, non a Deo incrementa iniquitatis accipiunt, sed per semetipsos deteriores fiunt, qui relinqui a Deo, et sibi ac deceptoribus suis tradi propter præcedentia peccata meruerunt, ut eis peccatum sit ipsa etiam poena peccati. » Item (*Sent.* 12): « Qui dicit quod quibusdam vocatis, et pie justeq̃ue viventibus, obedientia subtrahatur ut obedire desistant, male opinatur de bonitate Dei atque justitia, ut videatur ad impietatem pios cogere, et innocentiam bonis adimere, cum ipse sit pietatis atque innocentie largitor et custos. Qui ergo Deo adhæret, Spiritu Dei agitur: qui autem a Deo recedit, propria voluntate obedire desistit. » Item (*Sent.* 13): « Qui dicit quod quidam hominum non ad hoc a Deo creati sunt ut vitam adipiscantur æternam, sed ut habitum tantummodo sæculi præsentis ornarent, et ad utilitatem nascerentur aliorum, melius loqueretur dicens quod Deus, qui creator est omnium, non frustra etiam eos condidit quos prævidit vitæ æternæ participes non futuros, quia etiam in malis hominibus bonum Dei opus est ipsa natura, et laudabilis est in impiorum damnatione justitia. Non potest autem merito reprehendi qui dicit quod etiam talium conditione mundus ornetur, et quod si qui sibi sua iniquitate nocituri sunt, ad utilitatem nascantur aliorum. Neque enim quamlibet innumerabilis multitudo impiorum indecora est mundo, aut inutilis Dei regno, cum etiam per ipsorum veniat propaginem regeneranda generatio, et in eis tolerandis ac diligendis populus Dei fiat illustrior, discens bonitatem et patientiam ab illo qui pluit super justos et injustos, et solem suum oriri facit super bonos et malos. » Item (*Sent.* 14): « Qui dicit quod qui evangelicæ prædicationi non credunt, ex Dei prædestinatione non credant, et quod Deus

ita definierit ut quicumque non credunt, ex ipsius constitutione non credant, non est catholicus. Sicut enim fides, quæ per dilectionem operatur, Dei donum est, ita infidelitas constitutio Dei non est, quia Deus poenas criminum novit ordinare, non crimina. Nec consequens est ut quod non remiserit, ipse commiserit. Prædestinatus itaque vivit in fide sibi donata: non prædestinatus perit infidelitate voluntaria, non coacta. » Item (*Sent.* 15): « Qui dicit quod idem sit præscientia quod prædestinatio, in bonis sine dubio operibus nostris duo ista permiscet. Quæ enim ex Dei munere habemus, et quæ præscita dicuntur, non possunt non esse prædestinata; et quæ prædestinata appellantur, non possunt non esse præscita. In malis autem operibus nostris sola præscientia Dei intelligenda est: quia sicut præscivit et prædestinavit quæ ipse facit, et ut faceremus dedit: ita præscivit tantum, non etiam prædestinavit, quæ nec ipsa fecit, nec ut faceremus exegit. » His ergo omnibus ita ex sacris doctoribus probatis atque in diversis opusculis suis diverso stylo, non diversa fide, probatis, bonum mihi videtur ut novelli doctores sanctorum Patrum et catholicorum doctorum sequantur vestigia, non a recto framate eorum traditionis in erroris devia secedentes corruant: quia, sacra Scriptura dicente, via regia gradiendum est his qui ad vitam volunt pervenire æternam, neque ad dexteram, neque ad sinistram a quoquam temere declinandum: quia sicut via recta ducit ad vitam, sic devia errorum ad mortem tendunt perpetuam. Unde propheta Dominum precatur dicens: « Deduc me, Domine, in viam tuam, et ambulabo in veritate tua. » (*Psal.* lxxxv, 11.) Et item: « Deduc me, Domine, in semitam tuam, propter inimicos meos. » (*Psal.* xxvi, 11.) Et item: « Viam iniquitatis amove a me et in lege tua miserere mei. Viam veritatis elegi, judicia tua non sum oblitus. » (*Psal.* xviii, 29, 30.) Quæ sit autem hæc via recta, et via veritatis, ipsa Veritas in Evangelio ostendit dicens: « Ego sum via, et veritas, et vita » (*Joan.* xiv, 6). » « Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ » (*Joan.* viii, 12). » Et alibi: « Ego sum, inquit, ostium. Per me si quis introierit, salvabitur: et ingreditur, et egredietur, et pascua inveniet. » (*Joan.* x, 9.) Ille autem qui dicit, sicut prædicanda pietas, pudicitia, et caritas, et cæteræ virtutes, ita prædestinatio prædicanda est, ut qui obedierit hæc audit, non in homine, ac per hoc ne in se ipso, sed in Domino gloriatur, bene hoc dicit, si discrete et secundum auditorum qualitatem prædicationem suam temperat, ne forte infirmus auditor inde scandalumumat sumat debuit vitam haurire. In scrutando autem et meditando Scripturas sacras oportet lectorem caute et prudenter agere, ne forte velit plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem et secundum rationem fidei. Unde etiam Sapientia per parabolas docet dicens: « Mel non invenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte sa-

« tiatus evomas illud, et perjures nomen Dei. » A parvulis mentibus tegenda est alta scientia, ne unde cor docentium ad summa attollitur, inde infirmitas auditorum ad ima delabatur? » Non omnia possumus omnes. Sed unusquisque nostrum proprium habet donum ex Deo, alius sic, alius vero sic. Unde et Salvator in Evangelio divinitus ad hoc discipulorum suorum perpendens imbecillitatem ait: « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit, » etc. (Joan. xvi, 12.) Si enim Dominus noster auditorum suorum pensabat qualitatem, qui noscumus ut in omnibus omnia aequaliter prædicanda esse censeamus? Maxime cum ipse Dominus dicat: « Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, » etc. Insiapiens medicus est qui malagina suum ita format, ut impositum magis noceat quam expedit ægroto. Sapiens autem medicus primum explorat ægritudinem infirmitatis, et sic bene temperando juxta qualitatem ægritudinis adhibet medicinam salutis.

Hæc ergo, amice charissime, ideo tibi scripsi, ut cognosceres quale scandalum de illis partibus opinio veniens in hoc populo generaverit, et si quis manens apud te docet quæ rectæ fidei sunt contraria, prohibeas eum, ut cesset ab hac secta, dicasque ei: Vide, frater, ne hac licentia tua in prædicando offendiculum fiat infirmis, et tuo dogmate ne perdas eum pro quo Christus mortuus est, quia sanguis ejus requireretur de manu tua. Confido enim te, vir venerande, bene esse Christianum, nec aliquid te habere velle in tua mansione quod Evangelio Christi adversetur: sed magis hoc quod placeat Deo, et ad salutem pertinet animarum. In qua voluntate et in quo studio divinitas Domini nostri Jesu Christi incolumem in æternum te conservare dignetur.

EPISTOLA VII.

AD LUDOVICUM GERMANIÆ REGEM.

Mittit acta, a concilio Moguntini pro juribus et immunitatibus ecclesiasticis, ipso (Rabano) presidente, celebrati anno Domini 847, tempore Leonis pape IV et Lōtharii imperatoris.

(Apud Mansi, Concil., tom. XIV, pag. 900.)

Domino serenissimo et Christianissimo regi Ludo-

« Occasio hujus concilii celebrandi eadem fuit quæ Meldensis: nimirum quod cum a laicis bona ecclesiarum, jura pariter et personæ, assidue invaderentur, deque his frequentes apud regem querelæ essent, ille ad liberandam istis malis Ecclesias congregari fecit synodum provincialem, cui Rabanus archiepiscopus, vir doctrina, probitate atque scientia valde insignis, præesse deberet. Qui quoties episcopi huic concilio interfuerint, quæ tractaverint, atque per canones servanda definiverint, epistola synodalis, quæ cum subjectis capitulis missa est ad Ludovicum Germaniæ regem, manifeste satis indicat. Ad hanc etiam synodum spectat, quod Francorum annales de femina quæ novam se prophetidem jactabat, munusque publice docendi et concionandi usurpabat, notato anno tradunt sic: « Eodem anno 847 mulier quædam de Alemanniæ partibus nomine Thiotia, pseudoprophetissa, Moguntiacum venit, quæ Salomonis episcopi parochiam

non minime deturbaverat. Nam certum consummationis sæculi diem, aliaque perplura Dei solius notitia cognita, quasi divinitus sibi revelata, scire se fatebatur; et eodem anno ultimum diem mundi imminere prædicabat. Unde multi plebei utriusque sexus, timore percusi ad eam venientes, munera illi ferebant, seque orationibus illius commendabant. Et, quod gravius est, sacri ordinis viri doctrinas ecclesiasticas postponentes, illam quasi magistram cœlitus destinatam sequebantur. Hæc in præsentiam episcoporum apud Sanctum Albanum deducta, et diligenter de suis assertionibus requisita, presbyterum quemdam sibi ea suggestisse et se talia quæstus causa narrasse professam est. Quapropter synodali judicio publicis cæsa flagellis ministerium prædicationis, quod irrationabiliter arripuit, et sibi contra morem ecclesiasticum vindicare præsumpsit, cum dedecore amisit, suisque vaticiniis tandem confusa finem imposuit. » Sev. Bin.

vico veræ religionis strenuissimo rectori, ac defensori sanctæ Dei Ecclesiæ, una cum uxore et prole sua, ejusque fidelibus, vita et salus, honor et benedictio, cum victoria sine fine mansura.

Dignissimæ reverentiæ vestræ patefecimus nos humillimi famuli vestri, Rabanus videlicet, Moguntiacensis Ecclesiæ indignus archiepiscopus, cum coepiscopis meis qui ad prædictæ Ecclesiæ diocesis pertinent: hoc est, Samuele, Egorbaldo, Baturato, Hebone, Gorbratho, Hemmone, Waltgario, Ansgario, Otgario, Lantone, Salomone et Gebhardo, cum reliquis collegis nostris chorepiscopis, abbatibus, monachis, presbyteris, et cæteris ecclesiasticis ordinibus: quia venimus secundum iussionem vestram in civitatem Moguntiam, ibique pariter adunati, post triduanum jejunium, quod cum litanis celebravimus, divinam suppliciter postulantes clementiam, quatenus sancta gratia sua conventum et actionem ipsius synodi sibi acceptabili facere dignaretur, et Christiano populo proficentem ad salutem et vitam perpetuam, vobisque ad æternum honorem et gloriam. Ubi etiam decrevimus ut singulis parochiis per episcopos et clericos, per abbates et monachos, oratio pro vobis et pro vestra conjuge, simul prole nobilissima fieret (cujus orationis summa est, missarum tria milia et quingenta, et psalteriorum mille septingenta): hoc omni devotione postulantes ut Deus omnipotens diuturnam vobis sanitatem ac prosperitatem concedat, regnumque vestrum diu stabiliat ab omni hoste defensum in terra, postque hujus vitæ terminum in regno cælesti gloriam vobis simul cum sanctis suis concedat sempiternam. Tunc verò considerentes in claustris sancti Albani martyris, secundum morem illum, quo priscis temporibus sub Carolo imperatore Hildebaldo et Richolphus cum cæteris episcopis et abbatibus illuc convenientibus fecerunt, et cepimus in Dei nomine communi consensu et voluntate tractare pariter de statu veræ religionis, atque utilitate et profectu Christianæ plebis. Convenit inter nos de nostro communi collegio clericorum atque monachorum duas facere turmas, sicut et fecimus: ita ut in una turma considerent episcopi cum quibusdam notariis, legentes atque perscrutantes sanctum Evangelium, nec non Epistolas et Actus apostolorum, canones quoque, ac diversa sanctorum Patrum opuscula, cum cæteris sacris dogmatibus, diligenti studio perquirendo quibus modis statum Ecclesiæ Dei et Christianæ plebis profectum sana doctrina et exemplis justitiæ inconculsum, largiente gratia Dei, perficere et conservare possent. In alia vero turma sederunt abbates ac probati monachi, regulam sancti Benedicti legentes, atque tractantes diligenter qualiter monachorum vitam in meliorem statum atque augmentum cum Dei gratia perducere possent, et ubicunque per negligentiam atque desidiam rectorum regularis ordo dilapsus fuisset, rursum secundum normam regulæ sancti Benedicti ad integrum restitueretur. His ergo ita dispositis atque peractis,

A primo decrevimus unicuique personæ vel sexui congruum honorem impendere secundum dictum sancti Petri primi pastoris Ecclesiæ, quo ait: « Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, regem honorificate. Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis, hæc est enim gratia in Christo Jesu Domino nostro (I Petr. ii). » Cui paria doctor gentium, ad Timotheum discipulum suum scribens, ait: « Attende tibi et doctrinæ, insta in illis, hoc enim faciens et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. Seniores ne increpaveris, sed obsecra ut patrem; juvenes, ut fratres; anus, ut matres; juveniculas, ut sorores, in omni castitate (I Tim. iv). » Insuper etiam congruum esse visum est ut sacerdotes et Ecclesiæ Dei jure legitimo inconculso honorarentur; de quibus Dominus ait: « Qui vos audit, me audit; et qui vos recipit, me recipit: qui autem me recipit, recipit eum qui me misit (Luc. x, Matth. x). » Et Apostolus ad Hebræos: « Obedite, inquit, prepositis vestris, et subjacete eis: ipsi cum pervigilant, quasi rationem reddituri pro animabus vestris (Hebr. xiii). » Nam de reverentia ecclesiarum Dominus ait: « Domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus (Isa. lvi). » Unde etiam legitur in Evangelio (Marc. xi, Joan. ii), quod ipse Dominus cum venisset ad Jerusalem et introisset in templum, eos qui negotia terrena et emptiones atque venditiones illicitas in eodem exercebant, quasi flagellum de funiculis faciens, omnes inde eiecit. Proh dolor! his temporibus nec loca sancta venerantur, neque ministri Dei condigne honorantur: sed versa vice illi qui honorari debuerunt flagellantur, spoliantur atque diversis calumniis franguntur. Unde necessitas magna nos coegit pro hac re ad vos reclamare, petere, ut sicut apud antecessores vestros reges atque imperatores qui ante vos fuerunt, honorem sancta Dei Ecclesia habuit, et per immunitatem eorum possessiones ecclesiasticæ inconculsæ persisterunt, manentesque in eis semper illi perseveraverunt: ita apud vos modernis temporibus incontaminatæ permaneant. Zelo enim Dei oportet vos defendere Ecclesias Christi, qui vobis regnum in terra et dominationem tribuit, ut per nullius suggestiones iniquas vestram concessionem, quam in elemosynam vestram Ecclesiis Christi contulistis, sinatis permutari. Quia inhonestum est ut hoc quod non solum Christianis temporibus a Christianis imperatoribus, sed etiam a paganis regibus tempore gentilitatis ad honorem Dei collatum est, vestris temporibus in vestro regno permutetur. Nam legimus apud Esdram quod Artaxerxes rex Esdræ scribæ legis Dei per epistolam mandaverit, ita dicens: « Ego Artaxerxes rex statui atque decrevi omnibus custodibus arcæ publicæ qui sunt trans flumen: Quodeunque petierit a vobis Esdras sacerdos scriba legis Dei cœli, quod ad ritum Dei cœli pertinet, tribuat ut diligenter in domo Dei cœli: ne forte irascatur contra regnum regis et

« filiorum ejus. Vobis quoque notum facimus de uni-
 « versis sacerdotibus, et Levitis, et cantoribus, et ja-
 « nitoribus, Nathinæis, et ministris domus Dei hu-
 « jus, ut vectigal, et tributum, et annonas non ha-
 « beatis potestatem imponendi super eos. Tu autem,
 « Esdra, secundum sapientiam Dei tui, quæ est in
 « manu tua, constitue judices et præsidēs, ut judi-
 « cent omni populo qui est trans flumen, his videli-
 « cet qui noverunt legem Dei tui, sed et imperitos
 « doceat libere. Et omnis qui non fecerit legem Dei
 « tui, et legem regis diligenter, judicium erit de
 « eo, sive in mortem, sive in exilium, sive in con-
 « demnationem substantiæ ejus, vel certe in car-
 « cerem (I Esdr. vii.). »

De Christianis verò regibus et imperatoribus ne-
 cesse est aliqua exempla ponere, tum omnes qui
 rectæ fidei et sani dogmatis fuerint, a Constantino
 imperatore, qui primus imperatorum Christianam
 religionem defendere atque honorem Ecclesiarum
 Dei amplificare cepit, usque ad vos, semper in hoc
 studio solerter laboraverint ut Ecclesia Dei pacem
 et tranquillitatem haberet, quatenus cultus Dei in-
 contaminatus foret, et servi ejus sine impedimento
 Deo delectabiliter deservirent. Qualis autem vindicta
 illis qui contra mandata Dei et contra jussionem ves-
 tram Ecclesiæ Christi per avaritiam molestiam in-
 ferunt, conveniat, in sequentibus per sanctorum Pa-
 trum canones, et per doctrinam divinarum Scriptur-
 arum congruo loco demonstravimus. Non enim
 formidamus, juxta exemplum Domini Salvatoris,
 corruptoribus templi Dei et contaminatoribus sac-
 erorum locorum judicium congruum inferre: quia si
 illi a Christo Domino ejecti sunt foras de domo Dei
 qui per cupiditatem terrenam violabant sanctum lo-
 cum, non est iniquum insolentibus et se corrigere
 nolentibus canonicum inferre judicium, ut sentiant
 correpti quod ante noluerant sentire leniter admo-
 niti. Deus omnipotens vos in sua justitia confor-
 tet, et illesum ab omni hoste protegat.

CAPITULA.

CAP. I. — De fide catholica.

Initium actionis nostræ de fide esse decrevimus,
 quæ honorum est omnium fundamentum: et quam-
 vis « sine fide, » ut dicit Apostolus (Hebr. xi), « im-
 « possibile sit placere Deo, » fides tamen indiget ope-
 « re, » quia fides sine operibus mortua est (Jac. ii.).
 Ideo beatus Gregorius: Ille, inquit, vere credit qui
 exercet operando quod credit. Quapropter de fide
 nostra omnes omnino Christianos alterutrum inter
 se jugiter admonere et docere oportet: maxime ta-
 men Domini sacerdotes in eo certamine laborare de-
 cet, ut firmiter ab omnibus teneatur.

CAP. II. — De dogmate ecclesiastico.

Cum igitur omnia concilia canonum qui recipiun-
 tur sint a sacerdotibus legenda et intelligenda, et

• Deest habeat aut aliquid ejusmodi.

A per ea sit eis vivendum et predicandum; necessa-
 rium duximus, ut ea quæ ad fidem pertinent, et ubi
 de extirpandis vitiis et plantandis virtutibus scribi-
 tur, hoc ab eis crebro legatur, et bene intelligatur,
 ut in populo prædicetur. Et quilibet episcopus a ho-
 milias continentes necessarias admonitiones, quibus
 subjecti erodiantur: id est de fide catholica, prout
 capere possint: de perpetua retributione honorum,
 et æterna damnatione malorum, de resurrectione
 quibque futura, et ultimo judicio, et quibus operibus
 possit promereri beata vita, quibusve excludi. Et
 ut easdem homilias quisque aperte transferre stu-
 deat in rusticam Romanam linguam, aut Theotiscam,
 quod facilius cuncti possint intelligere quæ dicun-
 tur.

CAP. III. — De sacramento baptismatis.

Sacramenta itaque baptismatis volumus ut con-
 corditer atque uniformiter in singulis parochiis se-
 cundum Romanum ordinem inter nos celebrentur
 jugiter atque conserventur: id est, scrutinium ad
 ordinem baptismatis, sicut in decretis Leonis papæ
 sub duobus continetur capitulis. In capitulo quinto:
 Hæc duo tempora, id est Pascha et Pentecostes, ad
 baptizandum a Romano pontifice legitima sunt præ-
 fixa. Item in capitulo sexto: Non interdicta licentia,
 quia in baptismo tribuendo quolibet tempore periculi-
 tantibus subvenitur. Et Siricius^b: In qualibet ne-
 cessitate fuerit opus sacri unda baptismatis, omni
 volumus celeritate succurri. Debent igitur episcopi
 cum magna diligentia presbyteris suis tradere bap-
 tismi sacramentum, et quid in eodem renuntiand-
 dum, quidve credendum sit. Renuntiatur enim dia-
 bolo et operibus ejus. Opera vero diaboli, opera car-
 nis esse intelliguntur: quæ sunt: homicidia, forni-
 cationes, adulteria, ebrietates, et multa alia his simi-
 lia, quæ diabolico instinctu prius cogitatione mentis
 concipiuntur quam opere perpetrentur. Pompæ vero
 ejusdem sunt: superbia, jactantia, elatio, vana gloria,
 fastus, et alia quamplurima quæ ex his oriri vi-
 dentur.

CAP. IV. — De pace et concordia.

Sane opus est ut pax et concordia sit atque uni-
 mitas in populo Christiano, quia unum Deum Pa-
 trem habemus in cælis, et unam matrem Ecclesiam,
 unam fidem, unum baptisma: ideo in una pace et
 unanimitate concorditer vivere debemus, si ad unam
 et veram hæreditatem regni cælestis cupimus perve-
 nire: « Quia non est dissensionis Deus, sed pacis
 « (II Cor. xiv.), » ut ipse ait. Igitur si inter omnes
 fideles pax et concordia habenda est, dicente Apo-
 stolo: « Pacem sequimini cum omnibus, et sancti-
 « moniam, sine qua nemo videbit Deum (Hebr.
 xii.): » multo magis inter episcopos et comites esse
 debet, qui post imperialis apicis dignitatem popu-
 lum Dei regunt. Ita enim inter se concordare de-
 bent, ut alterutrum sibi ad Dei serviitium peragen-

^b Epist. 4, ad Himerium, Tarraconensem epi-
 scopum.

domi, et ministerium suum recte explendum, non A solum non noceant, quin potius adminiculo sint.

CAP. V. — *De conspiratione.*

Si vero pax et concordia summum inter homines et maxime Christianos bonum judicatur, et præmio summo remunerandum, id est, ut ejus merito filii Dei vocemur (*Math. v*), nonne e contrario discordiæ et dissensionis summum est malum, et summa pœna plectendum, ita ut sapiens dicat, animam Domini illum detestari, qui inter fratres discordias seminat (*Prov. vi*), atque ideo filius diaboli non immerito nominetur? Unde statuimus, atque auctoritate ecclesiastica confirmamus, eos qui contra regem vel ecclesiasticas dignitates, sive reipublicæ potestates in unoquoque ordine legitimas dispositiones [*Forte*, legitima dispositione. *HARD.*] constitutas, conjurationes et conspirationes rebellionis et repugnantiae faciunt, a communione et consortio catholicorum veram pacem amantium submovendos, et nisi per penitentiam et emendationem paci se ecclesiasticæ incorporaverint, ab omnibus filiis pacis sancimus extorres.

CAP. VI. — *De immunitate rerum ecclesiasticarum.*

Quisquis [*Al.* Si quis. *HARD.*] fastu superbiæ elatus domum Dei ducit contemptibilem, et possessiones Deo consecratas, atque ad honorem Dei sub regiæ immunitatis defensione constitutas, inhoneste tractaverit, vel infringere præsumperit, quasi invasor et violator domus Dei excommunicetur. Decet etiam ut indignationem ipsius domini regis sentiat, cujus benevolentiae contemptor et constitutionis prævaricator exstitit. Nihilominus tamen rex suæ concessionis immunitatem ab omnibus ditioni suæ subjectis illasam conservari præcipiat, assensum vero non præbeat improvide affirmantibus, non debere esse res Dominicas, id est Domino dominantium deditas, ita sub defensione regis, sicut propriæ suæ sunt hæreditates: magisque advertat, quia quanto Deus excellentior est homine, tanto præstantior est divina causa mortalium possessione. Quocirca decipitur quisquis plus in propriis quam in Dominicis rebus gloriatur: quarum divinarum rerum defensor et custos divinitus statutus, diligenti cura non solum eas servare, sed etiam multiplicare debet, magisque ea quæ diximus præstantiora, quam sua defendere illum oportet et augmentare. Si quis igitur insanus importunitate improbitatis regem a recto proposito avertere tentaverit, nullisque remediis mitigari posse visus fuerit, licet obsequiis aliquibus transitoriis sit necessarius, abjiciendus ab eo propiciendusque re est, juxta illud evangelicum: « Si pes, manus oculusve tuus scandalizat te, erue e illa, et projice abs te (*Math. xviii*). »

CAP. VII. — *De potestate episcoporum super res ecclesiasticas, eorumque convenientia cum laicis, deque abominandis perversis præmiis.*

Ut episcopi potestatem habeant res ecclesiasticas prævidere, regere, et gubernare, atque dispensare,

secundum canonum auctoritatem, volumus: et ut laici in eorum ministerio obediant episcopis ad regendas Ecclesias, viduas et orphanos defendendos, et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam: consentientesque sint comites et iudices præsulibus suis ad justitias faciendas juxta præcepta divinæ legis, et nullatenus per aliquorum mendacium, vel falsum testimonium, neque per perjurium, aut per præmium, lex justa [*Al.* divina. *HARD.*] in aliquo depravetur.

CAP. VIII. — *De proprietatibus ab episcopis vel presbyteris post ordinationem acquisitis.*

In concilio Carthaginensi (*Conc. Carthag. III, c. 49*) scriptum est ut presbyteri, diaconi, vel quicumque clerici, qui nihil habentes ordinantur, et tempore episcopatus vel clericatus sui agros vel quæcunque prædia suo nomine comparant, tanquam rerum Dominicarum invasionis crimine teneantur, nisi admoniti ecclesiæ eadem ipsa contulerint. Si autem ipsis proprii aliquid liberalitate alicujus, vel successione cognitionis obvenierit, faciant inde quod eorum proposito convenit. Quod si a suo proposito retrorsum exorbitaverint, honore ecclesiastico indigni tanquam reprobi judicentur. Presbyteri vero non vendant rem ecclesiæ ubi sunt constituti, nescientibus episcopis suis, non habentes necessitatem. Nec episcopo liceat matricis ecclesiæ rem tituli sui nomine usurpare.

CAP. IX. — *De manumissionibus.*

In concilio Carthaginensi (*Conc. Afric., c. 31*) ita continetur: De manumissionibus in ecclesia celebrandis, si id nostri consacerdotes per Italiam facere reperiuntur, nostræ etiam erit fiduciæ istorum ordinem sequi, data plane licentia misso legato ut quæcunque digna fide pro statu Ecclesiæ et salute animarum agere potuerint, nos sciant laudabiliter in conspectu Domini accepturos.

CAP. X. — *De decimis dandis et in quatuor portiones dividendis.*

Volumus ut decimæ quæ singulis dantur ecclesiis, per consulta episcoporum a presbyteris ad usus ecclesiæ et pauperum summa diligentia dispensentur. Quatuor autem tam de redditibus quam de oblatione fidelium, prout cujuslibet ecclesiæ facultas admittit, sicut dudum rationabiliter est decretum, convenit fieri portiones: quarum sit una pontificis, altera clericorum, pauperum tertia, quarta ecclesiæ fabricis applicanda juxta constitutionem episcopalem. Admonendum tamen est ut decima Deo omnino dari non negligatur, quam Deus ipse dari sibi constituit, quia timendum est, si quis Deo suum debitum abstrahât, ne forte Deus per peccatum suum auferat ei necessaria sua.

CAP. XI. — *Ut antiquæ ecclesiæ habeant privilegia sua.*

Ecclesiæ antiquitus constitutæ, nec decimis, nec

aliis possessionibus pro novis oratoris sine consensu A et concilio episcopali priventur. « Sive manducetis, sive bibatis, omnia in laudem Dei facite (I Cor. x). »

CAP. XII. — *Ne presbyteri sine consensu episcoporum per ecclesias constituentur vel ab his recipiantur.*

Quicumque presbyter per pretium ecclesiam fuerit adeptus, omnino deponatur : quod contra ecclesiasticæ regulæ disciplinam agere dignoscitur, qui alium presbyterum legitime ad ecclesiam ordinatum per pecuniam expulerit, eamque sibi taliter vindicaverit ; quod vitium late diffusum summo studio emendandum est. Itemque interdicendum videtur clericis, sive laicis, ne quis cuilibet presbytero præsumat dare ecclesiam sine licentia et consensu episcopi sui.

CAP. XIII. — *De clericorum vita sive monachorum.*

Providendum necessario est unicuique episcopo qualiter canonici vivere debeant, necnon et monachi, ut secundum ordinem regularem vivere studeant, ut ait Apostolus (I Cor. vii) : « Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat : » et ut a negotiis sæcularibus omnino abstineant. Multa sunt enim negotia sæcularia, de his tamen pauca perstrinximus : ad quæ pertinet omnis libido, non solum immunditia carnis, sed etiam in omni carnali concupiscentia quicquid plus justo appetit homo : turpe lucrum, munera injusta accipere, vel etiam dare pro aliquo sæculari, cum quæstu pretio aliquem conducere, contentiones et lites, vel rixas amare, in placitis sæcularibus disputare, excepta C defensione orphanorum aut viduarum ; conductores aut procuratores esse sæcularium rerum, turpis verbi vel facti joculariorem esse, vel jocum sæcularem diligere, aleas amare, ornamentum inconveniens proposito suo querere, in deliciis vivere velle, gulam et ebrietatem sequi, pondera injusta vel mensuras habere, negotium injustum exercere (nec tamen justum negotium est interdicendum propter necessitates diversas, quia legimus sanctos apostolos negotiatos esse, et in regula sancti Benedicti præcipitur prævidere per quorum manus negotium monasterii transeat) : canes et aves sequi ad venandum, in comessionibus et vinolentiis nimis incumbere, superfluitatem in quibuslibet rebus nolle fugere. Quæ omnia ministris altaris interdicimus, hortantes eos servare illud apostolicum : « Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus (II Tim. ii) : » considerare quoque sententiam Domini dicentis : « Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate (Luc. xxi) : » moderare cibum et potum, ut, juxta Apostolum (I Tim. iii), sobrii sint, parati ad servitium Domini : ante se joca sæcularia vel turpia fieri non permittere, sed pauperes et indigentes secum ad mensam habere, et lectionem divinam ibidem audire, et sumere cibum cum benedictione Domini, secundum Apostolum dicentem :

CAP. XIV. — *De voto monachorum.*

Nullus monachorum aliquid proprietatis habeat, et res sæculares, quibus renuntiavit, nullatenus sibi usurpet, nec parochias ecclesiarum accipere præsumat sine consensu episcopi. De ipsis vero titulis, in quibus constituti fuerint, rationem episcopo vel ejus vicario reddant, et convocati ad synodum veniant.

CAP. XV. — *De clericis comam nutrientibus.*

In decretis Gregorii papæ scriptum est : Si quis ex clericis laxaverit comam, anathema. Unde sancimus ut hujusmodi coerceantur ad pristinum statum reverti.

CAP. XVI. — *De vita sanctimonialium.*

Abbatissa quæ in civitate monasterium habet, nequaquam de monasterio egrediatur, nisi per licentiam episcopi sui, aut qui ejus vicem obtinet, nisi forte regali jussione cogatur. Et si quando foras pergit, de sanctimonialibus quas secum ducit, curam et vigilantiam habeat, ut nulla eis detur peccandi licentia sive occasio. Sed et cum pergit, in monasterio talem in vice suâ constituere debet, quæ de sanctimonialium animabus curam et vigilantiam gerat. Habeat etiam abbatissa studium in ædificando ea quæ ad sanctimonialium necessitatē pertinent, et in restaurando. Sanctimoniales vero in monasterio constitutæ habeant studium in legendo et in cantando, in psalmorum celebratione sive oratione, et horas canonicas, matutinam videlicet, primam, tertiam, sextam, nonam, vespertinam, completorium pariter celebrent ; et omnes, excepta quam infirmitas tenet, in dormitorio dormiant, et omnibus diebus ad consolationem veniant, et ut cætera servant quæ in regula sanctimonialium continentur, et quæ a sanctis Patribus illic constituta sunt.

CAP. XVII. — *De pauperibus non opprimendis.*

Monemus regiam pietatem de oppressione pauperum liberorum, ut non a potentioribus per aliquod malum ingenium contra justitiam opprimantur, vel cogantur ut res suas vendant sive tradant, ne forte D parentes eorum contra justitiam fiant exhereditati, et regale obsequium minuatur, et ipsi propter indigentiam mendici vel latrones seu malefactores efficiantur, et ut sæpius non fiant manniti^a ad placita, nisi sicut in dominico capitulari olim facto præcipitur.

CAP. XVIII. — *De rebus pauperum per malam occasionem non sumendis.*

Propter provisiones pauperum, quorum curam habere debemus, placuit nobis ut nec episcopi, nec abbates, nec comites, nec vicarii, nec judices, nullusque omnino, sub mala occasione vel malo inge-

^a Id est, viritum vocati.

nio, res pauperum, vel minus potentium, emere, aut tollere audeat : sed quisquis ex eis aliquid comparare voluerit, in publico placito coram idoneis testibus et cum ratione hoc faciat : ubicunque autem aliter inventum fuerit factum, hoc omnino emendari per regiam convenit iussionem.

CAP. XIX. — De his qui ad subvertendam justitiam munera accipiunt.

Qui vero ad subvertendam justitiam a duobus munera accipiunt, hoc est ab eo qui quod sibi injuste ablatum est juste requirit, et ab eo qui eadem injuste invasit, admonendi sunt et fortiter increpandi, ne regnum Christi, quod omnibus juste facientibus patet, sibi sine ulla retractatione secludant.

CAP. XX. — De parricidis.

Parricidium autem quam sit detestabile crimen, in iudicio facto inter Cain et Abel fratrem suum Dominus ostendit ipse, cum ad Cain parricidam ait : « Maledictus eris super terram, quæ aperuit os tuum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua : cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos : vagus et profugus eris super terram. » In quo etiam posuit signum, hoc est ut tremens et gemens profugus semper viveret, nec auderet sedes habere quietas. Sed quia in modernis temporibus parricidæ profugi currunt per diversa, et variis vitis atque gulæ illecebris deserviunt, melius nobis videtur ut in uno loco manentes poenitentia districta semetipsos castigant, si a Domini bonitate indulgentiam facinoris sui percipere mereantur. Non enim eis licebit ultra militiæ cingulum sumere, et nuptiis vel conjugii copulari, quia sacri canones hoc eis non consentiunt.

*** CAP. XXI. — De mulieribus quæ partus suos necant.**

De mulieribus quæ fornicantur et partus suos necant, vel quæ agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vitæ eas ab ecclesia removet, humanius autem nunc definimus ut ei decem annorum tempus secundum præfixos gradus poenitentiae largiatur. Item in concilio Eliberitano, cap. 63, scriptum est de his quæ filios ex adulterio necant : Si qua per adulterium conceperit, idque post facinus occiderit, placuit vix in fine ei [ei nec in fine] dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus. Item in concilio Ilerdensi, cap. 2, scriptum est de his quæ [qui] abortum faciunt, vel natos suos exstingunt. Hi vero qui male conceptos ex adulterio fetus, vel editos necare studuerint, vel in ventribus matrum potioribus aliquibus colliserint, in utroque sexu adulteris post septem annorum poenitentiae curricula communio tribuatur, ita tamen ut omni tempore vitæ suæ fleatibus et humilitati insistant.

CAP. XXII. — De homicidiis.

In concilio Ancyrano, cap. 21, de homicidis ita

• Est canon 20 concilii Ancyrani.

A scriptum est : Qui voluntarie homicidium fecerint, poenitentiae quidem jugiter se submittant, perfectionem vero circa vitæ exitum consequantur. In concilio vero Agathensi, cap. 37, de homicidis et falsis testibus ita legitur : Itaque censuimus homicidas et falsos testes a communione ecclesiastica submovendos, nisi poenitentiae satisfactione crimina admissa diluerint. Item in concilio Agathensi, c. 62, scriptum est de his qui servos extra iudicem necant : Si quis servum proprium sine conscientia iudicis occiderit, excommunicatione vel poenitentia biennii reatum sanguinis emundabit. Item in concilio Eliberitano, cap. 5, scriptum est de domina quæ per zelum ancillam suam occiderit : Si qua femina furore zeli accensa flagellis verberaverit ancillam suam, ita ut intra tertium diem animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum sit voluntate an casu occiderit : si voluntate, post septimum annum ; si casu, per quinquennii tempora acta legitima poenitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si vero intra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

CAP. XXIII. — De homicidiis non sponte commissis.

In concilio Ancyrano, cap. 22, scriptum est de homicidiis non sponte commissis : prior quidem definitio post septennem poenitentiam perfectionem consequi præcepit ; secunda vero, quinquennii tempus explore.

C. CAP. XXIV. — De occisis presbyteris in gradu positis.

Qui presbyterum occidit, duodecim annorum ei poenitentia secundum statuta priorum imponatur ; aut si negaverit, si liber est, cum duodecim juret : si autem servus, per duodecim vomeres ferventes se purget. Convictus vero noxæ, usque ad ultimum vitæ tempus militiæ cingulum deonat, et uxorem amittat.

CAP. XXV. — De presbyteris post degradationem occisis.

Nuntiatum est nobis quod aliqui qui olim dixerunt se fuisse sacerdotes, et postea degradati pro suis peccatis, poenitentiam agendo suffragia sanctorum per diversa loca transeuntes quæsierunt, trucidati sunt. Hujusmodi interrectionibus [Fortè interfectores] omnem ecclesiasticam communionem denegamus, donec dignam poenitentiam pro reatu suo secundum iudicium episcoporum exsolvant.

CAP. XXVI. — De infirmis in periculo mortis constitutis.

Ab infirmis in mortis periculo positus per presbyteros pura inquirenda est confessio, non tamen illis imponenda quantitas poenitentiae, sed innotescenda, et cum amicorum orationibus, et elemosynarum studiis pondus poenitentiae sublevandum : ut si forte migraverint, ne obligati excommunicatione, alieni ex consortio bene fiant [Fortè, obli-

gati a communione alieni vel consortio veniæ vel A sive filie avunculi, aut patris filie, vel privigniæ suæ concubitu pollutus, vel hujuscemodi conjunctionis affectu maculatus fuerit : eos disjungi, et ulterius nunquam conjugio copulari, sed sub magna districtione fieri volumus.

CAP. XXX. — *Quota generatione conjugia copulari debeant.*

Contradicimus quoque ut, in quarta generatione nullus amplius conjugio copuletur ; ubi autem post interdictum factum inventum fuerit, separetur. Sane eadem quæ in viri, hæc nimirum in uxoris parentela de lege nuptiarum regula custodienda est. Quia ergo constat eos duos esse in carne una, communis illis utrinque parentela esse credenda est, sicut scriptum est : « Erunt duo in carne una (Gen. ii). »

CAP. XXXI. — *De modo dandæ poenitentiae.*

Modus tempusque poenitentiae peccata sua confidentibus, aut per antiquorum canonum institutionem, aut per sanctorum Scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem imponi debet a sacerdotibus. Nam qui pro peccatis gravibus leves quosdam et inusitados imponat poenitentiae modos, consumunt [consuunt] pulvillos, secundum propheticum sermonem (Ezech. xxxiii), sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas. Sed discretio servanda est inter poenitentes qui publice, et qui absconse poenitere debeant. Nam qui publice peccat, oportet ut publica mulctetur poenitentia, et secundum ordinem canonum pro merito suo et excommunicetur, et reconcilietur. Poenitentes vero tam expletionem constituti temporis quam facinoris remissionem desiderant, nec eis sufficiat si a quarundam rerum perceptionibus abstineant, nisi se etiam a noxiis delectationibus subtrahant : declinantes autem a malo faciant bonum, inquirent pacem, ac sequantur illam.

Multa quidem alia per diversas questionēs coram nobis allata sunt, sed pro brevitate temporis in presenti concilio omnibus respondere et ea absolvere non potuimus. Hæc vero quæ vobis transmissa sunt petimus ut vestra auctoritate firmentur : et, si quis adversarius illis existere voluerit, prævalere non permittatur. Dei enim cooperatores vos esse debetis, et adiutores sanctæ ejus Ecclesiæ, quatenus religio Christiana incontaminata temporibus regni vestri usque in finem servetur.

EPISTOLA VIII

Synodalis,

AD HINCMARUM ARCHIEPISCOPUM RHEMENSEM

De Gothescalco.

(Apud Maus, Conc., tom. XIV, pag. 914.)

Reverentissimo fratri et consacerdoti HINCMARO archiepiscopo RABANUS, servus Christi et servorum ejus, in Domino salutem.

Notum sit dilectioni vestræ quod quidam gyrova-

CAP. XXVII. — *De his qui suspenduntur in patibulis.*

Quæsitum est ab aliquibus fratribus de his qui in patibulis suspenduntur pro suis sceleribus post confessionem Deo peractam, ntrum cadavera illorum ad ecclesias deferenda sint, et oblationes pro eis offerendæ, et missæ celebrandæ, an non. Quibus respondebimus : Si omnibus de peccatis suis puram confessionem agentibus, et digne poenitentibus, communicio in fine secundum canonicum jussum danda est, cur non eis qui pro peccatis suis poenam extremam persolvunt? Scriptum est enim : « Non vindicat Deus bis in idipsum (Nump. i, juxta LXX). » Nam ipse Dominus ait : « In quocunque die conversus fuerit peccator, peccata ejus non reputabuntur ei (Ezech. xxxiii). » Et iterum : « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ibid). » Salutem ergo homini adimit quisquis mortis tempore poenitentiam denegat, et desperat de clementia Dei, qui eam ad subveniendum morienti sufficere vel in momento posse non credit. Perdidisset latro in cruce præmium ad Christi dexteram pendens (Luc. xxiii), si illum unius horæ poenitentia non juvisset : cum esset in poena, poenituit, et per unius sermonis professionem, habitaculum paradisi, Deo promittente, promeruit. Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum mente potius est æstimanda quam tempore, propheta hoc taliter asserente : « Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris (Ezech. xxxiii). »

CAP. XXVIII. — *De incestuosis.*

Ut episcopi incestuosos penitus investigare studeant omnino decrevimus : qui si poenitere noluerint, de Ecclesia expellantur, donec ad poenitentiam revertantur. Quod si sacerdotum noluerint admonitionibus aurem accommodare, volentes in pristinis perdurare criminibus, oportet eos per secularis poenitentiae disciplinam a tam prava consuetudine coerceri.

CAP. XXIX. — *De damnatis nuptiis.*

Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra sua fornicatus fuerit, seu duabus sororibus nupserit : aut si qua duobus fratribus nupserit, seu cum patre et filio : item si quis relictam fratris, quæ pene prius exstiterat, carnali conjunctione violaverit : si quis neptem in confugium acceperit : si quis novercam aut nurum suam duxerit : si quis consobrinæ suæ impudice se sociaverit, vel relictæ

• Hæc sunt ex Cælestini, epist. ad episcopos Vienn. et Narbon. HARD.

gus monachus, nomine Gothescalc, qui se asserit sacerdotem in vestra parochia ordinatum, de Italia venit ad nos Moguntiam, novas superstitiones et noxiam doctrinam de prædestinatione Dei introducens, et populos in errorem mittens: dicens quod prædestinatio Dei, sicut in bono, sit ita et in malo: et tales sint in hoc mundo quidam, qui propter prædestinationem Dei, quæ eos cogat in mortem ire, non possint ab errore et peccato se corrigere; quasi Deus eos fecisset ab initio incorrigibiles esse, et poenæ obnoxios in interitum ire. Hanc ergo opinionem nuper in synodo apud Moguntiam habita ab eo audientes, et incorrigibilem eum reperientes, annuente atque iubente piissimo rege nostro Ludovico, decrevimus eum cum perniciosa sua doctrina damnatum mittere ad vos, quatenus eum recludatis in vestra parochia, unde primum inordinate recessit: et non sinatis eum amplius errorem docere, et

A seducere populum Christianum: quia jam multos, ut audiui, seductos habet, et minus devotos erga suam salutem, qui dicunt: Qui mihi proderit laborare in servitio Dei? quia si prædestinatus sum ad mortem, nunquam illam evadam: si autem male egero, et prædestinatus sum ad vitam, sine ulla dubitatione ad æternam requiem vado. Hæc ergo paucis vobis scripsimus, intimantes qualem ejus doctrinam reperimus. Vos etiam valebitis de ore ejus quod sentit plenius audire, et quid inde agendum sit, juste decernere. Dominus omnipotens sanctitatem vestram bene valentem, et pro nobis orantem, in æternum conservare dignetur.

EPISTOLA IX.

AD HUBERTUM EPISCOPUM

Quota generatione licitum sit connubium.

(Vide supra, tom. IV, col. 1083.)

B. RABANI

GLOSSÆ LATINO-BARBARICÆ DE PARTIBUS HUMANI CORPORIS.

WALAFRIDUS STRABUS MAURI DISCIPULUS.

Sic homo consistit, sic corporis illius artus
Expositos Mauro Strabus monstrante tenebo.

Homo ab humo dictus est.

Anima a ventis nomen traxit: unde et Græce *ἄνεμος* ventus dicitur, quod ore trahit aerem homo.

Corpus a corruptione dicitur.

Caput a capiendo, eo quod omnes sensus corporis capiat, et quod prima pars corporis sit.

Vertex, scheitila, nuilla.

Occipitium, hail ancha.

Capilli, loccha fahs.

Cæsaries, gischoran fahs.

Comæ, ungischoran fahs.

Crines proprie mulierum dicuntur, eo quod vittis discriminantur.

Tempora, thunnuengi.

Facies dicta ab effigie: ibi est enim tota figura hominis et uniuscujusque personæ agnitio.

Vultus vero dictus eo quod per eum voluntas animi ostenditur.

Frons, endi: a foraminibus oculorum dicitur *frontispicium*.

Oculi dicti quasi ocior lux, quod cito lucem capiant.

Pupilla, seba, medius punctus oculi

Circulus vero quo a pupilla albæ partes oculi separantur. Discreta nigredine *corona* dicitur.

Palpebræ sunt sinus oculorum a palpatione dictæ augbrauu.

Cilia, id est tegmina, quibus operiuntur oculi, et dicta quod celent oculos.

Supercilia, id est windbrauu

C *Genæ*, inferiores partes oculorum, hiuflon.

Maxæ, id est brachom: sic et *maxillæ* inde diminutive dicuntur.

Aures ab hauriendo dictæ sunt, quia vocem hauriunt.

Pinnula, summa pars auris.

Nares, nasa. Narium recta pars *columna* vocatur: extremitas ejus *pirula* vocatur a forma pomi piri: quæ vero dextra lævaque sunt, *pinnulæ* dicuntur; medium autem *interfinium* dicitur.

Os, id est mund, quasi ostium dicitur, quia ibi ingrediuntur cibi, egrediuntur sermones.

Labra virorum dicuntur, *labia* mulierum.

D *Lingua* a lingendo, sicut labia a lambendo dicuntur.

Dentes, ceni: quorum primi *præcisores* dicuntur, quia præcidunt cibos; sequentes *canini* vocantur, quia sicut canes cum eis ossa confringunt, ita et homo quæ non possunt priores præcidere illis tradit ut confringant: ultimi sunt *morales*, chinni ceni. Dentium numerum discernit qualitas sexus: nam in viris plures, in feminis sunt pauciores.

Gingivæ, id est bilorna.

Palatus, giumo sive huruuu.

Fauces, a fundendis vocibus nominatæ.

Arteriæ, id est weisunt.

Gurgulio, querca, chela, a guttore nomen traxit, cujus meatus ad os et narès contenditur.

Pumen [Forte, *Rumen*], proximum gurgulioni, quo

cibus et potio devoratur, *sublinguium* est, id est. A
hracho.

Mentum, Chinni.

Collum, hals, cujus anterior pars *chela* dicitur,
posterior *cervix*.

Humeri, scultyrra.

Cubitum, helina.

Ulnæ secundum quosdam utriusque manus exten-
sio est, secundum alios cubitum.

Brachium, arm.

Lacerti, musi.

Ascilla, oahchasa.

Palma, manus extensa.

Ir, medietas palmæ spissior.

Primus digitus *pollex* est; secundus, *index* sive
demonstratorius; tertius, *pubicus* sive *medius*; quar- B
tus, *annularis* sive *medicus*; quintus, *auricularis*:

Ungula, nagal.

Mamillæ, prusti.

Papillæ, capita mammarum.

Pectus, sub quo firmitas est hominis.

Cutis, pars exterior corporis, sicut et *pellis*.

Arvina, est pinguedo cuti adhærens.

Pulpa, caro est sine pinguedine dicta.

Membra sunt partes corporis.

Artus, quibus colligantur.

Vertibulæ sunt summæ ossium partes.

*Cartilagine*s, mollia et sine medulla, quod genus
auriculæ et narium discrimen et costarum extremi-
tates habent.

Costæ, ribbi.

Latus, sita.

Scapula, ah sala.

Dorsum vel *terga*, posterior pars corporis a cer-
vice usque renes.

Spina est junctura dorsi, acta eo quod habeat
radiculos acutos et juncturas costarum in se: fer-
turque per eam pars cerebri longo tractu: hæc et
sacra spina dicitur, quoniam primum infante con-
cepto nascitur, ideoque et hostia id primum a genti-
bus diis suis dabatur.

Viscera, hinnuouili.

Cor, a cura dictum.

Pulmon, lungun.

Venæ, dictæ quia viæ sunt natantis sanguinis.

Jecor, lebera.

Fibræ, jecoris sunt extremitates.

Splen, id est miltzi.

Fel, id est galla.

Stomachus, id est mago.

Intestina, id est tharma.

Omentum, membranum quod continet intestino-
rum majorum partem.

Venter, id est huuanba, et *alvus* et *uterus* inter se
differunt. *Venter* est qui acceptos cibos digerit et ap-
paret extrinsecus. *Alvus* est qui cibum recipit et
purgari solet. *Uterum* solæ mulieres habent, in qui-
bus concipiunt infantes.

Aquilicus, pinguedo ventris quod deforis est.

Matriz, est locus uteri quo fetus gignitur.

Vesica, blatra.

Renes, lendibraton.

Lumbi, lendin.

Umbilicus, nabulo.

Ilia, lancha.

Clunes vel *coxæ*, hufphi.

Anus, arslloch.

Nates, arsbelli.

Extales, crozdarm.

Genitalia, corporis partes quæ nomen gignendæ
sobolis acceperunt. Hæc et *puccunda* a verecundia
sive a pube, unde et indumento operiuntur. Dicuntur
autem ista et *inhonesta*, quia non habent speciem de-
coris, sicut cætera membra. Idem et *veretrum*, quia
viri test tantum, vel quia ex eo virus emittitur.

Testiculi, hodon, qui semen vecti infundunt.

Viscus, est pellis in quo testiculi sunt positi.

Femora, deoh, quorum interiores partes *ferrinæ*
vocantur.

Genua, chniu.

Crura, bein.

Suræ, wadon.

Medulla, marc.

Tali, id est ancli, de quibus caligæ nocturnales
subtalares vocantur, quia sub talis sunt.

Pes, phuoz.

Plantæ sunt anteriores pedis partes, quæ de mul-
tis ossibus constant.

C *Calcis*, prima pars plantæ inferior pede qua ter-
ram calcamus.

Calcaneum, inferior pars pedis, dictum quia vesti-
gia terræ imprimimus.

Nomina mensium secundum Theodiscam.

Januarius,	Vuintarmanoth.
Februarius,	Hornung.
Martius,	Lengizinmanoth.
Aprilis,	Ostarmanoth.
Maius,	Vunnimanoth.
Junius,	Bracmanoth.
Julius,	Heuumanoth.
Augustus,	Aranmanoth.
September,	Vuitmanoth.
October,	Vuindunmanoth.
November,	Heriustmanoth.
December,	Heilugmanoth.

Nomina ventorum secundum Theodiscam.

Subsolanus,	Ostroniuuint.
Eurus,	Ostsundroni.
Euroauster,	Suntostroni.
Auster,	Sundroni.
Austerafricus,	Sunduuestroni.
Africus,	Vuestsundroni.
Zephyrus,	Vuestroni.
Chorus,	Vuestnordroni.
Circius,	Nortuuestroni.
Septentrio,	Nordroni.
Aquilo,	Nortostroni.
Vulturius,	Ostnordroni.

Litteras quippe quibus utuntur Marcomanni, quos nos Nordmannos vocamus, infra scriptas habemus : a quibus originem, qui Theodiscam loquuntur linguam, trahunt. Cum quibus carmina sua incantationesque ac divinationes significare procurant qui adhuc paganis ritibus involvuntur.

asc. birith. chen. thorn. ech. fech. gibu. hagale. his. gile. lagu. man.
a^a b^b c^c d^d e^e f^f g^g h^h iⁱ k^k l^l m^m nⁿ
not. othil. perc. chon. rehir. sugil. tac. hur. halach. huyri. ziu.
o^o p^p q^q r^r s^s t^t u^u v^v x^x y^y z^z

AUG. Augustus. BM. bonæ memoriæ. DM. domus mortui. EPM. epistolam misit.
FR. forum. GCS. Gaius Cæsar. IMP. Imperator. K. kalendas. IAN. Ianuarias. MCS.
Marcus Cæsar. NC. Nero Cæsar. OOP. Oppidum. PRS. præses. QT. Quintinus. R. Rex.
SN. Senatus. TIB. Tiberius. VAL. Valerius. X. Xynodus. YMN. Ymnus. ZEN.

Istiusmodi genus descriptionis Notæ Cæsaris appellatur, quod cum litteris, quæ antiqua manus appellatur, perficitur : cum quis Romanorum in ædificiis, parietibus, vel in turribus, aut in monumentis saxeis ob memoriam sui suorumque aliquid litteris commendare scalpendo curaverat, eas cum punctis et titulis obligabat, ne statim quis ignarus legere posset, ut supra in paucis ostensum est.

A E I O V.

NC·P·TV: RS::SB::N·F·C::R·CH·

GL::R::S·Q::M: RTR·S·

Genus vero hujus descriptionis tam quod supra cum punctis V et vocalibus, quam subius cum aliis vocalibus quam solitum est, informatum continetur, fertur quod sanctus Bonifacius archiepiscopus ac martyr, ab Angulsaxis veniens, hoc antecessoribus nostris demonstravit : quod tamen non ab illo in primis ceptum est, sed ab antiquis istiusmodi usum crevisse comperimus.

B. F. K. P. X.

KBRXS. XPP. FPRTKS. TKRP. KNSBR. SBFFKRP. BRCHKTFNENS. SCFPTRP. RFGNK. XTDFCXNS
BXPF. FELICITER. A.

Litteræ enim monogrammæ scriptæ nonnullis in locis inveniuntur, ubi pictura cum museo in pariete imaginis aut in velis, vel alicubi aliter facta fuerit, ibi eorum nomina cum congerie litterarum, unum characterem pictores facere soliti sunt, quod monogramma dicitur : quorum significatio subius per pauca adnotata monstratur.

Do- minus. San- eta. Ma- ria. San- ctus.

M
D S
N

Jo- hannes.

T
S A N
C

Phi- appus.

M
R A H
A

Tho- mas.

T
S C N
C

Mat- theus.

N
I H E
S

Pe- trus.

P
I S H L
V

Pau- lus.

M
T H
S

An- dreas.

M
H E T S
T

Ja- cobus.

V
P S E
R

V
P A L
S

R
D A N
S

C
I B
S

Si- mon. Ju- das. Ja- cobus. Ma- thias.

S M H I H S D I B C T H M
N A S

Bartho- lomeus. Salo- mon.

B R E
H V S M

Re- paci- x fiers

T S N
L O
E M

a FRAGMENTUM GLOSSARII LATINO THEOTISCI RABANO ASCRIPTI.

(Apud Lambecium, Biblioth. Vindob.)

In nomine Dei summi incipiunt Glossæ RABANI MAURI. A Verborum,

worto.

Inchoant,
Congregationes,

pikinnant.
samanunga.

Ex novo,
Et vetere,
Testamento,

sona deru niunun.
anti, deru altun.
euu b.

De hoc fragmento Lambecius: Rabanus Maurus, inquit, Glossarium scripsit Latino-Theoticum in tota Biblia sacra Veteris et Novi Testamenti, hactenus ineditum. Titulus et principium hic exhibentur.

b Euu sive ew, ex Latino ævum; pro quo etiam in nonnullis antiquis codicibus mss. Germanicis legitur E absque w sive duplici u. Hic autem ævum ponitur pro tempore ante et post Christum.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

OPERUM OMNIUM ULTIMA PARS.

CARMINA

Studio CHRISTOPHORI BROWERI primum in lucem edita et scholiis illustrata.

CHRISTOPHORUS BROWERUS LECTORI.

Ea tibi, amice Lector, Rabani versus ex vespillonum manibus extorti, quos et probato et pervetusto ms., cujus tamen possessor latere voluit, renatos, tanquam a Libitina vel inferis reducere et domino suo restituere visum est. Libri membranacei, sed male excepti, inscriptio erat: *Versus Hrabani de diversis XIV. ord. XIX.* Quæ manifesta velut σφραῖμα λόγου et compilatæ bibliothecæ indicia. Interim rogatis undique ad hæc mutila poemata sananda auxiliis, exigua ab eruditissimis adhuc spes affulsit. Unde licet impræsentia, juxta Catonis dictum, exhibere nequeam quod neque acceat neque muceat, in triduo proximo tamen, ut ille loquitur, Viri boni arbitratu, Rabani pietatem et sapientiam ceu vinum, degustes licebit. Vale et fruiere.

SECTIO PRIMA. — CARMINA DE DIVERSIS.

I. — AD PASCHALEM ET GREGORIUM, PONTIFICES B
MAXIMOS.

De laudibus sanctæ crucis.

(Vide carmen nuncupatorium libro de Laudibus sanctæ crucis præmissum, hujus editionis tom. I, col. 103.)

II. — AD GERFRIDUM EPISCOPUM.

Sit longævus amor, sis sospes tempore multo,
Cum Christo regnans tempore perpetuo.

Hoc Raban vilis Gerfredo poscit ubique,
Exaudi, Christe, tu sine fine vale.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

a PREFATIO.

Rabani plura exstare ingenii monumenta oratione numerosa conscripta, quam quæ vulgo innotuerint, versus quos in lucem damus, argumento sint. Atque illi quidem integri ad manus nostras utinam pervenissent! Jam enim non solum multi ex hoc nu-

mero, sed epici plurimi quoque desiderantur, quos de Ludovici Pii liberorum, Lotharii, C. rolli, Ludovici rebus gestis carmine heroico ab eo contextos aiunt oblescere et clausos teneri bibliothecarum carceribus; quo levius præsentium factura nobis ferenda quidem est. Asper in his quæ damus, fateor, et agrestis ac illex numerorum cantus, et qui ca-

III. — ORATIO MAURI AD DEUM.

Omnipotens genitor, qui rerum es maximus auctor,
Nate cœqualis, Spiritus atque Dei.

A Unus natura, personis trius et ipse.

Vivificans cuncta, vita beata Deus.

Respice me miserum, flenti et miseratus adesto.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERII

noris Latialium cygnis moleste etiam obstrepat. Sed meminere velim id temporis vixisse Rabanum quo cum neque teneretur quibus legibus apte sonarent metra, neque curaretur quibus verbis sententiisque vestirentur, abunde creditum est servitum arti, dum intelligeretur quid dicerent : lausque ingeniorum fuit prima, sapientiæ studiis non remissis, interinicans vitæ integritas et morum innocentia.

SCHOLIORUM HORUM RATIO.

Arcta hinc nobis via sapius incedendum, quod in tenebris illius ætatis facile prospectus adimatur, et hominum rerumque memoria, quibus tituli poematum serviunt, aut obscurata sit aut certe vehementer implicata. Cæterum reconditis non ita sunt poetæ nostri sensu, quin sine nobis perspicit et a quolibet intelligi queant. Itaque pressius et parcius scholia, more veterum dabimus, cum jam nobis haud liceat esse tam disertis, qui musas colimus severiores.

Ad Paschalem papam. Paschalis, clari nominis et egregius munificentia pontifex, septennium ab anno 817 sedit, et Lotharium, Ludovici Pii filium, diademate ornavit. Mature igitur Rabanus carmina ludere exorsus, primæ suæ paginæ vindicem in Paschalem assumpsit.

Ad Gregorium, etc. Hic Gregorius IV est, cuius pontificatus initium dant ad annum Christi 842. Baronium haud piguit Gregorio laudem astruere ex hoc poemate, quod acrostichide de S. crucis laudibus Rabanus elaboravit ; eumque præconio suo ceu fulgens exortum Germaniæ sidus attolere. Libri illius Gregorio paratum quidem munus, at non oblatum per impedimentum, pronuntiant. Ego, ut titulus hic præcit, et missum et in Gregorio apostolorum principi oblatum, facile credo : quid enim obset eundem librum, pluribus descriptum exemplaribus, et avide tunc expetitum, Gregorio ac successori Sergio pontifici pariter missum inscriptumque. Retineant itaque fidem suam Pitheæni seu Fuldenses Annales, quorum Strahum nonnulli auctorem faciunt, ad annum 844 : « Rabanus sophista, et sui temporis poeta nulli secundus, librum quem de laude sanctæ crucis Christi, figurarum varietate distinctum, difficili et mirando poemate composuit, per Aserichum et Theodbertum, monachos monasterii Fuldensis, Sergio papæ sancto Petro offerendum transmisit. » Poemati huius titulus Wimphe-lingiano exemplari, ante annos centum edito, præscribitur : *Commendatio papæ*. Neque agnoscit ms. hic noster epigramma medium ante versum : *Præsul amate Deo, « Offert munus pontifici. »*

Bella movent gentes, etc. Anastasius Bibliothecarius : « Huius (Gregorii) sanctissimi Patris temporibus, impia atque nefaria, et Deo odibilis Agarenorum (sive Saracenorum) gens, a finibus suis consurgens, pene in omnes insulas et omnium regiones terrarum circumiens, depredationes hominum et locorum desolationes atrociter faciebat. » His malis associata per Gallias civilia, ne dicam parricidalia, liberorum regum in Ludovicum parentem odia bel-
laque.

Quæ Christi ad laudem, etc. Operis argumentum : Vindicatio humanæ salutis ; finis : Christi gloria, quo referuntur omnia. Scriptiois genus recondita in arte, et multiplici subtilique litterarum ceu numerorum sparsione, olim a Sibyllis, Psalte regio aliisque prophetis usurpatum. Jam etiam religionis nostræ arcana sic an nris optime videmus effingi, ut cum ab aspectus iudicio remotissima sint, imaginibus tamen, figuris et conformatione quadam rudibus offerantur, et facillime notentur, ita ut occur-

rere, celeriterque sensus ntimos percipere, et ad pietatem promovere possint. Quare de omnibus temere usurpes.

Turpe est difficiles habere nugas,
Et stultus labor est ineptiarum.

Quando autem Rabanus incepit litterulas spargere, Porphyrii exemplo, in Moguntiacis suis inquit Serarius : verum explorati vix quidquam ab illo constitui potuit. Ad Gregorium scribens, prisco tempore hæc ab se lusitata testatur. Sedit Gregorius sedecim annis, et pervenit ad Christi annum 845. Tritheimius in Hirsaugensi chronico et alii eum secuti, Rabanum cecidisse Fuldensis monasterii gubernatione tradunt anno 842. Alii quoque vetustiores, in quibus Lambertus, immitus actum cum illo et expulsum meminerunt eodem anno. Inde in Ludovici Germaniæ regis, ad Ludovici Pii imperatoris gratiam et patrocinium confugisse, id quod in ecclesiasticorum Scriptorum indice clarius exprimitur. At Ludovici imperator vita excessit anno 840 ; et ex Lupi Ferrariensis epistolis docuit Cæsar Baroni-
nus Rabanum ultro, otii et quietis studio, gubernaculis excessisse, anno 858 : quippe Lupum epistola 40 scribere sarcinam administrationis deposuisse, quo rebus divinis impensius vacaret. Observavimus alias Rabanum Ludovici Pii arcanis operam dedisse, sive id factum consiliis, sive conscientiæ tractandis officiis. Annus quo abdicavit, pontificatus Gregorii fuit undecimus, Ludovici imperatoris vicesimus quintus, quo circiter tempore opus hoc acrostichidum in Urbem venisse putamus. Sed quod jam retro annis opus de S. cruce inchoarit, haud æque facilem habet dijudicationem. Ponamus viginti, ut ad 817 veniamus, quo jam tricesimum ætatis annum agebat ipse : nam sex impleverat lusura, eum literales figuras eas contextuit. Summa igitur, reliqua hæc esto. Creatus abbas Rabanus, in Haistulphi loco, anno Domini 822, ætatis suæ trigesimo quinto, præfuit viginti quatuor, aut, ut Rudolphus in Actis ejus meminit, viginti annis, ita ut post secessum in monte S. Petri expletum, cathedram Moguntiacensem adierit anno 847, in qua sedit annis novem. Vixit igitur annos circiter sexaginta tres.

Versus Mauri, etc. Errorem late pertinentem abstergit horum versuum titulus. Imposuit lectori vulgata inscriptio : *Intercessio Albini pro Mauro*. Hinc duplex peccatum, et eorum qui poema hoc Albino tribuunt, quos in Antiquitatibus Fuldensibus libro primo secuti sumus ; et aliorum qui pontifici Gregorio inscriptum volunt : nam pater carminis ipse Maurus Rabanus, sed assumpta persona Albini, et patronus quem invocat sanctus Martinus. Civitas, ad quam libri exemplar dono transmittit, Turonum est, apud quos monasterium et gymnasium exstitit celebre ; in quo Albinus doctor et Rabanus discipulus ejus vixere.

Abbas namque suus, etc. Planissimus hujus distichi sensus, in quo frustra explicando fuere, qui ad Gregorium pontificem subtiliter transtulere sententiam. Abbas enim qui eum direxit, Ratgarius fuit ; Pater cuius ad tecta missus, S. Martinus, cui Turones omnia debent.

Quo mecum legeret, etc. Cum aliquo legere, sermoneis genus ex usu vernaculo tractum, scite notavit in Moguntiacis Serarius. Usurpavit alibi Rabanus de discipulis suis. Alcuinus de Ludgero. Et notanda vetus scholarum consuetudo, cum grammatici juxta ac rhetores, teste Fabio, prælectione docebant.

Qui typicos numeros, etc. Exemplis scilicet meli-

Qui graviter peccans æger in orbe dego.
 Erripe me his, invicte, malis, procul omnia pelle,
 Quæ mentem et corpus crimina dira tenent :
 Nam vitam variis macularum erroribus omnem,
 Atque tuam legem spernere non timui.
 Lingua, mente, manu commisi noxia multa,
 Textus Evangelii quæque vetare solet.
 Et quid tunc volui deceptus fraude maligni,
 Quemve sequebar amens, decipulam hostis amans.
 Ac miser inferni redolentis sulphure stagna,
 Ignem cum verme, perpetè cum gemitu,
 Elegi amare magis quam dulcia gaudia cœli,
 Thuriferos campos quam, paradise, tuos.
 Heu miser, heu demens, ubi nunc tua vita periret,
 Quosve dares gemitus tortus in igne dire !
 Ni Deus immensæ bonitatis, verus amator
 Humana formæ, retraheret miserans.
 Fit quoque quod dudum Psalmista ast voce canebat,
 Cum stupuit mirans dona superna Dei.
 Ni foret adjutor Dominus, jam infernus haberet,
 Sontem trux animam, et cruciaret eam.
 Nunc, Deus alme, tuum famulum pietate sueta,
 Conversum recipe, quem dolor excruciat.
 Sana contritum, sientem solabere mœstum,
 Indulgens, quæso, crimina cuncta tuo.
 Da mihi spem veniæ, fac corda merentia læta,
 Commutans lacerum, jam facias placidum.
 Daque fidem plenam, da spem, da pignus amoris,
 Mandataque tua corde manique geram.
 Strinxi me voto, comple hoc pius arbiter orbis,
 Naturâ fragilis quod celerare nequit.
 Sitque opus omne tuum, quodcumque expendis
 Sit tibi laus soli, gloria sitque tua. {alumno,
 Cum velis vitæ finem, sinemque laboris
 Imponere, servo tunc miserere tuo.
 Ne occursus sævus noceat, ne Tartarus ardens,
 Missus sed lucis ducat ad astra poli :
 Dum iudex venias meritorum jura rependens,
 Justifices servum tunc, precor, ipse tuum.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERII.

corum veterum, tum illius qui in psalterio suo decachordo Simonides noster, Pindarus et Alcæus, Christum lyra personans, litteris ad versuum capita numeros sæpe concinnat (*Psalm. vii, xxiv, xxxiii, xxxvi, cx, cxi, cxliv, cxviii*) ; tum alterius qui urbis excidium et populi sui captivitatem lamentis prosequens, in Threnis quadruplex diversis metris necit alphabetum. Quid Erythream vel Cumanam Sibyllam memorem, quæ ante tot sæculorum ætates, ut est apud beatum Augustinum de Civitate lib. xviii, c. 23, tam diserte *Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς Σωτὴρ*, capitibus versuum expressit ? unaque *Πίσцем, ἰχθύν*, notabili mysterio verbis iis implicuit. Taceo jam Sedulium in hymno genethliaco, et Fortunatum nostrum, Christianos poetas, hoc genus carminum, non ut inanem *πρὸς ἐπὶ γὰρ*, sed ut priscis usitatum, *ἐν ποσειδωνίαν*, non aspernatos esse.

Et quia se meminit nutritum in domate claro. Domatis hujus vestigia neque Parisiis, ubi Rabanus operam Alcuino dedisse putatur ; neque in illius urbis gymnasiarum aliquo est quod perquiras : sed, ut dixi, in monasterio S. Martini Turonensi, ubi Rabanus doctorem Alcuinum discipulum audivit. Parisiis etiam Rabanum vixisse, nedum doctoris ibi

A In dextra ponens, cum justis præmia reddens,
 Cernam quod vultum lucis in arce tuum.
 Te, bone Jesu, precor, Rector, Salvator et Auctor,
 Quidquid protuleram rite loquendo prece hic.
 Suscipias miserans famulum clementer, et audi,
 Ardua poscenti des quoque regna poli.
 Portio sim plebis, laudes et in ordine cantem,
 Sanctorum gratulans cantica grata tibi.
 Gloria magna Deo, semper tibi gloria, Christe,
 Amen, in æternum gloria magna Deo.

IV. — VERSUS AD AMICUM.

Salve, fidus amor, felix dilectio, salve,
 Sospes in orbe mane, sospes in ore mone.
 Carmina nempe tua dico meliora Maronis
 B Carminibus, celsi cantibus Ovidii :
 Odis quas cecinit Flaccus, verbosus Homerus,
 a Corduba quem genuit, Africa quem tenuit.
 Hi quia protulerant pomposi falsa Camenis,
 Rite tabescentes morsibus invidiæ.
 Tu devota piis connectis vincula verbis,
 Decantans placide pectora amica notans.
 Hoc rogo noster amor faciat, rogo versibus, oro,
 Quod nostris scriptis sedulus ardor eat.
 Sermo decorus ovet, servetur regula dictis,
 Nexibus et certis versus in arte meet.
 Sic tua tunc sobrio decoratur fistula cantu,
 Laudaturque modo jure poeta bono.
 Det tibi summa Patris sermonem lingua loquela,
 Christum in arce Deus, Rector in orbe pius.
 C Spiritus atque suus faciat tibi corda benigna,
 Mentibus ac verbis ut Domino placeas.
 Hæc tibi nunc breviter festinus calle viator,
 Scribere compulerat, tu sine fine vale.

V. — AD BATURICUM EPISCOPUM RATISBONENSEM,
 Ex persona c Isanberti.

Vade libens, charta, pro me transire juberis,
 Ipsa salutatum domata Patris adi.

vel discipuli munere functum esse, veterum, quod sciam, nemo prodidit, etsi catalogi Fuldensis abbatum vulgati scriptor id asseveret.

D Patronus mitis accipe Operis curam, etsi non tanti, iterum commendat sancto Martino, cujus bibliothecam ornari artificis ingenio, precibus et intercessionem vitam communiri posse, sperat.
 a Corduba quem genuit, etc. Aliquem forte vult ex istis quos Martialis laudat *συμπαιδείας*. Duosque Senecas (patrem rhetorem, filium philosophum) unicumque Lucanum

Facunda loquitur Corduba...

Sed neminem ex his, ut mea mens, Africa tenuit : quisquis igitur ille, si diversum notat, adhuc latet. Plures enim Africa tenuit : P. Terentium, comædum ; Septimium Severum, Tertulianum, Terentianum Maurum.

b Baturicus, qui Teudisca vernacula Baterich, quod cum Rabano interpretatur, emolumentorum ^{divus}

c De Isamberto priamus in epitaphiis, qui presbyter et monachus, origine Boius, Fuldæ vixisse videtur, Baturico episcopo ob patriæ consuetudinem familiaris.

a Urbem Regensem minitiantia mœnia cœlo,
 Qua fluvius Regan labitur arva rigans.
 Illustrem hicque virum Batoricum, quæso, require,
 b Cui domus et patria Norica tellus ovat.
 Hunc ibi si invenias, supplex ei dicito, Salve,
 Præsul honeste Dei, plebis et altus honor.
 Te celsum humilis monachus, te, sancte sacerdos,
 Compellat scriptis, dona superna petens,
 Viribus ut corpus vigeat, sapientia mentem
 Imbuat, et totus sospes ubique degas.
 Grates sponte offert, laudat largissima corda,
 Prædicat et dona quæ sibi contuleras.
 Alithronum poscit, qui dives regnat ubique,
 Mercedem meritis reddat ut ipse tuis.
 Accipe, sancte Pater, labiis quod præstat alumnus,
 Offert suppliciter quod tibi mente manu.
 Nomen namque tuum perpendas, sique verenter
 Officium tractes, quod dedit Omnitens.
 Tu decus es populi, vocitaris episcopus ipse,
 Et superintendens, dux eris atque gregis.
 Sal terræ, mundi lux accensaque lucerna es,
 Urbs firma, et celsi montis in arce sita.
 Ducque via populos angusta, et prævius ite,
 Vexillum portans primus in arma pete.
 Victor victores superando hostilia castra,
 Exponis Regi præmia larga metens.
 Pastorum summus pastorem constituit te,
 Pasce gregem Christi, proximus ecce venit.

A Sic catus et cautus attendis ovilia circum,
 Ne lupus irrumpat, ne leo dilaceret.
 Nec fur effodiens intrans mactaverit agnum,
 Sed Pastor veniens omne pecus habeat.
 Iudex præcinctus migrans tibi rite ministret,
 Et superexaltet omnia dona sua,
 Agmina quo læta exsultant, quo Virginis Agnus
 Pascit cum toto et grege rite suo.
 Huc, huc tu properans festina pergere, pastor,
 Hucque tuos tecum insere, sancte Pater :
 Sicque tui jure censis nominis auctor,
 Si Batorich pateas ore monendo tuos.
 Si Christi regnum cœlorum, si annuis arcem,
 Aufers si vitia, si sacra dona dabis.
 Hæc quoque pauper inops, quamvis sis summus.
 B Misit congesta; accipe mente pia. [honore,
 Nec spernas vilem, cum gazas gestet in arca,
 Mens tibi devota munera grata ferat.
 Nominis ergo mei, si ulla te cura momordit,
 Nomen Isanbertum me retinere scias.
 Tu lapis altaris, tu gemma in stemmate regis,
 Tu clavis regni es, limina pande poli.
 Tum tibi devotus, salvet te gratia Christi,
 Sum tibi mente pius, audit ab arce Deus.
 O Pater alme poli, custodi semper amicum,
 Hoc peto, Nate Dei, Spiritus atque Dei.
 c Qui triplex simplex cœlorum sceptrâ gubernas,
 Mundum fine capis, lumen et arce dabis.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

dives, multis commodans utilisque, episcopus fuit
 Ratisbonensis. Prodiisse ex sancti Wigberti disci-
 plina, et Fritlesarie sub Albuino præsule adolevisse
 Lupus Servatus, gravis auctor, in sancti Wigberti
 Vita indicare videtur, qui inter eos monachos illum
 nominat quibus sancti corporis clam Hersfeldiam
 transferendi mandata provincia. Reperio et in syn-
 nodali epistola Rabani Baturatum, ut ibi mendose
 scribi videtur, interfuisse synodo Magontiacensi,
 quem Rabanus anno 816 celebravit. Et licet Ratis-
 bonensis Ecclesia Moguntinæ provincialis hodie non
 sit, metropolitano tamen Franciæ orientalis tunc
 subjacuit. Illustravit Baturici præsulis memoriam
 Wiguleius in Salisburgensi Metropoli, qui quartum
 numerat Ratisbonensis Ecclesiæ episcopum, Adal-
 bini successorem, et ab anno Christi 814, aut biennio
 serius, viginti octo, vel triginta annis sedisse.
 S. Emmerani monasterium, qua apud Ludovicum
 regem Germaniæ, Pii Ludovici filium, eximia fuit
 gratia et auctoritate, sibi Ecclesiæque asseruit; isque
 rex illum summum suum capellanum tabulis donatio-
 num scripsit; munera ei ad splendorem et incremen-
 tum sedis regicæ multifariari impertiit, de quibus adi-
 prædictam Metropolin. Illud in Baturici laudibus
 unum antecellit omnibus quod Christianæ fidei am-
 plectende Bohemice genti viam munivit, quatuor-
 decim dynastis ab se initiatis, et sancto baptismatis
 lavacrounctis.

a Urbem Regensem, etc. Non urbs in Europa su-
 perbiior titulis Ratisbona, de qua G. Ligurinus :

Inde Ratisbonæ vetus ex hoc nomen habenti,
 Quod bona sit ratibus, vel quod consuevit in illa
 Ponere nauta rates. Hæc Noricus urbe ducatus
 Præcipua gaudet, etc.

b Ubi scholiastes : c Inter Danubianas urbes quondam
 opibus atque potentia celebris, ut quæ imperatorum
 vires non formidaret. Irenicus, *Hiaspalim*; Avenius,
Augustam Tiberii fuisse indicat; Petrus Appianus,

C *Reginoburgum* : ego a flumine Rego (hic *Regan*),
 quem illic Danubius excipit, nomen accepisse puto.
 Hæc ille. Plura quoque in Thesaurio geographico et
 in Synonymis Ortelius nomina congesti. Quin et
 pervetus scriptor Vitæ S. Emmerani, Meginfredus
 (tom. II antiq. Lect.) : c Ratisbonam urbem agnoscit
 totius Germaniæ et nomine et dignitate principem.
 et adhuc ejusdem gentis metropolin, et antiquæ
 prosapiæ caput. d Ubi et scholium, *Germanisheim*
 a Germanico dictam, et a Romanis *Tiburniam* me-
 minit. Verum limatissimi judicii scriptor (cl. vir
 Marc. Velserus), suspensa manu et animo, an *Regi-
 noburgum* Augusta Tiberii, an Eugypii Tiburnia,
 vel Tigrina, in Boicarum in et iv libro, et scholiis
 in Vitam sancti Severini, disquirat. Quin huc suffra-
 gio libero vadit potius ut castra Regina, quorum
 in libello Notitiæ utriusque imperii mentio, *Regino-
 burgo* nomen dederit. Regem quippe fluvium ejus
 loci in castrorum nomen adoptatum, ut Quintana
 ab anne Quintanica. Arnolfus in sancti Emmerani mi-
 raculis certe *Reginum* hanc ipsam civitatem appel-
 lat, lib. I, c. 5 et alibi.

D b Cui domus et patria Norica tellus ovat. Scho-
 liastes in Vitam sancti Severini, ubi veteris Norici
 situm describit, opportune monet posterioribus sæ-
 culis barbaros scriptores Norico nomini adjecisse
 quiddam Bavaricæ ditione continetur, testemque citat
 Paulum Diaconum, libro III, capite 19 : quomodo
 hic Norici soli Ratisbona, aut, ut Rabanus loquitur,
 urbs et diœcesis Regensis.

c Qui triplex simplex. Personas sanctæ Trinita-
 tis postquam tres nominatim invocavit, Deum pro-
 nuntiat triplicem : an bona pace theologorum,
 scholæ viderint. Sanam fuisse mentem Rabano un-
 dique liquet, et in oratione sua illico nunc dixit :

Unus natura, personis triuus.

Scio qui tenacius concilio Toletano n in hærent, et

Vivat hic sospes, vitam super æthera quærat,
 Possideat vitam semper in arce tuam.
 Quem videam lætum, lætus simul ipse manendo
 In cœlis tecum summus in arce Deus.
 Amen, hoc fiat, Osanna fideliter hoc sit,
 Poscamus ambo hoc, dulcis amice, vale.

VI. — ORATIO AD DEUM.

O Deus æterne, mundi sanctissime Rector,
 Te mea mens ambit, animæque ac vivida virtus,
 Laus, amor atque decus, cordis tu lumen honestum,
 Membrorum gestum, tu oculorum reddit et usum,
 Auribus auditum, manibus opus indis amatum.
 Quidquid tellus habet, pontus atque æthera claudunt,
 Et quidquid sentit, sapit, est, et vivit ubique.
 Omnia nempe tua sapientia condita fulsit
 Vivificat, servat, valido et regit omnia nutu,
 Fac me, summe pius, toto te corde fateri
 Te sermone loqui, te discere dogmate recto,
 Quærere te manibus, pura te et mente precari.
 Tu via, tu virtus, tu vita et janua vitæ,
 Tu merces operis, tu factor, tu quoque doctor.
 Da mihi nunc veniam misero, et mea crimina laxa:
 Fac me velle bonum, scire actu, et rite probare,
 Sicque tuum lætum tribuas tunc cernere vultum,
 Perpetuo, et vera me gaudia carpere fructu.

VII. — AD ^a PRÆCLARUM EPISCOPUM.

Antistes Domini meritis in sæcula vivens,
 Doctor in orbe pius, magnus amor populi.
 Nomine Præclarus, præclarus et arte magister,
 Clarus et imperio, clarus et officio.
 Sanctus apostolica præfulgens mente sacerdos,
 Gaudia qui Christi de grege pastor habes.
 Justitiæ cultor, sanctæ et pietatis amator,
 Firmus in officiis, verus in eloquiis.
 Tu decus Ecclesiæ, plebis laus, gloria cleri,
 Exemplum vitæ, forma salutis ope.
 Sal terræ, seu lux mundi, atque urbs inclyta Christi
 Æterni Regis stemmate gemma nitens.
 Te Deus æternus multis feliciter annis
 Concedat sacrum multiplicare gregem.
 Vestra valet cœlum reserare et claudere lingua

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

cum S. Augustino, et D. Thoma negant Deum posse dici triplicem, virgulam censoriam hic stringere, et hoc locutionis genus seu improbum notare. Cæterum cum simplex hic Dei natura prædicetur, et omnis excludatur plurium compositio, triplex hic pro trino et personarum ternario licet accipias; quomodo Gabriel noster Vasquez, præstans theologus, nomen *triplex*, cum refertur ad personas, omnino in divinis uti fas esse putat (*Disp. 131, ad 31 q. D. Thom. 1. p.*), recteque Mirandulani versum atro carbone signavit, qui in nomine, quod ad essentiam pertinet, te mere dixit:

Unum in triplici Numine nomen habens.

^a Præclaro episcopo versus dat, monitorios ple-
 rosq; et paræneticos, invitis Musarum gratis, et
 quod de Romanæ eloquentiæ parente quidam dixit:

Musis et Apolline nullo,

A In terris positus claviger ætherius.
 Te accendit Christus, posuitque in plebe lucernam,
 Omnibus ut niteas dogmate, pace, fide.
 Pande viam cunctis per dogmata sacra salutis,
 Ut sis perpetuæ lucis iter populo.
 Tempora sunt hujus vitæ nunc plena periclis,
 Nunc ruit orbis honor, deficit ipse simul.
 Quæ ventura Deus prædixit sanctus in orbem,
 Sæpius adveniunt signa tremenda nimis.
 Frondea nunc ficus flores e cortice mittit,
 Æstivos signans accelerare dies.
 Sic hæc signa diem Domini testantur adesse,
 Qua pius et justus Rex Deus adveniet.
 Eripe sancte piis monitis precibusque sacratis,
 Commissum tibimet pastor ab hoste gregem.
 B Illius est studium, cum pergit ovilia circum,
 Ut mactet, perdat, dissipet ac noceat.
 Nempe tuus nusus semper sit de grege Christi,
 Illasum ut serves, consociansque juves.
 Ille tumens cecidit celsa de sede superbus,
 Tu humilis scande regna superna poli.
 Ille ima suadet, at tu cœlestia semper,
 Plenus et ille dolo, tuque amore Dei.
 Hoc opus antiqui Patres fecere per orbem,
 Quorum dicta modo pagina sacra canit.
 Et virtutis honor lato celebratur in orbe
 Cœlestis quorum nomina charta tenet.
 Hoc opus, hoc studium magni est pastoris in orbe,
 Nempe talenta sibi multiplicare data.
 Nam iudex vigilat hominum super acta supernus,
 C Ut cunctos propriis judicet ex meritis.
 Flammivoma veniet Dominus cum nube coruscans,
 Actaque cum verbis discutiet hominum.
 Tunc famulus sumet meritorum dona fidelis,
 Lætus et intrabit gaudia summa Dei.
 Ut tunc esse bonis felix merearis in istis,
 Nunc durus tibi sit nullus in orbe labor.
 Est rudis hic populus, est durus, quem regis ipse,
 Sed miserante pio mitis erit Domino.
 Mitia tradantur primo præcepta salutis,
 Mentibus ignaris in novitate fidei.
 Ut tener in lacte gaudet infantilis ætas,
 Fortia sic fortis dicta tenere valet.

D sed rerum tamen pondere, si non poetico genio,
 victuros. Episcopum autem hunc, dissitum longin-
 qua regione, barbaris populis fidei Christianæ faciem
 prætulisse, indicio versiculi:

Est rudis hic populus, est durus quem regis ipse.

et alter, de amoris mutui foedere:

Nec mare, nec tellus, montes, nec silva vel alpes,
 Hinc obstare queunt.

Venit in mentem aliquando ut rarus Latinorum no-
 minum usus in baptismo apud Francos exstitit,
 sæpe tamen in propriis, sive per lulum, sive per
 elegantiam et decus, affectatus; ita huic Præclaro,
 cujus non valde clara aliqui memoria, aliud fuisse
 nomen proprium; ut beatus Witta et Wiltanus Albi-
 nus dictus fuit, et Joannes Salisburgensem episco-
 pum Alcuinus Aquilam vocavit.

Sit pius et prudens populorum doctor ubique,
 Personæ agnoscens quid cui conveniat.
 Lacte riget parvos, foveat et pane valentes,
 Cum pietate omnes curet, alat, doceat.
 Horrida nulla tuam frangat tentatio mentem,
 Fixus sed maneat, vincere sicque vales.
 Aurum flamma probat, justos tentatio mundat,
 Purior utque anima sidera celsa petat.
 Hæc est vita viro justo tentatio tota,
 Sed patiens tolerat cuncta pro amore Dei.
 Quis sine vel miles capiet certamine palmam,
 Bella nefanda dabunt præmia magna suis.
 Stemmate jam gaudet, belli qui scammate vincit.
 Prælia post terra regnat in arce poli.
 Cum Christo ut regnes concedat gratia Christi,
 Summe Pater, pastor tempus in omne simul.
 Et tua laus maneat, merces et gloria semper,
 Cum sanctis cælo, et sine fine vale.
 Sis memor ipse mei, memoret te gratia Christi,
 Præsul in æde Dei, sis memor ipse mei.

VIII. — IDEM AD EUMDEM.

Omnibus in horis semper te, sancte sacerdos,
 Devotum cernent lumina sancta Dei.
 Sit tibi lex Domini dulcis super omnia mella,
 Charior atque auri millia multa super.
 Mentis præcedant operis nam lumina gressus,
 Consilio facias quæque tuis jubeas.
 Sis rector placidus, mansuetus, justus ubique,
 Exemplum cunctis moribus egregiis.
 Quæ culpæ soles, hæc tu ne feceris ipse,
 Sermoque sit sophiæ conditus atque sale.
 Sufficiat rerum dederat tibi quod Deus ipse.
 Sat dives est famulus, quique habet Dominum.
 Omnia finis edax devastat gaudia mundi,
 Pauper tum justus regna superna capit.
 Qui venturus erit Christus Rex inclytus orbi,
 Ut cunctis reddat nam propria merita
 Teque vivas simul superam perducat ad arcem,
 Ut tuos lætus regna beata tenens.

IX. — ITEM AD PRÆCLARUM EPISCOPUM.

Perge mea citius Præclaro chartula nostro,
 Prospere pacifice nunc ministrante Deo
 Et pete Præclari præclara tecta magistri,
 Fer sanctam pacem præsulis atque bonæ.
 Pectus amor nostrum penetravit perpete flamma,
 Ipse calore novo semper inardet amor.
 Nec mare, nec tellus, montes, nec silva, vel alpes
 Huic obstare queunt, aut inhibere viam.
 Quo minus, alme Pater, semper tua viscera cingat,
 Hic amor ac penetret pectus, amate, tuum.
 Omnibus est locuples, qui rebus abundat amicis,
 Plures quam expediat nullus habere potest.

A Optimus est amicus Christi vestitus amore,
 Semper amicus amat, semper amandus erit.
 Diligit Omnipotens sophiam nam semper amantem,
 Cum sophia gazis omnibus est melior.
 Semper amanda quidem est rerum doctrina bona—
 Devotus doctor charus erit Domino. — [rum,
 Non te, non mundum, Christum sed dilige solum,
 Nullus te verbis vituperet merito.
 Non opibus bona fama datur, sed moribus almis,
 Non perdit pietas quæque dabit misero.
 Nil oculi prosunt quibus est mens cæca videndi,
 Luminis experti devia cæca petunt.
 Quanto major eris, tanto moderatio esto,
 Omnibus sis æquus, rector ubique pius.
 Vive Deo, vita felix, et vive per ævum,
 B Vera, beata, bona est vivere vita Deo.
 Lætus in æternum Christo sociabere civis,
 Ille manet semper, tu quoque semper eris.

X. — IDEM AD PRÆCLARUM.

A Conditor omnipotens, Rector mihi mitis adesio,
 Munera da verbi, Conditor omnipotens,
 Dicere quod valeam, signent quid prisca figuris,
 Quid reseret Christus, dicere quod valeam.
 Unicus ipse tuus tecum qui cuncta creavit,
 Cuncta modo recreat, Unicus ipse tuus.
 Principio Dominus paradysum plantat Eoo—
 Ecclesiam format principio Dominus.
 Flumina quadrifida paradisi a fronte * manarunt,
 De Christo fonte flumina quadrifida.
 C Virgine progenitum terra Deus extulit Adam.
 Jesum de matre virgine progenitum.
 Condidit ex latere, sponsamque viro dedit Evam,
 Sic Christo sponsam condidit ex latere.
 Mors fera de stipite miserum sibi subdidit orbem,
 Nunc prostrata jacet mors fera de stipite.
 Invidus ergo necem frater justo intulit olim,
 Sic Judas Christo invidus ergo necem.
 Terraque per hominem maledicti famina sensit,
 Invenit pacem terraque per hominem.
 Arca pios revehit, tumidum ne absorbeat æquor,
 Ne in mundo pereant, arca pios revehit.
 Frater iniquus enim nudum patrem improbe risit,
 In cruce pendentem frater iniquus enim
 Hostia grata Patris fuerat senis unicus hæres,
 D Salvator mundi hostia grata Patris.
 Nupsit et ipsa viro insigni nam rite Rebecca,
 Ecclesia Christo nupsit et ipsa viro.
 Prævenit ecce minor seniore munere fratrem
 Antiquum populum prævenit ecce minor.
 Reppulit ille famem Ægypto tunc emptus Ioseph,
 Venditus est Jesus, reppulit ille famem.
 Repperit in fluvio Pharaonis filia Mosem,
 Barbara gens Christum repperit in fluvio.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERII.

* In hoc poemate, typorum in Veteri Testamento quidquid eximium est, egregie in Christo Domino expictum ostendit, serpentino schemate, quo hemistichia, quæ hexametrum inchoant pentametrum fi-

niunt, inconcinnio quidem et coacto sæpe numero, sed ingeniosa figurarum et varietate, et apta relatione similitudinis.

Agnus ab noste sacer * redemit in sanguine patres, A

Nosque cruore tulit Agnus ab hoste sacer.

Obruit unda nefas, populo gradiente per æquor,

Nunc totius mundi obruit unda nefas,

Fons Mara dulcis erat, ligni dulcedine mersa,

Sic crucis ex ligno fons Mara dulcis erat.

Murmurat impietas manna veniente resecta,

Panis adest Christus, murmurat impietas. *

Post petra protulerat virga bis flumina cæsa,

Et passus Christus post petra protulerat.

Scribitur a Domino tabulis lex prima petrinis,

Nunc tabulis cordis scribitur a Domino.

Lex dedit indicium fontes persolvere pœnas,

Quodve salus veniat, lex dedit indicium.

Scenæque clara Dei in populo constructa priore,

Ecclesia est Christi, scenæque clara Dei.

Hæc quoque candelabrum est septem distincta lu-

[cernis,

Quod luceat mundo, hæc quoque candelabrum est.

* Arca Dei tegitur nam propitiante tabella,

Ecclesia, et Christo arca Dei tegitur.

Continet hæc tabulas, urnam sceptrumque triumphi,

Cum Christo binas continet hæc tabulas

Victima hic placita est, araque, ille ipse Sacerdos,

Pro mundi offensis victima hic placita est.

Fratribus ipse quidem cunctis præfertur honore

Chrismatis, et dono fratribus ipse quidem.

Virginis hunc thalamus habuit, meretrice negata,

Ecclesiæ sponsæ virginis hunc thalamus.

Ecce duo referunt vectores arbore botrum,

Et populi Christum ecce duo referunt.

Carpitur igne sacro munus votumque priorum,

Seditiosa tribus carpitur igne sacro.

Regna beata. Patris legis non contigit hæres,

Jesus dispensat regna beata Patris.

Pelkitor atque foras pugnis possessor iniquus,

^b Cum vitiis zabulus pellitur atque foras.

Destruit arca Dei muros dæm circuit urbem,

Sic urbem mundi destruit arca Dei.

Hostis enim mulier perfodit tempora palo,

Et crucis in clavo, hostis enim mulier.

Area vellus habet, madido sed vellere sicca est,

Siccum tota madens area vellus habet.

Hostica castra fugat, lagena, lampade, sistro,

Victor victorum hostica castra fugat.

Vincit honore Dei promisso in munere Jephthe

Affectum natæ vincit honore Dei.

Agmina plus moriens stravit hostilia Samson.

Salvator noster agmina plus moriens.

Tu decus omne tuis, qui sternis cæde Goliath,

Qui vincis mundum, tu decus omne tuis.

Fortis et ipse manu, qui conteris ora leonis,

Immanis beluæ fortis et ipse manu.

Rex quoque pacificus construxit mœnia templi,

Ecclesiam Christus Rex quoque pacificus.

Astra petivit ovans vatis quondam aurea curru,

Cuncta super Christus astra petivit ovans.

¶ Morte propheta refert puerum, quod virga nequivit,

Quod lex non valuit, morte propheta refert.

Ventre foratus enim latuit ut piscis ionas,

Sic terræ Christus ventre voratus enim.

Dux bonus ille quidem redeunt quo a carcere plebes,

Quo ad vitam jussit dux bonus ille quidem.

Maxima dona Dei cuncti cecinere prophetæ,

Implevit Christus maxima dona Dei.

Virgo Deum genuit, verum hominemque Maria,

Nam prægnata Deo Virgo Deum genuit.

Casto virago nitet nullo temerante pudorem,

Post partum Pueri casta virago nitet.

Unicus adveniens complevit vota priorum,

Firmavit nostra unus adveniens.

Sic homo, qui Deus est, spes dudum optata piorum.

C Spes in fine piis, hic homo, qui Deus est.

Gloria cuncta bonis tua sit præsentia, Christe,

Tormentum omne malis, gloria cuncta bonis.

Gloria magna tibi trinus vere et Deus unus,

Conditor omnipotens, gloria magna tibi.

XI. — AD ° FRIDERICUM EPISCOPUM.

Spiritus alme veni, dulces mihi condere versus,

Dilecto ut præstes mittere dona Patri.

Qui mox ut notus, fidus mihi adhæsit amicus,

Non nostri merito, sed bonitate sua

Spiritus hunc cernens pietatis munere plenum,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

* Arca Dei tegitur, etc. Superior arce pars, sive operculum, Caphoreth dixerunt Hebræi, a Caphar, cui et operiendi et propitiandi notio subjecta: tabella hic dicitur, aliis oraculum, propitiatorium, cui maris et feminæ specie cherubini insidebant, se mutuo aspicientes: cuius descriptionem vide apud B. Ariæmontanum, in libro de sacris Fabricis.

^b Cum vitiis zabulus, etc. Zabulus pro diabolo multoties a sanctis Patribus usurpatur, seu κακοβουλία versipellis, malisque consiliis vaser, et qualis compositio in ζάβλος, ζάκτος, ζαρπύς, in quibus τὸ ζά, Hesychio teste, ἐπιτακτικόν est. Animadvertunt tamen alii τὸ ζά idem etiam apud Æoles et Atticos interdum valere quod διά, ut in ζάκτος, quod æditus, Plutarcho διάκτος: et ζαβῶλεν, aut ζαβῶλεν, pro διαβῶλεν: unde, proclivi originatione, fiat ζάβλος, sive διαβῶλος. Quo et J. Lipsius, libr. de recta pronuntiatione, c. 16, et Martialis interpres spectavit, quando ad epigram. 43, lib. 11, diastas, ad hanc formam, Lampridio zetas

¶ Æolica dialecto nuncupatas observat: et magnus S. Hieronymi criticaster, cum in cap. vi Epistolæ ad Ephes. iis tradit diabolum, secundum Græcos, criminatorem significare, secundum Hebræos καταρτίοντα; quia habeat quamdam similitudinem cum zabulon, quod significat καταρτίοντα, accusat hanc originationem ut violentam, διαρπῶν a nobis dictam solum agnoscens, qualem in zeta pro diasta vulgus usurpat. Sed prius etymon veterum Scriptura potius affirmat, quæ zabulum, quasi a βούλα, non zabulum exprimit.

° Fridericum episcopum ex humili ad pontificii culminis fastigium ascendisse, nec cathedræ lamen, ubi sederit, meminit. Etymon nominis Germani Friederich geminum reddit, ut sit initæ pacis aut fœderis auctor, et violati vindex. Meminit Rudolphus in elencho librorum Rabani, ipsum in Octoteuchum commentarios scripsisse, rogatu episcoporum Frecholi, Fridurichi et Humberti, qui Herbipolensis fuit.

Ex humili in celsum extulit ipse locum.
 In quo Evangelii sententia vera probata est,
 Quæ Salvatoris edita voce manet:
 Qui se humilem præbet, sursum exaltabitur ille,
 Quique superba petit, pronus in ima cadit.
 Sic te, chare Pater, antistes sancte, sacerdos,
 Erexit Dominus millia multa super,
 Ut verbum fide claro tu fame narres,
 Siq̃ via, dux plebis ad sacra regna Dei.
 Vos dixit Christus lux mundi, vosque lucernam,
 Vos quoque sal terræ, hoc memorare pie.
 Luceat en vestra lux ceu sol splendidus orbi,
 Fiat opus vestrum gloria magna Deo.
 Condat dogma bonum fluitantia corda reorum,
 Ne male putrescant nec ea vermis edat.
 Nomen posco tuum, videas quid continet ipsum,
 Et sic extemplo discere facta potes.
 Sic monet ergo pie, resonans, ulciscere pactum,
 Quod gemino sensu vertere rite valet.
 Fœdus cum vitiis hominum tua ut ultio scindat,
 Et Christi pactum firmet ubique pie.
 Nam dedit hoc nomen dudum tibi cura parentum,
 Baptismum quando sorte tua tuleras.
 Nunc quoque valde tibi nomen hic conferat ordo,
 Perpendens discas mystica dona Dei.
 Nam superintendens pie episcopus ipse vocaris,
 Quod monet ut caute omnia semper agas.
 Sic, Pater alme, modo facias ut diceris ipse,
 Nomine et utroque actio digna tua est.
 Solers intendas super omnes pastor honestus,
 Pactum et defendat ultio digna Dei,
 Sisque memor nostri, precibus insiste sacratis,
 Pro tibi devotis semper ubique pie.
 Nam precibus Christum pulsamus perpe voto,
 Ut tua de cœlis tempora rite regat.
 Hoc quoque nos omnes deprecemur ore fideli,
 Hoc Friderich semper Raban et ipse peto,
 Ut vivas sospes in terris tempore multo,
 Et post hæc scandas regna superna poli.
 Quod peto, tu facias sacris altaribus astans,
 Me ut Christo reddas; sancte Pater, precibus,
 Christus rex cœli, terræ Rex, conditor orbis,
 Me tecum faciat lucis habere locum.

XII. — AD * OTGARIUM ARCHIEPISCOPUM.

Spiritus alme, veni, supera directus ab arce
 Ut præstes famulo dona sacrata tuo.
 Pectoris arcanum comple, da munera linguæ,
 Dilecto ut Patri carmina grata canam.
 Quem primum ut vidi, dilexi semper, amavi,
 Cui bona hic opto læta et in arce poli.
 O Pater, o pastor, cui Christus dona superna
 Jam dedit et plebem pascere vice sua
 Tu renovator ades patriæ, spes, rector honorque,

A Dulcis amor cunctis, dignus amore Dei.
 Pande viam cunctis per dogmata sacra salutis,
 Ut sis perpetuæ lucis iter populo.
 Tempora sunt hujus vitæ nunc plena periculis
 Nunc ruit orbis honor, corrueat ipse cito.
 Quæ ventura Deus prædixit Christus in orbem,
 Sæpius adveniunt signa tremenda nimis.
 Gentibus en gentes, regna contraria regnis
 Existunt bello, pax perit, hostis ovat,
 Fames cum peste cruciant ac fortiter urgent
 In terris, populos mors et amara premit.
 Sic hæc signa diem Domini testantur adesse,
 Quæ pius et justus Rex Deus adveniet.
 Eripe, sancte, piis monitis precibusque sacratis
 Commissum tibi pastor ab hoste gregem,
 B Ne sævus perdat quem verus jure redemit
 Filius Alithroni sanguine nempe suo.
 En servare jubet rex terræ fœdera certa,
 Legemque ac iussa vult retinere sua.
 Sic Rex cœlestis mandat divina docere
 Præcepta, atque sequi rite sua monita.
 Nec sinit humana præponi lance nefanda
 Divinis potius, sed superesse cupit:
 Jusque poli mavult præcelli et in arce teneri
 Mundano juri negotioque simul.
 Lex terrena quidem hic in multis utilis exstat,
 Sed lex cœlestis sola salubris erit.
 In hac vera quidem fulget sapientia tantum,
 In qua est laus merces, vita, salus hominum.
 Hanc tu præ cunctis opibus gazisque caducis
 C Semper amato, Pater, firmiter atque tene.
 Hæc te illæsum exaltat, servat, proteget atque,
 Et cunctis placitum ipsa satisfaciet.
 Qui sequitur Christum, gaudebit in arce superna,
 Cum sanctis pariter regna tenendo poli.
 Quem peto rite sequens tu ejus vestigia serva,
 Semper in hac vita, sic quoque victor eris.
 Proteris atque hostes, cœlum penetrabis et ipse,
 Liber ovas semper lucis in arce manens.
 Quod Deus æternus, mundi mitissimus auctor,
 Christus Salvator conferat ipse tibi.
 Protegat atque regat longævo tempore sanum,
 Virtutum titulis augeat et meritis,
 Ut tua multiplici conerescat gloria laude
 Cum Domino et sanctis semper in arce poli.
 D Sexies en denis cecini has versibus odas,
 Summa bona exoptans, sancte Pater, tibimet.
 Doctrina ut sis sanus, perfectus moribus atque,
 Perfectum Dominum rite sequens famulus.
 Vive Deo grate, felix sic vivis in ævum,
 Ergo beata bona est vivere vita Deo.
 Vita tua valeat sospes, sanctissime pastor,
 Semper in æternum vita tua valeat.
 Meque juvet precibus orando sceptra superna

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERII.

* Quintus hic a sancto Bonifacio Moguntiacensis archiepiscopus de quo in Mogunt. Rerum libro IV, ubi ab anno Domini 826 usque ad 847 sedisse traditur. Consule et Antiquitates Fuldenses. Rabanus,

pro amicitia quæ illi cum eximio præsule fuit, non versus hos modo et epitaphium ei scripsit, sed et Commentarium in Sapientiam, atque, ut ad annum 827 tradit Sigibertus, in Ecclesiasticum, dedecavit.

Commendans Domino, meque juvet precibus.

Lucis in arce manens, quod tecum gaudia carpat
Æternæ vitæ lucis in arce manens.

XIII. — AD⁴ BRUNWARDUM CHOREPISCOPIUM

Versibus his paucis liceat mandare salutes

Doctor amate tibi, dulcis amice, vale.

O quem te vocitem, ne controversia consiet,

Vulgus ut omne vocat, an aliena petis?

Dicite, Pierides, illum quo nomine dicam,

Carmine quem memoro, oreque mente, manu.

Hoc quoque pollente vultu, hoc ordine sacro,

Nescio, quæ fraus est nominis in capite,

Ultima quem clarum, hunc causat prima nigellum

Syllaba, nec certum res dabit ipsa modum.

Dicunt Pierides, consentit Maurus et ipse,

Nec dissensio, nec nomine fraus latitat.

Te, Deus, ex humili summum exaltavit in orbe,

Ut rector populis sis amor atque decus.

Prima monet, fueras quod nunc es, syllaba laudat

Ultima, lux, speculum, præsul in æde Dei.

Sic reor ut sponsa hymnorum in carmine cantat,

Illi quid virtus, quidque labor tribuat.

Sum nigra, sed pulchra, cœlestis filia regni,

Castrotrum utque acies terribilis decore.

Te rogo, teque tui ut factor sis nominis almus,

Utque operi verbum consonet atque fides:

Urbs æterna Dei estis vos et lumina mundi,

Vos Christus statuit castra tuere sua.

Vos fontes vivi, paradisi et flumina sacra;

Doctores populi, laus gregis atque duces,

Sal terræ, lapides pretiosi, in stemmate Christi

Vos mater, frater ipsius atque soror.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

Usus fere hujus ætatis habuit ut chorepiscopus vel coepiscopus idem esset, qui jam nobis vulgo suffraganeus, et episcopi in pontificia functione vicarius. Exempla passim suppetunt, in ipsis quoque Rabani libris. Cæterum Brunwardus, quem præsullem et pastorem laudat Rabanus, Haistulpho aut Otgaro Moguntia, vel quibus alibi locorum operam dederit, tacetur. Brunward alioqui celebrem Hersfeldensis monasterii abbatem memorat Lambertus in Chronico suo, ad annum 846, sub quo, ut æqualem Rabani et familiarem noris, ecclesia Hersfeldensis a Rabano dedicata. Et abbates eo tempore chorepiscopi munus gessisse, S. Wigherti et Albuini Fritislariensis exempla docent. Brunwardum igitur hunc haud abnuas episcopi vita in Thuringia pro Otgaro excubasse, atque inde amplissimi monasterii gubernacula adeptum esse. Ad hunc Brunwardum scripsisse Hincmarum, Rhemensis Ecclesiæ archiepiscopum, Flodoardus Historiæ suæ lib. III, c. 24, meminit, quando ei possessiones sancti Remigii et colonos commendavit Remensis Ecclesiæ in Thuringia constitutos.

^b Ultima... syllaba. Lusus est in Brunward dissyllabon, ut olim servorum nomen. Nam *Brun* Teutonice *fuscum* et *nigellum* sonat. *Ward*, clarum, qui refferat in hac idiomatum delflexione, inquirunt. Sed *Wurt* aut *Wurd*, qui in *pretio* est, facilem ad hunc fontem viam aperit. Unde Germanis *Wurde* et *Wurde*, *clari*, ejusmodi dicuntur *lieb* et *ward* per *Isa* duntaxat *vir* præclari.

^c De Ratgario, Fuldensis Ecclesiæ abbate tertio, etsi multa in Antiquitatum Fuldensis libris, nonnulla

A Multiplica ergo pio præcepta talenta labore,

Maxima quod cœlo præmia pèrcipias.

Ne judex veniens thesaurum querere promptus

Terra defossum turpiter inveniat.

Omnibus exemplum [vitæ] sis norma quæ recti.

Justitiæ cultor et pietatis amor.

Ebria divîna rogo sint præcordia laude,

Impia non Bacchi pocula corda premant.

Sæpius excubiis visites et mœnia Christi,

Pro te quoque tuis ipse precare Deum.

Septies inque die Dominum laudare memento,

Ut Psalmista canit David ab ore Dei.

Hinc tua multiplici concrescit gloria laude,

Cum Christo et sanctis perpes in arce poli.

Sis memor utque mei, testor per scepra Tonantis.

B Te, Pater et pastor, sis memor ipse mei.

Vive Deo felix, felix et vive per ævum

Cum Christo et sanctis regna beata tenens.

XIV. — AD^c RATGARIUM ABBATEM SUUM.

Te, Pater alme virum, monachorum atque optime

Invoco propitium ipse tuus famulus. [pastor]

Ut tua nunc pietas miserum me exaudiat alma,

Ad te clamantem, rector ubique pius.

Jam mihi concessit bonitas tua discere libros,

Sed me paupertas suffocat ingenii.

Me quia quæcunque docuerunt ore magistri,

Ne vaga mens perdat, cuncta dedi foliis.

Hinc quoque nunc constant glossæ parvique libelli.

C Quos precor indigno reddere præcipias.

Servi quidquid habent, dominorum jure tenetur,

Sic ego quæ scripsi, omnia jure tenes.

tamen nunc dabo, beneficio perantiqui ms. indicis abbatum: « Ratgarius in partibus Germaniæ, parentibus nobilibus, natus, susceptus est a S. Sturmionio in monasterium Fuldense, et successit Bangulfo in regimine abbatiæ, anno Domini 802 et depositus fuit anno Domini 817. Hic nobiliter rexit monasterium per sexdecim annos, et ut sapiens architectus occidentale templum mira arte et immensa magnitudine alteri copulans, unam fecit ecclesiam. Rabanum et Hattonem Turonis direxit ad Albinum magistrum, gratia liberales discendi artes. Brunonem ad Einardum, variarum artium doctorem peritissimum. Modestum Candidum cum aliis ad Clementem Scotum, grammaticæ studendi gratia. Sed auro et argento, coronis et lucernis, et omnibus bonis, locum hunc gloriose provexit. Fecit etiam hic venerandus Pater monasterium laudabilis et discretæ mensuræ, in monte cui pretiosus martyr Bonifacius Montem Episcopi nomen indidit; et ab Haistolfo Moguntinensis Ecclesiæ archiepiscopo in honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ dedicari fecit, et in introitu claustrali ipsius ecclesiæ ad dextram, senex et plenus dierum honorum; sepulture traditus est, cui successit Ægil. » Porro, quod ad Clementem Scotum, si idem is est qui anno 743 a sancto Bonifacio et Zacharia pontifice ob hæresin in synodo Romana damnatus, retrusum in monasterium alicubi respicisse, et decrepita ætate penitentem, dixerim ad grammaticæ canones rosisse ungues digitosque suos. In Rabano hic laudem totius paupertatis studium, qui ne quidem ingenii sui fetus, nisi antistitis bona pace sibi vindicavit.

Nec mihi ceu propria petulans hæc vindico scripta, A
Defero sed vestro omnia iudicio.

Seu mihi hæc tribuas, seu non; tamen Omnipotentis
Divinitas semper det tibi cuncta bona,
Certamenque bonum cursu consummet honesto,
Cum Christo ut maneat semper in arce poli.

XV. — AD EIGILUM^a, DE LIBRO QUEM SCRIPSIT.

Lex pia cumque Dei latum dominans regit orbem,
Quam sanctum est legem scribere namque Dei.
Est pius ille labor, merito cui non valet alter,
Æquiparare manus quem faciat hominis.
Nam digiti scripto lætantur lumina visu,
Mens volvet sensu mystica verba Dei.
Nullum opus exsurgit, quod non annosa vetustas
Expugnet, quod non vertat iniqua dies.
Grammata sola carent fato, mortemque repellunt,
Præterita renovant grammata sola biblis.
Grammata nempe Dei digitus sulcabat in apta
Rupe, suo legem cum dederat populo,
Sunt, fuerant, mundo venient quæ forte futura,
Grammata hæc monstrant fame cuncta suo.

XVI. — ITEM AD EUMDEM.

Presbyter ætate, meritis et presbyter alme
Egil, te Christus salvet in orbe Deus.
Sis mihi quod posco, quodque opto, hoc esto be-
[nignus

Præceptor, Pastor, semper amicus, honor.
Nec me contristant tua corripientia verba
Cum scio quod semper pectora amica tenes.
Verum dico tibi, nec me sententia fallit,
Te unum præ multis corde tenere volo.
Sis mihi semper idem, quia sum tibi semper et idem,
Semper amicus amat, semper amandus erit.
Omnipotens Dominus Regnator summus Olympi,
Omnibus horis te protegat incolumem.
In terris servet, cœli perducatur ad arcem,
Me tecum pariter, dulcis amice, vale.

XVII. — AD^b GERHOLM PRESBYTERUM.

Clavipotens frater simul homonymusque sagittæ
Parvula hæc liceat carmina ferre tibi,
Quæ rapuit calamus subito dictantis ab ore,
Musaque lassa dedit tempore non solito.
Carmina sacra tibi resonent, charissime frater,
Sit semper Christus carmen in ore tuo.

Ipse prophetarum ore fuit electa sagitta;
Hic clavis David, sophia et alta Dei.
Qui te perpetuis clemens conservet in annis.
Gaudentem secum semper in arce poli.
Dicere quid possum de magna laude librorum,
Quos sub clave tenes, frater amate, tuo,
Quidquid ab arce Deus cœli direxit in orbem,
Scripturæ sanctæ per pia verba viris.
Illic invenies, quidquid sapientia mundi
Protulit in medium temporibus variis.
Hæc te deliciæ larga pietate fluentem
Delectent, habeant, possideant, teneant.
Nil tibi cum mundo, mundus dum præterit omnis,
Illius ac pariter et decus, et species.
Verbum namque Dei, et verbi scrutator honestus,
B Perdurant semper lumine perpetuo.
Vive Deo vita felix, et vive per ævum.
Nempe beata lona est vivere, vita Deo.
Dulcis amor Christi, dulcisque domuncula semper,
Dulce melos tibi sit, dulcis amice, sum.
Sis memor atque mei sacris altaribus astans,
Sit memor utquæ tui gratia magna Dei.
Hæc relegens valeas multis feliciter annis,
Cumque choro fratrum hæc relegens valeas.

XVIII. — ITEM AD EUMDEM.

Te Deus omnipotens semper, charissime frater,
Prosperare conservet tempora cuncta bene.
Et mancas sospes, nobis et sospita poscas,
Auctor ut ipse Deus pacifica tribuat.
C Sic Psalmista docet: Quæ ad pacem sunt; rogitate,
Urbe Dei copia est hæc et amantis erit.
Pacem animus nulla trepidus formidine servet,
Nec timeat pravæ crimina dissidiæ.
Sic et ames, frater, semper sic rursus amaris,
Mutuus ut nullo tempore cesset amor.
Instantes precibus simus in laude Tonantis,
Hesperus hoc videat, Lucifer hoc videat,
Poscamus veniam, poscamus munera Christi,
Liberet e poenis, augeat et meritis.
Conditor omnipotens cœli mundique Redemptor,
Conservet Christus nos rogo pace simul;
Ut sicut semper sunt vere ille et Pater unum,
Unum sic in se nos fieri faciat

XIX. — AD^c SAMUELEM PRESBYTERUM.

D Vive meæ vires lassarumque anchora rerum,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

^a Egili seu adhuc æquali hæc carmina apparere inscripisse. Egilis hujus Vitam, a Candido litteris proditam, jam usus publici fecimus.

^b Gerholm bibliothecarium suis versibus ornat, et nomen a sagitta ferre monet. Nescio, an Gerhoch antiquis Germanis sagitta fuerit; hujus certe vernaculi sermonis usu effectum sagittæ luculenter exprimit, *garhoch*, id est, *valde altum*. Unde et sagittam nonnulli dici tradunt, quod nervo excussa satis longe agatur.

^c Septem epigrammata quæ sequuntur, Samuelis presbyteri memoriæ et amicitiae scripta sunt, de quo aliud hinc exploratum habeo nihil, nisi quod ab ipso Rabano traditur, olim apud Thirones Rabani condiscipulum et sodalem exstitisse, Albinum com-

munem magistrum habuisse, ipsum denique, a Rabano magnis terrarum et fluminum spatiis longe disjunctum, doctoris munus alicubi sustinuisse. At circumspicienti diligentius occurrit Samuellem hunc eumdem esse qui deinde ex Laurisheimensis, prænobilis olim Rhenensis tractus in Palatinatu monasterii abbate, ad Wormatiensem cathedram evehctus est, et anno 847 celebri in synodo Moguntiae Rabano, inter coepiscopos assedit, ut ex epistola synodica colligitur, quæ tom. III Conciliorum et apud alios legitur. (Vide supra inter epistolas Rabani.) Et consentiunt indices Ecclesie Vangionum, qui hoc eodem anno, die 15 Octobris, sancti Cyriaci honori templum Neuhausi dedicasse perhibent.

Naufragio et littus tuncque terra meo.
 Solus honor nobis, urbs tu fidissima semper,
 Curisque afflictio tuta quies animo.
 Sintque licet montes inter cum fluctibus arva
 Mens tecum est, nulla quæ cohibetur humo.
 Te mea mens sequitur, sequitur quoque carmen
 Exoptans animo prospera cuncta tibi. [amoris,
 Qui mihi te notum dedit et concessit amicum,
 Conservet sanum Christus ubique mihi.
 Ante solum terræ cœlique volubile * cyclum
 Prætereant, noster quam quoque cesset amor.
 Hocque, Pater, monui, moneo te, iterumque monebo.
 Sis memor utque mei, sicut et ipse tui.
 Ut Deus in terris quos hic conjunxit amicos,
 Gaudentes pariter jungat in arce poli.

XX. — ITEM AD EUMDEM.

Te Deus æternus hominum sanctissimus auctor
 Stelligeram cœli summus qui continet arcem,
 Perspicit atque omnem fortis dominator abyssum,
 Exaltet, salvet, servet te, diligat, ornet,
 Concedatque tui homonymi ^a meritumque locumque,
 Exstitit ut templi typici hic servitor, amator,
 Utque habeas omnem Samuel Samuelis honorem.
 Esto memor proprii quem nominis ultima ^b notet
 Syllaba; hicque tui cordis laus sit hic fervor amoris.
 Sit tibi vita, salus, tibi sit via, gloria, virtus
 Protector, rector per sæcula cuncta valeto.

XXI. — ITEM AD SAMUELEM PRESBYTERUM.

Qui cœli culmen, terræ qui continet una;
 Qui ponti fluctus, sidera quique regit,
 Cujus quæ fuerant ac sunt, et cuncta futura,
 Stant in conspectu, ipseque cuncta videt.
 Vestrum fructiferum custodiat ipsa laborem
 In cœli regno præmia digna parans.
 Sis memor ergo mei sacris altaribus astans,
 Præsul sancte Dei, sit Deus utque tui.
 Ast tibi si possum quid clam conferre susurrans,
 In precibus dignum ipse libenter agam.
 Concedat Dominus vitæ jam munus utrique
 Effectum precibus, dulcis amice, vale.

XXII. — AD SAMUELEM PRESBYTERUM.

Est animus promptus, sunt sensus, accipe votum,
 Non spernas socium, semper amicus amat.
 Non hunc tempestas quatiet, non turbidus Auster,
 Nec Boreas glacie stringere nempe valet.
 Libertas animi munus expendit amoris,
 Dignum est ut mentem provocat ipsa piam.
 Nullus in orbe fuit quem non consumpserit ætas:
 Quisquis enim possit, semper amica paret.
 Rabanus posco seniore te Samuelem,
 Hæc tu perpendas, cuncta jure legas.
 Christus in arce Deus conservet semper utrumque,

A Hoc, Pater, ipse petas, tu sine fine vale.
 Quondam nempe meum gaudebam te esse sodalem,
 Inter lectores, frater amate, mihi.
 Nunc quoque te gratulor retinere, jura magistri,
 Crescere virtute, patris habere locum,
 Sis memor ergo mei sacris altaribus astans,
 Sem memor utque tui, sic memor esto mei.
 Quod quondam docuit Albinus rite magister,
 Hoc pectus teneat, hoc opus omne probet.
 Gratia sic Christi tecum permanserit alma,
 Sic memet tecum ducit ad astra vale.

XXIII. — ITEM AD EUMDEM.

Tu meus es placitus, placeas super æthera Christo,
 Sis charus sanctis, tu meus es placitus
 B Unicus esque meus, auctor te protegat unus,
 Unum cum multis unicus esque meus
 Omnibus ipse bonis repleat te Christus amator
 Spiritus atque Dei omnibus ipse bonis.
 Optima quæque tibi tribuat divina potestas,
 Deposcens opto optima quæque tibi.
 Tu maneat, vigeas semper in sæcula sospes,
 Hic et in æternum tu maneat, vigeas,
 Inclyte, vive, vale, Samuel lætissimus audi,
 Hic finis verbi est, inclyte, vive, vale.

XXIV. — AD SAMUELEM PRESBYTERUM.

Has tabulas senior gratanter percipe quæso,
 Quam tibi devotus junior exhibui.
 Buxus canitiem signat, claustrumque secretum
 Consilium cordis, tu, Pater alme, vale.

C

XXV. — AD SAMUELEM PRESBYTERUM.

Sis felix sospes, sis lætus semper ubique,
 Te omnipotens Dominus protegat atque regat.
 Vivis mente mea, vivas per sæcula Christo,
 Vivas cum sanctis regna beata tenens.
 Hos senos versus transcripsi tempore parvo,
 Perfectum senio æthera ^c te capiant.

XXVI. — AD ^d ISANBERTUM PRESBYTERUM.

Accipe primitias Musæ, Pater, hoc breve carmen
 Et nostris studiis tuque faveto pius.
 Dignus nam docta cum sis ut carmina solvas
 Ignoscas nostris, rustica cum videas.
 Cuncta quidem tibimet virtutum insignia condunt,
 Nomen, quo clarus dignus honore fias:
 Ferrum te fortem, clarum, virtute decorum
 Signant, per multas crescis in arte vias.
 Altithronus Dominus, cunctorum conditor almus,
 Te virtute beet, augeat et meritis,
 Atque mei memorem conservet gratia Christi.
 Semper in æternum, dulcis amice, vale.

XXVII. — AD EXSULEM PRESBYTERUM.

Fortia dicta dabas, exhortatoria verba,
 Qui tale exemplum ventris in ore profers.
 Pro se sollicita nam mandat Apostolus esse,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI

^a Samuelis prophetæ.^b EL, nomen Dei.^c Plurali neutro, ut Fortunatus.^d Isanbertus, cujus nomine Baturico paulo ante scripsit, ex notatione, Latina dicitur ferro clarus; ejusque epitaphia virum plenius ostendunt.

Membra, nec ventrem excipit inde pigrum.
 Currere cum pedibus, oculis ac cernere fas est,
 Auribus audire, oreque verba dare.
 Ergo manus solum ventri si porrigat escam,
 Cuncta et membra simul hunc satiare student.
 Quis tegumenta parat, ornatum quærit et aptum,
 Quis clypeum ad pugnam, quis rogo tela rapit.
 Venter sit esca, ventri deserviat esca,
 Hunc Deus atque illam destruet ipse cito.
 Sed mihi communis nempe ac justum esse videtur,
 Membrorum ut cura par fiat atque labor.
 Ut manus ipsa operi deservit, sic quoque venter
 Consiliis certet cuncta monere suis.
 Quæ domus ex parte defenditur, hæc patet hosti;
 Quæ quoque vallatur undique, tuta manet.
 Providus eni mente cautus sis semper et actu,
 Prudens cuncta cave, tristitia nulla time.
 Victor sit Christus, sic est victoria vera,
 Qui Regem hunc sequitur, victor et ipse manet.
 Tot versus scripsi quot horæ nempe diei
 Sunt, optans semper sospes ut ipse fias.

XXVIII. — AD IRMINGILDUM.

Omnipotens, summi Patris sapientia, Christe,
 Qui infima cum superis cuncta tenendo regis.
 Tu mihi dilectum conserva semper amicum,
 Ut vigeat sospes, regna superna petens.
 Ut crescat meritis, crescit seu temporis ævo,
 Post obitum mortis dona beata metens.
 Hoc tu virgo Dei, genitrix intacta Tonantis,
 Impetres precibus, sancta Maria, precor.
 Agmen apostolicum primus et in ordine Petrus
 Fratribus ascitis poscite valde Deum.
 Præco propheta Dei, paranympus, martyr et ipse
 Cum vatium turba sæpius hoc rogitas.
 Sic peto, tu facias * Levita * protomartyr et ipse
 Cum sociis Stephanus sceptrum superna precans.
 Hoc iusti, electi, felices poscite cuncti
^a Buoloni ut regnum det super astra Deus.
 Hoc, Pater alme, modo dum * vacat quærere regnum,
 Quærere non cesses, ut capias, cupias,
 Vim aula poli patitur, violenti et sidera prehendunt,
 Qui bene nunc certat, dona futura capit.
 Certasti valide, et hostem nunc sternere certa
 Vincenti in fine rite corona datur,
 Os resonet Christum, palma quoque pascet egenum.
 Pes ægrum inviset, corda Deum cogitent.
 Te sibi totum extra famulantem sentiat auctor,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

^a Buoloni ut regnum det, etc. Aut Irmingildo nomen diversum id obligit, aut amico tertio bene precatur. Carminis umbilicus abscissus, unde et insequantis bene longi poematis, de Patientia sanctorum, exordia perierunt.

^b Hunc ego Rabano in studiis æqualem exstitisse interpretor, qui et ipsi in abbatis munere successit, alio scilicet nomine nuncupatus Hatto; pictoria arte præstitisse, quæ ad eundem scripsit hexametra satis arguunt. De Hattone autem vetus ms. abbatum catalogus: Hatto Bonosus dictus et gloriosus, suscepit gubernaculum abbatiæ anno Domini 841, et

A Te sibi totum intus vindicet ipse Deus.
 Hæc tibi, sancte pater, optando grammate pinxi,
 Ut fias felix dogmata sacra sciens.
 Hoc quoque posco Deum per psalmos rite canendo.

 (Desunt cætera, foliis quatuor circiter amissis.)

XXIX. — AD B. BONOSUM.

Una dies ridet, cassus cras altera plangit,
 Nil fixum quomodo tessera læta dabit.
 Æstas clara micat, autumnus conferet umbras,
 Ver floret gemmis, has fera tollit hiems.
 Quid porro est quod non properatis effugit alis,
 Et varium non sit quod teget arce polus.
 Aerias pinus inclinat pigra senectus,
 B Dissolvit rupes, flumina sicca facit.
 Dum loquimur, seges alta viret, maturiet, ^c aret,
 Canescunt violæ, lilia fusca cadunt.
 Ipsa snos citius gratos rosa ponit amictus,
 Agrestes flores moxque sequuntur eam.
 Omnibus his brevis usus, et est sub lege noverca,
 Alternant vicibus, et simul intereunt.
 Tuque tuum credis quod mendax commodat hora,
 Æterno et simili semper habere cupis.
 Paulatim miseros effert ad vota senectus,
 Et modo qui fuimus, jam modo desinimus.
 Nutricis gremio subito puer altius exit,
 Miraturque truci se dare voce sonum.
 Jam celeres barbæ, jam tincti morte capilli,
 Jamque acclinis humo prædaque mortis erit.
 C Omnia fert ætas, atque omnia finis ademit,
 Nil manet æternum, sæcula prætereunt.
 Cunctaque tempus habent, ni solus temporis auctor,
 Qui fuit, est semper, et sine fine manet.
 Hunc tu semper ama, hunc toto corde satere,
 Hunc precibus posce, hic tibi grata dabit.
 Non te conturbet sancte inconstantia frater,
 Hæc mundana quidem gurgitibus variis.
 Sic fuit, est, et erit sæcli versatilis ordo,
 Lætitia nunquam sit cui certa fides.
 Multa quidem patitur sanctorum plebes in orbe,
 Iudicio occulto, nec ego scire queo.
 Credo suos servos, quod nullo spreverit ævo,
 Adjuberitque satis, cum sua vota petant.
 Nam altera vita suis servatur in arce polorum,
 Qua pax alma viget, prælia nulla fiunt.
 Hæc quoque semper erat justa tentatio vita,
 Fornacis flamma ut aurea vasa probat.

per annos viginti duos discrete et modestissime rexit in morem Moysi, de quo scriptum est: *Erat mitissimus super omnes homines*. Sibi subditis discretus et mitis; potentibus autem sæculi valde gravis et æquus exstiterat. Hic æterna virginitate præditus, monasterium magna utilitate adimpletum, glorioso fine vitam præsentem conclusit, anno Domini 842. Nec affirmem temere hunc illum esse Bonosum abbatem, ad cujus interrogata Rudolphus in Catalogo refert librum confecisse Rabanum de cognitionis commixtione, et magica arte videnda.

^c Maturiet et, ab inusitato maturo.

Sic Deus omnipotens sanctos per sæva probabit
 Verbera, post reddens præmia læta polo.
 Sta, precor, esto memor Christi, patrum memor
 Pagina quos cecinit auribus alma tuis. [atque
 Fortis sis animo, sis verbo et providus actu,
 Sic fuerunt sancti, proximus esto tibi.
 Victima quod prima fuerat iustissimus Abel
 Fraterna cæde hocque memento precor.
 Improbe derisus infanda et prole Noëa,
 Quo reparata manet progenies hominum.
 Quod reges sanctus capto Lot vicerit Abram,
 Qualia perpessus sit pius ipse ab eis.
 Damna quidem in puteis sensit quod sæpius Isac,
 Grassante invidia quæ Philistea gerit,
 Quantos pro sobole fletus effudit Iacob?
 Et Joseph quanta passus in orbe fuit?
 Dux pius ille quidem, qui totam stravit Egyptum,
 Flagris eripuit dumque Dei populum.
 Quomodo sit spretus, et qualia præstat alumnis,
 Quomodo sit tractus, improbe conviciis,
 Nam Samuel quoties Saulis tolerabat ærumnas?
 Et David latitans impia sceptrâ fugit?
 Qualiter in regna prolis hic sustulit iras,
 Plurima et ex aliis turpia verba tulit.
 Omnia nempe mea, pœnarum millia quotquot
 Passi sunt sancti, dicere musa nequit.
 Elias, Daniel, Isaias, Michas, Jonas,
 Jeremias, Jaddo, Job pater et Tobias,
 Qui fuerant mundi cœu luminaria quondam,
 Quam sævas pœnas corpore pertulerant.
 Perplures alios consumpsit flammeus ardor
 Et lapides alios atque alios framea.
 Sicque fide fortes vicerunt prælia sancti,
 Fecerunt opera maxima iustitiæ.
 Quid memorem vetera, gaudet cum sancta per orbem
 Martyrio rutilans catholica Ecclesia.
 Clare et apostolico micat irradiata tropæo,
 Vexillum et Christo fert dominante crucis.
 Tantos ergo suos Dominus perferre labores
 Hic voluit, quos ad regna superna vehit.
 Quapropter potius cœlestia semper amemus,
 Et mansura polo, quam peritura solo.
 Murmure jam nullo referamus ad æthera voces,
 Cantantes Dominum, qui pius et bonus est.
 Non est quippe Deus plagis culpandus in istis,
 Sed nostra in melius vitâ ferenda cito.

A Et pie flectenda est precibus elementia nostris,
 Quatenus a nobis transferet ille flagra.
 Quem pater est natum charo complectit amore.
 Sæpius huic tristi dira flagella dabit.
 Horrida quapropter nunquam tentatio mentem
 Ulla tuam superet, fortis ubique fias.
 Si quid displicuit Christo jam cuncta videnti,
 Moribus inque tuis, corrige hoc citius.
 Hocque superna monet lex hoc et jura paterna,
 Hoc fraternus amor, hoc studeas facere.
 Te quoque jam facias tota virtute paratum,
 Ut quo pervenias, tristitia nulla fiant.
 Quod tibi concedat auctoris sancta potestas,
 Hoc nobis tecum summus in arce Deus.
 Fistula has Mauri senis cantavit in horis,
 B Cænas (sic) dilecto, sancte Bonosæ, tibi.

XXX. — ITEM AD EUNDEM.

* Nam pictura tibi cum omni sit gratior arte
 Scribendi ingratis non spernas posco laborem.
 Psallendi nisum, studium curamque legendi,
 Plus quia grammæ valet quam vana in imagine forma,
 Plusque animæ decoris præstat quam falsa colorum
 Pictura ostentans rerum non rite figuras:
 Nam Scriptura pia norma est perfecta salutis,
 Et magis in rebus valet, et magis utilis omni est,
 Promptior est gustu, sensu perfectior atque
 Sensibus humanis facilis magis arte tenenda.
 Auribus hæc servit, labris, obtutibus atque,
 C Illa oculis tantum pauca solamina præstat,
 Hæc facie verum monstrat, et fame verum,
 Et sensu verum, jucunda et tempore multo est,
 Illa recens pascit visum, gravat atque vetusta,
 Deficiet proptere veri et non fide sequestra est.
 Perspice qui fuerint auctores atque sequaces
 Istarum rerum, tunc et certissimus inde
 Noscere jam poteris tibi quæ sint arte parandæ.
 b Primitus Ægyptus umbrarum lumina pinxit,
 Lumina tincturis varians formavit et umbris.
 Hæc sonat angustans tribulatio, fit, sonat et quod
 Angustans tribulat, parum juvat arte reperta.
 Ast petram Dominus iegis cum grammate sculpsit,
 Contulit insignia, et populi mandata magistro.
 c Mons sonat illa mea mensura atque amphora justa.
 D Amphora iustitiam, vitam mensura modestam.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERII.

* Nam pictura tibi, etc. Contendit inter se scriptoriam artem cum pictoria, qua sese Bonosus jactantius efferebat; atque ab utili, jucundo, necessariam humano generi et a Deo ipso monstratam scribendi facultatem, longe quidem anteponit pingendi delicato invento.

b Primitus Ægyptus umbrarum, etc. Ita Plinius lib. xxxv, c. 3, et ejus interpretes, quanquam apud ipsos sex millibus annorum inventam, priusquam in Græciam transiret, ut vanam prædicationem refert. Inventæ vero gradus artis primum ponit umbram hominis lineis circumductam; inde imaginem singulis coloribus expressam, monochromaton dictam: hinc demum-Babylonios colores diversos intexuisse

picturis. De quibus adi Cælium Rhodigium, lib. viii, c. 14, et lib. xxix, c. 24, et *μονόχρωμοι* in Adagiis. Rabano autem favet contra Bonosum artis elogium singulare: pictorem, cum ipse loquitur, loqui male; at cum pictura, bene utique: opus enim tunc loquitur et commendat artificem. Ægypti vero hic etymon altius repetitur a Misraim מִסְרַיִם Hebræo, quod Chami filio nomen, tribulationem significat et angustias, ut ex radice צַר liquet.

c Mons sonat illa mea mensura atque amphora, etc. Obscurus hic versus, si montis nomine Sina vel Sinai in deserto Pharan accipit, cujus in vertice lapideis descriptam tabulis legem Moysi Deus tradidit. Sinai enim vel Sin Hebræis rubus, Syris est inimici-

Jussa quoque ostendunt Domino nos lege teneri. A

^a Quid laborem scriptis commenta edicere plura.

(Defectus alius post pag. IV notatur.)

XXXI. — ^b DE FIDE CATHOLICA RHYTHMO CARMEN
COMPOSITUM.

Æterne rerum conditor,
Et clarus mundi formator,
Deus in adjutorium
Intende tu humilium;
Cordeque tibi devotum,
Festina in auxilium.

Da mentis fida regmina.
Ac verbi clara munera;
Da vota cordis optima.
Et facti dona plurima;

B

Sensum corde purissimum,
Famen ore pacificum.
Ut tuam laudem fame
In primis possim dicere,
Magnam, miram ac præclaram,
Digna voce justissimam;
Metæque sinu miseriæ
Compunctus memor ultimæ.
Deus salus credentium,
Deus vita viventium,
Deus deorum omnium,
Deus et princeps principum,
Deus summus amabilis,
Deus inæstimabilis,
Altus prosator, vetustus
Dierum, et ingenitus,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

tia. Rabanus autem hic *mensuram* interpretatur vel *amphoram*. Cum vero Sin longe a notione Middah vel Chad sepositum sit, suspicari liceat Sin et Hin Rabanus confudisse, ut cum notissimum Hin in Scripturis mensuræ genus sit, et Latinus interpres alicubi *sextarium* verterit, hujus vocis etymon, in-curioso talem usu, Sin et Sinai monti ascripserit. Id quod callens linguæ theologus amicus ita deducebat, ut Rabano oblatum forte hoc etymon conjiceret quod pro Σ vel Δ assumpto τ , sonuerit ei *Zehina* (זְהִינָה). Ecce *Hin mea*, id est mensura vel amphora. Verum facilius hoc mihi credi postulem Rabano sanctum Augustinum, quam linguæ illius arcana fuisse hic in mente et in oculis, qui ad psalmum LXVII, quod Sinai terminus et claustrum quoddam esset regionis Judææ, *mensuram* interpretatus est; quod in allegiarum Silva Hieronymus Laoretus etiam observavit.

^a Quid laborem scriptis commenta edicere plura? Etsi quantitatis parum sedulus observator in poetica sua Rabanus, putavi tamen scripsisse potius: *Quid labor est*, nam nullo alioqui negotio vertere carmen potuit:

Quid scriptis commenta edicere plura laborem?

Scriptoriam facultatem commendat, alibi a nobis laudatam (*lib. Antig. Fuld.*), pro capto Rabani et mediæ ætatis, seu expetitam nobilibus monasteriis et bibliothecis, imo reipublicæ ante typographiam inventam, apprime necessariam. Ejus Deum facit auctorem, qui legem jubens et tabulas, digito suo scriptas eorum tradiderit. Quo et vatum antiquissimos, et eorum principem Moysen, referre licet, qui, secundum Isaïæ sermonem, manu sua Domino scripserunt. Et quid in hoc genere divinius? *Jesus inclinans se deorsum, digito scribebat in terra* (Joan. viii). *Ego Paulus scripsi manu mea. Et: Salutatio mea manu Pauli.* In veterum placitis est: Manus rationis ac sapientiæ quasdam esse ministras. Ab earum motu facili ac innato, innumeras artes in genus humanum profluxisse, architectonicam, culturam agrorum, musicorum cujusque generis organorum fabricam, usum et suavem concentum; vestiarie, armaturæ, rei metallicæ, nauticæ copias ad ornatum et utilitatem sane quidem affluentes; omnium denique quæ hominum juri in orbe subjacent, manuum solertia percipi et administrari. Sed de pingendi et scribendi ratione, quæ genera duo latissime patent, nobis sermo; et quia posteriori priori Rabanus anteposit, legatur ea de re, si placet, Cælius Rhodiginus, *Lect. antiq. lib. IV, c. 3*, ubi post manuum laudem, commendat scribendi donum. Græci duplex statuere scriptorum genus, partim eorum quos τοῦς

γράφοντας εἰς κάλλος appellabant; unde et iis καλλιγραφία, qui nobis librarii, et venuste scribentes antiquarii; partim aliorum, qui γράφοντας εἰς τάχος, priscis, notarii; de quibus Martialis:

Nondum lingua suum, dextra peregit opus.

Sed ne aliorum hic in messem ingrediamur, satis sit instituto nostro meminisse Theodosium Juniorem imp. litteras tam venuste pinxisse, ut inde seu victum facitans Alligraphi nomen meruerit; et hac ætate nobilem scriptorem reperiunt esse, qui nobiliore scriptoriæ artis symbolo, interpretor mentis suæ, pennam scientiæ, prudentiæ, sapientiæ operatam, gloriosæ Deiparæ matris honori consecratam, perenne donarium esse voluit, quo discerent qui ἵπτα πτερύοντα, ut Homerus sæpe loquitur, pennata verba, per hujus ævi cacoethes temere plurimum et imperite spargunt, Cœlitum ope, non solum calami beneficio, perennare. Quæri vero solet an prisci nostri cœnobite librarii, qui pellibus et membranibus tot scrinia bibliothecarum impleverunt, pennis, ut jam vulgo scriptores, ex anserum, gruum, cygnorum alis usi sint, an juncis potius et arundinibus, ex quibus calamos aptabant prisci. Auctores, qui rem certo definiant, fateor haud me legisse; ex arundinis et calami promiscua significatione, qua sequioris ætatis nonnulli utuntur, liis finiri non potest. Si quis conjecturæ locus, apices majusculos et ductus unciales, quibus vetustiores membranæ plerumque exaratæ, ausim pronuntiare calamorum opera perfectos, minuiore litteras et ταχυγραφίαν pennis expedita fuisse, quem sensum in versibus Albini, scriptorio consecratis, insinuari putamus.

D

Tramite quo recto penna volantis eat.

Utriusque, et calami et pennæ, in monasteriis ad rituales libros et cantum ecclesiasticum celebrem usum viguisse, recordantur avi nostri.

^b Effectum a dispositione plurimum poeta laborat. Iambici versus sunt, sed in quibus, ut de Pindaro quoque dixit magnus vates:

Fortur numeris lege solutis.

Rhythmum appellari crediderim, quia cum, teste V. Beda, Rhythmus sit modulatio sine ratione, non metrica lege, sed numero syllabarum ad aurium iudicium examinata, hic iambici concinnitas soni tantum imitatione quadam. Argumentum valde pium est, totius humani generis conditi et restaurati œconomiam complectens; nec non religionis Christianæ præcipua capita subiciens animo lectoris, haud invalido sensu.

Eras absque origine
 Primordii et crepidine :
 Qui es, eris in sæcula
 Sæculorum infinita.
 Cui est unigenitus
 Christus proles charissimus
 Dicentis de corde verbum ,
 Satum ante Luciferum ;
 Coæternus in gloria
 Deitatis perpetua.
 Cum quo simul et Filio
 In sempiterno sæculo
 Spiritus sanctus æqualis
 Regnat, et honorabilis
 In eadem substantia
 Deus manens per sæcula.
 Non tres deos, nec profero,
 Sed unum Deum prædico,
 Salva fide in personis
 Tribus gloriosissimum
 Summum, justum, rectissimum ,
 Super omnes mitissimum.
 Deum Patrum piissimum,
 Omnipotentem Dominum,
 Factorem visibilium,
 Simul invisibilium,
 Deitatis principium,
 Et creatorem omnium.
 Christum Jesum charissimum,
 Omnipotentis Filium,
 Imaginem verissimam,
 Dei et sapientiam,
 Virtutem per quam fecerat,
 Omnia quæ formaverat.
 Sanctum quoque paraclitum,
 Vivificantem Spiritum,
 Qui ex Patre et Filio
 Procedit ab exordio,
 Pignus, donum gratissimum,
 Promissum lucidissimum.
 Una trium essentia,
 Una est et potentia,
 Omousion, deitas,
 Atque una æternitas ,
 Beatitudo sanctitas ,
 Magnitudo et bonitas.
 Solus Deus in sæcula,
 Concludens cuncta tempora,
 Quibus formavit æthera,
 Terram simul et maria.
 Excelsus in cœlestibus,
 Gaudens primus agminibus.
 Bonos creavit angelos ,
 Ordines et archangelos ,
 Principatus et virtutes,
 Thronos, dominationes,
 Potestates et cherubin ,
 Gloriosa et seraphin.
 Uti non esset bonitas ,

A

•Otiosa ac majestas
 Trinitatis in omnibus
 Largitio muneribus,
 Sed haberet cœlestia,
 Quibus det privilegia.
 Sed cœli regni apice
 Stationis angelicæ
 Claritate præ fulgoris,
 Venustate speciminis
 Superbiendo ruerat
 Lucifer, quem plasmaverat.

Apostataeque angeli

Eodem lapsu lugubri
 Auctores cenodoxiæ
 Pervicacis invidiæ ,
 Cæteris remanentibus
 In suis principatibus.

B

Draco magnus , terribissimus,
 Terribilis et antiquus,
 Qui fuit serpens lubricus,
 Sapientior omnibus
 Bestiis, animantibus
 Terræ ferocioribus.
 Tertiam partem siderum
 Traxit secum in barathrum
 Locorum infernalium.
 Diversorumque carcerum ,
 Refugus veri luminis
 Parasitus præcipitans.

C

Dum pius mundi machinam
 Prævidens et armoniam ,
 Polum et siccum fecerat,
 Atque aquas diviserat,
 Herbarum format germina
 Virgultum ac arbuscula.
 Solem, lunam ac sidera,
 Ignem ac necessaria,
 Aves, pisces et pecora,
 Bestias, animalia ,
 Tum demum honorabilem
 Ipse condidit hominem.

Huic præcepit firmiter

Manere immortaliter,
 Suam sacram imaginem
 Servare venerabilem,
 Sequique jussa Domini ,
 Vicarius cum sit Dei.

D

Esto, dixit, humillimus,
 Rector mundi et dominus,
 Nam cuncta tibi tradidi,
 Ac dominatu subdidi,
 Quæ sunt mundo viventia
 Ac terra germinantia.

Ut ut ei sapiens,

Omnia quævis comedens,
 Fructus ligni pomiferi
 Simulque salutiferi,
 Pomum ne ligno vetitum
 Mandas tibi mortiferum.

Hæc sævus, ut audierat,
Chelydros et inviderat
Dira pestis timuerat;
Unde illa corruerat,
Ne homo cælum habeat,
Quem jam plasmatum viderat.

Adire et tentat feminam,
Quem sator junxit copulam,
Suadet pomum mandere,
Ac viro suo tradere
Promittit deis similes,
Si frangatur esuries.

Consentit illa citius
Quod si non foret satius,
Mandit et viro tradidit,
Et ambo simul decepit,
Dum contra jussum Domini
Est pomum ligni vetiti

Ambo miserabiliter
Cernunt se nudos turpiter,
Certant cum perizomate
Commissum scelus tegere,
Cataphronysis ^a folio,
Sed non latet a Domino.

Excelsus visitaverat,
Quos jam sanos reliquerat,
Adam timens sub arbore,
Latitabat umbramine,
Quem voce ita duriter
Increpavit et fortiter.

Adam, cernis nunc ubi es,
Inobediens lapsus es.
At ille se tutamine
Excusabat excedere,
Alteri causam criminis
Vindicabat peccaminis.

Post hoc eis Altissimus
Fecerat, quod justissimus,
Cinxit eos velamine
Byrsæ ^b et decentissime
Morituri pelliculo
Ut vestirentur mortuo.

Tunc paradisum liquerat
Adamus quem cjecerat.
Deus quoque pertinacem
Nunc duræ terræ cultorem
Ydrost ^c ei et tribulos
Pareret atque carduos.

Hic generavit sobolem
Nam binam cum discrimine:
Alter alterum vulnere
Prostravit impiissime,
Hoc venenum invidiæ
Anguis sævit in homine.

A

Grassatis sicque duobus
Protoplastis parentibus,
Post tota ruit propago,
Et absque adminiculo
Auctor peccatum auxerat,
Ad inferna detraxerat.

Creverunt homicidia
Dum crevit philargyria,
Abundabat luxuria
Dum anxit gastrimarchia,
Tota nefanda crimina
Jam possidebat glareæ.

Noe Deus temporibus
Mersit aquis ultricibus
Totam mundi progeniem,
Adam et claram sobolem,
Præter quos arca vexerat,
Et Excelsus servaverat.

Sed item ptyra ^d cæpere
Sordidare terricolæ,
Neque laverunt flumina,
Ut non crescerent crimina,
Nec quos mors absorbuerat
Epistimi ^e domaverat.

Hoc Abraham post viderat,
Nec tamen hunc juvaverat,
Isaac quoque et Jacobus,
Celsi patrum cum cœtibus.
Legislator et Moyses
David simul et prophetes.

Nec profuit industria
Ullius atque stychia ^f
Post mortem infernaliam
Penetrabunt cubilia.
Regnabat mors latissime
Super omnes durissime.

Ni solius clementia
Auctoris et potentia
Subveniret miserrimis
Jacentibus in infimis,
Totus homo cum sobole
Interiret peccamine.

Omnipotens mitissime
Misit Pater ab æthere
Filium unigenitum
Amatum et dulcissimum;
Ut hominem a tellure
Sublevaret piissime.

Aliena astutia
Quem seduxit versutia
Diri draconis spicula
Vulnerabant præcordia.
Et sontem sibi subdidit,
Quem cleps ipse non condidit.

B

C

D

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

^a Κατοπρόνυσις, contemptus.

^b Id est pellis.

^c Ἰδρότα, puta sudorem, nam ὕδρα, serpens aqua-

tilis.

^d Πτέρα. Forte pennas, tabernacula.

^e Ἐμπειρία, scientia, experientia.

^f Στοιχεῖα, translate, pro elementis artium, præcipue geometrij. Hic forte ipsa arte.

quanta Dei pietas,
 Et sempiterna bonitas
 In se Deus susceperat
 Hominem quem creaverat,
 Illum sibi quæsierat,
 Quem non juste perdidit.
 Virgo Deum conceperat,
 Gabriel quem prædixerat;
 Postque novem curricula
 Mensium et volumina,
 Incarnatum ex Virgine,
 Verbum venit cum salute.
 Pastores natum præsepe
 Gaudebant Jesum cernere,
 Stella flagrans et lumine
 Magos duxit cum munere.
 Herodes coepit querere
 Christum regem occidere.
 Parvulorum in millibus
 Sæviebat cum cladibus,
 Talia in initio...
 Mundus obtulit Domino,
 Studet morte perimere,
 Qui venit vitam reddere.
 Ter denis magnis orbibus
 Annorum actis mensibus
 Ab Joanne in Jordane
 Vincit erat baptismate,
 Lavit se unda latior,
 Quod ipsa esset purior.
 spiritus super columbæ
 Jesum mansit in specie,
 Pater prolem testaverat
 Mundo, quod non crediderat
 Trinitatis mysterium,
 Consecravat sic baptismum.
 Ivit Jesus in eremum,
 Ferarum habitaculum,
 Illic tempus jejunii
 Peregit salutiferi,
 Quater denosque noctibus
 Junxit soles inesibus ^a.
 Erepton [serpens] ibi callidus
 Aderat cum doloribus [dolus],
 Suasit hunc de lapide
 Nam sibi panem condere
 Dipsitis ^b, vult velamine
 Verborum Christum noscere.
 De templi alto culmine
 Jubet Jesum descendere.
 In monte mundi gloriam
 Ostendit et monarchiam,
 Se cuncta dare promisit,
 Si cadens se oraverit.
 Tantum perverse locutus,

A

Quantum fuerat perversus,
 Seps ipse se plaudaverat
 Posse quod nunquam poterat,
 Sed cupiebat sternere,
 Quem se sperabat vincere
 Adam primum hic vicerat,
 Quem secundus prostraverat
 Gula et philargyria,
 Simul et cenodoxia,
 Cum quibus illum repulit
 Jesus et igni tradidit.

B

Postquam zabulus pulsus est,
 Angelis ministratus est,
 Advocavit discipulos,
 Plures jam et apostolos,
 Inter quos signa plurim.
 Fecit atque miracula.
 In Chanan vinum fecerat,
 Simul et firmaverat
 Fidem rudem tum comitum,
 Dum perfecit miraculum,
 Eisque altum abyssum
 Patefecerat dogmatum.

C

Late per Judæ termina
 Coruscabant miracula,
 Dum missa virtus cœlitus
 Operatur divinitus,
 Monstrabat se hominem,
 Qui regnabat in æthere.
 Cæcorum multa millia
 Cernebant clare lumina,
 Multi surdi per agmina
 Currunt, quærent salvamina
 Saltat claudus lætificus,
 Gaudet sanus et leprosus.

D

Tota draconis horrida
 Vis fugit omos ^d callida,
 Cum ex multis clamantia
 Exiebant dæmonia,
 Christum Domini testantia,
 Quem non capiunt sæcula.
 Venit jam salutiferæ
 Tempus mortis Dominicæ,
 Summus quo secum decrevit,
 Ut hominem redimeret,
 Redderet sævo merita
 Et penarum dignissima.
 Movit Judæa prælia,
 Contraxit plebis agmine
 Sanctum ad tribunalia
 Duxerunt et concilia
 Comes Judas trucissimus
 Quod sanxit cum principibus.
 Traditur vincit gentibus
 Christus a pontificibus,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERII.

^a Inesis, pro jejuno.^b An ei diusas, an deiptnistis, a δεῖπνιστος.^c Forte pro plauserat, nisi malis laudaverat.^d An ὄμως, simul, vel ὀνύα, crudeli.

Sputis, flagellis, alapis
 Illusus atque spinetis
 Crucifigitur innocens
 Consentit rex insipiens.
 Terra expavit, facinus
 Hoc motu notans citius,
 Elementa tremuerant,
 Astra et se celaverant,
 Solus homo non timuit,
 Quod solus ipse confecit
 Tum revixerunt mortui,
 Et patuerunt Erebi
 Obscura loca carcerum,
 Cum venit auctor luminum
 Vectes, seræ confractæ sunt.
 Justi et liberati sunt.
 Gemit hostis in catena,
 Cum feci: Rex judicia
 Et sanctis liberamina,
 Quod doluerunt tartara;
 Victor Christus ascenderat
 Suos et secum duxerat.
 Tertia lux redierat,
 Christus et resurrexerat;
 Jam victurus in gloria
 Victor clarus per sæcula,
 Deus virtutum Dominus,
 Rex regum potentissimus.
 Quater denis post diebus
 Versatus cum lætantibus
 Ostendit se miraculis
 Vere vivum discipulis,
 Omne tulit mirantium
 Corde quod erat dubium.
 Jubens eis discurrere
 Per mundi plagas dogmate.
 Ite, ait, per populos
 Et ferte fructus plurimos,
 Docete verbo fideli,
 Servare hoc quod docui.
 Eos qui velint credere,
 Lavate sacro flumine
 Dei Patris in nomine
 Natique cum Spiramine,
 Laxantes cuncta crimina,
 Et docete remedia.
 Ast vobiscum in sæculum
 Ego sum non solatium,
 Cum videritis fervere
 Mundum bellis et errore,
 Nolite tunc pavescere,
 Nec pugnīs malis cedere.
 Omnis terra cum sobole,
 Ponto simul et æthere,
 Data mihi regimine
 Cedit, servit et munere;
 Vincit hostis expulsus est,
 Mundus et liberatus est.
 Ascendo nunc lucidum jam

A

Chari Patris ad solium,
 Qui me misit ab æthere
 Totum mundum redimere,
 Carpere regna debita,
 Et esse in Patris dextera :

Nulla vestra tristitia
 Teneat nunc præcordia,
 Mitto vobis lætissimum
 Nam paraclitum Spiritum,
 Ipse vobis ut ego sum
 Est magister in sæculum.
 .psi tenent quod monuit,
 Ille ivit quo debuit,
 Super astra celsissima
 Sedet in Patris dextera,
 Judex nempe novissime
 Venturus et in æthere.

B

Ipse de cœlis Domino.
 Descendente altissimo
 Præfulgebit clarissimum
 Signum crucis et vexillum.
 Plangor super se nimius
 Erit tum cunctis gentibus.

Tectisque luminaribus
 Duobus principalibus
 Cadent in terram sidera
 Ut grossus de ficulnea,
 Eritque mundi terminus
 Ut fornacis incendium.
 Clangor buccinæ quaternas
 Sonabit terræ per plagas.
 Discurrunt coruscantia
 Fulgura et tonitrua
 Tunc in montium specubus,
 Abscondent se exercitus.

C

Ergo erit dies ille,
 Dies plactus et lacrymæ,
 Dies iræ et vindictæ,
 Tenebrarum et nebulæ
 Dies magnæ angustię,
 Laboris ac tristitię.

In quo cessat mulierum
 Amor ac desiderium,
 Hominumque contentio,
 Mundi hujus et cupido
 Cum cœlo, terra, ardore
 Conflagrant atque lumine.

D

Turba primi archangeli
 Strepente admirabili,
 Erumpent munitissima
 Claustra ac polyandria,
 Surget homo a tellure
 Restauratus a pulvere.
 Undique conglobantibus
 Membrorum paginibus [compagibus],
 Animabus ætralibus
 Eisdem obviantibus,
 Certant sancti cum munere
 Christo Regi occurrere.

Altithronus glorioso
Rex sēdebit in solio,
Angelorum tremebunda
Circumstabunt et agmina,
Cunctis iudex cum propria
Secundum reddet merita.

Stabimus et nos pavidī
Ante tribunal Dei
Reddemusque de omnibus
Rationem affectibus,
Nostra videntes posita
Ante obtutus crimina,

Librosque conscientiae
Patefactos in facie;
In singultus erumpemus,
Et fletu diro gememus,
Subtracta necessaria
Operandi materia.

Tunc fideles nam cōlestem
Urbis summæ Hierusalem
Sustollentur ad patriam,
Introibunt ad gloriam,
Ubi fulget vera pacis
Lux Christus, sol mirabilis.

Hymnorum cantionibus
Sedulo tinnientibus,
Sanctis tripudiantibus
Angelorum ex millibus
In paterna claritate
Se gaudent Christum cernere.

Sic viginti felicibus
Quatuor senioribus
Coronas jam mittentibus
Agni Dei sub pedibus
Laudatur tribus vicibus
Trinitas æternalibus.

Bis binis coram stantibus
Unitis animalibus,
Terna laude sonantibus
Sanctus Sabaoth Dominus,
Hac sancti manent gloria
A sæculis in sæcula.

Zelus ignis furibundus
Consumet adversarios,
Nolentes Christum credere
Deo a Patre venisse,
Retro ruunt perpetui
In ignis flammis impii.

Ubi habentur tenebræ
Vermes et diræ bestiae,
Ubi ignis sulphureus
Ardet flammis edacibus,
Ubi rugitus hominum,
Fletus et stridor dentium.

Ubi gehennæ gemitus,
Tonitruus et horridus,
Ubi ardor flammaticus
Sitis famisque maximus,
Ubi tortor durissimus

A

Auget poenam cum laribus.
Satan atro cum agmine
Quo tenetur in carcere
Religatus in Tartara
In æterna incendia
Cocytique Charybdis
Submergetur in gentibus,

O Deus veri luminis
Auctor et omnis hominis,
Miser ego quid faciam,
Tunc ubi atque fugiam,
Cum tremet mundi machina
Sub flammarum monarchia?
Quo me tum possum vertere
Et suffragia querere,
Cum contra me sententia
Profertur in magna angustia?
Accusor reus criminis,
Cum non sit favor operis.

B

Damnant me facta propria,
Verborum multa millia,
Amor malus cum rubore.
Ira rixæ et macula
Totum patet in lumine
Mentis et penetrabile.

Cerno tremens quod feceram,
Et diu quod celaveram,
Nec adjuvant solatia,
Patris et matris lamina,
Turba nec amicabile
Præstat juvamen debilis.

C

Unde salus jam, Domine,
Mihi veniet prospere
Præter tuam clementiam
Solam, et veram gratiam;
Aut quis dat indulgentiam
Præter tuam potentiam?

Te, bone Jesu, deprecor,
Auctor vitæ et redditor,
Salva tuum mancipium,
Munus et da perpetuum,
Verax ut tuo fame
Justificeris, Domine.

D

Tibi grates ex pectore
Redemptus a discrimine,
Deo vivo ut referam
Læta voce victoriam,
Sequens te Regem proprium
Raptus ex hoste Dominum.

Nuncque rogo uti jubeas,
Et in me hoc perficias,
Quandiu in ergastulo
Sum clausus carnis sedulo,
Ore, corde et opere
Te canam laudem, Kyrie.
Doxa tibi, Altithrone,
Rex cælorum sanctissime,
Qui me tuo juvamine
Consolaturus optime

Laus et honor cum gloria
In sæculorum sæcula.

A

Trux deturbat oves, cæde cruentat
Nullius miseret, sævit in omnes.

His commota malis turba reliquit
Antiquum stabulum, sit peregrina,
Læsis una salus pergere longa est.
Venit summa dies, tempus amarum,
Quando extrema pati turba coacta est,
Et convicta malis lingere sedes.

Cuncti conveniunt undique fratres
Quæis mens una fuit parque voluntas,
Immitem ut precibus flectere certent.
Duratus qui animo spreverat omnes,
Irritans populum pellit ab æde.
Desperare dedit Patris amorem.

Diverso interea mœnia luctu
Miscentur, resonant cymbala cumque
Et signum Ecclesiæ convocat omnes.
Accurrunt tumulo martyris almi
Flet mixta senibus plebs juniorum,
Ex imo gemitus pectore ducunt.
Expanduntque manus cum prece fusa.

(Defectus post pag. ult. vi notatur.)

b TITULI ET INSCRIPTIONES

c ALTARIUM BASILICÆ S. SALVATORIS FULDENSIS.

XXXIII.

Hoc altare Deo fulget honore novo
Candida Wirina^d, Concordia, cum Mederisma

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

a Secessionem sub Ratgario abbate factam hac ode describit, de qua ex commentario Vitiæ Eigilis abbatibus lib. 1 Fuld. antiq.

b Sequitur aliud carminum genus, quo pro ingenii laude qua floruit, et opinione doctrinæ, Rabanus illustres passim ætate sua excitatas basilicas versibus suis, partim sponte, partim rogatus, ornavit. Codicis hic mutili et hiantis sortem deplorent merito homines antiquæ historiæ et ecclesiarum suarum originum amantes. Nam præter inscriptiones et lemmata quæ librarius sepe numero neglexit, plagulæ membranæ complures excisæ; atque sic una tituli et argumenta versuum non pauca periire. Neque dissimulo nomine cœlitum hic multa legi et a Rabano celebrari, quorum non temere alibi memoriam eruas. Et quia in honorariis tot epigraphis, quæ non templis tantum nobilibus, sed eorum singulis etiam aris contingere, longum et spissum nimis opus sit, in translationes, reliquias et conditoria sanctorum, qui agminatim promuntur, inquirere, et ex tam dense cohærentibus uvis scilicet mustum exprimere; nos posca contenti, ut quoddam dignum memoriæ prodi in manus venerit, ita qua licebit, noscendam historiæ veteri faciem accendamus. Unum monere non sit abs re, titulorum et transmissionum auctoritate, nisi aliunde magis elucescat, non hic doceri aut ex Rabani verbis cogi, integra sanctorum corpora translata, deposita, condita; sed eorum reliquias, cineres et exuvias, satis fuisse parandæ memoriæ condendis titulis. Nec laborandum mihi apud æquos censores video qua fronte excepturi sint agrestem hanc Musam delicati poetæ, quos meminisse oportet sua cuique ætati et ornamenta et vitia adhæsisse, horumque fructum et incommoda juxta æstimari. Sed ne Rabanum ipsi tamen inauditum jugulent, quæram ex iis quo jure Virgilio licuerit ut Propertio *Italiam, Arabiam* capite corripere; Juve-

nali *Stoicidas* penultima brevi inducere; Ovilio *Tuticanum* eundem contrahere et producere, atque id genus. Cur, inquam, aliis etiam poetis fas fuerit sibi tam multa indulgere? an quia contumaces in eos plurimæ voces et syllabæ, jugum poeticum excussum ibant, atque idcirco cogi in versus sine fustuario non poterant? An, ejurato Latii jure, in Græcorum poetarum leges transire malebant,

Quibus est nihil negatum,
Et quos *deus, deus*, decet sonare.

ita ut in eorum floribus reperias passim *Lucianos, Claudianos, Julianos*, penultima correpta. Quæ a me taceri propterea non decuit, quod his animadversis, toti Christianorum poetarum nationi, non solum Fortunato et Rabano mitiora judicia video parari, et grammaticorum una ferulas utnunque reprimi.

c Fuldensis basilicæ, anno Christi 818, indictione xii, mensis Novembris prima die, dedicatæ, memoriam cap. 3 lib. ii Antiq. Fuld. recolimus; in qua quidem Dei beneficio singulari contigit ut cum epigrammata Rabani seorsim isthic litteris mandata sint, ex iis conjecturam faceremus, inscriptiones altarium, quæ hic ex abrupto traduntur, omnes pertinere ad basilicæ Fuldensis ornatum, quæ Salvatoris honori consecrata fuit. Cæterum ut in illa descriptione plagiarum et situs templi potissimum habita ratio, ita hic altarium, quæ sanctorum exuviis, et illustribus versuum epigraphis pulchra steteret. Unde et plura hic epigrammata quam in Actis dedicationis leguntur. Sed, quæ rerum omnium vicissitudo est, neque templi situs, neque altarium vel carminum memoria in posthumis operibus, præterquam in hisce scriptis, vivit. Tantum in præsens meminero eorum quæ nuper lucem aspexerunt, ut ex his norit lector illa ornari, et hæc per ista expleri posse.

d Vetus Litania Fuldensis et S. Galli, *Verena*; an Berenice, quæ vulgo *Veronica*.

Assistunt tecum Gertrud et ipsa simul.
Nam dilecta Deo hic rite Theophila mixtim
Adjungit vota atque favet precibus.
Virginei flores, meritis pulsate Tonantem,
Placatum et nobis reddite, quæso, Deum.

XXXIV. — *Et in dextro altare iste.*

Hoc altare tenet Timotheus apostolus almus,
Vitalis martyr, Vitus et ipse simul,
Fortunatus adest, Felix Tiburtius atque,
Servilianus amor, Sulpitiusque pius.
Marius et Martha pariter cum pignore bino,
Martialis martyr cum Diogenē simul.
Sanctus Firminus, Liberalis Fuscianusque,
Rusticus et Firmus, Castulus atque Zenon.
Cum quibus en gaudet hic Victoricius apte,
Gentianus martyr congratulando manet.
Hos peto tu, orator, precibus placare patronos,
Si velis summi scandere regna Patris.

XXXV. — *a Ad altare sancti Stephani.*

Levita hanc Stephanus simul et Laurentius aram
Exornant meritis, Pancratiūque pius.
Donatus, Victor, Vincentius, et Cyriacus,
Quintinus martyr atque Sebastianus,
Cumque quater denis Ferrutius ipse precando
Instat martyribus, poscite lucis opem.

XXXVI. — *b Ad altare sancti Clementis.*

Hic Clemens martyr, pariter cum martyre Lino,
Sanctus Alexander et Favianus adest.
Marcellus, Stephanus, Cornelius et Cyprianus,
Lactantius et turba sanguine tincta suo.
Aureus hic præsul Justinus martyr et ipse
Rite juvant precibus atque bonis meritis,
Hisque Saturninus martyrque Georgius apte
Exorat junctus pro populis Dominum.

c XXXVII. — *Ad altare sanctæ Agathæ virginis*

Martyr Agatha Dei, Petronella, et tu Juliana,
Lucia, Perpetua, nosque Sabina fove.
Præde cum sacra foveas nos, virgo Basilla,
Sicque piis meritis sancta Pudenciana.
Regina virgo conjuncta sororibus istis,
Tu nobis pandas regna poli precibus.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERII.

a Secundum ordine inter editas basilicæ epigraphas, cujus ibi titulus : *In porticu septentrionali, in sinistra, absidæ orientalis.*

b Quartum in editis, scriptumque fuit vel insculptum, *Dextra absidis orientalis, in porticu basilicæ meridiana.*

c Dedicationis actio : *In parte septentrionali transverse domus.* Et distichon illic omnis sum :

Præde cum sacra foveas nos, virgo Basilla;
Sicque piis meritis, sancta Pudenciana.

d Huic epigrammati titulum olim dedimus a loco. *In sinistra arcus, qui respicit domum orientalem.* Jamque carmen id tetrasticho novo cumulatim cernis.

e Remigius.

f Titulus editi carminis : *In dextra ejusdem.* Carmen autem duobus, qui ibi præteriti fuere, versiculis explendum est.

A XXXVIII. — *d Ad altare sancti Lucæ evangelistæ.*

Lucas qui scripsit cum gestis dogmata Christi,
Vinclis hic Petri mixta locat spolia.
Augustinus adest, Germanus, ipse Remeius e,
Maximinus præsul atque Medardus ovat.
Ambrosius doctor, Eusebius atque Vedastus
Suppremi nobis numen adesse petunt.
His simul adjunctus pro nobis martyr et Hermes
Exorat Dominum, postulat et veniam.

XXXIX. — *f Ad altare sancti Marci evangelistæ.*

Marcus Evangelium qui scripserat arte Pelasga,
Martyre cum Paulo hic atque Joanne manet.
Ipse Valentinus, Gorgonius atque Nazarius,
Germani, et septem, Gordianusque simul.
B Candidus Exsuperus, Victor, Mauritius atque
Silenus martyr et Timotheus ovat.
Abdoque cum Senne, Prothus martyrque Hyacinthus,
Quos nobis, Christe, rite favere facis.

XL. — *Ad altare sanctæ Agnetis Virginis.*

Agnes et Euphemia, Genoeva, Susanna, Columba,
Hoc altare ornant rite suis precibus.
Cum quibus tu, Brigida, et tu, virgo Scholastica, sem-
Placatum nobis Alithronum facias. [per

XLI. — *Ad altare g sancti Benedicti in crypta occidentali.*

Hanc, Benedicte Pater, cryptam tutaberis aram,
Sanctus Honoratus hanc simul ipse colit.
Eucherius, Trudo, Arnulphus, Servasius h atque,
C Cuthbertus, Beda hic Equitiusque manent.
Hicque Columbanus fixa stat rite columna,
Martyris et tumulo subsidia apta feret.

XLII. — *Ad altare sancti Ignatii.*

Hunc titulum martyr Ignatius et Florianus,
Ursicinus servat atque Rogatianus.
Emmeramus adest, Julianus, Patriciusque,
Sanctus Wigbertus, martyr et Hippolytus.

XLIII. — *i In cæmeterio fratrum in Ecclesia sancti Michaelis, in primo altare.*

Hoc altare Deo dedicatum est maxime Christo,
Cujus hic tumulus nostra sepulcra juvat.

Candidus Exuperus, etc.

Silenus martyr, et Timotheus ovat.

Abdoque cum Senne, Prolus martyrque Hyacinthus,
Quos nobis, etc.

g Accessit hac editione distichon, quod suppressum est in Actis dedicationis.

Eucherius, Trudo, Arnulphus, Servasius atque
Cuthbertus, Beda hic, Equitiusque manent.

h Servasius, nisi sit Gervasius.

i Cæmeterium hoc, cum singulari artificii templo, anno 822 ab Heistolfo Moguntiacensi archiepiscopo dedicatum; et versuum ornamenta, quæ hic leguntur lib. II Antiq. Fuld., c. 5, memoriæ tradidimus. Superest interjectus basilicæ ad septentrionem collis, et S. Michaelis præpositura et templo, ex ruderibus veteris ecclesiæ suscitato, non ignobilis.

Pars montis Sinai Moysi et memoratio digna,
 Hic Christi Domini et genitale solum.
 Hic Michael princeps Domini symmysta Joannis
 Victoresque foci tres simul et pueri.
 Privatus martyr pariter et Habundius ipse
 Suscipiunt vota atque Deo referunt.
 Sulpicius præsul simul et confessor Amandus,
 Hic monachus Mammæ, hic ovat et Simeon.
 Cum quibus hic semper votis assiste precamur,
 Virgo sacratâ Deo, martyr Anastasia.

XLIV. — *In sinistro altare.*

Hic Anianus adest, martyr Desiderius atque
 Rex Sisemundus ovat, Genesiusque simul.
 Tu quoque, Christophore, nostris pie mentibus adsis,
 Cumque tuis sociis ipse juvato preces.

XLV. — *In dextro altare.*

Paulinus præsul, Brixius quoque Perpetuusque
 Sanctus et Isidorus, Martialisque Pater.
 Hauc aram meritis semper vivacibus ornant,
 Assistunt precibus, quas pie quique dabunt.

XLVI. — *• In ecclesia Sanctæ Mariæ, in monte qui vocatur Episcopi, in dextro altare.*

Hoc altare tenens Bonifacius ipse sacerdos,
 Et Christi martyr, rite patronus adest.
 Cui quoque conjunctus sit papa Gregorius isthic
 Aequati et meritis regna superna tenent.
 Non minor ergo fide martyr Laurentius istis,
 Hic ovat et precibus, adjuvat ipse pios.

XLVII. — *In sinistro altare.*

Hic, Pater alme virum, monachorum maxime pastor,
 Tu Benedicte, tuos rite juves precibus,
 Cui soror adjuncta Scholastica sancta virago:
 Tu tibi devotis posce salutis opem.
 Martyr Anastasia, simul tu funde, precamur,
 Pro nobis Christo semper et ipsa preces.

XLVIII. — *In monte qui vocatur episcopi in turre ecclesiæ Sanctæ Mariæ.*

Anne Christe Deus, Michael archangelus isti
 Assistat votis, nos juvet et precibus.
 Martinus præsul, martyr Dalmatus atque,
 Propitium nobis te faciant meritis.
 Cassius, Anthimus, sanctus Florentius assent,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

• De monte Episcopi, qui nomen id a sancto Bonifacio inessore retinet, et variis loci ornamentis, sæpiuscule loquuntur Antiqui. Fuld. libri. Templum id præter alias clades quibus afflictum olim, tam multis nuper labefactatum injuriis, ut ruinæ proximum videretur. Loci amœnitas in oppidi conspectu, acclivi colle ad aquilonem siti, et celebris soli religio Balthasarum, felicitis memoriæ abbatem, permoverant ut labem resarciret, et operi jam manus adhibuerat. Neque templi modo fabrica, sed aptum monasticæ domicilium surgebat, cum præclaram animi contentionem in medio spatio invidia fregit et prava factiosorum æmulatione: donec tandem Joannes Friedericus, successor, templo restaurato, benignam operi manum admovit. Interim Ratgarii operum, aut monumentorum Rabani, nullum ibi in corpore

A Memmius antistes hic soror Etpumia.^b
 Credimus ergo satis placatum te adfore nobis
 Si hi prece nos studeant rite fovere sua.

XLIX. — *• In absidē ecclesiæ Sancti Petri quæ est in monte sita.*

Ecce sator hominum victor super æthera scandit,
 Discipulisque suis regni sacra limina pandit,
 Quem sic venturum angelica huc oracula spondent
 Cœtus apostolicus pariter cum plebe fideli
 Dona Paracleti igne micante capit.

L. d — *Ibidem.*

Hic locus ecce tenet sanctorum condita rite
 Ossa simul memorans et pia facta colit,
 Mater Felicitas, sancta et Concordia nutrix,
 Hippolyti hic pausant Candida et Eutropia.
 B Pauli namque hospes, Aquila hic et Prisca [Priscilla]
 [quiescunt,

Eugenia hic virgo atque Basilla manent.
 Virginis Agnetis hic collactanea sistit,
 Nempe Emerentiana martyr et ipsa sacra.

LI. — *In dextro altare.*

Martyribus Christi cunctis hæc ara locata est,
 Præcipueque istis, littera quos numerat.

LII. — *In sinistro altare.*

Sors confessorum Christi hanc obtinet aram,
 Quos aula cœli possidet atque tenet.

LIII. — *In crypta subtus ad altare primum.*

Hac Baptista potens sacra venerabitur^a ara,
 C Hac vatum turba atque Patrum colitur.

LIV. — *Ad altare medium.*

Virgo Dei genitrix hanc aram rite teneq,
 Hanc tecum habeat virgineusque chorus.

LV. — *Ad altare tertium.*

Hoc altare Dei Michael archangelus ornat,
 Hocque colunt pariter agmina et angelica.

LVI.

Qui regit imperium mundi, qui continet astra,
 Hanc aulam adventu dedicat ipse suo.
 Cum quo baptista simul et symmysta Joannes
 Hanc ædem inhabitant, Christe, tui famuli.

LVII.

Marcellus clemens, Bonifacius et Cyprianus,

templi, vel turribus ipsis, vestigium; etsi lapis sepulchralis Ratgarii isthic hodieque monstretur. Itaque abiire omnia quæ ex Rudolpho nos olim lib. III Antiq. meminimus, de illatis hunc in locum sanctorum exuviis aliisque collatis ornamentis.

^b Ethymia. Forte *Euprepia*, quæ invenitur in antiquis Litanis, tom. V antiq. Lect.

^c Opus hoc Rabani ecclesiam, a Reginbaldo, chorepiscopo Otgarii Monguntini pontificis, dedicatam, pignoribus sanctorum, conditoris ut epigrammatis mirifice instruxit. Testatam hanc rem commentario Rudolphi dedimus, qui exstat in Antiq. Fuld., lib. III.

^d Hoc epigramma, arcæ reliquiariæ inscriptum, porrectis in utramque partem versibus, narrationi suæ Rudolphus, Actorum Rabani scriptor, intexit.

Cum Sixto et Lino hic ecce aderunt sociis.
Deprecor, o lector, quicumque cernuis iustres,
Ut studeas votis rite placare Deum.

LVIII.

Cœtus apostolicus cum hic pietis rite ministris,
Hoc altare tenet atque juvat meritis.

LIX.

Virgo Maria Dei genitrix hanc continet aram,
Cœlica martyr Agnes Agatha simul.

LX.

Lucia, Juliana simul et Scholastica virgo,
Valde juvant precibus atque piant meritis.

LXI.

Martinus præsul, Antonius et Benedictus
Hanc cryptam inhabitant et titulum retinent.
Hic papa Gregorius, hic Gallus Equitiusque
Cum Columbano vota pia accipiant.

LXII. — *Exhortatio fratrum ad orationem.*

Currite vos, fratres, ad cœli culmina prompti,
Christus in arce sedens præmia magna parat.
Sanctus Anastasius promittit gaudia vera,
Quæ vobis Christus Rex pius ipse dabit.
Nos quoque vobiscum, quo gaudia prehenditis alma.
Poscimus hinc rapide ecce valet simul.
Si tu, lector, amas custodem noscere templi
Accubitor Domini ipse Joannis adest.
Hic frater Domini Jacobus, hic virgo Maria,
Martyr et antistes hic Bonifacius est.
Clemens clementer, Pancratius et Julianus
Exciipiunt vota hic atque Deo referunt.

LXIII. — *Versus in ecclesia Dei genitricis.*

Suavior et roseo nimium rubicundior ostro,
Vincis aromaticas mentis odore comas.
Chara, benigna, micans, pia, sancta, verenda, ve-
[nusta,
Flos, decus, ara, nitor, palma, corona, pudor.

LXIV. — *a In ecclesia S. Mariæ, quæ in loco qui vocatur Holzkyricha est constructa, juxta introitum ejus hi descripti sunt versus.*

Quisquis hanc aulam petiturus gressibus intrat,
Aguoscat primum quid locus hic habeat.
Virginis hic matris sacra pignora rite locantur,
Hanc aulam et totam ipsa dicat meritis.
Cum qua sanctorum turba hic pie nobilis astat
Suscipiens vota atque Deo referet.
Unde decet valde quod cordis pura voluntas.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERII.

^a Waldztaia regione apud Mœnum, prope ab Odonis silva, immensæ olim magnitudinis, hanc ecclesiam cum monasterio, in Antiq. Fuld. libris, sitam ostendimus; quæ hodieque primariæ congregationis præposituris annumeratur. Locus Holzkyricha dictus, quia ecclesia quæ ex *χρυσαῖος* Græco, Germanis *kyricha*, nemoroso in solo et cædvis fertili, quod iisdem *holz*, exstructa. Et recte dicti ejus tractus homines *waldsassen*, seu nemoris accolæ. Origines loci alibi, et præclare Rudolphus, sæpe no-

A Sermoque cum factis dona superna petant.

LXV. — *In sepulcro SS. martyrum qui ibi requiescunt hi continentur versus.*

Ecce viros istos præclaros valde patronos
Roma decus orbis miserat huc pariter:
Quos quoque Rabanus humilis susceperat abbas,
Præsule cum Humberto rite locavit et hic.
Hic pausat Magnus, martyr Januarius atque,
Officio insignes atque sacris meritis.
Qui cum pontifice Xysto mucrone perempti
Levitæ cœlo reddiderant animos.

LXVI. — *In primo altare.*

Virgo Maria Dei genitrix, hæc aula resultat
Ecce tibi, et tota fulget honore tuo.
B Virginibus præsens sacra hæc decoratur et ara,
Qua supra pietas absida læta notat,
Cum quibus et sancta Praxis ovat atque Basilla,
Candida virgo simul atque Pudentiana.

LXVII. — *In dextro altare.*

Cœtus apostolicus hanc sacram continet aram,
Adjuvat et precibus, ornat, amore colit.
Vos quoque qui intrastis, cervices flectite vestras,
Devoto hic corde poscite lucis opem.

LXVIII. — *In sinistro altare.*

Clarus in orbe soli martyr Bonifacius istud
Obtinet altare cum sociis pariter,
Quorum si lector tu noscere nomina quæris,
C Inspice picturam, et relege titulos.

LXIX. — *Ad crucem.*

Qui crucis lignum, quo Christus sæcla beavit,
Emblemate inclusum arx tenet ista crucis.
Baptiste et Christi spolia tenet ara sacrata,
Doctoris Pauli reliquias pariter.
Scriptor Evangelii Marcus cum compare Luca,
Sennen atque Abdo hanc et amore colunt.
Sanctus et Hippolytus Prothus, martyrque Hyacina.
His simul adjuncti mixta locant spolia. [thus,

LXX. — *In crypta.*

Martinus præsul simul et Gregorius almus
Hanc aram meritis rite colunt propriis;
D Cum quibus Equitius ovat atque Antonius abbas,
Sanctus Maximinus pastor et ipe pius.

LXXI. — *In capella.*

Culmen apostolicum Petrus Paulusque magister,
Hoc altare suis rite dicant spoliis.

bis laudatus, divorum Janharii et Magni, qui hic no-
minantur a Rabano, ejectionem descripsit. Etenim
Humberti Wirzburgensis episcopi studium, cujus
in diœcesi monasterium id erectum, excitavit, ut
ossa martyrum is venerabiliter conderet; atque inde
Rabanus, machina super sepulcro lignea affabre
exstructa, et vario metallo inducta, versus addidit
qui hic epigrammate 65 leguntur: *Ecce viros istos*
quos eosdem Rudolphus in Acta misit.

Pontifices summi Xystus Bonifacius atque,
 Martyrio insignes, hic habitant pariter.
 Commagnet hicque simul Felicissimus Agapitusque,
 Levitæ sacri, testis uterque Dei.
 Flectite vos genua, qui intrastis limina sacra,
 Christus adest rector, poscite lucis opem;
 Per quam omnes fines terræ meruere salutem
 Gaudet et orbis totus, pontus, arena, polus.
 Vellere candidior, fulvo rutilantior auro,
 Fulgidior radio, dulciore ore favo.
 Hæc tibi, sim indignus quamvis, corde, ore susurro
 Spes mihi sis veniæ, que velis orbis opem.

LXXII. a
 (Defectus.)

Hic quoque, qui astatis, cervices flectite vestras,
 Solvite vincla pedum, mundi secludite curas,
 Christus adest rector, sanctorum exercitus omnis,
 Poscite lucis opem, tenebrarum linquite curas.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

* Post magnum hiatum et paginas aliquot membranæ detractas, leguntur hæc carminum paralipomena, quæ ex Fortunati libro viii, poem. 5, cui titulus: *In laudem S. Mariæ virginis et matris Domini*, decerpta sunt. Nam ea quæ hic præscribuntur titulo 65; *Versus in ecclesia Dei genitricis*, cum iis quæ num. 73 excurrunt perperam miscentur. Apud Fortunatum enim in epilogo poematis hoc ordine leguntur:

Pulchra super gemmas splendorem solis obumbrans, etc.
 Facile itaque jacturam hanc feremus, si Fortunati quod opinamur, prolixum poema hic intextum fuerit.

† Notabilis hic veteris litanie ritus expressus, qui in nostram ætatem usque propagatur, ut ab invocatione sanctissimæ Trinitatis gradatim per sanctorum certas classes supplicatio finiatur, Agni Dei, id est, Christi Domini nostri, ope et misericordia implorata. Mos autem obtinuisse Rabani ævo videtur, ut ad faciliorem cantum et harmoniam litanias metro conciperent, cujusmodi tomo V Antiq. Lect. a S. Galli duobus eruditissimis et rara pietate monachis elaboratæ afferuntur, Rulperto et Nothero; et nos jam promemus eam quam a Rabani aut cœtanei cujuspiam ingenio profectam suspicabamur, et in D. Marci Nudipedalibus olim decantari, et ad hanc diem in Supplicatione compestri a monasterio Fuldensi adhiberi solitam sciebamus. Veram monasterii S. Galli monumentis inspectis, prorsus eam Hartmanno sive Hartmundo Rabani discipulo ascriptam animadvertimus, quod Trithemius et Henrici Canisii notæ tom. V Antiq. Lect. Porro litanis illis epigraphe datur:

Ad processionem diebus Dominicis
 Earumque tenor hic est:

Humili prece, et sincera devotione

Ad te clamantes semper exaudi nos.

Summus et omnipotens Genitor, qui cuncta creasti
 Eternus, Christus Filius atque Deus, etc.

Collatis autem cum vulgato manuscriptis Fuldensibus, lectionis et ordinis magnam varietatemprehendimus; ita ut Sangallenses, versibus nonnullis immutatis, litaniam a Rabano forte concinatum ad sui monasterii usum transtulisse suspicari possis.

Vulg.: Perpetua radians cum virginitate pudoris

Fuld.: Perpetua semper radians cum virginitate.

Hinc post apostolorum invocationem, a verbis his:

A LXXIII. — b *Versus more litanie facti.*

Arbiter omnitenens, rerum tu summe creator,
 Aspice de superis omnipotens genitor.
 Omnipotens genitor, ex quo sunt omnia vere,
 Principium æternum, tu miserere tuis.
 Filius ipse Dei, per quem sunt condita cuncta,
 Tu clemens nostras suscipe, quæso, preces.

Spiritus alme Dei, cœli terræque repertor,
 In quo sunt cuncta, tu pia vota vide.

Trinus personis, natura conditor unus
 O Deus altithrone semper adesto pius.

Clara Dei genitrix, sanctissima virgo Maria,
 Ora pro nobis, rite favendo, Deum.

Pro nobis poscas Michael archangelus ipse,
 Et Gabriel fortis et Raphael medicus.

B Cum æthereis turmis placantes sceptrâ superna,
 Propitium nobis Celsithronum facite.

Zachariæ natus, præco, cunctique prophetæ,

Fac bona cuncta sequi, interponunt Fuldenses tetrastichon:

Summe Bonifaci (At, Galle Dei summi) miles fortis-
 (sine Christi,

Nobis nunc famulis auxiliare tuis.
 Nil scis (sic) perspicuum poterit vox (nos) clara re-
 Ut decet in tali nunc Patris obsequio. (ferri,

Rursum post versum:

Chrysogonusque pius nos miserando juvet.

Fuldenses ordinem interpolant, et martyrum diversorum patrocinia superaddunt:

Hic tibi perpetuis resonant concentibus ædes,
 Arcibus (ossibus) et sacris semper habetur honos.
 Cum læti famuli celebrant hæc festa benigni,
 Laudibus instantes nocte dieque tuis.

Dirige corda pius, tu tempora dirige nostra,

Atque dies lætos ducere da famulis,

Ut semper valeant tibi met servare quieti,

Te quoque celesti cernere luce poli.

Basilides, Nabor, Gorgonius atque Cyrinus (Quirinus),

Martyrio nitidi qui estis in arce poli.

Vocibus assiduis effundite rite precati,

Nosmet ut innocuos efficiat Dominus.

O dilecte Deo radians virtute corasca
 Sancte Albane (Vulg., Othmare) Pater, iunge preces pariter.

Intercede piis veniam poscendo misellis,

Aureque tam blanda carmina percipimus.

Præsul Adelbertus, Christi pro nomine passus,

Adjuvet indignos subsidiis famulos.

Ad Christum Dominum, qui salvat sanguine mundum,

Ut sit peccatis propitius hominum.

Hammerane sacer princeps, et in ordine pastor;

Sanguine qui fuso testis ades Domino

Semper cum populo rogata pro crimine cuncto;

Ut servet famulos, hoste nocente, suos.

Hinc jam subjicitur:

Ovos martyrio, etc.

Vulg.: O Benedicite sacer atque benigne Pater.

Fuld.: O Benedicite Pater, iunge preces pariter.

Claudunt Litaniam Fuldenses Græcho disticho.

Κύριε παντοκράτωρ, ἱσχύος σου πύξιν παντός;
 Εὖ παρθένης ἡμῶν, Χριστέ, βοήθου.

Atque hanc rythmicam litaniam Sangallensis cœnobita, sui monasterii illustrator, Jodocus Motzlerus, fatetur in feriis Rogationum adhuc, ut hodieque Fulde, usurpari; et formulam hanc a Nicolao III pontifice quoque probatam. Adi Antiq. Lect., tom. V.

Et sancti Patres, conciliate Deum ;
 Coetus apostolicus, Christi comitatus honestus,
 Tu precibus nobis limina pande poli.
 Claviger æthereus Petrus Paulusque magister,
 Andreas, Jacobus atque Joannis amor :
 Thomas cum Jacobo, Philippus, Bartholomæus,
 Matthæus et Simon, Thaddeus et Mathias.
 Doctrina gratulans, rutilans et sanguine rubro,
 Victorum alme chorus, nos rege tu monitis.
 Barnabas, Silas, Stephanus Marcusque Titusque,
 Lucas, et Clemens, sanctus Apollinaris.
 Sixtus, Alexander, Cornelius et Cyprianus,
 Felix, Urbanus, Mauritiusque prius.
 Cum quibus tu doctor Bonifacius, inclyte martyr,
 Placans Altitronum, funde precēs, petimus.
 Alme tuos socios moneas, Martine, precamur,
 Pro nobis Dominum poscere rite pium.
 Hoc Leo, Sylvester simul, et confessor Amandus,
 Ambrosius præsul papaque Gregorius.
 Augustinus honor, doctor Hieronymus, atque
 Maximinus pastor Eusebiusque gerat.
 Hoc, Benedicite, tuis monachis impende precamur,
 Cum Antonio et Paulo regna beata tenens.
 Martyr Agatha Dei, foveas nos rite precamur,
 Agnes sic virgo, sic et Anastasia :
 Lucia, Balbina, Petronella, Eulalia, Thecla,
 Regina, Euphemia, Cecilia, Sotheris,
 Eugenia, Prisca, Monegundis, Praxidis, Afra,
 Christina, Brigida, turbaque casta poli.
 Cœlicolæ cuncti, sanctorum exercitus omnis
 Hoc precibus agite, ut nos Deus ipse juvet.
 Expurget miserans, exaltet, diligat, ornet,
 Illæsos servet, protegat atque regat.
 Det pacem veram, det plenum munus amoris,
 Actus det placidos spesque fidemque bonam.
 Virtutum * copiam tribuat mentemque benignam.
 Et carnem castam, tempus et omne bonum,

A Dei victum, vestem, fidos dei semper amicos,
 Atque hostes cunctos arceat ipse procul.
 Famem depellat, morbos simul auferat omnes,
 Conterat et longe dæmonis insidias.
 Curramus læti, ut capiamus regna beata,
 Cum Christo sursum semper in arce poli.
 Agnus sancte Dei, qui tollis crimina mundi,
 Semper in æternum tu miserere tuis.
 Tu nos, Christe, audi, tu exaudi, Christe, precamur,
 Te sequimur, Christe, te volumus, cupimus.
 O Domine, salva, quia vitam quærimus abs te,
 Redde tuum vultum, sic erit atque satis.
 Tu quo virtus, tu vita es, Christe, perennis,
 Tu, Christe, eleison, tu, Kyrie, eleison.
 Amen.

II LXXIV. — De prudentia.

Virtutum species primum prudentia pandit,
 Hæc recolit cuncta, dictat honesta bona.

LXXV. — De iustitia et pietate.

Iustitia et pietas par pactum servat et omne
 Judicium ritu ordinat ipsa suo.

LXXVI. — De fortitudine patientiæ.

Fortiter adversa virtus patientia suffert,
 Victrix confidens tristia cuncta fugat.

LXXVII. — De temperantia.

Temperat ergo bene jam cuncta modestia virtus,
 Et clemens placide jura superna dabit.

(Defectus ad pag. viii.)

C TITULI ET INSCRIPTIONES ECCLESIE N.

AB OTGARIO ET RABANO RELIQUIS ET ALIIS ORNAMENTIS
 INSTRUCTÆ.

LXXVIII. — a Versus in tugulo sancti Sergii.

Martyribus sanctis honor exstat maximus orbe,
 Nomine pro Christi qui meruere mori.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

a Martyrum Sergii et Bacchi frequens in tabulis ecclesiasticis memoria. Fratres fuisse, et eorum pignora Roma in Germaniam translata, quod hic poetice quidem at vere canitur, non perinde testari possumus. Ad vii Octobris Martyrologium Romanum memorat eorum martyrium; et locus ubi Sergius quiescit, proditur Sergiopoli; aliaque ad horum martyrum præconium, in adnotationibus suis Cæsar Baronius ex Græcorum commentariis observavit. At ex Eoæ Euphratesia provincia quando in Occidentem, et ut hic Rabanus, in urbem Romuleam penetrarint, quis nobis ad investigandum viam muniat, ubi tot historiarum sanctorum offusæ tenebræ? Satis Gregorius Turonensis docet lib. Fr. vii, cap. 31, reliquias eorum Gallis innotuisse; satis Anastasius, Gregorio III sedente, diaconiam sub eorum titulo surrexisse. At corpora sanctorum vel integra, aut sui potiore parte, Romam allata, manet obscurum. Et tamen Moguntiacensis archiepiscopus a sancto Bonifacio quintus,

Romulea ex urbe hos præsul Otgarius ambos
 Advexit.

Quin et, basilica condita, monumentum sancto Sergio, venerationis et honoris ergo publice posuit. Sane jucundum fuit, Antiq. Lect. tomo V, hymnum legere, testem eorum in occiduum orbem adventum, quique horum martyrum laudes et sepulture locum

exprimeret, etsi non ita clare ut locum omnem tolleret ambigendi :

Inde vos sæcli pretium sequentes,
 Quasumus, nobis meritis lævete,
 Nosos (morbus) ut vestris nequeat nocere
 Vivibus islis.

Hic topus (torus) vester vacilatur Alba,
 Civitas sacris decorata gazis,
 Quem sacro sancti cineres adornant.
 Somata (corpura) sancti.

Character ab ævo nepotum Caroli magni, cum hellenismi affectione. Sed Albam hanc quis nobis geographus radio suo designet? in censu quidem suo plurimas id nominis urbes habet. Hagiologi recentiores, ut Wicelius in Choro sanctorum, et Martyrologium vulgo Petro Canisio ascriptum, hos martyres tradunt apud Venetos quiescere; quanquam Wicelius id constanter affirmari nolit. Ego, præeunte Rabano, in Moguntinam diœcesin importatos cogor credere. Atque ex sequentibus epigrammatis colligo, in celebri quadam basilica S. Sergii corpus aut ossa ejus præcipua deposita. Nam thecam qua compone-retur, ei Rabanus faciendam curavit (epigr. 79), et confessionem sepulcri versiculis ornavit (epigr. 80); denique inchoatam ab Otgario ciborii structuram, et superimpositam altari S. Martini, perfecti, utrius-

Excellens inter quos gaudet Sergius almus,
 Qui cum fratre Baccho supplicia arcia luit.
 Romulea ex urbe hos præsul Otgarius ambos
 Advexit, tantum Sergium et hic posuit.

[LXXIX.]

Hanc thecam tibimet, Sergi, sanctissime martyr,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

que divi, et S. Martini, qui hodieque ecclesiæ Moguntinæ patronus, et sancti Sergii martyris honori eam collocans (*epigr.* 81). Ubi obiter trado, ciborium apud Athenæum lib. xi et ejus interpretem J. Casaubrium, ab Ægyptiis usurpatum nomen, pro certo poculi genere. Unde Hesychius κιβώριον αἰγυπτίαν ὄνομα ἐστὶ ποτηρίου. Ecclesiasticus usus prisce jam pro conditorio accepit, vel theca, quæ corpus Christi aut sacrosanctorum ossa reciperet: jam pro grandioribus machinis illis quæ, turrium instar et arcium, super altaris, mensam erectæ, nomen aræ retinent, quo modo hic ciborii arcem Rabanus appellavit. Consule de Ritibus eccles. Steph. Durandum, lib. 1, c. 16. Sed ad martyres illico redeo, et eorum quodque memoriam in Eisfeldiæ non ignobili oppido Heiligenstadio venor. Oppidum id in centro Germaniæ, Meliboco monte finitum, limes est multarum nobilium provinciarum, Hassiæ, Thuringiæ, Brunswickiæ, paretque ditioni archiepiscopi Moguntini, qui per collegium Societatis, multiplici cultura, rudem et labantem ob temporum injurias istius regionis populum expolivit, et in catholica religione conservavit. Hic itaque dum Moguntiacensis historia silet, rituales libri fatentur, in ecclesia collegiali pervetusta, quæ D. Martino dicata, sanctorum martyrum Sergii et Bacchi frequentari patrocinia. Qua de re cum clerum istius loci consultum eo, illustria sane quam, testataque ejus narrationis monumenta isthic exstare comperior, quæ horum versuum titulos, et martyrum fugientem memoriam ab oblivione facile vindicent, oppidique illius origines, abstersis fabularum nebulis, juxta in meliore luce collocent. Enimvero Aurei et Justini, Sergii et Bacchi martyrum conditoria, pignoraque sancti Martini basilicæ ms. liber, et templi conditi fundatque munificentiam Dagoberto Francorum regi fert acceptam. Quippe regem ob lepræ fœditatem a suis desertum, relicto regno, incognitas adiisse terras, atque in Eisfeldia reperitis locatisque sedibus, ut fit, venatum iisse; hinc fessum, blandiente herbidi soli floribus intermixtis ameno toro, indulsisse somno; experrectum rore manus imbutas admovisse oculis; roris tactu rediisse salutem: sed manibus et vultui duntaxat; inde provolutum toto corpore iterum reginæ conjugis monitu, immersisse se roscido graminis, cum lepra funditus extersa, eremicolæ responso discit, Justini et Aurei precibus obtigisse sanitatem, quorum reliquiæ isthic loci, ubi rex conatus, tenerentur indefossa. Itaque, anachoretæ hortatu, religioni dicasse locum, sumptum et prædia donasse, unde templum existeret, et clerus ad Dei cultum coalesceret. Nomen quoque loco reliquisse a sanctis, quod Heiligenstadium sonat. Verum ut post tot inflictæ huic loco bellicarum cladum et flammarum vulnera, quod ipsi fatentur qui hæc memoriæ mandarunt, credamus jam inde a Dagoberti temporibus, hæc tam vicinâ Thuringis regione, templi clerique vestigia superfuisse; illa tamen quæ fabulantur de Aurei et Justini martyrio, isthic in solitudine peracto, et eorum capitibus quæ truncis suis avulsa, Attilæ jussu, Moguntiacum exportata sint, fidem nullam merentur: non quod Justinum pro Justina celebrent, sed quod in Aurei passione prorsus historiæ provinciali repugnent, et palæstræ gloriam metropoli adimant; ac denique commenta, poetis magis quam sacris scriptoribus digna, pro

A Rabanus fecit, servulus ipse Dei.
 Ex parvo sumptu devoto sed tamen actu,
 Temet patronum quærit et esse suum.
 Delicti ei veniam poscas et dona quietis
 Indigno miserans reddat ut Omnipotens.

vera historia vendit. Sic igitur tota de re nos pronuntiamus. Ludovico Pio rerum potiente Otgarium archiepiscopum Heiligenstadio præcipuum honorem et gratiam conciliasse, translatis eo sanctorum Sergii martyris et Justini presbyteri pignoribus, iisque Bacchi et Aurei præsulis auctario cumulatis. Ab horum sanctorum cultu et veneratione, magnis, ut ea tempora erant, hominum coitionibus frequentata, decus et famam venisse loco, præsertim cum prisce S. Martini forte vel collapsæ vel obscuræ, ornatior et auctior basilica, Otgarii impensis, succederet, et Rabani cultu magis etiam effloresceret. Sane Justini presbyteri et confessoris, quem Otgarium Roma extulisse Rabanus non uno loco docet, num. 107 et 130 ac seqq. merito hic optamus memoriam instaurari; cujus absque hisce versibus, et Heiligenstadiensis cleri indicio esset, nomen et titulum vetustas sepelisset. Nam cum Aurei et Justinae sororis notior in vulgus sit historia, religioni non paucis fuit S. Justini patrocinium usurpare, ob erroris et falsi nominis suspicionem. Sed præter veteris libri constantem scriptoriam, cujus mihi copia facta est, etsi perperam ibi diaconus et martyr habeatur, lapis quo sepulcrum integitur medio basilicæ choro Justinum loquitur, ejusque amictu Levitico, ut pontificali B. Aurei, imagines geminæ huic lapidi insculptæ visuntur, et tacente licet epigrapha, quæ ibi nulla, majorum tamen vox Justinum et Aureum sanctos interpretatur. Universe manuscriptus a me laudatus, tametsi multis, et eundem interpretor, fabulosi narrationibus inquinatus sit, ex majorum traditione tamen, de quatuor patronorum Heiligenstadii quiescentium memoria sic edisserit: *Conservantur in hoc præclaro templo, præter beatorum Aurei et Justini martyrum [Aurei martyris, Justini confessoris] pretiosas reliquias, non minori reverentia et cultu, fortissimorum Christi martyrum Sergii et Bacchi ossa veneranda, olim regali translata solertia, quorum omnium mausolea videntur dextra lævaque chorum subeuntibus, materia et arte conspicua. Ita quidem ibi, ad priscam utique basilicæ faciem et lætiora primordia, quibus multiplices inde clades ac ruinæ supervenere, accommodata narratione. Et quo omnia denique nostra stabiliuntur, confessio Sergiani sepulcri, theca martyri fabricata, et junctus his S. Martini veteris patroni cum ciborio titulus, sepulcri sancti Justini, quam postea dabimus, inscriptio, scilicet aditum nobis huic aperire videntur. Accedii denique quod Rabano nobilioris basilicæ tribuunt dedicationem, quam ipse Kalend. Novembris, anno ob temporis injuriam oblitterato, peregrisse traditur. Atque jam etiam despiciendum puto num huic Eisfeldiæ regioni Albæ vocabulum prius hæserit, quam sanctorum nomen percrebresceret, quomodo Sapphiciis antiquis antea proditum meminimus. Sed illam civitatis gloriam facile nobis, opinor, incolæ condonabunt, cum etiam Willigiso sedente, Moguntinæ sedis illustri episcopo, cujus liberalitate cleri fortunæ majorem isthic in modum auctæ, civitatis vel oppidi nomen haud meruerit. Nam auctor Vitæ Burchari, Wormatiensis episcopi, Ottonis tertiæ ætate, eum cum Willigiso in locum Heiligenstad pervenisse scribit, atque ibi pontificalis benedictionis unctione venerabiliter a Willigiso consecratum. Hæc de sanctis illis et civitate sanctorum habuimus dicere.*

LXXX. — *Super confessionem ipsius sepulcri.*

Quisquis dona velit rite impetrare Tonantis,
Supplex poscat opem hic, martyrum et auxilium.

LXXXI. — *Super ciborio altaris sancti Martini hi versus sunt conscripti.*

Olgarius cœpit, Rabanus rite peregit,
Ciborii hanc arcem, Christe, tui famuli.
His tu mercedem tribuas in arce benignus,
Et requiem æternam omnipotens Dominus.

Præsul Martinus, martyr et Sergius almus,
Hos sacris meritis atque juvant precibus.
Peccati ut veniam accipiant ac munera lucis
Gaudia cum sanctis regna beata simul.

LXXXII. — *Versus in tabula inter seraphin posita.*

Hic Deus est Christus Dominus qui regnat ubique,
Et cruce confixus noxia vincla rupit.

LXXXIII. — *Versus...*

• Pontifices isti hanc sedem rite tenebant,
Postquam hunc Hunni diripuerunt locum.
• Sed numerum annorum certum quo quisque regebat,
Ecclesiam nusquam reperire haud potui.
Apost postquam summus præsul Bonifacius isthic
Ex Roma est missus rector ubique pius.
Isti post ipsum hanc sedem jure regebant
Ordine pontificis officioque simul.

LXXXIV. — *• In ecclesia sanctæ Mariæ juxta sepulcrum sancti Bonifacii.*

Postquam martyrium explevit Bonifacius almus,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

^a Agit de Moguntiacensium præsulum successione, atque eorum tantum, ut apparet, qui post Hunnicam cladem, puta ab anno Christi 451, præter propter subiere. Serarius certe noster, postquam ex Trithemio opinionem eorum qui quadraginta episcopos ante Bonifacium admittunt, quos recentiores alii tantum sexdecim agnoscunt, arripuit, et in eorum Chronologiam permulctum certe lib. II Mogunt. Rerum, et subtiliter inquisivit, non habuit quo totam illam disputationem fulciret, graviolem auctorem, quam Meginfridum Fuldensem monachum, a Trithemio cum alibi, tum in præfatione ad Vitam S. Maximi Mog. episcopi laudatum: quippe de quo scribit, temporibus Ottonis II et III Fuldæ vixisse, libros XXIV historiarum de temporibus gratiæ composuisse: ipsum Moguntinos præsules ante S. Bonifacium quadraginta commemorasse, eorum nomina, tempus et regiminis annos clare per ordinem expressisse, etc. Meginfridi quidem librorum nihil hic Fuldæ reperiri, sed nec aliunde erui, in tam utili reip. Christianæ negotio, sæpe doluimus. Nec minus tamen mirandum, si sua Trithemio constat fides, Rabanum in antiquitate Ecclesiæ suæ tam hospitem et peregrinum exstisisse, ut cum in monasterio Fuldensi, seculo fere tardius Meginfrido, tam illustria documenta suppeterint, ipse omni doctrina liberaliter institutus, unde universum flumen erumperet, a seclusa aliqua fontis aquula superatus sit. Sed tamen Serarius noster aurum multifariam defossum quasi commonstraturus, satis habuit si signa et notas ostenderet abditorum locorum quibus exploratis, lector sibi ipse foderet. Unde et numeros quoscunque præsulum non delendos putavit, sed servandos. In rebus enim perobscuris magnum afferre sæpe momentum, vel tenuissimum lucis aliquis radium. Neque diffidetur aut alienum vero censet, Moguntinæ Ecclesiæ per varios temporum

A Martyr et antistes, æthera celsa petens,
• De Fresia huc vectus cum theca hac rite locatus,
Sanguinis hic partem liquerat hinc abiens.
• Desuper hunc tumulum Rabanus condere jussit
Ad laudem sancti exiguus famulus.
Indignus præsul vernaculus attamen hujus,
Pro quo tu, lector, funde preces Domino.

LXXXV. — *In ecclesia sancti Michaelis.*

• Hanc aulam precibus Michael archangelus ornat,
Martinus præsul adjuvat et meritis.
Scriptor Evangelii, Marcus, Bonifacius atque,
Agnes et virgo hic vota Deo referunt.

LXXXVI. — *In ecclesia sancti Salvatoris.*

B Hanc pius ecce domum Salvator consecrat orbis
Hanc Baptista Dei vindicat atque sibi.
Hoc altare Petrus, Bonifacius et Kilianus,
Exornant meritis, laudibus atque suis.
Hicque Valentinus martyr Dionysius atque
Assistent precibus, hicque Sebastianus.
Martinus præsul, Ambrosius atque sacerdos,
Hanc aram servant, sanctus et Hilarius.
Virgo Maria Dei genitrix hic cerne precantes,
Martyr Agatha Dei et Petronella simul.
Cor tibi sit mundum, sacra cum libamina tractas,
Sacrificans puras offer et ipse preces.
Hostia sit laudis semper gratissima Christo,
Cor quoque contritum respicit Omnipotens.

C casus interpontificia contigisse, aut vacua interstitia; id quod in Albini et Theonesti Actis castigatioribus, et rituales ipsi libri fatentur, et in metropoli nostra Treverica observavimus, quando Treverensibus episcopis diocesisin patuiss per Germaniam primam, in qua Maguntiacum, ex Venerabilis Bedæ historia docuimus.

^b Illustravit hunc locum Serarius noster in Moguntiacis suis, lib. III, notat. 47. Sed qui maximum et decus et lumen afferunt loco, hucusque ignorati versus et priscae ecclesiæ titulus, qui nunc S. Joannis, olim sanctæ Dei genitricis, meritoque hujus ecclesiæ metropolis fabrica vicina censetur antiquior. Et probabile est conditorii religionem non mutasse locum, etsi sæpius instaurata sit.

• *De Fresia huc vectus, cum theca, etc.* Theca hæc forsitan humi mersa in conspectu non est, si superest. Tumbam vocat epigraphæ vetus, Leonino versu concepta et saxo insculpta.

D ^d *Desuper hunc tumulum, etc.* Anno 857 tumulus hic conciderat, sed Gerlaci archiepiscopo studio restitutus est. Inde memoria nostra obsolescens, Rev. Stephani Suffraganei pietate refluuit, picturis et ingeniosis versibus australi parieti inscriptis, e quibus unum hoc:

Cum diversa hominum contentio, Friso parentem
Occidit, casum gestit habere Mogus.
Corpus habere nequit, spirantia suscipit exta,
Spiret ut hic pietas præsulis atque fides.

Tricesima namque die a martyrio, 5 Julii, cæsi martyris corpus, ut memorant prisce, adverso aune sponte Moguntiacum advenit.

• *Ad Fuldana templa, et principis basilicæ ornatum, quæ de Mauri capella, ara vel capsula, figuris, cruce Guntramni comitis aliisque crucibus scribit, dum certiora sese offerant, hæc omnia refero.*

LXXXVII. — *a In ecclesia Vodilhohi.*

Scriptor Evangelii dilectus rite Joannes,
 Cum Luca hanc aulam consecrat in socio.
 Imbuit hanc aram Cornelius ac Cyprianus,
 Ipse Bonifacius atque Dionysius.
 Hic præcibus astat Vincentius et Cyriacus,
 Cumque Valentino Rusticus astat ovans.
 Gorgonius martyr, Pancratius ipse, Naborque,
 Assistunt precibus hieque Sebastianus.
 Hoc altare Petrus, Andreas, Paulus et ipse,
 Exornant meritis atque sacris precibus.
 Cum quibus hic gaudens Martinus præsul ovando,
 Assistit votis sanctus et Hilarius.
 Virgo Maria Dei genitrix intacta Tonantis,
 Hic præsens adsis ipsa tuis famulis.
 Lucia, Cecilia, atque Agnes et martyr Agatha,
 Adsint hic tecum nosque juvent precibus.

LXXXVIII. — *In capella Mauri.*

Omnibus est locuples, qui rebus abundat honestis,
 Cui superas Christus divitias tribuit.
 Flecte genu, qui intras, Christum tu et pronus adora,
 Cujus imago super picta colore micat.
 Lux, via, vita, salus, sit merces omnibus isthic,
 Qui Christo reddunt debita vota pie.
 En una templum Domino hic parte ministro,
 Devotis aliam reddo domum famulis.
 Quam dulce et gratum est, fratres perpendite cuncti,
 Stare choro, et placidis cœlestia psallere verbis!

LXXXIX. — *Item in eadem capella de figuris.*

Gratia clave aperit quæ clausa prophetia condit,
 Quæ lex significat, et quæ hagiographa figurat,
 Psallite vos, pueri læti, et benedicite Christo,
 Ipse dabit vobis præmia læta polo.

XC. — *De cruce.*

Vexillum Domini qui vicit tartara Christi,
 En rubet hic pictum luce micando nova.
 Quisquis hanc cernis, lætus tu dicito Christo:
 Semper in æternum gloria magna Deo.

XCI. — *Item.*

Crux veneranda Dei solis hæc fulget ab ortu,
 Mitigat hæc Austri minitancia flabra procellas.
 Hæc Zephyri nimbos et flumina pellit ab æde,
 Hæc Boreæ gelidos compescit frigora flatus.
 Christe pius Dominus visum cor dirige dextra,
 Verba Deus famulo redde probata tuo.

XCII. — *In ara Mauri vel in capsâ.*

Hæc plaga martyribus decoratur namque beatis,
 Hæc confessorum spoliis pars rite refulget.
 Hæc præco et sancti numerantur parte prophetæ,
 Virginitus sacris hic præstat virgo Maria.

A Omnibus hic sanctis digni celebrantur honores
 Omnibus hanc aram Raban et ipse dedit.

XCIII. — *De cruce.*

Crux micat alma Dei, divino munere plena,
 Sanguine quam Christus consecrat ipse suo.
 Quam precor astantes cuncti cunctique sedentes,
 Condigna laude semper amate piam.

XCIV. — *Item.*

Qui cruce confixus præstavit dona salutis,
 Vos corde et carne protegat atque regat.
 Consilium prudens tribuat atque utile verbum,
 Actum pacificum, tempus et omne bonum.

XCV. — *Item.*

E Qui cruce confixus renovavit sanguine mundum,
 Per crucis hoc signum hanc dicet ipse domum.

XCVI. — *Item.*

Crux hæc sancta Dei consignet munera mensæ,
 Divino dono pocula cum dapibus.
 Et Pater ipse sedens expenso munere, largus
 Sis inopi, semper hospitis esto memor.

XCVII. — *Item.*

En crux alma Dei venerando fulget amictu,
 Quæ Salvatoris tincta cruore fuit.
 Hanc, precor, orate submissi dicite laudes,
 A Christo Domino poscite lucis opem.

XCVIII. — *In cruce Gundramni comitis.*

C Crux quoque certa salus, mundi et concessio regni est,
 Perpetuam vitam conferet ipsa pils.
 Nam crucis hoc signum Gundramnus jusserat esse,
 Cui Deus omnipotens præmia læta parat.

XCIX. — *De reliquiis in quadam arca positis.*

Angelicis alis hæc arca tegatur ubique,
 Ecce beata cohors Agnum circumdat honeste.
 Et præco, et mater, sors et apostolica.

C.

Quos vetus atque nova habuit lex ecce piorum,
 Hic Patrum spolia nostra pie viscera condunt.

CI.

Martyris hic almi pie condita membra quiescunt,
 Quæ Christus signis glorificare cupit,
 Hic claudis gressus, lumen hic redditur orbo:
 II Infirmus curam, sons capit et veniam.

CII. — *Ad altare sancti Petri.*

Coetus apostolicus pariter cum principe Petro,
 Hoc altare tenens ecclesiam dedicat.
 Ipse sibi commissum pastor servat ovile,
 Protegat atque regat, collocet atque polo.

CIII. — *Versus juxta corpus b Permenii scribendi.*

Permenius præsul Christi, confessor et ipse,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI

At quod, *In ecclesia Vodilhohi*, scriptum, investigatione loci non obvii, fateor, aliunde merito expectari judicium.

^b Pirminius, Permenius, Pyrminius, aliaque variasitate hujus episcopi nomen legunt veteres. Mel-

densis an Metensis, de quo certamen est, in Medio matricum ecclesiæ tabulis, metropoli Trevericæ annexis, inquirimus. Meldensem sive Metensem fatear, antiquorum indicum fide non obtinebis. Tritheimius Meldensem pronuntiat sine dubio; nos Meten-

Hanc ædem inhabitat, consecrat atque locum.
 Qui propter Christum præsentia gaudia mundi,
 Spernens, pauperiem elegit atque sibi.
 Deseruit patriam gentem simul atque propinquos,
 Ac peregrina petens, æthera promeruit.
 Gentem hic Francorum quæsit dogmate claro
 Plurima construxit et loca sancta Deo.
 Hic quoque nunc pausat deponens corporis artus,
 Atque anima sursum regna beata tenet.
 Adjuvat et quousque [hos] qui digne cœlestia quærunt,
 Riteque conservat ipse suos famulos.

CIV.

Crux ovat orbis honor, Christi victoria clara,
 Gloria sanctorum, palma, decus fidei.

CV.

Hic sal et corpus, sanctorum hic pignora sacra,
 Exorcismi, oleum, medicina, hic chrisma salutis.

CVI. — *Versus in sepulcro a sancti Ferrutii martyris.*

Martyris ergo sacri dudum huc transtulit ossa,
 Ferrutii Lullus præsul et Urbis honor.
 Riculphus post hæc, Haistulphus præsul et ipse,
 Amplificant aulam, ædificant tumulum.
 Quorum successor vilis Rabanus, ad instar
 Majorum, hanc arcam condidit et titulum.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

sem malumus. Attigit hanc controversiam, Rerum Boic. lib. v Marcus Velserus, et Caroli Martelli temporibus ait in Germaniam venisse; ut Molani Chronologiam hic præteream, qui ad 3 Novembris, quo depositio S. Priminii celebratur, obisse vult, anno 1034. Eisengreinus in Catalogo testium verit. Vitæ Pirminii auctores laudat Warmannum episcopum Constantensem, Henricum comitem a Cahye, Augiensem abbatem, et in Aconii lacus insula Augiæ divitis, quod monasterio nomen, conditorem laudat impense Walafridus Strabus, non usquequaque remotus ab ætate Perminii, et istius gregis archimandrita. Eum sæpe cito ex Antiq. Lection., tom. VI:

Rhenus ab Ausonio, quo docuit Alpibus, æquor
 Miscet in occiduis diffusus partibus ingens.
 Illius in medio suspenditur insula fluctus,
 Augia nomen habens; jacet hanc Germania circa
 Hæc solet egregias monachorum gignere turmas.
 Primus in hac sanctus construxit menia præsul
 Pirminius, terisque gregem protexerat annis.

Quia vero versus quos illustramus petiti a Rabano, quo servirent memoriæ, ubi præsulis defuncti corpus depositum fuit, faciem nobis præclaram Walafridus accendit, cum sepulture locum renudavit. Subjicit enim hosce versus:

Hujus quisque velit sanctam cognoscere vitam,
 Ipsa sepulcra petat; satis ipse prohibet in Hornbach.

Atqui Hornbach monasterium est S. Benedicti Metensis diocesis, in Hundefruchi tractu, haud procul oppido Biponte, cujus Thritemius, Chronico Hirsangiensi, ad an. 1083, et Spanheimensi, ad an. 1470, meminit, et tabulæ nostræ Melensium præsulum in Stephano episcopo.

a De Ferrutio martyre ex Meginhardi sermone multa promit auctor Mog. Rerum, lib. II, cap. 34, et lib. IV, ad S. Lulli Vitam. Quia vero martyris Castello, quod contra Moguntiacum carceris semestris squalore consummatus dicitur, indeque a Lullo transportatus in monasterium transhenanum, nunc

A

CVII.

Grandis honor Christi cultoribus exstat ubique,
 Maxime qui pro ipso jam posuere animam.
 Horum nam unus erat Ferrutius almus et aptus
 Martyr, cum Albano testificans socio.
 Præmia quæis Christus tribuit pro sanguine fuso
 Æternam vitam et regna superna poli.
 Edidit hos versus Rabanus, coactus amore
 Sanctorum, omnipotens cui miserere Deus.

CVIII. — *Versus ad sepulcrum b sancti Justinii confessoris.*

Presbyter egregius simul et confessor honestus
 Isthic Justinus pausat honorifice.
 Quem Olgarius præsul Romana ascivit ab urbe et
 Ecclesiam ædificans ossa sacra hic posuit.
 Iste quidem sanctus, quamquam non sanguine fuso
 Carne esset martyr, mente tamen fuerat.
 Corpora sanctorum, qui sunt pro nomine Christi
 Carne trucidati, condidit et tumulo.
 Hinc laudem in terra meruit, atque insuper arce
 Cælorum vitam et regna beata simul
 Hos ego Rabanus versus feci, et precor ut me
 Commendes, lector, tu precibus Domino.

CIX. — c *De capsâ quam Isanbertus monachus fecit.*
 En arca hæc claustro custodit maxime capsam

Canonicorum collegium, Bleidenstadt, diligentius hic despicendum erit Moguntinis, quia quomodo una cum Albano Martyrium is obierit, quando Rabanus ita loquitur:

Martyr enim Albano testificans socio:

nemine post Rabanum, quod sciam, sive veterum sive recentiorum, in illius palmæ societatem ascribente Ferrutium? Scilicet recte fatetur Meginhardus suo tempore latuisse Actus S. Ferrutii, sive scriptorum penuria, sive deperiisse bellorum turbinibus; unde translationis ille tantum memoriam attigit. Nam ubi a Lullo conditum exornatumque scripsit Bleidenstadium, ejus successores addit Richolfum, Haistolphum, Rabanum, eadem devotione locum sanctum coluisse, ecclesiam amplificasse, tumbam sanctarum exuviarum decenter composuisse; pauperes Christi, pro sacris ossibus excubantes, humanitatis summa consolatione fovisse. Quæ eadem duobus his epigrammatis complexus est Rabanus; et hoc insuper, majorum exemplo, arcam ibi et titulum martyri condidisse ipsiusque studio et amore scripsisse laudes.

b Justinii confessoris his sepulcrum, postea basilicæ vel templi S. Justino ab Olgario archiepiscopo Moguntino erecti quatuor altaria a numero 130 celebrabit, quæ ingenii sui monumentis ad posteros traducere studuit. Temporis et oblivionis usitata damna Justinum penitus nobis abstulerant, nisi Heiligenstadiensi basilicæ S. Martini ejus impressa vestigia fuissent. Transtulit ejus corpus Roma Olgarius, et sepulcro conditis ossibus epigraphen inscripsit Rabanus, qui presbyterum fuisse et tumulandis martyribus operam navasse in Christianorum persecutione, meminit.

c Laddavimus in Antiq. Fuld., lib. I, solertiam veterum monachorum, in re quoque fabrilis et pictoria. Utriusque hic artis exultæ specimen habes.

Quæ Salvatoris pollet honore pio:
 Virginis hic matris conduntur munera sacra;
 Quæ Dominum mundi edidit ex utero.
 Martinus præsul, simul hic Sabaque eremita,
 Princeps et Petrus, pariter martyrique Emeraminus.
 En Jesu Christi picto consistit imago,
 In capsæ gremio quattuor ei procerum.
 Petrus cum Paulo sanctissima virgo Maria,
 Et Michael princeps recte tenent latera.
 Hoc opus, hoc etenim jussu confecit Isanbert,
 Hoc Rodolph pictor arte manuque dedit.
 Ambobus Christus regna tu redde polorum,
 Hoc, omnes sancti, poscite vos precibus:

CX. — *Versus in theca Evangelii conscripti.*

Hanc thecam ad laudem Christi sic condere jussit,
 Rabanus præsul, servus et ipse Dei.
 In quo et Evangelium sanctum gestetur honeste,
 Quando lecturus hoc diaconus erit.

CXI.

Præsbyter et martyr Christi, Theodule; precamur,
 Qui in cœlis gaudes cum sociis pariter,
 Artifici ut veniam poscas et dona salutis,
 Gratia quod Christi salvet eum arce poli.

CXII. — *In Ecclesia monasterii quod dicitur Clinga hi versus sunt conscripti juxta primum altare.*

Hanc aulam Dominus Salvator consecrat ipse,
 Cujus hæc ara pignora sacra tenet.
 Sanctus Alexander papa hic, Urbanus et almus,
 Cornelius, Sixtus sacra locant spolia.
 Hos, Theodule sacer martyr et presbyter alme,
 Juxta tuum corpus hic habeas socios.
 Qui populum juvent precibus, placentique Tonan-
 Ut famulos semper protegat ipse suos. [tem;

CXIII. — *In secundo altare.*

Principe cum Petro Lane aram Pauloque magistro,
 Andrea et Jacob cœtus apostolicus
 Ornat, amal multum meritis conservat et almis,
 Devotisque astat hic precibus populi.

CXIV. — *In tertio altare.*

Alma Dei genitrix, sanctissima virgo Maria;

A Hoc altare tene atque juvatö precè.
 Quod tibi virginibusque sacris erectum constat et
 Semper ut adsitis hic precibus populi. [optat,
 Cecilia hic maneat, virgo Agnes, martyr Agatha,
 Lioba et Anastasia ac Juliana simul.

CXV. — *In quarto altare.*

Præcursor Domini, sacer et Baptista Joannes,
 Sanctus Callistus, et Fabianus, orant.
 Quos tu, Christe Deus, facias nos rite juvare
 Cum precibus sacris atque bonis meritis.

CXVI. — *In quin'o altare.*

Maffinus præsul, Britius confessor et almus,
 Sanctus Germanus Remigiusque pius.
 B Gregorius papa hic, sanctus Benedictus et abbas,
 Ornant hanc aram atque juvant precibus.

CXVII. — *In alia ecclesia isti versus. In primo altare.*

Hanc ædem sacram Michael archangelus ornat,
 Protegit et servat; adjuvat atque piat.
 Hic Leo papa manet, hic Marcellinus et almus,
 Praxis et Eugenia hic aderunt precibus.

CXVIII. — *In secundo altare.*

Ecce Dionysius, martyr Laurentius atque,
 Vitus et Albanus hunc titulum retinent.
 Hunc ornat meritis martyr Bonifacius almus,
 Cum precibus sacris huncque Sebastianus.

CXIX. — *In tertio altare.*

C Quattuor ergo viri scriptores rite probati,
 Sancti Evangelii hæc loca sancta tenent.

CXX. — *In sepulcro sancti Theoduli martyris.*

Corpora sanctorum pro Christi nomine passi,
 Qui luxum mundi spernere consueverant.
 Pluribus ecce locis venerantur rite sepulta,
 Ipsi aderunt parti sat precibus populi.
 Quorum præcipuus Theodulus martyr et almus,
 Papa cum Alexandro passus in Italia.
 Huc Caroli ascitus studio atque adductus ab urbe
 Romana, hic multis pausat ad auxilium.
 Sed vario eventu consumpsit flamma nefanda
 Domata hæc cuncta, tegmen et Ecclesiæ :

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERII.

* Quinque epigrammata hujus ecclesiæ honori data, atque in Nemetes transmissa sunt. Est enim in Spirensi diocesi situm Clingense monasterium, sed pristino mutato colore aliæ facie. Trithemius, Hirsaugiensi Chronico, ad annum 985 mirifice laudat ob virtutis et sapientiæ famam, qua tota Germania claruit, Adelbertum abbatem Clingensis monasterii, ex Hirsaugiæ monasterio istud evocatum. Et Clingense monasterium (*Clingensünster* ipse vocat) celebrat aliquam multis locis: ad annum 1041, seu fraterno sedere Hirsaugiensi adunatum; iterum ad 1237, et Spanheimensi Chronico; denique narrat anno 1491, a primævi instituti regula S. Benedicti descivisse ad Canonicos sæculares, magno malo abbatis, qui metu severioris disciplinæ Canonicis manus dederat.

† Alexandri, Eventii et Theoduli martyrum pe-

D rennat in Ecclesia cultus et veneratio v. Non. Maii. Narrat hic, non obvium alibi facile, Rabanus Theoduli corpus a Carolo Magno translatum Roma ex via Numentana in Germaniam, an et in Moguntinam diocesim. Sed martyris memoriam; et ecclesiam desuper conditam, flammis incendioque labefactata, ab se restituta, et novam martyri sedem cum elogio versuum collocatam. Ex martyrum Actis in martyrologio Notheri id excerptum notabiliter, quod Severina, religiosa femina, colligens beatum Alexandrum atque Eventium in uno sepulcro, sanctum vero Theodulum separatim in altero diligenti accurratione, commendavit. Utinam hujus martyris abstrusam et latentem, ut apparet, nunc memoriam, cum Rabano renovare liceat, et sanctis eis liminibus, aut saltem vestigiis, advolvi!

Per pluresque annos combustus mansit inepte

Hic locus, et nullus jam reparavit eum;

Indignus donec Christi compunctus amore,

Rabanus præsul hunc renovandum adiit.

Cui ecclesiæ hanc ædem solers renovavit et aram,

A Construxit sancti corpus et huc retulit.

CXXI. — *a* *Hi versus scripti sunt in ecclesia sancti Wigberti confessoris, hoc est, in abside orientali, ubi ipse sanctus corpore quiescit.*

Hæc domus alma Dei sacrata est nomine Christi,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

Fritleslaria rursum hic et Herolsfeldia, amica viris apostolicis loca, ab oblivione nobis sæpe vindicanda sunt; et hoc obnoxius, quo ab hæresi magis atque magis obteruntur. Hoc egimus in Antiquitatum Fuldensium libris. Hic illustris basilicæ magnitudo in conspectu ponitur, quæ apud monasterium Herolsfeldiam olim exstructa est. Loci origines debentur Fuldensi congregationi. S. Lullus, Bonifacii discipulus et successor, incrementa dedit. Ac tenuia quidem aut obscura, ut omnium rerum, sic et monasterii et ecclesiæ hujus fuere principia, quando Fritleslaria Lullo jubente, probante Carolo Magno, S. Wigberti corpus istuc advectum est: nam intervallo temporis Bruno Hirsfeldiæ, et Rabanus Fuldæ abbates, basilicæ grandioris fundamenta jecere. Testis domesticus Lambertus Hersfeldensis ad annum Christi 851. Sanctum vero Wigbertum sacra dignitate receptum sede, sed non hæc ampliore, quæ titulis hic ornatur, res clara est. Et epigraphen illustrem olim eruimus, posterioris dedicationis notam, ab anno 852 quam pro certissima noluerimus haberi; in ea Ludovicus Pius imperator exstructor basilicæ nominatur, et biennio duntaxat chronologiam Lamberti supergreditur, qui quinquagesimo illius seculi anno dedicatam affirmat. At certe rem non inutilem egerim, si Lupi servati, scriptoris egregii meo sensu, obscuram orationem de S. Wigberti translatione, interpretatione mea non nihil adjuvem. Is itaque duplicem eam agnoscit, primam ex Fritzlariensi cœnobio factam in oppidum Buriburgum, hinc alteram in monasterium Herolsfeldiense. Cæterum in amplissimo Hassonumpago, qui Saxoni limitaneus, apud Fritleslarium vicum, primitiæ collectæ Hassonum ecclesiæ, qui populi ante Saxones cum Thuringis ad fidem Christianam conversi, et in limite regni adversus Saxones, æternos hostes, collocati, ut a S. Bonifacio ejusque discipulis impigre exculti sunt, ita Francico imperio militiæ strenuam operam navarunt. Imitem hunc describo, quidquid terrarum, ripis Adranæ, Fuldæ ac Visurgis, a septentrione, solstitio humali versus occasum prætenditur: hac enim parte, præsertim a Lippia et Paderæ tractu, Saxones infesti Hassonibus vel Hassis immincebant. Ergo apud Adranam fluvium S. Bonifacius cum monasterium loco qui Fritleslar dictus, Hassonibus exstruxisset, conveniæ cœtusque religiosorum a feroci hoste, violato limite, sæpe divexati sunt; ægreque stationem incolæ tuebantur, donec placuit munus oppidum, trans flumen, editiore loco condere, cui Buriburgo nomen exstitit. Huic cathedræ episcopalis honos obtigit, cuius procuracionem penes S. Wigbertum Bonifacius esse voluit, qui simul et abbas Fritleslariensis cœnobii, et, ut Lupus Servatus ait, ex quo omnia hæc haurimus, sacerdotis secundi ordinis dignitatem, puta apud Hassones, oppido Buriburgo sustinuit. Nam sacerdos secundi ordinis, vel suffraganeus, vel idem qui vicarius episcopi et archidiaconus, ut olim monimus. Quin et B. Vittæ, qui et Albuinus, Wigberti successor, diserte a Zacharia papa, Lupo Servato aliisque salutari Buriburgensis ecclesiæ episcopus; ita ut manifestum sit, etiam publicis Zachariæ papæ rescriptis, Buriburgum episcopali sede cohonestatum. Buriburgi vero nomen, Rerum Moguntiacarum scriptor, mutatum suspicatur, aut alium in sonum migrasse, quo minus promptum fuerit loci situm explorare. At qui Fritzlarium diligentius inspexerint, negant eo loco conditum quo nunc cernitur, sed ea regione cui nomen est *Frauvemünster*, aut monaste-

rium B. Virginis: atque in vicina Buriburgum, excelso in monte, qui e propinquo hodieque conspicitur trans flumen, situm fuisse tradunt. Rem prorsus hæc attestari videtur Lupus Servatus, qui in translatione S. Wigberti, quæ facta ex veteri domicilio cœnobii Fritleslariensis clare meminit, vallem depressam intersectam fuisse, et medium flumen, quo superato, tanquam in vicinum montem, ubi Buriburgum recens munitionem oppidum visebatur, minimo negotio evasum sit et sancti corpus in tutum receptum. Quare et topographi diligentiores Buriburgum vicino in monte trans Ederam in hostico Saxonibus obvertunt; Fritleslarium citima regione versus Fuldæ et Visurgin describunt, quæ modo infernatæ rure fluminis Adranæ vel Ederæ ripam utramque ponte jungit. Buriburgum igitur vicinum Fritleslariensi vico monasterioque stetit, munimentum adversus Saxones, sed cladibus etiam suis caducum atque hoc in oppido postquam translatus præsul Wigberti cineres quievere, memorabiles Hassonum eruptione clades Saxonibus, etiam superne datis auxiliis, illatæ; et ingens miraculorum lux apud sancti novum sepulcrum effulsit. Interim ecclesiæ princeps, quam S. Petri honori Bonifacius olim posuerat apud monasterium, ob incursum populationesque Saxonum assiduas, vasta ad tempus et inculta permansit, profanata sæpius ab hoste, qui equis ibi præsepia et stabula fecerat, visis etiam cœlestibus, adversum incendia aliosque casus bellorum custodita; quibus exterriti pagani et in fugam acti, libidinem nocendi posthabere coacti sunt. Præclare hæc publicis Francorum annalibus Lupi Servati aliorumque scriptorum litteris, ob miraculi magnitudinem ad posteros transmissa ac celebrata sunt. Regino ad annum 774, qui melioribus exemplaribus 775, Buriburgum castrum agnoscit et munitionem. Fridelare vero locum a castro diversum notat, in quo basilica a sanctæ memoriæ Bonifacio martyre consecrata, et circa eam patentibus locis, villarum ædificia. Cave vero in Lupi Servati cap. 24, ubi Albuinus dicitur præsul Fritleslariensis ejusdem oppidi, Fritleslarium cum oppido jungas, qui ab ipso aliisque priscis tantum locus dicitur, cum oppidi nomen de vicino Buriburgo, cujus fuit Albuinus episcopus, accipi debeat; et Fritleslariensis monasterii tantum abbas exstiterit. Sed translationem alteram accuratius etiam prosequitur Lupus Servatus, imperatamque divinitus affirmat; forte ne prædam tandem barbari de sacro thesauro facerent: clam tamen exportari cineres oportuit, quo ne Buriburgi incolæ, pignoribus amabilis accensi desiderio, bajulis id excuterent, aut eversionem prorsus impedirent. Quare ubi Lullus archiepiscopus, magnusque Carolus annuere, sanxit denique Albuinus episcopus Buriburgensis, ut fidi tres monachi S. Wigbertum Buriburgo exportarent, ac Herolsfeldii cœnobitæ justis honoribus eum exciperent. Ita factum, et in ecclesia Hersfeldensi principe loco magnifice conditus. Monumentum suæ in divum pietatis arcam Lullus erexit, ciborium Rabanus, ligneum culmen Eginhardus in translatione SS. Marcellini et Petri, appellavit, quam more tunc in Galliis Germanique recepto, auro argenteoque et aliis metallis venuste contextam, sepulcro superposuit, Idibus Augusti, ipso imperatore Carolo operi favente. Cæterum hujus translationis annus, etsi a Lupo non exprimitur, haud ita multo post Saxonum incursiones tamen evenisse colligit ex ipsius verbis, cum aliquot interjectis annis, translationem narrat, puta ex quo

Cujus reliquias ara dicata tenet.
 Præsepis hic pars est, et portio sancta sepulcri;
 Montis Oliveti mensaque grata manet.
 Discipulus Domini Thomas, Simonque Zelotes,
 Cum Juda Jacobi sacra locant spolia hic.
 Scriptor Evangelii Marcus, martyr Bonifacius atque;
 Sixtus et Albanus, Ferrutiusque manent,
 Landebertus amor, Pancratius atque Georgius;
 Cum Valentino ecce aderunt socio.

CXXII. — *In abside vero australi, juxta altare S. Petri et Pauli, hi versus continentur*

Hoc altare Petrus princeps Paulusque magister;
 Cum sancto Andrea rite juvant meritis.
 Hic Clemens pastor, Marcellus papa beatus,
 Sanctus Alexander, atque Callistus ovant.
 Inclytus Urbanus, Sylvester ac Fabianus,
 Pontifices summi hic vota pia suscipiunt:

CXXIII. — *Super proximum vero altare, in sinistra parte isti positi sunt.*

Hoc altare tenet Stephanus, Laurentius atque;
 Levitæ officio martyrioque sacri.
 Agapitus pariter et Felicissimus almus,
 Hunc titulum retinent atque dicant meritis:
 Hic ovat et Zenon; Vincentius, ambo ministri
 Qui fuerant Christi, nunc et in arce manent.

CXXIV. — *Supra dextrum vero altare isti sunt conscripti.*

Martyrio insignes Venantius atque Quirinus,
 Pontifices clari hunc titulum retinent.
 Sanctus Alexander, Cornelius atque beatus;
 Rectores summi sedis apostolicæ.
 Hic Isidorus ovat, præsul Theodulus et almus,
 Qui Christi testis clarus in orbe fuit.
 Maximus Hippolytus, Victor et Candidus ipse,
 Cum quater hic denis martyribus aderunt.

CXXV. — *In abside vero aquilonali, juxta aram Dei genitricis, hi versus continentur.*

Virgo Dei genitrix hanc aram tu ipsa dicato;
 Hic tecum maneat virgineusque chorus.
 Agnes, Cecilia, Juliana et martyr Agatha,
 Euphemia, Eutropia atque Pudentiana.
 Rufina, Prisca, Emeritaque, et Lioba beata;
 Hic astent votis Brigida et Eugenia.

CXXVI. — *Cui proximum altare, quod in aquilonali parte constat, hos versus continet.*

O Benedicte Pater, monachorum maxime pastor,
 Hoc altare juva rite tuis precibus.

A Cuthbertus præsul, Arnulphus episcopus almus,
 Hic adsint tecum, nosque juvent meritis.
 Felix Justinus, Goar et presbyter almus,
 Cum Fortunato hoc simul et faciant.

CXXVII. — *In dextra vero parte hi versus super altare scripti sunt.*

Hoc altare tenet Gervasius atque Protasius,
 Martyrio insignes sicque Sebastianus.
 Vitus, Sinizius, Cosmas simul et Damianus;
 Gordianus pariter atque Epimachus amanti.
 Sergius et Bacchus, Protus simul atque Hyacinthus;
 Sanctus Nazarius martyr et ipse pius.

CXXVIII. — *Ad crucem erga altare positam has reliquias continet.*

Pars crucis hic Domini est, qua Christus secla bea-
 Portio sudarii chlamydis atque sacræ. [vit;
 Papa en Gregorius, Martinus præsul et almus,
 Ambrosius doctor atque Medardus ovant.
 Maximinus adest, Germanus, hicque Remigius
 Virgine cum insigni et martyre Anastasia.

CXXIX. — *In abside etiam occidentali ipsius ecclesiæ, juxta altare præcursoris Domini, isti versus scripti sunt.*

Hic præco insignis Christi et Baptista Joannes,
 Scriptor Evangelii atque Joannes qvat.
 Hicque Dionysius, Chylianus martyr et almus
 Astantes orant cum sociis pariter.

C Marcellinus adest martyr, et Petrus honestus,
 Nereus, Achilles, Priscaque et ipse Aquila.
 Romano Marcus, Crispino Crispinianus,
 Adjuncti assistant ecce sacris precibus.
 Ecce Tiburtius hic præsens cum Valeriano
 Cæsarioque simul vota pia accipiunt.
 Quapropter moneo cunctos qui huc ritè propin-
 [quant.

Orandi causâ, ut mente proba hoc faciant.

CXXX. — *Ad Fuldam vero ecclesia Sanctæ Mariæ, quæ in monte sita est, in crypta, orientali has reliquias continet.*

En montis Sinai tabularum ac portio sacra
 Conditâ hic Domini est præsepis atque sui.
 Hic Sixtus papa, Magnus Januarius atque,
 Levitæ sacri martyrio et validi.

D Hermes hic martyr, Quirinus Sulpitiusque,
 Eustratus, Romulus perpète laude manent.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

Saxones absentiam Caroli, in Italia contra Desiderium Longobardum bellum gerentis, suam rati occasionem, violato limite, Fritlesariam iterata populatione infestant. Id quod Francici annales cum Anastasio, Reginone et aliis, ad annum 773 vel 774 referunt: cum autem S. Lulli pontificatus annorum periocha contineatur, quæ a 754 usque ad 787 excurrit, circa Domini ann. 780 hanc translationem factam haud temere conjicias. At basilica ad quam epigrammata pertinent quæ nunc præ manu sunt,

anno, ut Lambertus scribit, 850 vel 851, v Kalend. Novembris, ab ipso Rabano, tum Moguntiacensi archiepiscopo, dedicata est, eodemque tempore, postero scilicet anno, translata sunt in alium basilicæ locum ossa S. Lulli. Quippe in veteri catalogo reliquiarum ecclesiæ Hirsfeldensis hi exstant tituli:

S. Wigbertus abbas totus hic præsens est corpore;
 S. Lullus episcopus requiescit hic corpore:

Theodulus martyr, Humbertus præsul et almus,
Cum almo Wigberto hic ovat et socio.
Virgo digna sacra hæc pariter et Emerita fulgent
Æquales meritis atque sacris precibus.

CXXXI. — *In ecclesia Sancti Justini confessoris, isti
versus scripti sunt, hoc est in primo altare.*

Hoc altare dicat Christi vere ecce sepulcrum
Virginis et matris reliquiaeque juvant.

Scriptor Evangelii Marcus, martyr Bonifacius atque,
Martyr et Albanus suscipiuntque preces.

CXXXII. — *In aquilonali altare hi.*

Hic Stephanus martyr, martyr Laurentius æque
Sacra locant spolia atque aram retinent.
Sanctus Alexander, Urbanus papa beatus,
Severus præsul mixta locant spolia.

CXXXIII. — *In australi vero isti.*

Hanc aram Fabianus habet sanctissimus ecce
Cum Marcellino atque Petro sociis.

Hic ovat Agapitus, martyr Felicissimus atque
Sancta Felicitas martyr et ipsa sacra.

CXXXIV. — *Ad crucem isti.*

Alma crucis Jesu hic portio condita Christi est,
Quo ascendit cælum, pars simul atque loci.
Principis hic Petri, Andreæ fratris et hujus
Multorum ad vitam pignora sacra manent.
Ecce Tiburtius hic fratre est cum Valeriano,
Astat Martinus et Benedictus ovans.
Cecilia hic martyr, Lioba et sanctissima virgo,
Vota pia accipiunt atque Deo referunt.

CXXXV. — *In ecclesia Sancti Philippi*

Hoc altare tenet in domatej rite Philippi,
Reliquias sacras, lector honeste, lege.
Hic mensæ Domini, hic portio sacra sepulcri est,
Hic Christi ascensus pars veneranda satis.
Hic Michael princeps turmæ cœlestis honorem.
Sortitur sancti atque viri pariter.

Albanus martyr, Bonifacius almus et ipse,
Cum Marcellino hic ovat atque Petro.

Martinus præsul, Benedictus nobilis abbas,
Gaudet orantes suscipiuntque preces.

Hic quicumque velis grata persolvere vota,
Hoc corde mundo tuo rogito facias.

CXXXVI. — *Ad altare in medio ecclesiæ:*

Continet hæc ara sanctorum pignora sacra,
Et Christi Domini munera valde pia.
Nam crucis hic pars est, qua Christus sæcla neavit,
Quo crucifixus erat Calvariaeque locus.
Præcursor Domini manet hic, Cyriacus et almus,
Martyr Fabianus, et Cyprianus adest.

A CXXXVII. — *In dextro altare.*

Bis seni comites venerantur sorte beata,
Hic Jesu Christi, nosque juvant precibus.

CXXXVIII. — *In sinistro altare.*

Hic genitrix Christi veneratur sancta Maria,
Virginibus sacris associata manet.

Hic Agnes martyr, Juliana martyr et ipsa,
Cecilia et Lioba, martyr Agatha simul.

CXXXIX. — *In ecclesia sancti Saturnini, in summo
altare.*

Hoc templum Domini sacratum est nomine Christi,
Cujus hic dona condita rite micant.

Præsepis Domini, mensæ simul atque sepulcri
Ascensusque sui portio sacra manet.

B Princeps hic Petrus pollet, Paulusque magister,
Insignesque viri martyrio rutilant.

Ecce Albanus adest, martyr Bonifacius atque,
Nomine pro Christi qui meruere mori.

Pontifices summi Martinus Remigiusque,
Confessorque simul rite Philippus ovant.

CXL. — *In dextro altare.*

En comites Christi his seno munere clari
Aram hanc jure dicant atque piant precibus.

CXLI. — *In sinistro altare.*

Virgo Maria, Dei genitrix, hoc ipsa dicato
Altare, præsens atque juvato prece :

Virgineusque chorus pariter lætetur et almus,
Hic tecum gaudens adjuvet et meritis.

C Cecilia virgo hic, Agnes et martyr Agatha,
Lucia cum Lioba et Juliana manent.

CXLII. — *Ad crucem in medio ecclesiæ.*

Pars crucis hic Domini est, qui summus regnat in
Sanguine qui fuso sæcla beavit ovans. [arca

Hic Michael gaudet, simul et Baptista Joannes,
Insignesque viri martyrio placiti.

Hic sanctus Stephanus, Fabianus cum Cyriaco
Atque Sebastiano martyrio rutilant.

Hic Benedictus ovat, hic papa Gregorius astat
Suscipiunt vota atque Deo referunt.

CXLIII.

Virgo Maria Dei genitrix intacta Tonantis
Cum Nato hanc aulam continet atque dicat.

D Petrus et Andreas fratres, hic Paulus et almus
Scriptor Evangelii atque Joannes ovat.

Hic præco insignis simul et baptista Joannes,
Martinus præsul et Bonifacius est.

Levita hic Stephanus, Laurentius et Cyriacus,
Adsunt cum Albano atque Dionysio.

CXLIV.

Sanctus Maximinus, Germanus, Gregoriusque,
Pontifices clari, hic Ferrutiusque manent.

Hic Agnes virgo pariter et martyr Agatha

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

Hanc in diœcesi Moguntina adhuc inquirimus.

Assistunt votis atque piis precibus.
 Hos inter sanctos Cosmæ simul ac Damiani,
 Quorum hodie est festum, sacra manent spolia hic.
 Ast tales socios, hic quorum membra quiescunt,
 Nempe tenent sancti martyrio placiti.
 Unde rogo ut tantos queratis rite patronos
 Qui vobis placidum vultis habere Deum.

CXLV.

Hoc altare dicant comites testesque Tonantis
 Ornantes meritis atque sacris precibus.
 Mattheus et Simon, Thomas ac Bartholomæus,
 Cornelius, Sixtus; Sergius atque Bachus.

CXLVI.

Hanc confessores aram, castæ et mulieres
 Consecrant precibus atque bonis meritis.
 Hic Augustinus, Hieronymus Hilariusque est,
 Praxis [Praxedis], Cecilia, Lucia et Eugenia.
 Hic Fabianus adest, et sua pignora servat,
 Antistes summus martyr et ipse sacer.
 Cum quo sanctus oval, spoliaque hic alma recondit,
 Vir virtute potens ipse Sebastianus.

A

CXLVII.

Agnes nam virgo hanc aram dedicat alma,
 Agnum quæ Christum sponsa Dei sequitur.
 Cum qua Cecilia martyr et sancta virago
 Assistit precibus rite juvando pios.

CXLVIII.

En altare tenet hoc Marcellinus honeste
 Cum Petro socio consecrat et meritis.
 Quos pariter Christus cœlestem duxit ad arcem
 Claros martyrio actibus atque bonis.
 Ecce locum insignem retinet hunc martyr Agatha,
 Commendatque suis ipsa piis meritis.
 Lucia quem virgo, Christi et dulcissima sponsa,
 Rite colit habitans adjuvat et precibus.

B CXLIX. — *Versus isti sunt scripti in ara capellæ.*

Expansis manibus sic totum amplectitur orbem
 In cruce confixus Christus in arce Deus.
 Exstinxit mortem, confregit sceptrâ tyranni
 Æternam requiem reddidit ipse suis.

SECTIO SECUNDA. --- HYMNI ^a.I. — HYMNUS DE CHARITATE (METRO SAPPHICO FACTUS
PENTAMETRO DACTYLICO).

Altare, magnumque bonum, salubre
 Munus ex alto veniens, supernum
 Conditoris maxime jus potentis
 Lux pia mundi.
 Charitas præclara Tonantis, atque
 Ardor et communio Trinitatis
 Cuncta virtus rite regens potens lex
 Agmina cœli.
 Hæc creaturæ fuit alma origo,
 Nam per hanc cœlestia condita exstant,
 Et maris terræque simul reperta
 Germina constant.
 Hæc Adam primum dedit in se habere,
 En Dei exemplar, fieretque imago
 Conditoris, præposuitque toto hunc
 Conditor orbi.
 Hæc prophetas et patri fecit archæ
 Cum sacro Spiramine eos replevit,

Ut salutarem pie prædicarent
 Dogmate Christum.

C

Hæcque huc descendere fecit ipsum
 Filium summi Patris ad medelam,
 Ut supernam terrigenamque plebem
 Jungeret auctor.
 Hæc pati Christum cruce, hæc flagella,
 Sputa, spinas, ferre dedit sepulcrum
 Atque victorem fore, deque morte
 Surgere fecit.
 Hæc Pauli regnum dedit esse apertum,
 Christus ex quo celsa petit, sequentes,
 Ejus et vestigia fecit omnes
 Scandere cœlum.
 Spiritum sanctum dedit hæc ab arca
 Pentecostes, sicque sacravit
 Primitivum, cum Paracletus agmen
 Visitat orbe.

D

Hæc salubrem dirigit et cohortem,
 Primitus Christi comites dehincque

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

Libro II de Institutione clericorum, cap. 49, hymnos dici vult Rabanus quæcunque in laudem Dei carmina dicuntur; usum eorum Christi et apostolorum exemplo commendatum; et valere quidem ad movendum pie animum, et inflammandum divinæ dilectionis affectum : alios afflatu superno, alios humano ingenio factos. Auctores hymnorum Ecclesiam habere præcipuos : in Occidentis Ecclesia, sanctos Hilarium et Ambrosium. Hactenus ex Rabano, qui hos aliosque æmulatus, hymnodiam contexere aggressus est, ex qua non pauca carmina in hanc diem Ecclesia usui publico consecrare, aut a majoribus accepta retinere voluit. Et hymnorum certe capendorum stu-

dium quantopere Rabanus in suorum discipulorum animis excitavit, et in cætera monasteria exemplum derivavit. docent hymni antiquorum Patrum, qui nuper ex Sangallensi bibliotheca prodierunt, tom. V Antiq. Lect. Porro hymnos nonnullos hic reperiri qui scriptoribus aliis vindicari possint, haud diffideat; et quia vetustæ membræ manu non antiquissima nonnullos insertos observavimus, eos ad discrimen faciendum asteriscis insignivimus; reliquos piosque, quia eodem caractere et titulo versuum Rabani præscripti sunt, eidem seu prolis legitimæ parenti, transcribere nil veremur.

Prædicatores fidei ut salutem

Mundus haberet.

Martyres cum virginibus paravit

Ad honorem Regis in arce magni,

Christianam ducit ad astra plebem ad

Gaudia vitæ.

Corpus hæc Christi copulans adunat,

Membra cum membris sociat valenter.

Membra supponit capiti, caput cum,

Corpore jungit.

Ecce hæc dilectio, vera hæc arx,

Summa virtutum, caput et regina

Plenitudo hæc legis et utriusque

Fons bonitatis.

Nemo viventium sine hac videbit

Regis æterni faciem, sed atra

Introibit tartara torret hunc quo

Inferus ardens.

Hancque mandatum vocitat novum auctor,

Hanc habere ejus comites jubebat

Valde, hinc nos hanc habeamus omnes

Pectore puro.

II. — HYMNUS DE NATALE DOMINI.

Lumen clarum rite fulget

Orto magno sidere

Quod per totum splendet orbem,

Umbras noctis aufugans,

Christo nato Rege magno,

Totus orbis gaudeat.

Dux de Juda, quem propheta

Olim jam prædixerat,

Lætus nobis esse venit,

Bethlem nascens inclyta.

Christo nato Rege magno,

Totus orbis gaudeat.

Hunc regalis virgo mater,

Partu gaudens edidit.

Quem Gabriel nuntiavit,

Salvatorem gentium.

Christo nato, etc.

Cum pastores excubantes

Cura mordet nani gregis,

Clarus ipsos ad lætandum,

Exhortatur nuntius.

Christo nato, etc.

Concinebat angelorum,

Turba læta laudibus.

Terræ pacem prædicantes,

Cœlo reddunt gloriam.

Christo nato, etc.

O stupendum mirandumque

Sacramentum gloriæ.

Quod Tonantem supra cuncta,

A

Virgo gestat parvula.

Christo nato, etc.

Factor cœli, terræ factor

Vulva est clausus feminae.

Auctor summus angelorum,

Fit præsepe conditus.

Christo nato, etc.

Palmo cœlum qui metitur,

Terram claudit pugili [pugillo].

Pannis paucis obvolutus,

Infans vagit parvulus.

Christo nato, etc.

Quæ divisit lucem ab umbris,

Summi primum dextera,

Matris mammas ecce tractat,

Lactis potum quæsitans.

Christo nato, etc.

Os præclarum Conditoris,

Quod formavit sæculum,

En admotum nunc libenter

Sugit matris ubera.

Christo nato, etc.

O beata mater Christi,

David stirpis femina.

Tu laus orbis et regina,

Læta virgo Maria.

Christo nato, etc.

Votis adsis tu piorum,

Omne servans sæculum.

Patriarchis et prophetis

Laus corona gloriæ.

Christo nato, etc.

Ecce sperant lætabunda,

Angelorum agmina.

Christi plebem quod gubernes,

Arcanorum conscia.

Christo nato, etc.

Nam te, Virgo cælebs nupta,

Sexus omnis appetit.

Tu parentes atque natos

Deprecando protege.

Christo nato, etc.

Gaudet cœlum cum supernia

Angelorum millibus.

Omnis terræ plenitudo,

Pontus, astra, flumina.

Christo nato Rege magno,

Totus orbis gaudeat.

III. — HYMNUS DE NATALE INNOCENTUM.

Carmina psallere voce lyra,

Edere tunc juvat arte melos,

Quomodo lactea turba perit,

Principis impie cæsa dolo.

B

C

D

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERL.

* Jurisconsultus clarus Henricus Canisius cum Theodoli Aurelianensis episcopi poema recenset, quod tom. V Antiq. Lectionis evulgarat, tom. VI promittit inter alia et hunc hymnum sane dulcem, de

Natali Domini, metro trochaico tetrametro scriptum, et ingenue fatetur in libro quo usus est auctorem nullum prodi, ut conditione possidentium hic uti meliore liceat.

Ipsaque sanguine tincta suo est.

Ast ubi se furiosa lues

Excitat, inque necem Domini

Provocat invida corda ducis,

Concise mittere cogit eum

Sternere et agmina plura nece.

Ceu leo nam fremit in facinus,

Cujus ab ore tener subito

Effugit agnus in arva procul :

Vertit in innocuum arma gregem,

Atterit, excruciat, lacerat :

Sic Herodes, stimulante chao,

More lupi furibundus, amens,

Parvula millia strage dedit,

Turgidus, horridus atque ferox ;

Christus et arma nefanda vitat.

Quis tibi tunc lanio ardor erat,

Talia cum quoque prospiceres.

Pectore quosve dabas gemitus,

Cum puerilia membra secans,

Matribus ipse lugere dabas ?

Dux bonus, arbiter egregius,

Sanguine pasceris innocuo.

Corporibus minimis inhians,

Viscera sobria dilaceras.

Gaudia mors aliena dabit,

Ergo age, tortor, adure, seca.

Divide membra coacta luto,

Solvere rem fragilem facile est,

Non penetrat dolor interius

Mentis in arce manet Dominus.

Hic funeris quia causa fuit,

Præmia his super astra dabit.

Tu quoque mortis amator amens,

Mortis in extima jure cadis,

Et gemitum sine fine dabis.

Cedat amor lacrymantum hominum.

Qui celebrare suprema solent,

Flebile cedat et officium :

Martyribus quia regna patent,

Gaudia perpetuoque manent.

O scii sine fine Deum

Carmine jam resonemus, eum

Qui sua munera rite dedit ;

Nostra libenter et ipse canit :

Christus et optimus hic Deus est.

IV. — A HYMNUM DE EPIPHANIA.

En cœli rutilant lumine splendida,

Testantur Dominum nascere parvulum.

Qui format minima et creat ardua,

Regni sceptrum tenens, est Deus atque homo.

Duxit stella Magos mystica querere,

Regis pacifici rite cunabula.

A

Quem Judæa tenens orbis in ultima,

Diffusis radiis nuntiat incluta.

Herodes capiens impius auribus,

Quod Rex hic fuerat natus in urbibus

Judææ, hunc citius querere præcipit

Tristis, moxque neci tradere destinat.

Inventus Dominus indice sidere est,

In Bethlem pariter cumque parentibus.

Cui mox ergo Magi munera deferunt,

Thus, myrrham, aurum ab Ophir, regi, homini,

Hanc trux ipse licet sæviat horride, [Deo.

Herodes jubeat cedere parvulos.

Regnum rite suum firmiter undique,

Servatur, Domino corruiat invidus.

En est ista dies munere nobilis,

B

Baptismo hæc Domini nobilis exstitit.

Quod vinum Dominus fecerat ex aqua,

Commendat placide hæc sacra dogmata.

Gaudemus pariter mentibus en precor,

Quod nobis Dominus hic pius advenit.

Quod nostra voluit munera sumere,

Quod baptisma dedit, pocula contulit.

Nam rex Christus adest, orbis et arbiter,

Lux de luce pia, et Pater omnium.

Qui nos ad patriam ducat et optimam,

Et vitæ faciat gaudia metere.

V. — HYMNUM IN EPIPHANIA.

Venit Deus factus homo,

Exsultat omnis natio.

C

Cœlum dedit sidus novum,

Apparet auctor omnium.

Magi ferebant munera,

Primi legati gentium.

Quæ cum sacro mysterio.

Signant latentis gloriam.

Aurum potentis regmina,

Numen sacrum thus indicat,

Carnemque myrrha mortuam,

Mundi plantem machinam.

Herodes, hostis invidus,

Ignorat hæc trucissimus,

Christus saluti gentium,

Quæ sic ministrat providus.

Jesu precamur optime,

D

Tu nos benignus dirige.

Prompti feramus quod tibi

Laudis sacrata munera.

VI. — ITEM ALIUS.

Christus Redemptor plebium

Baptisma consecrat novum.

Venite cuncti criminum,

Lavare sordes omnium.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERII.

A Thus, myrrham, aurum ab Ophir. Hoc postremum ad Salomonis classem, quæ aurum ex Ophir apportavit, aliisque loca Scripturæ veteris alludere videtur. De situ et notatione Ophir multum inquirunt

Scripturæ interpretes. Adi B. Ariæmotani præfationem in Phaleg. Joseph. Acost. lib. 1, c. 3, etc., de Novo orbe, Bochium in psal. cxi.

ordanis ampem dedicat,
 Salvator undas expians.
 Fontes abyssi flumina,
 Consecrat orbis artifex.
 Fletus amarus fundite,
 Mentis secreta pandite.
 Salsæ per ora lacrymæ,
 Dulcem salutem præparent.
 Fex nulla nos coinquinet,
 Mortis vetustæ portio.
 Sed lucis alma mansio,
 Vitam perennem conferat.

VII. — HYMNUS DICENDUS IN PASCHA DOMINI.

Cantemus Domino Deoque nostro,
 Fratres unanimis, probas verenter
 Laudes ex animo pio canentes,
 Nunc Paschalia festa cum tenemus.
 Surrexit quia Christus a sepulcro,
 Collatetur homo choro angelorum.
 Agnus nempe sacer patres de Ægypto,
 Olim eduxerat edito cruore.
 Et nunc sanguine Christus a tenebris
 Infernalibus ipse nos redemit.
 Surrexit quia, etc.
 Qui sicut populum tulit priorem,
 Per Rubrum mare hoste ibi interempto.
 Sic baptismate nosque liberavit,
 Submerso zabulo unda passionis.
 Surrexit, etc.
 Nam Judæa fremens necem paravit,
 Christo inferre crucis dolo magistro,
 Quam sedare nequit pia medela,
 Nec verbi studium boni parentis.
 Surrexit, etc.
 Prendunt arte nova, prodente alumno,
 Doctorem manibus trahunt ligando:
 Tradunt pontifici dein tyranno,
 Insonem ut cruciet, pium ac flagellet.
 Surrexit, etc.
 Postquam dant alapas, vomunt salivam
 In sacram faciem, et caput coronant
 Spinis, in cruce hunc repente figunt:
 Potum fel dederant, latus terebant.
 Surrexit, etc.
 Emittens animam chaos penetrat,
 Christus mortis ovans fugans tenebras.
 Justos eripuit, ligavit hostem,
 Donans astra piis, dolorem iniquis.
 Surrexit, etc.

A Surgit diluculo a sopore mortis
 Salvator placide angelo ministro
 Custodes pavitant, pii resultant,
 Gaudent discipuli, invidi dolebant.
 Surrexit, etc.
 Cognoscit Maria ex sono magistrum,
 Thomas perque latus Deum reclamat,
 Flagrans rite Petrus adit sepulcrum,
 In monte Dominum undecimque adorant.
 Surrexit, etc.
 Quid, Judæa, furis Deo reluctans,
 Fingens arte scelus dolo reperto,
 Furatum crepitans, qui ovat coruscans,
 Qui mundum reparat, Satan trucidat?
 Surrexit, etc.
 B Laudant astra poli mare solumque,
 Gaudentes Dominum vivere Christum,
 Tristis sola doles iniqua fingens,
 Consors dæmonum, particeps gehennæ.
 Surrexit quia Christus a sepulcro,
 Collatetur homo choro angelorum.

VIII. — * IN ASCENSIONE DOMINI AD VESPERUM.

Adest dies sanctus Dei,
 Claro resplendens lumine.
 Quo victor ad cælos potens,
 Rex Christus exsultans petit,
 Quem turba tunc cum laudibus
 Fortem resultans prædicat.
 Regem triumphantem sequens
 Intrat polorum januas.
 Hoc tunc videntes principes
 Hinc obstupescunt protinus,
 Quis sit Tonans interrogant,
 Tanti ducis hic transitus.
 Reddunt quibus mox prævia
 Hæc angelorum tum agmina,
 Rex gloriæ fortis, potens
 Est iste virtutum Deus.
 Clausura ast patent mox omnia,
 Gaudent in alto millia,
 Christum sedentem cum vident
 Lætum superna gloria.
 O Rex supernæ gloriæ,
 Qui Patris in dextro sede:
 Tu nos vide clemens tuos
 Nunc deprecantes servulos
 Da spem, fidem et catholicam,
 Da charitatis munera,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

* Primus hic hymnus est, qui in multis Galliarum et Germaniæ Ecclesiis receptus. Retulit eum in Theaurum suum, caute, siquidem legendus, Georgius Fabricius, incerti auctoris titulo. Inspecimus hymnorum librum, Coloniae ante centum annos Henrici Quentelii typis excusum, una cum expositione, ut magna tunc temporis erat ecclesiasticorum carminum reverentia, in quo nonnulli ex his, seu in Ecclesia usitati enarrantur; v. g. ix: de Ascensione Domini, et xviii: Præco præclarus, sacer et propheta,

de natali S. Joannis Baptistæ: tum. xiii: Fit porta Christi pervia. Denique xii: Quod chorus oatum venerandus olim, in Purificatione S. Mariæ. Nam cæteri, quos Ecclesia Romana frequentat, Veni, creator Spiritus, hic x, ab aliis S. Ambrosio. Aurea luce xvii. SS. apostolorum Petri et Pauli feriis, Elpi Sever. Boetii uxori. Christe Sanctorum, xiv et xvi. Tibi Christe, splendor Patris, qui in laudem Michaelis archangeli canuntur, incerto auctori tribuuntur.

Grates pias rite ut tibi
Reddamus omni tempore.

IX. — a ITEM IN ASCENSIONE DOMINI.

Festum nunc celebre magnaue gaudia
Compellunt animos carmina promere,
Cum Christus solum scandit ad arduum,
Cœlorum pius, arbiter.
Conscendit jubilans lætus ad æthera,
Sanctorum populus prædicat inclytum,
Concinit pariter angelicus chorus
Victoris boni gloriã.
Qui scandens superos vincula vinxerat
Donans terrigenis munera plurima,
Districtus rediens arbiter omnium
Qui mitis modo transit.
Oramus, Domine, conditor inclyte,
Devotos famulos respice, protege,
Ne nos livor edax dæmonis obruat
Demergat vel in inferos.
Ut cum flammivoma nube reverteris,
Occulta hominum pandere iudicans,
Ne des supplicia horrida noxiis
Sed iustis bona præmia.
Præsta hoc, genitor optime, maxime,
Hoc tu, Nate Dei et bone Spiritus,
Regnans perpetuo fulgida Trinitas
Per cuncta pie sæcula.

X. — HYMNI IN PENTECOSTEN.

Veni, creator Spiritus,
Mentes tuorum visita.
Imple superna gratia
Quæ tu creasti pectora.
Qui Paracletus diceris,
Donum Dei altissimi.
Fons vivus, ignis, charitas,
Et spiritalis unctio.
Tu septiformis munere,
Dextre Dei tu digitus.
Tu rite promissum Patris,
Sermone ditans guttura.
Accende lumen sensibus,
Infunde amorem cordibus.
Infirma nostri corporis,
Virtute firmans perpetim.
Hostem repellas longius,
Pacemque dones protinus.
Ductore sic te prævio,
Vitemus omne noxium
Per te sciamus da Patrem,
Noscamus atque Filium,
Te utriusque Spiritum,
Credamus omni tempore.
Præsta hoc, Pater piissime,

A

Patrique compar unice.
Cum Spiritu paraclete,
Regnans per omne sæculum.

XI. — HYMNI DE NATALE CHRISTI.

Gratuletur omnis caro,
Nato Christo Domino.
Quia culpa protoplasti,
Carnem nostram induit.
Ut salvaret quos plasmavit
Deus sapientiæ.
Magnam valde commendavit,
Per Joannem gratiam.
Baptizatus in Jordane,
Lavit mundi crimina,
Ut credentium purgaret
Gentium piacula.
Verbum Patris caro factum,
Nascitur ex Virgine.
Non amisit deitatem,
Formam servi accepit,
Ut peccatum de peccato,
Damnaret Omnipotens.
Quem vox paterna vocavit,
Ecce meus Filius.
In quo sibi complacuit,
Cœli, terræ Dominus,
Ipsi, gentes, obedite,
Regesque, subdimini.

B

XII. — HYMNI IN PURIFICATIONE SANCTÆ MARIE.

C

Quod chorus vatum venerandus olim,
Spiritu sancto cecinit repletus
In Dei factum genitricis constat
Esse Mariam.
Hæc Deum cœli Dominumque terræ
Virgo concepit peperitque virgo,
Atque post partum meruit manere
Inviolata.
Quem senex justus Simeon in ulnis
In domo sumpsit Domini gavisus,
Ob quod optatum proprio videret
Lumine Christum.
Tu libens votis, petimus, precantur,
Regis æterni genitrix, faveto.
Clara quæ celsi retinens Olympi
Regna petisti.
Sit Deo nostro decus et potestas,
Sit salus perpes, sit honor perennis.
Qui poli summa residet in arce
Trinus et unus.

D

XIII. — ITEM HYMNI IN SOLEMNITATE SANCTÆ MARIE

Fit porta Christi pervia,
Referat plena gratia;
Transitque Rex, et permanet

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

• Si quaeritur utrum Rabanus carminis auctor sit
necne, hoc sane memoratu dignum est, exstare in
omnibus fere brevioriis vetustis Germaniæ, neque

tamen Italiæ, Angliæ, etc. In hodiernis Ecclesiæ
bris deesse sciunt omnes. DANIEL.

Clausa ut fuit per sæcula.
 Genus superni numinis
 Processit aula Virginis,
 Sponsus, Redemptor, Conditor
 Suae gigas Ecclesiae,
 Honor matris et gaudium,
 Immensa spes credentium,
 Per atra mortis pocula
 Resolvit nostra crimina.
 Deo Patri sit gloria, etc.

XIV. — * HYMNUS DE SANCTO MICHAËLE ARCHANGELO.

Christe sanctorum decus angelorum,
 Rector humani generis et auctor,
 Nobis æternum tribue benignus
 Scandere regnum.

Angelum pacis Michael ad istam
 Coelitus mitti rogitamus aulam,
 Nobis ut crebro veniente crescant
 Prospera cuncta.

Angelus fortis Gabriel ut hostem
 Pellat antiquum, volitet ab alto
 Sæpius templum veniens et istud
 Visere nostrum.

Angelum nobis medicum salutis
 Mitte de coelis Raphael, ut omnes
 Sanet egrotos, pariterque nostros
 Dirigat actus.

Hinc Dei nostri genitrix Maria
 Totus et nobis chorus angelorum
 Semper assistat, simul et beata
 Concio tota.

Præstet hoc nobis deitas beata
 Patris et Nati, pariterque sancti
 Spiritus, cujus reboat in omni
 Gloria mundo. Amen.

XV. — HYMNUS DE NATALE DOMINI.

Gloria Deo
 In excelsis hodie
 Cœlestis primum
 Cecinit exercitus
 Pax angelorum
 Et in terra vocibus
 Vera descendit.

Hodie coeli
 Facti sunt melliflui,
 Et mare dulces
 Undas blandi gurgitis
 Æquavit lento
 Respirante sibilo
 Flatu sereno.

XVI. — DE S. MICHAËLE ARCHANGELO.

Tibi Christe, splendor Patris, vita, virtus cordium,
 In conspectu angelorum votis, voce psallimus,
 Alternantes conecrando melos damus vocibus.

A Collaudamus venerantes omnes cœli milites
 Sed præcipue primatem cœlestis exercitus,
 Michaellem in virtute conterentem Zabulon.
 Quo custode procul pelle, rex Christe piissime,
 Omne nefas inimici, mundo corde et corpore
 Paradiso redde tuo nos sola clementia.

Gloriam Patri melodis resonemus vocibus, etc.

XVII. — HYMNUS DE SANCTO PETRO ET PAULO.

* Aurea luce et decore roseo, etc.

(Vide officium Romanum. In fine hæc additur strophe:)

Olivæ binæ pietatis unice,
 Vide devotos sp̃e robustos maxima
 Fonte repletos charitatis gêmînæ
 Post mortem carnis impetrare vivere.
 Sit Trinitati, etc.

B

XVIII. — HYMNUS IN NATALE SANCTI JOANNIS BAPTISTÆ.

Præco præclarus, sacer et propheta,
 Regis æterni paronymphus almus,
 Voxque clamantis Domino potenter,
 Dirige callem,

Qui Redemptorem digito notasti,
 Rite tollentem scelus omne mundi
 Intimans Agnum pietate cunctum
 Solvere mundum

Tuque sensisti reboare Patrem,
 Spiritum supra volitare sanctum.
 Dum Redemptorem meruisti in undis
 Tingere Christum.

Teque splendentem fieri lucernam,
 Angelo teste, decus et Eliæ
 Credimus natum prece hodierna
 Quem colit orbis.

Ecce poscentem pie cerne plebem,
 Facque regnantem bene nos parentem
 Sorte clementi numerare luci
 Sumere vota.

Angelus cum tu vocitaris alti
 Jure formantem rogita Tonantem,
 Quatenus sanctis sociemur astra
 Arce polorum.

Hocque tu præsta, Genitor superne,
 Nate supremi dato hoc Redemptor
 Spiritus rector tribue, precamur,
 Omne per ævum.

D

XIX. — IN NATALE APOSTOLORUM PETRI ET PAULI.

Sanctorum pariter promite principum
 Natalem, socii, psallite laudibus,
 Insignemque triumphum gaudentes sonitu dato.

Hoc poscit utique inclyta gloria
 Tantorum comitum Regis et optimi,
 Cum quo lucis in arce læti perpetuo manent.
 Nam Petrus titulum erigit arduum,
 Cum pro laude Dei claviger ætheris

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

* Cantatur in Dedicatione S. Michaelis ad Lau-
 des. Noli mirari, reliquorum archangelorum om-
 niumque spirituum cœlestium et Mariæ, que angelo-

rum est regina, mentionem factam esse. Est enim
 festum omnium angelorum, ut in Collecta patet et
 lectione quarta et sequentibus. DANIEL.

Exsultat generosus cœli regna potens tenens.
 Cujus perpetuus exstat et inclytus,
 Paulus nam socius, doctor et optimus,
 Christi vas pretiosum et rector populi Dei.
 En quos iste vocat, ille supra locat;
 Quos Paulus adhibet, hos Petrus inserit:
 Christi testis uterque est, cœli civis et incola.
 Christum morte crucis nam sequitur Petrus,
 Cum cæsus capite Paulus et horride est,
 Victores caput unum ambo rite tenent Deum.
 Nos horum precibus, Christe, piissimis
 Te dones citius poscere cœlitus;
 Absit quod scelus omne et cuncta veniant bene.
 Immunes manibus sinus et actibus,
 Sensus corde pium confer et optimum,
 Ut te rite colentes cernamus Dominum greges.
 Cujus orbis honor, cuius et æthera,
 Cujus vita salus, et bona maxima,
 Est cui nomen in ævum, regnum perpetuum simul.
 Sit Patri ingenito gloria maxima
 Sit Nato pariter consona gloria,
 Cum Flatu simul almo per cuncta pie sæcula.

XX. — HYMNUS IN LAUDEM S. BONIFACII MARTYRIS.

Inclyta sanctorum cum gloria crescit ubique.
 Et meritum splendor fulget in orbe soli.
 Asia magnificat Jacobum, Ausonia quoque Petrum,
 Joannemque Ephesus, Africa Cyprianum.
 Non minus exaltans celebrat Germania laudes
 Et Bonifacii opus martyris almificum.
 Ordinat hunc Roma, mittitque Britannia mater
 Doctorem populis hoc deus Ecclesiæ.
 Pontificem summum signorum fulmine clarum,
 Eloquio nitidum, moribus egregium.
 Tanta prophetalis quem gratia fulcit honoris,
 Ventura ut multa rettulit uti nova.
 Quem Francos Fresoque simul Saxoque ministrum
 Æternæ vitæ prædicet esse sibi.
 Quanquam Fresonum gens moribus effera semper
 Martyris ergo manus sanguine polluerit:
 Prædixit Christi sed vox verissima quod nunc
 Cernitur impletum pluribus esse locis.
 Quod terra moritur, frumentum plurima confert
 Semina, fructumque multiplicare studet:
 Sicque sacerdotis Domini lætissima crescit
 Paucis ex granis glorificanda seges.
 Mortuus ecce modo, vivensque solebat ut ante,
 Lucratur Christo agmina multivaga.
 Signa movent populos, cernent magnalia cæci,
 Sudorumque sonus auribus ipse tonat.
 Morborum fugiunt labe, furor impius atri
 Dæmonis absistit martyris ex precibus.
 Sicque tuum famulum Christus ditavit honore,
 Ut regnet cœlo, imperet atque solo.
 Multorum æternas Dominus dat crescere laudes,
 Quos fidei meritum fecerat esse sacros.
 Sed merito Ecclesiæ laudantur in orbe magistri,
 Quos opus et verbum præparat atque fides.
 Ergo vir iste Dei spernens mundana reliquit,

A Pro Christo cuncta qui meliora daret.
 Centuplicemque metens fructum hic accipit amplum,
 Insuper æternam possidet et requiem.
 Dignus quidem laude es, vitam sine crimine ducens,
 Qui ævi sic metas clauserat et numeros.
 Accola jam Domini sævum jam vicerat hostem,
 Cum Christo regnat accola nunc Domini.
 Gaudia magna Dei jam intravit lætus, et ille
 Invitat vos ad gaudia magna Dei.
 Sanguine nempe suo requiem sibi comparat alium,
 Imperat hanc nobis sanguine nempe suo.
 Martyrio decorat quicquid Germania nutrit,
 Et proprio sobolem martyrio decorat.
 O patria, o populus tanto ditata patrono,
 Per quem vita venit, o patria, o populus!
 B Dignaque quæ fueras, o terque quaterque beata,
 Præsule hocque regi dignaque quæ fueras!
 Gloria digna Deo, talem qui illum dedit esse,
 Quique dedit nobis, gloria magna Deo.
 Gloria magna Deo semper, per sæcula cuncta
 Dicamus omnes: Gloria magna Deo.

XXI. — IN NATALE SANCTI ANDRÆE APOSTOLI.

Nobis ecce dies ordine congruo,
 Venit nunc celebris, clarus, amabilis,
 Quo victor super alta
 Scandit prope sidera
 Andreas Domini sanctus apostolus
 Germanusque Petri principis inclyti,
 Princeps ipse virilis,
 Consors martyrio fuit.
 C Dum Christum comites gressibus et pares
 Exæquant pariter, dogmata colligunt
 Ejus, morte sequuntur
 Et vestigia per crucem.
 Piscator fuerat Petrus et Andreas,
 Post ambo rapiunt orbis et agmina,
 Vastant æquora mundi,
 Ad regna atque trahunt poli.
 Laudem rite crucis fortiter expetunt,
 Dum Christi crepitant de cruce gloriam,
 Cœli regna capessunt,
 Vitam de cruce colligunt.
 D Andreas utique, conspiciens crucem,
 Exclamat subito taliter intonans:
 Salve, sancte triumphus,
 Christi perpetuus honor.
 Me nunc tu famulum suscipe cernuum,
 Quæ dudum Dominum extuleras pium.
 Tu nunc redde magistro,
 Quæ me exquisieras Deo.
 Hujus nos precibus, Christe, piissimis
 Absolve, petimus, ipse reatibus
 Luci trade redemptos,
 Purgans sanguine noxios.
 Da mentem sobriam, sic regis advenam,
 Da stamen operis de fecce corporis,
 Intus, foris, ubique
 Tu nos, inclyte, p. otege.

Praesta hoc, Genitor optime, maxime
Hoc tu, nate Dei, et bone Spiritus,
Regnaus solus in arce,
Per cuncta pie secula,

XXII. — HYMNUS DE CONFESSORE (METRO SAPHICO).

Sancte confessor, meritis beate,
Cerne devotum tibi congregatum
Mentibus cœtum resonare cantum
Voce canorum.

Qui tuum gaudet celebrare festum,
Quo sacer lethum vicerat amarum.
Corporis claustra reserans eundo
Victor ad astra.

Unde nunc præsens pie te rogamus,
Judicem pulses precibus sacratis,
Quatenus nostri miserando clemens
Sit memor Auctor :

Detque nos semper sibi corde fidos.
Actibus gratis satis et placere,
Omnis et noxæ veniam mereri
Ipse Redemptor.

Hoc, Pater sancte, precibus beati
Annuas, tecum tuus atque Natus
Alnus et Flatus tribuat, precamur,
Trinus et unus.

XXIII. — HYMNUS DE SS. MARCELLINO ET PETRO MARTYRIBUS.

Claras laudes ac salubres posco, fratres, dicite,
Quas proferre cogit apte nunc sanctorum gloria.
O victores gloriosi his ovate laudibus.

Quot virtute Regis almi fortes vidi martyres?
Marcellinus atque Petrus jam vicerunt sæculum.
O victores gloriosi, etc.

Quos arx orbis et regina Roma quondam protulit,
Ipsa misit ad supernum Regis Christi solium.
O victores, etc.

Exorcista Petrus exstat, Marcellinus presbyter,
Plebem sacram convocantes ambo Christo præparant.
O victores, etc.

Verbo curant ac medelam ægris præbent artibus

A Ex insanis foras arcent vim horrendam dæmonis.
O victores, etc.

Qui torquentur cæsi flagris, exarantur unguibus,
Vincti tetro hi catenis includuntur carcere
O victores, etc.

Nam in cippo Petrus arcto, Marcellinus crustulis,
Fracti vitri decubando toto nudus corpore.
O victores, etc.

Judex ater quos Serenus certat pœnis vincere,
Illi laudes valde dignas Christo Regi personant.
O victores, etc.

Qui de cœlis misit ipsis mox solamen angeli
Ut de vinculis liberati, quoquo vellent pergerent
O victores, etc.

Ipsi vero roborati confortati martyres

B Post Sereno jam parati præsentari festinant.
O victores, etc.

Tunc Serenus turbulentus valde iratus præcipit,
Ut in silva tracti foras truncarentur candida.
O victores, etc.

Quo profecti gratulantes celsa scandunt sidera,
Laudes illic sempiternas Christo dicunt principi.
O victores, etc.

Hoc hymnista carmen offert pauper vobis, martyres,
Qualecunque sit tenete, servus vester obtulit.
O victores gloriosi, his ovate laudibus.

XXIV. — IDEM VERSUS DE HISEM MARTYRIBUS.

Salvator mundi, qui cœli sceptras gubernas,
C Imperio et dominans cuncta regis proprio.

Adsis propitius, servorum atque annue votis,
Tu miserans præsta quæque rogant famuli.

Martyribusque tuis hoc addas justus honore
Reddere quod possint munera larga suis.

Ilos Christi testes Romana ascevit ab urbe
Vir probus ^b Ainhardus, constituitque locum.

Cujus successor, perfecta presbyter aula,
Rattaicus sanctis condidit hunc titulum.

Quos tu, Christe Deus, æterna in secula serva,
Cumque tuis sanctis præmia redde poli his.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

• SS. martyrum Marcellini et Petri gloriosa et plena miraculis exstitit translatio; quam Eginhardus, ex Caroli Magni et Ludovici filii palatino, religiosus et eruditissimus abbas, quatuor libris, qui tomo VII Suriano leguntur, accurate pieque descripsit; Anallium ecclesiasticorum scriptor excerptum anno Christi 826 et sequentibus attexit. Primus adventus martyrum ex urbe Michilinstadium, in saltu cui nomen Odonowald, inter Nicrum et Mœnum, sex circiter leucis a Mœno lumine dissitum, quo in loco recens Eginhardus secessum vite tranquilliori, et basilicam crexerat, sed eo dum tempore non dedicatam. Hic martyres depositi, multis supernæ monitis urgebant discessum, donec repetitis mandatis, septem continuo diebus, perenni sanguinei humoris scatebra distillantes impetrarunt evocationem; conditque sunt basilica Milinhœimia, ubi nunc cum amplissimo monasterio, cui Eginhardus præfuit, basilica et oppidum Seligenstadium Moguntine diocesis, ad Mœnum amnem situm est. Horum itaque martyrum patrocinii indulget hic Rabanus, et memoriam sibi fami-

liarem (nam diurno non multo amplius itinere Fulda distat) impense veneratur.

^b Eginhardum basilicæ conditorem memorat, hujus successorem Rattaicum presbyterum et abbatem, basilicæ novam fabricam vel aulam adjectisse, qua martyres decentius accubarent, atque ad tui decus poposcisse ingenium amici poetæ. Rattaicus is qua consilii, virtutis, doctrinæque præstantia, postea in Ludovici imp. palatio floruerit, ex ejus epitaphio cognoscetur. Prorsus eundem censemus, quem Eginhardus in Actis translationis SS. martyrum, suum vocat notarium; et ejus perspicaci industria solertiaque corpora ista primum in Urbe ex crypta basilicæ S. Tiburtii extracta, indeque magnis itineribus, ausu non magis forti quam felici successu ductaque castrum, ad Mœnum translata sunt, renovatis ubique, et quacunque incederent, impressis veterum sanctorum, quæ in ejusmodi tractatu evenire solent, miraculorum vestigiis. Una vero littera mutata, passim Eginhardo dicitur Rattaicus.

Ante sæcula et mundi principium
 Tu, Pater sancte, genuisti Filium,
 Qui tecum regnat cum sancto Spiritu;
 Novem fecisti ordines angelicos.
 Aspice, Deus, de supernis sedibus,
 Quos Deudofredus condidit ^a, versiculos
 A mundi principio a protoplasto
 Usque in novissimo.

Adam plasmatus prima ætas incipit,
 Quem draco ille fraudulentè decepit,
 Per Evæ gustum de ligno illicito,
 Et expelluntur ambo de paradiso:

Bellum crudele inter duos geritur;
 Cain occidit Abel sine gladio,
 Ipse commisit primus homicidium;
 Cujus origo innocentem sequitur.

XXV. — VERSUS DE ANNUNTIATIONE MARIE.

Angelus Domini venit ad Virginem,
 Ave, Maria, Dominus tecum est,
 Beata Virgo, et Dei genitrix.
 Beata Virgo et Dei genitrix,
 Quæ meruisti portare Dominum.
 Beata, etc.
 Casta est enim semper virginitas,
 Quam supervenit cœlestis gratia.
 Beata, etc.

Deus orbis reparator, lux æternæ gloriæ,
 Mihi, quæso, pœnitenti præbe pius veniam,
 Ut admissi delitescant facinoris cumuli,
 Quorum gravi mole cogor anxiosi spiritu,
 En ad ultima cœlorum non sum dignus sidera
 Infelices pro delictis sublevare oculos,
 Nisi tu clemens mearum lacrymarum rivulos,
 Ope tuæ pietatis digneris respicere.
 Surrexit Christus a sopore dormiens,

Pronus affixus suscitavit mortuos.
 Morte redemit hominem, quem condidit;

Judas tradidit Redemptorem sæculi,
 Inde accepit falsitatis pretium,
 Ipsum rejecit, se suspendit laqueo:

Judæi ergo comprehenderunt Dominum;
 Et flagellatum duxerunt in prætorium,
 Et coronatum duxerunt ante præsidem,

Pilatus præses inquirebat crimina,
 Nihil invenit in eo facinoris,
 Christus tacendo Adam de morte liberans.

Tertio in flore mundus,
 Adhuc dum pubesceret.
 In decore juvenutis;
 Sæculum pulchresceret.
 Atque prolem subter omnes,
 Late cœli cardines.
 Germinando pullularet,
 Humana feliciter.

A

Natus est homo in mundum,
 Patriarcha nobilis,
 Abraham Dei amicus.
 Puer fidelissimus,
 Hebræa aurea de stirpe.
 Oriundus exstitit,
 A quo cepit Hebræorum.
 Diffamari populus,

Gloriam dicamus cuncti
 Sempiterno Domino.
 Qui nos sua pietate
 Fecit esse cœlibes:
 Simul quoque jubilémus,
 Laudem Unigenito.
 Atque sancto Parácleto,
 Nunc perenne sæculum.

B

Sophia Patris,
 Christe magister,
 Munera linguæ
 Dulcia nostræ,
 Da, Deus auctor
 Rexque Redemptor.

Semina verbi
 Sparge per orbem
 Gentibus, ut te
 Rite canentes
 Laudibus ornent,
 Lucis amatores.

C

Psallite summo,
 Psallite Regi,
 Psallite Jesu,
 Psallite Christo,
 Psallite vivo,
 Psallite vero,

Hosanna in altis.
 Hosanna in astris,
 Hosanna in arvis,
 Hosanna in undis,
 Hosanna in istis,
 O Deus, odis.

Gloria Patri,
 Gloria nato,
 Gloria sancto
 Spiritui, qui es
 Summa potestas
 Sanctaque virtus.

D

XXVI. — ^b HYMNUS DE CHARITATE.

Alma, vera ac præclara indivisa charitas,
 Quam qui habet, Deum amat diligique proximum.
 Qui non habet, nullum auget incrementum veniæ,
 Bellua sæva, truculenta nempe avaritia,
 Quæ in ævum secum trahit sibi consentaneos,
 Ad infernâ tenebrosa, ubi pœnas sentiant.
 Charitatem vocitavit dilectus Apostolus

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERII.

^a De sex ætatibus.
^b Carmen, *ἑμπερον* et acrostichis est alphabeti serie. Charitatis æque bona atque avaritiæ sordes ob

oculos ponens; mendis scatebat, et metri inconcin-
 nitas sermonisque barbaries dubitare suadent an in
 Rabani partu numerari debeat.

Deum verum, summum, justum, omnia qui con- A
[didit,

Quem qui timet, Ipse habet charitatis vinculum.

Dira fames, duplum malum est cupido pessima,

Dimittendi et augendi semper erit anxia;

Ipsa namque et gehenna nunquam dicunt: Sufficit.

Ex radice charitatis cuncta bona prodeunt,

Namque lingua angelorum simul atque hominum,

Huic sola comparata, quæ est mater omnium.

Fera fallax, fetor malus, hæc est avaritia,

Quæ est tristis et rugosa et intollerabilis,

Ipsa sibi, nulli fratrum confert adminicula.

Grata, læta et alacris virtus ista maxima,

Credit, amat atque sperat, omniaque sustinet:

Patienter cuncta gestans, laxat nostra crimina.

Heu! quam dolenda nimis hæc est inanis stipula, B

Semper stridens atque mordens frendensque in

[labiis]

Quæ nec sibi miseretur, nec succurrit aliis.

Ille namque charitatis sequitur vestigia

Qui et fratres amat, propter Dominumque in

[proximo

Veneratur, ut lex docet diligendo jugiter.

Kalips [Chalybs] item infernalis est avarus cleri-

[cus,

[Ad] exempla Scripturarum convertit in vitium,

Quod nec Paulus inter sanctos nominari censuit:

Lætum tamen largitorem ipsum amat Dominus,

Qui alacris semper suum impertit pauperibus;

Ejus namque justitiæ permanet in sæcula.

Male vero distributa ipsum amat Dominum:

Quando ore murmuranti, corde quoque dolenti,

Dat tamen, sed jam non erit summo Deo placita.

Natu Dei felix homo collætatatur fratribus,

Misellinis et pupillis, et egenis et orphanis;

In his susceperunt viri celsi Dominum.

Olim jamque exstitisse sacræ ferunt paginae,

Quod nec ullus puto latet pauperem et divitem:

Quos qui vult considerare.....

Pauper felix collocatur sinu summo Abrahæ

Patriarchæ, glomeratur, decos sanctis ædibus,

Dives vero catenatus mancipatur ignibus.

Quare, frater Christiane, tale post exitium

Es immemor utrorumque æternale præmium?

Qui propter vitam istam parvam capis tuum me-

[ritum,

Rex æternus, Rector regum legumque dispositor,

Ipse reddo [reddit] cunctis æquum pro factis et

[meritis,

Quæ post hujus sæcli noctem nos in imo penetrant.

Sana fide sancte [sanctæ spei] homo, intende saga-

[citer,

Quæ cessant fides atque ipsa spes in ultimo,

Læta tamen hæc in ævum clara regnat charitas.

Toto nisi o beata charitatis viscera

Semper mente retinete, semper ore promite,

Et tam dictu atque factu proximis impendite.

Viva tuba, salpinx sancta, et sanctorum agmina

Hæc exemplis verbis sacris cecinerunt populis,

Unde regna semper læta capessere (possedere)

[patriæ.

Xriste, fave votis, Jesu regum Rex et Domine,

Trahe ad te! qui te volunt charitate sequi;

Quia tu es vita luxque viaque perpetua.

Ymnum tibi nunc cantamus, sacra sancta charitas,

Quæ est omen atque nomen Dei Patris gloria:

Zmaragdo luces pulchrior, omni gemma clarior.

Nitor splendens, super æthra sedens alto solio,

Fac ut tecum charitate regnemus in gloria.

XXV. — IN FESTIVITATE SANCTORUM OMNIUM.

(Apud Thomasium, tom. II.)

Christe, Redemptor omnium,

Conserva tuos famulos

Beatæ semper virginis

Placatus sanctis precibus.

Beata quoque agmina

Cœlestium spirituum,

Præterita, præsentia,

Futura mala pellite.

Vates æterni Judicis

Apostolique Domini,

Suppliciter exposcimus

Salvari vestris precibus.

Martyres Dei inclyti

Confessoresque lucidi,

Vestris orationibus

Nos ferte in cœlestibus.

Chori sanctarum virginum

Monachorumque omnium

Simul cum sanctis omnibus

Consortes Christi facite.

Gentem auferre perfidam

Credientium de sinibus,

Ut Christo laudes debitas

Persolvamus alacriter.

Gloria Patri ingenito

Ejusque Unigenito,

Una cum sancto Spiritu

In sempiterna sæcula.

Amen.

XXVIII. — IN EODEM FËSTO.

Jesu, Salvator sæculi,

Redemptis ope subveni,

Et pia Dei genitrix

Salutem posse miseris.

Cœtus omnes angelici

Patriarcharum cunei

Et propbetarum merita

Nobis præcunt veniam.

Baptista Christi prævius

Et claviger æthereus,

Cum cæteris apostolis

Nos solvant nexu criminis.

Chorus sacratus martyrum,

Confessio sacerdotum

Et virginalis castitas

Nos a peccatis abluant.
 Monachorum suffragia
 Omnesque cives cœli
 Annuant votis supplicum
 Et vitæ pŏscent præmium.

A

Laus, honor, virtus, gloria
 Deo Patri et Filio,
 Sancto simul Paraclito,
 In sæculorum sæcula.
 Amen.

SECTIO TERTIA. --- EPITAPHIA.

I. — EPITAPHIUM ^a HILTBIRATI EPISCOPI.

Pontificis clari hic requiescunt membra sepulti,
 Hildibrath dicti, nempe Dei famuli :
 Francia quem genuit mater, quem Fulda nutrit,
 Delectu et Patrem hunc sibi constituit.
 Nam præsul post hic humili moderamine factus,
 Jugiter extersit crimina cum lacrymis.
 Cujus nunc animam fac, tu Dee Christe, beatam,
 Hoc dic, o lector, dic, petit ipse Pater.

II. — EPITAPHIUM ^b EINHARDI.

Te peto, qui hoc templum ingrederis, ne noscere
 [spernas

Quid locus hic habeat, quidque tenens moneat.
 Conditus ecce jacet tumulo vir nobilis isto,
 Einhardus nomen cui genitor dederat.
 Ingenio hic prudens, probus actu atque ore facundus
 Exstitit, ac multis arte fuit utilis.

Quem Carolus princeps propria nutrit in aula,
 Per quem et confecit multa satis opera.
 Nam horum sanctorum ^c condigno functus honore, C
 Exquirens Romæ corpora duxit et huc,
 Ut multis prosint precibus curaque medela,
 Ipsiusque animæ regna poli tribuant.
 Christe Deus, hominum Salvator, Rector et Auctor,
 Æternum huic requiem da super astra pius.

III. — EPITAPHIUM ^d LOTHARII IMPERATORIS.

Continet hic tumulus memorandi Caesaris ossa,
 Lotharii, magni principis atque pii.
 Qui Francis, Italis, Romanis præfuit ipsis,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

^a Ex Fuldensis congregationis gremio ad episcopi dignitatem evectus; quam ubi sustinuerit, nullo velerum indicio facile constituas. Hildebertos, quos cum Hiltibrati nomine concilio, reperio non paucos. Quid autem *Hilt* in ejusmodi compositione veteribus Germanis significarit, investigat Greiserus noster, in prolegomenis ad Commentarium Pauli Bernriedensis de Vita Gregorii VII.

^b Hoc epitaphium basilicæ Seligenstadiensi scriptum, in qua Eginhardus tumulum accepit; cujus viri sua ætate rerum usu doctrinaque longe principis clarior, apud eruditos fama, quam quæ scholiis attolli debeat. Vindicavit autem ab amoris improbi levitate castum ipsius conjugium Cæsar Baronius Annalium tomo IX, ad annum Christi 826. Supervixit anno 848, quo secundæ synodo a Rabano celebratæ interfuit, una cum cæteris abbatibus Annus vitæ supremus mihi non compertus.

^c Sanctorum Marcellini et Petri.

^d Gemma charius hoc monumentum, frustra apud Pruniæ posteros cœnobitas querendum. Regino in Chronicis, ad annum 855 : ^e Lotharius, dispositis

Omnia sed sprevit, pauper et hinc abiit.
 Nam bis tricenos monachus sic attigit annos,
 Et se mutavit, ac bene post obiit 11 Kal. Octob.

IV. — EPITAPHIUM ^e HAISTULPHI ARCHIEPISCOPI.

B Qui intrastis templum, precibus qui implestis et ora,
 Discere non pigeat quis tumulo hoc jaceat.
 Præsulis Haistulphi sita sunt hoc membra sepulcro,
 Pontificale suum qui bene gessit opus.
 Bis senis urbem hanc pastor qui rexerat annis,
 Dogma et apostolicum protulit ore, manu.
 Justitiæ custos, reclus patiensque, benignus,
 Fidus in eloquiis et pietate placens.
 Lulli discipulus, successor rite Riculphi,
 Ambobus meritis non minor iste fuit.
 Quis te, sancte Pater, cum Christo nesciat esse,
 Splendida quem tecum vita fuisse probat?

V. — EPITAPHIUM ^f OTGARII ARCHIEPISCOPI.

Qui intrasti templum, pronus qui hanc sitis ad aram,
 Non spernas, lector, hunc titulum legere.
 Nam hic tibi mox pandit tumulus sit cujus, et isthic
 Otgarii nomen factaque clara dabit,
 Pectore sub cujus regnans patientia victrix,
 Fluctibus in tantis anchora fixa fuit.
 Felle carens, animo placidus, dulcedine pastus,
 Præsulis officium rite peregit ovans.
 Quattuor hic lustra, binos complevit et annos,
 Moxque urgente die raptus ab orbe fuit.
 Hunc meliore via credo ad cœlestia vectum,
 Non premit urna rogi, sed tenet aula poli.

atque ordinatis regni negotiis, valedicens suis, mundum reliquit, atque in Prumiam monasterium veniens, comam capitis deposuit, habituque sanctæ conversationis suscepto, in religionis professione diem clausit extremum 11 Kalendas Octobris. ^g Qui dies signate epitaphio subjicitur, a quo discedit Annalium ecclesiast. scriptor, qui quartum Kalend. Octobris ex sua, ex aliorum quoque sententia, sextum expressit; meminitque Lotharium a Rabano laudatum in libro de Anima, et ab Angelomo, præfatione in Cantica.

^e De quo consule rerum Moguntiacarum lib. IV, in *Haistulpho*, ubi licet tumulus non diserte ostendatur, illum tamen cum hoc epitaphio in S. Albani monasterio olim exhibitum, et a Rabano illustratum, ea verba docent, quibus locus is avorum memoria, bello Brandeburgico, sacrilegia flamma proditur de-

^f Et is monumentis Ecclesiæ Moguntinæ cantatus est. Anno Christi 847 relicta vita, in S. Albani sacello, quod D. Bonifacii titulum habuit, sepultus, a successore Rabano ornatus est hoc epitaphio.

Rex regum Christus, huic lætus semper adesto,
Et nobis clemens sis sine fine Deus.

VI. — EPITAPHIUM ^a RABANI ARCHIEPISCOPI.

Lector honeste, meam si vis cognoscere vitam
Tempore mortali, discere sic poteris.
Urbe quidem hac genitus sum, ac sacro fonte rena-
In Fulda post hæc dogma sacrum didici. [tus,
Quo monachus factus seniorum jussa sequebar,
Norma mihi vitæ regula sancta fuit.
Sed licet incaute hanc nec fixe semper haberem,
Cella tamen mihi nect mansio grata fuit.
Ast ubi jam plures transissent temporis anni;
Convenere viri vertere fata loci :
Me abstraxere domo invalidum regique tulere,
Poscentes fungi præsulis officio,
In quo nec meritum vitæ nec dogma repertum est,
Nec pastoris opus jure bene placitum.
Promptus erat animus, sed tardans debile corpus,
Feci quod poteram, quodque Deus dederat.
Nunc rogo te ex tumulto, frater dilecte, juvando
Commendes Christo me ut precibus Domino :
Judicis æterni me ut gratia salvet in ævum,
Non meritum aspiciens, sed pietatis opus.
Raban nempe mihi nomen, et lectio dulcis
Divinæ legis semper ubique fuit.
Cui Deus omnipotens tribuas celestia regna,
Et veram requiem semper in arce poli:

VII. — EPITAPHIUM ^b ALCUINI:

Hic, rogo, paucillum veniens tu siste, viator;
Et mea scrutare pectore dicta tuo.
Ut tua deque meis agnoscas fata figuris,
Vertatur species ut mea sicque tua.
Quod nunc es, fueram famosus in orbe viator;
Et quod nunc ego sum tuque futurus eris.
Delicias mundi casso settabar amore,
Nunc cinis et pulvis, vermibus atque cibus.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

^a Hoc epitaphium verbatim prope expensum a se in Moguntiæ edidit Nicolaus Serarius; et ab ipso superstite dum Rabano conscriptum ostendit, et præter alia coarguit quoque versuum contextus. Publicarat jam ante Melchior Hittorpius in Commentario de divinis catholice Ecclesiæ Officiis, ubi Rabani libris de Institutione clericorum præfigitur, cum hac epigrapha: *Epicedion Rabani Mauri in vitam suam.* Jacobus Wimphelingius, ante centum amplius annos, ad calcem operis Acrostichidum de sancta cruce rejecit seu ex ruderibus monasterii Montis S. Albani, quod jam tunc cesserat Canonici, erutum et addit, in Moguntinensi cathedra sedisse annis novem, obiisse an. 886: sepultum in monte S. Albani, inde Fuldam translatum; cui parum concors Trithemius, cum S. Maximum et S. Rabanum ab Alberto cardinale Moguntia exportatos scribit in Saxoniam, conditosque in Hallensi S. Mauritii basilica, anno 1515. Sanctis autem annumerari Rabanum, etsi privati quidam monent scriptores, in publicum tamen, vel hic etiam Fuldæ, neque probantur, neque audiuntur.

^b Alcuini seu Albini Flacci, viri suis temporibus in rerum maximarum scientia summi, quis laudes præconiaque nescit? Trithemius in illustrium scriptorum censu illum merito posuit. Multa ipsius hæc

A Quapropter potius animam curare memento

Quam carnem, quoniam hæc manet, illa perit.

Cur tibi rura paras, quam parvo cernis in antro

Me tenet hic requies, sic tua parva fiet?

Cur Tyrio corpus inhiis vestirier ostro,

Quod mox esuriens pulvere vermis erit [edet]?

Ut flores pereunt, vento veniente minaci,

Sic tua namque caro gloria tota perit.

Tu mihi redde vicem, lector, rogo, carminis hujus,

Et dic, da veniam Christe, tuo famulo.

Obsecro, nulla manus violet pia jura sepulcri,

Personet angelica donec ab arce tuba :

Qui jaces in tumulto, terræ de pulvere surge;

Magnus adest Judex millibus innumeris,

Alchuiuin nomen erat, sophiam mihi semper amanti,

B Pro quo funde preces, mente legens titulum.

VIII. — EPITAPHIUM ^c REGINALDI CHOREPISCOPI.

Ecce Reginaldus pausat chorepiscopus isthic,

Corpore sed tantum, spiritus astrâ petit :

Ore manaque simul populo huic qui præfuit apte,

Mercedem plenam cui dabit omnipotens.

IX. — EPITAPHIUM ^d EIGILI ABBATIS.

Ingressiens lector per parvi domatis antrum,

Cerne legens titulum nosceque fata viri.

Abbas iste fuit famosi nominis Eigil,

Qui jacet in tumulto, sed super astra manet,

Hoc quoque cœnobium rēxit feliciter ipse

Multaque facta bona rite peregit ovans.

Martyris ^e ergo sacra cum præsule transtulit ossa,

C Ac binas pariter has dicat ecclesias ^f.

Post hæc alta petit, animamque ad sidera misit,

Corporis infirmi membra locavit et hic.

Huc quoque Rabanus, vilis successor, amando

Conscripsi hunc titulum: Christus utrosque juvet.

X. — EPITAPHIUM ^g WALACHFREDI ABBATIS.

Noscere quisque velit tumulto hoc quis conditus ex-
[stet,

etate ingenii monumenta in lucem præolata; inter quæ posteriores non ferunt, quæ tom. I, V et VI Antiq. Lectionis, vir juris ac veteris memoriæ callens, Henricus Canisius, qui et hoc epitaphium ipsius, Albini an Rabani ingenio scriptum intexit, de quo libro i Antiq. Fuldens. inquisivimus, cum vicina Fuldæ Hirsfeldensis ecclesia Albini cineres et urnam sibi vindicet. Mortuum ferunt anno 804, et titulus a Canisio proponitur, quo beatæ memoriæ dominus Alcuinus abba obiisse scribitur in pace, xiv Kalend. Junias. Tom. VI Antiq. Lect. et ad eandem diem Martyrologio Rabani ejus celebratur depositio.

^e Absque Rudolphi commentario fuisset, hujus Reginaldi jam nulla memoria viveret. Traditur itaque in Actis Rabani, Olgarii archiepiscopi fuisse suffraganeus, sive chorepiscopus, et Rabano in transferendis condendisq. SS. Venantii, Urbani et Quirini, aliorumque divorum reliquiis, sedulum et pium adfuisse constat.

^d De Ægile abbate Fuldensi, Rabani educatore, actum supra.

^e Sancti Bonifacii.

^f S. Salvatoris et S. Michaelis.

^g Anglæ divitis is abbas, Walafredi Strabi nomine vulgo notior, discipulus Rabani; et in S. Galli ar

Perlegat hunc titulum, omnia sique sciet.
 Ergo Walachfredus tumulatus sorte quiescit,
 Presbyter et monachus, ingenio hic validus.
 Abbas coenobii hujus, custosque fidelis,
 Hic fuerat caute dogmata sacra legens.
 Nam docuit multos, metrorum jure peritus;
 Dictavit versus, prosa facundus erat.
 Invitans instantes oves ad pascua Regis,
 Distribuit dulcem fratribus ore salem.
 Moribus ipse probus, virtutum exempla reliquit.
 Discipulis pastor, plebis et almus amor.
 Mors fera sed juvenem hinc rapuit, damnumque fe-
 [rebat
 Multis, sed Christus hunc tulit ad Superos.
 Quisquis hunc titulum recitas, pro hoc posce fideles
 Funde preces Christo, sique places Domino.

XI. — EPITAPHIUM ADALHARDI.

Hic jacet inclusus Adalhardus nomine dictus,
 Unus de clero, mors fera quem rapuit.
 Hartnandus titulum quem condidit ipse precando,
 Cui dicat lector : Tu miserere, Deus.

XII. — EPITAPHIUM ISANBERTI PRESBYTERI ET MONACHI.

Noricus ex patribus ego sum Germanicus exsul,
 Wasconia genitus, presbyter et monachus.
 Nomen sique meum quaeris tu, lector, honeste,
 Isanbert dicor, cui miserere, Deus.

XIII. — EJUSDEM.

Noricus ex genere fueram atque Aquitanicus ortu,
 Francia meque aluit, quove fui monachus.
 Ferrum me clarum dudum dixere parentes,
 Mortis nunc tumulo vincula dira premunt.

XIV. — EJUSDEM.

Norica prima parens fuerat, Aquitania mater,
 Francia me rapuit, presbyter atque fui.
 Qui vixi monachus Isanbert nomine dictus,
 Cujus tu, lector, esto memor precibus.
 Ecce tibi, ut peteras, conscripsi promptus amore,
 Versus ad tumulum, dulcis amice, tuum :
 Tripliciter condens titulum, Trinumque precando,
 Quod te conservet summus ab arce Deus.
 Tu memor esto mei cum vivas sanus in orbe,
 Post funus tecum ut letus ad astra petam.

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

Fuldensi monasteriis educatus. De quo tom. VI Antiq. Lect. ex diversis multa collegit Henricus Canisius, et in Antiq. Fuld., lib. 1, laude eum sua pro merito cohonestavimus. Creatum abbatem volunt in ordine duodecimum, anno Christi 842 obiisse in Augusta, quo hoc epitaphium transmissum an. 849, regiminis sui octavo; ut Jodocus Meztlerus, lib. de illustribus Viris S. Galli, ex Hermanno Contracto, docuit.

^a Repetitur ab ultima Christianorum antiquitate, nonnæ vocabulum Patribus usurpatur pro religiosa et consecrata Deo femina : id quod valde significanter S. Hieron. ep. 22, ad Eustochium : Maritorum expertæ dominatum, viduitatis præferunt libertatem. Castæ vocantur et nonnæ. Consule.

^b Plane consentiens huic epitaphio Reginonis Chronicon. « Anno Dominicæ Incarnationis 851 obiit He-

A

XV. — EPITAPHIUM WIGFRIDÆ.

Nobilis ecce jacet tumulata hic femina Wigfrid,
 Quam Saxo atque Thuring gaudent habere genus.
 Hæc quoque conjugium sortita ac pignora prompsit,
 Et post busta viri ^a nonna dicata Deo est.
 Nam titulum scribi hunc ejus quoque filia fecit,
 Theotfrid, quæ matri jungere funus amat.

XVI. — EPITAPHIUM ^b IRMINGARDIS.

Ingrediens quisquis hanc ædem rite revisas,
 Noscere te libeat quid tumulo hoc lateat.
 Femina hic pausat Augusta et nobilis ortu,
 Irmingarda cui nomen erat deditum.
 Quæ hoc opus incipiens hic aulam condere jussit
 Ad Christi laudem atque sui requiem.
 Nam pia reliquias sanctorum ex urbe receptans
 Romana, huc vexit hicque locavit eas,
 Ipsorum caperet meritis ut gaudia vitæ,
 Delicti ac veniam perciperet precibus.
 Caste conversans mundana hæc gaudia sprevit,
 Pauperibus larga omnibus apta bonis.
 Nobiliter vixit, aliis exempla reliquit
 Virtutum, sibi met præmia læta parans.
 Hæc quoque dum expleret juvenile hic tempus et
 Maturæ ætatis inciperet, jam obiit. [annos,
 Linquens regna soli penetravit regna polorum,
 Cum Christo et sanctis gaudia verâ tæpens.
 Hanc rogo tu, lector, commenda rite Tonanti
 Assiduis precibus, Christus eam ut habeat.
 Cum quo congaudens vivat feliciter ipsa
 Angelicis semper mixta beata choris.
 Has ego Rabanus confeci versibus odas,
 Ex obitu mœstus, ex requie et gratulans.

^c Obiit autem Irmingarda imperatrix anno Dominicæ Incarnationis DCCCLII, indictione XIV, XIII Kal. Aprilis, in die Parasceve, hora quasi sexta, et requievit in pace.

XVII. — EPITAPHIUM TUTINI.

Hic jacet insignis vir, nomine Tutin, humatus.
 Complens communem, sorte vocante, diem;
 Alta clarorum qui natus stirpe parentum,
 More omni proceres æquiparavit avos.
 Ingenio, probitate, fide verbique decore

D rimingardis regina, conjux Lotharii imp. venerabilis et Deo acceptabilis matrona. » At priscis diplomatistis nomen etiam imperatricis præferre observavimus. Porro Irmingardi Augustæ in prænobili Alsatici soli virginum monasterio, quod Ehrinsteinium appellant, sepultura obvenit : id vero monasterium Hirringardis, uxor Ludovici Pii, circa annum Domini 849 felici origine beasse; Lotharius autem et ejus conjux Irmingardis multis opibus cumulasse scribitur. Unde Bruschii placita in catalogo Argentinensium episcoporum non dissimules, qui cum Lotharii reginæ tribuit parthenonis originem, hanc et filiam ejusdem nominis ibi tumulatas accepit. Sed auscultem hic magis recentioris, haud vulgaris notæ scriptoris, Francisci Guillimanni arbitrio, quem adeas licet in Hattone Argenteratensis Ecclesiæ episcopo vicesimo uno.

Inter regales vixit honore viros.
 Quem juvenem medlis cecidisse viriliter armis
 Effecit Domini gratia magna sui.
 Frater pontificis fuit ille celerrimus armis,
 Qui huc germani detulit ossa sui.
 Flecte genu, palmasque leva, bone lector, et orans
 Dic, precor : Ambobus propitiare, Deus.

XVIII. — EPITAPHIUM GUNDRAMNI.

Hic locus [ecce] tenet congestos rite sepulcris
 Cultorum cineres ac tegit ipse suos.
 Nam Gundramnus adest isthic, et corpore subtus
 Sarcophago latitat, spiritus alta petit.
 Pro quo tu, lector, digneris fundere Christo,
 Posco, preces Domino, ut faveat famulo.

XIX. — EPITAPHIUM ^a OTDRUDÆ CONJUGIS EJUS.

Conjux namque hujus Otruda et nomine dicta,
 Cespitè contacta hic condita rite jacet.
 Horum nempe datu Bonifacius obtinet istum
 Martyr rite locum, consecrat et Domino.
 Christe Deus hominum Salvator, Rector et Auctor,
 Æternam in cœlis da pius his requiem.

XX. — EPITAPHIUM ^b RATLAICI PRESBYTERI.

En servus Christi Ratlaicus nomine dictus
 Corpore hic pausat, spiritus alta petit.
 Presbyter hic fuerat, sophiæ et studiosus amator,

SCHOLIA CHRISTOPHORI BROWERI.

^a In obscura privatorum memoria nihil hic occurrit exogitatu promptius quam quod lib. iii Antiq. Fuld., cap. 13, in monasterii Solzhelli originibus traditum est, ubi facta mentio Guntrami nepotis Rabani, cujus donatione tractus ille terrarum, in Bambergæ et Eistadii diocæson limitibus, monasterio Fuldensi obtigit. Neque prohibet ibi capellanum et D. sacrum salutari : cum enim in palatio militasse, et regia liberalitate S. Solæ curiam impetrasse scribitur, fieri potuit ut maturior jam annis, post ma-

A Officiū abbatis et bene gessit opus.
 Solers ac strenuus divinæ dogmate legis
 Scrutando didicit atque alios docuit.
 Is ex Colonia adveniēti regi en Ludovico
 Conjunctus valde utilis huicque fuit.
 Plures nam docuit verbis, et scribere fecit,
 Quæ fuerant apta plurima ad officia.
 Nam juvenis vitam hanc linquens migravit ad æthra,
 Atque ibi cum Christo gaudia vera tenet.
 Est locus in primo felix Oriente remotus
 Qua patet æterni maxima porta poli.
 Nec tamen æstivos hiemis vel propinquus ad ortus
 Sed qua sol verno fundit ab axe diem.
 Illic planities tractus diffundit apertos,
 Nec tumulus crescit, nec cava vallis hiat.

B Sed nostros montes, quorum juga cæsa (celsa) putantur,
 Per bis sex ulnas inminet [eminet] ille locus.

Hic solis nemus est et consitus arbore multa
 Lucus, perpetuo frondis honore virens :
 Cum Phaetonteus flagrasset ignis ab axe,
 Ille locus flammis inviolatus erat.
 Et cum diluvium mersisset fluctibus orbem.
 Deucalæoneas exsuperavit aquas.
 Non hunc exsanguis morbi, nec ægra senectus,
 Nec mors crudelis, nec metus asper adit.

C trimonium abdicato sæculo, monasticen amplexus sit, et hinc iterum ad regum obsequia traductus. Nostre conjecturæ favet iste versiculus :

Horum nempe datum Bonifacius obtinet istum
 Martyr rite locum, consecrat et Domino.

^b Ejus in hymnis meminimus, seu successoris Eginhardi, et abbatis Seligenstadiani : hic jam justis honoribus a Rabano cumulatur.

DUBIA ET SPURIA.

Anacleta quædam RABANI et aliorum non dissimilis argumenti et styli, digna quæ ad memoriam antiquitatis, dispersa et dissipata, recolligantur.

I.

Alexandri et Fabiani pontificum Romanorum elogium, quod eis Rabanus scripsit postquam illorum reliquias in monasterium et ecclesiam B. Dei Genitricis intulit apud Fuldam, in colle septentrionali, quem superioris sæculi injuria vastatum novis operibus jam exornat reverendissimus abbas Joannes Friedericus.

Pontifices summi, Roma huc quos misit habendos,
 Rectores fuerunt sedis apostolicæ.

Hos servos Christi Raban suscepit ovando,
 Illorumque ossa hoc condidit et loculo.

Levitæ ergo duo prædicta ex urbe secuti,
 Venerunt istuc, digni et honore suo.

Quos idem famulus Domini mox obvis, astans
 Supplex accepit, hucque simul posuit.

D Martyr Alexander, martyr Favianus et ipse,
 Huc venire simul, doctor uterque pius.

Discipuli Christi, pape dignique ministri,
 Felicissimus hic Agapitusque manent.

Omnes hi pariter aulam hanc satis ossibus ornant,
 Virgo Dei genitrix quam dicat et meritis.

Vos quoque qui intrastis templum, istos cum prece
 Patronos vobis quærite in auxilium. [fusa,

II.

Sanctorum Urbani et Quirini ac Venanti ossa in ecclesia montis S. Joannis Baptiste conduntur : et versus eorum honori erecto ciborio sequentes a Rabano inscripti sunt.

Præcursor Domini, Christum qui tinxerat undis

Hanc aulam inhabitat sanctificatque domum.
 Quattuor hancque viri Christi magnalia scriptis
 Qui tunc expresserunt, ecce colunt pariter.
 Sed homines sancti valde et sacro ordine clari
 Non minus exaltant nobilitantque locum.
 Quos huc diversis duxit ex partibus orbis
 Servorum Domini strenuus actus amor.
 Quirinum [F., Urbanum] Roma, Quirinum Siscia misit,
 Quos pie suscipiens continet iste locus.
 Insignis præsul sanctus Venantius, atque
 De Alimino veniens, hic simul ipse manet.
 Hos quoque susceptos Rabanus sorte locavit.
 Sarcophago hoc : digne condidit et titulum
 Deposcens omnes templum qui gressibus intrent,
 Ipsum ut commendent rite Deo precibus.

III.

*Epigraphe SS. Tiburtii, Valeriani et Cæcilie, ipsa-
 nothecis insculpta, quando eorum ossa veneranda
 in Ruthesdorstiensi nunc collegiali ecclesia Ful-
 densis ditionis Rabanus deposuit.*

Postquam Rex regum Christus super æthera celsa
 Victor conscendit arbiter omnipotens,
 Servorum turbam hic liquit plebemque fidelem,
 Qui verbo et factis plurimas lucra darent.
 Inter quos isti quorum hic membra quiescunt,
 Virtutum titulis eximii fuerant.
 Hi pompam mundi spernentes rite tenebant
 Martyrii palmam virgineumque decus.
 Germani ecce duo hic pausant, quos virgo beata
 Lucrata est Christo dogmate Cæcilia.
 Valerianus adest unus, Tiburtius alter,
 Nomine præclarus clarior et meritis.
 Has tres personas Romana ex arce meantes
 Suscepit Raban, Christe, tuus famulus :
 Patronosque sibi exoptans fieri arte magistra
 Ornavit tumulum, condidit et titulum.

IV.

*Operi quadrilatero quod turris instar Fuldæ Rabanus
 in basilica Salvatoris sanctorum honori molitus
 est, sequentia tetrasticha inscripsit. Primum in
 orbem excurrit, sequentia lateribus adhæserunt.*

Nomine quos noto locus hic et imaginè signat
 Præclaros Christi ecce Dei famulos :
 Qui corde impavido rubuerunt sanguine sacro
 Pro Christo jam animas opposuere suas.

In primo latere.

Martyribus Christi quorum hic ossa quiescunt
 Rabanus humilis condidit hunc tumulum.
 Horum tu, lector, si noscere nomina curas
 Arca superposita pandit et ipsa tibi.

In secundo.

Roma decus mundi, laus rerum, summa potestas :
 Hos jam lectores pontificesque habuit,
 Cum quibus hic pausant sumpti de partibus orbis,
 Virtute clari, Christe, tui famuli.

In tertio.

Felices nimium atque beati
 Quos rex Christus ovans arce superna
 Sanctis pro meritis collorat astris,
 Vitam supremam reddit et illis.

In quarto.

Qui templum Domini gressibus intrant,
 Hos nunc admonet corde benigno
 Christum suppliciter ut prece poscant
 Quo cum martyribus sidera præstet.

V.

*Ad Haistulphum, archiepiscopum Magontinum, cum
 illi de Institutione clericorum libros grati officii
 causa dedicaret.*

Hæc tibi, sancte Pater, devoto munera trado,

A. Quæ tu dignanter qualiacunque cape.
 Tu decus es nostrum, doctor summusque sacerdos,
 Dux sacer, et princeps, lux, via, pastor, honor.
 Nam quia tu templum dedicasti martyris almi
 Per servum donum hoc martyr et ipse dedit
 Nam est nonus et decimus octingentesimus annus,
 Ex quo Salvator venit in arva pius.
 Qui te præfectum tribuat faciatque beatum,
 Inserat et lætum cœlibus angelicis.
 Abbas namque meus vesterque fidelis amicus,
 Egil hæc voluit reddere dona tibi.
 Se totum atque offert, suaque omnia sponte ministrat:
 Quem tecum summus salvet in arce Deus.

VI.

*De iisdem libris ad Fuldenses monachos, cum paræ-
 nesi quæ illos ad divinarum litterarum studia cohø-
 ratur.*

Cernite quid voluit, fratres, sententia legis.
 Quæ mandat rite noscere verba Dei.
 Aures quisquis habet hic audiat, inquit, apertas,
 Quid dicat sanctus Spiritus Ecclesiis.
 Cui Psalmista pari concordat grammate, plebem
 In legem Domini cernere rite iubens.
 Sic quoque nos semper oculis atque auribus est fas
 Intentis, fratres, discere verba Dei.
 Quid mandat dictis, quid factis indicet ipsis.
 Quæ codex geminus continet ille suos :
 Quid celebrando piis signet charissima Christi
 Sponsa sacramentis et studiis variis :
 Namque poposcitis hæc vobis reddere scriptis,
 Exhibui parvis hæc tribus ipse libris.
 Quid cultura velit, gradibus quid nuntiet almis,
 Quid prece, quid festis sancta Dei Ecclesia :
 Dogmata quæ cunctis pia discere, quæve docere,
 Concedet ordinibus mystica dicta Dei.
 Sed licet hæc tota non possum carpere scriptis.
 Plurima complexus hic tamen arte dedi.
 Hæc ego peccator Rabanus dona Tonantis,
 Vobiscum capiens, nunc pia participo.
 Supplex vos posco, testans per sceptrum Tonantis,
 Me ut commendetis vos precibus Domino,
 Quatenus ipse pius concedat dona salutis,
 Vobiscum mihi regna beata poli.
 Christus dux vester, Christus rex, Christus amator,
 Semper vos salvet, summus in arce Deus.

VII.

*Vetus Scriptum ac sancta cruce, Rabano forte ascri-
 bendum.*

(Ex Hersfeldensis abbatiæ bibliotheca.)

Ecce imago Salvatoris membrorum suorum posi-
 tione consecrat nobis saluberrimam, dulcissimam
 ac amantissimam sanctæ crucis formam : ut in ejus
 nomine credentes et ejus mandatis obedientes, per
 ejus passionem spem vitæ æternæ habeamus ; ut
 quotiescunque sanctam crucem aspiciamus, ipsius
 D recordemur, qui pro nobis in ea passus est, ut eri-
 peret nos de potestate tenebrarum, deglutiens qui-
 dem mortem, ut vitæ æternæ hæredes efficeremur.
 Profectus in cœlum, subditis sibi angelis, et pote-
 statibus, et virtutibus ; utque recogitemus quod
 non corruptibili argento vel auro redempti sumus
 de vana nostra conversatione paternæ traditionis,
 sed pretioso sanguine suo, quasi cruore agni in-
 contaminati et immaculati Christi, ut simus et nos im-
 maculati in conspectu ejus in charitate : ut per hæc
 efficiamur divinæ naturæ consortes, fugientes ejus,
 quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem.
 Sunt quippe et in ipsa depicta cruce nomina Redem-
 ptoris ejusdem Domini nostri, quædam ex divini-
 tatis ejus substantia, quædam vero ex dispensa-
 tione susceptæ humanitatis assumpta, ut ostendere-
 tur quod idem mediator Dei et hominum et Patri
 esset in deitate consubstantialis atque coequalis, et
 matri in humanitate suscepta connaturalis atque

consimilis, quia omnem naturam nostram ipse perfecte suscepit absque peccato humano.

Qualitas autem eorum facile per rationem subternexam potest cognosci, utrum ad divinam vel ad humanam ejus pertineat naturam.

CHRISTUS namque Græce chrismate est appellatus, hoc est, *unctus*. Sacerdotes ergo et reges apud Judeos sacra unctione in Veteri Testamento ungebantur, et ideo Christus *unctus* Latine appellatur; vel unctiono dicitur, quia rex et sacerdos est: qui non oleo materiali, sed oleo lætitiæ, hoc est, Spiritu sancto unctus est præ omnibus participibus suis. Et apud Hebraicam linguam Christus Messias nominatur.

JESUS Hebraice, *Sothor* Græce, *salutaris* vel *Salvator* Latine interpretatur: pro eo quod cunctis gentibus salutifer advenit.

IMMANUEL vel Emanuel ex Hebræo in Latinum significat *nobiscum sit Deus*, scilicet quod per Virginem natus Deus hominibus in carne mortali apparuit.

DEUS dicitur propter unitam cum Patre substantiam. DOMINUS, propter servitutem creaturarum. Deus autem et homo, quia Verbum simul et caro est.

UNIGENITUS autem vocatur per divinitatis excellentiam, quia genitus sine fratribus. Primogenitus per susceptionem hominis, in qua per adoptionem gratiæ habere fratres dignatus est, quibus esset primogenitus filius.

HOMOUSION. Patri ab unitate substantiæ appellatur. Substantia enim vel essentia Græce *ousia* dicitur. Omousium utrumque conjunctum sonat una substantia.

PRINCIPIUM, eo quod ab ipso sunt omnia, et quia ante eum nihil est.

FINIS, quia dignatus est in fine sæculorum humiliter in carne nasci et mori: vel quia quidquid agimus ad illum referimus, et ad eum cum pervenerimus, ultra quod quæramus non habemus.

OS DEI est, quia Verbum est ejus. Nam sicut pro verbis, quæ per linguam fiunt, sæpe dicimus illa vel illa lingua; ita pro verbo Dei ponitur os, quia mos est ut ore verba formentur. VERBUM autem ideo dicitur, quia per eum omnia Pater condidit sive jussit.

VERITAS etiam vocatur, quia non fallit, sed tribuit quod promittit.

VITA est, nam omnia vivificat. IMAGO dicitur propter Patris parem similitudinem. FIGURA, quia suscipiens formam servi, per operum virtutumque similitudinem, Patris in se imaginem atque immensam magnitudinem designavit.

MANUS DEI est, quod omnia per ipsum facta sunt. Hinc et DEXTERA, propter effectum operis totius creaturæ, quæ per ipsum formata sunt. BRACHIUM nuncupatur, quod ab ipso omnia continentur.

VIRTUS, quod omnem Patris potestatem in semetipso habeat, et omnia potest.

SAPIENTIA, Græca vox, *sophia*, quod ipse revelet mysteria scientiæ et arcana sapientiæ. SPLENDOR, propter quod manifestat.

LUX, quia mundum ex alto illuminat. Lux, quia ad virtutem contemplandum cordis oculos reserat. SOL, quia illustrator justitiæ ac prudentiæ.

ORIENS, quia rerum cœlestium fons, et luminis auctor, et quod oriri nos faciat ad vitam æternam. FONS, quia omnium in natura rerum origo est, vel advocatus scientiarum, quod faciat homines vere scientes.

PARACLETUS, id est, consolans, advocans et provocans, quia pro nobis intercedit apud Deum Patrem, et ad culpas nostras removendas curam gerit.

SPONSUS, quia de cœlo descendens adhæsit Ecclesiæ, ut essent duo in carne una. ANGELUS dicitur propter annuntiationem paternæ ac suæ voluntatis;

A unde et apud prophetam « magni consilii angelus » legitur, dum sit Deus atque Dominus angelorum.

MISSUS dicitur, quia Verbum caro factum est. Homo vero, quia incarnatus est.

MEDIATOR, quia de morte ad vitam nos perducit. PROPHETA, quod futura revelavit. SACERDOS, quod pro nobis hostiam se obtulit. PASTOR, quia custos est. MAGISTER et doctor Rabbi, quod ostensor.

NAZARENUS vero a loco, Nazaraeus a merito, id est, *sanctus* sive *mundus* adjective, quia peccatum non fecit. Si quidem et aliis inferioribus rebus nomen species ad se trahit Christus, ut facilius intelligatur.

PANIS autem dicitur, quia caro vivificans. VITIS, quia ex sanguine ipsius redempti sumus. FLOS, quia electus præ filiis hominum. VIA, quia per ipsum ad Deum Patrem imus. OSTIUM, quia per eundem ad Deum ingredimur. MONS, postquam excelsus est et firmus.

PETRA, quia maxima firmitas est pie credentium. LAPIS angularis, quia duos parietes e diverso, id est de circumcissione et præputio, in unam fabricam Ecclesiæ jungit: vel quod pacem angelis et hominibus facit. LAPIS offensionis, quod veniens humilis, offenderunt in eum increduli, et factus est petra scandali. FUNDAMENTUM autem ideo vocatur, quia nostra fides in eo fundata est, vel quia supra eam catholica Ecclesia et apostolica, et doctrina divinitus constructa est.

A et Ω, quod Christus initium et finis est. AGNUS etiam dicitur propter innocentiam. OVIS ipse quoque vocatur ob mansuetudinem seu patientiam. ARIES, propter principatum. HÆDUS, ob similitudinem carnis peccati. VITULUS, pro eo quod pro nobis est immolatus.

LEO, pro regno et fortitudine. SERPENS, pro morte et sapientia. VERMIS idem, quia resurrexit. AQUILA, propter quod post resurrectionem ad astra lætus remeavit.

C Nec mirum si vilibus significationibus figuretur, qui dum sit Patri cœternus ante sæcula Filius, naturæ nostræ vilitatem non spernens, natus est in tempore hominis filius. Verbum enim caro factum est, et habitavit in nobis.

SANCTA CRUX.

Dextra Dei summi, cuncta creavit Iesus, Christus laxabit e sanguine debita mundo In cruce sic positus, dissolvens vincula tyranni, Æternus Dominus deduxit ad astra beatos, Atque salutiferam dederat Deus arce coronam.

Veste quidem parva hic tegitur qui continet astra : Atque solum palmo claudit ubique suo.

Iste est Rex Justitiæ. Ordo justus Deo sacer.

I. N. R. regum Dominus dominorum. A. M. Ω, Principium, Medium, Finis.

VIII.

D IN HERSFELDIENSIS AD FULDAM AMNEM INCLYTI MONASTERII BASILICA LEGEBANTUR HI VERSUS

In fronte chori inferioris, quem laicorum appellabant, ad levam.

Ut guttæ roris delentur caumate solis,

Ut flos aut folium solvitur in nihilum :

Sic decus omne perit quod oberrans hic homo quærit,

Quo breviter fruatur, post breve qui moritur.

Nil fert sincerum vel constans machina rerum,

Dum qui heri stabat, cras hodieve labat

Sed quæ sunt sursum non norunt gaudia cursum,

Lector, ad hæc propria, justa sequens opera.

Lux, laus sollemnis, ibi cunctis paxque perennis,

Nec decor ullus abest, Rex ubique summus adest.

Desine vana sequi, pro munere judicis æqui

Ob bona facta tibi vivere detur tibi.

Eia quam lætus, concors, sacer atque quietus,
Omnis ibi cœtus : non dolus, ira, metus.

Ad dextram saxi insculpti.

Sicut agri flores, sic mundi constat honores
Tempore stare brevi, conditione levi.
Mundus transibit, sed non omnino peribit,
Ejus mutatus in meliora status.
Porro divina cura sunt condita bina,
Angelus ac anima, fœdere finitima.
Utraque fine carent, sed fini cœtera parent,
Quæ maris unda tegit, terra vel aura vehit.
Hinc, homo, discerne quid sis, pacisque supernæ
Tendens ad patriam, quære teneque viam.
Corpore casurus, anima nunquam moriturus,
Juncta spe fidei, dilige dona Dei.

Epitaphium vetus in cœmeterio.

Sta, lege, pertracta, quid sis, quæ sint tua facta,
Per breve, per dubium vivitur hic spatium.
Ut flos ecce cades, cinis ad cinerem cito vades.
Summa vel ima petens, dignaque lucra metens.

Versus deorsum legendi, juxta sepulcrum Albini.

Angelus	Intactus	Verbum	Nova	Per tria dona
Jussa Dei	Venter	Caro	Stella magos	Deus infans
Fert;	Impregnatur;	Fit;	Ducit;	Magnificatur
Christus	Rex mortis	Mors	Clausi	Planta vetusta
Ad mortem	Captus	Moriens	Tenebris	Paradisi
Traditur;	Arctatur;	Perit;	Exsiliunt;	Renovatur;
Christus	Districtus	Cunctum	Sua præmia	Nostrum
Exsurgens	Judex	Cor eum	Quivis	Opus omne
Ascendit;	Rediet;	Metuit;	Capiet;	Patetiet;
Sanctum Pnuma Novæ		Fidei	Baptisma	Supernis
Discipulos	Lingua	Virtus	Hominum scelus	Ima
Inflammat.	Dantur.	Crescit.	Tollit.	Sociantur.

Laus Deo et Virgini Matri.

INDEX

RERUM MEMORABILIU ET VERBORUM LOCUPLETISSIMUS

Quæ in his RABANI MAURI sex tomis continentur.

A

Aaron cur dictus mons fortitudinis, v, 52. Ejus sacerdotio Christi exprimitur sacerdotium, *ibid.* In idololatriam labitur, u, 211. Idololatriæ auctor cur non simul cum populo punitus, u, 226. Ejus et Moyses in persecutores mirus effectus, u, 683. Aaron præternisso, cur Deus ad Moysen et Eleazarum filium Aaronis sermonem direxerit, u, 684. Ejus laus, u, 1087. Sacerdos cum filiis ungitur, *ibid.* Pater Heli, u, 26. Ejus sacerdotium a Christo abrogatum, u, 1088, 1089. Aaron in Musea, cur alius in Or mortuus dicatur, u, 874. Aaroni, ejusque filiis ante diem septimum unctio: sua non licuisse exire e tabernaculo, u, 533. Cur, u, 531.

Aas sagitta terram trib. vicib. perentius verbi prædicatorum typus, u, 221-225.

Abana fluvius, v, 332.

Abarim typicæ quid significet, v, 360.

Abba quid significet, v, 1452, vi, 315.

Abdenago dicitur servieus laceo, v, 69.

Abel interpretatur luctus, seu vani-

tas, v, 52. Justus recte offerens, vi, 790. Cur a fratre occisus, i, 501.

Abdias recte dicitur servus Domini, v, 68.

Abel, nomen urbis in termino Israel, fuit vero et alia hujus nominis Abel

Bethmata dicta, u, 31.

Aber fluvius, v, 322.

Abia dictus pater, Dominus, et cur, v, 59.

Abidos, unde nomen invenerit, v, 355.

Abimelech naturalis Gedeonis, seditiosus, occisor fratrum, excepto Joathan, u, 1170. Typus Antichristi, u, 1173. Hebraice, frater meus rex, *ibid.* Turrem Sichimorum expugnat, perit, illa lapidis molaris parte in caput, *ibid.*

Abimelechi nomen Judæ prodit, personam gestat, u, 59.

Abimelech, et alii filii Gedeonis, cujus typum gerant, v, 56.

Abioce heb. quid significet, u, 1143.

Abiecti sæpe ad honorum gradus evolvuntur, u, 839.

Ablutio bapt. omnia nobis delicta remittuntur, u, 171.

Abnegatio sui ipsius cujusmodi. Item

diaboli et ejus pompis, vi, 1172.

Abortum procurans qua pena afficiendus, u, 112. Mystice quis abortivus, *ibid.*

Abra quid significet, v, 33; u, 621.

Abrahæ in Geraris peregrinanti uxor a rege tollitur, i, 539. Triplicem Dei habet figuram, i, 530. Secretorum divinarum sit particeps, *ibid.*

Abraham et Lot egregia mansuetudo, i, 536. Typice quid significet, i, 536.

Abrahæ quomodo licerit celare uxorem, i, 535. Cur sororem dicere eam maluerit quam uxorem, *ibid.* Quorum typus, *ibid.* Quomodo exiens

Ægypto dives potuerit esse, i, 533.

Nomen ejus mutatur, i, 537. Cum Agar congregiens num adulterium commiserit, i, 543. Ejus concinnum, u, 1084, 1085.

Abrahæ filii qui, u, 285. Ejus semen cur servi, Jacob vero electi dicantur, v, 793. Fides quanta, u, 354,

333. Sare, *ibid.* Pietas et obedientia, vi, 792-796. Filium Isaac immolaturus D. i Patris tenet personam, iv, 248.

Abrahami exemplo ostenditur ad salutem legem veterem non sufficere, v, 1348.

Abasalon Judæ prodit, typus, v, 39. Post quadraginta et non quatuor annos, ut quidam mendosi libri habent, post civitatis Nohe expugnationem in Hebron ivit redditurus Deo vota, in, 105. Allegorie Judæorum populum denotat, in, 107. Et Judam, *ibid.* Mulo fugiens in quercu suspensus Judæorum typus, *ibid.* Tres lanceæ ejus lateri infixæ quid significant, *ibid.*

Abscendentes se a facie Dei qui, i, 491.

Abhæsonce cur Israelitæ sacrificarint, in, 753.

Abstinere teneri sacerdotes ab esu sacrificiorum, ii, 488. Item leprosos et fluxum seminis patientes, ii, 490.

Abstinentium ab heret. societate, in, 801.

Absynthio lactari mystice quid denotet, v, 875, 874.

Abundantiæ in peccato duo genera, et turbum adducens iram, in, 919, 920. Abyssus significata vide, v, 314, 315. Abyssus quando erupit, v, 382.

Accaron, urbs Palestinæ, in tribu Juda, et an fuerit turris Stratonis, in, 29.

Accipitur significatio, v, 253.

Acediæ descriptio et effectus, vi, 1251. Ejus origo et natura, *ibid.*, 1252. Qui suos amatores vexat, *ibid.* Ejus notæ, *ibid.* Detestatio, 1253. Remedia, *ibid.*

Acervus testimonii, sive testis, litt. et figur., quid designet, i, 607.

Acetum symbolice corruptionem significat Scripturæ, ii, 1208.

Acetum in nitro quid designet, v, 761.

Achab figura heret., v, 60 et 61.

Achasis origo et descriptio, v, 348. Achas typus malorum Christianor., v, 54. De anathemate in expugnatione Jerichontina sapiens quos denotet, in, 291.

Achar quid significet, v, 377.

Acharis quid, in, 898. Heret. designat, *ibid.*

Achas hereticos designans cur vocetur apprehendens, v, 62.

Achath interp. umbraculum, v, 375.

Achazi, filium in holocaustum offerentis impletas, in, 248. Ejus clades, *ibid.*

Achazias quare vocatus apprehendens Dominum, v, 61.

Acheldemach, quid sign. Judæorum-que de hoc agro constitutio, v, 382.

Achimaas et Jonathan in puteo se abscondentes, quid denotent, in, 109.

Achior, licet idololatricæ deditus, tamen aliqua vera de divinis operibus et miraculis predicavit, in, 535. Similiter amici Job, in, 533, 534. Quos denotent, *ibid.* Ob veritatem dictam a servis Nahuodonosor arbori pedibus alligatur, et ab Israelitis solvitur, in, 531, 533, 611. Caput Holophernis dum conspiceret exanimatus concidit, resurgens Judith adoravit, in, 576, 629. Ecclesiam designat, *ibid.* Humanissime ab Ozia hospitio et convivio susceptus est, in, 612.

Achitophel a Davide deficiens ad Jonathan pulcher Judæ et heret. typus, in, 107, 406. Joiada in ejus locum substituit, figura S. Matthiæ, qui Judæ successit, *ibid.* Ejus obitus, in, 107.

Aciei militaris liber primus instructor, v, 431.

Acolyti qui sint, v, 95. Unde dicti, i, 304. Eorum munus, *ibid.*

Acroceranui montes, unde dicti, v, 365.

Actorum templi Salomonis cura præcipua, i, 304.

Actus virutum sunt iudices, v, 745. Ad Christum omnia prophetarum oracula collimant, in, 1224.

Adæ significatio, v, 51, 1586, 1587. Lingua hebræa animalibus nomina imposuit, v, 199. Ejus felicitas ante lapsum, i, 462. Ejus mortalitatis et miseriarum causa, *ibid.* Ejus caro in conditione alia, alia in resurrectione, i, 462. Per peccatum paradisi ejectionis, qua ratione restitutus, in, 716.

Ad silvam cum amico ire, quid mystice significet, i, 907.

Adhuc æternitatem designat, v, 745. Adeodatus David dictus, et cur, in, 415.

Adher quid significet, i, 617.

Adire cum fiducia ad thronum, etc., quid significet, vi, 758.

Aditum varia vocabula, et sign., v, 599.

Admonitio quid, vi, 682.

Adonai notio, iv, 603; ii, 29, 633.

Adonias fastu elatus regnum paternum affectans, Judæorum tenet typum, in, 125, 126. Ejus etymon, *ibid.*

Adonibezech caput, amputantur ei summitates manuum pedumque, in, 112.

Adonibezech cur dicatur dominus fulminis, v, 55.

Adoniram dominus meus excelsus interpretatus, Domini nostri aptus typus, in, 137.

Adoptionum, regenerationum, resurrectionumque diversæ species, i, 1023.

Adoptivi æque filii atque naturales habentur, in, 112.

Adulteriæ instabilitas, v, 777.

Adulteri filii heretici, et quare, in, 685. Eorum infelicitas, *ibid.*

Adulterii, divortii et concubinarum penitentia ex concilio Anagnino, vi, 1558-1596. Concubinae et uxoris distinctio, *ibid.*

Adulterii diversæ species, ejusque animadversio, in, 461 et seq. Gravitas, v, 690.

Advenæ cura habenda, in, 460. Item mensura, statera et regula, *ibid.*

Advenæ, pupilli et viduæ in judicio habendam esse rationem, in, 94.

Advenæ supus in hoc mundo, in, 1131, 1132; iv, 610.

Adverbia per terminationes cognoscuntur, v, 634.

Adversitatum perpessarum merces, iv, 322.

Edificante littera non esse opus allegoria, in, 697.

Edificantes in injustitia qui, v, 974.

Edificatio qualis esse debeat, v, 800 et 803.

Edificiorum diversa vocabula, eorumque notiones, v, 409. Eorum dispositio, v, 560. Eorum extruendorum instrumenta, v, 564.

Egiso sit abbas Fuldensis IV, i, 83, 86.

Egyptiorum libido, et idololatricæ quantitas, v, 816. Triduanas tenebras sustinentes heret. typus, in, 752. Eorum primogenita percutiuntur, in, 756.

Egyptiis ob idololatriam digna passis, Hebræi escam a Deo acceperunt, in, 743.

Egyptus, unde originem duxerit, v, 343. Ejus situs, *ibid.* Ejus fertilitas, *ibid.* Figuralliter mundum notat, in, 101.

Egyptus spiritualis, v, 889.

Ælim duodecim fontes sanctorum apostolorum typus, v, 367.

Æmulatio bona quæ, vi, 326.

Ænam variæ interp., v, 567.

Ænigma et parabola quid, iv, 694.

Quorumdam explicatio, iv, 698.

Ænigmatum sive allegoriæ explicatio pulchra, vi, 126.

Ænigmatistæ qui, ii, 723.

Æolearum insul. descriptio et nomina, v, 357.

Æqualem statæræ, ponderum, etc., esse affectandam, in, 1064, 1065.

Ærarii vis et usus, v, 405.

Æris acceptiones, v, 275.

Æris delictio et usus, v, 275. Ejus allegorica acceptio, *ibid.*

Æstus, in, 615.

Æstus maris accessus et recessus quid significat, v, 315.

Ætatis significatio triplex, v, 306.

Ætatum sex mundi mystica expositio, i, 469.

Ætatis et aliarum rerum vicissitudo, vi, 1575.

Ætatum priorum sex in varia sæcula discretio, i, 469.

Æternitatem quasdam sæculorum ante hæc mundi tempora fuisse comprobatur, v, 657.

Æternum quomodo accipiendum, in, 53.

Æthera quæ cœli pars, v, 265.

Affectus ad liberandum populum in Judith, an licitus et honestus fuerit, in, 622.

Allitionis animæ festivitas qualis, et qui peragenda, in, 786.

Africa, unde dicta, v, 351.

Agar signif. et exilium, v, 371; i, 543 et 561.

Aggæus, idem quod lætus resonat, v, 69.

Agnatorum et cognatorum quæ sit ratio et constit. in S. lit., v, 189.

Agnum immaculatum offerre quid, in, 624.

Agnus cur filius Dei factus, in, 789.

Christum et apostolos sæpe signif., v, 202.

Agon quid, ejusque species, v, 549.

Agon Christianus ejusmodi, v, 1229.

Agriculturæ custos qui, in, 403.

Adæ agricultor ante lapsum non fuit laboris afflictio, sed ex hilaratio voluptatis, i, 498.

Agnum Jeremias in Anathoth cur a filio patris emerit in captivitate, v, 1051.

Agrorum variorum descriptiones et fertilitates, v, 410. Quomodo colendi, v, 503. Ecclesiæ typus, *ibid.*, et in, 1204.

Alæ in Script. quid sign., v, 211.

Alarum sonitus instar militarium aquarum quid denotet, iv, 558, 569, 741.

Alarum interpretatio, vi, 856 et seq.

Alabastrum quid, ubique crescat, i, 1100; v, 463. Nardo spicato cur Marcus, Joannes vero nardus pistico repletum referat, *ibid.*

Allandi (S.) martyris elogium, iv, 49. Ad ejus vitæ imitationem exhortatio, iv, 50.

Alberti Brandenb. Mogunt. archiep. studium, merita et dignitates, i, 67. Ep. dedic. levat S. Rabanum de terra, *ibid.*

Albini Angl. de Rabano discipulo suo versus, i, 65.

Albus, unde dicta, v, 345.

Alcyone exuberante tranquillum est pelagus, v, 246.

Alexandro quale monstrum mortem portenderit, v, 198.

Alexander magnus, rex Macedon.

Darium percussit, ii, 1139. Qui primus regnasse in Græcia dicitur, cum constet multo ante eum regnasse, *ibid.* Paribus subjugat, *ibid.* Ejus inexplēbilis tyrannus, *ibid.* Ejusdem vite descriptio, iii, 1130, 1131. Ejus in regno successores, *ibid.*

Alexandri et Fabiani PP. Rom. elogium, vi, 1675.

Alexandri (S.) papæ et martyris reliquias miraculis clarent, i, 44. Eorum virtute dæmon ejicitur, *ibid.* Puella contracti ne membrorum liberatur et inauribus donatur, i, 45. Nauta veneratione reliquiarum S. Alexandri salutem recipit, *ibid.* Eques miraculose loco fixus immobis is, invocatione sancti Alexandri liber progreditur, *ibid.* Donaria ad reliquias ter allata, indignitate offerentis tertio in terram ab altari excussa, i, 46. Mutus loquitur ad reliquias S. Alex., *ibid.*

Aliena rapientes semper egent, v, 718.

Allegoricæ expositiones de sex dieum opere, i, 460-470. Pulchre sex ætates insinuant, i, 469.

Allegoria quid, curque ea Apost. usus, vi, 330. Variæ ejus divisiones et species, vi, 331.

Allegoriæ RAB. MAU. secundum ordinem alphabeti in universam sacram Scripturam, vi, 85.

Alleluia cur certis temporibus canitur, iv, 56. Quid signif., iii, 552, 355.

Allophyli prostrati a Samgar vomere, iii, 1132.

Allusio ad nomen Friderich, vi, 1596. Item ad nomen Brunward, vi, 1599. Sulfrag. Mog., vi, 1597. Abbas Hersfel, *ibid.* Etymon, *ibid.*

Alpes qui Annibal dederit, v, 363.

Alphabeti Hebraici copiosa explicatio, v, 1183.

Altaris, sive holocausti descriptio, ii, 179. Electorum cordis typus, *ibid.*

Altare de terra cur Deus jussit fieri, ii, 107.

Altare aureum perfectorum corda sign., iii, 179. Ejus constructio et usus, *ibid.* Quid in eo oblatum sit, *ibid.*

Altaria Vet. Test. duo, eorumque discrimen, et sign., v, 393.

Altaris incensi præceptio et descriptio ii, 208. Ejus figura, ii, 211.

Altare aureum quib. conveniat, ii, 208.

Altaris dominici repulsio litter. et mystica, v, 1203.

Altare quid mystice signif., vi, 836.

Altare æneum variorum mysteriorum figura, iii, 458, 459.

Alfredus (S.) monachus IV Hildesh. episcopus, i, 96.

Aluminis notio, ejusque species, v, 439.

Amalechite pugna, ii, 84, 945. Cur populus laudibus dictus, v, 53. Dæmonis typus, iii, 1144.

Amalechite jubentur omnes cum jumentis deleri a Deo, iii, 44. Cur, *ibid.*

Aman superborum typus, iii, 652. Item sanguinolentorum Judæorum, *ibid.*

Amaritudines perpetuando ad amœnam transitur, ii, 813.

Amasa nunc filius Jether Israhelitis, nunc Israhelitis quomodo intelligendum, iii, 23.

Amasias cur dictus populum tollens, et quos denotet, v, 62.

Amath varia vocabula, iii, 285, 284.

Ambidextri mystice qui sint, ii, 1129.

Ambitionis detestatio, ii, 700, 863; iii, 812.

Ambulare et deambulare quid, i, 577.

Amen quo sensu usurpetur, v, 991.

Amnesia percussus qui, ii, 937.

Amicitia varia genera, iii, 852. Ejus fovendæ ratio, iii, 914-916. Veræ bona, *ibid.* Falsæ vis, v, 1195; iii, 847.

Amicus de nocte surgens et ab amico panes ob hospitem repetens quis, iv, 221-226.

Amicus quis, vi, 837. Et amica, *ibid.*

Unde dictus, iii, 797, 899.

Amici Job typum tenent hæreticorum, v, 50.

Amici sunt multiplices, at verus non potest satis æstimari, iii, 795, 797, 915.

Amici qui corripiendi, iii, 891.

Amico pecunias aut vas in custodiam commendans allegorice quis, ii, 119.

Item bovem aut asinum, *ibid.*

Ammon idololatra cur fidelis seu honestus dicitur est, v, 65. Judæorum et hæret. typus, v, 380.

Ammon et Amalech cum Eglon fœdus contra Israhelitas ineunt, ii, 1128, 1129.

Ammon Thamar incestuose amans, quæ nobis det documenta, iii, 103. Ejus injuria in David. nuntios, iii, 97. Diaboli typus, *ibid.* et iii, 371, 572.

Ammon heb. filius populi mei, aut populus marioris, ii, 1187. Contra eos movet Jephthe, *ibid.* Typus sunt damnatorum et dæmonum, *ibid.*

Amore tanto Isaac in Rebercam sequebatur, ut mortem matris oblitus sit, i, 578.

Amoris proprii effectus, iv, 657. Vis, vi, 1593.

Amorrhæi filiis Dan resistunt, ad plana loca descendere non patitur, ii, 1117.

Amorrhæi pacem cum Israele sub Josue ineunt, i, 34. Heb. amarus, *ibid.*

Anagogice illa confederatio significat unionem gentium et Judæorum in Christo, *ibid.*

Amos juste dictus populus avulsus, v, 68.

Amphitheatrum quid, v, 387.

Ana primus aquarum calidarum inventor, iii, 286. Pascens asinos patris primus Onagros ad asinas, et asinos ad equas mulorum producendorum causa admisit, ii, 286, 287.

Anaglypha quid, iii, 159. Cujus typus, *ibid.*

Ananias quid sign., v, 70. Furcam ligneam confringens, et faciens calenas fœreas quid prateriderit, v, 1013.

Mendacii ab Jeremia convicto mors denuntiatur, *ibid.*

Anathema quid significet, ii, 712.

Anathematizare luter et sanctificare distinctio, ii, 575 et 582.

Anatho litter. et mystice quid sign., v, 896.

Ancilla ad arcem missæ prædicatorum debilius typum gestant, v, 710.

Andrææ (S.) elogium viteque integritas, iv, 65.

Androgini qui sint, v, 196.

Anfilia quid, v, 237. Eorum genera, *ibid.*

Angeli tres ad Abraham venientes, quales fuerint, v, 35.

Angeli scalam Jacob ascendentes quos sig., i, 591.

Angeli jussu Loth cum uxore et duobus filiis incendium Sodomæ effugit, i, 586. Typus corporis Christi, *ibid.* Cur in Segor potius quam in monte salvari elegerit, *ibid.* Cur de Segor in montem ascendit, i, 538.

Angeli pro nobis sunt solliciti, iii, 156. Novem eorum ordines, iv, 60.

Angeli de penitentia peccatorum

gaudent, ii, 1232. Divinos honores fugiunt, *ibid.* Adorari se nunc ob assumptam a verbo naturam humanam nolunt, *ibid.*

Angeli qui ab apost. iudicandi sunt, quales, vi, 54.

Angeli manu Israhelitæ ducuntur, ii, 150.

Angelus cur Josue dictus, ii, 130.

Angeli cum celo et terra conditi, i, 445. Cur creati, ii, 1127.

Angeli quomodo cum patriarchis manducant, i, 463. Aereum corpus assumunt, i, 552.

Angelorum numerus et celo delapsorum hominum replebitur, vi, 1137. Eorum creatio, vi, 1611.

Angelorum varia officia et vocabula sunt, quæ et hominibus quandoque applicari possunt, v, 28. Vide *ibid.* singulor. explicat.

Angelus apparet Gedeon, victoriam spondet et ignem virga ex petra excutit, ii, 1158.

Angelus crudelis quis, ejusque munus, v, 756.

Angelus Ezechie in subsidium missus ingentem stragem in Assyriorum castris edidit, iii, 538, 521.

Angelus Domini apparet Judæis in loco dentium; increpat eos quod in loco terræ promissæ non delesset ex Dei mandato, ii, 1117.

Angelus Moysi occurrens cui mortem intenterat, ii, 26.

Angelus Agar et filio loquens quis fuerit, i, 561. Mystice Christi, sacerdotum et malignorum quandoque spirituum typus, vi, 831.

Angelus, tres pueros ab ardore flammarum protegens rite servatore nostrum exprimit, vi, 1137.

Angelus apparet Manue patri Samsonis, eique filium annuntiat, ii, 1190, 1191. Ejus cum Manue colloquium, *ibid.* Representavit Christum, *ibid.*

Angues citius audiunt quam vident, vide serpent., v, 228.

Anguillarum origo, v, 238.

Anguli notio, v, 401.

Angulus regnum denotat, et cur, v, 1001.

Angustia pressis quid faciendum, iii, 612.

Anima ut quidam volunt num sit pars Dei, i, 475.

Anima Dei cur Judæos abominetur, ii, 561.

Anima an genuino sensu dici possit mortua, ii, 477, 480.

Anima calida, et quasi ignis ardens quæ, iii, 919, 920.

Anima tentanda, et si nequam est, potestas ei deneganda est, iii, 1029.

Anima rationalis eam SS. Trinit. collatio, iii, 875.

Anima peccans ipsa morietur, iv, 703, 710. Integrum hominem denotat, ii, 257.

Anima quæ pace digna, quomodo Jerusalem dici possit, v, 926.

Anima gratia divina destituta lamentatio, v, 1185.

Animæ humanæ proprietates et effectus, vi, 1085.

Animæ Christianæ pater Deus est, vir ejus Christus, iii, 910.

Animæ Jacob in Egyptum ingressæ quot, i, 646 et seq.

Animæ sponso Christo adherentis felicitas, relinquentisque miseria, ii, 766.

Animæ subditorum de malibus impiorum postorum requireatur, iv, 573, 576. Ordo quis ei in locutione servandus, *ibid.*

Animæ infirmæ quomodo sint confirmandæ, v, 845.

Animæ quomodo in Veteri et Novo Testamento accipiuntur, v, 843.

Animæ proprietates, iv, 1109, 1110. Ejus etymologia, *ibid.* Ejus genera et effectus, *ibid.* Immortalitas, *ibid.* Ejus origo, *ibid.* Formam an habeat, iv, 1113. An in parvulis minor et in fortioribus major esse credatur, *ibid.* Ejus sedes ubi, *ibid.* Ejus virtutes morales, *ibid.* Varia nomina, vi, 552.

Animam hominis percutiens quis, ii, 909.

Animam in mansuetudine esse servandam, iii, 353.

Animam salvare cupienti conversationem philosophorum et hæreticorum esse fugiendam, et quomodo, v, 1114, 1175.

Animam sæpe vitam præsentem exprimit, i, 837.

Animarum curam suscipientes quid lucrentur, v, 718.

Animal hominibus noxium perimendum, ii, 115, 467. Ejus allegor. sign., v, 199.

Animalia non ruminantia sunt peccatores, v, 199. Et sancti homines, *ibid.* Animalia corvini generis sunt affectionis expertia, v, 332. Unde nomina sortita, i, 435.

Animalia ab Abrahamo oblata quid significat, i, 541.

Animalium reptilium, natatiliū et volatiliū productio unde, i, 436.

Animalium immolatorum interpret. mysticæ, v, 397.

Animalium diversorum hostiæ cur institutæ, iv, 1059, 1040.

Animalium oculis plenorum mystica interpret., iv, 281.

Animalium mundorum ab immundis separat., ii, 351. Cum alibi omnia esse bona dicantur, cur quædam immunda habeantur, *ibid.*

Animalium varia genera et significaciones, v, 199.

Animales et homines spirituales persequuntur, ii, 1155.

Animi affectus miros in Josepho, i, 611.

Anna uxor Elcanæ ab æmula sua ob sterilitatem vexata tristatur, iii, 12. Eus fervor in oratione, iii, 13. Mater Samuelis Dei dono singulari, *ibid.*

Anna hebr. gratia, iii, 14. Ejus canticum plenissimum pietate et puro gaudio, iii, 16.

Annæ singulis filiis nascentibus singuli Feneriæ septem mortui quomodo dicuntur, cum Annam constet quinque habuisse, vi, 1100.

Anni, et diei septimæ quies quid typice signif., ii, 126, 890.

Anni trecenti nonaginta, quibus Ezechiel in latere sinistro jacere jussus, supputantur, iv, 592, 593.

Anni Israelitarum in Ægypto peregrinantium quomodo secundum quosdam, quadringenti. Secundum alios, triginta quadringenti, ii, 269.

Anni designatio et significata, v, 504; vi, 858.

Annoræ charitas maxima in Germ., i, 100.

Annuens oculis mala machinatur, iii, 963, 968.

Annulum ab Aman receptum et Mardocheo traditum signaculum fidei a Judæis ablatum, et gentibus oblatum mystice designare, iii, 661.

Annulus unde dictus, ejusque olim apud Romanos usus et discrimen, v, 582. Myst. quid sign., vi, 858.

Annus communis, embolismus, bis sextus quis, v, 127.

Annos et dies certos Catholici more Judæorum observantes non peccant,

vi, 318. De hac re superstitione, vi, 319.

Anomala quomodo produc. et corripiantur, v, 652. Que sint, v, 675.

Anseres quos denotent, v, 248.

Ante Deum quomodo quid fieri dicatur, ii, 86.

Ante faciem suam incedere mystice quid significat, iv, 514, 519.

Ante victoriam nemo coronandus, iii, 844.

Antichristus ex Judæis nascetur, ejusque tyrannis in bonos, ii, 1171. Significatur per Nannum ignem effluentem ac arbores devorantem, ii, 1172. Exciat contra eum Deus Sichnos, *ibid.* Unde dictus, *ibid.*

Antichristi adventus qualis, ejusque effectus, vi, 569. Per tot. ex tribu Dan., v, 44.

Antichristi et hæreticorum supplicium, v, 1147.

Antiochus radix peccatrix, et cur, iii, 1153. Seditionis inventor egregius, *ibid.* Civitatem Jerusalem delubrique vastans et profanans apud Antichristi typus, iii, 1151-1158. Ejus etymologia, iii, 1159. Idolomabominandum construxit, quosque denotent, ii, 1138. Moriur, iii, 1173. Fœditragus, iii, 1176. Apollonium interficere curat, iii, 1154. Liberi Patris festum quam ob rem celebrari jusserit, iii, 1125. Eleazarum provecat ætatis porcinam carnem comedere cogit, *ibid.*

Antipodes monstrosi in Libya, v, 198.

Antiphonarum primi auctores Græci, i, 352.

Antiquorum victus vilis, iii, 979.

Antiquus amicus non deserendus, iii, 821, 822. Mystice, cathol. fide deserta ad secarios non esse transeundum, significat, *ibid.*

Antistes unde dictus, v, 92.

Antonii (S.) vita et obitus, iv, 1127.

Antrophitarum gravis error, v, 815.

Anus quæ, vi, 676. Quid eas deceat, *ibid.*

And secundus iudex in Israel, ambilexter, d-feri munera ad Egion regem Moab; necat illum astu, ii, 1129. An sit mentitus Egion regi Moab, ii, 1130. Del jussu regem interemit, *ibid.* Hebraice signif. laudem, *ibid.* Ob peccata populi præmature diem suum obit, ii, 1152. Bonorum Ecclesiæ prælatorum typus, ii, 1153.

Aper a feritate vocatus malos principes significat, v, 207.

Apher Libyæ de-victæ nomen Africanum indidit, iii, 285.

Apium origo significat, et varia genera, v, 255; vi, 859.

Apocryphorum librorum detestatio, v, 612.

Apodyterium unde appelletur, v, 588.

Apollinaris (S.) vita et martyrium, iv, 1138.

Apollinistarum hæresis, ii, 536.

Aporiæ et Ymon, iii, 961.

Apostatarum poena ex decreto Siricii papæ, et conc. Arelat., vi, 1421.

Apostasia due species, iv, 531, 532. Iis ad Ecclesiam revertentibus non exprobandum, iv, 645. Quid detrimenti Ecclesiæ inferant, iii, 275. Per Joram præfigurati, *ibid.*

Apostolorum catalogus, eorumque uberior explicatio, v, 85. Eorum possessiones quæ, ii, 539. Et seminis effectus, *ibid.* Voce et lingua confessi Christum magno fructu, ii, 1201. Judæos et gentiles ad Christum perduxerunt, *ibid.* Eorum libri artifices sunt Ecclesiæ ac armorum contra dæmones, fabri lux

sunt et cur, ii, 1118. Offerunt se Deo et in medio luporum ut oves sint, ii, 1142. Eorum actiones laudabiles, iii, 666. Cur plures aliis a captivitate reseruat, iv, 605. Eorum in Ecclesiæ opera et fructus, iii, 502, 503. Quatuor genera, vi, 247. Quil us rebus fuerint præfigurati, i, 891. Miraculorum patrandorum potestatem accipiunt, et pauperas commendantur, *ibid.* Pulverem cur de pedibus extiterit jussi, i, 896. Spicas volentes quid notant, i, 918.

Apparitio Domini in Pharan mystice quid sign., iii, 986.

Apparitio Christi ubi, quando ne contingit, i, 1148, 1154.

Apparitiones variz variorum angelorum quomodo faciæ, quidve notant, vi, 1267, 1268.

Appenninus unde dictus, v, 563.

Appetitus, non cibis viciosus, i, 584.

Apponi ad patres suos vel populum suum quid significet, i, 666.

Aprica loca quæ, v, 572.

Aprilis lestorum, sanctorumque enumeratio copiosa, iv, 1158.

Aquarum varia diversitas, v, 509. Multiplex significatio, iii, 860, 1030, 1031; v, 1217 et seq. A Deo creatæ, iii, 860. Natura fluentes quomodo super cæcum constiterint, i, 449. Omnes partes terræ ad cælum cooperientes ubi congregatæ, i, 431. Diluvio finito quo sint reversæ, i, 519. Amare a Mose indulcatæ typice quid sign., ii, 75, 76; iii, 1050. De templo ab Ezechiele visæ quid mystice notant, iv, 1151, 1152.

Aqua et terra duo elementa mundi, quibus ignis et aer duo reliqua sunt iudita, i, 446.

Aqua de silvis mystice abundantem gratiam evangelicæ doctrinæ sign., ii, 552.

Aqua aspersa in itineribus quid significet, vi, 1124.

Aquæ dulces, etc., hæreticos, qui universal Catholicæ religioni privatos suos errores præponunt, sig., v, 711, 712.

Aquas de fontibus Salvatoris haurire quid, vi, 1092.

Aquilarum descriptio, et significatio, variz, v, 241, 242, 246. Unde dictæ, vi, 1158. Natura, *ibid.* Irretitos oculorum acie solem intuentur, *ibid.* Pullos ungue suspensos radiis solaribus obijciunt, probantque nunc genuini sint vel degeneres, *ibid.* Plumescentes volare docent, *ibid.* Miræ virtutis lapidem earum nidi proferunt, vi, 1158. Ad unitatem rostri in petra obtinentes Christi typus, *ibid.* Earum natura et descriptio, ii, 974; v, 1258; vi, 862.

Aquila æigmatica ab Ezechiele visa Nabuchodonosorem figurabat, iv, 694-696. Altera Pharaonem, *ibid.* Aquilæ nomine varii hominum status exprimitur, iv, 696, 697.

Aquilo quos figuret, v, 261; vi, 860. Ar interpr. suscitavit, v, 368.

Aræ ab Ezechiele visa ejusmodi, iv, 978. Altari templi Salomonis comparatur, iv, 993.

Aræ, unde appellatæ, v, 391.

Arabia spic. sacra, siue beata ob thuris et myrrhæ, etc., copiam, v, 558. Cur dicta Saba, *ibid.*

Arabonem inter et pignus distinctio, vi, 592, 593.

Aradum insulæ situs et descriptio, iv, 774.

Aranea figura humanæ fragilitatis, v, 255. Est et typus diabolicæ fraudis, *ibid.*

Ararat, interpr. Armenia in cuius montib., arca finito diluvio primū re-

sedit, v, 545. Ararath myst. sign. pulchra, *ibid.* Vid. v, 559.

Arbitrio suo neminem regi contra novo prædicatores ostenditur, v, 885.

Arbitri libertatem gratia Dei minime tolli, n, 1204.

Arbitrium liberum quid, v, 972.

Arbores situs et descriptio, v, 576.

Hic loco querens quæ ad Constantini tempora visa est, et adhuc truncus cernitur, templum erectum, *ibid.* Ejus abusus, *ibid.*

Arbor scientiæ boni et mali qualis fuerit, i, 476, 477. Quos notet, i, 930.

Arboris notio, vi, 865.

Arbores ad machinas extruendas quæ cadendæ, et quæ reliquendæ, n, 912.

Arbor unde inflectatur, v, 507. Ejus omnes partes pulchre humano generi et Christo Domino applicantur, *ibid.*

Mystica: una variae species, n, 555.

Arborum consilium et deliberatio de eligendo rege, n, 1171-1175.

Arca irreverenter visa multi Bethsaniis occisi, n, 30. Ab agro Josue Bethsaniis ad domum Abinadab in Gabaa, n, 31. Quanto tempore in domo Abinadab fuerit, n, 32.

Arca fœderis, v, 1592.

Arca Noe baptismi formam exprimit, n, 517. Quomodoque extra eam positus nullus salvatus, sic extra baptismum et Ecclesiam, *ibid.*

Arcae Noeticæ constructio, i, 514. Qualem figuram habuerit, *ibid.* Fenestram cur habuerit, *ibid.* Bicastrata et tricastrata cur, i, 514. Quinque mansiones continebat, *ibid.* Mystice quid denotet, i, 515. Ecclesiæ elegans figura, *ibid.* v, 605. An minutissima et omnia animalia in ea fuerint contenta, i, 517. Incarnationi Domini comparatur, n, 141-145.

Arcaea Dei non curiose scrutanda, n, 737.

Arces ab arcendo hoste dictæ, v, 587. Ejus variae notiones myst., *ibid.*

Archippus apost. Pauli commilito qualis, vi, 698.

Archisynagogi fillam a Domino suscitandam quomodo Matth. mortuam; Marcus vero et Lucas morti jam proximam esse dixerunt, v, 879. Quid significet, v, 76.

Architecti maxime reip. necessarii, n, 1037.

Arcturus quid figuret, v, 272.

Arcus signum testamenti inter Deum et homines, v, 277; n, 1075; iv, 517. Varie ejus sign. litterales et mysticæ, v, 1225, 541.

Arcus fortium intentionem denotat, vi, 1099.

Arcum intendere quid, vi, 1122.

Arcum cur David filius Judæ docuerit, n, 71.

Ardea significat electos, v, 246.

Area quid et cur S. Eccl. componatur, v, 411.

Arena, quid allegorice signat, vi, 949.

Argenti litter. et myst. interpret., v, 476. Reprobum quod, v, 535.

Argillosa terra S. Scripturæ exemplar, n, 455. Ejus usus, v, 438.

Argob quid, v, 351. Myst. superbiam significat, *ibid.*

Arguendi peccatores in spiritu lenitatis, n, 816.

Aridam manum habens a Domino coratus quid figurat, i, 922. Qualis fuerit, *ibid.*

Arietes Ecclesiarum principes signific., v, 202, n, 778.

Aries quid, et quomodo ejus ictui resistendum, v, 542.

Aries cui non resisti potest, sacerdotum ordinem denotat, v, 778.

Areopagus inter. villa Martis, et cur, v, 382.

Arithmetices definitio, i, 399. Ab Abrahamo inventa, *ibid.* Necessitas et utilitas, *ibid.*

Arma Dei quæ, n, 691.

Arma nostra quæ sint, n, 1141.

Arma positiva a dextris et sinistris quid significant, v, 778.

Armarius quid, v, 405.

Arms invicti, electa mulierum specie, emolliuntur et superantur, n, 765, 766.

Armorum notio litter. et mystica, v, 556.

Armenia unde nuncupata, ejusque situs, v, 545.

Armentorum præpositi quos denotent, n, 404.

Armillarum usus et notio, n, 622.

Arnus dexter et pectusculum de hostiis pacificorum sacerdoti consecratur, n, 318. Cur, *ibid.* et n, 905.

Aromata unde nomen traxerint, v, 525.

Aromaticarum arborum multiplices significationes, *ibid.*

Aromata et unguenta meretricia quæ, n, 487, 488.

Aromaticarum herbarum variae signif. et virtutes, v, 525.

Azotus una e quinque urbibus Allophylorum, heb. ignis patris mei, n, 27.

Arphaxat, Medorum rex, civitatis Ecbatani fundator, n, 544, 601. Nabuchodonosor superatur, *ibid.* Quis ex Philonis sententia fuerit, n, 599.

Arianorum et Manicheorum in fure, myrrha et auro Christo oblato confusio, i, 760, et aliorum hæreticorum, i, 759.

Filium Patre minorem statuendum error, vi, 15.

Arte mira Jacob over Laban discolores efficit, i, 603, 604. Mystice quid, *ibid.*

Artis inimici ignorantes, v, 411.

Artium liberalium enumeratio, v, 595.

Artifices templi Salomonis philosophis et doctoribus comparantur, etc., n, 153. De omni Israel electi, n, 156. Eorum distributio, n, 137, 419-425.

Artifices vanitatis hæretici, n, 950.

Arundinis litter. et typica notio, v, 521.

Arx Sion cur civitas David, n, 82, 327.

Asa cur sustollens dictos, eorum qui bene inchoant et male finiunt, fixura, v, 59. Deum colens omnia prospera habuit, eundem derelinquens, et in infirmitate nimium medicorum arti fideus obit, n, 487. Mystice quos denotet, *ibid.*

Asaellis velocitas, n, 76. Ejus cum Abner congressus, *ibid.* Nimio furore correptus aversa hasta transiit occubuit, *ibid.* Typus furiosorum pulcher, n, 77.

Asaph cur vocatur Synagoga, v, 70. Congressus interpretatur, n, 352. Cur, *ibid.* A Domino constitutum princeps constitutus, *ibid.* et n, 595.

Asasonthamar quid, i, 538.

Asbesti lapidis vis, v, 539, 462.

Ascalon urbs Palestinæ decreta trium Juda, at non oblata ab ea, n, 291; v, 377.

Ascendere ex adverso, nec lupum fugare, mystice quid significet, v, 1105.

Ascensionis Dominicæ solemnitas cur celebretur, i, 353.

Ascensus Moysis ad montem Christum præfigurabat, n, 81-86.

Ascensus David, cum uxoris suis in Hebron apud sanctæ Ecclesiæ comparatur, n, 74.

Ascopera quid, n, 625.

Aser quid significet, i, 597. Christi et sanctorum typus, n, 1114; v, 46.

Aseroth quid significet, v, 367.

Asia descriptio, ejusque provinciæ, v, 545.

Assilæ qui, n, 1255.

Assina Balaam gentilitatis typum habet, n, 751.

Assinus a sedendo dictus ubi plura de eo, v, 212. Ejus sepultura quid significet, v, 981. Symbolice terrena secantium typus, n, 57.

Asiongaber ubi et quid, n, 192, 472.

Aspectus sæpe decipit, n, 820. Et pulchritudo, *ibid.*

Aspis descriptio, ejus varia genera et significationes, v, 551.

Aspiratione sola coelesti David completus n, 547.

Astharoth et Juno eadem dea, n, 1122. An plures coluerint Janones idque quomodo intelligendum, *ibid.*

Asteroth, idolum cultum a Judæis, n, 55. Heb. facula exploratorum, *ibid.* Eadem dea quæ Juno, *ibid.*

Astra matutina quos designent, i, 445.

Astronomia quid, ejusque effectus, i, 405. Superstitiosa alia, alia naturalis, *ibid.*

Assuerus quis fuerit, n, 656. Decretum contra Judæos laum limitat, n, 661, 662. Omnem terram, cunctasque insulas tributarias faciens Christianum designat, n, 670.

Assumptæ Virginis Mariæ celebritas, iv, 455, 456. Encomium, *ibid.*

Assur virga furoris Dei interpretatur diaboli typus, n, 585, 632. Antichristi figura, iv, 818.

Assyria, unde ortus, v, 355.

Assyria primum principatum arripuit, v, 355.

Athalia impietatem sonat, v, 61. Ejus crudelitas in omni semine regio necando, n, 498.

Athlans primus astrologiæ inventor, v, 513.

Athlans quorum typum teneat, v, 513.

Atheraim, exploratorum viam significat, v, 368.

Atom quid sint, v, 262. In tribus consistunt, *ibid.*

Atui tabernaculi constructio et forma, n, 184. Ejus longitudo et latitudo, n, 1186. Unde dictum, v, 589. Mystice Ecclesiam denotat, *ibid.* Ejus interpretatio litter. et typica, n, 162.

Avaritia cur idololatria dicta, vi, 118.

Avaritiæ detestatio, v, 1241, 1215.

Hydropico assimilatur, *ibid.* Judam seduxit, *ibid.* Remedium contra eam, vi, 1564-1567. Ejus natura et origo, *ibid.* Invidios qui vexet, *ibid.* Ejus notæ, vi, 1564-1567; n, 829, 855. Tribus speciebus adversarius cavetur, i, 1131. Ejus causa animarum salutem non esse negligendam, i, 834; n, 244.

Avaro et livido perniciosæ divitiæ, n, 856.

Avarus parce vivendo opes alteri devorandas congregat, n, 845.

Audiendæ presbyterorum et seniorum pie narrationes, n, 816.

Audire et auribus percipere quomodo differant spiritualiter, n, 1158.

Aves immunde quos sign., n, 356.

Bis nascitur, v, 242. Sacrificio inservientes, et inutilis quæ, n, 355-360; n, 885-888. Mystice notio, vi, 871.

Avium et volucrum innumera genera et significati-ones, v, 210.

Avium sanctificandarum ritus, n, 225.

Concoloros simul volitant, n, 965.

Avium et bestiarum terræ dentibus

rebellium, cadavera devorantur, iv, 878, 879.
 Auguria per volatum avium, v, 242.
 Augurationes quo distent a petitione signorum servi Abrahami, i, 572.
 Augurium quid, v, 425. Ejus inventores Phryges, *ibid.*
 Augusti festorum celebrium descriptio, iv, 1160.
 Aviti (S.) miraculosa vita, iv, 1151.
 Aulæ literal. et myst. interp., v, 58.
 Aura tranquillitatem bonæ mentis notat, v, 282.
 Aures diagentes sapiendæ, iii, 972.
 Quid mystice notent, vi, 871.
 Aureis poculis bibentes qui, iii, 640.
 Anribus percipere quid, v, 909.
 Auri literal. et typica notio, v, 475; vi, 869, 870.
 Auro et divitiis spreto Salomon sapientiam postulans, quorum figuram tenent, iii, 415, 416.
 Auri nimia tames perniciofa, iii, 987.
 Multi in eo casus, iii, 988.
 Auspicia unde dicta, et quid, v, 425.
 Austri nomine plebs Judaica intelligitur, iii, 508; v, 261.
 Auctor libri Sapientiæ, iii, 1119.
 Deo laudem, exaltationem et gratiarum actionem referi, *ibid.*
 Acciores librorum Veteris et Novi Testamenti, v, 109.
 Auxilii Domini suffultus non cadet, vi, 1092.
 Azællæ impietas et crudelitas, iii, 506.
 Azarias dicitur auxilium Domini, v, 70. Vide Ozias, v, 62.
 Azecba quid, ejusque situs, iii, 51.
 Azyma comedere quid, iii, 55.

N

Baalam Jupiter fuerit, ii, 1122. Baal punice Dominiom signat, *ibid.*
 Baalim idolum a Judæis cultum, quid heb., iii, 53.
 Baasan inter et Asam discordia, v, 1088.
 Babylon unde dicta, v, 537. Ejus auctor et eversor, *ibid.* Antichristi figura, *ibid.* Fundator, v, 1164. Magnitudo, *ibid.* Variæ ejus significationes, vi, 872. Ejus regnum ut in Medos derivatum, iii, 520.
 Balythoni decalogum membranulis inscriptum in fronte suspensum cur circumferant, iv, 735; v, 886.
 Bacculus a Baccho inventus, v, 609, et quid significet, vi, 872, 873.
 Baia Lot precibus sola reservata, v, 377. Ejus diversa nomina, *ibid.* Invetrata interpretatio, v, 40.
 Baalam populo Israel maledicturus mittitur, ii, 725. A Deo prohibetur, ii, 727. Interdicitur, ii, 795. Asina loquente corrumpitur, ii, 729. Israelitis maledicturus cur a Domino sit prohibitus, cum b n dictis demonum maledictio non aseat, et ipse Dominus, fueri eos poterit, ii, 727-750. Pharisæorum et scribarum perditionem sustinet, ii, 729. In ore et non in corde habuit verbum Dei, ii, 753. Spiritu Dei repletur, ii, 746. Cur vanus populus dicitur, v, 53. Doctrinam ejus qui amplectantur, ii, 763.
 Bale hebraice quid significet, i, 337.
 Baleares inventores fundarum, v, 538.
 Balim inter et Baal discretio, v, 875.
 Balista quid, v, 541.
 Balneæ unde dicta, v, 588.
 Balsami descriptio pulchra, ejusque species et natura, ii, 935, 936. Ubi gignatur, *ibid.* Ejus usus, *ibid.* Cur vinea dicatur, *ibid.* 937. Aptissime Redem-

ptorem representat, *ibid.* Ejus natura et vis mira, v, 826.
 Balteus quid, ii, 203-206; vi, 875.
 Banaia leonem in cisterna interficiens, Christi et Ecclesiæ typus, iii, 118. Semel, Davidi maledicentem interemittit, iii, 119.
 Bangulfus secundus abbas Fuldensis, i, 72, 86.
 Baptismi sacramentum, et quot ejus generum, v, 134, 135. Unde dictum, i, 309; vi, 1168. Cur per aquam perficitur, *ibid.* Fides et doctrina illud præcedit, vi, 1170. Ejus ordo, vi, 1173. Officium, vi, 1219. Effectus, iii, 1166; vi, 748. Non prodest nisi in salutem suscipiatur, iv, 668. Eo initiati olim quomodo penitentiam egerint, ii, 502. Quid nos eodem suscepto agere oporteat, ii, 828, 1162. Ejus triplex acceptio, iv, 557. Rite collatum, licet a schismatico aut hæret. non iterandum, iv, 285.
 Baptizari a mortuo quid, iii, 1012.
 Barab dux exercitus sub Debora, qui sine Debora prælium luire renuit victorie, laude privatur, iii, 1154. Hebraice, coruscationem significat, ii, 1153. Typus est populi judaici, *ibid.* Persequitur Sisaram fugientem frustra, ii, 1136. Typus judaici populi, ii, 1143. Recte sanctus censendus, vi, 804.
 Barathrum quid, v, 374.
 Barbam et caput cur sacerdotes radere prohibiti, ii, 474. Eandem radentes qui, iv, 105. Variæ ejus sign., vi, 875.
 Barbarorum corpora, cur Romanis rectora, v, 1437.
 Baruch interpretatur coruscatio, v, 56. Prophetiam Jeremiæ carceri inclusi excipit, populoque recitat, v, 1071. A Joachim comburitur, et aliud volumen contra eum scribitur, v, 1072.
 Basan significat idem quod confusio, vel pinguedo, vel bruchus, v, 48.
 Bases et columnæ typus sanctorum eorum, v, 397. Item apostolorum et doctorum sanctæ Ecclesiæ, *ibid.* iii, 175, 445, 445.
 Basilica figuratiter quid significet, iii, 164.
 Basilicæ Fuldensis altarium inscriptiones, vi, 1622-1623.
 Basilici natura et signific., v, 231.
 Batulla aerea figuram Scripturæ divinæ habent, quæ hæret. doctrina vastare conatur, ii, 685.
 Baturicus episcopus Ratisponensis, ejusque gloria, vi, 1599. Ejus varia gesta, *ibid.* Laus, *ibid.*
 Beatorum vita æterna, iii, 1029. Quæ sit, vi, 1534.
 Beatus quis vere censendus, iii, 195.
 Bellum quid, ejusque fructuum natura et usus, i, 478.
 Beatorum gaudia, iii, 436. Verorum proprietates, v, 1385.
 Beatiudo inmentum Deum, iii, 1009. Verborum cautela acquiritur, iii, 854. Et Christi apostolorumque præceptorum observantia, ii, 1118.
 Belgica provincia, unde dicta, v, 330.
 Belli primus auctor Ninus, Assyriæ rex, v, 531, 532. In quatuor genera divisio, eorumque sign., *ibid.* Ejus etymologia, v, 533. Christianorum quod, et quod novum, ii, 1141. Ejus jura quomodo servanda, ii, 910. Justum peccati expers, iii, 622. Non omne iniquum, ii, 1124.
 Bellum regum Judæ et Israhelitarum perpetuum, S. Ecclesiæ cum hæreticis confectum denotat, ii, 486.
 Benadad arrogantia in Samaria oppugnanda, iii, 215. Victus cum dedecore domum abiens, diaboli typus, *ibid.*, iii, 256.

Benedictio Dei in bonos, et ira in malos, iii, 1044.
 Benedictio spiritualis, et temporalis Judithæ impenditur, iii, 631.
 Benedictio Aaron rium sacerdotii denotat, iii, 755.
 Beneficentium et maledictorum in uno ore convenire non posse diversis similitudinibus ostenditur, iii, 1063.
 Benedictionis Dominicæ effectus, ii, 534, 535.
 Benedictionis ritus sacerdotibus debitus, unde, i, 583. Ejus effectus, i, 584.
 Benedicens David domui suæ quid sign., iii, 363.
 Benedictiones filiorum Israel, ii, 626.
 Benedicentes Christo benedicti, et maledicti eo maledicti, ii, 754.
 Benedictiones Moysis super singulas tribus Israel, ii, 981-988. S. Aug. de his benedictionibus copiosus commentarius, ii, 988. *et seqq.*
 Benedictiones conglobatæ, Electorum, ii, 952-953.
 Benedictiones Patrum filia imperitiae, mystice, quid designent, i, 685-688.
 Benefaciendum de substantia ante mortem, quæ non tardat, iii, 857, 878, 884.
 Beneficia ecclesiastica, maxime aliena non esse affectanda, ii, 119.
 Beneficia populo Israelit. in deserto præstita, iii, 749.
 Beneficiorum divinarum, gratieque magnitudo quanta, vi, 104, 423.
 Benjamin filius dexteræ est imago B. Pauli et allegorie Christi, v, 48.
 Benjamin Amalech fundens alleg. Paul. apostolum significat, ii, 1144.
 Benjamin lupus rapax, etc., aptissima de Paulo apostolo prophetia, i, 663.
 Beniamitarum acies vindicatum, ii, 1116. Cur illi bis alios fuderint, *ibid.*
 Benjamite occupant Hiernusalem, nec tamen Jebusos delent, ii, 1115. Cum tribu Juda communis illis hæc urbs fuit, *ibid.*
 S. Benigni immanis tortura, iv, 1176.
 Benignitati Dei cur severitas mista sit, v, 828, 843.
 Benignitatis, et humanitatis ecomion, iv, 97.
 Benoni quid denotet, i, 617. Cur Benjamin dicitur, *ibid.*
 Bersabee virus in ribi Juda, ii, 26.
 Hebraice puteus satietatis, *ibid.* Litter. quid notet, iii, 98. Ecclesiæ typus, *ibid.*
 Berech urbs ubi sita, heb. egestas, iii, 59.
 Berith, idolum Sichimorum, cum quo pascuntur Sichimi, ii, 1174.
 Beseleel et Ooliab tabernaculi artifices, ii, 220, 244.
 Bestiarum nomen quibus proprie conveniat, v, 217, 1122.
 Bestia montem tangens quæ, ii, 90.
 Bethel ubi sita et quid heb., iii, 53; v, 576; i, 616.
 Bethleem unde nomen traxerit, v, 377. Christus in eadem natus, *ibid.*
 Bethsaida quid, v, 381.
 Bethsanan, et cur Scythopolis dicta, ii, 1116.
 Bethsamitarum 50,000 ob arcam Domini irreverenter visam occisa, iii, 31.
 Bethsamia Lazari suscitati tumulo claret, v, 330. Varia diversorum locorum nomina, *ibid.*

Bethsamis duplex fuit, *u.*, 30.
 Bethsamis dicitur domus solis, *u.*, 50; *v.*, 581. Ejus situs, *ib.*
 Bethsura lectionem sacræ Scripturæ denotat, *u.*, 1195.
 Bibliotheca orbis varia, *v.*, 95.
 Bduanum, sive triduanum jejunium unde ortum, *i.*, 559.
 Bina et bina animalia cur in arcam introducta, *i.*, 517.
 Bini et bini a Christo cur ad apostolum vocati, *i.*, 790. Mystice quos denotent, *ib.*
 Bituminis vis, et usus, *v.*, 459-1, 514.
 Ubi invenitur, *ibid.*
 S. Blandinæ et LXVIII martyr. tortura, *iv.*, 1148.
 Blasphemum ac talionis poena, *u.*, 521-527. Eorum detestatio, *u.*, 862.
 Blasphemia gravitas, *vi.*, 685. Ejus peccatum quando remittitur, *ibid.*
 Boetia a bove dicta, et cur, *v.*, 549.
 Bona David et Salomoni exhibita, *u.*, 467.
 Bona et mala, vita et mors quo sensu a Deo facta dicantur, *u.*, 467.
 Bonitatem plerumque aliquid malitiæ mistam habere et econtia, *v.*, 1585.
 Bonum quod apostolos se invenire non potuisse dicit, cujusmodi fuerit, *v.*, 1430.
 Bonum facere in conspectu Dei, sed non corde pfecto, qui intelligendum, *u.*, 56.
 Bonis omnia in bonum, malis in malum cedunt, *u.*, 1045.
 Bonos quid sign., *v.*, 568. Hoc loco populus Israeliticus circumciscus, *ibid.*
 Varioium locorum, sacræ Scripturæ interpretationes, *ibid.*
 Bonorum operum instrumenta. Qua intentione et fide faciendi, *u.*, 844.
 S. Bonificii pontif. et martyris vitæ sanctitas et encomium, *iv.*, 47.
 Boos interpretatur in fortitudine, *v.*, 57.
 Booz, consanguineus Elimelech, potens ac dives typus Christi, *i.*, 1205.
 Heb. fortitudo Dei, *ibid.* Ejus in Ruth pietas et humilitas, *ibid.* Consult cognatum de agro Noemi, *u.*, 1207. Eundem illi offert et Ruth in uxorem ducit, *ibid.*, 1216. Teste toto populo Ruth uxorem et omnes agros Elimelech ac aliorum accipit, *ibid.*
 Botescalci hæresis per Raban. confutata, *i.*, 98-99.
 Botescalcus a Ludon. rege proscriptus, *i.*, 99.
 Botras ad explorat. Mosi allatus Christi cruci affixi typus, *u.*, 845.
 Bove arans gentem ex circumcissione, astio populum sub lege exprimit, *u.*, 922.
 Bovem surripies quinque; oves vero quatuor cur jussus reddere, *v.*, 201.
 Boves figurant apost., *v.*, 201, 208.
 Roum varia genera, *ibid.* Significationes, *vi.*, 876, 877.
 Boves calcitrantes quid signif., *u.*, 83.
 Brachium dignitatem sacerdotii summi significat, *u.*, 22. Mystice quid, *vi.*, 873, 874.
 Britannia radix, *v.*, 354. Ejus fertilitas et amantitas, *ibid.*
 Bruchi signifi., *v.*, 258.
 Bubo, *v.*, 247.
 Buccella sicca quid, *v.*, 758.
 Buccina cantu peccatores invitatur ad penitentiam, *iv.*, 831. Ejus apud Rom. usus, *v.*, 355.
 Butyrum de armento gratie plenitudinem designat, *vi.*, 1140. Variæ signifi., *vi.*, 877.

Butyrum et mel manducans quid, *v.*, 594.
 Byssus typus castitatis, *v.*, 578; *vi.*, 875.

C

Cacabus unde dictus, *v.*, 602.
 Caballus, *vide* Equus.
 Cadaver a cadendo dictum, et mystice infidelis corpus significat, *v.*, 195-*vi.*, 878.
 Cades barne quid et ubi, *u.*, 448.
 Cæci et claudi quos sign., *v.*, 75; *u.*, 485-496.
 Cæcos in vita cum Matth. duos, cur Marcus unum fuisse dicat, *i.*, 1035.
 Calibabus encomium, *u.*, 902; *vi.*, 74.
 Cæremonias per errorem violenti quid faciendum sit, *u.*, 288. Variæ earum comedendi, tendendi augurandi, *u.*, 457. Earum species et gravitas, *u.*, 1459, 1460.
 Cain interpretatur possessio, vel lamentatio, *v.*, 32, 33.
 Cain unde cognoverit fratris sacrificium Deo fuisse gratum, *i.*, 501.
 Cain Etymon, *ibid.* Ejus oblatio cur a Deo despecta, *ibid.*
 Cain fratrem necando, a Deo recessit, per sapientiam iterum reconciliatus, *u.*, 716.
 Calami et junri expositio mystica, *iv.*, 886, 887. Calami, *vide* *vi.*, 879, 880.
 Calamitas Judæorum tempore vastationis quanta, *v.*, 936; *u.*, 48; *v.*, 1205.
 Calatub bonarum ficuum quid designet, *v.*, 989. Item malarum, *ibid.* et seq.; *v.*, 1020.
 Calcaeus quid figuret, *v.*, 1088.
 Calcaria unde dicta, *v.*, 612.
 Calceamentum Domini ejusdem incarnationis typus, *i.*, 800.
 Calceamenta exuens Moyses quid sign., *i.*, 19.
 Caleb data est Ebron, *u.*, 115. Delet tres filios Enach, vivit adhuc Josue, *ibid.*
 Caligo quid, *vi.*, 879.
 Calix virtutum et vitiorum, *v.*, 906.
 Calix aureus Babylon omnem terram inebrians mystice quid signifi., *v.*, 1155.
 Calicis primus usus in Sicilia, *v.*, 602. Mystica notio, *vi.*, 873.
 Calicem furoris Domini qui bibant, *v.*, 995, 996, 997. Meracissimum et ali feces epotandus quis, *iv.*, 747. Quib. *ibid.*
 Calicem Novi Testamenti inter et suppliciorum distinctio, *v.*, 908.
 Callistus (S.) papa incarcerationis militum ulceribus plenum sanans, cum eodem morte multatur, *iv.*, 1173.
 Calvaria mons unde dictus, *i.*, 1156.
 Calumnia quando committitur, *u.*, 448, 449.
 Calx quid, ejusque natura et vis mira, *v.*, 462.
 Calcis et arenæ signifi. allegorica, *ibid.*
 Cameleon et Cameleopardus unde dicti, *v.*, 222. Ejus natura, *u.*, 555.
 Camelus Scribarum et Phariseorum apus typus, *u.*, 885. Genera et sign., *v.*, 211.
 Camelorum et asinorum pomine gentiles designari, *u.*, 405.
 Camou locus sepulture Jair julicis in Israel hebraice resurrectio inutilis, hæreticos et impios significat, *u.*, 177.
 Camos Deus Ammonitarum, qualis, ejus imbecillitas irrita, *u.*, 1178.
 Camus unde nomen sortitus, *v.*, 566. Ejus pulchra cum sancta Scriptura, collatio, *ibid.* Item cum mundo, *ibid.* In

bonam et malam partem accipitor, *ibid.*
 Cananæ filia cujus typum gerat, *v.*, 73.
 Cananæa mulier cujus figuræ, *v.*, 75.
 Candelabrum typus corporis Domini, *v.*, 601.
 Candelabri aurei factora, et usus, *u.*, 150 et seqq. Ejus mystice acceptiones, *ibid.*
 Canis descriptio ejusque variæ significationes, *v.*, 221; *vi.*, 883.
 Canistrum quid, *v.*, 604.
 Canistrum consummationis typice quid sign., *u.*, 351, 352, 624.
 Canities senam quid sign., *v.*, 746.
 Cano honor deleendus et quare, *u.*, 460.
 Canonicorum nostrorum librorum auctores sapientesne, an eloquentes nuncupandi, *i.*, 415.
 Canonis (S.) ejusque filii martyrium, *iv.*, 1146.
 Canones concilior. unde dicti et quot lati in variis co. cil., *v.*, 124.
 Canones Evangelior. qui agnoscantur, *v.*, 124.
 Cantare et psallere spiritualiter quomodo differunt, *u.*, 1159.
 Cantici primus auctor Moyses, *i.*, 561. Quid signif., *ibid.* Cantandi consuetudo in Ecclesia cur instituta, *ibid.*
 Canticum Moys quæ mysteria complectatur, *u.*, 967. Ejus literalis et mystica explicatio, *u.*, 967 et seqq.; *vi.*, 1152.
 Canticum animæ pure Deum oblectat, *u.*, 1159.
 Canticum Deborah mystice explicatur, *u.*, 1158.
 Canticum Ezechia quo vocabulo prenotandum, *vi.*, 1091.
 Canticum Annæ mysteriis sacris refferunt, *u.*, 1098. Cur orationis nomen obtinuerit, cum potius prophetia sit futurorum, *ibid.*
 Canticum inter et orationem discrimen, *vi.*, 1112.
 Cantor unde vocatus, *v.*, 92.
 Cantores 88 quid designent, *u.*, 1206.
 Caper emissarius Christi figuram gestat, *u.*, 420.
 Capi a bestia quid signif., *u.*, 281.
 Capi in oculis quid, *u.*, 823.
 Capillorum usus et signif., *u.*, 584; *iv.*, 1012. Qui, et quomodo dicuntur numerati, *i.*, 902; *u.*, 590.
 Capitis motio, lætitiæ indicium, *v.*, 1209.
 Capitis et capillorum mystica explicatio, *v.*, 144; *vi.*, 885 et seqq.
 Capitelli quinque cujus figuram teneant, *u.*, 167, 168. Eorum diversitas et structura, *ibid.*, 169-171; *u.*, 453, 456.
 Capitulum unde appellatum, *v.*, 587.
 Cappadocia quid, *v.*, 544. Ejus situs, *ibid.* Nutrix equorum, *ibid.* Typus, S. Ecclesie, *ibid.* Ejus montes et provincia cum sign., *ibid.*
 Caput, *vide* Falco.
 Caput Saulis quomodo in templo Dagon suspensum, per diversa loca terræ transmissum dicitur, *u.*, 525.
 Capra quale animal et quos denotet, *v.*, 201.
 Captivitas et liberatio Petri apost. ejusmodi, *iv.*, 530. Professio de Christo, *iv.*, 551.
 Carbo nunc peccatorem, nunc iustum significat, *v.*, 280. Et crucem Christi, *ibid.* Variæ ejus signifi., *vi.*, 886.
 Carbunculi 12 species, et figuræ acceptio, *v.*, 471. Unde dictus, *i.*, 470, 479.

- Cardines cœli quot, et quid signif., v, 263.
- Cardo pigri hominis typum tenet, v, 400.
- Cariathiarim urbs saluum, sita in Gaba, et patria Uriæ prophætæ a Joachim occisi, iii, 32.
- Carmen in bonam et malam interp. partem, iv, 360.
- Carmen in honorem annuntiatæ Virginis, vi, 1663. In obitum Caroli, *ibid.*
- Carnales homines et vani raro loquendi in concionatoribus Deo aurem dant, n, 1149. Eorum interitus, *ibid.*
- Carnem cor quod, iv, 614.
- Carni qui serviunt, gratia spoliatur, u, 1198. Caro per feminam figurata, *ibid.*
- Carni cur non simus debitores cum victum ei debeamus, v, 1146.
- Carnis vinique usus quando et quibus licitus, v, 1588.
- Carnes bestiarum immundarum quos denotent, u, 124.
- Carnium usus vinique potio quando indulta, i, 339. Cur ad tempus prohibita, *ibid.*
- Carnium ejus quando, et cur primum indultus, i, 524.
- Carnis typicæ interpret., v, 591; vi, 886, 887.
- Casa quid, v, 376.
- Casulæ significat. litter. et mystica, i, 508.
- Casleu mensis quid signif., m, 1150.
- Castanea continentium typus, et cur, v, 515.
- Castigati aliquantum Israelitæ morsu serpentum erecto serpente æneop sunt sanati, u, 746.
- Casitas vera quæ, monachis præcipitur, *ibid.* Merces, m, 684. Ejus colende ratio, et encomium, v, 855-856; iv, 87, Effectus, *ibid.* 88.
- Castores unde dicti et quos signent, v, 222.
- Castra Dei Jacob visa quid, i, 608.
- Castra quatuor populi Israel quatuor ordines in celo non incongrue designant, u, 604.
- Castra Israelitarum quo ordine in deserto sint mota, n, 630.
- Castra in medio populi posita S. Ecclesiam referunt, iii, 582, 632.
- Castri apud genus, v, 256.
- Castorum notio, v, 385.
- Casuum in pronom. conjug., etc.; product. et corrept. exterminat, v, 644-652.
- Casus nominum qui cognoscantur ex terminatione, v, 634-642.
- Casus quot sint et qui agnoscantur, v, 642-648.
- Casus Luciferi, i, 445.
- Casus prævaricationis angeli cor Moyse mentionem non fecerit, i, 417.
- Casus in faciem et retrorsum quid sign., iv, 549.
- Cassid quid signif., v, 544.
- Catechismus quando, quoque modo congerit, i, 519.
- Catechismi causa quæ, m, 1051.
- Catalogus virtutum Patris, in decem et septem classes distinctarum, quæ filiis eas violantibus non imputantur, iv, 704-706.
- Catalogus immunditiarum et iniquitatum Jerusalem, iv, 663-667. Beneficiorum item et ornamentorum, iv, 670-676.
- Catechizandorum ordo, i, 310. Ritus, *ibid.* et vi, 1193, 1198.
- Catechumenus unde cognominatus, i, 310. Ios inter et competentes discretio, *ibid.*
- Cathedra signific. variæ, vi, 889, 890.
- Catenulæ officia charitatis denotant, iii, 426.
- Catholicos inter et hæreticos qualis intercedere debeat amicitia, u, 796.
- Catholicus male vivens alitis dolori est, v, 714.
- Catuli gentilium typus, v, 221.
- Caucasi montis descriptio, v, 339.
- Cauda abscindere quid sign., u, 761.
- Caula S. Ecclesiæ typus et cur, v, 407.
- Causarum quædam differentia ob quas in hac vita affligimur, i, 872.
- Cauterium quid, et cujus typum habeat, v, 615.
- Cautio super homicidio occulto, et cadaver invento, n, 913. Mystice Salvatore denotat, *ibid.*, et seq.
- Cedar interpret. tenebræ, v, 336. Unde originem duxerit, *ibid.*
- Cedron torrens, v, 322.
- Cedrus mystice quid significet, vi, 891, v, 517. Natura, iii, 482.
- Celatarum palmarum significatio, iv, 934, 935.
- Celeuma quid denotet, v, 1121.
- Celidosus serpens terram fumare facit, v, 227.
- Cella unde dicta, v, 589.
- Celsa quæ in Scriptura appellantur, iii, 277.
- Cene regionis thesauri pretiosi, v, 542.
- Census populi tanti gratis animadversio, m, 95. Ejus placatio, m, 123.
- Centaurus homo mixtus equo, v, 498.
- Centenarius numerus vitæ cœlestis figura, iii, 470.
- Centuplum nos pro demissione bonorum accepturos qui intelligendum, iv, 356.
- Centurionem cum Matth. ad Dominum venisse dicat, cur Lucas eum nuntium misisse commemoret, i, 856. Ejus humilitas, *ibid.* Electorum typus, i, 857. Quid sign., v, 75.
- Centurionis miliumque ejus sepulcrum Christi custodientium professio et signif., i, 1144.
- Cerberus triceps, v, 198.
- Cervæ Doctorum typum tenent, iv, 45. Earum mos, *ibid.* Ecclesiæ typus, n, 1171.
- Cervi a cornibus dicti, eorum varia genera et significat., v, 204.
- Cethoræ cur Abraham senex nupserit, i, 579. Quid signif., *ibid.*
- Chaldæam inhabitantes qui, v, 1151.
- Chaldei cur destructa Jerusalem omnes artifices ejecerint, iii, 272.
- Chaleph cur dictus cor aut canis, v, 34.
- Cham quid signif., v, 34. In patris ebrietate peccans cur non in seipso, sed in filio Chanaan maledictus, i, 525, et n, 434. Christi et Judæorum figura, i, 525.
- Chanaan interpretatur molus eorum, Israelitis promissa quid sign., u, 20; v, 94.
- Chananeæ caduntur, u, 1111.
- Chananeæ gentes cur relictæ, et non deletæ omnes, n, 11. Quæ fuerint relictæ, *ibid.*
- Chariat sepher post obitum Josue expugnata, u, 1115.
- Charitas in cordibus infusa quæ, v, 1370, 1571. Ejus præconium, vi, 1255. Fortitudo et necessitas, v, 1147. Effectus, iii, 767; fusa, iv, 83.
- Cherubin, et flammeus gladius ante paradysum quid denotent, i, 500. Quid myst. sig, u, 134.
- Cherubin cpr duo fuerint, quidque mystice designent, u, 144, 145.
- Chimæra bestia triformis, v, 198.
- Chod significatio, iv, 776.
- Chobar quid, v, 522; iv, 499. Ezechiel visiones in eo factæ, *ibid.*
- Chore dicitur Calvaria, v, 72. Ejus filii, v, 71. Cur canores, *ibid.*
- Chrisma quid signif., v, 133.
- Christiani uniti in Christo, iii, 44.
- Gratia et mutatione morum illis opus est, *ibid.* Robur eorum et gratia a Deo, *ibid.*, 16. Et contra inimicum nostrum Diabolum, *ibid.* Carnem suam spiritui subjiciunt gratia Spiritus S., *ibid.*, 20. Omnes uncti et Christi sunt, *ibid.* Cor eorum tabernaculum Domini, iii, 31.
- Christiani nominis excellentia, iv, 82. Eo digni, et indigni qui, *ibid.*
- Christianis gentium observationes non esse observandas, vi, 1417. Nec cum paganis convivendum, *ibid.* Neque cum Judæis, vi, 1418. Comessaiones et salutationes eos dedecere, *ibid.* Eorum constantia et religio major quam Judæorum sub lege, u, 1241. Eorum amicitias ultro se morti offerunt, u, 1144.
- Christianorum varia nomina, v, 92.
- Christus quis, vi, 1102.
- Christus quomodo positus in ruinam et in signum cui contradicetur, v, 928.
- Christus cur hircus alias, alias vitulus dicitur, v, 755.
- Christus quadragesima horis fuit in sepulcro, u, 1152. Hæreticis est horrori, iii, 1167, 1168.
- Christus, et Jesus Christus qui differant, i, 992.
- Christus recte Deus dicatur, v, 1483.
- Christus quibus præscriptus, et quibus crucifixus, v, 283.
- Christus quomodo a Deo pro nobis traditus, et seipsum tradidisse dicatur, vi, 445.
- Christus est mystice lapis, v, 41. Et frater noster, v, 191. Sponsus Ecclesiæ, *ibid.* Ejus sessio in litore, et discipulorum in navi quomodo accipienda, v, 375. Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, v, 397. Volupt. damnat et confundit, n, 1136. Væ Judæis et duræ cervicis hominibus, *ibid.* minatur, n, 1149. Figura fuit Gedeon, n, 1177. Ejusque sacrificium typus oblationis Christi in cruce, *ibid.* Vitulus est, in quo septem dona S. Spiritus, *ibid.*, 1153. Petra est, *ibid.* Ex stirpe sacerdotali et regia natus, itemque Virgo Maria, n, 1178. Ejus resurrectio inuitus Judæis, *ibid.*, 1177. Lux mundi figuratus per Jair, *ibid.*, 1176. Et per deprete fugientem fratres suos, *ibid.*, 1177. Se oblituit, *ibid.* Eum Martyres imitantur, *ibid.* Gentes a diaboli tyrannide liberat. ejusque regnum destruit, u, 1162. Ipse est circumiens in utero, *ibid.*, 1163. Omnia divinitate sua completitur, hostes Trinitatis cognitione perfecta atque fide sternit, *ibid.*, 1163. Ejus miles scilicet, qui et docti, et bene operantur, *ibid.* Quo mutat suos prædicatores, et quo fine et exitu contra Satanam, *ibid.*, 1166. Philosophos, gentiles ac hereticos delet, *ibid.*, 1167. Contumaces Judæos ac irrisores Evangelii tradit Romanis imperatoribus, *ibid.* Ejus personam gerunt Anan, n, 1192. Figuratus per Sansonem, *ibid.*, 1194. Ejus triumphus et robur a Sansone figuratus in omnibus pene, *ibid.*, 1898. Plures mortuos quam vivens vitis mortuos salvavit, n, 1197. Nazareus est, justitie sol, *ibid.* Figuratus per Elimelech, Ecclesiam tanquam uxorem sibi copu-

lat, ex qua liberos sibi gignit, *ibid.*, 1201. Ex tirpe Ruth ortus, *ibid.*, 1199. In lege promissus, *ibid.*, 1204. Ejus potentia et opes, *ibid.*, 1206. De Ecclesia sollicitus est, ac in doctores ejus per apostolos inquit, *ibid.*, 1207. Ecclesiam protegit, *ibid.*, 1208. Quæ ejus alæ, *ibid.* Gentibus scientiæ suæ thesauros aperit, *ibid.* G. niles ad Ecclesiam admittit, *ibid.*, 1213. Executit et ventilat Judæorum voluntatem, *ibid.*, 1211. Gaudet de redemptione et salvatione gentium, *ibid.*, 1212, 1213. Passus et mortuus ob prophetas, *ibid.* Ex inferis turmas animarum eduxit, *ibid.* Quomodo de lide gentium miretur, et cur, *ibid.* Ejus in Ecclesiam dona perfecta, *ibid.* Porta ejus ad quam edit, uterus B. V., *ibid.* Per illum gratia vivificans collata hominibus, *ibid.* Oulatio est et oblatum, *ibid.*, 283. Christus arcana omnia Dei novit, *ibid.*, 24. Nos domus ejus vultus, *ibid.*, 36. Lapis est adjutorii, *ibid.*, 34. Ab ipso verba beatitudo, *ibid.* Caput est nostrum, *ibid.*, 36. Ejus excellentia, *ibid.*, 37. Per Christianos hostem suum fugat, *ibid.*, 39. Gentes ad Ecclesiam vocat, *ibid.* Obidentiam suam exemplo docuit, *ibid.*, 45, 46. Ejus voluntas a patris discrepat, *ibid.* Non judicaturus, sed salum facturum mundum venit, *ibid.*, 1125. Ad hoc venit ut mortem in capita inimicorum mitteret, *ibid.*

Christi et Judæorum figura, *ibid.*, 525. Christi excellentia, *ibid.*, 714, 725. Ejus in mundum introitus metaphor. quid signif., *ibid.*, 716. Unctio, *ibid.*, 718. Moyse præstantiorem esse, *ibid.*, 729. Christi et Salomonis regnum quale, *ibid.*, 414, 450.

Christi figuræ, *ibid.*, 1891. Umbras Prophetarum expleat, *ibid.* Ejus vita, *ibid.*, 1645. Miraçula, *ibid.* Passio, *ibid.*, 1617. In limbum descendit, *ibid.* Resurgit, *ibid.* Apostolos iustruit, *ibid.* Ascendit in celum, *ibid.* Judex venturus, *ibid.* Humilitas, *ibid.*, 1595. Ejus typi ex Veteri Testam. representati, *ibid.*, 1593, *note.* Ejus oeconomia circa salutem humanam, *ibid.*, 1610, *note.* Christo vivo cur apostolis prædicare negatum, *ibid.*, 684.

Christorum Dei immunitas, *ibid.*, 356. Christum induere quomodo debeamus, *ibid.*, 436.

Chrysolitus lapis cuius typus, *ibid.*, 412. Chrysopassus quid, *ibid.*, 412. Chus primus insuetam tyrannidem in populo arripuit, *ibid.*, 283. Populos a veri Dei cultu abstraxit, *ibid.*

Chusanrathaim, rex Mesopotamiæ, affligit Judæos, octo annos, hebraice significat humiliatio eorum, *ibid.*, 1122. Mystice hic rex est Damon et quilibet tyrannus, *ibid.*

Chyogrillum quid significet, *ibid.*, 777. Cibus noster sacra Scriptura, *ibid.*, 361. Quomodo comedendus, *ibid.* Cibus num hominem coinquinet, *ibid.*, 367.

Cicatrices cur in glorificato Christi corpore appareant, *ibid.*, 149-178. Ciconiceutos et providos homines designant, *ibid.*, 245.

Cichia unde nomen traxerit, *ibid.*, 543. Croci ferax, *ibid.* Typus hominis penitentis, *ibid.*

Cilicium et pulvis mystice quid sign., *ibid.*, 1227.

Cineis Deus parciit, *ibid.*, 44. A Jetro orti, *ibid.*

Cincinnati capitis Ezech. quid figurant, *ibid.*, 621.

Cingulorum variae species, *ibid.*, 584. Sacerdotalis usus, *ibid.*, 306.

Ciniphes quid, *ibid.*, 36; *v.* 257. Hæreticorum typus, *ibid.*, 257. A magis Pharaonis aequæ ac Moyse productæ, *ibid.*

Cinis humane fragilitatis typus, *ibid.*, 280. Et peccatorum, *ibid.*, 1222. Ut panis quomodo comedendus, *ibid.*, 931.

Cincomolegus avis Arabiæ, *ibid.*, 245. Circumcidit corde, auribus, etc. quid, *ibid.*, 548-550.

Circumcisionis præceptum, *ibid.*, 546. Quis finis, *ibid.* S. Baptis. verus typus, *ibid.*, 556-561-575. Abraham eam prosequitur, *ibid.*, 548. Ka quæ gentes etiamnum utitur, eam cur Abraham accepit, *ibid.*, 1555. Cur signum dicta, *ibid.*, 1556. Ejus licitum illicitumque genus, *ibid.*, 1521, 1525. Ejus minister cur Christus ab Apostolo dictus, *ibid.*, 1593.

Circus unde denominatus, *ibid.*, 587. Cison torrens, *ibid.*, 322.

Cisternæ hæreticos signant, *ibid.*, 525. Citharæ litter. et figuratis signa, *ibid.*, 546.

Civis unde appellatus, et quid myst. sign., *ibid.*, 897, 898.

Civitas ab Ezech. visa cujusmodi, *ibid.*, 885. Eam intrantes qui, *ibid.* Cementarii et exstructores ejus, *ibid.*, 885. Vir in ejus porta stans Redemptorem denotat, *ibid.*, 887. Quomodo steterit, *ibid.*, 888. Ejus munus, *ibid.*

Civitas unde dicta, *ibid.*, 375. Ab urbe differt, *ibid.* Qualem Cain cum paucis constituit, *ibid.*, 807. In bonam et malam partem sumitur, *ibid.*, 384. Christi Ecclesiam denotat, et cur, *ibid.*, 823.

Sancta quæ, curque sic dicta, *ibid.*, 782. Et Dei, *ibid.*, 870. Supra montem posita Ecclesiæ typus, *ibid.*, 785. Ejus mystica interpretatio, *ibid.*, 897.

Civitas Anamahel ædificata usque ad portam anguli mystice Ecclesiam denotat, *ibid.*, 1032.

Civitatum variarum varia nomina, et exposit., *ibid.*, 451, *v.* 475, 476. Durum copiosa descriptio, *ibid.*, 1203.

Clanare sine voce quid, *ibid.*, 65. Clamare quomodo Jeremias ad Dominum jubeatur, cum alibi prohibeatur populo orare, *ibid.*, 950.

Clamor noster ad Deum qualis esse debeat, *ibid.*, 1130.

Clarificatio filii Dei cujusmodi, *ibid.*, 910; *v.* 228.

Claudi quos signific., *ibid.*, 75. Claves regni eorum quibus commisit, *ibid.*, 335. Quos denotent, *ibid.*, 881.

Clavorum templi Salom. valor, *ibid.*, 155. Myst. quid, *ibid.*, 428.

Clementer, et cum longanimitate Deus corripit peccatores, terræ sanctæ incolæ, non statim eos delens, *ibid.*, 726.

Clementia regis, *ibid.*, 734.

Clementiæ Divinæ insigne encomium, *ibid.*, 361.

Clerici unde nomen sortiti, *ibid.*, 91, *v.* 297; *v.* 1165. Eorum tonsura a Nazariis exorta, *ibid.* Quid notet, *ibid.*, 1299; *v.* 1167. Castitas eis mandatur, *ibid.*, 1419. Familiae truncationes quælibet faciendæ eis prohibentur, 1420. In mutuum cædem prorumpentium poena, *ibid.* Usuram non accipiant, *ibid.*

Clihanus signis infernalis typus, *ibid.*, 406. Cloacæ quid earumque primus inventor, *ibid.*, 386.

Clypeus quid, *ibid.*, 542.

Coeternitas Filii Dei cum Patre, *ibid.*, 203.

Cocytus inferi locus, *ibid.*, 374. Ejus cum inferno comparatio elegans, *ibid.*

Cœlestis convivii apparatus, locique amœnitas, *ibid.*, 637.

Cœlestium et terrestrium animalium discrimen, *ibid.*, 332.

Cœlos cur Apost. dixerit, cum alibi unum legatur, *ibid.*, 1153, 1154.

Cœlum quale cum mundo creatum, *ibid.*, 444. In unigenito Deus illud cum terra fecit, *ibid.* Cur peccatoribus æneum, *ibid.*, 936. Quid ejus nominæ intelligendum, *ibid.*, 263. Aliquando pro aere ponitur, *ibid.*, 456, 437.

Cœlum cœli an fuerit vacuum, *ibid.*, 445.

Cœna Domini quid, *ibid.*, 347. Altaria et cœtera vasa Deo sacra cur eodem die purgantur, et S. chrisma conficitur, *ibid.* A convivio differi, *ibid.*, 269.

Cœnaculum quid, *ibid.*, 330. Ecclesiæ typus, *ibid.*

Cenobium unde dictum, *ibid.*, 391.

Cœni interp. litter. et mystica, *ibid.*, 604.

Cogitationes vanæ Deo odiosæ, malæ mystice sunt generatio Dominum non cognoscens, *ibid.*, 1121. Num cogitation. peccetur, malarum Diabolus auctor, *ibid.*, 854-977.

Cogitationes hæreticorum solas calumnias machinatur, *ibid.*, 958.

Cogitatus præscientiæ, poenæ sc. et mercedis averit sensum a concupiscentiis, *ibid.*, 996.

Cognationis gradus quousque extendatur, *ibid.*, 461, 470.

Cognationis causa Moysis pater matrem dimittere jubetur, *ibid.*, 503.

Cognitiones domus operantium byssum in domo juramenti quid significet, *ibid.*, 506.

Cognitioni ac judicio Dei nemo se potest subtrahere, *ibid.*, 869.

Cotus cum jumento morte mulcandus est, *ibid.*, 467.

Cotus alterius generis jumentorum inhibetur, *ibid.*, 452. Mystice quid denotet, *ibid.*, 1126.

Cotus cum muliere ancilla litter. et allegorice quid signif., *ibid.*, 451.

Colentes aequæ alique fabricantes Idola sunt prævaricatores, *ibid.*, 742.

Colles quid significent, *ibid.*, 565. Sanctorum figura, *ibid.*

Collis Dei vocatur ubi propheta morabantur, *ibid.*, 37.

Collocatio stulti vitanda, *ibid.*, 912.

Colonia unde orta, *ibid.*, 375.

Columna arca emissa cur requiem non inveniret, cum cacumina montium nudata dicantur, *ibid.*, 520.

Columna cur Nabuchodonosor vocatus, *ibid.*, 1102.

Columnæ variae signif., *ibid.*, 249; *v.* 899. Christi typus, *ibid.*

Columna nulis et ignis Israelitis præluens quid denotet, *ibid.*, 63, 648 et 845.

Columnæ SS. Doctor. figur. expriment, *ibid.*, 177, 178. Septem erectæ myst. quid sig., *ibid.*, 710.

Columnæ templi typice Apost. denotant, *ibid.*, 420. Item SS. Triadem, *ibid.*, 433, 434.

Comedere super montes quid, *ibid.*, 458.

Comedere peccata populi quid, *ibid.*, 506.

Comessionis, ebrietatis, scurrilitatisque detestatio, *ibid.*, 120.

Comitatus verborum commoda, *ibid.*, 740.

Committatur nonnunquam Deus, nec inferi poenam, *ibid.*, 616.

Commune quid in Scriptura dicatur, *ibid.*, 1585-1587.

Comediatur primus usus, *ibid.*, 555.

Compita quid denotent, *ibid.*, 584.

Compunctio cordis quid, *ibid.*, 101.

Duo genera, *ibid.*, 1114.

Conchæ et coelæ multa genera, *ibid.*, 258.

Concionatoribus non ante cessant

dum, quam ad agnitionem errorum homines promoveri, *in*, 34. Eorum munus, *in*, 1162.

Coniunctiones super epistolas et Evangelia Paschalia, *in*, 453.

Concubium super uxorem habentis penitentia ex conc. Trident., *in*, 1410.

Concupiscentia diluvii Noëi causa, *in*, 313.

Concupiscentia carnis ad varia vitia viam sternit, *in*, 888.

Concupiscentia propria vitanda, *in*, 888. Eorum gravitas, *ibid.*, 889. Ejus nomine quid sign., *in*, 1416-1422.

Concursus populi ad excipiend. reliquias, *in*, 45, 49, 54.

Concursus Dei cum hominibus, *in*, 1491.

Confessio peccator. quæ sit, *in*, 138.

Confessio nomen æquivocum, *in*, 1091.

Confessionis et penitentiae fructus, *in*, 107.

Confessionis auricularis, justique deprecationis excellentia, *in*, 223.

Confessorum triumphus in Ecclesia cur celebratur, *in*, 70. Eorum encomium, *ibid.*

Confrages quid, *in*, 370.

Confectio bona et mala quæ, *in*, 788.

Confutatio hominis ad peccatum se hortantis, *in*, 920.

Congregare in messe quid, *in*, 712.

Conjugii ratio et nomina quæ sint, cognat. item, ob quas causas inaeur, *in*, 191.

Conjugii usus et copula quando illicita, primum altero prævalere, *in*, 1408.

Coniuncti cur de arca exierint, qui seconiunt intrant, *in*, 522, 523.

Coniunctio quæ longa, quæ brevis, *in*, 663-664.

Coniugium quid, *in*, 624.

Consanguinitatis graduum observatio Græcorum et Romanorum, *in*, 1085.

Varie de his opiniones, *ibid.* Quo gradu matrimonium licitum, *in*, 1086. In veteri lege prohibitum, *ibid.* Censura B. Gregorii super hac lege, *ibid.*

Consecrationis, hostiarumque oblationum pro populo quis finis, *in*, 335, 340.

Consiliarios in omni re ardua esse adhibendos, *in*, 644.

Consilium quid, *in*, 999. Sine eo nihil agendum, *ibid.*

Conspectus Domini dupliciter subeundus est, *in*, 206.

Constantia utilitas, *in*, 1132.

Consuetudo iurandi vitanda, *in*, 917.

Ejus gravitas, *ibid.*, 918.

Consules a consulendo dicti, typum tenent Ecclesie prælatorum, *in*, 447.

Consummata oblatio quæ, *in*, 1117.

Consummationis duplex genus, *in*, 807.

Contemplative vitæ lucrum, *in*, 553.

Effectus, *in*, 611, 612.

Contemptus mundi utilitas, *in*, 106.

Contendendum non esse cum potente, *in*, 813. Ne cum loquente, *ibid.* Neque cum linguato, *ibid.*, 814. Neve cum iudicio, vel imprudente, *ibid.*

Contentionis gravitas, *in*, 1306. Effectus, *ibid.*

Contentiæ insigne exemplum ejus, *in*, 560; *in*, 92. In quo consistat, *ibid.*

Contrariorum oppositione elucescere veritatem, *in*, 683.

Contubernium amicorum bonum, *in*, 598.

Contumax et protervus filius lapidibus obrui jubetur, *in*, 918.

Contumelia patri vel magistro exhibitæ Deo exosa, *in*, 778.

Contumeliosorum hereticorum consortium fugiendum, *in*, 817. Item, fueratorem, audacem, iracundum, *ibid.*

Conventus animalium ad Adam ut nomina sortirentur quomodo accipiendus, *in*, 483.

Conventus tribum Israel conventui gentium ad Christum adequatur, *in*, 80.

Conversio a peccatis qualis esse debeat, *in*, 1130.

Conversio plena quæ, *in*, 833.

Conversio S. Pauli cujusmodi, *in*, 354.

Convicia qui toleranda, *in*, 109.

Convivæ, vestem nuptialem non habentis interpret. mystica, *in*, 1036.

Convivium quid, et quotuplex, *in*, 587, 588.

Convivium Assueri ad potentias et gloriæ suæ ostentationem insitutum Christi divitiarum magnitudinem sensu mystico pulchre adæquat, *in*, 637.

Convivi ab Holopherne instituti quis scopus, *in*, 625, 621.

Coos insula primum lanificiis claruit, *in*, 335.

Coquinæ apparatus auctor Apicius, *in*, 587.

Cor et spiritus novus quando datur, *in*, 856.

Cor inclinare quid sign., *in*, 685.

Cor multum motus in Scriptura accipitur, *in*, 151-386. Quomodo custodiendum, *in*, 1158. Gaudens divitiis prævalere, *in*, 730. Ejus puritas parietis limpidio comparatur, *in*, 914. Contritum munus Deo gratissimum, *in*, 1212.

Corathi torrens, *in*, 322.

Cortheim in Westgallia monachi Fuldenses illustrant, *in*, 95.

Core, Dathan, et Abiron seditionem moventes, igne absorpti, hæreticos et schismaticos apte exprimit, *in*, 680, 681.

Core una cum congregatione sua interimitur, *in*, 1089.

Coreb montis distinctio, *in*, 360-384.

Corinthiis cur apost. Paulus epistolas scripserit, *in*, 10. Ad concordiam exhortatur, *in*, 15. Eorum hæreses, *in*, 50. Ad virtutum studia incitant, *in*, 1397.

Cornelii Centurionis orationes et elemosynæ quomodo ante baptismum ascenderint in conspectu Dei, *in*, 791, 792.

Cornu avis ominosa, *in*, 232.

Cornu Christi regnum et insignia denotat, *in*, 741; *in*, 903.

Cornu in manibus Domini quid designat, *in*, 1117.

Cornua rhinocerotis crucis Christi typum habent, *in*, 998.

Corona unde dicta, ejusque sign. myst., *in*, 584.

Coronæ beatæ quomodo obtinendæ, *in*, 642.

Coronandum oportere legitime certasse, *in*, 942.

Corpus literal et mystice quid sign., *in*, 70-74. Spiritualis et animalis notio et differentia, *in*, 99. Ejus omnes partes iuxta litteram et myst. ut facies, oculi, etc. quid sign., *in*, 75, 76. Quomodo a pueritia assumendum, *in*, 772. Po ut usino utendum, *in*, 1142. Unde dictum, quomodo castigandum, *ibid.*

Corpus et animam deposite homini esse datam, *in*, 290. Quin et ipsum Christum Dominum, *ibid.* et 291.

Corpus et anima nostra quomodo in Babylone versetur, *in*, 1143.

Corpus et sanguinem suum cur Christus nobis reliquerit; idque sub specie panis et vini potius, quam alia aliqua materia, *in*, 316. Quomodo veraciter sumendum, *ibid.* - Ex infermatato pane, et vino aqua misto cur con-

secretur, *in*, 318. Indigne accedentium facinus, *ibid.* Per Noe et Melchisedech præfiguratur, *in*, 319.

Corporis Christi beneficia, *in*, 1440.

Corporis Christi resurgentis proprietates, *in*, 135.

Corporis ecclesiastici variae functiones, *in*, 1546.

Corporis et animæ sanitas multo præstantior divitiis, *in*, 983.

Corporis humani constitutio, *in*, 1420.

Corporis nostri resurgentis qualitates contra Eutich., *in*, 147-171.

Corporum diversitas, *in*, 409.

Corrigere alium qui vult, vitio omni carere debet, *in*, 1200.

Corrupta terra quo sensu dicitur, *in*, 513.

Corrupta natura, et divina gratia quid in hominibus operetur, *in*, 879.

Corruptionis cum idololatria cellatio, *in*, 410.

Cortinarum tabernaculi descriptio, *in*, 158, 159. Cur ansas in utraque parte habuerint, *in*, 160, 161.

Coruscatio lucem habet transeuntem, *in*, 1185.

Coruscationes quid notent, *in*, 277.

Corvus aqua emissus et non revertens, ubi mansisse creditur, *in*, 820.

Corvorum significat. variae, *in*, 532.

Coturnus quid, ejusque in tragædiis usus, *in*, 386.

Coturnices, *in*, 249. Caducum mortuum patiuntur, *ibid.* Figura legis sunt historice, *ibid.*

Crapula perniciosa, *in*, 1130.

Craticulæ sacrificium mortem Christi sign., *in*, 210.

Craticulæ et arule in altari constructio et usus, *in*, 182, 183.

Creatio primorum parentum, novique Adami unde, *in*, 875. Ad Dei similitudinem facti, *ibid.*, 874, 875.

Creatura quando ad ultionem armentur, *in*, 299.

Creaturam pro Creatore colentes creatoris puniuntur, *in*, 381, 723.

Credens Domino quomodo non judicetur, *in*, 1519. Qui sicut H., *in*, 848.

Cretenses cur dici mendaces, *in*, 671. Hoc testimonio Apost. utens num reprehendendus, *ibid.*

Crispini et Crispiniani martyrum tortura, *in*, 1175.

Crocodylus in Nilo gignitur, terribilis, nocte in aquis, die humi quiescit, *in*, 258. Maxillam superiorem movet, *ibid.* Volatilis, *in*, 246.

Crucifigentium suas concupiscentias merces, *in*, 1393.

Crura pedibus habere sublimiora quid signifi., *in*, 539.

Crux quinquaginta cubitorum Mardocheo fabricata quid signifi., *in*, 660.

Crux Christi Judæis peccatum et maledictum cur, *in*, 295. In ea pendens qui maledictus dicitur, *ibid.*, 294.

Dæmones fugat, *in*, 1109. Ejus typus est palus, quo Jael transiegit cerebrum Sisaræ, *in*, 1436. Quomodo portanda, *in*, 996. Ejus virtute Grahius, vir pietate clarus, hostes devincit, *ibid.*

Ejus moralis expositio, quando ei affixus, *in*, 1231. Ejus acrosticha, *in*, 1591. Cum solis mysteriis effigatur, ex imagine Christi membrorum situ, *in*, 1678.

Crystalli etymon, *in*, 472. Ejus usus, *ibid.* Baptismo adæquat, *ibid.* Varia ejus genera, *in*, 475.

Cubiculi notio liter. et typica, *in*, 390.

Cubitus geometricus quid, *in*, 517.

Culex sanguisugus, *in*, 238.

Culpa oblata reatum non tolli demonstratur, *in*, 101.

Cultura quid, *in*, 803.

Cultus tabernaculi Mosis quandiu permanerit, *in*, 141.

Cepidius cur sagitta asseruatur, *v*, 452.

Cura boni nominis quanti facienda, *in*, 1058. Nomen bonum quod, *ibid*.

Curia definitio, *v*, 387.

Curiositatis vituperium, *in*, 721; *vi*, 554, 578.

Currentes ad malum hostes saluatoris designant, *v*, 635.

Curus et equi cur soli dati, *in*, 268.

A Josia combusti, *ibid*.

Curus et quadriga quid signif., *v*, 215, 216, 351.

Custos, Dominus Deus dicitur, *v*, 205.

Custodis templa solertia, *iv*, 961, 962.

Custodes vocantur apostoli et praedicatores, *v*, 205.

Cutis ossi adhaerens quid signif., *v*, 1254.

Cycladum insul. vocabula et originis, *v*, 366.

Cyclopes varii, *v*, 197.

Cyclus paschalis qui invenitur, et quis auctor ejus, *v*, 125.

Cygnus seu olor nautarum avis, quos signif., *v*, 215.

Cymbali etymon, *in*, 546, 547. Notrorum labiorum typus, *ibid*, 547.

Cynici unde dicti, *v*, 415. Eorum haeresis de matrimonio, *ibid*.

Cynocephali qui, *v*, 197.

Cynomyia musca canis, *v*, 258.

Cynomyia interpretatio, *in*, 102.

Cypressi virtutes, *v*, 517.

Cyprus unde dicta, *v*, 165. Prima inventrix metalli, *ibid*.

Cyri, et Darii in Babylonis expeditio, eorumque vastatio, *in*, 533.

Cyrus mystice Christum Dominum representat, *in*, 536.

Cyrus Pers. et Medorum rex, cur servus Dei vocatus, *v*, 536.

□

Daemonia gentium quae, *in*, 357. Firmiorem de Christo habent fidem quam haeretici, *i*, 866. Cur porcos invadendi potestatem acciperint, *ibid*.

Daemonis notio, *v*, 427. Eo in Gerasen obsessus quos notat, *v*, 75. Item mutus et caecus, *v*, 76. Quomodo fiat esca hominum, *v*, 226. Negligentes mandata Dei vincit, *in*, 1135. Quomodo homines excecet, *in*, 1197. Vulpes est, *in*, 1195. Dei clementia vincitur, *in*, 1145. Unde existat, *ibid*. Curribus et quadrigis utitur et qui illi, *ibid*. Non contentus paucis hominibus, *ibid*.

Demoniacos a Salvatore liberales quomodo duos Matth., Marc. vero et Luc. unum commemorant, *i*, 866. Quid figurant, *ibid*.

Dagon idolum Philistinorum, *in*, 23.

Heb. piscis trisyllabus, *ibid*. Illata arca ruit fraga cervicis et amputatis manibus, *ibid*.

Dalila, paupercula figura Synagogae, *in*, 57.

Dalmatica quid, undeque dicta, *i*, 307.

Damasci etymon, *v*, 1151.

Damascus unde originem duxerit, *v*, 378.

Damnandorum cruciatus qualis futurus, *vi*, 1143, 1620.

Dan quid sign., *v*, 44, 578; *in*, 26. Ecclesiae, Antichristi, et haeret. typus, *i*, 661, 662.

Daniel cur dictus iudicium Dei et vir desideriorum, *vi*, 67. Cur eunuchus, *in*, 285.

Dathan et Abiron cum sociis haeticorum typus sunt, *v*, 55.

Datum et acceptum diligenter scribendum, *in*, 1066.

David imaginem exprimens Christi, cur dictus fortis manu utique, *v*, 55.

Ejus exsilium, *v*, 332. An Ephraeus secundum stirpem, *in*, 11. Rex unctus Christi typus, *in*, 49. Musicam callebat optime, *ibid*, 30. Cithara arrepta vesaniam Saulis compescuit, *ibid*, 55.

In agro juxta lapidem latens Christi figura, *in*, 58. Insaniam simulat, *ibid*, 60. Ejus mansuetudo, *in*, 62-66. Triginta annorum regnum suscipiens Christum exprimit, *in*, 80. Christi figuram cum teneat, qui plures ei licuerit habere uxores et concubinas, *in*, 342.

Cur Abrahæ praefatur, *vi*, 1160. Plurimis facinoribus egregie clarus, populo conjunctus ante arcam salutare non erubescit, *in*, 87. Pugando hostes, saltando se ipse vincit, *ibid*. Ejus cum Bersabee laus, *in*, 97. Penitendo, *in*, 101. Suprebia elatus census populi init, ejusque ultio, *ibid*. 120. Ejus laus insignis, *in*, 1087. Quo sensu dominus dictus, *i*, 1065.

Debitur decem talentorum quis, *v*, 77. Omnibus quis, *v*, 1292.

Dehora prophetis. uxor Laniodoth, judicat populum Israel, *in*, 1154. Mihi Barach ducem contra Sisaram, *ibid*. Sternit hostem, *ib*, 1156. Cur ipsa inter iudices Israelitarum sola prophetis, *ib*. Magnam laudem et consolationem se sui suo conciliat, *ibid*. Dehora, hebraice apis vel loquela, *v*, 56. Sub palma sedet, *ibid*. Typus est prophetiae vocantis Iudaeos ad Christum, *ibid*. Eri-nikion c. ao Sisara canit, *in*, 1158. Allegor. sign. gentium multitudinem Iudaeos praevientem in fide Christi, *in*, 1144.

Deborae et Barach canticum cum Judithae post victoriam confertur, *in*, 632.

Decalogi ad decem plagas Aegypti comparatio, *in*, 100-103. Cur in duobus tabulis scriptus, *in*, 863, 864.

Decalogum cur Pharisei membranis inscriptum et complicatum in fronte ligaverint, *in*, 866.

Decalogi quid denotet, ejusque situs, *v*, 356.

Decem filii Aman, quingentes viris in Susis interfecit, cur soli ex patibulo suspensi, *in*, 666.

Decem oboli in pretium animae dati mystice quid signif., *in*, 214, 215.

Decembris festivitatum celebrium copia descriptio, *iv*, 1182.

Decimae et Veteris, et Novi Testamenti ministris altaris ex mandato Dei debentur, *in*, 704, 904, 905.

Decimae ex frugibus et pomis quomodo reddere licuerit, *in*, 535. Cor haerediti, boves vero, et oves minus poterint, *in*, 584.

Decimae variae apud Iudaeos, *in*, 15. Quales decimas ablatas Samuel obtulerit Anna, *ibid*.

Decimarum mytica notio, *iv*, 1020. Earum genera, *iv*, 1027.

Decimas cur Abraham Melchisedech post benedictionem acceptam, obtulerit, *i*, 510.

Decipitium et deceptorum interitus qualis, *v*, 1011.

Decollat. Joannis Bapt. descriptio, *iv*, 444.

Decorare carnem verbi Dei, et membratim dividere qui existimandi, *in*, 251.

Dedicatio Ecclesiae unde initium sumpserit, *iv*, 75.

Deduci ad inferos, et reduci qui intelligendum, *vi*, 1100.

Defectus proximi non esse revelandos, *in*, 437, 438, 448, 449.

Defectus unde dictus, *v*, 1226.

Defensio pro ultione accipitur, *in*, 619.

Defunctorum animarum sacrificiis curari, et quae, *i*, 35.

Dei, matrisque ejus animi demissio, *in*, 631.

Deliciae celestis appetitum, terrestres fastidium pariunt, *in*, 940.

Deliciorum variarum detestatio, *v*, 1571.

Delictorum cordis et corporis distantia, *in*, 710.

De lieta parentum quomodo et cur filiis imputetur, *in*, 96, 98, 861, 862, 930, 940.

Delicti variae significationes, *in*, 506, 507. A peccato distinguuntur, *in*, 480.

Delinquentes, et ad Ecclesiam confugientes ab ea non esse abstrahendos, *vi*, 1416.

Delos post Ogi diluvium, prima radiis solaribus fuit illustrata, *v*, 351.

Delphines naves saltu transvolant, et quando tempestates demuntur, *v*, 237. Vocantur Simones, *ibid*. Aliqui sunt serrati dorso, *v*, 258.

Delutra quid, *v*, 591. Myst. eorum sign., *ibid*.

Demetrius qua ratione regnum adiverit, *in*, 1177. Ejus contra Iudaeos hostilis expeditio, *ibid*, 1179, 1189. Exercitui suo exosus, *in*, 1192, 1195.

Demetrii numeri signifi., *iv*, 925.

Denitum mystica interpretatio, *v*, 1222.

Depositum contempto Deo neganti aut aliquod extorquenti per calumniam quid offerendum fuerit, *in*, 290, 291.

Deprecari super cornu altaris quid sign., *in*, 212, 215.

Deprecatio pro Ecclesia, *in*, 1018.

Peccatoris rei, *vi*, 1490.

Derisionis gravitas, *v*, 742. Fugienda, *v*, 747.

Descendere cum animis ad infernum quid, *iv*, 829, 830. In laeum, *vi*, 1097.

Descensus Josephi in Aegyptum cum Christi in hunc mundum confertur, *i*, 629.

Descensus Domini per nubes, *in*, 254.

Descensus Abrae in Aegyptum cum uxore Sarai, *i*, 534.

Descensus, ascensusque Christi finis et fructus, *vi*, 423.

Desertores filii qui, *v*, 1091.

Desertum quid, *v*, 371. Ejus variae notiones, *ibid*.

Desiderium carnis in quo consistat, *vi*, 548.

Desperandum nequaquam esse de Dei misericordia, *vi*, 1546. Desperationem diabolus suadet, *ibid*.

Destinatum inter et praedes inatum distinctio, *v*, 1281.

Detractor diabolus facit, *v*, 737, 738, 761.

Deus in Scriptura varia habet nomina, *x*, 15. Quid sign., *ibid*. Humana ei membra ascendant, et quid potent, *ibid*. 19. Sine strepitu et diversitate linguarum omnia appellavit, *i*, 448.

Futura praedicens quasi iam perfecta laudat, *i*, 452. Cur benedixerit primis parentibus, *i*, 458, 459 et 461.

Septimo die mundo creato quomodo quiescere decessit, *i*, 465, 466. Requiescere quomodo dicatur, cum alibi usque modo laboret, *i*, 466. Adam non ignorando, sed increpando quiescivit, *i*, 492. Ejus nomen quod, *i*, 21 et 29.

Ejus cum creaturis concursus, *in*, 110, 111. Qua specie hominibus apparuerit, *in*, 135. Non pensator nobilitatis est

carnis, sed animi, II, 244, 245. Ubi plantat, II, 347. Ejus decretum et sapientia infallibilis, II, 738. Quomodo terreat, II, 739. Ad exercitationem Judæ, et reprimendam in uberiore prosperitate elationem, non tradidit illi vallis incolæ, II, 1115. Quomodo causa peccati, II, 1117. Dilectionem ab homine petit, et cur, II, 1122. An, et quomodo irasci dicentius, *ibid.*, 1122, 1123. Qui a Deo in manus Satanae tradantur, *ibid.* Tradit in passionem ignominie, *ibid.* Tradit deserendo, *ibid.* In nobis quando habet, *ibid.* Non ut ignorans et futurorum nescius tentat, sed nostri causa, II, 1125. Promissiones Dei an inefficaces, *ibid.* Quos tradit in reprobum sensum, II, 1135. Ejus stupenda clementia, *ibid.*, 1128. Ejus potentie nemo resistere potest, II, 1140. Cælo, stellis et elementis in hostes fuit, II, 1148. Sanctus et justus, II, 16. Et quidem solus fortis, *ibid.* Scrutatur corda, II, 17. Mortis et vitæ in illo potestas, *ibid.* Christum deduxit ad inferos et inde rediit, *ibid.*, 18. E pulvere ad gloriam illum suscitavit, *ibid.* Impios labi sinist et perire, *ibid.*, 19. Superbis restitit, *ibid.* Ab illis fides et cognitio ejus nobis, non a nobis, *ibid.* Quomodo animam habere dicatur, II, 29. Cur liberet Israel e manu Madian pauci milite, II, 1160. Explorat militem, *ibid.* Eligat contemptibilia, *ibid.*, 1166. Quomodo miserit spiritum malignum inter Abimelech et Sichimios, II, 1173. Non detectorum victimis humanis, *ibid.*, 1179. Coronat eos qui pro justitia et religione trucidantur, II, 1179. Per malos nostra etiam operatur, II, 1185. Peccatis nostris bene utitur, *ibid.* Saulam a regno semenque ejus rejicit, II, 41. Non querit ignorans, *ibid.* Jubet tolli Amalecitas per Saulam, et cur, II, 44, 45. Non est mutabilis, *ibid.*, 47. Fidelis in promissis, II, 124. Invoctantibus se in bello prestat, II, 300. Ejus judicium immutabile, II, 522. Suos castigat, terminus ei non est præscribendus, II, 614. Imbecillioribus honoratur, II, 621. Nunquam misericordie suæ obliviscitur, II, 1115. Omnia fecit mori non: intendens, II, 677. Sæpius in Evang. filius hominis quam Dei appellatus et cur, et invocandus, II, 832. Quomodo tentat, II, 875. Criminum severus est ultor, II, 676. Nil contra naturam agit, II, 677. Et peccare quomodo accipiendum, vi, 1134. Ejus in variis peccatoribus gravis animaversio, II, 695. Quare fidelis et rectus dicatur, vi, 1134. Deo quatenus oculi, aures, manus, ira, etc., conveniant, II, 727. Quomodo ab hominibus videatur, II, 1123. A gentiliis diis qui differat, vi, 435. Homo factus, vi, 1614. Triplex an recte dicatur, vi, 1599 (note). Quid sign. vi, 907.

Deus sex diebus omnia produciens, quomodo alibi simul creasse dicatur, I, 471.

Deus natura, homines gratia constant, II, 825.

Deus ideo non loquitur ut quid fiat, sed quia futurum est, ideo prædicat, vi, 864.

Deus Pharaoni quomodo Moyses datus, II, 51.

Deus cum solus adorantibus, quomodo Abrahamo populum tenerit adorare, I, 570.

Deus non volens mortem peccatoris quomodo cogitaverit Amasiam occidere, II, 508.

Deuteronomii contenta, v, 111. Ubi scriptum, vi, 560. Quid sig. et cur Dominum dicat ad Moysen locutum, cum

ipse Moyses istius libri sit auctor, II, 859, 840.

Devia loca hæreticorum typus, II, 371.

Devorare sanctos qui dicantur, v, 746, 747.

Dextra manus Ephraim juniori, sinistra vero Manasse imposita majori, mystice quid signif., I, 655.

Dextra cum semper in bonam partem accipiat, cur in Deuter. ad dexteram aut sinistram declinare prohibeamur, II, 955, 956.

Dextra quare ungatur, II, 351. Quid sig., vi, 909.

Dextræ et sinistræ differentia et quid significet, v, 158.

Dextrariola quid, II, 621.

Dextrocherium quid sign. ejusque usus, II, 621, 622.

Diabolus mystice Adonibezech, ejus in hominem astus, et tyrannus fide et virtutibus superatur. Varia membra humana ei conveniunt, v, 172. Quomodo ligantur et enervantur, II, 585. Ejus bella, blandimenta et astus in genus humanum, II, 1147. Per regem Chanaan signatur, *ibid.* A Christo victus, *ibid.* Doctorum in Ecclesia conatum impedire conatur, et quomodo, II, 42. Invidus et superbus est, *ibid.* Ejus superbia genus humanum seductum, Ab alia sapientia restauratum, II, 716. Ejus invidia homo a Deo creatus immortalis factus est mortalis, II, 681. Cur tanto furore in genus humanum exardescat, II, 433. Unde occasionem ad malum nactus, II, 487.

Diaconorum etymologia, I, 502. Officium, *ibid.* Septem cur ab apostolis instituti, *ibid.*

Dialectalis descriptio, v, 581.

Dialectices definitio et præstantia, I, 397. Ejus effectus et necessitas, *ibid.*

Didrachma quid, II, 570.

Die variae acceptiones, v, 287, 288; II, 315. Ijus partium signific., v, 289.

Dierum sex allegor. expositio, I, 466-468. Quid notent, I, 469. Longi et breves qui, II, 1119. Septima ultima, I, 464. Quid sign., I, 465, 466. Vesperam non habet, *ibid.* Octava quæ dicatur, *ibid.* Celebratissimus et sanctissimus quis, II, 507-510. Fortium quis, II, 669.

Dies eorum erunt centum viginti anni, quomodo accipiendum, I, 512.

Dies ultionis quomodo iusta sit, II, 958.

Dies et tempora a Deo esse, qui et reliqua omnia creavit ac disposuit, II, 1000.

Dies hominis et dies Dei quæ, v, 351.

Dies mortis cur nobis incognitus, IV, 311.

Dies mortis et generalis iudicii quando futurus, vi, 560. Quomodo debeamus esse ad eum parati, *ibid.* Ejus terribilitas, vi, 568.

Dignitas distribut. donorum. Spiritus sancti sig. dicant, v, 138-139.

Dignitas Dei quid, ejusque vis, I, 37.

Dii, deque singularum regionum et locorum celebrati describuntur, v, 426. Quod eorum initium et finis, *ibid.*

Dii deirahere quid signif., II, 123.

Dilatio qualis esse debeat, II, 536.

Dilectionem proximi repellunt improprium et invidia, II, 794. Dulcedo in verbis ac pacifica conversatio juvant, II, 795.

Diligentium Deum, et mandata servantium remuneratione, IV, 255.

Diluvii significatio, v, 329. Diluvium

Noe, *ibid.* Diluvium in Achala, *ibid.* Item Deucalionis, *ibid.*, 330.

Dina lapsus et zelus fratrum ejus contra Sichimitas quid spiritualiter denotet, v, 42. Raptus et oppressio violenta, I, 614. Ejus stupri ultio, *ibid.*

Diocletiani et Maximiani imp. tempore qualis persecutio extiterit, IV, 855, 854.

Disciplina Christiana, quid, ejusque effectus, vi, 1251. Meditatione divinæ legis acquirenda, *ibid.*

Disciplinam patris et matris audire quid, v, 682.

Disciplinam sensus discere quid, II, 871.

Discipuli mutans taciturnitas et attentionem, II, 995, 996.

Discipulorum Christi varia dona, I, 1076.

Discipulorum duorum ad sepulchrum Christi cursus mystice quid signif., IV, 171.

Discipulorum ante Spiritus sancti adventum imbecillitas, IV, 176.

Discordia omnia peccata capitalia excedit, v, 704.

Discretio in consiliis captandis, qui consensu endi, et a quibus consilia abscondenda, II, 1025.

Discretio de somniis internoscendis, II, 1005. Sex modis fuit, *ibid.*, 1006. Unde oriuntur, *ibid.*

Discretio in verbis servanda, II, 890.

Disputare de Deo an omnibus licitum, II, 297.

Disensio inter Raban. et monachos, I, 97.

Distributio terræ promissionis Israel per varias sortes, II, 824-835.

Diitiori et honestiori nobis non facile communicandum, II, 850.

Diversitas corporis diversitatem quoque animæ prolii, II, 601.

Diversiori etymon, v, 592. Myst. sig. Eccl., *ibid.*

Dives peccator non est honorandus, II, 836.

Dives camelo comparatus quos significet, v, 77.

Divina humanis anteponenda, VI, 1597.

Divinaculis magi, ut Ephod prophetæ utantur, II, 727.

Divisio terræ sanctæ in duodecim tribus, IV, 10-15, 1166.

Diviti cum paupere non convenit, et hoc despecto, ille honoratur, II, 833.

Divitiæ addunt amicos, v, 740. Injustæ quæ, earumque momentum, II, 792.

Cur spinis comparata, v, 80. Proprie quæ, IV, 616. Neminem liberare possunt, *ibid.* Earum in S. Scriptura duæ species quarum bonæ aliæ, aliæ malæ, II, 987. Earum incommoda, v, 725.

Divitiæ S. Ecclesie, II, 489.

Divitiæ bonitatis et patientiæ Dei non esse contemnendas, v, 1507.

Divitis sine macula encomium, II, 988.

Divitum pericula et calamitates, VI, 629. Variæ eorum conditiones, I, 1021.

Docendi arguendique modus perutilis, VI, 364 et 365.

Docentis et auditoris munus, IV, 836.

Docere cur mulieribus prohibitum, VI, 677.

Doctori Catholico quid in docendo spectandum, I, 506 ad 515. Virtutum species vitiorum speciebus opponat, I, 414, 415.

Doctori vocem esse temperandam, et vitia accipitis gladii instar incidentia, II, 641.

Doctori cavendum ne culpa eum redarguat, IV, 537.

Doctorem sæpe ipsum culpa redarguit, n. 364.
 Doctores Ecclesiæ plerumque peruersis risui sunt, v. 966. Obscuritatem vident, v. 1189. Munus, n. 650.
 Doctrina hæret. fabula yana est, m, 388.
 Doctrina per patientiam probatur, v. 740.
 Doctrinæ et gubernationi sacerdotum obsequendum esse, n. 378.
 Doctrinam Christi Judæis scandalo fuisse, v. 689.
 Doctrinam sanam docere quid sign., v. 674.
 Doce obligatus interpret. et cur, n. 59. Saul mortuo se ipse interemit, m, 70. *Vide*, m, 521, 522.
 Dolentium vocem cur Deus se exaudire quandoque dissimulat, v. 1217-1231.
 Dolor qui Deo competat, v. 729.
 Dolosorum, maxime hæret. insidias esse cavendas, n. 845.
 Domestica Ecclesiæ quæ, n. 297.
 Domestici vestiti duplicibus S. Ecclesiæ signifi., v. 787.
 Dominatus super pisces et volucres primis parentibus pro memoria mortalit. datus, i, 460.
 Dominica dies unde dicta, v. 308. Ejus sanctificatio quomodo, curque ab apost. instituta, i, 535; iv, 76. Fundatur etiam in sacra Scriptura, *ibid*.
 Dominus qua ratione ab Laban locutus, i, 575. Quomodo invenitur, iv, 380.
 Domus etymon, v. 390. Superborum instabilitas, v. 731. Aliena quæ, v. 679. Dei quæ, iv, 249, 250.
 Domus Davidis et Saulis cujusmodi sit, m, 77.
 Domus exterminata hæret. synagogam notat, n. 907.
 Domus extra muros Ecclesiam gentium denotat, n. 559.
 Domus Jacob quæ, n. 749.
 Domus justorum Ecclesiam exprimit, v. 719. Non debetur, *ibid*., v. 727.
 Ejus fortitudo, v. 728.
 Domus quomodo et quales hominibus ædificandæ, n. 541. Variæ ejus notiones, iv, 350.
 Domum Domino voventi quid olim faciendum fuerit, n. 574. Et agrum, *ib*.
 Dona ad Dei tabernaculum fornam quæ qualia offerenda, n. 139, 140.
 Dona primis nostris parentibus collata, n. 875. In varias gentes ac nationes genus eorum distinctum est, m, 874.
 Donorum alia munijunt hominem, alia orant, et quæ, v. 1199.
 Dormire cum incircumcisis quid, iv, 827.
 Dormire in itinere quid, i, 592.
 Dormire qua ratione Deo conveniat, v. 819.
 Doryx quid et unde cognominatus, m, 875.
 Dolthaim, quid signifi., i, 624.
 Draco daemon. et ministros ejus signifi., v. 230. Marinus percussus venenum fundit, v. 238.
 Draco marinus venenum percussus fundit, v. 238.
 Duæ gentes odibiles quæ, m, 1118.
 Duæ rogationes Salomonis insignes, v. 774.
 Duæ species periculosæ quæ, n. 960.
 Duæ uxores Jacob duorum Testament. typus, n. 289. Et præsentis nostræ vitæ, *ibid*.
 Dubiis sermonibus cur et quomodo Deus utatur, iv, 553, 554.
 Duces in bonam et malam partem sumpti quorum typus, v. 448.

Duces singuli per singulos dies jubentur offerre munera, quodque singulorum officium, n. 630.
 Duo cæci juxta viam sedentes quos figurent, v. 76.
 Duo filii missi ad operand. in vin. quos popul. signific. v. 78.
 Duo cor contristantia quæ, m, 948.
 Duo titiones fumigantes, duorum regnorum finidorum typus, m, 248, 249.
 Duodecim boves temp. Salom. duodecim apost. figurant, m, 438.
 Duodecim legiones Angelorum mystice quid signifi., i, 1118.
 Duodecim principes circa tabernaculum castra metantes aptissime patriarchas et duodecim apostolos exprimit, n. 602.
 Duodecimus mensis interfectioni Judæorum designatus novissimum ætatem sæculi exprimit, n. 665.
 Duplex animo quis, m, 370. Quid illi futurum, m, 374.
 Duplicatio verborum quid in S. Scriptura denotet, n. 403.
 Duplici plaga num Deus feriat, v. 840.
 Duplicia peccata alligans quis, m, 803.
 ■
 Ebenus cæsa durescit in lapidem, v. 518.
 Ebrietas in quo consistat, v. 770. Ejus incommoda et effectus a contrariis probantur, m, 627. Satiætatem sæpe denotat, i, 641. Concupiscentiæ faultrix, v. 756. Sacerdotum et apostolorum quæ, v. 1034. Omnia vitia eam comitantur, m, 888. Levitatem gignit, *ibid*. Gaudium iniquitatum, et correctionis fastidium, *ibid*., 889. Loquacitatem, *ibid*. Exultationem in malo, *ibid*.
 Ebrii sunt filii Behai, m, 13.
 Ebro occultanda, quæ sobrio ad correctionem patetacienda sunt, n. 65.
 Ebrorum vacillantium descriptio, v. 1154.
 Ebron capitur a tribu Juda, olim Cariatharbe dicta, m, 1112; v. 60.
 Ebur quid signifi., v. 484.
 Eburnæ domus inhabitatores qui, v. 464.
 Ecclesia cur dicta congregatio et cur Catholica, v. 89. Sagenæ comparatur, v. 239. Sola viam aternit ad cælum, n. 1140. Ejus laus, sponsus Christus per Jaleem fortissimam mulierem significata, diabolum sternit, n. 1156, *ibid*., 1115. Quibus armis et asi, *ibid*.
 Filia virgo est, n. 1189. Ejus adversus Antichristum victoria et arma, n. 1175. Significata per fillam Jephthe sexaginta diebus lugentem ob virginitatem, n. 1189. Per sex ætates colligitur, *ibid*.
 Ejus porte sunt apostoli et prophetæ, n. 1114. Fecundissima mater Spiritus sancti gratia facta, *ibid*., 1189. Post ascensionem Domini et mortem apostolorum velut vidua fuit orbata viro et liberis, n. 1202. Ejus pro animabus zelus, *ibid*. Discretio erga filios, *ibid*., 1203. Tribulationibus premitur, *ibid*., 1204. Snos mysteriis Dominicæ passionis imbut, *ibid*., 1205. Sponsa et corpus Christi, *ibid*., 1206. Grata et memor beneficiorum sponsi, *ibid*., 1207, 1208. Ejus humilitas erga Christum, *ibid*. Christi incarnat. ex Veteri Testam. probat, *ibid*. Ex lege spirituale sensum elicit et confessionem SS. Trinit., *ibid*., n. 1209. Ejus scientia et virtutes, n. 1214. Per Ruth figurata patienter incarnationem expectat, *ibid*. Ejus preces quantum valeant, m, 612. Semper pro incolumitate suorum orat, m, 662.

Et pro gravissimis peccatis, divinitus quæ sibi indulta potestate flagitia remittit, v. 867. Catholica quæ, undeque dicta, i, 297 et vi, 1166. Ejus tres ordines et qui, *ibid*. Ejus beneficio affecti, eidem quandoque hostes, m, 1212, 1213. Quomodo in speluncam latronum versa, v. 865.

Ecclesia simplex vestium varietatgaudet, v. 570, 597-598. Hostes ejus inviti veritatem illius fateri coguntur, m, 638.

Ecclesiæ et sacerdotum justis decretis immorigerus morte multandus, n. 902, 903.

Ecclesiæ justorum filii sunt sapientiar, m, 776.

Ecclesiarum illustrium acceptiones, vi, 1621 (note).

Ecclesiarum patronorumque Moguntiacorum illustrium declaratio, vi, 1656 (note).

Ecclesiastes quid significet, v. 775.

Ecclesiastes et Ecclesiasticus liber ad quid potissimum deserviant, m, 563, 564. Eorum distinctio, *ibid*.

Ecclesiasticorum rerum scriptores quid ad scribendum impulerit, i, 41.

Ecclesiastici ordinis gradus quod, undeque initium duxerint, i, 501.

Ecclesiasticis cavendum ne se terrenis lucris et voluptatibus tradant, n. 639.

Edelhardus Cellerarius Rabani, ob avaritiam et elemosynam pro defunctis non præbitam a spiritibus horrendæ cæditur, i, 92, 95.

Edelhardus post triduum moritur, i, 95. Apparet Rabano post obitum, *ibid*.

Elera figuram habet Judaici populi, et cur, v. 528.

Edere cum principe allegorice quid, v. 784.

Edom qualis, v. 1260. Filias ejus quorum typum teneant, *ibid*.

Ehæst quid docuerit, v. 95.

Egeias quid, v. 700.

Egla cur sola Davidis dicitur uxor, cum certo constet plures eum habuisse, m, 78, 297.

Eglon quid significet, v. 53. Rex Moab premit Israël servitute quinquedecim, n. 1129. Occiditur ab Aod, *ibid*. Exilis an crassus fuerit, m, 1130. Quid hebraice significet, *ibid*.

Einhardus abbas ex regio senatore, vi, 1669 (note).

Ejecta quæ intelligenda, m, 1014.

El nomei. Dei, v. 1533.

Elcana pater Samuelis et stirpe Levi ortus, matrem tamen habuit stirpe Juda Ephratam, m, 77. Ejus pietas, *ibid*. 12. Uxores ejus Anna et Phenenna, *ibid*; tristatur ob sterilitatem Annæ, *ibid*; typus in pietate constantium m, 15.

Elchias Deuteronomii inventor, m, 314.

Eleazar fortitudo, v. 53; m, 16. Aliorum fortium virorum specimen, *ibid*.

Eleazarus cur filius Mathathias alias, alias Sauræ dicitur, m, 1174. Elephanthem interficiens superborum typus, *ibid*.

Electi Israël qui, n. 135, 136. Ad erudiendum sæpe tentantur, n. 100. Vanam gloriam furtive subrepentem statim supprimunt, m, 344. Eorum pro rerum dispositione compunctiones, v. 1235. Gloria, vi, 1619. Diversitas, vi, 636.

Electorum et reproborum tentatio, v. 1197. Discrimen, iv, 198. Utrorumque conditio, iv, 196. Cur hi ad Ihos transire cupiant, iv, 294.

Electio Jacob et reprobatio Esau,

- v, 1485, 1486. Ejus obscuritas, v, 1486. Quomodo electi et reiecti ante natiuitatem, *ibid.*
- Electiois signum charitas, iv, 920. Reprobationis elatio, *ibid.*
- Electum unde dictum, ejusque natura, v, 478. Redemptoris nostri typus, *ibid.*
- Eleemosyna peccatum redimendum, v, 747; m, 785.
- Eleemosyna qua ratione eroganda, v, 696-698. Definitio, i, 340.
- Eleemosynam ut Corinthii pauperibus Hierusalem mittant adhortantur, vi, 207. Eamque dandam esse velociter et abundanter, vi, 211.
- Eleemosynarum et jejuni excellentia, iv, 22.
- Eleemosynarum variae species, m, 788; i, 340. Donum eleemosynae non protrahendum, m, 785. Ejus distribuendae ordinate ratio, m, 807, 808, 845, 846, 877, 888, 896, 975.
- Elementa creataque omnia ad Dei laudem excitantur, iv, 637.
- Elementa quatuor, v, 262; vi, 317. Quomodo et quando creata, i, 446, 447.
- Elephantis descriptio peccatorem designantis, v, 221.
- Elephantum primus in bello usus, m, 1174.
- Elevationis manuum ad Deum fructus, vi, 1098. Quid significet, vi, 1149.
- Eliahim quid et quos significet, v, 67.
- Eliachim resurrectio typus Christi, m, 550. Ejus ad Israelitis exhortatio, m, 552; i, 606. Qualis fuerit, *ibid.*
- Elias propheta impium regem Achab adorans an peccaverit, m, 568.
- Elias Christum significat, m, 206. A cervis nutritus, *ibid.* Oleum farinaeque viduae apud quam hospitabatur benedixit, m, 207. Filium ejusdem suscitans pulcher Christi typus, *ibid.* Hospitae increpatione non exasperatur, *ibid.* Aram extruens Deo sacrificans siccitate pulsa, aquam copiose impetrauit, m, 208, 209. Ejus orationis efficacitas, m, 209. Baal prophetas interfecit, *ibid.* Multa pietate et virtutibus clarus mortem a Domino petit, m, 210. Dormiens ab Angelo excitatus, m, 211; quadraginta diebus et quadraginta noctibus jejunavit, *ibid.* Persecutionem fugiens in speluncam se addidit, *ibid.* Curru in coelum aereum cur subvectus, et ubi etiamnum comoretur, m, 223. Nec uxorem, nec liberos habens, aptus Christi castissimi ascenditis figura, m, 225. Pallio aquas dvisit, quae sibi et Eliseo transitum indulsere, m, 224. Ejus laus, m, 1100, 1101.
- Eliae quomodo licuerit extra templum Dei sacrificare, cum id prohibeat, u, 431. Ad mortem quaesitus, in lacum immittitur, v, 1078. Ab Abimelech liberatur, *ibid.* Praedicatorum typus, *ibid.* A captivitate liberatur, v, 1085. Johannan Godoliae mortem ab Ismael praedicat, *ibid.*
- Elimelech figura Christi, m, 1201. Hebraice, Deus meus, uxorem habet Noemi, *ibid.* In Moabitide moritur, *ibid.*; et filii ejus, m, 1202.
- Elisabeth dicitur Dei mei saturitas, est typus veteris legis, vi, 74.
- Eliseus Dei mei salus interpretatur, v, 67; m, 215. Ejus laus, m, 213. Interfecturus fugientes gladium Jehu qui intelligendum, *ibid.* Eliae rapto cur duplicem spiritum ejus postulari, m, 225. Pallio Eliae relicto, altera vice scidit, m, 224. Solis admittit aquas Jericontinas malignas sana it, m, 225. Puert ei illudentes ab uris devorati,
- ibid.* Christi typus, *ibid.* Moriturus Josæ regi sagitta emissa victoriam contra Syriam promittit, m, 243, 244.
- Elud significat doctorem superbum, v, 50.
- Elia fluvius, v, 321.
- Ellanos provincia duæ, v, 344.
- Eloquenti quid servandum, i, 408. Aliud forensi, aliud ecclesiastico, *ibid.* Materie se accommodare debet, *ibid.* Eloquenter et sapienter dicere quid, i, 412.
- Eloquium cur pluviae adaequetur, vi, 1149.
- Elucidare sapientiam quid, m, 941.
- Eman qui vocatur frater ejus cantor David, v, 70.
- Eminentia Creatoris relucet in colorum ornatu et pulchritudine, m, 1070. Et sole, *ibid.*; luna, *ibid.*; stellis, m, 1071; iride, *ibid.*; nive, grandine, tonitru, nebula, m, 1072, 1073; et in gelu ab aquilone Creatoris vis elucet, m, 1073, 1076.
- Emissiones fulgurum quid, m, 691.
- Empitor semper vituperat, v, 744.
- Enceniorum festivitatis quando et cur instituta, m, 1161; iv, 74; i, 538. Novi Testamenti encenia Vet. praevalent, *ibid.*
- Enoch quid significet, v, 35. Cur in coelum aereum translatus et non subvectus dicatur, et cur non obierit, m, 225; vi, 791. Quomodo iuxta fidem mortuus, vi, 223. Christi typus in coelum ascendens, vi, 794. Ejus encenium, m, 1084.
- Enos dicitur homo vel vir, v, 32.
- Enydros crocodili hostis, v, 232.
- Ephi quid, m, 286. SS. Trin. et Incarnationis typus, u, 287, 298, 676.
- Ephod a Gedeone ex inauribus Madianitarum quid fuerit, vestis, an purum aurum, an statua, u, 1168. In eo fornicatus est populus cum Gedeone, *ibid.* Ephod verbum erat vestis summi sacerdotis, *ibid.* Diversum erat Samuelis Ephod, *ibid.* Quid significet, u, 64. Duplex in veteri lege, m, 20.
- Ephraim allegorice Ecclesiam gentium significat, vincentem malignos spiritus, m, 1144. Cur columbae et non alii avibus comparatus, v, 1102. Interpretatur augmentum, v, 49.
- Ephraim hebraice fructificatio, m, 14.
- Ephrata cur civitas David dicta, v, 345; alia diversarum regionum et civitatum vocabula, *ibid.*
- Epiphaniae etymon, iv, 18. Cur instituta, *ibid.* Munerum eo die oblato- rum expositio, *ibid.* Ejus celebratas, i, 344. Unde dicta, *ibid.*
- Episcopi aliquot Mogunt. ex primis recensentur, agricolae imitantur, u, 1232.
- Episcopi aut clerici nomen neminem juvare, v, 901.
- Episcopi nomen et officium, v, 83. Creandi ritus, i, 299. Ordines eorum tripartiti, *ibid.* Unde dictus, i, 501. Ornamenta et epitheta, vi, 1609. Qualitates, m, 21; vi, 597, 661. Unius uxoris virum esse debere quomodo intelligendum, vi, 661. Cur presbyteri olim dicti, vi, 597. Eorum divisiones, vi, 605. Dispensatores, non imperatores Christi esse, vi, 664. Castitate debere sectari, vi, 667.
- Episcoporum ornamenta et epitaphia, vi, 1599.
- Epistola Humberti episcopi ad Romanum, m, 1107.
- Epistolam Pauli ad Philemonem cur aliqui rejiciant, m, 1154. Ad Romanos in quem finem scripta, v, 1258.
- Epitaphiorum, variarumque altarium et ecclesiarum inscriptiones, vi, 1632.
- Fusissime virorum item illustrium, vi, 1670, 1671.
- Epulum cur Abraham non in die circumcisi, nec nati, sed ablactati Isaac fecerit, i, 362.
- Equi quos signat in Scriptura, v, 215. Eorum ascensores qui, u, 68. Mare turbantes qui, vi, 1128. In bonam et malam partem interp., v, 214. Equites qui boni, qui mali, v, 214, 215.
- Equum et ascensorem in mare deducere quid, vi, 1105.
- Equum inter et mulum discrimen, v, 615.
- Eradicatio plebis Judaicae, v, 1235.
- Erebi notio, v, 374.
- Eremitarum et monachorum perfectorum laus, v, 1237.
- Ergasterium et ergastulum quid significat, v, 405.
- Ergastulum Aegyptiorum mystice tentationes signat, u, 50.
- Erius et Erinacius idem animal, vide quid significat, v, 205 et 227.
- Ermaphroditi gignunt et pariunt, v, 190.
- Erescendum quomodo sit de peccatis, m, 1061.
- Erescentia laudabilis et vitiosa quae, iv, 615.
- Erescentia quale signum, iv, 615, 690.
- Eruca quem denotet, v, 256, 258.
- Esau trinomius, v, 58. Quomodo dicitur habitasse in monte Sier, cum frater Jacob eum inhabitaverit, i, 619. Quid hebr. signat, u, 1136. Typus populi Judaici, *ibid.*, et u, 1159. Cur natus rufus et hirsutus, i, 532. Venandi gnarus, *ibid.* Jacob fratri primogenita sua vendens quos denotet, i, 585. Malo spiritu ductus fratri mortem intentavit et qui prohibitus, m, 717.
- Esdras idem quod adjutor, v, 70. Qualis fuerit, m, 311.
- Esrarn, Jether, Mereth, etc., quales fuerint, m, 505.
- Esse soli Deo convenit, v, 1044-1046. Non potest in hac vita a nobis videri, m, 420. Quale, v, 1158.
- Esther, quae absconsa interpretatur, v, 66, gentium Ecclesiam designat, m, 446. Jejunio et orationi vacans interitum a Judaeis conatur avertere, m, 653.
- Ethan qui vocatur robustus cantor David, v, 70; m, 512.
- Ethnici, qui ex creaturis Deum cognoscentes, illius cultum a se abiecerunt, colendo creaturarum imagines merito a Deo deserti, et in penam illius in abominanda scelera prolapsi, m, 358, 720.
- Euboniae S. apost. Paul. e catalogo apostolorum cur rejiciatur, i, 918. Eorum haeresis, vi, 537.
- Eucharistiam indigne sumentis gravitas, eamque digne suscipiendi ritus, vi, 103.
- Eugenia (S.) inter monachos, eorum habitu sancte vivens prodit, tandemque martyrii corona dotatur, iv, 256.
- Euphrates fluvius, v, 321.
- Eunomia de Patris et Filii cognitione error, m, 88.
- Eunuchi ab ingressu Ecclesiae prohibiti moliter videntium figura, m, 929; quales fuerint, m, 407; tria genera, i, 1018.
- Eunuchi Assuero mortem intentantes, Scribarum et Phariseorum Iudeorum typum tenent, m, 650, 651. Item haereticorum et schismaticorum, m, 651.
- Eunuchorum Pharaonis in carcere Joseph somnia interpretatur, alterum officio restituendum, alterum suspen-

dio puniendum prædicens, quæ in Pharaonis natalitio contigerunt, i, 633, 634.

Europa qualis, v, 547. Unde dicta, *ibid.* Ejus divisio, *ibid.*

Eutychianorum hæresis impugnatio, i, 1176.

Eva litter. quid sign., v, 31. Cur Adæ in adiutorium facta, i, 482. Mystice quid significet, i, 484. Ex latere facta Christi typus, *ibid.* Blanditis et dolo serpentis seducta, ii, 1148. Ea nondum facta, cur masculus et femina perhibetur, i, 474.

Evangelicæ actiones pulchræ, v, 695. Ejus veritas a proph. indaganda, ii, 1158.

Evangelico sermone procellæ mundi fluctuanties componuntur, ii, 1078.

Evangelistarum concordantia, iv, 510.

Evangelium dum recitatur cur surgendum, quisque istius rei auctor, v, 823.

Evangelizantium excellentia, v, 1292, 1314.

Evilach quid, i, 478.

Exaltari in carminibus quid, iii, 361.

Exaltari super tecta quid sign., ii, 752.

Excelsa terra quæ, vi, 1130.

Excidiis et vastationis Jerosolymitanæ urbis copiosa descriptio, ii, 569.

Excommunicatio in Ecclesia agit quod olim interfectio, ii, 938. Ejus utilitas, v, 908.

Excubiæ Levitis demandatæ, ii, 693.

Excusando culpam peccatum auge-
mus, i, 493, 494.

Exemplar templi unde exstiterit, ii, 411.

Exemplum rectoris quid valeat, vi, 1390.

Exodi liber quid contineat, v, 111, 1024.

Exomologesis unde dicta, i, 766. Ejus variae species, *ibid.* Quomodo a litanis differat, *ibid.*

Exorcistæ munus, interpretatio et fons, v, 95, 136. Rex Salomon primus inventor, *ibid.*

Expertorum seu tentatorum laus, ii, 1007.

Expulso sanctuarii per sanguinem hirci aique vituli quomodo facta fuerit, ii, 423.

Expiationum solemnitas celeberrima instituta, ii, 509, 510. Quid figurat, *ibid.*

Exploratores Assyriorum curiosos scrutatores designant, ii, 566.

Exploratores duodecim quos præfigurent, v, 51.

Exploratores missi in terram promissionis, et quæ ibi sint gesta, ii, 668, 667. Palmitem cum botro, aliisque fractibus in fertilitatis signum referunt, ii, 668, 669. Scribamur et Pharisæorum typum tenent, *ibid.* Omnes, excepto Caleb et Josue, obmurmurant et desperant, ii, 669, 814. Eorum duplex genus, iv, 775.

Exprobratio beneficiorum præstitorum, et exaggeratio iniquitatum Judæ, ii, 405.

Exprobratio Christi ob impenitentiam civitatum, iv, 442.

Extasis quid, v, 1350.

Exterminator quis, iii, 617.

Externa correptio, interna sæpe correctio, v, 746.

Extraneus quis, ii, 818.

Extremi judicii elegans descriptio, ii, 1049.

Ezechias typum gerens Salvatoris cur fortitudo Domini dicatur, v, 63. Serpente æneum frangens, multos idolatriæ abusus tollens Christum

præfigurabat, ii, 252. A Sennacherib bello pressus, culpam agnoscens, veniam precari dedignatur, *ibid.* Ejus humilitas et prudentia, ii, 255. Isaïæ preces pro se ad Dominum Deum postulat, *ibid.* Ejus pietas, ii, 256. Ne triumphis et victoriis deportatis effretur infirmitate visitatur, ii, 258, 765. Magni ipsius fletus in agone causæ diversæ, ii, 260. Filius Davidis cur appellatus, *ibid.*, 261. Vita inexpectanti prolongatur, *ibid.* Miracula quæ eo revivente contigerunt, ii, 261, 262. De ejus domus gradibus error, *ibid.* Ejus encomium et pietas, ii, 517.

Ezechiel fortitudo Domini interpretatur, v, 67. Ejus quatuor animalia quid notent, *ibid.* Quando prophetiam scripserit, v, 1021; iv, 730. Cum nihil adhuc dixisset, quomodo in tricesimo anno factum esse exordiat, iv, 497. Contra ad ersarios a Domino roboratur, iv, 554, 555. Librum ostensum cur comedere et non bibere jussus, iv, 561. Cur a sinistra in dexteram partem vertere se prohibetur, iv, 598. Cibum potumque in futuram famem stercore humano textum præparat, et qualem, *ibid.* Vasa transmigrationis colligens, et faciem velans Christi figura, iv, 647. Eodem cum Jeremia tempore prophetavit, *ibid.* Gloriam Domini vidit, iv, 937.

Faber unde, fabrilisque ignis virtus, v, 538.

Fabiani (S.) martyrium, iv, 1128.

Fabri allegorice qui intelligendi, *ibid.* Eorum varia instrumenta, *ibid.*; v, 559.

Fabricæ inventor Dædalus, v, 560.

Fabri ferrarii ab Israelitis omnibus region. proscripti et cur, ii, 272.

Fabri nocte et die laborantes prædicatores verbi divini interpretantur, iii, 1035, 1036.

Faciei divinæ privatio poena gravissima, vi, 1142.

"Faciem cornutam Mosis sine velamine Israelitæ intueri non possunt, ii, 259.

Faciem Dei cum ipse Deus neminem vidisse affirmet, quomodo Jacob facie ad faciem viderit, i, 612. Item Moses, ii, 250-254.

Faciem Esau quomodo Jacob tantquam vultum Dei vidisse se dixerit, i, 613.

Facies a proximo non est avertenda, ii, 1061.

Factores, non auditores verbi justificentur, iv, 219.

Falco, v, 253.

Falecq interpretatur divisio, v, 35.

Falsorum amicum objurgatio, iii, 1011.

Falx Saturno cur affingatur, v, 428.

Prædicat. verbi divini denotat, v, 611.

Fames qualis tempore Eliæ fuerit, ii, 220.

Fames verbi ositur sæpe ex paucitate doctorum, ii, 1199. Ea apud Judæos fuit, *ibid.*, 1200.

Famis angustia, v, 1381 ad 1389.

Fana unde dicta, v, 591.

Faran quid, vi, 1145.

Fascinato quid, vi, 282, 283.

Fasti quid, ii, 403.

Fati signifi., v, 453. Ejus trina distinctio, *ibid.*

Fatum Dei esse mystice quid sign., v, 881.

Fatus quis, v, 724.

Favillas de fornace spargere coram Pharaone quid, ii, 39.

Febre quando, et quomodo Deus percutiat, ii, 935.

Felicitas justorum, qui ab impiis hic contempti et a Deo probati fuerunt, ii, 682.

Felix mandatorum Dei viam currens, ii, 835.

Femina ad imaginem Dei facta, i, 461.

Femina ubi quinquennes concipiant, v, 197.

Feminalium usus, ii, 205. Quibus præcipiantur, *ibid.*

Feminas in ministerio Ecclesiæ constituendas esse, v, 1605-1606.

Femur percutere quid designet, v, 1037.

Fenestræ obliquæ cur in templo factæ, quidque mystice designant, iv, 918, 919.

Fenestræ quinque sensib. comparantur, v, 401.

Feræ gentilitatem signant, v, 201.

Feretrum litter. et mystice quid, v, 607.

Feræ tabernaculorum in quem finem et quando indicatæ, ii, 511. quib. ritib. peragendæ ii, 511, 512.

Fermentum laudis immolare quid, ii, 50.

Fermentum Pharisæorum et Herodis quod, i, 988. Ejus verbi notio, vi, 924.

Ferrum unde dictum, v, 480. Mystice quid signifi., *ibid.*; vi, 924.

Festa apostolorum, martyrum, reliquorumque sanctorum quare, quæque in modum peragi debeant, i, 356. Quo cultu, *ibid.* Missæ quando super eorum corpora primum celebratæ, *ibid.*

Festinatam certamen vitiosum, ii, 970.

Festivitas indesinens quæ, iv, 1050. Quando celebratur, iv, 1032.

Festivitas tabernaculorum mystice quomodo sit celebranda, ii, 899, 900.

Festivitas Salom. et Israelit. templo perfecto, ii, 186. Hujus festivitatis celebratæ insignis allegorica signific., ii, 187, 454.

Festivitates Christianorum et Judæorum, v, 507.

Festivitates veterum quæ, undeque originem duxerint, i, 339, 360.

Festucam cur quis citius in fratris, quam trabem in proprio oculo videat, iv, 519.

Fetus gemelli duo charitatis præcepta, v, 200.

Fetus qui formetur, v, 176.

Ficta humilitas hæreticorum, ii, 895.

Ficulnæ cur Dominus maledixerit, iv, 330.

Ficus Synagogæ Judaicæ figura, i, 1044; vi, 1129. Unde dicta, v, 182.

Fide quæ miracula in Vet. Testam. contigerint, vi, 803.

Fidei catholice rhythmica descriptio, v, 1609.

Fidei operantis manifesta declaratio, v, 1263; vi, 735.

Fidei, speique encomium et necessitas, vi, 1323.

Fideiussori gratia habenda, fidesque servanda, ii, 976.

Fidelium laborum quis scopus, ii, 668.

Fidelium numerus, altero longe inferior est, ii, 772, 773.

Fidelium raritas, v, 827. Vera quando exstiterit, *ibid.*, 840, 871.

Fidem cathol. in baptis. professam non deserendam esse, ii, 806.

Fidem in sanctos habere quid sign., v, 1262; vi, 701.

Fidentes Deo opera ad salutem necessaria non negligant, i, 609.

Fides quid sit, *vide* Religio, v, 90.
 Fides certissima quæ, i, 369.
 Fides est fundamentum perfectionis, *vi*, 747. Ejus definitio et commendatio, *vi*, 788.
 Fides et obedientia Abrahamæ in filiis sui præcepta immolatione probatur, sed ab ipsius immolatione ab angelo prohibetur, i, 366, 367. Angelus hic quis fuerit, i, 567. Mystice quid denotet, i, 568, 569.
 Fides omnium virtutum fons, *iv*, 906, 909. Certissima quæ, i, 569.
 Fiducialiter ambulare quid, v, 696.
 Fiduciam in terrenis paupertatem operari, *iii*, 838.
 Figuli doctorum Ecclesiæ typum tenent, *iii*, 1058, 1057.
 Figuli habitantes in plantationibus et sepibus sancti doctorum typum tenent, *iii*, 306.
 Figuli vasa Jeremiæ ostensa quid figurant, v, 935.
 Filia Pharaonis typus Ecclesiæ gentium est, v, 52.
 Filia sacerdotis fornicaria flammis exurenda, et cur, *ii*, 476. Alicui de populo nubes sacrificiis non vescetur, *ii*, 492.
 Filia sollicite custodienda, *iii*, 1066.
 Filia hominum quæ dicenda, i, 512. Item Christi et Ecclesiæ, *iii*, 750.
 Filia Sarpad hæreditatem inter cognatos Patri obliuente mystice quos exprimit, *ii*, 774-775. Intercessione principum, proximis illis nubere cur concedatur, *ii*, 836.
 Filias esse elocandas, cui, et cur, *iii*, 808.
 Filii in Scriptura quatuor modis appellantur, v, 187. Puellarum qui, *iii*, 585. Israel qui, *iii*, 288, 289.
 Filii Cinei Moysi cognati cum filiis Juda habitant, *ii*, 114.
 Filii quomodo ob delicta patrum in tertiam et quartam generationem puniuntur, v, 104.
 Filii Israel mortuo Josue consulunt Dominum, *ii*, 1111.
 Filii Israel qui Ægyptum sunt ingressi, *ii*, 9. Apostolorum figura, *ii*, 11.
 Filii pinguedinis seu Basan qui, *vi*, 1140.
 Filii Salma, etc. Quomodo corona domus Joab, *iii*, 295.
 Filii Ruben, et Gad, et dimidiz tribui Manassæ portio datur trans Jordanem, modo fratres suos in terram promissionis præcedant, *ii*, 803 et seqq., 833, 834.
 Filiorum delicta num parentibus iustis imputanda, *vi*, 664.
 Filiorum Isachar eruditio et officia, *iii*, 356. Christi typus, *ibid*.
 Filiorum Israel cur opera, de officiis vero levitarum opera operum dicatur, *ii*, 614.
 Filios ac filias Jacob, cur Laban suas dixerit, i, 606.
 Filios spirituales æque atque carnales a patribus in disciplina esse educandos, *iii*, 981. Quam sit perniciosum nimium illis indulgere, *ibid*.
 Filius Dei quædam habet nomina ex substantia divinitatis, quædam ex dispensatione humanitatis, v, 19. Explicantur, *ibid*. Ascribuntur ei et membra corporalia, *ibid*. In omnibus Patri coequalis summum est bonum, *ii*, 327; *iii*, 701. Splendor lucis, et speculum sine macula, *ibid*, 702. Patris verbum, *ibid*. Lumen absque tenebris, *ibid*. Ab æterno in consilio Dei prædestinatus fuit, *iii*, 785. Cur creatus alias, alias genitus dicatur, *ibid*, 766. Cur ex mu-

liere factus commemoretur, cum virgo fuerit, *vi*, 515. Quomodo diem iudicii ignorare dicatur contra quosdam hæreticos, v, 1456. Cur in similitudinem carnis peccati venerit, i, 1077.
 Filius succrescens Joseph Christum præfiguratur, i, 665.
 Filius hominis in singulari in bonam, plurali in malam partem suscipitur, *iv*, 807.
 Filius hominis cur toties Ezech. a Deo vocatur, *iv*, 889. Oculis suis, et auribus suis cur attendere iubetur, *ibid*.
 Filius myst. quos denotet, *vi*, 926. Et filia, *ibid*.
 Fimbria quid, v, 580. Incarnat. Dom. typus, *ibid*.
 Fimbrias ac vittas per quatuor angulos palliorum ponentes Israelitæ mandatorum Dei recordabantur, *ii*, 680. Allegorice quid significet, *ibid*; *ii*, 926.
 Firmamentum quid ejusque materia, i, 449. Ejus nomine qui intelligendi, quando factum, i, 44.
 Fines Japhet Africa, *iii*, 603.
 Finis quid mystice denotet, *vi*, 922.
 Fiscus quid, v, 604.
 Flagella Domini quare, v, 908.
 Flaminii Ducis Roman. et meretriculæ facinus, i, 960.
 Flamma quid, *vi*, 921.
 Fletus super montes, et lamentatio super speciosa deserti mystice quid sign., v, 872-873.
 Florentis virgæ effectus et finis, *iv*, 611, 612.
 Floris signific., *vi*, 929.
 Flumina Ægyptiorum cur in sanguinem versa, *ii*, 34. Cur isdem comparantur, v, 1009.
 Fluminis interpret. mysticæ, *vi*, 935.
 Fluminum duo genera et significationes variæ, v, 318.
 Fluminum varia nomina et explicat., *ibid*.
 Fluminum præcipuorum variæ sign., *iv*, 1056.
 Focus unde dictus, v, 605.
 Fœdus et iuramentum Israelitarum cum Domino, *ii*, 961.
 Fœgor unde dictus, v, 359.
 Fons irrigans universam superficiem terræ quid significet, i, 472-474.
 Fontis perpetui inter et cisternas discretio, v, 814.
 Fontis variæ interpretat. mysticæ, v, 317; *vi*, 929, 1156.
 Foramen quid, *vi*, 930.
 Forensium causarum diversæ explic., v, 544, 545.
 Fores inter et valvas discrimen, v, 589.
 Forficis etymologia bifaria, v, 610.
 Forma et divitiis non oportet abuti, *iii*, 615; *iv*, 676.
 Forma amicitie colenda, *iii*, 779. Inter quos esse debeat, *ibid*. Ejus consequenda gradus, *ibid*.
 Formatus infans quis, *ii*, 114.
 Formicaleon infestat formicas, v, 227.
 Formicæ descript. et signific., v, 227.
 Formidolosos ad bellum non esse mittendos, *ii*, 911.
 Fornicatio an sub præcepto moechiæ contineatur, *ii*, 935. Ejus poena et gravitas, v, 707. Ejus genus pessimum idololatria, *iii*, 738. Spiritualis quæ, *iv*, 683. Exaggeratio, *ibid*. Ejus medicina, *ibid*. Descriptio et species, *vi*, 1375.
 Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit mœnia, *iii*, 1093.

Fortitudinis definitio, et utilitas, *iv*, 1116, *vi*, 1562.
 Fortunatarum insul. situs et descriptio, v, 381. Cur paradum eas aliqui putaverint, *ibid*.
 Forum unde dictum, ejusque species, v, 544.
 Forus quid signific., v, 386.
 Fossa typus damnatorum, Dæmonis et Antichristi, v, 409.
 Foveam faciens in eam incidet, *iii*, 660, 669.
 Fractione panis quid Christus designavit, i, 984.
 Fræma quid, v, 537.
 Francorum gemina nomina, vernaculum et latinum, *vi*, 1592.
 Fraternalis charitatis commendatio, v, 759; i, 830-844. Correctionis methodus et species elargiendæ, i, 1011, 1012.
 Fratres Christi secundum carnem qui, *ii*, 622, 623.
 Fratres Josephi annonæ charitate pressi in Ægyptum fugiunt, i, 651. Eorum ad fratrem deprecatio et excusatio, i, 640.
 Frares Rebecca ad Isaac transeunti bene precantur, i, 573.
 Fratricidam Cain cur Deus occidi vetuerit, i, 505, 506. Ejus septem peccata quæ, *ibid*.
 Fratriscit animæ cur Deus ex manu hominis requirat, i, 524. Quid hoc nomine notetur, *vi*, 921.
 Fraus tripler committitur, v, 1114.
 Diaboli quod, v, 1089.
 Freolphi Epistola ad Rabanum, i, 459.
 Frenorum etymon, v, 612. Tributiquæ, *iii*, 51.
 Freti significatio, v, 315.
 Frigora nivis duritiem cordis sign., v, 712.
 Fructus arborem, sermo virum prodit, *iii*, 962.
 Fructus divini amoris quales, v, 694.
 Fructus lucis qui, *vi*, 450.
 Fructus terræ cur conditi, *iii*, 992.
 Fructus dignus poenitentia quis, i, 770.
 Fructus oris quis, v, 721. Quid sign., *vi*, 937.
 Fructuum, arborumque varia genera, v, 511, 512. Earum liter. et typicæ acceptiones, *ibid*, 512, 513, 514 ad 525.
 Fructuum spiritus copiosa explicatio, *vi*, 358.
 Frui et uti quomodo differant, *iv*, 151.
 Frumenta quæ dicantur, v, 504. Eorum genera et typicæ interpret., *ibid*.
 Frumentum abscondentes, et vendentes quid expectare possint, v, 718.
 Fucus spuria apis, v, 256.
 Fuga Moysi post eadem in Madian, Salvatoris nostri Judæos deserentes, gentesque vocantis typum habet, *iii*, 17, 18.
 Fuga impii et securitas iusti, *iii*, 1194.
 Fugam in hieme vel sabbato fieri quid, *ii*, 277.
 Fugitivus servus hominem diabolico aut peccatorum pondere pressum denotat, *ii*, 932.
 Ful quomodo Ruben dicatur transtulisse ad tribum Manasse, cum et alibi id Salmannassar regi ascribatur, *iii*, 310.
 Fuldensis monaster. conditor S. Bonifacius, i, 45. Situs et constructio *ibid*. Prædia, eorumque distributio,

1, 44, 34. Tempore Rabani centum et quinquaginta monachos aluit, v, 173.
Fuldens. monachi laborib. manuum suarum vivunt, *vide ibid.* eorum vitæ anserit, et stultia, i, 73. Vino et carnis abstinent, *ibid.*, 82.
Fulgur virtutum in sola Ecclesiæ unitate resplendet, in, 648.
Fulgura divinos terrores significant, v, 277.
Fulgura et coruscationes in monte factæ, quid figuratim denotent, ii, 91-95.
Fulica avis, v, 248.
Fumi significatio, v, 271.
Functiones non per ætatem decernendæ, vi, 619.
Funda et fundibulari unde et quid, in, 611. Lyrani de hujus nominis interpretatione somnium, *ibid.*
Funda instrumentum bellicum quid, v, 541.
Fundamentum quid, v, 400. Allegorice ejus significatio, *ibid.*
Funebris sermo in vigiliis defunctorum, iv, 128.
Funeribus civium quibus sacerdotibus interesse licuerit, in, 475.
Funes unde cognominati, v, 536.
Funiculo quomodo David populus mensus dicitur, in, 91. Allegorice quid, *ibid.*
Funiculus hæreditatis mundi tortositatis typus, in, 335.
Furescit vita, vi, 180.
Furem nocturnum libere licet occidere, in, 118.
Furiæ quales, v, 434.
Furor initus Christi discipulo, indignus, in, 790.
Furni et sacrilegii penitentia ex conc. Tolet. et ex sententia aliorum Patrum, *ibid.* Item conc. Elib., vi, 1415.
Furti lex in Exodo cum duplum restituere jubeat, quomodo hic caput et quintum exigit, in, 618.
Furtum an sine læsione possit committi, in, 447.
Futura contingentia quomodo Prophetæ præauntiant et Deus prævidet, iv, 532, 832.

G

Gaal oppugnat Abimelech, in, 1174.
Gaas quid, v, 351.
Gabaon quid, in, 415.
Gabaonitarum occisio trium annorum famem causat, in, 112.
Gabaon urbs fuit duplex, in, 288.
Gad quid portendat, v, 45.
Gaddi milites leonibus et capris comparantur, in, 332.
Gadia ubi, v, 351.
Gagates vis mira, v, 463.
Galaad quid, v, 360. Typus sanctæ Scripturæ, *ibid.* Ejus distinctiones, *ibid.* Synag. Judeor. notat, in, 1146. Alias notiones, in, 161.
Galatarum ab Evangelica veritate velox translatio, in, 1186-1188. Ejus detestatio, vi, 254. Cor insensati dicti, vi, 282. Eorum in Paulum affectus, vi, 324. Ab apost. quomodo geniti, vi, 526.
Galbanus quid, in, 954.
Galgal situs, v, 368. Samaritanorum de hoc loco error, *ibid.*
Gallæ unde dicta, v, 339. Ejus divisio, *ibid.*, variæ ejus sign. mysticæ, *ibid.*, 541.
Gallæorum dogma, v, 95.
Gallatiae unde dicta, v, 344.
Galli a candore populi dicti, v, 350.
Gallina, v, 248.
Gallinarum pullos foventium natura, i, 1075.
Gallus quos significat, v, 248.

Gallus succinctus lumbos quid, v, 778.
Ganges qui et Phison, v, 320.
Garamantis descriptio, v, 352.
Gastrimargæ effectus, in, 867.
Gaudii celestis encomium, in, 270.
Gaudium solidum ac verum a et in solo Deo, item a cruce Domini nostri, in, 16. In calamitatibus gaudent justii, *ibid.*
Gaza Evæorum, olim Cappadocum urbs, postea in ea fuere gigantes, in, 29. Funditis subversa, sed alia ejusdem nominis exstructa, *ibid.*
Gaza quæ civitas, v, 1110. Quomodo in quodam Proph. dicitur futura in tumulum sempiternum, *ibid.* Unde dicta, v, 378.
Gazophylacti etymologia, iv, 922. Ejus descriptio, *ibid.* Significatio typica, iv, 945, 957, 959, 981, 982.
Gedeon quid significat, v, 36. Ad Dominum clamat querens populum a Madian oppressum, in, 1156. Dux contra Madian præfuit, *ibid.* Mille autem vocationem Dei militibus præfuit, *ibid.* Angelus ei apparet, et victoriam de Madian spondet, *ibid.* Offert sacrificium coram Angelo, *ibid.* Idque succendit igne ex petra exsiliens, *ibid.* Angelus Dei esse ex eo ostento agnoscit, *ibid.* An legitime et sine pectore sacrificium extra Silo offerat, an et alii, in, 1157. Figuram gerit Christi in sacrificio quam obviat, in, 1157, 1158. Occidit principis sui gentilis taurum, et alium septennem, *ibid.* Cujus rei figura, *ibid.* Convocat omnes tribus Israel, in, 1159. Deo fidei, signum tamen victoriæ querit, nec in eo peccat, *ibid.* Videt in mysterio Judeorum reprobanem, gentium vocationem, *ibid.* Mittit nuntios ad Ephraim pro occupando transitu aquarum contra Madian, in, 1166. Necat Oreb et Zeb, *ibid.* Politer Sorhot. ac Turre Faneel, oblatum a Judeis imperium recusat, petit quinque inares et quidquid collectum a Madian ornamentum, unde Ephod factum, in, 1167, 1168. An peccavit faciendo Ephod, *ibid.* In eo fornicatus est, *ibid.* Vitæ suæ extremo tempore, *ibid.* Jerobaal est dictus, in, 1170. Habebat filios Abimelech ex concubina, moritur plenus dierum, *ibid.* Filii et uxores quid mystice, in, 1170, 1171. Propter Ephod erectum perit omnis ejus soboles, in, 1171. Peccavit petendo signum a Domino, in, 1182. Ejus vellus complutum et arca cuius rei typus, in, 1183. Laudatur ab Apostolo, *ibid.*
Gehennæ cum præsentis vitæ luxu comparatio, vi, 1318. Ejus timor quantum esse debeat, *ibid.* Ejus nomen unde, i, 901.
Gelboe montes Davide maledicente exaruerunt, v, 360.
Gelu et frigus præsentis vitæ calamitates notat, vi, 1153.
Gemmarum nationes, et genera, v, 464.
Genæ Salvatoris quales, v, 151.
Genealogia Adam usque ad Abraham, in, 281.
Genealogia filiorum Esau, i, 618.
Genealogiæ Christi enarratio, i, 751, 744; iv, 458. Sanctarum mulierum cur in ea nulla mentio, *ibid.* Genealogiam cur Matth. in principio, Lucas vero post baptismum posuerit, *ibid.* Matth. ab Abraham, et Lucas a Christo cur inchoaverit, *ibid.* Variæ inter eosdem difficultates et contrarietates conciliantur, *ibid.*
Genealogias et fabulas non esse attendendas, vi, 582 et vi, 639.
Generatio Abrahamæ, i, 531.

Generatio casta Catholici, et cur, in, 685. Ejus felicitas, *ibid.*
Generatio filiorum Jacob ex duobus uxoribus, i, 596-602.
Generatio prava quæ dicitur, vi, 1135. Ejus detestatio, v, 1094.
Generationes ab Adam usque ad Christum quot, i, 509.
Generationes duæ explicantur, quarum prior Judeis, Patri; altera hæreticis, Filio maledicentibus concinæ aptatur, v, 776.
Generationes celi et terræ mystice quæ, i, 470, 471.
Genesis quam histor. complectatur, v, 111.
Genistæ, quid significant, v, 95.
Gens unde dicta, v, 457.
Gentiles plus argentum et ornatum in suis idolis expectabant, quam Divinitatem venerabantur, in, 755. Non tantum aurum sed et vasa licilia coluerunt, in, 745.
Gentiles qui cognominandi, v, 486.
Gentiles rimantur divinas litteras, ex iisque famem sedant, in, 1209.
1210. Christo gratia donantur, *ibid.* Ad fidem vocati post passionem Christi, in, 1211, 1212. Inubent legem antiquam scrutari et vaticinia de Christo, in, 1212. Christo se submitunt, *ibid.* Duplicem ab eo misericordiam accipiunt, *ibid.* Posteriores Judeis tempore non gratia, in, 1214. Fidem mox a passione Christi amplectuntur, in, 1216.
Gentilium conversorum constantia, in, 1204. Per Ruth elicientem ex specie hordeum, in, 1206-1209.
Gentium de gratia Dei accipienda promissiones, v, 1596.
Gentium diversarum explicatio, et partitio, v, 438 ad 445. Sancta quæ, in, 89. Sine consilio quæ, vi, 1145.
Gentium et idololatrarum societas graviter Israelitis inhibetur, in, 256, 257.
Gentium ortus, et progressus, v, 437.
Genua Deo flectenda, in, 1121. Qui id faciat, qui non, *ibid.* Genua alia corporis, mentis alia, *ibid.*
Genus electum, quod, v, 452.
Geometrix usus et definitio, in, 400.
Geon fluvius, v, 319.
Gerasa quid, i, 866.
Gerazarim mons electos; Gebal vero reprobos significat, et cur, v, 360.
Gerboh quid, v, 1601, 1602. (Note.) Germaniæ situs, descriptio et fertilitas, v, 348. Ejus distinctio, *ibid.*
German. nullus ante Raban illo plura scripsit, i, 85.
Gerundiorum natura et qualitas, v, 684.
Geryon Hisp. Rex quale monstrum, v, 197.
Geth urbs Palæstinæ ubi sit sita, in, 29.
Getsemane loci situs, v, 370. Oratorium Christi ante Passionem, r, 1110.
Gigantes cor terræ filii dicti, v, 197.
Eorum habitatio, v, 376. Qui censendi et quomodo his resistendum, in, 670. Quomodo ex hominibus potuerint nasci, hæret. comparantur, iv, 827.
Gigantes in Chanaan vastissimi, in, 1112. Relicti vero non occisi, *ibid.*
Glacies duritiem peccatorum signat, v, 327.
Gladius quid sign. ejusque diversa genera, v, 536; vi, 940. Super femur ponere quid, v, 1542.
Gladius exacutus Hierosolymitanos percussit, quis, qualisve fuerit, iv, 750-753. Varia eorum scelera, Ægyptios devastans cujusmodi, iv, 803.
Glandini apud priscos usus, v, 509,

Glauco quid, n, 336 et 886.
 Glebarum terrarum multiplices enarrationes, v, 437.
 Gires pigros significat, v, 227.
 Gloria Dei non nisi in tribulatione elucet, n, 684, 685. Cur in nube, caligine et igne sit visa, n, 158, 159.
 Multitudinem apparens cuiusmodi fuerit, n, 540. Quomodo Isaias vidisse se illam dicat, cum Ezechiel tantum similitudinem gloriæ viderit, iv, 548. Doctor, sancti et mart. qualis, in, 664.
 Jerusalem quæ, n, 579.
 Gloriæ honorisque variae species, v, 1308.
 Gloriæ viri et Dei distantia, vi, 100.
 Ejus definitiones et significationes, vi, 363. Perfectissima in sola Christi cruce, vi, 378.
 Gloriandum non esse homini in propriis, n, 222. Sed in Deo, in, 334. Et cruce, in, 1132.
 Glorificari quid, n, 68.
 Gloriosè glorificari quid, vi, 1103.
 Glossæ Rabani Mauri latino-barbarice de partib. humani corporis, vi, 331.
 Godolias quis, ejusque mystica interpret., 1086.
 Gog, sive Magog quis, iv, 868. Ejus etymon, *ibid.* Superbiæ typus, *ibid.* Ejus comminatio, *ibid.* Hæreticos apte denotat, iv, 871. A Proph. Domini jussu desolatio ei vaticinatur, iv, 873.
 Judæorum de eo fabula, *ibid.* Corpora Gog et Magog ab avibus et volucribus cæli devorantur, iv, 878.
 Golgotha quid, v, 369. Locus Christi crucifixi, *ibid.*
 Goliath designat Diabolum, v, 58.
 Goliath cur spiritus appellatus, in, 52.
 Ejus cum Davide congressus apte Ecclesiæ militanti conferitur, in, 52.
 Hæreticorum typus, in, 53.
 Gorgodes insulæ, earumque feminarum descriptio, v, 364.
 Gorgones meretrices, v, 197.
 Gotha sig. principium, v, 348.
 Gozan fluvius, v, 321.
 Graeculi figura, v, 247.
 Gradus ætatis humanæ mystice explicati, v, 179, 180. Sex sunt, *ibid.*
 Gradus matrimonii illicitos fugiendos esse, n, 453. Varie eorum species, n, 450-459.
 Gradus timoris Domini, iv, 351.
 Græcæ lns. latitudo, animalium herbarumque pretiosarum copia, v, 353. Primo remis, sagittis, aliisque artibus claruit, *ibid.* Equestres primo turmas docuit, *ibid.*
 Græcia unde dicta, ejusque Provincie, v, 348, 349. Cur hellenes dicti, *ibid.* Vera quæ, *ibid.*
 Grammaticæ definitio, ejusque usus, i, 392. Laus, *ibid.*
 Grando communicationem Dei significat, v, 328.
 Gratia divinæ commendatio, v, 107. Quid et quotuplex, v, 1322. Omnisbus communis, vi, 681.
 Greges sodalium conventicula hæreticorum significat, n, 1146.
 Gregorii IV Pontificatus initium, vi, 1682. Ejus ætas bellis inquieta, *ibid.* Ejus illustre præconium, vi, 1585. Munus ei deestur, *ibid.*
 Gregorii Necessar. precibus mons Ecclesiæ ædific. locum dedit, i, 1044.
 Grex intelligitur fidelium congregatio, v, 204.
 Grex transiens ad manum numerantis quis, v, 1061.
 Grillus nomen a sono vocis habet, v, 227.
 Grues significant eoenobitas, v, 243.
 Grunni libri, sub nomine S. Martyris Sixti Rom. Episc. editi quibus men-

daciis et calumuliis sceateant, v, 979, 1021.
 Gryphes peccatores et persecutores significat, v, 221.
 Gula quot modis homines tententur, i, 385.
 Gula mala, vi, 1246. Parentes primo de Paradiso deiecit, vi, 1246. Quomodo devitanda, *ibid.* Non solum in cibo vinoque, sed detractione et stultiloquio committitur, *ibid.* Remedium contra eam, vi, 1370. Ejus natura et origo, vi, 1568-1370. Amatores suos ut pulsat, indicia, *ibid.* Detestatio, vi, 1375.
 Gurgites adversitates denotant electorum, v, 325.
 Guttæ significatio, v, 326.
 Gymnasii etymon, v, 387.

II

Habacuc cur dictus amplexans, v, 69.
 Habacuc quomodo dixerit se expavisse a voce orationis laborum, cum toto cantico vix orare videatur, vi, 1128. Ejus pavoris causa quæ, *ibid.* Quid ad cantandum canticum eum impulerit, vi, 1111.
 Habenti cur dandum, a non habente vero cur auferendum, i, 1092.
 Habitatio quid, v, 389.
 Habitatio Sion cur ad laudem Domini excitata, vi, 1094.
 Habitus varia genera, vi, 489 et seq.
 Hædi ab Isaacoblai incarnati Christi figura, i, 588.
 Hædi duo in ara offerri soliti mystice quos denotet, iv, 998.
 Hædus Christi typus, vi, 952.
 Hædus concupiscentiæ typus, eæ immolandæ modus, n, 1458. Adest nobis Deus in pugna cum carne, *ibid.*
 Hæredes Christi quomodo efficiamur, v, 1452.
 Hæresis proprie quid, v, 85. Varia Judæorum, v, 85. Unde tot in Deum et Ecclesiam irreperit, v, 415. Gula et ingluviem ventris causat, v, 829. Nova ex veteri orta, ea est periculosa, v, 829. Eam nescius incurrens graviusne peccet, quam Idololatriam vel avaritiam consulo non deseren, vi, 448. Fugienda est, n, 1210. Agere est alienus, v, 900.
 Hæretici sua malitia, non Dei voluntate aut impulsu errant, n, 1441. Nostri temporis deliramentis Gentilium utuntur, v, 405. Filii sunt orientis, n, 1151. Ecclesiam Christi prosequuntur, n, 1154. Quos maxime adorant, n, 1154. Cohabitatione Christiani indigni, n, 108. Ab Ecclesia alieni quot erroribus, tot idolis sunt obnoxii, vi, 1459. Negantes corporalem presentiam Christi in Ecclesia meretrices æmulantur, v, 707. Maligno spiritu ducti in varios incidunt errores, n, 674. Panem ecclesiasticum conculant quos imitatur, iv, 809, 810. Figuli mendaciorum, iv, 653.
 Hæreticorum astus in seducendis Catholicis, in, 58. Dissident a se inveniunt, n, 58. De Catholicis doctoribus in exilium mittendis et abolendis strenue laborant, n, 42.
 Hæreticorum de additione aut detractione S. Scripturæ erronea sententia, n, 886.
 Hæreticorum diversas naturas, animalem scilicet et spiritalem, statuentium gravis error, vi, 259.
 Hæreticorum instabilitas, n, 1218. Eorum libros non promiscue legendos, v, 705. Eorum cor duas vias ingreditur, n, 782. Eorum gressus vagi, v,

699. Eorum disputationes fugiendæ, v, 754.
 Hæreticorum, in una matre et patre tres naturas statuentium figmentum, iv, 688. Syon despectores, iv, 688.
 Hæreticorum Passionem Christi calumulantium gravis error, n, 919-921.
 Hæreticorum superbia non tantum in Ecclesiam et proph., sed in ipsum Dominum se erigit, v, 1120-1132.
 Hæreticorum Theologiæ fructus, n, 414.
 Hæreticorum varia delicta, iv, 838.
 Hæreticorum variorum, nominum et errorum, descriptiones, i, 371 ad 378.
 Hæreticorum variorum lepra infectorum enumeratio, n, 586.
 Hæreticorum versutia et Judæorum perfidia apte draconum felli et aspidum veneno comparantur, vi, 1146.
 Hæreticos communionem et sepultura Ecclesiastica indignos, exemplo Oziae, a Catholicorum cœmisteriis arcendos esse, n, 515. Item Achabi, n, 114, 515. Eorum fraudes, n, 551.
 Hæreticos quandoque flores, num Christianis scandalo veritatur, v, 898. Historicis ordinem non servant, iv, 812.
 Hæreticum hominem exemplo Josaphat et Achab esse vitandum, in, 490, 493.
 Hæreticus post unam aut alteram correptionem cur vitandus, vi, 690.
 Hagiographorum librorum enumeratio, i, 384.
 Hai quid et ubi, i, 356.
 Hamus piscator. significat divinitatem Christi, v, 240. Item Dæmonem, vi, 947.
 Harbona crucis, Mardocheo factæ proditor doctoris legis designat, in, 660.
 Hasta quid signif., v, 339. Hastile, vi, 948.
 Hastilis Goliath cum Davide congressus, *ibid.*
 Hattionis abbat. Fulden. elogium, vi, 1605 (note).
 Hebdomadæ significatio varia et multiplex, v, 236.
 Hebdomadæ Danielis explicantur, *ibid.*
 Heber, interpretatur transitus, v, 35.
 Hebrei luce gaudent, et ducatum ignis columnæ accipiunt, n, 754, 755. Seditione Core iram Dei provocant, sed in medio incendiis liberantur offerente Aaron incensum, et pro multitudine deprecant, n, 757.
 Hebrei paremias obscuras, ut aliæ pariter linguas habent, n, 1493. Unde dicti, n, 284.
 Hebrei Veteris Testamenti libros secundum ordinem alphabeticum partiebantur, i, 385. Quidam libri apud nos Canonici, ab iis rejecti, i, 388.
 Hebraeorum de Abrahæ a Chaldæis in ignem immisso commentum, i, 551.
 Hebraeorum de templi reseratione Cherubim visione ridicula fabula, iv, 760. Eorum menses, iv, 881.
 Hebron Arbe, et non Arbor, ut quidam volunt, interpretatur, et cur, n, 75. Ubi sita, *ibid.* Quot signi, n, 401.
 Heligenstadum oppidum, ejusque situs et origo, vi, 1635. Ejus Ecclesiæ fundator Dagobertus, *ibid.* Etymon, vi, 1635. Sore muris incusum, *ibid.*
 Heliachim qualis, n, 252, 253. Proditor Jerusalem, *ibid.*
 Heli typus sacerdotum quid signi, v, 58. Gravissime peccavit non pro gravitate et merito filios castigans, in, 20, 21. Per Prophetam minas illi Deus

intental, et quas, in, 22. Ejus æmulus Sadoe, *ibid.* Cæcitas ejus, in, 23. Interitus illius a Samuele prædictus, *ibid.* Moritur lapsus in sede fracta cervice, in, 27. Semen ejus a sacerdotio quando remotum, et a quibus Heli per successionem originem trahat, *ibid.*

Heli iudex in Israel, temerario iudicio peccat, 13.

Heliodori interpretatio mystica, in, 1227.

Heremobaptistarum hæresis, v, 95.

Her impietas, in, 289.

Herbæ et arbores non ex semine, sed ex sese germinarunt, 1, 432.

Herbæ Sardinia insulæ mirus effectus, v, 358. Eadem 8. synaxeos typus, *ibid.*

Herbæ venenosæ in quem usum create, 1, 497.

Herculis columna, v, 557.

Heri, servum occidentis in conc. Agath. penitentia, et femina ancillam in conc. Eliberitano, v, 1411.

Hermion montis incolæ qui, v, 359.

Herodes, interpretatur pellicius. Quid significet, v, 85.

Herodianorum hæresis, v, 95.

Herodis miseria et finis, in, 1217, 1218. Christi persecutionem quo anno imperit, 1, 755. Quid sign., v, 75.

Herodius, *vide* Falco.

Hiatus quid, v, 575.

Hiemis notiones varæ, vi, 953.

Hippocentaurus monstrum, v, 198.

Hippodæ æquini pedibus, v, 197.

Hippolyti martyris perpulchræ mysticæ explicationes de nomine Isaac, uxoris et filiorum ejus, in, 1587, et seq. Hippopotamus in die in aquis, nocte segetes depascitur, v, 238.

Iiram rex insignem domni ædificandæ operam pavat, in, 420. Ejus et Salom. famuli ligna præsentibus quos designat, in, 420. 474. Ejus pater quis, in, 420. Lebetas, et creagas, et phialas, etc. fecit, in, 455. Earum tyvicæ et litter. sign., *ibid.*

Ihericus quis, ejusque gesta, in, 1213. Pontifex patre defuncto efficitur, *ibid.* Ejus expeditiones bellicæ, in, 1214. Sanctitas, *ibid.*

Hirci, quorum unus imolandum, alter in emissarium demittendus quid significat, in, 418. Quorundam de his error, *ibid.*, et 427, 428.

Hircum cum alibi Deus pro peccatis offerri præcepit, quare et vitulum mandaverit, in, 418. Pecccatum et penitentium typus, v, 203; vi, 954, 1140.

Hirundo typus penitentium, v, 251.

Hispania unde nomen traxerit, v, 351. Ejus divitiæ, æmœnitas, et divisio, *ibid.*

Historiarum perita plurimum intelligentiæ Scripturarum conducere, v, 398.

Hodie, cras, et tertius dies mystice quid signifi., in, 513, 514, 445.

Holofernes a Nabuchodonosore ad prælium emissus demonis, etc., figuram habet, in, 546, 602. Ex diversis urbibus ad eum placandum reges legatos mittunt, in, 548, 604. Nec sese sponte dentibus nec urbibus, nec diis parcat, in, 604. Ab Achore ne tenere contra Judæos pugnet monetur, in, 608. Vino obrutus a Judith trucidatur, in, 572, 627. Ejus caput super muros suspensum mystice quid denotet, in, 573-575.

Holococaustum altare ubi, in, 250, 251.

Holocaustum quid, v, 397. Quis offerat, in, 154 et 878. In altari cremare quid, in, 180. Quomodo idem Deus mandaverit et negaverit, in, 248. Of-

ferenti quid necessarium, in, 249 et seqq.

Homicidium Cain diluvio fuit puniendum, adulterium vero Lamech Christi sanguine solvendum, 1, 509.

Homo absconditum in agro thesaur. reperti quis, v, 76. Centum oves habens quis, *ibid.*

Homo creatus, cur non dicatur a Deo ut alia creata singulatim bonus, 1, 463.

Homo de quo immundus spiritus exivit et rursum eum occupavit quos significat, v, 76.

Homo Deo inobediens factus perdidit dominium animant., 1, 462.

Homo et mundus quibus partibus constant, in, 629.

Homo in manu Dei, ut lutum in manu figuli, in, 1001.

Homo cur pro hominibus offerri debuerit, in, 776.

Homo num sic creari poterit, ut malus esse non posset, v, 1267.

Homo animam, linguam Deus parat, v, 776.

Homo Dei quis, iv, 703.

Hominis varæ acceptiones, v, 137. Duplex interior et exterior, *ibid.* Dicitur ab humo, *ibid.* Manum aridam habens quid sign., v, 76. Semina granum synapsi quis, *ibid.* Prudeus super petram edificabis, v, 75. Plantans vineam quis, v, 78. In juvenili ætate plasmatus est, 1, 452. Cur ad imag. Dei conditus, 1, 460, 461. Consilio et operatione SS. Trinit. fact., *ibid.* Quare non dicatur bonus post formationem, *ibid.* Brevis vitæ post mortem vermis, in, 828. Ejus eymon, vi, 1873. Creatio et lapsus, *ibid.* Mystice quid sign., vi, 955.

Hominis interioris effectus, quaque ratione sit excolendus, in, 795.

Hominis primi et secundi multiplex acceptio, in, 325.

Homini in gratia constituto omnia prospere eveniebant, quam primum autem ea excidit varæ illi miseriæ in viadictam create, in, 1047, 1048.

Hominis mali mystice sunt signa Syloæ, qui Christo spreto Antichristo serviunt, in, 1172.

Hominis mundi qui, in, 582.

Homines unde et cur dii primum appellati, in, 759.

Hominibus sanctis animantia obsequia præbent, 1, 462.

Hominum denominat. varæ quid significat, v, 179.

Honor filiorum erga parentes qualis esse debeat, in, 99 et 865.

Honor parentum multiplicem meretur benedictionem a Deo, et in honoratione maledictionem, in, 778; v, 729.

Honor Domino qua ratione deferendus, in, 558.

Honor quo sensu in Ecclesia accipitur, 1, 974.

Honorem alieno dare quid significat, v, 699.

Hora aliquando tempus, aliquando sæculum significat, v, 286.

Horæ Canonicæ in quem finem inventæ, 1, 525. Earum partes et explanationes, 1, 526.

Horoscopi qui, undeque dicti, iv, 422.

Hortus et Olus unde inflexa, v, 550.

Hortus conclusus typum tenet Ecclesiæ, et cur, v, 550.

Hospitalitatis et mercedis solutæ encomium, in, 1250.

Hospitum vagorum et ingratorum descriptio, in, 980.

Hostia pacifica cur dicta, v, 397.

Hostia quomodo sit celebranda, in, 518. Qualis Deo offerenda, in, 412, 413.

Hostiæ, holocausta et sacrificia vet. leg. varia, quæ fuerint, 1, 150.

Hostiæ pro peccato oblatæ, quo ordine a sacerdote compleantur, in, 301.

Hostiæ qualiter pro delictis offerantur, in, 306.

Hostiæ Aaronis et filiorum ejus in die unctionis suæ, in, 298, 320 et seqq.

Hostiam viventem corpora exhibentes qui, v, 1512.

Hostias nusquam nisi ad ostium tabernaculi offerre licuisse, in, 428-431.

Hostis in capite quis, v, 1184. Quot modis bona nostra insequatur, *ibid.*

Hostium nomen a memorando hoste, v, 595.

Humana tentatio quæ, vi, 91. Et divina, vi, 92.

Humana vita perpetuis tentationibus exposita, qui dicatur in spatio vitæ Judith non perturbata, in, 597.

Humana natura miseria et imbecillitas, iv, 1054.

Humana scientiæ incertitudo, in, 744.

Humanitas Christi cujusmodi fuerit, in, 392.

Humani dies quis, vi, 44.

Humeri varæ interpretationes, vi, 959.

Humilantes, se in terra in cælo exaltabuntur, v, 790.

Humilitas Davidis ejusque uxoris a Deo munerata, in, 85. Credenti necessaria, in, 1212.

Humilitatis multiplex commendatio, inque duodecim gradus discretio. Notio, vi, 959. Species, in, 850.

Hyades quos denotant, v, 275.

Hydra Hercules, v, 798.

Hydræ, et fusciniæ quos figuratiter denotant, in, 505.

Hydræ sex in Evang. sex ætatum typum gerunt, in, 589.

Hymnum novum canere quid, in, 585.

Hymnorum ecclesiasticorum antiquitas, vi, 1649, (note). Eorum auctores *ibid.* Variorum hymnorum festalium descriptiones, vi, 1665, (note). Auctores, 1, 369.

Hymnus de charitate carmine factus, vi, 1649-1666. Natal. Domini, vi, 1651, 1659. Item innocentibus, vi, 1652. Epiphania, vi, 1654. In Paschate, *ibid.* Ascensione, *ibid.* ad Matutinum, *ibid.* Pentecosten, vi, 1659. In Purif. B. Mariæ, vi, 1658. De Michaelæ Archang., *ibid.* Item variorum apostolorum et sanctorum, vi, 1660 ad 1665.

Hyperbole, in, 602.

Hypercitarum malum, in, 771.

Hypodisci qui sint, v, 92.

Hyssopus quid, vi, 1086.

I

Ibis avis, v, 254. Proprietates, v, 917. Idithum cur dicatur transiens eos, v, 70.

Idola varia ab Ethnicis observata, in, 731. Eorum gravitas, in, 740. Eorum utilitas, v, 877.

Idola fentium cur dicta, in, 85, 343.

Idola disseminato per orbem Evangelio ubique destructa, idque per ruinam Dagonis illata in fanum ejus arca significatum, in, 28.

Idololatria Amasie regis, in, 508.

Idololatriæ pompa et vestes, in, 1151.

Idolorum et hæreticorum comparatio, in, 733, 743. Varæ sign., v, 426, 427.

Idolothytarum improbatio, vi, 88. Earum usus, vi, 95.

Idolum et similitudinem facere quid, n, 95 et 856 et seqq.
 Idumaea typus gentilitatis conversæ, n, 1218. Ejus plagæ expos. litter. et inyst., iv, 763.
 Ignem et vernes in carnem dare quid, n, 587, 633.
 Ignem et grandinem cur Deus Ægyptiis misierit, n, 41; n, 747.
 Ignis egressus a Domino holocaustum devorat, n, 340; vi, 966, 967. Variæ sig., n, 1187; v, 278.
 Ignis et æstatis bifaria significatio mystica, vi, 1154.
 Ignis perpetuus in altari, charitatem fidelium pectoribus inextinguibilem denotat, v, 1079.
 Ignis per quem homines probandi qualis, vi, 55.
 Ignobilis et stulta hujus mundi cur Deus ad annuntiandam sapientiam elegerit, vi, 424.
 Ignominia Davidi illata a cæcis et claudis, n, 41, 327.
 Ignorant peccans aut legem violans satisfactionem adhibere debet, n, 289, 677, 678 et 681.
 Ignorantes instruendos esse, v, 757.
 Ignorantiæ peccatum quomodo redimendum, n, 270.
 Ille qui sæpe nunc in ignem, nunc in aquam, cadebat, quem figuret, v, 77.
 Imaginatio conceptus similem prolem causat, i, 605.
 Imaginem Dei, ad quam homo factus quomodo conservare quemque deceat, iv, 505.
 Immortalitatem qualem sancti habeant, n, 709.
 Immundi ab oblatione rejecti, n, 319.
 Immundorum sacrificiorum diversa genera, n, 515, 516, 882 et seqq.
 Immundus in anima quis, n, 644.
 Immundus stratum inficiens quæ denotet, n, 406.
 Impatienciæ damna, v, 741.
 Impetigo quid sign., n, 487, 496.
 Impietas omnium vitiorum mater, hæc quid agat in mentibus hominum, n, 1151. Ab iniquitate et peccato quomodo differat, v, 846.
 Impii quomodo in judicio corrigendi, n, 941, 942. Eorum subita subversio, n, 1148. Fruuntur ad modicum vitæ felicitate, æternum arsum, *ibid.* Lugaenda eorum resurrectio, *ibid.* In animam nil possunt, nisi mutilare et occidere corpus, *ibid.*, 1149. Maledicti, *ibid.* Eorum, etsi tarda, certa tamen punitio, n, 1147. Corrupti a Deo respiscere coguntur, n, 29. Qui sint, v, 714. Soli in terrena sapiunt, n, 678. Justorum inimici, *ibid.*, 679. In judicio admirantes gloriam justorum, quos hic contempnere deflebant suam voluptatem momentaneam, n, 688 et seq. Memoria eorum et seminis perit, n, 1085. Eorum duo genera, iv, 585. Pœnitentia, vi, 1258.
 Impium inter et peccatorem discrimen, v, 701-702.
 Impletionis verbo, quo sensu Scriptura utatur, iv, 342.
 Impunitiæ qualis, v, 862. Irremissibilis quæ, *ibid.*
 Impositionis manuum episcopi effectus, i, 314. Et Chrismatism, *ibid.*, vi, 1177.
 In Christo solo est beatitudo nostra, n, 1146, 1147.
 In civitate morientes a canibus, in regionibus vero ab avibus devorandi qui, n, 204.
 In faciem cur Deus homini inspiraverit, i, 474.
 In medio duorum animalium inno-

tesceris, mystice quid sign., vi, 1115.
 Inanis gloriæ detestatio, vi, 1356, 1357, 1580. Ejus remedium, vi, 1357.
 Origo et natura, vi, 1358. Qui suos sectatores vexet, *ibid.* Ejus indicia, *ibid.*
 Inaures cur inter deos alienos recensitæ, i, 615.
 Inaures et armillæ Rebecca quid figurant, n, 575 et seqq.
 Incarnationis dominicæ quis finis, n, 259.
 Incedere secundum signa sua quid sign., n, 601.
 Incesti lex a Gregorio constituta, vi, 1405, 1406.
 Incircumcisus auribus quis, v, 850.
 Corde, i, 549.
 Inconstantiæ mala, n, 1152. Pœna, n, 28.
 Incredulus quomodo jam judicatus dicatur, v, 999-1000.
 Incurstantur abularum typice virtutem humilitatis designant, n, 169.
 Incubus quid, et unde dictus, v, 434.
 India unde dicta, ejusque situs, et fertilitas, v, 535. Ejus divisio, *ibid.*
 India Orient. mystice primitivam sign. Ecclesiam, v, 335. Ejus divisio, *ibid.* Purpuram primo genuit, *ibid.*
 Indicia exteriora interiorum affectum sæpe produnt, n, 895.
 Indisciplinati qui appellantur, n, 805.
 Indurare Deum cor quid sign., n, 25 et 52.
 Induratio Pharaonis unde, v, 1492.
 Inebriatus Loth cum utraque filia incestum committens, num per ignorantiam excusandus, i, 559.
 Inepti ad sacerdotium qui, n, 484.
 Inertes semper causantur, v, 766.
 Infantia mystice parvulus malitia significat, v, 179.
 Infelicitas impiorum, n, 682.
 Infernus quid in Scripturis sign., n, 681, 682; vi, 970. An mali tantum, sed etiam boni descendant, i, 625 et 640. Ejus pœnarum gravitas, n, 1048. Ubi sit, v, 1248.
 Infronitatis carnis utilitas, vi, 144.
 Inferorum visitatio quid conferat, n, 1032.
 Infidelitas et mendacium Giezi, n, 235.
 Ingressus unus oraculi, duobus ostiis clausus figura Baptis. et Ecclesiæ, etc., n, 158.
 Inimicis et hereticis in æternum non credendum, n, 848. Salis infatuati suot similes, *ibid.*, 849.
 Inimicitia inter serpentem et mulierem B. Virg. exprimunt, i, 496.
 Inimicos ad Dei consummationem vindicta manet, n, 760.
 Inique viventem et poenitentiam simulantem Deo exosum esse, n, 350.
 Iniqui cum suis divitiis cito delendi, n, 1051. Eorum quoque progenies cito cessabit, n, 1052.
 Iniquitates subditorum quomodo principes portet, n, 200. Quid signif., vi, 975.
 Initium hominis in quo consistat, n, 979.
 Injuria crescente, decrescet substantia, n, 905.
 Injuris obliviscendum esse, n, 827.
 Innocentes occisi mystice quos denotent, i, 765.
 Inobedientia idololatriæ comparatur, n, 45.
 Inopia multorum delictorum puni-
 tia n, 960. Avaro tam deest quod

habet, quam quod non habet, n, 961.
 Incisita sacerdotum subditos sæpe simul cum iis juste damnari ostenditur, v, 812.
 Inscius quis, n, 907.
 Inspectio Dei quid signif., n, 775.
 Institutiones et doctrinæ hominum aliæ sup-*r*stitiosæ, aliæ non superstitionis censendæ, et ejusmodi eæ sint, v, 398.
 Insula unde dicta, v, 555. Earum cum S. Eccl. aliisque sanctis comparatio, v, 354.
 Interfecta terra quæ, v, 825.
 Interciendo Ægyptum an Moyses peccaverit, n, 16, 17. Christi typum tenet, *ibid.*
 Interpellator noster cum sit Deus, quos condemnet, v, 1474-1475.
 Interroganti secundum questionem snam respondendum, iv, 639.
 Interrogatio martyrum flagella sæpe denotat, n, 918.
 Intestina aqua diluere mystice quid sign., n, 252.
 Introitus cum unus sit omnibus ad vitam, et similis exitus; præ omnibus eligendum esse sapientiam, quæ affert secum cuncta bona, quamque abunde Salomon se dicit assecutum, n, 697, 700.
 Invenisse Dominum Israel in solitudine, litteral. et mystice qui intelligendum, vi, 1137.
 Inventa non restituens furtum committit, n, 290.
 Inverecundia fructus, v, 868.
 Invidia quibus modis committatur, vi, 1243. Variæ ejus species, *ibid.* Interminabilis, *ibid.* Ejus natura et origo, vi, 1360. Qui invidos torquet, *ibid.* Ejus notæ, *ibid.* Detestatio, *ibid.* Remedium, *ibid.*
 Invocatio misericordiæ Dei super fideles, et vindictæ de inimicis, n, 1017. Et gentibus alienis, *ibid.*
 Ira Dei quomodo reveletur, v, 1293-1308, 1359. Eam cum nullus resistere dicatur, qui Moyses, etc., restiterit, n, 235, 234.
 Iræ detestatio, v, 1359; vi, 1241. Serpentinus confertur, *ibid.* Sine peccato qui committatur, *ibid.* Ejus natura et origo, vi, 1361. Torura, *ibid.* Notæ, *ibid.* Remedium, *ibid.* Duo ejus genera, v, 767. Stulti gravitas, vi, 1376. Ejus distinctio bifaria, quæque licita, n, 768. Duplex acceptio, vi, 458. Explicatio, vi, 459.
 Iracundia in judicio exulare debet, n, 354. Est Janua omnium vitiorum, v, 775. Ejus cum homicidio detestatio, iv, 112. Ab ira distinctio, vi, 271. Gravitas utriusque, *ibid.*
 Iratus Deus Mosi quomodo censendus, n, 24, 25.
 Iris, quære arcus.
 Irmingardis regina Lotharii, vi, 1671.
 Ironia, vi, 223; n, 627.
 Ironice adhortantur Ægyptii imbelles ad arma, v, 1099.
 Irrationabiliter sese cum pecoribus vel masculis miscientium poenitentia ex conc. Ancyr., vi, 1407, 1408.
 Irriguum superius et inferius quid mystice significant, n, 1114.
 Isaac signif. risum, v, 37. Ubi natus, i, 568. Pro sterilitate Rebecca precatur, i, 580. Solus campum obambulans, Christi in horto orantis aptus typus, i, 573, 574.
 Isaac an tantum, et non etiam Ismael de Sara ex reprobatione nasci, vi, 329. Utriusque expositio mystica, vi, 351 et seq. Eorum lusus quid notet, vi, 354.
 Isachar, merces dicitur, significat

Ecclesiam gentium, laus et typus, v, 45.

Isai cur dicatur insula sacrificium, v, 58.

Isai octo habens filios, qui alibi septem tantum habere dicatur, n, 52.

Isaiam quid ad Dominum canticum decantandum impulerit, vi, 1091.

Isaia cur salus Domini dictus, v, 64.

Ismaelites filii qui, eorumque habitationes, i, 580. Cur Madianitis vocentur, *ibid.*, 624.

Israel quid significet, n, 1132, 1153. Deum deserit, v, 38. A Madianitis opprimitur, *ibid.* Frumenta ejus vastantur ac semina, *ibid.*, 1153. Potitur pace sub Gedone quadraginta an., n, 1170.

Israelita quo magis opprimebantur, eo magis crescebant, u, 11. Perentes a vicinis vasta aurea, non forti insimulandi, *ibid.*, 47. In monte Hor Chananeos vincunt, *ibid.*, 711. Promittentes se non bibituros de puteis Sion regis; Christianorum, in bapt. diabolo renuntiantium typus, n, 749, 720. Cur soli inter incomprehensibiles electi, *ibid.*, 972. Quomodo a Deo ut pupilla dicantur protecti, cum multi perierint, n, 973. Eorum idololatria, n, 1124.

ibid., 250; v, 1141. Quae idola coluerint, *ibid.* Variorum vido descriptionem, *ibid.* Capientur ab hostibus suis, venduntur, ubique eos ultio divina sequitur ob idololatriam, n, 1123.

Quomodo sine pretio venditi, *ibid.* Habitant cum Chananeis, inquit conubia, adorant deos eorum, *ibid.*, 1125.

Traduntur in manus thubanaethaim regis Mesopotamiae, serviunt ei, octo an. cur, *ibid.*; sub Othoniele, quadraginta an. pace gaudent, n, 1127. Eo mortuo relabuntur in vetera peccata, n, 1128. Serviunt Eglon regi Moab, quindecim an. liberat eos Aoth, *ibid.*, 1129; octoginta an. pace frouunt, mortuo Aoth redeunt ad pristina scelera, n, 1131. Traduntur a Deo in manus Jabin regis Chanaan, *ibid.*, 1132.

Sub tyrannide Jabin Chanaanei ad Deum clamant, n, 1133. Quia duras cervicis, in manus saevi Sisara traditi, *ibid.* Eorum jejunia et corporis macerationes non fuere irrita, n, 556.

Contra Oziam murmurarunt, n, 557. Quomodo hostes vicerint, n, 609.

Quomodo eos Deus genuerit, *ibid.*, 610. Respicentes, in gratiam recipiuntur, Aegyptii flagellantur, n, 718.

Eorum in duas classes distinctio, v, 1522.

Italia et Hispania cur Hesperiae dictae, earumque discrimen, v, 350.

Unde nomen sortita, *ibid.* Cur latia dicta, *ibid.* Ejus fertilitas et amenitas, *ibid.*

Iturae unde appellat, v, 240.

Izrai filii cur quique esse dicantur, cum tantum quatuor numerentur, n, 415.

I

Jabes quid signif., n, 295, 296. Leges Dei doctor peritissimus, *ibid.* Dei typus, *ibid.*

Jabin rex Chanaan opprimit Judaeos, n, 1132. Dux ejus Sisara, *ibid.* Ejus potentia, *ibid.* Hebraice quid significet, *ibid.*, 1133. Cujus rei symbolum, *ibid.*

Jaboe quid signif., i, 609.

Jacentes et stantes quae audire debemus, iv, 551.

Jacob quid significet vide late, v, 38. Ejus habitatio, v, 337. Corpus pellicibus haedinis tegens quid denotet, i, 589.

Esau dolos fugiens Christi typus, i, 591. Visio et votum ejus dum iret in Mesopotamiam, i, 591. Mystice quid sign., *ibid.* Jubente Deo cum uxori-

bus et liberis suis ad patrem revertitur, i, 605. Eum Laban insequitur, *ibid.* Cum angelo lactatur, et mutaro nomine, Israel vocatus est, i, 609, 610 et 615. Christi passi aptus typus, i, 610.

Cur femore tactus claudis evaserit, *ibid.* Fratrem septem adorat, i, 609. Cum omnibus suis in Aegyptum descendit, i, 645.

A filio coram rege statuitur, i, 647. Morituros per adjurationem a filio peliti sepeliri cum patribus suis, i, 650. Singulis filiis suis benedicens, et quorundam defectus arguens, futura illis praedicat, tandemque declarato sepeliuræ suae loca, moritur, i, 654, 655, 666.

Ex Mesopotamia uxorem ducens Christi typus, v, 539. Mutato nomine cur saepius prior nominetur, i, 616.

Jacobi Pameli commentarius in Judith, n, 599.

Jactantiae detestatio, n, 794, 804.

Jacula verbi divini typum tenent, vi, 1123.

Jael mulier ali-nigena Sisaram lacte pastum domi suae occidit clavo, etc., maxillas adacto, n, 1156. Ecclesiae symbolum, *ibid.* Praeverit Barach in necanda Sisara, *ibid.* Quid hoc significet, *ibid.* Ejus laus, *ibid.* Quid significet, v, 56.

Jair Ga adites regit Israelum post Tholam duo et viginti an., n, 1176. Filios habet 50, *ibid.*, 1177. Figura est Christi et Christianorum, *ibid.*

Hebraice Jair illuminans in Camon sepelitur, *ibid.* Quid sig., v, 57.

Jannes cur sic dictus, v, 52.

Jannia etymologia, n, 1245, 1246.

Janitores myst. et literal. qui, n, 396.

Janua a Jano, cui omnis introitus sacer., v, 339.

Januae coeli quid significant, v, 265.

Januarii dies festivi, v, 1122.

Januis clausis quomodo Christus ad discipulos introierit, iv, 175.

Japhet gentium pater cur, i, 525, 526. Ejus generationes, *ibid.* Filiorum regnum, n, 281.

Japhet, latitudo nominatur, v, 34.

Jebus olim vocata Jerusalem, v, 295, 296. Cur, *ibid.*

Jechonias, vide Joachim, v, 64, 65.

Ejus filii, n, 301.

Jehu typ. gentium principatum fig., v, 61. Elisei jussu in regnum ungitur, n, 238. Ejus in transgressores legis animadversio, *ibid.* Ad extirpandum regnum Achab, et occidendo sacerdot. Baal mittitur, n, 258 et 498.

Jejunii decimi mensis eucumium, iv, 13.

Jejunii tempora, v, 156. Ejus definitio et a statone differentia, v, 156, 157, et i, 334. Ejus variae species, *ibid.* Post Pentecosten cur indictum, *ibid.* Et ante Nativ. Domini, *ibid.* Legitima jejunia quae, i, 338. Item quatuor sabbatorum, *ibid.* Privata, *ibid.* Ejus laus et utilitas, iv, 90.

Jejunium quarti mensis quando, quareque praecceptum, iv, 43.

Jejunium septem dierum pro mortui institutum, n, 325.

Jejunium septimi mensis cor institutum, iv, 56.

Jephthae aperiens dictus est, typus Christi, v, 57. Fugit suos et dux constituitur, n, 1177, 1185. Immoth filiam, *ibid.* Figura est Christi, *ibid.* Immoth filiam an peccavit, *ibid.*, 1179.

1180. Spiritus Domini an ad immolandum filiam ac vovendum eum impulerit, n, 1184. Hebraice potens virginitas, 1186. Princeps esse reperit, *ibid.*, 1187. Sex annis judicavit Israel, *ibid.*, 1188. Ejus verba ad seniores Galaad,

Item peregrinatio et debellatio hostium quid mystice significant, *ibid.* Ejus filia luget sexaginta diebus virginitatem, n, 1189. Tempus hoc quid mystice designet, *ibid.*

Jeremias quare interpret. *excelsus Domini*, v, 76, 77. Quando, quotque annis propheta verit., v, 797. Ejus origo, *ibid.* Sanctificatus in utero, *ibid.* Causatur pueritium, sed a Domino roboratur, *ibid.* Ejus ad Deum lamentatio, v, 959. In carcerem percussus conjicitur, v, 960. Conqueritur se in librio haberi, *ibid.* In vestibulo carceris Christo potissimum convenire, v, 798.

Jericho unde appellata, v, 378; n, 1021. Ejus ruina, *ibid.*, 1025. Mystice instabilitatem vite sig., *ibid.*, 1009.

Jeroaboam cur divisio interpretetur, v, 59 et 64. Haeret. typ., n, 199, 1039. Dicitur judicandus populum, v, 76.

Jerusalem unde dicta, v, 379. Ecclesiae typus, *ibid.* Cur mense quinto die quinta vastata, n, 276. Metonymice quid signif., vi, 966.

Jerusalem typus praesentis Ecclesiae, v, 337. Ejus excidii causa, i, 486. Descriptio, v, 108. A Chaldeis capitur, incenditur, v, 1175, 1174. Templum spoliatur, *ibid.* Quadruplex, virgini connubio aptae aptatur, iv, 670. Ejus pater, mater, et soror quae, iv, 687.

Jesse radices fructus, v, 1535.

Jesu et Moysis haereditas quomodo differat, n, 171 et 172. Qui ejus participes, *ibid.*

Jesu Nave successoris Moysis laus et fortitudo bellica, n, 1090. Salvatoris aptus typus, *ibid.*, 1091.

Jesu sacerdos magnus signa Christi, v, 65.

Jesus Christus lux est illuminans, n, 1118. In piis vivit, in impiis defunctus est, imo ab isdem crucifigitur de novo, n, 1240.

Jethro qualis fuerit, n, 87, 88.

Jezebel cur fluxus vanae dicta est, v, 65.

Jezebel vallis quae sit, heb. semen Dei, n, 1134.

Joab Amasse mentum dextra, sinistra gladium tenens, adulatorum typus, n, 112.

Joachas cur significet retentus, v, 65. Joachas demonis typus, n, 530.

Joachim et Eliachim synonyma, n, 605. Probabilior de hoc nomine sententia, *ibid.*

Joachim filii et impietas, n, 272, 331. A Nabuchodonosor captivus ductus, n, 552.

Joachim interitus, v, 1073.

Joachim seu Jechonias cum matre captus cujus typus, v, 64.

Joachim. Vide Eliachim, v, 61.

Joannem Evang. quid ad scribendum Evangelium impulerit, i, 737. Cur aquilae comparatus, v, 71.

Joannem Bapt. inter et Christum baptizantem discretio, i, 901; iv, 252.

Joannes Bapt. (S.) cur dictus Domini gratia, v, 71. Quam formam habeat, v, 75. Messiam se negat, n, 1216. Christo illum honorem deferit, n, 1218. Cur corrigiam mystice noluerit solvere, *ibid.* Ejus de Christo ingenua professio, *ibid.* Octo dierum patrem loquentem intellexit, vi, 1160, 1161. Vitae austeritas in victu et vestitu, i, 767. Locustae et mel silvestrae cujusmodi fuerit, *ibid.* Cur in aqua tantum baptizaverit, i, 769. Angelus cur dictus, i, 910.

Joan. Trithemii epist. ad Albert. Brandenb. Mogunt. archiep. in vitam S. Rabani dicat, i, 71, 72 ad 106.

Joas, omni regio semine extincto, Athalie tyrannidi solus ereptus, *in*, 239, 499. A Joiada post. regno substituitur, *in*, 239, 500. Pecuniam a prae-terentibus ex liberalitate templo oblatam sacerdotibus tradit, *ibid.*, 241. Sarta tecta templi restauravit, *in*, 241, 500. Numerus aetatis ejus perfectionem designat, *in*, 304. A principibus Juda Deus adoratus est, et honores subditorum nimium affectus offensam Dei incurrit, *in*, 304. Quid sig. v. 62.

Joathan typus Christi cur interpretetur perfectus, *in*, 58; *in* 513. Filius Gedeonis iuga consulit vitae suae, ejus prudentia, *in*, 1171. Figura est populi Judaici credituri Ecclesiae et evasuri gladium Antichristi, *ibid.* Perorat ad populum in monte Garizim, *ibid.* Typus est sanctorum, *in*, 1172.

Job de qua stirpe et cur dolens vocetur, v. 50. Quomodo in infernum descendit, v. 1236. Ejus libri synopsis, v. 111.

Jobab Job fuisse creditur et quomodo et filii et filiae tempore tentationis extincti dupliciter restituti, *in*, 287.

Joel filius Samuelis iniquus fuit Judex, *in*, 35.

Joel vocatur insipiens Dei, v. 68.

Joiadas idem quod dilectus Domini, v. 61.

Jonadab filiorum pietas, v. 1070.

Jonas cur dictus columba siue dolens, v. 68. Filium viduae Sarephthae suscitavit, *ibid.*

Jonathan, quare, solus dicatur sacerdos in domo Domini, cum plures fuisse sit manifestum, *in*, 311.

Jonathas, gustato lavo, quomodo dicatur illuminatus, *in*, 42. Figura electorum, *in*, 54. Tumultuante Bachide, Christi cum discipulis ad orandum a populo secedentis, et Judaeorum rabie fugientis typus, *in*, 1187. Fratrem Simonem in civitate relinquent, hostesque persequens quos denotet, *ibid.*

Joppites Judaeorum persecutores, quales, quidque mystice denotent, *in*, 125.

Joram typus apostatarum, cur dictus sit quis est excelsus, v. 61.

Josaphat quid sign., v. 60. Ejus cum Achab amicitia signif. Cathol. cum haeret. familiar., *ibid.* Ejus pietas, *in*, 492, 495. Myst. quid sign., *ibid.*

Joseph quid signif., vide pulchra de eodem, v. 44. Summo honore a Pharaone affectus totius Aegypti praeficitur, *in*, 635. Salvator dictus, *ibid.* Tempore fertilitatis congregat frumenta ad sedandam famem futuri temporis, *ibid.*, 636. Duos suscipit filios ante septem famis annos, *ibid.* A fratribus adoratus Christum exprimit, *in*, 637, 638. Per salutem Pharaonis adiutus non perjuris censendus, *ibid.* Pecunia clam sacris fratribus injici curavit, *ibid.*, 639. Post longam vexationem fratribus se prodiit, *in*, 643. Pharaoni omnem terram Aegypti subiiciens num labem contraxerit, *in*, 649. Agrotantem invisit patrem, assumptis duobus filiis, quos Jacob sibi adoptat,isque benedixit, *in*, 652, 655. Patre sepulto, et fratribus irrogatam injuriam ignoscens in Aegyptum revertitur, *in*, 668. Ossa post mortem ex Aegypto deferri expetit, *ibid.*, 669. Fratres apud Patrem accusans eorum invidiam incurrit, *in*, 621. An decem et septem annorum fuerit venditus in Aegyptum, *in*, 623, 625. Christi Domini typus, *ibid.*, 622. Mandantis a fratribus venditur, *in*, 625. Domina sua ob pulchritudinem saepius ad adulterium ablectus, fortiter restitit, *in*, 631, 632. In

carcerem falso accusatus detruditur, *in*, 635. Ad fratres missus eorum curam habiturus, Christi in hunc mundum missi aptus typus, *in*, 624, 625. A fratribus venditus, et ob falsum crimen missus in carcerem sola sapientia divina liberatus, *in*, 718.

Joseph sponsus quid signif., v. 75. Cur a Matthaeo filius Jacob, Luca vero Ely dicatur, *in*, 735. Cur cum Maria puero nato a magis non dicatur inventus, *in*, 783. Cur justus dictus, *in*, 748. Cur in generationis ordine numeretur, cum non sit Christi Pater, *in*, 747.

Josias Christi typus myst. quid sign., v. 63. Ejus pietas, *in*, 266, 267. Varia supers. iiosarum gentium simulacra et idololatram abrogavit, *ibid.* Cur ossa mortuorum in altari concremari jussuerit, *ibid.* Typus Salvatoris, *ibid.* Phase Domino heri jussit, *in*, 527. A Pharaone Necho interemptus persecutionis maligni hostis adversus SS. praedicatores figuram gestat, *in*, 270 et 527. Arcam Domini, rejectis idolis, ariolis et pythionibus, in templum reduci curavit, *ibid.* Ejus cum Necho Aegyptiorum rege congressus et interitus, *in*, 528. Laus, *in*, 1106, 1107.

Josue cur dictus Salvator, conjusque figura, v. 54. Ejus libri historia, v. 112. Cur minister Dei vocatus, *in*, 137. Typus Christi, *ibid.*; *in*, 1118. Demittit populum, singulos in suas possessiones, *ibid.* Mors ejus cur in lib. Judicum repetita, *ibid.* Non humano, sed divino consilio aliquas gentes non exstinxit, *in*, 1124. Moritur centum annorum, sepelitur in monte Ephraim in Thamnathare, *in*, 1120. Defunctus typus Jesu mortuius, *ibid.*

Josue et Caleb laus, *in*, 1092. Soli ex numero sexcentorum milium conservantur, *ibid.*

Josue filius Nun populo Israel praeficitur, *in*, 778.

Juhai musices, psalterii, citharaeque primus inventor, *in*, 308. Inventa a se ne dilabatur, duabus columnis incindit, *ibid.*

Jubilaei tempore, qua ratione terram venundatam licuerit redimere, *in*, 535-537. Et quorum, *ibid.*; quo pretio, *in*, 541.

Jubilis in quam partem suscipiatur, v. 1000.

Jucunditatem cordis utilem, et sectandam esse demonstratur, *in*, 985.

Juda confessio vocatur et Christum figurat, v. 45; *in*, 1220.

Juda tribus ob bella fortiter gesta etiam in aliis tribubus urbes suas habuit, *in*, 26.

Judas, Machabaeus patri in regno succedens, et Apollonium perimens Christum Dominum figurat, *in*, 1148. In die omnia peragebat, *in*, 1155. Gorgiam et Lysiam debellat, *ibid.* Hostibus devictis templum purificari jubet, *in*, 1158. Fratres suos ad varias gentes oppugnandas distribuit et emittit, *in*, 1165. Legationem ad Romanos instituit, *in*, 1178. Declinat qua ratione dictus, *in*, 1254. Sacrificium pro mortuis instituit, *in*, 1251, 1252.

Judas, ex uxore Chanaan tribus filiis susceptis, primum et deinde secundum Thamar copulavit, *in*, 623, 627. His mortuis eam incestus pro scorto cognovit, *ibid.* Mystice quid, *ibid.*

Judas, qui ascendit contra Chanaanem non hominis, sed tribus nomen est, *in*, 1111. Gazan aliasque urbes capit, *ibid.*, 1112.

Judaea unde Chanaan dicta, v. 539.

Ejus situs et longitudo, *ibid.* Mystic. sig. Eccle., v. 547.

Judei tempore Josue et Seniorum Deo soli serviunt, *in*, 1118. Deo rebelles incolae terrae promissionis non delent, increpantur ab angelo, fient, *in*, 1117. Cur delere noluerint gentes illas, *ibid.* Invitantur ad eloquia Dei, *in*, 1135. Nolunt venire et Christo credere, *ibid.* Deseruntur a Deo, *ibid.* Redempti sunt mundi finem, *ibid.*, 1153. Mystice sunt Barach, *ibid.* Deseruntur a Christo, *in*, 1140. Cur, *ibid.* Lege mosaica gaudet, in ea et Buxis bonis conquescent, *in*, 1146. Mortuo Gedeone Baal colunt, *in*, 1174. Item Astaroth, diis Syriae, Sidoniae, etc., *in*, 1177. Traduntur Philistinim, *ibid.* Christum ejiciunt a se, *in*, 1187. Ex relictis cognatorum uxoriis sine liberis, suscitabant nomen, *in*, 1117. Ter in anno coram Domino comparere debebant, *in*, 12. Eorum reliquiae salva sunt, *in*, 24. Solis armis identes quomodo afflicti, v. 644. Ex se et lege frustra justitiam et salutem expectant, *in*, 17. Gratia Dei fortes et just, *ibid.* Christum contemnant, quod terrena sapienter, nec sat legis medullas rimarentur, *ibid.* Ad Christum multi conversi, *in*, 21. Ah eis prophetiae donum ob peccata tempore Eli ablatum, *ibid.*, 25. Caecitas eorum in agnitione Christi, *ibid.* Evangelium repudiavit, *ibid.*, 52. Babilon et Astaroth relictis soli Deo sub Josue serviunt, *ibid.*, 53. Is pax est cum Amorrhais, *in*, 54. Regem petunt, *in*, 55. Datur Saul, *ibid.* Libertatem abjecto Christo perfectam nunquam recipient, *ibid.* Ingrati Deo, solis terrenis bonis inhiant, *ibid.* A prophetis frustra ad veras virtutes, exstimulati, *ibid.*, 37. Casis Philistinis rege et imperatore Saule sanguinem comedendo peccant, *in*, 43. Eorum strages in hostes admiranda, *in*, 666. Hostibus devictis solemnem epularum diem instituentes, electorum post completos praesentis vitae labores, aeternum cum Christo gaudentes exhibent, *in*, 667. Dogmata eorum imbecillitas, *in*, 563-566. Quatuor traditi plagis, et quibus, *in*, 725. Omnes figuras litter. intelligunt, v. 981. Eorum de restitutione Sodomae in adventu Christi sui in pristinum statum deliramentum, *in*, 691. Christianorum de hac re sententia, *ibid.* Quomodo sub elementis hujus mundi fuerint, cum per legem unus illis Deus colendus commendaretur, *in*, 766.

Judei cur nos in Evang. vocemur, v. 527. Quomodo a Christianis differant, v. 1024.

Judith dicitur laudans vel confitens, v. 66. Ejus historia quando, et a quo conscripta, *in*, 541-545, 567. Clitico induta, et jejunio intenta suos a deditione revocavit, *in*, 558, 618. Lugubres vestes exuens, laetitiae se induens Christi figuram habet, *in*, 563, 621. In agone procedens, et Abrae necessaria viam imponens, S. Ecclesiam, suos fideles discessuros manna coelesti munientem denotat, *ibid.* Adorans Holofernem non vitio adulationis, sed jure dignitatis non peccavit, secundum doctrinam apostoli, *in*, 567, 624. Verba quae de excidio Judaeorum retulit, non adulatoria fuere, sed futurae prophetiae mysteria, *in*, 568. Regales epulas spernens propriis vesci maluit, *in*, 570, 571, 627. Cum lacrymis orans Deum, vino sopiti caput Holofernis detruncat, *in*, 572. Sublimiorem locum reversa ascendens, et caput Holofernis cum conopoeo ostendens sanctam Ecclesiam repraesentat, *in*, 575-628. A Pontifice

et populo benedicta, iis quæ Holofernis pecuniaria fuere dicatur, m, 579. Ob victoriam reportatam canticum Deo canit, m, 581. Castitatis insigne exemplar, m, 589. Plena dierum moritur, et dies hujus victoriæ perpetua apud Judæos in numero sacerdotum dierum celebrantur, m, 590, 634, 656. De Simeon tribu originem duxit, m, 614, 619. Holof. de causa fugæ suæ insigniter imposuit, m, 621. Ejus Liber cur a quibusdam a canone sacra Scripturæ removeatur, m, 595. Esse autem canonicum probatur, *ibid.* Origenes cur ejus non meminerit, *ibid.*

Judex sapiens quis, m, 35, 825-900. Judicans judicium Dei non fugiet, v, 1306.

Judicare bifarie interpretatur, u, 981.

Judices et magistri in civitatis portis constituti Ecclesiæ principes denotant, u, 901.

Judicii extremi descriptio, vi, 720. Bifaria acceptio, vi, 1147. Et cur omnes a condito mundo judicandi reserventur, v, 1510. Terribilitas, vi, 1321. Ejus dies, vi, 1619.

Judicio cum peccata negantibus contendendum esse, iv, 112.

Judicium secundum exteriora periculosum, m, 1119. Electorum et reproborum quale, m, 747, 754, 755. Temerarium periculosum, m, 87; v, 743. Temeritatis reprehensæ exemplum, *ibid.* i, 840. Gravitas, *ibid.* Proprio innoti periculosum, m, 801. Justi commendatio, falsorumque testium exaggeratio, iv, 108. Quid sign., vi, 975.

Judicium liber cur sic dictus, n, 1127. Continet scelera et virtutes judicum, *ibid.* Cur id, *ibid.*; v, 112.

Jugis sacrificium indesinens quando, et quomodo celebrandum, u, 779-780.

Jugum quid denotet, v, 972.

Johi festivitatum insigniorum relatio, iv, 1154.

Jumenti variae sign., v, 200. Reptilia et bestiae quæ intelligantur, i, 458; vi, 975.

Junctura quid, m, 180.

Junii festorum descriptio, iv, 1148.

Juniperus multo tempore ignem fovens quos denotet, u, 817.

Jurgia superiorum commodè hæreticos designant, v, 725.

Jurgiorum inter amicos non sit formes, m, 914.

Juramentum Dei vel. instrum., iv, 688. In novo, *ibid.*; v, 1165, m, 1207. Ejus comites. Genera, i, 824. Cur prohibitum, i, 922.

Juramentum et pactum Abrahæ cum Abimelech, i, 865. Quando hoc pactum initum, *ibid.*

Juramentum non reprehendens, aut superiori indicans qua pena afficiendus, u, 279.

Juratio servi Abrahami quomodo maledictum dicatur, i, 572, 575.

Justi in bello contra hostes, homines et demones soli fortes, m, 1145. Cur sæpe præmatura morte rapiuntur, m, 686. Cum Christo judicabunt, v, 735.

Tribulationes amant, v, 771. Num omnia præviderint, vi, 799. Elementa iis subserviunt, impiis vero adversantur, m, 758. Iis necessitatibus afflictis, sua opera bona fateri concessum, m, 260.

Etiam mortem formidant, et cur, m, 524, 1095. Duplicis sunt generis, v, 1505. Eorum gloria et præmium, m, 691. Eorum dies prolongantur, impiorum vero breviantur, 715.

Justificatus ex fide quis, v, 1544.

Justitia prævalet misericordiæ, u,

125. A solo Deo, m, 17. Humana falsa, *ibid.* Ejus patrocinium suscipiendum, m, 789. Judæorum et Christianorum justitiæ discrimen, unde imputetur, vi, 288. Ejus vis, vi, 1234.

Justitiam qualem Judæi ante adventum habuerint, vi, 686.

Justiorum injustiorumque invitatio qualis futura, v, 713.

Justi se semper sibi similes filios post se relinquant, v, 745. Hoc nomine an dicendos cum cadere possit, v, 753.

Prior est accusator sui, v, 738.

Juventus a vivando Jovis sacrificio, v, 207.

Juvenis quis dicatur, v, 705.

K

Kalendarum solemnitates et oblationes quomodo peragenda, u, 782.

L

Laban quid significet, cujusque figura, v, 42. Diaboli typus, i, 606, 607.

Labium aureum quid, ejusque usus, n, 146, 147. Aënum figuratiter S. baptismi exprimit, u, 215, 216.

Laboch fluvius, v, 322.

Labor divitis et pauperis qualis, m, 987. Ejus finis, vi, 440.

Laboris manuum commendatio, vi, 575.

Labrum quid, ejusque usus, v, 602. Pulchre Christo applicatur, *ibid.*

Labyrinthi descriptio, ejusque quatuor genera, v, 387.

Lac symbolum simplicitatis et radioris doctrinæ, u, 1157; vi, 977; i, 551.

Lacrymarum gratia a Deo datur, m, 47. Poenitentis apud Deum sunt instar baptismatis, i, 341. Effusarum laus et necessitas, u, 216. Variae species, iv, 156.

Lactantii de Christo nascituro vaticinia, v, 421.

Lacus quid significet, v, 316, et vi, 978. Lacus Asfalti, Bonacus, Tiberiadis, Guesar, *ibid.* Semper in malam partem suscipi exemplis comprobatur, iv, 827; v, 1245, 819.

Laetari in salutari quid, vi, 1099.

Laganum acyuum quid, u, 625.

Laguncula terreæ fracta. Judæorum exidum ostendit, v, 559.

Lamech significat percutiens, v, 35.

Lamentationum Jeremiæ ordo et constructio, v, 1181. Cur ordine alphabetico conscriptæ, *ibid.* Cur institutæ, v, 1185.

Lania, humana facie et bestiali corpore, Judæorum hypocritarum figura, v, 1240. Et hæreticorum, v, 225.

Lania aurea fronti pontificis alligata quid signat, u, 199 et 200.

Lampas quid, v, 605. Electorum typus, *ibid.*

Lamuel quid denotet, v, 779.

Lancea, et huius deflexio, v, 578.

Lancea passionis Dominicæ typus, v, 537.

Lanileii prima inventrix Minerva, v, 368. Ejus usus, *ibid.*

Lapis unde dictus, v, 462. Ejus variae sign. mysticæ, *ibid.* et vi, 980. Vivus Christus, iv, 167. Eum in altum mittens quis, m, 957.

Lapides grandinis myst. quid sign., m, 1091.

Lapides incorrupti ex quibus edificatum est altare, et Deuteronomium inscriptum fuit mystico Christi fideles expriment, u, 917, 948. Sancti qui, m, 715. Fundamentalibus proph. et apost. signat, m, 158. Quadri qui, iv, 951.

Menstræ cur ex his factæ, *ibid.*

Lapides fieri qui dicantur, vi, 1109.

Lapsis non oportet impropere, m, 814. Ros Deus erigit, m, 871.

Lapsus Davidis, ejusque poenitentiae descriptio, vi, 1322.

Laquearia quid, v, 404. Prælatorum Ecclesiæ typus, *ibid.*

Larus in aqua et terra vivens quorum figura, n, 537 et 586.

Lateralis explicatio, iv, 586. Eum assumens quis, iv, 588.

Latitudo, longitudo, sublimitas et profundum Dei, vi, 423.

Latitudo tabernaculi, u, 169.

Latria et dulia quibus debeat, u, 135.

Latronis confessio, v, 1510.

Laudes Ezechias Deo post adeptas victorias non decantans infirmitate corporis visitatur, m, 264. A morbo liberatus superbia elatus, alienigenas omnes thesauros suos et secreta revelans, omnibus quæ et ipsæ, et Patres collegerant, imo filiis privatur, *ibid.*

Laudibus nonnumquam, quandoque vero terroribus excitandi homines ad poenitentiam, vi, 753.

Laurus unde nomen sortitur, v, 511. Victoriæ signum, et cur, *ibid.*

Laus et labor apostolorum et doctorum, u, 1144. Humana fugienda, u, 1214. In ore peccatoris Deo ingrata, m, 862.

Laus et raritas mulieris fortis, v, 380. Ecclesiam catholicam exprimit, v, 581. Ejus vir Dominus ac Redemptor noster, *ibid.* Navis institutis similis, *ibid.* u, 954.

Laus priorum Patrum ac seminis eorum, m, 1081.

Lavare vestimenta quid, u, 635 et 632.

Lazarus qui interpretatur adjutus, quid significat, v, 83.

Lebetes cineres suscipientes quid sign., u, 181. Earum usus, *ibid.* et v, 802.

Lectio primi institutores Judæi, i, 363.

Lectores et psalmistæ qui, eorumque partes, i, 304; v, 92.

Lectorum aureorum cum sacris eloquiis comparatio, v, 761.

Lectus unde dictus, v, 706. Mystice quid, *ibid.* Fanibus textus quid sign., v, 706.

Legalis successio apud Lucam, i, 753.

Legationis Joannis ad Christum Dominum finis, i, 907.

Legem Deuteronomii cur Moyses sacerdotibus descripsit, u, 966. Cur in latere arcæ in testimonium servari jussit, u, 966, 967.

Legem liberumque arbitrium Paulum non abstulisse contra quosdam probatur, v, 1338.

Legem custodientibus et violentibus quæ merces futura, n, 551-556. Eam cur Moyses in monte acceperit, u, 136 et 871. Christi cur firmiter adherendum, v, 1436. Moriendum, v, 1410.

Leges holocausti, n, 295.

Legis evangelicæ facilitas et suavitas, i, 874. Et obediendum, vi, 721.

Legis littera foli volanti similis, n, 565.

Legis triplex acceptio, v, 1540. Et quadruplex, 1421; m, 1341. Testis justitiae Dei, *ibid.* Qui tram operetur, 1352. In corde scripta quæ, v, 1422.

Dei multiplex, 1566; vi, 367 et seq. Ejus custodia serio mandatur, u, 1194. Universæ perfectio, u, 1062-1063. Effectus, v, 1588.

Lex, præceptum, testimonium, justificatio et iudicium quomodo inter se differant, u, 695, 696.

Lex Moysis num bonitatem, an iustitiam contineat, ii, 685, 687. Generaliter et specialiter accepta quid significat, ii, 698. Homicidii non voluntarii, ii, 834, 835. Et voluntarii, *ibid.*, 907. Vetus acetum per traditiones Phariseorum facta, iii, 1208. Imperfecta est, nec sanare quemquam potuit, *ibid.*, 1278. Cedit novae, *ibid.* Est et vetus hordeum ob imperfectionem, iii, 1210. Ventilata a Christo, *ibid.* Ad tempus data, *ibid.*, 1211. Christo cedit in gentibus convertendis, *ibid.*, 1211. Cur peccatum non abulerit, vi, 779. Nova synboice triticum est et quare, iii, 1211. Potior est vetere, *ibid.*, 1218. Cum non iustificet lex, cur eam preteritis maledicatur, vi, 290.

Lex saepe Genesios historiam denotat et cur, vi, 327.

Legitimum tempus quod, vi, 311.

Leguminum etymologia, eorumque speciei, v, 306. Typice mortificationem corporis denotant, *ibid.*

Lenticula, qua sacerdotes et reges lineabantur, typus gratiae Spiritus sancti, v, 602.

Leo quid denotat, v, 45 et 217; vi, 985. Apertis oculis dormiens Christi typus, *ibid.*

Leones iuxta manus stantes SS. utriusque instrumenti Pares significat, ii, 197. Haereticis pulchre comparantur, v, 815.

Leopardus vide pardus.

Lepa vestium staminis atque subtegminis quae, ii, 388. Mystice quid signat, ii, 388, 389. In veste linea quos figuret, ii, 389. Ejus expiandae sacrificia pro hominibus, ii, 390. Item pro domo, ii, 398. Ejus nota, v, 471, 472. A macula distinctio, *ibid.*, 371. Species, *ibid.*, 373. Ejus causa peccatum, ii, 374, 386. Ea infecti e castris ejici jussi concinne haeret, ii, 616, 617.

Leprosus a Christo curatus quid significat, v, 75. Eum tangere cum lex prohibuerit, cur Christus sanando tetigerit, ii, 834. Cur ad sacerdotes ab eo missus, *ibid.*, 835. Quomodo recludendus sit certo tempore ut probeatur per sacerdotem, ii, 380. Cur dissoluti vestibus capite nudato, et ore contexto incedere jussus, ii, 585.

Lepus quasi levipes quos significat, v, 205.

Lepusculus, invalida plebs, Ecclesiae typus, v, 777.

Lesia quid, i, 529.

Leviathan quomodo ex mari extrahatur, iv, 822.

Levi dicitur additus, *vide ibid.* Cujus figura sit, v, 45.

Levitae in tabernaculi ministerium assumpti, ii, 605. Loco primogenitorum Israel suscipiuntur, *ibid.*, 606. Numeri, 609, 610 et 637. Quando sint ministri, et quando custodes vasorum, *ibid.*, 639. Bonorum immunitas, ii, 337-345.

Levitici libri argumentum, v, 111.

Laus, ii, 245-247.

Lia laborans interpretatur, v, 40. Ille typus hujus, Rachel aeternae vitae, ii, 1219. Item activae et contemplativae, ii, 601, 602, ii, 1219.

Libani variae significat, figurales, v, 362.

Liber Ezechielii a Domino datus qualis, iv, 558. Foris et intus scriptus quid significat, *ibid.* Eum comedere jubetur, iv, 561.

Liberator animarum Christus, v, 726.

Liberi cur vocemur, iv, 191.

Liberum arbitrium, V. Arbitrium lib.

Libra unde dicta, v, 482. Allegorice justitiam, etc. denotat, *ibid.*

Libri emptionis Baruch traditi cur unus apertus, alter clausus fuerit, v, 1052.

Libri memoriales qui, iii, 651.

Libri Sapientiae quos auctor, iii, 671.

Libri varii sacrae Scripturae Chaldaeorum bello interciderunt, iii, 72.

Quorundam restauratorum auctor Esdras, *ibid.*

Libri Veteris et Novi Testamenti, quem ordinem habeant et quot sint, v, 105.

Librorum varia nomina, v, 224.

Libya unde dicta, et cur Africa vocata, v, 351.

Libyes unde nominati, iii, 285.

Licia interpr. lacrymans, et cur, v, 345.

Ligandi, absolutionisque potestas quibus concessa, i, 992.

Ligna levigata arcae structurae serventia quid denotent, i, 514.

Ligui paradisi, et ligni Christi diversitas, iii, 360.

Lignum scientiae boni et mali, qui malum dicitur, i, 481. Illud infringere mystice quid, iii, 251. Benedictum, et maledictum quod, iii, 736.

Offensionis oculi, iii, 988. In panem id mitti allegorice quid significat, v, 895.

Eorum quatuor genera et notiones, vi, 774, 985.

Lilia columnas vestimenta electos significat, iii, 169, 457. Et Christum, v, 528.

Lincisci cur aliqui canes dicantur, v, 232.

Linea stricta unde cognominetur, ii, 191.

Lingua qua Deus lucem tenebras appellavit, i, 448.

Lingua suaviter docens omnem harmoniam excedit, iii, 1053.

Lingua tertia quid, ejusque effectus, iii, 971.

Linguarum diversitas unde orta, v, 455; iii, 284. Praestantiores quae, v, 455. Graece, et Latinae encomium, earumque divisiones, v, 455, 456.

Litania Fuldensis et S. Galli, vi, 1122.

Litaniae et supplicationes quae dicantur, v, 138.

Litaniae versu factae, vi, 1629, 1630. Earum formula, *ibid.* Approbatæ et in S. Galli monasterio receptae, vi, 1630, (note).

Litterae immortales, vi, 1601. Ad eas exhortatio, vi, 1679.

Littus unde dictum, v, 372.

Loci diversae acceptiones, vi, 987.

Locus communis de penitentia, v, 367. Jejunio, *ibid.*, 690. Superbia, *ibid.* Locus contra Ziglerum, iii, 616.

Locus maligni spiritus, corda peccatorum, iv, 569.

Locus quos significant, v, 257.

Gentium plebis figura, v, 777. Egyptiis immixtae quid significat, ii, 42. Earum morsibus impii consumuntur, iii, 744.

Locutio pauperis et divitis qualis, v, 749. Divinae distinctio, i, 749. Ad homines qualis, i, 583.

Lollum peccatores notat, v, 529.

Lot interpretatur dechnas, vide, *ibid.* Cujus typus fuerit, v, 36. Cur viros Sodomitae advenientes adoravit et hospitio suscepit, i, 535. Ejus filiae quos denotent, v, 36.

Lotbarius imperator, i, 1674 (note).

Ejus obitus, *ibid.*

L. tio Moysis et Christi quomodo differant, ii, 325.

Lubricum unde cognominatum, v, 372. Vitia denotat, *ibid.*

S. Lucas cur imaginem vituli praese ferat, v, 71.

● Lucifer significat lucem sapientiae et intellectus, v, 274. Ejus elatio et ruina, iii, 1046.

Lucerna vide lux, in nocte extincta quid significat, myst., v, 785.

Lucernae septem, dona septem Spiritus sancti denotant, ii, 635. Sub modo positae significat, i, 804.

Lucernas inter et candelabra distinctio, iii, 181. Harum ordo et notiones mysticae, iii, 447, 448. Earum concinnandarum, olei ut offerendi ritus in tabernaculo, ii, 515-517.

Luctamen Jacob cum angelo quid significat, v, 521.

Luctus Josephi ob discessum patris Jacob, i, 668. Ejus varia indicia, v, 864, 875, 955, 1124, 1262. Mortuorum immoderati prohibitio, vi, 551.

Lucus et delubra juxta altare extrui prohibita, mystice quid significat, ii, 901.

Lucus unde derivetur, v, 571. Aliquando errores denotat, *ibid.*

Ludentes cum Davide ante arcam quales, iii, 358.

Ludorum feralium detestatio, v, 853.

Ludus Gymnicus, ejusque exercitium, v, 549. Ejus genera, *ibid.*

Lumbare sive cinctiorum quid, v, 905.

Lumborum nomine mortalitatis pro-pago exprimitur, iv, 546.

Lumbos fortitudine accingere quid, v, 709.

Lumen, V. lux, diurnum quale fuerit ante creationem siderum, i, 454.

Luminaria coeli, v, 267. Usibus humanis necessaria, i, 453. Cur, ubi et quomodo facta, *ibid.* Die quarta facta quid signat, *ibid.* Magna quae, *ibid.* et 454.

Lunae laboranti vociferatione sua subvenientium, et defectum ejus suis studiis, more paganico, adjuvantium, increpato, vi, 78.] Ejus decursus Hebraei omne computum temporis et annalem decursum mellebantur, ii, 1072. Suos menses ab ejus nomine vocarunt, *ibid.* Ecclesiae typus, *ibid.*

Luna significat, pulchra litter. et mystice, v, 268; vi, 991.

Lunaticus quis, i, 1002. Cur a demone invasus, i, 1005.

Lupanar quid, v, 353.

Lupus Satanam et haereticos signat, etiam sanctum Paulum, v, 295.

Lustra quid significat, v, 570.

Lutherus, i. Hirsau. abb., i, 92.

Luteri mensura, iii, 176. Mystice quid, ii, 41.

Luti significatio, v, 352.

Lux an eadem ante creationem siderum, quae nunc. Ejus variae significat, v, 265; vi, 989. Quo loco sita, i, 448.

Luxuriae detestatio et malitia, vi, 1571. Contra eam remedium, vi, 1572. Ejus natura et origo, vi, 1570. Sectatores suos qui vexat, vi, 1571. Ejus nota, *ibid.*

Luxuriant animi rebus secundis, v, 1116.

Lychnus unde dictus, v, 605.

Lydia, et Lycaonia unde, v, 344.

Lyncis urina convertitur in duritiem lapidis pretiosi, v, 223. Typus invidiorum, *ibid.*

Lyra unde cognominata, iii, 746. Ecclesiae figura, *ibid.*

Lyrani sententia improbabilis, refutatur, ii, 602.

Lysias sacerdotum venditorum aptus haeret. vineam Domini vastantium typus, iii, 1244.

M

Macedonia unde dicta, ejusque situs et fertilitas, v, 348. Alex. Magnum genuit, *ibid.*

Macellum unde cognominetur, v, 569.

Maceriae interpret. mystica, v, 407.

Machabæorum septem fratrum, eorumque matris martyrium, ii, 1236, 1237. Mystice quos denotet, *ibid.*

Mater eos ad passionem hortatur, *ibid.* Quid figurent, v, 66.

Maclur cuius filius, ejusque bellum, typus apostolorum et Ecclesie doctorum, ii, 1144.

Macrobius qui, v, 197.

Maculam in via habens quis, iv, 963.

Macularum sacerdotum, sacrificiumque impedimentum varia genera, ii, 483, 486.

Madianitæ obruunt Judæos bello, servos habent octo annis, omnia vastant innumerabili suo exercitu, ii, 1152, 1153. Sunt typus gentium persequentium Ecclesiam, ii, 1154 Heb. extra judicium, *ibid.* Vires accisæ, rorsus sub Gedeone, *ibid.* Epicureos notant, ii, 1130.

Magdolus quid, v, 1107.

Magi quid figurant, et quid munerebus suis invenerint, v, 78. Primus auctor rex Zoroastes, v, 422. Dudum consopitæ suscitator Democritus, *ibid.* Eorum differentia, ii, 726. Eorum ars cur prohibita, *ibid.* Fugienda, ii, 459, 460 et 463, 464. Quales sint, iv, 1057. Eorum vis, *ibid.* Varia eorum genera, *ibid.* Unde et a quibus artes magicæ inventæ, iv, 1098. Quomodo vera prædicant et ægros sanant, iv, 1099. Eorum celeritas, *ibid.* Varii effectus, *ibid.*

Magiæ gravitas variis sanctæ Scripturæ locis comprobatur, v, 22. Variæ species et effectus, *ibid.*

Magistrorum gravis onera imponentium, nec digitis tangentium increpatio, i, 1066, 1067.

Magnetis etymologia et proprietates, v, 465.

Magnificare Dominum quid, vi, 1133.

Magnitudo et terribilitas Dei, ii, 868.

Magnificus vere quis habendus, v, 351.

Maii festivitatum celebrium descriptio, iv, 1142.

Major natu loquatur oportet, ii, 993. Cathol. doctores hoc nomine intelligendi, ii, 994.

Mala mandragorica invenire quid, i, 600.

Mala imprecanda non delectatione pœnæ, sed amore justitiæ, ii, 620.

Mala pœnæ fortiter esse toleranda, vi, 807.

Malachias cur vocetur angelus Domini, v, 69.

Malis quomodo Deus utatur, ii, 40.

Malagranata upo foris cortice, multa interioris graui circumdantia apta sanctæ Ecclesie, unus fidei munimine innumera electorum agmina includentis figura, ii, 169, 436.

Malum et non bonum quomodo inter se differant, iv, 722. Non bonum cur Deus Israelitis præceptum dederit, iv, 722, 723. Quandoque causa boni, vi, 706.

Malorum et bonorum differentia, vi, 1328.

Male querens, responsum non meretur, v, 727.

Male parta male dilabuntur, v, 752.

Maledictio manens impios, ii, 1035.

Maledictio diei nativitat, v, 967.

Maledictiones conglobatæ impiorum, ii, 948-961.

Maledictionis Pauli apostoli contra persecutores Ecclesie delensio et interpretatio, vi, 542.

Maledictus Cain maledicti populi Judaici typus, i, 504.

Malitia Israelitarum pœna interpretatur, ii, 224.

Malleus universæ terræ, v, 1148.

Quis fregerit, *ibid.* Quando a Deo, et quomodo a nobis confringatur, v, 1149.

Malleum inter et incudem versari quid sig., v, 1149.

Mambres cur dictus mare in capite, v, 52.

Mammeti (S.) cum pecoribus suis in montem fugienti, et ibidem sancte viventi martyrium denuntiatur, iv, 1163.

Mammona iniquitatis quid; ejus etymon, i, 856. Ei servientes qui, *ibid.*

Mamzer, hæreticorum pravitate in sacramentorum susceptione degenerem factum significat, ii, 929.

Manasse tribus non delet Chananæorum urbes, et cum illis habitat, neque Bethsan expugnat, ii, 1098.

Manassen idola coluit, et non impune, ii, 263, 322. Ejus crudelitas ibidem, penitentia insignis exemplar, ii, 532. Ejus etymol., v, 49, 63.

Mandata Dei servantes num infirmitatibus careant, ii, 76; non sunt impossibilia, ii, 534; ea continentem qui, ii, 536, 537; non procul posita nec gravia, sed in nostra manu sunt, ii, 964.

Mandati, judicii et cæremoniarum discrimen, ii, 870.

Mandatum maximum quod, ii, 507, 865, 866, 899.

Manentium in Christo merces, iv, 242.

Mane, extremum judicium significat, v, 686. Varias *vid.* notiones, vi, 992.

Mane quomodo Deus exurgere dicatur, v, 859.

Manichæorum duas naturas, bonam scilicet et malam in Deo constituentium error, ii, 363; eorum Christum hominem negantium error inde ortus, vi, 424.

Manna quando depluerit, ii, 78. Quid significet, *ibid.* Mystica ejus interp., ii, 869.

Manue pater Samson e stirpe Dan, ejus uxor sterilis audit ab Angelo concepturam se filium, iii, 1190. Qualis is futurus, *ibid.* Num Manue angelus offerre voluerit sacrificium an vero Deo, ii, 1191. Cur putarit se moriturum viso angelo, *ibid.*

Manum in aratrum mittere quid, iv, 314.

Manus Mosis lepra percussa et sanata quid denotet, ii, 23. Variæ ejus accept., vi, 993.

Mappulæ sacerdotalis interpretatio, i, 509.

Marach unde cognominetur, ii, 73, 76.

Marbonæorum hæresis, v, 95.

Marcelli (S.) martyris constantia insignis, iv, 1166.

Marcellini papæ martyrium, v, 1129.

Marconius, Valentini, etc., hæretic. cantientiæ conscientia, iii, 645.

Marcus (S.) cur Leonis figuram teneat, v, 71.

Mardocheus unde oriundus, ii, 645. Apostolum Paulum figurat, *ibid.*; et cæteros Ecclesie doctores, *ibid.* Sacco indutus, et interitum Judeorum destinatum plangens magistros Ecclesie figurat, ii, 634.

Mare quia aquæ ejus amaræ, v, 453; i, 451. Metaphorice hominem denotat, v, 212, 213. Fusile figuram lavacri Salvatoris tenet, iii, 171; ejus usus,

ibid. In malam partem et bonam suscipitur, vi, 1121. Corda infidelium sig., *ibid.* Rubri variæ sign., ii, 66. Ejus divisio qualis, v, 312, 313. Qui illud transire possint, vi, 1111. Populos designat, *ibid.* Ejus turbationem cur Deus excitavit in navicula dormiens, i, 863. Mortui natura miranda, i, 314.

Maria soror Aaronis typus synagogæ, v, 35. Cum fratre Aarone in mississimum Moysem murmurat, ii, 661, 662. In pœnam lepra inficitur, ii, 664. Moyse pro illa orat, ii, 666. Moritur, v, 784; ii, 850.

Maria (S.) cur dicatur illuminatrix, sive stella maris, vel domina, v, 75; ejus literalis et mystica interpretatio, i, 744.

Marmor unde dictum, ejusque diversi colores et species multiplices, v, 465.

Martha et Magdalena activæ et contemplativæ vitæ figuram expriment, iv, 512.

Martii celebritates, ejusque sanctorum vitæ et martyria, iv, 1134.

Martini (S.) confess. et pont. encomium, iv, 63. Liberalitas in pauperes, *ibid.* Baptizatus episcopus ordinatur, *ibid.*

Martyr extra Ecclesiam nullus, v, 857.

Martyrium suum apost. Paul. prædicat, vi, 631.

Martyres cur testes dicti, et quot genera martyrii quisque primus martyr, i, 951. Animas suas Deo sponte offerunt, ii, 1138. Mortem spernunt, *ibid.* Benedictis hostibus devictis Deum, *ibid.* Eorum encomium, ii, 1164. Corpus suum despiciunt, verbum fidei ubique prædicant, ii, 1183. Terribiles gentibus, *ibid.*; eorum constantia plurimæ ex gentibus idololatria relicta ad fidem conversi, ii, 665. Pœnas persecutores eorum non fugient, v, 746; eorum gloria et patientia, iv, 68.

Masculus ter in anno præsentatis, cur feminarum non fiat mentio, ii, 900.

Masculus sine macula quis, ii, 268.

Masphat urbs in tribu Juda, quid heb. undeque dicta, ii, 35. Cur orationis potior locus, ii, 1155.

Mater omnia animalis natura est, habens sub se omne genus peccatorum et iustum, ii, 498.

Mater Dei reparavit quod Eva destruxit, iv, 34.

Matris mores proles facile imbibit, iv, 687. Quid significet, vi, 996. Unde dicta, v, 185.

Mathathias et filiorum ejus ob afflictionem populi pœna, ii, 1140, 1145. Salvatoris nostri typus, *ibid.*; ejus origo et filii, *ibid.*; eorum explicationes, *ibid.* et ii, 1142. Mathathias moritur, ii, 1148.

Mathematicæ etymon; ejus divisio, i, 398, 399.

Mathusalem interpretatur mortuus, v, 35. Quomodo quatuordecim annos post diluvium vixerit, i, 510, 511.

Matrimonii tranquille transigendi instructio, vi, 456; ejus præstantia, vi, 461, 551.

Matrona nobilis monasterium ingressa a dæmone arrepta moritur, i, 92-96.

Mathæus (S.) cur symbolum hominis gerat, v, 71; cur quoque ordine et sermone Evang. scripserit, i, 731; ejus etymologia, i, 875; ad apostolatium vocatur, *ibid.*

Mauri (S.) vitæ probitas et martyrium, iv, 1182.

Mauritanis origo, v, 352.

- Maxilla doctores significat Eccles., v, 154.
- Medi cura a mensurando dicti, v, 536.
- Medi unde dicti, et ejussus, v, 536.
- Medici corporales et spiritalis honorandi, m, 1080. Varii variis medicamentorum generibus utuntur, m, 1031.
- Eorum necessitas, m, 255. Urens securi consuetudo, v, 15.
- Medicinæ significationes pulchræ, v, 500; ejus requisita, *ibid.* Inventor Apollo, *ibid.* Sopitam longo tempore Hippocrates revocavit, *ibid.*; ejus dignitas, *ibid.*; a Deo homini data, m, 1051.
- Meditari ut columba quid, vi, 1096.
- Meditatio legis divinit ecclesiasticum virum cum primis decet, m, 800.
- Mediterranea mare magnum appellatur, v, 512.
- Medorum et Persarum crudelitas, v, 1137.
- Mel cur in sacrificiis Dei non oblatum sit, u, 823. Doctrinæ sapientis confertur, et cur, v, 757.
- Melchisedech quid significet, v, 55.
- Panem et vinum offerens, Abrahamo ejus ne militibus victoribus benedictionem impetivit, i, 540. Sine patre et matre ab Apostolo commemoratur, *ibid.* Christi sacerdotis nostri figura, n, 505.
- Melior vir stultitiam quam sapientiam abscondens, et cur, m, 1059.
- Melior iniquitas viri quam mulier beneficiens quomodo intelligendum, m, 1062.
- Melo quasi mella captans, v, 226.
- Melos a rotunditate dicta, v, 596.
- Membra corporis humani quid in Scriptura signif., v, 165. *et seq.* ad v, 179. Plus peccantia majori poena afficiuntur, v, 745. Ea mortificationis merces, v, 1541.
- Mendacia Judith venialis noxa non carere, m, 624.
- Mendacii an arguendus Jacob, dicendo fratrem se secuturum, cum alio iter deflexerit, i, 615.
- Mendacium an unquam possit esse justum, u, 447. Quotuplex ejusque gravitas, m, 676. Detestatio, m, 899.
- Furto præferitur, *ibid.* Veritatem imitatur, v, 975. Quomodo committatur, vi, 1394. Ejus varia genera, *ibid.* Nul- lum quantumvis leve sine peccato est, vi, 1398.
- Mendax homo quis, v, 1329, 1350.
- Mens nil mali sibi conscia omnia ridet, v, 941. Quomodo virtutibus excolenda, v, 565.
- Mensa, cui panes propositionis impositi sacram Scripturam, etc., præfigurabat, m, 180. Panes qui, *ibid.*; m, 449. Domini qui adeunda, m, 556. Quo- modo Judæis in laqueum optetur, v, 1425. Et scandalum, *ibid.*
- Mensæ tabernaculi præceptio, et factura litter. et mystica, u, 146, 176.
- Varie interpret., vi, 938. Alienam inspicere quid, m, 1056.
- Mensis Dioscorus et Pandicus quis, m, 1241, 1245.
- Menses tres, quibus arca in Obede- dom commorata est, tres virtutes theol. denotant, m, 85, 341.
- Mensium numerus et significatio, v, 560.
- Mensura quid, et varie ejus vocab. interpret., v, 485 *et seq.* Et multi- plices eorum myst. explanationes, *ibid.*
- Mensurarum virum diversæ linguæ, v, 410.
- Mentem ex desidia venditam qui possumus recuperare, m, 556, 557.
- Mentium deceptores qui, vi, 568, 670.
- Humanis cur diversæ gratiæ et virtutes infundantur, v, 717.
- Menstruata mulier colens qualem prolem gignat, v, 1184. Ejus mundatio, u, 409, 410. Eam cognoscere illicitum et cur, m, 459, 468.
- Mercēs justī visio Christi, v, 749.
- Mercedem prophetæ aut justī acci- pere quid sign., i, 906.
- Mercenarius prædicator verbi Dei, n, 449, 450. Ejus merces, *ibid.* Fraudare eum quam grave, *ibid.* Hæret. et Judæos sign., v, 201.
- Mercenarius inter et pastorem ovium distincti, iv, 187.
- Meretrix cur Israel vocetur, v, 816.
- Quomodo Ecclesiæ maculæ expertis figura sit, m, 126. Eorum opera et proprietates, v, 706; v, 682, 685. Eorum merces, *ibid.* Eorum coram Salomone alteratio, m, 126. Ejus decisio, *ibid.* Quorum typum teneant, m, 129.
- Mergus luxuriosus signat, v, 248.
- Meristarium signum, v, 95.
- Meritum domini famulis quandoque imputari, i, 860.
- Meritis Abraham Lot ab incendio libera- tur, u, 558.
- Meritorium gloria distat in resurre- ctione mortuorum, v, 151. Eam quan- doque licere manifestare, vi, 233.
- Eorum examen, vi, 1591.
- Merum calefaciens Assuerum gratiæ Spiritus sancti figura, m, 642.
- Messis tempore quæ cura nobis esse debeat pauperum et peregrinorum, u, 445, 446, 527, 941.
- Mesopotamia etymologia, v, 537.
- Ejus varia vocabula, *ibid.*
- Metalli etymologia, v, 474.
- Michæ de impij Achabī deceptione per spiritum mendacem vaticinium, m, 219, 431.
- Michæas ab obvia se lædi præcipiens quid portenderit, m, 216. Ejus ad Jo- saphat et Achab de regno Israël vati- cinium, m, 490. Quid sign., v, 69.
- Michol Davidem humilitatem despi- cients, typus eorum qui Christum pro- fessione, Antichristum vero opere se- quuntur, m, 85, 86. Davidis cum sit uxor, cur filia Saul dicatur, *ibid.*
- Militiæ quatuor genera, v, 451.
- Militēs sæculi inter et Christi discre- tio, v, 1227. Discrimen singulorumque officia, v, 450.
- Millenarius numerus perfectionis significatio, m, 169.
- Milvus, v, 252.
- Minor filius Isai, reprobatis majori- bus ad regnum cur evectus, m, 49.
- Ministerii Novi Testamenti com- mendatio, vi, 178 *et seq.*
- Ministerio Veteris Testamenti in- servientia longe viliora esse Novi, vi, 768, 769.
- Ministri Dei Decalogi observantiam servare debent, m, 589. Qui veri, m, 552.
- Minocentaurus quid, v, 196.
- Miphiboseth filius Jonathæ a Davide humaniter susceptus, et ad divinum ministerium electus, m, 95, 96. Ab eodem filijs adjunctus mensæ adhibetur, *ibid.*
- Miracula vide S. Alexandr. et litt. reliquæ. Dei cur prædicanda, m, 557.
- Miracula nativ. Christi præceden- tia, v, 1754. Quid omnium maximum, i, 1045.
- Mirra vel Mara locus ubi aquæ ver- se in dulcem saporem, v, 36.
- Misac, vide Misahel, v, 70. Quid signif., *ibid.*
- Misericordia Dei super omnia opera ejus, vi, 1147. Peccata remittit, v, 752. Ejus opera unquam mercede ca- rent, u, 779. Necessitas, iv, 92. Ejus nomine quæ bona significantur, v, 1550. Hanc desiderant, eadem cum
- dimissione delictorum proximi exer- cenda, iv, 25.
- Missa sacrificium pro defunctis, i, 90. Quid sign., i, 321. Institutor Chris- tus, *ibid.* Ejus ceremonias varias varij pontif. et episcopi instituere, vi, 1177.
- Ordo eam celebrandi, *ibid.* Ejus partes ad amussim recensite, *ibid.* Explican- tur, vi, 1179.
- Missio Moysi ad Pharaonem, Do- mini, legem mittentis typus, n, 21, 22.
- Missio Jeremiæ et Isaiæ ad prædi- calionis munus qualis fuerit, v, 797.
- Moab unde derivetur, v, 56, 379.
- Ecclesiæ persecutorum typum tenet, m, 225. Et superborum philosophorum, m, 227; v, 1107.
- Moabiturum cum Israelitis fornicatio et idololatria, n, 767-769. Principes Israel ideo suspenduntur, *ibid.* Phinees, scelus hoc vindicanti perpetuum sacerdotium datur, u, 770. Ab Aioth oppressi, u, 1151.
- Modestia in verbis servanda, m, 965, 964. Et in mensa spiritali, m, 989.
- Modica visionis Dei explicatio, iv, 196, 218.
- Modulo se quisque suo metiatur ne- cessum est, m, 817.
- Monachi ligna et lapides quid sign., v, 829.
- Moecia quid signif., u, 104, 865.
- Ejus poena ex conc. Heliber., v, 1408.
- Moguntiacensis Eccles. historiae ob- scuritas quoad seriem Episcoporum, oblivionem, ordinem, nomina, vi, 1635, note.
- Mola unde dicta, v, 605. Pœnitentium typus, v, 1171.
- Molentes duæ in mola, et duo in lecto mystice quid signif., i, 1079.
- Moloch immolans morte plectendus, u, 451. Luciferi typus, n, 461, 462.
- Momenti significatio, v, 286.
- Monachi Fuld. mittuntur Hirsau- gium, i, 96.
- Monachi unde dicti, v, 93. Eorum multa genera, extra cellam sunt sicut pisces extra aquam, i, 72. Iis post professionem ad mundum reverti non licere, v, 1422. Eorum studium quando tepescere ceperit, i, 86.
- Monaster. Hirsaugien. construct. ab Elrafido Comite, v, 560. Unde ortum, v, 391.
- Monere in faciem quid signif., v, 824.
- Monoceros, vide Unicornis.
- Mons Olivarum figur. Spiritus sancti gratiam representat, v, 361. Pestifer quis, v, 1169.
- Mons offensionis idoli cur dictus, m, 269.
- Mons excelsus nimis, Christus Jesus interpretatur, v, 882.
- Montes quid, v, 559. Varia variorum nomina et interpretationes, v, 560.
- Superborum typum habent, m, 586.
- Et extremi iudicii, m, 653. Quo sensu dolere dicantur, m, 507. Quo modo moveri aut perturbari commo- ventur, v, 814. Varias signif., vi, 1000.
- Montes hæreticorum Valent. et Mar- cion, iv, 823. Eorum colles qui, iv, 825.
- Monstrorum varia genera, v, 196, 197.
- Moræ foliorum vis mira, v, 815.
- Morales virtutes quæ, earumque no- tiones, v, 417.
- Morborum variorum fontes, v, 501.
- Varie eorum species, et mystice qui intelligi, *ibid.*
- Moria mons visionis interpret. et cur, m, 423.
- Moriens, et non vives quid signif., m, 250.

Mori desiderans Apost. cur carne expoliari formidat, vi, 484.

Mors unde dicta, v, 194. Ejus tria genera, *ibid.* In fine mundi destruetur, n, 1438. Num sibi ipse inferre quis possit, n, 1185; iv, 1253. Razias et Samson mortem sibi inferentes quomodo excusandi, *ibid.* Justorum deploranda, n, 634. Peccatum ejus causa, n, 877. Sanctorum quæ, *ibid.* Vitæ amaræ prævalet, n, 984. Quotuplex, n, 912. Ejus memoria cui amara et cui non, n, 1035, 1036. Non est metuenda, n, 1185; n, 1056. Quomodo Christo sit dominata, v, 1394, 1395. Per fenestras intret, v, 1395. Inimici non sit gaudium, n, 815. Quomodo cum peccato in omnes homines mandumque introierit, v, 1559.

Mors Domini cur mors, ejus vero servorum somnium dicitur, vi, 564 et 583. Mortis Christi et resurrectionis effectus, iv, 34 et 42.

Mortale corpus quod, v, 1395. Mortalia peccata quæ, vi, 1537. Eorum satisfactio, *ibid.* vi, 1539.

Mortificationis fructus, v, 1113.

Morticina tangens polluitur, n, 360, 363. Cisternæ et fontes cur non polluti tactu eorum, *ibid.* Nec sementes, n, 365 et 858.

Morticinis et captis bestiis abstinendum, et quare, n, 434. Mystice quid, *ibid.*

Mortui quomodo deplorandi, n, 913. Eorum perennis sit memoria, *ibid.* Qui censendi, v, 890. Eorum resurrectio, vi, 213. In Christo qui, vi, 338. Iis sepe honor exhibetur, qui vivis negabatur, n, 246.

Mortuum parentem cur discipulus a Domino sepelire prohibitus, i, 862.

Motio cordium bifaria, iv, 571, 572. Moyses quomodo dicat propter Israel Dominum sibi iratum esse, cum, alibi incredulitati ipsius id tribuatur, n, 846.

Moysis et Domini sanctificatio qualis, n, 478.

Moysis interpretatio litteralis et mystica, v, 52. Ejus uxoris Ægyptiæ notio, *ibid.* In monte Thabor cum Elia quid denot., v, 77. Ejus tumultus ubi, n, 360. Aquis expositus, et inde extractus, ac matre sua nutritus, jussu filiarum Pharaonis, n, 14, 15. Lac alienigenarum mulierum relugit, *ibid.* Unde nomen invenierit, *ibid.* Mystice quid hoc factio significet, *ibid.* Ægyptium cum Hebræo altercantem perimit, n, 16, 17. Juxta puteum puellarum greges adaquans quos figuret, *ibid.* Arditem linguæ prætendens a Deo reprehenditur, obstaculo remoto, n, 24, 25. Ejus de Christo Prophetia, n, 563. Variæ acceptiones mystice, n, 627-630. Terra promissionis ex monte monstrata mors denuntiatur, n, 776, 777. Causa hujus visionis, *ibid.* Ejus laus, n, 1086. Populum electum ducens Christi figura, n, 719. Qua fide mortuus, vi, 800. Cum fratre Aaron Domino non credens ingressu terre promissionis arceatur, n, 740. Omnem in ligno pendente maledictionem pronuntians, an in Christum contumeliosus censendus, n, 921. Cur Aaron in benedictione populi, et synagagæ adjumento fuerit, n, 540. Aaronem sufficit sibi in decem, n, 963.

Moyses et Samuelem cur Dominus, relicti aliis Patribus se non exauditum dixit, v, 922. Item Abrahamum et Daniele, iv, 661.

Mugilli agilitas, v, 238.

Mulieris post lapsum miseria et servitus, i, 496. Ecclesiæ typus, *ibid.* Eam ducens actionum terrenarum curam

suscipit, n, 636. Variæ sign., vi, 1002. Profluvium sanguinis laborans cujus typus, v, 76; i, 857. Item dragmam perdens, v, 77. Fermentum abscondens in satis tribus, v, 81. Conterens caput serpentis quæ, v, 193. Ecclesiæ typus, in quo, v, 719. Diligentis encomium, n, 1531. Litigiosæ vituperium, n, 751-746-764. Cur ex viri latere facta, n, 875. Quid denotet, *ibid.* pulchræ in bello capte cur nubes cæsariem radere, ungues præcedere et vestes deponere jussus, n, 913. Myst. quid., *ibid.* Mortem viri deplorans coram Elisæo pulchre S. Ecclesiam designat, n, 228. Multicola quæ, n, 820. Extranea hereticorum typus, v, 690. Pulchra et fatua sui, circumum aureum in naribus gestanti comparatur, v, 717. Fornicaria prævæ doctrinæ confertur, n, 911. Edificans et destruens domum suam, animam denotat, v, 726. Quærens lanam et linum Ecclesiam mystice signif., v, 781. Considerans agrum, supernæ hereditatis typus, v, 784. Stulta et clamosa hæreticorum insignis figura, v, 711. Aliena non aspicienda, n, 1062. Ejus consortium quam cautum esse oporteat, n, 819, 1061.

Muliereculæ de tribu Juda quomodo a presbyteris spe Messias ad illicita perductæ, v, 1021.

Mulieres ab ingressu Monast. Fuld. arcantor, i, 195. Cur iis in Ecclesia tacendum, vi, 136.

Mulieres et animalia in usu Veneræ formæ extrinsecas istus mittunt, v, 217.

Mulieris fructum ventris sui quæ et cur comederint, v, 1211. Mystice quid sign., v, 1234. Alienigenas Salomon adamans in idolatriam lapsus, n, 298.

Mulierum et matronarum nomina in Evang., v, 82.

Mulierum poena, n, 369.

Mulus a molando stultus denotat, v, 216.

Mullus libidinem arceat et visum hebetat, v, 238.

Munda inter et immunda animalia distinctio, eorumque signif. mysticæ, n, 118.

Mundus per quem quomodo, et quando factus, i, 443-445. An fuerit ab æterno, *ibid.* Quando factus, *ibid.* Ejus materia informis, i, 446. Ejus in duas regiones divisio, i, 450, 451. Cur a luce inceptus, i, 446. Ejus perfectus ornatus, n, 452. Cur sex alias, alias septem diebus creatus dicitur, i, 464. Ejus variæ significationes, v, 258. Ejus tria mala, *ibid.* Ejus quatuor plagæ, *ibid.* Myst. quid sign., v, 259. Quo mense formatus, n, 641. Ejus deliciae in extremis hominem deserunt, n, 982. Quomodo cum Christus vicerit, iv, 173. Quomodo eum S. sanct. arguat de peccato, cum Christus eundem in terris reprehenderit, iv, 209.

Mundus, cælum, semenque Israel an sit perpetuum, iv, 89.

Mundi corde Deum videbunt, v, 751.

Mundum natura, qui immundum efficiat, v, 1589.

Munera humeris paria sumenda, v, 745; n, 892. Triplicia, v, 1143.

Munitionum quid, v, 406.

Munitionum variarum explic. lit. et myst., v, 384.

Murena femine tantum sexus a serpente concepit, v, 238.

Murmuranti populo aqua contradictionis et Petra fuit, n, 709. Morsu serpent. puniti, iv, 285.

Murmurationis gravitas, n, 676. Murmuris poena perplexi Judæi, n,

684, 685. Coturnicum, etc., carnes impetrant, *ibid.* De eorum esu, n, 661. Mystice quid sign., *ibid.*

Muro Cathol. fidei destructo vitii civitas patet, n, 1024.

Murus forinsecus quis, iv, 890. Quid sign., vi, 1003; v, 385.

Mus ab humo dictus, v, 226.

Muscæ significatio, v, 258. Car iis Ægyptii afflicti, n, 37.

Musculus ballenæ masculus, v, 237.

Musicæ primus usus, v, 258. Unde orta, v, 495. Variæ de ejus origine opiniones, *ibid.* Ejus usus, effectus et discrimen, *ibid.* Ecclesiam denotat, n, 545. Luctui inconueniens, n, 910. Ejus in convivio jucunditas, n, 994. Carbunculo apte comparatur, *ibid.* Laus et necessitas, i, 401. Gentil. 9 superstit. linxere, *ibid.*

Muscorum instrumentorum multiplices myst. sig., v, 499.

Musio sic dictus quod mures capiet, fulgore luminis noctis tenebras superat, v, 226.

Mustela duo genera, v, 240; v, 226.

Musti virtus mira, v, 596. Vide plura, *ibid.*

Mutabilitas cum Deo non conveniat, cur in sententia de Ninive, etc., non permanserit, n, 739.

Muto os aperire quid sign., v, 780.

Muti quos signit., v, 78.

Mysteria quartæ diei qualia sūt, i, 455. Varia in Ecclesia humanæ menti impenetrabilia, n, 615.

Mysterium suum in omni sapientia et prudentia quomodo Deus notum fecerit, vi, 389. An Abraham, Jacob, reliquosque Patriarchas latuerit, vi, 415. Investigabile cum sit, quomodo ab Apost. revelatum, vi, 418.

N

Naas Ammonites pugnat contra Jacob Galaad, et de oculis dextris eruendis singulorum paciscitur, i, 820. Allegorice significat hæreticos, *ibid.*

Naaman litter. et mystice quid sign., n, 251. Ejus lepra idolatriam designat, *ibid.* Ab Elisæo a lepra curatur, n, 252. Ejus indignatio a famulis sedatur, Jordanis aquis septies mundatus Bapt. typus, *ibid.*

Nabal durus typum tenet Judeorum, n, 64.

Nabulum quid, n, 544. Ecclesiæ typus, *ibid.*

Naboth quid sign., v, 63. Vineam suam Achabo recusans, falsis testibus introductis lapidatus est, n, 217. Mystice commodè Christi a principibus falso accusati et cruci affixi typus, *ibid.*

Nabuchodonosor Joachim sibi mancipans principis confusio, et tenebrarum typum præ se fert, n, 272. Jerusalem obsidione cingit, n, 276. Filios Sedecie exoculavit, *ibid.* Quis denotet, *ibid.* et in, 501. Per diversas regiones nuntios mittens, Christi Salvatoris nostri typus, n, 545. Furor et arrogantia ductus bellum instaurat, n, 604. Diis exterminatis per Holocaustum, tanquam Deus coli voluit, n, 566. Israelitis aquæ ductum præcens quos imitatur, n, 536, 611. Nabuchod. hic quis ex Philonis sententia fuerit, n, 572. Typus Diaboli, v, 65. Ventis confertur, v, 836. Ejus cum Tyrus hostilis congressus, iv, 893. Tribus vicibus terram Juda vastavit, v, 1161. Nabuzardan quid sign., n, 276, 277. Templum Domini et Regis incendit, n, 278.

Nadab et Abiu alienum ignem offerentes a Domino occiduntur, n, 341 et

et 342. Aliena docentium typum tenent, *ibid.* A populo, et non a sacerdotibus planguntur, *ii*, 344.
 Naëman denotat gentes convertendas, *v*, 67.
 Nabhalil litter. et mystice quid, *ii*, 718.
 Naid quid signif., *i*, 507.
 Nascentia carnis quæ, *vi*, 1143.
 Nasoparvo quis, *ii*, 485.
 Nathan Davidem adulterii reum increpat, *ii*, 1095.
 Nativitas Domini cur a PP. instituta, *i*, 343. Ejus nocte missas celebrare cur, et a quo indultum, *ibid.* Quomodo celebranda, *iv*, 10.
 Nativitas duorum filiorum Adam duorum populorum figuram habet, *i*, 505.
 Nativitatis Joannis Bapt. mystica interp., *iv*, 542.
 Natura est quæ nasci aliquid facit, *v*, 137. Dei investigabilis, *iv*, 912. Immutabilis, *ibid.* duas Deus Pater in Christo operatur, *v*, 629.
 Naturas duas et substantias statuentium hæresis, *v*, 1532.
 Naturalem usum in usum contra naturam immutantium gravitas et de testatio, *v*, 1503.
 Naturaliter cum Deus non irascatur, quomodo ipsius indignatio stillare dicatur, *v*, 864.
 Naum, consolator, sive germen interper., *v*, 69.
 Nautæ emissio ex ore oleo mare sibi lucidum redditur, *i*, 448.
 Navallorum loc. delinitio, *v*, 372.
 Naves Salomonis et Hyram in Tharsin thesaurorum advehendorum gratia, Redemptoris nostri typus, *iii*, 479.
 Navis S. Eccl. verus typus, *v*, 372. Eam derelinquens fluctuat, et allidit, *vi*, 1146.
 Navium, earumque partium vocabula, *v*, 554. Mysticæ earum interpret., *ibid.* Ecclesiæ typus, *vi*, 1004.
 Navicula Ecclesiæ fluctuantem fidus nauculus Deus mergi non sinit, *i*, 855.
 Nazaræorum consecratio et oblatio, *ii*, 621-626. Abstinentium et continentium typus, *ibid.* Novacula cur caput eorum non tingerit, *ibid.* Cur ferrum non ascenderit, *ii*, 376.
 Nemo quis qualis, et ubi, *ii*, 984.
 Nebula quid significet, *v*, 529. Cur sacerdotes ministrantes opleverit, *ii*, 183. synagoga Judæorum typus, *ibid.*
 Negando peccatum plus quam committendo augetur, *v*, 825.
 Negantes Deum coram hominibus qui, *i*, 904.
 Negligentia virtutum et socordia omnis virtutum labor ac meritum amittitur, *ii*, 1153.
 Negligentia peccatum quomodo expiandum, *ii*, 617-619. Mystice qui intelligendum, *ibid.*
 Nehemias idem quod consolatur a Domino, *v*, 70. Typus apostolorum, *ibid.*
 Nemo læditur nisi a seipso, *iii*, 747.
 Nemo ex specie judicandus, *iii*, 838.
 Nemo ad Deo meritis laudes solvendas, ejusque magalia perscrutanda sufficit, *ii*, 1080, 1081.
 Nemo sine crimine vivit, *iv*, 702.
 Nemora umbratilia quæ, *ii*, 749, 780.
 Nemrod primus diluvio finito tyrannidem arripuit in regno, *i*, 528-530. Qualis fuerit, *ibid.* Primus confusiois linguarum auctor, *ibid.* Cur venator dicitur, *ibid.* Quid sig., *v*, 53.
 Neomeia quæ, *ii*, 785. Eorum festivitas, *ibid.* *iv*, 1037.

Nephtalim litteralis et spiritualis notio, *v*, 44.
 Nequam mulieris mira deestatio, *ii*, 949, 950. Per tot. ab ea initium peccati, *ii*, 952. Ejus dominium non ferendum, *ibid.*
 Nescire homines, aut loqui, quomodo Deo conveniat, *v*, 802, 803.
 Nicanor Elephantum præfectus Pseudoprophetae figura, *iii*, 1178.
 S. Nicolai Episc. Myrens. vita insignis, *iv*, 1185.
 Nidi, avis terra vel in arbore inventionis typice quid signif., *ii*, 923.
 Nidum in petra ponentis securitas, *ii*, 762, 765. Quid nidus notet, *v*, 242.
 Nihil novum in mundo, *ii*, 1070.
 Nilus, *v*, 349.
 Niniutarum penitentia qualis, *iv*, 37.
 Ninus primus Assyriorum rex, *iii*, 314. Niniven condidit, *ibid.*
 Nitrum unde dictum, *v*, 763. Ecclesiæ typus *i*, 468.
 Nivis significatio, *v*, 526; *v*, 1255.
 Nivem et Igliciem sustinere vim ignis quid, *ii*, 747.
 Noctis variæ signif., *v*, 290. Ejus septem partes, quidque notent, *ibid.*
 Noctua, *v*, 231.
 Noctua, corvus marinus, *v*, 249, 250. In Cretensem insulam illata moritur, *v*, 251. Ejus typus, *ibid.*
 Noe in omnibus Christum exprimit, *v*, 53. Declinus ab Adam, *ii*, 281. Post diluvium una cum filiis progeniem humanam dilatavit, *ibid.* Ejus laus, *iii*, 1085. Qui justus, *i*, 515.
 Noe et Christus per contemptibile lignum sapientia duce genus humanum restaurarunt, *ii*, 716.
 Noemi uxor Elimelech, typus Ecclesiæ, *ii*, 1201. Pulchra, *ibid.* Ejus filii et Maalon et Chelion, typi prophetarum et apostolorum, *ibid.* Ex Moabitideredit in Bethleem cum Ruth, *ii*, 1203. Ejus consilium de ineundo connubio inter Booz et Ruth, *ii*, 1210, 1211. Typus est synagoga, *ii*, 1221.
 Nomen quomodo David sibi fecerit, *iii*, 95; *iii*, 569.
 Nomina variorum in Evang. cum significat, *v*, 78 ad 89.
 Nominis Jesu excellentia, *iii*, 1191. Cur eo sanctissimi Patres, excepto Jesu Nave non sint vocati, *ibid.*
 Nominum Redemptoris in cruce expressorum enodatio, *vi*, 1677.
 Notitia Dei qui indigni, *v*, 504. Unde constare possit, *v*, 1286. Eadem fabrica mundi manifestat, *iii*, 352.
 Novatiani et Origenis, de venia peccatorum consequenda hæresis, *i*, 929.
 Novacula fraudem Antichristi exprimit, *v*, 610.
 Novem insuspicabilia quæ, *iii*, 948.
 Novembris festivi dies describuntur, *iv*, 1176.
 Novissimorum memoria presentissimum contra omnia peccata antidotum, *ii*, 815; *v*, 1205; *v*, 265.
 Novorum festivitatis quæ, quaque ratione celebranda, *ii*, 785 et 895.
 Novum sacrificium quod, *ii*, 838.
 Novus spiritus quis, *v*, 1270.
 Nubere omnibus liberum, sed in Domino, *ii*, 837.
 Nubes Evang. prædicatores, fulgura coruscationes miraculorum designant, *vi*, 1153.
 Nubis variæ acceptiones, *ii*, 445; *v*, 1167. Pulchras sign. vid., *v*, 276; *vi*, 1004.
 Nucum mystica notio, *v*, 314.
 Numerus a nummis numerandis di-

ctus vel a Dea Numaria, quodplex sign., *v*, 672.
 Numerus dierum vite humanæ cum sit apud Dominum, qui Ezechias se in dimidio dierum dixerit moriturum, *vi*, 1094.
 Numeris divinis qui digni censeantur, *ii*, 589. Quid faciendo huic ascribemur, *ii*, 591. Electos sub numero Deus statuit, *ii*, 590.
 Numerorum liber quid recenseat, *v*, 111.
 Numerorum ratio, *v*, 489-490. Multorum mysterium typi, *ibid.*
 Nummularii a Domino e templo ejecti quales, *i*, 1041.
 Nuntius Sani obitus quis fuerit, quidque mercedis deportaverit, *iii*, 71. Quos notet, *ibid.*, 57.
 Nuntii mortis qui, *v*, 731.
 Nuper nubens bello cur eximatur, *ii*, 957. Mystica hujus sententiæ sign., *ibid.*
 Nuptiæ non dampnandæ, *i*, 461.
 Nuptias, escarumque usum dampnantium hæresis, *vi*, 609, 610 et 675. Licitas esse liberis, *vi*, 662 et seq.
 Natus oculorum quid designet, *v*, 715.
 Nycticorax, *v*, 251.
 Nympharum origo, varique earum vocabula explicantur, *v*, 434.

O

Obab a Mose cognato rogatur ut cum ipais proficiscatur a monte Sinai, *ii*, 653.
 Obed filius Booz ex Ruth, *ii*, 1222. Hebraice serviens *ibid.* pater Isai.
 Obedientiæ eximia laus, *ii*, 45. Gravior Deo victimis, *ibid.* Ex obedientia ut nil agendum mali, sic quandoque bonum et virtutis opus omitendum, *ibid.*, 46. In adversis de suo aliquid habere potest, non in prosperis, *ii*, 46.
 Objectionum quarundam gravium solutiones, *ii*, 47, 48.
 Oblatio arietum in consecrationem sacerdotum Paschatis Domini cum discipulis celebrati figuram tenet, *ii*, 330. Ejus ritus et effectus, *ibid.* et 358.
 Oblatio primitiarum frugum qualis esse debeat, *ii*, 264. Variæ species, *ii*, 675, 676.
 Oblatio ex iniquo lucro oblata despecta, *ii*, 40, 9, 1015.
 Oblatio justi ex charitate oblata altare impugnat, *ii*, 1013. Hilari vultu offerenda, *ibid.*, 1016.
 Oblationes variæ tabernaculi mystice explicantur, *ii*, 242-245.
 Oblivio redemptionis nostræ quam noxia, *ii*, 1120.
 Obscurioris loci apost. enodatio, *vi*, 344, 345.
 Observantia præceptorum et judiciorum Domini serio commendatur, absterrendo a vitis, *ii*, 434, 445 et 856.
 Obstacula orationis quæ, *v*, 860-861.
 Obstatrices jussæ a Pharaone omnes masculos Hebræorum interficere, *ii*, 15. Quos denotet, *ibid.* Miseratione tactus ab hac cæde abstinens, a Deo præmio afficiatur, *ibid.* Mentendo Pharaoni, et abstinendo a submersione Hebræorum num peccaverint, *ii*, 15 et 447.
 Obstinatio Judæorum in peccato, *v*, 944.
 Obstinatum jejunia non exaudiuntur, *v*, 920.
 Occasio peccatorum fugienda, *v*, 775.
 Occidere et vivificare, quatenus Deo conveniat, *vi*, 1149.

Occidens occidentis quid, iv, 774.
Occidentis filii impios et tenebrarum filios significant item Ecclesiarum persecutores, ii, 1154.
Occisio Dei cuiusmodi, ii, 982, 983.
Occupationi magnæ, iugo gravi ac variis miseriis homo peccato infectus obnoxius, iii, 1047.
Oceanus unde dictus, v, 312.
Ochosias, patris Achab vestigiis insistentis impietatis poenas luit, iii, 321.
Milites ab eo Eliam capiendum missi tribus vicibus igne celesti sunt consumpti, *ibid.* Judaici populi typus, v, 68.
Octo beatitudinum in monte traditarum expositio donis Spiritus S. rite aptatur, i, 794, 795.
Octo cum Exodus numeret species vestium sacerdotalium, qua ratione septem Leviticus memoret, ii, 328.
Octobris festorum dierum fuscissima enarratio, iv, 1171.
Oculus non vidit, nec auris audivit, etc., quid significat, vi, 24.
Oculi hæreticorum septemplex, iii, 836.
Oculus Dei omnia nuda sunt, iii, 705, 863, 981, 1043.
Oculorum aspectus et verba blanda ad hominum animos conciliandos multum valent, iii, 620.
Oculorum sensus reliquis præstantior, v, 935, 939. Alleg. eorum notio, vi, 1009.
Odium Davidem inter, et Saulem unde ortum, iii, 55. Laudabile quod, v, 155. Detestabile, *ibid.*
Odio flagitiosè prosequendi ad corruptionem, non invidiam, ii, 431.
Odor Christi quis, vi, 169, 170.
Oculi quid, iv, 1046.
Offensa remittenda, iii, 969.
Offensionem inter et casum distantia, v, 1526.
Offerens in conspectu Dei quis, ii, 305.
Officia Ecclesiastica seu canonica quæ et quot in Eccles., v, 128. Ecclesiastica quibus licita, iii, 544. Variorum vocabula explicantur, v, 446, 447. Boni rectoris quæ, iii, 993.
Og cur dictus conclusio, v, 53.
Olerum, variæ species et interpret., v, 530.
Oleum olivarum cur Israelitæ iussi offerre, ii, 188. Ejus usus mysticus, *ibid.*, 515.
Oleum de Petra sugentes qui, iii, 720.
Olivetorum et ficetorum custodes qui, iii, 404.
Olla unde dicta, ejusque sign. mysticæ, v, 602. Succensa et aquilonem respiciens typice quos denotat, v, 806 et seq. Hujus ignis ardor quos incendat, *ibid.* Quorundam de hac olla erronea sententia, v, 808. Liquefacta in cendi Hæresis typus, iv, 749. Et mundi miseriarum, *ibid.*, 754, 755.
Olorum diversorum species, ii, 589, 590.
Olus unde inflexa, v, 550.
Olympi altitudo, v, 349, 363.
Omnia caduca et in terram reditura, iii, 1038.
Omnipotentia nihil impossibile, iii, 723.
Onager apte hæreticos denotat, v, 817. Eorum proprietates, v, 918. *Vid.* Asinus, v, 215.
Onera sacerdotum, ii, 691. Proximi exemplo Christi quomodo sint portanda, v, 1391.
Onesimus, qualis cuiusque fuerit, vi, 698. Precib. B. Pauli in gratiam Domini sui reddit, vi, 703.
Oniæ significatio historica, iii, 1227

Et mystica, *ibid.* Ob Simonis detractationes ad Seleucum secedens, cuius Pontificatum accipiens cultum Dei perverit, etc., iii, 1229, 1230. Judæ in visione apprensus gladium tradit, iii, 1235.
Onocentaurum monstrum, v, 196.
Onocrotalus avis, v, 246.
Oollæ, et Oolibas sororum fornicatio et immunditia, iv, 741, 747. Earum etymologia, *ibid.* Mystice quos denotent, iv, 744. Earum vindicta, *ibid.*, 749. Judæorum desertorum typum tenent, *ibid.*
Opacorum locorum etymon, v, 571.
Opera bona Patrum filiis imputari, ii, 20. Gratum Deo sacrificium, ii, 1232. Auctorem laudare debet, ii, 1155.
Carnis quæ, curque sic dicta, vi, 553, 555. Per tot Dei mirabilia cur, iii, 859. Legis ad salutem non sufficere, et quæ, vi, 276.
Opere religiosi comprobandum quod verbis docent, iii, 1113.
Operationes distincte humanæ, scilicet et Divinitatis in Christo contra Eutichet. comprobantur, i, 982.
Operum bonorum labor peccato quovis mortali amittitur, ii, 1153. Eorum merces iustissima redditur, iii, 551 et 552; iii, 684. Misericordiæ infinita sunt merita, iii, 869.
Operarii in vinea qui, v, 77.
Opes superbæ quid, v, 709.
Opini, cur interpretatur discalceatus, v, 58.
Ophir descriptio, v, 542. David aurum inde advectum, *ibid.*
Opini et Phinees delictum, et interper., iii, 21.
Opiniones variæ de mundo, i, 443.
Oppidum unde dictum, v, 375. Cor menibus septum, *ibid.* Ejus origo, *ibid.*
Optimatum, sacerdotum et regum, ob impietatem gravis comminatio, v, 866.
Opus S. Spiritus in creatione, i, 416. Dei quod, v, 1133.
Opusculorum diversa genera, v, 122.
Or significat iracundiam, et cur, v, 361.
Oraculum quid, iii, 432, 427.
Orare quomodo semper possimus, iii, 16.
Orarium quid, quibusque concessum, i, 307.
Oratio et eleemosynæ prosunt defunctis, i, 93. Quid sit, et quo tempore fieri debeat, *ibid.*, v, 136, 823, iii, 885. Quæ Deo grata, iii, 13. Ejus vis, *ibid.*, 616. Sine intermissione et cum præparatione peragenda, *ibid.*, 606, 607. Ecclesiasticæ utilitas, v, 1605. Ejus actus, modus, utilitasque copiose docetur, vi, 588 et seq. Variæ ejus species, *ibid.*, vi, 590 et seq. fuse, Legitima quæ, i, 159. Peculiaris, *ibid.* Quadrupartita earum species, *ibid.* et seq. Compunctio quomodo ex illi nascatur, *ibid.* Quomodo perficiendæ, i, 816.
Oratio sapientis cum agnitione præteritæ imbecillitatis ad impetrandam sapientiam, iii, 714.
Oratio Jeremiæ prophætæ, v, 1262. Ejus litter. et mystica explicatio, *ibid.* et seq. Adversus superbiam, iii, 817.
Orationis Dominicæ discretio, i, 332, 821. S. Mattheus in ea septem petitiones complectitur, *ibid.* Lucas vero quinque, *ibid.* Ejus explicatio, i, 817-886.
Orationibus fidelium quæ gens indigna habeatur, v, 865.
Orationum sibi mutuo subservientium duæ species, vi, 811.
Oratoris definitio, i, 409

Orbis quid significet et quot ejus partes, v, 351, 352. Trina ejus divisio mystica, *ibid.*
Orbis reliqua pars Egyptiis caligine pressis lumine illustrabat, iii, 754.
Orcadarum insul. enumeratio, et descriptio, v, 334.
Ordo quis omnibus in rebus sit servandus, iii, 600.
Ordo resurgentium qualis futurus, v, 883.
Ordo et gradus ecclesiastici, vi, 450.
Ordinate omnia a Deo facta, iii, 725.
Ordines sacros percipituro, regimenque pastorale et animarum suscepturo quæ necessaria, i, 377-378. Iis qui quoque ordine initiandi, i, 306.
Orch et Zeb Manianitæ a Gedeone interfecti typus principum tenebrarum, iii, 1166, 1167.
Orla et Ruth Mosabites, illa figura Judæorum, hæc gentilium, et quid heb., ii, 1201. Orla rediens ad Moabitæ typus apostatarum a fide, et virtute, Ruth typus constantium in fide, ii, 1203, 1204. Colligit spicas in agro, *ibid.*, 1206. Typus gentilium fidem et religionem Christi ambientium, *ibid.* Et Ecclesiæ colligans spicas, *ibid.* Veneratur Roosz, et ab eo laudatur, *ibid.*, 1207. Ejus humilitas, *ibid.*, 1208.
Organum mystice quid, v, 493. Qui suspendatur in salicibus, v, 1144.
Ori manum imponere quid significat, v, 776. Ejus custodia laudabilis, iii, 917.
Originariorum, post judicii diem peccatoribus et ipsi diabolo regnum in cælum promittentium gravis error, v, 696, 716.
Oriuri, v, 273. Quid significat, *ibid.*
Ornamentum quid, v, 580. Romanorum et Persarum imper. ornatus, *ibid.*
Ornatus Judith non anorem adulterii, sed religionem cultus Dei spectabat, iii, 622.
Os bovis trituranter ligare, mystice quid significat, iii, 942. Id aperire quid, iv, 538, 561.
Os oris, et ossis significationes variæ, vi, 1015.
Osanna quid significat, i, 1039.
Oscines aves quæ, v, 235.
Oscula meretricis quid mali important, v, 751. Priscorum usus, i, 588. Notio, v, 760.
Osee cur Salvator dictus, v, 67.
Ossa Elisæi cadaveri admoda id suscitarent, iii, 245.
Ossa arida reviviscentia populum Israel em reducendum in terram suam, vel resurrectionem Judæorum et Christianorum demonstrant, iv, 859, 860. Num de generali hoc resurrectione intelligendum, *ibid.*
Ostiarum qui sint, v, 93; i, 306.
Ostium contra ostium quid significat, iv, 912. Domus Salomonis orientem respiciens corporis Christi lancea aperti typus, iii, 145.
Ostium qui Christus dictus, v, 1367. Variæ ejus sign. myst., vi, 1014.
Ostreæ a musculis concipiunt, v, 259.
Ottagii Moguntin. archiep. laus, vi, 1597 et note.
Olgarius archiep. Mogunt. sepelitur, i, 97.
Othoniel responsio Dei interpret., v, 55. Salvator Israelitarum, sternit Chusan. rasathaim, ii, 1125. Hebraice quid significet, *ibid.* Pacem reddit populo quadraginta an., ii, 1127. Primus iudex populi Israel, *ibid.* Mystice significat angelos nostros tutelares, *ibid.* Cujus familie, *ibid.*

Ejus laus admiranda, *ibid.* Moritur Deo populum pueniente, n. 1128. In locum Josue sufficitur, n. 1111.

Otiosorum verborum gravitas, iv, 42.

Otium vitandum, iii, 805.

Ova quid mystice signif., v, 245.

Unde dicta, *ibid.*, v, 235.

Ova et pulli in nido inventi mystice quid denotent, n. 924.

Oves electi sunt Christiani, v, 201. Et mansueti, n. 405. Cur eas Aegypti abominentur, n. 38. Eas pascenti Moysi Deus in rubo apparet, mititque eum etiam reitente ad illos Israel de manu Pharaonis liberandos, n. 17 et seq. Earum acceptio multiplex, v, 1015.

Ovile Ecclesiam signif., v, 203.

Oza arcam declinante sustentans typus indigne ad SS. Euchar. accedentium, n. 83, 359. Arca plastro novo imposita S. Baptis. figura, iii, 84.

Ozias sacrificaturus contra legem Moysi lepra percussus, n. 246. Dæmonem denotat, *ibid.*, n. 303. Terræ motus horrendus, dum illicite sacrificaturus in templo lepra percussus, ex-citatur, iii, 512, 562.

P

Pachomii sanctitas, iv, 1145. Martyrium, *ibid.*

Pacificas bestias Servator noster exemplo Salom. Patri pro nobis offert, n. 197, 349, 471. Earum oblationum ritus, n. 265, 443.

Pactum Deum inter et Abraham, n. 545.

Pædagogii munus, vi, 506. Etymon., *ibid.*

Pagi descriptio, v, 384.

Pagani unde, et qui appellati, v, 426. Cum hæreticis quomodo justitiae obviunt, iii, 855. Quomodo Catholici, iii, 861.

Palatia quid, iii, 625.

Palæstræ notio, v, 519.

Palæstinæ descriptio, v, 539.

Palearum et Zizaneorum interpret. litter. et myst., i, 774.

Pallium hyacinthinum quid sig. mystice, n. 166, 167. Variæ ejus signif., vi, 1017.

Palliorum feminarum varia nomina, v, 575, 576.

Palma interpretatio, v, 159, 511.

Palmarum dies cur celebratur, v, 347. Capitulum cur dictus, iv, 29.

Palumbes. *Vide* Turtur.

Panem lubulo stercore mistum cur Judæi comedant, iv, 597.

Panes azymi SS. apostolorum libros designant, n. 311. Eorum usus, n. 312 et 313. Duodecim in tabernaculo, figura SS. apostolorum, n. 149.

Panis acceptiones variæ, n. 80; vi, 1020. Mendacii quid, v, 554. Vitæ, iii, 860.

Panum propositionis faciendorum ratio, n. 517. Mystice Christum figurant, *ibid.* Variæ eorum species, n. 517, 521.

Pannonia unde dicta, v, 330. Ejus longit., *ibid.*

Panotii in Scythia, v, 198.

Panther, dracone excepto, omnium animal. amicus, v, 219.

Parabolæ fere omnes Evangelicæ cum typis explicantur, v, 85, 86. Quid signif., i, 939. Cur iis Christus usus, i, 940. Quarundam explicatio, i, 951. Cur fidelem nos sepe utamur, i, 1013. Salomonis, cur proverbial dictæ. Quid utilitatis conferant, *ibid.* Decem fatuarum

virginum regno cælorum comparatum interpret., i, 1084.

Parabola leæne et leuncolorum designatur capivitas regum Joachaz et Joachin, iv, 714.

Parabola vineæ Jerusalem calamitas describitur, iv, 715.

Paradisus litteralis et mystica significatio pulchra, v, 534. Ejus flumina quatuor, *ibid.* In eo liquum vitæ, lignum item scientiæ boni et mali quid signific., *ibid.* Ejus quatuor flumina quos significat, *ibid.* Ubi, et quando plantatus, i, 178. Ecclesiæ typus, i, 479. Ejus amenitas, *ibid.* Aquæ diluvii eum non penetrarunt, *ibid.* Ejus fluviorum divisiones, *ibid.*

Paralyticus jacens in lecto quid signific., v, 73.

Parasceve cur inter festivitates numeratur, i, 548. Ejus celebratio qualis, *ibid.*

Parcæ tres, earumque officia, v, 459.

Parus Satanae figura, Antichristi item et peccator, v, 221.

Parænesis ad charitatem, iv, 256, 292. Ad poenitentiam, iii, 878.

Parentum ætas ingravescentia in filiorum adolescentia, conquiescat, n. 779.

Parentum et filiorum mutua conversatio copiose docetur, vi, 463. Item dominorum et servorum, vi, 558, 679.

Paries typus Christi. Item hypocritarum, v, 401.

Parnassus ubi situs, v, 340-362.

Paricidarum gravitas et poenitentia in cone. Mogunt., vi, 1410.

Partes hum. corpor. quid signific., et quot sint, v, 146 ad 179. Ad long. item colli, v, 265.

Partes mundi cur Dii crediti, i, 443.

Participia quæ sint, et unde, v, 661.

Parturientis mulieris gemitus, v, 865.

Parvis neglectis majora succrescunt, n. 222.

Parvulum cur apost. se dixerit, vi, 432.

Parvuli qui, v, 687-710.

Parvuli anima incircumcisi cur perierit, i, 546.

Paschæ festivitas quando, quareque primum indicta, i, 350. Ejus etymon, *ibid.* In eundem anni diem cur non revertatur, *ibid.* Ejus excellentias, iv, 54. Ejus sanctificatio et ritus, n. 148, 149 et 696.

Paschale tempus quadrupliciter in Veteri Testamento observari preceptum, n. 659-645. Ejus agnus Christi typus, n. 49. Ejus comestio quid, n. 789, 938.

Passerum genera et significat., n. 895-896; v, 250; vi, 1022.

Passionem inter et propassionem distinctio, i, 810; iv, 328.

Passionis Dominicæ fructus, vi, 725.

Causæ, i, 348. Effectus, *ibid.*

Pastor est Christus, v, 205. Et apostoli, *ibid.* Officium, n. 120 et 121.

Pastores porcorum fugientes apud Gerasen, quos denotent, v, 76.

Pastores Lot hæreticorum typum tenent, n. 536.

Pastores inter et arietes discretio, v, 1001.

Pastorum inertia et peccatis omnia vitia hæreses in Ecclesiam invehantur, v, 1254.

Pastorum gregem Domini lacerantium increpatio, v, 979, 840-842.

Pater in Script. multis modis sumitur, v, 164. Quotuplices patres, v, 892.

Paterfamil. quis in Script. dicatur, v, 185. Conducens operari in vin. quis,

i, 1026; v, 76. De thesauro proferens vetera et nova, quid figuret, v, 99.

Patrum et seniorum consilia audienda, iii, 398.

Patientia Dei pulchre solis calori assimilatur, v, 1490.

Patientiæ fructus, ejus laus, v, 735.

Patriarcha nomen Græcum, quid signific., v, 55.

Patriarchæ quidam filiis suis benedixerunt, quidam maledixerunt, iii, 778.

Patriarcharum nomina cur Aaron inter sacrificia in humeris et pectore portarit, ii, 195, 196.

Paulus (S.) omnia in ænigmate figurata solvit, speciesque eorum docet, n. 664, 665. Ejus victoria et labor, ii, 1144. Cur ei datus angelus Satan, iv, 551. Ejus in docendo diligentia, et vitæ integritas, n. 1112. Quo juramento usus, v, 1289. Ejus paternum in filios affectus, vi, 48. Studium, vi, 86. Labores, vi, 227-228 et seq. Seipsum cure commendaverit, vi, 225, 367. Num. seq. ei exprobrandum, quod humano auxilio in sporta per murum sit demissus, vi, 250.

Pauper et creditor obviante sibi quales, v, 772.

Pauper a terra suscitatus quis, vi, 1101. Ei obturans aurem, ipse non exaudietur, v, 47. Non exasperandus, iii, 784, 785. Eum fraudans vir sanguinis est, iii, 1011.

Pauperes in occulto comedentes quos designat, vi, 1128.

Pavimentum pretioso marmore stratum, et tabulis abiegnis attextum quos exprimat, iii, 426.

Pavo gentilitatem signal, v, 47.

Pax cum multis, consilium cum uno est inendum, n. 795.

Pax qui custodienda, n. 1197, 1246, 1247. Eam tempore belli suscipiendibus parcendum, n. 911. Recusantibus, potissimum hæret. manus inferenda, *ibid.* Ejus commendatio v., 1256. Judicium sanctitatis, *ibid.* A sacerdotibus populo annuntianda, vi, 1256. Ejus variæ signif., vi, 1016.

Peccare in Deum quid, n. 560.

Peccans tenebras amat, n. 920.

Peccans sine lege quis, v, 1317.

Peccantes Israelitis cur Deus diu sustinuerit, vi, 1144.

Peccatum animam occidit, i, 481; n. 227. Alienum legens adiutor est, n. 281. Irremissibile quod, n. 54 et 587. Cur vitandum, n. 1125. Vires hostibus præbet, *ibid.*, 1123. Illud peccatis cumulantibus, quæ poena multentur, n. 203. Ejus labæ infecti colli aditu arcenti, iii, 654. Sine confusione confitendum, *ibid.*, 789. Deo non ascribendum, sed homini a Deo condito, libero arbitrio, propositis præceptis quæ servare poterat, *ibid.*, 663-665. Eo polluti frustra in templo fiduciam locant, v, 833. Ejus merces, v, 1406. Ejus natura et causa, v, 1545. Quomodo committatur, n. 537; vi, 1594. Cogitatione, *ibid.* Sermone, *ibid.* Ejus varia genera, vi, 1595; iv, 579, 817, 818. Illud deflens et non emendans in cassum laborat, *ibid.* Ejus habitus desperationem inducit, v, 757-758. Ejus memoria utilis, iv, 666.

Peccatum in loco sancto comedere quid sig., n. 305. Sacerdotes au peccatum populi appellaverit legislator, n. 270 et 271. Juda quod, v, 944. Cur hunc textum Judæi falsificaverint, *ibid.* Stylo ferreo in ungue adamantino scriptum quod, v, 945. Quomodo usque ad legem regnasse intelligendum, v, 1377. Quando reviserit, v, 1418-1425. Sine lege qui mortuum quærit, *ibid.*

Peccata sanctorum quæ dicantur, ii,

691. Improbrior Deus non lædatur, v. 580. Eorum meritis homines affliguntur, in, 614. In adulterio concurrentia quæ, in, 921.

Peccati in S. sanctum gravitas, et an extra Ecclesiam Cathol. sit remissio peccatorum, in, 902. An remittatur, in, 905. Contra naturam prohibitio et gravitas, in, 439-441; in, 562.

Peccatis populi tollit Deus e vita maturius bonos principes, in, 1152.

Peccatis variis involutorum enarratio, vi, 649.

Peccatorem inter et peccare distantia, v, 1535.

Peccatores in conspectu Dei qui, i, 536, 537. Curvant genua ante Baalim, in, 1221. Inconstantia eorum, in, 847. Quando a peccatis liberentur, in, 1127. Quare iniqui dicunt, in, 496 et 497. Quia nos ratione læcent, v, 682. De exosi, in, 675. Impenitentes Deus non exaudiat, *ibid.*, 846. Nec a nobis suscipiendi, in, 847. Correptionem fugiunt, *ibid.*, 997. Conversorum salute cur Deusadeo recreetur, i, 1010. Quomodo abalienati dicantur a vulva, quod erraverunt a ventre, et locuti sint falsa, in, 607.

Pecora et pecudes qui differant, v, 199. Et per ea qui intelligantur, *ibid.*

Pectus sacerdotis quale, in, 319, 320.

Pecuniæ instar sapientia querenda, v, 688.

Pecuniæ pro animabus singulorum numerato populo Domino impenduntur, in, 214.

Pedites nudi currentes quid notent, v, 552.

Pelagianistarum de propriarum virorum presumptione hæresis, in, 847.

Pellis notiones, vi, 1025.

Pellicanus avis Ægyptia eremitas signat, v, 249.

Pennæ quid significant, v, 241.

Pennarum inquisitio, vi, 1610, *note*.

Pentapolis quid, et ubi sita, v, 541.

Pentecostes celebritas quando, curque instituta, iv, 47. Ejus diei conciones, iv, 255. Ejus festivitatis in Veteri et Novo Testamento quando cæperit celebrari, i, 534. Quomodo peragenda, *ibid.* Ejus sabbatum sabbato sancto Paschæ æquivalat, i, 335.

Peperisse quomodo Deus dicat se Israelitis, cum omnes exceptis duobus perierint, iv, 717. Ingressu terræ promissionis prohibui num pœnis infernal. adjudicati, *ibid.*

Percussionum variae species, v, 1025, 1198; iv, 606; vi, 235. Divinæ in hominibus qualis, v, 842.

Perdere pecuniam quid, in, 974.

Perdix diabolum figurat, v, 249. Natura ejus, v, 948.

Perditio nostra ex nobis est, in, 864.

Peregrinorum et hospitem super terram felicitas, vi, 795.

Perfectioni student quid necessum, iv, 991, 992. Ejus potestas in hominum manu, i, 1020.

Perficere malum quid, v, 735, 736.

Periculum amans quis, in, 781.

Pericula maris navigantibus comperta, in, 1079. Maris historici obstacula et Charybdes, *ibid.*

Permanendum nequaquam in peccatis ob confidentiam divitiarum, in, 790. Neque juvenutis, fortitudinis, aut misericordiæ Domini, *ibid.*, 791.

Perplexæ admodum de Jorani, filioque ejus Ozochia, questionis enodatio, in, 497.

Persæ, et Medi horrescentes audaciam Judith, exercitus diaboli devo-

tant, in, 534, 683. Eorum Deus ignis, v, 536. Item sol, *ibid.* Fortitudo, iv, 774.

Persecutio pie viventibus necessaria, in, 772.

Perseverantia in bono opere, in, 1132.

Persia unde cognominetur, v, 536.

Ejus situs et latitudo, *ibid.*

Personarum respectus apud Deum non est, v, 720. Consubstantiales, i, 439.

Pes mystice quos exprimat, vi, 1024.

Pedes in carmine qui colligendi et quot sint species eorum, v, 675 ad 678.

Petendum qui sit in nomine Christi explicatur, iv, 222.

Petitiones hominum cujuscumque debeant esse constitutæ, i, 1045.

Petra a Moyse percussa, aptissimus servatoris typus, in, 84. Quibus convenit, v, 910. Variæ notiones, vi, 1028. Israelitarum situm sedans quid signif., in, 719. Ut cera liquescens quid, in, 581.

Petronellæ (S.) vita et obitus, iv, 1143.

Petrosa loca quid sign., v, 341.

Petrus num ab apost. Paulo reprehensus, iv, 275. Ejus reprehensionis causa, vi, 275. Præ reliquis apostolis in arduis locis interrogatur, i, 971, 988; iv, 366. Baronia cur dictus, iv, 52. Ejus et apost. Pauli munus, i, 990. Cur eodem die, loco et ab eodem tyranno diverso tamen mortis genere obierint, *ibid.* Quomodo eum alii Evangelistæ post trinum, alii bino galli cantum Dominum negasse commemorant, i, 1019, 1124.

Phæderæ quid, v, 612.

Phantasticum Christo corpus ascribentium refutatio, iv, 365.

Pharaæ ubi, in, 64.

Pharaæ nomen olim honoris, diaboli typus, v, 52. Ejus visio mystice quid, *ib.*, i, 634. Ejus in fratres Josephi, maxime Benjamin, liberalitas, i, 644, 647. Mandata Dei contemnens gravior Israelitis premit, in, 27 et 28. Ejus vocabulo omnis regia dignitas Ægyptiorum exprimebatur, iv, 795. Conminatio contra eum facta, iv, 796. Cur afflictus, iv, 798. Domui Israel baculus arundineus factus, et qualis, iv, 798. Fluvius Ægypti sibi ascribens qua plaga percussus, iv, 800. Sublimitas ejus cum Assur comparatur, et utriusque similis prædicator interitus, iv, 811-814. Draconi assimilatur, iv, 820, 821.

Phares cur dicatur divisio, v, 45.

Pharææ etymologia, v, 151. Ejus notio mystica. Aurea, hæret. dogmata sign., in, 369.

Phari signif., v, 586. Ejus usus nautis necessarius, v, 588-606.

Pharisæi unde dicti et quid doceant, v, 93. Sapientes cur dicti, v, 870. Decalogum membranulis inscribentium, et in frontibus ligantium vesania, v, 1065, 1064.

Phase institutio, in, 58 et 784. Ejus oblatio et festivitas, in, 895.

Pheltia interitus, iv, 642.

Phenenna heb. conversio, in, 14.

Insultat Annæ, sed punita, *ibid.*

Philargyræ effectus, in, 867.

Philemon, cæci apost. Paul. epist. scriptis quis, qualis, undequæ oriendus fuerit, iv, 1258; vi, 693.

Philippo Samariæ apostolo cur manus imponere non licuerit, iv, 262. Ejus effectus, iv, 270.

Philistæi qui et Palestini Israelitis cedunt arca Domini capta, in, 27. Puniuntur graviter a Deo, *ibid.*, 28. Eorum consilium de placando Deo, *ibid.*

Quinque urbes habuere, *ibid.*, 22. Arcam plaustro novo imponent, additis in capsella anis et muribus aureis, *ibid.*, 30. lique a quinque civitatibus dati, a vicis et pagis tantum mures, *ibid.* Judæis omnes fabros ferrarios abduxerunt, in, 4.

Philosophi etymologia, v, 414. Pythagoras primus hujus nominis auctor, v, 557. Multorum graves errores, v, 414. Eorum in tres classes distinctio, v, 414.

Philosophia vera quæ, v, 415. Ejus partes, *ibid.* Pomposæ detestatio, v, 521.

Philosophorum et theologorum ethnicorum variae de Deo opiniones, v, 414. Eorum et gentilium scripta Antiochi litteris comparatur, in, 707. Græcorum et SS. Patrum variae opinionēs de mundi creatione, i, 443. Eorum alii tria, alii duo, alia alia principia statuunt, *ibid.*, 1089.

Phinees filii Eleazari laus, in, 1095. Cur testamentum pacis a Deo accepit, *ibid.* Iram Dei a populo avertit, in, 1096. Mystice quos denotet, *ibid.*

Phinees duo fuerunt, in, 21. Filius Heli contemptor legis divinæ et humanæ, *ibid.* Heb. oris obturatio, *ibid.* In pugna occumbit, in, 27. Ejus uxor in partu allato mortis ejus nuntio obit, *ibid.*

Phiton quid signif., in, 12.

Phinees cur interpretatur ori parens, et cujus typum gerat, v, 58. Os mutuum, *ibid.*

Phison quid, et unde dictus, in, 942.

Phoenix resurrectionem justorum signific., v, 246.

Photini et manichæi hæresis ever-sio, in, 247, 248.

Phrygia cur Dardania vocata, ejusque situs, v, 544. Ejus divisio, *ibid.*

Phua pater Tholæ, an uterina frater Gedeonis, in, 1176.

Phisces, logices, et ethices divisio, v, 415. Earumque explicationes, *ibid.*

Picem tangens coinquatur, in, 1110.

Pietatis descriptio et commodum, vi, 615.

Piger formicæ exemplo ad laborem exhortatur, v, 703.

Piger in lapide luteo lapidatus quid, in, 909. In stercore boum quid, *ibid.*

Pigritia descriptio et exaggeratio, v, 735, 731, 741, 751, 760, 768, 771.

Pignoris restituendi, repetendique ratio, in, 958. Quibus dandum, iv, 707.

Pii homines ad celestem patriam aspirant, in, 1220. Iis qui sæculo renuntiaverunt, non respiciendum retro, in, 30. Adversis non franguntur, nec prosperis elevantur, *ibid.* Gemunt, sed a via tamen justitiae non deflectunt, *ibid.*

Omnia a Deo habent, in, 52. Vitius renuntiant, *ibid.*, 53. Illecebri voluptu-um iis fugienda, ut vero possint, sanctorum orationibus indigent, in, 45.

Pili carnis qui, in, 636. Capitis et barbæ Ezech. detonsi, et varie dispersi mystice quid denotent, iv, 598, 599.

Piscinæ munus, in, 635.

Pinnulæ et squamæ piscium figuræ. ignorantæ denotant, in, 554. Item electos, *ibid.*; in, 884, 885.

Pinus quid, v, 517.

Piperis distinctiones variae, v, 825.

Pisces a pascendo dicti, v, 257. Eorum varia nomina unde sint, v, 258, 259. Varia genera, *ibid.* Vel. et Nov. Testam. exprimunt, *ibid.* Et homines, *ibid.* Mysticas notiones varias, vi, 735. Eorum nomina cur in sacrificiis non exprimantur, in, 534.

Piscis statorem in ore habens my-

stice quid signif., i, 1003. Assus Dominico a discipulis datus quid notat, iv, 150.

Placendum an et quomodo hominibus, v, 97.

Plagæ Ægyptiorum ob populum reitentum Hebraum, versio fluviorum in sanguinem, n, 34. Productio ranarum, *ibid.*, 35. Siniphom, n, 36. Muscarum, n, 37. Item pestis, n, 39. Grandinis immissio, n, 41. Locustarum, n, 42. Tenebrarum, n, 43. Tandem primitivorum illatus interitus, n, 43 et 54. Harum plagarum mysticæ significationes, n, 43-47.

Planctus Dei super civit. Hierusalem, v, 837. Ejus causa, *ibid.* Super Ægyptum et urbes ejus, iv, 804. Pharaonem, iv, 819. Sanctorum quadripertitus, i, 793.

Plantatio Rosæ in Jericho quid, i, 930. Diaboli qualis, v, 804.

Plantatio et edificatio cujusmodi esse debeant, v, 1017.

Platanus unde dicta, iii, 931. Christi Domini typus, *ibid.*

Platearum definitio, v, 386. In bonam et malam partem sumuntur, *ibid.*

Plehem suam quomodo Deus in terra hostili tueatur, n, 367.

Pleiadis stella, v, 272.

Pleum S. Ecclesiæ gaudium ubi, iii, 653.

Plumbum quid, et quotuplex, v, 479.

Pluralis numerus pro singulari scripturæ familiaris, v, 1230.

Pluvia vel imber dona coelestia vel præcepta Dei significat, v, 323. Aliquando demonem denotat, *ibid.* Evang. legis typus, iii, 39. Matutina quæ, v, 734.

Poculum mysticæ sang. Dominicum signif. Variorum species, v, 599, 600.

Poderis sacerdotis mystica notio, v, 803.

Pœna peccati per superbiam commissi, n, 679. Pœnæ æternæ inevitabiles, v, 1192. Peccatis respondent, n, 1128.

Pœna eorum qui non dimittunt servos et ancillas liberos, quod in templo cum solemnitate promiserunt, v, 1089.

Penitentia definitio, v, 137. Ejus partes, v, 341; n, 21. Maturanda, *ibid.*, et n, 792. Ejus modus aliquibus familiaris, *ibid.*, 606. Quando, et cur non sit locus, vi, 820. Qualem institui debet peccator, v, 1315. Qualitati peccatorum respondeat, n, 21. Testimonia et exempla sacre Scripturæ penitentium, vi, 1306, 1312. Tempus fructuosæ penitentia, vi, 1314.

Penitentes quando reconciliandi, vi, 1422. Penitentiam violentam pœna, *ibid.* Ultima nulli denegandi, *ibid.* Ejus egregii cultores, i, 341. Quomodo agenda, *ibid.* Duplicis generis, i, 342.

Pœtæ unde dicti, eorumque ortus, usus et officia, v, 419.

Polluere nomen Dei quid, n, 463. Terram, n, 937.

Poma nova et veterata comedentes qui, n, 997.

Pondus et statera judicia Domini, v, 732.

Pondus et onus Domini quod, iv, 1025.

Ponderis et mensuræ justitia, iv, 1026. Earum quædam genera et explanationes, *ibid.*

Ponderum diversorum auctores, v, 479, 480 et 481. Nomina, eorumque interpretationes, *ibid.*

Pontificia Aaronis et filiorum ejus præcipiuntur, n, 189, 191.

Pontificis nomen et officium quale, v, 91. Olim reges, *ibid.* Munus, v,

797. Ejus qualitates Christo conveniunt, *ibid.*

Pontus quid, v, 347.

Popinæ genuina interpret., v, 391.

Populus unde dictus, v, 452. Domini quis, iii, 72; vi, 989.

Populus omnis Hierosolymam accurrit cum gratiarum actione holocausta oblaturus, n, 587.

Populus justus dura Pharaonis servitute pressus per Sapientiam liberatur, adversariis mari Rubro pereuntibus, n, 718. Ejus salus plurimum ex presbyteris pendet, n, 86, 616.

Porcus quasi spurcus peccatores signat, v, 206.

Porci marini terram sub aquis fodiunt, v, 233.

Porphyryon, v, 235.

Porphyri de S. Matth. scriptis error, et calumnia, iii, 331.

Porta unde appellata, v, 585. Dextera interpretata Christum et Eccles., sinistra demonem hæret., etc., denotat, v, 386. Cœlorum quæ, v, 815. Nova, *ibid.* Inferi, n, 1141. Multiplex acceptio, iv, 347.

Porta solis speciosa templi, ad quam claudus elemosynam petebat, mystice quæ, iv, 347.

Portentorum varia genera et sign., v, 199. Quid, quandoque portantant, n, 1232. Qualia in cœlo in Hierusalem apparuerint, *ibid.* Prodigia cur perpassa, *ibid.*

Porticus quid, v, 599. Typus incarnationis Dominicæ, *ibid.*

Porticus ædis Dominicæ in tres classes distinctio, n, 431. Quorum figura, *ibid.*

Portus unde dictus, v, 372. Ejus mystica signif., *ibid.*

Possessio Chanaan quomodo dicta æterna, n, 546. A creatione quomodo differat, vi, 406. Mulieris bonæ Ecclesiæ denotat, n, 1224. Non in vita, sed in morte distribuendam esse suadet, n, 1003.

Posteriora Dei videre quid, i, 544, 545; n, 23.

Posteritas Abraham cur peregrina et vaga, i, 542.

Postulationem in dantis et non poscentis arbitrio esse debere exemplo Sauls et Davidis, v, 1491.

Potentia Dei mixta bonitati, n, 724. Eam in brachio facere quid, vi, 1163.

Potestatem habentem fugiendum esse, n, 822.

Potestatibus sublimioribus parendum esse fuse commendatur, v, 1595.

Prædestinatio Dei in Ezechiele an sit lusa, v, 1362. Precibus impletur, i, 581. Ejus effectus, v, 1467.

Prædicatori verbi divini incessanter terrenis contemptis laborandum, n, 362.

Prædicationis sermo quando, curque interdum subtrahatur, iv, 583.

Præceptum Domini quid, n, 646, 647. Illud servantium merces, n, 130 et 877.

Præceptum de custodia sabbati, n, 220, 240, 445, 459 et 501.

Præclari episcopi encomium, vi, 1591.

Præfatio tom. ii ad Hunbertum episcopum, adhortationem continens, n, 1153.

Prælati Ecclesiæ quandoque leni comminatione et simplici uti debent, n, 1182. Mali et pastores cur quandoque in Ecclesia, n, 1133. Sub iis famæ verbi divini, *ibid.*

Præpositiones quædam S. apostolo Paulo familiares quid significant, v, 1346. Quot sint, v, 666.

Præposito maligno num obediendum, iv, 180.

Præputiorum auferendum lex in terra Chanaan, n, 453. Cordis præput. auferre quid mystice sign., v, 833.

Præsens semper apud Deum, præteritum, et futurum nescit, vi, 1147.

Præsentia Christi in terris cujusmodi, i, 1134, 1135. Cum reprobis, vi, 1229. Et electis, *ibid.*

Præstare cito decedere, quandiu sine fructu hic degere, n, 1038.

Præsumptio serio vetatur, n, 802.

Prætorium quid, v, 538.

Prævaricationes cur hominibus ostendantur, v, 873.

Prandium in Evangel. alibi, alibi vero cœna cur ab homine facta dicatur, n, 639.

Preces sanctorum iræ Dei resistunt, v, 860.

Presbyteri cultum Dei non seditulo promovens reprehensione digni, n, 616. Dicti olim qui nunc episcopi dicuntur, v, 479. Honorum commendatio, vi, 623. Munus, vi, 626. Fuse, vi, 639. Unde cognominati, v, 301. Sacerdotes cur dicti, *ibid.* Eorum munus, *ibid.* Vide sacerdotes.

Præmium reddendum secundum id, per quod quis peccavit, n, 549.

Primi et Feliciani martyrum tormenta, iv, 1149.

Primitivæ omnium frugum, omniumque pecorum sacerdotibus debentur, n, 605, 904. Variarum sign. alleg., n, 698, 699. Quales offerenda, n, 159.

Primogenita offerre litter. et mystice quid, n, 59, 60. Ea Domino vovere cur prohibitum, n, 580.

Primogenitum Jacob ab Esau fratre venditum quid, i, 582, 583.

Primogenitum inter et unigenitum distinctio, v, 1469.

Primogenitus Israel quis, n, 26.

Primogenitus rectene Jesus dicatur, i, 533.

Principatus, Potestatis, Virtutum et Dominationum nomina ubi Apost. invenit, vi, 597.

Principii creationis mundi diversæ acceptiones, i, 443.

Principes fortium quis, ejusque cum terredone elegans comparatio, n, 721. Mundi cur diabolus dictus, n, 116.

Principes vere qui censendi, v, 447, 448. Quales esse debeant, n, 1129. Populi coguntur reddere rationem, n, 769. Regibus differunt, v, 1271. Mali a Deo dantur ob peccata populi, n, 1128. Boni ob peccata et vita præmature tolluntur, *ibid.* Populi salutores significati per angelos exterminatores, n, 1189. Non omnes a Deo dantur, n, 1135. Mali ob peccata populi a Deo aut dantur aut domari permittuntur, *ibid.*

Principum tribuumque procerum Israel in ædificanda domo Dei, n, 412.

Pro octava canere quid, n, 347.

Procella persecutionem denotat, v, 283.

Procedentes ob timorem Domini a Deo eriguntur, iv, 548, 581, 582.

Productio et corrept. casuum in declinat., v, 665.

Profana docentibus aures non dandæ, n, 406. Eorum mundatio qualis esse debebat, *ibid.*

Profundi signif. multiplices, v, 373.

Progenies Cain, cur solas feminas protulerit, i, 308, 309.

Progenitorum Christi litter. et mystica interpretatio, i, 739 ad 744, iv, 301.

Prois creandæ aptior et perfectior

ætates quibus annis comprehendatur, II, 569.

Promissiones Abrahamæ cujusmodi factas, I, 535, 541.

Promissiones eximias de Salomonis templo, sanctitate, regniq[ue] perpetuitate non inaniter et mendaciter factas ensebimus, cum in Christo, qui ex Davidis semine ortus, cumulate sint completæ, III, 90, 91, 564-566.

Promissionibus Dei fidem non habentes graves pœnas luunt, II, 675.

Promonitoriorum varia nomina, eorumque significationes, V, 358, 359.

Mystice DD. S. Eccles. denotant, *ibid.*

Promptuariorum cum hæreticis comparatio pulchra, V, 405.

Propheta contra mandatum Domini cibum sumens a leonibus devoratus, V, 190. Cuius typus, *ibid.*

Propheta quatuor majores quid tractent, V, 112, 115. Cur obscuriores, V, 895. Item psalmi, *ibid.* Aliquorum historia contracta, V, 115, 116.

Prophetæ et apostoli Spiritus sancti gratia pleni faciles et prompti in scribendo effecti, V, 1072. Duo eorum genera, VI, 116. Munus, varia genera, V, 965 985.

Prophetiæ septem sunt genera quæ vide, V, 101. Quid sit, II, 611. Non facile ei fidendum, II, 730. Jeremiæ a capite ad calcem recapitulatio, et ad mores vitamque nostram præsentem accommodatio, V, 1268. Ejus eminentia, lingue dono prævalet, unde dicta, VI, 129 ad 137.

Prophetici actus aliquando portenta dicuntur, V, 199.

Prophetissæ pulvillos sub cubito consuentes, quo spiritu agitatæ vaticinentur, IV, 655.

Propinquus parvulorum et pupillorum quis, V, 753.

Propitiatorum minus quod, IV, 991. Ejus descriptio, *ibid.* Item majoris, *ibid.* 995.

Propositionis panes sauciorum doctorum figuram habent, II, 149; III, 318. Eorum usus, II, 149.

Proselyti et advenæ cur Israelitæ populus electus alioquin dicti, II, 535. Unde dicti, II, 422.

Prospera et adversa æquo animo toleranda, V, 694.

Prostituli mercedem, et pretium canis in domum Domini non offerendum, II, 935.

Prostitutio filias quid mali importet, II, 451.

Proximi nomine qui intelligendi, II, 468. Ejus charitatis et commodi Deus amans est, II, 432, 433.

Prudentia carnis cur et quibus mors, V, 1411. Deo inimica, *ibid.*

Prudentiæ effectus, VI, 1255. Quid sit, IV, 1115; V, 1632.

Prævia malitiam perversorum notat, V, 328.

Prævia illicitas concupiscentias significant, V, 279. Super caput congregare quid sign., V, 764.

Psalmorum contenta, V, 112.

Psalmus XVII solus ex libro Regum cur reperitur conscriptus, II, 114.

Psalterium decachordum conveniens decalogorum typus, II, 1042.

Pseudoapostolorum merces, V, 985; VI, 224. Consortium eorum vitandum, VI, 249.

Pseudoprophetæ cur prophetæ dicantur, IV, 636. In quo differant, *ibid.*

Vulpibus Samsonis assimilantur, IV, 652. Tropologie qui, V, 1021. A Deo avertentes occidendi, II, 581.

Psittacus imitatur voces human., V, 246.

Ptolomæus Abobi hypocritarum figura, II, 1212.

S. Pudencianæ virg. et sororis liberalitas, IV, 1445.

Puer Elisæi cum baculo quid signif., V, 61. Et centurionis, V, 75. Christus cur dictus, V, 180.

Puer Aegyptius, a Davide bellante contra Malechitas inventus mystice quid signif., II, 695.

Pueri irrisores Elisæi præsignant crucigentes Christum, V, 61.

Puerperæ immunditia, II, 567. Hæc immunditia unde existat, *ibid.* Ejus mundatio quæ, *ibid.* 370.

Pulchritudo filias Sion, V, 848. Mulieris non concupiscenda, V, 704-706.

Fallax gratia, V, 792.

Pulli quid et quos signif., V, 211.

Duo columbarum quid, V, 218.

Pulvis peccatorem signat, V, 551.

Varia sign., VI, 1035.

Pulvillos sub omni cubito manus ponentes qui, IV, 637.

Punitio Dei salubris medicina est, IV, 609.

Pupilli, pauperis læsi et viduæ lacrymantis causam Deus fideliter agit, II, 1046. Eorum et viduarum ratio habenda in judicio, II, 785.

Purgatorii ignis egregia comprobatio, I, 775, 950. Quæ peccata hoc igne purgantur, VI, 37.

Purificatio levitarum, II, 635. Ecclesiastici ordinis figura, *ibid.*

Purificationis celebritas cur instituta, IV, 19. Quomodo celebranda, I, 345.

Cur Hyante dicta, *ibid.*

Puritatis cordis quæ ratione studendum, VI, 1285. Divinæ encomium, II, 480, 481.

Purpuræ, qua Christus fuit indutus, litter. et mystica Interpret. I, 1135.

Typus martyrii, V, 578.

Pusillanimitas cur fugienda, II, 805.

Ejus foganæ remedium oratio, *ibid.*, 804.

Puteus juramenti quid, et quotuplex, I, 595. Videntis et viventis quid sign., I, 576. A Jacob in agro inventus baptism. figura, I, 594.

Puteorum varia nomina et pulchra significatio de Christo, V, 324. Eos qui apud se habere dicantur quidque signif., II, 716. Mulierum fons unus quis, *ibid.* Hæreticos se ad hunc puteum esse jactant, sed a Moyse non sunt congregati, ideo eorum est fons bituminis, II, 717, 718.

Pyramidis apud Aegyptios usus, V, 408.

Pythionissarum pœna, II, 472. Quomodo earum ope Samuel proph. suscitatus, III, 67.

Q

Quadragesimarius numerus semper afflictionem denotat, IV, 801. Exemplis comprobatur, *ibid.*

Quadragesimale jejunium cur quadragesimis diebus celebratur, VI, 743. Ejus custodia, IV, 20. Jejunium a Mosis et Elisæi jejuniu exortum, I, 535, 779. Eo tempore cur institutum, *ibid.* Ejus mystica interpret. *ibid.*

Quadragenta dux mansiones filiorum Israel per varia loca in deserto recensentur, II, 809 et seqq. Quid mystice denotent, *ibid.* Quibus et quot annis sint aptandæ, II, 825.

Quadragenta diebus cur mulier pariens immunda sit, II, 568, 569. Oblatione quæ mundata II, 570.

Quadrantis notio, IV, 328.

Quadrage soli, bigæ vero lunæ junguntur et cur, V, 550.

Quadrupedum nomine quæ comprehendantur, I, 458.

Quærendus quomodo recte sit Deus, VI, 689.

Qualitates et termini causarum quomodo in exordiis narrationum exprimendi, II, 92.

Quatuor millia viror. de sept. panib. saturati. qui sint, V, 77.

Quatuor reges quinque superantes, quos denotent, I, 539.

Quatuor uxores Jacob, quarum duæ liberæ, duæ ancillæ fuerunt quid sign., I, 598 et seqq.

Quatuor annuli aurei altaris thymiamatis quatuor Evang. libros denotant, II, 210.

Quatuor mundi plagæ, quos proprie denotent, II, 603, 609.

Quatuor rotæ quatuor Evang. libror. figura, et cur, II, 447, 1153.

Quatuor principales virtutes, III, 706. A solo Deo largiuntur, II, 707.

Quatuor flumina Paradisi ex uno fonte procedentia mystice quid designent, II, 945.

Quatuor ex corde quæ oriantur, III, 727.

Quatuor animalia ab Ezechiele visa quid figurant, IV, 503. Eorum descriptio, IV, 597, 514. Quomodo ire et non ire dicantur, IV, 524. Cur plena oculis, IV, 550.

Quatuor mensarum lapidearum descriptio, et notio mystica, IV, 940, 945, 948, 949, 951. Earum labia cur reflexa, IV, 955.

Quatuor minima terræ, et sapientissima quæ, V, 877.

Querulosa murmuratio plebis contra Oziam, II, 615. Et alios superiores, III, 617.

Quinarii numeri multiplicati descriptio et notio mystica, IV, 909.

Quinquagenarii numeri sign. mystica, II, 161, 189.

Quinquagesimo anno Jubilæum celebrandum, II, 529. Ejus immunitas, *ibid.* In eo usura a fratribus de bonis emptis aut dividendis non accipienda, *ibid.*

Quinquaginta inventis cur Deus Sodomæ prætere promiserit, I, 554.

Quinque millia virorum de quinque panibus, et duobus piscibus saturati qui sint, V, 77.

Quinque lapides David, quinque libri Moysis typum tenent, II, 52.

Quinque sensuum officia, IV, 1119.

R

Rabanus viginti annis monast. præfuit, I, 66. Officio se abdicat, *ibid.* Seccedit ad Ecclesiam sancti Petri, *ibid.*

Plurimos conscripsit libros, quos omnes vide, *ibid.* Anno ætatis triginta, edidit lib. duos in laudem sanctæ Crucis, I, 66, 85.

Rabanus omnibus eruditione superior, ab abb. Ratgario Romam cum Haimone ep., postea Halberst. et Die-done ad Albinum Angl. studior. contin. causa mittitur, I, 76.

Rabanus alter Augustinus hæretic. terror et malleus, I, 76.

Rabanus omni genere discipul. ex-cultus Roma cum sociis Fuldam revo-catur, I, 76.

Rabanus sacerdotio initiatur an. æt. 50, I, 78. Amatutur ab omnibus, *ibid.*

Rabanus primus omnium apud Germ. publicus docet in monast. Fuld. an. ætat. 25, *ibid.* Ex German. et Gall. discipul. ad eum accursus, *ibid.* Ejus aliquot illustr. auditores ex Megen-frido recensentur, *ibid.*

Rabanus Ratgario monacho eru-ditendus committitur, I, 75.

Rabanus magnæ spei inter omnes excellit, I, 75.

- Rabanus fit archiep. Mogunt., i, 97. Celebrat synodum, i, 99. Thierdæ pseudoprophetissæ dogmata, fraus et pœna, i, 98.
- Rabanus tempore regiminis sui triginta oratoria construxit pro reliq., i, 65.
- Rabanus novemann. puer solemniter traditur in monast. Fulden. abbate Bangolfo, i, 72.
- Rabanus per semetipsum omnia pontificalia administrat prædicando et docendo, i, 102.
- Rabanus fit abbas Fuld. quintus an. æt. septimo et triges. præfuit ann. duos et viginti, i, 86. Ejus studium post elect., *ibid.*
- Rabanus vocatur ad aulam regis Germ. Ludovici, i, 97. Redire vocatus abnuit, *ibid.*
- Rabani summa humilitas, i, 76. Ejus studium nocte dieque indefessum, i, 76.
- Rabani modus in docendo et scopis, i, 78. Vagos et disculos repellit, i, 82. Græcæ et Latine linguæ puritatem primus docuit, i, 85.
- Rabani laus et encomium apud omnes, i, 86-97.
- Rabani studium in litteris et disciplina monastica, i, 44.
- Rabani studium in colligendis sanctis reliquiis, i, 44-53.
- Rabani natus, educatio, dotes et statura, i, 71.
- Rabani liberalitas in pauperes et fame pressos, i, 100, 102.
- Rabani mansiones seu residentie, i, 102.
- Rabani librorum catalogus, i, 103.
- Rabani studium, laus et eruditio, i, 104, 105.
- Rabani mors angeli præmonitu designata, i, 106.
- Rabani transitus angelorum psalmodia clarus, i, 106.
- Rabani epitaphium, miracula, translatio, i, 106.
- Rabani aliud vitæ compendium, i, 106, 107.
- Rabani in corripiendo mansuetudo et severitas, i, 88. Singulis diebus meditatur passionem Domini, *ibid.* Est pater inopum et hospes egenorum, *ibid.* Habet multos æmulos, i, 89, 90. Ejus cura pro defunctis, i, 90.
- Rabani epistola ad Hemmonem episcopum, v, 11.
- Rabani epistola ad Ludovicum regem, v, 9.
- Rabani exempla ad Freulphum de Comment. suo super Pentateuchum Moysi, i, 541.
- Rabani Mauri versus de lib. sanctæ Crucis ad sanctum Martinum, vi, 1583.
- Francus natione sed orientalis, *ibid.* Apud Turones vixit, *ibid.* 1587 (note).
- Ejus oratio ad Deum, vi, 1588 (note). Versus ad amicum, vi, 1585. Res insigniores, nominaque prophet. et patriarch. veteris instrum. brevi carmine complectitur, vi, 1593. Librorum copiam petit, vi, 1602. Paupertatis studium, vi, 1605.
- Ejus epitaphium, vi, 1671. Ejus poematum excusatio, vi, 1584 (note). Acrostichis ejus laudata, vi, 1585, 1586 (note). Quando conscripta, *ibid.* Tempora annotata, *ibid.* Ejus cum Frederico episc. familiaritas, vi, 1662. Ejus Hymnodia, vi, 1663 (note). Translatio, vi, 1619 (note). An. in sanctis, *ibid.*
- Rabano plurimum debet Germaniæ, i, 85. Vide *ibid.* quæ discipl. tradiderit.
- Rabano struuntur insidie, i, 99.
- Rabano interpretatio Pentateuchi imponitur, i, 489.
- Rabsacen quis, iii, 252. Proditor Jerusalem, iii, 252. Blasphemus et mendax, iii, 253.
- Racha quid sign., iv, 358; i, 806.
- Rachel dicitur ovis Dei, v, 40. Idola abscondens Ecclesiæ typus, i, 607, 765. Obpartus difficultatem obit, i, 905. Quomodo filios Judæ quasi suos ploreit, v, 775.
- Radix, custosque omnium virtutum patientia, i, 903. Modus eam exercendi, v, 425.
- Ramathosphim urbs Elicanæ ubi sita, ii, 11. Patria fuit Josephi ab Arimathia, *ibid.* Hebraice altitudo eorum, ii, 14.
- Ramesse terra quæ, i, 648; ii, 62.
- Rami sapientiæ quid sign., ii, 769.
- Ranæ loquacium poetarum typus, ii, 35; v, 228. Moyse orante moriuntur, ii, 53, 56.
- Rapere pauperem quid, v, 1225.
- Raptus Apost. Pauli binus ejusmodi, vi, 251, 252.
- Raigarii Abb. Fulden. encomium, vi, 1599, (note). Officia, *ibid.* Schisma sub eo, vi, 1621, (note). Moritur, i, 86.
- Ratibona ubi sita, vi, 1589, (note). Ejus tituli antiquitas, splendor, *ibid.*
- Rationale quid sign., ii, 195. Ejus factura, *ibid.*
- Reatus iudicii, concilii, et gehennæ distinctio, i, 806; iv, 538.
- Rebecca cur dorso cameli ad Isaac deducta, i, 578. Viso Isaac pallio se operiens S. Ecclesiæ typus, *ibid.* Quomodo insidias Jacob paratas cognoverit, cum eas Essu cogitatione præceperit, i, 590.
- Reblata dicitur multitudo, v, 63.
- Rechabitarum obedientia et beneficium, v, 1069. Mystice quos sign., *ibid.*
- Recordari quomodo Jeremias Dominum roget, cui omnia nota sunt, v, 1262.
- Recte offerre tropice quid, i, 504.
- Rectitudo et simplicitas individuae comites, v, 689, 691.
- Rectoris munus, v, 1257.
- Rectorum, plebisque merita invicem saepe conjunguntur, iii, 120. Eorum proprietates et officium, iii, 121.
- Reda quid, v, 608.
- Redemptionis omnis et salutis causa in Incarnatione Jesu consistit, ii, 1167. Christi sang. pretiosus, et non argente facta, vi, 1092.
- Redimentes tempus qui, vi, 453.
- Refrigerium iusti morte præoccupati quale, iii, 686.
- Refugii civitates quæ, ii, 111. Mystice earum explicationes, ii, 833, 907.
- Regeneratio spiritualis et carnalis quæ, iv, 283.
- Reges apostoli et alii sancti interpretantur, v, 708.
- Reges, iudices, verbiq. Dei prædicatores ad sapientiam et iustitiam sectandam exhortantur, ostendendo quam grave iniustus rectoribus imminet supplicium, iii, 695.
- Regina Sabæ de Salom. ejusque sapientia insigne præconium, iii, 195. Ecclesiæ typus, iii, 409.
- Regio sanctorum quæ, vi, 1095; v, 1018.
- Regnorum de gente in gentem translatio unde, iii, 827.
- Regnum unde derivatum, v, 443.
- Assyriorum, et Romanorum præstantissima, *ibid.* In se divisi instabilitas, i, 927.
- Regnum mortis quod, v, 1381. Ubi destrui cœptum, *ibid.* In quibus sit, v, 1385.
- Regnum cœlorum cor terrenis rebus comparatur, et quibus, i, 934, 955. Æternum est, iv, 424. Ejus incertitudo, v, 709. Horribilitas, iv, 425.
- Regula triplex in corde nostro Scripturarum, vi, 565.
- Regum et temporum ordo cur in Jerem. et Ezech. prophetis non servatur, v, 968.
- Regum significationes mysticæ, v, 445. Qui vere censendi, i, 1616. Ad eorum exemplum subditi componuntur, ii, 222; iii, 824. Nimia pompa eis vitanda, ii, 903. Cur vinum iis non dandum, v, 779, 780. In sapientium perniciem, iii, 825. Officium, v, 1146. Assyriorum cur leones dicunt, v, 967. Romani Cæsares, v, 1146.
- Regum et Paralipomen. libr. contenta, v, 111.
- Religio quid, quæque requiratur. Ejus cultus tria requirit, v, 90.
- Reliquiæ SS. Alexandri papæ martyris, Urbani variorumque sacularum, i, 50. SS. Quirini et aliorum diversorum, i, 49. Venantii martyris plurimis clarent miraculis, quæ omnia vide. Permultæ sanguine stillantes ad longum vide, i, 50 ad 67. Sacrificiorum comburendæ, ii, 644, 645.
- Remissionis peccatorum quot, ii, 261.
- Reprehensio S. Petri inter et Paulum ejusmodi, iv, 921, 925. Amicos, v, 1594.
- Reprobi quandoque d-litici, electi vero tribulatione affluunt, et cur, iii, 126. Cur æternis ignibus torquendi, iii, 1049.
- Reproborum quorundam regum facta non inconvenienter Sacræ Scripturæ, et SS. Patrum testimonio Redemptori nostro figuratiter convenire, iii, 658.
- Repromissionis variæ damna, iii, 967.
- Reptilium animalium signif. litter. et figuralis, ii, 563. Quando, et cur producta, i, 456.
- Repudiata quæ, iv, 1013. Sacerdotibus eam ducere cur vetitum, *ibid.*
- Repudiij libellus quomodo Judeis a Deo datus, v, 824. Cur a Moyse concessus, ii, 935.
- Requiescens cum leone et catulis ejus, Christus in cruce intelligitur, ii, 751.
- Requielis tria genera, vi, 730, 733. In cœlestem quomodo intrandum, vi, 753. Electorum in hac vita quæ, vi, 1129.
- Reseph reptans ventre interpretatur, vi, 1118, 1119.
- Resina poenitentiam figurat, v, 1097, 1163.
- Responsio Moysi ad populum Israel, ii, 116.
- Responsoriarum primi inventores Itali, i, 565.
- Restauratio hominum in quibus facta, vi, 390.
- Restituere quomodo Deus dicitur poenitentes, v, 935. Quando per seipsum et quando per alios ministros, v, 1152.
- Restitutio populi Israel quando completa, v, 939.
- Resurgens Christus quibus apparuerit, ii, 642.
- Resurrectio Domini ab apostolis in dubium vocata quid nobis conferat, iv, 182. Quomodo contigerit, iv, 189. Ejus gratiæ Evangelicæ doctrinæ commendatio, v, 715, 718, 725. Ejus probatio, iv, 140-258.
- Retributionem humani favoris exemplo Christi non esse querendam, iv, 761.
- Rex Joseph sciens et ignorans quis, aptusque Christi typus, ii, 11. Mærens Christus, et quare, iv, 618.
- Rhetorices definitio et utilitas, i, 306. Veritatis faulrix, *ibid.* Rhetorics

munus, i, 410. Ejus præceptis S. Apost. Paulus usus, *ibid.*

Rhinoceros quos signet *vide*, v, 220.

Rhomphæa bis acuta quid, ii, 902. Rifei montis situs et signif., v, 565.

Risus Saræ promisso jam filio quid sign., i, 552. Stultum sæpe prodit, iii, 908.

Rite postulans a Deo non frustratur, iii, 712.

Ritus cessionis in suscitando semine ex cognati uxore sine prole defuncti, quis apud Judæos, ii, 1218. Sacrificiorum et libaminum, ii, 293, 295, 329 et *seqq.* Sacerdotii Veteris Testamenti descriptio, ii, 1087. Ejus vestium genera quatuordecim, et quæ, *ibid.*

Rixarum variae species, et singularum poenæ, ii, 112. Fugientiæ, v, 767.

Roboam quomodo juvenis, cum uno et quadraginta ann. fuerit, dicitur, ii, 483. Ejus nominis etymon., *ibid.* Malorum Ecclesie rectorum typus, *ibid.* Ob peccata sua thesauris regionis Ægypti privatur, iii, 484, 1096. Typ. not., v, 59.

Rogationum dies cur instituit, iv, 57.

Rogel fons, v, 317.

S. Romani Mart. passio, iv, 1179.

Romanorum laus, v, 1287.

Ros significat verbum Domini, v, 528. Item doctrinam prædicatorum, *ibid.*

Rosa Christi typum præ se fert, v, 528.

Rotarum ab Ezech. visarum constructio, iv, 525, 635. Earum altitudo et statura, *ibid.* Quorum typus, *ibid.* Variæ earum mysticæ signifi., iv, 528. Duplex earum spiritus duo testamenta et dilectionem Dei et proximi denotat, iv, 657.

Ruben filius visionis interp., v, 43.

Violavit cubile Patris sui, et quid myst. sign., i, 618. Matri mandragoras præbens quid, v, 43. Christianis bellum movet, ii, 1145. Ob illicitum concubitum primogenitura privatur, iii, 509.

Rubus B. Virg. typus, v, 513.

Rudibus et imperfectis facilis doctrinæ et lac proponendum, ii, 20.

Ruina principum merito plangenda, iii, 75.

Ruminantibus animalib. hæretici conferuntur, et quare, ii, 352. Eorum discretio, ii, 911.

Ruth cur dicta festinans, v, 111. Ejus historia, v, 57. Quomodo intravit in Ecclesiam, cum Moabitibus ingressus Ecclesie sit interdictus, ii, 1201. Varii ibidem populi quibus Ecclesiam ingredi non licuit, *ibid.* Ad pedes Booz decumbit, illiusque pallio se operit, 1212. A Booz ob contentiam laudata, *ibid.* Typus Ecclesie a gentibus collectæ, ii, 1215. Facta est Booz uxor, 1220. Parit Obed, ii, 1221. Cur in genealogia Christi numeretur, cum Moabitibus templum ingredi vetitum, iv, 465.

S

Sabbati præceptum proprie S. sancto convenit, et cur, ii, 862. Ejus custodia, iv, 722, 1015. Quid, ii, 444. Ejus sanctificatio, ii, 781. Sanctum cur quoque ritu peragendum, v, 60. In eodem ligna colligens quos denotet, v, 308; ii, 679, 680.

Sacros penitentium typus, v, 604. Sacerdotalis terra, omnibus tributis pressis immunis fuit, i, 650. Ejus nominis sanctitas, vi, 663.

Sacerdotalium vestium Hebræorum copiosa descriptio, iii, 758.

Sacerdos omnis Levita fuit, non omnis Levita sacerdos, ii, 938.

Sacerdos quis ordinandus, iii, 21. Castum esse oportet, iii, 20. Sanctum et zelosum contra peccatores, iii, 21. Nomen et habitus, v, 92. Virtuti ei studendum, ii, 196, 475.

Sacerdotes ob peccata populi quando puniuntur, iii, 21. Grandius peccant in contaminatione et contemptu rerum sacrarum et Dei, *ibid.* Propter Deum honorandi, iii, 806. Rationem subditorum reddere tenentur, iii, 617. Occulta eis revelanda, iii, 376, 377. Septem tuba ante arcam efferentes gratiæ S. sancti, variorumque aliorum mysteriorum typum gerunt, iii, 348. Evangelicis etiam primitiæ debentur, ii, 697, 698 et 904; iii, 807.

Sacerdotii distributio, descriptio et excellentia, vi, 742 et *seq.* Fuscæ, vi, 755 et *seq.* Fusissimæ, vi, 779 et *seq.* Levitico excellentius, vi, 758.

Sacerdoti, cui vasa sacra, et mysteriorum sapientiæ secreta commissa sunt, munus, ii, 613, 695.

Sacerdotibus solis potestas discernendi inter mundum et immundum delegata, iii, 245.

Sacerdotium V. L. per Christum abrogatum, iii, 23. V. L. Sacerdotes Christo indignantur, *ibid.*

Sachot ubi sita, iii, 51.

Sacramenta nov. leg. quid requirant a nobis, v, 133. Quid sign., *ibid.* Quibus tractanda, iii, 190. Ea cum prophetæ tractant et non intellexerint; ubi obscurus Apostoli locus explicatur, v, 1615. Altaris cur in frumento et vino confici voluerit Deus, v, 153. Eorum minister melior Christi ministris Vet. Testamenti, vi, 765.

Sacrarum quid sign., v, 391.

Sacrificia Vet. et Nov. leg. quid sign., v, 133. Quot fuerint, *ibid.* Qualia Deus a nobis requirat, v, 589. An alibi quam in Silo oblata, ii, 1157. Variorum varia vocabula eorumque significationes, v, 589. Usus, *ibid.* Gentilium varia genera et ritus, iii, 740. Eorum multitudine Deus non placatur, iii, 1010. Qui ab holocaustis distinguantur, ii, 501; iv, 947, 948.

Sacrificium de sarragine quid, ii, 259, 299. Item ex fragmentis, ii, 500. Salutare aliud laudationis, voti aliud appellatur, ii, 312, 314.

Sacrilegus quis, v, 1385.

Sadduceorum doctrina, v, 95. Etymon doctrinæ et hæresis, i, 770.

Sadoc, abjecto Abiathar a Salomone, fit summus sacerdos, et amulus Eli, ii, 22.

Sæculi interpret., v, 306. Sanctum quod, iii, 878. Ejus sapientia qualis, iv, 780. Malignum quod, vi, 249. Variæ ejus acceptiones, *ibid.* Ejus se præstat dare disciplinæ quam hæret., v, 969.

Sagarum Ciliciorum usus, ii, 164, 166. Mystice rectores Ecclesie expriment, *ibid.*

Sagittæ salutis Domini ab Elisæo emissæ quid, ii, 244. Unde dictæ, v, 559. Primi earum inventores Cretenses, *ibid.* Mystice varie interpretantur, *ibid.* Inebriatæ quid denotent, vi, 1150.

Sagittandi artem quæ gens optime noverit, v, 815.

Sal alagorice quid sign., v, 460. De ejus origine variae opiniones, *ibid.* Usus et natura, *ibid.* Terræ cur Apostoli dicti, i, 801. Ejus natura usus, *ibid.*

Salamandra serpens venenosissimus incendia exstinguens, v, 235.

Salem interpretatur pax, i, 166.

Salomon triomphus ejus figura, v, 31. Ejus libri quid doceant, v, 101. Ejus apparatus opiparus typice mysteriorum divinis confertur, iii, 150. Ejus tria millia parabol. SS. Trinit. figura, iii, 152. Ejus sapientiæ fructus, *ibid.*, 153.

Domus ab eo ædificata universalis Ecclesie figuram habet, iii, 153. Hujus domus incolæ, iii, 154. Illic opera in ædificio domus Domini usus, iii, 153. Templum Deo consecrans, Christi Ecclesiam suam sanguine mundantis figuram, iii, 186. Quas urbes extruxerit, iii, 187; iii, 468. De idololatria nunquam vere penituit, iii, 269. Tributarium faciens populum Christi typus, iii, 469. Ejus laus, iii, 1096, 1097.

Saltatrices hæret. typum tenent, iii, 820.

Salus litter. et typica notio, v, 367. Meridianus quis, iv, 729. Cur contra eum vaticinarii jussus Ezechiel, *ibid.*

Salus cum timore acquirenda, iii, 845.

Salvator unus cum sit in subjacenti, quomodo plurimi in eo sint intellectus diversorum ejus nominum, v, 1149. Cur Nazareus dictus, v, 585.

Salvator noster qua de causa a Joanne baptizatus, i, 775. Quo spiritu in desertum ductus, ii, 779. Ejus mansuetudo, i, 917. Sabbato cur potissimum operatus sit, i, 922. Facia sua cur manifestare Judæis vetuerit, i, 925. Per Jonam apte figuratus, i, 936. Quomodo mare transierit, i, 970.

Samaria unde cognominata, v, 340. Hæret. typus, *ibid.* Variæ in script. accipitur, iii, 605.

Samaritarum superstitio, v, 95.

Samem quid punice significet, ii, 1122.

Sames fons, v, 317.

Sangar interp. advēnā, v, 55. Bonorum evangelicorum prædicatorum figura, ii, 1151, 1152, 1140. Libera Israel a imminente bello, ii, 1151. Philistarum vomere occidit, *ibid.* Item vitulos et boves, *ibid.* Sangar.

Samia primo vasa fictilia invenit, v, 536.

Samson idem quod solis fortitudo Christi, v, 57. Ulciscitur raptum uxoris suæ, ii, 1195. Ad eum veniunt filii Juda de facto hoc expostulantes, *ibid.* Viros mille maxilla asini necat, *ibid.*, 1196. Maxilla hæc personam concionatorum vilem significat, *ibid.* Ducit in Gaza meretricem, *ibid.* Urbe excedit sublati simul portis urbis, *ibid.* Figura in hoc facto fuit Christi, *ibid.* Ejus problema mystice explicatum, *ibid.* Occidit triginta viros in Ascalone, *ibid.* Volpes in segetem mittit, quæ diabolum adversus fortes imbellem sign., *ibid.* Maxilla qua vicit ille mille viros, patientiam Christianorum notat, *ibid.* Quid per ejus capillos indicetur, *ibid.* Discedit ab illo Spiritus sanctus, *ibid.* Quid ille, *ibid.* et 1197. Oculi eruantur, et quid illi moraliter, *ibid.* Subvertens domum typus Christi et Christianorum vincendum vitæ et dæmones, *ibid.* Rectene inter sanctos numeretur? v, 804.

Samuel idem quod nomen ejus Deus typ. nov. sacerdotii, v, 58. Ex sterilibus parentibus natus, hebraice, postulatio Dei, aut nomen ejus Deus, iii, 15. Abiactus ad templum ducitur, iii, 15. Indutus Ephod lineo, iii, 20. Gratiissimus Deo sacerdos, iii, 25. A Deo electus et laudatus, *ibid.* Degeneres habuit filios, *ibid.* A Deo nocte ter vocatus tandem discit interitum

Eli et filiorum, *ii*, 23. Quomodo dicatur nescivisse Dominum, *ibid*. Pro populo supplicans exaudivit, *ii*, 53. Ejus laus, *ibid*. Cecidit hostes usque ad Bethleem, *ibid*. Quotannis obambulavit per urbes iudicium exercens et iustitiam administrans, *ibid*. In Ramatha extruxit altare, *ii*, 54. Filios habuit quatuor degeneres et nequam, *ii*, 55. Solatur illum Deus, *ibid*. Sauli asinas perditas indicat, et regnum potendit, *ibid*. Increpat populum ob regem petiitum, *ii*, 59. Precibus pluviam impetrat, *ibid*. Increpat Saulem ob servatum Agag regem, *ii*, 45. Eundem a Deo projectum asserit, *ii*, 49. Supplicem Saulem rejicit iratus, *ii*, 49. Ejus laus et pietas, *ii*, 1034. Non videns Saulem usque ad mortem quomodo cum eo prophetae dicatur, *ii*, 56.

Samuel Rabani condiscipulus qualis, *vi*, 1601, 1602, 1206.

Sancta sanctorum unde nomen indepta, *v*, 392. Eorum fabrica et notio mystica, *iv*, 971, 974.

Sanctorum reliquiarum monumentorumque Fuld. descriptiones, *vi*, 1677.

Sancti quia ratione quidam et peccatores dicantur, *ii*, 691.

Sancti Patres orationibus nos juvant, et exemplis suis confirmant, *ii*, 807.

Sancti et martyres Deo sunt curæ, *ii*, 681. Interrogantes responsum, peccatores secus merentur, *iv*, 716.

Sancti Spiritus cum Deo locutio cujusmodi, *v*, 1046. Pro nobis interpellat, *ibid*.

Sancti patriarchæ et prophetae ea quæ legis sunt facientes num deliquerint, *vi*, 517. Quomodo sub lege vixerint, *vi*, 531.

Sanctificatio populi Israel quid figuratiter denotet, *ii*, 90. Item sacerdotum, *ii*, 545. Interfectorum et sacerdotum, *ii*, 972.

Sanctificati loci descriptio, *iv*, 1022.

Sanctitas Patrum benedictionem sæpe filiis causat, *v*, 811.

Sanctorum felicitas in celo, pro nobis orant, *ii*, 1147. Eorum in tormentis et rebus adversis constantia, *ibid*. Præmiuni, *ibid*. Gloria et splendor, *ibid*. Intercessio, *ii*, 556. Eorum consortium maxime affectandum, *ii*, 1026. Eorum frequens invocatio, *vi*, 1605. Translationes synecdochice acceptæ, *ibid*. Eorum a condito mundo certamina, *vi*, 1606. Eorum preces murus fortissimus, *iv*, 651. Pro colles dicti, *i*, 664. Pro peccatis maxime sunt solliciti, *ii*, 692. Quomodo in hoc mundo diem festum agant, *ii*, 788. Tranquille Deo vacant, *ii*, 640. Sui semper accusatores, *ii*, 776. Quomodo mirabilia Dei enarrant, cum impenetrabilia alias dicantur, *ii*, 1036.

Sanctuarii præcepto et constructio, *ii*, 140. Patriæ celestis figura, *ii*, 141. Sandleriorum sacerdotium usus, *i*, 508. Quid sign., *ii*, 565.

Sanguisugæ Satanas, *v*, 235. Sanguisugæ dux filie luxuria et avaritia, *v*, 776.

Sanguis, adeps et pinguedo animal; quid significet, *v*, 210.

Sanguis fœderis a Moyse perspersus mystice quid figurat, *ii*, 153.

Sanguis victimarum animæ typus, *ii*, 254. Peccati quis, *ii*, 278. Justorum quomodo super omnes Judæos venerit, *i*, 1074. Christi quia ratione dicatur bibere, *ii*, 744. Ejus fluxum patientes in menstruis suis qui, *ii*, 415. Judæis prohibitus, *ii*, 43. Victimam sanguis ubi fundendus, *ibid*. Ejus esus cur prohibeatur, *ii*, 431, 453, 879.

Sapiens adeo nullus quin sapientior

evadere possit, *v*, 680. Eorum multitudo quæ, *ii*, 696.

Sapientia apostolica cur sal appelletur, *ii*, 700. Divinæ laus, *ii*, 1135. Ejus sedes, *ibid*. Quid doceat, *ibid*. Humana significata per uxorem Sisara, *ii*, 1151. Favet idololatriæ, eique omnes victorias ac prosperitatem olim ascripsit, *ibid*. Salomonis unde, *v*, 775. Dei æterna Christus est, *ii*, 765. Incomprehensibilis, *ibid*. Omnibus est obvia, *ii*, 694. Ejus acquisitio utilis, *ibid*. Ejus incapax est invidus, *ibid*. Multiplicem intelligentiæ spiritum habet, *ii*, 700. Sole est speciosior, *ii*, 705. Omnia operatur, *ii*, 706. Ad iustitiam viam sternit, *ii*, 705. Tædium levat, *ii*, 708. Ad faciendum malum qualis, *v*, 838. Ejus multiplex descriptio, laus et origo, *ii*, 922. Mire ad sui complexum invitat, *ii*, 925. Doctrinæ suæ splendore omnia illustrat, *ii*, 928. Cedri et palmæ insiar exaltata quid, *ii*, 928. Hæret. qualis, *v*, 852. Ejus et iustitiæ studiosus beatus, *ii*, 859. Ejus studii et meditationis divinæ legis laus et necessitas, *iv*, 88; *v*, 754. Eam cum disciplina scire quid, *ii*, 612, 615. A solo Domino largiri, *v*, 683. Non occultanda, *ii*, 748. Eam cum charitate obtinere cupienti, qui gradus necessarii, *i*, 580, 581; *v*, 1195. Individuæ virtutes hæc comites, *ibid*.

Sara intacta ab Abimelecho Abraham restituta præclarus sanctæ Ecclesiæ typus, *i*, 560. Senex Isaac peperit, *i*, 561. Mortua plangitur, et in Ephron sepeliunt, *i*, 570. Cur reprehensa, cum Abraham riserit, *v*, 572. A Sara quomodo distinguitur, *i*, 552, 553.

Sarai nomine immutato, filius promittitur, *i*, 547. Nominis hujus immutatio unde, *ibid*.

Santiago ferres, instar muri inter prophetam et urbem Hierusalem mystice quid significet, *iv*, 557, 588, 591.

Satanas quo sensu Petrus, et Christi in deserto tentator compellatur, *i*, 783, 990. Et traditus qui spiritu salvetur, *vi*, 51.

Satisfactio quid sit, *v*, 140.

Satrapia quid sit, et quid satrapes, *ii*, 1124.

Saturno filios gentiles obtulerunt, *ii*, 740.

Satyræ homunciones qui, *v*, 196.

Saul cur dictus petio, *v*, 58. Figura reprobationis Judæorum, *ibid*. Rex primus Judæorum, *ii*, 1187. Contra Philistæos in sorte Aser infelicitur pugnât, *ibid*. Increpitus frustra se excusat, *ii*, 44. Honorari coram populo vult a Samuele, *ibid*. Filius Cis rex unctus a Samuele typus est Christi ejusque laus, *ii*, 56. Agnovit per visum fore se regem, *ibid*. Prophetæ, *ii*, 57, 58. Quid prædixerit, *ibid*. Recenset populum contra Naas pugnaturus, *ibid*. Quandiu regnavit, *ibid*. Ab eo Hebræi multi deficiunt, *ii*, 39. Offendendo hostias granditer peccavit, *ii*, 40.

Projicitur a Deo, *ibid*. Regnum ejus quomodo futurum perpetuum si non peccasset, *ibid*. Dimicaturus contra Philistæos indicit exercitui jejunium, *ii*, 42. Bis altare edificavit, *ii*, 45. Peccat parcendo Agag regi Amalech, et a propheta increpatur, *ii*, 45. Ejus et Jonathæ laus, *ii*, 75. In subditos liberalitas, *ibid*. Donum David militibus stipans typus Passionis Domini, *ii*, 53. Ejus filii et domestici omnes una interimuntur, *ii*, 70.

Saulus unde, quandoque Pauli nomen accepit, *v*, 1255; *vi*, 697. Ejus animi magnitudo, *v*, 1279. Charitas in vicinis, *v*, 1480. Vincit Jesu Christi cur dictus, *vi*, 697.

Savious (S.) Venustianum ad fidem convertens, cum eodem martyrio coronatur, *iv*, 1184.

Scabies litteral. et mystice quid sign., *ii*, 557.

Scalarum mystica signifi., *v*, 565.

Scandalum proprie quid, *ii*, 794.

Gravitas et pœna, *ibid*. et *iv*, 387.

Studiosè vitandum, *ii*, 866.

Scarabæi unde, *v*, 256.

Scenopægiarum solemnitas, ejusque sacrificia, *ii*, 787, 788.

Scisma quomodo oriatur, *v*, 94. Sub Ratgrio abbate quale, *vi*, 1621.

Scientia sine charitate invalida, *vi*, 75.

Scienter peccans inexcusabilis, *ii*, 714.

Sciopodum gens in Æthiopia, *v*, 197.

Scire Deum quos se dicat, *v*, 804.

Scissio regni Salomonis scissione pallii novi præfigurata, *ii*, 199. Quid apud Judæos notari, *i*, 1121.

Scoriæ varii generis metallis Jeros. Babyl. iniquitates comparatur, *iv*, 757. Reprobatorum typus, *v*, 477.

Scorpiones quomodo congregentur in unum, *v*, 234.

Scorpius Satan et ministri ejus sunt, *v*, 252. Natura, *iv*, 556. Adulatorum typus, *ibid*.

Scolia unde appellata, *v*, 354. Ejus partes, *ibid*.

Scrabones, *v*, 258.

Scribæ repudiatus a Christo quos significet, *v*, 75.

Scribæ pont. pecunias gazophylacii numerantes doctores Ecclesiæ designant, *ii*, 242.

Scribendi ars pictoriæ præfertur, *vi*, 1608. Earum comparatio, *vi*, 1605 (note). Ab Ægyptiis inventa, *ibid*. Laus, *ibid*. Genera, *ibid*. Usus laudatus, *ibid*. Instrumenta, *vi*, 1616 (note).

Serinium quid, ejusque exercitium, *vi*, 1172.

Scripturæ varios sensus admittunt, *v*, 259. A Deo inspiratæ, *ii*, 1154. Arma sunt contra hereticos, *ii*, 58. Fons omnis pietatis, *ii*, 675. Iis nec detrahendum, nec addendum, *ii*, 881. Tribus modis intelligendæ, *iv*, 683. Ad episcoporum mensas legendæ ex conc. Tolet. mandantur, ebrietas prohibetur, *vi*, 1417. Earum eminentia, *i*, 379. Obscuritatibus involutæ, nec temere legendæ, *ibid*. Quomodo legendæ, *i*, 385. Earum verba contrariania quomodo reconciliantur, *i*, 390. Sensu concordante, verba non curanda, *ibid*.

Sculptura histriata quid, *ii*, 440.

Scutum quid, *v*, 542. Ejus varia genera, *ibid*.

Scylla in mari Siculo quid, *v*, 357.

Scyphi tabernaculi cur in modum nucis fabricati, *ii*, 152. Mystice quid sign., *v*, 601.

Scythiæ origo et magnitudo, *v*, 542. Ejus divites, *ibid*.

Sebastiani (S.) et aliorum sanctorum reliquiæ miraculis clarent, *i*, 1. præf.

Sechniæ quomodo sex filii nati, cum tantum quinque numerentur, *ii*, 501.

Secreta amici non revelanda, *ii*, 965. Nec Dei in convitiis tractanda, *vi*, 1261.

Sectarii qui dicantur, *v*, 93.

Seiti lapides qui, *ii*, 107.

Securis in aquam decedens Elisæi ope natavit, *ii*, 253. Quid designet, *ii*, 254.

Securitas in bello noxia, *ii*, 1456.

Sedecias cur dictus justus Domini, *v*, 64. Malorum Ecclesiæ rectorum typus, *ii*, 274. Ejus in Deum et Dei nuntios impietas, *ii*, 553. Ejus captio,

v, 698. Jeremiæ pro se et populo suo preces postulat, v, 1076. Sponte et non vi populi compulsus Jeremiam in carcerem detruxit, v, 1078. Captus excæcatur, v, 1081, 1176.

Sedere in concilio ludentium quid, v, 953.

Seir signif., v, 361; ii, 1139; iv, 847.

Sellarum variarum interpret., v, 106.

Selmon mons, in quo Abimelech signa cum omni populo succidit, ii, 1175. Heb. consentiens, *ibid.*

Sem nominativus dicitur, v, 34. Benedictio, i, 325. Quos denotet, *ibid.* Ejus generationes, *ibid.* Ejus filii qui, ii, 281.

Semei maledictionem David æquo animo tulit, ii, 106, 108.

Semeia Neellamites qualis, v, 1082.

Semen Abrahæ quale, vi, 1163. Mulieris quid, i, 499. Diaboli, *ibid.* Illud cur fratri sine liberis morienti suscitandum præcepit Deus, ii, 942. Perplexæ questionis de Joseph ob fratris semen suscitatum declaratio, ii, 942 et seq.

Semerum quid et unde dicta, ii, 486.

Seminator evangelicus quis, i, 939.

Seminatio effectus, *ibid.* Quæ iustorum et Dei, v, 689-751.

Seminifui viri expiatio, ii, 403.

Senectus Davidis per frigida puellæ Abissag amplexu fovetur, ii, 23. Senium variz proprietates, ii, 124. Abissag quid signif., ii, 125. Quare honoranda, vi, 740. Venerabilis quæ, iii, 686.

Senes proprie qui, v, 736. Non decipiendi, ii, 815. Eos prudentiam, presbyteros consilium et scientiam potissimum habere decet, ii, 947. Eorum juniorumque tractandorum ratio, vi, 619, 671, 675. Quid eos deceat, vi, 676.

Sennacherib a propriis filiis obruncatur, ii, 258. Ejus in Deum Ezechiamque injuria, ii, 519.

Seon cur dictus tentatio oculorum, v, 35. Diaboli typus, ii, 719, 850 et seq.

Sensus corporis quinque explicatur, v, 142. Quando homini reddantur, ii, 370.

Separationem quando Deus fieri jubet, ii, 681.

Sephora filium circumcidens typus Ecclesiæ, ii, 26.

Septem millia virorum qui non curvaverunt genus ante Baal quos signif., v, 67.

Septem diebus cur holocausta offerri præcepta, ii, 511.

Septem gentes e terra repromissionis ejectæ, septem vitiorum capit. typum gerunt, eorumque interpretatio, ii, 867.

Septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum qui, ii, 1026.

Septem eunuchi ad Vasthi introducendam missi septiformem Spiritus sancti gratiam designant, iii, 612.

Septem discipulis cur Dominus ultimum convivium exhibuerit, iv, 156.

Septem inter et quinque panes populo dati distinctio, iv, 376. Quid sig., *ibid.*

Septembris dierum festorum descriptio copiosa, iv, 1165.

Septenarii numeri multiplices sign. mysticæ, ii, 1014. Perfectio, i, 466.

Septimarum festivitas quid et quomodo celebranda, ii, 786, 899.

Septimus dies cur sine vespera, i, 466.

Septuagesima, Sexagesima, Quinquagesima et Quadragesima unde nomen invenerunt, i, 346.

Septuaginta seniores cujus typum gerant, v, 53.

Septuaginta interpretum erronea de Abrahami morte explicatio, i, 580.

Sepulcrum allegorice corpus peccatoris intelligitur, v, 194. Unde dictum, *ibid.* Abrahæ duplex quid mystice denotet, i, 571.

Sepultura mortuorum quid sign., i, 651.

Sequester et medius Moyses Deum inter et hominem cur sit constitutus, ii, 860.

Sergii et Bacchi (SS.) translationes, vi, 1631 (note). Tumulus et ciborium, *ibid.*

Series pontificum et Nicephoro, iii, 1226, 1227.

Sermo Dei ad populum Israel decalogum legis proferens, ii, 95, 405.

Sermonis boni, orisque puri commendatio, vi, 441.

Serò conversorum conditiones cujusmodi, vi, 1503. Eorum penitentia num Deo grata, vi, 1506. Non tardandum converti ad Deum, vi, 1518.

Seron Syriæ princeps, mundanorum principum figura, iii, 1150. A Juda Machabæo interemptus, *ibid.*

Serpens Evam seducens, cur calidus dicitur, i, 486.

Serpentum varia genera et sign., v, 228 et 232. Trilingues amosi juvenescunt, de medulla spinæ hominis mortui nascuntur, *ibid.* Eorum natura, i, 897. Populi eorum morsibus puniti æneo erecto sanantur, ii, 712, 713. Mystice quid signif., *ibid.*

Servatii (S.) vita miraculosa, iv, 1144.

Servi missi tempore fructuum et occisi qui, v, 78. Servi, maxime fideles quomodo sint tractandi, ii, 1006. Frugi laus, ii, 807.

Servientes Domino nulla re terreri, v, 687-696. In sanctitate serviendum, vi, 1160.

Servitium filiorum Caath in ministerio Domini, ii, 611.

Servitus filiorum Israel in Ægypto, ii, 58. Jacob pro filiabus duabus Laban, i, 601. Quomodo septem anni visi dies breves, cum amantibus breves longi videantur, *ibid.* quid sig., v, 41. Ejus variz species, i, 786.

Servitute ex paupertate venditum non esse opprimendum, ii, 544, 545. Anno jubilei liber dimittendus est, ii, 545, 546.

Servos et ancillas Israelitæ cur ex aliis nationibus accipere jussi, *ibid.*

Servorum talenta a dominis suis accipientium mystica expositio, i, 1001, 1002.

Servum se cur qualemve apost. nominarit, vi, 635.

Servus Abrahæ ab ipso adjutus in Mesopotamiam ad quaerendum Isaac uxorem mittitur, i, 571. Mystice quid signif., i, 572.

Servus dominum diligens quis, ii, 895. Emptitius quis, v, 1086. Emptitius sex annis serviens mystice quid signif., ii, 107. Subula cur aures ei perforandæ, ii, 108, 890.

Seth interpretatur resurrectio vel positio, v, 32.

Sethim quid, ejusque natura, ii, 167.

Severissimæ animadversionis Dei in peccatores exemplum, ii, 450, 451.

Sex quæ Dominus odit, et septimum detestatur, v, 704.

Sex menses cur in computatione annorum regni Davidis excludantur, iii, 297.

Sex viri ad evertendam Hierosolymam missi sex ætates humani generis denotant, iv, 628. Unus lineis vestibus indutus, alter atramentario accinctus quid signif., *ibid.* Thau cur in fronte signare jussi, *ibid.* Hoc signo initiati a cæle reservantur, iv, 631, 632.

Siba unde nomen invenit, iii, 111.

Sihon quis mensis, ii, 662.

*Sibi credentium merces quæ, iii, 1136.

Sibyllarum enumeratio, et origo, v, 420. Erythrææ de Christo vaticinium, *ibid.*

Sicera et vinum sempiternam consolationem signif., v, 780.

Sichinitæ exprobrant Abimelecho parricidium fratrum, ii, 1175.

Sicilia etymologia, et descriptio, v, 387. Cur Trinacria vocata, *ibid.* Ejus fertilitas, *ibid.*

Siclus quid, ii, 288.

Sidon a copia piscium denominata, v, 579. Ejus extractores qui, *ibid.*

Sidoniorum afflictio, iv, 193.

Signa cælestia venerari prohibentur, v, 877. Magorum cujusmodi, vi, 722. A prodigiis differunt, et quomodo, v, 1599.

Signorum diversorum species, i, 385. Quædam ignota, *ibid.* Quædam translata, i, 586. Alia ambigua, *ibid.*

Signorum bellicorum usus, v, 535.

Signum in manu quid sign., ii, 60.

Silo urbs in tribu Ephraim, ibique arca Domini a tempore Josue ad Samuelem, ii, 11.

Simæon senior infantem vlnis suscipiens quid significet, vi, 1164. Ejus etymon et signif. myst., v, 45.

Simiarum quinque genera et signific., v, 225.

Similam offerens S. Ecclesiæ figuram habet, ii, 257.

Similitudinem inter et imaginem discretio, ii, 856. Non esse erigendam, *ibid.*, ii, 857, 858. Quomodo ab æqualitate differat, iv, 787. Utraque Deo contra quosdam hæret assertur, *ibid.*

Simon, amas me? num dubitantis fuerit? ii, 377, 378.

Simplici corde ad Deum accedendum, ii, 770, 771.

Simul qua ratione a Deo omnia creata dicantur, ii, 880.

Simulacrorum usus unde exstiterit, v, 446.

Sina mons Judæorum Synagogam figurat, v, 360; ii, 1140.

Sine me, quomodo interpretandum, ii, 227.

Sion vertitur speculatio, v, 360, 379. Typum apte gerit Eccl., *ibid.*

Sior quid, v, 324.

Sisara dux exercitus Jabin Chananaei, ejus potentia, ii, 1152. Hebraice visio equi, typus impiorum et hominum animalium, ii, 1153; v, 56. A Jael astu occiditur, *ibid.* Clavus per os ejus adductus cujus rei typus, *ibid.*

Situs et habitus humani corporis quid denotet, v, 178.

Situla unde dicta, v, 600, 601.

Sobal literal. et figural. quid sign., ii, 286.

Sobrietatis commendatio, ii, 989.

Gula vituperatio, *ibid.*

Societas pravorum vitanda, iv, 557.

Socrus Petri fecitantes, et a Domino curata Synagogam Judæorum eximit, i, 860, v, 75.

Sodoma et Gomorra ob nefanda flagitia in solitudinem redactæ; solus

- Lot sapientia comite effugit, *ii*, 717. Eius interp., *v*, 380, 688. Incendium, *ibid.* Collatione Hierusalem iustificata cur dicitur, *v*, 829, 885, 1235. Eius peccata quæ, *iv*, 455, 454. Earum terra paradiso similis, *i*, 536.
- Sol et luna luminaria cur magna dicta, *i*, 455. Quomodo signa temporum, dierum et annorum, *ibid.* Utriusque defectus unde, *iv*, 79.
- Sol, quid significet, *v*, 287.
- Sol prædicatorum verbi Dei typum tenet et cur, *v*, 825. Uno die immutus hæsit, *ii*, 1091. Summ ob incolomitatem Ezechiae cursum mutans, superstitiose a quibusdam pro Deo coli ceptus est, *ii*, 261.
- Solarii cum ministeriis divinis collatio, *v*, 391.
- Solemnitates feriarum et sabbati, *ii*, 501. Paschatis, *ibid.* Cur non decima quarta, sed prima azyorum die celebratum, *ibid.* Eius celebrandi ratio, *ibid.* Solemnitates etiam primitiarum, hebdomadarum et messis describuntur, *ii*, 505. Tubarum, *ii*, 509. Christi typus, *ibid.*
- Solidorum aureorum primus usus, *v*, 833.
- Solii eburnei descriptio litter. et mystica, *ii*, 463. Dei quod, *v*, 1000.
- Solitudinis utilitas, et turbarum damna, *ii*, 887.
- Sollicitudo bifariam interpretatur, *v*, 716.
- Solum quid, *v*, 366. Paternum omnibus charum, *v*, 868.
- Solurius uale cognominatus, *v*, 563.
- Solus requirendus, qui solus peccatum non fecit, *ii*, 777.
- Somnia Josephi fratribus narrans odio habetur, *ii*, 623. Mystice quid signif., *ib.*, 630.
- Somni nocturni peccatum et expiatio, *ii*, 931.
- Somnium exponere quibus conveniat, *v*, 986.
- Somnus dulcis quis, *v*, 1059. Vitandus, *v*, 744.
- Sophar litteralis et alleg. interp., *ii*, 278.
- Sophistice loquentes odibiles Deo, *ii*, 1028. Varia eorum genera, *ibid.*
- Sophonias quare dicitur speculum, *v*, 69.
- Sopor Adamo immissus quid signif., *i*, 481. Domino qui tribuatur, *ii*, 50.
- Sorex antiquis Saurix dict., *v*, 225.
- Sorte sua cuique bene utendum, *ii*, 536. Eius missio in Vet. et Novo Test. cuiusmodi, *iv*, 1063.
- Sortes a Domino temperari, *v*, 736.
- Spectaculum quid, *v*, 535.
- Spectrorum variae species, *v*, 453.
- Specula quid sit, *ii*, 1188. Mystice superbia, *ibid.* Eam sibi statuere quid, *v*, 1038.
- Speculator proprie quis, *iv*, 575, 576.
- Specus litter. et mystice quid sig., *v*, 373.
- Spelunca duritiem peccatorum denotat, *v*, 575.
- Spem ponens in hominem maledictus, *v*, 946.
- Spina peccatores designant, *v*, 256. In manibus temulentii crescentes quid, *ii*, 168; *v*, 765.
- Spinosa terra quæ, *v*, 750.
- Spirituali gladio qua ratione Christianis contra vitia sit depugnandum, *ii*, 769.
- Spiritum suum sequentes facile impingunt, *iv*, 650, 651.
- Spiritualis in afflictione ad Deum clamat, *ii*, 1133.
- Spiritus sanctus unde procedat, et quæ nomina sortiatur, *v*, 25. Per Ausirum designatur, *v*, 273. Omni actui peccato carenti adsit, *ii*, 715. Eius gratia destituti nihil possumus, *ii*, 660. Eius sanctificationis mens hæreticorum incapax, *i*, 816. In apostolis cur per ignem, in Christo vero columbam apparuerit, *i*, 777. Variæ ejus operationes, *ibid.* Cur hominem deserat, *v*, 1545. Num ex operibus legis sit, an ex auditu, *vi*, 285. Eum cur Dominus noster semel in terris consensit, et semel in caelis prædens dederit, *ibid.*
- Spiritus significatio multiplex, *v*, 141, 142; *vi*, 1056. Ab anima quomodo differat, *v*, 141-143. In creatione num di super aquas delatus, super terram, diluvio finito, rursus est in actus, *i*, 319. Domini in quibus requiescat, *ii*, 658. Domini, qui a Samsone discescit, quis et qualis, *ii*, 1189. Domini exagitant Saulem qua ratione malus dicendus, *ii*, 50. Quid sig., *v*, 685. Anima simul complens quomodo mobilis et stabilis sit, *iv*, 523, 524.
- Spiritus in vindictam creati qui, *ii*, 1045.
- Spiritus principales qui, eorumque effectus, *v*, 880-885.
- Spiritu Moysi turbato, Deus illius onus in septuaginta seniores partitur, qui omnes prophetabant, *ii*, 657. Quomodo Deus iis de spiritu Moysi dederit, *ibid.*
- Spolia Israelitæ ab Ægyptiis auferunt, *ii*, 22.
- Spontanæum sacrificium quod, *ii*, 315. Quando de eo liceat comederet, *ibid.*
- Spontanæum principum sacrificium quale, *iv*, 1045. Dona quæ hæredibus suis largiantur, *ibid.*
- Sponsori ut fidem datam liberet laborandum, *v*, 702.
- Sponsus sanguinum quis, *ii*, 26.
- Sportarum dominica fragmenta continentium signif. mystica, *i*, 985.
- Spungia quæ animal, et quid sign. myst., *v*, 258.
- Stadium statutor Hercules, *v*, 412. Stagni natura et explicatio, *v*, 516, 317. Geneareth quod, *v*, 478.
- Stare et sedere in homin. quomodo differant, *v*, 178. Item currere, jacere, etc., *ibid.*
- Statæra quid signif., *v*, 485. Dolosa quæ, *v*, 746-746.
- Statio quid sign., *v*, 372.
- Stella Jacob, stella quæ magis in Oriente apparuit, *ii*, 757.
- Stellæ signa temporum, *v*, 435. Quomodo a sideribus et astris differant, quidque sign., *v*, 272. Variæ notiones, *vi*, 1052. Futuram aeris qualitatem, et vigiliis noctis indicant, *i*, 435.
- Stercora comedere, et urinam bibere quid, *ii*, 254.
- Sterilitas cur Annæ sanctisque viris et mulieribus inmissa a Deo, *ii*, 11. Agrorum unde, *v*, 981.
- Stigmata corpori non imprimenda, *ii*, 458.
- Stillicidii significatio, *v*, 526.
- Stimulus carnis cur apostolo datus, *vi*, 234.
- Stolæ signif. varias vide, *vi*, 1060.
- Stomachus ostium est ventri, *v*, 175. Signif. in Scriptura, *ibid.*
- Storax quid signif., *ii*, 935.
- Strabus Raham in schola Fuld. successor quis et quantus. Prosa et carm. plura scripsit, *i*, 86.
- Struthio hypocritas sinag. et hæret. figurat, *v*, 246, 1249. Quomodo Deum glorificet, *v*, 246. Eius erga filios induratio, *v*, 1249.
- Studium ecclesiasticorum est sapientiam patriarcharum et prophetarum, etc., speculari, *ii*, 1058. Cor suum tradunt ad vigilandum, et sine intermissione vineam Christi propagare laborant, *ii*, 1058. Deus illis adiutor, *ibid.* Eorum fructus, *ibid.*
- Stulti mutabilitas, *ii*, 963, 1000. Quomodo lis ad interrogata respondendum, *v*, 764. Eorum diversæ species, *vi*, 41.
- Stultiloqui detestatio, *vi*, 447, 645.
- Stultus quis, *v*, 714, 728, 736. Cur sapientiam non inveniat, *v*, 727, 747. A fenestra respiciens in domum hæreticorum, *ii*, 908.
- S. Sturmus primus abbas Fuldens., *i*, 75, 86.
- Subditis concedenda multa, ut obedientia illorum promptior sit, nec oneri succumbant, *ii*, 46.
- Subsannantes patri qui dicendi, *v*, 776.
- Subsannatio et risus Dei qualis futurus, *v*, 685.
- Substantia num aliqua secundum definitionem Marcion. et Valent. sit inimica Deo, *ii*, 626. Dei investigare curiose nemini fas esse, *ii*, 414, 415.
- Suburbanorum interp. litter. et typica, *i*, 104.
- Successione non semper ad gubernacula ascendendum exemplo Moysis demonstratur, *ii*, 778. Et Domini Dei, *ii*, 903.
- Soillus cum aspide pugnat, *v*, 225.
- Sulphuris vis, *v*, 457. Eius quatuor genera, *v*, 458. Myst. carnalia desideria denotat, *ibid.* Solom. et Gomor. consumens myst. quid sign., *i*, 518.
- Summus sacerdos quomodo a funere patris prohibitus dicatur, cum huic in officio successerit, *ii*, 478.
- Sunamitis filius mortuus genus human. refert, *v*, 67.
- Super pectus cur serpens gradiatur, *i*, 495.
- Superbia humilitate Christi premittitur, *v*, 1150, 1151. Eam mortales vix fugiunt, *ii*, 45. Rarius vero illi, qui aliis præsumunt, aut excellunt, *ibid.* Quomodo fugienda, *ibid.* Gravitas ejus et detestatio, *ii*, 827; *iv*, 110, 689; *vi*, 1240, 1581. Remedium contra eam, *vi*, 1582. Natura et origo, *vi*, 1531. Duo ejus genera, *ibid.* Deo exosa, *ibid.* Ei magis quam calliditas serpentis primorum parentum lapsus ascribendus, *i*, 486, 487. Eorum tentatio in quem finem permissa, *ibid.* Serpens hic qualis fuerit, *ibid.* Variis modis parentes nostros tentavit, *ibid.* Quomodo a propheta appellatur radix omnium malorum, cum hoc ab apostolo cupiditati tribuatur, *ii*, 829. Utriusque effectus varii, *ii*, 851-854.
- Superbium interitus, *ii*, 1140. Quomodo sint rogandi, *v*, 723. Consolium eorum periculosum, *ii*, 849.
- Superhumeralis quid, ejusque usus, *ii*, 192, 193. Cur primo præceptum, *i*, 506.
- Superiores et prælati et bene vivere, et subditos corrigere debent, *ii*, 21. Eorum peccata in Deum graviora quam populi, et majore penitentia eluenda, *ibid.*
- Superstitio unde dicta, *v*, 95.
- Superstitionum magicarum detestatio, *iv*, 80.
- Supplicia petentium tribulationes, *ii*, 617.
- Surdi quos signif., *v*, 75.
- Surgeundum quomodo cum Christo, *iv*, 141.
- Sus. Vide Porcus.
- Susanna figura Ecclesie dicitur gratia ejus vel illa, *v*, 66. Eius integritas, *iv*, 1161.
- Suspensus ex patibulo, et unde an-

ferendus ut sepeliatur, unusquisque baptizati typum tenet, n. 918.

Susurro et bilingues quos, n. 794.

Sutores unde dicti, v. 525.

Syllaba quid sit, v. 617-654. Plura de junctura product. et corrept. syllabar., *ibid.*

Symbolum quando, quemque in finem ab apostolis compositum, v. 90; n. 1224. Ejus integra explanatio, iv, 27; vi, 1224. Quid contineat et quotuplex, v. 156, 746.

Symphorosae filiorumque ejus tortura, iv, 1157.

Synagoga etymon, ab Ecclesia distinctio notioque mystica, v. 90; n. 700, 762. Concupia est, et Antichristo credet, qui ex ea nascetur, n. 1171. Deserta et sterilis est, queriturque de clade sua, n. 1205. Sanare neminem potest, n. 1216. Prior tempore Ecclesia, non vero gratia, *ibid.*

Syria unde dicta, ejusque situs et longitudo, v. 359. Ejus interp. mystica, *ibid.* Ejus provincia, *ibid.* Ingenitus et inexplabilis negotiationis ardor, iv, 776.

T

Tabernaculum tangens, cum in Levitico sanctificari dicitur, quomodo alibi alienigena tangens moriturus sit, n. 606. Unde formatum, v. 408. Ejus mystica interpret., *ibid.* Dei sancti quod, n. 615, 616. Omnes ejus partes illis aptantur, *ibid.* Mosaii forma ac constructio, n. 138, 159. Ejus mensura, *ibid.* S. Ecclesiae typus, *ibid.* Ejus colorum varietas, *ibid.* Quando extructum, n. 245. Varias sign., v. 1062.

Tabernae unde dictae, v. 588.

Tabulae testamenti car manu Dei scriptae. Fractio et restauratio Veteris et Novi Testamenti typus, n. 872.

Tabulata quid, eorumque usus et praeceptio, n. 146. Cur cedrina fuerint, n. 149.

Tacendum ubi fructus verba non consequitur, n. 995.

Taciturnitatis encomium, n. 895. Ejus species, iv, 574.

Tactus dolore quomodo Deus dicitur, i, 515.

Tædium impiorum duplex, n. 722.

Talpa matorum hominum figura, v. 228.

Tanatos a morte serpentum dicta et cur, v. 564.

Tangit cur Christus a Maria noluerit, iv, 462.

Taprobanæ insulae fertilitas, latit. et amoenitas, v. 555.

Tardandum non in conversione ad Deum, iv, 104.

Tartarus unde dictus, v. 574.

Tauri nomen et mysteria, v. 207.

Tauri scarabæi, v. 256.

Tebeth mensis quis, n. 649.

Temere nihil attentandum, i, 554.

Temerarium iudicium cum Paulus prohibuit, num eodem usus ad Philip., vi, 1365.

Temperantiæ ejusque partium copiosa descriptio, vi, 1255. Ejus effectus, n. 256, 257.

Tempestas. Vide Torbo.

Templi Salomonis constitutio et proportio, n. 142, 424. Ejus trabium longitudo, n. 144. Quo capium quotque builtum annis, n. 165, 424.

Templum unde dictum, v. 592. Mystice quid denotet, *ibid.* Domini verum quod, v. 838. Materialis et mystici destructio, v. 1006. Salomonis stipantium resque sacras administrantium in diversis sortis et officia distributio, n. 240.

Temporalia non nimis studiose cumulanda, n. 840. Neque in illis fidendum et gloriamdum, *ibid.*

Temporum descriptio et significatio, v. 285. Eorum vicissitudines, v. 301. Num ante mundum fuerint, n. 434. Diligens eorum habenda ratio, n. 787. Tenebrarum significatio, v. 294. Locutus, i, 448. Num ante lucem creatas, i, 445. Iis inclusi qui, n. 751. In die mystice quid signif. Exteriores quas, i, 559.

Tentatio, vi, 1591. Christi in deserto qualis, i, 780. Ejus duplex oratio, v. 1107, 1147. Eam quomodo apost. in sua carne Galatas non sprevisse commemorat, vi, 555. Justorum finis, n. 651.

Tentasse Deus quomodo Abraham dicitur, cum secundum alios neminem tentet, i, 566.

Tentorium quid, v. 123. Eccl. figura, *ibid.*

Tepidorum miseria et incommoda, vi, 550.

Terebinthi genera quot, n. 958. Ecclesiam figurat, *ibid.*

Termini patrum non transgrediendi, v. 748.

Ternarius numerus SS. Trinit. significat, n. 162. Trecenti milites Gedeonis eos significant qui Christi crucem tollunt, *ibid.*, 1163.

Terra nil noxium protulit ante lapsum Adæ, i, 462. A terendo dicta, i, 431. Mystice hominum terrenorum corda signif., v. 829. Tribulationis quæ, vi, 1108. Pro aqua sumitur, *ibid.* Serotina quæ, v. 822. Item lacte et melle fluens, v. 890. Tribulationis quæ, v. 1093. Sancta, impios habens habitatores quæ, n. 669, 670. Eidem ob Adami prævaricationem maledicta, i, 497.

Terrena sepe dantur ut affectus ad cælestia excitetur, n. 21. Quomodo sancti ea deserant, v. 770.

Terrenarum cura qualis spiritualibus incumbat, vi, 85.

Tertio die carnes sacrificiorum comedere vitæ, n. 314.

Thessalia unde dicta, v. 349.

Testamenta quot, n. 314.

Testamentum inter Deum et hominem positum litteraliter et mystice exponitur, i, 524. Veteris librorum accurata enumeratio, i, 564. Item Novi, i, 365. Singularum auctores, *ibid.* Interpretes, i, 365. Deum inter et filios Israel quod, n. 220, 221. A quibus longe sit, n. 870. Confirmatum super caput Jacob quid denotet, iv, 1086. Novum quomodo linendum, iv, 907. Beneficia nobis in eodem exhibita, *ibid.*

Testimonis Scripturæ quomodo hæretici nentur, iv, 822.

Testimoniorum Christi diversa genera, iv, 175.

Testium requisita, v. 546, 547. Audiendorum ratio, n. 909. Falsorum pœna, ex conc. Arelat., vi, 1411; n. 909; v. 740.

Textus de venundatione terre mendosus, n. 555, 556. De Judith origine, n. 558. Lyrani de hac non improbabili, *ibid.*

Thabor interp. lumen veniens, v. 562. Typus Christi, *ibid.*; n. 58. Varias sign. vid., v. 1102.

Thalami vocabulum per oraculum introductum, v. 590. Typus B. Virg., *ibid.* Templum ambientis descriptio, iv, 901, 902.

Thamar quomodo typus Ecclesiae, v. 49. Vide *ibid.* histor. Thamar, n. 1220. Judæorum typus, n. 289.

Thecua quid, v. 847.

Theman quid, et ubi sita, n. 287; vi, 1115.

Theoriae encomium, v. 1228.

Therma quid, v. 588.

Theristrum quid, i, 574.

Thesaurus in agro absconditus quid, v. 411, 1088. Domini thes. Ecclesia, v. 1149. Defossus, ut et sapientia abscondita nulli prodest, n. 901 et 1059.

Thiarae inventrix Semiram. Assyri. regina, v. 579.

Thessalouicensis. cur apost. epistolam miserit, vi, 540, 541. Timotheus ad eos consulendus mittitur, vi, 549.

Thiarae sive mitræ usus, n. 202, 203. Qualiter fuerit facta, *ibid.*

Thile a sole dicta et quare, v. 551.

Thofeth infernum designat, n. 267, 515.

Thola iudex succedit Abimelecho, viginti tribus an. iudicat Israel, n. 1173.

Thracia unde nomen sortita, v. 548. Ejus situs et latitudo, *ibid.*

Thronus eburneus leonibus cinctus Ecclesiam denotat, n. 195, 477.

Thuris descriptio, n. 954, 955.

Thimiana orationis vim denotat, n. 211. Mane et vespere incendere quid sign., n. 241. Ejus compositio, *ibid.*, 219.

Tigris figura diaboli, v. 219. Fluvius, v. 549.

Timent Deum nil arduum, n. 767.

Timor penæ alius, alius Domini dicitur, n. 41. Domini multas secum affert virtutes, n. 767. Ejus diversæ species, *ibid.* Sine eo nihil possumus, n. 168. Peccatum expellit, n. 770. Duplex, v. 679; iv, 99. Incipientium Deo gratior quam dilectio perfectorum, v. 845.

Timotheus typum tenet haret. et quomodo, n. 1242. A Juda superatur, *ibid.* Quomodo a duce Judæ dicitur vivus dimissus, cum antea in Gazare præsidio mortuus perhibetur, n. 1248.

Tinea quorum tyam gerant, v. 256.

Tintinnabula et mala punica cur sacerdotis vestibus imposita, n. 202.

Titan quam immane portentum, v. 196.

Titus Vespasiani filii bonitas, vi, 375.

Titus aper singularis, v. 207.

Titulorum et idolorum erectio graviter inhibetur, n. 550.

Tobias priscae legis cur imaginem gerat, v. 66. Ejus in mortuis tumulandi pietas, n. 812. Junior imago Christi, v. 66.

Toga usus apud Romanos, v. 575.

Tonitruum unde dictum et quid denotet, v. 277. Incarnati Dei typus, n. 1075.

Topazii lap. natura, et typ. interpret., v. 465.

Torris et titio quid signific., v. 281.

Torcularis signif. variæ, v. 406, 1193.

Tormenta aliorum remedia sunt aliorum, v. 826.

Torrentum varia nomina et significationes, v. 522, 523.

Trabis et ligni discrimen, v. 565.

Tradere quomodo Deus hominem dicitur, v. 1298.

Traditio Christi cur, et a quibus facta, vi, 280.

Traditiones et doctrinæ majus et parentibus traditæ firmiter esse standum, vi, 1156.

Transfigurationem Domineam sex finitis diebus qui dicit Matthæus, cum Lucas et Marcus eoc commemovent, i, 996. Moyses et Elias cum in eadem apparuerint, i, 997. Ejus splendor, vi, 1519.

Transitus Christi qualis, *ii*, 251.
 Translatam inter et propriam locutionem distinctio ei nota, *i*, 590.
 Tres homini hostes fortissimi, *i*, 491.
 Tres menses gaudii cum Judith celebrati, tres virtutes theologicas notant, *iii*, 588.
 Tres viri aquam de Bethleem afferentes qui, *iii*, 117. Mystice quid denotent, *ibid.*
 Tres viri in fornace Babyl. electos representant, *vi*, 1152.
 Tres viduorum species odibiles, *iii*, 925, 946.
 Tria maxime necessaria, *v*, 252.
 Tria principia omnium, *i*, 443.
 Tria sata angelis apposita trium florum Noe typus, *i*, 551.
 Tria festa præcipua quæ, eorumque observatio, *ii*, 127, 128.
 Tria insaturabilia quæ, *v*, 776.
 Tria difficillima quæ, *v*, 776.
 Tria bene gradientia, et quartum feliciter incedens quid, *v*, 778.
 Tria quæ Domino placent, et tria quæ odit, *iii*, 945.
 Tria timenda quæ, *iii*, 933.
 Tria in mundo omnia quæ, *vi*, 143.
 Tribulatio nunc sit indifferens, *v*, 1571. Deum invocare docet, *ii*, 1126.
 Tribus literalis et mysticus sensus, *v*, 452.
 Tribus Levi, cur aliis numeratis non numeretur, sed super tabernaculum constituitur, *iii*, 599. Mystice quos significat, *ibid.*, 600.
 Tribus sex in monte Geracim benedicentes populo eorum, qui non metu puniæ, sed celestis promissionis amore succensu veniunt ad salutem; in Ebal vero maledicentes, eorum qui formidæ pœnæ boam operantur typum tenent, *iii*, 948, 949.
 Tribus Jacob Ecclesiæ statum denotat, *iii*, 1018.
 Tribus regibus exceptis omnes reges Israel peccaverunt, *iii*, 1007.
 Tribunal diversarum virtutes et significationes mysticæ, *ii*, 587, 599. Qui in iis clauerint, *ibid.*
 Tribunal myst. potentiam divinæ majest. sign., *v*, 392.
 Tricesimo anno Hebræorum sacerdotes initiabatur sacris, *iv*, 499.
 Triclinium quid, *v*, 390. Typus SS. Trin., *ibid.*
 Trīginta dies spoliū Assyriorum collectorum curriculum vitæ humanæ denotant, *iii*, 580.
 Trīne orationis Domini in passione causa, *i*, 1115.
 Trīuitas (SS.) unde dicta, quidque sit, *iv*, 26. Ejus fidei qui habent, strenui sunt milites contra Ecclesiæ hostes, *iii*, 40. Ternario sæpe numero exprimitur, *iv*, 903. Totā in creatione mundi cooperata est, *iii*, 447.
 Tristitia cur Deus semper primo, deinde hilariora promittit, *v*, 806, 1025.
 Tristitia Dei qualis, *i*, 1113. Spir. s., *ibid.*, *vi*, 441.
 Tristitiæ incommodum, *iii*, 985; *vi*, 1250. Quæ periculosissima, *ibid.* Licita, et necessaria quæ, *ibid.* Ejus natura et origo, *vi*, 1362-1364. Sectatores suos ut vexet, *ibid.* Ejus indicia, *ibid.* Insuperatio, *ibid.* Remedium contra eam, *ibid.* Duplicis generis et quæ, *vi*, 1377.
 Triticum seminantes et spinas metentes qui, *v*, 901.
 Trium portarum in quatuor plagis notio mystica, *iv*, 934.
 Trium, triumphaliumque honorum descriptio, *v*, 534. Quibus triumphare licuerit, *ibid.*

Truncus debilitatem et inertiam signat, *v*, 161.
 Tryphon Asiæ dux superborum hæreticorum figura, *iii*, 1199. Jonathan dolo circumvenit, *ibid.*
 Tuba Evangelicæ prædicationis ad hostes fugandos prævalet armis et clypeis, *iii*, 577.
 Tubarum clangor solis Aaronis filiis commissus quid denotet, *iii*, 631. Earum usus, *iii*, 649. Cur argenteæ, *ibid.*
 Tubilcain bellicæ rei expertissimus, *i*, 508.
 Tugurii notio, *v*, 400.
 Tumoris quatuor species, *iv*, 446.
 Tumulus archiep. Mogunt. in S. Albani, *vi*, 1670, notæ. Item Otgarli et Rabani, *ibid.*
 Tunicæ Josepho a patre facta qualis fuerit, *i*, 622. Myst. quid, *ibid.*
 Tunicas duas habere cum Christus prohibeat, nunc pluribus indutus delinquit, *ii*, 225, 226. Sacerdotibus præcepta, *v*, 584.
 Turbo tribulationem significat, *v*, 283.
 Turpitudines et errores gentium populo Dei studiose esse devitandos, *ii*, 442, 445.
 Turris mysticæ B. Virg. typus, *v*, 584. Babylonice litteræ, et mystica descriptio, *i*, 550.
 Turtur figura corporis Christi, *v*, 244. Et alior., *ibid.*, *ii*, 255.
 Typi varii apostolorum, *v*, 70 et 71.
 Tyrannorum notio, *v*, 446.
 Tyrorum et Sidonum hospitalitas et benevolentia, *i*, 914.
 Tyrus ob exaltationem contritionum Jerusalem, per Nabuchod. vastatur, *iv*, 764. Ubi sita, *iv*, 767. Juniores ejus electi, senioribus reprobis, Ecclesiam et synagogam denotant, *iv*, 775. Ejus nautæ et gubernatores Ecclesiæ præsulibus comparantur, *iv*, 782, 783. Hæretici, *ibid.* Ab Ezech. planguntur, *iv*, 786.
 U
 Ubra fortiter premere quid sign., *v*, 779.
 Ultio electorum de reprobis, *v*, 742.
 Ulna quid sign., *v*, 247.
 Umbilicus et ossa quid denotent, *v*, 673.
 Umbra, vide tenebræ.
 Unanimitatis commendatio, *v*, 1494.
 Uctionis charismatis usus, *i*, 512; *vi*, 1176.
 Unguenti optimi confectio ad consecrandum tabernaculum et ejus vasa, *ii*, 218. Ejus effectus, *ibid.*
 Ungula finem rei significat, *v*, 154.
 Ungulae et guttæ sign., *iii*, 934.
 Unicornis quid, *ii*, 741. Christi typus, *ii*, 753, 998; *v*, 221.
 Unus justus toti mundo prævalet, *ii*, 773.
 Unus sensatus patriam inhabitans Cathol., tres impij desertiores hæret. exprimit, *iii*, 867.
 Uppa peccatorum figura, *v*, 252.
 Urbs Domini Ecclesiæ, undeque constet, *v*, 685. Fortitudinis quæ, *v*, 1201.
 Urbes quadrigarum quæ dicantur, *iii*, 416. Earum typus, *iii*, 417, 418.
 Uri et scandalizari cur apost. se commemorarit, *vi*, 229.
 Urias quid significet, *v*, 58.
 Ursa, in cujus ore tres erant ordines, mystice quid sign., *v*, 842.
 Ursus quale animal, *v*, 235. Signat diabolum, et Vespasian., et Titum imp., *ibid.*
 Usque dum quomodo interpret., *iii*, 626.
 Usura in quo consistat, *iv*, 709. Tempore Jubilæi in recuperatione

venditiæ possessionis fuit illicita, *ii*, 543, 544.
 Uter corporis mortalis typus, *v*, 581.
 Uva acerba dentes obstupefaciens quæ, *v*, 1042, 1222; *iv*, 702.
 Uxor Job quos significet, *v*, 50. Lot typus gratiam Dei respicientium, *v*, 56. In columam salis versa quos denotet, *i*, 1558; *ii*, 717. Eam ducere cur Jeremias tempore captivitatis prohibeatur, *v*, 936. Eam Deus quomodo amandam alias, alias odio habendam esse dixerit, *i*, 813. Qualem sacerdotes ducere possint, *ii*, 475-477. Alterius viri pudenda attingenti manus abscidenda, *ii*, 494. Ejus vota sub viro an absolute sint irrita, *ii*, 791. Cujusdam ob adulterium suspectæ, et sacerdoti propositione pulchra significatio mystica, *ii*, 620, 928. Ea qua ratione atendum, *v*, 1016. Qualis ducenda, *v*, 1017.

V

Vaccæ signific. varæ, *v*, 208; *vi*, 1071. Rufa extracasta immolanda apte incarnat. Dominicam representat, *ii*, 703. Ex vaccæ cinere fiebat aqua expiationis, qua variæ immunditiæ abluebantur, *ii*, 703, 704. Ejus cineres colligens quis, *ibid.* Tactu mortui immunus effectus, hac aqua purificabatur, *ii*, 708. Ejus sanguis cur immolatus, *ii*, 1119.
 Vaccæ duæ fetæ a Philistæis ad arcam advehendam curri junguntur, *iii*, 50.
 Vacuos coram Deo nos apparere fructibus bonorum operum non convenit, *ii*, 1013.
 Væ minantis vox, grande quid denotat, *iv*, 560; *v*, 735.
 Vallem ambulando gyrate quid, *iii*, 875.
 Vallis Salinarum quid, *iii*, 245, 507.
 Vallium sign., *v*, 365. Mystice homines contrito et humili corde sign., *ibid.* Item hæret. gehennam, *ibid.*
 Vani, qui ex creaturis Creatorem non agnoscunt, et ex opere artificem, *iii*, 731.
 Vanitas somniorum a spiritibus immissa sæpe hominibus illudit, *ii*, 1005. Divinationum, augurij, et mendacii, *ibid.*, et *vi*, 1006.
 Varronis laus, *iv*, 402. Ejus de novem musis relatio, *ibid.*
 Vas electionis cur D. Paulus dictus. Varias ejus sign., vide *vi*, 1086.
 Vasa figuli ut flamma, sic justis tentatione probantur, *iii*, 964. Iræ Domini quæ, *v*, 1149. Sacrorum interpretationes litterales et mysticæ, *v*, 589-700; *iii*, 503.
 Vascho fons, *v*, 317.
 Vasthi regniæ plebis Judaicæ typus, *iii*, 642.
 Vates idem quod propheta quasi præfatos cur dicti videntes, *v*, 66, 92.
 Vectes SS. doctorum typum tenent, *v*, 609. Item peccatorum, *ibid.*, et *ii*, 185.
 Vehiculorum diversa vocabula, *v*, 251.
 Veli sanctuarium et sanctum sanctorum dividens descriptio, *ii*, 174, 178.
 Velites qui, et eorum modus pugandi, *v*, 430.
 Velocitas in omni opere laudabilis, *iii*, 990.
 Vellus Gedeonis nunc sicum, nunc humectum cuius rei typus, *ii*, 1159.
 Velum cherubim cur hyacintho, purpura, etc., textum, *iii*, 159, 160. Quid denotet, *ibid.* Unde dictum, *v*, 836.
 Venantii (S.) corpus, et S. ciueres SS. Urbani et Quirini prope Fuldam in ecclesia S. Joannis Bapt. conduntur,

Ejus miraculosa vita, iv, 1174.

Venatoris nomen quibus conveniat, v, 226, 939.

Venatio, aleæque in sanctis diebus illicitæ, iv, 24.

Venas divini susurri furtim audire quid signif., vi, 127.

Venditum et ementum proprietates, iv, 612.

Venenum unde dictum, v, 232.

Ventilabrum extremi iudicii typus, v, 611.

Ventorum varia venera, et signif., v, 281, 282; v, 1073.

Ventri loqui, et incantatores non audiendi, ii, 742 et 906.

Ventris et uteri vocabulum mentem in S. Scriptura denotat, v, 1196. Quomodo differant, v, 168, 169. Pro mente ponuntur, v, 838; vi, 1074.

Verba quæ loquebatur Moyses quando elevaretur, vel deponeretur arca, ii, 634. Quandoque armis prevalent, ii, 725, 726. Et oratione, ii, 795. Sapientis, aquæ similia, v, 738. Justificant, et damnant, iii, 676. Eorum copia intelligenti inopia, iii, 485.

Verbi Dei suavitatis, ii, 1154, 1155.

Pro præcepto et passione quandoque capitur, *ibid.*, 1150. Vitia frenat, cum concupiscentiis, ii, 1137. Quibus causa ruinæ et salutis, *ibid.* Ejus auditores reges, *ibid.* Ejus vis, *ibid.*, v, 774. Id negligentium poena, v, 993.

Verbositas coram presbyteris vitiosa, iii, 805. Hæreticis communis, iii, 824.

Verbum nequam quid, iii, 890. Bonum a Domino pronissum Filium denotat, v, 1063.

Veredarii litteras per omnes provincias missas, annulo regio obsignatas, juxta omnes linguas scriptas deferentes prædicatores verbi divini expriment, ii, 662. Pro Judeis stantes Servatoris nostri typum gerunt, iii, 665, 664.

Veri Christiani qui, et quibus contra hostes suos Christus utatur, ii, 1164.

Veritatis non verbis studendum, ii, 650, 651. Ei non contradicendum, iii, 789. In Christo quæ, v, 1479. Extra eum qualis, v, 1480. Num aliqua sine pietate sit, vi, 657.

Veritas connexionum unde primum existerit, vi, 142.

Vermis typus est Christi, v, 233.

Item memoria peccatoris, *ibid.* Origo et varia genera, *ibid.*

Versio manus Dei qualis, v, 1213.

Inter emissionem et extensionem manus discrimen, iv, 681.

Versipellis diabolus proprie denotat, v, 728.

Vervex a viribus dictus, v, 202.

Vespe quid figurent, v, 236.

Vespasianus aper interp., v, 207.

Vespera et mane quid, i, 455. Variæ signif., v, 275.

Vesperationis pennæ pro pedibus utentes quos expriment, v, 245; ii, 557 et 887.

Vestibulum mystice pulchre signif. fidem, v, 397.

Vestimenta Israelitarum quadraginta annorum spatio non attrita, nec calcemata vetustate consumpta, ii, 962.

Ex lino et lana mystice quid significant, ii, 926.

Vestis poderis totum habens orbem terrarum quid, ii, 758. Candida baptizato data mystice quid signif., vi, 515.

Vestitus et honor neminem efferre debet, iii, 859.

Vestium sacerdotalium usus, et signif., v, 391. Earum octo genera et notiones, v, 568. Variarum varia vo-

cabula et origines, v, 569. Antiquissima quæ, *ibid.* Variarum usus, iv, 672. Earum scissio quid figurat, alleg. notion., v, 47. Sanctæ Aaronis quid signif., ii, 191. Octo earum genera, *ibid.*

Vestium alterius generis aut sexus usus cor prohibeat, ii, 923.

Veterum in iudicio ferendo consuetudo, v, 788.

Vetus lex instabilitatem, Evang. stabilitatem continet, iii, 598.

Vetus sæculum num præsentis præferendum, iii, 1047.

Via quid, ejusque bifaria acceptio, v, 411. Diversarum explicatio, *ibid.*

Poeni primi lapidibus stravere, *ibid.* Alia bona, mala alia, *ibid.* Trium dierum via myst. quid notet, ii, 28.

Regalis quæ, quoque modo ea incedendum, ii, 720, 721. Laica quæ, iii, 59.

Aquilæ, colubri, et navis, v, 776.

Recta Christum denotat, v, 1032, 1038. Præsens quomodo calcanda, v, 1191.

Via ruinæ hæretica doctrina, iii, 707.

Via mentis, v, 874. Sion lugentes quæ, v, 1187.

Vicini Deo qua ratione efficiuntur, iv, 915.

Vicinus juxta melior, quam frater procul, v, 767.

Victimæ impiorum ingrata, v, 730.

Pacificas offerre quid, ii, 134. Eas cor superstitiosa gentilitas ad capita fontium et lucos immolavit, v, 864.

S. Victoris Martyrium horrendum, iv, 1177.

Vidus veræ qua ratione observanda, vi, 616. Ad Ecclesiastica ministeria assumptæ quales, vi, 619. Virtutes, *ibid.* Vitia, *ibid.* Vera quæ, ii, 590; vi, 622.

Vigilia honestatis carnales mortificationes voluptates, iii, 586.

Vigilatur et Orationis laus et necessitas, iv, 90.

Viginti quinque viri, qui pessimum tractantes consilium dicebant ædificata esse domos, civitatem lebetes, se vero carnes secundum Ezech. vaticinium puniantur, iv, 640. Desperatorium typum habens, iv, 641.

Vim quomodo regnum cælorum patiat, i, 911.

S. Vincentii et Valerii vita et Martyrium, iv, 1128.

Vindemia consummationem sæculi denotat, v, 506.

Vindemiare quid, iv, 1197.

Vindicta peccatorum quanto senior, tanto est justior, iii, 609. Non est querenda, nec talionis lege agendum, iii, 678.

Vindicta peccatorum poenitentium medicina, v, 1062. Divinæ causa, vi, 1309. Quatuor gradus, i, 826. Eam quomodo Deus in demones ante diem ultionis et iudicii faciat, ii, 811.

Vineam alio semine seminans, Doctoris errores suæ spargentis doctrinæ typum tenet, ii, 925. Ejus variæ notio. myst., vi, 1079.

Vino sacerdotibus interdicto, residuum oblationis comedere jubentur, iii, 345.

Vinum quomodo tædium procreat, quid, ejusque commoda et nocumenta, v, 595. Modice sumpti laus, iii, 992.

Ejus usus qua ratione interdictus, iv, 1013. Arcana cordis reserat, iii, 992.

Electorum et reproborum ejusmodi, v, 905. Varias sign. myst. vid., vi, 1078.

Vipera unde dicta et quos denotet, v, 252.

Vir qui cum Jacob luctatus est, ty-

pum Christi gessit, v, 58. Varias ejus notiones vide, vi, 1030. Ascendens super equum rufum quis, v, 552. Sanguinum quis, iii, 89. Panes primitiarum Eliseo deferens cælum sanctorum designat, iii, 250. Decorum quis, iii, 314. Malum fodicans hæreticorum typus, v, 732.

Vir non secundum filios hominum, Salvator noster interpretatur, iii, 1032.

Virga Moysis in serpentem versa Judaici populi typus, ii, 22. Dei quæ, ii, 84. Ab Jeremia visa, cur vigilans alias, nuceus baculus alias nominetur, v, 805. Mystice quid sign., *ibid.*

Virga Jacob variis imbutis coloribus quid figurant, v, 515. Duæ Ezechielis matrimonii iugendi typus, iii, 126.

Virgam ferre quomodo Matth. et Lucas prohibuit commemorant, cum secundum Marcum Deus eis præceperit, ne quid in via tollerent nisi virgam, i, 875; iv, 271.

Virgas Aaronis inter et magorum discrimen, ii, 53.

Virgis sumptis a duodecim tribuum principibus et in tabernaculum positis, sola Aaronis floruit, ii, 687. Mystice quid denotent, *ibid.* Sine humore germinans B. V. typus, ii, 688, 689.

Virginitas virginumque martyri commendatio, iv, 71.

Virgo Sion, filia Jerusalem quid, iii, 256. Israel quæ, v, 1039. Virgo et virga typice quid, vi, 1080.

B. Virgo Maria quam sedulo gratiarum actionibus offerendis insudarit, vi, 1161.

Virginem non desponsatam stuprans quam poenam subeat, ii, 928.

Virgines aptæ concubio quibus ornamentis opus habeant, iv, 770. Velatarum et deviantium gravitas, velatarum item, vi, 1408.

Viri illustr. et clari ex ordine Benedicti. item sancti quod proderint, i, 85.

Viri ostium domus Loth custodientes cæcitate percutiuntur, v, 556. Mendacii qui, iii, 506.

Virorum a Gedeone viginti duo millia timidi recedunt, decem millia manent, illi typus transgressorum legibus, ii, 1160. Milites lingua lambentes, et manu haurientes aquam symbolum Judæorum et gentium, ii, 1161. Vincit Madian, trecentis militibus miro astu; ii, 1162. Hi trecenti viri figura sunt Christianorum Trinitatem credentium, *ibid.*

Ejus pugna figura prælii contra diabolum, *ibid.* Opere et nomine Christum prophetat, ii, 1163. Ejus milites contra hostes pugnantes figura sunt verorum prædicatorum, ii, 1164. Explorat hostium castra cum Phara famulo, audique duorum somnia sibi mutuo referentia, ii, 1165. Proborum vitam prolongari, virorum vero sanguinum dies dimidiari, iii, 444. Quorundam illustrum a S. Paulo salutorum declaratio, v, 1605, 1614. Sanctorum charitatis virtute excellentium copiosa enumeratio, vi, 121.

Viridans superbia quæ, ii, 389, 390.

Virtutes vitilis contrarias exercendo perfectionem acquiri, iv, 14, 928.

Virtutes variarum gentium, sed Deo ingrata, ii, 590. Theologicarum effectus, v, 748.

Virtuti et probitati magis quam divitiis studendum, iv, 1115; vi, 1149. Plus quam uni studendum, ii, 553.

Adversus probatur, ii, 812 et 815. Hominem fluctuare non sinit, sed eum stabilis, iii, 14. Elevat supra alios,

ibid.

Visibilis et invisibilis sanctificationis effectus, *u*, 478.

Visio Dei cur toties bona in Scripturis dicatur, *i*, 435. Quid sign., *v*, 987. Sanctorum Dei ejusmodi, *vi*, 126. Dei ejusmodi, *vi*, 1265. A nobis potest videri, *ibid*. Contraria de hac re opiniones conciliantur, *ibid*. Visio Dei duplex, *vi*, 1266. Cœlestis et terrena qualis, *vi*, 1271.

Visiones Ezechielii factæ, *iii*, 408. Quid notariat, *ibid*. Earum tria genera, *v*, 72.

Visitatio regis Baltassar litteralis et mystica, *v*, 1147.

Visus erga illicita caute restringendus, *i*, 490; *v*, 1214.

Vita propter vigorem dicta, *vi*, 855. Fragilitas et inconstantia, *iii*, 888, 880.

Vitia quædam per cognitionem quasi sibi propinqua describuntur, *iv*, 590. Quomodo his resistendum, *ibid*. His inhererentibus prospera non permittenda, *v*, 920. Materia et soboles, *vi*, 1548. Per tot diversitas, *vi*, 1582. Origines et qualitates singulorum, *ibid*. 1584. Eorum impugnatio, *ibid*. Carnalium et spiritualium vitiorum discretio, *vi*, 1586, 1587. Excommunicatio et penitentia Ecclesiasticorum contra ea peccantium, *vi*, 1599, 1400. Per tot. detestatio, *vi*, 563.

Vitis primus plantator, *v*, 474. Unde nomen sortita, *ibid*. Myst. S. Ecclesiam denotat, *ibid*. Pulcher Christi typus, *ibid*. Fructuosæ usus et typus, *iv*, 664. Nova, de qua Christus bibit quæ intelligenda, *i*, 1076.

Vitri origo unde exsultet, *v*, 474.

Vitula contentans quid, *v*, 1122.

Elegans cur Ægyptus vocitetur, *v*, 1105. Et vacca lasciviens, *ibid*. Item mercenarii, *ibid*.

Vituli, hircique sacrificium aptissimum Christo confertur, *ii*, 423, 424. Eum cur Moyses in cineres redactum Israelitis ad bibendum dederit, *ii*, 224, 225.

Vitulus a viriditate sic dictus, quid

mystice signific., *v*, 209; *vi*, 1082.

Vivi in adventu Domini in nubibus rapiendi num in puncto moriantur, *vi*, 554, 556.

Vocati nam omnes iustificentur, *v*, 1470, 1479.

Vocanti Deo obsecundandum, *v*, 685.

Vocari ad olera quid significet, *v*, 730.

Vocatos inter et electos verbi Dei ministros discretio, *v*, 1281.

Vocem vivam litteris prævalere, *vi*, 327. Dei quomodo ab Israelitis visa dicatur, *ii*, 105. Perfecte cantantis qualitates, *i*, 561. Definitio, *v*, 615. Cum non sit dispar, cur dispar in cordibus nostris sit intelligentia, *iv*, 836, 837, 932. Dura indurat, *v*, 1206. Vocum variarum distinctiones, *iv*, 540, 541.

Volantes ut nubes qui, *v*, 875.

Volatilia producta secundum firmitatem quomodo intelligendum, *i*, 457.

Volucres cœli philosophorum figura, *vi*, 1157. Eorum esca quid denotet, *ii*, 80, 81.

Voluntas Dei in quibus, *v*, 1445.

Vomitibus qualis esse debeat, *iii*, 990.

Votum viri, quando sit validum vel irritum, *ii*, 791. Item inuptæ puellæ, *ibid*.

Votorum variorum genera, eorumque persolutio, *ii*, 568, 562, 791, 794. Perfectissima quæ, *ibid*.

Vulgus qui, *v*, 402.

Vulnera diligentis quæ, *v*, 768.

Vulpes diaboli et hereticæ figura, *v*, 226.

Vultur Christi typus, *v*, 243. Peccatoris item, *v*, 1259. Avis bellicosa, *v*, 254.

W

Wigberti (S.) basilica apud Hersfeldenses, *vi*, 1643 *note*. Ejus structura, *ibid*. Translatio, *ibid*. Ejusdem vitæ descriptio, *ibid*.

X

Xenodochia quæ, eorumque primus institutor, *v*, 397.

Xerofagia quæ dicitur, *v*, 137.

Xerxis regni solutionem vulpes ex equa creata portendit, *v*, 193.

Y

Yades quos signific., *vi*, 1087.

Ydra Lernæa an serpens, *v*, 252.

Ydræ notiones variæ, *vi*, 1088.

Ylen quid, *v*, 202.

Ysopus quid, *vi*, 1088.

Z

Zabuli nominis inquisitio, *vi*, 1598 *note*.

Zabulon habitaculum dicitur, et figura est militantis Ecclesiæ, *v*, 44; *ii*, 1147.

Zacharias memor Domini interp., *v*, 69, 71; *iii*, 397. Gentium doctorum typus, *ibid*. Variæ de ejus Patre et origine opiniones, *iii*, 505.

Zambri dicitur, stella amaricans, *v*, 55.

Libidinosi hominis typus, *ii*, 770.

Zara vel zares allegorice Judæos sign. præventos a gentibus, et cruentatos cæde prophetarum, *ii*, 1220; *v*, 49.

Zebæe et Salmana principes Median. cum toto exercitu delentur a Gedeone, *ii*, 1167. Quid Hebræice significet, *ibid*.

Zelul oppugnat sub ortum solis Abimelech, *ii*, 1174.

Zelans cur Dominus dicatur, *ii*, 95, 96.

Zelotypiæ lex ejusmodi, *ii*, 619, 926, 927.

Zelpha quid significet, *v*, 41, 42.

Zelus Pauli in lucrificandis Deo animabus quantus, *v*, 1250. Spiritus fervorem denotat, *vi*, 1088.

Zena et Apollo quales, *vi*, 691.

Ziglieri reprobanda sententia, *iii*, 605, 610. Sententiæ huic contrariæ defensio, *iii*, 602.

Zizania quid, *vi*, 1088.

Zona, *ibid*.

Zorobabel quid significet, *v*, 65.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

B. RABANI MAURI

OPERUM TERTIÆ PARTIS CONTINUATIO.
ENARRATIO

IN EPP. PAULI LIBER NONUS.—EXPOSITIO IN

EPIST. I AD COR. 9

Argumentum. 9

CAPUT PRIMUM. — Laudat Corinthios Apostolos, ad concordiam exhortatur illos qui dicunt se baptizatos a diversis : et quod Deus stultam fecerit sapientiam hujus mundi. 9

CAP. II. — Ostendit Apostolus se usum non fuisse excellentia secularis sermonis, quia perfecti tantum, ut sunt homines spirituales, possunt eam capere. 22

CAP. III. — Removet errorem Corinthiorum, quia ministris aliquibus nimium tribuebant, agite de edificatione super lignum, fenum, stipulam, et de stulta sapientia mundi. 29

CAP. IV. — Arguit Apostolus iudicii temeritatem; de contemptu quorundam ministrorum, atque insistit eorum correctioni. 43

CAP. V. — Arguit Apostolus vitium fornicationis, adjuncta pena, radicemque culpæ reprehendit, cum negligentia corruptionis. 47

LIBER DECIMUS. 53

CAP. VI. — De iudiciis coram quibus litigant arguit suos, et de causis quos inter se habent, et redit ad corrigendum fornicationis vitium. 53

CAP. VII. — Instruit eos qui sunt in matrimonio, et majus bonum docet esse in virginali statu vivere. 63

CAP. VIII. — Ostendit Apostolus scientiam non valere nisi secundum charitatem sit ordinata; docet veritatem de escis idolis immolatis, arguitque scandalizantium temeritatem. 73

CAP. IX. — Inducit Apostolus Corinthios ad virtutis perfectionem sui exemplo, atque currentium in stadio. 78

CAP. X. — Reprobat Apostolus participantes ex idolis, et docet quomodo utendum sit illis quæ immolantur idolis. 83

LIBER UNDECIMUS. 99

CAP. XI. — Reprobat Apostolus errores circa celebritatem sacrosanctæ eucharistiæ et viri præminentia; ponit et eucharistiæ dignitatem, et ritum sumendi bonum et convenientem. 99

CAP. XII. — Commendat Apostolus gratiam Dei generali declaratione gratiæ gratis datæ comparando corpus Ecclesiæ ad corpus naturæ. 106

CAP. XIII. — De charitatis excellentia, utilitate et statione. 117

CAP. XIV. — Ostendit eminentiam prophetiæ super donum linguarum, et quomodo utroque dono sit utendum. 129

CAP. XV. — Tractat Apostolus de gratia resurrectionis, præmittendo commendationem doctrinæ evangelicæ. 137

CAP. XVI. — Docet Apostolus quomodo conversandum est cum extraneis et vicinis, ac in fine Epistolæ annectit salutationem. 158

LIBER DUODECIMUS.—EXPOSITIO IN EPISTOLAM II AD CORINTHIOS. 159

Argumentum. 159

CAPUT PRIMUM.—Capit benevolentia Corinthios per

suas tribulationes ad excitandam attentionem, et excusat
ne de promissione eis facta. 159

CAP. II. — Duplex causa cur Apostolus non venerit ne
contristaret eos, et alibi fructum majorem faceret, quem
fructum deinde ostendit. 165

CAP. III. — Ostendit Apostolus se commendatione homi-
nis non egere, nec eam querere. Commendat ministros
Christi Ecclesie quantum ad officii dignitatem et cog-
nitionis excellentiam. 172

CAP. IV. — Commendat Apostolus ministerium Novi
Testamenti, et quantum ad operationem boni et quantum
ad tolerantiam mali. 178

CAP. V. — Agit de præmio iustorum, et desiderio et
præparatione ad illud. 185

CAP. VI. — Hortatur ad bonum suos Apostolus in futuro
agendum, quantum ad exteriorem conversationem, inte-
riorem devotionem, ac infidelium vitium. 193

CAP. VII. — Monito utilis Apostoli præmittitur, atque
Corinthi de præteritis bonis commendantur. 200

LIBER DECIMUS TERTIUS.

CAP. VIII. — Ad eleemosynam in Hierusalem mitten-
dam Corinthios hortatur Apostolus, et agit de collectori-
bus hujus eleemosynæ. 205

CAP. IX. — Apostolus, suspicionem excludens, docet
eleemosynam dandam esse velociter, hilariter et abun-
danter. 211

CAP. X. — Excusat se Paulus de sibi false impositis per
facti evidentiam, per rationem et exempla. 215

CAP. XI. — Præmittendo rationem suam ponit commen-
dationem Apostolus, ex suis operibus et malis perpes-
sis. 219

CAP. XII. — Recommendat se Apostolus ex visionibus, et
ponit ibi remedium contra periculum superbiæ, etc. 231

LIBER QUARTUS DECIMUS. — EXPOSITIO IN EPIST. AD GALAT.

Argumentum. 245

CAPUT PRIMUM. — Redarguit Apostolus Galatas de veloci
translatione ab Evangelio Christi, quod tum Apostolus non
ab homine accepit, sed a Christo. 247

CAP. II. — Ostendit Apostolus circumcisionem non esse
necessariam ex approbatione et auctoritate aliorum apo-
stolorum. Et restituit apostolo Petro, qui videbatur circum-
cisionem aliquantulum palliare, concludens legalia non esse
servanda. 264

CAP. III. — Increpantur Galatæ, ostendensque Aposto-
lus imperfectionem legis Moisaicæ, dicit justitiam esse ex
fide, annexendo legis utilitatem. 282

LIBER QUINTUS DECIMUS.

Sequitur CAPUT III. 297

CAP. IV. — Ostendit Apostolus cessationem legalium
per duas similitudines, interposita Galatarum ingrati-
tudine. 310

CAP. V. — Inducuntur Galatæ legalia non observare
propter evasionem malorum, et consecutionem bonorum :
et distinguuntur opera carnis et spiritus. 334

LIBER SEXTUS DECIMUS.

Sequitur CAPUT V. 344

CAP. VI. — Monet Apostolus Galatas ad mutuam suppor-
tationem, et confirmat dicta de cessatione legalium. 363

LIBER SEPTIMUS DECIMUS. — EXPOSITIO IN EPIST. AD EPHE.

CAPUT PRIMUM. 381

— Ponitur a liquorum divina prædestina-
tio, et recolantur Dei beneficia collata apostolis et Ephe-
siis. 384

CAP. II. — Inducuntur Ephesii ad gratiarum actionem,
quia sunt peccato liberati et ab aliis gentibus separati. 400

CAP. III. — Præmittit Apostolus ad orandum pro Ephe-
siis dispositionem, et pro eis orat, totum bonum eorum
Deo attribuendo. 412

LIBER OCTAVUS DECIMUS.

Sequitur CAPUT III. 419

CAP. IV. — Instruit Apostolus Ephesios ad servandam
unitatem ecclesiasticam in connexionem et distinctionem
membrorum; ac deinde inducit ad morum honestatem. 425

CAP. V. — Inducit Ephesios ad sequendum Christum in
fervore charitatis, in decore sanctitatis, ac veritate cog-
ita, et instruit personas junctas matrimonio. 444

CAP. VI. — Docet Apostolus parentem ac filiorum mu-
tuam conversationem, et reddit ad instruendum Ephesios
de omnibus virtutibus generaliter. 463

LIBER NONUS DECIMUS. — EXPOSITIO IN EPIST.

AD PHILIP. 478

Argumentum. 478

CAPUT PRIMUM. — Apostolus agit gratias de bonis Phi-
lippensibus collatis, quibus significans suam statum, ponit

distinctiones prædicantium, et suam charitatem, monetque
suos ad tolerantiam persecutionis. 479

CAP. II. — Instruit suos in fidei unitate, vera humilitate
et sanctitate, ad quos militi nuntios suos. 486

CAP. III. — Ostendit evacuationem legalium verbo et
exemplo, deinde se excusat, et eos ad imitandum se pro-
vocat. 493

CAP. IV. — Firmat patientiam Apostolus, suos ad læti-
tiam spiritalem hortando ac bonorum perseverantiam.
Ponitur sub finem saluto. 502

LIBER VICESIMUS. — EXPOSITIO IN EPIST. AD COLOSS.

Argumentum. 507

CAPUT PRIMUM. — Capiata benevolentia, auctoritatem
Evangelii inducit, illi firmiter credendam. 508

CAP. II. — Docet præcavere deceptiones per falsam
prophetiam, per legis auctoritatem, per sanctitatis simu-
lationem. 520

CAP. III. — Informat Apostolus de moribus generaliter
deponendo vitia, et acquirendo virtutes, specialiter ad
patentes, filios, conjugatos et servos. 530

CAP. IV. — Dominos instruit Apostolus; et commendat
se orationibus Colossensium, ostendens quomodo se ad in-
fideles habere debeant; et ponitur Epistolæ conclusio per
salutationem. 538

LIBER VICESIMUS UNUS. — EXPOSITIO IN EPIST. I AD THESS.

Argumentum. 539

CAPUT PRIMUM. — Apostolus agit gratias de Thessaloni-
censium bona inchoatione, et diffusionem hujus bonitatis. 541

CAP. II. — Consolatur suos in adversis per conformita-
tem ad ipsum atque ad Ecclesiam Hierosolymorum. 544

CAP. III. — Apostolus mittit Timotheum ad consolandum
Thessalonicenses; ponitur utilitas reversionis ejusdem, etc. 548

CAP. IV. — Increpat suos de vitio fornicationis, cupidi-
tatis, otiositatis et immoderati luctus mortuorum. 550

CAP. V. — Admonet suos de die mortis futuræ et judicii
generalis: inducitque ut bene se habeant ad Deum et
proximum. 560

LIBER VICESIMUS SECUNDUS. — EXPOSITIO IN EPIST. II AD THESS.

Argumentum. 565

CAPUT PRIMUM. — Gratias agit Apostolus de bona Thes-
salonicensium conversatione, orando pro meliore consum-
matione. 567

CAP. II. — De adventu Antichristi docet suos Apostolus,
et ejus rei pluribus ostendit veritatem. 569

CAP. III. — Petit Apostolus orationem suffragii, infor-
mat eos in regeneratione mali, atque incitat ad laborem
manuum. 574

LIBER VICESIMUS TERTIUS. — EXPOSITIO IN EPIST. I AD TIM.

Argumentum. 580

CAPUT PRIMUM. — Monet Timotheum Apostolus ne atten-
dat genealogis ac legalibus observantiis. Gratias agit Deo
per vocationem ad apostolatum, et inducit eum ad resi-
stendum doctoribus falsitatis. 581

CAP. II. — Instruit Timotheus de actu orandi et modo,
loquiturque de oratione quod populum subiecit. 588

CAP. III. — Docetur Timotheus ordinare gradus Eccle-
siæ, tam quoad episcopos quam diaconos, et uxores eorum,
poniturque ratio prædictorum. 596

CAP. IV. — Excludit apostolus modum docendi erro-
neum, et verum ponit docendi modum. 609

CAP. V. — Instruit Apostolus Timotheum de senioribus,
juvenibus et viduis; docet quæ veræ viduæ sint, ac loqui-
tur de provisione ministrorum Ecclesiæ, etc. 615

CAP. VI. — Inducit Apostolus episcopos ad eustodiam
pauperum in servitio dominorum, atque inducit ad sectan-
dam humilitatem, pietatem et cæteras virtutes. 626

LIBER VICESIMUS QUARTUS. — EXPOSITIO IN EPISTOLAM II AD TIM.

Argumentum. 635

CAPUT PRIMUM. — Inducit Apostolus Timotheum ad con-
stanter prædicandum Evangelium Christi ex pontificali di-
gnitate ac prædicantium paucitate. 637

CAP. II. — Solicitat Apostolus Timotheum ad exsequen-
dum predicationis officium, ac monet juvenilia desideria
fugere. 642

CAP. III. — Propter falsorum prædicantium multiplica-
tionem hortatur Apostolum ad prædicandum, poniturque
ad Timotheum monito de firmitate. 646

CAP. IV. — Prædicat Apostolus multiplicationem malo-
rum auditorum, cum denuntiatione sui martyrii. Expetit
Timothei adventum, et amicos salutat. 650

LIBER VICESIMUS QUINTUS. — EXPOSITIO IN

EPIST. AD TITUM. 653

Argumentum. 653

Aliud argumentum, ex Hieronymo. 654

CAPUT PRIMUM. — De Domino Patre, quod ante aeterna tempora Dominum Filium nobis promiserit, quem postea suis temporibus declaravit. — De episcopi formula; et quod idem quondam episcopi fuerint qui et presbyteri dicebantur. Et de seductoribus ecclesiarum. 655

CAP. II. — Titus instituitur ad informandum senes, juvenes et servos. 674

CAP. III. — Ostenditur quomodo populus se debeat habere erga principes, cum ratione dicti, et erga haereticos. Annecitur salutio. 684

LIBER VICESIMUS SEXTUS. — EXPOSITIO IN

EPIST. AD PHILEM. 693

Argumentum. 693

CAPUT UNICUM. — De Philemone, et Appia, et Archippo, et domestica ejus Ecclesia. De Philemone et Apostolo, pro eo in orationibus semper memoriam faciente. De Apostolo sene et vincio Philemoni imperante, eundemque pariter obsecrante pro Onesimo servo ipsius, et parari sibi hospitium commendante. De Epaphra concupivo Apostoli, et Marco, et Aristarcho, et Dema, et Luca, adiutoribus Pauli. 696

LIBER VICESIMUS SEPTIMUS. — EXPOSITIO IN

EPIST. AD HEBR. 711

Argumentum. 711

CAPUT PRIMUM. — Ponitur excellentia Christi, qui est dator novae legis, patri coeternus et substantialis, aequalis in potestate, et dignitate; et quod in his Christus praefertur angelis. 711

CAP. II. — Ostendit Apostolus novae legi esse obediendum data a Christo, et quod non obstat humilitas passionis ejus. 721

CAP. III. — Ostenditur quod Moysen excedit Christus, cui firmiter est obediendum. 728

CAP. IV. — De intranda coelesti requie, ad quam festinandum est, propter excellentiam divinitatis et humanitatis Christi. 732

CAP. V. — Declarat Apostolus quid in pontifice requiratur, ac ea Christo convenire, insinuando dicendum de Christo difficultatem. 741

CAP. VI. — Apostolus addit ea quae vult dimittere, quibus acceptio suae doctrinae est impossibilis, et quibus sit conveniens et utilis. 746

LIBER VICESIMUS OCTAVUS. 751

Sequitur CAP. VI. 751

CAP. VII. — Ostenditur excellentia sacerdotii Christi, comparando Christum ad Melchisedech, cujus sacerdotium et excellentius est Levitico et magis necessarium. 755

CAP. VIII. — Ostendit Christum esse meliorem sacramentorum ministrum, ministris Veteris Testamenti. 763

CAP. IX. — Tangit Apostolus ea quae fuerunt in ministerio Veteris Testamenti, et ex his arguit dignitatem Christi ac novae legis. 768

CAP. X. — Ostenditur veterem legem non posse auferre peccatum: declarando excellentiam sacerdotii Christi, atque ejus sacerdotio esse firmiter obediendum. 779

LIBER VICESIMUS NONUS. 787

CAP. XI. — Apostolus ostendit quid sit subijci Christo: fide describens, multipliciter commendat. 787

CAP. XII. — Inducit Apostolus suos ad mala poenae toleranda, ac mala culpae vitanda, ostendens conditiones legis veteris ac novae. 807

CAP. XIII. — Hortatur ad operandum bonum erga proximos, seipsum atque prelatos, ac pro se orationem petit, et suae orationis beneficium offert cum salutatione. 824

APPENDIX. — PAMELI EXPOS. IN EPIST. AD PHILEM. 833

Praefatio. 833

Argumentum. 835

CAPUT UNICUM. 835

ALLEGORIAE IN SACRAM SCRIPTURAM.

COMMENT. IN CANTICA QUÆDAM.

Incipit canticum Isaiae prophetae. 1091

Incipit canticum Ezechiae regis Judae. 1094

Incipit canticum Annae, matris Samuelis prophetae. 1098

Incipit canticum Exodi. 1102

Incipit canticum Habacuc prophetae. 1111

Incipit canticum libri Deuteronomii. 1132

Incipit Hymnus trium puerorum. 1131

Incipit canticum Mariae matris Domini. 1161

LIBER DE SACRIS ORDINIBUS.

Praefatio. 1165

CAPUT PRIMUM. — De una Dei Ecclesia catholica. 1166

CAP. II. — De tribus ordinibus Ecclesiae. 1166

CAP. III. — De tonsura clericorum. 1167

CAP. IV. — De sacramentis Ecclesiae. 1168

CAP. V. — De baptismatis sacramento. 1169

CAP. VI. — De catechumenis. 1170

CAP. VII. — De catechizandi ordine. 1170

CAP. VIII. — Quae sit interpretatio symboli secundum Latinos. 1170

CAP. IX. — De credulitate, quomodo credendum sit, in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus natum et passum, et in Spiritum sanctum, Ecclesiam catholicam, et caetera quae sequuntur in eodem symbolo. 1171

CAP. X. — De scrutinio. 1172

CAP. XI. — Quid sit abrenuntiatio. 1172

CAP. XII. — De abrenuntiatione Satanae et omnibus operibus ejus, atque pompis, vel quae opera diaboli sint et pompae. 1172

CAP. XIII. — De ordine sacri baptismatis. 1173

CAP. XIV. — De tinctione baptismi et unctione chrismatis. 1176

CAP. XV. — De indumento baptizati et eucharistia. 1177

CAP. XVI. — De impositione manus episcopalis et chrismatis sacramento. 1177

CAP. XVII. — De sacramento corporis et sanguinis Domini. 1177

CAP. XVIII. — De officio missae. 1177

CAP. XIX. — De ordine missae. 1177

DE ECCLESIASTICA DISCIPLINA.

Praefatio. 1191

LIBER PRIMUS. De sacris ordinibus. 1195

LIB. II. De catechismo et sacramentis divinis. 1217

LIB. III. De agone christiano. 1229

DE VIDENDO DEUM, DE PURITATE CORDIS ET MODO POENITENTIAE.

DE QUESTIONIBUS CANONUM POENITENTIALIUM.

Rabani praefatio. 1333

DE VITIIS ET VIRTUTIBUS ET PECCATORUM SATISFACTIONE.

Praefatio. 1335

POENITENTIUM LIBER AD OTGARIIUM.

Praefatio. 1397

DE VITA BEATAE MARIAE MAGDALENÆ ET SORORIS EJUS SANCTÆ MARTHÆ.

Prologus. 1431

CAPUT PRIMUM. — Ubi et ex qua prosapia nati sunt amici Salvatoris, Maria et Lazarus et Martha. 1432

CAP. II. — Quod Martha, in praediis, matris familias gesserit vicem, et de indole Mariae. 1433

CAP. III. — Ut bonis naturae, simul et industriae, sit abusa Maria. 1434

CAP. IV. — Quod tunc temporis Dominus Salvator juvenis factus, miracula fecerit, et peccatores sanaverit. 1434

CAP. V. — Quod fama miraculorum Christi mentem Mariae movavit. 1436

CAP. VI. — Ubi alabastrum sumit, et domum Simonis adit, Maria. 1437

CAP. VII. — Quod a saeculis inaudita obsequia circa pedes Christi fecerit Maria, et quare eam Christus contra Phariseum defendit. 1438

CAP. VIII. — Ubi Mariae Christus peccata remittit, et in pace dimittit. 1440

CAP. IX. — Ubi Maria cum sociis mulieribus gratanter et sedulo ministravit. 1441

CAP. X. — Ubi Christum Martha hospitio recepit, Christus Mariam philosophantem excusat. 1445

CAP. XI. — Ubi regina caeli supervenit, et beata Martha ventrem et ubera Virginis matris beatificavit. 1444

CAP. XII. — Ubi peccatricem liberat Christus. 1446

CAP. XIII. — Ubi Lazarus languet et moritur, Christus, qui mandatur. 1448

CAP. XIV. — Ubi Dominus sibi timentes apostolos arguit, de somno amici disputat, Thomae devotionem approbat, et Marthae fidem. 1450

CAP. XV. — Ubi Mariam plorantem videns Salvator, lacrymatus est. 1451

CAP. XVI. — Ubi Christus orat et Lazarum resuscitat. 1453

CAP. XVII. — Ubi ad cenam Martha ministrat, Lazarus accumbit, Maria pedes ungit.	1435
CAP. XVIII. — Ubi Maria Christi caput ungit, Judas fremit, Christus laudat.	1437
CAP. XIX. — Ubi turba Christo occurrit, Christus flevit, esurit, et quare quotidie Bethaniam rediit.	1439
CAP. XX. — Ubi Christus, postquam cenavit, proditus vinculusque abductus: apostoli fugiunt: Petrus negat, Maria Christo adheret.	1461
CAP. XXI. — Ubi Christus crucifigitur, Maria astante: deponitur et involvitur, Maria presente.	1463
CAP. XXII. — Ubi Christus sepultus sit, et quando Maria emit aromata.	1465
CAP. XXIII. — Quando sabbatizaverit Christus, qualiter Maria, et de preparatione aromatum, et narratione temporum.	1466
CAP. XXIV. — Ubi Christus resurgit, angelus descendit, Mariæ occurrerunt ad monumentum.	1467
CAP. XXV. — Ubi Maria Petrum et Joannem adduxit; et angelus foris, angelus intus alloquitur.	1469
CAP. XXVI. — Ubi sola Maria Magdalena duos angelos sedentes, et deinde Christum, prima videt.	1471
CAP. XXVII. — Ubi Magdalenam Christus ad apostolos mittit apostolum.	1474
CAP. XXVIII. — Ubi duo angeli stantes, et Christus secundo apparuit, et de reliquis apparitionibus.	1476
CAP. XXIX. — Recapitulatio: quam grata fuerit Christo obsequia Mariæ, et in præsentem remunerata.	1478
CAP. XXX. — De tribus unguentis, pedum, capitis et corporis.	1480
CAP. XXXI. — De Christi ascensione, astantibus apostolis et Mariis.	1482
CAP. XXXII. — De his qui cum Christo ascenderunt et de excellentia Baptistæ Christi Joannis.	1484
CAP. XXXIII. — Qualiter amica Christi ægre tulit absentiam ejus.	1485
CAP. XXXIV. — De Pentecoste et Spiritu sancto, et de vltâ canonica primitivâ Ecclesiæ; et de contemplatione Mariæ.	1487
CAP. XXXV. — Recapitulatio: quam grata fuerit Christi Reginæ cœli sanctisque apostolis.	1489
CAP. XXXVI. — Divisio apostolorum, et viginti quatuor seniorum et amico um Christi.	1490
CAP. XXXVII. — Qualiter viginti quatuor seniores Galilæas et Hispanias sortiti sunt.	1493
CAP. XXXVIII. — Qualiter beata Maria apud Aquisensem metropolim, tum prædicationi, tum contemplationi vacaverit.	1494
CAP. XXXIX. — Ubi beata Martha prædicaverit, et de miraculis utriusque sororis.	1495
CAP. XL. — Ubi beata Martha Viennensem provinciam a Tarascon liberavit.	1497
CAP. XLI. — Qualiter beata Martha apud Tarasconam conversata sit.	1498
CAP. XLII. — Ubi beata Martha juvenem Rhodano submersum resuscitavit.	1499
CAP. XLI I. — Ubi beata Martha aquam in vinum convertit, in dedicatione domus suæ.	1500
CAP. XLIV. — Ubi beata Martha Mariam salutât, et præsules exhibet, et sui transitus diem imminere prædicit.	1501
CAP. XLV. — Ubi beata Maria Christum videt; migrat et sepelitur.	1502
CAP. XLVI. — Ubi beata Martha sororis suæ animam in cœlos ferri vidit ab angelis.	1503
CAP. XLVII. — Ubi Christus et Magdalena, ejus amica, apparuerunt beate Mariæ.	1503
CAP. XLVIII. — Ubi, et quando, et qualiter, et quibus presentibus, beata Martha migravit a corpore.	1504
CAP. XLIX. — Ubi, et quando, et qualiter sepulta est a Domino Salvatore, et sancto Frontino antistite, corporaliter tamen absente.	1505
CAP. L. — De transitu et sepultura sancti archipræsulis Maximiani.	1506

RABANI EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA. — Ad Regimbaldum chorepiscopum Moguntinum.	1507
EPIST. II. — Ad Heribaldum episcopum Antissiodorenses.	1510
EPIST. III. — Ad Egilem Prumiensem abbatem.	1510
EPIST. IV. — Ad Hincmarum Rhemensem.	1518
EPIST. V. — Ad Notingum.	1530
EPIST. VI. — Ad Heberardum comitem.	1533
EPIST. VII. — Ad Ludovicum Germaniæ regem.	1562
EPIST. VIII. Synodalis ad Hincmarum archiepiscopum Rhemensem.	1562
EPIST. IX. Ad Humbertum episcopum.	1576

GLOSSÆ LATINO BARBARICÆ DE PARTIBUS
HUMANI CORPORIS.
DE INVENTIONE LINGUARUM.
FRAGMENTUM GLOSSARII LATINO-THEOTISCI.
BEATI RABANI MAURI
OPERUM ULTIMA PARS.
CARMINA.

SECTIO PRIMA. — CARMINA DE DIVERSIS.

I. — Ad Paschalem et Gregorium, pontifices maximos, de laudibus sanctæ crucis.	1583
II. — Ad Gerfridum episcopum.	1584
III. — Oratio Mauri ad Deum.	1585
IV. — Versus ad amicum.	1583
V. — Ad Baturicum episcopum Ratisbonensem.	1588
VI. — Oratio ad Deum.	1591
VII. — Ad præclarum episcopum.	1591
VIII. — Idem ad eundem.	1595
IX. — Item ad præclarum episcopum.	1595
X. — Idem ad præclarum.	1594
XI. — Ad Fridericum episcopum.	1596
XII. — Ad Otgarium archiepiscopum.	1597
XIII. — Ad Brunwardum chorepiscopum.	1599
XIV. — Ad Ratgarium abbatem suum.	1600
XV. — Ad Eligium, de libro quem scripsit.	1601
XVI. — Item ad eundem.	1601
XVII. — Ad Gerbohum presbyterum.	1601
XVIII. — Item ad eundem.	1602
XIX. — Ad Samuelem presbyterum.	1602
XX. — Item ad eundem.	1605
XXI. — Item ad Samuelem presbyterum.	1605
XXII. — Ad Samuelem presbyterum.	1605
XXIII. — Item ad eundem.	1604
XXIV. — Ad Samuelem presbyterum.	1604
XXV. — Ad Samuelem presbyterum.	1604
XXVI. — Ad Isanbertum presbyterum.	1604
XXVII. — Ad exulem presbyterum.	1604
XXVIII. — Ad Irmingildum.	1605
XXIX. — Ad Bonosum.	1606
XXX. — Item ad eundem.	1608
XXXI. — De fide catholica rhythmo carmen compositum.	1609
XXXII. — Metrum de transitu monachorum.	1621
Tituli et inscriptiones altarium basilicæ S. Salvatoris Fuldensis.	
XXXIII.	1622
XXXIV. — Et in dextro altare iste.	1623
XXXV. — Ad altare sancti Stephani.	1623
XXXVI. — Ad altare sancti Clementis.	1623
XXXVII. — Ad altare sanctæ Agathæ virginis.	1625
XXXVIII. — Ad altare sancti Luce evangelistæ.	1625
XXXIX. — Ad altare sancti Marci evangelistæ.	1624
XL. — Ad altare sanctæ Agnetis virginis.	1624
XLI. — Ad altare sancti Benedicti in crypta occidentali.	1624
XLII. — Ad altare sancti Ignatii.	1624
XLIII. — In cœmeterio fratrum in ecclesia Sancti Michaelis, in primo altari.	1624
XLIV. — In sinistro altari.	1625
XLV. — In dextro altari.	1625
XLVI. — In ecclesia sanctæ Mariæ, in monte qui vocatur episcopi, in dextro altari.	1626
XLVII. — In sinistro altari.	1625
XLVIII. — In monte qui vocatur episcopi in turro ecclesiæ sanctæ Mariæ.	1625
XLIX. — In abside ecclesiæ sancti Petri quæ est in monte sita.	1626
L. — Ibidem.	1626
LI. — In dextro altari.	1626
LII. — In sinistro altari.	1626
LIII. — In crypta subius ad altare primum.	1626
LIV. — Ad altare medium.	1626
LV. — Ad altare tertium.	1626
LVI ad LXI.	1627
LXII. — Exhortatio fratrum ad orationem.	1627
LXIII. — Versus in ecclesia Dei genitricis.	1627
LXIV. — In ecclesia sanctæ Mariæ, quæ in loco qui vocatur Holzkyricha est constructa, juxta introitum ejus hi descripti sunt versus.	1627
LXV. — In sepulcro SS. martyrum qui ibi requiescunt, hi continentur versus.	1628
LXVI. — In primo altari.	1628
LXVII. — In dextro altari.	1628
LXVIII. — In sinistro altari.	1628
LXIX. — Ad crucem.	1628

LXX. — In crypta.	1628
LXXI. — In capella.	1629
LXXII. —	1629
LXXIII. — Versus more litanie facti.	1630
LXXIV. — De prudentia.	1632
LXXV. — De iustitia et pietate.	1632
LXXVI. — De fortitudine patientia	1632
LXXVII. — De temperantia.	1632
<i>Tituli et inscriptiones ecclesie N. ab Otgaro et Rabano reliquis et aliis ornamentis instructe.</i>	
LXXVIII. — Versus in tumultu sancti Sergii.	1632
LXXIX, LXXX. — Super confessionem ipsius sepulcri.	1633
LXXXI. — Super ciborio altaris sancti Martini hi versus sunt conscripti.	1633
LXXXII. — Versus in tabula inter seraphia posita.	1633
LXXXIII. — Versus...	1633
LXXXIV. — In ecclesia sancte Marie juxta sepulcrum sancti Bonifacii.	1633
LXXXV. — In ecclesia sancti Michaelis.	1636
LXXXVI. — In ecclesia sancti Salvatoris.	1636
LXXXVII. — In ecclesia Vodalhohi.	1637
LXXXVIII. — In capella Mauri.	1637
LXXXIX. — Item in eadem capella de figuris.	1637
XC. — De cruce.	1637
XCi. — Item.	1637
XCII. — In ara Mauri vel in capsula.	1637
XCIII. — De cruce.	1638
XCIV. — Item.	1638
XCV. — Item.	1638
XCVI. — Item.	1638
XCVII. — Item.	1638
XCVIII. — In cruce Gundramni comitis.	1638
CIX. — De reliquiis in quadam arca positus.	1638
Cad CV.	1639
CVI, CVII. — Versus in sepulcro sancti Ferruti martiris.	1640
CVIII. — Versus ad sepulcrum sancti Justini confessoris.	1640
CIX. — De capsula quam Isanbertus monachus fecit.	1640
CX. — Versus in theca Evangelii conscripti.	1641
CXI, CXII. — In ecclesia monasterii quod dicitur Clunga hi versus sunt conscripti juxta primum altare.	1641
CXIII. — In secundo altari.	1641
CXIV. — In tertio altari.	1641
CXV. — In quarto altari.	1642
CXVI. — In quinto altari.	1642
CXVII. — In alia ecclesia isti versus. In primo altari.	1642
CXVIII. — In secundo altari.	1642
CXIX. — In tertio altari.	1642
CXX. — In sepulcro sancti Theoduli martiris.	1642
CXXI. — Hi versus scripti sunt in ecclesia sancti.	1644
CXXII. — In abside vero australi, juxta altare S. Petri et Pauli, hi versus continentur.	1645
CXXIII. — Super proximum vero altare, in sinistra parte isti positi sunt.	1645
CXXIV. — Supra dextrum vero altare isti sunt conscripti.	1645
CXXV. — In abside vero aquilonali, juxta aram Dei genitricis, hi versus continentur.	1645
CXXVI. — Cui proximum altare, quod in aquilonali parte constat, hos versus continet.	1645
CXXVII. — In dextra vero parte hi versus super altare scripti sunt.	1646
CXXVIII. — Ad crucem erga altare positam has reliquias continet.	1646
CXXIX. — In abside etiam occidentali ipsius ecclesie, juxta altare præcursoris Domini, isti versus scripti sunt.	1646
CXXX. — Ad Fuldam vero ecclesia sancte Marie, quæ in monte sita est, in crypta orientali has reliquias continet.	1646
CXXXI. — In ecclesia sancti Justini confessoris, isti versus scripti sunt, hoc est in primo altare.	1647
CXXXII. — In aquilonali altari hi.	1647
CXXXIII. — In australi vero isti.	1647
CXXXIV. — Ad crucem isti.	1647
CXXXV. — In ecclesia sancti Philippi.	1647
CXXXVI. — Ad altare in medio ecclesie.	1647
CXXXVII. — In dextro altari.	1648
CXXXVIII. — In sinistro altari.	1648
CXXXIX. — In ecclesia sancti Saturnini, in summo altari.	1648
CXL. — In dextro altari.	1648

CXLI. — In sinistro altari.	1648
CXLII. — Ad crucem in medio ecclesie.	1648
CXLIII ad CXLVIII.	1649
CXLIX. — Versus isti sunt scripti in ara capelle.	1650

SECTIO SECUNDA. — HYMNI.

I. — Hymnus de charitate metro sapphico factus pentametro dactylico.	1650
II. — Hymnus de natale Domini.	1651
III. — Hymnus de natale innocentum.	1652
IV. — Hymnus de Epiphania.	1655
V. — Hymnus in Epiphania.	1654
VI. — Item alius.	1654
VII. — Hymnus dicendus in pascha Domini.	1655
VIII. — In ascensione Domini ad vespertum.	1656
IX. — Item in ascensione Domini.	1657
X. — Hymnus in Pentecosten.	1657
XI. — Hymnus de natale Christi.	1658
XII. — Hymnus in purificatione sancte Marie.	1658
XIII. — Item hymnus in solemnitate sancte Marie.	1658
XIV. — Hymnus de sancto Michael archangelo.	1659
XV. — Hymnus de natale Domini.	1659
XVI. — De S. Michael archangelo.	1659
XVII. — Hymnus de sancto Petro et Paulo.	1660
XVIII. — Hymnus in natale sancti Joannis Baptistæ.	1660
XIX. — In natale apostolorum Petri et Pauli.	1660
XX. — Hymnus in laudem S. Bonifacii martyris.	1661
XXI. — In natale sancti Andree apostoli.	1662
XXII. — Hymnus de confessore metro sapphico.	1663
XXIII. — Hymnus de SS. Marcellino et Petro martyribus.	1665
XXIV. — Idem versus de iisdem martyribus.	1664
XXV. — Versus de annuntiatione Marie.	1665
XXVI. — Hymnus de charitate.	1666
XXVII. — In festivitate sanctorum omnium.	1668
XXVIII. — In eodem festo.	1668

SECTIO TERTIA. — EPITAPHIA.

I. — Epitaphium Hilibrati episcopi.	1669
II. — Epitaphium Einhardi.	1669
III. — Epitaphium Lotharii imperatoris.	1669
IV. — Epitaphium Haistulphi archiepiscopi.	1670
V. — Epitaphium Otgarii archiepiscopi.	1670
VI. — Epitaphium Rabani archiepiscopi.	1671
VII. Epitaphium Alcuini.	1671
VIII. — Epitaphium Reginaldi chorepiscopi.	1672
IX. — Epitaphium Eigili abbatis.	1672
X. — Epitaphium Walachfredi abbatis.	1672
XI. — Epitaphium Adalhardi.	1673
XII. — Epitaphium Isanberti presbyteri et monachi.	1673
XIII. — Eju-dem.	1675
XIV. — Eju-dem.	1675
XV. — Epitaphium Wigfridae.	1674
XVI. — Epitaphium Irmingardis.	1674
XVII. — Epitaphium Tutini.	1674
XVIII. — Epitaphium Gundramni.	1675
XIX. — Epitaphium Otdrudæ conjugis ejus.	1675
XX. — Epitaphium Ratlaici presbyteri.	1675

DUBIA ET SPURIA.

I. — Alexandri et Fabiani pontificum Romanorum elogium, quod eis Rabanus scripsit postquam illorum reliquias in monasterium et ecclesiam B. Dei genitricis intulit apud Fuldam.	1675
II. — Versus in honorem sanctorum Urbani et Quirini ac Venantii.	1676
III. — Epigraphæ SS. Tiburtii, Valeriani et Cæcilie, lipsanotrichis insculpta, quando eorum ossa veneranda in Rathesdorfstien nunc collegiali ecclesia Fuldeusis dilectionis Rabanus deposuit.	1677
IV. — Tetrastricha inscripta operi quadrilatero quod turris instar Fulde Rabanus in basilica Salvatoris sanctorum honori molitus est.	1677
V. — Ad Haistulphum, archiep. Moguntinum, cum illi de Institutione clericorum libros grati officii causa dedicaret.	1677
VI. — De iisdem libris ad Fuldenses monachos, cum parænesi qua illos ad divinarum litterarum studia cohortaretur.	1678
VII. — Vetus scriptum de sancta cruce, Rabano foris ascribendum.	1678
VIII. — Inscriptiones ecclesie monasterii Hersfeldensis.	1680

